

1252 M. 6

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

„SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR“ KÖZLÖNYE.

1897.

E. 36.

TIZENHATODIK EVFOLYAM.

SZERKESZTETTE

Dr. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD JENŐ, AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.

1897.

TARTALOM.

I. VEZÉRCIKKEK.

Lap

A „Sárospataki Lapok“ barátaihoz. <i>Dr. Tüdös István</i>	1
A jubileumi év után.	3
Az államsegélyről. <i>Debreceni Bertalan</i>	5, 17, 33, 49
A lelkészek tudományos továbbképzésének kérdése. <i>Pataki Pál</i>	37
Egyházkerületünk papi özvegy s árvatára. <i>o.</i>	52
Az államsegély kérdéséhez. <i>Kovács Károly</i>	65
Történeti igazságszolgáltatás. <i>J. J.</i>	68
Békés-Csaba kegyúri joga. <i>Dr. Finkey József</i>	81
Egy pár megjegyzés Debreceni Bertalannak „Az államsegélyről“ című cikksorozatára. <i>Buza János</i>	84
Melanchton Filop.	97
Az abaúji indítvány. <i>Révész Kálmán</i>	99
Egy pár szó az államsegély kérdéséhez. <i>Ujfalussy Béla</i>	113
Egyházi törvényünk 255. §-a. <i>Pataki</i>	115
A sárospataki főiskola és az államsegély. <i>Kállay Miklós</i>	129
A lelkesi fizetések küszöbön álló állami rendezése. <i>Káddár János</i>	131
A sárospataki főiskola jó barátaihoz.	145
A zsinati törvénykönyv kifejejtett §-áról. <i>ifj. Szilva István</i>	148
Néhány szó az abaúji indítványhoz. <i>Gömöri Simeon</i>	161
Visszhang az egyházi törvények 255 §-áról írott cikkekre és még valami. <i>Illyés János</i>	165
Segély? — Veszedelem. <i>Baranyai lelkész</i>	177
Azok a bizonyos vádak. <i>Molnár Ferenc</i>	180
Konvent előtt. <i>n.</i>	193
Pár szó az abaúji indítványhoz. <i>Révész K.</i>	193
Beteg társadalom. <i>Sperdator</i>	209
Lelkész-értekezleti megnyitó-beszéd. <i>Vadász Pál</i>	229
Húsvét ünnepén.	245
A zsinati törvény 255. §-a és még valami. <i>Péter Mihály</i>	247
Gyűlési megnyitó-beszéd. <i>Kovács Károly</i>	265, 281
Schleiermacher jubileuma. <i>Dr. Szilvik Mátyás</i>	297
A keresztyén igazság. <i>Molnár Ferenc</i>	313
A kálvinista kongrua. <i>Falusi pap</i>	333
Konventünk segélyosztogatása. <i>Agricola</i>	349
Pünköst ünnepén.	361
Sértett hiuság. <i>Kállay Miklós</i>	363
Veszteségünk okai a gyermekkek vallásáról szóló megegyezésnél. <i>Kriton</i>	377
A pápai megállapodások a belmisszió kérdésében. <i>Közpap</i>	393
Az iskolai esztendő végén. <i>Sperdator</i>	409
Elmefuttatás Vaszary körlevele s a kath. autonomia felett. <i>Péter Mihály</i>	433
Kovács Károly 1818—1897.	465
A katolikus autonomia és a nem katolikus papok kongruája. <i>Kriton</i>	467
Egyenlőítsük egyházmegyéinket. <i>Falusi pap</i>	481
Felfordult viszonyok. <i>Molnár Ferenc</i>	497
A protestáns tábori lelkészek helyzete és sérelmei. <i>Csik Dániel</i>	513, 529

Lap

Az egyházi adózás reformjának kérdése. <i>Sajóparti</i>	545
A „Jelentő Ivek“ kiigazítása s az államsegély. <i>Péter Mihály</i>	561
A bizalmi állások egyházzervezetünkben. <i>Harangodi</i>	577
Indítvány prot. egyházunk bajai orvoslása, különösen az államsegélyezésnek az 1848-iki XX. t.-cikk szellemében való eszközzése tárgyában. <i>Illyés János</i>	580
Gyűlési megnyitó beszéd. <i>Bernáth Elemér</i>	593
Konventi határozatok. <i>K. E.</i>	609
Visszhangok a f.-baranyai nyilatkozatra. <i>Vadász Pál</i>	69
Az ominózus konventi határozat. <i>Pataky Pál</i>	673
Pár szó az államsegély ügyéhez. <i>Kállay Miklós</i>	690
Államsegélyt minél előbb. <i>Káddár János</i>	692
A lelkesi fizetések pótlásáról. <i>ifj. Szilva István</i>	694
A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület felirata a királyhoz.	709
Báró Vay Béla gyűlési megnyitó beszéde.	711
Egyházunk veszedelme. <i>Molnár Ferenc</i>	724, 741
Október 31. <i>Dr. Tüdös István</i>	751
A theologiai akadémiák egyesítéséről. <i>Sajóparti</i>	772
Elmélkedések. Gondolatok. <i>Vadász Pál</i>	789
Lelkész-tanítóságok. <i>Péter Mihály</i>	805
Észrevételek az egyház-adózási javaslatra. <i>Dr. Szabó Sándor</i>	821, 835
A klérus, a protestánsok és az állam-törvények. <i>Sajóparti</i>	851
Előfizetési felhívás	867, 883
Egy használható eszköz a belmissionál. <i>Pataki Pál</i>	869
Az év végén. <i>Vadász Pál</i>	885

II. ISKOLAI ÜGY.

Az 1896 év fontosabb tanügyi mozzanatai. <i>♂</i>	8
A felső-borsodi indítvány. <i>Vadász Pál</i>	21
A gazdasági ismétlő iskolák. <i>Réz László</i>	40, 54
A gazdasági ismétlő iskolák kérdése. <i>Péter Mihály</i>	70
Észrevételek a gazdasági ismétlő iskolák kérdésére. <i>Vadász Pál</i>	104
Nyílt levél Buza Jánoshoz. <i>Tóth Pál</i>	117
A középiskolai tanterv revisio kérdéséhez. <i>K. r.</i>	133
A vallás és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének tárgyalása az országgyűlésen. <i>♂</i>	151, 167
Egységes és egyenlő jogositású középiskola. <i>Dr. Urbanus</i>	182
Néhány szó az oknyomozó magyar történelem megírásához. <i>J. J.</i>	199
Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv revisio ügyében. <i>Maklár Pap Miklós, Rácz Lajos, ifj. Mitrovics Gyula</i>	211, 232, 249, 268, 283, 300, 315, 336
Valláserkölcsei nevelés. <i>Dicső Endre</i>	351
Az elemi iskolai ellenőrzés. <i>Réz László</i>	364, 380, 395
Közigazgatói jelentés a sárospataki ev. ref. főiskola állapotáról az 1896-ik évben. <i>Raddcsi György</i>	412
Vélemény a sárospataki ev. ref. gimn. I. osztályában tanítandó magyar nyelvtan ügyében. <i>Kérészy Barna</i>	437
Az értelem fejlesztéséről. <i>Dr. Székely György</i>	469

	Lap		Lap
Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése. s.	484	A magyar prot. irodalmi társaság vándor-gyűlése Pápán. <i>Dem-jén Márton</i>	356
Népiskolai tankönyveink. <i>Persenszky Károly</i>	500	A sárospataki hittanhallgatók debreceni tanulmány-útja. <i>Egy theologus</i>	360
A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapo-táról szóló XXVI-ik jelentése. <i>Réz László</i>	516, 531, 548	Néhány szó a „Sárospataki Lapok“ 23-ik számában felvetett nyílt kérdéshez. <i>Aliquis</i>	385
Néhány szó az új magyar nyelvtan ügyében. <i>Szabó József</i>	564	Szívós Mihály jelentése a sárospataki főiskola tápintezetének állapotáról	402
Népiskolai tankönyveink. <i>Hubay Bertalan</i>	584	A hegyalja-harangodi lelkész-értekezlet. <i>y. f.</i>	416
Az elemi iskolai ellenőrzés. <i>Láng Lajos</i>	596, 613, 631, 676	Tanévzáró napok a sárospataki főiskolában. —s.	420
A sárospataki gimn. tanári kar előterjesztése a Simonyi Magyar nyelvtan tárgyában. <i>Szinyei Endre, Dr. Rácz Lajos, Dr. Mitrovics Gyula, Makláry Pap Miklós</i>	632	Tíz éves találkozó a sárospataki főiskolában. <i>o.</i>	459
Az állami gimnáziumok s a prot. vallásoktatás. <i>Q.</i>	696	A kassai lelkészi kör értekezlete. <i>K. E.</i>	475
Egy kis panasz-féle. <i>Egy érdeklődő szíle</i>	712	Kovács Károly ungi egyházmegyei gondnok temetése. <i>n.</i>	488
Válasz L. L. tanító úrnak. „Az elemi iskolai ellenőrzés“ tár-gyában. <i>Réz László</i>	728	A szikszó-vidéki lelkészi értekezlet gyűlése. <i>Kovács István</i>	492, 507
Az ev. ref. fő- és középiskolák 1899. évi működésének átte-kintése. <i>K. E.</i> 744, 759, 776, 792, 807, 821, 839, 855, 874, 892		A nagyváradai ev. ref. leány-internátus. <i>o.</i>	540
A nyelvtani oktatás a népiskolákban. <i>Dezső Lajos.</i> 838, 853, 870, 888		A felső-borsodi lelkészi értekezlet közgyűlése. <i>Bodnár István</i>	586

III. TÁRCZA.

XVIII. zsoltár. <i>Radácsi György</i>	12	A felső-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése. <i>Bartha Mihály</i>	662
Modern bölcsész ítélete a ker. vallásról. <i>Novák Lajos</i>	23, 43	Az abaúji egyházmegye őszi közgyűlése és lelkészi értekez-lete. <i>K. E.</i>	664
Guttenberg János. <i>K.—r.</i>	73	A tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezlete. <i>Vigváry Mihály</i>	682, 697
A gályarab. <i>Szuhay Benedek</i>	154	A felső-szabolcsi egyházmegye őszi gyűlése. <i>Lic. Rác Kálmán</i>	699
A protestánsizmus a róm. kath. államokban. <i>Rohoska József</i>	170	A deregyői ev. ref. egyház templomszentelési ünnepélye. <i>Hut-ka József</i>	701
184, 318, 339, 383, 397		Néhány szó a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról. <i>Makláry Pap Miklós</i>	703, 719, 736
Szentlélek Isten. <i>iff. Szilva István</i>	366	A tiszáninneni egyházkerület őszi közgyűlése. <i>o. d.</i>	715
A nyelvtanítás a népiskolában. <i>Dezső Lajos</i>	414, 452, 472, 485	Tóth Pál jubileuma. <i>h. a.</i>	730
Bölcsészeti mozgalom e század elején. <i>Dr. Heisler József</i>	503, 518, 534, 551, 568, 597, 656	A sajó-velezdi kettős örömmünnp. <i>Szuhay Benedek</i>	734
Emlébeszed Kókai Kun Béla jogtanár felett <i>Dr. Finkay József</i>	505, 535, 553	A sárospataki ev. ref. theol. tanári kar véleménye.	749, 762, 780
A szerény Grammatikus. <i>Kérész Barna</i>	519	Javaslat az egyházi adózásról. stb.	750, 764
A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya. <i>Dr. Székely György</i>	747, 761, 779, 795 811, 842, 858, 876	A borsod-megyei általános tanító-egylet közgyűlése. <i>Szuhay B.</i>	766
Karácsonykor. <i>Szilva István.</i>	893	A susai ev. ref. templom felavatási ünnepélye. <i>Simon Mihály</i>	783

IV. KÖZÉLETÜNK.

A bridgeporti magyar ev. ref. templom felszentelése. <i>Kalassay Sándor</i>	76	A f.-zempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Hutka József</i>	217
A főiskolai igazgató-tanács téli ülésének fontosabb határoza-tai. <i>i. r.</i>	124	Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése. <i>R. Gy.</i>	220, 235
Falusi levelek a szerkesztőhöz. <i>Adorján Balázs</i> 139, 187, 253, 800, 844, 894		Az abaúji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Ujj József</i>	240
Még egy levél az Erdélyi-szobor ügyében. <i>Novák Lajos</i>	156	Az ungi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése. <i>Homoki Antal</i>	252
A „Kassa-Ósua“ vidéki tanítói kör értekezlete. <i>Vass Ádám</i>	172	Nyilatkozat. <i>Szabó Endre</i>	272
Az ev. ref. tanügyi-bizottság gyűlése. <i>R. Gy.</i>	201	Lelkész-értekezleti közgyűlés Felső-Borsodban. <i>Szuhay Benedek</i>	274
A felső-zempléni egyházmegye lelkész-értekezleti gyűlése. <i>Péter Mihály</i>	215	Lelkészi értekezlet s egyházm. közgyűlés Gömörben. <i>y.</i>	276
A f.-zempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Hutka József</i>	217	A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Simon Andor</i>	285
Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése. <i>R. Gy.</i>	220, 235	Az alsó-zempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Notarius.</i>	288
Az abaúji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Ujj József</i>	240	Az alsó-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Szalócy Pál</i>	290
Az ungi ev. ref. egyházmegye tavaszi gyűlése. <i>Homoki Antal</i>	252	A felső-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Botos József</i>	291
Nyilatkozat. <i>Szabó Endre</i>	272	A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. <i>T. B.</i>	302
Lelkész-értekezleti közgyűlés Felső-Borsodban. <i>Szuhay Benedek</i>	274	A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Rác Kálmán</i>	307
Lelkészi értekezlet s egyházm. közgyűlés Gömörben. <i>y.</i>	276	Jegyzőkönyvi határozat.	323
A tornai egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Simon Andor</i>	285	Nyilatkozat. <i>Dr. Tüdös István</i>	324
Az alsó-zempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Notarius.</i>	288	Helyreigazítás. <i>Makláry Pap Miklós</i>	325
Az alsó-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Szalócy Pál</i>	290	A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. —s.	341, 354
A felső-borsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Botos József</i>	291	Egy kis egyház ünnepe. <i>Ujjalussy Béla.</i>	344
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. <i>T. B.</i>	302		
A felső-szabolcsi egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Rác Kálmán</i>	307		

V. KÖNYVISMERTETÉS.

<i>Bartók György</i> : Bibliai ismertetés. <i>r. y.</i>	25
<i>Futó Mihály</i> : A hódmező-vásárhelyi államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium története. <i>Révész Kálmán</i>	509
<i>Szabó Aladár</i> : Az „Uj Óramutató.“ <i>Réz László</i> 570, 623, 667, 758, 784 816, 830	
<i>B. Szabó Károly</i> : Egyházi beszédek. <i>Varga Antal</i>	862

VI. NEKROLÓG.

<i>Ujlaky István</i> emlékezete. <i>r. y.</i>	90
<i>Fekete József</i> emlékezete. <i>Olajos Pál.</i>	107
<i>Kóji Komáromi István</i> emlékezete. <i>Révész Kálmán.</i>	121
<i>Nagy Sámuel</i> emlékezete. <i>Simon Andor</i>	137
<i>Kálniczky János</i> emlékezete. —s.	185
<i>Andorko Tamás</i> emlékezete. <i>iff. Szilva István</i>	320
<i>Szűnyogh Mihály</i> emlékezete. —l.	322
<i>Kovács László</i> emlékezete. <i>y. s.</i>	456
<i>Bató Ferenc</i> emlékezete. <i>dr.</i>	539

Fekete József emlékezete. <i>Tóth Pál</i>	Lap 577
Naményi Pál emlékezete. <i>Simon Andor</i>	680
Simon Károly emlékezete. <i>Tóth Menyhért</i>	713
Béky József emlékezete. <i>s. f.</i>	748
P. Rác Ábrahám emlékezete. <i>Cike Ferenc</i>	824

VII. MULTUNK.

Rámák a régi tükörhöz. <i>Földváry László</i>	55
A cseh és morvaországi helv. hitv. egyházakra vonatkozó ada- tok és okmányok. <i>Földváry László</i>	367

VIII. IRODALOM.

A Protestáns Irodalmi Társaság előfizetési felhívása a „ <i>Csen- des órák</i> ”-ra	57
Dömény Zoltán előfizetési felhívása a „Hulló levelek”-re	58
Szinyei József. Magyar írók élete és munkái. 58, 257, 328, 556	
Gracza György. Az 1848—49-ik magyar szabadságharcz története	58, 256, 388
Garzó Gyula. Gyakorlati biblia magyarázatok.	58, 326
Stottmeister és társa. Előfizetési felhívás a „ <i>Luther magyar nyelven</i> ” című munkára.	58
Dongó Gy. G. Adalékok Zemplénnérmegye történetéhez. III-ik évfolyam	59, 158, 256
Szöts Farkas. A budapesti ev. ref. theol. akad. múltja és jelene.	59
Dr. Horváth Ödön. Az eperjesi „Széchényi kör” évkönyve 1896-ról.	59
Szöts Farkas. Prot. Szemle IX. évf. 93, 141, 205, 326, 386, 425, 898	
Prot. pap. XVIII. évfolyam.	93, 257, 327
Dunántúli ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyve 1896. őszi gyű- léséről.	94
Hauck. Real encyklopädie	142
Hoffmann. Die Abendmahlsgedanken Jesu Christi.	142
Holtzheuer. Das Abendmahl und die neuere Kritik.	142
Baksay Sándor. Az Iliász hat első éneke.	157
Komjáthy Gábor. Az alsó-zempléni egyházmegye jegy- zőkönyve	158
Csánky Benjámin. Beköszöntő egyházi beszéd <i>n. s.</i>	206
Dr. Tüdös I. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület „Név- könyve” 1897-re <i>Révész Kálmán</i>	255
Tóth József felhívása „Gileád Balzsamá”-ra.	256
Sándor János. A székely-keresztúri unitárius gimnázium Mezőtúri emlékkönyv.	256
Regőci Győző. Szerelem könyve.	257
Erőss Lajos. A Baptista.	257
Nagel E. Zwingli's Stellung zur Schrift.	257
Dr. Székely György. Emlékeim.	257
Csécsei Imre. Az aradi ev. ref. egyház története.	326
Molnár Lőrincz. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület név- könyve 1897-re.	326
Gaál Mózes. Berni Detre.	326
Dr. Rácz Lajos. Melancthon emlékezete.	326
Dr. Nagy Mór. Esti fény.	327
Zempléni Árpád. Új versek	327
Dr. Horváth Ödön. Az eperjesi „Széchényi-kör” évkönyve. „A sárosmegyei nő-egylet múltja és jelene.”	327
Kornai István. A jövő.	425
Zoványi Jenő. Theologiai ismeretek tára.	898, 327
Hornyánszky Viktor felhívása a „Ref. lelkészek zseb- naptárára”.	327
Bartha Mór felhívása a „Magyar agrár-socialismus”-ra.	328
Kovács Andor felhívása a „Balzsam”-ra.	328
Biki Ferenc. Emlékkönyv.	328
Boros György. Értesítő.	328
Dömény Zoltán. Hulló levelek. <i>n.</i>	386

Dr. Szabó Mihály. Előfizetési felhívás a „Népköztatásügyi teendők határidő jegyzéke” című munkára.	Lap 387
Reiche. Die Künstlerischen Elemente in der Welt- und Leben- anschauung des Gregor von Nyssa.	387
Weingarten. Zeittafeln und Ueberblicke zur Kirchenges- chichte.	387
Beyschlag. Neutestamentliche Theologie.	387
Mayer Endre. Hazslinszky Frigyes emlékezete.	387
Gergely Károly. A nagybányai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve.	388
Radácsi György. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. <i>Harangodi</i>	555
Bodolay István. Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. <i>r. s.</i>	556
Weber Ferdinánd. Jüdische Theologie.	556
Stromp László. Praeceptor Germaniae.	556
Vattay László. A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve	556
Haussleiter Johann. Aus der Schule Melanctons.	557
Mitrovics Gyula ifj. Középiskolánk reformja.	557
Sabatier. Esquisse d'une philosophie de la religion d'après la psychologie et l'histoire	557
Zöckler. Askese und Mönchtum.	558
Hézszer Emil. Tokaj-Hegyalja rövid monográfiája.	558
Finsler. Zwingli Bibliografie.	558
Bányai Sándor. Hit és élet a szentírásban. (r. k.)	767
„A hódmezővásárhelyi ref. egyh. évkönyve. (r. k.)”	845
A dunamelléki ref. egyházkerület felhívása az „ <i>Adalékokra</i> ”	846
Ember János. Néptanítók zsebnaptára.	768
Benedek Elek. Magyar Kritika. (o. —)	768
Rác Gyula: A f.-szabolcsi egyházmegyei jegyzőkönyve	846
Hörk József: Az eperjesi ev. kerület collegium története	846
Többen. Prot. esték.	896
Jegyzőkönyvek.	896
Dicsőfi József. „A templomi isteni tisztelet becse (n.)	896
Lukács Ödön felett emlék beszédek. (n.)	896
Mindszenti Imre: Krisztus minden mindenkben.	897
Kenessey Béla: Prot. árvaházi képes naptár.	897
Csiky Lajos: Egyházzsartartás tan.	897
Előfizetési felhívások.	897
Bodor János. Prot. család könyvecské. (n.)	897
Koszorú.	897
Új könyvek.	898

IX. HALÁLOZÁSOK.

Báthy Emilia, Finkey József miskolci tanár neje	46
Pekete József, bőcsi ev. ref. tanító.	46
Nagy Lajos, encsenci ref. lelkész.	46
Vajda János, költő	60
Hutka István.	64
Ujlaky István, a sárospataki főiskola gazd. választmányának tagja.	78
Nagy Sámuel, jándi ev. ref. lelkész.	94
Kovács Károly, nagyidai ev. ref. lelkész.	94
Kóji Comáromy István, kassai főgondnok	110
Kőrösy János, kőrös-ladányi ev. ref. lelkész.	110
Bodor Dezső, egyetemi hallgató	110
Lehóczky Ida, özv. Ballagi Mórné.	125
Fráter Ida, Sinka Sándor debreceni tanár neje.	126
Nagy Kálmán, balkányi ev. ref. lelkész.	126
Vas János sárospataki theol. s.-tanár édes atyja	120
Szántay István, berzéki ev. ref. lelkész.	143
Kálniczky János, mihályi ev. ref. lelkész.	158
Id. Elek Lajos, nyug. s.-tanfelügyelő.	175
Kecskeméthy M. Lajos debreceni tanár neje.	175
Hallgató János f.-mérái ev. ref. lelkész kis fia	175

	Lap		Lap
Szakall Laura, miskolci ev. ref. főleányneveldei növendék	206	Kiss Dániel végardói g. kath. alesperes	625
Drummond Henrik, glasgowi tanár.	226	Pulszky Ferencz.	626
Andorka Gyula, csurgói kir. járásbíró.	226	Volf György, a mintagimnázium igazgatója	670
Szotyori Nagy Károly, debreceni ev. ref. énekvezér.	242	Péchy Tamás, a tiszai ág. ev. egyházkerületi felügyelője	685
Szilágyi István, máramaros-szigeti ev. ref. tanár.	258	Simon Károly, szilvási ev. ref. lelkész.	685
Báró Radák Ádám.	259	Demeter Piroska, Botos József ev. ref. lelkész neje.	705
Andorko Tamás, zsujtai lelkész.	259	Keckeméthy Nagy Katalin, özv. Debreceni Dánielné	705
Véghelyi Dezső, veszprémi ev. ref. egyházmegyei gondnok.	279	Béky József lőrinczfalvai ev. ref. lelkész.	706
Bodossy Pál tiszántúli ev. ref. püspöki titkár.	279	Teleky Péter, volt egyházkerületi tanácsbíró.	720
Tolnay Borbála, Borbély József szászai ev. ref. lelkész neje.	315	Gyurkó Dániel, szentandrászi ref. lelkész.	769
Mitrovics Terézia, özv. Mester Istvánné.	345	Székely József, szirmai ref. tanító.	769
Bódogh Károly, volt a.-zempléni egyházmegyei tanácsbíró.	345	Rácz Ábrahám, csobajai ref. lelkész.	801
Tüdős János, ny. debreceni ev. ref. gimn. tanár s igazgató.	368	Nagy Eszter, özv. Balajthi Istvánné	847
Koncz Klára, özv. Papp Jánosné.	383	Somogyi Béla gimnáziumi tanuló	880
Kovács László, hanvai ev. ref. lelkész.	405	Wiegant Laura, Eröss Lajos ref. lelkész neje.	898
Filó János, szentesi ev. ref. lelkész.	405	Konkoly Thege Gyula dunántúli egyházkerületi tanácsbíró	898
Baráth Ádám, sárospataki gymn. tanuló.	406		
Brassai Sámuel	426		
Szentkirályi Tóth Erzsébet, K. Kiss József debreceni tanár neje	426		
Gróf Bethlen Gábor erdélyi ev. ref. egyházkerületi főgondnok.	462		
Kovács Károly, ungi ev. ref. egyházmegyei gondnok.	478		
Bató Ferencz, sajó velezdi ev. ref. lelkész.	510		
Tamko Ferencz, mező-keresztesi ev. ref. lelkész.	510		
Jakab Elek történész	526		
Szathmáry Paksi Katalin, özv. Kiss Józsefné.	527		
Kun Margit zongoraművész	542		
Tárczy Károly, vencesellői ev. ref. lelkész	571		
Beretki Emilia, özv. Fialka Józsefné	590		
Horváth Gyula, fogarasi ev. ref. egyházmegyei gondnok.	591		
Hódinka Andrea	607		
Fekete József átányi ev. ref. lelkész.	625		

X. VEGYES KÖZLEMÉNYEK MINDEN SZÁMBAN.

XI. SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

3, 10, 12, 15, 19, 21, 51. számban.

XII. PÁLYÁZATOK.

10, 13, 14, 16, 20, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 37, 38, 43, 46, 51. számban.

XIII. HIRDETÉSEK.

14, 16, 18, 20, 22, 24, 25, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 50, 52. számban.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: A „Sárospataki Lapok” barátaihoz. — *dr. Tüdös István.* — „A jubileumi év után.” — „Az államsegélyről.” *Debreczeni Bertalan.* — „Az 1886. év fontosabb tanügyi mozzanatai.” — „XVIII-ik Zsoltár.” *Raddcsi György.* — „Vegyes közlemények.”

A „Sárospataki Lapok” barátaihoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör,” mint a „Sárospataki Lapok” tulajdonosa, 15 év óta fennálló s a magyar protestáns egyházi és iskolai életben maradandó nyomokat tört közlönyét továbbra is fenntartandónak határozta s miután az a férfiú, ki 15 éven keresztül folytonosan ott állt a lap élén, öt évig, mint társ-, 10-ig, mint felelős-szerkesztő, megsokasodott teendői miatt nem vállalkozhatott a további vezetésre, a mesterek után a noviciust bízta meg előkelő szerepet vivő organumának szerkesztésével.

E személyi változás azonban nem jelenti, nem jelentheti a „Sárospataki Lapok” irányának, szellemének megváltozását is.

Az az irány és az a szellem, mely átlengte a „Sárospataki Lapok”-at, a melyet eddig követett, nem volt más, mint a magyarországi protestantismus érdekeiért, igazaiért való bátor s kitartó küzdelemnek az iránya s szelleme.

Ezt cserben hagyni, ezt megváltoztatni nem akarhatja az, a ki a sárospataki főiskolának volt a növendéke, ki a „Sárospataki Irodalmi Kör”-nek irányával s szellemével egynek tudja a magát.

Ez az immár 15 éves tisztességes múlttal dicsekvő „Sárospataki Lapok” soha sem volt a szerkesztők lapja, hanem az „Irodalmi Kör”-é. A szerkesztők odaadólággal munkálkodtak a nélkül, hogy a lapot sajátjuknak tekintették volna. Adott programjukat az „Irodalmi Kör” elfogadta s a szerint vezették a szerkesztést.

Az „Irodalmi Kör” a régi programmon nem változtatott s így a „Sárospataki Lapok” is marad az, a mi volt.

Küzdeni a magyar protestantismus jogaiért, ez leend a „Sárospataki Lapok” ezutáni főcélja is. S a küzdésre, jogaink védelmezésére ezután is nagy szükség leend. A régi ellenségnek támadásai napirenden vannak, azoknak ellensúlyozása okvetlenül szükséges. Az új rendnek több irányban való hatásai élénk örökösödést kívánnak, mert a vallás-szabadság elvének törvénybe iktatása a vallások s felekezetek teljes egyenjogúságának életbeléptetése nélkül igen sok tekintetben veszedelmet rejt magában hazánkban. Ha ellenfelünk csak az ige fegyverével harcolna, nem fenyegetne veszedelem. De ott a tulsó táborban erő s hatalom van, a melylyel szemben ma már igen sokszor elégtelen az ige fegyvere, mert az anyagiasság elve sok részben megtörte a vallásos meggyőződés erejét is. A támadást tehát vissza kell vernünk, vissza oly módon, hogy követelnünk kell a vallás-szabadság elvének törvénybe iktatása mellett a felekezetek teljes egyenjogúságát is. Ne csak név szerint álljon ez: nincs állam-vallás, hanem valóságban is.

Emez általános érdek mellett sok más különösebb érdekeink is vannak, s azok sorában a prot. tanügy, iskoláink állanak első helyen, mint mindenestől az egyház testéhez tartozók, melyeknek megvédelmezésére csak is az eddigi irány és szellem fenntartása mellett vállalkozhatunk.

Erre vállalkozom én az „Irodalmi Kör”-től nyert megbízatásom következtében, mely nem teszi tulajdonomná a „Sárospataki Lapok”-at, hanem csupán arra ad jogot, hogy vezessem közlönye szerkesztését.

Theológiai felfogásbeli különbségek mindig voltak s lesznek is. Maga a protestantismus elve követeli, hogy a gondolkodás szabadsága ne korlátoztassék. Mint eddig, úgy ezután is nyitva állanak e Lapok hasábjai a tudományos értekezéseknek bármily theológiai álláspontból származzanak is. A vizsgálódás, az igazság

keresése szabad tulajdona az embernek, melyet senki el nem vehet, senki nem korlátozhat, mert a vizsgálódás célja nem a nihilizmus, nem az építésre nem is gondoló rombolás, hanem a felvilágosítással járó fejlesztés s öntudatos építés.

Ilyen gondolatok között veszem át a „Sárospataki Lapok“ szerkesztését a második decennium közepén abban a reménységben, hogy közös nagy célunk, a magyar protestantizmus igazainak megvédése, továbbra is együtt fogja tartani azt a tiszteletre méltó írói testületet, mely e Lapok mellett 15 esztendőn át lelkesedett s munkálkodott.

Isten áldása legyen közös munkánkon!

Sárospatak, 1896 december hó.

DR. TUDÓS ISTVÁN.

theol. tanár.

A jubileumi év után.

A már sírjába, az enyészet végtelen tengerébe merült s hanyatlott 1896-ik év a magyar nemzetnek jubiláris esztendeje volt. Állami fennállásának ezredik évét ünnepelte meg magyar hazánk s a nemzeti társadalomnak minden jóra való tagja buzgó óhajtsákként fejezte ki: álljon e haza még soká, álljon e haza az idők végtelenségeig!

Ünneplésünket megértette az egész művelt világ s teljes elismeréssel adóztak minden oldalról a nemzetek legjobbjai a hivatását nemesen teljesített magyar nemzet iránt.

Mi magunk hálaadó istentiszteletekkel ünnepeltük meg országszerte a jubileumi évet s az országgyűlés is odajárult az oltár elé, a mely előtt az esztergomi bíbornok-érsek mondott hálaadó imát s tartott alkalomszerű beszédet a koronás magyar király s a törvényhozó-testület tagjai jelenlétében.

Országos kiállítást is rendeztünk, hogy bemutassuk a művelt világnak a magyar faj szellemi erejét, munkaképességét, nagyra hivatottságát s meg lehetünk elégedve az elért erkölcsi sikerrel, mert az idegenek az elismerés szavaival nem fukarkodtak, hanem őszintén, fenntartás nélkül beismerték, hogy több a magyar, mint a minék gondolták s eddig tartották.

Emlék-jeleket is emeltünk az ország különböző pontjain, hogy hirdessék a késő századok ivadékainak a millennaris esztendőt, tettekre buzdítsák az unokákat a haza nagyságának s dicsőségének emelése érdekében.

Szóval mindent megtettünk a jubiláris esztendőben, a mit csak meg szoktak tenni egy olyan alkalomkor, a melynek jelentősége kétségbevonhatatlan. Emelkedett hangulatban voltunk, szívünk hangosabban dobogott, mint máskor, hogy aztán mi protestánsok annál jobban észrevehessük, hogy még mindig nem vagyunk bevéve az alkotmánynak ama sáncái közé, a melyek között római katolikus honfitársaink annyira otthon érzik magukat.

Igen! a jubiláris esztendő örömei között is éreznünk kellett, hogy mi protestánsok nem vagyunk azok s olyanok, a mik s a milyenek a róm. katolikusok!

A magyar protestánsok nem voltak tényleges résztvevők azokban az országos ünnepélyekben, melyeket az állam rendezett. Mindenütt csakis a klérus szerepelt, mert, ha Munkácson ott volt is a tiszántúli kerület ősz püspöke, — ha mondott is egy magas szárnyalású imádságot: ez az egyetlen mozzanat távolról sem elegendő arra, hogy arra szolgáljon, hogy megnyugvást nyújtson mellőztetésünk érzetében.

Mellőztettünk minden vonalon, a hol a róm. kath. klérus a legnagyobb szerepet játszotta püspökeivel. Ők voltak az ünnepélyek központjai, — ők tartották az állam által rendezett ünnepélyeken az alkalmi beszédeket, mintha

mi protestánsok nem is volnánk e hazának polgárai, mintha a mi első embereink nem is volnának arra valók, hogy a nemzet felmagasztosult érzelmeit kifejezésre juttassák.

Lehangoló, majdnem kétségbeejtő hatása ez a lépten-nyomon szenvedett mellőztetés! Az a magyar kálvinista egyház, melynek minden tagja a leghűbb fia a hazának, melynek nincs pánszlávismusa, nincs Rómája, egyes-egyedül Magyarországa, magyar földje, melyért vért, életet áldoztak ősei, vért, életet készek áldozni ma élő hivei, melynek nincs egyetlen olyan tagja, ki ellen a honszeretet szempontjából kifogást emelhetni: ez a kálvinista egyház nem volt sem fejeiben, sem tagjaiban tevőleges szerepet játszó a magyar-állam jubiláris ünnepélyein! Mindenütt csak a bíbornoki-kalap, a püspöki-süveg díszlett, a tisztes palástnak nem volt helye a fényes emlékünnepeleken! . . . Pedig ha a protestantizmus nincs, — ha a protestáns egyház talpra nem áll annak idején, ma nincs Magyarország, nincs nemzeti állam.

Ám mondja valaki, hogy mindez nem ok a feljajdulásra, hiszen a puritán kálvinizmushoz nem is illett volna hogy ott azokon a nagy fényben úszó ünnepélyeken tevőleges részt vegyen; hiszen a kormányon ülők mind igen jól tudják, hogy a protestánsok hű fiai a hazának s a legjobb akarattal vannak irányukban.

Köszönjük ezt a vigasztalást, de nem fogadjuk be! Nem, mert állampolgárok a protestánsok is, a kiket ugyanazon jogok illetnek meg, a melyeket mások élveznek! Magunk mondanánk le jogainkról, ha az e fajta vigasztalást elfogadnók!

Ám tekintsünk csak a kassai dómnak nagy díszszel megtartott felavatására. . . . Hol mutatnak nekünk a vigasztalatók csak egyetlen protestáns templomot is, a melyet a magyar állam annyi ezrekkel épített fel? Pedig nekünk is vannak műregészeti épületeink, de azokra nincsen az államnak segélye, megelégsznek egy pár száz forinttal, míg a róm. kath. egyház e nemű épületeire százazreket adnak ki!

Ebben is lehet vigasztalni?

És hogy a jubilaris esztendő még lehangelőbb hatású legyen a magyar protestánsokra, meg kellett azt is éreznünk, hogy a törvényhozás tagjainak választása alkalmából a legrettenetesebb váddal, gyanúsítással sujtanak bennünket, mint olyanokat, kik elveinket, meggyőződésünket áruba bocsátottuk a kenyérért!

A vád alaptalanságát kimutattuk ugyan, de bizonyára magas fokú lehangeltség vehet rajtunk erőt, a mikor hozzánk mer férközni a sanda gyanú, — hozzánk, kiket eddig még csak illetni sem volt szabad ilyennel!

Jubiláris esztendeje a magyarnak! beh keservesen megmutattad a protestánsoknak, hogy még mindig nincs meg a teljes jogegyenlőség e magyar hazában; beh keservesen megtanítottál, hogy még mindig küzdenünk kell honpolgárságunkért!

Tanúlságaid megdöbbenetek, de egyúttal tette is hívnak mindnyájunkat.

Három századnál immár több időt töltött el a magyar protestantizmus a folytonos küzdelemben s a jövőben újra a küzdelem nehéz munkája vár reánk. A második ezredévben sem lesz pihenésünk: a jogok kivívása küzdelemre hív, s mint méltó utódai az ősöknek, nem fogunk lankadni, sőt kettőzött erővel megyünk a harcra. Ott van az 1848. XX-ik törvénycikk: annak életbeléptetésért fáradhatatlanul fogunk küzdeni. A protestáns egyház át, meg át van hatva minden rétegében ama tudat által, hogy csak úgy lehet boldogulni, ha ama törvénycikk megvalósíttatik.

Az lesz tehát a legfőbb törekvésünk, arra kell minden erőnket fordítani, hogy jogainkat biztosítsuk!

Nem segély-kérésekkel, ezekkel a palliativ szerekkel kell unos-untalan foglalkoznunk, hanem minden egyházmegyének, kerületnek végre-valahára meg kell egyeznie abban, hogy a protestáns egyháznak nem segélyt kell kérni, de jogokat követelni.

Ez a gondolat vezérelje az egész magyar protestáns egyházat s akkor a második ezer évben a protestánsok is boldogok lesznek!

Ugy legyen!

Az államsegélyről.

Ha Buza János barátomnak lapunk múlt évi 50-ik számában megjelent cikkét vizsgáljuk és kihüvelykezzük az abban használt hasonlatok magvát, vagyis más szavakkal, ha szép hangzatos nyelven megírt cikkét prózára fordítjuk: azt fogjuk tapasztalni, hogy azon aggodalmakon kívül, a melyek nemcsak őt, de mindenkit eltöltenek, a ki lelkesedik a sárospataki főiskola negyedfélszázados dicsőségéért, mondok ezen aggodalmakon kívül vagy éppen ezen aggodalmak miatt B. J. barátom kisebbeknek igyekszik feltüntetni a sárospataki főiskola bajait és nagyobbaknak a jövedelmi forrásait, mint a minők.

B. J. barátom — mivel az államsegélyt igénybe venni nem akarja, — elvből ellenzi a parallel osztályok felállítását s a főiskola szükségét egyedül a tanári fizetések javítására devalválja. Nem mondja meg ugyan azt sem, hogy ezt mely eszközökkel lehet elérni, csak rá mutat cikke végén arra, hogy a főiskola fölött őrt áll a *vagyonilag is az első között álló egyházkerület* s rámutat mint végső remédiumra, a Vay-Mocsáry alapítványra és a majdan kezünkbe kerülő jövedelmező szőlőre.

Réz László úr pedig, a ki ezt a vitát lapunk hasábjain megnyitotta, azt mondja cikkében, hogy „a sárospataki főiskola mai szervezete mellett a kor kívánalmainak megfelelőleg tudta rendezni ügyeit.”

Hát éppen ezekben van a nagy tévedés. A sárospataki főiskola ma már nem képes a rendelkezésére álló anyagi eszközökkel ügyeit a kor kívánalmai szerint rendezni, szükségletei sokkal nagyobbak, mint ezt B. J. barátom feltünteteti, jövedelmi forrásai pedig sokkal csekélyebbek.

A sárospataki főiskola a múltban magas szellemi fölényével, mely tudomány s széles ismeretű tanárai-val, a viszonyokhoz mérten elég nagy anyagi erejével képes volt a tanügy terén vezérszerepet vinni; felkereste azt az ország minden részéből úr és szegény, a kit tudományszomja elvezetett a tudás forrásához. Amde ma, a gőz és villany korában minden rohamo-

san, gőzerővel halad előre, az előretörekvés sebesen rohanó kerekét nem lehet megállítani. A ki haladni bír: az tör előre; a ki haladni nem bír, a kinél bizonyos ponton már elfogy a mozgó gőz: az elmarad; a ki pedig elmarad, az nemcsak hogy vezérszerepet nem vihet, hanem azt elfeledik, az az ismeretlenség homályába süllyed vissza s a rohanó közvélemény napirendre tér fölötte.

És hogy ez így van, hogy ez a főiskola, a mely a tudománynak fényesen világító szövétneke volt, ma már stagnál, holnap pedig már a nálánál eddig sokkal jelentéktelenebb testvérei által is túl fog szárnyaltatni, azt az alábbiakban megkísérlem bizonyítani. Felszólalásom célja tehát az, hogy kimutassam a főiskola jelenlegi anyagi erejét, rámutassak azokra a segélyforrásokra, a melyeket B. J. a jövő előhaladás alapjául kijelöl, kitüntessem a főiskola szükségletét, hogy ezekből aztán megítélhesse az olvasó, hogy képes-e a főiskola új jövedelmi források nélkül továbbra is megtartani a tanügy terén azt a vezérszerepet, melyet az enyészeti homályába süllyedt negyedfélszázadon keresztül vitt? mert azt hiszem, hogy abban mindnyájan egyetértünk, akár kívánjuk az államsegélyt igénybe venni, akár nem, hogy főiskolánk fényét fentartani akár saját erőnkéből, akár az állam támogatása mellett szent kötelességünk s a sárospataki főiskolának virágzó állapotban való fentartása nem hiuság, hanem egy nagy nemzeti kötelesség.

Vizsgáljuk tehát, mielőtt a szükségletekre térnénk:

I.

A forrásokat és nézzük, miből él a sárospataki főiskola jelenleg?

Minthogy B. J. barátom a főtiszteletű egyházkerületre is hivatkozik, mint jövedelemforrásra, mindenekelőtt kimutatom, hogy az egyházkerület, **mint fentartó testület**, a mai napon *milyen összegekkel járul az iskola fentartásához*.

Mindenki meggyőződhetik az évenként nyilvánosságra hozott és az igazgató-tanács téli jegyzőkönyvében minden évben egész terjedelmében közzétett zárszámadásokból és költségelőirányzatokból, hogy az iskola átlag 90000 frtra tehető évi bevételéhez a főtiszteletű egyházkerület, a következő összegekkel járul:

a) ad az államsegélyből	2000 frtot,
b) Szuplikáció megváltás címén, azonban külön kitűzött célra, az 5-ik theologiai tanszék fentartására ad	2000 frtot,
(és ezt annyira szigorúan megtartja, hogy a folyó évre, amennyiben a jelenlegi tanár még korpótléket nem élvezvén, fizetése 1600 frtot tesz: a felmaradó 400 frtot stipendiumra szavazta meg, (lásd 1896. tav. e. k. jkv. 52. sz. f) pont.)	
c) épületek fentartása címén	416 frtot
d) a theologusokért nyugdíjváltás címén	216 frtot,
a közpénztárra összesen	4632 frtot.
e) a tápintézeti pénztárra az egyházmegyék, a múlt évi zárszámadások szerint (ig. tan. jkv. 1896. jan. 6. sz. b) pont)	84 frt 37 krt
Összesen tehát	4716 frt 37 krt

Ha már most ezen összeget a főiskola közpénztárának átlag . . . 90000 frtot
s tápintézeti pénztárának átlag . . . 14000 frtot
tevő s összesen . . . 104000 frt
bevételehez viszonyítjuk: ez $4\frac{5}{10}\%$ -nak felel meg.
Az iskola fentartó egyházkerület tehát az iskola fentartásához $4\frac{5}{10}\%$ -al járul.

Mindezt korántsem panaszsképen mondom el, mert ismervén az egyházkerületnek a főiskola iránt való jóindulatát és munkás szeretetét: tudom, hogy az egyházkerület mindent megtesz féltett kincse, a főiskola felvirágoztatására, de azt is tudom és B. J. barátom cikkére hivatkozva meg is kíséreltem alább kimutatni, hogy az egyházkerület ennél nagyobb összeget meg nem bír s csak azt akarom az elmondottakkal illusztrálni, hogy a főiskola jóformán saját erejéből tartja fel magát s viszonyai egészen más szemüvegen vizsgálándók, mint például a debreczeni főiskoláé, a mely a saját-, a pataki iskoláét megközelítő vagy talán túl is haladó vagyonán kívül olyan erős patronusokkal bír: minő a tiszántúli egyházkerület, no meg a debreceni egyház és főképp Debrecen városa.

Ezek előrebocsátása után felkérem a tisztelt olvasót, nyissa fel az igazgató-tanács 1896. januári üléséről felvett jegyzőkönyvét, a melynek 16—21. lapjain meg fogja találni az 1896. évi költségeloirányzatot.

Ezen eloirányzat szerint 101275 frt 01 kr brutto bevétellel szemben 100577 frt 16 kr kiadás mutatkozik, a mi, ha hozzáadjuk az egyházkerület tavaszi közgyűlése 49. f) pontjában a költségvetésen felül megszavazott 50—50 frt millennaris segélyt = 1600 frtot, az 52. f) pontban megszavazott 400 frtot = 102577 frt frt 16 kr-ra emelkedik, tehát deficitet mutat.

De nem akarom én a tisztelt olvasót elijeszteni és arra kérem, hogy ne ezt a tetemes költséget igénylő millennaris évet tegye vizsgálata tárgyává akkor, midőn a főiskola jóvedelmi forrásairól gondolkozik, hanem tekintse meg ugyanazon igazgató-tanácsi jegyzőkönyv 3—5. lapjain látható múlt évi zárszámadást, vonja ki annak 126883 frt 10 kr bevételi összegből a 2. 3. 4. t. alatti tőkét képező 41329 frt 91 krt krt, meg fogja találni, hogy a főiskola 1895. évi bevétele 85553 frt 19 krt tett, viszon a kiadások 120118 frt 96 krt tevő összegéből is vonja le a 2. 3. alatti tőke elhelyezéseket és a 29. alatti befektetést — 34665 frtot, meg fogja találni, hogy a 85553 frt 19 kr, bevétellel szemben az iskola múlt évi fentartására fordított 85453 frt 06 kiadás mutatkozik.

Mindezeket a felettébb unalmas számokat csak annak a kézzel fogható és szemmel látható bebizonyítására hoztam fel, hogy a főiskola jelenlegi jóvedelmeit a jelenlegi szükséglet elannyira felemésztí, hogy a normalis költségeken felül előállott legcsekélyebb kiadás, a legkisebb mértékű elkerülhetetlen beruházás képes az egyensúlyt megzavarni, minek sajnos következménye, hogy a tőkékből fedezett beruházások soha vissza nem téríttetnek, példa rá a palatető, a györgytarlói beruházások stb. s hogy az ilyen beruházások egy része, mint péld. a palatető is már a feledékenység homályába sülyedt, a többi része „evidentiális tőkék” címén lesz már maholnap „szálló igévé” (lásd. ig. tanács jkv. 1899 téli ülés 10. lap). Felemésztvén tehát az évi jóvedelmet, az évi kiadás, gondolni sem lehet arra, hogy új segélyforrások megnyitása nélkül a főiskolát tovább fejlesszük s ezernyi szükségletét kielégítsük.

Igaz, hogy ha a főiskola a struc politikáját követi, bedugja a fejét a homokba és engedi fölötte elvonulni a haladó időt, ha beburkolózik múltja dicsőségének köpenyébe és azt hiszi, hogy ő negyedfélszázad alatt eleget cselekedett, tegyen már más is, ha nem fogja sérteni hiuságát, hogy más iskolák tanárképző intézetére sülyed alá: hát az elmondott segédeszközökkel tovább is eltenghet; de ha büszkén akarja fejét továbbra is fenhordani, ha a tudomány fákláját ezután is fennen akarja lobogtatni, úgy, mint a multban, akkor haladnia s új segélyforrások megnyitásával tetemes szükségleteit ki kell elégítenie.

(Folyt. köv.)

Debreczeni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

Az 1896. év fontosabb tanügyi mozzanatai.

A millennaris esztendőben, melyben az országos kiállítással kapcsolatban többféle összejöveleteket tartottak azok, kik egy irányban munkálkodnak, a tanügyi munkásai sem mulasztották el az alkalmat, hogy az az emlékezetes időpontból kifolyólag több olyan kérdést tárgyaljanak, a melyek mélyen érintik az ország szellemi állapotát, közelről érintik az u. n. nemzeti közművelődés fejlődését. És ezt egészen természetesnek kell tartanunk, mert ha kongresszusokat, összejöveleteket tartanak sokkal jelentéktelenebb ügynek munkásai, mennyivel inkább meg kellett tenniük ugyanazt azoknak, kik a művelődés tényezői gyanánt szerepelnek, a kiknek kezébe van letéve a jövő Magyarország sorsa, mert kétségbevonhatatlanul igaz az, hogy hazánk csak is a közműveltség erősödése, növekedése által veheti fel a versenyt a nyugattal, mely sokkal szerencsésebb körülményei folytán óriási előnyt szerzett fölöttünk a multban minden téren.

Tanférfiaink, élükön a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, a millennaris esztendőt jól felhasználták elveknél, eszméiknek hintegetésére, fejtegetésére, a melyekből az idő folyamán csak is haszon származhatik tanügyünkre, mert igaz az, hogy a megvitatott kérdésekből sokkal több jó származik, mint a hivatal-szobákban, kellő megfontolás, megrostalgatás nélkül előállott indítványokból.

Gondolataikat, eszméiket volt alkalmuk kicserélni, előadni, megvilágosítani az arra hivatottaknak, hiszen a tanügyi kongresszusok épen e tekintetben hagytak maguk után maradandó emléket, mert az azokon megjelentek élénk munkálkodást fejtettek ki az egyes előke-rülő kérdések minden oldalról való tárgyalásában.

A tartott kongresszusok között első helyen áll az u. n. országos tanügyi kongresszus, mely a kisdedóvóktól az egyetemig, tehát az egész közoktatást felvette napi-rendjébe s derekasan tárgyalta a tartott felolvasások me-netén azokat az indítványokat, melyeket Berzeviczy Albert az egységes nemzeti közoktatás, Hörk József a theol. akadémiák, Bozóki s Mórícz Károly, valamint Heinrich a jogakadémiák, Beöthy, Kármán s Dóczi a középiskolák fejlesztése, szervezete, munkaköre tárgyában tettek. E kiváló tanférfiak valamennyien át voltak hatva ama tudattól, hogy mikor egy új ezer esztendő küszöbén áll a magyar nemzet, mindazzal szakítani kell, a mi hátrányára szolgált az egyetemes tanügy fejlődésének s mindazt fel kell venni közoktatásügyi programunkba, a mitől a haladást bizton remélhetjük. Az elfogadott indítványok mindenesetre alkalmassak lesznek szerencsés al-

kalmaztatásuk esetén közoktatásunk fejlesztésére s jó reménységgel lehetünk e téren, mert az arra hivatottak tették s fogadták el, a kik a gyakorlati élet tapasztalatai következtében látták a hiányokat, s ismerték fel a haladás feltételeit. Az a körülmény, hogy Wlassics miniszter egész lelkesedéssel jelent meg s beszélt a kongresszuson, zálogot, biztosítékot nyújt a felől, hogy az országos tanügyi kongresszus megállapodásai nem maradnak papíroson, hanem szerencsés kézzel belevonatnak abba a munkakörbe, melynek célját a hazai közoktatás emelése, a nyugoti művelt államok e téren elért színvonalára való juttatása képezi.

Mint az országos tanügyi kongresszus szakosztálya munkálkodott az u. n. *V-ik egyetemes tanító-gyűlés*, melyen az ország különböző vidékeiről összegyűlt tanítók a magyar nyelvnek a nem magyar ajkú iskolákban való tanítását tárgyalván, ezt a fontos határozatot hozták: *a tanító esküvel fogadja, hogy az állam nyelvét legalább abban a terjedelemben fogja tanítani, a minőben az országos törvény megkívánja*. Vajha e határozatot ne csak a lelkesedés szülte legyen, hanem a gyakorlati élet is megvalósítaná.

Ugyancsak e tanító gyűlés tárgyalta az *iskola egysege* kérdését Földes Géza előadása nyomán, ki 11 pontból álló javaslatot terjesztett elő, mely a tanítás rendszeres menetére s a tanítók bizonyos tekintetben korlátolt helyzetének javítására vonatkozó konkrét indítványokat tartalmazott, a melyeket a gyűlés mind elfogadott, mert úgy volt meggyőződve, hogy lehetetlen lépéseket nem tennie az előadó által jelzett hiányok megszüntetése érdekében.

E két nagyobb szabású gyűlés mellett ki kell emelnünk a hitfelekezeti tanítók értekezletét s azok sorában főleg a mi tanítóink országos egyesületének dísz-gyűlését, melyen a ref. egyház és iskolának a magyar haza javára tett szolgálatait mutogatta ki Sinka Lajos krassói tanító.

Kiemelendő a magyar középiskolai tanáregyesület *XXX-ik közgyűlése*, melyen a közoktatásügyi kormányt Zsilinszky államtitkár képviselte, biztosítván az egyesületet, hogy a kormány a legnagyobb rokonszenvvel viseltetik iránta, mert a középiskolai tanárok nélkül nem tehetné meg a hazai közművelődés érdekében azokat, a a miket óhajt s megvalósítani akar. E gyűlés főleg a középiskolai tanárok érdekeinek, jogainak épségben tartása felett tanácskozott s e tárgyban a kultusz miniszterhez felterjesztést is intézett Kardos Albert indítványa folytán.

Felemlítendőnek tartjuk a római katolikus hittanár-*ok gyűlését* is, kik aug. 21-én abból az incidensből kifolyólag jöttek össze, hogy híre ment — a mi azonban nem lett valósággá, hogy a tanügyi kongresszuson a vallás tanítás mai formája ellen Szigetváry Iván felolvasást fog tartani. E gyűlés tiltakozott az ellen a felfogás ellen, a mely a vallás tanítás korlátozását célozza s azzal ellentétben annak intenzívebbé tételét hangsúlyozta, a mely cél érdekében indítványba foglalta, hogy vallás-tanárok csak olyanok lehetnek, kik arra kellő képesítést nyernek egy kath. vizsgáló bizottság előtt, a mely főleg arra ügyelne, hogy a vizsgálandók a bölcsészeti és paedagogiai képzettségüket a lehető legnagyobb mértékben igazolják. Foglalkozott a vallástani könyvek kérdésével is, a melyre vonatkozólag tankönyvbíráló-bizottság alakítását tartotta szükségesnek indítványba hozni. E gyűlés bizonyos tekintetben olyan irányzatnak hódolt, a melyet református egyházunkban is sürgettek egyesek t. i. hogy a vallás-tanároktól valami más fajta képesítést is kellene kívánni s nem elégedni meg a lelkészi bizonyítvánnyal.

Nem mellőzhetjük épen e gyűlésre való visszajelentésünk alkalmával a Szigetváry álláspontjának felemlítését, a ki a középiskolai tanár-egyesület választmányának ápril 16 án tartott ülésén kijelentette, hogy abban a kérdésben, mely az országos s egyetemes tanügyi kongresszuson. „A vallás oktatás helye a középiskolákban” cím alatt épen az ő előadása nyomán fog tárgyalatni, az lesz az indítványa, hogy a *vallás oktatás töröltessék el*, mert a mostani vallás-tanítás erkölcsrontó, mert neki az a meggyőződése, hogy igazuk van a német socialistáknak, kik ezt tartják: a vallás egyéni dolog. Tudvalevő dolog, hogy ez az előadás elmaradt, mert a középiskolai tanár-egyesület választmányának levette napirendről azzal a megokolással, hogy a kérdésnek ez idő szerint való tárgyalása nem alkalmas.

Magának a vallás oktatásnak a kérdését kár volt elhagyni, — de abban az esetben, ha Szigetvárynak csakugyan az lett volna a szándéka, hogy a vallás-tanítás törölését indítványozza, helyén való volt a mellőzés. Mert más dolog valaminek a megsemmisítését akarni s más, reformot hozni be. Magyar népünknek vallásos természete távol áll a német socialisták felfogásától, a melynek hódolni nem akarunk semmi téren sem, mert csak veszedelmet rejt magában. A vallás nem magán dolog, hanem társadalmi, melyet épen azért nem lehet s nem is szabad kiakbólólítani a társadalmi életnek nagy fontosságú intézményeiből, az iskolákból. Reformra lehet s van is szükség a vallás-oktatás terén, melyet mi reformátusok is mélyen érzünk, mert a tapasztalat nem elégít ki, mert bizonyos tekintetben az ezelőtti állapotok megnyugtatóbbak voltak, mint a mostaniak. Magának a reformnak a kérdését napirendre kell hoznunk s a felszólalások után a javítást végre kell hajtani.

A millennaris kiállítás kapcsolatban tartott tanügyi kongresszusok után meg kell emlékeznünk arról a tanügyi mozzanatról is, mely szintén a kiállítás megtekintésével összekötött történt t. i. a *II-ik országos torna-verseny*ről, melynek nagy jelentőséget adott az a körülmény, hogy koronás királyunk is megjelent s a legnagyobb érdeklődéssel kísérte a jövő nemzedéknek a test-edzés terén kifejtett buzgóságát s legnagyobb elismeréssel adózott érte. Fontosnak kell e mozzanatot tekintenünk, mert alig pár évtizede annak, hogy a magyar középiskolai ifjúság rendszeres torna-tanításban részesül s ime a II-dik országos tornaversenyen már olyan elismerést érdemel ki, mely méltó büszkeséggel töltheti el mindazoknak keblét, kik az ifjúságnak ez irányban való képzésével foglalkoznak. Nekünk reformátusoknak jól esik feljegyezni, hogy középiskoláink semmi tekintetben sem állanak hátul e téren, sőt épen az első között foglalnak helyet. Szegénységünk dacára is kiálljuk a versenyt!

Mult évi tanügyi mozgalmaink között nem kis jelentőségű a *leánygimnázium* megnyitása. Az országos nőképző egyesület budapesti zöldfa-utcai palotájában tartott a megnyitó ünnepély, miután ezt a korszakalkotó intézetet a nevezett egyesület létesítette azzal a céllal, hogy általános műveltséget nyerjenek benne a leányok. A művelt családok leányai jelentkeztek növendékekül, számszerint 92-en, kik között református vallású 12 van. A nő-emancipáció barátai bizonyára nagy elismeréssel fogadták ez intézet életbeléptét s sokat várnak tőle; a kik pedig ellenségei ez eszmének, alusznak rá egyet s ezt mondják: majd meglátjuk lesz e valami nagyobb eredménye? Mi a magunk részéről nem szólunk ellene, hiszen a műveltség érdekében történt, de minden esetben figyelemmel fogjuk kísérni, hogy megfelel-e hivatásának?

Ugyancsak a leányokra vonatkozik az a múlt évi miniszteri rendelet, mely a leányok érettségi vizsgálatait rendezte s kimondotta, hogy a leányok ugyanazon tanulmányi mérték szerint vizsgáztatandók, a mely a fiúkra nézve van kiszabva a tantervekben és semminemű enyhe elbírálásnak, vagy könnyítésnek nem lehet helye velök szemben. E szigorúság egészen helyén való, mert ha a nők tudományos pályára akarnak lépni, más mérték szerint nem bírálhatók el, mint a férfiak.

A múlt évben adta meg a kormány a debreceni ref. felsőbb leányiskolának a nyilvánossági jogot véglegesen, a mely bizonyos tekintetben különösen érintett mindnyájunkat, a mennyiben úgy a debreceni, mint a miskolci felsőbb leányiskolákat már nyilvánossági joggal felruháztaknak tartottuk. Nem lehetetlen azonban, hogy e tekintetben magát a közoktatási minisztériumot terheli a felelősség vádja, mert mint e Lapokban kimutatta Buza János, a miskolci leánynevelőnek jó ideje megadatott az a jog, melynek létezését a közoktatásügyi miniszter múlt évi jelentése megtagadta. Kerületi közgyűlésünk felterjesztésének bizonyára meg lesz a kívánt eredménye.

Középiskoláinkra vonatkozólag a múlt évben a következő fontosabb mozzanatok merültek fel: március 23 án értekezletet tartottak az érettségi vizsgálat tárgyában; a miniszter rendeletet adott ki a középiskolai énektanítás ügyében; a tanterv revízió tárgyában memorandumot készítettek s magának a középiskolai tanárképzésnek a reformja is szóba került.

Az érettségi enquête tárgyalására Zsoldos Benő, sárospataki tanár tett észrevételeket e Lapok múlt évi 287, és 328 hasábjain, melyekből az olvasó közönség bőszeges tájékozást szerezhetett az e téren fenforgó hiányokról s a helyes módokról, melyeknek segítségével célt lehet érni.

Középiskolai énektanításunkra vonatkozólag a miniszteri rendelet azt hangsúlyozza, hogy az éneket csak olyan képesítéssel bíró egyének taníthatják, kik a diplomát a budapesti s kolozsvári vizsgáló-bizottságtól nyerték.

Középiskolai tantervünk revíziója tárgyában főleg a Heinrich Gusztáv javaslata keltett nagyobb figyelmet, melyet az országos közoktatási tanács állandó bizottsága tárgyal, de e tekintetben még csupán a véleményezés első stádiumánál maradtunk.

A mi pedig a középiskolai tanár képzés reformját illeti, a budapesti egyetemi tanácsnak a minisztériumhoz e tárgyban intézett felterjesztésére a határozatot még nem hozta meg a kormány, a mely késedelmezésnek nyilvánvaló oka abban keresendő, hogy ugyanam fontos intézkedések megtétele van felvetve a memorandumban, a melyeknek minden oldalról való latolgatása nem történhetik meg könnyű szerrel. Egy tanárképző-testület szervezését ajánlották a felterjesztésben, mely testület az egyetemi bölcsészeti-karon volna s élén egy igazgató állana. Három szakosztály képezné a testületet, melyben a tanári pályára jelentkezők a legalaposabb ismeretekre tennének szert, mielőtt az életbe kilépnének.

E felterjesztés eredményét méltó érdeklődéssel várhatja minden tanügyi férfiú, mert általános a vélemény, hogy a mostani tanár-képzés nem állja ki az erős kritikát.

Minden bizonynyal jelentékeny mozzanatnak kell tekintenünk a múlt év tanügyi történetében a református egyetemes tanügyi bizottságnak megalakulását. Hosszas vajúdas, ide-oda való kapkodás után végre-valahára bizonyos elv s rendszer mellett létrejött ez a nagy dolgokkal foglalkozható testület, melynek nem kisebb a hivatása, mint az egész ref. tanügy fejlesztését s ellenőrzését venni munkába. Eddig mintegy tanácstalanul

voltunk, most van reményünk, hogy Joó István s arra való tanügyi-előadónk keze között nem fog a ref. tanügy alvó leányzó lenni.

Tiszáninneri kerületünkben is a múlt évben történt meg az első lépés arra, hogy egy rendszeres tanügyi-bizottság vegye kezébe a kerület népoktatási dolgait, alapszabálytervezetet készítettén, melynek végleges megállapítása után a bizottság megalakulása is meg fog történni. Erre is fontos missió vár, főleg ha ki tudja majd eszközölni azt, hogy tanácskozási jegyzőkönyvei s jelentései a gyűlés első napjain kerüljenek felszínre. Ez nem lesz nehéz dolog, csak meg kell győzni a kerületi gyűlést arról, hogy a népiskolák sokkal fontosabbak, semminthogy figyelemre se méltattassanak annak a bizottságnak intézkedései s jelentései, mely azokkal foglalkozik.

Még csak egyetlen mozzanatot óhajtunk felemlíteni a múlt év tanügyi történetéből s ez nem más, mint az, hogy az 1896-ik évben szűnt meg a nagy-enyedi ref. theol.-akadémia. Jegyezzük fel a történelmi lapjára ezt az eseményt is, mert az idők jelét láthatni benne.

Ezzel be is zárjuk visszapiillantásunkat, melyben a tanügynek múlt évi fontosabb mozzanatait óhajtottuk összefoglalni. Mozgalmas esztendő volt, melyben sok jóra való, nemes eszme került felszínre s óhajtanunk kell mindnyájunknak, hogy életbeléptetésük ne késsék hosszú ideig, hanem hazai tanügyünk javára minél előbb a gyakorlati életben is üdvözölhessük azokat.

8

TÁRCA.

XVIII-ik Zsoltár.

2. Szeretlek Jáh, te Gyámolom!
3. Mentő erőm, Szírt s Vár a Jáh!
Benned bizom csak Istenem:
Fő-üdvöm, Vétem s pajzsom Ő!
4. Őt, a dicsőt kiáltom én
S elűzi Jáhve ellenem.
5. Halál-vihar fogott körül,
A vészek árja ronta rám:
6. Tört hányt elem Pokol keze,
Seol hálót font vesztémül.
7. Így megszorulva Jaht hívám
Mentő gyanánt esdém Uram.
S lakában meghallá szavam,
Hangom megérté ottfen Ő.
8. Legott rezdül-rendül a föld,
A hegy fenékiig rázkodik
S inog, mert Jah haragra gyűlt.
9. Orrából füst gomolyg elő,
A szája meg tűz-lángot ont
S mint a parázs szikrát lövel.
10. Ég boltja görnyed, ő ha lép
S homály takarja lábait:
11. Kherubra szökken és rohan,
Vágtat szeleknek szárnyain.
12. Felhő-ruhába öltözik
S köd és borban sátoroz.
13. Szemfénytől felhő reped,
Ontván jeget, meg tűz-esőt...
14. Ha dörg a Jah az égbe fenn
S zendül a Szentnek szózata:
Jég s tűz-eső omol legott;

15. Nyíl-nyílra zúg s félelmet oszt,
Villám cikáz s ellen rohan...
16. Folyók fenéig nyílnak el,
A föld alapjáig hasad
Ó Jah! fenyítő szód, ha zeng
S orrod, ha fú, mint szél-vihar.

* * *

17. Lenyult felülről s megragadt
S a bösz habok közül kivont...
18. Megszégyenül vad ellenem
Meg gyűlölöm, bár nagy vitéz!
19. Rám törtek ők a baj között,
De Jahve volt ám fegyverem!
20. Szabad mezőre vont ki Ő
S megóv, mert kegygyel néz reám.

21. Hűségemért Jah így fizet
S megáld, mert tiszta volt kezem!

22. Szerettem is Jah útait
S uramtól én nem bolygtam el.
23. Parancsait mind tisztelém
S meg nem vetém törvényeit.

24. Hibával sem bántám meg Őt,
A szenvedélyt legyőztem én.
25. Azért fizet Jah így nekem;
Mert hű valék és szennytelen
S kezem mily tiszta: tudja jól.

* * *

26. Kegydeddel óvod a kegyest.
A jó iránt jó vagy nagyon;
27. Rád gondolón gondod pihen,
A bűn fiát megbünteted.

28. Megvéded azt, ki elnyomott
S a nagyra-látót megtöröd.
29. Fáklyám Te gyújtod fényre, Te!
Uram világol éjemen.

30. Veled csatákba rontok én,
Kőfal se gát Uram! veled.
31. Az isten útja óh mi szent!
Mit Jah ígér, mind biztos az,
A benne bizók pajzsa Ő.

32. Van-e más isten, mint a Jah?
Ki oly erős, mint istenünk?!
33. Erőt ez isten önt belém
S szilárdná teszi utamat.

34. Lábam miként őzé leend
S fel, a magasba visz fel Ő,
35. Ki harczra szoktatá kezem'
S karom' feszíteni iveket.

36. Védöm gyanánt pajzsúl szegődsz,
Jobboddal óvsz meg engemet,
S nagygyá emelsz kegyelmesen,
37. Biztossá tészed lépteim,
Hogy lábam meg se tántorúl.

* * *

38. Kik ellenim, rájok török,
És megfogom s halálukig
Meg sem pihen boszús kezem.
39. Letiprom úgy: egy sem marad,
Mind lábaimhoz omlanak!

40. Te harczy kedvet öntsz belém
S alám görbeszted ellenem.

41. Ki üldözöm, elűzöd azt
És én letiprom gyűlötöm.

42. Kiáltnak ők, de nincs segély,
Hívják a Jáht, de hallgat Ő!

43. Porrá töröm, szélnek dobom,
És szét-nyomom, mint utca-sárt!

44. Nemzet-tusákból el s kivonsz,
Fejül emelsz népek fölé
S szolgálom leendő a messze nép;

45. Csupán hiremre meglapul
S hízelve jön, ki nem miénk;

46. Reményt veszít az idegen
S erődből remegve fut.

* * *

47. Légy áldva Jahve, istenem!
Légy áldva Szirtem s Gyámolom!

48. Uram! ki bosszút állni hagysz
És népeket görbítsz elém,

49. S ki elriasztod gyűlölöm,
A támadótól óva-védsz
És támogatsz, zsarnok ha bánt:

50. Népeddel együtt áldlak én
S nevedre üdv-dalt zeng szavam.

Radácsi György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Előfizetési felhívás.

A „Sárospataki Lapok“ az 1897-ik évben XVI-ik évfolyamát kezdi meg a régi beosztással, az eddigi irány- s szellem megtartásával. Olvasóink sokkal jobban ismerik e lapokat, semmint hogy ajánlgatásokkal kellene alkalmatlankodnunk. A támogatást, előfizetőink számára növekedését azonban kérnünk s óhajtanunk kell, mert az „Irodalmi Kör“ a 15 esztendő eltöltével közel 1000 forint deficittel zárja le számadásait s a XVI-ik évfolyamot azzal a kikötéssel indítja meg, hogy mindaddig, míg az anyagi helyzet nem javul, szigorúan egy ívnyi terjedelemben fogja közlönyét kiadni, ily módon kísértve meg a pénztári egyensúlynak helyreállítását.

A lap előfizetési ára marad a régi, t. i.:

egy évre . . . 5 frt
fél évre . . . 2 „ 50 kr.

Az előfizetések beküldése legcélszerűbben postautalványon eszközölhető. Lapunk jelen számához ily célból mellékeljük a postautalványt. A lap anyagi ügyeire vonatkozó megkeresések Pásztor Sámuel gymnasiumi tanárhoz, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör“ pénztárnokához intézendők.

Lapunk jelen s következő számát minden eddigi előfizetőinknek megküldjük, de a kik

a 2-ik szám kiadása után az előfizetést nem eszközlik, vagy levélben nem jelzik, hogy a lapot kívánják megküldetni, azok részére a 3-ik számot nem fogjuk expedálni. Szükség van erre az eljárásunkra azért, mert az anyagi helyzet rendezése megköveteli az előfizetők számának határozott megállapítását.

— **Az országgyűlési pártok újevi tisztelgése,** melyeket a párt-elnököknél rendeztek, ezúttal semmi jelentékenyebb mozzanattal nem dicsekedhetnek, abban az irányban pedig, melynek Lapunk a képviselője, egyáltalán nem történt nyilatkozat, t. i. egyetlen szónok sem foglalkozott a prot. egyházak égető kérdésével, semmi utalás nem történt arra, hogy a beállott újesztendőben az egyházakat illető ügyekben minő állást foglalnak el. Szürke esztendőnek ígérkezik az 1897-ik év!

— **Szavazatbontás.** Az egyházkerületünkben mostan folyó szavazás eredményének megállapítása, az egyes egyházak részéről beadott szavazatok felbontása útján, folyó hó 19-ik napján fog megtörténni Miskolcon. a püspöki hivatalban.

— **A miskolci ref. gimnáziumban** a jelen iskolai év elején felesküdt két új tanár *Jármy József* és *Buday József*, e hó folyamán fogják megtartani székfoglaló beszédeiket, a történelem, illetőleg a természetrajz köréből.

— **Karácsonyi ajándék.** A dunántúli egyházkerület egyik előkelő egyházának, a *győrinek* emlékeztetés karácsonyi ajándékkal kedveskedett Balogh Gábor főgondnok és Neje Szentmihályi Etelka. Elhalt fioknak, dr. Balogh Dénesnek emlékére három rendbeli alapítványt tettek, t. i. ezer forintot a szegény iskolások tandíjának s egyéb szükségleteinek, ezer forintot az iskolai szükségletek fedezésére, ezer forintot pedig új templomépítésre adományoztak. A református áldozatkészség eme szép jelének felemlítésekor öröm tölti el szívünket, mert a mai közönyös és anyagiás gondolkodású időkben sokszoros jelentősége van ez ajándékadásnak. A győri egyház hívei minden bizonynyal hálással fogják emlegetni főgondnokuknak nevét.

— **A közoktatási tanács tisztelgése Wlassicsnál.** A kultuszminiszter tudvalevőleg a múlt évben szervezte újra azt a testületet, melynek nem kisebb a feladata, mint az ország tanügyeinek magasabb szempontokból való előkészítése, irányítása, ellenőrzése, mintegy a miniszter jobb keze gyanánt való szolgálás. Ennek a közoktatási tanácsnak van állandó bizottsága is, a mely december 24-én tisztelt *Beöthy Zsolt* vezetése alatt *Wlassics* miniszternél. E tisztelgést azért említjük fel, mert a magyar közoktatásügyek vezetője a *Beöthy* üdvözlő beszédere adott válaszában több tekintetben fontos nyilatkozatot tett, a midőn a középiskolai s az osztatlan elemi népiskolai tanterv revisiójának sürgősségét s a polgári iskolák reformjának nélkülözhetlenségét hangsúlyozta. E hármass sürgősen szükséges terv keresztülhajtásában a miniszter kész meghajolni minden olyan argumentum előtt, melyek a tárgyra vonatkozólag a tapasztalat által igazolvák. E nyilatkozat följegyzésre méltó, a mennyiben szakítást akar jelezni az eddigi eljárásokkal, a mikor t. i. a hivatalszobában készítettek tervezetet, s a tapasztalattal nem is törődtek. A gyakorlati életből vett érvek jelentősek a legnagyobb mértékben s éppen azért figyelembe vételök mindenkor kívánatos.

— **A „M. H. evangélikus lelkésze.”** A címben jelzett szomorú dologról, t. i., hogy egy ev. lelkész pana-

szos levelet tett közé a „Magyar Hírlap”-ban, a melynek szerkesztősége gyűjtést indított a nyomorgó egyén érdekében, elmondta Lapunk a maga felfogását, elítélvén a kolduló pap eljárását. Azonban még egyszer vissza kell térnünk e tárgyra, mert a „Szabad Sajtó”, ez a Péntek Ferenc szerkesztésében megjelenő protestáns társadalmi hetilap, múlt évi 26-ik számában jónak látta reprodukálni mind a „M. H.” cikkét, mind a mi Lapunk kis közleményét s a reprodukálás epilógusa gyanánt az szerepel, hogy állítja a nevezett lap: „a Sárospataki Lapok t. szerkesztősége leplezni akarja a világ előtt a nyomort, s úgy szól, úgy beszél, mintha nem hinné el annak a szegény evangélikus lelkésznek igazán borzasztó állapotát.” Az epilógusban ott van még ez a passzus is: „... a világi lap ... sokkal humanusabb és sokkal keresztyénesebb, mint az egyházi újság.” — Ama társadalmi heti lapnak tudtára kell adnunk, hogy a prot. papság nyomorát, szegénységét a Sárospataki Lapok soha sem leplezte, soha sem takargatta, mert az a szegénység égbekiáltó. Hanem eddig éppen némaságával beszélgetett magáról tarthatatlan állapotunk, — eddig az önértet, mely szegénységünkben is nemes volt, — a szemérem érzete, mely nem engedte a piacra vinni a nyomort, útját állták annak, hogy egész meztelenségünkben mutassuk be magunkat. Szegények voltunk, de büszké, nemesen önértetesek, kiknek a szegénység csapás volt szívükön, de e csapás nem alacsonyított le a koldulásra senkit sem közülünk. Viselte s viseli is a protestáns papság teljes megadással nehéz sorsát, lealázó állapotát, de cégéreskedni nem tud, nem akar s ha jellemes akar maradni, nem is fog sohasem. El kellett ítélnünk a koldulást, mert szemérmatlenség volt, mert nem volt, nem lehetett igazi ok az arra való vemedésre s ez az elítélés korántsem keresztyénietlenség, nem is inhumánus, de igenis féltékeny örökös a magyar prot. papság régi becsülete, jó hírneve, tisztessége felett. A szegénység keserves állapot, de nem szégyen, nem gyalázat; a koldulás már gyalázatot is hord magával, mert az elutasítás, egy nagy olvasó közönséggel rendelkező lap hasábjain való kunyorálgatás mindenkör szégyenletes s bizonyos tekintetben veszedelmes is. Mi nem akartuk, nem akarjuk, s nem is fogjuk soha sem takargatni a szegénységet, hiszen nem is lehet, de ellenkezik a papi állás tisztességével, a protestáns papi kar jellemével, mely szegénysége dacára is független, megvesztegethetlen, büszke, önértetes részét képezi társadalmi életünknek, minden olyan eljárás, mely árnyat vet reánk, s az ilyet a leghatározottabban el fogjuk ítélni. Lehet, hogy „Szabad Sajtó” laptársunknak nem fog tetszeni, de az igazat megmondani elsőbb rendű kötelességünk, mint a tetszés megnyerése.

— **Népesedési mozgalom a miskolci egyházban.** Tiszáninneri ev. ref. egyházkerületünk legnépesebb egyházában, a miskolciban a múlt év folyamán a következő népesedési mozgalmak történtek: született 195 fiú, 174 leány, összesen 369; meghalt 175 fi, 165 nő, összesen 340; házasságot kötött 52 tiszta, 65 vegyes pár, összesen 117; biterősítést nyert 65 fiú, 66 leány, összesen 131; áttért 5, kitért 11. A szaporodás tehát a születés-halálozás összevetése szerint 29, melyből a kitérésnél levő többlet leszámítva, a tiszta szaporulat 23.

— **Lapunk jelen számához** csatolva kapják olvasóink a XV-ik évfolyam címlapját és tartalomjegyzékét.

Felölös szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az államsegélyről.” *Debreczeni Bertalan.* — „A felső-borsodi indítvány” *Vadász Pál.* — Modern bölcseztan ítélete a keresztyén vallásról *Novák Lajos.* — „Biblia-ismertetés” *r. y.* — „Vegyes közlemények.”

Az államsegélyről.

Lapunk múlt heti számában kimutatván az évi zárszámadások és költségvetések alapján, hogy jelenleg *miből* él a főiskola? vizsgáljuk

II.

a főiskola szükségleteit.

1. Ezen szükségletek között első sorban említem fel, — minthogy a mozgalom ezen az alapon indult meg s minthogy ezt tartom a legégetőbb szükségnek — a *párhuzamos osztályok felállításának kérdését.*

Buza János barátom — mivelhogy az államsegélyt nem akarja — idézett cikkében úgy tünteti fel magát, mintha ő a parallel osztályok felállítását elvileg helytelenítené. Hát én laikus lévén ebben a kérdésben, vele e tekintetben vitázni nem szándékozom, hanem azt érzem, hogy akkor, midőn egy prot. iskola a saját hitfelekezetéhez tartozó növendékeket kebelébe föl nem veszi: *vétkezik*, a midőn pedig a más vallású növendék föl vételét megakadályozza, ennél többet: *hibát* követ el s hiába veszi fel az ő urának, az 1848. XX. t.-cikkben lerakott *szabad szellemnek* a nevét. A protestáns egyház az újabb időkben, a mióta beszélnie szabad, folytonosan nyelven hordja az 1848. XX. t.-cikket és annak 4 §-át, mely szerint „a bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás valláskülönbség nélkül kölcsönösen megengedettik” — legalább a mi kerületünk — úgy valósítja meg, hogy olyan szabályokat alkot, a melyek ha nem tiltják ugyan el a más vallásfelekezetűeket iskoláinkból, hanem lehetlenné teszik azoknak a bejuthatást, csak azért, mert hogy ezt a törvényt megvalósíthassa, ahhoz parallel osztályok kellenek, ezeket pedig saját erejéből felállítani nem bírván, a megvalósíthatás eszközt pedig t. i. az állam segítségét igénybe venni nem óhajtván: képes inkább nem akarni a célt sem, nehogy akarnia kelljen az eszközöket.

De hagyjuk ezt s térjünk vissza előbbeni állításaimra. Mint mondtam, B. J. barátommal elvi vitába bocsátkozni nem akarok, nem lévén én e tekintetben szakember, hanem fejére olvasom főiskolánk *köziskolai székhének*, tehát e tekintetben a legilletékesebb forumnak az ő közbenjöttével is készített és az igazgató-

tanács 1894. évi téli ülésében tárgyalt memorandumából a következőket: „Tanintézetünk múltja, közművelődési fontossága, a protestáns türelem és felvilágosodás terjesztésének, a hazafias szellem s a nemzeti aspiratioink ápolásának érdeke, a melyek körül a mi iskolánk mindenkor oly híven buzgólkodott, azt kívánnák tőlünk, hogy a hazai ifjúságnak a középiskolákba tóduló részénél mennél tágabb körre terjedőleg, mennél nagyobb számra kihatólag éreztessük hatásunkat, hogy tehát a hozzánk forduló, bennünket felkereső növendékek elutasítása helyett párhuzamos osztályok felállítására gondoljunk. De ha a középiskolai növendékek számának évről-évre való rohamos növekedését nem tekintjük is, volna még egy másik ok is, a mely a párhuzamos osztályok felállítását oda állítaná szükségünk sorába. Az oktatás ma, a kezdő és középfokozatokon mindenütt, a növendék egyéniségéhez fordul s ez egyéniségnek szigorú lélektani alapokon való tervszerű fejlesztését teszi egyedül méltó s a célnak igazán megfelelő eljárása tárgyává. Ebből a tanítóra nézve, ha céljának megfelelőleg akar eljárni, az a kívánság áll elő, hogy növendékével mennél gyakrabban foglalkozzék s foglalkozhassék. De ez a biztos haladás érdekében együtt jár azzal, hogy a növendék minden tanórára azzal a tudattal menjen, hogy vele a tanító foglalkozni fog s hogy az oktatás, mielőtt a növendékek által megértendő s elsajátítandó tananyagon tovább haladna, biztos tudomást szerezhessen magának arról, hogy a tanulók megértették-e, elsajátították-e mindnyájan mindazon, addig már közlött ismereteket, a melyek majd a további haladásnak alapjául fognak szolgálni. Mindezek nélkül az oktatás, néhány szerencsésebb tehetséget kivéve, a legtöbb tanulónál kellő alapokat nem vehet. Tehát ha még a tanulóknak a gymnasiumba való torlódása nem sürgetné is a párhuzamos osztályok felállítását, még akkor is, a fentebbiekből önként következő oktatásügyi követelményekre való tekintetből s a tanügy terén a kellő siker biztosítása szempontjából, ha csak a törvény által engedett 60-as létszám mutatkozik is, vagy ennél csak valami csekélylyel is több, mivel a fentebbi szempontokból már ez maga is túlságosan sok, nagyon üdvös volna, főképp a gymnasium alsóbb osztályaiban, a kezdő fokozatokon, a növendékeket mind egy kéz alá kerülni nem engedni s

őket kétfelé osztani. Ezek alapján kimondhatjuk, hogy a párhuzamos osztály tanintézetünk kulturális jelentősége szempontjából s nagyfontosságú didaktikai elveknél fogva, reánk nézve kívánatos, sőt szükséges.

Hogy osztja-e ezeket a nézeteket B. J. barátom: azt én természetesen nem tudom, eikéből úgy látszik, hogy nem osztja; de ha nem osztja, végezze el azt saját tanártársaival; végezze el az egyházkerülettel, mely testület az 1894. évi tavaszi közgyűlése jegyzőkönyvének 94. pontjában a parallel osztályok felállítását szintén a főiskola szükségletének ismerte el s azt csak azért odázta el egyelőre, mivel az 1–5. pont alatt felsorolt *„tetemes anyagi áldozatok meghozatala mellett a párhuzamos osztályok felállítása sárospataki főiskolánkban ez idő szerint meg nem történhetik.”*

A kérdés elvi oldalával ezekben leszámolván: indokolnom kell, hogy miért tartom én véteknél, sőt hibának, ha főiskolánk a kebelébe kívánczó tanulni vágyó ifjúságot elutasítja. Helyre hozhatatlan hibának tartom ezt, — mely következményeiben már most is kezdi magát megboszulni — azért, mert ki tudja, hogy azok közül, a kiket visszataszítottunk az eke szarvához vagy a kaptafához, nem vált volna-e egyikből vagy másiból hazánk egy kiváló nagy embere; de főleg azért, mert e miatt *főiskolánk gimnáziumának felsőbb osztályai és akadémiaja elnéptelenednek s utóljára az egész iskola összezsugorodik.* Én igazat adok B. J.-nak, hogy a theologusok számának csökkenését más okok idézik elő; de azt ismét ő lesz szíves nekem megengedni, hogy ha több lesz a gimnáziumi tanulók száma: több fog abból theologusnak is beiratkozni, főképp a közel jövőben, a midőn a papi fizetések, az állam segítségével annyira mennyire rendeztetni fognak.

B. J. barátom a jövőbe tekint, a jövő eshetőségeire is gondol. Hát igaza van! A kérdést nem csak a jelen, hanem a jövő szempontjából és főleg ezen szempontból kell bírálni. Sajnos, a városok fejlődése, a helyi központok alakulása Sárospataknak nem kedvezett. Nem keresem az okokat — túl is lépném cik kem keretét, ha ezek kutatásába bocsátkoznám s ha a Patak ellen irányult ellenséges áramlatok miatt rekriminálnék — de tény az s ezt, fájdalom, mindenkinek el kell ismernie, hogy Patak, e hajdan fejedelmi székhely, ma egy jelentéktelen városka és egy vidéknek épen nem centruma. Ma az iskolák a vidékek szükségletei szerint keletkeznek és fejlődnek, ha ma kellene iskolát állítani, a vidék szükséglete nem Patakon jelölné ki annak a helyét. Főiskolánkat fentartja negyedfél százados múltja, fentartja az a körülmény, hogy a neveltetés más városokban létező iskolákhoz képest aránytalanul kevésbe kerül és fentartja a megszokás s az a bizonyos — annyi sokszor emlegetett *hagyományos szellem,* (a mire egyébiránt később még visszatérünk). Saját füleimmel hallottam, a midőn pár év előtt egy szüle, a kinek gyermekét a miatt az ominosus létszám miatt visszautasították, úgy nyilatkozott, hogy hiába hozta az egyházkerület azt a kegyetlen határozatot, ő fiát más iskolába nem viszi, mert hiszen ő is itt tanult, az apja is, a nagyapja is, azt akarja, hogy a fia is itt tanuljon. Ha azonban még ezeket a főiskola iránt lelkesedő szülőket is elszoktatjuk s megmutatjuk nekik, hogy helyi központjaikon is taníttathatják gyermekeiket, bizony el fog néptelenedni főiskolánk, összezsugorodik előbb akadémánk, összezsugorodik utána gimnáziumunk is s a közvélemény napirendre tér fölöttünk.

De tovább megyek és a még távolabbi jövőbe

tekintek. A jelek azt mutatják, hogy mindinkább kezd megérni az az eszme, hogy a nevelés — főleg nálunk az olyan sok különböző nemzetiségből alakult országban — **állami feladat.** Ezt a közvéleményben mindinkább előtérbe tolaikodó eszmét főleg mi protestánsok segítjük diadalra öntudatosan vagy öntudatlanul, hát én azt nem vizsgálom, csak a tényeket regisztrálom. A nevelés alapja a népiskola. Avagy nem örömjongva fogadtuk-e, hogy az állam népiskoláinkat segíje, tanítóink fizetését legalább bizonyos, igaz hogy csekély minimumra kiegészíti, ha valamely népiskolánkat ottani híveink fentartani nem képesek; segítjük-e híveinket valamely közalapból iskolafentartási terheik elviselésében s nem magunk kérelmezük-e annak állami iskolává tételét? Hiszen domesztikánknak még csak céljai közé sincs felvéve az iskolák felsegélése, mintha az az iskola már nem is a mi „veteményes kertünk“ volna, mintha csak magunk ismernénk el azt, hogy a nevelés állami feladat, ha mi nem bírjuk, gondoskodjék róla az állam. Csak a mi alsó-zempléni egyházmegyénkben is hány népiskola lett már eddig is államivá egyenesen az egyházmegye sürgetésére s hányak az államosítása van jelenleg is folyamatban?

Ma még csak a népnevelés körében hódít a fennebb említett eszme. Holnap már fel fogja az ölelni a középiskolát s holnapután a felsőbb nevelést is.

Ha a magyar állam annyira megerősödik, hogy azt a különben általunk annyiszor emlegetett 1848: XX. t.-c. 3. §-ában törvényileg kimondott elvet a gyakorlatban is keresztülviheti: akkor nagy szükség lesz ám arra, hogy a sárospataki főiskola egy élet-erős, népes intézet legyen, de még arra is, hogy az állam előbb kötött s általa fel nem bontható szerződéssel kötelezve, vagy legalább angazszirozva legyen ennek az iskolának fentartására. Mert e nélkül, ha itt egy elgyöngült és elnéptelenedett iskolát talál, múltja dicsőségét feljegyezi ugyan a történelem lapjain, de mint nem helyi központon levő fölött, nagyon könnyen napirendre térhet.

De talán messze is elkalandoztunk a jövő távol ködös homályába, azért térjünk vissza a jelenbe. — Mióta az egyházkerület ismeretes határozatát meghozta, főiskolánk létszáma természetesen hanyatlík. A visszahatás jele, hogy a VII. osztályban már a folyó évben csak 41, a VIII. osztályban csak 30 a tanulók létszáma. Igaz, hogy erre azt fogja mondani B. J. barátom, hogy ez az ideális állapot, ez felel meg a köziskolai szék fennebb szó szerint idézett nézetének, a mely szerint a törvény által megengedett 60-as létszám is sok s csak így érvényesülhet az a helyes pedagógiai nézet, hogy a tanár lehetőleg gyakran foglalkozzék mindenik növendékével, ő tehát ezt az ideális állapotot megváltoztatni nem akarja. Én azonban akarom, mert én, mint azt már fennebb részleteztem, csak úgy látom főiskolánkat fentarthatónak, ha a tanítványok megfelelő magas létszámával bizonyítja életképességét, s mert én nemcsak a gimnáziumra, hanem az akadémiaira és pedig annak mind a két ágára tekintek s előttem nem közönyös, hogy hány theologus és hány jogász van főiskolánkban. Hogy pedig ezek létszámának legnagyobb részét a saját gimnáziumunk szolgáltatja: azt úgy hiszem, bizonyítani fölösleges. Félek azonban, hogy ezzel már most is elkéstünk, s a fennebb említett ideális állapot már aligha fog nagyban változni. Mert hiszen már most is jórészen elszoktattuk publikumunkat. Pár

évvel ez előtt ablakomból gyönyörködtem azon az embertömegen, a mely szeptember 1-én reggel 8 órakor várta a gymn. igazgató ter . . . (pardon, majd teremnek neveztem azt a szerény odücskát, a melyben gymn. igazgatónk székel) szobája ajtajának megnyitást, két könyökkel törve előre, hogy az első gymnáziumba hozott fiacskája a létszámból ki ne maradjon, az igazgató alig tudta köztük a rendet fentartani, már az idén szeptemberben a nagy tömeg ember nagyon kicsire olvadt le, elfért a folyosón is, megtelt ugyan a 68 létszám még az idén is, de kérdés, hogy ha mindinkább inkább elterjed a híre, hogy a pataki iskola visszautasítja a növendékeket, sokan fogják-e már csak a jövő évben is az ideutazás költségeit megreszkírozni. Azt hiszem, hogy ha még el nem késtünk, legalább is a 12-ik órában vagyunk, s hogy már proximus ardet Ucalegon.

Még egy indokot kell felhoznom annak az állításomnak bebizonyítására, hogy az helyrehozhatatlan hiba, miszerint a főiskola a növendékeket, különösen az idegen vallású és nemzetiségű növendékeket elutasítja. Ez az indok a főiskola annyiszor emlegetett s immár szálló igévé lett *hagyományos szelleme*. Nézzünk a szemébe ennek a *hagyományos szellemnek*. Mindenki beszéli, de hogy micsoda az, azt még eddig senki sem mondta meg. Hát az én nézetem szerint ez a hagyományos szellem abban összpontosul, hogy itt az ifjak a tudományos képzettségen és a vallás-erkölcsi nevelésen kívül megtanítatnak az *igaz hazaszeretetre*, hogy ennek az iskolának az alapelve: *szabad vizsgálódás* a tudomány minden ágában, a szabad vizsgálódás szelleme pedig önként költi fel a *szabadság lángoló szeretetét*. Ha így fogják fel önök is a főiskola hagyományos szellemét: akkor mért akadályozzák meg az idegen nemzetiségű növendéket, hogy a *honszerelem* édes mézét magába szívhasssa? Hiszen a prot. ifjúknak kevesebb szüksége van arra, hogy a honszeretetre neveltessék, hiszen az az anyatejjel szívta magába a honszerelmet, mint annak az oláh vagy szerb gyermeknek, a kinek tápintézetű helye most is üresen van. Miért akadályozzák az idegen vallásúak felvételét, a kikbe a szabadvizsgálódás szellemét beoltani az iskolának csakugyan kulturmissiója. Igaz, hogy Buza barátom épen ezt a hagyományos szellemet félti az államsegélytől, hogy alaposan-e vagy nem? arra cikkem további folyamában fogok megfelelni.

(Folyt. köv.)

Debreceni Bertalan.

ISKOLAI ÜGY.

A f.-borsodi indítvány.

Réz László ur e becses lapok múlt évi 15-ik számában az „egyház beléletére vonatkozó tisztáninneri indítványok“ c. cikkében a f.-borsodi egyházmegyének az ismétlődő iskolai tanítás javítását célzó indítványára vonatkozólag oly megjegyzéseket tett, hogy azokat némi észrevételekkel kell kísérnem.

Azt mondja ugyanis egy helyen: „tekintve azt, hogy ismétlődő oktatás csak ott és akkor lehet, a hol és a mikor már a mindennapos elemi oktatás teljesen rendben van; s tekintve másrészt, hogy a mai mindennapos elemi oktatás még igen sok kívánni valót hagy hátra: az ismétlődő oktatás tanterve és ennek megfelelő tankönyvek

készítése a nála sokkal fontosabb hiányok pótlása mellett csak másodrendű szükséglet.“

Igaz, hogy ez így van az elmélet terén, igaz, hogy első sorban a mindennapos iskolai oktatás rendezendő, de azt hiszem, hogy azzal egyidejűleg fel kell karolnunk az ismétlődő iskolások tanítási érdekeit is, mert én — legalább a mi egyházmegyénk tanügyi állapotát tekintve — nem tartom a mindennapi iskolai tanítást oly rosznak, hogy vele párhuzamosan az ismétlődő iskolai tanítás javára célzó intézkedésünkkel fel kellene hagynunk. — Mert van oly gyenge, úgy testileg, mint lelkileg fejletlen gyermek, ki csak később képes tanulni, a 6—12 éven át csak küzd a tananyaggal, nem képes osztálytársaival egyenlő lépésben haladni, s csak később, az ismétlődő iskolába jutás éveiben jön már oly helyzetbe, hogy szellemi képessége fogékonyabb lesz az elsajátítandó ismeretek befogadása iránt. Ezeket, de a többieket sem lehet csak úgy könnyen odavetett elméleti kifogásokkal a rendes ismétlődő iskolai tanítás jótékonyosságától megfosztani s „másodrendű szükségletnek“ degradálni. Sőt a rendszeres tanítás, oktatás érdekei azt követelik, hogy a rendes tanítás ne csak a 6—12 évesek közt, hanem az ismétlődőknél is jól szerkesztett tankönyvek alapján történvén, ne szakadjon meg a fokozatos haladás folytonossága csak az ismétlődő iskolai év lejártával.

Ha majd csak akkor készítenénk az ismétlődő iskolások részére megfelelő tankönyveket, mikor a mindennapos iskola „sok kívánni valót“ nem hagy hátra, akkor még igen sokáig várhatunk; s aztán az lehet a baj, hogy mind a mindennapos, mind az ismétlődő iskolai oktatás, de főleg ez utóbbi — a „fontosabb hiányok“ pótlásának az örökös tervezgetések által késleltetett elmaradása miatt telve lesz „kívánnivalókkal.“ Az élet a legjobb tanító mester. Ha sohasem kezdünk, sohasem végezzünk. Meg kell tehát kezdenünk az ismétlődő iskolai rendszeres tanítást, mielőtt arra való tankönyveink lesznek, mert „periculum est in mora.“ Ha majd készen lesznek, akkor fog majd azok használhatósága felett a gyakorlat bírálatot mondani, s majd akkor lehet a sikerről beszélni. De ha még a „szervezet“ fölött is sokáig tervezgetünk, akkor ki tudja meddig lesz még az ismétlődő iskola csak üres „cím“, minek életet, tartalmat csak majd a messze jövő fog adni.

Megvallom, hogy sokkal derekabb lett volna, ha tisztelt cikkíró úr a helyett, hogy „nem foglalkozik a f.-borsodiak kérelmével“, kissé bővebben foglalkozott volna a „szervezet“ lényegével, megmutatta volna, hogy az üres „cím“ miként kaphatna életet, miként s mily elvek nyomán kell azt megalkotni? Mert hibát lelteni könnyebb, mint alkotni, s ha valaki valamit helytelenít, tudnia kell azt is, hogy miért rosz az, és miként alakítható át jóvá?!

Egyébiránt igen tisztetem a fiatal cikkíró, és nagyra becsülöm irodalmi föllépéseit. Igen komoly törekvésre vall, hogy fenti cím alatt bírálatos ismertetését, véleményét elmondotta az egyházkerületi indítványok felett. A f.-borsodi indítványnak is lesz, én azt hiszem, legalább annyi haszna, hogy felszínre hozva a kérdést, alkalmat nyújt a szakvélemények elmondására, a minek csak a tanügy fogja ismét hasznát venni.*)

Vadász Pál.

*) A szakvéleményt nem sokára megkapjuk a „Sárospataki Irodalmi Kör“-től, a mely bizottságot küldött ki a f.-borsodi előterjesztés tárgyalására.
Szerk.

TÁRCA.

Modern bölcész ítélete a ker. vallásról.

Ha napjainkban a bölcészek figyelmeket a ker. vallásra kiterjesztik, nézeteik iránt többnyire bizalmatlanok vagyunk. Schopenhauer pesszimizmusa, Hartmann „Selbst-zersetzung des Christenthums“-sza megtanítottak arra, hogy a keresztyénség *történelmi* nagysága sehogysem fér a modern gondolkodók fejébe és csak arra törekednek, hogy tőle az életképességet megtagadva, romjain egy új, pesszimiztikus vagy naturalisztikus világnézetet alkossanak. Annál öröndetesebb tény hát az, hogy a jénai egyetem tudós tanára, Eucken, történetbölcészeti nagy művében Jézus életnézetének a „*nagy gondolkodók életnézetei*“ között helyt adott. (Lipce, 1890.) Igazán hogy első tekintetre is figyelemre méltó jelenség: „Krisztus a bölcészek között“ és nagyon is tartani lehet attól, hogy *ennek* a megítélésnél a világ idvezítőjének *vallási* jelentőségén csorba eshetik, hogy megváltói műve bölcészeti elméletté zsugorodhatik. Reményilem, hogy az itt következő fejtegetések meg fogják mutatni, hogy Eucken igyekezett Krisztust és a keresztyén világot igazságosan ítélni, sőt hogy ő maga is e hatalmas szellem benyomása alatt áll, különben aligha állíthatná tételül, hogy „A keresztyén vallás fellépése a világtörténelem legnagyobb szabadítási ténye.“

Álláspontja felől már előlegesen sem hagy a szerző bizonytalanságban. Ugy érzi, hogy valamely *egyházi* fel-fogáshoz nincsen kötve, hanem a bölcészeti feladatát abban látja, hogy a ker. vallás örök tartalmát a mulandó formák ellen megvédelmezze. A csodákkal és a dogmákkal kritikai viszonyban áll, de meg van győződve, hogy a ker. valláson *eredeti* szellemélet vonul át és a benső, szellemi csoda a vallás lényegéhez tartozik. A dogmák reá nézve, — mint reánk, modern theologusokra nézve — kortörténetileg szükségelt kísérletek, a tényeknek és maradandó természetű igazságoknak fogalmaink közé való felvételére. A ker. vallás megítélésénél irány-pontul ezt a kérdést állítja fel: „*Mi lesz itt az emberből mint ember?*“ A mennyiben midőn a keresztyén vallás az *életalakzat problémájának* megoldására törekszik, a történetbölcészet keretébe tartozik, jóllehet első sorban nem isteni és emberi dolgok *tudománya*, hanem a létezését alapjától kezdve akarja átalakítani.

A ker. gondolkozást Eucken következőképpen vázolja: „Minden való egy mindenható szellemtől. Istentől származik, a kivel a világ folytonosan élő viszonyban áll. Ez az abszolút szellem, működésében mint tökéletes erkölcsi szellem, mint a szabad személyiség eszményképe nyilatkozik. A világ, mint az ő munkája, kezdettől fogva tökéletes. A rossz az ember szabadakarátú eleséséből állott elő és határozott felsőbbségben van a jóval szemben, úgy, hogy az emberiség lassú önfejlődése ki van zárva. *Isten azonban erkölcsi teremő tettel nyúl belé a történelmi folyamatba*, — ez a ker. meggyőződés szegletköve. Hogyan közli magát az isteni a világgal, az titok és a dogmatikusok Éris-almája; döntő az, hogy az isteni minden szenvedést és nyomort magára vesz és látszólag a rosszról elnyomatva, a jót véglegesen győzelemre vezérli. A láthatatlan istenországa egy erkölcsileg személyi közösség (egyház) kiképződésében épül. Az élet jellege azonban erős küzdelem, a végkiegyenlítést későbbi rendezettől várják. Jól összeállított rendszer ez, a melybe a kijelentés, megváltás, megszenteltetés és a ker. reménység theologiai fogalmai szépen beilleszthetők.

Az élet főcélja a ker. vallásban Istenre irányul.

Hogy ő van és mi vele összeköttetésben állunk, a priori bizonyos; létének bizonyítékai csupán a kívül állók ellen való igazolásul és védelemül szolgálnak. Az Istennel való közösség *egyedüli*, mindent magába foglaló feladat és bárminek is csak annyiban van értéke, a mennyiben ezt elősegéli. A keresztyén vallást legfőképen az jellemzi, hogy *teljesen új valóságot* terem, mely az erkölcsben nem meríti ki teljes tartalmát, noha nélkülözhetetlen bizonyítékát abban bírja és a mely egyszersmind birtokában van az erőnek, mely a morál követelményeit, mint önként értetődőket teljesíti. Ebben haladja meg határozottan a ker. vallás a stóát, mely az erkölcsi tökéletességet csupán a törekvés céljává teszi. A ker. vallás súlypontja a személyes életben nyugszik, mely Istennel érzékfeletti egyesülésre talált és abban új világot él. De az ember még sem kész személyiség, hanem állandó veszélyben forog, hogy Istent és saját szellemi énjét elveszti, a mi által a leghevesebb küzdelembe sodortatik. Így hát a ker. vallás nem lehet kiválólag az érzelem dolga, az érzelem játékaival való időzés ki van zárva. Valóban a ker. vallásban a szellemi életnek minden elágazása egybefoglaltan, mint *összeség*, új állapotba jut és tartalmat nyer. E mellett figyelembe veendő, hogy az embernek nem mint embernek, hanem *mint az erkölcsi ország tagjának* van hasonlíthatatlan értéke. De ő a középpontja a világ eseményeinek is és testének mind jó, mind rossz következményei kihatnak az összeségre. Sorsa araszyi létében dől el az egész örökkévalóságra. A keresztyén lelki élete, ellentétben a régiek egyenletes nyugalmával, ide-oda-hánytatás az önzés és szeretet, a szenvedés és üdv között. A lét problémáját még jobban kiélesíti az a meggyőződés, hogy végeredményében minden szenvedés erkölcsi hibának a következménye. A keresztyén vallás nem hódol sem a magabizó optimizmusnak, sem a kételkedő pesszimizmusnak.

A keresztyén vallás *történelmi siker* tekintetében is ösztönzőleg hatott az ernyedt emberiség életére és a tartalmatlan kultúrával szembe egész világot állította a nagy feladatoknak. Ellentétben a régi meggyőződéssel, hogy a *szenvedés* észellenes és az ember benső világa kevésbé érintendő, a keresztyén vallás a szenvedést bensővé emeli: szenvedésben képződik ki az Istennel való leg-szorosabb viszony és a közös szenvedés legerősebb kapcsa az emberi lelkeknek. Szinte követelménye a ker. tevékenységnek, hogy a mások szenvedését felkeresse és a szeretetnek közlése által hathatósan megtámadja. Itt a türelem nem buta megadás, — *aragazta* — hanem szíves elviselése a szenvedésnek, benső tevékenység a külső kötöttség között. A ker. vallás lényében *világke-rülés* és *világjavítás* szorosan együvé tartoznak; egy-felől vissza kell *húzódn* a látható világ küzdelmeiből és forrongásaiból a bensőnek egyetlenegy feladatára, más-felől az ily úton nyert eredményt a környezetbe kell beoltani. Ezzel a *történelem* is egészen más tekintet alá esik. A legördülő nagy korszakok szakadatlan körfutása egyetlenegy összefüggő lánczá lesz a keresztyénre nézve; egyedül itt lehet szó arról, hogy a történet *Isten története*; itt maga az ember a történet hordozója és benne jár a történetben. A *történelem nagy tényei*, melyek nem elvont fogalmakból származtathatók le, döntő befolyást nyernek az emberre és az elé a követelmény elé állítják, hogy *hit* (és nem tudás) által szerezzen magának bizonyosságot felőlök. Ennek a ténynek, mely a szellemi életet gyökerében ragadja meg és átalakítja, szellemi, egyetemes és örök természetűnek kell lenni; az érzékelhető pedig nem jelenthet többet, mint jelenségét a szellemi tetteknek.

(Folyt. köv.)

Novák Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

Biblia-ismertetés.

A gimnáziumok I. és II. osztálya számára írta: Dr. Bartók György, Nagy-Enyed.

A nyomtatás ideje, miként némely népies kiadványokon, ezen sem található. A boríték betűinek bizonyossága szerint már *második kiadás*; de talán nem olyan értelemben, mint ezt némely igen modern könyvírók és kiadók szokták gyakorolni, a kik bizonyos (p. o. 500 vagy 1000 példányon túl már 2-ik kiadást rendeznek, a tegnap született műből is — a közönség megtévesztése végett!). Ha csakugyan 2 ik kiadású és pedig a jobb értelemben (!), úgy sajnálnunk kell, hogy nem láthattuk belőle az elsőt, mert ez esetben a különben ügyes és hivatott író megmentettük volna számos apró, de tankönyvnél mégis nagyon fontos tévedéseitől.

Az anyagnak sem kiválasztása, sem feldolgozása ellen nincs semmi lényegesebb kifogásunk. A konventi tanterv nyomán indult, tehát közöl földrajzi, általános bibliai ismereteket s csak azután fog hozzá az ó, s majd az újszövetségi könyvek ismertetéséhez, mindkettőt 3—3 csoportban (történeti, tanító, prófétai) tárgyalván — a bevett szokás szerint. Függelékül a bibliai pénzemeket és mértékeket is megismerteti, a mi mostani pénzmenünkkel és mértékrendszerünkkel összehasonlítva.

Ezen a tört. úton könnyen halad előre a maga elé tűzött cél felé, mert minden felesleget elhagy s a nehezkesnek tetsző dolgokat lehető tiszta világításba helyezi.

Modern theologus, de e mellett is hű marad — úgy általánosságban — a bibliához s nem vét hittanunk lényege ellen sem. De vét aztán és pedig sokszor a tankönyv-írónak a kicsinykedésig ható pontossága, szabatosága s következetessége ellen. A 14. lapon p. o. azt mondja, hogy az ó-szövetségben 10 történeti könyv van, tehát a Mózes fele 5 könyvet egynek veszi s a 20 lapon mégis öt külön könyv gyanánt tárgyalja; így a Sámuel, Királyok stb. könyveit is egynek-egynek vallja amott s kettőnek-kettőnek alább. De ez a kisebb fajta pontatlanság. A 15. lapon szól az „*Apokryphus könyvek*”-ről, de sem itt, sem alább, a hol a LXX-t ismereti, nem mondja meg, hogy honnan kerültek s hol, hogyan jutottak ezek a szent könyvek közé, pedig akár a 16. lapon, akár a 17-en jó alkalma lett volna reá... A biblia fordításai között a „Vulgátá”-ról úgy szól, mintha a gyermek magától is tudná, hogy ez a római katolikusok hivatalos bibliája; a magyar fordítások közül pedig a Heltai és Károli-féle bibliákról abban a hitben hagyja, vagy arra a hitre neveli a gyermeket, hogy azokat az illetők *magok* fordították, holott ez ellen ők magok is protestálnak. Hibás az az állítása is, hogy „*az újabb időben Menyhárt János debreczeni professor javított az új szövetségi részen*,” (19. l.), mert ő csak az apostoli leveleket revideálta s revisiója egy újabb revisió által nagy mértékben átváltozott. Az sem szabatos tájékoztatás, hogy a Komáromi Csipkés György-féle *biblia példányait a jezsuiták lefoglalták*, mert a példányoknak csak egy részét tudták lefoglalni; hála Istennek sokan dicsekedhetünk Komáromi Csipkés-féle fordított bibliával! A Kármory-bibliáról egy szóval sem emlékezik, pedig a Káldy-félét megemlíti stb. Ha ilyen hézagos munkát akart végezni a szerző, úgy a § címét így kellett volna felírnia: A biblia *némely* magyar fordításai, vagy pedig egy „stb”-vel tartozott volna jelezni, hogy *sunt et alii*!... Gyermeknek könyvéről lévén szó, mi a Vizsolyi-bibliával kapcsolatban legalább csillag alatt vagy jegyzetben el-

mondtuk volna, hogy a magyar protestáns egyház a Károli tiszteletére 1890-ben ércszobrot állíttatott Göncön. Hadd tudná az a gyermek, hogy a hazai prot. egyházak tettek is valamit a nagy munka késő jutalmául

Tankönyvben az is hiba, ha valaki azt mondja, hogy a Mózes öt könyve *görögül*: pentateukhus s a héber nevet a történeti sorrend ellenére utána teszi a görögnek. Ez a csekélynek tetsző tévedés aztán elhítteti a gyermekkel, hogy az Exodus, a Levitikus, (magyar *k*-val) Numeri, mind görög szavak (20, 21. l.) a ki azonban ha egy kicsit megtanul később latinul, csodálkozhatik majd rajta, hogy miként került a Deuteronomion a latin szavak sorába!! Ellenmondás van a 21 és 33. lapokon a Jordán balpartjának új lakóira nézve. A 21 szerint a *Simeon*, Gád és fél Manassé. a 33 és 34. l. szerint (helyesen!) a *Ruben*, Gád stb. telepedtek ott le a zsidó törzsek közül. Mit kell ugyancsak a 21. lapon ez alatt értenünk: *és a törvényszegőkre szórt átok történetét* foglalja magában a Deuteronomium. A történetét?!... Nem felel meg a bibliának az az állítása sem, a mely szerint Mózes azért hagyta el az egyiptomi királyi udvart, mert megtudta, hogy nem a királyi családnak tagja, hanem Ábrahám ivadéka (22. l.). S nem jó ez a kifejezés sem „a Horeb Szent hegyén” (22 l.). A biblia szerint a Horeb = hor elohim = Isten hegye. Ha a szenthez ragaszkodik is a szerző, akkor is így kell vala szabatosan írnia: a Horeben, a szent hegyen. Az „Eheje” szó vagy istennév helyett jobb volna a *Jehova-t* használnia, mivel az Exod. III. 15-ben az is ott van, és pedig mint az érthetetlen „Eheje” magyarázata. Hát az hol van megírva, hogy mikor Mózeset magához hívta az Úr, *a nép felé* és *rettegve hallotta a tíz parancsnak nevezett tíz isteni szózatot* (23. l.)? Maga is megcáfolja magát szerző, a mikor néhány sorral alább (24. l.) azt állítja, hogy „Mózes leszállott e hegyről, a népnek megbeszélte miket az Úr mondott.” A törvény második kiadásáról, arany borjuról, az engedetlenek megbüntetéséről stb. itt szó sincs. Itt a nagy reform egészen simán megy keresztül. A frígyláda kherubjairól azt írja (24 l.), hogy „a törvényt őrizték kiterjesztett szárnyaikkal.” Csak a szárnyaikkal?! Hibás a szent sátorról közölt rajz is. Azt mondja ugyanis az égő (!) oltárról, hogy az szemben van a bejáróval s a rajzból kiderül, hogy jobbra van tőle!... Aztán mi az az *égő oltár* (égő áldozati, vagy réz-oltár nemde?!). Hát az alatt is mit értsünk, hogy az alantasabb papi szolgálatra hivatott zsidókat *röviden levitáknak nevezték?* (26. l.). A khósen-nevű disz-zacskót mi nem fordítanók le *mellényre* (26. l.), mert ez a szó nem a khósen-t jelenti nálunk. Ezt sem így írják: „az ima rövid megáldás volt csupán,” mert hát az ima nem áldás, az áldás pedig nem ima (27. l.). A passah ünnep későbbi megünneplésének módját jegyzetbe tennők, mivel az már túl van a biblián. Ezt sem mondanók: „*József győzedelmeskedett felettük, mert Gibeonban a nap és Ajalon völgyében a hold megállottak, míg Izrael boszút állott az ő ellenségein* (34. l.)... Ezért győzedelmeskedett volna csakugyan? Hogy is mondta Garay János? „A nap megállt felettünk bámulni e csodát.” Az sem hűséges adat, hogy József elfoglalta az egész földet (34. l.), mert a Sámuel fele könyvből kiderül, hogy Jeruzsálemet és környékét csak Dávid bírta elfoglalni a Jebuzeusoktól, vagy ha úgy tetszik Jebusziaktól, de nem Jebusitaktól (11 l.)! Az is nehezen egyeztethető össze, hogy József — a Mózes intézkedése alapján osztotta fel a törzsek közt a földet (34 l.) és mégis *mindenik a saját kívánságára nyert örökséget* (34. l.). A biblia szerint a törzsek nagyobb része sorshúzás útján kapta lakó-helyét (József 14), Jegyzetbe tennők a Salamon templomáról szóló leírást, amit

nem szükség megtaníttatni (40, 41. l.) sőt hiba volna taníttatni. Elhamarkodás jele, hogy Izráel a 42 lap szerint 710-ban, a 44 szerint 722-ben bukott el, Juda a 42. lap szerint 588-ban, 44. szerint 130 év múlva Izráel után. Azt is az elhamarkodás jelének vesszük, hogy a nevek leírásában nem következetes; p. o. a 7. lapon Sakhem, a 35 ön Sekhem; egyszer a név héberes p. o. Hiskia (Ezekiás helyett), Zakharia (Zakhariás helyett,) máskor görögös vagy latinus p. o. Ezsaiás, vagy éppen magyaros, mint *Esdrás*. Nem kimerítő a héber parallelismus meghatározása (48. l.); nem szerencsés a mintapéldabeszéd megválasztása (51. l.). Tud ugyan az író két Ézsaiásról, de nem tud — úgy látszik — a 3-dikról. Ezekielt a Buzia fiának vallja, holott a Buszi-é. Dánielről nem mondja meg, hogy csak a fordított bibliákban van (ott sem mindenütt) a nagy próféták közt, holott Zakariásról már meg meri mondani, hogy a neve alatt lévő mű 3 íróé; igaz ugyan, hogy a 7. és 8. részekről nem emlékezik, azokat egyik írónak sem osztja ki.

Kevesebb ilyen hibával találkozunk az új-szövetségi részben, de a szabatosság törvényét ott is többször meggázolja, holott éppen tankönyvben s kivált apróbb gyermekek könyvében, az ilyen tévedések joggal esnek komoly beszámítás alá. A könyvet egy — mondjuk 3-ik — újabb kiadásra gondosan át kell néznie a szerzőnek, hogy az minden tekintetben megüsse a mértéket. Kiállítása igen csinos. Terjedelme 109 lap. Ára 1 korona 50 fillér.

r. y.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Előfizetési felhívás.

A „Sárospataki Lapok“ az 1897-ik évben XVI-ik évfolyamát kezdi meg a régi beosztással, az eddigi irány- s szellem megtartásával. Olvasóink sokkal jobban ismerik e lapokat, semmint hogy ajánlgatásokkal kellene alkalmatlankodnunk. A támogatást, előfizetőink számára növekedését azonban kérnünk s óhajtanuk kell, mert az „Irodalmi Kör“ a 15 esztendő eltöltével közel 1000 forint deficittel zárja le számadásait s a XVI-ik évfolyamot azzal a kikötéssel indítja meg, hogy mindaddig, míg az anyagi helyzet nem javul, szigorúan egy ívnyi terjedelemben fogja közlönyét kiadni, ily módon kísértvén meg a pénztári egyensulynak helyreállítását.

A lap előfizetési ára marad a régi, t. i.:

egy évre . . . 5 frt

fél évre . . . 2 „ 50 kr.

Az előfizetések beküldése legcélszerűbben postautalványon eszközölhető. A lap anyagi ügyeire vonatkozó megkeresések *Pásztor Sámuel* gymnasiumi tanárhoz, mint a „Sárospataki Irodalmi Kör“ pénztárnokához intézendők.

Lapunknak ezt a számát minden eddigi előfizetőinknek megküldjük, de a kik ennek kiadása után az előfizetést nem eszközlik,

vagy levélben nem jelzik, hogy a lapot kívánják megküldetni, azok részére a 3-ik számot nem fogjuk expedálni. Szükség van erre az eljárásunkra azért, mert az anyagi helyzet rendezése megköveteli az előfizetők számának határozott megállapítását.

— **Kun Bertalan püspök újévi üdvözlője a sárospataki tanárokhoz.** — Főiskolánk, mint minden évben, úgy most is üdvözölte egyházi s világi fő s algonodnokat az ujesztendő alkalmából. — Püspökünk a következőleg válaszolt az üdvözlőre a közigazgatóhoz intézett levelében: „A főiskolai t. tanári kar részéről szívélyes szavakban tolmácsolt s irántam a szeretet és őszinte bizalom érzéseit kifejező újévi üdvözlő hálás köszönettel vettem; úgy hatott az reám, mint üdítő harmat a lankadásnak indúlt növényre, éreztem velem, hogy a bizalmi barátságos viszonyt, melyben egymással évtizedek óta élünk, a nagy idő nem változtatta, sőt szorosabbra fűzte a reánk s főiskolánkra felderült újévvél is. — Nem viszonzhatom a t. tanári kar jókívánságát méltóbban, mint egyrésztől azon őszinte ígérettel, hogy a köztünk huzamos idő óta fennálló barátságos jó viszonyt én is tölem kitelhető jóakarattal, szeretettel fogom erősíteni ezután is, meg lévén győződve a felől, hogy ez a kölcsönös gondnal ápolat jó viszony szeretett főiskolánk javára fog gyümölcsözni. Más résztől azon szívből jövő jókívánsággal, hogy az isteni gondviselés tegye e beállott újévet tisztelt tanár-urakra, kedves családjaikra, a főiskolánk s a tanügy körében kifejtendő munkásságukra nézve az isteni kegyelem egyik legáldottabb esztendejévé.“

— **Vécsey József ünnepeltetése.** A tornai egyházmegye gondnokát, mint értesülünk, a múlt év utolsó napján, a kassai hírlapírók köre abból az alkalmából, hogy Vécsey József 25 éves közszolgálati multtal dicsekedhetik, küldöttségileg üdvözölte, méltatván érdemeit, melyeket a toll forgatás terén szerzett az ő szűkebb hazájában. Torna gondnokát mi is üdvözljük, mint lapunknak hű támogatóját!

— **Szerkesztő változás.** A „Dunántúli Prot. Lap“ vezetésétől Németh István visszalépven, a lap dr. Antal Géza gymn. vallás-tanár tulajdonába ment át, ki mint felelős szerkesztő s kiadótulajdonos vezeti újévtől fogva a nevezett lapot.

— **Az országos középiskolai tanár-egyesület ujonnan választott választmánya** a múlt év december 29. és 30-ikán tartotta meg első nagyobb ülését, melyen 30 tag s ezek között több vidéki volt jelen. Ev. ref. vidéki tanintézeteink tanárai közül *Buza J.* és *Dóczy Imre* jelennek meg az értekezleten. *Beöthy Zsolt* dr. elnök a megjelent tagok szíves üdvözlőjével nyitotta meg az értekezletet, melynek egyik főtárgya a *tanárok javadalmazásának ügye*, a másik pedig a *középiskolai tantervrevízió* volt. A javadalmazás ügyét az elnök olyannak tüntette fel, mint a mely bizonyos izgalmat támasztott, sőt egy lappangó válság kitörésével fenyegetett. Aztán előadta, hogy az igazgatóság úgy a vallás- és közoktatási miniszternél, mint az országgyűlés pénzügyi bizottságánál mindent megtett e fenyegető baj megszüntetésére s mind a két helyről a legszebb reményekre jogosító ígéretekkel jött el. Szerinte azonban, ha a tanárság állandó sikert akar elérni, azokat a biztosításokat kell megszerezni, melyek a körülményektől függetlenek. Informálni kell a nemzetet, s ezt csak a buzgó tanári működés által tehetjük meg, oly módon, hogy egy olyan nemzedéket nevelünk, a mely a tanügy munkásainak igazi értékét kellőleg meg tudja becsülni. Az elnök megnyitó beszéde után

a főtitkár tett jelentést az igazgatóság eddigi működéséről s kiemelte, hogy az igazgatóság közbenjárásának már annyi eredménye volt, hogy az országgyűlés pénzügyi bizottságában *Tisza Kálmán* elnök szólalt fel a tanárok helyzetének javítása érdekében s a közoktatási miniszter is kijelentette, hogy a quinquennium emelése által óhajt a helyzeten javítani. *Rajner* előadó az anyagi helyzet javításának módjait két csoportba osztja, az egyikbe tartoznak azok, melyeket a törvény módosítása nélkül alkalmazni nem lehet, a másikba pedig azok, a melyeket a törvény korlátai között fel lehet használni. A törvény változtatása nélkül a törzsfizetés emelését eszközölni nem lehet, de különben is ez a mostani viszonyok között is 1800 frtra emelkedhetik. A quinquennium emelésével lehetne legkönnyebben a bajon segíteni, mert ez más tisztviselőnél nincs meg s így sérelmet senkinek sem okoz. Szükségesnek tartja a drágább helyeken a *fizetéspótlékot*, továbbá a törvény szigorú végrehajtását, a mit a *rangsorba osztásnál* eddig nem tapasztalt a tanárság. Sérelmet lát a túlságos sok *soronkívüli előléptetéseknél*, s erre nézve bizonyos maximális % megállapítását látja szükségesnek. Azt sem tartja méltányosnak, hogy a nem állami iskolákból az államhoz átlépett tanárok a régebbi tanárok elé osztatnak be. Ezek részére a *fizetési pótlékot* kívánná mintegy kárpótlásul életbeléptetni. Felolvastatott a miniszter elé terjesztendő memorandum, melyet a választmány elfogadott. Ezután a körök indítványai vétettek tárgyalás alá. Ezek között a *máramarosi, a debreceni, eperjesi és pozsonyi* a felekezeti és községi tanárok helyzetének egy és más irányban való javítását indítványozzák. A választmány felterjesztést fog tenni a minisztériumhoz a felekezeti tanárok vasuti kedvezménye ügyében; továbbá kérelmezni fogja, hogy a felekezeti és községi iskolákból állami intézetekbe átlépő tanárok előbbi szolgálataik után az ötödéves korpótlékot kapják meg s az állam igyekezzék odahatni, hogy a felekezeti és községi iskolák tanárai az államiakkal egyenlően díjaztassanak. Az első napi gyűlést a kassai kör alapító levelének felolvasásával zárták be, mely szerint a kör 1000 koronás alapítványt tett az egyesület segítő pénztára javára. A második napi gyűlés tárgya a *tanterv-revisió* volt. A főtitkár elsorolván azokat az okokat, a melyek a tanterv-revisio kérdését felszínre hozzák, *Balogh Péter* előadó olvasta fel e tárgyra vonatkozó terjedelmes munkáját, melyben részletesen foglalkozott a *tulterhelés* kérdésével, igyekezvén kimutatni, hogy a tulterhelés oka nem a tantervben, hanem a tanulók készületlenségében, gyenge szervezetében s a módszerben keresendő. Szerinte a gimnáziumi tantervnek egyik baja, hogy a latinnyelv minden tanulóra kötelező s épen e miatt nem lehet benne kellő eredményt elérni. Véleménye szerint csak azoknak kellene azt tanítani, akiknek tehetségük, kedvük és szükségük van rá, de ezeknek aztán olyan mértékben, hogy a tanításnak eredménye legyen. A *nemzeti tárgyak* tanítását *összehasonlító módszer* szerint kellene eszközölni, mert így a gyermek nagyobb érdeklődéssel tanulná az idegent s így tanulságosabb lenne rá nézve a nemzeti elem is. A *görög-pótló tanfolyamon* csak a görögirodalmi olvasmányokat tartaná meg a rajzzal, mégpedig a szabadkézi rajzzal együtt. *Balogh* felolvasása felett az idő előrehaladottsága mellett is élénk eszmecsere fejlett ki. A választmány kimondta, hogy úgy a felolvasást, mint a vita közben felmerült eszméket a körök figyelmébe ajánlja, hogy azokat a tantervre tett megjegyzéseiknél alapul vehessék. A gyűlés után a választmányi tagok az *Eötvös-kollegium* vendégei voltak. Együtt ebédeltek a collegium növendékeivel s ebéd után megtekintették az új intézet célszerű berendezését.

— **A nagybányai templomépítési sorsjáték** húzása január 3-ikára volt tervezve, tekintettel azonban a sorsjegyeknek csekély forgalmára, a pénzügyminiszter 88,736. sz. a. megengedte, hogy a húzás *márczius hó 2-ára, húshagyó keddre* halasztassék. Az egyház előjárósága ez uton is tudatja az érdekeltekkel, hogy a húzás március 2-án feltétlenül meg fog tartatni.

— **Népesedési mozgalom a kassai egyházban.** A múlt 1896. év folyamán született 29 fiú és 25 leány, összesen 54; meghalt 15 fi és 19 nő, összesen 34; házasságot kötött 8 tiszta, 9 vegyes pár, összesen 17; hitesítést nyert 17 fiú és 4 leány, összesen 21; áttért 3, kitért 8, (ezek közül 3 eredetileg róm. kath. volt.) A szaporodás tehát a születés-halálozás összevetése szerint 20, melyből a kitérésnél levő többlet leszámítatván, a tiszta szaporulat 15. A kassai 20 szaporulatot összevetve a miskolci 29 szaporulattal s tekintetbe véve, hogy a miskolci egyház népessége legalább is hétszer annyi, (9000; 1200) mint a kassaié, azonnal feltűnik, hogy amott igen kedvezőtlen (0.32%), itt pedig kedvező (1.66%) a szaporodási arány.

— **A „Pallas Lexicon” és Dubois Reymond halála.** A méltán nagy becsűnek tartott magyar lexikon-vállalatban egy kiáltó falsum van az V-ik kötet 553-ik lapján a b. hasáb felülről való 11-ik sorában, a hol *Dubois-Reymond* német fiziológusról azt olvassuk, hogy meghalt 1892-ben, holott pedig a múlt év decemberének 25-ikén halt meg az a tudós, a ki a híres „*ignorabimus*” elméletet alapította meg „az emberi értelem határaitól” szóló munkájában.

— **II. Ferdinánd király szentté avatása.** A magyarországi néppárt állítólag lépéseket tett Rómában az iránt, hogy II. Ferdinánd a szentek közé emeltessék. — Sok fajta szentek vannak már a római katolikusoknál s egygyel több vagy kevesebb nem számít, de számít az, hogy ezuttal olyan egyént óhajtanak szentté tenni a bigottság hívei, kinek vér patakzott mindenütt a keze nyomán, aki lángba borította egész Európát s nemzedékeket pusztított el az élők sorából. Ferdinánd névéhez annyi rémes tett fűződik, hogy szentté avatását nem igen fogják eszközöltheteni azért az állítólagos csodaért, mely annyiból állott, hogy a szorongatott császárnak megjelent az angyal s azt mondta: „én téged nem hagylok el.” Hiszen ez nem is Ferdinánd érdeme, hanem legfőlebb az angyalé!

— **A szinai lelkész választás.** A múlt év december havában végbement szinai papválasztáson az a fontos mozzanat jellemezte az egész szavazást, hogy egy egyháztag 30 frtot mutatott fel a küldöttség előtt azon kijelentéssel, hogy az neki oly célból adatott, hogy azzal T. Gy. úr részére szavazatokat szerezzen. — Karádon nem ilyen választás lesz-e? (Beküldetett.)

— **Róma és a magyar görög-katolikusok.** A napi lapok a legnagyobb érdeklődés mellett tárgyalják a Congregatio Propaganda de Fide ama határozatát, mely szerint a magyarországi görög-katolikusoknak nem lehet magyar nyelvű istentiszteleteket tartani s magyar nyelvű liturgiai könyveket használni. Valamennyi lap egyértelműleg elítéli Róma eme rendelkezését s a „Religio” is kénytelen elismerni, hogy Róma helytelenül járt el s kénytelen lesz megmástitani határozatát. Miután a rendelt kiadásának valódiságához szó fér, a kérdést nem vesszük tárgyalás alá, de ha csakugyan kiadatott volna ama jelzett rendelet, kötelességszerűleg foglalkozni fogunk vele, hogy kimutassuk az infallibilitással dicsekvő római kuria baklövésének a római s görög-katolikusokra vonatkozó tanulságát.

— **Nyilvános válasz.** E lap múlt évi 52-ik számában Dr. Heiszler József lelkész úr felpanaszolja, hogy

Drummond könyve fölött írt 36 éves recenzióját a Prot. Irodalmi Társaság folyóiratában nem adtam ki, s eljárásomat Radácsi György volt szerkesztő is helyteleníti. Bocsánatot kérek, e dologban evidens félreértés van mind Heiszler úr, mind Radácsi t. barátom részéről. Heiszler úr az ő rengeteg recenzióját egyenesen a »Szemlé«-ben való közlés végett küldte be. Bizonyítja azt első levele, melyről a »Nyílt levél«-ben nem tesz említést és második levelének (melyet a »Nyílt levél«-ben főlemlít) az a passzusa, melyben ismételten a Paulik példájára hivatkozik. A »Szemlé«-be szánás ténye tehát Heiszler úr beismerésével be van bizonyítva. Ám de én a »Szemlé«-nek felelős szerkesztője vagyok, ott minden közlemény az én személyes felelősségem mellett jelenhetik meg, bírálók nincsenek mellém állítva, a bírálók a többi kiadványoknál működnek közre. Az én eljárásom tehát Heiszler úrral szemben *formailag* teljesen szabatos volt. De azt hiszem, *érdemileg* sem jártam el helytelenül, mikor a recenziót nem közöltem. Mert azt csak minden elfogulatlan szakértő beláthatja, hogy egy 17 éves munkáról egy 36 (sűrűn írott) éves bírálatot a szerkesztés technikájának botrányos arculverése nélkül a »Szemlé«-ben ki nem adhattam. Akkor én legalább háromnegyed évig mindig csak Heiszler recenziójával tápláltam volna a »Szemle« olvasóit. Ez lett volna aztán igazán »merész és sérelmes«, bár rám nézve elég kényelmes szerkesztői eljárás. Radácsi barátomnak pedig, ki az idézett címekekkel kitüntetni szíves volt, figyelmébe ajánlom, hogy máskor járjon jobban utána a dolgoknak s ne állítsa azt, hogy Heiszler úr választmányi tag, mert ez egyszerűen nem igaz, s ne követeljen olyan képtelenséget, hogy a Szemle felelős szerkesztője megfelelő szakbírálat nélkül a dolgozatokat el ne utasíthassa, mert oly kötött kézzel sem én, sem ő, sem senki, felelős szerkesztést schol a világon el nem fogadhatnánk. Budapest, 1897 jan. 4. *Szöts Farkas*, irod. társ. titkár és a »Prot. Szemle« felelős szerkesztője.

— **Válasz a Nyílt válaszra.** A »Szemle« szerkesztője úgy védi az ő Dr. Heiszler József által és általam is helytelenített eljárását, hogy a vádlottak padjába ülteti be Dr. Heiszler Józsefet s végül reám is kisüti, hogy nem mondtam igazat. Par nobile fratrum... Dr. Heiszler Józsefet én nem sértem meg azzal, hogy védelmeztem, sem Szöts Farkast azzal, hogy a hozzá írott levél egyes részeit neki magyarázni segítsek. Azért csak ismételem — magam igazolásául — azt, a mit én mondtam s a minek félrecsavarását senkinek meg nem engedhetem. Azt mondtam szóról-szóra s ezerszer is kész vagyok ezt mondani: »nincs joga a titkárnak, hogy egyes beküldött művekkel úgy bánjék el, mint teljhatalmu szerkesztő. Nincs joga különösen ahhoz, hogy valakinek — a ki a választmányban bíráló tag is! — egy kinyomtatásra küldött művét megfelelő szakbírálat nélkül utasítsa el és elutasítsa úgy, hogy a szerző beleegyezése nélkül kinyomasson abból egy részletet a Szemlében, de nem rettentő példaképen, hanem *érdemből*.« — Én tehát nem a terjedelmes recenzió félretételét tartottam és tartom helytelennek hiszen ezt még menteni is tudtam és tudom (!), hanem annak csak részben és engedély nélkül való felhasználását!... A »Szemle« szerkesztősége elutasíthatta az egészet (ehhez feltétlen joga volt, a mit én bizony egy betűcskével sem vontam kétségbe, hiszen nem olyan nagyon régen voltam még szerkesztő!), de a titkár, ha a mű külön kiadásra volt beküldve, (a mint a »Nyílt levél« állítja), nem vethette azt el *szakbírálat nélkül*. — Nem a »Szemle« szerkesztőjétől követeltem tehát »képtelenséget« — mint Szöts Farkas mondja — hanem az Irodalmi Társaság titkáráról szabályszerű eljárást. Azt vallottam és vallom *merészségnek és sérelmesnek*, ha a titkár a szerkesztő-jogokat gyakorolja önkényesen. Azt, hogy Dr. Heiszler József »választmányi tag,« én így nem mondtam, (ám tessék jobban utána nézni!) és így az »egyszerűen nem igaz«-féle udvariasságot nem fogadhatom el. Szabatosabban — igaz — így kellett volna mondanom: a *Társaságban bíráló tag*, vagy még szabatosabban így: a *Társaság bíráló-bizottságának tagja*, de a súly az én előbbi kifejezésemben is a »bíráló« szón van s azt csak az nem érti, a kinek az úgy kellemtlen. De ha egyik sem volna is Dr. Heiszler József, írónak talán mégis csak országos prot. író, a kit így is megillet valami figyelem! — Kitüntető címeket nem osztogattam; csak az Irodalmi Társaságért

féltékenykedtem, a melynek ezúttal még én többféle címen is tagja vagyok s a melynek alakulása körül én is ott voltam a szívesen fardozók között. Féltékenykedni talán volt jogom s van is, miután a benső egység a Társaság tagjai között ma is csak jámbor óhajítás. Legalább én így tudom s így tudjuk itt többen. Az okait majd elmondjuk a legilletékesebb helyen! *Radácsi György*, volt szerkesztő.*

— **Válasz a »Mi történik Karádon« kérdésre.** A »Sárospataki Lapok« múlt évi 51-ik számában megjelent »Mi történik Karádon?« című közlemény mulasztásból eredőnek nyilvánítja a szeszszel való elbánást s erős hangon ébresztget; de az előljáró a megyére gyalázatot hozó öntözgetést eljárásával elő nem idézte, a költögetésre sem volt szüksége, mert a közlemény megjelenésekor már megtette azt, mire más helyen kétannyi idő kellett. Maga a szerkesztő megcáfolja a közleményt, midőn azon félív másik lapján kiírja az ungvári és karádi pályázatot. A közlemény minden rám, elődöm s lelkészársaimra vonatkoztatható célzatos állítását vagy helytelen értesülést, vagy túlságos keresztyéni szeretetből eredőnek kell nyilvánítanom. *Keresztúry József*, esperes. (E felvilágosítás azt bizonyítja, hogy az a. zempléni egyházmegye előljárói mulasztással nem vádolhatók; azt azonban nem fogadhatjuk el, hogy a nyilvánosság organumának az ébresztgetést nem lehet gyakorolni, sőt inkább, épen ez képezi egyik legfontosabb feladatát. Szerk.)

— **»A mi sebünk« című cikk miatt támadt vita.** Ifj. Sz. I. lapunk múlt évi 49-ik számában egy cikket írt, foglalkozván a reformáció napjának megünneplésével. Erre válaszolt K. M. lelkész s tanácsbíró, a kinek válaszával egy nyomon halad a K. L. és F. J. lelkész urak beküldött közleménye is, mindkettő kimutatván, hogy a vitát provokáló cikk írójának nem lehet elegendő tapasztalata arra, hogy »soh« lelkészről beszéljen, mint olyanokról, kik nem tartják meg a reformáció emlékünneptét. E két cikkel, ha közölnők, nyujtanók az ügyet s az itt-ott kiérezhető vágások, rendreutasítások teljesen elmergesítenék azt, a mely pedig semmi esetre sem alkalmas arra, hogy »rabies«-t idézzon elő. Épen ez okból mellőzzük azokat s mellőzzük a K. M. válaszára ifj. Sz. I. által írt választ is, a mely gúnyoros hangjánál fogva a legnagyobb mértékben nélkülözi a tárgyilagosságot. A felvetett kérdésnek, t. i. hogy okt. 31-ikén kell-e ünnepelni, vagy pedig az egyházi törvénykönyv utasítása szerint, elvi szempontból való tárgyalása ellen nincs kifogásunk, de a személyeskedés terére vitt vitának ideje korán utját kell vágunk. Ezzel befejezettnek nyilvánítjuk lapunkban »A mi sebünk« miatt támadt polémiait.

— **A »Sárospataki Irodalmi Kör« vidéki tagjainak figyelmébe ajánljuk az »Irod. Kör«-nek azt a határozatát, mely szerint 1896 január 1. sőjétől fél áron kapják a »Sárospataki Lapok«-at.** Az előfizetési árnak beküldését tisztelettel kéri: a kiadóhivatal.

— **Figyelmeztetés.** Lapunk olvasóit tisztelettel kérjük előfizetési felhívásunkban olvasható feltételeink teljesítésére t. i. az előfizetési összeg beküldésére, vagy annak levélben való jelzésére, hogy a Lapot küldetni kívánják. Eddig mindössze 150 olvasónk fizetett elő, 20 pedig kérte a Lap küldését. — A 3-ik számot csak ezeknek fogjuk küldeni. — A »Sárospataki Lapok« kiadóhivatala.

* A Szöts Farkas választát az »audiatur et altera pars« elvéből kifolyólag tartoztunk közölni; a Radácsi Györgyét pedig azért, hogy az ügygyel hamarosan végezhesünk. Szerk.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az államsegélyről.” *Debreczeni Bertalan.* — „A lelkeszek tudományos tovább képzésének kérdése.” *Pataki Pál.* — „A gazdasági ismétlő iskolák.” *Réz László.* — „Modern bölcsész ítélete a keresztyén vallásról” *Novák Lajos.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

Az államsegélyről.

(Folytatás.)

2. Nem kisebb jelentőségű a párhuzamos osztályok felállításánál a tanári állás színvonalának emelése.

A múltban a főiskola maga nevelte tanárait, kiküldte az arra alkalmasakat külföldi egyetemekre, hogy magukat a tudomány minden ágában kiképezzék, ezekből, no meg aztán a miskolci iskolában már kipróbált jelesek közül választotta tanárait, adott nekik az akkori viszonyokhoz mérten olyan fizetést, hogy a pataki tanári állás, a többi kisebb iskolák tanáira nézve előléptetésnek tekintett. Nem a diplomára tekintettek akkor, hanem a tudásra. Ma már minden megfordítva van. A mai diplomás világban már nem mi neveljük tanárainkat, hanem neveli nekünk az állam, az ő egyetemeiben; ma már csak olyan professzort választhatunk a gimnáziumba, a ki megszerzte az állam egyetemei egyikén a tanári oklevelet s olyat jogakadémia tanára, a ki doktori diplomája mellett az állam egyetemén magán tanár lehet. Aztán ma már nem előléptetés az, ha valakit pataki tanárrá választanak, mert hiszen a pataki tanár fizetése ma körülbelül a legkisebb az országban.

Ha ez tovább is így marad: főiskolánk lassanként a kezdő tanárok gyakorló iskolájává süllyed s a jó erők, midőn kellő ismeretet és gyakorlatot szereztek: tovább reppennek, a mi igen természetes és senkinek bűnül nem tulajdonítható, mert hát példának okáért a kaszai jogakadémia tanára éppen 820 frttal van jobban fizetve, mint a sárospataki. (Lásd a Hivatalos Közlöny 1897 január 1. megjelent számával közlött összeállítást.) És 620 frttal kap több fizetést, mint a sárospataki fog kapni akkor, ha fizetése az egyházi törvény 489. §-ában megszabott minimumra fel fog emeltetni, mert hát mi még ott vagyunk, hogy akadémiai tanáraink fizetése, dacára hogy az egyházi törvény 498. §-ában előírt 3. év is eltelt, még csak a minimumot sem üti meg. Ugyanilyen az arány az állami gimnáziumok s a mi gimnáziumunk tanárainak fizetése között is. A hanyatlás jelei, sajnos, már most is mutatkoznak. Az életben állást elfoglaló emberek már tanári állásainkra többé nem pályáznak, egy aljárásbíró vagy ilyen társadalmi állású ember már jogta-

nának többé nem nyerhető meg, egy polgári iskolai tanár már kicsinyli gimnáziumunkat, mint arra példa volt. Csak rövid időközökben veszítettünk el olyan jeles erőket, mint Baconi, Bartha, Mitrovics. A gimnáziumban is lát már az ember bizonyos mozgolódást. Most még csak a protestáns iskolák szedegetik el jobb erőinket, de rövid időn verseny társul áll be az állam is, mert hát hová hamarabb előáll, vagy már elő is állott az államnál is a tanár szükség.

Ezen a bajon csak úgy lehet és úgy kell segíteni, hogy tanáraink fizetését fel kell emelni olyan összegre, hogy iskolánk és pedig úgy akadémiánk, mint gimnáziumunk, ne csak a felekezeti iskolákkal, hanem az állam bármelyik jól berendezett iskolájával is versenyre kelhessen.

A fizetés felemelés a tanári kar színvonalának emelésére egyik nélkülözhetetlen feltétel; de magában még nem elegendő. Hogy egy iskola a kor és a művelődés haladásával lépést tarthasson: szükséges, hogy a tudomány újabb vívmányai, tudomány szakának újabb eredményei a tanár figyelmét ki ne kerüljék, hogy olykor-olykor szélesítse látókörét, felkereshesse a tudományok forrásait, gócpontjait, különösen szükségük van erre az olyan tanároknak, kiknek szakmájuk műveléséhez szemléleti eszközökre, tudományos készülékekre, laboratóriumokra van szükségük. A tanári kar szellemi színvonalának emelésére, tehát elkerülhetetlen, hogy úgy, mint az már iskolákban péld. Debreczenben van, időről-időre bizonyos segélyt adjon az iskola azon tanároknak, a kik tudományos utazást tenni, vagy ismereteik gyarapítására valamely szellemi gócpontot felkeresni óhajtanak. Érti ennek szükségét az állam is, azért utaztatja a philologusokat Görög- és Olaszországba, a földrajz és történelem tanárait Egyiptomba, azért tart a matematikusoknak szünidei tanfolyamokat stb. stb.

3. A tanári kar színvonalának emelésével karöltve kell megoldanunk a jövő érdekében a tanári képzés ügyét is. Mint fennebb is említettem, de mint azt mindenki tudja, tanárainkat többé nem magunk neveljük, hanem neveli nekünk az állam s mi már tanáraink és pedig úgy gimnáziumi, mint jogi tanáraink képzésére befolyást nem gyakorolunk. Azt a bizonyos hagyományos szellemet nem attól kell féltetni, hogy egy pár tanárunkat az államsegélyből fizet-

vén, az állam nevezi ki a mi általunk ajánlottak közül, hanem attól, hogy ezeket is, meg a többieket is az állam nem a mi főiskolánk hagyományos szellemében képezi ki. Hogy ezt némileg ellensúlyozhassuk, keresni kell az utakat és módokat arra, hogy gimnáziumunkban, tehát főiskolánk szellemében nevelt ifjak közül a tanári pályára készülőkkel az összeköttetést fentartsuk, azokra főiskolánk hatása az egyetemeken is kiterjedjen. Stipendiumokat kell teremtenünk, a melyeken főiskolánk növendékei közül a leendő tanárok úgy a hazai, mint esetleg a külföldi egyetemeket látogathassák. Minden 4 évben két növendéket ad főiskolánk a politechnikumnak s már nem egy jóra való mérnök köszöni diplomáját főiskolánknak. Mért ne lehetne a közművelődés érdekében, — no meg valljuk be őszintén a saját érdekünkben is minden évben legalább egy ifjút tanárnak képeztetni ki. Ezek aztán bizonyára már csak háládatosságból is ápolnák a főiskola iránti szeretetet s alkalmilag egyikből, vagy a másikkól derék és jó tanára válnék főiskolánknak, a kiből a bele oltott *hagyományos szellemet* még az államsegély sem volna képes kiverni.

4. Az eddig felsorolt szükségletekhez méltán sorozható a gimnáziumi vallás-tanítás ügye és akadémiánk bölcészeti szakjának fejlesztése. Én paedagogiai vitába bocsátkozni nem akarok a fölött, hogy helyesebb-e, ha a vallást az egyes tanárok tanítják a különböző osztályokban, vagy az a helyesebb, hogy a vallást egy önálló vallás-tanár adja elő, csak konstátalom azt a körülményt, hogy míg más gimnáziumokban, jelesül egyházkerületünk másik két államsegélyes gimnáziumában is, Miskolcon is, Rimaszombatban is, önálló vallás-tanári tanszéket állítottak fel: addig főiskolánkban az egyszer már szervezett vallás-tanári tanszék megszüntetett, a mit én a magam részéről visszafejlődésnek tartok. Azt sem kívánom én, hogy akadémiánk bölcészeti szaka valami bölcészeti fakultássá emeltessék, nem kívánom pedig azért, mert tudom, hogy erre főiskolánk, összes számbavehető segélyforrásai megnyitla után sem lesz képes; de azt már azt hiszem mindenki szégyenletesnek fogja velem együtt tartani, hogy a mi negyedfélszázados multtal dicsekvő főiskolánk akadémiájában, melynek életgyökerei a történelem termékenyítő talajába mélyen benyúlnak, a *világ történelem, meg aztán hazánk ezredéves történelme* nem adatik elő. Nem is említem fel a szükségletek között, hogy milyen művelő hatása van az ifjú kedélyre a világirodalom előadásának, nem is akarom az én kortársaimnak eszükbe juttatni azokat az élvezetes és tanulságos tanórákat, a melyekben Erdélyi részletetett bennünket a világirodalom előadásával, de azt már joggal felsorolhatom a főiskola szükségai között, hogy akadémiánkon, ha több tanszék nem, de legalább a *történelem tanszéke* fel, illetőleg vissza állíttassék.

5. Ezeken kívül még számos szükséglete van a főiskolának. De ezeket már csak röviden emlitem fel, mert cikkem már így is nagyon hosszúra nyúlt, pedig még sok az elmondandóm. Ilyen például a rajz és zene tanítás ügye. Ha főiskolánkat valaki látogatásával szerencsétlenni, annak meg szoktuk mutatni gyűjteményeinket, könyvtárunkat. kórházunkstb. de még olyan látogató nem igen volt főiskolánknak, a ki a rajz-termet, vagy a zene-termet látta volna, mert hiszen azok a lehető legalkalmatlanabb helyiségben húzzák meg magukat. Az sem épen egészséges állapot, hogy az akadémiában 16 tanár 8 osztálynak 5 tanteremben tartja előadásait, a mi miatt alig lehet

a tantárgyak előadási idejét helyesen beosztani. Valami gondot az akadémiai ifjak testi nevelésére is kellene fordítani, sőt nem utolsó szükséglete főiskolánknak az élőnyelvek tanítása sem.

De legégetőbb kérdéseink egyike a tápintézet jobb karba helyezése, különösen alkalmas helyiségbe való átköltöztetése. Ezt azonban a szükségletek között nem akarom felsorolni azért, mert egy-két év alatt a Mudrány-féle alapítvány megnyilván, ennek évenként 2000 frtot tevő jövedelméből a tápintézet valószínűleg rendezhető lesz.

III.

A fennebbiekben legnagyobb részben felsorolván a főiskola szükségleteit, áttérek azokra a *segélyforrásokra*, a melyeket B. J. barátom cikkében, mint a főiskola jövő előhaladásának föltételeit felemlíti.

Azt mondja B. J. többször idézett cikkében, hogy „egy olyan intézet, mint a mi főiskolánk, a mely mellett egy egyházkerület áll őrt, — a mely hála Istennek vagyoniilag is az első között áll, s a melynek csak egyik, még folyóvá nem tétetett alapítványa — a Vay-Mocsáry-alap — több, mint 300,000 frtot tesz s a melynek kezébe néhány év múlva egy jövedelmező nagy szőlő kerül vissza: lehetetlen, hogy saját erejéből fel ne állhasson.”

Hát én ezen jövedelmi forrásokat nagyon méltányolom, méltányolom különösen az őrt álló egyházkerületet, elismerem, hogy mióta egyházkerületünk fennáll és átvette a sárospataki főiskola fölött a főfelügyeletet, minden lehető elkövetett és elkövet jelenleg is és hiszem, hogy el fog követni a jövőben is, hogy főiskolánkat fentartsa és felvirágoztassa. De miután saját erejéből csak a lehető követheti el és a lehetetlenre nem vállalkozhatik: hiszem, épen őrt álló tiszténél fogva, hogy főiskoláját eddigi fényében fentartsa: nem csak *kérni, de követelni fogja az állam hathatós segítségét*, a mennyiben — fájdalom — vagyoniilag nem állván az első között, saját erejéből a főiskola fennebb felsorolt szükségleteinek csak egy nagyon kis részét sem képes teljesíteni s tőle az eddig hozott áldozatokon felül többet senki sem kívánhat, nem különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a kerület összes rendelkezés alatti vagyona a közigazgatási és tűzkar biztosítási pénztár együtt véve mindössze csak 98161 frtot tesz, a minek jövedelme, a mint tudjuk, a közigazgatási szükségek fedezésére sem elegendő. (Lásd 1896. évi tavaszi egyházkerületi jegyzőkönyv 15. pont.)

A másik jövedelmi forrás a *Vay-Mocsáry-alap*. Ez már mindenesetre olyan forrás, a mely a főiskola tulajdonát képezi s a melyre bizonyosan lehet számítani. Fájdalom azonban, ez még olyan hosszú idő múlva nyitható meg, a mely épen elég arra, hogy akkorára a főiskola elsenyvedjen. B. J. barátom épen úgy ismeri a Vay-Mocsáry-alapítvány alapító levelét, mint én. Tudja azt, hogy annak 10. pontjában az mondatik; „A tiszáninnen való hely. vallást tartó superintendentia consistoriuma ítéletére bizzuk, hogy ha 60 esztendő elforgása után el nem kerülhetné, az addig összegyűlt summa felének jövedelmét kezdhesse a pataki kollégium javára fordítgatni. Ugy mindazon által, hogy ezen esetben még 60 esztendőig tartozzon a summa másik felét a feljebb írt módon interesével s ennek jövedelmével fundationalis summanak szaporítani.” Azt is tudja, hogy az 1875 évi július 6-án az akkor 120811 frt 43 kr-ra tett tőkének a 8% kamattal jövedelmező felét 60405 frtot az egy-

házközség megnyitotta s annak 4800 forint évi jövedelmét a főiskola szükségére fordította, azt is tudja, hogy ez a féljövedelem később 7000 fortra emeltetett fel s az alapítvány jövedelméből ennyit ma is élvez a főiskola. Azt is könnyű kiszámítani, hogy 1875-től az újabb 60 esztendő 1935-re esik, tehát ez az alapítvány még 39 esztendő — egy emberöltő — múlva nyitható meg, a mikor már a legfiatalabb tanár is régen élvezni fogja a jól megérdemelt állami nyugdíját.

Hogy ez a tőke 39 esztendő múlva nem megvetendő segély forrás lesz; azt el kell ismerni, de olyan óriási jövedelmet, hogy az a főiskola összes szükségleteit fedezni bírja, még akkor sem nyújtana. Tegyük egy rövidke számítást. Elismerem, hogy ez a tőke ma 300,000 forint lehet, több aligha (1895 végén volt 289,957 forint. 1896 tavaszi egyházkerületi jegyzőkönyv 15. pont.) Ennek a 7000 forint levonása után fennmaradó kamatát 39 évig tőkésítve megközelítendő vagy talán felül is haladja a 600,000 forintot. (Pontosan kiszámítani azért nem lehet, mert a tőke egy része 5%-al, a másik része 6%-al kamatozik, a 8%-os kamatozó részt a főiskola 7000 forintja emésztvén fel, meg aztán bizonyos összeg a fentartási költségekre is fordítatik.) 600,000 forint 5%-os kamata 30,000 forint. Ebből az alapító levél 2-ik pontja szerint $\frac{1}{10}$ rész tőkésítetik = 3000 forint. A fennmaradó 27,000 forint fele 13,500 forint fordíthatatik az alapító levél 3-ik pontja szerint „az úgy nevezett Humanorium, mint felsőbb tudományok professzorai illendő fizetésére, azoknak száma igen szükséges szaporítására, közülök azoknak, kik hűségesen viselt hivatalukban előregednek, tisztességes táplálása, a könyvtár öregbítésére s a tudományok előmenetelére tartozó akárminemű eszközök és dolgok megszerzésére, épületek tételére és feltartására, egyáltalán az iskola más akárminemű névvel nevezett szükségsei kielégítésére.” Ugy de ebből a 13,500 forintból 7000 forint a főiskola már most is élvezvén, csak 6500 forint lesz az a jövedelem többlet, a mi a fennebb elsorolt célokra, a parallel osztályok felállítására, a professzorok fizetésének javítására stb. fordítható lenne. Igaz, hogy ez is tekintélyes összeg s az is igaz, hogy a $\frac{1}{10}$ rész másik feléből az alapító levél 4., 5., 6. és 7. pontja alatt felsorolt célok elérhetők; de az is igaz, hogy ebből a 6500 forintból párhuzamos osztályt felállítani, vagy a tanári fizetéseket felemelni nem lehetne most sem, 39 esztendő múlva pedig még kevésbé lehet. Epen oly kevésbé lehet a 8 év múlva visszakerülő szőlő jövedelméből, mert eltekintve attól, hogy a szőlő ültetés még mindig problematikus, ez a kérdéses, különben csak 8 hold területű szőlő a legboldogabb időben sem adott 3—4000 forintnál több tiszta jövedelmet.

(Vége köv.)

Debreceni Bertalan.

A lelkészek tudományos tovább képzésének kérdése.

A „Sárospataki Lapok” 1896. évi 50. számában „A lelkészek tudományos tovább képzése” cím alatt egy jó szándékú, de több tekintetben elfogult cikk jelent meg a Rácz Lajos tollából.

Abból a feltevésből indult ki, hogy a lelkészek szomorú anyagi helyzetén a 800 forintos minimummal a magas kormány ígéretei szerint a legközelebbi jövőben minden bizonyítvánnyal segítve lesz: figyelmeztet arra, hogy jövőben a papok több gondot fordítsanak tudományos tovább képzésükre, hogy nagyobb buzgalommal forgolódjanak az iroda-

lom oltára körül, sőt kíváncsiságnak tartaná, ha a felettes hatóságok kényszerítő eszközökkel is oda hatnának, hogy ez így legyen.

Hát ez — a kényszerítő eszközök kivételével — édes mindnyájunk óhajta is, törekvése is!

Mi, a kik a nép szívének dobogását közvetlen közelből hallgatjuk; a kik az egyházi élet, a vallás erkölcsi nevelés hanyatlását vagy fejlődését, ennek gátló okait, vagy elősegítő eszközeit, nem az íróasztal mellett, tudományos könyvekből konstatáljuk, hanem a bajnak a szemébe nézve, kezünket a páciens üterén tartva, fűrkészszük a baj okait, alkalmazzuk a jóra vezérítő eszközöket. — szintén észrevettük nem az ígéretet — hanem az idők jelét; megértettük azt, hogy sokkal fokozottabb tevékenység, körültekintőbb bölcsesség kívántatik mindnyájunktól, mint eddig, ha csak azt nem akarjuk, hogy a második ezer év protestáns egyházunk sirja legyen. Bizonyára olvasta Rácz Lajos, hogy a megváltozott viszonyok miként állítják sorompóba a lelkészi kart itt is, ott is. Lelkész körök, egyházi értekezletek alakulnak innen is, túlra is. F.-Szabolcsban lelkészegylet jön létre, melynek célja egyenesen a papok tudományos tovább képzése; Ungban egyházi értekezlet tervezetik, mely mindig egyházi beszéddel nyitnának meg s ezt a beszédet minden egyes alkalommal más pap tartaná; a fiók körök tudományos felolvasásokat vesznek programjukba. Szóval a Bethesda tava kezd, erősen kezd hullámsani, s hiszem, hogy e hullámság minden tekintetben üdvös eredményre vezet.

Pedig — lám — a 800 forintos minimum még csak sovány reménység! Látván ezt az üdvös mozgolódást, mi sem lett volna természetesebb, mint ha Rácz Lajos rámutat e jelekre, s azt mondja: Jól van Uraim! Csak előre, feljebb, mindig feljebb s ha valahol ürt éreznek magok körül, vagy egy mélység tátong előttük, mit áthidalni nincsenek elegendő eszközeik, mi, professorok szívesen sietünk segedelmükre, nekünk az eszközöknek, a fegyvereknek egész tárháza áll rendelkezésünkre, s így közös erővel diadalt vehetünk még a pokol kapuin is!

Nem így történt, hanem e helyett érthetetlen logikával neki megy a most élő ref. papoknak, s összehasonlítva ezeket a tanárokkal, ezek tudományos képzettségével. kifejtett irodalmi munkásságával, s az önképzésre fordított áldozataival, állítja, hogy a papok 90%-a, lerázván magáról az iskola porát, azzal együtt veti el magától az iskolában ráragadt tudományos műveltséget, leheveredve az édes semmit tevés párnájára, ölbe tett kezekkel engedi feje felett elrepülni a rohanó időt; összes szellemi tevékenysége abból áll, hogy a kész predikációkat elmondja, s pipa-szó mellett egyik vagy másik szomszédnál a friss pletykákat tárgyalja, a napi lapok botrányaiban s léhaságaiban gyönyörködik,

Ugy tudom, hogy minket a mi ellenfeleink tisztelnek; elismerik azt, hogy annak az ügynek, melynek apostolaivá szegődtünk, nem vagyunk hűtlen sáfárai. Én legalább sem nem hallottam, sem nem olvastam sehol, hogy a ref. papok szellemi képzettségét, a népnek vallás-erkölcsi nevelése körül kifejtett munkásságát komoly, számbavehető helyen kétségbe vonták, vagy épen nevetségessé tették volna. Barátainktól pedig úgy szűr alatt, a néppen élczek szikráiban megszoktuk a kisebbítgetést annyira, hogy ezeknek ajkán a „papi butaság” szálló igévé lön.

De a mi sok, az még barátainktól is sok, s a mi léha vád, azt barátainktól sem vagyunk kötelesek eltűrni: azért megengednek paptársaim, ha az ő nevükben is visszatartom Rácz Lajosnak a ref. papság 90%-ra tett kvalifikációját! Mert léha volt a francia udvar, mit elsepert a nagy forradalom; léha a XVI-ik század papsága, minek nyakába szakadt a reformáció; friss pletykák után járnak

a céda, facér cselédek, de nem a mai ref. papság, melynek egyik kezében, bármit mondjanak is a mi barátaink, mindig ott van a biblia, a minek bizonyossága az a virágzó egyházi élet, a miről a püspöki jelentések is beszélnek, másik kezében az ekevas, melylyel mindennapi sorány elejét keresi meg. Hát ezt a komoly testületet meghurcolni, nem vall *erkölcsi komolyságra!*

Nem vall nemes lélekre az sem, ha valaki másnak a nyomorúságán csufolódik.

Rácz Lajos elismeri, hogy a ref. papok legtöbb részének földmivessé kell válnia, hogy életét egyik napról a másikra tengethesse. Több vagy kevesebb percent mit sem változtat e körülményen. Tegyük fel, hogy áll ez a papok 90%-ra. S ő ugyanezt a 90%-ot, ezeket a földhöz ragadt, szegénységben kinlódó papokat, a kiken keresztülgázol az idő, a társadalom a maga fokozottabb igényeivel, ő ezeken tapos, egy szobatudós cinismusával kérdezve: hát ti miért nem repültök a csillagos, a tudományos ég felé; miért nem olvastok folyóiratokat, mint én; miért nem álltok be valamely könyvkiadó vállalatba, mint én; miért nem irtok könyveket, mint én?

Miért? . . .

Bizonyos gyerekeség és végtelen elfogultság kíváncsít az ilyen összehasonlításokhoz; de tekintsünk el mindentől, a minek a felsorolására ez összehasonlításból kifolyólag szükséges lett volna. Csak egyet! Önöknek ott az alma mater kebelén 1600 frtos fizetéssel, korpótlékokkal még csak ideájuk sincs egy 600 vagy 800 frtos parochia nyomorúságáról. S még ha ez a 600 frt is annyi volna s megvolna. De Ön, ezért nem adna 300 frt parázs pénzt sem. Hiszen ez a fizetés széna, zab, búza, gabona, csirke, tojás, fa, napszámos, fuvar s minden néven nevezhető anyagból áll, a mit a növény s állat világ fel tud mutatni; aztán nincs az esztendőnek olyan szakasza, a mikor most egy csirke, majd egy tojás ne hozódnék be, s mégis nincs nap, a mikor azt mondhatnánk: no most a mult évre teljesen ki vagyunk fizetve. Nem fizetés ez, hanem könyöradomány! Ilyen fizetés mellett önök ott az alma mater kebelén a tudós macskájának sorsára könnyen eljuthatnának! Ilyen fizetés mellett mi is csak úgy élünk meg, hogy akár illik a reverendához, akár nem, a mikor a szolgálat megengedi — beállunk béresnek, vagy barompásztornak, vagy lókupecznek, vagy sertéskereskedőnek, s így, ha bele nem bukunk, annyit kikeresünk, hogy az asszonynak, a gyerekeknek egy kis melegebb gunyára is kiteljen. Magunknak nem is kell, a mi tógánk eltart 30 esztendeig!

Hát van-e lélek abban, a ki ezeknek azt veti a szemére, hogy léhaság, botrány után futkosnak, s hogy miért nem irtak könyveket, miért nem hordatnak lapokat, ilyeneket is, olyanokat is?!

Ezelőtt 4 évvel foglaltam el parochiámat, telve nemes idealismussal, erős akarattal a görbét is egyenessé tenni, s akkor a Rácz Lajos kívánta papeszmény magaslatán állhattam, mert tagja voltam egy könyvkiadó vállalatnak, hordattam egy folyóiratot, egy egyházi s egy napi lapot. Az első év végén kiléptem a könyvkiadó-vállalatból, a második év végén beszünttettem a folyóiratot, a harmadik év végén a napi lapot, a negyedik év végén még nincs kifizetve az egyházi lap, s ha nem sikerül a kiadóhivataltól, mindig egy jobb jövő reményében, moratoriumot nyernünk, az ötödik évben ez is elmarad, s így marad el lassanként minden a háztól, a mi csak magasabb vágyainkat táplálta; még a ruha sem kerül ki . . . előkerülnek az ifjú korban elhányt ruhadarabok, s mire megvénülünk, a városi utcai gyerekek nevetve, úri barátaink szánakozva emlegetik: az X . . . i Tiszteletes!

Ez a 90% sorsának a képe!

Az ő bűnük ez? Nem!!

Nos hát, ha mindezek dacára szeretettel ölelik az Ur oltárának szarvait, sem erkölcsileg, sem szellemileg nem mennek tönkre, ellenkezőleg példák a tűrésben, szenvedésben; nemcsak, hanem a válságosabb időkben — a milyen a mai is — mint egy ember állanak fel megvédelmezésére, tanulja megbecsülni a nyomorban megmaradt hűséget s emeljen kalapot a 90% előtt!

Pataki Pál.

ISKOLAI ÜGY.

A gazdasági ismétlő iskolák.

E lapok mult évi 45. számában „Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninni indítványok” czimű dolgozatomban a felső-borsodi egyházmegyének a kerületi gyűlés elé terjesztett azon kérésére, hogy készíttessen a kerület az ismétlő iskolák részére tantervet és tankönyveket: azt jegyeztem meg, hogy ezzel az ügygyel *más fontos ügyek elintézése előtt* nem tartom érdemesnek foglalkozni azért, mert ma még tulajdonképen nincs is ismétlő iskola; ilyen csak papiroson van, ott is csak a neve van meg tulajdonképen.

Ma azonban már abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ilyenféle kérdéssel is foglalkozhatunk, sőt foglalkoznunk kell is. S örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy egyetmást e tárgyban elmondjak. Azt kijelentem, hogy most sem céloim a felső borsodiak kérését támogatni, sőt azzal ellenkezőt fogok javasolni.

Mint azt a címben jeleztem, ez alkalommal a *gazdasági ismétlő iskolák* kérdésével szándékozom foglalkozni. Még pedig mint olyannak, melynek szervezetét Magyarország közoktatásügyi minisztere nov. 16-án kelt rendeletével már ki is adta. Nem céloim a szóban levő szervezetet kritizálni, mert úgy, a mint van, jónak tartom; különben is oly esetekben, midőn a célt, az általános irányt jónak tartjuk, a részletekre nézve legjobb kritikus az idő és gyakorlat. Sőt ellenkezőleg, üdvözlöm szívem legteljesebb melegével ezt a legújabb iskolai szervezetet és miniszteri rendeletet. Üdvözlöm, mert egy régi hiányt van hivatva pótolni.

Éreztük szükségét egy valamiféle olyan iskolának, mely a hat évfolyamú elemi oktatás után következék. Ilyennek tervezték annak idején az u. n. közönséges ismétlő iskolákat. De ez nem volt életre való, megszületni sem tudott tulajdonképen. S a különböző társadalmi osztályok aztán gondoskodtak a maguk körében az illető osztályokhoz tartozók tovább képzéséről. Akik az iparos vagy kereskedői pályát választják, azok számára felállították a gyakorlati alapon nyugvó iparos- és kereskedőtanonc iskolákat. S hogy ezek mily áldásos hatásúak, arról egy olyan statisztika győzhetne meg minket, mely kimutatja, hogy mennyi tanoncot tanítanak meg ez iskolában írni, olvasni, mennyi képeztek ki egész tisztességesen a mesterségéhez tartozó rajzolásban, az üzleti pontos levelezési ügyiratok fogalmazásában stb. stb. Ugy, hogy elmondhatjuk, hogy iparos- és kereskedőosztályunknak értelmi nivóját az e fajta iskolák nagyban emelték és emelik.

Csak azokon nem tudtunk segíteni, akik sem tudományos, sem iparos, sem kereskedői pályán nem mennek, hanem megmaradnak az ő foglalkozás, a földművelés mellett. Ezek — ha nem volt alkalmuk egy-két gimnáziumi vagy polgári osztályt elvégezni — kénytelenek megelégedni az elemi iskola nyújtotta (még pedig sok esetben nagyon fogyatékos) ismeretekkel. Mert az eddig — ugyancsak névleg fenálló — ismétlő iskolák

íránt bizalommal senki sem viseltetett, főleg azért, mert senki nem akarta gondját komolyan felvenni, mint ilyen gyakorlati irányt nélkülöző intézménynek.

Az ebből származó hiányon s bajon kíván Wlassics közoktatásügyi miniszter segíteni. S hogy fog segíteni, teljes a hitem, mert gyakorlatias irányú szervezetet adott ki épen azok számára, akiknek tovább képzése egészen el volt eddig hanyagolva.

Üdvözlésre méltónak tartom tehát ezt a szervezetet, még pedig három szempontból: a) az általános kultura szempontjából, b) hazafias, c) tanügyi politikai szempontból.

Mert a) a gazdasági ismétlő iskola tervezetének a tantervre vonatkozó része arról győző meg minket, hogy a földműves-osztály értelmi s művelési színvonala emelkedni fog. Ha kikerül a gyermek a népiskolából, nem fog elkallódni az ott szerzett ismerete, hanem a még hátralevő 3 év alatt azt bővíteni is fogja. És ez annyival biztosabban tehető lesz, mert ettől az iskolától nem fog irtózni a szüle, mert ebben — a tanterv bizonyossága szerint — olyan dolgok fognak taníttatni, amelyekből a tanuló később anyagi hasznot fog húzni; s e mellett az általános műveltség emelése is célja ez intézetnek. A fiúk- és leányok képzéséről külön intézkedik a tervezet, illetőleg a tanterv. A tanítás kétféle lesz: elméleti és gyakorlati.

Mert b) a gazdasági ismétlő iskola az erőknél kifejlődését fogja eszközölni; ez által a nemzeti vagyonosodás és a nemzeti műveltség emelésének lesz előmozdítója.

Mert c) a tanítók fizetésének — hozzájuk illő munka fejében — emelkedését is fogja maga után vonni.

* * *

Ennek az új intézetnek kibocsátott szervezete egy új fontos ok, hogy a református egyház, mint iskola fentartó, de különösen a református lelkészek, mint a nép műveltségének s jólétének előmozdítói, gondolkozzanak és cselekedjenek. Talán a mi egyházunknak van is valami érdeme abban, hogy ez az egészséges irány létrejött. Mert folyton töprengett egy oly intézet kitalálásán, mely az elhagyatottságra kárhaztatott földművelő-osztály szellemi színvonalát emelje. Sürgette is minden alkalommal ennek megvalósítását. Most hogy meg van, nem szabad egy pillanatig sem tétlenkednünk. Meg kell ragadnunk mindjárt az első alkalmat, hogy népünk, hiveink szellemi színvonalát emeljük.

Megkísérlem előadni, hogy én mit tartanék helyes cselekvésnek lelkészársaim helyében.

Első kötelességnek tartom, hogy minden lelkész oda-törekedjék, hogy községében gazdasági ismétlő iskola állíttassék fel mentől előbb. A szervezet különben ezt a községeknek kötelességévé is teszi. „Oly községekben — mondja a szervezet — melyekben a lakosság túlnyomó része gazdálkodással foglalkozik, s ama községekben osztott elemi iskola vagy iskolák vannak, köteles a község az 1868. XXXVIII. t.-c. 50. §-a alapján a gazdasági ismétlő iskolát felállítani s fentartani. E kötelesség alól csak az esetben menthető fel a község, ha ilyen ismétlő iskolát más jogosított iskola-fentartó (pl. állam, hitfelekezet stb.) állít.” Továbbá a szervezet megmutatja azokat a forrásokat is, melyekből ezek az iskolák felállíthatók és fentarthatók. „A gazdasági ismétlő iskolák felállítási és fentartási költségeinek fedezésére fordítandók: első sorban az 1894. VII. t.-c. 101. §-a alapján a mezőrendőri kihágásokból befolyó büntetés pénzek szabályrendelettel vagy határozattal még le nem kötött fele része; ezután a községeknek egyéb közművelődési célokra fordítható jövedelmei, amennyiben a népoktatási törvény 25. §-ában engedélyezett 5% iskolai adó igénybe nem volna véve, ez esetben az iskolai adónak a szükséglethez mért százaléka szintén a gazdasági ismétlő iskola céljaira

fordítandó. Ha mind-e források nem elegendők, a közoktatásügyi miniszter e célra államsegélyt engedélyezhet.”

A miniszteri rendelet, illetőleg a szervezet ezen idézett két passusa világosan bizonyítja, hogy a községek tartoznak ez iskolát felállítani és ennek felállítása nem is jár nagy nehézséggel, mert megnevezi s biztosítja a forrásokat is. Csak egy kicsike jóakaratra és ügybuzgóságra van szükség a községek előjárósága részéről. Ezt felkelteni — ha talán nincs meg, — első sorban a ref. lelkészeket tartjuk hivatottnak.

Azt is szükségesnek tartom megjegyezni, hogy én részemről még csak gondolni sem szeretnék arra, hogy pl. mi református egyház, mint hitfelekezeti iskola-fentartó állítsunk fel ilyen iskolát, mint tettük és buzgókodtunk a zöld ágra vergődni sehogys sem tudó ismétlő iskolákkal. Hogy miért nem, csak röviden jelzem: először, mert nekünk pénzünk nincs hozzá (az iskola felszerelését különben feltétlenül adja az állam, de a tanítót az iskola-fentartó fizeti) s a fentebb megjelölt forrásokkal sem rendelkezünk; másodsor, mert akárminő jellegű lesz is az iskola, az állam teljes jogkörébe fog tartozni, amennyiben pl. a tankönyvekre vonatkozólag az van a szervezetben, hogy „Tankönyvül csupán a közoktatásügyi-, illetve a földművelésügyi miniszter által megbíráltatás után erre a célra engedélyezett olvasókönyv használható.” „A helyi felügyeletet a községi iskolaszék, a számára kiadott utasítás szerint és ezen szabályzat értelmében gyakorolja.” Nem praktikus tehát egy olyan terhet a nyakunkba venni, melyből csak a teher a mienk — akkor főleg, amikor van, a ki ezt a terhet könnyebben cipelheti, mint mi.

A második kötelességünknek gondolom: oda törekedni, hogy a mi felekezeti tanítóink jussanak be szak-tanítókká, de ott, ahol nagyobb gazdasági ismétlő iskola létesítették, tehát több tanító fog működni, legalább bejussunk az elméleti tárgyak tanítójául. A szervezet a tantervekre vonatkozólag a következőleg intézkedik: „A gazdasági elméleti és gyakorlati tanítást oly tanító látthatja el, aki a) a tanítói képesítés megszerzése után valamely földműves-iskolában vagy vincellér-képezdében az egész tanfolyamot szabályszerűen elvégezte; b) aki a földművelésügyi miniszter által évenként elrendelendő tanfolyamban sikerrel részt vett; és arról bizonyítványt nyer; végre c) aki elméleti, de főleg gyakorlati készségét közeliismeréssel igazolja és ez alapon a közoktatásügyi minisztertől tanítási jogosítványt nyer.” „Az olvasás és fogalmazás, a számtan és mértan tanítására elemi iskolai tanítók alkalmazandók.” A szervezetnek ezen rendelkezései biztosítják tehát a mi tanítóinknak alkalmazását ott, ahol más jellegű tanítók is vannak. Hol csak a mi felekezetünk tart fenn iskolát, természetesen, hogy a versenyről szó sem lehet.

Tanítóink alkalmazását az által is biztosíthatjuk, hogy tantermeinket szíves készséggel ajánljuk fel a gazdasági ismétlő iskolák céljaira. Ezekre pedig szükség is van, mert a szervezet a helyiségről így intézkedik: „Az elméleti oktatásra az iskola helyiségei szolgálnak.”

Hogy miért tartom fontos kötelességünknek tanítóinkról ilyen irányban gondoskodni, annak indolásául azt hozom fel, hogy ez által is szaporítjuk fizetésüket, még pedig — mint már meg is jegyeztem — hozzájuk méltó munka díjával. De azt is szükséges ezt tennünk, mert így a mi emberünk a mi szellemünkben, a mi javunkra fog munkálkodni. Két ok van tehát, még pedig nagyon fontos: tanítóink anyagi helyzetének javítása és a prot. szellem biztosítása.

Hogy azonban ez keresztül vihető legyen, egy harmadik kötelességünk az, hogy ragadjuk meg az első al-

kalmat, hogy tanítóink a kellő kvalifikációt megszerezhesék. Azok az említett tanfolyamok nem tartanak olyan sokáig, hogy az egyházak tanítóikat azon idő alatt ne nélkülözhetnék. A lelkészek maguk kényszerítsék a tanfolyamon való részvételre még az esetleg vonakodókat is. Sőt egy kis pénzt is kell segélyképen e célra adni a tanítóknak. Nem hihető el, hogy kellő felvilágosítás után az egyházak vonakodnának az ilyen segélyezéstől, mert hiszen az a tanító az egyháztagnak leendő jóvoltáért szerez újabb ismereteket.

(Vége köv.)

Réz László.

TÁRCA.

Modern bölcseztan ítélete a ker. vallásról.

(Folytatás és vége.)

E kiindulási pontjából a hitnek két áramlat fejlődik ki, a pozitív és a racionális irány, a melyek a történelem folyamán heves ellenségeskedésbe jutnak. Ott a tényen, mint pusztán tényen való megállapodás, az eszmévé bővítésnek megtagadása; itt előtérbe helyezése az egyetemesnek, az arra való hajlam, hogy a tényeket csupán az eszmék kifejezéseivé tegyék. Ott a veszély az, hogy a tények mellett a szellemet; itt, hogy a szellem mellett a tényeket veszítik el; ott a külső szervezetben a zárt kör felé való törekvés, hogy abban a jellemzetes, a specifikus keresztyéni lehetőleg erőteljesen kiképződjék, nyomában azzal a veszedelemmel, hogy a keresztyén vallás világra szóló hatalma elvész és szektáskodásba süllyed; itt ellenben a gondolati tartalomnak kiemelése, a mással is közönsnek előtérbe helyezése, visszaszorítása a sajátosnak a határozott jelleg lekoptatásáig és az idegen gondolatömbök beözönlése ellen való ellenállási képtelenségig.

A keresztyén vallás képződményei ellen legtöbbet ér a *Jézus nézletére való visszatérés*. Itt a bölcseztan távol marad minden dogmatikai előterjesztéstől és csak annyit mond általánosságban, hogy *oly személyiség előtt áll, a ki élete által a lét összeségét magasabbra emeli*. Tanszerű előadásában kizárólag a három első evangéliomra, mint eredeti tudósításokra támaszkodik és Jézusban is megkülönbözteti az *alapállagot* az élettapasztalat következőiben előállott *további alakulattól*.

Jézus tanának veleje a valóság és a dolgok magasabb rendjének, *egy új világnak*, az istenországának *feltárása*. Az új világ tényleg a *mester személyes élménye*, de terjeszkedni és mindent magába ölelni igyekszik; e mellett tisztán bensőleges és az egész létet egy ténybe foglalja be: *az Isten iránt való teljes odaadásba*. Ebben az Istennel való életközösségben áll a teljes *üdv*, az örök élet, mely a maga mivoltában az időközön és az érzékelhetőkön felülemelkedik. Ebből a középpontból kiindulva nyernek értelmet az élet külső körülményei a hit sajátlagos jelentése által. Az ember családi élete képmás az isteni számára; a szíves, áldozékony, jutalomra és köszönetre sohasem számoló szeretet egyfelől, másfelől a feltétlen odaadás és a segítségnek mint önmagától értetődőnek várása az istenországában fokozott mértékben van meg. Az emberi erő és cselekvés közötti különbség elenyészik, mindenki egyenlő mértékben tárgya az isteni szeretetnek; egyedül az Isten iránt való teljes odaadáson, a mély vágyódáson és a bizalom bensőségén fordul itt meg minden. A mi nem erre szolgál, szigorúan kizáratik, valamint a kényelmes megalkuvás is; az embereknek semmi idegenszerűvel sem szabad foglalkozniok. Fontolgatásnak, habozásnak ez a gondolat vágja útját: *Mit használnak valakinek, ha mind e világot megnyeri is, ha*

lelkében kárt vall. Így hát a világi javakra való törekvés, a mindennapi gondokba való elmerülés nyomosan elűtásittatnak. E kívánságokból kifolyólag azonban előfordul az embereknek és a dolgoknak félszeg értékelése is. A mennyországhoz a szegények, a szenvedők, az alantállók vannak közel, mert ezekben a segélyre szorultságnak öntudata sokkal erősebb; a tékozló fiúban erősebb izzású a vágyakozás és nagyobb a szeretet bensősége, mint ott, a hol meghasonlás nem állott be. Különös becsben áll a *gyermeki élet*; lényének egyszerűségében, odaadásának elfogulatlanságában legigazabb képmása a gyermek azoknak, a kik Istenhez vágyódnak. Olyanokká kell lennünk, mint a gyermekek. Ezzel egyszersmind az emberiség lelke a gyermeki életre irányittatik. Ugy tűnik fel előttünk a gyermek, mint szent, illethetetlen, és ez adja értésünkre, — bármily egyszerűnek lássék is — hogy az emberi érzélem sokkal hatalmasabb hullámszású és szelesebb körű, mint a régi kor embereinél. Az új életben az embernek saját kezdeményezését mindig *alázatos elfogadás* előzi meg. De az új országnak a világban is meg kell bizonyítania hatalmát, kovász módjára kell áthatnia a viszonyokat és mint erőteljes élőfának, ágait messze kiterjesztenie. Így nyugtalan tevékenységre való felhívás hangzik azok felé, a kik a világ világosságai és a föld savai. A mentő tevékenység főleg a gyengék és az eltévelyedettek felé fordul; minden véték megbocsátó szeretettel győzendő le, — ebben van a tevékenységnek *szelid és szelidítő* jellemvonása. Másrésztől becsben áll a halhatatlan lélek üdvé, ebben van a keresztyéni életfeladatnak hatalmas *komolysága*.

Az Istennel való alapviszonylaton kívül csupán az *emberekhez, mint emberekhez* való viszony van meghatározva. Istenszeretet és emberszeretet, vallás és erkölcs elválaszthatatlan egészet képeznek. Csak Istennel át jutnak az emberek közel egymáshoz, annyira elválaszthatatlan az erkölcs a vallástól; másfelől az erkölcsi cselekvés, a humanitás nélkülözhetetlen bizonyítéka a vallásnak. A vallás ebben mutatja meg, hogy igazán vallás.

A vallás — a teljes bennlevés az Istennel való életben, — veleje az *egész* életnek, azért valami *részlegesbe* nem helyezhető. Minden úgy vélt, kizárólagos szentség látszatával bíró vallásos cselekedet, elűtásittatik. A szeretet és könyörület főparancsolatai felette állnak az egyház parancsolatainak; nem a ragyogó szertartás, hanem az egyszerű, áldozatra kész tett a valódi kegyesség ösmertető jele; a vallási téren való előretolakodás, a látványosságok, a papuralmi eljárás, a jobbnak és többnek látszani akarás mind az igazlelkűség hiányának a bizonyosságai és kiáltó ellentétben állanak az igaz kegyességgel, mely az isteni kegyelmet alázatosan fogadja és háladatos lelkületét csendes, munkás szeretetben nyilvánítja.

Jézus erkölcstana új, meglepő tetteket nem mutat fel; a legtöbbje előfordul, mint *követelmény* már az azonkorú görög és zsidó írónál, *új* a szellem és az erő, mely mindazt áthatja. A *gondolat* tetté, a tartózkodás és akarás *elő valósággá* lett. Az erkölcsi feladatot már a stóia sem külső cselekedetre, hanem a lelkület bensőségére fektette; de Jézusnál nem pusztán állítás az többé, mivel a bensőség istenországában adva van és az ember által megtapasztalható. A talentumokról szóló példázat felszabadítja az ember erkölcsi értékét a természeti tehetségek végzettségétől és a külső siker véletlenségétől. Ha az erkölcs a külső rendszabályok alól felszabadul, annál erősebben kötelezi az embert a belső törvény; a legláthatatlanabb élettünetek, a legkisebb gondolatok erkölcsi becslés tárgyaivá lesznek. Ebből foly az erkölcsi eszménynek igen magasra való kitűzése. — A morál második főjellege — a szelid természetű jóság, —

nem az emberi dolgok semmiségének tudatából származik, hanem a meg nem érdemelt szereteten való vidám hálaérzetben gyökeredzik. Itt az alaphangulat, ellentétben a régi korral, az, hogy az ember nyomorult állapotból érdeme nélkül szabadul meg és helyeztetik *teljes üdvösségbe*, — innen az elkötelezettség a rosznak korlátatlan megbocsátására, a törvénykezés elkerülésére, innen Jézus jóakarató engedékenysége, mely ezekben a szavakban ormózik: *A ki nincs ellenünk, mellettiünk vagyon. Az ellenség szeretetéről* szóló tan sem egészen új, új azonban az élethullámzása, mely a lehetetlent lehetővé teszi. A közös istenfiúsággal új viszony tárul fel az emberek között, mely az ellenségeskedést testvériséggé képes változtatni.

„Így látunk Jézusnál egy teljességgel eredeti és igazi, a maga egyszerűségében felforgató valóságot előállani. Minden friss és ifjúerejű itt, melyen az a nagy vágy uralkodik, hogy mind e világot az igaz életre vonja, hogy lényünket tüstént megragadja és minden hiány nélkül teljesüljön.“

Ennek az új életnek a *külső világgal való érintkezése* csakhamar ellenséges megütközéssé lesz és ennek ereje és mélysége csak az ellenállás legyőzésében tárul fel. Jézus tanai nem általánosságban hirdetik csupán az istenországnak valóságát, hanem az ő személyében tárult fel Isten egész gazdagságában az emberiségnek, melyet *nagy elhatározásra* szólított fel. — De a meghívottak nem jelennek meg a vendégségen, sötétség toúl a világosság elé. Igen, a visszaütés ellenséges magatartássá fokozódik. Mint bárányok a farkasok között, úgy állanak kevés számú követői egy ellenséges indulatú világ közepette. Ebből iszonyú problémák keletkeznek. A világ roszasága most már *személyes tapasztalat* tárgyává lesz. Az istentelen Isten tulajdon művének szegül ellen a világban. Jézust ez a probléma benső mély küzdelembe juttatja, de győzelme felől mégis bizonyos, a rosz diadala csak ideiglenes lehet. A győzelem azonban többé nem közvetlen, hanem kemény harc és súlyos veszteségek eredménye. Az istenországnak érkezése a helyett, hogy mindenkit üdvözítene, sokaknak romlásává válik. Visszavonás, harc és fegyver árad a világra és csak az a magasabb rend, mely Jézusnak ítéletre jövelekor valósul meg, vezeti majd a jót teljes, tiszta győzelemre.

Ez az állapot a *tanítványokra* nehéz követelményeket ró: hősi kitartást az üldöztetésben, szíves hordozását a legsúlyosabb szenvedéseknek, a tökéletes önmegtartóztatást. Az istenországa tagjainak közössége a szenvedések közösségévé lesz. A fokozat megismerhető e szavakból: „*A ki nincsen velem, ellenem vagyon.*“

A megrendítő harcok között megdicsőül a szenvedés belőlről a *megváltó szeretet* gondolata által. Az igaz szenvedése mások kiengesztelésének és megmentésének szolgál. Ezt az engesztelő szenvedést Jézus egykori életétől a dogmatika majdnem elválasztotta. Pedig a vég az élet összes munkájával való legszorosabb összeköttetésben értendő. — Hogy a tanítványok Jézus személyének *testi* feltámadásáról szilárdan meggyőződtek volna, azt ilyes tény egyáltalában nem bizonyítja. Fontosabb az emberiségre nézve az a tény, *hogy ez a személyiség ő reájuk nézve oly hatalmasan és kényszerítőleg jelenlét maradt*, hogy nekik egész létüket az üldözött ügy szolgálatába kellett állítaniok. A döntő pedig az, hogy az innen nyert megtestesítésből kifolyólag az új valóság, az eszményi személyes lét birodalma, *szakadatlan áramlatban* az emberiség szellemi életének lelkévé lett és folyvást a szellem és erő bizonyítékait szolgáltatja. „Az új világ számára *Jézus műve mindig egyetlen marad a maga nemében és jelentőségében*. Az elkerülhetetlen kételyek és támadások ellenében, ez az új valóságot megtestesítő, a

világgal való harcot teljesen elfogadó, szenvedés által győzelemre haladó alak, ténybeli bizonyítékot adott a keresztyén valóság létezésére nézve, mely bizonyíték minden elméleti bizonyítgatást hasonlíthatatlanul felülmúl. Az idők folyása semmit se tett itt múlttá és elvénhedetté, a harcokból és forrongásból még mindig van visszatérés ahoz a gazdag, tiszta vízü forráshoz, a mely innen ered és örökké bőven ömlik a világra.“

Ezzel az erőteljes vallástétellel zárja be Eucken szellemes előadását. Fejtegetései meggyőzőleg hatnak mindazokra, kik ezeket az igazságokat személyes hittapasztalataik által megerősítetteknek találják. Bizony, a keresztyén vallást ritkán fogja fel és ítéli meg ily mélyen és tisztán egy olyan ember, a ki modern bölcsész, tehát a ki nem tartozik a teológusok közé.

(A „Kirchenblatt“ után)

Novák Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** *Báthy Emilia*, Finkey József miskolci tanártársunknak neje, meghalt e hó 13-ikán 68 éves korában. Az elhunyt nőben édes anyját vesztette el dr. Finkey József sárospataki tanár s nagyanyjukat siratják néh. Molnár Lajos gyermekei, kik szülei elhunytá után a megboldogult gondviselése alatt voltak, ki unokáit az édes apa s anya szeretetét egyesítő szeretettel gondozta. Ékessége volt a családi körnek, melyet 41 éven át boldogított, hű feleség, szerető édes anya, kire alkalmazhatni a példabeszédek írójának szavait: bölcsen építé az ő házat és erő s ékesség volt az ő ruhája. — Temetése 15-ikén volt, melyen testületileg vett részt a miskolci ref. gymnasium tanári kara, a sárospataki főiskola részéről pedig dr. Finkey Ferenc, dr. Illyefalvi Géza s dr. Szabó Sándor jelentek meg. — Legyen az elköltözött síri álma édes, a sírok könyeit törölje le a vigasztalás atyja! — *Fekete József*, az a.-borsodi egyházmegyéhez tartozó bőcsi egyház tanítója meghalt 70 éves korában e hó 8-ikán. 45 évig volt a nemzet nap-számosa, oktató a gondjaira bizott gyermekeket lelkiismeretes buzgósággal, példás odaadással. A nagy időknek is tevékeny munkása volt, végig küzdve a szabadságharcot, mint a IX-ik zászlóalj, a veres sipkások csapatának vitéze. Legyen a sirban csendes nyugalma, övéit pedig, köztük fiát, Fekete Gyulát, a bőcsi egyház lelkészét, vigasztalja meg a mennyei atya. — *Nagy Lajos*, a f.-szabolcsi Encsencs egyház lelkésze szintén a mult héten halt meg, leugorván a templom tornyából. Nyolc gyermekkel hagyta itt özvegyét a legnagyobb bánatban s anyagi gondnak kitéve. — A béke anygala viraszson síri álma fölött!

— **A Prot. Irodalmi Társaság** ez évi rendes közgyűlése nem Budapesten lesz, hanem *Pápán*, hol a társaság elnöke: *Gyurácz Ferencz* ev. püspök gondoskodik az összegyűlendő tagok kényelméről. Ez lesz a Társaság első gyűlése, melyet a vidéken tartanak meg. Pápa után sorban következhetnek majd Debrecen, Miskolc, Sárospatak stb. Ez a vidéki gyűlésezés előmozdithatja majd a társaság tagjainak számbeli gyarapodását, a melyből önként következhetik a nagyobb mérvű tevékenység is.

— **Baksay István**, a rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumnak nyugalmazottan is munkás veteránja, f. hó 12-én érte és ünnepelte meg aranylakodalmát szoros családi körben, de e mellett is úgy, hogy Isten és ember-szerető lelkének jótékony melegét a körön túl is érezhetővé tette. Ő maga mondta a családi örömnépen *Buza János* tanártársunknak hozzá intézett üdvözlő szavaira, hogy jan. 12-dikét az által kívánták ő és hűségese élettársa *Súthő Terézia*, magukra nézve kétszeres ünnepé tenni,

hogy azt, a mivel Isten jósága őket munkájuk után megáldotta, részben már életükben megosztják másokkal is. És csakugyan megosztották. A rimaszombati ev. ref. egyháznak 10 drb gömörmezei nép- és iparbanki részvényt; a ref. énekkarnak 200 frtot, a prot. főgimnáziumnak ösztöndíjalapúl helybeli tanárfiuk számára egy takarékpénztári részvényt, a gömöri egyházmegyei gyámoldának 100 frtot, a sárospataki főiskola theol. tanári nyugdíjintézetének 100 frtot, a sárospataki ev. ref. egyháznak a templom-építés költségeihez 100 frtot, a rimaszombati polgári olvasókörnek 100 frtot, a dalárdának (ha fennmarad) 100 frtot, a Rimaszombat és vidéke jótékony nőegyletnek ujabban, neje nevére, 100 frtot; ezen felül keresztyervekeiknek (körülbelül 20) szintén 100—100, s illetőleg 50—50 frtot ajándékoztak. A család értékes (200 frt) ajándékát (egy díszes ezüst billikomot a családtagoknak tölgylevelekre vésett neveivel) Baksay Dániel aggteleki lelkész nyújtotta át az ünnepeleknek, mint az arany-vőlegény legidősebb testvére. Az aranylakodalmasok felett nyugodjék meg továbbra is a jókedvű adakozókat szerető Istennek áldó és megszentelő kegyelme!

— **Rövidke felelet Vadász Pál esperes úrnak.** Hogy mennyire nem kicsinylem az ismétlő-oktatást s hogy mily mértékben méltánylom a felső-borsodiak töprengését is: ezt legjobban bizonyítja az e számban megjelent dolgozatom. Tehát nem a tárgynak kicsinylése volt az oka annak, hogy „nem foglalkoztam a f.-borsodiak kérelmével“, hanem az, hogy én az ismétlő oktatás különben nagyon fontos kérdését az egyház által véglegesen és kívánatos módon megoldhatónak nem tartottam s nem tartom. Ezért neveztem a f.-borsodiak kérelmét *másodrendű szükségletnek* is. S valóban másodrendű szükséglet mindaz, a melyhez hasonló fontosságú van, a mely sikerrel és kívánatos módon el is intézhető. Most már az ismétlő oktatás kérdése is meg lesz oldható: de egyházunknak e tekintetben most is más irányú lesz a kötelessége, mint a mit a f.-borsodiak kértek, vagyis — legalább az én szerény nézetem szerint — kell, hogy legyen. Fentebb jelzett dolgozatomban egyházunknak ez irányú kötelességeiről szólok. A nt. esperes úrnak szíves érdeklődését megköszönve, maradok Homonnán, 1897. jan. 10-én, kiváló tisztelettel Réz László.

— **Nyilatkozat a szinai lelkészválasztás ügyében.** A „Sárospataki Lapok“ legközelebbi számában ez a rövid tudósítás jelent meg: „A múlt év december havában végbement szinai papválasztáson az a fontos mozzanat jellemezte az egész szavazást, hogy egy egyháztag 30 frtot mutatott fel a küldöttség előtt azon kijelentéssel, hogy az neki oly célból adatott, hogy azzal T. Gy. úr részére szavazatokat szerezzen.“ E szándékosan rosszakaratú, s személyemet kompromittáló tudósítással szemben legyen szabad megjegyeznem, hogy az illető egyháztag, kinek szavazata nem volt, a jelzett 30 frtot akkor mutatta a választási elnöknek, mikor a szavazás eredménye reám, mint megválasztott lelkészre minden kétséget kizárt, s így más célja alig lehetett, mint a tisztát zavarosra keverni. Hol vette az illető szavazati joggal sem bíró egyháztag az általa felmutatott összeget, nem tudom?! de azt lelkiismeretemre hivatkozva kötelességemnek ismerem kijelenteni, hogy nekem e dologban semmi befolyásom nem volt. Egyébiránt, hogy kinek a keze működött itt, azt, az Egyházmegye esperese által — dacára a mint értesültem a szinai presbyterium által tett ama kijelentésnek, hogy ott semmi visszaélés nem történt — elrendelt vizsgálat, mely elé nyugodt lélekkel, az igazság szeretetével vetett hittel nézek, ki fogja deríteni. Tóbiás Gyula felső-lánci ref. lelkész. — (E nyilatkozat kiadásakor fel kell említenünk azt, hogy a múlt számban közölt tudósítást azért adtuk ki, mert azt olyan egyén küldte be, a ki minden tekintetben kifogástalan jellemű. E tárgyban különben többé semmit sem közlünk, hanem megvárjuk az egyházmegye, esetleg a kerület ítéletét, a mely igazat fog adni valamelyik félnek. Szerk.)

— **Adakozás a „Tompai szobor“-ra.** A „sárospataki ifj. irodalmi önképző társulat“-hoz a már felállított Tompa-szobor költségeinek fedezésére Csoma István és Csoma József urak 5—5 forintot küldtek. Fogadják érte a társulat hálás köszönetét. Dr. Tüdös István, az önképző-társulat ez évi tanár-elnöke.

— **Baptista istentisztelet** Lapunknak egy jó barátja a következőkről tudósít: „egyházkerületünk legnagyobb helyén is megpróbálják az Alföldön sikeresen szektáskodók a hiveknek a gyülekezettől való elvonását s „igaz

gyülekezet“ alapítására való rábírását. Karácsony harmad napján gyűltek össze egy földműves ember házában a szekta hívei, akik a prófétával együtt hatan voltak. Maga a próféta jól táplált alak, facér ácsmester, ki bolondító munkáját kébbe öltözve végzi. Az ünnep első s második napján Diósgyőrben s Szirmán volt, Miskolcra pedig hétfőre viradóra utazott haza Bösörmenybe. Kellemetlen emlékek távozhatott el, mert nagyszámú kíváncsi nép ment meghallgatni papolását s a papolás után sarokba szorították több olyan kérdéssel, melyekre semmiképen sem tudott feleletet adni. Az istentiszteletet imádkozással énekléssel s a felolvasott szentírásbeli hely felett való elmélkedéssel tartotta. Az imádkozást térdepelve végzik, de elég néha csak meghajolni. A próféta prédikálása meglepett a maga keresetlenség, egyszerű előadási módjával. Arról szó sem lehet, hogy u. n. okos. logikus előadásnak nevezzük; összefüggés, a felolvasott szöveg tartalmához való ragaszkodás, egyáltalán nem volt a beszédben, — de a közvetlenség, a keresetlenség mindenestre feltűnő előnynek nevezhető. A szektáskodás ellen történt felszólalásainkra nem tudott a próféta elfogadható érvet mondani, hanem rendesen csak hallgatással ütötte el a dolgot, a min a kíváncsiak jóízűen nevettek. A bibliában való jártasságát is kipróbáltuk s citátumait a mi idézeteinkkel forgattuk ki, úgy hogy e tekintetben is vereséget szenvedett. Ezuttal tehát megkeserítettük a prófétát, de kíváncsi, hogy ezután is kiszoríttassék állásából.“ Eddig a tudósítás, melyhez csak azt fűzzük, hogy a veszélyeztetett pontokon örködni kell, mert a gyenge, félszeg lelkek könnyen el-esnek s engednek az ámitónak, ki egyáltalán nem érdekel más, mint kigunyolást a maga elbizakodottságáért. Nekünk is volt alkalmunk egy ilyen prófétával találkozni, bizony a boszankodás fogta el lelkünket, hogy tudatlanságával a mások tudatlanságát, hogy kitudja zsákmányolni. Reményünk van hozzá, hogy épen a jelzett helyek józan kálvinista lakosai nem ülnek fel az ámitónak, hanem annak rendje és módja szerint kiutasítják; azokat pedig, kiknek félig-meddig elcsavarta fejüket a próféta, a lelkészek felvilágosítják s visszaadják az egyháznak. Arra a megjegyzésére tudósítónknak, hogy keresetlenség, könnyen érthető módon beszélt a próféta, azt jegyezzük meg, hogy a lekipásztoroknak is elengedhetetlen kötelességük gyülekezeteik műveltségéhez alkalmazkodni. Nagy bünt követ el az a lelkész, kire hívei azt mondják, olyan szépen beszélt, hogy meg sem érthettük! A legmagasabb gondolatokat is lehet érthető szavakban előadni s ha ezt tartjuk szem előtt, a próféták említett előnye teljesen elenyésszik. Egyébként mi is azt tartjuk, hogy a prófétát meg kell keseríteni s ki kell állásukból szorítani.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **P. J.** Kérdéset közöltem a véleményadásra illetékes egyé-
nekkel s válaszuk megegyezőleg ez: első sorban is [azt kell kitu-
dod, hogy az a temető tulajdonjogilag az egyházé-e, vagy pedig a
községé? Ha az egyházé, a községi képviselőtestületnek semmi köze
hozzá, mert az egyház tulajdonával nem rendelkezhetik. Ha a köz-
ségé, s ennek dacára díjlevélileg a tanítót illeti a jövedelem, akkor
azt kell kipuhatolnod, hogy e haszonélvezeti jog minő természetű?
A haszonélvezeti jognak továbbra való biztosítása iránt az egyház-
megyei ügyész tartozik bejelentés után lépéseket tenni. Törvényes
intézkedés e tekintetben nincs, mert az 1868. LIII. t.-c. 22. §-a csak
azt tartalmazza, hogy a temetőbe a különböző vallásfelekezetűek
temetkezhetnek, a mit tényleg gyakoroltak is több helyen, pl. Miskol-
con a ref. temetőbe más vallásfelekezetűt is temetnek s a r. katho-
likusokéba én is temettem reformátust. — **Többeknek.** A napi lapok
hire, t. i. hogy Putnoky Pál, főiskolánk széniora, Miskolcon öngyilkossá-
got követett el, fájdalom, igaz. A tehetséges, jóra valónak ismert ifjú-
nak tette megdöbbentett mindnyájunkat. Életben maradása kétséges.

Felelős szerkesztő:

DR. TÜDÖS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az államsegélyről.” *Debreczeni Bertalan.* — „Egyházkerületünk papi özvegy s árvtára.” o. — „A gazdasági ismétlődő iskolák.” *Réz László.* — „Rámák a régi tükörhöz.” *Földváry László.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.”

Az államsegélyről.

(Vége.)

IV.

Az eddig elmondottakban, — felszólalásom kitűzött céljához híven — megkísérlettem kimutatni a főiskola jelenlegi anyagi erejét, szükségleteit s jövő segélyforrásait. Most már a szíves olvasóra bízom, hogy ítélje meg maga: vajjon, ha főiskolánk a jelen állapotban tovább tengeni nem akar s a többi testvérei által magát túlszárnyaltatni nem hajlandó, hanem felveszi azokkal szemben a kesztyűt s a haladás terén velük versenyre kél: bír-e ezen verseny anyagi föltételeivel? Azt hiszem, velem együtt azt fogja mondani, hogy nem bír, sőt, hogy ezen anyagi föltételeket megszerezze, arra a közel jövőben, nincs is kilátás. Ha nem bír ezekkel az anyagi föltételekkel: akkor rajta csak két úton lehet segíteni. Vagy benyúlni a zsebbe és kivágni azt a 100,000, frtot a mibe a párhuzamos osztályok és egyéb szükséges helyiségek épülete kerül s biztosítani azt a tőkét, mely az évi 20—30,000 frtos szükségletet fedezi, vagy követelni az államsegélyt.

Hogy az előbbi alternatíva túl megy még a lehetetlenség határain is: azt bővebben indokolni fölösleges azok előtt az olvasók előtt, a kik egyházaink nagy mértékű szegénységét s fokozott mértékű szükségleteit ismerik, marad tehát egyedüli kiegészítő eszközül az államsegély.

Hogy az államsegély fölvétele bizonyos áldozatokat követel: azt mindenki tudja, a ki az 1883. XXX. törvénycikket ismeri, miután nem a miniszter szabja meg a segély föltételeit, hanem a törvény.

Az most már a kérdés, hogy több hasznot teszünk-e a protestáns ügynek, ha talán pusztán hiúságból, talán az áldozatoktól való félelem miatt merően visszautasítjuk az állam segítségét s ez által főiskolánk hajóját az ellenkező áramlatok hullámvérsei közt magára hagyjuk s mások által túlszárnyaltatni s idővel majd a megsemmisülés örvényébe sodortatni engedjük, vagy akkor tesszünk több hasznot, ha meghozzuk a törvény által kívánt áldozatokat?

Hogy erre az utolsó kérdésre megfelelhessünk, vizsgáljuk ezen áldozatokat.

Előre bocsátom, hogy én soha sem voltam s most sem vagyok valami nagy bálványozója az állami omnipotentiának s értem és érzem azokat az aggodalmakat, a melyeket B. J. barátom cikkében felhoz, s nem is vagyok hajlandó azokat az előjogokat, a melyeket az idézett törvénycikk értelmében az államsegélyért fel kell áldozni, egy tül lencsért adni oda, hanem ha már áldozatot hozunk, hozzuk azt meg olyan összegért, a mely főiskolánkat teljesen fölsegíti s a létért való küzdelem nemes harcának megharcolására képessé teszi. (Maga az egyházkerület sem pusztán a párhuzamos osztályokra kívánja az államsegélyt igénybe venni, hanem egyéb szükségletei fedezésére is. L. egyh. ker. jegyzőkönyv 25. pontját.)

Mindazonáltal ezeket az áldozatokat nem tartom olyan nagyoknak, hogy azok főiskolánk létalapját támadnák meg s létét veszélyeztetnék, és pedig annyival inkább, mert azok legnagyobb részét már régen meghoztuk s jogaink nagy részét már régen feláldoztuk ingyen.

„Fel kellene áldoznunk — így szól B. J. — a törvény intézkedései szerint először is azt a jogunkat, hogy tanintézeteink részére a tanrendszert s a tanítandó tananyagot magunk állapítjuk meg s el kellene fogadnunk a miniszter által az állami iskolák részére készített tantervet.” De hát az isten szerelméért, nem régen megtörtént már ez, minden *viszontszolgáltatás nélkül*; hiszen B. J. barátom tesz bizonyosságot mellettem, midőn azt mondja, „*hogy konven*” tantervünk most is egészen megegyezik az államéval.” Hiszen annyira az állam markában vagyunk már e tekintetben, hogy csak a múlt évben történt a főiskolai gazdasági választmány egyik ülésén (hivatkozom B. J. gazd. választmányi tagra, mint tanúra), hogy egyik tagtársunk az Irodalmi Körünk által kiadott egyik tankönyv *papírja* ellen téven kifogást, az Irodalmi Kör másodelnöke oda nyilatkozott, hogy nem lehetett a könyvet más papírra nyomtatni, mert a miniszter által kinevezett közoktatásügyi tanács ezt a papírt kívánja, különben könyvünket nem approbálja. Annyira az állam karjaiba dobtuk már magunkat uraim, hogy minden tankönyvünket felküldjük az államnak approbálás végett s az approbálásért *elég busás díjat fizetünk* s még abba is bele szól az állam, hogy könyvünket milyen papírra nyomassuk. Hát ilyen körül-

mények között, midőn maga konventünk az állami tantervet fogadta el s mi itt Sárospatakon is e szerint (igaz, hogy nem az állami, hanem a konventi tanterv szerint, a mi egyre megy) tanítunk; midőn könyveinket az állam hagyja jóvá, midőn tehát jogunkat már magunk régen a sutba dobtuk: jogfeladásról beszélni ezen a címen többé alig lehet. — De hát vizsgáljuk a jövőt, (mert igaza van B. J.-nak hogy „a jövő eshetőségekre is szükséges gondolni.”) „Vajjon ki biztosíthat minket arról, hogy az államkormány és az ev. ref. egyház között a tanügyi kérdésekben épen úgy meg lesz az egyetértés évtizedek múlva is, mint jelenleg?” B. J. barátom ezen idézőjel közé tett szavaiból konstatació: hogy **most meg van az egyetértés**. Hát vagy meg lesz az egyetértés a jövőben, vagy nem. Ha meg lesz (a minthogy hiszem, hogy meg lesz) hát akkor se baj! Azok a paedagogiai okok, hogy t. i. „szabadabb légkörű intézeteinkből a tanügy terére szabadabb gondolatok áramolnak ki, s a jónak vélt eszmék megvalósítására annak kebelében kísérletek tételnek, melyek esetleg új és helyesebb irányba terelik közoktatásunkat”, a velünk egyetértésben levő állam által is meg fognak szivleltetni. Ha pedig nem lesz (a mit én nem hiszek, de lehetlenség nincs benne): hát akkor abban a nem remélt esetben majd az akkor élő emberek is ismerni fogják az 1883. XXX. t.-cikk 47. §-a e.) pontját s az el nem fogadható segélyt tisztelettel visszabocsátják. Hogy azonban ez a körülmény nem fog bekövetkezni: ebbeli nézetemet arra alapítom, hogy a magyar államnak tanügyi céljai, a prot. egyház tanügyi céljaival ugyanazonosok. Mindkettőnek célja a tanügynek minél magasabb színvonalra emelése s annak *kizárólagos magyar nemzeti jellege*, azért, hogy az állam a nemzetiségekkel való nagy harcát annál könnyebben megharcolhassa, a mi-ben a protestáns egyház mindig készségesen támogatja, támogatja és támogatni fogja.

A mi végre a Finánczy által említett paedagogiai típusokat illeti: hát az bizonyos, hogy a tanítás egysegősítése a típusoknak nem kedvez, de hogy a paedagogiai típusok fennmaradhatnak-e vagy sem, azt csak akkor fogjuk megtudni, ha ilyen paedagogiai típusok is fognak államsegélyben részesülni.

A másik áldozat, a mit az 1883. t.-cikk 47. §-a c) pontja alapján meg kell hoznunk, hogy t. i. az államsegélyből fizetett tanárokat a miniszter nevezi ki: szintén nem jelentéktelen áldozat, de nézetem szerint kisebb jelentőségű az előbbinél. Akkor volna ez igen nagy horderejű, ha a fennebb már vázolt régi viszonyok között élnénk még ma is, midőn magunk nevelünk magunknak tanárokat a saját képünkre és hasonlatosságunkra, de most, a midőn mi magunk is azok közül vagyunk kénytelenek úgy az 1883. évi XXX. t.-cikk 60. §-a, mint az állami törvényhez mindenben alkalmazkodó egyházi törvény 466. §-a értelmében válogatni, a kiket az állam nevel: nem olyan nagy áldozat, ha megengedjük azt, hogy ugyanazok közül, a kik közül mi választunk, 3—4-et a miniszter nevezzen ki, természetesen kikötve a szerződésben — mint a hogy az ki is szokott köttetni, — hogy az általunk ajánlottak közül.

Az elmondott ok miatt én az áldozatok közül a tanár-kinevezést — mint mondtam — kisebb jelentőségűnek tartom mint a tanrendszer és tananyag kérdését, habár az tagadhatatlan, hogy hiúságunkat ez sérti inkább.

Lehetne még beszélni a felügyelet kérdéséről is; de hát felekezeti iskoláink fölött a felügyeletet az

1883. XXX. t.-cikk már annyira az állam kezébe adta, hogy azon az államsegély már alig változtatható.

De nem folytatom tovább. Cikkem már úgy is túl hosszúra nyúlt. Csak arra kérem a szíves olvasót, különösen pedig a döntésre hivatott egyházmegyéket, hogy vegyék figyelembe, a mit a költő mond:

„Hajt az idő gyorsan, rendes útján eljár,
Ha felülünk: felvesz; ha maradunk: nem vár;
Változik a világ: gyöngül a mi erős,
És erős lesz, a mi gyöngye volt az előtt!” (Arany.)

Debreceni Bertalan.

Egyházkerületünk papi özvegy s árvtára.

Lehetetlen elhallgatnunk, a midőn kerületünk e pártatlanul álló intézetéről akarunk egyet s mást elmondani, azt az örömet s meglepedést, mely abból származik, hogy nem volt s nem akadt egyetlen egy ember sem, a ki olyan nézetnek adott volna kifejezést, mely kerületi papi özvegy s árvtárunk felrobbantását célozta volna.

Csaknem remegés fogta el lelkünket, mikor hallottuk, olvastuk, hogy itt is, ott is húzzák a haragot a régi intézetek felett; erősen féltünk, hogy valahonnan a nyolc egyházmegye területéről meg fog harsanni a trombita, mely veszedelmet harsog, hallat majd a mi kimondhatatlan nagy jótékonyosságú gyámtárunkkal szemben.

Hála a gondviselésnek! a veszedelem nem következett be s a tisztáninneni egyházkerületnek 54 esztendő óta fennálló gyámtézete ma is teljesíti magasztos hivatását, enyhíti a nyomort, törölgeti, szárítgatja a bánat könyzeit, adván kenyeret a szűkölködő özvegyeknek s árváknak, megédesíti egy kicsit a keserű falatokat.

53 esztendő óta áll már ez a gyámtár s ma már 180 ezer forinton felül van az az összeg, mely ezt képezi, hiszen az 1895-ik év végén a kimutatás szerint a tárállása: 179,502 frt 27 kr. volt.

Mindenesetre szép összeg, különösen ha azt is hozzáveszszük, hogy pl. csak az 1895-ik évben is a bevétel a kiadást csupán 60 frt 44 krral haladta meg, a mi arra enged következtetni, hogy a szaporodás, a többlet nem valami sok volt a jelzett idő pontban, jöllehet a kimutatás az előző évi álláshoz képest 7903 frt 69 kr. többletet tüntet fel.

Épen ez a kissé különös két adat, mely egymásnak ellentmondani látszik, hívott fel arra, hogy gyámtárunkról szóljunk.

Föltétlenül fenntartandónak, gyámolítandónak véljük ezt a humanisztikus intézetet, a melyhez hasonló aligha van széles e hazában. Igen! mert a legmagasabb járulék is csak 6 frt 30 kr. s a jutalék, a mint tudjuk 60 forint. Országos gyámtézete! mikor fogsz te ennyit adni? Nálad különbözök a befizetések s egyenlők a jutalékok. Ez becsülendő, dicsérendő benned! Nálunk három osztályúak, illetőleg négy félek a belépési járulékok s annyi félek a jutalékok is azok után, de minő óriási a különbség az arányosság tekintetében! Az országosba a belépési díj a fizetés 10%-a, évi járulék 2½ %; nálunk évenként 6:30, 4:20, 3:10, illetőleg a tanítók részéről 1:05 frt a járulék s az így jegyzett részvények után a 10% osztalék minő magasan áll az országos gyámtézethez egy 1200 frtos lelkészi állás után fizetendő 120 frt belépési díj s 30 frt évi járulék illétéke felett.

De nem az a célunk, hogy a két gyámtézetet összemérjük, hanem, hogy a miénkre vonatkozólag a már jelzett szembeötlő adatokból kifolyólag annak a véleményünknek adjunk kifejezést, a mely arra irányul:

a jelen évtől kezdve adassék ki a gyámtár részvényeseinek ama tudósítás, melyet a kerületi közgyűlésnek 1877-ben hozott alapszabály változtató, módosító határozata szerint minden évben kiadni köteles a pénzügyi választmány.

E kívánságunk jogos voltát s jelentőségét mindenki elismeri, aki ismeri egy részvénytársaság szervezetét, jellegét. Mindenesetre nem kis fontosságú tudni azt: hány tagja van ennek az intézetnek, egy-egy osztályban hányan vannak s mindenek felett ugyanam fontos azt is tudni: hányan vannak azok, kik ennek az intézetnek áldásos jótéteményét élvezik?

Az ilyen tartalmú kimutatás az özvegyekre s árvákra igen hasznos eredménnyel járhatna, mert nem kétkem, hogy akadna lelkes egyén, ki az alapszabályoknak oly irányban való módosítását indítványozhatná, a mely szerint a szabályok „nyugdíjazás” című cikke 2-ik pontja így hangzanék: a kamatoknak nem $\frac{1}{3}$ -ada, hanem kisebb része csatoltatik a tőkékhez.

És ez a változtatás szerintünk nagyon is idején való volna épen most, a mikor az ezután leendő özvegyek és árvák már az országos gyámtárból is fognak kapni segílyt, míg a mostaniak tisztán csak a kerületre vannak utalva!

Mi abban a meggyőződésben vagyunk, hogy gyámtárunknak tőke növelése ez idő szerint már nem olyan égető szükség, mint volt ezelőtt, a mikor csakis ez volt az enyhítő szert nyújtó. Ma már a tőke-növelés nem lehet olyan irányú, mint eddig, hanem az egész tárnak az lehet az egyedüli helyes célja, hogy minél magasabb segílyt nyújtson az özvegyeknek és árváknak

Ha egy kis számítást teszünk, rájövünk, hogy maga a kerületi papság az évenkénti adózás útján is szép összeggel szaporítja a tárt, a melyből kifolyólag a kamatnak kisebb része is elegendő lehet az alaptőke gyarapítására.

Szóval felszólalásunk arra irányul, hogy gyámtárunknak jótékonyági cselekedete minél nagyobb mérvű legyen, minél tekintélyesebb összegű segíly-nyújtásban nyilatkozzék, anélkül azonban, hogy maga az intézet, a tár elveszítse jelentőségét s kockáztatva legyen fejlődése, melynek útját állani bizonyára legkevesebbé sem akarja a kerületben senki, sőt minden nemes léleknek óhajtania kell, hogy fejlődjék, virágozzék továbbra is s törölje ezután is a sírók könnyeit.

Ránk fér a mi tárunk az országos mellett is, mert, ha nem csalódunk, a miénk magában rejtí a papi nyugdíj-intézetnek a magvát is, midőn kimondja alapszabályai III. része 5-ik pontjában ezt: „ha valamely intézeti tag, ki e tár részére rendesen adózott, elnyomorodik s hivatala jótéteményeit nem élvezheti, a maga részvénye után esendő nyugdíjt huzza s huzni fogja holtá napjáig.”

Szépen fejlődhető, nagyra nőhető mag ez! S e magnak ápolására teljes erőnkől kell mindnyájunknak törekednünk, szem előtt tartván azonban a fentebb jelzett humanus célt is!

És ezzel be is végezzük gondolataink papirosra vetését, csupán azt jegyezvén meg, hogy határozottan tiltakozunk e gondolatokból olyan véleménynek kiolvasása ellen, mely arra irányulónak tartsa e felszólalást, mintha mi a gyámtárt megtámadni, talán megszüntetését akartuk volna napirendre hozni. Mindnyájunkat mentsen meg az Isten ilyen gondolatától!

o.

ISKOLAI ÜGY.

A gazdasági ismétlő iskolák.

(Folytatás és vége.)

A gazdasági ismétlő iskolák felállítása reánk nézve nemcsak e szellemi és erkölcsi okokból fontos, hanem egy anyagi okból is. A *faiskolák* kérdése ugyanis — az én felfogásom szerint — most véglegesen el fog dőlni. Ebből a szempontból is nagyon figyelemre méltó a miniszternek e legújabb intézkedése.

A tervezet szerint ugyanis a tanítás kétféle lesz: elméleti és gyakorlati. Az elméleti oktatás helyéül — mint fentebb idéztem — az elemi iskola van meg nevezve. A gyakorlati tanítás helyéről pedig a következőleg rendelkezik: „A mezőgazdaságról szóló 1894. XII. t. cikk 43. §-ából kifolyólag a község köteles gondoskodni a gazdasági iskola gyakorlati tanítási céljaira szükséges iskolai kertről (faiskoláról), annak bekerítése és a szükséges eszközökkel oly módon való felszerelése felől, hogy a kertészetnek az illető helyi viszonyok között különösebben indokolt ágai kellőleg taníthatók legyenek.” Mi, reformátusok, a faiskoláról (sok helyütt „példánykertek”-nek nevezik) már régen gondoskodtunk, mert a tanításnak ilyen irányát, mint a minőt az állam most tervez, már régen üdvösnek, szükségesnek tartottuk. Mikor a mezőgazdaságról szóló törvény életbe lépett, akkor a községek utasítva lettek ilyen területek beszerzésére — különösen az utak befásítása céljából. Ekkor a községek előljárósága egyenesen a mi jogos tulajdonaink után nyúlt a legtöbb helyen. S nem egy ilyen eset nyugtalanított nem egy egyházmegyei gyűlést. Ez az ügy elszunnyadt, a legtöbb esetben elintézés nélkül, mert az okot, mi e viszálykodást előidézte, nem forszírozta senki. De most, mikor egy iskola céljaira lesznek szükségesek ezek a területek, ismét szőnyegre fognak kerülni hihetőleg ezek a kérdések. És most nem lehet arra számítani, hogy maguktól fognak elszunnyadni, mert az ok oly életre való, hogy nekünk ref. lelkészeknek kötelességünk legelső sorban, hogy ez intézetek létrejövését sürgezzük, — már csak azért is, hogy következetesek legyünk. T. i. mi sürgettük folyton az ismétlő iskolák szervezését: a miniszter által tervezett azt helyettesíti, még pedig egészen megfelelőleg s így az előbbi törekvést nem szabad abba hagyni, hanem a célt támogatnunk kell.

Azt hiszem, mikor így gondolkozom, nem csalódom. Ha így van, akkor jó lesz előre gondoskodnunk jogos tulajdonaink megőrzéséről is. Én úgy vélekedem, hogy legtanácsosabb itt a középutat követni. *Segítsünk a községek helyzetén, illetőleg az iskolák ügyén: de őrizzük meg jogainkat.* Ezt az által vélem elérhetőnek, hogy szerződésileg átengedjük az itt szóban levő célra faiskoláinkat: de mikor ezt tesszük, biztosítsuk tanítóinknak a tanítói állást a község részéről a gazdasági ismétlő iskolában. Mindezt azonban a községnél *praktikusan* kell a lelkésznek elintézni. Ugy tehát, hogy minden huza-vona, per-patvarkodás mellőztessék. Csak így gondolom könnyű szerrel biztosítani a magunk részére — különben is jogos — tulajdonainkat, még ott is, hol a község esetleg arra hivatkozik, hogy annak idején ugyan nekünk adta a területet, de minthogy most neki magának is szüksége van rá hasonló célból, visszaveszi. Ez ugyan ravasz, fiskális okoskodás, mert e szerint semmi ajándék tulajdonjogot nem képezhet: de azért a gyakorlatban meg van ez okoskodás, a mi sok kellemetlenségnek okozója. Tehát ezt az okoskodást kell megelőzni.

Most pedig eljutottam ahhoz, a mi a lelkészeket, mint *ilyeneket* érdekli és illeti. *Ez a vasárnapi iskolák kérdése.* Eddig, míg az u. n. közönséges ismétlő iskolák legalább névszerint éltek, védhettük magunkat azzal, hogy a népiskolából kikerült gyermekek vallás-erkölcsi nevelésében nincs hiány, mert hiszen az ismétlő iskolában részesültek vallás-erkölcsi oktatásban is. De most már ez a ments-vár összeomlik. Azok a gazdasági ismétlő iskolák községi és államiak lesznek, hol a tanítók — természetesen — vallás-erkölcsi oktatásban rendszeresen nem részesíthetik a növendékeket. Most tehát már okvetlen kényszerülve lesznek a lelkészek a népiskola bevezetése után 3 évig legalább vallás-erkölcsi oktatásban részesíteni a növendéket.

Erre alkalmasak a vasárnapi iskolák.

Hogy milyen legyen annak szervezete, mire, hogyan oktattassék a növendék: nem fejtegetem most. Ez sokkal fontosabb tárgy, semhogy a fenti kérdéssel egy füst alatt beszoríthatnók egy dolgozat keretébe. Különben e kérdést legalkalmasabb a lelkész-értekezleten vitatni meg. Itt csak egyet említek fel (ez némi reflexio is akar lenni a felső-borsodiak kérelmére), azt, hogy a vasárnapi iskolák számára semmiféle tankönyvre nincs szükség; nem szabad tankönyvre szorítkozni. A lelkész könyvtára használandó, természetesen, ahhoz a könyvtárhoz számítom a vallásos népies kiadványokat, olvasmányokat is.

Mikor ezekről gondolkoztam s gondolataimat papírra vettem, azt hiszem, felesleges munkát nem végeztem, mert ha más eredményt nem érek is el: de annyit legalább mindenestre, hogy felhívtam lelkész társaim figyelmét az új iskolára, mely hivatva lesz sok töprenkedésünk tárgyát megvalósítani, még pedig az én meggyőződéseim szerint — ez idő szerint a legkorrektebb módon.

Réz László.

MULTUNK.

Rámák a régi tükörhöz.

I.

Species Facti.

Kálvinista atyától és anyától származtam, s mikor hat hónapi gyermek voltam, az édes apám akkor lett pápistává. Ezt látván az édes anyám, Milota nevű helyben nevelt s ottan taníttatott kálvinista predikátor által tizedfél esztendő koromig, és ugyanazon predikátornál éltem Urvacsorájával is, úgy mint kálvinista. Milotáról az atyám az édes anyám nevelése alól ellopott és adott néhai gróf Gvadányinének s ottan a Tiszt. grófné. a kinél laktam öt esztendeig, mint gyermeket, a mire akart arra hajtott s tett Catholikussá. Az atyám ezen öt esztendő eltelése után onnan haza hozott Ns Szabolcsvármegyébe, és itthon a testvéreimmel és édes anyámmal levén, a pápista religiót nem tartottam, hanem a kálvinisták szokások szerint úrvacsorájával éltem, annakutánna kálvinistához menvén férjhez, azt tartottam; hanem mikor már kis gyermekem vala, Ns. Ugocsa vármegyei Magistratustul a pápista religio nem tartásáért citáltattam, és a terminusra nem compareálván (mivel akkor Máramaros vármegyében voltam) convíncáltattam. A convinctiot Ns. Ugocsa vármegye által adván Ns. Máramarosnak, megfogattattam és ottan szenvedtem öt hónapig. Onnan Ugocsába által hozattatván Tts. Magistratussal, ott is öt hónapig szenvedtem a kemény és elviselhetlen rabságot, úgy hogy a szopós gyermekemet sem engedték velem lenni egyébkor, hanem csak szoptatni adták be hozzám; annyiival inkább mássat senkit nem

engedtek velem lenni, csak egyedül magamat zártak egy setétségbe. a hol sok-féle férgekkel voltam körülveve. A lábaim a vasak miatt kilyukadoztak sok lyukakra; ezek felett engemet szüntelen azzal rettegettek, hogy magamnak és férjemnek fejüket veszik, ha pápistává nem leszek. Így levén elszenvedhetetlen nyomorúságom, azt mondtam, hogy már törökké is kész vagyok lenni, csakhogy nyomorúságom enyhüljön s pápistává lettem. De mihelyt a vasbul kivágattattam, mindjárt Méltóságos Perényi Károly főispán úrhoz felmentem, és azt mondtam hogy csak újra akár azon rabságra, akár akarmiféle nyomorúságra tegyenek, mert soha azon vallást nem tartom. Nem is tartottam azóta is, melyért már ezen Tts Ns Szatmár vármegyében is 19 hónapoktúl fogva tömlőcben mindenféle gonosztevő rabbal együtt és egy helyen szenvedtem a rabságot. Ezeket kérem könyörögve előadni Felséges királyné asszonyunknak. Szakadáthy Borbála, Szirmay András uram házastársa. Anno 1771.

(Ügyére vonatkozó kihallgatási jegyzőkönyv és okmányok Dunam. Egyház. levéltára S. Sz. a. jegyű köteg 172—179. sz. a.)

II.

Tekintetes Nemes Borsod Vármegye!

Alább írt ennekelőtte mintegy hat esztendőkkkel léptem házassági életre Miklós János férjemmel, kálvinista vallásban nőttem, neveltetem és születtem, az említett férjem pedig pápista, és a midőn elvett engemet, engem azzal kecsegtetett, hogy ha hozzá megyek is, a magam vallásában maradhatok. Ily biztatásinak híven, hozzá mentem, azonban a midőn Emődre mentünk a *hitre*, ott akkori plebánus uram addig meg nem esketett, mígnem pápistává nem lettem.

Most pedig Nagy Mihályon lakván, lelkem ismeretét azon meg nem nyugtathattam, hogy régi vallásomat elhagytam. Elmentem keresztes-püspöki plebánus Boldogi László úrhoz ezért, hogy engem tanítson a hitnek ágazatira Ő Felsége parancsolatja szerint; de otthon nem levén plebánus uram, a gazdasszonyának ezen szándékomat kibeszélhettem.

Annakutánna negyed nap mulva Nemes Lukács István kántor szakmási a vasverő kovács és a harangozó a kántorhoz hívtak, ott aztán Lukács István megköztetett egy Sánta Juhászné nevezetű asszonynyal, a ki velem azon egy szándékban volt s mind a kettőnköt kötözve vittek által püspökre plebánus uramhoz. és hogy eleibe vitettünk, monda nekem: „miért voltál te ennekelőtte 4-ed nappal nálam?” Arra feleltem: „Azért voltam, hogy engemet tanítson Tiszt. plebánus uram a hitnek ágazatira, mert én az én lelkem ismeretét ebben a vallásban meg nem nyugtathatom.” Arra az szómra keményen megpofozott, a Sánta Juhászné pedig mellettem megfélemlvén, térdre esett plebánus uram előtt, mondván, hogy csak most kegyelmezzen, soha ezen felvett szándékomat többé nem folytatom. A mint is mingyárt magáról keze keresztvonása alatt való levelet adott. Én pedig, hogy azt kívántam, Ő Felsége parancsolatja szerint tanítson: megköztetett mondván: egyszer láttam egy gyilkos papot hogy kötözték meg, úgy kötözd meg nekem. Mond a harangozó, mi meg nem tudjuk kötözni. Ugy aztán maga mutogatta meg plebánus uram hogy kötözzenek meg, t. i. a hasábfát a horgas inamon által tétette, a kezemet a hasábfán által húzatta, és a térde-men felyül a két kezem fejét összekötötte, úgy hogy sem nem állhattam, sem nem ülhettem, sem nem fekettem, csak úgy jajveszékeltem. Aztán monda plebánus uram: noh lélek kurva az anyád, most Ő Felsége parancsolatja szerint vagy elveszel, vagy megveszel, vagy

az ördög elviszen. Mindnyájan arra kényszerítettek, hogy adjak magamról kézírást, hogy a pápista hitben megmaradok. De hogy nem akartam adni, annakutánna erővel húztak velem keresztet arra a levélre, melyet a Sánta Juhászné adott magáról. És délután két órától fogva estvéli gyertya gyújtásig sanyargattattam, akkor szabaddultam s bocsáttattam el.

Ezen panaszomat azért jelentem alásan a Tts Ns vármegyének, hogy semmi gonosztságot nem tettem, mégis mint gonosztevő megkötöztettem és sanyargattattam. Melyek iránt a midőn magamat a Tts Ns vármegye grátiájába ajánlanám, maradtam Anno die 3-a Julii 1783. Nagymihályi lakos Szalontai Judit, Miklós János Felesége. Scriptum per Loci Not. Franciscum Vásárhelyi.

(Dunam. egyházk. levéltár S. Sz. a köteg 186. szám.)

Földvári László.

IRODALOM.

* A „Prot. Irodalmi Társaság” a következő előfizetési felhívást bocsátotta ki, melyet jó lelkiismerettel ajánlunk t. olvasóink figyelmébe: *Felhívás előfizetésre.* M. Protestáns Irodalmi Társaságunk immár 8-ik éve működik az evangéliumi keresztyén irodalom felvirágoztatásán, mit részint tudományos havi folyóirata („Protestáns Szemle”, eddig 8 évf.) és tudományos könyvkiadványai (eddig 8 kötet), részint népies vallásos füzetkék („Koszorú”, eddig 30 füzet) közrebocsátása által igyekszik a neki adatott erő mértéke szerint elérni. Mindezeket a kiadványokat évi tagdíj fejében szoktuk a tagoknak megküldeni. Most azonban többoldalú irodalmi szükségünk s a változott idők növekvő igényei arra az elhatározásra birták Társaságunk igazgató-választmányát, hogy eddigi kiadványai mellé egy újabb sorozatot csatoljon, melyben „*Házi Kincstár*” közös cím alatt oly hitelesítő és hitvédő keresztyén könyveket bocsásson ki, melyek a művelt közönség igényeit is kielégítsék. E könyvsorozat, melyben évenként legalább egy-egy munka jelennek meg, főként azt tartja szem előtt, hogy az evangéliumi keresztyén hitéletet szilárdítsa, a keresztyén erkölcsiséget nemesítse s a nagyszámú hitsorvasztó és erkölcslázító századvégi irodalmi termékek romboló hatását a krisztusi keresztyénség nemes erőivel ellensúlyozza. E nagyjövő könyvsorozat első kötetét „*Szász Károly*” dunamelléki püspök úrnak Miller után angolból átdolgozott kitűnő művét voltunk szerencsések megnyerni, mely „*Csendes órák*” (Silent Times) cím alatt Tompa M. „Olajág”-ához hasonló gyönyörű vallásos elmélkedéseket és keresztyén tanításokat tartalmaz, erőteljes evangéliumi szellemben és szindús költői nyelvezetben. Tartalma mindenekelőtt Krisztussal való társalkodásunk és egyesülésünk, családi bensőségünk és viszonyaink, keresztyéni szeretetből folyó jótékonyság s kölcsönös támogatás és segély, a magunk irányában való önbírálat s a nemes elhatározások — egyszóval hitbeli gyarapodásunk s erkölcsi életünk magasabb feladatai körül forog. A „*Házi Kincstár*” I. ső kötetét „*Csendes Órák*” nem társasági tagdíj fejében, hanem külön előfizetés mellett jelenik meg, minthogy Társaságunk anyagi ereje újabb kiadvány-sorozatot nem bírta meg. De hiszszük, hogy vállalatunkat mind a Társaság tagjai, mind általában a művelt keresztyén hitsorsosok buzgón felkarolják, mert meg vagyunk győződve róla, hogy az ily hitelesítő keresztyén iratok hézagot pótolnak irodalmunkban s régen érzett szükségét kielégítenek. Sajnosan tapasztaljuk, hogy egy pár szép imakönyvön kívül ünnepi, név- és szüle-

tésnap s konfirmációi ajándékul vagy emlékül alig tudunk mit ajánlani műveltjeink lelki épülésére. Különösen a művelt keresztyén nők támogatását kérjük e vállalatunkhoz, melybe a külföldi és hazai keresztyén írók vallásos remekeit szeretnénk a családok igazi lelki és házi kincstáraként idővel összegyűjtögetni. A „*Csendes Órák*”, ha kellő számú előfizető jelentkezik, 1897. szeptemberében fog megjelenni, mintegy 12—13 ívnyi terjedelemben, kétféle csinos kiállításban és kötésben. *Egyszerűbb papíron nyomott csinos kötésű példány ára 1 frt.; finom velinpapíron nyomva és díszes kötésben 2 frt.* Az előfizetési pénzek az 1897. évi április végéig postautalványon Hornyánszky Viktor úrhoz, Társaságunk főbizománya-hoz. Budapestre (Akadémia bérháza) küldendők. *Gyűjtőknek 10 előfizető után egy tiszteletpéldányt adunk.* A M. P. Irodalmi Társaság választmányának 1896 november 17-iki üléséből. Budapest, 1896. december havában. Gyurácz Ferencz, ev. püspök, elnök. Hegedűs Sándor, orsz. képviselő, másodelnök. Szóts Farkas, theol. tanár, titkár.

* **Előfizetést hirdet** „*Hulló levelek*” cím alatt kiadandó költeményeire Dömény Zoltán várpalotai ev. ref. lelkész A 20—22 íves kötet ára fűzve 1 frt 20 kr s a tiszta jövedelem felerésze a várpalotai ev. ref. egyház orgoná-
alapjára fog fordíttatni. Ajánljuk a költészetért lelkesedők figyelmébe.

* **Magyar írók élete és munkái** c. fűzetes vállalatból megjelent a 42-ik füzet, mint az V. kötet 4-ik részlete. Tartalmazza a Jedlicskától Jókaiig terjedő írók élete és munkái ismertetését. Nagybábára Jókai foglalja le a füzetet, bő ismertetést adván a szerkesztő a nagy írónak úgy életéről, mint irodalmi munkásságáról, közölve az egész nagy könyvtárt képező iratainak névsorát. — Ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

* **„Az 1848/49-iki Magyar Szabadságharc Története”** című díszműből megjelent a 72-ik füzet, a melyben a kormány és az országgyűlés visszatérését a fővárosba, s ezzel kapcsolatosan Kossuth Lajos ünneptel-
tését írja le Graca György már ismert modorban. A füzet 6 képpel van illusztrálva. A füzet képei ezek: Olmützi börtönszoba, I. Ferencz József a győri ütközetben, 1849 jun. 28-ikán, Háromszéki honvédelemlek, Hatvani őrnagy csapatjának felkoncolása Dupa-Piatránál 1849. május 19-én, Honvédelemlek Kolozsvárott.

* **A Garzó-fele „Gyakorlati biblíamagyarázatok”** XVI. évfolyamának november—decemberi füzetében F. Varga Lajos bevégzi a Jóel próféta könyvét, Révész Mihály pedig folytatja a Máté evangéliomának magyarázatát. Az új szövetségből a Máté szerinti evangéliomon kívül már csak a rómabeliekhez és a Timótheushoz küldött levelek várnak magyarázatra és a szerkesztő reményli, hogy 1898-ban be is fejezi az új-szövetség magyarázatát, a mikor aztán szívesen kitér az általa is óhajtott magyarázatos biblia útjából. Előfizetési ára 1897-re is 4 frt.

* **Luther magyar nyelven.** Stottmeister és társa pozsonyi műintézete előfizetést hirdet a Luther „Haus postillen” praedicatio gyűjteményéből 80 beszédet magában foglaló s 130 ívre terjedő, előszót, Luther rövid életrajzát s arcképét tartalmazó, remek illusztrációkkal ellátott, gyönyörű színnyomású, bőrutánzatú kötéssel s bőrháttal ellátott munkára. A fordítást Zábrák Dénes soproni ev. lelkész végezte, ki jó nevet szerzett magának kiadott egyházi beszédével. A mű ára 12 frt, mely 2 frtos havi részletekben is fizethető. Az előfizetési felhíváshoz ajánlást irtak Gyurácz, Baltik és Sárkány ev. püspökök. Mi is ajánljuk a művet mindazoknak, kik 12 frtot áldozhatnak Luther szellemi termékeiért.

— **Adalékok Zemplénvármegye történetéhez.** A »Zemplén« hirlapnak ily című irodalmi vállalata a jelen évben III-ik évfolyamát kezdte meg s el kell ismernünk, hogy a megjelent 1-ső szám gazdag, változatos s érdekes tartalmú. Kiemelkedik a 15 cikk közül a *Mitrovics Gyuláé*, ki S.-A Ujhely történetéhez közöl adatokat, a melyek mintegy a vázát is megadják a városról irandó monográfiának. Jelentékeny dolgozat az *Ungváry Edéé*, ki Sztropkó történetéhez közöl adatokat, valamint a *Polyánszky Gyuláé* is, ki a zemplénmegyei görög-katolikusok történetét írja meg érdekesen. Felemlítendő a »Kazinczy Ferencz és a Vater Unser« közlemény és az *Ujlaki István* által közétett imádság, melyet a sárospataki bírák 1683-ban a törvénykezés előtt mondtak el. — Az »Adalékok« jó irányu vállalat s Zemplén példáját, mely ezt hathatósan támogatja, bátran követhetnék a többi megyék is, hogy az u. n. megyei monográfiák hadd íródának s szaporodnának napról-napra!

* **A budapesti evang. reform. teológiai akadémia multja és jelene.** Ily cím alatt írta meg *Szöts Farkas* a budapesti theol. akadémia történetét, a theol választmány megbízásából vázlatosan, de így is kimerítően; röviden, de minden lényeges elemet felölelve. Olvasatja magát a 142 lapra terjedő, elegáns nyomású könyv, a melyben nyomról-nyomra haladva látjuk Török Pálnak, az intézet nagyérdemű s halhatatlan emlékü alapítójának páratlan tevékenységét, melylyel életre hívta, megizmosította s jövőben való fenmaradását biztosította a prot., közelebbről a ref. egyház számára vezetőket nevelő iskola sorsát. A történetet író elfogulatlanul adja elő az eseményeket s bár látszik rajta, hogy szereti, hogy Kecskemét felett diadalt aratott Budapest, mint objektív író, schol sem vágja a kecskemétiéket, legfőlebb azt teszi meg, hogy az egykorú nyilatkozatokat szövegeztetve meg, mintha mondaná: ti mutassátok meg, hogyan ítélték akkor az emberek, mikor a mozgalom tüzeben voltak, én, a jelen idők embere, nem teszek semmit! . . Helyes eljárás. Szöts Farkas ügyes író, ha »hevenyészve« írta is meg a budapesti theol. akadémia történetét, sikerült munkát végzett. Rövid idejét jól felhasználta, hogy a millenniumra elkészítse szeretett intézetének történetét, s példát mutasson sokaknak, kik történetírással foglalkoznak s foglalkoztak épen a jubileumi esztendő alkalmából. Vajha minden egyes theol. akadémiának legalább ilyen vázlatos s rövid történetét birhatnók minélelőbb! Ezt a munkát szívesen ajánljuk mindazok figyelmébe, kik az iskolák történetével szeretnek foglalkozni.

* **Az eperjesi Széchenyi kör Évkönyve** dr. Horváth Ödön, jogakadémiai dékán s egyleti titkár szerkesztésében közelébb hagyta el a sajtót. Az 1895—96 ik évre vonatkozó Évkönyv élénk világot vet az egylet buzgó és eredményes működésére, valamint annak virágzó viszonyaira. Közli *Szmrecsányi Jenő*nek, mint a Kör elnökének arcképét, dr. *Bereziczy Albert*nek, a Kör védnökének két nagyszabású beszédét, melyek egyikét a Kör ezredéves diszgyűlésén, másikat pedig az országos közművelődési egyesületek ezeréves kongresszusán tartotta. Ezután *Csengey Gusztáv*tól, *Kubányi Bélától*, *Hamvas Józseftől* 1—1 költemény, *Váradi Antaltól* drámai prólóg foglaltatik a kötetben, tartalmazván még dr. *Horváth Ödön* titkárnak a diszgyűlési és közgyűlési titkári jelentéseit. Érdekesen tárja elénk a Kör működésének egymásutánját a Körnek közlött naplója. Az Évkönyv díszes kiállítása *Kösch Árpád* eperjesi könyvnyomdáját dicséri.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kun Bertalan**, egyházkerületünk köztisztviselőben s szeretetben álló püspöke, e hó 21-ikén töltötte be 80-ik életévét. A midőn ezt az isteni gondviselés iránt való hálaadás érzései között örömmel jegyezzük fel, a belső ember szerint adunk kifejezést amaz óhajtnak, hogy az az isteni kegyelem, mely sokszorosan jubilált püspökünknek az évek hosszú sorát engedte megérni a nélkül, hogy testileg, szellemileg a megvénhedés mutatkoznék rajta, sőt papi magasztos hivatását ma is épen olyan lelkesedéssel teljesíti, mint 56 évvel ezelőtt, a mikor az Ur szolgája lett; püspöki nehéz kötelességeit ma is ugyanazzal a lelkismeretes, példás buzgósággal, odaadással tölti be, mint 31 esztendővel ezelőtt, a mikor a gyülekezetek bizalma oda ültette az egyenlők közötti első helyre: az az isteni kegyelem tartsa meg magyar református egyházunk, tiszáninneri egyházkerületünk dicsőségére! A méltán kiérdemelt elismerés, tisztelet és szeretet környezze még sokáig s lelkének nyugalma adja meg az ősz embernek itt e földön azt a menyországot s örökéletet, melyet a hívő lélek a buzgó imádság szárnyain az ég Urához emelkedve birtokába venni érez. Isten áldása legyen a tiszáninneri kerület 80 éves püspökén!

— A »Sárospataki Irodalmi Kör« e hó 18-án rendkívüli közgyűlést tartott, melynek egyetlen tárgyát az képezte, hogy a »Sárospataki Lapok« volt szerkesztőjének, Radácsi Györgynek a másodelnök, Maklári Pap Miklós tartalmas s szívhez szóló beszéd kíséretében átnyújtotta azokat az emléklapokat, melyeket az Irodalmi Kör tagjai s e Lapok munkatársai állítottak össze. Az egyszerű, de szép ajándékot Radácsi érzésteljes szavakban köszönte meg s fogadta el, megemlékezvén Mitrovics Gyuláról, Buza Jánosról s dr. Rácz Lajosról, mint mesteréről s hű munkatársairól, kiknek részt kell juttatnia az emléklapok jelentőségéből, értékes voltából, mert nélkülök nem lehetett volna az Irodalmi Körnek olyan munkása, a minő volt, a melyért most ajándékot kap, mely azért becses, mert a szeretet adja. — Az »Irodalmi Kör« ajándékadása a puritán protestáns felfogás szerint is jelentős, mert az érdem elismerésének beszélő bizonyossága.

— **Vajda János halála.** A magyar költészetnek nagy alakja hunyta le szemeit e hó 17-ikén Budapesten. A kidőlt alak: Vajda János, a kit elsőnek tartott a kritika a mai magyar költők között. A régi gárdából való volt, ki ott volt a szabadság hajnala hasadásakor a tizek társaságában, ott volt a márcziusi ifjak bécsi küldöttségében, ott a szabadságharcz győzelmes csatáiban; az osztrák hadseregbe kényszerítettek sorában, végig szenvedve egy esztendő alatt mindazt, a mit a világosi fegyverletétel után az abszolút hatalom ráért a szabadság hiveire. Az osztrák katonaságból elbocsáttatván, Pesten telepedett meg s ott élt 1853-tól haláláig. — A költészet terén 1844-ben kezdett munkálkodni s a mit Erdélyi János első költeményei jellemvonásúl emelt ki, mindvégig megmaradt költészete jellegéül. Elégedetlenkedni,

a meglevőket kevésre becsülni, az anyagiasságot a leg-erősebben ostorozni mindig csak eszményiért hevülni, a fájdalom kinjait erős színekkel rajzolni, az igazságért olt-hatatlan lánggal égetni az észt, az agyvelőt: ez volt költészete. Gondolatokkal terhes minden költeménye; az eszmék sokasága hullámszik bennök, a legtöbbször a kül-forma alaktalanságában s ez az oka, hogy sokan nem szerették s nem szeretik műveit olvasni. Pedig „Gina emlékezete“, „A virrasztók“, „A vaali erdőben“ minden-kor gyöngyei maradnak költészetünknek. Mintha csak-ugyan nyíl tört volna szívébe, mint Erdélyi megjegyezte, a legtöbb alkotásán végig sir a fájdalom. Költeményei a fájdalom gyermekei, mint valami fekete gyöngyei a ke-servnek, melytől elszorult szíve; a meghasonlásnak, mely a magány emberévé tette. Pessimistikus költő volt me-legen érző szívvel, ki barna felhőként, áldást adó esőt, égető villámot is rejtett keblében. — Legyen a nagy költő emléke áldott!

— **A tokaji ev. ref. egyháznak** ő felsége a király magánpénztárából 100 forintot adományozott tempio-m-építésre.

— **Egy r. kath. pap a néppárt ellen.** A képviselő-háznak mostan folyó költségvetési vitája alkalmából dr. Komlóssy Ferencz esztergomi kanonok, pártunkivüli kép-viselő január 16-ikán beszédet tartván, a legnagyobb mértékben elítélte az ultramontanizmus szörnyszülöttjé-nek, a néppártnak egész eredetét, törekvését s modorát. Lesújtó kritikát gyakorolt e párttal szemben, rámutatván arra az áldástalan eredményre, melyet már eddigelé lé-tesített, midőn a békeségben élő különböző vallásfele-kezetű honpolgárok közé a türelmetlenség üszkét dobta s a szeretet helyett a gyűlölséget terjeszti. Az ország-gyűlés egyhangúlag helyesléssel fogadta a kemény, de igazságos bírálatot, melyet a néppárt szívére vehetne s mint tömjénfüsttől, elpárologhatna a törvényhozó testü-letből, melyben, mint a haladó kor eszméinek merő ke-rékkötője, nincs is jogosítva helyet foglalni.

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa** február hó 8-ikán tartja meg számvevő-széki gyűlését, melyen főleg az iskola anyagi dolgait fogja tárgyalni.

— **Új templom építését** határozta el a kolozsvári ev. ref. egyház presbiteriuma, miután a meglevő kettő nem elegendő a hívek befogadására. A millennium em-lékére épül az új templom, melylyel egyidejűleg szere-tet-házat is emelnek a buzgó kolozsváriak.

— **Hivatalától megfosztott esperes és felügyelő.** A pozsonyvárosi ág. h. ev. egyházmegye bírósága e hó 13-ikán tartott ülésén *Leska János* nyitrai főesperest s *Fajnor István* felügyelőt elmozdította állásuktól. E meg-érdemelt büntetésre rászolgált a két tisztviselő, mert ők voltak a vezetők egyházmegyéjük ama határozatának ki-mondásánál, mely szerint a zsinat intézkedéseinek nem engedelmességeknek, az új kerületi beosztást nem ismerik el, hanem a panslavizmus szolgálatába állva a régi nyo-mokon akarnak haladni. A higgadtabb s hazafias érelmű nyitrai lutheránusok most már fellélekzhetnek s meg-tehetik a lépéseket a zsinati törvények végrehajtására.

— **Egy nagy kérdés.** A „Religio“ a magyar protes-tánsokhoz megfajtás végett ezt a kérdést intézi: „miért haraguszunk a protestánsok a katolikusokra, miért tart-ják a kath. egyházat, mint a „Sárospataki Lapok“ mondja, „régii ellenségnek“-nek? Miért? Van-e okuk? S mi hát vajjon ez a nagy ok?“ — A feleletet várván a nevezett lap, hogy adósok ne maradjunk, jóllehet előre is tudjuk, hogy azt nem fogadják el, röviden megadjuk a következőkben: régi ellenségeink a r. katolikusok — tisztület a kivételeknek! — azért, mert a protestánsok-

nak hosszú időn át nem akarták s nem is adták meg a szá-bad istenimádást, — mert ma is mindent elkövetnek, hogy az „eretnekek“ számának gyarapodását meggátolják, — mert, mint a múltban, úgy ma is, a polgári életben az excludivitást a legnagyobb mértékben érvényre emelik, — mert a magyar protestánsok lelkeszi karának súlyos anyagi helyzetéből való kibontakozását a magyar felelős kormányra gyakorolt ellenállhatlan befolyásuk következté-ben lehetetlenné teszik, — mert útjában állanak a pro-tesztantizmus által képviselt haladásnak, melyet megaka-dályozván, a nemzeti élet fejlődésének is gátat vetnek. — Csak röviden feleltünk, mert tudjuk, hogy ez is hiába-való azoknak, a kik nem akarnak tanulni!

— **A kultusz miniszter elismerő s köszönő leirata.**

A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a követ-kező levelet intézte valamennyi egyházi főhatóságához: Megelégedéssel és örömmel tapasztaltam, hogy a hazai középiskolákhoz a főtiszt. egyházi főhatóság útján in-tézett felhívásomnak eleget téve, a legtöbb helyen akadt az illető tanári testületnek vállalkozó és buzgó tagja, ki az intézet történetét, a haza ezeréves fennállásának ünnepére megírta. A nekem is beküldött munkálatok között igen értékes monografiák találhatók, valamennyi pedig Magyarország tanügyének, sőt kultur történeté-nek becses anyagát képezi. A szép eredmény, mely a középiskolákhoz intézet felhívásomat követte, első sor-ban kétségtelenül annak tulajdonítandó, hogy a főtiszt. egyházi főhatóság meleg érdeklődéssel karolta fel az ügyet és a főhatósága alatt álló intézetek tanári testü-leit munkára serkentette; — el nem mulaszthatom tehát a főtiszt. egyházmegyei főhatóságnak ezért meleg köszönetemet kifejezni. Elismerésemet és köszönetemet kell továbbá nyilvánítanom mindazon lelkes tanférfiak-nak, kik tiszta egyszerűséggel által vezérelve, önzetlenül fáradoztak az intézetek történetének kutatásával és meg-írásával. Igen hasznos munkát végeztek, lehetővé tették, hogy a középiskolai tanügyünk általános történetét arra hivatott toll majdan egész alapossággal írhasse meg. De az általános elismerésen túl menve, köszönetemet külön kívánom kifejezni mindazon tanférfiaknak, kik ki-váló szorgalommal és szakértelemmel megáldva, az egyes intézetek történetének tárgyalása által is már nagy ter-jedelmű és értékű monografiával gazdagították irodal-munkát. Felkérem a főtiszt. egyházi főhatóságot, közölje velem, van-e a főhatósága alatt álló intézetek történetei között olyan, melyet, mint különösen kiváló művet figye-lembe ajánlhat, hogy szerzőjének köszönetemet kifejez-hessem. A netalán még be nem küldött ilyenmű mun-kálatokat pedig utólagosan méltóztassék hozzám felter-jeszteni. *Wlassics Gyula.*

— **A renegát pataki diák** felől két egyéntől is kap-tunk felvilágosítást. *Jakab János* (a tudósítás szerint) előkelő uri gyermekek nevelője volt Sárospatakon, de férfiatlan természete olyan bűnbe sodorta épen a rá-bizott tanítványokkal szemben, hogy e miatt — részint tanótársainak tanácsára, részint a kicsapartástól és a fiáért aggódó apa haragjától való félelmében elmenek-ült Sárospatakról, s rút természetével együtt odaállt a r. kath. egyház építő mesterei közé. Itt különben szor-galmas, eszes, kitűnő tanuló volt s mint ilyet szívesen sajnálták pályatársai. A filozófiai osztályban még itt volt. Nyugodjék békével!

— **A magyarázatos biblia** ügyében egy nyomtat-ványt küldött szét a M. Pr. Irodalmi-Társaság titkára, a melyben a tervező-bizottság elnökének (Szász Károly) nevében felhívott többeket a tervezett munka előkészí-tésére s az abban való részvételre is. Elolvastuk a fel-hívást többször s úgy találtuk, hogy mestéri dolog volt

a feladatnak olyan összecsomósítása, a mint azt a felhívás mutatja. A tervező-bizottság egyszerre s egy művel akarna több rendbeli bajunkon segíteni. *Tudományos alapú bibliát szeretne, de a mely a gyakorlati szükségeket tartva szem előtt, az igehirdetőknek bibliamagyarázati segédkönyvül, a bibliakedvelő közönségnek bibliakalauzál, mintegy családi bibliául szolgáljon.* Hát ez sok, igen sok egyszerre! Ezékiel isteni lényei jutnak eszünkbe: az ember, oroszán, ökör és sas összetételei... „*Tárgyi, hittani és homiletikai magyarázatok*“ valamilyen arányú összefoglalása lenne a magyarázatos-biblia-készítők feladata, mint az a jelzett pontból látszik... Nos hát a feladat ilyen kitévésé alig menthető egyébbel, mint szegénységünkkel!... Elég volna igen t. uraim csak a szöveg élvezhetővé tételét megkísérlelnünk megfelelő izagógikai bevezetéssel, a mint azt sok külföldi példából ismerjük; a hittani magyarázatokat és a homiletikaiakat majd könnyen megszülné aztán a gyakorlati szükség. A költség-előállítás szempontjából szabad legyen újra felemlítenünk, hogy a lapunk által sürgött parokhiális könyvtárak ügyét kár volt ott felejtetni az Irod. Társaság nagy lelkesedéssel hozott határozatai között — a jegyzőkönyvben!! Csak ebben győzhetnénk, ha t. i. élökké tehetnők. (r.)

— **A rimaszombati egyesült prot. főgimnázium** igazgató-választmánya ágost. evang. részről *Kubinyi Aladárt*, a rimaszombati magy. kir. törvényszék elnökét választotta meg társelnökké, míg az ő helyét *Hámos Zoltán* földbirtokos foglalta el az igazgató-választmányban. Most e tanintézet igazgató-választmánya, mely eddig is a megye és a két egyházkerület kiválóbb tagjait egyesítette magában, oly férfakkal egészült ki, kiknek buzgalma, tapintata és áldozatkészsége folytán e tanintézet nemcsak régi jó hírnevét meg fogja tartani, hanem — mint a két testvérfelvezet egyesülésének egyetlen fennálló kapcsa, anyagilag és szellemileg fog haladni azon úton, melyet ügybuzgó tanárai és áldozatkész vezérferfiak a tökély felé már eddig is oly szépen egyengettek.

— **Kitüntetett ref. tanító.** *Fejes József* pethő-szinyei tanítónak Ő Felsége a király a koronás ezüst érdemkeresztet adományozta a népoktatás terén szerzett érdemei elismerésül.

— **Patronatusi jog-sérelem.** Békés Csaba városának tulnyomólag protestans vallású lakosai nagy izgatottságban vannak ama kultuszminiszteri leirat miatt, mely szerint a városnak ősidők óta fennálló patronatusi jogát ő felsége saját jogának nyilvánította s a képviselő-testületnek a város által fizetett r. kath. plébánus választására többé nem lehet befolyása, a mennyiben a király ezt a jogot csupán csak a r. kath. előjáróknak adta meg. A város tudvalevőleg *Hock Jánost* választotta meg a képviselő-testület által plébánusnak, a mely ellen a nagyvárad püspök tiltakozott s tiltakozásának a főnnebb említett leirat lett az eredménye. Nyilvánvaló jogsérelemnek kell ezt az intézkedést tartanunk, mely belenyúl a protestáns érdekekbe is. B.-Csaba evangélikusai, jöllehet *Schlauch* már kihirdette a plébánusi állásra a pályázatot, nem hagyják szó nélkül jogaik megsértését, hanem a rosszúl informált királytól a jobban értesítendőhöz fordulnak, remélvén, hogy igazsághoz visszahelyeztetnek.

— **Mibe kerül az állami anyakönyvvezetés?** E kérdésre a belügyminiszternek az országgyűléshez betejesztett jelentéséből a következő feleletet nyerjük: a kis-és nagy községek 403 ezer forintot, a törvényhatósági joggal felruházott városok 91 ezer forintot fordítottak az 1896-ik évben az anyakönyvvezetésre, míg az állam

a rendes és helyettes anyakönyvvezetők fizetésére 486 ezer frtot adott ki; e mellett az összes nyomtatványokat is az állam költségén készítik. Nem volna célszerűtlen dolog azt is tudni, hogy a bevétel mennyi lehet? hadd látnák meg az arra hivatottak mennyi kárpótlásról lehet beszélni e téren azoknál, a kiknek e címen is volt jövedelmük?

— **Halálozás.** *Hutka József* bánóci református lelkész hét hónapos fiacskája *István*, e hó 15 ikén elhunyt. A mélyen megszomorodott édes apát, ki rövid idő alatt nejt s 3 gyermekét veszítette el, vigasztalja meg a kegyelem Istene.

— **Magyar liturgia.** A mikolczi görög-keleti egyház presbitériuma elhatározta, hogy az isteni tiszteletek magyar nyelven fognak tartatni. E határozat nagy érdeműl tudható be olyan gyülekezettel, a melynek papja nem bírja teljesen a magyar nyelvet. A görög-katholikusok példát vehetnének a miskolczi nem egyesült görögöktől.

— **Miért nem lehetett Renán pap?** J. Simon a következőleg írja le „*Jézus élete*“ irójának amaz élettörténeti mozzanatát, melytől fogva mint a szabadvizsgálódás híve akadálytalanul munkálkodhatott. Renán a st. sulpice-i kolostorban tanult s egy napon izgatottan állított be J. Simonhoz s minden bevezetés nélkül ezt a kérdést intézte hozzá: „Ugy-e, ön tudja, hogy St. Sulpice-ben tanuló vagyok? de vegye tudomásul: elhatároztam, hogy odahagyom s levetem a reverendát! Miért? Azért, mert sz. Hieronymus bibliafordítása egészen rossz! Rosz! Le Hir, a tanárom szent, tudós, igen tudós ember, de a zsidó nyelvet nem érti, a mi pedig igen nagy baj egy exegetikai tanárnál! A múltkor Hieronymus fordításáról beszélvén s azt védvén, önkénytelenül felálltam s megszólítottam: főtisztelő atya! szabad szólanom? „Szabad“, válaszolta. Erre én kimutattam, hogy tanárom előadása a Hieronymus fordítása nyomán határozottan téves, mert a fordítás egészen rossz s rögtön lefordítottam a helyet úgy, a mint kell. Le Hir ezt mondta: Kedves fiám! menj ki, térdepelj le a kereszt előtt s mondd el a fiam bűnbánati zsoltárt! Megköszöntem a büntetést s kiálltam, mert Le Hir derék, becsületes ember, de zsidóul nem tud. Máskor is megtettem, hogy felszólaltam s mindig ugyanarra a büntetésre ítélt, — de tovább már nem állhatom ki, nem akarok élttem fogytáig bűnbánati zsoltárokat rebegni.“ Eddig a J. Simon előadása, a mely érdekesen mutatja be Renánt azon a ponton, a melyen az ész s a vakhit egymással harcba szálltak s a vizsgálódás ereje nagyobb volt, mint a vakhit, mely az ésszel az igazság rovására akarta volna megkötni. Maga a r. kath. egyház kényserítette, mint Renán maga mondja: „hogy elhagyjam az egyházat, megtagadjam a Krisztus istenségét, mert Hieronymus hamisan irt!“

— **Nyilvános számadás és köszönet.** A sárospataki ev. ref. theológiai ifjúság által f. hó 9-én rendezett táncestélyen felülfizettek: dr. Kun Zoltán ur 4 frt, dr. Tüdös István ur 4 frt, Novák Lajos ur 3 frt, Trstyánszky Károly ur 3 frt; Radácsi György ur 2 frt, Bálint Dezső ur 2 frt; Nagy Szerén és Boriska és Márkó Mariska kisasszonyok 1—1 frt, dr. Szabó Sándor, Szinyei Gerzson, Fodor Jenő urak 1—1 frt; Moldvay Bertalanné urnő 1 frt; Buza János, Szakácsy László, Hodossy Béla, Pásztor Sámuel, dr. Finkey Ferencz és dr. Rácz Lajos urak 1—1 frtot; Lipesey Atilla ur 50 krt. A jótékony-czélra adtak: Dr. Ballagi Géza ur 5 frt, Puza Sándor, dr. Mitrovics Gyula, Kérészi István, dr. Illyefalvi Vitéz Géza, Vas János és N. N. urak 2—2 frtot; Gaskó Gyula (Kassa), Tóth Pál (Miskolcz) urak 1—1 frtot; Teleky Lászlóné, Tóth Lajosné urnők 1—1 frtot; Eperjesy József és Eperjesy István urak 1—1 frtot. Bevétel: 255 frt 50 kr. Kiadás: 120 frt 46 kr. Tiszta jövedelem: 135 frt 04 kr. A mélyen tisztelt felülfizetők és adományozók fogadják az egyet hálás köszönetét. Telegdy Bertalan, pénztárnok.

Felelős szerkesztő:

DR. TÜDÖS ISTVÁN.

Nyomtatta Steinfeld Jenő az ev. ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az államsegély kérdéséhez.” *Kovács Károly.* — „Történeti igazságszolgáltatás.” *J. J.* — „A gazdasági ismétlő iskolák kérdése.” *Péter Mihály.* — „Gutenberg János.” — *k. — r.* — „A bridgeporti magyar ev. ref. templom felszentelése.” *Kalassay Sándor.* — „Vegyes közlemények.”

Az államsegély kérdéséhez.

Eloolvassván a közelebbi lapok hasábjain megjelent azon nagy készültséggel írt értekezést, mely még ős főiskolánk létfeltételéül is első sorban a parallel-osztályok felállítását tűzi ki, azzal a segélyforrások fogyatkozását állítva szembe, következtetésül az államsegély igénybevételének elodázhatalanságát vonja le: megvallom, felújult lelkemben azon könnyelmű, ha nem bűnös! gazdálkodásnak szomorú emléke, mely még alig több, mint egy évtized előtt a főiskola anyagi érdekei felett üzetett és az igazgató-tanács felállításához vezetett, s azon érthetetlen rombolásnak, melynek hatalmas épületek estek áldozatul; olyanok, melyek annyi századot, annyi viszontagságot átéltek, és alkalomszerű átalakításokra még mindig alkalmasak s így még kiszámíthatlan időikkel megküzdési képes emlékek voltak s elestek sokunknak ellenzése dacára. A mint azonban ezen emlék szürke köde az értekezés hatása alatt foszladozott, képzeletemben feltűnt előttem a főiskola puszta udvarának keleti oldalán az óra mentében renaissance stílusban felemelt nagyarányú emeletes épület tágas, magas termeivel, melyek közepében az állam által kinevezett fényes köcsög-kalapos, kiborotvált állú, díszes kiállítású tanárok az első-, második osztályból a 60 számon túl jelentkezett, kis külömbőség nélkül, 8—10 kálvinista, 1—2 evangélikus, 3—4 katolikus, 5 zsidó és 1 görög vallású növendéket vezetnek a tudományok elemeibe s gondolatomban megvillant, hogy már elég van téve igényt tartó hitfeleink kívánságának, a protestáns türelemnek, a nemzeti aspirációk követelményének, s nem foroghat fel ok, hogy egyetlen kincsünk: főiskolánk felett a közvélemény napirendre térjen.

Ez mind szép és üdvös, de hát mégsem térhetünk ki a kérdés elől, hogy vajon a parallel-osztályok hiánya okozta-e a növendékek számának apadását és ezeknek felállításával arányban állhat-e az eredmény?

Az én felfogásom szerint, a növendékek számának apadására igen sok ok hatott s hat közre; ily ok mindjárt, hogy a nemzeti művelődés sokoldalú követelményének megfelelőleg már is több helyen épültek közép- és elemi iskolák, állítottak egyéb életpályára előkészítő oly intézetek, melyekben a tudományos

pályán való előmenetelhez szükséges tanulmányok nélkül is meg lehet a hivatásszerű ismereteket szerezni. Ilyen a kornak azon betegsége, mely a hivataltalra, az uraskodásra vágyók rengeteg számában találja diagnózisát, és a központi képzés által remél legkönnyebben célhoz jutást; ilyen az a tehetősebbjeken uralkodó elfogultság, mely elhitette velök, hogy egy kis városban — és épen Sárospatakon — nem szerezhető meg a társadalmi érintkezés, a társalgásnak az a simasága, ami egy nagy helyen, különösen a fővárosban önként kínálkozik. Feledik, hogy ezt nem az iskola feladata megadni, hogy azt csak családi körben, családi érintkezés közben és nem a fővárosi kávéházakban szerezhetni meg, s nem akarják megfigyelni, hogy már a központban is sok körben emeltettek hangok, melyek Ovidus ezen elvének hódolnak: „carmina secessum (scribentis) et otia quaerunt” és az egyetemnek a főváros zajától ment helyen elhelyezésére irányultak. Vegyük ezekhez a tandíjjak emelkedését, kapcsolatban az állami terhekkel és a szegénység terjedésével. Egyébiránt a 60 létszámot nem mi állapítottuk meg, azon belül mi sem a felekezetiiséget, sem a nemzetiséget nem tekintjük; az azon felül jelentkezőket csak kényszerűségből utasítjuk el, és ha felekezetiünkbelieknek elsőbbséget adunk, azt az evangéliom szerint tesszük. És ha azt vesszük fel, hogy a 60 létszám mellett is megtörténik s meg kell történnie, hogy a tanár nem fog foglalkozni minden növendékkel, akkor a 60 létszám egyáltalán nem indokolt! Volt idő, midőn egy végzett theológus 150-nel is foglalkozott, még is képes volt eredményt felmutatni, ma pedig nagy tudományú és készültségű tanárok alkalmaztatnak, és a mellett ritka az a növendék, ki a bizonytalansággal szemben, mikor kerül rá a sor, bírna a szeméremnek, sőt ambíciónak annyi fokával, miszerint kitegye magát a meglepetés kudarcának.

A mi az árt illeti: a kormány a segélyt saját rendelkezésének fokozása, tehát autonomiának egy részének lealkuvása mellett adja, én pedig azt is sokalomban, a mit gyakorlatba vett, mert az államnak joga van meghatározni és megkövetelni a képzettség azon mértékét, mely valamely állás kellő betöltéséhez szükséges, van joga, sőt kötelessége felügyelni, hogy a tanintézetek bármelyikében államellenes tanok ne

terjesztessenek, hanem hogy — a mitől az abszolút hatalom is megkímélte gut gesinntjeit — felügyeletét kiterjeszse azon vallásfelekezet tanintézeteire, mely létezésében teljesen egy az állammal s egyenlő elbánásban részesítse azokkal, kik az állam egysége ellen törnek: az, a mint egy oldalról céltalan, más oldalról sértő s lealázó.

Nekünk reformátusoknak nem áll érdekünkben a történetet meghamisítani, a tudomány tételeit zofizmákkal elcsavarni; nekünk nincs okunk — mint a szent atyáknak ott a pápistáknál — hitünket, meggyőződésünket, a nemzetiség, nemzeti nyelv ápolásának kultiválásától féltetni. Az autonomia az embernek vele született joga, a protestántizmusnak pedig létfeltétele. Az autonomia az a légkör, melyben kifejthette azon erőt, melyet a hazánk beolvasztására törekvő önkényuralom a vele szövetkezett hatalmas klerus segélyével megsemmisítése végett több mint két századon keresztül folytatott s eszközeiben nem válogatott kísérletei után, respektálni kényszerült. A katolikus értelmiség a protestánsok autonomiáját az állam érdekében éppannyira szükségesnek tartotta mindig, mint a protestánsok. Az 1606-iki mozgalom vezetője protestáns fejedelem volt, és a bécsi béke, melynek feltartását célozták a későbbi békekötések és törvények, nem protestánsok és katolikusok, hanem Bocskay fejedelem és a hozzá ragaszkodó magyarok — sibi adhaerentes Hungari — s Mátyás főherceg, mint Rudolf császár és király megbízottja és az örökös tartományok képviselői közt, tehát mint nemzetközi szerződés kötöttet. S ez tanúsítja, mennyire meghamisítják a történetet, a kik hazánkbeli vallásos villongásokról beszélnek. Volt vallásos villongás ott, ahol az egyik felekezet el akarta nyomni a másikat, hazánkban csak a protestánsok üldözéséről lehet szó. Két indok találkozott egymással a protestántizmus megsemmisítésében s az abszolútizmusnak akadályul szolgált törekvései elérésében, mert gócpontja volt szabadságnak, nemzetiségnek, a klerus pedig féltette hatalmát.

Minden lealkuvás egy részét adja fel az autonomiának, egy részét adja fel az 1848-iki XX. törvényeknek. Pedig minden feladott jog nehezen szerezhető vissza. „Si licet exemplis in parvo“ — pedig nem kicsiny! — „grandibus uti“ — ha szabad nagy példára hivatkozni, ott van a 30 éves állami jogfeladás. Az emberiség szereti a békét, a nyugalmat; bele éli magát egy tűrhetővé lett állapotba. A tanítók állapota már javítva van; a lelkészek megkapják — ha nem 800, hát 600 frtig — a díj pótlékot, az iskolák államsegéllyel kiépíttetnek, mit követelnénk még többet? S az állam a lealkuvás mellett is mily rohamosan halad előre. Azonban az ország érdekeinek megvédése is küzdelemmel van összekötve az osztrákokkal fennálló viszonyunknál fogva, mert a hatalom terjeszkedése találkozik a klerus hatalmának féltékenykedésével. Őseink fegyvert fogtak vallásos jogaik megvédésére, és 1859-ben, midőn az abszolút hatalom mérte reánk öldöklő fegyverét, békés úton akartuk, — mint mindig — vallásunkat, egyházunkat s iskoláinkat megvédeni. A hatalom minden eszközeivel ellátott Miskolc városába sereglettünk össze gyűlésre; a hatalomhoz intézett kérvényünket azon érvvel támogattuk, hogy kegyes, jó indulatú fejedelem alatt minden törvény nélkül is biztosítva érezzük magunkat, de a fejedelmek is halandók s ki biztosíthat, hogy kegyes, jó indulatú fejedelem lesz utóda. A divó választási mód és eszközök mellett ki biztosíthat minket egy reac-

tionárius kormány és többség hatalmi terjeszkedése ellen?! Az orsz. gyűlések története bizonyítja, hogy a nemzet leglényegesebb jogainak kizárásával mindig a lealkuvók — akkor „juste milieu“ volt a nevök — tették a reakciónak a legjobb szolgálatot!

Egyenlő ellátásra kell törekednünk, nem segélyre. Más modus vivendi felett kell tanácskoznunk!

Kovács Károly.

Történeti igazságszolgáltatás.

Még át sem hatotta jóformán a magyar közvélemény minden rétegét a törvényerőre emelkedett, liberális egyházpolitikai reformok célzata, máris kihívólag nyújtogatja csápjait az ellene irányuló reakció tüntető szelleme!

Ki ne szerzett volna tudomást a magyar kath. egyház vezérfiainak ama legujabb tényéről, melylyel túlradó loyálisukban a történeti igazságszolgáltatás terére lépve, a XVII-ik század ellenreformációs küzdelmeinek egyik főképviselője: *II. Ferdinánd boldoggá avatását* hozták javaslatba a római curia előtt?!

Hogy ki volt II. Ferdinánd s mint uralkodó mennyiben szolgált reá a hála és loyális érzelmektől áradó gárda igazságszolgáltatására s hogy a boldoggá avatása jogcímül a szivreható (!) oltári esoda meséjéből mit vehetünk történeti mag gyanánt: eléggé tisztázták már e kérdéseket az elfogulatlan történészek; eléggé ismereteseek azok e b. lap olvasó közönsége előtt! Eppen ezért, ha más időben és körülmények között, helyi és személyi tekintetekben egyaránt a legilletékesebb részről történt volna a javaslattétel: talán könnyebben is lehetett volna azt a conservatív kath. dogmák számlájára való írás mellett egyszerűen passiv hallgatással fogadnunk; jelen viszonyaink között azonban nem minden logikai alap nélkül vethetjük fel a kérdéseket: miért kellett annak éppen mostani viszonyaink között; miért éppen magyar részről; miért éppen gróf Zichy Nándor generális vezényszavára történnie?!

Miért éppen mostani viszonyaink között?

Talán csak nem azért, hogy a liberális fejlődés és reformok terére lépett magyar közszellem szabadelvű irányzatának éppen jegecesedése pillanatában idézze fel és szentesítse a rég letűnt fantasztikus idöket és eseményeket, melyekben s melyek által kiválasztottjai számára csodákat művel az Isten?! Talán csak nem azért, hogy abban és az által emelje fel a conservatismus védő cherub-ja elszánt ellensége a liberalismus ellen az ő tiltakozó szavát?! Avagy talán csak nem tüntető visszhang akar ez lenni a liberális reformokat helyesléssel fogadó protestántizmus lelkes szózatára, — és éppen ennek 380-iki emlékünnepe?!

Ó nem! A jó conservatív szándék tiszta és világos!

Miért kellett a javaslattételnek éppen magyar részről történnie?

Talán csak nem azért, mintha történelmi igazságszolgáltatás szempontjából első sorban is Magyarország lenne érdekelve? Hiszen azt még a pártikulárizmus szemüvegén sem olvashatják ki a fennmaradt történeti adatokból, hogy II. Ferdinánd szívéhez és lelkéhez közelebb álltak volna a magyar, mint az osztrák és német katolicizmus képviselői! De ha még megállható lenne is ebbeli feltevésük a „fejedelmi eszménykép“-re való hivatkozással: még akkor is merev ellentétben marad a kath. pártikulárizmus s az arra vonatkozó lorettói fogadalom!

Talán csak nem azért, mintha a magyar haza ezeréves fennállásának emlékére éppen ebben találnánk eklatáns kifejezését a kath. eszmék diadala? Hiszen azt csak tudni fogják azok a jó urak is, hogy valamin az általuk felidézett korban, úgy napjainkban sem kizárólag kath. állam ez a mi Magyarországunk! Mert hogy nem volt az, bizonyítja éppen eszményképüknek Pázmány Péternek eme kijelentése: „*A magyarországi szabadság csak addig fog tartani, míg a protestánsok oltalmazhatják,*” hogy pedig ma sem az, élő bizonyítéka az a 3 $\frac{1}{2}$ millió protestáns, kiknek tradíciójával szemben oly tüntetőleg nyilvánul a kath. tendencia ily uton való előtérbe helyezésének szükségérzete. Avagy talán nem tudják, hogy a kath. tendenciáknak mindig csak reactionárius uralomban volt helyük? Pílyenről pedig, hála a liberálisizmus szellemének! ma napság egyáltalán nem beszélhetünk. Ha ez így áll, akkor talán az is kétségtelen, hogy a míg eljárásukkal egyrészt a kath. eszmék számára egyengetik a propaganda útját: ugyanakkor másrészt a magyarság egy tekintélyes részének történeti tradíciója s mai álláspontjával helyezkednek merő ellentétbe!

Óh nem! *A jó hazafiság és loyális érzület tiszta és világos!*

Miért éppen gróf Zichy Nándor ez ügyben a generális?!

Talán csak nem azért, hogy mint „századvég”-i történész reactionárius lázban keressen szerepet a történeti igazságszolgáltatás pártikuláris térein s conservativizmusa szemüvegén kutatgassa a régi idők csodáit, miket jelenünkben szívének és érzelmének elfordulásával oly kiméletlenül megtagadott tőle „nép”-ének végzete? Hiszen vannak az uralkodó katholicizmusnak erre hivatott s illetékes férfiai, kik bizonyára ki tudnák hüvelyezni az oltári esoda burkolatából a történeti magvakat. Avagy talán a politikai *ex-szerep* s a kath. eszmék méltó kifejezésre juttatása között némi logikai összefüggés vehető fel?!

Óh nem! *A jó dynasztikus érzület tiszta és világos!*

Szegény elfogulatlan történet írók! Babéraitok után kapkod s megtépni igyekszik azokat, ma már a laikus is! A ti igazságszolgáltatástok nekik nem elég. A jó conservativ, loyális és dynasztikus érzület őket csodálatos bizonyítékaikkal perujításra készíti.

Mit szólna ehhez a te szellemed óh Ranke, kritikai történetírásunk nagymestere! ki a XVIII-ik század angol nagyjainak megítélésében oly meggyőzőleg hirdeted, hogy „az egyesek és egyetemlegesek tényeit soha, semmiféle idő szelleme nem öltöztetheti más színezetbe, mert a történelem azokat úgy örökíti meg, a mint s a hogy általuk, saját nevükben vagy beleegyezésükkel megtörténtek.”

Óh ha szólni tudnál, bizonyára azt mondanád: nem történeti igazságszolgáltatás az, mit azok a jó magyar urak művelnek, hanem csak egy adat a jövő századok elfogulatlan történetírói számára; csak hogy akkor már nem boldogult II. Ferdinánd, hanem gróf Zichy Nándor és a gárdájához tartozó magyarok fogják a kritika tárgyát képezni!

Ez lesz aztán a valódi történeti igazságszolgáltatás!

J. J.

ISKOLAI ÜGY.

A gazdasági ismétlő iskolák kérdése.

— Reflexio Réz László cikkére és még valami. —

A közoktatási miniszter 1896 nov. 16-iki keltezzel rendeletet adott ki a gazdasági ismétlő iskolák felállítására tárgyában. E becses lapok f. évi 3. és 4. számában R. L. ismertette e rendeletet, nagy elismeréssel szólván arról, mint olyanról, mely nagy hiányt van hivatva pótolni. E rendelet becse felett majdnem oly örömmel kiáltott fel, mint Archimedes a hidrasztikai törvény megfektetésekor, mondván: „*heureka.*” S kérte, buzdította a lelkeseket e rendelet végrehajtása iránti buzgólkodásra, természetesen elegendőnek tartván a ma létező ismétlő iskolákat s a felső-borsodiaknak az iskolák tantervére vonatkozó indítványát teljesen mellőzni.

Én, a ki e rendeletet figyelemmel átolvastam s annak gyakorlati hasznát *a való élet szempontjából* mérlegettem, azért lelkesedni egyáltalán nem tudok. S mint-hogy helyes ítélet szempontjából az ellentétes véleményeket is meg kell hallgatni, nem polemiai viselkedésből tehát, hanem e szempontból akarom a rendeletről alkotott nézetemet e becses lapokban elmondani.

E rendelet *első sorban is a tanügyben nyilvánuló toldozás, feldozás politikájának gyümölcse.*

Azt mondja R. L., hogy ez iskolák az általános műveltség emelését fogják eszközölni, a szakbeli ismeret mellett. Hagyjuk a szakbeli ismeret későbbre, foglalalkozzunk előbb az általános műveltséggel. Elismerem, hogy a népiskolák által nyújtott általános műveltség ki nem elégítő. Nyilvánvaló, hogy ennek oka abban rejlik, mert az iskoláztatás *modern feltételei* a legtöbb helyen hiányzanak. Hiányzanak a jól felszerelt, egészséges népiskolák; nincs végrehajtva az általános tankötelezettségre vonatkozó népiskolai törvény, mert az iskolákba nem járók száma, mint erről a miniszteri jelentésekből évenként meggyőződhetni, óriási; a tanítók nincsenek munkájukhoz méltóan díjazva. Megnehezíti az iskolák munkáját az is, hogy a kisdédóvók felállítására még mindig a *jövő század regényei* közé tartozik. Ha ez így van, a mint-hogy ezt senki sem tagadhatja, az egyszerű logika szabályai szerint az lenne az első kívánatos eljárás, hogy az általános műveltségnek ezen akadályait kell első sorban eltávolítani. A rendes iskolákat kellene tehát előbb minden vonalon megerősíteni.

Mindezek helyett azonban mi történik? A miniszter kiad egy rendeletet egy új, gazdasági ismétlő iskolák felállítására nézve. A felállítás és fenntartás forrásait, mint R. L. is mondja, „*kijelöli a mezőrendőri kihágásokból befolyó büntetéspénzeknek községi szabályrendelettel, vagy határozattal még le nem kötött fele részét, azután a községeknek a közművelődésre fordítható jövedelmét, végül a népoktatási törvény 25. §-ában engedélyezett 5 % iskola-adónak a szükséglethez mért százalékát.*” Ha e források nem elegendők, e célra a miniszter államsegélyt engedélyez.

Valószínűleg sem a miniszter, sem R. úr nem sejtik, mily elenyésző csekélység az, a mi a községekben be szokott folyni, mert ez esetben e forrást még csak nem is tartották volna méltónak megemlíteni. Azt is bajosan tudják, hogy ujjainkon elszámálhatnók azon községeket, melyeknek közművelődési alapjaik vannak; az is kétségtelen, hogy a legtöbb helyen az 5 % iskolai adó is igénybe van véve. Marad tehát a gazdasági ismétlő is-

kolák felállítása és fenntartása a miniszter nyakán, nem mindenütt, de a legtöbb községben.

Már most kérdem, képes lesz-e erre az a miniszterium, melynek oly soványan jut a fentebb említett fontosabb szükségletekre? Vajjon nem a habozás, toldás-foldás politikája-e az, hogy midőn a miniszter a népoktatás fundamentumát meg nem erősíti, már más bizonytalan kísérletezéseket végez?

De azt mondhatná valaki: megbocsátható a miniszternek a kapkodása, mert most a népiskolai tanítással egyenlő fontosságú mezőre vetette figyelmét. A népnek gazdasági ismereteket kíván nyújtani, elő kívánja ez által mozdítani a közvagyonosodást, elő, különösen azon néprétegek által, melyek a mai válságos gazdasági helyzetben a romlásnak úgyszólván szélén állanak, vagyis R. L. szerint a miniszter most a rég kalapált szeg fejére ütött, midőn az ipari stb. szakiskolák mintájára a nép számára gazdasági szakiskolát nyit.

A miniszter szeméi előtt tehát nemes cél lebegett, mert tagadhatlan, hogy a vagyonosodás alapja a hazai cultura fellendülésének, a vagyonosodásnak kiszámíthatatlan hatása volna a culturára a józan, becsületes, értelmes földműves nép részéről. Csakhogy a cél lehet nemes, de eszköze nem életrevaló. *E rendelet egyike a bürokratikus, a nép helyzetével, életkörülményeivel, igazi szükségleteivel számot vetni nem tudó miniszteri rendeleteknek.* S midőn R. L. e rendelet magasztalói közé beáll, maga is bizonyosságot tesz, hogy a nép szükségleteit igazán nem ismeri, mely mellett lehet ugyan paedagogus, de a gazdasági ismétlő iskolák hatását meg nem becsülheti.

Annak, hogy a földműves néposztály anyagilag a romlás szélén áll, oka nem abban rejlik, hogy u. n. gazdasági ismeretei nincsenek, hanem másban, a miről később fogok szólni.

A magyar nép az őt jellemző tanulékonyssággal s a folytonos gyakorlat folytán ez iskolák nélkül is könnyedén sajátítja el a gazdasági ismereteket. Kicsiny földje rögeinek, melyhez generációkon keresztül van kötve, — a tapasztalat által úgy ismeri természetét, hogy azzal akármely hohenheimi gazdát megsegényíthetné; azt is tudja, melyek az u. n. intensív gazdálkodás feltételei; a gazdasági újításokat is, melyeket imitt-amott lát, ellessi, szeretné alkalmazni és a lehetőség határain belül alkalmazza is.

A mai baj fészke tehát nem az, mintha a földműves nép a szakmájába eső műveltséggel nem rendelkezne!

A gazdasági ismeret a vagyoni előhaladásnak csak egyik oldala; másik az a viszony, az a létfeltétel, mely ez ismereteket alkalmazni, megvalósítani segíti. Sajnos, hogy a földművesnél ez hiányzik. A legnagyobb gazdasági ismerettel bíró egyén is tönkremegy, hogy csak néhány példát említsek, egy marhavész, vagy gazdasági berendezés céljából nagy kamatokra felvett kölcsönpénz stb. folytán.

Hogy tehát a földműves nép anyagilag fellendülhessen s a R. úr által rajzolt jövő letéteményese lehessen, nem ily problematikus értékű intézkedésre, hanem *közvetlen védelemre van szüksége.* Hitelszövetkezetek felállítására, melyek neki olcsó kamatra hitelt nyújtanak; szükség van az állategészségügy korszerű rendezésére, állatbiztosítás életbeléptetésére; szükség van arra, hogy egy *otthon* mentesítő törvény létesíttessék, mely mellett egy időben agitatio is indult meg; szükség van arra, hogy a végnélküli birtokparcellázások törvény által megakadályoztassanak, mert azok a 2—3 holdas parasztok, bár gazdasági ismerettel, socialisták inkább, de gazdák nem lehetnek.

Mi, falusi lelkészek, kik a nép baját közlő látjuk,

azt vártuk volna, hogy a gazdasági ismétlő iskolákat ily irányú intézkedések előzzék meg.

Minthogy pedig ez az intézkedés, — már természete miatt is — ezeket nélkülözi s a néppel csak plátói szerelmi viszonyba lép — én nem tudok érte lelkesedni; sőt ha R. L. ez intézkedéssel az u. n. földművelő népnél az iparosok értelmi színvonalának elérésére gondolt: nem habozom kijelenteni, hogy a tervbevett gazdai műveltség, a létfeltétel akadályainak elhárítása nélkül azt fogja eredményezni, a mit eredményezett a kisiparosoknál, a hol t. i. az értelmi színvonal emelkedett, de az anyagi existencia akadályai el nem hárítottak: t. i. a socialismus gyors felvirágzását.

Igy fogva fel a gazdasági ismétlő iskolák jelentőségét, ez általános szempontok szerint nem csak azt nem tartom méltónak, hogy azok felállítása mellett buzgólkodjunk, a mit különben a miniszternek az iskolákra gyakorolt közvetlen befolyása miatt R. L. sem tart, hanem még azt sem, hogy igyekezzünk ez iskolákat ref. tanítókkal ellátni.

R. ezt a protestáns szellem biztosítása s a tanítók jövedelmének emelése végett sürgeti. De hiszen ha ezek a gazdasági ismétlő iskolák meg lesznek — a minthogy az kétségtelen, — a felekezeti szellemnek azokban semmi helye nincs, a tanterv is kizárja azt és én nem is láttam prot. szellemű gazdaságot, ha csak az üres egyházi pénztárak nem azok; legfeljebb látok némely protestánsnál, mint R. is, végtelen felekezetiességet, mely üvegfedélű ház lakója aztán ne panaszkodjék, ha házára az ellentábor az exclusivitas köveit dobálja.*

De azt se tartanám helyesnek, ha tanítóinkat mindig bizonyos mellékfoglalkozás árán akarnánk a népiskolai tanításért is ugyanam megérdemelt fizetéshez juttatni; főleg midőn ezzel hivatásától teljesen eltérő mezőre tereljük, mert tanító és gazda teljesen ellentétes fogalmak, két ily eltérő mezőn nem lehet sikerrel szolgálni; arra pedig, hogy ily tanfolyamokra a tanítók felküldessenek — egyházaink igen szegények, ily kísérletek helyett inkább másnemű szükségüket fedezzék. Azt meg se említem, hogy a vonakodók kényszeríttessenek is; először, mert ehhez a dolog természete szerint nincs is jogunk, másodsor, mert ismerjük a *kényszer gazdákat.*

* * *

Mit tegyünk tehát, ha a gazdasági ismétlő iskolák nem életrevalók, holott a létező bajok orvoslást követelnek? S nekünk lelkészeknek a néppel szemben e téren is kötelességeink vannak, mert az anyagi baj szoros összefüggésben van a valláserkölciség ügyével. E problematikus iskolák felállítására irányuló mozgalom helyett tehát inkább az volna a kíváncsú eljárás, hogy álljunk élére a gazdasági bajok elhárítására irányuló agitációnak, még pedig vagy közvetlenül, mint a már sürgetett hitelszövetkezetek alakítása által, vagy a körünkön kívül eső intézmények felállítása iránt közvetve, az illetékes tényezőkre gyakorlandó agitatio által. Külföldön a lelkészi kar ily tevékenysége nem szokatlan. S ez természetes is, mert ki ismeri jobban a nép helyzetét, mint a papság, mely testületnek ily irányú működése előtt a sajtó is szívesen megnyitja hasábjait. E tevékenység által a jelen nemzedékért tennénk valamit.

De előttünk a jövő nemzedék életérdeke is lebeg. Ennek megmentésére aztán a hivatalos egyház tartozik megmozdulni. *Allítsunk fel tehát igazi gyakorlati alapon nyugvó ismétlő iskolákat.* Tehát én a f.-borsodiaknak az ismétlő iskolák tantervére vonatkozó indítványát he-

* Jogaink megvédése, birtokunk biztosítása az átengedés mellett, még nem exclusivitas! Szerk.

lyeslem, csakhogy e tantervet a kor égető szükségeinek szempontjából kívánnám kidolgozni.

És ekkor felmerül a kérdés: mik a leendő protestáns vallású földmivelő embernek legszorosabb szükségei?

Mint kifejtettem, arra, hogy gyakorlati gazdaság taníttassék, nincs a népnek szüksége. A nép anyagi bajainak, a fentebb megjelölt akadályok mellett az a forrása, hogy minden gazdasági ismerete, az okszerű földművelés mellett sem tud takarékosan élni, nem képes háztartását kiszámítással vezetni. Ez ismétlő iskolában tehát egy oly tankönyvre lenne első sorban is szükség, mely ezeket az erényeket csepegtetné a leendő földmíves lelkébe. E tankönyvnél egy vonzólag megírt olvasó könyvre gondolok, melyet a gazda meglelt korában is örömmel venne kezébe. Ezután mindjárt következnek a háztartáshoz tartozó költségvetések készítésének tanítása, levelezések és ügyiratok fogalmazása, mert a gazdálkodó embernek az is nagy baja, hogy minden legkisebb írást drága pénzen kell készíttetnie. Egy más tankönyv megismertetné a közigazgatási szervezettel, a polgári és magánjogokkal.

Igy képzelném én ez iskolának, ha úgy tetszik polgári részét. De minthogy nekünk a leendő egyháztagra is tekintenünk kell, a mi a miniszteri gazdasági iskolai tervezetben be nem foglaltathatott s erre törekedni csak az ott előírt tantárgyak háttérbe szorítása lenne — szükségesnek tartanám, hogy prot. szempontból taníttassék az egyházi önkormányzat. Ehez jönne a prot. egyháztörténet kiemelkedőbb vonásainak egybefoglalása, olvasó könyv alakjában s a biblia szebb helyei szintén olvasókönyvbe foglalva, végül az éneklés tanítása.

Természetesen én csak az általam érintett hiányból kifolyó irányt jelöltem meg, a paedagogusok dolga lenne, hogy ezt rendszeres tantervbe foglalják.

Ha az ismétlő iskolák ily alapon szerveztetnének, tantervvel ellátnak, a tankötelezettségre vonatkozó törvény komolyan végrehajtatik, a tanítók fizetése is szabályoztatik, ha különösen a lelkeszek a vallásos tanításra vonatkozó részt végzik, saját érdekekben és a protestáns egyház jövőjéért, én nem hiszem, hogy ez iskola a mai ismétlők sorsára jutna, mert annak hasznos voltát maga a nép is átlátja. S míg a maiért mi sem lelkesedünk, a tanítók azt se tudják, mit is kell azokban végezniök, munkájuk az immel-ámmal való munka és rendszertelenség bélyegét viseli, hogyan várjuk ez iskolákkal szemben a nép lelkesedését?

Ennek az iskolának körvonalait azért rajzoltam meg, mert erős a hitem, hogy a gazdasági ismétlő iskolák iránt kiadott rendelet a végrehajthatatlan rendeletek számát fogja növelni, vagy ha felállítatnak is ezek, kártyavár módjára fognak összeomolni, míg ezek, mint szükségpótlók, erősen fognak állani. Ekkor aztán a R. L. által megjelölt forrásból táplálkozó vasárnapi iskolák elégtelenek lesznek, míg az ismétlő iskolákra egy igazi belmissio hatalmasan támaszkodhatnék.

Péter Mihály.

TÁRCA.

Gutenberg János.

E név a 15. század művelődésének történetéhez vezet bennünket. Ebben lapozgatva azt tapasztaljuk, hogy a mint sokszor a legmagasabb, legbonyolultabb s legrejtélyesebb problémákkal foglalkozó tudomány, a bölcsészet nem képes teljesen megnyugtató, kétségbevonhatatlan

elméleteket, feleletet adni felvetett kérdéseinkre, épúgy a történelemben is vannak igen egyszerű kérdések, amelyekre adott feleletünk sokszor csak valószínűleg megállapított tényeken vagy következtetéseken alapulhat. Ki írta azon örökbecsű tragédiákat, melyek Schakspeare neve alatt maradtak ránk, honnan merítette az illető élményeit, tapasztalatait csodaszzerű tehetségéhez és működéséhez?! Ki találta fel a könyvnyomtatásnak módját, eszközeit, egész egyszerűnek látszó, mégis eredményeiben, következményeiben olyan áldásos, oly óriási jelentőségű technikáját, a gondolat oly könnyű sokszorosíthatóságának eszközét!? Ime mily egyszerű kérdések, mégis csak a mi századunk e kérdéssel foglalkozó buvárainak is mennyi fáradságba s munkába került, míg csak némileg is ki tudták hűvelyezni a valót a százados porlepte okmányokból, iratokból! Mert már a 15. században is s még inkább később e kérdésre adott feleletbe nemcsak a tiszta igazság szeretete játszott közre, hanem az igazság meghamisításával az egyéni és nemzeti hiuság, dicsvágy, haszonlesés stb. Ma már azonban nemzetek és egyének egyaránt kezdik elismerni, hogy Németországot és Gutenberg Jánost illeti meg e találmány felfedezésének dicsősége s a németek már mozgolódnak, hogy ennek a ténynek egy nagyobb nemzeti ünneppel kifejezést adjanak. Megállapítják több-kevesebb valószínűséggel, hogy Gutenberg 1397-ik év tavaszán született s buzgó előkészületeket tesznek születése 500 éves fordulójának megünnepléséhez, miután előbb már három német város, Mainz, Strassburg és Frankfurt (Maina m.) emeltek szobrot emlékének.

De a könyvnyomtatás, a sajtó ma már az egész művelt világ közkinccse, tulajdona. Illőnek tartjuk azért mi is, mint a sajtó egyik organuma, hogy erről a tényről megemlékezzünk, másrészt meg olvasóink érdeklődésének vélünk eleget tenni, midőn egyet-mást elmondunk Gutenbergről, felfedezésének közművelődési jelentőségéről.

A szegény jó Gutenberg János életviszonyaira is találóan illik Tompa mondása: hogy ki aranyat keres a nemes világnak — a jó bányász, rongyos és beteges. Egy jelentőségében páratlan találmánynak lesz megteremtője, de ő ennek csak kis mértékben élvezheti gyümölcseit, mások gazdagodnak meg belőle s már életében tépdesik dicsőségének hervadhatatlan koszorúját is. Egy mainzi patricius-családból származik, de családja vagyonának hátrahagyásával az ott, a polgárság és nemesség között kiűtött villongások miatt Strassburgba menekül. Vagyon után ugyan Mainz városának magistrátusa tartoznék kamatot fizetni, de ezt nem igen teszi, miért Gutenberg 1434-ben elfogatja a mainzi városi jegyzőt. Majd 1439-ben pert indítanak ellene; részben e miatt, részben a kor forrongásai miatt elveszti egész vagyonát. E perből kitűnik azonban, hogy a köszörüléshez, tükörcsináláshoz nagyon ügyesen értett s a műipari tevékenység terén bizonyos hirre tett szert. 1448-ban már Mainzban találjuk. Itt folytatta megkezdett kísérleteit a könyvnyomtatást illetően s ezek lassanként mind tökéletesebbé váltak. A betűk s az alkalmas festék feltalálása nem volt oly könnyű feladat, miután az ezek készítéséhez szükséges szerszámokat és anyagokat is meg kellett találni. Elődei kezdetleges fából készült mozdíthatatlan típusai helyett azonban tisztán lebeghetett már előtte az ércből készült, mozgatható betűk czélszerűbb volta s gondolatait csak meg kellett volna testesíteni. Ámde hiányzott ehhez a pénz. A gazdag értelmes, de kapzsi Fust (Faust) János két ízben kölcsönzött neki nyolc-nyolcszáz forintot a felállítandó nyomda felszerelésére s ezzel csalta kelepcejébe a mestert. A terv bevált, pompásan működött a nyomda, kiadták a 36 soros bibliát s egy csomó nagy

kelendőségnek örvendő bűnbocsátó levelet, de Fust János uram magának akarta egyedül megszerezni úgy a dicsőséget, mint a találmány anyagi hasznát. Kölcsön adott pénzét követelte, pert indított, mely az ő javára dőlt el. Gutenberg kénytelen volt szíve szerelmét, első nyomdáját, melynek minden betűje, minden szerszáma az ő mesteri kezére vallott, odahagyni s más hazát keresni. A közel hatvan éves ember azonban ismét akadt pártfogóra és hitelezőre Humery Konrád nevű ember személyében. Az ő segítségével felállított kisebbszerű nyomdában dolgozott Gutenberg tovább egész 1465-ig. 1462. október 28. Nassaui Adolf vette ostrom alá Mainzot és elfoglalta azt. Valószínű, hogy ekkor Gutenberg nyomdáját Etvillbe tette át, megnyervén az érsek jóindulatát. 1465. nyugalomba vonult, s az érsek nyugdíjjal látta el s mint udvari emberét felszabadította az anyagi gondok alól. 1468-ban Strassburgban halt meg, s a mainzi dominikánusok zárdájában temették el. A franciák 1793-ban Mainz ostromakor a templomot lerombolván, a Gutenberg sirja is ismeretlenné vált.

Az újabb kutatások (Van der Linde 1878. *Gutenberg története és a hamisítás*) alapján a fentebb mondottakra vonatkozó adatok ma már kétségbevonhatatlanok. Ezek döntötték meg egyúttal azt a számos igényt, melyet egyes emberek, városok és nemzetek a könyvnyomtatás felfedezésének dicsőségére tápláltak, azt a számos legendát, melyek e felfedezés körül keletkeztek. E legendák közül csak egyet említünk. Haarlemnek és Koster Lőrincznek igényt. Jonghe nevű XVI. századbéli író adja elő a mondat. Koster egyszer a Haarlem melletti erdőben sétált s tölgyfakéregből betűket faragott, ezeket szavakká kapcsolta s tentával bevonta mintegy játékszerű unoka öcsce gyermekei számára. Így találta volna fel Koster a mozgatható betűket, melyeket később ólomból és cinkből készített volna. Munkatársai között volt egy János nevű, ki mikor már megtanulta jól a mesterséget, karácsony éjszakáján megszökött hűtlenül s magával vitte Kölnbe és Mainzba a nyomdai felszerelést. Ezen történetnek meszeszerű voltát ma már nem szükség bizonyítani.

A könyvnyomtatás — mint tudjuk — az egész világon csakhamar elterjedt. Míg a reformatio a gondolat szabadságát, a nyomdászat a gondolat egyetemességét valósította meg. Az új vallásnak apostolai lettek a legelső nyomdászok s az a reformatio gyors elterjedésének egyik leghatalmasabb eszközévé lett. A testet öltött gondolat, ismeret s általában a műveltség megszűnt a papok, szerzetesek kizárólagos privilégiuma lenni, behatolt annak világa a társadalom minden rétegébe, a palotától — a kunyhóig.

Nem állítunk nagyot, ha azt mondjuk, hogy egyetemes, vagy közműveltségről csak a nyomdászat feltalálása óta beszélhetünk.

A sajtó azonban nemcsak lendületet adott az irodalomnak, hanem új ágakkal is gazdagította azt. Bámulatos a XVI. századbéli nyomdai termékeknek száma és változatossága. Így például a sajtó teremtette meg az ujságokat, melyek az előtt nem voltak. Az első igazi ujságot, mely Braziliáról tartalmazott híreket, a híres bankár-cég a Fuggerek adták ki 1505-ben. Számozott lapok csak 1566. óta ismeretesek, midőn a közeledő törökök részéről fenyegető veszély lázas izgatottságot kelt egész Európában. Húsz évvel később indulnak meg 1585-ben a modern értelemben vett hirlapok.

A sajtó-termékeknek jótékony hatását értelmi művelődésünkre mindenki érzi és vallja. Amde a sajtónak és a vele járó szabadságnak vannak erkölcsi tekintetben

káros hatásai is, melyeket azonban most, midőn feltalálója születésének 500 éves fordulóját ünnepeljük — nem fejtegetünk.*

—k—r.

KÖZÉLETÜNK.

A bridgeporti magyar ev. ref. templom felszentelése.

A magyarságnak Amerikába való nagyobb mérvű bevándorlása szükségessé tette azt is, hogy a már itt letelepedett, vagy csak ideiglenesen itt munkálkodó magyarok, vallásos meggyőződéseiknek megfelelőleg is csoportosuljanak.

Eleinte csak magánházakban tartottak vallásos összejöveteleket s egyes férfiak, a kik nem restelték a Krisztus nyájához tartozni, készek voltak szembeszállani még a gúnyolódókkal is s bizonyosságot tenni arról, hogy nem supán testükre gondolnak, hanem vágyva-vágyva a lélek táplálására is.

Ezért úgy egyik, mint másik felekezet tagjai arra törekedtek, hogy önálló egyházközségek alakuljanak, melyeket arra alkalmas lelkipásztorok vezessenek aztán előbb előbb az életnek útján.

Ez történt Bridgeporton is ref. testvéreink között.

Már 1893. április 23-án fellelkesülve a clevelandi és pittsburgi coloniák példáján, templom-egyletet szerveznek. Tizennyolc tagot számlál ekkor az egylet, de ez a szám mindig szaporodik.

Nagy kár, hogy ennek az egyletnek nem volt alapszabálya. Küldtek ugyan ki bizottságot alapszabálykészítés végett, de az, legalább úgy látszik, soha sem készült el. Pedig egy szigorú alapszabály sok kellemetlenségnek vette volna elejét, s mindenesetre békét teremtett volna az egyletben s nem történt volna az meg, hogy már 1893. szept. 17-től nem a választott jegyző vezeti a jegyzőkönyveket, hanem egyik presbyter, ki röviden összefoglalva feljegyzi az 1894 január 1-től ugyanazon év november 25-ig történt eseményeket is.

Az egyletnek s vele együtt vallásfelekezetünknek dolgai nagyon lassan haladtak előre. Nagy befolyással voltak erre a rossz munkaviszonyok, de az előbb említett körülmények is.

Kétségtelen, hogy több üdvös eszme pattant ki akkor, a melyek félig-meddig meg is lettek valósítva, de a léleknek ereje még ekkor nem hatotta úgy át a kebleket, hogy teljes erejükből igyekeztek volna a nagy célt megvalósítani. A gyűléseket a tagok nem látogatták s az imádkozás idejét is a földi gyönyörökre fordították.

A kezdet azonban nem volt sikertelen. Egyesek ösztönzésére Brunner Gáspár a német ref. egyház lelkesze vette kezébe az ügyet. Gyűlést hívott össze, a melyen szép számban jelentek meg híveink, a mikor kimondták azt, hogy Bridgeport, mint *társegyház*, addig, míg önálló egyházzá nem lesz, csatlakozik *South-Norwalkhoz* s elfogadja Dókus Gábor szolgálatát. Ugyanekkor új presbyteriumot választanak. Ez a presbyterium tesz, vesz, fáradozik. A Bethesda tava megmozdul. Lassan-lassan megindul az egyház-építés nehéz munkája. A new-yorki német egyházmegye az egyesült államokbeli ref. egyház belmissioi bizottságának segélyezésre ajánlja s így 1895

* E tekintetben a kiválóan szellemes és híres angol történetíró Buckle könyvére (5. fejezet) utaljuk az érdeklődő olvasót. Mi német fordításban „Geschichte der Civilisation in England” címmel ismerjük.

szept. 7-én templomhelyet vesz 1000 dollárért, mint egyházközség bekebelezetik a törvényesen fennálló testületek közé.

Templomhely volt tehát. Az egyházközség is törvényes testületnek lett elismerve. Az 1896 január 5-én választott presbyteriumnak most már a templomépítés és az egyháznak önállósítása képezi főgondját. Tervrajzot készítenek, de mivel ennek megépítése többre került volna, mint a mennyit az egyházközség a rossz munkaviszonyok közt elviselni képes lett volna, azért *Whirmer* superintendens új tervrajzot ajánl s a templom-felépítését megígéri törlesztés kölcsön mellett. 1896 okt. 2-án csakugyan kimondatott a templom felépítése, s miután *Szalus Pál* gondnok, *Tóth Ferenc* jegyző és *H. Berés István* presbyter aláírták az egyház nevében, a felvett 2900 dollárról szóló kötelezvényt, az építkezés megkezdődött s ime ma áll a templom s Istennek kegyelme megsegítette törekvéseinket.

November 1-én tettük le az alapkövet s ma már a nyilvános használatnak adjuk az úrnak házáat. Nagy öröm tölti el szívünket most, hogy e templomot felépítve látjuk, mert hiszen ez forrása lesz a szeretetnek s erős vára a békeségnek. Hiszszük, hogy úgy lesz. Bizonyágot tesznek mellettünk az idők s ez a hely nem lesz bezárva soha senki előtt a ki édes anyanyelvünkön akar Istenhez fordulni. Ez a hely nyitva lesz mindazok előtt, a kik lélekben és igazságban akarják imádni Istent. Ez a hely Gileád balzsamát fogja árasztani a szenvedő szívekre, mert itt magunk előtt látjuk majd őt, a kinek élete sem volt drága mi érettünk. Az Úrnak áldása legyen azért e templomon s mindazokon, a kik itt fogják keresni az Úrnak utait.

Templomunk fából épült, fűthető, csinosan be van kárpitozva, gyülekezetünk igényeinek éppen megfelelő. Nagyot és sokat kívánnunk nem szabad, mert a szegénység van hátunk megett, előttünk pedig a bizonytalan jövő.

De én nem félek. A hol az áldozatkészség lángja úgy lobog a szívekben, mint itt, ott csak teljes bizalommal lehetünk a jövő iránt. A vallásos buzgóság nem hogy kialvóban volna, sőt örömdetesen gyarapszik s ez a templom lesz nekünk erős várunk, mert ezt magunkénak mondhatjuk.

Valóban örömmel telik el szívem, ha a jövőre gondolok. Egy lelkesült gyülekezet körében, a mely a nehéz viszonyok között is úgy tud áldozni, mint ez a gyülekezet s kiváltképen olyan buzgó nők között, kik nem csüggednek, kik magok is tesznek, fáradoznak és lelkesítenek: nincs mitől félni. Itt csak bízni és remélni lehet, hogy a kisebb után a nagy és nagyobb dolgok következnek. A templom külső jele vallásos buzgóságunknak, de lesz annak belső jele s eredménye is.

Hogy pedig ok nélkül dicsérni ne látszam, felemlítem, hogy a templom belső berendezésére 330 dollárt adományoztak híveink — különösen nőink már vagy pénzben vagy tárgyakban.

December 20-ika volt az a nagy nap, a melyen új templomunk ajtaját megnyitottuk a magyarság előtt. E napon nem volt felekezeti különbség. A közös kincs megnyitásakor könyvek rezegtek mindenek szemében.

Reggel 9 órakor már nagy sokaság hullámozott fel s alá a *Pine streeten*; 10 órakor megzendült az egyházi énekkar ajkán az ének, a melynek elhangzása után csekélységgem mondott egy rövid fohászt, a mely után megnyitlak az Ur házának ajtai s teljes buzgósággal énekelte mindenki a 74-ik dicséret felségesen szép dallamát és tartalmát. A szokásos fennálló és gyülekezeti ének után újra az énekkar énekel s aztán *Demeter Bertalan* new-

yorki missionárius imádkozott s predikált. Majd én olvastam fel a templom-építés rövid történetét s kereszteltem egy kis leányt.

Gyülekezeti és kórus ének után Dókus Gábor agendázott az úrvacsora felett s aztán ketten szolgáltattuk ki az éhező és szomjuhozó lelkeknek, kik mintegy 300-an járultak az úr asztalához. Kórus és gyülekezeti ének után szép ünnepélyünk véget ért.

A negyedik magyar ref. templom ez Amerikában. Négy helyen van tehát már olyan egyházunk, a mely a saját templomában dicsérheti Istent s könyöröghet az ő megáldó és megsegítő kegyelméért. Mintegy 15—20 missioi egyházunk van ezeken kívül.

Nagy öröm tölti el a mi szívünket, a kik Istennek kegyelméből itt építgetjük az Úrnak egyházát. Otthon élő testvéreink előtt kis dolgoknak látszhatnak ezek, mert azt gondolják a régi jó idő után, hogy itt özönnel van a pénz. Igen pénz van itt, csak munka nincs. Mióta mi Amerika földjére léptünk — s már korábban is — a magyarságnak alig negyven százaléka dolgozott s mindazok, a kik régen élnek Amerikában azt hajtják, hogy a munka viszonyok régtől fogva nem voltak ilyen kedvezőtlenek.

Épen ezért most, a mikor még a nyomorúság sem irhatja ki népünk szívéből a vallásos buzgóságot, jól esnék az, ha látnók már valahára azt is, hogy odahaza is érdeklődnek irántunk. Egy-egy ilyen alkalommal egy-egy püspöki levél véghetetlen sokat használna a közügynek, a mely úgy utóvégre is legelső sorban a magyarországi ev. ref. egyházat érdekli. Egygyel ma már tisztába kell lennünk: hogy a magyar népnek mind nagyobb-nagyobb percentje vándorol Amerikába. Hogy miért? . . . Azt mindenki jól tudja.

Kalassay Sándor,
missionárius.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** *Ujlaki István*, a sárospataki főiskolának nemeslelkű barátja, gazdasági választmányunknak buzgó tagja, a sárospataki közbirtokosság erdésze, jan. 23-án meghalt. A megboldogult életéről jövő számunkban hosszabb megemlékezést fogunk közölni, ezúttal arra szorítkozunk, hogy haláláról, mely sokunkat, mindnyájunkat megsomorított, értesítsük olvasóinkat. Temetése, melyen a főiskolai tanári kar testületileg vett részt, január 25-én volt.

— **Jókai Mór kitüntetése.** Ő felsége, a király, a magyar irodalomnak már életében halhatatlan vezérét s fejedelmét, Jókai Mórt a főrendiház tagjává nevezte ki. A kitüntetést, mely egyúttal hitsorsosunkat is érte Jókaiiban, azzal a hő óhajással említjük meg, hogy a kegyelem Istene engedje még sokáig munkálkodni az írók mesterét, kinek írói szabadságát bizonyosan nem fogja korlátozni a konzervatív főrendiház munkaköre.

— **Szavazatbontás.** A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület három hivatalára beadott szavazatokat folyó hó 22-én bontotta fel az erre kiküldött bizottság. Egyházkerületi világi főjegyző 206 szavazattal a Szalay Lászlóra esett 109 szavazattal szemben Dókus Ernő országgyűlési képviselő lett. Világi másod-aljegyzőségre új szavazás tüzetett ki április 15-ére, Finkey József dr. (122), Finkey Ferencz dr. (58), Dobozy István és Molnár Gyula dr. (22—22 szavazat) között. Egyházi másod-aljegyzőségre Novák Lajos 98, Dr. Tüdös István

52, Révész Kálmán 46, Vattay László 40, Komjáthy Gábor 31 szavazatot kaptak; a három első között új szavazás rendeltetett el, miután azonban visszalépések történtek, t. i. N. L. és R. K. nem óhajtanak a szűkebb szavazásban részt venni, a szavazás módja felett esetleg a kerületi gyűlés fog határozni.

— **Köszönet és kérelem.** Midőn kerületünk legközelebbi őszi közgyűlésén a két új aljegyzői állás szervezése elhatározott, több jóakaróm és barátom előtt, kik az egyházi aljegyzőségre engem hoztak szóba, megköszönve bizalmukat, határozottan kijelentettem, hogy bár kötelességemnek tartom a szolgálatot minden oly téren, a hova a közbizalom állít: az előzmények után legkevésbé sem látom indokolva, hogy nevem az aljegyzői állásnál ujjalag szóba hozassék; ennél fogva egyenesen kértem is őket, hogy ez alkalommal egészen tekinsenek el tőlem. Ezen határozott nyilatkozatom és kéresem dacára azonban, mint mai napon értesültem, 46 egyház mégis megajándékozott nagybecsű bizalmát jelentő szavazatával. Midőn ezért legőszintébb köszönetemet nyilvánítom, egyuttal bizalommal kérem mindnyájukat, hogy se rossz néven ne vegyék, se félre ne magyarázzák azon elhatározásomat, mely szerint főtisztelt és méltóságos püspök úrhoz mai napon intézett levelemben azon kérelmemnek adtam kifejezést, hogy nevemet a második szavazásra kitűzendők közül kihagyni kegyeskedjék. Kassa, jan. 28. *Révész Kálmán.*

— **A debreceni ev. ref. főiskola akadémiai tanrendje** szerint az 1896—97-ik iskolai év II-dik felében a theologiai szakon 5 rendes, 1 magán tanár 18 tárgyat fog előadni, köztük 2 special kollégiumot. A jogi fakultáson 8 rendes tanár tart előadást 22 tárgy köréből, melyek között 7 a specialis tárgy. A bölcsészeti tárgyakat 6 tanár adja elő.

— **Adomány.** A miskolci takarékszövetkezet az ottani ev. ref. népiskoláknak 50 forintot adományozott.

— **Köszönetnyilvánítás.** A baktai és deveçseri ref. egyházak templomai örök időkre tartó művekkel — márványból készült urasztalokkal — gazdagodtak. Amaz anyaegyházam, ez pedig felügyeletem alatt áll. Kedves és elengedhetlen kötelességemnek tartom azért, hogy ezen két kis egyház életében eléggé nagy fontosságú dologról, a nyilvánosság előtt is számot adjak. A deveçseri egyház templomába *ragyóczi Csoma Sarolla* kisasszony állította be a márvány asztalt, melyet saját kezűleg készített, gazdagon ezüstözött és aranyozott takaróval felékesítve, adott át a kis egyháznak. Értéke 200 forint. A baktai jóltevő, egyháznak egyik buzgó tagja és tanácsosa, *öreg Juhász István*, a ki 64 forint értéket képviselő, díszes márvány urasztalát állított a templomba, az *Istennek dicsőségére!* Mind a két nemes lelkű adományozó, fogadja itt a nyilvánosság előtt is, úgy az egyháznak, mint annak előjáróságának hálás köszönetét. Nem felejtve el azt, hogy a jó kedvű adakozót szereti az Isten. *Kovács István.*

— **Nyilvános számadás és köszönet.** A sárospataki ev. ref. egyházi énekharang által folyó évi január 23-án, templomunk javára rendezett táncmulatságon felülfizetni szívesek voltak: Bálint Dezső úr 5 koronát, Buza János úr 4 kor., Hodossy Béla úr 3 kor., Horváth Györgyné, Tarczal János, Molnár János (iparos), Szűcs Dániel, Gastgeber Pál, Radácsi György, Finkey Ferencz urak 2—2 koronát; Szőke Györgyné, Filep Pálné, Goreczki Gusztáv, Tárcai Sándor, Oláh Béla, Illyefalvi Vitéz Géza, Ardey Barna, Mauks György, Erdélyi András, Fodor Jenő, Wawrovich László, Molnár János (főbíró) urak

1—1 koronát. A jótékony célra jegyeiket megváltották: Egy névtelenül maradni kívánó úr 4 korona 20 fillér, Wintner Ábrahám úr 3 kor., Szinyei Gerzson, Novák Lajos, Székely György, Kötse István, Kovács Endre, Vas János (segédtanár), Eperjessy József, Kövy Pál urak 2—2 kor., Eperjessy István úr 1 koronával. Összes bevétel 214 kor., 76 fill.: kiadás 137 kor., 50 fill., tiszta jövedelem 77 korona 26. fillér. A mélyen tisztelt felül fizetők és adományozók fogadják hálás köszönetünket. Kántor Ferencz pénztárnok, Csizsár János, Varga István ellenőrök.

— **Az országos statisztikai hivatal** arra kéri fel a püspöki hivatal útján az összes magyarországi lelkészeket, hogy a községek és egyéb helyek neveinek biztos és pontos megállapítása érdekében minden olyan adatot, mely e tekintetben útbaigazításul, felvilágosításul szolgálhat, szíveskedjenek nevezett hivatalhoz beküldeni. Ev. ref. lelkészeinket is felkérjük, hogy a közel cél érdekében, esetleges észrevételeiket, adataikat, melyekből egyházközségeik nevére vonatkozólag biztos útmutatást szerezhetnek, méltóztassanak az országos m. kir. statisztikai hivatalnak Budapestre *hivatalosan* portómentesen — statisztikai ügyben jelzéssel — beküldeni.

— **A miskolci ev. ref. leánynevelde nyilvánossági joga.** Köztudomású a kultusz miniszternek múlt évi jelentésében foglalt az a nyilatkozata, mely szerint egyházközségünknek nagy áldozatok árán létesített és fenntartott leánynevelde csupán elemi népiskolának tekintendő és mint másod rendű felsőbb leányiskola nyilvánossági joggal nincs felruházva. Kerületi közgyűlésünk a múlt év okt. 5—6. napjain tartott tanácskozásaiból feliratot intézett az illetékes helyre, hivatkozván arra, a mit lapunkban Buza János kimutatott, t. i., hogy Wlassics elődje Csáky gróf elismerte neveldeink másodrendű felsőbb leányiskolai jellegét. E felíratra a püspöki hivatalhoz megérkezett a válasz, mely szerint a miniszter kijelenti, hogy az országgyűléshez benyújtott jelentésében semminemű tévedés nem foglaltatik leányneveldeinket illetőleg, mert a gróf Csáky leírata csupán *elismérését* foglalta magában neveldeink felsőbb leányiskolai jellegének, de nem egyszersmind a *nyilvánossági joggal való felruházást is.* A kultusz miniszter azonban készséggel kíván közreműködni nagy hivatással dicsekvő iskolánk nyilvánossági joga kérdésének tisztázásában és *Berecz Antal* megbízta, hogy mielőbb látogasson el Miskolcra, nézze meg leányneveldeinket és tegyen jelentést, vajjon elég van-e téve az 1889. évi 17299. sz. a. kiadott miniszteri rendelet követelményeinek. — A mikor a kultusz miniszternek a leíratáról megemlékezünk, önkénytelenül is eszünkbe jut, hogy bizony nagy mértékben tudjuk magunkat ámitani. Évek során át abban a hitben éltünk, hogy leányneveldeink a felsőbb leányiskolák rangját kapta meg és ime egyszer csak arra ébredünk, hogy az országszerte elismert tekintélyű, igazán jó hírű iskola egyszerűen csak *elemi népiskola!* Most azonban már — úgy látszik — rendbe jövünk ezzel is, csak javunkra történjék aztán a rendbejövétel.

— **Ajándék a sárospataki szépművészeti és műregészeti múzeumnak.** A magyar tudományos akadémia két darab éremmel gazdagította főiskoláinknak régiség gyűjteményét, megküldvén a közigazgató kérése folytán a Czuczor-Fogarasi szótár bevégezése és az akadémia épületének felavatása emlékére vert érmek egy-egy példányát.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Békés-Csaba kegyúri joga.” Dr. Finkey József. — „Egy pár megjegyzés Debreceni Bertalannak „Az államsegélyről” című cikksorozatára.” Buza János. — „Ujlaky István emlékezete.” r. y. — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.”

Békés-Csaba kegyúri joga.

Békés-Csaba város vitás kegyúri jogában a valóság és közoktatási miniszter a következő leiratot adta ki a múlt év december 19-én:

„Ő császári és apostoli királyi felsége a békés-esabai kegyuraságra vonatkozó javaslataimat legkegyelmesebben elfogadni méltóztatván, folyó évi október 2-án kelt legfelsőbb elhatározásával oly módon adományozta Békés-Csaba községnek az ottani római katolikus egyház feletti kegyúrjogokat, hogy a római katolikus lelkész, a nagyváradi latin szertartású katolikus püspököt megillető kijelölési jog tiszteletben tartása mellett a nevezett község képviselő testületének és előjáróságának római katolikus tagjai által választassék. Továbbá, hogy a kegyúri terhek viselésének alapjául szolgáló húszezer forint tőke a politikai község által, mint külön kegyúri teherviselési alap kezeltessek s az erre vonatkozó számadások a nagyváradi latin szertartású katolikus püspöknek évenként beküldendőek legyenek. Ő felségének, mint legfőbb kegyúrának, ezen elhatározása által a békés-esabai patronátusi ügy végleges befejezést nyert, azért az iratok visszacsatolása mellett felhívom a közönséget, hogy erről az érdekelteket szabályszerűen értesitse.”

Csodáljuk, hogy jogász miniszter ilyen előterjesztést tett Ő Felségének, mely az egyházjog alapelveivel homlokegyenest ellenkezik. Sérelmes pedig a miniszteri leirat a következő okokból:

1. A róm. kath. egyházjog nem tiltja, hogy nem katolikus keresztyének kegyúri jog alanyai legyenek, az az kegyúri jogokat gyakoroljanak. Kazaly Imre egyházjogának, mely pedig a legerősebb katolikus színezetű, I. kötete 299-ik lapján a következőket mondja: „A mi egyéni véleményünk szerint, ha szigorúan vesszük a dolgot: a kegyuraság, mint egyházi kiváltság, pusztán csak az egyház tagjait és így csak katolikusokat illelhet meg. De, ha méltányosság szempontjából tekintjük a dolgot, azt kell mondanunk, hogy az oly akatholikus egyén, ki a katolikusok részére templomot vagy javadalmat alapít, s készen nyilatkozik a kegyúri terhek viselésére: eme jóindulatáért megérdemli, hogy az egyház iránta bi-

zonyos elismerést és hálát mutasson, s ezért... legalább annyit megérdemel, hogy bemutatási jogot gyakorolhasson, a mely jog tulajdonképen nem tekintendő a *communicatio in Sacris* egyik nemének, s a mely jog gyakorlatából az egyházzal semmi kár sem háramolhatik, miután az akatholikus patronus is szintúgy, mint a katolikus, csak méltó egyént mutathat be, s az általa bemutatott egyénnek megerősítése vagyis a javadalomnak tulajdonképeni adományozása mindenkor a püspöktől függ. Ha pedig valamely kath. kegyúrisággal összekötött birtok kerül akatholikus kézbe: az új birtokosnak is meg lehet adni a bemutatási jogot, ... mivel az általa megvett vagy birtoklása címén a patronusi terheket ő tartozik viselni: a méltányosság hozza magával, hogy az, ki terhet visel, annak megfelelő jogokban is kell részesülni stb. stb.”

Csak nem keresztyénekre mondotta ki a római Curia több felmerült eset alkalmával, hogy azok a bemutatási jogot személyesen nem gyakorolhatják.

Az idézett leirat azon rendelkezése, „hogy a római katolikus lelkész... a nevezett község képviselőtestületének és előjáróságának római katolikus tagjai által választassék”, egyrésztől egyházjogellenes, másrésztől sérti az akatholikus képviselőtestületi és előjárósági tagok jogait, sőt egyenesen B.-Csaba város jogát, mert ő köteles ugyan viselni a kegyúri terheket, de a kegyúri jogokban a képviselőtestület és tanácsnak összesen csak 9 tagja (mert katolikus csak ennyi van) részesül. Sérti a város jogát azért is, mert 1853-ban az abszolút kormány alatt a képviselőtestület minden tagja választott plébánost, és ma a valláseggyenlőség bebizonyítására ezen jogukat egy tollvonással megsemmisíti a szabadelvű kormány, hogy ápolja és fejlessze leiratával a felekezeti békét és egyetértést!

Ezek után minden kegyúri terhet viselő város és község várhatja jogai megsemmisítését; a képviselőtestületi tagok pedig a felvilágosodás dicsőségére anyakönyvi kivonat, vagy talán bérnálási bizonyítvány felmutatása, sőt lehető, hogy a római katolikus hitvallás letétele mellett fognak majd szavazni!

Bizony szép ez a valláseggyenlőség; ez a szabadelvű felvilágosodás!

2. Jogi képtelenség továbbá a leirat azon intézkedése, „hogy a lelkész a nagyváradai latin szertartású katolikus püspököt megillető kijelölési jog tiszteletben tartása mellett . . választassék.”

A kegyúriság alá tartozó javadalmak betöltésénél ugyanis az illetékes megyés püspöknek megerősítési és nem kijelölési joga van és lehet. Hol a kijelölés és megerősítés egy kézben van, ott a javadalom szabad adományozás tárgya; kijelölési joga azonban patronatusnál a felsőbb egyházi hatóságnak soha sem lehet! Tudja ezt és tudnia kell minden jogásznak, a kinek végbizonyítványa van: bizonyára pórul járna az államvizsgán, ha az ellenkezőt mondaná.

Hogy is áll tehát a dolog a leirat szerint Békés-Csabán? a következőleg:

Te Csaba kegyúr vagy, jogilag tied a kijelölés; mert a választás nem egyéb, mint a javadalomra alkalmas személy megjelölése, kit a püspök tartozik megerősíteni, ellenkező esetben a felsőbb egyházi hatóságtól lehet orvoslást kérni. Hogy ez a kijelölési jog kényelmetlen ne lehessen, élhetsz vele, de csak az általam (t. i. a püspök által) kijelöltek közül. Vagyis az, a kinek megerősítési joga van, jelöl annak, a kinek jelölési joga van.

Ez jogilag teljesen abszurdum, a kijelölési jog egyszerű elkobzása és a patronatus alá tartozó javadalomnak egyszerűen szabad adományozásává tétele a patronatusi terhek meghagyásával.

Bizony furcsa állapot! Nem csodálom, ha a csabaiak le akarnak mondani a kegyúrságról; ha ilyen alakjában nem sietnek azt igénybe venni. A bökkenő azonban az, hogy a terhekről nem mondhatnak le, mert a köteleességek teljesítésére perrel is kényszeríthetők!

Ennél a csúrés-csavarásnál sokkal világosabb lett volna az egyenes út, azt mondani: „fizetsz, de nem választasz; kötelelességed van, de jogod nincs!”

3. De az egyházjog elveivel ellentétben áll az idézett leirat azért is, mivel a már egyszer érvényesen megszerzett kegyúrságot elveszi B.-Csabától és azt Ő Felsége által újra adományoztatja.

A kegyurat jogától csak perrel lehet megfosztani, illetékes pedig e perben a rendes egyházi bíróság. Nem tudom, ítélte-e az egyházi bíróság? Ha nem, mi joga avatkozott ez ügybe ilyen erősen a sérelmes leirat? nem értem! Ott van ugyan a legfőbb felügyeleti jog, de ennek alapján csak megsemmisíteni lehet valamely szabálytalan intézkedést, de jogcsontításról, annnyival inkább elkobzásról szó sem lehet! Még kevésbé lehet a főfelügyeleti jog alapján kegyúrságot adományozni, ezt csak az egyház teheti.

Mennyi fogalomzavar, milyen jogsérelem!

Békés-Csaba városának képviselőtestülete egyhangúlag, a római katolikus vallású tagokkal együtt tiltakozott a leirat ellen és elhatározta, hogy ő Felsége elé küldöttséggel járul. Reméljük, nem eredménytelenül!

De felmerül most már önkénytelenül is előttünk az a kérdés: mit kellene tenni, hogy jövőre hasonló dolgok ne történhessenek? Nem mást, mint a mit Veres József is mond az „Evang. egyház és iskola” f. é. 4-ik számában, t. i.: *el kell törölni a kegyúrságot, mint középkori intézményt*, mely az újabb haladással, a szabad rendelkezési joggal, a jog- és vallásegyenlőséggel ellentétben áll! Igen, de mi történik akkor a kegyúrság alá tartozó egyházakkal? *Nem fognak megsemmisülni, megmaradnak, csak életbe kell léptetni az 1848-dik évi XX-ik törvényezikket!*

Dr. Finkey József.

Egy pár megjegyzés Debreczeni Bertalannak „Az államsegély- ről” című cikksorozatára.

A sárospataki ev. ref. főiskola — vagy ha néme-lyeknek úgy tetszik, ev. ref. főgimnázium állami segélyezésének kérdéséről többek hozzászólása után a „Sárospataki Lapok” múlt évi 50-ik számában én is bátor voltam igénytelen véleményemet elmondani. Céлом egyedül az volt, hogy lelkemet ezzel is könnyítsem azoktól az aggodalmaktól, a melyek benne a váratlanul felvetett államsegély kérdése miatt támadtak. Nem számítottam arra, hogy aggodalmas soraimat valaki figyelemre méltassa, mert hiszen protestáns iskoláink állami segélyezését már annyira megszokott és természetes dolognak tartják az emberek, hogy igen sokan az olyan ósdi gondolkodású s kortól elmaradt egyén felett, a ki ezt a segélyt nem „örömtől újjongva fogadja,” legfeljebb szánakozni tudnak. Épen ezért igen meglepett, hogy Debreceni Bertalan barátom, az én nyilvánosságra hozott aggodalmaimat „kihüvelyezvén” cikkemből, azokat arra méltatta, hogy velők egy hosszú cikksorozatban foglalkozott.

Nagy érdeklődéssel olvastam az én jőnévű gyakorlati jogász barátomnak az államsegély igénybevétele mellett felhozott érveit, melyek között a főiskola elsorvadásától s a világirodalom tanításától kezdve az Irodalmi Kör által kiadott könyvek papirosáig minden feltalálható. Érdeklődésemet azonban a cikksorozat egyes részeinek olvasása alkalmával némi megütközés és csodálkozás zavarta meg, mert hiszen azt kellett látnom, hogy az én D. B. barátom „felszólalása kitérőtől céljához híven” olyan nyilatkozatokat ad az én számba, a melyeket én soha sem mondtam; továbbá, — valószínűleg nem ismervén kellőleg a szükséges adatokat, olyanokat állít, a melyek nem felelnek meg teljesen a valóságnak s hivatkozik előterjesztésekre és határozatokra, de azokból csak azokat a részeket idézi, melyeket saját véleményének erősítésére alkalmasaknak tart, a többiek pedig szépen elhallgatja. Ha nem a sárospataki főiskola jövődjéről volna szó s Debreceni Bertalan nem töltene be olyan tekintélyes állást az egyházkerületen s mindenek felett pedig nem volna a főiskola jogigazgatója, a kinek szava kétszeres súlylyal hathat a közvéleményre, bizony nem reflektálnék az én véleményemmel szemben felhozott érveire, mert hiszen azok az én nézetemen legkisebbet sem változtattak. Így azonban a t. szerkesztő úr szíves engedelmével bátor leszek cikksorozatára egy pár megjegyzést tenni s fentebbi, talán kissé erősnek is látszó állításaimat bebizonyítani.

D. B. barátom mindjárt cikke elején azt állítja s ezt más helyen is ismétli, hogy én igénytelen cikkem végén úgy nyilatkoztam, hogy a „főiskola fölött őrt áll a vagonnyal is az első között álló egyházkerület.” Azután ebből a nekem tulajdonított állításból kiindulva, részletesen kimutatja, hogy a tiszáninneni egyházkerület, mint fenntartó testület, különböző címek alatt 1895-ben is csak 4716 frt 37 krral járult a főiskola fenntartásához, a mi a főiskola évi összes kiadásainak csak 4-5 százalékát teszi. Később erősen bizonyítja azt is, hogy ennél többre nem is képes, mert összes rendelkezés alatti vagyona mindössze 98161 frt-ot tesz, melynek jövedelme a közigazgatási szükségek fedezésére sem elegendő. Hát ezek a számadatok nagyon érdekesek lehetnek a „Sárospataki Lapok”-nak olyan olvasója előtt, a ki a mi egyházkerületünk anyagi viszonyait nem ismeri s eddig talán abban a véleményben volt, hogy a sárospataki főiskolát a tiszán-

innen egyházkerület a maga pénztárából tartja fenn, de mások előtt, a kik a helyzetet ismerik, nem nagy értékűek, velem szemben pedig ezeknek felsorolása igazán mosolyra indító. Hiszen a D. B. barátom cikkét olvasva, engem minden józan gondolkozásu ember méltán tarthatna legalább is hülyének, vagy egy világámitónak, a ki sárospataki tanár létemre nyilvánosan azt hirdetem a tiszáninneri egyházkerületről, hogy az vagyoniilag is az első között áll. Nagyon szórakozott lehetett az én éles eszűnek ismert barátom, midőn az én cikkemből ezt olvasta ki s azt, a mit a főiskoláról mondtam az egyházkerületre értette.

Én a tiszáninneri egyházkerulettől, mint főiskolánk őrállójától nem azt várom, a mire az én D. B. barátom gondol, hogy saját csekély tőkéjét áldozza fel szeretett alma materünk megmentésére; de nem is azt, a mit ő javasol, hogy t. i. sárospataki főiskolánk részére „nem csak kérni, de követelni fogja az állam hathatós segítségét,” hanem azt, a mi az én véleményem szerint őrállói kötelességéből egyenesen következik, azt, hogy ha baj fenyegeti a protestantizmusnak ezt az őrizetere bizott erősségét, először pontosan számba veszi a felhasználható eszközöket, a melyekkel a fenyegető eszközt elháríthatja és ha arról győződött meg, hogy ezekkel ő maga nem képes a bajt megakadályozni, figyelmeztetni fogja és gyors segélyre hívja fel azokat, a kik őt ennek az eddig bevehetetlennek tartott várnak az őrizetével megbízták és csak akkor adja meg magát, ha a magyar protestantizmustól tagadó válasz érkeznék. Debreceni barátom új segélyforrások megnyitását sürgeti, ha a főiskola a strucz politikáját nem akarja követni. Én is ezt óhajtom, csak hogy kettőnk között az a különbség, hogy én az üdítő forrást a magunk területén kívánom keresni és kutatni, D. B. pedig a könnyebb végét fogja a dolognak s hajlandó egyenesen odamenni ahhoz a forráshoz, melynek vizét szinte kínálják s inni abból, noha a víz természetét nem is ismeri.

Cikke második részében a főiskola szükségleteivel foglalkozik s ezek között, mint *legégetőbb szükséggel, a párhuzamos osztályok felállításával*. Mindenek előtt azt állítja rólam, hogy mivel az államsegélyt nem akarom, úgy tüntetem fel magamat, mintha a parallel osztályok felállítását elvileg helyteleníteném. Hogy ez az állítása teljességgel nem felel meg a valóságnak, annak bizonyítására elégnék tartom cikkemből a következő pár pontot idézni: „A párhuzamos osztályok kérése tagadhatatlanul nagy fontosságú s annak szerencsés megoldása minden esetre jótékony hatással lenne főiskolánk szellemi emelkedésére. Csakhogy én szerencsés megoldásnak nem azt tartom, a mit Szatmári J. hogy t. i. az ország minden részéből összesereglett gyermektömeget kivétel nélkül főiskolánk szárnyai alá fogadjuk, hanem azt, a mit igen helyesen, Illyés ur is említ egy helyen, hogy ha ez által elérhetnők azt, hogy egy-egy osztályba 40 nél több növendék nem jutna.” Mint ezekből láthatja, én csak a mostani értelemben vett túltömött párhuzamos osztályoknak nem vagyok barátja, mert mint cikkemben példákkal igazoltam, ezekkel sem érhetjük el sokaknak azt a vágyát, hogy minden hozzánk forduló növendéket befogadhassunk s így újra bele esünk abba a „vétekbe” és „hibába”, melyet D. B. főiskolánk mostani kormányzóinak a fejére olvas. De én mellettem szól a miniszter tapasztaláson épült nyilatkozata is. Én ilyen párhuzamos osztályokért nem áldoznám fel főiskolánk függetlenségét. És meg vagyok győződve arról, hogy ha D. B. attól az előtte nyilatkozó szülőtől, a ki állítólag a pataki főiskolához oly erősen ragaszkodott, azt kérdezte volna: feláldozod-e a főiskola függetlenségét azért, hogy a te fiad még egy

nehány gyermekkel együtt valamelyik alsó osztályba bejusson? az a szüle bizonyára tagadólag felelt volna s kész lett volna inkább elvinni gyermekét pár évre más ref. intézetbe, csakhogy a gimnázium felsőbb osztályait már a független anyaiskola kebelében folytathassa.

Lehetőleg soron akarván követni D. B. érvelését, itt kell megemlékeznem arról az örömről, melylyel a köziskolai székek, mint legilletékesebb fórumnak, az én közbenjöttömmel is készített és az igazgató-tanács 1894. évi téli ülésében tárgyalt memorandumából egy részt *fejemre olvas*, utasítván, hogy ha az abban kifejezett nézeteket nem osztom, intézzem el ügyemet tanártársaimmal. Hát én azt hiszem, hogy a ki a tanári kar memorandumának csak a D. B. által idézett részét olvassa is el figyelmesen, abban semmi olyat nem talál, a mit az én fejemre olvasni méltó volna, mert hiszen az a memorandum, épen az olyan párhuzamos osztályok felállítását tartja célszerűnek, a minőket cikkemben én is jótékony hatásának mondtam főiskolánk szellemi emelkedésére s „a tanügy terén a kellő siker biztosítása szempontjából” a törvény által engedett 60-as létszámot is túlságos soknak nyilvánítja. És ezzel — legalább az én gondolkodásom szerint — ellene mond annak, hogy az esetleg hozzánk tóduló ifjúságot mind befogadjuk, noha, mint előbb kifejezi: tanintézetünk multja, közművelődésünk fontossága, a protestáns türelem és felvilágosodás terjesztése sat. azt *kívánnák* is tőlünk. A tanári kar memorandumában a „párhuzamos osztályok felállításának kérdését nem tekintette a legégetőbb szükségnek” mint most D. B. s ezért mondja épen előterjesztésében a tanári kar a következőket: „Legutolsó helyen említjük a gimnáziumi párhuzamos osztályok felállításának szükségét. Hogy ezt iskolai szükségjeink sorában, bár a *legutolsó helyen, de mégis mint szükségét említjük*, arra két ok kényszerít bennünket.” De nem olvashat semmiféle vádat D. B. e tekintetben az én fejemre azért sem, mert hiszen én tanártársaimnak nagy becsű bizalmából tagja vagyok a gazdasági választmányának is, a mely, mint D. B. barátom igen jól tudja, a tanári karral egyetértőleg és egyidejűleg szintén készített egy memorandumot a szükségletek fedezéséről. Ez a munkalat, a melynek készítésében D. B.-nak oroszlanrésze van s a mely a tanári kar előtt is ismeretes volt, így nyilatkozik: „Úgy a köziskolai — szék bizottsága által, valamint általunk is utolsó helyre tetetnek a párhuzamos gimnáziumi osztályok. Utolsó helyre azért, mert habár azok felállítását, főiskolánk jövőjére, hivatására, főiskolánk népességének gyarapodására és különösen versenyképességére nézve felette fontosnak tartjuk is, a többi már előzőleg elősorolt elodázhatlan szükségletek mellett csak *másodrendűnek vagy boldogabb időkire halaszthatóknak tartjuk*.”

Ezeket kötelességemnek tartottam elmondani, mert vádolva voltam. Az én véleményemet az azóta eltelt 3 év nem változtatta meg és hiszem, hogy ha a legközelebb tartott egyházkerületi gyűlésben az államsegély kérdése váratlanul fel nem vettetik: D. B. is „kisebbségnek” igyekszik feltüntetni a sárospataki főiskola bajait és nagyobbaknak a jövedelmi forrásait.

Felsorolja D. B. azokat a bajokat is, a melyek a párhuzamos osztályok fel nem állítása miatt főiskolánkat fenyegetik s ezek között legfőbbnek tartja azt, hogy „főiskolánk felsőbb osztályai és akadémiája elnéptelenednek s utóljára az egész iskola összezsugorodik” annyira, hogy ha majd idővel az állam megerősödven, alkalmazni fogja azt az elvet, hogy a nevelés állami feladat s akkor egy előbb kötött szerződéssel velünk szemben nem lesz lekötelezve, nagyon könnyen napi rendre térhet elgyengült és elnéptelenedett főiskolánk felett. Ennek az igazán lát-

noki jóslatának bizonyítására rámutat arra a körülményre, hogy gimnáziumunk VII. osztályában már a folyó évben is csak 41, a VIII-ban pedig csak 30 a tanuló létszáma. Hát én azt hiszem, hogy eléggé megnyugtatom az én barátomat, ha azt mondom, hogy aggodalma igen korai és indokolatlan, mert hiszen a sárospataki főiskola gimnáziuma népességét tekintve az ország 189 középiskolája között jelenleg is a 18-ik helyen áll. Eloszlatom a VII. és VIII. osztály létszáma miatt támadt aggodalmát is azzal, hogy ennél sokkal nagyobb létszámot a sokkal népesebb és több párhuzamos osztálylyal ellátott intézetekben sem találunk a megfelelő osztályokban. Példákat vegyesen hozok fel az állami és felekezeti intézetek közül. A *budapesti VII. kerületi állami iskolában*, melyben 5 párhuzamos osztály van, a tanulók száma 1051 s a VII. osztályban csak 57, a VIII-ban 65 tanuló volt az 1895—96 évben; a *szegedi államiban* 5 párhuzamos osztály mellett 789 tanuló közül a VII-ben 40, a VIII-ban 42 tanuló volt; a *nagyvárad-i róm. kath. iskolában* 3 párhuzamos osztály mellett 584 tanuló közül VII. osztálybeli volt 37, VIII. osztálybeli 30; a *porsonyi királyiban* 3 párhuzamos osztály mellett 511 tanuló közül a VII-be 31, a VIII-ba 31 tanuló járt; az *ungvári királyiba* 4 párhuzamos osztály mellett 628 tanuló közül VII. osztálybeli volt 33, VIII. osztálybeli 45; a *budapesti ev. ref. gimnáziumba* 4 párhuzamos osztály mellett 587 tanuló közül a VII-be 37, a VIII-ba 45 ifjú járt. Igaz, hogy *Debrecenben*, hol szintén vannak párhuzamos osztályok, 776 tanuló volt s ezek közül 70 járt a VII. osztályba, s 57 a VIII-ba, de ez talán nem is egészséges állapot! Az alsóbb osztályok túltömöttségének az az oka, hogy a szülék nagy része még most is a gimnáziumokba viszi azt a gyermekét is egy pár évre tanulni, a melyiket már jó előre iparos vagy más, nem tudományos pályára szánt. Ezt bizonyítja a polgári iskolák néptelensége.

A mi az akadémiai hallgatók számának kicsinylését illeti, arra is van némi megjegyzésem. Hogy theologus miért van most kevesebb, mint a régebbi időben, azt hiszem nem kell újra megmagyaráznom. A mi pedig a jogászok létszámát illeti, az ellen most nem igen panaszkodhatik D. B. barátom, mert a hallgatók száma éppen azóta emelkedett tetemesen, mióta gimnáziumunk osztályaira nézve a törvényes létszám felvételét határozta el a kormányzó testület. Különben a debreceni és eperjesi jogakadémiák kivételével melyikben látja olyan nagyon túlszárnyalva a patakot? Hiszen a *kassai állami jogakadémiának* az 1894—95 miniszteri kimutatás szerint csak 67 hallgatója volt, az *egrinek* 72, a *pécsinek* 82, a *szigetnek* 81, a *kecskemétinek* 48, a sárospatakinak pedig 73—82. Szerintem valami másban kell keresni annak az okát, hogy jogakadémiánkra nem tódul tömegesen az ifjúság, sőt még a helybeli tanárok gyermekei is a budapesti egyetemre mennek jogot hallgatni. Szerintem ennek egyik legfőbb oka az, hogy a jog- és államtudományi doktorság a jogtudományi és államtudományi államvizsgálatokkal egyenlően kvalifikáló erejűnek ismertetett el, sőt a jogtudományi doktorság egyes kenyérpályák előfeltételeül szabott meg. Ezek az intézkedések mozdították elő a doktori fokozatok adására nem jogosított jogakadémiák elnéptelenedését és az egyetemek túlszűfolyását. Mihelyt ezt a törvény az országgyűlés megváltoztatja, valószínűleg népesebbek lesznek vidéki jogakadémiáink s ezek között a mi *4 ev. ref. jogakadémiánk* is.

Azon is csodálkozik D. B., hogy most az idegen nemzetiségű ifjak nem keresik fel a pataki iskolát, pedig itt szívhatnák be a honszerelem édes mézét. És ezt is annak tulajdonítja, hogy nincs párhuzamos osztály, pedig ennek az az egyszerű oka, hogy a nemzetiségi vidéke-

ken az állam állított fel középiskolákat, melyekben az ifjak az állam nyelvét elsajátíthatják s műveltségüket megszerezhetik. Biztosíthatom D. B. barátomat, hogy, ha a nemzetiségi vidékek lapjaiban közhírré teszi, hogy a pataki iskolában az oláh és szerb fiúk részére ingyenes tápintézet hely van, jelentkező is lesz, még pedig nemcsak alsóbb, hanem felsőbb osztálybeli tanuló is és az utóbbiakat fel is vehetjük.

A mi a tanárok fizetésének rendezését illeti, arra nem sok mondani valóm van, mert ezt én is első szűkségnek tartottam és tartom, noha azt nem ismerem el, hogy a pataki *gimn. tanár* fizetése körülbelül a legkisebb az országban, valamint azt sem, hogy főiskolánk képzett tanárokat már ma sem tudna kapni. Én azt hiszem, hogy az újabb időben egy pár alkalommal csak azért nem jelentkezett több pályázó a meghirdetett tanszékekre, mert ezek a tanszékek ideiglenesen már saját iskolánk tanítványaival be voltak töltve s a pályázati hirdetés tulajdonképpen csak pro forma történt. Arra is jól emlékszik D. B., hogy azzal a bizonyos polgári iskolai tanárral egy jó nevű gimn. szakember állott szemben a választás alkalmával, a ki nagy megtiszteltetésnek vette volna, ha a b. e. Zsindely tanszékére eljuthat. Egyházkerületünket, mint főiskolánk kormányzó testületét azért sem érheti jogos vád, hogy nem segíti elő a leendő tanárok képzését, mert hiszen nem tudom, hogy elutasította csak egy volt növendékét is főiskolánknak, a ki tanári pályára készülve, segélyért hozzá folyamodott, sőt éppen jelenleg is egyik derék tanítványunk 500 frt segélyvel külföldi egyetemeket látogat. Hogy a történelmi tanszéket annak idején miért változtatták át jogi tanszékké, én megmondani nem tudom, mert hogy arra akadémiaikon szükség volt és szükség van, azt én is állítom.

Kifogásokat tesz D. B. azok ellen a segély források ellen is, melyekre én cikkemben rámutattam, azt állítván, hogy lehetetlennek tartom, hogy kellő körültekintéssel főiskolánk saját erejéből is fenn ne állhasson. Különösen hosszas számítással mutatja ki a *Vay-Mocsáry*-alap csekély és majd csak 39 év múlva használható jövedelmét. Kiszámítja azt is, hogy főiskolánknak mintegy 100,000 frt kell az építkezésre s évi 20—30,000 frt az évi szűkséglek fedezésére. Hát én megvallom, nem szeretek ilyen nagy számokkal dobálózni, különösen nem a nyilvánosság előtt, mert nem szeretném, ha ismét „a fejemre olvasná” valaki azt az előterjesztést, melyek a tanári kar közbejöttével 1894-ben, midőn a mi fizetésünk rendezéséről is szó volt, a gazdasági választmány a szűkséglek fedezéséről készített. Abban a 4 párhuzamos osztály felállításának szükségletét 5824 frt évi kiadásban s 2000 frt egyszersmindenkori kiutalásban állapítottuk meg s az azóta megadott korpótlékok, fizetés-emelések összegét s a két, már azóta szintén felállított akadémiai tanári szék szükségletét 10,822 frtban mutattuk ki. És a mi aztán legalább előttem feltűnő, az az, hogy akkor éppen az általam megnevezett jövedelmi forrásokat mutattuk ki olyanoknak, melyekből szükségleteinket fedezhetjük, hozzáadván még az istvánházi birtok évi 7000 frt valószínű béremelkedését. A gazdasági választmány munkálata, melynek készítésében D. B. barátom tevékeny részt vett, így végződik: „Ezen összeg az tehát, melyre főiskolánknak részint ma, részint a közel jövőben szüksége van, ha több, mint 300-dos tradíciótól eltérni nem akar s a mai kor által tőle méltán megvárt követelések elől el nem zárkozik. A jelzett összeg egy általában nem oly nagy, hogy azt némi jó akarattal és buzgósággal előteremteni ne lehetne. *Nincsen tehát ok arra, hogy szeretett főiskolánk jövője felett kétségbeessünk!* Hiszen a

fennebb kimutatott pozitív jövedelmek ezen szükséglet nagy részét úgy is fedezik; a felsorolt s biztos számításán nyugvó várandóságok pedig, *bőven fedezni fogják a még mutakozó szükségleteket*, sőt előttünk ezen várandóságokra, főiskolánk tekintélyes vagyonára és magas hitelére alapított ügyes pénzügyi művelettel minden szükségletek most a közel jövőben *könnyű szerrel megvalósíthatóknak* látszanak. És csakugyan 3 év eltelte alatt folyóvá tettek az ötödéves korpótlékok, feljebb emeltett 400 frttal a jogigazgató és 200 frttal a pénztárnok fizetése s felállított az 5-ik theologiai és 8-ik jogi tan-szék. Ezeket látva és tapasztalva, azt hiszem senki sem vádolhat engem jogosan azért, ha abban a meggyőződésben élek, hogy főiskolánk szükségleteit — de nem fényűzéseit — saját jövedelméből is képes fedezni, ha ma még nem, de a közel jövőben!

Én az államsegélyt igénybe nem venném, mert azt az általam előadott okoknál fogva, melyeket a D. B. cikke után is alaposnak és aggasztóknak vélek, főiskolánkra nézve veszélyesnek tartom. Nem venném igénybe mindaddig, míg szükségünket és jövedelmi forrásainkat alaposan át nem vizsgáljuk s míg meg nem győződünk arról, hogy esetleges végszükségünkben a magyarországi protestánsok nem hajlandók segélyünkre jönni. Mert hiszen jól tudjuk, hogy egészen a legújabb időkig a mi főiskolánk „*a magyarországi helv. kitvallásúak sárospataki főiskolája*” volt, melyért lelkesedni és áldozni mindenkor készek voltak.

Ebben a véleményben volt 1894-ben a sárospataki főiskola tanári kara is, midőn ismeretes memorandumában a következő indítványt tette. „Iskolánk több, mint negyedfélszázados történetében azóta, a mióta a fejedelmi gazdagsággal és bőkezűséggel intézkedő pátronusokat töltünk a nemzet gyászos végzete elragadta, akár a további fenntartás, akár a tovább fejlesztés szüksége állt elő, a magyar protestáns egyház, a mely iskolánkat állandóan egyik feltékenyen őrzött kincse gyanánt tekintette, mindig segítségünkre sietett s azokért a szolgálatokért, a melyeket e tanintézet az egyház és haza javára teljesített, nemes áldozatkészségének nem ritkán fényesen megnyilatkozó tanusításával adózott, mert tisztán s világosan látta, élénken érezte, hogy méltán feltékenyen őrzött autonómiájának, az önrendelkezési jogának ép, csorbítatlan fenntartása az önségély elvéhez való szigorú alkalmazkodással szoros összefüggésben áll; ez elv szellemében való eljárás pedig testületekre s egyénekre nézve jelentékeny áldozatok tétele nélkül nem történhetik meg. A legutóbbi embernyom, a most élő magyar protestáns nemzedék ily áldozatot iskolánk részére még nem hozott, hanem élvezte azon javak gyümölcsét, a melyeket az előző nemzedékek vagy egyes nagy lelkű alapítók áldozatkészsége tanintézetünk részére összehozott. Mély tisztelettel indítványozzuk tehát a nagytt. és tek. igazgatótanács előtt, hogy hívja fel a főtiszteletű egyházkerületet arra, hogy miután tanintézetünk életbevágó érdekei s számos szükségei a hathatós és gyors segélyt követelik, forduljon egy lelkes felhívással a hazai protestáns közönséghez s helyzetünk iránt kellőleg felvilágosítván, ennek áldozatkészségét vegye igénybe. Nem hihetjük azt, hogy annál a buzgó áldozatokra kész és a kulturális érdekek iránt oly fogékony protestáns közönségnél, a mely köz-művelődési intézeteit még mindig a régi, hagyományos feltékenységgel őrzi, főtiszteletű előjáróságunk komoly felvilágosító s felhívó szava siket fülekre találna, főképp most, midőn *hazai közállapotaink úgy alakulnak, hogy nekünk protestánsoknak összes intézményeink teljes ép-ségben való fenntartásának szükségét s egyházunknak isko-*

lával való szoros együvé tartozását kétszeres, sőt sokszoros élnkséggel kell éreznünk.”

Az én véleményem most is ez, a mit tanári karunk 1894-ben egyhangulag magáénak vallott. Ennek az érzésével állítottam azt, hogy *sárospataki főiskolánknak szabadnak. önállónak kell lennie mindaddig, míg önálló kath. intézetek vannak hazánkban.*

Én nem hiszem, hogy a nt. egyházmegyék is ki-mondanák az államsegély igénybevételét addig, míg az arra illetékes tényezőknek mindenekre kiterjedő alapos munkálataból meg nem győződnek arról, hogy a sárospataki ev. ref. főiskolát önállóságában tovább fentartani képesek nem vagyunk.

Buza János.

NECROLOG.

UJLAKY ISTVÁN

1842—1897.

Mult hó 25-dikén délután, egy koszorúktól mentes fa-koporsó körül néma fájdalomtól meghatottan imádkozott Sárospatak művelt közönsége egy igaz ember örök nyugalomáért.

Olyan beszédes volt az a cicomátlan fa-koporsó! Virág-erdő és aranybetűs szalagok hiányában szinte közelebb éreztük magunkat a koporsóban nyugvó ember-társunkhoz s a míg könnyes szemeinken át odatapadt lelkünk az igénytelen alkotmányra: úgy tetszett, mintha suhogó szárnyakon oda röppent volna annak fedelére az Urnak angyala és a boldogult nevében megáldotta volna annak mély bánattól roskadozó, édes, hú társát, hogy nem engedte őt életével való ellenmondásba jutni a halálban!

Az *Ujlaky István* életéhez fakoporsó illet, — koszorútanul.

A mióta ura volt akaratának s irányozója érzelmeinek, senki, soha nem látta őt a hiuság vásárában tolongók között; senki soha ott, a hol versenyt futnak az emberek a veszendő holmikért s csinált fényből tonnak homlokukra hamis glóriát. A kisded szülői ház emléke, a tisztességgel élt és becsületben elhalt, egyszerű jó szülők lelkének átöröklése; az örök természetnek általa jól ismert kincses bányája; a tudás birodalmában való nagy otthonossága, vagy csak Isten különös jó tetszése volt-e oka — ki tudná azt megmondani? — hogy ő nem ült fel a mohón rohanó világ szekereire s a század végi pusztító szelek át suhantak az ő jól vértetett lelkén — nyomtalanul.

Szánta inkább, mint kaczagta, de nem követte embertestvéreinek legnagyobb részét s bizony nem nagyon törődött vele, ha volt pályatársainak hintós paripái sarat fecskendeztek is egyszerű köntösére s ha észrevétlenül kellett is olykor-olykor elballagnia azok mellett, a kik az iskola falai között saru-szíjját sem merték volna megoldani.

Ő maga akarta, hogy fa-koporsóban, koszorúk nélkül menjen elpihenni szerettei közé s ez az akarata pecsége volt annak, hogy puritánismusa nem szeszély volt, de életelv s jellemének szükségszerű következménye.

Szegényebbek vagyunk mult hó 25-ike óta egy tipikus alakkal, egy szerény tudóssal, egy rendíthet-

len hűségű hivatalnokkal, egy, a kötelesség-tiszteletben telülmúlhatatlan férfi-jellemmel, s egy mintának is beváló hű férjjel s a szabadság és igazságnak egy meg nem rettenthető barátjával.

Mindenkor fájdalmas volna ez a veszteség, ma sokszorosan az, mert az antique jellemek kivesző-félen vannak Sárospatakon is, mint egyebütt.

* * *

Itt született a boldogult a bodrogszparti Athenaeum 1842 május 3-ikán. Atyja jó hírű kovács-mesterember volt s fiaival a kezök ügyében lévő collegiumban kívánta megszereztetni jövődjüknek kulcsát, miután a népiszkolában biztató fejlődésnek indultak.

A kitűnőleg végzett gimnáziumi pálya után, Pista az 1863—64-dik évben belépett az akadémiába, az u. n. philosophusok közé s kitűnő maradt itt is, mint 49 társa között a 3-dik. A következő évben ott találjuk nevét a theologus ifjak sorában az érdemsorozatnak ugyanazon a fokán, de — ki tudja miért — a harmadik akadémiái évre már átcsapott a joghallgatók közé s előbbi két éve betudatván, vasakarátával s bámulatos szorgalmával egy év alatt a jogakadémia összes tantárgyaiból kitűnő osztályzatot szerzett magának.

Mi, a kik bizonyos távolból ugyan, de ismertük őt életének e forduló pontján, mintha most is ott látnók a főiskolai kert ecet-fái mellett könyvébe mélyedten járni és ülni s mintha ma is hallanók a csodálkozással ejtett szavakat, a melyekkel pályatársai jellemezték a merész ifjú vállalkozását, de a kiről ők is erősen hitték, hogy győzelemmel kerül ki a munka árvaiból.

Mint végzett jogászt jó ismerői is arra sarkalták s talán a saját lelke is arra ösztönözte, hogy a fővárosban keressen tért sokat ígérő tehetségének. Oda ment. Talán a zibongó élet, talán a naponként látható szédelgések, talán becsületes lelkének lassan fejlődő vágyai, vagy — mint többen állítják róla — egy árverés lélekrajzó jelenetei, oly átalakító hatással voltak gondolkozására, hogy a sok verejtékezéssel szerzett jogi ismereteit, korábban gyűjtött philosophiai és theologiai ismereteihez fiókolva, — Selmecbányára költözött, hogy ott az erdészeti akadémián új irány felé indítsa életének bizonytalankodó hajóját.

Mindenre elégséges lelki erejével megbirta az új pálya terheit is s a természet titkainak kutatása — úgy érezte — egészen neki való s őt boldogsággal kecsegtető foglalkozás. Az erdők titokteljes suttogása édesebbé vált neki az emberek locsogásánál, a vadak üzése a keltábu állatokkal való vesződéseknél, a virágok tanulmányozása, titkaik ellesése a földi lények mosolyánál s haladt belebb és belebb az erdők ismeretében, a természet szerelmében s olthatatlan tudomány-szomjával annyi tudásra tett szert, a mennyi felülemelte őt pályatársai felett s képessé tette volna arra, hogy odaüljön valamelyik szakjabeli tanszékre és mint tanár hirdesse a tudomány igazságait és terjeszse a természet kultuszát.

Szerencsés véletlen volt, hogy pályája végétével a sárospataki közbirtokosság erdészeti állomása megüresedett. A közbirtokosságra volt ez szerencse, a melynek 20,000 holdas erdejéhez a szakember szemére és tudására — a hosszú tervtelen gazdálkodás után — égető szükség mutatkozott.

Ujlaky, a ki szerette szülőföldjét s halás tudott és akart lenni szülői iránt, készséggel jött szülőföldje szolgálatára s átvette itt egy nagy természeti kincsnek őrzését s küzdve előítéletekkel, nagyok, hatalmasok követelései ellen s védve a jogot és közérdeket az ingyen-

élőkkel, a rablógazdasággal szemben: — megmentőjévé lett a sárospataki közbirtokosság erdőségének.

Hogy miként tátotta reá száját a megfélekezett gonoszság s miként gyanúsította a visszaszorított élelmeség: — nem igen kutatta s miatta nem sokat fájt meg a feje. A jók tiszteletében egyre nőtt s meg volt lelkiismeretének bátorító és helyeslő ítélete, a mit ő a legjobbak tiszteleténél is többre becsült — saját lelkének nyugodalmaért.

Egész jelleme kidomborodott már, a mikor 20 évvel ezelőtt a sárospataki főiskola is rávetette szemét és melegen ajánlotta őt egy bizalmi állásra, ingyenes munkára. Akkor volt ez, a mikor a főiskola gazdálkodása is drága tapasztalatokkal volt összekötve és szükség volt itt is az élesen látó szemekre s megvesztegethetlen ellenőrzésre. Az újjászervezett gazdasági választmány nem tehetett okosabban, mint a mikor Ujlaky Istvánt is megválasztásra terjesztette fel. A megnyert bizodalmi állást a halás tanítvány szeretetével fogadta el és azzal töltötte be egészen haláláig. Voltak évek, a mikor hetenként több órán át kellett fárasztó gyűléseket tartania a gazdasági választmánynak: Ujlaky e gyűlésekről, nagy ok nélkül, sohasem hiányzott. Voltak idők, a mikor összegomolyodott ügyeket kellett tisztázni, gordiusi csomókat kibontani: Ujlakyt az ilyen kényes esetekben mindig odaültették a legfényesebb posztóra. Hivatali hűtlenség árnyékai vetődtek előre: a bizonyosság kipuhatólásánál Ujlaky István nélkülözhetetlen volt. Vesződni kellett kufár emberekkel, hamis sáfárokkal; becsülni kellett házakat, földbirtokokat, becsülni itthon, közelben és távolban: Ujlaky ment és végezte tisztét annyi hűséggel s olyan pontossággal, a mint senki más jobban és nemesebben.

A sárospataki főiskola örökre adósa marad Ujlaky Istvánnak s nevét soha sem említheti halás érzések nélkül.

Jellemének bizonyossága, hogy a mikor egy ízben a gazdasági választmány és igazgató-tanács között határsértési félreértések támadtak, Ujlaky István beadta lemondását a már szintén elhunyt Rik Gusztávval együtt, mivel bizalmi állást föltétlen bizodalom nélkül viselniök — önértük tilalma mellett — nem lehetett. A kerület újra visszakérte a főiskola kebelére mind a kettőt — az igazgató-tanács javaslatára.

Pár éve már, hogy egy némely küldetés elől a testébe fészkelődött betegség miatt, huzódoznia vagy éppen kitérnie kellett; de mihelyt annyi erőt érzett tagjaiban, hogy nagyobb félelem nélkül vállalkozhatott fárasztó küldetésekre: ment azonnal és híven tékozolta főiskolánkért idejét és lelki-testi képességeit. Bátran bocsátottuk, mert tudtuk, hogy érc-paizsszal van keble befedezve, a melyen megtörnek a kísértések gyémánt-hegyű nyilai is.

Igen, a kísértések! Ezek az anygalképű ördögök megkörnyékezték főként a közbirtokosság és más nagyobb uradalmak birtokainak rendezése vagy felbecslése közben. Kinek ne lett volna bátorsága aranyalmával megkínálni egy szerény külsejű embert, a kinek egész igénytelen megjelenése kihívás a megvásárlásra. Ezreket dobott el magától és százezreket mentett meg olykor másoknak és ő maga s áldott lelkü neje, ifjú korának ábrándképe (a kit azonban csak mint özvegyet tehetett magáévá) boldogan éltek a magok keveséből és — Isten segítségével — gyarapodtak lassan a földiekben is.

A legközelebbi képviselő-választáson még ott volt egész lelkesedésével — a függetlenségi párt táborában.

Az irtózatot vesztegetések hírére elfogta lelkét a honfi bánat és ő — a kevés szavú férfi — harsogott a modern stréberek, a megvénült ifjak, a baromi módon megvehető felséges nép ellen s a kik hallottuk, sohasem fogjuk ezt az ő szent felháborodását elfelejteni. Ő volt ekkor is, ebben is egészen.

Néhány hónap óta rohamos fonnyadásnak indult. A szigorú hivatalos kötelességen felül alig úzhatta már főbb kedvteléseit: a nyelv kincsek gyűjtését* és a tekejátékot is. Fájt látni őt ott a polgári olvasó-körben, megszokott helyén, a honnan az ifjú nemzedéket annyi szeretettel oktattatta; fájt tudni, hogy olyan kínosan fészkelődik s aztán el-el marad s végre pedig nem jön el többé.

Valaki hiányzott neki, a mióta Trócsányi Bertalan olyan szomorú hirtelenséggel elhunyt. S elment utána az örök találkozásra.

Csak egy jegyzőkönyvet szeretett volna még megírni a város közbirtokossága számára, a melynek ügyét ő ismerte legmélyebben s ő jegyezte leghívebben. Ezzel tépelődött halálos ágyán, a hol úgy viselte magát, mint egy valódi hős. Látogatóit hazaküldte a munkára, hogy ne lássák az ő vívódását s ne hallják esetleg fájdalmas nyögéseit. Hű neje fájdalmasan mosolygó képét simogatta s azzal a biztató reménnyel hunyta be szemeit január 23-án éjfél-tájon az örök álomra, hogy jobban lesz és bevégzi, a mi bevégezetlen.

* * *

Bálint Dezső lelkész maga is zokogva mondott imát az igaz ember koszorútan koporsója felett, a mely körül a gyászoló családon kívül testületileg jelent meg a közbirtokosság, a város, az egyháztanács és a főiskolai tanári kar, hogy könyvek között áldják a hűnek, a felelhetetlennek emlékeztét, a közbirtokosság saját halottjának tekintette s így temettette el. Legyen élete példa s emlékét őrizze köztünk hű emlékezet.

ry.

IRODALOM.

* **Protestáns Szemle.** Irodalmi társaságunk folyóiratának I. füzeté kissé késve, megjelent a következő tartalommal: *Paksi K. György* püspök, Földváry Lászlótól, — *Állam és egyház viszonya*, Csiky Lajostól; *Felelős-e a ker. vallás a népek bollásaiért?* Ruzskey Gyulától, — hazai egyházi szemle, hazai és külföldi irodalom s mint új rovat: a bírálat és ismertetés céljából beküldött könyvek sorozata. Ez a IX-ik évfolyam, az első 1889 ben adatott ki.

* **A „Prot. Pap”** immár XVIII-ik évfolyamába lépett szakközlöny f. évi I-ső számának tartalma: 1. Vers, Sántha Károlytól. 2. Egy falusi pap gondolatai címmel vezércikkelyféle kezdődik, a mely helyzetünket, mind a theologiai irányok, mind a lelkészi teendők tekintetében zűrzavarosnak mondja; elítéli a hívek házankénti látogatását és az esteli összejöveleteket; ajánlja az „áldott középutat,” az igehirdetést és az egyházi fegyelmet; végül pedig ezt mondja: „A mi prot. egyházunk olyan hadsereg, a melyben a tisztikar a legszigorubb fegyelem alatt áll, hanem a közlegénységnek minden szabad.” 3. Egyházi beszédek: kettő Gerock után, egy Porubszki G. után és egy eredeti Szabó József szalonai lelkésztől. 4. Egy poétás esketesi beszéd és imádság Viski Gyula siklódi paptól. 5. Törvények és rendeletek tára Kund Samutól és a szokásos apróságok. — Előfizetési ára egész évre 4 frt, mely Kölesdre (Tolnam.) küldendő.

* Munkatársa volt a „Nyelvőr”-nek s utóbb a zemplénmegyei „Adalékok”-ba is dolgozott. Lapunk is közölt tőle egy pár régiséget.

Mi a magunk részéről arra kérjük az érdekes szerkesztőket, úgy az irodalom, mint a szószerkésztés érdekében, hogy a dolgozatok megválasztásánál szigorúbb kritikát alkalmazzanak!

* **A dunántúli ref. egyházkerület** mult évi közgyűlésének *jegyzőkönyve*, mintegy 25 ívre terjedő hatalmas kötetben jelent meg, Körmendy Sándor kiadásában. (Talán szerkesztésében?) A rendes jegyzőkönyvi részt „Függelék” és „Életrajzok” követik. Az előbbi magába foglalja Antal Gábor püspök nagy körültekintéssel és kormányzói bölcseséggel megírt püspöki jelentését, majd Pap Gábor felett tartott magvas, szép és hű emlékbeszédét. Ezek után a püspök-iktatáskori beszédek következnek és pedig a Kis Gáboré, elő- és utóimádsággal; a Szász Károlyé, mint iktató püspöké, szintén imádsággal, a melyekhez az Antal Gábor emelkedett szellemű, magasan járó beszéde és gyönyörű imádsága csatlakozik. A püspök-iktatás újabb keletű tünetei között is figyelemre méltó jelenség az, hogy az iktató püspök a kézrátétel által *Krisztus és az anyaszentegyház áldását adja* (?) a terdeplő püspökre, testvéri csókjával **a magyar ref. püspöki karba fogadja** (?) és végül az espereseket felkéri, hogy miként ő, úgy ők is kézfogással *foglalják magukhoz*, t. i. a felavatott püspököket. (?) Az utóbbi, vagyis életrajzi részben a kerület elhunyt jeleseinek: Pap Gábornak, Beöthy Zsigmondnak, Stettner Ignácnak, P. Szabó Károlynak életrajzai, végül az egyházkerületi lelkészi értekezlet jegyzőkönyve olvashatók. A jegyzőkönyv tehát, mint olvasmány is nagyon tanulságos és sok-sok lapja nyújt bő anyagot az eszmélkedésre.

* **A Radáosi György** volt szerkesztő tiszteletére készített „Emléksorok” (terjedelme két ív) még kapható 25 krért s az Irodalmi Kör pénztárnokától megrendelhető.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** *Nagy Sámuel*, a jándi ev. ref. egyháznak köztisztviselőjében álló lelkésze január 30-ikán 69 éves korában elhunyt. A nagy kiterjedésű rokonságon s a pásztorát vesztett egyházon kívül a beregmegyei lelkészi kar is gyászolja az elhunytat, melyben előkelő állást foglalt el, mint legidősebb tanácsbíró s volt helyettes esperes. Legyen az elhunytak csendes nyugalma, övéinek könyeit pedig a vigasztalás Istene törölje le! — *Kovács Károly*, az abauji ev. ref. egyházmegegyébe kebeleztet nagyidai egyházlelkésze a mult hó 27-ikén 74 éves korában végezte be földi életét elhunyt. Az Úrnak buzgó munkása immár megpihen a fáradalmak után, várván az igazaknak megígért jutalmát!

— **A sárospataki főiskola köréből.** A második félév a theol. és jogakadémián február 10-ikén kezdődik, az előző két napon a jelentkezések és beiratások végeztetnek. — Február 14-ikén *Melanchton* születésének évfordulója alkalmából ünnepélyt rendez az ifjuság. — A júniusi zárünnepélykor az akadémiai tanári kar megállapodása szerint néh. Kun Béla jogtanár felett Dr. *Finkei József* fog emiélbeszédet tartani, ki az elköltözött kartárral együtt jött a főiskolához 1885-ben. — A szeniori hivatallal járó kötelességeket *Vass János* theol. s.-tanár vállalta magára, ki a mult évben példás pontossággal töltötte be ezt a nagy felelősséggel járó állást. A gymnasium vezetésével a theol. tanári kar beleegyezésével *Gecse Lajos*, IV. éves hittanhallgatót bizta meg a köziskolai szék.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje** az 1896—97. iskolai év második felére. A) *A vallás- és egy-*

háztudományi szakban: 1. WARGA LAJOS, rendes tanár, előadja a) *A keresztyén egyház történelmét* (a reformáció után, folytatva), hetenként 4 órán, b) *A magyar prot. egyház történelmét* (folytatva), hetenként 2 órán. 2. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: a) *Az új-szövetségi irodalom történetét* (folytatva), hetenként 4 órán, b) *A bibliai vallástant*, hetenként 4 órán, c) *Jézus beszédei*: hetenként 1 órán. 3. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, ez évi akadémiai s közigazgató előadja: a) *Az ó-szövetségből a Leviticust* (fordítva és magyarázva, folytatva); hetenként 3 órán, b) *Az új-szövetségből a Pásztori leveleket* (fordítva és magyarázva, folytatva); c) *Az ó-szövetségi kánon történetét* (Isagogika, folytatva); hetenként 3—3 órán, d) *Ó-szövetségi szemináriumot tart* hetenként 1 órán. 4. DR. TUDÓS ISTVÁN, rendes tanár, ez idei szakelnök, előadja: a) *A ker. erkölcsant* (elvi rész), heti 3 órán, b) *A ker. dogmatikát* (folytatva) heti 2 órán, c) *A ker. dogma-történetet* (folytatva) heti 2 órán, d) *A vallásbölcseletet* (folytatva) heti 3 órán, e) *Strauss és Renán, mint Jézus életének trói*, (speciál coll.) heti 1 órán, f) *Dogmatikai szemináriumot tart* heti 1 órán. 5. NOVÁK LAJOS, rendes tanár, a főiskola lelkésze, előadja: a) *A liturgikát és katechetikát* hetenként 4 órán, b) *Gyakorlati theol. szemináriumot tart* hetenként két órán. B) **Bölcseleti szakban:** 1. SZINYEY GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *Az újjászületés (1772–1807.) irodalom történetét, főtekintettel a költészetre*; hetenként 4 órán, 2. *A tanítástant* (különös rész); hetenként 2 órán. 2. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár előadja: 1. *A bölcselet történetét* (Új kor, folytatva) hetenként 4 órán, 2. *Philosophiai encyklopédiát*, hetenként 4 órán, 3. *A tragikum és komikum a képzőművészetekben és a költészetben*, hetenként 2 órán, 4. *A német nyelvet*, hetenként 2 órán. 3. DR. ILLYEFALVI VITÉZ GÉZA, rendes jogtanár előadja: *A legújabb kor történetét*, heti 4 órán. 4. VAS JÁNOS, theol. segédtanár és főiskolai alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit* (folytatva), hetenként 4 órán, 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet* (folytatva), hetenként két órán. 5. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt, az egész theol. ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenként 1 órán. 6. NAGY GUSZTÁV, rendes theol. tanár tanítja: *Az angol nyelvet* hetenként 2 órán. 7. DR. RÁCZ LAJOS, gimn. rendes tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenként két órán. C) **A jog- és államtudományi szakban:** 1. SZÁNTÓ GYULA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: a) *A római jogot* (folytatva) hetenként 8 órán, b) *A római örökösödési jogot* (special-collegium) hetenként 2 órán. 2. BALLAGI GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, a magy. tud. Akadémia levelező tagja stb., rendes jogtanár, előadja: a) *A magyar közjogot*, heti 6 órán, b) *Az európai nemzetközi jogot*, heti 3 órán, c) *A harc-jogot*, (special collegium), heti 1 órán. 3. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: a) *A peres és perenkívüli eljárást*, (folytatva) heti 5 órán, b) *Bizonyítás a peres eljárásban* (special-collegium) heti 2 órán, c) *A magyar váltójog alapelveit*, (special collegium) heti 3 órán. 4. ZSINDEL ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: a) *Az egyetemes európai jogtörténetet*, heti 5 órán, b) *A protestáns egyházalkotmányt* (spec. coll.) heti 1 órán. 5. FINKEY FERENCZ, a jogtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, ügyvéd, rendes jogtanár, ez évi dékán előadja: a) *A büntető jogot* (folytatva) heti 5 órán, b) *A magyar büntető eljárás alapelveit* (spec. coll.) heti 2 órán, c) *A bün-*

almazat tanát (spec. coll.) heti 1 órán, d) *Büntetőjogi szemináriumot tart* (spec. coll.) heti 1 órán. 6. MECZNER SÁNDOR, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: a) *A magyar magánjogot* (folytatva) heti 5 órán, b) *A magyar családi jogot* (spec. coll.) heti 2 órán. 7. ILLYEFALVI VITÉZ GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: a) *Magyarország és Ausztria statisztikáját* heti 5 órán, b) *Az európai államok statisztikáját* (special collegium) heti 1 órán c) *A legújabbkor történelmét* heti 4 órán. 8. SZABÓ SÁNDOR az államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: a) *A pénzügytant*, heti 4 órán, b) *A gyakorlati közgazdaságtant*, (special collegium) heti 2 órán, c) *Az államszámvitel tant* (special collegium) heti 3 órán, d) *A jövedéki kiadások tanát* (special collegium) heti 1 órán. 9. KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos előadja: *A törvényszéki orvostant* heti 2 órán. 10. SZÉKELY GYÖRGY, a bölcseleti tudományok doktora, akadémiai rendes tanár, előadja: a) *A bölcseleti encyklopédiát*, heti 4 órán, b) *A bölcselet történetét* (új-kor) heti 4 órán, c) *A tragikum és komikum a képző művészetekben* heti 2 órán, d) *A német nyelvet* heti 2 órán. 11. P. NAGY GUSZTÁV, theol. rendes tanár, előadja az angol nyelvet heti 2 órán. 12. RÁCZ LAJOS, a bölcseleti tudományok doktora, gimn. rendes tanár előadja: a francia nyelvet heti 2 órán.

— **Mensa academica.** A budapesti egyetem hallgatói számára e hó 2-án megnyílt a hat évvel ezelőtt tervezett u. n. diák asztal, mely lehető olcsó étkezésben részesíti a jelentkezőket. Az első alkalommal megjelent a kultuszminiszter is s lelkes beszédet intézett az ifjúsághoz, tudtára adván, hogy a kormány a legjobb indattal viseltetik a jótékonykezű egyesület iránt, mely sok szegény sorsú ifjúnak lehetővé teszi a könnyebb megélhetést. 80 ezer forint alaptőkével, 260 taggal indult meg a mensa, melynek őszintén kívánhatjuk, hogy gyűjtse maga köré az összes egyetemi hallgatókat s a mulató helyek helyett ez legyen a találkozási pontjuk.

— **A sárospataki ev. ref. egyh. énekkar által f. é. jan. 23. tartott mulatság alkalmából utólag fölülfizetni szívesek voltak:** Lipcsey Józsefné asszonyság 2 koronát; Csécsi Nagy Pál úr 4 kor és Nagy Gábor úr 2 kor. Fogadják a nemes czél nevében a rendezőség hálás köszönetét. (Az itt nyugtázott összeggel a tiszta jövedelem 85 korona 26 fillér.)

Nyilvános számadás és köszönet. Az özdi vas- és acélgyári műhelyszemélyzet ifjúsága által jan. hó 24-én az ev. ref. templom építési alapjának gyarapítására rendezett táncvigalom alkalmával felülfizettek a következők: Marton György, Jesó György 5—5 frtot, Lázár Zoltán, Ferjencsik Miklós 4—4 frtot, Csomós Béla, Ábel Gyula, Gálócsy Árpád, Dr. Róth Jónás, Zombory István, Ablonczy István 3—3 frtot, Pasiczky András 2 frt 50 krt, Tóth János, Ulreich Jenő, Quilin Arthur, Markó Gusztáv, Dr. Grundmann Frigyes, Luczak István, özv. Izsó Györgyné, Szikorszky Gyula, Szikorszky Béla, Gyürky Gyula, Klaniczay László, id. Gercser Ferenc, Boskó József, Osváth Zoltán 2—2 frt, Lenkey József, Héthy Lajos, Héthy Gusztáv, Csomós Bertalan, Benyo Géza, Kishonthy Ákos, Szabó János, Kürthy Antal, Dr. Erdődy Kálmán, Dr. Úthy István, Dr. Dambrovsky Imre, Csutor József, Vanick Gyula, Szkaliczky Gábor, Gál Jenő, Tersánszky István, Kolosy István, Meiszler György, Muzslay István, Quilin Ferencz, Vas Sándor, Büdy János, Szabó József (Szalonna), Krajcsovicz N. 1—1 frt, Tarokkozó társaság 1 frt 60 kr., Vasas Daniel, Tóth Bálint, Csete János, Skerlecz József és Szepsy Lajos 50—50 krt. Felülfizetések összege: 94 frt 60 kr. Összes bevétel volt: 255 frt 10 kr. Kiadás: 67 frt 35 kr. Tiszta jövedelem: 187 frt 75 kr. Fogadják, úgy a kegyes adakozók, mint a buzgó rendezőség egyházunk presbyteriumának hálás köszönetét. Özd, 1897. január 28-án Osváth Zoltán. ev. ref. lelkész.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Melanchton Filep.” — „Az abaúji indítvány.” *Révész Kálmán.* — „Észrevételek a gazdasági ismétlő iskola kérdésére.”
Vadászy Pál. — „Fekete József emlékezete.” *Olajos Pál.* — „Vegyes közlemények.”

MELANCHTON FILEP.

„Omnia, quae ad praeclarissimam existimationem et
summam laudem pertinentia optari ab homine fas est, ei
contigerunt.”

Camerarius (De vita Melanchtonis. XXI.)

A művelt prot. világra nézve emlékezetes nap az 1897-ik év febr. 16-ika, mint a mely négyszázadik évfordulója *Melanchton Filep* születésének. Lélekben ünnepelünk, a mint illik s emlegetve a rég múlt időköt, a mikor a forrongások tüzeiből a megtisztult gondolkodás, a megnemesedett érzület állt elő: mintha éreznők a mai kor hétköznapiaságában is ama nagy alakok varázserejének hatását, kik az emberiség számára új korszakot teremtettek, új életösvényt nyitottak meg.

Új élet nyílt meg, a melynek megindításában tevékenyen munkálkodott, kitartóan működött *Melanchton Filep* is, ki *Luther* oldala mellett az eszmék megtestesülésének, a gyakorlati életbe való átvitelének volt fáradhatlan, igazán hivatott munkása, eszközlője.

Bilincseket kellett összetörni, kötelekeket szétszakgatni, melyek a lelkiismeretet nyugözték le, az Istenhez vágyódó lélek szárnyalását gátolták s a nemes munkában, mely bilincseket tört, zúzott szét, köteleket bontogatott, ott volt *Melanchton Filep* is s tudásának mélységes gazdagságával, gondolatainak magas röptével megtalálta a helyes formát, melyben az új szellem által tört úton a lelkiismeret szabadsága, a buzgólkodni vágyódó lélek imádsága helyet foglalhatott s megnyilatkozhatott.

Izgatott a lélek szabadsága érdekében a lélek nemes szenvedelmétől hajtatra az egyik s az izgatás következtében beállott üdvös változásokat állandósította a másik. A bátor, a vakmerő, a mindenre képes *Luther* felkorbácsolta az indulatokat; a szelid, olvadékony, sima *Melanchton* lecsendesítette a támadt viharokat, adván formát, mely a lényegest magába ölelte s lett a gyökér, melylyel táplálkozhattak a lelkek.

Szónok, a legnemesebb fajtából való, *Luther*, ki a népet, mint hangszert használta; rendszerető praktikus ember *Melanchton*, ki a vezér munkájának következményeit a vezér teljes megelégedésével összegezi, hogy általa a nép üdve s boldogsága valóra váljék.

Vezér *Luther*, ki gazdag képzelő erejének segítségével eszméket vet felszínre, azokat felszínen is tartja, de megmaradásukat nem bírja eszközölni épen képzelő tehetsége miatt; munkatárs *Melanchton*, ki a dicsőségben együtt osztozik a vezérrel, mert gondolatainak legigazibb tolmácsa, leghelyesebb megvalósítója.

S mi utódok, mikor *Melanchton* emlékezetének szentelünk pár pillanatot, ne feledjük, hogy a megújhodásnak olyan egyénre is volt szüksége, mint *Melanchton*! Nemes, kifogástalan jellem, alapos készütségű, az ellenfelek által is elismert tekintélyű egyén! A tudományos készütség volt fegyvere, melyet az is tisztelt, ki a megújhodást veszedelemnek tartotta. Ma is a tudományossággal

párosult vallásosság az, a mely minket protestánsokat, Melanchton szellemi testvéreit, tiszteltté tehet ellenfeleink előtt. A hitnek, melyet olyan sokan megcsúfolnak, olyan sokan megvetnek, vagy legalább is kinevetnek, a tudomány fegyveres társa. Hit és tudomány ölelkezett *Melanchtonban* épúgy, mint a rokon szellemű *Zwingliben* s mindkettő a köztisztelet tárgya volt!

Ma, a mikor látjuk, hogy a múltak sok részben feledésbe mennek, mi protestánsok annál erősebben elevenítsük fel a múltak emlékét! Dicsőséggel teljes a protestántizmus multja, mert nem az *egyéni*nek, hanem az *egyetemes*nek volt a melegágya. Ha a keresztyénségre a maga tisztaságában áll az, hogy az emberiség üdvét, boldogságát kívánja előmozdítani, áll ez a protestántizmusra is, mint a keresztyénség valódi céljáért buzgólkodó világtörténeti szerepet vivő faktorra, melynek mindig az képezi a törekvését, hogy az emberek boldoguljanak; ne az egyesek, hanem az egész; ne az egyén, de az egyetemes!

Melanchton szellemének fénye, mely munkáiból annyi idő, négyszáz év eltelté óta is, ragyogva sugárzik felénk, világítsa be továbbra is azt az utat, melyen a protestántizmus eddigelé járt. A szeretetnek ama jótékony melege, melyet az Idvezítő példája nyomán, *Melanchton* annak idején éreztetett a körülte levőkkel, a melynek emléke mind máig fennmaradt: legyen a protestántizmusnak az az ereje, mely a szétszórt csontokat is összehozza s azt a magasztos eszmét, melyért épen *Melanchton* lelkesedett, a melyet épen ő pártolt a legvitásabb, a véleményeket egymástól a legmesszebb eltávolító kérdésben: az unio eszméjét e magyar hazában megvalósítja!

Az lenne a *Melanchton* szellemének igazi diadala, ha a protestántizmus két ága összeforrna, elválaszthatlanul összenőne! A világosság mesterének, *Melanchtonnak* emlékezte legyen megünneplelve az által, hogy itt e magyar hazában, széles e világon február 16-ikán a protestánsok egymás keblére borulva, szivök dobogását hallva, meggyőződésszerűleg kívánják: legyen unio!

Ha hódolni akarunk, ha méltóan óhajtunk emlékezni: legyen ez a hódolat jele, az emlékezésnek igazi lényege!

Az abaúji indítvány.

— Új lelkészek segélyezése, ker. gyűlések állandósítása. —

Mint egyházkerületünk legutóbbi őszi közgyűlésének jegyzőkönyvében, az 55. pont alatt látható, az abaúji egyházmegye egy kettős indítványt terjesztett az egyházkerületi közgyűlés elé, melyet ez, hozzászólás végett az egyházmegyéknek adott ki, véleményöket a jövő tavaszi ker. közgyűlésre bevárván.

Az indítvány tartalma és célzata nem csak az idézett jegyzőkönyvi pontban, hanem a »Sárospataki Lapok« múlt évi 36. számában is ösmertetve van. Adjunk az új lelkészeknek önálló pályájok kezdetén bizonyos segélyt s evégre szüntessük meg a kétévenként tartatni szokott u. n. vándorgyűléseket, ez röviden a kérdéses indítvány lényege.

Az indítványnak mindkét oldala az egyház beléletére tartozik. Ennek dacára Réz László úr, ki e Lapok múlt évi 44—46. számában »Az egyház beléletére vonatkozó tiszáninnyi indítványok«-ról értekezett, az abaúji indítványt egyetlen szóval sem érintette. Miért? nem keresem az okát; ő tudhatja, én nem. Ez a hallgatás és mellőzés azonban legkevésbé sem tart vissza attól, hogy ez indítvány megvalósítására jelen cikkemmel alkalmat szolgáltassak, illetőleg ezen köztudomás szerint eredetileg általam tett indítvány bővebb megokolására vállalkozzam.

Mindenekelőtt szükségesnek tartom a dolog historicumát előadni. Az indítványt eredetileg a kassa-vidéki lelkészi körnek múlt nyáron tartott ülésén én tettem, honnan az, közhelyesléstől kísérve, áttétetett az aug. hó 31-én tartott lelkészi értekezleti közgyűlésre, mely szintén köztetszéssel fogadván az indítványt s annak mielőbbi életbeléptetését melegen óhajtván, azon kérelemmel tette át az egyházmegyére, hogy ezt a főtiszt. egy-

házkerülethez kedvező elbírálás és foganatosítás végett pártoló ajánlatával terjeszse fel.

Igy került aztán indítványom, most már mint a lelkészértekezlet indítványa, a szeptember 1—2. napjain tartott egyházmegyei közgyűlés zöld asztalára s tárgyalás alá vétetett a második napi gyűlés vége felé, amikor már a gyűlési tagok száma erősen megfogyatkozott. És ekkor az a különös eset történt, hogy az indítvány heves ellenzésre talált egy pár olyan tisztelt lelkésztársam részéről, kik a két nappal azelőtt tartott lelkészértekezleti gyűlésen szintén részt vettek, azonban az ott nyilvánuló »köztetszéssel« szemben az indítvány ellen akkor egyetlen hangot sem szóltak. Az indítvány mellett igen erősen ki kellett tenni magamat, hogy az a nyilvánuló erős ellenzéssel szemben, némi módosítással mégis elfogadtassék. Ugyanis nevezett közgyűlés jegyzőkönyvének 23. pontja szerint »egyházmegyei közgyűlésünk a tervezett segélyalap felállítását szívből óhajtja s e végből az indítványt a főtiszt. egyházkerületi közgyűléshez felterjeszti, a nélkül, hogy az ajánlott kiviteli módozat (t. i. az u. n. vándorgyűlések megszüntetésének) érdemleges méltatásába bocsátkoznék.«

Tartozom mindezt már csak azért is felemlíteni, mert a kerületi közgyűlési jegyzőkönyv 55. pontjából egyenesen az tűnik ki, mintha az abaúji egyházmegye már határozottan állást foglalt volna a vándorgyűlések megszüntetése mellett; holott — mint az idézett egyházmegyei határozatból látható — e tekintetben még érdemlegesen nem nyilatkozott.

Ezen szükséges előzmények után áttérhetünk a kérdés lényegére.

A lelkész, illetőleg segéd-lelkész-hiány már nem közelget felénk, de egyenesen elérkezett hozzánk. Az abaúji egyházmegyében legközelebb történt lelkészhalálozás után — úgy tudom — immár beállott. Nem soká várta magára — azt hiszem — a többi egyházmegyékben sem. Hogy a beállott nagy baj időltté ne váljék,

okvetlenül intézkedni kell az egyházi alsóbb és felsőbb hatóságoknak, hogy az elnéptelenedett theologiai akadémiák ismét népesebbekké váljanak s az évi szükségletet kielégíthessék. Erre nézve pedig *egyetlen út és mód a lelkeszi pályának úgy szellemi, mint különösen anyagi tekintetben való vonzóbbá tétele.*

Tagadhatatlan, hogy szemben a fenyegető jelenségekkel, egyes üdvös intézkedések már is történtek. Így legelső sorban az országos lelkeszi özvegy-árva gyámintézet felállítása; továbbá a 600, illetőleg 800 forintos minimumnak kilátásba helyezése, mely ígéret azonban, hogy mikor és mily alakban fog megvalósulni, még a nem is nagyon közeli jövő titka. Okvetlenül segíteni kell a káplánok mostani helyzetén is; azonban a kerületi bizottság által contemplált 100 frt minimum aligha mondható a baj gyökeres gyógyításának.

A kápláni évek nehéz aggályait, a félfizetéssel dotált helyettes-lelkeszi, illetőleg lelkeszi egy esztendő sanyaruságát, az önálló pálya kezdetének itt is nagy számmal levő nehézségeit, szerintem nagy mértékben oszlatná és könnyítené azon indítvány megvalósítása, hogy az új lelkesz hivatalába igtatásakor, első berendezkedésének fedezésére s háztartásának megkezdésére 100—300 frt vissza nem térítendő segélyt kapjon.

Az ilyen természetű segélyezés a r. kath. plebánusoknál, (kiknél pedig csak saját személyük jön tekintetbe s kik nem csak nem utalvák, mint mi, a család-alapításra, sőt egyenesen el vannak tiltva attól), a legtöbb egyházmegyében már régóta gyakoroltatik. A kassai püspöki megyében az „*új javadalmasokat segélyező egyesület*” 1884-ben alakult s ma már minden új javadalmas 300 forinttal megsegítve foglalhatja el plebániáját.

En nem hiszem, hogy akadna köztünk valaki, ki ezt az intézményt kívánatosnak és üdvösnek ne tartaná, s be ne látná, hogy annak megvalósítása nagyban hozzá járulna a lelkeszi pálya vonzóbbá tételéhez, különösen napjainkban.

De hát miként létesítsünk mi is egy ilyen segély-alapot? A római katolikus papok, *jövedelem arányában, önmagukat adóztatták meg hosszú éveken át, hogy a segélyalapot létesíthessék.* Nálunk erről, ösmert szegénységünk mellett, midőn a lelkeszek többségének a mindennapi megélhetés sorvasztó gondjaival kell küzdenie, még csak álmodni sem lehet. A gyülekezetek, az adózó nép e célból való újabb megterhelésére sem szabad gondolni, mert a megfeszített húr elpattan; csak nemrég is tapasztaltam, mint egyházlátogató, hogy az u. n. supplicatio váltság kivetése és behajtása mily nagy resensust keltett s milyen nehézségekkel járt egyes gyülekezetekben. Olyan forrás kell keresnünk, mely már meg van; mely a lelkeszek és gyülekezetek újabb megterhelésével nem jár. Ilyen forrásul pedig egészen alkalmasnak látszik, majdnem azt mondtam: önként kínálkozik, az egyes egyházmegyék *kerületi gyűléstartási pénztára.*

Igy érkezünk el a *vándorgyűlések*hez, illetőleg azok megszüntetésének kérdéséhez. A ki a célt akarja, annak az eszközt is akarnia kell; a ki óhajtja, hogy az új lelkeszek segélyalapja létesüljön, annak akarnia kell a vándorgyűlések megszüntetését is; *azon önként érthető feltétel mellett azonban, hogy e miatt egyháztársadalmi életünk és a közérdek semmi legkisebb hátrányt vagy sérelmet ne szenvedjen.* Vizsgáljuk tehát ebből a szempontból a dolgot annyival is inkább, mert e Lapok nagyérdemű volt szerkesztője, Radácsi György tisztelt barátom, a múlt évi 36. számban épen ezen szempontból tett megjegyzést a szerinte is *»nemes célú«* indítványra.

Ilyen módon — úgymond — ismét szűkebbre szorúlva a lelkeszeknek és világiaknak s általában a kerület-tenyezőinek találkozása, a kölcsönhatás jó alkalma s ezzel apadna újra az érdeklődés a mi közös ügyeink iránt s elvesztenők a vidékkel való összeköttetésünknek — mint kerület — ma még fennálló egyetlen módját is.

Ezen tekintélyes helyről és legnemesebb indokból származó ellenvetések méltán a legnagyobb aggodalomra indíthatnának bennünket a tervezett változtatással szemben, ha a testvér egyházkerületek példájából, *melyeknek viszonyai és életfeltételei nagyjában mégis csak ugyanazonosak a mieinkkel, azt nem látnók, hogy a vándorgyűlések megszüntetése már mindenütt megtörtént és pedig a nélkül, hogy a közügy valamit szenvedett, a vallásos buzgóság és érdeklődés legkevésbé is megcsökkenett volna.*

Meglepő jelenség magyar református egyházunk történetében, hogy a tisztes múltú kerületi vándorgyűlések intézményével legelőször az erősen konzervatív tiszántúli kerület szakított, a mennyiben ezen legnagyobb és legnépesebb egyházkerületünk már több, mint másfél-száz év (1735) óta állandóan Debrecenben tartja közgyűléseit!

A többi egyházkerületek azonban, több mint egy századon át, még mindig fenntarták vándorgyűléseiket, míg végre a dunamelléki 1860-ban, az erdélyi 1877-ben, a dunántúli 1890-ben állandósította közgyűléseinek helyét, az első Budapesten, a második Kolozsvárott, a harmadik Pápán.

A tiszántúli egyházkerület 160 éves gyakorlatán kívül a dunamelléki 37 éves és az erdélyi 20 éves gyakorlat kétségtelenül bizonyítja, hogy a vándorgyűlések megszüntetése az egyházi közéletben semmi legkisebb kárt vagy bajt nem okozott; mert ha okozott volna, bizonyára mindenütt előállottak volna a közügynek hivatott vezetői és őrei, felemelték volna szavukat a vándorgyűlések visszaállítása érdekében. Ez azonban — mint tudjuk — sehol sem történt; a mi kétségtelenül azt mutatja, hogy a vándorgyűlések megszüntetése, illetőleg a közgyűlés helyének állandósítása nemcsak a változott viszonyokhoz való alkalmazkodásból, de egyúttal az egyház érdekében és ennek javára történt!

Ugyanczt mutatják, bárha hosszabb átmeneti folyamatban, tiszáninneni egyházkerületünk viszonyai is, a mennyiben azokat a nyomtatott jegyzőkönyvekből megismerhettem. Tavaszi gyűléseit még a 60-as évek előtt Miskolcra, nyári közgyűléseit Sárospatakra állandósította kerületünk s csak őszi gyűléseivel vándorolt évről-évre. Az 1888-ik évi tavaszi közgyűlésre (67. sz.) *Fejes István* egy indítványt terjesztett be, mely a nyári közgyűlések megszüntetését, az őszi közgyűléseknek pedig felváltva Sárospatakon és az egyházmegyékben tartását, vagyis a vándorgyűléseknek csak minden második esztendőre leendő korlátozását contemplálta, a többek közt azért is, hogy *»az egyházmegyék... ezen túl minden 16-ik évben kellvén gyűlést tartaniok, könnyebbé nyervek.«* Az egyházkerület ez indítványt, véleményadás végett, az egyházmegyékhez tette le.

Az 1888-ik évi Szikszón tartott őszi közgyűlésre (13. sz.) beérkeztek az egyházmegyék véleményei; 6 egyházmegye pártolta az indítványt, 2 (az ungi és alsó-empléni) pedig ellene, vagyis a régi módozat megtartása mellett nyilatkozott. A kerületi közgyűlés szintén tárgyalás alá vévén az indítványt, Mitrovics Gyula főjegyző nyomós felszólalása dacára, ki a sárospataki nyári közgyűléseket feltétlenül megszüntetni nem akarta, 26 szóval 20 ellenében elfogadta azt. 1889-től fogva tehát felváltva tartattak az őszi egyházkerületi közgyűlések, egyik évben Sárospatakon, a másik évben az egy-

házmegyékben, azonban nem megszakítás nélküli sorrendben.

1889-ben volt Felső-Zemplénben (S.-a.-Ujhelyben).
1890-ben Sárospatakon.
1891-ben Miskolcon a püspöki jubileum alkalmával, ezt az egyházkerület tartotta.
1892-ben Torna tartotta, (de Miskolcon).
1893-ban Sárospatakon.
1894-ben Ungban (Nagy-Kapos).
1895-ben Sárospatakon.
1896-ban Gömörre következett volna, de az ünneplő sárospataki egyház kértére és meghívására itt tartatott meg.

Azonban a minden második évre korlátozott vándorgyűlések is, a nyolc egyházmegyét véve fel, egy negyedrészen illusoriusokká váltak, amennyiben *két egyházmegye (az alsó-borsodi 1887-ben, a tornai 1892-ben) a rákövetkező vándorgyűlést a tavaszi gyűlések állandó helyén, Miskolcon fogadta el!* Tehát az u. n. vándorgyűlések, minden valóságos és képzelt előnyeikkel együtt, két egyházmegyére, vagyis egyházmegyénk egy negyed részére nézve immár csupán névlegesekké váltak *s csakis hat egyházmegye az, hol a vándorgyűlésekről ténylegszó lehet!*

Ez az egyetlen jelenség szerintem a legerősebb, sőt megcáfolhatatlan bizonyosság a mellett, hogy a vándorgyűlések intézménye, a mai viszonyok mellett, túlélte magát. Alsó-Borsod és Torna intézkedése világosan bizonyítja, hogy a két egyházmegye Miskolcot tartja a közgyűlések legalkalmasabb helyének, s ha a vándorgyűlések továbbra is fentartatnának, nem tudom, hogy már a közel jövőben is, nem csatlakoznék e hozzájuk harmadik és negyedik egyházmegye?

Különben a kérdés most az egyházmegyék elbírálása alá kerül. Módjában lesz minden egyházmegyének legjobb tudomása és belátása szerint nyilatkozni.

A testvér-kerületek gyűléseik állandósításánál a központ felé gravitáltak. Tiszántúl, Dunamellék és Erdély, ha nem is törvény, de szokás által szentesített püspöki székhellyel bir s ma már theologiai akadémiaja is mindeniknek a püspöki székhelyen van. Dunántúl, bárha most már harmadik püspöke komáromi lelkész, a földrajzilag is központban fekvő főiskolai székhelyre, Pápára állandósította gyűléseit.

Nálunk Miskolc és Sárospatak a kerület központjai. Amaz traditio által szentesített püspöki székhely, legnépesebb gyülekezetünk, három lelkésszel, főgimnáziummal s főleánynevelővel; emitt a kerület személfénye, világító tornya, főiskolánk van, a tanári kar vezérlő phalanxával, s szintén tekintélyes, lelkes és áldozatkész gyülekezettel.

Én azt hiszem, hogy első sorban meghagyván Sárospataknak, illetőleg a főiskolának azt, a mi a főiskoláé, t. i. minden második évben az őszi gyűléseket, — az eddig vándorló gyűléseket minden nehézség és minden veszteség nélkül állandósíthatnók akár Sárospatakra, akár a tavaszi gyűlések helyére, Miskolcra. Ez utóbbi helyen ez által az egyházra és annak tagjaira semmi újabb megterhelhetetés nem hárulna, a mennyiben a kellő számmal levő vendéglőkben úgy az elszállásolás, mint az étkezés az illető gyűlési tagok saját költségére történék.

Az egyházmegyék gyűléstartási pénztárai ily módon felszabadulnának s azonnal készen állana az új lelkészek segélyalapja! Ez pedig szerintem oly nagy nyereség, a melyért még bizonyos veszteséget is elsenvedhetnénk. De nem kell semmi veszteségtől félnünk a vándorgyűlések megszüntetése miatt.

Bizonyítja ezt a testvér-kerületek példája; bizonyítja saját egyházkerületünkben azon tapasztalat, hogy a miskolci és sárospataki gyűléseken *mindig nagyobb számmal és tovább vesz részt a világi elem, mint bárhol másutt*; végre tekintetbe veendő az is, hogy a kerületnek a vidékkel való összeköttetése nemcsak a vándorgyűlések által képzelhető; a püspöki látogatások például bizonyos évközökben, rendszeresen teljesítve, sokkal intenzívebben fenntartják a kerület és az egyes részek közötti kapcsolatot, sokkal inkább fenntarthatják és fokozhatják az érdeklődést közös ügyeink iránt, mint azt a vándorgyűlések — különösen a mai viszonyok közt — tették vagy tehetik.

Végezetre kiemelem, hogy ez indítvány egyáltalában nem zárja ki azt, hogy egyes egyházak vagy egyházmegyék valamely kiváló ünnepélyes alkalomkor, az egyházkerületi gyűlést meghívják és kedves vendégökül fogadják, miként 1889-ben a s. a. -ujhelyi, 1896-ban a sárospataki egyház.

Az ilyen vándor-gyűléseknek kétségen kívül meg van és mindig meg lesz sorrendbeli áldásos hatása; de az olyan vándor-gyűléseknek, melyek kivetés, vagy mondjuk: sorrend szerint következnek egymásután, a mai viszonyok között, aligha!

Révész Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek a gazdasági ismétlő-iskola kérdésére.

Az a közvetlenség, melynek hangján R. L. úr a gazdasági ismétlő-iskolák felállítására vonatkozó miniszteri rendeletet üdvözli, még pedig »szíve legteltesebb melegevel»: bennem is élénk vágyat keltett a rendelet megismerése iránt s figyelmesen végig olvastam a két közleményt, hogy egybevetve a rendelet intencióival, hadd melegüljek fel én is azok hatása alatt! Azonban bármiként óhajtottam volna is, bennem oly magasfokú örömet nem szült, habár általános kulturális szempontból van is valami csekély értéke; nem szült pedig azért, mert mint felekezet »hiányt pótló» intézkedésnek nem igen mondhatjuk. Álláspontom határozottan az, hogy nekünk nem ilyen iskolára van első sorban szükségünk, hanem olyanra, a mely prot. egyházi életérdekeink ápolásához közelebb esik, a minek jövője az egyházzal közösen leélt multjával van szerves kapcsolatban, és a multak emlékei által megszentelt viszonyt — ha csak az idő romboló keze ketté nem vágja — jövőben is fel akarja tartani.

Nem mondom én, hogy a felső-borsodi egyházmegye által proponált indítvány elfogadása esetén ez az óhajtasunk egészen teljesül; azt sem mondom, hogy ismétlő-iskolánk semmi kívánnivalót nem hagynak hátra: de azt igenis állítom, hogy azok »nemcsak névleg élnek, hanem valóságban is, mert különben az egyházkerületi tanügyi-bizottság sem foglalkoznék velök, s az évi egyházlátogatás előtt vizsgát sem állanának azok növendékei, mint az Felső-borsodban szokásos is. A hol pedig nincs, tessék felállítani, s a törvény kívánalmának megfelelően gyakoroltatni is. Mert valamely intézmény életrevalóságának nem az a mutatója, hogy sok helyen van életbe léptetve, hanem az, hogy a hoi életben van és virágzik, minő eredményt mutat fel a gyakorlati élet szempontjából.

Ebből tehát önként következik, hogy ha az ismétlő

iskolákat jelen alakjukban helyesnek tartjuk: ne hagyjuk abba, hanem fejlesztjük odább, egyházi életünk vitális érdekeinek megfelelően. És én ezt jobbnak tartanám a gazdasági ismétlő iskolánál nem csak azért, mert egyházunk testéhez közelebb esik, és már egy szépen lefolyt mult közös emlékei fűznek együvé, hanem azért is, mert az tovább fejlesztve nagyobb garanciát nyújt egyházi és iskolai életünk körében kifejtendő munkásságunknak javunkra leendő kamatozására nézve annyiban, a mennyiben ott már fejlettebb felfogású tanítványokkal lévén dolgozunk, a rendes iskolában nyert ismereteket tovább fokozhatjuk, s egyházi életünk jövőjére sikeresebben használhatjuk fel. Az írás, olvasás, számítás (főleg fejbeli) egy kis alkotmánytan a gyakorlati életre alkalmazással, ének, aztán a vallástan főbb igazságai, egyházunk történelmének kiemelkedőbb, dicsőbb alakjai élet és jellemrajzokban buzdító, serkentő hatás felébresztése végett, követésre méltó tanulságokkal. Ezek képeznék a tananyagot, vagyis az ismétlőiskolákat oda akarnám fejleszteni, hogy azokból ne csak az életre szükséges real tantárgyakkal banni tudó, azokban otthonos honpolgárok kerüljenek ki, hanem olyanok is, kik mint leendő egyháztagok, már ilyen körökben fel legyenek világosítva egyháztagsági kötelességek magasztos volta felől, hogy aztán jövőben lehetőleg erős, egyházukhoz, vallásukhoz szeretettel ragaszkodó buzgó egyháztagok legyenek, s a már megkezdett, de ki tudja meddig fejlődő lélekvásárlási kísérletekkel szembeszállani tudjanak és merjenek is.

E szorosan egyházas állásponthoz való ragaszkodásomból ne magyarázzon ki senki merev felekezetiességet, vagy államellenes tendenciát, korántsem. Engemet azon nézet vezet, hogy az állam lehetőleg gondoskodik a maga érdekeiről, tehet, alkothat mindent, a mi neki tetszik, mert igaz az, hogy »potentes potenter agunt«: de a mi szegény, magára hagyott egyházunk kénytelen magáról és iskoláiról a lehetőség szerint gondoskodni is oly »modus vivendi« találni fel, mely az ő érdekeit az adott viszonyok és körülmények között kielégíteni képes legyen.

Igy lévén meggyőződve az ismétlőiskolák szükségessé voltáról, nem tehetek róla, ha a miniszteri rendelet gyakorlati értéke felett érzett örömem nem emelkedik a rajongásig, nem azért, mert más bölcsőben született, hanem azért, mert nem a létező baj gyökerére tekint, midőn gyógyítani akar, nem a tényleges viszonyok, és körülmények helyes ismeretéből indul ki az általa contemplált szervezet megalkotásánál, hanem oly nézetből, oly vezérelvből, a mely a kitűzött cél sikerét egyáltalában nem biztosítja még akkor sem, ha a R. L. úr által annyira hangoztatott és felhívott lelkesítő felbuzdulás s kötelességszerűnek vallott pártfogás felkarolja is; igen, mert nem a népelet mostani helyzetének jól ismert talajából nőttek ki annak szálai. De meg miből is fognak ez iskolák feltartatni? Büntetéspénzből s a már nagyobb részben lefoglalt 5% pótlékokból, vagy a ritka községben található közművelődési célok jövedelmeiből? Ezek egy intézmény alapját nem képezhetik, éppen azért van a végén pattanó kérdés megoldási kulcsa oda téve az államsegély.

Hogy pedig továbbá ezen intézeteket az egyházak tartanák fel, mint iskolafentartó testületek: erre még csak gondolni sem merek. Első sorban azért, mert — tisztelet a kivételeknek — az ott szükséges tananyag tanítására nem minden tanító alkalmas, vagy ha az is, működése majdnem legyőzhetetlen akadályokba ütközik. Hogy egy tanító valamely tantárgyat eredményesen taníthasson, ahoz szükséges specificus hajlam s a kellő szakértelem. Igaz, hogy a miniszteri rendelet e célból

tanfolyamot nyit, a hol a szükséges s kellő szakismertetek elsajátítása végett minden tanító jelentkezhetik, de kérdelem, hogy van-e, vagy még inkább a jövőben lesz-e elegendő tanító, vagy ha lesz is, működhetik-e ott minden idejét igénybevevő rendes iskolai tanítás hátránya nélkül, s beleegeyzhetik-e mindenütt ebbe a hitközség? Mert hogy egy tanító ily chartaliter nem kötelező külön téren működjék, arra a vele, mintegy szerződés-viszonyban álló egyháznak is beleszólása van. Őt az a légben úszó haszon, hogy »a prot. szellemet biztosítja« ez által is — ki nem elégítheti; mert ebből azon oknál fogva, hogy a tantárgy természete ily erkölcsi, szellemi haszonra kilátást nem is nyújthat: semmi nagy hasznót nem vár, mert akkor más felekezet is éppen így lenne. Igen, mert a mi nekünk jó, hasznos, előnyös, meglehet, hogy másnak is az lenne: s így a felekezeti szellem biztosítására is súlyt fektetnének: ugyanezt tennék a r. katolikus, lutheránus stb. tanítók is és így (éppen nagy községekben lenne raritas) felekezetek szerint oszlanának meg a gazdasági ismeretek hátrányára a szaknézetek és igazságok értékei is. Legáltalában a látszata ez lenne.

Azt mondja továbbá R. L. úr, hogy »egy kis pénz is kell segélyképen e célra adni a tanítóknak. Nem hihető, hogy kellő felvilágosítás után az egyházak vonakodnának az ilyen segélyezéstől.« Óh beh ideális számítás! Most, midőn egyházaink saját terheket sem bírnak, a tanítói fizetés emelést is államsegéllyel pótolják; most, midőn nyakunkba szakad a jövő évvel az ötöd-éves tanítói korpótlék újabb terhe: ily körülmények között lehet-e azt komoly számítás alapjául is venni, hogy tanítóink a jelzett qualificatio megszerzése végett egyházi segélyben részesüljenek?

A szellemi és erkölcsi okokon kívül van még a cikk szerint anyagi ok is, a mi a gazdasági ismétlőiskola felállítására, pártfogására érdekében felhozatik. Ez a fajskola kérdésének gyakorlati megoldása. Ezt már mi régebbi lelkészek a gyakorlatból ismerjük és sajnos, hogy nem a legkedvezőbb színben. Pedig ez megérdemelné, hogy jobban felkaroljuk, mert a munka, a mely e tekintetben előttünk áll, nem fogyott, hanem inkább szaporodott t. i. a fanemesítés, könyha-kerteszt mellett ott van a szőlő-oltás, általában a szőlő-művelés önként jelentkező szüksége is. Így már én is üdvözléném, ha az egész vonalon sikerülne, de ha ismét a tanítókra lesz kizárólag bízva, — kevés kivétellel — célhoz nem vezet. Nem hanyagság, vagy hasonló ok miatt, hanem azért, mert sok tanító vagy öregségi gyengeség, vagy egészségi ok miatt legjobb akarata mellett sem felelhet meg a várakozásnak, főleg ha olyan miseriákkal kell küzdenie mint eddig, midőn sem egyházi, sem polgári előjáróság nem akart a legjobb szándéknak sem segítséget nyújtani, vagy ha nyújtott is, csak kevés ideig, mert egyik a másikra hárította a teherviselés kötelezettségét. És e panasz még jogosultabbnak lett feltüntetve oly helyeken, hol az iskolakert az egyház tulajdonát képezvén, a törvény által előírt gondozási teher a polgári előjáróságra hárított. De ha a contemplált szervezet lelkiismeretes felkarolásban részesül és saját céljainak megfelelően hajtatik végre: azon csak örülni tudnánk.

Végül jön a mostani iskolának bennünket, mint egyházat legközelebből érintő részének helyettesítője, a vasárnapi iskola, a minek gyakorlati kivitelét igen kétségesnek látom. Ugyanis gyakorlatból tudjuk, hogy a vasárnapi munkaszünet dacára is sok ember még a vasárnapot sem tartja nyugalom napjának, vagy ha annak látszik is tartani, beéri azzal, ha egyszer-kétszer

templomba megy, a nap többi idejét a hétköznapi felmaradt ügyes-bajos dolgai elintézésére használja fel. Igaz, hogy ez nem az iskola-köteles teendője; de ha az apa vagy anya nincs otthon bajai miatt, helyettesítője lehet ő is, kinek ez idő alatt a vasárnapi iskolában kellene lennie. De tegyük fel, hogy nincs is semmi ok az elmaradásra és mégis többen elmaradnak, mit tegyünk? Várhatunk-e valami sikert, valami erkölcsi hasznát a szép szó hatalmától, az erkölcsi fegyverek használatától? És ha ez sikertelen lesz, mi a teendő? Az ismétlődő iskolák érdekében a polgári törvény is intézkedik, és mégis azt mondja cikkíró úr, hogy „csak papíron van meg ott is csak a neve, hát ha mi csak az ige, az erkölcsi eszközök kényszerével állunk sikra — minden államsegély nélkül: számíthatunk-e eredményre? Én azt hiszem, hogy ha egyes helyeken ez sikerülne is, de legtöbb helyen nem; a helyett tehát, hogy tévováznánk, ha lehet, maradjunk meg az ismétlődő iskolák mellett, természetesen fejlesztve, tökéletesítve a meglevő, vagy újból vetendő alapon. Mint az állam minden erejét saját jövője érdekében használja fel: ugyanígy tegyünk meg mi is mindent, a mi jó és célszerű, a mivel egyházunk javát előmozdíthatjuk, s biztosíthatjuk.

Ezen észrevételeimből ne magyarázza ki senki a könnyű elodázási, tétlenkedési szándékot, mely a legszébb tervek kivitele elé is akadályokat szeret gördíteni csak azért, hogy kényelmét ne zavarják. Nem, ismét mondom, hogy nem. Lehet, hogy a jövő meg fogja az utat és módot mutatni minél előbb a cselekvésre, de addig én úgy gondolkozom a mint elmondottam, — s aztán akkor győzzön, a mi jobb.

Feltűnő előttem, hogy cikkíró úr majd minden — a cikkében leírt eszmék és tervek keresztülvitelénél lelkészünket állítja előtérbe. Nem ok nélkül ugyan, mert ha valami nemes eszméért ő sem lelkesül, hát kitől várhatjuk azt? De ezt csak azért jegyzem meg, hogy ha ez vagy amaz nem sikerülne a szóban levő kérdés megoldásánál: ne állítsuk oda a lelkészi kart bűnbakúl, mert az, azt hiszem előre is, hogy igazságtalan, és tájékoztatatlanságból eredő kritika lenne, a mi ismét saját szellemi és erkölcsi niveaunk súlyedésével volna kapcsolatban.

Végül megjegyzem, hogy nem a gazdasági ismétlődő iskola körüli buzgólkodás a mi első rendű kötelességünk, hanem az egyházépítés, a belmissió terén leendő vállvetett munkásság.

Vadászy Pál.

NECROLOG.

Fekete József.

1827—1897.

Január 10-én egy új sirhalom emelkedett a bőcsi temetőkerthben s betakarta fagyos göröngyével Fekete Józsefnek, a jó férj, gondos apa, a népnevelés nehéz és fárasztó munkájában 47 éven át működött fáradhatatlan hű munkásnak nyugalomra tért testét; betakarta egyikét azoknak a vitéz honvédeknek, kikre bámulattal tekintett egykor a világ, a kik közül azokat, a kik még itt járnak közöttünk, szent tisztelettel környezzük, tanulva tőlük hazát és nemzetet igazán szeretni.

Ott porladoz már Fekete József is az édes magyar haza magyar honvédek vérével öntözött földjében;

szíve felett pedig egy darab foszlánya pihen annak a zászlónak, a mely alatt a 48-iki szabadságharcot alküzdötte, egy darab a IX-ik zászlóalj zászlójából.

Hadd állítsam elő rövid vonásokban e nemes élet képét, mely példányképpül szolgálhat igen sokunknak, kik az Ur szőlőjének vagyunk munkásai, vagy a nemzet napszámosai.

Midőn e képet megrajzolni szándékozom: készakarva sem tudnék róla olyat előállítani, mely az ő lelkének torzított vonásait adná. Akár családi életét s abban házastársi és apai tisztének teljesítését, akár társadalmi életét s a társadalomban elfoglalt magasztos munkakörének, a fárasztó, testet és lelket idő előtt megvénytő tanítói hivatalának lelkiismeretes s mindenkor haszonnal betöltését, akár hazája és egyháza iránti kötelességeinek teljesítését tekintjük, vizsgáljuk azt bár a legszigorúbb bíráló szemével: minden tekintetben csak jót fogunk róla mondhatni.

Fekete József Erdő-Bényén, 1827-ben született. Iskolai tanulmányait az erdőbényei népiskolában kezdte meg; majd — lelke sugallatát követve — a sárospataki főiskolát kereste fel; ott szívta magába az alma mater kebelén tudományos ismereteit, hamisítatlan kálvinista jellemét, mély vallásosságát, hazája s nemzete iránti lángoló szeretetét. Mikor a szabadságharc viharának első szellője végig fuvallott a hazán s megrázta a honfiak szívét: 21 éves sárospataki tanuló volt. Hagyhatta volna-e az ő szívét érintetlenül? Mihelyt felharsant a harczi kürt, s a költő ajkáról elrepült a harczba hívó szó: Fekete József ott volt azonnal a harczmezőn; ott küzdött az első közt, a legbátrabbak között, s mint veres sipkas, a IX-ik honvédszászlóalj egyik katonája — százszor nézve száz halállal szembe — küzdötte át a szabadságharcot, — mignem ő is letette fegyverét s széttepett zászlójának egy megszerzett foszlányával sok bujdosás után visszatért szülőföldjére, a honnan az 1850 ik év tavaszán a szomszédos Sima község hívta meg tanítójának. Ő elfogadta a meghívást, hogy áldozzon Isten szeretetének oltárán. Mikor a haza oltárán nem volt szabad többé áldoznia, az Ur oltárára tette fel életét. Munkása lett az egyház veteményes kertjének, melyben plántált és öntözött. Simán vette nőül 1852-ben szelid lelkű, gondos, takarékos, a keveset is megsokasítani tudó, a szerény jövedelemből is jó létet teremtő, életének 45 éven át boldogító anygalát, Róth Erzsébetet. Ezen házasságából három gyermek született, kik közül egy maradt életben: Fekete Gyula, bőcsi lelkész.

Az 1852-ik évben a valamivel nagyobb jövedelmű alpári (Abauj) tanítói állomást foglalta el; az 1854-ik év tavaszán pedig a bőcsi egyház hívta meg és vitte el lányok tanítójának. Itt élt és működött 43 évig. Itt élte le legkedvesebb napjait áldásthözó munkálkodásban, nevelvén az egyház leányait tudományosan és az Isten beszédinek intésiben. Bőcshöz fűződik élete boldogságának java része. Itt érte a legnagyobb öröm, itt nyerte el élete küzdelmeinek legkedvesebb jutalmát akkor, mikor a bőcsi egyház hőn szeretett, s nagy gonddal nevelt fiát lelkészévé választotta s hogy azután fia, menyé s szeretett unokái körében élvezhette öreg napjai örömeit. Fájdalom! ezt az örömet nem sokáig élvezhette. Szeretteitől, alighogy közelébe hozta az Isten, elvitte őt a halál. 1897. január 8-án estvéli 9 órakor, mintha csak az éjszakai pihentető álom zárta volna le szemeit, reáborult szemeire a halál csendes, édes álma. Negyvenhét esztendő tanítói pályára fárasztó munkája elvégeztetett; a hű munkás elnyugodott.

Negyvenhét esztendő!.. egy félszázad!!.. mindig

fárasztó munkában, azon a pályán, melynek annyi szűró tövise s olyan kevés virága van! Mindig küzdelmes körülmények között élt, de mindig megelégedve! Ez nehéz dolog, de a Fekete József életében valóságra vált!

Szerény és önmagának kevés érdemet tulajdonító ember volt s mint ilyen hajlandó volt a nálánál érdemlenebb embernek is elsőbbséget adni maga felett. Ezért volt, hogy a figyelmetlen szemlélő nem vette észre rajta mindjárt az első tekintetre lelkének szép vonásait; de az előtt, a ki bizalmát szerencsés volt megnyerni, feltáruhtak lelkének minden szép vonásai.

Takarékos volt és tudott a kevésből bölcsen gazdálkodni, tudott a kevéssel megelégedni. Erre a szép erényre nagy szüksége is volt; mert azért a terhes munkáért, melyet ő végzett, 180—200—250 frt fizetése volt s csak 40 éves tanítóskodása után emeltetett 300 frtra. És ez a csekély fizetés elég volt neki, elég arra, hogy tisztességesen megéljen s hogy apai szívének büszkeségét, egyetlen fiát kitaníttassa, a nélkül, hogy valaha csak legkisebb segítséget vett volna bárhonnai igénybe. Minden tanítattási költség az ő csekély jövedelméből telt ki. Hanem erre azután szerénysége mellett is büszke volt és méltán.

Kötelességtudó és kötelességteljesítő volt. A ki tanítással foglalkozik, tudja milyen terhes munka egy osztatlan népiskolában csak 50—60 gyermeket is tanítani s velük e munkát naponta úgy végezni, hogy el ne mondhasa soha egyetlen egy gyermek se: ma semmit sem tanultam, Fekete Józsefnek 1854—1884-ig évente 100—120 tanítványa volt; azután is, a mikor K.-Böcsön iskola épült, tanítványainak száma 70—80 között váltakozott. Ma már ilyen állomásra, ilyen terhes munkára nem vállalkoznék senki. Ő nemcsak elvállalta, hanem mindvégig jókedvvel végezte. Hogy nem volt közönséges napszámos, hogy mindig jó és hasznos munkát végzett, arról az alsóborsodi egyházmegye jegyzőkönyvei tesznek tanúbizonyságot. Nevelési rendszerének súlypontját a vallásos és hazafias nevelés képezte. Isten és haza! e két jelszót és szent eszmét mélyen véste tanítványai szívébe. Mint nevelőt, gyöngédség és szeretet jellemezték. Tanítványaival a szeretet viszonyát kint az életben is feltartotta, azután is nevelőjük maradt. Mint tanító az értelem fejlesztésére kiváló gondot fordított; de a mit megértetett, azt könyv nélkül is betaníttatta; mert azt tartotta, hogy az marad meg a gyermeknél állandóan, a mit megértve, bekönyvnélkülözött.

Jó szívú volt, telve gyöngéd szeretettel. Családját, barátait és tanítványait szíve mélyéből szerette. Vallásos volt. Egyházán, felekezete hitelvein, Istenén senki odaadóbb ragaszkodással nem csüngött, mint ő. Akkor volt boldog, ha templomban volt és Istenével társalognak. Igaz hazafi volt. Hazaszeretetének oltárára feltette vérét és életét. Mindhaláláig hú maradt azokhoz az elvekhez, a melyekért mint szabadsághős harczolt s hazája boldogságát csakis a 48-as alapon hitte megvalósulhatni.

Ime ezek a jellemvonások: szerénység, takarékoság, kevéssel megelégedés, jószívűség, szeretet, kötelességtudó és teljesítés, mély vallásosság és igaz hazafiság alkotják azt a képet, melyről a Fekete József kedves és rokonszenves alakjára ismerhetünk. Olyan lelki tulajdonok ezek, melyek egy magyar kálvinista tanítónak mindenkor a legszebb és legmaradandóbb értékű lelki tulajdonai lesznek.

Temetése 1897. január 10-én d. u. 4 órakor volt. Koporsójára özvegye: Róth Erzsébet, fia: Fekete Gyula,

meny: Olajos Zsuzsika, és unokái: István, Gyula és Lajos, számos alsóborsodi és alsózempléni lelkész és tanító tisztelője és a bőcsi ev. ref. gyülekezet hullatta könyeit. Koporsója felett Kónya Endre hernád-németi lelkész fonta szépen koszorúba a boldogútnak érdemeit. A sirnál Baksa Lajos alsó-zsolczi tanító vett tőle megható búcsút.

Legyen a nemesen megfutott életpálya után örök boldogság a jutalma!

Olajos Pál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** A régi időknek két tisztas alakja dőlt ki e napokban magyar református egyházunk papi és világi férfainak sorából; az egyik a kassai előkelő egyháznak nagyérdemű főgondnoka, *Kóji Comáromi István*, ki 77 éves korában hagyta itt a mulandó világot s költözött át a boldogabb hazába; — a másik a körös-ladányi egyház lelképásztora: *Körösy János*, ki 82 évvel vállain tért a sirba nyugodni. Az első 10 évig viselte buzgósággal kassai egyházunkban a főgondnoki hivatalt, ez utóbbi 50 évig volt az Urnak fáradhatlan szolgája. Nyugodjanak mindketten csendesben; sírjuk felett viraszson a hű emlékezet! — *Bodor Dezső*, Bodor István rimaszombati kartársunk szép reményű fia, IV-ed éves bölcsészethallgató Budapesten, önkézüleg vetett véget életének, mélyen megszorította a családot, melynek szemefénye, egyetlen gyermeke volt. A bánat terhe alatt roskadozó édes apának adjon az Isten elegendő lelki erőt, a súlyos megpróbáltatás elviselésére; a szerencsétlen ifjúnak pedig, ki minden igaz ok nélkül dobta el magától az életet, legyen a sírban zavartalan nyugalma.

— **Az ev. ref. egyetemes konvent,** mint értesülünk, március 22-ikén fogja megkezdeni tanácskozásait, melyeknek javarészt a közalap bizottságának jelentései képezik. Ez alkalommal tesz először előterjesztést az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva gyámintézet állandó választmánya. A még előkerülő fontosabb tárgyakról alkalomadtán meg fogunk emlékezni.

— **Jubiláló luth. püspök.** A bányai kerület püspökét, *Sárkány Sámuel*t, abból az alkalomból, hogy e hónap 10-ikén 50 éve múlt, hogy az egyház szolgálatába állott, kerülete tisztviselői, br. Prónay Dezső egyetemes felügyelő s több előkelő luth. férfiú szívélyesen üdvözölték, megjelenvén Pilisen, hol a püspök lakik, s diszes albumot nyújtottak át neki. Saját egyháza s a pestmegyei espreesség, melyhez Pilis tartozik, szintén ajándékokkal kedveskedtek az ünnepeltnek. Az Urnak kegyelme öröködjék a magyar lutheránus egyház köztisztületben álló püspöke felett, ki mindenkor rendíthetetlen híve volt a magyarságnak, mikor testvéreinknek olykor-olykor kellemtelenséget okoztak pánszláv hitsorsosaiak nemzetellenes fészkelődéseikkel.

— **Állítsunk Erdélyi-szobrot a sárospataki főiskolában,** eme nagy jelentőségű mozgalom megindítására hívnak fel mindnyájunkat a következő szép levél sorai, melyet hozzánk, mint a „sárospataki akadémiai önképző-társulat“ tanár-elnökéhez ifj. Mitrovics Gyula kartársunk intézett, szólván ekképen:

Mélyen tisztelt elnök úr! Kedves barátom! Oly kevesen vagyunk, mondja Széchényi, hogy még az apa-gyilkosnak is meg kéne bocsátani. Ezért nálunk a kötelességek közül is több jut egy emberre, mint más boldogabb nemzeteknél. És hogy a második honfoglalás után következő ezer évet is eltölthetjük-e magyarokul, az részben épen attól függ, hogy kiki hogyan magyarázza és

tölts be a rá eső kötelességeket. A ki lelkiismeretét tárgúlni engedi, az a nemzeti közvagyonot pusztítja, mert senki sem lehet annyira kicsiny, hogy abból igen sokat elveszíteni ne tudjon. E kötelességek között első helyen áll a nagyok iránti tisztelet s a szellemi munkának emlékeiben való megbecsülése. És itt már a pataki ember szől belőlem hozzád kedves barátom, a pataki emberhez. — Főiskolánk ugyanis mindig hűségesen ápolta elhunyt jeleseinak emlékeztétét. Az ifjuság tanáraival, előjáróival versenyezve hordja össze tiszteletének adóját az elköltözöttek szelleme elé. Tompának és bőkezű Maecénásának szobrot emel, más nagyjainak pedig arképeit őrzi az anyakönyvtár nagy termében. A sárospataki főiskola története gazdag nagy férfiakban, azért feladatai is származnak ezek emlékei iránt. De éppen ez az a tér, melyen a kötelességek teljesítése annál kedvesebb és áldásosabb, minél terhesebb reánk. A tanári kar egyik kiváló, elhunyt tagjának emlékét éppen e napokban újította fel Magyarország legelőkelőbb írói köre; nálunk is őrzi azt egy szerényebb ifjúsági egyesület; tiszteletünket mi is elvittük szülőházához, Nagy-Kaposra. Mégis-mégis, emléke nem oly eleven a collegium falai között, mint lenni kellene. Nem csodálom; hiszen a gyorsan haladó idő, a változó, mondhatnám féküket vesztett irodalmi divatok, még az olyan körökben is, melyek az irodalmi érdemek hivatott areopágjai, könnyen feledhetik azokat, kinek keze soha sem verte s a kié ma már nem is üthetné a vásári dobót... És ő még hozzá költő, bölcész és kritikus is volt. Egy is elég közülök, hogy a feledés mohval takarja be a nyugvó *Erdélyi János* sírját. — Pedig ő volt az, ki a nép költészetet, mint ilyet fölfedezte s annak kincseivel először ajándékozta meg gyűjteményeiben gazdag irodalmunkat; ő volt az, a ki a Kölcsey és Bajza kezéből kiesett kritikai tollat újra felvette Szépirodalmi Szemléjében és egybeült az kinek munkája még ma is folytatásra vár; ő volt az, kinek elszórt gondolatai az aethetica terén gazdagságuk miatt még igen sokáig kiaknázatlanul maradnak; ő volt az, a ki hozzákezdett a magyar bölcészet történetének megírásához s a ki megmutatta, hogy ezzel komolyan foglalkozni csakugyan lehet és kell is; ő volt az... de minek folytassam tovább, hiszen annyi sok mindent lehetne elmondani róla, én pedig csak levelet írok. — Levelet azért, hogy a mellékelt összegnek magyarázata adjam. Volt idő, a midőn a magyar nők ékszereiket adták oda, hogy ágyúkat öntsenek belőlük. A második honfoglaláshoz nem ilyen fegyverek kellenek, hanem szellemiek: a nagyok megbecsülése és követése! Ezeket az áldozatokat akarjuk kicsinyben követni mi is. — Nekem nincs aranyam. Azért fogadd te és az Irodalmi Önképző Kör szívesen menyasszonyomtól és tőlem a menyasszonyi-csokor árát, melyet egy, a főiskola kertjében, vagy esetleg más helyen felállítandó Erdélyi-szobor alapjának javára ajánlunk fel. Kívánom, hogy elnöklésed éve alatt, mentől hamarabb megérjük az Irodalmi Önképző Kör második szobor-leleplezési ünnepélyét! Maradtam Sárospatakon, 1897 február 8, szíves üdvözléssel tisztelő barátod *ifj. Mitrovics Gyula*.

A midőn e levél kíséretében a nemes célra felajánlott 40 koronát az Irodalmi Önképző Társulat nevében köszönettel átveszem, ifjuságunk nevében is zavartalan boldogságot kívánok tisztelt barátomnak abból az alkalomból, mely e sokat mondó cselekedetre indította. Immár ifjú nevével, Maklár Papp Ilonával legyen gazdag része, de nem oly rövid ideig, mint volt Erdélyinek az ő „Kornéliá”-jával a családi élet örömeiben s boldogságuk fészket ne háborítsa meg az életnek vihar-szele. Irodalmi Önképző Társulatunk a most kapott összeget a már előbb ugyanerre a célra egy idegen úriember részéről ugyancsak Mitrovics kartársam által nekem átadott 10 koronával együtt a sárospataki takarékpénztárban helyezte el s mi-

helyt alkalmas lesz az idő, hozzá kezdünk a nagyobb számú mozgalomhoz is, hogy a nemes célt minél előbb megvalósíthassuk!

— **Vécsey Józsefnek**, a tornai egyházmegye buzgó gondnokának jubileumáról Lapunk 2-ik számában közölt tudósításunk a hibás értesülés következtében részben téves, részben hiányos volt s az igazság érdekében kötelességünknek ismerjük a helyreigazítást megtenni, annyiival is inkább, mivel éppen a Sárospataki Lapoknak kötelessége a főiskola érdekei körül immár 20 éven át példányszerű lelkiismeretességgel s hűséggel fáradozó munkás érdemeit kellőleg méltatni. A kassai hírlapírók nem csupán azt ünnepelték Vécsey Józsefben, a ki ott-hon volt a tollnak forgatója, hanem azt is, a ki a fővárosi lapokban is munkálkodott lelke egész erejével; valamint azt is, a ki a közigazgatás terén 25 éves tisztes s teljes elismerést érdemlő multtal dicsekedhetik. Tiszáninneni egyházkerületünk, a sárospataki főiskola szívvel-lélekkel kívánhatja, hogy Vécsey József munkaereje, buzgósága, prot. egyházunk igazaiért való lelkesedése tartson s lobogjon még igen sokáig!

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa** február 8—10. napjain végezte el a reá váró számos feladatokat, az 1896-ik év számadásainak átvizsgálását, az 1897-ik év költségvetésének megállapítását s a többi előkerült fontosabb tárgyakat. Február 11-én délelőtt az akadémiái előadásokat hallgatták meg Fejes István algondnok, Nagy Pál és Szabó Endre esperesek; a gymnasiumban pedig Bernáth Zoltán látogatta meg az egyes osztályokat. Kormányzó-testületünk mostani üléseiről Lapunk jövő számában részletesen tudósítást fogunk közölni.

— **A kongrua rendezéséről** a törvényjavaslatot állítólag már elkészítették az illetékes minisztériumban; ellenben a prot. lelkészek fizetésének javítására vonatkozó javaslat még nincs készen, majd csak *annak idején* fogja a kormány munkába vétetni. Tehát ismét, meg ismét mi vagyunk a mellőzöttek, a mostoha gyermekek... Ugyan meddig fog tartani ez a kétségbeejtő állapot?

— **Mennyi segélyt helyez kilátásba a kormány a prot. egyházaknak?** A vallás- és közoktatási minisztériumnak legközelebb tárgyalás alá kerülő költségvetésében a ref. egyház részére 73 ezer, az ág. hitv. egyházaknak 40 ezer forint segély van felvéve, az unitáriusoknak pedig 5000 forintot juttat a kormány. Különböző egyházak csekélyebb fizetésű lelkészeinek segélyezésére 250 ezer forintot akar a miniszter fordítani s 150 ezret kíván adni az ág. hitv. s reform. egyházak közalapjának. A számok nagyoknak látszanak, de azért csak morzsák, melyek semmiképen sem illenek a szabadelvűséggel dicsekvő kormány elveihez, a melyeknek igazi tartalmuk csakis az lehet, hogy az 1848. XX. t.-cz. életbeléptetésével tovább nem szabad késni.

— **A Melanchton emlék-ünnepélye** újabb megállapodás szerint a nagy reformátor születésének napján febr. 16-án fogja főiskolánk tanári kara s ifjusága megtartani a tornacsarnokban a következő műsorozat keretében: 1. *Egyházi ének* az ifj. énekkar előadásában. 2. *Melanchton emlékezte*. Alkalmi beszéd Dr. Rácz Lajostól. 3. *Egyházi ének* az ifj. énekkar előadásában. 4. Melanchton és a magyar ifjuság. Telegdy Bertalan III. éves hittan-hallgatótól. 5. Melanchton. Költemény Sántha Károlytól; szavalja: Nagy Béla, III. éves hittan-hallgató. 6. *Egyházi ének* az ifj. énekkar előadásában.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Egy pár szó az államsegély kérdéséhez.” *Ujfalussy Béla.* — „Egyházi törvényünk 255. §-a.” *Pataki —* „Nyílt levél Buza Jánoshoz.” *Tóth Pál.* — „Kóji Komáromi István emlékezete.” *Révész Kálmán.* — „A főisk. igazgatótanács téli ülésének fontosabb határozatai.” *i. r.* — „Vegyes közlemények.”

Egy pár szó az államsegély kérdéséhez.

Esztergom bíboros főpapja nemzetünk ezer éves fennállásának egyik okát abban véli, mert szerinte odafenn a magasságban többen vannak a kegyes szentek, kik érettségük az egek urához imádkozni meg nem szüntek; ha csakugyan vannak e derék urak, és ezt tették, jól cselekedtek; legalább tettek valamit, nem úgy, mint érdemes kollegájuk, kit Petőfi az útszéléről e szavakkal kergetett el: menj isten hírével, mit állsz itt hiába.

Ő eminentiája tőlünk, magyar kálvinistáktól nem fogja rossz néven venni, ha mi az ő naivitásán mosolyunkat vissza nem tarthatjuk, azonban bizonyosan különösnek fog feltűnni előtte, hogy a herostráteszi hírre törekvő gróf Zichy Nándor sem bízik eléggé a szent urak erejében, mit azzal dokumentál, hogy e szentek számát szaporítani óhajtja II. Ferdinánd kanonizációjával.

A lefolyt képviselő-választások alkalmával az a józan eszű és jó magyar kecskeméti nép, ama helyen, hol szavazatával kimondotta, hogy a Zichy gróf „nép-bolondító” elveit nem osztja, azokból a maga számára semmit nem kér, — egy ideiglenes oszlopot emelt, melyre a népköltészet a következő szavakat röktönte:

„E szent helyen állj meg vándor,
Itt bukott meg Zichy Nándor!
Ő hazánknak sokat ártott,
Megteremté a „nép-pártot.”

A nép szava: Isten szava! Mindig igazat mond! A legigazabbat itt mondotta ki. S talán épen e nyilatkozat indította Zichy grófot bünei beismerésére és hazaellenes törekvését szánva-bánva, jött arra a gondolatra, hogy a haza javáért imádkozó szentek számát II. Ferdinánddal szaporítsa. Mi magyarok, kálvinisták a szent urak államfenntartó erejében semmit nem hiszünk — és még is köszönettel tartozunk Zichy grófnak, hogy az utókor figyelmét II. Ferdinánd viselt dolgaira, e kor történelmének ismerésére felhívta; ez a történet minden embert, ki józanon gondolkodni tud, arra tanít, hogy ha e királyunknak Mária-celli híres fogadalmát nemzetünk Istene meghallgatta volna, ha ez a jó Isten e királyunknak — híres tanácsadója —

Pázmány Péter által diktált törekvéseit sikerrel koronázza, bizony-bizony ma magyar protestáns, egy magyar nemzet aligha léteznék, és a nemzet nem lett volna abban a helyzetben, hogy ezeréves fenállása ünnepén együtt örvendhetett volna koronás királyával. II. Ferdinánd története minden elfogulatlan gondolkozású embert arra is tanít, hogy a Bethlen, Rákóczy kardjának, a protestánsizmus győzelmének köszönhetjük, hogy megmaradtunk, hogy alkotmányos magyar nemzeti állammá lehettünk.

Mi előttünk szentek, tiszteletünk tárgyai nemzetünk mindazon nagyjai, kitűnőségei, kik törekvésükkel, küzdelmeikkel a magyar haza fennállását, előhaladását lehetővé tették; tiszteljük őket már életökben, tiszteljük halálok után, érdemeiket feljegyzni a történet igaz megírója, hogy példájokon lelkesülve, azt kövessük s történelmünk nagy alakjai között az első király István, I. László, IV. Béla, Nagy Lajos, Mátyás sorában a nemzet szívében egyenlő helyen áll Bocskay, Bethlen, a Rákóczyak, egy Széchényi, Kossuth és Deák képe, tiszteletünk — és ha embert imádni lehetne — imádásunk tárgyai ők egyaránt.

Minden nemzet történetében vannak kimagasló, nagy időszakok, mikor egy rövid óra, egy pillanat alatt századok mulasztását, igazságtalanságát siet a nemzet megszüntetni. Ilyen időszak volt nemzetünk életében az 1848, ily mulasztások, ily igazságtalanságok helyrehozására, megszüntetésére törekedett a nemzet törvényhozása az 1848. XX. t.-cikk létrehozásánál.

Az okokat, mik e nagy elvek életbeléptetését gátolták, nagyon jól ismerjük; de azok az okok, mik e törvényileg kimondott elvek életbeléptét követelik, meg nem szüntek, s az életbeléptetést kívánai, követelni hazáját szerető magyar embernek — kötelessége.

A magyar protestánsizmus nemzet-fenntartó erejét józan politikus kétségbe nem vonhatja. Ez a mustármag, ez a kovász, melyből e haza magyarrá lételett, magyar nemzeti állammá fejlődését egyedül remélhetjük és ha elfogadott nézet az, hogy ősünk azért voltak képesek Európa népei között megmaradni, mert felvették a keresztséget és civilizációt, nemzeti állammá válhatásunk lehetősége a magyar protestánsizmus erősödésében áll.

Ez a megdönthetetlen tudat és hit az, mely lelke-

met tölti el, s a legádázabb politikai küzdelmek közepette sem vagyok képes feltételezni protestáns, kálvinista államférfiainkról, hogy jó kálvinisták, tehát igaz magyarok lenni megszűnhetnének, és azt a hatalmat, mit a nemzet kezökbe adott, felekezetők, házajok kárára használnák fel.

Es a mikor örvendezve látom a nemzet igazságos ítéletét, mit a „néppárt“ s a vele titkolt, de tényleg rokon „nemzeti párt“ felett oly eklatánsul nyilvánított, nem tudok félni egy „reactionárius“ kormány lehetőségétől.

A magyar nemzet illet nem tűr, s ha bármi okok hatása folytán ilyennek létezése lehetővé válnék, élete nagyon rövid tartamú lenne.

Mikor az államsegély kérdésében e becses lapok hasábjain megjelent pro et contra írott cikkeket figyelemmel átolvastam, szívem és lelkem minden részét áthatotta a tisztelet és vonzalom érzése, mit e cikkek írói iránt táplálok, kik felekezetem, így hazám szeretetétől lelkesülve fejezik ki gondolataikat, nézeteiket; engedjék meg ők nekem, hogy az én alig számbavehető, igénytelen szavazatomat én is nyilvánítsam, s arra a részre adjam, mely az államsegély igénybe vételét kívánja.

Debreceni Bertalan úr oly argumentumokkal lépett elő az államsegély igénybe vétele mellett, a miket erősíteni, számokat szaporítani, igazán felesleges, így felesleges munkát nem végzek; én az államsegély igénybe vételében — mint azt Kovách Károly úr írja — lealkuvást, jogfeladást nem látok s ezzel a reakciónak szolgálatot tenni nem vélek; én nem szűnök meg kívánni és követelni az 1848. XX. t.-cikkben kimondottakat; attól sem félek, hogy a „köcsög-kalapos“ kiborotvált állú tanárok 10 kálvinista, 2 evangélikus, 4 katolikus, 5 zsidó stb. tanítványnak praelegálnak, és ezzel elég lesz téve a pretestáns türelemnek, a nemzeti aspiráció követelményének — és a pataki főiskola felett a közvélemény napi rendre tér.

En szívtam azt a pataki levegőt; most, évek múltán is kellemesen érzem, és tudom, nagyon jól tudom, hogy ez a levegő csak arra éltető, a mi magyar; alkotmányos szellem az, mit óhajtanék terjeszteni; ez a szellem az, mit kívánnék a haza gyermekeibe, abba a Kovách Károly úr által írt 2 evang., 4 kath., öt zsidó és egy gör. katolikusba is beoltani — és épen azért osztom Debreceni Bertalan úr nagyon megokolt nézetét, nem félek az államsegély igénybevételétől, s első lépésnek tartom az 1848. XX. t.-cikkben lefektetett elvek életbeléptetéséhez.

Patak minden viszonyok között magyar lesz, kálvinista lesz és az is marad!

Ujfalussy Béla.

Egyházi törvényünk 255 §-a.

— A nt. visitátor urak figyelmébe is. —

A „dolgok rendjében“ beállott változás, e változás által teremtett helyzet, felekezetközi viszony a protestáns egyház bástyáinak a megerősítése céljából új eszméket vetett felszínre, új köteleességeket szabott az órállók elé.

Senki ne kicsinyelje e megváltozott viszonyok hatalmát! Mert igaz ugyan, hogy az igazság ereje felette áll az időnek és viszonyoknak, a mint mondani szokták: az igazság a koporsóból is kitör és eget kér! De azt is tudjuk, hogy a legforróbb nyári napra is al-

kony borúl, a napnak sugarait megnyirbálja az éjszaka, s a világosság örök forrásán, a Krisztuson is ideig tartó diadalmat nyert a farizeusi sötétség. A protestantismus, az evangéliumi világosság és igazság birtokában — nem formájában, de lényegében — szintén felette áll az időnek és viszonyoknak, de hogy ezeknek súlya, ha csak ideig-óráig is, halálra nyomhatja; a nép, az istenadta nép arcúl pökdösheti; a hatalom keresztre feszítheti: azt a múlt eléggé igazolja.

El kell ismernünk azt, hogy protestáns egyházunk jobbjai érzik az idők súlyát. Mint a felvert hangyaboly, vagy a megbolygatott méh-közp, úgy sűrög-forog, úgy zsi bong a protestáns sajtó, terhesen az életre való eszméktől. A praeventiv szerekek egész kis patikája ajánltatik, hogy protestáns egyházunk kiállja a megpróbáltatást nemcsak, hanem hogy győzelmesen kerüljön ki abból a harcából, melyet az önfenntartás ösztöne vív a reászakadt viszonyok hatalmával.

Belmissió, evangelizáció, a híveknek házankénti látogatása, a papok tudományos tovább képzése, államsegély . . . stb, ezek mind a csodaszerekhez tartoznak, a melyeknek nyomán örök élet fakad.

Én mély tisztelettel hajlok meg azok előtt, a kik ez eszméket lelkük egész hevével szórják és terjesztik; a jelen prófétáinak tartom őket, kik felemelve intő, feddő és tanító szavukat, a meggyőződés erejével mutogatják az üdvre vezérő utat. S a hirdetett panaceák közül rendkívül súlyt fektetek a belmissiói tevékenységre, a melylyel hitem és meggyőződésem szerint még a holt tagokat is életre lehet költeni, s ennek a megvénhedt, kihült földnek a felületén egy új, csodás, hittel teljes, munkás szeretettől meleg életet elővarázsolni.

Azonban, bár törekvéseinkkel, vágyainkkal az eget ostromoljuk, tulajdonképen mégis csak gyarló férgek vagyunk, a kiket kitérít útból egy keresztbe fektetett szalmaszál, s míg fejünket magasan hordva, szemünket a protestántizmusnak messzetávolból kibontakozó, megdicsőült képén legeltetjük, az alatt lábunk a legelső rögbe is belebotlik s mi — elbotolva — a dicső kép helyett a sarat, a port öleljük.

Órállók, a kik annyira forrtok és buzogtok, ezeket a göröngyöket távolítsátok el utainkból, mert míg ezek lábaink alatt lesznek, teljes munkát nem végezhetünk, félszeggel mindig a földre sandítunk, hogy megbotolva, orra ne bukjunk. Már pedig azt ti is tudjátok, hogy kicsi dolgok döntenek meg nagyokat.

Ilyen keresztbe fektetett szalmaszálak, ilyen botrány-rögek vannak a protestáns egyházi élet terén többek is, kisebbek is, nagyobbak is. Ezek közül ez idő szerint csak egyre kívánok rámutatni, a legkisebbre s még is legnagyobbra.

A zsinat a többek közt hozott egy böles törvényt is. Lelkész, tanító és énekvezér az őt illető fizetést egyháza tagjaitól közvetlenül nem szedheti, mondja a 255. §. E pont, bár a §§-ok tömkelege közt nagyon szerényen húzódik meg, rendkívül nagy jelentőséggel bír, hiszen ez lett volna hivatva az eddigi fizetési rendszer szegyenletes voltán javítani; az ebből eredhető surlódásokat megszüntetni s közvetve a papi tekintélyen is valamit emelni. Elhiszem, hogy e törvény igen sok helyen keresztül vitetett, de azt is tudom, hogy még több helyen nincs megvalósítva. S a hol így van, ott belmissióról szó sem lehet. Ilyen helyen a *belső ember* örökös harcban áll híveivel, a kiknek ne ámitsuk magunkat — nem nagy kedvük telik a papbér megadásában s mert mégis muszáj, kénytelen-kelletlen teszik, s ott rövidítik meg az egyház szolgáját és úgy, a hol

és a hogy tudják. Mesébe illő az a találékonyság, a melylyel most az Istenre, majd az időjárásra apellálnak, ha a behozott életnemű szemetességét, vagy az „anyányi nagyságú csirke” kompetencia ökölnyi mivoltát mentegetik. Kezdő papra ez vesszőfutás, a melynek gyümölcse egy jókora adag keserűség a szívben; ha pedig beletörődünk s chárabeli jussunkat nem kívánjuk hagyni, nem megy meg veszekedés nélkül, a mikor aztán így jól összeszidtuk egymást, a melynek a vége gyűlölködés, alattomos áskálódás, végrehajtó, esetleg csendő is, szeretném látni azt a papot, a ki ezeknek utána itt, ilyen helyen igazi belmissiót fog csinálni? A belmissió egész embert kíván, nem olyat, a kinek a lelke megmérgezve, szíve keserűséggel tele, a kinek Péter és Pál nem megölő gyilkosa, hanem sokkal inkább szeretett báránya, a kiknek a megmentéseért a pásztor életét is kész feláldozni. Tessék végrehajtani a törvényt, lehetetlenné tenni az ilyen fizetési rendszert, akkor a belmissió útjából a legkisebb s mégis a legnagyobb botránykö ellesz távolítva. S e tekintetben legtöbbet tehet az egyházi visitatio. Kérje számon az egyház előjáróságától a 255 §-t, legyen kemény szava a nembánomság elítélésére, ha kell, ostora az összejátszó bűnösök megfenyítésére; az eredményen örülni fognak az egyház szolgálai, örülni a protestántizmus nemtője is, mely anyaszentegyházunk jövőjéért aggódik.

Pataki.

ISKOLAI ÜGY.

Nyílt levél Buza Jánoshoz.

Kedves barátom!

Engedve szíved sugallatának, mint közvetlenül érdekelte szülő, de kerületi leánynevelő intézetünk sorsa, fejlődése, jövője iránt is édes gonddal eltelve, még a múlt évben a „Sárospataki Lapok” 37-ik számában hosszabb cikket közöltél annak a mi féltett kincsünknek, a magyar protestántizmus legrégebbi nőnevelő intézetének, a miskolci felsőbb leányiskolának nyilvánossági jogáról.

Alkalmat adott erre neked különösen a vallás és közoktatásügyi miniszternek a millennium alkalmából kiadott s az országgyűlés elé terjesztett jelentése, a mely jelentés protestáns intézeteink működését nem méltányolja, sőt újabb időben állított intézeteink egyikéről hiányos és a valóságnak meg nem felelő adatokat közöl, annyira, hogy ez a méltánytalanság téged bosszúsággal tölt el.

Ezeknek az intézeteknek egyike a mi kerületünk miskolci felsőbb leánynevelő intézete, vagy hogy a hivatalos elnevezés ellen ne vétsünk, felsőbb leányiskolája.

Azt mondod, hogy annyira feltűnő a hiányok és hibák általában ev. ref. tanintézeteink felsorolásánál, történeti fejlődésénél, megvilágosításánál, hogy lebetetlennek tartod, hogy protestáns ember azokon meg ne ütközzék s azok miatt ne boszankodjék.

Távolról sem a közöny miatt, de évek tapasztalatai után, látod én ezeken meg se ütközöm, nem is boszankodom. Pedig az én buzgóságom ma is az, a mely volt évek előtt, a mikor egy-két tanfelügyelő úr túlkapásait, illő mederbe szorítottam, mert meg vagyok győződve hogy ennek a buzgóság lángjának nem szabad egy percig sem kialudni, ha legszentebb ügyünket megvédeni, eszméinket diadalra juttatni akarjuk. Nem! az én buzgóságom oltárán ég a láng, őrizem azt, hogy gyöngédtelen kezek hozzá ne nyúljanak, tiszta legyen az áldozat, mint maga annak a gyermekleánynak a lelke, a kit a szülői szeretet, gond hozzánk vágyódással vezet. Munkánál talál a nap kelte s munkából kísérem annak elhunyo, áldó sugarait.

Ebben a buzgósággal végzett munkában, mely évről-évre megtermi a maga nemes gyümölcseit, feltalálom aztán én azt a megnyugtató önérzetet, a lelkiismeretnek azt a végtelenül jól eső nyugalmat, a melyben, mint csendes, tiszta tóban a csillagok fénye, ezer szülő elismerése, ezer meg ezer tanítvány hálás szeretete tükröződik s nem zavarja meg azt sem a méltánytalanság, sem az irigység átvonuló szürke-sárga felhője.

Feltűnhetett neked s kedves lapunk olvasóinak, hogy tartalmas, érvekben gazdag cikked után én hallgattam. De hiszen mondhattam volna-e többet én annak a miniszteri jelentés igazságtalanságának megcáfolására, mint a mennyit te, a rendelkezésedre álló hiteles adatok alapján mondtál?

Most azonban, a mikor egyházkerületünk határozatára szerkesztett feliratunkra püspöki hivatalunkhoz küldött válaszában a miniszter nem csak a felsőbb leányiskolai jelleget, de a nyilvánossági jogot is megtagadja, mindaddig, míg a kiküldött miniszteri biztos úr közvetlen meggyőződést nem szerez, — lehetetlen hallgatnom e fontos, életbe vágó kérdésben.

Ugyan miben is áll annak a miniszteri jelentésnek ránk vonatkozó sérelme? Abban, hogy megtagadja, hogy kerületünk miskolci felsőbb leányiskolájának nyilvánossági joga volna, de még valódi felsőbb leányiskolának sem ismeri el.

Azt gondold, hogy ez először történik? Éveken, évtizedeken át következetesen teszik ezt a méltánytalanságot velünk, dacára minden hivatalos, hiteles felterjesztésnek, melyet évről-évre tőlünk fölkernek; dacára egyházkerületi, püspöki felirásoknak; dacára az állami felsőbb leányiskolák tantervéhez való alkalmazkodásunknak; dacára annak a magasabb színvonalnak, melyre oktatásunk 1886 óta emelkedett, a mikor a miskolci egyház 4 elemi osztályt is szervezett iskolánk mellé; dacára rendes, középiskolai és polgári iskolai tanerőinknek; dacára a középiskolai országos nyugdíj-intézetbe való fölvételésünknek; dacára magának — s itt van a legtanulságosabb rész — Csáky Albin gróf volt kultuszminiszter úr két ízben küldött hiteles rendeletének, mely napnál világosabban, félremagyarázhatatlanul kimondja először azt, hogy *iskolánk hitfelekezeti által tartatván fel, már ezen jellegénél fogva is nyilvános intézet.* De kimondja, hogy *beleegyezését adja ahhoz, hogy intézetünk négy osztályú felső másodrendű, felsőbb leányiskolának neveztesse.*

De mi célja lett volna az egyházkerületnek egy új elemi iskola szervezésével? Hiszen eleitől fogva, még 1784-ben, a mikor gróf Vay Ábrahám elnöklete alatt az avasi templomban tartott egyházi közgyűlésen legelőször tárgyalattatott ennek a ma épen egy évszázad óta virágzó, felsőbb leányiskolának kérdése, — már kimondják, hogy a meglevő elemi iskolák fölé szervezni kell a *nagy leányok* iskoláját. Azóta pedig azok az elemi iskolák is fejlődtek, a kor színvonalára emelkedtek. De vajjon a felügyelő-bizottság, melynek tagjai egyenként jól ismert alakjai a művelt társadalomnak, a kik oly lelkiismeretességgel töltik be állásukat, folytonosan foglalkoznak a haladó kor szellemével, igényeivel, követeléseivel, elnézte volna-e hogy annyi áldozattal mégis csak egy felsőbb elemi iskolát szervezzék? Hát föl lehet ilyet tenni komolyan erről a bizottságról? Hát maga a fenntartó nagy erkölcsi testület: az egyházkerület, mely minden évben számon kéri az eredményt, határozatával ellátja a felügyelő-bizottság hozzá felterjesztett javaslatait, utalványozza a szükséges költségek fedezeti összegét, küldöttjei által képviselteti magát a vizsgálatokon, annyira tévedt volna ítéletében, hogy a miskolci református egyház által szervezett s ma mintaszerű, elemi iskola fölé egész szívvel, lelkével, buzgóságával, tudásával, nagy anyagi áldozatokkal, tekintélyes alapítvánnyal négy felsőbb leányiskolája helyett ismét csak elemi iskolát állított volna?

Nem! teljességgel nem! A ki ezt állítaná, az vagy járatlanságát, vagy roszakaratát bizonyítaná.

Felsőbb leányiskola bizony ez a mienk, még pedig a javából, melyet még az ismeretek, a tudományok szelle-

mén kívül átleng oly tiszta, vallásos és nemzeti szellem, a milyen csak boldoggá teheti azt a nőt, ki itt növekedik, hogy az államnak derék polgárokat, hazaszerető leányokat neveljen.

Itt tehát a nyilvánossági-jog még miniszteri határozat, vagy csak discussió tárgyát sem képezi. Nyíltan kimondja, hogy épen úgy, mint a sárospataki, miskolci fiiskolák, a mi leánynevelő intézetünk is nyilvános, a mely nyilvánossági jogot a felekezeti jelleg már involválja.

Ily rendeletekkel szemben, ugyan méltó volna-e nekem is méltánytalankodni, vagy épen boszankodni? A kinek igazsága van, az nyugodt, szilárd, mint a hogy engem sem rendít meg az a miniszteri jelentés. Annyival inkább, mivel azt az előnyt, a melyet az u. n. nyilvánossági jog ad, ami intézetünk folytonosan, fennakadás nélkül élvezte eleitől fogva. Fölvétetett minden folyamodó növendékünk az állami magasabb, a tanítónő-képző intézetbe, pósta-, és táviró tanfolyamokra s legyen hála a gondviselésnek, nem szegyeztük meg magunkat miattok, sőt növendékeink mindenütt, mint kitűnőbbek ismeretesek.

Legyen szabad egy kevés statisztikával igazolnom ezt.

Az 1872–73-dik iskolai évtől, tehát attól az első évtől kezdve, a melyben a főtiszteletű egyházkerület bizalmából állásomat elfoglaltam, a mai napig többnyire kitüntetéssel vétettek föl s tették le a különböző tanfolyamok vizsgáit: *Munyay Eugénia*, *Hekkel Izabella*, (postamesterek) *Kriszanovszky Ilona* (Nagyváradon igazgatónő), *Jamriska Erzsike*, (leánynevelő intézetünkben bentlakó okl. tanítónő-nevelőnő volt. Meghalt 1891, dec. 7.), *Misley Ilonka* (meghalt, mint III. éves képezdei növendék), *Ulicsnyei Eugénia*, *Ferenczy Jolán*, (néhai Ferenczy Lajos unokahúga), *Dálnoky Ilona*, *Szücs Etelka*, *Kozma Jolán* (jelenleg a miskolci állami polg. iskolában a történet tudomány tanítónője), *Kriszanovszky Emma*, *Balló Etelka* (jelenleg leánynevelő intézetünk internátusában segéd-nevelőnő), *Schultz Paulina*, (Szepes-Bélán postamester), *Mayer Berta*, (tanítónő), *Kun Margit*, (zongora-művész Budapesten), *Illyefalvi Emes*, *Gecse Teréz*, *Krompecher Irén* (tanító-nevelőnő Pápán), *Goldberger Róza* (tanítónő), *Kalas Teréz* (postamesternő), *Lőrinczy Erzsébet* (tanítónő Budapest), *Misley Mariska* (tanítónő), *Baksy Sarolta* (postamesternő), *Szalay Mariska* (tanítónő), *Ujlaky Gizella* (tanítónő), *Krausz Matild*, *Molnár Mariska*, *Guhér Ilona*, *Macskásy Jolán*, *Benczúr Margit*, *Terhes Margit* (postamesternő), *Filep Heléna* (tanítónő), *Gérecz Vilma*. És még hányan lehetnek az ország különböző részén, a kikről nekem nincs tudomásom?

Ha ez így volt, akkor már az a miniszterium, melynek intézkedésével, ellenőrző főfelügyeletével fölvétettek, vizsgákat tettek, oklevelet nyertek a mi növendékeink, eo ipso elismerte iskolánkat olyannak, a melynek bizonyítványait el lehet fogadni.

De hát miért is ne fogadhatta volna el? Hiszen teljes igyekezettel azon voltunk s azon vagyunk ma is, hogy az állami tantervvel megegyezőleg tanítsunk. Kidolgozott, az értesítőben közbe tett tantervünket ismeri az egyházkerület, jóváhagyta azt. Egyetlen egy tárgyat találtam legújabbban: az egészségtant, melyet nem tanítottunk, mint speciális tantárgyat. A tornát a nagy kiterjedésű udvaron több éven át rendszeresen tanútták növendékeink. Most csak néhány éve szünetel az; de bőven kárpótolja azokat a kommandóra tett mozgásokat a szabad játszás, futás, a labda, karika, lawn-tenis, kroquet játékok, a melyekkel intézetünk föl van szerelve. Most meg már épül a díszes tornacsarnok.

Minden felekezethez külön vallásánára van. Tankönyveink mind felsőbb leányiskolák és gimnáziumok számára vannak írva. A német az első osztálytól, a francia a második osztálytól kezdve rendszeresen tanítatik. A magyar irálytan és irodalomtörténet, világ- és magyar történet gimnáziumi terjedelemben. A természettudományokhoz gazdag múzeum van berendezve. A számtudományok mértanul kapcsolatban rendszeresen tanítatnak szaktanár által. A kézimunka a legfelsőbb fokú igényeknek is megfelel s állami ipartanműhelyi képezdét végzett szaktanítónő kezében van. A millenniumi országos kiállításon is méltó feltűnést keltett. A szabadkézi rajzzal párhuzamosan tanítatik

a mértani rajz. Az éneklést oly eredménnyel tanulják növendékeink, hogy a felsőbb osztályokban már nincs az a dallam, melyet a hangjegyek után első látásra le ne énekeljenek. Összhangzatos énekelőadások meghallgatására siet a nagy közönség. A zongora (három az intézet sajátja) és cimbalom (az intézet sajátja) hangszereknek külön szaktanítói vannak. Minden osztálynak állandó osztálytanára van. A végzett tananyagról, a tanterv, az órarend szigorú megtartásával, a mulasztók neveivel osztálykönyv naplót vezetünk. Az egyes tantermek teljesen föl vannak szerelve oly padokkal, tanszerekkel, melyekről önérzettel mondhatom, hogy mintaszerűek. De hát nincs könnyebb, mint itélni, ha még hozzá kevés a jóakarát. Igazán az már aztán megdöbbentő dolog, hogy oly nagy erkölcsi testületnek, mint egy egyházkerület, nemhogy köszönetét s kitüntető elismerését fejezné ki az állam, hogy nagy áldozatokkal ily felsőbb iskolát rendez be, melylyel nem csak felekezetének, hanem felekezet nélkül magának az államnak nevel ritka jó érzésű honleányokat; ellenkezőleg meg akarja fosztani a kivívott sikertől, a nagy közönség, közvélemény elismerésétől. Ez hálátlanság is, ellenmondás is.

Ellenmondás többszörösen. Itt őrizzük iskolánk taneostermében a székesfehérvári országos kiállításon nyert emlékművét 1879-ből. Itt az 1885-iki budapesti országos kiállításon kapott nagy érmet s az ezt átadó nagy okmányt, a melyeken nagy betűkkel van oda nyomtatva a következő cím: *Tiszáninneni ev. ref. felsőbb leányiskola*.

Ekkor a kiállított tárgyak: írásbeli dolgozatok, rajzok, kézimunkák, irodalmi dolgozatok után a jury felsőbb leányiskolának tartott, most 11 év után, a mikor egészen magasabb színvonalra helyeztük iskolánkat a törvény, a miniszteri rendeletek szerint szervezkedtünk, internátust alapítottunk, ma holnap be nem fogadható létszámmal dicsekszünk, a millenniumi kiállításon rendszeres tanításért elismerést, kitüntetést nyertünk: ma már nem vagyunk sem felsőbb leányiskola, sem nyilvános joggal felruházott tanintézet.

Mennyi ellenmondás! Alig néhány éve, hogy egyházkerületünk nagyérdemű elnökei: a nagyméltó br. Vay Miklós és Kun Bertalan püspök neveivel, br. Vay Béláné védnöksége alatt a miniszterium engedélyezésével országos sorsjátékot rendeztünk a *tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő intézete javára*, oly eredménnyel, mely akármely százados múltú főiskolának is becsületére vált volna. Akkor felsőbb leányiskola voltunk, nyilvánossággal elismerve; ma, mikor annak a sorsjátéknak kedvező gyümölcsét élvezzük, felhasználva azt a szükséges épületek emelésére, berendezésére, felsőbb oktatásra, ma már nem vagyunk sem felsőbb leányiskola, sem nyilvánossággal bíró intézet.

Mi ez? ki magyarázza meg ezt? Talán csak nem az exigenciák tudománya játsza itt is a szerepet? Hiszen én magamról hoztam Sárospatakról a tiszta, hamisítatlan hazaszeretetet, politikai meggyőződés: a független Magyarország, melyen szent idealizmussal csüggök, s melyet tölem senki el nem vehet, épen úgy, mint református hitemet; — de én abba a politikába, mely a mai kort uralja, soha bele nem avatkozom; az én politikám egy: hazaszeretetre nevelni a rám bízott drága kincset, az ifjú leány szívét, melyből a nemzet üdvforrása fakad.

Hiába nagyméltóságú minisztérium. A tények beszélnek, a melyeket a legmagasabb tekintélynek sem lehet meg nem történné tenni. A protestáns, a református buzgóságból összerakott köveket nem lehet szétszedni. Itt vannak azok, őrzik a nevelést, a vallást, az erős hit, a csüggedetlen remény, a tántoríthatatlan hazaszeretet szent-segeit s őrizetökre még a sírból is felkelek, nemhogy most megbántani, megsérteni megengedném. Lángoló, sok küzdelemmel teljes ifjú lélek verejtéke hullott azokra; férfikorom egész munkakedve van arra ráírva. Tiszteletet, elismerést parancsolnak ezek, nem méltánytalanságot, szantszándékos kicsinylést.

És még egyet! Mutasson fel nekem a nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi minisztérium, valamely felsőbb leányiskolát az országban, a melynek internátusa oly látogatott s országos értékű volna? Az 50 növendékre be-

rendezett helyiségekre évenként 60—70 növendék jelentkezik távol, messze földekről. Elég legyen Somogy, Tolna, Veszprém, Bács-Bodrogmegyéket említenem. Mi mellett tesz ez tanúságot? Elemi iskolás gyermeket nem küldenek ily távolságra a szülők, de intézetünk szabályai sem fogadnák el. Az ide küldött leánykák mind elemi 4—6 osztályt végzett 11—12 éves kortól 14—16 éves korban levő leánykák. Felsőbb leányiskola biz' ez a mi kerületi leánynevelő intézetünk, melynek pieriai forrásából meríteni messzről elzarándokolnak ide. Hanem hála Istennek már oda jutottunk, hogy nem szánakoznak rajtunk, hanem irigyelnek. És az irigység mindig rossz tanácsadó.

Köszönöm kedves, jó barátom, hogy foglalkoztál velünk. Áldjon meg az Isten érte! Mert bizony jól esik az érdeklődés a mai közönyös időben, midőn az ember keresi azt, a mi sensációs, a hibát nem csak hamar észreveszi, de lesi, várja, míg a jót, az igazat nem veszi észre, sőt kétségbevonja.

Fogadd köszönetem mellett azt az ígéretet, hogy leánynevelő intézetünk érdekét ezentúl is szívemen viselem s azt teljes virágzásra fejleszteni, jövőjének szilárd alapot vetni legfőbb feladatommak tekintem.

Szívből üdvözl

Tóth Pál.

NEKROLÓG.

Kóji Komáromi István.

1820—1897.

Kassa város közönsége, vallás és osztály különbség nélkül, igaz részvétellel állotta körül f. hó 10-én Kóji Komáromi Istvánnak, a kassai ev. ref. egyház főgondnokának koszorúkkal elborított ravatalát. De nemcsak városunkban, hanem mindenütt a hazában, hol a boldogultnak és családjának nagyszámú ösmerősei és tisztelői élnek, mély részvétet keltett e gyászcseset.

A nemes férfiú, kinek 77 évre terjedő életpályáját hosszas és kínos szenvedés után szakította meg a halál, az egyházi és polgári közéletben századok óta előkelő helyet elfoglaló s halhatatlan érdemeket szerzett Komáromi családnak — fájdalom — utolsóelőtti férfi ivadéka.

A család nagynevű őse, a híres tudós, lelkipásztor és bibliafordító latinos írásmódját követve, elejétől fogva Komárominak írja nevét; a boldogult István volt az egyetlen, ki saját gondolkodásmódjának s az 1848-ik év szellemének megfelelőleg, családi nevében a C-t K-val, az ősi tradíciót az egyszerű valósággal cserélte fel. Ez a magyarázata annak a ritka jelenségnek, hogy két édes testvér, kik különben gyermekkoruktól fogva, éltek alkonyáig a legtiszteletreméltóbb szeretetben és harmóniában éltek együtt, különbözőképen írta családi nevét.

Komáromi István 1820 december 17-én Mikóházán született. Hasonnevű édes atyja kir. tanácsos és Tornavármegye főispánja, abaúji egyházmegyének nagyérdemű segédgondnoka, édes anyja bárczai Bárczay Borbála volt. A testileg s lelkileg szépen fejlődő István már a szülei háznál magába szívta a haza és egyház-szeretetet. Tanulói pályáját Pozsonyban, Kassán, Eperjesen és Sárospatakon végezte, és ez alma materünkben tette le, kitűnő sikerrel, a jogi szigorlatokat is.

Gyermekeége óta nagy vonzalmat érezvén a katonai pálya iránt, 1838 szeptemberében a 9-ik számú

Miklós orosz cárról nevezett huszárezredbe lépett, mint hadapród s tíz évet részeit Csehországban, részeit Bécsben töltvén állomáson, 1848 május havában ezredével együtt — már mint kapitány — V. Ferdinánd király parancsára haza vezényeltetett, hogy Móga fővezér parancsnoksága alatt a pártütő horvátok ellen küzdjön. Az események további fejlődése ösmeretes. Komáromi István ezredével együtt, mint honvéd-husár őrnagy végig küzdötte a szabadságharcot; végig küzdötte úgy, hogy soha még a feje sem fájt a rettentő fáradalmak és viszontagságok között. Világos után ő is halálra ítéltetett, majd kegyelemből 10 évi várfogságra, melyből 3 évet az aradi kazamatákban ki is töltött, mikor aztán megnyílt a börtön ajtaja s kiszabadult. Vagyonában is érzékeny kárt szenvedett, a prédáló muszka sereg családi jószágaikban több mint 36,000 forintnyi kárt okozott.

A boldogult házasságra nem lépett, családot nem alkotott. József és László testvéreivel, ezek családi körében a legszebb egyetértésben, megelégedetten élte napjait; fenkölt szelleme, nemes szíve által köztiszteltet és szeretetet érdemelvén ki magának.

Tíz évvel ezelőtt, 1888-ban, a kassai ev. ref. egyház főgondnoki székébe ültetve hitsorsosainak szeretete és bizalma, mely fontos és díszes állásában példány-szerű hűséget és buzgóságot tanusított.

Ezen száraz életrajzi adatok után álljon itt a boldogult jellemzésére azon rövid beszéd, melyet ravatalánál elmondtam:

„Szomorú halotti gyülekezet! Szemeimet köny fátyolozza el, szívem elszorúl, ajakam remeg, midőn megállok e ravatal előtt, hogy hangoztassam szent vallásunk búcsu és vigasztaló szózatát.

Atpillantva századok messzeségét, előttem áll az ősi családfa, melynek gyökerét Komárom földé táplálta, törzsével Bihar és Debreczen büszkélkedik, terebélyes koronája pedig Abaúj el nem muló dicsősége.

És most mennyire megritkult az egykor dús lombozatú korona; annyi sok leveléből immár csak egyetlenegy maradt, a másodikat most sortorta le a halál könyörtelen szélvész, mely egy valóban nemes élet fákláját oltotta ki.

Azt mondtam: valóban nemes élet; ezzel igen sokat mondtam általában, de a boldogultra nézve nem mondtam sokat. Hetvenhét évre terjedő életpályáján az emberi, hazafiúi és egyházi erények teljes összhangja uralkodott. Ő nem hangoztatta, de követte azon elvet, hogy a nemesség kötelez; az erényeket, melyek mintegy családi örökségül szállottak reá, egy hosszú életen át gyakorolta s egy hosszú élet után szeplőtlenül vitte koporsójába.

Nem akarom benne méltatni a hálás fiut, ki még élte estvéjén is a legőszintébb gyermeki kegyelettel emlékezett meg szüleiéről; nem a páratlan testvért, kiből a testvéri és rokon szeretet a legnemesebb formában öltött alakot; nem az igénytelen, nemes lelkű embert, ki hön lángolt minden szép és jó iránt s kinek bal keze nem tudta azt, a mit a jobb keze cselekedett (Máté 6: 3); engedjétek meg, hogy most csak a haza és egyház hű fiát rajzoljam benne néhány töredékes vonással.

Hajlamát követve, kora ifjúságában a katonai pályára lépett, a magyar husároknak, a világ legelső katonáinak sorába. Tíz hosszú éven át, távol a hazától idegen nép között szolgálta zászlaját, melyre felelküdt; mikor pedig a Kárpátokon is átharsogott a megtámadott édesanya jalkiáltása: hí a haza! az első közt volt. kik a hazáért és szabadságért végig küzdöttek a két dicsőséges esztendő véres harcait. Ott szolgált vitéz csapatának élén a csatamezőkön, tékozolva

híven életét; midőn pedig beborúlt felettünk az ég s úgy látszott, hogy minden elveszett: őt, kit a vérmézőkön elkerült a halál, halálra ítélte a boszuálló hatalom. Azonban, mintha neki is szólott volna az Ur ígérete: *Fegyver miatt el nem esel, és a te lelked megszabadul, mert reménységed én bennem volt, (Jerém. 39; 18.)*; a halálos ítélet börtönre változott; három éven át volt megfosztva szabadságától, ki a szabadságért harcolta. Ilyen volt ő, mint honfi, hív és igaz; hűségénél csak szerénysége volt nagyobb; míg sokan azon korbeli érdemeiket és szenvedéseiket unos untalan hangoztatták: ő hallgatott.

De nemcsak a hazának, hív és igaz fia volt ő egyházának is. *Vala egy ember, ki százados vala, a seregből való, jámbor és istenfélő az ő egész háznépével egybe, így szól az írás a caesareai Corneliusról. (Csel. 10: 1. 2.)*. A Comáromi család címerének egyik ék-köve nemzedékről-nemzedékre, az igaz vallásosság, az egyház iránti hű buzgóság vala. Mint ilyen ősök méltó utóda, örömmel fogadta a közbizalmat, mely őt a kassai egyház főgondnoki székébe hívta el; életének tíz utolsó esztendejét szeretett egyházának szolgálatára szentelvé. Ifjú korában a vérmézők visszénye vetődött reá, élte alkonyára a hit szelíd világa vetett dicssugarat. Egyháza iránti hűségét, buzgóságát méltó szavakkal nem rajzolhatom, — hiszen úgy is szemmel látott tanúi voltak annak mindannyian, — csak azt az egyet említem meg, hogy még utolsó napjaiban, még lázas álmaiban is, a dicső csaták élményei mellett, a kassai egyház ügyeiről s annak jövődjéről virágzásáról beszélt, gondolkozott.

Kivivék pedig Istvánnak testét az istenfélő férfiak, és felette nagy sírást tőnek ő rajta, mondja az írás (Csel. 8: 2.); valóban nagyon sok okunk van nekünk is, szomorú halotti gyülekezetre, hogy őt igaz bánattal megsirassuk.

Tietek a gyász és fájdalom első sorban szeretett testvére*, sógorói, közeli s távoli nagyszámú rokonai. Tudom és ösmerem a fájdalom nagyságát és mélységét, melylyel a gyászeset szerető szívetekre sulyosodik. A szeretet legédesebb köteléke kapcsolt össze titeket; a családot nem alkotott testvér nálatok találta fel a legszeretőbb családi kört; ezt a szeretetet nem győzheti meg a halál; ez a szeretet ezentúl is éltetni fogja őt köztetek áldott emlékében s a viszontlátás édes reménységében. Nyugodjatok meg azért az Ur szent akaratán. Ő adta nektek e jó testvért és rokant, ugyan Ő szólítja is el magához; a keresztyén hit égi balzsama enyhítse szíveteknek fájdalmát.

Nem kisebb a te gyászod és fájdalmad, én édes eklézsiám, kassai református szent gyülekezet! Ime az Ur elvette Mózesünket, hű vezérünket, elvételét az Isten nyájának hűséges előjárója, az istenitisztelenek serény gyakorlója, eklézsiánk bástyája, megért tanácsosságának mivolta.** De meg kell nyugodnunk az Ur akaratán, keresztyéni hittel viselvén veszteségünk fájdalmát. Mi kicsinytől fogva mind nagyig tisztelettel áldjuk hűségedet és kegyelettel őrizzuk meg emlékedet.

Barátai, bajtársai és ösmerősei, kik az elhunytban egy igazlelkű barátot, egy valódi jó embert sirattok: bocsássátok őt áldó fohászszal végső útjára s őrizzék meg híven emlékezetét!

* * *

* Comáromi László, kir. tanácsos, nyugalmazott alispán, egyházmegyénknél nyugalomba vonult, elévülhetlen érdemeit szerzett gondnoka.

** A kassai tanácsnak Alvinczi Péterről írott gyászjelentéséből, 1834-ből.

A kassai ref. egyház külön gyászjelentést adott ki nagyérdemű főgondnokának haláláról s ravatalára díszes koszorút helyezett. A gyászszertartás után Tornyos-Németiben, a családi sírboltban helyezték végső nyugalomra a boldogultat, miután az ottani lelkész, Tóth Albert, egy megható imában vett tőle végbúcsut.

Azzal végezhetem legméltóbban rövid megemlékezésem, a mivel a kassai egyház gyászjelentése végződik.

Az igaznak emlékezete áldott!

Révész Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A főisk. igazgatótanács téli ülésének fontosabb határozatai.

A sárospataki főiskola Igazgatótanácsa 1897. febr. 8—10 napjain tartotta meg téli ülését. A téli ülés legfontosabb tárgya a múlt évi költségvetési zárlat megállapítása s a jelen évi költségvetés elkészítése. Amarra nézve az 1896. év a főiskola bevételi és kiadási tételeit illetőleg kedvező képet nyújt, amennyiben a közpénztári bevétel az 1896. év folyamán 134193 frt 75 kr., a kiadás pedig 127824 frt 12 kr. volt, így a közpénztári maradvék 6369 frt 63 kr. A tápintézeti pénztár bevétele 15438 frt 68 kr. kiadása 14230 frt 48 kr. volt, pénztári maradvány tehát 1208 frt 20 kr. A két pénztár együttes bevétele 149632 frt 43 kr. kiadása 142054 frt. 60 kr., pénztári maradvány 7577 frt. 83 kr. A folyó 1897 évi költségvetési előirányzat a következőképp állítattott össze: bevétel: 99134 frt 69 kr.; kiadás 98763 frt 90 kr. maradványkép mutatkozik 370 frt 79 kr. Ez azonban kedvezőbbé válik az által, hogy a bevételi előirányzat minden tétele a minimumra, a kiadási tételek ellenben, a megállapított összegeken kívül, a maximumra vétettek fel. A főiskola jövedelmező vagyona volt 1896-ban 952881 frt 62 kr., terhe 46702 frt 33 kr., így tényleges vagyoni alapja: 906179 frt 29 kr. A vagyoni állapot a fekvőségeknél az 5% kamatozási alapnak felel meg, annál azonban a birtok tényleg többet ér. Nincs felvéve a jövedelmező vagyoni közé a főiskola sárospataki királyhegyi szőlője, mely, ha a kedvező jelek nem csálnak, nemsokára szép évi jövedelemnek lesz alapja, a melylyel s más értékek felvételével is a főiskola vagyoni alapja közel jár az egy millió frthoz.

A téli ülés alatt tárgyalja az igazgatótanács a főiskolai jogigazgató írásban benyújtott s az iskola jogi életét érintő minden irányú jelentését s e jelentésből látható, hogy úgy az Igazgatótanács, mint a gazd. választmány által a jogigazgatóra bízott ügyek rendben vannak, a perre vagy másnemű lebonyolításra utalt dolgok folytonosan haladnak előre, a mi az ügyvezetés helyességét mutatja.

A többnemű s igazgatótanács elé került folyamodványokról a költségvetés keretében határozott az igazgatótanács. Így: Orbán József özvegyének tekintettel a boldogult kiváló érdemeire s az özvegy vigasztalan helyzetére, évi 200 frt segély-adását ajánlja a főtiszt. egyházkerületnek; Zombori Emőd tanár évi tiszteletdíját 100 frttal emeli. Székely György akad. tanárt, a supplicationalis alaptól, 400 frt segélyre ajánlja a főtisztelendő egyházkerületnek, hogy filozófiai ismereteinek gyarapítása végett a nyári félévét a lipcei egyetemen tölthesse. A gazdasági választmány ajánlatára a tápintézeti felügyelő és könyv-

raktár-felügyelő fizetését 100—100 frttal óhajtja emeltetni; ugyancsak 100 frtot kért a főiskolai ellenőr fizetésének javítására is, mindhárom hivatal részére a felfelzaporodott teendők címén, az utóbbira azért is, mert a pénztári kezelésnél alkalmazandó újabb eljáráshoz a könyveket át kell alakítani. A főiskolai torna- és vívóegylet is megkereste kérvényével az Igazgató-tanácsot s az 100 frtot szavazott meg egyszersmindkorra a szükséges szerek beszerzésére.

A gazdasági választmányban Bálint Dezső sárospataki lelkész igazgatótanácsossá választatása, s Ujlaki István halála folytán, kinek érdemét Igazgató-tanács jegyzőkönyvileg örökítette meg, két hely üresedett meg, s a megüresedett helyekre Katona György nyugalmazott mérnököt s Szeremley Gábor sárospataki takarékpénztári ellenőrt ajánlja igazgató-tanács a főtisztelendő egyházkerületnek. Mindkét ajánlottban gazdag erőt nyer a választmány s munkásságukhoz előre is szép reményeket köt igazgató-tanácsunk.

Hálás köszönettel vette tudomásul Igazgató-tanács Fejes István egyházi alondnok, és Baksay István rimaszombati tanár becses adományát. Amaz két kötetet tevő költeményéből 50 példányt ajándékképpen, 100 példányt pedig 1 frtos áron küldött főiskolánknak, s a 100 példány eladásából befolyó 100 frtot a theologiai nyugdíj-alap javára ajánlotta. Baksay István pedig 100 frtot adományozott szintén a theologiai nyugdíj-alap javára.

Az élőnyelvek tanárainak jelentéséből örömmel győződött meg igazgató-tanács, hogy az akadémiai ifjak szorgalommal látogatják az órákat, sőt akad közöttök olyan is, ki kolloquált; megbízta azért közigazgatót, hogy az ifjakat búzdítsa az élő nyelvek tanulására, mint a mely által ismereteiket szélesíthetik s nagy mértékben gazdagíthatják.

Főiskolánk györgytarlói és bálványosi birtokrészeinek gyarapítására újabban megint alkalom kínálkozik. Szakácsi János sárospataki lakos örökösei felajánlották 379 magyar holdat tevő tagbirtokukat a főiskolának megvételre, s miután a birtokot a bálványosi birtoktól csak egy út választja el, Igazgató-tanács a gazdasági választmányhoz tette át az ügyet véleményadás végett, jelentését az Igazgató-tanács legközelebbi ülésére bevárván.

Ezek után a tápintézet és tandíjak elengedésére vonatkozó kérvényeket vette tárgyalás alá az Igazgató-tanács. S bár többször kimondatott s jegyzőkönyvbe is vétetett, hogy az e fajta díjak elengedéseért beadott kérvények az aratási, illetőleg a szeptemberi ülésben vétetnek tárgyalás alá, de a szegénység okozta bajok elől kitérni nem lehet, így a kérvényeket most is tárgyalta s azokat most is kellő méltánylással s a körülmények alapos figyelembevételével intézte el az igazgató-tanács. Ezek után egy pár kisebb jelentőségű ügy következett s az Igazgató-tanács 3 napi folytonos munka és tanácskozás után feloszlott.

i—r.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** Dr. Ballagi Géza tanártársunkat s családját, valamint két testvérét, fájdalmasan megpróbálta az isteni gondviselés, a midőn hőn szeretett édes anyjukat, *Lehoczky Ida* asszonyt elvette tőlük. A gyermeki szeretet igaz érzelmeivel csüngtek édes anyjukon a két fiú s egy leány, kiknek könyeivel, melyeket az édes anyja koporsójára hullatnak, a tisztelők nagy seregének részvéte egyesül. Legyen a megboldogult nőnek a sirban

csendes nyugalma. — Sinka Sándort, a debreceni ref. gimnázium köztisztviselőjében álló tanárát mélyen megrendítő csapás érte nejének, *Fráter Ida* asszonynak váratlan elhunytával. Minta asszony s feleség volt, kiből igen sokat vesztett az a társadalmi kör, melyben szeretettel ragaszkodott hozzá mindenki. Legyen a hű nő emléke áldott, a bánatos férj mély fájdalmát enyhítse a közrészvét, melyben mi is osztozunk. — *Nagy Kálmán*, a felső-szabolcsi egyházmegyébe kebeleztet bálványi gyülekezet közszeretben álló lelképásztora, kit itt Sárospatakon is sokan ismertek, mint kitűnő zenészt, e hó 16-án elhunyt. — Mint tudósítónk megjegyzi, Felsőszabolcsban 20 hónap alatt a 13-ik lelkész-halálozás. Legyen a megboldogult hű pástör emlékezete áldott! — Érzékeny csapás érte *Vass János* főiskolai theol. segéd-tanárunkat s testvérébátját *Vass Mihály*, gégényi lelkészt, kik a múlt héten temették el édes atyjukat. Adjon a gondviselés elegendő lelkierőt mély bánatjuk hordozására.

— **Melanchton ünnepély.** A nagy reformátor négy-századik születési évfordulójának emlékét a sárospataki főiskola tanári kara s ifjusága is megünnepelte városunk előkelő közönségének élénk részvétele mellett. A főiskolai tornacsarnok tágas helyiségét teljesen megtölté az érdeklődő közönség, mely igazi lelki élvezettel hallgatta Dr. Rácz Lajos nagyszabásu alkalmi beszédét, ki tiszta képet nyújtott ama munkásságról, a melyet Melanchton a reformáció eszméinek diadalra juttatása érdekében kifejtett. Ismertette életének minden fontosabb mozanatát, jellemezte mint egyént, mint theológust, mint tanárt s méltatta úgy, amint egy nagy szellem érdemeinek igazságos bírálatát prot. férfitól várhatni. Egész rendszeres, nagy tanulmányra valló volt e beszéd, melyért méltán adózott dr. Rácznak az egész közönség a legteljesebb elismeréssel. Az ünnepély többi pontjai is szépen sikerültek; úgy a Telegdy Bertalan hittanhallgató előadása, melyben Melanchtonnak a magyar ifjakhoz való viszonyáról, azokra s a magyar reformáció fejlődésére gyakorolt befolyásáról adott elég tiszta képet, mint a Sántha Károly alkalmi költeményének elmondásával szereplő Nagy Béla theológus szavai hozzájárult az ünnepély magasztosabbá tételéhez, a melyben a főiskolai ifjusági énekkarnak is nagy érdeme van, a mely három darabot adott elő. A nagy reformátor szelleme lelkesítse továbbra is főiskolánkat, mely méltó hódolattal áldozott emlékének ezúttal is.

— **Lelkész választások.** A karádi népes gyülekezet febr. 14-én választotta meg Kőrösy György utódját. A 8 pályázó közül kettő körül csoportosultak a választók, kik közül 80-an Ölbey Jánosra szavaztak, 184-en pedig *Kovács István* abauj-baktai lelkészre, ki ily módon 104 szótöbbséggel választatott meg. A karádiak eme választását szerencsésnek kell tartanunk, mert az elválasztottban kitűnő egyházi szónokot nyertek, ki minden bizonynyal más tekintetben is nyeresége lesz Karádnak is s az alsó-zempléni egyházmegyének is. — Ugyancsak február 14-ikén ment végbe az ungvári lelkészválasztás is, a melynél a többséget *Komjáthy Gábor* bodrog-szentesi lelkész nyerte el, ki 31 többséggel választatott meg. Az ungvári expónált egyház Novák Lajos utódjául olyan egyént hívott el, a kiből meg vannak mindazok a tulajdonok, melyek egy ily egyház ügyeinek vezetésére megkívánatnak. Hiszszük, hogy kölcsönös nyereséget talál egymásban Ungvár is és Komjáthy Gábor is.

— **Nyílt kérdések.** I. Ref. egyházunk országos lelkész özvegy-árva-gyámintézetébe a helyettes lelkészek részéről fizetendő-e belépési járulék s tagsági díj? II. Az a lelkész, a ki mellett helyettes van, *rendes* fizetése után tartozik-e a kettős-díjat, t. i. a belépési járulékot

s tagsági díját: fizetni, vagy pedig az után az összeg után, a mely felmarad a helyettesi fizetés levonásával? III. Az u. n. nyugalomba lépett, vagy hivatalukról lemondott lelkészeknek van-e joguk a gyámintézethez? — E három nyílt kérdést több oldalról küldték be hozzánk, várván rájuk a feleletet, a melyet rövidesen, a gyámintézeti alapszabályok értelmében a következőkben adunk meg, tért nyitván azonban az esetleges ellennézetek elmondására is. Az első és harmadik kérdésre vonatkozólag az alapszabályok 3-ik §-a szerint válaszunk ez: a gyámintézet tagjai, még pedig kötelezett tagjai a *rendes lelkészek*, s így sem a helyettesek, sem a nyugalmazott, vagy hivatalukról önként lemondott lelkészek nem tartoznak a gyámintézeti kötelekezésbe; ez utóbbiak annyira nem, hogy az alapszabályok 5. §-a értelmében, ha előbb már tagjai voltak is, özvegyeik s árváik egyáltalán nem tarthatnak igényt a segélyezésre. A II-ik kérdés elbírálásánál igen könnyű pro et contra állást foglalni, de úgy gondoljuk, hogy e tekintetben az a helyes felfogás, melyet a káplánt tartó lelkészekre alkalmazunk, t. i. amint a s. lelkészt tartó lelkész teljes fizetése után tartozik a kettős járulékot fizetni, úgy a helyettes lelkész által kisegített is a díj-levelében, illetőleg a „jelentő-íven” feltüntetett fizetése után köteles a gyámintézet járulékokat leróvni.

— **A középiskolai tanterv-revisio** ország szerte foglalkoztatja a tanárokat s az u. n. vidéki tanári-körök egymásután tárgyalják a nagy fontosságú, tanügyünket egész lényegében érintő kérdést. Lapunk legközelebbi számában mi is hozzá szólunk e tárgyhoz, abban a reményben, hogy az arra illetékes tanügyi férfiak részéről a kérdésnek minden oldalról való megbeszélése nem fog elmaradni.

— **Új énekes könyv.** Korántsem arról az énekes könyvről van itt szó, amelyet a magyar református egyház ad ki, hiszen a bizonyára nagy megfontolást érdemlő munkát az egyetemes énekügyi bizottság azért nem siettet, mert az újítás elé mindig olyan akadályok szoktak gördülni, a melyeket nem könnyű az utból eltávolítani s ez az oka annak, hogy a Fejes István által 1890/91-ben kiadott öt füzet után sem lehet beszélni megújított ref. énekes könyvről; hanem arról az új énekes könyvről, melyet a „*budapesti ref. ifj. egylet*” ad ki Kováts Lajos vallásánár s Kováts László bölcsészethallgató összeállításában azzal a célzattal, hogy a régi szép énekeket újabb szép énekekkel kiegészítve, azokat a közönség 10—15 év alatt megkedvelve: valamikor minden rázkódás nélkül lehessen rendes énekes könyvünkbe bevinni. Így olvashatni ezt a nevezett ifjusági egylet 1896-iki működéséről szóló jelentésben. Ugyan nem önként támad-e fel ez a kérdés: mire való az ilyen törekvés? s miféle elbizakodottság uralkodik annál a szép-célú egyletnél, mely előre tudja, hogy az ő énekes könyve darabjai belekerülnek rendes énekes könyvünkbe? Nem ismerjük az új énekes könyv szerkesztőit, de annyit szabad megjegyeznünk, hogy szerintünk olyanra vállalkoznak, a melyhez alig van jogcímük! Ez a törekvés elítélendő, mint a mely a megbontás jellegét viseli s nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy ez az úgynevezett baptisták, nazarénusok malmára is hajthatja a vizet, a kiknek szintén evangéliumi szellemű énekes könyvük van, a minőt a budapesti ifjusági egylet is ki akar adni. A jóból is megárt a sok!

— **A dunamelléki egyházkerületben** két papi tanácsbíró választottak s a két állásra *Ádám Gerzsont* a nagy-

kőrösi gimnázium igazgatóját és *Tóth Gábor* szabad-szállási lelkészt emelte az egyházak többségének bizalma.

— **Az indokolatlan „nem.”** Az országgyűlés költségvetési vitájában hangzott el az itt jelzett „nem,” a melyet a magyar kereskedelmi miniszter mondott Berzeviczy Albert azon indítványára, melyben a főváros szolgálatában levő közép és népiskolai tanárok és tanítók részére vasúti díj-kedvezményt kért. Elutasította a miniszter „ridegen” ezt a kérelmet, mert a díj-kedvezmény sokkal jobban ki van terjesztve most is, mint a mennyire indokolt . . . s így mi, u. n. felekezeti tanárok s tanítók még kevésbé várhatjuk a sárospataki tanári kar részéről az egyetemes református tanügyi bizottsághoz áttett ugyan ily tartalmú kérvényünknek teljesítését, mert mi mellettünk még egy Berzeviczy Albert sem igen fog szót emelni.

— **Egy kis statisztika.** A „*Debreceni Prot. Lap*” ez évi első számában Dr. Baconi Lajos szerkesztő és kiadó-tulajdonos érdekes kimutatást közölt a nagy tiszántúli kerület egyházi és világi férfiainak, a lapja iránt tanúsított pártolásától. A közölt kimutatás hangosan beszélt ama közönyösségről, melylyel a „*Debreceni Prot. Lap*”-nak kell küzdenie. Vigasztalja meg, ha ugyan a közös szánandó állapot vigasztalást nyújthat, Baconi Lajost, a következő kis statisztika, a mely a „*Sárospataki Lapok*” anyagi helyzetének feltárását foglalja magában. A jelen évfolyamra részben előfizettek, részben megrendelést tettek egyházkerületünkben a lelkészek közül Abaújából 35-en, A.-Borsodból 28-an, A.-Zemplénből 35-en, F.-Borsodból 27-en, F.-Zemplénből 13-an, Gömörből 19-en, Tornából 7-en, Ungból 11-en. Világi férfaink a következőleg pártolják a Sárospataki Lapokat: Abaújából 7, A.-Borsodból 8, A.-Zemplénből 7, F.-Borsodból 1, F.-Zemplénből 5, Gömörből 2, Tornából 1, Ungból 2 fizetett elő. A testvéregyházkerületekből, különösen tiszántúlról szép számmal pártolják — a viszonyokhoz képest — lapunkat, a mennyiben 39 tiszántúli lelkész hordatja, a dunamellékről 10, a dunántúlról 9. Erdélyből pedig 4 előfizetők van a papok közül, világi azonban tiszántúlról s dunántúlról is csak 1—1 van; Erdélyből van kettő (egy honvéd kapitány, ki a főiskola iránt érzett szeretetét ezzel is megmutatja), a dunamellékről pedig egy sincs. Tanító 4 van kerületünkben, ki olvasója lapunknak, s 2 a tiszántúlról. Lutheránus atyánkfiai közül egyetlen egy ember sem járta, mint előfizető, csupán a tanintézetek hordatják részben; ellenben van két róm. kath. pap és egy róm. kath. világi. kik bizonyára nem restelkednek, hogy prot. egyházi lapot olvasnak. Egy öreg ref. papné is pártfogóink közé tartozik. — A midőn e tanulságos kis statisztikát közrebocsátjuk, tartózkodunk minden következtetés levonásától, csupán arra kérjük lapunk barátait, hogy ily körülmények között ne kívánják a „*Sárospataki Lapok*” kiadójától azt, hogy nagyobb terjedelemben, jobb papiroson s talán ízlésesebb, tetszetősebb alakban adja ki lapját, mert így is, a hogy vagyunk, csak nagy nehezen tudnánk megélni.

— **Az „Erdélyi-szobor”** javára a sárospataki főiskola ifjúsága 50 forintot adományozott.

— **Sajtóhiba-javítás.** A múlt számnak az abauji indítványról szóló cikkében, a harmadik bekezdésben „megvalósítására” helyett „megvitatására”; a legutolsó bekezdésben „sorrendbeli” helyett „sok rendbeli” olvasandó.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A sárospataki főiskola és az államsegély.” *Kállay Miklós.* — „A lelkesítő fizetések küszöbön álló állami rendezése.”
Káddár János. — „A középiskolai tanterv-revisio kérdéséhez.” *k.-r.* — „Nagy Sámuel emlékezete.” *Simon Andor.*
— „Falusi levelek a szerkesztőhöz.” *Adorján Balázs.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.”

A sárospataki főiskola és az államsegély.

A kit a sárospataki főiskolának, a Perényiek, Lorántfyak, Rákócziak szellemében megszentelt s általa hevített lelke, iránya, nemzeti missiója csak távolról is érint, a ki ezen iskolának tűzhelyénél többkevesebb ideig melegedett s annak csarnokaiban a tudomány tiszta ízű forrásaiból merített, a kinek fogalma van arról, hogy mi volt az a múltban, mi a jelenben s mi lesz a jövőben, mint egyszerű, de puritán jellemeket acélozó iskolája nemcsak a protestantizmusnak s ennek legszentebb jogainak, de mi volt, mi lesz mindenkor a magyar nemzetnek — nyelvnek és szellemnek — az ősi erényeknek: az nem tekinthet el hidegen, érdeklődés nélkül azon komoly vita felett, mely immár megindult D. B. és B. J. közt; e kérdés eldöntése uraltván a helyzetet: vajjon a pataki főiskola igénybe vegye-e gimnáziumára nézve az államsegélyt vagy nem?

A tárgy komoly, mélyreható; mikénti eldőlése a mindnyájunk által szeretett főiskolánkra nézve végzetes természetű lehet, nagyon szükséges azért, hogy addig, míg elég korán van, sokan, — minél többen — sine ira et studio — kiki jó szellemétől sugalmazva mondja el mit s mint érez, ha e tárgyra gondolt! Meleg érdeklődésem mondatja el velem is röviden azt, a mit érzek, a mit sejtek!

A két cikk egymással szemben azt mutatja, hogy hatalmas két gladiátor küzd a homokon. nemes ellenfelek, méltók egymáshoz, nemes fegyverekkel harcolnak, mindkettőnek lelkét egy magasztos cél emeli: a pataki főiskolát nagygyá, tekintélyessé tenni, szellemét megtartani; a különbség annyi: államsegélylyel vagy a nélkül.

A mennyiben ott érvek érvek ellenében harcolnak, s mert részint a számok logikája kérlelhetetlen, mihez szó nem fér, részint pedig a pszichológiai elveknek, sokszor még a visióknak is van subjectiv jellegű jogosultságuk a közügyek terén: én, nem a vitába beolvadól, hanem annak csak alkalmából, teljesen egyéni meggyőződésemmel adva kifejezést, keblemre téve kezemet, mondom ki Isten és ember előtt, hogy mindaddig, míg e vérről szentelt haza földjén egyetlen felekezeti jellegű iskola lesz, mely mint a pelikán

véréből tartja fel gyermekeit államsegély nélkül: addig a pataki főiskolát — ha tőlem függne — mindig távol tartanám ezen divatos áramlattól, ettől a csalétektől, ettől a lejtőtől.

Alapom, melyen állok, az 1848. XX. t.-cikk mindig; ha ez átmenne úgy, a mint ezt ama nagy alkotó, nemzeti apostol gondolta, minden kitérés nélkül általános egyházi és iskolai irányban, akkor nincs többé ok aggályra: de így, ilyen kacér, ingatag nemzeti politika mellett, midőn különböző meglepetésekre minden nap készen lehetünk, midőn a szent szabadság nevében megindult bármely reform sokszor egészen más eredményeket szül, mint gondolók; nemzeti bűnnek tartom beszennyezni azt az ős százados nemzeti szellemet, azt a valódi jellemet, a melynek veteményes kertje volt mindig a pataki főiskola, egy bizonytalan, kényelmesebbnek ígérkező anyagi érdekért; nemzeti bűnnek tartom különösen akkor, midőn két hatalomról van szó olyan értelemben, hogy mind a kettőt meg nem tarthatjuk, ha egyiket választjuk, a másikat elveszítjük; értem alatta az államsegélyt és a nemzeti buzgóságot!

Mert ne ámítsa magát senki azzal, hogy a mai politikai viszonyok közt mind a kettőt pátrónusai közt látná egy időben a pataki főiskola. Határozottan ki merem mondani, még pedig szerzett tapasztalatok alapján — pedig a tapasztalat adatai erős természetiek — amazzt. Nincs másként! Példa rá Miskolcz, Rimaszombat stb. Nincs irántok többé lelkesedés! Buzdító szóra ez a válasz: nincs ránk többé szükség, segíti az állam!

Már most csak az a kérdés: megérdemli-e az államsegély, hogy érette elveszítsük amazzt, amazzt a hűséges anyát, az ápoló dajkát, ki vészben és viharban őrt állt, saját testével fogta fel a nyíl-záporokat, fedezte, védte kedves gyermekét, hogy éljen! Az anya és haza. ennek jó szellemű fiai s leányai voltak mindig és pedig felekezeti különbség nélkül, gyámolói, mert tudjuk, nem csak a protestantizmusnak, de általában az igaz magyarnak féltett kincse, mindig kedves gyermeke, s megvárja tőle azt, hogy hálás legyen az anya iránt; és most elhagyja-e a fiú az anyát, mert egy kacér nő kínálja bájait?

Köny szökik a szembe, ha a multa gondolunk és visióink támadnak a jövőre!

Emlékezünk-e még az 1860-iki háromszázados főiskolai ünnepélyre? Meri-e valaki hinni, hogy az államsegélylyel megszédített főiskola hasonló százados vagy ezredéves ünnepet fog valaha ülni? Soha, soha!

Azonban tekintsük a dolognak pénzügyi oldalát, az anyagi eredményt. Azt megengedem, hogy ha szűk keretben egy-egy évet veszünk fel s arányosítjuk az állam ezreit a nemzet játékonysági filléreivel, lehet hogy a mérleg hátrányunkra billen; de az élet valódi képét nem egy-két év adja. Mit mond ehhez a jövő? Pedig a kié a jövő, azé az élet! Egy-egy főiskolai Maecenas láng szelleme; egy-egy tekintélyes áldozatkészség, mely a nagy idők folyamában születik: messze túlszárnyalja az évi morzsákat, legyen bár államsegély a neve!

Nem szabad nekünk kétségbeesnünk a sárospataki főiskola jövője felett a változott kulturális viszonyok közt sem! Látott ez az iskola már erősebb viharokat is! En azt a szellemet, mely azt fenntartja, mely úgy erős csak, ha nemzeti buzgóság tartja fel, s azt a forrást, melyből ennek cseppjei csergedeznek, sokkal biztosabbnak tartom épen a pataki főiskola jövőjére nézve, mint az államsegélyt, melyben én még bizonyos lealázót is találok épen a pataki főiskolára nézve, melynek jogos önérzetét méltán sértheti ama tervbevett segély.

A segélyre számítás mindig szegénységet feltételez, ha őszinte! Hiszen igaz, hogy a szegénység magában nem bűn: de midőn önként mondjuk magunkat szegényebbeknek, mint tényleg vagyunk, csak azért, hogy segélyt kapjunk, ez nem férfias, mert alatta rejlik a kényelem keresés.

Midőn egy testület már a lenni vagy nem lenni közt vergődik, földolog, hogy éljen; de az önbizalmat feladni egy tetszetős látszatért, a küzdelemtől meghátrálni, melyhez ősünk hozzászoktattak dicső példákkal, nem teszem meggyőződésemmé soha — különösen e tárgynál nem!

A sárospataki főiskolának kivételes történeti multja van földrajzi fekvésénél fogva, és örálló helyén kivételes nemzeti missziót teljesít; nem tekintve azért sem jobbra, sem balra, kivételesen megőrizve dicső multját, saját jellegét csak az eddigi forrásból merítgesse tápláló cseppjeit az idők végéig!

Kállay Miklós.

A lelkészi fizetések küszöbön álló állami rendezése.

A ki figyelemmel kísérte azon programmbeszédeket, melyeket a miniszterek a legközelebbi képviselőválasztás alkalmából itt-ott elmondottak, meggyőződhetett arról, hogy a kormány az új országgyűlési ciklus alatt több nagyhorderejű törvényjavaslattal szándékozik lépni a nemzet elé.

És a ki e felől akkor még kételkedett, azt meggyőzhette az országgyűlést megnyitó királyi trónbeszéd, melyben már részletesen fel voltak sorolva azon reform-törvényjavaslatok, melyeket a kormány a magyar állam belső erejének kifejtése és erősítése szempontjából ez idő szerint megvalósíthatóknak vél.

Ezen tervbevett reformok közül a prot. egyházat és különösen minket, lelkészeket, azon törvényjavaslat érdekel közelebbről, a mely az államsegély fokozatos emelése által, a bevett vallásfelekezetek csekély lel-

kési fizetésének javítását célozza, s a melyről Wlassics miniszter Csáktornyan tartott programmbeszédében egész határozottan és érthetően nyilatkozott.

El szerint a folyó évi költségvetés tárgyalása alkalmával a kormány részéről törvényjavaslat fog benyújtatni* a segélyezés ügyében, mely a kérdést akként kívánja megoldani, hogy minden csekély lelkészi fizetés 3 év alatt 600 frtra, 10 év alatt pedig 800 frtra kiegészíttessék.

Lehetnek sokan és vannak is bizonyára, a kik nem nagyon tudnak örvideni az államsegélyezési tervzet ily csekély mérvének s az anyagi bajokkal küzdő lelkészek szorongatott helyzete kellő javítását a legkevésbbé sem várják attól.

Hát ezeknek nagyrészben igazuk lehet. Mert az a segélyezési tervzet csakugyan nem felel meg azon várakozásnak, melyet a prot. egyház lelkészei az államsegély nyereséhez kötöttek; sem azon méltánylásnak, melynek elismerése fejében annyi türelmes várakozás után, a haza és társadalom érdekében kifejtett önzetlen munkálkodásukért a szabadelvű kormányt méltán várhattak.

Azonban ebből teljességgel nem következik az, hogy kicsinyelve az egész mozgalmat, ne méltassuk kellő figyelemre a küszöbön álló kormány-intézkedést, mely mégis némi könnyítéssel fog járulni sok — segélyre szoruló — lelkész anyagi helyzete javításához; hanem igenis az, hogy tekintetbe véve a kormány pénzügyi viszonyait s azon politikai nehézségeket, melyekkel e kérdés megoldásánál megküzdnie kell: fogadjuk el kiindulópontul a készülő tervzetet a csekély lelkészi fizetések állami rendezése tárgyában s annak alapján igyekezzünk odahatni, hogy — ha már a 800 frt azonnali kiegészítéséről ezúttal szó sem lehet — legalább a 600 frt csekélyke minimum ne csupán 3 év múlva, hanem mindjárt az első évben biztosíttassék minden lelkész számára.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy a segélyezés folytán lemondjunk az 1848: 20. t.-c. életbeléptetéséhez való jogunkról; sőt azt követelnünk kell határozottan s a teljes jogegyenlőség mielőbbi megvalósításáért küzdeni nem szabad megszűnnünk soha. De aztán megint nem volna helyes és egyáltalán nem válnék a prot. érdekek javára, ha azon kormány-intézkedést, mely nyomasztó anyagi helyzetünk javításának munkabavételével — bárha ezuttal szűk határok között is, — a teljes jogegyenlőség kivívásának útját egyengeti, — nem becsülnénk meg érdeme szerint s azon túltekintve, semmire se méltatnánk azt, hanem csak az 1848: 20. t.-c.-et tűznénk ki mereven célul, mint a melynél kevesebbet sem most, sem jövőben el nem fogadunk.

Ez, ha bizonyos tekintetben jogosult lenne is, de egyáltalán nem volna tapintatos, sőt határozottan vesélyes; mert egészen meggátolná a kormányt abban, hogy ez idő szerint anyagi helyzetünkön javíthasson; s még csak kísérletet is tehessen a teljes jogegyenlőség megvalósítására.

Hanem ekkor aztán ki vállalná magára a felelősséget azért a nagymérvű anyagi romlásért, azért a nagy szenvedésért, mely a mindinkább súlyosbodó szegénység miatt, az államsegély hiányában folyvást pusztítaná, mindig nagyobb mérvben, a protestántismus életerőt és sok lelkészi hivatal megszüntetésével kitenné a hiveket az elzüllés, a szétszórás veszélyének?!

* Ehez sok szó fér az újabb tudósítások szerint! Szerk.

Ezért bizonyára senki sem vállalhatja magára a felelősséget, mert a protestantizmus erősödését és elveinek diadalát nemcsak vallás-erkölcsi érdek, de a haza, a nemzet jól felfogott érdeke is hathatósan követeli. Mai időben pedig rendezett anyagi erő, vagyoni biztosság nélkül eredményeket felmutatni, sikert elérni nem lehet.

Nem szabad hát elzárkóznunk az államsegély igénybevétele elől, és — ha csupán palliatív szer is az, — de kezdetnek még megjárja s a megkezdett úton kitartással, lelkesedéssel tovább lehet és kell is küzdenünk a teljes jogegyenlőség kivívásáig, a mi bizonyára minden igaz prot. törekvésnek a koronája s méltó jutalma leendő.*

Kádár János.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskolai tanterv-revisio kérdéséhez.

Még alig mult el egy évtized, hogy hosszas vitakozások és eszmecserék után megalkottuk középiskoláinknak tantervét, belső szellemi életét, s íme középiskoláink ellen újból jogos panaszok, szemrehányások merülnek fel. A bajokat érzi tevékeny, alkotni vágyó közoktatásügyi miniszterünk is s oktatásügyünket javítani, emelni, nemzeti szükségleteinkhez az élethez közelebb hozni óhajtván, felveti a reformnak kérdését s felszólítja a tanári köröket s egyes tapasztalt tanfőnökeket, vitassák meg elméletileg is újból középiskolai ügyünket s adjanak véleményt a törvény által is szentesített tantervünkre nézve: hogy a lefolyt évtized alatt s a tanítói gyakorlatban miféle hibák, fogyatkozások merültek fel, melyeken segíteni, javítani hazafiúi kötelességünk. Megindult tehát ismét a harc köznevelési intézményünknek e fontos ügye körül, mint évtizedekkel ennek előtte. Az öregek is, — úgy az akkor legyőzöttek, mint a győzők — elveszik szellemi fegyvereiket; amazok még mindig hisznek eszméik győzelmében, sőt a győzők által alkotott tanterv fogyatékosát, a gyakorlatban kitűnő hibáját tartják legfontosabb erősségnek nézetük mellett; az elméleti harcot pro és contra fiatalabb emberek legtekintélyesebb tudományos folyóiratunkban a »Budapesti Szemle«-ben veszik fel. Amazok most is a reformerek, kik nagyrészt középiskolai ügyünknek gyökeres átalakítását sürgetik s csak ebben látják a jobb jövőnek zálogát, biztosítékát; emezek a conservatívek, kik védik mostani állapotainkat s a conservativizmusban, az állhatatosságban, a mostani mellett való kitartásban is erőt és sikert látnak. Amazok többnyire az egységes középiskolának s részben egy új tantervnek hívei, ezek a kettős középiskola és a régi tanterv mellett törnek lándzsát. Akármilyen eredménye lesz is e vitának a gyakorlati életben, mi ezt örömmel üdvözljük, mert szerintünk a szellemi mozgás is mindig éltető és elevenítő, megóv a tespedéstől s a haladásnak, fejlődésnek egyik nélkülözhetetlen té-

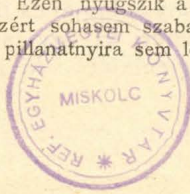
nyezője. Azért indítatva érezzük magunkat, hogy szerény egyéni véleményünket és tapasztalatunkat röviden elmondjuk s óhajtanók, de az ügy fontossága is megkívánja — s azt hiszem e tekintben a t. szerkesztő úrral is egyetértek — hogy protestáns tanfőnökeink is minél többen hozzá szóljanak e kérdéshez, és elmondják azt, a mit iskolai munkájuk közben s az életben tapasztaltak. Ha mindig nem is tudnánk újat mondani, az ügy érdekében szükséges az, hogy legalább színt valjunk.

A mint fentebb is említettem, ez a vita most a »Budapesti Szemle« hasábjain folyik s ennek februáriusi számában a Szemle paedagogiai munkatársa a conservativ Waldapfel János válaszol a radikálisabb Csorba Ferenc, minisztertitkárnak. Csorba (a Szemle januári füzetében) a reáliskolák ellen száll síkra, számadatokkal bizonyítja, hogy nálunk a reáliskolák felsőbb osztályai néptelenek, maguk az intézetek népszerűtlenné s csak igen csekély részét növendékeiknek készítik elő a műegyetemi pályákra s csak igen csekély résznek adnak befejezett műveltséget. Miután számadatai megbízhatók, e tekintetben föltétlenül igazat kell adnunk Csorbának, mikor például látjuk, hogy a debreceniek is átakarják változtatni állami reáliskolájukat állami főgimnáziummá. Hogy a reáliskolák népszerűtlenné, annak okát mi is abban látjuk, hogy a szülőket azon kényszerűség elé állítja, hogy már tíz éves gyermeküknek megmáshatatlannul pályát választanak, akkor, mikor még egyéni hajlamaikat, lelkületük irányát nem is ismerhetik. Nem a classicus nyelvek utáni vágy, vagy talán az azokkal együtt járó magasabb műveltség csábítja a növendékeket és szülőket a gimnáziumba, hanem egyedül az a körülmény, hogy innen bármely pályához jogosítva vannak. Waldapfel csak néhány, talán fővárosi megfigyelés alapján alkot hamis általánosítást s egyáltalában az élet nem ismerésének adja bizonyosságot, mikor azt állítja: »A kinek némi tapasztalata van a gyermekeiket gimnáziumba küldő szülők körül, az tudja, hogy igen sok szülőt, különösen persze a jobb módúak közül (sic! ő maga is szükségesnek véli némileg korlátozni képtelen állítását) csak a magasabb műveltség és meg lehet a velejáró nagyobb társadalmi megbecsülés — de sem a minősítési törvényre való tekintet, sem az egyetemre való járatás gondolata — bír arra, hogy gyermekeiket gimnáziumba küldjék.«

Nem szólok most Csorba pozitív javaslatairól, elismerem azt is, hogy cikke nem szűkölködik egy pár nagyobb tévedésben (a milyen például az, hogy középiskolába csak a művelt középosztály gyermeke járjon s ne egyúttal a nép fia is) de a mit a reáliskoláról mond, azt Waldapfelnek nem sikerült megcáfolni. E tekintetben hiába nagyhangúskodik Waldapfel, hiába nézi le a szaktudós fölényével és önhittségével a laikust: az általa laikusnak vélt egyén fölélemelkedik a tapasztalatlan tanügyi bácsinak.

Nézetem a Csorbáéval annyiban egyezik, a mennyiben én is az egyetemekre készítő — és tegyük hozzá — általános műveltséget adó középiskolául csak egynek a jogosultságát ismerem el. Ennek tanterve a gimnázium alapján volna szerintem is megalkotandó a classicus nyelveknek, mint holt nyelveknek lehető legnagyobb megszorításával úgy, hogy a nemzeti irodalomra, mint általában az irodalmi képzésre és a történelmi még nagyobb súly volna fektetendő az eddigénél s a természettudományok köréből is egyes disciplinák felveendőek volnának, a melyeket eddig (mint például az élettant, bonctant főbb vonalaiban) a gimnázium elhanyagolt.

*) A prot. lelkészek állami segélyezésének, senki sem akarja útját állani, mert a »paizsos férfiú« erősen nyomorgat, egészen a nemes részéig hasogatja nyilaival a lelkesítő kart. A baj ott van, hogy segélyeztetésünk esetén jogainkról való lemondást fognak nekünk tulajdonítani, a mi ellen mindnyájan, t. cikkirő is, határozottan tiltakozunk. Nagy elvi kérdés az, hogy jog-feladás van-e, lesz-e állami segélyeztetésünk esetén? Ezen nyugszik a kérdés súlypontja, ez a dolog summája s épen azért sohasem szabad elhallgatnunk jogaink omlegetésével még csak pillanatnyira sem lehet elgondolni az 1848: XX. t.c.-től!

Azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy e nézetem indokolásául — mely egészen eltér a „Budapesti Szemle“ munkatársáétól — ugyancsak a Szemle ugyanazon számának egy másik jóval kiválóbb és mélyebb philosophiai alapokon nyugvó cikkére hivatkozhatom. Alexanderrel én is az eddigi iskola legnagyobb hibájának azt tartom, hogy értelem fejlesztő s nem egyúttal érzelem és jellem fejlesztő intézmény volt, hogy elhanyagolta az erkölcsi nevelést s nem fordított elég gondot és időt azon tárgyakra, melyek ezek szolgáltatában állanak. Azt az időt és szellemi erőt, mit a classicus nyelvektől, mint holt nyelvektől elveendőnek tartok, irodalmi és historiai tanulmányokra fordítanám. Mert bizony korunk sinyle az erkölcsöknek megfigyeltetését, az eszményi idealisabb gondolkozást és törekvéseket s e betegségen az iskola van első sorban hivatva segíteni bensőségteljesebb erkölcsi életével. Szépen fejtegeti azután Alexander korunk megváltozott követelményeit, szükségleteit, a műveltségnek új ideálját. »Mindenütt Európában erősödik a tudat, hogy új műveltségi ideálunk van, melynek iskoláink nem felelnek meg többé egészen. Sehol nem tanítják már a classicus nyelveket abban a mértékben s azon a módon, mint az előtt.« (192 l.) »A grammatikát csak eszköznek tekintjük a nyelv megismerése céljából, a nyelv ismeretét eszköznek az irodalomba való hatásra.« (194. l.) Méltó tárgya volna az elmélkedésnek, hogyan történhetett, hogy a mi mindig csak eszköz lehetett felsőbb célok szolgáltatában, mikép válhatott annyira céljá, hogy az igazi célról egészen megfeledkeztek. A grammatika évszázados betegsége az egész oktatásnak, melyből csak most kezdünk kigyógyulni.«

Igy Alexander. Aranyszavak, melyeket minden nyelvtanítónak meg kellene szívlelnie! Jól tudom azonban, hogy sok középiskolánkban tudják ezt s olvasmány kapcsán jól és eredménynyel tanítják a latint és görögöt. De ha a fentebbieket elfogadjuk, ha a grammatikai tanulásnak semmi erkölcsi hatása nincs, sőt én értelemfejlesztő hatását sem becsülöm sokra — akkor, ha módunkban van a classicus ókor elévülhetetlen kincseit nemzeti nyelven fordításban olvastatni, akkor mi szükség van a holt nyelv tanulására oly rengeteg időt és erőt pazarolni? Nem ismerem el azt sem, hogy görög gondolatot csak görögül, latint csak latinul lehetne kifejezni. Vajjon a Herder fordításai és a mi jeles classicus fordításaink nem az ellenkezőt bizonyítják-e? Akadémiánk eddig is sokat tett e téren s még többet kell tennie ez irányban.

De hát azt mondják sokan, ha a latint a magyar nyelvvel összehasonlítva helyes módszer szerint tanítják, akkor a növendékeket helyes gondolkozásra tanítják meg. A szabatos nyelvhasználattal karöltve jár a praecise gondolkodás. Feltéve, hogy ez igaz, kérdem miért van e tekintetben előnye a latin nyelvnek a francia vagy a többi modern nyelvek felett? Talán az fejlettebb, mint ezek?!

S mily kicsinyes érveket használ Waldapfel a latin nyelv domináló szerepének megőrzésére, megvédésére!

»Egy országban, a hol az u. n. értelmiség tagjai még most lateiner embernek nevezik magokat, a hol a tanuló ember és a latin nyelv számára egy közös név van, a diák; a melynek nemzeti történelme, a politika is, az irodalom is elszakíthatatlanul össze van nőve a latin nyelvvel, a melynek egyenesen latin nemzeti classicusai is vannak, nem latin nyelven is, hanem csak latin nyelven írt classicusai,* a melynek annyi a speci-

láliter nemzeti vonatkozása latin szárnyas igéje, a mult idők kulturájának e becses residuum; ily országban, ily nemzetnek nem lehet egyetlen középiskolája latin nélkül.« Hát csak azért foglalkozunk a latin nyelvvel nyolc hosszú éven át heti 6, 7 vagy több órán, mert egy pár latin közmondás maradt ránk örökségképpen. Hisz annyit, mennyi ezeknek megértéséhez kell, rövidebb idő alatt is elsajátíthatunk. Aztán hol vannak azok a latin classicusok, kiknek kedvéért a magyar nemzeti műveltségre vágyó ifjunak érdemes volna latinul megtanulni. Igaz, hogy van ugy nevezett classicus iskola a magyar irodalom történetében (Virág, Berzsenyi.) de van francia is. (Bessenyei Péczely). Ki irodalmunk történetét megismerni vágyik, a mélyebb tanulmányozáshoz nem hasznát veheti-e a franciának épúgy, mint a latinnak?

Igen! egy szempontból én is belátom, hogy nem mellőzhetjük teljesen a latint. Alexander is mondja, »a latinnak még ma is közvetlen hasznát vehetjük régi okiratok stb. még a természettudományi nomenklatura megértésében is.« Hozzátehetjük, hogy hasznát veszi a jogász különösen a római jog tanulásában, s a katolikus theologus, mint kenyérstudiumnak. A mint azonban szakitanunk kell azon előítélettel, hogy jogásznemzedék vagyunk, hogy csak a jogi tudományok adnak nálunk nemzeti általános műveltséget, úgy némileg szakitanunk kell a latinnak túlságos kultiválásával is. Ha például a középiskolában négy év nem elégnek fog mutatkozni (a mit nem hiszek,) a jogásznak, tanulja bővebben e nyelvet az akadémián és egyetemen, a római katolikus egyház meg csak nem kívánhatja, hogy mert ő ragaszkodik egy idejét mult középkori szokáshoz — kedvéért mindenki tudjon latinul? Más volna a helyzet, ha Leibnitz ideája a tudomány nemzetközi nyelvéről, a latinról megvalósult volna s a tudósok nem nemzeti nyelven írnák műveiket.

Végül legfontosabb érvünk a gyökeres tanterv-reform mellett a túlterhelés kérdése. Elismertjük, hogy gimnáziumi és reáliskolai állami tantervünk sok tekintetben a tudomány színvonalán áll, helyes módszert ajánl, a tantárgyak között kapcsolatokat teremt, de bizony túlterhelést okoz, melyen a módszer javításával bajosan segíthetünk. Hozzájárul ehhez még az elszigetelt szakrendszerre alapított tanárképzés, a tanárok philosophiai képzettségének fogyatékossága. Bizony középiskolai tanáraink közül sokan szakmájuknak szűk körén túl nem látnak, mindenki nemcsak az iskolában, hanem az életben is a saját szakmáját praemálja, annak hisz egyedül üdvözítő voltában. S ha a tantervről elmélkednek, megesik, hogy a latin nyelv tanára, mikor eredménytelenségről panaszkodnak, azt mondja, hogy szaporítani kell a latin órák számát s el kell venni a német órák számából; a német nyelv tanára éppen ellenkezőleg vélekedik és így tovább,

Hogy a túlterhelés nálunk is meg van, azt nagyon sokan látják s hangoztatják tanárok, kormányok, orvosok. stb. E kérdésre nézve is érdekes a Budapesti Szemle ugyanazon februári számának két cikkét összevetnünk. Waldapfel azt mondja, hogy az csak dajka mese, képzelt agyrem; hogy azt csak egy német orvos Lorinser találta volna fel eszközül egy nem a legszebb tendenciájú, felekezeti és nemzeti pártharcban. S ezzel kapcsolatban mintegy kicsinylőleg s elfogultan nyilatkozik általában az orvosokról. Heve hamis általánosításra ragadja. Pedig éppen a túlterhelés konstatálásához van szükségünk orvosi, physiologiai és hygienai ismeretekre s az, ki alaposan ismeri az agy szerkezetét, functióit, a szellemi munka hygienáját — ki az iskolában gyűjtött

* A latin szóval üzött ezen szellemeskedést mi nem vagyunk képesek megérteni.

statistikai adatokkal és kísérlet útján szerzett tapasztalatokkal rendelkeznek, — mondhatja csak meg, van-e túlterhelés vagy nincs. Hogy igen kiváló orvosok, psychiatrák, tanügyi munkások, kormányok és bureauk is elismerik e baj létezését, arra nézve a sok között csak Steinnak a Deutsche Rundschau ez évi augusztusi számában megjelent cikkére: *Experimentelle Paedagogik* címmel utalom a Szemle munkatársát.

De a Szemle másik cikkírója Alexander a mi állapotainkra nézve is elismeri e bajt. Az sem üres panasz — mondja ő a 182. lapon, hogy tanulóink nagy része fáradtan, bágyadtan kerül ki a középiskolából. »A mai tanulás módja: izgatott halmozása a tudás anyagának. Mi aztán az eredmény? Tíz eset közül kilencben a tanuló az iskolából kikerülve, legelőször is hátat fordít annak, a mivel legtöbbet kínozták, az ókori irodalomnak.« (192 lap.)

Fejtegetésünkéből folyó szerény nézetünk szerint tehát úgy lehetne e bajon, a túlterhelésen segíteni közműveltségünk kára nélkül, ha a classicus nyelveket magát a lehető szűk korlátok közzé szorítanánk. Egységes középiskola s nagyobb irodalmi, nemzeti és erkölcsi nevelés — ebben a két eszme megvalósításában látnánk mi közoktatásügyünk jobb jövőjének biztosítékát, az új ezredévnek, a XX. századnak új középiskoláját.

k—r.

NEKROLÓG.

NAGY SÁMUEL

1827—1897.

Megrendítő haláleset híre terjedt el január 31-én a beregi ref. egyházmegyében. Nagy Sámuel jándi lelkész, megelőző estén 30-án szívszélhűdésben elhunyt. Mint egyházmegyei tanácsbíró, vejével Szabó András daróci lelkészszel 30-án a reggeli órákban tért meg az egyházlátogatásból otthonába. Az egyházlátogatást megelőzőleg levélben, majd Tarpán létekor személyesen is, igénytelen személyemet tisztelt meg a bizalommal, hogy az ő egyháza ügyeit, a mennyiben ez is az ő körébe tartozott, vizsgáljam meg. Szíves készséggel tettem eleget meghívásának, s 30-án el is végeztük teendőinket, s mikor a hivatalos ügyekkel rendben voltunk, jó kedvben s egészségben töltöttük el ebédünket. Aztán a kötelesség haza szólított; veje 3 órákor Darócra utazott, én alkonyatkor Tarpára. Ő szerető leányával Margittal magára maradt s pihenni tért, de mielőtt lenyugodott volna, még egyszer kiment gyöngélgedő leányát megnézni s visszatérve ágya szélére ült, s itt támadta meg az erőteljes férfiut orvul a halál; kevéssel 8 óra előtt már kiszenvedett. A kivel Moór, Szolnok, Isaszeg s Budavár ágyúi nem bírtak, a szív egy erének megpattanása egy perc alatt leterítette. Most már ott pihen a rettenthetetlen hős, a hű pásztor, nemes szívű emberbarát s páratlan jó családapa a jándi sírkertben 19 évvel előtte elköltözött nője mellett.

Temetése február 2-án a déli órákban történt, ezer és ezer igaz szívből gyászoló részvéte mellett.

Koporsója mellett n. t. Sütő Kálmán esperes úr mondott szíveket lágyító, de szíveket is erősítő vigasztaló imádságot. Gyász beszédet én tartottam, a sírnál pedig Bánóci Endre muzsalyi lelkészársunk vett tőle mindnyájunk nevében érzékeny búcsút. A boldogultnak 69 és fél évre terjedő életéből a főbb vonásokat következőkben bátorkodom megörökíteni:

Született Beregmegyében Márokpapiban 1827. aug. 11-én Nagy János és Gerzsényi Agnes birtokos szülők-től, kik mint gondos szülők, mindent elkövettek szeretett gyermekök nevelése s kiképeztetése körül, s fáradságukat fényes siker koronázta. Az igyekező gyermek elemi tanulmányait előbb falujában, majd a barabási jó hírű iskolában elvégezvén, 10 éves korában a sárospataki főiskolába iratkozott, s itt a gimn. tanfolyamot 1844-ben kitűnő eredménnyel végezte, időközileg két évet töltött a Szepelességen Bélán. Az akadémiai tanfolyamot szintén kitűnő sikerrel 1852-ben Sárospatakon végezte, de a 48-iki szabadságharc egy időre őt is elszakasztotta a főiskola édes anyai kebeléről. Beállott társaival ő is közhonvédnek, s előbb Aulich, majd Asbóth tábornokok alatt a vitéz beregi zászlóalj toborzásában tevékeny részt vett, s fokról-fokra haladva — számos csatában vett részt, s vitézsége jutalmául előbb hadnagy, majd a 17-ik huszárezredben, a hová magát áthelyeztetve 1849-ben főhadnagy lett. Egy rövid nekrológban lehetetlen felsorolni ama hős tetteket, melyekben az üdvezült szerepelt, csak annyit említek meg hogy az apróbb csatározásokon kívül részt vett a moóri, szolnoki, iszaszegi, cinkotai, v. kereszturi csatákban, s ott harcolt Budavár ostrománál, s mint önéletírásában — maga is dicsekedés nélkül ugyan — de némi büszkeséggel említi: az első közt hágott a falakra s másnap ő is kitüntetésben részesült. Az 1½ évig tartó dicsőség teljes, de szomorú véget ért harc után hosszabb ideig bujdosva — 49 utoljára visszatért a rég látott szülei házhoz, majd Sárospatakra félbehagyott tanulmányait folytatni s bevégezni. Mint végzett theologus 1852-ben Tarpára jött rektornak ahol is saját vallomása szerint három évig szép jövedelme volt (a 3-ik évben 110 köből buza, 18 frtjával) s e három évi tarpai rektorságára mindig örömmel emlékezett vissza, ámde ő reá is a széphangu kántorra, a jó tanítóra, egyházi szónokra s melegszívű barátokra hálásan emlékeznek híveim között még életben levő tanítványai.

1855. május 1-én tette le Debreczenben az első vizsgát s 5-én exmittálta akkori esperes, tarpai lelkész Nt. Vekerdi Nagy-Mihály Dédába helyettes papnak, s ezzel kezdette meg — mint maga írja — részére mindenkor méltánylást és elismerést nyújtott lelkészi működését. Dédában két évet töltött, s 1857-ben április hóban mint első káplán Tisza-Vidra rendeltett félfizetésre, 1858 tavaszán Nagy Bégányba ment, s két év múlva 1860-ban a jándi fényes gyülekezet választotta meg lelkészeül, a hol is haláláig, 37 éven át működött és pedig áldásosan mindenkitől szeretve s tisztelve. A történeti hűség követeli, hogy megemlítsem, miszerint sok küzdelembe s neki sok keserűségbe került, míg ezen állásában meg lett erősítve. Akkor még a fokozatos előléptetés divatja élte — bár hunyó felben levő napjait, s nem jó szemmel nézték a vezetők, hogy a két éves ifju pap lett a jövedelmező jándi egyházba elválasztva, de ügye az egyházkerületen végre is diadalt aratott, s mint örömmel említi, az ő diadala egyszersmind meghozta az ósdi rendszer bukását is.

Egyházmegyénk bizalma korán fölkereste a jóra törekvő ifju lelkészt, s előbb mint iskolai körlátogató s küldöttségi jegyző, majd 1867 óta mint jegyző, tanácsbíró, helyettes esperes híven szolgálta egyházmegyéjét, s ha isten életének kedvez, most februárban mint 25 éves tanácsbíró jubilálhatott volna! Fájdalom nem érhetette meg e szép időt, valamint azon szívében hön táplált vágyának beteljesülését sem, hogy a készen álló remek templomot és tornyot, melynek építésénél oly sokat fáradt — felavathassa, s abban ha csak rövid ideig is

még, hirdethesse az életadó ígéket! A szép tavasz jöttével az élők majd nagy örömmel élvezik a félbenhagyott munkát, de a hű pásztor szíve már nem fog feldobogni a közörömben.

Hátra van még, hogy az idvezültnek családi életéről is írjak néhány sort.

Házasságra 1857 február havában lépett Lévay Juliánnával, Lévay Ferencz dédai birtokos leányával, s e boldog frigyből 11 gyermek született, kik közül ma heten vannak életben, s gyászolják fájó szívvel a páratlan jó édes atyát. 1878 június 4-én dulta fel a halál a családi boldogságot, elragadván a férjtől a hű nőt, a 7 árvától a nevelő gondos anyát. Mint életírásában említi, e nap forduló pontot képezett — addig nyugodt folyású életében, s a veszteség, melyet családjával szenvedett, örökre kipótolhatatlan maradt.

Életírását e sorokkal végzi: no de:

Velünk létszen az Isten! S búknak jó vége létszen!
Erős hit és akarat, — jóban diadalt arat!

Idvezült halott! Bevégzem én is életírásodat. Megharcoltad a nemes harcot, s kivívtad a diadalt.

Mint emberbarát, mint családapa, mint lelkipásztor s mint honfi egyaránt hív és nagy valál, s kiérdemelted a nemes küzdők jutalmát, a halhatatlanságot.

Mindnyájunk hálás emlékezete viraszszon siri álmod felett.

Simon Andor.

KÖZÉLETÜNK.

Falusi levelek a szerkesztőhöz.

Szó a mi szó — Rácz Lajos tanár úr jól megmakolt minket, mielőtt letette volna a főmunkatársi tollát. Távol legyen, hogy haragudnám miatta! Sőt inkább ezek a falusi levelek is az atyai dorgatorium visszhangjai.

De hát mit tegyünk?

Írjunk? — ne írjunk? Tanuljunk? — ne tanuljunk? Tegyük? — ne tegyük?

Tudja isten, mi a jobb, ránk nézve is, gyülekeztünk nézve is.

Ugy járunk mi is, mint a nagyhalászi özvegy asszony?

Kíváncsi rá szerkesztő úr, hogy járt a nagy-halászi özvegy asszony?

R. Gy. barátom beszélte, a ki a nagy-halászi parokiát örökölte — és nem vásárolta, mint némelyek szokják — s a ki módnélküli tréfás ember, hogy a régi jó időben, midőn még a jó öreg Vitéz atya volt az ő híveinek testi — lelki ügyeiben egyedüli bizalmas tanácsadója, elment hozzá az özvegy asszony, szívügyében tanácsot kérni.

Férjhez kérnek, atyám uram, tanácsoljon mit tegyek?

Hát szereted édes lányom?

Szeretem is, nem is, a jó isten tudja!

No! a jó isten megmondja.

Azért jöttem tiszteletes atyám uram.

Tehát három vasárnapon, templomba harangozás-kor állj a kémény alá és hallgasd a harangszót. A harangszó az isten szava édes lányom. Ha a harang azt mondja: *menj hozzá*, akkor szereted és hozzá mehetsz. Ha pedig a harang azt mondja: *ne menj hozzá*, akkor jobb lesz abbahagyni. Aztán mindahárom vasárnapon jer fel hozzám és mondd el, mit mondott az isten a harangszóban.

Első vasárnap azt mondta a harang: *menj hozzá* — *menj hozzá*! Másik vasárnap már néha így is szolt: *ne menj hozzá* — *menj hozzá*! Harmadik vasárnap már mind a két harang csak azt zúgta: *ne menj hozzá* — *ne menj hozzá*!

Elmaradt az esküvő!

Sohase tessék nevetni, tisztelt szerkesztő úr. A szív szava, az édes vágy zeng a harangszóban. Vagy a közönység... vagy az irtózás.

Mi is a kémény alá állunk sokszor.

Rácz Lajos tanár úr is húzta a harangot, mint Arany János valaha: tanulj édes fiam! ne csak sertést hizlalj, ... ne csak bornyúcskára ügyelj! ... S erre Tompa intelme zendül: „A tudás nem áldás.”

Vagy Vajda János küzdelme zajlik halálos ágyán:

„A vak tudás kétségbe ejt,

Megcsal, kínoz a gyarló elme,

Csak fest ijesztő képeket.”

„Menj hozzá! — *ne menj hozzá*!”

„A prot. papság 90%-a nem műveli az irodalmat. Ez szégyen, ez bűn!”

„Menj hozzá! bíztat a harangszó.”

„Ne vágyj arra, hogy író légy” — figyelmeztet a *Hajnal* bölcs utasítója.

„Ne menj” hozzá! — *ne menj hozzá*!

„Hass, alkoss, gyarapíts! állj ki a gyakorlati élet mezejére; gyürkőzzél neki! Ha pap vagy a katedrában, azután légy ember, hus és vér, ne szobai szunyog!” — Ez a mai idők harangszava.

S a másik?

„Az én országom nem e világból való.”

„Menj hozzá! — *ne menj hozzá*!”

S végre is ... „a hol kincsetek, ott van szívetek” — mondja a legbölcsebb mester.

A hajlam kitör és — munkába fog. Kiki megy a maga mezejére.

Csak tegye a *maga dolgát*, a mire lelke készíti. Nincs hitványabb foglalkozás, mint a másolás.

„Csak mindig előre!” — bíztat Napoleon.

„Bolond! mi közöd neked az éghez! tedd a magad dolgát!” utasít Emerson a maga goromba nyelvéen.

„A ki kezét az ekeszarvára tette s azokra néz, melyek háta megett vannak, nem méltó énhozzám” — int a Jézus.

S egyik ezt, másik amaszt végzi, sokszor, a miről nemcsak barátai, ismerősei, de még maga sem álmodott.

Én gyönyörrel nézem munkájukat. Például: Cz. P. (a rimaszombati pap) barátom szunyog-dalokat döngicsélt valaha, és mindig a prot. nőnevelés van begyibe. P. P. barátom szeniorságig vitte, és — egy vidék hitelszövetkezetének bankárja ott a ködös Ungban. V. M. barátom kitűnő dogmatikus volt diákkorában, és — népbankot alapít s valódi pénzügyi kapacitása Felső-Szabolcsnak. Sz. A. barátom legfőbb gyönyörtüése volt fűzfa-tilinkón fűtyörészni vadgalamb turbékolását, és — és valódi Herkules-munkát végez s oázist teremt az ibrányi sivatagban. Stb. stb.

Csak egyet ismerek, ki — a jellemző példaszóval élve — megmaradt a kaptafánál: K. S. barátom, ki valaha is híres nevelő volt egész diákkorában, annyi folytonosság hiányt senki sem okozott bizonyos ruha bizonyos részén, s azóta is nevelősséggel pótolgatja pár száz forint dotációját, hogy fenntartsa magát nagy számú gyermekével stantasson is 4—5 flut, s még egy óriási egyházmegye tanügyi bizottságának elnöke. Ő mindig tanul, csak azt nem tudja megtanulni, hogyan jut az élelmes ember a madainál jobb eklézsiába! ...

Szóval, tisztelt szerkesztő úr, egyikünk egyet, másikunk másat csinál, — a maga módja szerint.

S melyik jobb, hatásosabb, gyümölcsözőbb a gyülekezeti életre? ...

Tudja isten!

A hány gyülekezet, annyiféle szükséglet. Aztán az idő és körülmény döntő erővel hatnak.

Például most nekem nagyon kapóra jött a Sárospataki Lapok legközelebbi számában közlött „Species facti”. Vasárnap este, szokás szerint, felolvasást tartottam az iskolában. „Komisz idő volt, feneketlen sár, eső, sötét. Azt hittem, nem is jönnek ily alkalmatlan időben. S jelenti a harangozó, hogy sokan vannak. S rittig; alig értek az iskolában. Megérdemelték a dicséretet, de zsebemben volt a Sárospataki Lapok s a dicséret után alkalmoszerű volt figyelmöket a régi idők hithűségére irányítani, midőn nemcsak esőt, sarat, sötétet tűrték gyenge asszonyok, hanem gyalázatos börtönt is, megvesszőzést is. Szörnyűködtek a felolvasott történet felett és szívökbbe vették.

Szóval, foglalkozunk valamelyes építő munkával, tisztelt szerkesztő úr. Nem mondhatjuk, hogy valami sokat ér, hogy nagyon meglátszik híveinken. De nem mindig magunk vagyunk az okai. Olyanokat tanultunk, a milyeneknek semmi hasznát nem vesszük; olyanokat meg nem tanultunk, a miknek nagy hasznát vennénk. Mert hát bármit beszéljünk, rusztikálnunk muszáj. A ki aztán tud hozzá p. o. T. A. barátom, sokra viszi; ő a szabolcsi egyháznak is szerzett gyönyörű tagot. A ki meg nem tud ilyenhez, bezzeg megrendelheti az, olvashatja az a tudományos társaságok kiadványait, nem szerez abból egy bocikát se és az uzsorás markába jut eklézsiástól. Így lesz aztán mindenik: szegény ember — komisz ember.

Szóval nem árt az sem, ha a falusi pap sertést hízlal télen, kapálgat nyáron s olvasgat télen-nyáron.

Szíves tisztelettel maradtam Adorján Balázs.

IRODALOM.

* A „Prot. Szemle” ez évi februáriusi füzeté Melanthon emlékének szenteli az első helyet, a melyen Stromp László ír a nagy reformátorról, mint „Praeceptor Germaniae”-ről. Az emlékezés hangulatos, de kissé nehézkes stílusú. Stromp helyteleníti a *Melancton* név használatát s a helyett a *Melanthon* t alkalmazza, mert maga a nagy férfiú is ezt használta 1530-tól, a mint ezt a Szemle jelen füzetében közölt Melanthon-okiratnak, mely Crossensky Erasmus papi diplomája, az aláírása is bizonyítja. Mint nálunk a *Károli Gáspár* helyett *Károlyi Gáspárt* írunk most a Novák Lajos felvilágosításai után, úgy a művelt világnak is alkalmazkodni kellene (!) a Melanthon helyes névíráshoz. A füzet többi cikkeit Csiky Lajos, Jausz Vilmos, p—f. (valószínűleg P. J. kolozsvári tanár), Dr. Rupp Kornél írták, ez utóbbi hosszasan ismertetvén Ferenczy Zoltánnak, a kolozsvári nyomdászattól történetéről írott munkáját, a melyet komoly méltánylásra méltónak ítélt. A külföldi művek ismertetése nagyobbára most is Sz. M. tollából való, ki a Herzog Real encyklopädia első kötetről szólván, annak a nézetének ad kifejezést, hogy a magyar tárgyú cikkeket a szerkesztő Hauck Révész K-nal, Balogh F.-cel, Zoványi J.-vel, Radácsi Gy.-gyel, Kenessey B.-val, Dr. Masznyik E.-vel, Szinyei G.-nal, Pokoly J.-fel s Szöts F.-sal irathatná meg a legkifogástalanabbul. Igazat adunk Sz.-nak, mikor így gondolkozik s csak örülni tudnánk, ha az említetteket felszólítaná Hauck s felszólításának engednének; ez

utóbbi azonban nem gondoljuk, mert Zoványi vállalatának támogatásától is sokan vonakodtak, már pedig az *hazai érdeket* is képvisel. Vagy talán a művelt külföld nagyobb vonzerővel hatna rájuk? A Prot. Szemlét ajánljuk a komoly olvasmányokat szeretők szíves figyelmébe; évi 3 f. pártoló tagsági díjért megkapják a 10 füzetet s egy becses kötettel gazdagítják könyvtárukat is minden esztendőben.

* **Realencyklopädie für prot. Theologie und Kirche.**

A Herzog által alapított nagyszabású lexikon-vállalatnak III-ik javított és bővített kiadásából az I-ő kötet jelent meg a múlt évben Hauck szerkesztésében *Hinrichs* könyvkiadó tulajdonában. Az első kiadás 1854—68-ból való s 22 kötetből áll; a II-ik 1877—88-ban jelent meg 18 kötetben a melynél a mostani szerkesztő is szerepelt, a mennyiben a Herzog munkatársának Plittnek halála után, Hauck lett szerkesztő-társ, majd magának Herzognak 1882. szept. 30-ikén bekövetkezett elhunytá után a 11-ik kötettől kezdve a II-ik kiadás többi kötetjeit egyedül szerkesztette. A III-ik kiadást tehát nem avatatlan kéz rendezi, hanem egy előkelő irodalmi férfiú, ki a roppant anyaghalmazt felett kiváló szakértelemmel uralkodik s munkatársai megválasztásában valóban szerencsésnek mondható. Hauck mellé sorakoztak a következő tudósok: Cremer, Lemme, Gottschick, Hermann, Lotz, Orelli, Koehler, Buchrucker, Kittel, Schmidt Károly, Ewald, Heinrici és Bousset. A nagyértékű műnek a főiskolák könyvtáraiból ebben az újított kiadásában sem szabad hiányoznia. Az első kötetet 10 márkáért szerezhetni meg.

* **Hoffmann Richárd Adolf:** *Die Abensmahlsgedanken Jesu Christi*. Königsberg, 1896. Egy biblicae-theologiai munkát ismertetünk röviden e jelzett íróról, ki behatóan foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az úrvacsorában maga a szertartási tény s Jézusnak önfeláldozása miként egyesülnek egymással. A főszólt arra fekteti, hogy Jézus miként jutott tudatára, hogy halála szükséges dolog. A szentséggel Jézus szellemi, lelki erősbulést akart elérni tanítványainál, kiknek a kenyeret és bort, mint éltetőerejének, teste és vére bizonyos mértékű éltető s így egész életét közvetítő jeleit adta, a melyek által emlékünnepegylyé s vigasztalási ténynyé is vált a szertartás, eszközévé a reá való emlékezésnek.

* **Holtzheuer Ottó.** *Das Abendmahl und die neuere Kritik*. Berlin, 1896. Ugyanazzal a tárgygyal foglalkozik, melyről Hoffmann írt, de míg amaz biblia-történeti szempontból tárgyalja a kérdést, addig Holtzheuer dogmatikailag megy a dolog méltatásába s u. n. theosophiai felfogását érvényesíti dolgozatában, a mely erősen lutheránus szellemű s a consubstantiatio-tan helyességét hangsúlyozza. A 74 lapra terjedő dolgozat értékét legfőkébb abban kereshetni, hogy megismerteti az úrvacsoráról előállott újabb felfogásokat, nevezetesen a Harnack, Spitta, Jülicher, Haupt, Grafe, Schulzen és Hoffmann feltevéseit.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az Irodalmi Kör módosított alapszabályait a Kör minden tagjának megküldöttük. Felkérem e helyen is a t. tagtársakat, legyenek szivesek az elnökséget értesíteni márc. 10-ig: akarnak-e továbbra is a Kör tagjai maradni az alapszabályok kötelezettségeinek buzgó teljesítésével. Ez esetben: legyenek szivesek, ha lehet, márc. 14-én d. u. 3 órakor az újra szervezkedő gyűlésen megjelenni. Sárospatak, 1897. február 26. *Maklár Pap Miklós* másod-elnök.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör” február 20-ikán Maklár Pap Miklós elnöklete alatt közgyűlést tartott.

Fontosabb tárgyak a következők voltak: Örömmel vette a kör tudomásul, hogy az ABC és Olvasókönyv igen jóakarató és kedvező bírálat alapján megnyerte az approbációt. A népiskolai Énektár és Énekiskola-pályázat határidejére a két jelentkező közül egyik se adván be dolgozatát, a közgyűlés a beadási határidőt folyó év márc. 20-ikáig meghosszabította; ha a pályamunka akkorra se érkezik be, megbízás útján fog gondoskodni a kör a kérdéses tankönyv megkészítéséről. A VIII-ik gimn. osztály számára szükséges történelem megírására Kiss Lajost kérte fel a kör, egyrészt, mert teljes bizalommal lehet a világtörténelmi tankönyvek jeles tollú írója iránt, másrészt pedig, mert kívánatos, hogy a Magyarok Oknyomozó Története, mint betetőzője a gimn. történettánnak, a többi történelmi tankönyvekkel lehetőleg összhangzásban készíttessék meg. A népiskolai Magyar Nyelvtan elfogyván, szükségessé vált annak sorsáról gondoskodni. E tankönyvnek sorsa az Olvasókönyvvel kapcsolatban fog majd eldöntetni, de mert a kérdés ezuttal még nincs tisztázva, sőt a kellő tisztázáshoz a jelenleg rendelkezésre álló idő nem elég, a nyelvtan ujranyomtatását határozta el a közgyűlés. Az 1896-ik évi zárszámadás megejtésére kiküldött bizottság terjedelmes és részletes jegyzőkönyvet terjesztett a közgyűlés elé. Ennek adatai szerint az összes bevétel 2461 frt 54 kr, az összes kiadás 2429 frt 08 kr volt. pénztári maradvány tehát 32 frt 46 kr. Sajnos eredmény, mert bár a múlt évhez képest javulás állott be, a kör vagyona ma is csak hátrálékokból áll. Hirdetési hátrálék 134 frt 2 kr, a lap járatásáért 965 frt 27 kr, pedig a bizottság ajánlatára 161 frt 25 krt törölt a közgyűlés a nyilvántartásból. Bizony ideje volna már, hogy ezeket a hátrálékosokat megszállná egy kis lelkiismeret s nem néznék közönynyel, hogy az irodalmi kör anyagilag vergődni kénytelen az ő hanyagságuk miatt. A pénztári napló példás rendben s pontosságban való vezetéseért a pénztárnoknak elismerését és köszönetét nyilváníttotta a kör s őt az 1896-ik évi zárszámadás feltüntetett adatainak felelőssége alól felmentette. Végül bejelentette az elnök, hogy az új alapszabály megerősítést nyert. Tehát végre valahára eljött az új szervezkedés órája, a nagyobb szabású program alapján és szélesebb körben való munkálkodás és tevékenység ideje. Az elnökség kinyomatja az alapszabályt, aztán felhívja a tagokat nyilatkozatra az iránt, hogy az új alapszabály szerint szervezkedő körnek tagjai óhajtanak-e maradni, — s aztán összehívja az alakuló közgyűlést. Adja Isten, hogy teljesüljön azoknak a reménye, kik az új alapszabályoktól a kör fellendülését s nagyobb foku munkásságát várják.

Csontos József,
jegyző.

— **Halálozás.** Szántay István, berzéki lelkész, hosszas betegeskedés után febr. 21-én elhunyt. Temetése febr. 23-án volt. Legyen a zaklatott élet után a sirban csendes nyugalma.

— **Lelkészválasztás.** Buda János nagygyéresi lelkész lemondván hivataláról, utódjául ifj. Keresztúry József, semjéni s. lelkész választotta meg, még pedig meghívás útján. A jó készültségű ifjúnak szolgáljon buzdításul az egyhangú bizalom nyilvánulás s az a. zempléni egyházakban lábrakapott modern választási eljárásokat temesse be a nagygyéresiek dicséretre méltó választási ténye.

— **A középiskolák ügyosztálya** a kultusz minisztériumban új vezetőt nyert. Klamarik János, ki hosszú időn át vezette a nemzet közműveltségi életének oly fontos tényezői gyanant szereplő intézetek ügyeit, nyugalomba vonult érdemeinek azzal az elismerésével, mely

méltán megillette, t. i. államtitkári címmel kitüntette. Utódja dr. Homann Ottó, a kit február 18-iki kinevezetése a pestvidéki tankerületi főigazgatóságából helyezi át a minisztériumba. Az új miniszteri tanácsost a tanügy férfiai s barátai őszinte örömmel üdvözölhetik, mert mint gyakorlati ember mindenképp hivatott arra, hogy a mostani mozgalmas körülmények között biztos kézzel vezesse a tanterv revisio kérdésében előállható ellentétek kibékítési munkáját.

— **Tisza Kálmán** fiait, Istvánt Lajost és Kálmánt Ő Felsége a király, grófi rangra emelte, megengedvén nekik, hogy nagybátyjuknak, gróf Tisza Lajosnak borosjenői s szegedi előnevét, valamint címerét viselhessék. Ha napjainkban lehet örülni az ilyes rangemelésen, szívesen állunk az örvendezők közé annyival is inkább, mivel a Tisza család a kálvinista egyházhoz tartozik s a kitüntetettek atyja és nagybátyja első helyet foglalnak el ref. egyházunk alkotmány-szervezetében.

— **Felolvasó-estélyt** tartott a sárospataki magyar irodalmi önképző-társulat február 20-ikán a városháza nagytermében a tervbe vett „Erdélyi szobor” javára. A tanuló ifjuságon kívül, mely mint mindig, úgy most is tömegesen jelent meg, Sárospatak társadalmának csaknem minden előkelő tagja ott volt, hogy lelki gyönyörűséget találjon a nemes célért buzgolkodók elismerést érdemlő iparkodásában. S a szellemi élvezet nem is maradt el, mert a változatos program, mely két óráig nyújtott szórakozást, kellemes benyomást gyakorolt a jelen voltak lelkére. — A főiskolai énekkar Pásztor Sámuel vezetése alatt a hang-anyag észrevehető hiányossága dacára is arról győzt meg mindenkit, hogy ügyes dirigálás mellett most is el tudja érni azt a sikert, mely e száz éves múlttal dicsekvő testület nevéhez hozzá van növe; az ifjusági zeneegylet pedig, mint műkedvelők társulata olyan szerepléssel gyönyörködtetett, mely, ha a magas zenci kritikát nem állja is ki, mindenesetre megérdemli az elismerést. Debreceni Jolán és Nagy Boriska úrhölgyek a Karcag Vilmos „Kismama” vígjátékának előadásában partnereikkel Horváth Dezső és Nagy Béla akadémiai hallgatókkal annyi dicséretre méltó tulajdönt mutattak be, hogy osztatlan tetszésben részesültek. Kubowich Géza felolvasása, Farkas Andor szavalata, Nagy Béla prologja nagyban hozzájárultak a felolvasó estély sikeréhez, mely az erkölcsin kívül anyagit is szépen eredményezett, a meny nyíben az „Erdélyi szobor” alapját 93 frttal növelte. A szobor alapja ily módon rövid idő alatt 170 frtra növekedett. Csak tovább a megkezdett úton s a nemes célt megvalósíthatja az eszményekért lelkesülő főiskolai ifjuság.

— **Nyilvános számadás és köszönet.** A sárospataki akadémiai magyar irodalmi önképző társulat által az „Erdélyi szobor” javára február 20-ikán tartott felolvasó estély jegyeit megváltották: Zsoldos Benő (3 frttal); Váradny Kálmánné, dr. Kun Zoltán, Trstyánszky Károly (2—2 frttal); Tóthné Szily Etelka, Hodossy Béla, Pavletics György, Szepessy István és Végh Bertalan (1—1 frttal). A felolvasó estély bevétele 169 frt 90 kr, kiadása 67 frt 30 kr volt s így az „Erdélyi szobor” javára a sárospataki takarékpénztárban s az eddig közölt kimutatásokkal együtt összesen 168 frt 60 kr tőke kamatozik. Fogadja a t. közönség a társulat halás köszönetét a nemes cél érdekében tanúsított jótékonyágáért. Sárospatak, 1897. febr. 26. Hodossy Lajos, pénztárnok.

Felolvasó szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A sárospataki főiskola jó barátaihoz.” — „A zsinati törvénykönyv kifejezett §-áról.” *ifj. Szilva István.* — „A vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének tárgyalása az országgyűlésen.” *♂* — „A gályarab.” *Szuhay Benedek.* — „Még egy levél az Erdélyi-szobor ügyében.” *Novák Lajos.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.” — „Pályázat.”

A sárospataki főiskola jó barátaihoz.

Mikor az osztrák absolutizmus eltaposta a magyar nemzet alkotmányát — idegen segélylyel, hatalmának biztosítása végett németekké akarta tenni iskoláinkat. Ez ellen a nemzet-ölő erőszak ellen alakították szabadságszerető tudós férfiak a „Népiskolai könyvtár”-t Sárospatakon. Szellemöket a haza szent neve acélozta, tollukat a cél szentsége gyorsította s egy-két magyar könyv hirtelen elkészült annak bizonyítására, hogy tudják is, akarják is az új rendszert magyar művekkel tenni élővé a népiskolákban.

A hazai tanügy történet-írója, ha igazságos kíván lenni, nem hunyhat szemet a „Népiskolai könyvtár” nemzeti jelentősége felett.

Ennek a „Népiskolai könyvtár”-nak nagykorúvá lett utóda a „Sárospataki Irodalmi Kör,” a melyet 1872-ben az a Szinyei Gerzson indítványozott, a ki nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a tiszáninneri egyházkerület s ennek sárospataki főiskolája az egyetemes tanügyi bizottság kötelei közül kibontakozzék s szabad kezét visszanyerve, a kerületi nép- és középiskolák sorsát önállóan vezethesse s ezeknek szellemi életére döntő befolyást gyakorolhasson.

Csaknem 25 éve már, hogy ez a tagjaiban felzaporodott, céljára nézve kibővült „Sárospataki Irodalmi Kör,” — legfelsőbb helyen megerősített alapszabályok szerint — folyvást működik s működésével tiszteletet szerez nem csak önmagának s munkás tagjainak, hanem az egész főiskolának, a tiszáninneri kerületnek s talán — szerénységgel nélkül mondhatjuk — az egész hazai protestánsizmusnak is.

Kiadványainak értékességéről tanuskodik az a körülmény, hogy azok egy része elterjedt az ország minden részében s versenyre hívta ki azokkal magát a közoktatásügy terén rohamosan haladó államot, a felekezeteiket s kivált pedig a testvér-kerületeket, a melyek ma már valamennyien igyekeznek kihasználni azt a jogot, a melynek élvezetében őket a „Sárospataki Irodalmi Kör” megelőzte.

Ez a különböző kiállításokon folyvást kitüntetett, itthon és távol számtalan elismerésben, olykor — ezt sem tagadhatjuk — kiméletlen gyanúsításokban részesített „Irodalmi Kör” volt fő-fő forrása annak, hogy

a sárospataki főiskola tanári kara állandóan megőrizte szellemének frissességét s ez volt sarkantyú arra, hogy — sok más tanári kartól eltérőleg — munkás, éber, tudványó maradt s lelkesedését az élet bajai, a földi gondok, az eszmék harcának gyakori sikertelenségei, a számtalan visszasságok sem bírták lelohasztani. Nem dicsekszünk, csak bizonyítunk! . . .

Ez az ezer jó fűhöz, ez a sok sebre kitűnő balzsamhoz hasonló „Irodalmi Kör” most új időszak küszöbén áll.

Nem lehet közönyös a sárospataki főiskola jó barátaira nézve egyetlen lépés sem, a mi a főiskola falai között előre vagy hátra történik, annál kevésbé az „Irodalmi kör” nagy szellemi kincses házának újra való berendezése.

Ha az újított alapszabályokba betekintünk s ezeket az eddig érvényben voltakál összehasonlítjuk, azonnal szemünkbe szökik abból két nagy és tiszteletreméltó szándék. Egyik az, hogy a sárospataki tanári kar a sárospataki főiskolát még sokkal inkább szellemi központjává kívánja tenni a kerületnek, mint eddig volt; a másik pedig az, hogy még többet s még buzgóbban óhajt munkálkodni, mint eddig munkálkodott.

Hát vegyük le a kalapunkat t. olvasó-közönség és kíváncsunk szerencsét a „Sárospataki Irodalmi Kör” új időszakához és segítsük elő az új időszak felderülését.

Veszedelemes divat kezd uralkodni az oktatás terén, a mi — ha sokáig fejlődne még — elpusztulással fenyegetné a tudomány-szerzésnek régi, egyszerű, csendes, a világ bolondságaitól mentes várát: a kisebb városokba helyezett kollegiumokat. A mint zajosabbakká lettek házaink általában s megváltozott a családi tűzhely ősi egyszerűsége: úgy megváltoztak a nevelési elvek is s megfogott a szeretet minden iránt, a mi puritán s a mi nem biztat fellegvárakkal s nem kecségtet száz s ezerféle ígéretekkel. A sárospataki tanárok azt akarják — ez látszik az Irodalmi Kör alapszabályaiból, ez ragyog ki annak sorai közül — hogy a Rákóczy-főiskola nimbuszának ne árthasson ez a felülkerekedett szerencsétlen divat. Azt akarják, hogy a kinek izlése még végkép el nem romlott, ébredjen fel és lásson!! Lássa be mindenekelőtt azt, hogy a ki tanuló, annak első, sőt legfőbb gondja egyedül csak az iskola és a tudomány lehet s az

kivált mai időben, a tudományok kiszélesedésének s a szaktudományok megerősödésének idején. E végre mit gondol a Sárospataki Irodalmi Kör? Azt, hogy míg nem késő, gyűjtsük össze a sárospataki főiskola tisztelőit egy nagy, szép társaságba és tegyük erősebbé, eltérhetlenekké a kötelékeket a főiskolának mai s leendő növendékei és a tanárok s a régibb növendékek és a főiskola között s ilyen módon álljunk ellene *szervezetten* annak az imént jelzett divatnak, a melynek végén a tudomány és erkölcs gyászba öltözött alakja rejtett.

Lehetetlen a lélek s a tiszteletreméltó aggodalom fuvalmát nem éreznünk a „Sárospataki Irodalmi Kör“ új szabályzatában.

A ki érzi, hogy mit jelent az — komoly beszámítás mellett, — hogy a fővárosi egyetem bizonyos karának növendékei nagyjából a vidéken lebzselnek, vagy jobb esetben irodákban dolgoznak, nevelősködnék s a ki tudja, hogy ezt a visszaélést a megyei, városi hatóságok nemcsak elnézik, de még jutalmazták is: annak lehetetlen fel nem háborodnia s valami szerencsés kibontakozás után nem áhítoznia, — a magyar tudományosság és a nemzeti erkölcsök javáért.

Ha a „Sárospataki Irodalmi Kör“-nek sikerülhetne az, a mit óhajt, t. i. hogy egy nagy vidék értelmes részét bevonja az érdeklődésbe az által, hogy sietnének számosan a kör pártfogó, pártoló és rendes tagjaivá lenni s ha aztán itt a főiskolában az évenkénti többszörös, vagy legalább egyszeri érülködés által tanárok, papok, tanítók, vidéki és helybeli tudósok s egyéb értelmiségek eszmét cserélnének s minden fontosabb tudományos és erkölcsi kérdést megvitatnának: ezzel — legalább egy nagyobb vidéket — meg lehetne menteni a fertőző anyagok elhatalmasodásától s a tudomány tisztességét, becsét s a nyilvános oktatás becsületét meg lehetne védelmezni!! A példa aztán majd csak akadna követőre, hiszen a protestantizmus nem először szolgált most egészséges és termékeny eszmével a hazai közoktatásnak!

Az érülködésben erő van s belőle ihlet s pünkösztől hív származhatik. Nem hiába volt az kikötve a zsidókkal szemben a szent hajdanban, hogy évenként egyszer ki-ki köteles felzarándokolni a szent városba!

Úgy látszik, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör“ is szent várossá szeretné átalakítani Sárospatakot, a melyből áldás áradjon szét, az eddiginél is nagyobb áldás (!) egy egész nagy vidékre s gyógyító balzsam egész közoktatásunkra. A templomból kifutó patak képe lebeghetett a szabály-alkotók előtt, a miről a próféta lelke álmodott! . . .

Szeretjük hinni, hogy elsősorban az előjáróság, másodsorban ennek egyes tagjai s majd talán egyes egyházmegyék, egyházközségek is megmozdulnak a sárospatakiak eszméjének élővé tétele végett s az esetben a további siker nem maradhat el. Csak néhány buzgó férfi, s nő akadjon, a ki átérezze az új alapszabályokat s azoknak a sorok közötti célzatait, a többi majd vonják magokkal a zászló alá — a többszörös nagy lelki haszon eszközésére.

Igen, a többszörös nagy lelki haszonra! Mert képzelje csak el a t. olvasó, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör“ a maga tervezett felolvasásával nem magának, hanem a főiskola tanítványainak s a mívelt közönségnek óhajt javára válni s esetleg a nemzeti tudományosságnak is jót cselekedni; képzeljük csak el, hogy az „Irodalmi Kör“ megnépesedésével s ki-

bővített programjával a „Sárospataki Lapok“ sorsában is boldogabb időszak következhetik s hogy a kölcsön-hatás által, a mit egymásra az érintkezés úján gyakorolhatunk, temérdek balvéleménynek nyakát szeghetjük, meredező előítéleteket lerombolhatunk s a főiskolát a mai vészes áramlat betolakodásától s az egyre erősödő divat iszapos hullámaintól megszabadíthatjuk: — mindezt elképzelve, lehetetlen az „Irodalmi Kör“ új időszakának hajnalodását jó reménységgel s munkás szeretettel nem üdvözlünk!

A sárospataki főiskola tanári kara megnövekedett; már ezért sem fért be az Irodalmi Kör régi alapszabályai közé. Nem fértek abba be különösen az akadémiai tanárok. Most ezek előtt is megnyílik a tágasabb mező — a tervezett felolvasásokkal s az esetleges évkönyv kiadásával. Ki ne kívánná, a ki szereti egy parányit a sárospataki főiskolát, hogy ennek minden tanára munkatérhez jusson a tantermen kívül is s egészséges szellemének terjesztésére alkalmat nyerjen?! Ezzel az alkalmmal is jobban oda kötnők őket az „Alma Mater“-hez, mert szerencsétlenség az némely tehetségre, ha a fejlődésére nélkülözhetetlen feltételeket ideje korán meg nem nyerheti, s idegen ajtók előtt kell kucorognia eszméinek terjesztéseért!

Főtiszteletű Egyházkerület, minden rendű-rangu Elöljárók s főiskolánk összes jó barátai! A Sárospataki Irodalmi Kör szépet s nagyot gondolt a sárospataki főiskoláért s dolgozni, verejtékezni kíván annak dicsőségeért. Nem fizetés-emelést kér, de gyümölcsessel kínál . . . Igazi „Bodrogszati Athenae“-ről álmodozik: . . . Szeldeljünk zöld ágat utjára!!

Közoktatásunk állami vezetői is eszméktől kezdenek megteljesedni. Valami decentralisatio-féle kísért egyfelől s a centralisatio réme vigyorog másfelől a Wlassits miniszter kijelentéseiben. — A jövő talán javunkra, talán kárunkra alakul. . . . Mennél többen s mennél jobban szeretjük a sárospataki főiskolát s mennél határozottabban erősítjük annak fundamentumait: annál bizonyosabb, hogy nem bontja azt le a modern áramlatok szele. A „Sárospataki Irodalmi Kör“ leendő felvirágzásában benne rejlik jövőnk biztosítéka is: menjünk tehát segélyére! Legyen a szabályból élet, az eszmét érleljük tetté! Tömörüljünk a kibontott zászló körül, hogy legyen a Sárospataki Irodalmi Kör jövője még szebb, mint múltja volt!!

A megújított Irodalmi Körben benne van a kerületi egyházi értekezlet csirája is.*

A zsinati törvénykönyv kifelejtett §-áról.

Tóth Bertalan úr e lapok múlt évi 31. számában ezt írja: „Az 1890—92-ik évi zsinat, melyet korszakalkotónak is szeretnek nevezni, megfeledezett arról, hogy a lelkészi állomások betöltésénél a választást záros határidőhöz kösse s az 1882-ik évi törvény 196. §-át újabb törvénykönyvünkben egyszerűen kihagyta.“

Dehogy hagyta! Igaz, hogy az a §, mint ilyen nincsen újabb törvénykönyvünkben, de azért nincs kifelejtve sem, hanem be van osztva több §-ba, a melyeknek egységesítése, t. i. az azokban foglalt határidők összeadása képezi azt a kihagyott §-ust.

* A „Sárospataki Irodalmi Kör“ újított alapszabályai megjelentek lapunk múlt évfolyamának 31. számában. Ajánljuk azt a t. olvasók figyelmébe. Az „Irodalmi Kör“ másod-elnöke készséggel küld egy-egy példányt mindenkinek, a ki ebbeli óhaját tudatja.

Egyébiránt a lelkészválasztást, különösen a pályázat útján való választást, záros határidőhöz kötni nem is lehetne, mivel a választás lefolyásában, s így az arra vonatkozó §-okban is nagyon sok az esetlegesség, a mi a határidőt mindig ingadozóvá teszi. Így p. o. a 205. §. szerint a pályázati határidő a hirdetés megjelenésétől számítva legalább három, legfőlebb öt hétre tűzendő ki. Tehát már itt is 14 napi különbözet állhat elő, melyhez még 7 napot ad a 208. §, midőn ezt mondja: „E közhirre tétel (a választásra bocsátottak névsorának közhirre tétele) után legalább három, és legfőlebb 4 hétre tűzendő ki az esperes által a választás.”

Ime a két pont maga három héttel idebb, vagy odább teszi a határidőt, a mit ha zárossá akarunk tenni, nem szabad törvénykönyvünkben egyetlen „vagy”-nak sem előfordulnia. Ez a szó a törvény idomíthatóságát példázza, a miről tanuságot tett — általam előkészített választás alkalmával — egy atyánkfia, a ki, midőn fejére olvastam a §-t, így szólt: kérem alásan, az a törvény, ha akarom ilyen, — itt jobb kezének a tenyerét mutatta, — ha akarom emilyen, — itt a keze fejét fordította felém.

Különben méltóztassék megengedni, hogy ha már az a határidő a „vagy”-ok miatt egyáltalán zárolható, a záridőt a §-okból kikeresgéljem.

Meghal a lelkész, vagy más úton megürül a lelkészi állás, mit „a gyülekezet előjárósága köteles azonnal bejelenteni az esperesnek, ki a helyszínére személyesen kimenvén, vagy megbízottat küldvén: késedelem nélkül intézkedik a 194. §. a, b, c, d, e, pontjaira nézve.

Mondjuk ez igénybe vesz egy hetet (7 nap). Az e) pont értelmében kiállított „névsor”, ha ugyan hét-köznapi kiállítható, „a következő vasárnapon a gyülekezetben felolvastatik” stb. Ez ismét egy hét (7 nap, meg 7 nap = 14 nap) (197. §.) A névsorral a presbyterium elbálik 8 nap alatt, a 197. §. második kikezdése szerint. $14 + 8 = 22$.

A presbyterium eljárása felelbevezhető ugyanezen kikezdés szerint három nap alatt. $22 + 3 = 25$. Az esperes végelhatározását legfőlebb egy hét alatt közli a presbyteriummal (197. §. 3-ik kikezdés). $25 + 7 = 32$. Ez a 32 nap úgy a meghívás, mint a pályázat útján való választásnál szükséges.

A további eljárás szerint meghívásnál a 200-ik §. szerint (a meghívási szándéknak az espereshez jelentésére) kivántatik 8 nap. $32 + 8 = 40$. Az esperesnek ebből folyó teendői elvégzésére van adva a 201-ik §-ban 8 nap. $40 + 8 = 48$. S mivel az ügy állásának meg- illetve felülvizsgálására deputatio megy a 205-ik §. szerint, — mert kénytelen vasárnap menni, legalább egy hét újra elrepül. $48 + 7 = 55$. Ezután egy hét alatt, a deputatio referálása alapján kiadható a meghívási engedély. Így tehát a meghívás útján való választás záros határideje, ha a világ rendelésünk szerint forog: $55 + 7 = 62$ nap, a megüresedéstől számítva.

A pályázat útján való választás így megy a 197. §. harmadik kikezdéséig. 32 nap. Ezután a 205. §. szerint pályázat hirdettetik. Jó, ha megjelenhet egy hét alatt. $32 + 7 = 39$. A pályázati határidő (205. §. második kikezdés) tart öt hétig. $39 + 35 = 74$. Egy hétre a választó egyházba deputatio megy (206. §.) $74 + 7 = 81$. A 208. §. szerint legközelebbi vasárnap a választásra bocsátottak (helyesebb volna szavazásra bocsátottak!) névsora a gyülekezetben közhirre tétel. $81 + 7 = 88$. Ezután négy hétre tűzendő ki leg-

felebb a választás (208. §. 2-ik kikezdés.) $88 + 28 = 116$. A 222. §. szerint a választási jegyzőkönyv az espereshez felterjesztetik. Eltelik vele egy hét. $116 + 7 = 123$. Az esperes, ha panasz nem adatik be, a megválasztott lelkész meghívására az engedélyt kiadja 14 nap alatt (223. §.) $123 + 14 = 137$.

Így tehát a záros határidő pályázat útján való választásnál négy hónap és 17 nap; meghívás útján való választásnál két hónap, két nap.

Ime a kifelejtett §, a mely megállapíthatatlan az esetlegességek miatt, s a mely nincsen benne törvénykönyvünkben s mégis ott van.

Jó, hogy benne van hallgató; még jobb, hogy nincs benne parancsolólag, a mikor az a törvénykönyv bővebb lenne ugyan, de rosszabb is, mivel egy §-ára teljes lehetetlenség volna alkalmazkodni a „vagy”-ok miatt.

Jó az néha, ha nincs meg, a minek meg kellene lenni.

Ne méltóztassék azonban gondolni, mintha én a Tóth Bertalan indokait nem tartanám eléggé nyomósoknak arra nézve, hogy a választások tisztasága végett lehetőleg szigorú intézkedés fogantatandó. Én csak a záros határidő ellen szólok, a mi egyáltalán merő idea; mert vajjon hogyan hajtja végre az esperes a választást az előírt idő alatt, ha p. o. az atyafiak a díjlevélnek most egyik, majd másik pontját akarják lealkudni, s így az esperes kénytelen a beküldött díjlevelet kiigazítás végett két-három ízben visszaadni?

Nem az a baj, hogy záros határidő nincs, hanem az, hogy nemcsak az egyházak részéről előálló esetlegességek, hanem magának a törvénynek rémséges hosszú ceremóniái miatt is, a választás gyorsan keresztül nem vihető. Mire való a többszöri deputatio (meg annak költsége)? s miért ne végezhetné el egy küldöttség a 194. §-ban foglalt intézkedéseket s miért ne ejthetné meg a választást, avagy a meghívás lehetőségének megállapítására szükséges próbát? Engedhetne a törvény az egyházközségnek a lelkészi állás megüresedése után három hetet, úgy, hogy három vasárnap esnék bele; ez idő alatt hallgathatna papot, elkészíthet, s szükség esetén kiigazítható volna a szavazók névsora; a negyedik vasárnapon aztán meg-ejtetnék a választás, ha meg lenne a meghíváshoz szükséges többség, vagy pedig kihirdetnének a pályázat. Ugyanekkor elrendelendő lenne a hátrálékok kiegyenlítése, átadtnék a leltár szerint kezelt dolgok mindenike, s megújítatnék a régi díjlevél, azaz, ha nem volna jövedelem-emelkedés, újítani is felesleges volna, s legfőlebb csak értékelni kellene, ha még nem volna. Az időtöltő s.-lelkészt berendelheti az esperes, a mint hogy teszi is. A pályázati határidő lenne négy hét, s így két hónap alatt minden lelkészválasztás önmagától keresztül menne.

A mostani intézkedések mellett nincs záros határidő, s nem is lehet. Annak, hogy ha valaki a maga protegáltja érdekében részrehajlást követett el: nincs az a fogas prókátor, ki az illetőt a zsinati törvény alapján ilyen esetben kereset alá foghatná; meg annak is, hogy a választás tervezett nyújtásával a protegált egyén minősítvényhez juttatható: a törvény az oka; de nem azért, mert „a lelkészválasztás ellen eskis az illető egyház választójogosult tagjai emelhetnek panaszt” (231. 2. kikezdés), s így minden másnemű panasz, ha teljesen alapos volna is, mellőzendő; s mert nincs kimondva, hogy a minősítvénynek a megüresedéskor, vagy a választáskor kell-e

meglennie? Mondassék ki az előbbi: vége a paktálásnak.

Igaz, hogy a választásról hozott törvény hiányos, én szerintem néhol feleslegesen bő is. De a hiányt pótolja ki az intézők jó lelkiismerete, a feleslegessé nézve pedig engedjük meg a józan ész szerint, hogy a mi nem okvetlen szükséges, s csupán ceremónia, azt nem kell megtartanuk: mindjárt előbb állandunk majd a törvénytevéseben, s csupán az ingatag, homályos és így magyarázható §-ok javítandók. Mindenben tökéletes, tételes törvényt hozni lehetetlen, s különösen az a mi papválasztásunk körül. A statutumokkal való pótlás szüksége tehát minden törvényhozás után fennáll; de azért a mi zsinati törvénykönyvünkön ezernyi ezer statutum sem fog segíteni, úgy, hogy kimondható legyen, hogy a lelkészválasztásnak két hónap alatt meg kell lennie.

A mostani §-ok mellett a meghívás útján való választáshoz, legjobb esetben is, két hónap és két nap kellvén, jóllehet a meghívás rövidebb lefolyású a pályázatnál: hol van az a törvényhozó, a ki tudna a bonyodalmas választásokra záros határidőt kimondó §-t hozni, úgy, hogy képes lenne végre is hajtani? En, ha jótetszésemre bizatnék, nem vállalkoznám rá.

Hogy ezt tehessük, el kellene vetnünk a lelkészválasztási törvény valamennyi §-át. Annyira pedig talán még sem rossz, azért, hogy önállóan nincs benne az 1882-ik évi törvénytár 196. §-a?*

Ifj. Szilva István,
ref. s.-lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének tárgyalása az országgyűlésen.

A február 26-án megindult közoktatásügyi vita elé nagy várakozásokkal nézett a hazának minden jóért s nemesért lelkesülő fia, mert tudta, hogy az a férfiú, a ki ez idő szerint vezeti az ország vallásos s közoktatási életét, lelke egész hevével rajta van, hogy maradandót alkosson, hogy a hazának egyéb ügyei mellett azok is teljes sikerrel vezettessenek, amelyek reá bízottak. Nagy várakozással néztünk a vita elé, mert úgy vallásos érdekeink, mint a nevelési ügyek újabb időben oly kérdéseket vetettek fel, a melyeket lehetetlen szó nélkül hagyni s abban a jó reménységben éltünk, hogy minden arra való „honatya” kötelességének ismerendi jó gondolatait kifejtteni, eszméivel elő állani, melyek hozzájárulhatnak kettős irányú fejlődésünkhöz.

Hogy várakozásunknak meglesznek-e a kellő eredményei, — jó reménységünkben nem csalódtunk-e, azt a következő pontok mutathatják meg, melyekben tömör vonású képet nyújtunk a költségvetési vitáról.

A vitát az előadó: *Fenyvessy Ferencz* képviselő nyitotta meg, ki nagyobbára azzal foglalkozott, hogy mit foglal magában a költségvetés. A tulajdonképeni vita indító *Rátkay László* volt, ki rámutatott arra, hogy az esztergomi érsek történelmi jogait sok esetben mellőzik s a bécsi nunciatura végez olyan dolgokat, melyek határozottan a primás körébe tartoznak. Rámutatott a *holtkéz* vagy-

szerzési jogának a tarthatatlanságára s a kath. autonómia s kongrua rendezésének sürgős voltára. Tehát a felszínen úszó kérdéseket hozta szóba, melyek uralják a helyzetet már hosszabb idő óta. A vallásügyről áttért az oktatásügyre s első sorban is a *magyar nyelvnek általános tan-nyelvvé* emelését sürgette, s ezzel kapcsolatban aposztrofálta a tanítók állását, kiknek fején tövis-koszorú van, melyben pár szóval a magyar nemzet szégyene van megírva. Határozati javaslatot nyújtott be a tanítói fizetések 400 forintra emelése céljából. Megszívelendő észrevételeket tett az egyetemi visszaélések ellen; különösen az előadási jegyzetekkel való kufárkodást ítélte el szigorúan.

A vallás-ügy teljes mellőzésével tisztán a csillagászat érdekében emelt szót *Konkoly Thege Miklós*, a ki után *Kálmán Károly* — pap-képviselő — támadta meg az egész magyar társadalmi életet, mint a mely istentelen, a melyben nincs igaz isten-ismeret s a melynek nincs más jelszava, mint a nihilismus. S a dolog természetéből kifolyólag annak a nézetének ad kifejezést, hogy a miniszter költségvetése is a vallástalanság s közoktalanság bűnében szenved.

Tanár-ember nyilatkozott a vita második napján — február 27-én, t. i. a volt kolozsvári egyetemi tanár: *Groisz Gusztáv*, ki azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a társadalom az oktatásügyek iránt nem érdeklődik eléggé, meg azzal, hogy Kolozsvár kisebb rangú, mint Budapest. Szólt a III-ik egyetemről is s úgy gondolkozik, hogy ez csak akkor jöhet szóba, ha a II-ik teljesen kifogástalan lesz. Jellemző nyilatkozata volt e kath. képviselőnek s kormányparti szónoknak, mely a kath. autonómiaira vonatkozott s azt a távoli időkre helyezi, mert a főpapság nem akarja.

Wlassics miniszter tartott ezután a vita menetét irányító beszédet, melynek fontosabb pontjai ezek voltak: a vallásos dolgokat illetőleg abban a nézetben van, a melynek a csáktornyai választáskor adott kifejezést. A felekezetek egyenjogúsítását azok szerint az elvek szerint tartja egyelőre megvalósíthatónak, melyeket akkor kifejtett. Azokat nem ismétli, hanem szól tisztán a közoktatásról s e kérdésben álláspontja ez:

1. Szabályozni kell a felsőbb oktatást, de ez rövid idő alatt nem eszközölhető;

2. a felekezetek egyetem-állítási joga törvényileg nincs úgy körvonalozva, mely szerint kimutatható volna, hogy hány fakultás kívántatik az egyetem fogalmához (Ez talán a debreceniek tervére vonatkozik!!);

3. az egyetemeken a theol. fakultások kérdése a legrendezettlenebb s őhajtható, hogy az állam a papképzésre is gyakoroljon befolyást legalább annyiban, hogy lehetővé váljék az egyetemen való képzés s e célból Budapesten róm. és g.-kath.; Kolozsváron pedig prot. és gör. kel. theologiai kar volna szervezendő. (Ez utóbbi a theol. fakultás eszméjének embereit is foglalkoztatta s bizonyosan foglalkoztatja most is);

4. a jogi s orvosi szigorlatok ügye rendezendő; a vidéki jogakadémiák virágzása előmozdítandó;

5. a középiskolák egységes jogosításúak legyenek s a gymnasium s polgári iskola közötti határvonal az életre való nagyobb figyelemmel vonassék meg;

6. a tanárok fizetése emelendő, de az ország pénzügyi helyzetében keresendő az ok, mely miatt a kellő fizetés emelés nem történhetik meg;

7. örömmel jelenti, hogy mindig több-több felekezeti iskola veszi igénybe az államsegélyt s „ezzel az iskolák színvonala emelkedik”;

8. a népoktatási ügyeknél első helyen áll a 68-iki törvény revisiója főleg adminisztratív szempontból, a mely az állami érdekek megvédését foglalja magában;

* E cikk még a múlt évben küldetett be, de tárgyánál fogva még mindig számottevő s ezért használjuk fel. Szerk.

9. az állami népiskolákat szaporítja, különösen ott, ahol a magyar elem kisebbségben van a nemzetiségekkel szemben;

10. a felekezetek iskolái még mindig tartózkodnak a segély igénybevételétől, a mi szerinte helytelen;

11. a népiskolai tanítók fizetése az államnál nem 300 forint, hanem több; a 300 forint mellett a felekezetek foglaltak állást;

12. az óvónőket nem alkalmazzák s épen azért ezeknek a tanítónői vizsgafelvetését is elő kell mozdítani;

13. a művészeti dolgokban a nemzeti elem diadalra juttatását munkálja;

14. az emberbaráti intézetek állami dotációja kevés, a jótékonyosság is áldozhat e célra.

Ezek azok a főbb pontok, a melyek körül a miniszter beszéde forgott s mint láthatni, alkalmas arra, hogy a vitának utat mutasson s a következő szónokok a fontosabb kérdéseket úgy tárgyalhassák, hogy a vezetőnek eszméivel tisztában legyenek

A kultusz miniszter után a március 3-iki ülésen a néppárti *Szabó István* szólt hozzá a költségvetéshez s röviden kijelentvén, hogy a vallásügyeket majd más alkalommal fogja szellőztetni, főleg a torna-tanítás kérdésére terjeszkedett ki, a melylyel kapcsolatban annak az óhajtnak adott kifejezést, hogy a torna-tanárok képzésére nagyobb súly fektetessék s a tornaszatban a katonai gyakorlatokra s erőt s ügyességet fejlesztő játékokra nagyobb gondot fordítsanak.

Dózsa Endre kormánypárti szónok a nemzeti kulturpolitikának erőszakkal való érvényesítését is hangsúlyozta s kikelt a papoknak politikai szereplése ellen. A közérkölciség címén szólalt fel *Pichler Győző*, ki azonban azzal a politikai botránnyal foglalkozott tisztán, a mely a millenniumi kiállítás jegybérleti ügyéből keletkezett s egy kormánypárti képviselőnek, Dr. Morzsányi Károlynak teljes desauválását eredményezte, ki ügyvédi s képviselői állását elitelendő módon használta fel egy konzorcium érdekében.

Baró Perényi Zsigmond és *Mócsy Antal* a közoktatáshoz s az állami iskolák kérdéséhez szóltak hozzá, még pedig egymással homlokegyenest ellenkező nézetnyilvánítással. Az első az állami iskolákat tartja egyedül üdvöztetőnek, a másik pedig azokat a barbarismus eszközeinek tekinti, mert vallástalanok. Ez utóbbi, mint néppárti ember az egyházpolitikai törvényekre is megtette megjegyzéseit s belehozta Szász Károly püspököt is, a ki egy esküvő alkalmával nem engedte, hogy a menyasszony férje nevét mondja, hanem a családi név mondasát kívánta. Ebből azt következtette, hogy a protestánsok sem veszik hitelesnek a polgári házasságkötést, a mi persze nem más, mint néppárti furfangosság, melyet határozottan vissza kell utasítanunk.

A március 4-iki ülés szónokai közül magasan kiemelkedik *Madarász Imre*, ki alaposan szólt a költségvetéshez pénzügyi szempontból s ezzel kapcsolatban igen sok figyelemre méltó megjegyzést tett egy részről arra, hogy igen sok a kísérletezés, a rendeleti uton való intézkedés, másrésztől arra, hogy a középiskolákban a túlterhelés oka részint a módszerekben, részint a tantervben, részint pedig abban keresendő, hogy a tankönyvek roszul vannak megírva, mert nem tekintenek az ifjuság képességeire, hanem csak arra, hogy minél terjedelmesebbek legyenek, stylus-virágokkal ékeskedjenek. Állást foglalt a magyar történelemnek nagyobb mérvű tanítása mellett; nyilatkozott a polgári iskolák helyes irányú fejlesztéséről s rámutatott a görög-pótló tantárgyak sikertelen voltára. A leánygimnázium kérdésében határozott nyilatkozatot kért s a 15 kros iskolai adó eltörlését követelte.

Megemlítendőnek tartjuk, még azt a nyilatkozatot, melyet a néppárti *Zichy János* gróf tett, ki ezt mondta. A kongrua kérdésének megoldása sürgős, de ezt csak az autonómián belül lehet megoldani, még sürgősebb tehát az autonómia létesítése. Lehetetlen nem látni ebben az elszólásban azt a separatisztikus törekvést, a mely az u. n. alapok és alapítványok ügyét ilyen módon tisztán csak az autonomikus joggal felruházott róm. kath. egyház elé terelné, hogy így szabadon rendelkezék majd a jogtalanul hozzá utasított nagy birtokok felett. Azt hisszük, hogy a congruának előbb kell rendeztetni, hogy az á posteriori képzelt jogok élvezete valahogy ténynyé ne váljék. A szabadelvű-párt bizonyára élénk tudatában van annak, hogy e néppárti elv hamis és veszedelmes is.

(Folyt. köv.)

8

TÁRCA.

A gályarab.

*Sokan valánk lángolva szent hazánkért,
Istent imádván mind a vérpadig;
Miköz a zsarnok ránk olyan csapást mért,
Mely fájni fog sok hosszú századig.
Ártatlanul boldog családi körbe'
Sok hitvány szolga összefogdosott,
Hogy föld alatti nyirkos börtönökbe'
Csak Istenünk oltalmaért könyörgve
Kínos halált várjunk, mint gyilkosok.*

*Azt gondolá a zsarnok nagy dühében,
Ha minket sújtva rabbilincsbe ver,
Gyötör, kínoztat ronda börtönében:
Parancsszavára mind letérdepel.
Azt gondolá, ha láncza börtönének
Véresre marja gyöngye lábaink,
Ha tiltva van a szent zsolozsma ének,
Ha már kihál sugára a reménynek:
E szent csoport hitét feladja mind!*

*Hiába szőtték ellenünk a bűnök
Irtózatot pokoli terveit.
A vasra vert papok meg nem rendülnek,
Mivel a lelket meg nem ölhetik!
Emberfölötti munkával gyötörve,
Gúnyolva adtak sóttalan kenyeret.
Könyünk szakadt nehéz targoncza-földre
— Habár szívünk kegyetlen összetörve, —
Istenbe bízni még mindig remélt.*

*Hiába záratánk külön cellákba,
Hová parányi fény sem juthatott.
Hiába tört meg bús szemünk világa,
Vigasztaló könyvet még hullatott.
Rongyos ruhánk szennyyét, ha jött a hajnal,
Kimosni még nekünk sem engedik.
Véresre vertek szörnyű vad haraggal,
De jobban fájt, ha gúnyoló szavakkal
Csúfolni mert a hitvány söpredék.*

Sok év után nehéz bilincsbe verve
Elhagytuk átkos börtönünk falát.
Kegyetlenül vonszoltak a tengerre,
A kik kidőltek, holtan ott hagyák.
Bőrünk megaszva csontjainkra száradt,
Lelkünk gyötörte kétség, fájdalom.
Ha illetett mérges szavú gyalázat,
Önérzetünk, bár ellene fellázadt,
Úgy hallgatánk, mint néma sirhalom.

Eladva pénzen, mint rabszolga lelkek,
Gályára vittek zúgó tengeren.
A jajgatásra korbáccsal feleltek,
Evezni kellett fél-mezitelen.
Ha összerogytunk elhaló sohajjal
És sír a tenger mélye lett nekünk:
Enyhült a szív, ha versenyt a viharral,
Követ megindító, mély fájdalommal
Zendülhetett halotti énekünk.

Gályán vagyunk most is kétségbeesve, —
Szenvedni, tűrni kell ártatlanul!
Boldog, ki munkaközben összeesve —
Sár tömlőczéből lelke szabadul.
— De bú, panasz ne érje lelkeinket
Húzzuk serényen a nehéz ígát.
A csüggedő erőt, hitet meríthet;
Paizsszal óvja Isten kebleinket,
Kit hálátelt szívünk buzgón imád.

Óh mert az Úr erős, dicső, hatalmas,
Tudtán kívül e földön semmi sincs.
Midőn szegény szolgálóinak irgalmaz,
Menten lehull a rozsdás rabbilincs.
Kegyetlen üldözőnk is elámulva
Megtudja még: ki a mi Istenünk?!
Mert drága, szép hazánkat látjuk újra,
Örömkönyvek között a porba hullva,
Ha vész, viharba' el nem csüggedünk!

Előre hát az Isten szent nevében,
Gályánk repüljön a vészes habon!
Vessük lapátainkat vízre mélyen,
Akkor nem érhet semmi bántalom.
A bömbölő vihar ne félemlítsen,
Villám se retentsen meg könnyedén!
— Mózesnek is a tiz parancsot Isten,
Hogy szolga nemzetet föl lelkesítsen,
Dörgés közt adta ki, Sina hegyén.

Imhol a váravárt követ előttünk!
Felénk, felénk közelg az admirál.
Áldás reá! Ne tudja senki tőlünk,
Hogy a méreg-pohár csordultig áll.
Megostromolt hitünket mindhalálig
Kösziklaként megóvtuk emberül.
Öröm, remény, ma mind valóra válik,
Hitünk évszázadokra átvilágít:
Mint kell megállni rendületlenül!

Szuhay Benedek.

KÖZÉLETÜNK.

Még egy levél az Erdélyi-szobor ügyében.

Nagytisztelendő szerkesztő úr! Kedves barátom! Megvallom, hogy töprönködésembé került, míg rászántam magam ennek a levélnek a megírására. Hogy miért töpröngtem? Felesleges elmondani; hiszen a dolog velejére úgy sem ez tartozik, hanem az, hogy elsőbbség is örömmel adjak kifejezést az Erdélyi-szobor ügyének szép és máris sikeres felkarolása felett, tehát a felett, a mit ifj. Mitrovics Gyula és kedves felesége, meg az Irodalmi Önképző Társulat cselekedett. Szép tettek ezek, az első különösen annyira eszményi, hogy dicsérettel nem merem illetni, mert szinte félek, hogy letörölnék valamit a himporából. Tehát csak örülök; örülök mindannak, a mi ebben a dologban itt, közöttünk történt mostanában.

De mindemellett is, mert a dologra tulajdonképp ez tartozik, ki kell jelentenem, hogy az Erdélyi-szoborügy nem új dolog; története, sőt látatja is van már, jó két esztendeje. Ezt kell nekem most itt elmondani, mert úgy gondolom, hogy tartozom vele mind az ügynek, mind azoknak, a kik már fáradtak és áldoztak a megvalósítása végett.

Előttünk, a kik a tiszáninneri kerület, meg a Sárospataki Lapok levegőjében élünk, eléggé ismeretes a nagy-kaposi Erdélyi-emléktábla ügye; hiszen alig két évvel ezelőtt ünnepeltük meg a kerülettel együtt Nagy-Kapost is, a Sárospataki Lapokban is, külön emlékfüzetben is. Tudjuk, kik voltak ennek a dolognak az indítói, a tökéletességre vivői; kegyeletos, szép tettükért sok oldalról megkapták a méltó elismerést, a melyből a legnagyobb rész illette meg minden esetre a bizottság elnökeit, dr. Mijó Kálmán járási orvost és Szabó Endre esperest. Ez, mondom, mind köztudomású; csak az lesz az új, a mit most akarok elmondani.

Az emléktábla ügyében kibocsátott gyűjtőívekből az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság is kapott egyet-egyét. Ennek az utóbbinak a titkára, Beöthy Zsolt volt az, a ki 1894. szept. 14-ikéről keltezett s hozzám, mint a bizottság pénzkészítőjéhez intézett levelében azt írta, hogy Erdélyi sokkal nagyobb szolgálatot tett a magyar közmívelődésnek, semhogy iránta való tartozását a magyar társadalom egy egyszerű emléktáblával leróhatná; de éppen ezért szobrot kell emelni Erdélyinek és pedig Sárospataknak, már akár a nagy könyvtári teremben, akár a főiskolai kertben és ő, mivel reményli, hogy az emléktábla költségei a gyűjtésből úgy is kikerülnek, nem erre, hanem az Erdélyi-szoborra küld 10 frtot; de feltartja a jogot arra, hogy a társaság ívén külön is adakozhassék az emléktáblára. Együttal arra is rámutat és szinte felhi engemet, hogy ennek az eszmének a közönség lelkébe való beplántálására nagyon alkalmas lesz a nagy-kaposi ünnepségnek emelkedett hangulata.

Sajnálom, hogy ez a levél nincsen a kezeim között, hogy szóról-szóra idézhetném, a lényegért azonban így is jót állok; de még jobban sajnáltam akkor, hogy csak Nagy-Kapostól való hazamenetelem után szept. 17-ikén este jutott a kezeim közé, sajnáltam, mert a Beöthy Zsolt eszméje megtermékenyítésének első, kedvező alkalmát elszalajtottuk. Azonban, mielőtt lehetett, azonnal közöltem az eszmét az emléktábla bizottságával, a mely ezt felkarolván, abban állapodott meg, hogy a szoboralap növelése végett, tekintettel arra, hogy a közönséget újabb egyszerű felhívással terhelni nem illik, legcélszerűbb lesz egy „Erdélyi Emlékkönyvet“ szerkesztetni és egyelőre annak az elárusításából szaporítani a 10 frt szoboralapot. Az Emlékkönyv magába foglalta volna a Nagy-Kapost történetek és mondottakat, egy pár újabb dolgozatot és különösen egy pár Erdélyi-relikviát. Az előkészület már meg is indult; azonban a Sárospatakon egészen váratlanul megjelent „Emléklapok“ keresztül húzta az egész tervet és ezzel a szobor eszméje elvesztette a megtermé-

kenyülésnek második alkalmát. Harmadikat mi, ott Ungban egyelőre már nem tudunk teremteni, hanem örömmel tekintettük ilyennek *Beöthy Zsolt*nak azt az újabb eszelekedését, hogy 1895. február havában ismét 58 frtot küldött hozzánk az Akadémisták és Kisfaludisták részéről, az ő gyűjtelékeképpen, ha jól emlékszem, az akadémia gyűjtőívén, és ezt az összeget, a szoborra küldött 10 frttal együtt jó reménységgel csatoltuk az ungvári népbankban „Erdélyi János Emlék-alap” címen kamatozó 70 frthoz, mint az emléktábla létesítéséből felmaradt összeghez, úgy, hogy az így egyesített tőke ma már körülbelől megüti a 150 frtot.

Aztán 1896. szeptember elejéig, tehát Ungvárról való eljövetelemig nem történt semmi, a minthogy nem is történhetett. Azonban, midőn a nálam volt népbanki betéti könyvet és az emléktábla történetéhez tartozó összes iratokat a bizottság egyik elnökének átadtam, egyúttal azzal az írásbeli javaslattal álltam elő, hogy tekintettel arra, miszerint az Erdélyi-szoborügy Ungból kiinduló mozgalommal, hamarosan meg nem valósítható, legtanácsosabbnak tartanám, ha a körülbelől 150 frtra rugó népbanki összeg három egyenlő részre osztatnék: egy rész maradna Ungban emléktábla fenntartási alapnak, a kaposi ref. egyház gondviselése alatt; a másik részt kapná a sárospataki gimnáziumi Erdélyi Önképzőkör a maga Erdélyi Alapjának a gyarapítására; a harmadik rész pedig menne az Erdélyi szoborra. Mi eredménye lett a javaslatomnak, nem tudom, mert sorsáról eddig értesüléssel nem bírok.

Az elmondottakból azonban két dolog egészen világos. Az egyik az, hogy az *Erdélyi-szobor Sárospatakon való felállításának első és nem terméketlen eszméje Beöthy Zsolttól ered*, a mi azonban semmit sem von le akár az ifj. Mitrovics Gyuláék, akár az Irodalmi Önképző Társulat tetteinek érdeméből; sőt azt hiszem, hogy ifj. Mitrovics Gyula igazi örömet fog érezni azon, hogy ezeknek a tudta nélkül, tehát önállóan, mesteréhez méltóan eszelekedett, az Irodalmi Önképző Társulat pedig azon, hogy oly irodalmi előkelőség eszméjének a megvalósítására vállalkozott, mint a minő egy Beöthy Zsolt és egy olyan példának a benyomása alatt, mint a minő az ifj. Mitrovics Gyuláéké; de még mi is, kik az Erdélyi-kultuszunk ápolói vagyunk, mi is örvideni fogunk, azaz hogy örvidünk annak, hogy az eszme megelégtette immár a megtermékenyítésre alkalmas talajt a sárospataki lelkes ifjúságban és a nem kevésbé lelkes sárospataki közönségben. A másik dolog meg az, hogy az ungi 150 frtból bátran odaszámítható a Sárospataki Erdélyi-szoboralaphoz legalább is 50 frt, mert ösmerve a bizottság tagjainak nemes gondolkodását, reménylen, hogy tett javaslatomhoz szívesen hozzá fog járulni; sőt ha tudomására jut az a körülmény, hogy az Erdélyi Önképzőkör számára javasolt rész a szoboralaphoz is bátran csatolható, akkor az is reményelhető, hogy a javaslatomat ennek az utóbbinak javára fogja lényegesen változtatni. Ohajtanám, hogy úgy legyen!*)

Baráti üdvözléssel vagyok Sárospatakon, 1897. február 27-én.

Novák Lajos.

IRODALOM.

* *Az Iliász hat első éneke.* Fordította *Baksay Sándor*, kiadja a „Kisfaludy-Társaság.” A magyar szép-prózánek elsőrendű mesterétől a „Kisfaludy-Társaság” kiadta az első részt abból a nagy figyelmet érdemlő munkából,

*) Köszönettel vesszük ezt az úgyszeretettől eredő levelet s abban a jó reménységben vagyunk, hogy az „Erdélyi szobor” eszméjének javára szolgál, a mennyiben az olvasók s érdeklődők keblében talán jobban megmozdul valami, ha e levél tartalmát megismerték. Az ungiak határozata bizonyára az lesz, mit N. L. barátunk óhajta. Az Irodalmi Önképző Társulat az ügyet nem fogja elejteni, hanem kellő lelkesedéssel fog a nemes célért buzogni. Szerk.

melyből az első töredékek husz évvel ezelőtt olvastattak fel s kedvezően fogadtattak még a klaszikus formák védelmezői által is. Homér Iliásza lágyan folyó alexandrinusokban! Minő vállalkozás s milyen sikerült munkát! A félelmet gerjesztő görög mű-remek édes nyelvünkön, hozzánk simuló alakban! A fordító ügyessége a költő, erővel megáldott író eme munkájánál megkapó összhangban nyilatkozik, mely tiszteletet ébreszt a *küzdelmes* munkát végzett Baksay iránt. A 190 lapra terjedő munkát élvezettel olvashatja mindenki s olvasván, azt fogja mondani: a fordító azt a célt, melyet maga elé tűzött, teljesen elérte. Elérte azt, hogy nemcsak maga, hanem mások előtt is megfoghatóbbá tette az Iliászt s közelebb hozta a magyar olvasók lelkéhez. Ha szó és alak hű fordítást nem ad, a minthogy nem is akart, ad egy élvezetes költői munkát, melyet a hellenisták s homéristák is szívesen üdvözölhetnek, kik a laikus olvasókkal együtt bámulattal adóznak a II-ik ének fordításában nyilvánuló ama nagy remekléseért, melylyel a merő név-halmazatot beletörte a magyar verssorokba. A fordítást előszó vezeti be s az Iliász tárgyának tömör vonásokban való előadása, hátul pedig magyarázó jegyzetek vannak. Az előszó maga egy kis tanulmány, a jegyzetek pedig hű bizonyosságai a Baksay széleskörű s alapos klaszszikus műveltségének, a melyet csak maga becsül kevésre, a midőn úgy nyilatkozik, hogy „talán kevesebb görög nyelvbéli jártassággal” végezte a fordítást, mint „a minővel Homérhoz közelíteni szabad volna.” Nem a filológust, hanem a nagy író üdvözöljük, ki fordításában is *eredet* ad! . . . A munka befejezését pár évre ígéri Baksay s őszintén kívánjuk, hogy ehez is, meg még többi alkotásaihoz is, adjon az Isten elegendő erőt! — Az I. rész ára 1 frt 20 kr.

* *Az alsó-zepléni ev. ref. egyházmegye 1896. szept. 8—9. napjain tartott őszi közgyűlésének jegyzőkönyve* Komjáthy Gábor papi főjegyző szerkesztésében a közelebbi hetekben hagyta el a sajtót. Ha kissé késve is, de legalább megjelent a jegyzőkönyv s nem lesz az alsó-zepléni egyházmegye kitéve annak, hogy tanácskozásai folyamán olyan mozzanatok kerüljenek elő, a melyek a tárgyalás rendes menetét meggátolják. A csinos kiállítású füzet a sárospataki főiskola nyomdájából került ki; ára 50 kr.

* *Adalékok Zemlénvármegye történetéhez.* A III-ik évfolyam 2-ik számában figyelmet érdemlő cikkeket közölnek *Dongó Gy. Géza* szerkesztő, ki Kazinczy Ferenc-től egy *előintés* c. iratkát ad s ismerteti az 1790-iki zempléni banderisták zászlaját; *Karsa Ferenc*, ki a „soltész” és „schultheisz” szavak értelmezésére nézve „szolgát felvilágítással”; *Hubay Kálmán*, adván Tarcál városának törvényeit, 1606-ból megismertetvén az „egyház fiú” kötelelességeit; *Polyánszky és Ungváry*, kik a zempléni gör.-kath. történetére, illetőleg Sztropkó városa multjára vonatkozólag tesznek közé újabb folytatolagos adatokat.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Halálozás.* *Kálniczky János*, a mihályi egyház lelkésze, a f.-zepléni egyházmegye volt esperese, március 4-ikén elhunyt. A régi időknek egy érdemes képviselője dőlt ki a megboldogultban, kit őszinte tisztelet és szeretet környezett egész életében. Áldást kívánunk kihűlt poraira s vigasztalást kérünk a mélyen sujtott családtagok szívének.

— **Lelkészválasztás.** A felső-szabolcsi egyházmegyéhez tartozó *ó-fehértói* gyülekezet hívei meghívás útján *Urban Dezső* n. kálói segédlelkészt választották meg lelképásztorjukul. Szívesen üdvözljük az elválasztottat, kiben nem érdemtelent ért a hívek bizalma!

— **Az egyetemes konvent** tagjait az elnökség e hó 31-ikére hívta össze az ez évi rendes közgyűlésre. A határidő változtatás oka abban keresendő, hogy egyes egyházkerületek a konventet megelőzőleg akar-nak gyűlést tartani s ezt előbb, mint márcziusban nem tehetik.

— **Ev. ref. teológiai akadémiáink népessége.** Az 1896/97. iskolai év II-ik félévre az öt ref. theol. tanintézetben a hallgatók a következőleg iratkoztak be: *Budapest* az I-ső évre 5; II-ikra 4; III-ikra 9; IV-ikre 5 összesen 23; *Debrecenben* I-ső évre 17; II-ikra 7; III-ikra 9; IV-ikre 10, összesen 43; *Kolozsváron* I-ső évre 5; II-ikra 7; III-ikra 7; IV-ikre 4, összesen 23; *Pápán* az I-ső évre 6; a II-ikra 6; a III-ikra 5; a IV-ikre 6, összesen 23; *Sárospatakon* az I-ső évre 10; II-ikra 12; III-ikra 14; IV-ikre 5, összesen 41. E szerint első éves theológus van az öt akadémián 43; II-od éves 37; III-ad éves 44; IV-ed éves 29 s az összes magyar ref. hittanhallgatók létszáma 153.

— **Új vizsgálati szabályzat a jogi oktatás terén.** A napi lapok híre szerint a közoktatási minisztériumban elkészítették azt a javaslatot, a melylyel a jogi vizsgálatok reformját szándékozik a minisztérium keresztül vinni. A miniszter áprilisban nyújtaná be az országgyűléshez, a mely a kultusz miniszter budgetjének letárgyalásán kívül ilyen módon egy másik fontos oktatásügyi kérdést is elintézne, a mely után következhetné a középiskolai oktatás felvetett reformjának tárgyalása. A jogi vizsgálatok reformjával kapcsolatban nem volna-e időszerű a prot. egyházaknak lépéseket tenni a jogakadémiák államsegélyezése tárgyában? Sok tekintetben igazuk van azoknak, kik azt az elvet vallják, hogy a kormány egyetlen intézetünkben sem gyakorolja oly mértékben befolyását, mint a jogakadémiáknál, a melyeknek segélyezését az állam jól felfogott érdeke is kívánhatja. Oly kérdés ez, a melyet méltó volna az arra hivatottaknak teljes figyelmükben részesíteni.

— **Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság** e hó 18-ikán kezdi meg tanácskozásait a budapesti ref. gymn. dísztermében. Számos fontos ügy vár elintézésre, mert a múltból sok hátrálék maradt.

— **Követésre méltó eljárás.** A kecskeméti ref. egyházmegye tanügyi bizottsága igen helyes módot választott annak a nagyfontosságú kérdésnek gyakorlati megvalósítása céljából, mely a tanítói korpótlékok ügyét vetette felszínre. Az 1898-ik év október 1-sőjétől a korpótlékokat fizetni tartoznak a felekezetek is. E kérdés megoldása céljából a nevezett egyházmegye egy nyomtatott körlevelet bocsátott ki, a melyben első helyen ismerteti az 1893. XXVI. t.-cikket, kellő felvilágosítások kíséretében; második helyen pedig öt pontból álló útastást ad, miként kell eljárni az államsegély kérésében. — Ugy vagyunk értesülve, hogy ez a körlevél kerületünk püspöki hivatalához is megküldetett esetleges felhasználás céljából; talán jobb lett volna az esperesi hivatalokhoz küldeni, hogy az egyöntetű eljárás könnyebben létesülhetne. Azonban így is lehet használni a kecskeméti egyházmegye körlevelének, mert a püspöki hivatal bizonyosan gondoskodik arról, hogy a felhasználható pontozatokat kerületünk egyházai is megismerjék, a melyek a polgári közigazgatási hivatalok részéről már több helyen felszólítottattak a korpótlék ügyében való nyilatkozattételre.

— **Márczius 15-ikét** a sárospataki főiskola ez évben is meg fogja ünnepelni. Az imateremben tartandó ünnepély műsorát az ifjúsági ének- és zenekar előadásai, egyes ifjak szavalatai s Dr. Illyefalvi Vitéz Géza jogtanár alkalmi beszéde fogják képezni. Estve az ifjúsági »márczius-alap« javára táncmulatságot rendeznek, a melynek meghívóit már szétküldték.

— **Heves szó-harcot** folytatnak egymással a »Prot. Egyházi és Iskolai Lap«, meg a »Debreceni Prot. Lap« hasábjain Dr. Szabó Aladár budapesti theol. tanár, Ferenczy Gyula s Dr. Baconi Lajos debreceni tanárok. A harc oka az az oldalvágás, melyet Szabó Aladár kapott Ferenczytől, ki rámutatott arra a hibás felfogásra, melynek Sz. A. abban az alakban adott kifejezést, hogy a hazaszeretet eszméjének háttérbe kell vonulnia a keresztyén-szeretet eszméje mellett. A hibás felfogásra tett megjegyzés szertelen dühbe hozta Sz. A.-t s a legnagyobb foku elbizakodottság hangján ily nyilatkozatra fakadt: a Debreceni Prot. Lapot a gyalázat ama polcáról, melyre mi most felhelyeztük, nem egyhamar veszi le valaki. — Nekünk csak annyiban van szavunk ehhez az áldástalan s hálátlan polémiahoz, hogy a Sz. A.-féle kifakadást a leghatározottabban el kell ítélnünk, mint olyat, a mely a prot. közügyet szolgáló organumok nagy és nemes missiójába olyan elemet akar bevinni, a melytől minden jóízű embernek óvakodnia kell. Az elbizakodottság hangján szólni nem illik prot. lelkészhez!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— *G. S.* Az abauji indítványra vonatkozó cikket, mihamar lehet, adom. — *M. F.* Mindkettőt megkaptam s fel is használok. — *V. A.* A gyűlési tudósítás jönni fog. — *Sz. B.* A költeményt már most közlöm. A kérdezett egyének töltik be ma is azt a két állást.

P Á L Y Á Z A T.

A boldog emlékezetű Nagy József féle alapítvány 500 frt ösztöndíjra pályázat nyitattik.

Ezen pályázatnál megkívántatik hogy:

1. Az illető pályázó ifju magyar, ev. reformált vallásu s felsőbb tudományokat a debreceni főiskolában végezte legyen.
2. Kitűzött pályájának a lelkészinek, vagy tanárinak kell lenni.
3. Szükséges, hogy a bölesészeti, s hittani tudományokon kívül a latin nyelvben annyira jártas legyen, hogy a római classicus írókat jól értse, mit hogy jól ért, úgy azt, hogy a görög nyelvtanból kitűnő osztályzata van, érettségi bizonyítványával kell igazolni.
4. Megkívántatik pályázótól, hogy az élő nyelvek közül a német nyelvet teljesen értse, s egész folyékony-sággal beszélje; a francia nyelvből is bírjon oly előkészülettel, hogy a könyveket jól értse. Ez utóbbiakra nézve is elengedhetlen szabályul tűztetvén ki, hogy ezek is illetékes, és tekintetbe vehető bizonyítványokkal igazol-tassanak.

Az ekként felszerelt, másként figyelmen kívül hagyandó pályázati kérvények folyó évi április 5-ig Főtisztel. Kiss Áron püspök és alapítványi egyik elnök urhoz lesznek beterjesztendők.

Debrecen 1897. február 26.

Tóth Sámuel
bizottsági jegyző.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: „Néhány szó az abauji indítványhoz.” *Gömöri Simeon.* — „Visszhang az egyházi törvények 255. §-áról írott cikke és még valami” *Ilyés János.* — „A vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének tárgyalása az országgyűlésen.” *♂* „A protestánsizmus a róm. kath. államokban.” *Rohoska József.* — „A Kassai-Ósva” vidéki tanítói kör értekezlete.” *Vass Ádám.* — „Vegyes közlemények.”

Néhány szó az abauji indítványhoz.

Azon terjedelmes és szép indokolásból, amelylyel Révész Kálmán kassai lelkész úr az abauji egyházmegyéhez beadott, onnan a kerületre felterjesztett és most az egyházmegyékhez leküldött kettős indítványát a lapok 7. számában kísérte, lehetetlen ki nem éreznünk azt a meleg szeretetet, amelylyel ő paptársainak a sorsán s az anyaszentegyház jövődjén csügg.

Indítványának megtételére az életből vett vagy látott keserű tapasztalatok serkenhették.

Igaza van abban, hogy sok papot az önálló pálya első esztendejének nagy számmal levő nehézségei annyira belevisznek az adósságba, hogy azoktól némelyik holtig sem bír a legjobb akarattal sem megszabadulni. Ezeknek, az égből jövő segedelem mellé, valamely jótékony földi intézettől jövő segedelem is, kétségen kívül, igen jól esnék. És én is úgy gondolom, — mint R. K. — hogy nem kellene akadni közöttünk senkinek, aki ne tartaná kíváncsának és üdvösnek azt, hogy az egyetlen bibliájukkal parochiára jutott szegény új papokon segítsünk, már csak azért is, hogy élet- és munkakedvök, ott a pálya küszöbén, a „paizsos férfiú” első sóhajtásaira azonnal el ne vesszen.

Révész Kálmán úr azonban egészen új mesgyn tapos. Elhintett eszméinek kikeléséhez a talaj nincs kellőleg előkészítve. Hiszen a fiatal papokon segíteni, eddig még nem jutott eszébe senkinek — minálunk. Sőt, ha elolvassuk a kerületi vagy éppen a konventi jegyzőkönyveket ott, ahol azokban a domesztikai segélyek meg nem érdemléséről tartatik fellebbezhetlen ítélet, ugyan kinek kerülhetne volna el a figyelmét ez a szálló ige, mely majdnem mindenik lapon feltalálható, hogy: N. meg N. meg Péter meg Pál, sat. fiatal korára való tekintetből nem segélyezhető. Az egyházmegyénél és mindenféle segélyezésnél, eddig ez a hang dominált.

En Révész K. urral tartok abban, hogy nemcsak mindig az agg Simeonoknak, hanem néha az ifjú Jakaboknak is szükségök van az anyagi támogatásra. Indítványát helyesnek tartom magáért az eszméért és azért, hogy hátha csakugyan az ilyen segélyezésekkel is háritgathatnánk némi részben azokat az akadályokat, amelyek a papi pálya vonzóbbá tételének útjában állanak, — noha meg vagyok győződve,

hogy mindaddig, míg az a régen ígért s még régebben várt államsegély, legalább 1000 frtig — meg nem érkezik s a mostani fizetési rendszer, nem csak a papiroson, hanem a gyakorlatban is megváltoztatva nem lesz, a papi pálya vonzóbbá nem fog lenni. És pártolom a R. K. indítványát azért is, mert a most gyakorlatban levő segélyosztó eljárásokat általánosságban szerencsésnek nem tartom s remélem, hogy az indítvány körül felmerülő vita ide is el fogja terelni az intézőkörök figyelmét.

De már sajnálattal vallom meg, hogy az indítvány kivitelére nézve R. K. urral nem érthetek egyet. Az új lelkészek segélyezésére kijelölt forrást sem helyesnek, sem hozzáférhetőnek, sem elegendőnek nem tartom.

R. K. úr pár héttel ezelőtt a „Prot. egyh. és isk. lapban” maga bevallotta a magyarázatos bibliáról írott cikkében, hogy pénzügyi dolgokba nem szokta magát beleártani, mert azokhoz keveset ért. S úgy látszik, hogy ottani szerény vallomása csakugyan helyes önismereten alapul. Igazolja ezt az a körülmény, hogy az új papok segélyezésére olyan forrást ajánl, amibe jó, ha tíz éven át gyülemlik 100—300 frt. Gömör a kerületi gyűlést tartó sorrendi egyháznak 500 frtot, Abauj talán 1000 frtot is ad. De mi jut ebből a tizenhat éven át bejutott új papoknak? Gömörben 43 lelkészi állomásból átlagos számítás szerint egy és fél állomás üresedik meg évenként. 16 év alatt 24, 30 év alatt 45, ami azt teszi, hogy itt 29 év alatt cserélődik ki a papi nemzedék új generációval. Már most a 16 év alatt állomásra bejutott: 24 fiatal papnak esik az 500 frtból: 20 frt 83 kr. Sőt ennyi se, mert a mostani rendszer szerint, mikor a ker. gyűlés itthon van, a ker. küldöttek nem kapnak napi díjat. Ha pedig másutt lenne az a bizonyos gyűlés, akkor adni kellene, s így megkevesbednék még ez a 20 frt 83 kr. is.

Avagy vegyük fel a számítás alapjául az abauji 74 lelkészi állomást és a ker. gyűlésre ott adható: 1000 frtot. A statisztika és a természet törvénye szerint Abaujban két és fél papi állomás jöhet üresedésbe évenként. 16 év alatt kerekszám: 40. Mi jut 40 felé az 1000 frtból? = 25 frt. Érdemes-e ezért a már ugyis megritkított vándor-gyűléseket végkép megsemmisíteni? De ha érdemes volna is, hová esik

innen a Révész K. úr számítása szerint kilátásba helyezett 100 vagy 300 frt segély? Ahhoz, hogy a kerületünk egész területén alkalmazást nyerhető új lelkészeket 100 frttal segélyezzük, takarékpénztári kamatozás mellett közel: 30,000 frt tőke, a 300 frtos segélyezéshez pedig közel: 90,000 frt tőke kellene. Ennek az egyházmegyék kerületi gyűléstartási tőkái talán a tizedrészét se teszik ki.

Azért szerintem, ez a kijelölt forrás, annak a nagy célnak a szolgálatára, nem csak most, hanem ezután is sokáig elégtelen lenne.

Azután sok szó férhet ahoz is, hogy vajjon kivihető volna-e így simán, a gyűléstartási tőkéknek a nevezett célra való felhasználása? Mert ugyan van-e olyan kerület vagy konvent a világon, amelyik az egyházmegyéknek önerejükéből gyűjtött gyűléstartási tőkéje felett rendelkezhetnék olyan irányban, hogy az jövőre az új papok segélyezésére fordíttassék? En nem hiszem, hogy a mi kerületünk, amely az egyházmegyék autonómiáját minden időben kellőleg respektálta, ilyen rendelkezésbe belemenne. De azt se tartom valószínűnek, hogy az egyházmegyékben, amelyekből annyi sok kiáltó szükség várja a kielégítetést, kereszül vihető volna az, hogy ha a kerületi gyűléstartás terhétől megszabadulnak, ezer szükségük közt erre a specifikus célra adják oda ennek a felszabadult tőkének a jövedelmét.

Azért szerintem ez a forrás nem is hozzáférhető.

De a kijelölése sem helyes. Nekünk a most meglevő, lelkészavatással összekötött vándor gyűléseket továbbra is meg kell tartani, mert erre egyházi közéletünknek szüksége van. Ennek a kérdésnek újabb felvetésével, mint egy eldobott kővel, nem is kellett volna ezt a mostani, körülményekkel teremtett és teljes megnyugvásra szolgáló helyzetet megzavarni. Van nekünk az adminisztrációra állandó helyen tartott gyűlésünk elég. A kerületi papszentelő vándor-gyűlés a vallásos szív és lélek gyűlése és ünnepe is. Minek ezt bolygatni.

Aztán az az elv, amit Révész úr hangoztat, hogy „a ki a célt akarja, annak az eszközt is akarnia kell; aki óhajtja, hogy az új lelkészek segély-alapja létesüljön, annak akarnia kell a vándor-gyűlések megszüntetését is”, — nem kálvinista elv, hanem más, közel álló ehhez, amit így szoktak kifejezni, hogy a cél szentesíti az eszközöket.

Hát ugyan mit vétettek ezek a mostani papszentelő vándor gyűlések akár az egyház külső igazgatása, akár az egyházi és vallásos élet igaz bensősége ellen, hogy így kongatja felettök R. K. úr a halálharangot? És mivel indokolja annak az eltörlését?

Azzal, hogy a többi kerületekben is el van törölve és ez az eltörlés „az egyházi közéletben semmi legkisebb kárt vagy bajt nem okozott.”

De hát hasznot hozott-e? Mert a vándor-gyűlések hoznak.

Eltekintve attól, hogy némelyik vándor-gyűlési hely nem képes nyújtani egészen azt a kényelmet, amit Miskolc szállodái nyújtanak, nincs ezek közt a gyűlések közt a közigazgatás szempontjából semmi különbség, mert második-harmad nap Miskolc gyűléstermei is konganak az ürességtől. A keret pedig, amelyet az egyházunk szent ügye iránt érdeklődőknek kellene a gyűlés körül képezniök, végkép nem található fel. Miskolcon vagy Patakon, a lelkészavatás is a második vagy harmadik esetben már egyszerű közigazgatási aktussá fog degradálódni.

Míg a vidéki vándor-gyűlések, a szíves vendég-

fogadás által ellensúlyozván a hosszú út fáradsalmait és más egyéb illendősegi dolgokat, forrásai és kovászai a vallásos buzgóság és ezer formában nyilatkozható egyházi élet megmozdulásainak. Ünnepnapi egész nagy vidék református népének az életében. Zászlóbontások a magasabb és szabadabb eszmék harcában, amikor híveink még ott is, ahol kevesebben vannak, vallásunk egyszerű, nemes kultusza s eszméinek tisztasága által felülkerekednek, öntudatra ébrednek, lelkesedésre buzdulnak, kitartásra ösztönöztetnek. Vetések ezek, R. K. úr! amelyekből egész vidékek egyházi élete termékenyül meg nemes magvakkal; megjelenítései azoknak a régi hiteős korzakoknak, amikor azok a szent férfiak városról-városra, országról-országra vándoroltak, hogy hirdessék az Isten evangéliumát.

Téves R. K. úrnak az a felfogása, hogy a vándor-gyűlések gondolata általában el van ejtve. Ahol az eszméket terjeszteni akarják, mindenütt él most is. Hogy több országos egyesületet ne is említsek, csak a prot. irodalmi társaságra mutatok rá, amely éppen most Pápára fog kirándulni, hogy nagyobb érdeklődést keltsen maga iránt. Vagy rámutathatok éppen a tiszántúli egyházi értekezletre, amely nem Debrecenben, hanem Nagyváradon gyűlt össze legelőször is, azután megint Szathmáron akart ülésezni, s bizonyosan nem azért, mert Debrecenben a „Bika” szálló nem lett volna elég nagy az elquartélyozásra, hanem azért, mert érzik Debrecenben is, hogy a szibbadozó végtagokat a közvetlen hatás erejével kell felvillanyozni és a belterjesebb tevékenységre képessé tenni. Tehát az a példa gyanánt felhozott debreceni centralizáció sincsen bizonyos káros jelenségek nélkül.

Azután az a fiatal kassai pap ugyan miért jelenik meg minden nevezetesebb mozzanatán egyházi életünknek, akár Miskolcon, akár Budapesten, akár Pápán tűnik az fel? En azt hiszem, hogy azért, hogy az egyházunk kiváló nagy férfiai való közvetlen érintkezések által belátását szélesítse, erejét izmosítsa, lelkesedését fokozza a munka iránt, amely rábízott.

Erre a fokozó erőre volna nekünk is, vidékieknek szükségünk. S azt hisszük, ezt a papszenteléssel összekötött vándor-gyűlésekben, kivált ha ezek az adminisztrációs kérdések mellett az egyházi életet mozgó kérdésekkel is egy kissé többet foglalkoznak s vezérszónokokul mindenkor kiváló erőket alkalmaznak, meg is nyerjük.

Azért a vándor-gyűléseknek csak hagyjatok most békét. Ha meghalt volna is már, a jelek arra intenek, hogy fel kellene azt támasztani. A szent atyák egy kis úti törődést ne sajnáljanak a fiak szívének megmozdításaért.

A papi pálya vonzóbbá tételét pedig segítsétek elő azzal, hogy a teológusokat tanítsátok egészen ingyen, adjatok nekik kivétel nélkül ingyen lakást és ingyen; kosztot a konviktusban, de a mostaninál sokkal jobbat. A fiatal, de szegény papokat ne zárjátok ki a segélyezésből fiatal koruk miatt se az egyházmegyén, se a konventen és sürgessétek az autonómikus úton adandó államsegélyt mindaddig, míg minden papnak legalább ezer forint fizetés nem jut.

Ez az utolsó, de a kor izlésének legjobban megfelelő feltétel, azt hiszem, egy darab ideig még leghatékonyabb lesz a papi pálya vonzóbbá tételére, mert ma már — sajnos — más nyelven szólva, extra pecuniam non est salus még az ecclesiában sem.

Gömöri Simeon.

Visszhang az egyházitörvények 255. §-áról írott cikkekre, és még valami.

Abban valósággal és teljesen igaza van Pataki uramnak (öcsém-e, bátyám-e, nem tudom), hogy az egyházi törvények 255. §-a, mely szerint „a lelkész és tanító fizetését közvetlenül maga nem szedheti” a legtöbb egyházban csak írott malaszt, de életbe léptetve nincs; abban szintén igen-igen nagy igazsága van, hogy a lelkésznek a hívekkel való fizetés miatti kellemetlenségei megbénítják lelki gondozói tevékenységét és keserűséget öntenek szívébe a papi pálya és a gondjaira bízott nyáj iránt. Ezek, fájdalom, tényleg mind így vannak. Csak azt ne méltóztassék gondolni, hogy ennek a törvényellenes és szomorú állapotnak a lelkész és tanító volnának okai! Ugyan melyik egyházi hivatalnok viselné ezt a sok kellemetlenséggel járó terhet, ha kénytelen nem volna vele? ugyan melyik az a lelkész és tanító, a ki szívesen húzalkodnék és civódnék hiveivel, ha módjában volna segíteni ez állapotokon? En ilyen szerencsétlen gondolkozású papot vagy tanítót nem ismerek. Hanem az tény, hogy a törvény végrehajtva nincs, és ennek egyes-egyedüli oka egyházaink szegénysége.

Mai napság nem nagyon szeretnek az emberek ingyen szolgálni. A közügyek terén való önzetlen munkások nagyon megfogytak; azok lelkesednek ott is legjobban, a kiknek legzsírosabb konera van kilátásuk. De a szegény ember nem is teheti, hogy ingyen munkálkodjék, már az apostol is megmondta, hogy „méltó a munkás a maga bérére”. A szegény ember ha napokat és heteket tölt el gazdaságán kívül: azt nagyon megérzi maga is, családja is, mert annak drága minden nap és minden óra. A legtöbb egyházközségünkben szegény földmives emberekből áll a presbitérium, szegény földmives emberek közül kell választani a gondnokot is. A gondnoki hivatal pedig a legtöbb helyen egészen tiszteletbeli hivatal, a gondnok teljesen ingyen szolgál, és így elég nagy áldozatot hoz egyházának már az által is, ha ő az egyház dolgai miatt egyszer-másszor a maga dolgát kénytelen elhanyagolni.

Én, a midőn kisdéd egyházam lelkészi állomását telve lelkesedéssel és a törvények iránti tisztelettel, elfoglaltam: elhatároztam, hogy én hiveimtől soha semmiféle párbért közvetlenül el nem fogadok; s csakugyan, mikor eljött a fizetések ideje, az egyháztanácsban utasítottam a gondnokot, hogy az egyházi törvények értelmében teljesítse kötelességét, szedje, vagy szedesse a párbérek, s nekem majd egy sumába számoljon el vele. — A gondnok erre kijelentette, hogy nagyon köszöni a hivatalt, de tovább nem viselheti, lemond róla; mert ő is szegény ember, abból él, a mit dolgozik, s ha az egyházi ügyek az eddiginél is több idejét veszik igénybe, akkor felkopik az álla magának is, családjának is. Megjegyzendő, hogy nálunk még akkor sem számíthat napidíjra a gondnok, ha az egész napot az egyház dolgában tölti el, nem pedig egyszerűen azért, mert nincs miből.

Most mit csináljak? ha erősködöm a törvények mellett, gondnok nélkül maradok; akkor aztán szedhetem a párbéren kívül a domesztikát is, fapénzt is, stb., a mit eddig is a gondnok csinált; ha engedek, akkor legalább a gondnokom marad meg, s kereshetjük közösen az utakat és módokat, a melyekkel

legalább idővel lerázhatom a nyakamról e kellemetlen nyűgöt.

Egyetlen-egy módja van annak, hogy ne maguk az egyházi hivatalnokok szedjék a párbért, s ez a mód az, a mi nagyobb egyházainkban tényleg gyakoroltatik is, hogy t. i. az egyház maga tart egy fizetéses egyházbérszedőt. Ilyen egyházbérszedő akadna is a megbízható egyháztagok közül 50—100 frt tiszteletdíjért mindenütt.

De hol vegyük ezt az 50—100 frtot olyan helyeken, a hol annyi sincs, hogy a legszükségesebbeket fedezhetné az egyház pénztára, ott mi tevő legyen a lelkész? Nálunk például 3 hold szántóföldön kívül, mióta a philoksza kipusztította a szőlőket — semmiféle földi vagyona nincs az egyháznak. — Ennek a 3 hold földnek a jövedelméből kell fedezni adót, illetékegyenértéket, tanítói nyugdíjat, tűzkárbiztosítást, gyűléstartási járulékot, supplikáns váltságot, visitationális költségeket stb. és hogy ha mindezek ki nem telnek és ha még ezeken kívül valamire szüksége van, valamit javíttatni kell: azt már tessék a népzsebéből előszipolni, azt már ki kell vetni az annyi mindenfelől megsarcolt szegény népre. Hogy az ilyen kivetések is mennyi kellemetlenséggel járnak, hogy száll annak odiuma arra, a ki abban a legártatlanabb, t. i. a lelkészre . . . mindezeket csak az tudja igazán, a kinek az ilyen keserű kenyérben része van. Az ilyen egyházban aztán hiába erőlködik a lelkész, hogy a még meglevő terhek tetejébe 50—100 frtot vessünk ki a párbérszedő részére, abba sem a presbitérium, sem az egyházi közgyűlés bele nem egyezik.

De különben is úgy én előttem, mint a gondnok és egyháztanács előtt is kissé visszaátnak tűnik fel az a dolog, hogy míg az egyházi törvények szóban forgó §-a megtiltja az egyházi hivatalnoknak a saját fizetését szedni: addig másoldalról a tanító kötelességévé tételik az, hogy az iskolás gyermekektől, a tanítói nyugdíj részére esedékes 15 kroatot ők szedjék. A magáét tehát nem szabad szednie, de az államét kötelessége. — Pedig jó lelkiismerettel mondhatom, hogy több odiuma van ennek a 15 kros járuléknak, mint az egyéb összes fizetni valóknak, a mit a nép már megszokott. Ha az egyházi törvényeket kellő komolysággal akarjuk respektálni: akkor a konventnek ez ellen az intőzkedés ellen tiltakoznia kellett volna.

Másképen kellene tehát a létező bajok orvoslásával próbálkozni, mint a nagytiszteletű visitátorokat neki uszítsuk azoknak a szegény papoknak, a kik meghajolva a szükség és kényszerűség hatalma előtt, feláldozzák lelki-testi békességüket, hogy a párbérszedéssel vesződjének. Higye el Pataki uram, hogy ezt nem szívesen teszik! Hanem ne féljünk kimondani azt, hogy ez idő szerint úgy egyházaink helyzete, mint az egész fizetési rendszerünk nyomorúságos, ez utóbbi különösen régen túlélte magát, és hogyha ezen rövid idő alatt gyökeresen nem változtatunk: akkor hiába való lesz még az államsegély is, a pap sorsa akkor is nyomorúság, és a hívekkel való küzdelem lesz.

En nem habozom kimondani, hogy a mostani fizetési rendszer alapján, és a jelentő izekben feltüntetett szükséglet szerint való segélyezést céltevesztett dolognak tartom. Nem azt kellett volna kérdés tárgyává tenni, hogy mennyi most a lelkész fizetése, hanem azt, hogy mit bir fizetni az az egyház igazságos adóalapon, és hogy így mennyi az a szükség, a mi fedezetre vár? Mit segít az én rajtam, és az én papi állásom erkölcsi méltóságán, ha az állam kiegé-

sziti is jövedelmemet 800 forintra, ha a néptől fizetendő részét jövedelmemnek, csak úgy, mint eddig, csaknem karhatalommal kell beszoríttatnom? Ez nem teszi méltóságteljesebbé a papi hivatalt, de azon a szegény népen sem segít, a mely a szó szoros értelmében nyög a sok teher alatt, különösen pedig az igazságtalan alapra vetett párbér terhe alatt. Nálunk a leggazdagabb ember is épen annyit fizet, mint a cselédje. Nem tarthatom az államsegélyvel való orvoslást előslegesnek mindaddig, míg a mostani igazságtalan párbért a sokkal igazságosabb adó utáni kivetés nem váltja fel. Akkor aztán meglátjuk, mit bir a nép fizetni, s a mit nem bir, annak a fedezését jogosan követelhetnők az államtól. Az az óriási teher, a mely alatt egyik-másik egyház hívei nyögnek, az idegeníti el a népet az egyháztól és a paptól, mert a nép e kettő közt nem tud különbséget tenni.*

De a párbér intézmény nemcsak azért járta le magát, mert igazságtalan alapon van kivette, hanem különösen azért, mert az utóbbi évtizedekben gazdasági helyzetünk egészen megváltozott. A nagyobb városokban, a hol mezőgazdasággal kevésbé foglalkoznak, már nyoma sincs a párbérnek; csak a szegény földmives népet sújtja ez, a kinek a sorsa különben is legnehezebb. A mint a földbirtok örökösödés útján évről-évre darabolódik: a szerint szaporodik utána a párbér-teher. Míg egy gazdának negyedtelek földje van, addig meglehetősen könnyűséggel megfizeti az egy köből párbért; de mikor az a földbirtok a gyermekek között 3—4 felé oszlott, és a szerint 3—4 köből párbért kell utána fizetni: az már kimondhatatlan teher arra a szegény emberre nézve, a kinek máskülönben is 3-ad, vagy 4-ed résznyí földből kell megélni, mint az apjának.

Órállók! kik egyházunk kormányának rúdjánál állotok, ne a visitátorokat serkentgessétek a szegény papok ellen, a kik a maguk kényelmének feláldozásával igyekeznek az egyházak és hívek terheit könnyíteni, hanem figyeljétek a jelekre! A paraszt szocializmus már felütötte a fejét . . . mert a jogos panaszkodat nem hallgatta meg senki, nem orvosolta senki; most már a feltépett sebet bajosabb lesz gyógyítani. Valahogy át ne harapódzék ez a mi egyházi életünkre. Az igazságtalan adózást meg kell szüntetni addig, míg nem késő, a nép terhét könnyíteni kell, míg van idő . . . mert Isten óvjon tőle, de eljöhét az a kor, midőn már nem lesz kinek a terhét könnyíteni, mert a nép kétségbeesésében a felekezet-nélküliek táborába menekül.

Illyés János.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének tárgyalása az országgyűlésen.

(Folytatás és vége.)

A március 5-iki ülés szónokai közül Berzeviczy Albertnek, a volt államtitkárnak beszéde hívja fel figyelmünket, a ki épúgy, mint Wlassics, tisztán oktatásügyi kérdéseket tárgyalt, még pedig első helyen a felsőbb oktatásra vonatkozólag nyilatkozott s a miniszterrel egyetértőleg a kötelező colloquiumok behozatalának, a jogakadémiák felvirágoztatásának sürgősségét, szükségességét hangoztatta. Berzeviczy is abban a nézetben van,

hogy az egyetemeken is módot kell nyújtani minden vallásfelekezet papjainak képzésére. A középiskola ügyében a következő érdekesebb kijelentéseket tette a volt államtitkár: a Wlassics *egységes jogosítású* s a régóta tervezett *egységes középiskola* eszméje között nincs semmi lényegi különbség, mert az u. n. egységes középiskolát nem úgy kell érteni, hogy a tananyag fakultatív részeiben is szükségképp egységnek s változatlanságnak kell lenni, hanem úgy, hogy a tanítás közös és kötelező törzse mindenkire nézve egységes legyen, a mi ha nem volna így, akkor a jogosítás sem volna alkalmas eszköz arra, hogy az egységességet létesítse. Nyilatkozott a felekezeti középiskolák államsegélyezéséről is, s abban a nézetben van, hogy hazafias intenciók voltak az okok, melyek ezt létrehozták. Nagyfotosságú nyilatkozatot tett a népiskolák államosítása ügyében, a melyre vonatkozólag kimondotta, *hogy azt az irányzatot, mely azt akarná megvalósítani, hogy kizárólagos állami feladat legyen a népoktatás: határozottan perhorreszkálja, mert kivihetetlen, mert sehol sincs megvalósítva, mert monopóliumot csinálni észszerűtlen*, hanem az képezi az állami feladatot, hogy az ellenőrzést gyakorolja a legszigorúbban, a legpontosabban ellenőrizvén a nemzetellenes irányzatokat. Ez Berzeviczy szerint a népiskolai törvény adminisztratív szempontból való revisiója alkalmával teljesen megvalósítható.

Berzeviczy előtt Török Bertalan kormánypárti képviselő s Marjai Péter Kossuth párti lelkész-követ beszéltek s ez utóbbi főleg azzal foglalkozott, hogy a prot. papság szomorú anyagi helyzetét rajzolván, rámutatott arra a sürgősségre, mely ezen a téren várja az állam beavatkozását. Nem ígéret kell, hanem cselekedet, mert a prot. egyház soha sem sztrájkolt, de mindig ott volt szívvel-lélekkel, a hol a haza érdekeiről volt szó. Erősen nyilatkozott a tanfelügyelőkről, kik sok helyen épen azzal nem foglalkoznak, a mi hivatásukhoz tartozik, hanem magánérdekeik kielégítése után futkosnak. Tiltakozott az előtte szólónak amaz állítása ellen, mely szerint a papok katedrai tanítása unalmas, száraz, lélek nélkül való.

Berzeviczy nagy beszéde után Marsovszky néppárti, Teleki Sándor gróf kormánypárti, Kiss Albert Kossuthpárti s Komlóssy Ferenc pártokivüli képviselők szóaltak fel, a kik közül az utóbbi háromnak beszédében találhatni egy-egy jóra való nyilatkozatot. Teleki főleg a gazdasági kulturmunkákban való iskoláztatás eszméjét hangsúlyozta s a szakoktatást sürgette; Kiss Albert a hitoktatás egyetemi kérdésében nyilatkozott s annak a nézetének adott kifejezést, hogy helyes ugyan az eszme, de a miniszter által kontempált tervet nem tartja szerencsésnek, mert annak megvalósítása esetén úgy a budapesti, mint a kolozsvári egyetem mintegy felekezeti jellegűvé válnék, már pedig ezt Wlassics sem akarja. Határozottan ellene nyilatkozott az e téren való központosításnak. Komlóssy szintén az egyetemi hitoktatást tárgyalta s úgy nyilatkozott, hogy nem tartja valószínűnek, hogy a felekezeti s nemzetiségi kívánalmaknak eleget tehetne a miniszter tervezete.

Március 6-ikán bevégeződött az általános vita, melynek utolsó szónokai két néppárti, a pártokivüli Péchy Tamás s Wlassics Gyula voltak, ki a vita bezárásakor egy másik nagyszabású beszédet mondott, mintegy kiegészítőjé annak, a melyet a vita kezdetén tartott. E beszéd rövid foglatját a következőkben adjuk:

a) az egyetemi theol. oktatásra mondott észrevételét félreértették, a kérdésnek konkrét alakban való előterjesztésekor kell majd az arra való nézetekkel előállani.

b) a tanítói fizetések 400 frtnyi minimumát az ország pénzügyi helyzete teszi keresztülvihetetlenné, any-

* E tárgyban legközelebb külön is cikket közlünk Szerk.

nyival is inkább, mert a jövő évtől 7075 tanítónak kell korpótlékot adni, tehát a Rátkay László javaslata nem fogadható el.

c) a tornászati tanítására nagy súlyt fektet s 1897-ben 3 helyen rendeztet a vidéken tornaversenyt;

d) a lelkészek s egyházak segélyezésénél a nemzetellenesek semmi esetre sem szerepelnek;

e) az állam egyedüli iskolafenttartási jogát nem ismeri el s nem is akarja gyakorlatba venni, viszont azt az elvet is helytelennek tartja, mely a felekezetek e nemű kizárólagos jogát vitatja;

f) a r. kath. autonomia ügyében a tárgyalásokat a primással megkezdte s a tárgyalások után a formális javaslatot be fogja nyújtani;

g) a kongruarendezés előkészítési mozzanatai a végéhez közelednek s mihelyt a kiküldött bizottság elvégzi munkáját, a kérdés végleges megoldására is megteszi a javaslatot, melylyel kapcsolatosan intézendők el a kegyuraság, a párbér és stolaügyek is;

h) az u. n. felekezetek anyagi dotációjáról szóló törvényjavaslatot mihamarább beterjeszti;

i) az egyházpolitikai törvények revisioja a kormánynak még csak gondolatában sincsen; azok az állam konsolidációjának békéjének s fejlődésének alapkövei, melyeket megvédeni kötelességének ismeri a szabadelvű párt s a kormány.

Wlassicsnak eme beszéde után a költségvetésnek általánosságban való megszavazása következett, a melynél a Rátkay-féle indítványt mellőzte a többség.

A részletes tárgyalás március 8-ikán kezdődött s átmentek a két egyetem, a József műegyetem, a gymnasium s népiskolák tételein a következő fontosabb nyilatkozatokat téve: a kolozsvári egyetem a budapestivel tanári fizetés tekintetében minél előbb egy színvonalra helyezendő; a budapesti egyetem állami jellege kétségbevonhatatlan, mert törvényben van kimondva s a r. kath. klérus meg-megújuló óvásai figyelmen kívül hagyandók; a középiskolában Major Ferenc néppárti képviselő a 6-ik osztályig egységességet kíván s a következő két osztály legyen megosztott; ugyanezen tételnél Mócsy Antal ugyanolyan párti tiltakozott a miniszternek olyan eljárása ellen, mely a szerzetesi iskolákkal szemben nagyobb szigorúságot foglal magában, mint a más jellegű intézetekkel szemben. Őlyan vélemény is felszínre vetődött e kérdésnél, mely szerint a történelem tanítását nem vezetik úgy, a mint azt ennek a tantárgynak szelleme kívánja, s a latin nyelvre vonatkozólag Papp Géza a III-ik osztálytól való tanítást sürgette, melylyel szemben a már említett Major határozottan az I-ső osztályban való kezdését hangsúlyozta e tantárgynak, mert az „a legalkalmasabb“, hogy miért? a felelettel adós maradt. A népiskolai tételnél Mócsi szólalt fel, ki abban a nézetben van, hogy az elemi iskoláztatás, a népnevelés tisztán a felekezeteket illeti meg.

Március 9-ikén nagy vitaközlést folytattak a képviselők az államosítás kérdése felett. A népiskolák államosítása ellen Mocsy, Várossy és Schreiber szólottak; az első néppárti szempontból, a második azért, mert az államosítás következtében a tanítók kortesekké lesznek, a harmadik pedig a felekezeti autonomia szempontjából foglalt állást az államosítás ellen. *Polónyi Géza* szerint kulturális s nemzeti érdekek követelik az államosítást s a kormánynak, mely minden téren az államosítást akarja keresztülvinni, épen a kultura kérdésében kellene ilyen álláspontot elfoglalnia. *Péchy Tamás* csak ott akarja az államosítást, ahol arra okvetlen szükség van. *Wlassics*

szerint is ott történik az államosítás, a hol arra szükség van. Nagy meglepedést szült az a nyilatkozata, hogy a 15 *krajcáros iskolai nyugdíjárulékot a törvény revisioja alkalmával el fogja törölni.*

Szóba került a gazdasági ismétlő iskolák kérdése is s az erre vonatkozó tételt elfogadta az országgyűlés.

A részletes vita befejezése a március 10-iki ülésen történt meg, a mikor is az országos képtár ismeretes botrányainak felelevenítésével foglalkozott Lepcsényi Miklós s egyes helyi érdekű felszólalásokra válaszolt a miniszter. Az utolsó pontot a Hunyady-levéltár megszerzésének módzatairól szóló jelentés képezte, a melyet egyhangúlag elfogadott az országgyűlés.

* * *

A lefolyt költségvetési vita azt a benyomást kelti a figyelmes szemlélőben, hogy a magyar parlament tagjai általában kevés érdeklődést tanúsítanak a művelődés kérdései iránt; továbbá, hogy igen soknál a helyi érdek az indok, mely felszólalásra bírja őket s ha akad egy-egy alapos felszólaló, azt megéltetik, de hogy az eszmék szembeállításai s vitatásai ama régi nagy idők parlamenti harcát újítaná fel, a mikor a szabad vallás gyakorlat, lelkiismereti szabadság felett tárgyaltak, arról még csak szó sem lehet. Vallásos szempontból sajnosan nélkülözzük a vitában az arra való utalást, mely az 1848. XX. t.-c. életbeléptetését sürgette volna. Mintha a prot. képviselők is teljesen az államsegélyezés lovagjaivá szegődtek volna.

Volt szó nagyon sok, — egy-egy eszme is vetődött a felszínre, de a kép azt mutatja, hogy a miniszteri bureau az, a mely intézkedik s nem a parlament.

8

TÁRCA.

A protestantismus a róm. kath. államokban.*

Ez a szó: *evangelizáció* az utolsó 20 esztendő alatt határozott jelentőséget nyert. Ellentétben az evangélium prédikátorainak a pogányok közé küldetésével (külmiszzió); s ellentétben a belföldön, a keresztyénségtől elidegenedett részekben végzett munkával (belmisszió), az evangelistáknak különösen ama népek közt való működését jelenti ez, a mely népek csaknem kizárólag Rómának és egyházának uralma alatt állottak. Szükség volt már ennek a feladatára és jellemére nézve sajátos mun-

* Több magyar napilap s az egyházi lapok közül a „Prot. egyház és iskolai lap“ melegen emlékeztek meg egy derék spanyol prot. papról, *Erneterio Jánosról*, a ki gyülekezete számára adományokat gyűjtve Magyarországon járt s Budapesten 1896 nov. 22. és 23-ikán előadásokat tartott a spanyol protestantismusról. Az alig 30 éves új, spanyol prot. egyház, ennek lelkes és kitartó vezetői, a lelkészek és misszionáriusok nagyon megérdemlik, hogy feljűk fordítsuk figyelmüket. Igazán bámulatos az az erő, a mivel a legsötétebb Spanyolországban, a hatalmas róm. kath. áradatban megállott és tért hódított magának az evangéliomi prot. egyház. Ma már virágzó gyülekezetei, népes iskolái vannak, sőt a fővárosban, Madridban papnevelő-intézetet tart fen. Erneterio magyarországi tartózkodásával egy időben, Utrechtben is járt egy spanyol prot. lelkész, kitűnő theológus és író: *Friedner Frigyes*, madridi predikátor, a ki a magyar és német theológusok egyesületi helyiségében, egész estét betöltő, élvezetes és tanulságokban gazdag előadást tartott általában az evangelizációról, a protestantismus küzdelmeiről, hódításairól a róm. kath. államokban, különös tekintettel Spanyolországra. Ugyanezeket tárgyalja egy holland nyelven, Amsterdamban kiadott kis munkája — a protestantismus a róm. kath. államokban — a melyet érdemesnek tartottam magyar nyelvre lefordítani.

kasságnak külön nevet adni, mert hiszen valósággal új nyilvánulása ez az evangéliumi hitéletnek és az evangéliumi munkáló erőnek, a miről egy emberöltővel ezelőtt még nem is álmodtunk volna.

„Isten akarja“. A keresztes hadaknak ez a hatalmas jelszava hangzik ma erősebben, mint valaha, ott künn, az egész misszió keresztül, a mint újabb területek nyílnak meg és — érvényesülnek a misszió áldásos következményei a pogányok között. „Isten akarja.“ Ezt kiáltja a keresztyén harcos a harctéren, a belmisszió tágas mezőin keresztül, szemben saját népének társadalmi szükségével és a mi ezzel jár, az igaz keresztyén léttől való elidegenedéssel. De nem kevésbé hangzik ez felénk ama nagy küzdelmekből, hatalmas forradalmakból, ott azokban a tartományokban, hol mind-ezideig Róma korlátlan hatalma uralkodott; a hol fanatikus fejedelmek üldözési dühe a jezsuiták szellemi erejével egyetemben; továbbá az inkvizíció véres hatalma széttiporták, a máglyák tüzével felperzselték és kibeszéltetetlen kegyetlenségekkel megsemmisítették az evangélium sarjadzó magvait. Lángoló betűkkel, a rövidlátóknak is olvashatóan írta fel az Ur az ígét az evangéliumi egyház számára; azt az ígét, a mit egykor az atyafiúi szeretet gyülekezetének mondott: „Ime! nyitott ajtót adtam tinéktek és senki sem tudja azt bezárni!“

Nyitott ajtó! Emlékszem kis gyermekkoromból,* hogy boldogult atyám a házi istentiszteleteken hetekig, sőt hónapokig imádkozott a nemes *Medici* pár kiszabadulásaért, — a kiket a toskánai nagyherceg Florenczben szigorú fogságban tartott egyedül azért, mert odahaza az *Isten ígét* olvasták. Isten kegyelméből és IV. Frigyes Vilmos közbenjárására végre visszanyerték szabadságukat s *Niceben* nyugodtan szentelheték életüket az evangéliumnak a róm. kath. Olasz- és Franciaországban való terjesztésére. És íme most, néhány évvel ezelőtt ugyanabba a Florenczbe, a hol *Girolamo Savonarola*, egyike a későbbi nagy reformátoroknak — a reformációért megégettett — jött össze a világ legnagyobb protestáns kongresszusa, az „*evangéliumi szövetség*“; és a toskánai nagy hercegség örököse, Róma ura, Olaszország királya üdvözlét küldte a *Quirinalból Florenczbe*, ennek a protestáns kongresszusnak.

Azóta még alig telt el egy emberöltő, már ismét *Matamoros*, *Carrasco* és társaik Granadában és Malagában, 1862 őszén kilenc évi börtönre ítéltettek. Mindenek felett Erzsébet porosz királynénak (ki maga is Róma igája alól szabadult ki) és Izabella spanyol királynőhöz sajátkezűleg írott levelének köszönhető, hogy ezt a börtönbüntetést kilenc évi száműzetésre változtatták. Még el sem telt a 9 év, mikor a királynőnek, a ki oly kemény szívvel irtotta ki országából az Isten ígét, magának is menekülve, trónt és hatalmat ott kelle hagynia. Déli Franciaországba, *Pauba* futott, ő is száműzetésbe. Kész volt már a vasút, mely most az első spanyol hittérítőket szállítja a pyrenaei hegyeken túl, az *inkvizíció birodalmába*.

Nem lehet hallgatással mellőznünk a hugenották utódainak, a francia protestánsoknak legújabb viselt dolgait; sem a belgiumi új prot. gyülekezetekét, a melyek egy hatalmas róm. kath. áradat közepében támadtak s fejlődnek szépen. Csak azt akarjuk megmutatni, mikép állított az Isten az újabban szabadabbá tett tartományokban *Eben Ház*er-köveket, az ő kegyelme jeleit, mintegy bebizonyítandó az egész evangéliumi keresztyénségnek, hogy azokra az államokra nézve is új korszak nyílt meg.

Azokhoz a jelekhez számítjuk már a protestáns tem-

plomokat, imaházakat és iskolákat magában Rómában, a Vatikán közvetlen közelében, a melyek bizonyára mind egy-egy újabb szála a pápa és pápások szemében s naponként kiáltóan siettetik a kölcsön megadását az u. n. Péter apostol udódának. Azokhoz számítjuk ama nagyszerű emlékművet, a melyet a legújabb időben emeltek Franciaországban (de nem ez Eitel-tornyot) ugyan-csak magában a fővárosban. Közvetlen a *Louvre* átelében, mondhatni ugyanazon ablak alatt, a honnan egykor IX. Károly a menekülő hugenottákra lövetett a Bertalan-éjjelen — áll most, amaz éjszaka legnemesebb és legelső vértanújának, *Coligny* tengernagynak a szobra. Nem a véletlen munkája ám, hogy e szobornak ép ez a hely jutott; mert hiszen maga a fáradhatatlan Berzier, a ki a felállítása körül intézkedett, más helyet szemelt ki annak. És *Coligny Gispárnak* ez alatt a pompás fehér márvány szobra alatt egy nyitott biblia lapjára írva a zsidókhöz írt levélnek eme felséges ígéi állanak: „Szi-lárdul megállott, mintegy látva a láthatatlant.“

Ezek az ígék, a melyek oly találoan jellemzik az evangéliumi hit lényegét, a melynek semmi szüksége nincs valami Rómában székelő, látható Isten-helyettesre, mert az ő láthatatlan országa minden időben közel van hozzá, — ezek az ígék s maga ez a szobor is, mily érthető prédikáció Franciaországnak a Bertalanéjról!

(Folyt. köv.)

Rohoska József.

KÖZÉLETÜNK.

A „Kassa-Osva“ vidéki tanítói kör értekezlete.

Folyó évi február hó 25-én kettős célból gyűlt össze a címben jelzett vidék tanítósa a pető-szinyei egyházban. Egyrészt, hogy szokásos köri értekezletét tartsa meg, másrészt pedig, hogy egyik veterán tagtársát, *Fejes József* pető-szinyei tanítót 44 éves tanítói pályáján szerzett érdemei elismerésül, a koronás ezüst érdemkereszttel történt kitüntetése alkalmából, ünnepelje és üdvözlje.

Emelte az ünnepély fényét az is, hogy a vidék lelkészei, kik soha egyetlen alkalmat sem mulasztanak el, hogy a tanügy napszámosaival kezét fogva, a tanügy előbbvitelén munkálkodjanak, mint mindig, ugy ez alkalommal is, két akadályozott lelkész kivételével — teljes számban megjelentek.

Délelőtt 10 órakor vonultunk a 44 éves veterán kartárs iskolájába, hol az ünnepi díszbe öltözött gyermekcsereg az nap délelőttjére eső tananyagának mikénti feldolgozását mutatta be az ünnepelt helybeli tanító.

A tanítás bevégezése után a köri gyűlés nevében alulírott üdvözölte a kitüntetett kartársat, kiemelve beszédében azt, hogy a kör minden tagja örömmel vesz részt az ő tanítói érdemeinek elismerésében és pedig annyiál inkább, mert meg van győződve, sőt tudja, hogy ő e kitüntetést nem kereste s azt csakis néptanítói munkássága által érdemelte ki. Meg van győződve, hogy ő minden külső kitüntetésnél többre becsüli feldolgozását közvetlen elismerését és kartársainak azon kitüntető szeretetét, melyet irányában a kör minden egyes tagja mindenkor érezett és legközelebb az által is tanusít, hogy a legmagasabb elismeréshez a maga elismerését is csatolni óhajtván, érzelmeinek testületileg kívánt kifejezést adni.

Ezen üdvözlő beszédre az ünnepelt válaszolt meg-

* Fliedner most 55 éves.

hatottan, jelezve beszédében, hogy ő legnagyobb jutalmát mindenkor a hűségesen végzett munka utáni megnyugvásban kereste és találta, s hogy a felsőbbek elismerését és kariársai szeretetét ezután is csak az erejéhez mérten hűségesen teljesítendő munkássága által kívánja kiérdemelni.

Most az iskolás gyermekek nevében egy V. oszt. leány-növendék üdvözölte kedves tanítóját, egy, a neki Rozgonyi István böddi tanító által készített igen szép beszédben, melyet a tót ajku szülék gyermeke oly ékes magyarsággal és hibátlanul mondott, hogy sokunknak örömkönyek tolultak szemünkbe.

A gyermekek eltávózása után Oláh Péter e. m. főjegyző, köri elnök, visszapillantást vetve a millenniumi évre, hálával emlékszik meg az Isten kegyelmes gondviseléséről, hogy bennünket ez új ezerévébe is békével áthozott, s hogy ezt — különösen a tanügy munkásai iránt nyilvánuló szimpatikus mozgalmakat tekintve — egy jobb jövő hajnalának tekintheti. Sajnosan tapasztalhatjuk azonban, hogy egyházi téren az új évezred nem ily öröndetes jelenségekkel köszöntött be. Az egyházpolitikai törvények életbelépte óta ugyanis, az egyház és vallás iránti szeretetnek nagymérvű meglazulását észlelhetjük, mely hidegség és közöny sok helyen, különösen pedig a tősgyökeres magyar vidékeken ijesztő mérvben terjed, annyira, hogy az egyház kötelékéből sokan már ki is léptek és felekezeti nélkülűvé lettek. A magyar ref. tanítóság — mondja az elnök — a papsággal mindenkor egyirányban, t. i. a vallás-erkölcsi nevelés egyedül helyes irányában működött. A ma nagy mértékben nyilvánuló ultramontán és vallástalan törekvésekkel szemben most erre még nagyobb szükség van. Szükség van arra, hogy lelkész és tanító karöltve törekedjenek a ref. vallás iránti buzgóságot és szeretetet a zsenge gyermeki szívekbe már az iskolában oly erősen beoltani, hogy az felnövekedvén, bármily erőszakoskodó törekvésekkel szemben is hű maradjon vallásához. Az ez irányban való áldásos együttműködésre kérve és serkentve a tanítói kart, az értekezletet megnyitja.

Az értekezlet tulajdonképeni első tárgya „a tanítók változásáról” szóló szabályrendelet-tervezet megvitatása volt.

A tervezet 2. §-ára vonatkozólag megjegyzi az értekezlet, hogy a határozatlan „augusztus hónap” kifejezés helyett a határozott „legkésőbb augusztus hó 15-ig” kifejezést kívánna alkalmazni, minthogy ha valaki aug. 29-én vagy 30-án nyer meghívást és azt 31-én bejelenti, a tervezet szerint ekkor is köteles volna az egyház és egyházmegye az illetőt elbocsátani, holott pedig — miután egy nappal később már a tanításnak kellene megkezdetnie — ez az iskolafentartó gyülekezet határozott kárával járna.

A 3. §-nál nagyobb vita fejlődött ki a felett, hogy a „rendkívülieg” kifejezés precizirozva nem lévén, nem tudhatni, mely esetekben lesz a változás „rendkívülieg” megengedve. E §-nál tehát határozottan jelezni kellene azon eseteket, melyek a „rendkívülieg” kifejezés alatt értendők, mert e §-nak különböző felfogásából eredő magyarázás folytán a legnagyobb kellemetlenségek fejlődhetnek ki az érdekelt tanító és egyház, esetleg az egyházi felsőbb hatóság között. Legcélszerűbb volna azért e §-t szerény véleményünk szerint teljesen törölni, mely esetben kimondatnék, hogy „a tanítói változások egyházkerületünkben csakis az iskolai év elején történhetnek s hogy az egyházkerület kebelében levő tanítók

közül évközben helyét senki el nem hagyhatja.* Haláleset által előállt „rendkívüli” esetben csak is helyettesíteni lehet, de akkor sem az egyházkerület ténylegesen alkalmazott tanítói közül.

Ez esetben a félévben lehető tanító változások kizárva lennének. Egyebekben a javaslat többi része fentartandó.

Következett „Az egyházkerületi tanügyi bizottság szervezéséről” szóló tervezet feletti tanácskozás, melyre vonatkozólag sérelmesnek tartja értekezleti körünk a tanítóságra nézve, hogy annak tagjai közé tanító felvétele tervezve nincs, holott a bizottság hathatós és eredményes működéséhez erre nagy szükség van. Értekezleti körünk azért az egyházkerület tanügyi bizottságába egyházmegyénként egy-egy tanítót is felvenni kér, kiket a megyei felkezesi tanítóegyesületek választanának. E javaslatának célszerű voltát különben bővebben indokolni feleslegesnek tartja.

A tervezet többi pontja érintetlenül fentartandó.

„Hat vagy hét éves korában kezdődjék-e az iskoláztatás” című paedagógiai tételre Vita Károly nagy-szalánci, Rozgonyi István böddi és alulírott terjesztettek be hosszabb és körülményesen megokolt véleményt, melyek mindannyian a 6 évvel kezdődő iskoláztatás mellett szólnak. Ezen álláspont helyessége mellett különösen megfigyelésre méltó módon állította sorompóba az itteni specialis nemzetiségi viszonyokat alulírott, kinek munkálatait, a bevezetés kivételével — az értekezlet egész terjedelmében elfogadta s azt Vita K. és Rozgonyi J. munkálatainak az eljárásra vonatkozó javaslataikkal kiegészíteni, jegyzőkönyvezni s az egyesületi közgyűléshez felterjeszteni határozta.

Azon kérdésre: „Nem volna-e kívánatos minden évben legalább négyszer gyermekisteniztszetelet tartani a gyermek értelméhez mért egyházi beszéddel?” Vita Károly nagy-szalánci tanító terjesztett be, saját tapasztalata alapján készített beható tanulmányt, s azon véleményt táplálja, hogy igenis ezt célszerűnek és kívánatosnak tartja, mert az által, hogy ez az újság ingerével hatván, a gyermeket a templomba való járás és gyakorlásra ösztönzi, másrésről annak erkölcsi érzékére rendkívül nagy és jó irányu befolyással van. A mai viszonyok között ilyen gyermekisteniztszetelet tartása különösen is kívánatos lenne.

Végül Komjáthy János beszteri tanító „Az ének-és ének-elmélet tanításáról” olvasott fel hosszabb értekezést, melynek végén azt, hogy a tanító e tárgynál miként járjon el, egy minta leckében is bemutatta. Felolvasónak alapos munkálataért elismerés szavaztatott.

Egy pár, leginkább csak a kört érdeklő indítvány tétele s a köri pénztár megvizsgálása után elnök az értekezleti gyűlést berekesztve, az ünnepelt Fejes József úr vendégszerető asztalánál foglaltunk helyet, hol a szellemiek után anyagi táplálékkal is bőven ellátva és megelégitve, d. u. 4 órakor azon hó kívánattal távoztunk az ünnepelt férfinak hazától, hogy tartsa meg őt az Isten még sok éveken át, s hogy még ezután is több elismerő kitüntetésben legyen része.

Vass Ádám,
ref. tanító.

* Ez a helyes álláspont, melyet az egyházmegyéknek is el kell foglalniuk, ha a sok kellemetlenségtől s a tanügyi hátrányoktól meg akarnak szabadulni. Amint a lelkészekre kimondja a zsinati törvény 227. §-a, hogy egy évig kötelesek szolgálni az egyházban, úgy a tanítókra is alkalmazandó egy ilyen rendeleti §. Szerk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A magyar szabadság emléknája.** Nemzeti ujjászületésünknek 49-ik évfordulóját ünnepeljük ma, a melyen hálás érzelmektől telt kebelrel borúlunk le az isteni gondviselés ama csodálatos tényeinek emlékei előtt, melyek által kihozta a magyar nemzetet a szolgaság házából, elvezette kiválasztott férfiak által az ígéretföldre, hogy a századok mulasztásait helyre-pótolva, az idők hosszú során bekövetkezett vétkek sulya megkönnyítettén, erejük meggyöngyítettén, felmagasztosult érzések között új, szabad élet kezdődjék e földön, a melynek minden talpalatnyi része, minden egyes röge honfi vérrel van megszentelve. Nemzetünk újabb kori fejlődése, életének minden irányban való fellendülése az 1848-ik év március 15-étől számítható. Pünkösti lelkesedés szállta meg s uralta a lelkeket, a szívek sebesebben dobogtak ama napon s a gondolatok, eszmék egy-sége áthatotta a nemzet minden rétegét. Mi protestánsok különösebben is hálás emlékezet érzéseivel szentelhetjük meg e napot, mert a márciusi napok után következtek ama törvényhozási intézkedések, a melyeknek egyike letette azt az alapot, a melyen kell kifejlődnie az egyenjogúságnak e haza minden vallásfelekezetei között. Az emlékezetes törvény maig sincs beváltva, de az eszme ott él minden nemesen gondolkozó férfiú kebelében s hiszszük, hogy testté fog válni. — Legyen megszentelve március 15-ike a hazát szeretők szívének összedobbanásával!

— **Halálozások.** Elek Lajos, debreceni főiskolai tanárt s Kecskeméthy M. Lajost, ugyanottani h. tanárt sulyos csapás érte atyjának *id. Elek Lajos* nyug. s. tanfelügyelőnek, illetőleg nejének elvesztése által. — *Hallgató Jánosnak*, a f.-mérari lelkésznek 3 és fél éves kis fia e hó 11-ikén költözött át ama jobb hazába, hol az ártatlan lelkek laknak. A mélyen megszorodott szíveknek adja Isten a megnyugvás s enyhülés érzetét, hogy elviselhessék a rájuk nehezedett megpróbáltatást.

— **Megsemmisített lelkészválasztás.** A f.-szabolcsi egyházmegye időszaki bírósága március 4-ikén tartott ülésén szótöbbséggel megsemmisítette a *fényes-litkei* egyházban január 10-ikén végbement lelkészválasztást s a meghívás útján megválasztott Szabó Imre karcagi s.-lelkészt a választhatók sorából kizárta.

— **A tiszántúli egyházkerület tanügyi bizottsága** március 1. napján Debrecenben tartott gyűléséről a következő fontosabb ügyek tárgyalásáról értesülünk: a legközelebb kihirdetendő német-magyar tanszékre vonatkozó pályázatban kiemelendő, hogy a más helyen töltött szolgálati idő a korpótléknál beszámíttatik; a mármaroszigeti gymnasium állam-szerződése felterjesztetik a konventhez megerősítés végett; a debreceni kollégiumban a tanári helyettesítések kérdése végleges megoldást nyert; az ugyanezen főiskola igazgató-tanácsának szervezésére

vonatkozó javaslat megkészítésére, miután az előbbi munkát nem fogadtatott el, bizottság küldetett ki, a melynek azok szerint az alapelvek szerint kell a fontos kérdésben szabályzatot készíteni, a melyeket a tanügyi bizottság megállapított, t. i., hogy egységes legyen az igazgató-tanács s egyúttal a számvevőszéki teendőkkal is ruháztassék fel, megmaradván azonban a főiskolai gazdasági tanácsnak régi munkaköre.

— **A „Lorántffy Zsuzsanna-egyesület“** a múlt hó 6-ikán tartotta Budapesten Szilassy Aladárné elnöklete alatt III-ik közgyűlését. A kiadott évkönyv adatai szerint e szép célú egyesületnek, mely a könyörülő szeretet gyakorlását s a keresztyén erkölcsi életnek különösen a nők közötti felvirágoztatását munkálja, a múlt évben 203 tagja volt, kiknek tagsági díjaikból, továbbá az önkéntes adományokból 2324 frt 99 krnyi összeget fordított a segélyezésre. Pénzsegélyt 167 egyének adott az egyesület, 187 családnak osztott ki ruhát, 1082 kilogr. kenyeret adott az éhezőknek; ezeken kívül négy árvát neveltetett s öt gyermeket részesített nevelési s tartási segélyben. — Isten áldása legyen az egyesületen, melynek vezetői a legteljesebb elismerést s dicséretet érdemlik meg.

— **A debreceni tankerületi főigazgató,** Géressy K. a múlt héten meglátogatta a miskolci ev. ref. gymnasiumot s a mint értesülünk, minden egyes tanár tanóráján megjelent, hogy jelentésének alaposságához szó ne férjen.

— **A kassai ev. ref. egyház** f. év február hó 28-án közgyűlést tartott, mely alkalommal az egyház főgondnokává, néhai Komáromi István helyére *Darvas Imre* nyugalmazott főispán, gondnokká *Naményi Gyula* árvaszéki elnök, presbyterre *Jászai István* főszolgabíró választott meg. A választások a szép számmal megjelent egyháztagok részéről közlekedéssel, egyhangulag történtek. A hármass választási aktusnak befejezéseken f. március hó 7-én az egyház tagjai közül mintegy 40 en barátságos közebedre jöttek össze, mely a maga emelkedett hangulatával sokáig felejthetetlen marad az abban résztvettek előtt.

— **A r. katolikusok jelszóváltoztatása.** Köztudomású az a történelmi előadás, habár hitelessége az újabb időkben sok szó fér, a mely szerint Nagy Konstantin a *Krisztus keresztségét* látta az égen e jelszóval: ezzel a jellel győzesz. Az osztrák pápás egyház hívei ma már nem a Krisztus keresztségére vonatkoztatják e jelszót, hanem, mint egy zászlószentelési ünnepély bizonyítja, Máriára. Ugyanis a felszentelt zászlón a Mária képe van s rajta e jelszó: ezzel a jellel győzesz. — Nem keresztyének tehát, hanem Mária-hívők! . . . Persze ez is ad gloriam Dei!

— **Protestáns áldozatkészség.** Dr. Horváth József kemecsei körorvos, ki a múlt évben a besztercei egyháztemplom renoválására 500 frtot adományozott, egyházas buzgóságának, áldozatkészségének ismét meglepő módon adott kifejezést, midőn a kótaji ref. egyház által kibocsátott gyűjtő-íven, a templom renoválására, körorvosi fizetésének Kótaj községére eső részletét, az 1897-ik évben, mely 180 frtot tesz — ajánlotta fel. Ily lelkes, áldozatkész egyénekre volna szüksége egyetemes egyházunknak, hogy a létfontartás küzdelmében önerejében bizva ne hátra, hanem előbbre haladhatna, hogy elmondhatná egyházunk órállói, hogy „protestáns egyház nem volt, hanem lesz.“ Vajha nemes példája másokat ne csak lelkesítene, hanem tette is hevitene.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Segély? — Veszedelem.” *Baranyai lelkész.* — „Azok a bizonyos vádak.” *Molnár Ferencz.* — „Egységes és egyenlő jogosítású középiskola.” *Dr. Urbanus.* — „A protestantizmus a róm. kath. államokban.” *Rohoska József.* — „Kálniczky János, 1817—1897.” — s. — „Falusi levelek a szerkesztőhöz.” *Adorján Balázs.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

Segély? — Veszedelem.

Az ősi magyar protestáns, áldozatkészségben megnyilatkozott buzgóság nagyszerű emlékein, az egyházak, iskolák, kollégiumok dicső multjain andalgó lelkem előtt visszataszító, bántó kép gyanánt tűnik föl az a hajsza, mely ma nálunk, protestánsoknál lábra kapott az egyetemes orvosság, az *államsegély* panacea-ja után. — Előbb csak félve, tartózkodva, elrejtett falucskák iskolái nyújtották ki inségtől aszott kezeiket, — nyomába léptek az erős egyházak; apró — területiális fekvés, mint kezdetlegesség folytán nem indokolt lételi — gymnasiumok után sorra a főiskolák, fel — egészen a sárospataki Alma materig; most sorra jönnek az apró egyházak, azután? . . . azután a nagyobbak és végül . . . s végül a veszedelem.

Szinte a csodával határos az, hogy az egyes fogalmak, eszmék körül összezsomózódott közvélemény mily könnyen, mily határozott tempóban nyomul ellentétes irányok felé. Távol legyen, hogy Bach szomoru emlékü kíséretére hivatkozzam, mely ellen, mint egy ember állott fel az egész református egyház egyeteme és nem akadt még csak titkon sóhajtozó sem a kínált húsos fazekakért; csak arra vagyok bátor emlékeztetni, hogy midőn a „közpapok” — általam nem helyeselt s nem is pártolt mozgalma megindult, mely a világos, *szentesített* törvény megvalósítását is programjába vette, milyen és mennyi kárhooztatásban részesült, mennyi tiltakozó szó emelkedett ellene! Pedig egy szentesített törvény talán mégis csak erősebb alap volna, mint egy napról-napra változó s szerkesztő megcsillagozta miniszteri jóakarata. A rege mégis csak az, hogy a karvastagságról tű-vékonyagra apadt államsegély ígéret beváltásáért úgy epedeznek az ősök utódai, hogy szinte olvadoznak belé.

Ép észszel a nekiindult közvélemény utjába állani, célom bizonyára nem lehet. Sőt hiszem, hogy az államsegély — ha szintén a nagy reményeket megcsufoló arányban is — már közelébb kezdetét veendi. Még csak arról sem szólok, hogy ez *Ézsau* lencséje leend, melylyel az 1848. XX. törvényeikkben kimondott s királyi szóval biztosított *elsőszülöttségi* jogunkat adjuk el. Azt sem állítom — bár hiszem, hogy a kormány a prot. egyházaknak nyújtandó (s hálával fogadandó)

segélylyel, tulajdonképen a dédelgetett római katolikus klérust *ajándékozza* meg, elhárítván feje felől tömérdek millióit fenyegető vészes fellegét a *secularisationnak*, mely nélkül az állam a felekezetek vallásos szükségleteit kielégíteni sehol és soha képes nem lehet. Nem, én csak azokat akarom kiábrándítani, a kik azt hiszik, hogy a tervezett segély a legkínzóbb könyeket letörli és a legkiáltóbb szükségletet megennyhíti és ennek ellenében kimutatni, hogy a tervezett államsegély *anyaszentegyházunk közel jövőjére: kész veszedelem.*

Itt megint nem az önállóság és szabadság elvesztése felett kesergek. Nem hozom fel — pedig tehetném, — hogy a kormány minden, az állam, az ország, (és nem egy vagy más *párt*) által nyújtott segély fejében a *kormány* (és nem az ország) iránt való hűséget, mondjuk ki, *pártszolgálatot* kíván, sőt követel s rabigába ver minden meggyőződést; Kádár lelkész társammal sem vitatkozom azon, hogy a kínált ajándék elfogadása után mi értelme lehet az 1848. 20. törvényeikk életbeléptetéséhez való jogunk fenntartásának: mert szerintem ez peregyezés, s minden jogértő ember tudja, hogy az ítélet természetével bír; a teljes jogegyenlőség pedig ábránd, álom, melytől minden egyes elfogadott segély messzebb-messzebb ragad.

Én egész más szempontból veszem föl a dolgot és azt állítom, hogy az államsegély *úgy, a hogy tervezve van: pusztulást, romlást hoz egyházainkra.*

A felelet egyszerű, a megoldás kézen fekszik. Kállay Miklós reá mutatott: „nincs ránk többé szükség, segítse az állam!” Ez lesz egyházaink sírjánál a búcsú beszéd. A mint a mi súlyosan terhelt népünk észreveszi, hogy itt-ott az állam a protestáns lelkészek fizetését kiegészíti, azonnal igyekszik e tehertől megszabadulni s kérni, követelni: fizesse a *miénket* is. Demosthenes kevés volna arra, megmagyarázni nekik, hogy az állam csak segíteni akar a türehetetlen díjlevelek kiegészítésén, nem pedig a teherviselésben osztozni hűveinkkel. Ebből pedig nem várt baj származhatik s félő származik is.

A hiba itt a segély tervében van. Ha a Wekerle eszméi vétettek volna foganatba, a ki a közvetett terhelteésektől óhajtotta volna a népet megmenteni: egészen másképen állna a dolog. Amde hogyan tervezetik a segélyezés? Ugy, hogy a hűvek terhelteése érintetlen hagyatván (ez a punctum saliens), a hol a

lelkészi fizetés a végzetes „Jelentő-ívek” alapján (a mi már magában hibás és helytelen alap) a 600 frtot meg nem üti, ott lassanként ennyire, később aztán (ha a hagyományos pénzügyi „viszonyaink” engedik) 800 frtra egészítették ki. Hát kérde: van-e oly hívő, a kinek az egyházi terhen — e közvetett adózás igaztalan arány terhen — ez az eljárás csak egy mákszemnyit is könnyítene? Vajjon a makkos-hotyкаи napszamos kevesebbet fizetend-e akár egy szem rozsszal, akár egy fillérrel, mint annak előtte? Könnyű-e a lukma, kisebb lesz-e a szörnyű kivetés, ha templomot vagy paplakot kell építeni? Bizonyára nem!

Am, ha a lelkészi fizetések közigazgatási uton — mint a róm. kath. kongruánál történt — összeszámítatván, megállapította volna a kormány a lelkész-fizetés minimumát, — tesszem azt 1000—1200—1600 forintos arányban s kimondta volna elvül, hogy ez összegnek bizonyos hányadát viseljék a hivek és pedig az államadó mindenestre igazságosabb arányában, bizonyos részét pedig állandó segélyül maga adja meg (a hol azt igénybe akarják venni) ezt érteném, ezt vallási segélynek nevezném; ezért sok ezer szegény áldaná a bölcs törvényhozást, ellenben úgy, a hogy tervezve van, a mi celunkon túl ló és segély helyet veszedelmet rejteget

Am, lássuk! Papi fizetéseink alapja talán csaknem mindenütt a közvetlen szolgáltatás. Ez leginkább kétféle módon történik. Az elsőben meg van határozva fix összegben a készpénz és termények mennyisége. Ezt kivetik a hivekre néhol a házaspárok arányában (nem tekintve, hogy 1000 holdas birtokos vagy zsellér napszamos-e?) ennyi kr. és annyi véka gabona stb. ez a párbér rendszer; másol pedig bizonyos osztályokba sorozás útján a családfőkre (de úgy, hogy a főszű, mint mindig világteremtése óta, a misera plebsen fekdjék) ez az osztályadó rendszer. Vessük fel a kérdést: mi baj történhetik itt? Hát az, hogy a legszegényebb osztály e súlyos tehertől szabadulni igyekszik és ha exequálják, majd találja más módját a szabadulásnak. Az így fogyatkozott gyülekezet tagjaira ez által a fix összeg kiszolgáltatása nagyobb teherrel fog nehezédni és a nóta előbből kezdődik. Legyek rossz próféta! De félek, hogy így lesz.

De van még egy módja az egyházi adózásnak: ez a lukma. Hogy mi ez? — megmondom. A lelkésznek nincs fix fizetése egy vörös fillér, egy szem buza se. Hanem van *pásztori* fizetése. *Darab* szám szerint fizetnek. A lelkésznek kezébe adnak egy díjlevelet, melyben ez van; minden pár (vagy lélek) fizet x krt. 1—4 nyolcada ($\frac{1}{4}$ —1 pozs. mérő) tiszta buzát, ennyi kukoricát, annyi liter bort; minden gazda (risum teneatis: a kondás is) egy szekér fát ($\frac{1}{4}$ b. öl) és egy sódard (első lapocka egészen), ha soha húst nem látó napszamos is. Itt van a nyáj, jó pásztor nyirjad, ha másként nem, nyuazzad! Több *darab*, több fizetés, ha elfogy: lásd hogy élsz. Ez a lukma. A mily igazságtalan, oly keresztyénséget, annak főelvét a szeretetet megcsúfoló elv. — Mi lesz itt, ha az államsegély beüt? Itt is kész a veszedelem. — Már is hirlik, hogy a papokat az állam fizeti. De még csak nem is gondolják, hogy a lukma megmarad. A nagy esemény azonban előre veti árnyékát, a sokáig túrt szegényebb osztály megtagadja a lukmát s várja türelemmel a végrehajtást, mely *nemleges* zálogolási jegyzőkönyvével menedéklevelet ad, és ha nem, ott van a felekezeti nélkülség, mely a lukma hazájában már megkezdte hódító körútját s egy egyházból egyszerre 57 fizető egyháztagot ragadott el, hogy kisebbeket ne emlitsék.

— Igaz, hogy a megmaradottak terhe itt nem növekedik (már t. i. a lelkész fizetési dolgában), de leszall a pap jövedelme s elbirhatlanná lesz az egyház fenntartás terhe. Mit egészít ki az állam itt? Holott a fizetés összegét a születés és halálozás aránya is befolyásolja; kárpótlást ad-e a kilépettekért? És így tovább, nagy, nehéz kérdések ezek.

Vigyázzunk! hogy az államsegély Danausok ajándéka ne legyen. Félek hogy a trójai fa-ló méhéből veszedelmek serege árad ki reánk. Követeljük, mert erre törvény jogosít, hogy az állam — ha kell — vessen ki kultusz-adót és fizesse az egyház szolgálait, a mint az magára vállalt és királyi szóval megpecsételt szent kötelessége. Az általa tervezett segély — kész veszedelmek forrása lenne. — Bár csalódnám!

Baranyai lelkész.

Azok a bizonyos vádak.

Rácz Lajos tanár úrnak e Lapok múlt évi egyik számában ellenünk felhozott vádjai mégsem egészen alap nélkül valók. Bizony jobban kellene tanulnunk, írunk, gondolkozunk, éreznünk, hatnunk és cselekednünk, mint a hogy tesszük. Ha ezt mi magunk be nem ismernők, akkor a tények, a kövek kiáltanának ellenünk s még haszontalanabb szolgák lennénk s még inkább elveszítenénk lábaink alól a talajt, fejünk felől az eget, a jövőt.

Csak egyről feledkezett meg, R. L. úr tanári kathedrájának ünnepi foglalatosságai között. a mit mi már nem csak tudunk, de éreznünk és emelünk is, arról hogy emberi viszonyok, körülmények közt kell élnünk, a mi már magában véve is kizárja a tökéletest.

De jó, hogy írt rólunk, eszméltetett bennünket. A mi keserőséget ezzel okozott, a többi. már szinte meg szokott keserőségekkel együtt szépen lenyeljük; labdacsá ártani nem árt. használni lehet, hogy használ.

Adorján Balázs, a kiről biztosan tudom, hogy nem az s ki is tudnám találni becsületes nevét: válaszol erre a szerkesztőhöz intézett nyílt levelében a maga szempontjából. Egy néhány közöttünk élő, mozgó, derék papot önt ércbe, örökít meg, annak bizonyítására, hogy ime a ref. papság általánosságban véve, nagyobb példányában még sem olyan kifogásolni való, ütött-vetett népség; tesz, vesz, alkot és terem, úgy a mint a jó Isten hajlamot, módot és alkalmat adott hozzá. Nyílt levelének egyoldalú, összeszorított volta szinte felhi, ösztönöz arra, hogy többet mondjunk, hozzunk nyilvánosságra a tisztán látás szempontjából ebben a kérdésben. Eszméi, tartalma, a nagy közönségnek vannak szánva s így Nagyt. Úr engedelmevel, ha egy kissé a kötelesség is unszol, jogunk van hozzászólásra.

Előre bocsátom, hogy lyukas mogyorókat mutogatni nem szeretek, mert azokban legfeljebb egy pár szunyognak való éltető levegő van; itt pedig, egy nagy, egyházunkra nézve életbevágó elsőrangú kérdés szelöltetéséről van szó. A titokzatos beszélést sem találok alkalmasnak, hanem nyílt, egyenes, messze terülő sikságon szeretem látni a közérdekű dolgokat, hogy lássa, ítélje meg mindenki saját bölcsesége és lelke szerint s aztán a mi reá esik a felelősségből, vegye azt magára. Fülembé cseng mindig egy mondas: Ősd a bűnt, s ha apád volna is, ha a saját bőrödbe bujna is; szép szóval, takargatással semmire sem mégy vele.

Hogy tanulni, írni, olvasni a prot. papságnak nem kell, magát, mint szellemi vezérnek, a szellemiekben, mind jobban tökéletesíteni felesleges, vagy mint némelyek beteges gyakorlatiasságuk miatt gondolják, ezeket szükség szerint valami egyébbel is pótolhatná, helyettesíthetné olyan térre vetvén magát, a mely tért a társadalmi berendezkedés másoknak tartott fenn; ezt elfogadnunk nem lehet azért, mert hiszen megvan nekünk a magunk külön tere, melyről ha lelépnénk, nemcsak a közhaladás, a tudományosság, világosság gyarapításához nem járulhatnánk, de még egy közön-séges predikációs könyvet is kiejtenénk kezünkől. Erről talán beszélni is szükségtelen. Hogy irányítanunk, hatnunk cselekednünk kell, az is igaz, mert különben egy falat kenyeret sem kapnánk s érdemelnénk meg.

De nem ezekben fedezzük fel a bajt sokan, a kik A. B. levelének egyoldalúságát észrevettük. A viszonyok, a körülmények, ez itt a bűnös. Hogy nekünk is van egy kis részünk benne, az egészen természetes s onnan származik, hogy ember létünkre a meglevő, kérlelhetetlen viszonyok hatalma alól nem menekülhetünk, ha csak zárdába nem lépnénk; sem A. B. sem én, sem egyik-másik hivatal-társam s barátom. Panasz-kodtunk s panaszkodunk, de aztán a végén nemes önérzettel emeljük fel csüggeteg fejünket a gondolatra, hogy ha nem sokra megyünk is, de tagadhatatlanul van egy kis hasonlóság köztünk és az evangéliomért szenvedő őseink között.

De hát az Isten szerelméért! hol tanuljunk, olvasunk és írunk? Miképen tudjuk úgy összeszedni magunkat sokan, igen sokan, hogy a szétszóródás, a szétszakgatottság, e szellemi molyok ellen kellően védve legyünk mostani körülményeink között, mikor százféle igényvel lépnek fel velünk szemben s a mi igényeink közül egyet is nehezen teljesítenek?! Mivel hassunk a gyülekezeti élet kedvezőbb alakulására, mikor eredeti eszméink, eszközeink s velők személyünk, és hivatalunk is már majdnem egészen kimentek a divatból s a nagy többség idegen eszmék oltárán áldozik? Talán mi is, kik a vezetésre vállalkoztunk, csatlakozunk hozzájuk, s a nervus rerum. ez új alap megszerzésére fordítsuk minden erőnket; hiszen ez ád sulyt, tekintélyt, értéket mindennek előtt?! Igazán, felfordult világban nehéz és szokatlan dolog az embernek, még ha pap is, a lábával járni és a fejével gondolkodni!

Néhány évvel ezelőtt parochialis lakásomnak a hivatalos dolgok végzésére alkalmatlan volta miatt panaszkodtam oly helyen, a hol gondolatainkat és érzelmeinket szokatlan dolog nyíltan és egyenesen feltárni s A. B. barátom akkor kedélyesen kinevetni segített. Én meg elszomorodtam, sajnálkoztam és ébredezni kezdtem. Jellemző mind a kettőnkre, de különösen egyházi viszonyainkra nézve s a jellemző dolgok igen sokra megtanítanak. Hol tanuljunk, olvassunk, írjunk, képezzük magunkat a szellemeinkben? Abban a szobában-e, a hol gyermekeink vannak s a hol mi, világító szövetnekek, természeti világosságot alig kapunk; vagy parochialis földünk dombján, a hol a kilátás szabadság, a levegő tisztább? Nem vagyunk-e mi is emberek? Ha a munka közt apai érzésünk ránk kiált, lehetünk-e rosszabbak a pogányoknál?! Ha a körültünk történő sok, halmaz visszaélés, mely eszményünket piacra viszi, megcsúfolja, trónba ül és minket, szegény ábrándozó páriákat legfeljebb lemosolyog, alkalmas-e ez nálunk prot. papi embereknél ilyen vagy amolyan munkakedv élesztésére? Haladjunk a világgal, gyűjtsünk, szaporítsunk olyan kincseket, a melyek közforgalomban vannak, tekintélyt szereznek, egyhá-

zunk jövőjét legalább a mi emberi fogalmaink szerint biztosítják. Ügyeskedjünk, élelmeskedjünk magunkért egymás ellen, legyünk emberek s emberi gyarlóságainkat csak akkor vessük sutba, mikor predikálunk. Ugyan, ugyan, egyházaink alapja s biztos fenntartója a szántóföld, a kereskedés-e? Vagy ezeknek csak azért tanácsos-e teljes erővel neki feküdnünk, hogy mégis tegyünk valamit s fedezni tudjuk magunkat a semmit nem tevés megsemmisítő vádja ellen? Feljebb! feljebb! Nekünk, ha szárnyakat tudnánk nevelni hozzá, a napba is fel kellene szállanunk a sötétedni kezdő világosságért, egyetemes erővel, ellenállhatlan hatással. Azért nem haladt az egyház eszméiben, tartalmában előre folyvást, azért kell ma is vesztegelnie, sőt meggyöngyölnie, mert mindig voltak, ma is vannak a világ lelkével kacérkodó igen okos kerékkötői, kik csak azért voltak okosok, mert más nevet adni magoknak resteltek.

Tehát csak előre, mindig csak előre, illetőleg fel-fele, nem annyira a magunk módja szerint, mint inkább úgy, a mint egyházunk eszmei tartalma méltán megvárja, megköveteli tőlünk. Különben ki tudja, hol kötünk ki? Az egyik rész talán száraz sivatag földön, a másik hullámgyűrűk közt a zátonyon.

Mikor arról van szó, hogy mit teszünk és mit nem teszünk? miért nem teszünk és mit kellene cselekednünk? igen alkalmoszerű az ilyeneknek felemlítése.

Köszönet R. L. és A. B. uraknak, hogy nekem erre alkalmat adtak.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

Egységes és egyenlő jogosítású középiskola.

Wlassics kultusz miniszterünknek egyebek között meg van az a kiváló tulajdonsága is, hogy szeret eszméikkel foglalkozni. Vagy a multak hagyományai között keresgett s a romok közül kiselejtezi a haszontalanokat, a felhasználhatót pedig belevonja a feldolgozási munkakörbe, vagy elmélyed saját lelke világába, szemlélődik a létezők felett, reflexiókat fűz össze s egyszer csak fel-pattan a gondolat, előtör az eszme s oda dobja a felszínre, mintha ezt mondaná: nesztek magyar paedagogusok, rágódjatok az eszmén, melyet feltaláltam, majd megállapítom a ti okoskodásaitok után, hogy életképes-e, vagy nem?

A hagyományok lomtarából a többek között legközelebb azzal állt elő, hogy a nagy nevű báró Eötvös József eszméjét, mely a theologiának az egyetemeken való tanítását célozta, belekeverte a közoktatási ügyek tömkelegébe s adott tárgyat, mely fölött bátran vitatkozhatunk akár ítélet napig.

Saját gondolatainak halmazatából azzal áll elő, hogy az u. n. középiskolák kérdésében egy új irányelvet akar megvalósítani, t. i. az *egyenlő jogosítású* középiskolákat kívánja beilleszteni közoktatási szervezetünkbe.

Eddig köztudomás szerint az *egységes középiskola* eszméje uralta a helyzetet. E fölött folyt a szóharc, olykor egész szenvedélyességgel. Most úgy látszik, hogy a Wlassics gondolata fogja foglalkoztatni az elméket.

Berzeviczy Albert, a közoktatásügyi minisztériumnak sokáig munkás államtitkárja, kellőleg körvonalozta az egységes középiskolák eszméjét a legközelebbi költségvetési vita alkalmával, kimondván, hogy a tanítás közös

és kötelező törzse az, a mi a középiskolák egységes voltát képezi, a melytől a Wlassics-féle egyenlő jogosítású középiskoláknak sem szabad eltérniök, különben épen a hangsúlyozott *jogosítás* fog illuszióissá válni.

Az egyenlő jogosítású középiskolának körvonalozása, félremagyarázhatlan körülírása még nem történt meg. Épen ez indít arra, hogy legalább odavetőlegesen foglalkozzunk vele s egy-egy gyakorlati elvet vessünk a kérdés felett megindítható vita folyamába.

Egyenlő jogosítás! Mit fejez ez ki szó szerint? Logikus gondolkodás szerint nem mást, mint azt, hogy sokféle középiskola lehet más-más szervezettel, tanrendszerral, tantárgyakkal, beosztásokkal úgy azonban, hogy ez a sokféleség a végponton ugyanazt a jogot adja meg, t. i. azt, hogy a felsőbb, legfelsőbb tudományos intézetbe beléphessen az ifjú.

Minő középiskolák lehetnek? Lehet olyan, a melyben tisztán a klasszikusokat tanulják s kész görög-latin tudósokat bocsátanak ki az utolsó vizsgakor. Lehet olyan, a melyben a magyar irodalom s történet játssza a főszerepet s minden egyes végző ifjú kész Toldy Ferencz, vagy Szalay L. lesz. Lehet olyan, a melyben az u. n. reáliákkal foglalkoztatják az ifjakat s mikor odahagyják a középiskolát, egyszerre a kör négyszögesítésének, vagy a kormányozható léghajónak, vagy a repülő-gépnek a felhalálót kapja bennök a magyar tudományos világ. Vagy lehet olyan is, a melyben a modern nyelvekkel foglalkoznak s kész nyelvmestereket kapnak a családok, a melyek eddig bonnokat voltak kénytelenek tartani.

Minő quodlibet! Milyen lélekemelő változatosság! Hát nem nagyszerű eszme?

S ez a sok fajta „egyenlő jogosítású” középiskola esetleg mind oda adja a maga kész tudósait a tudomány-egyetemnek! Milyen felséges állapotok lesznek akkor! A nagyhirű tanároknak kész tudósokkal lesz dolgok. A görög-latin nyelvre vállalkozó tanár-jelöltek versenyt fognak a szövegjavításban az előadóval munkálkodni. A matematikus problémákat fog feladni tanárjának, hiszen kész tudós.

Vagy talán nem így lesz? De hát akkor minek az a speciális tanítás?

Az élet azonban igen nagy mester! Olyan kérlelhetlenül keresztül-kesül húzza a számításokat, hogy egyetlen pontocska sem marad meg. Olyan vakmerően arcülcspajja a tervezőket, hogy alig tudnak felocsudni ámulatokból s meglepetésükből.

Ugyan miként fogják azt meghatározni, hogy az ifjú ebbe vagy abba a középiskolába való? S ha, mondjuk 4—5 esztendeig a reáltárgyakkal vesződött, ekkor rájön, hogy azok nem neki valók, a hátra levő éveket a modern nyelvekkel foglalkozó iskolában fogja tölteni? Ugyan meg lesz-e a kellő alap? Ugyan meg lesz-e az a képzettség, a melyet várunk azoktól, kik egy ilyen iskolát végeztek?

Nem! hanem azt fogjuk tapasztalni, hogy át, meg át lépések lesznek napi renden, a tanárok az után-vizsgálatokkal fogják idejök jórészét eltölteni s vegyes elemekkel lesznek kénytelenek foglalkozni s magát az eszmét látják majd kicsúfoltnak.

Csak töredékesen, odavetőlegesen mondjuk ezeket, azzal a célzattal, hogy a kísértő eszmére felhívjuk az illetékes tanügyi férfiak figyelmét. Nekünk az a meggyőződésünk, hogy a Wlassics eszméje halva született.

Dr. Urbanus.

TÁRCA.

A protestantizmus a róm. kath. államokban.

(Folytatás.)

Nem mulaszthatjuk el, hogy fel ne mutassuk Istennek egy másik jelét is Franciaországban, a mit Spanyolországba utaztunkban magunk jól szemügyre vettünk. A kis ó-francia *Aigues-Mortes* városkában, a mely Marseilletől nyugotra, a közép-tenger partján fekszik — áll a most már csaknem kihalt kis helységet körülvevő kőfal mellett egy torony, valóságos mintája az erdőépítészetnek s egy francia király nőtestvérének a tiszteletére „*Konstancia tornya*”-nak nevezetik. Egy régi egyház atya mondotta azt, hogy *Ludet humanis in rebus divina sapientia*. Az isteni bölcsesség ilyen játéka volt az emberek fiainak dolgaiban az is, a mely ezt a *Konstancia tornyát* az állhatatosság tornyává tévé. Ebbe a toronyba csukták el élethossziglan azokat a huguenotta nőket, a kiket a pusztában tartott istentiszteleten fogdostak össze. A férfiakat a gályákra, a nőket és gyermekeket ebbe a toronyba hurcolták. Ide csuktak egy 4 éves leánykát, ki ettől fogva 40 évig nem látott napvilágot. Itt látható a földalatti boltozatok egy kövén ez a szó: „*Recistez*,” a mit — igen valószínű — kötőtűvel s nagy fáradsággal úgy karcoltak ide. A helyesírási hiba a *Cevennes*-ből való szegény paraszt asszonyok valamelyikére enged következtetni, a ki élete végéhez közel állván, vele együtt szenvedő fogolytársait akarta állhatatosságra s kitartásra buzdítani. Az evangélium eme szegény vértanú asszonyának a szava túlélte a Bourbonok trónját, a kik Isten ígését véres üldözésekkel akarták országukból kiirtani.

Még egy hasonló jelnek a megtekintésére hívom fel a szíves olvasó figyelmét; abban az országban van ez, a mely legtovább (1869-ig) maradt teljesen bezárva az evangéliom világossága előtt, az inkvizíció tulajdonképeni bölcséjében s a máglyák tűzfészkeiben, a melyek lángoltak a pyrenaei félszigettől egész Indiáig és Mexikóig. Körülbelül tizenegy mérföldnyire Madridtól észak felé emelkedik a hatalmas *Guadarrama* hegység, 9000 lábnyi magasságban a tenger színe felett; a hegy közepe táján csillog az óriási, tiszta időben tornyaival és kupolájával Madridtól is látható kolostor, az u. n. „*Szent Lőrincz királyi székhelye*”; másképen a töle húsz percznyi távolságban, a hegy lábánál fekvő kis falu nevéről *Escorial*-nak nevezetik. Ebben a rengeteg költséggel emelt, tömör épületben, a mely egyedül csak óriási méretű, szürke kockaköveivel imponál, ebben öltött testet a gyilkos fanatizmus, II. *Fülöpnek*, vagy mint saját korában nevezték, *dél ördögének* a személyében. Utolsó éveit csaknem kizárólag ebben az épületben töltötte; itt lelte azt a borzasztó halált is, melyet Isten — mint a világtörténelemből látszik — az ő népének legnagyobb üldözői számára tartott fenn, így Antiochus Epiphanes, Herodes, Galerius számára is: elevenen ették meg a férgek, a melyek fekélyeiben támadtak. Azt a házat pedig lent a faluban, ama sötétség fejedelmének lakóházát, az Escorial palotát, a honnan kibocsátotta véres parancsait a németalföldi eretnekek kiirtására, és spanyol alattvalóinak megégetésére — azt a házat most egy protestans árvaházzá alakították s a *Salem* vagy *Paz* béke-neveket adták neki. . . „*Örökségül adom tinektek a ti ellenségeitek földét*.” Csodálatos módon igazgatta a dolgok folyását az Isten, a ki amaz ígéretet tette az övéinek!

Mikor a spanyolországi német-protestáns misszió a sok szegény, beteges, árva gyermek számára helyet keresett szűnidei tartózkodásul a forró július és augusztus hónapokra, akkor még nem is gondoltunk az Escorialra; mert a városka felső része, a mely a kolostor oldala mentén húzódik el: a nyári hónapokban a sok gazdag madridi család üdülő helyéül szolgál, miért is az igen drága az árva gyermekeknek. A hegyek közt fekvő többi falvakkal tett kísérleteink nem sikerültek. Egy ember azonban, a ki tudomással birt a mi szándékunk felől, ajánlott egy eladó telket az alsó részen. Ugy rögtönben igen alkalmasnak gondoltuk azt már csak egyszerűségénél és olcsóságánál fogva is. Ház helyett azonban romhalmazzal s az annyira ajánlott kert helyett, vad pusztaságnál egyebet ott nem találtunk s meg is állapodtunk abban, hogy az ajánlatot nem fogadjuk el, mikor egyszer csak egy pompás vízű kőkút fedeztünk fel ép a kert közepén. Ez döntött. Megvettük a telket s annyira-mennyire lakható állapotba hoztuk a szegényes kis parasztházat. Nem előbb, csak mikor már szükség volt a térre; a mikor már el akartuk takarítani a kertből a nem nagy, de meglehetősen szilárd romokat: akkor tudtuk meg, hogy azok annak az épületnek a maradványai, a melyben egykor II. Fülöp lakott. Ez bámúlatoan új dolog volt, valóságos felfedezés! Áttörtük az ajtót, a melyen keresztül II. Fülöp járt át a kápolnába misét hallgatni, a melynek kapuja és ablakai még most is láthatók voltak a kőfalkerítésben. Hozzájutottunk e romoknak egy régi képmásolatához is, a mi aztán mindent megerősített; megtaláltuk a dátumot is — 1571. június 12 — a mikor az a király a szerzetesekkel együtt elhagyta ez ideiglenes kolostort, hogy a hatalmas Escorialba költözzék át. Teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy ezt az u. n. palotát ő építette s bizonyos az is, hogy ugyanebben a házban lakott, a melyben most spanyol protestáns árva-gyermekek éneklék a Luther énekét: „Erős várunk nekünk az Isten, fegyverünk és paizsunk.”

(Folyt. köv.)

Rohoska József.

NEKROLÓG.

Kálniczky János.

1817—1897.

Az Úrnak egy hűséges, lelkes szolgálója tért pihenni az anyaföld keblére márc. hó 4-én. Megfáradtan, elgyöngyülve, az élet bajaiban sokszorosan megpróbálva, de Istenben vetett hitét, bizodalját szilárdan megtartva.

Kálniczky János volt a nyugodni tért hű szolgálja, kinek életét rövid vonásokban, jellemzését az igazságnak megfelelőleg kívánják adni az alábbi sorok.

A kovács-vágási egyház lelkészi lakában látta meg a napvilágot, örömet hozva magával a családi körbe, melyben az apa s anya a vallásosság, hithűség ragyogó példái voltak. S a gyermek lelkére ezek a vonások írótak rá első sorban, megmaradván mindvégig jellemző tulajdonokul, melyeket az idők járása sem tudott letörölni, megszüntetni a 80 év lefolyása alatt.

Tudományszomjas lelkének a tudás kincseit a sárospataki főiskola adogatta, a melyben a műzsafiak seregébe 1824-ben szept. 12-én vett szállást, beírva a nagybátya, Kálniczky Benedek akkori rektor által a mixta I-ba.

Itt tanult hosszú időn át szorgalommal, lelkesedéssel, kitűnő eredménnyel; mindenütt forgolódván, a hol az arra valóknak tér nyílik tehetségeik kifejtésére. Ott van az önképző körben, ott a kántusban, melynek elnöke, ott a bandában, mint kitűnő primás, ki lelkesedéssel tudja kicsalni a húrokból a szív érzelmeit híven kifejező hangokat.

Tanári kar, ifjúság szeretettel veszik körül s az első az ifjúság egyetértésével széniorrá is teszi, a mely zálog a jövő munkásságra. Kimegy külföldre s hallgatja Neándert, kiről a későbbi időben is nagy lelkesedéssel beszél. Gyűjtögeti a maradandó kincseket, hogy a tanári, vagy a lelkészi pályán sikerrel használhassa azokat.

Külföldről haza térve az akkor még fényes, de már egészen szegény mihályi eklézsia hívja meg a sárospataki főiskola egyik legjobb növendékét papjául. Némi habozás után elfogadja a meghívást, s 1847-ben beköltözik a nemesi kúriákkal gazdag, kicsiny, de nemessége által a környéken számottevő egyház egyszerű paróchiájába, hogy része legyen ötven esztendőn át mindazoknak a fordulatoknak változatosságában, a melyek egy ember életében előjöhhetnek.

A mihályi nemesség szeretettel fogadta az ifjú lelkészt, családtagul tekintette s különösen Payzsoss János, ez a lelkes református földesúr karolta fel a fiatal embert, mivel benső barátságot kötött, ki mindennapos vendége volt házának, a melyben a hamisítatlan magyar vendéglátás minden javával elhalmozta Kálniczky Jánost.

Összeforrt szívök lelkök s mikor Payzsoss János 1879-ben elhunyt, Kálniczky János életkedvének jó része elveszett; nem volt többé bizalmas jó embere, a ki előtt elpanaszolkozhatott volna, a ki segítette volna ügyesbajos dolgaiban. Mert voltak nagyszámmal. A 48-as eszmék hatása alatt az eklézsia tagjai, a kik addig u. n. párbért fizettek, felszabadítják magokat s a papnak tagot adnak. A szép birtokban a fiatal pap huzamos időn át szerencsével gazdálkodik, munkásságát áldás koronázza, földi vagyona szépen gyarapodik. De jönnek a csapások esztendőik, a házi állatok elhullanak, a föld termését elveri a jég-eső s két esztendő teljesen megváltoztatja a képet. A gazdag pap szegénynyé válik épen akkor, a mikor a gyermek nevelés gondjai is előkerülnek. Az egyház nem segít rajta, a nemes családok egymásután halnak ki, az ifjabbakban nincs lelkesedés s az öreg Kálniczky kénytelen még arra is gondolni, hogy elhagyja helyét, a hol 40 esztendőt töltött.

De nem ment el. A szomszéd Legénye szíves hívását hosszas töprengés, hányódás után nem fogadta el. Mihályiban élt, itt akarok meghalni is, mondá egyháza öregebb tagjainak.

Mihályiban maradt küzdve kórral-bajjal. Az egykor deli férfiú megtört alakján alig lehetett látni a régi idők szépségét. Hanem a pap, az megmaradt mindvégig. Zúgott, harsogott a hangja, félelmet gerjesztve, lelkesedést keltve. Könyvet csalt a szemekbe, mikor a koporsó mellett állt, hiszen szívéből beszélt mindenkor.

Férfiút, a ki olyan jó szívú lett volna, nem sokat találhatunk. Nyájas, szelid egész természetű, odadó egész jelleme; barátságos igazi magyar értelembe, a ki semmit sem tagad meg barátjától; vendégszerető a legnagyobb mértékben, a kinek háza mindenki előtt nyitva állott! . . . Beh sokan is megfordultak szegény hajlékában; beh sokan is ültek asztalánál!

S a szív embere tudományos is volt! Józan ítélőképesség, magasabb látkör, a theologiai tudományokban, a klasszikusokban való otthoniasság voltak tulajdonai. A szerény papban észre sem vehettük, csak mikor

beszéltünk vele, akkor láttuk s csodáltuk tudományosságát.

A felső zempléni egyházmegye azonban korán felismerte szép tehetségeit s mindjárt pályája elején alkalmazta a lelkészvizsgálatoknál, majd tanácsbírái sorába emelte, a mikor pedig Laky András meghalt, csaknem összes szavazataival az esperesi székbe ültette.

Mint esperest megemlegetik a felső-zempléniek, mert a patriarchális kormányzásnak tisztább alakját még csak képzelni sem lehet, mint a minőt ő gyakorolt. Nem az eszével, de a szívével kormányzott. Szegény volt maga is, szegények lelkészársai, szegények az egyházak; óh hát hogy tudott volna rideg s ok szerint kormányozni. Szelidségével, a békeség s szeretet szavaival akart mindent eligazítani. Persze hogy nem mindig sikerült. S milyen nagy lelki kinja volt, mikor szigorúságot kellett alkalmaznia; hogy könybe lábbadtak szemei, mikor a megdorgáltak ajkai remegtek. De hát példának nem volt-e jó az ilyen esperes is?

Mikor a gondok összetörték, testileg-lelkileg betegg tették: lemondott esperesi hivataláról. De a lemondás olyan volt hogy lelkében nyugtalanságot támasztott: hát már végem van? Csak tipegett, csak vánszorgott s a lelke az apró-cseprő dolgokkal foglalkozkodott.

Most már jó öreg megpihentél! A mit kívántál, hogy fitestvéred nézzen meg utóljára, beteljesült. Elment megcsókolni a jó bátyát, csókjával odaadva a nővér búcsuját is. Tícid sorsáról gondoskodnak, a kik jó testvéreid.

Legyen a jó, a nemes, a szerető szívé ember, a hűséges pap emlékezete áldott!

Övének, nejének, három gyermekének, fitestvérenek, Kálniczky Endrének, nővérenek, Szentpétery Sámuelnének s mindazoknak, kik a megboldogulthoz közel állottak, enyhítse szívök keservét az a közrésztét, melyet mindazok nevében tolmácsolunk, a kik Kálniczky Jánost ismerték s szerették.

— s.

KÖZÉLETÜNK.

Falusi levelek a Szerkesztőhöz.

— Tóth Pál úr szíves figyelmébe. —

Tisztelt Szerkesztő úr! Történnek dolgok a nap alatt, mely dolgok felett a magas Olimpuson talán mosolyognak, míg idelent a száraz földön fejüket csóválják az együgyű emberek.

Például . . .

Kezdenek a sárkány-fogak itt-ott kikelni. Gyülekezeteink élő kövei bomladoznak. A tiszántúli kerületben nazarénusok, baptisták, felekezetnélküliek szaporodnak rohamosan. Egyes egyházakból tömegesen válnak ki s kérdésessé teszik a gyülekezet további fennállhatását. Dunamellékről vész hírek zúgnak felénk. A baranyai egyházmegye tudósítója így veri félre a harangot: „A szegény egyháztagok bélyeges folyamodványával kérelmezik, hogy a vagyontalanok a papi fizetés terhe alól mentessenek föl, vagy legalább jelentékenyen mérsékeltessek az. Kérésüknek sikere nem lévén, egy egyházközségben egyszerre 57 fizető köteles, a nazarénizmus szektáskodásától nem érintett egyháztag lépett ki, felekezetnélküliségre. Ez már nagy szó a lukma országában. 3—4 lélek több egyházból (magvak!) készülnek ijesztő számmal. Jam ardet.”

S mikor egyházunk hajója hanyódik a dagadó, zajló habokon s mikor a legutolsó matrónak is egyöntetű

munkára, evezőkhöz, vitorlákhöz, szivattyúkhöz kellene állani: — hangadó embereink, lapjaink, egymásnak állanak, a konkolyhintő sátán nagy öröme! Magamforma együgyű falusi ember fejcsóválva nézi, aggódva látja, mik történnek Debreczenben, Pesten, Kolozsváron, eme hegyen épített városokon. Szinte szeretőnk egy némi-nemű szent könyv szavával lelkére kötni Debreczennek: „ne bántsdok őket! ha emberektől vagyon e tanács és dolog, magától felbomlik . . . a ki nincs ellenünk, velünk van az!” Aztán annak a bibliás evangélikáznak oda-fenn Pestre, mintha Rikárd szelleme súgna:

„Édes szent! légy kegyes,
Ne átkozódjál!”

S oda Kolozsvárra: Csak most raktátok meg a fészket s már tüzes üszköt csóváltok körül! . . . „Ha gonoszul szóltam, tégy bizonyosságot a gonoszról, és ha jól szóltam, mért versz engemet!?” mondá a Mester.

Hát nincs már kívül ellenség, személyi is, dologi is, hogy a vakolókanalet félrelökve, csupán a kardok csattognak? . . .

Avagy talán, így először, egymáson próbálják ki erőiket, hogy a további nagy mérkőzés, edzett izmokkal találja a Krisztus jó vitézeit?

Bizony-bizony nagyon kíváncsi, hogy a születendő nagy napok, mindenkit órálló helyen találjanak!

Mint a hogy résen áll, a legfelső árbocz-kosárban, honnan széles látóköri nyílik meg, résen áll, Buza János, alsó- és felső tanügyünknek e lelkes bajnoka.

Üdv neki, az egyszerű falusi paptól!

Különösebben nőnevelésünk ügye az, mely nagyobb figyelmet érdemelne egyházegyetemünk részéről.

A közönyösség, az érdektelenség, méltán hangoztatott vádak.

Hát csak Tóth Pált érdekli, pár lelkes társával, a miskolci leányiskola igazán orca-pirító ügye, a lenni, vagy nem lenni kérdése, melyet olyan méltán nevez Buza János „hivatalos megcsúfolásnak”?

Engem is érdekel. Az én kis lányom is annak a nemes prot. intézetnek növendéke, már több év óta. Az volt vele célom, hogy alapvető képzettséget nyerjen, eshetőleg a tovább folytatásra. Az volt a reményem, hogy ha már a mai társadalmi viszonyok között, a férfienem gyávaasága miatt, a könnyű ledér élet miatt, a gyenge nőnek is, ábrándvilága tavaszán, a mindennapi kenyér verejtékes megszerzésére kell gondolnia, ha már rá költök 1000—1200 frtot s elvégzi a 4 felső osztályt, mehet majd tovább.

S aztán — elhiheti Szerkesztő úr — szinte meg-hült bennem a vér, midőn Buza János ismertető cikkét olvastam a „Sárospataki Lapok” mult évi 37. számában.

Tehát hijába költöttem el ennek a kis leánynak összes örökségét, ott van, a hol a falusi iskola bevégezésekor volt?

Hát micsoda gonosz játék ez, a jóhiszemű szülők verejtékes filléreivel?

Sokszor kezembe vettem a tollat, hogy irok ez ügyben. De mindig hiányzott a kellő higgadságom hozzá. S aztán gondoltam, hogy elvégzik majd a dologhoz értő, jó akaratú, okos emberek. . . . Én is azt gondoltam, hogy lehetetlen, miszerint tévedés ne legyen e dologban.

S aztán? A hivatalos megcsúfolás betetőzést nyer, midőn a közoktatásügy legfőbb előmozdítója, az egyházkerület hivatalos feliratára kinyilvánítja, hogy ő bizony most is úgy gondolkodik a mi miskolci leánynevelő intézetünkről, mint egy népiskoláról és semmiféle tévedés nem forog fenn, mert: — s itt következik egy méltatlan

prókátor-fogás — *Csáky gróf 1889. leiratában csak elismeri felsőbb leányiskolai jellegét, de nem egyszersmind nyilvánossági jogát.*

Igy tehát, magyarul szólva, ez a mi felsőbb iskolánk csak zugiskola! Nyilvánossági joga nincs. A miniszter erről tudomással bír, szakközegével meg is vizsgálhatta az intézetet. Ezek meg is voltak elégedve a látottakkal, hallottakkal s be is jelentették a kívánatos eredményt, és . . . és . . . 1889-től 1897-ig nem volt módjában a magas minisztériumnak helyes információt szerezni s ígéri, hogy leküldi szakközegét vizsgálatra s a találtakhoz képest intézkedni fog a nyilvánossági jogot illetőleg.

Hát igen tisztelt szerkesztő úr, történnek dolgok a nap alatt, mely dolgok felett talán mosolyognak a magas Olimpuson, de keresi a józan esztét a szegény falusi ember.

Mert hát, nem mondhatom, hogy nagyon könnyen ráadtam fejemet a leányneveletésre. Tóth Pál tisztelt barátom a megmondhatója, hogy hány levél előzte meg az elhatározást. A fiú is gimnáziumba járt, teljes költséggel s egy harmadosztályú paróchia nem tűr luxus kiadásokat. Majd megtérül, gondolám, így adok neki biztos jövőt. S aztán bocsásson meg ezért nekem a miskolci intézet szelleme, utána néztem én alaposan annak, melyik intézet lesz legalkalmasabb minden tekintetben. Több felső-leányiskola értesítőjét meghozattam, államit és felekezetit, összehasonlítottam mindent, anyagi oldalt, szellemi oldalt s így vittem Miskolcra. S mikor megismerem az intézetet szemtől-szembe, annak vezetését, szellemét, a leánynevelés összes ható tényezőit s láttam másutt is szemtől-szembe s így összehasonlításokat tehettem — teljes megnyugvással voltam az iránt, hogy családom többi tagjaitól megvont tetemes kiadásaim, biztos kamatozásra helyezett tőkéül tekinthetők.

Még tovább is mentem az összehasonlításban. Nyáron, mikor a diákság édes semmittevésben lustálkodik és a sertéshizlalás is szünetel, összemérem az egy osztályban járó fiút a leánynyal. Megmértek néha-néha. Nemcsak együtt pedig, hanem voltak leányok más intézetben járók, még nagyhirű apáca-zárdába járó is. Móját ejtettem az összehasonlításnak, a tanulni köteles tananyagra nézve, az elért eredményre nézve, a gondolkodás erejére nézve, a testi és szellemi tehetségek fejlődésére nézve, és a többi . . . és a többi . . . s mikor most ezeket írom s rá gondolkodom a miniszteri jelentésre, szinte tudakozódok a józan ítélőképességem után, hogy hol kell lenni a hibának?

Mert, hogy hiba van a kréta körül, az bizonyos!

Még Angliába is elmentem tudakozódni, hogy a hasonló leányok mit csinálnak?!

Majd elmondok máskor . . . Szíves tisztelettel
Adorján Balázs.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör“ alakuló közgyűlése március 14-ikén tartott meg a főiskola nagy tanácstermében. A másodelnök, Maklár Pap Miklós több rendbeli jelentései után, a melyek részint a Kör kiadványaira, részint az újjáalakulásra vonatkoztak s ez utóbbiakból az tűnt ki, hogy a Kör tagjaiul Sárospatakról 21-en s a vidékről is ugyanennyien jelentkeztek, tehát többen mint annak idején, a mikor a Kör először jött létre, Radácsi György foglalta el az elnöki széket, mint legidősebb tagtárs. Lelkesedéssel beszélt arról a szép célról, a melyet az új alapszabályok tűznek a tagok elé s Isten áldását kérte a 25 éves multtal dicsekvő s most

újjáalakulandó Kör munkásságára. Korelnök felhívására a megjelentek a tisztviselőket választották meg. Elnökké egyhangulag ismét *Fejes Istvánt* választották meg, a kihez küldöttség fog menni, hogy felkérje az elnökség további vitelére. Másodelnökké *Maklár Pap Miklós*, pénztárnokká *Pásztor Sámuel*, jegyzővé *Csontos József* választottak, tehát azok, a kik eddig is hivatalnokai voltak a Körnek. Nagy sajnálattal kellett értesülniök a tagoknak a másodelnök amaz elhatározásáról, a mely szerint csakis egy évig hajlandó a Kör ügyeit vezetni. De hát éppen az újjáalakulás küszöbén az is szerencse, hogy legalább egy ideig a kipróbált vezető áll a kormányánál. A kezelő-bizottság tagjaiul a következők választottak meg: Dr. Ballagi Géza, Dezső Lajos, Gérecz Károly, Kapitány János, Radácsi György és Zsoldos Benő. — Isten áldása legyen a Sárospataki Irodalmi Kör szélesebb körű tevékenykedésén, hogy emelje a sárospataki főiskola hírnevét s dicsőségét, a magyar prot. tudományosság színvonalát, mely már eddig is oly sokat köszönhet e körnek.

— Múltó elismeréssel adózott a kultuszminisztérium *Dezső Lajos* sárospataki állami tanító-képezdei igazgató paedagógiai s tankönyvírói érdemei iránt abból az alkalmából, hogy a népiskolák számára írt. Olvasó-könyvét approbálta. Terjedelmes bírálat alapján mondta ki a minisztérium az approbációt s e bírálatban van *Dezső L.* érdeme kellőleg méltatva. Kimondja a bírálat, hogy az „Olvasó-Könyv“ szerzőjénél, „sokoldalú és gazdag praxis egészíti ki a széles körű theoretikus paedagógiai képzettségét.“ Kiemeli, hogy „az anyag kiválasztása és feldolgozási módja; az ismereteknek a növendékek fejlettségéhez és szellemi fejlődéséhez alkalmazkodó közlési módja és a feldolgozott anyagnak csoportosítása és elrendezése“ mind fényes bizonyosságok a *Dezső L.* paedagógiai felfogásáról a mely az elemi oktatásban oly kiválóan fontos koncentrikus tanalakat, valamint „a tanítandó tananyagnak a különböző ismeretágakból való csoportosítását“ mesterien tudja eszközölni. Hangsúlyozza a bírálat, hogy „az olvasmányok nemcsak nagy szakértelemmel vannak összeválogatva, hanem a legnagyobb elismerést és dicséretet érdemlő lelkiismeretességgel is,“ a miből látszik, hogy a szerzőnek „nem az volt a fő célja, hogy a munkájával a tankönyvirodalmat gyarapítsa, hanem az, hogy gazdagítsa“, még pedig úgy, hogy „biztosítsa könyvének a kívánt tanítási eredményét“. A két könyvet, t. i. az elemi iskolák II. és III–IV-ed osztálya számára szerkesztett, Olvasó-könyveket olyannak tartja a bírálat, hogy úgy az osztott, mint az osztatlan iskolákban kiváló sikerrel használhatja a tanító, különösen pedig a falusi s tanyai osztatlan iskolákban a tanítók számára olyan, hogy „hozzá hasonló használható iskolai olvasó-könyvet nem igen találunk e téren különben elég gazdag tankönyv irodalmunkban.“ Csupán csak két kifogása van a bírálatnak a munkák ellen s az egyik olyan, a min igen könnyű lesz segíteni, t. i. hogy egészségtani olvasmányok is vétesse fel az eddigiek közé. A másikon azonban éppen nem lesz könnyű segíteni, mert azt kívánja a bíráló, hogy a prot. szellem ne uralkodjék a két könyvön, hanem olyan irányzata legyen, hogy azt minden felekezeti megbotránkozás nélkül használhassa. — Sem a szerző, sem a kiadó „Sárospataki Irodalmi Kör“ nem lehet hajlandó meggyőződéséről lemondani. De meg az a puritán kalvinista szellem nem is megbotránkoztató, sőt inkább éltető! — A megérdemelt elismeréshez őszintén gratulálhat *Dezső Lajosnak* minden tanügy barát.

— A sárospataki főiskola ifjusága a nagy nap jelenlétéhez méltó módon ünnepelte meg a főiskola ima-

termében március idusát. Helybeliek s vidékiek zsúfolásig tölték meg az ünnepély színhelyét, melynek falai annyiszor visszhangzottak a lelkes ifjúság szívből jövő éljenzései. Mint mindig, úgy most is az ifjúsági ének-kar kezdte az ünnepélyt s mikor felhangzott az »Oseink emléké«-nek bariton szólója Horváth Dezső joghallgató ajkain, mintha az egész közönségen valami villamos rezgés futott volna át s szinte szerette volna mondani a dalolóval, hogy az ősök szent emlékének hatása alatt készen áll veszély s vihar szemébe nézni. A nagy tettséggel fogadott kezdés után Dr. Illyefalvi Vitéz Géza jogtanár alkalmi beszéde következett, a mely mindazok részéről, a kik hallották, a legnagyobb elismerésben részesült. A kissé halk előadás akadályul szolgált a nagyobb hatás elérésében. Az ifjúsági zene-együttes két előadása, Nagy Béla theológus s Farkas Andor joghallgató szavatai, kik közül az előbbi saját alkalmi költeményével emelte az ünnepély színvonalát, általános meglepetést keltettek a közönségnél, a mely azzal a meggyőződéssel távozott a főiskola köréből, hogy a meg-megújuló ifjúság kebelében kiolthatatlan lánggal ég a hazaszeretet magasztos érzelme.

— **Tanúlmányi út.** Egyházkerületünk miskolci főleánynevelődjének tanára, *Dr. Halász Sándor* ápril 10-től 22-ig terjedő időtartammal tanúlmányi kirándulást ohajt eszközölni Velencéig. A részletes prospektus teljes felvilágosítást nyújt azokról a pontokról, a melyek egy ilyen vállalkozásnál lényegesek szoktak lenni, jelezvék abban azok a helyek, a melyeket a kirándulók meg fognak nézhetni s célszerű utasításokat is tartalmaz a kiránduláshoz szükségesekre nézve. A jelentkezések nevezett tanártársunknál eszközözendők, akár személyesen, akár írásban. Az egész kirándulás egy-egy egyénnek 100 forintba kerül.

— **Helyreigazítást** kért Lapunktól *Szabó Aladár*, budapesti ref. theol. tanár úr ama kis közleményünk tartalmára vonatkozólag, a mely a közte és a »Debreceni Prot. Lap« között kifejlődött erős szóharcot ismertette olvasóinkkal. A helyreigazítást főleg abban az irányban kérte, hogy jelezzük azt, miszerint a hazaszeretetre vonatkozó s a »Prot. Egyh. és Isk.-Lap« ez évi 6-ik számában megjelent közleményt, a mely okul szolgált a debreczeniek támadására s annak Sz. A. úr részéről történt erős visszautasítására, nem ő írta, tehát neki nem tulajdonítható be az az állítás, a mely a hazaszeretetet csak mellékesnek tartja. Ezt szíves késszéggel megteszszük, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy a Sz. A. úr állításához a kérdéses polemia anyagául szolgáló cikket illetőleg, nyilatkozata után szó nem férhet. Hanem azt nem hallgathatjuk el, hogy Sz. A. úr a dolog lényegére vonatkozó nyilatkozatot már első alkalommal is közé tette volna s ez útját állta volna annak a kellemetlen szóharcnak, melyben sem ő, sem a debreczeniek, de egyáltalán senki sem találhatja gyönyörűségét. A mit meg tudott írni a »Protestáns Egyh. és Isk. Lap« 10-ik számában, azt megírhatta volna a 8-ikban is s ezzel egyszerre tárgyalanná tette volna épen a saját személyére vonatkozólag az egész szóharcot.

— **Az »Erdélyi-szobor«** alaptőkéjének gyarapítására ajánlotta fel *Dr. Székely György* sárospataki akad. tanár legközelebb megjelenő könyvének tiszta jövedelmét. A munkás kartársnak újabb művét, a melyben apróbb tanulmányait bocsátja közre, már csak a jótékony cél érdekében is melegen ajánljuk a nagy közönség pártfogásába.

— **Egyházmegyei gyűlések.** A felső-zempléni egyházmegye március 25-én Sátoralja-Ujhelyben; az alsó-zempléni ápril 21-én Sárospatakon, az alsó-borsodi április

22-én Heő-Papiban fogja megtartani ez évi tavaszi közgyűlését.

— **A nagy felfedező.** A modern belmissiónak túlzó s épen ezért sok tekintetben erős kritikára méltó vezetője Dr. Szabó Aladár, budapesti ref. theologiai tanár, a »Hajnal« szerkesztője, nagy felfedezési munkát hajtott végre folyóiratának legközelebbi számában, a midőn azt kürtölgeti, hogy a »Sárospataki Lapok cseberből-vederbe jutott,« mert a hitetlenségből átsapott a holt orthodoxyába! Felfedezésének eredménye fölött érzett örömet nem akarjuk elrontani, csupán arra figyelmeztetjük Sz. A. urat, hogy az igazságnak ígését hirdető szája sehogyan sem illik olyan állítás, melynek valódiságához nagyon sok szó fér. Ugyan mivel igazolja a »Sárospataki Lapok« eddigi hitetlenségét? Szabadelvűségére gondol talán? De hiszen akkor a »Hajnal« is hitetlenséget terjeszt, mert a szerinte orthodoxyát hirdető mostani »Sárospataki Lapok«-kal szemben a szabadság elvét akarja épen a felfedezési munkának eredményében hirdetni! S mivel igazolja a mi holt-orthodoxiánkat? Csakis figyelmetlen olvasásával indokolhatja, mert az új énekes könyvre vonatkozó megjegyzéseink nem azt foglalják magukban, a mit a »Hajnal« szerkesztője olvasott ki belőlük. Mi ma is azt mondjuk, hogy egy új énekes könyv összeállításához nagyobb jogcim kell, mint egy ifjúsági egyesülethez való tartozás, ha egyéb nem, hát legalább is *irodalmi*. Ez a mi megjegyzésünkben a súlypont s ez azt hisszük, Sz. A. úr szemében sem lehet holt-orthodoxia, hanem egy olyan követelmény, a melynek önmaga is hódolni tartozik. Sz. A. úrnál visszatetsző az a nagy hang, a melyet használ, szívesen ajánljuk azért figyelmébe a keresztyén alázatosság elvét.

— **Házassági nyereség-számla.** Az országos m. kir. statisztikai hivatal szerkesztésében és kiadásában megjelenő »Statisztikai Havi Közlemények« f. évi januári füzetében sokat mondó összeállításban olvashatjuk a következő vegyes házassági adatokat: 1. 218 róm. kath. vőlegény vett nőül ref. menyasszonyt és 233 ref. vőlegény róm. kath. menyasszonyt; vagyis róm. kath. és ref. felek között 451 házasság kötött csak egy hónap alatt. 2. E. 451 házasság közül 326 esetben nem jött létre megegyezés, vagyis 451 ref. házastárs közül csak 326 fogja nem szerinti gyermekeit ref. vallásban nevelni. 3. Megegyezés 125 esetben kötött és pedig 92 esetben a róm. kath. fél, 33 esetben a ref. fél javára; vagyis 125 vegyes házasság közül 92-ben a gyermekek mind a róm. kath. vallásban fognak növekedni és ezzel szemben ref. vallásban csak 33-an. Mi a magunk részéről ehhez a nyereség-számlához megjegyzéseket nem fűzünk ez uttal; csak a felett tűnődünk, hogy nem kellene-e megszívlelnünk valamit abból, a mit Petőfi írt »A türelem-ról!« . . . N. L.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. K. Az abaúji indítványra G. S. által tett észrevételek helyreigazítását tárgyaló cikket megkaptam, de ebben a számban a régebben beküldött cikkek miatt nem közölhettem; a következőben mindenesetre adom. A jelzett ismertetést várom. Sz. M. A szép eszme felvetéséhez gratulálok s igen köszönöm, hogy épen minket választott a mag elvetésére. Mihelyt lehet, azonnal közlöm, még pedig az Irodalmi Társaság gyűlése előtt, hogy már ott is gondolkozzanak az eszme valóra váltása felett.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Konvent előtt.“ *n.* — „Pár szó az abauji indítványhoz.“ *Révész Kálmán.* — „Néhány szó az oknyomozó magyar történelem megírásához.“ *J. J.* — „Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság gyűlése.“ *R. Gy.* — „Irodalom.“ — „Vegyes közlemények.“ — „Pályázatok.“

Konvent előtt.

Magyarországi ev. ref. egyházunk szervezetében az egyetemes konvent azt a helyet foglalja el, a melyen az egész magyar reformátusság legfőbb érdekei szoktak tárgyalatni. Egészen természetes tehát, hogy nagy, igen nagy súlyt fektetünk minden egyes összejövetelére, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy ez az alkotmányos közegünk minden tekintetben rajta van, hogy ügyeink jó rendben folynak.

Most is, a mikor március 31-én összejönnek legtekintélyesebb képviselőink, lehetetlen kifejezést nem adnunk ama meggyőződésünknek, hogy nagy, igen nagy dolgokban várjuk konventünk határozatait.

Nem szándékozunk sokat felsorolni azon teendők közül, a melyek a konventre várnak, csupán egy párt óhajtunk felszinen tartani, hogy lássák meg arra hivatottak: mit gondolunk mi sürgősen elintézendőnek.

Legelső sorban is azt várjuk egyetemes konventünktől, hogy református egyházunknak úgynevezett államsegélyezési ügyét a lehető leghatározottabban sürgesse az állam kormányánál. Ha már bele mentünk a viszonyok türehtelen nyomása alatt abba, hogy palliatív szerekkel segítsünk nyomorúságunkon, — ha már a közvélemény teljes határozottsággal a mellett nyilatkozik, hogy csakis úgy tudunk megélni, — ha már nem vagyunk hajlandók várni s még kevésbé van meg az a szándékunk, hogy az 1848. XX. törvénycikk teljes keresztülvitelét követeljük, pedig csak az lenne az egyedül jogos, míg a mostani nem más, mint alamizsna-

kérés: akkor elengedhetlen kötelessége konventünknek az, hogy ezt a bizonyos tekintetben lealázó, jogainkat csorbító segílyt, minél előbb eszközölje ki a kormánynál.

Nagy bajunk az nekünk, hogy a legégetőbb szükségünket is csak olyan közönyösen, olyan hidegen veszik azok, a kiken megfordul a dolog. Konventünket sokan illetik s talán nem is ok nélkül, azzal a szemrehányással, hogy nem elég határozott.

Közel három teljes esztendeje lesz annak, hogy a jelentő-ívek alapján Kenessey Béla kimutatta s a konvent határozata folytán a kultuszminisztériumhoz felterjesztette szükségleteinket. S hol vagyunk? Ott, a hol voltunk. Az igaz, hogy ígéreteket kaptunk; a képviselőválasztási mozgalmak között nyilatkozatokat hallottunk, de a segíly, az nincs sehol s a református lelkeszség körében az újabb időben a legmegdöbbentőbb esetek fordulnak elő, a melyeknek sok tekintetben az anyagi szükség az oka. A dolog sürgős, nagyon közel van a nyomorúság tüze az eleven részekhez, halasztásnak tehát nincs helye. Álljon fel a konvent, mint egy ember s tudassa az államkormánygyal, hogy ígéreteinek beváltása immár becsületbeli dolog, nyilatkozatainak megvalósítására elérkezett az idő, mert az a lelkeszi testület, mely önzetlenül szereti e hazát, nyomorúság jajját hallatja s a kiáltó szónak nem lehet üresen elhangzania.

Sokszoros szükségünk vannak, de egy sincs azok között olyan, a melynek kielégítése annyira sürgős volna, mint a lelkeszek fizetésének rendezése, emelése. A magyar államnak mindenkorra nagy szégyenére fog válni az, hogy a vallásszabadság elvének törvénybeiktatásakor megtartotta az uralkodó egyház esz-

méjét s még csak lépést sem próbált tenni arra, hogy a vallásszabadság eszméjének logikai s természetes következményeit is megvalósítsa.

Nagy szerencsétlenségünk az nekünk minden téren, hogy a hivatalos magyar állam sehogy sem tud s talán nem is akar megszabadulni a római katolikus jellegtől. Törvénybe iktatunk magasztos elveket s a gyakorlatban csufosan arcuulverjük, mert a klérus ellenállhatlan erővel nyomakodik.

A legnagyobb szerencsétlenségünk vallásos tekintetben van, mert az országot „regnum Mariánum“-nak tartják még azok is, a kik a szavakban nagyon tudnak válogatni. Államférfiaink gondosan kerülnek minden olyan kifejezést ott a törvényhozás palotájában, a mi esetleg azt árulná el, hogy ők a római katolikus egyháztól tartanak, a mindennapi életben, a gyakorlatban pedig nyomról-nyomra ki lehet mutatni, hogy itt is, ott is a klérus győz, szemben az állameszmével.

Egyetemes konventunktól várjuk, hogy ebben az irányban az ország törvényeiben kimondott elveknek gyakorlatba vételét követelje. Ha megvan a vallás szabadság, önként következik, hogy a magyar római katolikus klérusnak nincs s nem lehet többé hatalmi állása az országban. A protestánsoknak van annyi, sőt a történelem bizonyossága szerint több államfenntartási joguk s képességük, mint azoknak, a kik a római katolikus egyházhoz tartoznak. A hazának magyarrá maradásában a kétségbevonhatlan érdem a protestánsokat illeti meg.

Azt várjuk tehát, hogy most, a mikor „jam ardet“, konventünk ne helyezkedjék arra az álláspontra, hogy nem kell zavarba hozni a kormányt, hanem szívvel-lélekkel legyen rajta, hogy a vallás-szabadság elvének megfelelőleg tétessenek meg mindazok az intézkedések, a melyek abból önként s természetesen következnek.

Másodszorban azt várjuk egyetemes konventunktól ez alkalommal, hogy iskolai ügyeinknek, az újjászervezett s már jótékony irányban munkálkodó tanügyi bizottságunk kezdeményezéseinek figyelembe vétele mellett, adjon meg az egységes szervezetet, tanulmányi s fegyelmi tekintetben azt az egyöntetűséget, a mely nélkül csak névlegesen lehetnek református iskolák.

Iskoláink minden vonalon egyházunk vete-ményes kertjei. Arra kell tehát törekednünk, hogy azok valósággal is azokká legyenek. Nagyobb ellenőrzés, főleg vallás-erkölcsi szempontból. Vannak itt-ott jelenségek, a melyek arra engednek következtetni, hogy az ugynevezett

modern középiskolai tanáraink magát a vallásos érzést nem tartják szükségesnek ápolni. Rámutattak egyházi lapjaink a szórványosan ugyan, de mégis gondolkodásra ébresztőleg jelentkező tünetekre, a melyek kétségbevonhatlanul arra engednek következtetni, hogy baj van egyes helyeken. Tétessék kötelességévé tanügyi bizottságunknak, hogy a baj orvoslásának gyógyszeréről gondoskodják s az a kálvinista szellem, mely mindenha dicsekedésünk s érdemünk volt, ne váljék csak a múlt hangosan beszélő emlékévé.

Várjuk konventunktól azt is, hogy domesztikánk fejlődésének, gyarapításának eszközeiről is gondoskodják, főleg pedig azt kívánjuk, hogy a szétforgácsolás munkáját hagyja abba, s olyan irányban vezesse a segítségadást, a mely csakugyan talpra állítja a szegény egyházakat s ne csupán a pillanatnyi zavar megszüntetését eredményezze.

Jó reménységgel vagyunk különben eltelve ez úttal konventünk munkálkodása iránt, mert abban a meggyőződésben élünk, hogy egyháztársadalmunk aggasztó jelei ellenállhatlan hatást gyakorolnak vezetőinkre. Ha a jelek nem csálnak, az 1897-iki konventről elmondhatjuk, hogy megértette a magyar reformátusok szavát s a tűz-keresztységnek heve áthatván, maradandó nyomokkal jelöli meg munkásságát. — Ugy legyen!

— n.

Pár szó az abaúji indítványhoz.

Mindenekelőtt köszönetemet fejezem ki Gömöri Simeon urnak, hogy az abaúji egyházmegye indítványát s annak általam történt indokolását nemcsak figyelmére méltatta, de e lapok 11-ik számában megjelent cikkének elején azt is elismerte, hogy az indítvány első részének szellemével és lényegével egyetért.

Köszönettel tartozom továbbá azon észrevételeiért is, melyekkel a dolog praktikumát kísérte; bárha cikkének ezen részében nagy sajnálatomra nem tartotta meg azt a szigorú tárgyilagosságot, amelylyel én az indítványt indokoltam s a mely tárgyilagosságot komolyság minden ily természetű ügy megbeszélésénél kívánatos. Ennélfogva, ha jelen felszólalásom folyamán magam is vétenék némileg a szigorú tárgyilagosság követelménye ellen, igen kérem a t. olvasókat, hogy ezért ne csekélységemet, de G. S. urat okolják, akinek sajátos érveléseire a megfelelő hangot voltam kénytelen használni.

De térjünk az ellenvetésekre. G. S. úr „az új lelkeszek segélyezésére kijelölt forrást sem helyesnek, sem hozzáférhetőnek, sem elegendőnek nem tartja.“

A részletes kifejtést azonban megfordított sorrendben végzi G. S. úr. Először arról beszél, hogy az indítvány „az új papok segélyezésére olyan forrást ajánl, a mibe jó, ha 10 éven át gyülemlik 100—300 forint.“ Bevezetésül rám olvassa a „Prot. E. és Isk.

Lap-ban pár héttel ezelőtt tett azon nyilatkozatomat, hogy a pénzügyi dolgokhoz keveset értek s nagy kegyesen kimondja, hogy ezen szerény vallomásom csakugyan helyes önismereten alapul. Nem tagadom, sőt ismétlem, hogy pénzügyi ösmereteim igen csekélyek; számtani tudományom — ma már — alig terjed túl a négy alapművelet határain. de úgy látom, és pedig nagy sajnálattal s nem kevés csodálkozással látom, hogy G. S. úr e téreni jártassága még az enyémnél is jóval csekélyebb.

Ő ugyanis mindig arról beszél, hogy Gömör meg Abauj mennyit adhat a gyűléstartó egyháznak; pedig itt nem ez a kérdés, hanem az:

1. hogy mennyi van ma az illető egyházmegyék gyűléstartási pénztárában?

2. hogy mennyi az az összeg, melyet az egyházak e címen évenként fizetnek?

Ha e két kérdésre keresünk feleletet, egész más képe alakul a dolognak, mint amilyet G. S. úr a maga álláspontja érdekében rajzolt. Abaujról például biztosan tudom, hogy a ker. gyűlési pénztár állaga jelenleg felül van az 1000 forinton; az egyházak évi járuléka pedig a 100 forintot felülhaladja; tehát az abauji ker. gyűlési pénztár a mai napon több mint 160 forint évi jövedelemmel rendelkezik s ha az indítvány megvalósulhatna, egy-két év múlva az egyházak minden újabb megterhelése nélkül évenként 200 forintot fordíthatna egyházmegyénk az új lelkészek segélyezésére!

De a statisztikának és a természetnek törvényeit sem jól ösmeri G. S. úr. Azt állítja, hogy „Abaujban két és fél papi állomás jöhet üresedésbe évenként, 16 év alatt kerekszám 40.“ Tessék csak megnézni az országos lelkészi gyámintézet előmunkálataiban az idevonatkozó adatokat, (kivonatban megtalálhatók a „Prot. Szemle“ VI. évfolyamának 332. lapján is,) ezekből nyilvánvaló, hogy 1883-tól 1892-ig 1975 lelkészből 499 halt meg, vagyis a lelkész-halálozás tíz évi átlaga 25.2%, egy évi átlaga tehát 2.52% vagyis nem 74, de 100 lelkészre esik „két és fél papi állomás megüresedése.“

Aztan meg Abaujban nem 74, de fájdalom csak 69 rendes lelkészi állomás van, az ennek megfelelő halálozási szám 1.63, vagyis két év alatt három lelkészi állomás ürül meg a 10 évi átlag szerint. Ennek a számításnak helyességét a közelmúlt meglepően igazolja, azon öt év alatt, mióta kassai pap vagyok, 7 egyházmegyebeli lelkésztársunk költözött jobb hazába. (163 ötször véve 8.15.)

Ezen egyszerű számadatok után, azt hiszem, joggal állíthatom, hogy az abauji egyházmegye ker. gyűlési pénztára, az eddigi járulékok fentartásával, már ma megbírná az új lelkészek 100 frttal való segélyezését s emellett még gyarapíthatná tőkéjét s ez által időnként emelhetné a segélyt.

Hogy állanak a többi egyházmegyék ker. gyűléstartási pénztárai, megvallom, nem tudom; de azt az állítást mégis bátran kimondhatom, hogy a többi egyházmegye is, a mennyiben jelenleg nem bírja meg az illető pénztár a terhet, több-kevesebb év alatt feltétlenül elérhetik az abauji állapotot s minden nehézség nélkül segélyezhetik új lelkészeiket, egyelőre 100—100 forinttal. Jobb későn, mint soha; egyszer meg kell kezdeni a tőkegyűjtést, mert mentől később kezdjük meg, annál később jutunk a célhoz!

Ennyit az indítvány pénzügyi oldaláról, melyet talán most már G. S. úr sem lát oly kicsinyes, sőt nevetséges színben, mint amilyenben azt feltüntetni igyekezett.

A másik két ellenérvvel nem szükséges i y hosszasan foglalkoznom. Ami azt illeti, hogy a kijelölt forrás nem hozzáférhető, hogy t. i. az egyes egyházmegyék még a vándor-gyűlések megszüntetése esetében sem igen engednék meg gyűlési pénztárukat az új lelkészek segélyalapjává átváltoztatni, mert annyi sok kiáltó szükség várja a kielégítetést: részemről nem oszthatom G. S. urnak ezen aggályát, mert sokkal jobb vélemény-nyel vagyok az egyházmegyék felől. Világért sem azt várjuk mi, hogy a kerület parancsoljon e tárgyban az egyházmegyékre, mi az egyházmegyék autonóm és spontán elhatározására számítunk; ámbár az előbbi mód sem lenne nálunk egészen példátlan.

Végezetre: a mi a forrás kijelölésének helyességét illeti, e tekintetben is ellene mond az indítványnak G. S. úr. Szép és lelkes szavakkal kel védelmére a vándorgyűléseknek s egész felháborodással kérde, miért kongatom felettök a halálharangot, miért zavartam meg egy eldobott kővel ezt a mostani, körültekintéssel teremtett és teljes megnyugvásra szolgáló helyzetet? A vándorgyűlésekről zengett apologiájának csak egyetlen fogyatkozása van. Nem vette tekintetbe, hogy én a vándorgyűléseknek általában véve épen nem vagyok ellensége, csak mint *rendszerezéseket* óhajtom azokat megszüntetni. A Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Prot. Irodalmi Társaság, a Tiszántúli Lelkészi Értekezlet igenis tartanak vándorgyűléseket az esetben, ha e célból bizonyos várostól, egyháztól vagy testülettől meghívást nyertek, de sohasem *következés vagy kivétel szerint*. „Ha az egyes egyházak vagy egyházmegyék, valamely kiváló ünnepélyes alkalomkor az egyházkerületi közgyűlést meghívják és kedves vendégekül fogadják, az ilyen vándorgyűléseknek kétségen kívül megvan és mindig meglesz sok rendbeli áldásos hatása.“ Ezt írtam a 7. számban, ezt vallom most is; ha így gondolkozik G. S. úr, ne féljen, hogy az általam feldobott kő az ő fejére esik. Különben magam részéről a *kötelező* vándorgyűlések mellett felhozott legszebb érveket is elégteleneknek találom a többi négy testvérkerület gyakorlatával szemben; mert én nem élek abban a boldogító, de veszedelmes hitben, hogy csak mi tudjuk és cselekedszük a jót, ők pedig (legalább e tekintetben) nagy tévedésben, sőt mulasztásban leledzenek.

Végül még egy megjegyzésre akartam reflektálni, mely G. S. úr cikkének Achilles-sarkát képezi. Azt mondja ugyanis, hogy az általam hangoztatott elv: „a ki a célt akarja, annak az eszközt is akarnia kell“, nem kálvinista elv, hanem más, közel álló ehhez, amit így szoktak kifejezni, hogy a cél szentesíti az eszközöket.

Tehát a kálvinista elv közel áll a jezsuita elvhez?! (Ezt G. S. úr mondja!) Dehogy áll közel, csak ő akart engem egész keresztyéni szeretettel közel rokonságha hozni a jezsuitákkal, elvemet a jezsuiták elvével. Nagyon felháborodtam volna ezen a jóakaraton, ha a „Prot. e és isk. lap“ legközelebbi (11.) számában meg nem pillantom *Lic. Rácz Kálmán* cikkében (164. lap) a következő szavakat: „*Amde a ki a célt akarja, akarnia kell az eszközöket is.*“ Így már egészen nyugodt vagyok; ha nekem nem hitte el G. S. úr, a sárospataki főiskola egyik kiváló volt növendékének bizonyára elfogja hinni, hogy az az *őségi logikai elv* annyira nincs rokonságban a jezsuiták moráljával, hogy a kettőt csak az elfogultság vagy a roszakarat tudja egymással összekötni.

Révész Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó az oknyomozó magyar történelem megírásához.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ e b. lapok mult év-folyama 47-ik számának hírvonatában a gymn. VIII-ik osztálya számára kézikönyvül alkalmazandó oknyomozó magyar történelem megírására pályázatot hirdetett.

Őszinte örömmel üdvözljük az irodalmi kör tiszteletreméltó tevékenységének ez újabb tanujelét, melynek méltó sikere remélhetőleg hivatva lesz arra, hogy ily nemű magyar-történelmi kézikönyveink hiányait úgy a szoros értelemben vett pragmatikus eljárás, mint az ennek keretén belül megengedett protestáns szellem szempontjából valóban pótolja: mindazáltal nem mulaszthatjuk el, hogy egyrészt a megíratásra vonatkozó eljárás, másrészt jelen körülményeink tekintetbe vételével e tárgyra vonatkozó észrevételeinknek az alábbiakban röviden kifejezést ne adjunk.

A jelzett ügyben közzétett pályázati hirdetés a mű készítésénél szemelőtt tartandó irányelvek részletesebb feltüntetésének mellőzésével, egyszerűen csak annyit jelez, hogy az arra vonatkozó szaktanári véleményt az Irodalmi kör a pályázni szándékozók kívánságára megküldi.

Protestáns tanügyünk érdekközössége, tiszáninneni egyházkerületünk gymnasiumainak egymáshoz való viszonya mint sok más tekintetben, úgy a jól irányzott tankönyvek szerkesztése tekintetében is bizonyára kívánatosabb teszik a lehetőleg egyöntetű eljárást. Vajjon e szempontból nem lett volna-e tanácsosabb, ha a „Sárospataki Irodalmi Kör“ az irányelvekre vonatkozó szaktanári véleményt a különben is minden tekintetben szolgálatára álló „Sárospataki Lapok“-ban teljes egészében közzétette volna, hogy így esetleg hozzászólás által az egyöntetűsége való törekvés is megtalálhatta volna a maga természetes útját? Avagy ha ez talán kissé hosszadalmas eljárásnak s a kelleténél nagyobb szabású alapvetés műveletének tűnik fel: nem lett volna-e tanácsosabb a pályázni szándékozókat egyelőre csak az irányelvek beküldésére hívni fel, hogy az így beküldöttékből aztán az irodalmi kör a legalkalmasabb tervezetet tűzte volna ki a kidolgozás alapjául?

Távolról sem az illető szaktanári vélemény ellen való bárminemű kifogás, hanem tisztán csak a tanügy érdeke mondatja ezt velünk.

Azt ugyanis mindennemű Hume-Dustan-féle rendszerháború utógondolata nélkül állíthatjuk, hogy mint más téren, úgy a történelem tanítása terén is egynél több jó módszer lehetséges s ezek közül egyik éppen oly joggal igényelheti a meghallgattatást, mint a másik.

De áll ez különösen a történelem oknyomozó irányzatánál, mely éppen ilyen, a célzathoz hasonló általánosabb érdekű szolgálatánál egyáltalán nem zárkozik az egyediség által támasztott korlátok mögé, hanem a különböző módszerek egybevetésén alapuló tanulságokat szívesen fogadja.

Az emberi ész különböző, relativ irányú munkája, szellemi látóképessége szerint ugyanis egyiknek az események egyik, másiknak pedig a másik oldala tűnik fel különösebb, kiemelésre méltóbb színezetben és így az események egymáshoz való viszonyában és arányában, az azokra épített tanulságokban, a részek egymáshoz való kapcsolatában oly nehézségek merülnek fel, melyek egy jól irányzott tankönyv készítésével a

különböző módszeres eljárásokban nyilvánult irányelveknek egybevetését nagyon is igénylik.

De ha szinte a dolog eszmei oldalától eltekintünk s komoly figyelembe vesszük azt, hogy a „Sárospataki Irodalmi Kör“ az egyediség korlátainak oly tág tért biztosító „tankönyv-gyártás“ eszméjén felülemelkedve, mint testület, mint irodalmi központ teljesíti nemes hivatását: már csak ezen szempontból is meg kell alkudnia a lehetőleg egyöntetű eljárás elméletével s eljárása nem eshetik amaz említett eljárással egy elbírálás alá.

De tovább menve az egyöntetűsége való törekvés kiadandó tankönyvének minél szélesebb körben való elterjesztése céljából az Irodalmi Körnek is fontos érdeke.

A fentebb említett elv alapján ugyanis nagyon könnyen megeshetik, hogy egy másik gymn. kebelében működő szaktanár módszere nem egy lényeges vonásban lesz elütő attól, melyet a pályázati hirdetésben jelzett szaktanári vélemény alapján készült tankönyv képviselni fog: ez esetben bizonyára nem fogja azt az a másik szaktanár saját tanítványai számára alkalmazásba venni. Már pedig, ha nagyobb körben nem is, de legalább tiszáninneni egyházkerületünk gymnasiumaiban, főleg az érettségi vizsgálatokra való tekintetből is óhajtott volna az egyöntetű eljárás.

Köztudomás szerint a pótlé és javító érettségi vizsgálatok sárospataki és miskolci főgymnasiumainkban felváltva tartatnak. Ez magában véve s a szaktanár szempontjából még nem involválja a tankönyvek tekintetében való egyöntetű eljárást, mert hiszen egy szaktanár nézve egyáltalán nem lehet a legkisebb zavaró hatással sem, ha esetleg egy másik gymnasium növendékei más tankönyv alapján készülnek; de arra már mindenesetre gondolnunk kell, hogy az ily vizsgálatok rendszerint csak azon gyöngébb elemek készülttségének elbírálására szorítkoznak, kiket már maga az a körülmény is zavarba hoz, hogy ők más tankönyv alapján készültek s kik előtt készültségük leplezettségére igen egyszerű s alkalmas kibuvó az a más tankönyvre való hivatkozás. Bármiként igyekezzünk is e dolgot a tapintatos paedagógiai eljárásra való hivatkozással szépíteni: a tényleges valóság azt bizonyítja.

Protestáns tanügyünk érdekközössége: tiszáninneni egyházkerületünk gymnasiumainak egymáshoz való viszonya; a „Sárospataki Irodalmi Kör“ érdeke egyaránt igénylik tehát a kölcsönös eszmecsere alapján álló s lehetőleg egyöntetű eljárást.

Végül még egyet. Középiskolai tantervünk köztudomás szerint éppen most revisio alatt áll, s nem tudjuk, hogy az általánosan hangoztatott nemzeti elem érvényesítése céljából a magyar-történelem hány heti óraszámával fog az új tantervben szerepelni? Igaz, hogy ez a körülmény közelebből csak az államsegélyben részesülő gymnasiumokat érdekli; de éppen a fentebb említett elvek s a készülendő tankönyv szélesebb körre leendő terjesztése szempontjából kívánatos lenne, ha az irodalmi kör a mű megíratását csak a revisio után eszközölné.*

J. J.

* E közlemény írójának tiszteletreméltó felfogásában, melytől teljesen távol áll a támadásnak még csak a gondolata is, az az elv nyer kifejezést, a melynek megszívlelése igen sok tekintetben előnyös eredményt létesíthet. Ez okból tartottuk szükségesnek a közzétételt. Szerk.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság gyűlése.

Éreztük, a kik ott voltunk ezen a gyűlésen, a Lónyai-utcai ev. ref. főgimnázium könyvtári termében, hogy — tavaszodik. Vagy talán azt éreztük inkább, hogy az elvetett magnak is nehéz lehet áttörni a felette fekvő földrétegen, a pataknak sem könnyű a dolga, a míg magának medret ás s a mély álomból ébredőnek is küzdeni kell önmagával, a míg a kivezető ajtóra rátalál.

„Mi is leszen ebből? — Mintha e kérdéssel üdvözlöttük volna egymást valamennyien. A feleletet aztán megkaptuk az elnöki meleg üdvözlő szavakban, a melyeken áttört a jó reménység verőfénye, s a munka programban, a melyet ugyancsak az elnök nagy pontossággal és körültekintéssel állított össze.

„Ah, hiszen élünk!” — sóhajtottak fel a nagyobb hitűek. „Nem aludtunk-e sokáig?” kérdezték még mindig a Tamáskodók.

Tíz óra tájban lehetett folyó hó 18-án, mikor a tárgyalás megindult. Mint a jó építők, az alapvetéssel akartuk kezdeni, t. i. a ker. felebaráti intézeteken. De, mivel ezen a nálunk még — sajnos — műveletlen mezőn az előadónak nem volt mit összekalászkodnia, rátértünk a népiskolai ügyekre.

Az az, hogy nem tértünk még rá. A bizottságnak egyik kiváló s tapasztalatokban, tanultságban gazdag tagja megállított bennünket, hogy tisztázzunk csak elébb — legalább úgy magunk között — hogy mit is akarunk hát igazán? Eszméltető, lelkes, a multba visszatekintő s annak dicsőségesen boldogan merengő felszólalása alkalmat adott többeknek a cél tisztázására s míg eszme-eszme után villant elő s bajaink az egész hosszú vonalon nyilvánvalókká lettek: sajnálni kezdtük az elmulasztott időket, a melyek alatt az országos tanügy vezérletéből kiszorítottunk. A szép és lelkesítő eszmecserének az lett a következménye, hogy valamennyien élénkebben éreztük, hogy nagy feladat vár az egyetemes tanügyi bizottságra, ha multjához hű s kivált ev. ref. egyházunk feladataihoz méltó akar lenni. A legelső foktól fel a legfelsőig nemcsak az ellenőrködést, de az irányítást is kötelességének ismerte el s a szakelődőket ilyen természetű munkálkodásra hívta fel.

H. Kiss Kálmán, a népiskolai ügyek nagy buzgó-ságú előadója most már szóhoz jutott. Előbb általános-ságban ismertette a népiskolai törvény revisiójára írott munkálatát, annak szerkezetét, irányelveit, majd a részletekbe is belevezetett bennünket. Nemcsak a törvényre, de annak revisióját sürgető s irányítani akaró törekvésekre, (egyes művekre, tervezetekre) is kiterjeszkedett s azok bírálataba is belebocsátkozott. Hosszabb eszmecsere támadt e munkálat felett is, a melynek az lett a vége, hogy a szakelődők a szakkörüket érdeklő törvény s tanterv revisióját stb. memorandumszerűleg dolgozzák fel. A munkaprogramm keresztülvitele körül új világosság támadt.

A népiskolai törvény és tanterv revisióját s ezzel összekötve a tanítóképezdei oktatás s tanító-képesítés újabb átnézését is szükségesnek ismerte el a tanügyi bizottság. Az előadó az utóbbit már el is végezte, — az állami szabályzat felülvizsgálásával és a mi érdekeink szerinti pótlásával s javításával. Az így kijavított állami szabályzat néhány példányát — hozzászólás végett — az érdekelt tanító-képezdekhez fogja leküldeni. A tanító-képezdei tan-

tárgyak között egészen időpusztítónak látszik a német nyelv, a melylyel távolról sem érhető el az az államilag kitűzött cél, hogy a leendő tanárok legalább a könnyebb irányu paedagogiai német műveket eredetiben olvassák. De paedagogiai irodalmunk eléggé bő és értékes is arra, hogy a magyar tanító abból tájékozást merítsen s tudományos színvonalát megtartsa s ismereteit gyarapíthassa.

Egy makói eset alkalmából szükségessé vált az állami intézkedésnek a mi egyházi törvényünk 433. §-val való összemérése, a tanító-özvegy és tanító-árvák javadalma-zására nézve. Mivel a tanügyi kormány, a mi törvényünkkel szemben a maga, kissé kedvezőbb természetű szabálya szerint döntött, kíváncsúnak látszik a két eljárás közti különbség megszüntetése. E tekintetben az egyetemes konvent van hivatva határozni, miért is ezt a kérdést odatette az egyetemes tanügyi bizottság.

Az erdélyi testvéreknek a kolozsvári főgimnázium mellett négy osztályú népiskolájuk van. Ennek vallás-oktatási tantervét felterjesztette a kerület s az a rendes népiskolák tervétől némileg különbözik. Kiküszöbölhetőnek tartja ugyanis a szoros értelemben vett dogmatikát, a mit a bibliai történetek tanításával különben is szerencsésen lehet pótolni. Az előadó nem osztotta az erdélyiek nézetét, a tanügyi bizottság pedig az egész ügyet visszateendőnek vélte a kerülethez, a melynek az említett négy osztályú progimnázium egyik olyan specialitása, a mely az egyetemes tanügyi bizottság bírálata alá nem tartozik s különben is, mint törvényen kívüli intézmény, mielőbb megszüntetendő.

A tanítói korpótlékokért február 28-ig kellett az egyházközségeknek jelentkezni. E tekintetben zürzavarok mutatkoznak, miért is konventileg volnának a kerületek utasítandók, hogy világosítsák fel a bizonytalankodókat a korpótlékokkal járó esetleges jogvesztés felől s figyelmeztessék őket, hogy csak a legnagyobb szükségben folyamodjanak a korpótlékokért.

Általában szomorú tüneménynek tartja egyetemes tanügyi bizottságunk, hogy az államkormányának bármely ajánlatát két kézzel sietnek megragadni még jobb módu gyülekezeteink is.

A tanító hiányt — az újabb kimutatások alapján — szintén feltűntette a népiskolai ügyek szakelőadója. Ma sem mutatható ki biztosan az összeg, miért is a konventi jegyzőkönyv (1896) 69. pontjában említett rovatos táblázat mintáját is elkészítette, a melynek betöltése sok értékes adattal fogja majd a szakelőadó munkáját megkönnyíteni s népiskoláink képét megvilágosítani. E rovatos ívek 3 évenként legalább egyszer lesznek kitöltendő, hogy a tanügyi bizottság 3 éves mandátuma alatt, egyszer lehetőleg biztos tudomást szerez-hessen a népiskolákról s biztos tájékozást nyújthasson a konventnek is.

A második napot főleg a gimnáziumi, vagy középiskolai ügyek előadójának, Váró Ferencz nagyenyedi igazgatónak előterjesztései foglalták le. Sok fontos kérdésben referált kiváló ügyszeretettel és szakértelemmel. A vallás-oktatás sorsa iránt meleg érdeklődést tanúsított. Módozatokat keresett és ajánlott arra nézve, hogy miként lehetne valódi katekhetákat képeznünk az államsegélyes ref. középiskolák számára, t. i. hogy tanári diplomával ellátott egyéneknek az egyetemek helyén lévő theol. akadémiákon módot nyújtanának a katekhetai képzettség elsajátítására; vagy pedig katekhetáinkat bírnók rá a középiskolai tanári oklevél megszerzésére, hogy így lehetőleg minden intézetben volna olyan emberünk, a ki — ha szükség — a vallásoktatás gondját magára vehetné és e téren szakszerűen működhetné. Így elérhetnők azt is, hogy katekhetáinkat némely diploma-imádó kollegáik

nem kicsinyelnék — boldog önteltséggel. Az erdélyi és dunamelléki kerületek felhivandónak vélte, hogy e tárgyban nyilatkozatot tegyenek s bizonyos kedvezményekről gondoskodjanak. Véleményét a bizottság — hosszabb vita után — elfogadta s a konventre terjeszti. Az állami intézetekben tanító katekheták díjazására — a tiszántúliak felterjesztésére — kimondta tanügyi bizottság, hogy óránként legalább 40 frttal díjazandók az állam részéről. Ez a kívánság is a konvent elé kerül.

Az állami kiküldöttekkel szemben tanusítandó eljárásra nézve (konv. jk. 65. sz.) a kerületektől beszerezett adatok nyomán, az eddigi utasításokhoz több módosítást ajánlott, a melyek hivatva lesznek egyes kormányképviselők tulságoskodását korlátozni. Az igazgató nélkül sem a tanintézet általában, sem annak egyes részeit, vagy épen a tanításokat, nem lehet a kormányképviselőknek meglátogatni s a tanítási órákon való kérdészködésre sem érezhetnek jogot stb. A konvent fogja ez utasítást általánosan kötelezővé tenni.

Az érettségi vizsga szempontjából felmerült újabb kívánságokkal s felsőbb helyen is tervezett módosításokkal is foglalkozott szakelőadó, szintén a különböző intézetek véleménye nyomán. Kimondta a tanügyi bizottság, hogy 1. a jeles tanulók nem menthetők fel a szóbeli vizsga alól; 2. latinból valamely classicus szerző művének egy-egy részlete veendő fel magyarra való lefordítás és esetleg magyarázattal való kísérés végett; 3. a magyar történelemmel összekapcsolandók (néhol — úgy látszik nem így volt!) a megfelelő világtörténelmi mozzanatok s a geographiai ismeretek is megkövetelendők! 4. A VIII. osztályt elvégzettek általában érettségire bocsátandók, ha az illetőknek úgy tetszik; tehát a *szokásos tanácsolís* a gyöngébbekkel szemben is elhagyandó. Javasolja tanügyi bizottság, hogy érettségi vizsga csak azoktól követeltessék, a kik felsőbb iskolákba kíváncsoznak; bizonyos pályákra (gyógyszerész, gazdaszat stb.) elegendő legyen a VIII. osztály elvégzéséről nyert bizonyítvány.

A kifejlődött vita sok jó gondolatot felvetett az érettségi vizsgálatokat illetőleg; p. o. hogy azt csak egyedül tegyék le a felsőbb iskolákba menendők, hogy tehát ezekre nézve a VIII. osztály vizsgája és az érettségi összeköttesek; továbbá, hogy ha a két vizsga megmarad, akkor közöttük nagyobb időköz állapítandó meg s hogy mely írásbeli dolgozat gyöngesége legyen döntő az elutasításra stb. . . . Ezek a gondolatok mind a szakelőadó figyelmébe ajánlottak, a ki a tanterv-revisióval kapcsolatban lesz hivatva azokat felhasználni.

A magyar irodalom-történet tanítását az államsegélyes gimnáziumokra is ugyan oly módon kívánja tanügyi bizottság kiterjeszteni, a mint az a saját felekezeti iskoláinkban történik. Érvelésével azt hisszük — győzni fog!

Az évharmados beosztást (a mi miatt a sárospatakiak nyugtalankodtak) a tanügyi bizottság sem tartja szerencsésnek s úgy hiszi, hogy az egyes intézetek fenhatósága azt saját jogkörében is megszüntetheti. Kiadta azonban a kérdést a szakelőadónak, hogy az összes ev. ref. középiskolák tanár karainak véleményét szerezzé be e tárgyban s jelentését legközelebb terjesztsze a bizottság elé.

Az utazási kedvezmény megadása a konvent utján fog kérelmeztni. Érdekes tudni való e tárgyban, hogy az államsegélyezett gimnáziumokhoz államilag kinevezett tanárok az utazási kedvezményt is élvezik, de a velők kényszer-házasságban élő tisztársaik nem. Ezeket aztán — ezért is — hajlandók némely szerencsétlen specíesek a közszellem dicsőségére — *lenézni!* Így mondják, de ne higyjük el, hogy igen nagyon fel ne háborodjunk!.

Sepsi-Szent-György, Szász-Város, Csurgó, Halas, Hajdu-Nánás, Rimaszombat gimnáziumai részint államsegélyért folyamodnak részint már megkötött, vagy kijavított szerződéseiket terjesztették fel a konventhez — továbbítás végett. Az egyetemes tanügyi bizottság nagy gonddal volt arra, hogy ez intézetekben a vallástanárr állása s jogai kellőleg vannak-e biztosítva, t. i. teljes jogu rendes tanároknak vannak-e felvéve? Így történt aztán, hogy a rimaszombati megosztott (két lelkes közt) vallástanárságot nem fogadhatta el törvényszerűnek s e miatt a szerződés megerősítését sem ajánlhatta.

Az államsegély-kérők közt ott volt a szathmár-németi leánynevelő-intézet is 3700 s néhány frt évi segéllyel — úgy látszik — tudna boldogulni abban az ellenséges vizektől ostromolt várban. A tanügyi bizottság, miután valami praecedens is van már (egy róm. kath. zárda segélyezése! . .) szívesen ajánlotta a másként boldogulni nem tudó s fontos hivatású intézetet a konvent figyelmébe.

A gimn. tankönyvek átnézése közben azon ütődött meg a szakelőadó — és méltán — hogy bizonyos tárgyakra bizonyos intézetekben többféle tankönyv s illetőleg több író műve van alkalmazva, holott egy-ugyanazon írók művei is alkalmazhatók volnának. Így p. o. a természetrajzra Buza, Paszlavszky és Róth művei stb. E tanügyi szempontból is visszás eljárásra az illető intézetek tanári karai figyelmeztetendők lesznek.

Már a felsoroltakból is látszik, hogy a középiskolák szakelőadója fáradságos munkát végzett s beválik jó magvetőnek épűgy, mint a népiskolai ügyek képviselője. De az említettek felül összeállították mindketten nagy részletességgel, saját munkaköreik feladatait is, megfelelő rovatos táblázatokkal, a melyekkel iskoláink multjához is hasznos adatok lesznek összegyűjthetők a mellett, hogy a jelen képét is hiven fogják feltüntetni s az u. n. összhangzatos vezetéshez a nélkülözhetlen alapot fogják képezni. A ref. tanügy leendő történetírója hálás lehet majd, ha a lelkes előadók terve valóra válik.

Részben szintén a második, részben a 3-ik napon került elő a theol. akadémiai ügyek előadójának egy pár kisebb rendű dolgozata. A konventi jk. 63., 64. pontjai szerint a lelkészsképesítő bizonyítványok általános osztályzatának megállapítási módjáról és a gimn. vallástanárok qualificatiója és képesítése felől kellett javaslatot készítnie, a mellett, hogy saját feladatait szintén körvonalozta. Az elébbire nézve kimondatott, hogy a lelkészsképesítő vizsgákon jeles csak az, a kinek legfőlebb egy jó tanjegye van; jó csak az, a ki két kielégítővel szemben legalább ugyanannyi jelest, vagy jeles és jó vegyes vagy általában jó tanjegyek mellett legfőlebb egy kielégítő tud felmutatni; a kisebb értékű tanjegyek tulajdonosai kielégítő osztályzatúak. Az írásbeli dolgozatok tanjegye szintén beszámítandó. A gimn. vallástanárságra két jeles lelkészi-bizonyítvány, vagy ennek hiányában theol. magántanári vizsga képesít. Rendes vallástanárok csak ilyen bizonyítványokkal alkalmazhatók.

A theol. akadémiai tanterv revisioja alkalmával, a mely már nem késik soká, abban a gimnáziumi vallás-oktatás módszertanának is helyet fog kérni a tanügyi bizottság.

Az előadó ügykörére vonatkozó rövid javaslat (5 pont) szintén elfogadtatott s az — a változtatni valók megváltoztatásával — a jogakadémiákra is kiterjesztetik. A jogakadémiai ügyek előadójává Dr. Ballagi Géza, sárospataki jogakadémiai tanár választotta meg a bizottság s tekintettel a theologiai és jogakadémiákat érdeklő miniszteri tervezetekre, de tekintettel az ezek egy része

felől uralkodó tájékozatlanságra is, felhivattak az érdekelt előadók, hogy a nevezett intézetek anyagi és szellemi ügyeinek állásáról az augusztus hóban összehívandó tanügyi bizottsági gyűlés számára az összes intézetektől beszerzendő adatok alapján memorandumszerű dolgozatot készítsenek. Tudni szeretnék némely bizottsági tagok, hogy van-e — kivált a jogakadémiáknak — komolyan számbavehető anyagi alapjuk s versenyképesek-e azok szellemi tőkékkel?

Az a gondolata a vallás- és közoktatási miniszternek, hogy a prot. theol. fakultás Kolozsváron volna helyén az egyetem mellett, visszatetszést szült s többen előre is tiltakoznak az ellen, hogy a prot. vallás, szemben a róm. katolikussal, provinciális vallássá degradáltság. Hivatalosan e tárgy nem került elő.

György Endre, mint a vagyoni és alapítványi ügyek előadója a maga nagy tájékozottságával egy terjedelmes dolgozatban számolt be az ev. ref. iskolai vagyon mikénti ellenőrzéséről. Táblás kimutatást készített ő is, a melylyel ez az ellenőrzés megkezdhető s komolylyá tehető. Munkáját általános helyesléssel fogadta a bizottság, de azt az indítványát, hogy a vagyoni ügyek ellenőrzése bizassék az előbb említett szakelőadókra, a kiknek az szintén ügykörükbe tartoznék, egyelőre legalább nem volt hajlandó magáévá tenni, sőt inkább kérve kérte György Endrét, hogy az általa kezdeményezett alapokon indítsa meg a vagyoni és alapítványi ügyek ellenőrzését.

Nevezetes s még eléggé alig is méltányolható lépése a tanügyi bizottságnak, hogy új szakelőadói állást szervezett, a melyre *Kérészy Barna* tiszánánai lelkész választotta meg. Feladata lesz a nem felekezetünkbeli iskolákban a saját gyermekeink vallás-erkölcsi oktatásának figyelemmel kísérése, a szétszórta csontoknak az egyház szempontjából való ellenőrzése, sőt ezen felül is valami, a mit az idő fog világossá tenni és értékesnek bizonyítani.

Tanácskozási ügyrendül elfogadta bizottság a konventét, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte, az elnökhöz és jegyzőhöz Szász Károly, György Endre és Váro Ferencz tagokat, a jegyzőkönyv kinyomtatását pedig rábízta az elnökre, felhatalmazván őt — a konvent beleegyezésével — arra, is, hogy a szükséges költségekről a tiszántúli kerület szívéssége folytán gondoskodhassék.

Mire szombaton egy óra tájban a gyűlés véget ért, azzal a hittel köszöntöttük egymást, hogy az egyetemes tanügyi bizottság csakugyan feltámadt. Az elnök meleg szavakban köszöntö meg a tagok kitartó buzgóságát, s különösen a szakelőadók ügyszeretetét, a kiktől várja a tanügyi bizottság sorsának fellendülését s egész ev. ref. egyházunkra nézve áldásos tovább-fejlését. Az elnök példás ügyvezetését, tapintatát. Szász Károly püspök méltányolta, önmagának is gratulálván a miatt, hogy a bizottság múlt évi megalakulásakor az elnökséget nem fogadta el.

Legyünk a legjobb reménységgel s kívánjuk egész anyaszentegyházunk javáért, hogy az elnök, szakelőadók s az egész bizottság munkáján láttassék meg az Isten lelkének ereje!

R. Gy.

IRODALOM.

* „A Prot. Szemle“ ez évi III. füzetében Stomp László folytatja Melanthonról írott tanulmányát s Csiky Lajos az állam és egyház közti viszonyt tárgyaló értekezés dolgozatát. Ezekon kívül Jausz Vilmos adja a második közleményt Coméniusról, ismertetvén a nagy

paedagógus nézeteit a felső oktatásról s egy névtelen írja meg érdekesen a szabadszolgálat s a protestantizmus egymáshoz való viszonyát. Hazai szemle, hazai s külföldi irodalmi ismertetés zárják be a füzetet, mely szigorúan tudományos tartalmú.

* **Beköszöntő egyházi beszéd** elő- és utóimádsággal, Irta s Tiszafüreden 1896. dec. 6-án elmondta *Csánky Benjámin* ev. ref. lelkész. Ára 10 kr. A Ján. 21., 12—17. versei alapján írt beszéd, a melynek témájául az a tétel szolgál, hogy ő maga nyáját szeretetből akarja legeltetni, felosztása pedig ez: 1-ször szeretetből akarja lelki eledellel táplálni, 2-or szeretetből vezérelni; — határozottan elűt a szokásos beköszöntő beszédek egyhuron való pendülésétől. Szigorú szövegszerűség, szigorú, szinte a betűhöz való hűségig menő írás-élvűség, mélyen, sokszor halmozottan és idézetekkel terhelt járó gondolatmenet, a szeretet mindenekre elégséges voltában vetett rendithetetlen hit, éles látás, lefegyverzésre és megnyerésre egyaránt alkalmas ügyesség, az üres hangzatoság gondos kerülése jellemzik e beszédet. A szerző, mint maga mondja, „prófétája, angyala akar lenni gyülekezetének.“ Adja isten, hogy úgy legyen! Utóimádsága szép és lendületes; az előimádságot azonban jobb lett volna az asztalfiókban marasztalni. ns.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Első nyilatkozat a sárospataki főiskola államsegélye ügyében.** Egyházkerületünk tudva-levőleg fölhívta az egyházmegyét, hogy elvi szempontból nyilatkozzanak, vajjon a sárospataki főiskola gimnáziumában a parallel osztályok felállíthatása érdekében szükséges-e az államsegély vagy nem? Nyolc egyházmegyénk közül a felső zempléni nyilatkozott legelőször e hó 25-én tartott közgyűlésében, kimondván: hogy az államsegélyt nem tartja igénybe veendőnek.

— **Halálozás.** Egyházkerületünk miskolci főleány-növeldejének halottja volt a múlt héten. Egyik legkedvesebb növendéke, a 12 éves *Szakall Laura* hagyta itt e földi hazát. Az ártatlan lélek porhüvelyét lerázva égbe röppent, hol boldogság honol. Legyen emléke áldott!

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület Névkönyve 1897-re.** Megjött hozzám is a legközelebb megjelent és forgalomba hozott Névkönyvnek egy példánya. Nagy érdeklődéssel néztem azt végig, s teljes meglepéssel mondtam ki felte, mondom ki itt is szerény ítéletemet: jól és pontosan van egybe állítva, az egész minden méltányos igényt kielégít s megérdemli érte úgy az intéző kör, mint különösen a gyors és ügyes kezű szerkesztő hálánkat és elismerésünket. Nem is látom szükségét itt a részletes bírálatnak vagy a számok beszéltetésének. Teheti ezt otthon ki-kí magának. A vagy tenni fogja talán e helyen is más, a ki ezt szükségesnek véli. Én csak egy pár általános rokon óhajtnak kívánok alkalmilag kifejezést adni. Mivel hogy megtalálta emberét a Névkönyv, reményleni, sőt még kívánni is lehet, hogy már ezután jönni fog a Névkönyv, mint a Naptár évről-évre. Jó volna tehát én úgy gondolom és óhajtom, ha állandóan egy lap naptári tábla mellett hozna minden évi folyam egy egyház-iskolai történetet az erdélyi okos gyakorlat szerint. És pedig az első évi dióhéjban az egyházkerületét, úgy sorban az egyházmegyék s nagyobb egyházakét. Kínos dolog nálunk ez az „*egyházkerület történetének*“ megírása. Már a 40-es években az akkor nagy jövőjű *ifj. Hegedüs László* vállalkozott erre. Beletört a kése. Mintegy évtized előtt az egyházkerületi világi főjegyző lett ezzel megbízva, vállalkozott

is rá. Ezt is elfújta a szél. Hát ha elfújta, és még ma sem vette e nagyon szükséges feladat megoldását valamelyik szakemberünk kezeibe, legalább tehát ideiglenesen az érintett úton lásson a közönség egy kis sikert. Még fontosabb ennél az az óhaj, melynek eszme és tárgy rokonságánál fogva itt kifejezést adni bátorodom. „Egyetemes névtár az ev. ref. magyar anyaszentegyháznak.” A debreceni zsinat után Tóth Sámuel jeles tudósunk által szerkesztett névtár a maga idejében megfelelt feladatának. Maradandó becse megvan, de végre is elévült. Az élet követelése az lett volna, hogy minden ötödik, legkésőbb tizedik évben új névtár készítenék. Menthethetetlen mulasztás, hogy ez meg nem történt. El lett szalasztva a budapesti zsinat s a millennaris nagy nemzeti ünnep! Munkálják azok, a kik tehetik, hogy az 1898. szintén nagy események jubilláris emlékére helyrehozza e részben mulasztásunkat. Ismételem az óhajást: „Egyetemes Névtár az ev. ref. magyar anyaszentegyháznak!” — I.

— **Doktorrá avatás sub auspiciis regis.** A kolozsvári egyetemen márczius 21-én nagy ünnepély volt. Kolozsvári Bálintot jogtudorrá avatták Zsilinszky Mihály kultuszminiszteri államtitkárjelenlétében, aki a kitűnő ifjunak a király ajándékát, egy drágaköves gyűrűt adott át. A kitüntetett ifju Dr. Kolozsvári Sándornak, a nevezett egyetem köztisztviselőjében álló tanárának s ref. egyház-társadalmunk kiváló tagjának a fia. Az édes atya örömeiben mindnyájan szívesen osztozunk, kívánván, hogy a fiu méltó legyen az apához.

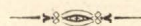
— **Az angol pápisták látomásai.** Az erősen prot. érületű angolok között nem kis megbotránkozást keltett a pápai áldással dicsekvő „Fedeltá” c. lapnak az a koholmánya, mely szerint a windsori királyi lakban kísértetek járnak s Viktória királynő s családjának vele levő tagjai a legnagyobb rémületben vannak. A nevezett lap tudja, hogy a kísértetek azért járnak a windsori kastély folyosóin, hogy a királynőt rabirják az általa a r. katolikusok ellen véghez vitt törvénytelen (!) cselekedetek jóvátételére. Különösen akkor jelennek meg a kísértetek, mikor a prot. katonák felváltják az őrségen a r. kath. katonákat. — Bizony nagymérvű észbeli gyengeség kell az ilyeneknek komoly állításához.

— **Mire nem használhatók a szentek képei?** Hogy a babonáságot r. kath. atyáinkfiainak vezetői nem kis mértékben szokták kultiválni, az köztudomású dolog. Hanem azért kissé meglepő az az eljárás, a melyet egy indiai missionáriusról írnak, a ki Pondicherpben bement egy házba s három kolerás beteget találván benne, így szólt nekik: ezek a bálvány istenek, a melyeket itt tartotok, nem mentenek meg a haláltól, vessétek ki az utcára azokat s fogadjátok el, a mit én adok nektek; ez a szentszívnek a képe, ez megszabadít a haláltól, biztosítalak benneteket! . . . A bálványok kirepültek, a szentszív foglalta el helyüket, s más nap reggel a betegek meggyógyulva keltek fel. — Vajjon nem önként támad-e felilyenek hallásakor ez a kérdés: ugyan micsoda különbség van a pogány bálványok s a r. kath. szentképek között? . . .

— **Felolvasásokat tart a bőjti időszakban,** márczius 6., 13., 20., 27., április 3. és 4. napjain a pozsonyi theol. akadémia tanári kara, még pedig, a mint a beküldött meghívó mutatja, változatos s gazdag műsorozattal. A felolvasók között egy nő is szerepel, *Gaal Mózesné* s egy ref. lelkész: *Balogh Elemér*. Gratulálunk a kezdethez s a legszebb sikert kívánjuk luth. kartársaink nemes törekvéseinek.

— **A német protestánsok és márczius 22-ike.** A nagy német birodalomban is szokatlan lelkesedéssel

ünnepezték meg e hó 22-ikét, mint I. Vilmos császárnak, a német birodalom mai egysége megalapítójának 100-ik születési évfordulóját. Természetesen a protestánsok körében volt a lelkesedés a legnagyobb s legőszintebb, mert I. Vilmos hithűség s vallásos buzgóság tekintetében is nagy volt. Soha egyetlen vasárnapon sem mulasztotta el a templomot; minden évben élt urvacsorájával, mert az volt a meggyőződése, hogy minél magasabb helyet foglal el valaki az állami és társadalmi életben, annál jobban kell példát mutatni az egyháziasságban. Hü vallója volt a protestantizmus magasztos elveinek, a ki megírta IX. Piusnak, hogy az evangéliumi hit, a melyet ő s alattvalóinak legnagyobb része követ, egyedül a Jézus Krisztust ismeri el közbenjárónak Isten s emberek között. — A német protestantizmusnak szolgáljon továbbra is lelkesítésül az a történelmi nagy alak, aki a császári széken sem feledkezett meg egy pillanatra sem arról, hogy ő is protestáns!

P Á L Y Á Z A T O K.

A *székely-udvarhelyi* ev. ref. kollégium főgimnáziumánál egy újonnan rendszeresített történelmi és latin-nyelvi rendes tanári szék a folyó évi egyházkerületi közgyűlésen választás útján be fog tölteni.

E tanszék évi javadalma 1200 frt alapfizetés, öt ízben járó 100 frt ötödéves korpótlék és 200 frt lakbérilletmény.

Pályázni óhajtok fölhívatnak, hogy vallásukat képesítettségüket, eddigi szolgálatukat, védkötelezettségüket és egészségi állapotukat igazoló okmányokkal fölszerelt és az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó Igazgató-tanácsához címzett folyamodványukat, a székelyudvarhelyi ev. ref. kollégium Elöljáróságához 1897. évi április hó 30-ig nyújtják be.

Csakis ev. ref. vallású egyének pályázatait vétetnek tekintetbe.

A megválasztott tanár az országos tanári nyugdíj-intézetnek jogosított és kötelezett tagja, s állomását 1897 szeptember 1-én köteles elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-tanácsától.

Kolozsvárt, 1897 március hó 15-én.

Szász Domokos,

ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,

tanügyi-előadó. 1—1

A *felsőbányai* ev. ref. fitanítói állásra pályázat nyitattik. Évi javadalom: 100 azaz száz forint lakbér, 500 azaz 500 frt készpénz havi utólagos részletekben az egyházi pénztárból a lakbérrel együtt fizetve.

Ha nőtlén tanító, 1 szobából álló lakást az iskola-épületben fűtéssel együtt használhat.

Ha családost: 32 köbmtr tűzifát kap beszállítva.

Kötelesség: 1—VI osztályból álló fiukat tanterv szerint tanítani, lelkész akadályoztatásakor a kanonikus órákra szószéki szolgálatot teljesíteni.

Pályázhatnak okleveles tanítók is. Káplán-tanítók előnyben részesülnek.

Az állás választás után azonnal elfoglalandó.

Szabályszerűen felszerelt kérvények f. évi április 15-ig a ref. lelkész hivatalához intézendők.

F.-Bányán, Szatmár m. 1897 márczius 22.

Papp Márton

főgondnok.

Nagy Lajos

ev. ref. lelkész. 1—2

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Beteg társadalom.“ *Sperdator.* — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.“ *Maklár Pap Miklós,*
Rácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula. — „A felső-zempléni egyházmegye lelkész-értekezleti gyűlése.“ *Péter Mihály.* —
„A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ *Hutka József.* — „Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése.“
R. Gy. — „Vegyes közlemények.“ — „Pályázatok.“ — „Hirdetés.“

Beteg társadalom.

A napi események változatos fordúlatai legközelebb olyan dolgokat vetettek felszínre, a melyek mélyen megdöbbsentők. Szinte eláll a lélekzetünk, a mikor napról-napra újabb meg újabb botrányok hírét halljuk, a melyek magas állású, közbecsúlással, tisztelettel körüvezett egyéneket tesznek erkölcsi halottakká. A törvényhozás háza, melyre szeretünk szent félelemmel nézni, mert ennek a boldogtalanságában is imádtott magyar hazának a dolgai intéztek benne, olyan, hogy a megundorodás érzete támad keblünkben, ha a szennyesek mosogatása tovább folyik a nélkül, hogy a gyökeres tisztogatás munkába vétetnék.

Kóros jelenségek minden vonalon! Legfőképpen pedig ott, a hol a legmagasabb helyek vannak, a hol a legnagyobbak ülnek. Betegségi tünetek mindenütt, apró falvakban, kisebb-nagyobb városokban s ijesztő a kép, melyet e jelenségek megmérhetlen mennyiségéből állíthatunk össze a jövőre vonatkozólag.

Beteg a magyar társadalom! Szervezetének alig, de alig van egyetlen része, a melybe bele ne esett volna az őrlő szű s a melyen a rombolás kétségbeejtő vonásai ne látszanának.

Becsület, önérték, tisztesség, szerénység, önzetlenség, felebaráti szeretet csak a szó egyszerű értelmében is: ma talán nem is ismerős fogalmak a magyar társadalom legnagyobb részében?! Az önhaszonlesés, a meghunyászkodás, az arcátlanúság, az ellenfél porbatiprása, sárral behányása: ezek ma a mozgató erők, a társadalmi tényezők.

Vagyon, gazdagság, földi kincs: ez a mai kor társadalmi jelszava! *Pénz s becsület*, ez nap-

jainkban az együtt járó gondolat, nem kutatva, nem keresve, hogy a pénzen vett becsület erkölcsi jellegű-e, a becsület árán kapott pénz vagyon-e hát igazán?

Üzleti szellem hatja át ezt a magyar társadalmi életet, a melyben a magasabbnak, a szelleminek is csak annyiban van értéke, a mennyiben üzletileg felhasználható. Ott van ez a szellem mindenütt s a szentségekkel is kereskedést folytat, azokat is árúcikkeknek tekinti.

Egyháztársadalmi életünk körében is olyan lehangolók a jelenségek. Vannak fel-felcsillámló tünetek, napsugaras vidékek: de olyan messze terülő sivatagok sokkal nagyobb számmal vannak, a melyeken nincs élet, nincs lelkesedés, nincs munkakedv.

Betegek vagyunk valamennyien, valljuk be őszintén. A villany korszakának kezdetén, mintha elbódult volna fejünk s a mi legkeservesebb: mintha megszűnt volna szívünk a nemesért, jóért s igazért dobogni.

De nem! Betegségünk van, de a mikor bevalljuk, hogy betegek vagyunk, már jele annak is, hogy gyógyulunk, hogy a betegség csiráit ki akarjuk ölni.

Ha tagadnók a betegség létezését, igen könnyen belehalhatnánk; beismerjük a halálos veszedelmet: a gyógyulás sikerének egyik feltételét birjuk.

Ennek a beteg magyar társadalomnak meggyógyítása a protestantizmus feladata. A római katolicizmus, a mely öncél s önmagáért mindent elsorvaszt s a beteg magyar társadalmat is eszköznek tekinti a papizmus hatalmi állásának növelésében, ez soha sem fogja azt a veszedelmet elhárítani. Hanem mi protestánsok, kiknek közöscélért van a fáradozásunk, nem magunkért

törjük össze erőinket: mi kigyógyíthatjuk a bajból a beteg társadalmat.

Hogyan?

Szigorú vallás-erkölcsi étellel!... Tisztaság minden vonalon. Az a tisztaság, a mely egyetlen foltot sem tűr el a jellemen, a mely a szep-lőlenségbe szerelmes, a szennyet pedig utálja. Egyházi és iskolai életünkben vissza kell állítani azt a szigorú mértéket, a melyet őseink gyakoroltak. Nem simaság, udvariasság kell a beteg társadalom gyógyításához, hanem az a nyakas kálvinistaság, mely török, de nem hajol s senki szép szemeiért nem palástolja a hazug s tiltott dolgokat

Vegyük kezünkbe a gyógyító eszközt s adjunk új arczúlatot ennek a nehéz betegnek, a melynek magyar társadalom a neve. A tisztességtelen életmód miatt a képe vérnélküli, sovány, sápadt: tegyük az arcát duzzadóvá, melyen rózsák nyiljanak, a tisztességes élet piros rózsái, a melyeken olyan jól esik a szemet végig futtatni.

Atyámfiak, férfiak! Fel a harcra, szálljunk szembe a beteg társadalom miazmát lehellő ré-meivel s higgyetek el: ujjászületik a magyar! Ez lesz a protestantismus nagyszerű diadala.*

Sperátor.

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tan-terv-revisió ügyében.

A sárospataki főiskola gimnáziumának tanári kara a hivatásával együtt járó kötelességeket mindenkor méltányolva és magáévá téve, a legszélesebb körű és a távolról meginduló tanügyi mozgalmakat is mindig élénk figyelemmel kísérte; közoktatásunk fejlődésének útjait lankadást nem ismerő buzgósággal kereste s a jelentkező hibáknak okait minden elfogultság lehető félre-tévével szorgosan kutatta. Munkásságának eredményeit több ízben sajtó útján is közzé tette. Az egyetemes convent is ama buzgóságát kívánta elismerni és jutalmazni azzal, hogy 1891-ben a gimnáziumi tanterv átné-zésével bízta meg.

Többszörös kötelessége érzetétől sarkalva, ezen tradi-tióknak kíván hódolni a gimnázium tanári karának mai nemzedéke is akkor, mikor a cultusministeriumtól föl-vetett tanterv-revisió kérdésében, tapasztalatokon és hoszas gondolkodáson alapuló meggyőződésének kifejezésével a tanügyi közvélemény kialakulásához, legjobb belátása szerint igyekszik hozzá járulni.

Munkára hívó tradícióink azonban nemcsak főiskolánk falai közül intenek felénk. A magyar protestáns egyházak iskolázásának egész multja az erkölcsi kényszerítés erejével nyomakodik reánk, hogy azt a fegyvert, amely a régi protestáns oktatók kezében annyi dicsőséget szerzett

a közműveltség és tudomány magyar bajnokainak, soha le ne tegyük. Közoktatásunk ugyanis állami szervezeté-ben épen annak volt és van még mindig legnagyobb hijával, amelyet protestáns felekezeti intézeteink képvi-selnek: a történelmi fejlődés folytonosságának és a tiszte-letreméltó, felhasználható hagyományoknak. Bármennyire hangsúlyozzák is a szükséges conservativismust az uta-sítások, az állam legtöbbször mellőzte, kicsinybe vette azokat a tanulságokat, amelyek a multból, különösen a protestáns intézetek falai között kínálkoztak. Így sok-szor más közelfekvő, de idegen minták utánzásával új utakat keresett és új alapokat rakott.

Ebben látjuk az okát annak is, hogy sok minden-féle tanintézeteink közül épen az hiányzik, amelyre nem-zeti lételünknek és művelődésünknek legnagyobb szük-sége volna: az igazi *nemzeti középiskola*.

Épen azért mi a sárospataki főiskola gimnáziumá-nak tanári kara, *lényegükben* fogva fel a protestans-oktatás tradícióit s az azokból kinálkozó tanulságokat, mindenek felett *nemzeti s a modern tudományos élet követelményeit kielégítő középiskola szervezésében* látjuk a kérdés gyökeres és egyedül helyes megoldását.

De lássuk a ministériumtól föltett egyes kérdéseket.

I.

A túlterhelés dolgában föltett kérdésre — mindjárt kijelenthetjük — határozott igennel kell nyilatkoznunk és pedig azért, mert a most érvényben levő tanterv — nézetünk szerint — alapjában el van hibázva, amennyiben nem számol azzal az igen fontos kérdéssel: vajon napon-kint hány órai szellemi munkát bír meg a gyermeki lélek és test? A gyakorlati tanítás alapelvül ismerjük el az uta-sításokban ama kifejezett óhajtatást, hogy a növendék a tanításról szinte teljesen elkészülve, a hallott magyará-zatokat elméjébe vésve távozzék el. De kérdezzük: hol van az a gyermek, hol az a 15—18 éves ifjú, aki dél-előtt legalább három, délután legalább két órát, óra-közönként 5—10 percznyi szünet mellett, folytonosan felvont figyelemmel nehéz szellemi munkában el tudjon tölteni anélkül, hogy utána a lelki csömör bizonyos mér-tékét ne érezze? S ebben a tekintetben mi a vidéken, a fővárosnál sokkal kedvezőbb helyzetben vagyunk. Pedig, ha a paedagogia műfogásait való értékükön túl nem be-csüljük, el nem tagadhatjuk, hogy a legélesebb elméjű növendékre is, a legügyesebb és lelkiismeretesebb iskolai tanítás után is oda haza még nagyon nehéz feladatok várnak. Az írásbeli, különösen mennyiségtani feladatok, továbbá a nyelvtani órákra való s mellőzhetetlen házi előkészületek az iskolai órákról felmaradt időt legnagyobb részében fölemésztik. De a növendék a memorizálás mun-káját sem végezheti el teljesen az iskolában még akkor sem, ha az intézet egész tanári kara a képzelhető leg-szerencsésebb gyakorló paedagogusokból van is össze-válogatva, ha a növendék a magyarázások fonalát soha egy percre sem ejtette volt ki kezei közül. De még ha ez megvalósulhatna is, bármily súlyt fektessünk az értelem-fejlesztésre s az ismereteknek szóbeli közlésére, mindig áll az a régi elv: *Tantum scimus, quantum memoria tenemus*. Hogy pedig mindezek a valóságtól soha meg nem követelhető ideális föltevészek, úgy hiszszük, mindenki belátja, ki valaha a tanítás ügyeivel foglalkozott.

De az alap hibáztatása után legyen szabad a rész-letekre is rátérnünk. Mindjárt a gimnáziumba belépő gyermekeket, akinek a lelke még hónapokon át az elhagyott szülei hajlék miatt sajog, a sokféle ágazó ismereteknek olyan halmazával, a tanulmányozás olyan rendszeressé-gével lepi meg mai tantervünk, amelynek súlya alatt mindjárt az első év folyamán a növendékek igen tekin-

* Kiadtuk e kissé erős vonású közleményt abban a tudatban, hogy nincs benne sértő, hanem sokkal inkább unszoló elem, a mely ellen nincs okunk kifogást tenni.

télyes percentjenek kell összeroskadnia. Ha végig tekintünk az első gimn. osztály tananyagán s a mellett összehasonlítjuk a gimnázium és népiskola eltérő fegyelmezési rendszerét, azonnal szembetűnik, hogy népiskola és gimnázium közt nincs meg a szükséges áthidalás. A gimnáziumnak ugyanis, mai szervezetében a népiskolai oktatásra bizonyos mértékben, mint alapra kell támaszkodnia. Holott a népiskola eredeti és egyedül helyes hivatása szerint egyéb, mint önálló célú intézmény nem lehet s hivatását tévesztené, célját veszélyeztetné, ha az a gimnázium előkészítő intézetül tekintené magát.

Hogy mily széles árok választja el a népiskolát a gimnáziumtól, elég arra utalnunk, hogy amott az egyetemes vezetés elve érvényesül, emitt mindjárt az első éven a bontakozó szakrendszer első nyomai szórják szét a gyermeki elmét; amott a magyar nyelv s annak keretében mozgó egy-két tárgy öszpontosítja minden figyelmét, itt a latin, magyar, szám, vallás, rajzoló-mértan és földrajz, sőt az utóbbi keretében ásvány-, növény- és állattan ragadják száz felé figyelmét és gondolatkörét.

Aki idegen nyelv rendszeres tanításába belekezd, annak okvetetlen számítani kell arra, hogy az anyanyelv nyelvtani ismereteinek bizonyos mértéke a növendéknek biztos tulajdona legyen. E nélkül mi rendszeres nyelvoktatást nem tudunk elképzelni. Ugy, de a népiskolából kikerült 9—10 éves gyermeknek még nem volt ideje ahoz, hogy a vele közlött nyelvtani ismereteket teljesen magáévá, lelke tulajdonává tegye, mintegy assimilálja. Nem, még akkor sem, ha az illető a legjobb tanító kezei közül került volt is ki; pedig tudhatjuk, hogy magyar népiskoláink egyetemére még igen sok idő múltán mondhatjuk el csak azt is, hogy az saját hivatását betölteni képes.

Az utasítások határozottan nem is mondják ki, hogy a latin nyelv tanításánál ezekre a népiskolából hozott alapismeretekre kell támaszkodni; tervezői magok is érezhették a szükséges előismereteknek hiányát. Ezért azt javasolták, hogy a magyar nyelvtani oktatás mindig előtte járjon a latinak. Mi azonban egyaránt túlterhelést látunk abban is, ha érelen előismeretekre támaszkodva kényszerítjük a gyermeket idegen nyelv elsajátítására, és abban is, ha ezeket figyelmen kívül hagyva, a magyar- és latin nyelvtani kategóriákkal egyszerre támadjuk meg a fejletlen, és gyakorlást, de kiméletet is megkívánó agyvelőt. De ezeken felül még más okunk is van azt mondani, hogy gimnáziumunk első éveiben a latin egyik legfőbb oka a túlterhelésnek. Ugyanis az első évben a latin alaktannak összes, az általános szabályokat követő alakjaival foglalkozni kell s ezek teljes begyakorlása után a II. osztályra az összes rendellenes alakok maradnak. A III—IV. osztály anyaga pedig az egész latin mondattan. És aki a latin nyelv tanításával valaha foglalkozott, az elhiheti, mily óriási anyag az négy évre 9—14 éves korban levő gyermekek számára! Bizonyára túltömöttség sem kell hozzá, hogy tanár és növendék számára megbírhatalan legyen. Valóban nem is tudjuk elképzelni másként a túlterhelés elkerülését, ilyen körülmények között, mintha a kiszabott tananyagon az előírt s megkívánt további haladás rovására a tanterv, az utasítások és a törvény szelleme s megkívánt mértéke elleni módosítás történik.

A túlterhelés másik okának tartjuk azt is, hogy a harmadik éven, a még alig megerősödött latin grammatikai ismeretek mellé a bonyolult latin syntaxissal egy időben és éppen akkor, amikor a magyar nyelvtani ismeretek összegezése és rendszerezése is túlsok dolgot ád s a matematikai és csillagászati földrajz egy egészen új világba ragadja figyelmét és képzeletét, s a hazai történet is először veszi igénybe idejét, egy újabb nyelv, a

német kerüljön sorra és pedig az utasítások értelme szerint is már határozottabb grammatizáló közlési mód mellett. És midőn a túlterhelésnek imént felsorolt nehézségein a növendék már-már tülesett s legfőbb ideje volna, hogy az egykörű ismeretek gyakorlásával és szélesbbitésével azok nála végleg meghonosodjanak, az új tárgyak ismét oly mértékben veszik igénybe idejének és szorgalmának legnagyobb részét, hogy kénytelen miattok a többieket elhanyagolni, kevésbbe venni. Valóban úgy áll a dolog, hogy a görög, a jelentékenyen kibővült mennyiségtan és a természettudomány foglalják le ezennél minden idejét s alig marad aztán érkezése arra, hogy a régibb tárgyak ismereteiből szerzett tőkét, ügyes forgatással, gimnáziumi létének megőrzése érdekében kellőképpen kamatoztathassa. Azok kiegészítésére, gyarapítására pedig az a pár óra, amelyet a tanár vezetése mellett kifáradt, elcsigázott agyvelővel az iskolapadokban eltölt, éppen nem elégséges. A növendékek ilyenmő zaklatása tart még a felsőbb osztályokban is és tetőződik az utolsó évben, amikor egy osztály új tananyagát kell feldolgoznia, osztályvizsgát tennie az év bevégezése előtt két hónappal s akkor nagy sietséggel arra törekednie, hogy az év végéig a felmaradt, néhány hét alatt a boldogító érettségi bizonyítványt megszerezze. Vajon gondolható-e, hogy ily körülmények közt az érettségre vonatkozó utasítások intenciói szerint, képes lehet vizsgája anyagát úgy áttekinteni, hogy az érettségi tiszta leszűrődött, úgyszólván vérré vált ismeretek mutatója legyen?

Midezeket a veszedelmeket aztán méginkább növelik egyes olyan bajok, amelyekért a teljes felelősség nem háramlik ugyan egészen sem a tantervre, sem az utasításokra, de a baj okát, végső elemzésében, mégis csak azokban kell keresnünk. És ezek közül az egyik a túlságos mértékben kifejlett szakrendszer. A legtöbb iskolában ugyanis mindjárt az alsóbb osztályokban, a felsőbbekben pedig valamennyi intézetben, a tantárgyak csaknem mind más más kezekben oszlanak meg s így a tanár nem lehet kellő tekintettel sem a rokontárgyaknak szóban forgó részleteire, sem arra, hogy a növendék egyidőben több tárgyból túlságosan meg ne terheltesse. Másik baj a tankönyvek túlságos terjedelme s tárgyalási módszerüknek a gyermeki értelmet meghaladó színvonala. S ezért a bajért nem csupán a tankönyv-írók a felelősek, hanem a vád, egyrésztben a tantervre, másrésztben az approbationális eljárásra esik. A tankönyv-íróknak ugyanis mindázt föl kell ölelnie, amit a tanterv néhol túlságosan is részletez, mert ha fel nem veszi s nem tudományos modorban tárgyalja, approbatoria nem számíthat. A gyermeki felfogáshoz alkalmazkodó könnyebb tárgyalásmódú tankönyv pedig legtöbbször tudós lenézésben részesül s ezért is a növendéknek kell szenvednie.

Mindezekkel szemben némileg jogosult az az ellenvetés, hogy az az intézet, amely oly széles körű képesítéssel kecsekteti növendégeit, a széleskörű vett tantárgyaknak lehetőleg bőséges anyagával bocsássa útra a növendéket, hogy majd megállhassák szak-pályájukon is helyeiket. De — legyen szabad őszintén szólnunk, — mi éppen azt tartjuk nagy hibának, hogy minden szaktanfolyamra a gimnázium képesít, hogy egyazon intézetben minden pályára, minden tárgyból legalább is úgy kelljen az útját előkészíteni, mintha minden tárgyból szak tudósnak szánta volna magát. Hiszen igaz, hogy a qualificationális törvény elég egerutat hagy fel azok számára, akik csak éppen megélhetési feltételek után vágyakoznak; igaz, hogy a reáliskola is hivatva volna a technikai pályára készülő növendékeket elvonni a gimnáziumtól, de mind-ezeknek gyakorlati értéktelenségéről tanulmányunk egy másik részében leszünk bátrak véleményünket elmondani.

Itt ezeknek előismerése mellett csak azt akarjuk kiemelni, hogy a qualificationális törvény még így is a gimnáziumban tart olyan elemeket, melyek a legrealisabb tanterv mellett sem volnának alkalmasak a gimnáziumnak, mint a tudományos pálya előkészítő tanfolyamának nehéz feladataival megbirkózni.

És ezzel eljutottunk a túltömöttség kérdéséhez. A törvényhozásra az anyagi szegénység érzete nyomakodott rá akkor, mikor a létszám maximumát 60-ban állapította meg. Ugyanez kényszeríti magát az államkormányt is arra, hogy népesebb intézetekben 70, sőt 80-on felül is megtűrjön növendékeket. A 80 épen úgy, mint a 60 nem teljes lehetetlenné teszi a tananyagának olyan feldolgozását, aminőt a mai tanterv megkíván s aminőn kell is alapulnia minden modern tudományos szükségletet kielégítő tantervnek.

Középiskolai oktatásunknak szintén egyik főhibája s a túlterhelésnek egyik végzetes következményű okozója az is, hogy az egyes intézeti ágak, miután egész rendszerű hibás alapokon nyugszik, — melyről majd később szólunk — kénytelenek eredeti hivatásuktól eltérni és azt a rokonágakéval összezavarni. Ennek egyik jelensége egyebek között az is, hogy mint rendkívüli tantárgy, a latin, ott szerepel a reál, sőt a polgári-iskolában is; viszont a gimnázium meg a realiákra kelletlenül nagyobb gondot kénytelen fordítani, másfelől egy paedagogiai képzetlenséget, e görögpótló tanfolyamot hozott világra.

Mindezeket a bajokat csak megtetőzi az a bizalmatlanság is, melylyel a szülők a gimnázium egyes tárgyai iránt viseltetnek, és a mely, meg kell engednünk, részben a fent ismertetett tanügyi bajoknak a természetes következménye. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy ezt a bizalmatlanságot megszüntetni sem a realis élet, sem gimnázium-, reál- és polgáriskola, vagy kereskedelmi akadémiák mai szervezetükben és egymáshoz való viszonyukban nem alkalmasak. Középiskolai nevelésünk bajainak felsorolását még egy jogos vád felemlítésével végezhetjük s ez az, hogy míg növendékeink elméletét a magas cél és sokirányú képesítés miatt az ismeretek túlságos halmazával terheljük, addig a kedély- és jellemképzésre nem fordítunk, de nem is fordíthatunk elég gondot.

Mindezt összevéve, tehát azt tartjuk, hogy a gimnáziumban a túlterhelés veszedelme igenis meg van s ennek egyik következménye egyfelől az, hogy a tudományos pályára különben alkalmas elemek közül is sokan már a gimnázium folyamán elhullanak, másfelől pedig az, hogy a megmaradtak legnagyobb része az érettségi vizsga letévése után elmondhatja Aeneas Sylvius szavait fölcsereelve: Plenus sum, stomachatus sum, nauseam mihi scientia fecit. Valóban egyetemi és akadémiai növendékeink között elijesztően kicsiny azoknak száma, kiknek a gimnázium agyontömési rendszere után kedve maradna az akadémiai tanszabadságot komoly szaktanulmányokra fölhasználni.

(Folyt. köv.)

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitronics Gyula,
biz. előadó.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-zempléni egyházmegye lelkész-értekezleti gyűlése.

Március 24-én, a tavaszi rendes közgyűlést megelőző napon tartatott meg S. a. Ujhelyben, az ev. ref. iskola termében. Sárkány Imre gálszécsi lelkész elnökle

alatt, csaknem az összes papság és néhány kebelbeli tanító jelenlétében egyházmegyénk értekezleti közgyűlése. Sajnos, hogy az értekezlet eszméje, a közönség, különösen világi uraink szívéhez nem tud utat törni. Szerintünk az érdeklődés mindjárt elevenebb, pezsgőbb, — mely ma nincs, — szellemi tevékenységre sarkalná a tagokat. Vagy megfordítva kellene lenni, hogy t. i. egy életerőtől duzzadó értekezlet mindenkit vonzana? Ki tudja, miben rejlik a hiba? Elég, hogy a képnek, melyet nagy buzgalmunkban megalkottunk, a mi értekezleteink csak halvány másolatai és szégyelném, ha tudnam, hogy ugyanez illik a legtöbb u. n. lelkész-értekezletre.

Az értekezletet Sárkány Imre elnök nyitotta meg rövid beszéddel, melyben azon kíváncsi volt, hogy bár csak tanácskozásaink több gyümölcsöt hoznának az egyházi élet terén.

Elnök beszéde további folyamán azon szomorú tényről említ fel, hogy a ma érvényben lévő alapszabályok szerint a célt, melyet a lelkész-értekezleteknek szem előtt tartani kell, t. i. az önképzés magasabb nivóját, alig közelíthetjük meg. Mivel egyrészt az alapszabály csak a lelkész körébe vágó gyakorlati kérdések megvitatását engedi meg, s azok is a gyűlésen, sokszor mintegy meglepőleg vettetvén fel: a tagoknak nincs módjukban azok felett alapos és beható vitát támasztani. Másfelől pedig pusztán gyakorlati kérdések megvitatása nem is lehet egy magasabb színvonalu lelkész-értekezlet feladata. Az alapszabályok bővítése s így az önképzés helyesebb mederbe terelése végett tehát indítványozza, hogy a gyakorlati kérdések a gyűlést megelőzőleg legalább pár hónappal közöltessenek az elnökkel, a ki azokat a tagoknak tudomására hozza. E mellett szükségesnek látna értekezések, tanulmányok felolvasását, egy arra választott bizottság által kitűzendő kérdéssről; az értekezések tartására időnként egy-egy tag volna felkérendő. A tagoknak tudomására juttatott ily kérdések felett is behatóbb bírálat, észrevétel volna tehető. A felvetett indítvány közhelyeslésre talált.

Péter Mihály tekintettel arra, hogy a javasolt szellemi munkálkodás alig képzelhető ahhoz szükséges szellemi fegyverek nélkül, melyek a f.-zempléni szegény papoknak nincsenek birtokukban: indítványozza, hogy a f.-zempléni egyházmegye könyvtárának, mely az egyházmegye által adott csekély dotációból alig fejleszthető — korszerű bővítésére kéressék fel az egyházmegye, a szükséges pénzen hasznos könyvek, folyóiratok vásároltatván. Szükségesnek tartaná továbbá egy leltár készítését és folytonos nyilvántartását s azt, hogy a kért könyvek a könyv- és levéltárnok által hivatalosan küldetnének meg a tagoknak, a mit a könyvtár hozzáférhetetlen helye különben is megokol. Ez az indítvány is elfogadott. Sajnos, nem fogadta el az értekezlet — hiszszük csak ez idő szerint — indítványozó azon javaslatát, hogy a szellemi munkálkodás serkentésére, a könyvtár bővítésére tagsági díjak fizetessenek.

Nagyobb vitát keltett a sárospataki főiskola államsegély kérdése: Pár felszólaló az államsegélyt kárhóztatta; a többség azonban lelkesedéssel elfogadta, hangoztatván különösen azt, hogy a sárospataki főiskolának missziója felekezeti különbség nélkül mennél több növendékbe beleönteni a maga szellemét. A mai rendszerrel azonban még saját hitfelekezetbelieinket is elidegenítjük magunktól, szóval az államsegélyt az értekezlet nem csak elfogadhatónak, de szükségesnek vélte.

És mi történt? A másnapi közgyűlésen az államsegély támogatói közül alig maradtak néhányan! A többi ellene szavazott. Önállóság hiánya, vagy mi okozta az

ily gyors vitorla-fordítást, vagy szélkakas módjára szavazást, — nem tudjuk. Elég, hogy csodálatos az emberi mikrokozmosz.

A paizsos férfiú ez alkalommal is felvetni készítette a papok állami segítése sürgős voltának kérdését. De most már az elkeseredés, az államsegély iránt táplált remény meghiusulta oda fejlesztette a dolgot, hogy ily kérdés vettessék fel: »látva, hogy az államsegély eszméje alig valósul meg, nem jobb lenne-e affiliációval segíteni magunkon?« No de a felekezetenélküliségről szóló törvény elég érv volt az affiliatio ellen, meg aztán az államsegély iránti bizalmatlanság is el lett osztatva. Reméltük, sürgöttük sub rosam a 600 frtos minimum azonnali törvénybe iktatását. Hja! ha el nem fúja ezt is egy quota-szellő.

Ezekén kívül több gyakorlati kérdést is megbeszéltünk, de a melyeknek felsorolását nem tartom szükségesnek.

Tudósításomat azon hő kívánnal zárom be, vajha lelkész-értekezletünkön beteljesülne Ezékiel próféta látomása az elszórt csontokról.

Péter Mihály.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlését Fejes István esperes és Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok elnöklete alatt f. évi március hó 25-én ezen gyűlés állandó helyén S.-A.-Ujhelyben tartotta meg.

A gyűlés istentisztelettel vette kezdetét, mely alkalommal Kiss Tamás málczi lelkész kérte Isten áldó segedelmét a tanácskozára.

Istentisztelet után a gyűlésterembe gyűltünk, ahol is a teljes számban megjelent egyházi és világi tanácsbírói kar jelenlétében Bernáth Elemér gondnok pár szívélyes szóval üdvözlőlvén a gyűlés tagjait, a gyűlést megnyitottnak nyilvánította.

A jegyzői tisztelet Dókus Ernő világi főjegyző, Hutka József egyházi helyettes főjegyző, Péter Mihály helyettesített egyházi aljegyző és Dókus László világi aljegyző teljesítették. Dókus László hivatali esküjét ez alkalommal tette le s hivatalában esperes által üdvözlötett.

Szegő Benjámin és Kozma Antal között egyházi tanácsbírói állásra szavazat rendeltetvén el, 21 szavazattal Szegő Benjámin választatott meg, ki is esküjét nyomban letette és egyházmegyei gondnok által üdvözlötve, helyét a tanácsbírói asztalnál elfoglalta.

Gyarmathy Sámuel hivatkozva egyházi hivatalai miatt történt anyagi megkárosodására, szemei meggyöngyülésére, testi ereje megfogyatkozására, egyházi főjegyzői, tanácsbírói, dékáni állásáról való lemondását írásban beadta. A lemondás sajnálattal elfogadtatott.

Egyházkerületi világi főjegyzővé történt megválasztatása folytán lemondott Dókus Ernő világi főjegyző is. Egyházmegyénk, bár nehezen tudott belenyugodni abba, hogy ily kiváló tehetségű és páratlan szorgalmu jegyzőjét ezentúl nélkülözni lesz kénytelen, de mert, e téren való munkálkodását csak más helyre tette át, a lemondást érdemeinek jegyzőkönyvünk lapjain megörökítés mellett elfogadta.

Ezután Fejes István esperes olvasta fel egyházi és iskolai ügyeink ezer bajaira kiterjedő nagyszabású esperesi jelentését. Ebből a következőket említhetni meg: Deregyőben a lelkész választás foganatosított,

s a megválasztott lelkész, Tudja Mihály meghívására az engedély kiadatott.

Szextin Antal, Kastély György, Sárkány Pál 1868 előtt működő, de állami oklevéllel nem bíró tanítók részére főtisztelendő püspök úr útján az államsegély kieszközöltetett.

Egyes tanítóknak díjleveleibe az 50 frt kerületi segély beszámíttatván, annnyival kevesebb államsegélyt kapnak, a főtiszteletű püspök úrral értekezvén esperesünk, felkérte a vallásügyi miniszter a kerület által megvont segély kipótlására „addig azonban míg ez foganatot nyerne, a kerület határozata visszahatólag az említetteknek ne alkalmaztattassék.»

Az egyházmegyei gyamintézet leszámolására az előmunkálatok megtétettek. Az országos gyamintézetbe összesen 1798 frt. 18 kr. beküldetett az esperesi hivatal által. Erről szóló számadás bemutatattván, elfogadtatott. A domesztikai járulékok már január havában elszámoltattak, s a gyűlés asztalára letett főtabellela szerint 715 frt 38 kr. küldetett el. A segélyosztó bizottság által különböző alapokból 707 frt 04 kr. osztott ki, a segélyek szétküldetvén a számadás püspök úrhoz beterjesztetett.

A tussai lelkész-földek után járó ártér adó tárgyában Elek Sándor volt tussai lelkész javadalma foglaltatott le és végrehajtás alá is került, miután ezen ügy csupán a pénzügyi hatóságok előtt volt folyamatban s felebbezés hiányában a közigazgatási bizottságban jogerősen elintéztetett. Esperesünk főtisztelendő püspökünk útján fölterjesztést intézett a nagyméltóságú pénzügyminiszter úrhoz az iránt, hogy az iratokat fölrendelve, a közbejött sérelmes intézkedéseket orvosolja, s Elek Sándor volt tussai lelkésznek végrehajtott javadalmát adassa vissza, egyszersmind rendelje el azt is, hogy a régiebb miniszteri rendeletnek a tussai egyházban is érvény szereztesse. E tárggyal kapcsolatban a tussai egyház presbytériuma ellen a fegyelmi vizsgálat elrendeltetett.

Előkészítettett a homonnai missiói egyház ág. ev. testvéreinkhez való viszonyának és a lasztoméri missiónak szervezési ügye is; mindkettő az egyházkerületre terjesztetett fel.

A valláserkölcsei élet megnyugtató Vallási sérelemeről csak helylyel-közzel merült fel panasz. A kitérések az eddigi arányt tüntetik fel. A házasságkötéseknél a gyermekek átadásának kérdése, s az erre szükséges adatok anyakönyvben való nyilvántartására egyházmegyei határozat hozatott.

A m.-izségi lelkész Deregyőbe történt meghívása folytán megüresedett papi állomás betöltésére vonatkozó intézkedés megtételével esperesi hivatal megbízott. id. Kálniczky János mihályi-i lelkész halálát jelentvén be az esperes, az ekként megüresedett papi állomásra ifj. Kálniczky János mihályi-i segéd-lelkész rendeltetett be helyettes lelkészül további rendelkezésig.

A tanítói üres állások most már nagy részben betöltettek úgy, hogy már csak M.-Jesztreben, Tussán, Csernahón, Szürnyegen és Imregen nincs tanító. Iskoláink eddig 4440 frt államsegélyt kapnak.

Említésre méltó, hogy Gálszécsen, habár tanító van, egyetlen gyermek sem jár felekezeti iskolánkba, hanem mind az állami iskolába járnak.

Az esperesi jelentés után a sárospataki főiskola államsegély kérdésének tárgyalása került szőnyegre. A kérdés fölött nagy szabású vita fejlődött ki, a melyben résztvettek Nemes Lajos, Péter Mihály és Hutka József, mint az államsegély pártolói; Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok, Fejes István esperes, kik mindketten a

segélykérés ellen foglaltak állást. Az esperes visszapillantást tett a multra, a sárospataki főiskola nagy alapítóira, akik midőn nagy alapítványait tették, mindenesetre arra gondoltak, hogy a sárospataki iskolának hagyományos szellemét örökre biztosítsák, s ő hiszi, hogy államsegély nélkül is, nemsokára önerőnkéből felállithatjuk a parallel osztályokat. „Finom distinkció kell — ugymond ahhoz, hogy melyik álláspontra helyezkedjünk, arra-e hogy elfogadjuk az államsegélyt, arra-e, hogy el ne fogadjuk? Az egyházmegyei gondnok pedig annak a nézetnek adott kifejezést, hogy mindaddig, míg felekezeti felsőbb iskolák vannak hazánkban, ref. egyházunknak is maga iránt való kötelessége, hogy százados iskoláit fenntartsa. Az elnökség álláspontján szólaltak fel Réz László és Janka Károly, s a vita eredménye az lett, hogy az egyházmegye nagy szótöbbséggel kimondotta, hogy az államsegélyt nem veszi igénybe.

Múlt évi, tavaszi egyházkerületi közgyűlésünk 20 ik j. pontja szerint a segédlelkészek elhelyezéséről és alkalmazásáról az egyházmegyékhöz véleményes jelentés végett áttett javaslat egész terjedelmében elfogadtatott.

A tanítók változásáról alkotott szabályrendeletre következő módosítások tettek. a 2-ik §-ra: „a magát változásba tevő tanító köteles lemondását augusztus hó 1-sején bejelenteni, a 3-ik §-ra: „rendkívüli körülmények között évközben is változhatnak a tanítók, de a változás előtt 1 hóval köteleles változását az esperesnek bejelenteni.!

a 6-ik §-ra: Rendkívüli változás esetén, az eltöltött szolgálati idő arányában adandó ki a megfelelő fizetés. Esetről-esetre külön elbírálás alá vétetvén a kiadandó fizetés.

Az őszi egyházkerületi közgyűlés 55-ik jegyzőkönyvi pontjában az egyházmegyékhöz véleményezés végett áttett s a két évenként megtartatni szokott őszi egyházkerületi vándorgyűlések megszüntetésére vonatkozó abauji indítvány nem fogadtatott el.

Ezenkívül számos közgyűlési és közigazgatási bírósági ügy intéztetett el, mintegy 150 jegyzőkönyvi pont alatt. És hogy ezek egy nap alatt elintéztettek, az csak annak tulajdonítható, hogy esperesünk az ügyek jelentékeny részét maga referálta.

A tavaszi egyházkerületi gyűlésre képviselőül az elnökségen kívül kiküldettek: Sárkány Imre, Ujj István egyházi, Dókus Ernő, Nemes Lajos, gróf Lónyay Gábor világi tanácsbírák és Hutka József helyettes egyházi főjegyző.

Az időszaki tanács tagjaiul megválasztottak: Isaák János, Dókus Gyula, Ujj István; póttagjaiul: Sárkány Imre, Hajzer Endre Dókus Ernő tanácsbírák, Nagy Béla egyházmegyei ügyész.

Az őszi egyházmegyei gyűlés helyéül Gálszécs tüzetett ki.

Gyűlést megelőző napon lelkészi értekezlet és számvevő-széki ülés volt. Gyűlés utáni napon az egyházmegyei pénztár adatott át az új dékánnak, Tudja Mihálynak.

A gyűlés napján márczius 25-én délből Fejes István esperes és Bernáth Elemér gondnok meghívására, körülbelül 80-an a Bock-szállóban gyűltünk össze ebédre. Mint tavaly, úgy ez idén is, vendége volt az elnökségnek kivétel nélkül mindenki, az egyházak közrendű képviselői is. A szívek, mint mindig, úgy most is megnyilatkoztak s az elnökség, az új tisztviselők megérdemelten részesültek a jó kívánságokban.

Hutka József,
aljegyző.

Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése.

Református egyházunk legfőbb közigazgatási testülete márczius 31-én a budapesti református gimnázium nagy termében kezdte meg tanácskozásait Kun Bertalan tiszáninnen püspök s Tisza Kálmán dunántúli főgondnok elnöklése alatt. Az egyes egyházkerületek rendes képviselői csaknem teljes számban jelentek meg. csupán Erdélyből s a Tiszántúlról voltak póttagok behíva.

Az ülést Kun Bertalan püspök imádsága nyitotta meg, a ki mint mindig, úgy most is megragadta a szíveket s az áhitat szárnyaira emelte a lelkeket.

Tisza Kálmán szívélyesen üdvözlőlvén a megjelenteket, mély részvétellel emlékezik meg a tiszántúli kerület s az egész magyar protestántizmus nagy veszteségéről: Vályi János haláláról, a ki egyike volt a legjobbaknak, hű fia hazájának, buzgó tagja szeretett egyházának. Az elhunyt emlékének Tisza által történt szép méltatása mindenki megelégedést keltett, mert tudvalevőleg ellenfelek voltak Tisza és Vályi épen a tiszántúli kerület főgondnoki állásának betöltésekor és mint politikusok is más-más párthoz tartoztak. Szép szavakkal emlékezett meg világi elnök Kun Bertalan püspökönkéről is élete 80-ik évének betöltése alkalmából s a konvent az ősz püspök iránt érzett szeretetének s bizalmának a jegyzőkönyvben adott kifejezést. Üdvözölte Tisza a tiszántúli kerület új főgondnokát is, gróf Dégenfeld Józsefet, a kit éljenzéssel fogadott az egész gyűlés, mint új minőségben szolgáló kiváló tagját egyházunknak.

A rendes tanácskozások menetét a közalapi bizottság előadójának, Kenessey Bélának az előterjesztése nyitotta meg, a ki a bizottság nevében terjedelmes jelentést olvasott fel s a többek között panaszszal élt abban az irányban, hogy a konvent határozatait nem hajtják végre az egyes kerületek s egyházmegyéik, a minek következtében igen sokszor áll elő az az eset, hogy a bizottság nem képes feladatainak megfelelni.

Ez a panasz kissé éles hangú vitát provokált, melyben Fejes István, Kun Bertalan és György Endre vettek részt. Fejes szerint a hiba abban keresendő, hogy az ügyvezető elnök mellett nincsen olyan ügyvezető egyén, a ki kizárólag a konventi ügyeket intézné, pedig a konvent, még Török Pál idejében gondoskodott arról, hogy mellette egy titkár végezze a konventi teendőket. Most a tulajdonképeni ügyvezetés Tóth Sámuel vállain nyugszik s csak az ő nagy szorgalmának tulajdoníthatni, hogy magasabb fokú fennakadások nem állnak elő. Ajánlja azért a régi határozat megújítását, tartson az ügyvezető elnök titkárt, a kinek a konvent megadja a kellő díjazást. Kun Bertalan a panasznak okát abban keresi, hogy az esperesek nem tesznek eleget a konventi határozatoknak, a melyeknek evidenciában tartása első sorban az ügyvezető elnök kötelessége ugyan, de az esperesek a felelősek a határozatok végrehajtásáért. György Endre annak a nézetnek ad kifejezést, a mely szerint egy központi iroda volna szervezendő, a mely kizárólag a domesztikai ügyekkel foglalkoznék.

A vitának a világi elnök vetett véget azzal a kijelentéssel, hogy a felmerült indítványok sokkal fontosabbak, semminthogy azonnal elintézhethetők lennének, adjanak be a felszólalók megokolt javaslatot s akkor döntsön a konvent e kérdésben.

Folytatván a közalapi bizottság jelentésének

tárgyalása, élénk helyesléssel fogadtatott Dégenfeld József grófnak az az indítványa, a mely szerint az egyházaknak megszavazott tökesegélyek csakis akkor adhatók ki, ha az illető egyházkerület bejelenti, hogy a tökesegélyt kért s kapott egyház a megszavazott segélyt csakugyan elfogadja.

Ugyancsak Dégenfeld szólalt fel a közalapi bizottság jelentésének ama tételénél, a mely az államsegély kiosztásáról való intézkedést tartalmazta. Nem helyesli, hogy az államsegélyt az egyes egyházkerületek között az 500 frton alúl levő egyházak száma szerint osztják meg, e helyett azt az eljárást kívánja követni, a melyet a tökesegélyezésnél gyakorolnak. E felszólalásra a világi elnöknek az a megjegyzése volt, hogy legjobb lesz semmit sem határozni, mert az államsegély ügye úgy sincs napi renden; elég lesz akkor intézkedni, mikor tényleg beszélhetünk államsegélyről. Mindemellett többen is hozzászóltak még a kérdéshez, t. i. Antal Gábor, Dókus Ernő, Radácsi, a kinek a jelentő-ívek ellen volt kifogása, a melyek szerinte nem szolgálhatnak elfogadható alapul a segély kiosztásánál, mert más-más elvek szerint állapítottak meg a termények értékei. Ez ellen Széll Kálmán tiltakozott, a ki úgy tudja, hogy a jelentő-ívekben a konvent utasításai szerint vannak az értékek megállapítva s így nagy, szembeszökő eltérések nem lehetnek bennök. Egyébiránt a domesztikai bizottságnak az államsegélyre vonatkozó felosztási tervezete elfogadtatott.

Az országos lelkészi özvegyárva-gyámintézet bizottságának jelentését *Petri Elek* előadó terjesztette elő azután. Az első év képét! Lehetett volna biz' ez örömdetesebb is. Sem nagyobb-kisebb alapítókról, sem valami pontos fizetésről nem szólhatott. Hátralék itt is szépen van. Dunamellék 2647 frt 49 kr.; Dunántúl 5239 frt 87½ kr.; (Itt Belső-Somogy jár elől a rendetlenségben!); Erdély 6732 frt 77⅓ kr.; Tiszáninnen 1841 frt 57 kr.; Tiszántúl 2966 frt 83⅓ krral maradt késedelembe. Szegények vagyunk s fizetni sem igen szeretünk! . . . A jó példában itt is Tiszáninnen jár elől s főként F.-Zemplén, Torna és Gömör. Mintha bántott volna is némelyeket a legszegényebbeknek ez a rendszeretete! A jó összeg hátralék azonban az előadó szerint sem okozhat nagyobb aggodalmat, mivel annak egy része már eddig is befolyt. Hiba azonban, hogy nem küldik a járulékokat oly időben, amikor még a számadás lezárása meg nem történt, december első felében. Nincs aggodalomra ok azért sem, mert a hátralék után 5% kamat fizetendő.

A pontatlansággal kapcsolatban felmerült, hogy a kimutatási ívek itt is hiányosak p. o. hátralékok és kamatok rovata nincs rajta. *Czike Lajos* indítványozta, hogy a rovatos ívek revideálandók s *Fejes István* is sürgetvén a revisiot, kimondta a konvent, hogy a gyámintézeti bizottság még a konvent mostani ülései alatt mutassa be a kimutatási ívek javított mintáját.

A földhitelintézet számadásainak bemutatása után, a melylyel kapcsolatban az előirányzat és költségvetés is jóváhagyatott, felemlítette előadó, hogy 1897 elejétől már megindultak a kérvények a gyámegyleti segélyért s 18 özvegy és 20 árva fog segélyeztetni 2956 frttal.

Két szerencsétlen árva-papleány. miután a törvényes koron túl vannak, segélykérvényével elutasított. Nagyon nehéz volt azt megtenni, dehát a betű parancsol! Miután nevelési segélyben nem részesültek, másneműhöz sincsen igényük.

Néhány jelentő-iv kiigazítását (Erdély, Tiszáninnen) a konvent helyesléssel vette tudomásul, noha a többség fél a nagyobb számban megindulható kiigazítási áramlattól. Simon Andor barkai lelkésznek nem engedte meg a konvent, hogy fizetésének egyrésze tanítói fizetés czímen szerepeljen, mivel a lelkész tanítók egész javadalmuk után tartoznak fizetni.

Nagy vitát keltett a tiszáninneri kerület két rendkívüli esete. Egyik az égerszögi(?), hol a lelkileg elnyomorodott lelkész rendes lelkésszel, a másik a *tussai*, hol a nyugalomba lépett lelkész helye helyettes-sel, de olyan lelkésszel van betöltve, a ki már elébb a gyámintézetnek jogosult tagja volt. Két állomás után 4 lelkész! A bizottság javasolta, hogy tekintettel a rendkívüli körülményekre, nézze el a konvent e két esetet, kikötvén, hogy az praecedensül nem szolgálhat. Az izgatottságot szült vitában *Czike Lajos*, *Bernáth Elemér*, *Antal Gábor*, *György Endre*, *Kun Bertalan*, *Szász Károly*, *Körmendy Sándor*, *Tisza Kálmán*, *Széll Kálmán*, *Fejes István*, *Dégenfeld József* stb. vettek részt, keresvén a kivezető utat, de hiába. Némelyek kárhóztatták a kerületet is s végül elfogadták a bizottság javaslatát.

A második napon a jegyzőkönyv hitelesítése után elrendelte az elnökség a két jegyző és egy bírósági póttag megválasztását s befejezte a konvent a közalapi végrehajtó bizottság jelentésének tárgyalását. A kinyomtatott jegyzékben feltüntetett egyházak és lelkészek, egy kivételével mind megkapták a javasolt segélyt és pedig a dunamelléki egyházak kaptak összesen 1250 frtot, a lelkészek 110 frtot, a dunántúli egyházak 2660 frtot, a lelkészek 830 frtot, az erdélyi egyházak 1935 frtot, a lelkészek 1360 frtot, a tiszántúli egyházak 2990 frtot, a lelkészek 2295 frtot. A tiszáninneriek közül segélyben részesültek névsora vegyes rovatunkban olvasható.

Az elnökség köszönetet szavazott a bizottságnak és előadónak, a kit szíves éljenekkel is jutalmazott a konvent.

Azután megejtetett a jegyzőkre és bírósági tagságra való szavazás s egy kivételével az összes szavazatokkal Radácsi György és Molnár Béla választattak meg jegyzőkül, bírósági póttagul pedig Bartha Lajos erdélyi esperes. Majd sor került az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvi felterjesztéseire, a miket Radácsi György adott elő, illetőleg olvasott fel s melyek az egész délelőtti gyűlést kitöltötték. Több pontja a nevezett bizottság jegyzőkönyvének vitát keltett, de általában mégis helyesléssel fogadtattak. Csak a rimaszombati vallás-tanári állomásra és a debreczeni tanítóképezdei németnyelvi oktatásra vonatkozó pontokat látta szükségesnek a konvent megmásítani. A rimaszombati egység maradt úgy, a mint megalkottatott, tehát egy állomáson két vallás-tanár, tekintettel az iskola sajátos helyzetére, s arra, hogy egy újabb tanszéknek államsegélylyel való felállítása következtében az iskola elvesztené felekezeti jellegét. Az intézet nevében Baksay István ev. ref. egyházi főgondnok és Bodor István gimn. igazgató mint küldöttek jelentek meg a konventen. A tanító-képezdében a német nyelv tanítása — miután azt országos törvény rendeli — fenmarad; mert nem akarhatja az egyet. konvent, hogy tanító-képezdeink színvonala az állam ilyenmű intézetekénél alább essék. Egyebekben az egyetemes tanügyi bizottságnak lapunkban megjelent alkalmi tudósítása teljesen kimerítő tájékoztatást nyújt.

A második napi gyűlés a bíróságpóttagjának fel-
esketésével végződött. Még ugyancsak a második
napon ülés is volt s ugyanekkor, sőt már az első
nap délutánján tartott üléseken az egyes bizottságok
szintén elvégezték feladataikat.

R. Gy.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az abaúji egyházmegye nyilatkozata a
sárospataki főiskola államsegélye ügyében.** Sáros-
pataki főiskolánk államsegélye ügyében márc.
30-ikán határozott az abaúji egyházmegye köz-
gyűlése, a melynek szótöbbséggel (19—13)
hozott határozata megegyezik a f.-zempléni egy-
házmegyéével, t. i. *nem tartja igénybeveendőnek
a segélyt.*

— **Domesztikai segélyt kaptak a következő tiszán-
inneniek lelkészek:** Biró János kovácsvágási 30 frt.
Jakab János szend-szalai 30 frt. Kiss József hejzei
40 frt. Körössy József vilyi 40 frt. Szaniszló Pál
felső-novaji 50 frt. Ujj József kázmárki 40 frt.
Barna Gyula, sajó-ivánkai 40 frt. Demeter János
martonyi 50 frt. Eperjessy Ferencz mályinkai 50
frt. Kiss Károly runyai 40 frt. Osváth Dániel ragályi
40 frt. Vajányi János páskaházai előkönyörgő 30 frt.
Kaposy György jablonczai 50 frt. Péter József
szőlős-ardói 50 frt. Ragályi Géza szádellői 50 frt.
Benedek János felső-reviscei 40 frt. Kiss László
bátfai 40 frt. Pazar István iskei 50 frt. Rásky Endre
vajkócz-mátyóczyi 50 frt. Id. Szakal István n.-sze-
retvai 40 frt. Fürjész Tamás lukai 40 frt. Kovács
János vámos-ujfalui 40 frt. Kun Miklós monoki
40 frt. Nagy Károly legyes-bényei 50 frt. Nagy
Károly szomotor-vécsi 40 frt. Pálóczy József mádi
40 frt. Réthy Pál golopi 40 frt. Sallai Sándor erdő-
horváti 50 frt. Sohajda János király-helmeczi 40
frt. Török István lácza 40 frt. Babarék Dániel nagy-
ráskai 50 frt. Erdélyi Sándor magyar-jesztrebi 40
frt. Kádár János legényei 50 frt. Molnár István
lasztóczyi 40 frt. Persenczky János nagy-toronyai 50
frt. Soltész Gyula kis-ráskai 50 frt. Stephán Mihály
csernahói 30 frt. Szegő Béni zempléni 50 frt. Sztan-
kovics Lajos kis-báryi 40 frt. Ujlaky János tussai
h. lelkész 30 frtot. Összesen 40 lelkész 1700 frt.

— **Domesztikai segélyt nyertek a tiszáninneniek ke-
rületben a következő egyházak:** Szala, Csernahó 30—30
frt; Szeszta, Tornýos-Németi, Damak, Ládbessenyő,
Szőlős-Ardó, Kazsu, Miglész, Mihályi, Szőlőske, Abauj-
Csécs 40—40 frt; Bööd, Buzita, Abauj-Csány, Felső-
Kázmárk, Fony, Alsó-Láncz, Nyíri, Radvány, Reste,
Abauj-Szina, Aranyos, Sály, Disznós-Horváti, Kápolna,
Nekézsen, Gicze, Lekenye, Radnót, Szilas, Varbócz,
Bacska, Lelesz, H.-Mád, Takta-Kenéz, Garany, Nagy-
Bári, Tussa, Vásárhely, Király-Helmecz 50—50 frt;
Biste, Pető-Szinye, Bánhorvát, Alsó-Kálósa, Legénye,
Nagy-Toronya 60—60 frt; Nasztraj, Komjáti, Nyarád,
Nagy-Szeretva, Monok, Tisza-Tokaj, Tolcsva, Vis
70—70 frtot; összesen 56 egyház 2890 frtot.

— **Utó szó az abaúji indítványhoz.** Révész K. úrnak
roszul estek az abaúji indítványra tett észrevételeim.
Főképen azt a hangot nem szerette, a mely azon végig
vonult. Sietek kijelenteni, hogy Révész K. úr lelkesedé-
sét, jó akaratát feltétlenül tisztetem, személyét bántólag
érinteni még csak eszem ágában sem volt, csak az in-

ditványa kivitelére ajánlott módot tartottam és tartom
most is gyengének és igen sok ok miatt kivihetetlennek.
De engedjen meg, mivel leküldötték hozzánk, foglal-
koznunk kellett vele hivatalból is.

Azt az elvet, hogy *a ki a célt akarja, akarnia kell
az eszközöket is*, hogy az „elfogultság és roszakarat“ vádja
rajtam ne száradjon, elfogadom ősrégi logikai elvnek.
En azt, hogy ez az elv minden körülmények közt
rokonságban állana azzal a bizonyos jezsuita elvvel,
nem állítottam, hanem azt akartam és akarom mondani,
hogy az, a téves alkalmazásnál, azzal rokonságba jöhet.
Ez történt. — szerintem — Révész Kálmán úrnál is.
Ő a maga megnyugtatója és az én meggyőzősem
végett Rác Kálmánra hivatkozik. Ámde szerintem
egészen más természetű eszközökről beszél Rác Kálmán
és másról Révész Kálmán. A cél mindkettőjükénél igen
helyes. Az egyik a fiatal papok segélyezését, a másik
a magyarázatos biblia létesítését akarja. De az eszkö-
zeik már különbözők. Rác K. a magyarázatos biblia
létesítése végett, mikor már jobb eszközt nem talál,
meg akarja adóztatni, áldozattételre akarja bírni az
egyházakat. Ő — igen helyesen, erre alkalmazta azt
az ősrégi logikai elvet, a ki a célt akarja, akarnia kell
az eszközöket is. Mintha azt mondta volna vele: aki
a magyarázatos bibliát akarja, az fizessen.

De Révész Kálmán úrnál másképen áll a dolog. Ő in-
ditványa kiviteléhez egy hasznosnak tartott intézmény
megsemmisítését ajánlja. Ő azt mondja: aki a célt akarja,
akarnia kell az eszközöket is. Vagyis a ki a fiatal papok
segélyezését akarja, akarnia kell a kötelező vándorkerü-
leti gyűlések eltörlését is. Miért? Hát ugyan ki járul-
hatna hozzá ehez, mikor voltaképen még az sincs el-
döntve, hogy melyik fontosabb dolog: a fiatal papok
segélyezése é, vagy a vándorgyűlések megtartása? Ki
akarhatja az ilyen eszközt. még ha a célt egészen he-
lyesli is? Én legalább nem. S annak az ősrégi logikai
elvnek az alkalmazását épen ezért nem tartottam he-
lyesnek és szerencsésnek, mert annak olyan értelme
van, mintha a fiatal papokat ősrégi intézményeinknek
lerombolása árán is segíteni kellene.

Ennyit kívántam megjegyezni a dolognak erre az
oldalára. Ezen kívül még két dolgot említek fel.

Az egyik az, hogy az abaúji egyházmegye anya-
egyházainak a számát nem a Dr. Tüdös Névkönyv-
ből vettem (a hol 72 anyaegyház van elsorolva), mert
ez cikkem írásakor még nem jelent meg, hanem az
1895. évi névkönyvből, a hol Abauj 73 anyaegyházzal
is, 74-gyel is szerepel. Míg már Révész Kálmán 69 lel-
készi állomásról beszél, Ki tudna e különböző adatok
közt eligazodni?

A másik, a mit megemlíteni akarok, az, hogy
Révész K. azt mondja, hogy itt nem az a főkérdés,
amit én hangoztattam, hogy egyik-másik egyházmegye
menyit szokott adni, vagy menyit adhat a kerületi
gyűlést tartó egyháznak, hanem az:

1. „hogy mennyi van ma az illető egyházmegyék
gyűléstartási pénztárában?“

2. „hogy mennyi az az összeg, a melyet az egy-
házak e címen évenként fizetnek?“

Mi itt mind a két kérdésre azt felelhetjük, hogy
semmi. Mert sem külön kerületi gyűléstartási tőkénk,
sem külön ily címen való adózásunk nincs. Ezen az
alapon a Révész K. úr szép indítványából Gömör-
ben csakugyan nem lehetne semmi.

R. K.-nak, a személyem ellen irányuló éles vágá-
saira, az olvasók iránt való kimélethől, és azért, hogy
indítványának előre látható szomorú sorsa miatti lelki
keserűségét ne fokozzam, nem reflektálok. Gömöri S.

— **Nyílt kérdés.** Megvitatás végett kaptuk a következő kérdést eme sorok kíséretében: „Mint az országos lelkész üzvegy-árva gyámtárra vonatkozólag hely adatott e Lapokban egy pár kérdésnek, úgy ezt is kérem megvitatni, a mit a *rendkívüli egyházi adóra vonatkozólag* vagyok bátor felvetni. Tisztelettel kérem a választ erre a kérdésre: a *templomépítésre kivetett rendkívüli adó kiket terhelhet?* Gyakorlati életünkben igen fontos e kérdés, azért kérek rá minél előbb választ” — Válaszúl a következőket adhatjuk a felvetett kérdésre: a rendkívüli egyházi adó már csak fogalmánál fogva is olyan természetű, a melynek elbírálásához nagymérvű tapintat, a jog és méltányosság elve közötti különbségnek finom felismerése kívántatik főleg ma, a mikor talán a kis összegű rendes egyházi adó is olyan veszedelmes kezd lenni. Ebből az elvből kiindulva, határozottan abban a véleményben vagyunk, hogy pl. a templomépítési adó, a mely mindig költségvetés keretében vettetik ki, még pedig olyan költségvetés alapján, melynek érvényességét az egyházmegye mondja ki, másként nem állapítható meg, csak a tényleges viszonyoknak megfelelőleg, s épen ebben adjuk meg a felvetett kérdésre a feleletet, a mely nem más, mint ez: a *templomépítési adó azokat terheli, a kik az adókivetéskor az illető egyház tényleges tagjai*, — másokat fel lehet kérni, meg lehet keresni, hogy ajánljanak s az ajánlatot köszönettel kell fogadni abban az esetben is, ha az illetők időközben a templom építettő egyház tagjai lettek. — Egyébiránt ez a kérdés elvi jelentőségű is lehetvén, a nyílt tárgyalásnak ezennel tért nyitunk, miután a zsinati törvény 248. §-ában az erre vonatkozó intézkedéstőlünk eltérőleg is magyarázzák némelyek.

— **Domesztikai segélyt kaptak a tiszántúli egyházkerületből** a következő lelkészek: Fodor Benő h.-dorogi, Veres István füzesi előkönyörgő, Batta Ferdinánd n.-bégányi, Bánóczi Endre muzsalyi, Bereczki József bereg-ujfalusi, Boros Sándor sáros-oroszii, Dajka Ignác haranglábi, Dávid Lajos kigyósi, Deli Tamás tivadari, Jászter József m.-jánosii, Kiss Péter berei, Lánczy J. halábori, Miklós József macsolai, Nemes Ferencz bucsúii, Peterdi Pál surányi, Sütő Miklós kajdanói, Szikszay Kálmán rafajna-ujfalusi, Csuka Ferencz apátkeresztúri, Debreczeni László felső-ábrányi, Egressi Imre kólyi, Jakab József ér-adonyi, Nagy Sándor poklos-teleki, Szabó József alsó-vedresi, Baresa Andre piricsei, Erdélyi Imre ramosaházai, Görömbei István cserepes-kenézi, Molnár Miklós bákai, Nagy István gemzsei, Nagy Kálmán lövő-petrii, Nemes István pétnéházai, Pásztor István kálló-semlyéni, Porzolt Ádám tiszta-szent-mártoni, Tóth Gábor nyírbogdányi, Deák Mihály tiszta-keresztúri, Györffy Ede gödényházai, Sárkány Lajos fekete-ardói, Szekeres Sándor forgolányi, Szép Ferencz tiszta-ujhelyi, Balajthy Károly szamos-kóródi, Bodor Pál tiszta-bereki, Hajdú Albert szatmár-udvari, id. Kürthy Károly garbolczi, Melegh Albert kőszeg-kemeti, Kéry Pál paposi, Túróczy Gyula paraszniai, Csépké Péter ricsei, Csíszár István zsarolyáni, Kormány Gyula borzovai, Lossonecz Gusztáv komlod-tótfalui, Nagy Bernáth czégényi, Pásztor Lajos angyalosi, Szőke József nagy-gécii 30—30 frtot; Nagy Bertalan skulyai, Somogyi Lajos b.-sámsoni, Bereczky János hetei, Tariska Lajos balazséri 35—35 forintot; Nyiri Gyula rápolti, Szabó József péter-falvai, Barkász Albert méhteleki, Gál Péter sárközi, Hajdu Zsigmond batizi, Pásztor István magos-ligeti, Kocsa Károly pankotai, Jakab Antal penyigei, Keresztesi Sándor nyir-madai, Nemes Meny-

hért székhelyi, Papp Károly rákóczi, Dares Miklós borzovai, Bokros Benedek száldobágyi 40—40 frtot; Szathmáry János monos-petrii előkönyörgő, Bakos Pál szakolyi, Szabó Menyhért kaplonyai 25—25 forintot.

— **A tiszántúli kerület egyházai közül a következők kaptak közalapi segélyt:** Hajdu-Dorog, Martonfalva, Nyir-Acsád, Bánfalva, Földeák, Füzes, Kun-Agota, Nagy-Szredisztye, Szkulya, Balazsér, Barkaszó, Bereg-Som, Surány, Bucsú, Gecse, Halábor, Kajdanó, Macsola, Nagy-Bégány, Rafajna-Ujfalu, Zápszony, Fugyi, Száldobágy, Ér-Adony, Gálos-Petri, Benk, Gemzse, Ibrony, Kis-Léta, Mihálydi, Mogyorós, Petneháza, Piricse, Tisza-Inoka, Fekete-Ardó, Tivadar, Garbolcz, Kak-Szent-Márton, Misztótfalu, N.-Hodos, N.-Koles, Sárköz, Szamoskoród, Bere, Osomaköz, Domahida, Iriny, Kun-Szent-Miklós, Papos, Borzova, Dara, Geberjén, Hermánszeg, Komlódtótfalu, Majtis, Rápol, Ricse, Szamosbees, Szamos-Ujlak, Zsarolyán 30—30 forintot; — Budai-Ábrány, Nagyalu, Dombegyháza, Szentheléna, Sáros-Oroszi, Kőrös-nagyrév, Apagy, Encsenes, Tisza-nagyrév, Bábony, Tisza-Keresztúr, Tisza-Ujlak, Parasznya, Csermő, Pankota, Istvádi, Nagy-Géc, Pusztá-Daróc, Tatárfalu 40—40 frtot; — Kis-Bégány, Uj-Dávidháza, Belényes-Ujlak, Fülöpös, 50—50 frtot; — Ménes-Györök 60 frtot; — Rákóczi 70 frtot; — Ér-Dengeleg 80 frtot.

— **Megsemmisített lelkészválasztás.** A szinai egyházban a múlt évben végbement lelkészválasztáskor *Tóbiás Gyula* választatott meg ifj. *Kiss Lajossal* szemben. A kisebbségben maradt párt óvást tett a választás ellen s az abauji egyházmegye bírósága a megejtett vizsgálat után egyhangúlag megsemmisítette azt, kizárván mindkét lelkészt az újabb választási eljárásból.

— **A dunántúli egyházkerület** március 24—25. napjain rendkívüli közgyűlést tartott Pápan Tisza Kálmán főgondnok és Antal Gábor püspök elnökle mellett. Kiemelendőnek tartjuk e gyűlés következő határozatait: a kerületi gyámoldába a lelkészek többé nem tartoznak fizetni tagsági díjat; a pápai leányinternátus épületének ügye az őszi gyűlésig rendezte ik; a pápai gymnasiumban a lelkészek s tanítók gyermekei szegénységi bizonnyítvány nélkül is részesülhetnek tandíjmentességben, ha az általános követelményeknek megfelelőnek; konfirmáció káté készítendő s az őszi gyűlésen a beérkezett munkák felett a bírálók határoznak; sajnosan vétetett tudomásúl, hogy a miniszterelnök nem adhat segélyt a szlavóniai missióra.

— **Halálozások.** *Drumond Henrik*, a glaskowi kolégium híres theológusa március 11-én 46 éves korában elhunyt. — Magyar protestánsok is ismerték mélységes hitét s nagy műveltségét, a mely a „Természeti törvény a szellemi világ” ban című magyar nyelvűnkre is lefordított munkájában oly megkapó módon nyilvánult. — *Andorka Gyula*, csurgói kir. járásbíró, a prot. egyházi dolgok iránt mélyen érdeklődő író, a ki az „Órálló”-ban igen sokszor szólalt fel érdekeink mellett, márc. 29-én elhunyt. — Legyen áldott emlékezetük.

— **Követésre méltó példa.** Az abauji egyházmegye legközelebb tartott közgyűlése elhatározta Révész Kálmán indítványára, hogy az egyházmegye levéltárában levő s 1680—1755-ig terjedő jegyzőkönyvet, mely általános egyháztörténeti szempontból is igen fontos adatokat tartalmaz, egyes dolgokra vonatkozólag pedig egyenesen kútforrási jellegű, kinyomatja s az egyházmegye minden egyházának tulajdonába bocsátja. — Többi egyházmegyéink is követhetnék e példát, a mely igen alkalmas volna arra, hogy egyházkerületünknek annyiszor sürgetett történetének megírását előmozdítsa.

— **A „Religio“ felhívása.** Hogy az ultramontanizmus sehogy sem tud beletörődni 300 esztendő leforgása alatt sem a protestantizmus életébe, az igen természetes. Nem is szoktunk az ilyen irányú felszólalásokon megütödni, legfőleg mosolygunk rajtuk. Mosolygunk azon a felhíváson is, a melyet a „Religio“ intéz hozzánk, magyar protestánsokhoz, hogy hagyjunk fel a pápa elleni német gyűlölködéssel s kövessük az anglikánok példáját, a kik „a százados vak gyűlölködésből észre térnek s szóba állniak a pápával.“ — Hiszen szóba állunk mi is a pápával, de nem köszönik meg; nem a „Religio“ sem, mert a szóba állás mindig azt foglalja magában, hogy a pápának a jogát nem ismerjük el, földi Krisztusnak s Istennek nem fogadjuk el. — Kár a „Religio“nak olyannal foglalkozni, a minnek nincs semmi észszerűsége.

— **Protestáns áldozatkészség.** A selmeci ev. luth. lyceumnak fejedelmi ajándékot adott nyugalomba vonult igazgatója: *Breznyik János*. Nem kevesebbet, mint százezer forintnyi vagyont ajándékozott szeretett iskolájának, a mely ily módon a korszerű berendezkedést könnyen véghezviheti. Tisztelet a protestáns áldozatkészségnek!

— **A római kath. autonomia ügyének rendezése céljából felhívta a kultuszminiszter az esztergomi érseket, hogy tartson püspöki konferenciát, a mely a rég vajdó kérdésben állapítsa meg azokat az elveket, a melyek szerint az autonomia rendezhető volna.** Érdeklődéssel várjuk a konferencia megállapodásait, hogy a képtelenséget miként akarja testbe öltöztetni.

— **Értesítés a Tompa-reliquiák ügyében.** Többször és többen kérdeztek már, hogy mi a sorsuk Tompa azon hátrahagyott egyházi beszédeinek, melyeket én rendeztem sajtó alá, kiadásukra pedig Ferenczi B. miskolci könyvkiadó vállalkozott volna? Hogy mi a sorsuk? Valószínűleg az örök feledés, ha a vállalat az eddigi példátlan közönyt találkozik. Mint a kiadó értesít, mindaddig kockázatot lépésnek tartja a reliquiák kinyomatását, míg az előfizetők és megrendelők megfelelő számmal nem lesznek, mivel az a sajnálatos, sőt vétkezes érdeklődés-hiány, mely a közönségnél a vállalat szemből mutatkozik, semmi reményt nem nyújt arra, hogy a beszédek megjelenésük esetén kelendőségnek örvendenének. A kiadó azonban még mindig bizik abban, hogy, ha lassan is, de végre meg lesz az előfizetők- és megrendelőknek a vállalat sikerét biztosító száma. Ujabban — mint hallom — Sárospatakon buzgólkodnak egyesek az ügy érdekében. Egyébült mélységes esőnd. Pedig talán Tompa nem kizárólag Sárospataké vagy éppen Gömörmegyéé, hanem — úgy gondolnám — az egész magyar hazáé. Én már appelláltam ez ügyben a magyar protestánsokhoz, sőt a magyar hazafiakhoz. Hasztalan. Ezuttal nem is teszem, csak a kérdezősködőknek kívánok feleletet adni a fentebbiekben. Debrecen, 1897. márc. 30. *S. Szabó József*.

— **A rimaszombati ref. segédlelkészi állás megüresedett.** Ez állással velejár a községi iskolai növendékek vallásoktatása is. Jövedelem, lakáson, fűtésen és világításon kívül 600 frt. A kik ez állást elfoglalni hajlandók, (1897. ápr. 24-ikén) jelentkezzenek *Czinke István* lelkésznel.

P Á L Y Á Z A T O K.

A felsőbányai ev. ref. fitanítói állásra pályázat nyitattik. Évi javadalom: 100 azaz száz forint lakbér, 500 azaz 500 frt készpénz havi utólagos résztelekben az egyházi pénztárból a lakbérrel együtt fizetve.

Ha nőtlen tanító, 1 szobából álló lakást az iskolaépületben fűtéssel együtt használhat.

Ha családos: 32 köbmtr tüzfát kap beszállítva.

Kötelesség: 1—VI osztályból álló fiukat tanterv szerint tanítani, lelkész akadályoztatásakor a kanonikus órákra szószéki szolgálatot teljesíteni.

Pályázhatnak okleveles tanítók is. Káplán-tanítók előnyben részesülnek.

Az állás választás után azonnal elfoglalandó.

Szabályszerűen felszerelt kérvények f. évi ápril. 15-ig a ref. lelkészi hivatalhoz intézendők.

F.-Bányán, Szatmár m. 1897 márczius 22.

Papp Márton
főgondnok.

Nagy Lajos
ev. ref. lelkész. 2—2

A debreceni ev. ref. kollégium főgymnasiumában a magyar és német nyelv tanításával összekötött rendes tanári állásra pályázat hirdetik. Pályázhatnak olyan ev. ref. vallású egyének, kiknek a magyar és német nyelvi tanzakra szóló középiskolai tanári képesítésük van.

A tanszék évi javadalmazása: 1200 frt alapfizetés, 400 frt lakbér és öt ízben járó 100 frt ötdéves korpótlék, melyre nézve a más tanintézetnél töltött szolgálati évek is beszámíthatnak. A megválasztandó tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja.

A pályázni kívánók vallásukra, végzett tanulmányaikra, tanári képesítésükre s eddigi szolgálatukra vonatkozó okmányokkal fölszerelt kérvényeket f. évi május 1-ig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják be. A tanszék betöltése a május havában tartandó egyházkerületi közgyűlésen történik s a megválasztott tanár tanszékét székfoglaló értekezés tartásával f. évi augusztus hó végén tartozik elfoglalni.

Debreczen, 1897. márczius 29.

Kiss Áron,
püspök.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolásra is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjjal és melletti vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,
műorgona-építő.

1 20

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja.

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Bzenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Lelkész-értekezleti megnyitó beszéd.” *Vadászy Pál.* — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.” *Maklár Pap Miklós, Kácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula.* — „Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése.” *R. Gy.* — „Az abaúji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” *Ujj József.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

Vadászy Pál felső-borsodi esperes
lelkész-értekezletet megnyitó beszéde.

Tisztelt értekezleti közgyűlés!

Szívem mélyéből üdvözlöm mindnyájukat ez ünnepélyes alkalommal, midőn megragadva az önművelődésnek a jelenben is kínálkozó ezen örvendetes idejét, fel akarjuk azt használni gyümölcsözőleg úgy hivatalos állásunk tekintélyének, mint saját erkölcsi értékünk, szellemi niveaunk emelése végett.

Igen! mert lehet mondani — ez a legfőbb alap arra nézve, hogy hivatalos állásunk homályosulni kezdő nimbuszának eredeti fényét visszaállítva, szárnyát szegjük az ellenünk irányuló, már-már szélesebb körben is hódított azon állításnak, miszerint a lelkész kar napjainkban nem áll tudományos műveltségének azon magaslatán, melyben a sokféle irányban és gyorsan haladó cultura érdekeinek szolgálatában más szakkörök tudományos készültségével a versenyt kiállhatná, s így az állásunkat eddig körülvevő tisztelet fénye kezd vészteni vonzó melegét s hasonlítani kezd az északi fényhez, melynek csak fénye van, de melege nincs. Ez állítás igazsága mellett bizonyító érvül hozzák fel azon államhatalmi törekvést, mely a magasabb fokú lelkész-képzésre az egyetemi tanítás szükségét mondja ki a cult. miniszter azon nyilatkozatában, mely szerint a római és görög katolikus lelkészek képzésére a budapesti, — a görög keleti és protestáns lelkészekére pedig a kolozsvári egyetemet contemplálja.

En részemről üdvözlöm e miniszteri intentiot, mert míg egyrészt az eddig elhanyagolt, minden állami felkarolást nélkülözött szegény protestantizmus ügyének országos jelentőségű culturalis értéke ez által magasabb körben is elismertetik: addig másrészt a gyakorlati lelkész-képzésre is jótékony befolyást ígér, csak az a fő, hogy az állami protectio élvezése a protestantizmusnak múltjában kifejtett szabad önállóságát, történelmileg kifejtett egyéniségét ne veszélyeztesse. Igen! mert a protestantizmusnak specialiter alakult múltjára, s ebben történelmileg kifejlődött önállóságára bátran hivatkozhatunk, melyet a bölcsőjétől kezdve folytonosan tartó háré, önfentartási küz-

delem tisztító tüze edzett meg, s a kutató emberi ész vizsgálódási szabadsága, mint fentartó lényeg, és életelv, — ha múltjával nem szakít, örök időkre biztosított.

Ebben a szabad vizsgálódási szellemben van léteve jövőnk alapja, ereje, biztosítéka.

Ez a szellem hatotta át egyházunk összes intézményeit, iskoláit s azok fejlődési mozzanatait.

Épen azért hat lelkünkre oly leverőleg azon körülmeny, hogy autonomiánk sáncain rést kezd ütögetni az állami beavatkozás egyházi és iskolai segélyezés címe alatt, de az e feletti aggodalmainkat enyhíteni segít magára hagyott prot. szegénységünk folytonosan velünk járó gondolata, mely a minden oldalról előnkbe toluló haladási követelményeknek épen valóítási perceiben lesz legszembeötlőbben nyilatkozó realitas.

Szegénységünk mellett még más bajunk is van. Ugyanis a mai anyagi világban az önző érdekek szolgálati vágya letörölte az eszmények, az ideák himporát sok tekintetben, s a mi fényök, zománczok még van, azt még az ösöktől öröklött kegyelet érzése tartja fenn sok ember kebelében.

Ide sorozzák sokan — fent és alant a *belső embernek* legfelségesebb nyilvánulását — a vallásos érzést, általában a vallás szükségességét is, melynek pusztá említésére is sokszor stoikus kétkedés vagy tagadás a felelet, vagyis úgy látszik, mintha a vallás kezdené elveszteni uralkodói hatalmát a lelkek felett! És bár e vád általánosan hangzik, de nekem úgy tetszik, mintha itt a becsületes szegénység morzsálekain tengődő protestantizmus volna legjobban érdekelve, s annak jövőjére kezdene ráborulni lomha felhőként a végzetes közönyösség ijesztő réme, mintha kulturalis szolgálatainak, — ezredéves hazánk történetével összeforrott múltjának ilyen jelen volna legméltóbb folytatása, legkiérdemlettebb jutalma! De a jelen helyzetet feltűnő ezen kép vonásait még jobban beárnyékolják az egyházatlanságnak, a hideg közönyösségnek már az egyházi közigazgatás körében is tapasztalható, s folyton szaporodó tünetei. Az egyháztagok kezdik unni a teherviselést, ambíciójuk vonzó ereje veszteni kezdi régi mértékét, s ez az oka, hogy némely helyen a gondnokságot, presbyterséget vonakodnak elfogadni, a mi eddigelé még kitüntetésnek vétetett.

A felekezetenélküliség eszméje bontogatni kezdi szárnyait, s ennek a könnyen hívő lelkekre való hatása kezd vonzóbbá, hódítóbbá lenni. Igaz, hogy ennek elfogadása sokszor nem annyira a hitbeli meggyőződés követelménye, mint inkább külső, anyagi okok folyománya, de bármi legyen is, hűveinkre még is bomlasztó, vagy legalább leverő hatással van és lesz jövőben is, mert a fokozatosan növekedő egyházi és iskolai terhek viselésével arányosan halad elő annak terjeszkedése, s az egyháztagok számbeli fogyása is. E mellett bizonyít egy lelkészi körnek értekezleti közgyűlésén kifejezett azon állítása is, mely szerint *„hogy a jelen időben oly sokan és eddig szokatlanul nagy számmal kezdenek jelentkezni az át- és kitérés-i tünetek jelenségei, annak oka nem a hitbeli nézeteltérés, vagy éppen a lelkész személye, hanem határozott oka az egyházi terhek alól menekülni vágyás óhaja, s az a tudat, hogy e célt ma már minden lelki károsodás nélkül vélik elérhetni, nem lépven át más egyház kebelébe, csak a címet vetik le, s lesznek felekezetenélküliekké, s maradnak a régi hit követői tényleg, annak terhei, kötelességei nélkül.”*

De a jelennek jövőre is kiható képét még sötétebbé teszi egy váratlan, — szinte esemény számba vehető nyilatkozat, melynek hangja a régi „et tu mi fili Brute“ keserű vádját juttatja eszünkbe. Csak az vigasztal némileg, hogy az a hang még nem az egyetemesség viszhangja. Ugyanis a „Néptanítók Lapja“ folyó évi 11-ik számában a „politikai heti szemle“ alapján így szólal meg: „a vallás-ügyeket választjuk el a közoktatás ügyeitől. Ez ugyan még csak a jövő zenéje, de azért úgy e kívánságokhoz, mint az argumentatiohoz, — úgy véljük — szívesen járul hozzá minden magyar tanító“. Valóban sajnálatra méltó jelenség! főleg azért, mert azt egy ország tanító karának hivatalos közlönye hirdeti. Hiszen az iskolák eddig az egyházak veteményes kertjei voltak, és most annak kertészei így gondolkoznak? Az egyház és iskola mint két egymást szerető testvér élte le a küzdelmes múltat és most annak közösen kiállott szenvedéseire, lelkesítő szép emlékeire való tekintet nélkül szólal meg e szak-lap hidegülni kezdő keblével, múltat elfeledő ambícióival? Szegény protestantizmus! maholnap saját gyermekeid támadnak ellened, kiket saját véreddel tápláltál, s neveltél fel a család, a társadalom, a haza javára, általában a közjó zászlóinak hordozására! Adja isten, hogy e hang ne legyen a zászlóbontás jelszava, vagy ha az lenne is, ne találjon az követőkre!

Engem biztat is a remény, hogy derék tanítóink mint jóban — rosiban osztályosaink, a jövő zenéje mellett még jobban meg fogják érteni a múlt zenéjét is, mely szívök húrjait a közösen kiállott viharok és nagy események lelkesítő szép emlékeinek hatása alatt rezgésbe hozva, nem fogják követni e hang válu-úra törekvő tendenciáit!

Adja is az ég, hogy e hazának oly sok szolgálatot tett, és mégis mellőzött protestantizmus találja fel jövőjében megérdemelt jutalmát, annak Órállói, a prot. lelkészek is minél előbb köthessenek ki régen biztató reményeik valószínűségének biztos partjain, hogy bánat könyveik felszáradván, adjanak helyt új erőre, új munka-kedvre serkentő öröm-könyveiknek, hogy ez elismerés lenne a múlta és jelenre, buzdítás a jövőre nézve. Ily gondolatok és érzelmek hatása alatt még egyszer szívből üdvözölve a jelenlevőket, a gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.

(Folytatás.)

Miután megmondottuk, hogy a túlterhelés veszedelme valóban fennáll, és nyílt őszinteséggel rámutattunk azokra, melyek előidézték s miután így a betegség okait föltártuk, az orvosságot is könnyű lesz megtalálnunk. Azaz, hogy könnyű volna, ha ebben a nagyméltóságú vallás- és közokt. ministeriumtól föltett kérdések, amelyeknek értelme szerint a közoktatásügyi kormány a főnálló törvények keretében akar megmaradni, a teljes és gyökéres gyógyítást lehetetlenné nem tennék. De törekszünk így is véleményünk szerint a lehető legjobbat ajánlani.

Első sorban is meg kell találnunk azt a kapcsolatot, mely a népiskolát és gimnáziumot szervesen összekösse, anélkül, hogy valamelyiket is igazi rendeltetésétől elterelné. Erre nincs más mód, mint az alsóbb gimn. osztályok tanítási körének és anyagának lehető összeszűkítése. Ugyancsak ebből a célból, azt hisszük, mulhatatlanul szükséges, hogy vagy legalább az első osztály tárgyai közül töröltessék a latin, vagy a mai első osztály elé u. n. progymnázium csatoltassék. De mi úgy vélekedünk, hogy az utóbbi így is, úgy is elkerülhetetlen. Ha ez a javaslatunk elfogadtatnék, akkor éppen a főiskolánkban fennálló u. n. progymnáziumi osztály tanterve egészséges alapúl kínálkoznék megszabására a tananyagnak, melynek főalkotó része a magyar nyelvten, olvasás, írás és értelmes előadás lehetne. Ezt annyival erősebben sürgetjük, mert ha mellőztetnék, a latin nyelv fölvételének a németével egy időben, vagy legalább is az előző évre kellene esnie, a melyet szintén elkerülendő hibának tartunk.

Szükségesnek tartjuk továbbá, hogy a tankönyvek ne legyenek sem száraz compendiumok, sem tudományos stylusuk miatt nehézkesek; másfelől csak a legszükségesebbekre szorítkozzanak. És mivel az approbationak, magas követelményeivel, nagy része van a felreértések állandósításában, illetőleg a tankönyvek megvastagodásában, szükségesnek tartjuk, hogy a szabad verseny elve érvényesüljön s az iskolai könyvek csak abból a szempontból véssenek bírálat alá, vajjon államellenes tanok nem érvényesülnek-e bennük? A magyar tanári karnak különben is kell azon a színvonalon állania, hogy a jót a rosztól approbatio nélkül is megkülönböztetni képes legyen.

A latin nyelvnek óraszámát is, amennyiben a gimnázium mostani céljának nagyobb veszélyeztetése nélkül meg lehet tenni, egy-két órával az egész vonalon lejjebb óhajtjuk szállíttatni. A realis tárgyak összevonását is szükségesnek tartjuk, mivel azok a gimnázium és reáliskola céljainak összezavarása miatt bővültek ki ennire. Különösen a nagyméltóságú ministerium egyik rendelete értelmében is, mely az érettségi vizsgálatokra vonatkozott, szükségesnek tartjuk, hogy a természettanban a matematikai levezetések lehetőleg kevesebbíttessenek. A történelemből a kisebb nemzetek életleirása, amennyiben az emberiség sorsának fejlődésére nagyobb befolyást nem gyakoroltak, a mainál még nagyobb mértékben mellőzhető volna. Általában az egész történelem-tanításban főelv gyanánt annak kellene érvényesülni, hogy ne az események magyarázatául tekintessék a népek culturalis haladásának és morális életfolyamának képe, de amazok tekintessenek emezek természetes következményeikül. Ugy hisszük, az ilyen irányú tanítás több tanulással,

a jellem és kedély erősebb képzésével s az elme kisebb megterhelésével jár, noha a tanárra egyáltalán nem mondható kényelmesnek.

A földrajz mai anyaga is, mint fentebb is érintettük, alkalmas arra, hogy a túlterhelést növelje. Ezért a mai gimnázium első két osztályában maradjon a földrajz inkább földrajznak s ne szórjuk annyira szét a gyermek elméjét közbeszótt, mindenirányú és egymáshoz alig illő természetrajzi ismeretekkel. A természetrajz csak a leg-szükségesebbekre szorítkozzék.

Mindezekon kívül a középiskola mai szervezetében — mint fennebb is érintettük — okvetetlenül módosítandónak tartjuk a mai érettségi vizsgálati-rendszert. Ujból és újból hangoztatnunk kell, hogy az mai alakjában az évet megkurtítja, s ezzel a tananyag lelkiismeretes elvégzését lehetetlenné teszi; a hazai történet tudományos tanítását egyenesen kizárja s végül még ez áldozatok árán sem felel meg az évcsonkítás céljának, amennyiben a növendéknek az írásbeli vizsgálatok után rendelkezésére álló ideje távolról sem lehet elegendő az érettségi anyagát képező tárgyak átismétlésére és rendszerezésére.

Ugyanis itt az a kérdés: különbözik-e az érettségi tárgya és kérdezési módszere az osztály-vizsgálatától vagy sem? Ha igen, akkor minden gyakorló-tanár meggyőződhet róla, hogy az idő rövidre szabott az előkészüléshez. Ha nem, akkor merőben felesleges.

És — nézetünk szerint — valóban felesleges is. Hiszen a középiskolai oktatásban sehol szünetnek, sehol hézagnak lennie nem szabad. Itt a felsőbb fokon az alsóbb fokok nyújtotta ismeretek lépten-nyomon felhasználandók. Az oktatási rendszer folytonossága és egysége ezt így követeli. Ezért a legfelsőbb évek nemcsak olyanokul tekintendők, melyek új ismeretekkel a már tanultakat betetőzik; de a melyek ezeket át is tekintik és rendszerezik. S ha ez így van, akkor a külön érettségi merőben felesleges s az osztály-vizsgálattal teljesen pótolható.

Ha mégis eltörlését a tanügyi kormány nem javasolhatná, úgy gondoljuk, csak akkor lesz értelme, ha a par excellence tudományos pályák felvételi vizsgálatául tekintetük. Természetesen céljának így is csak akkor felel meg, ha minden gimnázium szeptember hóban tartaná meg. Így valóban maradna idő az anyag áttekintésére és összefoglalására; másoldalról pedig érintetlenül hagyná az utolsó évnek annyira kívánatos épségét is.

Végül okvetetlenül szükségesnek tartjuk, hogy a nem tudományos pályára készülők, arra sem tehetséggel, sem kitartással nem rendelkező ifjaknak legalább egy része a qualificationális törvények megváltoztatásával is vonassék ki a gimnáziumból. Ezzel a magas létszám okozta misériákon is némileg segítve volna; másrésről azonban ebben az irányban túlságos sok reménnyel nem kecsegtetjük magunkat, mert hiszen a mai törvény is ad elég alkalmat, hogy a kiből hiányzik a tudományokra való arravalóság, kenyerét így is megkereshesse.

Ezeneken felül hangsúlyoznunk kell azonban a sikeres tanítás oly tényezőit is, amelyek a tantervnek körén kívül esnek. Ezek között első helyen fejezzük ki azt az óhajtatunkat, hogy szállíttassék le a törvényes létszám legalább 40-re. Azonban felette kívánatos, hogy a nagyméltóságú ministerium minden érzékenység figyelmen kívül hagyásával a minimális létszám érdekében a törvénynek mind az állam, mind a többi fenntartók intézeteiben érvényt szerezzen.

Végül még azt az óhajunkat kell kifejeznünk, vajha azok az elvek, a melyek az egyes tárgyak paedagogiai feldolgozása érdekében az utasítások készítőit sugalmazták, a gyakorlati tanításban is érvényesülnének. Annyival forróbb kívánságunk ez, mert többször látnunk

kell, hogy fájdalom, a nevelést még ma is sokan össze-tesztik a pusztá oktatással. Általában — a nélkül, hogy a túlterhelés kérdésében mindent annak akarnánk betudni s a kérdés elől ilyen módon kibujni szeretnénk — szomorúan kell beismernünk, hogy a tanítás módszere még ma sem teljesen kielégítő. És ezt részben a tanárok gyakorlati képzésének a hiánya is okozza. Eddig ugyanis olyanokat alkalmaztak a hazai régi tanintézetekben, kik legalább a magántanítás terén kitűntek. Ma mindenki jogosult, ki elméleti képzettségéről bizonyítványt mutat. Ezen az égető bajon pedig a gyakorlati tanárképzés teljes hiányának beismerése s e hiányok pótlása segíthet. Ugyancsak ebből a célból kell óhajtanunk azt is, hogy a szemléltetés elve mindenütt érvényesüljön. Történeti, philológiai (classikai és modern), természettani, föld- és természetrajzi muzeumok is mindenütt gazdagon felszerelendők volnának, mert csak így lehetséges, hogy bármely iskola is képes legyen a mai követelményeknek megfelelni. Kívánatos az osztály-könyvtárak szervezése is.

Végül — amin az egész nevelés- és oktatásügy megfordul — a tanári munka felosztásának kérdéséről sem szabad megfeledkeznünk, ha már a tanári állás kényelmének emelésére ezuttal szükségtelennek tartjuk is a figyelem ráterelését, miután ezt más, hivatottabb tényezők úgy is szőnyegen tartják. Csak röviden annyit kívánunk fölemlíteni, hogy teljesen egyforma hibának tartjuk, ha a szakrendszer túlságai miatt egy osztályban minden tárgy más-más tanár kezében van, és ha az osztályrendszer félreértésével, minden osztálynak állandó tanára levén, évről évre más-más tanár egyéniségéhez kell a növendéknek szoknia. Valóságos anomáliának tartjuk, hogy, emiatt, van olyan tantárgy, mely 4 éven át négy tanár kezében van. Hogy itt egységes vezetés, a tanultak rendszeres áttekintése és helyes gyakorlása nem érvényesülhet, azt mindenki könnyen beláthatja. Arról, hogy ilyen módon a rövid év egy része a növendékek egyéniségének és ismereteinek kipuhulásával jóformán haszon nélkül vesz el, szólni sem kívánunk.

A túlterhelésnek nem annyira eltűntetésüül, mint inkább ellensúlyozásaul a tornászatra, helyesebben a testi élet és fejlődés helyes irányítására kívánjuk felhívni az illetékes körök figyelmét. Ujabb időben ugyan Csáky grófnak szinte korszakalkotó működése óta ezen a téren is sok történt; azonban a tornatanítás mai rendszerével sem vagyunk megelégedve. Ez nem annyira testedző, mint inkább elfárasztó chablonos katonai gyakorlatokból áll. Mi inkább a szabad- és szertornázásra fektetnők a súlyt a katonagyakorlatok lehető korlátozásával s a játékok minél szélesebb kiterjesztésével és rendszeresítésével.

Ezekben kívánunk rámutatni a túlterhelés való okaira és orvosszereire. Erősen érezzük, hogy mindent nem mondtunk el s különösen azokról hallgattunk, melyek főleg az állami intézetek égető sebei. De teljességre nem is törekszünk már csak azért sem, mert úgy hiszszük, így is sikerült rámutatnunk mai gimnáziumunk annyi bajára, melyek bárkit is meggyőzhetnek arról, hogy itt igen sokat kell tennünk s főleg a túlterhelés megszüntetése érdekében. Azonban itt is hangoztatnunk kell, hogy a tanrendszer mai kereteiben csakis mulóbecsű foldozásról lehet szó, mely közoktatásunk bajain s az azokból származó társadalmi betegségeken gyökeresen nem segíthet.

(Folyt. köv.)

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitrovics Gyula,
biz. előadó.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konvent gyűlése.

(Folytatás és vége.)

A harmadik napon — jegyzőkönyv hitelesítése után — ott kezdte a konvent, a hol az első napon akarta, t. i. a miniszteri leiratokon. Azért kezdte itt épen csak ekkor, mert a tárgysorozat kellő időben nem készülhetett el, a mi némi zúgolódást is vont maga után.

Az államsegélyes középiskolák, a múlt évi 22,000 frt rendkívüli segély felhasználásának tudomásul vétele, a közalapot illető 100,000 frtnyi államsegély (1896) s az 1896-ra szülő 33,000 frtnyi rendkívüli segély kiutalása — voltak a miniszteri leiratok tárgyai, a melyeket tisztelettel vett a konvent tudomásul.

Dehát a lelkészi fizetéseknek ama bizonyos minimumra való kiegészítéséről ugyan mikor hallhatjuk a magasságos leiratot? — ez a kérdés töltötte el az egyházak sorsa felett tünődő konventi tagok lelkét, a mikor feláll *Fejes István* és kapcsolatban a miniszteri leiratokkal, azt kérdezi a konvent elnökségétől, hogy nem adhatna-e megnyugtató felvilágosítást arra nézve, hogy sokáig kell-e még várunk a lelkészfizetések kiegészítésére? A késedelemben veszedelem rejlik, mert mindenfelől szorongattatunk! *Tisza Kálmán* (mint a kinek tekintélye vitte be a konventet abba, hogy egyelőre a 600 frt minimummal is megelégedjék) különösebben is kéri a tájékoztató válasz megadására. *Tisza Kálmán* azonnal felelt, mint a ki érezte, hogy ebben a nagy kérdésben ő első sorban van érdekelve. Tudása szerint a miniszteriumban a kálvinista kongrua-ügy teljesen elő van készítve s a törvényjavaslat — úgy lehet — még ez év folyamán az országgyűlés elé kerül. Ő, mint konventi elnök, mint eddig tette, úgy ezután is kötelességének ismeri a dolog szorgalmazását s reményli, hogy a célt elérjük. *Fejes István* megelégedett a felvilágosítással s megköszönvén azt, arra kérte a konventet, hogy a *Tisza Kálmán* nyilatkozatát foglaltassa jegyzőkönyvbe, a mit a konvent — a mélységből kiállózóknak megnyugtatósára — el is határozott.

Most már a tárgysorozat rendjén haladt a konvent tovább.

Nevezetes tárgyalás kinálkozott a halasi egyház rendkívüli adó ügye, a melyről Szász K. püspök készített felterjesztést. A gimnáziumot építő egyház presbiteriuma rendkívüli adót vetett ki, t. i. az 5 forintnál több állami adót fizetőket 20%-al róttá meg. Ezt az egyházközségi közgyűlés nem fogadta el, de az egyházmegye elnöksége (miután egyházmegyei közgyűlés hamarosan nem volt tartható) a presbiterium határozatát jóváhagyta. A halasi elégedetlenség felindultak, kérvényekkel, küldöttségekkel ostromolták a miniszteriumot, a megyét, de a püspöki felterjesztésre a miniszterium a rendkívüli adó végrehajtását elrendelte s a kar-hatalmat is mozgósította. Erre újabb ostrom indult meg az adózni nem akarók részéről, a miniszter felkérte zsinati törvényeinket, s az adó-végrehajtást elrendelő végzését felfüggesztette, később pedig — noha közben az egyházmegye az esperes eljárását helyben hagyta — az egész rendkívüli adó kivetést törvénytelennek nyilvánította. Az ügy (bár oda nem tartozott) a kerület elé került, inkább csak a végett, hogy tekintélyét ez is vesse

be a mérlegbe s e célból jutott végül e kényes kérdés a konvent elé is.

A konvent érezte, hogy ilyen rendkívüli ügyben a mely szoros értelemben nem is ő elé tartozik, nem tanácsos hamarosan határozni, azért — R. Gy. indítványára kiadta azt a közigazgatási bizottságnak véleményezés végett.

A karsai ev. ref. egyházat, a mely árpádkori templomának kijavítására és fentartására nagyobb mérvű domesztikai segélyért folyamodott a tiszáninneni kerülethez, melegen ajánlotta a kerület a konvent figyelmébe, hogy az eszközölje ki nevezett egyháznak az országos emlékművek fentartására hivatott bizottság pártfogását. A konvent készséggel fog közbenjárni.

A berzéki özvegy lelkészné rendkívüli segélyért esdekelt, miután férje — Szánthay István, nem bírván az életnek reá nézve immár elviselhetetlen terhét, a halálban keresett szabadulást. Sajnálta a konvent, hogy ilyen rendkívüli esetekre nincsen balzsama, s letette a kérvényt a kerülethez, a hol bizonyosan kedvező elbírálatra talál. Az encsenesi lelkészné kérvénye aztán (a mit a Kiss Aron püspök adott át az elnökségnek) fel sem olvastatott.

A közigazgatási bizottság előterjesztéseire kerülén a sor, élénk vitát keltett az amerikai magyar missionaruskok emlékirata, a melyben azt kérték, hogy a konvent tekintse őket az anyaország képviselőinek, engedje meg, hogy esperességgé szervezkedhessenek, az országos lelkészi özvegy árva gyámintézetnek tagjaivá lehessenek s hazajövetelök esetén amott eltöltött éveik betudassanak. Br. Vay Béla nagy melegséggel üdvözölte az amerikai magyar ref. lelkészek törekvését, a kik ott — túl az oceánon — odaszakadt nemzet testvéreink megmentésén s lelki gondozásán fáradoznak. Kész nekik megadni összes kérelmüket. *Bernáth Elemér* szintén pártolásra méltónak tartja őket, csak attól fél, hogy esperességi szervezkedésöknek helyi akadályai lehetnek s nehéz kérdésnek vallja a lelkészi özvegy árva gyámtárba való felvételeket. *György Endre* csak a legmesszebb menő erkölcsi támogatásban óhajtana őket egyelőre részesíteni, gr. Degenfeld József pedig még e tekintetben is ovatosságra int. A vita vége az lett, hogy szívesen küld ugyan esetről-esetre a hazai ref. egyház Amerikába missionariusokat (ha akadnak vállalkozók!) s a kint levőkkel és kimenendőkkel az összeköttetést testvériesen fentartja, hazajövetelök esetén — ha működésöket hitelesen igazolják — eltöltött hivatali éveiket beszámítja; de egyelőre sem a szervezkedéshez nem kíván segédkezet nyújtani, sem a gyámtárba való felvételt nem engedheti meg. Ha a szervezkedésen túl lesznek s az olyannak fog mutatkozni, hogy a hazai ev. ref. egyházat a bensőbb viszony megköltésére bírhatja és ha ez a viszony az amerikai állami törvényekkel is kiegyeztethető lesz, abban az esetben a konvent a további lépésekre is kész lesz. Egyelőre kívánja, hogy a szervezkedés tervezetét az illetők bemutassák s formás kérvényt intézzenek konventünk elnökségéhez.

Több egyház könyöradomány gyűjtésére kért segítséget, s kérvényeiket letette a konvent a kerületekre, mivel onnan még ajánlva nem voltak. Baj az, ha a formalitásokat a folyamodók nem ismerik, mert magoknak is ártanak vele, a hatóságok dolgát is szaporítják.

A tiszáninneni kerület indítványára az egyetemes Névtár ötvenkénti kinyomatását kész a konvent va-

laki által elvégeztetni. Hogy ki legyen az, a konventi elnökség fogja — kellő puhatolózás után — megmondani. Ember kerestetik.

Az egyházkerületi és egyházmegyei ügyészség stb. részére portómentesség kieszközöltetését kérte egyik egyházkerületünk. A konvent ezt kivihetőnek nem tartja s épen azért a kérvényt egyszerűen tudomásul vette.

A tábori ev. ref. lelkészek most is az ág. ev. superintendens alatt állanak s ezímezésük is megálázó. Ezt panasolja Császár Dániel egyik tábori lelkészünk. A konvent — nem is először már — sérelmesnek tartja egyházunkra nézve a tábori lelkészek beosztását s felír a minisztériumhoz, hogy a mi lelkészeink külön fenhatóság (esperes, superintendens) alá tartozzanak, ha már a nem katonai esperesek és püspökök alá — a katonai kivételesség miatt — nem tartozhatnak. Ám mit szól erre a közös hadügyminisztérium, a mely minket talán még most is sacramentáriusoknak vél s szentesített törvényeink dacára sem akarja némely jogainkat elismerni.

A közjogi bizottság végzett dolgairól Karap Ferenc referált, jelentvén első sorban is, hogy Darányi Ignác minisztert választották meg bizottságuk elnökének, a mit a konvent éljenzéssel vett tudomásul.

A tiszáninneni kerület a helyettes esperesek jogainak tisztázása végett felírt — az ungi egyházmegye kérésére — a konventhez, mivel nem találta helyén valónak a *Bikky Károly*-lyal — mint helyettes esperessel való — tiszántúli elbánást. E tárgyban a Tiszántúl is felírt. A közjogi bizottság szerint az ilyen kérdésben a kerület belkörüleg intézkedik s ezt kívánta feleletül adni a tiszáninnenieknek. Ám vita támadt, gr. Degenfeld erős visszautasítást sürgetett, kemény sértésnek kvalifikálván a beavatkozást. Illetéktelenség ... elintézés nélkül való visszaküldés ... tájékoztatatlanság ... nincsennek tisztába saját hatáskörükkel-féle keserű szózatok hangzottak az új főgondnok ajkairól, a kinek *Bernáth Elemér* és *Kun Bertalan* adták meg a választ, utóbbi arra is hivatkozván, hogy a Tiszántúl is csak szavazattal bírt dönteni e tárgyban, és csupán számba is alig vehető többséggel tudott győzni a Degenfeld-féle felfogás, a miért is nem tanácsos a tájékoztatatlanság és a tisztában nem létel vádjával dobálózni. Kezdt villanyossá lenni a levegő, de Tisza Kálmán, mint elnök, bezárta a vitát, kissé mérsékeltebb visszautasítással. Azt azonban mindenki elismerte, hogy az espereshelyettesítés kérdése a zsinati tárgyak közé eléjegyzendő.

A Márk Endre tiszántúli egyházkerületi és debreceni főiskolai ügyész megválasztása ellen beadott felebbezést nem fogadta el a konvent. A tárgysorozatba csak helyettesítés volt jelezve s végleges betöltés lett belőle s a választás olyankor történt, a mikor a gyűlési tagok egy része már hazautazott. A felebbezésnek nem volt a közjogi bizottság szerint elegendő alapja.

Laky József ungvári tanítót a Diószeghyné féle hagyatéktól a közjogi bizottság elütötte, mivel a végrendeletben, a mi a hagyatéki nyilatkozatot megváltottatta, a tanító javadalmazásáról nincs szó.

A vegyes házasságból született gyermekek nyilvántartása végett fel fog írni a konvent a miniszterhez, hogy utasítsa az anyakönyvvezetőket stb. az ilyen gyermekek felekezetiiségének az érdekelt lelkészekkel való közlésére. Így tudnók meg, hogy

hányan oldalognak el egyházunktól saját fiaikban és leányaikban!

A misszióügyi bizottság jól előkészített javaslatait Szabó János előadó ismertette. Az eddigi segélyösszeg megmaradt s maradtak majdnem teljesen a missziói egyházak is abban az összeköttetésben, a melyben eddig voltak. Számos kérvényezőt előjegyeztek. Az aratásra való gabona bizony sok! A misszióügy különben szépen, biztatóan fejlődik; itt-ott a missionáriusok, másutt egyes alapítók készítenek tiszteletre magok iránt ev. ref. egyházunkat. Nyitra is misszióvá lett, a dunántuliak sürgetésére. A misszióügy 10 évi állásáról készített munkálata a buzgó előadónak jegyzőkönyvünkben lesz olvasható.

A munkási misszióra — noha ott a lelkész jövedelme az államfegyház megszüntetése miatt jelentékenyen megesappant — nem bírt a konvent segélyt nyújtani. A kormánynál lépéseket tesz a konvent, hogy egyházi törvényeinknek Dalmat-Horvátországban leendő kihirdetését eszközölje. Már igazán ideje lenne!

A tőkesegélyezési bizottság előadója, György Endre szintén a pénz elégtelenségéről panaszkodott. A rendelkezésre állott csekély összeget igen nehéz volt a sok kérelmező közt kiosztani. A tiszáninneni kerületből csak a *minaji* egyház részesült újabban ilyenmü segélyben. Az ungvári egyház, a mely kölcsönért folyamodott, nem volt ajánlható, mivel a kölcsönzés nincs megengedve. Elismerte mindenki, hogy egyes nagyobb egyházainkon kölcsönrel lehetne legcélszerűbben segíteni, de ez az elismerés nem pénz.

A gyors tárgyalás mellett lehetővé vált, hogy a stola-ügyben megbízott előadó — Széll Kálmán — is megtegye jelentését még ugyancsak a 3-ik napon. A kerületek felterjesztették, hogy mennyi a veszteségek, de a kimutatás nem volt teljes. E miatt is, de saját belátása szerint is egy módozatot ajánlott Sz. K. a stola-veszteség kiszámítására s illetőleg a stola-kárpótlási összeg meghatározására. Felvette a lélekszámot alapul s ennek 10-szeresét stola-összeg gyanánt. Minden lélek után fizetne tehát minden egyház 10—10 krt; 3 krt a keresztelezésért, ugyanannyit az esketésért és 4-et a temetésért. Az így származott összeg igen közel járt ahhoz, a mely a kerületek felterjesztéseiben volt feltüntetve. A konvent ezt az elmés számítást helyesléssel fogadta. A vége pedig az lett, hogy az egyházkerületek igyekezzenek rábírní az egyes egyházközségeket a nevezett módozat szerinti kártérítésre. Némelyek nem ezt várták s csalódottnak érezték magokat. A szegény egyházak tehát fizessenek ... Hiszen, ha annyi baj és annyi kísértő nem szorongatná őket!

A „jelentő iver” újra készítését nem tanácsolta a szakelőadó; Tiszáninnen tehát ezzel a kérésével is elesett. Viselje kiki a következményét — ez az elv! — a saját könnyelműségének. Az egyesével való kijavítás azonban lehető.

Ezzel a harmadik napi gyűlés is véget ért s a délutánra tervezett gyűlés megtartása sem látszott szükségesnek; csak a közigazgatási bizottságnak volt dolga a halasi ügygyel.

A negyedik napon egy nagy összeg jegyzőkönyv hitelesítése után a zilahi, szászvárosi és máramarosszigeti főgimnáziumok államsegély-kérvényeiről referált az iskolaügyi bizottság szakelőadója (R. Gy.). Mindhárom pótsegélyt kért, s mindenik módosította márkköltségvetését az államkormány kívánsága szerint, sőt a zilahi még kevesebbel is megelégszik, mint

előbb, mivel négy osztályú elemi iskoláját (a mely a gimnáziummal van még összekötve) nem kívánja utólag államsegélyessé tenni. Valamennyit ajánlólag fogja az elnökség felterjeszteni; a két utóbbit azonban csak feltételesen; Zilahot csak úgy, ha szerződését a pót-kérvény értelmében kijavítja, M.-Szigetet pedig, ha a kerülettől is ajánlatot nyer (a kerületi gyűlés még nem volt meg).

Az iskolák vagyoni ügyeinek ellenőrzésére György Endre, mint egyetemes tanügyi bizottsági szakelőadó készítetett egy munkálatot, a melyet a tanügyi bizottság ajánlólag terjesztett fel. Van e szerint 2310 népiskolánk 1,837,391 frt kiadással, a miből 78³/₁₀ tanítói fizetés; népiskolai célokra szolgáló ingatlanaink értéke 7, 393,090 frt., tőkepénz 484,663 frt., jövedelme 863,759 frt., a mely tételek a miniszteri jelentésben vannak kitüntetve. Ilyen nagy összegnek fokozott ellenőrzés nélkül maradni nem szabad, mert anyagi viszonyaink teljes ismerete és nyilvántartása volna az egyetemi helyes alap tanügyünk tovább fejlesztésére. Javasolja azért tanügyi bizottságunk, hogy

„a népiskolákra s az ezekkel hasonló szervezetű felső népiskolákra, polgári iskolákra, valamint a kisdedovó intézetekre nézve hívja fel egyetemes konventünk az egyházkerületeket az egyházi vagyonskönyvek megfelelő rovatainak már most megejtendő csoportosítására, hogy ez alapon az egyetemes tanügyi bizottság a kormány adatait a magunkéival összevetvén, egyetemes konventünk egyelőre legalább általános képet nyerhetne nevezett intézeteink anyagi helyzetéről, későbbi intézkedésnek tartatván fel az iskolai törzskönyvek szerkesztése és a tanítói díjlevelek alapján a bevételek és kiadások pontosabb részletezése.“

„A közép és felső iskolákra nézve szintén felhívandók a kerületek, hogy a kormány által a középiskolák vagyoni helyzetéről kívánt kimutatásokat, azokkal egyidejűleg egyetemes tanügyi bizottságunknak is rendelkezésére bocsássák s a elsőbb leányiskolák, tanítóképezdek, theologiai és jog-akadémiák vagyoni viszonyairól is ugyanilyen kimutatásokat készítsenek.“

E javaslatot a konvent elismeréssel fogadta el

Az egyetemes tanügyi bizottság ügykezelését illetőleg kimondta a konvent, hogy az előmunkálathoz szükséges költség előlegezésére felkeresheti t. b. elnök a tiszántúli kerületet s hogy ezentúl minden tanügyi bizottsági tag is megkapja a konventi jegyzőkönyveket, a mi annál is szükségesebb, mert a tanügyi bizottsági jegyzőkönyvek külön kinyomását a konvent nem engedte meg. Az elnöknek és szakelőadóknak „portómentes“ levelezését nem tartotta kivihetőnek.

A halasi adó-ügyben, a közigazgatási bizottság javaslatára, a presbyterium és egyházmegye pártjára állott a konvent s felkéri a miniszteriumot, hogy az 1882. egyházi törvények értelmében ítéljen e kérdésben és az adó-behajtást rendelje el. Valami olyat lehetett leolvasni az arcokról, hogy ezt a dolgot kár volt idáig juttatni!

Kenessey Béla a közalapi segélykérő ívek javított mintáját mutatta be, a mely elfogadtatott s annak megfelelőleg a kérvényívek szövege is átdolgozandó. Bizonyos ellenőrizhetetlen bevallásokra nem lesz ezután alkalom. Ugyancsak Kenessey az egyetemes leltár mintáját is elkészítette s a konvent megbizta a közalapi végrehajtó bizottságot, hogy azt nézze át, esetleg módosítsa és nyomassa ki.

A segédlelkészek segélyezése ügyében Tiszán-

innenről felterjesztett jegyzőkönyvre, valamint a tőke-segélyre előjegyzettek névsorának javasolt kinyomtatására nézve határozatot kér R. Gy., hogy a kerület ne irt légyen fel hiában. Az előbbire nézve várnunk kell a lelkészi fizetések kiegészítéseig; az utóbbi szükségtelen most már, mivel a tőke-segély-ügyben új rendet kíván a bizottság megállapítani.

A bírósági ügyeket már a második napon elbírált a bíróság. A tiszabecsi lelkész felebbezett ügyét Fejes István, egy mezőturi tanárét (a kit a helyi basáskodás akart elejteni!) Molnár Béla, a mikolai lelkészét (Király Gyula) Karap Ferencz referálta. A két elsőre nézve a kerület ítéletét helyben hagyta, az utóbbira nézve pedig megváltoztatta a bíróság.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Kun Bertalan és Dókus Ernő elnöklete alatt Szász Károly, György Endre, Vécsey Tamás és Szilády Áron nevezettek ki. Ezután Kun Bertalan szép imával, Tisza Kálmán meleg köszönettel zárta be a gyűlést. Az elnökségnek Szász Károly tolmácsolta a konvent elismerését. A jegyzőkönyv másnap d. e. 11 órától hitelesített.

Korszakos dolgot nem végzett a konvent, de úgy bizottsági gyűléseiben (a milyenek mindennap voltak), mint közös tanácskozásaiban ügyszeretettel végezte magas feladatait. A szegénység nyügét, a viszonyok hatalmát mélyen érezte, de többet s nagyobb tennie — ez idő szerint — nem lehetett. Vajha lehetett volna!

R. Gy.

Az abaúji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az abaúji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlését folyó év márczius 30., 31. s ápril 1-én Kassán tartotta meg Antalffy László esperes és Meczner József gondnok kettős elnöklete alatt, a teljes tanácsbírói kar, 29 lelkész, 2 tanító, számos világi képviselő részvételével s több az egyházi ügyek iránt érdeklődő jelenlétben.

Reggeli isteni tisztelet után, a melyen az imádkozást Benke István helyettes lelkész végezte, — itt szíves örömmel teszek tanubizonyságot arról, hogy úgy a kassai egyház presbiteriuma, mint közönsége szép számmal vett részt az isteni tiszteletben, — a vármegyeház nagytermébe vonult a közönség, hol az esperes buzgó segedclemkérő imája után egyházmegyéink gondnoka nyitotta meg a gyűlés tárgyalását egy szépen átgondolt beszédben s visszapillantott a multra s annak adott kifejezést, hogy protestáns egyházunkért melegen dobogó szíve reménységgel van eltelve a jövő iránt, mert az egyház anyagi s szellemi életében haladást lát, bizik, hogy ha a lelkészek a cura pastoralis gyakorlásában tevékenységet fejtenek ki, a most úgy látszó ellenáramlat nem árthat egyetemes egyházunknak semmi tekintetben sem; aggodalma csak egy tekintetben van, t. i. a tanítók hiánya miatt, pedig egyházmegyéinkben a tanítók fizetésének 400 frtra kiegészítése majdnem mindenütt megtörtént.

Ezután az esperes egyházmegyéink szellemi és anyagi életére vonatkozó jelentését olvasta fel s örömmel konstatalta, hogy úgy az isteni tisztelet gyakorlása, az urvacsorában való részvétel, a gyermekek neveltetése s vallásos oktatása, valamint a hívek aldozat-készsége — adományozás 14096 frt 98 kr — az anyagi dolgok körüli foglalatosságot — az építkezésre fordított összeg 21741 frt 21 kr — arra engednek következtetni,

hogyan híveinkben a vallásosság, ügybuzgóság s minden szegénysége mellett is az egyház szeretete megvan s uralkodik. — Meleg szavakban emlékezett meg egyházmegyénk két halottjáról, kőji Komáromi István, a kassai egyház ügybuzgó s lelkes volt főgondnokáról s Kovács Károly nagyidai lelkészről; emlékeik jegyzőkönyvünkben is megörökítettnek. — A gondosan szerkesztett jelentés köszönetnyilvánítás s elismerés mellett vétetett tudomásul s az általánosabb részt jegyzőkönyvbe foglalni határozta a gyűlés.

A végrendelező b. e. Kovács Sámuel kifejezett kívánsága értelmében, hogy a gyűlés első napja délelőttjén döntsék el, kiknek adandók ki 3 évre a »Kovács-Komjáti alapítvány« kamatai, elégtételt s azt titkos szavazat útján Dienes Jánosné s Budaházy Sámuelné lelkész-özvegyek nyerték el.

Több tanítóváltozás történt, nevezetesen: Vágásra: Kopcsó Mihály kemenczei, Buzitára: Tarjányi Béla csécsi, Csenyétére: Békó József buzitai, Baktára: Terneyi István nyárádi, Csobádra: Nemes Géza ottani kiségitő, Alsó-Vadászra a kántori állásra: Hegedűs József eddigi leánytanító, ez utóbbira: ifj. Szatmári Ferencz hevesi, F.-Kemenczére: Tóth Lajos g.-bogyányi, Radványba: Sővári Ferencz vágási, Telki-Bányára: Kardos Ferencz ideiglenes s Nyiribe: Kapéri Ferencz ottani helyettes tanító erősített be.

A nagyidai s fullókércsi egyházak lelkészi díjlevelei, — bár egyik sem üti meg az elvben kimondott, de gyakorlatban ritkán érvényesített minimumot, — a kedves biztatás megvalósítása édes reményében megerősítették s a lelkészválasztás mindkét helyen elrendeltetett.

Ezek után az egyházkerületől az egyházmegyékhez áttartott javaslatok kerültek tárgyalás alá. — Első volt a sárospataki főiskola államsegélyügye, a melyben a többség a főiskola iránti igaz szeretettől vezéreltetve nem hajlandó édes gyermekét megfosztani szerető édes anyjától s mostoha kezére bízni, mely könnyen megfoszthatná hagyományos, igaz, megvesztegethetlen protestáns s ezzel együtt járó szabadság szellemétől, mindaddig, míg az utolsó kényszerűség rá nem szorítja s a főiskola részére nem hajlandó elfogadni az államsegélyt.

A tanítóváltozásokról szóló egyházkerületi szabályrendeleten, a tanítótestület meghallgatásával következő módosításokat véli tétetni egyházmegyénk: az 1. §. kibővítendő ezzel: helyét évközben elhagyni senkinek sem szabad; a 2. §. lemondását legkésőbb augusztus 15-ig bejelenteni tartozik; a 3-ik s 6-ik §-t törölni kívánja s helyette ez teendő; »Rendkívüli esetekben p. o. a tanító elhalálozása esetén az egyes egyházak helyettes tanítóról gondoskodnak«, ez utóbbi határozat azon kéréssel terjesztetik fel az egyházkerületre, hogy a testvér egyházkerületek is felhivandók hasonló értelmű szabályzat alkotására, addig a régi gyakorlat tartandó fel.

A s.-lelkészekre vonatkozó szabályrendeletből a 2. §. 2-ik kikezdésének utolsó mondatát s 3. §. 2-ik kikezdésében ezen kitélt »az esetleges járulékok beszámítása mellett« — törölni véleményezi, az 5. §. 2-ik kikezdésének végéhez odairandó »sürgős esetekben az esperes is feljogosíttatik a s.-lelkész berendelésére, az egyházmegye utólagos helybenhagyása reményében«; a 6. §-ban »a lakások s stóla-állandó lakások«-ra irandó »A h.-lelkészt megillető legalább egy szobás lakás és egész stóla mellett.« — Segédlelkészt tartó helyek: Abauj-Vár, Alsó-Vadász, Kassa.

A kassai »opportunisták harangok« ügye a kassai

egyház presbyteriumához tétetett át befelelés végett. — A Révész Kálmán által benyújtott, könyv és levéltárra vonatkozó több indítvány közül a legfontosabb az volt, a melyről már volt említés téve e Lapokban.

A közalapvizsgáló bizottság jelentéséből megtudtuk, hogy egyházmegyénk a múlt évről elküldött közalap járulékot a postaköltséggel együtt 1466 frt 54 krt, hátralékban maradt 37 frt 80 krral; folyó évi járuléka 1480 frt 78 krtban állapított meg.

Az egyházmegyei pénztár, melyet Idrányi Ferencz kezel példás pontossággal, 113876 kor. 30 fillér összeget tartalmaz. Kerületi küldötteink a folyó évre az elnökségen kívül, lelkészi részről: Ujj János, Kovács Béla t.-bírák, Oláh Péter főjegyző; világi részről: Csoma István, Csoma József és Doboz Pál t.-bírák.

Több kérvény érkezett a »Jelentő-iv« kiigazítása tárgyában; ajánlatos lenne, ha a kerület venné kezébe az ügyet, hogy vagy a meglévő bevallások revideáltatnának felül, vagy új összeírás eszközöltetné.

A kerületi tanügyi bizottságban egyházmegyénk tanítói kara képviseltetni kéri magát.

A csécsi templom, melynek falán régi freskó képek vannak, az egyházkerület útján a műemlékek országos bizottsága figyelmébe ajánlatik.

A baksai egyház adókiivetési ügye visszaútasított újabb eljárás foganatosítása végett.

F.-Kemencze, Kajata, Zsujta iskolaépítésre engedélyt kér s kap; Szepsi úgy a maga, mint a makranczi főkegyház részéről több adásvevési szerződést terjesztett be megerősítés végett, de azon kérése, hogy a makranczi egyház tőkepénzéből 300 frt a szepsi templom javítására fordíttassék, nem adatik meg.

A tanügyi bizottság jelentése alapján, az iskolalátogatás újból szerveztetik. — A beadott kérvények s az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján, sok egyháznak házi ügye s egyeseknek panasza nyert elintézt.

A gyűlés első napja délutánján a bíróság ülésezett, több rendbeli vitás ügy, — székper, fizetés elleni felszólamlás — nyert elintézt; egyedül a szinai lelkészválasztás felebbitetett a kerületre Tóbiás Gyula részéről.

Az ügyek tárgyalása, a multhoz viszonyítva, gyorsabb menetű volt, a mit annak köszönhetni, hogy egyes akták előzetesen kiadattak referenseknek.

Ujj József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az ungi egyházmegye a sárospataki főiskolára nézve elfogadandónak tartja az államsegélyt.

— Halálozás. A debreceni ev. ref. egyház országos hírű énekvezére, *Szotyori Nagy Károly* e hó 2-án, élete 78-ik évében elhunyt. 43 évig szolgált a debreceni egyházat, egy félszázadnál több időn át volt a ref. énekügynek fáradhatlan munkása, kitől e hosszú idő alatt ezerek, meg ezerek nyertek oktatást a debreceni ref. tanítóképzőben. Legyen áldott a ghu munkás emlékezete.

— Válasz a Sárospataki Lapok 14. számában felvetett nyílt kérdésre. Rendkívüli egyházi adó a törvény 248. 249. §-ainak rendelkezése szerint csak azokra vehető ki: a) kik az egyházközségben illetékesek; b) kiknek állandó lakásuk az egyházközségben van; c) kik az egyházközségben vagy ahoz csatolva ingatlanl vagy üzlettel bírnak, de ilyenekre a kiivetés a reájok esendő

adónak 25%-nál magasabb nem lehet. Kivethető pedig a rendkívüli adó „egy vagy több év tartamára.” Nem vehető tehát ki azokra: a) kik az egyházközségben nem illetékesek; vagy ott legalább b) állandó lakásuk nincs, d) kiknek az egyházközségben ingatlanuk vagy üzletük nincs. A kérdés és felelet nagyon egyszerű és világos, hogy még világosabb legyen az u. a. számban adott helyes választ ki keli egészítenem azzal, hogy *úgy a rendes valamint mindennemű rendkívüli adó csak azokra vehető ki, kik a kivétel idejében egyik vagy másik alapon (a — c) egyháztagoknak tekintendők.* A törvény világos rendelkezése szerint tehát azok, kik a kivétel után lettek az egyház tagjai, meg nem róhatók. A 248 §. azon kifejezése, hogy „egy vagy több év tartamára” vehető ki a rendkívüli adó, csak azt jelenti, hogy az illetékes előjárásnak joga van a kivételt több évre felosztani, hogy különösen nagyobb kivetéseknel az egyház tagjai elviselhetlen, nyomasztó terhekkel ne sújtassanak és ez által az egyháztól el ne idegenítenek. Nem jelenti és nem is jelentheti az idézett kitétel azt, hogy az egyházi adó a *fizetési évek tartama alatt utólagosan és visszamenőleg azokra is kivethető, kik az eredeti kivétel után lettek az egyház-község tagjai.* A kivételnek visszaható ereje nincs. Panaszkodunk az állami adó-törvények szigorúsága ellen, pedig az illetékes pénzügyi hatóságok adó-alap nemléteben adót nem vetnek ki, nem vetnek tehát visszamenőleg sem. Tanuljunk tőlük! Mi a teendője tehát az egyházi előjárásnak, ha a kivételi évek tartama alatt új egyháztagok jönnek? Kettő; t. i.; 1-ör a törvény utasítása szerint őket *szólítsa fel adakozásra*; ha ez nem sikerül: 2-ör pótkivételt tehet, de csak annyi évre, a mennyi az eredeti kivetésből még le nem telt, és így aránylagosan. Vigyázzanak pedig egyházi előjáróink, hogy tapintatlanság vagy erőszakoskodás által csak egyet is el ne idegenítsenek az egyháztagok közül! Kellő tapintat mellett bizony senki sem fogja megtagadni *»Isten dicsőségére«* a hozzájárulást.

Dr. Finkey József.

— **Konfirmációi ünnepély a sárospataki főiskolában.** Április 7-én ment végbe a főiskola imatermében 12 tanár, egy pár helybeli érdeklődő szüle, az ifjúság egy része jelenlétében az úrvacsorájához első ízben járulni óhajtó gyermekek hitelesítése. Az ünnepélyt az ifj. énekkar zsoltár-énekekkel nyitotta meg, mely után Novák Lajos főiskolai lelkész tartott szíveket megnyerő szertartási beszédet, felhíván annak végén a gyermekeket, hogy feleleteikkel szolgáltassanak bizonyosságot érett voltuk felől. 39 gyermek adta tanujelét annak, hogy érti a keresztyén, s közelebbről a ref. egyház igazságait, s mint ilyenek jogot nyertek az Úr asztalához való járulásra. Gyermekek éneke, a lelkész megáldó imádsága s az énekkar előadása zárta be az ünnepélyt, melyről azzal a tudattal távozhatott el mindenki, hogy a gyermekeket jól vezette az oktatásban s a fontos alkalmat emlékezetessé is tette rájuk nézve a főiskola lelkésze.

— **Kölcsey Ferencnek,** a magyar irodalom emelhetetlen alakjának, szobrot emeltetett gróf Karolyi István Nagy-Karolyban s a leleplezési ünnepély április 4-ikén ment végbe nagy lelkesedés között. Az ünnepi beszédet Bartha Miklós tartotta, méltóan Kölcseyhez, a nagy szónokhoz. Imár két szobor hirdeti Szatmármegyében a nagy ember emlékét, vajha ideális gondolkodásának is volnának szemmel látható jelenségei magyar társadalmi életünkben.

— **Az országos ev. ref. lelkészi özvegy-árva gyámintézet számadása az 1896-ik évről.** Konventi tudósításunkban megemlékeztünk gyámintézetünk első évi munkásságáról, ezúttal röviden a következő részletesebb adatokat tartjuk szakszerűnek felemlíteni: a bevételnél előirányozva volt a 10%-os belépési járulékokból: 54602 frt 21 $\frac{1}{3}$ kr.; az évi 2 $\frac{1}{2}$ %-os tagsági díjakból: 39820 frt 85 $\frac{1}{2}$ kr., összesen 94423 frt 07 kr. Erre befolyt december 31-ig 74994 frt 54 kr., a hátralék tehát a számadások lezárásakor 19428 frt 55 kr. volt, a melyből azonban az év február utolsó napjáig befizettek 10914 frt 25 krt, s így az első év tényleges hátraléka 8514 frt 30 kr. Hogy az év végén fennmaradt hátralékból egyes kerületekre mennyi esik, közöltük lapunk előző számában. Az egyes kerületek a következőleg törzstak volna fizetni: Dunamellék 17089 frt, 71 kr., Dunántúl 13420 frt 86 $\frac{1}{2}$ kr., Erdély 18996 frt 65 kr., Tiszáninnen 15569 frt 01 kr., Tiszántúl 29346 frt 82 krt. E szerint az öt kerület közül a tiszántúli s tiszáninneni fizettek ki legtöbbet, míg az erdélyi s dunántúli a járulékok felénél nem sokkal többet szolgáltatottak be, a mi mindenesetre feltűnő pontatlanság. A tiszáninneni kerületből a tornai s felső-zempléni egyházmegyék lelkészei teljesen befizették a belépési járulékot, amit feltétlen dicsérettel kell felemlíteni. Összes bevétele volt gyámintézetünknek 110334 frt 71 kr. (32966 frt 93 kr. a domesztikából, 500 frt Hornyánszky Viktor alapítványa; 1841 frt kamat s a már említett befizetés.) A kiadás 400 frt kezelési költség. Tőkeszámlánk 165600 frtot mutat fel. Gyámintézetünk jelenévi költségvetése a következő: *Bevétel:* 153366 frt 55 kr. *kiadás:* 3746 frt 56 kr.

— **Nyilvános nyugtázás és köszönet.** A tállyai ev. ref. egyház által e hó 3-án rendezett hangversenyen a jótékony célra felűlőztek: Báro Maillott György 10 frt, Bernáth Béla 8 frt 50 krt, Kovács Ferencné 3 frt 50 krt, Révay Manó, Mura Györgyné, Rácz Gábor, Györy István, Körtvélyes Aladár, Hajász Pál 2-2 frtot, Hubay Sándor, Bergstein M., Szirmay Istvánné, Hézsér Emil, Schnábel I. 1 frt 50 — 1 frt 50 krt, Szabó Gábor, Jakubovics Lipót, Bakó Sándorné, Kiss János, ifj. Sóhalmy György 1—1 frtot, Dr. Horváth Béla, Knizner Sándor, Cseskovics István, Juhász András, Fidler Sándor, Szilva Béla 50—50 krt, Kun Kálmán 5 frtot. Fogadják úgy a felűlőztek, mint a sárospataki ev. ref. főiskola ifj. énekkarának tagjai leghálásabb köszönetünket, hogy az iskolánk javára rendezett hangversenynek erkölcsi s anyagi sikerét oly nagy mértékben előmozdították. Tállya, 1897 április 6. *Az egyház előjárásága.*

— **Beküldetett*** „Az ungi egyházmegye folyó április hó 7-én folytatva tartott közgyűlésén az államsegély igénybevételét a sárospataki főiskola részére elfogadta. A mint a rekriminációkból értesültem, az esperes Szabó Endre vitte keresztül a határozatot a gondnok ellenére, s hogy egy klickel osztva nem minden részrehajlás nélkül a segélypénzeket, ez által érvényesíti akaratát.”
Egy átutazó.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— **R. K.** A névtárra vonatkozó közleményt a jövő számban adom. — **Sz. I.** A költeményeket megkaptam, de az alkalmat térszűke miatt nem közölhetem. — **J. K.** Köszönöm a küldeményt, de elkésve érkezett s így nem használhattam fel. — **D. K.** Kérésére, kívánsága szerint, itt adom meg a választ. A főiskola lelkésze s a többi theol. tanárok is önkéntes ajánlkozás folytán épen úgy adófizetők a sárospataki ev. ref. egyházban, mint a nem lelkész jellegű professorok. — **P. M.** A jelzett cikket a jövő számban közlöm.

* A beküldő határozott kívánságára s felelősségére kellett e közleményt adnunk. Szerk.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Húsvét ünnepén”. — „A zsinati törvény 255. §-a és más valami.” *Péter Mihály*. — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.” *Maklár Pap Miklós, Rácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula*. — „Az ungi ev. ref. egyház-megye tavaszi közgyűlése.” *Homoki Antal*. — „Falusi levelek a szerkesztőhöz.” *Adorján Balázs*. — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

Húsvét ünnepén.

A keresztyén világ ma a legnagyobb emlékünnepet üli: a feltámadás ünnepét.

Sirba tették a Fiút, a ki egy volt az Atyával; örízők álltak a koporsó mellett s nehéz követ hengeritettek annak szájára.

Az igazság felett diadalt ült a gonoszság; az élet elvét koporsóba zárták a halál fiai; megpecsételt koporsóba tették, hogy életre ne keljen.

Ám a koporsó zárai felpattantak; a nehéz kő elhengeredett s a sirból kilépett az élet fejedelme!

Feltámadás! Új élet!

A mit megmondott az Idvezítő, betelt: *Szenved, megvettetik az embernek fia és megöletik, de harmadnapra feltámad.*

Nem maradt a koporsóban az igazság királya, kilépett abból, legyőzve a halált, enyészetet s örvendezve kérdehetjük ma is: *hol vagyon halál a te diadalmad? hol vagyon koporsó a te fülánkod?*

Nincsen halál, nincsen enyészet: ez a húsvéti igazság!

Az ember, ez a csodálatos alkotása az Istennek, a kiben égi s földi egyesülnek, a ki lelkével magasan jár, fent a csillagok megmérhetlen távolában, hol, minél feljebb röpül, annál nagyobb mértékben érzi kicsinységét, épen akkor, a mikor nagysága tetőpontra hág; a ki testével itt a földön göröngyökbe ütközik, a fájdalom s szenvedések tüzeiben ég, hol alig van nyugalma, csak egy percnyi boldogsága is: az ember ma érzi leginkább, hogy a Krisztusénak lenni a legnagyobb boldogság.

Krisztuséi vagyunk s a feltámadás ünnepe a mi halhatatlanságunk pecsétje. Mert megmondattott: *én vagyok a feltámadás és az élet, a ki én bennem hiszen, ha meghal is él!*

Dehát hiszünk-e ő benne?

Hiszen a hit ma már csak mint illusio él az u. n. művelt körökben s a kik gyermekekhez hasonlóak, gúny és nevetség tárgyai!

Hiszen ma a feltámadás, örökélet hite az u. n. tudósok körében csak mint a felindult lélek zajgásainak, az érzelmek özönével telített szív dobogásainak képzeletszülte képe szerepel, minden tartalom, minden jelentőség nélkül!

Ne tévelyegjünk! Ne ámitsuk s ne ámittassuk magunkat!

„Ha a Krisztus fel nem támadott, hiábavaló minden ketség nélkül a mi prédikálásunk.”

Prédikáljuk a feltámadást a húsvét ünnepén, hiszen a halhatatlanság lelkünknek nélkülözhetlen életföltétele, — lelkünk követeli, hogy legyen föltámadás!

S van is. Krisztus él, mi is élünk! Krisztus feltámadott: feltámadunk mi is!

Legyen húsvéti ünneplésünk ezzel a gondolattal megszentelve!

Lapunk jelen számához egy negyed ív melléklet van csatolva.

A zsinati törvény 255. §-a és más valami.

A prot. egyház a kiépítés korát éli. 1882-ben jött létre az első szerves törvénykönyv, ugyanakkor alakult a domesztika. Ezután 13 éven keresztül nem történt, legalább a szorosan vett egyházi élet terén jelentősebb alkotás; de 1895-ben egy nagy kőoszlopot állítottunk be, határmesgyéül mult és jövő közé: értem az országos özvegy-árvatárt. A mai napok meg szinte viselősek az életrevaló, üdvös gondolatoktól.

Az államsegély kérdése, — ez a régen óhajtott balzsam a lelkeszi kar sebeire, — kezd a megvalósulás felé haladni. De hogy valaki azt ne higgye, miszerint egyoldalúak, az anyagiság hajszolói vagyunk: ime! tessék széjjelnézni: szellemi, erkölcsi buzgalom forrásai fakadnak mindenfelé. Lelkészszerkezeti körök, ifjúsági egyletek alakultak. A lelkesz kathedrájáról leszállva a prot. irod. társaság colporteurje, majd felolvasó lesz. Egyszóval magasabb tudatunkra ébredtünk, a belmissió és evangelisatio rügyei kezdenek fakadozni.

Tagadhatatlan, hogy az óhajtott czéltól még rendkívül messze vagyunk és a ma inkább csak árnyéka a jövő fényének, mert a mai munka, eszközök, fegyverek híján, inkább a vergődés, a hamleti tépelődés, mint az intensív munka bélyegét viseli magán. Azért én mindennél elsőbbnek, fundamentumnak tekintem a lelkeszek anyagi helyzetének gyors javítását, bár megró is a Prot. Szemle p—f. jegyű írója. Ez eszközölheti, hogy e pálya vonzóbbá váljék a tehetségesebbekre nézve is, mert nagyfontosságú kérdés: mily kaliberű tehetségek kezében lesz a jövő egyházának sorsa. Ez a gondoktól némileg mentes élet fog még nagyobb kedvet önteni a lelkeszekbe, mindennemű munkálkodásukhoz. Ez fejleszti ki a társulás eszméjét és a minden érdektől ment szellemi és erkölcsi függetlenséget.

Igy gondolkozva, a lelkipásztori tevékenység látásánál is nem kisebb örömet érzek, ha olykor-olykor az anyagi helyzet javítását célzó cikkeket is olvasok, mert ezekben egy virágzó valláserkölcsei élet alapjainak előkészítését is látom.

Örömet szerzett nekem az a pár cikk is, mely a zsinati törvény 255. §-a címmel e b. lapokban napvilágot látott; mert bár sötét mezőre terelte figyelmet: de a kérdés iránti őszinte érdeklődés e sötét mezőn a remény sugara volt, hogy itt sem lesz mindig sötétség.

A zsinati törvény 255. §-áról irtak cikkeket Pataki és Illyés urak e b. Lapok közeli számaiban, s fájdalmasan jajdultak fel, hogy e §. még most sincs végrehajtva. Ehez kívánok tehát én is első sorban hozzá szólni.

Tudjuk, hogy a zsinati törvény bölcs rendelkezése szerint az egyházak anyagi ügye a gondnokok vállain nyugszik. Azt is tudjuk, hogy e törvény 96. §-ának d) pontja szerint a belhivatalnokok fizetésének beszedéséről is nekik kell gondoskodni. Csakhogy e törvény a legtöbb egyházban valóban írott malaszt. A gondnokok egyéb tekintetben is alig egyebek okmányok, jegyzőkönyvek aláíróinál. S én még soha sem láttam gondnokot, a ki a 96. §-ban előírt kötelességét, e §. tökéletes rendelkezése szerint teljesítette volna, pedig erre a lelkeszek által bizonyosan figyelemztetve, felelgetve vannak. Minden az anyagi ügyek vezetésére vonatkozó iniciatívának a gondnoktól kel-

lene tulajdonkép kiindulni, a végrehajtásnak az ő kezén keresztül menni. Így volna az egyházban igazi haladás. Boldog pap, a kinél ez így lehet, a kinél nem kell kötelességét fel sem vevő gondnok miatt tövissel bélelt párnán feküdnie. De hány pap mondhatja azt el magáról.

E misérián tehát segíteni kell. És szerintem is csak egy út áll előttünk, az, melyre Pataki ébresztget.

Mert valóban lehet, hogy a lelkesz ereje kicsiny, gyenge e rendelet végrehajtására; gondnoka csőkönyvi, világi hasznót űző, pénzt akar még az oltár körüli forgolódásából is, sőt lemondással fenyegetőzik. Nos itt — a hol a lelkesz buzgalma hajótörést szenved — van szükség a visitatio. A visitatio megjelenése mindenkor ünnepszámba megy, a ritkább alkalom varázsa, a lelkesznél nagyobb tekintély nyomósabb szava, mely ez ünnepélyes alkalommal megérteti, hogy gondnok, presbyterek egy magasabb cél szolgálatának eszközei, ingyen, a lelkiismeret jutalmáért fáradozó apostoltársak. Hát az ilyen fellépés semmit se érne, azoktól az esperesi küldöttektől?! S mert ismerem népünket, tudom, hogy abból az idealismus ki nem pusztult: az ily okosan végzett visitatiót célszerűnek tartanám. Am igen sok visitatio, tisztelet a kivételnek, az év ez egyetlen hathatós alkalmát is elszalasztja, lévén tagjai egyszerű pénzbeszedők, s hagyván a lelkeszt kinos helyzetében tovább vergődni.

Ez nem uszítás lenne a papok ellen, sőt inkább magasabb helyről jött megerősítése annak, hogy a mit a lelkesz, a gondnok és presbyterek kötelességeiről egész éven át beszél — az igazán magasabb érdekből történik.

Illyés ur azt javasolja, hogy a lelkeszi díjak beszedésére fizetési párbérszedőket alkalmazzunk. E javaslat nemcsak helytelen de veszedelmes is. Rosz praemissából kiindulván: rosz conclusióra jut. A hanyagságot elfogadja menthető körülménynek s az Ur oltára körüli forgolódást pénzen akarja megvásárolni. De ezzel az evangéliumi egyház életétől kovászt rontaná meg s trójai falovat vinne az egyházba. Jaj volna az egyháznak, ha már semmi más eszköz nem állana rendelkezésére az egy pénzen kívül az önzetlen szolgálat megnyerésére. A tragédia első jelenete az volna, hogy a fizetési párbérszedők után jönnének a presbyterek, jutalomra tartott tenyérrel. A többi jelenetekről nem szólok.*

De bár a törvény rendelte közvetett módon folyjon is be a belhivatalnokok fizetése: az ellenkező módon való beszolgáltatásnál is hátrányosabbak a ma szokásban levő fizetésnek. Mindenki tudja, mi mindennel fizetik, különösen a falusi papot. Pataki Pál szerint, a mit a növény és állatvilág csak felmutathat. Ma ez már nemcsak korszerűtlen, de mindenkor hátrányos is a lelkeszre. Mert nincs oly gondnoki ellenőrzés, szigorúság, hogy a lelkesz meg ne csalódjék. S ha aztán kissé kényesebb izlésű: kész a perpatvar. S fel kell áldoznia jövedelmét a béke kedvéért.

Ha tehát a zsinati törvény, bizonyosan a jó ügy szempontjából, gondoskodott arról, hogy *belhivatalnokok* fizetésüket közvetlenül nem szedhetik: jövőben gondoskodnia kell, hogy a ref. anyaszentegyházban minden termény, szolgálmány pénzzel megváltassék. Ez a lelkeszi fizetések korszerűvé tétele.

* Illyés J. javaslatának ilyen eltorzítása egészen helytelen; a nagyobb egyházközsegekben tényleg vannak u. n. párbér, jobban mondva egyháziadó beszedők s egyáltalán nem eredményezik azt, a mit P. M. állít s elképzel magának. Szerk.

Sokan fel szokták hozni e váltság ellen, hogy hiszen a lelkész ugyis gazdálkodásból él, a midőn mindezekre a fizetésnek szüksége van. De épen, mivel gazdálkodik, mindezeket maga állítja elő; vagy ha vennie kell is — azon tárgy khártai értékeért bizonyosan jobb tárgyat kaphat.

Szerencsére a megváltás fontossága ellen, komolyabb ellenvetés nem tétetett. Valóban! semmi sem jogosabb, mint a megváltás követelése. Mert ha egy egyháztagság lelkészének bizonyos értékben ad valamit: logicaillal következik, hogy az neki is megér annyit: tehát csak illetékét adja, de pénzre változtatva.

En hiszem, hogy e reform minden rázkódás nélkül valósulna meg. És ez esetben a beszédés is sokkal kényelmesebb volna. Gondolkozzunk, tegyünk s az Isten megáld bennünket.

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.

(Folytatás.)

II.

Fájdalom, teljesen igazat kell adnunk a második kérdés bevezető pontjának is, mert valóban „kétségtelen, hogy az ifjúság a *nemzeti tárgyakból* ez idő szerint részben a szerényebb igényeket sem elégíti ki.“

„Mennyiben gyökerezik az eredménytelenség magában a tantervben és mily intézkedésekkel volna elhárítható?“ Ez az a kérdés, melyre a közoktatásügyi kormány a magyar tanügyi közvéleménytől feleletet vár.

Nézetünk szerint a hiba középiskolai oktatásunk egész szervezetében van, mert annak nemzeti jellegét, sem az 1883. XXX. t. c., sem a kibocsátott utasítások nem biztosítják eléggé. Az idézett törvénycikk 1. §. a gimn. oktatás alapjául, az ó-classikai tanulmányokat teszi; a középiskolák magyar jellegéről azonban csak ép annyiban gondoskodik, amennyiben kizárni törekszik annak az eshetőségét, hogy tantermeiben hazafiatalan törekvések otthont találhassanak. Ebből a szempontból a protestans tanintézetek némileg jobb helyzetben vannak az államiaknál. Főiskolánk tanári karának még 1880. közzétett s 1880. június 28–30. tartott tiszáninneni egyházkerületi közgyűlés által elfogadott „Tanügyi előterjesztése a sárospataki gimnázium szempontjából és gimnáziumi tantervjavaslat“-a kimondja, hogy a „gimnáziumi oktatás központjává a magyar nyelvet és irodalmat tesszük.“

Azonban a miniszteri utasításoknak s tantervnek természetesen a törvény szellemében kell intézkedniök s innen van az, hogy mai gimnáziumunk latin középiskola, a törvény rendelkezésének értelmében, de nem magyar nemzeti tanintézet.

De hogyan is válhatnék azzá, amikor a magyar nyelv tanítására mindössze 30 órát szab, a classikus nyelvekre szánt 68 órával szemben? a nemzeti elemet képviselő másik tárgy pedig, a hazai történet is mindössze 7 órával kénytelen megelégedni a gimnázium egész folyamán keresztül. És ehez még más bajok is jönnek. Miután ugyanis a magyar nyelvtani ismeretek közlésével ugyanám sietni kell, hogy a latin nyelv tanításához mindjárt az első években valamelyes alapot adhassunk, kénytelenek vagyunk a rendelkezésre álló csekély idő legnagyobb részét grammatizálásra fordítani s így még ezt sem hasz-

nálhatjuk föl tisztán a nemzeti nevelés céljaira. A felsőbb osztályokban pedig ismét olyan tárgyakkal kell foglalkozni, a még inkább megkevesbitett órákon, amelyek csak részben szolgálják a nemzeti oktatásügyet, csak részben bővítik, főképp a most forgalomban levő tankönyvek által a magyar nyelvi és irodalmi ismereteket. Ugyanis mindazokat az ismereteket, a melyeket a középiskola az aesthetikából és e tudomány alfajaiból nyújtani hivatva van, a magyar nyelvi oktatás feladata közölni a növendékekkel. Ilyen módon ismét tekintélyes idő elvész a magyar nemzeti oktatásügy kárára. De nem akarunk itt túl lőni a célon. Hiszen tudjuk: a retorika, poëtika, stilistika és azok az alapismeretek, melyek ezeknek a tudományoknak a révén jutnak el növendékeinkhez, de a melyeknek más nyelvi tanulmányaikat is teljessé és gyümölcsözővé kell tenniök, egyedül a magyar nyelv és irodalom segítségével csepegtethetők be a más nyelveket még alig ismerő fiatal ember lelkébe; de mégis constantálnunk kell, hogy a tudományok, csak épen az egyes részletek végkövetkeztetéseiben vonatkoznak magyar irodalmi tanulmányaikra.

Abnormis állapotnak kell tartanunk azt is, hogy az állami tanterv az irodalomtörténet tanítására csak egy évet jelöl ki. (Református intézetekben más-félév van rá kiszabva, de ez sem elég.) Ez akkor magyarázható volna, ha itt is aféle összefoglalásról, bővítetetről lenne szó, mint például a VIII. osztály magyarországi-történelménél. Azonban mentségnek e magyarázatot még így sem fogadhatnók el, annyiaval kevésbbé hát a jelen körülmények közt, mikor irodalmunk multja VIII. osztályba lépő növendékünk előtt, merő terra incognita. A felsőbb osztályok feladatai között az utasítások mindig hangsúlyozzák ugyan az olvastatást, sőt a legmagvasabb olvasmányokat ki is jelölik, hogy így az irodalomtörténeti oktatást előkészítsék s magát az elméletet elevenné tegyék; de vajon lehet-e az olvastatást komolyan keresztül vinni, mikor hetenkint három óra van adva elméletre, olvasásra és írásbeli dolgozatok készítésére s a hibák megbeszélésére.

Az eredménytelenség egyik oka az is, hogy a történelmi oktatás határpontjain egy-egy évig tanítjuk a magyar történelmet. Így bár a harmadik osztályban 4 órát szentel reá az állami tanterv, az egy év magában semmiesetre sem lehet elég ahoz, hogy ujon szerzett ismeretei és benyomásai a növendék lelkében meghonosodjanak. főleg, mivel a következő év világtörténelmi anyagában az előző éven szerzett ismereteket semmi fel nem eleveníti, meg nem erősíti, ki nem pótolja. Később is a világtörténetben a kiszabott s az utasításban szinte a pedanteriaig részletezett tananyag bősége miatt meg lehetős szűkszavúsággal tárgyalhatják a világeseményeket hazai vonatkozásukban, sőt sokszor a III. s VIII. osztályra hivatkozva még jobban is összevonják, mint azt az általános perspectiva is megkívánná.

Az „Általános utasítások“ 2-ik pontjában ugyan hasznavehető megjegyzések vannak arra nézve, hogy a tanár, ki hivatása magaslatán áll, más tananyagokat hogy hozhat kapcsolatba a magyar nyelvi oktatással. Fájdalom azonban, ez legtöbb esetben pium desiderum marad. Igen sok tanár még a nyelvi tisztaságra sem ügyel, nem hogy más, nagyobb utánjárást, ügyességet, és nemzeti irodalmi ismereteket megkívánó dolgokkal igyekeznék támogatni a magyar nyelv és irodalom tanulóit. Szívesen el kell tehát ösmernünk, hogy ez a megjegyzésünk nem az utasítás rovására esik. De a tanterv itt is hibás annyiban, amennyiben minden órát annyira kitölti a saját tantárgy anyagával is, hogy nem jut idő a specialis magyar vonatkozások kellő tárgyalására és kihasználására.

Hogyan lehetne hát mind-e bajokon segíteni? hogy tehetnők gimnáziumi oktatásunkat nemzeti szempontból gyümölcsözőbbé?

Nézetünk szerint a helyes irányú reformnak itt is útját állja a középiskolai törvény mindaddig, amíg benne az áll, hogy a gimnázium feladatát „a minden irányú humanistikus, főleg ó-classikai tanulmányok segélyével oldja meg”; vagyis mindaddig, míg a *törvény nem biztosítja, hogy a magyar nyelv, irodalom és történelem tanítása legyen az a tengely, melyen a középiskolai oktatás egész rendszere mozog.*

Mindazáltal a helyzet némi javítására a fennálló rendszer kereteihez alkalmazkodva javaslatainkat a következőkben van szerencsénk megtenni.

Első sorban is elkerülhetetlen egy részről, az hogy a magyar tárgyak óraszámja jelentékenyen emeltessek, más részről a magyar nyelvi oktatás köre bővítessék, rendszeresebbé, szervelesebbé, összefüggőbbé s mindezek felett lelkesebbé tétessék.

Már fentebb említettük, hogy az alsó három osztályban helyesíráson és grammatikán kívül egyebet nem tanítunk. s a retorikai, poétikai stb. oktatás éveiben sem maradhat idő arra, hogy a tanár az illető tudományok körében megállapított igazságokat applicálja.

A tantervben ott van ugyan, hogy az alsóbb osztályokból olvasmányokkal kell bővíteni a gyermek látókörét, de ennek valószínűsítésére semmi idő sem marad. Más oldalról azonban azt is el kell ismerni, hogy ezen a téren a tanterv általánosságokban mozog, vagy pedig — a classikus mythosz kijelölésével — helytelen eszközöket kínál. Mi az ízlés fejlesztését, az irodalmi oktatásra való előkészítést s a grammatikai ismeretek közlését és kellő begyakorlását tartjuk az alsóbb osztályok magyar nyelvi oktatásának céljainál, holott ma csak az utóbbit szokták szem előtt tartani. Más oldalról pedig a mythologikus olvasmányokat egyáltalában nem tartjuk az első osztályokban helyükön valóknak. Ezeknél a keresztyén közfelfogás lépten-nyomon beleütközik az ó-világ olyan fogalmaiba, melyek a gyermekben megbotránkozásnál, vagy gondolkodásbeli zavarnál egyebet elő nem idézhetnek. Azt, hogy aljas szenvedélyek példájával, gyarló emberek mintájára kigondolt, emberi bűnöktől terhes istenek alakjaival kell lépten-nyomon találkozniok, föl se hozzuk, mert a nélkül is mindenki tudhatja, hogy az efélék távolról sem lehetnek nevelő hatásúak.

Első tekintetre talán paradoxonnak tetszik, mikor azt kívánjuk, hogy az alsóbb osztályokban is már az irodalmi oktatásra kell előkészíteni. Közelebbről vizsgálva azonban, tételünk helyességét nem nehéz belátni. A fődolog csak az, hogy vigyázzunk a paedagogia intésére, mely szerint a gyermeket tejnek itálával kell táplálni. Első éven a népmese, népmonda költői kincseit kell olvastatni, elbeszélteni, fogalmaztatni költői és prózai remekírók alapján. A hun-, magyar- és király-mondakör bő anyagot szolgáltatnak, vegyítve a földrajz tanításánál is fölhasználható helyi és másnemű mondákkal, regékkel, mesékkel. A későbbi években a classikus írók darabjai is mind sűrűbben következhetnek az olvasás, betanulás, elemzés és elbeszélés tárgyaiul. Elbeszélők és lyraiak vegyest, a gyermek fejledező értelmének mértéke szerint. A IV. s általában a felső osztályokban tanítandó elméleti tárgyak maguk rámutatnak a kiválasztandó olvasmányok körére. De itt még tovább kell mennünk, amennyiben, különösen a poétikai és retorikai oktatást az irodalomtörténettel egész szerves kapcsolatban óhajtjuk látni. Ugy gondoljuk, hogy midőn a világirodalmi példák alapján az illető műfaj elméletét levezették, akkor annak az egész műfajnak lehetőleg rendszeres, de még

sem chablonszerű, száraz, magyar irodalomtörténeti ismeretetésének kellene következnie. E tervünkben nem állunk egyedül. Még máig is a legkitűnőbb irodalomtörténet megírója, Beöthy is így indokolja művének nagy terjedelmét s az olvasókönyv hozzacsatolását. „A tulajdonképeni irodalomtörténet tanítását — mondja Beöthy — az új tanterv egyetlen esztendőre, a középiskola egyetlen évére szorítja. Az áttekintésnek, mely e rövid idő alatt lehetséges, csak úgy van értelme, ha a tanuló már akkorra voltaképen ismeri az irodalmat s csupán az összekötő, történeti fonal ismertetése van nála hátra. Az irodalomtörténeti olvasókönyvet tehát folytonosan forgatnia kell a felsőbb osztályok stilitikai, retorikai és poétikai leckéi mellett s megismerkednie egymásután irodalomtörténetünk kiválóbb alakjaival. Erre nézve azonban az az egy-két mutatvány, melyet egy irodalomtörténeti olvasókönyv legjobb esetben nyújthat, nem elégséges; ezek mellett természetesen irodalmunk kiválóbb termékeit egész terjedelmökben szükséges olvasatni és magyarázni. Hanem az olvasmányoknak aztán csak úgy lesz igazi haszna, ha a növendék azonnal hall és tanul valamit az illető íróról is.” Az irodalmi oktatásnak ilyen képe lebeget annak a férfúnak szemei előtt, ki erős nemzeti érzésénél és széleskörű tudományos és modern műveltségénél fogva leginkább hivatva van a magyar közoktatás és cultura ügyeinek vezetésére. Azonban minden elismerésünk mellett is ki kell jelentenünk, hogy Beöthy nem számol a lehetőséggel. Midőn az első osztályban hetenkint mindössze 6, II. 5, III. 3, IV. 4, V.—VIII. 3—3 óra áll a magyar tanárok rendelkezésére, akkor sem az irodalmi oktatásra való előkészületről, sem, legfelsőbb fokon, az irodalomtörténeti oktatás lelkeségéről nem lehet beszélni.

(Folyt. köv.)

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitrovics Gyula,
biz. elnök.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Ápril 5—6 napjain Ungvárt tartotta meg az ungi egyházmegye ez évi tavaszi közgyűlését, rég nem tapasztalt érdeklődés mellett, a mennyiben a lelkesi kar csaknem teljesen jelen volt, világi tanácsbíráink közül is csak egy hiányzott a gyűlés első napján, azonban a második napra az is eljött s bár betegen, de azért élénken vett részt a tárgyalás alá került fontos ügyek elbírálásában.

Fájdalom, — szeretve tisztelt világi elnökünk is csak első nap vehetett részt a gyűlés vezetésében, mert betegsége megakadályozta őt kötelessége további teljesítésében.

A gyűlést megelőző nap délutánján megalakult egyházi értekezletünk s azonnal megválasztotta hivatalnokait, többek közt még pénztárnokot is. Pénz ugyan e célra nincs; de lehet, mert hisz a világon sok minden lehet. Mi szép reményeket fűzünk a megalakult értekezlet jövőjéhez, mert ennek létrejötte mintegy zálogát képezi annak, hogy jövőben egyesített erővel és akarattal fogunk munkálkodni anyaszentegyházunk kiépítésében, hanem azért pipálni is fogunk, mikor ráérünk, sőt háziállatokat is nevelünk, mert ez igen szükséges

kiegészítése a mi gazdálkodással vegyes evangéliumi sáfarkodásunknak.

Az értekezlet megalakulása után az egyházlátogatási jelentések olvastattak fel, melyekből áttekintést nyertünk egyházaink anyagi és szellemi állásáról, s meggyőződünk arról, hogy hiveink erejükhez mérten, sőt azon felül is meghozzák anyagi áldozataikat, s ha itt-ott némi hiány mutatkozik is, annak okát nem mindig a hivek részvétlenségében, hanem sokszor a vezetés fogyatékoságában kell keresnünk.

A másnapi gyűlésen felolvasott esperesi jelentés összegezve tárta elénk a lefolyt év eseményeit, nem hagyva figyelmen kívül a legcsekélyebb mozzanatot sem, a mi anyaszentegyházunk erősítésére szolgálhat. Mindenre kiterjedő gondoskodással keresi a célhoz vezető eszközöket, mik evangéliumi egyházunk virágzását előmozdítani alkalmasak.

Ezután a gálóczi, pinkóczi és bési lelkészválasztás erősített meg. Az ungvárit nem erősíthette meg az egyházmegye, mert bár az első fokú bíróság a felebezést elvetette s a választást egyhangúlag jóváhagyta, a kerületnek lesz a dolga a végleges ítéletet meghozni, minthogy az ellenfél a bírósági határozat ellen felebezett.

Nagy vitát keltett a sárospataki főiskola államségélyügye. A gyűlés tagjai két pártra oszolva, nyomós érveket hoztak fel álláspontjuk támogatására. Mindkét pártot a főiskola jövője iránti aggodalom vezette a küzdelemben. A segélyt ellenzők félve az állam tulságos befolyásától, inkább kisebb keretben, de saját erőnkől kívánják a főiskolát versenyképessé tenni, míg a nagyobb rész, ösmerve anyagi erőnk elégtelen voltát, az államségélyt, ha nem szívesen is, igénybe óhajtja venni.

Az abauji indítványt nem fogadta el egyházmegyéink, bár szíven viseli a kezdő lelkészek vigasztalan helyzetét, de az ajánlott módot nem találja célhoz vezetőnek, sem kivihetőnek annyival is inkább, mivel ennek érdekében egy hasznosnak és célszerűnek bizonyult intézmény esnék áldozatul.

Végül még egy pár fegyelmi és több közigazgatási ügy elintézése után, azon megnyugtató tudattal oszlott el közgyűlésünk, hogy anyaszentegyházunk jövője nincs veszélyeztetve, dacára azon legtöbbször minden alapot nélkülöző jajongásnak, melylyel egyházi lapjaink telvék. Ha minden munkás a maga körében hűn végzi kötelességét, ha a pásztor vigyáz nyájára, akkor nem ragadozzák el a reverendás farkasok a felügyeletünkre bízott juhokat.

Homoki Antal,
egyházmegyei főjegyző.

Falusi levelek a Szerkesztőhöz.

T. Szerkesztő úr!

Jó soká időztem az angol kisasszonyoknál! Hát bizony, ezek egy kicsit messze laknak s aztán meg, a ki egyszer közéjük vetődik, szívesen mulat velők, a meddig csak lehet.

Tréfa nélkül szólva, ha összehasonlítjuk a mi leánykáink nevelését, tanítását, az angol leánykák nevelésével, tanításával, a bibliával szólva, e két dolog közt nagy közbevetés vagyon.

Ott embernek tekintik a leánykakat is, s emberi célokra, emberi eszközökkel, természetes eszközökkel fejlesztik. A mit tudni szükséges és hasznos, azt megtanulja; a mi kevésbé hasznos és felületes, azzal nem lopják idejét. Ami későbbre való, azt hagyják későbbre

és nem az iskolai év alatt végeztetnék el vele az egész élet tudnivalóit. A mi pedig a nevelést illeti, hát hagyják nőni a testet is, a lelket is, a maga módja szerint. A táplálkozás, a mozgás, mint egymásraható tényezők, természetes uton kielégíttetnek. A testi étvágy is, a szellemi étvágy is rendben tartatnak.

„A növendékek magaviseletére s az egymás közti barátságos és a tanítókkal való bizalmas viszonyra sokat adnak; a kézi munkákra és a modern nyelvek társalgás útján való betanulására különös figyelmet fordítanak.

Az erkölcsi nevelésre sokat tesz az a vallásos szellem, mely az összes tanítói kart áthatja. A megválasztott tanítónőnek mindenekelőtt vallásos érzületét nézik, hogy ne essék terhére mindennap résztvenni a növendékek közös isteni tiszteletében. Szóval a vallást a nevelés oly szükséges elemének tekintik, mint a munkát.

Mint a munkát! . . .

Persze! . . . a testi munkát, a szellemi munkát.

Játszanak sokat, tanulnak sokat. Erős izom, erős ítélőképesség! . . .

A számtani tudományok, a nemzet történelme és irodalma, a régi latin, még a görög nyelv is s e mellett a modern nyelvek valamelyike, hajlam szerint, az asszonyi főtudomány: a háztartástan, zene és rajz — ezek főként a tudományos nevelés tárgyai.

És aztán, milyen nagyon komolyan veszik mind-ezeket!

„Az angol nők ifjú éveiket kemény munkára fordítják, melynek eredménye az az alapos műveltség, mely eldobja azt az aranyozott kalodát, melybe a női természetet a hagyomány és a divat beszorította. A művelt elme, férfúnak szántúgy, mint a nőnek, szerencsében legigazabb ékessége, balsorsban legjobb segítsége; mert ha az élet tengerén, netán hajótörést szenvednek, mindig tudnak úszni s széttört hajójuk darabjaiból magoknak életmentő csónakot készíteni. Aztán nemzetgazdaság tekintetében is, nagy idő- és pénzbeli nyereség, a nők alapos oktatása. Ha a férfit oktatjuk, csak egy embert oktatunk, de ha a nőt oktatjuk, egyszersmind környezetét és gyermekeit műveljük: központi fényt gyújtunk, melynek sugárzása kiterjed a végtelenbe.

„A nő helyzete az angoloknál Európa összes nemzetei között, a legkedvezőbb.

Ezen idézeteket a megboldogult Felméri, a mi korán sírba szállt büszkeségünk mondja, a ki alapos ismeretet szerzett kritikájához, az eredeti tűzhelyeken.

Bocsánat, tisztelt Szerkesztő úr! Most jut eszembe, hogy tulajdonképpen csak úgy per tangentem kellett volna az angol kisasszonykák neveléséről szólni, némi összehasonlításként, a miskolci leánynövelde helyzetéhez.

Megvallom, a fentebbi vázolás után is, a helyzetet nem találok valami kétségbeejtőnek.

Fő közös vonás, a bibliai protestáns szellem, mindkettőnél feltalálható. Lenne csak a mi társadalmunk közgondolkodása, köztevékenysége is oly mozgalmas és oly irányú, mint az angol, különösen az angol nők igaz bibliai társadalmi tevékenysége. — majd megmutatnák a mi iskolánkból kikerült nők is, mit tudnak és mire képesek a Wlassics miniszterné öméltsága elnöklése és vezérlése alatt! . . .

Némi hajnali pirkodást veszünk észre. A bábú majd emberré fejlődik. És hogy e fejlődésben, a mi hivatalos megcsúfoltatásunkra okot szolgáltatunk volna, az összehasonlításból is kitűnik, hogy nem.

Például vegyük elő egy állami felső leányiskola értesítőjét, teszem fel, a szépeesség központján Lőcsén és vessük össze a miskolcival. Akár a tananyag minő-

ségére, terjedelmére, beosztására, akár az elért eredményre nézve, békésen megférnek egy gyékényen.

Heti óraszám elég sok mindkét helyen, a miskolcinnál még több. A tananyag ugyanaz. Egyes tantárgyak óraszámaira nézve, kevés ingadozás látszik. A végeredményben azonban kiegyenlítődik minden. Miskolc sokat fordít kézimunkára, 4 év alatt versenyképes akar lenni a 6 évesekkel, a mi határozottan szép, de káros a test fejlődésére. Az állam nem taníttat 4 évfolyamon franciát, a miskolciak már a második évben kezdik és 3 éven 9 órát áldoznak hetenként.

S most úgy elgondolkodom. . . .

Édes eszem, add okát a *hivatalos megcsufoltatásnak!*

A felsőleányos lyányom itthol időzik a miskolci himlőzés miatt 3 testvérje a falusi elemibe jár és kaján mosolylyal incselkednek a kis nénivel: azért se vagy felsőiskolás, csak a 8-ik elemibe jársz! . . . ezt határozta Wlassics miniszter bácsi! . . .

S a néni ke elpirul . . . összehuzza szemöldökét . . .

Vajon mit gondol a miniszter bácsira! . . .

Isten áldja meg Szerkesztő úr!

Adorján Balázs.

IRODALOM.

— **Kerületünk új Névkönyve.** Egyházkerületünk a múlt év őszén Sárospatakon tartott közgyűlésében, a 35. számú határozatban állapította meg az új egyházkerületi Névkönyv egybeállítására vonatkozó irányelveket és kívánalmakat, a szerkesztéssel Dr. Tüdös István theol. akad. tanárt bízván meg.

Ezen előírt rendszer alapján állítottatott össze a folyó 1897. évre szóló Névkönyv s jelent meg március hó első napjaiban. Azóta elég alkalmuk volt az érdeklődőknek, hogy a Névkönyv rendszerével, beosztásával s egyes részleteivel alaposan megismerkedhessenek.

A szerkesztő szigorú pontossággal igyekezett a közgyűlési határozatban megállapított utasításokat megtartani, miért is, valamint fáradságos munkájáért, teljes elismerésünket érdemli meg.

Nagy kár azonban, hogy a munka nyomdai kiállítása nem minden tekintetben mondható megfelelőnek.

E tekintetben mintául kellett volna venni s jövőre multhatatlanul meg is kell tekinteni a testvér egyházkerületek Névkönyveit s különösen az *anya-, leány- stb. egyházak jelzésére* egészen más fajta betűk használandók, mint a milyenek most, az áttekinthetőség nagy hátrányára használtattak. A hazai református egyházkerületek Névkönyvei közt az *erdélyit* tartom a nyomdai technika tekintetében is a legjobban kiállítottnak, azért is jövőre nézve melegen ajánlom úgy a szerkesztőség, mint a nyomdavezetőség figyelmébe.

A Névkönyv benső értékét és használhatóságát, egyúttal azonban árát is nem kevésbé növeli az a két, nagy munkával és pontossággal összeállított *betűrendes tárgymutató*, mely a tisztviselők és egyházak neveit foglalja magában. E két tárgymutató nevezetes előnyeieért azt hiszem, senki sem sokallja azt a 30 kr különbözetet, mely az új és a tavalyi Névkönyv ára között van. De még ez a különbözet is, célszerűbb beosztás és a helylyel való nagyobb gazdálkodás által jövőre csökkenthető, sőt talán teljesen elenyészethető lesz.

Ide vonatkozólag akarok néhány megjegyzést, illetve javaslatot tenni:

1. Az egyes egyházmegyék végén szükségtelen az *összesítést* lenyomatni, mivel a végül levő két *táblázat*

tos kimutatásban ugyanazokat, még nagyobb áttekinthetőséggel, megtaláljuk. Ezzel már nyerünk 8 oldalt, vagyis $\frac{1}{2}$ ívet.

2. A *fiókegyházak* neveit nem kell oly nagy térpazarlással szedetni, mint most p. o. a 43, 71, 78, 102, 103, 107. lapokon történt. Itt is meggazdálkodhatunk pár oldalt.

3. A kerületünkbeli *főiskola, középiskolák és felsőbb leánynevelő intézet* kimutatása majdnem egy egész ívet foglal el. Itt is meggazdálkodhatunk több mint fél ívet mert p. o. a tanárok tantárgyainak, hivatalkorának, tisztségeinek és megbízatásainak így részletes kimutatása nem a kerületi Névkönyvben, hanem az *illető tanintézet értesítőjében van helyén.*

Csak ezen három pontnál körülbelül 1 és $\frac{1}{2}$ ív megtakarítást eszközölhetünk s a Névkönyv terjedelmeként 9 ív helyett $7\frac{1}{2}$ ívre száll s így ára is mérséklődik.

A tisztviselők betűrendes névsoránál nem látom indokolva, hogy a *tanítók* neve mellé miért kell mindig lenyomatni a hivatali állást is. Ha ennek külön jelzése az áttekinthetőség szempontjából szükség lenne, egyetlen *»t.«* betű épen úgy megteszi a szolgálatot, mint az egész *»tanító«* szó; a szedő pedig sok felesleges munkától megszabadul.

Azt a néhány toll és sajtóhibát, mely a mostani Névkönyvben előfordul, jövőre igen könnyen el lehet és el is kell kerülni.

A kezdet nehézségeit is figyelembe véve, új rendszerű Névkönyvünk első évfolyamával teljesen meg lehetünk elégedve, mert a legbiztosabb garantiát látjuk benne arra nézve, hogy a további évfolyamok minden e téren felmerülhető jogos igényeknek meg fognak felelni.

Révész Kálmán.

* **Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története** c. díszműből megjelentek a 73—76. számú füzetek, a melyek főleg az orosz inváziót ismertetik azzal a részletességgel s alapossággal, a melylyel a többi füzetekben találkoztunk. A nagyszabású munka a befejezéshez közeledik s ha készen lesz, egy monumentális szellemi termékkel gazdagodik a magyar történet-irodalom s Graca György elévülhetlen érdemet szerzett magának, hogy megajándékozta honfitársait nemzete legdicőségesebb korszakának hű leírásával.

* **Gileád-Balzsama** címmel 10—12 ívnyi terjedelmű imádságos könyvre hirdet előfizetést Tóth József nagyváradi ev. ref. s.-lelkész s az „Ébresztő” szerkesztője. A munkának, melyet pünkösztre akar az író kiadni, fűzve 1 frt. kötve 1 frt 50 kr, díszesebb alakban 2 frt az ára, mely Láng József nyomdásnak küldendő Nagyváradra.

* **Adalékok Zemplén vármegye történetéhez** c. válatból a 3-ik füzet is megjelent, a melyben a tolcsvai Bónis-család őseiről szóló cikksorozatát kezdi meg a jónevű történetíró: dr. Komáromy András. E mellett a már jelzett cikkeket folytatják: Matolai, Kapás, Ungváry, Karsa, Loyd és Polyánszky. A leveles ládában két kis levélke hívja fel a figyelmet, az egyik Báthory Zsófiáé, ki megköszöni a rendeknek, hogy Lorántffy Zsuzsánnának „az utolsó becsületét” megadták; a másik Zrinyi Ilonáé, ki meghívja Báthory Zsófia temetésére a köznemességet. Mindkettőt *Szilágyi István* közli.

* **A székelykeresztúri unitárius gymnasium történelme.** Összeállította Sándor János igazgató-tanár. Székely-Keresztúr, 1896. Egy testes, nagy VIII-adrét alakú 313 lapból álló munkát állított össze Sándor János, ki a vezetése alatt álló iskolának nagyobbra építkezéssel, szervezkedéssel eltöltött száz éves történelmét írta meg, vagy mint maga mondja „írta le.” Nem akarja művét a székelykeresztúri unitárius gymnasium végleges történeti

könyvének tekinteni, hanem anyagnak, melyet az új gárda arra való tagja haszonnal forgathat. A munka az előszón kívül XV fejezetből áll; gondosan összeállított adatok szólnak a múlttól anyagi s szellemi szempontból, a jelenről s a közelebbi időkről. — Elismerést érdemel az összeállító, ki nagy munkát végzett, még pedig szép eredménnyel.

* **Emlékkönyvet** adott ki a mezőtúri ev. ref. egyház az 1896. szept. 20-ikán tartott u. n. *újvárosi templom-avatási ünnepélyről*. A csinos kiállítású füzetben, melyet Kecskeméthy László állított össze, megtaláljuk rövid vonásokban az egyház történetét Turgonyi Lajos által megírva, — a felszentelt templom történetét s a felszentelési ünnepély kimerítő leírását, a melyben benne foglaltatik Kiss Áron püspök imádsága, Madarász Imre és Sarkady N. István egyházi beszéde, Győri Lajos urvacsorai, Turgonyi Lajos esketési agendája. A templom felépítése 41978 frt 93 krajcárba került.

* **Költemények**, illetőleg „szerelem könyve” cím alatt egy testes, 424 oldalas munkát adott ki Regőci (Exner) Győző székesfehérvári főreáliskolai tanár, megmutatván költeményeivel, hogy az iskolai foglalkozás lekötő nyűge mellett is szabadon szárnyal gondolata, szabadon verszive, melyeknek tetszetős versekben, hangulatosan ad kifejezést. Gondolat gazdagság, alakbeli változatosság s itt-ott feltűnedező lemondás jellemzik a költeményeket, melyeket szerzőnél szerezhetni meg 5 korona 40 fillérért.

* **Szinyey Józsefnek** „Magyar írók élete s munkái” című füzetes vállalatából megjelent az V. kötet 5-ik füzeté, a melyben a *Kaczkeviczig* terjedő írók munkálkodásának s életének leírását találjuk. A füzet ára 50 kr.

* **A „Protestáns Pap”** folyó évi II-ik füzetének tartalma: Enyhe napokon; vers Széki Ákostól. A kultusz és a közegészség; Lágler Sándortól. Egy-egy bőjti egyház-beszéd Fábrián Mihálytól és Szigethy Dánieltől. Bűnbánati egyház-beszéd, Réz Lászlótól. Egy-egy márc. 15-re való egyház-beszéd * * * tól és Raffay Sándortól. Imádság, március 15-én, Solyom Lajostól. Áldások az Urasztalanál, Batta Györgytől. A füzetben legértékesebbek a Solyom Lajos és Batta György dolgozatai, bár úrasztali áldásokat, Gömör néhány egyházán kívül, nálunk reformátusoknál nem igen szoktak használni; unitárius lelkészársaink azonban hasznát vehetik.

* **A baptista, vagy „hogy véded meg a református kálvinista hitvallásodat”** című röpiratát *Erőss Lajos* püspök-ladányi ref. lelkész II-ik kiadásban bocsátotta közre. Mint az első megjelenésekor, úgy most is csak dicsérettel szólhatunk a kis füzetkéről, a mely evangéliumi szellemben, népies modorban nyújt védekezési eszközt a futkározó hamis atyafiak támadásai ellen. Kíváncsok volna, hogy e kis munka minél szélesebb körben terjesztessék épen azokon a pontokon, ahol a nazarénizmus s baptismus (duo sunt idem!) metelyezi a lelkeket. Ára 10 kr., kapható a szerzőnél.

* **»Zwingli's Stellung zur Schrift«** cím alatt jelent meg egy tartalmas munka *Nagel E.* lic. theol.-tól. Freiburgban a múlt évben Tárgyalja a szabadelvű reformátornak exegetikai felfogását részint Lutherrel, részint az anabaptistákkal szemben elfoglalt álláspontjából kiindulva, rámutatva arra az alapra, a melyből kifolyólag Zwinglinek a szentíráshoz való viszonya nem lehetett más mint szabadelvű felvilágosodott jellegű, mert egész világnézlete, humanistikus érzülete ezt követelte. A 113 lapra terjedő mű ára I. márká 80 fillér.

* **Emlékeim.** Dr. *Székelgy György* sárospataki bölcsészeti tanár ily cím alatt adta ki a sárospataki »Erdélyi szobor« javára kritikai s szépirodalmi dolgozatait, a melyekre a felhívást nem régen küldte szét az Erdélyi

íránt lelkesedőkhöz. A 146. lapra terjedő munkában összegyűjtve olvashatjuk azokat a cikkeket, a melyeket részint a »Sárospataki Lapok«, részint a »Fővárosi Lapok«, részint a »Sátoralja« és a »Nagy-Körös« közöltek. Tartalmas, élvezetes olvasmány e kis művecske, a melyet jólélekkel ajánlunk olvasóink szíves pártfogásába. Ára 80 kr. Megrendelhető a magyar irod. önképző-társulat tanárelnökénél, dr. Tüdős Istvánnál.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tornai egyházmegye nyilatkozata a sárospataki főiskola állam-segélye ügyében** a folyó hó 6—7 napjain tartott közgyűlés határozata szerint megegyezik a felső-zempléni s abauji egyházmegyék felfogásával, t. i. nem kívánja Torna sem a segélyt, mert „a sárospataki főiskolát szabadnak, önállónak s függetlennek akarja” jövőre is.

— **A máramaros-szigeti ev. ref. lyceumot** nagy veszteség érte e hó 12-ikén. *Szilágyi István*, a ki vezetője volt hosszú időn át az intézetnek, a ki 52 esztendeig munkálkodott szeretett iskolájának a jövőjeért, tisztességeért, a ki a Magyar Tud. Akadémia levelező tagja volt abból az időből, a mikor még az érdem jutalmául szokták ezt a tagságot adni s nem befolyás útján, — a kinek örökre feledhetetlen érdemét képezi az, hogy *Arany Jánost* munkára sarkalta s rábírta tehetsége megmutatására: nincs többé az élők között. 78 évet élt folytonos munkában, fáradtságban, a melyet csaknem kizárólag a máramaros-szigeti iskola javára értékesített. Egy ízben, 1862-ben a sárospataki főiskolába hívta meg a tiszáninneri kerület akadémiai tanárnak a történelmi szakra s főkönyvtárnokságra. mint olyan egyént, a kit több oldalról ajánlottak, de Szilágyi nem hagyta el Szigetet, ott maradt végső lehelletéig. Legyen áldott a kitűnő tanférfit emléke!

— **A debreczeni főiskola köréből** a következő értesítéseket vettük: az iskola anyagi s szellemi ügyeinek átvizsgálásával megbízott küldöttség albizottsága *Karai Sándor* gymn. tanár munkálata nyomán elkészítette azt a tervezetet, a mely a debreczeni főiskola összes tanárainak javadalmazásáról szól. A tervezet szerint, a mely a fizetéseket több akadémia s gimnázium fizetési viszonyainak figyelembevételével állapította meg, az akadémiai tanároknak 2000 frt volna az alapfizetésük, a gymnasiumban s képezdében pedig 1200, 1400, 1600 s 1800 frtos törzsfizetési fokozatok lennének, vagy pedig 1500 frtos átlagos alapfizetés. A korpótlékoknál a fizetés az összes szolgálati évek beszámításával állapíthatnák meg s 200 frt volna az öt évenként nyerendő pótlék. Az összes szükségletekre, a melyek közé tartozik két gymnasiumi, egy képezdei tanári állás rendszeresítése, 40 ezer forint évi költség kellene. — A gymnasiumi önképző kör ápril 4 én nyílt ülést tartott Petőfi emlékére. A tartalmas s sikeresen keresztül vitt műsorozat teljes meglepéssel töltte el a nagy a közönséget, a mely épugy, mint Sárospatakon, lelkes látogatója az ifjúsági ünnepélyeknek. — A »Földy János«-nak Hadházon emelt szobor leleplezési ünnepélyéről hazatérőben meglátogatta a főiskolát Dr. *Entz Géza* műegyetemi tanár s a főiskolai fűvész-kertről, melyre pedig évenként m. e. 1500 frtot fordítanak, igen elítélőleg nyilatkozott, mert egyrésztől rendetlen, másrésztől nem tudományos, hanem üzleti érdek szolgálatában áll. — A »Debreceni Prot. Lap« szerkesztőtársává *Ferenczy Gyula* akadémiai tanár

lett, a kiből nagy segítséget nyert a lap felelős szerkesztője, dr. Bacsoni Lajos

— **Halálozások.** *Báró Radák Ádám*, a Radák bárói családjának utolsó férfi tagja ápril hó elején elhunyt. Megérdemli a megemlékezést, mert a protestáns áldozatkészségnek tiszteletre méltó képviselője volt. Végrendeletében is megemlékezett szeretett református egyházáról, hagyván az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek 60, a nagy-enyedi kollégiumnak 40 ezer forintot s a birtokain levő öt ev. ref. egyháznak több ezerre menő — hagyatékot. — Legyen áldott emlékezete. — *Andorko Tamás*, a zsujtai egyház lelkésze e hó 13-án 48 évi lelkészkedés után, 80 éves korában elhunyt. Az elhunytban Kovács Béla szepsii lelkész apósát gyászolja. Legyen az elköltözött hű munkás emléke áldott; a kesergő szívek bánatát enyhítse a vigasztalás atyja.

— **A templomépítésre kivetett rendkívüli adó kiket terhelhet?** Ezt a kérdést vetette fel megvitatás végett egy érdeklődő a „Sárospataki Lapok” 14-ik számában. A felvetett kérdésre eddig két válasz jelent meg. Az elsőben, mely a kérdéssel egyidejűleg közöltetett, azt hiszem, hogy a t. szerkesztő úr fejezte ki véleményét, a másodikban pedig dr. Finkey József jogtanár kísérelte meg a szerinte „*nagyon egyszerű és világos*” kérdést tisztázni. Az igen tisztelt Szerkesztő úr szíves engedelmével én is hozzá szólok e kérdéshez, nem úgy, mint törvényt magyarázó, hanem csak mint laikus, a ki mostanában kénytelen voltam több ízben is végigolvasgatni a zsinati törvény 248. és 249. §-ait s az azokban foglalt intézkedéseket szerkesztő úréktól eltérőleg értelmezem. A 14. számban megjelent válasz szerint: „*a templomépítési adó azokat terheli, a kik az adókiivetéskor az egyház tényleges tagjai.*” Ez a válasz úgy, a mint közölve van, egészen helyes, mert hiszen azt, hogy a a templomépítési adó az egyház tényleges tagjait csakugyan terheli, senki sem vonhatja kétségbe. Én azonban a válasz szövegéből azt következtetem, hogy a t. válaszoló úr feleletét nem úgy közölte, a mint gondolta és értelmezte, mert gondolkodása szerint a felelet helyesen csak ez lehet: „*A templomépítési adó csak azokat terheli, a kik az adókiivetéskor az illető egyház tényleges tagjai.*” * Ha csakugyan így gondolta, akkor válaszát már nem tartom egészen sem helyesnek, sem teljesnek, mert hiszen a zsinati törvény 249. §-a szerint a templomépítési „*rendkívüli adó fizetésében azok is részt venni tartoznak, a kiknek sem illetőségük, sem állandó lakásuk nincs ugyanazon egyházközségben, de abban, vagy ahhoz csatolva ingatlanul, vagy üzlettel bírnak.*” Az első válasznak erre a hiányára dr. Finkey is szükségesnek látta rámutatni s a különben helyesnek és világosnak tartott választ igyekezett még világosabbá tenni a következő magyarázattal: „*Ugy a rendes, valamint minden rendkívüli adó csak azokra vethető, kik a kivetés idejében egyik vagy másik alapon (a—c) egyháztagoknak tekintendők. A törvény világos rendelkezése szerint tehát azok, kik a kivetés után lettek az egyház tagjai meg nem róhatók.*” Nagyon sajnálom, hogy dr. Finkey Józseffel sem lehetek teljesen egy véleményen s magyarázatát

nem tarthatom sem helyesnek, sem következetesnek. Nem tarthatom helyesnek azért, mert ő a 248. és 249. § magyarázata végett a 247. §-hoz folyamodik, a mely pedig egészen más dologról, t. i. a *rendes szükségletek fedezéséről* és nem a nagyobb építkezésre szükséges összeg előteremtéséről szól. Az előbbi esetben *rendkívüli adónak* nincs helye! Nem tarthatom helyesnek azért sem, mert a zsinati törvény 248. szakaszának utolsó kikezdése szerint, ha az építkezés okvetlenül szükséges és sürgősen végrehajtandó *a felsőbb hatóság feljogosítja az egyházközséget, hogy az építkezésre szükséges összeg netalán hiányzó részének fedezésére a hívekre egy vagy több év tartamára osztályba sorozás alapján rendkívüli adót vehessen ki.* A törvénynek itt idézett intézkedéséből véleményem szerint sem dr. Finkeynek, sem másnak nem lehet helyesen azt magyarázni, hogy a rendkívüli adó csak azokra vethető, kik a kivetés idejében egyháztagoknak tekintendők, mert hiszen a törvényben egyszerűen csak *hívekről* van szó s nincs kimondva, hogy ezek alatt csak azok értendők, akik az építés megkezdésekor az egyháznak tényleg tagjai voltak¹. De nem tarthatom magyarázatát következetesnek sem, mert míg válasza elején azt állítja, hogy *a törvény világos rendelkezése szerint azok, kik a kivetés után lettek az egyház tagjai, meg nem róhatók* semminemű rendkívüli adóval, eddig válasza végén már megengedi, hogy az *egyházi előjárás* *a kivetési évek tartama alatt jött új egyháztagokra pótkivetést tehet.* Hát ez a pótkivetés nem rendkívüli adó lesz? Ezekután a megjegyzések után elmondom, hogy mi az én véleményem a felvetett kérdésre. Véleményem szerint a nagyobb építkezések tervezetének és költségvetésének elkészítése a presbyterium feladata s a tervezet és költségkiszámítások megerősítése pedig az egyházi közgyűlés elfogadása után az egyházmegyei közgyűlés joga, a mely az építési tervezetet és költségvetést jóváhagyván, feljogosítja az egyházat, hogy *híveire egy vagy több év tartamára* rendkívüli adót vehessen ki.² A zsinati törvény a rendkívüli adó kivetésének módzatait nem szabja meg, hanem azt egyenesen az egyházra, illetőleg a felsőbb hatóságra bízva s csupán annyit köt ki, hogy a kivetés *osztályba sorozás alapján* történjen. Épen azért a felvetett kérdésre egy pár szóból álló s határozott választ adni igen bajos, mert hogy a templomépítési rendkívüli adó kiket terhelhet, az mindig az egyház által megállapított s az egyházi felsőbb hatóság által jóváhagyott tervezettől függ. Abban az esetben, ha az egyháznak templomépítést kezdő hívei a legnagyobb megterhelhetősök mellett sem képesek fedezni a szükséges költségeket s épen ezért a fedezetlenül maradt teher viselésébe az egyház későbbi tagjait is bevenni kénytelenek és az egyháznak ezen tervezete ellen a felsőbb hatóságnak semmiféle kifogása nincs, akkor a rendkívüli adó kivetésénél ez a terv lesz az irányadó, ez lesz a világos, a törvényes intézkedés. Ez esetben a rendkívüli adó kivethető nemcsak azokra, a kik az építés folyama alatt lettek az egyház híveivé, hanem a későbbi

* B. J. úrnak ez a megjegyzése, eltekintve attól, hogy a szívek és vesék vizsgálójának a színében látszik szerepelni, a mikor jobban véli tudni a gondolatomat, mint én, teljesen helytelen s azt imputálván nekem, hogy a zsinati törvények 249-ik §-át nem ismerem, egyúttal vissza is utasítandó. Ha a „*csak*” szót használtam volna, a törvényt nem ismerés vádjá móltán érhetne, de épen azért, mert nem használtam, logikusan gondolkozva, leplezve sem lehet s nem is szabad a járatlanságot szememre vetni. A feltett kérdésben a hangsúly arra vonatkozik, hogy kiket terhelhet a rendkívüli adó? A válasz egyszerű: azokat, a kik az egyház tagjai! . . . Hogy ezek mellett a teherben mások is résztvesznek, természetes, mert a zsinati törvények 249. §-a világosan intézkedik e tekintetben.

S z e r k :

¹ Megenged B. J. úr, ha erre a felfogására egyszerűen csak azt jegyezzük meg, hogy *naivitás* ilyen gondolatnak s értelmezésnek kifejezést adni. A 248. §-ban, a zsinati törvények hivatalos kiadásában a 68-ik lapon felülről a 10-ik sorban a *gyülekezet tagjai* kifejezés van, — hát lehet-e azt logikusan gondolkozva feltenni, hogy más ugyanannak a §-usnak *hívek és gyülekezet tagjai* kifejezése? Hiszen ha a B. J. úr felfogása volna a helyes a *hívek* szó értelmezésében, akkor ő nem csupán a sárospataki egyház templomépítési költségeinek fedezésében tartozik részt venni, hanem minden magyar református egyház rendkívüli adó-terheiben is osztakoznék, mint *hívő*!

² De hát kikre? A hívekre? s kik a hívek? a gyülekezet tagjai, de csakis a ténylegesek!

S z e r k .

S z e r k .

új tagokra is.¹ Hogy ez az én véleményem helyes, azt bizonyítja a zsinati törvények intentiója is. Bizonyítja a 249. szakasznak az az intézkedése, hogy a rendkívüli adót még a helyben nem lakó, de a községben birtokos ev. ref. vallású egyének is kötelesek viselni, noha azok a felépített templomot esetleg soha sem fogják használni. Hát azok, a kik tényleges használatába léptek, mi jogn vonhatnak ki magukat a közös teher viselésé alól. Hiszen az úgynevezett »Társasági szabály« nem csak a pénzbeli nyereségek felosztásánál érvényes. Véleményem mellett bizonyít az 1891—93 évi zsinati napló is. Tudjuk, hogy a rendkívüli adó kérdésével az 1891—93 ik évi budapesti zsinat foglalkozott először, még pedig az 1892. évi márc. 22-én tartott gyűlésen. A napló feljegyzései szerint többek között hozzá szolt a kérdéshez *Czike Lajos*, a ki igen jogosnak tartotta, hogy a helyben nem lakók is hozzájáruljanak a nagyobb építkezések költségeihez, mert ha magok nem laknak is ott, de lehet, hogy *utólaik az épületeknek hasznát fogják venni*. *György Lajos* szerint a szükséglet vetessék ki mindazokra, akik annak az intézménynek hasznát fogják venni. És ez ellen az elv ellen senki nem tiltakozott a zsinat tagjai közül. *Tisza Kálmán* szintén hangoztatta az »egy vagy több évre szóló« rendkívüli adókivetést, a mi talán szintén ellenmond a dr. Finkey magyarázatának.² Én is azt tartom, hogy kellő tapintat s a jog és méltányosság elve közötti különbségnek finom felismerése kívántatik a rendkívüli egyházi adó természetének elbírálásához, csak hogy ezt a tapintatot és finom felismerést nemcsak a sok bajjal küzdő egyházaktól, hanem a hívektől is jogosan meg lehet várni, mert esetleg egy tapintattal és finom felismeréssel nem rendelkező tag könnyen megzavarhatja az egyház békéjét, különösen mai időben, midőn minden elégedetlen ember nagyon könnyen talál magához társakat. Én jogosnak és méltányosnak azt tartanám, hogy ha nagyobb terhe marad az építkező egyháznak, melyet esetleg 25—30 év alatt kénytelen letörleszteni, azon esetben, a kik a templomépítés megkezdésétől számított 5 év alatt lettek az egyház hívei, fizessék az osztályba sorozás szerint rájuk eső egész térhet, az 5—10 év alattiak rendkívüli adójoknak $\frac{1}{5}$ részét, a 10—15 év alattiak $\frac{3}{5}$ részét, a 15—20 év alattiak $\frac{2}{5}$ részét, a 20—25 esetleg 30 év alatt jövők pedig $\frac{1}{5}$ részét.³ *Buza János.*

— **Rövid válasz Buza János úrnak.** Figyelemmel olvastam a nyílt kérdésre adott válaszom cáfolatát, de most még erősebb azon meggyőződése, hogy a törvényt helyesen magyaráztam. Buza János úr czáfolatának érdeme a következő: 1) a törvény 248 és 249 §§ ain kívül a 247-ikhez is folyamodom. 2) a 248-ik § »hívek«-ről és nem »egyháztagokról« szol; 3) a 249-ik §. megengedi, hogy olyanok is megrovathassanak, kiknek csak ingatlanaik vagy üzleteik vannak az egyházközségben. A törvény 247-ik §-ának tartalmát felhasználtam, de miért? mert azt mondja meg, kikre vethető

¹ Tehát jó reménység fejében is lehet építést kezdeni? sőt a jövő nemzedékre gondolva a tényleges tagokra esetleg csekélyebb teher is vethető ki, mert hiszen a leendő hívek majd fizetnek.

Szerk.

² A Tisza K. ra való hivatkozásnál azt kellene kimutatni, hogy ő miként érti az egy vagy több év tartamára szóló adókivetést? de ez elmaradt s így a hivatkozásnak nincs semmi jelentősége. A György L.-ra hivatkozás szavakon való nyargalás, mert ezt a kifejezést: akik az intézménynek hasznát fogják venni, egész ad infinitum értelmezhetni. Ez áll a C. L.-tól vett idézetre is, a mely tisztán a 249. §. elvének a hangsúlyozása s azt B. J. ur teljesen félreérti. Szerk.

³ Ez a tervezet-féle valami olyan, a melyhez tartózkodunk megjegyzést fűzni, mert tartunk tőle, hogy nevetségessé tennők az egészet, ez pedig nem lehet célunk. Szerk.

ki rendes egyházi adó. *Rendkívüli egyházi adó* pedig bizonyára első sorban azokra vethető, kik rendessel is megrovhatók. Ezután kell csak keresnünk, hogy kivételesen rendkívüli adóval még kik terhelhetők meg? mire felel a 249-ik §. Hogy a »hívek« alatt (248 §. 2-ik bekezdés) csak az egyházközség tagjait kell érteni s nem másokat is; ezt magyarázni sem kell! Bizonyára maga sem hiszi az én t. barátom, ha állítja is az ellenkezőt, különben, ha nem az egyházközségi illetékességet, de a felekezetiességet vennők tekintetbe, az ő magyarázata szerint egyik vagy másik ev. ref. egyházközség rendkívüli adót róhatna bármely evangélikus református vallású magyar állampolgárra, sőt a svájci vagy német kálvinistákra is!! Ne haragudjék kedves kollegám de *laikusnak* nem jó a törvényt magyarázni! A 249-ik §. nagyon helyesen kötelezővé teszi, hogy az építkezési szükségletre kivetett adó viselésében 25% erejéig azok is kötelesek részt venni, kik csak ingatlanuk vagy üzletük után tekinthetők egyháztagoknak, vagy *hívóknak*. De nem ez az eltérés közöttünk. Én azt állítom, hogy a rendkívüli egyházi adót nem lehet kivetni arra, ki a kivetés idejében nem volt egyháztag vagy hívó egyik vagy másik alapon. Ennek az ellenkezőjét nem bizonyította be az én kollegám, mert nem is bizonyíthatta. Nem bizonyítja azzal sem, hogy a kivetés a fensőbb egyházi hatóság jóváhagyása mellett történhetik akként is, hogy a teher viselésre a jövőd egyháztagok is köteleztetnek; mert ezen állítását én is elfogadom, sőt az ellenkezőt nem is mondtam. De míg egyrésztől nem fogja egyik egyházmegyei hatóság sem megengedni, hogy a kivetés után jött egyháztagok vagy hívók olyan mértékben adóztassanak meg, mint a régiek, másrésztől nem ez volt a felvetett kérdés, én nem erre feleltem, hanem arra, hogy megrovhatók-e és miként azok, kik a kivetés után lettek egyháztagok, ha erről a rendkívüli adó kivetésének jóváhagyott tervezete nem rendelkezik? Ha rendelkezik, foganatosítani kell az egyházmegye jogerős határozatát! »De lege feranda« lehet mindenkinek más véleménye; »de lege lata« azonban a törvény világos intézkedését csak egyképen lehet magyarázni! A részletekre nem terjeszkedem, így is sokat beszélünk már.*

Dr. Finkey József.

— **A magyar protestáns irodalmi társaság közgyűlése május 19-én lesz Pápán** az ev. ref. főgymnázium dísztermében. A gyűlést megelőzőleg istentisztelet tartanak, a melyen *Antal Gábor* püspök fog prédikálni; a gyűlésen *Gyurác Ferenc* püspök mond elnök megnyitó beszédet, *Szöts Farkas* titkár olvassa fel évi jelentését, majd javaslatokat s indítványokat tárgyalnak, a melyek után *Révész Kálmán* kassai ev. ref. lelkész s *Bancsó Antal* soproni ág. ev. theol. tanár fognak rövid felolvasást tartani. Az elnökség megteszi a szükséges lépéseket az illetékes miniszteriumnál, hogy a gyűlésre utazó tagok kedvezményes vasuti jegyeket kapjanak. A pápai *Kiss Gábor* lelkész elnöklete alatt rendező bizottságot alakítottak, mely a vendégek elszállásolásáról gondoskodik.

— **A kultuszminiszter kiküldöttje a miskolci ev. ref. főleánynevelőben.** Wlassics miniszter tudvalevőleg *Berecz Antalt*, a felsőbb leányiskolák felügyeletével foglalkozó központi tisztviselőjét bizta meg azzal, hogy a tisztán ev. ref. egyházkerület miskolci főleánynevelőjét vizsgálja meg, vajjon csakugyan felsőbb leányiskola-e

* Szükségesnek tartottuk ezt a választ már most kérni s közölni azért, mert a B. J. úr fejtegetése után könnyen megtörténhetnék, hogy olyan törvény-magyarázások keletkezhetnének, a melyeket lehetetlen volna közölnünk. Ezzel a kérdés tárgyalását berekesztjük!

Szerk.

s megadható-e részére a nyilvánossági jog? A kiküldött miniszteri biztos ápril 8-án járt el a rábizottakban, megjelenvén Miskolcon, hol leánynevelőknél tanári testületével, majd felügyelő bizottságával tanácskozott, a minek az lett az eredménye, hogy Berecz kijelentette, hogy az ő referációját után, a mely a lehető legkedvezőbb lesz, még az iskolai év végéig megküldheti a miniszter azt a rendeletet, mely a miskolci főleánynevelőt a hasonló fokú állami felsőbb leányiskolákkal egyenrangúvá teszi. Bizonyára nagy lelki örömmel s megnyugvással vesszük tudomásul ezt a hirt mindnyájan, a kik egyetlen ily iskolánk ügyét szívünkön hordozzuk. Megemlítendőnek tartjuk a miniszteri küldött ama nyilatkozatát is, amely szerint ajánlotta az államsegély kérését, hogy az V. s VI. osztályok is felállíttassanak.

— A protestáns középiskolák figyelmébe ajánlja az „Irodalmi Kör” elnöksége a következő, Trócsányi Bertalan könyvkereskedésében, Sárospatakon kapható középiskolai kiadványait: *Bibliai vallástán*. A gimn. I. o. számára. Irta: Kovácsy Sándor. Harmadik javított kiadás 1894. 135 l. ára 80 kr. *Kereszttyén vallástán*, I. rész *Kereszttyén hittán*. A gimnázium III. osztálya számára. Irta: Kovácsy Sándor. 1893. 62. lap. Ára kötve 60 kr. *Kereszttyén vallástán*, II. rész *Kereszttyén erkölcsán*. A gimnázium IV. osztálya számára. Irta: Kovácsy Sándor. 1893. 63. lap. Ára kötve 60 kr. *Kereszttyén egyháztörténet* a gimnáziumi felsőbb osztályok számára. Irta: Kovácsy Sándor. 1896. 184. l. III. kiadás. Ára kötve 1 frt 20 kr. *Karékértár*. V—VIII. o. számára; de gyülekezeti énekkarok is használhatják. Sz. Nagy József. Május végére kinyomatik. *Magyar egyházi reformáció történetének vázlata*. Irta: dr. Heiszler József. II. kiadás. 1873. 106. lap. Ára füzve 80 kr. *Magyar olvasókönyv* a gimnázium I-ső osztálya számára. Szerkesztette Molnár Lajos, gimnáziumi tanár. III. javított és bővített kiadás. 1890. 144. lap. Ára füzve 90 kr. *Magyar olvasókönyv* a középiskolák II. osztálya számára. II. kötet. Második javított kiadás. 152. lap. Ára füzve 90 kr. Az állami iskolák részére mindkettő 12,056. sz. alatt engedélyeztetett. III-ik kiadása sajtó alatt. *Magyar olvasókönyv* a középiskolák II. osztálya számára. Szerkesztette Maklár Pap Miklós gimnáziumi tanár. II. kötet 1888. 160. lap. Ára füzve 1 frt, 13,734. szám alatt általánosan engedélyeztetett. II-ik kiadása sajtó alatt. *Magyar poétika és olvasókönyv* a gimnázium felsőbb osztályai számára. Irta és szerkesztette dr. Kapossy Lucián, gimnáziumi tanár. II. javított kiadás. 1896. 312. lap. Ára kötve 1 frt 50 kr. Az I. kiadás 20,968/1888. szám alatt általánosan engedélyeztetett; II. kiadása approbatoria felterjesztve. *Latin nyelvtan* a gimnázium I-ső osztálya számára. 1892. 126. lap. Ára kötve 88 kr. *Latin olvasókönyv* a gimnázium II-ik osztálya használatára. Gedike F. után III. kiadás. 1889. 56. lap. Ára füzve 40 kr. *Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum*. Magyarazattal ellátta Finkey József és Kérészy István. III. kiadás. 1886. 174. lap. Ára füzve 1 frt. *Phaedrus* meséit. Magyarazattal ellátta Finkey József és Kérészy István III. javított kiadás. 1886. 106. lap. Ára füzve 60 kr. E két utóbbi könyvtárak részére 12,056. szám alatt minisztériumilag ajánlatot. *Magyardzó jegyzetek C. Sallustius Catilinájához*. Irta Zsoldos Benő. Ára 80 kr. *Magyardzó jegyzetek C. Sallustius Jugurthához*. Irta Zsoldos Benő. Ára 80 kr. Mindkettő approbálva 980/1897. szám alatt. *Görög nyelvtan* szótárral. Készítette Szinyei Endre, főgimnáziumi tanár. 1888. 295. l. Ára füzve 1 frt 80 kr. általánosan engedélyezve. *Számtan* a gimnáziumok I—III-ik osztályai számára. A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje által 1884-ben megállapított s a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által csekély módosítással elfogadott tanterv alapján összeállította Zsindely István tanár. I. évfolyam I. osztály számára. II. kiadás approbatio alatt. Ára kötve 70 kr. Ugyanaz II. évfolyam II. osztály számára. 1888. Ára füzve 60 kr. Ugyanaz III. évfolyam a III. osztály számára. 1889. 226. lap. Ára füzve 60 kr. *Magyarország történelme*. Középiskolák alsóbb osztályai számára. Készítette Maklár Pap Miklós, gimnáziumi tanár. II. javított kiad. 1886. 128. l. Ára füzve 60 kr. A III-ik kiadása sajtó alatt. *Világtörténelem*. Középiskolák számára. Irta: Kiss Lajos, szegedi főreáliskolai tanár. I. kötet. *Ókor*. 94 művelődéstörténeti ábrával. 1893. Ára kötve 1 frt 65 kr. Approbátotott 9715/1894. szám alatt. *Középkor Története*. II. kötet 55 művelődéstörténeti ábrával. 1896. Irta: Kiss Lajos. Approbatio alatt. Ára kötve 1 frt 60 kr. *Újkor Története*. III-ik kötet. Most nyomatik; június végére okvetlenül készen lesz. *Allátan* a középiskolák IV. osztálya számára. Készítette: Buza János tanár. A szöveg közé nyomott 128 ábrával. 1888. 230. lap. Ára füzve 1 frt 50 kr. *Növénytan* a középiskolák V-ik osztálya számára. Készítette: Buza János tanár. A szöveg közé nyomott 170 ábrával. III-ik kiadás. 1895. Approbatio alatt. *Ásványtan* és Geologia vegytani előismeretekkel. A gimnázium V. osztálya számára. Készítette: Buza János tanár. Második javított

kiadás. A szöveg közé nyomott 73 ábrával. 1891. 160. lap. Ára kötve 1 frt. 12,164/1888. szám alatt általánosan engedélyeztetett. Az állami iskolák részére 13,164. szám alatt engedélyeztetett. *Magyar-latin sebszótár*. Iskolai használatra Kérészy István, dr. Soltész János Szinyei Gerzson és Szívós Mihály gimnáziumi tanárok közreműködésével szerkesztette: Soltész Ferencz gimnáziumi tanár. 1880. 1426 l. Ára füzve 1 frt 67 kr. II. kiadása nyomás alatt. Az állami iskolák részére 12, 256 szám alatt engedélyeztetett. *Latin-magyar sebszótár*. Iskolai használatra. Második javított kiadás. 1878. 1148. lap. Ára füzve 1 frt 30 kr.

P Á L Y Á Z A T.

Az amerikai ref. egyház, az amerikai magyar ref. egyházmegye útján pályázatot hirdet, két missionáriusi állomásra. u. m.:

1) *Mount Carmel*be, Pennsylvania államba, a hol a szolgálat két nyelvű, u. m. tót és magyar s havonként két vasárnap tótul és egy vasárnap magyarul kell predikálni s a felmaradt vasárnap a missziói kör látogatására fordítandó. Fizetés lakbéréen kívül 700 dollár s a palást díjjak

2) *Trenton*ba New-Jersey államba, magyar nyelvű szolgálatra. Fizetés lakbéréen kívül, 600 dollár és a palást díjjak.

Mind a két állomás egy-egy missziói körnek a központja, a hol a teljesített szolgálat fejében megfelelő díjazásban részesül.

Az elválasztott missionáriusok a kiutazás költségeinek fedezésére egyenként 100—100 dollart kapnak a missziói bizottságtól.

A kellően felszerelt (a bizonyítványok hitelesített másolataival) folyamodványok, Ferenczy Ferencz (Rev. Frank Ferenczy Pittsburgh. Pa. Bates street. Ref. church) pittsburghi lelkészhez küldendőek Május 15-ig.

Nyitrai Emil,
világi elnök.

Ferenczy Ferencz,
egyházi elnök.

Kalassay Sándor,
jegyző

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb arban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolásra is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

2—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Gyűlési megnyitó beszéd.” Kovách Károly. — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.” Maklár
Pap Miklós, Rácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula. — „Nyilatkozat.” Szabó Endre. — „Lelkész értekezleti közgyűlés
F.-Borsodban.” Szuhay Benedek. — „A gömöri ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.” y. — „Vegyes közlemények.”

Kovách Károly ungi egyházmegyei gondnok gyűlést megnyitó beszéde.

Nemzetünk, a magyar nemzet, a múlt 1896-ik évben ülte meg imádott hazánk, a magyar haza fennállása ezredik évfordulójának ünnepét. A múlt évvel tehát fennállásának ezredik éve, vagyis első évezrede bezáródott s a jelen évvel egy új évezred, a második vette kezdetét s az isteni gondviselés nekem juttatta a szerencsét, hogy 82-ik évem közepén a nagytt. egyházmegyei közgyűlést hivatalos állásomnál fogva üdvözölhetem. Midőn e feladatomnak eleget kívánok tenni, tehetném-e azt méltóbban, mint úgy, hogy a nemzetek életében ezen páratlan alkalommal a multakból meríthető tanulságokat, némi futó visszapillantást vetve hazánk s nemzetünk ezeréves történetére, az annak folyama alatt végbe ment vallás-társadalmi létküzdemeire, röviden összefoglalom.

Azonban bármennyire akarnék is röviden szólni, nem lehet meg nem emlékezni arról, hogy nemzetünk, a magyar nemzet, elhagyván őshazáját, szabadon választott fejedelme, Árpád vezérlete alatt a Kárpátoktól körített e szép földet elfoglalva, nem csupán független államot alapított az előtte teljesen új földrészen s idegen fajú nemzetek között, hanem egy szabad nemzeti létet biztosító alkotmánynak is lerakta alapjait, sőt miután a nemzetek, kikkel érintkezni kellett, már az idők folyamán papi uralomra fektetett keresztyén vallás hívei voltak, hogy ezeknek rokonszenvét megnyerje, a keresztyéniséget is felvette.

Mindkettő olyan tény, a mely őseinknek nemcsak vitézségéről, szabadság és haza szeretetéről, hanem arról is fényes bizonyosságot szolgáltat, hogy magas értelmi fejlettségük, bölcs előrelátásuk volt.

Nem lehet meg nem említenem, hogy az Árpád-házból származott bölcs és hős királyok nemcsak megtartották a megszerzett hazát, hanem hódításokkal határait messze kiterjesztették s más nemzetek sorsára is hatalmas befolyást gyakoroltak, hiszen Ausztria is nekik köszönheti létezését. Háromszáz évi uralkodás után a fi-ágon kihalván, a női ági rokonok közül választott Anjou-házbeliék, majd Korvin Mátyás

a művelődés, ipar, kereskedelem előmozdításával s fényes fegyvertényeikkel a haza hatalmi állását még magasabb fokra emelték. Azonban, a mint a nemzet a keresztyén vallás védelmében, igazabban a pápai hatalom érdekében, legnemesebb fiait s hitbuzgóságának temérdek kincseit áldozatul adta, az Európába beütött török nemzettel viszályba keveredett s a szerencsétlenül választott királyok gyávasága, a hatalmas főuraknak egymás közti s az uralkodóval szemben űzött versengése, Ausztria eselszövényei, a törvény uralmának teljes megszűnése, a papok kicsapongása, mely a vallásosságot s erkölcsiséget egészen tönkretette: együttvéve a nemzet hatalmának, tekintélyének hanyatlását eredményezték, a minek aztán az a szomorú következménye lett, hogy az 1526 augusztus havában hazánkba nagy erővel betört töröknek a támadását nem volt képes visszaverni s a Mohácsnál vívott csatában királya s számos hős fia veszett oda. Oly nagy volt a széthúzás, az egyenletlenség, hogy még a veszély nagysága sem elég arra, hogy a nemzetet egyesítse; nem egyeztek meg az egymással ellentétes érdekek harcában álló honfiak, hanem hagyták a hazát elveszni, hagyták a hon földjének nagyobb részét a töröknek elfoglalni.

A nagy veszteség megtörtént! Fő nélkül nem lehetvén a nemzet, főt keresett s míg az egyik rész minden baj összegét az idegen származású és nyelvű királyokban kereste s azért saját fájának adva elsőséget, a nagy tekintélyre emelkedett Szapolyai Jánost választotta meg, addig a másik udvari eselszövény s néhány lekötöztetett főúr által vezetve, a kezei között levő koronát Ferdinánd osztrák főherceg, később német császár fejére juttatta. S most már az ország egy oldalról a török dúlásnak, más oldalról a két ellenkirály egymás elleni küzdemeinek lett színterévé, a mely küzdelem nem nagy idő vártatva a nemzet és a mindinkább behelyezkedő osztrák uralom közti küzdelemmé fejlődött s beállott az a sajátos viszony, miszerint a nemzet óhajtott volna a töröktől menekülni s a választást is részben a menekülés nagyobb kilátása reményében eszközölte úgy, hogy eszközölte, most a törökhöz kényszerült segítségért folyamodni a védelemre esküvel kötelezett osztrák uralom ellen, mert a töröknek nem terjedt tovább a vágya a sarcon és adóztatáson s közönyö-

sen érdekelte a nemzet szokása, nyelve s vallása, ellenben az osztrák uralomnak az volt minden törekvése, hogy hazánkat egy összbírodalomba olvaszsza be, nemzetünket nemzetiségéből kivetkőztesse.

Nem lehet meg nem említenem, hogy a szerencse mégsem hagyta el egészen nemzetünket, mert ezen válságos évek s körülmények közt a népek szabadságának védszellemé áttörve a római vallás lelkiismeretét lenyűgöző szabványai által teremtett s az önkínzás őrzőjében nyilatkozó vak hit sötét éjjelén s az ellenhatásul uralomra jutott hitetlenség, erköcs-telenség orgiáin, egy új világot, az igazság, a jog Istenének világát árasztotta ki az azt sóvárgó népek közé s a lelkiismeret és gondolat felszabadítása által mint a vallás megújodása, mint reformáció, mint protestantizmus hazánkra is kiterjesztette szárnyait. És mert az osztrák uralom egyoldalról a török, más oldalról János király és utódainak létküzdelme folytán, majd az által, hogy Erdély az anyaországtól különválva a szabadság védvára lett, a honnan Bocskay, Bethlen, Rákóczy diadalmas seregei indultak ki, akadályozva lett ereje s hatalma kifejtésében: a hitújítás, a reformáció, bár az osztrák uralom benne lelte terve kivitelének legnagyobb akadályát, a római katolikus magas klérus pedig hatalmi köre szűkebb térre szorítóját látta benne: óriási haladást tett, úgy hogy rövid néhány tized alatt a nemzet nagyobb része, a svéd történetíró Puffendorf szerint háromnegyedrészre, protestáns lett s nemzetisége védelmét vallásában birta.

És itt elértem beszédem főtárgyához, de elértem hazánk s a protestantizmus legválságosabb korszakához is. Bocskay, Bethlen, Rákóczy, mint ezt nem egyszer hangoztatták Bécsben, letűntek a küzdterről, nem volt többé, a ki akadályozza az osztrák uralom terjeszkedését, a mely a klérussal szövetségbe, eljöttnek látta az időt régi tervének egyesült erővel — viribus unitis — keresztülvitelére. Legelsőbbben megakasztotta az országban levő várakat német katonasággal, a mely a népet mindenképen zsarolta; majd a Perényiek s Rákóczyak sárospataki várában székelő vérszomjas Báthory Zsófia segítségével a híres Pázmán, a hitehagyott protestánsból lett primás, útatisztása nyomán megkezdte a protestánsok üldözését. Nagy lett erre az elkeseredés! De még nagyobb a tanácstalanság egy intéző kéz hiánya miatt! Egyetlen férfiú emelkedik felül a közönségen, a kinek jel-szava volt, hogy a protestánsok szabadsága egy az ország szabadságával s az is véletlen halál áldozata lesz, — monda szerint vadászat közben egy vadkan gyilkolta meg. Ez a férfiú Zrínyi Miklós volt, a hős és költő. S míg az ország egyik részén a leghatalmasabb főurak, Wesselényi Ferencz, a nádor, Nádasdy Ferencz, az országbíró, Zrínyi Péter, a horvát bán s sógora Frangepán Kristóf, a török segélybe vetett, de megveretése dacára kötött békével kijátszott reményhez fűzött összeesküvésben vélték meneküléshez juthatni, a minek elárútatása folytán, bár hűségüket tévovázó tetteikkel s azzal igyekeztek igazolni, hogy az egyedül idvezítő hitre áttértek s rengeteg számú jobbágyaikat 30—40 ezerenként átkényszerítették, legbizalmasabb papjaik közbenjárása s királyi biztosító irat által léprevezettetve elfogattak s osztrák hadbíró-ság által, a melynek Magyarország primása, Szelepcsényi is tagja volt, s épen az ő javaslatára és szavazatával halálra ítéltettek, lefejeztettek s rengeteg vagyonuktól, melyeknek értékéről fogalmat nyújt az, hogy magának Zrínyinek kincseit hat terhes szekér

szállította Bécsbe, megfosztattak, az összeesküvés többi tagjai pedig tömlőbe huzoltattak: az alatt Felső-Magyarország 13 vármegyéjében a protestánsok egyik vagy másik vármegye székhelyén gyűléseket tartva, kérelmekkel járultak az uralkodóhoz országgyűlés tartása s a sérelmek orvoslása végett. De nem kaptak megnyugtató választ s az erdélyi fejedelemben, általa pedig a török segítségbe vetett hittel s reménységgel felkelésre határozták magukat s a többi vármegyéket is csatlakozásra hívták.

Amde a segítség reménye meghiusult, mert az erdélyi fejedelemtől hiányzott az akarat ereje, hiányzott a képesség s nem volt vezér, a ki a mozgalom élére álljon, bár a körülmények kedvezők voltak. Mindezekről értesülve a felbőszült hatalom, megindította hadait Hoher, a kinek nevétől, mint legvérengzőbbnek nevétől vehette a bakó a hóhér nevet s több tábornokok alatt, a kik minden nagyobb ellentállás nélkül megszállták az országot, megindították az elfogatásokat minden irányban. Nem hagyhatta le többé fejét senki biztosan nyugalomra. Vérbe kellett fullasztani az elégedetlenséget. Két vérbíró-ság állítottatott fel, egyik Bécsben, Lobkovic herceg, Magyarország adáz ellensége; másik Pozsonyban, a magyar primás, Szelepcsényi elnöke alatt. Ezek elébe hurcoltattak az elfogottak, az utóbbi elé a protestáns lelkészek. A menekülés egyedüli útja a hittagadás volt, másként halál, tömlőcz, javak elkobzása s a protestáns lelkészeknek Nápolyba, a gályához elhurcoltatása volt a büntetés. (Vége köv.)

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.

(Folytatás.)

Ezért a baj orvoslása céljából okvetlenül szükségesnek tartjuk, hogy már az első osztályban hetenkint 7, a II—III. 6, IV.—VIII. 4—5 óra fordítassék a magyar nyelv tanítására. Másfelől az irodalomtörténet összefoglaló tanítására két teljes év fordítassék. Csakis ilyen óraszámval érhető el az oktatás hármas célja az alsó-fokon is. A cél érdekében ugyanis elkerülhetetlen, hogy az első éveken az értelmes és hangsúlyos olvasás begyakorlására, az írásbeli dolgozatoknak az órán való rendszeres javítására és mentől több költemény betanulására s lehető izléses szavalására is idő maradjon, a felsőbb osztályokban pedig az iskolai olvasás mellett a házi olvasmányok ellenőrzésére is idő maradjon. A siker, természetesen így is azon fordul meg, vajjon a lelkiismeretes tanár mennyiben érzi és érti át az oktatásnak ezt a szellemét és célját. Ha sívár leckéztetés, vagy a pusztá évszámok begyakorlása mellett maradunk továbbra is és a szoros értelemben vett irodalmi képzést, az olvastatást ezentúl is oly szűk térre szorítjuk, mint főleg a csekély óraszám miatt ma kénytelen tenni a tanárság tekintélyes része, akkor a nyers ismeretek nagyobb halmazával még több csömör fog járni s ez még inkább fogja növelni a mívelt közönségben nemzeti irodalmunknak különösen multja iránt táplált hideg közönyét.

A történelem tanítását is intenzívebbé óhajtjuk tenni. Ebből a célból kívánatosnak tartjuk, hogy a hazai történelem alsóbb fokon is két éven át, még pedig a II. és III. osztályban taníttassék olyan beosztással, hogy a második osztályban a reá fordítandó heti két órán az

árpád-házi királyok történelmi és mondai anyaga végeztessék el. Megjegyezzük azonban, hogy ezt csak akkor tartjuk lehetségesnek, ha a latin nyelv — úgy mint ma van — a II. osztályban már nem képez új tantárgyat. Épen ezért legyen szabad itt is hangoztatnunk a mai első osztály elé csatolandó IX. (progimn.) osztály szükségességét, mivel ez a kérdés is csak így oldható meg. Természetesen: ezekben az osztályokban a történet tanításánál nem annyira rendszerességre, mint inkább kedélyképző, hazafiságot emelő, szívet nemesítő lapokat kellene adni a növendékek kezébe. A történelem olyan tárgyalására gondolunk, mint a hogyan azt Jókai írta meg a művelt közönség számára. Kissé kevesebb regényesség a színezetben, több egyszerűség a stílusban, és mindezek felett nagyobb nyelvtisztaság — és ma is beillik az alsóbb osztályok kiegészítő olvasmányául. Ugyanabba kellene beleolvasztani azt is, a mit ma politikai földrajz néven tanítunk a III. osztályban. Ennek beolvasztására van elég alkalom a történelem fonalán úgy is. Erősen érezzük azt is, hogy a mai VIII. osztályra kiszabott történelmi anyagra is kevés az egy év s még inkább kevésbé teszik azt a mai óraszám és az a körülmény, hogy az utolsó év az érettségi miatt jelentékenyen megkurtul. Azonban, mivel a politikai földrajzra, itt a felső fokon, a történelmi ismereteknek mintegy betetőzéseül tanári karunk többségének kifejezett véleménye szerint feltétlenül szükség van s így annak esetleges mellőzésével a hazai történet számára egy év meg nem takarítható, másként segíteni nem lehet, mintha, ismét a classikus nyelvek rovására a magyar történelem óraszámát legalább négyre fölemeltetik és úgy, ha az érettségi vizsgálat tárgyában tett fentebbi indítványunk elfogadtatik.

Visszatérve a világtörténelemre, azt a IV. osztálytól kezdve szeretnők a növendék kezébe adni, hanem — úgy gondoljuk — hogy az újabb kor eseményeit, esetleg a többiek rovására, nagyobb részletességgel kellene tárgyalni, hogy ilyen módon az a multnak a jelennel való kapcsolata mentől világosabb legyen s különösen a jelen idők viszonyainak megértésére kellő alapot adjon. Ebből a célból 1815-től kezdve a VII. osztály első felére volna átteendő a történelem anyaga, II-ra maradván a politikai földrajz, mint az főiskolánk gimnáziumában ma is tanítatik. Azt, a mondottak után, szükségtelennek tartjuk hangoztatni, hogy a magyar történet már itt is kellő méltánylásban részesüljön. Azonban a túlzásokat is kerülni szeretnők. Épen azért, nézetünk szerint, helytelen azoknak a terve, kik a világtörténelmi tanítás súlypontját a hazai eseményekre kívánják fordíttatni, sőt ez utóbbiak ismertetését csak amannak keretében akarják adni. — Ez az egyetemes történelemben tájékoztatlanyságot, az ítéletben elfogultságot, chovinismust, sőt nagyon könnyen nemzeti nagyozást teremthet; pedig mindez végzetes következményű lehet egy olyan kis nemzetnél, minő a magyar, melynek semmire oly nagy szüksége nincs, mint az önmérsékletre, az erők számbavevésére, és higgadt megfontolásra s azon szolgálatoknak összehasonlító méltatására, melyeknek nagyobb nemzetek tettek az emberi művelődés érdekében. Magunk részéről ugyanis épen azt tartjuk az ifjú ember elhatározására mindenek felett döntőnek, lelkére termékenyítőnek, hazafias kötelességeinek felismerésében igazán célravezetőnek, ha a mult harci dicsőségeinek és nemzeti érényének fölemlegetésével nem annyira a nemzeti hiúságot tápláljuk bennük, mit inkább, a zaklatott viszonyok miatt, az u. n. cultur nemzetekkel szemben való elmaradottságunkra és szellemi feladatainkra mutatunk rá, amelyeknek teljesítésétől függ önálló nemzeti létezésünk joga és lehetősége. Különben is a hazai történelemnek túlságos kidomborítása miatt a világtörténe-

lemben való járatlanságra s az ebből kifolyó közös nemzeti önteltségre szinte komikus példa a nagy francia-nemzet példabeszédszerű tájékozatlansága. A hazai történetnek mintegy tudományos összefoglalását a VIII. osztály feladatai közé sorozzuk, úgy, mint jelenben is van. Legyen szabad itt a történelem tanításának egy eddigi nagy hiányára hívni fel a tanügyi körök szíves figyelmét. Ez a művészettörténelmi elemek teljes elhanyagolása. Mi a történelmet abból a szempontból szeretnők taníttatni, hogy a növendék minden órán meggyőződjék arról az igazságról: *Historia est magistra vitae*. Utóbbi időben, el kell ismernünk, sok történt ebben az irányban s nem csak a politikai s történet-philosophiai igazságok kerültek be tankönyveinkbe és termeinkben, de a culturhistoriáról szóló fejezetek is — ha ugyan a tanár correcturája azokat ki nem hagyta — mindinkább gyümölcsözőleg hatottak az arravalók gondolkodására; de a művészettörténet még eddigelé, az irodalomtörténet példájára, majdnem teljesen kiszorult belőle. Pedig a mai tanterv mellett egyedül csak itt nyílik alkalom annak vázlatos ismertetésére. A történelem tanítása ez által nagyban hozzájárulhatna s hozzá is kellene járulnia a látókörről és általános műveltség szélesbítéséhez és az irodalmi képzés izlésnemesítő munkájához.

A többi tantárgyak tanításában teendő módosítás a mondottakból önként következik. Az első év földrajz óráit tisztán a magyar föld megismertetésére kell fordítani és pedig a zavaró természetrajzi elemek lehető kerülésével. Ellenben földleíró nép- és természetrajzi felolvasásokkal mentől erősebbé kell tenni a szeretetet és érdeklődést a hazai föld iránt. A classikus és általában az idegen nyelvek óráin pedig alkalomszerűen a magyar irodalomra való hatást kell és lehet keresni és fejtegetni. Horatius és Berzsenyi, Kölcsey és Bürger, Anakreon és Csokonai, Homeros, Vergilius és Zrínyi, Vörösmarty és Horváth Endre meg Czuczor stb. stb. mind igen sikeresen összemérhetők. Sőt részben ezeket az idegen írókat és egyes darabjaikat ismét azzal a céllal kell kiválasztani, hogy míg egyfelől az illető nemzet irodalmának jellemző és kiváló termékeiként mutathassuk be azokat, másfelől alkalmat adjanak az összehasonlításra s a magyar irodalmi ismeretek bővítésére. De nem akarjuk folytatni a részletezést, mert itt minden egyes tanárban a nemzeti érzésnek kell megzölni s akiben azt a szaktudás elhallgatatta, attól a nemzeti oktatás ügye úgysem nyerhet sokat.

III.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minister urtól föltett további kérdés az, hogy miután a heti óraszám hygienikus szempontból sem emelhető s a nemzeti tárgyak intenzívebb tanítása egyes tantárgyak anyagának bővítését követelné: „mely tantárgyak anyagának vagy szerepének megszorításával volna a szükséges hely és idő megnyerhető?”

A mondottak után feleletünk rövid lehet.

Első sorban a természettudományok anyagának megszorítása kínálkozik, mert azoknak ilyen terjedelmű tanítását a gimnáziumnak, mint humán műveltséget adó intézetnek célja, rendeltetése nem kívánja. Azonban a mai középiskolai viszonyok mellett ezt még sem tartanók helyesnek, mert gimnázium és reáliskola eszközökben és célban annyira összekavarodnak, hogy részben az előbbi kénytelen ez utóbbinak is a hivatását betölteni és megfordítva.

Igy egyedül a classikus nyelvek óraszámát lehet káros következmények nélkül leszállítani. Nem szólva most arról, mily kevésbé veszélyeztetnők modern társadalmunkat, ha műveltségének alapköveit nem a clas-

sikus cultura kincses bányáiból szedjük, mint a hogy azt ma elképzeljük: úgy hisszük: az ó-classikai tanulmányokat se veszélyeztetnők, mert hiszen 6—7 éven át azoknak eszközeit, a latin, illetve 3—4 éven keresztül a görög nyelvet a szükségesség mértéke szerint így is elsajátíthatnák, kik erre lelki hivatást éreznek. Azoktól pedig, kik tőlük idegenkednek, kétszerezett óraszám mellett sem lehet kellő eredményt remélnünk.

A cultusministerium 4 ik s egyszersmind utolsó kérdésével, mely a görög-pótló tanfolyam lehető változtatásai felől tudakozódik, tanári karunk ismeretes állásfoglalása miatt sem foglalkozhatunk részletesebben.

Akkor ugyanis, mikor arról volt szó, hogy az főiskolánk gimnáziumában is szerveztessék, mi kifejtettük, hogy az minden paedagogiának ellenére van s így reflectálni reá nem kívánunk. Alig mult el 6 teljes év, s az idő a mi aggodalmainkat, mely annyi tanári testület aggodalmával volt közös, teljesen igazolta. Egy ugyanazon intézet növendékeinek egy tárgyból is kétféle műveltséget adni, magában véve is oly paedagogiai képtelenség, melyet csak a legnagyobb jó igyekezetnek s a célt ismerő, de mindent akarni nem merő kezdeményezőnek szabad megbocsátani.

Ha a görög pótlónak tovább is kell kísérteni, sokkal szerencsésebbnek tartanók azt a tervet, a mely szerint a görög irodalom története. nevezetesebb termekeinek magyar fordításban való olvastatása s a görög művészet-történet helyettesítése magát a nyelvet, és esetleg valamely európai nyelv vétessék mellőlők. A magunk véleménye azonban mégis az, hogy modern társadalmunknak egyebekre inkább szüksége van.

A mai európai cultura sokkal inkább nyugszik a renaissance s a reformatió századának culturalis vívmányain, mint a classikus ó-kor elmeszüleményein. Mai keresztyén társadalmunk egész rendszere amannak egyenes folytatása, tágitva, gazdagítva a francia forradalom vívmányaival; ellenben a classikus ó-kor világa más, uralkodó életelve legnagyobb részben a mainak merev ellentétje s a mi benne általános emberi és örök érvényű volt, azt a renaissance fölszívta magába s az emberiség közkincsévé tette. Az ó-kori nyelvek ismerete ma nem képezi többé műveltségünk alapját. Ha a tudományos erők felfrissítésére, eszközeink finomítására, tiszta látásunk emelésére, a humanismus művelésére, elménk élesítésére van szükségünk, ma már nem kell újra meg újra, mindenkinek egész a görög világba vissza menni. A modern tudomány ezer kincsét kínálva kínálja; ne temessük hát ifjúságunkat minden áron koruk múltott foliansok közé. Midőn a szellem csatájára fegyverzzük fel növendékeinket, a tudomány s nemzeti haladás érdeke úgy kívánja, hogy olyan ismeretek közlésére és olyan fegyverek forgatásának begyakorlására törekedjünk, melyeknek tudományos téren a lehető legtöbb hasznát veszik és ott a lehető legnagyobb sikerrel forgathatják. Mi pedig épen ilyenekül ma a classikus nyelveket el nem ismerhetjük többé.

Egyébként félreértések kikerülése végett megjegyezzük, hogy a mai gimnázium s a ma fennálló törvények keretében a classikus nyelvek teljes és szükséges megszorításáról nem lehet beszélnünk; itt csak óraszámuk némi csekélyebb csökkentéséről lehet szó, egyrészt a nemzeti tárgyak intensívebb cultiválása, másrészt a túlterhelés legégetőbb bajainak megszüntetése végett.

(Folyt. köv.)

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitrovics Gyula,
biz. előadó.

KÖZÉLETÜNK.

Nyilatkozat.

A „Sárospataki Lapok“ 15-ik számában megbotránkozással olvastam a „Beküldetett“ című, becsületeset támadó közlést.

A ki rólam azt mondja, hogy hivatalos hatáskörben visszaélést követek el, mert részrehajlással osztom a segélyeket, a mi annyit tesz, hogy megszegem hivatalos eskümet, attól elvárom, hogy saját neve alatt támadjon s ha azt nem teszi, hanem álnév alá rejtőzik, azzal szóba nem állok. Hanem a közönség tájékoztatása és saját reputációm érdekében mégis felveszem a tollat, hogy a „beküldetettben“ foglalt hazugságokat megcáfoljam. Ezért küldöm be az alábbiakban foglalt s egyházmegyei jegyzőkönyvek idézésével támogatott önigazolást. De ezzel nem elégszem meg. Én ezen hazug közlemény alapján fegyelmi vizsgálatot kérek magam ellen a legközelebbi kerületi gyűlésen, hogy deríttessék ki, hogy a segélyeket részrehajlással osztom-e s így hivatalos eskümet megszegem-e vagy nem?

Nem tudom, hogy egy átutazónak van-e sok előnye a társadalomban, miket akármely kalóztámadó méltatlan gyanúsításával kockára tehet; de — Istennek hála! nekem igen sok van. Én ezt a sok társadalmi előnyt továbbra is biztosítani akarom magamnak, de ezt csak úgy tehetem, ha az egy átutazó által megtámadott egyéni és hivatali becsületesem fellettes egyházi hatóságom által teljes világításba helyeztetik, a mi csak egyházkerületi fegyelmi eljárás útján lehetséges.

„Egy átutazó“ ur! Én évek, illetőleg évtizedek óta vagyok Ungmegye törvényhatósági és közigazgatási — valamint központi — és állandó választmányának tagja s tagja több vármegyei bizottságnak. Ezek révén a vármegye intelligenciája nagy részével, ennek színe-javával — vallásfelekezeti különbség nélkül — baráti viszonyban vagyok. Egyháztársadalmunk terén is érdemem felett kitüntetett a közbizalom. „Egy átutazó“ közleményében foglalt esküszegés vádjá alatt, ha nem tisztáztatom — mind e viszonylatoknak meg kell szakadni. Ilyen sok, nekem igen becses és drága társadalmi összeköttetésem forogván kockán, ismételtlen kijelentem, hogy a legközelebb, május 4-én tartandó egyházkerületi gyűlésen fegyelmi vizsgálatot fogok kérni magam ellen.

Rátérek most már a „Beküldetett“ közleményre s ismét kijelentem, hogy az egész terjedelmében hazugság; mert az egyházmegyei gondnok ellenére nemcsak hogy soha semmit keresztül nem vittem, hanem ilyet tenni soha meg nem kíséreltem.

A főiskola gimnáziumának államsegély-kérdésében a vita következőleg folyt le. A tárgyat a közgyűlésben Bernáth Zoltán tanácsbíró referálta s oda konkludált, hogy az államsegélyt elfogadni illetőleg kérni kell. E javaslat ellen felszólt Bernáth Dezső, azután mellette Nagy Sándor. Mind a három szónok érdekesen támogatta saját álláspontját, de különösen Nagy Sándor ékes szólásával s a közvetlenség részint megnyerő, részint lefegyverző erejével annyira megnyerte a gyűlési közönséget, hogy beszéde elhangzása után néma csend állt be. Felhívásomra, hogy ki akar még szólni, minden oldalról Szavazzunk! Szavazzunk! kiáltás hangzott. Miután még Bernáth Dezső

szólt ismét az államsegély el nem fogadása mellett s végül Bernáth Zoltán, az előadó élt a zárszó jogával, a szavazás elrendeltetett. Ennek eredménye lett, hogy 25 szóval 9 ellen a referens javaslata elfogadott. Az egyházmegyei gondnok jelen sem volt, világi részről Horváth Dezső legidősb tanácsbíró elnökölt. Ez a tényállás. Felhívom az egész egyházmegye lelkészeit s világi férfait, nyilatkozzanak, beszéltem-e én a sárospataki államsegély felől? nyilvánítottam-e valaki előtt véleményt, kapicitáltam-e valakit pro vagy contra? De ilyet „átutazó” ur nem fog találni. Hazudott hát az, a ki „egy átutazónak” azt sugta, hogy én vittem keresztül a határozatot s pláne a gondnok ellenére. Én mint elnök előzetes vélemény-nyilvánítással sohasem befolyásolom a közöniséget, sőt pártatlanságom által a szabad vélemény-nyilvánításnak engedek tért. Azt hiszem, hogy az elnöknek mindenütt ez a kötelessége.

A mi azt az állítást illeti, hogy én egy klikkel osztom a segélyt nem minden részrehajlás nélkül, hát ez is hazugság.

A segélyosztó bizottságnak mindig az esperes és gondnok az elnöke, ha az egyik bűnös a részrehajlásban, bűnös a másik is, sőt bűnös az egész bizottság, de az egyházmegyei közgyűlés is, mert a bizottsági javaslatot ez tárgyalja, módosítja, vagy egészben elfogadja.

Az 1891. ápril 2—3 Nyarádban tartott egyházmegyei gyűlés (n. b. én 1890. őszi gyűlésen iktattam be az esperesi hivatalba) 15. sz. határozatában kimondatott, hogy a Horváth-alap jövedelmének lelkészeket illető része a csekélyebb jövedelmű lelkészi fizetések pótlására fordíttassék. Ezzel a határozattal Virágh József, Magyar József, Bernáth Zoltán, Felföldy Ödön, Fekesházi Miklós kiküldettek, hogy a 3-ik és 4-ik osztályú lelkészi állomások jövedelmét írják össze s terjeszszék be az egyházmegyei gyűlésre. Megbízásoknak eleget tettek, mint az az 1891. augusztus 25-ik napján Szeretván tartott közgyűlés 14. sz. a. olvasható. Az itt felvett lelkészi fizetéseket pótolják ma is a Horváth Mária-alapból, a rendelkezésre álló összeg erejéig. Ez az összeírás utóbb azon a változáson ment át, hogy a közigazgatási hatóság 1893-ban a tanítói fizetéseket összeírván s ezen összeírásban a föld kataszteri jövedelme számitatván fel, hogy a Horváth M. segélyosztásnál az igazságos arány a lelkészi és tanítói jövedelmek közt helyreállíttassék, a lelkészi fizetéseknél is a kataszteri jövedelem vétetett fel, a bérleti jövedelem helyett, az Ungváron, 1896 március 24—25-én tartott egyházmegyei közgyűlés 57. sz. a. határozatával. Ugyanott az 58. sz. határozat utasítja a pénzosztó választmányt, hogy az így felszámított díjlevelek alapján ossza a Horváth M.-alap lelkészeket illető jövedelmét fizetési pótlék gyanánt, mint már 1892-től mindig. Hát kérdelem, hogyan lehet ott részrehajlással osztani a segélyt, a hol egyházmegyei határozattal megállapított minimumhoz kell egyszerűen hozzáadni a pótlékot a rendelkezésre álló pénzüsszeg erejéig, a hol tehát egyén, károsodás, vagyoni helyzet, tehát személyi érdekelttség soha szóba sem jöhet.

Azt hiszem, hogy „az átutazó úr” hazug besugója csak a papi segélyek kiosztásánál rágalmaz részrehajlással; mert a tanítói segélyezéseket ugyanazon bizottságban, esetről-esetre beválasztott két tanító intézi. Az egyházak segélyezésénél pedig személyi

érdek nem foroghatván fenn, a gyanusításnak még ugy látszó alapja is hiányzik.

Az ápril 6-án tartott segélyosztó bizottságban igaz, az egyházmegyei gondnok nem volt jelen gyengékedése miatt; de mult évben és az előtt minden évben jelen volt, mert a bizottság elnöke mindig az esperes és a gondnok. Ennél fogva a „Beküldetett”-ben foglalt rágalom mind a két elnök ellen szól, s pedig a lelkészeknek, mint azelőtt, most sem segély, hanem fizetés-pótlék adatott.

Egyébiránt, hogy mennyire önző és részrehajló ember vagyok én, itt vannak a példái. Mikor Palágyban lelkészkedtem, 15 frt fizetéspótlékot kaptam. Eljövetelem után következő évben nyílt ott meg egy 60 frtot tevő évi lelkészi jövedelemszorulat, mindennek dacára utódom kivitte az egyházmegyén, hogy 50, majd 70 frt évi fizetéspótlékot nyert. Bésben lelkészkedésem alatt — 13 évig — a bési fizetéshez nem járt pótlék. Eljövetelem után egy évre a bési papi díjlevél revideáltatván, nyert a lelkész 100 frt pótlékot.

Nem mondom, hogy a palágyi és bési lelkészi jövedelem igaztalanul pótoltatik; de annyi igaz, hogy mig én szolgáltam ezen két egyházban, a lelkészi fizetés nem pótoltatott, mert én olyan önző és részrehajló voltam, hogy nem folyamodtam s az egyházmegye figyelmét nem hívtam fel az összeírás tévedéseire.

Egyenes lelkű ember, ha a nyilvánosság előtt valakit provokál, teszi azt saját neve alatt. Ilyen esetben a névtelenség köpenyébe csak a rossz lélek burkolódik, az a lélek, a ki a tiszta becsületesség méltatlan megsértése által okozott fájdalmat sohasem érezhette.*

Szabó Endre,
ungyi esperes.

Lelkész-értekezleti közgyűlés Felső-Borsodban.

Még március hó 29-én tartotta meg lelkész-értekezleti közgyűlését a felső-borsodi ev. ref. egyházmegye Sajó Szentpéteren. E gyűlésen 36 tag jelent meg, mely szám elég bizonyíték arra nézve, hogy az órállók megértették az idők intó szózatát s közös akarattal, magasztos lelkesültséggel eltelve szívesen összegyűlnek közös tanácskozásokra, hogy közöttünk az összetartó kapocs erősíttessék, hogy a szellemi előhaladás maradandó nyomokat hagyjon maga után közöttünk.

Ének és *Körössy István* szép alkalmi imája után *Vadász Pál* esperes-elnök tartotta megnyitóját, amely beható szemle volt multunk és jelenünk felett, hévvel, lelkesedéssel elmondva. S hogy itt az értekezletnek van jövője s munkálkodása nem lesz eredménytelen: az első sorban az elnök érdeme, ki lelkesíti a közkatonákat a munkálkodásra, ki már a meghívókon előre jelzi a gyűlés tárgysorozatát, sőt még a fontosabb indítványokat is.

Miután a jegyzői kar *Osváth Zoltán* lelkészszel kiegészítettett: következett a tárgysorozat.

Először *Dávid József* olvasta fel a bíráló bizottság

* Bár erős hangú e nyilatkozat, közöljük, mert teljesen indokolt. A „Beküldetett”-nek támadását a becsületében sértve érzett esperes úr saját legjobb belátása szerint veri vissza s ebben szabad-kezet engedni kötelességünknek ismerjük, természetesen annak megjegyzésével, hogy a „Beküldetett”-et nem azért közöltük, hogy az ungi esperest Lapunk támadja, hanem sokkal inkább azért, hogy az esetleg csak lappangó gyanusítást épen az érdekelt fél tisztázza. A beküldőnek úgy neve, mint társadalmi állása teljes garanciát nyújtott arra, hogy itt nem felültetésről van szó, hanem egy komoly dologról. Mindkettőnek, Szabó Endre esperes úrnak s a beküldőnek is érdekében áll, hogy a dolog tisztáztassék. Szerk.

* Ilyen nyilatkozatot már kaptunk Magyar Bertalan n.-dobronyi lelkész úrtól, a ki teljesen úgy nyilatkozik, mint az esperes úr. Szerk.

véleményét a beadott pályaművek értéke felől. Erre az egyháztársadalmi kérdésre: »*A protestáns lelkész feladata a mai megváltozott viszonyok között az egyházi közigazgatás, de különösen a cura pastoralis terén*« 3 pályamű érkezett, melyek közül magasan a 3. számú emelkedik ki, melynek jelige: »a milyen a pap, olyan az egyház.« Alkalmoszerű bevezetés után 3 részre osztja értekezését. I. Szól arról, milyen volt az egyházi közigazgatás, lelki gondozás a kálvin egyházában Genfben s utána hazánkban a reformatio kezdetén. II. Szól a vallás erkölcsi élet hanyatlásának okairól. III. Részletesen felsorolja a feladatokat, melyektől várhatjuk az egyháztársadalom hiteles megmozdulását. Erős bibliai szellem, egyház és pálya iránti rajongó szeretet, tárgyszerűség, helyes felosztás, emelkedett nyelvezet előnyei e terjedelmes munkának. De mert céltűvésztve minket lelképászorokat tart az egyháziatlanság egy okának; mert az egyházközségi szabályrendeletet a Kálvin szellemében óhajtaná behozni egyházközségeinkben. s nem vet számot a mai megváltozott, előhaladott viszonyokkal; mert eszményi vallás-erkölcsi életet óhajt s a gyakorlati életet nem veszi kellő figyelembe: a pályamunka így jutalmazható nem volt, hanem átdolgozás végett visszaadott az ismeretlen szerzőnek. A mikor aztán az őszi értekezleti gyűlésen fog érdemileg elbíráltatni. A bíráló bizottság (Palcso Károly, Balogh István, Dávid József) terjedelmes munkálata általános tetszésben, dicséretben részesült, mert éles megfigyelő képesség, a gyakorlati élet követelményeinek szem előtt tartása, tárgyszerűség voltak jellemvonásai.

A második pályakérdésre érkezett 4 esketési beszéd. Jutalmaztatott a bizottság (Csizmadia Jenő, vingor József Tóth János) és a közgyűlés által a III. sz. melynek szerzője: *Tóth Menyhért* s megdicsértetett a IV. sz. Miután azonban mindkét munka felolvastatott, ez utóbbit is 10 koronával jutalmazta közgyűlés. Szerzője: *Szuhay Benedek*.

Botos József a tiszáninneni egyházkerület papi özvegy-árva gyámtár felosztása érdekében adott be indítványt, kapcsolatban az abaúji indítvánnyal. Ez indítvány, miután sem a tagok névsora, sem az alapszabály nem volt megkerithető az idő rövid volta miatt, nem is tárgyalatott, hanem fölkerített *Botos József*, hogy jövőre alapos számítással álljon elő indítványával: a mikor aztán tárgyalatni fog s mint életre való indítvány — lehet, hogy meg is fog valósulni. Mert itt különösen olyan nagy összeg a gyámtárakba való fizetés, hogy attól lehet tartani: összeroskadunk a teher sulya alatt.

Alanti a sárospataki főiskola és az államsegély ügyét vetette fel. Majdnem egyhangulag elfogadtatott amaz álláspont, hogy az államsegélyt nem kell igénybe venni — hanem előbb számoljuk össze pontosan a jövedelmi forrásokat, s ha kevés, forduljunk kérő szóval a hazai prot. közönséghez! Hiszen a sárospataki főiskolát hitbuzgóság és áldozatkészség hozta létre, az tartotta fel negyedfél százados küzdelmében, ennek kell fentartani jövőben is, ha a protestantizmus nem akar hátat fordítani önmagának. *A Meszesen*, április 21-én tartandó egyházmegyei közgyűlésre ily irányú vélemény fog felterjesztetni s talán elfogadtatni is.

Sok érdekes eszmecsere s kérdés megvitatása után, 5 órai tanácskozássra bizony jól esett a testnek is megadni a magáét, hol örömmel töltöttük el a nap hátralévő részét, éltetve különösen az elnököt, ki erre nagyon is reászolgált.

Elő kell biz ott venni mindenütt azokat a tépett rongyos zászlókat, melyek a protestantizmus védbástyáin

lobogtak régente. Csatasorba kell biz ott állítani megint az egyház katonáit, hogy forgassák a két élő fegyvert s mozdítsák meg az egyház társadalmát, hogy új élet viruljon a kialuvó félben lévő hit romjain!

Szuhay Benedek.

Lelkészi értekezlet s egyházmegyei közgyűlés Gömörben.

A gömöri ev. ref. egyházmegyének lelkészei egyetemes értekezletüket — *Csabay Pál* balogi lelkész elnöke alatt — f. hó 7-én A.-Bátkában tartották meg. — A hatásos elnöki megnyitó beszéd után a szakaszi értekezleteknek jegyzőkönyvei olvastattak fel, hogy az azokban foglalt indítványok s esetleges kérdések felett döntsön az értekezlet. — Élénk érdeklődéssel várták különösen azon bizottság munkálatának felolvasását, mely a főiskola államsegélyével s az abaúji indítvánnyal foglalkozott. — E bizottság tagjai: *Czinkó István*, *Ruszkay Gyula* és *Szalóczy Dániel* lelkészek voltak, — kik megbízatásukhoz hiven feleltek meg feladatuknak s munkálatukat az értekezleti közgyűléshez betérjesztették, hol fel is olvastatott. — E helyen azonban ennek érdemleges ismertetésébe nem bocsájtkozom, csupán annyit jegyzek meg, hogy egyetemes értekezletünk elhatározta, miszerint *Buzsák Jánosnak*, — e lapok hasábjain megjelent s a sárospataki főiskolának államsegély nélküli fentartására vonatkozó cikkeért, melylyel a mi érzelmünket is tolmácsolta — jegyzőkönyvileg mond köszönetet s ezt részére is meg fogja küldeni. — Majd több szakaszi értekezlet jegyzőkönyvének alapján szóba került a sárospataki főiskolai konviktus ügye is, mint a melynek renoválására immár az idő elérkezett, mert sajnosan tapasztalhatták és tapasztalhatjuk azt még ma is, hogy haladhat az idő, változhatnak a viszonyok, más tanintézeteknek dicsekvésök tárgyat képezheti a jó tápintézet s csak a sárospataki az, a mely 60 frt évi fizetés mellett oly ellátást nyújt tagjainak, mely a korkívánalmainak nem felelhet meg s a legegyszerűbb igényű tanulót sem elégítheti ki. — A tápintézet ilyen állapotát, különösen a legközvetlenebb felügyelet lanyhaságában igyekszik a több helyről történt felszólalás megtalálni.

Majd a tanítói változásokra s a s.-lelkészek elhelyezésére vonatkozó szabályrendeletek tárgyalatattak. — Ezután az egyházkerületi tanügyi bizottság szervezetével foglalkozott értekezletünk, s hiányosnak találta azt, a mennyiben abból éppen a tanítók maradtak ki, holott ők lehetnek egyedül illetékes útmutatók a gyakorlati tanításhoz szükséges taneszközök elbírálásában s kijelölésében.

Valamennyi szakaszi értekezlet jegyzőkönyve tele van panaszszal a jelentő íveknek megbízhatósága ellen. — Az egyházmegyében levő egyházak, csoportosítva, több összeíró bizottságnak adatván ki, így megtörtént az, hogy egyik helyen a földet kateszteri jövedelem, más helyen a helyi-bérlet szerint számították fel; chez járult aztán még az is, hogy a szemes fizetés is különböző ár szerint jött a rovatos ívbe; a hol pedig úgy a földet, mint az életneműt magasan vették, bekövetkezett az a furcsa helyzet, hogy a lelkésznek papiroson szép összeg fizetése lett, de a mely a valóságnak meg nem felelt. — Bizony kíváncsatos volna a lelkészi jövedelmek felszámításának újbóli elrendelése, de mert a konvent ezt nem hajlandó elfogadni, úgy hát kénytelenek leszünk a konvent által megengedett másik

cszközt venni használatba, t. i. az egyesek folyamodványára engedélyezendő s a tényleges állapotnak megfelelő kiigazítást kérelmezni.

Több helyi érdekű ügynek s felszólalásnak elintézése után, *Dusza Lajos* zádorfalai lelkész olvasta fel néh. *Lenkey Pál* volt imolai lelkészről írt emlékbeszédét. Nagy érdeklődéssel, fájdalom telt szívvel hallgattuk végig s az őszinte részvétnek, egy fájó szívet s lelket bántos érzéssel elborító gondolatnak kinyomata látszott minden arcon s az a sóhaj, mely a hallgatók ajkairól elröppent, volt a legméltóbb jellemzése azon férfiú életének, kitől a sors emberi méltóságának érzetét az enyészeti angyala által elvehette, de lealkudni belőle nem volt képes soha!

Még e gyászos gondolatoknak hatása alatt voltunk, midőn értekezleti elnökünk, hivatkozva megbízatásának lejártára — beadja tisztéről való lemondását s kérte, hogy ezt úgy a maga, mint tisztársai részéről is fogadjuk el. Azonban úgy a szívünkhöz forrott már ő, hogy ha akarná sem egy könnyen válhatna meg mi tőlünk. És most sem tudott, mert szeretetünk, őszinte ragaszkodásunk győzött elhatározása felett s ő ismét a miénk maradt. *Búzi Márton* kövecsesi lelkész s értekezleti jegyző kivételével, kinek helyére *Simon Mihály* szutori lelkész választatott meg — a többiek is megtartották hivatalukat.

Másnap, csütörtökön vette kezdetét az egyházmegyei közgyűlés, mely a tanítóilak tágas szobájában tartatott meg. Mintha mindenki, csak az imént elhagyott templom falai között volna — kulcsolta össze kezét, hogy esperesünknek a gyűlést megnyitó imájában kérje Istennek áldó kegyelmét e nap munkájára; mintha érezte volna kiki, hogy szüksége van ezen égi erőre, mivel oly ügyek kerülhetnek tárgyalás alá, melyhez a pünköshti lélek megnyilatkozása, a szeretet melegsége s a hit megtartó ereje kívántatik.

Az imának méltó folytatása volt azon beszéd, mely röviden, de azért élénk vonásokkal ecsetelte hazánknak jelen politikai helyzetét kapcsolatosan egyházunknak állapotával s a jövőbe helyezett boldogító reményével. Aztán a nagy gonddal és fáradsággal összeállított esperesi jelentés olvastatott fel, melyből örömmel értesültünk, hogy az áldozatkészség nem aludt ki a hívek-ből, mert a kegyes adományok összege: 11946.75 frtot tett ki.

Nem hagyhatom említés nélkül e helyen *gróf Andrásy Géza* ő méltóságának azon nagy lelkű s emberbaráti szeretetre valló 1000 frtos adományát, melyet a kövecsesi ev. ref. egyháznak adott oly célból, hogy ezen összeget egy új lelkészlak felépítési költségének fedezésére fordítsa. E tett ékes szavakba foglalható dicséretre nem szorul.

Szkárosy Gusztáv horkai lelkész s egyházmegyei tanácsbíró, valamint *Lukács Géza* t. egyházmegyei világi jegyző s számvevőszéki tag levele olvastatott azután fel, kik közül az első tanácsbírói, a második számvevőszéki tagságáról mondott le. Az egyházmegyei tanácsbírói állás betöltésére a szavazatok beadásának határidejeül jul. 1. tűzetett ki, a megüresedett számvevőszéki tagsági helyre pedig a közgyűlés által egyhangulag *Samarjay János* választatott meg.

Megemlékezvén még az esperesi jelentés *Beke József* volt putnoki nyug. és *Győry Gyula* szutori tanító elhalálózásáról, miután emlékek jegyzőkönyvünkben megörökítetteti határozatott, a megüresedett lelkészi és tanítói hivatalokra elválasztott egyének beerősítése következett.

A lelkészi és tanítói beerősítések után a lelkészi

értekezlet által az egyházmegyei közgyűléshez felterjesztett bizottsági munkálatok olvastattak fel. Először is a sárospataki főiskola államilag való segélyezési ügye vétetett tárgyalás alá. A kik felszólaltak, mind elfogadták a bizottság javaslatát s mind egyetértettek vele abban, hogy a sárospataki főiskola csak addig felelhet meg az »enyém« fogalmának, míg a prot. áldozatkészség tartja azt fel, vagyis, addig marad az nekünk féltve őrzött s büszke önérettelt eltöltő »alma materünk«, míg idegen segélyre nem szorul, mert ha ez bekövetkeznék, mikor másnak is joga lesz hozzá, akkor már lazulni fog a kötelék is, mely bennünket hozzácsatol s azon vesszük észre magunkat, hogy sorsa iránt megszűnik bennünk minden érdeklődés, meg a szeretet, mely kevéssel előbb boldoggá tett, felemelt, lelkesített! E mellett szükséges is, hogy fennálljon függetlenül mindaddig, míg Magyarországon más felekezeti iskolák lesznek, mert csak így őrizhetjük meg magunkat a külről jövő veszedelmekkel szemben, s képezhetünk nekünk való férfiakat, egyházunkat hön szerető, munkás embereket. Helyesléssel találkozott a bizottság munkálatának azon észrevétele is, mely rámutatott arra a két ellentétes kimutatásra, melyekben az iskola vagyoni helyzetéről volt szó, miután pedig mindakettő hitelt érdemlő személyek által bocsátatott a nyilvánosság elé s nincs okunk kételkedni bármelyiknek számításában is, ily kétséges állapotok között senki magának az iskola jövedelméről biztos tudomást nem szerezhetett, következképpen annak kellett az álláspontját elfogadni, ki a realis eszköz mellett reá mutatott a veszélyre is, mely főiskolánk hagyományos szellemét fenyegethetné. A közgyűlés tehát egyhangulag elvetette az államszegély igénybevételét.

Hasonló sorsban részesült az abauji indítvány is, melyet ugyanazon bizottság terjesztett a lelkészi értekezlet útján a közgyűlés elé. Indokai e bizottság munkálatának nagyrészt azok, melyeket Gömöri S. e lapokban ismertett.

Az iskola választmányi elnök jelentése felolvastatván, kitünt, hogy iskoláinknak szellemi állapota a legszebb reményekre jogosító, mit bizonyít az is, hogy iskoláink között nincs olyan, mely az iskolalátogatási jegyzőkönyvek alapján ne igyekezett volna feladatának megfelelni.

Iskolalátogató lelkészekül a balogi szakaszba: *Simon Mihályt*, a pelsüczibe pedig *Dusza János* gicci lelkészt választották meg.

Az egyházmegyei gyámolda és gyámegylet alapszabályai kijavítván, ezen alkalomból kifolyólag, a két pénztár egy cím alatt, nevezetesen »egyházmegyei gyámintézet« néven való szereplése határozatilag kimondatott.

Fegyelmi eseteknek sem voltunk hiányában. Ezek közül egy t. i. a Csizy Miklós simonii tanító ügye az egyházkerülethez fellebeztetett, a másik vagyis a hubói, a kir. ügyészséghez — hivatalból áttétetni rendeltetett, míg a harmadik időközben az ok megszűnván — tárgyalás alá nem vétetett.

A számvevőszék évi jelentése, domesztikai segélyt kérő egyházak s lelkészek kérvényei, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján készült kivonatos jelentés olvastattak még fel s miután több peres ügyek s egyéb sérelmek nyertek igazságos elintézt, az egyházkerületi gyűlésre menendő küldöttek s egyházlátogató lelkészek kijelöltettek; az őszi közgyűlés helyének *S.-Keszibe*, a tavaszinak pedig *Hubóra* történt sorrend szerinti kitizése után a közgyűlés elnöklő esperes által berekesztetett.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki főiskola államsegélye ügyében** a gömöri s az alsó zempléni egyházmegyék is nyilatkoztak s megegyezőleg azt határozták, hogy nem veendő igénybe a segély.

— **Lelkészválasztás.** A beregmegyci Asztély lelkészévé Róthe Lajos, főiskoláknak nemrég végzett növendéke választatott meg.

— **Vorböcý-ünnepélyt** tartott a debreceni ev. ref. jogakadémia hallgatóinak önképzőköre e hó 5-ikén, a melyen az alkalmi beszédet Dr. Kérészy Zoltán jogtanár tartotta, a ki a legnagyobb elismerést érdemelte ki a megjelentek részéről. — Feltűnő jelenség gyanánt említhetni meg, hogy az ünnepélyt rendező ifjuság köréből igen kevesen, 240 hallgató közül csupán 35 jelent meg.

— **Három tanügyi gyűlés.** Húsvét előtt a fővárosban három tanügyi testületnek tagjai gyűltek össze, hogy tanácskozzanak egyes fontosabb kérdések felett, a melyek az érdekelt testületek fejlődését előmozdítják. Összegyűltek az országos polgáriskolai egyesület választmányának tagjai, az állami polgáriskolai alkalmazottak s az állami tanítók. A hozott határozatok sorából felemlitendőknek tartjuk a következőket: a polgáriskolai tanári állások pályázat útján volnának betöltendők, — a tanárok épen olyan arányban részesítenek a fizetési osztályokba való előléptetés előnyeiben, mint a középiskolai alkalmazottak, az igazgatók pedig rendszeresítve a VIII. o. fizetési fokozatba helyeztesenek; a korpótlékok rendezendők minden vonalon, még pedig egyenlő elvek alapján; a segédtanári intézmény lehetőleg korlátoztassék; az állami tanítók osztásának be a II-ik fizetési rangsorozatba.

— **Egyházkerületi gyűlések.** Tiszáninneri ev. ref. egyházkerületünk május 4—5. napjain fogja megtartani ez évi tavaszi közgyűlését Miskolczon, a főleány-növelde nagytermében; a tiszántúli kerület pedig május 18 s következő napjain fog gyűlésezni Debrecenben.

— **Halálozások.** Véghely Dezső, a veszprémi ev. ref. egyházmegye gondnoka, volt zsinati s egyetemes konventi tag ápril 22-én Abbáziában, hová üdülés végett ment, hirtelen meghalt. Erősen kálvinista jellemű férfi volt, aki a dunántúli kerületben maradandó nyomokat hagyott maga után. — *Bodossy Pál*, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki titkára hosszas szenvedés után e hó 18-ikán elhunyt Debrecenben. — Legyen áldott emlékezetük.

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa** május 3-ikán rendkívüli gyűlést fog tartani Miskolczon.

— **Figyelmeztetés.** A folyó év június havában Sárospatakon tartandó lelkészsképesítési vizsgálatokra jelentkezők írásbeli dolgozataikat május hó 1-én tartoznak beadni a sárospataki ev. ref. theol. akadémia szakelnöki hivatalához.

Dr. Tüdös István,
e. i. theol. szakelnök.

— **A sárospataki állami tanítóképezdénél** az 1897/8. tanéven az I-ső osztályban 22 jótéteményes hely töltendő be és pedig 10 ebéd-vacsora és lakásból álló teljes jótéteményes hely és 12 ebédből és ingyen lakásból álló fél jótéteményes hely, Az 50 kros bélyeggel ellátott folyamodványok folyó évi május 31-éig küldendők

be a képezdei igazgatói hivatalhoz. — A folyamodók születési, orvosi, iskolai, családi s vagyoni bizonyítványt tartoznak kérvényeikhez mellékelni.

— **A protestáns középiskolák** figyelmébe ajánlja az „Irodalmi Kör“ elnöksége a következő, *Trócsányi Bertalan* könyvkereskedésében, Sárospatakon kapható középiskolai kiadványait: *Bibliai vallásstan*. A gimn. I. o. számára. Irta: Kovácsy Sándor. Harmadik javított kiadás 1894. 135 l. ára 80 kr. *Keresztényen vallásstan*, I. rész *Keresztényen hittan*. A gimnázium III. osztálya számára. Irta: Kovácsy Sándor. 1893. 62. lap. Ára kötve 60 kr. *Keresztényen vallásstan*, II-ik rész *Keresztényen erkölcsstan*. A gimnázium IV. osztálya számára. Irta: Kovácsy Sándor. 1893. 63. lap. Ára kötve 60 kr. *Keresztényen egyháztörténet* a gimnáziumi felsőbb osztályok számára. Irta: Kovácsy Sándor. 1896. 184. l. III. kiadás. Ára kötve 1 frt 20 kr. *Karénektár*. V—VIII. o. számára; de gyülekezeti énekkarok is használhatják. Sz. Nagy József. *Május végére kinyomatik. Magyar egyházi reformáció történetének vázlata*. Irta: dr. Heiszler József. II. kiadás. 1873. 106. lap. Ára füzve 80 kr. *Magyar olvasókönyv* a gimnázium I-ső osztálya számára Szerkesztette Molnár Lajos, gimnáziumi tanár III. javított és bővített kiadás. 1890. 144. lap. Ára füzve 90 kr. *Magyar olvasókönyv* a középiskolák II. osztálya számára. II. kötet. Második javított kiadás. 152 lap. Ára füzve 90 kr. Az állami iskolák részére mindkettő 12,056. sz. alatt engedélyeztetett. III-ik kiadása sajtó alatt. *Magyar olvasókönyv* a középiskolák III. osztálya számára. Szerkesztette Maklár Pap Miklós gimnáziumi tanár. III. kötet 133. 160 lap. Ára füzve 1 frt, 13,734. szám alatt általánosan engedélyeztetett II-ik kiadása sajtó alatt. *Magyar poétika és olvasókönyv* a gimnázium felsőbb osztályai számára. Irta és szerkesztette dr. Kapossy Lucian, gimnáziumi tanár. II. javított kiadás. 1896. 312 lap. Ára kötve 1 frt 50 kr. Az I. kiadás 20,968/1888. szám alatt általánosan engedélyeztetett. II. kiadása approbatoria felterjesztve. *Latin nyelvtan* a gimnázium I-ső osztálya számára 1892. 126 lap. Ára kötve 88 kr. *Latin olvasókönyv* a gimnázium II-ik osztálya használatára. Gedicke F. után III. kiadás. 1889. 56 lap. Ára füzve 40 kr. *Corneii Nep-tis vitae excellentium imperatorum*. Magyarazattal ellátta Finkey József és Kérészy István. III. kiadás. 1886. 174. lap. Ára füzve 1 frt. *Phaedrus meséi*. Magyarazattal ellátta Finkey József és Kérészy István III. javított kiadás. 1886. 106 lap. Ára füzve 60 kr. E két utóbbi könyvtárak részére 12,056. szám alatt minisztériumilag ajánlatotott. *Magyar-dzó jegyzetek C. Sallustius Catilinájához*. Irta Zsoldos Benő. Ára 89 kr. *Magyar-dzó jegyzetek C. Sallustius Jugurthához*. Irta Zsoldos Benő. Ára 80 kr. Mindkettő approbálva 980/1897. szám alatt. *Görög nyelvtan* szótárral. Készítette Szinyei Endre, főgimnáziumi tanár. 1888. 295. l. Ára füzve 1 frt 80 kr. általánosan engedélyezve. *Számtan* a gimnáziumok I—III-ik osztályai számára. A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje által 1884-ben megállapított s a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület által csekély módosítással elfogadott tanterv alapján összeállította Zsindely István tanár. I. évfolyam I. osztály számára. II. kiadás approbatio alatt. Ára kötve 70 kr. Ugyanaz II. évfolyam II. osztály számára. 1888. Ára füzve 60 kr. Ugyanaz III. évfolyam a III. osztály számára. 1889. 226 lap. Ára füzve 60 kr. *Magyarország történelme*. Középiskolák alsóbb osztályai számára. Készítette Maklár Pap Miklós, gimnáziumi tanár. II. javított kiadás. 1886. 128. l. Ára füzve 60 kr. A III-ik kiadása sajtó alatt. *Világtörténelem*. Középiskolák számára. Irta: Kiss Lajos, szegedi főreáliskolai tanár. I. kötet. *Ókor*. 94 művelődéstörténeti ábrával. 1893. Ára kötve 1 frt 65 kr. Approbátotott 9715/1894. szám alatt. *Középkor Története*. II. kötet 55 művelődéstörténeti ábrával. 1896. Irta: Kiss Lajos. Approbatio alatt. Ára kötve 1 frt 60 kr. *Újkor Története*. III-ik kötet. Most nyomtatik; *június végére kivétel nélkül készen lesz*. *Allaitan* a középiskolák IV. osztálya számára. Készítette: Buza János tanár. A szöveg közé nyomott 128 ábrával. 1888. 230 lap. Ára füzve 1 frt 50 kr. *Nővénytán* a középiskolák V-ik osztálya számára. Készítette: Buza János tanár. A szöveg közé nyomott 170 ábrával. III-ik kiadás. 1895. Approbatio alatt. *Ásványtan* és Geologia vegytani előismeretekkel. A gimnázium V. osztálya számára. Készítette: Buza János tanár. Második javított kiadás. A szöveg közé nyomott 73 ábrával. 1891. 160 lap. Ára kötve 1 frt. 12,164/1888. szám alatt általánosan engedélyeztetett. Az állami iskolák részére 13,164. szám alatt engedélyeztetett. *Magyar-latin zsebszótár*. Iskolai használatra Kérészy István, dr. Soltész János Szinyei Gerzson és Szívós Mihály gimnáziumi tanárok közreműködésével szerkesztette: Soltész Ferencz gimnáziumi tanár. 1880. 1426 l. Ára füzve 1 frt 67 kr. II. kiadása nyomás alatt. Az állami iskolák részére 12, 256 szám alatt engedélyeztetett. *Latin-magyar zsebszótár*. Iskolai használatra. Második javított kiadás. 1878. 1148 lap. Ára füzve 1 frt 30 kr.

Felelős szerkesztő:

DR. TÜDÖS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Gyűlési megnyitó beszéd.” Kovách Károly. — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.” Makláry Pap Miklós, Rácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula. — „A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” Simon Andor. — „Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” Nótárius. — „Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” Szalóczy Pál. — „A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” Botos József. — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

Kovách Károly ungi egyházmegyei gondnok gyűlést megnyitó beszéde.

(Folytatás és vége.)

A hatalom célja azonban nem csupán a megfélemlítésben határozódott, mely sok főúrra hatással volt, de a protestáns lelkészekre nem. Cél volt az is, hogy a kincstár megtöltessék s ennek elérése végett az elkobzott javak visszaváltása megengedtetett.

Nagy volt a rémület az egész országban. A 13 vármegye protestánsai azonban, megfogva bár és kifosztva, de meg nem törve, egy felső vármegyei főurat, Thököly Imrét vezérökül választják s a török segítségével megindítják a küzdelmet az önkényuralom ellen. Több győzelmet aratnak, de a fegyver csakhamar kihull kezükből, mert a törökök Kara-Musztafa és Tököly vezérlete alatt Bécsset akarják bevenni, a hős lengyel király, Szobieszký által visszaveretnek s Budáról is kiűzetnek.

Most újra szabad lett a boszú útja s a boszúállás munkája Karaffára, az eperjesi mészárszék gyászos emlékü hősére bízott.

De nem folytatom tovább, nem akarom a történet véres könyvekkel áztatott lapjainak forgatásával a nagytiszteletű egyházmegye figyelmét fárasztani. Az elmondottakban is csak rámutatni szándékoztam arra a szellemre, mely dacára a kiűrtük végett kiérdemelt pokoli üzemeknek, a 13 vármegye protestánsait, főiskolájukkal a középpontban, áthatotta, a honnan, mint egészséges szervezetnél a vér a szívből a test egyéb részeibe, a haza s szabadságszeretet szétáramlott azok mindenikébe, hogy azokból oda ismét visszafolyjon; arra a szellemre, mely azokból kiáramolva a hon összes protestánsait lelkesítette s ezen vészes időkben, — mint azt katolikus történetíró mondja — a nemzetet az enyészettől megmentette; arra a szellemre, mely a művelődés előmozdítása, a haza s szabadságszeretet ápolása által a nemzet által 1848-ban alkotott XX. t.-cz.-ben kifejezett elismerést s méltánylást kivívta; arra a szellemre, a mely a közelmúltban is — az 1859 novem-

ber 15-ikén Miskolcon s egyebütt is tartott gyűléseken megnyilatkozva a magát rendíthetlenné hitt önkényuralmat alapszámban megingatta.

S végre rá akartam mutatni arra is, hogy, bár, mint II. József császár mondta megalázkodóvá vált, de azért hódolatot követelő VI. Pius pápának: „i tempi passati”, elmúltak az idők, a mikor a benecések a klasszikus kor irodalmának remekeit a pargamentről levakarták, hogy arra saját litániájukat rámozolják, vagy darabjait, mint bűv-szereket elárulják; bár elmúltak azon idők, mikor Symonds történész kifejezésével a pápák fattyai kenyőkre osztottak a szép Olaszhon szétdarabolt tagjain; a mikor VI. Sándor pápa fattyu gyermeke Borgia Cézár a Vatikán udvarán felállított halálra ítélt áldozatok agyonlövésében mutogatta lövészi képességét; mikor a pápák az emberies érzületű s műveltségű új társadalmi lét megalapítására törekvő II. Frigyes császárt családos-tól kiűrtötték; mikor a vakhit és tudatlanság sötét-ségét a felvilágosodás hírnökeinek máglyája világította be s hogy közelebb jöjjenek, a mikor Magyarhon „keresztény” főpapja, Szelepcsényi a „Lux in tenebris” vagy „Sötétségben fénylő csillag” c. pápaellenes mű írójának Drabiciusnak Pozsonyban előbb kezét, majd fejét vágatta le s testét művével együtt megégettetvén, hamvait a Dunába szóratta.

Emlékezetükbe ajánlom ezeket, hogy bár ezek az idők elmúltak, s az emberi művelődés előhaladása útján békésebb napokat élhetünk, sőt alamizsnakép államsegélyben részesítettünk s míg a törvény fennáll, míg az egyenlőség napjának felvirradását is várhatjuk, a minék legközelebb élő tanúi voltunk s naponként tapasztaljuk, hogy a kath. klerus mint Carlyle jeles történész megjegyzi, még mindig nagy hatalom hierarchiai szervezetében, gazdagságában és a népek butaságában; emlékezetükbe ajánlom, hogy az említett fegyverbarátság, habár a művelt nemzetek szolidaritása által feszélyezve, még ma is fennáll s az állami függetlenség legerősebb biztosítékainak lealkuvása által megpecsételve csak alkalomra vár: őrizzük meg tehát az őseinktől örökölt ezt a szellemet, hitünk megtartásaért legyünk készek minden áldozatra, lobogtassuk fenn, magasan a művelődés, a haza s szabadságszeretet zászlóját, így ha nem is képezzük hazánk fiainak három-negyed részét, bizto-

san nézhetünk a nemzetünkre s reánk protestánsokra virradt második évezred elé s késő unokáink egy szabad s művelt nemzedék közrészvételével megülhetendik a honalapítás újabb ezeréves évfordulójának ünnepét.

Amen.

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.

(Folytatás.)

IV.

A mai középiskola sem arra nem alkalmas, hogy az ifjúságot eléggé magyarrá nevelje: sem arra, hogy tudományos szempontból éppen a leghasznavehetőbb ismeretek elemeit kellően sajátjává tegye; sem arra, hogy annak kereteiben ki-ki meglegelje a tehetségének, szorgalmának és hajlamainak megfelelő helyet s így az életben is azoknak megfelelő foglalkozási körhöz juttassa; sem arra, hogy — a mi az utóbbival csak nem egy jelentésű, — a tudományra nem való elemeket kellő módon levezesse.

Azonban ezek mellett középiskolai oktatásunk hivatásának, feladatainak és sikereinek megítélésénél még egy más szempontnak is érvényesülnie kell. Minden nemzetnek ugyanis első rangú érdeke az, hogy társadalmának tényezői egyéni súlyok szerint sorakozzanak; mindenki lehetőleg azt a szerepet találja meg, melyre szorgalma, tehetsége, hajlama és előkészítettsége érdemessé teszi mintegy praedestinálja. Fájdalom, ez alapelvek ellen éppen hazánkban vétnek leginkább. Régi, aristokratikus társadalmunktól kapott terhes örökségünk ugyanis, hogy mindenki u. n. úri foglalkozást keresi, másfelől a közfelfogás ennek a körét is nagyon szűkre szabja. Ezért közoktatásunk szervezésében is tekintettel kell erre lenni, mert első sorban az iskola van arra hivatva, hogy a különböző elemek szétválasztásának és elhelyezésének nehéz munkáját első fokon elvégezze. Ennek a lehetőségét azonban csaknem teljesen kizárja a mai középiskolák szervezete. Gondoltak ugyan csekély tehetségű növendékekre is és olyanokra, kiknek nincs nagyobb műveltségre szükségük, mikor a polgári iskolát berendezték; gondoltak arra is, hogy bő természettani és matematikai előismerete legyen annak, ki technikai pályára megy; s mindenkiből — de főleg a classikus nyelvekből — eleget tudhassanak azok, kiket sorsuk a tudós pályák egyéb ágaira vezet.

De szüle és gyermek, hogyan tudja meg, hogy ki hová való? Vajon lehetséges-e megállapítani egy 9—10 éves gyermeknél: egyáltalában tudósnak termett-e? s ha igen, a reál vagy humán tárgyak fogják-e inkább vonzani? Hát bizony, ha a szülei elfogultság nem működik is, még akkor sem lehet ezekre a kérdésekre megkapni a feleletet mindaddig, míg a tudományoknak a Madách „Ember tragoediá”-jának phalanster jelenetében rajzolt tökéletessége be nem következik, és még akkor is meg fog esni, hogy annak, kiből Luther szelleme lángol, mert megfelelő hivatáskörét a tudomány nem tudta eltalálni, büntetésből koplalnia kell, mivel „mértéktelen fűtötte a kazánt.”

Azért még tehát a mai keretek meg nem változnak, addig nincs arra mód, hogy a tudós középiskola, — ne-

vezzük így — az oda nem való elemektől megszabaduljon. Hiszen ki vehetné rossz néven a szülőtől, ki gyermekének a lehető legszebb jövőt kívánja biztosítani, ha abba az intézetbe viszi, a mely minden pályára jogosít s ha csakugyan tehetség van benne, a legfényesebb jövőt megnyitja előtte. Ez aztán azt eredményezi, hogy a legkülönbözőbb s legkipróbátlanabb gyermekek tömük túl a gimnáziumot s ahhoz görcsösen ragaszkodnak még akkor is, mikor már tudják, hogy tudományos pályán úgy sem boldogulhatnak. Igen, mert még így is ez és a reáliskola nyújt legtöbb kilátást gyakorlati életpályákon is, anélkül azonban, hogy ahhoz éppen a legalkalmasabb előképzést is megadná. És pedig hogy a mindenféle, kisebb-nagyobb tehetségű, szorgalmú, ambíciójú gyermekek összeverődése egyik nagy átka mai középiskolai nevelésünknek, azt, úgy hisszük, a legkülönbözőbb gondolkodású paedagogusok is elismerik. Ezért ez az első baj, amelyen segíteni kell. De ez közoktatásunk általános reformálását, merész tanügyi reform-politikát feltételez. A felhozott bajokon az egységes jogosítás elvének kimondása mit sem segít; az csak papiros-reform, melyből csak az következne, hogy a szakpályákra olyanok is bekerülnének, kiknek nincs előkészíttségük. A kérdés elől való eféle kitérés párhuzamos azzal, mint mikor a speculativ philosophia az okot keresve, de meg nem találva, a theológiához menekült s az istenelv mögé rejtőzött feladatai elől.

Itt más nem segíthet, mint ha a középiskolai oktatás (ideértve a mai polgári és más szakiskolát is) közös mederben indul, s mikor már a gyermek minden ízében kiismerhető, négy év elteltével válik több ágra, a szerint, a mint a gyakorlati, vagy tudományos pályára kell a növendéket, mutatkozó tehetségéhez és hajlamához képest előkészíteni.

Ilyen beosztás mellett természetesen az alsóbb osztályok tantervének egészen át kellene alakulnia. Főiránya a nemzeti nevelés lenne, magyar nyelv és történelem, mondavilág és a hazai föld mennél alaposabb megismertetésével; úgy azonban, mint fentebb is fejtegettük, t. i. hogy a növendékek az irodalmi termékek lehető bő anyagával itt is megismerkedjenek. Sőt, nem félünk a visszafejlődésre való törekvés vádjától sem, midőn kimondjuk, hogy az ismeretek bizonyos befejezettségére kellene ügykezni; s a természetrajz mindhárom országa tudományos fejtegetések nélkül, leíró módszerben, földrajz különösen a hazánké, kevés csillagászati ismerettel kiegészítve, s mint említettük is már, a magyar nyelv és történelem, helyes írás és szép olvasás képezne ez évfolyamok felölelendő anyagát, melyhez 3-ik s 4-ik osztályban a német nyelv is hozzá járúlna. Ez utóbbi tárgy szükségességét rajtunk kívül tán egy testület sem hangsúlyozhatja függetlenebbül, minden mellétekintetek félretevésével. Főiskolánk hagyományos s szinte kuruc hírében álló szelleme megment minket attól a gyanútól, hogy germanizálni törekszünk. De az a kuruc-vér, mely eleitől fogva sajátja egész nemzetünknek is s nemzeti mivoltunkhoz való görcsös ragaszkodásunk a nemzet egészét is megmenti a németesedés veszedelmétől. Meg főleg akkor, ha középiskoláink egyebekben megadják a kellő nemzeti nevelést s a nemzeti jelleg nyelvben, tudományban és társadalomban való tovább fejlesztésének előfeltételeit. Különben is a latin nyelvünkön is többet rontott, mint a német a maga egész élő súlyával. És ha a nemzeti tárgyak kellő érvényre jutnak középiskoláinkban, ha az első két, illetőleg négy osztály a nemzeti nevelés alapjait kellő mértékben lerakta, ha a magyar nyelvtani ismereteket minden részletében kellőleg sajátjává tette az ifjú-

ságnak, nincs az az idegen nyelv, az az idegen cultura, mely erőt vehetne nemzeti műveltségünknek biztos alapokra rakott várfalain!!

(Folyt. köv.)

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitrovics Gyula,
biz. előadó.

KÖZÉLETÜNK.

A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A tornai egyházmegye ez évi tavaszi közgyűlését április 6—7. napjain a sz. petrii egyházban tartotta meg.

Mivel a gyűlés megnyitásakor — különböző fontos okok miatt egy világi tanácsbíró sem volt jelen, felvetett azon fontos kérdés: ilyen körülmények között megkezdhetjük-e a tanácskozást? Rövid eszmecsere után a gyűlés kezdetét vette az esperes beiktatásával.

A mi tornai egyházmegyénk történetében ugyanis a múlt 1896-ik ezredévi öröme az öröm mellett gyászbetűkkel is lesz bejegyezve. Hiszen ezen év folyamán két esperest vesztettünk el: tehát kétszer esett le a mi fejünknek koronája. Az egyiknek körülállottuk gyász koporsóját és gyász sirhalmát éppen akkor, midőn a tavasz új életet adott a természetnek. A másiknak láttuk beteg ágyát, a mit még most is őriz, éppen akkor, midőn a természet haldoklása bekövetkezett. Az általuk üresen hagyott esperesi hivatalra Ragályi Géza szádellői lelkész és főjegyző választatván meg, a hivatalos eskü letétele után esperesi székébe beerősített; s díszes, de sok felelősséggel járó hivatalát egy valóban szép beszéddel foglalta el.

„E percben — mint mondá — nemcsak a hivatalos kötelességek halmaza, s azok miként leendő betöltése jelen meg lelki szemeim előtt, de mélyen megrendítően hat reám ama kemény csapása a sorsnak, mely az isteni gondviselés jónak látta vezér férjaink elvesztésében, rövid néhány év alatt, oly kemény próbára tenni egyházmegyénket.

„Oh mert ha visszapillantunk nt. egyházmegye! a közelmúlt eseményeire, fájó szívvel kell beismernünk, hogy azok a férfiak, a kik e díszes helyről aláhanyattak, nemcsak egyházmegyénknek voltak kimagasló alakjai, de fénylő csillagai, világító szövétnékei voltak úgy kerületünk, közéletünk, mint magyar prot. egyházunk egének! . . . A kik tudományos készültségük, hithűségük, elvszilárdságuk s nemes jellemük által arany betűkkel vésték fel neveiket a mi egyházi életünk történet lapjaira.

„Ily elődök nyomdokaiba lépni mélyen érzem erőm gyengeségét; és a midőn elfogadom e díszes, de sok felelősséggel járó hivatal, teszem azt azon kötelesség-érzetből, hogy különben is csekély létszámunk mellett mindnyájunknak szent kötelességünk elfoglalni azt a helyet, hová a közbizalom állít s parancsol bennünket, s hogy, miként egyik jelesünk megjegyzé: *Timótheusoknak kell szolgálni ott, hol Pál apostolok nincsenek.*

„De ez alkalommal, azt hiszem, méltán megvárhatja a nagytiszteletű egyházmegye, hogy némileg megkísérlejem körvonalozni az irányt és a tért, a melyen, mint az egyházmegye elválasztott espere, haladni s munkálkodni szándékozom.

„Egyházi életünk, nagytiszteletű egyházmegye leginkább három irányban igényli választottai körültekintését s munkálkodását. Jelesen: az igazgatas, a vallásosság terjesztése s a népnevelés, általában az iskolák felvirágoztatása az, a melyekre kell-figyelmeket leginkább szentelni, irányozni az arra hivatottaknak.

„Az igazgatási eljárás körül van írva szentesített törvényeinkben. Én azonban a törvény rideg betűinek alkalmazását egyházi életünk ápolására nem tartom célravezetőnek mindenhol, mert itt vehető leginkább figyelembe az irás ama szava *a betű megöl, lélek az, a mely megelevenít.* Egy a maga helyén is idején történő megjelenés, párosulva a szeretet nyilatkozásával, sokszor célra vezetőbb a törvény legszigorubb alkalmazásánál.

„Tehát nem a napjainkban annyira lábrakapott irodai munkálatok betű szerinti teljesítése az, amelytől egyházi életünk javulását s felvirulását reménylem és hiszem, hanem közvetlen érintkezés, szeretetteljes bánásmód hiveinkkel; de mindenek felett nemes példaadás a jónak, a szépnek, a nemesnek művelésére.

„Ha a nép, úgy egyházi, mint világi vezérférfiaitól s előjáróitól nem a rideg közöny, nem a vallástalanság, elv és hittagadás nemtelen példáit látja, hanem azon áldozatkészséget, vallásos buzgalmat s erkölcsi érzetet, melylyel elődeink tündökölték, az előbb-utóbb meg fogja teremni az egyháziasság, vallásosság, a tiszta erkölcs és becsület nemes gyümölcseit.

„S erre napjainkban oh mi nagy szükségünk van!

„Ijesztő mérvben terjed fent és alant a vallási közöny s az ezzel együtt járó erkölcstelenség; ócsárlása mind annak, a mi szent, lenézése, becsmerlése mind azoknak, a kik nemesebb ideák szolgálatába szegődnek, ők, az önzés emberei, képzelni sem tudják azt, miként lehetséges magán érdekeink eszközlése nélkül szolgálni a szépnek, nemesnek, jónak és igaznak?!

„Az iskolák eleitől fogva legféltettebb kincsei voltak prot. egyházunknak. Csak ezek segítségével volt képes egyházunk megvívni a harcot, melyet a vakbuzgóság védő szárnyai alatt megerősödött s elbizakodott ellenfelével saját léteért megvívnia kellett. Sajnos, hogy megváltozott körülményeink között még az állam segítségével sem vagyunk képesek betölteni tanítói állomásainkat. Félek, hogy késő jött az állam segítségünkre! De még jobban félek, hogy lelkészi állomásaink betölthetőségénél is, rövid 10 év leforgása alatt oda jutunk, hová iskolai ügyeinkkel jutottunk. Attól pedig óvjon meg bennünket a mindenható! Sürgetnünk kell, hogy vagy a lelkészi állomások dotációját, vagy a börtönök szaporítását mondja ki az államkormány.

„A bekövetkezett viszonyok között kétszeres kötelességünk, hogy legyünk hű őrei ev. ref. egyházunk alkotmányának; ne feledjük, hogy ezek oly erősségek, a melyen megállva, sokszor sikerrel küzdöttünk azon orvátadások ellen is, melyek hazánk szabadsága, s függetlensége ellen intéztettek.

„De ne szünjünk meg sürgetni ama nagy elvek valószínűsítését, melyeket az 1848. évi 20. t. c. biztosít számunkra. Erre, mint a nemzet leghívebb fiai már rég rászolgáltunk.

* * *

Közérdekű tárgyaink között első volt az esperesi jelentés, melyben több örömdetes jelenség mellett, mint különben köztudomásu, de fájdalmas és elszomorító sötét pont említetik a tanító- és káplánhiány. Jelenleg is — dacára annak, hogy csaknem minden

tanítói fizetés 400 frtra van az állam által kiegészítve 12 tanítói állás van üresen egyházmegyénkben, virágzásnak indult népoktatásunk s nevelésünk kiszámíthatatlan kárára. Káplánunk egy sincs; pedig bizony-bizony nagy szükségünk volna rá! Az idők igen nagy intő jele ez mind!...

Ezután a főtisztelendő egyházkerület által az egyházmegyékhez áttett szabályrendeletek tárgyalására került a sor.

A sarospataki főiskola államsegélyezési ügye volt ezek között az első, a mely ügyben egyházmegyei közgyűlésünk minden tagja az államsegély igénybevétele ellen foglalt állást. Maradjon meg ez a mi féltékenyen őrzött édes alma máterünk ezután is, az idők végéig mint a mi vérünkéből való vér, szabadnak, önállónak, függetlennek!

Az egyházkerületi tanügyi bizottság újjászervezéséről alkotott szabályjavaslat került ezután tárgyalás alá. Ezt, mint olyan javaslatot, a mely népnevelés ügyünknek magasabb színvonalra leendő emelését célozza, egyházmegyénk melegen üdvözli, s a tervezők iránt érzett elismerésünk kifejezése mellett, annak megvalósítását a főtisztelendő egyházkerületi közgyűlésnek melegen ajánlja.

A »Tanítók változásáról« alkotott szabályrendeletnél egyházmegyénk a következő változtatásokat ajánlja: A 2. § ban a lemondási határidő, hogy a tanító nélkül maradt egyháznak a szeptember hó elején kezdődő iskolai év megkezdéseig legyen elég ideje tanítóról gondoskodni, csupán augusztus hó 1-ig terjesztessék ki, a 3. §, a mely a tanítónak az iskolai év közepén történő változtatását is megengedi, egészen ejtessék el s ebből kifolyólag a 3. § is.

Sorrend szerint tárgyalás alá került ezután a szintén nagyfontosságú ugynevezett »abauji indítvány.« Egyházmegyei közgyűlésünk ez indítvány nemes célzatát elvileg helyesnek, elfogadhatónak tartja: azonban az ennek keresztlvittele céljából ajánlott módozatot el nem fogadhatja s elfogadásra nem is ajánlja.

Végül »A segédlelkészek alkalmazásáról és elhelyezéséről« alkotott szabályrendeletnek mindjárt a címébe óhajtuk oda tenni: »és fizetéséről«, mert hiszen a szabályrendeletben erről is van intézkedés. Megjegyzem itt, hogy a segédlelkészek fizetéseül mi, a mellékes jövedelmeken kívül, 150 forintot óhajtunk megállapítani. A 2. §. így lenne módosítandó: »ha . . . 150 forintot nem tenne, ott ezen fizetés 150 forintra emelendő fel. A mellékes járulékok, melyek a segédlelkész teendőiből származnak, a fizetésbe be nem számíthatók«, s így természetesen az általa végzett funkció után járó stóla sem. Az 5. §. utolsó előtti kezdése így lenne módosítandó: »az egyházmegye van jogosítva meghatározni a segédlelkész tartásának a költségeit, úgy azonban, hogy a lelkész, a lakáson, el látáson s 50 frt fizetésen kívül többel nem róható meg. A 150 forintra hiányzó összeg az egyházkerület által pótlendő vagy az államsegélyből, vagy a segédlelkészek fizetésének az által leendő rendezése által.« Az utolsó kikezdésében e §-nak a 100 forint 150 forintra igazítatnék ki. A 7. §. módosítatnék ily formán: »Az egyházmegyébe kebeleztetett segédlelkészek elhelyezése az egyházmegye jogkörébe tartozik.« A 8. §. maradna oly módosítással, hogy az ily segédlelkészeknek, rendes segédlelkészi helyek hiányában, az egyházmegye adhatja meg az engedélyt arra, hogy más alkalmazásban töltött éveik gyakorlati éveikbe beszámíthatók legyenek.

Egyházmegyénk felterjesztést fog intézni a főtisztelendő egyházkerületi közgyűléshez az egyházkerületi

papi özvegy-árvatárba az évi járulékoknak teljes beszüntetése iránt.

Arday J. Dániel egyházmegyei pénztárnok lelkiismeretes kezelése alatt házi pénztárunkban van 1565 frt 01 kr, megyei gyűléstartási alapunk 2360 frt 94 kr, gyámintézeti pénztár alap 6411 frt 48 kr. Számadó pénztárnoknak a felmentvény megadatott.

Egyházi főjegyzőre és egy egyházi tanácsbíróra a szavazás elrendeltetett.

Számvevőszéki tagok lettek: Esperes elnökle alatt: Naményi Pál világi tanácsbíró, Tóth Kálmán komjátii lelkész. Az időszaki tanács tagjai: esperes és egyházmegyei gondnok elnökle alatt: Arday J. Dániel, Nagy Sándor egyházi-, Naményi Pál világi tanácsbíró; póttag: Zsóka György világi tanácsbíró. Közalap ellenőrző bizottság tagjaiul megválasztottak: Ragályi Géza esperes, Vécsey József egyházmegyei gondnok és Simon Andor aljegyző. Országos gyámintézeti pénzkészítő lett: Arday J. Dániel egyházmegyei pénztárnok. Országos gyámintézeti ellenőrző bizottság: esperes elnökle alatt az egyházmegyei számvevőszék.

A Miskolcra tartandó tavaszi egyházkerületi közgyűlésre az elnökségen kívül Barna Antal, Arday Dániel, Naményi Pál, Katona László küldettek ki.

Simon Andor.

Az alsózempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye ápril hó 21. és 22. napjain tartotta meg tavaszi közgyűlését, a gyűlés tárgyainak fontosságához képest nagy érdeklődés mellett.

Esperesünk buzgó imája nyitotta meg a közgyűlést, melynek elhangzása után a távol levő gondnok, Mecner Béla levele olvastatott fel, ki betegsége miatt a külföldről (Nieder-Zindewtséből) volt kénytelen üdvözlét küldeni a közgyűlésnek. A közszeretettel álló gondnok meleg üdvözlét azon legforróbb ohajttal vette tudomásul a közgyűlés, hogy mielőbb teljes egészségben térjen vissza s megemlékezve még arról is, hogy Mecner Béla épen 10 éves fordulóját érte meg egyházmegyei gondnokságának, mindjárt a közgyűlésből távirattal üdvözlötett. A világi elnöki széket, mint legidősebb tanácsbíró, Szinyei Gerzson foglalta el és töltötte be.

Ezután felolvastatott a nagy gonddal és fáradsággal összeállított esperesi jelentés, mely mindenre kiterjedő hű képet adott a mult gyűlés óta egyházmegyénk életéről s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett. E jelentésből szomorúan vétetett tudomásul, Kőrössy György egyházmegyei tanácsbíró és Szántai István, berzéki lelkész halála, kiknek emléke a jegyzőkönyv egy külön lapján gyászkeretben örököltetett meg.

Pilissy Ferdinánd világi tanácsbíró lemondása nem fogadtatott el, hanem az egyházmegye felkérte a 35 év óta egyházmegyénket buzgón szolgáló férfit, hogy továbbra is tartsa meg tanácsbírói állását.

A Kőrössy György halálával megüresedett egyházi tanácsbírói állás betöltésére a szavazás elrendeltetett. A szavazatok beadási ideje: június 1.

Esperes jelentése folytán értesült a közgyűlés Buda János nagygyéresi lelkész lemondásáról. Az így megüresedett állomásra a gyülekezet egyhangúlag ifj. Keresztúry Józsefet, esperesünk derék fiát, hívta meg lelkészül, mely tényről, mint a napjainkban már fehér holló számba menő eseményről, kettős örömmel emlékezett

meg a közgyűlés s a fiatal lelkipásztort, valamint több tanítót állomásán megerősített.

Ezután a scontróban levő ügyek vétettek elő s meglehetősen gyorsan tárgyalattak le.

Különösen nagy érdeklődést keltett a pataki főiskola államsegélyének kérdése, mely nagy horderejénél fogva a gyűlés főtárgyát látszott képezni. Az államsegély elfogadása iránt pro és contra többen szólaltak fel, a túlnyomó többség azonban az államsegély ellen foglalt állást, többen voltak azonban, a kik vissza akarták tenni a kérdést a főtiszt. Egyházkerülethez, hogy az a főiskolai Gazdasági Választmány és Igazgató-Tanács által irassa össze a főiskola szükségeit s tegyen javaslatot azok fedezése iránt, s csak azután tárgyalja az államsegély esetleges igénybevételének kérdését. Miután azonban a főt. Egyházkerület felszólítása azt tartalmazta, hogy *elvileg* mondja ki az egyházmegye az államsegély felőli véleményét, a gyűlés többsége e véleményének kifejezést óhajtott adni s névszerinti szavazással 30 szóval 6 ellenében kimondotta, hogy a sárospataki főiskola részére nem látja helyesnek, sem szükségesnek az államsegély igénybevételét. A főiskola szeplőtlen szabad szellemét és függetlenségét fentartani óhajta az egyházmegye mindaddig, míg felekezeti iskolák állanak fenn hazánkban.

Megalkotta az egyházmegye a gyűlés folyamán tanácskozási szabályzatát és ügyrendjét is, mely a gyűlés tárgyalásainak előkészítésére nézve tartalmaz igen cél-szerű intézkedéseket s a tárgyalások gyorsaságát és alaposságát mindenestre elő fogja segíteni.

A nagyszámú scontró-ügyek után a tanügyi bizottság, számvevőszék és az egyházlátogatások jegyzőkönyvei tárgyalattak s az azok alapján felmerülő nehézségek intéztettek el.

Az abauji indítvány elvettetett, mert a gyűlés ragaszkodott a vándorgyűlések eszméjéhez.

Nagyobb érdeklődést keltett még aztán 2 bírósági ügy. Az egyik a sárospataki egyház templom építési ügyéből kifolyó eset volt, a melynek kapcsán az egyházmegyei közigazgatási bíróságnak döntenie kellett ama nyílt kérdés felett, mely a rendkívüli egyházi adózás tekintetében e Lapokban legközelebb megvitatott. A pataki egyház 3 tagja ugyanis, akik a rendkívüli adó kivétel éve után jöttek Sárospatakra, felebbezett a presbyterium ama határozata ellen, mely reájuk is az egyházmegye által megerősített adókulcs szerint teljes összegben szabta ki a rendkívüli adót. Az egyházmegyei bíróság csak részben hagyta helyben a presbyterium határozatát, a mennyiben megállapította a felebbező egyháztagok rendkívüli megadóztatását, de csak a Patakra jövetelüktől a rendkívüli adó beszédésére adott 1900-ik év elejéig eső időre. Az egyházmegyei bíróság ugyanis abból indult ki, hogy az egyházmegye 1895-ben 5 évre engedett rendkívüli adókivetést a sárospataki egyháznak az 1895. óta egyháztagokká lett egyének tehát csak olyan részben róhatók meg rendkívüli egyházi adóval, amennyi az 5 évből általuk itt töltött időre esik.*

A másik bírósági ügy a csanálói egyház tanítói választási ügye volt, s abban vizsgálat rendeltetett el.

Nótárius.

* Ezzel kapcsolatban tartozunk azt a kijelentést megtenni, hogy az ebben az ügyben felmerült vitás kérdés tárgyalásánál teljesen távol állt tőlünk az a szándék, hogy a sárospataki egyház főgondnokát, Buza Jánost megsértjük. Elv küzdött elv ellen s nem a személy személy ellen. A sárospataki egyház gondnokának felfogása ellen volt észrevételünk, de nem személye ellen, a mely épen a sárospataki egyház érdekében igen sokat tett s tiszteletet is érdemel. Szerk.

Az a.-borsodi egyházmegye közgyűlése.

Az alsó-borsodi egyházmegye *Heő-Papiban*, április hó 22-én tartotta meg tavaszi rendes közgyűlését. Tóth Dániel esperes és Báró Vay Elemér gondnok elnökölte alatt, nagy számu érdeklődő közönség jelenlétében.

Gyülekezeti istenitisztelet után az egyházmegye tiszti kara azonnal a zöld asztal köré csoportosult, hol esperesünk a szív teljességéből mondott bevezető imájával s a jelenlevők szíves üdvözlésével a gyűlést megnyitván, következett mint első tárgy: ujonnan választott gondnokunk ünnepélyes beiktatása. Ugyanis a még mult év november elején megejtett szavazás alkalmával, az elhunyt. Lengyel Sámuel helyére, Báró Vay Elemér, Borsodmegye főispánja, a gyülekezetek majdnem egyhangú szavazatával gondnokká választott: miután az erről szóló választási jegyzőkönyv felolvasatott: esperesünk felhívta az új gondnokot a törvényszabta eskü letételére; mi megtörténvén, gondnok úr a nagy ősökre emlékeztető egyház- és hazaszeretettől ragyogó székfoglaló beszédével tette emlékezetessé jelen gyűlésünket az egész közönségre, mely is sietett a nagy Vayak szinte közmondásszerű vallásos tradíciója által elkötelezett s az elődök dicső emlékéhez méltónak ígérkező ifjú gondnokot, lelkes éljenzéssel biztosítani ragaszkodásáról.

Ezután esperesünk olvasta fel féléves jelentését, mely nagy közvetlenséggel tárta elénk az egyházmegye szellemi és anyagi életének hű képét s mely épen ezért egész terjedelmében, jegyzőkönyvbe vétetni határozott. Ez esperesi jelentésből is nyilván való lett, hogy az új egyházpolitikai törvények egyházmegyénkben a hívek hit- és erkölcsi életében sehol sem vertek fel nagyobb hullámokat; egy-két helyen fordult elő eset, hol a polgári házasság megkötése után, a felek nem vették igénybe az egyházi esketést és megáldást; ezek között egy eset épen egy tanító családjában történt, melyet mindazáltal közgyűlésünk, bármennyire is megbotránkozott is fölötte, nem az új törvények rovására jegyez, hanem az illető tanító kétes értékű vallásos érzületének s kenyerádó hivatala iránt tanusított nagyművű hálátlanságának tud be, a miért is az elnökség szigorú vizsgálat indítására kéretett fel ellenében; a lélekhajhászó reverzálisok erősen kísértik a gyengéket, erősebben, mint valaha, szedik is az áldozatokat, de örömmel értesülünk, hogy a mi pásztoraink sem aluszak; a fenyegető jelek mintha nagyobb tevékenységre buzdították volna közönségünket; az áldozatkészségről beszélnek az épülő templomok, iskolák, kegyes adományok, mely utóbbiak közül méltán messze földön ritkítja párját a Debreczeni Dániel, miskolci polgár végrendelete, melyben 80—100,000 forintot érő házat az egyháznak hagyományozta.

Majd a számvevő-szék jelentése olvastatott az egyházmegyei és gyámintézeti pénztárnokok számadásának megvizsgálásáról s a számadások helybenhagyását s a pénztárnokok részére megszavazott elismerést, a részükre megadott felmentvénnyel együtt helyesléssel vette tudomásul közgyűlésünk.

Ez alkalommal tette le hivatalos esküjét Szalóczy Pál t.-valki lelkész, megválasztott egyházi főjegyző: míg a világi főjegyző, dr. Németh Imre, miskolci ügyvéd, családi körülményei miatt, gyűlésünkön nem lehetvén jelen, majd az őszi gyűlésen foglalja el hivatalát. Beerősítették a poroszlói (3), noszvaji, cserépfalusi, vattai és egri tanítók; ezek az egri tanító kivételével ünnepélyesen feleskettettek.

Csak ezek után vette kezdetét a tulajdonképeni tárgyalás; az egyházkerülettől közgyűlésünkre utalt szabályrendeletek, indítványok megvitatása s az egyházak és egyesek ügyes-bajos dolgainak elbírálása. Ezek közül, mint a nagy közönség érdeklődésének tárgyat, sorrend szerint is első gyanánt említem meg a *sárospataki főiskola államsegélyének kérdését*, mely mint azt ilyen nagy horderejű dolog méltán is megérdemelte, noha ez már régebben foglalkoztatja a nyilvánosságot és erre nézve ide, már úgyszólván mindenki megállapodott nézettel jött is, nagy vitát idézett elő. Az államsegély hívei itt is elmondták, már a sajtóból ismert bizonyára nem csekély fontosságu és a gyakorlati szükségére alapított érveiket: mind az által a nagy többség, mintha félt volna megsérteni a protestáns áldozatkészség Géniusát, mely szeretett főiskolánkat létrehozta s három századon keresztül fenntartotta s mely talán jogos szemrehányással még a halátlanság vádját is reánk olvashatná azért, hogy éltető erejében, munkás szeretetében immár nem bízunk többé, sőt az idegen segély elfogadásával mintegy visszautasítanók a jövőre nézve; továbbá egyetlen Alma Máterünk önkormányzati jogát sértetlen kívánván megőrizni: szavazatával az államsegély ellen nyilatkozott.

A segédlelkészek elhelyezését és alkalmazását, valamint a tanítók változását szabályozó egyházkerületi tervezetek közül, az előbbi minden változás nélkül elfogadtatott; az utóbbi pedig azon módosítással, hogy a tanítói változások, csakis az iskolai év elején, azaz szept. 1-én történhetnek és hogy a magát változásba tevő tanító köteles lemondását, aug. hó 1-ig saját egyháza presbyteriumának bejelenteni.

Ez után következett az ismeretes abauji indítvány, melynek igazán nemes célzata mindnyájunk kebelében visszhangra talált, de a *«nervus rerum gerendarum»* hiányában, közgyűlésünk jelenleg kivihetetlennek találván, azt nem tehette magáévá. Ugyanez a sors érte a miskolci presbyterium, illetve iskola szék indítványát, mely a népiskolai félévi vizsgákat paedagógiai, célszerűségi és egészségi okokból eltörlendőnek javasolja; de a melyeket közgyűlésünk, különösen Fekete József tanácsbíró- s tanügyi bizottsági elnöknek, az iskolalátogató körlelkészekről előzetesen bekért véleménye alapján szerkesztett mélyreható fejtegetése és az illetékes tanítói testület tulnyomó többségének véleményére támaszkodva, egyhangulag továbbra is fenntartandóknak mondott ki.

Az ez után letárgyalt ügyek, valamint az egyházlátogatási jegyzőkönyvek felolvasása alkalmából egyesekre és egyházakra hozott határozatok, inkább egyházmegyénk házi ügyeit képezvén, nem lehetnek a nagy közönség érdeklődésének tárgyai; s ha megemlítem azt, hogy bírósági ügy nem fordult elő: bizvást letehetem tudósítói tollamat; csupán azon kedves kötelességnek kívánok még eleget tenni, hogy az egyházmegye nevében is köszönetet mondjak a heő-papii egyház közönségének a szíves magyar vendégszeretetért, melylyel gyűlésünket kebelébe fogadta s bőkezűen ellátta.

Szalóczy Pál.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Ápril 21. és 22. napjain tartotta meg egyházmegyénk ez évi tavaszi közgyűlését a meszesi csekély népességű egyházban, Vadászy Pál esperes és Ragályi Béla egyházmegyei gondnok elnöklése alatt. A gyűlés

— valószínűleg a kedvezőtlen esős idő miatt — nem volt elég népes.

Gyülekezeti ének és ima után esperesünk Isten segítő s áldó kegyelmét kérte munkálkodásunkra, szeretve tisztelt gondnokunk pedig a gyűlést rövid, de lelkes szavakkal megnyitotta, majd esperesünk olvasta fel nagyszabású évi jelentését, melyben borongó gondolatokkal és aggodalommal tekint anyaszentegyházunk jövőjére, mert a mi jogos alapon nyugvó kéréseink valószínűsítésére még most is kevés biztató jel mutatkozik, s félt: hogy annak érvényesülése előtt mint áldott kéve széthullunk; hiszen theologiai akadémiáink elnéptelenedése következtében már nemcsak a káplán, de némely helyen, s főleg a Dunántúl a lelkész hiány is érezhetővé kezd lenni, egyházaink szegénysége következtében annak terheitől a könnyen hívők a felekezetenélküliségbe menekülnek; de mindezen szomorú jelenségekkel szemben kitartásra, bizalomra s ernyedetlen szorgalomra int.

Egyházmegyénk élete körén belől — mint arról az egyházlátogatási jegyzőkönyvek tanuskodnak — az egyháziasság és vallásosság általánosságban nem változott, azonban sajnos jelenség az: hogy a múlt év folyamán 3 egyházban 4 házasságra lépett pár nem vette igénybe az egyházi áldást. Az egyes egyházak javára tett adakozások főösszege: 4791 frt 64 kr, itt kiemelendő a kápolnai egyház, mely a múlt két év lefolyása alatt új tornyot építtetett, templomát teljesen átalakította, az arra ajánlott és kivetett több ezer frton felül, a hívek mintegy 3000 frt értéket tevő közmunkát teljesítettek, 86 nő pedig az ujjá alakított templomot saját költségén kifestette. Valóban szép példája az egyháziasságnak és protestáns buzgóságnak! Építkezésre 10,512 frt 51 kr fordított.

Iskoláink közül kitűnő 23, dicséretes 25, kielégítő 8, a tanító hiány folytonos, jelenleg is 6 egyházban nincs tanító.

A segédlelkészek közül Csapó János Bánfalára, Beregszászy Ferencz Meszesre rendeltetett, ez utóbbi helyettes lelkészül, fél fizetéssel, egyszersmind a tanítás ellátásával is megbízott. A meszesi egyház exponált helyzete és szegénysége miatt végtelen sok nehézséggel küzd: lelkészi jövedelme alig éri el a 400 frtot, tanítói állása évek óta üresedésben van, azóta a gyermekek — a lelkész aggkora és beteges volta miatt még vallásos oktatásban sem részesültek, a tanító állás, bár 194 frt államsegéllyel 400 frtra kiegészített, többszöri pályázat hirdetés dacára — jelentkező hiányában — betölthető nem volt, most pedig újabb baja az, hogy a hozzátartozó leány egyház, az idegen nemzetiségek közé ékelt Apod tanítóháza is megürült, az oda való pályázat-hirdetés szintén meddő maradt, most két egyház és két elhanyagolt iskola gondját kell felvenni a berendelt helyettes lelkésznek, a csekély jövedelemből két lelkész megélni nem képes, egyházmegyénk korlátolt anyagi erejéhez képest — segélyezni fogja ezen lelkészi állást, az egyházkerületre is ajánlja segélyezés végett, a mely ajánlatnak figyelembe vétele s a legméltányosabb elintézése annyira égető szükségesség, hogy ha közgyűlésünk ez irányban tett felterjesztése, sőt esdő szózata a lehető legkedvezőbb elintézésben nem részesülne, a szóban levő anya- és leányegyház feltétlenül elveszett, s beleolvad a körében levő idegen nemzetiségek és egyházak kebelébe.

A lelkészi s tanítói beerősítések, elhelyezések elvégzése után általános érdeklődés között tárgyalattak a főt. egyházkerület által az egyházmegyékhez véleményezés végett leküldött dolgok. Ezek között legelsőbbben a sárospataki főiskola részére igénybe veendő-e az államsegély?

a párhuzamos osztályok felállíthatása céljából, ez képezte vitatárgyát; miután a mult hóban tartott népes lelkészi értekezleti gyűlés e tárgyban már állást foglalt, majdnem el volt döntve annak sorsa, mind a mellett nagy szabású vita fejlődött ki felette, míg végre nagy többséggel elhatározott, hogy *Egyházmegyénk — ez idő szerint — nem óhajtja igénybe venni az államsegélyt, feltétlenül attól a főiskola hagyományos szellemét, hanem felkéri a főtiszt. Egyházkerületet, legyen kegyes — mint főhatóság odahatni, hogy a főiskola saját anyagi erőit szigorú takarékoság mellett — célszerűen felhasználva, igyekezzék a szükséges párhuzamos osztályokat fokozatosan felállítani.*

Majd az abauji indítvány tárgyalatott. Közgyűlésünk óhajtaná az új lelkészeket pályajok kezdetén anyagi támogatásban részesíteni, azonban az azon célra megjelölt forrás felhasználásába bele nem egyezhetik, egyrésztől azért, mert Egyházmegyénk a kerületi vándorgyűlést nemcsak célszerűnek és helyesnek tartja — hanem helyzetünk újabb alakulása következtében feltétlenül szükségesnek is; de másrésztől Egyházmegyénk kerületi gyűléstartási pénz alapja nem is volna felhasználható a jelzett célra, miután az egész összegében egyes nagylelkű hitsorsosaik által egyenesen kerületi gyűléstartási alapul adományoztatott, és így céljától el nem vonható.

A segédlelkészek elhelyezése tárgyában alkotott szabályrendelet 8 ik §-ban hangsúlyozni óhajtja közgyűlésünk, hogy a nevelő- és tanító-káplánok feletti felügyelet és intézkedés az esperes, illetőleg egyházmegye jogkörébe tartozik, és hogy az ilyen segédlelkészek lelkészi teendőket rendesen végezni kötelesek; egy új §-ban pedig a káplánok jogai és kötelességei sorolandók, fel, a melyben kifejezendő, hogy főnöke akadályoztatása esetén a délelőtti templomi szolgálatot és egyéb lelkészi teendőket is végezni kötelesek. Végre a segédlelkészek javadalmazására szükséges összegek az állampénztárából eszközölendők ki.

Ez ügygyel kapcsolatban szóba hozatott a konventnek legközelebb tartott ülésében a stóla kérdés megoldására vonatkozó megállapodása, mely szerint az, a szegény egyházak még szegényebb pénztárára utasított. Közgyűlésünk lehangolólag vette tudomásul egyház-atyáink ezen valóban kicsinyes állásfoglalását, mert jogosan megvárhatta volna: hogy e tárgyban az állammal szemben követelőleg fog fellépni; hiszen díjlevélileg, tehát két oldalú szerződés által biztosított jövedelme egy tekintélyes résztől fosztatott meg, — különben is sanyarú díjazott — lelkészi karunk az egyházpolitikai törvények megalkotása által, tehát megvárhattuk volna, hogy az állam kárpótolni fogja veszteségeiért lelkészeinket, annyival inkább, mert nem kis szerepe volt lelkészi karunknak e téren. A konvent állásfoglalása ez égető kérdésnek nem megoldása, hanem egyenes elodázása, mert hiszen világos, hogy egyházaink $\frac{9}{10}$ része szegénysége miatt ez értelemben a stóla-kérdést még ha akarná, akkor sem képes megoldani és így marad a jelenlegi tarthatatlan állapot, szegény lelkészeink ez által még szegényebbekké lesznek.

A tanítók változásáról szóló szabályrendeletbe az 1-ső § után az egyházi törvény 226 és 227 §§-ának megfelelőleg két új szakaszban kifejezendő: hogy az egyház köteles új tanítóját családjával és ingóságaival elszállítani; és a tanító köteles új állomásán egy évet szolgálni. Változás esetén aug. 1-ig köteles a tanító szándékát bejelenteni, rendkívüli változás esetén pedig febr. végéig. Végre kifejezendő, hogy a tanítói földek házi kezelés mellett ugar rendszer szerint használandók, és ha a változni akaró tanító a föld $\frac{1}{3}$ -ánál többet vetett be őszivel, a többlet termése megfizendő. Az egyház-

kerületi tanügyi bizottság újjászervezéséről alkotandó szabályrendeletbe beveendő, hogy annak tagjai közé az egyházkerület jelesebb tanítói közül kettő beválasztandó, hogy a gyakorlati téren működő tanítók is képviselve legyenek azon.

A dédesi egyházban a megválasztott gondnok nem fogadta el a választást, utasított a presbyterium, hogy az ide vonatkozó egyházkerületi szabály értelmében rajta a felmentvényi díjat hajtja be.

A szendrői, évek óta elbontott templom építési ügye valahára majd csak megoldódik talán, közgyűlésünk jóváhagyta az egyház azon tervezetét, hogy a szükséges 7000 frt építési költségéből 4000 frtot törlesztéses kölcsönből, 2000 frtot kivetésből és 1000 frtot saját pénztárból fedeznek. A sajó-szentpéteri egyház templom újítási 3000 frtos költségvetése és szerződése jóváhagyatott.

Az egyházmegyei pénztárnok 6 éves mandátuma lejárt, pénztárnokká ismét Svingor József választott meg. Az egyházmegyei pénzügyi választmány is újra alakítottatott.

A segélyosztó-bizottság, pénzügyi választmány, gyám-tári választmány jegyzőkönyve felolvastatott, tudomásul vétetett, pénztárnoknak a felmentvény megadatott. Egyházmegyei gyám-tárunkról megjegyzem, hogy annak ez időszertinti állása 15,378 frt 99 kr. s belőle két özvegy 100—100 frtot kap.

Két fegyelmi és két közigazgatási bírósági tárgy volt, az előbbi feddessel, illetőleg 20 frt pénzbírsággal oldatott meg, az utóbbi közül az egyik elintéztetett, a másik a kerületi bírósághoz terjesztetett fel.

Volt még igen sok tárgya közgyűlésünknek (119 jegyzőkönyvi pont), de azok közérdekűek nem lévén, mellőzöm, pusztán azt jegyzem meg, hogy a máj. 4-én tartandó kerületi gyűlésre Svingor József, Balogh István, Vladár Ervin, Dobozy István tanácsbírák küldettek, a jövő őszi közgyűlésünk Nekésényben lesz; a meszesi lelkésznek, családjának, egyházi előjáróinak szíves vendéglátásukért itt is köszönetet mondok.

Botos József,
egyházmegyei aljegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki főiskola állam-segélye ügyében az alsó- és felső-borsodi egyházmegyek is nyilatkoztak;** mindkettő az állam-segély ellen foglalt állást. A nyolc egyházmegye közül csupán az ungi nyilatkozott a segély elfogadása mellett, a többi ellenzi a segély igénybevételét.

— **Lelkész-választás.** Benke Istvánt a nagyidai ev. ref. egyház hívei meghívás útján lelkészökkül választották meg. Nyereség az ifjú lelkipásztor az árván maradt gyülekezetre nézve s őszintén kívánjuk, hogy Benke Istvánnak is nyereség legyen Nagyida.

— **Kormánybiztosokul küldetnek az ev. ref. gimnáziumok ez évi érettségi vizsgálatára.** Budapestre: Dr. Csiky Kálmán; Halasra: Dr. Ilosvay Lajos; Keskemétre: Dr. Tóth Lajos; Nagy-Körösrre: Csiky Lajos; Csurgóra és Pápára: Hegedűs István; Miskolcra: György Endre; Sárospatakra: Dr. König Gyula; Rimaszombatba: Szóts Farkas; Debrecenbe: Beöthy Zsolt; Mármaros-Szigetre: Géresi Kálmán; Hódmező-Vásárhelyre: Farkas József; Szatmárra: Vámosy Mihály; Kisújszállásra: Dr. Csiky Kálmán; Mező-Túrra: Kenessey Béla; Zilahra: Dr. Székely György sárospataki tanár; Kolozsvárra: Dr.

Szádeczky Lajos; *Marosvásárhelyre*: Szinyei Gerzson sárospataki tanár; *Szászvárosra*: Dr. Szádeczky Lajos; *Székeljudvarhelyre*: Dr. Öreg János; *Nagy-Enyedre*: Dr. Ballagi Aladár; *Sepsi-Szentgyörgyre*: Dr. Ballagi Géza sárospataki tanár.

— „Kálvinista estveli mise.“ Mi ez? Egyik újabb jele az ősi kath. valláshoz való közeledésnek, mely a hívő protestáns nép lelkében feltartóztatlanul megy előre. Egy falusi kálvinista ember nevezte „estveli misének“ a gyülekezet előtt tartandó estvéli felolvasásokat vagy előadásokat, a prot. atyánkfiaiánál „a vallásos érzés“ erősítésére divatba jönni kezdő új módját a prot. lelkipásztori működésnek. Már vannak prot. atyánkfiaiának „püspökeik“, van „estvéli miséjük“, van „pápájok“. Tisza Kálmánban: mi akadályozza meg őket abban, hogy elfogadják az igazi pápát, új (?) talán az! Szerk. . . igazi püspökséget, az igazi szent misét? ! . . . Ezeket írja a „Religio“ ez évi 30 ik számában, mint láthatni több gyerekséggel, mint komolysággal. De jó, hogy írja, mert az ellenféltől jövő megjegyzések is használhatnak azoknak, akiket illethet. Atyánkfiai! sunt fines! . . .

— A Baldácsy-alapítvány 1896-ik évi állásáról az új ügyész *Stand Lajos* terjedelmes jelentést adott be az alapítványi bizottságnak. E jelentésből a következő fontosabb adatokat közölhetjük: a vagyon-lap összege 608782 frt 88 a teher lapé: 203669 frt 99 kr. A bevételek összege 76161 frt 39 krt tett ki, a kiadásoké pedig: 35298 frt 34 krt, illetőleg ehez számítva a kerületeknek adott 33,000 forintot, a kiadás 68298 frt 34 krt s így az évi maradvány 7863 frt 05 kr. — A jelen 1897-ik évre a bevételi előirányzat 70524 frt 86 kira van felvéve; a kiadási pedig 217555 frt 08 krra s a jövő évre átmenő pénztári maradvány 13269 frt 78 kr lenne. — az alapítvány áll földbirtokokból, értékpapirokból s készpénzből.

— A gömöriek aggodalmai. A „Sárospataki Lapok“ legközelebbi száma, egy gömöri tudósító tollával, úgy tünteti fel a sárospataki főiskola tápintézetét, mint a mely az egész országban egyedül nem képes megérezni a változott idők követeléseit „s 60 frt évi fizetés mellett oly ellátást nyújt tagjainak, mely a kor kívánalmainak nem felelhet meg s a legegyszerűbb igényű tanulót sem elégítheti ki.“ — Mig tovább is megy a tudósító, mert tüstént felfedezi a boldogtalan állapot okát is a „legkövetlenebb felügyelet lanyhaságában.“ Nem szükség mondanunk, hogy ez az ítélet — szülte legyen bár a legnemesebb szándék — könnyen kárára válhatik a sárospataki főiskolának, a mellett, hogy sérti nemcsak a legkövetlenebb, hanem a közvetett felügyeletre hivatottak érzületét is. Szerencsénk, hogy épen most az ilyen fajta meghurcoltatást teljességgel nem érdemljük. Nem, mert — mint a gazdasági választmány és a köziskolai szék, sőt az igazgató-tanács jegyzőkönyvei is igazolják — épen a folyó iskolai évben költséges (százakba kerülő) reformokat vittünk keresztül a tápintézet körében, a melyről mi is igen jól tudjuk, hogy egyik legfelfeltettebb kincsünk, a mint sokszor hangsúlyoztuk is . . . Ma tényleg jobb az ellátás, mint volt; ebédnél, vacsoránál kenyérrel is kapnak a növendékek; külön evő és ivó eszközei vannak mindenik csapatnak, a kiszolgálat rendezőbb, tisztább, izlésesebb, a 3-dik csapatnak (a hol a legnagyobbak vannak együtt) fehér terítéke is van s az ellenőrzésre hivatottak örömmel tapasztalják, hogy mind a javítások teljesen beváltak. Ez az ellátás, — mint a

tudósító mondja — talán így sem felel meg a „kor kívánalmainak“, dehát a *szegények iskolájának*, soha sem lehet feladata, hogy ennek a mi pazarlásban, — élvezetek hajhászásában, — evésben és ivásban jeleskedő korunknak majmolója legyen. Biztosíthatjuk a főiskola sorsáért aggodalmaskodó gömöri barátainkat, hogy ha kitűnő tanulók kerülhettek ki főiskolánkból a régi tápintézet kosztról: a mostaniról még kitűnőbbek támadhatnak! . . Biztosíthatjuk arról is, hogy itt sem a közvetett, sem a közvetlen felügyelet nem alszik s a megindult jótékony reformok párnáján sem akar megpihenni, a mit bizonyít az is, hogy a tanári kar közgyűlése és az igazgató-tanács elismeréssel vette tudomásul a tápintézet javára megindult újabb reformokat s a legközvetlenebb felügyelet képviselőjét a nehézségek további elvállalására kérte fel s őt a kerület által való megválasztásra egyedül ajánlotta! . . . Szabad legyen figyelemzetnünk gömöri jó barátainkat s a főiskola minden jó akaróját arra, hogy a tápintézet iránti komoly és meleg érdeklődésnek sok módja van; ez a „Sárospataki Lapok“-ban most feltüntetett mód azonban nem tartozik a gyümölcsözők közé.

Radácsi György,
e. i. akadémiai és közgazdátó.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,
műorgona-építő.

3—20

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Schleiermacher-jubileuma“ Dr. Szlávik Mátyás. — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.“ Maklár Pap Miklós, Rácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula. — „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.“ T. B. — „A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.“ Rácz Kálmán. — „Vegyes közlemények.“ — „Szerkesztői üzenetek.“

Schleiermacher-jubileuma.

1899-ben lesz 100 éve annak, hogy Schleiermacher a legújabb theologia korszakát jelző nagyhirű „beszédei a vallásról“ megjelentek. „A vallást megvető műveltekhez“ intézte azokat, hogy e művelt kortársait a vallás lényegéről felvilágosítva, annak „elhanyagolt szentségébe“ vezesse vissza. Mert hát tudnunk kell, hogy a korabeli orthodox theologia merev tan-objektivitása s a racionalistikus theologia felületessége, — főleg azonban az ezen ellentétekből kifejlődött száraz tudományos theol. viták üressége a keresztyénség, az egyház és a theologia iránti idegenkedésre s a vallás iránti közönyösségre vezetett, úgy hogy éppen „a művelt laikusok“ a theologusokat kerülték s a költők-höz és philosophusokhoz fordultak. Tudjuk, hogy Goethe Faustjának a theológiát elítélő szavai is erre a korszakra vonatkoznak.

Ennek az állapotnak a gyökeres megváltoztatását tűzte ki feladatául Schleiermacher a maga aesthetikai jellegű vallásos beszédeinek közzétételével, a melyek elsejében finom pszichológiai virtuozitással kimutatja, hogy a vallás minden jobb léleknel szükségképpen az emberi szellem legbensőbb lényegében, nevezetesen az emberi érzelemben s a kedélyi életben gyökerezik. A miért a második beszéd szerint a vallás sem nem tudás, sem nem akarás, vagyis sem nem metaphysika, sem nem morál, sem pedig a kettőnek összetétele, hanem igenis érzelem, a melynek mint olyannak tárgyát a végetlen universum szemlélete képezi. A vallás alakjában vesszük föl a mi személyes tudatunkba a végetlennel érzetét, a miért is az istenben s a halál utáni személyes halhatatlanságban való hit nem szükségképi alkotó része a vallásnak. E vallás — így folytatja tovább klasszikus második beszédében — a szellemi élet többi képességeivel a legbensőbb összefüggésben és legharmonikusabb munkásságban áll, mely a maga önállóságában tőlük különbözve, mint szent muzsika kíséri az összes szellemi tevékenységeket a tudomány, a művészet és az erkölcsiség terén. A harmadik beszéd azokat az okokat sorolja elő, a melyek miatt ma a vallásnak nagyobb képviselői már nincsenek. A negyedik beszéd szerint a vallás lényegéből szükségképe-

nileg folyik a közösség iránti ösztön, a mi nem más, mint vágyódás a közlés és az elfogadás kölcsönössége iránt („gegenseitiger Austausch des frommen Gefühls“) a mi éppen az egyháznak, mint a bensőleg kegyes érzelműek közösségének fogalmára vezet. Végül az ötödik beszéd kimutatja, hogy a vallásnak szükségképpen egyéninek kell lennie. A történeti pozitív vallásalakok a vallás egyéni nyilvánulásai, a melyeknek összesége a vallás összfogalmát alkotja. A vallás legtökéletesebb eszméje a keresztyénség, a melyben minden a Krisztusban valóban realizált megváltás tényén alapul. Ez eszme nála az ő közbenjáróságának és isten-emberségének tudatával esik össze.

A vallásról szóló beszédeinek alapgondolatai alapját képezik Schleiermacher theológiájának, a melynek tanépületét igazi architektonikus virtuozitással 1811-ben megjelent Enciklopédiájában állította fel, míg az egyes tárgyi kifejtéseket az egyes theol. studiumokra utalta. A theol. studium koronája a hittan, mivel az Schleiermacher theológiája gyakorlati — egyházi céljának megfelelőleg a jelenkori hittudatot írja le, épazért abból ki van zárva a história és a metaphysika. Az igaz keresztyénség lényege éppen abban van, hogy benne minden a Krisztusban eszközölt megváltásra vonatkozik, s ez teszi egyúttal a kath. és prot. keresztyénség közötti alapvető különbséget.

Ma már Schleiermacher vallásfogalma ki nem elégíthet bennünket. Philos. aesthetikai vallásfogalma a vallást az érzelemben úgyszólván bezárta, a mint hogy egész érzelmi theológiája is az egyházkormányzat pozitív normája alá foglalva „az egyház szent csarnokaiban vész el.“ De vallásfogalmának múltó pantheismusa mellett is állandó érdeme az, hogy a vallást az emberi szellem sajátos életének s a különféle szellemi tehetségek között teljesen önálló hatalomnak tüntette föl, miáltal az általános vallástörténetnek útjait egyengette. S érdeme az, hogy a keresztyén vallásosságot a vallásos érzelem eredetiségéhez és Krisztusnak megváltói ösképi személyiségéhez kötötte, miáltal a korabeli supranaturalismus és rationalismus igaz gondolat-elemeit megtisztultán összefoglalva a keresztyénségben nem dogmatikus tant, hanem a megváltó közösségében való életet látott, s így az ezen életet ápoló és fejlesztő egyháznak és tudományos theológiájának régi méltóságát újból

viasszaszerezte. Ez alapon a hitet a Krisztus személyiségében és művében megjelent isteni életelvhez s annak egyháztani nyilvánulásához: a dogmához kötötte ugyan, de másrészt e pozitivumnak elfogadását a vallásos tudat követelményeivel való megegyezésétől tette függővé. Harmóniát keresett a vallásos és bölcséleti világnézet s a kijelentés és az ész között teológiájának egész vonalán.

Theológiájának belső harmóniája mellett [csak harmónikus egyénisége volt nagyobb. Mint hajdan Origenes és Augustinus, úgy Schleiermacher is a legkülönbözőbb gondolat-elemeket egyesítette az ő személyiségében egy harmonikus egészszé. Platontól tanulta az eszme szemléletét és művészi felfogását, Kanttól tanult kritikát, Fichtétől subjektív idealismust és Spinozától elsajátította az isteni universum gondolatát. S mint valódi szellemóriás bizonyította, hogy az ideák észrendszere csakis a vallásban lesz teljessé, mely mint az individualitás dolga a keresztyénségben annak alkotója vallásos genijére vezetendő vissza.

Ezért lett ő a XIX. század teológiájának reformátora és újjáalkotója, s ezért vezettük vissza a legújabb theológia történetét, azaz napjaink theológiáját Schleiermacher beszédeinek (1799) és nem Strauss Jézus életének megjelenési évére (1835). Hisz a legkülönbözőbb irányú theologusok, p. o. Kahnis és Schweizer, Rothe és Harless, Dörner és Kliephoth, Lücke és Nitzsch, Hofmann és Twisten, Steudel és Klaiber stb. stb. ő tőle nyerték az impulsusokat theol. rendszerök megalkotásában, sőt még a kath. Möhler sem kerülhette el az ő jótékony befolyását az egyház, a tradíció s a sákramentumok tanában. Hisz alig is van a theológiának oly ága, a melynek újabb irodalmi korszaka ő reá, mint alkotó és rendszerező erőre nem volna visszavezethető. Még a liberális theológia, sőt a protestáns egyelet is benne tiszteli szellemi vezérét s a prot. unionak mindenha elsőrangú harcosa lesz a protestánsizmus történetében.

Ennek a nagy férfiúnak, századunk e fejedelmi theológusának méltó megünneplésére készül 1899-ben, mint magán úton értesülök, theol. pártkülönbség nélkül az egész német protestánsizmus. Határkövet jelző s új fejlődést megindító theológiájának 100 éves fordulóját nekünk magyar protestánsoknak is meg kell ünnepelnünk. Nekünk is az uniónak ilyen Schleiermacherhez hasonló harcosára volna szükségünk igazán a 12-ik órában! A miért is tekintettel arra, hogy édes zengzetes magyar nyelvünkre Schleiermacher műveinek egyetlen szakasza sincsen átültetve, mely tisztelettel s mindkét prot. egyházunk irodalma iránti odaadó szeretettel *indítványozom: mondja ki legközelebbi pápai közgyűlésén a Prot. Irod. Társaság, hogy 1899-re, a legújabb theológia évszázados fordulójára akár pályázat, akár megbízás útján lefordíttatja Schleiermacher „vallásról szóló beszédeit“ s egy a Prot. szemlében közzéteendő felolvasással külön is megörökíti annak emlékeztét!*

Egy ifjú barátom s volt tanítványom indítására fölvettem az eszmét, a melynek bővebb indokolásától ezúttal elállok. Ha szükség lesz reá, nagy örömmel megteszem. Szóljanak az indítványhoz az illetékes tényezők! De szígyen volna, ha századunk e legnagyobb theológusának s a protestáns tudomány és hitélet ez elsőrangú képviselőjének megünnepléséből épen mi magyar protestánsok hiányoznánk. Remélem, hogy indítványom nem hangzik el hatástalanul!*

Dr. Szlávik Mátyás.

* A Prot. Irodalmi Társaságnak a legmelegebben ajánljuk ez indítvány elfogadását. Theologiai irodalmunkra nagyon ráfér, hogy Schleiermachert magyar nyelven olvassa prot. közönségünk. Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.

(Folytatás.)

Ezek szerint az alsó négy osztály órarendje a következő lehetne:

Tantárgyak:	I.	II.	III.	IV.	Összesen	a mai
Vallás	2 (2)*	2 (2)	2 (2)	2 (2)	8	8
Magyar	7 (6)	7 (5)	5 (3)	5 (4)	24	18
Német	—	—	4 (4)	4 (3)	8	7
Történet	—	—	2 (4)	3 (3)	5	7
Földrajz	4 (4)	2 (4)	2 (2)	—	8	10
Természetráajz	—	2	2	2 (3)	6	3
Számítan	3 (3)	3 (4)	3 (3)	3 (3)	12	13
Rajz. geom.	2 (3)	2 (3)	2 (2)	2 (3)	8	10
Szabadkézi rajz	2	2	2	2	8	—
Szépírás	1 (1)	1 (1)	—	—	2	2
Egészségtan	—	—	—	2	2	—
Ének	2	2	2	2	8	—
Torna	6 (2)	6 (2)	4 (2)	4 (2)	20	8
Összesen:	29 (28)	29 (28)	30 (28)	31 (28)	119	86

A fenti kimutatás az órák végösszegét jelentékenyen nagyobbának mutatja a mi tervezetünkben, de az csak látszólagos emelkedés, mert ha a 86-hoz a latin óraszámát (26) hozzáadjuk 112 jön ki; azaz mindössze 7 órával több a mi tervezetünk óraszámára. De ne feledjük el, hogy itt a torna 20 órával szerepel s ez leüti az egész különbséget. Másrésztől a magyar sem fog olyan teherrel nehezédni a növendékre, mint ma, mert az óra bő alkalmat ad a tananyag iskolai begyakorlására. A 7 magyar órát különben azért vettük fel, mert olvasmányok keretében a történelem csaknem minden anyaga itt dolgozandó fel. A történelem még kevesebb órát mutat, de megjegyezzük, hogy mindkét évre a hazai történetet szántuk. Végre a földrajz is kevesebb órással szerepel a geometriával együtt a mainál, de a természetráajzra és szabadkézi rajzra külön órák vannak szánva. Midőn pedig az egész ségtant fölvevttük a gimnázium tárgyai közé, az lebegett szemeink előtt, hogy a négy év betöltése után sokan végkép felhagynak a tanulással s ezeket kívántuk ellátni némi életre való, gyakorlati tanácscsal.

A mai tanterv és a mi javaslatunk között egyik jelentékeny eltérés még az is, hogy az alsó négy osztályból a latin teljesen kimaradt. Ennek okait, főleg a gyakorlati tanítás szempontjából, részben már fennebb elmondottuk. De itt újból ki kell rá tértünk, nem azért, mintha ez által valamiféle veszteségeket, mintegy magunk előtt, szükséges volna igazolni, hanem az elfogult ítéletek lehető lefegyverzésére.

A középiskolába is, mint mindenütt, a keresztyén felebaráti szeretetet, s a humanizmus meleg érzését kell a gyermekek szívébe csepegtetni. Ezzel segítünk megfékezni az aljasabb emberi szenvedélyeket: az önzést, az erőszakoskodás kikapásait. Bizonyára mindenki egyetért velünk abban, hogy mindez az iskolai nevelés egyik első rangú hivatása. Hát a classikus írókból, csaknem

* A zárjelben levő számok a mai óra számot mutatják.

mindenütt, ennek ellenkezőjét szívhatja magába a fejletlen gyermek elme. A perfidia, az erőszakoskodás, a nyers erő túlkapása és győzelme az ügyefogyott felett, fékük vesztett emberi, aljas szenvedélyek, ravaszkodás a politikában, a hadviselésben folytonos alakoskodás, törbecsalás, s a gyilkos vérengzés iszonyú példáival találkozunk az ifjú lépten-nyomon görög-latin olvasmányai-ban. Mindezek nála is a szunyadásban levő, hasonló emberi gyengeségeket növelik, sőt felülkerekedésüket is sok esetben elősegítik. Igaz, hogy megállapodott gondolkozású ember ezek mögött észre veszi a felcsillanó aranyat is; de hát ki feltételez eféle higgadtságot, megfontoltságot, éles ítélőképességet egy 9—14 éves gyermeknél?! Másfelől ki feltételez róluk akkora ártatlanságot és naivságot, hogy náluk a tanár kegyes magyarázatai azokat teljesen feledtessék és ellensúlyozzák?!

De azt sem szabad elfelejteni, hogy a classikus nyelvek nagyon kevés tudomány megszerzését könnyítik meg. Mindössze a classica philologia, ó-kori földrajz és történelem s némely jogi disciplinák azok a tárgyak, melyekhez ma kulcsot adnak.

A classikus nyelvek védelmezői azonban azzal szoktak előállani, hogy a világfelfogást, világnézletet ideálissá s derültté teszi azoknak tanulmányozása. Ezzel szemben mi egy örökbecsű könyvet ajánlunk figyelembe, melynek forgatásával mindennél több ideálismust, a legtisztább, legderültebb, másra és önmagunkra legboldogítóbb világfelfogást és soha csúfot nem valló életbölcse-séget tanulhatunk és ez a csodás könyv, melyet a világ szeret elfeledni, melyre a közoktatás eddig kevésbé számított, a keresztyénség szent könyve: a biblia. A kinek tetszik, fogja reánk, hogy a középkor sötéttségét akarjuk visszaidézni.

Egyébként, hogy a classikus nyelvek tudása nem is oly multhatatlan feltétele a mai tudományos műveltség egyetemének és hogy ezt előkelő helyen is elismerik, mutatja az, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak, ügylátszik, nincs szándékában az emancipált nők számára latin iskolát fölállítani, hanem megelégszik a mai felsőbb iskolákkal is, ha pár órán tanítják ben-nők a latint.

Ez még csak tervezet — mondhatják némelyek — vagy olyan intézkedés, melynek a jövő lesz a bírálója. Ámde régebbi intézményeink közül is tudunk olyanra mutatni, a mely bizonyítani fogja, hogy a classikus oktatás szükségességét olyan tanügyi kormányzók sem tartották erősen mint Trefort. Ime ott van a reáliskola példája, melynek érettségi bizonyítványa — a classica philológián kívül — mindarra a felsőbb tudományokra képesít, a melyre a gimnáziumé. Pedig a latint, heti 3 órán, itt csak a felső osztályokban tanulják a növendékek. Hogy a latin-tudás itt (a görög hiányát föl sem említve) nem lehet annyi sem, mint a gimnáziumban, az kétségtelen; főleg, ha figyelembe vesszük a rendkívüli tantárgyak sorsát, mely az elhanyagoltatás! És mégis elegendő alapul tartjuk a technikai tudományok körén kívül eső ismeretek elsajátításához is!

Mi ennél igazán többet akarunk.*

(Folyt. köv.)

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitrovics Gyula,
biz. előadó.

* A tanári karból némelyek következtetlenséget láttak abban, hogy a latin nyelv ellen itt egyes érveket hoztunk fel, azonban mégsem kívánjuk teljes kihagyását a középiskolák tantárgyai közül. Következtetéseinket és elveinket azonban e megjegyzések ellenére is fön-

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Tavaszi kerületi közgyűlésünk, annak rendes helyén, Miskolcon, az egyházkerület ez iskolai év végéig nyilvánossági joggal felruházott felsőbb leányiskolájának dísztermében, e hó 4—6 napjain tartatott meg, a papi és világi elemnek szép számmal való képviselőiben s két napon át ernyedetlen kitartása mellett. A gyűlésnek népeisége egyrészt, a tárgyak fontos volta, az azok felettilélekemelő vitának emelkedettsége másrészt, kiváló érdekességet kölcsönzött.

Az agg főpásztor buzgóságos s a szív teljességéből ég felé szálló imája, s báró Vay Béla főgondnok rövid megnyitó beszéde után, püspök úr olvasta fel a nyolcvan évet dícsérő érces, csengő hangon, szokásos évi jelentését, hű tükrét kerületünk anyagi és szellemi életének, melylyel hazánk második ezred-évének első esztendejét megfutotta. Ez év forduló pontot képez egyházkerületünk életében is azért, hogy püspökeink lelkes pásztori leveleinek fölhívása folytán és sok részben hatása alatt, az összes egyházak magasztos érzelmek közt ülvén meg hazánk ezredéves fennállásának ünnepét, azt maradandó alkotásokkal: iskolák építésével, újnak alapításával, népkönyvtárak szervezésével, több helyen „Millenniumi alap” létesítésével tették a messze jövő előtt is emlékezetessé.

Az ország állam-kormányja, illetőleg a törvényhozás által rendezett ünnepélyekre azok a püspökeink, a kiknek kerületében az ünnepély lefolyt, minden egyes esetben meghívást nyertek az ünnepélyen való részvételre.

Az egyházpolitikai törvények életbe léptetése kerületünkben eddig még nagyobb zavart nem vont maga után; azonban már itt is tüneteinek fel oly jelek, melyek önkénytelenül is arra a gondolatra vezethetnek bennünket, hogy a „telekezetnélküliségről” hozott törvényt, ha mindjárt a szabadelvűség rovására is, az egyházpolitikai legújabb törvények közül jobb volna kihagyni. 1848-iki XX-ik t. cz. jöjjön el a te országod!

A kebelbeli dolgokra térve át, a jelentés a vallás-erkölcsi állapotokat kedvezőeknek, az egyházak és iskolák szellemi és anyagi ügyeikben való gyarapodását megnyugtatóknak tünteti fel. A konvent által is dícsérettel s elismeréssel kiemelt annak a ténynek felemlítéséből, hogy a domesztikai illethekek egyházkerületünk egyházai által fizettettek be a legkészségesebben és pontosabban, az anyagiakban való öröndetes gyarapodás következtethető, amelyről külön-

tartjuk, mert úgy vélekedünk, hogy ha sok tekintetben káros is az alsóbb osztályok növendékeire kényszeríteni a latint, ebből nem következik, hogy a felsőbbekére is az; másrészt úgy okoskodunk, hogy ha nincs is annak értelme, hogy 8 éven át főtárgy gyanánt tanítsuk s a legtöbb időt reá fordítva, főleg latin műveltséget adjunk a nemzet ifjúságának, ebből nem következik az, hogy a latin és általában a classikus nyelvek tanítása, helyes kereteibe és megillető helyére szorítva is szükségtelen és hogy ilyen módon egyszerre és végleg kiszakíthatjuk magunkat az európai államokban dívó oktatási rendszerből; valamint abból, ha minden művelt embernek nem tartjuk is okvetetlenül szükségesnek a classikus nyelvek ismerését, egyáltalában nem következtethetjük, hogy arra már most senkinek sincs szüksége, még az illető szakok mívelőinek sem. Ez éppen olyan túlzás volna, mint ha a József-kor és a Bach-rendszer germanizáló törekvései után visszahatásként a német nyelvet rekesztenők ki tanítézeinkből,

ben élénken tanúskodik az az élő és munkás áldozatkészség is, melylyel buzgó egyháztagjaink egyházi s iskolai czélokra, a vallásos-erkölcsi nevelés fejlesztésének elősegítésére tetemes összegeket ajánlottak fel és hagyományoztak.

Annak felemlítése után, hogy a folyton szaporodó püspöki teendők daczára kerületünk közigazgatási s minden egyéb ügyei a lehető legrövidebb idő alatt elintéztetést nyernek, — a múlt évben elhunyt lelkészek és tanítók, azok között különösen Kálniczky János volt f. zempléni esperes és Orbán József volt főiskolai professzor sírhalmi felett állott meg a főpásztor, hogy élénkre varázsolván még egyszer nemes alakjaikat, kik híven és nemesen munkálkodtak, áldást mondjon haló poraikban is emlékezetükre. Végül a szokásos statisztikai adatokat sorolja föl az éljenzéssel fogadott, terjedelmes jelentés, a mely egészében jegyzőkönyvbe vétetni határozottatott.

Elmaradásukat kimentették Kovách Károly ungi egyházmegyei gondnok; Meczner Béla alsó-zempléni egyházmegyei gondnok; gróf Lónyay Gábor f.-zempléni küldött. Az alsó-borsodi egyházmegye felterjesztése olvastatott fel ezután, melyben jelenti, hogy gondnokká báró Vay Elemér egyházmegyei s elválasztott egyházkerületi tanácsbíró választatott meg, ki püspökünk szívélyes üdvözlése után rövid beszéddel foglalta el helyét a gondnokok díszes sorában. Ragályi Géza megválasztott tornai esperes szintén szép beszéddel foglalta el helyét az esperesek között. Dókus Ernő országgyűlési képviselő, kit közelébb a kerület közbizalma a főjegyzői toll vitelére hívott el, a kerületnek oly impozánsan nyilatkozó bizalmát megköszönve, a választást egyházi téren is viselt több rendbeli állásai miatt, úgy egyetemes egyházunk, mint kerületünk érdekében reá váró teendői buzgó teljesítésének ígérete mellett nem fogadhatja el s a kerület fájdalmas érzések közt ugyan, hogy egy buzgó munkást a főjegyzői székek meg nem nyerhetett, belenyugszik a lemondásba, abban a tudatban, hogy a mit kerületünk benne elveszített, azt szerencsés volt megnyerni, a közalapi végrehajtó-bizottság elnökévé történt megválasztásával, az egyetemes egyház. Ugyancsak sajnálattal kellett tudomásul venni a világi aljegyzőnek, Szalay Lászlónak lemondását is; a mikor egyszersmind elrendeltetett a világi főjegyzői és másodaljegyzői hivatalra a szavazás. A két aljegyző között ugyanis hivatali rangfokozat nincs, hanem csak szolgálati időben való különbség; — a második aljegyzői állás pedig jelen gyűléstől fogva Dr. Finkey József sárospataki jogtanárral, ki 203 szavazattal 358 közül most választatott meg, be lévén töltve, ő az első aljegyző lemondásától kezdve, annak helyébe lépett. Megtette jelentését az a küldöttség is, mely a papi másodaljegyzői állásra beadott szavazatok felbontására volt kiküldve, s jelentette, hogy a második szavazás sem járt eredménnyel, a mennyiben általános többséget senki sem nyervén, Dr. Tüdös István (kapott 155 szavazatot) és Vattay László (kapott 94 szavazatot) új választás alá kitűzetnek.

Szabó Endre ungi esperes „Egy átutazónak“ a Sárospataki Lapokban megjelent pár sorból álló cikkével szemben az egyházkerületől kér elégtételt, s ügyét jó részt a Lapok közelebbi számában megjelent nyilatkozatában foglaltak alapján ismertetvén, elégtételt kér, még pedig az álnév alatti tudósító kiállításának kipuhatolását, annak megállapítását, hogy a tudósítás valótlan dolgokat tartalmaz stb... Fegyelmi vizsgálat elrendelését maga ellen azért nem kéri, mert

a vele egy bizottságban működő lelkészt és világit is okvetlen be kellene vonni a vizsgálatba, ezt pedig csak az ő előleges beleegyezésökkel tehetné. A nemes hévvel, egy teljes igazságában lévő megbántott ember közvetlenségével elmondott beszéd végeztével rövid tanácskozás után e Lapokban is közötteendő határozat hozatván, annak reprodukálását itt szükségesnek nem tartom.*

A főiskola főgimnáziumának részére felveendő-e az államsegély vagy nem? ennek eldöntése az egyházmegyei határozatoknak e Lapokban való közlése után már ismeretes, 7 egyházmegye nem kívánja azt igénybe venni.

A párhuzamos osztályok fellállításának szükségét a kerületnek e gyűlésen hozott határozata elodázhatlannak tünteti fel. A statisztika s az általános tapasztalat ugyan azt mondja, hogy a hol három négy párhuzamos algimnáziumi osztályban a növendékek száma a törvényes létszámon 120-on is felülesap, ott a nyolcadik osztály növendékeinek száma épenúgy nem üti meg az ötvenet, mint a párhuzamos nélkül szűkölködő gimnáziumban, tehát ebből az következnek, hogy Patakon a párhuzamos osztályok egyáltalán nem, vagy csak elenyésző csekély mértékben folynának be az akadémia népességére: azonban más részről a kor követelményei, az a vágy, hogy Patak folyton megtartsa vezérszerepét, újra kezébe ragadja a vezéri zászlót, melyet negyedfél századon át dicsőségteljesen, a tudománynak hasznára, a hazának javára, evangéliumi szent vallásunk erősödésére, általán a protestáns öntudatnak minél szélesebb körben való fölbresztésére és élesztésére hordozott: ez a vágy azt diktálja élénk, hogy minden erőnkől azon igyekezzünk, hogy féltve őrzött drága kincsünket, mint a protestáns érdekeknek egyik leg-erősebb, régi időkből még mindeddig rajta maradt, róla le nem törülhető, szinte varázsos nimbuszal körülvengett képviselőjét tovább fejlesszük, ha kell, áldozatok árán is, erősítsük s épen e szempontból egyházkerületünk elrendeli, hogy az Igazgató-tanács, a tanári kar és gazdasági választmány meghallgatásával tegyen jelentést arról, hogy a rendelkezésre álló erkölcsi igénybevételével felállíthatónak gondolja-e a párhuzamos osztályokat s ha igen, már a jövő iskolai évben, szeptember hó elsejével az első párhuzamos osztály a kerülethez való jelentéstétel mellőzésével is felállítandó.

Messze kiható, nagy horderejű határozat ez. — Meglehet, főiskolánk egész jövőjének fordulópontján állunk ezzel.

Az egyházkerület történetének megírására vonatkozólag megbízatik az Irodalmi kör, hogy az egyházak által beadandó adatok beszerzésének könnyítése czéljából kérdő pontokat dolgozzon ki.

A theologiai tanári kar múlt ősszel megbízott, hogy a püspök, esperes, lelkész-avatás szertartása egyöntetűségének elérése végett dolgozatát jelen gyűléshez nyújtsa be; jelentetik, hogy az őszi gyűlésre a dolgozat készen lesz.

A főiskola, a mennyiben a névtár előállításának költségeit számbavevén, az tűnt ki, hogy annak előállítása a főiskolára nézve határozottan káros, kéri, hogy annak a nyomtatási, szerkesztési költségeit a kerület fedezze; a kerület méltányolván a felhozott indokokat, melyek közül érdekes felemlíteni, hogy a harmadévi névtár előállítási költségeiből (200 frton felül) mindeddig csak 18 frt térült meg, teljesíti a főiskola kérelmét. Ezzel kapcsolatban megbizza igaz-

* A határozatot a jövő számban közöljük.

gató-tanácsot, hogy a főiskolai nyomdára vonatkozólag kimerítő tudósítást adjon.

Tóth Pál főleányneveldei igazgató terjedelmes jelentése olvastatott ezután, melylyel kapcsolatban örömmel vette tudomásul kerületünk azt a mindnyájunkat megnyugtató tény, hogy a miniszteri biztos ígérete szerint felsőbb leányiskolánk nyilvánossági joga ez iskolai év végéig mindenestre kultuszminiszteri leirattal biztosítva lesz. Hálás köszönettel vétetett Báró Vay Béla ő excelenáciája azon ígérete, hogy ő maga is személyesen közre fog működni ennek minél előbbi rendezésében.

Másodnap az úgynevezett államsegély, 7335 frt osztatott ki, megyénként, a gyűlés tagjainak hosszas, s élénk elégedetlenséget eláruló nyilatkozatai mellett.

Abaúj 2340, Alsó-Borsod 180, Alsó-Zemplén 495, Felső-Borsod 495, Felső-Zemplén 1035, Gömör 1215, Torna 765, Ung 810 frtot kapott.

Ezután a kassai harangoknak nagypénteki mozdulatlanságában élénke rajzolódott árnya kísértett ismét s fog kísértetni az őszi közgyűlésen is még egyszer, oda várattván be, a megyéhez visszaküldött fölterjesztés mellé, az egyház részéről csatolandó jelentés.

Egyik legfontosabb, épen azért legtöbb töprenkedésre, a szerető aggodás szülte felszólalásokra okúl szolgáló tárgy, a theol. tanárok nyugdíjintézetének ügye is tárgyalatott. A pénzügyi választmány előterjesztése csak részben fogadtatott el; az államsegélyből fölszámított évi ezer frt nem adható meg; a tűzkár biztosítási alaphoz is csak a biztosító intézettel kötött szerződés lejáratáig, tehát 9—10 évig biztosítható a kért 1000 frt; míg a Vay-Mocsáry alap egyáltalán nem vehető igénybe. Elhatároztatott azonban, hogy adakozásra való felhívás intéztetik az egyházakhoz és hiveinkhez: továbbá fölterjesztés tétetik a konventhez, melyben fölkéretnek, hogy a theol. nyugdíjintézetek felállításánál segédkezet nyújtson, és segélyforrásokról gondoskodjék.

A cseh-morva testvérekhez intézet üdvözlő iratra küldött válasz egész terjedelmében jegyzőkönyvbe igttattni határoztatott.

A gömöri egyházmegye a pelsőci agg pásztor, a szelid lelkű Szentpétery Sámuel lelkésznek egy újabb nemes adományát jelenti be. Ugyanis ezer frt alapítványt tett a pelsőci egyháznál, egyházi és iskolai célokra úgy, hogy az összeg 60 esztendeig a kerület pénztárában kezeltessek, évenként 10 frt a kamatból a pelsőci egyház részére folyóvá tétessék, a kamat többi része pedig a tőkéhez csatolva, 60 évig a tőke növelésére fordítassék.

F.-Borsodnak a stola ügyében tett felterjesztése elutasittatik.

A gömöri egyházmegyéből a sárospataki főiskola konviktusának ügyében tett az az indítvány, hogy abban a koszt jobbatétele, a kezelés könnyebbsege céljából újabb, célszerűbb szervezet létesittessék, az igazgató-tanácsot tétetik át, melytől a tanári kar és gazdasági választmány meghallgatása, illetőleg véleménye alapján tervezett javaslat a jövő gyűlésre váratik be.

Abaúj jegyzőkönyveinek kinyomatására, miután reá alap nincsen, a kért 100 frtot nem kaphatja meg.

A főiskola előjáróságának az élőnyelvek tanítására tett intézkedései örömmel vétetnek tudomásul; hasonlóan tudomásul szolgál a gazdasági választmánynak a főiskolai vagyoni állásáról, költségelőirányzatáról (100 ezer frt körül bevétel és kiadásról) tett jelentése.

Könyvraktárnok, tápintézeti felügyelő, főiskolai ellenőr és a rajztanár fizetéseinek 100—100 frttal való

emelésébe a kerület beleegyezését adja. Hasonlóképen kiutálja a jövő évi supplicationalis váltáság terhére dr. Székely György részére, a psychologia legújabb vívmányainak tanulmányozása végett külföldön teendő útjában való segélyezésére a 400 frtot.

Özv. Orbán Józsefné évi 200 ft kegydíja is kiutalványoztatik.

A gazdasági választmányba Katona György és Szeremley Gábor beválasztatnak; a konviktusi felügyelő pedig újra Szívos M. lett. A főiskola új kormányzati rendszabálya bemutatattván, tudomásul vétetett. A lelkészi vizsgák kezdete jun. 21-re, az évváró ünnepély napja jun. 20-ra tétetett.

A kerületi szemvevőszék jelentése tudomásul vétetik s Pataky Sándor pénztárnoknak hü és pontos szolgálataért elismerés nyilvánítása mellett a felmentés megadatván, több rendbeli indítványa, s ezek között az is, hogy a gyámtár osztaléka 20, 40, 60 frtról 30, 60, 90 frtra emeltessék, — tudomásul vétetett, illetőleg megerősítést nyert, — egyszersmind a gyámtár alapszabályainak megváltoztatása tárgyában egy bizottság küldetett ki, melyhez utasított a gömöri e. megyének az az indítványa is, mely szerint a lelkészeknek a gyámtárba való befizetési kötelezettsége a jelen évtől fogva szüntettessék meg.

Az egyházmegye fölterjesztései, apró ügyek, átíratási engedélyek, kisebb segélyezések iránti kérévények, melyeknek nagy része kedvezően intéztetett el; — ezek foglalták el a harmadik nap délelőttjét.

A második nap délutánján többrendbeli bírósági ülés volt, még pedig igen érdekes tárgysorozattal. — Az ungvári papválasztásra nézve, helybenhagyatott a megye megerősítő ítélete.

A szinai papválasztás ellen beadott panasz következtében az abaúji egyházmegye a választást megsemmisítvén, a megválasztott Tóbiás Gyula f.-lánci és a szintén korteskedő Kiss Lajos g.-bogdányi lelkészt kizárta a választhatók, Mitro János egyháztagot pedig a választók közül; a kerület ezt az ítéletet helyben hagyván, azt azzal egészítette ki, hogy Mikó András egyháztagtól is elvette választói jogát. A gömöri egyházmegye Csizi Miklós simonii tanítót ez állásából elmozdította, úgy azonban, hogy pályázati jogosultsága és nyugdíj-igénye meghagyassék. A kerület indokainál fogva az ítéletet helyben hagyta. Egy párbér- és egy templomszék pörben az egyházmegye új ítélethozatalra utasítottak.

Még az első nap Báró Vay Béla főgondnok ő exja által adott közbejáról, illetőleg az ott elhangzott felköszöntők némelyikéről kell megemlékeznem. — Radácsi György főjegyző, a tőle megszokott ékes stylusban tartott beszédben köszöntötte fel a főpásztort és főgondnokot; a viharos éljenzés elcsillapultával Bernáth Elemér — Vay Elemérre, az új megyei gondnokra, Fejes István a világi urakra, kik a régi fejedelmi patronusok helyettesítői; — Báró Vay Béla, Farkas Ábrahámhoz szállva a vakhit és hitetlenség két szélsősége között, az igaz vallásosságra s hazafiúságra törekvő tisztáninneri egyházkerületre, — Farkas Ábrahám a magyar reform. egyház egyetlen szentjének, a magyar haza szeretetének szíveinkben való ápolására, Szinyei Gerzson — Tarnai Gyulára, ez az elnökségre, Nagy Pál Ragályi Gézára és Fejes Istvánra. Czinke István — Dr. Finkey Józsefre mondott felköszöntőt. — Ezután következett, a mint mondani szokták — a nap eseménye. — Fejes István emelkedett fel szólásra. Elmondotta, hogy örömmel tölti el az egyházmegye

szavazata, melylyel az államsegély elfogadását visszautasítják. — Elmondotta hogy miért? A pataki iskola fenntartója nem az egyházkerület, — hiszen alig valami kissegélyben részesíti, hanem a magyar ev. ref. egyetemes egyház közönsége. — Hogy Miskolcra, Rimaszombat igénybe veszi az államsegélyt, legalább is megmagyarázható, de Patak tartozik az egyetemes egyház tagjainak azzal, hogy a legvégsőkéig tartsa meg függetlenségét, tartozik azzal hogy azt az evangéliumi szellemet, mely átlengte háromezredéven át ez alma matert, továbbra is fenntartsa benne. — Végre az igazgató tanácsot és tanári kart éltette. — Minden szavából kitetsző, rendíthetetlen hitének ereje, a főiskola iránt táplált meleg szeretete oly magával ragadó hatásban nyilvánult, hogy többször harsány éljenzésben és tapsban tört ki a hallgatóság. T. B.

Lelkészegyleti és közgyűlés a felső-szabolcsi egyházmegyében.

A felső-szabolcsi népes egyházmegye ápril 27—28 napjain tartotta szokott tavaszi közgyűlését Nyíregyházán, a minek ezúttal különös fontosságot s érdekességet kölcsönözött az a kegyeletes emlékünnepe, melyet már egy év óta porladó lánglelkű esperesünknek, néh. Lukács Ödönnek emlékére szenteltünk.

A gyűlést megelőző napra lelkeszegyletünk elnöke, *Andrássy Kálmán* hívott össze bennünket, — sajnos, mindössze $\frac{1}{4}$ -e a tagoknak jelent meg, hogy az új viszonyok küszöbén, új alapszabályok alapján szervekedjünk, a változott viszonyok ellen változott eszközök segítségével küzdjünk. Soká vajudott ügyünk, terveztünk, haboztunk, hogy egyházi értekezletre alakuljunk-e a kerületi értekezletek mintájára, vagy maradunk továbbra is papi egylet, szigorubban körvonalozható munkakörrel. Amaz esetben talán több társadalmi tevékenységet fejthetünk volna ki, ez utóbbi esetben belkörüleg munkálkodhatunk intensívebben. Végre is sok fontolgatás után elvetettük a megalakulás társadalmi jellegű formáját, hiszen a kerületi értekezletek sem sok „világi pap”-ot tudtak magukhoz vonzani; és megalakultunk mint „felső-szabolcsi egyházmegyei ev. ref. lelkeszi egyesület,” mely azonban a világi elemet is szívesen öleli fel pártoló tagokul magához. Az alapszabály-készítésre kiküldött és *Andrássy Kálmán*, *Nagyváthy Ferencz*, *Rácz Gyula*, *Szikszai András* és alulírott tagokból alakított bizottság megkészítette az egyesület tervezetét s a kinyomtatott javaslat tárgyalás alá vétetett. Eddig a közgyűléseken tartatni szokott felolvasások mellett mindössze a könyvtár adott eszközöket az egylet működéséhez, most egy újabb munkakört is ölelünk fel, a mennyiben a szellemi önképzés előmozdítása végett évenként pályadíjakat is fogunk kitűzni, felölelve a gyakorlati élet, prédikáció és bibliamagyarázat mellett a theologiai tudomány kérdéseit is. Reméljük, hogy ez új munkakör az érdeklődést is fokozni fogja, az önképzésre is hathatós ösztön lesz. Kérelműnkre azt is kimondta az egyházmegye, hogy az egyleti gyűlésekre minden egyház tartozik lelkeszének fuvaráról gondoskodni.

Szomoruan értesült az egylet a további tárgyalás folyamán anyagi viszonyaink rendetlen voltáról. Több az adósságunk, mint a pénzünk. Dr. Heiszler József „Vallásbölcseleti Tanulmányok” c. műve, melyet az egylet 1000 példányban még 1895-ben nyomtatott ki, jóformán raktáron áll, a nagy tudósnak hírnevéhez méltó szellemi terméke az egyletet, mely jó reménységgel vélte szolgálni e mű kiadásával a tudományos világot, anya-

gilag több évre megbénította, mert a tetemes nyomdai költséget nem fedezheti az eladott néhány példány ára. De ne emelj panaszt soha, ki e sorokat olvasod, a hazai theologia pangása ellen; ime korunk egy legkiválóbb szellemi terméke még csak a nyomdászt sem tudja kielégíteni. Mikor lesz egyházi irodalmunknak olvasó közönsége?!...

A Heiszler műve leszállított áron 60 kr-ával fog ezentúl arusittatni.

A lelkeszegyleti gyűlés után régi szokás szerint az e. m. gyűlést megelőző előértekezlet tartatott meg, mely egyfelől alkalmat ad a dolgok bizalmasabb jellegű tárgyalására, másfelől az előkészíti az ügyeket és így magának a gyűlésnek is megrövidíti tartamát.

A rendes közgyűlést április 27-én nyitották meg *Görömbey Péter* esperes és *Gencsy Albert* egyházmegyei gondnok. Az esperes magas szárnyalású imája a jegyzőkönyvbe is bevéteztik. Majd a tárgyalás során elsőnek megkezdődik az esperesi jelentés az időközben végzett ügyekről. Több tanító engedélyt kapott arra, hogy állami anyakönyvvezető helyettesé alkalmaztassék. Tanító sok helyen nincs, még a körülmények szerint jónak nevezhető állomásokra is alig akad egy-két pályázó, sok helyen képezdei növendékeket alkalmaznak ideiglenes minőségben. Ime! az új viszonyok hatása.

De még több aggodalomra ad okot az egyháznak itt-ott bomladozni kezdő belélete. Kékcseről jelentik, hogy ott egy pár polgárilag megkötött házasságára nem kérte az egyházi áldást, Tornóspálcán és Kisvárdában pedig baptisták bujtogattak és próbáltak szerencsét a lélekalásatra. Ama baj elhárítására rendelte egyházmegyénk, hogy a vallás kötelmeiről megfélekezett házaspár előtt lelkész a presbyterium jelenlétében fejezze ki az egyházmegye rosszaságát és őket utólagosan eskesse meg; a baptistákkal szemben pedig a belmissio gyökeresebb munkája segített, a mire az „apostolok” gyorsan elpárologtak.

Azon fél év alatt, mely őszi gyűlésünk óta lefolyt, 5 lelkesztársunk költözött el körünkől a sirba, u. m. *Földváry Gerzson* ófejértói, *Nemes Menyhért* székelyi, *G. Nagy Lajos* encsencsi, *Nagy Kálmán* balkányi és *Tóth István* ibronyi lelkeszek. Fájó szívvel látjuk, hogy minden gyűlésünknek kell hallania ily szomorú eseményekről s szinte bús sejtellemmel tekintünk szét egymás között, hogy hát őszig megleszünk-e mindannyian! — Fájdalmunkat még növeli, hogy a siralom nyomába mindenütt belép a gyászházba a nyomor is, földi vagyónul legtöbb esetben csak az a sírdomb marad az örökösöknek, a mely a családfentartó hamvait őrzi. A szerencsétlen véget ért *G. Nagy Lajos* hátrahagyott levelében egyenesen fel is kérte az esperest, hogy árvái részére könyöradományt gyűjtsön. Begyűlt körülbelül 120 forint.

A halál által megüresedett 5 lelkeszi állomás közül 3 már be is van töltve, meghívás útján. Ófejértóra *Urbán Dezső*, Székelybe *Farkas Miklós*, Encsencsre *Budaházy Lajos* segédlelkészek hívtak meg; e két utóbbi a gömöri egyházmegyeből.

A papválasztások során kell megemlékeznem a fényeslitkei viharos választási ügyről. Alig halt meg b. e. *Lovas Dániel*, már megjelent az egyházban a konkurrens, felhasználva a millennium ünnepélyt, szónoklatokat tartott a népnek, mely aztán ilyen forgolódás után egyhangulag meghívta. Az egyházmegye bírósága azonban az Egyházi Törvények 209. §-a alapján a választást megsemmisítette. Az egyház megfelelőbbé az e. m. bíróság határozatát, a kerületi bíróság az egyházmegye ítélet feloldásával a választást megerősítette. Hoi itt a

hiba? a személyekben-é vagy talán az intézményekben? A titokban történni szokott befolyásról beszélni nem lehet, tudomásunk róla nincs, de az tény, hogy törvénykönyvünk hibás, a mennyiben a meghívási intézményről hozott §-okat az élet sok tekintetben hiányosoknak mutatta ki. Itt rejlik az alapja az ugyanazon ügyben hozott kétféle bírósági ítéletnek.

Az esperesi jelentésből értesülést nyertünk sok jótékony adományról, melyek világos tanujelei annak, hogy a prot. áldozatkészséget még nem sikerült mindenütt elolaltatni a hideg közönynek. Vajha egy újabb idő lehelle fuvallna felénk ezekben!

Nagyobbmértű vitát idézett elő az esperesi jelentés kapcsán a keéki óvoda ügye. Keékre ugyanis választottak egy ovó nőt a nélkül, hogy keresztlevele lett volna; vallási jellege az óvónői diploma másolatából is „kifelejtődött”, de mert az ajánló levelek a nagy püspököknek, Buday Ezsaiásnak utódául tüntették fel a pályázót, egészen jóhiszeműleg megválasztották. Idővel azonban kitűnt, hogy az illető római katolikus, hitűnkre áttérni egyáltalában nem akar, bár — érthető okokból — a gyermekekre vallási szempontból káros befolyást gyakorolni nem akar. Emelkedtek hangok, hogy egyenesen türelmetlenség volna kifogást emelni az illető óvónő ellen, de nem azért ugyan, mintha igaza volna azon bíboros püspököknek, ki a türelmet nem tartja ker. erénynek, hanem mivel törvényeink világosan ref. vallásut rendelnek a ref. óvodába, kimondotta egyházmegyénk, hogy a jelenlegi keéki óvónő csak június végeig tarthatja meg állomását, ha felekezetünk kebelébe fel nem véteti magát.

Idáig haladt a tárgyalás, midőn elkövetkezett a 10 óra s az elnökség félbeszakította a gyűlést, hogy a mult iránt rójunk le egy kegyeletes tartozást. Következett egy év óta porladozó esperesűnknek, b. e. Lukács Ödönnek emlékünnepe. Ugy a kegyelet tárgya, mint annak tolmácsolója zsufolásig megtöltötte a legelőkelőbb s minden felekezetből való közönséggel a nyíregyházai templomot. hiszen ki ne sietne oda, a hol egy Lukács felett egy Heiszler tart emlékbeszédet, a tanítvány esperes felett az egykori tanár, a nagyhirű egyházkormányzó felett az országhirű tudós. Képzeletemben egy Kálvint láttam a szószéken, a mint leghívebb barátjáról beszél. Heiszler az eszmék embere, mindent az eszmék szerint ítél. Eszmei tartalmat keresett a Lukács életében is s ezt abban találta, hogy Lukács a halhatatlanságot kereste s bemutatta az utakat, melyeken Lukács járt. Egy puritán jellemű, konfesszorságra, sőt vértanúságra is kész meggyőződészerű protestáns lélek nyilatkozata volt az az egész beszéd, mely viszonyainkra tett, olykor megdöbbenő célzásaival, magas látókörből tett irány-eszméivel egy hosszú élet tapasztalataiból vett tanulságos és komoly figyelmeztetéseivel annyira lekötötte az egész hallgatóság szívét, lelkét, hogy majdnem elfeledtük a helyet, a hol vagyunk, mely megtiltja a tetszés nyilvánítását. Remek beszéd, melyet jellemezni gyöngé az én tollam, mely valami sajátos, akárcsak az evangélium; hiányt tölt be, vágyat egészít ki minden lélekben. Különben majd beszél önmagáért a mű, mely külön lenyomatban is árutatni fog, hogy szélesebb körben olvashassák. Minden értelmes embernek el kell azt olvasnia!

Az emlékünnepe hatásának emeléséhez hozzájárult a tiszamenti dalárda is összhangzatos énekeivel. E dalárda tagjai egy környék behivatalnokai.

A templomból a temetőbe vonultunk ki, a hol az egyházmegye közönségének áldozatkészsége egy sírkövel jelölte meg esperese nyugvó helyét. E sírkönnél, mely most állíttatott fel, dr. Mezőssy Béla egyházmegyei jegyző

és országgyűlési képviselő tolmácsolta melegen, ékes szavakkal a közönség kegyeletét az elhunyt vezér iránt.

Közébed után, melynél természetesen pohárköszöntők bőven termettek, folytatták a félbeszakadt tanácskozást, melyből felemlitem a következőket:

A Tóth Istvan halálával megüresedett ellenőri hivatal Szikszay Andrásval tölthetett be, számvevőszéki jegyzővé pedig Erdélyi Imre ramocsaházai lelkészt választottuk.

A fényes-litkei ügyben folyamodvány érkezett, hogy a megválasztott és be is iktatott lelkész, miután Karczagon vallásanár is, csak az ottani vizsgáztatás után, tehát iskolai év végén foglalja el állomását. E kérvényt épp az a presbyterium adta be, a mely pedig eddig folyvást sürgette a lelkészválasztás gyors bonyolítását. Ennek folytán, meg miután némi ujjhúzás féle is látszott az egyházmegyével szemben, kimondta egyházmegyénk, hogy a már be is iktatott lelkész május 10-ig állását foglalja el, különben lemondottaknak tekintik.

Az ibrányi egyház azt kérte, hogy a halál által megüresedett lelkészi állomás 3—4 évig ne töltsék be, hanem a jövedelem az egyház adósságainak törlesztésére fordíttassék. Ez egyike a legnehezebb kérdéseknek; úgy a kérvény mellett, mint ellene nyomós okok hozhatók fel. A helyzet felderítése egy küldöttségre bízott.

Segélyeket eddig a következőkép vesz igénybe egyházmegyénk:

A tanítói fizetésnek 400 frtig kipótlására kap évente 31 iskola 3187 forintot.

Tőkesegélyben a konventtől 12 egyház részesül s kap 16,700 forintot.

A lelkészi állomások felsegélésére folyósítatik a konventtől 10 lelkésznek 755 forint.

Az országos lelkészi gyámintézet ad eddig 5 özvegynek s 4 árvának 427 ft 50 krt évente.

Pénztáraink állapota a következő:

A közigazgatási pénztár kezel 178664 ft 78 krt, a papi egyletnek van 252 ft 7½ krja, a megyei lelkészgyám intézetnek körülbelül 80,000 frtja, a tanítói gyám-pénztár állása: 18,188 ft 59 kr.

Püspök úrnak a tanítói korpótlékok ügyében intézett emlékiratára utasítja gyűlésünk az egyházakat, hogy az ötödéves korpótléknál az állam segélyét kérelmezzék.

A Jelentő ívek nálunk is a legnagyobb igazságtalanságokat tüntetik fel, mert az azokat készítő küldöttségek nem kaptak útbaigazítást, hogy mely elvek alapján járjanak el. Ennek a nagyfontosságúra emelkedett ügynek a tisztázása, az igazság megállapítása egyik legégetőbb szükségünk. Megbíztuk tehát a tanácsbírói kart, hogy a jelentő íveket egységes elvek alapján igazítsák ki, illetőleg terjeszsenek javaslatot ez ügyben a jövő gyűlésünk elé.

Több egyház anyasítást és lelkészválasztásra engedélyt kér. Ez ügyben egyházmegyénk álláspontja az, hogy lehetőleg mindenütt állíttassék be egy lelkész, hogy az államsegély, mely ígérve van, kis egyházainkban önálló lelkészt találjon s így a segélyezésre mindenik felvétessék.

Egy lelkész indítványára felszólíttatnak a presbyteriumok, hogy a termény- és földbeli fizetéseket méltányos egyezkedés útján pénzzel váltsák meg. Ha ez mindenütt keresztülmehetne, egy sajtó sebt begyithatnánk a tekintélyében csorbult papi hivatalnak.

Elvi jelentőségű s rajtunk kívül másokat érdeklő ügyek alig fordultak elő a fentebb említetteken kívül. Az egyházmegye mindenik tagja azon meggyőződést vihette magával a gyűlésről, hogy közügyeink lelkes és munkás emberek kezébe vannak letéve.

Adja Isten, hogy erősödjünk külsőleg s belsőleg!

Lic. Rácz Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkész-választások.** *Tóth Bertalan* ceglédi ev. ref. s.-lelkész, főiskolánknak egykori kitűnő növendékét a *tószögi* egyház lelkészévé választotta. A rég megérdemelt állás elnyeréséhez szívből gratulálunk. — *Budaházy Lajos* hamvai, *Farkas Miklós* pelsőczyi s.-lelkész, mint értesülünk már korábban rendes lelkészekké választottak. Ha elkésve is, szívesen közöljük a két ifjú előhaladásának hírért, a kik mindketten a felső-szabolcsi egyházmegyébe, szülőföldjükre hívtak el az úr szolgálatára, az előbbi a szomorú végezt ért Nagy Lajos utódjává *Encsencsben*, az utóbbi pedig *székelyi* pappá választottat.

— **A Magyar Prot. Irodalmi Társaság** folyó évi közgyűlésére vonatkozó meghívó a következő tájékoztatást közli a gyűlésre menő tagokkal: az államvasúti vonalakon Pápaiáig és vissza kedvezményes jegyek adatnak, t. i. alsóbb osztályú jeggyel felsőbb kocsiosztályban lehet utazni; *Kiss Gábor* pápai ev. ref. lelkésznel kell jelentkezni, aki az elszállásolásról gondoskodik s egyúttal hozzá kell fordulni a vasúti kedvezményes jegyekért is; a gyűlés előtti estvén, május 18-án ismerkedési lakoma lesz a Griff-fogadó nagytermében; a gyűlés napján d. u. 2 órakor közeled; a gyűlés utáni napon kirándulás Somlyóra.

— **A Magyar Prot. Irod. Társaság 1896-ik évi számadásából** a következő adatokat közöljük, a melyek sok tekintetben megszívlelendők, különösen pedig a folyó évi költségelőirányzat érdemel figyelmet, mert *hiány* mutatkozik. A múlt évben az összes bevétel: 6276 frt. 43 krt tett ki, a kiadás pedig 5662 frt 58 krt. A Károlyi alapnál a vagyoni állás: 3383 frt 54 kr; a hercegszöllősi kánonoknál 364 frt 50 kr. A vagyon a múlt év utolsó napján 53479 frt 47 kr volt. — A folyó évi költségvetés szerint a szükséglet: 5997 frt 92 kr lenne, a fedezet pedig 5905 frt 50 kr. S így a hiány 92 frt 42 kr. — Hol állunk mi a r. kath. Szent István társulat vagyoni helyzetéhez képest, a melynek leltári vagyona 375870 frt 38 kr? S hogyan fogjuk megközelíteni épen a kitűzött magasztos célt, mikor az irodalmi célú kiadásokra csak 4500 frt van felvéve, míg a nevezett r. kath. egyesület nyomdai számlákra 50 ezer frton felül fizet, írói díjat 9 ezret s könyvkötésre 30,000 forintot áldoz.

— **Értesítés.** *Csáki István*, a kitől „*gyász és sirbészédek*” c. két kötetes munka jelent meg, Mohácsról *Nagy-Szokolóra* költözött át, a megrendelést tenni kívánók tehát ide forduljanak, vagy pedig *Kókai Lajos* fővárosi könyvkereskedőhöz s a munkát kötetenként 1 frtjával, megszerezhetik, — a IV-ed oszt. lelkészek 60 kr.-ért kapják a munkát.

— **A sárospataki ev. ref. egyház énekkara** e hó 16-ikán tavaszi táncmulatságot rendez a Kossuth-kertben, a sárospataki ev. ref. templom építési költségeinek fedezésére. A jótékony célú mulatságra a belépti jegy egy, illetőleg 2 korona.

— **A Baldácsy alapítvány földbirtokára** vonatkozólag kérdés intéztetvén Lapunkhoz, a választ az 1896 ik évről szóló ügyészi tudósítás alapján a következőkben adjuk meg. Hat helyen van földbirtoka az alapítványnak u. m. Fegyverneken, Tiszaroff-Gyendán, Kőteleken, Dévaványán, Nagy-Körün és Pusztapalotás—Szent-Iván-

ban. Fegyverneken 1327 kat. hold a birtok 6696 ft 84 kr. tiszta jövedelemmel és 133936 ft 80 kr. becsértékkel, a mely az épületekkel 163301 ft 86 krra emelkedik. Tiszaroff—Gyendán 1396 kat. holdnyi a birtok 3812 ft 42 kr. katasztrális jövedelemmel; 76248 ft 40 kr. becsértékkel, illetőleg az épületek értékét is hozzávéve 101945 ft 29 krral. A kőteleki földbirtok 1405 kat. h; 3163 ft 03 kr. a jövedelme s 63260 ft 60 kr. illetőleg 88633 ft 39 kr. a becsértéke. Dévaványán 1455 kat. h. van, 2484 ft 07 kr. tiszta jövedelemmel, 4,9681 ft 40 kr. becsértékkel, a mely azonban az épületeket is hozzászámítva 64208 ft 90 krra rúg. Nagy-Körün 1263 holdas a föld s 3106 ft 82 krt jövedelmez, míg a becsérték 62136 ft 40 kr. illetőleg 90402 ft 80 kr. Legkisebb a pusztapalotás-szent-iváni birtok, a mely 738 holdból áll, de jövedelme magas, t. i. 2624 frt 67 kr, a becsérték pedig 52493 frt 40 kr, illetőleg 68379 frt 59 kr. Van tehát e nagy alapítványnak összesen: 7584 katastrális holdból álló földbirtoka, illetőleg e szám 7586 ⁴¹⁹/₁₆₀₀-ra javítandó a nem jelzett ölekek beszámításával. A tiszta jövedelem: 21887 frt 85 kr, míg a becsérték 576871 frtot és 83 krt tesz ki. — A lapunk múlt számában jelzett vagyonnak többi részét a 2000 frtos becsértéket képviselő halászi jogot leszámítva, értékpapírok (78400 frt értékben), óvadékok (33648 frtig) s készpénz képezik. — A mult-kori kimutatásban a vagyonlap összege 698782 frt 88 krral olvasandó.

— **A kakuk természetű róm. kat. missionáriusok.** Régen köztudomású a r. kat. missionáriusoknak az az eljárása, a mely szerint a protestáns hittérítők által megnyert területen ütik fel sátorjukat s a protestáns fészket elfoglalják, hogy a meleg helyről biztosabban munkálkodhassanak. Legközelebb Uj-guineában mutatták meg a r. k. missionáriusok kakuk természetüket, a hol a virágzó német telepeket szállták volna meg teljes erővel, hogy a megtört uton diadalt arassanak. Azonban a más fészket szerető természet ezúttal megcsufoltatott, mert nincs semmiféle ereje, hogy helyet foglaljon magának. Önkénytelenül is eszünkbe jut e hír közlésekor, hogy a római kat. missionáriusok is a jezsuita elv vallói s követői, a kik azt tartják: a mi az enyém az az enyém, de a mi a tied, az is az enyém!

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** pápai közgyűlésére utazó társulati tagokat tisztelettel értesitem arról, hogy a vasúti igazolványok kiszolgáltatásáért az induló állomás megjelölésével nt. *Kiss Gábor* ref. lelkész urhoz sziveskedjenek fordulni. A budapesti tagok május 18-án reggel 6 óra 50 perckor a keleti pályaudvarból indulnak.

Budapest. 1897. máj. 5.

Szöts Farkas társ. titkár.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. S. A küldött nekrológot nagyon köszönöm s a jövő számban közlöm. A jelzett két cikket érdeklődéssel várom. — Sz. J. Már régen kiszedték a beküldött nekrológot, de a gyűlési tudósítások miatt mindeddig nem közölhettem. — K. M. A felhívás ügyében nagyon szeretném, ha nem nekem kellene, F. úrnál kopogtatni; pár sorban kérem tudatni, hogy csakugyan közöljem-e a felhívást vele? — D. E. A már régen beküldött tanügyi cikket adom, mihelyt lehet.

Felélős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A keresztyén igazság”. Molnár Ferencz. — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.” Makláry Pap Miklós, Rácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula. — „A protestantizmus a római kath. államokban.” Rohoska József. — „Andorko Tamás emlékezete” Ifj. Szilva István. — „Szunyogh Mihály emlékezete” I. — „Jegyzőkönyvi határozat” a Sárospataki Lapok 15-ik számában megjelent „beküldetett közleményre.” — „Nyilatkozat” dr. Tüdös István. — „Helyreigazítás”. Makláry Pap Miklós. — „Irodalom”. — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.” — Hirdetés.

A keresztyén igazság.

Ha annak az igazságnak, a melyet a keresztyén egyházak képviselnek, a gyökeréig megyünk vissza; ha úgy fogjuk fel azt, a mint kezdetben volt és a mint tényleg lennie kellene s egy pillantást vetünk az egyházi élet mult és jelen állapotára: sajátságos, meglepő, sőt megdöbbentő tapasztalatra jutunk.

A keresztyénség egyszerűen felséges, örök érvényű alap-igazságai csak addig voltak feltétlenül, teljes mértékben szabályozó élet-törvények, az emberi cselekedetek mérvadói, míg az egyház kizárólagos, merev, szervezett társulattá nem alakult, míg el nem kezdték azokat az emberi értelem felfogó képességéhez mérgetni, magyarázatni s úgy nem tekintették, mint a melynek egyes tételei, az egyház lét-alapjának erősítése végett, az emberi igazságokhoz hasonlóan tudományos kifejtést igényelnek. S minél szélesebb körben vonták azokat az emberi megismerés alá, s tették kutatás, vizsgálódás tárgyává; minél inkább óhajtották csodás eredetének titkait, mély tartalmát felkutatni, annál messzebb távoztak annak alapos megismerésétől, követésétől. Hogy az az igazság örök, változáson felül álló, hogy annak tételeit nem felül vizsgálni, hanem követni kell, hogy azzal szemben az emberi szellemnek csak elfogadó szerepe lehet, arról lassanként egészen megfeledkeztek. S mivel az emberi ismeretek köre minden téren korlátok közzé van szorítva, az emberi szellem tévedéseknek van kitéve, sőt a már egyszer általánosan elfogadott igazság is a fejlődés örök törvénye szerint változásnak van alávetettve: a vizsgálódás eredményei, mint egyháziilag megállapított igazságok, mind erősebben állítottak szembe egymással, áldástalan, meddő, romboló harcokat idéztek elő s egyenesen útját vágta a ker. igazságon alapuló lelki élet fokozatos fejlődésének.

Más oldalról, az ezen alap-igazságokban levő új és minden korban nehezen valósítható hit-erkölcsi eszmék a természeti ember egész lényével, világnézletével és élet-törvényeivel egyenes ellenmondásban állván: a fő-követelmény, azoknak megvalósítása az egyházban, mint emberi társulásban legyőzhetetlennek látszó nehézségekbe ütközött. Nem érzett az egyház magában elég erőt arra, hogy ezen az örök-

igaz alapon állandóan szervezkedni képes legyen szétbomlás nélkül fennállhasson, s így tűzze ki a jövő egyházi élet fejlődésének irányát. Annak az emberi lelkekbe s ezek útján a társadalmi szervezetekbe beplántálása helyett alkotott tehát mind több-több olyan intézményt, melyek az alapigazsággal semmi összefüggésben nem voltak, különleges egyházi érdekeket szolgáltak; behozott hit-tételeinek megfelelő külsőségeket, szertartásokat; felvett az egyházi élet szerveként olyan lényegtelen és sokszor jellemtelen tényezőket, melyek miatt a gyakorlati keresztyénség egyáltalában nem juthatott érvényre, sőt a melyek azt az egyház tagjainak öntudatában egyenesen feleslegessé tették.

Tény, hogy a ker. alap-igazságnak egyházi tanná kibővítése, másrésztől intézmények korlátai közzé szorítása a benső hit-erkölcsi élet, a gyakorlati keresztyénség fejlesztésére nem volt kedvező hatással, sőt épen ellenkezőt eredményezett.

A ker. igazság eredeti fénye lassanként mind nagyobb mértékben homályosodott. Az egyház kiejtette kezéből, vagy eldobta magától a lelki élet vezetésének vezér-fonalát.

Mert hogy is volt csak egykor, kezdetben, mikor az ige által amaz új ég és új föld teremtetett?

A ki egyszer megismerte azt az igazságot, az ment és egyenesen, minden fenntartás, kikötés nélkül, szívvel lélekkel követte a mestert; neki adta át egész lényét, elveihez szabta egész életét. Nem tant vallott, hanem élet-igazságot követett, élet-szükséget ösmert fel, élet-elvet tűzött ki abban maga elé. A ki halotta, megismerte azt az igazságot, az egész lényében egyszerre, teljesen átváltozott, vagy pedig maradt továbbra is zsidónak, görögnek: de nem szinlelt, nem alakoskodott. Akkor még nem kérdezték, nem is kérdezhették senkitől, bár ne is kérdezték volna sohasem, hogy azt az örök teljes igazságot miképpen értelmezi, micsoda egyházi hittételt vont ki abból a maga számára élet-szabályozó gyanánt; nem azt nézték, hogy miképpen felel meg az egyházi intézmények alakításainak, hanem azt, hogy van-e életének valódi keresztyén tartalma, mint tölti be azt, a mit az az igazság kíván?

Hogy ma nem így van, azt látjuk s hogy nem jól van úgy, a hogy van, azt is észre kell vennünk.

Lapunk jelen számához egy negyed iv melléklet van csatolva.

Amaz új eget napjainkban is a ker. alapigazságról alkotott önkénykedő emberi vélekedések fellege, és egy új hatalom, a tudományos ismeretek vakító, villám gyorsasággal haladó fénye takarja el lelki szemünk elől. Az új földet az egyházaknak és azok intézményeinek ellentétes, eredeti jellemöket elveszített volta, egymás ellen való támadása miatt érezzük ingadczni lábaink alatt. Sem az égiek nem vezetnek, sem a földiek nem boldogítanak. Minden forr, zajong, hullámozik, irány és cél nélkül hanyódik-vetődik körülünk.

Miért? Minek azt kérdezni?

Nem élünk benne a ker. alap-igazságban; nem gondolunk egyéb mellékes dolgaink miatt amaz ev. termő fának jó gyümölcseivel. Az egyik egyház erőszakosan kivágta azt s másat plántált helyette, keserű gyümölcsöket termőt; a másik már-már kiszáradni engedte s azzal vigasztalja magát, hogy legalább a beteg fa és a hajdani jó gyümölcsök emléke még meg van; a harmadik tetejéről szeretett volna széttekinteni és sulya alatt a fa derékban tört ketté.

Most már — a mint tudjuk — mindenkinek szabad az egyházakon kívül is, oly hit-erkölcsi termőfát ültetnie, a melyet éppen akar.

Es a ker. igazság?!

Még jó, hogy az emberek meg tudnak emlékezni arról, hogy egykor olyan nagy világosság volt a földön.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.

(Folytatás.)

Épen e miatt sokkal szigorúbban meg lehet vonni a határokat reál- és humán szakok között. Ezért a gimnáziumban a physika és mathesis anyaga a minimumra volna leszállítható.

Mind e könnyítések egyfelől a megmaradt tananyag alapos elsajátítását, másfelől olyan tárgyak fölvehetését eredményeznék, melyekre műveltségünk mai irányánál fogva nagy szüksége van mindenkinek.

Igy a szabadkézi rajzot még az előkészítő négy alsó osztályban kötelezővé tennők, egyrészt a kézi ügyesség és ízlés fejlesztése végett, másrészt a reál-szak érdekében. Szakokra válás után, a humán szak terén, a növendék szabad tetszésére lehetne bízni, ha folytatja-e?

A fölveendő kötelező tárgyak közé sorozzuk az éneket, mely felekezeti intézetekben ma is ezek sorában áll. Még pedig úgy terveznők, hogy az alsó négy osztályban a gyakorlati éneklés és az elméletek elemeinek elsajátítása, a felsőbbekben pedig — ha nem is végig minden osztályban — a zenetörténet vázlata volna adandó; azonban főszólyt itt is az egyes kiválóbb darabok ismertetésére és betanulására kellene fektetni.

A jövő gimnáziumából a képzőművészetek története sem maradhat el. A művészet fontosabb elemeinek és nagyobb történelmi alakjainak ismerete Winkelman óta hozzá tartozik korunk műveltségéhez. De fontos nemzeti érdek is megkivánja annak fölvetelét. A művelődés ágai, a szellemi élet productumai közül épen a művészeti alkotások azok, melyek számára részben a szegénység, de legnagyobb részben mégis az érzéketlenség miatt még mindig nagyon mostoha a magyar föld. A különböző természetű ösztöndíjak és az állami segítség ugyan hihetetlenül megszorították a művészek számát, meg-

töltötték a műtárlok termeit; de a legtöbb művész úgy jár, mint a sziklára esett magból kikelt növény, mely díszlik egy darabig, míg a humus réteg tart s aztán el kell sorvadnia.

Ezen a bajon pedig úgy segíthetünk, ha az intelligens közönséget közönyéből fölrázzuk, érzékét már bent az iskolában fölkeljük, s a műrekek élvezésére a legszükségesebb előismeretek nyújtásával előkészítjük, annak kellékeivel felruhazzuk. Hiszen a művészet ép olyan nemzeti kincs, mint az irodalom. Annak felkarolása, fejlesztése és gazdag virágzása épen olyan nemzeti érdek, mint az irodalomé. S az a mondás is: „művész hazája széles e világ“ — csak annyiban áll, amennyiben nem szorul tolmácsra, közvetítőre, mint az irodalom. És ez előnye is ama felett, mert hatása is közvetlenebb és egyetemesebb.

Felfogásunkban ezen a téren sem állunk egyedül. Alexander Bernát a legtekintélyesebb magyar tudományos folyóiratban fejtegette mai aesthetikai képzésünk egyoldalúságát és sürgette, hogy ebben az irányban a vizsgálódás köre már a középiskolában is bővítsék.

Ezekből kifolyólag szükséges, hogy egy év anyagául maga az aesthetika is fölvetessék. Méltó betetőzése ez azoknak az ismereteknek, melyeket a növendék egyrészt a stylistikai, retorikai és poetikai, másrészt a művészettörténeti oktatás útján nyer. Természetesen ilyen kiegészítés nélkül a mai irodalmi képzés úgyszólván a levegőben függ, mert abban szerzett aesthetikai fogalmai nem nyernek kiegészítést másnemű elme termékek megvizsgálásai alapján.

S hogy mind e tudományok alapjainak lerakására elég idő legyen, másrészt, hogy újból abba a hibába ne essünk, mely ellen összes erőnkkel tiltakozni akarunk: szükséges a gimnáziumi oktatás éveinek kibővítése. Mi ugyanis, mint fentebb is kitűnt már, a középiskolai oktatást kilenc évre terveznők, de csak a két felsőbb, a tudományokra előkészítő tanfolyam számára, míg a gyakorlati pályák előkészítő iskolája 8 évi lenne. S az időt úgy véljük leghelyesebben beosztani, hogy az alsó, közös cursus 4, a felső 5, illetőleg 4 évi volna. Ez által elérjük azt, hogy elől meglesz a kapcsolat nép- és középiskola között, más részről érettebb növendékek lesznek az egyes osztályokban. Pedig az is többször hangoztatott jogos panasz, hogy az egyetemre sem kellő érettséggel mennek az ifjak. Így ezen is lehetőleg segítve volna.

Ezek után, mellőzve a reálszakot, melynek ügyeivel részletesen foglalkozni nem kívánunk, legyen szabad a humánszakú felsőbb gimnázium órarendjét tervezetünk szerint bemutatni.

Tárgyak.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	Össze- sen	a mai
Vallás . . .	2 2*	2 2	2 2	2 2	2	10	8
Magyar . . .	5 3	5 3	4 3	4 3	4	22	12
Latin . . .	6 6	5 6	4 6	4 5	4	23	23
Görög . . .	— 5	— 5	4 5	4 4	4	12	19
Német . . .	3 3	3 3	3 3	2 2	2	13	11
Történet . . .	3 3	3 3	3 2	3 3	4	16	11
Természettan . . .	2 2	2 3	2 —	—	—	6	5
Természettan . . .	—	—	4	3 4	3	6	8
Számítan . . .	2 4	2 3	2 3	— 2	—	6	12
Philos. propaed. . .	—	—	—	2 3	2	4	3
Aesthetika . . .	—	—	—	2 —	—	2	—
Művészettört. . .	2 —	2 —	2 —	—	—	6	—
Ének . . .	2 —	2 —	2 —	—	—	6	—
Torna . . .	3 2	3 2	3 2	3 2	3	15	8
Összesen :	30 30	29 30	31 30	29 30	28	147	120

* A vastagabb számok a mai tantervre vonatkoznak.

Mind a kilenc osztály óraszámát összehasonlítva, a következő képet nyerjük:

Tárgyak.	ó r a s z á m :			
	alгимn.	felgimn.	összes	a mai
Vallás	8 8	10 8	18	16
Magyar	24 18	22 12	46	30
Latin	— 26	23 23	23	49
Görög	— —	12 19	12	19
Német	8 7	13 11	21	18
Történet	5 7	16 11	21	18
Földrajz	8 10	— —	8	10
Természettan	6 3	6 5	12	8
Természettan	— —	6 8	6	8
Mathematika	12 13	6 12	18	25
Rajzoló geometria	8 10	— —	8	10
Szabadkézi rajz	8 —	— —	8	—
Szépírási	2 2	— —	2	2
Egészségtan	2 —	— —	2	—
Philosophia prop.	— —	4 3	4	3
Aesthetika	— —	2 —	2	—
Művészettörténet	— —	6 —	6	—
Ének	8 —	6 —	14	—
Torna	20 8	15 8	35	16
Összesen :	119 112	148 119	266	232

Bevégezvén az ifjú ember tanulmányainak első négy esztendejét, előtte, jobban mondva, szülei és tanárai előtt állana a pályaválasztás komoly kérdése, melyet ekkor már valóban komolyan lehetne elintézni. Négy évi rendszeres iskolai tanítás után, normális körülmények között, egy 13—14 éves gyermeknél már csaknem biztos ítéletet lehet alkotni a felől: van-e lelki ereje és szellemi képessége bizonyos tanulmányok folytatására? Ebben az időben a lelki erők már észrevehetően bontakoznak s a gyermek jövőendő egyénisége határozott vonásokban jelentkezik. (Természetesen vannak kivételek, de semmiféle közoktatás nem tarthatja épen ezeket irányadóknak). Emberi biztossággal meg lehet eszerint állapítani, hogy a növendék tehetsége s eddig tanúsított szorgalma képesítik-e a legkomolyabb tanulmányokra? A hajlamokat itt is figyelembe veendőnek tartjuk. Számolunk továbbá azzal is, hogy a tudományok anyagának rendkívüli kiszélesedése a szakrendszert már kezdetben megköveteli. Ezért annak, kit tanári kar és szülék erre alkalmasnak tartanak, két irány közt lehetne választást engedni, u. m. a reál és humán irány között. Amaz a mai reáliskola volna megtisztult alakjában; emez a mai gimnázium, a klasszikusok oktatásában érvényesülő túlzásainak némi korlátozásával. Az alsó négy osztály végén szigorú rostálást tartunk szükségesnek abból a célból, hogy e par excellence tudós pályákra előkészítő középiskolai felsőbb folyamokba csakis igazi tehetségű és becsületes szorgalmú ifjak léphessenek be. Az volna leginkább célravezető, ha bizonyos szabály állíthatnák fel abban az irányban, hogy pl. az említett tanfolyamokra csak legalább jó osztályzatúak léphetnek be.

(Vége köv.)

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitrovics Gyula,
biz. elnök.

* A vastagabb számok a mai tantervre vonatkoznak.

TÁRCA.

A protestantizmus a róm. kath. államokban.

(Folytatás.)

A tisztelt olvasó talán hosszúnak is találja már ezt a szemlét; — hogy a mi kedvünkért számadást csináljon és bizonyítékokat gyűjtsön arra nézve, hogy csakugyan Isten munkája és nem emberi erő volt az, a mi ott, ama nagyszerű emlékjelt emelte . . . Megtaláltuk még az escorial régi falait is; sötét felhők mögül előbújó nap, ezzel a felírással: „*Post fata resurgi!*“ Nem felséges hasonmása-e ez a „*Lux lucet tenebris*“-nek, a valdenses ismeretes jelmondatának? Amaz üldözöttek völgyéből, ott az alpesek között, az egész Olaszországon keresztül hangzik ma: „*A világosság fénylik a sötétségben*“; és II. Fülöp egy sötét cellájából, ott az escorialban újból áldást hozóan kél fel az evangélium napja: „*Oly sok viszontagság után feljövök ismét!*“ Ime! Nyitott ajtót adtam tenéked! Nem csupán Spanyolország és Portugália azok, a melyek az Isten ígéjének világossága előtt újabban megnyíltak. Áthatolt már ez a világosság az ocean másik oldalára is, Kuba és Mexikóba, Guatemala és Bogotába, közép és déli Amerikának minden köztársaságába, Braziliába, Montevideoba, Buenos Airesbe, Chile, Peru, Bolivia államokba. A mi „Gyermek-barát“-unk több, mint 3.00 példányban jár azokba az államokba spanyol és portugál nyelven, a hol amerikai protestáns missziói területek nyíltak meg, a hol 40 millió ember várakozik a minden népeknek hirdetendő evangéliumra.

Még egyet! A ki azokban az államokban működik, ne feledje soha (különben lépten-nyomon emlékezteti erre valami, ha végig megy pl. Valladolid mellett a Campo grandén! vagy ha arra jár a madridi inkvizíció vesztőhelye, a Quemadero felé; avagy látja amaz istentelen börtönök gyászos romjait Sevilla külvárosában, a Triánában) — hogy Istennek mennyi szentjét égették s gyilkolták meg azokon a helyeken; a kiknek hamvai és vére termékenyítették meg az egyház szántóföldjét. Miért is engedte az úr Isten, hogy az ő evangéliumának gyógyó fáklyáját az ő követőinek vérével oltás ki? Ime az Isten útjainak titokteljes volta. És sehol az egész világon nem titokteljesebb, mint épen Spanyolországban és Portugáliában. Ma már képesek vagyunk sejteni valamit Istennek ama csodálatos világkormányzásából, a mely a reformáció századának és az azután következő századnak tűzlángjában és a gyászos emlékü üldözésekben nyilvánult. — A legnehezebb megpróbáltatások olvasztó-tégelyében, az osztrák örökös tartományokban, mint színarany képződött a cseh-morva testvérek felekezete egy páratlan misszió-néppé, a mely az Isten hatalmának fényét a Jézus Krisztus megjelenésében messze ragyogtatta a jeges észak eszkimóinak és az Antillák szegény néger rabszolgáinak egyaránt. Az embertelen üldözések idejében megmaradt még egy kis nép a valdenses völgyeiben, a mely napjainkban mint Jézus Krisztus zászlóvivője, az Alpepektől az Etnáig hatolt előre. És mennyi áldás áradt szét az üldözött hugenották nyomán is a körül fekvő államokban! Mennyi szellemi és isteni erő származik ma is Franciaországban a hajdani elűzöttek utódainak útján, dacára szembeszökő kisebbségnek. Egyedül a pyrenaei félsziget az, a mely teljes egészében alá volt vetve a gonosz ellenség uralmának. Századokon keresztül egyetlen fénysugár sem ragyogott

fel ottan! És a mi a minden üldözések leggyűlöleteseb-
bikét, a két színű, ördögi inkvizíciót illeti, ha látja az
ember azokat a kínzó eszközöket, börtönürekeket és
máglyákat, szinte hangos felkiáltásba tör ki az Isten
igéjeért meggyilkoltak lelkeivel: „Meddig, óh szent és
igazságos Ur — ítélj és nem bosszulod meg vérünket
azokon, a kik a föld színén laknak?” . . . De miért?
Hiszen már a mellett, hogy az Isten országa történeté-
ben mindinkább világosabbak és érthetőbbek lesznek:
itt is felragyog már egy-két csillag a sötét éjben, a mely
a gondviselés titokzatos homályát valamennyire meg-
világítja. Hihetőleg talál majd az olvasó ilyen csillagokat
az elbeszélés folyamán.

Mindenek felett egy dolog álljon szilárdul a keresz-
tyén kebelben: Isten utai a régi időkben előtted meg-
foghatatlanok, ám *ma* ez a jelszó: Előre! ki a nagy
mezőre, a mit Isten újabban nyitott meg az ő evangyé-
liuma számára. Kinyitotta az Isten az ajtót, mindama
bezárt népek előtt, a melyek Róma királyi pálcaja alatt
állottak. Mindent meg kell tennünk arra nézve, hogy ott
az ő igazságának hirdetői legyenek, hogy oda evange-
listákat küldjünk!

De az ellen, hogy azt „Isten akarja” több protes-
tans — épen a hívő körökből — nem mondom, hogy
ellenvetést, de nehézségeket támasztott. A sok közül
csak kettőt említsünk meg. Az egyik ezt mondja: Isten
már egyszer „elküldötte a maga evangéliumát azoknak
a népeknek, de ők nem fogadták be. Az ő kegyelmének
ideje lejárt. Késő már egy újabb megtérésre várakozni,
a mely pedig egyedül képes azokra befolyást gyakorolni.
A másik így szól: A román népek általában sokkal
többre becsülik a szinompát, az orgonát, a római egy-
ház csillogó fényét, mint Istennek bibliai egyszerű,
lélekben és igazságban való imádatát. Kissé meg kell
állapodnunk az utóbbi megjegyzésnél, a mely — sajnos
— sok felületes helyeslésre talált, még olyanok részéről
is, a kiktől az ember több keresztyén felfogást várhatott
volna. Midőn néhány évvel ezelőtt, *Wissmann* nyugot
Afrika hőse oly nagy sikert aratott a római miszsióban
és buzdította a protestáns misszionariusokat, hogy az
ő módszert kövessék, akkor — mialatt valami igazán
nagy eredményt akartak elérni, akadtak egyes konser-
vativ és protestáns lapok (neveiket nem akarjuk felem-
liteni, bizva abban, hogy egykori nyilatkozataikat ma
már maguk is szégyenlik), a melyek nyíltan hirdették:
„A vadak kedélyére, a műveletlen pogány világra ter-
mészetesen sokkal több vonzó erőt gyakorol a római
pompa és a szertartások külsősége, mint a csupasz prózai
evangéliumi istentisztelet. Az utóbbi magasabb szellemi
képzettséget kíván; nagyon könnyen érthető tehát a
római egyház sikere.”

Itt nem akarunk vizsgálódásokba bocsátkozni a
római misszióknak ama (legalább is nagyon kétséges)
sikereit illetőleg, a mit minden különösebb utánjárás
nélkül, mint tényt jegyeztek fel; csak következtetéseket
akarunk vonni az idézett szavakból annak a kimutatására,
hogy azok a maguk felületességében az üdvösség utjá-
nak megvetésével határosak. Mert, ha az igazsággal
valóban megegyezők, akkor a keresztyénségben egy
külső és egy belső vallásnak kell lenni. A külső, mint
egy előkészítő iskola a természeti népek számára, a hol
Róma a maga pompájával, művészetével teljesen a maga
helyén volna! míg a belső és magasabb rész a protes-
tánsok számára való szellemi, és az igével egybekötött
kultuszt jelentené. Ez nem kevésbé hízogóan hangzik
a protestantizmusra, mint magasabb műveltségi fokra
nézve (jóllehet igen farizeus melléke van) de mily meg-
szégyenítő a mi Urunk Jézusra, a ki soha nem gondot

arra, hogy ilyen vonzó, előkészítő iskolát alapítson akár
természeti, akár a román népek vagy általában bárki
számára. Ő maga oly kevés volt meggyőződve arról,
hogy szükségök van a pogányoknak egy csomó római
eszközzel, olvasóval való alsóbb foku oktatásra előkészí-
téseken egy magasabb fokra, hogy maga mondotta
nekünk ezt az igét: „Mikor imádkoztok, ne legyetek bő
beszédűek, mint a pogányok”, azt az igét, a melyet
Róma krisztusi voltának a helyes megítélésére figyelmébe
ajánlunk, mind azoknak a protestánsoknak, a kik még
most is adnak valamit a Frier, Hevelaer vagy Odilien-
berg zárandokainak kegyességére. Egyébiránt az csak
koholmány, melylyel a római pártiak vezették félre az
embereket, mintha a római fény és szertartások mélyebb
benyomást gyakorolnának a természeti vad népekre, mint
az evangélium egyszerű prédikálása. Mikor *Livingstone*
az ő első nagy útjában az ő hűséges Makololosával
Afrika nyugoti partjain az első portugál telepítést esz-
közölte, a benszülöttek az előtt előbb a római egyházba
léptek be, így szóltak hozzá az istentisztelet végeztével:
„Mikor te nekünk könyvedből felolvastál és az Isteneddél
beszélgettél, egészen közel volt ő hozzánk; ma pedig
már nem találjuk itten.”

Nem kisebb balgaság a román népeknek különös
előszeretettel tulajdonítani a római erkölcs és római fény-
űzés iránt, mint a melyek megnehezítik az egyszerű
evangéliumi igazságok elfogadását és megmagyarázzák
a románizmushoz való szívós ragaszkodást. Az utóbbinak
egészen más, *politikai* oka van, a mint azt tüstént meg
fogjuk mutatni, de a Jézus vallása egyáltalában nem
alkalmazkodik a politikai fogalmakhoz vagy a népek
lakóhelyéhez terület szerint. A mi szülőföldünk, az
egész világ szülőföldje néhány fokkal lejjebb fekszik
Rómánál s ennek dacára is megtanította az embereket
Istennek lélekben és igazságban való imádatára, a leg-
mélyebb benső szellemi vallásra. Ezenkívül a mai evan-
gelizációnak ama tartományokban szerzett tapasztalatai
azt is mutatják, hogy a román népek ép oly kevés tisz-
teletet tanúsítanak az ő római ceremóniájok iránt, mint
a régi rómaiak az ő haruspexek iránt; továbbá, hogy
a Róma igája alól kiszabadult új protestánsok előnyt
adnak a nagyobbára egyszerű, puritán formáknak azok
felett, a miket korábban ismertek,

(Folyt. köv.)

Rohoska József.

NEKROLÓG.

ANDORKO TAMÁS.

(1817—1897.)

Zsujtán született 1817 nov. 2-án, Zsujtán halt meg
1897 április 13-án. Bölcsőjét s koporsóját annak az
egyszerű falunak földje ringatta s takarja most, a mely-
től megválni, mintha valami tiltó kéz intett volna feléje
szüntelen, nem tudott, nem akart, meg sem kísérelé.
Most már porával elvegyülend: nem is lehetne hozzá
többé hűtelen.

Gyermekezeit szülőföldén látta jönni menni; ott
tanulta meg a betűvetést s mindazt, a mit akkoriban a
falusi mesterek bölcsességéből átvehetni lehetett az ébredő
lélekbe. Valami sok nem lehetett a kölcsönzött égi
szikra, de azért világa elég volt ahhoz, hogy egész élete
ösvényére jó előre vezérő szövétnekül fénylő.
Szülői elláttak, a meddig a szövétnek világolt; megértet-

ték az útmutatást: Patakra küldötték. Patak nevelte fel, nemes bélyegét ráütve mélyen az ifjú homlokára, a melyet, szent örökségét a megroskadt öregnek is, elvitt magával a másvilágra.

1847-ig volt a főiskola tápláló tején, a mikor megizmosodva hitéhez s nemzetéhez való olthatlan ragaszkodásában, felölté az élet nemes küzdelmeinek fegyverét, a melyet aztán nem is tett le többé: erővel vette el tőle a még csak Krisztus által meggyőzött ellenség, a halál . . .

Az iskolából kilépve Gönczön ütötte fel sátorát. A szülőfalu alacsony kis házával, benne szülői meleg szeretetével, elbűvölte, a közelbe vonzotta, hogy fáradalmi után haza-haza járhasson apai s anyai szív dobogását hallgatni, megpihenni.

Három évig rektoroskodott volna, de a harmadik év csendességére már belezúgott a harci riadó, a szabadsága védelmére felkelt magyar nemzet segély kiáltása. A zászlóbontást alig várta; palástja szegre, rozsdás kardja előkerült, s indult a félistenek útjára, hogy arról, a mit másoknak hirdetett, honszerelméről bizonyosságot tegyen ágyúk dörgése, kardok csattogása, haldoklók hörgése között. — Oh az ilyen ifjakon látszhatott a hazaszeretet apotheosise!

Végig a Kossuth katonája volt. Részt vett a debreceni temetőn vívott csatában. Hidas-Németi alatt, midőn a Hernád hídját felgyújtotta az ellenséges sereg, az ő vezérlete alatt volt magyar fiúk mentették s védtek meg azt s csapatját ő maga vezette rajta keresztül.

A többi már nem ők cselekedték; megcsinálta az önkény, s ki tudja, talán a gyalázat? Keservével ő is megtért a régi tanyára, hogy a haza szabadságát, ha fegyverrel s vérrel meg nem oltalmazhatta megváltsa szenvedéssel, átok, engesztelő imádsággal. Megérte, úgy lett s akkor esdeklése hála-énekléssé olvadt át.

Hazatérte után pár hétig bújdosott. A gondviselés, mely védő szárnyaival fedezte a csaták tüzeiben, most is megvédte a büntetéstől s a besorozástól. S még 1849-ben, midőn a veszélyen már túl volt, szülőfaluja papjául haza vitte a régi, az igazi tanyára, hogy hirdesse a síralomra hívott népek az örök vigasztalásban, a Krisztus ígéiben, a jobb jövő reményességét, a nemzeti feltámadást . . . S mikor a pünkösztől lelkesedésből született fohászkodások megnyitották a magyar nép felett a kék eget: az ígét munkára hívó szózatra váltotta fel, s lett csendes, egyszerű, de hittel küzdő bajnoka az Isten országának.

Küzdelmeiben, az élet terhei emelésében feltörő verejtékcseppek letörülésére; megédesíteni azt, a mi keserű, megosztani azt, ami a boldogságból számára jutott, 1850-ben nőül vette Gönczről Szacsury Máriát, Szilágyi József volt nádaskai földbirtokos özvegyét.

Házasságukon megnyugodott az Isten minden áldása. Nem voltak többé két személy: hanem egy test, egy lélek, melynek minden bűbárat egyszerre fajt, s minden öröm együtt született. Boldog családi élethez, ha minta-képet választanék, ő róluk venném a mértéket.

Család fájuk nem nőtt terebélyessé. Két gyermeket, kisdud család fészkekre egy pár gerlefiat adott az Isten: Tamást, ki ez idő szerint pénzügytitkár s Mariskát, Kovács Béla szepsii lelkész nejét. Ők zsongották tele gyermek-dalukkal a kis házat, s később ők hordták haza az élet bűját, örömet; amazt eltemetni, emezt állandóvá tenni. Most már kihez zárandokoljanak? Istenem! Úgy fáj leírni is: a kórágyon sínylő édes anyához, a gyászba borult özvegyhez, ki el sem kísérhette utolsó útjára a hűséges, hitét mindvégig megtartott gondviselőt, a férjet.

Vigasztalja őket az az édes tudat, hogy az úr, a kit szeret, megdorgálja azt! Az édes atyai gond, mely ha a világba merült is nagy néha, nem szállt messze, s újra csak vissza tért a csendes tanyára, hogy nagy vigyázását, féltő őrködését senki más ne tudja, csak az Isten lássa: váljék áldássá rajtuk s övéiken.

Koporsója felett kesergő nyáj állott, siratta őt, a ki után életének legszebb jutalma s bizonyossága a gyülekezet zokogása volt. 48 évi munkássága, őrzése kiérdemelte a könyeket, a melyeket olyan őszintén, olyan igazán, mint neki, alig-alig áldoz gyülekezet pásztorának.

Egyháza iránti szeretetének, jóakarátának bizonyossága legyen az, hogy mikor az e. megye kikerülendő a majdani zavarokat, aként intézkedett, hogy addig elengedett párbér fizetését szedesse be, hogy a nem-fizetés gyakorlat által szentesítve ne legyen: elrendelte annak behajtását, de egyháza javára.

Nem volt szent, mivel ember nem lehet az; de a szentek között is tiszteletre méltó kivétel lett volna: nem volt magához görbe a keze.

Igaz, hogy erre neki különösen is tehetsége, módja volt; de hát nincsen-e másoknak is, a kiktől ezt a történetet még sem fogjuk soha feljegyezhetni?!

Nagy tudós nem volt; de a napi eseményeket mindig figyelemmel kísérte. Nem a világ után kullogott, de vele haladt szerényen, hogy tündöklésre vágyani ne láttassék. Mint emberről sokaig jó emlékek lesznek a kik közelebből ösmerték, s megsiratták a jó bácsit . . .

Most már ő az emlékeztető, mint annyi mások, a kiket bevett az életbe, a ker. életközösségbe, megtartott abban, s kikisért oda, a hol már nem a miénk semmi más, csak a nyugalom . . .

Ebben bő része lehet; legyen is! Övéinek pedig legyen biztatásuk a szenvedésben, dicsekedésük a vesztésben, hogy nem a feledésnek, de az emlékeztetőnek adták által.

ifj. Szilva István.

Szunyogh Mihály emlékezete.

„Nagy idők tanúi” cím alatt megdöbbenve olvastam a „Pesti Hírlap” tegnapi számában rövid életrajzát. Meghalt ő is, elment a minden élők után! Mintha hallanám szép, dalos — most végkép elnémult ajkáról hozzám intézett búcsú kérését: „*vess rám egy-két kapa földet, talán megérdemlem tőled.*” Igen, megérdemled! Teljesítem is, ha a nagytiszteletű Szerkesztő ur helyet szoríthat szűk lapjában emez igénytelen kegyeletlen soroknak.

A pataki alma mater emlőjén nőtt emberré ő is. Erőtlen, csinos, eszes fiú volt, de könyv nélkülözni nem szeretett, így ott fityegett mindig a gradus utóján s csak annyira vitte, hogy évről-évre átcsúszott és már mint két esztendő diák, a „mendikások” elsőjévé, alólírott inasává lett. Nem tarthatta volna fel másképp magát. Hanem aztán hűségben, ügyességben ő hozzá hasonló szolga nem is volt több a főiskolában. Végre még is magára maradt 1837. januárban, az én „exitusom” alkalmával. És bár, elemozsiával majdnem tele záros hordóm neki ajándékozásával igyekeztem megvigasztalni: nem sokkal ezután búcsút mondott ő is Pataknak: népiskola tanítónak lett.

Mint tanító, e pályára születettnek látszott. Nagy tehetség volt. Emlékszem többi közt a rendkívüli dicséretre, a mivel őt egykor Alsó-Borsod hírhedt esperese *Édes Albert* hírlapilag kitüntette. Egy új, talán tanyai iskola élére állították ott Szunyogot, a ki félév alatt az egészen ujonc gyermekeket aránylag oly sokra vitte, hogy

azt a tudós szakember csudával határosnak nevezte; folyvást értelmesen olvastak, szépen irtak, énekeltek, meglepőleg jól, gyorsan számoltak stb. E téren még sem volt nyugta. Rossz fizetés, rossz bánásmód, kikészerítették. Ő is saját becsét érző, kurucz türelmetlen természettel, egy helyben soká nem maradhatott. Pedig *templomi szónoknak* is ritkította párját. Egyszer a *vályi* tanítótság üresedésbe jövén, ajánlatom folytán ott mutatta be magát. *Kálniczki Endre* akkor oda való lelkesz népével együtt meghallgatta s felőle így nyilatkozott: sohasem hallottam nála szebb szónokot, de elszólták. Más meg valami nagy közebeden mondott toasztjáért magasztalta előttem: úgy hallgattuk, mint egy profétát.

Utóljára is a *katonai pályán* tűnt ki legjobban az ő rendkívüli tehetsége. Mint lángbuzgó magyar, a szabadságharc kezdetén önkéntes honvéddé lett. És bár az előtt lovon soha sem ült, kard a kezében soha sem volt: huszárrá s rettenhetetlen hősiességgel és kitűnő ügyességgel — ott a vérmezőn fokról-fokra emelkedvén — kapitánynya és érdemessé lett arra, hogy a legyőzött haza legjobbjai között három évig ehetne a rab mártírság keserű kenyerét. Azt gondolom, hogy ő az egyetlen tisztáninnení ref. egyházkerületünkben, sőt talán az egész országból, ki a falusi iskola-tanítók közül forradalmi száradossá küzdötte fel magát s mint ilyen, utolsó éveiben huzhatta a haza nyugdíját.

Szeretett versifikálni, azokat, a kiket tisztelt, alkalomilag köszöntőkkel felkeresni. Eljött ide is mind a végig üdvözlő soraival, mint a fiú az ő anyjához, szerető szívének áradozásával. Nem leszen ez többé!

*„Ki fénylett mint a napsugár
Futó csillag lett a huszár!”*

Aldás porán és emlékezetén!
Pelsőc, 1897. május 5.

l.

KÖZÉLETÜNK.

**Jegyzőkönyvi határozat
a „Sárospataki Lapok” 15-ik számában
megjelent „beküldetett” közleményre.**

Szabó Endre, ungi esperes előadja, hogy a „Sárospataki Lapok” folyó évi 15-ik számában „egy átutazó” aláírás alatt az ő hivatalos működését rágalmozó közlemény jelent meg. Miután érzi és tudja, mivel tartozik esperesi állása méltóságának; tudja továbbá, hogy mint ilyen bár alap nélkül gyanúsított, az egyházkerületi közgyűlésnek tagja nem lehet: kéri a közgyűlést, hogy az ellene kiadott közleményben foglalt vádak megvizsgálására küldjön ki egy bizottságot, mely hivatalosan szólítsa fel egyrészt az álnév alatt rejtőző beküldőt adatai előterjesztésére, másrészt az esetleg érdekelteket is ugyanerre, az ekként összegyűjtendő anyagról tegyen hivatalos jelentést és ennek alapján ügye a lehető legnagyobb nyilvánosság mellett bíraltassék meg.

Egyházkerületi közgyűlésünk a legnagyobb megütközéssel értesült a nyíltan fellépni nem

merő támadásról, melynek célja csak az egyéni bosszú, de nem a közérdek védelme lehetett. Miután Szabó Endre esperesnek úgy magán, mint hivatalos élete mindnyájunk előtt nyitott könyv, melyet példaképen mindig követhetünk; miután nem akarunk alkalmat szolgáltatni arra, hogy egyházi életünk vezérférfiai rejtett gyanúsításokkal illettessenek akkor, a mikor a jogaiban sértett fél előtt úgy a polgári, mint az egyházi törvénykezés útja nyitva áll: a bizottság kiküldését, a vizsgálat elrendelését szükségesnek nem tartja; az alaptalan és céltalan rágalmat saját részéről is felháborodással utasítja vissza, a méltatlanul meghurczolt esperes hivatalos működése iránt legnagyobb elismerését és feltétlen bizalmát nyilvánítja, ugyanakkor elhatározza, hogy jelen jegyzőkönyvi pont a támadást kiadott »Sárospataki Lapokban« egész terjedelmében közöltessék.

Nyilatkozat.

A midőn a főtiszteletű egyházkerületnek fentebbi jegyzőkönyvi határozatát közétesszük, szükségesnek tartjuk a következőket kinyilatkoztatni:

Határozottan tiltakozunk az ellen a felfogás ellen, a mely azt imputálja nekünk, hogy a „Sárospataki Lapok” 15-ik számában megjelent „beküldetett” közleményt az u. n. revolver-zsurnalisztikának egy példánya gyanánt adtuk ki. Mint már kijelentettük, kiadtuk ezt a közleményt azért, mert a beküldő teljes felelősséget vállalt annak igaz voltaért, — kiadtuk azért, mert a megtámadott esperes urnak véltünk szolgálatot tenni azzal, hogy az ellene esetleg titokban érlelődő gyanúsítást a közvélemény színe előtt már csirájában megsemmisítse, a mit el is ért, mert megjelent nyilatkozatával a vádat alapjában megdöntötte, a gyanúsítás méreg fogát kitérte s a kerülettől kapott elégtétellel egyéni s közhivatalnoki becsületének épségét sértetlennek nyilváníttatta.

Határozottan tiltakozunk az ellen a felfogás ellen is, a mely ama hirhedtnek nyilvánított közlemény folytán a „Sárospataki Lapok” eddigi irányának s szellemének a megváltoztatását hirdeti; tiltakozunk, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy mi csak azt tettük, amit az elődök, t. i. a közügy érdekében felelősség mellett írt közleménynek helyt adtunk; ha az a közlemény esetleg más ilyen természetű lapban látott volna napvilágot, talán épen azzal a megjegyzéssel, hogy minekünk nem volt bátorságunk a közügy érdekében történő felszólalásnak tért nyitni: ezt lehetett volna a régi szellemtől való eltérésnek tartani, a melyben a személynek több jut, mint az esetleg veszélyeztetett közügynek.

Kinyilvánítjuk, hogy a Szabó Endre ungi esperes urnak adott elégtétel teljes örömmel tölti el lelkünket s legyen meggyőződve az esperes úr, hogy ama közlemény kiadásában a szerkesztői eljárás nem lehetett más, mint az, a melyet mi követtünk, t. i. a támadásra az esperes úr által írt választ teljes egészében kiadtuk, hogy az ügynek tisztázása a legnagyobb mértékben menjen végbe.

Végül még azt nyilvánítjuk ki, hogy ha a szerkesztőnek a beküldött cikkek tartalmára vonatkozó

lag az íróknak neve, a mely a szerkesztő előtt soha sem ismeretlen, — továbbá egész személyisége nem volna teljes biztosíték, akkor tulajdonképen mindig csak a szerkesztőnek kellene a lapot összeállítania, megírnia, különben folytonosan ki volna téve annak, a miben mi részesültünk a mostan befejezett ügyből kifolyólag, a mikor több oldalról megtámadtunk, holott pedig a „Sárospataki Lapok“ másként nem lehet a nyilvánosság organuma, csakis úgy, hogy adja mindazt, ami a közügyre vonatkozik az íróknak teljes felelőssége mellett.

Ettől a felfogástól nem állhatunk el soha sem. Sárospatak, 1897. május 12.

Dr. Tüdös István,
szerkesztő.

Helyreigazítás.

Nagytiszteletű szerkesztő úr!

A „Sárospataki Lapok“ folyó évi 18-ik számában az a.-zempléni egyházmegye gyűléséről szóló tudósításában „Notarius“ a pataki egyházra vonatkozó rendkívüli adózás tárgyában történt felebbezési esetről szólván, azt mondja: „Az egyházmegyei bíróság csak részben hagyta helyben a presbytérium határozatát,“ s a közleményből az látszik, mintha a felebbezés csakis a kivezett összeg s nem a kivetés miatt történt volna.

Legyen szabad e téves, vagy legalább is nem világos s a tényeknek egészen meg nem felelő tudósítás helyreigazítása, az ügyet egészen még most sem értők megnyugtató felvilágosítása s a jövődőség kellő tájékoztatása végett, az egyházmegyei bíróság ítéletét minden személyi vonatkozás nélkül szó szerint közölnöm:

Ítélet: „A sárospataki ev. ref. egyház presbyteriumának 1897. évi márc. 7. és 28-án kelt határozata lényegében helybenhagyatik, azon változtatással, hogy felebbezők a sárospataki ev. ref. egyház presbyteriuma által megállapított, a felebbezők egy évi rendes egyházi adójának hatszorosát tevő rendkívüli adóösszegnek a sárospataki ev. ref. egyházba való belépésüktől az 1900-ik évig terjedő évekre eső arányát; tehát felebbezők: $\frac{4}{5}$ részét, $\frac{3}{5}$ részét kötelesek 3 évi részletben megfizetni . . . Ha felebbezők a rájuk eső összegeket 2 év alatt kifizetnék, kamatot a járulék után nem fizetnek, a harmadik évben azonban a be nem fizetett részlet után 5 % kamatot is tartoznak fizetni.“ A lényeg tehát itt korrektül az, hogy az egyházmegyei bíróság az egyház elvi álláspontját teljesen elfogadta s a rendkívüli adózás 5 évi időtartama alatt letelepült új egyháztagok adózási kötelezettségét a 248. §. s előbb hozott határozata értelmében kimondotta azzal a másikkal szemben, mely az egyházmegyei határozat (1895 ápril 17—18) után beköltözött új egyháztagokra jog és törvényszerűnek csak az önkéntes ajánlatot tartá, nem tekintve arra, hogy az ajánlat megfelelő-e egy évi adójuk hatszorosának. Az egyháztanács határozatának módosítása, némi változtatása csak is az elv alkalmazásában vagyis a rendkívüli adó összegének megállapításában történt. A bíróság az évenkénti arányt állapította meg a beköltözés s így az 5 éven belüli taggá létele idejéhez képest. Az egyházmegyei határozat megengedi az egyháznak, hogy azokra az egyháztagokra vethessen ki rendkívüli adót, egyházi adójuk hatszorosa erejéig, a kik „a már megkezdett és szé-

pen megindult önkéntes adakozásban megfelelő összeggel részt venni vonakodnának.“ Ez az önkéntes adakozás egészen a legközelebbi időig folyt (1897 január végéig), csakis pár hónapja irattak össze azok, a kikre nézve a fenti határozat értelmében a rendkívüli adó megállapított s ezt a rendkívüli adókivetést még csak ezután fogja az egyháztanács megerősítés végett az egyházmegyéhez felterjeszteni. Az egyháztanács azt akarta, hogy minden egyháztag „önkéntes adakozás“ s ne „rendkívüli adókivetés“ alakjában viselje a reá eső templomépítési terhet. Bizonyára más világításban áll az egyházmegyei bíróság előtt az egyháztanács elvének alkalmazása, ha a felebbezés az egyháztanács útján s kellő magyarázatával kerül a bíróság elé. De hát a gondnokság formahiba miatt — nagyon bölesen — nem akarta a kellemetlen ügyet — ámbár némi hátrányával járt is — húzni-halasztani.

Ennyit a „Notarius“ tudósítására a szigorú igazság s a szükséges tájékoztatás érdekében. Suum cuique. Sárospatak, 1897 máj. 12.

Tisztelettel

Maklár Pap Miklós,
az ev. ref. egyház főjegyzője.

IRODALOM.

* A Prot. Szemle ez évi IV-ik füzetében a következő új közlemények adatnak: Dr. Szilávik M.-tól „Római kath. és prot. erkölcsiség“; Weber Samutól „Melanchthonium“ s p. f.-től külföldi egyházi élet. A többi cikk mind folytatás. Az irodalmi szemlében 4 hazai s 2 külföldi munka van ismertetve.

* Az aradi ev. ref. egyház történetét megírta az eklézsia jelenlegi lelkésze Csécsi Imre. Az 52 lapra terjedő füzet tanulságos előadásban tárja fel az aradi egyház megalakulásának, fejlődésének, anyaegházzá lételenek küzdelmes lefolyását. Megkapóan rajzolja testvéreink hitbuzgóságát, a melyet nem birt megtörni semminemű akadály, sőt a nehézségek még fokozottabb mértékben buzdították őket az egyház-szervezés munkájának keresztülvitelére. A könyvecske ára egy korona s a tiszta jövedelem a templom javítására fordíttatik.

* Az erdélyi ev. ref. egyházkerület névkönyve az 1897-ik évre. 40-ik évfolyam; szerkesztette Molnár Lőrinc, püspöki titkár. 255 lapnyi terjedelemben találjuk meg a nagy erdélyi kerület hivatalnokainak s egyházainak névsorát és néphullámsági adatait. Ez utóbbiak közül felemlítjük, hogy az erdélyi reformátusok száma 389035; lelkész van 517; egyház 1321 (ezek közt 458 a. e., 34 t. e. s 36 körlelkészség). Hiánya a névkönyvek, hogy a születési, halálozási, házassági, át- és kitérés statisztika nincs felvéve. A mi kerületünké e tekintetben jobb.

* Gaal Mózesről a Franklin-Társulat kiadásában egy 20 kros füzet jelent meg Berni Detre, az Amelungok hőse c. alatt, melyben a hún-magyar s germán mondával közös hős történetet adja tiszta magyar styllal. A Vasárnapi Könyvtár emez új füzetét élvezettel olvashatják mindazok, kik a mondás világban gyönyörűséget találnak.

* A Gyakorlati Bibliamagyarázatok“ folyó évi jan.—febr. füzetében Révész Mihály nagybajomi ev. ref. lelkész magyarázza folytatólag a Szent Máté írása szerint való evangéliomot, az V. r. 25. v.-tól a VII. r. 21. versig. Forrása: Starke, Gossner és M. Henry.

* Melanchton emlékezete. Rácz Lajos sárospataki gimnáziumi tanár ily cím alatt bocsátotta közre azt

a tartalmas tanulmányát, melyet a sárospataki főiskola »Melanchton emlékünnepe«-én olvasott fel. A 41 lapra terjedő, csinos kiállítású füzet ára 25 kr.

* **Esti fény.** Dr. Nagy Mór-tól Kolozsváron ez alatt a cím alatt jelent meg egy költemény kötet, a melyben a szatirikus elem uralkodik s a legtöbbször egész sikerülten, bizonyosságával annak, hogy van tehetsége azoknak a nycegetésére, a mik a társadalmi élet kinövésai gyanánt jelentkeznek. Két koronáért a szerzőnél kapható Kolozsváron.

* **Uj versek.** Zempléni Árpád, aki a sárospataki főiskolának volt növendéke, újabb költeményeit, a melyeket 1893–97-ig írt, adta ki egy 122 oldalas füzetben. Azok a szembeötlő jó tulajdonok, melyeket az első alkalommal kiemelt a kritika, most is megragadják az olvasót s szívesen társalgunk az író gondolataival, a melyek sohasem tartalmatlanok. Van a költeményekben bizonyos közvetlenség, jóleső humor, a mi sok ifju költőnél csak a keresettségben tud nyilvánulni. Megrendelhető a szerzőnél Budapesten 50 krajcárért.

* **Az »Eperjesi Széchenyi-kör« évkönyve** az 1896-ik évre dr. Horváth Ödön jogkari dékán, titkárnak szerkesztésében e napokban hagyta el a sajtót. A gondosan egybeállított és érdekes adatokat tartalmazó évkönyv élénk világot vett a felvidéken oly fontos kulturális hivatást betöltő közművelődési egyesület viszonyaira, a melynek 1200 tagja van. Maga a füzet Láng Mihálytól és dr. Horváth Ödöntől részletes cikkeket közöl a volt »sárosszegyei magyar közművelődési egyesület« multjáról s annak a »Széchenyi-kör«-rel való egyesüléséről, továbbá az egyesület működésére vonatkozó részletes jelentéseket, az egyesület közgyűlésének jegyzőkönyvét, az egyesület 1896-ik évi naplóját s pénztári állapotának kimutatásait, végül a tisztviselői kart és a tagok névsorát adja. A 115 oldalra terjedő füzet híven ecseteli az életképes és szépen virágzó egyesület állapotát.

* **Theologiai ismeretek tára.** A Zoványi Jenő szerkesztésében megjelenő s közhiányt pótló vállalatnak legújabbán megjelent IX-ik füzet a *kathedra* és *legkeresztényebb király* cikkek közé esőket közli. Mint a többi füzeteken, ezen is meglátszik a szerkesztőnek nagy ügyessége, arravalósága, akinek gondja mindenre kiterjed. A munkának körülbelül $\frac{2}{3}$ része jelent meg, a többi is megjelenik nemsokára, jóllehet a vidéki nyomda misériái nagy mértékben gátolják a szerkesztőt a mű gyorsabb tempóban való előállításában. A legmelegebben ajánljuk lelkészársaink pártfogásába. Az egész mű ára 6 forint; a jelen füzeté 50 kr.

* **Ev. ref. lelkészek zsebnaptára** című munkára hirtet előfizetést Hornyánszky Viktor. Az előfizetési ár 1 frt 20 kr., a melyre vonatkozólag a kötelező ajánlat e hó végéig küldendő a kiadóhoz. A szerkesztők Csák Emil pelei és Csák Aladár peéri ref. lelkészek, akik a naptárban adni fogják az egyh. törvények rövid kivonatát, az egyházakat s lelkészeket illető állami törvények ismertetését, az állami s felekezeti iskolák egymáshoz való viszonyának kimutatását, az egyh. politikai törvények, különösen az anyakönyvvezetés főbb pontjait s minden vasárnapra egy-egy, a három nagy ünnepre két-két textust és felosztást vagy rövidke vázlatot, az öt egyh. kerület tiszti cím és névtárát. Sokat ígérő vállalat, melynek nem merünk teljes sikert jósolni; ha sikerül, a kiadó újabb érdemet szerezhet. Irodalmunk fellendítése körül.

* **A »Prot. Pap«** f. évi 3. és 4. számai szintén megjelentek. A 3. szám tartalma: XLII. zsoltár, Széki Akostól. Evangélizáció, Lágler Sándortól. Nagypénteki e. beszéd, Talmage után Csulok Zsigmondtól. Húsvéti

e. beszéd, németből Lágler Sándortól. Húsvéti e. b., Reichert Gyulától. Áldások az úrasztalánál, Batta Györgytől. Irodalom, Tamó Jánostól. A 4. sz. tartalma: Hőke Emma halálára, Halász Margittól. 15 krajczár, Lágler Sándortól. Fűtetlen templomok, Junkimcz Sándortól. Mennybemenetel e. b., németből Moór Pétertől. E. b. pünköszt előtti vasárnapra, Ladányitól. Izsák és fiai, bibliamagyarázat, Földváry Lászlótól. Az I. zsolt. magyarázata, Gerock után Ladányitól. Kesserű Ilonka koporsójánál, Túri Károlytól. Halotti beszéd, Dömötör Bertalantól. Sírbeszéd, Vadász Páltól. Törvények és rendeletek tára, Kund Samutól. Ezeken kívül a szokott apróságok mind a két számban.

* **A magyar agrár-szocializmus és az örök bérlet,** c. munkára hirtet előfizetést Bartha Mór nyug. lelkész. A 8 ívre terjedő munka már nyomtatás alatt van s e hónapban megjelenik. Ára 50 kr. Ajánljuk az érdeklődő közönség szíves figyelmébe.

* **»Balzsam«** c. imádságos könyv fog megjelenni pünkösztre Ferency B. miskolci könyvkereskedőnél Kovács Andor hernád-vecsi luth. lelkésztől. A felhíváshoz több ajánló levél van mellékelve, t. i. Szász Károlytól, Zelenka Páltól, Sántha Károlytól stb.-től, a kik mind elismeréssel szólnak e kiadandó műről, melynek vászonkötésben 80 kr., bőrkötésben 2 frt lesz az ára.

* **Emlék-könyvet** adott ki a máramaros-ugocsaí ev. ref. egyházmegye Biki Ferenc papi főjegyző szerkesztésében. A 81 lapra terjedő füzet, melynek 60 kr. az ára s a tiszta jövedelem az egyházmegyei gyám-pénztár javára fordíttatik, előszót, az egyházmegyei millenáris istentisztelet lefolyását s a közgyűlésen elhangzott beszédeket, az ünnepi hangverseny leírását foglalja magában. Elvezetes olvasmányul szolgál ez emlék-könyv, melyet szívesen forgathatnak különösen az érdekelt egyházmegye hívei.

* **A »Magyar írók élete és munkái«** c. vállalatból, a melyet tudvalevőleg Szinyei József ad ki a magyar tud. akadémia megbízásából, megjelent az V-ik kötet 6-ik füzet s tartalmazza a *Kacsó* és *Kanitz* nevek közé eső írók életés munkálkodását. A füzet ára 50 kr.

* **Értesítő a nemzetközi unitárius Konferenciáról.** Szerkesztette Boros György titkár. Kolozsvár 1897. A magyar unitárius egyház tagjai a múlt esztendőben hazánk ezredéves fennállásának emlék ünnepével kapcsolatban egy nemzet-közi unitárius konferenciát tartottak, a melyen Angliából, Amerikából s itthonról mintegy 500 egyén vett részt. Az értesítő e konferencián tartott beszédek gyűjteménye s két nyelven van szerkesztve, t. i. magyar és angol nyelven. Érdekes olvasmány e könyv, a melyben különösen az lepi meg az olvasót, hogy a külföld küldöttei mind a legnagyobb lelkesedéssel szóltak rólunk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában az 1896/7. iskolai évet befejező vizsgálatok a következő rendben tartatnak meg:** 1. A *gymnasiumban és az előkészítő osztályban*: 1. Május 13, 14 és 15-én, csütörtökön, pénteken és szombaton a VIII. osztály vizsgálat. 2. Május 17, 18, 19, 20 és 21-én, hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken írásbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 15-én lesz az előkészítő osztály vizsgálat. 4. Junius 16-án, szerdán délelőtt 8 órakor a rajz- és szépírási dolgozatok megvizsgálása és a jutalmak megállapítása, a rajzteremben.

5. Junius 16-án, szerdán délután 3 órakor: a) Az V—VIII. osztály vizsgálata az énekből a főiskolai imateremben. b) Ennek bevégezése után lesz az I—VIII. osztály vizsgálata a tornaszobából, a tornacsarnok előtti téren délután 5 órakor. 6. Junius 17, 18 és 19-én, csütörtökön, pénteken és szombaton szóbeli érettségi vizsgát. 7. Junius 21, 22, 23 és 24-én hétfőn, kedden, szerdán és csütörtökön az I—VII. osztály vizsgálata. 8. Junius 25-én pénteken délelőtt 7—9 óráig lesz a vizsgát a francia nyelvből az V. osztály tantermében. Ennek bevégezése után a vizsgálatok eredménye állapíttatik meg s az érdemjegyek a tabellákba beíratnak. 9. Junius 26-án, szombaton, igazgató-tanács gyűlése. 10. Junius 28-án, hétfőn délelőtt a magántanulók írásbeli dolgozatot készítenek. Ugyanezen a napon délután és esetleg a következő napon lesz a magántanulók szóbeli vizsgálata. *II. Az akadémiaiban:* A colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek és pedig mindegyik szakban junius 1—30-ig s ugyanezen időközben tartatnak a különböző szakvizsgálatok is. Junius 20-án vasárnap délelőtt istenitisztelet a városi templomban; ennek végeztével a főiskola imatermében az akadémiai igazgató évi jelentése, az akadémiai pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Délután ugyanott ének-, zene- és szavazati előadások. A colloquiumok és vizsgálatok ideje alatt, később meghatározandó időben, *Kun Béla és Orbán József* elhunyt tanárok emlékét gyászünnepélylyel fogja a tanári kar és igazgatótanács felújítani.

— **Az évről vizsgálatok a debreczeni ev. ref. főgimnáziumban** május 13—14-ikén kezdődnek, a mikor a VIII. o. növendékek osztályvizsgálata tartatik; ezt követi az írásbeli érettségi vizsgát május 17—21 napjain, június 13-ikán a francia nyelv s a tornavizsgát megy végbe; június 14-től 17-ig tartanak az I—VII. osztályok, 18—22-ikén a magántanulók vizsgálatai. A szóbeli érettségre június 23—29 napjain állanak az ifjak.

— **A sárospataki ev. ref. egyháztanács** örömmel jegyezte be legközelebbi (máj. 9) gyűlésén évkönyvébe a helybeli két tanintézet (főiskolai és képezdei) tanulóifjúságának azt az áldozatkészségét, melylyel a főgondnok jelentése szerint, templomépítési költségünk fedezéséhez *vallás különbség* nélkül hozzájárult. Adott a gimn. I. osztály: 7 frt; a II-ik 14 frt 50 krt; a III-ik 10 frt 15 krt; a IV-ik 12 frt 60 krt; az V—VIII. o. és az akadémiai ifjúság együttesen: 137 frt 55 krt; az áll. tanító-képezdei ifjúság: 20 frt 70 krt; tehát a két intézet 202 frt 50 krt. Midőn ezt a nyilvánosság előtt is szívesen nyugtázom, egyszersmind az egyháztanács nevében hálás köszönetet mondok mindkét tanintézetünk ifjúságának. A jó kedvű adakozókat szereti az Isten! Sárospatak 1897. máj. 12. Maklár Papp Miklós főjegyző.

— **Szavazás.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlésének határozata szerint, az egyházak jul. 15-ikéig négy kerületi tiszviselői állás betöltésére tartoznak szavazni, t. i. egy világi tanács-bírói, a világi főjegyzői, az egyik világi aljegyzői s a II-od egyházi aljegyzői állásra. A három elsőnél egészen új szavazás megy végbe, az utolsónál pedig szűkebb választás történik a két legtöbb szavazatot kapott egyén között.

— **A sárospataki főiskola tanuló ifjúsága köréből** legközelebb két jóra való, nemes törekvésű ifjút ragadott ki a halál kélhetetlen hatalma. Az egyik *Berzeviczy József* II. éves joghallgató, ki a szülei háznál Bájón halt meg, gyászba borítva *Berzeviczy Endre* lelkész s egész családját. — A másik *Czike Sándor* II-od osztályú tanuló, ki a főiskolai kórházban végezte be földi életét, özvegy édes anyjának mély bánatára. Legyen könnyű a

föld hantja, a mely a korán elköltözöttéket sirjukban takarja.

— **A magyarázatos biblia ügye.** Prot. Irod. társulatunk igazgató választmánya tudvalevőleg azzal az eszmével foglalkozott, hogy egy, a kor színvonalán álló magyarázatos bibliát adjon ki a társulat. A május 19-ikén összeülő közgyűlésnek azt fogja javasolni a választmány, hogy először egy biblia-magyarázó kalaúzt, vagy bibliai lexikont adjon ki a társulat s ha ez sikerült s a revideált Károlyi-biblia megjelent: adja ki a tervezett művet.

— **A sárospataki főiskola ifjúságának akadémiai torna s vívó egylete** e hó 22-ikén táncmulatságot rendez alaptökéjének gyarapítására az iskola-kertben 1 és 3 korona belépti díjjal. — Ugyanez az egylet május 27-ikén d. u. nyílt versenyt rendez, a melyen tagjainak ez évi előhaladásáról fog beszámolni az érdeklődő közönség előtt.

— **Református leány-internátus Nagyváradon.** A nagy tiszántúli ev. ref. egyházkerület a veszélyeztetett pontokon, a hol az ultramontánizmus lovagjainak működése nagyobb károkat idézhet elő, a nőnevelés ügyében sokat tesz abban a helyes tudatban, hogy a leendő anyák nevelése az, a melytől függ egyházunk jövője. A szathmári leány-növeldét nagy áldozatokkal tartják fel s hogy fennmaradása biztosítva legyen, államségélyt kérnek. Most a másik r. kath. püspöki székhelyen, Schlauch bíboros otthonában állítanak ref. leány-internátust a bihari, nagyszalontai s érmelléki egyházmegyék. Egyelőre 16 leány részére lesz az intézet berendezve 200 forint évi díj fizetése mellett. — Hát a mi kerületünk ungvári leány-internátusa mikor fog megszületni?

— **A lelkeszi hivatalra képesítő vizsgálatok** Sárospatakon folyó évi junius 21—24 napjain fognak megtartani. Az első vizsgálatra jelentkező végzett hittanhallgatók a *zárthelyi írásbeli dolgozatokat* junius 19-én, a második vizsgálatra jelentkező segéd-lelkészek 21-én fogják készíteni.

Sárospatak, 1897 május 14.

Radácsi György,

az egy.-ker. vizsgáló-bizottság jegyzője.

— **A budapesti tudomány-egyetem évről ünnepélye** e hó 13-án ment végbe. Csupán csak egy oka van, hogy ezt felemlítsük s ez nem más, mint az, hogy az egyetem *róm. kath. jellege fényesen dokumentált* annak a kultuszminiszternek a jelenlétében, a ki hivatalos állásából kifolyólag úgy nyilatkozott tárcája költségvetésének tárgyalásakor, hogy a budapesti egyetem *állami intézet*. S mi történik? Az évről ünnepély *első részét a Schlauch* bibornok celebrálása mellett végzett ünnepi mise képezte, a másodikat pedig a rectornek egy olyan beszéde, a melynek a Szent István társulatban, vagy a Szent László egyesületben lett volna helye, de *állami intézetben nem*. S a kultusz miniszter úr is lelkesen tapsolt a szép beszédért. A régi igazság mutatkozott itt is, elvben hirdetik, hogy nines uralkodó vallás, gyakorlatban pedig lépten-nyomon mutogatja az állam-vallás a maga messze érő karjait.

— **A sárospataki ev. ref. teológiai akadémia** két könyv-ajándékkal kedveskedtek Dr. *Szlávik Mátyás* eperjesi theol. tanár, kollégiumi igazgató és *Zoványi Jenő* tiszaföldvári ev. ref. lelkész, theol. magántanár. Az előbbi *»Kant ethikája«* c. művéből 6 dbot küldött az arravaló hittanhallgatók között való szétosztás céljából; az utóbbi pedig *»Tanulmányok«* c. munkájának 41 példányát adta ajándékba hasonló céllal.

— **Felhívás.** A kik a jövő 1897/8. iskolai évben *családi ösztöndíjra* akarják magukat felvétetni, köllőleg felszerelt okmányaikat a közigazgatóhoz 1897. június 20-ig adják be.

— **Kegyes adomány.** Biki Ferencz gyulai (Szatmár-megye) ref. lelkész, főiskolánk egykori tanítványa és a tápintézet ingyenes tagja, újból megemlékezett főiskolai tápintézetünkről. E napokban ugyanis 5 frtot küldött a tápintézeti felügyelőhöz a következő sorok kíséretében: „Örömmel küldöm ez összeget a tápintézet részére. Még mindig nem teljesíthetem azt az obajtásomat, hogy nagyobb összeget küldjek ennél, mert még mindig negyedik osztályú egyházban lakom.” Fogadja egykori kedves tanítványunk kegyes adományaért a főiskolai tápintézet nevében hálás köszönetünket. Vajha sokan követnék e nemes példát! A küldött összeget a főiskolai pénztárba beszolgáltatuk. *Sz. M.*

— **Felhívás.** Mindazokat a születeket és gyámokat, kiknek fiai a sárospataki főiskolában tanulnak, tisztelettel felhívom, hogy abban az esetben, ha a jövő 1897/8. iskolai évre fiaikat a főiskolai tápintézetbe felvétetni akarják, a Nagytiszteletű s Tekintetes Igazgató-tanácsához címzett és köllőleg felszerelt folyamodványaikat legkésőbb folyó év június hó 20. napjáig hozzám, mint a tápintézet felügyelőjéhez nyujtsák be. Ez a nap végső határnapja azon folyamodványok benyújtásának is, melyekben a főiskolai lakószobákba való felvétel kérelmeztetik. Nem látom feleslegesnek megjegyezni itt, hogy célszerű a két külön kérelmet, két külön folyamodványon nyújtani be, mivel más különben a legéberebb figyelem mellett is könnyen tévedés származhatik. A tápintézeti folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 9. §-a így intézkedik: „A jótéteményért folyamodók folyamodványaikat tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő.” Azon folyamodványhoz, mely a már elvezett jótétemény megtartásáért nyújtatik be, semmiféle melléklet nem szükséges. Sárospatak, 1897. máj. 10

Szűcs Mihály, t. felügyelő.

Pályázat vallástanári állásra.

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-kollegium főgymnasiumánál rendszeresített *vallástanári rendes tan-szék* a f. évi egyházkerületi közgyűlésen választás útján be fog tölteni.

E tanszék évi javadalma: 1200 frt törzsfizetés, öt izben 100 frt ötödéves korpótlék és 250 frt szálláspénz, esetleg természetben való lakás. A megválasztott vallástanár jogai azonosak a rendes tanárok jogaival.

Teendői: a) a főgymnasium összes osztályaiban az ev. ref. hitvallású tanulók vallásos oktatása az egyetemes konvent által megállapított tanterv szerint és óra szám-ban; b) a főgymnasiumi ev. ref. hitvallású tanulókkal a vasárnapi istentisztelet tartása; c) a legatusi minőségben kiküldendő tanulóknak köllő előkészítése; d) e mellett kötelezve lesz szükség esetén képesíttségének megfelelően heti 20 óráig más tárgy tanítására is.

Pályázni óhajtok felhivatnak, hogy vallásukat, életkorukat, képesíttségüket, eddigi szolgálataikat, védköte-lezettségüket és egészségi állapotukat igazoló okmányok-kal felszerelt s az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsához címzett folyamodványukat a sepsi-

szentgyörgyi Székely-Mikó-kollegium előjáróságához 1897 évi május hó 31-én nyujtsák be.

A megválasztott vallástanár az országos tanári nyug-dijintézetnek jogosított és kötelezett tagja s állomását 1897 szeptember 1-én köteles elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsától, Kolozsvárt, 1897. évi május hó 2-án.

Dr. Vályi Gábor,
elnök helyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Pályázati hirdetés tanári állásra.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület folyó évi közgyű-lésén választás útján fog betölteni a kolozsvári ref. kol-légium főgymnasiumánál üresedésben levő magyar nyelv és irodalmi tanszék. Pályázhatnak a magyar-latin szak-ból képesített tanárok, a kik köllőleg felszerelt folyamod-ványaikat folyó év május 31-ig a kolozsvári ref. kollé-gium előjáróságához benyújtani tartoznak.

A tanári álláshoz kötött javadalom 1200 frt évi fize-tés, 300 frt szálláspénz vagy lakás természetben és öt izben folyósítandó 100—100 frt ötödéves korpótlék. A megválasztott tanár kötelezett tagja az 1894. évi XXVII. törvénycikk értelmében létesített tanári nyugdíj-intézetnek s állását 1897. szeptember 1-én tartozik elfoglalni

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától.
Kolozsvárt, 1897. május 2.

Dr. Vályi Gábor,
elnök helyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságok-nak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgo-nákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a leg-újabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása esekély díjazás mel-lett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

műorgona-építő.

4—20

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A kálvinista kongrua.” *Falusi pap.* — „Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.” *Maklár Pap Miklós, Rácz Lajos, Ifj. Mitrovics Gyula.* — „A protestantizmus a római kath. államokban.” *Rohoska József.* — „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.” — s — „Egy kis egyház ünnepe.” *Újfalussy Béla.* — „Vegyes közlemények.” — „Szerkesztői üzenetek.”

A kálvinista kongrua.

Az idők folyamán beállott kérlelhetlen s elviselhetlen anyagi helyzet oda kényszerítette a függetlenségével, szabadságával dicsekvő magyar református lelkész kart, hogy a hivatalos magyar államtól segélyt kérjen, kongrua rendezésért könyörgjön olyan hangon, a mely eddig szokatlan volt a nyakasnak ismert kálvinisták ajakán.* A hajthatatlannak ismert feszes derék meghajolt, a méltóságos konvent útján alázaatosan kopogtatott a szabadságért hevülő gárda a kultusz miniszter ajtaján s az annyi fontos ügyiratokkal megtelt polcok megszorodtak a magyar ref. papság kongruájának adataival is, a melyekben hol híven, hol csak úgy találmokra beírvák, bejegyezve a fizetések s kimutatványok azok az összegek, a melyekre szükség van, hogy 600 és 800 forint legyen a fizetési minimum.

Poros aktákká lettek azok a „jelentő-ívek” nyomán keletkezett kimutatások. A kultusz miniszternek kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy épen a kurucvéri kálvinisták papjainak az ügyével foglalkozzék, mikor sokkal inkább kimutathatja ressortjához való arravalóságát azzal, ha a róm. kath. kongruát és autonómiát forgatja jobbra-balra, elméleti, gyakorlati szempontból s bebizonyíthatja, hogy ért a kör négy-szögesítéséhez, a fából vaskarika csináláshoz, mint a melyekkel teljesen egy értelmű a róm. kath. autonómia eszméjének a tárgyalása.

Ezek az utóbbi gondolatok, mint észrevehetni, annak a szomorú állapotnak az ismeretéből álltak elő lelkemben, hogy még mindig nincs semmi biztos jel arra nézve, hogy fizetésünk minimumig való rendezése rövid idő alatt bekövetkezik. A cinizmus vett erőt lelkemen, az elkeseredés fájó érzete marcangolta szívem idegeit s a hang, a melyen írok, ennek tulajdonítandó.

De el az elégikus hanggal; az elkeseredés érzetének nincs többé helye, mert egyetemes konventünk-

nek jegyzőkönyvébe oda iktattatott a Tisza Kálmán nyilatkozata: „tudomásom szerint a minisztériumban a kálvinista kongrua-ügy teljesen elő van készítve s a törvényjavaslat — úgy lehet — még ez év folyamán az országgyűlés elé kerül.”

Tehát a minisztériumban mégsem por alá szánt akták voltak a Kenessey-féle kimutatások; tehát Wlassics miniszter beváltotta ígérését s a törvényjavaslat kész, sőt „úgy lehet” még 1897-ben tárgyalja az országgyűlés.

Sokat mondó nyilatkozat ez a Tisza Kálmáné. Megnyugtató, kielégítő, hanem azért olyan furesn esik nyilatkozatában ezt a két szót hallani „úgy lehet.” A politikus szól így, a kinek határozott nyilatkozatot kell adni s meg is teszi, de a nyilatkozat lényegébe csakúgy röpke módon olyat is belevesz, a mely a figyelmes hallgató s olvasó lelkében azonnal ezeket a gondolatokat ébreszti fel: készen van a minisztériumban a kálvinista kongrua-ügy, a javaslat is készen van, akár holnap, vagy holnapután is beterjeszthetnék, de „úgy lehet”, hogy csak ez év folyamán kerül az országgyűlés elé, sőt „úgy lehet”, hogy majd csak a jövő esztendőben!

És tartunk tőle, hogy a Tisza Kálmán féle „úgy lehet” inkább a jövő esztendőre, mint a jelen évre vonatkozik. Az országgyűlési előzetes tárgysorozatokban még a legjobban értesült lapok sem közlik sohasem azt, hogy a kultuszminisztérium részéről történik ebben az irányban valami, ellenben azt olvastuk s tudjuk, hogy a róm. kath. autonómia ügyében az esztergomi érseket már megkereste Wlassics s föl-kérte, hogy hívja össze a püspöki kart, a mely valószínűleg szeptemberben csakugyan összeül s a nagyban sürgetett új-kori autonómiát meg is alkotja, hiszen még csak attól sem kell tartania annak a püspöki karnak, a mi a hetvenes években történt, t. i. hogy a világi elem útját állta a torz-kép létesülésének, most pedig az aranygyapjas Zichy Nándor gróf vezetése alatt mindent el fog követni, hogy az „istentelen állam”-tól elszakadjon a „szent egyház”, mégpedig úgy, hogy a javakat magához ragadja s magával vive, érezze meg az állam a szakítást.

De ezek mind nem tartoznak ránk. A róm. kath. atyafiak autonomikus törekvései, aspirációi jó kezekbe vannak letéve. Azok meg fognak valósulni minél előbb s valószínűleg az állam károsodása mellett, már t. i.

* Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül ezt a jellemzést, mint a mely nem egészen illő a ref. papság államsegély ügyének színezéséhez. Nem könyörgött a ref. lelkész kart, hanem tarthatatlan helyzetének feltárával igyekezett oda hatni, hogy a mit a törvény szerint nem akar a kormány megtenni, kérésre teljesítse. Szerk.

ügy, hogy az alapok s alapítványok ügyében a róm. kath. érdek lesz a győztes s a hivatalos magyar állam, mint annyszor már, most is jó képet vág a „szent megcsalás”-hoz.

Az azonban igen közlőrl érdekel bennünket, hogy az a készenlevő s a kálvinista kongrua-ügyet (de rosszúl hangzó kifejezés ez kálvinista ember szájában!) rendező törvényjavaslat minő elveket foglal magában? Igen érdekel bennünket ez a kérdés azért, mert azt már nagyon jól tudjuk, hogy nekünk protesztánsoknak, közelebbbről pedig kálvinistáknak sohasem adott az állam semmit úgy, hogy valamire le ne kötelezett volna, — a nélkül, hogy valami jog-szorítást ne alkalmazott, vagy legalább meg ne kísértett volna. Hiszen a felemelt államsegély kiosztásánál is jogcsorbítást akart eszközölni a múlt esztendőben, a mikor az adóhivatalokkal akarta közvetlen úton kiszolgáltatni az egyeseknek a segélyösszegeket s autonomikus jogcsorbítást eszközölhet igen könnyen a tanítói fizetések államsegélyénél is, mert megteheti, hogy közvetlenül a tanító fogja kapni az iskolaszék elnökségének a kikerülésével a segélyt s így az már féligmeddig államhivatalnökká válik.

Egyik egyházmegyénk mostani tavaszi gyűlésén, a mikor a sárospataki főiskola államsegélyéről volt szó, a segély mellett felszólalók annak a véleménynek adtak kifejezést, hogy a mint a lelkészek részére kérjük az államsegélyt, úgy a főiskola részére is kérni kell, mert legyünk meggyőződve arról, hogy a mint az iskolák részére nem adja ingyen az államsegélyt, úgy a lelkészeknek sem fogja adni, s ha ez utóbbiak államsegélyezettetésétől nem tartunk, pedig a jog-szorítás itt is be fog állani, úgy a pataki főiskolánál sines mit tartani az állami befolyástól.

Ezt a felfogást azért említettük fel, hogy ismerjük be, hogy a kálvinista-kongrua-ügy igen közlőrl érdekel beannünket abból a szempontból, hogy minő is lesz az azt rendező törvény.

Az volna azért a mi indítványunk, hogy annak a törvényjavaslatnak a szövegét jó volna minélelőbb közétetni; mondanók el rá véleményünket s ha olyan rendelkezések foglaltatnának benne, a melyek autonomikus jogainkat sértik, mint egy ember állanánk fel a tiltakozással. Mert vajjon elfogadhatjuk-e az államsegélyt részünkre, ha például olyan elv nyerne kifejezést a kongruánkat rendező törvényben, a minő érvényesül a középiskolák államsegélyénél, a melynél, mint tudjuk, a *kinevezés* s a *tanterv* van kikötve a kormány részére?

Vajjon elfogadnánk-e egy olyan segélyt, a melynek adásánál azt kötné ki a kormány, hogy a segélyezett papot ő fogja beerősíteni? . . . Vagy egyáltalán hozzájárulhatunk-e ahoz a felfogáshoz, a mely *névre-szólo* segélyt is elfogadna?

Mindezek olyan kérdések, a melyeket már most fel kell vetnünk, a mikor csakugyan lesz valami törvényjavaslat a kálvinista-kongrua-ügyben. Kötelességünknek kell tartanunk, hogy mindazt elmondjuk, ami ebben a kérdésben szívünkön fekszik, mert csak így remélhetjük ügyünknek igazságos, — már a mennyire igazságos! — s reménységünk szerint való elintézését.

Vezető férfaink! legyen rá gondotok, hogy az a készülő törvényjavaslat olyan elveket ne tartalmazzon, a melyek miatt az egész segélyezés ügye zátonyra juthat!

Falusi pap.

ISKOLAI ÜGY.

Bizottsági előterjesztés a középiskolai tanterv-revisió ügyében.

(Folytatás és vége.)

De mielőtt e felsőbb tudományokra előkészítő iskolákról kissé részletesebben szólnánk, noha távolról sem akarjuk tantervük javaslatát adni, előbb még arra a kérdésre kell felelnünk, hogy mi történjék azokkal, kik e kívánt mértéket meg nem ütök? Jól tudjuk, hogy a nemzeti erő egy tekintélyes része éppen az ilyenekben rejlik. Éppen azért nagy nemzeti érdek az, hogy ezekből az elemekből neveljünk a társadalom zömét alkotó olyan erős karakterű férfiakat, kiknek meglegyenek kellő ismereteik is egyszerűbb pályájuk kívánalmainak mértéke szerint. Ezeknél azt a kiválóan, mondjuk kizárólagos nemzeti nevelést folytatnók magunk részéről, melyet az alsóbb osztályokban elkezdettünk. A többi tudományoknak — természettan, mathesis, világtörténet, — csak éppen elemeit adnók, hogy lehetővé tegyük nekik mégis bizonyos ismeretkörnek alapos elsajátítását és begyakorlását. Mindazáltal a németet folytatólag itt is tanítnók, mert arra a tudományos és gyakorlati élet terén egyaránt, úgyszólván nélkülözhetetlen szükség van. Ezeknek az ifjaknak a nevelésében pedig a főcéluk az erős jellemképzést, az élet gyakorlati pályáin megkívánt reális értékű ismeretek közlését s a nemzeti műveltség erős alapjai gyanánt, a magyar történelem s az annak folyamán jelentkező szellemi — irodalmi, humánus és művészi — törekvések ismertetését szeretnők kitűzve látni. De, talán az utóbbiak kivételével, mindenből a legkevesebbet, azért, hogy mindenki képes legyen kötelességét alaposan elvégezni. Az alapos, lelkiismeretes munkához, a szigorú kötelességtudáshoz kívánnók ezzel szoktatni ez egyszerűbb jövőjű és munkakörű ifjakat. Ha szigorú jellemet és kötelességtudást kapnak az iskolától, s e mellett a hitoktatóktól mindent megszentelő vallásos ihletet nyernek, akkor bőven el lesznek látva minden tisztességes fegyverrel az élet-csatákra. S a modern társadalom is éppen eféle dolgokban gyöngö; ezekre van tehát a legnagyobb szüksége is.

A másik két tanfolyamot, mint már jeleztük is, tisztán tudományos jellegűnek tekintjük. Azonban ezek tantervének megállapításánál is, a mai tantervtől lényegesen eltérő alapelvet tartanánk irányadónak. A mai középiskolai oktatás egyik alapelve ugyanis az észfejllesztés mellett, bárki tagadja is, az, hogy lehetőleg mennél több előismerettel bocsássa útnak az érettségit tett fiatal embert. Mi pedig, földolognak tartjuk ugyan, hogy lelki és testi erőit összhangzatosan fejlesszük s hogy egészséges, s ép testi és lelki erejű embereket neveljünk; de éppen ennek a célnak az érdekében inkább arra szeretnénk törekedni, hogy a halmozott ismeretek eméztetlen nyers tömege helyett főleg a szellemi dolgok iránti fogékonyságot s a tudományok lelkes és soha nem lankadó szeretetét vigye magával minden növendék választandó szakpályájára. Ez biztos talismán egész tudományos életére. Az ismeret nagy része ugyanis elszáll, de, ha a kifejlett tudományos érzék, s a tudomány-szeretet meg van, az a hézagokat mindig kipótolja. Ezt a tudomány-szeretetet pedig nem azzal lehet megtartani, ápolni és növelni, ha rövid idő alatt, mennél több ismeretet *közvetítettünk*, hanem ha rámutatunk a tudomány kincseire; ha meggyőzzük a krisztusi mondás igazságáról: „bodo-

gok, akik éheznek és szomjuhoznak az igazságot, mert ők megelégtettek"; ha kezökbe adjuk az eszközöket, melyekkel a tudományok lelkeig hatolhatnak.

Hiszen a középiskoláknak ma is ez a *kimondott* céljuk; ámde messze eltértek ettől s az ismeretek *erőszakos* közvetítőivé lettek.

A tanterv megállapításánál másik irányadó elv az lenne, hogy az iskolát tudományos érdekek folytonos szemmel tartása mellett igyekezzünk közelebb hozni az élethez. Épen azért egyes új tárgyakat vennénk fel körébe, másokat meg szűkebb térre szorítanánk. Így, a fentiek után talán mondanunk is felesleges, a classikus nyelveket még a humán-gimnáziumban sem tanítanók annyi órással, mint eddig. A latint természetesen csak az *5-ikbe*, vagyis a felső tanfolyam első évén kezdve, első évben heti 6, a következőben 5 majd 4—4 órán át kellene taníttatni. A görögöt pedig csak a felsőbb tanfolyam három évén keresztül heti 4—4 órával vennők be a tervezetbe. Érveink a fentebb mondottak után még a következők: A főszűl a magyarra esvén, a humán oktatás céljait ennek segélyével kell elérni, erősebben támogatva még a némettől is. A classikus nyelvekből elégnék tartjuk, ha a mai célt azok elérik, kik akár a történelem, akár a magyar irodalomtörténet vonatkozásos szakaszai, akár maguknak a classikus nyelveknek kedvéért különös hajlammal tanulják és olyan pályára készülnek, a mely ennek tudását az egyetemes műveltség mai iránya mellett is feltétlenül megkívánja. Végül, mert a tudományos pályára nem alkalmas, sőt a humán műveltség iránt kevesebb kedvet érző elemektől is megtiltszulva, úgyszólván válogatott és mindenek felett csekély számú növendékkel lesz dolog s azok 5 év alatt így is többre haladhatnak, a grammatikai fogalmak s az anyanyelv alapos ismerete után, mint a mai rendszer áldozatai. Meg aztán azt sem lehet eltagadni, hogy aki szeretettel tanul valamit, azt rövid idő alatt elsajátítja; pedig a tőlünk contemplált humán gimnáziumban a ráhatásnak, megkedveltetésnek sokkal bőségesebb alkalma kínálkozik, mint a mai középiskolák akármelyikében s még hozzá módjában áll bárkinek is saját hajlamai szerint választani az intézeti ágak között.

E számok látszólag még a túlterhelés emelését mutatják. Valójában azonban másként áll a dolog. Ugyanis a mai tanterv 232 órája, 8 osztály közt oszlik meg, míg az általunk tervezett 266 kilenc osztályra esik. Másrészt az órák egy részét ének, torna, szabadkézirajz teszik, melyek az elmét alig veszik igénybe, főleg, ha a tornagyakorlatokban az egyéni szabadságnak több engedményt adunk. Más oldalról pedig a fölvetett új tárgyak távolról sem okoznak annyi szellemi terhet, mint azok, a melyeknek a rovására őket fölvetjük. Annyira, hogy ha a mérleget így csináljuk meg, akkor világosan kitűnik, hogy a túlterhelésen jelentékenyen segítve van. De azt sem kell feledni, hogy ezúttal már megcsappant számú, kiszemelt növendékekkel van dolgunk, kikről föltehető, hogy kedvvel és hivatottsággal tanulják a választott tudományokat. Megjegyezzük még, hogy a természetrajznál azért elégedhetünk meg kevesebb órával, mert az alsóbb osztályokban azzal már egyszer külön is foglalkoztak a növendékek. A mennyiségtant pedig azért szorítottuk meg, mert akik bővebben óhajtják tanulni, a reálskola ad rá alkalmat.

Viszont a classikus nyelvek órásszáma is helyesebb arányban osztatott be, a classica philologia érdekében. Ugyanis ennek a tudománynak a szempontjából abnormis dolognak kell tartanunk, hogy a latin a görög felett oly óriás túlsúlyban van.

Még azt kell igazolnunk, hogy az órákkal mért terheljük a növendéket aránylag az alsó osztályokban inkább, mint a felsőbbekben. Itt az az elv vezetett minket, hogy a gyermeket nem kell magára hagyni és lehetőleg mindent az iskolában kell vele végeztetni. Ezért házi feladatra lehetőleg csak kis mértékben lenne szorítandó.

Végül még a tornászatra szánt órát igazoljuk. Szemeink előtt az angol nevelés rendszere lebeg, s ezért azt óhajtánók, hogy a testi nevelésre kiváló gond fordíttassék. Csakis így lehet a nemzet intelligens osztályát a testi elsatnyulástól, a végleges degenerálástól megmenteni. Ezért a fölvetett tornaórákon kívül, még a torna-játékok rendezését és teljes meghonosítását óhajtánók a lehetőség határáig.*

Ezek után már csak arról kell szólnunk, hogy az egyes intézeti ágak, illetőleg fokok képesítését milyennek képzeljük? Azt már említettük, hogy a reál- és humán-ágaktól adott érettségi bizonyítvány jogosít egyedül a tudományos pályákra; még pedig amaz egyedül a technikára, de ha valaki időközben választását meg találná banni s a magántárgyak közül a latint (a reálskolák mai mértéke szerint) tanulta, a humán-gimnáziumba való átlépésre engedélyt nyerhetne. Viszont, felvételi vizsgálattal megengedhető volna, hogy a gimnáziumból is átléphessenek a reálszakra. Azt azonban nagyon megfontolandónak tartjuk: vajjon a latin tanulása mellett is a jogi karra bocsáthatók legyenek-e a reálszak tanulói? Elvégre a jogtudományok hallgatói közül kerülnek ki a nemzet politikai vezérei és felette kívánatos, hogy a pusztá reális ismereteknek felibe emelkedő ideákkal s maguknak a humán tárgyaknak alaposabb ismeretével rendelkezzenek.

A fentebb érintett 8 osztályú középiskola az összes gyakorlati, de nem tudományos szaktanfolyamok előtt nyitná meg az utat, pl. gazdasági akadémiák, posta- és táviró tanfolyam, felsőbb kereskedelmi iskolák stb. stb. Az önkéntességi jog erre is föltétlenül kiterjesztendő volna. Ennek kellene vezetni a két éves tanfolyamúvá alakítandó tanító-képzőkbe is.

Az alsó négy osztály pedig ipar- és földmives iskolák s más hasonló fokú intézetekre jogosítana, vagy egyszerűen a felsőbb népiskolai oktatást helyettesítene oly gyermekeknél, kiknek szülei a falusi iskoláknál nagyobb képzést akarnak adni; vagy egyszerűen olyanok látogatnák, kik testi munkára egyelőre még fejletlenek.

Épen ezeknek szemmel tartásával, meg azért, hogy a zsúfoltságot megakadályozzák, s végül, hogy a gyermek ne legyen messze a szülei háztól, ilyen algimnáziumnak minden jelentékenyebb mezővárosban kellene lennie, de jó felszereléssel s kitűnő tanárokkal. A mai polgári iskolák, algimnáziumok és reálskolák beolvasztásával, illetőleg átalakításával a költségek sem mutatnának felette magas emelkedést. Hiszen az iskolát fölkeresők száma akkor sem volna magasabb, s párhuzamos osztályok és

* Az ellenvéleményűek munkálatunk hiányaként emlegették, hogy az egyes, tőlünk fölvetett tantárgyak anyagának és mennyiségének részletezése helyett az órásszámok szembeállításával és kimutásával „csillogunk.” E „hiányon” pótlólag sem kívánunk segíteni, mert bizottságunk, mint mindenütt, úgy ennél a kérdésnél is tervszerűen dolgozott. Így, bár az egyes tárgyak anyagának beosztásához nem hiányzott sem a szorgalom, sem az idő, és talán ismereteink sem hagytak volna minket cserben, mégis azt tartottuk, hogy a tanterv részletes kidolgozásának mindig akkor kell következnie, amikor általános elvi kérdésekben már megvan a megállapodás. A tanítandó tárgyak anyagára és mennyiségére — nézetünk szerint — úgyis mindenki következtethet, aki az illető tudományokban a szükséges jártassággal rendelkezik és ha ismeri a rájuk fordítandó órák számát. — Különben is azt tartjuk egyedül helyesnek és célravezetőnek, ha az egyes tárgyak tantervét maguk a szaktanárok dolgozzák ki.

új gimnáziumok tömeges felállítása a zsúfoltság elenyésztetése végett így is elodázhatatlan.

Akárhogyan is, az államnak erre pénzének kell lennie. A nemzet anyagi erejének végső megfeszítésével is gondoskodni erről kötelessége. Hadügyi, politikai téren bármi szükség fölmerül, a milliók azonnal készen állnak azok fedezésére. Nagyon helyes. Politikai lételünk megkívánja. De ennél több: *nemzeti* existenciánk függ attól: hogy szellemi szükségleteink is kielégítést nyerjenek. Eddig már elég halogatást szenvedtek. Ki tudja, hogy az európai események mennyi időt engednek kulturális meg erősödésünk munkájának?! A tizenkettedik óra már ütött. A c-elevés ideje elérkezett.

Videant consules ne quid detrimenti respublica capiat!

*

A szönyegen forgó tanterv-revisio kérdésében a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumának tanári kara is nyilatkozni kívánt; s azért alólirottakat bízta meg a munkálat elkészítésével. A bizottság elnöke Maklár P. Miklós, előadója s a jelen dolgozat megszerkesztője ifj. Mitrovics Gyula volt.

Előterjesztésünk, jelen alakjában gimnáziumi szé-
künkben két ízben fel is olvastattott s annak három első fejezetét a tanári kar nagy többséggel magáévá tette. A negyedik s egyszersmind utolsó részben foglaltakra nézve azonban az egyes szaktanárok különböző elveinek szétágazása miatt egységes megállapodás létre nem jöhetett s ezért ennek elejtése kívántatott. Minthogy azonban mi, a munkálat benyújtói, úgy vélekedtünk, hogy gyökeres reformok nélkül a középoktatás bajain alaposan nem segíthetünk, másrésről dolgozatunk, egész beosztása és a számos utalás miatt, a IV. rész elhagyásával hiányos és csonka volna és ezek miatt, az így megcsonkított munkálatot épen mi a benyújtók nem tarthatnók magunkénak: az egész dolgozatot visszavettük, azzal a szándékkal, hogy majd mint sajátunkat fogjuk közzétenni.

Ennyit dolgozatunk hisztórikumáról.

Csak azt kívánjuk itt még megjegyezni, hogy így, a mi tervünk szerint berendezett középoktatástól a nemzetiségek magyarosodása tekintetében is jótékony hatást remélhetnénk.

Maklár Pap Miklós,
biz. elnök.

Rácz Lajos.

Ifj. Mitrovics Gyula,
biz. előadó.

TÁRCA.

A protestantismus a róm. kath. államokban.

(Folytatás.)

Mindenek felett az evangélium elfogadása *nem fajkérdés*. Senki sem bizonyította ezt be találóbban és világosabban, mint a nemrég elhunyt *Laveleye Emil*, belga közgazdaságtan professora, „*L'avenir des peuples romains*” című munkájában. Felveti a kérdést, vajjon védelmezhető-e az az állítás, hogy: „a román népek ideje, mikor még Francia-, vagy Spanyolországból ők uralkodtak a világ felett — már lejárt; ma a germán népek állanak befolyásuk zenitjén, de őket is követni fogják majd a szláv néptörzsek.” Erre ő tényekkel felel. Menj a román kantonokba, Wallisba, du Vaudba Genfbe;

nem találisz e ott ép oly gazdag szellem életet, ép oly magas erkölcsi színvonalat és anyagi jólétet, mint egyes germán államokban, pl. Poroszországban vagy Angliában? De menjünk tovább! Ott van *Appenzell* kanton, polgárai egy és ugyanazon germán fajból valók; a kanton két részre szakad, az egyik a Rhonén inneni szegény, lakói tudatlanok, útjai elhanyagoltak, a kereskedés pang, az iskolák rozsak, mert — Appenzellnek ez a része római katolikus; a másik része, a Rhonén túl, az gazdag, kitűnő, nagy iskolái vannak, útjai pompások, ipara, kereskedelme virágzik, mert lakói protestánsok. E tényeknek *Laveleye* professor által, közgazdasági szempontból való érdekes megvilágítása mellett itt nem időzhetünk; teljesen elég ez arra, hogy erejét vegye ama hiába való beszédnek, a mely szerint a déli népek természeti hajlammal birnak a római kultusz formák iránt. Hát arról meg lehet-e feledkeznünk, hogy a nagy *Kálvin*, a kinek a keresztyén világ történetére való befolyása csak a Lutherénél volt kisebb, testestől-lelkestől román volt és maradt?

Most következik a második és — szívesen hozzátesszük — nagyobb nehézség. Várható-e az, hogy a román népek számára, a melyeknél már egyszer világolt az evangélium (habár, csak mintegy fénysugár) s azok örvendtek a fénynek, de aztán ismét visszautasították — várható-e, hogy az evangélizáció munkája még megtermi a maga gyümölcseit? Felhozzák itt Luthernek amaz ismeretes mondását, hogy az evangélium a futó záporhoz hasonló; azért kellett a német népek megragadni az alkalmat. Ha egyszer tova futott, nem tér vissza többé az áldás. A román népeknél — így fűzik tovább okoskodásukat — Itália, Belgium, Franciaország, Spanyolország és Portugália felett rég tova futott ez a zápor: nem használták fel, nem is tér az vissza többé!

Igen, ez mind igaz! az evangélium szellemi áldásainak árama azokon a népeken is keresztül haladt; nem csupán Olaszország népeinek egy tekintélyes része, maguk a bibornokok is támogatták a reformációt. Nápoly volt a munkatér, a hol *Juan Waldes* az ő szellemi fegyvereit kovácsolta és az evangélium őszinte híveit maga körül csoportosította; hasonlóképen a nemes *Olympia* Ferrarában, Franciaországban csak egy hajszálon függött, hogy király és nép elfogadják a protestántizmust, s egyedül csak a Bertalanéj kegyetlenei voltak, a kik megszerezték a túlsúlyt a fanatikus római pártnak a hugenották felett. Spanyolországban a nemes *Cazalla*, egykor V. Károly káplánja, mikor a máglyára hurcolták így szólt: „Csak néhány hónapig vártatok volna még, akkor mi is lettünk volna oly erősek, mint ti.” Az evangélium behatolt mindezekbe az országokba, de lehet-e azt mondani, hogy azok azt elvetették maguktól, vagy hogy nem fogadták be azt? Ugy hiszszük, hogy nem! Egy hathatós felelet erre a kérdésre bizonyos — nem annyira személyes, mint — nemzeti farizeizmust árul el. Vajjon a németek érdeme-e az, hogy szabadítót küldött nekik az Isten a *Gusztáv Adolf* személyében, mikor Ausztria hatalma és a jézsuiták gonoszsága már már diadalt látszott ülni a protestántizmus felett? Vajjon a németalföldiek hithűségének bizonyítéka, avagy Isten kegyelme volt az, a mely nekik a nagy *Orániai*t küldte vezérül? A hugenották bizonyosan nem kevesebb hűséget és állhatatosságot tanúsítottak *La Rochelle* védelménél, mint a hollandok Antwerpennél. A hithűségnek és az egyszer bevett evangélium mellett való kitartásnak hiányáról tehát szó sem lehet azokban az államokban, a hol az evangélium követői közül ezren meg ezren pecsételték meg hitüket saját vérökkel „csúfságot szenvedtek, megostoroztattak, megkövezettek, fogságra vettek,

megköztetettek, szétfűrészeltettek, kardra hányattak . . . a mint az a zsidókhoz írt levélben olvasható. Igen! Mindeme mártíromságot csak egy multa felül, a miről még a zsidókhoz írt levél maga sem tesz említést, mert először a pogány, aztán később a pápás Róma alkalmazta azt az evangélium, követőivel szemben, nevezetesen: a *máglyán való elevenen megégetés*. Egy II. Fülöp és egy Alba, vagy egy XIV. Lajos, avagy az inkvizíció és a máglyák nem teheték volna-e Német- vagy Angolországot is szellemi pusztasággá ép úgy, mint Belgiumot, Itáliát, Francia- és Spanyolországot, a hol Istennek hatalmas keze mind azt nem akadályozta meg? Azt tehát nem a német vagy angol protestánsok érdeme volt! Spanyolország földrajzi fekvése okozta, hogy ott az evangéliumért bizonságot tevők hű csoportja menthetetlenül ki volt szolgáltatva Róma mindent megsemmisítő, sötét hatalmának.

A történetírás szerint politikai és földrajzi befolyások eszközölték azt, hogy ezek a népek ismét Róma kormánypálcája alá kerültek. De, mikor az isteni világ kormányzás titokzatossága előtt megállapodunk Jézus tanítványai legmélyebb történetírójának eme szavaival: „Mily megfoghatatlanok az ő ítéletei, mily végére mehetetlenek az ő útjai” — sohasem szabad felednünk, hogy az evangéliumi egyháznak ez a kereszt története a pápás Róma alatt ép oly szükséges volt az ő győzelmére nézve, mint az első századok keresztyén üldözései a pogány Róma alatt. Az Isten országának dolgaiban minden emberi mérték érvénytelen. A világtörténet is ismer vereségeket, a melyekből sokkal több haszon származott, mint a legfényesebb diadalokból. A görögök és rómaiak egyetlen győzelme sem ragadott bennünket olyan lelkesedésre, mikor még az iskola padjain ültünk, mint a *thermopylaei ütközet*; *vereség*, a szó legszorosabb értelmében, a melyben Leonidas az ő 400 spártai vitézével az utolsó emberig elesett. *És joggal*; mert a hegyszoros vértől ízott mezeje és a spártai hősök holttestei fölött felkelt a görög szabadság fényes napja! Vagy a legnagyobb vereség, a mi valaha bámulatba ejtette a világot, a „Zsidók királyának” keresztre feszítése, tulajdonképen nem a legnagyobb győzelem volt-e minden győzelmek felett? Ki vonhatja kétségbe, hogy a spanyol máglyákról mily hatalmas erejű hitbuzgóság származott át az angolországi és németalföldi evangélium követőkre; mily gazdagok voltak azok az áramok, a melyek a Valdensek és hugenoták, vagy a salzburgi és csehtestvérek üldözése következtében az összes prot. népekre kiömltek, a melyeknek áldásos nyomai egész a mai napig mindenki előtt szemmel láthatók? Legyen szabad legalább csak egyetlen példát felhozni, a mely legtisztábban megvilágítja Istennek áldásos céljait a máglyákkal.

(Folyt. köv.)

Rohoska József.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

A magyar kálvinistaságnak nagy zömét adó tiszántúli kerület május 18-án kezdte meg metropolisában, Debrecen szabad királyi városában ez évi tavaszi rendes közgyűlését, a melyen az elnökségen, Kiss Áron püspökön és gróf Dégenfeld Józsefen kívül, ott voltak Tisza Kálmán, gróf Tisza István, Thaly Kálmán, Horthy István, Kiss Albert, Madarász Imre, Simonffy Imre, részben mint gondnokok, részben mint tisztviselők vagy kiküldöttek s mellettök az esperesi kar teljes számban.

Kiss Áron püspök hangja csendült meg először a teremben, Istenhez emelve a lelkeket, hogy kérjenek áldást s kegyelmet a munkára, a végzendők teljes sikeréhez. Imádsága után évi jelentését adta elő, a melyet feszült figyelemmel hallgatott meg minden jelenlevő.

A püspöki jelentés után a bizottságokat választották meg, még pedig a főiskola gazdasági tanácsa jegyzőkönyvének átnézésére, az egyházkerületi pénztárnok s az Andaházy-Szilágyi intézet gondnoka számadásainak átvizsgálására, a tűzkármentesítés számadás felülnézésére hivatott bizottságokat; az esperesi kar pedig azzal vizatott meg, hogy a díjleveleket s a szerződéseket vizsgálja felül.

E bizottságok megalakítása után Farkas Antal világi főjegyző felolvasta Tóth Sámuelnek, az egyházkerület 30 éven át buzgó, lelkiismeretes, igazán példányképül szolgálható papi főjegyzőjének lemondó levelét.

Az őszinte részvét és meghatottság vett erőt a lelkeken a lemondó levél tartalmának hallásakor s Dégenfeld gróf a közgyűlés érzelmeinek adott kifejezést, a mikor kijelentette, hogy a kerületnek nagy veszteség a Tóth Sámuel távozása arról a helyről, a hová a közbizalom emelte s érdemei előtt, a melyeket szerzett, tisztelettel hajol meg. Még inkább kifejezte a lelkek gondolatát Tisza Kálmán, a ki jegyzőkönyvbe kívánta foglaltatni, hogy a kerület érezve a nagy veszteséget, melyet Tóth Sámuel távozásával szenved, a lemondást csakis a *Tóth Sámuel személye iránt való tiszteletből s szeretetből* fogadja el, még pedig a legnagyobb sajnálattal. Ugyancsak e tárgyban szólaltak fel Szabó János esperes s Horthy István gondnok, a kik annak a nézetnek adtak kifejezést, hogy Tóth Sámuelről nem elég egyszerűen így elválni, hanem gondoskodni kell a kitűnő férfiú érdemeinek más módon való meghálálásáról is, a melyben egyháziak s világiak együttesen vegyenek részt.

Ebben az értelemben mondatott ki a határozat s Tóth Sámuel érdemeinek méltó módon való megörökítése által a tiszántúli kerület önmagát fogja megtisztelni.

Az így megüresedett papi főjegyzői állásra a szavazás elrendeltetett, még pedig oly módon, hogy az őszi kerületi gyűlésig az állás mindenestre betöltendő, — vagyis az esetleges szűkebb körű szavazásnak is végbe kell addig mennie.

Közigazgatási ügyek tárgyalása következett ezek után, a melyek nagyobbára vita nélkül végeztek el. Felmentendő, hogy a főgondnok indítványára megbíztak az egyházmegyék, hogy adjanak véleményt: miként lehetne a szegény lelkészek segélyezésére egy állandó alapot teremteni? Nem kis jelentőségű határozatot hozott a kerület abban a kérdésben, a mely a vegyes-házasság kötéseknel létre jövő szerződések tartalmának megismerésére vonatkozott s kimondta a közgyűlés, hogy a belügyminiszter a konvent útján felkérendő, hogy utasítsa az illetékes tisztviselőket a születendő gyermekek vallására vonatkozó megegyezési szerződéseknek a lelkészekkel hiteles másolatban való közlésére. A debreczeni egyház vallásszérelmi felterjesztése, t. i. hogy Wolafka bejelentés nélkül vett át 9 egyént, az egyetemes konventhez tétetett át, hogy a sérelem orvoslásáról gondoskodják.

A nagyváradi ref. leány internátus részére a 10,000 forint segélyt kiutalták, de egyelőre csak 6000 forint adatik ki. Az ez évi 1000 forint segély kiadását is elrendelte a gyűlés.

A debreczeni tanító-képezde ismeretes németnyelvi tanításiügye a konventi határozat értelmében intéztetett

el s tudomásul vette a gyűlés a konventnek azt a határozatát is, a mely vallás-tanárok kvalifikációját állapította meg.

Érdekes tárgy volt ezek során az a kérvény, a melyet Nagy Bálint polgáriskolai igazgató nyújtott be az iránt, hogy lelkészi oklevele adassék neki vissza, vagyis papi jellege ismertessék el újlag. Tíz évvel ezelőtt a konventi bíróság elvette tőle papi oklevelét mert az unitáriusokkal kacérkodott, most szánja-bánja ama tettét, s a kerület ajánlja őt a megkegyelmezésre.

Nem kis érdeklődést keltett az az indítvány sem, a mely a debreceni s az alsó-szabolcsi egyházmegyéből került a kerületre, t. i., hogy a tanítói korpótlékok ügye úgy rendeztessék, hogy autonómiánkon semmi csorba ne essék. A kerület pártolólág terjesztette fel a konventhez.

Megemlítendő az első napi gyűlés többi határozatai közül az, hogy a középiskolai felügyelőnek rendes tagsági jogot adtak az egyházkerületi gyűlésen György Endre indítványára. E felügyelő lesz ezentúl a középiskolai ügyek előadója. A kerületi pénztár átvizsgálásáról maga a főgondnok adott jelentést, mely örömmel vétett tudomásul.

A második napi gyűlésen első sorban a főjegyzői állás betöltésére elrendelt szavazás eredményének megállapítására küldtek ki bizottságot, a mely annak idején összeszámolja a szavazatokat s esetleg intézkedik az újabb választásról.

Ezután a debreczeni gyakorló iskolai tanítói állást töltötték be a szokásos választási eljárás szerint t. i. a debreczeni egyház 8 presbytere s a kerületi közgyűlés 8 választott tagjának szavazata által, a melynél elnöki döntéssel a hajdu-szoboszlói tanító, Kiss György választott meg Vásárhelyi József debreczeni elemi iskolai tanítóval szemben.

Nagy érdeklődést keltett a debreczeni főiskola pénztárnoki állásának betöltése is, melynél 18 pályázó közül kellett az arravalót kiszemelni. A választásból Rózsa Sándor, a főiskolának eddigi háznagya került ki győztesen, aki 66 szavazatból 60-at kapott, 6 pedig Fráter Sándorra esett.

Bejelentetett az egyházkerületi papi tanácsbírói állásra történt szavazás eredménye, a mely szerint Soltész László hajdu-szoboszlói lelkész választott meg 389 szavazattal, Madarász Imre 309 szavazatával szemben. Soltész László nem akarja az állást elfogadni, miután már előre kijelentette, hogy nem fogja a bizalmat igénybe venni. De miután Tisza Kálmán kijelentette, hogy ő 45 év óta vesz részt a kerület ügyeiben, de sohasem tapasztalta azt, hogy ha valaki előzetes kijelentése daczára valamely állásra megválasztatott, arról csakugyan lemondott volna, s miután kérte is Tisza Soltészt, hogy ne létesítsen praecedens: Soltész meghajolt a bizalom előtt s elfogadta a tanácsbírói állást.

Közügyi szempontból igen érdekes volt a komádi papválasztási dolog, a melynél a komádiak meghívás útján akarták megválasztani a szilágy-sámsoni papot, Bod Ferenczet. De az egyházmegyei bizottság nem volt hajlandó a meghívást megengedni azért, mert a Bod F. minősítési okmánya nem olyan kiállítású, mint a tiszántúli kerületé. A kerület rendes bírósági eljárásra utasította a komádiakat, de egyúttal felterjesztést intéz épen ebből az ügyből kifolyólag a konventhez, hogy intézkedjék az ez irányban való egyöntetű eljárásnak megállapítására nézve.

(Vége köv.)

Egy kis egyház ünnepe.

A felső-szabolcsi egyházmegyébe kebeleztetett szakolyi ev. ref. egyház e hó 16-án lélekemelő ünnepet ült. E napon volt 25 éve, hogy lelkésze tiszt. Bakos Pál papjává lett és ott hivatalát elfoglalta.

A hű, gondos lelkipásztor szerető hívei, barátai, tisztelői összegyűltek, hogy hálát adjanak az idők urának, ki megáldá egy negyedszázad lankadatlan, becsületes munkáját, mit lelkész és hívei végeztek és kérték a jó atya áldását jövő tevékenységükre.

Telve volt az ősi kis templom, melynek alapját hihetőleg még Árpád-házi királyaink alatt rakták le, mely valamikor a történelmünkben nevezetes Zokoly-család tagjait látá falai között, a mely falak tövébe a szabad eszmék egyik martirjának, a Martinovics perben elítélt Uza Pálnak hamvai porladoznak, e históriailag is szent falak közt valláskülönbség nélkül láthattuk a község összes lakosságát, s a lélekemelő isteni tisztelet végeztével. lelkészi lakon megjelent az egyház tanácsa s nevökben főgondnok meleg szavakkal üdvözölte a szeretett lelkipásztort, ki 25 éven keresztül őket híven őrizte, vezette, s elősorolta a munkásság eredményét, mik élő tanúi egy negyedszázad tevékenységének.

Sokat végzett e kisded egyház 25 év alatt; épített derék, a mai kor kívánalmainak megfelelő új iskolát, tanítója fizetését rendezte, felemelte, a népiskolát kellő színvonalra emelte; alapított egyházi magtárt, ennek jó épületet készített, a rozzant papi lak helyén új épület áll, és most az ősi — de a hívek szaporultával szűkké lett — templomot nagy áldozattal bővít.

Jött üdvözölni a lelkészt a helybeli izraelita hitközség képviselője, s egyháza nevében kérte az ünnepelt lelkészt, hogy mint eddig tevő, ezentúl is hirdesse Krisztus valását, a felebaráti szeretetet, mely ledönt minden válaszfalat, mi a haza különböző vallásfelekezettű lakosai közt létezik, miknek létezésén csak a haza ellenei örvendenek, s egyesítse őket a haza és embertársaik iránti kötelesség teljesítésében.

Esperesünk — hivatalos funkciója miatt akadályoztatván — meg nem jelenhetett, így csak meleg soraival üdvözölheté a lelkészt, mely üdvözlőlet a sorok átadója saját jó kívánatai nyilvánítása mellett tolmácsolt.

Végre Nagymáté Albert egyházmegyei tanácsbíró és főjegyző köszönté az ünnepeltet igen szép, szívből jövő, szívreható baráti szavaival.

Ez üdvözlőlet mindenikére meghatottan felelt az ünnepelt és hogy e reá nézve oly nevezetes napot egyházában megörökítse, 100 frt alapítványt adott a helyi iskolának oly módon, hogy annak évi 5 -os kamatából minden év első napján 3 frt szegény tanuló gyermekeknek, 2 frt pedig a tanítónak adassék.

Említenem sem kell a kitünő szíveslátást, melyben a lelkész család barátait, tisztelőit részesíté, s a nyilvánított jó kívánatokat, mikkel az ünnepelt lelkészt és családját elhalmozták.

E lapok olvasóinak kétségkívül jól esik értesülni minden egyházi életünkben elő jövő oly eseményről, mely igazolja, hogy mellőztetésünk s nehéz viszonyaink dacára, mindenütt, hol a lelkész át van hatva szent kötelessége érzetétől és nemes hivatását felfogva, annak magaslatán áll, magyar ref. népünkben nem vész ki a hithűség. a vallásához való ragaszkodás, az áldozatkészség — példa rá a szakolyi kis egyház élete — és kétségkívül jól esik az is, hogy a mikor az egész hirlap-irodalom hozsánát zeng annak, ki százazrekre menő jóvedelméből — mit nekik a nemzet nemzeti célokra adott — e célra némi csekélységet ad olykor-olykor.

Sőt nagy fényben tünteti elő áldozatkészségét annak, ki az áldozatot aként hozta, hogy a nemzeti vagyont megterhelve, adósságként hagyja hivatali utódjának: méltó azért, hogy mi tiszteletünkkel adózzunk annak a szegény papnak s családjának, ki a saját nagyon kiérdemelt, kis darabra szabott kenyereből naponta félre tesz egy-egy morzsát, s a morzsákat negyedszázad alatt gondosan összegyűjtve odaadja egyháza iskolájának, és a miért mindennap fárad, ezzel is előmozdítja népének neveltetését, ezzel is törekszik a minden kálvinista pap céljának elérésére, t. i. hogy hívei jó és értelmes hazafiak legyenek.

Adjon az Isten magyar egyházunknak sok ily papot és ne vonja meg tőlük segélyét. *Ujfalussy Béla.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** A szászai lelkész, Borbély József súlyos megpróbáltatáson vitte az Úr keresztül e hó 13-ikán, a midőn hű élettársát, *Tolnay Borbálát*, a kivel 21 éven át élt boldog családi életet, magához szólította az élők és holtak Istene. A 44 éves nő elhunyt a bánatos férjen kívül szélesen kiterjedő rokonság tagjait is gyászba borította. Legyen az elhunyt nő emléke áldott, a gyászolókat vigasztalja meg a vigasztalás és szeretet atyja. — Özv. *Mester Istvánné*, szül. *Mitrovics Terézia* asszony, a sárospataki társadalmi életben is szeretett s tisztelt nő, május 15-ikén hagyta itt azt a szép családi kört, a melyben mint édes s mint nagyanya olyan boldogan töltötte életének utolsó éveit. Egyik fiánál, Dr. *Mester Gyula* nagy-körösi orvosnál, hosszas gyöngéledés után élete 61-ik, özvegysége 17-ik évében szenderült örök álmra, gyászba borítva fiait Istvánt, Gyulát családjukkal együtt; Dezsőt, aki a sárospataki jogakadémia hallgatója; leányait, Rózsát, Ilonát s Annát, e két utóbbinak férjét, Szikszay Andrást, illetőleg Pataki Pált s egész családjukat, továbbá Mitrovics Gyula debreceni lelkész és Mitrovics Ottiliát, Hajzer András hardiesai lelkész nejét, mint testvéreit, ifj. Mitrovics Gyula sárospataki gimnáziumi tanárt, a ki a megboldogultban szeretett nagynénjét vesztette el. A szerető és gondos szüle, a jó testvér, az igazi nő síri álma legyen boldog; a veszteségtől sajgó szívek bánatát enyhítse a vigasztalás Istene. — *Bódogh Károly*, az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegyének kiérdemült világi tanács-bírája, volt negyvennyolcas honvédtiszt, sárospataki földbirtokos, május 17-én fejezte be földi életét 74. éves korában. Egy puritán gondolkodású, hitbuzgó kálvinista világi egyént vesztettünk el benne, aki, míg a bizalom a zöld asztalhoz hívta, soha sem maradt el a közügyek intézésétől, hanem szívvel-lellekkel munkálkodott szeretett egyháza javáért. Már 1866-ban ott ült az alsó-zempléni egyházmegye tanács-bíróinak díszes sorában, s a legtöbbször a kerületen képviselője is volt az egyházmegyének, a mely csak 1893-ban szakadt el tőle, a mikor fiatalabb erőket hívott el a közügyek vezetésére. Elhunytát özvegye: *Bódogh Antónia*, két gyermeke, *Barna* és *Ida*, ez utóbbi férjével *Katona Györggyel* főiskolánk gazdasági választmányának tagjával s kis fiával; testvére, *Bódogh Kálmán* gyászolja, de gyászukban részt vesz az a szélesen kiterjedt rokonság is, a mely Sárospatak társadalmának jelentékeny részét képezi, valamint mindenki, aki az elköltözött öreg urat ismerte. — A megfáradt s nyugalmat talált földi vándor sírja felett viraszson az övéinek s a jóknak áldó kegyele.

— **A sárospataki gimnáziumban** május 13—15. napjain tartatott meg a VIII. osztályú tanulók osztályvizsgálata, a melyre 30 növendék jelentkezett, akik közül *jelesen* vizsgázott *Kalus Andor*, *Nagy Barna* és *Trócsányi László*; 3 tanuló osztály ismétlésre, 6 pedig pótvizsgára utasított, a többieket részint jó, részint elégséges osztályzattal bocsátotta át a vizsgáló-bizottság, a melynek Szinyei Gerzson és Bálint Dezső igazgató-tanácsosok voltak az elnökei. Az írásbeli érettségi vizsgálatok május 17—21. napjain tartattak meg.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** első vándor gyűlése e hó 19-ikén Pápán nagy érdeklődés mellett tartatott meg, mintegy 100 tag jelenlétében. Pápa városának és vidékének egész intelligenciája élénk rokonszenvvel viseltetett a gyűlés iránt a melynek nagyszerű bevezetése volt az *Antal Gábor* püspök által az istentiszteleten tartott egyházi beszéd. A korinthusi I. levél XII. r. 4., 5., 7., 8. verse alapján készített s eszmékkel gazdag predikáció teljes elismerésével találkozott az egész közönségnek, a mely nem kisebb élvezettel hallgatta *Gyurátz* püspök gyűlést megnyitó beszédét, a melyben tömör vonásokban voltak előtérbe állítva a társaság céljára s fejlődésére vonatkozó gondolatok. *Szöts Farkas* titkári jelentése hű képét mutatta be a társaság múlt évi életének. A közgyűlés elhatározta, hogy egy betűrendes bibliai encyclopaediát és egy kisebb terjedelmű magyarázatot bibliát fog kiadni a társaság. *Révész Kálmán*, kassai lelkész s *Bancsó Antal* felolvasásai köztetszésben s elismerésben részesültek. Megemlítendő, hogy a gyűlés folyamán alatt két alapító tag jelentkezett, t. i. özv. *Ajkay Imréné* és *Ihász Lajos*, a mi már magában véve is dicséretre méltó eredménye az első vándorgyűlésnek. A közgyűlés után lelkes hangulatban folyt le a közebéd, a melyen számosan vettek részt a város s vidék megjelent intelligenciájának tagjai közül is. Csütörtökön a somlói kirándulás történt meg, a mely feledhetlen emlékekkel töltötte el mindazok lelkét, a kik e vidék szépségét nem látták.

— **Sárospataki főiskolánkat** is meg fogja látogatni a „*Deutsche Landwirtschafts-Gesellschaft*“-nak (német gazdasági egyesület) ez idő szerint Magyarországon tanulmányi utat tevő díszes társasága. A 153 főből álló társaság, a melyet *von Egan* sloszewoi nagybirtokos vezet, május 30-ikán reggel 8 órakor érkezik két külön vonaton Sárospatakra s a vasúti állomástól egyenesen a főiskola imatermébe vonul, a hol *Dókus Gyula*, az iskola világi algonok s Zemplénmegye főjegyzője fogja az üdvözlő beszédet mondani, a mely után a főiskolai ifjúság éneklél a „Szózat“-ot és a „Hymnus“-t. Az imateremből a muzeumokba, tantermekbe, kórházba s a könyvtárba oszlanak szét a látogatók, a kiknek ez utóbbi helyen az ifjúsági énekkar a „Wacht am Rhein“ című darab elének-lésével akar meglepetést szerezni. Megnézik a várat is, a honnan a főiskolai tornacsarnok előtti térre jönnek vissza s ott rövid villásreggeli közben a tanuló ifjúság tornagyakorlataiban fognak gyönyörködhetni. Ezután 11 órakor tovább utaznak Tállyára, hogy a hegyaljai újabb szállótermelést megnézzék. A mint a névsorban láttuk, a melyen rang s állás szerint megjelöltek a látogatók, egy egészen illusztris társaság fogja negyedfél százados iskolánkat megismerni s hiszszük, hogy berendezéseinkkel meglepjük őket, hiszen akárhány egyetem van a nagy német birodalomban, a mely nem áll fölötte a sárospataki főiskolának épen a berendezés tekintetében.

— **A pozsonyi „Mária Terézia“ szobor leleplezési ünnepélyén** a király Ő Felsége előtt május 16-ikán megjelent *Antal Gábor* dunántúli református püspök is s tisztelegvén híveivel, üdvözlő szavaira a király következőleg válaszolt: „Hódoló üdvözlötöket, mint hűségüknek előttem

igen becses jelenségét, örömmel fogadom. — Tudva azt, hogy önök a haza és egyházuk iránti köteleiket mindenkor híven teljesítik, szívesen biztosítom önöket ezen alkalommal is változatlan kegyelmemről. A legmagasabb helyről jövő eme nyilatkozatot azért emlíjük fel, mert feltűnő elismerést foglal magában a hercegprímás beszédének s az arra adott nyilatkozatnak tartalmával szemben. Az esztergomi érsek ugyanis nagyban hangsúlyozta azt, hogy a klérus s általában a róm. katolikusok engedelmségükkel, hűségükkel közreműködni kívánnak abban, hogy a király nehéz gondoktól menten, nyugodtan, aggodalom nélkül teljesítse köteleit, a melyre a királynak az volt a válasza, hogy elvárja, hogy a katolikus papság támogatni fogja őt ezentúl is népei boldogítására irányzott atyai törekvéseiben, azzal a hivatással, a mely a haza iránti köteleességéből önként foly a klérus tagjaira nézve is! . . . Vagyis más szavakkal: *első a haza s nem Róma*; azt tegyék, a mit a reformátusok!

— A sárospataki főiskola és állami tanítóképezde f. hó 29-én, szombaton tartja ez évi *Kazinczy ünnepét* Széphalmon. Az intézetek énekkarai műdarabokkal, az igazgatók megnyitó és záró beszédekkel vesznek benne részt; az ünnepi szónok *Kötse István* tanítóképezdei tanár lesz. Az akadémiai jutalmakat az azokra érdemesekké vált ifjaknak az igazgatók fogják kiosztani. Szívesen ajánljuk e hazafias célú ünnepet t. olvasóink figyelmébe.

— A római katolikus kongresszus összehívását elrendelte Ő Felsége e hó 14-iki kéziratával, a melyben ki van mondva, hogy az 1870. október 20-ra összehívott kongresszus befejezettnek tekintendő s a mostani rendelkezéstől számított hat hónapon belül az új kongresszust az esztergomi érsek hívja össze, hogy a magyarországi katolikus egyház önkormányzatának szervezésére vonatkozó intézkedések megtétesse. A szeptember vagy október havában összeülő kongresszusra a képviselők az 1869-iki választási szabályzat szerint választatnak, t. i. tagok lesznek a püspökök, a pannonhalmi főapát, 103 világi tag s minden egyházmegyéből egy-egy papi küldött. Az új gyűlés első sorban az előző kongresszus határozatainak javításával fog foglalkozni s a legfőbb királyi kegyúri jogoknak a megállapítása határozott egyházpolitikai jelleget fog adni a tanácskozásnak, míg az autonomikus szervezet körülírásában az alapok s alapítványok kérdése fog az a pont lenni, a mely iránt a legnagyobb érdeklődéssel viseltethetünk.

— Iskolai kirándulások. A miskolci ev. ref. főgimnázium nagyobb növendékeit május 12-ikén a történelem tanára, *Jármy József*, elvezette a *diósgyőri* vár romjaihoz s ott tartott nekik egy órát a magyar történelemnek abból az időszakából, a melyben a nevezett várnak is voltak lakói, vagy legalább időzői. Legközelebb az *ónodi* vár megnézésére randulnak ki ugyancsak *Jármy* vezetése alatt, a hol nem kevésbé érdekes a tárgy, mint volt *Diósgyőrben*. — A sárospataki főiskola ifjúsága vívó- és torna-egyletének tagjai közül a vállalkozóbbak május 15-ikén a nagy-szaláncezi Izra-tó megtekintésére mentek s a természetnek ama megragadó pontját látva, az álmélkodás hangjain fejezték ki a természet alkotója iránt támadt érzelmeiket.

— Templom-alapkö letételi ünnepélyt tartott a cserépfalui ev. ref. egyház május 1-ső napján d. u. 3 órakor, a mikor a szomszéd községekből is nagy számmal megjelent ünneplő közönség elénekelve a 37-ik dicséret két első versét, meghallgatta az egyházi énekkar alkalmi előadását, a lelkésznek, *Novák Sándornak* buzgó könyör-gését s ugyancsak ő tőle a fia, ifj. *Novák Sándor* kolozs-

vári tanárjelölt által irt hangulatos alkalmi költemény felolvasását. A befejezett okmány mellé, a melyben le volt írva az egyház története, fel volt jegyezve az egyház lelkészének, tanítójának, presbyterjeinek, a polgári község etöljáróinak, az egyházmegye s kerület elnökeinek, a ref. főiskoláknak, az uralkodónak s a minisztereknek a neve, helyeztek több régi ezüst és rézpénzt, *Kossuth-bankót*, s oda tették a régi templom és torony fényképeit is. A megható ünnepélyt a gyülekezet éneklése zárta be. (k r.)

— A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban már május 6-ikán megkezdődtek az évfárá vizsgálatok, a mikor is a VIII. osztályú tanulókat vizsgáztatták meg, a kik közül az érettségire bocsátottak e hó 17—21. napjain írásbeli érettségit tesznek, míg szóbelire június 28—30. napjain fognak állani. Az I—VII. osztályú tanulók június 14—22. között vizsgáznak, a magántanulók pedig jun. 25—26. napjain. Az évfárá ünnepély június 24-én lesz.

— A sárospataki ev. ref. theologia akadémia hallgatóinak legnagyobb része e hó 22-ikén *Radácsi György* közigazgató vezetése s több tanár részvétele mellett, a debreceni theol. akadémia meglátogatására ment el. Közfelfogás szerint Debrecen és Sárospatak szelleme homlok-egyenest ellenkezik egymással epen theologiai kérdésekben. Jó lesz most a leendő papoknak barátságos úton egymás lelkébe látni s tapasztalni azt, hogy Debrecen s Sárospatak egyformán lelkes papokat nevel, a kik a protestánsizmus eszméiért egyenlő mértékben lelkesednek. Az egymással való érzéközés teremjen jó gyümölcsöt s hozza létre azt a testvéries jó viszonyt, amely csak azokat a pontokat keresi, a melyek összekötnek bennünket.

— Helyreigazítás. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület ez évi tavaszi közgyűléséről szóló tudósításunknak a színei egyház lelkészválasztását tárgyaló részébe az a hiba csúszott be, hogy úgy T. Gy., mint ifj. K. L. úrra egy olyan jelzöt alkalmaztunk, a mely a bírósági ítéletben nem foglaltatik, mert abban mindkettőről csupán az mondatik, hogy érdekükben tettek s nem ők maguk követték el törvénytelenes dolgokat. Ezt a hibát köteleességünknek ismerjük kijavítani. T. B.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. S. A missionáriusi állásokért a pályázati hirdetés ára 2 frt 30 kr Kérjük posta fordultával megküldeni. — S. M. Köszönöm, hogy a polemától megmentettél. Indokolásod egészen helyes s az az elégtételnyerés több, mint a minőt így kaptál volna. Azokat a közleményeket csak állítsd össze s küldd el; mihielyt lehet, rögtön sorra veszem valamennyit. — P. O. Kérdésedre kívánságod szerint, itt adom meg a választ. A domesztikát tulajdonképeni egyházi adónak nem lehet tekinteni már csak azért sem, mert az egyházi törvények egészen külön álló fejezetben szólnak erről t. i. az V-ik részben, míg az egyházi adó a törvények IV-ik részét foglalja el s a 238. §. szerint az egyházi adó, eltekintve a törvényben külön szabályozott domesztikai járuléktól, kétféle természetű, t. i. a helyi szükségletek, s az u. n. központi (megyei, kerületi, konventi zsinati) költségek fedezésére szolgáló. De a gyakorlati életben is külön szerepel a domesztika az egyházi adótól, mert még ott is, a hol egy összegben, mint általában fizetik az egyház község részéről a domesztikai járulékot, külön van bevezetve a domesztikai rész fizetése. Például Miskolcon, a hol egy fix összeget fizet az egyház a közalapra, a pénztári főkönyvbe vezeti a pénztárnok a rendes egyházi adót, a domesztikának pedig külön rovata van, pedig az u. n. párbér szedők együtt veszik be a kettőt. Ebből kifolyólag kérdésedre, a mely így szól: „a domesztika után vethető-e ki rendkívüli egyházi adó”, határozottan az a válaszom, hogy nem s ha úgy jártak el veled szemben, hogy a domesztikai járulékot is megadóztatták, törvénytelenül cselekedtek, a mely ellen felebbezz az egyházmegyei gyűlésre, már csak azért is, hogy hadd tudjuk meg e tekintetben a bíróságok felfogását.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Bzenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Konventünk segélyosztogatása”. *Agricola*. „Vallás-erkölcsi nevelés” *Dicső Endre*. — „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.” —s. — „A magyar protestáns irodalmi társaság vándor-gyűlése Pápán”. *Demjén Márton*. — „A sárospataki hittanhallgatók debreceni tanulmányútja”. *Egy teológus* — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés”.

Konventünk segélyosztogatása.

Husvétii ajándék gyanánt kedveskedett egyetemes konventünk ref. egyházainknak s lelkészársainknak 25—50 forintos adományokkal, hogy a szükségben levők helyzete könnyüljön, az adósságban úszók terhének egyrésze törlesztessék; hogy az egyházak építést végezhesse.

Szép, igen szép az indokolás s egy-két esettől eltekintve, talán igaz is. Igaz, mert maga a szükségben levő mondja, két felettes testület bizonyítja. Azt természetesen nem vallja meg a szükségét hangoztató, hogy ismer magánál szegényebbet is, hanem rábizzza a konvent közalapi bizottságára, hogy az mondja ki, mint legjobban értesült testület: „folyamodó nagyobb szükségben levőkre tekintettel nem segélyeztetik”, dacára annak, hogy a két előbbi felettes egyházi hatóság a szükségben lételt igazolta.

Segélyezésünknek ezt a módját, a mely szerint 25—50—75 forintot kapnak a szükségben levők, már igen sokszor és igen sokan elítélték, mert segélynek csakis azt lehet nevezni, ami által csakugyan segítve van a bajon.

De hát kérdezzük: segítség-e a templomot építő x—y egyháznak az a konventi 40 forint? . . . Ugyan mihez kezdhet vele? Hiszen még csak előpénznek sem elég, hát ahogyan volna elég, hogy a nagy munkára fordítandó költségnek valamelyes részét fedezze?

És kérdezzük ezt is: vajjon annak a Péternek vagy Pálnak segítség-e az a 25 forint? Hiszen 25 forint is pénz kétségbevonhatlanul, igaz az is, hogy ajándéknak meg nem is olyan kevés: de már segítség szempontjából olyan számbavehetetlen összeg, a melynek elfogadásakor szinte látom, hogy elpirul az a szegény papársam, a kinek odaadják.

Sehogy sem tudunk mi beletörődni ebbe a segélyosztási módozatba. Forgácsolás a legszélesebb körben s a nagy és magasztos eszmének, a mely a közalap céljához kötöttség, apró pénzre váltása, a mely illuzóriussá teszi az egész nagyszerű intézményt.

Hallani itt is, ott is azt a megjegyzést, hogy a domesztikai segélyosztogatásoknál is érvényesült a multban a befolyás s az erdélyi püspököt igen sokan

kárhoztatják még ma is, hogy a többi kerületek szegény ekklézsiái s papjai elől elragadta a nagy összegeket s a négy másik vidék papságának meg kellett azon osztózni, a mi az erdélyieknek javára kiadott összeg után maradt. Sőt aztán azt is panaszták, de ma is panaszták, hogy az egyes egyházkerületek egyházmegyéi között is tettek és tesznek különbséget, úgy a kerületi gyűléseken, mint a konventen, azzal az indokolással, hogy ez s ez az egyházmegye gazdag, tehát egy ekklézsiájának sincs szüksége a segítségre.

Szóval az elégedetlenségnek hangja ki-kihallat-szik a bizalmasabb körökből, sőt egyes egyházmegyéek zöld asztalánál is tételnek megjegyzések, a melyekre felsőbb helyről mindig az a válasz, hogy sokat kapunk általában s ha kevés jut egyedenként, az az oka, hogy sok a szegény s azok között a helyes arányt nem könnyű megtartani.

Nem tudnak igen sokan azzal sem megbarátkozni még most sem, pedig már 15 év telt el a domesztika felállításától, hogy mire való az a nagy formalitás, mikor a mellett is megvan a befolyás. Igen sok valóban segélyre szorult pap és ekklézsia egy kis hiba miatt, a melynek talán nem is ők az okai, elűttetik a segélytől, mert a formában nem elég körültekintő.

Mindezek megszívlelni való dolgok s domesztikáknak vezetőit arra kérjük, hogy szakítsanak az eddig eljárási móddal s hozzanak be olyat, a mely által épen a segélyezés a legtokéletesebben történhetik.

A szétforgácsolási rendszer már lejártta magát, népszerűtlenné, rosszszá vált, magának az eszmének is csaknem veszedelmévé lett. Hozzuk be helyette azt a másikat, a mely szerint a segély egy-egy esztendőre egy-egy egyházkerület javára fog adatni. Ezzel a forgácsolásnak vége szakad, az apró pénzre váltás megszűnik s a segélyezetteknek nem kell annyira pirulniuk, mint a mostani rendszer mellett, a mikor 25 forintot kapnak a legtöbbben.

Vegyük csak az ez esztendei segély összegeket. Kapott a Dunamelléken 2 pap 110 forintot; Dunántúlra 20-nak 830 forint jutott; a tiszáninneniek közül 40 lelkész között 1700 forintot osztott ki a konvent, a tiszántúli papok közül 72 segélyeztetett 2295 forintnyi összeggel s az erdélyi kerületből 47 pap kapott 1360 forintot.

E segélyezés szerint az öt kerületnek együttesen 6295 forint jutott, a mely 181 lelkész között osztatott ki. Ha már most elgondoljuk, hogy az a 6295 forint egy egyházkerület segélyre szorult papjai között osztatott volna ki, világosan állhat előttünk, hogy nem „borravaló” lett volna a segély, a mint a „Dunántúli Protestáns Lap”-ban keserű hangon megjegyeztetett, hanem valódi segély. Mert míg a mostani segélyezés szerint például a tiszáninneniek 40 papjának az 1700 forintból az átlagos segély 42 frt 50 kr, addig a 6295 forintból a 40 lelkész mindenikére átlagosan 157 frt 37 kr. esett volna.

Ha pedig az egyházaknak adott segélyeket vesszük figyelembe, a következő változás történik: a mostani kiosztás szerint a dunántúlról 31 egyház 1660 forintot kapott; a tiszáninnenről 56 egyház segélyezett 2890 forinttal; Erdélynek 55 egyháza kapott 1935 forintot s a tiszántúltra 2990 forint jutott 88 egyháznak. Összesen 230 egyház 9475 forintot kapott. Ebből átlagosan egy-egy egyházra: 41 frt 20 kr. esik, vagy a tiszáninnen kerületre esett 2890 forintot elosztva az 56 egyházzal, ezek mindenikére egyforma segélyt véve, az összeg (2890:56) 51 frt 60 kr. Ellenben, ha a 9475 forint egészen a mi 56 egyházunknak jutott volna, egy-egy segélyre szorult eklézsiánk egyenlő segélyezettése esetén 169 frt 19 krt kapott volna, a mi bizonyára több, mint az Alsó-Kálosának jutott legnagyobb 80 frtnyi segély.

De bizonyára azt mondják igen sokan erre a mi felvételünkre, hogy a pillanatnyi segély is többet ér, mint az öt évenként előfordulandó magasabb mérvű támogatás. Azt tarthatják igen sokan a példaszóval, hogy „többet ér ma egy veréb, mint holnap egy tüzök”.

Hát igaz, hogy a pillanatnyi segélynek is megvan a maga jelentősége, de az is igaz, hogy ha ezt vesszük figyelembe, akkor sincs ok a mi felvételünk elvetésére, mert a pillanatnyi segélyt megadják az egyes egyházkerületek is az u. n. államsegély pénzéből, a melynél a 60 frtos támogatás épügy megvan, mint a domesztikánál.

Ajánljuk azért szerény indítványunkat mindazoknak szives figyelmébe, a kik a domesztikai segélyezésnél döntő szerepet játszanak.

Agricola.

ISKOLAI ÜGY.

Vallás-erkölcsi nevelés.

A mai anyagi világ sokszoros jelszava: „Ember küzdj és bízva bízzál!” E mondat első részét megköveteli a létezhetőség; másik része feltételezi a vallás-erkölcsi képzést.

Talán nem lesz felesleges szólni a vallás-erkölcsi nevelésről, mint oly alapról, melynek lazulása arányában közeledünk emberi méltóságunk elvesztéséhez és távolodunk azon alaptól, melyen így kiáltunk fel: „Ki az isteni gondviselésbeni hitét veszteségei után is megtartotta, azt a sors csapásai le nem sújthatják”.

Ne csudálkozzék senki, hogy én a fenti címmel foglalkozom, mert szerintem ép a vallás erkölcsi nevelés hiánya folytán érkezünk a sikkasztók országába, a golyók s más eszközök által feltárt boldogsághoz; a rut önzés és két színűség korához, amikor minden tett csak politika.

Ha felteszszük ezt a kérdést: mi a vallás-erkölcsi nevelés célja? ezt felelem röviden: a tökéletes ember-

képzés. E rövid felelet megfejtése azonban igen nehéz, mert a vallás-erkölcsi nevelésnek kezdődni kell a családban, folytatódni kell az iskolában, majd ismét visszatérnie a családhoz és folytatódnia az életben.

Ha valahol szükség van a család, iskola és egyház harmonikus munkásságára, úgy e tételnél igenis van. Mert ha e címnél nincs meg a teljes összhangzatos és folytonos működés, akkor munkánk eredménye hasonló oly lelki állapothoz, melyhez behatol a kísértés, becsepeg az önző gonoszság és ármány. E lelki állapot cifrának, épnek látszó tulajdonosa összedől egy erősebb roham alatt.

A vallás-erkölcsi neveléssel sok iskola nincs tisztában. Sok tanító a nélkülözés, gond, társadalmi helyzet stb. folytán elveszíti nemesebb értékét s köszívű emberként rideg gépiességgel helyezkedik a tantervben jelölt vallástani tárgyakra, melyeket bemagoltatván, némelyik vizitáló személyiség által meg is dícsértetik mind a tanító, mind a tanítvány: pedig ilyen alapon fejlődik az útfélre és tövis közé esett mag.

Nem akarván a tanítók ügyénél, mint csépezt szalmánál időzni, csak annyit ajánlok minden tanító, lelkész és minden rendű, rangú család figyelmébe, hogy a vallás-erkölcsi nevelésnél különösen őt a betű, elevenít a lélek. Itt nemcsak tanítani, beszélni, de érezni is kell. Ha valahol, úgy itt különösen hat a példa. A vallásbeli tantárgyak csak eszközök a nevelésnél, de a szoktatás, példaadás a fő.

A „Tiszáninnen ev. ref. egyházkerület tanterve” a vallás-erkölcsi nevelést a népiskola I—II-ik osztályában kapcsolatosan kívánja bibliai képek és bibliai történeti taneszközök mellett, de hát meglátjuk-e azokat a képeket az égnei felhőivel?! Avagy csüggetegen vethetjük szemünket a menny felé?

Én, mint a gyakorlat embere, azt merem állítani, hogy az első osztálynak magas az említett „Tanterv” vallásbeli tananyaga. Célyszerűbb lenne egy oly füzet szerkesztése a tanító számára, melyben lehető rövid történetek tárgyalnák az Isten ismeretét, lételetét, tiszteletét, imáadását, káromlását, a szeretetet, békeséget, gyűlölséget, a szülék, testvérek tiszteletét, szeretetét, a szófogadást, engedelmességet, süketek, vakok stb. szerencsétlenek, nyomorultak iránti jó érzés s cselekvés felkeltését. Ha pedig ez nem létesülhet, akkor némely nt. vizitáló urak ne kívánjanak az első osztályban vallás-erkölcsi vizsgálatot oda nem illő mértékben, hanem a Tanterv intenczióját megértve, elégedjünk meg az első osztálynak a második osztályba való elkészítésével a szemléleti fokozat alapján.

Igaz, hogy az általam kívántak mind tárgyaltnak évek folyamán a vallástani tantárgyakból, de akkor már a tudás felülhaladja az érzelmet, míg ellenben az első osztályban a legfogékonyabb a lélek a vallásos érzelmek ápolására.

Igen helyes a tantervben a bibliai helyek és zsoltár versek magyarázatos olvastatása, taníttatása. Dehát a tapasztalat szerint sok helyt csak a Tantervben van így s másképp van a gyakorlatban. És miért? mert osztatlan népiskolában a vallás a többi tantárgyakkal, a tanító helyzete, fizikai ideje miatt, — kellő feldolgozással — csak az ügyes, szorgalmas, lelkiismeretes tanítóval fér meg és másutt nem. Így aztán a vallás-erkölcsi nevelés veszt a reáliák által, vagy ezek törpülnek el amannak a fejlődése mellett. Míg a lelkiismeretes, vallását szerető tanító bárminő jellegű iskolában működik is, soh'sem feledkezik meg a vallás-erkölcsi tanulságokról a reál tantárgyaknál sem.

Lépjünk át most a családhoz, a hol szintén tisztában kellene lenni a vallás-erkölcsi nevelés mikéntjével, dehát így van-e még azoknál is, a hol azt feltételezzük? Tisz-

telet a kivételeknek, de legnagyobb részénél nemmel felelek.

A földműves családoknál 6—9 tag egy szobába szorítva, a szülők és új házasságok viselkedéseit, tetteit látva, a 3—4 éves gyermeknél tapasztalni lehet az állatiasságot, a szesz ital élvezését, dohányzást, undorító kifejezéseket, isten-káromlást. És a szülők többnyire gyönyörködnek ezekben, mondván: majd elhagyja, ha megnő. Azzal nem törődnek, hogy mennyire nehezítik meg a nevelve tanító munkáját, sem azt nem akarják hinni, hogy az elmondottak miatt satnyul a test, beteg a lélek és 5 %-nek lelki tehetsége vagy nem, vagy ferdén fejlődik ki.

A 12 évet haladt ifjú egészen más viselkedéssel, emeltebb fővel lép az ismétlődőbe. Itt már érzi, tudja, hogy ha a „sírva olvasáshoz“ valamikor felemeltetett is a pálcza, itt már nincs mitől félnie. Van is fegyelmetlenség néhol. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy a pálcza jó fegyelmi eszköz, de igenis mondom azt, hogy az elkényeztetett és a családnál ütleghoz szokott ifjúnál az erkölcsi feddés többnyire falra hányt borsó. Nem vagyok én barátja a testi fenytéknek, hanem azt bárkivel szemben vallom, hogy egy régi olvasmány — melynek címe: „Egy pofon csapás a maga idején — szerzőjének teljesen igaza volt. Csak hogy mindig szeretettel, a bűnös önbeismerése után, soh'se haraggal, — a személy lelki állapotát, nevelését ismerve — használtassék az erősebb fenyték.

Ma már szabályrendeletek tiltják a 16 éves korig a dohányzást, fonókát, bálozást és az eredmény az, hogy az apa dohányzó eszközöket hoz az ismétlős ifjúnak; pénzt ad a bálra, a virtusra ösztönző, lelket ölő szeszre. Küldetik a drága ifjú estézni, nehogy honn penészedjék.

Elismerem a csekély kivételeket, a hol még áldoznak is az erkölcs nemesítő olvasmányokra, de a nagyobb rész hódol az estvészésnek s az ottani lelki épülésnek.

Templomba menve a nagyobb rész, hogy miként figyel? . . . jól tudják a lelkész urak.

Az Isten házában is nem a lelkészt és tanítót tekintik mintának, hanem az apát és anyát, a kiknek egy része szent buzgósággal ihletetten jelzi Minervát, a másik rész pedig Mörpheussal küzdve, annak mákoszorúja alatt pihen. Szerintem ez nem jól van így. A templom legyen a tiszta szív és lélek áldozati helye, hol ki-ki emelkedjék fel a kevés idő alatt a földiek közül, vagy maradjon honn pihenni és ne csalja önmagát, ne botránkoztasson másokat.

Amit elmondtam, az nem gyanítás, de úgy van az a falvak 80 %-jában. A vallás-erkölcsi nevelés az iskola elhagyásával gyengül. Nehezen megy a könyvtárak és vasárnapi iskolák létesítése. Az elsőre nincs alapunk, a nép áldozni nem szeret. És a második? . . . hogy minő legyen, szépen írja le nt. Görömbei úr s nem létesülésére is megfelel „A jövő egyházában“ így: „a kényelemszeretet előáll azzal, hogy nem nekünk való dolog, nálunk kivételnek ezek“.

Az áldozat készség hiányában, a csökönyösség folytán szűnik a nyilvánult apostoli tűz és lelkesedés, míg némelyeknél egészen kialszik és közönyössé lesznek, legfeljebb gondolkodnak a baj felett. Egyik hibáztatja az iskolát, másik a családot. Ezek együtt a papot s így előáll a zűr-zavar a felekezetenkívüliek, különféle szekták és a katolicizmus javára.

Vessünk egy pillanatot a műveltebb osztályra! Oh ezek részben simák, mint a kígyók, részben tulságba művelik az észet, egyoldalúan az érzelmet. Nevelnek a társadalomnak kedélyes, szalon személyeket, telve ábránd, remény, hiúsággal. És nevelnek keveset — az életet valóban ismerő családapát, s anyát. Ha aztán az ábránd, remény szétfoszlanak, a hiúságnak áldozni nem telik:

ekkor kész a regény, a rém dráma; mert elhanyagoltatott a vallás-erkölcsi neveléssel az élet filozófiája is.

Hát az élet, társadalom hogyan hat a vallás-erkölcsi nevelésre? . . . Ne kérdezzük, ne bolygassuk e sötét képet. mert erős karczolat nélkül itt nem beszélhetünk. En csak annyit merek megjegyezni, hogy az életben, társadalomban a kenyér kérdés, irigység, önzés dominálnak. Ezek pedig nem válogatják eszközeiket, de szabadon fejlesztik a vallás erkölcsöt fojtó gőzt.

Lelkészek, tanítók, családok! ha széthúztok, oldott kévéként elpusztultok; ha összeforrtok, csodát művelhettek. A vallás-erkölcsi nevelésnél minden alkalmat s példát felhasználjatok; a bűnt kérlelhetlen szigorral ostromozzatok!

Mindannyian pedig azon legyünk, hogy az ígének ne csak meghallói, de megtartói is legyenek!

Dicső Endre.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

(Vége.)

A gyűlés harmadik napján kissé megritkult közönség jelenlétében a mostani tanácskozások egyik legfontosabb tárgya, a debreceni főiskola tanárainak fizetésrendezése került sorra, a melynek kapcsán tartalmas és hosszantartó vita fejlődött ki, miután maguk a javaslatok is, a melyek e tárgyra vonatkoztak, eltérők voltak s így bő anyagot nyújtottak a pro et contra felszólalásra.

E fontos tárgyban magának a kerületnek is volt egy küldöttsége, a melynek jelentését Dr. Baconi Lajos világi jegyző olvasta fel. A debreceni főiskola anyagi és szellemi ügyeivel foglalkozó bizottság véleményét, a mely az előbbivel megegyezett, Elek Lajos egyházi aljegyző ismertette; ugyan ő ismertette az ezekkel szemben ellentétes véleményt tartalmazó főiskolai gazdasági tanácsi felfogást, a mely oda konkludált, hogy a tanári fizetések rendezése maradjon a jövő esztendőre. Ezzel szemben a kerületi felülvizsgáló-bizottság a főiskola anyagi s szellemi ügyeivel foglalkozó bizottság véleményét ajánlotta a közgyűlésnek elfogadásra.

Az egymással ily ellentétben álló vélemények összegezését, illetőleg valamelyik indítványnak jogerőre emelését célozta az a vita, a melyet *Gergely Károly* nagybányai lelkész indított meg, a ki a kerületi felülvizsgáló bizottság álláspontját fogadta el, t. i. hogy a fizetésrendezésnek még ebben az esztendőben meg kell történnie; vele szemben a gazdasági tanács véleményét támogatta s védelmezte *Kiss Albert* debreceni lelkész, a ki az óvatosságot nagy mértékben ajánlja egy olyan ügyben, a melynél a realitásnak kell a döntő szerepet játszania. A kerületi felülvizsgáló-bizottság javaslatát *Görömbei Péter* felső-szabolcsi esperes s *Zsigmond Sándor* védtek a főiskola szellemi érdekei miatt. *Szell Kálmán* esperes közvetítő indítványt nyújt be, t. i., hogy a 8800 frtot szavazza meg a kerület erre az esztendőre, hogy azután lehet-e ezt állandósítani, majd a gazdasági tanácsnak az őszi gyűlésre beadandó jelentése után állapítsák meg, ha az iskola összes számadásait átvizsgálta.

E közvetítő indítvány ellen *Kapros Benő* foglalt állást, még pedig a nyugdíj szempontjából; az indítványt támogatta *György Endre* tanácsbíró, míg *Dr. Baconi*

Lajos számadatokkal mutatja ki, hogy a fizetés rendezés egyáltalán nem hozhatja zavarba a főiskola anyagi ügyeit. Miután még hárman szólaltak fel a kerületi bizottság javaslata mellett s *Baksa Lajos* visszavonta azt az indítványt, a mely a fizetés-rendezést drágasági pótlék adással akarta volna helyettesíteni, *gróf Dégenfeld* főgondnok zajos éljenzések között hangsúlyozta a debreczeni főiskola tanáira nézve a fizetés rendezésének sürgős voltát; hangsúlyozta, hogy a debreceni főiskolának nemcsak el kell érnie a többi hasonló intézetek színvonalát, hanem azt is meg kell tenni, hogy állandóan s hosszú időre fölibe is emelkedjék versenytársainak. A főgondnok szavainak meghallgatása után a gyűlés nagy többséggel elfogadta a szellemi és anyagi ügyeket átvizsgáló küldöttség javaslatát, a mely szerint 1897 július 1-én az új fizetési rend életbe lép.

Megállapították ezek alapján a debreceni főiskolai tanárok fizetése a következőleg:

Az akadémiai tanárok törzsfizetése 2000 frt, lakáspénz 400 frt, korpótlék öt ízben 200—200 frt ötödévenként. A gimnáziumban s a tanítóképezdében a törzsfizetési fokozatok 1200, 1400, 1600 és 1800 frt, lakáspénz és korpótlék, mint az akadémiai tanároknál. A torna-ének- s zenetanárok alapfizetése 1000 frt, lakáspénz 300 s 100 frt a korpótlék; a főiskolai orvos 1000 frt törzsfizetést s 400 frt lakpénztkap.

Ez utóbbiak, t. i. a gimnáziumi és képezdei tanárookra vonatkozólag a fokozatokba való beosztás az igazgató-tanács joga lesz, de mindig titkos szavazás útján és figyelembe kell venni a kort, a szolgálati évet és érdemet is.

Utolsó tárgy e harmadik napi gyűlésen a Horváth Mária-alapítvány ügyéről való jelentés meghallgatása s az e tárgyban való intézkedés volt.

Negyedik napon a debreceni főiskola 1897—98-ik évi költség előirányzatával foglalkozott a gyűlés behatóan s több olyan intézkedést fogantatott, a mely által a főiskola pénzeinek előnyösebb elhelyezése, magasabb kamatoztatása fog elérni.

Hozzájárult a gyűlés a máramaros-szigeti gimnázium újabb államsegély szerződésének megerősítéséhez. Eddig 10000 frtot kapott, ezután 18,000 lenne az évi segély.

A gimnáziumi internátus ügye a gazdasági tanácsra bízott, hogy tegyen javaslatot, a melylyel kapcsolatosan fog a kerület dönteni a főiskolai tápintézet kibővítésének kérdésében.

Birtokába jutott a főiskola a Soltra-féle 20,000 forintos alapítványnak, a melynek 1200 forintnyi kamatát a theológusok tápintézeti segélyezésére fogják fordítani.

Egy alapítványnak, t. i. a Halász-alapnak kezeléséért megtámadta a család a főiskolát s kerületet, bejelentvén a kultuszminiszternek, hogy az alapítványt az alapítólevél rendelkezésével nem megegyezően kezelik. A miniszter leírt, hogy nem talált semmi okot a beavatkozásra.

Elvi jelentőségű kérdéssé vált a *Márk Endre* kerületi s főiskolai ügyész lemondása a főiskolai gazdasági tanácsosi állásról. Gergely Károly és Tabajdi Lajos abban a véleményben voltak, hogy az ügyészi állás összeférhetetlen a gazdasági tanácsosi állással s a *Márk Endre* lemondása ebben az értelemben fogadandó el. Kovács Lajos pedig azt hangsúlyozta, hogy nem kell túlérzékenynek lenni, sőt arra kell törekedni, hogy az olyan kitűnő erőt, a minő *Márk* meg kell tartani mindenütt, a hol csak lehet. Közgyűlés szavazással döntött e kérdésben s egy szótöbbséggel kimondta az össze-

férhetlenséget. Márk helyére egyhangulag *Szell Farkas* kir. táblai tanácselnök választatott meg.

A Szotyori Nagy Károly helyére zene- és énektanári állásra pályázat hirdetését rendelte el a gyűlés 1200 frt törzsfizetéssel.

Az utolsó napon kevesek jelenlétében tárgyalatott a debreczeni kollégium anyakönyvtárának s gyűjteményeinek kezelése s gyarapítására vonatkozó javaslat, a melyet a közgyűlés egyhangulag elfogadott. Ebben kimondatott, hogy a főiskola könyvtárnoka heti 6 órán tartozik előadást tartani, a többi időt, mint könyvtárnok használja fel. Segédekül négy akadémiai hallgatót vehet maga mellé, a kiknek külön fizetésük nem lehet, hanem csakis a szokásos iskolai jótétemények élvezetében részesíthetők. — A könyvtári nyilvános olvasóterem összeköttetésbe hozandó a tanári olvasóval s Debreczen városát felhívja a közgyűlés, hogy e nyilvános olvasóterem fejlesztése érdekében a maga részéről is tegyen lépéseket.

Felhívja a közgyűlés a világi s egyházi hatóságokat, testületeket, továbbá a nevesebb családokat s egyeseket, hogy a debreczeni főiskola millenniumi emlékgyűjteményének felállíthatása czéljából a leleteket, érmekeket, emlékeket, mint nemzeti közkincseket, gyűjtsék össze s küldjék be a főiskolába.

Ugyancsak felhívást intéz a közgyűlés a családi levéltáraknak a főiskolai gyűjteményekben megőrzés végett való beküldés és elhelyezés czéljából is.

Kimondatott, hogy a tiszántuli kerület iskoláiban, egyházaiban csak a kerületi kiadványok használhatók.

Végül megállapította a közgyűlés a középiskolai igazgató tanácsnak szervezetét, rendszabályait s ügykörét, a debreczeni főiskolára vonatkozólag azonban csak az őszi gyűlésen fognak ez irányban határozni.

Ezzel az öt napig tartó fárasztó gyűlés véget ért s az elnökség éltetésével eloszlottak, a kik mindvégig kitarítottak.

—S.

A magyar protestáns irodalmi társaság vándor-gyűlése Pápán.

Az a nagy lelkesedés, erkölcsi erő és érdeklődés, mely megnyilatkozott a Pápán 1897. május 19-én tartott irodalmi gyűlés alkalmával, hivatva van arra, hogy a hit és valláserkölyesi erőnek s a szellemi színvonal emelésének a társadalom minden osztályában új éledést s nemes fejlődést adjon. A pápai rendezőbizottság, élén az emelkedett szellemű Kiss Gábor lelkész ural, a város közönsége, az előkelő hölgyek, a tanári kar és az ifjuság őszinte lelkesedéssel munkáltak közre a vendégek szívélyes fogadásában az irodalmi társulat közgyűlésének országos színvonalra emelésében. A gyűlésen képviselve volt az egyetemes magyar protestáns egyház Budapest, Pozsony, Debrecen, Sopron, Sárospatak, Kolozsvár, Komárom. Kerületek, theologiák, gyülekezetek képviselői s a theologiai irodalom jeles erői csoportosultak *Gyurácz* és *Antal* püspökök jobbjá és balja felől.

Az ünnepély délelőtt 9 órakor a református templomban isteni tisztelettel kezdődött, melyen a 37. dicséret első és a 80 dicséret 1—3 verseinek éneklése után *Antal Gábor* püspök tartott beszédet I. Kor. XII. 4, 5, 7, 8 versei alapján, melyben nagyarányú s elragadó böleselkedéssel kifejtette, hogy az irodalmi társaság működésének célját úgy érheti el, ha 1. munkálkodásában mindig egy lélek által vezettetik: a Jézus Krisztus evangéliumának tiszta szelleme által,

2. ha sokoldalú munkálkodásában mindig egy urat szolgál, a mely előtt mindenki meghajol: az igazságot, 3. ha azon tehetségeket és ajándékokat, melyeket az egyház érdekében érvényesít, az általános és a magyar nemzeti műveltség előmozdítására szenteli. Rámutat, hogy a ki tollat vesz kezébe, csak azzal a szándékkal legyen eltelve, *hogy csak igazat szabad írni*. Ez volna a legszebb; mert ki mást tanítani akar, attól megvárhatjuk, hogy mindenkor igazat mondjon. Mégis, ha nézzük az emberi társadalmat, hányszor látjuk elferdíteni az igazságot, előítélet, osztály s felekezeti érdekből s önérdékből, sőt látjuk, hogy valóságos tények megtagadtnak, viszont soha meg nem történt dologok nagy bizonyítékokkal ellátva állíttatnak. Látjuk felujjítását a farkas és bárány meséjének, hogy az erős, a hatalmas, a gazdag, vádakkal, szemrehányásokkal áll elő a gyenge, a szegény ellenében, olyanokkal, a mikre ez már természeténél fogva is képtelen. Megtagadatik az igazság és igazságnak állíttatik az, a mi nem igaz és nem felel meg sem Isten, sem az emberi élet törvényeinek. Rámutatott arra, hogy a mi magyar nemzetünk abban az időben, midőn nemzeti létünk fenállása nyugatról és keletről egyiránt veszélyeztetve volt, nem tudott volna kifejtetni akkora ellenálló képességet, ha a Mindenható nem gondoskodik arról, hogy ugyanazon időben gyökeret verjen itt a nemzeti életet új életre keltő reformáció.

A templomból a reform. gimnázium nagy tornatermében gyülekeztünk. Az irodalmi társulat tagjai a terem közepén asztalok körül, az ifjúsági ének- és zenekar az egyik oldalán; Pápa város előkelő férfiai és hölgyei valláskülönbség nélkül zsúfolásig megtölték a nagy termet. 11 órakor megcsendült a *vegyes énekek* fohásza, s az áhitat szárnyain őszinte fohász szállt kebelünkől Istenhez, hogy ezt a napot megengedte érnünk.

Ezután Gyurác Ferencz evang. püspök tartotta elnöki megnyitó beszédét, fejtegetvén, hogy a vándor-gyűlésnek az a célja, hogy az ország különböző részein lakó protestáns erők közelebbi érintkezésbe lépjenek a protestáns közönséggel, hogy élénkebb mozgásba jöjjön Bethesda tava, a mely sebeket gyógyít és vigaszt rejt magában. A protestáns egyház mint feladatot vette át a múltból: az *örködést a lelki szabadság felett*. A haladásnak, a nevelésügynek, az iskolák felhasználásának, felkarolásának, a nép nyelvén tartott istenitiszteletnek, a biblia olvasásnak és terjesztésnek, a szellemi munkásság ébresztésének, a magyar nyelv és szellem folytonos művelésének s így a magyar irodalom gazdagításának legelső sorban a protestáns társadalom volt lankadtlan munkása s előmozdítója. Mert a protestáns egyházak önerejükből kezdettől fogva nemcsak fentartják a tanintézeteket, de folyton szaporítják is, és áldozataikkal a legszegényebb osztályu gyermeknek is hozzáférhetővé tették a tudományt. Közrehatottak azon koroknak előkészítésében, a midőn a kiváltságok megdőlésével, egybeforrt a nemzet és ezredéves állami létének a művelt népek sorában méltó helyet foglalva szentelhetett örömmünnepet.

Azonban a szent cél újabb munkásságát, újabb áldozatot követel egyházunktól ott, a hol a szellemi élet, a hol az élő hitnek élesztéséről, az erkölcsi fogalmaknak a lazulástól megóvásáról van szó. Hangzik a panasz, hogy a társadalomban lázas kór betegség tünetei mutatkoznak. Az önfenntartási törekvés napról-napra mindinkább a létért folyó harc környör-

telen képét mutatja, a materialismus hódít, mindinkább az önzésnek bilincsébe veri az akaratot, a tehetséget. A pénz, fény, élvezet, azok a bálványok, melyek elé annyiszor viszik áldozatul a meggyőződést és igazságot. Ez a baj a felsőbb néposztályból lehet az alsóbbba és annak erkölceit is megvesztegeti. Pedig a vallás- és erkölcs az, mely a néposztályokat az idealismushoz csatolja és a hol ez kihál, ott megszakad a társadalom s koldus rabszolgaságba hanyatlik. E romlás megakadályozására siet az egyház, iskola és jótékony intézetek mellett a magyar protestáns irodalmi társulat is azzal, hogy olcsó és jó könyveket ad a nép kezébe, melyek alkalmasak arra, hogy fejleszszék az erkölcsi nemes érzést, szilárdítsák a hűséget egyház és haza iránt, neveljék a tiszteletet a törvény és rend iránt. A tudomány és vallás nem ellenségek, hanem szövetségesek. Míg az egyik szolgáltatja a fegyvereket a nemes célok kivívásához, a másik fentartja a lélek erejét, bizalmát az égben, az igazság diadalában. Ez által igen szép, igen fontos feladatot teljesít e társulat. A tudás önmagában, hit nélkül, mint a költő mondja: nem áldás. A tudományosság, a mely teljesen szakít az egyénben vagy a társadalomban a vallással: az csak lelki kevélységet szül és a társadalom sebei iránt érzéketlen. E társulat felmutatja azt a kort, melyben a szív teljes odaadással dobogott az eszmékért s kész volt feláldozni mindent az elvek diadaláért, felmutatja a hiteles hőseket, kiket az igazságtól nem bírt eltéríteni sem csábos ígért, fenyegetés, — nem szakíthatott el börtön és rabbilincs. és végül a tér, melyet e társulat elfoglal, egy *közös mező*, melyen a két protestáns egyház tagjai együtt munkálkodnak és áldoznak a lelki szabadság zászlója alatt a haladás munkájának egyengetésében, fejlesztik az evangéliumi testvériség tudatát, a Krisztus lelkét, a testvéri szeretetet. Egyszersmind társadalmi szent érdeket szolgál, midőn neveli a törvény iránti tiszteletet, a jóttevők iránti kegyeletet, a múltban tanusított hűségnek ragyogó példáit felmutatja, a polgári erények hű követésére buzdít s így azon alapokat rakja le, melyeken a társadalomnak, a nemzetnek jövője biztosítva van, s ezt támogatni mindenkinek honfiai kötelessége. A hosszas éljenzés, a mely e beszéd után felhangzott, bizonyítja, hogy az új elnök méltó a helyre, melyet elfoglalt.

Az elnöki megnyitót Szilassy Aladár megköszönvén, *Szöts* titkár olvasta fel évi jelentését, a mely tudomásul vétetett.

Ezután Révész Kálmán kassai lelkész tartott igen építő és tanulságos felolvasást Czeglédi Istvánról, annak különösen származása és családi viszonyairól.

Révész után Bancsó Antal pozsonyi theol. tanár tartott felolvasást „Az autonom erkölcsiségről”, — a melyet szintén éljenzéssel jutalmazott a közönség.

A titkári jelentés kapcsán intézkedett a közgyűlés a *házi kincstár*, a *bibliai lexikon* és *encyklopédia* kérdésében, a melyekre vonatkozólag a határozat ismeretes e lapok olvasói előtt.

Végül az Irodalmi Társaság világi elnöke, Hegedűs Sándor emelt szót, ki nagy vonásokban, de markánsul állította előtérbe mindazokat az eszméket, a melyek nélkül társadalom nem állhat fenn. Nagy tetszést keltett, amikor ezeket mondta: A legtöbbet hangoztatott szó, a vallás-erkölcsiség; de fájdalom, kevésbé van az életben megvalósítva. Azért nekünk nem szabad szégyenelni a Krisztus evangéliumát; hanem ennek szellemében azt, a mit a protestantismus behozott és

terjesztett hazánkban, azt nekünk minden tehetségünkkel erősíteni kell. Mert ebben a vallás-erkölcsi-ségben a mit mi magunkénak vallunk, nincsen hatalmi fény, nincsen erőszak, — csak jóság. Igaz, evangéliumi, termékeny erejű ez; de abban, a mely hatalmi érdekekben akar érvényesülni, abban csak a reakció érvényesül. Tudják, hogy én leginkább anyagi dolgokkal foglalkozom, de mindig jobban-jobban érzem azt, miszerint a vallás-erkölcsiségnek teljes mértékben való kultiválása és az erkölcsiségnek önmagunk, családunk és társadalmunkban való nemes fennmaradása fogja képezni legnagyobb erőnköt. Ne engedjük azért, hogy kicsinyléssel nézzenek ránk. — Mi a nemzeti erőre törekszünk, mely nélkül a külső fény csak csillogás, mely elenyészik a viharban. Az erkölcs és vallás adja meg az élet szenvedései közt kétségbeesettnek a vigaszt, a lelki erőt, a munkában elfáradtnak, összetörtnek csak a vallás ad megnyugvást. Ennek a vallás-erkölcsiségnek érdekében hívom fel mindnyájukat. Akkor nem felekezettnek szolgálnak csak, hanem szolgálnak a társadalomnak és nemzetnek. — Én azért vagyok feltétlen a mellett, hogy e téren híven kell munkálkodnunk: mert ez felvirágoztatja, erőssé teszi a hazát. És most midőn bezárom szavamat, köszönetet mondok a közönségnek, a két protestáns egyháznak, Pápa városának és az ifjúságnak, — fejezzük be az ülést a *nemzeti imával*.

Ekkor Gáty Zoltán tanár vezetése mellett az ifjúsági vegyes ének és zenekar művészi tökélyvel és ihlettel adta elő a himnusz, mit a közönség állva hallgatott végig.

Ez ünnepély hatása alatt 15 új tag lépett az irodalmi társulatba, köztük két alapító is, özv. Ajtay Imréné, szül. Pálffy Kamilla úrnő és Ihász Lajos földbirtokos.

2 órakor a Griff-ben ebéd volt, melyen 90-en vettek részt. Igen sok szép felköszöntő hangzott, melyek sorát Gyurácz Ferenc püspök nyitotta meg, aki a királyt éllette. *Hegedűs Sándor* zárta be, ki konstataulta azt, hogy ez az egész ünnepélyen semmit nem hallott, mely elfogultságot árult volna el. A lélek elfogultsága a sötétség, a szív elfogultsága pedig a gyűlölet. Itt tiszta elmét és nemes szívet tapasztalt. Ezzel a szívvel és ezzel a fejjel menjünk tovább és legyenek meggyőződve, hogy a prot. irodalmi társulat így nemcsak a magyar irodalom súlyával és erkölcsi erejével, hanem a szeretet és felvilágosodás oly fényével és erős fegyverével hat, a melyre csak az evangélium képes.

Az ebéd után tartott belmissiói lelkész-értekezleten általános megegyezéssel elfogadtatott a *vallásos estélyek tartása, ifjúsági egyletek felállítása, a confirmándusoknak a lelkészek által való lelkiismeretes tanítása, a vallásos iratok, bibliák terjesztése, nő-egyletek alakítása*.

Másnap a társaság tagjai a pápai vendéglátó urak meghívásából Somlyóra rándultak, s az emberiség nevelése körül tett szent elhatározásukat csak fokozta az a szép erkölcsi és anyagi erő, mi az isteni gondviselés és baráti érzelemben ott megnyilatkozott. Adja Isten, hogy a tudománynak, istenfélelemnek baráti szeretetnek az egész ünnepély alkalmával megnyilatkozott ereje soha el ne hagyjon bennünket, hanem mindig tökéletesebben munkáljon bennünk a jó Isten dicsőségére és embertársaink javára.

Demjén Márton,
veszprémi lelkész

A sárospataki hittanhallgatók debreczeni tanulmány útja.

Az iskolai év elejétől foglalkoztunk azzal az eszmével, hogy egyszép májusnapon utrakelünk és modern szupplikánsok módjára meglátogatjuk valamelyik theol. akadémia hallgatóit, mint messze földről, ismeretlenül szerető testvéreinket.

Első nagy tervünk az volt, hogy egy füst alatt elmegyünk Debrecenbe is, Kolozsvárra is; de sok fontos ok arra kényszerített bennünket, hogy elégedjünk meg ezuttal a kisebbik kirándulással. Így indultunk aztán el Debrecenbe e hó 22-én reggeli 1/2 8 órakor. Mi tanulók 37-en szedődtünk össze, mindannyian theologusok, vezetőkül a tanári karból jöttek négyen, u. m. Radácsi György, Dr. Rácz Lajos, Dr. Finkey Ferenc és Dr. Zsindely István. A szupplikánsok ezek voltunk: Bocz József, Erős Károly, Gönczi Gábor, Harsányi István, Ablonezi László, Antal Géza, Csiki Zoltán, Dékány Lajos, Gönczi József, Hodossy Lajos, Kállay Ferenc, Kajdi Menyhért, Kovács István, Nagy Béla, Séra János, Simon Gyula, Sólyom Gyula, Telegdy Bertalan, Vallancs Miklós, Beregszászi György, Bodnár Mihály, Danyi József, Fejér Pál, Illyés Mihály, Jósmai Dénes, Keresztúri Sándor, Rácz József, Rácz Kálmán, Baksi István, Bartha Gyula, Kerekes Zsigmond, Korpa János, Molnár István, Lőkös Sándor, Melko István, Pataki István, Pónus Lajos.

Délben értünk Debrecenbe, a hol a vonatnál ott várt bennünket a debreceni tanári karnak egy jókora csapatja, háttérben a theol. ifjúsággal. Sass Béla akadémiai igazgató nyomban szívélyesen üdvözölvén bennünket, mint — úgymond — ilyen módon még soha nem látott vendégeket. A mi igazgatónk szeretetteljes viszont-üdvözlete után a kis gözösön bevonulván, Csiky Lajos, debreceni theol. dékán a főiskola udvarán értésünkre adta, hogy valódi ünnepélyes fogadtatásunk d. u. 3 órakor lesz a díszteremben. Mi patakiak nagyot néztünk egymásra: hát a Sass Béla szép beszéde csak előrevetett fénysugár volt? Ez a kirándulás — tudunkon kívül — nem egyszerű tanulmányút lesz! Fogadó bizottság, részletesen kidolgozott program.

Tanáraink debreczeni tanár-társaikhoz mentek szállásra, mi pedig a konviktusban ebédeltünk meg. Irigység nélkül legyen mondva, szerettük volna valahogy Patakra is átszármaztatni hirtelenében azt a csinos berendezést, azokat az ízletes ételeket.

Lélekemelő volt a délutáni ünnepély, melyet soha sem fogunk elfelejteni. Ott volt a díszteremben Kiss Aron, az agg főpásztor, Simonffy Imre királyi tanácsos, polgármester és főiskolai gondnok; ott volt a főiskola tanári karának és akadémiai ifjúságának tekintélyes része. Az első szónok Csiky Lajos volt, ki tanár-társai nevében üdvözölvén a vendégeket, előadta, hogy a sárospataki főiskola első látogatása Debreczenben 1671-ben volt, azokban a nehéz napokban, mikor a Batory Zsófia üldözései elől Pósházy és Buzinkay ide hozták a tanuló ifjúság egy részét. Amaz első szomorú alkalom után ez a második eset, mely azonban már örömmel és nem fájdalommal ünnepe. Ezután Nagy Sándor szénior köszöntötte lelkesen a pataki ifjúságot, a debreceni theol. ifjúság nevében. Radácsi György a történelmi reminiscenciák megindító hatása alatt köszöntö meg a nagy megtiszteltetést és válaszában kifejtette a modern szupplikáció célját; az egymástól való tanulás hasznait.

Majd Nagy Béla, sárospataki theol. ifju fejezte ki társai nevében hálás köszönetét a főiskola, a város és a theol. ifjuság iránt. A szónokok többször megemlékeztek a régi ellentétekről, arról a feszült viszonyról, melyben a két főiskola állott egymással és boldogan konstatálták, hogy — hála Istennek! most már ennek vége. Már kifelé akartunk indulni, mikor előlépett dr. Bartha Béla és lelke indításából, programmon kívül gyönyörű beszédet mondott. Ő a nemrég sárospataki, most pedig debreceni tanár élő példája a két főiskola közösségének, megtestesítője a két intézet kölcsönös szeretetének. Kifejtette, hogy ez a nap, melyen Patak és Debreczen baráti jobbot nyujtanak egymásnak, a magyar nemzet prot. kulturtörvényének nagyfontosságú ünnepi mozzanata.

Az elhangzott szép szavak után felemelő gondolatokkal, túlradó érzelmekkel távoztunk a teremből. Ime! a debreceni és pataki szellem kiállotta az idők próbáját és most odajutottunk, hogy belátjuk hogy a valódi igazságoknak egymást támogatniok kell. Sőt, nincs itt szó két igazságról, hiszen ma láttuk, hogy egyik vagyunk a testvéri szeretetben, melyre bizony ma nagyobb szükségünk van, mint valaha.

A délutánnak hátralévő részét a főiskola gyűjteményeinek, a könyvtár, olvasó-termek, természetrajzi és természettani muzeumoknak megismerésére fordítottuk. Közben a főiskolai énekkar is gyönyörködtetett bennünket. Mindenütt volt mit látni. A gazdag gyűjtemények szemlélésében eltelt lelkünk azzal a gondolattal, hogy ime mindez a prot. áldozatkészség teremtménye, a melynek ez a mi magyar hazánk megmérhetlen sokat köszönhet.

Este résztvettünk a ref. felsőbb leányiskola növendékeinek majálisán, a hol megismertedtünk az intézet vezetőivel.

Másnap, vasárnap reggel kirándultunk a Hortobágyra, a hol a korán csepegni kezdő eső miatt nem láthattuk ugyan teljes pompájában a szeszélyes délibábot, hanem azért igen sok élvezetet nyújtott ez a nap nekünk, a kik csak hírből ösmertük azt a kedves pusztát. Igen kedélyesen elmulattunk úgy az ebédli sátorokban, hol Király Gyula városi tanácsos kitüntető előzékenységgel viselkedett irántunk, mint kívül, a rögtönzött csárda-szerű sátrakban, hol a pusztafiak táncát szemléltük nagy gyönyörűséggel. Láttuk a hamisítatlan alföldi magyar népeletet, abban azt az ős erőt, a mely alkotásra képes.

Hétfőn reggel 7 órakor a nagy templomban voltunk isteni tiszteleten, hol Dicsőfi József, a híres szónok pap bibliamagyarazatát élveztuk. Azután a fáradhatatlan dr. Bartha Béla vezetése mellett meglátogattuk a város nevezetesebb iskoláit u. m. agazdasági tanintézetet, keresk. akadémiát, reáliskolát és a református felsőbb leányiskolát. Az iskolák igazgatói mindenütt a legnagyobb szívesseggel kalauzoltak bennünket. Közben egy-egy kedves lelkitartozásunkat is leróttuk. Megkoszoroztuk a gályarabok emlékét s igazgatónk vezetése alatt egy-egy csoportban tisztelegtünk főtiszt. Kiss Áron püspöknél, ki mint régi pataki diák, könyezve köszönte meg a mostani pataki diákok jókívánatait; és a mi felejthetetlen Mitrovicsunknál, a ki aztán megmutatta nekünk a Kossuth-utcai új templomot.

Ezután siettünk a nagy erdőre, hol a főiskola rendezett bankettet. A szebbnél-szebb tósztokban minden szónok örömmel éltette a megkötött testvéri szövetséget. Nagyhatású volt a lelkes Balogh Ferencz pohárköszöntője, ki olyan államsegélyt kívánt a sárospataki

főiskolának, a mely, mint kiérdemelt jutalom, ne vegyen el tőlünk semmiféle jogot.

D. u. 3 órakor indultunk a vasuti állomáshoz, hol érzékenyen vettünk búcsút a kedves vedéglátótól a viszontlátásig, mely — bizton reméljük — rövid idő múlva bekövekezik.

Hazafelé jöve mindenikünk azokon a szép emlékeken csüngött, a melyek ellenállhatlanul vésődtek lelkünkbe. Tanultunk sokat, láttunk a rövid idő alatt annyit, a mennyit csak lehetett s mindenek fölött megélt szívünk azzal a boldogító érzéssel, a mely a legfőbb, t. i. a szeretettel. Megszerettük a debreceni pályatársakat, tisztelettel vagyunk eltelve ama nagy intézet tanárai iránt s magasztaljuk azt az ősi fészket, a mely a magyar kálvinizmusnak kősziklán épült háza, a melyet bevehetetlennek tartunk, mert igazi protestáns szellem lakik falai között. Ha a pápista ember imádja Rómát mert *nem ismeri*, mi szeretjük a mi *Debreczenünket*, mert *megismertük*.

Örködjék felette ezután is a gondviselés kegyelme s a Debreczen és Sárospatak között most kötött szép viszony legyen állandó. Egy theologus.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Duka Tivadar adománya a sárospataki főiskola könyvtára javára. Május hó 21-ikén a sárospataki ev. ref. főiskola közigazgatójához a következő levél érkezett:

Nagytiszteletű Collégiumi Elöljáróság!

... Több idő óta tápláltam azon elhatározást, hogy hálásan megemlékezvén régen lefolyt tanuló éveimre, halálom után örökösöm a sárospataki collegiumnak, a hol szinte tanultam, egy bizonyos összeget fizessenek ki a főiskolai könyvtár gyarapítására.

A mostani körülmények alatt azonban célszerűbbnek mutatkozik, hogy az összeget életemben adjam át rendeltetésének. Teszem azt tehát ezennel azon kérelemmel, hogy az ez összegből a collegiumi könyvtár számára szerzett könyvek mindegyikének borítékán vagy címlapján ezen szavak legyenek olvashatók: Duka Tivadar adománya 1897.

Ha ennél fogva a t. collegiumi Elöljáróság ezen ajánlatomat elfogadni s arról engem értesíteni kegyeskedik és hogy az utalvány, illetőleg a váltó kinek nevére legyen kiállítandó? lépéseket teendek, hogy egy ezer o. é. forintra vagyis két ezer koronára terjedő összeg nagytiszteletűségteknek f. évi június hó 22-én rendelkezésére álljon.

Hálás ajánlatomat teszem éppen életkorom 72-ik évének fordulójára, de különösen azért, mivel azon nap *fogadott* angol hazámnak leszen nagy öröminnepe, melynek dicső emlékéhez saját *szülőházamban* én is ezen szerény összeggel hozzájárulni óhajtok.

Ifjú koromnak viszontagságos élményei után negyvenöt éve már, hogy Viktoria Ó Felségének alattvalója lettem; orvosi tanulmányaimat itt végezve, Kelet-indiában töltött sok évi szolgálatom után módom esett, hogy a sárospataki collegiumról is hálásan megemlékezhessem.

Kiváló tisztelettel maradok a nagytiszteletű Elöljáróságnak alázatos szolgája; *Duka Tivadar*, orvostudor, alezredesi ranggal nyugalmazott törzsorvos Bengáliában, a magyar tud. akad. l. tagja.

A főiskola tanári karának e hó 28-ikán tartott közös gyűlésén olvastatott fel e sokat jelentő levél s az „alma mater“ hű fiának hálás köszönetet szavazott a tanári kar, a mely elhatározta, hogy a köszönetet magában foglaló jegyzőkönyvet elküldi az adományozónak, a ki iránt a főiskola igazgató-tanácsa s bizonyára az egyházkerület is ki fogja fejezni legközelebbi gyűlései alkalmával az elismerést, mint olyan férfiú iránt, a ki nem szűnt meg szeretni a sárospataki főiskolát ott a távolban sem, sőt épen akkor, a mikor a viszonyok változása elhatározó befolyást gyakorol e százados intézet további fejlődésére, előáll s példát mutat onnan a távolból az itthoniaknak arra, hogy miként kell szeretni az „alma matert.“ Feldobog szívünk a Duka Tivadar levelének olvasásakor, a ki hű fia új hazájának, de hű fia ennek a magyar hazának is s lelke lánggal ég a magyar protestantizmus ősi várának, a sárospataki főiskolának fennmaradásáért. Nevét megörökíti a főiskola anná-leseiben s mi áldást kérünk az Istentől a 72 éves öreg emberre, hogy adjon még napjaihoz napokat, esztendeihez esztendőket.

— Egy pár szó egy bírósági határozat magyarázatához. A sárospataki ev. ref. egyház presbiteriumának az alsó-zempléni egyházmegyének rendkívüli adóügyben hozott határozatára vonatkozó magyarázata kényszerítő helyzetet teremtett azokra nézve, a kiknek a bírósági ítélet szól. Kényszer helyzetben vagyunk két oldalról is, t. i. ha elhalgatjuk a magyarázatot, lelkiismeretünket kell elaltatnunk; ha nem hagyjuk megjegyzés nélkül, a presbiterium felfogására s talán az alsó-zempléni egyházmegye határozatára is kell megjegyzést tennünk. Amabból nem volna semmi közhasznú eredmény; emettől méltán várhatjuk a jövődöntő tájékoztatásának más irányát. Megjegyzésünk csak kevésből fog állani s röviden a következőket adjuk elő: a sárospataki ev. ref. egyház presbiteriumának határozat-magyarázatát nem lehet úgy venni, mint irányadót, mert egyoldalú s mert az ajánlat s adó fogalmának összezavarását foglalja magában. Az egyoldalúságot nem érintjük, az utóbbira nézve azonban van megjegyzésünk. Azt foglalja ugyanis magában a magyarázat, hogy a sárospataki ev. ref. presbiterium mindenkinek lehetővé akarta tenni az „önkéntes adakozást“ s ez az „önkéntes adakozás a legközelebbi időig folyt, (január végéig), holott pedig a ref. presbiteriumnak úgy nevezhető „intő“-je már március hónapban szétküldetett a „szíves ajánlat“ illetőleg „írott rendkívüli adó“ befizetésére való felszólítás céljából, sőt tovább menve, abban az „intő“-ben az is benne van, hogy a „megajánlott, illetőleg kivetett összeg $\frac{2}{5}$ -öd része már végrehajtás útján fog bevétni“, annyival is inkább, mivel „a ki nem fizetett összeg után folyó év (1897) első napjától kezdve már 5% kamat számíttatik.“ Hát kérdezzük egész őszintén: ez az intőbe foglalt dolog-e a valóság, vagy pedig az, a mi a magyarázatban van, t. i. hogy a rendkívüli adókivetés csak pár hónapja történt s ezt az egyházmegye még csak ezután fogja megerősíteni? Miután fizetnek kamatot? az ajánlat után? az egyházmegyei határozat szerint az után nem kell; rendkívüli adó után? ... ez a presbiteriumi magyarázat szerint még csak ezután lesz kivetve, t. i. 1897-ben augusztuskor s már 97 januárban mégis kamat fizetendő utána? Ime a magyarázat veszedelme. Hogy az egyházmegyei határozatra mi is tegyünk megjegyzést, elég csupán arra utalnunk, hogy igazat tartalmazott a bírósági határozat

jegyzőkönyvének hitelesítésekor mondott ez a nyilatkozat: „feje tetejére állított határozat ez“, s megjegyzendőnek tartjuk azt is, hogy ugyanezzel a határozattal azok sem voltak megelégedve, akik most magyarázatot adnak hozzá ... A felelőbbek. (Ezt a pár szót azért kellett kiadnunk, mert a 20-ik számban megjelent „Helyreigazítás“ tartalmára vonatkozólag a megjegyzések egészen helyénvalók. Szerk.)

— A sárospataki theológusok debreceni látogatása a legszebb sikerrel végződött, t. i. azzal, hogy a két alma mater fiai megismerkedvén, kölcsönös szeretettel ölelték át egymást s belátván egymás szívébe, tudatára jutottak annak, hogy nincs gyűlölködés, nincs ellenszenv, a miről a multban olyan sokat beszéltek, hanem igenis volt félreismerés, a mely miatt a találkozás lehetetlenné vált a multban. A jövő nemzedék talán jobban megérti majd egymást s a vállvetett munkából áldás származik ref. anyaszentegyházunkra, a melyben a széthúzásnak nem lehet helye. Az egyéni meggyőződések tiszteletben tartása által a debreceni s a sárospataki theologia akadémia hatalmasan munkálkodhatik a honi protestantizmus jövő boldogságaért. Őszintén óhajtjuk, hogy a két főiskola növendékeinek szeretet szülte fogadásai beváltassanak az életben!

— Nyilvános köszönet és számadás. A sárospataki akadémiai torna- és vívó-egylet f. hó 22-ikén rendezett táncmulatságának tiszta jövedelme 10 frt 67 kr. Felülfizettek: Dr. Finkey Ferencz 6 korona, Tretyánszky Károly 2 korona, Debreceni Bertalan 1 korona, Szinyey Gerzson 1 korona, Ornstein Ignác 1 korona. Fogadják érte az egylet hálás köszönetét.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolásra is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerekgyártó István,

5—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Pünköszt ünnepén.” — „Sértett hiúság.” Kállay Miklós. — „Az elemi iskolai ellenőrzés.” Réz László. — „Szent Lélek Isten.” ifj. Szilva István. — „Multunk.” Földváry László — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.”

Pünköszt ünnepén.

Csodálatos varázslat alatt állunk még ma is, ha az első pünköszt történetét olvassuk az írás előadása szerint. Szívünk hangosabban dobog, lelkünk gondolatai sebesebb szárnyakon repülnek, a mint a Jeruzsálemben összegyűlt apostolok édes bortól való megrészegedéséről olvasunk.

A Mester nincs többé a tanítványokkal. Az áldozó-csütörtöki jelenet nagy árvaságot hozott reájok; a Mester eltávozása egyedülvalóságot hagyott örökségül

De nem, nem csupán az egyedülvalóság volt a hagyaték, a kétségbeejtő örökség, hanem az a boldogító ígéret is ott volt a végrendeletben: *„nem hagylak titeket árvakül más vigasztalót ad néktek az Atya, hogy veletek maradjon mind örökké, tudniillik az igazságnak lelkét, a mely minden igazságra vezérel . . . mert nem szól ő magától, hanem a melyeket hallánd, azokat szólja és a melyek következendők, azokat jelenti meg néktek, . . . mert az enyémről veszi, a mit . . . jelent.”*

Nem maradtak magukra a tanítványok, hiszen íme az ígéret beteljesedik pünköszt ünnepén, a mikor *„nagy hirtelenséggel jön az égből, mintegy sebesen zúgó szélnek zendülése, mely eltölté az egész házat, a melyben ülnek vala és látának kettős tüzes nyelveket és üle mindenikre azok közül, — megtelének mindnyájan szent lélekkel.”*

S vajjon csak egyszer történt-e az az első pünköshti csoda? A későbbi századoknak nem adatott meg annak ismétlődése?

Mindannyiszor, valahányszor az eszmék harcában a fordulópont bekövetkezett, a pünköshti lélek rászállott az emberekre s eltölté őket.

Az eszmék harcában egyik legnagyobb fordulópont volt a protestántizmus, a mely mint egykor a krisztianizmus, szintén a világgal való birkózásra vállalkozott, hogy megváltoztassa azt az arculatot, a melyen nem látszott meg a pünköshti lélek lehellete, a melyen nem ült a kettős tüzes nyelvek lángja. A kalapácsütések a wittembergi templom ajtaján a pünköshti lélek hatása alatt hangzottak el s a kettős tüzes nyelvek lángjának heve futotta át a művelt világ idegszárait, mikor a reformátorok szólottak úgy, *„a mint a szent lélek ad vala nekik szólniok.”*

Az eszmék harca foglalkoztatja most is az elméket, még pedig sokszorosan lebilincselő erővel.

Azonban a fordulópont még nincs itt. A sebesen zúgó szélnek zendülése nem hallatszik, csupán terhes felhők vonulnak át a magasban, a melyekből csak nagy ritkán csillan ki a villámlás.

Az első pünköszt ünnepének varázslatos emlékezete azonban ünneplésre készíti a lelkeket. Szólnak az ajkak, hangzanak az igék s a nép csodálkozással hallgatja a történetet.

Vajha szent lelkesedés ereje munkálkodnék a keblekben, mint az első ily napon! Hiszen a csüggedés az Ur szolgálóban most sokkal nagyobb talán, mint volt akkor! Árvaságuk, egyedülvalóságuk érzete talán kétségbeejtőbb!

De nem! Velünk az Ur! Az igazságnak lelke megtanít minket is, mint a tanítványokat, mindenre! A hosszú szenvedésnek vége szakad s bár sirunk és jajgatunk, a világ örül, mi pedig szomorkodunk, de a mi keserőségünk örömmre fordul.

Ezzel a boldog tudattal legyen megszentelve a magyar protestáns egyháznak pünköshti ünneplése.

Sértett hiúság.

Nemcsak mióta a Fichte „én“-je megszületett, de általában mindenkor tekintélyes szerepet vívott ki magának az erkölcsi szerves világban a subjectivitás; annyira, hogy az „én“, mint életelőterjesztő alany, valóban „kis világ a nagy világban“; a mi teljesen helyes is, mert az egyedi önállóságot s a vele rokon erkölcsi önértet s méltóságot ez állapítja meg, ez domborítja ki.

Az ember szabadon érez, gondolkozik, akar, cselekszik, ítél, határoz, rendelkezik magával — maga felett, mindenkor egy hatalmas erő, a gondviselés hatalma alatt. Nem lesz mások szeszélyének labdája, játékszere, hanem subjectív erejével tárgyilagossítja magát a nagyvilágban, tehetségét, jó szellemét oda viszi — ott gyümölcsözteti, hova őt a kivüle álló munkás szellemi összetétel és mozgalom jó célokért hevülni s küzdeni hívja. Ez a kötelesség! Ebben a vallás a filozófiával kezdet fog, testvér!

Igy felel meg a Fichte „én“-je hivatásának! Így lesz az ember igazán kis világ a nagy világban, így nyilatkozik meg, sőt így olvad be a különben abstract subjectivitás a közügyek mezején a helyes, a valódi alapon nyugvó objectivitásba! Az ilyen ember, ki ezt így végzi, kit mellékútnak, árnyképek meg nem tévesztenek, lesz valódi ember!

Ez az erkölcsiség postulátuma, mint Kant mondja, a ki szerint „ha valaki — e nélkül — tesz is valami jót, külsőleg lehet cselekedete legalis vagy elfogadható, de még nem erkölcsi. Ezért cselekedjél úgy, hogy akaratom szabálya vagy maximája egyszersmind az erkölcsi törvényadás egyetemes elve legyen.“

Ez az egyedül helyes álláspont, a mitől eltávozni nem lehet a nélkül, hogy a Kant maximája meg ne legyen sértve!

Fichte, midőn az „én“-ben állítá föl egyetlen filozófiai elvét, teljességgel nem azt akarta vele, hogy a subjectivitás domináljon az objectív világ felett, hogy az akarjon lenni minden mindenkben, hogy úgyszólván körötte forogjon a nagy világ, s akarására hajoljon meg minden vélemény, irányuljon minden elv vagy akarat, s ha ez nem sikerül, ha az alany saját fix pontjai szerint nem érvényesítheti magát a nagy világban, akkor kivonja magát a szerves nagy egészből — alárendelve az egyednek az egészet — habár általa ez utóbbi szenvedne is! Nem! Hiszen ez a legsötétebb egoizmus volna; és Fichtétől bizonyára semmi sem állt távolabb, midőn az „én“-t állítá a közélet alapjává, mint a nemtelen önzés, mely ápolja a hiúságot, melynek rengő bölcsőjében születik aztán meg a sértett hiúság, ha az objectív világ, a közélet nem felel meg a subjectív vágyaknak, egyedi aspirációknak!

A nagy világ — hasonlóan egy gépezethez — nem nélkülözheti a kis világot, az egyes részt, az „én“-t, ezért tette annak alapjává ezt Fichte, és bárhol legyen az egyes rész, az „én“ a nagy egészben, mindenütt szükséges része az egésznek, mert mindenütt a közcél szolgálja, bárhova állítsa végzete, a közvélemény mindenütt tárgyilagossíthatja magát, tárgyilagossítani kötelessége is, mit ha nem teszen, megsérti az erkölcs jogkörét, a filozófiai alapelveket, s nem azt akarja, hogy az „én“ „kis világ legyen a nagy világban“ hanem azt, hogy a kis világ nagy világ legyen!

Ember! kit a közpálya tövisei olykor-olykor megsúrhatnak, tanulmányozd azért Fichte „én“-jét, saját magadat s elvetve az önzést, szolgálj a közügyet, benne az erényt. Azt mondja Madách: „Szabadon bűn és erény közt választhatni, mily nagy eszme és tudni mégis, hogy felettünk paizsúl áll Isten kegyelme! Azért küzdj az önzés ellen, és bízva bízzál!“

Kállay Miklós.

ISKOLAI ÜGY.

Az elemi iskolai ellenőrzés.

Az ellenőrzésnek nagyon fontos szerepe van a társadalmi élet alakulására — éppen annál az oknál fogva, mert az embert nem jellemzi abszolút jóság. Az ellenőrzés azonban lehet czélszerű, vagy czélszerűtlen. Ehez képest annak hatása a társadalom alakulására — jótékony, vagy áldástalan. — Az ellenőrzésnek szükségességét tehát el kell ismernünk. S e szükségszerűségénél fogva nem tartjuk megalázkodónak; sőt ha magunkra vonatkozólag úgy tekintjük, hogy az munkánk iránt érdeklődés is, még kíváncsiaknak is kell tartanunk.

Ez az elv az alapja az elemi iskolai ellenőrzésre vonatkozó nézetemnek is. Meggyőződésemet ugyanis az — a mi különben már régebben is meg volt, — hogy meg kell változtatnia ev. ref. egyházunknak iskolai ellenőrzési eljárását. Most, hogy ez konkrét alakban — illetékes helyen is — szóvá tétetett egy tekintélyes presbyterium, illetve iskolaszék részéről, én a nagyobb nyilvánosság előtt is érdemesnek tartom e kérdést tárgyalni. Mert — hangoztatom — protestáns egyházunk nagyhatásának visszanyerését csak úgy érhetjük el, ha visszatérünk a tisztán történeti alaphoz, ha t. i. működésünk súlypontját az iskolákra helyezzük s ehez képest mindent elkövetünk, hogy az fejlődjék. Iskoláiban volt a protestáns egyháznak a multban ereje: ebben gyengültünk ma meg. S ha vesztünk tért, annak oka nem abban rejlik, mintha papjaink nem volnának eléggé képzettek, eléggé lelkesedni tudók, eléggé ideálisak: hanem — a szegénységen kívül — abban, hogy az iskolákra kezdünk annyi súlyt nem fektetni, mint a mennyit fektetett a prot. egyház a multban; s másrésről legnagyobb ellenségünk, a kath. egyház, eltanulta tőlünk az egyedüli helyes fegyver használatát.

A mennyire e b. lapok tere megengedi, szükségesnek tartok egy kis történeti visszapillantást is vetni az iskolai ellenőrzésre, az u. n. iskola-látogatásra, hogy ez által is bizonyítsam, hogy a mai eljárás nem felel meg történeti multunknak.

I.

A nagy reformátorok közül különösen Luther és Melancthon voltak azok, kik az iskolai ügygel nagyobb mértékben foglalkoztak. Luthernek sok írata maradt fenn, melyben kizárólag iskolai ügygel foglalkozik. *Ő maga tanított is, sőt meglátogatván a megalakult egyházakat, gondos körületekintését nem kerülték ki az iskolák sem.* Ezt azért tévé, hogy a hol kell vala, megjelenése által is buzdítson, — a hiányokról, a pótolni valókról tudomást szerezzen. Ilyen körútjának lett eredménye katechismusa is. — Hasonlóképen Melancthon is sokat foglalkozott iskola-ügyekkel; ő is, — mint Luther — meglátogatja az iskolákat is. Mindketten törekednek a hibákat javítani, a tudatlanságot eloszlatni. A róm. kath. egyháznak az iskolai ügygel való erősebb foglalkozása is Melancthon

e nemű működésének hatása alatt kezdődik. Az tehát történeti tény, hogy maguk a reformátorok is meglátogatták, ellenőrizték — *a fejlesztés céljából* — az iskolákat.

De nem lehet czélom az egyetemes reformatiót még csak nagyjából sem áttekintés alá venni e rövidebb dolgozat keretében. Hanem azt azért nem mellőzhetem, hogy a magyar ref. egyház iskola-ellenőrzési eljárásának történeti keletkezéséről röviden ne szóljak.

Hogy mi volt a rendszeres és általános eljárás hazai ref. egyházunkban e tekintetben mindjárt a reformatio elterjedése után: arról határozott képet nem adhatunk. Nem pedig azért, mert nem volt egyházunknak *egységes és határozott szervezete sem* — mondhatni — *egy századig*. Ezzel azonban nem azt akarom mondani, hogy az iskolai ügyek nem részesültek kellő gondozásban, hanem ez alatt az első század alatt — hogy úgy fejezzem ki magamat — ahány ház, annyi szokás volt. — Ez az első század az első átalakulás százada lévén, az iskola-ügyet is a lelkészek saját lelkiismeretük, idealizmusuk, munkásságuk és legjobb belátásuk szerint önmaguk vezették.

A *komjáthi zsinat* (1623) adott magyar ref. egyházunknak — mondhatni — először egységes és határozottabb szervezetet. Ezen a zsinaton *tétlik kötelességévé az espereseknek* az egyházak megvizsgálása (*canonica visitatio*). S minthogy prot. egyházunk az iskolákat az egyház veteményes kertjének tekintette, tehát olyannak, mely szorosan hozzá tartozik az egyház testéhez: természetes dolog, hogy a *canonica visitatio* körébe tartozott az iskolák megvizsgálása is.

Ez a történeti alapja az iskola-látogatásnak. Ettől az időtől fogva ev. ref. egyházunk ezt, mint szükséges és fontos dolgot, gyakorolta is folyton hűségesen és szorgalmasan.

Erre az elmúlt századok alatt szükség is volt: vagy jobban mondva: *teljesen megfelelt ez az eljárás* a kívánalmaknak. Egész más volt a nevelés oktatás a XVI., XVII. és XVIII. századokban, mint jelen századunknak különösen legutolsó szakaszában — úgy a tananyagok, a módszer, mint a tanítók képzettségére nézve. Nagy általánosságban, kétféle iskolát különböztethetünk meg ama fentebb jelzett századokban. Vagy olyant, melynek tananyaga a vallástanon kívül, írni, olvasni és számolni tanulás; vagy olyant, melyben már magasabb tudományok is tanítottak. Ez utóbbiak sem voltak ugyan ritkák, mert ha olvasgatjuk egyik-másik egyháznak régi könyveit, találunk az iskolára vonatkozólag olyan feljegyzéseket, melyek szerint a tananyagot képezte a latin *declinatio* és *conjugatio* is, sőt még más tudomány ágak is. Ezekből az iskolákból fejlődtek ki később az *algymnasiumok*, amint hogy csak így lehet megérteni, hogy nekünk annyi sok *algymnasiumunk* volt. — Az iskoláknak zöme azonban az első kategóriába tartozott. Ezekben már a könyv-nélkülöztetés járta s a fősúlyt a vallástanításra fektették. Az ezen iskolákban működő tanítóknak bizony valami nagy előképzettségük nem volt. S aki ilyen iskolában lett tanítónak, az jobb hiányában tekintette magára nézve kenyeret adó menedéknak a tanítóságot. Az ilyen állással az *ecclesiában* össze volt kötve a legtöbb esetben más foglalatosság is. Nem terjeszkedhetem ki e czikk keretében erre bővebben, s így példákat sem hozhatok fel ennek illusztrálására, hanem csak utalok mindenkép az egyes egyházak történeti feljegyzéseire, vagy csak egyszerűen a régi charták megnézésére. — Ezekről a tanítókról lehet elmondani: *quem dii oderunt, praeceptorem fecerunt*.

Ezekkel szemben tehát az ellenőrzést okvetlen nagy mértékben kellett gyakorolni. S minthogy ezekkel szemben senkinek sem jutott még csak eszébe sem az, hogy a

módszert is bírálat alá vegye, — vagy hogy talán a szorgalom és tanítás idejének miként való felhasználása felől is tájékozást szerezzen magának, mert hiszen a megélhetés miatt bizony a tanítósodáson kívül mással is foglalkoznia kellett: tehát meg kellett elégednie mindenkinek, ha csupán az eredmény kéretett számon tőlük. Még pedig, — ha esetleg hanyagságra volt hajlandósága valamelyiknek — hogy ne legyen sok elpocsékolni való ideje, minden félévre tűztek ki elvégzésre váró mennyiséget s azt számon is kérték.

Ime a *canonica visitatio*nak az iskolákra való kiterjesztését — a félévi vizsgálati rendszerrel is — a multra nézve indokoltnak találom. Oly intézmény volt az, mely nagyban befolyt arra, hogy iskoláink — minden elfogulatlanul ítélő történetíró szerint — magasan felül álltak minden tekintetben a hazai minden más jellegű iskolák felett.

(Folyt. köv.)

Réz László.

TÁRCA.

Szentlélek Isten . . .

*Ki felgyújtád egyetlenegy szikráddal
A nagy világ vezérszövétnéket
S fényt hintél a sötétlő éjen által
A siralom völgyébe szerteszét:
Gyermek-hitemnek összes erejével,
Reménykedő lélekkel várlak én:
Óh szállj le rám, amint hajdan jövéél el,
Tüzes nyelvek suhanó szárnyain,
Szentlélek Isten!*

*Szívemben, hogyha hamvadozva égne,
Az égi tűznek adj új életet;
Ajkamra halk zsolozsmája helyébe
Égig felharsanó, új éneket;
Erőt, ha szólok, mely csodát teremtsen,
S hitetlen szívem is hozzád vigyen:
Hogy így beszéljen bár akármí nyelven,
Rajtad kívül ne bízzék senkiben,
Szentlélek Isten!*

*Kinek jöttödre ég és föld betelnek,
Hallélujával, mely feléd eseng,
Óh hozz vigaszt minden fájó kebelnek,
Melynek búján a hit nyugalma leng!
A sorsüzöttnek óh adj csendes éltet;
Bűnén bánkódónak megnyugovást . . .
Kesergő rabra szálljon édes érzet;
A vak lásson felőled látomást,
Szentlélek Isten!*

*Gonosztevő fia csüng ma bús keresztjén,
Óh szállj keblébe a halónak is;
Megszakadó szívének végső percén
Félelme ellen légy védőpaizs . . .
Mondd, a kereszt, akármí rút a fája,
Akármí undok vérrel öntözött,
Ha bűnbánatnak könyje hull alája,
Boldoggá tesz megváltottid között,
Szentlélek Isten!*

A boldogokra, hogyha még nem érzék,
Hozz egy kevés, de enye bánatot . . .
S ahány vezeklőn már betelt a mérték,
Hozd meg nekik a bűnbocsánatot!
Ezernyi ezrével vár özvegy, árva,
Kiknek reménye senki más, te vagy!
Ajtója, szíve mindeniknek tárva:
Vigasztalan csak egyet is ne hagyj,
Szentlélek Isten!

E honra is, mely vész s viharban álla
Benned vetett hitével bátoran,
Miként zúgó tengernek sziklaszála,
Melyre ezer háborgó hab rohan;
E honra is szelíd nemtője képen
Jövel s töltsd bé a honfi kebleket,
Hogy népe itt soká, örökre éljen,
S hallélujával áldja szent neved,
Szentlélek Isten!

Ki felgyújtád egyetleneg szikráddal
A nagy világ örök szövéténekét
S fényt hintél a sötétlő éjen által
A siralom völgyébe szerteszt:
Gyermek-hitünknek összes erejével,
Reménykedő lélekkel várva im
Kérünk, óh szállj le, mint hajdan jövel el,
Tüzes nyelvek suhanó szárnyain,
Szentlélek Isten!

Ifj. Szilva István.

MULTUNK.

**A eseh- és morvaországi helv. hitvallású
egyházakra vonatkozó adatok és okmányok.**

X.

*Tekintetes Agens úr!
Érdemem felett való jó Uram!*

Már most felelek a Tekintetes úr levelére. A mi az
elsőt illeti mi Ő Felségétől egyebet nem instalunk, csak
téglat és meszet, oly gondolattal levén, hogy inkább
megnyerjük azt, mintha sokat kérnénk. A mi a másodikat
nézi, a mint egyszer irtam, ez a *chlebi* ekklezsia
vagyon a podiebrádi császári uradalomban; igaz, hogy
nem egészen, mert valami négy idetartozó falu van más
uraságok dominiumába is,* de csakugyan nagyobbreszi
itt van ezen császári uradalomban, melyre nézve lehet
Ő Felségéhez folyamodnunk, annyiaval inkább, mivel a
wellimi és wellenitzi ekklezsiaik tagjai is nem mind ebbe
a dominiumban vannak, hanem más uraság dominiumá-
ban is, kiket mindazáltal segített Ő Felsége. Az utolsót
a mi illeti: azok a helységek, melyeket említettem, két-
ségkívül ezek: Chleb, Horzatev, Wellim, Libicze és Wel-

* A Brzinec-i uradalom Directora Huzli Antal Károly 1782 Dec.
10-én az uradalom pecsétjével hitelesített bizonyítványt ad Kovács
Ferenc Superintendensnek arról, hogy a brzineci uradalomban lakó
helv. hitv. jobbágynak megengedettett, hogy miután a törvényes
számmal még nincsenek, a podiebrádi helvét hitvallásúakhoz csatla-
kozhatnak.

lenicze; de ezeket nem lesz szükség talán mind az
instantiába tenni, mivel most egyedül csak ez a *chlebi*
ekklezsia instál. Azokat azért említettem, mivel a dolog-
nak leírása úgy hozta magával.

Ezekután már arra kérem én a Tis urat, ne terhel-
tessen ezen instantiát mennél előbb megírni és Ő Felsé-
gének be is adni; méltóztasson pedig ilyenformán írni,
hogy mi Ő Felségétől templomra téglat és meszet instá-
lunk; de ha ez a kegyelmessége nem járul hozzánk,
engedje meg azt, hogy a magunk költségén építhessünk
ebbe az esztendőbe; ha ez a szó benne nem lesz az in-
stantiába, ha szinte megengedi is Ő Felsége az építést,
mégis meglehet, hogy ezek az urak ellent állanak leg-
alább, hogy ebbe az esztendőbe ne építsünk, mert már
azt régen beszélük, hogy ha templomunk lesz is, de mos-
tanába nem építünk; de ha az instantia a feljebb emlí-
tett módon lesz megírva és Ő Felségétől szabadságot
nyerünk, oly könnyen nem állhatnak ellene. Ha ezt
meglehetne valami módon tudni, hogy ezen beadandó
instantiára mit resolvál Ő Felsége, és azt én nekem
mindjárt megírná a Ttes úr, mivelünk igen nagy jót
tenne, mert így tudnánk magunkat mihez tartani. Ha a
templomépítés megadattatik, ahhoz lassan-lassan készül-
hetnénk addig is, míg a resolutio kezünkhöz érkezne,
mely bizonyosan sokra halad, ha nekünk kedvező fog
lenni. Az instantia alá ezeket lehet írni: Urban Vencel,
Kopecki Venczel, mindketten Ő Felsége jobbágyi, ezen
ekklezsiának tagjai.

Most küldök ezen levelemben egy huszast, nem any-
nyira azért, mintha ezzel akarnék kedveskedni a Tis
úrnak, mert ez igen csekélység és emberséges úri em-
bernek ennyit küldeni szégyen; hanem azért zártam ki-
válóképen levelemben, hogy így inkább el nem vész a
levél, hanem kézhez megyen. Annak a templomnak dol-
gát, melyet akar a libiczei ekklezsia instálni pénzért,
jól nem tudom, de végire fogok járni és a felől is írni
vagy a libiczei T. Atyafival íratni. Minden jóknak kívá-
nása mellett maradok a Tis úrnak

Chleb, 1785. 14. may. mindenkori alázatos szolgálja
Túróczy János, mpr.

(Folyt. köv.)

Földvály László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** Tüdös János, a debreceni ev. ref.
főiskola gymnasiumának volt igazgatója s tanára e hó
1-ső napján 73 éves korában jobblétre szenderült. Egy
egész emberöltőn át volt a tudományok hirdetője a
legnagyobb református intézetben; hosszú időn át volt
vezetője a nagy népességű debreceni gymnasiumnak s
a kétszeres elfoglaltság sem meríté ki erejét sok időn
át, hiszen alig pár esztendeje, hogy ott hagyta kettős
állását, a melyet becsülettel s nagy sikerrel töltött volt
be. Azok közül a férfiak közül való volt, akiket a gond-
viselés arra szemelt ki, hogy szívvel-lélekkel a tanügy-
nek éljenek. A szabadságharc zivataraiban részt vett
ifju, mikor a viszonyok engedték, oda állt a tudomány-
hirdetés oltára mellé s soha nem szünő lelkesedéssel,
munkakedvvel munkálkodott az ifjúság szellemi elővite-
lén. A tankönyvírás terén is megpróbálta erejét s ott
is megállta helyét, a minthogy nem is lehetett más-
ként annak a gárdának a tagjánál, a mely mindenhez
értett, mindent lélekből tett s nem csupán kényszerű-
ségből. Mikor meg kellett válnia öregsége miatt a
debreceni főiskolától, szeretett ifjaitól, hozzá ragasz-

kodó kartársaitól; bizony-bizony temetését látta maga előtt. Most már megpihent végképen s oda tért, a hol két évvel előbb elköltözött neje várja. Emlékeztét áldva emlegetik gyermekei, öt fia, egy leánya s testvérei, valamint mindazok, a kik ismeretségben álltak vele, mert az »*öreg Tüdős Jánost*« szerette mindenki, aki ismerte. A hű munkás végső pihenése legyen csendes, síri álma zavartalan, övéinek fájdalmát pedig enyhítse a közsésvét!

— **Géressy Kálmán debreceni tankerületi főigazgató** a múlt hónap utolsó s a folyó hó két első napján végzte el látogatását a sárospataki gimnáziumban. Volt minden osztályban, meghallgatott minden egyes tanárt s az értekezleten, a melyet azért tartott a gimnáziumi tanári kar, hogy meghallgassa a főigazgató észrevételeit, egyetlen lényeges kifogás sem tétetett gimnáziumunk ellen. Egyes aprólékos megjegyzések voltak, de azok olyanok, hogy maga a főigazgató sem helyezett rájuk súlyt. Ez az első látogatás mindkét részen kellemes benyomásokkal végződött.

— **Ifjú Mitrovics Gyula**, a sárospataki gimnázium helyettes tanára, a múlt hó utolsó napjában tette le a budapesti középiskolai tanár-képesítő bizottság előtt *szak-vizsgálatát* a magyar és latinnyelv s irodalomból. Szívesen gratulálunk.

— **A »Debreceni Prot. Lap«** a sárospataki theológusok debreceni látogatásának szenteli legközelebbi számának javarészt s a legnagyobb szeretet hangján nyilatkoznak a cikkek a két főiskola emez egymáshoz való közledéséről, a melyben az idők jelét látják. Egész részletes leírásban foglalkoznak a látogatás egyes mozzanataival s minden sorból kiérzik, hogy debreceni kartársaink vendégszeretete, barátsága, a melyet a látogatók iránt mutattak, nem pillanatnyi volt, hanem sokkalinkább a szív mélyében gyökerező. A kölcsönös szeretet s tisztelet legyen az első látogatásnak maradandó emléke.

— **Duka Tivadar alapítványa az eperjesi ág. ev. kollégiumban.** Csak az imént, Lapunk előző számában emlékeztünk meg Londonban élő hazánkfia s buzgó hitsorsosunk, Duka Tivadar azon ajándékáról, a melyet a sárospataki főiskola könyvtárának gyarapítására adott. Most újból az ő nemes szívének megnyilatkozásáról emlékezhethetünk, a mennyiben az *eperjesi* evangélikus kollégiumban 1000 forintos alapítványt tett, hogy kamataiból theológus, jogász és gymnazista jó tanuló s erkölcsű ifjak nyerjenek jutalmat. A nemes lélek újabb megnyilatkozását a protestáns áldozatkészség fényes jelének tartjuk, a melyhez a dicséretnek s magasztalásnak nem illik járulni, mert önmaga beszél magáért.

— **Kazinczy ünnepély Széphalmon.** A sárospataki főiskola és állami tanító-képezde május 29-én tartotta meg Széphalmon szokásos Kazinczy-ünnepélyét. A s.-a.-új helyi gimn. mint már több éven át, most is minden érthető ok nélkül kivonta magát a közös ünneplés alól; ők maguk tartották meg azt jó előre. A két pataki intézet ifjúsága azonban szép számmal jelent meg a kedvezőtlen idő dacára is az ünnepélyen. Közönség szokás szerint most is kevés volt; persze bajos is lett volna *hoesin* megtenni oly csúf időben azt az utat, amit az ifjúság jókedvűleg gyalog tett meg. Az ünnepélyt a főiskola énekkara nyitotta meg a Mester K.-féle »Nagy Szózat« hatásos előadásával. Ének után Radácsi György főiskolai közigazgató mondotta el megnyitó beszédét, melynek kiemelkedő részét képezte Kazinczynak mint a magyar irodalom Keresztelő Jánosnak feltüntetése. Az emlékbeszédet Kötse István képezdei tanár tartotta, méltatván Kazinczy sokoldalú tevékenységét. A csak-

nem tisztán tanügyi emberekből álló közönséghez szinte hozzátartozott, hogy az emlékbeszéd legbővebben mint paedagógussal foglalkozott Kazinczival, különösből kiemelve par jelentékenyebb nevelési elvét. A beszéd után a képezde énekkara énekelt. A Kazinczy jutalmak kiosztását a két intézet igazgatója teljesítette buzdító szavak kíséretében. Jutalmat nyert a főiskolából pályamunkáért Nagy Béla III. éves hittanhallgató, a magyar nyelv és irodalomban való előmenetelért Nagy Barna és Trócsányi László VIII. oszt. tanulók. A képezdei növendékek közül Forgon Pál IV. éves és Boza Lajos III. éves nyertek jutalmat szintén a magyar nyelv és irodalomban tanúsított szorgalmukért. A jutalmak kiosztása után ismét ének, majd László Andor alkalmi ódája következett, melyet Piskóti Ferencz szavalt el nagy hatással. Az ünnepélyt a két intézet egyesített énekkara zárta be a Hymnus elénekülésével. —e.

— **A sárospataki állami tanítóképezde** tizennégy növendéke május 27-én tanulmányi kiránduláson volt: az istváncsi és upori g. kath. iskolákat látogattak meg, hogy a magyar nyelvnek nem magyar ajkú iskolában való tanításmódját tanulmányozzák. Púza S. gör. kath. apát-főesperes és Dezső Lajos tkp. igazgató vezetése alatt a reggeli vonattal indult a társaság, melyhez az újhelyi állomásnál Nemes Lajos kir. tanfelügyelő és Ertl H. tollnok is csatlakozott. Az upori állomáson Fesztóry János istváncsi g. k. lelkész fogadta őket s kilenc órakor az istváncsi iskolába mentek, hol Saxun József terebesi g. k. esperes és Juhász József hardicsai g. k. lelkészen kívül a község előljárósága és a szülők serege volt jelen s zsúfolásig megtöltötte a tantermet. Két óra hosszat foglalkozott Kopinecz Antal tanító a növendékekkel, bemutatta a magyarnyelv tanítás-módját. A tót ajkú községben a 7–8 éves gyermekek már az első évfolyamban annyira elsajátítják a magyar nyelvet, hogy a következő osztályokban tisztán magyar nyelven foly a tanítás. Nem kevésbé tanulságos volt a Peczár Mihály tanító tanítása az upori iskolában. hol d. u. 2 órától 4 óráig időzött a képezdei tanulók serege. Itt még az énektanítás is meglepte őket. A tanító urak azzal is lekötözték a tudvágyó ifjakat, hogy a tanítások befejeztével szíves készséggel adtak felvilágosítást az iskola berendezését és felszerelését illető tudakozódásaikra. A jókarban lévő iskolaépület, a csinos díszítés, mely a vendégek tiszteletére a tantermeket ékesíté, a gyermekek értelmes és bátor feleletei, a magyarul még alig valamit értő szülők érdeklődése gyermekeik előmenetele iránt: kellemes benyomást tettek a tanuló ifjakra, sőt az egész társaságra; s a magyarnyelv tanításában elért szép eredmény ékes bizonyossága annak, hogy a lelkész és a tanítók egyaránt közreműködnek ez iskolák felvirágoztatásában. Adjon Isten sok ily buzgó tanítót és lelkészt hazánkban s az 1879. évi XVIII. t.-cikk nem marad írott malaszt. D.

— **A sárospataki állami tanítóképezdében** az 1896/7. tanévet bezáró vizsgák a következők rendben tartottak: 1897. június hó 12-én d. u. 5 órakor tornaverseny. június 14-én d. e. 8 órakor neveléstudományok I–IV. osztályban, d. u. 2 órakor magyar- és németnyelv I–IV. osztályban, június 15-én d. e. földrajz, történelem és természettudományok I–IV. osztályban, d. u. megnyírástán és zene I–IV. osztályban, június 16-án d. e. római katolikus és görög katolikus hittan- és egyházi ének az I–IV. osztályban, gyakorlati tanítás a I–IV. osztályban, június 16-án d. u. rajz, szépírás, házi-
ipar az I–IV. osztályban, gyakorlati tanítás a III. osztályban, június 17-én d. e. ev. ref. hittan és egyházi ének az I–IV. osztályban. Magánvizsgák, június 17-én

d. u. kertészet I.—IV. osztályban. Osztályozás. Junius 18-án d. e. 9 órakor záró-ünnepély, junius 18-án d. u. a gyakorló iskolai növendékek vizsgálja a hit- és erkölcsstanból, junius 19-én d. e. a gyakorlóiskolai növendékek vizsgálja a többi tantárgyakból, junius 19-én d. u. osztályozás a gyakorló iskolában, junius 24—26-án írásbeli képesítő-vizsga, junius 28-án d. e. vizsgálat a gyakorlati tanításból, junius 28-án d. u. vizsgálat a hit- és erkölcsstanból, kántori vizsga, junius 29—30-án szóbeli képesítő vizsgálat. *Dezső Lajos* tkp. igazgató.

— **Műkedvelői előadás az »Erdélyi szobor« javára.** A sárospataki akadémiai ifjúság önképző-társulata Dr. Illyefalvi Vitéz Géza jogtanár rendezése mellett színelőadást tartott május 31-ikén. A főbb előadók Debreceni Jolán, Szinyei Mariska, Dr. Illyefalvi, Dr. Meczner, Kállay, Lehoczky, Székely megérdemelték a szép számú közönség elismerését, a mennyiben a Herczegh Ferenc »Három testőr« c. bohózatának mulattató részleteit alaposan kiaknáztak, hogy a jókedv állandóan uralkodjék a nézőtérén. A színelőadás után két élőképet is mutattak be. Az erkölcsi siker mellett némi anyagi is jutalmazta a műkedvelők fáradozását.

— **Századvégi s elei ünnepélyes hódolat az Üdvözítőnek.** A pápa jóváhagyásával egy nemzetközi bizottság alakult Bolognában, a mely arra vállalkozik, hogy az egész világ híveit egyesíti a jelen század végén abból a célból, hogy az emberiség dicső Megváltója iránt érzett hitöknek, szeretetöknek s hálájuknak ünnepélyes s közös megnyilatkozásban adjanak kifejezést azzal a határozott szándékkal, hogy az Istennek haragja az imádságokkal kiengeszteltesse, a Jézus szent neve az új század hajnalán magasztaltassék. Kissé furcsa vállalkozás ez, mert önkénytelenül is arra a gondolatra jöhetünk, hogy ime a róm. kath. egyház a maga egyetemességében elismeri, hogy a századvégéig végrehajtott összes miséi, istentiszteletei hiábavalók voltak, az Isten haragját nem csillapították. De e mellett az is eszünkbe jut, hogy a Krisztusnak bemutatandó ünnepélyes hódolat tervezetének a hátterében nincsen e anyagi érdek, hiszen a Krisztus szegény „földi helytartója”-nak *közhit* szerint olyan sanyarú a helyzete? . . . Ha ez az utóbb is szerepet játszik a tervezett hódolatban, maga a róm. kath. egyház jár jó példával elől az „anyagias világ” elveinek gyakorlata érdekében s mint ilyenre bátran alkalmazhatjuk a példaszót „vizet prédikál és bort iszik.”

— **Nyilvános köszönet.** A »Magyar Irod. Önképző-társulat«-nak a beállott szünidő miatt nincs módjában, hogy azon mélyen t. hölgyek iránt, a kik a május hó 31-én rendezett jótékony célú műkedvelői előadáson közreműködni kegyesek voltak, a szokott módon fejezhesse ki háláját; ez úton fogadják azért a nagy cél érdekében hozott megbecsülhetlen áldozatukért a társulat szíves köszönetét. A »Magyar Irod. Önképző-társulat« nevében *Nagy Béla* alelnök.

— **Nyilvános kérdés.** Egy mindenesetre fontos közigazgatási kérdés megvitatását kéri tőlünk egyik munkatársunk, a kinek e tárgyban hozzánk intézett levele, abban a megvitatandó kérdés így hangzik: Az egyházi törvények 230. §-a a maga egész terjedelmében eként szól: »Ha a választási jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a választás törvényellenesen folyt le, s oly lényeges hibák, vagy mulasztások követték el, melyek a választást feltétlenül érvénytelenné teszik, jelesen: ha a választásra kitűzött nap, azt megelőző két vasárnapon ki nem hirdettetett; ha tíz jelentkező kifejezett kívánata ellenére a titkos szavazás el nem rendeltetett, vagy végre nem hajtattott; ha a szavazás nem titkosan, hanem nyilvánosan történt; ha a szavazás egy óránál hosszabb időre

megszakított; vagy ha az egy órai záridő meg nem tartatott; ez esetben az esperes, egyházmegyei gondnok elnökségével egyetértőleg, a választást megsemmisíti s egészen új választást rendel el, s annak határidejét 14—21 napi időközben kitűzi. Ez új választás az előbbi pályázat és szavazó lajstrom alapján és ugyanazon módon, de a 214—221 §-ok megtartásával hajtandó végre. Az egyházmegyei elnökség, ezen saját felelősségére tett intézkedéséről és eljárásáról, az egyházmegyei közgyűlésnek jelentést tenni és számot adni köteles. Minthogy ezen s csupán a benne felsorolt öt esetben, a választást vezető küldöttség, vagy a választó egyház lelkésze által elkövetett formahibák miatt, az egyházmegyei elnökség által megsemmisített választásnak mikénti megújításáról intézkedik csupán, minden más eshetőség mellőzésével; s minthogy csupán ezen specifikus okok miatt rendel el az új választást, s jelöli meg annak alapjául az előbbi pályázatot: szabad legyen kérdeznem a nagytiszteletű szerkesztő úrtól és minden egyházjogásztól: *mi történik azon esetben, ha a választás a pályázók részéről elkövetett vétsek miatt, tehát valami delictum alapján, bírósági ítélettel semmisített meg? Megállhat-e ez esetben a 230. §. rendelkezése, s nem sokkal inkább, sőt kizárólag mérvadó-e a 234. §., mely a vétseget elkövetett lelkészeket nem az újra választhatók, de az újra pályázhatók sorából zárja ki? Vajjon ez alapon elrendelendő-e az új pályázat? S végül megengedhető-e az, hogy ha a gyűlékezlet — az előbbi választás megsemmisítése után — meghívás útján akarja betölteni lelkészi állomását? Siculus. — Válasz.* Nézetem szerint, ha a választás nem alaki hiba (230. §.) miatt semmisített meg, új pályázatnak van helye; azonban a választás megsemmisítése után meghívás nem lehet. Ugyanis: a 230. §. határozottan rendel el, hogy, ha a benne foglalt okok miatt semmisített meg a választás, az új választás az előbbi pályázat és szavazó lajstrom alapján hajtandó végre. Ez egészen világos. A 234. §. szerint pedig a vétkes „lelkész a választást megsemmisítő ítéletben az újra választhatók sorából kizáratik. Új pályázatról van tehát szó és nem választásról. Helyesebb intézkedés is az, hogy új pályázat hirdettesse, ha a megválasztott lelkész és a pályázók közül egy vagy több vétkesnek találtatott. De még ezen felül azt sem szabad elfelednünk, hogy a 230-ik §. világosan megmondja, mikor lehet a régi pályázat alapján választani, ezt az intézkedést, mert taxative sorolja el az eseteket, kiterjeszteni nem lehet. A meghívás útján való választásnak meg van a maga záros határideje; ha ez az idő eltelt, a pályázatot okvetlen ki kell hirdetni a 204. §. szerint. Visszatérni a meghíváshoz többé nem lehet. De a választók jogai sem sértetnek meg a pályázat kihirdetése által, mert megválaszthatják azt így is, a kit meghívás útján akartak, ha csak az illetőnek megfelelő minősítvénye van és a 207. §. alapján nem hivatalból zárandó ki.

Dr. Finkey József.

— **A sárospataki főiskolát a német gazdasági egyletnek** Magyarországon tanulmányutat tevő tagjai május 30-ikán reggel 8 órakor, a mint jeleztük, csakugyan meglátogatták. A két különvonaton érkezett vendégeket, akik Sátoralja-Ujhelyből jöttek, a főiskola ima-termében *Dókus Gyula* algondnok s zemplénvármegyei főjegyző üdvözölte magyar és német nyelven, tudokra adva, hogy itt más vidékkel, éghajlattal fognak találkozni, mint a minőt eddig láttak és találtak az országban, de a magyar vendégszeretet itt is ugyanaz, a melylyel már megismerkedtek; a főiskola falai között is a szíves isten-hozott fogadja, őket, mint mindenütt, a hol csak megjelentek.

A vendégek szónoka, *gróf Oldenburg* lelkesedéssel beszélt, hogy már is jól érzik magukat a főiskola körében, a melynek tanaira s növendékeire áldást kért, hogy nehéz munkájuk sikeres legyen. A beszédet a vendégek háromszoros „hoch“-hal, az egybegyűlt közönség pedig, bár a gyors német szónoklatot sokan nem értették meg, zajos éljenzéssel kísérte. Az imateremből a könyvtárba mentek, a hol beléptükkor felharsogott az énekkar tagjainak ajakán a „*Rajna véd*“, a melyet a magyar szöveg erőteljességében s a hatalmas előadásban mihamar felismertek a látogatók s sokszoros bravóval jutalmaztak. A lengyel bibliának volt a legtöbb szemlélője, meg a képeknek s a magyarázatok hallásakor, mintha önkénytelenül is ajkukra tolult volna a vallomás: szép, igen szép! Majd a szépművészeti múzeumot, magát a főiskolai épületet, az udvart s a kórház környékét nézték meg s miután a várat is megtekintették, visszatértek a főiskola kertjébe, a hol villás-reggelit szolgáltattak fel nekik. E közben nagy érdeklődéssel s tetszéssel szemlélték a gimnáziumi tanulók tornaszatát s lelkesen brávóztak a sikerült gyakorlatok után. Élénk meglepetésben részesültek a tornaszás kezdetén, a mikor az ifjúság nevében *Trócsányi László* buzavirágkoszorút nyújtott át nekik. A villás reggeli alatt a főiskola tanári karának érzelmeit *Radácsi György* közigazgató tolmácsolta s a nagyhatású köszöntő, a mint *Rácz Lajos* gimnáziumi tanár német nyelven ismételte, a vendégek részéről is a legzajosabb tetszésnyilvánításokkal fogadtatott. Közbe-közbe az énekkar szerepelt s a vendégek alig bírtak betelni a szeretetnek, szíves látásnak eme hamisítatlan nyilvánulásaival. Mikor a vasúthoz $\frac{1}{2}$ 11-kor kivonultak, sokuknak köny is lopódzott a szemükbe s boldogan fogtak kezét ezzel is, azzal is, mint jó baráttal. . . . Vajha a magyar népnek csakugyan jó barátai válnak volna s azt a meggyőződést vitték volna el, hogy ez a nép csakugyan missiót tölt be a művelt nemzetek sorában.

— **Lelkes felhívást** bocsátott ki a tiszántúli ev. ref. egyházkerület esperesi s gondnoki kara abból a célból, hogy a *Tóth Sámuel* emléke méltóképen örökíttessék meg. Felhívják az egyházakat, lelkészeket s általában mindazokat, akik az érdemet, a munkát méltányolni tudják, hogy adakozzanak egy, a *Tóth Sámuel* nevét a debreceni főiskolában megörökítő *alapítványra*. A hála tükörének akarják tekinteni az alapítványt, a melylyel az adakozók önmagukat is megtisztelik, mert a legjobb munkás érdemét hálával örökítik meg. Az adakozások augusztus 15-ig küldendők *Zsigmond Sándor* espereshez Hajdú-Szoboszlóra.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezletének** nagy választmánya május 20-án tartott gyűlést Debrecenben Simonffy Imre és Balogh Ferencz elnöksége mellett, a melyen a Balogh Ferencz jelentését hallgatták meg a megjelentek, a kik elfogadták az egyházi alelnök előterjesztéseit. Szoros kapcsolatba akarják hozni a kerületi értekezlettel az egyházmegyei s esetleges egyházközi értekezleteket. A megüresedett elnöki állások betöltése, továbbá a nagyváradi értekezleten, tartott felolvasások tárgyalása az ez év szeptember hó 21-ikén Szatmáron tartandó értekezleten fog végbe-menni, a hol az ünnepélyes istentisztelet végzésére *Szell Kálmán* nagy-szalontai esperest kéri fel a nagy választmány.

— **Egyházkerületi közgyűlés.** Az erdélyi ev. ref. egyházkerület ez évi rendes közgyűlés *junius 10-ikén* kezdődik Kolozsváron. Lelkész-avatással lesz összekötve s magának a gyűlésnek a tárgysorozatában a meghívó szerint, a melyet báró Bánffy Dezső főgondnok bocsátott ki, a következő főbb pontok szerepelnek: püspöki

s igazgató-tanácsi évi jelentés, az egyházkerület közpénztárának számadása s költségirányzata, a kerületi közalap budapesti építkezéseinek megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése, az igazgató-tanács elnökhelyettesének, több gondnoknak s tanárnak választása.

— **Házasságkötési statisztika az 1897-ik év első negyedéről.** Ez esztendő három első hónapjában a „Statisztikai havi közlemények“ kimutatása szerint 49,540 házasság kötött, a melyből vegyes volt 4625. Felekezeten kívüli ugyanilyennel 16 esetben lépett házassági viszonyra. A *gyermekes vallására vonatkozó megegyezés* statisztikája a **reformátusokat illetőleg**, a következő az első évnegyedben: 715 esetben volt a vőlegény r. kath., a menyasszony református s 108 esetben a megegyezés szerint az *apa*. 43 esetben az anya vallása lesz a születendő gyermeké. Itt 65 a veszteség. A többi 564 esetben nem volt megegyezés. 741 esetben a vőlegény volt református, a menyasszony róm. katolikus s 175 esetben az *anya* vallása. 61 esetben pedig az *apáé* lesz a gyermekek vallása, tehát a veszteség 114. Itt megegyezés nem volt 605 esetben. Más vallásúakkal kötött házasságnál a reformátusok vesztesége 5. Az elmúlt évnegyedben tehát a reformátusok vegyes házasság kötésénél felekezetünk vesztesége 184, a mely az összes vegyes házasságoknak csaknem *tíz és fél százalékát képezi*. A lutheránus egyház vesztesége 87, a mely *kilenc és fél százalékot* képez s így a két prot. egyház együttesen *20 százalékkal* szerepel a veszteség számláján, a mi kedves róm. kath. atyánkfiaiunk nagy öröme, akik az egyházpolitikai törvényekben a sátán munkáját látják, noha az ő lélekfogdosási műveletüknek ad számbeli előnyt, a mit azonban nem szoktak felemlíteni. Vajjon nem kellene-e idejekorán lépést tenni az 1868. 53-ik törvénycikk visszaállítására, mint a melyre még mindig szükség van ebben az országban, a hol az „ordító oroszán“ karmai az ártatlan lelkeket is elragadják?

— **A miskolci ev. ref. főleánynevelde nyilvánossági jogának elismerése.** A vallás és közoktatásügyi miniszter 29597. szám alatt a következő leíratot intézte egyházkerületünk elnökségéhez: Méltóságos és főtiszteletű Püspök úr! A tiszáninneni evangélium szerint reformált egyházkerület felügyelete alatt álló miskolci ev. ref. felsőbb leánynevelő intézet megvizsgálására múlt év december hó 31-én 63191. sz. a. kelt intévényem értelmében kiküldött biztosom jelentéséből örömmel értesülvén arról, hogy ezen leánynevelő intézet négy felső osztálya, az állami felsőbb leányiskolai szervezetnek megfelelő tantervvel és tanterekkel van ellátva; hogy azoknak elhelyezése, valamint felszerelése is kifogástalan; hogy továbbá az iskola felügyelő bizottsága biztosom előtt kijelentette, hogy már legközelebb gondoskodni fog, hogy ezen osztályokban a felsőbb leányiskolai tanterv értelmében a torna is mint rendes tantárgy taníttassék, s hogy a tantárgyak elhelyezésére s azok tanítására szánt heti órákra nézve is az állami felsőbb leányiskolákkal az egyöntetűség létesíttessék: nevezett *osztályokat másodrendű felsőbb leányiskolául ezennel elismerem, s mint ilyet, a nyilvánossági joggal véglegesen felruházom*. Erről méltóságodat azzal van szerencsém teljes tisztelettel értesíteni, hogy az iskola feletti állami főfelügyelet gyakorlásával, egyidejűleg Berecz Antal központi szolgálatra berendelt állami felsőbb-leányiskolai igazgatót, mint biztosomat, állandóan oly meghagyással bízom meg, hogy ezen iskolát legalább évenként egyszer minden rendelkezési jog nélkül, látogassa meg s annak állapotáról nekem mindenkor jelentést tegyen. Együttal szívesen ragadom meg az alkalmat, hogy

Méltóságodnak, valamint a böles vezetése alatt levő egyházkerületnek, ezen iskolának a jelenlegi színvonalra való emelése körüli fáradozásáért és áldozatkészségeért teljes elismerésemnek kifejezést adjak. Fogadja Méltóságod kiváló tiszteltem őszinte nyilvánítását. Budapest 1897 május 21-én Wlassics Gyula.

— Ezzel a leirattal tehát rendezve van főleánynevelő-dékn ügye s mindenestre dícséret illeti a minisztert s Berecz Antalt, hogy nem késtek a sérelem orvoslásával, hanem a lehető leggyorsabban intézkedtek a mindnyájunkat olyan közelről érdeklő kérdésben.

— **A magyar protestáns országos árvaegyesület** március hó 31-ikén tartotta meg ez évi rendes közgyűlését, a melyen a múlt esztendőről számoltak be a vezetők. Az árvaházban 103 gyermek nyert nevelést, a kik közül 76 magában az árvaházban tanult az elemi osztályokban. A 103 árván kívül még 35 gyermeket gondozott az egyesület s kilencz ezek közül olyan, a kik az árvaházból kerültek ki, de további életpályájokon is van rájuk gondja az édes anyát pótló társulatnak. Az egyesület vagyoni állapota igen kedvező, ugyanis az 1896-ik évben 360518 frt 59 kr volt vagyon, a mely az 1895-ikihez képest 21894 frt 69 krnyi növekedést mutat. E feltűnő szaporulat a kegyes adományoknak köszönhető. Így Paphegyiné szül. Schubert Katalin asszony maga adott 8500 frtot, a fővárosi egyesült takarékpénztár 2000 frtot, báró Lévy Henrik 2500 frtot. stb. A folyó évi költségvetést elfogadták a gyűlésen megjelentek, s e szerint a kiadás 22150 frt lesz, a mely 50 frttal haladja túl a bevételt. — A vezetők Dr. Kovácsy Sándor, Dr. Wagner Géza, Szilassy Aladár, Szóts Farkas, özv. gróf Teleki Sándorné, özv. Haberern Jonathánné s a tanító testület vezetője Brocskó Lajos méltán megérdemlik az elismerést, az árvák ügyében teljesített szolgálataikért. — Sajnos, hogy ez az elismerés nem adható meg a tagoknak, a kik közül csupán 22 jelent meg a gyűlésen.

— **A miskolci ev. ref. főgimnáziumban** az évváró vizsgálatok május 13-ikán kezdődtek, a mikor a VIII-ik osztályú tanulók vizsgáztak, a kiknek írásbeli érettségijök május 18—22. ment végbe. Az I—VII. osztályú tanulók vizsgálatai június 14—17. napjain tartatnak, a melyeket megelőzőleg június 13-ikán az évváró ünnepély megy végbe az avasi templomban, a hol délelőtt az igazgató olvassa fel jelentését, délután pedig a „Kazinczy-Kör“ tartja meg szokásos zárgyűlését. A szóbeli érettségi vizsgálat határideje: június 21—23. A magánvizsgálatokat június 12-ikén tartják meg.

Nyilvános nyugta, köszönet és kérelem. A homonnai prot. missiói egyház torony- és harang alapja javára a múlt 1896. június 14-ikétől ez évi március végéig a következő összegek gyűltek be az egyház pénztárába: Kolozsvár Samu ev. ref. 250 frt; N. N. 4 frt 45 kr; Ábrahám Gyula lelkész 1 frt; Lehóczky József rom. kath. 1 frt; Dezső Lajos tkp. ig. 1 frt; Csizsár Árpád ev. ref. 2 frt 50 kr; Bálint Dezső lelkész 1 frt; Lantos János szolgab. ev. ref. 3 frt; Főző József ev. ref. 2 frt; Sárkány Róza ev. ref. 5 frt; Doby Antal rom. kath. 2 frt; Kelemen Kálmán rom. kath. 5 frt; N. N. 1 frt; Dely Endre ág. ev. 24 kr; Gyarmathy Sándor ev. ref. 5 frt; Papp Károly ev. ref. 50 frt; N. N. 3 frt; Persenszky Lajos ev. ref. 5 frt; E. Jakab Géza ev. ref. 2 frt; Komár Adolf ág. ev. 1 frt; Édes Gyula ev. ref. 1 frt; Tornaljai Miklós ev. ref. 1 frt; Erdey Mór izr. 5 frt; N. N. 5 frt; Szánthó Mihály ág. ev. 5 frt; Kerekes Lajos ev. ref. 5 frt; Darvas Vilmos izr. 2 frt; Kerekes György

rom. kath. 1 frt; Tarasovics László rom. kath. 1 frt; Cicey László g. kath. 1 frt; Jakubovics Dávid izr. 2 frt. 50 kr; Ugray Lajos ev. ref. 1 frt; Cékus István ág. ev. 1 frt; hangverseny tiszta jövedelme 315 frt. Mindazoknak, kik kegyesek voltak a fenti összegekkel is bennünket céljainkban elősegíteni a leghálásabb köszönetünket fejezzük ki úgy a magunk, mint egyháztanácsunk nevében. Midőn e hálás köszönetünknek kifejezését adunk, egyszersmind egy kéréssel bátorítjuk járulni lelkész — illetve főgondnok társainkhoz, de általában mindazokhoz, akiknek lelkét a vallásosság áldásos, boldogító érzelmé tölti be. — A mindenható Isten jóra segítő kegyelme megengedte, hogy Homonnán és vidékén, itt édes hazánk e határszélén lakó protestánsok szeretett hittestvéreink és áldozatra kész honfitársaink segítségével építettek Istennek imáadására szánt helyet, hogy ha lelkünk vágyik az Örökkévalóval társalogni, vagy ha szomjúhozza az örök élet forrásának vizét, ne kelljen idegen hajlékban elégiteni ki lelkünknek ez égi vágyát. — Istennek e házát azonban nem építhették még fel teljesen, mert . . . *mondjuk-e, hogy kiapadt az anyagiaknak forrása?* . . . Nem, ezt nem mondjuk! Mert az a forrás, a melyből ez a hosszú ideig tartó szendergéséből felébredt szegény kis egyház anyagit merített, nem apadt ki . . . *Ez a forrás: a protestáns áldozatkészség!* Szeretett hittestvéreink! Testvéri bizodalommal s reménységgel fordulunk hozzátok: nyissátok meg még számunkra, a homonnai prot. egyház számára, áldozatkészségteket! Hadd teljék be lelkünknek az a hő vágya, hogy végezzük be a megkezdett szent munkát! — Nem az önzés szól belőlünk, mikor lelkünknek e vágyára hivatkozunk, hanem az Istennek és az ő utainak szerelme. Hiszen nem is csupán a miénk ez az ügy, melynek érdekében most is kérünk titeket, hanem az egész hazai protestánsizmusé, sőt a mi édes magyar nemzetünké is. Lelkész, illetve főgondnok társaink, a ti buzgóságotok nagy dolgokat cselekedhetik mi velünk! A legkisebb adomány is nagy mincünk, mert erősít külsőleg is, de erősít bensőleg is, mert azt a tudatot költi fel bennünk, hogy — habár ránk nézve idegenek közt élünk is — nem vagyunk elhagyatottak még sem, mert munkás szeretettel gondolnak reánk a mi hittestvéreink. — Vajha reményünkben ne csalatkoznánk!*

Maradtunk Homonnán 1897 május hó 27-én
atyafiúi szeretettel:

Mándy István,
főgondnok

Réz László,
lelkész.

PÁLYÁZAT LELKÉSZI ÁLLÁSRA.

A felső-szabolcsi egyházmegyébe kebeleztetett *bal-kányi* ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen állás javadalma földben, terményben és stólarékban az 1894. évi egyházmegyei becslés szerint 1100 frtban lett megallapítva; s így ezen egyház első osztályú.

Pályázati határidő június 15.

Pályázati kérvények Görömbei Péter espereshez Nagy-Kállóba küldendők.

Kelt Debreczenben, 1897. május 26.

Kiss Áron, püspök.

* Kérjük az egyházi lapokat (úgy az ev. ref., mint az ág. h. ev. felekezeteket) fenti kérelem átvételére.

Felelős szerkesztő:
DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Veszteségünk okai a gyermekek vallásáról szóló megegyezéseknél.” *Kriton*. — „Az elemi iskolai ellenőrzés.” *Réz László*. — „A protestantizmus a r. kath. államokban.” *Rohoska József*. — Néhány szó a „Sárospataki Lapok” 23-ik számában felvetett nyílt kérdéshez.” *Aliquis*. — Irodalom. — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetések.”

Veszteségünk okai a gyermekek vallásáról szóló megegyezéseknél.

Az egyházpolitikai törvények tudvalevőleg a házassági s anyakönyvvezetési ügyekben állapítottak meg teljesen új eljárást, a mennyiben az u. n. felekezeti házasságkötést s anyakönyvvezetést érvényteleneknek jelentették ki s közhivatali, valamint közokirati jelentőségüket egészen hatályon kívül helyezték, a mi által új időszakot hoztak létre ezen a téren, a hol igazán sok olyan dolog történt, a mely ellen állami szempontból határozottan tiltakozni kellett.

E két törvénynek, mint új korszak inaugurálóinak, hű és lelkes támogatói voltak a protestánsok s ma sincs ellenök semmi kifogásuk, mert kétségszűen áll az, hogy az 1894-iki XXXI. és XXXIII. t.-cz. a jogrend érdekében föltétlenül szükséges, hiszen az államnak, mint ilyennek, joga is, s maga iránt való kötelessége is az, hogy a családjogba vágó házasságot s a népmozgalmi viszonyokat feltűntető anyakönyvvezetést saját körében rendezze, foganatosítsa, ha egyébként olyan érdekek forognak fenn, a melyeket nem lehet könnyű szerrel eltüntetni vagy enyhébbé tenni.

Ellenben az 1894-ik évi XXXII-ik törvénycikk, a mely a gyermekek vallásáról szól, olyan volt már javaslat alakjában, a mely ellen a protestánsok jónak látták tiltakozni, főleg abból a szempontból, hogy az u. n. *reverszális világ* újra be ne következzen.

S a mitől feltűnt, bekövetkezett! A statisztika — még pedig az *állami* — kétségszűen kimutatja hónapról-hónapra azt, hogy a protestáns egyház a gyermekek vallásáról szóló törvénycikk következtében nagyon sokat veszít hívei sorából.

Bekövetkezett újra a *reverszális világ*, a mely sokkal veszedelmesebb, mint a régi volt, mert most *szabad*, sőt *törvényes* a reverszális vétel.

Csak az imént olvastuk a vegyes házasságkötéseknél létrejött megegyezési arányszámokat s fejünkhöz kaptunk, valósággal elképedtünk, a mikor szemünk előtt állt az a tény a maga egész meztelen voltában, hogy három hónap alatt 391 esetben volt megegyezés s ebből 283 esetben a r. kath. fel részére biztosítottak a születendő gyermekek s csak 108 esetben volt a református fél erősebb!

Ez az óriási különbség méltán döbbenésbe ejtheti mindazokat, a kik református egyházunk ügyét szívéből viselik s valamennyiünknek kötelességünk mindent elkövetnünk, hogy a kezdetektől állítsuk meg azt a rohamot, a mely valósággal az életerét akarja megsemmisíteni a legmagyarabb egyháznak.

Ezúttal a dolognak ahoz a részéhez kívánunk hozzászólni, a mely a *spekuláció* számára áll nyitva, t. i. azoknak az okoknak a fejtegetésével akarunk foglalkozni, a melyek ezt a veszedelmes állapotot előidézik.

Legelső sorban is maga a törvény az, a mely egy pontjával a legnagyobb mértékben kiszolgáltat bennünket a r. kath. klérus hatalmának.

Ez a pont nem más, mint az, a mely azt mondja ki, hogy a házasság megkötése előtt lehet, sőt kell a megegyezésnek létrejönnie (1. §. első kit kezdése).

Mindenki, a ki a dolgokban jártas, jól tudja azt, hogy ez a pont határozottan a r. kath. klérus hatalmába adta a vegyes házasságra lépőket, mert az az etikai motívum, a mely az országgyűlés közoktatási bizottságának tagjaiban olyan nagy mértékben dolgozott, épen a r. kath. klérus tagjaiban a *gyónás örve* alatt egyáltalán nincsen meg. Mig a közoktatási bizottság egészen morális álláspontot foglalt el akkor, a mikor úgy gondolkodott s határozott, hogy épen a születendő gyermekek felől való gondolko-

dás olyan természetű, a mely a legfinomabb érzéseket fogja a legérzékenyebben érinteni s a pudicitát a legnagyobb mértékben sérteni, addig a r. kath. klérus a törvény rendelkezése értelmében a legtetszelgősebben adja magát épen erre a pontra s a gyónás által, a hol csak lehet, kiviszi az ő felének diadalát.

Házasság-kötés előtt művelt egyének a törvény szóban forgó pontja felől nem értekezhetnek, ethikai érzületük tiltakozik az ellen. Azonban a r. kath. pap kanonikus kötelességének ismeri a legműveltebbet is rákényszeríteni e kérdés fészegetésére s különösen a nő kénytelen a szülőknek a gyóntató pap felszólítását előadni, parancsát tudomásukra juttatni. S itt áll elő az, a mit maga a törvény sem gondolhatott, hogy az *idegen befolyás* érvényesül s nem a *házasságra lépők akarata*, a kiknek még csak eszök ágában sem volt a bizonyos tekintetben immorális kérdésben állást foglalni, hanem a szülők s mások unszolására belesodortatnak abba a helyzetbe, a melyből a kibontakozás másként nem történhetik, csakis a r. kath. fél javára eső eredménynyel.

A törvénynek első pontját tehát határozottan olyannak kell tartanunk, a mely nagy mértékben okozza veszteségünket a vallásra vonatkozó meg egyezéseknél.

De oka veszteségünknek az is, hogy vannak hivatalnokok, a kik határozottan a klérus szolgálatában állanak. Az állam nem gondoskodott törvényében arról, hogy a hivatalnokok ez irányban való visszaélésének eleje vétessék. S ez az oka annak, hogy megtörtént nem egy helyen, hogy épen a járásbíró volt azon, hogy a felek megegyezése a r. kath. fél javára történjék, nem átvállalván még összehasonlításokat is tenni a r. kath. és a ref. egyház között s az előbbinek előnyeit dicsérgetni.

Ezt ugyan a mi hitsorsosainkra is alkalmazhatják s bizonyosan alkalmazzák is ellenfeleink, de hát mi magunk tudjuk legjobban, hogy a mi embereink sokkal jobban tisztelik vallásos meggyőződését bárkinek is, semmiuthogy az ellen csak kis részben is vétenének.

A törvénynek ez a hiánya szintén olyan, mely hozzájárul veszteségünk fokozódásához.

Hát arról szóljunk-e, hogy veszteségünkben nem kis szerepet játszik a r. kath. egyház óriási vagyona? Rámutathatunk azokra a helyekre, a melyeken egyenesen stipendiumok vannak olyan vegyes házások számára, a kik gyermekeiket az egyedül üdvözítő ekklézsia hiveinek engedik át. Az a nagy vagyon korántsem egyeztethető össze a szegénységet, mint fölös érdemet dicsőítő r. kath. erkölcs-tani elvvel s még kevésbé lehet helyeselni a magyar kormány szabadelvű törvényeinek olyan merben való megalkotását, a melynél a felekezeti

érdek a r. kath. klérus részéről sokkal nagyobb mértékben nyilvánul s érvényesül, mint előbb.

Az alapok s alapítványok ügyének rendezetlensége nem kis mérvben oka annak, hogy veszteséget szenvedünk.

Végül önmagunkról is kell szólnunk, mint a kiknek szintén van egy kis részünk abban, hogy az 1894. XXXII. t.-cz. rést ütött sorainkon.

Okai vagyunk különösen abból a szempontból, hogy a közönyösség erőtvett rajtunk s általános elvekért való lelkesedésünk háttérbe szorította azokat a felekezeti vitális érdekeket, a melyeket nem lett volna szabad szem elől tévesztetni annyival is inkább, mivel az általános elveket nem zárták ki.

Kiválóan a papságra gondolunk itt, a melynek sok tagja van olyan, a ki az anyagiak miatti törődés következtében mintha teljesen érzéketlenné vált volna a lelkek ügye iránt. Sokan meg olyanok, a kik a bőség miatt nem törődnek a lelkekkel, mintha nem is lelkeszék volnának.*) Mindeniknek az volna a főkötelessége, hogy mint jó pásztor álljon nyája mellett s ne engedje a ragadozó farkast közé jutni, ha pedig betolakodott, kérlelhetlen biróként bánjon el vele.

Nagyobb körütekintés, több odaadás, feszültebb figyelem s a cura pastoralis erősebb gyakorlása fel fogja menteni a ref. papságot az alól a részletnyi teher alól, a melyet a gyermekek vallásánál tapasztalható veszteség helyez vállaira.

Ezek azok az okok, a melyek a mi felfogásunk szerint előidézték s előidézik azt a nagy veszteséget, a melyet az 1894. XXXII. t.-cz. nek tulajdonítunk. Hogy vannak-e más okok is? . . . azok mondják el, a kik tudnak még többet.

Kriton.

ISKOLAI ÜGY.

Az elemi iskolai ellenőrzés.

II.

Ámde a mi egy kornak megfelelő, s a mi egy korban egyedül helyes, nem felelhet meg, nem lehet okvetlenül helyes a későbbi korokban is. Maga a protestántizmus a maga egészében, a maga lételében bizonyítja ezt. Mert a protestántizmus képviseli a haladás elvét. *Ebben rejlik éppen a protestántizmusnak világtörténeti jelentősége.* S mint már előbb is jeleztem, ezt kezdi a prot. egyház elfeledni s ebben rejlik a legnagyobb veszedelem. Stagnál. Nem akar a kor gondolkodásához, a tudományokban való előhaladáshoz — hozzáemelkedni legalább, pedig elől kellene járni s vezetni a kort.

* Ezt a két irányú megjegyzést nem hagyhatjuk szó nélkül. Református papságunk egészében s tagjaiban is olyan volt mindig, a melyről teljes elismeréssel nyilatkoztak az elfogulatlan ellenfelek is. Hogy vannak kötelességet nem ismerő s nem teljesítő lelkeszék is, ez egészen természetes, hiszen emberek ők is, akik sok dologban megeshetnek s megeshetnek.

Szerk.

Ez az elv áll az iskolai ügyre is. A haladásnak, a fejlődésnek — még pedig, ismétlem, a történeti alapon állónak — itt is meg kell lennie. Amely intézmény megfelelt — mondjuk, — csak egy századdal ezelőtt, az ma már nagyon könnyen lehet elavult, sőt legtöbb esetben az is — különösen a nevelés-oktatás szempontjából s megint különösen itt hazánkban, ahol — mint minden philosophiai tudomány, úgy a pedagógia is, csak a jelen századunkban nyert előkelőbb lendületet, sőt még ma is ennek irodalma (pedig az irodalom a mutató, hogy egy tudományág mennyire műveltetik, mily magasan áll) nagyon szegény. Alig van ma is néhány komoly művelője. — Ennélfogva a nevelés-oktatás körüli eljárásunkat is össze kell egyeztetni a kornak gondolkodásával, a tudomány tanaival, általában beleillőnek kell lenni korunk intézményeibe.

A félévi iskola-látogatás pedig — oly célból, hogy akkor vizsgáztasson is a tanító, fenn nem tartható tovább, mert a) *ellenkezik a pedagogia tanaival*; b) *a tényleges állapotoknak meg nem felel az ellenőrzés szempontjából*; s c) *éppen az előbbi okoknál fogva a gyakorlati életre vonatkoztatva, határozottan káros közetkezményű.*

* * *

a) Mielőtt annak kimutogatásába fognék, hogy az ev. ref. egyháznak itt szóban levő eljárása a pedagógia tanaival mennyiben ellenkezik, előbb azon gyakran hallható ellenvetésre kell reflektálnom, hogy a pedagógia tanaira a gyakorlati élet mellett csak másodsorban kell figyelniük. Ezt az ellenvetést azok, a kik hangoztatni szeretik, arra a megunt, sokszor emlegetett, mondhatni, frázisra alapítják, hogy az elmélet a gyakorlattal nem mindig egyezik meg.

Mi a pedagógia? *Az a tudomány, mely azon elveknek, sőt közelebbről módozatoknak, eljárási szabályoknak megállapításával foglalkozik, melyek segítségével a nevelés-oktatás célját legkönnyebben érhetni el.* Az ilyen tudomány nem elvont tudomány, hanem olyan, amely a gyakorlati életen alapszik s azt kívánja *kizárólag* szolgálni. Ennek a tudománynak tanításait éppen úgy, mint a vallását, mindenki respektálni tartozik, ha egy magasztos célt könnyelműen koczka játéokra dobni nem akar. S így ama fentebb említett ellenvetést komoly figyelemben nem részesíthetjük, sőt — azt hiszem — egész határozottan kimondhatjuk, hogy igenis a pedagógiának tanait komoly figyelemben részesíteni tartozunk.

A pedagógiának különösen két tanát kell a szóban forgó kérdésnél figyelembe vennünk: a külső *tanmenetről* és a *munkafelosztásról* szólót. A külső tanmenet tudvalevőleg azzal foglalkozik, hogy az egyes tantárgyakat — természetesen meg lévén állapítva már a belső tanmenet — miként osztja be a tanító a többi tantárgyak közé; a munkafelosztás pedig, hogy a kiválasztott tananyagot miként rendezi be a tanító. Ha azt akarjuk, hogy iskolánk a célnak megfeleljen, hogy t. i. ne csak könyvnélkülöztesünk, hanem a szónak nemesebb értelmében *oktassunk és neveljünk*, vagyis, hogy a rendnek tudását, szeretetét, a kötelességtudást belevéssük gyermekeink lelkébe és hogy értelmét is fejlesszük: így tervszerűleg kell a növendékeket vezetni.

Ebben azonban a félévi vizsgázási rendszer gátat, akadályt képez. Mert pl. vannak tananyagok, melyek egy másik anyagnak alapját, előzményét képezik. Ezeket előbb kell elvégeznünk. Ha pedig a vizsgázási rendszer fenáll, akkor erre tekinteni oly mértékben, mint kívánatos, nem lehet, mert a félévi tananyagnak a vizsgára való elvégzése és annak bemutatása minden tárgyból szükséges. A munka felosztás tana pedig — egész természetesen —

leg azt kívánja, hogy az egyes tananyagok elvégzésére szánt időnek $\frac{2}{3}$ részében új tananyagot tanítsunk, $\frac{1}{3}$ ben szerzett anyagot. Séppen az említett okoknál fogva, mely szerint egyenlő mértékben nem lehet haladni minden tantárgynál, ezt a begyakorlást sem végezhetni minden tantárgynál egy időben. S ha mégis kénytelen tanítani a tanító: teszi ezt a fokozatos és biztos haladás rovására.

És itt meg kell jegyeznem azt is, hogy mikor én ezeket írom, szemem előtt lebeg a gyakorlatban szokásos eljárás, mely szerint a félévi iskolalátogatás az elmúlt félévről egy teljesen bevégzett eredményt vizsgál és a szerint hoz ítéletet. A második félévben már erre ugyet sem vet a *második iskola-látogató küldöttség*, sőt a tanító is — minthogy ez felettes hatóságának eljárása — ehhez tartja magát. E b. lapok tere nem engedi, hogy hosszasan foglalkozzunk e kérdéssel, de azt hiszem, ennyiből elég világosan kitűnik a mai eljárásnak helytelensége: egy egész iskolai évre kitűzött, kerek egészet képező tananyagot két részre választva *külön* végezni el. De kitűnik egyszersmind az is, hogy sok esetben milyen igazságtalanságnak forrása ez az eljárás a tanítóval szemben a klasifikációt illetőleg. *Mert hiszen a második félévben rendszerint más küldöttség vizsgálja az iskolát a mai szokás szerint.* Hogy lehet ilyen eljárás mellett a haladást vagy a hanyatlást konstatálni?

b) Azt állítottam, hogy a félévi vizsgáztatási rendszer azért sem tartható fenn, mert a tényleges állapotnak az ellenőrzés szempontjából nem felel meg.

Tényleges állapot alatt ev. ref. egyházunknak azon nemes és szükséges szándékát, célját értem, melynél fogva a népiskolai nevelés-oktatást figyelemmel kísérni törekszik. E törekvése az ellenőrzés szempontjából szükséges, ismételem, mert a hanyagokkal szemben ez serkentés, a kötelességteljesítőkkel szemben buzdítás, sőt jutalmazás. Én ugyanis szebb jutalmat kötelességünk lelkiismeretes elvégzéseért — ha ugyan erre van szükség — nem tudok, mint azt, ha látom munkám iránt az érdeklődést, sőt az elismerést.

Hanem az az ellenőrzés, mikor nem munkámat, hanem annak csak eredményét veszik figyelembe: nem ellenőrzés. Népiskolákról szólunk, a hol nem a pusztá tudás a cél, hanem a hol sok mindenolyan van a nevelés-oktatás köréből, a melyről egy közönséges iskolai vizsga alkalmával meggyőződést szerezni nem lehet. Az egyszerű vizsgázási rendszer a tulajdonképeni ellenőrzés helyett a hanyag, a lelkiismertlen tanítónak a felelősség alól kibúvára — a lelkiismeretes embernek pedig keserűség okozására — alkalmas.

c) S éppen ezért a gyakorlati életre vonatkoztatva, határozottan káros következményű.

Minden irányú munkálkodásnak eredménye lehet valóban értékes, — és lehet csak *látszólagos*. Sok esetben a népiskolai tanítók eredménye az utóbbi kategóriába tartozik. Nem szólok személyekről, tehát sértési szándékot sem imputálhatni nekem. — De hogy ez így van, hivatkozom mindazokra, a kik tanügygyel foglalkoznak.

Ismerek tanítókat, kik már több, sőt sok évnek tapasztalatával bírnak, kiknek iskolai a kitűnők és jelesek között foglalnak helyet s így ők maguk is — mint kitűnő s jeles tanítók ismeretesek. Ezek maguk is mintegy kérkedve szeretnek dicsekedni azzal, hogy ők milyen könnyen jutnak e kitűnő eredményhez. Sőt ezekről némelyek — kik a népiskolai nevelés-oktatás sok nehézségéről, általában nagyon nehéz feladatáról komolyan még talán nem is gondoltak. — mint roppant dicséretes dolgot hirdetik, hogy kitűnő módszerük van, mert vizsga előtt egy pár hétig „megszorítják” s többet produkál-

nak, mint a ki egész esztendőn keresztül „az iskolában ül“

Igaz, hogy a módszer nagyot könnyít a tanító munkáján: de azt azért bátor vagyok a leghatározottabban kétségbevonni, hogy valóban értékes eredményt egy pár heti „megszorítással“ elérni lehetne. Hosszú, kitartó, szorgalmas s lelkiismeretes munkának lehet eredménye csupán valóban értékes eredmény. Másféle eredmény csupán látszólagos, semmi maradandó hatása nincs a növendéknek sem tudására, sem érzelem- s kedélyvilágára.

Ezért kártékony tehát ama gyakorlatban levő fél-éves vizsgázási rendszer. Produkál — a szemre és fülre — a tanító s ezzel minden további felelősséget lerázott nyakáról. Ellene szó sem lehet, mert hiszen ott szerepel ő is, iskolája is a kitűnők között. Továbbá nincs arra semmi által ösztökélve a hanyag, és lelkiismeretlen, hogy a szakbeli tudományban haladjon, az iskolával rendszeresen s módszeresen foglalkozzék. Hiszen ő kitűnő tanító! A ki őt a rend, pontosság megtartására, a pedagógia tanácsainak követésére, felhasználására figyelmeztetni bátorodik: azt feleli annak, majd tessék a vizsgát bevárni s akkor emelni szót!

Igy tovább . . . még sok mindent lehetne e szokás ellen felhozni: de nehogy nagyon hosszúra nyúlják értekezésem, nem foglalkozom velük tovább, hanem áttérek arra, hogy mit tartanék én a mai eljárás helyett szükségesnek.

(Vége köv.)

Réz László.

TÁRCA.

A protestantizmus a róm. kath. államokban.

(Folytatás.)

Az evangéliumi egyház, mindenek felett pedig a német evangéliumi egyház legnagyobb kincsei közé tartozik a Luther-fordítású istenigéje mellett, az ebből született *egyházi ének*. Róma nem tud énekelni; a hol próbálgatják az ő követői mostanában, azt is az evangéliumi egyháztól tanulták és meglehetősen részül. Adja Isten, hogy egykor jobban megtanulják. Amott, a róm. kath. államokban itt-ott van még lélekemelő templomi zene és zenemise is, bár nagyobbára könnyed operadarabokat véve; de koránt sem az az ének az, a mit a gyülekezet énekel; Olasz-, Spanyolországban és egész Dél-Amerikában nem találunk ilyet. Ezért nem tudott énekelni a német nép sem addig, míg Róma pénzsovár uralma alatt állott. Magának Luthernek a kebléből sem visszhangzott a dal még akkor, mikor Rómát odahagyta. Ő maga sem tudta, hogy ő költő; nem tudta, hogy énekelni tud, mindaddig — *míg az első máglya fel nem lángolt*, a melyen a reformáció első vértanúja *Esch János Voës Henrik* égettettek meg. Ott fénylett a tüzes üszök, a mit a seregek urának angyala Isten eme megszentelt oltáráról vett le, hogy vele az ő szolgájának, Luther Mártonnak ajkait megkenje — s ez elkezdett énekelni: megírta az első hatalmas evangéliumi egyházi éneket. A forrás felfakadt a pusztában, mert ettől a pillanattól fogva Luther szája nem szűnt meg énekeket zengeni és az evangélium egyházi ének gazdag hullámai mind erőteljesebben s hatalmasabban hangzottak a prot. egyházban úgy, hogy az előbbi század szomorú pusztasága sem állhatott ellent erejének. Nem csodálatos-e, hogy ez a fönix az első máglya hamvaiból támadt fel, az evan-

géliumi igazságért való bizonyágtételnél és hogy az evangéliumi egyházi ének hangjai most is erőteljesen harsognak az evangélium új követői között?!!

Madrid előtt feküdt egy tér, a *Quemadero de la cruz*, azaz a *kereszt égető helye*, a mint azt akkor elnevezték, a hol hajdan a „pl. az a mayor“-ban autodaféra ítélt protestánsokat égették meg. Rövid idő alatt az egész térséget beépítették, de örökre emlékezetes marad az a történelemben, mert Spanyolország leghíresebb szónokainak egyike, egy világhírű beszédében, a mit 1869-ben az első alkotmányos parlamentben mondott — kiragadta azt a feledékenységből. Mikor a dombos talajon keresztül utcát hasítottak, az út mentén több helyen kőfalakra bukkantak. Valahányszor egy máglyát kioltottak, mindig befedték azt homokkal, hogy eltüntessék a föld színéről; aztán később ugyane helyre másik máglyát is építettek, melyet hasonlóképen homokkal temettek be. Most aztán az ásás közben a keresztmetszetben egész tisztán látszottak a különböző hamurétegek, tarkítva sárgahomokkal: egy sor hamú, aztán csontok, famaradványok, legfelül egy réteg föld, aztán ismét fekete faszén réteges homok, szóval teljes bizonyossággal meg lehetett állapítani, hogy itt egy s aztán még egy másik máglya állott.

1869. május 5-én, mikor a nagy vallásszabadsági vita a spanyol parlamentet és az egész népet leírhatatlan izgalomba hozta, egy ultamontán képviselő, a hozzá hasonlókat annyira jellemező gögös vakmerőséggel nem átalította azt mondani, *hogy a római egyház sohasem a személyeket öldözte, hanem a tévtanokat*. Ismerjük nagyon jól a két színű ürügyet, a mi alatt az egyház az eretnekeket a világi törvényszékeknek át szokta szolgáltatni, hogy annak kegyelmébe, azaz a máglya-halálra ajánlja őket. Az inkvizíciót sem nevezték egyébként, mint állami intézményeknek, „az egyház egyes személyeket sohasem kínozott.“ Erre felel aztán az ifjú *Don José Echegaray*, a ki irodalmi téren talán leghíresebb a mai spanyolok közt: „Nagyon óhajtanám — úgymond — hogy mikor az üldözésekről beszélünk, ezt a szöveget, hogy „*egyház*“ hagyjuk a játékon kívül, mert helyettesíthetjük azt más szóval is. Felszólítom önöket, bizonyítsák be azt nekem, hogy a theokratikus hatalom embereket sohasem üldözött és kínozott. Nos, ha nem ismerik el, hogy a theokratikus hatalom valaha embereket üldözött, menjenek ki egyszer a St. Bernhard utcán végig arra a térségre s ott közel a *Daviz* és *Velarde* szabadsághősök szobra mellett megfogják látni a kereszt égető helyét. Tudják önök mi az a „*Quemadero de la cruz*“? Nagyon szeretném, ha elmennének oda szejnélézni! Nagyon szeretném, ha ezt a vitát is ott tartanánk meg amaz iszonyatos emlékek szomorú helyén; majd meglátnánk akkor, hogy van-e még közöttük valakinek szíve mindazok látására is védelmezni a *hitegységet*. (Ez a szép elnevezés ugyanis az, a mivel türelmetlenségüket és a másképp gondolkozók üldözését szépítgetik). „A kereszt égető helye“ egy nagy talaj-keresztmetszelvény, nevezhetnénk azt geológiai keresztmetszetnek is. Tudják önök, mi az a geológiai keresztmetszet? A természet kinyit egy nagy könyvet és forgatja annak óriás lapjait, azaz egy metszést tesz a földön s mi ott láthatjuk a szabályos anyag, pala, homokkő és gránit rétegeket. Ime, a nagy könyvek sorai, a melyekből kiolvassa s megtanulja a geologus, hogy miképp képződött ez a mi bolygónk. Nos a „*Quemadero de la cruz*“ is egy nagy könyv, egy kinyitott terjedelmes lap, teljesen sötét és telve van hasznos, szép, de nagyon szomorú leckével; a kereszt égető helye az ő változatos rétegeivel olyan keresztmetszet, a melyet nem is szabad *geológiai*-nak neveznem, mert joggal a

theologiai elnevezés illik rá. Különböző részeiben ugyanis egész rétegek láthatók szénből. Égett csontmaradványokból, ezek felett van egy réteg homok, a melylyel az egészet el akarták takarni, — majd ismét egy sor szén, aztán újra csontok s így, ezen a módon van felépítve ez a borzalmat keltő domb. Nem is olyan régen volt, mikor saját szememmel láttam, hogy ott, azon a helyen néhány fiú bottal turkálva, három tárgyat kotort ki a hamuból, melyek mindegyike egy-egy ékesszólás, egy-egy hathatós beszéd a vallásszabadság védelmezésére. Az egyik egy darab rozsdás vas, a másik egy megszenesedett emberi bordacsont, csaknem ép állapotban, a harmadik pedig egy megperzselődött hajfűrt volt. Ime három bámulatosan ékes szülő tanúbizonyság! Csak azt óhajtanám, hogy a hitégységnek, azaz a türelmetlenségnek védelmezői pontosan kihallgathatnák ezeket a tanúkat. Igazán óhajtanám, ha megkérdezhetnék attól a hajfűrttől, hogy micsoda hideg verejték gyöngyözött gyökereinél, mikor magasra csapott felette a máglya lángja s hogyan perzselődött meg a szegény áldozat fején. Óhajtanám, ha megkérdezhetnék azt a szegény bordacsontot, hogy mily szörnyen s kétségbeesetten dobogott alatta a szíve annak a szerencsétlen zsidónak! Vagy megkérdezhetnék azt a vasdarabot, a mely talán bilincs volt egykor, hogy mennyi fájdalmas jajt és keserű panaszt fakasztott, míg az áldozat véres karjait szorította — — — ekkor is több érzést, több részvétet tanúsított különben a durva vas, hamarabb meglágyult, sokkal emberibb volt, mint amaz átkozott theokrátiának átkozott hóhérai.

Echegaray híres beszédének ezt a részletét azért fordítottuk le szóról-szóra a t. olvasónak, hogy bemutassunk egy valódi — nem is a legrosszabbak közül való spanyol ékesszólást. Szinte felesleges is megemlíteni, hogy ezt a beszédet hosszantartó, lelkes tetszéssel fogadták. Bizonyára maga a beszéd s az általa előidézett hatás is egyik beszélő bizonyossága a korábban ismeretlen szabadság új áramlatának azokban a tartományokban. — Előttünk különösen érdekes volt az a hamu! El is tettünk egy keveset belőle s elhelyeztük a reformáció-múzeumba, a melyet II. Fülöp szobájában rendeztünk be a már említett kolostorban, annak a hegynek a lábánál, a melyen az Escorial is van. Természetesen nem azért, hogy reliquiákat gyűjtsünk, mert hiszen van elég ott, a hegyen levő nagy kolostor-palotában; hanem azért, mert úgy gondolkozunk, hogy az Isten ez által a hamu által, a mit ismét napfényre hozott, maga akarja a mai kornak predikáltatni, hogy nem felejtette el még a vért és könnyűt, a mit az ő szentjei Spanyolországban ontottak; emlékeztető jel az az Isten hűségére, a ki az ő vértanúinak hamvából új életet fakasztott; kiáltó szózat az ő munkáihoz, a kik amaz ujonnan megnyitott területeken működnek, hogy hívek legyenek mindhalálig!

(Folyt. köv.)

Rohoska József.

KÖZÉLETÜNK.

Néhány szó a „Sárospataki Lapok“ 23-ik számában felvetett nyílt kérdéshez.

A „Sárospataki Lapok“ f. évi 23-ik számában nyílt kérdés gyanánt vetetett fel, hogy lelkészválasztás megsemmisítése esetén mikor rendelő el új pályázat s mikor nem? és hogy a megsemmisítés után megengedhető-e a meghívás útján való választás? Szabad legyen erre nézve szerény nézeteimet elmondanom.

Teljesen osztom a dr. Finkey József úr véleményét abban, hogy a pályázati eljárásról a meghívásra visszatérni nem lehet, mert e jogról a gyülekezet, midőn bejelentette, hogy pályázat útján kíván választani, önként lemondott és azt ezen alkalomra vissza nem nyerheti. Nem értek azonban egyet a 230 és 234. §. felőli fejtegetéseivel.

Megengedem, hogy a ki e két §-t a törvény többi §-ai közül kiszakítva s csak egymással egybevetve vizsgálja, az egyenesen juthat azon következtetésre, a mire Dr. Finkey József úr jutott, hogy t. i. »ha a választás nem alaki hiba miatt semmisített meg, új pályázatnak van helye«; ámde e kérdésnél szem előtt kell tartanunk a 345. §-t is, mely megjelölendőnek tartja »azon választási cselekvényt, melytől kezdve a választási eljárás ismétlődő.« Bizonyos, hogy e §-a bírói eljárás fejezetében foglalván helyet, nem vonatkozhatik azon esetekre, melyek a 230. §-ban taxative soroltatnak föl, hanem azokra a melyek bírósági eljárás tárgyát képezték s azokra a választásokra is, a melyek nem alaki hiba miatt semmisítették meg; sőt kifejezetten rendelkezik a fegyelmi eset fenforgásának esetére is. Ebből tehát következik, hogy vétség miatti megsemmisítés eseteiben sem föltétlenül elrendelő az új pályázat; hanem az eljárás azon cselekvénytől ismétlődő, a melynél az megsemmisített; mert miért ismételtetnék pl. a pályázat és a jelölés, mikor az meg nem semmisített s talán nem is kifogásoltatott?

De ez csak egyéni vélemény; hanem szóljon a gyakorlat. Ott a hol a törvény szavai kételyt támasztanak, az biztos irányadó lehet. A tiszáninneni egyházkerület bírósága 1895-ben megsemmisítette a s.-vámosi papválasztást s két jelöltet vétség miatt kizárt, és az új választás a régi pályázat alapján rendeltetett el s hajtattott végre, s közelebb szintén így a sajó-kazai papválasztás is, hol jelölt ugyan nem záratott ki, de a megsemmisítés nem alaki hiba miatt történt. És e választásokat az egyházkerület jóváhagyta. Régibb gyakorlatunk is fentartotta a jelölést mindaddig, míg a jelöltek többsége candidatióban maradt. Szerintem most is e gyakorlat tartandó meg, s új pályázatnak csak akkor van helye, midőn a jelöltek többsége nem jöhet választás alá.

Ne ismételtessük könnyedén a pályázatot; nincs az hasznára a papi tekintélynek, kivált mióta a nép »kinálkozóknak kezdi nevezgetni a pályázókat.

Aliquis.

IRODALOM.

* **A Protestáns Szemle** ez évi V-ik füzetében befejezik közleményeiket Stromp, Csiky Lajos és Jausz Vilmos, Dr. Erdős József pedig megkezdi „Jézus hegyi beszéde“ c. tanulmányának közlését. A hazai egyházi életet tárgyaló szemle nagyobbára a modern belmissio apologiája. A könyvismertetésben 4 hazai munka, 13 külföldi irat van bemutatva. A hazai irodalom ismertetésében a Zoványi „Theologiai ismeretek tára“-ról Sóváradi F. úr ajánlólag s elismerőleg. A füzet ára 50 kr.

* **Dömény Zoltán** várpalotai ev. ref. lelkésznek lapunkban is jelzett költemény kötete „Hulló levelek“ c. alatt már megjelent s mint a hozzánk beküldött példány mutatja, a szerzőben nem kevés költői ér lakozik. Különösen dalait tarthatni sikerülteknek, a melyekben az egyszerűség, közvetlenség megkapóan nyilatkoznak s a dallamosság fülbemászóvá teszi mindeniket. Az alkalmi ódák, a

melyek nagy számmal szerepelnek a 120 oldalas füzetben, kevésbé sikerültek s nem hagyhatni említés nélkül az Antal Gábor beiktatási ünnepélye alkalmából írt költeményt, a melynek 4-ik versszakában ez a kifejezés: „... szíve . . . . . telve van áldott malasztal” egyenesen kihívja az ismertető megjegyzését, mert illet kálvinista pap csak figyelmetlenül s gondatlanul írhat. Egyébként a volt „pataki diákot” szívesen üdvözljük az irodalom terén, a hol van hivatása szerepelni.

* **Dr. Szabó Mihály** alsó-fehérmegyei kir. s.-tanfelügyelő előfizetést hirdet „*Népoktatásügyi teendők határidő jegyzéke*” c. munkára, a melyben a fennálló törvényeket, miniszteri szabályrendeleteket s utasításokat dolgozza fel naptári beosztással s a munka júniusban jelenik meg, a melynek 1 frt lesz az ára.

* **Reiche: Die Künstlerischen Elemente in der Welt- und Lebens-Anschauung des Gregor von Nyssa.** Ein Beitrag zur Philosophie der Patristik. Jena 1897. Nyssai Gergelynek, a kappadóciai egyházi triumvirat egyik legkiválóbb tagjának a gondolataival foglalkozik e 60 oldalra terjedő kis munka, a melyben élvezetes modorban van feltüntetve az a felfogás, a mely ez egyházi atyát Plátó szellemi rokonának mutatja. N. G. is, mint Plátó, nem az érzéki tüneményekben látja a szépet, hanem a fogalomban, az eszmében s szerinte is a szépet s jót az istenségben lehet a legnagyobb mértékben megtalálni, a melynek „szemlélése” a szépnak és jónak találkozása, egyesülése, mint legfőbb boldogság. A keresztyén emberre nézve természetesen ezzel együtt jár, illetőleg ennek a képezi a föltételét, hogy a szív tiszta, nemes, ártatlan legyen. Az ember nem más, mint közből eső tag a testi és a szellemi világ között s ebben a helyzetében a jó, mint szép dolog áll előtte, a rossz pedig, mint rút, a melyben nincs sem rend, sem összhang. Az érdekes munkácska 1 márkáért szerezhető meg.

* **Weingarten: Zeittafeln und Ueberblicke zur Kirchengeschichte.** 5 verbesserte Auflage, durchgesehen und ergänzt von Arnold. Leipzig 1897. 1870-ben adta ki Weingarten itt jelzett munkáját, a mely igen alkalmas segédeszközzül szolgált, az egyháztörténettel foglalkozók részére. Most javított, tetemesen átdolgozott alakjában, még alkalmasabb segédeszköz ezen a téren, annival is inkább, mert maga a beosztás olyan, hogy az, a mi eddig nyolcad-rétű formában közöltetett, most negyed-rétben van adva s így az áttekintés egészen könnyű. Ára a 290 lapra terjedő műnek füzve 5, kötve 6 marka.

* **Beyschlag Willibald „Neutestamentliche Theologie”** III. Auflage; 2. B. Halle. A hallei egyetemnek büszkeségétől 1891-ben első kiadásban megjelent eme munkának nagy kellendőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy immár III-ik kiadása jelent meg s le van fordítva angol és francia nyelvre is, még pedig a legkiválóbb teológusok elismerő nyilatkozatainak kísérete mellett. Ez újabb kiadásban is a pompás előadás kapja meg az olvasó figyelmét, a ki a hipotesiseket is szívesen elfogadja a dialektika nagyszerű fordulataiban, a melyeket a szerző páratlanul tud alkalmazni. Alak és tartalom tekintetében a munka az maradt, a mi volt az első alkalommal, az által azonban, hogy egyes elvi kérdéseknek éppen az újabb időben előállott tárgyalása következtében a szerző kellő helyet juttatott s azokra vonatkozó megjegyzéseivel a világításba helyezést eszközölte, a munkának aktualis becset is kölcsönzött. 18 márkáért szerezhető meg.

* **Mayer Endre** ág. ev. theol. tanár „*Hazslinszky Frigyes emlékezete*” című 31 lapra terjedő füzetet adott ki, a melyben avatott író modorában ismerteti azt a

tanulságos életet, a melyet a nagy nevű természettudós hazai s egyházi tudományos irodalmunk erősítésére fordított. Szem elé állítja azokat a kedves s megnyerő vonásokat, a melyek a nagy botanikust szeretetté tették. Az élvezettel olvasható mű ára nincs feljegyezve.

* **„Az 1848-49-iki Magyar szabadságharc története”** című nagyszabású illusztrált munkából megjelentek a 77—82-ik füzetek, a melyekben *Gracza* a nála szokásos elevenséggei tárgyalja az orosz invázió után a honvédek részéről történt fegyvertényeket. A nagy munka, a mely jóval több lett, mint tervezve volt, gyorsan közeledik befejezéséhez.

* **A nagybányai ev. ref. egyházmegye** 1897. április 22—23. napjain tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből, a melyet *Gergely Károly* főjegyző állított össze, örömmel értesülünk arról, hogy a tiszántúli egyházkerületnek ez a traktusa az 1896/97-ik egyházi évben a vallás-erkölcsi élet terén nem esett, hanem emelkedett, a vallásos buzgóságnak annyi jelét adták az egyházmegye területén élő reformátusok, hogy gazdagabb vidék lakóinak is becsületökre vált volna. A prot. áldozatkészség soha ki nem fogyó forrás.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** Özv. Papp Jánosné, szül. *Koncz Klára* asszony élete 82-ik, özvegyisége 47-ik évében elhunyt Hódmezővásárhelyen. A miskolczi ev. ref. gymnasium volt „lángeszű” rector-professorának, Papp Jánosnak az emlékét újítja fel sokak lelkében az öreg nőnek halála, aki oly hosszú időn át hordozta híven az özvegyi fátyolt. Temetése Miskolczon ment végbe június 9-én. Oda temették férje mellé az avasi temetőbe. A végtisztességtelen jelen volt a ref. gymnasium tanári kara, az ifj. énekkar, a mely gyászdalokat zengett s a közönség soraiban ott volt Kun Bertalan püspök s Lévay József is, aki Papp Jánosnak tanítványa volt. A szertartást Tóth Dániel esperes végezte, a ki szintén ott ült a híres tanár lábainál. Végrendelésében, a melyet a miskolczi ev. ref. egyház levéltárába tett le, megemlékezett a hódmezővásárhelyi s miskolczi ev. ref. egyházakról, valamint az alsó-borsodi egyházmegye gyamintézetéről is. Legyen az elhunyt nő emléke áldott.

Gyászünnepélyek. A sárospataki főiskolában az évzáró vizsgálatok alkalmával két emlékünnepele fog tartatni. Június 19-én. *Kun Béla* felett mond emlékbeszédet dr. Finkey József; június 21-én pedig *Orbán József* felett Dr. Finkey Ferencz.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület papi főjegyzői állására** megindultak a kombinációk, a jelölgetések s ezek sorában első helyen áll az a két irányzat, a mely a hajdúszoboszlói papot, *Zsigmond Sándor* esperest s *Dicsőfi Józsefet*, Debrecen egyik lelkészét vette fel.

— **A r. kath. kongressusi mozgalmak** június 24-én kezdődnek, a mikor a választók névsorának megállapítását veszik munkába a plebánusok. Az esztergomi érsek meghagyta, hogy csak *igaz pápistákat* szabad képviselőül választani, a kik a pap uralom eszméjének vakon engedelmeskednek.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület** ez évi rendes közgyűlése június hó 10-ikén kezdődött meg Kolozsváron báró Bánffy Dezső legidősb főgondnok elnöke alatt. Az első napon a püspöki s tanügyi előadói jelentést hallgatták meg a gyűlési tagok, a kiknek sorából *Hegedüs*

Sándor, Simó Lajos s Szász Gerő főjegyző hiányoztak, mint olyanok, a kikre állásuknál s érdemeiknél fogva a gyűléseknek szükségük szokott lenni. A két első elmaradását nemcsak kimentette, hanem meg is váltotta, ugyanis Hegedűs Sándor 50 forintot küldött, mint „büntetéspénzt”. Simó pedig 500 forintot adományozott a most szervezendő „Szeretetház” javára. A főjegyző helyettesítésével Bartha Lajos esperes bizatott meg. A püspöki jelentés egyhangulag tudomásul vétetett, ellenben a Parádi Kálmán tanügyi jelentésének az a pontja, a mely a volt nagyenyedi theol. akadémia-alapítványainak hovaforrásáról szólt, vitát provokált. A jelentés az állandó igazgató-tanács véleményével egyetértve azt ajánlotta, hogy az alapítványok kamatai tizenegy *kolozsvári theológus ifjú* segélyezésére fordíttassanak, ezzel szemben Zeyk Dániel azt indítványozta, hogy *nem csupán kolozsvári, hanem másutt tanuló erdélyi theológusoknak is adassanak ki*. A közgyűlés az előbbi fogadta el.

— **Szilágyi Istvánnak**, a máramaros-szigeti ev. ref. iskola nagy nevű tanárának szobrot óhajtanak emelni tisztelői s tanítványai. A nevezett iskola előjárásából s a máramaros-szigeti előkelőkből egy szobor-bizottság már alakult is, s lelkes hangú felhívást intéz az elhunyt tanítványaihoz s általában a nemzeti közművelődés barátaihoz, hogy adományaikkal segítsenek előmozdítani a szobor felállítását. Az adományok *Krúzselyi Bálint* jogtanárhoz küldendők.

— **Az országos középiskolai tanár-egyesület** ez évi rendes közgyűlése július hó 4—5. napjain fog megtartani, még pedig első napon *Győrött*, a másodikon *Pannonhalmán*. Győrben Németh Antal tankerületi főigazgató s Lenner Emil főreáliskolai igazgató vezetése alatt bizottság alakult, a mely a tanárok fogadásáról s elszállásolásáról gondoskodik. A részletes programot később állapítja meg az egyesület igazgató választmánya, a mely gondoskodik arról, hogy a nem állami tanárok is vasuti menetkedvezményben részesüljenek.

— **Még egy pár szó egy bírósági határozat magyarázatához.** Nem szívesen teszem, mert sokat kellene mondanom, hogy »Helyreigazításom« magyarázására méltóképen felelhessek meg. A tárgylagosság és érdekesség nagyon különböző szemüvegen nézi és látja a dolgokat és viszonyokat. Épen azért mellékes körülmények előrángatása, magyaráztatása s szavakba kapaszkodás helyett legjobb lesz — nyugodjunk bele — az ügy iránt érdeklődőkre bízni, hogy az alsó-zempléni egyházmegye 1895 április 17—18-iki jegyzőkönyve 34. pontjának, a bírósági ítéletnek, a 248. §-nak s az egyház presbyteriuma határozatainak s egész eljárásának összevetéséből maguk szerezzenek tájékozást s állapítsák meg véleményüket. Majd ki fog tűnni ezekből: mi lehet *irányadó* jövőre nézve; melyik részen van az *egyoldalúság*, az elfogultság miatti *zavarás*, az *ajánlatnak* és *adónak* téves, subjectiv értelmezése, érdekességi szempont szerinti elmagyarázása. Ki fog tűnni, hogy köztünk e kérdés megítélésében nagy közbevetetés legyen. Én legalább lelküzetem egész egyháziasságával tiltakozom az ellen, hogy *ajánlatomat* valaki *rendkívüli adónak* nevezze, még ha 5 év alatt *egyenlő részletekben* fizetem is s még ha az egyházmegyei határozat értelmében 1897 jan. 1-től az illető részlettartozás után kamatokat fizetek is. Ki fog tűnni, hogy »az egyházmegyei határozat szerint« fizetem e kamatokat *önkéntesen* elvállalt kötelezettségemből kifolyólag. Még ha kényszerhelyzettel szemben vagyok is *ajánlattevő*, nekem egyháziasságom az *önkéntes adózást* diktálta s nem a *kivetett adózást*. Természetes, hogy az *ajánlatot* még szívesebben választottam volna, de talán a *rend-*

kívüli adóval róttak is, ha az ajánlat után, mint felebbezők értelmezik, »nem kellene kamatot fizetni.« Kitűnhetik, hogy a felebbezők idézte »*intő*« s a határozatok, meg a »Helyreigazításom« tényközlése (nem magyarázat) között nincsen ellenmondás. Ennyit az igazság s »Helyreigazítás«-om érdekében. Hiszem, hogy Nt. szerkesztő úr ezt is »helyénvaló«-nak tartja. *Maklár Pap Miklós*, a sárospataki ev. ref. egyház presbyteriumának főjegyzője.

— **Vegsző a fenti ügyben.** Mi is a nagy közönségre bizzuk annak a kérdésnek eldöntését, hogy a szóban forgó bírósági ítélet magyarázatában az igazság melyik részen van. Mi tényekre hivatkoztunk, a melyeket nem cáfolt meg a sárospataki ev. ref. egyház presbyteriuma; az objektivitást nem vesztettük el érdekeltségünk dacára sem, pedig nehéz dolog a subjektivitás erős kitérésait hallva, hasonló hangulatba nem esni különösen akkor, a mikor vallásosságunkat, buzgóságunkat akarják párhuzamba állítani; akkor, a mikor az *önkéntes adózást* hangsúlyozzák s nekünk *épen ezt tették lehetetlenné*, nem is akarva arról hallani; akkor, a mikor egyikünk épen azt emelte ki felszólamlásában, a mit most olyan animozitással hangoztatnak. A tények cáfolhatatlan igazságát nem ronthatja le a hangulatoskodás.* *A felebbezők.*

— **A Religionak** szemet szűrt a Protestáns Irodalmi Társaság pápai gyűlése s hívogat a *Krisztus egyházába*. Szemet szűrt a sárospataki theológusok debreczeni látogatása is s »Sárospatak és Debreczen ölelkezése.« c. alatt félreismerhetlen gunyolódással szól a testvéries találkozásról, azt is mondván, hogy ennek csakis két oka lehet, t. i. vagy az, hogy veszedelemben forog nagy szervezetünk, vagy az, hogy valami nagyobb hadjáratra készülünk a r. kath. egyház ellen. Ezekre a galamb-csipésekre, a melyekbe azonban a kigyó okosságának is helyet akar az illető lap szorítani, de minden siker nélkül, nem lehet más megjegyzésünk, mint az, hogy mi a Krisztus egyházában vagyunk s a *pápába* egyáltalán nem kívánczunk. A debreceni látogatást pedig csak az magyarázhatja félre, a kinek nincs érzéke a magasabb szellemi közösség s a testvéri szeretet iránt.

— **Nagy felháborodást** idézett elő Anglia u. n. Church Association-jában az a hír, hogy a *pápa a jelen évben Viktória angol királynőnek fogja ajándékozni az arany rózsát*. A nevezett társaság hívei felkérték az angol miniszterelnököt, hogy ettől a nagy szegénytől ideje korán mentse meg a királynőt s az országot, mert sem az uralkodó, sem az állam nem gyönyörködhetik egy olyan ajándékban, a melynek egyenesen az a jelentősége, hogy a megajándékozott személy a pápai hatalom érdekében munkálkodik vagy fog munkálkodni... Egészen érthető ez a felháborodás, mert Viktória királynő buzgó protestáns s az angolok közfelfogása is protestáns szellemű, a mely joggal ütközhetik meg a pápa elhatározásán, a melynek udvariassági szempontból sincs semmi értelme.

— **Az Unitárius Szószék** szerkesztője lapunk lelkész olvasóit arról értesíti, hogy a mű leszállított árban 2 fjt 20 krért megrendelhető. Kik az összeget a szerkesztő címére (Simó János Szepsi-Köröspatak, Háromszékm.) előre beküldik, azok portómentesen fogják megkapni. A

* Ezt a két közleményt adtuk egyrésről a sárospataki ev. ref. egyház presbyteriuma, mint testület iránt való köteles tiszteletből, másrésről az »audiatur et altera pars« elvénél fogva. A »végsőt« már most kértük, hogy az ügyet ne kelljen tovább szellőztetni. Hogy kértük s adtuk, annak az az oka, hogy a sárospataki ev. ref. egyház presbyteriumának »Helyreigazítása« a »fiamnak mondom, menyem értsen róla« példabeszédnek a színében szerepelt, a melyet felismervén, kötelességünknek tartottuk az érdekelt felebbezők nyilatkozatának helytadni.

mű 30 ívnyi terjedelemben, 81 az év különböző alkalmaira szóló beszédet és imát tartalmaz.

— **Poroszországban**, a kölni érsek kerületében, egyes r. kath. papok egészen gyakorlatba vették, hogy az áttérő protestánsokat újból megkeresztelik. Az ilyen r. kath. dogmatikai szempontból is határozottan téves eljárást, legközelebb maga az illetékes egyházfő ítélte el, kimondván, hogy az a hesseni pap, a ki három prot. gyermeket újból megkeresztelt, a dogmatikai felfogás ellenére járt el s eljárása csak azzal menthető, hogy a Gury-féle morálban tényleg van az újra keresztelezésről szó s az illető pap nem vette figyelembe az 1878-iki pápai nyilatkozatot, amely a Gury elvét elvetendőnek mondotta ki. — Tanulságos jelenség ez a pápai infallibilitásnak a papság részéről való ignorálása szempontjából! A pápai nyilatkozat semmi előttük s a fanatismusban felülmúlják a legfanatikusabb pápát is!

— **A britt és külföldi biblia-társulat** az 1896-ik évben Magyarországon 82,540 bibliát bocsátott forgalomba, 8369 darabbal többet, mint 1895-ben. A forgalomba hozott bibliából (egész, új-szövetségi s egyes részlet) magyar nyelvű volt 43,256, német 12,902, oláh 6790, cseh-tót 6299, horvát 3614, szerb 3028, héber 1606. Az ezeken felül levők angol, francia, oláh, latin stb. nyelvűek voltak.

— **Nyilvános nyugtázás.** Néhai Emődy Dániel volt főiskola jogtanár jeltelenül álló sírjára egy emlékkő felállítása céljából Enyickey Gábor és Zsarnay Lajos budapesti ügyvédek, a megboldogultnak volt tanítványai gyűjtést indítottak. A 14. számú gyűjtőíven Debreceni Bertalan főiskolai jogigazgató gyűjtése mellett adakoztak: Meczner Gyula 2 frt, Végh Bertalan 2 frt, Vass Imre, 2 frt, Zsiday József 1 frt, Dr. Lengyel Endre 1 frt, Pavletics Ferencz 1 frt, Neumann Péter 1 frt, Szabó Zsigmond 1 frt, Kántor Mihály 1 frt, Debreceni Bertalan 2 frt, Horváth Dezső 2 frt, Nemes Lajos 1 frt, Meczner József 2 frt, Br. Vay Béla 5 frt, Br. Vay Elemér 3 frt, Bizony Ákos 2 frt, Bodor István 1 frt, Sárközy Gyula 1 frt, dr. Nagy Péter 25 frt, Vattay Bertalan 3 frt, összesen 61 frt. Ezen összeg a gyűjtésre való felhívás értelmében a 130/XII. sz. betétkönyvecskére, a sárospataki takarékpénztárba tétetett.

— **A jezsuita-rend** az 1896-ik évben 14251 tagot számlált, a kik közül 6000 volt a „páter“ jelzővel dicsekvő, 4416 pedig novicius. Németország 1662 „jezsuita atyá“-val, Spanyolország 1002 vel, Franciaország 1633-val, Anglia 984-el, Olaszország 789-cel volt a szellemi élet terén megterhelve. 22 tartományba vannak a rend tagjai beosztva, a kik behálózják az egész világot s harcolnak a pápaság hatalmaért.

— **A chinai protestáns missió** a jelen évben éri el 90-ik évfordulóját annak, hogy az angol *Morrison*, mint első protestáns térítő Kanntonban letelepedett s megkezdte működését a bibliának chinai nyelvre fordításával. A magasztos munkával most 139 ember foglalkozik, akik között már chinaiak is munkálkodnak, mint hű protestánsok.

Nyilvános nyugtatvány és köszönet. A sárospataki ev. ref. egyh. énekkar tavaszi mulatságának tiszta jövedelme 87 korona. Felülfizetni szívesek voltak: Csizsár Bertalan 20 kor, Hodossy Béla 4 kor, Bálint Dezső, Buza János, Csécsi Nagy Pál, Eperjesy József, Juhász János, Koch Lajos, Galgóczy Barna, Szinyei Gerzson, Molnár János (iparos), Maklár Miklós, Steinfeld Jenő, Tóthné Szily Etelka 2—2 korona. Oláh Béla, Kecskés Zsuzsanna, Harsányi Mihály, Cziráky István, Szepesi István, Tarczal János, Wintner Ábrahám, Dr. Oblatt N., Hódy József, Szőke Györgyné, Balázs Gyula, Kötse István, Karner János, Erdélyi András 1—1 koronát. Fogadják a nemes szívű adakozók az egyházi énekkar hálás köszönetét. Kántor Ferencz pénztárnok; Csizsár János, Varga András ellenőrök.

HIRDETÉSEK.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legutányosabb arban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolásra is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

6—20

műorgona-építő.

Protestáns theologiai könyvtár.

Köznapi imádságok, templomi használatra. Készítette *Lukács Ödön*, nyíregyházai ev. ref. lelkész, felső-szabolcsi esperes. Ára diszes vászonkötésben 2 frt. (Előbbi ára fűzve 2 frt 50 kr. volt).

Dolgozatok a gyakorlati lelkészet köréből. Irta *Dr. Tüdös István*, sárospataki theol. tanár. Ára 1 frt 30 kr. (14 egyházi, 9 esketési, 9 temetési, 5 ágendás beszéd és 3 imádság).

Egyházi beszédek. Irta *Gulyás Benő*, mező-csáthi ev. ref. lelkész. Két kötet. Az első kötet, melyből már csekély számú példányok vannak, 1 frt 30 kr., a másodiknak ára 1 frt 40 kr.

Az unitárius szöszék. Egyházi beszédgyűjtemény. Magyarország ezer éves fennállásának emlékére. Írták az *unitárius lelkészek*. Ára 3 frt.

Nagybecsű vaskos kötet, 81 egyházi beszéddel az unitárius egyház legelőkelőbb lelkészeitől.

Krisztus az én életem. Egyházi beszédek. Szerkeszti *Zábrák Dénes*, soproni ev. lelkész. Két kötet. Az első kötet (37 iv) ára 3 frt, a másodiké (33 iv) 2 frt 50 kr.

Anyakönyvi iven, anyakönyvi kivonatok, konfirmációi bizonyítványok, iskolai bizonyítványok finom papíron tiszta nyomásban állandóan kaphatók.

3 frtot meghaladó rendelések, bérmentve eszközöltetnek.

Lövy József fia, könyvkereskedése
Miskolczon.

1—2

Felelős szerkesztő:
DR. TÜDÖS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A pápai megállapodások a belmissio kérdésében.” *Közpap.* — „Az elemi iskolai ellenőrzés.” *Réz László.* — „A protestán-
tizmus a r. kath. államokban.” *Rohoska József.* — „Szívós Mihály jelentése a sárospataki főiskola tápintezetének
állapotáról.” — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

A pápai megállapodások a belmissio kérdésében.

A belmissio elsőrendű harezosának, a „Hajnal” felelős szerkesztőjének, dr. Szabó Aladár budapesti ref. theol. tanárnak kezdeményezésére a Prot. Irodalmi Társaság pápai vándorgyűlésével kapcsolatban belmissioi értekezlet is tartatott május hó 17-ikén s az értekezletnek legközelebb kiadott naplószerű jegyzőkönyvének tanúsága szerint a több oldalról történt felszólalások után az értekezlet, a melynek Szekeres Mihály esperes volt az elnöke, egyházi életünk tartalmasabbá és belterjesebbé tétele, felekezeti hivatásunknak a nemzet érdekében tovább is kellő betölthetése czéljából szükségesnek tartja s a czél elérése szempontjából alkalmas és megfelelő eszköznek véli a következőket:

1. Az *evangéliom* prédikálását. De nem egyedül a templomban, hanem ki kell vinni a templomon kívül az életbe is olyformán, hogy minden gyülekezet körében vallásos estélyek tartassanak.

2. Az ifjak fokozottabb vallásos gondozását oly módon, hogy az elméleti oktatással meg nem elégedve, lehetőleg tevékenyen foglalkoztassuk őket pl. vallásos irányú szavatokkal, énekekben, egyesületekben . . . stb.

3. A nőegyleteket; ugyanis a vallásos érzésű nő nemcsak családja körébe visz áldást, hanem egyúttal egyik legbiztosabb eszközölje a vallásos élet fellendítésének.

4. Végül lehetőleg minden gyülekezet kebelében énekkar szervezését.

Ime ezek azok az eszközök, a melyeknek segítségével a belmissio által egyházi életünk tartalmasabbá és belterjesebbé válhatik ama pápai értekezleten jelen voltak felfogása szerint.

Úgy tetszik nekünk, a mikor ezeket olvassuk s ezek felett elmélkedünk, hogy mindezek a dolgok egy cseppet sem újak, egy cseppet sem olyanok, hogy általuk a *biztos siker* elérhető volna, hanem igenis olyanok, a melyek *jók lehetnek itt*, de esetleg *hasznavehetetlenek ott*; megpróbálhatók emitt s még csak tervbe sem vehetők amott.

A belmissioi mozgalmak eredetét arra szokták visszavinni, hogy a vallásos élet hanyatlása szembe-

ötlő, sőt egyenesen kétségbeejtő s ezen a szomorú állapoton egyes-egyedül a belmissio segítségével változtathatni.

Hát hogy az állapotok csakugyan ilyenek . . . azt nem vagyunk hajlandók elhinni; nem fogadjuk el azt, hogy egészen eltűnt a régi vallásosság s a helyét a *semmi* foglalta el; nem járulhatunk ahoz a nézethez, a mely azt tartja, hogy bűnbarlang minden egyes ház, a hol nem olvasnak bibliát, nem énekelnek zsoltárt; nem tartunk azokkal, a kik új megváltást látnak szükségesnek, a kik a *megtérésnek modern alakját*, a megváltásnak mutogatható jeleit veszik úgy, mint biztos mértékeket a vallásosság felújulásának.

Belmissio volt azelőtt is, van ma is s lesz mindenkor. Hanem ezelőtt a theoretikus térre nem vitték a tisztán gyakorlati dolgokat; a mit hivei körében sikerrel alkalmazott a nagyfaludi pap, azt elmondta a kislaludinak s ez is használta; a mit a rimaszombati pap alkalmazott s bevált, azt a feledi nem alkalmazhatta, mert nem válhatott be.

A pápai megállapodásokat is ebből a szempontból tekintjük, t. i. úgy vélekedünk, hogy azok theoretikus természetűek, a melyeket *általánosságban* nem vihetni keresztül, csakis *részleteiben* s épen ebből kifolyólag nem is olyanok, hogy nagy súlyt lehetne fektetni rájuk.

Mert hát az evangéliumnak a templomon kívül való predikáltatását mikép végezze a vallásos estélyek tartásával a lelkész ott, a hol a nép munkára jár? . . . nőegyletet miként szervezzék a lelkész ott, a hol ehhez semminemű feltétel nincsen meg?

Ifjusági egyesületeket, énekkarokat szervezzünk? Ez utóbbit igen, ezt keresztülvihetni, de számolni kell azzal is, hogy nem minden pap tud egyúttal praecentor is lenni, sőt a tanítóknak sem mindenike olyan, hogy ebbe bele merne vágni. Az ifjusági egyesületek szervezése pedig igen könnyen egyenesen veszedelmünkre válhatik, mert a r. kath. legényegyleteket hívjuk életre, olyan helyeken, a hol még nincsenek.

Szerény meggyőződésünk szerint a pápai megállapodások egyes-egyedül abból a szempontból érdemelnek figyelmet, hogy mintegy összegezték azokat a felmerült nézeteket, a melyeket egyesek jóknak tartottak a vallásosság érdekében, de korántsem tar-

tom e megállapodásokat olyanoknak, a melyekhez alkalmazkodni kellene minden ponton, mert ez kép-
telenség és lehetetlenség, sőt a gyakorlati étellel való
harezra kelés is, a mit pedig nem kívánhat senki
sem azok közül, a kik a gyakorlati élet megjavítását
tüzték ki célul maguk elébe.

Belmissio, cura pastoralis sokat emlegetett szavak,
a melyek mostanában a theoriában a súlypontot fog-
lalták el. Kétségtelen, hogy fontosak vagytok, de
még fontosabb az, hogy hitsorsosaink szomorú anyagi
állapota változzék meg! A mi református egyházunk
legnagyobb baja az *adózás*, a mely valósággal üzi,
kergeti a megterhelteket, a buzgóságot lehűti, csak-
nem ki is öli belőlük s a közönyösség vesz erőt
rajtuk, vagy pedig egyenesen a felekezetenkívüli-
ségbe hajtja.

Hát ezt a boldogtalan állapotot megváltoztatni:
ez volna ám az igazi belmissio! Sarkára állani a
protestáns egyháznak s rámutatni a jelekre: ime te
magyar kormány, a te szemed nem akarja észre-
venni a nagy bajt, nem akarja meglátni az égbe-
kiáltó egyenlőtlenséget, a mely a r. kath. és protes-
táns állami polgárok között van: vedd észre s a
vallásegyenlőség eszméjének megfelelőleg vedd be a
protestánsokat is abba a rendbe, a mely első!.. Ezt
megtenni, ezt keresztülvinni: ez már belmissio volna
s a beteg protestáns társadalom nagyot lélekzene s
nagy teher esnék le kebléről, mert a kiáltó ellentét
megszűnnék, az egyházi s iskolai adózás nem
nyomná vállait.

Szóval mi a régi közpapi mozgalom eszméjének
keresztülvitelét tartanók igazi cura pastoralisnak,
mert az által egy nagy, talán legnagyobb sebünk
orvosoltatnék.

Közpap.

ISKOLAI ÜGY.

Az elemi iskolai ellenőrzés.

(Vége.)

III.

Mikor azt vizsgálom, hogy milyennek kell lenni
az iskolai ellenőrzésnek, figyelembe veszem a történeti
multat és a jelen helyzetet. — A történeti mult azt ta-
nitja nekünk e tekintetben, hogy az ellenőrzésnek nem
pusztán az a célja, hogy azt vizsgáljuk meg, vajjon az
eredményből látszik-e kötelesség teljesítés: hanem az is,
hogy azt is megvizsgáljuk, hogy az eredményhez *hogyan*
jut el s kötelességet *hogyan* teljesít a tanító, hogy ez
által a hiányok, a hibák kijavíthatók, pótolhatók legyenek.
Igy jött rá Luther, hogy a tanítók nincsenek azon a
szellemi nivaun, a melyen lenniök kellene s hogy szük-
ség van egy vallástani kézi könyvre is. A kisebb kate-
chismusát ekkor írta meg. Bizony ránk is ránk férne,
hogy a *hogyan* vizsgálva, a sok gyengeséget, hibát s
a hiányt felismernők és igyekeznénk azon segíteni. Én
azt hiszem, hogy így járva el, hamarabb eljutnánk oda
is, hogy megfelelőbb tankönyveket, különösen vallástani-
akat, készíttetnének illetékes hatóságaink.

De a jelen helyzet is ezt — kívánja. Ma már hova-
tovább jutunk, annál ritkább lesz azon tanítók száma,
a kikről elmondhatjuk, hogy *a mi nevelésünk*, tehát a
kiknek vérükben van az egyházhoz való erős ragaszkodás.
Az állam neveltjeivel szemben pedig az ellenőrzés
kívánatos, annál *hogyan* is vizsgálni kell. Mert csak úgy
őrizhetjük meg lényegileg is jogainkat az autonómiát
illetőleg. De az ilyen ellenőrzés — mint előbb kimutat-

tam — a ma működő tanítók egy nagy részére is ráfér.
A lelkiismeretes emberekre pedig az ilyen irányú ellen-
őrzés érdeklődést jelent s az ilyen ellenőrzésről közzétett
jelentés az ifjabbakra, a gyengébbekre tanulságos is.

De az az ellenőrzés, a melyet én képzelek el, egy
más okból is kívánatos. Sok iskolánk került már eddig
is az állam kezébe. Tehát sok iskolában csak annyi-
ban van dolgunk, a mennyiben a vallást tanítjuk. Ezek-
kel az iskolákkal szemben — a mai eljárás mellett
kívánatos módon nem járhatunk el az ellenőrzést illető-
leg. Mert azokban az iskolákban nincs félévi vizsgálta-
tási rendszer. Azt mondani erre, hogy a vallástánból
lehet; lehet ugyan, de az ilyen állítás pedagógiai felüle-
tességre vall. Mert egy tantárgyra vonatkozólag más
pedagógiai elvet követni, mint a többi tantárgyra, peda-
gógiai képtelenség. Egy iskolában — akárhány személy
tanítson is — kell lenni valaminő pedagógiai egység-
nek. És így egyáltalában gondot sem fordíthat az egy-
házhatóság a vallástánításra, vagy pedig csak a forma-
litást tartja meg. Mind a két eset veszedelmes.

* * *

Ezek után, azt hiszem, előállhatok iskolalátogatási
javaslatommal, a mely népoktatási ügyünk körüli gyö-
kerebb változtatást involvál.

1. *Töröltesse el a gyakorlatban* — mivel a zsinati
törvény nem is rendeli — *a félévi vizsgáztatási rendszer*,
mint a mely ellenkezik a pedagógia tanaival, a gya-
korlati szükséglettel s éppen ezért káros hatású.

2. *A zsinati törvényben is rendelt s legalább kétszeri*
iskolalátogatás rendeztesse úgy, ahogy az megfelel a
valódi ellenőrzésnek. Vagyis az iskolalátogatás, vagy
mondjuk: iskolalátogató küldöttség, legalább egy iskolai
évben minden egyes alkalommal egy és ugyanaz legyen, s
utasítsassék, hogy az egyik látogatási alkalom év közben
legyen belátása szerinti időben s ne köteleztesse arra,
hogy látogatási szándékát előre tudassa. Ez az alkalom
ne arra használtassék, hogy az eredmény bíráltassék el,
hanem ez alkalommal a hogyan ellenőriztesse.

A *hogyan* alatt értem természetesen a tanító összes
teendőinek megvizsgálását. Kérje elő az iskolalátogató
a naplókat, a növendékek dolgozatait. Ezek a leghango-
sabb bizonyítékai a tanító munkálkodásának. Igyekezzék
ez alkalommal a küldöttség tájékozást szerezni a mód-
szerről. Ekkor tűnik ki, hogy milyen a fegyelem, a rend,
a szorgalom az iskolában. Azért állítom, hogy ekkor,
mert egy ilyen alkalom nem *előre elkészített* alkalom.

A *másik alkalom mindenkor az iskolai év végével*
legyen, a mikor már az egész évi munkának eredménye
vétetik figyelembe.

3. *Ez az eljárás terjesztessék ki azokra a nem fele-*
kezetünk hatáskörébe eső iskolákra is, melyekben részünkről
csak vallástán taníttatik. — Továbbá terjesztessék ki az
ismétlő iskolákra, vagy a gazdasági ismétlő iskolákra is,
ahol felekezetünk tartja fén — egyáltalában, a hol nem
— csak a vallástánítást illetőleg.

4. *A tanügyi bizottság szélesebb s határozottabb jog-*
gal ruháztassék fel. Nevezetesen: az iskolára vonatkozó
mindennemű ügyben ez a testület, mint szaktestület,
tegyen előterjesztést, javaslatot — még pedig mindenkor
az őszi egyházmegyei gyűlésre, hogy az esperes, ha nem
intézheti el az ügyet a saját hatáskörében, vagy ha
vizsgálatot igényel valamely ügy, megbizhassa a cano-
nica visitatiót.

5. *Ezek szerint a canonica visitationak az iskolával*
szemben csak akkor és csak annyiban legyen dolga, ha
és amennyiben erre az esperestől külön megbízást kapott.

* * *

Ezekben óhajtottam, az elemi iskolai ellenőrzésre vonatkozólag nézetemet elmondani. Alkalmasnak ez időt éppen azért tartottam, mert már egy egyházmegye közgyűlése e tárgyban határozatot is hozott.

Ajánlom ez ügyet a tanító-egyletek s az iskolai ügy iránt érdeklődők figyelmébe. Iskolai ügyünk fejlődésére ez a kérdés is nagy befolyással van. Ha a tanító-egyletek, vagy az egyházmegyeiek mozgolódnának ez ügyben, egyházkerületünk bizonyára nem késnék szabályrendelettel rendezni az egész népoktatási ügyünket, a melyre bizony már ráférne ez a rendezés. Mert az a munka, a melyet ma végzünk, mikor csupán egy egy égető kérdésre hozunk szabályrendeletet, — csak fél munka.

Most, az iskolai év bevégeztével a tanító egyesületek összejöveteleket tartanak: tűzzék ki tárgyalás alá e kérdést s az egyházmegyei tanügyi bizottságokhoz e tárgyban hozott határozataikat — legyen az bárminő — terjeszték fel. Így a tanügyi bizottságok is tárgyalni fogják s az egyházmegyeiek zöld asztalára is oda kerül.

S ez a mozgolódás — csak jót eredményezhet. A jó eredményekre pedig nagy szüksége van egyházunknak!

Réz László.

TÁRCA.

A protestantismus a róm. kath. államokban.

(Folytatás és vége.)

Isten akarata az, hogy az evangélium minden népeknek hirdetessék: ő kinyitotta a bezárt ajtót, tehát az ő akarata az is, hogy az ő világossága most ebbe a sötétségbe is behatoljon. De valósággal van-e remény arra, hogy a róm. kath. népek ujászüllessenek az evangelizáció munkájától? Welington angol tábornok kérdettvén egyszer, hogy vajon a pogány misszió eredményei megfelelnek-e a ráfordított értéknek és a felhasznált erőnek, így felelt: „Mit mond a fővezér?” — a kérdező így szolt: A fővezér azt mondja: Menjete szét az egész világba s prédikáljátok az evangéliumot minden teremtettnél! — „Nos — mondá — tegyétek azt, a mit a fővezér mond s ne kérdezzétek, hogy érdemes-e az a fáradságra”. Mi nem veszünk részt Istennek tanácsában, prófétai tehetséggel sem bírunk, hogy meg jósolhatnánk a román népek jövőjét. Mennél inkább tapasztaljuk közöttük végzett tartós munkák közben azt a borzasztó szellemi és erkölcsi pusztulást, a mit ott Róma idézett elő: annál nagyobb örömmel üdvözljük minden látható jelét egy ujonnan csirázott kis magnak is, a mely folyton tartó munkálkodásunkat kíséri. Egy ember élet kevés arra, hogy tökéletes változást idézzon elő a népet elszegényedésében és romlottságában, hiszen csaknem négy évszázados az már; de az Isten országa hasonló a kovászhoz, a melyet az asszony három mérték lisztbe teszen s az az egészet megsavanyítja. Ennek a kovásznak az ereje, az Istennek élő igéje mindez óráig működésben van. De lássunk most még néhány példát!

Biblia árusaink egyike egy alkalommal *Toledo* provinciának *Montalborejo* nevű kis falujába ment s kínálgatta árúit. Többek közt eladott egy nagy bibliát. Valaki ezt bejelentette a papnak s ez sietve jött oda a templomból, a mely a piacon fekszik. Arrább löki az embert, a ki a bibliát megvette, kiragadja kezéből a könyvet, a földhöz

vágja s dühösen így kiált: „Ezek az ördög könyvei ugyan soha be nem jönnek többé az én falumba!” Sikerült neki felizgatni a népet a bibliaárus ellen, — különösen pedig a nőket. Elkezdtek kövel dobálni úgy, hogy futni volt kénytelen s szerencse, hogy elevenen megszabadult tőlük. Körülbelül hat hét múlva ugyanazon falun kellett keresztül utaznia. Jobban szeretett volna biz' ő más felé menni, de hát igen nagy kerülőt kellett volna tennie; aztán meg éppen alkonyodott s remélte, hogy nem fogja felismerni senki. De mindjárt az első ember, a ki szembe jött rá a falu alatt, megállította s kérdezte: „Te vagy az az ember, a ki a könyveket árulja?” Az ijedtségtől alig bírta ezt a szót kimondani, hogy: nem! de hazudni nem akart s aztán egészen neki bátorodva, őszintén felelte: „Igen! én vagyok az az ember!” — „Jőjj csak szaporán be a faluba, mind-egyikünk venni akar a könyveidből!” — „Hogy lehet az, — kérde a bibliaárus a legnagyobb csodálkozás hangján — hát nem ti vagytok azok, a kik valamelyik héten meg akartatok engem kövezni?” — „Mi vagyunk biz' azok — mondja az ember — de most már egész másképp van a dolog. Mindnyájan venni akarunk tőled könyvet!” Elmondta aztán, hogy történt, mint történt. Egy spekuláló kereskedő — a kereskedők különben jól tudjuk, mindnyájan spekulálók — ott a piacon, a földhöz vágott nagy könyvet felvette, gondolva azt, hogy a papját felhasználhatja valamire. Hazavitte a boltjába, kiszakgatta leveleit s portékát csomagolt bele. Így mentek szi a biblia lapjai sóval, czukorral, rizsszel meg más egyébbe az egész faluba s bekerültek majd minden házba. A spanjardok különösen tudni vágyó népség. Ez is egyik reményteljes oldala a köztök való munkálkodásunknak. Nyitottunk már ott egy esti tanfolyamot is, a melyre fiuk, leányok és felnőttek egyaránt, — a kik egész nap dolgoztak, csak úgy özönlöttek írni, olvasni és számolni. Igen szeretnek tanulni, mert sejtik már, hogy a tudomány hatalom, s bizony nagyon szeretnék helyrehozni azt az időt, a mit — hála derék plebánosaiknak — tudatlanságban töltöttek el. Az 1868 iki forradalom óta, a mely megadta a népnek a tanszabadságot, bámulatos előhaladást tettek a spanjardok; az még előfordul, hogy valamely családban az öregek nem tudnak olvasni, de a gyermekek már annál többet tanultak. Ime, kezök közé került egy tiszta s csinos nyomású nagy biblia lap és — ez volt a kezdete az ő olvasgatásuknak. Ki írhatná azt le, hogy micsoda hatással voltak a felséges szavak és bibliai elbeszélések azokra az egyszerű emberekre! Hiszen tudjuk, hogy Luthernek is mint dobogott a szíve az örömtől, mikor az augusztinusok erfurti könyvtárában lánczra kötött bibliából először olvasta az Anna és Sámuel kedves történetét. Így olvasták most ezek az emberek is, hogy, hogy énekeltek az angyalok a gyermek Jézus születésekor; vagy, hogy nyílik meg Isten atyai szíve a tékozló fiú előtt; az irgalmas samaritánus történetét; s különösen a Jézus szenvedésének és halálának története, a miről ők még sohasem hallottak — gyakorolta rájuk a legmélyebb benyomást. Egyik a másik után jött a kereskedőhöz egy pár új lapot kérni. Hirtelen elfogyott mind s most halát adtak az Istennek, hogy ismét visszaküldte hozzájuk azt az embert, a ki a könyveket árulja. Elképzelhető a biblia árus öröme, mikor hallotta a történeteket Ekkor este s másnap minden könyvét eladta úgy, hogy egy darab sem maradt meg belőle. Nehány napig ott kellett még maradnia ezek közt az emberek közt, hogy némi felvilágosítást adjon nekik Istennek az üdvösségre vezető útjairól. *Az Isten igéje élő és ható!*

Spanyolország déli részében, *Jaen* provinciában. a mely már Andalusiahoz tartozik, nem messze Ubedától,

egy hegy lábánál fekszik *Iznatoraf* falu, a mely nevét még a móroktól kapta. Ott történt, hogy egyik könyvárusunk eladott egy Lukács-evangeliumot. A vevő, bizonyos Juan Lopez nevű ember egyáltalában nem valami jó hírnek örvendett: sokat eljárt a korcsmába, igen részeges volt. Meglehetősen előrehaladt korú volt már s egészen elfelejtette az olvasást. A kék fedelű kis könyv magára vonta figyelmét s próbálgatta olvasgatni, jobban mondva betűzni. A mint egyszer belekezdett, nem tudta abba hagyni; minél tovább haladt, annál jobban olvasott, s mikor a végire jutott, ismét elől kezdte, hogy másodszor is végig menjen rajta. Szomszédai és ismerősei szerfölött csodálkoztak, hogy nem látják többet a korcsmában . . . Őh! sokkal jobb foglalkozása volt neki! Fölkeresték aztán, hogy magukkal vigyék ismét a korcsmába. De hiába való volt minden fáradozásuk, mert nem ment, sőt kezdett nekik a könyvből felolvasni. Sokaknak tetszett az s ott maradtak nála úgy, hogy apródonként minden este egy kis kör jött össze a Lukács-evangelium körül. És ez így tartott egy pár esztendeig. Történt egyszer, hogy egy asszony, valami ismerőse arra járt az öreg Juan Lopez háza felé s látta, hogy nyitva van az ajtó; betért a kis lakásba s mit látott? Az öreg biblia-olvasó ott volt mozdulatlanul, ágya előtt térdelve s fejét az ő kedves evangeliumára hajtva; a hirtelen halál éppen imádkozása közben ragadta ki az élők sorából. Az *atyafiak* — a mint a spanyol prot. keresztyének egymást nevezik — el akarták temetni barátjukat annak rendje szerint a templom udvarban; a plebánus azonban ezt nem engedte meg, mert Juan Lopez „*könyves ember*” volt. Ekkor az atyafiak arra határozták el magukat, hogy lépéseket tesznek Madridban egy sírhelyért halottjuk számára. De hát kihez forduljanak? Rövid tanácskozás után abban állapodtak aztán meg, hogy írnak *Don Cipriano de Valera* úrnak Madridba; ez volt ugyanis az egyetlen név, a miről tudomással bírtak s ez is a Lukács-evangeliumnak czim lapján, mint annak fordítója volt feltüntetve. Nem tudták a jámborok, hogy ez az úr a 16. század végén és a 17. elején élt. De néha az angyalok is teljesítenek levél hordói szolgálatot, mert az a levél tényleg jó helyre ment. Épen így történt egy más alkalommal. Könyvárusunk ugyanis *Bunyan*-nak egy munkáját adta el egyszer s az egyszerű emberek, akik azt olvasták, többet is akartak róla tudni. Írtak tehát John Bunyan-nak Madridba: ez a levél is az én kezembe jutott. — Könnyen segíthettünk az iznatorafi atyafiak baján, hogy egy sírhelyet kapjanak.

Előttünk is bámulatos biznysága volt ez az Isten ígéje erejének, mikor legelőször megtudtuk levelökből, hogy egy, egyetlen Lukács-evangéliom képes volt ott evangelizátor vagy predikátor személyes fellépése nélkül egy egész kis gyülekezetet alapítani. — Sok hasonló példát hozhatnánk még fel, de helyet kell még hagynunk annak a bebizonyítására, hogy Isten nemcsak kinyitotta előttünk az ajtót, hanem naponként hangoztatja is: „*Senki sem zárja be azt többé!*” Tekintettel az utolsó huszonkét év munkásságára és küzdelmeire, egy felbujtott, fanatikus tömeg sokoldalú támadásaira, a papok és jezsuiták hatalmas befolyására, a politikai konzervatív, azaz ultramontán reakzionárius áramlatokra: sokkal inkább biznos előttünk az, hogy Isten állandóan nyitva tartotta az ajtót, mint — hogy annyi század múlva még egyszer kinyitotta azt. Sőt itt is áll az íge, hogy a mit Isten előre elgondolt és a mit ő akar, annak az ő célja és elhatározása szerint kell történni. Az isteni gondviselés legbámulatosabb biznyságának egyike az ő országa történetében az az áldott bölcsesség, a mivel az ő országa ügyének közvetlen szolgálóivá teszi ellenségeinek dühét és haragját.

Az ellenség *nem képes* mást tenni, mint Istennek eleve eltökélt szándékát és akaratát teljesíteni.

Villanueva piacznál áll egy biblia árús és árulgatja könyveit. Oda megy egy pápista pap, nézegeti a könyveket és kérdi: „Mi az ára egyre-másra ennek a csomó könyvnek?” „Óh — felelte amaz — mi így nagyban nem árulunk, mert azt óhajtanánk, hogy lehetőleg mindenki vegyen egyet és olvassa azt”. Ekkor a pap megvesz egy evangeliumot, egy kissé távolabb áll, gyufát vesz elő és a könyvet meggyújtja. Mikor már lángolt, magasra tartva azt, torka szakadtából így kiabált: „Nézzetek emberek! Így kell tenni ezekkel a könyvekkel, mert ezek eretnek könyvek, a rüket mind meg kell égetni!”

Eleintén úgy látszott, hogy szavai megtették a hatást s már egyik-másik csatlakozott is hozzá és kiabált: „Égessük meg a könyvet!” — mások meg: „Égessétek meg a könyvet, égessétek meg az eretneket is!” Akkor a könyvárus elővesz egy bibliát, magasra felemeli és így szól az őt körülvevő tömegnek: „Ez az Istennek ígéje, az élő Istené, ezt megégetni szörnyű nagy bűn!” E szavak láthatólag hatással voltak az emberekre, a kik most közelebb léptek. A pap ezt látva, odakiáltott: „Ez nem az igazi Isten ígéje, ez meg van hamisítva!” — „Hallgassatok ide jó emberek, tanúbizonyságul hívlek fel mindnyájatokat!” — mondá a bibliás. — „A papelőször minden könyvemmet meg akarta venni, valószínűleg mert mind meg akarta égetni, — a mire én azt mondtam, hogy semennyiért sem adom, én ezt nem akarom így, együttesen eladni, hanem egyenként. De most megígérem neki itt mindnyájatok előtt, hogy mind neki adom ingyen és égesse meg, ha — be tudja bizonyítani, hogy ez nem az Isten ígéje, a biblia, a mit az ő egyháza jól ismer, csak a szegény néptől tiltja el azt.” Ezzel odament a paphoz a kinyitott bibliával. Ez hátrafordult és így szólt: „Nekem ezt nem szabad olvasni, nekem az meg van tiltva!” — „Hogy mondhatja hát azt, hogy meg van hamisítva, ha még egyszer sem olvasta?” — kiáltotta a biblia árús. „Halljátok emberek! Ő egyáltalán nem ismeri e könyvet, sohasem olvasta életében. Nos hát én fel fogok olvasni belőle nektek, hallgassatok és ítéljetek ti magatok.” — Az emberek körül állottak, a pap pedig dühösen így kiáltott: „Meg ne próbáljátok! Mindnyájatokat kiátkozlak, ha hallgátjátok!” — „De csak olvasd — mondák az emberek — majd megítéljük mi magunk, hogy jó e vagy rossz a könyv!” A biblia árús elkezdte olvasni a Máté szerinti evang. XXVI. részét. Lehetetlen leírni, hogy minő hatást gyakorolt Istennek egyszerű ígéje, különösen a szenvedés története ezekre az emberekre, a kik azt még sohasem hallották. Szinte a lélekzetet is visszafojtva hallgatták eleinte kis csapatban, később, minél tovább folyt az olvasás, annál nagyobb számban. A tömeg a legnagyobb figyelemmel hallgatott, mignem a felolvasó abba hagyta. Ekkor így kiáltottak: „Ne olvasd tovább, majd olvassuk mi magunk. A könyv jó; jobb mint a pap!” Tömegesen tódultak aztán oda; mind-egyikök venni akart egy bibliát. — Ez az eset is bizonyítja, hogy az Isten ígéjének ellensége milyen szolgálatot tehet arra nézve, hogy az íge minél ismeretesebb legyen s minél szélesebb körben terjedjen.

Szántsándékkal nem mutattunk fel az elbeszélések folyamán a t. olvasónak egyetlen képet sem a Róma által előidézett borzasztó erkölcsi és politikai pusztulásról, azokban az államokban, a hol mindezideig korlátlanul uralkodott és a hol az ő mesterkedése a népek nevelésén is meglátszott. A következmény igen szomorú. Közelebről véve, a legerősebb babona uralkodik, a műveltek között pedig a hitetlenség; mert miután ezek ama neveléséges meséket és szent történeteket, a mikkel Róma most

mindenütt neveli gyermekeit, mint felvilágosodott emberek elvetették, azt hiszik, hogy eleget tettek, ha dicsőítik a keresztyén vallást, a melyet ők csak, mint karrikaturát ismernek. Ez nem gátolja azért őket abban, hogy még bizonyos formákra is ne ügyeljenek, hogy államra, társulatokra, hagyományokra figyelmet ne fordítsanak. De az igazsághoz való ragaszkodás, annak lelkiismeretes követése, hogy a belső életet a külsővel összhangba hozzák: *ilyen a róm. katolikusoknál nincs! Róma a mennyire csak lehetséges, kiölte népeiből a lelkiismeretet; innen van aztán a politikai életben is a korrupció uralmának terjedése.* Nagyon jól tudjuk, hogy ezzel súlyos vádat emeltünk, de — sajnos — annak nagyon is meg van az alapja. Madridban hallottam egy úri asszonytól, hogy fiatal leány korában egyszer, egy bőjti napon gyónni ment. A papnak, hozzáintézett első kérdése az volt, hogy esznek-e nálok odahaza húst is? A gyermek azt mondta, hogy igen, mert atyja épúgy, mint a férfiak nagyobb része, nem sokat adott az egyházi törvényekre. „Meg van-e neked otthon a »bulla cruzada?« (= kereszt-bulla). Ez a bulla, a mely elsőrendű törvény a spányolok számára, arra való, hogy a kinél megvan, annak bőjtben is annyi húst szabad enni, a mennyit akar. — E könyv ára 10 reále (= 1 forint). — „Nincs, — mondja a leányka — ez a könyv nekem nincs meg!“ „Akkor okvetlenül meg kell szerezned — mondá a pap — mert máskülönben nagy vétet követesz el, ha most húst eszel, a nélkül, hogy ez a könyved meg volna.“ De nekem nincs pénzem — mondja a leányka. — Ekkor megkérdezte tőle a pap, hogy el szokta-e küldeni néha az anyja a piacra egyet-mást vásárolni; a leány azt mondta, hogy igen. „Nos — mond a pap — akkor nincs mást mit tenned, mint hogy abból a pénzből, a mit anyád neked átad, végy el titokban most 10, majd 20 krajczárt mindaddig, míg a bulla ára meg nem lesz, mert máskülönben igen nagy bünt követesz el.“ — Itt meg kell jegyeznünk azt, hogy a róm. kath. egyházban egész más szemmel néznek a szegény lelkek a papokra, mint a protestáns hivek az ő lelki tanítóikra; olyan személyeknek tartják ugyanis őket, mint a kiknek egyedül áll hatalmukban a mennyország ajtaját kinyitni. Elképzelhető tehát, hogy mily borzasztóan összevissza zavarnák az erkölcsi törvényt és az egyszerű erkölcsi fogalmakat az ilyen tanácsadások!

Ez az eset egyáltalán nem egyedül áll, de nem szükséges több példát is felhoznunk. Nem szükséges azt senki előtt, különösen meg azok előtt, a kik ismerik a jezsuitismust és a jezsuita morált — bővebben bizonyítgatni, hogy mily borzasztóan pusztító hatásuk van azoknak az elveknek, melyek csontjaiban és velőiben áthatották a róm. kath. egyházat. Aztán meg az az ördögi fetisizmus! . . Amulettek a kolera ellen, Jézus szíve ezzel a felirással: „Vissza nyomorult lény, nálam a Krisztus szíve!“ Szentképek, oltalmúl a földrengés ellen; varázsimák, a szentek megszámlálhatlan serege, melyek mindegyike egy-egy különös betegséget gyógyít — mindez eléggé bizonyítja, mennyire *sürgető szükség már ezeket a pogány korba visszavetett, a babona sötét éjszakájába beletemetett népeket az evangélium tiszta világosságára kihozni.*

Az evangéliumnak ezt a tiszta világosságát, az Isten kegyelmének hirdetését terjeszszék tovább a világosságnak fiai ama csodálatos módon megnyitott tartományok sötéttségében!

Isten akarja! A szükség kiált! Itt az idő!

(Fliedner F. után hollandból.)

Rohoska József.

KÖZÉLETÜNK.

Szívos Mihály jelentése a sárospataki főiskola tápintézetének állapotáról.*

Nagytisztelű s Tekintetes Köziskolai Szék!

Méltóztassék kegyesen megengedni, hogy a tápintézetéről szóló félévi jelentésem a jelen alkalommal eltérjen szokott formájától és kissé bővebben foglalkozék a tápintézet ügyeivel. Ugy érzem, hogy a régi útról letérni állásomból folyó kötelességem most, a midőn a nagy. gömöri egyházmegye a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés előtt hivatalosan, a gömöri lelkészi értekezlet tudósítója pedig a »Sárospataki Lapok«-ban a nyilvánosság előtt vádolta tápintézetünket azzal, hogy »haladhat az idő, változhatnak a viszonyok, más tanintézeteknek dicsekvések tárgyát képezheti a jó tápintézet csak a sárospataki az, a mely 60 frt évi fizetés mellett oly ellátást nyújt tagjainak, mely a kor kívánalmainak nem felelhet meg s a legegyszerűbb igényű tanuló sem elégítheti ki.«

E tudósításban, s azt hiszem a nagy. gömöri egyházmegye felterjesztésében is, két vád domborodik ki. Az első az, hogy a mi tápintézetünk nem halad az idővel és a második az, hogy a tápintézeti koszt a legegyszerűbb igényű tanuló sem elégítheti ki.

Az első vádra nézve legyen szabad őszintén és egész határozottsággal kinyilatkoztatnom, hogy ilyen vádat csak az emelhet tápintézetünk ellen, a ki annak múltját nem ismeri, vagy az időnként történt javításokról tudomást szerezni nem akar, hanem egyszerűen igaz gyanánt elfogadja azokat a híreket, a melyeket átutazó tápintézeti ifjak terjeszthetnek talán rossz akaratból, még talán inkább meggondolatlanságból. Ifjak, a kiknek természetükben van fitymálni mindent, s hálátlansággal fizetni azért a nagy jótéteményért, hogy a tápintézet emlőjén nevedeknek.

Én tudom legjobban, hogy az alatt a 21 év alatt mióta a tisztelt köziskolai szék megtisztelő bizalmából tápintézeti felügyelő vagyok, miféle javítások történtek.

Midőn az 1876/7. iskolai év kezdetén a felügyelőséget átvettem, az ebédlő és konyha egy szűk, sötét helyiségben volt elhelyezve, ott, a hol most a főiskolai szolgák laknak, s már a rákövetkező 1877. évben a mostani helyiségben étkezett a tápintézet. Nem merem állítani, hogy ez a helyiség teljesen megfelelt a tápintézet akkori létszámának, de azért ki tagadhatná, hogy használatba vétele nagy haladást jelentett tápintézetünk életében? — Hogy ma már a tápintézet ebből a helyiségből is kinőtt, azt én tudom legjobban, s tudja bizonyára a főiskolai tanári kar minden tagja. tudja a mélyen tisztelt Igazgató-tanács is, a melynek régóta legfőbb óhaját képezi egy díszes és kényelmes tápintézeti helyiség építése. De egy ilyen helyiséget nem lehet ám semmiből felépíteni! Be kell várni az idő teljességét. Ugy hiszem, hogy ez az idő teljessége nem messze van.

A következő 1878/9. iskolai évben ismét egy nagy újítás lép életbe a tápintézetnél. A felszolgáló ingyenesek

* E jelentést különösen is ajánljuk t. olvasóink szives figyelmébe, a mennyiben ez választ is tartalmaz azokra az aggodalmakra s megjegyzésekre, a melyek a főiskola tápintézetére vonatkozólag előálltak s tétettek.

Szerk.

¹ A mostan folyó iskolai év II-ik felére vonatkozik e jelentés. Szerk.

osztálya megszüntetettén, egy állandó szolga alkalmaztatik, a kinek kötelessége az ebédlő tisztántartása. továbbá a felterítés, s az ételek felhordása. Ma már kevés ez az egy szolga, s bizonyára el kell jönni, még pedig nem sokára annak az időnek, hogy a jó rend és tisztaság érdekében egy másik szolga is fog alkalmaztatni. Most nincs baj, mert a felszolgálónak a neje is segédkezik az evőeszközök, poharak, tálak tisztántartásánál.

1890 ben felmentetnek a tápintézeti ifjak azon nagy teher alól, hogy az étkezéshez evőeszközeit magokkal hozzák. Ettől az időtől kezdve ugyanis a főiskola gondoskodik a tápintézeti ifjak részére evőeszközökről és ivópoharakról évi 30 kr. díjért. Ezek az evőeszközök éppen a folyó iskolai évben újítottak meg és egészítették ki 300 párra. Most tehát minden étkező csapatnak külön-külön van 100 pár evőeszköze és 100 darab pohara, a melyeket más csapatnak nem szabad használni.

Ugyan csak a folyó iskolai évben lépett életbe, hogy a 3. csapatnak fehér abroszszal terítnek. Ezt az újítást a Gazdasági-Választmány azzal a céllal hozta be, hogy ha beválik, a jövő iskolai évben a 2. csapat részére is fehér abroszszal terített.

A folyó iskolai évben próbáltuk meg először, hogy a tápintézeti ifjak mind az ebédhez, mind a vacsorához fejenként 125 gramm kenyeret kapnak. Ez az újítás is jól bevált, s felmentette az ifjakat az alól a kellemetlen teher alól, hogy az étkezéshez kenyeret kellett magukkal hozniok.

Az ételek minőségére és adagjára nézve is nagy és fontos javítások történtek a lefolyt 21 év alatt. Ma mindent első kézből és a legjobbat igyekszünk beszerezni. Régi szokásokkal és hagyományos kezelési módokkal szakítottunk. Mig ugyanis régebben a szalonnát nagy mennyiségben, Debrecenből hozattuk, most árlejtés útján helybeli hentestől hozatjuk nap-nap mellett; és így folytonosan friss szalonnát használ a tápintézeti főzőnő.

A hús napi adagja 125 grammról 142 re, a kenyéré pedig 714 grammról 750 grammra emeltetett. A vacsora az 1891/2. iskolai évtől kezdve lényegesen megjavított az által, hogy vasárnap és szerda estve kivételével minden estve van pergelt leves a tápintézetben, még pedig kétszer köménymag leves fél zsemlyével, háromszor pedig krumpli leves.

1895. szeptemberétől a főiskola szolgáltatja ki természetben a gazdasszonynak a levesbe való zöldséget, a mártáshoz való anyagokat, továbbá a sőt és eczetet. Ugy hisszük, hogy ezzel az intézkedéssel is javítottunk a tápintézeti étkezésen és sok lehető visszaélésnek elejét vettük.

A kenyeret a Gazdasági Választmány ma buzalisztból sütteti, míg régebben parasztul őrlött gabonalisztból süttette.

Ime ezek az adatok azok, a melyeket a tápintézetünk ellen emelt első vád czáfolatául felsorolni szükségesnek láttam. Ezekből a hiteles adatokból azt hiszem, mindenki meggyőződhetik arról, hogy tápintézetünk anyagi erejéhez mérten folytonosan haladt és halad.

Most következik a második vád, hogy t. i. a tápintézeti koszt a legegyszerűbb igényű tanulót sem elégitheti ki. E vádat is alaptalannak kell nyilvánítanom. Tehetem pedig ezt annyival inkább, mert mint tápintézeti felügyelő közvetlen, mindennapi tapasztalatra, látásra, kóstolásra hivatkozhatom.

De vannak más erősségeim is állításom igazolására.

Én ugyanis, nem tudom helyesen-e vagy nem helyesen, a tápintézet jósága hévmérőjének a 60 frtosok létszámát tartom. Ha sok 60 frtos van, a tápintézeti koszt jó, ha a 60 frtosok száma fogy, a tápintézeti koszt hanyatlik: s ha a 60 frtosok száma igen alászáll, a tápintézeti koszt rossz.

Ugy vagyok ugyanis meggyőződve, hogy az a tanítató szüle, ha szabadon választhat a tápintézeti és városi koszt között, egyenlő körülmények közt semmi esetben sem fogja a rosszabbat választani, sőt még a legszegényebb is hajlandó némi csekély áldozatra, csak-hogy fiának jobb kosztja legyen. Ha tehát a két koszt közül a tápintézeti kosztot választja, bizonyára jobbnak tartja azt a városon felfogadható 100—110 frtos ellátásnál, mert, ha számítást teszünk, ennyibe körülbelől belekerül neki a tápintézeti 60 frtos koszt is.

Lássuk csak már most, mit mond e tekintetben a statisztika:

1875/6. iskolai évben, tehát egy évvel tápintézeti felügyelőségem előtt, 12 volt a 60 frtosok száma. E szám az 1876/7. iskolai évben, tehát tápintézeti felügyelőségem első évében felemelkedett 40-re, s a következő 1877/8. iskolai évben felszökött 114-re. 1890/1-ben, Kapériné gazdasszonyságának utolsó évében, a 60 frtosok létszáma volt 49, 1891/2-ben, tehát a mostani főzőnő szolgálati első évében mindjárt felszökött 72-re, s azóta a 91, 143, 114, 108, 112 számok között hullámozik.

Én ezekből a számokból és a feljebb elmondottakból jogosan és biztosan merem következtetni, hogy a mi tápintézeti kosztunk jó

De hogy még inkább meggyőzzem a mélyen tisztelt Köziskolai Széket arról, hogy a mi tápintézetünk élelmezés tekintetében, az egy Debreczent kivéve, kiállja a versenyt a környékünkön lévő bármelyik tápintézetrel, a gimn. igazgatót felkértem, hogy a debreczeni, rimaszombati, helybeli állami tanítóképezdei, kézmárki és iglói tápintézetek igazgatóságától kérjen feleletet a következő kérdésekre:

1. Mit kapnak a tápintézeti ifjak a hét mindenik napján reggelire, ebédre, vacsorára?
2. Hány gramm a napi kenyér?
3. Hány gramm számíttatik fejenként főtt, hány sült húsból?
4. Hány díjosztály van? Mennyi a létszám a folyó iskolai évben az egyes díjosztályokban? Mennyi az elengedett díjak összege?

A felszólított igazgatók a feltett kérdésekre szíves készséggel válaszoltak. Ezekből a hivatalos válaszokból állítottam össze a következő tájékoztató adatokat.

1. *Kenyer.* Állami képezde 800 gramm, Sárospatak 750 gramm, Debreczen 500 gramm, Rimaszombat 500 gramm, Igló 400 gramm, Kézmárk 370 gramm naponként.

2. *Főtt hús.* Rimaszombat 166 gramm ötször egy héten, Kézmárk 166 gramm, Debreczen 150 gramm, Sárospatak 142 gramm, Igló 140 gramm, Állami képezde 120 gramm hétszer egy héten.

3. *Sült hús.* Debreczen 200 gramm kétszer egy héten, Rimaszombat 166 gramm, háromszor egy héten, Kézmárk 166 gramm, háromszor egy héten, Sárospatak 142 gramm kétszer egy héten, Igló 140 gramm egyszer egy héten, Állami képezde 120 gramm kétszer egy héten.

4. *Tészta.* Állami képezde, Debreczen, Sárospatak, Rimaszombat kétszer egy héten. Kézmárk, Igló egyszer egy héten.

Mártás. Állami képezde, Debreczen, Sárospatak adnak mártást hétszer egy héten, Rimaszombat, Kézmárk Igló egyszer sem adnak mártást.

6. *Vacsora.* Debreczen hétszer pecsenye egy héten. Állami képezde kétszer pecsenye, 5-ször főzelék; Rimaszombat háromszor pecsenye, 3-szor főzelék, egyszer tészta; Kézsmárk háromszor pecsenye, 4-szer főzelék. Igló egyszer pecsenye, 6-szor főzelék; Sárospatak kétszer pecsenye, ötször főzelék és ötször leves, a mi egyik tápintézetben sincs.

7. *Létszám.* Debreczen 300, Sárospatak 293, Igló 202, Kézsmárk 173, Rimaszombat 77, Állami képezde 36.

8. *Elengedett díjak összege.* Sárospatak 8420 frt, Debreczen 7550 frt, Állami képezde 3060 frt, Igló 644 frt, Kézsmárk 594 frt, Rimaszombat 371 frt.

Nem tudom, mélyen tisztelt Köziskolai szék, nem vagyok-e elfoglalt, de én ezek után az adatok után el-látás tekintetében mindjárt a debreceni után teszem a mi tápintézetünket, jótékonyág tekintetében pedig minden habozás nélkül az első helyre.

Ezen után legyen szabad áttérnem a folyó iskolai év utó felének statisztikai adataira.

Tápintézetünknek van a folyó félévben 293 tagja, vagyis egygyel több, mint az első félévben volt.

E számból alapítványos 54, ingyenes 48, 20 frtos 36, 40 frtos 43, 60 frtos 112.

A létszám az egyes intézeti ágak közt így oszlik meg: theológus 38, joghallgató 20, gimnazista 235, még pedig VIII. osztálybeli 14, VII. 16, VI. 24, V. 39, IV. 30, III. 44, II. 31 I. 31, progimnazista 6.

Ha ezeket az adatokat a múlt évi adatokkal összevetjük, kitűnik, hogy tápintézetünk létszáma a folyó iskolai év utó felében 45-tel több, mint volt a múlt iskolai év utó felében.

Bezárom immár, talán hosszúra is nyúlt jelentésem, azzal az indítvánnyal:

Emeltessék fel a heti kétszeri pecsenye 142 gramm-ról 200-ra. Ezzel a javítással sok panasznak és zúgoló-dásnak elejét vennők.

Ma az egyszeri pecsenye kerül személyenként $5\frac{5}{7}$ krajcárba, így kerülne 8 krajcárba. Ma kerül az évi pecsenye személyenként 4 frt 11 krba, így kerülne 5 frt 76 krba, vagyis 1 frt 65 krral többre. Ez a többlet, a mostani létszámot, 292-öt véve alapul, növelné a tápintézeti pénztár kiadását évenként 481 frt 80 krral. Ugy tudom, hogy ezt a kiadást megbírná a tápintézeti pénztár.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások** Kovács László a hanvai ev. ref. egyház lelkésze, a gömöri egyházmegye főjegyzője, hosszas kinos szenvedés után elhunyt. Temetése e hó 13-ikán volt. A megboldogult egyike volt azoknak, a kik a református papi testületben a tudománynak elsőrendű képviselői. Elettörténetéről részletesebben is meg fogunk emlékezni. — *Filó János* volt kecskeméti theol. tanár, a ki a tanügynek lelkes bajnoka volt mindvégig s e téren szerzett érdemeiért az országos közoktatásügyi tanácsnak tiszteletbeli tagja volt, e hó 12-én halt meg Szentesen, hol 39 évig volt a református egyház egyik lelki pásztora. Hű munkása volt az elköltözött az Ur szőlőjének; lelke egész lelkesedésével dolgozott az evangéliumi igazságokért s mint jó szolgát megpróbálta az Ur sokszorosan, mert alig egy évnyi időközzel két fiát vesztette el, a kik számottevő tagjai voltak a társadalmi életnek. E kettős csapás elviselhetlen volt atyai szívének, s hosszas szenvedés után megváltás volt rá nézve a halál. Az elhunytban a magyar református papság nagy-

nevű képviselője, *Filó Lajos*, szeretett testvérét gyászolja. — *Baráth Ádám*, a sárospataki ev. ref. gimnázium VII-ed osztályu növendéke e hó 12-én erőszakosan oltotta ki életét. A jó középszerűek közé tartozott s így a szokásos találgatások halála okai körül nem vonatkozhatnak a vizsgálatoktól való félelemre. A képzelődésnek emésztő ereje borithatta sötétségbe elméjét, a mely nem tudott tisztán látni s mindeniben ellenséget sejtett, a ki ellene tör. A mélyen sujtott gávai papi család iránt, a mely az elhunytban egyik legkedvesebb tagját veszté el, a legnagyobb részvétellel viseltetett a főiskola tanári kara, s ifjusága, a mely testületileg vett részt az e hó 14-én végbement végtisztességtételen, a melyen *Novák Lajos*, a főiskola lelkésze mondott meghatározó s kibékítő szellemű imát, a sírnál pedig *Trócsányi József* VII. o. tanuló vett búcsút a szerencsétlen végetért pályatárstól. — Legyen az elköltözöttek emléke áldott, nyugalma csendes.

— **Az alsó-zepléni ev. ref. egyházmegye időszaki bírósága** június hó 14-én ítelt a felebbezett *karádi* lelkészválasztási ügyben s az ítélet szerint a választás megsemmisítettett, a megválasztott az új választásból kirekesztetett, két más pályázó ellen a fegyelmi vizsgálat elrendeltetett, sőt fegyelmi vizsgálat alá vonandó egy más egyházhoz tartozó tag is, valamint a polgári hatóság is megkeresendő az egyházmegyei elnökség által, hogy egy karádi polgári tisztviselő ellen indítsa meg a fegyelmi eljárást, több egyháztag választói joga felfüggesztetett. Az ítélet ellen a kerületi bírósághoz felebbeztek az érdekelt felek.

— **Találkozást** rendeznek a sárospataki főiskolában július hó 1-ső napján azok, a kik 1887-ben itt tették le az érettségi vizsgát. Az akkori kitűnő osztályból 10 év alatt sokan emelkedtek ki s minden esetre érdekes lesz tudnunk, hogy az élet, ez a nagy mester, miként emelt egyeseket s mennyire volt mostoha némelyekhez. A találkozáshoz az összehívott *Dr. Mezössy Béla* országgyűlési képviselő bocsátotta ki, az érkezők fogadását pedig dr. *Finkey Ferencz* sárospataki jogtanár eszközli, a ki szintén 1887-ben tett érettségit.

— **A miskolczi ev. ref. főgimnáziumban** június 12-én megható ünnepély ment végbe. Ugyanis ekkor üdvözölte a tanári kar s az ifjuság az intézetben immár 30 esztendő óta működő *Tóth Ferenczet*, mint énekvezért. A tanári kar nevében az igazgató emlékezett meg a jubiláns hosszú időn át kifejtett fáradhatlan munkásságáról, az ifjuság részéről *Weisz Imre* VIII. o. t. mondott beszédet, a melyben méltatta azt az elévülhetlen érdemet, a melyet az ünnepelt szerzett az által, hogy a miskolczi ref. gimnáziumban a felsőbb osztályu növendékekkel megkedveltette az éneklést s dalolást. Az ifjuság ajándékokkal is kedveskedett az ünnepeltnek, a ki az ő mostani szomorúságában, a melyet felnőtt fiának hirtelen történt elhunytá idézett elő, a meghatottság miatt csak töredezett szavakban s könyvek között köszönhetette meg a megemlékezést. Az ünnepeltnek mi is szívesen gratulálunk.

— **A budapesti tanár-képző intézet gyakorló gimnáziuma** június hó 13-án ülte meg fennállásának 25 éves jubileumát s ez az ünnepély egyúttal annak a kiváló tanférfinak is ünnepeltetése volt, aki a nevezett intézetnek megalkotója, t. i. *dr. Kármán Mór*nak. A kettős ünnepen a magyar tudományos világ legelőkelőbb képviselői vettek részt, így Bárány Eötvös Lóránd, Gyulai Pál Csiky Kálmán, Beöthy Zsolt, Simonyi Zsigmond, Hóman Ottó, Klamarik János, Goldziher Ignác, Bánóczi József s az ünnepelő intézet egész tanári testülete. A diszgyűlésen az intézet jelenlegi igazgatója, Volf György, továbbá Suppán Vilmos

Apáthy István és végül dr. Kármán beszéltek. Ez utóbbi nagyszabású tanulmányban mutatta be az intézet szellemi hatásának kétségbevonhatatlan tanulságát. A Kármán ünnepelésében Gyulai Pálé volt az első szó, aki az ékes-szólásnak egy remekével aposztrofálta az ünnepelt férfit, mint olyat, a ki a munka embere volt mindig s meg van az a jutalma, a mely a munkást a legnagyobb boldogsággal töltheti el, t. i. a nyugodt öntudat s az egész művelt magyar világ által elismert siker. A Gyulai beszéde után Csengeri János ünnepi ódát szavalt, Beöthy Zsolt pedig egy albumot adott át, a melybe azok írtak, a kik a mai magyar tanügynek legelőkelőbb munkásai s a kik a Kármán tanítványai voltak. A szülők háláját Dániel Gábor országgyűlési képviselő tolmácsolta, a ki az ünnepeltnek Székely Bertalan festőművész által készített életnagyságu képét adta át, mint a szülők aján-dékát. Mindezeket a legnagyobb lelkiörömmel vehetjük s vesszük tudomásul, mint legbiztosabb jeleket annak, hogy immár a tanügy munkásait is megbecsülik hazánkban s mint szép bizonyosságát annak, hogy az igazi érdem előtt első sorban maguk a tanügyi férfiak hajólnak meg. A jubilált Kármán Mórnak a protestáns tanárok is szívesen gratulálhatnak, mert a mint mi tudjuk, a protes-tánsok iránt soha sem volt elfogult, sőt a protestáns tanár-jelöltek iránt mindenkor a legnagyobb jóindulattal viseltetett. Legyen az Ur kegyelme a szép hivatással foglalkozó tanintézetben s az ünnepelt férfin.

— **Egy szép levél.** A sárospataki főiskola köz-igazgatójához a következő levél érkezett az évszázó vizsgálatok alkalmából, a melyet méltónak tartunk a nagy közönségnek is bemutatni, mint a kegyeletnek s vállá-sos buzgóságnak hangosan beszélő bizonyosságát. A levél így hangzik: Nagytiszteletű igazgató úr! Édes jó anyánk megbízásából keresem fel jelen soraimmal. Feledhetet-len emlékü kedves atyánk, Bornemisza József, a sárospataki főiskolában nyerte kiképeztetését; a vonzalom, a ragaszkodás érzete lelkében e protestáns intézetünk iránt, egész életén át, a szívélyes emlékezetben, a meleg érdeklődésben nyilvánult. E gyengéd összekötetés szálaít édes jó anyánk az elmulás szomorú eseményével tel-jesen elszakítottak nem akarván tekinteni, kedves meg-boldogultja szellemével, óhajával egyetértőleg: az első ízben folyósított özvegy-árvatári jutaleka folyó évre szóló összegét — 33 frtöt, azon szíves kéréssel juttatja a nagytiszteletű igazgató úr kezéhez, méltóztassék azt a jelen vizsgák során, a volt esperes szeretett alsó borsodi egyházmegyéje, két szegénysorsú, legjobban tanuló papi gyermeke közt, szorgalmuk némi jutalmazására, egyenlő részletekben felosztani. A nagytiszteletű igazgató úr becses eljárásáért édes jó anyánk őszinte köszönetét, szíves üdvözlétét kifejezve vagyok kiváló tisztelettel alázatos szolgálja: *Husztly Béla.* — A főiskolai előljáró-ság s tanári kar hálás köszönettel fogadta a szép ado-mányt, a melyet az adományozó kívánsága szerint osz-tott ki. A jutalmazottak neveit lapunk jövő számában hozzuk. A jó kedvű adakozón nyugodjék meg az Ur kegyelme.

— **A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter** a dr. Kapossy Lúcián ily című könyvét: »Magyar Poétika és Olvasókönyv« Második kiadás, kiadja a »Sárospataki Irodalmi Kör.« Sárospatak, 1896. Ara kötve 1 frt 50 kr Gimnáziumok számára 2339. sz. a. tankönyvül engedélyezte. Ajánljuk a szakférfiak szíves figyelmébe.

— **Assistentia passiva.** Olvasóink jól tudják, hogy ez a műkifejezés a r. kath. egyháznak a házasságkötés-

nél tanusítani szokott azt az eljárását jelzi, a mely szerint a pap nem az oltárnál s nem papdiszben, hanem a szekrestyében s egyszerű öltözékben szerepel az új pár fontos lépésénél, melyhez csak ennyi szava van: tudomásul veszem, hogy egymással házasságot kötöttetek. Ennek az eljárásnak pedig egyszerűen az az oka, hogy az illető házasságot kötötték, mint más-más vallásuak, nem adtak *reversalist*! ... Tehát *reversalis házsa s assistentia passiva* a Lajcsák idejéből idevonszolva a század utolsó éveibe! Ezt a házszát a fővárosban mos-tanában egy lutheránus királyi járásbíró ellen intézte egy nagyraihivatott káplán, a ki felsőbbsege parancsára hivatkozva az új párt a sekrestyében fogadta s nem áldotta meg, a midőn pedig egy országos képviselő figyelmeztette, hogy ez illetlen eljárás s jelezte, hogy protestáns templomba fognak menni, azt válaszolta a primási székre aspiráns káplán, hogy neki mindegy akár hová mennek, ha mindjárt *korcsmába is!* A politikai lapok többnyire mind elítélik azt az eljárást, kivéve a »Hazánkat« a mely az eljárást az egyházpolitikai tör-vények következményének tekinti s a »Pesti Hirlap«-ot, a mely tiltakozik az ellen, hogy ez az eset a szabad-elvűség rovására irassék fel. Mi nem írjuk fel a szabad-elvűség rovására, a »Hazánk«-kal sem tartunk, de azt igenis valljuk, hogy az 1894. évi XXXII. t. c. 1. §-a, mint előző számunkban kimutattuk, egyenesen a r. kat-holicus klérusnak szolgáltatta ki a protestánsokat s a *megegyezés nem szabad*, hanem *kényszerített* és épen azért az a §-a, a melyben a reversalis a törvény védelme alá van helyezve, törlendő.

Protestáns theologiai könyvtár.

Köznapi imádságok, templomi használatra. Készítette *Lukács Ödön*, nyíregyházai ev. ref. lelkész, felső szá-bolcsi esperes. Ara diszes vászonkötésben 2 frt. (Előbbi ára füzve 2 frt 50 kr. volt).

Dolgozatok a gyakorlati lelkészet köréből. Irta *Dr. Tüdös István*, sárospataki theol. tanár. Ara 1 frt 30 kr. (14 egyházi, 9 esketési, 9 temetési, 5 ágendás beszéd és 3 imádság).

Egyházi beszédek. Irta *Gulyás Benő*, mező-csáthi ev. ref. lelkész. Két kötet. Az első kötet, melyből már csekély számú példányok vannak, 1 frt 30 kr., a máso-diknak ára 1 frt 40 kr.

Az unitárius szószék. Egyházi beszédgyűjtemény. Magyarország ezer éves fennállásának emlékére. Írták *az unitárius lelkészek.* Ara 3 frt.

Nagybecsű vaskos kötet, 81 egyházi beszéddel az unitárius egyház legelőkelőbb lelkészeitől.

Krisztus az én életem. Egyházi beszédek. Szerkeszti *Zábrák Dénes*, soproni ev. lelkész. Két kötet. Az első kötet (37 iv) ára 3 frt, a másodiké (33 iv) 2 frt 50 kr.

Anyakönyvi iven, anyakönyvi kivonatok, konfir-mációi bizonyítványok, iskolai bizonyítványok finom pa-píron tiszta nyomásban állandóan kaphatók.

3 frtot meghaladó rendelések, bérmentve eszközölnetnek.

Lövy József fia, könyvkereskedése.
Miskolcson.

2—2

Felelős szerkesztő:
DR. TÜDÖS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Az iskolai esztendő végén”. *Sperátor*. — „Közigazgatói jelentés a sárospataki ev. ref. főiskola állapotáról az 1896/97-ik évben”. *Raddcsi György*. — „A nyelvoktatás a népiskolában”. *Dezső Lajos*. — „A hegyalja-harangodi lelkész-értekezlet”. *y. f.* — „Tanévzáró napok a sárospataki főiskolában”. *s.* — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

Az iskolai esztendő végén.

Felsőbb és alsóbb oktatási, nevelési intézeteink, mikor e sorok napvilágot látnak, bezárultak, hazabocsátván kebelükből a szülei karok közé azokat, a kik egy iskolai esztendő folyamán át bennök tartózkodtak.

Ezen a ponton, a mikor búcsúzást látunk rövid és talán örök időre, a mikor a méhkasként zsongó intézetek kiürülnek, valami sajátos érzés vesz erőt a magasabb dolgok iránt fogékony, a nemesebb érzelmeket elfogadni kész lelkeken s akaratlanul is, önkénytelenül is eszmélkedni kezd, szemlélést visz végbe.

Rövid, futólagos és épen azért csak általános szemlét kívánunk mi is tartani az 1896/7-ik iskolai esztendő bevégeződése alkalmából, szűkre vonván a kört, hogy a sokadalomban el ne tévelyedjünk, kevésre törekedvén, hogy a sokat markolásnak természetes következménye, a parányit-szorítás meg ne kösse kezünket.

Az immár bevégeződött 1896/7-ik iskolai esztendőben a tanári karok, úgy az államiak, mint a felekezetibeliek azzal a tudattal eltelve foglalatostkodtak magasztos hivatásuk körében, hogy nekik kell azt a munkát végrehajtaniok, nekik kell egy szűkre szabott esztendő tartama alatt ama cél érdekében a szükséges dolgokat elvégezni, a mely nem másra irányul, mint arra, hogy Magyarország a művelt nyugati államok sorában egy lépéssel, egy fokkal előbb haladjon s így az új ezredév első esztendeje maradandó nyomokkal jelezze pályafutását. És egész határozottsággal megállapíthatjuk, hogy a magyar tanári testület egészében s tagjaiban a lefolyt iskolai esztendő tartama alatt egy pillanatra sem tévesztette szem elől a főcél: a művelt magyarság számának szaporítását. Nem tudunk s sem is tudhatunk rágondolni arra, hogy tanár, a ki át van hatva a tudományos műveltségtől egész valójában, a ki önmagán tapasztalja a legnagyobb mértékben, hogy a tudomány hatalom és erő, a melylyel semmi sem vetélkedhetik, — nem tudjuk elgondolni, hogy a tudományos műveltségnek felkent bajnoka ne arra törekedjék, hogy a műveltség s tudomány terjedjen.

A magyar tanári kar mindenkor át volt hatva attól a tudattól, hogy a műveltség s tudományosság

az az egyetlen fegyver, a melylyel ez a magyar haza fenttartható. S ma sokszorosan jobban érezzük, mint máskor, mert a haladás, a fejlődés mintegy varázslatos, szemkápráztató módon történik s egy esztendő fölér sok régi embernnyommal.

És meg kell jegyeznünk azt is, hogy a mai magyar tanári kar azért is jobban lehet a jövőndő magyarság szellemi előhaladásának, fejlődésének buzgó munkása, mert sorsa, állapota oly lényeges jobbra forduláson ment át, hogy alig van ország, a melyben az átalakulás oly rohamosan történt volna. Hogy még mindig van hiány, fogyatkozás, hogy úgy az állami, mint a felekezeti tanárok soraiból, fel-fel hangzik egy-egy panasz szó, ez egészen természetes. Teljesen megelégedett embert nem sokat mutat fel a történelem s a mai kor még kevesebbet.

De az előtűnedező panasz most már korántsem olyan kétségbeejtő, mint volt csak egy évtizeddel is ezelőtt s épen ez a tapasztalat mondatja velünk, hogy a magyar tanári karnak ma már jobban lehet buzognia, mint kevéssel ezt megelőzőleg.

Szóval abban a szilárd meggyőződésben vagyunk, hogy a vezetők az elmúlt iskolai évben eléggé kedvező helyzetben lévén, ezt a gondjaikra bizott ifjúság nevelése, tudományos képzése szempontjából nem csak felhasználhatták, hanem fel is használták mert ha nem így volna, akkor a lefolyt esztendő egy nagy szégyenfoltként szerepelne épen a fordulóponton.

Hogy a tanuló ifjúság minő eredménnyel végezte a lefolyt iskolai esztendőt, még nem állapíthatni meg, de abban a jó reménységben vagyunk, hogy a siker kielégítő lesz, mert ma már kezd belátni a tanítató közönség, hogy az u. n. tudományos pályán való haladhatáshoz nem elegendő a vagyon, a születés, hanem arravalóság is kell. A különböző szakiskolák fölött még mindig dominált ugyan az u. n. középiskola, de lassanként megértik talán teljesen a szülék is azt, hogy az erőszakolás, a hajtás saját gyermekeik romlását idézi elő. Annak idején, ha az értesítők kezeink között lesznek, megállapítjuk az eredményt, ezuttal elégedjünk meg a jó reménységgel.

Tanító és tanítvány szigorú iskolai kötelességei mellett nem lehet szemünket elfordítani arról, a mi még mindig foglalkoztatja úgy a nagy közönség, mint különösen a tanügyi körök érdeklődését. Ez nem más,

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

mint a *tanterv revisió*. Tanári testületek és körök minden vonalon talpon állottak s a fontos, életbevágó kérdés fölött kinyilvánították, hallatták meggyőződésüket. A sok különféle nézeteknek bírálata nem tartozik a helyre, de lehetetlen el nem gondolnunk, hogy jóleső érzés tölti el keblünket akkor, a mikor a *kozmo-polita* oktatás és nevelés helyébe egyhangulag a *nemzetinek* az életbeléptetését látjuk hangsúlyozni. Ez az irányzat bizonyosan diadalra is fog jutni, mert lehetetlen elhinni, hogy ma, a mikor a nemzetiségi kérdések minden vonalon előtérbe nyomultak, épen a magyar közoktatásügyi ügyben lenne a nemzeti érdek háttérbe szorítva.

A midőn a középiskolai tanterv-revisió megindulása s irányzata felett örömről fejezzük ki, sajnálatunkat nem hallgathatjuk el arra vonatkozólag, a mi a felsőbb oktatást s ennek reformját illeti. Ezen a téren késik az újítási szándék. Az a vállalkozás, a mely főleg a jogi szakoktatás reformját tűzte maga elé, csaknem teljesen elaludt. A Csáky-féle törekvés és eszme ott maradt az egyszerű kijelentésben, pedig hova-tovább égetőbbé válik a kérdés megoldása; égetőbbé főleg abból a szempontból, hogy a felekezeti jogakadémiák sorsának függőben tartása egyáltalán nem illik bele egy öntudatos kormány-politikába, a melynek nem lehet más célja, mint az, hogy a magyar faj minden téren a legmagasabra emelkedjék.

Am, mint említők, ez a kérdés még csak fel-színén sem volt tartva! Lehet, hogy a jövő iskolai esztendő meghozza ebben is a megoldást, de a jelen, az azzal záródik le, hogy még nincs rend!

Protestáns, közelebbről református intézeteink híven kivették részüket a lefolyt iskolai évben abból a nagyszerű hivatásból, a mely a tudománynak hirdetését, terjesztését foglalja magában. Nem hangzott ellenök vád az államkormány részéről, sőt itt-ott épen a dicséret s elismerés nyilatkozott meg részünkre. Vajha megértene már egyszer igazán bennünket a kormány s ne tartaná veszedelemnek azt a függetlenséget s szabadságszeretetet, a mely iskoláink falai között él s lelkesít.

Legyünk jó reménységben ezen a téren is. A jó-nak s igaznak győznie kell!

Es legyünk jó reménységben általában arra nézve is, hogy a lefolyt iskolai esztendő előmozdította kulturális haladásunkat, egy lépéssel tovább mentünk s közelebb állunk a nyugoti államokhoz, a melyekben a kultúra, épen tudományos szempontból, oly magasan áll.

Sperator.

ISKOLAI ÜGY.

Közigazgatói jelentés a sárospataki ev. ref. főiskola állapotáról az 1896/97-ik évben.

Mélyen tisztelt közönség!

A sárospataki főiskola régóta hasonlít már azokhoz az ős folyamokhoz, a melyek századokon át ástott medrükben nyugodt méltósággal hömpölyögnek tova s alig-alig érzik meg egy-egy szikkasztóbb nyár hevét s az innen-onnan beléjük omló sziklát is elnyelik, a nélkül, hogy irányukat megváltoztatnák.

Régóta hasonlít ama sinai hegyi csipkebokorhoz is, a mely profétává avatta a juhok pásztorát, a mely égett, lángolt, de meg nem emésztődött. Az innen-onnan felverődött ködfoltok árnyékot vethetnek rá

egy pillanatra, de sem melegét, sem fényét nem csökkenthetik.

Régóta hasonlít már ahhoz az egészséges állati szervezethez, a mely gyorsan kiforrja a kapott sebeket s megedzett erejével tovább halad rendeltetésének egyenes útján.

A Gondviselés iránt való hálás lélekkel teszünk bizonyosságot ez ünnepélyes pillanatban, hogy ilyen volt a most már vége felé járó 1896/7-dik iskolai esztendőben is! . . .

Pedig a mai viszonyok között, a mikor olyan buján teremnek a merész kívánságok s a szerény körülmények között nevedezett embert is sodorja valami olthatatlan elégedetlenség; a mikor szédítő verseny uralkodik minden téren s árúciák kiki sivalkodva s egymást lökdösve kínálgatja; ma, a mikor állam és felekezetek kölcsönösen nehezítik egymás helyzetét intézeteik fejlesztésében: — ily viszonyok között bizony-bizony nem esik az könnyen, hogy egy, épen protestáns, közelebbről református nagy iskola multjához méltóan megállhasson s társaival győztesen fussa a pályát.

Két dolog az, a mi ebben a zibongó világban a tanintézetek fentartóit s a tanférfiakat bizonyos keserűséggel töltheti el nemes küzdelmeik között.

Egyik az, hogy a tanintézeteket ma a legtöbb ember egyebeknek sem hajlandó tekinteni, mint diploma-osztogató, kenyérhez juttató állomásoknak, a melyekbe elégvólna csupán jelentkezni, csupán nevünket bediktálni, a melyre majd az oklevél kiállítható legyen; de érte, az ott szerezhető kincsekért megfáradni, megizzadni, — óh ez hadd maradjon a professzoroknak és az intézetek fentartóinak!! Annál elszomorítóbb ez a jelenség, mert magasból származik és terjed s a családi otthonban és az irodákban is dédelgetőkre talál . . . Csudálatos élelmeskedés, a melynek vége a legtöbb esetben nem lehet egyéb, mint iszonyú elmélet a kötelességek felől s végre pedig az erkölcsi tönkremenetel. Tanügyi kormányunknak észre kellene immár vennie, hogy miféle veszély fenyegeti egész társadalmunkat a központból szétfolyó iszapos áradat által, a mely már-már oda tolult a vidéki iskolák kőfalai alá és réseket keres a bejuthatásra.

A másik elszomorító dolog, a mi összefügg amazzal, a *felületesség gyors terjedése minden irányban*. Es ez az áramlat kisebb-nagyobb mértékben már az ország legtöbb tanintézetében, s ezek valamennyi ágazatában mutatkozik! A mostani tanulók nagyobb fele — elismerés a kivételeknek! — nem örömet hatol a tudomány mélységeibe; megelégszik a felületesen való járással, sőt szinte lealázónak, rabszolga munkának tartja a leckén való huzamosabb ráágódást, a könyveken való megülest, még a tankönyveknek nyilvános hordozását is. Tanulni az Isten adta szabad levegőn s tanulni talán szóról-szóra egy érett tanférfit könyvéből — óh ez a mostani apró óriásoknak nevetséges megalázkodás volna s a velők született eredetiséget kockáztatná!

Örömmel teszünk bizonyosságot ez ünnepélyes pillanatban a felől, hogy a mi főiskolánktól ezeket a ragályos betegségeket a sorsa felett őrködő isteni kegyelem és öröklött jó szelleme az 1896/7 dik iskolai évben meglehetősen távol tartotta.

Az a szerencsénk, a mit sok elfogult hátrányunk gyanánt emleget, hogy egy kis város egészséges területén, derült fensikjén élhetünk, távol a bűbajos tanyák rengetegétől, a melyek illata, fénye bódít, elszédít és a melynek tűztengerében éjjeli fénylepké módjára ég

el az ártatlan lélek. Az a szerencsénk, hogy egész iskolai társadalmunk egy nagyobbacska internátushoz hasonlít, a hol nem sokáig kerülhetjük ki egymás örökös szemét és űzhetünk hamis játékokat; a hol tanár és tanítvány testvéries közelségben lakik s a naponként való találkozás által egymást úgyszólván fékentartja. Az a szerencsénk, hogy itt a tanuló nem pazarolhatja el erejét s idejét az utcai tüntetéseken, vagy a csődületek bámulatában, mert kényszerítve van hozzáfordulni tankönyvéhez s megelégedni tanuló társainak barátságával, az ifjúsági egyesületek által nyújtott élvezetekkel s tanárainak szeretetével.

Az iskolák mai tanterve mellett s a tudományok kiszélesedése miatt egyetlen tanulónak sem lehet ideje arra, ha hivatását komolyan veszi, hogy huzamosabban odavethesse magát a világ szerinti hiúságok hullámaira s könnyű szórakozásokban rabolja meg önmagát a tudomány-szerzés alkalmaitól.

Készséggel ismerem el ez ünnepélyes pillanatban, hogy iskolánk ezt évi sikereihez — épen a mostani viszonyok között — a mi kisvárosi helyzetünk még inkább hozzájárult, mint bármikor.

De hozzájárult ez iskola mindhárom ágának teljes berendezettsége, a magasabb kívánalmakat is egészen kielégítő felszerelése is.

Gimnáziumunk kifogástalanul megfelel az országos törvény és a konventi tanterv követeléseinek. Tanárainak létszáma, képzettsége nem hagy fel semmi kívánni valót; a mi kívánságképen él mégis e tekintetben a szívek fenekén, vagy kifejezésre jutott már a papiroson is: az az mind csak onnan ered, hogy az illetők gyönyörűséggel látnák ez iskolát a legelső felett is magasan állani, hogy az egyre növekedő verseny valamiképen kárára ne váljék. Az államkormány magas igényű küldöttei általában nagy megelégedettséggel távoznak innen s nem igen akadt idáig egy sem, a ki a berendezés ellen kifogást emelt volna. Az új iskolai év meghozza már a sürgetett párhuzamos osztályt is próbaképen.

Theológiai akadémiánk csak a múlt évben rendezkedett be 5 rendes tanárral a szorosabb értelemben vett theológiai tantárgyakhoz. Épen akkorra, a mikor a tanuló ifjúság kedvét elfordította már az új idő szele a papi pályától. A kik azonban nem irtóznak az Úr dolgainak követésétől s az ő keresztjének hordozásától, azok — a megcsappant létszám mellett — még bővebben meríthetnek az ő forrásból, mint elődeik a kevesebből. A jövő talán már a legközelebbi időben meg fogja mutatni: nem kell-e a theol. akadémiák tantervét revideálni s nem kell-e a kiszélesedett s felszaporodott tantárgyakat összehívni, hogy az átlag gyöngébb tanulói elem el ne tévedjen a sokféle labyrintusában? A revideálás fogja kideríteni azt is: ha 5 rendes theológiai, egy segéd-tanár, két bölcseleti tanár s a nyelvek tanárainak összes óraszám, a mostani beosztás mellett, nem lesz-e csakhamar elbírhatatlanná a tanuló ifjúságra nézve?

Jogakadémiánk rendezettségét mi sem bizonyíthatná jobban, mint az a tény, hogy első volt a ref. jogakadémiák között a tanügyi kormány ama kívánságának meghallgatásában, a mely a tanári létszámot bizonyos kecségtető feltételek alatt 8-ban állapította meg. Eddig csak a papiroson volt ugyan 8 jogtanárunk, de ez év októberétől megvan immár a valóságban is, csak hogy a kecségtető feltételek valószínűsége nélkül!! Az államkormányon most már a sor, hogy a kötelező

doktorátus eltörlésével s az ígért vizsgálati s képesítési jogok megadásával járuljon hozzá a vidéki jogakadémiák felvirágoztatásához s ilyen módon ama képtelenségek megszüntetéséhez, a melyek az egyetemek jogi facultásain olyan megdöbbentő módon nap-nap után kísértének. Ha az ígért reform még tovább is késik, nem szabadulhat meg a tanügyi kormány attól a gyanútól, hogy igényeinek feleltetése a vidéki jogakadémiákkal szemben: csak kísérlet volt azok egy némely részének elbuktatására. Az egyetemes ref. egyház új életre kelt tanügyi bizottsága és konventje semmiesetre sem nézheti azt sokáig szótlanul, hogy a nagy költséggel berendezett jogakadémiák továbbra is az egyetemek előkészítő iskolái maradjanak. Ez a mi főiskolánk anyagi számításai-ban is csalogódottnak érzi már eddig is magát a reform halogatása miatt; vesztesége fokozatosan nő a haladó idővel. Nem lesz-e szükség ez intézeti ágba is tanterv-revisióra? Megengedhető-e az, hogy pl. a bölcsészeti tantárgyak olyan nevetséges függelékei legyenek a jogi tanrendnek, a melyekké azokat a tanügyi kormány kárhoztatta, holott a reformátusok collégiumaiban, a theol. és bölcseleti szakokkal való szerencsés összeköttetésnél fogva, ama bölcseleti tantárgyak a megalázó s a tudományra nézve sérelmes helyzetükből igen könnyen kiszabadíthatók. Ezen a ponton sokkal többet tehetünk, többre vagyunk elhivatva, mint a királyi jogakadémiák!

E nagy vonásokban rajzolt általános kép elegendő bizonyosság — azt hiszem — ama fentebbi állításom mellett, hogy főiskolánk a maga megedzett erejével nyugodtan haladt tovább ez évben is rendeltetésének nagy célja felé!

Radácsi György.

TÁRCA.

A nyelvoktatás a népiskolában.

I. A nyelvoktatás fontossága, feladata, ágai.

1. A beszéd a gondolatoknak szavakban való külső kifejezése. A beszédben jut a lélek uralomra saját benső tartalma fölött. A beszéd segít megőrizni a képzeteket; a beszéd által emelkednek a képzetek fogalmakká, innen a beszéd a gondolkodásnak feltétele; a beszéd által közöljük gondolatainkat (érzelmeinket, vágyainkat) embertársainkkal. A beszéd tehát a) legfontosabb eszköze az egyes emberi lélek fejlődésének, mértéke szellemi tartalmának; b) fontos eszköze a tanításnak, mint a mely által közlik a felnőttek a kiskorúakkal ismereteiket; c) eszköze az embereknek népekké, nemzetekké való alakulásának: a társas életnek.

A szavak összege képezi valamely nép nyelvét s a szavak változatai, a szellemi tartalom kifejezésében mutakozó módok képezik a *nyelvkincset*. Miként az egyes ember műveltségét beszédéből, úgy valamely nemzet műveltségét nyelvének fejlettségéből ítéljük meg. A népi nyelv- emlékek tükrözik vissza azon nemzet közönségének szellemét, gondolat- és kedély-világát, törekvéseit, szenvedélyeit, erkölcsi érzületét, sőt az ezek fejlődésében mutakozó haladást is. A tudományos és szépirodalom pedig azon nemzet tudományos és aesthetikai képzettségének tükre, mértéke.

Ezekből kitűnik a népiskolai *nyelvoktatás fontossága*. Minél tökéletesebb valamely nemzet nyelve, annál alkalmasabb az a szellemi tartalom kifejezésére; s minél tökéletesebb valamely nemzet nyelve, annál alkalmasabb az a szellemi tartalom kifejezésére; s minél jobban bírja valaki e nyelvet, annál képeesebb szellemi tartalmának bővítésére, a nemzet szellemi kincsének megértésére, elsajátítására. A nyelvoktatás által lesz az egyén a nemzet szellemi közkincsének részesévé s ez által nyeri az iskola útján szellemi táplálékát. Az anyanyelvi oktatás tehát úgy a növendék szellemi fejlődése érdekében, mint magának az iskolának saját oktatási célja érdekében a legfontosabb tantárgy a népiskolában.

2. Az iskolába feladott gyermek ugyan már érti s beszéli anyanyelvét, de a nyelvismeret még az u. n. beszéd- és értelemgyakorlat által fejlesztett alakjában is csak a legegyszerűbb viszonyokra terjed; még a népi nyelvkincset sem érti, annál kevésbé a népies irodalmat. A nyelvoktatás feladata már a népiskolai gyermeket az anyanyelvében lerakott népies nyelvkincs birtokába vezetni, ez által a nemzet szellemének részesévé tenni, a művelt osztályok beszédének megértése által a közéletben való tudatos részvételre képesíteni, hogy mint politikai jogokkal bíró tagja a nemzetnek, ne legyen mások által félrevezethető. Szóval a népies irodalom és művelt osztályok közéleti beszédének (egyházi tanítások és világi szónoklatok) megértésére kell vezetni a gyermeket. De nem elég a nyelvnek szó- és írásbeli megértése, hanem a közéleti nyelvnek szó és írásbeli helyes használatára is kell őt vezetni. Csak ha szóbelileg helyesen tudja kifejezni gondolatait, csak akkor lesz képes a közéletben polgári jogainak, helyes gyakorlására, törekvéseinek érvényesítésére, míg a helyes beszédben szűkölködő nem képes érvényesíteni a maga akarátát. Csak a ki gondolatait helyesen tudja írásban kifejezni, csak az lesz képes a mások segélyét (p. egy tudósító, üdvözlő levél írásánál) elkerülni a minduntalan másokra való szorulás kellemetlensége elől menekülni.

A népiskolában az anyanyelvi oktatás feladata ezek szerint:

- a) Az anyanyelv törvényeinek megértése.
- b) Azoknak saját szó és írásbeli kifejezéseiben való helyes használata.
- c) A népies nyelvi irodalom és közéleti beszéd megértése, ismerete.
- d) Az olvasás megkedveltetése által önképzésre való vezérlése.
- e) Nyelvünk szépségeinek ismerete által a nemzeti öntudat és hazafias szellem ápolása.

3. A nyelvoktatás célja a nyelv megértésére és helyes használatára való képesítés levén, a nyelv elemeinek megállapítása szolgál kiinduló pontul a nyelvoktatás ágainak megállapításánál. Az elemek beosztásánál azonban nem szabad tovább mennünk azon pontnál, melyen még konkrét egészet, értelmes beszédet találunk.

A hangok nem képezik a nyelvnek élő elemeit, a hangok nem az értelmes beszédnek teszik elemeit. Az értelmes beszéd elemei a *szavak*, ebből indul ki az *írás és olvasás* tanítása, mert az olvasásnál egy *szót* pillantunk át egy tekintetre. Magasabb egység már a *mondat*, ebben nyilvánulnak az értelmes beszéd törvényei, ebből folynak a helyes-írás szabályai; a *nyelvtan* tehát a nyelvoktatás második ága. Végül a nyelvkincsek olvasmányokban vannak lerakva; e ponton ágazik

el a nyelvoktatástól a reál-oktatás, a nyelvoktatás harmadik ága tehát az *olvasás, az olvasókönyv kezelése*.

A módszertan történetének tanúsága szerint a nyelvoktatás ágai úgy fejlődtek ki az ABC-ből, mint a reál-oktatás ágai a szemléleti oktatásból vagyis az u. n. beszéd és értelemgyakorlatból.

Az ABC-hez volt csatolva kezdetben a nyelvtan, sőt az olvasmányok olvasása is; később a grammatikák, nyelvtanok függeléke volt az olvasókönyv, mely aztán egy időben a reál oktatás szolgálatában is állott s csak legújabbban lőn az irodalmi oktatás alapja. Ezek szerint történetileg is igazolva van a nyelvoktatás ágainak fokozata: a) ABC, b) a nyelvtan, c) az olvasókönyv tanítása. A mai állás teljes megértésére tanulságos lesz a nyelvoktatás e három ágának története. Ép e célból akarom a nyelvoktatás ágainak történeti fejlődését a következő közleményekben vizsgálni s kimutatni, hogy a népiskolában nyelvtani kézikönyvre szükség nincsen.

(Folyt. köv.)

Dezső Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A hegyalja-harangodi lelkészi értekezlet.

Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegyében a hegyalja-harangodi lelkészi értekezlet folyó évi június hó 9-én tartotta meg gyűlését a szerencsi ev. ref. templomban. Az elnöki széket Tóth Lajos foglalván el, felhívta az értekezletet arra, hogy tisztviselőit válassza meg, mivel ez évben a három éves mandátum lejárt. A választás egy pillanat alatt megtörtént. Elnök lett Tóth Lajos, jegyző Hézsér Emil egyhangulag, közfelkiáltással mindkettő, valamint pénztárnokul Igaz József, a ki magyarázatni kezdte, hogy üres pénztárnak nem kell pénztárnok; mindazonáltal, mivel eddig is volt az értekezlet üres pénztárának pénztárnoka, a szabály értelmében ezen hivatali állás is betöltetett. Ezután Tóth Lajos megválasztott elnök olvasta fel általános figyelem és lelkes éljenések között megnyitó beszédét, mely következőleg hangzik:

A midőn, mint lelkészi körünk — ez időszerinti — elnöke, állásomból kifolyólag, jelen tanácskozmányunkat megnyitni akarom, legyenek szívesek megengedni, ha figyelmüket magyarhoni evangéliumi református egyházunk ügyeinek jelen körülményeire irányzom.

Három évvel ezelőtt, a mikor az egyházpolitikai törvények — a magyar törvényhozás körében — még mint törvényjavaslatok tárgyaltak, jeleztem e helyről, hogy ref. egyházunk tagjai s irányadó férfainál, mily ingadozó volt a határozott állásfoglalás, különösen abban a tekintetben, hogy vajjon hallgatag belenyugvással s az államkormány iránt való feltétlen bizalommal fogadjuk-e azokat — úgy, a mint azok mint törvényjavaslatok belettek terjesztve, vagy pedig, hogy ha már elfogadjuk is azokat — mint az idők követelte szabadelvű intézményeket, ev. ref. egyházunk biztosított jogain, ne engedjünk általuk csorbát ültetni, s határozottan kívánjuk az 1868. évi 53. t.-c.-et, különösen annak 12. §-a épségben tartását, s követeljük, mint a kiknek ezt követelni, érdemszerint jogunk van az 1848. évi XX. t.-c. elveinek megvalósítását, nevezetesen, hogy egyházi és iskolai szükségseink az állam által — önkormányzati jogaink sérelme nélkül — teljes mérvben fedeztessenek.

A törvényjavaslatok — mint tudjuk — ezelőtt már két évvel törvénynyé lettek, még pedig alig számbavehető módosítással, úgy a mint azok az államkormány által

belettek terjesztve. Az 1868. évi 53. t.-cikkre a módosítás mondatott ki s módosított is, az 1894. évi XXXII. t.-cikkkel, vagyis a gyermekek vallásáról szóló törvény nyel, de a mint három évvel ezelőtt mondtam, a módosítás egyjelentésű ránk nézve az eltörléssel. Igen, mert a mint látjuk megnyílt a zsilip, szabad a vásár a vallásfelekezetek között. Mi protestánsok, mint gyengébb fél, e téren nagy hátrányban vagyunk; sőt, hogy az 1868. évi 53. t.-cz. megmaradt foszlányait mennyibe veszi a hatalmas római kath. klérus, mutatja Wolafka püspök azon eljárása, hogy minden előleges bejelentés nélkül kezdi a reformált egyház tagjait a katolikus egyházba felvenni. Az 1868. évi 53. t. cz. — mondhatni — eltörlése vezetett oda, hogy a vegyes házasságoknál, a születendő gyermekek vallására vonatkozó megegyezési szerződések kötése, csaknem minden esetben megkíséreltetik, aztán sok helyen a mi hátrányunkra — egészen titokban — meg is köttetik. Vannak vidékek, hol a felekezetek a vallás szabad gyakorlatának czége alatt licitálnak a lelkek fogásában, és mivel a mi ref. egyházunk, ha fenn akarja magát tartani, legtöbb terhet kénytelen rakni tagjai vállaira, a nép nyelvén szólva „mint legdrágább vallás“ a küzdelemben, mint vesztes fél áll, ez szüli aztán azt, hogy ha jól emlékszem, a Siklós vidéki lelkész kör határozatilag kimondotta, — azon bizonyára nagy elkeseredés szülte elvet — hogy kész bármely politikai párthoz csatlakozni, mely programjába a revíziót fölveszi.

Ezek azt hiszem eléggé bizonyítják, hogy mégis volt igazuk azoknak s azok között a mi igazi kálvinista Mocsáryknak, ki úgy nyilvános beszédeiben, mint egyházi közlönyeink terén, a megnyugvás, a hallgatás elvét kárhóztatta, s hivatalos állásfoglalást sürgetett s az azon időben a törvényhozás által rendkívüligen adományozott 100 ezer forintot, mint egy hangulat-csinálásból adottnak mondotta.

A törvényjavaslatok tárgyalásakor kiállításba lett téve s minden téren hangoztatva az is, hogy lehetetlen lenne az, hogy elvesztett stóla-jövedelmünkért az állam ne kártalanítana. S hogy állunk ma e tekintetben? Legközelebbi egyházkerületi gyűlésünkön, konventi képviselőink kijelentették, „hogy a miniszter ilyesvalamiről hallani sem akar.“ Legfőbb egyházi hatóságunk, a konvent, annyit mondott ki e tárgyban, hogy az egyházak igyekezzenek valamely évi átalány összeggel kártalanítani a lelkészeket. Fel tehetjük itt e kérdést. Hát vajjon ismerik-e konventi képviselőink egyházaink anyagi ügyeit? Nem tudják és nem látták-e már, hogy az egyházlátogatás ideje előtt vagy éppen annak jelenlétében, a lelkész és gondnok egyházaink egy nagy részénél, mily aggodalmak közt s mily nehezen tudják előteremteni a kívánt összeget, mint rakosgatják össze filléreiket, hogy eleget tehessenek soknemű fizetési kötelezettségeknek; vajjon hányadik egyház lelkésze van közöttünk oly helyzetben, hogy a konvent ajánlatát még csak föl is említhetné egyházában?

No de újabban ismét adott az állam hitfelekezetünk részére 33 ezer forintot, az 500 frt évi fizetésen alóli lelkészek fizetés pótlékaül és így már 200 ezer forintot ad évenként egyházi célokra. Talán akadnak olyanok, kik azt mondják: hát mégis nyugtalankodunk, elégedetlenkedünk? Igen, nyugtalankodunk, elégedetlenkedünk, mert ily csekély összeggel híveink csaknem elviselhetetlen egyházi terhein semmit nem könnyíthetünk, reánk lelkészekre nézve is, ez csak alamizsna. Négyszázados múltunk nem alamizsnát, hanem valódi segínyt, a vallás-egyenlőség magasztos elvéből kifolyó jogokat méltán kíván attól a hazától, a mely hogy megmaradt magyar-

nak, a kétségbevonhatatlan érdem a protestánsokat és pedig elsősorban a magyar reformált egyházat illeti meg, éppen azért joggal tarthat igényt az állam oltalmára, anyagi támogatására, hogy más jólétnek s túlbőségnek örvendő felekezetek mellett helyét továbbra is megállhassa.

De vajjon hogy állunk a vallás szabadgyakorlatának magasztos elvével? Jól eső érzéssel mondhatom, hogy habár akadnak is helylyel-helylyel olyanok, kik a házasság kötéseknél, az izgatók befolyása után, az egyházat mellőzik, de a felekezetenélküliség, hála népünk egyházas érzületének, úgy tudom, vidékünkön nincs talaja.

Nem nyilatkozhatom ily kedvezőleg a vallás-egyenlőség tekintetében. Azt hiszem, kimondhatom, hogy az az életben nincs, csak a papíron van meg.

A hivatalos magyar állam ma is a régi, egészben katolikus. Nem vesznek észre bennünket, mellőztetünk, nem tudják egyházunkat mintegy beilleszteni, nem tudnak annak szerepet adni, az államot illető vagy arra vonatkozó kiváló hazai ünnepek alkalmával. Ha a róm. kath. egyház kiválóbb férfiai ünnepeltetnek, politikai lapjaink az ünnepeket megelőzőleg és után napokig hasábszámra és vezércikkekben hozzák, a ma már nem is egyháznagyok, de egyházfejedelmek számára a dicshymnusokat, s telve az illető egyházfők magyar hazafiságot feltüntető szavakkal, kiváló érvényként említve a leginkább saját hitfelekezetük számára tett jótékony célú adományokat, melyeket adnak abból, a mit a haza összes egyeteme gazdagon s pazarul ad nekik; királyi hercegek szerencse s jókívánataikat küldik; a korona is megleghangon nyújtja az elismerést.

Hát én tisztelettel hajlom meg a róm. kath. egyház bizonyára több mély tudományú egyházi nagy férfiai előtt, elismerem tagadhatatlan érdemeiket is, és a mi kiválóbb egyházi férfaink részére olyan mérvű kitüntetést nem is óhajtok, mert nem is illik bele a mi egyházunk keretébe; de mégis némi fájdalommal, leverő érzettel tölt el, hogy a midőn mi például főpásztorunknak előbb 25 éves püspökségének, 50 éves papságának, majd 30 éves püspökségének, 55 éves papságának évfordulójára rendezünk hála és meleg szívugsággal egyszerű ünnepélyt, hazai lapjaink egyrésze figyelemre sem méltatja, a melyek pedig megemlékeznek, csakis a különfélék, vagy a hírek rovatában s rendszerint ferde közleményt hoznak néhány sorban. Én ezeket a vallás-egyenlőség magasztos elvével összeegyeztetni sehogy sem tudom.

Pedig olvassák csak el főpásztorunknak az 1890. évi május hó 27-én tartott egyházkerületi közgyűlés megnyitását megelőző lélekemelő imáját, olvassák el a közgyűlést megnyitó ezredéves alkalmi beszédét. Avagy az ugyanazon évi október hó 4-én a felavatandó ifjú lelkészekhez intézett főpásztori beszédét, mily igaz hazafiúi érzéssel, lángoló hazaszeretettel voltak azok megírva és elmondva, mint ad utasítást az ifjú lelkészeknek, hogyan kell szeretni igazán a hazát, s mint hívja fel őket, hogy az evangéliumi tudomány hirdetésével kössék össze a tántoríthatatlan hazaszeretetet hirdetését is. Kimondván, hogy a ki az elmondottak szerint nem gondolkodik és cselekszik: az hazaáruló, és a hazai kenýerre nem érdemes.

De a midőn magyarhoni ev. ref. egyházunknak ezen tőlünk nem függő, nem éppen kedvező helyzetére rámutattam, engedje meg az igen tisztelt értekezlet, néhány olyan baj fölemlítését is, melyeknek mi önmagunk vagyunk okai s melyen segíteni mi magunknak is lehetne. Ezen bajok közt nincs talán egy sem, a melynek orvoslása annyira sürgős volna, mint a lelkészi fizetések rendezése, az e célú adózásnak igazságosabb alapra fektetése. Nincs a világon talán sehol igazságtalanabb adóz-

tatás, mint a magyar kálvinista egyházban. Ezen állításom bizonyítására csak saját egyházam adózását említem fel. „Minden házaspár tekintet nélkül vagyoni helyzetére, fizet a lelkésznek 3 véka gabonaneműt és 16 krt, a tanítónak 1 vékát és 5 krt, ha meghal a nő, ennek felét, de ha férfi hal el, a nő — legyen bármennyi birtoka — a papnak csupán 14 krt, a tanítónak 5 krt fizet évenként.” Évtizedek óta sürgetjük az igazságosabb adózás behozatalát, de bizony erre soha sem kerül a sor, nem habozok kimondani, nem az hogy orvosolni igyekeznénk ezen bajokat, sőt azokat újabb intézményeinknél is folytatjuk.

Miként? Megmondom. Én az országos közalap javára tenni szokott adózásunkat sem tartom eléggé a méltányosság alapjára fektetettnek, vizsgálja meg bárki a szabályzatot, a fizetési arányokat, azonnal meg fog győződni állításom igazságáról.

A sok közül főlemlitem még a minket lelkészeket most legközelebb érdeklő ügyet, az országos gyámolda részére lelkészi jövedelmünk utáni megadóztatásunkat.

Az úgynevezett „Jelentő-ívek” a legnagyobb igazságtalanságokat tüntetik fel, az azokat készítő küldött-ségek nem kaptak útbaigazítást, hogy mily elvek alapján járjanak el, így például a föld jövedelem kimutatásánál, egy helyen a kataszteri tiszta jövedelmet, másutt a haszonbéri jövedelmet vették alapul, sőt mivel a lakásnak is rovatja volt, némely helyen — mint nálam — az is fel lett véve, mint jövedelem. Pedig ránk nézve igen nagy fontosságú azon ügy, mert a mint tudjuk, országos gyámoldánk ezen „Jelentő-ívek” adataira van fektetve, de erre lesz fektetve az állam által kilátásba tett lelkész fizetési pótlék is. Szerintem ezen ügyben, ha megnyugvást akarunk teremteni, tovább hallgatnunk nem lehet. Fel kell szavunkat emelni egyházmegyén, kerületen és konventen, s az orvoslást sürgetnünk. Azért ezt jelen értekezletünk tárgyai közé mulhatatlanul felveendőnek tartom.

Előbb említettem, hogy hitfelekezetünk az 500 frton alóli lelkészi fizetések pótlékaul, a múlt évről 33 ezer forint segélyt kapott az államtól. Ennek kiosztásáról a konvent a legközelebbi ülésében intézkedett. Talán mondanom sem kell, hogy mint mindig úgy most is az erdélyi kerület kapta az oroszlan részt; 15 ezeret, a négy kerületnek jutott 18 ezer, ebből a mi kerületünknek talán 7 ezer. Ezen 7 ezer forintnak kiosztása aztán a május 4-én tartott egyházkerületi gyűlés alkalmával történt. Én és Könya András tisztársam, kik az esperes úrral szerencsések voltunk a kerületi gyűlésen egyházmegyénket képviselhetni, nyugtalankodva magyarázatot kértünk arra nézve, mi az oka, hogy egyházmegyénk területén, talán 10 vagy 11 lelkészársunk nyert fizetés pótlékot összesen 495 frt erejéig? A magyarázat megadatott s azt értettük is, nem is. De, ha megértettük, még kevésbé nyugodtunk meg, mert a magyarázat végén, a kerületi gyűlés asztalánál ki lett mondva, hogy úgy a kerület konventi képviselői, mint a konvent összes tagjai belátták és kimondották, hogy a kiosztás igazságtalan alapra lett fektetve, azonban nem így lesz jövőre, most már másként nem lehet. Ezekben igazolva látom azon fenebbi állításomat, hogy a mi adózási, — most már hozzá tehetjük — segélyezési rendszerünk is igazságtalan. Ezen ügyet ugyancsak felveendőnek tartom, jelen értekezletünk tárgyai közé, nem azért ugyan, hogy a már megtörténtet megváltoztassuk, hanem, hogy hangot adjunk az ily eljárás leletti fájdalomunknak s jövőre annak megváltoztatását sürgessük, s konventünket körültekintőbb eljárásra tisztelettel kérjük.

Tisztelendő lelkészársaim! tisztelt értekezleti tagok!

Ezekben kívántam reá mutatni azokra, a melyek magyarhoni ev. ref. egyházunknak, s abban különösbbe nekünk lelkészeknek fájó sebeink, a melyeknek orvoslását kell kérnünk és a melyeket igyekeznünk kell magunknak is orvosolni. Volna még több és igen sok, de érzem és tudom, hogy már eddig is túlmentem egy megnyitó beszéd határain s visszaéltem lelkészársaim és az értekezleti tagok türelmével, csakis köszönetet mondok még megjelenésükért, magamat tisztársaim további szeretetébe s jóindulatába ajánlva, az értekezletet megnyitottnak nyilvánítom.

Az értekezlet főbb tárgyait épen azok az eszmék s gondolatok képezték, amelyek az elnöki megnyitóban oly nyomosan hangsúlyoztattak.

Beható eszmecsere fejlődött ki különösen a jelentő-ívek kérdése s az országos lelkészi özvegy-árva gyámintézet felett, mint a melyek alapjukban összevágna s a lelkészi karnak anyagi megterhelhetését foglalják magukban. E tárgyban felterjesztés megy az egyházmegyei gyűléshez.

A értekezlet tagjai közé nagy örömmel vettük fel Dr. Kovács Gábor szerencsi ügyvédet.

Beszélggettünk s bizonyos tekintetben meg is állapodtak egyesek a mostan betöltendő egyházi tisztségek dolgában, de kötelezőleg nem hoztunk határozatot.

Az értekezlet után a fehér asztal mellett folytattuk közügyeink tárgyalását.

A jövő gyűlés Tallyán lesz, a hová Hézsér Emil ottani lelkész hívta meg a kör tagjait.

y. f.

Tanévzáró napok a sárospataki főiskolában.

Az 1896—97-ik iskolai év is bevégezte immár pályafutását s az iskola-termek üresek, a szülei hajlékok hangosabbá váltak. Visszatértek az édes anyai gondnak őrző szárnyai alá a muzsa fiak s megkezdték a vakációi pihenést; a tanügyi munkái is megkezdték a szabadságot, hogy kipihenve a fáradalmakat, újult erővel foghassanak hozzá két hónap múlva az újabb nemzedékek tanításához, a tudomány igazságai után szomjuhozók lelki szükségének kielégítéséhez.

Sárospataki főiskolánkban az 1896—97-ik iskolai évet bezáró vizsgálatok, ünnepélyek június hó 16-ától mentek végbe. Megkezdte az előkészítő osztály s bevégeztek a theologusok, a kiknek alapvizsgálataik a hónap utolsó napjain mennek végbe.

Az előkészítő osztályt Gece Lajos IV-ed éves theologus vezette januártól fogva s a vizsga megmutatta, hogy a tanári kar a helyettesítésnél jól választotta meg az embert, mert a megbízott ifjú egészen kifogástalanul végezte teendőit, a vizsga eredménye hűséges sáfarkodásának hangosan beszélő bizonyossága.

Június 16-án ment végbe a felgimnáziumi tanulók énekvizsgálata s az összes gimnázisták tornászati előhaladásának bemutatása. Az énekvizsgálaton az előjáróságot Szinyei Gerzson és Bálint Dezső igazgató-tanácsosok képviselték s ez utóbbi teljes elismerésének adott kifejezést az ifjúság nagy élvezetet nyújtó ének-előadásaiért, megköszönvén Pásztor Sámuelnek a nagy törődéssel járó munka teljesítést. Egyházi, világi darabok, könnyűk s nehezek hangzottak az ifjúság ajkain s a jelen voltak hangos tetszés nyilvánítással fejezték ki meglepedésüket.

A torna vizsga az iskola kertnek e célra feltartott szabad területén folyt le városunk női s férfi közönségének nagy érdeklődése mellett. Az osztályonként nagyság szerint beosztott s felállított ifjúság a

„Szózat“ két első versével köszöntötte az előjáróságot s közönséget, a mely gyönyörködve hallgatta az ötödfélszáz gimnáziumi tanuló ajkáról felhangzó nemzeti imádságot. Ezután a szabad gyakorlatok végzése következett, a melyekben nagyok és kicsinyek a vezényszóra pontosan teljesítették a végzendőket. nem jöve zavarba, a mikor a vezénylő tanár az egyes és kettős soroknak más-más irányu munkát szabott ki. Meglátszott, hogy be vannak gyakorolva s kedvvel végzik a mutatóványokat. Majd a szertornászáson mutatták be a felsőbb osztályosok testi ügyességüket s itt a nyújtó, ott a korlát, emitt a ló és bak, amott a rohamdeszka munkásainak mutatóványai kötötték le az érdeklődést. Vezényszóra abban hagyva a szertornászást, megkezdődtek a versenyek. Az I-ső osztálybeliek sik futásban versenyeztek s a kiállottak közül Pataki József és Kun Dániel lettek a győztesek, kapván amaz 2, emez 1 frt jutalmat. A II-ed osztályosok rúd-mászáson hívták ki egymást, a melyen Bornemissza István és Klinger Géza tűntek ki, nyervén amaz 2, emez 1 frt díjat. A III-ik osztály versenye kötélmászás volt. Leggyorsabb kúszónak Pataki Mihály találtatott, ki nyert 2 frtot, másodiknak Kun Aladár ért fel, kapott 1 frtot. A IV-ed osztálybeliek körfutáson versenyeztek. A tornatér körívét egyenlő idő alatt futották meg ketten: Rácz Jenő és Pauka Károly: nyertek mindketten 1—1 frtot. Az V-ik osztálybeliek távolugrásában kitűnt Tariska Sándor, ki kapott 3 frtot; mint utána egyenlő jó ugrók. Viresik András és Sipos Lajos kaptak 1—1 frtot. A VI-ik osztálybeliek magasugrásban mérkőztek. Legmagasabbat ugrott Schultz Béla, nyert 3 frtot. A VII-ed osztálybeliek 200 cm.-ről távol-magasugrásban próbálták erejüket. Győztes lett Hajdu György (163 cm.), ki 4 frtot nyert, utána legjobb ugró Kövér Zoltán, nyert 2 frtot. A VIII. gimnazisták versenye volt a legérdekesebb. Két legkitűnőbb tornász: Kövér Miklós és Pecsénye András rúdugrásban igyekezett egymást legyőzni. Ugrottak 281 cmt, de egyik a másikat nem tudta felülmúlni. Mindkét ifjú 4—4 frt jutalommal távozott. Ez alkalommal szokott megtartatni a gimnáziumi torna-egylet záró versenye is, melyre maga az egylet 10 frt jutalmat tűzött ki. Első verseny súlydobás volt 7 klgr. súlyos gölyővel. Legmesszebb lökte Németh Ferencz VIII. o., ki nyert 3 frtot, Kubesch Ottó VIII. o. 2 frtot. Második verseny függeszkesedés. Leggyorsabb volt Kovács Dániel VII. o., ki nyert 3 frtot, második Kövér Zoltán VII. o. és Gacsályi József VIII o., kik kaptak 1—1 frtot.

Június 17—18 napjain tartattak meg a szóbeli érettségi vizsgálatok Fejes István elnöklete alatt és György Endre kormány képviselő jelenlétében, a ki a kinevezett König Gyula helyett jött gimnáziumunkba. Érettségre állt 23 ifjú, a kik közül *jelesen érett* lett 2, névszerint Nagy Barna és Trócsányi László; *jól érett* 5, a többiek egyszerűen bocsáttattak át, kivéven 6-ot, kik egy-egy tantárgyból javító vizsgálatra utasítottak. A kormány képviselője teljesen meg volt elégedve a tapasztaltakkal, mint mondá: „a remélnél többet kapott.“ Igen meglepte sok olyan dolog, a mit nem várt s mint jelzé szeretné Debreceenbe áttenni. Hogy jól érezte itt magát, mutatja az, hogy 10 frtot adományozott két jó tanuló jutalmazására.

Az iskolai év végére tervezett emlékünnepek közül az első június 19-én ment végbe, a mikor Kun Béla volt jogtanár emlékének szentelt az előjáróság, tanári kar, ifjúság s Sárospatak városának értelmiségéből s női közönségből is nem kevés megjelent

nehány kegyeletes percet. Ott volt a megboldogultnak édes atyja, Kun Bertalan püspök úr, testvére ifj Kun Bertalan vasuti üzletvezetőségi ellenőr. Az ifjúsági énekkar megható gyászéneke után Dr. Finkey József újította fel az elköltözött emléket, melegen érző szívvel, a baráti szeretetnek eltitkolhatlan érzelmei között, a kihűlt nagy lélek nemes oldalai iránt tanusított elfogulatlan itélettel, erős és gyenge tulajdonainak biztos kezekkel való kimutogatásával állítva a hallgatók elébe azt a férfiút, a ki nagyra volt hivatva s egy szép eszméért folytatott küzdelmeinek lőn áldozatja. Mindvégig lekötött figyelemmel hallgatta a szép számu közönség az emlékbeszédet, a melylyel a sárospataki főiskola méltóképen rótta le oly korán kidőlt jelese iránt a kegyelet adóját. Az énekkar gyászéneke után meghatottsággal távozott el mindenki a főiskola imaterméből.

A másik gyászünnepe Orbán József emlékére tartatott június 21-ikén. Dr. Finkey Ferencz, a megboldogultnak tanári működése utolsó éveiben egyik legjelesebb s legkedvesebb tanítványa állt fel az ifj. énekkar mély érzéssel teljes éneke után a szószékbe, hogy felolvassa nagyszabású emlékbeszédét, a melyben a protestáns tanügy 43 évig hű sáfárkodással munkálkodó napszámosának életét s jellemét a legszebben körvonalozta. Nem egyszerű emlékbeszéd volt, hanem egy alapos tanulmány, méltó Orbán Józsefhez, a kinek emlékét így kellett megörökíteni a főiskola évkönyveiben. A közel másfél óráig tartó beszédnek utolsó részlete könyekét esalt a jelenlevő özvegynek s gyermekeinek szemébe. A gyászünnepet az énekarnak előadása zárta be, mintegy visszhangoztatva az emlékbeszéd utolsó szavait, hogy Orbán József elhunytánál is biztat az a hit, hogy van a siron túl is élet, a mely boldogít.

A két gyászünnepe között tartatott meg június 20-ikán az *évzáró ünnepély*. Tíz órakor a városi templomban volt az egész főiskola s meghallgatta a főiskola lelkészének, Novák Lajosnak a Máté szerinti evangélium 18-ik rész 5—6 versei felett mondott predikációját, a melyben mélyrehatóan fejtegette a szónoki fordulatok gazdagon való alkalmazásával a krisztusi nevelés törvényeinek szabadelvűségét s igazságát. Egyező volt a vélemény, hogy Mitrovics után méltó utód foglalta el a főiskola papi katedráját, hogy az újabb nemzedék is abban a szellemben s irányban fog nevelődni a papi szolgálatok végzésére, a mely eddig jellemezte a sárospataki theologiai akadémiát.

Templomi istentisztelet után a főiskola imatermébe gyűlt össze a közönség, hogy meghallgassa Radácsi György akadémiai s közigazgató beszámoló jelentését. A beszámoló teljes és hű tükre volt a lefolyt iskolai esztendőnek. Valódi minta jelentés volt, a melyben úgy az általános, mint a részletes ismeretetés a legnagyobb elismeréssel fogadtatott. Gyönyörű csoportosításában láttuk a fényt, a mely beragyogta főiskolánk ez évi történetét; mesteri kézzel volt megvonva az árnyék, a mely fel-feltűnedezett az év folyamán. Az igazgatói jelentés kapcsán osztatott ki az akadémiai pályanyerteseknek s a szorgalmuk által kitűnt akadémiai s gimnáziumi ifjak jutalomdíja. A kitűzött pályakérdések közül a Vay kettős díjból, a melyre egyházi beszéddel pályáztak hatan, a nagyobbbat, 25 frt 20 kr, Vallancs Miklós III. é. hh., a kisebbiket Kállay Ferencz szintén III. éves theológus nyerte el. Mindkettő Erdélyből jött főiskolánkba s fényesen megcáfolták azt a híresztelést, a mely szerint onnan

a királyhágón túlról nem épen a jó ifjak keresték fel akadémiánkat. A Vay nagyobb díjra kitűzött dogmatörténeti kérdés megfajtására két pályázó vállalkozott s mindkettő sikerrel forgolódott. A 33 frt 60 krnyi díjból 20 frtot nyert *Harsányi István*, 13 frt 60 krt *Gecse Lajos*, mindkettő IV. éves theologus. A Péczely-díjat, 42 frtot, *Telegdy Bertalan* III. éves theologus vitte el vallásbölcseészeti tanulmányával, a mely egy-maga szállt sikra a díjért. A Tóth-Fischer-díjra kitűzött magyar magánjogi kérdést szintén megfajtette az egyetlen pályázó, *Lábas Béla* végzett joghallgató, a kinek a 30 frt jutalom el fog küldetni mostani tartózkodási helyére. Két kérdés maradt megfajtatlanul, egy bölcseészeti s egy jogi, a melyek a jövő évre várják a pályázók csoportosulását, a mi a mostani szíves figyelmeztetések után bizonyára be fog következni.

Az u. n. *szorgalmi díjakat* a tanári kar s az igazgató-tanács a következő ifjaknak s gimnáziumi növendékeknek osztotta ki: a *theologus ifjak* közül *Harsányi István* és *Gecse Lajos* IV-ed évesek kapták a Németh tábornok alapítvány 17—17 frt kamatját; *Nagy Béla* és *Telegdy Bertalan* a Ragályi-alapítvány kamatait, (15 frt 43 kr), *Sólyom Gyula* az özv. Bornemisza Józsefné adományának felét, 16 frt 50 krt, mindhárman III. éves hittanhallgatók. *Antalfy László*, II. éves, a Németh tábornok alapítványának kamatjából 7 frtot. A *joghallgatók* közül jutalmaztattak *Trócsányi Bertalan* IV. éves, a Ragályi-alapítványból 15 frt 43 krral, *Dudás Béla* III. éves a Klobusiczky-alapítványból 12 frt 60 krral, *Magyari Lajos* és *Harsányi József* II. évesek a Ragályi-alapítványból 15 frt 43 krral, illetőleg a Németh tábornok-alapítványból 10 frttal, *Ambros István* I. éves a Klobusiczky-alapítványból 12 frt 60 krral; *Simon Endre* II. évesnek, mint beregi ifjúnak a Cséke Dánielné 4 frtnyi kamatja jutott. *Perecz József* I. évesnek pedig, mint gömöri ifjúnak a Szentpétery-Lenkey-alapítvány 7 frt 60 krja.

A gimnáziumi növendékek sorából a jutalmazottak a következők: *Vass István* IV. o. t. kapták a Várady-féle ösztöndíj 10—10 frtját, mint a kik a német nyelvben a legnagyobb előmenetelt tették. A francia nyelvben tanúsított előmenetelért *Trócsányi László* VIII. o. t. 8 frtot, *Román Ernő* V. o. t. 6 frt 65 krt kaptak. A szorgalmi díjjal kitüntetettek névsora ez: VIII. osztályból *Nagy Barna* (14 frt 65 kr.), *Trócsányi László* (12 frt 60 kr.); VII. o.-ból: *Fodor Kálmán* (8 frt), *Szánthó Gyula* és *Trócsányi József* (12 frt 60 krt egyenként); a VI. o.-ból: *Marton János* (14 frt 65 kr), *Galló József* (12 frt 60 kr.); az V. o.-ból *Vircsik András* (14 frt), *Nagy Bertalan* (8 frt 30 kr.); a IV. o.-ból: *Lengyel László* és *Tóth Endre* (12 frt 60 krt egyenként); a III. o.-ból: *Binet Menyhért* (14 frt), *Helmecczy Antal* (12 frt 60 kr.); a II. o.-ból: *Buza László* (12 frt). *Pap József* (5 frt 60 kr.); az I. o.-ból *Dezső Dénes* (7 frt 33 kr.), *Kőrösi István* (7 frt 32 kr.). Az özv. Bornemisza Józsefné adományának II-ik részletét *Somodi János* VIII. o. t.

A jutalmak kiosztása után *Kun Bertalan* püspök úr szólott, elismerését, köszönetét fejezve ki a tiszán-inneni ev. ref. egyházkerület nevében az iskolai igazgató-tanácsnak, a tanári karnak, a gazdasági választmánynak az év folyamán a főiskola virágzása érdekében kifejtett fáradthatatlan munkálkodásukért, buzdítva az ifjúságot a további szorgalmas tanulásra, önképzésre, a melynek nem marad el megérdemelt jutalma.

Lelkes éljenzés hangzott a főpásztor szavai után, jelölve annak, hogy megérdemelték szolt a dícséret.

Délután fél 2 órakor a küldöttségi szállás ebédlőjében gyűlt össze most is, mint máskor ilyen alkalmakkal, az igazgató-tanács s tanári kr. Régi magyar szokás szerint a lelkek és szívek megnyilatkoztak s az áldomás mondásokban *Kun Bertalan* püspök, *Fejes István*, *Dókus Gyula* algondnokok a tanári karra, *Radácsi György* közigazgató a püspökre s igazgató-tanácsra, *Szinyei Gerzson* Dr. Lengyelre, ez ismét a „családias érzésű“ tanári karra kérték Isten áldását. A világi algondnok beszédéből jólesett értesülni arról, hogy a német gazdák egyikének legközelebb hozzá intézett levele nagy dicsérettel emlékezik meg a pataki időzésről, írván, hogy „a magyarországi látogatásoknak szájját a sárospataki fogadtatás s időzés adta meg.“

Ebéd után fáradthatatlan püspökünk az igazgató-tanácsnak jelenlevő tagjaival ismét a főiskola imatermébe ment, a hol nagy és diszes női közönség jelenlétében folyt le az évszázó ünnepélynek az a része, melyben a főiskolai ifjúsági énekkar és zeneegylet játszsza a főszerepet s szavalni tudó ifjak gyönyörködtetik a megjelenteket. Az ifjúsági énekkar most is megmutatta, hogy nélküle valósággal nem is lehet ünnepélyt rendezni. Ez a lelke minden egyes évszázó ünnepélyünknek s bár az erők meg-megesapannak, bár a számbeli fogyatkozás is észrevehető igen gyakran, a készség, a siker mindig egy s a nagy közönség soha sem tud eléggé betelni előadásával, mindig többet-többet akar tőle hallani, mert a mit hall az szép is, jó is. S az érdem az ifjakat magukat illeti meg, a kik a dalért lelkesednek. de megérdemli a kitüntetést s méltán is adózik vele a főiskola előjárósága s a nagy közönség is *Pásztor Sámuelnek*, az énekkar tanárvezetőjének is, a ki csodálatos módon tudja ezt az együletet betanítani s csaknem utólérhetlen sikerre vezetni. A zeneegylet műkedvelői előadása most is sikerült s az újrázástól a 8 ifjú nem szabadulhatott meg. Szavallati előadásaiikkal *Nagy Béla* theologus, *Farkas Andor* joghallgató s *Szabó Dezső* VIII. o. t. szereztek élvezetet, a melyből csak egy, egyetlenegy pont hiányzott, t. i. a humoros szavallat hallása. Főiskolai ifjúságunknak ebben az irányban is művelnie kell magát, hogy méltó elismerésben részesülhessen.

Junius 21-én kezdődtek a lelkészi vizsgák, valamint a gimnázium I—VII osztályu tanulóinak beszámolója is egy iskolai esztendő eredményéről.

Első lelkészi vizsgálatra 5 ifjú állott, a kik közül *Gecse Lajos*, *Erős Károly* és *Harsányi István* jelesen, a másik kettő jól képesített s így szép sikerrel végződött. A második lelkész-képesítési oklevelet 7 segéd-lelkész szerezte meg, még pedig kettő jeles bizonyítványt kapott, t. i. *Bogdányi József* és *Horkay Barna*, öt jó sikerrel vizsgázott, kettő elégséges eredménnyel. Egy javító vizsgálatot állott a magyar protestáns egyháztörténetből s részére is kiadatott a képesítési bizonyítvány.

Az év végén elért eredményhez képest osztotta ki a tanári kar a *Fejes István* költeményének két kötetét. A *theologiai akadémiáról* *Gecse Lajos*, *Harsányi István*, *Erős Károly*, *Gönczy Gábor*, *Nagy Béla*, *Telegdy Bertalan*, *Sólyom Gyula*, *Hodossi Lajos*, *Antalfy László*, *Illyés Mihály*, *Jósvai Dénes* és *Melko István* ifjakat tüntette ki a tanári kar e költemények oda ajándékozásával.

A jogakadémiáról: Trócsányi Bertalan, Seres Barna, Hubay Béla, Leheczky Béla, Dudás Béla, Magyarai Lajos, Simon Endre, Kubowich Géza, Spitko Ferenc, Izsó Bertalan, ifj. Zsoldos Benő, Ambrus István, Schulz Sándor.

A jövő iskolai évben akadémiai és közigazgató *Radácsi György* theol. tanár lesz; a jogakadémia szakelnökévé: *Dr. Szánthó Gyula*, a theológiai karévé: *Dr. Tüdös István* választatott az egyes karok által. A széniori teendők végzésére s a parallel osztályban tanításra *Gecse Lajos* végzett theológus választatott, a theol. s.-tanári s alkönyvtárnoki állásra pedig *Harsányi István*, szintén végzett ifjú.

Junius 26-ikán határozott az igazgató-tanács s a tanári kar közös gyűlése a tápintézetbe s alapítványokra való felvétel ügyében. Erről más helyen tudósítjuk t. olvasóinkat.

Igy folytak le szép rendben a sárospataki ev. ref. főiskola évzáró napjai. Nyugodjék meg a Gondviselés kegyelme továbbra is e százados tanintézetben, ennek előljáróin, tanárain, s növendékein. —s.

IRODALOM.

* **A Protestáns Szemle** ez évi junius havi füzeté a pápai vándor-gyűlésnek van szánva; az ott elmondott s felolvasott beszédek, s tanulmányok, titkári jelentés s a jegyzőkönyv foglalván benne helyet. Érdeklődéssel s nagy haszonnal forgathatja a 90 lapnyi füzetet mindenki, a melyet méltó megvenni mindazoknak, a kik e társaságnak nem tagja, hogy olvasásakor kedvet kapjanak a beállásra! A füzet utolsó részét a társaság tagjainak névsora képezi. Egészen okos gondolat volt megismételni ezt a már egyszer alkalmazott módot, főleg abból a célból, hogy a hátrálékok kimutatásával az érdekeltek észrevegyék mulasztásukat; de hasznos e kimutatás azért is, mert a tagok gyűjtésére impulzust adhat. Hiszen úgy a világiak, mint az egyháziak között ugyanam sokan vannak, a kik nem tagok, pedig legalább a pártolók sorába jelentkezhetnének s évi 3 forintért a Szemlét kapnák. Van a társaságnak ez idő szerint 30 pártfogó-, 276 alapító-, 392 rendes és 347 pártoló tagja. Összesen tehát 1035 tag van, a mi igen-igen elenyésző szám a protestáns művelt közönség részéről! . . . S a tagsági díj-hátrálék? . . . ezt ne is említsük, mert az, csak futólagos átnézés után is körülbelül 5000 forint. Még csak a 3 forintos pártoló tagsági díjak sincsenek fizetve rendesen! . . . Bizony-bizony ez a veszedelme a magyar protestantizmusnak! . . .

* **Kornai István.** „A jövő” c. verses kötetével gazdagította a magyar költészetnek azt az ágát, a melyet hazafias lyrának szoktunk nevezni. Hogy a hazafias lyrának azt az irányzatát képviseli, a mely a magyar hazának szabadságát, függetlenségét hangoztatja, egészen természetes, hiszen ifjú lelke ugyan miért is lelkesedhetnék másért, mint a szabad magyar hazáért? Kossuth Lajos emlékének, elveinek több költeményt szentelt az író, a kiben van erő, van írói szenvedély, a melynek ugyanam hatalmas kitöréseket enged úgy, hogy az u. n. szélbaliak a legnagyobb gyönyörűséggel olvashatják a kraftausdruckokat. Az írótól nem lehet megtagadni a képességet s ha olykor-olykor szertelenségekbe csap, azt a kiforratlanságnak tulajdoníthatni. A szép kiállítású munka Pfeifer Ferdinánd kiadásában jelent meg Budapesten s ára füzve 1 frt, díszkötésben 2 frt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások** *Brassai Sámuel*, a magyar tudományos világnak legkiválóbb képviselője e hó 24-ikén meghalt 100 éves korában a kolozsvári vereskereszt-kórházban. A 100 éves tudós jubileumáról akarunk írni, a ki ennek a századnak legnagyobb szellemi alakjai közé tartozott, a mikor kaptuk a tudósítást, hogy a szó nemes, valódi értelmében vehető s vett polyhistor örök álmra zárta szemeit. Még fülébe csengtek a koronás királynak, a magyar közoktatásügyek vezetőjének, a magyar tudományosság elsőinek, őszinte tisztelőinek jókívánatai, talán le se tette még kezéből a legfelsőbb jó kívánatot s üdvözlést tartalmazó iratot, a mikor az általa soha nem rettegett halál beárnyékolta szemeit s a kezek, a melyek annyit s oly sokfélét dolgoztak, erőtlenedni kezdtek. Okos fő, a melynek világos, tiszta volt a látása, mélyreható a gondolata; melegen érző szív, a mely az édes anya iránt való rajongó szeretet érzelmeivel volt eltelve. Ha példánykép kell a kettőre: ott van Brassai. Egyszerűség tisztsággal, vallásosság felvilágosodottsággal. ezek is hozzátartoztak jelleméhez. S magyarsága nyelvészeti szempontból? . . . ebben is példánykép. Meghatottan állunk meg magyar tudományos életünk nagy halottjának ravatala mellett, áldást kérünk poraira, az igazi tudósnak, az igazi embernek, a vallásos férfiúnak s a nagy magyarnak. Emlékét híven megőrzi irodalmi alkotásai, a melyek kincseket érnek ebben a mi szegény irodalmunkban. A jó és hív szolga jutalmat nyert itt, jutalmat nyer ott is, a hová most ért. Unitárius atyáinkfainak nagy veszteségében egész szívvel osztozunk. — *K. Kiss József* debreceni ev. ref. gimn. tanárnak a neje *Szentkirályi Tóth Erzsébet* asszony e hó 17-én jobblátre szenderült 41 éves korában. Az elhunyt nő emlékezte legyen áldott, a bánatos férj keservét enyhítse a vigasztalás Istene.

— **Szilágyi Sándort**, a magyar tudományos világ eme kitünőségét, ref. egyházunknak is büszkeségét, a ki a nagy körösi ref. gimnáziumban együtt dolgozott Arany Jánossal, Szász Károlylyal, Szabó Károlylyal, Salamon Ferenczcel abban az időben, a mikor a magyar közélet az elnyomatás súlyos terhe alatt nyögött, e hó 21-én ünnepelték a fővárosban életének 70-edik évfordulója alkalmából volt az ünnepély, a melyet a „Magyar Történelmi Társulat” vezetése alatt a művelt magyar közönség legkiválóbbjai rendeztek. 500 névaláírással ellátott üdvözlő feliratot kapott az ünnepelt s egy arany érmet, a melynek egyik oldalán saját mellképe látható latin körirattal (*Alexander Szilágyi Act. LXX.*), a másikon pedig egy 17-ik századbéli agg tudós képe van, azt a jelenetet ábrázolva, a mint két tanítványának magyarázza a történelmet, a köriraton a Báthory, Bethlen és Rákóczy nevek olvashatók, míg a kép alatt áll ez: *Rerum Hungaricarum ac Transsilvanicarum Indagatoris Indefesso* 1897. A magyar tudományosságnak e faradhatatlan munkása éljen még igen soká s legyen útmutatója a történetírással foglalkozók lelkes seregének.

— **Az abauji ev. ref. egyházmegye** e hó 30-ikán rendkívüli közgyűlést fog tartani Kassán, a melynek egyetlen tárgyát az esperes-választás elrendelése fogja képezni, miután Antalfy László erről az állásról lemondott.

— **Lelkészi értekezet.** Az abauji ev. ref. egyházmegye lelkeszi értekezetének kassai köre f. hó 17-én Kassán tartotta meg évi rendes gyűlését 13 lelkes és 1 segédlelkész részvételével, Boytár Sámuel elnöklete alatt. A folyó ügyek elintézése mellett Oláh Péter és Szobonya

István felolvasásai tették tartalmassá és érdekessé ez összejövetelt, a melyről legközelebb bővebb tudósítást adunk.

— **Vámosy Mihály**, a budapesti ev. ref. gimnázium tanára s igazgatója 30 éves működése után e hó elején nyugalomba vonult. Abból a gárdából való volt, a melynek minden egyes tagja lelke egész erejével munkálkodott a református tanügy felvirágoztatásán. Török Pál alkalmazta annak idején a fejlődni kezdő pesti ref. gimnáziumban s a választás szerencsés volt. A hosszú idő sokszorosan bebizonyította, hogy az alkotó erejű püspök emberei mind beváltak. A nyugalomba vonultnak legyen még sok ideje a megérdemelt pihenést élvezni. Utódjává az igazgatói állásban a tanári kar ifjú, munkabíró tagja: **Molnár Sándor** választott meg.

— **Tóth Pálnak** a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő-intézete igazgatójának 25 éves igazgatói működése megünneplése tárgyában lelkes, megleghangú felhívást kaptunk mi is özv. Báji Patay Gyuláné, szül. Szathmáry Király Anna úrnő aláírásával. Az ünnepély a jövő iskolai év kezdetén fog végbemenni, mégpedig a felhívás szerint aként, hogy a jubiláns nevérlő nevezett alapítvány oklevelét, a jubiláns volt tanítványainak arcképeit tartalmazó albumot ünnepélyesen adják át. Felhívják azért az ünnepély rendezői a volt tanítványokat, hogy arcképeiket s az alapítvány létrehozhatása céljából adományait augusztus hó 1-ig küldjék el **Putaky Sándor** úrhoz Miskolcra. Mi a magunk részéről melegen üdvözljük a nemes irányú mozgalmat, a mely olyan férfiú érdemeinek megörökítésére irányul, a ki a protestáns leánynevelésnek elsőrendű bajnoka, a ki a legrégibb leánynevelő-intézetet annyi baj, nehéz körülmények dacára is a virágzásnak magas fokára emelte s lankadatlan munkakedvvel, páratlan arravalósággal mindent elkövet ma is, hogy a vezetése alatt álló intézet első legyen. Reméljük, hogy volt tanítványai sietni fognak igazgatójuk, szeretett tanáruk érdemeinek méltó megörökítéséhez hozzájárulni.

— **Lelkész-választás.** A Komjáthy Gábor ungvári pappá történt választása által üresedésbe jött *bodrog-szentesi* ev. ref. egyház lelkesi állására meghívás útján e hó 20-ikán **Miskolczi Endre** cigándi s.-lelkész választott meg. A szép választáshoz gratulálunk az egyháznak is, az elválasztottnak is. Vajha példa volna!

— **A nyitrai ev. ref. missioi egyház** segílyt kéri ívet bocsátott ki, kérvén a jó lelkeket, hogy adakozzanak az imént alakult s ez év február havában rendszerített egyház-község fentartási alapjára. A kéri-ívet ajánljuk t. olvasóink szíves figyelmébe.

— **Az országos középiskolai tanár-egyesület** ez évi közgyűlésén, a mely tudvalevőleg Győrött és Pannonthalmán július 4—5. napjain megy végbe, az első összejövetel alkalmával a következő előadások fognak tartatni: Czigler Ignácztól: A felsőbb leányiskolák kérdése, iránítási célzattal tartva; Kuszák Józseftől: A tanárság anyagi helyzete; Molnár Istvántól: A középiskolai tanároknak rendszeresebb alkalmazásáról a közoktatásügyi minisztérium kebelbeli szolgálatában. Ezen az első napi gyűlésen tárgyaltnak nagyobb részben az indítványok is. A pannonthalmi gyűlés tárgyai: Mázy Engelbert előadása az erkölcsi nevelésről; Latkóczy Mihály felolvasása: középiskolai rajzoktatásunk, philologiai és esztetikai muzeumok ügyében; Karsai Nándor szabad előadása saját találmányáról, a cycloritografról, a mely az országos kiállításon jutalmat nyert. A gyűlésen tárgyalandó indítványok a következők: 1. a helyettesítési ügy, 2. a felekezettől átlépett tanárok anyagi helyzetének javítása, 3. az alapszabályok módosítása.

— **A sárospataki állami tanító-képezde tornaverseny-kirándulása.** Mint az előző években, úgy az idén is kerületi tornaversenyeket rendeztetett a minisztérium az ország három nagyobb városában, Székes-Fehérváron, Kecskeméten és Déván. A sárospataki állami tanító-képezde — növendékeinek szegénysége miatt — előzetesen nem jelentkezett a versenyen való részvételre, azonban a minisztérium 200 frt segély engedélyezése által lehetővé tette a versenyen való megjelenést s beosztatott az intézet a dévai tornaversenyre. Junius 18-án délben indult el 33 növendék Dezső Lajos igazgató, Kiss Elek, Hodossy Béla és Kötse István tanárok vezetése alatt. A Hatvan-Szolnok-Aradon át teljes 24 óráig tartó utat a növendékek minden nagyobb fáradtság nélkül tették meg, mit főleg annak köszönhetünk, hogy útközben két II-od osztályú közvetlen kocsit kaptunk. Élénk benyomást tett növendékeinkre különösen a kies Marosvölgye. Megérkezéskor a szállásunkul szolgáló állami tanító-képezde tanárai és növendékei fogadtak bennünket. Szombat délután a gyönyörű fekvésű dévai várat tekintettük meg. Ugyanekkor tartatott meg a verseny összpőbjája. Este a vidéki tanárok tiszteletére ismerkedési estély volt. Vasárnap d. e. a verseny a kedvezőtlen idő következtében elmaradt. A vasárnap délután megtartott piskii és vajda-hunyadi kirándulás azonban kárpótolt bennünket a verseny elhalasztásáért s hiszem, hogy maradandó nyomokat hagyott növendékeink lelkében. Délután 2 órakor külön vonattal indult el mintegy 400 tanuló és 50 tanár a kirándulásra. Piskiben zenekar mellett vonult ki a társaság a honvédelemkéhez, hol a Hymnus eléneklése, az emlék megkoszorúzása s Téglás Gábor főigazgató lelkes beszéde képezte a kegyeletes ünnepély programját. Szintén igen szíves vendégfogadtatásra találtunk Vajda-Hunyadon, hol a vasgyárat, sodrony-pályát és a renoválás alatt lévő várat tekintettük meg. Este Vajda-Hunyad városa vendégelte meg a kirándulókat. A tulajdonképeni verseny hétfőn délelőtt tartatott meg. Az idő a szó szoros értelmében kedvezett a versenynek, a mennyiben a teljesen borult idő dacára eső nem esett, de egyszersmind meleg sem volt. Az eső várása volt bizonyára oka, hogy a közönség csak a verseny folyama alatt érkezett tömegesebben, úgy, hogy aztán dél felé igen szép közönség volt jelen. Ez volt oka, hogy a verseny első pontjául megtartott szabadyakorlatokat a közönségre való tekintetből a verseny vége előtt megismételték. A versenyek különben minden tekintetben jól és szépen sikerültek. Szép eredményeket mutattak fel különösen a székely iskolák. Intézetünkől Kormány Miklós IV. éves növendék nyert két bronz érmet, mint futó és mászó második győztes. Ezenkívül az intézet kapott a „helyes magatartással és nyugodtsággal szabatosan végzett” katonai rendgyakorlatokért a kevés számban kiadott oklevelek közül egyet, valamint szergyakorlatokért és játékokért is egyet-egyet. Kiss Elek torna-tanár részvételi ezüst érmet kapott. Kedves emlékül szolgálhatott a verseny-győztes ifjaknak, hogy az érmeiket dévai szép asszonyok és leányok sajátkezüleg tűzték fel a győztesek mellére. A hétfő délutáni elbúcsúzáskor szintén kedves meglepetésben részesültünk. A vasúthoz való kivonulásunkkor már ott várt bennünket Déva intelligens hölgyközönsége. Zászlónkat megkoszorúzták, a kíséző tanároknak emlékül virágot tűztek fel s a legszívélyesebb óvációval bocsátottak útra. Hazafelé is egész kényelmesen utaztunk. Útközben még megtekintettük a hatvani polgári iskolát, honvéd-emléket s a régi Grassalkovich-féle palotát és díszkertet. Hétfőn d. u. 1/2 5-kor értünk vissza Sárospatakra ezen minden tekintetben sikerült kirándulásról. Bár lenne már nekünk is

alkalmunk egy itt rendezendő tornaverseny alkalmával falaink közt üdvözölni az ország különböző vidékének tanuló ifjúságát és megmutatni nekik a mi nevezeteseinket.

Kötse István.

— „Haladni kell az idővel!” ezt a jelszót hangoztatja a „Religió” abban az előfizetési felhívásban, a melyet most eraszott meg szerkesztője. Azonban igen csalódnánk, ha ezt az elvet épen vallásos szempontból hangoztatottnak gondolnók. Szó sincs róla, hogy így álljon a dolog. Az idővel való haladás egyesegedül arra vonatkozik, hogy „autonomia” c. alatt egy különálló rovatot nyitott s ezt olyannak akarja tekintetni, a melyért méltánylással tartozik az olvasó közönség! . . . Jobb szeretnők, ha az új rovattal együtt az idővel való igazi haladásért várna s kérne a „Religió” méltánylást!

— Ultramontán kitérés a protestantizmus ellen. Egy olaszországi róm. kath. lap, a mely Milanóban jelenik meg: „Osservatore Cattolico di Milano” c. alatt a következő gyalázkodással akarja elnyerni a pápai elismerést: „az ördög szülte Luthert, Luther szülte az encyklopédistákat, az encyklopédisták szülték a girondistákat, a girondisták szülték a jakobinusokat, s mindezek együttvéve létrehozták a francia forradalmat. A francia forradalom szülte az olaszországit s ez szülte Cavourt, Cavour szülte a jobb pártot, a jobb-párt a balt, a bal a radikálisokat, a radikálisok a socialistákat s a socialisták annak idején létrehozzák az anarchistákat.” Az ultramontanizmusnak ez a bornírsággal teljes kitérése, gyalázkodása jóízű mosolygást támaszthat mindazoknál, a kik elfogulatlanul tudnak itélteni az események s a protestantizmus világot átalakító ereje felett.

— Az 1897/98. iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétettek: I. Alapítványokra: Gróf Palavicini alapítvány szeptemberben fog betöltetni. Prinsterer alapítványra: Gecse István I. é. th., Dr. Szabó János alapítványra: Bodnár Mihály II. é. th., Bárfai Szabó Károly alapítványra: Győri Kálmán II. é. th., E. Szabó Lajos I. o. Kőczán alapítványra: Csorba Ferencz VI. o., Ragályi-Kubinyi alapítványra: a Seres fiuk közül egy. Vecsei Oláh Károly alapítványra: Komjáthy István V. o., Horváth Mária alapítványra: Antalfy László III. é. th., Bartha Gyula I. é. th., Ablonczy László III. é. th., Sólyom Gyula III. é. th., Csiki Zoltán III. é. th., Jilyés Mihály II. é. th., Kovács István III. é. th., Vécsey Kálmán I. o., Tariska Dezső II. é. th., Telegdy Bertalan III. é. th., Szabó Dezső I. é. th., Csorba Sándor VIII. o., Jósai Dénes II. é. th., Kállai Ferencz III. é. th., Vallancs Miklós III. é. th., Nagy Gyula I. é. th., Simon Gyula III. é. th., Somodi János VIII. o., Danyi József II. é. th., Tóbiás Sándor I. é. th., Zsarnay emlék alapítványra: Lukó István II. é. th., Ferenczy alapítványra: Butkai Bertalan III. o., Rácz Árpád IV. o., Pelsücsi magtár alapítványra: Liptai László V. o., Lónyai Gábor alapítványra: Panka Károly IV. o., Pogány Istvánné alapítványra: Erdélyi Kálmán IV. o., Fodor Kálmán VII. o., Ragályi György alapítványra: Czenthe Pál III. é. th., Vay Geymüller alapítványra: Réthy László prog. Nagy Sándor V. o., Kovács Károly alapítványra: Kovács Béla II. o., Rácz Ádám alapítványra: Rácz József II. é. th., Gyulay alapítványra: Komjáthy Lajos III. o., Törös Kálmán IV. o., Pataki Mihály III. o., Szeghő László V. o., Hodossi Lajos III. é. th., Melko István II. é. th., Jóny Tivadar alapítványra: Kozlik István VI. o., Gönczi Pál III. o., Sárkány alapítványra: Iván János VII. o., Jászay alapítványra: Gyarmathy László III. o., Bernáth Zsigmond alapítványra: Barkóczy Boldizsár III. o., Kun püspök jubileumi alapítványra: Pónus Lajos I. é. th., Comenius

alapítványra: Nagy Béla III. é. th., Br. Vay Béla alapítványra: Gulyás Lajos VII. o. — II. Ingyenesek: Vay-Szathmáry-Szilassy alapítványra: Pataki János I. é. th., Töltési-Magyar-Darvas alapítványra: Soltész Andor III. o., Spitzko Ferencz I. é. th., Sándor-Andor-Bolyos alapítványra: Nagy Barna VIII. o., Beleznay alapítványra: Nagy Béla V. o., Magyar Lajos II. é. th., Dudás Béla III. é. th., Prágai István V. o., Klobusiczky-Szepessy alapítványra: Boros Lajos VII. o., Vas István IV. o., Katona-Bobocsay-Mocsáry-Csemniczky alapítványra: Sinka Gyula V. o., Szepessy-Kapuvári alapítványra: Nagy Károly VIII. o., Vizsolyi-Kacsándi-Ónody alapítványra: Németh Ferencz VIII. o., Szász Tihamér VI. o., Kiss László VI. o., Tóth Endre IV. o., Ördög Béla IV. o., Piskóti Ferencz I. é. th., Fekesházy Endre III. o., Szabó László IV. o., Papp József II. o., Mizsák András III. o., Kun Zoltán V. o., Viresik András V. o., Szűcs Ferencz III. o., Tatár Sándor V. o., Kajdi Menyhért III. é. th., Dékány Lajos III. é. th., Szitha József II. é. th., Baksi István I. é. th., Lányi Kálmán III. o., Szendrei József III. o., Osváth Béla VII. o., Millen András V. o., Lőkös Sándor I. é. th., Barcsa Endre III. o., Béki Tamás II. é. th., Simon Gyula III. é. th., Beregszászi György II. é. th., Antal Géza III. é. th., Csomár Béla VIII. o., Liszkai Béla II. é. th., Hubay Miklós I. é. th., Molnár István I. é. th., Simon Endre II. é. th., Bakos Elek II. é. th., Marton János VI. o. III. 20 frtot fizetők: Szegő József II. o., Köröskényi Tamás III. é. th., Keresztesi Sándor VI. o., Gáspár János II. o., Kulin Barna V. o., Csabai János IV. o., Sípos Lajos V. o., Ablonczy László IV. o., Simon Ernő III. o., Körösi György IV. o., Éles István II. o., Nádházi Bertalan III. o., Hegedüs László II. o., Román Ernő V. o., Makó Béla VI. o., Lengyel László IV. o., Keresztury József IV. o., Urbán Endre IV. o., Futó Béla II. o., Dávid Károly II. o., Ragályi István II. o., Szombathy István I. o., Kovács Gyula II. é. th., Móríc István IV. o., Verebélyi Barna III. o., Egyed Béla VII. o., Szextin Vilmos III. o., Kovács Lajos I. o., Arday Barna VIII. o., Csillik Balázs I. o., Pányoki Lajos III. o., Séra János III. é. th., Bodák Ferencz II. o., Tóth Lajos II. o., Dienes János II. o., Fejér Pál II. é. th., Takács Mihály I. o., Böszörményi Sándor V. o., Balogh Gyula V. o., Makai Kálmán V. oszt. Ragályi Géza V. oszt., Simon Sándor V. o., Vattay Sándor II. o., Páhi Dezső III. o. IV. 40 forintot fizetők: Székely Sándor IV. o., Radácsi István VI. o., Szaniszló István VI. o., Baan József V. o., Sutka István III. o., Nagy Gyula I. o., Szikszai Gyula II. o., Nagy Ferencz VI. o., Szilágyi Dániel V. o., Kóta Lajos IV. o., Gáspár János II. o., Kovács Béla II. é. th., Deák István I. o., Porzsolt Ernő V. o., Hőny István VII. o., Abaházy József II. é. th., Kiss Ferencz VI. o., Szombathy István II. o., Németh Árpád II. o., Szendrei Pál I. o., Somodi József IV. o., Kun József IV. o., Tasonyi Ernő V. o., Molnár Béla I. o., Nagy Barna II. o., Karászi Benő III. o., Csengeri József I. o., Liska Sándor V. o., Barcsa János III. o., Beregszászi Pál III. o., Petus Sámuel II. o., Juhász József I. o., Pataki László IV. o., Keresztesi Lajos V. o., Gönczy József III. é. th., Kun Aladár III. o., Baksi József II. o., Szakadi Géza V. o., Tariska Sándor V. o., Körösi Pál I. o., Simon József III. o., Fekesházy Sándor prog., Bay Bertalan II. é. th., Reho Gyula I. o.

— Hányszor és hol támad fel a Krisztus a r. kath. egyházban? Erre a kérdésre egy erősen pápista város, a melyben püspöki rezidencia is van, a következő feleletet adja egyik hírlapja által: a feltámadás a következő

sorrendben megy végbe: déli 1 órakor a Kálvárián, 2 órakor a Rozálián, 3 órakor az Elisabethinumban, 4 órakor a Domonkosok, 5 órakor az apácák, 6 órakor a szeminárium, 7 órakor az akadémia templomban és végül 8 órakor a székesegyházban, mindenütt katonai dísz és mozsár-ágyú durrogások mellett. . . Bizonyosan ez is haladás az idővel!

— **A sárospataki főiskolának ungmegyei növendékei** július hó 10-én a Sárospatakon emelendő „Erdélyi szobor” javára táncmulatságot rendeznek a nagy-kaposi erdőben. A rendező bizottság élén Dr. Mijó Kálmán áll, a ki tudvalevőleg tagja s elnöke volt annak a bizottságnak is, mely a nagy-kaposi emlék-táblát állította fel 1894-ben.

— **A miskolci ev. ref. felsőbb leányiskola** ez évi vizsgálatai június hó 30 s július 1—3 napjain mennek végbe, még pedig június 30-án az I-ső, július 1-sején a II-ik, július 2-án a III-ik s július 3-án a IV-ed osztályos növendékek vizsgáznak. Az évváró ünnepély ideje június hó 27-ike.

— **A német evangélikus szociális szövetség** június hó 9—11. napjain tartotta meg Lipcsében VIII-ik kongresszusát. A három napos gyűlésen 6 felolvasást tartottak, a melyek közül *Wendt* jenai tanára emelkedett ki különösebben, a mely a tulajdonról szólott keresztény szempontból. E felolvasás élénk eszmecserét keltett, a melyben *Gierke* s *Wagner* berlini tanárok is résztvettek, a jog és erkölcs viszonyát fejtegetve a kérdéssel kapcsolatban. Volt egy nő felolvasó is, a berlini *Kempinné*, a ki azokról a határpontokról értekezett, a melyeken nem szabad túlmennie a nők körében megindult mozgalomnak.

— **A lipcsei egyetem új épületének ünnepélyes felavatása** a szász királyi család jelenlétében folyó hó 15-ikén fényes ünnepséggel ment végbe. Ez egyetemi épületek úgy művészi érdeküknél, mint belső czélszerű berendezésüknél fogva egész Németországban a legkülönben s hatalmasan hirdetik a szász királyi háznak és a szász kormányának áldozatkésztségét, a lipcsei városi polgárságnak a tudomány és művészet iránti fogékonyságát és lelkesedését. Jogos önérzettel emelhetette ki a város polgármestere ünnepi beszédében, hogy a lipcsei egyetem igen sokat köszönhet a város áldozatkészségének; XVI. századtól kezdve a város és egyetem békésen támogatták egymást s mindkettő erősödött, virágzott ez által. A felavatási nap emlékére a város most is nagyobb alapítványt tett az egyetemnek s *Friegberget*, az egyetem ez idei rektorát diszpolgárává választotta. Az ünnepélyt *von Leidewitz* miniszter nyitotta meg, majd a rektor vázolta az egyetemi építkezések történetét, mutatta be az új helységeket. A diszes aulán és tanácstermeken kívül 38 tanterem s mintegy 46 szeminárium helyiség áll a tanulók rendelkezésére s e tekintetben Lipcse az összes német egyetemeket felülmulja. A rektor beszéde után az egyes dékánok léptek az emelvényre s hirdették ki azoknak a neveit, kiket az egyetem ez alkalomból disz doktorává választott. A theologiai fakultás tiszteletbeli doktorai között az utolsó helyen hallottuk említeni *Müller* nagyszombati evang. lelkész superintendens nevét is. Ugy látszik a lipcsei egyetem az által is közelebb akarja az erdélyi szászokat magához lánczolni. (y. y.)

— **A szülők figyelmébe.** Péntek *Ferencz* fővárosi ref. vallás tanár, a „Szabad Sajtó” című protestáns lap szerkesztője arról értesít bennünket, hogy szeptember elsejére Budapesten, egy a szerényebb igényeknek megfelelő internátust nyit, melybe alsóbb osztályos növendékek:

350 frt, felsőbb osztályos növendéket: 400 frt évi fizetés mellett vesz fel. A jelentkezés határideje július hónap vége.

— **Az Amerikában missionáruskodó *Kalassay Sándor* és *Demeter Bertalan***, volt sárospataki theológusok s iskoláik végeztével theol. s.-tanár és szénior, május hó 1-én a new yorki „*Magyar Híradó*” (Hungarian Herald) c. lap kiadó tulajdonosaivá lettek s a felelős szerkesztőség terhére *Demeter Bertalan* vállalta magára. A nekünk is megküldött lappéldányból látjuk, hogy nem a pap, hanem a magyar ember szerkeszti e lapot, a melynek az a célja, hogy az itthoni dolgokról megbízható értesítéseket adjon az Amerikában élő magyaroknak. Mi örömmel jegyezzük fel ezt a ténnyt s szívesen kívánunk teljes sikert honfitársainknak s kollégáinknak,

— **Helyreigazítás.** E b. lapok június 21-iki számában a sárospataki állami tanítóképezde köztartásáról egy pár — különben helyes — de közelebbi értelmezés nélkül köztartásunkat kedvezőtlen helyzetben feltüntető adat foglaltatik. Először is a sült- és főtt hús napi adagja 120 gramm. Ez azonban úgy értendő, hogy a sült vagy a főtt hús súlya tesz 120 grmmot, mert a mészárszékből 200 gramm nyers húst hozatunk egy növendék számára; továbbá az elengedett díjak összege nem 3060 frt évenként, hanem 5000 frt.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchényi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

7—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFÖN. —

TARTALOM: „Elmefuttatás Vaszary körlevele s a kath. autonomia felett.” *Péter Mihály.* — „Vélemény a sárospataki ev. ref. gimn. I. osztályában tanítandó magyar nyelvtan ügyében.” *Kérészy Barna.* — „A nyelvoktatás a népiskolában.” *Dezso Lajos.* — „Kovács László emlékezete.” *y. s.* — „Tízéves találkozás a sárospataki főiskolában.” *n.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.”

Elmefuttatás Vaszary körlevele s a kath. autonomia felett.

Vaszary primás körlevele a magyarországi kathólikusokhoz már régebben látott napvilágot, mindazáltal, ha kissé elkésve is, nem habozunk azon körlevél és a nyomán megjelölt kath. autonomia felett röviden eszmélkedni annyival is inkább, mivel a választási harc folyamatban van s annak mozgalmi között helyénvaló a protestáns felfogásnak is hangot adni. Felteszszük, hogy e körlevelet egyházunk minden gondolkozó tagja figyelmére méltatta annyival is inkább, mert régen vajdudó törekvés nagyobb erővel való kiindulását jelenti az. De éppen mert e körlevél ismeretes, nem fogjuk ezt részletezni, hanem csak a benne kibomló néhány eszme szempontjából bíráltni. Az azóta megjelent többi püspöki körleveleket nem vesszük figyelembe mert azok e közös kútfőből: Vaszary primás körleveléből fakadnak ki.

Valamely követelmény hangoztatására soha, senki hamisabb alaptól nem indult ki, mint Vaszary primás, midőn az 1848. 20. t.-cikkéből kifolyólag követeli a r. kath. egyház részére az autonómiát. Hangoztatja, hogy 1848-ban megszűnt a kath. vallás uralkodó lenni, egyenjogúvá lett a többi felekezetekkel: tehát „ez egyház is részesüljön azon szabadságban és önállóságban, mint a többi felekezetek, és hogy az állam befolyása a kath. egyház ügyeire se legyen nagyobb mérvű és jellegű, mint a milyen mérvűt és jellegűt a többi felekezetre gyakorol.”

Soha tévesebb alaptól kiindult sofisma nem látott napvilágot ennél és sajnáljuk Ő Eminenciáját, hogy a jezsuita doktrínák ennyire megvesztegették s ha a katolikusok az autonomia megalkotásához ez alapon formálnak jogot, soha hamisabb fundamentumon épült intézmény a kath. autonómiánál még nem létesült.

Nézzük meg az 1848. 20. t.-cikket. Ez a hazában levő összes vallásfelekezetek tökéletes jogegyenlőségéről és viszonyosságáról beszél s dacára, hogy e törvény máig épségben fennáll, eltörlésére soha kísérlet sem tétetett: a jogegyenlőség és viszonyosság a 48 előtti időkhöz képest semmit sem változott, az mai napig irott malaszt. A kath. egyház nem szűnt meg államvallás lenni: mindazon jogoknak birtoká-

ban van, mint e törvény megalkotása előtt. A protestánsok autonomikus jogai máig is abban határozódnak, miszerint joguk van e hazában saját erejükből élni, vagyis oltalmat nyertek az életre. Mennyivel más ezzel szemben a kath. egyház helyzete! Nemesak a többi felekezetekkel egyenlő állami oltalom alatt állnak, hanem bírják mindazon előnyöket és kiváltságokat, melyeket birtak, midőn vallásuk törvény szerint is államvallás volt. Az 1848. 20. t.-cikkéből tehát, a teljes jogegyenlőség egyedüli folyamánya: a szekuralizáció következik.

S mit hangoztat ezzel szemben Vaszary körlevele, s mit kíván bevonni a kath. autonomia hatáskörébe? „Az autonomia hatáskörét azon jogok alkotják, melyeket 1. Ő Felsége a koronás király az apostoli, vagy kegyúri jog címén, minisztériuma útján gyakorol, a mennyiben a jogok gyakorlatát az állami legfőbb felügyeleti és ellenőrzési jog fentartása mellett az autonómiai testületre bízni jónak látja.”

Es itt elsőben is azon kérdés merül fel, miképezik a király kegyúri jogait? E közismeretű tények közül csak egy néhányat említünk fel.

„E jog alapján adományoz a koronás király a róm. és g.-kath. egyházban minden nagyobb javadalmakat, kinevezi a valóságos és címzetes püspököket stb.” E jog forrását a Verbőczy H. K. I. r. 11. címe így jelöli meg: „Magyarország királyai ez országban minden egyházak pártfogói, kinevezési, választási és javadalom adományozási hatalmat magok szereztek és magoknak tulajdonítottak.” E jog biztosítást nyer az 1715. 102., 1723. 69., 1741. 65., 1765. 43 t.-cikkben. E jogból folyik az egyházi javak ellenőrzésének és szükségétől indokoltan az egyházi javak szekuralizációjának joga, melyekkel szent László, Kálmán, Zsigmond, Mátyás, II. Ulászló, II. Lajos, I. Ferdinánd, Miksa, III. Károly különféle decretumaiban, utóbbi időkből az 1848. 20. t.-cikkben találkozunk.

A kegyúri jog körébe esik a *jus placeti*, a holt kézről szóló jog, a többi felség jogokat nem is említve.

Az 1848. III. t.-cikk 3. §-a szerint „Ő Felségének bármely rendelete, parancsolata, határozata vagy kinevezése csak úgy érvényes, ha a Budapesten székelő magyar minisztérium valamely tagja által is aláíratik,” vagyis a fejedelem jogai között, a legfőbb kegyúri jog is megosztott a nemzettel, mely jogot a

Lapunk jelen számához egy iv melléklet van csatolva.

fejedelemmel egyetértőleg a nemzet szuverén képviselőiből alkotott törvényhozás, illetőleg a felelős minisztérium gyakorolja.

Most mit akar ezzel szemben a Vaszary körlevele nyomán tervezett autonomia? E jogokat egyszerűen átjátszani a kath. autonomiai testület kezére, egy oly testületére, mely kath. választásokból alakulna, mely „testület a Felségtől nemcsak megalakulásában, vagy legalább tagjai megválasztásában lenne független, hanem általa felosztható sem volna s mely testületnek intézkedéseire a törvényhozás semmi befolyást nem gyakorolhatna.“ Ezzel tehát illusoriussá tétetnék alkotmányunk cardinális joga, mert jól mondja Csorba Ferenc, „hogy a különbség a király eddigi joga s a tervezet autonomiai jogköre között olyan volna, mint a föld szabad birtokosának s azon földes úrnak helyzete közt van, kinek javai zár alatt vannak“; illusoriussá tétetnék az 1848. törvényekből folyó miniszteri felelősség fundamentomális joga nemcsak, hanem mivel az intentio egészen arra az álláspontra helyezkedik, melyet az 1871. kongresszus többsége elfoglalt: „a kath. javadalmak birtokában, illetve kezelése alatt lévő összes javak, a vallásstudományi és egyéb kath. alapítványok a magyarországi kath. egyház kizárólagos tulajdonába mennének és az egyház részére telekkönyvileg is biztosíthatók volnának.“

Ez a kath. autonomia egyedüli feladata.

Ime az 1848. 20. t.-cikkben körülírt jogegyenlőség megvalósítása helyett elkobzása a nemzeti vagyonnak egy felekezeti javára. Nem is tekintve a mit Csorba Ferenc a Budapesti Szemle 1891. évfolyamában a kath. autonomiáról mond, hogy t. i. a magyarországi kath. autonomia ma már csak azért sem létesíthető, mert ehez, a tridenti zsinat óta, mióta a kath. egyház elvesztette nemzeti jellegét, hiányzik a *jogalany*; sem azt nem tekintve, hogy a modern állami viszonyok között a kath. egyház ez óriás birtokokhoz, s külön kiváltságos helyzetéhez való jogcímét már rég elvesztette, mert azon nemzeti ajándékok az adott célra többé nem szolgálnak, mivel a hadügy és az iskolák fentartása többé nem képezik a kath. egyház kizárólagos terhét, sőt mindezek terhe megoszlik az állam és az államot alkotó polgárok között felekezeti különbség nélkül és e sok felekezeti állam keresztyén polgárainak kétharmadát sem teszik a katolikusok. Figyelmen kívül hagyva most ezeket a mindenesetre lényeges szempontokat, melyek miatt az autonomia a tervezett módon nem létesíthető: a jelen alkalommal inkább azt nézzük meg, hogy ily pregnáns jogoknak és óriási vagyonnak átjátszása esetén mit kapna a nemzet a kath. egyháztól cserébe? Lehet, hogy a hitélet, a mire Vaszary hivatkozik, felvirágoznék, de tagadjuk, hogy e virágzással a haza boldogulása járna együtt. Ha a kath. egyház a mai viszonyok között is, midőn a felség jogok a nemzetnek birtokában vannak, midőn e mellett a kath. egyházat a szekuralizáció réme is fenyegeti, a maga külön életérdekeivel, középkori avitucuszellemeivel, óriás hatalmával oly legyőzhetlen gátat képez a szabadelvű haladás előtt, mi történik, ha az autonomia révén ez óriás előnyben véglegesen is megerősíttetik. Ez semmiesetre sem fog az állam eszme erősítésére szolgálni. Jól gondolja meg tehát a magyar törvényhozás kinek adja át, s mikor adja oda? Egy a nemzeti eszmével minden vonalon hadilábon álló felekezethez, a socialismus s a nemzetiségi törekvések legerősebb tűzpróbája közepett. És mi teljesen

meg vagyunk győződve, hogy az állameszme, a szabadelvűség lassan haldoklása e jogok könnyelmű feladásától kezdődne, mert a nemzeti eszmének azok a nyomorult, koldus szegénységben sínlő, esetleg csekély állami dotációval tengődő egyházak sem jöhetnek segítségére, azok az egyházak, melyek e szörnyeteggel már most sem bírhatnak, el léven törölve idáig is eddigi mentő várak az 1868. 53. t.-cikk.

Hát én ennél veszettebb állapotot még csak képzelni sem tudok. Azért nem is hiszem, hogy a törvényhozás e könnyelmű játékot elfogadná. De ha mégis megtörténnék, legyen rá elkészülve, hogy e vakmerő jogfeladás ellen a haza felvilágosult polgársága, különösen pedig a protestánsok, mint egy ember fogják felemelni tiltakozó szavukat.

Nem kevésbé érdekes, a mit Vaszary arról mond, melyek nem képezhetik az autonomiai hatáskör tartalmát „Krisztus urunk — mondja ő — a kormányhatalmat egész teljességében a püspökökre bízta és nem világiakra.“ Továbbá: „Ez lévén az egyház kormányzásának sarktétele, az egyházi autonomia az egyházban semmiféle egyházkormányzási jogot vagy hatalmat nem igényelhet, valamint a *legcsekélyebb* befolyást sem követelheti a hittan tanítására, a szentségek és szentelmények kiszolgáltatására, az isteni tisztelet, a papi és szerzetesi nevelésre,“ mert — argumentál a bíboros — a kath. egyháznak megvan a maga alkotmánya, mely *változhatlan*, mivel Istentől örökre meg van állapítva!

Mi kimutathatnánk, hogy csak a vallás isteni eredetű, az egyház kormányzása emberi munka, ki — éppen a kath. egyház történetéből, hogy azon változhatlan forma hányszor változott meg az idők folyamán, a mint a kath. politika és körülmények kívánták. De minek? Ezzel a makacs, elbizakodott, a történeti tanúságokat meghazudtoló kath. álláspontot úgy sem változtatnánk meg. Csak az ellen tiltakozunk tehát, hogy midőn megalkottatnék egy autonomia a hierarhikus jogoknak még nagyobb kiterjedésével — ez autonomia csak egyetlen vonalon is párhuzamba állítható a protestáns autonomiával; csak az ellen tiltakozunk, hogy midőn a kath. autonomia a püspöki karnak vindikál minden jogot, s a népet kizárja istenadta jogaiból: — ez az autonomiai törekvés úgy tüntetessék föl, mint az 1848-iki vívmányok talajából kifakadt kívánság, mint csak távolról is rokon azon gondolatok bármelyikével, melyeket az újkor szelleme inspirált és szankcionált; sőt inkább konstatáljuk azt az elvitathatlan tényt, hogy a kath. egyház e makacs, kizárólagos álláspontján, e kemény szírtén összetört azok reménye, a kik a formalizmus béklyóiban szenvedő kath. egyházba valamelyes szabadabb mozgást szerettek volna bevinni, s azok kívánsága, a kik az autonomiával a demokracia erősítéséről, a nemzeti szellem beviteléről álmodoztak.

Am létesüljön a kath. autonomia e kizárólagos hatáskörrel, helyezze kívül a laikusokat az alkotmány sáncain, mint terveztetik, ezt a protestánsok legfőleg sajnálni fogják, de a katolikusok legyenek elkészülve, hogy az autonomiával kapcsolatban az egyházi javak rendezésének kérdése visszavonhatlanul szőnyegre került. Ez, azt hiszem, minden hazafiasan gondolkozó protestáns ember álláspontja. Semmi sem kívánatosabb azért, mint kétszeres éberséggel figyelni minden jelre és lépésre.

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a sárospataki ev. ref. gimn. I. osztályában tanítandó magyar nyelvten ügyében.

A múlt iskolai év záró vizsgái alkalmával, a gymnasium első és második osztályában tankönyvül használt Simonyi-féle „Kis Magyar-Nyelvtan” ellen kifogást emeltem. Ebből kifolyólag az Igazgató-Tanács ennek a nyelvtannak használatosságát illetőleg a gymnasiumi tanári kart vélemény adására szólította fel. A gymnasiumi széknek az Igazgató-Tanács múlt évi szept. havában tartott ülésére benyújtott jegyzőkönyve a tanári karnak azt az egyértelmű véleményét nyilvánította, hogy a kifogásolt nyelvtant, *a nyelvtudományi vívmányok szemmel-tartása és gyakorlati használhatósága miatt továbbra is tankönyvül ajánlja a gymnasium első és második osztályában.* Az én véleményemnek és a tanári karénak ilyen eltérése után, az Igazgató-Tanács a múlt évi szept. havában tartott üléseinek 18. számú jegyzőkönyvi pontjában Szinyei Gerzsont és engem azzal bizott meg, hogy *„a Simonyi-féle nyelvtant tüzetes vizsgálat tárgyává tévén, tűntessük fel azt a különbséget, a mely a régi és újabb nyelvtan között létezik, kimutatván mindkettőnek a gyakorlat szerinti jelentőségét és előnyét.”*

Legnagyobb sajnálatomra és a munkálat értékének jelentékeny hátrányára, Szinyei Gerzsont részint a lakásunk között való nagy távolság, részint elfoglaltatása gátolta, hogy a munkálatban résztvegyen. Így egyedül magamra hárult ez a terhes kötelesség, a mely nemcsak kellemetlen, minthogy a gymn. tanári kar véleményével szemben kell állást foglalnom, hanem fáradságos feladat is, mert nyelvtanról kimerítő véleményt mondani, azt megbírálni, sokkal nehezebb, mint bármely más tudományos munkát, a mennyiben a nyelvtan helyes megítélése, egyébtől eltekintve is, nagyon erős és gyakorlott megfigyelő képességet feltételez. Sokszorosan megnehezíti rám nézve, ezt a különben sem könnyű feladatot az a körülmény, hogy ezen a téren, egyáltalában nem vagyok szakember, s a mikor az Igazgató-Tanács a tanári karnak, tehát szakférfiakból álló, tudományos testületnek egyhangú, határozott nyilatkozatával szemben vélemény adására utasítani méltóztatott, legalább is nagyon egyenlőtlen versenyre kényszerített. De az Igazgató-Tanács parancsa előtt kötelességemnek tartottam meghajolni. Kénytelen vagyok azonban munkálatom fogyatékoságáért a Nagytiszteletű Igazgató-Tanács kegyes elnézését kérni, a mire méltán igényt is tarthatok, mert jól méltóztatik tudni, hogy nem szakember bírái, hanem laikus, a kiről legfeljebb annyit méltóztatott feltételezni, hogy olyan, amilyen nyelvérzéke van.

Hogy először kizárólag a Simonyi nyelvtanával foglalkozom tüzetesebben s csak azután teszem meg e között és a régebben használt Hegedüs féle nyelvtan között az összehasonlítást, a melyet tulajdonképen feladatommá tűzött a Nagytiszteletű Igazgató-Tanács: ennek az oka az előzőleg történt körülményekben rejlik.

Hogy a tudományok között, talán a természet-tudomány kivételével, alig van olyan, a mely az újabb idők alatt erősebb fejlődést, jelentékenyebb vívmányokat mutatna fel, mint a nyelvészet, tagadni nem lehet; ennek igen természetes következménye gyanánt a nyelvek tanításában rendszerváltozásnak kellett beállani. Azt a régi nehézkes, és fáradszó rendszert, a mely az u. n. szótanban az egyes szokat, mint beszédrészeket, alakulások

minden változatán keresztül önmagukban, rideg elszigeteltségükben tárgyalta, igen észszerűen váltotta fel az az újabb rendszer, a mely a szók minden alakulását a mondatlall összefüggésben ösmerteti. A Simonyi nyelvtana, a melynek az 1891-ben megjelent hatodik kiadását vettem ösmertetésem alapjául, e tekintetben helyes nyomon jár. Tárgyalását, az újabb nyelvészeknek általános el fogadott nézete szerint, a hangtannal kezdi meg, s az alaktant mindenütt a mondat viszonyaival összefüggésben tárgyalja. Rendszerének kiválóbb hibáját csak a hangtanban találom, a hol különösen a kettőztetett mássalhangzók előállításának egyes eseteit akarván megmagyarázni, több birtokost s egy birtokot jelentő harmadik személyraggal (helyesen. személyes birtokraggal) összekötött nevek kimondásáról és leírásáról is beszél, holott a tanuló azt sem tudja még, mi fán teremnek azok.

Ugyancsak a hangtanban (16) így ír: „Sokszor a kettőztetés (t. i. a mássalhangzót) úgy támad, hogy a rag ugyanazon mássalhangzón kezdődik, a melyen mag a szó (a szótő) végződik.” Hogyan lehet és mi szükség még a gymnasium első osztálya számára irt hangtanban, a szótőről és a ragról beszélni? A hangtannak nem lehet feladata arról tárgyalni, hogyan áll elő a kettőztetés. Itt még elég annyit tudni, hogy némely hangokat kettőztetve mondunk ki, s ezeket kettőztetett jeggyel kell leírunk is.

Szintén a hangtanban (18) *tárgyas iye alakokról, alanyról, állítmányról* beszél, holott ezeket csak het lappal hátrább ösmerteti először.

Ezt az eljárást a kiadó a nyelvtan előnyéül igyekszik ugyan „Értesítésé”-ben feltüntetni, a mennyiben így szól: „A szerző a helyes írási gyakorlatokat egyúttal felhasználja a velük kapcsolatban tanítható alaktani részletek előzetes elsajátítására.” Csakhogy tanítható és észszerűen tanítható közti nagy különbség van. Ezek az elemek, különösen a gymnasium első osztályának tankönyvénel, nem a hangtanba valók. Több és másnemű olyan ösmertetet feltételeznek, a mely csak később fog megérthető alakban a tanuló elé kerülni.

Azt is a rendszer hátrányául kell tekintennem, hogy *a szók összetételét* nem a szók képzésének, vagy, ha úgy tetszik, alkotásának egész módjául veszi, hanem azt önálló, külön fejezetben tárgyalja.

A rendszer mellett helyeslőleg kell még szólanom a Simonyi didaktikai módszeréről is, a mely az induktív eljárásan alapszik. Előre bocsátott mondatokból vonja le a szabályokat s ez által a szabályok nemcsak könnyebben megérthetőek, hanem állandóbban is megmaradnak az emlékezetben.

Sajnos azonban, hogy az eddigiekkkel a Simonyi nyelvtanának minden jó oldalát elősoroltam. De még sajnósebb, hogy a feldolgozásban tapasztalható felületesség, a hemzsego hibák és fogyatékoságok nemcsak elhalaványítják az eddig elmondott előnyös tulajdonokat is, hanem ezt a nyelvtant tankönyvül való használatra teljesen alkalmatlanná teszik. Tudom, hogy erős ítéletet kockáztattam; de ha felmutatom a *szabatoságnak*, a S. felállított tételeiben előtűnő *hiányát*, az állításaiban való *következtetlenséget*, a sok helyen tapasztalható *fogalom-zavar*, a *hézagosságot* és *felületességet*: azt hiszem, sikerül állításom igazolása. Vegyük tehát ezeket a kifogásokat sorrendben s lássuk:

a szabatoság hiányát.

32) „Háromféle mondatot lehet megkülönböztetni.” Dehogy háromfélé! Nagyon sokfélé! Van főmondat, egyszerű bővített mondat, összetett mondat, van főmon-

dat és mellékmondat; van állító, kérdő, tagadó felszólító, van hiányos és összevont mondat stb. Nincs olyan két nyelvész a világon, aki erre a kérdésre: hányféle mondatot lehet megkülönböztetni, ha meg nem mondjuk, hogy micsoda szempontból akarjuk az osztályozást, egyenlő feleletet adhasson. De még ha szabatosan megjelölte volna is, hogy jelentésükre, vagy tartalmukra nézve akarja a mondatokat megkülönböztetni, nagyon nehéz azokat a S. által felállított három osztályba a jelentő, felszólító és kérdő-mondatok csoportjába besorítani, mert hova sorozza azután az ilyen mondatot: „Él magyar, áll Buda még!” vagy: „Istenem! csak nagyobb volnék!” melyek után felkiáltó jel állván, S. szerint, mindkettőt felszólító mondatul kell osztályozni, holott egyik sem felszólítást, hanem az előbbi egyszerű felkiáltást, az utóbbi óhajtást tejez ki.

41. „Az összevont mondatban a páros részek közé többnyire vagy vesszőt, vagy és kötőszót teszünk.” De ha nem párosak a részek, illetőleg a mondattagok? Nem szabatosabb lett volna azt mondania: az egynemű mondattagok közé? Mindegy azután, akár párosan, akár páratlanul fordulnak elő a mondattagok.

42. „Egy-egy mellékmondat annyit ér, mint egy-egy mondatrész.” Hogy az *annyit ér* kifejezés alatt mit akar érteni, egyetlen gyermek sem fogja fel. Nem sokkal szabatosabban fejezte volna ki magát ilyen módon: a mellékmondatok mindég a főmondat valamelyik hiányzó tagjának a helyét pótolják?

46. Az ígék fogalmi meghatározásánál azt mondja, hogy „vannak szók, melyek valami történést, cselekvést jelentenek, és már maguk egész mondatot tesznek.” Ez a meghatározás így azt jelenti, hogy mondatalkotásakor az ígék mellé sem nem kell, sem nem szoktunk más mondattagot tenni, véletlenségből azután S. is szabatosan fejezi ki magát a tekintetből az 53-ban; „van tehát olyan beszédrész, a mely egész mondatot képezhet.” Tehát itt már képezhet!

Teljesen hasonló meghatározást találunk az 56-ban, a hol azt mondja: „Némely ige-alakok nemcsak az alanyt, hanem a tárgyat is kifejezik, pl. viszi.” Dehogyan fejezi ki! Akkor sohasem kellene melléjük tárgy. Talán azt akarná mondani, hogy némely ige-alakok ragjuk által kifejezik, hogy a teljes értelem végett tárgy is okvetlenül szükséges hozzájuk?!

60. „Néha több személyről beszélünk egyszerre, vagy a ki beszél, többek nevében szól. Ilyenkor azt mondjuk, hogy a szó többes számban van.” Illetőleg csak S. mondja, hogy a szó van többes számban. Én és velem sokan, a kik a szabatoságra is adunk még valamit, azt mondanók, hogy az ige van többes számban; mert szó és ige közt van valami különbség, meg e közt is: „járunk” és „alapok,” pedig mind a kettő szó és mind a kettő többes számban van.

122. „A névmásokhoz is oda tehetjük a tárgyrat.” A mennyiben a névszóról, mint tárgyról beszél, szabatosabb lenne így: „A névmás is állhat a mondatban tárgy gyanánt és ekkor felveszi a tárgyat.” Mert hát nem azért tárgy valamely szó a mondatban, mert tárgyraggal áll, hanem azért van tárgyraga, mert a mondatnak tárgyi része.

125. „A helyet sokszor olyan szókkal határozzuk meg, a melyek más mondatrészben elő sem fordulnak, hanem mindég csak határozók. Az ilyen szókat nevezzük *határozó szóknak*.” Én úgy vélem, hogy az ilyen szókat *helyhatározó* szóknak nevezzük, nem pedig pusztán határozó szóknak, mert a határozó szók nemcsak a helyet, hanem más viszonyokat is határoznak meg.

130. „A legtöbb rag és névutó *külön határozó szó* is

lehet, ha megjelöljük a személyt, melyre vonatkozik.” Eszerint tehát pl. „apámtól” külön határozó szó, mert itt is megvan jelölve a személy, a melyre a *tól* rag vonatkozik. Szabatosan így kellett volna kifejeznie: A legtöbb rag és névutó személyragokat is felvesz és ekkor külön (helyesen önálló) határozó szó.

A képezők átnézeténél (174.) azt mondja: „z vagy l minden főnévből képezhet ígét.” Tessék hát ezekből: okosság, akarat, hozatal, fogság stb.!

234. „Az olyan mondatot, mely magában meg nem állhat, hanem csak a másik mellett, *mellékmondatnak* hívják. A mellékmondat a főmondatról függ, alája van neki rendelve, azért *alárendelt mondatnak* nevezik.” Minthogy mellékmondat és alárendelt mondat ugyanazt a fogalmat jelöli, szabatos kifejezéssel nem azt kellene mondania, hogy azért *alárendelt mondatnak* nevezik, hanem: azért alárendelt mondatnak is nevezik. Szabatoság tekintetéből nem mindegy, hogy azt mondom: a kutyát ebnek nevezik, vagy: a kutyát ebnek is nevezik.

250. „Annyiféle mellékmondat van, a hányféle mondatrész.” 251. „A hogy kötszóval kezdődő mondat ugyanazon egy alakban, mindenféle mondatrésznek megfelelhet.” Ezek szerint állítmányi mellékmondatnak is kell lenni; ilyet pedig S. nem ösmer.

A szabatoság hiányát feltűntető idézetek után lássuk most a S. tételeiben, műszavainak használatában való

következtetlenséget.

7. „Az e hanggal egy szóban *csak* a következő magánhangzók szoktak előfordulni: e, ö, ü, i, é, ő, ú, í. Itt feleli, hogy ilyen szók is vannak: fazék, leány, indul stb. De ennek a kivételt nem tűrő határozottsággal (csak) felállított szabálynak már a 13-ban maga is ellentmond: „a zárt e és hosszú é, valamint az i és í mélyhangú szókban is előfordulnak.” Tehát amott nem azt kellett volna mondania, hogy „csak a következő magánhangzók szoktak előfordulni,” hanem: „leginkább” vagy „legtöbbször.”

18. „Ha a mondatnak tárgya határozott, akkor az ígének *különös ragja* szokott lenni, pl. megáld-já.” Eltekintve attól, hogy ebben a ragban semmi *különösség* nincs, érdekes, hogy azt először *különös ragnak*, egy sorral alább *tárgyra mutató ragnak*, majd néhány sorral tovább *tárgyra mutató személyragnak* nevezi. Mi lesz hát valóban?

A 48. szerint a melléknév *főnévvel együtt* tesz egy mondatrészt. Az 53. szerint pedig *önmagában*; mert ebben az utóbbi pontban kizárólag a névelő és névutó van olyan beszédrészlül felsorolva, a mely csak más szóval együtt képezhet mondatrészt.

Az 58-ban a beszédrészeket elemeztetvén, ígenevet is elemeztet, de az ígenevet csak vagy 20 lappal hátrább, a 117-ben ösmerteti először.

55. „Az ige mindig állítmány, de az alany is meg van jelölve, az ígében különféle *hangokkal*. Ezeket a *jeleket ragoknak* hívják.” A meghatározás zavarosságától eltekintve is, tehát: hang, jel, rag.

A 68-ban „Tárgyatlan” ige ragozásról beszél, a 75-ben pedig „alanyi”-ről anélkül, hogy a kettőnek azonos voltát csak egy szóval is említene valahol.

A 68-ban „felszólító ígék”-et említ, a 93-ban a *módot* nevezi felszólítósnak. Felszólító ige és az ígének felszólító módja nem egy.

77. „Az ígében az *állításnak kétféle módját* lehet megkülönböztetni: a jelentő módot és a feltételes módot.” A 79-ben „A magyar nyelvben tehát az *állítás módját*

három íge alakkal különböztetjük meg egymástól: a jelentő, feltételes és felszólító móddal. Az állításnak tehát kétféle módja van és még is három lesz belőle; de hogy miért? hogyan? erre ugyan hiába keressük a feleletet.

103. „A legtöbb cselekvő igéből lehet *gat*, *get* végű ígét képezni.“ 174. I. „*gat*, *get* minden cselekvő igéből gyakoritót képezhet.“ Tehát egyik helyen a *legtöbb*, másik helyen *minden cselekvő* igéből. A két állításban semmi esetre sincs következetesség.

129. „Néha a *hová* helyett így is lehet kérdezni: *meddig?*“ Nem egészen áll; mert a *meddig* és a *hová* tartalmi jelentése nem ugyanaz. A *hová* az irányra vonatkozik, pl. *hová* mégy? Abonyba, onnan meg Miskolcra. A *meddig* pedig a határt kérdezi, pl. *meddig* mégy? Miskolcig. Következetlenségbe is esik S. e tekintetben, mert a 138. szerint *meddig* kérdésre „felelnek az olyan időhatározók, melyek valami időnek *határát* fejezik ki.“ Ha tehát a *meddig* kérdésre felelő határozóval az időnél annak határát fejezzük ki, a helynél meg a helynek határát s így nem a *hová* helyett áll.

A 151-ben *sorszámról* beszél, a 165-ben pedig *rendszámáról*; a nélkül, hogy a két elnevezés tartalmi azonosságát valahol felemlítene.

263. „A *mikorra* kérdésre felelő mellékmondat kötőszava stb.“ 264. „A *meddig* kérdésre felelő mondat kötőszavai stb.“ Mind a két helyen mellékmondatról van szó s mégis amott *mellékmondatot* itt csak *mondatot* ír. Éppen így a 267-ben *feltételező mellékmondatról*, a 269-ben *feltételező mondatról* beszél. Nem szükséges magyarázgatnom, hogy az elnevezésnek, a műszavaknak ilyen eltérő használata milyen zavarólag hat a gyermekre.

Es most nézzük meg, igazolható-e az az állításom, hogy sok helyen találkozunk S.-nél

helytelen felfogással, sőt fogalomzavarral.

A hol a hangtanban (!) a val, vel, ragról beszél (17), így ír „Ha a *főnév* maga (mi szükség itt a *maga* szóra?) mássalhangzón végződik, akkor a ragnak v. hangja *elmarad* s a főnévnek mássalhangzóját megkettőztetjük: tüzzel.“ Ez az u. n. pótló nyújtás-féle elmélet szerintem helytelen felfogás; mert a ragnak v hangja nem maradt el, hanem a szebb hangzás, a könnyebb kimondás végett, a melyre a magyar nyelv nagy súlyt helyez, áthasonul, átváltozik olyan mássalhangzóvá, a milyenen a *névszó* végződik. Ezen kívül abban is hibázik itt S., hogy csak a mássalhangzón végződő főnevekre vonatkozóan beszél a v hang elmaradásáról; holott pedig ugyanez az eset áll a mássalhangzón végződő mellékneveknél és számneveknél is, ha azokat a val, vel, vá, vé raggal kötjük össze; p. u. késsel, össze. Azután, mint-hogy S., a kiadó előszava szerint, a hangtanban a helyes írásra kiváló súlyt helyez, talán nem lett volna felesleges itt azt is megemlítenie, hogy ha a szó kettős mássalhangzón végződik, p. u. orr, toll, a val, vel, rag hozzátétele után nem így írjuk le orr-ral, toll-lal, hanem orral, tollal.

20. A mutató névmások ragozásánál (persze szintén a hangtanban!) azt mondja: „Ha e névmásokhoz (helyesebben: ezekhez a névmásokhoz) olyan ragot veszünk, mely mássalhangzón kezdődik, akkor az hang elmarad, s e helyet a rag mássalhangzóját megkettőztetjük.“ Felhozott példái között ott áll: *evvel*. Azon kívül, hogy tulajdonképpen itt is a mutató névmások utolsó mássalhangzójának áthasonulása történik, legalább is feltűnő, hogy ezeket az alakokat: *ezzel*, *azzal*, *nem* ösmerteti. Pedig ezeket az alakokat elég gyakran használja Arany is, a kire S. ellenbírálataiban leggyakrabban szeretett hivatkozni; p. u.

Loránt az idősebb, alig néhány perccel,
Néha, midőn tréfált, büszke is volt *ezzel*. Toldi e. II-én.
Rózsa nem felel rá, csak megrázza fejét,
Azzal mutatá ki, hogy nem kell a beszéd

Rózsa és Ibolya III.

25. b) „Kettős *zs* csakis val, vel ragos kifejezésekben fordul elő, p. u. rozsszal.“ Nem *csakis* biza! Mert, habár ritkán, más esetekben is találkozunk a kettős *zs*-vel; p. u. Abaujban halljuk ezeket a szokat: *rezsszen*, (*kirezsszen*, az az, gyorsan és egyszerre kikél a vetés) *pezsszen* (felpezsszen a must).

34). „Minden mondatot *két* részre lehet felosztani... alanyra, állítmányra“. A 35) szerint „Az állítmánynak magának (!) is több része szokott lenni... tárgy, határozó“. A 37 szerint pedig már öt mondatrész van: alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző. Tehát a mondatnak két része van és mégis öt mondatrész lesz belőle! Minő fogalomzavar! Hiszen ha a mondatot két részre lehet osztani: alanyra és állítmányra, a tárgy és határozó pedig az *állítmány* részei, akkor ez utóbbiak nem lehetnek mondatrészek, hanem állítmányi részek. Nincs arra semmi szükség, hogy ezeket az állítmány részeiül erőszakolják be. Ha fel akarjuk tüntetni, hogy az alany és állítmány a mondatnak legjelentékenyebb részei, kifejezhetjük magunkat úgy, hogy a mondatnak két főrésze van, alany és állítmány; ezeken kívül pedig, az állítmány részeiül való beosztás nélkül, nevezzük meg a még előforduló mondatrészeket: a tárgyat, határozót és a jelzőt, mint a mondat bővítőit.

38. „A mely mondatokban csak egy-egy alany és egy-egy állítmány van, azok *egyszerű* mondatok.“ 39. „Némely egyszerű mondatban nincs sem tárgy, sem határozó, sem jelző. Az ilyent *tőmondatoknak* szokás nevezni.“ A két meghatározás ugyanazt jelenti, mert a mely mondatban *csak* egy alany és egy állítmány van, abban nincs sem tárgy, sem határozó, sem jelző. És viszont, a mely egyszerű mondatban nincs sem tárgy, sem határozó, sem jelző, abban legfőlebb csak egy alany és egy állítmány van. Mi különbség van hát eszerint a meghatározás szerint, az egyszerű és tőmondat közt? Semmi! Az egész csak merő fogalomzavar!

41. „Az olyan összetett mondatokban, melyekben az alanyok vagy állítmányok (helyesen: vagy az alanyok, vagy az állítmányok) *egyenlők* stb.“ Nem egyenlők, hanem ugyanazok.“

46. „Az ilyen szokat ígéknek nevezik, a *többi mind névszó*.“ A névszók alosztálya azután: a főnév, melléknév, számnév, határozó szó, névmás, névelő, névutó, kötőszó, indulatszó. Tehát S. szerint névszó még a kötőszó és az indulatszó is. De még határozottabban feltűnteti S.-nél a fogalmakkal való tisztában létet az, hogy a mikor a beszédrészekről szólván, a 46. pontban csak kétféle beszédrészt ösmert: ígét és névszót, az 53. pontban még is azt mondja: „Van tehát négy féle beszédrész szó.“

Nem helyeselhetem, sőt határozott fogalomzavarnak kell kijelentenem azt az erőszakolt magyarázatot, a melylyel S. és mások, a *miveltető ígék* fogalmát és osztályát a régittől eltérően és helytelenül kibővítve határozzák meg. Azt mindnyájan elismerik, S. is, hogy a mely mondatban miveltető íge az állítmány, ott rendesen két cselekvőről, két cselekvő személyről, vagy egyénről van szó: egyik, a ki a cselekvést végrehajtja; a másik, a ki a cselekvést téteti, mivelteti. Nagy tévedésbe esnek azonban akkor, a mikor a két cselekvő személyt állapítják meg. Ennek a következménye aztán, hogy S. miveltetőnek vesz egy rakás ígét, a mely sohasem volt és sohasem lesz az s amelyből a miveltető ígék közös

jellege, a képző kivételével teljesen hiányzik. Nézzük csak meg azt az erőszakos értelmezést, a melylyel S. a műveltető igéket ösmerteti. (100.) „*Kel és kelt*: mind a kettő cselekvő ige; de ha azt mondjuk, hogy az anya *félkel*, akkor csak egy cselekvő személyről van szó; ha pedig azt mondjuk, hogy a fiúk *keltik* anyjukat, akkor *kétféle személyről* van szó, a fiúkról és az anyjukról, mert az anya *kél*, de a fiúk indítják felkelésre, ők *keltik*. A *király csináltat két ágyat*; itt is két cselekvő van: egyik az asztalos, a ki csinálja az ágyat, másik a király, ki dolgoztat az asztalossal. Az ilyen igék, minők: *kelt* és *csináltat*, mindig azt jelentik, hogy az alany mással tétet, műveltet, dolgoztat valamit; ezeket műveltető igéknek nevezzük.“ A S. által felhozott mind a két példának ugyanaz a célja, t. i. a műveltető igének gyakorlati megismertetése. A két példának tehát a műveltető igék fogalmához fűződő képzetek tekintetében egyenlőnek kell lenni. De nézzük, úgy van-e? Az első példa: „a fiúk *keltik* anyjukat.“ S. szerint itt két cselekvés van: a felkeltés és a felkelés. Ha azt nézzük, kik azok a személyek, a kik a két cselekvést végzik, látjuk, hogy a felkeltést az alany, a felkelést pedig az anya, tehát a mondat *tárgya* teljesíti. A másik példa: „A király *csináltat* két ágyat.“ Itt is két cselekvés van: a csinálás és a csináltatás. A csináltatást, éppen úgy, mint az első példában, a mondat alanya, a király teljesíti, de a másik cselekvést, a csinálást, *nem az ágy*, a mondat tárgya végezi, mint az első példában, hanem más személy, az asztalos, a ki a mondatban említve sincs; a mondat tárgya pedig tárgy marad, ha a másik cselekvő személyt megnevezzük is, p. u. a király *csináltat* két ágyat az asztalossal. És éppen a két példa közt levő ebben a különbségben találjuk meg az első példa helytelen voltának és a műveltető ige téves fogalmi meghatározásának az okát. S. és társai nem veszik figyelembe, hogy kik, vagy mik végzik a cselekvést: nekik elég, ha bármely erőszakolt magyarázattal két cselekvést ki tudnak mutatni az igében, a mely ezen felül még t, -at, et képzővel alakult: már meg van a műveltető igéjük. Figyelmen kívül hagyják, vagy nem veszik észre, hogy *az a személy, a melylyel az alany a műveltető igében kifejezett cselekvést végre hajtja, sohasem lehet a mondat tárgya*, mert hiszen ez a cselekvést szenved, hanem vagy a mondatban is megjelölt vagy meg nem határozott más személy. Ennek a figyelmen kívül hagyása okozza, hogy S. műveltetőnek vesz igen sok igét, a mely valóban nem az s ha az ő műveltető igéinek nagy részével mondatot alkotunk s a két cselekvő személyt keressük, bizony igen sajátos képtelenségeket kapunk eredményül. P. o. S. szerint műveltető ige: fejt, süt. Ha tehát azt mondom: a szakácsné fejt a borsót, szerinte két cselekvés, két cselekvő személy van: egyik a szakácsné, a ki fejt, a másik a borsó, a mely fejlik! Holott a műveltető ige nem a „fejt“, hanem a „fejtet“, mert ha azt mondom: a borsót kifejtetem, itt már igenis két cselekvés és két cselekvő személy van: én, a ki fejtetek, és egy meg nem említett személy, p. u. a szakácsné, a ki a fejtést teljesíti, de a cselekvést a tárgy, a borsó mindig szenved és sohasem teljesíti. Ebben van a műveltető igék meghatározásának helyes lényege. Éppen azért helytelenül állítja S. a műveltető igék további tárgyalásánál: „van tehát olyan képző, melylyel minden tárgyatlan és minden tárgyas igéből egy egy új tárgyas igét képezünk: t, vagy at, et, vagy tat, tet. Ezek a műveltető képzők.“ Például idézi azután: fárad, fáraszt, sül, süt, stb. Ebből csak annyi igaz, hogy az idézett képzőkkel valóban műveltető igék származnak, de *sohasem tárgyatlan*, hanem kizárólag *csakis tárgyas igékből*. Ha p. u. az idézett két példát vesszük: fárad, tárgyat-

lan ige. Ebből képezünk tárgyas igét: fáraszt és ebből műveltetőt: fárasztat. Épen így: sül, süt, süttet. A S. által ebben a szakaszban idézett 28 ige közül tehát egyetlen sem műveltető, hanem egyszerűen tárgyatlan igéből képzett tárgyas ige, s ha műveltető igéket akarunk alkotni, azokat még az ő általa műveltetőknak nevezett tárgyas igékből kell képeznünk; mert nem ezek a műveltetők: szakaszt, bont, oszt, hűt, önt, rejt, fűt, javít, tanít stb., hanem: szakasztat, bontat, osztat, hűttet, öntet, rejtet, fűttet, javított, tanított.

113. ... „csak az igében lehet kifejezve a személy, az állítás módja, s a cselekvés módja.“ 114. „Csak egy esetben nincs a személy mód és cselekvés megjelölve.“ Tehát amott állítás módja és cselekvés módja; itt mód és cselekvés. Vagy van a két kifejezés közt különbség s akkor nem állhat egymás helyett; vagy nincs és akkor az egyiket kell használni, a mely helyesebb.

A 114. szerint a névszói állítmány mellett nem szoktuk a *van* és *vannak* igét kitenni, „mert a jelentő mód és a folyó cselekvés úgy sincs bennök megjelölve.“ Meg van az jelölve éppen úgy, mint ebben: megy, mennek. Hanem azért nem tesszük ki, mert a magyar nem szokta.

116. A *k* többes ragot képzőnek nevezi, holott a 96 ban maga mondja, hogy „a képző megváltoztatja a szónak a jelentését.“ Már pedig a *k* többes rag nem változtatja meg a szó jelentését, hanem a mennyiségben levő különbséget fejezi ki. Az tehát sohasem képző, hanem rag.

Szintén ezt a hibát követi el, a mikor a melléknévek fokozását szóképzésnek veszi; mert hiszen a fokozás sem változtatja meg a szó jelentését. De hát ez a fogalmi zavar még elenyésző csekélység a mellett, a melyet a fokozás meghatározásánál elárul. Azt mondja nevezetesen a 164-ben „Ha valakiről azt mondjuk, hogy nagyobb, akkor *nagyságát mintegy növeljük, fokozzuk*. Azért szokás mondani, hogy ilyenkor a melléknévet is fokozzuk.“ Bizony nem növeljük, fokozzuk mi a tárgy tulajdonságát, mert hiszen akkor, ha pl. azt mondjuk: *ez a tábla feketébb, mint amaz*, annak kellene történnie, hogy az egyik táblát mi festjük feketére. Ez pedig nem így van. Hanem a mikor azt akarjuk kifejezni, hogy valamely tulajdonság nagyobb, fokozottabb mértékben van meg az egyik tárgyban, mint a másikban, ennek a fokozottabb mérvű tulajdonságnak a jelölése végett kell a melléknévet is fokoznunk.

151. A tőszámok fogalmi meghatározása ennyiből áll: „ezek (a számnevek közt) legrövidebbek.“ Annyira épületes és alapos meghatározás, hogy nem is igaz! Nem tudom, mivel rövidebb *kettő* mint *első*. Aztán hogy lehet *legrövidebből* beszélnie, mikor csak kétféle számnevet ösmertet: a tő- és sorszámot?!

160. Az „elvont főnevek“ fejezett alatt beszél a *ság, ség* képzővel alkotott gyűjtőnevekről. E szerint a *ság, ség* végzetű gyűjtőnevek is, pl. *erdőség, elvont főnevek*.

185. „A helyragos állapothatározók közül némelyeket állandóan összekötünk bizonyos állítmányokkal. Ilyen állandó határozó van pl. *bízik* ige mellett *ben* raggal.“ Tehát nem az állapothatározót kötjük össze állandóan bizonyos állítmányokkal, hanem megfordítva, mert ha azt mondom *bízom a testrészemben*, nem a *ben* rag vonzza a *bízik* igét, hanem a *bízik* ige a *ben* ragot. A *bízik* mellett mindig *ben* ragos név áll, de a *ben* rag mellett nem mindig *bízik* ige.

Hogy a határozók számtalanféle osztályozása milyen fogalomzavart idéz elő, igazolja a 205. pont, a hol így szól: „az elsőket állapothatározóknak mondhatjuk, az utóbbiakat pedig eredethatározóknak is.“ Amennyiben S. szerint külön osztályt képez az állapot, — eredet — és

okhatározó, szigorú logikai osztályozásra mutat, hogy némelyik határozó lehet ez is, az is. A szegény gyermek azután jöjjön tisztába a fogalmakkal, a hogy tud!

Nem tudom belátni annak a szükségét, hogy a mondat *kiegészítőjét* miért kellett *tárgynak* nevezni el; holott a *tárgy* elnevezésre más fogalom megnevezésénél van elkerülhetetlen szükségünk: akkor nevezetesen, a mikor az élő személylyel szemben kell az élettelen dolgot megkülönböztetnünk. Ha már ma tárgyról beszélünk, mindig kétes, hogy élettelen dolgot értünk-e, vagy a mondat tárgyát. Különösen fejletlen gyermekkel szemben mindig nagyfontosságú, hogy a fogalmak megjelölése ne idézhessen elő zavart.

Szándékosan hagytam utoljára a fogalomzavar leg-erősebb bizonyítékának, az ige idők beosztásának és elnevezésének ösmertetését. Lehetetlen tagadnom, hogy az ígeragozásnál némi újítás teljesen jogosult; mert hogy többet ne említsek: a *félmúlt* és *régmúlt* idő elnevezés, a *feltételezőmód jelen és félmúlt idejének* beosztása sem a gyakorlati használat, sem nyelvészeti szempontok által nem volt indokolt. Az újítás azonban csak akkor lehet helyes, ha hibákat hoz helyre; nem pedig, ha kisebb mérvű tévedéseket akarván javítani, több és nagyobb tévedésbe esik. Nézzük meg hogyan állunk itt S.-val?

Hogy a régebbi jelentő, feltételező, parancsoló, határozatlan és részesülő mód helyett úgy S., mint általában a mai nyelvtanárok, csak jelentő, feltételes és felszólító módot ösmernek, kiválsbban nem kifogásolom. mert a parancsoló mód, legalább alakilag csakugyan fel-található a felszólító módban; a részesülő helyesen osztható be az ígéből képzett nevek közé; legfeljebb, ha a határozatlan módot mindig ígénévnek vesszük, a folyamatos jövő (S.-nál beálló cselekvésű jelen és jövő idő) kifejezésének magyarázatánál akadunk meg. De hát ez még nem nagy baj. Hanem valósággal bámulatos az a képtelenség, az a nyakatekert okoskodás és az a minden észszerű alapot nélkülöző eljárás, a melyet S. az ige-idők régebbi felosztásának és elnevezésének megváltoztatásánál követ. De halljuk beszélni őt magát. A 83 ban így ír: „A mi eddig történt, az elmúlt, tehát a *múlt* időben történt. A mi most esik meg, az a *jelen* időben történik. A mi majd ezután lesz, az a *jövő* időben.” Ez egészen észszerű beszéd s ebből folyólag mindenki természetesen következtetné, hogy *írtam* múlt *irok* jelen és *írni fogok*, jövő idő lesz. De ám nem így van! A tudomány érdeke a nyelvatanban S.-nál nem tiszta, világos. könnyen áterthető, és áttekinthető fogalmakat és meghatározásokat igényel. hanem titokszerűséget és olyan gondolatmenetet, a melyet a hétköznapi elmék nem képesek megérteni! Ebből a magasabb vezérelvből indulva ki, miután ezt a példát idézi: „Ma pihenek, mert tegnap egész nap dolgoztam, de holnap megint dolgozni fogok,” így folytatja S. „Ebben a példában egy cselekvés foly, egy be van fejezve, egy még csak beáll. De mind a három cselekvést a jelen időbe gondoljuk.” Hogy miért gondolja ő, vagy miért kell gondolni a befejezett, tehát elmúlt cselekvést, valamint a beálló (helyesen: jövődő) cselekvést a jelenbe, az az ő lelkének a titka. Fel nem világosít róla; én meg nem vagyok képes felfedezni. De kövessük tovább az ő okoskodását, gondolatmenetét, talán megtaláljuk az óhajtott világosságot. „Ha valaki ír, azután leteszi a tollat, akkor azt mondhatja: *most írtam*; azt is mondhatja akkor: *most nem írok többé*; s ha mindjárt könyvet vesz kezébe, egyszersmind hozzá teszi: *most olvasni fogok*. Az első cselekvés (most írtam) jelenleg be van fejezve, a második (most nem írok többé) foly, a harmadik (most olvasni fogok) beáll. De mind a három a *jelenre* vonatkozik és

ez ki is van fejezve, a *most* szócskával.” Itt van tehát a bölcsesség köve, a *most* szócskában! Mert ebből folyólag mindjárt megállapít *három jelen időt*; u. m. folyó cselekvésűt: *most ír*; befejezett cselekvésűt: *most írt*; beálló cselekvésűt: *most fog írni*. Mig tehát tárgyalása kezdetén az *írt* ige alak múlt időben volt (mert ott ő is azt állítja, hogy a mi elmúlt, az múlt időben történt; már pedig az, hogy *írt*, elmúlt. akár *most írt*, akár *száz esztendővel ez előtt* valaki), most egyszerre átváltozik jelené; az *írni fogok* a jövő ruháját szintén leveti és a jelen köntösébe búvik. Hogy micsoda logikai alapon? azt fedezze fel a ki képes reá! Ugy látszik, S.-it kizárólag az illető igealakok elé általa helyezett *most* szócska vezérli. Minthogy azok a cselekvések, a melyek a *most* szóval összekötött igealakok által vannak kifejezve, akár elmúltak. akár ezután következnek be, a jelenhez nagyon közel esnek, azt mintegy érintik; úgy látszik, ezért veszi S. a *most írt*, *most írni fog* alakokat jelen időnek. De hát az igeidőket talán még sem az időhatározók alkotják? Mert hiszen az igeidőknek az a feladatuk, hogy, tekintet nélkül a cselekvés megtörténe és a jelen pillanat között levő időközre, egyszerűen azt fejezzék ki, be van-e végezve, elmúlt-e valamely cselekvés? jelenleg foly-e? vagy ezután, a jövőben fog-e még beállni? és e szerint lesznek múlt, jelen és jövő idők. Hogy azután a jelen pillanatot úgy a múlt, mint a jövő cselekvéstől mennyi idő választja el, annak megjelölése az időhatározóknak jutott szerepül. Igazolja ezt az állítást az a körülmény, hogy ezek az igealakok: *írtam*, *írni fogok*, nemcsak a *most* szóval köthetők össze, mert nemcsak ezt mondhatom: *most írtam*, *most írni fogok*; hanem: tegnap, ötven évvel ezelőtt *írtam*; holnap, 50 év múlva *írni fogok*; de akár *most írtam*, akár 50 évvel ezelőtt, a cselekvés már elmúlt, tehát az ige múlt időben van; akár *most fogok írni*, akár 50 év múlva, a cselekvés még ezután veszi kezdetét tehát az ige jövő időben van.

Amily képtelenül alkot S. a *most* szóval jelen időket, épen úgy a *majd* szóval jövő időket; p. u. nála *majd írok*. folyó cselekvésű jövő idő; *majd írtam* befejezett cselekvésű jövő idő. Így lesz tehát, a logika nagyobb dicsőségére, az *irok* a *most* szóval összekötve jelen idő, a *majd* szóval jövő idő; az *írtam*, jelen idő, de a *majd* szóval összekötve jövő idő. Holott a *majd írok* egyáltalában nem jövő idő, nem is külön idő, hanem használatánál a magyar nyelvnek azzal a sajátosságával találkozunk, hogy a jelen időt néha a jövődő cselekvés kifejezésére használja. Hiszen ugyan olyan joggal valami féle múlt idővé is tehetné S. a jelen időt; mert a magyar ilyen kifejezést is ösmer: *lásd! ha tegnap írok neki, ma itt van!* De bizony az *irok* itt is jelen idő, csak hogy feltételes múlt helyett van használva.

Nem érdektelen a beálló cselekvés időinek megkülönböztetése sem. Itt két időt ösmer S. Az egyik a jelen: *írni fogok*; a másik a jövő: *majd fogok írni*. Tehát *írni fogok* jelen, *fogok írni* jövő idő. Eltekintve attól a fogalmi képtelenségtől, melyet már fennebb kimutattam, hogy *írni fogok*, bármiféle jelen idő lehessen: igen jellemző a S. nyelvészeti bő ismeretere és helyes nyelv-érzékére nézve, hogy az *írni fogok* és a *fogok írni* alakokat két külön időnek veszi, holott a két alak közt csupán hangsúlyozásban van különbség és a *majd* szóval összefüggésben egyiket épen úgy lehet használni, mint a másikat. Nevezetesen: *majd írni fogok*, ebben a kifejezésben az *írni* szón van a hangsúly s azt jelenti, hogy nem élıszóval mondom el majd, hanem írásban közlöm a tudatni valót. Ellenben, a *majd fogok írni* kifejezésnél a *fogok* szót hangsúlyozom s azt fejezem ki, hogy nem mulasztom el, teljesíteni fogom, hogy írjak.

És a míg S. egy rakás új időt gyárt, addig az *irandok* aláról sehol tudomást sem vesz, pedig annak is van legalább annyi jogosultsága, mint ennek: *írni fognék*.

Azt hiszem, ha tovább nem folytatom is az igeidőknek ezt az épületes tárgyalását, meggyőztem a Nt. Igazgató-Tanácsot, hogy S-nál az igeidők elnevezésében és osztályozásában csak fogalomzavar, de nem észszerűség uralkodik, s a mit a gymn. tanári kar olyan nagy érdeműl tüntet fel, hogy a névszók ragozását elhagyta, (kérdéshetném ugyan, hogy ha S. névragozást nem ösmer, mit keres nála az alanyeset és tárgyeset elnevezés?) ezt a kétes érdemét százszorosán leszállítja az a zűrzavar, az az alapnélküli, szövevényes osztályozás, a melyet nála az igék ragozásánál találunk s a mely egymaga óriásilag megnehezíti a növendékekre nézve, a nyelvtani ösmeretek elsajátítását.

Menjünk azonban tovább; mert igazolnom kell még azt az állításomat is, hogy S-nál sok

a hézagosság és felületesség.

A S. Kis-magyar-nyelvtanában az első szakasz címe: „A hangokról és betűkről.” Azonban a nélkül, hogy megemlítené, hogy a beszéd hangjait le is írhatjuk és ezek az írásjegyek betűk, tehát a nélkül, hogy a betűkről csak szólana is, a 3-ban egyszerűen oda veti: „a hosszú magánhangzót mindég ékezzettel különböztetjük meg a rövidtől.” De még mindég csak a hangokról beszélvén, kifejezésének más értelme nem lehet, mint hogy a hosszú magánhangzót a hangosztásban különböztetjük meg ékezzettel a rövidtől! Majd folytonosan a hangokat, de sohasem a betűket tárgyalva, a 14-ben az *ly* betű használatáról beszél.

A *szótagolásról* a „magánhangzók, mássalhangzók”-ról szóló pontban (2) annyit mond: „6-ra, be-tű; ezek a szók két-két tagból állanak (Gyakorlandó a szótagolás más szókön is).” Az egész könyvben nincs több a szótagolásról. Talán azért, mert a szótagolást már az elemi iskolában is tanulják? De hiszen akkor ne beszéljen a magán és mássalhangzókrol sem, mert azokat is tanulják.

38—39. Az egyszerű és tömönlatot ösmerteti; a bővített mondat fogalmi meghatározása azonban az egész könyvében fel nem található.

80. „A felszólító módban néhány *v* *hangu* igénél a *j* jel helyett *gy*-t mondunk; *tev-jen* helyett *tegyen*.” Arról azonban, hogy mi az a *v* *hangu* ige, hol veszi magát az a *v* hang? egy szót sem szól.

109. „A névszókbl származó igék *szintén* vagy tárgyatlanok, vagy tárgyasok.” A *szintén* szó alkalmazása miatt azt feltételezi az ember, hogy a tárgyatlan és tárgyas igékről megelőzőleg szolt már valahol. Ez a feltevés azonban csalódás.

151. A számnevek ösmertetéséről ennyit mond, azt is zárójelben: „Az a) pontban tőszámok vannak s ezek legrövidebbek; a b) pontban pedig sorszámok.” S. szerint tehát másféle számnév nincs, mert többfélét sehol nem említ.

166—169. alatt az igékből képzett főnevek képzőit sorolván el, kihagyja a nagyon fontos és gyakori *ság*, *ség* képzőt, p. u. veszteség, ijedség; az *ál*, *él* képzőt; p. u. fonál, kötél.

170. Az igékből képzett melléknevek képzői közt nincs az *ös*, *ös*, ugrós; *atag*, *eteg*; p. u. ingatag. De, a mi ennél még fontosabb, azt sem emliti, hogy határozókból is alkothatunk melléknevet *i* képzővel; p. u. közeli; *só* képzővel: p. u. alsó. Ez pedig a szóképzésnek nem épen lényegtelen módja.

238. Az összevont mondatokat ösmertetve, egy

szóval sem említi meg, hogy nemcsak főmondat, hanem mellékmondat is lehet összevont.

276. A módhatározó mondatoknál, szolt azokról, a melyek arányt fejeznek ki; de csak azt az esetet említi, a mikor a fő és mellékmondat cselekvése közt egyenes arány van. Igaz, hogy ezzel is felesleges a gyermeket terhelni; de ha már az egyenes arányról szolt, a visszás arányt is meg kellett volna említenie, p. u. mennél többen osztozunk a pénzen, annál kevesebb jut egynek-egynek.

Nem hagyhatom még említetlenül azt a valóban csak szeszélynek nevezhető eljárást sem, a melyet S. az osztályozásoknál követ. Lényeges megkülönböztetéseket elhagy; más tekintetben pedig bölcsészeti megkülönböztetéseken alapuló, szörszálhasogató osztályozásokat csinál. Így p. u. könyvében szolt sincs a közös névről, a névmásoknak csak fogalni meghatározását adja három sorban (50), de arról, hogy hányféle névmás van, a névmások faji meghatározásáról, egy szolt sem szolt; rendhagyó, hangeltető, hangbővítő igékről, tőszóról, gyök-szóról egy betűt se mond. Hanem, a mint láttuk, az igeidők megállapításánál azután már ugyancsak bőkezűen jár el; a határozók tanát pedig valóságos szövevényes erdővé teszi, a melyben sokszor (205) maga sem talál biztos irányt. Természetes azután, hogy a mellékmondatok is ugyancsak cifra neveket kapnak a szent kereszt-ségben. Legyen elég itt, tájékozásul s legalább egy derült pillanat szerzése végett, csak annyit említenem meg, hogy vannak *egyidejű módhatározó mellékmondatok*; *előidejű módhatározó mellékmondatok*, a melyeknél *érintkező előidejűség* is előfordul; és végre *utóidejű módhatározó mellékmondatok*.

Ha az eddig elmondottakhoz még hozzávesszük az ilyen szörendet: De ezek helyett *mindég olyan* viszonyító névmást is használhatunk (273) az ilyen magyaros kifejezéseket: „a mely hangot magában is tisztán kifejezhetni” (2); „minden igéből képezhetünk *egy* főnevet, a mi szótaggal” (117); „névszó *maga* nem szokott állitmány lenni” (113); „Van az időhatározók közt is *egy* meddig kérdés” (138) stb. elég tiszta világításban áll előttünk a S. Kismagyar-nyelvtanának az értéke, a melyről az országos közokt. tanács úgy nyilatkozott, hogy „*egyetlenegy, mely teljesen ajánlható*”. Önkénytelenül az a kérdés vetődik fel előttünk, milyen lehet a többi?

Bocsánatot kell kérnem Nt. Igazgató-tanács! hogy megbízatásomtól némileg eltérően, ilyen hosszadalmasan foglalkoztam a S. nyelvtanával. Mentsen ki az a körülmény, hogy erre az eljárásra a gymn. tanári karnak a múlt évben tett jelentésemmel szemben elfoglalt magatartása kényszerített. Most már nem általános kijelentések, hanem bizonyítékok állanak a N. Igazgató-tanács előtt. Méltóztassék véleményt alkotni, csakugyan olyan becses gyöngye-e ez a nyelvtan a középiskolai tankönyv-irodalomnak, mint a milyenül ki van kiáltva? Én részemről kevesebb alapossággal és tágabb lelkiismerettel, írott tankönyvet alig ösmerek. A S. nyelvtana mellett sohasem fog a növendék tisztába jönni a nyelvtani fogalmakkal; ösmerte hézagos lesz, a szövevényes megkülönböztetéseken eltéved.

És sajnálattal, de habozás nélkül ki kell jelentenem, hogy a gymn. tanári kar mulasztást követett el, a mikor a S. nyelvtanát tankönyvül való elfogadás végett az Igazgató tanács elé a nélkül terjesztette fel, hogy a felügyelő testület figyelmét felhívta volna arra a nagy eltérésre, a mely nemcsak az eddig tanított Hegedűs-féle magyar nyelvtan, hanem az idegen nyelveknek használatban lévő nyelvtana és a S. Kis magyar nyelvtana közt létezik. Mert, ha a S. nyelvtana a legtökéletesebb munkálat volna is, a melynek tankönyvül való haladéktalanul al-

kalmazását úgy a tudomány érdeke, mint pedagógiai tekintetek követelték volna, akkor is elodázhatalan szükség lett volna a más nyelvtanoknak ehhez alkalmazott átalakítása. Így a hány féle nyelvtant tanítunk, annyi-féle rendszer, módszer, fogalmi meghatározások, osztályozások s ebben a zűrzavarban úgy a tudomány, mint a paedagogia érdeke csak veszthet, de nem nyerhet és a növendékeknek különben is általánosan beösmert túltelhetetése elviselhetetlenné válik.

De még nagyobb mulasztást követett el a gymn. tanári kar, a mikor a S. nyelvtanát alkalmazván, sem maga figyelembe nem vette, sem az Igazgató-tanács figyelmébe nem ajánlotta azt a nagy eltérést, a mely az irodalmi kör által az elemi iskolák részére csak a közelmúltban kiadott Maklár-féle magyar nyelvtan és a S.-é közt fennáll. Hiszen amennyiben a gymnasium az elemi iskolában lerakott alapra épít, azt már csak nem vonhatja kétségbe senki, hogy a két fokú oktatásnak egymással összhangban kell állania. És itt a két nyelvtan között olyan lényeges és elvi különbségek vannak, a melyek a tanulásra szerfelett zavarólag hatnak és épen ez által az oktatás kívánt eredményét veszélyeztetik. Mutatványul álljon itt néhány eltérés.

A *magánhangzókat* hangjukra nézve S. két félére osztja: mély és magas hangúakra; M. háromfélére: mély, magas és közép hangúakra.

Beszédrész M.-nál tízféle van; S.-nál nem bizonyos, hogy hány; mert előbb azt mondja, hogy minden beszédrész vagy íge, vagy névszó (46); később a névszót felosztja kilencfélére (47—52.); legvégül pedig (53.) azt mondja, hogy „van tehát négyféle beszédrész”.

M. szerint a k, ak, ek *többször*; S. szerint *képző*.

Az *ígek* jelentésükre nézve M.-nál háromfélek: cselekvő, szenvedő és visszaható ígek; S.-nál kétfélek: cselekvők és szenvedők.

A *név* M.-nál háromféle; S. nál kilencféle.

Az *íge idők* elnevezése, osztályozása, lényegesen különböző.

M. ösmer a mondatnak kiegészítő részét; S. nem. Ebből folyólag M. a *nak, nek, val, vel, vá, vé* ragos neveket mind *kiegészítőknak* nevezi; S. pedig a *val, vel* ragos neveket *állapot és módhatározóknak*; a *nak, nek* ragosokat *véghatározóknak, célhatározóknak és részes határozóknak*; a *vá, vé* ragosokat *átváltozást jelentő véghatározóknak*.

A mondatnak M.-nál 6 tagja van; S.-nál öt.

A *határozók* M. szerint ötfélek: hely, idő, mód, ok, cél határozók; S.-nál csak a főosztály nyolcféle: hely, idő, állapot, mód, eredet, ok, vég, célhatározó; ezenfelül pedig egy rakás alosztályozás.

M. kiegészítői mellékmondatot is ösmer; S. nem.

Ugy vagyok meggyőződve, hogy ezek a feltüntetett különbségek is eléggé igazolják a két nyelvtan írójának felfogása közt levő lényeges eltérést. Sietek azonban kijelenteni, hogy ezek az eltérések nem S. hanem a M. előnyére ütnek ki. És a mikor maga az irodalmi kör is helyesekül ösmerte el a M. nyelvtanában lefektetett elveket, nem nevezhetem sem következetességnek, sem tapintatos tanítási eljárásnak, hogy a gymn. tanári kar, az elemi iskoláétól elveken annyira eltérő nyelvtant vétegett be a gymnasumba s ezzel az eljárással a saját nyelvtanának értékét is kétséssé teszi a nagyközönség előtt, a tanítási eredményt is veszélyezteti; mert épen magának, a gymn. tanári karnak kijelentett nézete szerint: „nehezebb helyet engedni a korrektívumoknak, mint a teljesen új ismereteknek.”

Miután a S. nyelvtanának használhatóságát illetőleg nézetemet lehetőleg kifejtettem, a feladatomból tűzött arra

a másik kérdésre kell megfelelnem, hogy az eddig használt Hegedűs-féle nyelvtan nem volna-e sikeresebben, nagyobb előnnyel tanítható ezután is, mint a S.-é?

A H. féle nyelvtan a maga korában a legjelesebb tankönyvek közé volt sorolható. Minden részletéből kiviláglik, hogy az egész munka beható tanulmányon alapszik és logikusan gondolkozó fő alkotása. Írója tisztában van a nyelvtannak addig alkotott fogalmaival; a magyar nyelvet pedig, minden sajátosságával, alakzataival és titkaival együtt ösmeri és érti. A gymn. tanári kar előterjesztésében S.-nak olyan kiváló előnyül tulajdonított induktív rendszer, mely állítólag S.-nál jelenik meg először következetesen, a Hegedűs könyvében már régen alkalmazást nyert. Szabályai, fogalmi meghatározásai szabatosak és tiszta nyelvezetűek. A feldolgozott anyag a megösmertetésre szükséges minden nyelvi mozzanatot felölel. Hosszú időn át dicsekvése volt a sárospataki főiskolának, hogy nem csak növendékeinek adhatta kezébe ezt a nyelvtant, hanem vele más tanintézeteket is el láthatott.

Azonban tagadhatatlan, hogy az emberiségnek és a tudománynak fejlődési törvényét ösmerné félre, a ki a tudományban megállapodást gondolna, vagy akarna létrehozni s a maga idejében legjelesebb tankönyvet is örökre állandóvá óhajtana tenni. A kutató és boncoló ész az előbb helyeseknek ösmert tételeket megdönti; a jónak bizonyított rendszer helyébe még jobbat állít. Csak természetes, hogy a nyelvész sem maradhatott vesztve az újabb időben sem, a mikor a tudományok a haladásért erősebb versenyre keltek, mint bármikor. Nem lehet azért csodálnunk, ha a sok évtizedet diadalmasan átélt H.-féle nyelvtanban is, ma hiányokat, kívánni valókat fedezünk fel. De a legtöbb kívánni valót ma sem tartalmában, hanem rendszerében találjuk; a mennyiben a könyvnek több mint felét tevő „Szótan” című rész a szót nem a mondathoz való viszonyukban tárgyalja, hanem mint beszédrészeket, minden alakulásukon keresztül elszigetelten vizsgálja és ösmerteti s azzal az eljárással nagyon fárasztóvá, rideggé, könnyen megunhatóvá teszi a szükséges ösmeretek elsajátítását. Hogy ennél sokkal helyesebb a mai korban már általánosan elfogadott az a rendszer, a mely a beszédrészeket, minden alakzatukban, mint a mondat tagjait vizsgálja, boncolja, elemézi: a nyelvészettel csak kevésbé foglalkozó előtt is világos. Nem tudom azért helyteleníteni, hogy a mikor a H. féle nyelvtan utolsó kiadásának példányai elfogytak, a gymn. tanári kar nem látta helyén valónak, hogy ezt a munkát akár újra nyomassa, átdolgoztassa; mert a régi alakban való kiadás csakugyan a haladással való nem törődést árult volna el; az átdolgozás pedig majdnem teljesen új tankönyv készítésével lett volna egy jelentőségű.

A sajnos mulasztást az által követte el a gymn. tanári kar, hogy a mikor a H. féle nyelvtan példányai fogyatékán voltak, nem gondoskodott az Irodalmi kör útján kellő időben arról, hogy a nyelvészeti mai fejlettségének és a tanügyi kívánalmaknak teljesen megfelelő magyar-nyelvtant készítettetett volna; hanem idegen terméket fogadott be, a mely sem elemi oktatásunkkal, sem önmagában véve a komoly bírálatot ki nem állja. Ezzel az eljárással kétségtelenül nagyon alászállította a gymn. tanári kar, azt az épen nem értéktelen dicsőséget, a mely főiskolánkra talán több, mint egy század óta az által hárult, hogy folytonosan saját maga által készített olyan magyar nyelvtanokat tanított, a melyek nemcsak kiállották a versenyt az idegen szerzők műveivel, hanem azokat más tanintézeteknél is háttérbe szorították. Így volt ez régebben a magyar, így a latin nyelvtannal. Ma pedig mind a kettőből idegen kézikönyvet használunk

és pedig hogy a magyar nyelvtanból milyet, azt hiszem, eléggé igazoltam.

Felesleges dolognak tekintem, hogy ennek az állápotnak tarthatatlan voltát tüzetesebben fejtegettem. Ugy főiskolánk hirneve, mint a tanügy érdeke megköveteli, hogy ezen a visszás helyzeten haladéktalanul segítsünk. És talán nem fogja a Nagytiszteletű Igazgató-Tanács rossz néven venni nekem, ha tulajdonképpen való megbízatásom határát túllépve, bátor vagyok véleményt is adni, miféle intézkedést kellene tenni a magyar-nyelvtan megkésztése iránt.

Az irodalmi kör, a mikor a Maklár-féle magyar-nyelvtant az elemi iskolák részére, néhány évvel ezelőtt közrebocsátotta, ez által a mű által képviselt irányt magáévá tette. Ezt a kézikönyvet a kritika is elég kedvezően fogadta. Részemről is úgy vagyok meggyőződve, hogy ez a nyelvtan, a mellett, hogy a nyelv-tudomány legújabb alkotásait figyelembe veszi, nem hajhászsa az észszerű alapot nélkülöző és indokolatlan ujitásokat; hanem elég helyes érzékkel kiválasztja azt, a mi valóban ujitást igényel s itt aztán nemcsak az újítás, hanem a javítás munkáját is teljesíti. Nyelvezete magyaros; meghatározásai egyszerűek és szabatosak. Ami kívánni valót itt-ott találunk benne, az újabb kiadásnál könnyen pótolható. Ugyanazért azt vagyok bátor ajánlani, méltóztassék az Irodalmi kört felhívni, hogy Maklár Miklós tanárt, pályázat mellőzéseével, bizza meg a gymn. részére szükségelt magyar-nyelvtan haladéktalan megkésztésével. Azt a rendszert, a melyet az elemi iskolák részére csak nem rég fogadtunk el és léptettünk életbe, nem ejthetjük el, nincs is okunk megváltoztatni. Hogy pedig ennek a rendszernek az alapján is az elemi iskolai és a gymn. oktatás közt a szükséges egyöntetűséget elérjük, erre nézve a legnagyobb biztosítékot kétségtelenül abban találjuk, ha a tankönyvet mind a két intézet részére ugyan az a szerző dolgozza ki.

Az eddig elmondottakkal be is fejezhetném már előterjesztésemet. Azonban szükségszerűleg érzem, hogy meg kell még felelnem arra a felmerülő kérdésre, mi történjék addig, micsoda nyelvtan alapján tanítsuk a magyar-nyelvet a míg az új nyelvtan elkészül. Nem tartozik ugyan ennek a kérdésnek a tisztázása sem megbízatásomhoz, de minthogy ez is egyik részét képezi annak az ügynek, a melylyel kötelességszerűleg tüzetesebben kellett foglalkoznom: azt hiszem, hozzászólásomat nem fogja a Nagytiszteletű Igazgató-Tanács illetékelen beavatkozásnak tekinteni.

Az új magyar-nyelvtan elkészülése, a legkedvezőbb körülmények mellett is, igénybe vesz 2 évet. Hibának tartanám, ha két éven keresztül bénítanók is növendékeink értelmét a S. Nyelvtanával. Ha a második osztályban kénytelenek vagyunk is azt még egy évig megtűrni, minthogy az első osztályt most végzett növendékek már ezen az alapon kezdték tanulmányukat: az első osztályban már most feltétlenül mással helyettesíteném. Vannak a S.-énál sokkal jelesebb nyelvtanok, a melyek ha szintén szenvednek is egyes hibákban, de szabatosan, következetesen, tiszta gondolkodás alapján vannak megírva. Ezek közül a Dr. Szinnyei Józsefét csak azért nem ajánlom, mert nagyon meglátszik rajta, hogy tudós, egyetemi tanár írta. A Király Pál különben kitűnő nyelvtana, mint gymn. tankönyv szintén abban a hibában szenved, hogy túlságos részletességekre kiterjeszkedik. Hanem a Martonfy Márton magyar nyelvtanának a Dr. Weszely Ödön által átdolgozott s a közoktatásügyi miniszterium által approbált második kiadása, nézetem szerint a legjobban ajánlható tankönyv. Helyes rendszerben, a figyelmet lekötő s az értelmet fejlesztő módszer-

rel tárgyalt. Csak a legszükségesebb anyagot öleli fel. Szabályai, fogalmi meghatározásai szabatoságuk mellett egyszerűek és érthetők. Ezenkívül pedig elvi álláspontja majdnem teljesen azonos a Maklár-éval. Véleményem szerint tehát méltóztassék a S. nyelvtanát a második osztályban kénytelenségből egy évig még megtartani; az első osztályban pedig már a legközelebbi iskolai évtől kezdve a Martonfyét tanítani, míg saját nyelvtanunk napvilágot láthat.

Kérészy Barna.

TÁRCA.

A nyelvoktatás a népiskolában.

II. Az írás- és olvasástanítás történeti fejlődése.

(Folytatás.)

I. A betűző módszer. A nyelv elemei a hangok s ezek írásjelei a betűk, melyeknek névszerinti elsorolása az abc, (alpha-beta) A legrégebb idő óta a betűk alak-és névszerinti ismertetésén kezdtek az olvasás-tanítást. A betűket az ABC sorrendjében tanították a gyermekeknek, nem hangjuk, hanem nevük szerint, előbb a kis, azután a nagy betűket. A sok betűnek egymásután való betanítása sok időt vett igénybe, mert mire az abc betűinek során végig haladtak, az első betűket már elfeleddék a gyermekek: sokszor tehát újból kellett kezdeni. Mikor a betűk alakját már mind feismerte a gyermek, abba is begyakoroltatott, hogy valamely könyvből ki tudta keresni a tanult betűket, akkor mentek át a betűknek szótagokká való egybefoglalására. Elővették az abc mássalhangzóit s azokat a magánhangzókkal egybekapcsolták először elől (ab, eb, ib, ob, úb), azután hátul (ba, be, bi, bo, bu) volt a magánhangzó, majd közepett (bab, beb, bib, bob, bub) stb. Az egybefoglalás pedig a betűnek megnevezése mellett történt (a, b = ab; e, b = eb; i, b = ib!) stb.

Igy mentek végig valamennyi mássalhangzónak valamennyi magánhangzóval való egybekapcsolásán. Mindez sok időbe került, a gyermek figyelmét, türelmét kifárasztotta; innen lőn, hogy sok gyermek nem haladt tovább a szótagolásnál: az iskolába járás ideje eltelt s a gyermek egész életében ezen töredékes olvasási képességgel baktatott, melyet néha a gyakorlati élet kifejtett ugyan tűrhető olvasási képességgé, de legtöbbször még az iskolában nyert kevés olvasási képességet is elmosta. A kiknek türelmét az iskola ki nem merítette, azok a szótagolás elsajátítása után szavak olvasására mentek át, innen aztán nem volt nehéz összefüggő olvasmányok (leginkább imák) olvasására térni. Az iskolák nagy többsége megelégedett az olvasással, az írásra csak akkor tértek át, mikor a gyermek már legalább szótagolva olvasni tudott; innen lőn, hogy az olvasni tudóknál még sokkal ritkább volt az írni tudók száma.

E betűző módszer volt az olvasás és írástanítás módja a legújabb korig.

A történeti adatok a német nemzethez vezetnek bennünket; onnan nyertük a keresztyén műveltség jó részét, onnan származott át hozzánk a reformatio. Legrégibb ismert ABC könyvünk a Dévai Bíró Mátyás »Ortografia hungaricája« (1538) a Luther *Fibelijének* magyar utánzata. Azon kor szelleméhez képest a biblia-olvasás volt az olvasás tanításának célja; ehhez képest úgy Luther *Fibelijének*, mint Dévai B. M. orthographi-

ájának fő tartalmát az imák képezték. (tíz parancsolat, apostoli hitforma, úri ima, szentírási helyek más imádságok.) Legelől vannak a betűk, leghátul a számjegyek. A XVI-ik századbéli magyar reformátorok (Gálszécsi István, Székely István, Bornemissza Péter) vallásos könyveik elejére alkalmazták az abc-t. A kath. iskolák számára írott »Libellus alphabeticus« (először Lőcsén 1697-ben), a ref. iskolák számára írott ABC (először Debreczenben 1681-ben) s az ágostai evang. iskolák számára írott Győri magyar ABC (először Győrben 1773-ban) sokáig használatban voltak s mindannyian a vallásos elem bevezetéséül alkalmazták a betűk ismeretét.

Nem hiányoztak azonban javítási kísérletek, sőt valóban célszerű javítások sem. Csak hogy e javítások nem a módszerre, hanem a tartalomra, a tananyagnak megválasztására vonatkoznak.

A Mária Terézia alatt megkezdett s II. József alatt folytatott iskolajavítási törekvések éltető lelke *Felbiger* volt, ki tudvalevően Rochow irányát követte; Rochow philanthrop irányzata a közhasznú ismereteket és moralizáló olvasmányokat tartalmazó »Kinder Freund«-ban öltött testet. Ebből szedte *Felbiger* az osztrák iskolák számára szerkesztett könyveibe az olvasmányokat. A *Felbiger*-féle ABC-t Révai Miklós fordította magyarra. A sarospataki állami tanítóképezde könyvtárában is megvan e könyv, melynek címe: ABC könyvecske, a nemzeti iskoláknak hasznukra. Budán 1796. (az első kiadás 1782-ből való.) E könyv még 1852-ben is használatos volt; legutóbb a varannó-csemernyei tanító úr, Spák Antal küldött egy csonka példányt. Az első 3 lapon a nagy és kis betűk vannak (írott és nyomtatott magyar és német betűk.) A 4—6. lapig szótagok, (egyhangú szók) a 7—8. lapon két tagú; a 9—10. lapon 3-, 4-, 5 tagú szók. A 11—19. lap ugyanazon anyag német nyelven német (góth) betűkkel. A 18 laptól kezdve a 98-ig, a kétnyelvűség lapok szerint van elkülönítve, a páros számú lapokon a magyar, a páratlan számokon a német szöveg. E nyolczvan lapra terjedő olvasmányi rész tartalma pedig erkölcsi elbeszélések, gazdasági és alkotmánytani ismeretek köréből vett olvasmányok. A 98—102-ik lapon magyar-német szavak vannak, a 103—112. lapon latin közmondások és aesopusi mesék.

A Révai ABC-jét a prot. iskolák számára Eöry Fülöp Gábor s.-pataki tanár dolgozta át csak magyar szöveggel. Ez átdolgozás megjelent: »ABC könyvecske a magyar falusi iskolák számára« Budán, 1795. — Eöri F. G. moralizáló elbeszélések helyett leírásokat alkalmaz olvasmányokul. (Az ember, a ház, házi eszközök, öltözetek, házi állatok, szülők, a család, az évszakok, földművesek és kézművesek foglalkozása.)

A protestánsok azonban nem igen voltak hajlandók a kormány által elfogadott ABC-ét használni, hanem Szombati János s.-pataki tanárral készítették egyet, mely »ABC könyvecske a magyarországi prot. iskolák hasznára« (S.-Patak 1790.) cím alatt megjelent, s 1848-ban nyomtatott belőle az utolsó kiadás. Ez módszerre nézve megegyezik a korábbi ABC-kel, de nem vallásos anyagot alkalmaz az olvasmányi részben mint a XVII. és XVIII. századbéli ABC-ék, sem nem leírásokat, mint az Eöry F. Gáboré, hanem philanthrop irányú moralizáló elbeszéléseket. A betűző módszer tehát mondhatni századunk közepéig fennmaradt.

2. Mélyebbre ható javítási kísérletnek mondható Comeniusé, ki az ő *Orbis-Pictus*-a elején az a, b, c, sorrendjében sorolja elő az írott és nyomtatott betűket, mindenikhez egy-egy képet (többnyire egy élő állat képét) csatolván, melynek természeti hangja az illető

betű kimondását juttatja a gyermek eszébe. A »Schola Ludus« című művében pedig gyakorlati tanítás alakjában példát mutat C. arra is, hogyan kell az írástanítást az olvasástanítással egybekötni. (Ismertetem a Néptanítók Lapja XV. évfolyam 182. lapján.) Mikor a gyermek az *Orbis Pictus*-ban foglalt táblázat alapján a betűket megismerte s »valami betűszedő táblán« ki tudja jelölni a betűket, akkor a könyvben levő képeket forgatja át s a kép eszébe juttatja, hogy hogyan kell a kép alá írott szót kimondani. Mikor a gyermek az egész könyvet így átforgatja, akkor elől kezd is a képek alatti szöveg olvasására megyen át; ekként az írást és olvasást megtanulja »amaz elméket csigázó sokáig tartó és unalmas betűszedegetés vagy syllabizálás nélkül.« A Comenius »*Orbis Pictus*-ában« levő képek felírásai tehát úgy tekinthetők, mint *minta szavak*. A betűk megismerésének módja pedig a hangoztatáson alapul. Ekként Comenius módszerében minden adva volt, hogy gyakorlati tanfériak az *írvaolvasatás s hangoztató* módszert *minta-szavak* alapján gyakorolják.

A kor azonban nem volt kedvező Comenius módszerének tovább fejlesztésére. Mindezen módszertani előnyöket a XIX-ik századnak csaknem újból kellett felfedeznie. Egyetlen magyar utánczója akadt: Szőnyi Nagy István, kinek »Magyar Oskolája« Kolozsvárott 1689-ben jelent meg. Szőnyi 12 órán akarja az olvasatást megtanítani. Az első órán megtanítja a magánhangzókat; a 2—6 órán a mássalhangzókat; a 7—9 órán szótagokat olvastat, a 10-ik órán az Uri imát, a 11-iken ismételtet, a 12-ik órán átmegy a biblia olvastatásra. Eljárása pedig abban áll, hogy a mint egy betűt a táblára ír a tanító, azt kerestesse fel az olvasmányi részben (Uri ima). »A betűket elsőbben nem kell megnevezni, hanem arra kell a tanulót szoktatni, hogy a mint szemeivel felfogja a magánhangzót s a mellette levő mássalhangzót *syllabizálás nélkül egyszerre mondja ki*.« Szőnyi azonban a betű hangjának megtartására Comenius által ajánlott képet nem tudja méltányolni, a szavak olvasását megkönnyítő csoportképeket sem ismeri. Mindazáltal felismerte a betű alakja, hangja és neve között levő különbséget, felismerte, hogy az olvasásnál a gyermeknek semmi köze a betű nevéhez, hogy ez csak zavart okoz. Sajnos, hogy kora még ezen haladást sem értette meg.

3. Elődeinél nagyobb szerencsével hozta felszínre a hangoztató módszert Stephani Henrik bajor iskola-tanácsos, 1803-ban megjelent »Fibelje« több mint fél-századig volt használatban s 100-nál több kiadást ért.

Stephani éles különbséget tesz a hang, a betű és a betű neve közt: ez utóbbit az olvasás elemeinek tanításánál teljesen mellőzi, mivel arra csak akkor van szükség, midőn a gyermekek már olvasni tudnak. Stephani a magánhangzók megismertetése után, a mássalhangzókat ismertette, ügyelve arra, hogy a gyermekek a betűket tisztán, minden mellékhang nélkül hangoztassák: pl. a »p« betűt úgy kellett hangoztatni, mint e szó végén: »kép«; az »r« betűt, mint e szó végén: »sár« stb. a mássalhangzókat azok hangjainak rokonsága, vagy hangoztatási nehézségük szerint csoportokra osztotta. A betűk megismerése után következett a magán- és mássalhangzók egybefoglalása. A »fa« szótag olvasásánál a tanító az »a« betűt egyelőre *kezeivel eltakarta*, a »b« hangját addig kellett hangoztatni, míg a tanító a második betűről el nem vette a kezét, ekkor együtt kellett kimondani. A szótagok olvastatása után szavak, majd mondatok következtek. Stephani módszerének hátránya, hogy az összes betűket kívánta megismertetni, mielőtt a szótagokká való összefoglalásra

tért; ügyetlen tanítók különösen sokat ártottak a hangoztatási módszernek az által, hogy egy szóban levő betűk hangjának egybeolvasztása mellett, azokat éppen elkülöníték, vagy a mássalhangzó betű hangjához fűzött »é« hang által a betűzés új módjára tértek vissza. Mindazáltal nem hiányoztak javítási kísérletek sem. Stephani követői közül némelyek a magánhangzók ismertetése után nem ismertették valamennyi mássalhangzót, hanem mindjárt az első mássalhangzót a magánhangzókval való egybefoglalásra használták fel, mások az első magánhangzó után mindjárt mássalhangzót is tanítottak, míg ismét mások képekkel igyekeztek a hangoztató módszer egyhangúságát ellensúlyozni; olyanok is voltak, kik előgyakorlatokkal kívánták a hangoztatást megkönnyíteni. A hangoztatási módszerre ad utasítást nálunk: *Farczádi Józsa János* »Oktatási vezér« cz. könyvében (1817.) és Magyar ABC-jében (1816). Zakány József Magyar ABC (1838—1869). Hegedűs László ABC és elemi olvasókönyv. Sárospatak, (1852—1873). Erdélyi Indali Péter ABC és olvasókönyv (1853—1884). Mészáros Imre ABC és olvasókönyv kath. iskolák számára stb.

4 Comenius hangoztatási elvét Németországban *Stephani*; nálunk *Farczádi J.*, *Zakány*, *Hegedűs* stb. juttatták diadalra. Az írásnak az olvasással való egybekapcsolását, a mit szintén Comenius hangoztatott először, *Simon Antal* újította fel nálunk az ő »Igaz Mester« cz. munkájában (1808.) *Simon Antal* azon elvből kiindulva, hogy előbb volt írott, mint nyomtatott betű, azt követeli, hogy az írott betűket kell először tanítani és pedig nem betűzve, hanem hangoztatva. Az »Igaz Mester«-ben 30 leczkére osztva mutatja meg, hogyan kell a gyermeket rövid idő alatt írni és olvasni megtanítani. (Az »Igaz Mester« képezdei könyvtárunkban is megvan.) Nagyobb szerencsével járt az írvaolvasási módszer megállapításában *Graser B. J.*, ki »Elementar schule für Leben (1817).« cz. művében előgyakorlatok által kívánja a gyermeket az írásra és olvasásra előkészíteni, ezen közben a jelbeszédre és szójelírássra vezeti a gyermeket; majd aztán rávezeti őt, hogy ezen nehézkes jelzésnél könnyebb a hangoknak betűkkel jelzése, s a betűket úgy tünteti fel, mint az egyes hangok kimondása közben felvett száj-állások jelképeit. Először csak a kis betűket íratja és pedig írásbeli könnyűségükön alapúlt sorozatban. A kis betűk után következnek a nagy betűk. Midőn a gyermek az írott betűket olvasni tudta, akkor következtek a nyomtatott betűk.

Az írvaolvasási módszer előnyei:

a) Hogy a betűk alakja jobban bevésődik a gyermek elméjébe, mint a tisztán hangoztató módszerrel.

b) Hogy a gyermek kedve, öröme saját keze munkája felett fokozódik.

c) Hogy eleitől fogva alkalmas csendes foglalkozást nyújt.

Graser módszerét is sokféleképp javították az ő követői. Némelyek az írott betűkkel párhuzamosan a nyomtatott betűk ismertetését is felvették (az írvaolvasás vegyes módszere). Mások megmaradtak ugyan a tiszta írvaolvasatás mellett, de egyszerűsítették az előgyakorlatokat stb.

Nálunk az írvaolvasatási módszert követő ABC-írók jelesebbjei: *Gönczi Pál*, *Árvai József*, *Bárany Ignác*, *Kiss Áron*, (*Gyertyánfi Radó*), *Péterfi (Laky) Pánczél Ferencz*.

5. Comenius módszerének azon elvét, hogy a gyermekeket az *Orbis Pictus* lapjainak forgatása közben a

képek felírására kell figyelmeztetni s ezáltal az olvasásra vezetni, szintén alkalmazták a *methodicusok*.

Vogl Károly (»Des Kindes erstes Schulebuch« 1843. cz. művében) abból indul ki, hogy a gyermek igen szeret rajzolni s alig tanul pár betűt, már szereti a nevét leírni. Ő tehát egyszerű szavakat (tárgyak neveit) vesz fel s ezen *minta-szavak* oktatása és íratása által vezeti a gyermeket az írásra és olvasásra. E módszert *analytico-syntheticus* módszernek is nevezik, s kivált *methodicusok* (*Lüben*, *Kher*) akként alakították át, hogy az első évi oktatásnak összes anyagát e körül csoportosították s a különálló beszéd- és értelemgyakorlatot feleslegessé tették. A tanítás menete e módszer szerint a következő:

a) A tanító felmutatja, (természetben) majd lerajzolja a felvett tárgyat s aztán beszéd- és értelemgyakorlat alakjában röviden megbeszéli azt a gyermekekkel.

b) A gyermekek lerajzolják a tárgyat palatábláikra.

c) A lerajzolt tárgy alá fölíratik annak neve.

d) Erre következik a szó felbontása hangjaira s az írott név felbontása betűkre.

e) Ha a gyermekek a betűket begyakorolták, következik egy új szó, melyben a már ismert betűn (betűkön) kívül egy (két) új betű is előfordul s így tovább, míg minden betű ismeretes lesz.

Nálunk *Farkas Dezső* tett kísérletet a minta-szavak módszerével »Szemléleti ABC« című könyvével. (1862).

(Folyt. köv.)

Dezső Lajos.

NEKROLÓG.

Kovács László emlékezete.

— 1834—1897. —

Június havának 13-án d. u. 3 órakor a tiszta, derült tavaszi nap sugárzó fénye mellett nagy résztvevő sereg gyűlt össze a hanvai paplak udvarán.

A tiszta ég fénylett, a nap sugarai a már-már nyárba szökkenő szép természetben előmölve: jóleső melegséggel töltötték be a levegőt. Minden felől fény, ragyogás özönlött, mérsékelve a lombos fák és az elterülő mezőség kellemes zöld színétől. Csak a hanvai paplak udvarán ült komor sötétség. A másfél ezernyi főre fölnevekedett közönség orcáján a bánat borongó vonásaival, szemeiben a részvét könnyeivel, abban a fénylő keretben, melylyel a végéhez közelgő tavaszi évszak körül ragyogta: olyan megható, olyan megindító volt. A fény mellett, olyan elbusító volt az arcokon sötétlő bánat... az ég derűje mellett a szemekből pergő könyek zápora. Pedig ez így volt! Bánat borongott ezernyi arcon, bánat nehezült ezernyi szívre... köny remegett kétszer annyi szemben, mert egy sokat szenvedett családapát, egy nagy nyomorúsággal, hosszas betegséggel meglátogatott református papot temettek akkor.

Ilyen sötétnek, ilyen gyászba borúltnak láttam én a hanvai papnak udvarát, midőn kitették Tisztelendő Kovács László kinos szenvedésekkel sujtott családapának és lelkésznek koporsóját a ravatalra; midőn ott láttam a koporsó mellett az 5 gyermek fájdalomtól feldult orcáját. Őt gyermek! a kik közül csak is egy van még célnál, az is a maga elé tűzött pálya küszöbén, mint kis jóvedelmű kezdő vasúti hivatalnok; a négy pedig gyámol, vagyon nélkül itt maradt arra a sanyarú, örömtelen árvaságra, mely a református

papok családjának, árváival olyan bizonyos öröksége. Az öt gyermek közül 3 leány, a legkisebbik 15 éves fiú, tanulmányainak kezdetén, a gymnasium V-ik osztályának növendéke. Így látva a koporsót és az árva gyermekeket mellette: nem esoda ha elborult minden gondolkozó elme és érző szív. És a mi legszomorítóbb, a gyermekek már túlvannak — kettő kivételével — azon a koron, hogy az országos lelkészi gyántár áldásaiban részesülhetnének; a kettő is pár év alatt be fogja tölteni a 18 évet, a mikor az apátlan, az anyátlan árvák segélye megszűnik. Mi lesz belőlük? Ez elbusító kérdés lebegett mindnyájunk lelke felett Kovács László koporsójánál, Bizony megrázó kép volt az a koporsó a mellette álló gyermekekkel; ott sötétlett azon az életnek legsötétebb tragikum. Ilyen sötét képeket pedig nagyon sokszor rajzol az élet, majd itt, majd amott!

Ennek a sötét képnek megdöbbentő szemlélése — és feltűntetése után sietek Kovács László hanvai papnak és a gömöri ev. ref. egyházmegye főjegyzőjének életrajzát főbb vonásaiban, röviden az alábbi sorokban megírni.

A boldogult született Gömör megyében Sajó-Kesziben 1834. évben. Iskoláit szülőföldén, majd Losoncon és Sárospatakon bevégezvén: káplánná lett. Mint káplán több uri családnál — Mariassy, Szentmiklóssy és Adorján — nevelősködött. Kiváló jeles készütsége s tudományos képzettségénél fogva a reábizott növendékeket úgy a népiskolai, mint a gymnasiumi tantárgyakból nagy sikerrel oktatta. Segédlelkészkedett Berzétén, Hanván a nagynevű-pap Tompa Mihály mellett és Tornallyán. 1869. évben imolai pappá lett, abban a kevés jövedelmű egyházban töltött 8 esztendő, küzdve a megélhetés gondjaival s néhanéha boszankodva is, hogy neki a sors olyan sovány helyet jelölt ki, holott tudományos készütsége és kiváló szónoki tulajdonságánál fogva, méltán várhatta hogy a legelső, a legjövendősebb egyházi is szerencsésének tarthatja, ha őt lelkészül megnyerheti. Imolán lépett házasságra mindjárt lelkészsége kezdetén Balla Zsuzsánnával, a velezdí pap kellemes és szelid lelkű leányával, kitől 5 gyermeke maradt... kik oly nagy árvaságra jutottak az ő elhunytával. Csakugyan a mire vágyott és a mi képzettségénél fogva méltán meg is illette, az imolai szűk és szegényes helyzetből kiszabadult. 1877-ben a hanvai egyház — a mely a gömöri egyházmegyében jövedelem tekintetében a legelső közé tartozik — választotta meg lelkészeül.

Hivatalát nemes ambícióval foglalta el. Arcán egészség sugárzott, izmaiban erő duzzadozott. Napja ekkor életkorának delelőjén tündöklött. Széles, sokoldalú tudományos ismerete, szinte acélos ereje, kiváló szónoki tehetsége egyenként és egyetemben a legnagyobb biztosíték volt arra, hogy pályáját a hanvai jó jövedelmű egyházban fényesen, hallgatóinak a legmelegebb szeretete és megérdemelt tisztelete mellett futja meg. De fájdalom, más volt az életkönyvében feljegyezve! Két évig a kitűnő szónok pap a széles ismeretek mellett kiváló egyházkormányzó tulajdonságokkal is megáldott férfit: elragadván lelkeket indítva hirdette szép, erőteljes szavával az Isten örökkévaló ígését, — rajongó szeretettel ölelve körül hármass egyházának híveitől. Azonban nagy hirtelenséggel, mint mikor a derült eget egy szempillantás alatt sötét, komor felhők borítják be: megrohanta egy romboló torok betegség, mely szépen csengő hangját megsemmisítette s az erőből duzza-

dozó testbe is elvetette a romlás, a pusztulás magvait. Ez 18 évvel ezelőtt történt; azóta szószékbe nem léphetett, egyedül, nagy megerőltetés mellett, háznál — egyszer-másszor — keresztelegetett s urvacsora osztásoknál — hallgatagon segédkezett. Folyvást káplánok töltötték be helyét s végezték helyette a predikálást gyülekezetében; maga az orvosi tudomány segítségéhez folyamodott, gyógyfürdőket látogatott, de hasztalan, hangját nem nyerte vissza. A két káplán tartás, az örökös gyógykezelés anyagilag egészen tönkretette. De mind a mellett, hogy hívei 18 évig katedrából szavát nem hallhatták, nem hűlt meg iránta a régi szeretet és tisztelet, az egészen halála perceig felmaradt. Ezért a kitartó, meg nem unt hűségért és szeretetért, a beteg és sok oldalról sújtott lelkész iránt: a Hanva, Lénártfalva Csizzel egyesült egyház megérdemli a legnagyobb dicséretet; méltó arra, hogy e tette, mint a vallásos kegyelet beszélő ténye feljegyeztessék más egyházak példaadására. Azonban a tollat soha sem tette le kezéből, ha nem predikálhatott is, az anyakönyveket példás pontossággal maga vezette s mindennemű egyházi iratot maga szerkesztett. Egyházának kormányzásában, jólétének, virágzásának előmozdításában, hanyatló ereje mellett is, soha meg nem szűnt buzgólkodni; ha felemlitem, hogy a halál f. év jun. 11-én éjjel 10 órakor rátette kezét a sokat szenvedett, jobb sorsra érdemes lelkész és családapa szívére: be is zárhatnám az emlékeztetőre szentelt sorokat.

Azonban a fennebbieken még hiányos volna életrajza, mert ő, ha egyházában elveszett hangja miatt nem predikálhatott is, ha katedrai munkássága megszűnt is — hű munkása, kimagasló tagja volt a gömöri egyházmegyének; pár évig mint aljegyző, 21 év óta pedig mint főjegyző ragyogó tollával, tömör, erőteljes, világos, törőlmetszett stílusával az egész egyházmegye osztatlan szeretetét és tiszteletét kiérdemelte. Lelke egész melegségét, elméjének széles ismeretét, mikor a szükség úgy hozta magával, az általa szerkesztett jegyzőkönyvi pontokba bele tudta önteni, bele tudta lehelni.

Meg kell még itt említenem, hogy a magyar nyelven kívül, melyet szóban és írásban olyan nagy tökélyvel kezelt, jártas volt úgy a német, mint a francia nyelvben is.

Ime Kovács László életrajza, a főbb vonásokban feltűntetve. Általános jellemzésül kimondhatjuk róla: gyermekeit forrón szerető apa, kiváló készütségű pap, kitűnő egyházi szónok s ékes tollú stíliszta volt a boldogult. Bár nagy szenvedések jutottak osztályrészeül, a hitet, Istenben vetett bizodalmit soha el nem veszítette; a békétlenséget és zúgolódást nem ismerte: túrt, hordozta keresztjét önmegtagadással, elsajátítván attól, a kinek szolgálja volt, a Jézustól, az emberi keblet leginkább megszentelő vonást — az Isten végzésén való csendes megnyugvást.

Családjának földi javakat nem hagyhatott, sőt inkább a legnehezebb, a legörömtelenebb árvaságra jutottak azok, kik benne édes atyjokat veszítették.

A boldogultat nagy részvét mellett helyeztük 12 évvel előbb elhunyt neje elhamvadt tetemeihez, június 13-án 24 lelkész állt esperesünkkel koporsója mellett, oly nagy szám, mely lelkészi temetéseknél igen ritkán fordul elő. A tanítói kar sem maradt hátra, sokan eljöttek az igaz tisztelet és részvét adóját lefizetni iránta. Három községből álló gyülekezetének előjárói, férfiai, asszonyai, ifjai, hajadonai mind ott voltak ravatala mellett áldást mondani

poraira. Három énekkat zengett gyászénekeket és gyászdalokat koporsója és sírja mellett.

Koporsója felett Kupai Dénes, vályi lelkész mondott gyászbeszédet és imát; a sírnál pedig Kis Károly, runyai lelkész búcsuzott el a boldogulttól s tolmácsolta a vigasztalás szavait.

Nyugodjanak sokat szenvedett lelkésztársunk hült tetemeid csendesen a sír ölén, az Ur, a ki látta türesem, nyomorúságodat, adja meg jutalmadat az ő országában.

Hangoztassa a Jelenések könyvének angyala sirod felett e szavakat: „tudom a te cselekedeteidet, a te fáradságodat és türesem; teherrel megterheltektél és elszenvedtet; tudom a te nyomorúságodat, melyet elviseltél . . . hű voltál halálig, neked adom az életnek koronáját!“

—i —s.

KÖZÉLETÜNK.

Tíz éves találkozó a sárospataki főiskolában.

Július 1-ső napján délelőtt 10 órakor megható ünnepély folyt le a sárospataki főiskola kertjében a Horváth-Mária-Simon emlék-szobor előtt. Az 1887-ben érettségi vizsgát tett sárospataki tanulók találkoztak egymással, a „Mezőssy-Finkey“ osztálynak a tagjai, a kik tíz évvel ezelőtt megfogadták, hogy pályaválasztásuk után összejönnek s ünnepélyt szentelnek a főiskola falai között.

A mit fogadtak, azt beváltották s a 29 közül 18-an megjelentek, hogy elmondják egymásnak a tíz év történetét, hogy letegyék a hódolat jeleit az „alma mater“ előtt s kifejezzék a hála érzelmeit a tanárok előtt.

A „Mezőssy-Finkey“ osztály egyike volt a legjobbaknak, a melyek a főiskolának dicsőségére váltak. Beöthy Zsolt 1886-ban volt először érettségi kormánybiztos Patakon s az akkori osztálylyal is a legnagyobb mértékben meg volt elégedve, hiszen 29 jelentkező közül négy volt jeles ifjú s csak egyetlenegynek nem sikerült a vizsga, a mikor pedig 1887-ben ismét eljött s végig hallgatta a 31 érettségizőt s ezek közül is csak egyetlenegy nem felelt meg a kívánalmaknak, de ötöt nyilvánítottak jelesen érettnak: azt mondotta a magyar tudományos világnak ez az előkelősége, hogy bátran kimerné állítani ezt az osztályt az ország bármely iskolájával a versenyre, mert tudja, hogy a diadalt elnyerné!

S az élet, ez a nagy mester, csakugyan teljesen beváltotta a Beöthy elismerő szavait. Hogy ez úgy van, igazolja a névsor s az abban feltüntetett társadalmi állás.

De számoljunk be az ünnepélylyel, a melylyel az alma maternek egy örömnapot szenteltek a vándorlásukból megpihenni tért hű fiak.

Délelőtt 10 órakor 16-an megálltak a találkozó a Horváth Mária-szobor északkeleti oldalán, mellettök balra a volt tanárok, egy pár új tanár, tovább az ifjúságnak még itt tartózkodó része s egy pár városi érdeklődő, nő és férfi vegyesen. A félkörben állók ajkain egyszerre felzendül a „Hymnus“ magasztos dallama s kalap-levéve hallgatja az egybegyűlt közönség. A dal elhangzása után előlép a csoportból dr. Mezőssy Béla országgyűlési képviselő s szól a tanárokhoz s osztálytársakhoz. Elmondja egyszerűen, de szónoki erővel, nem cifra, de annál megkapóbb szavakban, hogy az az érzés fogja most el az ő keblüket,

a mely a szülei ház küszöbét átlépő gyermekét, a mikor hosszú, igen hosszú idő telt el, hogy elhagyta a szülei házat. Beszél a háláról, a melyet az alma mater iránt éreznek, a melylyel a tanároknak tartoznak, kik a hazaszeretet eszméjét s a kötelesség teljesítés magasztos elvét szívökbe vésték, lelkökbe oltották. Áldást kíván a főiskolára, a tanári karra, hogy legyen az alma mater ezután is világító torony s legyen tanári kara mindig, mint volt, elsőrendű! . . . Jól esett hallani a közélet terén előkelő állást elfoglaló egyén ajkairól a hálás elismerésnek s köszönetnek szavait, a melyek, szeretjük hinni, nem szóbeszéd eredményei, hanem szívből, lélekből fakadók.

A főiskola nevében Radácsi György közigazgató fogadta az ünneplőket isten hozottal s szólt a belső ember szerint szépen, érzéssel, kifejezést adva annak az örömmek, a mely a főiskolának lelkét eltölti akkor, a mikor idők multával vissza-visszatér egy-egy csapat, hogy tanubizonyoságot tegyen arról, hogy az édes anyá iránt való szeretet nem hült ki, annak érzelmeit nem irtotta ki az életnek vihar szele; kifejezést adva annak a jóleső érzésnek, hogy a tanárok iránt kifejezett hálás elismerés a legnagyobb jutalom s nem hagyva említés nélkül azt, hogy ez a főiskola nem veszítheti el vezérszerepét mindaddig, míg ilyen fiai lesznek, a kik szüle tisztelők s szeretők.

Lelkes éljenzés kísérte a találkozókat s a főiskola szónokának szavait, a melyek után a 16 a Mezőssy felhívására ismét fogadást tett, hogy 10 év múlva összejönnek.

E fogadás után megnézték a főiskolai könyvtárt, muzeumokat, imatermet, a melyben annyiszor hangzott ajkukról az éljenzés, a dal s a melyben nem egyszer borultak le a főiskola szellemi nagysága előtt. Megnézték a városi ref. templomot, a melynek szépsége egészen elragadta őket.

A mint a főiskolában ide-oda fordultak, mindenkinek volt egy-egy megjegyzése. Megismerte a régit, az újat, dicsérte a haladást s őszintén kifejezte az óhaját, hogy itt, meg itt másként látta s szeretné, ha itt is meg volna. A szépművészeti muzeum újabb gyarapodásai egészen elragadták őket s a mikor megtudták, hogy ebben a tekintetben elől áll a főiskola, az öröm sugárzott arcokról, jelezve, hogy ezt tudni, megnyugtató rájuk nézve.

Délután egy órakor a „Vadász-kürt“ vendéglőben volt a találkozó, miután már előbb Dr. Finkey Ferencz-nél egy kis villás-reggelit költöztek el, egyik másik pedig látogatást tett a volt tanároknál.

A volt tanárok! . . . Bizony kettő már kidőlt azok közül, a kik 10 évvel ezelőtt a zöld asztalnál itéltek. Nincs az öreg Zsindely, nincs Kun Pál. Pedig most amaz sem volna szigorú, sőt az öröm ülne az ő arcán is, kedve telnék az ő választottjaiban, — s Kun Pál, hogy szórna most az ő áldott jó kedvének aranyos sugarait, hogy ömlenék ajkairól a társas élet főleme, a tréfa! . . . S a tanárok kidőlése eszükbe juttatja a három pályatárs elmúlását is, a kik csak emlékülben élnek immár, S úgy tetszik mintha egy-egy könyesebb is lopódznék a szemekbe, a mikor Atányi Lajosnak, Schwarcz Arminnak s Kiss Jenőnek a nevét említi egyik vagy másik.

De a borongós érzelmek lassanként elsimulnak s a jókedv hallatszik a vendéglő udvarán, a mint csoportok verődnek s szól az ének a multakról. A csoportok központját a régi tanárok alkotják: Szinyei Endre, a félelmes görög; Kovácsi Sándor a szívesen beszélgető s Zsoldos Benő, a latin nyelv hivatott mes-

tere. Van egy pár ifjabb tanár is, a kik a barátság érzelmével ünnepelnek az ünneplőkkel.

A fehér asztalnál 18 ünneplő-maturáns, négy volt tanár, a közigazgató s három ifjabb tanár és a mit legelőbb kellett volna említenünk, egy nő foglalt helyet, *Sipos Mihály* kótaji ev. ref. lelkész neje.

S a lelkek itt is megnyilatkoztak. Dr. Mezőssy letette a fehér asztalnál is az elismerés s hála pálmáját a tanárok lábaihoz. A főiskola közigazgatója köszönettel fogadta a legnagyobb jutalmat; Csontos József a példányképül szolgáló grádus jelenlevő tagjait, Szakál János a főiskolát, majd Dr. Finkey Ferencz Dienes Barna az osztály elsőjét, Mezőssyt, Kerekes György egyik osztálytársát, a Prágából eljött főhadnagyot: Spudil Bogyszlót köszöntötte fel s az ünneplőkre mondott áldomást Zsoldos Benő, a ki azzal kezdte, hogy bizony most tiz esztendeje másként álltak egymással szemben az ünneplők s ők tanárok. Zöld asztalnál ültek s ítéletet tartottak. Az ítélet az *érettségre* szólt s ők abban a reményben, hogy az élet utólagosan majd jóváhagyja ítéletüket, kimondták az érettet s ime az élet jóváhagyta azt, a mit tiz évvel ezelőtt kimondtak! Kitörő lelkes éljenzés volt a visszhang, mutatva, hogy igazat szólt Zsoldos Benő

Igazat szólt, mert hiszen a tiz éve ez előtt érettségit tettek mind beváltak! Ime a találkozók névsora s az állás, a melyet betöltenek: Bodnár Béla ev. ref. s.-lelkész Balajton; Dienes Barna uradalmi erdőgondnok Betlérén; Emődy László kir. aljárásbíró Király-Helmecen; Eperjessy Jenő körjegyző Rank-Herlányon; Dr. Finkey Ferencz jogtanár Sárospatakon; Hozsda György szolgabíró Ó-Radnán (Besztercze-Naszód m.); Kádár István körjegyző Abauj-Csécsen; Kados Andor kir. aljárásbíró Szerencsen; Kerekes György körjegyző Sajó-Keresztúrtban; Dr. Mezőssy Béla földbirtokos s országyűlési képviselő; Mór Elek ev. ref. lelkész Pinkócson; Nemes Andor kir. törvénytörvénybíró aljegyző S.-a.-Ujhelyben; Nemes Bertalan ügyvédjelölt Budapesten; Sipos Mihály ev. ref. lelkész Kótajban; Spudil Bogyszló cs. és kir. főhadnagy Prágában; Dr. Szabó Bertalan kir. aljárásbíró Beregszászban; Szakál János ev. ref. lelkész Nagy-Rákoson (Vas megye); Tokay István ev. ref. s.-lelkész Ráczkevény. S a meg nem jelentek is valamennyien olyan állást foglalnak el, a mely az itt jelzettekkel azonos, t. i. van köztük orvos, bíró, s.-lelkész, ügyvédjelölt stb.

Ebéd alatt a dal is fölhangzott s a katona és a pap olyan édesen dalolta együtt a régi nótát, a mely az „osztály nótája” volt. A beszéd árja is megeredt s a régi idők emlékei visszavarázsozták az életnek elfutott tiz esztendejét is, mintha megifjodást idéztek volna elő.

Este Dr. Finkey Ferencz jogtanárnál találkoztak még egyszer, a hol a szíves vendéglátás még nehezebbé tette az elválást. Pedig az is bekövetkezett, mert július 2-án a reggeli két vonat haza szállította a találkozókat. Volt búcsúcsók, fogadás, hogy majd tiz esztendőre ismét találkoznak! . . . Adja Isten, hogy úgy legyen!

Örömmel jegyezzük fel a sárospataki főiskola történetéből ezt a kis ünnepélyt. Önerónkból táplálkozunk; nagy szükségünk van saját fiaink szeretetére, hűségére. Vajha a szeretet, hűség s ragaszkodás olyan volna mindenkinél, mint ezeknél a 10 éves találkozóknál! . . . Eljenek sokáig a sárospataki főiskola hú fia, a „Mezőssy-Finkey” osztályának tagjai.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** Az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek egyik kimagasló alakja s világi főgondnoka hunyt el a mult héten gróf Bethlen Gábor személyében, a kinek hazafisága s erős kálvinista volta képezte főjellemvonását, mindkettőt olyan mértékben domborítva ki, hogy bátran szolgálhatott példányképül. Az erdélyi egyházkerületben az u. n. enyedi pártnak volt lelkes tagja s a nagy-enyedi Bethlen — kollegiumnak mindvégig legnagyobb védelmezője. A budapesti zsinaton is nyíltan fellépett a fakultás eszméje s terve ellen s még inkább dolgozott a mult éven tartott kolozsvári kerületi közgyűlésen, a melyet tudvalevőleg el is napolt, mint elnök, mert nem engedte igazságszeretete azt, hogy az állandó igazgató-tanácsnak az enyedi theologiai tanári állásokon hirdetett pályázata annyi jellemes, tisztos s tudós egyénre nézve csak jelentkezésnek vétessék, hanem követelte, hogy a három tanári állásra pályázók közül válaszszon a kerület. Természetesen hiábavaló volt a küzdelem s a nemes grófnak meg kellett érnie, hogy a Bethlen kollégium szárnyait megcsönkítették, a régi, helyét ugyanám betöltött theologiai akadémia eltöröltetett a föld színéről. Legyen az elhunyt kálvinista főúr emléke áldott!

— **Lelkészválasztás.** A felső-zempléni ev. ref. egyházmegyéhez tartozó *Magyar-Izsép* június hó 27-én választotta meg a Deregyőre távozott Tudja Mihály utódját: *Erdélyi András* sárospataki segéd-lelkész személyében. A választás meghívás útján történt. Szívesen üdvözljük a megválasztott kartársat, a kinek a kis egyház bizonyára nem fogja elvenni munkakedvét s szorgalmatosságát.

— **Egyházmegyei gyűlés.** Az *abauji* e. m. június 30-án rendkívüli gyűlést tartott Kassán az Antalfi László esperes lemondása folytán. Bár nyereségünk és dicsekedésünk volt nekünk Antalfi László, mégis el kellett fogadnunk lemondását, épen azért, hogy megtarthassuk magunknak továbbra is. A rendkívüli gyűlés a *gyakorlatra* támaszkodva, az ügyek vezetésére Idrányi Ferencz legidősebb tanácsbírórt kérte fel. A szavazatok *július 25-ig* adandók be az *e. m. gondnokhoz*, a melyek felbontásával Ujj János, Füzi János, egyházi, Szentimrey Gyula, Dobozi Pál világi t.-bírók és Dobozy István világi jegyző bizattak meg, szükség esetén feljogosítottván arra is, hogy újabb szavazást rendeljenek el. (K. E.)

— **Az 1897/8 iskolai évre** családi ösztöndíjakra felvették a sárospataki főiskolában a következő tanulók: A *Jármy* alapítványra: Tatár Sándor V. osztályu tanuló, Szük Odön IV. osztályu. A *Csiszár* alapítványra: Csiszár Dezső I. o., Ragályi István V. o. A *L. Szabó József-féle* alapítványra: Tatár János IV. o. A *L. Szabó Dániel* alapítványra: Szinyei Béla I. jh. A *Nyéri* alapítványra: Bornemissza István II. o. A *Csabay-Nagy* alapítványra: Stépán István V. o., Stépán Béla IV. o. A *Tóth-Pápai* alapítványra: Katona Géza VI. o. A *Ragályi* alapítványra: Bálint Dezső IV. o., Bálint József I. o., Ösváth Béla VII. o. A *Halász-Balogh* alapítványra: Tariska Dezső II. o. A *Horváth Mária* alapítványra: Horváth Dezső II. jh., Horváth Béla I. o. A *Rácz Ádám* alapítványra: Lengyel László IV. o. A *Csicsery-Mokcsay* alapítványra: Bay Bertalan II. jh., Barkóczy József I. o. A *Hutka* alapítványra: Kovácsy Ferencz VI.

o. A *Gulácsy* alapítványra: Nagy Béla III. é. th., Szarka István III. o. A *Mesko* alapítványra: Simon József V. o., Farkas Tivadar IV. o. A *Németh tábornok* alapítványra: Szívos Béla II. o.

— A római katolikus autonómiai mozgalmak meg lehetőséggel folynak országszerte, a mennyiben a néppárt mindenütt a maga javára próbálja meg a választók összeírását eszközölni s így egyenesen kihívja a függetlenebb elemek harcát. Különösen a főváros az, ahol a pártok erősen mérkőznek egymással már a választók összeírásánál. Egyes káplánok már a fanatizálást is munkába vették s a tölelem nem egy zavargást idézett elő. — De nem csupán a választók összeírása van folyamatban, hogy programok is látnak napvilágot s a *Polónyi Géza* országgyűlési képviselő tollából származott program és felhívás mindenfelé érdeklődést keltett. Hogy mi is megismerjük, hogy miként gondolkoznak a vezetők az összeülő kongresszus munka s jog-köréről, közöljük a Polónyi féle programot, a melynek 12 pontja van s így hangzik: kívánjuk 1. a képviseleti alapon szervezett önkormányzatot; 2. a 25 éves életkor feltételéhez kötött cselekvő és szenvedő választó-képességet; 3. az önkormányzatban a világi elemnek az egyházi elem fölött való tulsúlyát; 4. a felekezeten kívül álló államtól az alapok és alapítványok jogi természetének megállapítását és a katolikus egyház, illetve a magyar katolikusok egyetemének tulajdonát képező vagyonnak rendelkezése céljaira való fordításának biztosításával az önkormányzat részére leendő kiszolgáltatását; 5. a kath. egyház által fentartott alsó és középpiskoláknak az állam főfelügyeleti jogának épségbentartása mellett az önkormányzat hatáskörébe való utalását; 6. az egyház és állam közötti viszonylatában, — a felekezetek között az önkormányzat terén is egyenjogúságot; 7. az apostoli magyar király ő felségét megillető legfőbb kegyúri jognak teljes épségben és tiszteletben tartásával, az önkormányzat szervei által való befolyást a főpapi állások és jövedelmek betöltésénél és adományozásánál; 8. a hit- és erkölcsi élet terén a vallás törvényei megállapításának és hirdetésének, nem különben az egyházi belső kormányzat s az egyházi személyekre vonatkozó fennálló joghatóságának — potestas ordinis et iurisdictionis — továbbra is a papirend hatáskörében való fentartását az ezekkel össze nem függő és ezen keretbe nem tartozó minden egyéb kormányzati teendőknek az önkormányzat hatáskörébe való utalását; 9. a magán kegyúri jognak törvényhozási uton való rendezését és azon gyakorlatnak, a mely szerint a katolikus lelkészkezdő papság választásába más felekezetűek is befolyhatnak, megszüntetését; 10. az alapság helyzetének jelentékeny javítását; 11. a felekezeti iskolákban a tanítók helyzetének javítását és jövőjüknek biztosítását; 12. a felekezetek közötti békét és a vallási türelmességet. A programnak a 4-ik pontja a legfontosabb, mint a mely az alapokból és alapítványokból álló óriási vagyonnak egyenesen az autonómia körébe utalását foglalja magában. Ez a pont lesz a punctum saliens! Hogy a határozat a program felfogásához fog alkalmazkodni, egészen valószínű, de hogy a határozat valóságga lesz-e: az igen kérdéses!

— A református lelkészek fizetésének rendezésére vonatkozó törvényjavaslat készen van. Ezt a nagy fontosságú eseményt azzal a megjegyzéssel hozzuk t. olvasóink tudomására, hogy a dolog még nincs egészen

rendben, mert hiszen a törvényhozásnak nincs benyújtva, a pénzügyi bizottság nem tárgyalja s így szó sem lehet arról, hogy csakugyan van valami a dologban. Hanem hát vesszük ezt a mi közleményünket az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökének a jelentéséből, mely így hangzik: „Kormányunk fölvette programjába (a papi fizetések kiegészítésének törvényhozási megoldását) s erre vonatkozó törvényjavaslatát velünk immár közölte is. Miután e közlés bizodalmas úton történt, a discretio tiltja a törvényjavaslat tartalmának közlését, de biztosítom a főtiszteletű közgyűlést, hogy a mig egyfelől tekintettel van az állam pénzügyi súlyos helyzetére, másfelől az állami és egyházi önkormányzat érdekeinek megóvása mellett, szerencsés szolúcióját adja a fontos kérdésnek. A törvényjavaslat közelebből be lesz terjesztve a törvényhozásnak s akkor nyilvánosság elé kerülve, ez állításom igazolva lesz.“ Sokat, nagyon sokat mond ez a jelentés, a mely ez év május haváról van keltezve. Megragadja figyelmünket a törvényjavaslat melletti két érv, t. i. hogy jó az, mert az állam pénzügyi helyzetére tekintet van benne s mert az önkormányzat kérdése jól van megoldva! Amaz valószínűleg azt jelenti, hogy a 600 frtos minimumról rendelkezik a javaslat; emez pedig ezuttal nehezen körvonalozható dolgot jelent. Mi szükség az állami és egyházi önkormányzat szerencsés megoldását hangsúlyozni e kérdésnél? . . . talán állami befolyásról is van szó a javaslatban? . . . nos akkor igen hálásaknak kell lennünk a jognyerésért!

— Tanárválasztás. A miskolci ev. ref. főgimnázium rendes tornatanárává *Szigethy Benedek Gyula* választott meg, a ki előbb Rimaszombatban, utóljára pedig Hódmezővásárhelyen működött ebben a szakban.

— A félév elteltével figyelmeztetjük t. olvasóink közül azokat, a kik előfizetésükkel hátrálékban vannak, hogy sziveskedjenek minél előbb eleget tenni kötelezettségüknek. Sokan vannak, a kik jelentkeztek, megrendelték a lapot, de a fizetéssel hátrálékban vannak. Igéretüket igen kevesen váltották be, pedig a lap kiadása tetemes költségbe kerül. Kérésünket ajánljuk az érdekeltek figyelmébe.

A „Sárospataki Lapok“

kiadóhivatala.

PÁLYÁZAT LELKÉSZI ÁLLÁSRA.

Az *abauji* ev. ref. egyházmegyébe kebelezett szinai egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Ezen állomás javadalma: szántóföld, rét, termény, szolgálmány és készpénzből áll. A jövedelem összes értéke — az adó levonásával, melyet a lelkész köteles fizetni — 1450 korona 40 fillér. Pályázati kérvények f. évi július 20-ik napjáig Idrányi Ferencz h. espereshez Hernád-Büdre küldendők.

Miskolc, 1897. július 2.

Kun Bertalan,
püspök.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Kovách Károly 1818—1897”. — „A kath. autonomia és a nem katolikus papok kongruája.” *Kriton*. — „Az érzellem fejlesztéséről.” *Dr. Székely György*. — „A nyelvoktatás a népiskolában.” *Dezső Lajos*. — „A kassai lelkészi kör értekezlete.” *K. E.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.” — „Hirdetés.”

KOVÁCH KÁROLY

(1818—1897).

„Minden dolognak rendelt ideje van . . . az ég alatt. Ideje vagyon a meghalásnak, ideje a sírásnak és a jajgatásnak,” ezek a szavak jutottak eszünkbe a szent-írásból, a mikor július 8-ikán eljött hozzánk a hír, hogy Kovách Károly ungi egyházmegyei gondnok megfutotta életpályáját s temetése 10-ikén lesz.

Rendelt ideje vagyon a meghalásnak s az Úr akaratja ellen nem zúgolódunk, a mikor a testileg megtört Kovách Károly földi szenvedéseinek vége szakadt, mert jobb volt meghalnia, mint a testébe adatott tövis kínjait viselni.

Ámde a halál nem vég! A sírásnak és jajgatásnak rendelt idő, a mely alatt könyözök a szemekbe, mert embert veszítettünk, ideje egyszersmind az emlékezésnek is s a gondolatok sokaságából most azokat válogatjuk ki, a melyek előtérbe állítják a Kovách Károly alakját úgy, a mint igaz volt.

Hazafi és hithű kálvinista a javából, ez volt főjellemvonása. Ott forgolódott a pozsonyi ifjúság soraiban s a nagy napok benyomásai nem enyésztek el a napok múlásával, a lelkesedés tűzének lángja ott mutatkozott a redős arcon is, a mikor visszaszállt képzeletben a régi Magyarországba, a melynek fiai a nemességet, a hazaszeretetet nem könyvekből tanulták, hanem mindkettő szívükben gyökerezett.

Hazafi volt Kovách Károly, még pedig a kuruczok sorából, a ki a törvénytudományt, a történelmi igazságokat, a bölcsészet tételeit mind arra valóknak találta, hogy kimutassa általuk: Magyarország csak függetlenségével, önállóságával lehet s maradhat Magyarország, minden más esetben elveszti országos s nemzeti jellegét. Szélsőbali volt meggyőződésből, igazai szerint s mint ilyen feltétlen tiszteletet érdemlő.

Ha a hithű kálvinistának az újabb időkből kellene példányképét mutatni: minden nagyobb gondolkodás nélkül a Kovách Károly alakját vennék elő. Alig volt egy-egy ember, aki annyira át lett volna hatva attól a tudattól, hogy a magyar kálvinista egyház egy a magyar hazával. És ebben a tudatban erősen harczolt az ellen az irány ellen, a mely a kálvinizmust itt az országban soronkívülinek tekintette.

Az igazságnak is rettenthetlen bajnoka volt. Példaszó volt róla, hogy nincs földi halandó, a kinek kedvéért elhallgatná igazságát.

Ejtsünk azért könyveket e kiváló férfinak koporsójára. Szenvedett ő a hazáért; — börtön volt jutalma, hogy a szabadságharcban küzdött; — vagyon elkobzással sujtották, hogy a nemzeti szabadságért harcolt. Munkálkodott egyháza javáért, hiszen 1856 óta ott ült az ungi egyházmegye zöld asztalánál, mint ügyvéd az igazság elvét, mint ember a méltányosságot gyakorolva.

Az ungi egyházmegyének igen nagy a vesztesége, mert bölcs kormányosa dőlt ki a sorból épen akkor, a mikor a felekezetek közötti viszony rendezése van napirenden, a mikor az ungiak kezdeményező lépést tettek volna általa az 1848. XX. t. cz. életbeléptetésére vonatkozólag.

A tiszáninneri egyházkerület is megérzi a Kovách Károly halálát, mert tanácskozási asztalánál mindig jelen volt s ha bonyolult kérdések merültek fel, ha a múltra vonatkozó dolgok

kerültek elő, felvilágosításai, határozott nyilatkozatai megadták az irányt. Ott volt mindig a kerületi gyűlésen, s helyettes elnöki minőségben igen sokszor szerepelt.

Megérzi a veszteséget a sárospataki főiskola, a melynek igazi barátja s kezdettől fogva igazgató-tanácsosa volt. A mostani válságos körülmények alkalmával, az államsegély kérdésében kitárta egész lelkét, hogy megszabadítsa e főiskolát az államsegélytől, a mely szerinte lealázó.

Meggyászolja elhunytát a „Sárospataki Lapok“ is. Szerette ezt a lapot, támogatta, segítette s védelmezte.

„Non omnis moriar“ elmondhatod jobb hazába költözött lélek.

„Have pia anima“ szól a mi búcsúszavunk.

Lelked az égbe szállt, emléked a szívekben él!

A kathólikus autonómia és a nem kathólikus papok kongruája.

Most, hogy a róm. kath. autonómiai mozgalmak uralják nem kis mértékben a helyzetet s foglalkoztatják erősen a közvéleményt, egyik-másik politikai lap jónak látja egymással szembeállítani a r. kath. autonómia kérdését s a prot. papok fizetésének rendezését. A „Pesti Napló“-ban, a július 2-iki számban a neves publicista, Beksics Gusztáv írt a lelkészek kártalanításáról s főleg az e tárgyban *őszkor* benyújtandó törvényjavaslattal foglalkozott, elmondván a többek között azt, hogy annak a javaslatnak „egyik becses intézkedése az, hogy az állami kártalanításból a felettes egyházi hatóság, vagy *szükség esetén* a kormány kizárhatja az államellenes izgatással foglalkozó lelkészeket“. Beksicsnek ez a megjegyzése úgy általánosságban nem sokat jelent, de közelebből véve a dolgot, sokat foglal magában, mert hiszen azt árúlja el, hogy az állam-kormánynak határozottan az a szándéka, hogy, a *mennyire csak lehet*, belenyuljon abba a gépezetbe, a melyet eddig nem akaszthatott meg, t. i. a reformátusok autonómikus jogkörébe is.

Azonban a Beksics felfogásával nem akarunk, nem akarhatunk addig foglalkozni, míg a törvényjavaslat szövegét nem ismerjük s nem látjuk magát azt a módot, a melylyel a kormány bele akar nyulni a mi autonómikus jogainkba a papjaink fizetésének emelése kérdésével kapcsolatban.

Annál inkább akarunk azonban foglalkozni azzal a felfogással, a mely a „Budapesti Hírlap“ július 1-ső napi számában nyert kifejezést, a mely így hangzik: „a protestánsok és a zsidók pénzt kapnak az államtól, a *kathólikusok jogokat, önállóságot és szabadságot*.“ Foglalkoznunk kell ezzel a felfogással azért is, mert ez azt is magában foglalja, hogy a róm. kath. egyház vezetői útját fogják állani a nem kathólikus papok fizetése rendezésének abban az esetben, ha a kath. autonómia nem sikerül úgy, a mint ők kívánják.

Hogy Magyarországon sok, igen sok furcsa dolog megtörténhetik épen a felekezetek közötti jogviszony körében, azt tudjuk a szomorú tapasztalásból. Hogy a magyar kormány sok dologban nem tudott a törvénynek érvényt szerezni épen a felekezetek egymáshoz való viszonya szempontjából, ez is nyilvánvaló. Azt azonban nem tudjuk még csak elképzelni sem, hogy a mi papjaink fizetésének rendezését maga a kormány a róm. kath. autonómiától tegye függővé! Nem, mert ha ez valóság volna, akkor nincs egyéb hátra, mint az, hogy mondjunk le minden jogról, mondjunk le talán épen felekezetünkéről s szerezzük meg az „egyedül üdvözítő egyház“-nak azt az örömet, hogy megtért bűnösök módjára meghajtva fejünket, oda állunk a pápai hatalom támogatói közé, oda állunk az „igaz hívők“ sorába!

A szabadelvűség megcsúfolását akarják látni?

... A felekezetek közötti jogviszony torzszülöttjét akarják létesíteni?

Pénzt kapnak a protestánsok és a zsidók, szabadságot a r. kathólikusok! . . . így hangzik a jelszó.

Soha nagyobb embertelenségnek nem adtak kifejezést! Soha arcátlanabb, hamisabb elv nem vette-tett felszínre!

Hát a minékünk adandó, jogból eredő teherkönnyítésnek sine qua nonja a r. kath. autonómia? . . . Hát a mi hátunkon kell emelkedni annak a szörnyszülöttnek, a mit róm. kath. autonómiának neveznek?

S vajjon micsoda jog, miféle önállóság és mindenek fölött miféle *szabadság* az, a melynek a nekünk adandó *pénz* közvetítése folytán kell a magyar róm. kath. egyház birtokába jutnia? . . . Jogot még többet? — önállóságot még nagyobbakat akkor, a mikor a klérus a maga eo ipso ultramontánságával szembeszáll az állammal? — szabadságot még nagyobbakat annak az egyháznak, a melynek minden szabad a nap alatt, a mely a jezsuita-elvet „a mi az enyém az az enyém, de a mi a másé, az is az enyém“ a lehető legnagyobb mértékben gyakorolja, lábbal tapodva, összetörve, össze-vissza gázolva minden nemesebb érzést, minden jogot, minden törvényt?

Elborzad a nemes lélek az arcátlan elv hallására s szinte előttünk látjuk azt az időszakot, a mikor a hitért, vallásos meggyőződésért vért kellett hullatni, életet kellett áldozni!

Pénzt a protestánsoknak, szabadságot a róm. kathólikusoknak!

Szegény protestánsok! . . . Egy gyékényen árul-tok a zsidókkal!

Zsidók és protestánsok csak pénzt kaptok, róm. kathólikusok szabadságot!

Történelem múzsája! a ki az igazságnak vagy a védelmezője, takard el arcodat sűrű fátyollal, hogy ne lásd meg a magyar szabadelvűség bukfacezését!

Szerencsétlen róm. kath. atyánkfiai! hát ti még mindeztideig rabszolgák voltatok, kis korúságban éltetek s a szabadság áldó napjának soha egyetlen sugara sem esett rátok? . . . Bizonyára a babyloni vizeknél ültetek, az elkeseredés az elnyomatás miatt megmérgezte élteteket, talán vért is izzadtatok a nagy szorongattatások miatt, vagy talán élettetekkel is áldoztatok, hogy a szolgaság házából megszabaduljatok?

Csúfolódás ez, semmi más! Gúnyolódás, a melyet az idéz elő, hogy nem tudjuk sehogysem lenyelni azt a pilulát, a melyet a róm. kath. autonómiai mozgalmakkal kapcsolatban próbálnak a szabadelvűség álarcos lovagjai a magyar protestánsoknak beadni.

De ne csúfolódjunk s ne gúnyolódjunk, hiszen senki sincs a műveltek között, a ki ne tudná azt, hogy a magyar r. kath. klérusnak, (mert csak arról van szó) olyan helyzete van, a minő sehol a világon. Jog és kiváltság, szabadság és önállóság annyi és

oly mértékben van meg a magyar róm. kath. egyház részén, a mennyinek s a minő mértékben az 1895-ik évi XLIII-ik törvénycikk, azaz a vallásszabadságáról szóló törvényes intézkedés mellett józan ész szerint nem volna szabad lennie.

Nem csúfolódunk s nem gúnyolódunk tehát, hanem igenis egy nagyon komoly szavunk van mindazokhoz, a kikre rá van bízva ez időszerint a magyar protestáns egyház ügyeinek, életének vezetése. Komoly szó, a melyet lehetetlen figyelembe nem venniök a vezetőknek.

Szavunk ez: *a mennyiben a róm. kath. autonómiai mozgalmakkal kapcsolatban olyan irányzatok állhatnak elő, sőt már is olyan felfogás nyert kifejezést, a melyek által a protestánsok törvénybiztosította jogai hatályon kívül helyeztethetnének s egyenesen arra irányul, hogy az u. n. protestáns kongrua összeköttetésbe hozassék a róm. kath. autonomiával: egyházunk, vallásunk és hazánk iránt való kötelesség az ideje-korán állásfoglalás, a melyből értse meg a magyar kormány, értsék meg a r. kath. honpolgárok, hogy mi protestánsok nem álljuk útját a r. kath. autonómiai szervezkedésnek, mint belkörü intézmény létrejövetelének, de az ellen határozottan tiltakozunk, hogy az országos törvények által biztosított jogok érvényessége egy felekezet érdekei által ellensúlyoztassék!*

Határozott állásfoglalásra van szükségünk, mert különben a protestáns egyházat elnyeli a mindent elnyelni akaró klérus.

Órállók! főgondnokaink, püspökeink! rajtatok függ szemünk, töletek várunk irányítást, tettet!

Kriton.

ISKOLAI ÜGY.

Az érzelem fejlesztéséről.

Mint minden speculativ bölcsészetnek, a Herbart rendszerének is megvoltak és vannak a maga hívei és ellenfelei. De az újkori bölcsészek közül senkinek sem sikerült oly nagy és kiváló iskolát alapítani, mint Herbartnak s ellenfelei is elismerik, hogy az övénél gyümölcsözőbb és termékenyebb gondolatrendszerre alig találunk az újkori gondolkodás történetében. Comenius lángesze adta meg az iskoláknak az életkoron és a különböző hivatásokon alapuló tagoltságot, szervezetest; a Herbart psychológiája alapította meg az iskolai tanító és nevelő eljárásnak a mikéntjét, fokozatait és fogásait. Az újkori műveltség haladásában, emelkedésében és terjedésében kétségtelenül igen nagy része van a Herbart elvei szerint reformált iskolának. Az élet és a tapasztalat azonban azt is megmutatta, hogy a Herbart rendszerének is vannak hibái, fogyatkozásai, hogy a speculativ uton nyert fogalmak sokszor nem egyeztethetők össze a fejlődő tapasztalás és tudományos kutatás újabb eredményeivel. Ennek belátása aztán arra utalja az elmélkedőket is, hogy ne esküdjenek mereven a mester tanaira, hogy rendszerének egyes fogalmait, tételeit javítsák, egyeseket újakkal pótoljanak s ekként a paedagógiát részben újabb szilárd és megdönthetetlen alapelvekre fektessék. Tisztán tudományos szempontból van egy ilyen hiánya a Herbart psychológiájának, melyet legbuzgóbb hívei* is elismernek, ez az érzelmeiről szóló

tana. Hangsúlyozom azonban, hogy tisztán elméleti, tudományos szempontból hibája ez az ő psychológiájának. Mert az érzelem fejlesztése összeesik az erkölcsi és aesthetikai neveléssel, ezekre pedig Herbart is nagy súlyt kíván fektetni, bár az ő paedagógiájában is az értelem fejlesztése dominál. Ez utóbbi a Herbart felfogásából önkényt következik. Herbart egyrészt a lélek és testnek spiritualisztikus és dualisztikus alapokon nyugvó metaphysikai felfogásából, másrészt azon megdönthetetlen tényből indulva ki, hogy érzelmi életünk jórészt képzeletinktől, gondolatainktól függ — képzeleteinknek kölcsönhatásából magyarázta érzelmeinket. E szerint érzelmeink minősége, képzeleteinknek minőségétől, egymáshoz való viszonyától függ. Az érzelem nem oly ősi, eredeti alapténye a léleknek, mint a képzet, — hanem csak másodrendű. Azért az értelem fejlesztése, a fölvilágosodottság, a gondolkodás a nevelésben is első helyre teendő.

A modern positivisták (Comte, Herbert Spencer) elmélete, kik a paedagógiában nagyrészt az utilitarismust képviselik — szintén ide lyukad ki. Természetesen, mert az egyén érdekét, a létért való harcot tekintve, legtöbb hasznát vehetjük magunkra nézve a fegyelmezett, helyes gondolkodásnak, az ismeretnek, az értelem fejlettségének. Aztán az értelem általánosabb képesség is, könnyebben fejleszthető is, mint az érzés, a jellem — mondják a positivisták, mintha az ember csak gondolkodó lény volna a hogy Descartes állította — s nem egyszersmind érző és akaró is? Mintha az átöröklés útján nyert természetünk nem vetne határt, korlátot épügy az értelem fejlesztésének mint az erkölcsi képességnek? Hiszen a mint a születésénél fogva önző, rosszakaratu emberből nem fejleszthetünk önzetlen, rokonszenvező embert, épügy a hülyéből sem válhatik tudós, genie. De a nagy többség lelkében, — kikre pedig a nevelésnek támaszkodnia kell, az értelmi és érzelmi képességek egyformán vannak elosztva, az egyik époly általános, mint a másik, s épügy és oly mértékben fejleszthető is.

Ha tehát a positivisták — korunk intellektualis áramlatából és a gyakorlat, a technikai téren elért fényes eredményeiből kiindulva az értelmet állítják az iskolai nevelésnek legfőbb polczára, melynek minden más alárendelendő — úgy ebben mi őket nem tarthatjuk követendőkné. Érzelmeink, vágyaink, törekvéseink, gondolatok alkotják jellemünket s azok rugói cselekvéseinknek. A jellem összetett fogalmában a gondolkodás csak egyik elem, s nem is a fő, mint azt látni fogjuk. Hiszen a gondolkodás fejlettségével, fenkölttségével nem mindig jár karöltve érzéseink tisztasága, erkölcsi jellemünk szeplőtlensége. Hiszen ismerni a jót, az erkölcsi követelményt: nem annyi egyúttal, mint azt követni is*. Vajjon szükséges-e erre példát felhozni a mindennapi életből vagy a történelemből? Csak Baconra utalunk, ez értelmileg kiváló férfiúra, kiknek az emberiség oly igen sokat köszönhet, ki mégis mint a hogy Makulay mondja: sok dolgot jobban szeretett, mint az erényt. és sok dolog volt, melytől jobban félt, mint a vétektől. Sőt tovább menve inkább állíthatjuk, hogy érzelmeink, vágyaink nagyobb befolyással vannak cselekedeteinkre, működésünkre, mint gondolataink. A nagy elméknek, költőknek, tudósoknak, művészeknek és felfedezőknékné rendesen egy nagy érzelem hozza forrongásba képes-

* Például csak *Ufert* idézem: „Der wundeste Punkt in Herbart's Psychologie — aber durchaus in ihr allein — ist ohne Zweifel die Lehre vom Gefühl.“ *Zeitschrift für Psychologie der Sinnesorgane* 8. kötet 105 l.

* Csodálkozunk, hogy a Comte positivismusának egyik magyar követője, Bokor József, hogyan értheti azt a mondatát egyébként derék tanulmányában (Egy középiskola eszménye 1874.) hogy: Intellektualiter mivel ember képtelen az erkölcs legbensőbb törvényeinek áthágására. (112 l.)

ségeiket, az ad gondolataiknak szárnyat, az nyitja meg produktivitásukat s e nagy érzelm hatására alkotják halhatatlan műveiket. Azért mondja korunk egyik legkiválóbb psychologusa, Höffding, hogy a pusztá ész a léleknek valódi életével szemben tehetetlen. »Illusorikus a felvilágosítástól és tanítástól gyors és biztos eredményeket várni«. Igaz ugyan, hogy miután érzelmeink lassabban keletkeznek és fejlődnek, mint képzeletünk, gondolataink, az érzelmek fejlesztése nehezebb, több időt és türelmet is kíván. Minden képzetnek megvan ugyan a maga érzelmi hangulata, ez azonban az előbb uralkodó érzelmen gyakran megtörik s hatása az utóbbtól tételeztetik fel. Azért minden mélyebb szellemi fejlődés időt igényel és a fejlődésnek menetét nemcsak a képzetek keletkezésének és lefolyásának törvényei határozzák meg, hanem az érzelmi életnek külön törvényei is. — Lélektanilag helytelen az, hogy az észnek a szenvedélyekkel folytatott közvetlen harcáról beszélünk. Ilyen harc csak közvetve létezhetik. Mert egy gondolat csak úgy szoríthat ki érzelmet, ha más érzelmet kelt, — a mely képes az előbbi ellensúlyozni. Mi is azt mondjuk, hogy szenvedély nélkül soha semmi nagy sem jött létre az életben.

Eddigi elmélkedésemből kitűnik, hogy az érzelmeinek fejlesztése, ha nehezebb is — de éppoly fontos, vagy még fontosabb, mint az értelemé. Sokan vannak, a kik nem vonják kétségbe az érzelmenek, a jellemnek, az erkölcsi nevelésnek fontosságát, de azt mondják, hogy elégedjek meg az iskola tisztán az értelem fejlesztésével s bizza a jellemfejlesztést a családra, a társadalomra, az államra s az egyházra. Igen, ha korunkban e tényezők e tekintetben mindent megtennének úgy, hogy semmi kívánni való sem maradna. Ámde a pedagógia gyakorlati tudomány, számot kell vetnie az egyes korok szükségleteivel, hajlamaival, irányával, s ha kell, szembe is kell szállania a kóros, beteges áramlatokkal. Csak így tulajdoníthatunk az iskolának társadalom és erkölcsjavító szerepet. Vajjon kihagyhatjuk e az iskolai nevelés céljából ma az erkölcsi képzést a társadalomnak lazulása és veszélyesebb következmények nélkül?!

Ha a társadalom és család e tekintetben mindent megtennének!! De megteszik-e? A sikkasztások, eltulajdonítások, öngyilkosságok, házassági elválások — melyekről napról-napra értesülünk, s melyek az értelmiség körében is előfordulnak, — nem a legnagyobb érzéketlenségről, önzésről tanuskodnak-e; nem arról tanuskodnak-e hogy általában szívünk érzései hanyatlófélben vannak?! A civilizáció, az értelem, a haszonlesés tultengése okozza, hogy a mi magyar társadalmunkban sem tartozik már a tág lelkiismeret, szédelgés, üzérkedés a ritkaságok közzé. A családi élet is legtöbbször nem a kölcsönös vonzalom, szereteten épül fel, hanem az érdeken. Nemcsak a nagy városokban hanem vidéken is vesztett belső értékéből, patriárchalis jellegéből. A mindennapi munkától s kenyérkereséstől elcsigázott férfi kaszinókban és kávéházakban keres szórakozást, a nő szerepelni vágyik vagy elhanyagoltatván, szórakozást a házon kívül keres. A gyermekek nem a szülők, hanem a cselédek körében nőnek fel. És a társadalmi intézmények? Vajjon a színházak nem inkább fejleszti-e érzékiségünket, mint erkölcsi és aesthetikai érzelmeinket?! Vajjon a vallásos érzés oly erős e még szívünkben s nem terjed-e a felekezetenküliséggel együtt a közöny, a vallástalanság?! A lelkesülni, érezni nem tudó, blazirt és gépies lelkek vajjon apadófélben vannak-e?! Az atheismus, cynismus, és materialismus, melyek a XVIII században a felvilágosodás képviselőit

behálózták, nem oly erős ugyan napjainkban, mint akkor volt; társadalmunk sem egészen olyan mesterkelt, hazug és tetettő, mint akkor volt, mégis reánk férne egy kis természetes őszinte érzés, egy kis önzetlen entusiasmus, a mint azt Rousseau kívánta. Ily körülmények között pedig a legnagyobb hiba volna az iskola részéről, ha a társadalomnak e hiányán nem törekednék fokozott mértékben segíteni, ha nem fordítana annál nagyobb súlyt az erkölcsi nevelésre, mennél nehezebb az, mennél több akadályt kell legyőznie e tekintetben.

Az a kérdés már most, melyek azon tárgyak az iskolában és tantervünk keretében, a melyek az értelem fejlesztésének szolgálatában állanak? Első sorban a költészet és az irodalom, azután a természetnek, barátságának kultiválása iskolai kirándulások által, zene, társas játékok, aesthetikai museumok, a torna és a rajz. Terünk nem engedi, hogy ezeknek nevelő hatását egyenként kimutassuk, most csak a XVIII század egyik idealista, fenkölt szellemi költőjének, Schillernek szavait idézzük a költészetnek hivatásáról. Előbb is bizonyos rokonságot vélünk észrevenni a mi századvégünk és a XVIII század között. A XVIII században, a felvilágosodottság századában a tudomány rendkívül sokat fejlődött. Ekkor vált szükségessé, hogy a tudomány egyes ágaival külön, más meg más egyén foglalkozzék, ekkor jött be a szakrendszer. A költészetet kezdték lenézni s iránta közönyt viseltetni. Pedig éppen e viszonyoknál fogva van egy nagy hivatása a költészetnek — mondja Schiller. »Szellemi erőnknek eldarabolása s elkülönített tevékenysége mellett, a melyet a tudásnak szélesített köre és a szakoknak elkülönítése szükségessé tett, csaknem egyedül a költészet az, a mely a léleknek alkotó erőit ismét egyesíti a mely szívet és észet, éles elműségét és képzeletet egyformán foglalkoztat s így bennünk az egész embert ismét helyreállítja. Egyedül a költészet által lehet elérni, hogy az ember az elvont szellemi világban érzéketlenné ne váljék a való világ örömei iránt s egy idő előtti öregségnek fásultságát elkerülje.«

Ebből a szempontból bár lelkes hiva és barátja vagyok a természettudományi képzésnek, mégis azt óhajtom, hogy ez és az irodalmi oktatás iskoláinkban és tanterveinkben legalább is egyensúlyt tartson.

Dr. Székely György.

TÁRCA.

A nyelvoktatás a népiskolában.

III. A nyelvtani oktatás története a népiskolában.

(Folytatás.)

I. A nyelvtan tanításáról hazánk népiskoláiban, sőt a felsőbb iskolákban is szó sem volt a múlt század végeig. A törvényhozás és törvénykezés nyelve a latin volt s így az iskolákban is a latin nyelvtant tanították és pedig latin nyelven; s azon véleményben voltak, hogy az anyanyelvet és annak nyelvtantat nem kell tanítani; a hol magyar nyelvtant tanítottak, latin nyelven tanították.

Midőn a múlt század végén a »Ratio Educationis« a nemzeti iskolákat rendezte, az anyanyelv tanításáról is kívánt gondoskodni. Révai Miklós keze alól került ki »A magyar nyelvnek helyes írása és kimondása

felől írott tanuság avagy orthographia. Buda 1780. E könyv a latin nyelvtan tudományos rendszerében van írva, fogalmi meghatározáson kezd. A helyes írás mestersége avagy orthographia tanítja, hogy minő betűkkel kelljen a szókat kiírni, hol és hogyan kell egymástól elválasztani s miféle jelekkel megkülönböztetni. Aztán a nyelv elemeit synthetikus menetben tanítja; tanít I. a betűkről. II. a szavakról. III. a megkülönböztető jelekről. IV. a magyar nyelv tanítására bevezető közönséges jegyzésekről. A tananyag beosztása tehát *syntheticus*. A módszeres kezelésre adott utasítás szerint pedig elől jó a szabály s azután kell azt a fekete tablára írott példákkal világosítani, tehát a tananyag részleteinek feldolgozása *analyticus*. E módszer szerint vannak írva a századunk elején keletkezett magyar nyelvtanaink. Így pl. a Debreczenben megjelent: »Magyar grammatica« (1808). 3 részre oszlik. I. rész. A szók helyes leírásáról és kimondásáról. II. A szók tulajdonságáról és változatáról. III. A szóknak a beszédben való egybeszerkesztésének módjáról (hangtan, szótan, mondat). Ilyen a Majoros András által írt: »Rövid magyar nyelvtudomány« (1839). s a Verseyi Ferencz által írt: »Magyar orthographia avagy írástudomány« (Budán, 1816).

2. Schert Tamás svájci paedagogus nyomán haladt Hegedűs László, a ki: »Magyar nyelvtan a népiskolák számára (S. patak, 1855.) cz. művében a tananyag beosztására nézve megtartja a *syntheticus* tanmenetet, (betűtan, szótan, mondat) de az egyes tananyag részletes, módszeres feldolgozásában már új utat követ; példákból állítja fel a tantételeket, nem „per praecepta“, hanem „per exempla“ tanít, és sok feladat s gyakorlat által kívánja a gyermeket a nyelvtörvények, nyelvalakok megismerésére képesíteni. Azonban a nyelv törvényeinek megismerésének célja nála is túlnyomóan elméleti marad, a csinált mondatok elnevezése közben nem jut az írásművek megértetéséig.

3. Egészen új mederbe terelte a népiskolai nyelvtan tanítást Wurst R. J. az ő »Praktische Sprach-Denk-lehre« (Stuttgart, 1836.) című művében. Wurst úgy tekint a nyelvet, mint a gondolatoknak külső kifejezését; a szavakat, mint a fogalmak neveit (fogalomszó, tulajdonság szó, ige szó); a nyelvnek a gondolat értelmes kifejezésére való használata pedig a mondatban történik, innen az a konkrét egész, a melyből a nyelv törvényei kifejtethetők, a mondat. Wurst nyelvtanában tehát a mondatból indul ki s a mondatok ismeretése után tér át a szókra, azok után a szók elemeire (szótágokra és hangokra), a tananyag beosztása tehát *analyticus*. A tananyag kezdésében pedig példákból indul ki, ezekre következik a szabály, az után begyakorlásul feladatok. Wurstnál tehát a módszeres kezelés *analytico-syntheticus*. Lényegében a Wurst rendszerén halad Árvay József: »Magyar nyelvtan a mondatban alapján (Pápa, 1864)« cz. művében. Szerinte is »A nyelvtan nagyrésztben alkalmazott logica«; s bár a gyakorlati cél, a helyes írást és fogalmazást hangsúlyozza, mégis túlnyomó nála a nyelvtani alakok megismertetése.

A Wurst-féle mondatos nyelvtanítás úgy Németországban, mint nálunk nagy port vert fel, s tagadhatatlan, hogy sok jót eszközölt a tudományos nyelvtannak a népiskolából való kiszorítása s főként a tananyagnak a gyermek alanyi szempontja szerint való rendezése által.

Azonban megvoltak hiányai is. a) A gyártott mondatok sivárrá tették a nyelvtan tanítását, népiesség helyett póriasságba sülyedt a nyelvtanítás. b) A nyelvtani formákban való teljességre törekvése mellett meg-

feledkeztek a fogalmazásról, legfőlebb a polgári ügyiratokat tanították, ha ugyan a tulságos grammatizálás mellett erre jutott idő. c) Az elmélet tulságba vitele már a helyesírásban is meddővé tette a nyelvtani oktatást, sőt a népies irodalom termékeinek elemzésére se képesítette a gyermeket. A növendékkiskola látogatások, vizsgák alkalmával nemcsak a nyelvtani szabályokat tudta, hanem tudta a mondatokat elemezni, tudta az igék ragozását; de ha egy egyszerű fogalmazást kívántak tőle, nyelvtani tudománya, még a helyes írásban is cserben hagyta.

4. A mondatos nyelvtan tanításának a fogalmazás és helyes írásban való meddősége azon gondolatra vezette a tanfőriakat, hogy összefüggő olvasmányok elemzése közben ismertessék a nyelv törvényeit. — Keller Lőrincz (Praktischer Lehrgang für den deutschen Sprachunterricht 1837.) mintaszerű rövid olvasmányokat vett fel s azok elnevezéséhez fűzi a nyelvtani oktatást. Műszerét *Kempelen Győző* ültette át hozzánk. (A magyar nyelv gyakorlati tanfolyama 1860.) Dr. Otto Frigyes (Das Lesebuch als Grundlage eines bildenden Unterrichts in der Muttersprache 1844) nem külön készült olvasmányokhoz, hanem az olvasókönyv különféle darabjaihoz csatolja a nyelvtant, helyesírást és fogalmazást. Szerinte elvont rendszeres grammatizálás nem a népiskolába való.

Alapjában ezen elven nyugszik Bárány Ignác eljárása, ki (Nyelvgyakorlatok és Magyar nyelvkönyv cz. művében) az olvasókönyvből szedett darabokon tanítja úgy a nyelvtant, mint a helyesírást és fogalmazást.

A nyelvtan tanítása ellen támadt ellenhatás oly erős volt, hogy némelyek nem azt vizsgálták, hogy többet vagy kevesebbet kell-e a népiskolában tanítani, külön nyelvgyakorló könyv vagy olvasókönyv alapján kell-e tanítani; hanem hogy egyáltalában kell-e a népiskolában nyelvtant tanítani? Ezek azt mondták, hogy a népiskolában az anyanyelvnek az olvasókönyvben és az olvasás, másolás és mondatolás által való begyakorlása elegendő arra, hogy a népiskolai nyelvtanításban nem lesz béke, míg a grammatika (animal superbum) teljesen kiküszöbölve nem lesz. Ezek az olvasókönyvi darabok megértése, szó- és írásbeli feldolgoztatása, másolás, diktálás, kijavítás közben hitték a helyes írás célját elérni s ezzel nyelvtant helyettesíteni; a tanórarendben eltűnt a nyelvtani oktatásra szánt külön idő. Azonban épp ez irányból kerültek ki a külön helyesírási gyakorlatokat tartalmazó vezér- és gyakorlókönyvek, melyek elvégre is a nyelvtani tananyag feldolgozásával kívánták a helyes írás alapját megérteni. A tanórarendben helyesírásra szánt órákat vettek fel. Így a boszorkány, melyet az ajtón kiutasítottak, visszajött az ablakon.

5. Nagy László (Vezérkönyv a magyar nyelv tanításához 1870) szintén minta-olvasmányokhoz fűzi a nyelvszabályok ismertetését, a nyelvtörvény begyakorlását példánymondatokon eszközölteti. A tananyagot szabatosan körvonalozott concentricus körökre osztotta; II. o. tömondat, III. o. bővített mondat, IV. összetett mondat; s a szó- és hangtan fejezeteit aképp osztotta be, mindeniket a maga helyére (szóösszetétel p. a jelzőhöz), hogy a tudományos nyelvtan e két része nem is lép fel önállóan; ez által a szóknak beszédbeli jelentősége, módosulása a mondat szerepéből önként kiválglik. Az egyes nyelvtörvények ismertetése *analytico-syntheticus*. Az által, hogy külön nyelvgyakorló könyvet vesz fel, okozója lón annak, hogy a gyakorlatban ismét elvált a nyelvtani oktatás az olvasókönyvtől. Az által, hogy az olvasmányi darabban eszközli a megértetést, bonyolulttá teszi a módszeres

kezelést; az által pedig, hogy a begyakorlást minta mondatokon eszközölteti, felületessé teszi a begyakorlást.

6. A tapasztalat lassanként arra vezette a metódusokat, hogy összefüggő olvasmányoknak kiindulási pontul való alkalmazása a nyelvtani oktatásnál nem helyes, mert azokban a keresett nyelvalakok más nyelvalakkal összekeverve allanak, melyekből a szóban levő alakokat kihalászni időrabló fáradsággal járt; azért visszatértek a példánymondatokhoz, melyeket akként csoportosítanak, hogy egy csoport csak azon nyelvalakokat tartalmazza, melyek ismertetéséhez alapul szolgálnak.

Azt is belátták azonban, hogy a gyártott mondatokat még *kiindulási pontul* sem lehet alkalmazni, mert csak olyanok, mint a művirágok, melyeknek illata s üdősége hiányzik. Azért is ma már példabeszédek, a népies irodalomból vett jeles mondatok szolgálnak kiindulási pontul.

Másrésről azt is belátták, hogy a begyakorlásra nem valók példánymondatok, mert az azokban elszigetelten levő nyelvtények nem adnak kellő gyakorlatot, azért is begyakorlásul az olvasókönyv mintaszerű darabjait alkalmazzák. Hasonló eljárás ez ahoz, a mit természettan tanításánál követünk, midőn a mellékes körülményeket kizáró kísérletekből ismertetve tüntetjük fel a természeti törvényt, de utána az így felismert törvényt a mindennapi életben előforduló jelenségekre alkalmazzuk. Ez iránynak Kehr Károly volt első képviselője. Nálunk több olvasókönyv van ekként szerkesztve.

(Vége köv.)

Dezső Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A kassai lelkészi kör értekezlete.

„1870 táján, Kovács A. pesti theol. tanár a Prot. E. és I. Lapban a csalhatatlansági dogmának kihirdetése, a pápa világi hatalmának megszűnése, az ő kath. mozgalmak megindítása alkalmával, nálunk a prot. egyházakra kedvező szabadelvű áramlat hatása alatt a reform. egylet megindítása után egy prófétai szelleműtől áthatott, a prot. egyházat erős és buzgó reménységre hangoló vezércikket írt. Az a hang hatotta át, mely Lang H. egy beszédében nyilatkozott meg ekképen: „Halljátok-e a róm. kath. egyház szakadékos, bomló sírjainak ropogását, mely egyház pedig meg nem tört egységének fényében tekintélyt parancsolva állott eddig a népek szeme előtt?” Sírrol, halálról, bizonyosan örök halálról álmodott. Kovács A. — nem emlékezem tisztán, — a tengeri vihar által hanyatott hajó hasonlatosságát vette-e elő? . . . A habok, hullámok mint hanyják a hajót, a deszkák eresztékeikben tágúlnak, a kötelek szakadoznak, a vitorlák megtépődnek, az egész alkotmány recseg, a betóduló víz rohama elől menekülne minden! Vagy a homokon épült ház könnyű ostromát rajzolta meg? Eljött az árvíz, megingatta alapját; eljött a szélvész, elvitte tetejét és azután nem ismerte meg azt az ő helye. . . . Mindegy lenne, beomló sír, elmerülő hajó vagy homokon épült ház! Ezzel ellentétben egy titkos reménység sugarai csillantak fel; küzdelem egy új világéretet után, a melynek előre vetődő hajnalpírja is örvendetes diadalnapját hirdette; kiáltozás egy reform után, mely minden vallásfelekezett, minden nyelv és nemzeti-ség gondolkozóit fogja egyesíteni; azon bizonyos hiedelem, hogy az újra felépülendő Istenországában a ref.

egyház, mint legtisztább és legszabadabban gondolkozó, a hagyományoktól leginkább ment, nem az utolsó helyet fogja elfoglalni: mindezek merészebb dobbanásra lelkesítették az ifjúi kebelt, varázsszínbe öltöztették a jövőt, melynek harcosaiul magunk is besorakozni kívántunk.

Mennyire meghomályosult az a kép két évtized alatt, a viruló reménység mily vérszegény módjára halványult el! A remény csalódásainak, a világhelyzet változásainak kifejezést ugyanazon Kovács A. adott. Husz vagy huszonöt évre a derült reménység napjai után újra feltette a kérdést; „Nagy Babylon-e; a hazugság nagy vára-e; kősziklán épült ház-e? A róm. kath. egyház csak újra megerősödve tűnt elő leveretéséből. Az egyház látható fejének megszűnt világi hatalma helyébe jött a világon mindjobban terjedő és háládatosabb szellemi világhatalmának varázsa; a csalhatatlanság vonzereje elbűvölte a világot, mely nehéznek találta az igazság után való tudakozódás örök ösztönét és azért való tolongást. Kovács A. megérte eszméinek krachját, megértük a reform egylet végvonaglását és jórészen megsiratatlan halálát.

Az a nagy hatalom óriásilag terjed és növekedik. Terjed a prot. országokban, terjed a mi országunkban. Mintha csak összebeszélne az egyházi lapok, az új törvény utáni statisztikai eredményt számolgtatják. . . . Veszteségünk, vereségünk! . . .

. . . A nazarénizmus minket tizedel! A baptizmus minket gyengít! . . . A socializmus leginkább a ref. nép között üti fel fejét! . . . Ez az utolsó napok gyászhiere! Mindenütt ellenünk! . . .

Új eljárás, új cura pastorális, új evangelizáció, ezeket emlegetik, kik bizonyosan jót akarnak egyházunknak. Mi ezeket a mi vidékünkön gyakorlatba alig vettük. . . . No! bárcsak a régi kereteket tudnók betölteni új tartalommal; a régi kipróbált tömlőt az evangelium új borával!

Körülbelül ezekkel kezdte a confirmátiói oktatásról tartott felolvasását Oláh Péter böödi lelkész s egyházmegyei főjegyző a kassai körnek június 17-én Kassán tartott értekezletén. S ha szinte nem lettünk volna is meggyőződve felőle, hogy az idők jele új és fokozott munkásságra sarkal, a felolvasás hatása alatt át kellett éreznünk, hogy bizony, ha meg akarunk régi helyünkön állani, ha nem akarjuk a halado idővel túlszárnyaltatni magunkat, legalább a régi kereteket kell új tartalommal kitölteni. Erre pedig módot és képességet a lelkészek buzgóságán és lelkesedésén kívül, leginkább az értekezletek tartása nyújt, ahol „amit hívei körében sikerrel alkalmazott a nagyfaludi pap, azt elmondja a kisfaludinak, s ez is használhatja.” Ugy, hogy szinte csodálkozni lehet azon, ha akad lelkész, aki, bár hűséges őrállója akar lenni egyházának, mégsem tartja szükségesnek az értekezletek látogatását. A kassai körhöz tartozó lelkészek közül azonban, ez alkalommal alig maradt el egynehány, az elmaradtak közt is volt, ki levélben mentette ki elmaradását.

Az értekezlet a templomban a 37. dicséret 1-ső versének elénekülésével vette kezdetét, mely után Boytár Sámuel elnöknek imája, majd lelkesedéstől áthatott magvas megnyitója következett. E beszéd szerint is az értekezletek tartásából új pünköshti lélek szállhat le, új reformáció a reformációban! Majd megemlékezett két elhunyt tagról, Makay János szinai és Kovács Károly nagyidai lelkészekről, akiknek sírjára az értekezlet is letette az emlékezet koszorúját. Végül az alapszabályokra hivatkozva, mivel a tisztikarnak 3 éves mandátuma lejárt, tisztársai nevében is lemondott. Értekezlet ujjolag a régi

tisztikart, t. i. elnökké Boytár Sámuel péderi-, jegyzővé Szobonya István györkei-, könyv- és pénztárnokká Révész Kálmán kassai lelkészeket választotta meg egyhangulag.

Néhány kisebb jelentőségű, inkább a kör beléletét érintő ügy letárgyalása után következett Oláh Péternek már elől említett felolvasása a confirmatioi oktatásról. A confirmatioi káté minden egyes kérdésének bírálata és magyarázatával tüntette fel, miként szokta ő az egyes tételeket a gyermekekkel megértetni, hogyan domborítja ki egyes helyeken felekezeti elválasztó tanainkat a káté keretén belül. Bár mindnyájan tudjuk, hogy a most használatban levő kis káté egyáltalában nem felel meg a kívánalmaknak, mégis el kell ismernünk, hogy e rossz tankönyvnek használata mellett is érhetünk el eredményt, ha úgy kezeljük azt, mint az értekező bemutatta. Új, az érvényben levő liturgiától eltérő szokása értekezőnek a fogadástételnél előírt kérdés mellőzése, és e helyett Bersier nyomán más 7 kérdésnek feltevése. A felolvasás után megindult eszmecsere-nél azonban ezeket a kérdéseket olyanoknak tartották az értekező tagjai, amelyek sokkal mélyebb theol. ismeretet tételeznek fel, mint aminő annak a confirmálandó gyermeknek van. E mellett még annyira terjedelmesek is, hogy nemcsak az a vizsgázó gyermek, de a hallgató gyülekezet sem képes megtartani az értelmét. Másikülönben az értekezést a körnek minden egyes tagja a legnagyobb elismeréssel fogadta.

Nem kisebb érdeklődéssel hallgatták a kör tagjai Szobonya István györkei lelkész felolvasását a népiszkolai énektanításról, illetőleg a gyülekezeti éneklésről. Azt fejtegette, hogy az egyháziatlanságnak és üres templomoknak az énekelni nem tudás is egyik oka. Hajdanában a hiveknek örömben vagy bánatban, magános helyen vagy társaságban, munka közben vagy a pihenés óráiban felzendült az ének ajkain s a harangok hívogató szavára seregesen mentek a templomba, a hol a közös éneklés megteremtette az érzelmek közösségét. Ma meg a gyülekezetnek alig elenyésző csekély része szokott isteni tisztelet alkalmával is énekelni, nem hogy templomon kívül hangzanék egy zsoltár vagy dicséret hangja. Az az egyháztag pedig, a ki nem vesz részt az éneklésben, nem érzi magát oly benső összeköttetésben a gyülekezettel, azután lassanként szükségét sem érzi a templomba járásnak. E bajon úgy lehetne segíteni, hogy az énektanításra nagyobb gondot kellene fordítani, még pedig nemcsak a népiszkolában, de a felsőbb iskolákban is. Mert, és — itt következik egy súlyos vád, — mert nem csak a gyülekezet tagjai, de annak vezetői sem tudnak vagy nem akarnak énekelni. Értve a papokat és tanítókat. E vád arra van alapítva, hogy a legtöbb ünnepi követ, legyen az bár gymnasiumi, képezdei tanuló vagy hittanhallgató, — a joghallgatókat nem is említve — szinte irtózik az énekléstől s mindenáron igyekszik a gyülekezeti éneklés vezetésének esetleges terhe alól kibújni. E jelenség okát a kör tagjai közül egyesek abban keresik, hogy a sárospataki főiskolánál sem célravezető módon tanítatják az éneklés, sőt, mintha arra is hajlandók lettek volna némelyek, hogy a baj orvoslása végett — talán az egyházkerület útján — a főiskolát is meg kell keresni. A kik azonban ismerik a mai énektanítást a sárospataki főiskolánál, védelmükbe vették azt, s az értekező sem tartotta szükségesnek ez irányban lépést tenni. Azt különben mindnyájan elismerték, hogy az énektanításra nagyobb súlyt kell fektetni az egész vonalon, s a leendő papoknak is nem annyira a zene elméletre van szükségük, mint inkább arra, hogy merjenek is énekelni, ne csak tudjanak. Mert részünkről abban keressük a baj okát, hogy azok a megvádolt legátusok nem annyira nem tudnak, mint

inkább nem mernek énekelni. Tudhatják azok az éneket, felismerik milyen hangnemben van írva, sőt a gyülekezettel együtt el is énekelgetnek, de az éneklést vezető, arra már nem vállalkoznak, mert nincs hozzá kellő bátorságuk. Ezen kellene segíteni, még pedig úgy, hogy a gymn. alsó osztályában csak a legnélkülözhetlenebb elméleti ismeret közlése mellett minél többet énekeltesni, még pedig nem az egész osztálylyal, hanem egyesekkel, hadd nyerjenek kellő gyakorlatot. Mert bizony, a ki a gymn. alsó osztályában nem tesz szert bizonyos gyakorlatosságra az éneklés terén, az sem a felgymnasiumban, sem az akadémián nem fog megtanulni énekelni, hiába ismeri a hanglétrákat.

A tanulságos és ébresztő felolvasásért szintén elismerésüket fejezték ki a kör tagjai. Vajha az elismerés mellett a felvetett eszmék kívánt gyümölcsöt is teremnének.

K. E.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás:** Kovách Károly, az ungi egyházmegyének 1882. szept. 5-ike óta gondnoka, július 8-ikán bevégezte 79 évre terjedő életpályáját. Életének méltatását más helyen adjuk, itt élettörténetének rövid kivonatával ismertetjük meg t. olvasóinkat. Született 1818-ban Szürthén; tanult Sárospatakon, a honnan 1838-ban távozott el a jogtudományi tanfolyam bevégezése után. Az 1839—40-iki országgyűlésen mint joggyakornok volt jelen. Ugyanekkor kir. táblai jegyzőnek esküdött fel s Lányi Imre ungi főispán titkára lett, letevén egyúttal az ügyvédi vizsgát is. 1841-ben ügyvédi irodát nyitott Ungváron s innen volt tudósítója a Kossuth „Pesti Hírlap“-jának s a Helmezy „Jelenkor“-ának. 1843-ban Ungmegye táblabírája lett, de a közélet terén való szerepléstől két év múlva visszalépett s gazdálkodni ment Szürthére, újabb szereplését akkor kezdve meg ismét, a mikor az adminisztratori rendszer ellen kezdődött meg a küzdelem a vármegyéken. A szabadságharcz folyama alatt szervezé az ungi nemzetőrséget, kapitányságot viselt a Kazinczy hadtestében, pénzzel segíti a hadipénztárt s résztvesz a hadtest ütközeteiben. A fegyvert Zsibónál teszi le s hazajön, hogy aztán fogságra hurezolják Kassára, a honnan ítélet nélkül ugyan, de javai elkobzásával bocsátják szabadon 1851 márczius havában. Az absolut kormány ezután is folyton szemmel tartja s mikor 1853-ban az ungi egyházak tanácsbirónak választják, a kormánybiztos tiltakozik ellene, mert egy lázadót nem tűrhet meg a zöld asztal mellett. Felesketése ekkor nem is történt meg, hanem csak 1855-ben, a mikor újra megválasztják az egyházak. Házasságra 1856-ban lépett, Dókus Józsefnek nővérét vevén el. Az új aera életbelépésekor, 1867-ben szolgabíróvá választja a minaji járás s mint ilyen igazságszerzetével általános tiszteletet érdemelt ki. 1871 óta ismét a családi élet békéjét élvezte; az otthonnak csendességét egyedül az egyházi ügyek szolgálatában hagyva el. Politikai szerepléséhez tartozik, hogy kétszer is volt képviselőjelölt, mindkét alkalommal a függetlenségi párt zászlóját lobogtatva, de egyszer sem sikerült diadalt aratnia, pedig ellenfelei még csak meg sem közelítették sem politikai, sem tudományos képzettségét. Pártolója volt a tudománynak, több tudományos testületnek tagjaként szerepelt. Egyházmegyéje a debreczeni s a budapesti zsinatokra képviselőül küldte s e minőségében becsülettel állta meg helyét, a tiszáninneri kerület liberális

álláspontjához hiven ragaszkodva mindenkor és minden kérdésben. — Közös veszteségünkben adjon vigasztalást a kegyelem Istene, övéinek mély bánatát enyhítse az az általános részvét, mely könyekkel szenteli meg a Kovách Károly koporsóját. — Temetése július 10-ikén ment végbe, a melyen a sárospataki főiskolát Radácsi György közigazgató, Szinyei Gerzson és Buza János képviselték.

— **Megjelent** a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület ez évi tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve 9 ívnyi terjedelemben. Az egyes egyházakhoz az esperesi hivataloktól küldetnek szét a példányok.

— **Lelkész-választás.** A *lőrincfalvai* ujonnan alakult ev. ref. egyház meghívás útján *Békly József* s.-lelkészt választotta meg lelkész-tanítójává. Őszintén óhajtjuk, hogy szerencsés legyen e választás a fejlődő egyházra nézve, a mely a kezdet nehézségein átesve, az alsó-borsodi egyházmegye erős eklézsiái között méltó helyet foglaljon el. És szívből kívánjuk, hogy az új lelkész teljes sikerrel munkálkodjék ott, a hol ellenfeleink olyan erősek!

— **A középiskolai tanáregyesület közgyűlése** jul. 4—5 napjain Győrött s Pannónhalmán a már közölt program szerint ment végbe. Beöthy Zsolt az elnöki székből nagyhatású tartalmas beszédet mondott, melyben jelezte azt az irányt, melyben a magyar közoktatásnak haladnia kell. A jövő évi közgyűlés Debreczenben fog megtartatni. A gyűlésről legközelebb bővebb tudósítást adunk.

— **Választások.** Az alsó-szabolcsi ev. ref. egyházmegye gondnokává, a kerületi főgondnokká választott gróf Dégenfeld József helyére, *Lengyel Imre* nyug. törvényszéki bíró választatott meg nagy szótöbbséggel. — A debreceni ev. ref. egyház presbyteriuma iskolaszéki elnökül *Mitrovics Gyula* lelkészt választotta az állásáról lemondott Némethy Lajos helyére. — Az 1897/98-dik iskolai évre a debreceni ev. ref. főiskola akadémiai igazgatójává, most már harmadizban: *Sass Béla* theol. tanár választatott, dékánokká pedig a theol. szakon *Dr. Erdős József*, a jogin *Dr. Bacsoni Lajos* lettek.

P á l y á z a t

a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által a budapesti kir. József-műegyetemen, *Pálóczy Horváth Mária* és *Simon* nevére alapított, — egy 300 frtos — ösztöndíjra.

1. Ezen ösztöndíj elnyerhetéseért azon szegénysorsú, magyarhoni születésű, ev. ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki főgimnáziumban jeles eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanácshoz fél-évenként betérjeszteni; ki nem elégitő eredmény esetén ösztöndíját elveszítvén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal fél-évenként két egyenlő részletben, a főiskolai igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat, a sárospataki gimnáziumi széknek

és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára, az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhivatlak tehát mindazok, kik ezen ösztöndíjat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléshez címzett folyamodványaikat augusztus hó 15. napjáig a főgimnáziumi igazgatósághoz Sárospatakon adják be.

S.-a. Ujhely, 1897 július 2.

Az igazgató-tanács elnöksége.

P Á L Y Á Z A T.

A nagyvárad-i ev. ref. leány-internatus igazg. bizottsága az igazgató-női állásra pályázatot hirdet. Pályázhatnak olyan ev. ref. vallású. feddhetetlen előéletű hajadon vagy özvegy nők, a kik polgári vagy elemi iskolai tanítói oklevéllel bírnak. *Fizetés:* az intézetben való szabad lakás és teljes ellátáson kívül évi 500 frt, havonkénti részletekben előrefizetve és a törvény által megszabott 250 frt erejéig menő 50 frt ötödéves korpótlék. *Kötelesség:* az intézet szellemi s anyagi ügyeinek felelősség terhe alatt vezetése, a növendékeknek magaviselete, tanulásban való előmenetelükre felvigyázás, stb. — A születési, - erkölcsi, - orvosi, - s esetleg szolgálati bizonyítvánnyal és oklevéllel felszerelt pályázati kérvények a f. évi augusztus hó 15-ig a nagyvárad-ujvárosi ev. ref. lelkészi hivatalhoz nyújtandók be, hol a bővebb fölvilágosítások készséggel megadatnak. — A megválasztott egy évi próbaidő után állandósíttatik.

Nagyváradon, 1897 évi július 6.

1—2

Az igazgató bizottság.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolásra is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

műorgona-építő.

8—20

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Egyenlőítsük egyházmegyéinket.“ *Falusi pap.* — „Az országos középiskolai tanár-egyesület közgyűlése“. s. — „A nyelv-
oktatás a népiskolában“. *Dezső Lajos.* — „Kovács Károly ungi egyházmegyei gondnok temetése.“ o. — „A szikszó-
vidéki lelkesi értekezlet gyűlése.“ *Kovács István.* — „Vegyes közlemények.“ — „Pályázat.“

Egyenlőítsük egyházmegyéinket.

Előre is tudjuk, hogy olyan eszmét vetünk fel, a mely a legtöbb helyen visszatetszést szül, a mely ellen sokan tognak sikra szállani, mert a régi mesgyék háborgatásával foglalkozik s talán az érzékeny oldalakat is megsérti. De felvetjük az eszmét, mert szerény nézetünk szerint egyházi közigazgatási szempontból a mi tisztán-
innen nyolc egyházmegyénk olyan berendezésű, a mely ellen méltán szólalhatott fel ezelőtt 11 esztendővel épen e Lapokban *Tornay*, a ki ugyancsak annak a nézetnek hódolt, a melyet mi most ismét szóvá akarunk tenni.

Tornay 1886-ban főleg a kis Torna szempontjából foglalkozott egyházmegyéink egyenlősítési kérdésével, kimutatván, hogy az u. n. vándorgyűlések tartása. a világi férfiaknak tisztviselővé választása, valamint a papoknak is egyházmegyei tisztségekkel való megterhelése s kitüntetése mind olyan okok, a melyek határozottan azt követelik, hogy a kis Torna érdekében az egyenlősítést meg kell valósítani. Szóba hozta Tornay azt is, hogy az abaúji s felső-borsodi egyházmegyékből kellene egy pár egyházat elszakítani, t. i. Bátort, Csécsét, Felső-Láncot, Pamlényt, Pédert, Szászfát, Szepsit, Vajdát, illetőleg Martonyit, Meszest, Szendet, Szalonnát és Szendrőt, a melyekkel nem veszít sem Abauj, sem Felső-Borsod, ellenben sokat nyerne Torna, mert 16 egyházának száma 29-re növekednék.

A közigazgatási teendők 11 év alatt sokszorosán megsaporodtak. Az esperesek munkaköre többszörösen kiszélesedett. Egyházainknak az esperesek által való meglátogatása épen e miatt igen ritkán történhetik meg s az abaúji 72 anyaegyházat megsokasodott teendői mellett

ma még kevésbé látogathatja meg az esperes, mint ezelőtt 11 esztendővel.

De a mai állapotok mellett a beosztás is olyan, a melynél sem a földrajzi fekvés, sem a gyakorlati élet követelménye nincs figyelembe véve. Arról természetesen nem szólhatunk, hogy úgynevezett központi helyeink legyenek, melyeken mindig esperes lakjék, mert ez ellenkezik protestáns felfogásunkkal, ellenkezik történelmi multunkkal, de arra igenis tekintenünk kell, hogy *lehetőleg* az egy irányban, egy földrajzi területen fekvő helyek alkossanak egy egyházmegyét, hogy a közigazgatási ügykezelés gyorsabb, pontosabb s megfelelőbb legyen.

Azonban a jelenlegi egyházmegyei beosztás mellett épen ez az érdek s követelmény nem érvényesül, épen ennek nincs elégtéve.

És ha még hozzávesszük azt is, hogy van egyházmegye 72 anyaegyházzal, van 60-nal s van 16-tal, akkor egész világosan állhat mindnyájunk előtt az, hogy saját érdekünkben kell egyházmegyéink egyenlősítését megvalósítani.

Tornának 16 egyházához hozzá lehet venni azokat, a melyeket Tornay ajánlott, sőt úgy gondoljuk, hogy Gömör is átengedhet egy párt a nélkül, hogy megérezné. Felső-Zemplénnek Unggal érintkező eklézsiáiból egy pár átmehet Unghoz s Felső-Zemplén kaphatná helyettök Alsó-Zemplén bodrog-közi egyházainak egy részét, a mivel úgy látjuk, egy és más jelenségekből ítélve a dolgot, az alsó-zempléni harangodi s bodrog-közi párt közötti ellenszenv is elenyészne. Sőt Felső-Zemplénhez az abaúji egyházmegyéből is csatolható egy pár, azok, a melyek a politikai közigazgatásnál már Zemplénmegyéhez tartoznak, t. i. Felső-Regmecz, Vily, stb.

Ez az általánosságban kontemplált terv igen megérdemli a gondolkozást kettős irányban is.

Megérdemli a figyelmet abból a szempontból, hogy így pl. a szegény felső-zempléni egyházak közé jobb módúak is kerülnének s az egyházmegye általános anyagi képe előnyösen változnék. Ugyanez áll a tornai egyházmegyére is.

De megérdemli ez a terv a gondolkozást főleg abból a szempontból, a mit már Tornay is felvett indítványa indokolásába, t. i., hogy ily módon az egyházmegyék szellemi képe is előnyös változáson menne keresztül. Igen, mert úgy áll a dolog, hogy Torna bizony nem igen tud kapni világi embert, a kit zöld asztalához ültessen s kénytelen esetleg más egyházmegye területén élő egyént választani, a mi magában véve nem baj ugyan, de közigazgatási szempontból mindenesetre hátrányos. Sőt valljuk meg őszintén azt is, hogy a szegény tornai eklézsiákba nem nagyon kapaszkodnak az u. n. kitűnők s igen könnyen megtörténhetik, hogy előáll az az eset, a mikor talán egyetlenegy arra való egyén sincs, a kit a közigazgatás élére lehetne állítani, de mégis oda kell állítani, mert kell esperesnek, tanácsbírónak lenni. (Megjegyezzük, hogy ezt az észrevételt csak úgy általánosságban tesszük, sine ira et studio, a mint kell, mert azt el kell ismernünk, hogy Torna még eddig, hiszszük különben, hogy ezután is, mindig rendelkezett s rendelkezni fog olyan férfiakkal, a kik diszére válnak nemcsak a tornai egyházmegyének, hanem a tiszánineni kerületnek, sőt a magyar kálvinista egyháznak is!)

Mindkét szempont olyan fontos, hogy szerény nézetünk szerint az arra hivatottaknak nem szabad könnyedén venniök, hanem lehetőleg behatóan tárgyalják s alkalomadtán érvényesítsék gondolatjukat, ha ebben az irányban fejlődött ki.

Eddig igen nagy akadályul szolgált egyházmegyénk egyenlősítése dolgában az egyházmegyei gyámintézet. Most, a mikor az országos gyámintézet immár életbelépett, az egyházmegyei gyámintézetek pedig, a mint mi tudjuk, többnyire megszűntek, ez a nagy akadály is eltűnt s szabad az út a mozgolódásra.

Egyházi közigazgatásunk sikere, jobbra tétele, fejlesztése szempontjából, egyházmegyénk anyagi s szellemi arculatának előnyösebbé tétele érdekében vetjük fel az eszmét s ajánljuk mindazok figyelmébe, a kik nincsenek megelégedve a mostani állapotokkal, hanem jobbat kívánnak. Arról szó sem lehet, hogy egyéni érdekek is szerepeljenek e kérdésben, A közügy az, a melyet szem előtt kell tartanunk.

Ajánljuk azért az eszmét az érdeklődők figyelmébe; ajánljuk maguknak az egyházmegyéknek is, hogy a lehető legrövidebb idő alatt rendezkedjenek be megfelelőleg. Falusi pap.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos középiskolai tanár-egyesület közgyűlése.

Julius hó 4—5 napjain tartották az ország első rendű tanárai XXXII-ik közgyűlésüket Győrött és Pannonhalmán, ebben a két, kulturális szempontból jelentékeny városban a hivatalos körök teljes részvétele mellett. Állami és felekezeti tanárok szép számmal jelentek meg, ez utóbbiak arcán azonban a boszankodás utó árnyai látszottak, mert a vasuti-kedvezményök ezuttal sem olyan volt, mint az államiaké s hangok emelkedtek, hogy az egymással nem egyenlő jogokkal felruházott testületi tagoknak legjobb lenne külön válniök s maradnának az államiak egymaguk. A mozgolódásnak talán lesz is némi eredménye, noha az országos jelző a tanár-egyesület mellett, azt fejezi ki, hogy a felekezeti s községi intézetek tanárai is tagjai.

A gyűlést, a melyen megjelent Győrmegye főispánja gróf Laszberg Rezső, alispánja Boda Elek, Győr városának polgármestere Zechmeister Károly s a tankerületi főigazgató dr. Németh Antal is, Beöthy Zsolt elnök nyitotta meg, üdvözlővén a nemzet napszámosságait, a kik most is dolgozni jöttek s nem pihenni, pedig a pihenés épen ebben az esztendőben nagyon ráférne a tanári karra, mert sokat tett, sokat munkálkodott. E beszédben utalás történt arra, hogy az egyesület a középiskolai tanterv-revisio ügyében olyan munkát végzett a mely becsületére válik a testületnek, a mely szívvél-lelékkel foglalt állást a *nemzeti műveltség* eszméje mellett, a mely nem elzárkózást foglal magában a közös emberi műveltségtől, hanem a leghatalmasabb rugók egyesítése az általános emberi műveltség elérése céljából. A nemzeti műveltség által nemcsak a nemzeti való érvényesülése sikerül, hanem az ösztön felébresztése, emelése, a kedv előidézése is a művelődés fejlődése érdekében.

Utalás történt az elnöki megnyitóban arra is, hogy a kultuszminiszter tervezete szerint egységes-jogositású középiskolák volnának létesítendőek, szervezendők, a miből az egyesületre s a tanügykörökre egy újabb fontos kérdés tárgyalásának a nehézsége súlyosodik majd, t. i. a *szervezeti kérdés*. Ezt is abból a szempontból kell majd tárgyalni, bírálni, a mely a tanterv-revisionál dominált, t. i. a nemzeti műveltség szempontjából. Ezt nem szabad szem előtt tévesztetni.

Az elnöki megnyitó után a város polgármestere emelt szót, a ki Győr nevében üdvözölte az egyesület tagjait, a kiket a közoktatásügyi miniszter képviselőiben a tankerületi főigazgató is szíves isten-hozottal fogadott.

Ez üdvözlések után az egyesület főtítkára Dr. Négyessy László olvasta fel évi jelentését s azzal együtt bemutatta a gyűléshez érkezett üdvözlő táviratokat is.

Négyessy jelentése után Müller János pénztárnok számolt be az anyagiokról. Az egyesületnek volt 7319 frt 48 kr. bevétele, 7100 frt 55 kr. kiadása. A jövő esztendőre 6958 frt 91 kr. bevételi s kiadási összegben állapított meg a költségelőirányzat. A kultuszminiszter most is 1000 forintot bocsátott az egyesület rendelkezésére szívélyes sürgöny kíséretében, a melyet lelkes éljenzéssel fogadtak a közgyűlés tagjai.

Ezek után az előadások következtek, még pedig első helyen a Cziegler Ignácé, a ki a *felsőbb leányisko-*

ldk reformjéről értekezett s ismertetvén az e téren eddig létesített reformokat, javaslatot nyújtott be, a mely szerint a felsőbb leányiskolák ugyanazon állami felügyeleti körbe tartozzanak, a mely a fiú-középiskolák felett rendelkezik s ne legyenek a tanfelügyelők hatáskörébe beosztva. E javaslatot kiadta a közgyűlés a tanári köröknek.

Második helyen *Kuszák József* értekezett a *tanárhiányról*, a melyen szerinte csakis a tanári fizetések rendezésével segíthetni. Javítani kell a fizetéseket; magasabb osztályokba kell sorozni a tanárokat s a korpótlékok összege emelendő.

Harmadik és negyedik helyen *Szombathy István* értekezett az iskolai növendékek idegességéről és *Molnár István*, a ki azzal a kérdéssel foglalkozott, hogyan kellene a közoktatási minisztériumban minél több tanárt alkalmazni.

Tárgyalták az első napi gyűlésen az indítványokat is s elfogadták a *debreceni-körnek* a tanár-segédekre vonatkozó indítványát, valamint a *Daloty Edéét*, a mely a felekezeti iskolákból más iskolákból átlépő tanárok ötödéves korpótlékára vonatkozott.

Tiszteletbeli tagok választása, a jövő évi közgyűlés helyének kitűzése után a gyűlés első napja véget ért, a mely után Győr városa vendégelte meg a tanárokat.

Július 5-én Pannonhalmára külön vonaton ment a 200 tanárból álló közgyűlés. Az apátság priorjának, Kroller Miksának üdvözlő szavai után, a melyekre Beöthy válaszolt, a könyvtár hatalmas csarnokában folyt tovább a tanácskozás, a melynek három értekezés képezte a tárgyát. *Mázy Engelbert* az erkölcsi nevelésről, *Latkóczy Mihály* a szabadkézi s mértani rajzoktatásnak az aesthetika s magyar filologia szolgálatában való szerepléséről s *Kassai Nándor* az általa feltalált cycloidográfiáról értekezett.

Tanácskozás után Pannonhalma nevezetességeit nézték meg a gyűlésen jelenlevők, a kiket a rend tagjai kalauzoltak az ő ismert szívességükkel. A rend által adott díszebéd után a jelenlevők egyrésze egyenesen hazautazott, másik része pedig Lébénybe ment, a híres román stílú templom megtekintésére.

Az országos középiskolai tanár-egyesület 32-ik közgyűlése szép eredménnyel végződött. Ohajtandó, hogy elvi megállapodásai teljes sikerre vezessenek.*

—8.

TÁRCA.

A nyelvoktatás a népiskolában.

(Folytatás és vége.)

IV. Az olvasókönyv története.

1. A népiskola a *Ratio Educationis* megjelenéseig tisztán egyházi, felekezeti intézmény volt. A felekezetek állítottak kisebb nagyobb iskolákat, melyek célja volt az egyháznak buzgó egyháztagokat képezni. Hazánkban a lakosság soknyelvűsége s a nemzeti nyelvnek a latin által való helyettesítése folytán lassabban kezdett derengeni a nemzeti öntudat, mint más országokban, csak a Ratio után lépett a népiskolai oktatás a nem-

zeti élet szolgálatába, addig a vallásosság volt a népiskolai oktatásnak kiindulási és cél-pontja.

Az olvasás a vallásos könyvek olvasatása kedvéért taníttatott; az első olvasókönyv az ABC volt, a mint ezt a gyermek jól-rosszul olvasni megtanulta, vallásos könyveket adtak kezébe, katolikusoknál a kathekizmust, a protestánsoknál a bibliát és (főként a reformátusoknál) a zsoltárt. A zsoltárnak olvasókönyv gyanánt használata a reformátusoknál egész e század közepéig, sőt sok helyen azontúl (1868-ig) is fennmaradt. E körülmény folytán 2 nevezetes fogyatkozás mutatkozott az iskolákban, a) az egyházi nevelés nem fordított gondot az embernek, mint a polgári társaság tagjának kiképzésére; a polgári életben hasznos ismeretekre nem vezette, azt hitte, hogy ha a leendő honpolgárt az olvasás birtokába juttatá, ez által a polgári életben hasznos ismereteknek önképzés útján való elsajátítására is képesítette. Sem a biblia, sem a zsoltár, sem a kathekizmus nem tartalmaztak az értelem képzésére alkalmas ismereteket bármily becsesek lettek legyen is azok a szív és jellem fejlesztésére. b) A második fogyatkozás volt a nemzeti irány hiánya; az egyházak ugyanis a nemzetek határain túl terjedő intézmények lévén, nem érezték magukat indíttatva a nemzeti öntudat ápolására, az embernek a nemzeti műveltség színvonaláig való emelésére. A zsoltár tulajdonképpen fordítás, de eredetileg egy idegen irodalom terméke, idegen nemzet szellemi életének megnyilatkozása. A dicséretekben is csak itt-ott ismerhető fel a nemzeti szellem; a kathekizmusok azonban mind kosmopolita jellegűek. Az iskolai képzés e kettős hiányán segíteni csaknem egy időben kezdette meg a XVII. század közszelleme s mindkét irányban több fokon át fejlődve jutott el odáig, hogy a mult század népiskolájának ama két hiánya korunkban immár megszűntnek s a reál és nemzeti irány egyesítésének kérdése megoldottnak tekinthető.

2. Elsőben is a polgári életre tartozó reál ismeretek vétettek fel a népiskolai oktatás kiegészítéséül. — 1773-ban jelent meg Losonczy H. István »Hármas Kis Tükör«, mely a szent históriák mellett Magyarország földrajzát és történetét is magában foglalta. Ez az első könyv magyar nyelven, mely a népiskolába a reál ismereteket is bevitte. Századunk közepéig sok kiadása volt s nemcsak az iskolákban használták, hanem a családoknak is kedvencz könyve volt. Az egyes megyék leírása után rövid (többnyire négysoros) versbe volt foglalva, a mi nevezetessége volt azon megyének; a királyok élettörténete után is egy-egy vers volt alkalmazva; a leírások, elbeszélések olvasmány szövegül szolgáltak, az azok után olvasható versek beemlézésre valók voltak. A »Hármas Kis Tükör« példájára egy egész sereg iskolai könyv keletkezett, melyek a felvett ismeretkört kiterjesztették apródonkint a természettudományra, gazdaságtanra, egészségtanra. Ez irány újabb képviselői: a) Bánhegyi, Emericzy, »Népiskolai tankönyv olvasmányokkal.« b) Seidel P. »A népiskolák tankönyve.« c) Schulcz, Schmidt »Reál olvasókönyv.« stb.

3. A kis tükör arra való kísérletnek tekinthető, hogy a felsőbb iskolákbeli reál ismeretek a népiskolába is bevitessenek. Szintén reál ismeretekkel, de már más irányban törekedett kibővíteni a népiskola egyoldalú vallásos képzését Rochov Frigyes »Kinder-Freund«-ja (1776), mely erkölcsi tanításokkal, közhasznú ismeretekkel igyekszik a népiskolai növendéket a babonától ment vallásosságra, a természet erőinek a polgári (különösen a földmives) foglalkozásban értékesítésére vezetni. Ez olvasmányi darabok Rochownak

* A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületből *Baksay István*, nyugalmozott rimaszombati tanár, *Buza János*, sárospataki, *Dr. Veress Samu*, rimaszombati tanárok vettek részt e gyűlésen, a kik mindhármán megnézték a pápai ev. ref. főiskolát is. Szerk.

saját készítményei voltak s nem száraz tankönyvi modorban írva, hanem vonzó, a gyermeket gyönyörködtető módon, egyszerű, világos irállyal. Rochow »Kinder-Freund«-ja nemcsak hazájában (Poroszországban) örvendett nagy elterjedésnek, hanem átjött Ausztriába s ezen a réven hazánkba is, s némely olvasmány-darabjai mai olvasókönyveinkben is felfedezhetők. Felbiger a Rochow Kinder-Freundja után dolgozta az osztrák népiskolák számára írott olvasókönyveit (Lesebuch für Schüler der deutschen Schulen, in dem k. k. Staaten I. II. Wien 1780). Ezek alapján készültek az első magyar olvasókönyvek: »Az olvasás gyakorlására rendeltetett könyvnek II. része (3 féle kiadás: a városi, a falusi nemzeti iskolák és a falusi iskolák számára 1792–96.)« Ez olvasókönyvek használtattak hazánk katolikus iskoláiban századunk első felében.

A protestáns iskolákban használt olvasókönyvek voltak a) Laczai József »Oskolai tanító-könyv« 1793.) b) Kiss János »Protestáns közemberek olvasókönyve« (1802.) c) »A tudományok rövid summája« (1806.) Ez utóbbinak tartalma: logica, psychologia, természettudományok, geographia, történet, statisztica, alkimia, tan, pénzek, mértékek, egészségtan, illemtan, levelek. Noha berendezésénél fogva a reáltudományok enciklopédiájának látszik, távol van attól, hogy tankönyv legyen, mert az előszóban tiltakozik az ellen, hogy a könyvet beemlézésre alkalmazzák. E tiltakozás dacára is később az egyes tudományköröket különválasztották s a sárospataki népiskolai könyvtárban az ötvenes években, mint erkölcsi, földrajzi, természetrajzi stb. olvasókönyveket adták ki, melyeket az iskolalátogatók értelmetlensége beemlézendő tankönyvekké avatott s megvetette alapját a népiskolák (tanítók és tanítványok) túlterhelésének.

4. Az első irány, mely az egyház iskoláiban uralkodó vallásos képzést kiegészíteni, a vallásos tananyagnak, mint az olvasás tárgyának pótlását eszközölni kívánta, a *dolgok ismeretével* (reálismeretek, közhasznú ismeretek) akarta célját elérni. A második irányzat a vallásos anyag kiegészítésére a nyelvi képzést vélte felhasználhatni és pedig először a nyelv alakját, majd a nyelv tartalmát, a népies nyelvkincset. Rochow »Kinder-Freund«-ját a tanítók a tárgyismeret és erkölcsi oktatás mellett a nyelvoktatás alapjául is felhasználták; elemezték a mondatokat, beszédrészeket, a kifejezésmódokat; lassankint egész sora az olvasókönyveknek tért ezen irányba, mely nem a tudományok ágazatait, nem a közhasznú ismereteket kívánta az olvasókönyv által tanítani, vagy legalább nem a reál-oktatás szolgálatában kívánta látni az olvasókönyvet, hanem a nyelvoktatás ágait (nyelvtant, helyesírást, fogalmazást) kívánta azokhoz kapcsolni. Ez irány nálunk csak a század második felében lépett fel. Zimmerman Jakab »Magyar olvasókönyv I., II., III. füzet 1871–72. A nyelvtant és fogalmazást az olvasókönyvnek közhasznú ismereteket tartalmazó darabjai alapján kívánja tanítani. Fuchs és Szép »Olvasókönyvei« a nyelvtant és fogalmazást szintén az olvasmányi darabok kezelésébe olvasztják be.

5. Mikor Rochow a vallásos könyveknek az olvasás alapjául és céljául való használatát mellőzni akarta, s profán tartalmú olvasmányokat kívánt az olvasás begyakorlására alkalmazni, még a német irodalomban is alig voltak találhatók a népiskola számára alkalmas darabok; azért Rochow maga írta az olvasmányokat. Lassankint utat tört az a gondolat, hogy az olvasókönyvnek nem külön e célra készült darabokat kell tartalmaznia, hanem a népies irodalomnak alak- és

talom tekintetében mintaszerű kincseit; hogy tehát az olvasókönyvet nem írni kell, (mint a tankönyveket,) hanem szerkeszteni. Apránként összegyűjtötték a népmeséket, mondákat, dalokat, ezekből válogatták az olvasmányi darabokat. Azután gyermek-irodalom keletkezett; a gyermek-irodalom művelésére hivatott költők akadtak, kiknek örök becsű darabjai mellőzhetők tettek az »ad hoc« készült olvasmányokat. Így jött létre a *nemzeti olvasókönyvek* iránya, mely közhasznú ismeretek mellett, főképen a népies és gyermek-irodalom classicus termékeiből nyújt olvasmányt az ifjúságnak, a nyelvnek nem alakját, hanem tartalmát teszi kiindulási és célpontul. Ez irány képviselői a) Gyertyánffy-Kiss-Radó »Olvasókönyv a népiskolák számára« I., II., III., IV., V., VI. osztály. Budapest 1883. b) Gööz »Magyar nemzeti olvasókönyv 1888.«

6. Legújabbán a dolog- és szóismeretet, a reál- és nyelvoktatást is az olvasókönyv között kívánják csoportosítani. Azon meggyőződéstől vezéreltetve, hogy a falusi iskolában nincs meg a fizikai lehetőség a sokféle ágazott nyelv- és reál-oktatást külön-külön tanítani; hogy a túlterheletésnek, a népiskolai oktatás sikertelenségének véget kell vetni: már az 1884. évi országos tanítógyűlés kimondta, hogy az olvasókönyvet kell a népiskolai oktatás központjává tenni. Ez irányban két kísérlettel találkozunk: a) Gyertyánffy-Kiss-Emericzy 1888-ban adták ki a »Falusi iskolák könyvét«, mely a népiskola reál-tantárgyait nem száraz paragrafusokban, hanem élettelses képekben igyekszik feldolgozni, e mellett felveszi az irodalmi olvasmányokat, sőt feldolgozza a nyelvtant is. Hibája, hogy a II. IV. osztály összes anyagát egy olvasókönyvben adja s az irodalmi része igen összeszűkült. b) Sikertelenebb a Szirmai-Vörös Szilágyi »Magyar olvasó és nyelvképző könyve«, (1882) mely osztályonként külön darabokban dolgozza föl a reálismeretek és nyelvoktatás ágait úgy, hogy e mellett külön reál- és nyelvkönyvekre szükség nincs.

Dezső Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Kovács Károly ungi egyházmegyei gondnok temetése.

Az ungi ev. ref. egyházmegyének köztisztviselőjében, becsülésben s szeretetben állott gondnokát e hó 10-ikén délután két órakor kísérték ki utolsó nyughelyére. A hol bölcsője ringott, ott borult rá a sírhalom göröngye is. A hol férfi s agg-kora tevékenységének napjai teltek, ott aluszsa síri álmát is.

A végtisztességtételre a család tagjain s közelálló rokonain kívül megjelent Ungmegye törvényhatósági bizottságának számos tagja, a szomszédos Zemplén-, Szabolcsmegyéből többen siettek leróni a kegyelet adóját s ott volt az ungi traktus papi s világi elemének javarésze, hogy utoljára találkozzanak e földön azzal, a ki oly sokáig első volt köztük az egyházmegye ügyeinek vezetésében.

Egyszerű, de egyszerűségében is megható temetési szertartásunk itt is puritán módon folyt le. A gyászének elhangzása után a halotti beszéd következett, a melyet az egyházmegye köztisztviselőjében álló esperese mondott. Régi barátot, régi munkatársat, 7 éves elnöktársat kellett temetnie s az igaz érdemnek adni meg a megtisztelő elismerést ott a ravatal mellett. A beszéd, a melylyel

Kovács Károly emlékét megörökíté az ő elnöktársa, Szabó Endre esperes, így hangzott a *Prédikatori könyv* 5. részének 18—19. versei felett:

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Nehéz feladat jutott osztályrészemül. Tolmácsolni a hű feleség fájdalmát a férj elvesztése felett; rámutatni az édes atyát vesztett gyermekek szív-sebére; rajzolni, hogy az ő részokról e koporsó felett hullatott könyvek, mily igaz gyöngyei a házastársi és gyermeki szeretet érzelmeinek. Azután elövenni a vallás vigasztaló szavait, ezekkel, mint égi balzsammal bekötözni a szívek fájó sebeit; igyekezni felszárítani a méltán hulló könyveket, igazán nagy és szent kötelesség, de meg kell vallani, hogy nehéz feladat. De megvallom azt is, hogy kötelességemnek ez a könnyebb fele. Mert hiszen mélyen tisztelt gyászoló felek! a ti művelt lelketek megért engem, ha azt mondom, hogy a férj és atya, a ki a ti családi életek oszlopa volt, oszlopa volt egyházunknak is; a ki házastársi és atyai szeretetének melegével titeket éltetett, ezzel a szeretettel átölelte azokat az eszményeket is, a melyek a józan nevelés, az igaz barátság, az evangéliumi vallásosság és tiszta erkölcs ápolásával a társadalom minden tényezőit hivatva vannak boldogítani; ha nektek drága kincs volt az ő élete, ne feledjétek hogy e kincshez a felsorolt nagy intézmények is jogot formáltak; ha ti az ő halála által sokat veszítettetek, veszítettetek ezek az eszményi érdekek is; ha ti méltán sírtok, sirnak veletek mindazok, a kik ezen intézményekért lelkesülnek. A ki nek halálán így gyászolnak a jók: ilyen házastárs és atya vesztese miatti fájdalomban *benne van a vigasztalódás*.

De nehezebb az én feladatom másik része: koszorút kötni az elhunyt koporsójára érdemeiből. Holott csak órák álltak rendelkezésemre e munkában; holott e halotti gyülekezetben sokan vannak, a kik a boldogultat jól ismerték s rámutathatnának, hogy a koszorúban itt is hiányzik egy levél, amott is egy virág. Adatokra s azok összeállítása végett időre lett volna szükség, hogy e tisztelnem megfelelhessenek. Egyik sem állt rendelkezésemre. Engedtetsek meg azért nekem, hogy néhai ngos Kovács Károly úr, az ungi egyházmegye gondnoka, a tiszáninneri egyházkerület hivatalos tanácsbírája, a s.-pataki főiskola igazgató-tanácsosa, Ungvármegye törv. hatósági bizottságának tagja koporsója felett, a felolvasott szent ígék nyomán

a munkás életű ember képét rajzoljam röviden,

hiszen tudjuk, hogy ő munkának élt, az volt élete, eleme, gyönyörűsége.

A kit szeretünk s tisztelünk, óhajtjuk, hogy boldog legyen. A mi végtisztességtételünk tárgya boldog volt, tapasztaltuk; mert *a munkának élt, melylyel fárasztotta magát a nap alatt*.

A munka Isten és természet törvénye. A ki e törvényt megszegi, nemcsak e két — földi és mennyi hatalmasság ellen vét, hanem e kettős vétség következtében — vallásos szempontból, mintegy büntetésül vét saját maga, önboldogsága ellen is.

A fizikai munka fejleszti a testi erőt, a szellemi munka fejleszti a lelki tehetségeket. A fizikai munka eredménye a haszon, — emberek vagyunk — ki tagadná, hogy ez is nyújt valami boldogságot; a szellemi munka eredménye, a tiszta, érdekel nélküli gyönyör, ebben a gyönyörűségben már felismerheti az ember magát, mint mennyi javak örökösét.

A szellemi munka élesíti az értelmet, kiterjeszti a látókört, e körben világosságot áraszt, láthatóvá teszi a jelenségeket, a múlt eseményeit, az események szereplőit, a szereplők ténykedésének tiszta vagy tisztátalan

indokait, a forrásokat, a honnan ez utóbbiak buzogtak, a hatások eredményeit, melyek az üdvös fejlődés útját itt könnyítették, ott akadályokkal szőtták be. Minél szélesebb ez a látókör, annál erősebb a vágy e téren üdvös tényezőként szerepelhetni. E szerepkörben — azonban — szabadon, korlátozatlanul csak az a szellemi munkás forgolódhatik, a kit munkájában s annak hasznosításában függés vagy hatalomszó nem szabályoz.

Mindnyájan tudjuk, hogy boldog emlékü Kovács Károly ennek a munkának élt, annak a munkának, melynek jelszava: a meggyőződés szerinti szabad mozgás. Ezzel fárasztotta magát a nap alatt ifjú korától, halála órájáig. De ez a fáradtság gyönyör volt néki, boldoggá tette őt.

Mi, a kik láttuk és hallottuk őt, a mint átszellemült arccal beszélt a magyar nemzet s benne a prot. egyház küzdelmes multjáról; a mint e multból felidézte a történeti tanúságokat, buzdított azok méltatására, nemes haraggal mutatott rá a kor veszélyes jellegére, mely divatból, kitüntetésre vágyva vagy éppen jutalomért a magyar nemzeti alkotmányos önállóság és a felekezeti egyenjogúság szempontjából olyan közönyös, hideg, fásult; tovább, hogy az erőteljes nemzeti akarattal és a csorbíthatlan egyházi autonómiával, mint természetes eszközökkel, hogyan teremtené ujja Isten e hazát! Nekünk, a kik így hallottuk és láttuk őt lelkesedni: önkéntelenül eszünkbe jut, hogy boldog az, a ki ilyen szellemi munkának élhet; mert ez a munka sok gyönyört nyújt annak, *s boldoggá teszi azt, a ki azzal fárasztja magát*.

Nekem legyen szabad annak az óhajtasomnak adni kifejezést, hogy bárcsak hazánk és egyházunk fiai között sok tízezrek volnának ilyenek!

De a megboldogult nem is hiába élt e munkának, melylyel fárasztotta magát a nap alatt, *mert részesült Istennek ajándékában, nyert gazdagságot*.

Köztiszteletet és szeretetet életében s hálás emlékeztetést koporsója felett.

Említettem, hogy a kit szellemi téren való munkájában nem köt mellétekintet, mint a milyen a függés is, egyebek között, mint a hogy kötve van — fájdalom! — igen sok szellemi munkás, az ilyen független egyén mindig csak eszményeire néz, s a ki ezt az eszményt bántja — úgy veszi, mintha őt bántaná. A világ pedig érzékeny, nem veszi tekintetbe, hogy a ki eszményeknek él, az egy felsőbb, tisztább világba éli be magát s bántja, hogy az élet tényleges viszonyai nem ahoz alkalmazkodnak, e miatt általában az ilyet elvont embernek, ideálistának és elfogultnak tartják. Pedig nincs igazságuk. Ők az elfogultak.

Hát a közrend, törvényesség, erkölcs, nem az eszmények világából valók-e? Igen. Csakhogy a közfelfogás szerinti rendhez mindig férkőzik valami rendtelenség; a törv. tár szerinti törvényességhez igen sokszor fér igaztalanság; s az úgy nevezett közérkölcscsel mennyi erkölcstelenség jár együtt! Igen, mert ezekre az ideálokra a társadalmi élet pora van rátapadva. Az ideálokat kereső és azokért lelkesülő ember a rendet, törvényességet és erkölcsöt tisztán óhajtja az életben megvalósítani. Hát ezt a törekvést nem szabad kifogásolni, sőt támogatni kell, hogy valósággá legyen. A ki ebben fárad, az *tiszteletet*, hódolatot érdemel, sőt többet, *szeretetet*.

Mi mindnyájan arra törekszünk, hogy a világ haladjon a krisztusi tökéletesség célja felé. Az eszmények embere e célhoz gyorsabb lépésben, rövidebb idő alatt akar elérni, mint a különféle szempontok, s az alkalmazkodás kényszere által korlátozott mindennapi ember. Éppen ezért, ne legyünk igazságtalanok! Hiszen b. e. Kovács Károlyt mindenki úgy ismerte, mint a kit puritán

vallásossága, destillált politikai elvei is sokaktól elkülönítették; de saját egyéniségének és a szolgált ügynek javára; sőt hozzá teszem, hogy sajátos felfogásával nem elkülönítve állt ő mások között, hanem egy lépcsővel felebb emelkedve mások felett.

S kell-e több bizonyíték arra, hogy az ő álláspontja igazi, mint az, hogy nyert Istentől gazdagságot: boldog családi életet. Egyházunk oltáránál, a hol tanácsosal, munkával, segélyvel, ifjú korától áldozik, a világi pap-ság evangélium tisztét töltötte be nagy haszonnal. Ez utóbbi egyenes kifolyása a tiszteletnek, melyre a boldogult maga iránt egyházaink előjáróit elkötelezte; sőt a mennyiben a mi összes egyházi szolgálatunk evangéliumi jellegű, kifolyása a legfőbb keresztyén életelvnek, a szeretetnek; ő semmitől vissza nem riadó határozottsága dacára, ezt is ki tudta vinni magának.

De a ki a munkának ily nemesen élt, melylyel így fárasztotta magát, az nemcsak életében részesül Isten áldásaként tiszteletben és szeretetben, hanem koporsója felett is ott lebeg a hálás emlékezet.

A hálás emlékezet, az a tündéri lepel, melyen át a könnyező gyászos felek, minden percben láthatják elhunyt kedvesök lelki képét; az a csodálatos tulvilági távbeszélő, melynek segélyével az élők megholt szeretteikkel a hit és reménykedés hangjain társalognak. Ez a hang megnyugtatja az itt búslakodókat, de lelkökben ébren tartja a viszonttalálkozás szent óhaját is.

Milyen erős a boldog földi viszony, hogy azt az enyészet sem képes szétszakítani! Milyen csudás erő van a szeretett halottért hulló könyvekben, hogy azok nedvétől a földön ilyen mennyei virágok nyílnak.

Ez az áldás és mennyei vigasz a tietek mélyen tisztelt gyászoló felek, ezeket a lelki jókat a ti részetekre termé meg az elhunyt kedvesetekre való visszaemlékezés.

Hát azoknak a többi isteni intézményeknek, a melyeket a család mellett szolgált és boldogított a megholt, azoknak mit ér, mi javára van a hálás emlékezés? A szív, mely, míg élt, a család mellett az emberiség közügyeiért, a hazáért és egyházért dobogott, a háládatos emlékezés sugáraitól haló porában megtermékenyül, babérágakat növel. Ezekre áhítattal tekint a későbbi nemzedék s szent elhatározással nyújtja ki kezét, olyan tetteket vinni véghez, melyek jutalmául annak a sirból kihajtott babérágnak legalább egy szerény lombját kiérdemlje.

Igy épülsz te — oh örökké való Sion — ezen a földön, hogy boldogító hajlékodbba fogadd a tökély útján előre törekvő nemzedékeket. Épülsz sziklaalapon, melynek egyik köve az igazak, a jók hálás emlékezete; a kiknek tettei, példái beragyogják a setét földet, a belőlök kiáradó meleg nemes tettekre heviti az utódokat. S míg itt alant az eszményekért való küzdelem zajába belevegyül a győzelmi ének, addig ti, a kik míg éltetek, a jók java voltatok, oda fent, a dicsőültek között örvendeztek munkátok felett. Ámen.

A beszéd elhangzása után kikísérte a nagy számú halotti közönség a szürthei temetőbe a Kovách Károly romlandó részzeit; emléke, lelke nemes tulajdona azonban itt maradt s az idő forгатaga sem fogja egyhamar megszüntetni, mert az igaznak emléke áldott.* o.

* E végtisztességtételen a sárospataki főiskola képviselői, bár útra készen álltak, nem vehettek részt, mert a temetés pontos idejéről későn értesültek.

Szerk.

A szikszó-vidéki lelkeszi értekezlet gyűlése.

Folyó év június hó 29-én Varga József szikszói lelkész lakásán gyűltek össze az alsó-abauji református papok, csaknem teljes számmal s a házi gazdának lekötelező, szíves modora által mintegy a helyhez bilincselve, ott tartották értekezleti gyűlésüket is. Valami szokatlan élénkség, különös érdeklődés és öröm foglalta le a társaságot, addig is, míg értekezletté nem alakult. Az élénkséget az ülés népessége, az örömet egymás viszontlátása, az érdeklődést pedig az okozhatta, hogy szinte sejtettük, hogy több általános érdeklődő tárgy kerül felszínre s köti majd le figyelmünket. Sejtelmünk nem csalt, mert mindjárt az ülés elején felhangzik Idrányi Ferencz elnöki megnyitója, mely feltűnő elöttünk azokat a veszélyeket, a melyek ma prot. egyházunkat s vallásunkat kívülről fenyegetik; ezen veszélyek s ellenségeinkkel szemben munkálkodásra, kitartásra, összetartásra int, buzdít, lelkesít s végül a főbb dolgok tárgyalására hív föl. Egész terjedelmében ime a következő:

Tisztelt értekezlet! A múlt évben a közörm, az édes magyar haza állami létének ezredik esztendején keletkezett örömnép hívott össze mindenünket, s a hála érzelmeivel álltunk az ezredév zárókövénél s a küzdés után jól esett kissé megpihenni.

A közönséges életben azért vannak ünnepnapok, hogy a hét fáradalmait kipihenje a munkás és új erőt gyűjtsön a további munkára és küzdelemre. Ilyen hatást kellett tenni a múlt évi ünneplésnek is, hogy az esztendőben újabb erővel, lelkesedéssel kezdjük el ismét és folytassuk a magyar haza tovább építését és felvirágoztatását.

En a magyar haza és a ref. egyház között oly szoros összeköttetést látok, hogy egyik a másik nélkül nem élhet, mint két összeforrott ikertestvérnek, öröme és fájdalma közös, egyiknek halála a másiknak halálát okvetlenül előidézi. Vagy, mint egy közös célra, a család jólétére egyesült házaspár, az élet javait, édeségeit, valamint keserveit együtt érzi, így érez, így kell érezni a magyar haza összeségének a ref. egyházzal és viszont: dolgozni, munkálni, örömet, boldogságot kell eszközölni mindkettőnek egyiránt.

Hogy pedig ezen hivatásunkat könnyebben teljesíthessük, közös erővel, összetartással, vállvetve kell küzdenünk az ellenséges áramlatokkal szemben. Ezért gyűltünk össze most is, hogy egymástól erőt, lelkesedést nyerve, eszméket keltve és nyerve, sikeresebben működhessünk.

Hazánk második ezrede egy nevezetes és fontos mozgalommal kezdődik, Ez a fontos mozgalom a róm. kath. autonomia. Bár abszurdumnak látszik ennek megvalósítása, mert a hierarchia, a papuralom épségben tartása, a patronátusi jogok és mindezek felett a külföldön székelő pápa hatalmas s még csak vita tárgyát sem képezhető akarata mellett, az autonomia valóságos abszurdum, teljes lehetetlenség. Vagy ha mégis meglesz az a szálnalmas autonomia névleg, annak mi, protestánsok éppen nem örülhetünk, de nem örülhet maga a magyar haza sem, mert ennek czége alatt ismét megerősítendik a pápista egyház világuralmát. Most a püspökök, érsekek körleveleikben azt mondják, hogy megszűnt államvallás, vagy uralkodó vallás lenni, de az autonomia czége alatt arra fognak törekedni, hogy ismét államvallás legyen. A jezsuita tan a furfangokban kimeríthetetlen.

De tegyük fel, hogy a választó közönség a püspökök intelme daczára nemcsak Zichy Nándorokat,

Eszterházy Miklós Móríczokat küld a kongresszusra, hanem talán olyanokat is, a kik a prot. vallás is méltányolják s elismerik, hogy a magyarság terjedése érdekében legtöbbet tett, sőt talán a pápista püspökök által eretneknek nevezettekkel barátságban vannak; tegyük fel a legjobbat, hogy ezek többségben lesznek és a kongresszuson szabadszellemű szabályokat alkotnak, ott lesz az idegen hatalom, a pápa és a szabadelvű intézkedéseket megsemmisíti. Én félek, hogy az autonómiát a római klérus a protestantizmus veszedelmére és a maga hatalma növelésére fogja kihasználni.

Résen kell lennünk, hogy legalább azt, a mi hatalmunkban áll, megtegyük, különösen résen kell lennünk a vegyes házasságok kötésénél, félre kell tennünk a szemérmest s rábírnunk a házassulókat, hogy a gyermekek vallására nézve ne vállaljanak kötelezettséget, hogy rómaiakká nevelik. Az erdélyi püspök jelentéséből olvassuk, hogy 650 vegyes házasságból 612 esetben egyesség jött létre, az egyességből a rómaiak javára 54,47% esik, a reformátusok javára csak 24,11%. Ennek az egyenlőtlenségnek megszüntetésére minden erőnkkel törekednünk kell, hogy azon mondás: »tedd Magyarországot szegénynyé, azután róm. katolikussá, akkor megnyerted Magyarországot« meg ne valósuljon.

Értekezletünk főbb tárgyait, u. m. a gyermek isteni tisztelet tartására vonatkozó indítványt és a *Révész* indítványát az értekező figyelmébe, magamat pedig barátságos jóindulatukba ajánlva, az értekezletet megnyitottnak nyilvánítom.

(Vége köv.)

Kovács István.
értekezleti jegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki főiskola igazgatósága tisztelettel kéri a td. és nt. lelkész urakat, hogy a szószékekből hirdessék ki: 1. A sárospataki főiskolában a progimnáziumi osztály egy időre megszűnik. 2. A gimnázium I-ső osztálya mellé 1897. szeptember elejétől párhuzamos osztály állíttatván fel, a tanítató szülők, gyámok — előleges jelentkezés és vallás különbség nélkül is — nyugodtan hozzátják ebbe az osztályba gyermekeiket. 3. A II., III., IV. gimnáziumi osztályokba, az eddig itt tanult növendékek. az 1897—98-dik iskolai évre mindnyájan felvétetnek.

— A „Sárospataki Irodalmi Kör“ a módosított alapszabályokon újra szervezkedve, nagyobb körű tevékenységet óhajtana kifejteni. E lapok olvasói tapasztalatból, vagy azokból a cikkekből, melyek e tárgyban megjelentek, ismerik azt a feladatot, melyet körünk áldásos munkálkodásával főiskolánk, egyházkerületünk javára a nemzeti kultúra szolgálatában 24 év óta teljesít. Ismételtetés helyett tehát felkérem körünk s a főiskola barátait, főleg rimaszombati, miskolci kartársainkat: legyenek szívesek sorakozni a Kör rendes tagjai közé; vagy a kiket a gondviselés olyan helyzettel áldott meg, hogy a Kör nemes céljait anyagi áldozatokkal is segíthetik, belépni a *pártoló tagok* közé, hogy a nagyobb tevékenység a 25-dik évvel igazán megkezdhető legyen. A Kör alapszabályait ez év elején szétküldöttem, de kíváncsra az érdeklődőknek szívesen megküldöm.

Maklár Pap Miklós,
másodelnök.

— A dereczeni ev. ref. jogakadémia ifju tanára, Dr. Helle Károly, a kolozsvári egyetemen magántanári képesítést nyert a magyar kereskedelmi jogból.

— Nyílt levél a szerkesztőhöz. Nagytiszteletű szerkesztő ur! A sárospataki főiskolának csak nem rég jó hírű nyomdája ellen újabb időben sűrűen hangzik panasz hivatalos és nem hivatalos körökben. Hogy ez a panasz nem alaptalan, erről sajnálattal kellett meggyőződnöm most, a mikor a Simonyi-féle nyelvtan ügyében készített munkálatom az igazgatótanács határozata folytán a „Sárospataki Lapok“-ban megjelent. Annyi benne az értelmet zavaró sajtóhiba, az elferdített szó, kihagyás, a szünetjelek helytelen alkalmazása, hogy igazán megbotránkoztat. Pedig a nyomdának a kézirat ellen csakugyan nem lehetett panasza! A számtalan sajtóhibát alig volna lehetséges mind feltüntetni; de a legjelentékenyebbek megjelölését nem lehet elmulasztani. Tisztelettel kérem azért nagytiszteletű szerkesztő urat, méltóztassék a következő kiigazításoknak becses lapja legközelebbi számában helyet adni: 438 l. alólól 25. s. „egész.“ olv. *egyik.* 10. s. „a szabatos-ságnak“ kifejezés után a vonás törörendő. 440. l. a. 12. s. „jelölve“ szó után a vonás törörendő. 441. l. a. 10. s. „vesz-szünk“ olv. *teszünk.* 9. s. „az hang“ olv. a *z hang.* 8. s. „s e helyet“ olv. *s e helyett.* 2. s. „szeretett“ olv. *szeret.* 442. l. f. 10. s. „azaz“ után a vonás törörendő. a. 14. l. „szó“ olv. *stb.* 443. l. a. 35. s. „az okát“ után *pont* törörendő. 444. l. a. 29. s. „feketere“ olv. *feketébbre.* 9. s. „testrészemben“ olv. *testvéremben.* 444. l. a. 2. s. „eredethatározóknak is“ olv. „eredethatározóknak. De tarthatjuk mindezeket *okhatározóknak*“ is. 446. l. f. 2. s. „bölcesség“ olv. *bölcsesség.* 447. l. f. 28. s. „hangosztásban“ olv. *hangoztatásban.* 33. s. „6-ra“ olv. *ó-ra.* 448. l. a. 33. s. „a mi“ olv. a *ni.* 450. l. a. 31. s. „azzal“ olv. *ezzel.* 21. s. „átdolgoztatta“ olv. *akár átdolgoztassa.* 11. s. „oktatásunkkal“ olv. *oktatásunkkal nem áll összhangban.* 451. l. f. 4. s. „fejtegettem“ olv. *fejtegessem.* A számtalan többi hibát mellőzöm, mert azok nem annyira értelemzavarók. Kérészy Barna. (— A köteles tisztelet határain belül csak annyit vagyunk bátrak megjegyezni, hogy a *mennyire* lehetett, rajta voltunk hogy a sajtó-hibák minél kisebb számban forduljanak elő. Természetes, hogy nem sikerült, pedig *négyszeres átnézés* után történt a gépbe-adás épen azért, mert nyelvtanról volt szó. Bocsánatot kérünk, hogy nem sikerült a kellő korrektúrázás. Szerk.)

— A vallás- és közoktatásügyi minisztérium legközelebb, 1968. sz. a. engedélyezte „*Világtörténelem.*“ Irta: Kiss Lajos. II. kötet. „*Középkor.*“ Kiadja a sárospataki Irodalmi Kör. Sárospatak, 1896. Ára 1 frt 60 kr. kötve.“ című tankönyvünket. E munka III-ik kötete, az „*Új kor*“ és „*Legújabb kor*“ szintén kinyomatott s pár nap múlva ismertetés végett szétküldetik. Mindkét munkát ajánlom az illető tanárok s iskolák szíves figyelmébe.

Maklár Pap Miklós.
az Irodalmi Kör másodelnöke.

— Az 1897/8 isk. évre, a főiskolai lakószobákba felvettettek: IX. számú szobába: Székely Gyula VII. o., Osváth Béla VII. o., Erdélyi Kálmán IV. o. XXI. számú szobába: Tariska Dézsó II. é. th. Tariska Sándor V. o., Tariska Lajos III. o. XXII. számú szobába: Melko István I. é. th. Gönczi Bertalan I. o., Gönczi Pál III. o., Czövek Zoltán I. o. XXIII. számú szobába: Hubay Miklós I. é. jh., Tatár Sándor V. o. Barkóczi Boldizsár III. o. XXIV. számú szobába: Kovács István III. é. th. Kun Zoltán I. o., Kun Aladár III. o., XXV. számú szobába: Nagy Gyula VIII. o., Nagy Béla V. o. Nagy Barna II. o., Szilágyi Dániel V. o. XXVI. számú szobába: Csorba Sándor VIII. o., Csorba Ferencz VI. o., Makó Béla VI. o., Makai Kálmán V. o. XXVII. számú szobába: Keresztesi Sándor VI. o. Keresztesi Lajos V. o. Sinka Gyula V. o., Barcsa Endre III. o. XXVIII. számú szobába: Liszkai Béla II. é. jh. Liszkay Gyula II. o., Tóth Endre IV. o. XXIX. számú szobába: Somodi János VIII. o., Boros Lajos VII. o., Somodi József IV. o.

Szivos Mihály
tápiintézeti felügyelő.

— **Lelkész-választás.** A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegyéhez tartozó *balkányi* gyülekezet lelképásztorává 116 szavazattal *Nagymáthé Albert* kis-létai lelkész választott meg.

— **Káplán** kerestetik folyó év szeptember hó 1-ső napjától H.-Bagosra Basa Bálint ev. ref. lelkészhez. Feltetelekkel forduljanak az ez iránt érdeklődők a s.-lelkész keresőhöz (u. p. Derecske, Biharmegye).

— **Értesítés.** Az erdélyi ev. ref. egyházkerület kolozsvári theol. facultásával kapcsolatos, theologusok és bölcsészethallgatók számára berendezett internatus felvételi szabályait az intézet előjárósága a jövő 1897/8 tanévre a következőkben állapította meg: a) *Theologusok* teljes tan- és ellátás-díjmentességben, legatíói kedvezményben részesülnek s részükre stipendiumok helyeztetnek kilátásba. A díjmentesség azonban szorgalom-hiány és vétség esetében elveszthető, a mikor a díjmentességtől megfosztottak 2—8 frt havi díjat kötelesek fizetni. b) *Bölcsészethallgatók* közül 18-an, olyanok, kik már, mint bölcsészethallgatók egy éven át hallgattak, a facultas részére e célból nyert államsegély terhére teljesen díjmentes ellátást nyernek. Jelentkezők e számon felül is elfogadtatnak évi 150 frt rendes, illetőleg 100 frt kedvezményes díj fizetése mellett. Az ellátási díjat három egyenlő részben (Szept., Jan., April.) kell fizetni, de indokolt kérelemre az intézet igazgatója havi díj fizetést is engedélyezhet. c) Kérvények a felvételért „Az ev. ref. theol. facultas igazgatóságához” Kolozsvárra intézendők és címzendők. A kedvezményért folyamodó bölcsészethallgatók kérvényeikhez lecke-könyvet, illetőleg, érettségi bizonyítványt, adókönyvi kivonatot és családi értesítőt tartoznak csatolni, ellenben a theologusok és egyszerű felvételt kérő bölcsészethallgatók csupán lecke-könyvet, illetőleg érettségi bizonyítványt. A kérvények beadásának határideje *f. évi aug. hó 20. napja*, melytől számított 8 napra az Igazgatóság a folyamodókat a kérelem sorsa felől értesíti. d) A beirataskor minden egyes felvett növendék kivétel nélkül 6 frt beiratkozási díjat tartozik fizetni, mely fizetés alól felmentés nem adatik. e) Az internatusba csak is protestans ifjak vétetnek fel. Végül tudatja az előjáróság, hogy az internatusi ellátás lakásból, fűtés és világítással s étkezésből, — reggeli, ebéd s vacsora — áll. Tudakozódásokra az intézet Igazgatósága felel. *Szász Domokos*, püspök. *Pokoly József*, jegyző.

— **Apró hírek.** *Kun Bertalan* püspök úr a sárospataki hittanhallgatók segély-egylete alapítókéjének gyarapítására 10 frtot adományozott. — A György Endre kormánybiztos által ajándékozott 10 frtot Fejes István főiskolai algonnok Nagy Sándor V. o., és Máthé Miklós II-od osztályú tanulóknak ítélte oda, mint kiváló szorgalmú s magaviseletű tanulóknak. — A sárospataki ev. ref. gimnázium tanári kara a *tan- s jutalomkönyveket* a múlt hó utolsó napján tartott ülésében a következő gimnáziumi tanulóknak ítélte oda: a progymnáziumban kap Arday Pál és Gazdag Ferencz, az I. gimn. osztályban Kun Dániel és Mészáros Dezső, II-ikban Máthé Miklós és Éles István, a III-ikban Mízsák András és Lányi Kálmán, a IV-ikban Bálint Dezső és Terhes Tivadar, az V-ikben Tassányi Ernő és Román Ernő, a VI-ikban Kis László és Szász Tihamér, a VII-ikben Fodor Kálmán, Szánthó Gyula és Trócsányi László. *Fejes István* költeményeit kapják az V. osztályban Moskovics Mór és Sinka Gyula, a VI-ikban Kovácsy Ferencz és Szabó József, a VII-ikben Osváth Béla, Fodor Kálmán, Szánthó Gyula és Trócsányi József, a VIII-ikban Nagy Barna és

Trócsányi László. — *Kérészy István*, a IV-ik osztály osztálytanára, szorgalmukért és jó magaviseletükért következő tanítványainak adott emlékül jutalomkönyvet: Terhes Tivadarnak: Tompa összes költeményét; Bálint Dezsőnek: A természet köréből; Nagyváthy Ferencznek: Petőfi összes költeményét; Szakácsi Istvánnak: A művelődésnek és a művészetnek a történelme. — *Rohoska József* volt főiskolai theol. segéd-tanár és alkönyvtárnok az 1896/97-ik iskolai év II ik félévét az edingburgi egyetemen tölti, a hová két héttel ezelőtt költözött át Utrechtből, hogy a skót missiót tanulmányozza. A jövő iskolai évet is kint szándékozik töltetni, hogy a tudomány-szakban, a melyet választott, minél jobban tökéletesíthesse ismereteit.

Beküldetett. „Mint jó kálvinista ember szükségesnek tartom a magunk vallása érdekének megvédése céljából a következőket elmondani. Van egy kis leányom, a ki szorgalmáért, jó magaviseleteért jutalomkönyvet kapott. A gyermek örült neki s örültem én is. De lapozgatván a könyvecskében, meglepetéssel olvastam a következőket: „a fiatal hajós szép szicíliai dalt kezdett énekelni és fogolytársai kísérték dallamát: óh mennyei malasztal teli szerető szent szűz anyja! Bánat oszlatója, örömek vigasztalója. Légy velünk óh Mária! Óh te türelmes, Isten félelmes! Ha szükségét szenvedünk: Kétségbeesésben, elkeseredésben, óh Mária légy velünk! Óh te résztvevő kegyes égi nő, kinek értünk halt fia: Légy most vigaszunkra, ne hagyj most magunkra — Légy velünk Mária!” Öröömöm elszállt e versecske olvasásakor s bosszankodni kezdtem, hogy a „hegyen épült városok” egyikének iskolájában ilyen könnyelműen választják meg a jutalomkönyveket. Az én hitemet nem tántorítja meg ez a szűz anyja imádást tartalmazó verselmény, de a kis leánykámnál bogarat támaszthat. Kérve kérem azért az érdekelt tanítókat vagy egyházi előljárókat, hogy máskor *jobban* válaszsszák meg a jutalomkönyvecskét. *Egy édes apa.*” (Mindenesetre feltűnő eset, a melynek szaporodásából saját veszedelmünk fog bekövetkezni s köszönettel tartozunk az „egy édes apa”-nak, hogy figyelmeztet a visszas dologra. *Szerk.*)

P Á L Y Á Z A T.

A nagyváradai ev. ref. leány-internatus igazg. bizottsága az igazgató-női állásra pályázatot hirdet. Pályázhatnak olyan ev. ref. vallású. feddhetetlen előéletű hajadon vagy özvegy nők, a kik polgári vagy elemi iskolai tanítói oklevéllel bírnak. *Fizetés:* az intézetben való szabad lakás és teljes ellátáson kívül évi 500 frt, havonkénti részletekben előrefizetve és a törvény által megszabott 250 frt erejéig menő 50 frt ötödéves korpótlék. *Kötelesség:* az intézet szellemi s anyagi ügyeinek felelősség terhe alatt vezetése, a növendékeknek magaviselete, tanulásban való előmenetelükre felvigyázás, stb. — A születési,- erkölcsi,- orvosi,- s esetleg szolgálati bizonyítvánnyal és oklevéllel felszerelt pályázati kérvények *a f. évi augusztus hó 15-ig a nagyvárad-újvárosi ev. ref. lelkészi hivatalhoz* nyújtandók be, hol a bővebb fölvilágosítások készséggel megadatnak. — A megválasztott egy évi próbaidő után állandósíttatik.

Nagyváradon, 1897 évi július 6.

2—2

Az igazgató bizottság.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLONYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Felfordult viszonyok”. *Molnár Ferencz.* — „Népiskolai tankönyveink”. *Persenszky Károly.* — „Bölcsészeti mozgalom e század elején”. *Dr. Heiszler József.* — „Emlékbeszéd Kókai Kun Béla jogtanár felett”. *Dr. Finkey József.* — „A szikszó-vidéki lelkészi értekezlet gyűlése”. *Kovács István.* — „A hódmezővásárhelyi államilag segélyezett ev. ref főgimnázium története”. — *Révész Kálmán.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

Felfordult viszonyok.

Az 1894-ik évi XXXII-ik törvénycikk hatása egyházi, társadalmi és nemzeti életünk alakulására az állami statisztikai hivatalnak időnként való kimutatásaiból ismeretes előttünk. A társadalmi alapeszmék végzetes összezavarását, a keresztyén igazság teljes elhalványulását s közéletünk alapjában való felforgatását eredményezte az. Az államkormány nagy nevének megfelelően egy szabadelvű mozdulást próbál tenni, azzal a nyíltan bevallott szándékkal, hogy a törvényei ellen teljes erővel sorompóba lépett ultramontán-reakcionárius áramlat kapzsi kezeit megkösse, méreg-fogait kitörje s alkot egy olyan félrend-szabály-fajta törvényt, a mely annak az áramlatnak egyenesen törvényes medret ás, annak jogosultságát elismeri, viselkedését védelme alá veszi. Az ultramontán-katholicismus, a mely a szabadelvűséggel elvileg, nyílt homlokkal sohasem lépett s nem is léphetett paktumra s már kezdetben az egyházpolitikai törvények országgyűlési tárgyalása alkalmával ezek ellen mélységes gyűlöletét a leghangosabban kiabálta, azokat mikor az állam-eszme diadalmaskodott, a maga javára ellenséges céljaira aknázhathatja ki. A protestántizmus pedig, a melyet a szabadság szült, szabadelvűség növelt naggyá s magához híven csak ennek légkörében lehet képes kifejtetni rendes körülmények között igazi nagy eredményeket, a szabadelvű törvények miatt külső veszteségeket szenved, mint társadalmi tényező hátrányos helyzetbe jut.

Hát kérdezzük ilyen különös eredmények után egész tisztelettel azoktól, a kiket illet, hogy tudnak-e felfedezni ezekben az állapotokban valami egészséges, elősdi férgectől megtisztított társadalmi alapeszmét, valami biztos irányban kitűzött magasabb célt, a melyen és a mely felé közviszonyainknak hova-tovább haladniuk kellene?

Nem hisszük, hogy ilyenekről akárki is beszámolni tudna önmagának és a közviszonyok sürgős követeléseinek, azok közül, a kik a mostani állapotokat előidézték s továbbra is fenntartani akarják.

Pedig ez az állapot, ha egy egyházi belső, vagy egy állami, társadalmi külső, gyökeres operacioval ideje korán elejét nem vesszük, előreláthatólag mind jobban fogja éreztetni a maga romboló hatását köz-

életünkön, s annak fenntartásával a helyzet mind tarthatatlanabbá lesz, mert a romlani kezdő viszonyoknak az a természetük, hogy romlásuk meg nem áll addig, míg a közügyek teljes megfeneklése vagy egy nagy társadalmi rázkódás be nem következik.

Nem beszélünk mi az 1894-ik évi XXXII-ik törvénycikk eredményeinek taglalásánál arról, hogy van-e vagy nincs joga a kath. klérusnak a maga zárkózott egyházi szempontjából saját eszközeinek felhasználásával mindent elkövetni, a mit csak lehet, híveik számának szaporítására; ilyen kicsinyes dolgok minket legkevésbé sem háborgatnak. Mi csak azt a kárhózasos eredményt látjuk és ítéljük el, hogy a közviszonyok megjavítása szempontjából teljességgel nem indokolt túlbuzgóságukkal az általános keresztyéni és nemzeti konszolidáció kiépülése elé mesterséges gátakat emelnek, sőt annak már eddig elért fokait is lerombolni igyekeznek. A mindenkorai államkormánytól sem igénylünk többet, csak annyit, hogy miután egyházunk úgy eszmei tartalmával, mint külső szerkezetével állam-fenntartó és társadalomvezető tényező gyanánt régen, még kedvezőtlenebb időkben törvényesen elismertetett s közhasznosságáról folytonosan fényes bizonyosságokat tett: venné figyelembe a kath. egyházétől lényegesen különböző eszméinket, szellemi és működési irányunkat s azokról intézkedéseiben, alkotásaiban nem feledkeznék meg addig, míg majd egyszer talán csak támad erkölcsi bátorsága arra, hogy azzal teljesen egyenlő körülmények közé juttasson bennünket!

Megvalljuk, hogy az a jóleső gondolat él bennünk, hogy észrevételünk a kath. klérus működésével szemben az elfogulatlan ítélők szerint, társadalmi szempontból teljesen jogosult; de másfelől az a leverő tudat háborgat bennünket, hogy eddigi kormányaink nem tettek meg mindent, a mit meg kellett és lehetett volna tenniük, hogy az 1894-ik évi XXXII-ik törvénycikk alkotása előtt a talajt kellőleg előkészítsék. Úgy, a hogy most vagyunk, a benső szabad vallásos meggyőződés jogának védelme, bár a vallás-szabadság törvénybe ígtatott, államilag teljesen el van hanyagolva, tiszteletben tartása egyházilag egyenesen, törvénybe ütköző dolognak tekintetik. Ez a körülmény az, a mely társadalmunkban minden jóakaratú törekvés ellenére állandóan felfordult viszonyokat teremt.

Hogy az 1894-ik évi XXXII-ik törvényeikk nekünk protestánsoknak vesztességünkre szolgált, annak e mellett egy tőlünk nem függő különös oka is van, a melyet sem az állam, sem a kath. egyház, úgy látszik éppen saját érdekében nem akar számításba venni a viszonyok megítélésénél. Hasztalan alkotna az állam akárminő, még szándékosan ellenünk irányuló törvényt is, hasztalan támaszkodnék a kath. egyház velünk szemben a maga erősségeire, ha ezt az okot, mint minden néven nevezhető bajaink eredeti forrását be tudná tömni a benső, lelki életre ébredő társadalom. Ez az ok a korunk szellemét egészen lenyűgözve tartó, az evangéliomi keresztyén alapeszmékkel éppen semmit sem törődő, az állami és kath. intézményekben már majdnem megdönthetetlen rendszerbe foglalt materialisztikus áramlat. Hogy micsoda tényezők hatottak közre közvetlenül ennek a közvesztélyes irányzatnak napjainkban oly nagy mértékben való elterjedésére, annak keresése s fejtegetése nem tartozik e jelen cikk keretébe. De hogy annak fenntartásában úgy az állam a maga kormányzási, közigazgatási, és adózási rendszerével, mint a kath. egyház lélekölő formalizmusával, anyagi példátlan erejének teljes kihasználásával s mindkettő keresztyéni szempontból vérszegény intézményeivel s azoknak alkalmazási módjával egyenesen tényezőként szerepel, azt, ha szükséges, készek vagyunk részletezve, adatokkal is bizonyítani. Ez a két nagy erkölcsi testület, a hit bensőségét, az erkölcsök mélységét alig véve számításba, valósággal mintegy machináció útján teremti elő a maga számára a szükséges létfenntartási eszközöket, doktrínákat és embereket s ezzel a materializmus terjedésére az irányt maga mutatja, az ösztönt maga kelti fel az egyesekben. Ez a szempont főképen az, a melyből mi a mostani végletekben járó viszonyokat tekintjük és mérlegeljük s azokat, fenekestől felfordultaknak nevezni szinte becsületbeli dolognak s olyanoknak tartjuk, a melyeknek dulására nyugodt lélekkel lehetne félrevernünk a harangokat. Mert avagy nem felfordult állapotot jelent-e, minden egyébtől eltekintve már csak az is, keresztyén, állami, társadalmi vagy akárminő szempontból tekintjük, midőn a kath. klérus, nyilván külső előnyöktől édesgetve, egy kihasználható törvény oltalma alatt egész vehementiával akarja magát rávetni a mások vallásos meggyőződését mindig tiszteletben tartó protestántizmusra, arra a protestántizmusra, a mely hit és erkölcs dolgában mindig volt és ma is van olyan élő és jótékonyan ható tényezője az állami és társadalmi életnek, mint a kath. egyház s e mellett teljesen megfelelkezik saját egyháza számtalan tagjának szemmel látható hitetlensége és erkölestelensége ellen komolyabb, hatékonyabb akcióba lépni?! Ugyan miről tesz ezzel, keresztyéni szempont szerint bizonyoságot? Szerintünk nem másról, mint arról, hogy nincs alapos fogalma a keresztyénség istenéről, nincs erős, rendíthetetlen hite az ő változhatatlan világigazgatásában, nem ismeri, vagy megtagadja az emberi lét első alapfeltételét, az egyén szabad lelki természetét, társadalmi magasabb hivatását.

S van még egy körülmény is, a melyre, mint döntő erejű bizonyítékra mindenkit eszméltetni akarunk akkor, mikor közállapotainknak a szóban levő törvény által előidézett felfordultsága, a mi számbeli vesztességünk s a kath. egyház külső nyeresége felett elmélkedünk; mert ez tiszta világításba helyezi azt, hogy hol van a hiba, az elítélni való, benünk-e, vagy pedig rajtunk kívül eső tényezőkben,

velünk szemben álló hamis rendszerekben és eszközökben?

A ki csak egy kevéssé is képes túltekinteni saját háza kerítésén s elfogulatlanul tudja mérlegelni a viszonyokat, annak el kell ismernie azt, hogy a prot. eszmék az idők folyamán nemhogy gyengültek volna, hanem határozottan erősödtek s éppen napjainkban dominálnak a társadalmak szellem-irányának vezetésében. Alkotmányunk a legerősebb állami alkotmányok sarkköve lett; szervezetünk utánzásra méltó példa még a kath. egyház előtt is, melynek avult, eszme és tartalom nélküli, az egyéni, a tagsági jogot teljesen megtagadó szervezetével a civilizált polgári társadalmakban, talán az egyetlen orosz birodalmat kivéve, sehol sem találkozunk.

Ha hát mégis egy éppen szabadelvűséggel kacérokodó törvény miatt nekünk, protestánsoknak kell számbeli vesztéseket szenvednünk, ez talán a művelt gondolkodó előtt még sem jelenthet egyebet, mint az eszmék, és a gyakorlati élet közt az ellentéteknek erőszakos módon való kiélesítését, az egyházi reakció támadását a közhaladás ellen s ezeknek folyamánaként társadalmi közviszonyaink teljes felfordultságát!?

Egy dolog tisztán áll előttünk s ez nagyban a mi protestáns egyházunk teendőit is körvonalozza. Az állam mint ilyen, megy a maga megszabott útján; ha a szükség kívánja, alkot még szabadelvű törvényt is, de a nélkül, hogy csak egy tollvonással is elismerni, s egy kézmozdulással is védelmezni tudná vagy akarná minden külerőszak ellen a benső vallásos meggyőződések sérthetetlen jogát. Felnyitotta a sorompókat, a verseny szabad, törjék egymást a felekezetek úgy, a hogy tudják. A kath. egyházak a szabadelvű materializmus mai légkörében úgy élnek, mint a hal az ő elemében, a vízben. A prot. egyházak pedig gyengülnek, fogyatkoznak.

Nekünk a dolgok ilyen állapotában az apró okok és körülmények latolgatása, e folyton keringő szembe-kötödsdi játék helyett egyenesen a materializmusra s abban azokra a hamis rendszerekre lelketlen módszerekre, nagyhatalmi faktorokra és azoknak fondorlataira kell teljes erővel támadnunk, a melyek a mostani felfordult viszonyokat előidézték s állandó melegágyait képezik azoknak. Ha a materializmust üjtük, szorítjuk, az fájni fog a mostani felfordult állapotok minden tényezőjének; mert abban mindeniket benne találjuk éppen úgy, mint az állatot a bőrében, vagy a tilosban járó embert a ruhájában, s ne törődjünk azzal, ha talán e miatt itt-ott magunkra is kell mérnünk egy-egy erős csapást.

Mert hiába, nagy ellenséget szétszórt csatározásokban s olyan apró fegyverekkel, a melyek olykor-olykor hátrafelé is szoktak sebesíteni, legyőzni nem lehet.

Molnár Ferencz,

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolai tankönyveink.

A legkitünőbb tankönyvek dacára a tanítás végleges eredménye mindig a tanító egyéniségétől függ. A legjobb tanterv is csak arra való, hogy a tanító kezében, a körülmények behatása alatt zsinórmértékül szolgáljon, a tanítást az elfogadott elvek után abban a körben egységessé, egyöntetűvé tegye.

Egyházkerületünk büszke lehet rá, hogy jelenleg oly tanterv áll rendelkezésére, mely a legközelebbi jövő előtt, mint ideál, tegye megközelítővé az abban lefektetett, az új kor által megkívánt szívet, lelket nemcsináló célok elérését. Hogy évek kellenek ahhoz, míg annak elvei, céljai az élet különböző akadályain felül fognak emelkedni, diadalra jutnak az által, hogy abból évről-évre mind több-több nemes szándék lesz az iskolai életben a gyermekek közkincsévé; hogy annak elvei csakis lassan mehetnek át a tanítók és iskolák vérébe: azt, mint azzal foglalkozó, jó lélekkel mondhatom.

Azonban a jó tanterv még csak harmadrész siker akkor, mikor tankönyveink nincsenek ahhoz alkalmazva; azért ez alkalommal legyen szabad azon kívánságokat elmondani, a melyek arra szolgálnak, hogy a siker elérése lehetőleg jobban megközelíthessék. Igaz, hogy tanítói körünk gyenge szavát felemelte már a két évvel ezelőtt tartott tanítói gyűlésünk alkalmával; kértük is egyházmegyénket, hogy a beküldött indítványunk lértelmében tegye lehetővé, hogy mégis legalább meghallgatásra találjunk.

Sajnosan kellett azonban tapasztalnunk, hogy kérelmünk nyom nélkül enyészett el, sem az egyházmegye, sem a tanügyi bizottság nem emlékezett meg róla.

A tankönyvek némi átalakítása tárgyában a legközelebb június 30-án tartott tanítói gyűlésünk alkalmával újabban is megbízatást nyertem, hogy mint annak két év előtti előadója, ne engedjük ezen szerintünk igen lényeges dolgokat még évekig szunnyadni, de igyekezzünk annak nyilvánossá tételével híveket nyerni, keresztülvitelét lehetőleg elősegíteni.

Általában a legelső és legfontosabb indítványunk az volt, s az ma is, hogy népiskolai tankönyveink lehetőleg akként állíttassanak össze, hogy legyen meg minden osztálynak a maga külön tankönyve, a mely lehetőleg olcsó legyen, hogy a 20 krt egy-egy meg ne haladja. Igaz, hogy ezzel az osztályok összevonása csak úgy lehetséges, ha pl. a IV. osztály a III. osztály tankönyvet fogja használni, de úgy is csak azt tanulná a közös könyvből is. Tankönyveink ne a jelenlegi finom papírosra legyenek nyomva, hanem pl. oly vastagságú rajzpapír felére, mint a Dezső féle III—IV. oszt. olvasókönyv első kiadása, a melyből „az új könyvnek szent karácsonyra történő elrongyolása után még minden évben előtűnik egy-egy régi kiadás és pompásan állja a sarat vész-vihar között az év végéig, hogy a jövő évben újra feltűnjék a láthatáron.”

Hogy könyveink osztályonként rendeztessenek be, annak legfontosabb okát abban találom, hogy a mai helyzetben egy-két esztendeig használandó könyvet a szülők nagy bosszúságára háromszor is meg kell vennie, a mi bizony szegény népnél nem csekély kiadást okoz; sőt a gyermeknek tankönyve nem lévén, a többitől elmarad, míg végre szülői valahol a vásáron nem szereznek egyet.

Hogy év végére általában véve a gyermekeink tankönyve elrongyolódik, levelei eltörnek a mai finom kiállítás és vastagsága folytán, ezt az ezzel foglalkozók elég sajnosan tapasztalják. Igaz, hogy ezzel több könyv fogy el, de azért még sem egészen helyes a szegény, — könyvet nagy nehezen szerző szüléket ily nagy adóval terhelni!!

* * *

Ezek általános elvek, melyek minden tankönyvünkre vonatkoznak. Egyes könyveinkre a következőleg bátorodom elmondani szerény véleményemet: 1. *A szent-történetek az I—II. és III—IV. osztályok számára* a tanterv szerinti beosztás szerint két könyvre osztandók,

belőle mind az kihagyandó, a mi a tantervben nincsen meg, így sokkal olcsóbb lesz. Ellenben az I—II. oszt. szent-történetébe felveendő volna több ének, vers; sőt örök kár volna a régi Pánczélban lévő erkölcsi- és illem-szabályokat elveszteni, a mit különben én máig is tanítok az I—II. osztályban előmondás útján, persze előbb kellő szömagyarázatot adván annak megértéséhez. Okvetlen itt kell helyet foglalniok az imádságok, úri imának s alkalmi köszöntő verseknek.

2. *A III—IV. osztály szent-története* ezen elv szerint lehetne szintén átalakítható, a melyek részére a tantervben kijelölve vannak; azonban itt némileg lehetne a könnyebbeket az I—II. osztály számára átadni, pl. Péter halászata, az özvegy fia Nainban sat.; viszont a III—IV. osztály számára tenni át mindazokat, a mik az emberek rossz tulajdonságait ismertetik, hogy az I—II. osztály számára csak a szép és nemes maradjon. Ebben foglalna helyet a bibliai könyvek sorozata, apostoli hit-forma, zsoltár-versekkel és alkalmi imákkal együtt.

3. *Az V. osztály számára beosztott hit- és erkölcsstan* a mai kérdéseivel nem igen alkalmas. Sőt a rövidre összefogott felelet a legnagyobb magyarázat mellett is homályos marad a 9—10 éves gyermek előtt; a mennyiben annak egyetlen szavához annak megértéséhez annyi magyarázat kell, hogy a magyarázatba belefúl a megértés. Sokkal jobb és egyszerűbb volna annak rövid fejezetekre osztása, elbeszélő alakban, külön címek alatt, a melyek után alkalmas énekversek következzenek.

Ezen tankönyvbe lehetne helye, vagy a VI. oszt. számára irandó egyháztörténelemben, ev. ref. egyházunk mai kormányzatának és egyházi szertartásainak rövid ismertetésének.

4. *ABC-s könyvünk* nem kellene sajnálni egy kis áldozatot, hogy szép képek foglalnának benne helyet, melyek az ismertetendő betűn kezdődnének. Egy éven át kísérletet tettem I. osztályomban egy álló írásos, képes ABC-vel olyan gyermeknél, a kivel nem tudtam holnap a tegnap tanult betűt megneveztetni. A képes ABC. könyvvel való kísérlet oly szépen sikerült, hogy harmadnap meglepett azzal, hogy néhány felismert kép után, megnevezte az illető betűt is, mert mellette a betű megismerése egészen gépiesen történik és könnyebben megragad, gyenge elméje jobban meg is tartja, vagy ha ingadoznék, rögtön a képre pillant és — feltevé, ha helyesen hangoztatnak — azonnal emlékezetébe idézi. Hogy a könyv kisebb legyen, mert osztatlan iskolában elvégezhető ugyan, de nincs idő ismétlés útján a begyakorlására, szavai megtizedelendők, a negyedrésze bátran elhagyható volna, meséiből szintén kihagyandók volnának a hosszabbak, amiket kis, rövid mesékkel lehetne pótolni.

5. A II. osztály számára irt *olvasókönyvnek* a mennyire szeretik gyermekeink az elején levő versikéket és meséket, annyira unalmas rájuk, sőt a tanítóra nézve is, annak természetrajzi része, a mi egészen elhagyható volna, helyét jobban lehetne mesékkel pótolni. Tessék a gyermeki arcot megfigyelni, mikor egy mesét beszélünk el előtte, vagy pedig pl. a tölgyfa részeiről: a hatás különbözősége nyilvánvaló lesz. Azért a II. osztályos gyermeknek csak minél több mesét, sőt a mese külön tantárgyá emelése százszor többet érne pl. a beszéd- és értelemgyakorlatoknál.

6. *A III—IV. osztályu olvasókönyve* feltétlenül két részre választandó, két könyvre osztandó volna. Sok rideg olvasmánya helyett több és másféle mesék is felveendő volnának, hazai mesevilágunkból ma már bátran lehet válogatni.

7. A *nyelvtan* ugyancsak osztályonkénti külön kis könyvekre volna osztandó. Így az ára is meglehetősen olcsó lehetne s nem kellene egy III. osztályba lépő gyermek részére 2 frt ára tankönyvet venni.

Hogy az *Alkotmánytan* miért nem lett még átalakítva, és a törvények által megváltoztatott állításai kijavítva; ha csak igen sok nincs még belőle, más okát nem tudhatom; de ma már erre is reá férne egy kis javítás és rövidítés. Mi tanítók is várván-várjuk a számtan folytatását az V. és VI. osztály számára.

Ezek volnának észrevételeim, népisk. tankönyveinkre vonatkozólag; hogy azok kijavítása nem az íróktól függ, hanem a megbízó Irodalmi Körtől, hogy mihelyt az elrendeltetik, felszólalásom nélkül is előnyös átalakuláson mennek át, illetőleg a tantervhez fognak alkalmaztatni, azt igen jól tudom, mert az a felett való intézkedés szakértő kezekben van. Azonban, ha sikerült szerény véleményemmel valami jó gondolatot megpendíteni, a mi tankönyveinknek hasznára válhatna, a legnagyobb megelégedéssel fog eltölteni, hogy tanügyünk fejlesztéséhez legalább egy kis homokszemmel sikerült hozzá járulnom.*

Persenszky Károly.

TÁRCA.

Bölcészeti mozgalom e század elején.

„Eszme és természet.” — „Az Univerzum középpontja.” — „A bolygók lakójának teste ugyanazon bolygók totál organismusától függ.” — „A föld az Univerzum Bethleheme.” — „Az emberi Mikrokozmosz.” — „Eschenmayer emancipatio-kísérlete.” — „A keresztyénségnek Daumer szerint pantheismusra van szüksége, hogy kellően feltisztulhasson.”

Azon forrongás, mely a múlt század végét elfoglalta s a társadalmat alapjaiban megrázta, e század elején a szellem világába látszott átmenni.

Azon áramlat elől, mely a német idealizmus bölcsezetével indult meg, s a gondolkodásnak megelőző rendszereit háttérbe szorítással fenyegette, egyáltalában nem zárkozhattak el azon kimagasló elmék, melyek azon kor szellemi Areopágját képezték s a gondolkodásnak fellépő új rendszerét szellemirányok minősítésénél fogva majd kedvezőleg, majd ellenhatással fogadták.

A baj csak abban nyilatkozott, hogy valamennyien elfogadott saját gondolkozási rendszerök álláspontjáról akartak a dologhoz hozzászólni, és nem az új rendszer áthatása és átható tanulmányozása útján. Innen jött elő aztán a tévedéseknek és alaptalan vádaknak azon rája, mely azon bölcészeti irodalmát képezte.

De hát ez egyszersmind a gondolat tisztázás kikerülhetlen korszaka volt. Nem is állíthatni azt, hogy merőn minden haszon nélkül zajlott volna le. Sőt igen is érdekes kérdések kerültek szőnyegre, a melyekre visszatekinteni mai napig sem lesz édegtelen.

* * *

1. Eszme és természet.

Daumer megütközött azon, hogy Hegel az ő Encyclopediájában a természetet így határozta meg: „A természet az idea az ő másként-létében”. Die Idee in ihrem

Anderssein. Vagyis a természet az ő eszméjének megvalósulása.

Ezen meghatározást Daumer nagyon üresnek, s nagyon elvontnak találta. De sem ő, sem társai nem figyeltek azon hatalmas fejlődésre, melyet Hegel a természet philosophiájában ad az eszmének, az ő másként-létében, a hol ugyanis az eszme a legnagyobb, de határozott különféleségbe megy át.

Különben Hegelnél és Schellingnél az eszme nem is elvont gondolat, hanem inkább concret jellemű... oly gondolat t. i. a mely léttel van telítve, lévén a gondolat egy a léttel. Hiszen minden létnek gondolat a magva.

Nincs oly lét sehol, mely valamely gondolatot nem jelezné, s nem hordana magában.

Daumer azt hitte, hogy segít a dolgon, ha az eszme másként-létét alapnak (Grund) nevezi el, holott az „a másként-lét” csak is tünetkeztet, s így alap semmiképen sem lehet, hanem az alap mindég az, a mi tünetkeztet, s így maga az eszme.

De ha alapnak vesszük: akkor vele szemben az eszme negativitás lesz, és önmozgása megmaradván befelé fog haladni az észiség (Vernunft) észí mivoltának feltűntetéseig, a hol már mint magát tudó, tehát alany áll elének.

Ugyanis mellőzhetlen az, hogy Absolutum az éntelenségből (Selbstlosigkeit) az öntudatlansági állapotból az énségig (Selbstheit) haladjon, s így legyen „én”, legyen alany. De az „én” ismét az énség általánosságába megy át, az az észí mivoltának feltűntetésébe: Ezt azután Daumer Sophiának, Logosznak nevezte el, és csak most midőn az észiség útján magát tudóvá, s így személyiséggé vált, lép be a világba Daumer Absolutuma.

És ez az, a mibe belenyugodni nem lehet.

A véges emberi szellem ugyanis az éntelen (Selbstlos) ártatlanságon át megy az elesésig, és tovább az elesés (ezen szakítás) megbűnhődéséig, s így lesz a jónak és gonosznak megismerése által azzá, a mivé lényében már tervezve volt, t. i. okos lény.

De már egészen másként áll a dolog az abszolút szellemmel.

Az isten ugyanis nem oly állomány, a melynek még fejlődés útján kell a szabad alanyiságig (subjectivitas) eljutni, hanem ugyanakkor, midőn állomány (Substantia) már egyszersmind alany is, s köztök a „prius” magyarázata nem fordulhat elő.

Az sem állítható az istenről, hogy ártatlan, hanem az, hogy szent. Az ártatlanság oly jelző, a mely csak az embernél, mint véges lényél használható; mert az ember az, a ki ezt szakítás által elvesztheti. Mig ellenben Isten a jónak öntudatos akaratából sohasem lép ki. És ez már több, mint az ártatlanság, melyet az elesés veszélye fenyegethet. Ez már határozottan szentség.

Ép oly helytelenség az alanyiságot, mint önmagában véve ilyent már mint szakadászt (Abfall. eset) fogni fel; mert csakis akkor, midőn a substantialitás és Subjectivitas között meghasonlás áll elő, ez az, midőn a lényeg (Essentia) és a lét (Existentia) azon ága megszűnik, midőn a lét már nem kifejezése a lényegnek többé: akkor következik be a „semmi” (a nem-minek) előállása s az igaz és jó negatívójának, a bűnnek, és ez az elesés.

Igy jutott Daumer a hegei műszavak tartalma teljes áthatásának hiányában a dialecticai fejlesztés útján hamis eredményekhez.

(Folyt. köv.)

Dr. Heiszler József.

* A mivel e cikk foglalkozik, azt az „Irodalmi Kör”-t éppen most foglalkoztatja. A „Tanterv” szerzőjének e tárgyban beadott alapos tanulmánya következtében az egyes tankönyv írók részint megtették a kívánt módosításokat, részint munkába vették s az újabb kiadások már a „Tanterv”-hez lesznek alkalmazva. Szerk.

Emlékbeszéd Kókai Kun Béla jogtanár felett.

Mélyen tisztelt közönség!

Létesülés és megsemmisülés. életnyerés és halál elkerülhetlen osztályrésze minden földi halandónak; ezekben egyenlő az okos az oktalannal, a tudós a tudatlannal, a gazdag a szegénnyel, a fejedelem alattvalójával. A kezdet és a vég egyenlő, de végtelen a változat e kettő között. Egyik életét a szerencse isten-asszonya vezeti mosolygó, derült arczzal, hogy ne érezze soha a földi élet nehéz fájdalmait; a másiknak bár küzdenie kell, de nem éri a küzdés fáradságait, a csalódás kínjait, mert jó sorsa megtompította, érzéketlené tette és nem tanította meg, miként kell magasztos, nemes czélok után törni égő szenvedéllyel, kioltatlan szomjúsággal; a harmadik imádott oltárképet tűz ki maga elé életcélul, a melyért küzd, fárad, szenved, feláldozza nappalát, éjjelét, a melyet űz, a mely után rohan nemes szenvedéllyel, éltető lánggal, vakon és nem éri el soha; életfolyása küzdés, szenvedés, végül áldozat!

Az egyik közönséges halandó, a kinek nincs sike-reiben érdeme; a másik a tragédia bukott hőse, a kinek bukását az elkerülhetlen végzet talán már bölcsőjére feljegyezte. Az egyiknek életében adózunk hódolattal, a másikat halála után értjük meg!

Egy elbukott hős élettörténetét kell rajzolnom, midőn b. e. tisztársam és szeretett barátom Kun Béla jogtanár emlékét igyekszem szerény tehetségem szerint felújítani, hogy lássuk főiskolánk veszteségét, hozzátartozóinak, ezek között nekünk, tanároknak is mérhetlen fájdalmát; de tanuljunk egyszersmind eszményi lelkesülést, panaszra nem nyíló lemondást, mely elkísér híven a koporsó bezártáig.

* * *

Született a megboldogult Gagy-Bátorban, Abauj-megyében 1845. július 29-én, Kókai Kun Bertalan ref. lelkész, ma a legőszintebb tisztelettel, legbensőbb szeretettel övezett püspökünk és Szunyogdi Szunyogi Mária szüléktől. Apai és anyai ágon tehát régi nemes és még most is előkelő családból származott. A népiskolai osztályokban 1851. szeptembertől Miskolcra járt, a gimnáziumi osztályokat és pedig az I—V. osztályt 1854/5-től Miskolcra, a VI., VII-iket 1859/60—1860/1-ben Kézsmárkon, végre a VIII-ikat 1861/2-ben szintén Miskolcra végezte kitűnő eredménnyel; szintén kitűnő sikerrel tette le az érettségi vizsgát 1862. július 7—8-án Miskolcra.

Az érettségi vizsga letétele után a jogi pályára lépett és az 1862/3-ik tanévben jogakadémiánkon iratkozott be joghallgatónak; itt tehetsége és szorgalma által annyira megnyerte az akadémiai tanári kar és az iskolai előjáróság szeretetét, hogy Antalffy János igazgató által 1864. október 28-án 277. sz. a. kiadott bizonyítvány szerint az I. és II. évi tantárgyakból egy év alatt vizsgázhatott, még pedig kitűnő eredménnyel, ugyanilyen sikerrel végezte 1863/4-ben a 3-ik évi tanfolyamot is.

Tanuló társai szerették, becsülték, kiváló szép tehetségei és műveltsége miatt szívesen ismerték el elsőbbségét. Az 1862/3 tanévet bezáró közvizsgái ünnepélyen a végzett joghallgató ifjak nevében búcsuzó Várady Gusztáv szavait „Kun Béla ... jogász fogadá

választékos beszéddel ... s bocsátá a nemsokára követendőket szíves szerencsekívánattal az élet terhes pályájára“.

A jogi tanfolyam bevégezése után a bírósági államvizsgálatot 1865. márczius 6-án tette le a pesti magy. kir. egyetem jogi karánál szervezett bizottság előtt, még pedig a magyar magánjogból, büntető jogból és váltójogból kitűnő képesítéssel. Jogakadémiánk nyilvánossági jogát az 1864. márcz. 31-én 26.110. sz. a. kelt helytartótanácsi leirat elismerte ugyan, a kiállított bizonyítványokat szintén érvényeseknek mondotta ki, de a végzett joghallgatók államvizsgát Pesten, Kassán vagy Eperjesen tartoztak tenni. Különös nyilvánosság, az igaz! A protestáns közönség ragaszkodását Patak iránt azonban fényesen bizonyítja az a tény, hogy ilyen nyilvánosság mellett is, melynek elismerését az igazgatóság vastag betűkkel nyomatta be az értesítőbe, számosan keresték fel jogakadémiánkat. Ennek a kiváló nyilvánosságnak következtében kellett neki választani Pest, Kassa és Eperjes között; ő az egyetemet választotta, a hol a bizottság előtt fényesen megállta helyét.

A fiatal tanárok: Emödy, Antalffy, Nemes érdemét mutatja, hogy idegen helyen sok tanítványuk tett kitűnő vizsgát.

Joggyakorlaton 1864. aug. 1-től kezdve, Zsarnay Ábrahám köz- és válró ügyvéd mellett volt, majd 1865. máj. 13-án Melczér István kir. személynök a pesti kir. ítélő táblához díjtalan joggyakornoknak nevezte ki, szolgáltatattételre pedig Szalay Zsigmond kir. táblai bíró mellé osztatott be. 1866. június 9-én kéri, hogy a díjas joggyakornokok közé vétessék fel, de az üresedésben volt állásokra mások nevezettek ki. Időközben folyvást tanult és az ügyvédi vizsgát a pesti kir. ítélő tábla előtt 1867. február 25-én, a váltó ügyvédi vizsgát pedig ugyanazon év ápril 3-án kitűnő eredménnyel tette le. Az ügyvédi oklevél megszerzése után a kir. ítélő tábla 1867. május 29-én rendes joggyakornoknak nevezte ki 300 frt segélydíjjal.

A következő évben 1868. november 9-én Lónyay Menyhért a pénzügyminiszteriumhoz „2 frt napi díjjal fogalmazó-segédnek“, 1870. márczius 30-án pedig II-od oszt. pénzügyminiszteri fogalmazónak nevezte ki 800 frt fizetés és 200 frt lakpénzzel.

Érdekes, hogy az előttem levő „eskü-forma“ szerint, melyet Lónyay Menyhért pénzügyminiszter és ő, mint kinevezett márcz. 31-én írt alá „Istenre, bold. Szűz Mária és Istennek minden szenteire“ tette le az esküt; pedig az 1791: 26. tcz. 9. §-a már felmentette ettől az evangélikusokat, az 1868: 53. tcz. életbe lépett volt, sőt az 1868: 54. tcz. 242. §-a megengedte, hogy azok, akiket hitelveik ettől tiltanak, eskü helyett ünnepélyes bizonytságot tegyenek! De a vallás-egyenlőségnek még küzdenie kellett, sőt kell ma is! Azt hiszem azonban, hogy a hivatalos esküt a kellő kihagyással tette le, a nyomtatott eskü-mintát pedig annak átnézése nélkül írta alá!

Ugyanezen év június 19-én Andrassy Gyula miniszterelnök nevezi ki a miniszterelnökséghez fogalmazónak, és 1871. április 4-én fizetését 900 frtra, lakpénzét 300 frtra emeli, 1871. nov. 3-án pedig 1-ső osztályú fogalmazónak 1000 frt fizetés és 300 frt lakpénzzel.

Ezt az állást töltötte be csaknem egészen 3 évig, míg t. i. lemondása folytán 1875. június 19-én az államszolgálatból kilépett.

Az államszolgálatból való kilépése után a fővárosban mint a „Kelet Népe“ és „Magyarország“ munka-

társa működött. Mikor a „Magyarország“ a „Pesti Napló“-ba olvadt, hazatért Miskolcra a szülei házhoz, honnan az egyházkerületi közgyűlés egyhangú bizalma 1885. őszén (1885. szeptember S.-Szentpéter, 29. pont) a dr. Bacsoni Lajos eltávozásával megüresedett statisztikai és pénzügyijogi tanszékre hozta, melytől csak tragikus halála szakította el.

(Folyt. köv.)

Dr. Finkey József.

KÖZÉLETÜNK.

A szikszó-vidéki lelkészi értekezlet gyűlése.

(Folytatás és vége.)

Az elnöki megnyitóban proponált két indítvány mindnyájunk figyelmét megragadta. Az egyik a kultusz körébe tartozván, papi munkálkodásunkat veendi igénybe, a másik — végeredményében — szerény pénztárunkhoz szól.

Azonban ezek a dolgok mintha csak mellékes kérdések volnának, a szokásos jegyzőkönyvhitelesítés, stb. után egy sokkal fontosabb — bár igen ismert — tárgy kerül színpadra: a jelentő-iv kérdése.

Bizony faj lelkünknek és szinte pirulva gondolunk arra a méltatlanságra vagyis inkább bizonytalanságra, mely a jelentő-iv elkészítése alkalmával vezette az embereket s annyi sok — talán helyrehozhatatlan hibának lett kútforrásává. Fáj lelkünknek az a mostoha ímegkülönböztetés, hogy pl. a tanítók jövedelmének összeírásakor a polgári közigazgatási hatóság csak a kataszteri tiszta jövedelmet tekintve a földek biztos jövedelmének, ez alapon terjesztette és terjeszti segélyezésre az állásokat; a mi megélhetésünkben pedig egyházi közigazgatási hatóságunk nem csinálván lelkiismeretet, azt a minden alapot nélkülöző, sok helyen nevetséges és nyomorúságos bérleti rendszert tartja szem előtt s ehez irányítja a jövedelmek kiegészítését (vagyis az állampénztárnak kedvez, a mi sebünket pedig hagyja tovább tátongani). Fáj lelkünknek az a megkülönböztetés, hogy pl. erdélyi testvércink javadalmazásai egyöntetűen — szintén kataszteri jövedelem után — lettek összeírva s már ezen a révén most is oda vándorol az államsegély legnagyobb része; mi pedig, mintha anyaszentegyházunkban is csak mostoha gyermekek lennénk; kapunk egy kis *alamizsnát*, mert hiszen a felküldött kimutatás szerint többet nem is igényelhetünk. Értekezletünk ezen sajnálatos körülményeket tekintetbe véve, azon kérrrel járul az egyház megyei közgyűlés elé, hogy, bár a konvent a jelentő-iv együttes javítását megtagadta; tekintetbe véve a mindegyre égetőbb szakséget, a mindinkább növekedő szegénységet s az ezek nyomában járó benső meggyengülést, tekintetbe véve a fentebb kifejtett indokokat; emelje föl szavát és tegyen sürgető, nemcsak, hanem jogosan követelő lépéseket az elkövetett hiba jóvátételére.

Csak ezután vettük tárgyalás alá az abauji ref. tanító-egyesület jegyzőkönyvi átiratát, a *„gyermek isteni tiszteletek tartásáról“*. Véleményezés végett volt e téma hozzánk küldve, melyet, mint munkásságunk körébe tartozó dolgot, örömmel tettünk vita tárgyává, kimondván, hogy miután a körülmények mindenütt nem alkalmasak gyermek istentisztelet tartására, ezt általános-ságban kötelezővé nem teszi értekezlet a lelkészekre nézve; hanem, a hol a helyi körülmények megengedik, ott örömmel fogadja, sőt elvárja egyik-másik lelkészárs e nemű buzgólkodását.

Nem kisebb vitát idézett elő *Révész Kálmán* kassai lelkész indítványa, a melyet már a folyó évi tavaszi közgyűlés is tárgyalt és magáévá tett. Ez indítvány lényege az, hogy R. K., mint a történeti adatok buzgó kutatója, az egyházmegyei levéltárban sok olyan latin nyelvű becses történeti adatot fedezett fel, a melyeknek napvilágra derítése, magyar nyelven kinyomatása sok tekintetben hasznos, tanulságos és kíváncsatos volna. Ezen munka nyomtatási s egyéb költségeinek előteremtésére nézve javaslatba hozza, hogy azokat részben az egyházkerület, részben az egyházmegye, részben pedig az abauji lelkészi értekezlet viselje, mindenik testület 100—100 frtot áldozván a közczélra.

Értekezletünknek s annak minden egyes tagjának nagy öröme volna, ha a fölvetett eszme testet öltene, mert kíváncsatosnak tartja, hogy ama történeti beccsel bíró adatok közzététessenek; de sajnálattal kénytelen kijelenteni, hogy szegénységünk, a pénzhány miatt nem járulhat a költségek viseléséhez. Nem, mert vannak nekünk ennél még égetőbb szükségünk is, a melyek, hogy léteznek, hogy megvannak, egyszersmind szégyenletesek is. Ott vannak pl. *Esperescink*, a kik erejüket fölülmuló testi és szellemi munkát fejtenek ki, hogy egy-egy nagy egyházmegye anyagi és szellemi ügyeit vezethessék; a kik feláldozzák egészségüket, nyugalmaikat, életüket a közügynek; a kik a sorvasztó munka terhe alatt egymás után rognak össze! E munka megkönnyítését, legalább úgy, a hogy megjutalmazását, értekezletünk sürögösebbnek, kíváncsatosabbnak és *multhatatlanul szükségesnek* tartja, mert a méltányossággal össze nem férőnek, sőt szégyenletesnek tartja, hogy pl. a mi esperesünk csekély 80 frt tiszteletdíjat nyer 72 egyház ügyeinek testet, lelket ölő munkájáért.

A midőn tehát — sajnálattal — kitér az indítvány elől, egyúttal azon kérelemmel ír at egyetemes lelkészi értekezletünk útján a nagytiszteletű egyházmegyéhez, hogy ezt a sajgó sebet lehetőleg orvosolja, a már megajánlott 100 frtot visszavonván, fordítsa inkább esperesünk tiszteletdíjának javításához s jövőre nézve gondoskodjék, hogy az esperes évi tiszteletdíja, bármiféle jövedelemből — még ha közmegadóztatás útján is — 200 frtra egészítettessék ki.

A közfigyelmet tovább is fogva tartotta *Papp József* tomori lelkész felolvasása. A rövid munka erős, de hű vonásokkal ecsetelte prot. egyházunk külső és belső zilált helyzetét, a lelkészeknek egymás iránt való ridegségét, a világiak közönyét; elnyomatásunkat minden oldalról, mellőztetésünket a politikai életnek, a közigazgatásnak csaknem minden ágában s mindezen bajoknak legbiztosabb gyógyszerül prot. napilapot ajánl.

Értekezletünk belső munkálkodására nézve is merültek föl említésre méltó kérdések, a melyek közül különösen kettő mondható kiválónak. Az egyik az, hogy az elnök fölhatalmazást nyert arra nézve, hogy a mikor szükségét látja, az értekezletet évenként kétszer, vagy többször is összehívhatja, a szerint, a mint azt akár egyházi, akár politikai nagyobb szabású események kíváncsossá és szükségessé teszik. A másik: pályakérdések kitűzése s ugyancsak az elnök felhatalmazása arra nézve, hogy ha az egyes ülésekre felolvasók nem jelentkeznének, egyeseket felolvasást tartására hív föl.

Ezek után az elnök éltetésével véget ért a gyűlés, a kellemes szórakozás pedig folytatást nyert a közös ebédnél, a melyre mindenkor szíves örömmel gondolunk.

Kovács István.

KÖNYVISMERTETÉS.

A hódmező-vásárhelyi államilag segélyezett ev. ref. főgymnasium története.

(Magyarország ezredéves ünnepélyes alkalmából tisztársai közreműködésével szerkesztette Futó Mihály igazgató. Hódmező-Vásárhely. 1897. 8-ad rétt 42 lap.)

Tanintézetünk millennáris monografiái közül az utolsók közt jelent meg, de nem az utolsók közé tartozik a hód-mező-vásárhelyi ev. ref. főgymnasium története. Aligha van még egy-két középiskola hazánkban, melynek története oly terjedelmes részletességgel és alapossággal állna előttünk, mint a milyennel *Futó Mihály* lelkiismeretessége, fáradhatatlan szorgalma és lelkes ügyszeretete, tanártársaitól is támogatva, a vásárhelyi főgymnasium történetét és jelen rajzát megalkotta. Övé a munka oroszlánrésze; e mellett azonban 10 tanártársa is derekas munkát teljesített a végre, hogy e kiváló főgymnasium multja és jelene teljes képen álljon előttünk.

Futó Mihály történeti dolgozata széles keretben, nagy háttérrel van megalkotva; és ez művének csak előnyére válik. Mielőtt a hódmezővásárhelyi főgymnasium történetét tárgyalná, 33 lapon keresztül előadja a történelmi előzményeket, biztos kézzel rajzolja a múlt század elejétől fogva az országos viszonyokat, azután a hazai középiskolai közoktatás ügyét tárgyalja 1711—1790 közt, majd az ev. ref. középiskolai közoktatás ügyet 1790—1849 közt; azután a debreczeni és sárospataki gymnasiumok, mint anya- és példányintézetek középiskolai közoktatás ügyét; végre ismét 2 szakaszban az 1860-ig, illetőleg máig tartó korszakok általános tanügyi képét adja. Csak ezek után tér át tulajdonképeni tárgyára, a hód-mező-vásárhelyi főgymnasium történetére, melyet nagyon sok új és eddig nem publikált adat felhasználásával 6 szakaszban ad elő.

Ezután *Barkász Károly* ismerteti az iskola rendszabályait és fegyelmi törvényeit 1724 től kezdve máig. Kiváló érdekűnek tartom megjegyezni az 1724-ben kelt legrégebb (latinnyelvű) iskolai törvényekre nézve, hogy ezeknek nemcsak szelleme, de sok rendelkezése, sőt egyes kifejezései is feltűnő rokonságban állanak az egykori kassai ref. főiskolának a nagy *Czeplédi István* által 1656-ban szerkesztett törvényeivel, melyeket a „Történelmi Tár” 1893. évfolyamának 550—558 lapjain közltem. Ezzel kapcsolatban egyelőre csak mint gyanítást hozom fel — amelyet azonban bővebb kutatás tényként igazolhat, hogy az a *Czeplédi István*, ki 1718-ban vásárhelyi rektorként említették, aligha nem a kassai nagy Czeplédi Istvánnak Cz. Páltól született unokája, s nem lehetetlen, hogy éppen az ő személye magyarázta meg a kassai és vásárhelyi iskolai törvények közötti rokonságot.

A további dolgozatok a Petőfi önképzőkört, az ifjúsági zenekart, és a főgymnasium tanszergyűjteményeit, tápintézetét és alapítványait ösmertetik, nagy részletességgel és alapossággal, mely a legkisebb mozzanatot, a legcsekélyebb adományt sem hallgatja el. Ez a nagy részletezés a hazai tanügy általános történetének szempontjából szükségtelennek és érdektelennek látszhatnék ugyan, de a helyi érdekekben és vonatkozásokban indoklását és magyarázatát leli.

Futó Mihály és munkatársai teljes elismerésünket érdemlik meg e derék munkáért, mely a gondjaikra bízott, társai közt a legelső helyek egyikét elfoglaló jeles főgymnasiumnak multját és jelenét méltó módon örökítette meg az utókor számára. Révész Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** *Bató Ferencz* sajtó-velelzi ev. ref. lelkész a mult hóban szívszélhűdésben váratlanul elhunyt 59 éves korában. Az erőteljes munkabíró s szerető lelkipásztor halála mélyen megdöbbentette ismerőseit, akik hosszú életet néztek ki erős szervezetéből. 19 évig volt a gyönyörűséges s terhes iga hordozója, a melynek viselésében soha sem lankadt el. Legyen nyugalma csendes, — síri álma édes, — övéin nyugodjék a mennyei atya kegyelme. Nekrológiát közelebb adni fogjuk. — *Tamko Ferencz* a borsod-mező-keresztési népes ref. gyülekezet lelkipásztora 63 éves korában e hó 21-én költözött el e földi hazából, a hol utolsó 10 évét a legnagyobb kinok és szenvedések között élte át. Ifjan került e nagy gyülekezetbe, a melynek 33 ezentendeig volt lelki atyja. A sokat szenvedettnek legyen a sirban csendes álma, övéinek szívsebét hegeszsze be a vigasztalás Istene.

— **Választások.** A felső-zempléni ev. ref. egyházmegyében papi főjegyzővé *Hutka József*, bánócsi lelkész, eddig aljegyző, — világi főjegyzővé *Dókus László*, zemplén megyei aljegyző választott. A papi tanácsbírói állásra szűkebb szavazás rendeltetett el *Kádár János*, legényei s *Kozma Antal*, gercselyi lelkészek között.

— **Szavazat-bontás.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben legközelebb elrendelt szavazás eredményét a világi főjegyző s tanácsbírói, valamint a papi s világi aljegyzői állásokra e hónap 19-én állapította meg a püspök s a főgondnok elnöke alatt összeült bizottság. Az eredmény a következő: a világi tanácsbírói állásra, a melynél 49 felé mentek a szavazatok, legtöbbet kaptak: *Dókus Gyula* (86), *Szentimrey Gyula* (48), *Bernáth Zoltán* (31), *Szinyey Gerzson*, *Pap Szász Lajos*, *Bornemissa István* (16—16). A világi főjegyzőségnél a 40 egyén közül, a kikre szavazatok estek, legtöbbet kapott: *Szalay László* (77), Dr. *Finkey József* (55), *Molnár Bertalan* (46). Az egyházi aljegyzőségnél *Vattay László* rimaszécsi lelkész és Dr. *Tüdös István* között szűkebb körű szavazás volt, miután az előbbi 95, az utóbbi 155 szavazatot kapott, most *Vattay* kapott 207-et s így az u. n. második aljegyzői állást ő nyerte el, a dr. Tüdös 150 szavazatával szemben. A világi aljegyzőségnél legtöbb szavazatot kaptak *Molnár Gyula* miskolci ügyvéd, dr. *Finkey Ferencz* sárospataki jogtanár, *Dobozy István* abauji szolgabíró s egyházmegyei aljegyző, a végleges választás tehát itt is csak később fog sikerülni.

— **Emlékszobrot** szándékoznak emelni gróf Bethlen Gábornak, Kolozsváron az erdélyi közművelődési egyesület palotája előtt. A csak imént elhunyt nagy nevű férfiú első elnöke volt az Emke-nek s mint ilyen is maradandó emléket szerzett, a melyeknek megörökítését célozza a szobor felállítása. Az adományok Merza Lajoshoz, az Emke főpénztárnokához küldendők Kolozsvárra.

— A „*Debreczeni Protestáns Lap*”-ban a legközelebbi számban „*Kóros jelenség*” cím alatt *Grammatikus* egy cikket közöl, a mely a Kérészy-féle magyar-nyelvtani véleménynyel foglalkozik olyan hangon, a mely az első pillanatra is elárulja, hogy személyeskedést akar a komoly ügyben improvizálni. Csak formai szempontból szól az üggyhöz s e czímen a sárospataki gimnáziumi tanári kar rehabilitációját akarja kierőszakolni, mert az intézet a nagy nyilvánosság előtt minősíthetlen kiméletlenséggel igazságtalanul van kompromittálva. Ez ellen a felfogás ellen nekünk kell első sorban tiltakoznunk, mert mi úgy vagyunk feltüntetve, mint a kik a kompromittáló körülmény közreadásával a sárospataki főiskola ellen vétettünk. A cikk írója igen jó ismerőse az itteni viszonyoknak; sokkal inkább tiszáninneni, mint tiszántúli s így nagyon jól tudja, hogy a Kérészy-féle vélemény nem akadékoskodás, hanem egy nagyon is komoly érvelés olyan irányban, a melynél általános óhaj a javítás. Ezt tudja *Grammatikus* s éppen azért a leghatározottabban vissza kell utasítanunk ama feltevést,

a mely reánk vonatkozhatik. Közleményének főbb pontjait legközelebb bemutatjuk, hogy t. olvasóink is ismerjék meg a tiszántúli-tiszáninnenit, a debreczeni-patakit, a ki teljesen elítélendő irányban foglalkozik a komoly kérdéssel.

— **A római katolikus kongresszus** képviselői közé Budapest az ultramontanizmus vezéreit, Zychy Nándor és Eszterházy Miklós Móríc grófokat küldi, a kiket nagy szótöbbséggel Vörös László államtitkár és Gerlóczy Károly polgármesterrel szemben választott meg a néppárt, amely fölött a szabadelvű római katolikusok csak Márkus Józseffel tudtak győzelmet aratni. Ez a két választás szomorú előjel az egész kongresszusra nézve.

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerület** papi főjegyzői állására legtöbb szavazatot kaptak *Zsigmond Sándor* és *Dicsőfi József*; amaz 351-et, emez 308-at. Az abszolút többség nem lévén meg, Zsigmond és Dicsőfi között szűkebb szavazás rendeltetett el.

— **Az alsó-borsodi egyházmegyében** jul. 13-án bontattak fel az egyházi aljegyzői és világi tanácsbírói hivatalokra beadott szavazatok. — Előbbi 58 szavazat közül 42-vel Illyés János harsányi lelkész lett; utóbbira, a kik legtöbb szavazatot nyertek, mint Feyér Endre (17) és Sturman Görgy (16) tűzettek ki szavazás alá.

— **Nyugalomba vonult tanárok.** A rimaszombati egyesült prot. gimnázium tanári karából két régi erő vonult nyugalomba az 1896/97. iskolai év végén: *Fábrí János* és *Polnis János*. Az első 47 évig szolgálta a tanügyet, a másik 28 ig s nyugdíjuk 1690 frt, illetőleg 1430 frt. Fábrít az öregség, Polnist a betegség kényszeríté az általuk hön szeretett gimnáziumtól való elszakadásra. A megérdemelt nyugalmat élvezze mindkettő igen sokáig.

— **Pályakérdések a sárospataki ev. ref. theol. és jogakadémián az 1897/98-ik iskolai évre.** *Vay-féle kettős díjra* (25:20 frt és 16:20 frt) kívántatik egyházi beszéd Pál apostolnak Timotheushoz írt II. levele III. rész 12 verse felett: „A kik szentül akarnak élni a Jézus Krisztusban, háboruságot szenvednek,” *Vay-féle nagyobb díjra*: (33 frt 60 kr) „Fejtse ki a pályázó: vajjon az Esaiás nevét viselő mű XL—LXVI. fejezetei összetartozók-e s egy író munkái-e vagy sem?” *Tóth Fischer díjra*. (30 frt) „Adassék a megigazulás tana a r. kath. és a prot. egyház felfogása szerint a történeti fejlődés kellő szem előtt tartásával és a kritikának a kérdés lényegére vonatkozó alkalmazásával.” *Péczeley díjra* (mult évi, 24 frt): Apácai élete és bölcsészete. *Kazinczy díjra* (10 arany) Kazinczy, mint ember és hazafi. *Péczeley díjra* (ez évi 42 frt): A polgári királyság megalakulása, jellege hatása alkotmányi, politikai s főleg társadalmi téren, különösen tekintettel hazánkra. A parlamenti élet, a vezérlő parlamenti szónokok, kivált Thiers, és Guizot működése, irányelvei, hatása a magyar parlamenti szónokokra és irodalomra. *Kövi-Okolicsányi díjra* (24 frt) „Fejtesse ki történelmi alapon s a politikai szempontok figyelembe vételével, az országgyűlés tagjainak jogállása és jogköre a magyar közjog szerint.”

— **Az egyházkerületi jegyzőkönyvről,** mely legközelebb hagyta el a sajtót, a következő megjegyzést, illetőleg kérdést vettük. A jegyzőkönyv nem 9 ív terjedelmű, mint magában a jegyzőkönyvben a 129. lap alján hibás ívszámmal jelezve van, hanem 132 lap, vagyis 8 és $\frac{3}{8}$ ív. (Az ívjelzés különben már a 81. laptól fogva hibás, a mennyiben a 6-ik ív a 81. lap helyett a 89. lapon, — a 7-ik ív a 97. helyett a 105. lapon, — a 8-ik a 113. helyett a 121. lapon van jelezve.) A jegyzőkönyv ára, mint a boríték hátlapján olvasható, 80 krajcár. Ez összeget aránytalanul nagyra tartom az 1896. évi őszi közgyűlés jegyzőkönyvének (7 és $\frac{1}{8}$ ív, vagyis 126 lap) 50 krcárra szabott árához képest, nem tudom nevezetesen megérteni, hogy 6 lap, vagyis $\frac{3}{8}$ ív (4.75%) szaporulat miképen

okozhat 30 krcárnyi (60%) áremelkedést? Az egyházak érdekében tisztelettel kérem és várom erre nézve a megnyugtató felvilágosítást. Egy lelkész. (Illetékes helyről nyert fölvilágosításként a következőket feleljük e közleményre: az ívszámolás a dolog lényegén nem változtat, miután a lap-számolás egészen helyes. A feltűnést keltő ívszámolás a könyvkötőnek szóló figyelmeztetés, mivel a gyorsított nyomás és a betűk elégtelensége miatt félives lehúzás is volt; az arra vonatkozólag pedig az volt határozó, hogy a kerületi közigazgatási pénztár által előre fizetett összeg a gyülekezetek részére kiszolgáltatott jegyzőkönyvek példányainak árából visszakérüljön, a mi ezelőtt nem volt szem előtt tartva. Egy-egy ív különben még így sem kerül 10—10 krba. Szerk.)

PÁLYÁZAT LELKÉSZI ÁLLÁSRA.

A *felső-szabolcsi* ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *kérsi* ev. ref. lelkészi állásra pályázat hirdettetik.

Ezen állás jövedelme — a díjlevél szerint — 605 frtra van értékelve: s ezen fizetésért lelkész, az állami iskola szervezéséig a tanítói és kántori teendők végzésére is köteleztetik. Megjegyzendő azonban, hogy azon esetre, ha tanítói képesítéssel is bíró lelkész választatnék meg, az illető a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által a tanító fizetésére már engedélyezett 231 frtnak is élvezetében léphet.

Pályázati kérvények augusztus 10-ig Görömbei Péter espereshez Nagy-Kállóba küldendők.

Az állomás a választás után azonnal elfoglalandó. Kelt Debrecen, 1897. július 8.

Kiss Áron,
tiszántúli ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

9—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A prot. tábori lelkészek helyzete és sérelmei.” *Csik Dániel.* — „A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló huszonhatodik jelentése.” *Réz László.* — „Bölcsészeti mozgalom e század elején.” *dr. Heiszler J.* — „A „szerény” Grammatikus.” *Kérészy Barna.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.”

A prot. tábori lelkészek helyzete és sérelmei.

Miniszterek a törvényhozás termeiben, katolikus egyháznagyok az autonomia ügyében tartandó kongresszusra vonatkozó körleveleikben ismételten kifejezést adtak annak, hogy a róm. kath. vallás megszűnt uralkodó vallás lenni. Nem vagyunk hát többé „Regnum Marianum!” Mily szépen hangzik e pár szó a türelmes papíroson. A vallásegyenlőség, a lelkiismereti szabadság, mint a vizek mellé plántált fa — virágzik és mi várjuk — édes reménységgel várjuk a jótékony gyümölcsöket. De a gyümölcs-érés ideje még mindig késik. Mert ha elérkezett volna, nem hallanánk annyi keserű panaszt protestáns ajkáról azok miatt a megszégyenítő mellőztetések s kiáltó sérelmek miatt, melyeket naponként látnunk és éreznünk kell.

Nem célok most rámutatni mindazon visszaélésekre, melyek a mi alárendelt helyzetünket a római katholicizmussal szemben az egész vonalon oly szomorú bizonyossággal dokumentálják. Elégé ismeretesek azok mindnyájunk előtt.

Csak tábori lelkészeink helyzetére s az általuk szenvedett sérelmekre kívánom ezúttal felhívni az érdeklődők s különösen a konventi képviselők figyelmét, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy ez a tér, épen a katonai intézmények többé-kevésbé szeparatikus jellegénél fogva, nem egészen tiszta világításban fekszik előttünk. Úgy is mondhatnám, hogy ez a nagy közönségre nézve valóságos „terra incognita.” Erre enged legalább következtetni az a körülmény, hogy bár a tábori papság szervezetében a protestáns s közelebbről református egyházunkra nézve szembeszökő sérelmek foglaltatnak, mégis mi azokat hallgatással tűrjük s orvoslásuk iránt egy lépést sem teszünk. Bizonyosan nem volnánk ily közönyösek, ha mindnyájan ismernők a fenforgó bajokat és sérelmeket.

Nem arról a négy református tábori lelkésről van itt szó, kik a cs. és kir. hadseregnél tényleges szolgálatban alkalmazva vannak, hanem az egyetemes ev. ref. egyházzal, mert az ő sérelmeik voltaképen az egyetemes ev. ref. egyház sérelmei s így nagyon is itt az ideje, hogy konventünk az egyetemes egyház nevében és érdekében a sérelmek orvoslását illetőleg megtegye a kellő s hivatásából folyó intézkedéseket.

Az általános tájékozódás szempontjából minden esetre célszerű volna a tábori papság szervezetét a maga egészében bemutatni, de ezúttal — térszűke miatt — legyen elég csak azon pontokra kiterjeszkedni a melyek mint sérelmesek, orvoslásra várnak. Ilyen mindjárt a *szervezeti szabályzat** II-ik pontja, mely rövid foglatban következő:

A tábori papság tényleges szolgálatbeliekből és tartalékosokból áll. A tényleges szolgálatbeli állomány békében a következő.

1 tábori püspök, 1 consistorialis director, 2 consistorialis titkár, 15 Militär-Pfarrer (plebánus), 32 Militär-Curatus, 39 róm. kath., 12 gör. kath., 9 gör. keleti káplán, 8 lelkésztanár, 4 ágost. hitv., 4 helv. hitv. lelkész (Seelsorger). Összesen 127 személy. Továbbá az okkupált területre nézve (Bosznia stb.) 1 Militär-Pfarrer, 2 első osztályú Curatus, 6 másodosztályú káplán. Összesen 9 személy.

Ezen összeállításból kitűnik, hogy az osztrák-magyar monarchiában — az okkupált részeket is beleértve — mintegy 136 egyén végzi a tábori lelkészi teendőket. Első tekintetre is feltűnhetik mindenki előtt, mily aránytalanul csekély számmal van a protestáns s közelebbről református egyház a tábori lelkészi karban képviselve: 8. illetve 4 (négy) 136 között. Ez a szám egyáltalában nem felel meg annak a népességnek, melyet felekezetünk tagjai a hadseregben elfoglalnak. Ily csekély létszám mellett el lehet képzelni, mennyi temérdek dolog várakozik a mi tábori lelkészeinkre. A bécsi ref. tábori lelkész p. o. nemcsak Bécsben, hanem Grácban Innsbruckban, Prágában, Józsefstadtban, Krakkóban, Premyslben és Lembergben is végzi a lelkészi teendőket. Ez a mily nagy teher az illető lelkészre, épen oly meg nem felelő a felekezetünkbeli legénységre nézve sem.

Midőn ezen csekély létszám miatt 1894. évben Dr. Haase superintendens, a magyar delegációban pedig Hegedűs Sándor felszólaltak s egyértelműleg kérték a hadügyminisztertől a prot. tábori lelkészek létszámának szaporítását s helyzetének javítását, illetékes helyről kilátásba helyezték a sérelmek orvoslását, de az ügyben azóta tett intézkedések mindössze

* L. Organische Bestimmungen für die Militär-Seelsorge. Zu Praes. Nr. 1977 vom Jahre 1892 — Normal-Verordnungsblatt für pas k. und k. Heer 15 Stück.

is abban a jelentéktelen módosításban zsugorodnak össze, mely az 1896 március 23-án 1378 elnöki szám alatt kelt körrendeletben¹ foglaltatik s a mely szerint a 8 protestáns tábori lelkész közül egy, a hivatalukra nézve legidősebb Militár-Szénior címet nyer s a VIII ik fizetési díjosztályba osztatik be. Ugyanekkor a görög katolikusok és görögkeletiek számára is szerveztetik egy-egy főpapi (Erzpriester) VIII. díjosztályú, azaz törzsiszti ranggal bíró állás.²

Ott állunk tehát mai is, hogy a két prot. felekezetnek, melynek népessége csak Magyarországon 3¹/₂ millióra tehető, van egy Széniora és 7 közönséges tábori lelkésze. Ezzel szemben, mint kiáltó ellentét ott van a szervezet II-ik pontjának utolsó bekezdésében, hogy „a tábori püspök, a tábori consistorium directora a két tábori consistorialis titkár, a Militár-Pfarrer, Curatusok, valamint a lelkésztanárok a róm. kath. hitfelekezethez tartoznak.” A miből világosan kivehető, hogy a tábori papság szervezetében az előkelőbb rang és díjosztályokba csak róm. katolikusok emelkedhetnek, ellenben protestánsok legfeljebb a Széniorságig vihetik s bármennyi évet töltsenek is el tényleges szolgálatban, carrierjük itt véget ér. Természetesen ez közös protestáns sérelem s ennek orvoslását egyesült akarattal kellene feliratilag szorgalmazni.

De van az 1896. évi módosításnál egy specifice református sérelem is. E sérelem az „Evangelischer Militár-Senior” és a „7 evangelische Militár-Seelsorger” elnevezésben vagy címben rejlik. Mig az 1892-ik évi szervezetben — a mint láttuk — legalább világosan 4 hely. hitv. s 4 ágost. hitv. tábori lelkészről van szó, addig a módosítás csak egyszerűen evangelicusokról szól. Lutheránus atyánkfiaiak tetszhetik ez elnevezés — miután az ugyszólván országszerte az ő részükre van lefoglalva — a mennyiben az evangelicus alatt a közéletben is mindig lutheránust értünk — de a református egyházra nézve igenis fontos érdek az, hogy különbség tétessék a két prot. felekezet tábori papjai közt s úgy egyik, mint másik teljesen megfelelő címmel illetessék, úgy a mint külön-külön nevezik meg a róm. kath., a gör. kath. és gör. keleti lelkészeket. S ha már a prot. tábori lelkészek promotiója a Széniorságnál végződik — addig is míg e megalázó helyzetén segítve nem lesz, legalább annyit kellene mindenestre kieszközölni, hogy két széniori állás szerveztetnék, egyik a reformátusok, másik a lutheránusok számára, úgy a miként a gör. katolikusok és gör. keletiek részére szerveztetett egy-egy főpapi (Erzpriester) állás.

Sőt mert ennek megnyerése is időbe kerül, az volna az első feladata e tekintetben a Conventnek, hogy megfelelő módon világosítaná fel az illetékes tényezőket abban a tekintetben, hogy az evangelicus közös elnevezés — miután az a lutheránusok részére van lefoglalva — egyáltalában nem helyes, hanem ha már közös névvel kívánnak illetni: nevezzenek bennünket protestánsoknak s legyen protestáns Szénior, s legyenek protestáns tábori lelkészek.

Ez a kérdés pedig megfordult már conventjeinken is, mikor a cultusz-minisztérium véleményt kért arra nézve, hogy a hivatalukra nézve legidősebb prot. tábori lelkészt milyen cím illetné meg s melyre nézve

úgy a református convent, mint a lutheránus egyetemes közgyűlés a „Senior” elnevezésben állapodott meg. Akkor kellett volna mindkét prot. felekezet számára a Séniori állást kérni, vagy legalább az egy Szeniort „protestáns” és nem „evangelicus” Senior-czímmel felruháztatni. Azonban ez pótlólag is eszközölhető.¹

(Folyt. köv.)

Csik Dániel.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló huszonhatodik jelentése.

A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter Magyarország közoktatásügyi állapotáról XXVI-ik jelentésében, az 1895/96-ik isk. évről egy 42 ivnyi terjedelmű, ív alakú vaskos kötetben számolt be. Sok tanulságos és jellemző adatot lehet e könyvben találni. Minthogy pedig ev. ref. egyházunk az iskola-ügyet a legodaadóbb gondoskodásában részesítette mindenkor, azt hisszük, hasznos szolgálatot teszünk, ha e jelentésnek tanulságosabb s érdekesebb adataival megösmertetjük az érdeklődőket e b. lapok hasábjain annyival is inkább, mert a miniszteri jelentés könyvárúsi úton meg nem szerezhető és így nehezen hozzáférhető.

A terjedelmes jelentés nyolc szakaszban tárgyalja Magyarország közoktatási és közművelődési állapotát. E becses lapok tere nem engedi, hogy mindenikről egyenlő részletességgel szóljunk. És így csak azokra fogunk részletesebben kiterjeszkedni, a melyek vagy közlebről érdekelnek bennünket, vagy a melyekből tanulságosabb következtetéseket lehet levonni.

a) A felsőbb tanintézetekről.

A jelentés a felsőbb tanintézetekről a III. szakaszban szól. Az első két rövid szakasz a vallás- és közokt. m. kir. minisztériumról és az országos közoktatási tanácsról szól, mely tanácsot a miniszter 1895. év végén véglegesen feloszlatta, az 1896. év eleje óta már csak az ideiglenesen megbízott elnökség működött s intézte el az utolsó hozzá intézett ügyeket.

A felsőbb tanintézetek — a jelentés szerint is — a két egyetem és az ezekkel kapcsolatban levő intézmények, a műegyetem, a hittani intézetek és a jogakadémiák. A jelentés állítása szerint az 1895/6. iskolai évben a legjelentősebbteljesebb esemény volt a honalapítás ezredéves fennállásának ünneplése, a melyben a felsőbb tanintézetek is méltóan vettek részt.

A budapesti tudomány-egyetemen — e jelentés szerint — 187 tanár működött, nem számítva a tanár-segégeket. Még pedig a hittudományi karban 10, a jog- és államtudományi karban 35, az orvostudományi karban 72, a bölcsészeti karban 70. Beiratkozott az egyetem négy karára összesen 4407 hallgató, 401-el több, mint az előbbi évben. Legtöbben iratkoztak a jog- és államtudományi szakra (2870), legkevesebben a hittudományira (77). Vallás tekintetében számra nézve első helyen áll (1893) a róm. kath., második helyen (1304) az izraelita, harmadik helyen az ev. ref. (513), utolsó helyen az unitárius (11) A hallgatósnak túlnyomó része (3779) magyar volt.

¹ 15 ilyen egyházkerület van a kerületi hadtestparancsnokságoknak megfelelőleg.

¹ L. Verordnungsblatt für das k. und k. Heer. 13 St. 1896 ápril. 4.

² Az izraeliták számára béke idején maig sincsenek tábori papok alkalmazva, hanem a lelkészi teendőket a helybeli rabbik teljesítik. Az unitáriusokról pedig, a kik 1848 óta szintén bevett vallásfelekezetet képeznek — szó sincs a tábori papság szervezetében.

Az egyetemmel kapcsolatos tanár-képző-intézetnek 126 hallgatója volt, kik közül a tanév végére csak 84 maradt. Ezek között 10 volt ev. ref. vallású. Az 1895/6. iskolai évben kiadatott tanári oklevél 55. A középiskolára képesítettek közül a nyelvtudomány-történelmi tárgyakra képesített 40, mennyiségtan-természettudományiakra 9. A többi felső keresk. iskolai képesítés volt.

Érdekes adatokat olvashatunk ez *egyetem könyvtáráról* is. 1895. deczember 31-én 215,363 kötetből, 35,256 apró nyomtatványból, 1604 drb és 439 kötet kéziratból állt. Egy századdal ezelőtt, 1795-ben csak 20,000 kötetet számlált. Ilyen örvendetes haladást mutat fel a könyvtár látogatóinak száma is. 1795-ben 2000, 1895-ben pedig 48,174 olvasója volt e könyvtárnak. Mindenesetre ebből is előnyös következtetést vonhatunk le hazai tudományosságunk előhaladására. A budapesti egyetem rendes szükségleteire az 1895-ik évben 791,626 frt fordított.

A *kolozsvári Ferencz József tudomány-egyetemen* a szóban forgó iskolai évben 68 tanár működött; a kiket 673-an hallgattak. Az előbbi évhez képest az emelkedés tekintetben tetemesnek mondható (604 volt). Itt is legtöbb volt a joghallgatók száma, legkevesebb az orvostanhallgatóké. Vallásra nézve ez egyetem hallgatói között is első helyen a róm. katolikusok álltak (278), második helyen azonban már itt az ev. reformátusok voltak (212). Itt az izraeliták állanak utolsó helyen (46).

Ez egyetemmel kapcsolatos tanárképző-intézetnek az első félévben 73, a II-ikban 87 tagja volt. Vallásra nézve volt 37 (38) ev. ref., 21 (24) róm. kath., 2 (3) gör. kath., 2 (5) gör. kel. 7 (12) ág. h. ev., 4 (5) unit., 0 izr. Tanári oklevél kiállított 45. Ezek közül 37 nyelv-tört. tudományi. Ez egyetem könyvtárának állománya az 1895/6. iskolai év végén 39,044 kötetből és 12,703. u. n. doktori értekezésből állott. A gyarapodás összesen 3490 drb. Ez egyetem szükségletei az 1896-ik évben 341,885 frt 27 krt tettek ki, mely összeget egészen az állampénztár fedezte.

A *kir. József-műegyetem* tanári kara állt 63 tanárból és 32 tanársegédből. Az I-ső félévre beiratkozott 1136, a II-ikban 978 hallgató. A szaporodás tehát az előbbi évhez képest 95, illetve 68. — A középiskolából új hallgató beiratkozott 379. Ezek közül gimnáziumot végzett 192, reáliskolát 187. Érdekesekek és jellemzők a következő adatok: beiratkozott az egyetemre 4 évvel ezelőtt 258 hallgató. Ezek közül még az első évben pályát változtatott 80, 5 tanár-jelöltnek iratkozott be, de azért a műegyetemen maradt. Folytatták tehát tanulmányaikat — nem számítva a fentebb említett 5-öt — 173-an. Ezek közül az 1895/6-ik (4-ik) év végén túl vannak az I-ső szigorlaton, tehát végezni fognak, 95-en, tanulmányaikat teljesen, tanterv szerint csak 55-en végezték el 4 év alatt. *Tehát csak csekély töredék végzi el 4 év alatt szabályszerűen a tanfolyamot.* Sajnálatos tanulság minden esetre!

Hittani intézet az 1895/6. iskolai évben is 49 volt összesen. És pedig 19 róm. kath. lelkész-képző, 10 róm. kath. szerzeteseket képző, 4 gör. kath., 4 gör. kel., 6 ev. ref., 4 ág. h. ev. 1 unitárius, 1 izraelita. Ez intézetekben működött, 189 rendes, 32 helyettes és 64 kiegészítő tanár, 53 igazgató, kik tanítással is foglalkoztak. Ez intézeteknek az 1895/6. iskolai évben 1645 hallgatója volt. Az előbbi évhez képest a hallgatók száma 47-el fogyott. *Az ide vonatkozó adatok a legszomorúbbak, sőt kétségbeesztők, ránk ev. reformátusokra nézve. A 95/96. iskolai évben volt:* róm. kath. papnövendék 811., gör. kath. 207., gör. kel. 233., ev. ref. 168, ág. 146, unit., 9, izr. 71. *Az előbbi évben:* róm. kath. 805, gör. kath.

211, gör. kel. 232, ev. ref. 222, ág. ev. 121, unit. 16, izr. 85. Ha e két évi adatokat összehasonlítjuk, kitűnik, hogy a róm. kath. emelkedett 6-tal, hasonlóképen emelkedett a gör. kel. 1-el, az ág. h. ev. 25-el; *ellenben fogyott* a gör. kath. 4-el, az **ev. ref. 54-el**, unitárius 7-el, izr. 14-el. Ez a rideg szám is roppant intő jel! Tenni kell valamit, mert ez a fogyás nem esetleges, ennek valami természetes okának lenni kell.

Jogakadémia a szóban forgó évben is 10 volt. E 10 akadémián 119 tanár adott elő. Ezek közül ev. ref. egyház aut. hatósága alatti intézetben 50 működött. Beiratkozott a jogakadémiákra 1143 hallgató. Ha ehhez hozzá adjuk a budapesti és a kolozsvári egyet. joghallgatók számát (2870+326), kitesz az összes joghallgatók száma 4339-et. Ennyi joghallgató volt Magyarországon 1895/6. iskolai évben. Az ev. ref. jogakadémiákon összesen 487 hallgató volt. A jogakadémiák népességének 42,6%-át teszi az ev. ref. jogakadémiai hallgatók száma. Ha pedig az eperjesi jogakadémiát is ide számítjuk, jóval több, mint fele a jogakadémiai hallgatóknak *prot. intézetekben* szerzi meg jogi- és államtudományi tudását.

(Folyt. köv.)

Réz László.

TÁRCA.

Bölcsészeti mozgalom e század elején.

2. Az universum középpontja.

Az universum középpontja oly kérdés, a mely különböző oldalról és irányban nem egyszer lett megbeszélés tárgya.

Az egyik a Siriusban vélte azt feltalálni, a másik a Pleiadok csillag csoportjában. De hát a vélemények maradtak továbbra is csak egyszerű vélemények.

E század harminczas éveiben Daumer két bölcsészeti művével vonta magára a tudós világ figyelmét.

Az egyik »Die Urgesichte des Menschegeistes«. Ez leginkább Schelling szellemében keresi az »alapot az Istenben.«

A másik: Andeutung eines Systems speculativer Philosophie. Ez már egészen a Pantheismust szolgálja. Itt beszél 1. a szellemnek világ előtti történelméről, 2. a világfejlődés történelméről, 3. az abszolút világról.

Már a Pantheismus minden alakzatában az állományiség (Substantialitas) felé irányul, s vallja az Isten és a világ egységét.

Ezen szellem nyilatkozik Daumer műveiben is.

De bár a szellem irányát magunkéva nem tehetjük is, mégis az emberi szellem önfejlesztési küzdelmeiben mindig vet a felszínre oly dolgokat, a melyek iránt érdeklődésünket meg nem tagadhatjuk.

Igy vagyunk a világ középpontjának kérdésével is, a melyet Daumer ismét szóba hozott. És a mi a dologban legmeglepőbb, ő magát a Tellus bolygót teszi az Universum középpontjává. Nem is a naprendszer csillagcsoportját, hanem csak egy másodrendű bolygóját e rendszernek.

Ugy látszik, mintha Daumer az egyiptomi csillagászatnál akadt volna el, hanem az »Eppur si move« természettudósa és Copernicus a földet csakugyan a dicsőségnek ezen helyéről, melyet neki Daumer ajánlott fel.

De nem csak itt, hanem más állításainak ki nem elégitő voltával is megütközést támaszt Daumer elmélete. (Folyt. köv.)

Dr. Heiszler J.

A „szerény“ Grammatikus.

A „Debreceni Protestáns Lap“-ot nem hordatván, csak a „Sárospataki Lapok“ 30-ik számából értesültem arról a támadásról, a melyet Grammatikus a „Debreceni Protestáns Lap“ 29-ik számában „Kóros jelenség“ cím alatt a sárospataki főiskola igazgató-tanácsa ellen és ellenem a miatt a vélemény miatt intéz. a melyet az igazgató-tanács megbízásából a Simonyi-féle Kis Magyar Nyelvtan kérdésében dolgoztam s a mely a Sárospataki Lapok folyó évi 27-ik számában látott napvilágot. Csak ez után az értesülés után juthatván a Debreceni Protestáns Lap említett számához, nem lehetett a Grammatikus állításaira észrevételeimet előbb megtennem.

Grammatikus atyafiságos kötelességből némi elégtételt akar szerezni a nyilvánosság előtt a sárospataki gimnáziumi tanári karnak, a melyet Véleményemben, az ő állítása szerint, *önérzetében a legmélyebben megsértettem*. A nemes vállalkozás nagy elismerést érdemel. Csak az a kár, hogy nem követte Grammatikus a társadalomnál általánosan elfogadott azt a helyes szokást, hogy a mely közönség előtt a sértés történik, szóbelileg ugyanaz előtt vesznek elégtételt is. Az állítólagos sértést én a Sárospataki Lapokban követvén el, Grammatikus pedig a Debreceni Protestáns Lapban torolván azt meg, minthogy a két lapnak nem ugyanaz az olvasó közönsége van, az egyik rész nem értesül kellően a sérelem felháborító voltáról, a másik pedig nem győződik meg, hogy alaposan meg is lakoltam. A „Kóros jelenség“-nek a Sárospataki Lapokban lett volna kellő helye.

A másik, előttem sokkal feltűnőbb s az irodalmi tisztességgel meg nem férő jelenség, hogy a mikor Grammatikus nemcsak engem, hanem az igazgatótanácsot is durva sértegetéssel és gúnynyal illet, jónak látja az álnév köpenyét öltetni fel. Az elvek és nem a személyes tekintetek embere nyílt sisakkal, emelt fővel szokott ellenfele és a közönség elé lépni. A Grammatikus eljárása, a maga igaz nevé, gyáva-ság! A kinek van elég bátorsága mások sértegetésére, kell lenni elég bátorságának ahoz is, hogy magát megnevezze. Epen azért az ilyen, álnév alatt gorombáskodó urakkal, nem szoktam szóba sem állani. Most sem tenném, ha az én eljárásomat illető állításaiban vagy a rosszul értesülés, vagy a szándékos ferdítés nem nyilvánulna. Ezeknek a valótlan állításoknak a helyreigazítása, az olvasó közönséggel szemben is, magam iránt is, kötelességem. Az igazgató-tanács eljárásának megvédésére, mint annak a testületnek egyszerű tagja, nem tarthatom magamat hivatottnak. Az illetékes egyének fogják majd tudni, méltó-e arra Grammatikus, vagy sem, hogy ellenében védekezzenek?

De hadd ösmerje meg a „Sárospataki Lapok“ olvasó közönsége is a Grammatikus cikkének legalább *kimagasló* részleteit.

„Proximus ardet Ucalegon! Baj van a szomszéd-ban! Igaz ugyan, hála Istennek, minket az a baj nem igen fenyeget, de atyafiságos kötelességünk is arra indít, hogy a tüzet lokalizálni segítsünk, sőt elfojtani, mielőtt nagyobb pusztítást okozna; de az óvatosság is szavunk felemelésére kész, mert nem jó dolog az elbizakodás. A mi a Tiszán túl megtörténhetett, miért ne történhetnék meg a Tiszán innen is?“

„A Tiszán túl“ alatt ezúttal Sárospatakot értem, mert ott van a baj. A „Sárospataki Lapok“ 27-ik számában csapott ki a láng, mely régebbi emésztő-

désnek, surlódásnak eredménye lehet, ámbár oly erővel tört ki, mintha áldatlan, gyújtogató kéz munkája volna. Rosszakaratú, gyújtogató kéz, mely a testvér főiskola tekintélyét igyekszik lángba borítani, hogy tekintélyét elveszítvén, hitelének is vége legyen.“

Reámutatva azután, hogy én a *Simonyi-féle magyar nyelvtan és a pataki tanári kar tudományos értékének nyilvános megbíráására vállalkoztam*, későbbre igéri a cikkem érdemleges tárgyalását, mert *az önérzetében a legmélyebben megsértett sárospataki gimnáziumi tanári kar bizonyára meg fogja magát védelmezni a megdöbbentő támadással szemben. Az iskolai felettes hatóság túlkapásának felette veszedelmes voltára azonban már most el kell mondania véleményét.*

Majd elősorolva ennek az egész nyelvtani kérdésnek a történetét, így folytatja:

„Szinyei Gerzson akadályozva lévén a munkálat elkészítésénél való közreműködésben, Kérészy maga tesz a megbízatásnak eleget s dolgozatát közlést teszi a Sárospataki Lapokban. A dolgozat summája pedig az, hogy a Simonyi-nyelvtan használhatatlan könyv, a tanári kar nem ért a dologhoz stb.“

Ezt *szomorú és megdöbbentő jelenségnek* mondja, a melyet reparálni kell gyorsan, mert arról van szó, hogy *„egy fentartó-testület a gondozása alatt álló intézetet a nagy nyilvánosság előtt minősíthetetlen kíméletlenséggel igazságtalanul kompromittálta.“*

Leírja azután a kompromittáló eljárás lefolyását ekként:

„Egy igazgató-tanácsosnak — valószínűleg a vizsga eredménye alapján — hirtelen világosság támad az elméjében, hogy az egy évvel azelőtt approbált tankönyv rossz. Jelentést tesz tapasztalatáról az igazgatótanácsnak s egyszersmind indítványozza, hogy a könyvet ki kell dobni. A tanács gondolkodóba esik, de nem akarja elhírtelenkedni a dolgot, felszólítja a tanári kart, adjon véleményt az egy évi tapasztalat alapján, használható-e Simonyi vagy nem. A tanári kar egyértelműleg nyilvánítja ki, hogy a tankönyv igenis színvonalon áll s didaktikai tekintetben is felette áll a hasonló könyveknek. S most következik a punctum saliens. A sértődött igazgató-tanácsos ragaszkodik indítványához, hogy a könyvet ki kell dobni. Mit tehet a tanács mást, minthogy a makacszkodó kollegát feszülítve véleményének tudományos argumentumokkal való kifejtésére, hogy ez alapon dönthesse el, kinek van igaza: a tanári karnak-e vagy a tudós tanácsos úrnak.“

Ennél a pontnál Grammatikus nagyon kegyes, mert beismeri, hogy *az igazgató-tanács eddig formailag egészen jogosan járt el*, habár — szerinte — „lehetne azt a kérdést felvetni, vajjon nem lett volna-e alkotmányos kötelessége annak az *egynek* a tanári kar egyhangú véleménye előtt meghajolni, mert hát nagyra vagyunk egymás véleményének tisztelésével — in theoria. Az a gondolat is önkénytelenül merül fel, hogy az igazgató-tanács nem került-e önmagával ellenmondásba, mikor a saját maga által kiválogatott szakférfiak véleményét kellően nem mérlegelve, *egy ember nem tetszésének játékszerül* dobja.“ De ha az igazgató-tanácsnak ez az eljárása teljesen jogosult volna is, mert úgy azt az *egy tanácsost*, mint az egész tanácsot az iskola ügye iránt való igaz érdeklődés vezette: *az az intézkedés már sehogysem menthető, hogy az igazgató-tanács a véleményt épen az akadémuskodó Kérészy Barnától kívánta.*

„Nem menthető pedig azért, mert egy kiválóan arra hivatott, azzal foglalkozó *szaktestület* véleményé-

vel szemben egy *épen nem szakember* indokolásából akart magának felvilágosítást szerezni.

„Szegény magyar nyelvtan! Azt gondolják sokan, hogy annak elbírálására mindenki hivatott, a ki jól tud magyarul, a kinek „jó nyelvérzéke“ van!”

„Én Kérészy Barna úrnak a magyar nyelvészet kérdései körül való jártasságát nem ismerem. Annyit tudok róla, hogy tiszta-nánai pap, hogy hajdan tanár is volt s épen a Hegedűs-féle nyelvtan alapján magyar nyelvtant is tanított a sárospataki gimnáziumban. Hogy nem szakember, azt maga vallja „Véleményének“ elején s az kitűnik dolgozatának minden részéből. S épen ezért megfoghatatlan előttem, hogy az igazgató-tanács az ő véleménye alapján akar dönteni egy kiválóan szakkérdésben. Egy olyan szakkérdésben, a hol Kérészy nem a sárospataki tanári karral, hanem az ország szaktudósainak egy tekintélyes számával áll szemben. Megfoghatatlan, hogy Kérészy, bár maga hivatkozik a nehézségre, melylyel meg kell küzdenie; bár beismeri, hogy ő e téren nem szakember, mégis vállalkozik egy szaktestület megcáfolására. Hiszen a theológia valamikor mindenre képesítő tudomány volt, de ennek az ideje már elmúlt. Az igazgató-tanácsos-állapot pedig szintén nem jogosít senkit szakdolgozatra való belekontárkodásra.”

Ezek után a *kiméletes* szavak után igazgató-tanácsunknak is kijuttatja ismét a maga részét: „Constatáljuk, hogy az igazgató-tanácsnak ez a basáskodása nem egyezik meg a kálvínista szabadelvűséggel, sőt egyenesen arcúlesapása annak.”

A vita azonban, Grammatikus szerint csakis a tanári kar javára dőlhet el, *mert ellenkező el sem képzelhető. De a botrány megvan s egy oly tekintélyes testületnek, mint a pataki gimnáziumi tanári kar, habár rövid időre szóló meghurcolása is, — épen a felettes hatóságnak egyik tagjától, — a legsajnálatosabb méltatlanságok közé tartozik, a mit valaha tanár-testülettel szemben elkövettek.*

Ezek a Grammatikus ékes irodalmi nyelven írott cikkeinek főbb részletei.

Az igazgató-tanácsnak *túlkapással, minősítetellen eljárással, igazságtalansággal, basáskodással* való vádolása és erős leckéztetése mellett az egész cikkben vörös fonalként húzódik át az a törekvés, hogy az állítólagos *botrány* főokozójául, sőt egész intézőjéül engem tüntessen fel, s mint nevetségesen önhitt, mindenre vállalkozó egyént, a ki a pataki gimn. tanári kart *meghurcoltam*, pelengérre állítson. Grammatikusnak ez az eljárása vagy az ügy részleteinek nem ősmérésén, vagy a mi a czikk hangjánál fogva valószínűbb, célzatos ferditésen alapszik. Azt hiszem, nem tévedek, a mikor azt mondom, hogy bármelyik esetben el fogja ítélni minden higgadtan gondolkozó egyén; mert ha nem tudja, hogy én voltam-e és mennyiben a főintéző és mégis elég vakmerő azt hirdetni világgá, ez épen olyan nemtelen eljárás, mint a másik lehetőség, a célzatos ferdités.

Ösmerje meg hát az olvasó közönség az ügy lefolyásának eddig fel nem tárt részleteit!

Tény, hogy a Simonyi nyelvtana ellen én emeltem az igazgató-tanácsban kifogást. Erre azt mondja Grammatikus gunyosan: „Egy igazgató tanácsosnak hirtelen világosság támad elméjében.” Igen, hirtelen. A mig Simonyinak ezt a nyelvtanát nem ősmertem, csakugyan nem volt előttem világos, hogy ilyen önkénynyel és kevés figyelemmel megírott tankönyv létezik. De a vizsgán hallva az igék időinek azt az észszerűtlen és borzalmas elnevezését, ez már maga

elég volt a hirtelen világosság támadására, annak a belátására, hogy a Simonyi nyelvtana tankönyvnek nem való. Egyébaránt a hirtelen világosság támadása ne aggasztja Grammatikust. Ez még mindig kedvezőbb szellemi állapot, mint az, a mikor valakinek lelkére örökös homály borul!

Azt mondja Grammatikus, hogy a mikor az igazgató-tanács a tanári karnak kifogásom folytán készített előterjesztését tárgyalta, „A sértődött igazgató-tanácsos ragaszkodik indítványához, hogy a könyvet ki kell dobni. Mit tehet a tanács mást, mint hogy a makacskodó kollegát felszólítja véleményének tudományos argumentumokkal való kifejtésére, hogy ez alapon dönthesse el, kinek van igaza: a tanári karnak-e, vagy a tudós tanácsos úrnak.”

Nagyon szeretném, ha megmondaná Grammatikus, honnan meritette ezt az állítását? Saját tapasztalatából aligha, mert hiszen ő, mint debreceni tanár, nem vehetett részt a sárospataki igazgató-tanácsban. A tárgyaláson jelen volt igazgató-tanácsosoktól sem, mert mindenik sokkal jellemesebb egyén, semhogy valótlán állításra vállalkoznék. Ebben az állításban pedig egy szemernyi igazság sincs; mert annak az Ön által vádolt igazgató-tanácsosnak *sértődött magatartása, indítványához való ragaszkodása, makacskodása*, abból az egyszerű és rövid kijelentésből állott, hogy *érdekelte fél levén, a tanácskozásba nem szól bele*. Tehát nem az az egy nem hajolt meg a tanári karnak egyhangú véleménye előtt! Meggyőződhetik erről Grammatikus, ha a tanácskozásnál jelen volt tagokat megkérdezi; még pedig nem azokat a lenézett papokat, mert erős igazságérzete mellett azok nyilatkozatára azt mondhatná, hogy egyik varjú nem ássa ki a másiknak szemét, hanem azt a 4—5 tanárt, a ki a tanácskozásban szintén részt vett. A rólam gunyosan említett „tudós“ jelzőre nézve pedig csak azt mondom a *böles* Grammatikusnak, hogy annak a szónak mély jelentőségét ősmerek s éppen azért sem ő, sem más nem fogja bebizonyítani, hogy erre a nagy elismerésre, szerény tehetségem mellett, valaha számot tartottam volna.

Nem tudom, nekem akar-e sajtóbb sebet adni Grammatikus, vagy az igazgató-tanácsnak, a mikor szintén a gimn. tanári kar előterjesztésének tárgyalására azt mondja: „Az a gondolat is önkénytelenül merül fel, hogy az igazgató-tanács nem került-e önmagával ellenmondásba, mikor a saját maga által kiválogatott szakférfiak véleményét kellően nem mérlegelve, *egy ember nem tetszésének játékszerű dobja?* Nem tudom, mondom, kire akart erősebb vágást mérni? Hanem azt jegyezze meg magának Grammatikus, hogy a sárospataki főiskola igazgató-tanácsát, akár lelkészi, akár világi tagjaiban, sokkal önállóbb és magasabb színvonalú egyének alkotják, semhogy azt, nem én, de még nagy tehetség is, elhatározásra nézve, neki tetsző irányba kénye-kedve szerint terelhetné. Nem olyan élet és szellemnélküli tömeg az a pataki igazgató-tanács, a melynek jó lélekkel vallo magamat legigénytelenebb tagjául! Vannak abban egyének, a kikre mi büszkén mutatunk, s a kik szellemi erő és tudományosság tekintetében talán még Grammatikust is megközelítik.

És nem gondolt-e arra Grammatikus, hogy ha akár az én magamtartásában, akár az igazgató-tanács eljárásában a *roszakaratú, gyújtogató kéz munkája* lett volna felismerhető, a mely a *főiskola tekintélyét igyekezett lángba borítani, hogy tekintélyét elvesztvén, hilelének is vége legyen; ha az igazgató-tanács az én nem tetszésemnek dobta volna oda játékszerű a főiskola és a*

tanári kar tekintélyét; ha kompromittálni akarta volna a vezetése alatt álló intézetet: ne tiltakoztak volna férfias lelkületük jogos felháborodásával az ellen a mérnylet ellen, abban a tanácsülésben résztvevő, azok a szabad szellemű és bátor lelkű tanárok, a kik a szolgai meghunyászkodást semmi földi hatalommal szemben meg nem szokták?! De egy sem volt közöttük a ki a szándékolt lépések ellen szavát felemelte volna; mert sokkal jobban ösmeri igazgató-tanácsosait, semhogy azok bármelyikében is ne a tanári kar legőszintébb barátját, a főiskola legnagyobb jóakaróját látná. A minden mellékes tekintettől ment ügyszeretetet vezette az igazgató-tanács minden tagját. Ez az elferdítetlen igazság. Ezt látták az igazgató-tanács minden tényében a jelen volt tanárok is.

Nagy vakmerőséget tulajdonít nekem Grammatikus a miatt, hogy a *Simonyi-féle magyar nyelvtan és a pataki tanári kar tudományos értékének nyilvános megbíráására vállalkoztam*. Erre csak az a megjegyzésem, hogy a tanári kar tudományos értékének megbíráásával sem az igazgató-tanács nem bízott meg, sem arra nem vállalkoztam. Hanem a vélemények, ha valahol, épen a tudományos világban nagyon eltérők. Hiszen az egyes gimnáziumok tanári karai sem ugyanazokat a tankönyveket tartják a legjobbaknak s még ugyanabban a szakban sem mindenütt ugyanazokat tanítják. Pedig a tanárok már szakemberek. Hát benne van-e a véleményeknek ebben az eltérésében az egyik tanári kar tudományos értékének a másik vagy a többi által való megbíráása? Es a mi a tanári karok közt megtörténhetik és megtörténik, a vélemény eltérése, ne lehetne jogosult a tanári kar és az igazgató-tanács avagy a tanári kar és egy tanácsos között?! Igazán erős körülzárolása a tanári tekintélynek és mindentudásnak! Csak az a szerencse, hogy a tanár urak nem ilyen gondolkoznak általában.

A mi pedig a megbízatásomra való készséges vállalkozást illeti: az is úgy történt, hogy az igazgató-tanács nem is csak az *akadémikusok* Kérészt magát bízta meg, hanem Szinyei Gerzson tanárral együtt. A megbízatás alól való felmentésemet pedig nemcsak ismételtén kértem az igazgató tanácstól, hanem a mikor ez a többszöri kísérletem sem vezetett eredményre, nem egyszer intéztem kérést szóval is, levélben is Szinyei Gerzsonhoz, hogy dolgozza ki a munkálatot. Szinyei azonban, körülményeire való hivatkozással, nemcsak a munkálat megírására nem vállalkozott, hanem az abban való részvételt is lehetetlennek nyilvánította. Nem lehetett tehát az igazgató-tanács akaratára előtt meg nem hajolnom. Ez volt annak az önhitt vállalkozásnak a története.

Legnagyobb bűnömül azonban azt rójjá fel Grammatikus, hogy dolgozatomat *közzétettem a Sárospataki Lapokban*. Azt tartja, hogy ha ferdit s valótlan-ságot állít, legyen az a ferdítés mennél erősebb, a valótlan-ság mennél több! Nem akarja tudni, hogy a munkálat közlését az igazgató-tanács határozta el s kinyomatás végett is az igazgató-tanács jegyzője adta át a Sárospataki Lapok szerkesztőjének, valószínűleg feledvén megemlíteni, hogy a cikk közzététele az igazgató-tanács intézkedéséből történik és az a célja, hogy a kérdésnek mennél szélesebb körű megvitatása váljék lehetővé. Es hogy a Grammatikus ellenem zúditott vádjának alapossága, meg a felfogások közt levő különbség is tisztán álljon az olvasóközönség előtt, meg kell említenem, hogy a mikor az igazgató-tanács dolgozatom kinyomatását hozta szóba, épen egy tanár nyilatkozott úgy, hogy ez

megengedhetetlen, mert a mikor az igazgató-tanács engem a tanári kar előterjesztésével szemben vélemény nyilvánítására hívott fel, erősen kompromittálna, ha munkálatomat most mintegy felülbírálat alá bocsátaná. A mikor ehhez a nézethez többen csatlakoztak, kijelentettem, hogy nem tartom ugyan a kinyomatást szükségesnek, de hiúsági kérdést egyáltalán nem csinállok a dologból, s ugyanazért az igazgató-tanács szabad rendelkezésére bocsátom a dolgozatot; mert nem azt akarom, hogy az én nézetem jusson érvényre, hanem, hogy győzzön az, a mi jobb. Így beszélgettünk, így tárgyaltunk ebben a kérdésben is a legnagyobb bizalommal egymás iránt: az *önérzetükben mélyen sértett tanárok és az önhitt, makacs-kodó tanácsos*. Egészen olyan kép, mint a milyet Grammatikus mutatott be olvasó közönségének!

És most azt kérdezem Grammatikustól, hogy a mikor az igazgató-tanács összes tagjaira s a jelen volt tanárookra hivatkozással mondom el minden állításomat, tehát annak igazságát talán még Grammatikus sem vonja kétségbe, nem pirúl-e el önmaga előtt a miatt, hogy a nagyközönség előtt, teljesen méltatlanul, annyi sok szép jelzővel ruházza fel személyemet és eljárásomat? Csakugyan volt oka, a miért álnév alá rejtőzzék! Annyi sok hamis vád nem valami kedvező világot szokott vetni a szerzőjére!

Egyébaránt annak a megítélésére, hogy sértve érzi-e magát a sárospataki gimnázium tanári kara az én eljárásomnak bármelyik részlete által, habár kisebb mértékben is, mint Grammatikus állítja: azt hiszem, legilletékesebb épen maga a sárospataki tanári kar. Egész tisztelettel kérem azért fel a sárospataki gimnázium tanári karát a nagy nyilvánosság előtt, hogy ha talált az én ténykedésemben bárhol és bármikor legkisebb sértést, legyen kegyes azt a Sárospataki Lapokban kinyilvánítani s én férfias kötelességemül fogom ösmerni, hogy szintén a nagy nyilvánosság előtt, *minden rédekezés nélkül*, ünnepélyesen kérjek bocsánatot, habár nem szándékolt sértésemért is. attól a tanári kartól, a melynek egy részéhez szívélyes barátság, más részéhez pedig őszinte tisztelet fűz.

A Grammatikus *ügyeszeretettől buzgó és tárgyilagos* cikkének igen nagy méltánylást érdemlő része még az is, a melyben egyéniségem csekély értékét állapítja meg: „En Kérészy Barnának a magyar nyelvészet kérdései körül való jártasságát nem ismerem. Annyit tudok róla, hogy tiszta-nánai pap, hogy hajdan tanár is volt s épen a Hegedűs-féle nyelvtan alapján magyar nyelvtant is tanított a pataki gimnáziumban. Hogy nem szakember, azt maga vallja „Véleményének“ elején s az kitűnik dolgozatának minden részéből. Megfoghatatlan, hogy Kérészy, bár beösméri, hogy ő e téren nem szakember, mégis vállalkozik egy szaktestület megcáfolására. Hiszen a theologia valamikor mindenre képesítő tudomány volt, de ennek az ideje már el múlt. Az igazgató-tanácsos-állapot pedig szintén nem jogosít senkit szakdolgozatra való belekontárkodásra.”

Nem lesz túlságos magas ez a hang, tisztelt Grammatikus úr?! Félek, hogy a szektoroknak meg talál ártani! Meggondolhatta volna, hogy a *theológiával való megszegyenítés*, valamint az *igazgatótanácsosi kontárkodásra* való hivatkozás nemcsak az üresfejű önhittséget alázza meg, a mikor engem akar szégyenpadra állítani, hanem igen sok embert, a kik között akadnak elvéte olyan csodaemberek is, a kik értenek valamihez. Különben nagyon le vagyok köte-

lezve Grammatikus iránt, hogy annyit is tud rólam, a mennyit elmond; mert bizony én magam is beösmérem, hogy kicsiny pont vagyok és épen azért igen sok embernek még létezéséről sincs tudomása. De hát az ég őrizze is meg a társadalmat, hogy mindenki híres ember legyen, mert akkor csupa Grammatikusokból fog állani az egész világ! Azután meg nem is olyan nagy baj az, ha a világ keveset, vagy épen semmit sem tud is valakiről. Igaz, hogy egy gépezet lendkereke szembetűnőbb, fontosabb hivatása is van; de azért nem lehet kicsinyíteni azt a szerepet sem, a mely a gépezet legkisebb *ékjének* jutott.

Némi éllel említi fel, hogy *hajdan tanár is voltam s épen a Hegedűs-féle nyelvtan alapján magyar nyelvtant is tanítottam*. Igaza van. De nekem úgy tetszik, hogy ha igazságos mértéket alkalmazna, be kellene ősrünie, hogy habár azt a nyelvtant tanítottam, munkálatomban mégis azt mondom róla, hogy annak további tanítása a haladással való nem törődést árulna el s épen azért mást ajánlok helyette, ez a vélemény talán mégsem elfogultságot, egyoldalúságot és a tájékozottság teljes hiányát mutatja.

Erős csapást igyekszik rám mérni Grammatikus azzal a mondásával is, hogy „a theologia valamikor mindenre képesítő tudomány volt, de annak az ideje már elmúlt.” Nem tisztelt Grammatikus úr! A theologia sohasem volt mindenre képesítő tudomány. Hanem a theológiát végzett egyének közt akadtak és még ma is találhatók olyanok, a kik tehetségük és szorgalmuk árán másra is képesítették magukat. Azért, hogy az én nálam nem sikerült, ne illesse tiszteletlen váddal a múlt időknek azokat a nagy alakjait is, a kik csak theológiát végeztek ugyan, mégis, mint egykori tanáraikról ma is büszkén emlékeznek meg intézeteink. Ne rontsa meg hitelét annak az általa védelmezni szándékolt pataki tanári karnak sem, a melynek sorai közt ma is tanítanak magyar nyelvet olyanok, a kik csak theologusok voltak. de a kik azért épen olyan derékül megállják helyüket, mint az újabb idők okleveles tanárai! Aztán ne is téveszse meg a diplomájába helyezett büszke öntudat annyira, hogy a tudomány szabadalmazott letéteményeseiül csakis a doktorokat és okleveles egyéneket tekintse. Az oklevél sem képesít mindenre. Legalább, mint Grammatikus cikkéből látható, tisztességtudást és magasabb társadalmi műveltséget nem ad feltétlenül. A szaktudósságot se hánytorgassa olyan nagyon Grammatikus; mert a szaktudás tiszteletet érdemel ugyan, de annak is vannak gyakori tévedései, túlzásai. Igen sok esetben abba a tévedésbe esik, hogy magát képzei a világ középpontjául: pedig egy szemernyi józan ész néha többet ér s világosabban lát, mint a szaktudomány.

Arra meg kíváncsi vagyok, hogy ha valamely igazgató-tanácsosnak szakdolgozatra való beleszólása, Grammatikus szerint *kontárkodás*, mire való akkor az igazgató-tanács? mi szerepük van ott azoknak az egyéneknek a kik csak theológiát végeztek s a vizsgálatok vezetésére még is ki vannak küldve? Előismeréssel kell kijelentenem, hogy a pataki tanároknak legalább nagy része nem osztozik a Grammatikus nézetében. Nem egyszer volt rá eset, hogy a vizsgán szerzett észleleteimet az illető okleveles tanárokkal barátságosan megbeszélvén, megjegyzéseim által nem érezték szaktekintélyüket megsértve; nem találták magukra nézve lealázónak, hogy a csak theológiát végzett egyén megjegyzéseit meghallgassák, sőt tárgyalják; s néha ők győztek meg engem nézetem té-

ves voltáról, máskor pedig igazat adtak az én véleményemnek.

Azt a politikát pedig nem egészen helyesen üzi Grammatikus, hogy engem, mint ellenfelet, túlságosan kicsinyel. Ha én nem értek a dologhoz, a mint az, Grammatikus szerint, *dolgozatomnak minden részéből kitűnik*, akkor a kilátásba helyezett leveretése nem nagy dicsőség lesz. De legyen meggyőződve, hogy ha álláspontom helytelen voltát ő, vagy mások, érvekkel beigazolják, nem fogom szégyenleni magamat, mert céloim az ügynek használás, nem pedig az egyéni hiúság kielégítése volt. Sőt örülni fogok, ha világosságot támasztanak elmémben olyan dologra nézve, a melyet nem láttam tisztán. Nagy elmék is sokszor tévedtek, miért ne eshetnék ez meg rajtam is? És legyőztetésem annnyival inkább nem fogom szégyenleni, mert Brassaynak, halála után s az én *munkám betérjesztésénél később*, a Philologiai Közlöny június-július füzetében megjelent cikke a Simonyi igeragozásával szemben épen azt az álláspontot foglalja el, a melyet az én dolgozatomban. Hát nyelvészeti kérdésben Brassayval együtt buknom bizony nem tartom magamra nézve megalázónak!

De búcsút veszek Grammatikustól s az olvasóközönség elfogulatlan ítéletére bízom annak eldöntését, hogy a mikor Grammatikus a *felháborodás önkénytelenül előtörő érzésének elnyomása mellett a tényállás tárgyilagosságot* megvizsgálását ígéri cikke közben, beváltotta-e adott szavát? Nem a ferdítés, ráfogás, gúny, és goromba támadásban öszpontosul-e tárgyilagossága úgy az igazgató-tanácsossal, mint velem szemben?

Eddig azt hittem, hogy a nevelésnek teljesen átalakító hatása lehet az emberre. Sajnosan kell bevallanom tévedésem, mert a Grammatikus magatartása, viselkedése arról győz meg, hogy vannak egyéni tulajdonságok, a melyeket a nevelés sem törölhet el. Es csak sajnálni tudom azt az ifjúságot, a mely irodalmi tisztességet és felsőbbek iránti tiszteletet Grammatikustól kénytelen tanulni!

És most bocsánatot kell kérnem a jóízű olvasóközönségtől, hogy cikkemben olyan hangot használtam, a mely nálam, úgy a társadalmi érintkezésben, mint az irodalmi téren szokatlan. De hát a ki ok nélkül és álarc alatt doronggal jön nekem, azt bizony én sem kínálgathatom szalon-cukorral. Hanem írjon ezután rólam és eljárásomról Grammatikus bármit, többé vele nem állok szóba.

Csak arra nézve tartozom még az olvasóknak felvilágosítással, hogy cikkem fölé miért irtam a Grammatikus név mellé a „szerény” jelzőt? azért, mert ő engem önhitt, makacs, mindenre vállalkozó egyénnek tüntet fel. Hát a mikor az ő fegyvere *ráfogás*, nekem sem veheti rossz néven, ha ugyanazt a fegyvert használok!*

Kérészy Barna.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** A magyar unitárius egyházat újabb csapás érte a múlt héten a történetírás terén szép sikerrel munkálkodó *Jakab Elek* halála által. A 77 éves férfit élete folytonos munka volt, a ki a tudomány oltárán égette lelkének tehetségeit, hogy fényt

* E válasz feleslegessé teszi, hogy szemelvényt adjunk a Grammatikus cikkéből, a melyet ha igazi néven akarjuk nevezni, határozottan botrányt hajhászonak kell nyilvánítanunk. Szerk.

áraszszon az általa rajongásig szeretett unitárius egyházra, a melynek kormányzó tanácsosa volt hosszú idő óta. Nagyszámú munkái közül minket reformátusokat különösen az érdekel, a melyet »*Dávid Ferencz emléke*« cím alatt 1880-ban adott ki. Ebben a történet és az unitárius egyháztag viaskodik egymással s az utóbbi rendesen fölibe kerül az előbbinek mindannyiszor, valahányszor a magyar unitarizmus megalapítójának érdemeiről beszél. Am a sirnál hallgasson el a kritikának elítélő hangja. A megboldogult hű fia volt egyházának s ahoz való ragaszkodásában, a hisztorikus főtételét szem elől téveszté. Legyen a sokat próbált, a hazájáért fogságot is szenvedett, egyházáért lankadatlanul buzgólkodó tudós férfiú emléke áldott; a magyar unitárius egyházat ért újabb csapásban pedig résztvevő szívvvel osztozzunk mindnyájan. — Julius 29-én halt meg Miskolcon özv. Kiss Józsefné szül. *Szathmáry Paksi Katalin*, élete 89-ik évében. Hosszu, közel 65 évig terjedő özvegyesség után tért nyugalomra a megboldogult, a ki férjével, a borsodmegyei nagy-mihályi ev. ref. lelkész-szel alig élt pár esztendeig. Leánya volt a sárospataki ev. ref. főiskola egykori dogmatika tanárának, *Szathmáry Paksi Dánielnek*, a ki 1810–18-ban volt a főiskolának munkás tagja, megörökitvén nevét egy dogmatikai s héber jogtani munkával. Az elhunyt nőnek végtisztességtétele jul. 31-én ment végbe. Legyen a sírban csendes nyugalma, zavartalan édes álma.

— **Értesítés.** A sárospataki ev. ref. főgimn. igazgatósága közbejöttével — addig is, míg az értesítő a nyomdából kikerülne, — a tanítató szülék érdekében szükségesnek tartjuk közzétenni a következőket: 1. A VIII-ik osztály javító vizsgálata szept. 1-én d. e. 8 órakor lesz. — 2. Az érettségi írásbeli vizsgálat szeptember hó 6, 7, 9, 10. és 11. napjain tartatik meg. — 3. A szóbeli érettségi vizsgálat idejéül, éppen úgy azokra nézve is, kik egész vizsgálatot tesznek, valamint azokra nézve is, a kik javítanak, szept. 13 és 14-ik napjai tűztnek ki. — 4. Ez évben a miskolci és rimaszombati tanulók is *Sárospatakon* fognak érettségi vizsgálatot tenni. A gimnáziumban a magán-, pót- és javító vizsgálatok a következő rendben tartatnak meg: 1. *Szerdán* szept. 1-én d. e. a VIII. és VII. o., d. u. VI. és V. o. — 2. *Csütörtökön* szept. 2-án d. e. a IV. és III. o., d. u. a II. és I. oszt. — 3. A magántanulók írásbeli dolgozatot szept. 1-én készítenek, délután 2 órakor. A magántanulók figyelmeztetnek arra is, hogy nyelvtani, mértani rajz és számtani dolgozataikat egész évről a vizsga előtt legalább két héttel adják be. — Azon tanulók, kik csak egy tantárgyból kaptak elégtelen tanjegyet, javító vizsgálatot tehetnek; azok pedig, kik két tantárgyból kaptak elégtelent, a főiskolai igazgató-tanács elnökségéhez folyamodjanak engedélyért. Szükséges azonban, hogy az igazgató-tanács-hoz czimzendő s *kellőleg indokolt* kérvényeket legkésőbb *aug. 15-ig* adják be a gimnázium igazgatóságához. *Mindazok, kik egy tantárgyból, mindazok kik két tantárgyból állanak javító vizsgálatra, iskolai bizonyítványaikat kötelesek a vizsga előtt az igazgatói hivatalba beadni.* Azontanuló, a ki a pót- vagy javító vizsgálatról a kitűzött időben alapos ok nélkül elmarad, a megvizsgáltatáshoz való jogát elveszti s visszalépettnek tekintetik. Az iskolai év közeledtével szükségesnek látjuk, közölni ezek után még a következőket: 1. A jövő 1897/8. tanév szeptember 3-án kezdődik. 2. A tanév ünnepélyes megnyitása szeptember 8-án lesz. 3. A beírás a gimnáziumban a gimn. igazgatónál történik. Beíratási díj 2 frt. Ez összeg a *főiskolai pénztári* hivatalban fizetendő. 4. Egy iskolai évre az I., II., VII. és VIII-ik osztálybeli protestáns vallású növendékek

24. nem protestáns vallásúak 32 forintot; a III., IV., V. és VI. oszt. prot. vallásúak 23,- nem prot. vallásúak 31 frtot fizetnek *tandíj és egyéb cimeken.* Ezek a díjak félévénként előre fizetendők a *főiskolai pénztári* hivatalban, és pedig az első részlet szept. 1—8., a második részlet pedig február 1—8. napjai alatt. Az első részletnél prot. vallású növendékek fizetnek 15, illetőleg 14 forintot; nem prot. vallásúak 19, illetőleg 18 frtot; a második részletnél prot. vallásúak fizetnek 9 frtot, nem prot. vallásúak 13 forintot. Megjegyzendő, hogy a fenti díjakban mindennemű díjjak befoglaltatnak a beírási, tápintézeti és lakásdíjon; továbbá a magánrajz és zenetanulás díján kívül. Azt is megjegyezzük, hogy *azok a tanulók, a kik a második félévben jönnek főiskolánkba, — akár az akadémiába, akár a gimnáziumba — az első félévi tandíjat tartoznak fizetni.* 5. Erettségi vizsgálati díj fejében az a tanuló, a ki nyilvánosan végezte a VIII osztályt, 6 forintot; a ki magánúton végezte 12 frtot fizet. Javító vizsgálatok alkalmával *a díjaknak fele* fizetendő: a *gimn. igazgatónál*. 6. A magántanuló a beírási díjat és tandíjat *éppen úgy köteles befizetni a főisk. pénztárnál*, mint a rendes tanuló. S ezen kívül, a vizsgálat megindítását megelőzőleg a gimn. igazgatónál lefizet 40 frtot, s a főiskolai szépművészeti múzeumra 2 frtot.

— **A sárospataki állami tanítóképezdében** f. évi szept. 1. napján lesznek a javító vizsgálatok, szept. 2-án magánvizsgálatok s esetleg felvételi vizsgálatok tartatnak. Szept. 3-án az igazgató-tanács tart gyűlést s szept. 4-én lesz a tanév ünnepélyes megnyitása.

— **Az abauji egyházmegyében** július 27-én bontotta fel az *esperesi hivatalra* beadott szavazatokat a Meczner József egyházmegyei gondnok elnökleite alatt kiküldött bizottság. A beadott 65 szavazatból Idrányi Ferencz h.-búdi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró 53-at kapott. A 12 szavazat 4 lelkész között oszlott meg.

— **A gömöri ev. ref. egyházmegyében** papi tanácsbírói állásra szavaztak legközelebb a gyülekezetek s a július 7-én végbement szavazatbontás eredménye az, hogy a 44 szavazatból *Battu György* simonii és *Kálniczky Endre* putnoki lelkészek kaptak legtöbb szavazatot, a kik között az újabb szavazás aug. 15-éig fog meg történni.

— **Helyreigazítások.** Lapunk 30-ik számának Tárcajában az 503-ik lapon az alsó 10-ik sorban: »azon bölcészeti« kifejezés helyett: »azon kor bölcészeti.« — az 504-ik lapon az alsó 7-ik sorban: »azon ága« helyett: »azonsága« olvasandó — A tiszántúli egyházkerület papi főjegyzői állására pedig Dicsőfi József nem 308, hanem 318 szavazatot kapott. (A kéziratok szerint helyes volt a szedés. Szerk.)

P á l y á z a t

A sárospataki ev. ref. főiskolában az 1897/8. isk. évben a Meskő-féle alapítványon egy 100 frtos hely megürült. Elnyeréséért pályázhatnak a sárospataki állami tanítóképezdében tanuló abaujmegyei születésű ifjak, kiknek jó erkölcsűeknek s kitűnő osztályzatúaknak kell lenniök. Az abauji egyházmegyének ajánlási joga van, de a felvétel jogát a főiskolai Igazgató-tanács gyakorolja.

A kérvények 1897. aug. 20 ig a sárospataki főiskola közigazgatói hivatalához adandók be s az ajánlás megtétele végett a közigazgatói hivatal fogja áttenni a kérvényeket az abauji ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalához.

Sárospatak, 1897. július 27.

Radácsi György,
közigazgató.

Felölös szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A prot. tábori lelkészek helyzete és sérelmei.” Csik Dániel. — „A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló huszonhatodik jelentése.” Réz László. — „Bölcsészeti mozgalom e század elején.” dr. Heiszler J. — „Emlékezés Kókai Kun Béla jogtanár felett.” Dr. Finkey József. — „Bató Ferencz emlékezete.” dr. — „A nagyváradi ev. ref. leány-internátus.” o. — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

A prot. tábori lelkészek helyzete és sérelmei.

(Folytatás és vége.)

De lássuk csak a szervezet VI-ik pontját: A tábori egyházkerület¹ élén egy „Militär-Pfarrer” áll, kinek székhelye az illető hadtestparancsnokság székhelyén van. A Militär-Pfarrer minden katonai adminisztratív egyházi ügyben a hadtestparancsnok segédorganuma és referense s mint ilyen szolgálati tekintetben annak alá van rendelve. Ő rá tartozik a hadparancsnokság területén a lelkészkezdés körébe tartozó mindenféle ügynek vezetése, anyakönyvek vezetése, kivonatok készítése stb. Kötelesség és jogkörét a fennálló törvény értelmében a tábori püspök határozza meg. A „Militär-Pfarrer” van megbízva a neki alárendelt Curatusok és káplánok feletti felügyelettel és a neki e tekintetben alárendelt lelkészek (Seelsorgerek) működését illetőleg is azokkal együtt felelős (mitverantwortlich).

Ime ez a VI-ik pont a legkritikusabb; ez rejti magában reánk, protestánsokra nézve a legtöbb sérelmet, a legnagyobb veszedelmet. Semmi szavunk nem volna ellene, ha úgy olvashatnók, hogy az egyházkerület *róm. kath. papságának* élén a Militär-Pfarrer áll. De a „*róm. kath.*” kifejezés hiányzik (még pedig célzatosan s egyszerűen az van mondva, hogy a kerület élén a Militär-Pfarrer áll, a ki pedig a II-ik pont utolsó bekezdése szerint, a mint láttuk is már — csak *róm. katolikus* lehet. Más szavakkal ez azt teszi, hogy a kath. Militär-Pfarrer nemcsak a katolikus lelkészek, hanem a többi lelkészek élén is áll s mint ilyen, mindeniknek főnöke, előjárója. Ebből származott a hadseregnél fennálló és semmikép ki nem irtható azon meggyőződés, hogy az ev. ref., valamint a többi nem katolikus tábori papság a *róm. kath. Militär-Pfarrernek* alá van rendelve. Általános ez a vélemény, mert ezen alárendeltséget megerősíti a VI. pont következő passusa: a Militär-Pfarrer minden katonai adminisztratív egyházi ügyben a hadtestparancsnok segéd-organuma és referense. Ezen az alapon a *róm. kath. Militär-Pfarrer* referens az ev. ref. tábori lelkészek ügyeiben is. Igaz ugyan, hogy nyilvánosan mindig csak a IX-ik pontra történik a hivatkozás, melyben az mondatik,

hogy az ev. ref. tábori lelkészek közvetlenül a hadtestparancsnokságnak vannak alárendelve. De a meny-nyiben meg a hadtestparancsnokságok referensei minden a lelkészkezdés körébe vágó ügyben a Militär-Pfarrernek, így a protestáns tábori lelkészek, ha nem közvetlenül is, de közvetve mégis alá vannak rendelve a kath. Militär-Pfarrernek.

Ha a hadtestparancsnokság csak a Militär-Pfarrerrel tárgyal, úgy a prot. tábori lelkész függetlensége teljesen ki van zárva annyival is inkább, mert, a VI-ik pont negyedik bekezdésében világosan ki van mondva, hogy a Militär-Pfarrer van megbízva a neki alárendelt curatusok és káplánok feletti felügyelettel és a neki e tekintetben alárendelt lelkészek (Seelsorger) működését illetőleg is azokkal együtt felelős.

Tudnivaló pedig, hogy Seelsorgerek alatt mindig csak prot. tábori lelkészek értendők. És így a protestáns lelkészek (Seelsorger) minden kétségen kívül alárendeltjei a kath. Militär-Pfarrernek. Ezen megalázó függési viszony az által volna megszüntethető, ha a szervezet VI-ik pontjának első kikezdése így módosíthatnók: „Az egyházkerület *róm. kath. papságának* élén áll a Militär-Pfarrer. Továbbá ha a 4-ik kikezdés utolsó része a (neki e tekintetben alárendelt tábori lelkészek (Seelsorger) működéséért is azokkal együtt felelős) teljesen kihagyatnók s végül külön pontban világosan kifejezést nyerne azon egyedül méltányos elv, hogy minden egyes felekezeti lelkész saját felekezeteinek ügyeiben maga és nem más idegen a referens.

Van még a VI-ik pontban, ennek utolsó bekezdésében egy siralmas dolog. Ugyanis tulajdonképeni lelkészi hivatal (Pfarramt) minden kerületben csak egy van s az római katolikus. Ennek címe nem mint igazság szerint lenni kellene „*römisch-katholischer Pfarramt des Seelsorge bezirkes*”, hanem „*K. u. k. Militär-Pfarramt des Seelsorge bezirkes von Budapest vagy Wien*” etc. mintegy hangsúlyozásával annak, hogy más Pfarramt nem létezik. A minthogy nem is létezik — mert a protestánsok csak Seelsorgerek s hivataluk egyszerűen K. und k. ev. Militär-Seelsorge H. C. vagy A. C.“

Összefoglalva most már a sérelmeket, ezek a következők:

1. 136 tábori lelkész között csupán 8 prot. tábor lelkész van. A létszám szaporítandó.

¹ 15 ilyen egyházkerület van a kerületi hadtestparancsnokságnak megfelelőleg.

2. A prot. tábori lelkészek csak a seniorságig vihetik s a magasabb rang és díjosztályokba való fölemelkedésük ki van zárva. A fokozatos előléptetés rendszere már csak méltányossági szempontból is a prot. lelkészekre nézve — mint a kiknek a katolikusokkal egyenlő qualificatiojuk van — tovább építendő.

3. A prot. tábori lelkészek az evangélicus közös néven helytelenül neveztetnek, miután az „evangélicus” szó a lutheránusok részére van lefoglalva s az ilyen közös elnevezés csak a lutheránus érdekeknek kedvez. A két felekezet lelkészei között tehát különbség teendő s ha már együtt említettnek, ne evangelicusoknak, hanem protestansoknak neveztessenek, a közös seniornak is „prot. Senior” legyen a czíme.

4. A prot. tábori lelkészek alárendeltjei a kath. Militár-Pfarrereknak. Ezen alárendeltségi viszony megszüntetendő.

5. A prot. tábori lelkészi hivatalok nem birnak azzal a czímmel, a melylyel a kath. lelkészi hivatalok. Tehát vagy egyenlősítés kívántatik a czimeknél vagy a kath. lelkészi hivataloknál is ki kell tüntetni a róm. kath. jellegét s nem általában Pfarramtnak nevezni azokat.

Ime ezekben kívántam a prot. tábori lelkészek helyzetét s általuk szenvedett sérelmeket e becses lapok olvasóival megismertetni. Hiszem, hogy e megalázó helyzeten segíteni, a szenvedett sérelmeket orvosolni mindnyájan óhajtjuk, mert hiszen ezt szeretett egyházunk tekintélye és érdeke meg is várja tőlünk. Ez óhajtatást megvalósítani az egyetemes konvent van hivatva. A convent hivatásából folyik megtenni e tekintetben a kezdeményező lépéseket. S én szeretem hinni, hogy ha conventünk főemeli kéri szavát, illetékes helyen nem fognak a kérelem elől elzárkózni. Ez esetben aztán inkább beszélhetnénk e téren is valláseggyenlőségről s lassan-lassan eloszlanék arcunkról a szégyenpirja, mit a mindenféle megalázás s mellőztetés festett oda.

Dixi et salvavi animam meam!

Csik Dániel.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló huszonhatodik jelentése.

(Folytatás.)

b) A középiskolákról.

Tulajdonképeni középiskola két irányú van: *gimnázium* és *reáliskola*. Ezekről szól a miniszteri jelentés is. A XXVI. Jelentésnek ez a része a középiskolai oktatás nagy fontosságához képest, aránylag rövid. A miniszter e rövidséget azzal indokolja meg, hogy két utolsó jelentésében a középiskolai ügyekkel teljes részletességgel, kimerítően — kiterjeszkedve a történeti fejlődés vizsgálatára is — foglalkozott. Most — az ismétlés elkerülése szempontjából is — csupán az 1895/6. iskolai évről szorítkozik. Ez iskolai évet is a középiskolában is az ezredév országos megünneplése dominálta. A miniszteri jelentés állítása szerint a kiállítás és az ünnepélyek az iskolai élet egy részét képezték, mert a középiskolák a kiállításban is szerepeltek és mert az ünnepélyek maguk egy fontos nevelési tényezőt képeztek. Ha — amint a Jelentés állítja és ki is mutatja számokban is — a kiállításon

való szereplés és az ünnepélyek az oktatás eredményére káros hatással nem voltak: úgy mindenesetre áldásos hatású volt az ezredéves ünnepély közoktatásügyi állapotunkra is, mert mindenesetre nagy nevelő hatással volt az ifjú nemzedékre a nemzeti érzés s önérték emelése szempontjából.

E szóban forgó iskolai év azonban nevezetesen mondható — a jelentés szerint — a középiskolákra más szempontokból is. Így a *tanárképzés* szempontjából. Eltekintve attól, hogy ez évben küzdött le kitűnő eredménynyel az Eötvös-collegium a kezdet nehézségeit, 1895-ben rendeztetett *szünidei tanfolyam a fizikai tudományokra* való továbbképzés végett. E tanfolyamon 16 gymnasiumi, 5 reáliskolai tanár vett részt. A milleniumi évben nem volt alkalom — a jelentés szerint — más szaktárgyú középiskolai tanárok részére tanfolyamot rendezni, de a tapasztalt eredmények kétségtelenné teszik, hogy a tanárok továbbképzésének e módja felette hasznos és a jövőben tovább fejlesztendő. Mindenesetre e továbbfejlesztés kívánatos is, mert ez egy lépés a nyugot-európai tudományos színvonalra.

Az 1895/96-ik évre esik a női középiskolai oktatásnak alapját képező reform is. A gyakorlati tapasztalatok már ez évben igazolták annak szükségét. Meglehetősen számmal érkeztek be nők folyamodványai úgy gymnasiumi osztályvizsgálatokra, mint a teljes érettségi vizsgálat megengedése céljából. Az érettségi vizsgálatokon a feleletek általában jók voltak. Ezek a tapasztalatok mindenesetre így, magukban véve, örvendetesek, de minthogy mi eleitől fogva nem tartottuk természetesnek s egészségesnek a nő-oktatásnak ilyen irányban való fejlődését, lényegében örvendetes állapotnak nem tartjuk s az a kívánságunk, hogy az ilyen irányú fejlődésnek oka szüntetessék meg s a nőnevelés-oktatás vezettessék vissza természetes irányába.

Az 1895/96. iskolai évben a középiskolák összes száma 188 volt. Egygyel kevesebb, mint az előző évben. Ezek közül gimnázium 155, reáliskola 33. Teljes középiskola volt: gimnázium 106, reáliskola 23, összesen 129; nem teljes: gimnázium 49, reáliskola 10 = 59. — Állami középiskola volt: 44 (gimn. 20, reálisk. 24); kir. és kath. 59 (mind gimnázium); községi, alapítványi és magán 25 (ezek közt 4 reál); izráelita 1 reál; görög keleti 3 gimnázium, 1 reál; ágostai h. ev. 22 gimn. 3 reál; ev. ref. 27 gimn.; egy. prot. 1 gimn.; unitárius 2 gimn. A középiskolák osztályainak száma ebben az évben 1425-re emelkedett, szaporodott 36-al; a párhuzamos osztályok száma 128-at tett ki, melyek közül az ev. ref. iskolákra csak 8 esett, 4 Budapestre, 4 Debrecenre.

Az 1895/96. iskolai évben 3357 tanerő működött a középiskolákban. Ezek között rendes tanár volt 1881. A gimnáziumra esett rendes 1488, a reáliskolára 393. Gimnáziumi rendes tanár 48-al volt több e tanévben, mint a megelőzőben, — reáliskolai rendes 4-el kevesebb. Az ev. ref. gimnáziumokban működött: 235 rendes-, 57 helyettes-, 25 intézeti vallás-, 75 bejáró vallás-, 20 torna-, 24 rendkívüli tárgyat tanító tanár, összesen 460. Az ev. ref. iskolákban működő rendes tanárok közül 149-nek volt állami oklevele, 2-nek felekezeti oklevele, 84-nek elismert képesítése volt. Az állami és az ev. ref. iskolák között a tanerők tekintetében az a különbség, hogy az állami iskolákban a helyettes s másféle tanár aránytalanul kisebb számban van, mint az ev. ref. iskolákban. Az arány például a helyettes tanároknak nézve ez: 60 : 27 = 42 : 57. Hát bizony az tagadhatatlan, hogy megette állunk jóval az államnak, mint iskola-fenntartónak. De a más jellegű intézetekkel szemben nincs okunk magunkat restelni. Pl. az állam rendelkezése (kath.) alatt

álló iskolák és a mieink közt ez az arány: 69 : 27 = 170 : 57. Mindenesetre mi kedvezőbb helyzetben vagyunk.

Az 1895/6. iskolai évben *beiratkozott* a 188. középiskolába 55,367 tanuló, 2388-al több, mint az előző évben. A gimnáziumba a tanulók 81·8%-a, a reáliskolába 18·1%-a iratkozott be. A ev. ref. gimnáziumokba (a rimaszombatit is ide számítva) beiratkozott ezek közül 8465. A tanév végén vizsgát tett 51.716, vagyis 93·4%. Ebből a ref. iskolákra esett: 7884. A törvényes létszámot túlhaladta 50 gimnázium 88 osztálya. Az ev. ref. iskolák közül ezek közé tartozik: Debrecen nyolc osztálylyal; Marosvásárhely egy osztálylyal; Miskolc egy osztálylyal; Sárospatak négy osztálylyal; Szatmár egy osztálylyal. Helyenkint annyira szembeszökő a túlszűfolttság, hogy 'elkerülhetetlenné vált más új középiskola életbe léptetése. Érdekes, hogy a görög nyelvet pótló tantárgyakat legkisebb %-ban a ref. iskolákban tanulták: 15%-ban, holott az állami iskolákban 46%-ban.

Nyelv tekintetében a tanulók 75%-a magyar volt; ezután legnagyobb %-ban (12·7%) a német következett. A részletes kimutatás azt igazolja, hogy a középiskolát a magyar nyelvűek veszik igénybe. Az unitáriust kivéve, legerősebb az ev. ref. középiskola e tekintetben. A tanév végén megmaradt tanulók *vallásra* nézve a következőleg oszlottak meg: róm. kath. 22,582, gör. kath. 2301, gör. kel. 2724. ág. helv. ev. 5190, ev. ref. 7345, unit. 391, izr. 11,183. Ev. ref. intézetben ev. ref. vallású 4690 végzett. Gör. keletiben ev. ref. vallású tanuló nem volt.

A gymnasiumokban megfelelő *előmenetelt* tanúsított 33190 tanuló (78·2%), megbukott, egy vagy több tárgyból 9217 (21·8%); a reáliskolában megfelelő előmenetelt tanúsított 7124 (76·5%), megbukott 2185 (23·5%). A megelőző évekhez viszonyítva, alig számbavehető a különbség. Érettségi vizsgára jelentkezett 2639 gymn., 368 reáliskolai, összesen 3007 tanuló. Az érettségiletette 2161 gymn., 316 reáliskolai, összesen 2477. Általában megfelelt tehát 86·1% (tavaly 82·5%). Megbukott összesen 392, visszalépett 7. — Az előmenetelt illetőleg tehát a szóban forgó iskolai év normális.

A középiskolák vagyonaát képező ingatlanok, tőkepénzek, felszerelések és alapítványok összes értékeül az 1895/6. iskolai évben 30.391.488 frt van feltüntetve (az előző évben 29.874,489 frt). Ebből a gimnáziumra esik: 26.166,416 frt. A tisztán ev. ref. gimnáziumokra fel van tüntetve ebből 8.751,003 frt. E szerint a kimutatás szerint az ev. ref. középiskolák a legvagyonosabbak. És így az a vád érhet bennünket, hogy vagyonunk meg lévén, a rosszakarat nem enged *kellő* gondot fordítani a középiskolákra. Pedig voltaképen nem így áll a dolog. Középiskoláinknak nincs annyi vagyona. Mert pl. a főiskolákkal kapcsolatos főgimnáziumok részét precíze nem lehet fixirozni, hegy mennyi a vagyon. És talán lehetne is szava az ev. ref. egyháznak — hivatalosan is — az ilyen, a valóságnak meg nem felelő, adatok ellen.

Az állami pénztárból kaptak: az állam rendelkezése alatti gimnáziumok 488,746, az állam vezetése alattiak 66,977 frtot, az ág. h. ev. gimnáziumok 101-800 frtot, a ref. gimnáziumok 130,740 frtot, a rimaszombati egyesült prot. 12,000 frtot, az unitárius gimnázium 8700 frtot, a mi együtt véve 1.508,063 frtot tesz ki. Itt már meg van az arány a mienk és a többi hatóságok alá tartozó gimnáziumok között. — Általában elmondhatni, hogy a középiskolai oktatásügy szép fejlődést mutat.

(Folyt. köv.)

Réz László.

TÁRCA.

Bölcsészeti mozgalom e század elején.

3. A bolygók lakójának teste ugyanazon bolygók totál organnizmusától függ.

Ezen tétel így magában véve nem is látszik oly paradoxonnak, mint a minővé válik Daumer kezében a fejlesztés menetelében.

Mert noha igaz az, hogy a lelkes életelvnek csakis olyan anyagot használhatnak fel önszervezkedésük munkájánál, a minőt találnak, s így minden bolygóban más és más neműt, a mennyiben minden bolygónak más anyaga és tömörsége, s így más egyszersmind centralis attractiója, s így más a testek gravitációja is, s így a bolygónak totalis, vagyis egyetemes organismusa kell, hogy befolyást gyakoroljon az életelvek önorganizáló munkásságára. . . de azért, az életelvek, bárhová rendeltessenek is, maradnak örökké önszervezkedő képességek, s magok fognak magoknak építeni burkot, vagyis testet, és nem a total organismus; mert ez a generatio aequivova elméletéhez vezetne vissza, a mi felett már maga a természettudomány napirendre tért, s maga Darwin az Organismusnál már olyasmit lát, a mire a világ anyaga, mely a Mechanismust és Chemismust ugyan birtokába kerítette, mégis képtelen, és az ő híres első sejtjénél teremtoi közbenjárásra szorúl.

A lelkes életelvek azon alap gondolatok, melyek képezik az absolut szellem azon életét, a mely a mindenség előállításában nyilvánul, és azokat sem a természet, sem a bolygó totál organismusa elő nem állíthatja, hanem ezek csakis anyagot és teret szolgáltatnak amazoknak életkifejtésükre.

Ezen életelvek, ezen lelki valóságok tehát nincsenek a természetnek alávetve.

Elvileg Daumer maga is mindenütt a szellem öntevési mozzanatait látja, de már a véges szellem fellépésénél meghajlik a világtestek szervezete előtt.

Azonban az idő haladott, s vele a természettudomány is. Ma már ott állunk, hogy a lélek csakugyan önszervezkedő elv, és így ő maga építi magának azon időszaki testet, melyre szüksége van az anyagi világban, noha mindig az adott körülmények szerint: tehát a földcsillagban a földnek anyagából, Mars csillagban ismét annak anyagából, a mint t. i. valamely lelkes életelv fejlődése eszközlése végett ebbe vagy amabba van utasítva.

De abból, hogy a lélek az adott körülmények szerint építi ki magának az ő testi házát, nem következik az, hogy a lelkek valamely bolygónak örökre lekötött jobbágysai, mint Daumer állítja.

Tapasztalás szerint a lelkek a testi burkot minduntalan változtatják, úgy hogy az a burok egy pillanatban sem az többé, a mi volt az előbbiben. Végre pedig a lelkek levetik magukról a földi burkot, s visszadják azt a földnek, a mi a földé volt. De ők magok lényökben fényállományiség lévén, nem tartoznak a földcsillag anyagához, a világosságok atyjának rendelkezése alá jutnak.

Már a fény szabadon utazza be a Mindenséget. E világvándor számára nincs távolság.

Flammarion, korunk genialis csillagásza azt állítja, hogy lehetnek csillagok, melyeknek fénye az Őr végtelenéből csak most jutott el a földig annyi millió évek után, noha a fény másodpercenként 40 ezer mérföldet halad.

Nos, ha a fény előtt tárva áll az Universum, noha az csak a rezgés törvényét követi: miként lehetne elzárni azt a lélek előtt, azon magát tudó fényállományosság előtt, mely hatásában nem a rezgés törvényét követi, hanem mint önálló erő működik, s gondolataival a Mindenséget teret nem ismerve, bejárja.

De Daumer szerint a lélek, mint a földcsillag lakója, az ő tökéletes existenciájához csakis a földön juthat el.

Szerinte nem gondolható, hogy egy égi test lakója más csillagba átvándorolhasson. Míg a földcsillag fénye bejárja messze tova a végtelen égűrt: addig a lélek kénytelen a földdel megelégedni.

Itt hát a lélek a földcsillag röghöz kötött jobbagya. Itt kell maradni az Universum e zugában az egész örökkévalóságon át, ha ugyan a föld e hosszú időt kibírni képesítve van.

Leroux Péter a „Systeme de l'humanité” genialis szerzője ugyanezen nyomon haladva legalább kimutatta azt, hogy az ember lelke itt az egyik létstadiumon eleve munkálja egy másik létstadiumon általa élvezendő állapotokat, és hogy ha az emberiség egyetértve nagy elvek megvalósításán töri a fejét, s gyakorolja erejét oly fejlődést idézhet elő, a melyben, a midőn az események ezen új medrébe beállítva lesz, már bőségesen élvezheti előbbi erőfeszítéseinek jutalmát, és így csak ugyan arathatandja azt, a mit egykor vetett.

De így is teljesen elzárva volna előlünk az Universum, s maradna az örök titok, lepecsételt könyv, s így a milliárd világtesteknek reánk nézve nem volna más rendeltetése, minthogy felhőtlen éjeink alkalmával teljes diszben az égmezőn átvonuljanak, örökké némán nézve le szédítő magasságokból. Hallgatásra ítelt fogházak, a melyek csakis távolról ragyognak, s közelről azokat is vigasztalan sötétség takarja. Ugyanazon küzdelmek színtere, telve ugyanazon panaszszal, áztatva lakóinak vérével és könnyözönével, kiszolgáltatva a halálnak, mely alkalmilag letördeli a már megrozsdásodott lánczokat, hogy azokat a létmegújításával újjakkal cseréltesse fel. (Folyt. köv.) Heiszler József.

Emlékbeszéd Kókai Kun Béla jogtanár felett.

(Folytatás).

Az a pálya, a melyet megfutott, nem volt fényes, de előmenetele, ha az államszolgálatból ki nem lép, másként alakulhatott volna. Nem emelkedett soronkívül, miként mondani szokás, de kiváló érdemei, tehetségei sem maradtak elismerés nélkül, sőt előléptetése fényes jövővel biztatott. Ő, ki 1868 nov. havában, tehát 23 éves korában neveztetett ki a pénzügyminisztériumhoz tiszteletbeli fogalmazó segédnek, 1871. nov. havában, 3 év múlva már I-ső osztályu miniszteri fogalmazó lett a belügyminisztériumban. Hogy mit érhetett volna el, nem kutatom, de szilárd hitem és meggyőződése, hogy a hétköznapi tehetségeket megelőzve, könnyen vezetőjük lehetett volna. Mindaz, a mit e kérdésnél figyelembe kell vennünk, azt mutatja, hogy másként nem alakulhatott volna életútja. Kiváló szellemi tehetségekkel megáldott családból származott, és családjának nemcsak nevét, hanem tehetségeit is átörökölte. Otthon nemes buzdító példát látott arra nézve, hogyan kell az isteni adományt fejleszteni, kötelességeinket híven, buzgó odaadással teljesíteni. Mint tanuló mindég kitűnő, úgy szorgalma, mint képességei folytán, példája a jó, engedelmes, születésztelő gyermeknek, ki beteg

anyja ágya mellett hetekig virasztott önfeláldozó fáradtsággal. Már 16 éves korában alaposan ismerte a latin, német és francia nyelvet, e két utóbbit beszélte is, angolul pedig 17 éves korában kezdett tanulni. Egy év alatt 2 évi jogi tanfolyamot végzett kitűnő eredménnyel, a bírósági államvizsgát idegen tanintézetben, idegen tanárok előtt kitűnő sikerrel tette le, ügyvédi vizsgáit szintén így. Mint kir. táblai gyakornok „dicséretes szorgalma és ügyessége”-ért nyert elismerést. Szolgálati táblázatában pedig Rácz Ede pénzügyminiszteri osztály-tanácsos a következőket mondja róla: „A politikai tudományok általában, különösen a pénzügytan és nemzetgazdaságtan szaktudománya. Ismeri tüzetesen a pénzügyi szabályzatokat és a pénzügyi közgazgatást. Kiváló képzettséggel bír sebes felfogásánál s helyes ítéleténél fogva. Szorgalmas, igen használható; egyáltalában szép és kitűnő észtehetségét szemügyre véve lelkiismeretesen, a legmelegebben ajánlhatom.”

A kinek tehetsége, képzettsége és minősítése ilyen kiváló, azt csak fényes jövő várhatja. Várt ő reá is, de talán megszedítették fényes ígéretekkel, jövő útját behintették a képzelet buján tenyésző, tetszős színi virágaival; ifju lelke gyönyörködve fogadta a tömjénezést, 1875 június havában otthagyta pályáját, hogy minél több csalódás érje, míg nemes lelke össze nem törött, hogy örök sötétség fedje be, mielőtt a koporsó fedelét rá zárták volna.

* * *

Miként róla ifj. Ábrányi Kornél országgyűlési képviselő írja: „nagy tehetségű, kiváló jellemű és nagy szorgalmú publicista” volt. Mint a pénzügyminisztérium segédfogalmazója írta 1869-ben „Az 1867-iki kiegyezés és Bocskay, Illésházy, Bethlen, Rákóczy népszövetségi politikája” cz. röpiratát, melyet előszava szerint egy nagyobb politikai munkából szakított ki. Műve nagy feltűnést keltett, felköltötte gr. Andrássy Gyula miniszterelnök figyelmét is, ki azonnal átvette őt a miniszterelnöki sajtóosztályba, mint fogalmazót

Művében a 67-iki kiegyezést történelmi adatokkal támogatja, és a magyar szabadságnak a 16 és 17-ik századbéli hősvédőit úgy rajzolja, mint a Habsburg-dynastia és az osztrák szövetség híveit. Éles szóval itéli el ugyanekkor a császárok erőszakos, alkotmány-ellenes, a vallásszabadságot sértő, germanizáló politikáját.

„Elfoglaltságukban emberiségi missiót vélték végezni, mondja, ha fejlettebb civilizatiojuk segélyével a magyar nemzetet magukba olvaszthatják.”

„Első pillanatra igazán finom csáb, nemes inger támadásra egy Ázsiából átszármazott szittyia tarsadalom ellen!”

„De valódi meztelenségében nem egyéb e törekvés merő Pangermanismusnál.”

„Pangermanismus! ép oly nyomorék köreszme, oly iszonyú tévedés, mint a Panславismus.”

„Egyik sem vette figyelembe a magyar faj szívós életképességét, kitűnő politikai érzékét, eszélyét, melyek a németiség magasb műveltségének hódító erejét ellensúlyozni bírták, s melyeken századok beolvasztásai műtétei időről-időre összetörni kényszerültek” stb.

Hive és védője bár a kiegyezésnek, de mint magyar, a jövőre tekintve, aggódva írja:

„E helyütt nem kétkedem azon meggyőződésemet nyilvánítani: ha a bécsi kormány 1866-ban elvesztett németbirodalmi befolyását netán visszanyerhetné: alkotmányunkat, nemzetiségünket a múltban sujtolt veszélyek jövőre is fenyegetnék.”

Mit is mond tehát, ha a lényegét megvizsgáljuk? Csak annyit, hogy azok a hősök, a kikről irt, tudták és érezték, hogy a magyar állam, a magyar nemzet itt Európa közepén idegen szövetség nélkül nem fejlődhetik, sőt talán meg sem élhet.

„A magyar nemzet politiká”-jában, melynek előbbi munkája csak egyik kisebb részét képezi, melyet a honfoglalástól a karloviczi békéig vezet le, ismerteti a magyar állami szervezkedésnek, politikai eszméinek történetét. Alapos, érdekes és merész történeti következtetésekkel bizonyítja, hogy a magyarságot csak a szláv tenger nyelheti el és csak az osztrák szövetséggel fejlődhetik és erősülhet. A politikai hibákat mindenütt kiméletlenül ostromozza, bárki által követettek is el. Nem kiméli nemzeti királyainkat, nem az Anjoukat, Habsburgokat! Kiváltképen sujtja azokat, kik a múlt századokban a törökkel szövetkeztek.

„A birodalomalkotásra törekvő közép- és kelet-európai szlávizmus fölényének megtörése közös érdeke volt a magyar és a német nemzetnek annyira, hogy a szláv uralom leküzdése nélkül egyik sem alkothat szilárd államot. E kérdés Európába jöttünk után azonnal felmerült. Első ízben Arnulf német fejedelem által szövetségre hitt Árpádunk dönti el azt 892-ben a bánhidai csatával, hol a magyar sereg Szvatoplukot leveré. Majd honfoglaló harcaink robbantják szét a szlávokat. Négy század múlva pedig 1278-ban újra megtörjük az Ottokár vezénylete alatt megizmosult közép-európai szlávizmust, s Ausztriát megszerezük Habsburg Rudolfnak. A magyar és német fajt tehát kezdettől fogva egymásra utalta azonos hivatásuk s ebből folyó közös alap-érdekek”, így szól előszavában.

Vádolják elvtelenséggel, következetlenséget látnak e két és a később kiadott röpiratainak eszméi között. Miért? Mert az utóbbiakban erősen támadja a magyar miniszteriumot, különösen a külügyek vezetését. Mert féltette magyar nemzetét, magyar hazáját és ennek támaszát, Ausztriát egy bekövetkező katasztrófától. Mert rámutatott a fenyegető veszedelemre. Mert megmutatta a kormányrendszer hibáit, a kormányférfiak tévedéseit.

De mikor támadta meg Deák Ferenczet? vagy a 67-iki kiegyezés alapeszméit? ezt mutassátok meg nekem. Az orosz invázió veszedelmének, az alkotmányos titkoknak alap gondolata ugyanaz, mint a magyar nemzet politikájának: a magyarnak egy ellensége van, a panszlávizmus!

Mondom, mutassák meg az ellenkezőt, de mig ezt nem tehetik, ne bántsák az ő lángszellemét, ne vessenek árnyat az ő emésztő hazaszeretetének világító napjára!

Ha valaki, ő mondhatta méltán Petőfivel:

„Szent hazaszeretet mibe mártsam tollam,
Hogy dicső képedet hiven lerajzoljam?!”

* * *

A politikai viszonyok alakulása, meggyőződése és függetlenebb, áthatóbb munkálkodás után támadt vágyódása arra kényszerítették, hogy hagyja el az államszolgálatot és más téren küzdjön tehetsége szerint hazájáért. A minisztériumból 1875-ben kilépett, hogy független publicista legyen. Már előzőleg sokat dolgozott a „Magyar Politika” cz. lapban, majd a „Közérdek” politikai főmunkatársa lett. Fellépett egyszerűsmind a szirma-bessenyői kerületben (1875.) képviselőjelöltnek, de erős küzdelem után megbukott. Élte tragikumának kezdete ez. Csak küzdött, de a czélt, a melyért hevült, nem érthette el soha! Boldogok, a kik

a méltán megérdemelt, fáradsággal, izzadsággal szerzett siker gyümölcseit élvezhetik, a kiknek nem mindegy újabb kísérletök egy újabb csalódás! Ő ilyen értelemben boldog nem volt soha! A rózsás remény biztatta többször, de csak azért, hogy annál keserűbb legyen ébredése. Más hamarabb összetört és roskadva járt volna eszményének romjai között; ő állt és járt rendületlenül és bizony az, ki nem ismerte, meg nem mondja, mit takar az ő állandóan derült, mosolygó arca.

Három év múlva 1878-ban ugyanazon kerületben ismét fellépett, de sikertelenül.

Majd megírja „Az alkotmányos titkok” és „Az orosz invázió veszélye” cz. műveit (1883.). Az előbbiben Beust és Andrássy külügyi politikáját boncsolja éles logikával, különösen az orosz szövetség és Bosznia-Hercegovina okkupációja miatt. Az utóbbiakban pedig hirdeti, hogy a csári kormány politikájának Törökország első felosztása után alapföltétele az Ausztria-Magyarország elleni háború, Oroszország nem fogja megengedni, hogy Bécs a Balkán-félszigeten szilárd állást foglalhasson.

Törökország megbuktatása után Ausztria Magyarországot kell a bukás ellen biztosítani. Birálja az Oroszországgal való sikeres mérkőzés biztosítása ellen elkövetett diplomáciai és kormányzati hibákat. Utolsó fejezetében leírja „a diadal útját”, „az út — pedig — Ausztria és Magyarország dicsőségéhez, Varsón át vezet.”

A következő évben 1884-ben jelent meg „A közjogi alap bukása” cz. nagy terjedelmű tanulmánya. Bevezetésében aggodalommal tekint a „délsláv királyság” lehető megalakulására, mely Horvátországot, Dalmátországot és Bosznia-Hercegovinát foglalná magában és a dualizmus felbomlását, Magyarország vesztélyére foederatív államszerkezetet hozna létre. A 67-iki kiegyezés helytelen magyarázata ellenében bizonyítja: hogy az 1867. XII. tcz. törvény és nem szerződés; a szövegben sem a szerződés, sem az egyezmény-kifejezés nem foglaltatik; a magyar és az osztrák törvényhozás önállólag alkotta meg úgy, hogy még a szöveg is eltérő. A magyar trv. 69, az osztrák 1867. december 21. trv. pedig 37. §-t foglal magában. E szöveg-eltérés oka az osztrák és a magyar magyarázat között levő elvi különbségnek. 2. hogy a trv. szerint a magyar kormányzatnak a külpolitika menetére független és egyenlő befolyás adandó; 3. hogy ugyanezen trv. szerint jogunk van önálló magyar hadsereghez; 4., külön vámterülethez.

Végül pedig mondja, hogy a király, ha az országgyűlés többsége ezeket komolyan kérné, meg is adná.

Különösen e művével kezdené politikai következetlenségét, de a mint már előbb is megjegyeztem és a mint később is fejtegetni fogom, ezt a vádat igazolni nem lehet.

Még ugyanezen évben az olasz-lisztkai kerületben lép fel képviselő-jelöltül, azonban 20—30 szónyi többséggel megbukott.

Ifj. Ábrányi Kornél a „Budapesti Hirlap” 1896. évi 200-ik számában (július 22.) azt írja róla, hogy az Orosz invázió veszedelme, az Alkotmányos titkok, A közjogi alap bukása, vagyis „újabb könyveit” már a pataki közvetlen környezet hatása alatt írta. „A régi protestáns hagyományok élnek ott, összekapcsolódva szabadságharcok emlékeivel, melyek a szívekhez gyökereznek s onnan sugárzanak ki, s a gondolkozást ezzel a világlátással kalauzolják.” Szép magyarázata a pataki szellemnek, de Kun Béla közénk csak 1885. nov. 1-én

jött, így az előző években megjelent műveit a későbbi közvetlen környezet hatása alatt nem írhatta.

Miután a „Magyarország” megszűnt és beolvadt a Pesti Naplóba, neki nem jutott hely, a fővárosból visszatért Miskolcra a szülei házához, egy év múlva az 1885. évi őszi e. k. közgyűlés egyhangulag ültette a statisztikai és pénzügyi jogi tanszékbe.

(Végo köv.)

Dr. Finkey József.

NEKROLÓG.

Bató Ferencz emlékezete.

1839—1897.

A juniusi viharos napokban egészen váratlanul ért bennünket azon lesújtó hír, hogy a sajó-velezdi ev. ref. papot: *Bató Ferenczet* — alig 58 éves korában — nagyhirtelenséggel szélhűdés érte. És ez a leverő hír szomorú valósággá is lett. Az erősnek, egészségesnek látszó férfi pár nap alatt roncs lett; míg juniús 17-én kilehelte nemes lelkét. Juniús 19-én d. u. 3—4 óra közt temették el nagy részvéttel. A gyászbaborult családtagjain és rokonokon kívül, nagy számmal jelent meg a vidék pásága, hogy megdöbben lélekkel vegyen végbúcsút a szeretett pályatárstól. Teljes számmal jött el a helybeli gyülekezet is, hogy könnyes szemmel kísérje utolsó útjára szelid lelkű papját. A mély megilletődés jelei látszottak az arcokon s a részvét könnyei hullottak a szemekből. Gyászbeszédet és imát nt. *Vadász Pál* f.-borsodi esperes mondott, ki főbb vonásokban rajzolta az ev. ref. pap tisztét hivatalos körében és azon kívül a társadalmi életben s mint e képnek megvalósítóját állítá oda az elhunytat. A sirnál *Tóth János* n.-barczai lelkész vett búcsút az elhunytól.

Életrajzának főbb vonásai ezek: Született 1839. szept. 8-án Tolcsván (Zemplén megyében) Bató Albert és Karcza Johanna ev. ref. vallású jómódú iparos szülőktől. Iskoláit szülővárosában és Sárospatakon végezte. A hittani tanfolyam elvégzése után 1864. év január hóban a népes *tisza-lúczy* egyház vitte el fitanítőjául (Zemplén megyében), hol 3 évet töltött közbeccsülésben. Majd az 1867 és 1869. években letette a kápláni és papi vizsgát Sárospatakon kitűnő eredménnyel. Segéd, illetve helyettes lelkész volt a f.-borsodi egyházmegyében Sajó-Kazán 1½ évig, Nekézsenyben 2 évig; majd Sajó-Velezdré vitetett ilyen minőségben, hol 6 évi hű szolgálata jutalmául 1878-ban — Balla Albert halála után — a velezdiek Bató Ferenczczel töltötték be megürült lelkézi állomásukat, hol haláláig — 19 évig — volt rendes lelkész.

Még t.-lúczy tanítóságának első évében házasságra lépett nh. Csizsár Mihály lelkész leányával *Teréziával*, kivel 26 évig élt boldog házasságban. Ez előtt 5 évvel vesztette el hű nejét. Ezen házasságból 2 leány gyermek maradt u. m. Irma férj: Lácay Györgyné és Rózsa, ki mint hajadon siratja közel egymásután elvesztett jó szüleit. Első neje halála után pár évvel vette nőül *Demjén Análiát*, kivel mintegy 3 évi házassága igen boldog volt. A szelid lelkű, érzékeny kedélyű férfi itt is megtalálta gyöngéd, művelt lelkű 2-ik nejében a hozzáillő élettársat. És Istenem! mintha a sors megirigyelte volna ezt a boldogságot s széttépte azt sokkal hamarabb, mint gondolni lehetett.

Mint ember, csendes vérmérsékletű volt, ki mindenkivel szeretett jól lenni. A feltűnést soha sem kereste, sőt idegenkedett attól. Azért egyházán és családján

kívül nem igen szeretett terjeszkedni; bár vendégeit magyaros barátsággal szerette s örvendett, ha látogatják. Magába vonulva építgette egyházát. Lelkészkedése alatt templomot, paplakot és iskolát renováltatott. Ugy egyházában, mint családi körében a rendet és pontosságot szerette, melyeket — a körülményekkel mindig leszámolván — szépszerével igyekezett meghonosítani. Külső egyházi és társadalmi életünket szerette figyelemmel kísérni, de vezérszerepre nem vágyakozva, itt inkább csendes szemlélő szeretett maradni. A mennyiben senkinek legkisebb érzékenységet sem szeretett okozni; semmiféle egyházi vagy társadalmi megbízatást nem fogadott el. — Legkedvesebb magán foglalkozása az volt, ha gondosan ápolt virágai közt lehetett. Közvetlenül a kies Sajó partján fekvő lelkézi kertjét oly kedves üdülő helylyé változtatta, melynek messze földön híre volt. Ez az egyetlen foglalkozás volt dicsekvése tárgya.

És most az a velezdi paplak, hol pár héttel a boldogság honolt és szép kies hely volt, a kieltenség és boldogtalanság helyévé lett övéire nézve nagy hirtelenséggel. Ott busong a gyászba borult özvegy. Ott van a szüleitől elszakadt leányzó, széttépett reményei felett zokogva s mikor lelke elszorúl, elköltözött szüleinek emlékezetén, megdöbbenve áll meg a papseleányok szomorú sorsa felett a jövődöbben, mert hát jó szüleinek kedves emlékein kívül nem lehet más gondolata, mint az a lesújtó tudat, hogy a 18 évet elért papseleány még az országos árvatár áldó segélyében sem részesülhet; pedig hát még ők is igazán árvák! Még egy darabig — talán — elmerengünk mi is a Bató Ferencz hirtelen elköltözésén, megrendítően érezve azt, hogy az *ember élete a fűhöz hasonló, reá fuval az Urnak szele s kevés idő múlva helye sem ismeri meg többé!* Te pedig nagy hirtelenséggel elköltözött nemes lelkű férfi, pihenj szép csendesen, míg sírod felett lágyan suttagja a szellő, hogy a becsületes, nemes lélek megtalálja jutalmát az egekben. Legyen áldott közöttünk emlékezeted! dr.

KÖZÉLETÜNK.

A nagyváradi ev. ref. leány-internátus.

A tiszántúli hatalmas református egyházkerület, a mely anyagilag is, szellemileg is fokozottan tör előbbre, az 1897—98-ik iskolai esztendő kezdetén egy új intézetet szaporítja eddigi szépszámu nevelési intézményeit. A leggazdagabb r. katolikus püspökségek egyikének, a nagyváradinak a központján leány-internátust létesít ama magasztos eszmének hódolva, a mely szerint a nőktől függ nagy részben a leendő nemzedékek vallásossága. Ennek az új intézetnek a megnyitását hirdeti az illető igazgató-bizottság a következő szép értesítésben, a melyet egész terjedelmében méltó megismerni:

„A magyar protestantizmus léte legelső pillanata óta, több századon keresztül tiszteletreméltó áldozatkésztséggel tartja fenn a nemzeti kulturának legszilárdabb és leghatalmasabb oszlopait, a prot. elemi-, közép és felsőbb tanintézeteket. Mig azonban ezen a téren minden időben a fáklyavivők diszes szerepét tölti be, a hazának legkiválóbb és a közügyek körül soha el nem évülhető érdemeket szerző férfiak kerülven ki intézeteiből: addig a nőnevelésnek nem kevésbé hálás mezejét csaknem a legújabb időig jóformán figyelmen kívül hagyván, épen azok által engedte magát túlszárnyaltatni, a kiknek egykor mint úttörő, követendő példát mutatott.

De korunk szellemének iránya, s a mindennapi

életnek következményei hangosan figyelmeztettek, hogy éber gondunkat és erőnket a nőnevelésnek eddig kellően nem méltatott ügyére is kiterjeszteni, ha azt nem akarjuk, hogy végképen legyőzve, egészen hátra maradjunk. És mi, habár némileg késve is, de még nem épen az utolsó órában, — az idő kiáltó szavát megértettük. S annak a megdönthetetlen nagy igazságnak hatása alatt, hogy a családok, a társadalom, sőt közelebbről prot. egyházunk sorsa és jövődjéje az anyák kezében van letéve: egymásután kelnek életre a szebb reménynyel biztató prot. nőnevelő intézetek. Nehány évvel ezelőtt a tiszántúli ev. ref. egyházkerület egy ilyen intézetnek Nagyváradon leendő fellállítására hívta fel a bihari, érmelléki- és nagyszalontai egyházmegyéket is.

Az általánosan és égetően érzett közszükség, valamint az a tapasztalat, hogy a nagy alföldi prot. családai egy felekezeti nőnevelő intézet hiányában leányaik magasabb képzésénél a róm. kath. zárdákat kénytelenek igénybe venni: csak sarkalta a törekvést, hogy Nagyváradon minél előbb egy internátussal kapcsolatos felsőbb leánynevelő intézet létesíttessék.

Hitfeleink áldozatkészsége, az érdekelt egyházmegyéek és a tiszántúli egyházkerület nagymérvű pártfogása, rövid idő alatt azt eredményezte, hogy a kitűzött cél egy része immár elérve és kivált a korlátozott anyagi viszonyok között élő prot. családoknál a nőnevelésnek egyik legnagyobb akadálya megszüntetve van. Nagyvárad legkiesebb pontján ott emelkedik a díszes épület, a mely arra van hivatva, hogy igaz otthonául szolgáljon azon vidéki leányoknak, kik a korkívánta magasabb kiképeztetést a szülei hajlékon kívül keresik.

Ezt a bentlakási (internátus) intézetet óhajtjuk a f. évi szeptember hó 1. napján megnyitni; egyelőre úgy intézkedvén, hogy addig, míg magát a tanintézetet is fokozatosan kifejleszthetjük, — az itt elhelyezett növendékek a helybeli jó hírű községi polgári leányiskolát, esetleg a r. kath. tanítónő és óvóképzőintézeteket is látogathassák.

Az internátus Igazgató-bizottsága minden lehető megtenni kíván arra nézve, hogy a növendékek tiszta reform. egyházas szellemben, s a leg gondosabb házas irányban neveltesse. Ezen kívül alkalmat szolgáltat mindazok elsajátítására is, melyeket a mai kor műveltség felfogása jogosan megkíván. *Az ellátás pedig mindenestre olyan leendő, hogy az a legméltányosabb követeléseket is kielégíti.*

Annak jelzésével, hogy a fölvétel iránt való jelentkezések az alább közlött tájékoztatás figyelembe vétele mellett, — *a folyó évi augusztus hó 20. napjáig a Nagyvárad—újvárosi ev. ref. lelkeszi hivatalnál történhetnek*, — intézetünket első sorban prot. családaink, s általában a nagy közönség becses jóindulatába és támogatásába ajánljuk.

Az intézet szabályrendeletéből a következőket adja közhírré az igazgatóság:

22. §. Az internátusba legalább négy elemi osztályt kielégítő sikerrel végzett s jó magaviseletű növendékek vétetnek fel, a mennyiben pedig a növendékek csak korlátozott számban vehetők fel: az érdekelt egyházmegyéek és a tiszántúli ev. ref. egyházkerület területén lakó szülék ref. vallású gyermekei előnyben részesülnek. A netalán fentmaradt üres helyek első sorban más egyházkerületbeli ev. reform. s aztán ág. hitv. evang. és végül bármily hitfelekezeti leányokkal betölthetők.

23. §. A fölvételre való jelentkezés személyesen, vagy kérvény útján történik, mely alkalommal a növendéknek születési, iskolai, himlőoltási és orvosi bizonyítványa bemutatandó. A fölvétel vagy visszautasítás felől a szülék idejében értesíttetnek.

24. §. Az érdekelt egyházmegyéek vagy a tiszántúli ev. ref. egyházkerület területén lakó ev. ref. lelkeszek és tanítók 150 frt, más társadalmi állású és bármelyik ev. ref. egyházkerületben lakó ev. ref. továbbá ág. hitv. evang. vagy vegyes házasságban élő protestáns szüléknek nem református vallású gyermekei 200 forint, egyéb hitfelekezetiük pedig 250 frt ellátási díjat fizetnek egy iskolai évre. E díjak évnegyedes, vagy rendkívüli esetben az ig. bizottságtól nyert engedély alapján havi egyenlő részletekben az intézet pénztárnokánál mindenkor előre fizetendők.

Az a növendék, ki az intézetből időközben bármilyen okból eltávozik, a következő évnegyedi díjat is megfizetni köteles, még az esetben is, ha azt havi részletekben törlesztette volna.

Az intézeten kívül töltött szünidőre esedékes ellátási díj a fizetendő részletekből nem vonható le.

25. §. A fölvételkor az ellátási díjon kívül minden növendék butorhasználat címén 3 frtot, orvosi tiszteletdíj fejében 4 forintot köteles fizetni évenként. A mosatás, zene, táncztanítás stb. külön díjazást igényel.

26. §. Minden növendék egy külön vaságygyal, fehérnemű és egyéb ruhái számára egy záros szekrényvel, székekkel, dolgozó és mosdó asztallal láttatik el.

27. §. A növendékek a következő ágy- és ruhakészletekkel szerelendők föl:

a) Ágytakarók: paplan 1, gombolható paplanlepedő 2, párna 1—2, párnahaj 2—4, alsó lepedő 2, matracz vagy puha vastag pokrócz 1, ágytakaró 1, (az utóbbiak az ágy hossza és az egyformaságra tekintettel lehetőleg Nagyváradon szerzendők be.)

b) Fehérneműk: Nappali ing 6, éjjeli ing 2, hálórekl 6, nyári nadrág 4, téli 2, téli és nyári alsósoknya 1—1, téli felső szoknya 2, nyári 4, harisnya 8—12 pár, kötő mosható 4, törülköző 6, abrosz 1, asztalkendő 4, vastag vászon lepedő vagy kendő esetleges borogatásokra 1—2.

A fehérneműk a növendékek neveinek kezdőbetűivel ellátandók, hogy az elcserélésnek eleje vétesse.

c) Felső ruha, kabát, kendők, esőernyő, napernyő, kalap, lábbelik a szülék tetszésére bíznak.

Mindenestre óhajtandó, hogy a ruházat egyszerű, de erős anyagból készíttessék s minden ruhadarabhoz lehetőleg foltnak való csatoltassék.

Egyéb szükségletek, mint pl. öltözködési készletek (tükör, fésűk, kefék, szappan), varró eszközök (olló, gyűszű, tű, cérna stb.) szintén a szülék által tetszés szerint szerzendők be.

A fenti tárgyak leltára 2 példányban készíttetvén el, az egyik az igazgatónőnek adatik át, a másikat pedig a növendék őrzi meg.

Evangéliumi református egyházunknak eme legújabb nevelési intézetén nyugodjék meg az Ur kegyelme. Növekedjék az intézet folytonosan s legyen forrása a hamsitlan magyar kálvinista családi életnek!

O.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** Kun Margit néh. Kun Pál miskolci tanár ifjabb leánya, a ki a zeneművészet terén a budapesti s általában a magyarországi nagyobb városok műértő közönsége előtt a legjobb hírnévvel dicsekedett, augusztus 4-én hirtelen elhunyt a bártfai fürdőben. Az özvegy édes anyának, Adriányi Augusztának, a két testvérnek, Kun Bertalan püspöknek, mint nagybátyának Dr. Kun Zoltán sárospataki főiskolai orvosnak, mint unokatestvérnek mély bánatában őszinte részvételt

osztozunk s szívből kesergünk mi is a kesergőkkel, a kiket ez az újabb csapás olyan váratlanul ért. Az elhunyt leánynak síri álmát ne zavarja semmi zaj, a szívökkel vérzőkön nyugodjék meg az Úr vigasztaló kegyelme.

— **A tiszáninneri ev. reform. egyházkerületben szeptember 1-ő napjáig** kell szavazni a *világi főjegyzői s tanácsbírói*, valamint a *világi aljegyzői állásokra*. A világi tanácsbíróságra Dókus Gyula, Szentimrey Gyula, Bernáth Zoltán, Szinyei Gerzson, Papszász Lajos és Bornemissza István között lesz az újabb szavazás. A főjegyzőségnél Szalay László, Dr. Finkey József, Bárczay László, Molnár József és Dr. Ballagi Géza kerülnek szavazás alá, — míg az aljegyzői állásra Dr. Finkey Ferencz, Dr. Molnár Gyula és Dobozy István között kell a választásnak végbemennie.

— **A „Debreceni Protestáns Lap”-nak.** Tisztelt lapársunk jónak látta ezeket üzeni a július 31-iki számában: „A „Sárospataki Lapok” 30. számában *Grammatikus* cikkére gyanusítással felel: kiindulva abból, hogy dr. *Mitrovics Gyula* a sárospataki nyelvtan-kérdésben legközvetlenebbül érdekelt szaktanár véletlenül akkor, midőn az a cikk megjelent, Debrecenben időzött, és időzik, „tiszántúli-tiszáninneri”, „debreceni-pataki” körülírással, bár nevének megnevezése nélkül, őt gyanúsítja annak a cikknek szerzőségével, mert „nagyon jól ismeri a pataki viszonyokat.” Ezennel ünnepélyesen kijelentjük, hogy dr. *Mitrovics Gyula* annak a cikknek nem szerzője; azt valóban debreceni, tiszántúli szakember, a magyar nyelvészet terén és nyelvtan-irodalomban számottevő ember írta, ki csakugyan jól ismeri a pataki viszonyokat s azt is tudja, hogy végzetes következményekkel jár az iskolák életében, ha némely előljárók áthidalhatatlan ürt látnak maguk és a tanárok, vagy a tanári kar közt s a tanárokat ma is olyanoknak tekintik, minők a XVII., XVIII. században, vagy még e század első felében is tartották egyes pátronusok: átmeneti lényeknek úr és mendikáns között. Nem vagyunk hivatva igen tisztelt lapársunk érdemes szerkesztőjének tanácsokat osztogatni s bizonyára el sem fogadná tőlünk; de egyéni véleményünk az, hogy ha már a t. igazgató-tanácsos úr jónak látta oly módon nyilatkozni a pataki tanári kar eljárásáról, a mint tette, nagy hiba volt azt, mikor még „sub judice lis est”, lapjában közölni. Ha az igazgató-tanács és tanári kar részére ki kellett nyomtatni: ott van a pataki nyomda, megcsinálta volna az 50—60 példányban.” Tisztelt lapársunknak eme tüzeskedő üzenetét már csak az udvariasság szempontjából sem hagyhatjuk észrevétel nélkül. Megértettük egészében s részleteiben. Üzenet az oly célból, hogy *M.* tisztársunkat tisztázza akkor, a mikor *nincs mitől tisztázni*, mert *gyanusítást nem cselekedtünk*, hanem igenis tettük azt, hogy rámutattunk, hogy *jól értesült egyén Grammatikus*, a ki azonban jól értesültségében félre faragott s ferdített ezt pedig *M.* tisztársunkról még csak *gyanusítólag* sem írhattuk. — Üzenet továbbá abból a célból is, hogy a s.-pataki főiskola ig.-tanácsán s különösen K. B.-án üssön egyet a „Deb. Prot. Lap” is s olyan dolgokat fogjon rá arra a tiszteletreméltó testületre, a melyek a valósággal s igazsággal homlokegyenest ellenkeznek s épen ezért felmentenek bennünket az üzenet állításainak hegyreigazgatásától, mint felesleges munkától. Üzenet végül, abból a szempontból, hogy mi, mint szerkesztő, hibáztunk a K. B. „Véleményé”-nek kiadásával, mert az úgy „sub judice” van még. A hibáztatás vádját könnyelműen dobta ránk t. lapársunk s hogy e vádat nem utasítjuk vissza erősebb hangon, ez onnan van, hogy lapársunk-

nak a „Sárospataki Lapok” tulajdonjogi állásáról való homályos ismeretét nem akarjuk kizsákmányolni. De annyit mégis meg kell jegyeznünk, hogy az lett volna a végzetes hiba, ha a „Sárospataki Lapok” nem nyitja meg hasábjait egy olyan kérdés tárgyalására, a mely mindenesetre olyan, hogy méltó a *legkiválóbb tanárok* pró és kontra véleményeinek feltüntetésére s a melyhez még a *laikusoknak* (!) is lehet mondani valójuk. Ennél a kérdésnél nem a *formai szempont* a fő, hanem a *lényegi* s igen hibázik t. lapársunk akkor, a mikor Grammatikus által neki lovalva, botrányosnak nevezi a K. B. „Vélemény”-ét s az egész ügyet, a melyben itt nálunk nincs semmi féle *személyi motivum* s ha lesz, azt tisztán Grammatikus dicsőségének lehet s kell majd tartanunk, a miben azonban úgy látszik t. lapársunk is osztzkodni akar. Ám tegye, ha kedve van hozzá!

— **A hanvai egyház** lelkeszév, megvívás útján egyhangulag Nagy Pál gömöri ev. ref. esperes urat óhajtaná megválasztani. Ebbeli elhatározását már közölte is vele, de ő még nem válaszolt, hogy vajjon e meghívást elfogadja-e vagy nem.

— **Petőfi Sándornak** s a segesvári csatatéren elesett magyar honvédeknek a mult hónap utolsó napján nagy ünnepélyességgel emeltek szobrot. Hódolatot mutatnak be a hazáért élt s halt költő szellemének; kegyelettel áldoztak a névtelen hősök, a magyar fél-istenek emlékének, a kik vérökkel pecsételték meg a honszerelmet, a mely keblöket dobogtatá. A fehéregyházi közös s a Petőfi-szobor újabb jele annak a titkolhatlan s elolthatlan lánggal égő szeretetnek, a melylyel a magyar nép a 48-as idők szereplőit iránt viseltetik. Az ünnepi beszédeket *Szász Gerő* s *Bartók Lajos* mondták, mindketten méltóan azok emlékéhez, a kiknek hódolatát mutatta be az ünneplő közönség.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a *legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.*

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kérékgyártó István,

10—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az egyházi adózás reformjának kérdése”. *Sajóparti.* — „A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló huszonhatodik jelentése”. *Réz László.* — „Bölcsészeti mozgalom e század elején”. *dr. Heiszler J.* — „Emlékbeszéd Kókai Kun Béla jogtanár felett”. *Dr. Finkey József.* — „Irodalom.” — „Vegyes közlemények.” —

Az egyházi adózás reformjának kérdése.

A protestánsizmust ujabban, itt e magyar földön, több oldalról fenyegeti veszedelem. Hol az egyik, hol a másik lesz fontosabbá, figyelmet érdemlőbbé. Most az elvi téren felmerülő kérdések támasztanak kellemetlen szóharcot, a mely azt a benyomást teszi az emberre, hogy a régi magyar természet, a villongás, főleg közöttünk, protestánsok között, tartotta meg jellemző sajátosságát s kiméletlenül, a felebaráti szeretetnek minden jele nélkül vagdaljuk egymás fejéhez a magunk igazait, nem törődve azzal, hogy az elvi-harcot ilyen módon személyivé teszszük s jelentőségét egészen leszálítjuk. Majd az anyagi kérdések lesznek szőnyegen forgókká s jobbra is, balra is szállnak az indítványok, egyik egyszerű, másik komplikált s az eredmény e téren mindig egy, t. i. *marad minden a régiben.*

Ezúttal főleg az egyházi adózás kérdésével óhajunk foglalkozni, főleg pedig abban az irányban, hogy a mostan fennálló rendszernek reformálását hangsúlyozzuk.

Egyház-bér, pap-bér, pár-bér: ezeken a címen szerepel nagyobbára az az adózás, a melylyel támogatjuk protestáns egyházunkat. Adózunk itt is, viseljük a terhet, még pedig nem egy helyen olyan magas mértékben, mint az állami adót.

Általános az a panasz, hogy *magas az egyházi adó.* Általános az a vélemény, hogy *igazságtalanul van megállapítva az egyházi adó.* Közös hit s tudat, hogy *a mai rendszer tovább nem tartható.*

Miért magas, miért igazságtalan a mostani egyházi adó s annak rendszere?

Kétségtelenül azért, mert *semmiféle elfogadható elv nem érvényesül egyházi adózásunkban.*

Személy szerint fizetünk a legtöbb helyen s hangsúlyozzuk: B. éppen annyit kap az egyháztól, mint A., hát miért fizetne többet? Amint A. csak hallgat a templomban, nincs több joga, mint résztvenni a kegyelmi eszközökben, az egyházi közigazgatásban: épúgy B. sem számíthat többre, B. sem kívánhat mást, mint a mit A. élvez jog gyanánt.

Szerény nézetünk szerint ez a legveszedelmesebb az egész egyházi adózásban. Az, mert ily módon szó sem lehet arányosságról, igazságról, méltányosságról, hanem csakis az aránytalanság, igazságtalanság és méltánytalanság uralkodnak e téren.

A mindennapi tapasztalat szerint még ott is, a hol adó-osztályok vannak, nincs keresztülvéve az az elv, a mely az igazságot és méltányosságot juttatná érvényre, hanem a legtöbb helyen a zúgolódásnak s a felebbezésnek unos-untalan való zaja s kellemetlensége uralkodik.

S ez egészen természetes akkor, a mikor a presbytériumok igen sok helyen az egész egyházi adókivetést csak *jóhiszeműleg, hozzávetőlegesen* eszközlik, még csak nem is gondolva arra, hogy ez az eljárás igen kényelmes ugyan, de egyúttal a legveszedelmesebb magára az egyházra nézve, a melynek nem állhat érdekében tagjainak elidegenítése, már pedig a hozzávetőleges kivetés mindig ezt szokta eredményezni.

A személyi vagy családi egyházi adó is természeténél fogva olyan, hogy arányos nem lehet főleg akkor, a mikor az említett elv jut érvényre. Ilyen módon mindig attól függ az egyház lét-kérdése: szaporodik-e a személyek vagy családok száma? Biztos alap gyanánt nem fogadhatni ezt el éppen olyan erkölcsi testületnél, mint az egyház.

Ezen az állásponton, mint már annyiszor

volt róla szó, csupán egyetlen egy módon lehet segíteni, t. i. *az állami adó alapján való adózás útján.*

Tudjuk, hogy a mikor ezt így kimondjuk, olyan fába vágtuk fejszénket, a melyben kitörhetik éle. De azzal is tisztában vagyunk, hogy éppen a mai viszonyok között, a mikor az adózás miatt olyan sokan hátat fordítanak egyházunknak, csakis így, ezzel a móddal lehet a bajon segíteni.

Hogy az állami adózást téve az egyházi adózás alapjává, a jobb módúak, a vagyonosok vállaira a mainál *talán* súlyosabb teher nehezednék, ez valószínű, de hát vajjon nem evangéliumi elv-e ez: *akinek sok vagyon, attól sok kívántatik?* Hogy eleinte ez az eljárás szintén kellemetlen s veszedelmes lenne, az bizonyos, de hogy *az igazságnak a mértékéhez közelebb járnánk, mint most, az is elvitázhatlan.*

Természetesen soha sem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a kellő határt itt is meg kell tartani. Az állami adózás alapján való egyházi adózásnál megállapítandó az a maximum, a melyen túlmenni nem lehet s e mellett minden egyházunkban a *reális költségvetés* keretében mozogva, könnyen rendezhetjük dolgainkat.

Ugy vagyunk meggyőződve, hogy a mostani adózási rendszer tarthatatlan, mert *igazságtalan.* Ebből a meggyőződésünkből önként következik az az óhajításunk, hogy az igazságtalan alap elvetendő, s helyébe az teendő, a mely legalább is megközelíti az igazságot.

Véleményünk szerint az igazsághoz legközelebb áll az, a mit említettünk. S a budapesti, foltozást végző zsinat bizony akkor tette volna emlékezetessé a maga munkálkodását, ha az *egyházi adózást* rendezi s nem a *törvénykezés módjait* állapítja meg. Arra nagy szükség lett volna, erre semmi ok sem kényszerítette az egyházat.

Most, a mikor az állam-segélyezés kora fog beköszönteni az egyházi élet terén is, sokszorosán megfontolandó az egyházi adózás. Az állam-segély mit sem változtat a *hívek* állapotán, már pedig talán mégis csak *ezek* a főek s nem a *szolgák*, mert ők alkotják az egyházat s nekik szolgálunk. Híveinknek a terhén okkal-móddal könnyíteni kell, ha azt nem akarjuk, hogy hűtelenek legyenek egyházunkhoz. Az egyházi adózás reformálása az általunk jelzett irányban, t. i. az állami adózás alapul vétele mellett bizonyos mértékben könnyítést s mindennek felett igazságot foglal magában.

Sajóparti.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló huszonhatodik jelentése.

(Folytatás és vége.)

c) Népoktatás.

Népoktatási intézetek: — a Jelentés szerint is — kisdóvódák, kisdóvókat képező intézetek, népiskolák, felső-népiskolák, polgári (fiú s leány) iskolák, felsőbb leányiskolák, felső kereskedelmi iskolák, keleti kereskedelmi tanfolyam, tanítóképezdék, kereskedelmi és iparos tanonciskolák, árva- és szeretházak. A Jelentésnek e része a legterjedelmesebb. Ez természetes is, mert e cím alá: Népoktatás, nagyon sokféle intézet esik. Mi nem szándékozunk mindenik fajta intézettel behatóan s részletesen foglalkozni, csupán azokkal, melyek általánosabbak s fontosabbak.

Mindenkinek élénk emlékezetében van bizonyára a miniszternek az a nagy örömet okozó ígérete, hogy a millennium alkalmából 400 állami elemi iskola fog felállítani. E Jelentésben jelenti a miniszter, hogy az a 400 iskola immár szerveztetett a *községek áldozatkészségének nem kis mértékben való igénybevételével.* Mindenesetre így is nagy haladás. De mi azt vártuk volna, hogy az állam gondosabban körül néz s oda állít *ön maga* elemi iskolát, a hol semminő nincs s a hol a községeknek absolute nincs erejük áldozni iskolára. Mert ám ilyen hely nagyon sok van széles ez országban. Azokat a helyeket, a hol a községek *„nem kis mértékben“* képesek áldozni, hagyták volna későbbi időkre, vagy, ha szükség volt már most ott iskolára, nem kellett volna a millenniumi iskolák közé az ott felállított intézeteket sorolni.

Nem kevésbé fontos, a mit a miniszter a *kisdóvósi intézetek nagyobb arányokban való szervezésére vonatkozólag* mond. „Az állami kisdóvódák létszáma az állami iskolák mellett egyáltalán nem kielégítő és ha nem akarunk lemondani arról a rendkívüli fontos előnyről, amit a nemzeti népoktatás ügyének a kisdóvóda három éven át tartó — a nemzeti nyelv, a nemzeti szemlemlőin táplálkozó nevelése nyújt: . . . nem mondhatunk le arról a szükségszerű követelményekről sem, hogy a kisdóvósra, illetőleg új állami kisdóvódák szervezésére az állampénztár erejét a jövőben az eddiginél sokkal fokozottabb mértékben vegyük igénybe.“ S aztán felsorolja a miniszter azokat a helyeket, a hol elkerülhetetlen szükségé vált állami óvodák felállítása. Ilyennek tüntet fel s jelent ki 108 községet. Ezt is azonban a miniszter csak mint legégetőbb szükségét jelenti ki s általában a kisdóvós ügyét fejleszteni igéri. Ehez nem lehet más szavunk, csak annyi, hogy *ne maradjon ez csupán terv, csupán ígéret, hanem a legközelebbi jövőben váljék valósággá*, mint olyan, amely csakugyan égető szükségé vált már!

Az 1895/6. iskolai évre összeírt óvokötelesek száma 1.030,993 volt. Ez apadást mutat az előző évi számhoz képest. Ez az apadás — a Jelentés szerint — abban leli magyarázatát, mert nem korrekt az összeírás. Mi is, kik a gyakorlati életet valamennyire ismerjük, igazat adunk a miniszternek. Mert bizony nagyon sok esetben csak hozzávetőleges nemcsak az óvodakötelesek, de a mindennapi tankötelesek száma is.

A mi egyházunk az 1895/6. iskolai évben csak 11 óvointézetet tartott fent. Az állam után legtöbb gondot a róm. kath. egyház fordít az óvodákra. Ez a felekezet 209-el szerepel a statisztikában s csak a 4-nél

veszi igénybe az államsegélyt (Ez az apáca-rendszernek a kifolyása.) S az is jellemző, hogy pl. míg *mi fogyasztottuk az óvodákat 4-el*, addig *ők szaporították 59-el*. A kisdédóvók foglalkoztatási nyelvének 87·19⁰/₀-a magyar volt. Ez mindenestre örvendetes állapot. A *kisdédóvóképző* intézetekben 105 tanár működött s 625 növendéket képzett. E tekintetben a mai viszonyoknak megfelelőleg — túlbőség van.

A *mindennapi és ismétlő tankötelesek* számánál stagnálást tüntet fel a statisztika. Ez is az összeírások inkorrekttségének az eredménye. Az 1895/6. iskolai évre összeírt gyermekek száma 2.930,616. A tankötelesek szaporodása *csak* 10,661. A lakosság számához viszonyítva a 6—12 évesek száma 13·7⁰/₀, a 12—15 éveseké 5·4⁰/₀. A tanköteleseknek 14·10⁰/₀-a ev. ref. vallású. Százalékokban második helyen e tekintetben mi állunk. De a többi felekezetekhez és az országos arányszámhoz viszonyítva, nem ilyen kedvező a mi helyzetünk. Az országos arány száma 19·36⁰/₀, a miénk csak 18·98⁰/₀, holott a róm. kath. is meghaladta a fenti átlagos ⁰/₀-ot, a zsidó is, a mely 20·37⁰/₀-al szerepel. És a mi ⁰/₀ számunk 0·19⁰/₀-al fogyást is mutat. Iskolába járt 2,333,876 gyermek, vagyis az összes tankötelesek 79·50⁰/₀ a. Az iskolába járók szaporodása nagyon gyengének mondható. Ennek okát a miniszter abban találja, hogy az 1895/6. iskolai évet *inkább az intentio fejlődés évének lehet nevezni*. Az iskolába nem járó tankötelesekből 318,450 mindennapi, 283,450 ismétlő tanköteles. E szerint az iskolába járó *ismétlő tankötelesek száma növekedett*. Az összes tankötelesekhez viszonyítva, a ref. vallású *iskolába járó* tankötelesek száma 17·55⁰/₀; az összes iskolába járókhoz viszonyítva 14·52⁰/₀ az ev. ref. iskolába járók száma; és az ev. ref. *vall tanköteleseknek* 82·06⁰/₀ a *jár iskolába*. Még ebben a tekintetben sem vagyunk az *első közt*. E tekintetben legelső az ág. h. evangélikusok. Az ő tanköteleseiknek jár legnagyobb ⁰/₀-a iskolába.

Az 1895/6. iskolai évben 16,838 volt a népiskolák száma, tehát csak 46-tal szaporodott. Ha figyelembe vesszük a statisztika törvényei szerinti szaporodást, nem 46-tal, de 175-tel kellene szaporodni a népiskoláknak. Az állam jelenlegi ereje ily mérvű szaporítást nem bír még meg; az által vél tehát a miniszter segíthetni a bajon, hogy ahol csak lehet, a községeket kell iskola-fentartói kötelezettségük teljesítésére szorítani. Kívánjuk, hogy legyen sikere! (?) Az ev. ref. egyház a fent jelzett összegből 2250 népoktatási intézetet tart fen, az egésznek 13·34⁰/₀-át, a róm. kath. 32⁰/₀-ot, míg az állam csak 6·48⁰/₀-ot. Mi felső népiskolát 1-et, polgári iskolát 1-et és felsőbb leányiskolát 3-at tartunk fent.

Nyelv tekintetében: tiszta magyar nyelvű volt 9810 iskola (58·10⁰/₀). A tiszta magyar nyelvű iskolák közt első helyen az unitárius áll (100⁰/₀), második helyen mi állunk (99·02⁰/₀), a róm. kath. 8-ik helyen (65·18⁰/₀).

Nagyon jellemző az a statisztikai kimutatás is, hogy változott az iskolák száma azoknak jellege szerint. Szaporodtak a következő jellegű iskolák: állami 116-al. (ma van 1091), róm. kath. 14-el, (van 5483); egyesületek 9-el, (van 79); ellenben fogytak: a községi 3 al (van 1962), gör. kel. 13-al (van 1878), ág. h. ev 3-al (van 1394), *ev. ref. 60-al* (van 2250), unit 4-el (van 43) *izr. 7-el* (van 533), magán 3-al (van 149). Az összes gyarapodás 139, az összes apadás 93, tiszta szaporodás 46. Legnagyobb számmal az ev. ref. jellegű iskolák fogytak. Ennek oka az, hogy az erdélyi egyházközségek nem bírván fentartani ev. ref. jellegű iskoláikat, feladták iskola-fentartói jogukat s iskoláikat beolvasztották az államiba. Ez úgy részben mondható a magyarországi részre is.

A népiskolai *tanítók* száma 26,650 volt. A szaporodás 254. Az összes tanítókból ev. ref. iskolákban 2968 működött, 44-el kevesebb, mint az előző évben. A róm. kath. iskolákban (8633) 19-el több, mint az előző évben. A 44 ref. tanítót az állam vette át.

A tanítók *magyar nyelvi* ismeretét tekintve: a magyar nyelvet mint anyanyelvét, beszélte 17.550, több 367 el; szóban és írásban birta 7345, több 101-el; keveset beszélt magyarul 1249, kevesebb 62-el; semmit sem beszélt magyarul 506, kevesebb 152-el. Szomorú állapot, hogy a magyar közoktatásügy év-lapjain még ma is 506 tanítót kell feljegyezni, kik semmit sem tudtak magyarul. De még szomorúbb az, ami alább következik: *„A róm. katolikus iskoláknál 17 olyan tanítót találunk, aki tökéletesen tudott magyarul, és nem akart törvényes kötelességének eleget tenni.* 234 pedig keveset tudott magyarul és nem is tett eleget törvényszabta kötelességének.” *„A gör. kath. iskolák közül . . . legalább 358 volt azon tanítók száma, akik tökéletesen tudtak magyarul, de a magyar nyelv iránti kötelességüknek nem tettek eleget.”* „A gör. kel. iskoláknál legalább 94 olyan tanító működött, a kik törvényes kötelességeiknek nem tettek eleget a magyar nyelvet illetőleg, bár tökéletesen tudtak magyarul.” Az ág. h. evangélikusok nincsenek vádolva; mi ev. reformátusok e díszes helyen — *természetesen* — még csak emelítve sem vagyunk. Nem lehet ez alkalommal részletes kritika a célunk; de azért e helyen is felhívjuk erre a szomorú állapotra az érdeklődők figyelmét. Mert ám a fentieket a miniszter mondja; Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere tehetetlennek jelenti ki magát ezekkel a magyar falókkal szemben! Vajjon nem keserű tapasztalat-e ez ránk nézve?!

A *felsőbb népiskolákkal, a polgári iskolákkal, a felső kereskedelmi iskolákkal, a keleti keresk. tanfolyammal* a Jelentés is röviden bánik el: nekünk sem célunk ezekkel foglalkozni, annyival is inkább, mivel alig-alig vagyunk ez intézeteknél érdekelve. Hanem röviden még a *felső leányiskolákkal és a tanítóképezdéssel* foglalkoznunk kell. *Felsőbb leányiskola* az 1895/6. iskolai évben 25 volt; állami 12 (mint az előző évben), községi 3 (+1), róm. kath. 6 (+1), ev. ref. 3 (mint az előző évben), egyes. 1. A növendékek száma 3544 volt; a szaporulat az előző évihez képest 580. A szűkszavú Jelentés alapján a hazai leánynevelési oktatásról többet nem szólhatunk. Tanulásképen annyit megjegyezhetünk, hogy a róm. kath. az apáccal igen elámitják a világot. Majd mindenütt van zárdájuk és íme az országban csak 6 az igazi, törv. által is elismert leánynevelő-intézet száma.

Tanító képezde (férfi és nő) volt 70. Ezekben összesen 790 (524 e férfi képzőkben, 260 a nőképzőkben) tanerő működött s összesen 5589 (3491 férfi, 2098 nő) növendéket oktatott. A növendékek száma 396-al szaporodott. Ev. ref. tanítóképezde 3 volt s ebben 32 tanár működött, 194 növendéket tanított. A hazai tanítóképezdekben összesen 555 ev. ref. vallású növendék volt, a mi 10·8⁰/₀-a az összes növendékeknek. Ezek közül 152 a mi felekezeti intézetünkben nyert oktatást. A legtöbb ref. vallású növendék az állami képezdekben szerezte képességét.

A jelentésnek a hátralevő része — bár sok érdekes dolgot foglal magában, de ránk nézve sem nem tanulmányos, sem közelebbi érdekléssel nem bír, hacsak annyiban nem, hogy látjuk belőle, hogy mindenre van pénz, csak a mi szükségünk pótlására, csak a mi szegénységünk enyhítésére nincs. — Nem azt akarjuk ezzel mondani, mintha talán elítélnők azt, ha egyik-másik ágára a művészetnek anyagi tekintetben is nagy gondot fordít a kormány, — azt sem, hogy a kiválóbb műemlékek

nem kívánnak és nem érdemelnek meg anyagi áldozatot a kormánytól, hanem csak azon igazságra akarunk rámutatni, hogy az *állam mindenkinek egyenlő mértékkel mérjen!* Vannak templomok a protestánsok birtokában, melyek igazán műemlékek, melyeket az idő már csaknem megemésztett; a mi prot, egyházunk ugyan szegény ahhoz, hogy ezeket csak meg is tudja kimélni a tönkre meneteltől, nem hogy rendbe tudja azt szedni: és akárhova zörgetünk, akármennyit kiabálunk, nem hallgattatik meg szavunk. Pedig ám fáj a mi lelkünk, ha ezeknek meg kell semmisülniök.

Sok érdekeset beszélnek ez adatok, s nem keves tanulság vonható le belőlük.

Réz László.

TÁRCA.

Bölcseleti mozgalom e század elején.

(Folytatás.)

4. A föld az universum Bethleheme. Az emberi mikrokosmos.

Daumer erősen tartja azon tételt is, hogy a *mérellenség*, minő az aether végtelen tere, minő az álló csillagok roppant átmérője, nem jogosít senkit azon következtetésre, mintha az *életintensio* a *quantitativ* terjedelemhez volna kötve. Innen azután átmegy annak megmagyarázására, hogy a föld az egyetlen bolygó csillag, a melyen az Isten valóban emberré lett, s így a föld az Universumnak Bethleheme, oly templom, hol az Isten megjelent, de oly Golgotha is, hol az, mint főpap és áldozat a világmegváltás nagy munkáját bevégezte.

Bár Daumer álláspontján csak a földlakók megváltásáról lehet szó, és nem a világról. De ha a lelkeket, mint szabad lényeket, egyszersmind szabad költözködési joggal ruházta volna fel, akkor ide jöhetnének a mindenség bármely pontjáról az ide sóvárgó lelkek, hogy itt, ha már egyszer a föld egy Universum Bethleheme, az itt véghezvitt megváltás hatáskörébe juthassanak; mert ha már a mindenség Bethleheme lehet, épen úgy lehet egyszersmind a világmegváltás áldozatos oltára az Universum Istent és idvet kereső lelkeinek számára.

Ezen irányban haladva Daumer sok oly érdekes dolgokkal találkozott volna, minőkkel találkoztak azok, kik azt megkísérelték.

Oken és Steffens, e két lángelmű fejlesztői Schelling eszméinek, a természet oldaláról indulva ki, letették az alapot annak bebizonyítására, hogy az emberi organismus összefogása egy egyénbe a természet valamennyi képzeleteinek.

Ami tehát a nagy természetben (Mikrokosmos) szétszórva van, az az emberben concrét egységben jelenik meg. Azért az ember valóságos Mikrokosmos, s quintessentiája a természetnek, a világ kicsinyben!

Oken azt jegyzé meg: »die ganze Natur ist nichts, als der aus ein ander gelegte Mensch.« Itt tehát a természet nem más, mint a darabjaira szétszedett ember.

De hát a természetet nem maga a föld teszi. Sok van egy emberben is, a mit a föld neki nem adhat. Így a többi között, a föld sötét bolygó lévén, a fényt, világosságot maga is máshonnan kölcsönzi. Az pedig, a mi az emberben az életelvet képezi, fényállományosság. A lélek világítja be az emberi kis világot, ez az ő világító napja.

Az emberi lélekben mindaz, mi szellemi, az rokon az Isten lényével, a ki maga »a világosságoknak atyja«, és hozzáférhetlen világosságban burkozik.

Továbbá a föld csillag a mindenségnek egy darabja, s így örök solidaritásban áll azon Mindenséggel, a melyben Isten örökké csudálatra méltó életét (nem lényét) terjeszti elénk.

A természet pedig nem egyéb, mint a Mindenség élő organismus minőségében: tehát az organizált Mindenség.

A mi tehát a földön van, az nem a földé csupán, hanem épen úgy az egyetemes organismusé is, és a Mindenséghez tartozik.

A mi a világtestek hatáskörének ki van téve, az épen az által más összeköttetésben áll azokkal, a mik reá hatnak. Ugy hát azon hatalmas láncok, melyek a világtesteket a végtelen égűrben feloldhatlanul összekötözik: azok az egymásra ható erők. Ezek hálózák át az Universumot. Ezek éltetik. Számokra távolság nem létezik.

Nos, hát azon csudálatos erő, mely minden eddig ismert fizikai erőnél nemesebb, s a mely az emberi kis világban oly csudákat művel, mely már érezni, gondolkozni, és akarni is tud, igen, ennek az erőnek hol lesz a határa?

A ki meg tudja mondani, hogy az emberi gondolkozás meddig terjedhet: csak az fogja megmondani tudni, hogy az a lélek, az az érezni, gondolkozni és akarni képesített erő, mely világokból lesz kizárva.

Annyi áll, hogy a föld a lélek számára még bőrtönnök is csekély!

De miután az ember az egyénben összpontosított természet: tehát már ezen minősítésében jogosítva van a természet egészéhez. Ő az Universum kiváltságos polgára!

Noha a történelem még járul ezen elmélet megerősítéséhez: de már a kijelentésen alapuló ker. vallás, mely a lelki dolgokra nézve bizony felér a történelemmel, az Isten-ember ajkaival világosan beszél: »Az én Atyám házában számtalan hajlékai vannak.«

Különben a végtelen fejlődésre hivatott lelket a világok csudáinak szemléltetésétől elzárni, nem volna más, mint elzárni őt az Isten teljesebb megismerhetésétől.

Jogunk van Istenünket erőinek teljes nyilvánulásában, s dicsősége teljes majestásában látni, s imádásában megdicsőülni!

Ha a világ a világeszme megvalósulása, pedig más az nem is lehet: úgy hát azokat, a mik együtt voltak a világeszmében, azokat az összetartozóságtól megfosztani csakugyan lehetetlen.

És ha a teremtettség a szellemben ezen valóban intensív hatalomban culminál; úgy a szellem, kell, hogy át is hassa azt, a minek culminatív-pontja.

Hiszen »das wahrhafte Intensive auch die höchste Extension besitzt, ohne dass jedoch die Grösse des materiellen Umfangs den Maasstab abgeben könne.« (Rosenkrantz. Kritische Erläuterungen. 315 lap). Tehát a valóban Intensív előtt nem lehet elzárni a világokat sem.

Én nem látom át, hogy a természet alatt ugyan miként lehet csupán a naprendszernek egy másodrendű bolygóját, a földet érteni? Pedig ezt még azon philosophusok is teszik, a kik az »innen« és »túlán«-ról képesek beszélni a Mindenségben! De hát ugyan mi lehet a Mindenségen túl? Ha az mégis valami: úgy az is a Mindenséghez tartozik. Ha semmi . . . akkor, ki beszélhet felőle?

A Mindenségben nincs »innen« és »túlán« világ. Az, a mit katexochen szellemvilágnak és túlvilágnak

neveznek: az nem helyi fogalomnak kifejezése, hanem csak a nem anyagi életnek jelzése.

Minden, a mi van, a természetnek, vagyis a Mindenségnek körében él. Ez a léleknek hazája és fejlődésének végtelen tere. Itt van az ég és a föld együtt. Ég, ha a lélek a szelleminek él . . . pusztá föld, ha csak az anyagot szolgálja. Van itt elég hely az Isten országának is; hiszen hol ismerhetjük meg inkább az Istent, hol közeledhetünk jobban hozzá, hol van több alkalom a vele való egység forróbb óhajására és keresésére, mint épen ott, hol felséges élete csudáit terjeszti elénk s minket azoknak szemlélőivé tesz . . . és ez a látható világ az ő egészében.

(Folyt. köv.)

Dr. Heiszler József.

Emlékezés Kókai Kun Béla jogtanár felett.

(Folytatás és vége.)

Velem jött ide, lelkesedéssel, nemes ambícióval foglalta el tanszékét. Székfoglaló értekezését 1886. szeptember havában tartotta meg: »A statisztika tudományos jellegéről és gyakorlati jelentőségéről hazánkban« címmel. Kimutatja ebben a statisztika igaz feladatát; bírálja Quetelet nézeteit, hangsúlyozza a statisztika nagy hasznát reánk magyarokra, melynek alkuvást nem ismerő adatai mutatják meg az Ausztriával fennálló gazdasági viszonyunkat helyesen. Pontos és hű adatgyűjtést és ennek alapján a törvények következetes alkalmazását kívánja, akkor hiszi, hogy a statisztikába fektetett szellemi tőke hazánknak is dús kamatokat fog hozni.

A kik hallottuk benső meggyőződésétől lelkesült, vonzó, kellemes, szónoki előadását, a kik tudtuk, hogy hallgatósága a legnagyobb elismeréssel adózott neki: reméltük, hogy elérte az óhajtott kikötőt, a hol szerény viszonyok között bár, de élte hajóját végre megnyugtatta. Élte delén állott; 40 éves volt, még a család alapítással sem késelt el, hogy annál melegebb, bizalmasabb tűzhely várja kötelességei teljesítése után. De hiába! A csemete még megszokja az idegen talajt és éghajlatot, a koronás fa az átültetés után csak senyvedni tud, nem honosul meg, ha zöldülnek is levelei, ha virágot, sőt gyümölcsöt hoznak is ágai.

Ez időtől t. i. 1885. nov. 1-től itt élt közöttünk, a mienk volt. Európai magasabb műveltsége, nyelvismeretei, alapos szaktudása, egyszerű és mégis szép előadása csakhamar kedvelt tagjává tették a tanári karnak, előjárósága, kartársai, hallgatói és polgártársai előtt. Tanári teendőinek élt és az 1887-iki választások alkalmával fel sem lépett. Ekkor volt legerősebb az a meggyőződésünk, a miről már fentebb meg is emlékeztem, hogy eltemette politikai vágyait. De a titkos tűz csak hamvadott keblében, 1892-ben ismét küzdött a mandátumért az olasz-lisztkai kerületben. A sors üldözése azonban következetes volt iránta, itt is elbukott, még pedig nagy többséggel.

Hirlapi cikkein kívül időközben t. i. 1888-ban jelent meg utolsó röpirata: »A bécsi kapituláció«, melyben a bekövetkezendő európai háborúról szól, a mikor Ausztria-Magyarországnak Oroszországgal kell megküzdenie, tehát a panszlávizmussal! Művének iránya, alapeszméi változatlanok. Éles logikával, kiméletlenül támad és bírál, de az érdemeket is elismeri. Ez utolsó nagy művében olvasom: (190 l.) »Andrássy volt a 67-es rendszer egyik alkotója. Itt az idő és nagy alka-

lom megczáfolni azon vádat, hogy az a rendszer nem egyéb, mint alkotmányos kényuralom. Bizonyítsa be a nemes gróf, hogy itt nemcsak a bécsi kormánynak, hanem a magyar nemzetnek is lehet politikai véleménye és akarata.«

A ki így ír, az nem lett következetlen előbb követett irányához. Az bizonyos, hogy két első röpiratában, közvetlen a kiegyezés után, nem láthatta az alap bekövetkezhető hibáit. Hitte és remélte úgy, miként a haza bölcse, Deák Ferencz, hogy a következő kormányok a 67-es elveket fejleszteni fogják a magyar állam érdekében. Ez nem történt meg, ma még ott sem vagyunk, a hol 68-ban. Örök érvényességű, megváltozhatlan törvényeket látnak és magyaráznak bele a kiegyezésbe sokan. Ha ő erre később figyelmezteti nemzetét, ha felemeli intó szavát: az nem ellentmondás! Ha gazdasági függetlenségünket az önálló vámterülettel előhaladásunk és megerősödésünk elengedhetlen feltételének hirdeti: az nem következetlenség! Hogy mindenik művében az Európát, de különösen minket magyarokat elnyeléssel fenyegető panszlavizmus veszélyeire rámutat: az csak éles politikai látásáról tesz bizonyosságot.

»A közjogi alap bukása«-ban például, mely éles vádakkal van tele, ezeket is mondja: »Sokan a 67-iki alapot okolják, minden bajunkért, feledve azt, hogy a 67-iki kiegyezés nemcsak a közösügyeket, hanem a visszaállított magyar alkotmányt is jelenté, tehát az alkotmányosság rendszere is volt s feledve azt, hogy nincs jó rendszer a világon, ha rossz emberek kezébe kerül.« (6. l.) Vagy ugyanott: »Ha ma azt mondaná Magyarország, hogy a 67-iki kiegyezés immár tarthatatlan, s azt meg kell változtatnunk: történeti hűséggel még akkor sem állíthatnók, hogy a 67-iki alap rossz és átkos intézmény volt.« — »Lehet, hogy az 1867-ben kezdődő korszak katasztrófával fog végződni, mely a 67-iki művet elsöpri, . . . de ki fogja ezért igazságsan Deákot s az 1867. XII. törvényt okolhatni?«

* * *

Miként már említettem is, az ifjuság szerette, lelkesedett érte, lelkesedett eszméiért, talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy ő volt a legnépszerűbb tanár egy időben. Különösen szívesen hallgatták és éljeneztek gyűjtő alkalmi beszédeit. A márczius 15-iki ünnepélyen az ifjuság felkérése folytán kétszer beszélt, u. m. 1889-ben, e beszédét ki is adta egy kis füzetben, és 1892-ben.

A vizsgákon inkább elnéző, mint szigorú bíró volt. Kérdései világosak és határozottak. Türelmét a vizsgázóval szemben soha sem veszítette el.

Nemcsak Sárospatak városa, de Zemplénvármegye társadalmi körei is hamar megszerették. Igaz, jó barát és úgy a teljesen bizalmas körben, mint a társalgási udvariasságot megkövetelő érütközéseknél szellemesen csevegő és kellemesen élező társalgó volt. A társadalmi osztálykülönbségeket nem ismerte, demokrata a szó nemes értelmében, ki mindenkit egyaránt becsült, ha kötelességét pontosan teljesítette. — Tehetségét igénybe is vette környezete. A sárospataki önkéntes tűzoltó-egyletnek több éven át volt alparancsnoka és Zemplén vármegye bizottságának tagja.

Csendes tanári működése közben érte a gyászos katasztrófa. 1896. tavaszán arra a szomorú tapasztalatra kellett jutnunk, hogy felborult lelki egyensúlya. Április végén megrongált egészsége helyreállítása végett hosszabb szabadságot kért. Reméltük, hogy a pihenés és gondos orvosi kezelés megmenti és visszaadja őt

zeretteinek és főiskoláinknak. De nem volt gyógyulás számára, 1896. július 18-án örökre lehunyta szemeit B.-Pesten s 20-án d. u. 5 órakor temettetett el a kerepesi-úti temetőben, közel Deák Ferencz és Kossuth Lajos nyugvó helyeihez. A főiskolát ketten képviseltük, t. i. Zsindely István dr. tanár-társam és én.

* * *

És ha szabad, még azt kérdezem most: mire tanít az ő szerény és csalódásokkal telt élete?

Megtanít először a szép, igaz és jó szeretetére! Tanulni tudott minden időben; szorgalmas és kitartó volt tanulmányaiban.

Megtanít továbbá arra, miként kell az eszmékért lelkesülni, küzdeni, anyagi érdek nélkül még akkor is, ha mosolygással nézik törekvésünket.

Megtanít arra is, miként kell a sors csapásait panasz nélkül, valódi férfias bátorsággal fogadni és férfias büszkeséggel viselni.

Megtanít végül örökké élő, lángoló hazaszeretetre. Egy vezérlő csillaga volt egész életének, minden tetteinek, irodalmi és tanári működésének: a magyar nemzet, a magyar haza boldogulása!

Borúljunk le kegyelettel emléke előtt! Ne aludjék ki keblünkben soha az a veszte-láng, mely őt éltette, emésztette és megsemmisítette: akkor nemcsak élni fog, de nagy lesz egykor a magyar, nagy lesz hatalma, birtoka.

Igy gondolunk rád, a messze távolban csendesen pihenő barátunk. Szellemed itt van, itt él közöttünk. Jöjj és taníts bennünket, ha lankadunk a te vezércsillagod követésében. Legyen emléked áldott itt ez ódon falak között és minden magyar kebelében örökké!!

Dr. Finkey József.

IRODALOM.

* **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület ez évi tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve** június utolsó hetében került ki a sajtó alól, s a testes, 131 oldalas könyv méltán foglalhat helyet a tiszáninneri ev. ref. kerület kiadatott jegyzőkönyveinek sorában, a melyből tudunkkal csak egyetlen egy hiányzik, t. i. az 1894-ik évi nyári gyűlésé, a mely pedig igen fontos, mert a kerület főgondnokának emlékünnepeivel kapcsolatban tartott, s az új főgondnoki választás elrendelésével foglalkozott. Abban volna megörökítve néh. id. báró Vay Miklósnak emlékezteté, a ki iránt a magyar protestantizmus köréből főleg a tiszáninneri ev. ref. kerület s a sárospataki főiskola lehet a leghálásabb, mert 34 hosszú esztendőn át volt főgondnoka, a ki minden egyes lemondásai alkalmával valóságos rajongó szeretettel marasztaltak állásában. Ez az emlékkönyvszerű jegyzőkönyv kipótolhatlan hiányt képez s óhajtható, hogy a kerület minél előbb gondoskodjék némi pótlásáról. A mostani jegyzőkönyvet gondosan állította egybe Radácsi György főjegyző, a kinek ez 2-ik jegyzőkönyve. A püspöki jelentés, az egyes szabályrendeletek, a kerületi s főiskolai pénztári számadások foglalják el a legtöbb helyet. A püspöki jelentésnél sajnálattal nélkülözzük az adakozások s építkezések sommás kimutatását. Pedig nem érdektelen dolog összegezve látni a prot. áldozatkészség nyilvánulásának egy évi összegét. S feltűnő e jelentésnek az alsó-zempléni építkezésekről szóló részében a sárospataki templom építéséről közölt adat épen e lapok tudósításai következtében, mert a mint jól értesültünk, a templomépítési ügy nincs befejezve s főleg a költségek szempontjából nem úgy áll a dolog, a mint a jelentés előadja.* A terjedelmes

jegyzőkönyvet bizonyára élvezettel olvasgathatják tiszáninneri paptársaim, valamint világi férfaink is, mert egy egyházi esztendőről szóló beszámolás foglaltatik benne s a beszámolók soha sincsenek érdekesség nélkül.

Harangodi.

* **Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye** ez évben tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyvét Bodolay István főjegyző szerkesztésében legközelebb kaptuk meg. A 47 oldalra terjedő jegyzőkönyvből kiemelkedik az esperes félévi jelentése s abban a gyűlekezetek anyagi, szellemi állapotáról alkotott kép, az új egyházmegyei gondnoknak, báró Vay Elemérnek székfoglaló beszéde, a mely bizonyosságot tesz a Vay-család eme tagjának hí kálvinistaságáról, — a Vay üdvözlésére mondott beszéd Bodolay Istvántól. Az alsó-borsodi egyházmegye, a melynek kormányzása kipróbált erők kezébe van letéve, anyagi jómódja mellett a szellemi fejlődésnek s haladásnak is fáradhatlan munkása. Népiskolái elsőrendűek, a mi a mai fokozott igények között sokat jelent.

r. s.

* **Weber Ferdinand: Jüdische Theologie.** Nach des Verfassers Tode herausgegeben von Franz Delitsch und Georg Schedermann. II. verbesserte Auflage. Leipzig 1897. Az 1879-ben elhunyt Webernek a theologiai irodalomban nagy hiányt pótló fenti munkáját az első kiadásban ugyancsak ezek a tudósok adták 1880-ban ilyen cím alatt: „System der altsynagogalen palästinischen Theologie.“ Most a két évtized alatt előállott újabb kutatásokkal pótolták ki az akkori anyagot s e II-ik kiadásban az evangéliumokra való gyakoribb utalás a munka értékét tetemesen növelte, jóllehet még mindig van több helyen helyreigazítani való, a mint a berlini egyetem nagyhírű tanára Strack kimutatta. A mű ára 9 márka.

* **Stromp László** külön lenyomatban is közrebocsátotta azt a nagyszabású tanulmányt, a mely a „Protestáns Szemle“ ez évi füzetében jelent meg s „Praeceptor Germaniae“ cím alatt Melancthon Fülöp nevelési érdemeivel foglalkozik. Tartalmas tanulmány, a melyet nagy haszonnal forgathatnak mindazok, a kik a nevelés-történetének barátjai. Tiszta, világos képben áll előttünk Melancthon, a ki érdemessé lett a „Németország mestere“ elnevezésre. Szerző otthonos tárgyában, alapos író, a kinek eddigi tanulmányai is szép bizonyosságot tesznek készségéről. E munkát Melancthon szelleme örököseinek, a hazai evang. protestáns iskoláknak s tanároknak ajánlja. Méltán s helyesen. Az a szellem, a melyet Melancthon honosított meg, magyar hazánk prot. iskoláiban is otthont talált s az utódok hálás kegyelettel emlegethetik a nagy reformátort úgy is, mint nevelőt. A hazai Melancthon monográfiák között a Stromp Lászlóé előkelő helyet foglal el. Ára 1 korona.

* **Szinyei József „Magyar írók élete és munkái“** c. nagy munkájából megjelent az V-ik kötet 7-ik füzeté, az egész munka 44-ik füzeté, a melyben a Kanitz és Károlyi nevek közé eső írók foglaltatnak. Körülbelül 150—160 író életrajza s irodalmi munkája van e füzetben ismertetve, kisebb-nagyobb részletességgel. Ára ennek is, mint a többi füzeteknek 50 kr

* **A gömöri ev. ref. egyházmegye jegyzőkönyve** Vattay László papi aljegyző szerkesztésében jelent meg. E jegyzőkönyvben az esperes szép megnyitó-beszéde, jelentésének közölt lényegesebb pontjai, a lelkész-értekezlet által tett indítványok, véleményes jelentések, az egyházmegye területén levő leány, fiók, társegyházaknak s szórványoknak hova tartozására vonatkozó határozat, Batta György iskolai választmányi elnöknek a jelentése hívják fel

* Ismertetőnek a megjegyzését ki akartuk hagyni, de határozott kívánságára közölnünk kellett, mert mint megjegyzi „világosságot kell gyújtani a jelentkező homályosságban.“

Szerk.

az olvasó figyelmét, a ki ezeknek átolvasása után azzal a tudattal lehet eltelve, hogy a gömöri egyházmegyében jó rendben folynak a dolgok. Az egyháziasság, a mely a gömörieknek szép tulajdonát képezi, e jegyzőkönyvből is felénk sugárzik s jóleső érzést támaszt keblünkben.

o.

* **Haussleiter Johann** *Aus der Schule Melanchtons*. Greifswald, 1897. Alkalmi munka, a melyet a Melanchton-ünnepély alkalmából a greifswaldi egyetem adott ki. Tartalmát azok a theologiai vitatkozások s promociónális beszédek képezik, a melyek a wittenbergi egyetemen 1546—1560-ig tartattak s mondattak el. 19 vitatkozás tartatott s Melanchton fogalmazta mindeniknek tételét, a mivel élénken bizonyította azt a komolyságot s odaadást, a melylyel a theologiai oktatásügyet vezette. Tartalmas s épen azért becses a munka épen a reformáció korára vonatkozólag s megérdemli az érdeklődők pártfogását. Ára 2 márka 80 fillér.

* **Középiskoláink reformja** cím alatt külön lenyomatban is közrebocsátották »szavazat«-ként »a tanterv-revisió ügyében« **Maklár Pap Miklós, Rácz Lajos és ifj. Mitrovics Gyula** sárospataki főiskolai tanárok azt a nagyszabású s a dolognak ugyanám mélyére ható munkát, a melyet Lapunkban közölték. Megküldték a hivatalos köröknek s azok bizonyára figyelmükre fogják méltatni minden pontját, mert sok olyan észrevétel foglaltatik a javaslatban, a mely megszívlelendő.

* **Sabatier**: *Esquisse d'une philosophie de la religion d'après la psychologie et l'histoire*. Páris, 1897. A párisi theol. fakultás jelenlegi dékánjának itt jelzett munkája egyike a legérdekesebbeknek, a melyek ez évben eddigelé a vallásbölcsezet terén megjelentek. A németek nem valami nagy lelkesedéssel fogadták; főleg a tudományos körök foglalkoztak vele behatóan, mert olyan téren mozog, a melyen a németek csaknem első rangúak s egészen természetes, hogy nagy apparátussal dolgozták meg Sabatier tetteit, a melyek a vallásra vonatkozólag a kezünk alatt levő mű alapján a következők: a vallás gyakorlati szükségéből állott elő s ez az az eszköz, a mely által a szellemi személyiség meg tudja szüntetni azt a kézzelfogható ellentétet, a mely az ő világ egyetemben való állásában van, — ez az, a mely kibékülést hoz létre az öntudat s világ-tudat között az isten-tudat által. A természeti nyomorúság s az erkölcsi szükség nyomása alatt megpróbálja az ember az eligazodást, a szabadulást s e próbálkozás annak a titokteljes hatalomnak a tudatára vezeti, a melynek jelenlétét érzi s a melytől egyúttal függését is érzi. Ez az élet-fordulás az imádkozásban nyilatkozik meg teljesen, úgy hogy az imádkozás története volna talán az emberiség vallásos fejlődésének legjobb története. Sabatier szerint ezen az alapon a vallás magában az emberi lényben keresendő s bár ezer és ezer néven nevezzük is, mindenképen élő s ható, igen sokszor épen azoknak a lelkeben munkál a legjobban, a kik tagadják, — mert atheista csak egy van, t. i. az a frivol gondolkodású egyén, a ki frivolitását könnyelmű s durva önzésének, haszonlesésének fegyveréül s takarójául használja. A kegyességben mindig maga a tényleges isteni kijelentés van s vallás és kijelentés korrelatív-fogalmak. Vagy saját kijelentése szerint: »la religion c'est la révélation subjective de Dieu dans l'homme; la révélation, c'est la religion objective en Dieu.« Ebből foly az a feifogása, hogy az igazi s helyes kijelentési fogalom sem nem mithológiai, sem nem dogmatikai, hanem pszichológiai ismeret. Ezek a munka első részletében vannak, míg a II-ik részben főleg a keresztyéniséggel foglalkozik, annak a nézetnek adván kifejezést, hogy a ker. vallás az, a

melyben a legtökéletesebben tapasztaljuk az Istenhez való vallásos viszonyt, a mely a Krisztus személyi életében vált valóra. A Krisztus vallásos tudatában élő s ható eszméje az isteni fiúságnak: ez az evangélium s a keresztyén vallás elve. A munka III-ik részében a dogmákat tárgyalja. A 416 lapra terjedő s 16 oldalas bevezetéssel elátott mű ára 6 márka.

* **Zöckler** *Askese und Mönchtum. II-te gänzlich neu arbeitete und stark vermehrte Auflage der kritischen Geschichte der Askese. I. Band. Frankfurt. 1897.* Zöcklernek ez a munkája az 1863-ban megjelent, ugyanilyen című művének teljes átdolgozását képezi, amennyiben az anyag rendezése egészen más, mint volt az első kiadásban, a melyben tárgyas volt a csoportosítás, t. i. a testi és lelki aszkezis szerint adta a tartalmat, míg ebben a most kiadott munkában pragmatikus modorban adja elő a keresztyéniség előtti s a keresztyén aszkezisnek a történelmét. Tárgyalja a bevezetés után, a melyben adja az aszkezis fogalmát, lényegét, elterjedését, formáját, szakait, a keresztyéniség előtti aszkezist, még pedig úgy, a mint az az indusoknál, a természeti s amerikai művelt vallások körében, az árja népeknél, a szamito-semitáknál, a görögöknél, rómaiaknál s végül a zsidóknál kifejlődött. Ez képezi az első kötet kisebb részét, (a 32—136 terjedő lapokat), a nagyobb részben pedig (136—322. lapok) a reformáció előtti szerzetesség történetét adja. Nagy olvasottság, sokoldalúság jellemzi a munkát, a melynek csak az az egy képezi gyöngéjét, hogy következtetései igen kétségesek, főleg ott, a hol a nem keresztyén vallásokról szól. Így például a buddhizmusnak a természeti s amerikai vallásokkal egy hűron való pendülését állítani, olyan eljárás, a melynek nincs elfogadható alapja. Az érdekes s nagy haszonnal olvasható mű ára 5 márka.

* **Tokaj-Hegyalja rövid monografiája** c. alatt német nyelven adott ki **Hézszer Emil** tályai ev. ref. lelkész egy kis füzetet, a melyben alapos ismerettel van leírva a jelzett vidék bortermelési multja. A „Borászati Lapok“ szakfolyóirat teljes elismeréssel fogadta a tanulmányt, a mely dicséretére válik írójának.

* **Finsler** *Zwingli Bibliografie. Verzeichniss der gedruckten Schriften von und über Ulrich Zwingli. Zürich 1897.* Mint a munka címe is elárulja, itt egy olyan dolgozattal állunk szemben, a melyben a szerző azt adja elő, hogy a legszabadelvűbb reformátor rövid élet ideje alatt, mennyit írt s azt, hogy felőle mennyit írtak azok, a kik gondolataival, eszméivel érdemesnek tartották foglalkozni. 30 könyvtárt kutatott át a szerző, hogy munkája teljes legyen s a mint a bázeli nagynevű tanár, Stächelín mondja: hálára kötelezte Finsler azokat, akik ebben az irányban akarnak munkálkodni. A 197 lapra terjedő mű ára 4 márka.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkész-értekezleti közgyűlés.** Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye miskolci körének ez évi értekezleti közgyűlése augusztus 19-ikén fog megtartatni Miskolcon a következő tárgysorozattal; 1. Értekezés **Ilyés János** harsányi lelkésztől a **lelkészi fizetés emelésére ajánlott államsegély ügyében**. 2. Tanácskozás a fölött: **miképen lehetne a hibásan összeállított jelentő-ívek kijavítását eszközölni?** 3. Megvitatása a Szalóczy Pál indítványának, a mely az **istentisztelet vonzóbbá tételére vonatkozik**. Mint a tárgyak mutatják, gyakorlati irányúak a kérdések, a melyek felett méltó volna más körökben is eszmét cserélni.

— **Értesítés.** A tiszai ág. hitv. evang. egyházkerület eperjesi kollegiumának jogakadémiáján az 1897/98. tanévre a beiratások f. évi szeptember 1-től 8-ig eszközöltetnek; az előadások pedig szeptember 9-dikén veszik kezdetüket. Utólagos felvételnek szept. 9—11-ik napjain dékáni-, azután pedig tanári-kari engedélylyel lehet helye. Azok az egyéves önkéntesek, a kik tényleges katonai szolgálatukat f. évi szeptember hó végén fejezik be, október 1—8. napjain iratkozhatnak be. A vizsgálatok határideje szeptember 1-től 15-ig terjed.

— **60.000 frt rendkívüli államsegély.** A kultusz miniszter f. év június hó 10-én 35,613. sz. a. kelt leirata szerint — mint biztos forrásból értesülünk — a folyó 1897 évi állami költségvetésbe a különböző egyházak csekélyebb illetményével ellátott lelkészei segélyezésére felvett 250,000 frtból az öt év. ref. egyházkerületet 60,000 frt illeti s ezen összeg a konventi elnökség nyugtájára az állampénztárból már ki is fizettetett. Szétosztása felől a jövő évi tavaszi konvent fog rendelkezni.

— **A rimaszombati egyesült protestáns gimnázium** államsegélye ügyében az állam-kormány a konventünk által elfogadott s aláírt szerződést nem hajlandó, mint szerződő fél elfogadni, mert a tanári fizetések rendezését másként akarja megoldani, mint a hogy a szerződés tartalmazza. Az ötödéves pótlékokat emeltetni akarja s kívánja némely alapítványi levél bemutatását. Feltűnőnek találjuk ezt a huzalkodást a kormány részéről, a mely a maga kiküldöttjével készítette a szerződés pontozatait. Kívánsága mintha belenyúlás akarna lenni az autonómikus jogkörbe!

— **A szíami király ajándéka.** Az a hír, mely legközelebb nem kis meglepetést okozott a napi lapok olvasóinak, hogy t. i. a szíami király: Csulalongkorn trónraléptének 25. évfordulója alkalmából egy csomó, Budha tanait magyarázó könyvet küldött ajándékba Kun Bertalan ev. ref. püspöknek, ki azokat a sárospataki ev. ref. főiskola könyvtárában helyezi el — tényleg igaznak bizonyult. A könyvek a kultusz minisztériumtól a püspöki hivatalhoz s innen a sárospataki főiskola közigazgatójához csakugynn megérkeztek s a 40 kötetből álló gyűjtemény érdekes ritkaságát képezi könyvtárunknak. — A dolog történetére nézve azonban meg kell jegyeznünk, hogy ez tulajdonképen egy régibb ígéretnek egyszerű beváltása. Ugyanis még 1893-ban 27790. sz. a. megkérdezte volt a kultusz minisztérium püspöki hivatalunk útján az akkori jogi dékánt, Dr. Finkey Józsefet: óhajtanak-e birtokába lépni a fent jelzett »Phra Krai Pi-Dok« című könyvgyűjteménynek. Az igenlő válasz eredménye tehát a küldemény s így meglepetést csak azoknak okozhatott, kik a dolog előzményeit nem tudták.

— **Új Zsidóország.** Zsidó körökben az újabb időben azzal foglalkoznak, hogy Palesztinában a zsidó királyságot újból felállítsák és menedékhelyévé tegyék mindazoknak a zsidóknak, a kik idegen népek közt élve, hitök miatt vagy más okokból elnyomatásnak és üldöztetésnek vannak kitéve. A terv, úgy látszik, Amerikában szülemlett ez előtt két évvel; most pedig a megvalósítása feletti tanácskozás végett a világ összes zsidó egyházainak küldöttjei fognak össze gyűlni Münchenben, augusztus 25-én. Legközelebb New-Yorkban volt e tárgybán népes gyűlésük a zsidóknak, a hol különösen Kopfstein Mayer rabbi azt fejtegette, hogy elérkezett az idő a zsidóság felemelkedésére és annak a bebizonyítására, hogy megelégtették az üldöztetést és nem hajlandók csupán eltúrt nép lenni a nemzetek so-

rában. Palesztina jog szerint a zsidóké és vissza kell követelni. Klein rabbi szintén az új ország mellett buzgólkodott, a melyet szerinte, Bulgária módjára, török fenhatóság alatt kellene felállítani. Mi azt hisszük, hogy ha ez az ábrándos terv megvalósulna, még akkor is a magyar Khanaán lenne az a föld, a honnan legkevésbbé vágyakoznék vissza az itteni zsidóság a régi Khanaánba.

— **A britisch-muzeum könyvtára-ról** érdekes adatokat olvashatni a „Magyar Könyv Szemle“ legközelebbi számában, a melyben Erdélyi Pál a következőket írja: ez a könyvtár 1753-ban kezdett szélesebb alapokon mozogni, a mikor a Sloane-féle gyűjtemény s a Harley kéziratok megvásároltak. Az első katalógus 1787-ben jelent meg. A mostani könyvjegyzék szerint van a könyvtárban: 1.750,000 kötet könyv, 200,000 térkép, 100,000 hangjeggy, 40,000 kötet kézirat, 64.000 db oklevél, 11,000 db. meghatározott pecsét és pecsétnyomó, 700 görög és latin régi papyrus. A magyar könyveknek önálló osztályuk van s irodalmunk nagy alakjainak művei mind megvannak annyira, hogy ezt lehet a külföld legteljesebb e nemű könyvtárának tartani. Olvasó-termét 1894-ben 542,423 ember látogatta. Az évi gyarapodás rendesen igen nagy, a mi egészen természetes, mert a parlament rendkívüli segélyeket is szokott e célra megszavazni.

— **A pápa fogsága.** Az utlramontán lapok tudvalevőleg a mikor csak lehet, szóba hozzák a pápa világi hatalmának helyreállítását, vagy legalább azzal könnyítenek lelkükön, hogy siránkoznak a fogoly-pápa sorsán. Ilyen siránkozás hallatszik egy németországi utlramontán lap következő soraiban: „... A végtelennek tetsző fogság, a mely ólom súlylyal nehezedik mind jobban-jobban a nagy költőre s természettudósra, nem régen igen kézzel fogható bizonyossággal tünt fel magának a pápának is. Ugyanis egy napon a vatikáni kertbe ment ki a szent-atyja, a hol leült egy fa alá. Ott üldögélt elgondolkozva, a mikor egyszerre váratlanul az eső kezdett cseperegni. Kérték, hogy vonuljon vissza s a szent atya elkomo-lyodva, nehéz szívvél szólt: hagyjatok békét, hadd élvezzem az eső hullását, hiszen olyan régen nem gyönyörködtem benne. Mennyire el lehetett keseredve a szent-atyja e szavak mondásakor, ha visszagondolt Carpinetorra, a hol bölcsője ringott, Perugiára, a hol pompás érseki palotája volt, Rómának bazilikáira s fejedelmi birtokaira, a melyeket soha sem birtokolhat. Rá nézve a paradicsom, Itália, elzárt kert, a melynek falai közé van temetve s legfőlebb egy pár fát láthat benne.“ Önkénytelenül is mosolygunk e naivitáson s sajnálkozunk a német utlramontán lap olvasóin, a kiket ilyen badarságokkal mulattatnak azzal a gondolattal, hogy mindezeket kész-pénz gyanánt veszik.

— **A sárospataki fiatalság** által 1897. augusztus hó 8-án az „Erdélyi-szobor alap javára“ rendezett nyári táncmulatságon bevétel volt: 285 kor. 20 fil.; kiadás: 160 kor. 82 fil., tehát a tiszta jövedelem: 124 kor. 38 fil. Felülfizettek: Trstyánszky Károly elnök 16 kor., Szinyei Endre 4 kor., Molnár János 4 kor., özv. Rik Gusztávné 2 kor., Dr. Zsindely István 2 kor. Hodinka Ágoston 2 kor., Tóth Szily Etelka 2 kor., Nieszner Ferencz 2 kor., Szepessy István 1 kor., Balogh János (Kis-Várda) 1 kor., összesen: 36 korona. Fogadják ez úton is hálás köszönetünket. *Oláh Béla* alelnök, *Rik Béla* ellenőr, *Dezso Géza* pénztárnok.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: A „Jelentő ívek” kiigazítása és az államsegély. *Péter Mihály.* — „Néhány szó egy új magyar nyelvtan ügyében” *Szabó József.* — „Bölcsészeti mozgalom e század elején.” *dr. Heiszler J.* — „Az új Óramutató és a belmissio.” *Réz László.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

A „Jelentő ívek” kiigazítása és az államsegély.

Midőn kiviláglott, hogy a lelkészi jövedelmek mely célra íratlak össze, mindjárt hangos tiltakozások emelkedtek fel az összeírás helytelensége ellen. Némelyek annyira nem bíztak a Jelentő ívek adataiban, hogy új összeírást követeltek. Tudjuk, hogy ez az ügy a konventen is szóba került, de a konvent az általános kijavítások helyett elégnék tartotta, ha a Jelentő ívek adatai egyeseknek alaposan megokolt felszólamlására időről-időre helyesbítetnek.

A konvent ez álláspontra valószínűleg azért helyezkedett, mert nem akarta az államsegély égető kérdését, egy sok időt igénybevevő új összeírással esetleg hátráltatni, de különösen azért, mert a panaszok oly általános keretben mozogtak, hogy a konvent azok miatt egy új összeírás elrendelését megokoltnak sem tarthatta.

E kettős szempont lebeghetett a konvent szeméi előtt, midőn az ismeretes modus vivendit fogadta el. E szempontokból emeltem szót én magam is e b. lapok múlt évi egyik számában az új összeírás hangoztatása ellen.

A konvent és mások is bizonyosan azt hiték, hogy azon modus vivendivel utat nyitottak a sérelmek orvoslására.

De mindenki csalódott. Mennél közelebb vagyunk azon időponthoz, melyben a sokat emlegetett államsegély eszméje tényleg is megvalósul, az elégtelenség tüze nem hogy kialudni látszanék, de annál nagyobb lánggal lobog s mind szélesebb területen harapódzik el. Hiszen nincs lelkész értekezlet, melyen e kérdés szőnyegre ne kerülne. De újabban e kérdés terén az ügy javára kedvezőbb symptomák jelei mutatkoznak, a mint az abauji lelkész értekezletnek

e becses lapok közeli számaiban közölt jegyzőkönyvéből is látható. Az általános gyanúsítások teréről, ez ingoványos talajról, szilárdabb földre kezdünk lépegetni; kezdik concrete megjelölni, hogy miért rossz hát az összeírás?! Azért — mondják, mert a jövedelem kiszámítása nem az egyedül biztos, az állam által is elismert, a tanítóknál tényleg alkalmazott alapon, történt, t. i. nem a kataszteri tiszta jövedelmi alapon.

Hát ez már világos és férfias beszéd.

Míg a gyanúsítás az érdekelt lelkészek, presbytériumok és az összeíró küldöttségek lelkiismerete ellen irányult, és míg majdnem határozottan az mondatott ki, hogy önkényesen, kénykedv szerint történt az összeírás: e süppedékes talajra nem sok embernek volt bátorsága az illetőket követni; de most, midőn kezd általános nézetté válni, hogy az összeírás hibás voltát az alkalmazott kulcs helytelensége okozta, mely kulcshoz akarva nem akarva alkalmazkodnunk kellett, most az ügy tisztább stádiumba jutott.

Ha visszaemlékeznek e becses lapok t. olvasói, nekem évekkkel ezelőtt éles tollharcom volt e helyütt a f.-zempléni egyházmegye egyik igen t. tanácsbírójával s azt vitattam, hogy fogadjuk el a jövedelmi összeszámításnál alapul a kataszteri tiszta jövedelmet, mert nem szégyenlem kivallani, előre sejtettem, miként fognak alakulni a politikai constellatiók. És ha akkor a t. tanácsbíró úr le nem dorongol, a közvélemény agyon nem hallgat: most e tengeri kigyóval nem volna bajunk.

De még most is sanálható e nézetem s lecsendesíthetők a kedélyek a nélkül, hogy új összeírást kellene foganatosítani.

Tudtommal a Jelentő ívekben mindenütt fel van véve az ingatlanok kataszteri tiszta jövedelme is, de csak egy summában, az egyház

összes ingatlanai után. Ha ez külön-külön, mint lelkészi, tanítói és egyházi is fel lett volna tüntetve, a kataszteri alapra való átszámítás egy tollvonással létesíthető volna. De minthogy ez nem így van, nincs más mód, minthogy a megyéknek és kerületeknek kellene lépéseket tenni az iránt, hogy a konvent rendelje el, miszerint az egyházak küldjék fel a lelkészi ingatlanok kataszteri tiszta jövedelmének hivatalos kimutatását. Így aztán új, az ügyet hátráltató összeírás nélkül, a konvent egy bizottsága könnyűszerrel átszámíthatná a lelkészek jövedelmét e biztosabb alapra, maga a konvent pedig ez alapon kérhetné a még hiányzó szükségletet. E mellett az egyes különösebb hibák felszólamlásokra mindig kiigazíthatók volnának.

A mi pedig a kormányt illeti, ha ő komolyan akarja az államsegély megadását, e kérés elől, ha csak önmagával ellenkezésbe jutni nem akar, — el nem zárkozhatik, mert micsoda anomalia volna az, hogy ugyanazon egyház két rendbeli hivatalnokai más más alapon kapjanak államsegélyt, mint tanítók és mint lelkészek, sőt micsoda igazságtalanság volna, hogy még a kerületekben se legyen egyenlő kulcs.

Nem kisebb jelentőségű ennél az a terv, mely szerint a kormány az államsegélyt kilátásba helyezi. A politikai lapok ugyanis urbi et orbi hirdették, hogy az őszkor benyújtandó törvényjavaslat olyanokat tartalmaz, mely szerint a református lelkészek jövedelme fokozatosan egészítenék ki 800 frtra, még pedig 5 év alatt 600, újabb 5 év alatt ismét 800 frtra.

Bizonyosan ez a terv jutott Szász Domokos püspök kezébe, melyről aztán ő, mint e b. lap értesített bennünket, teljes megelégedéssel nyilatkozott.

Én nem szólok arról, mennyiben érinti e törvényjavaslat autonomiánkat, mert nem olvastam; de ha az államsegély ily módon adatnék meg, akkor én ennél szégyenteljesebb módot képzelni sem tudok. Csináljunk csak egy kis statisztikát. E szerint, a kinek van ma 400 frt jövedelme, az a törvény életbelépésének első évében kapna 40 frtot, sőt segélye még a második és harmadik évben sem érné el azon összeget, melyben részesül most, az ideiglenes államsegély korában, a fizetések általános rendezése előtt. Ily körülmények között nem furcsán hangzik-e, midőn hivatalos testületeink már előzetesen arról tanácskoznak, hogy mire fordítsák a mostani államsegélyt? Mintha szent Isten! a lelkészi kar minden bajára elég ír volna egy kis törvény, mely — teszem fel — 1907-ben lép hatályba.

A kormányt fel kell világosítani, hogy a ref. papság nagy része, szégyenére a liberális magyar államnak, kárára a valláserkölcsiségnek és kultúrának, oly nyomorban sínlődik, hogy a leg-

kevesebb, a mivel sorsán segítenek, ha fizetése 600 frtig azonnal kiegészítetik.

A kormány az ország pénzügyi helyzetével sem mentheti magát, midőn sokszor kevésbbé hasznos újításokat milliókra menő megterheléssel létesít.

Mindenesetre szükséges volna a nagyobb tájékozás ez egész ügyben és semmivel sem indokolható Szász Domokos úr eljárása, midőn a discretió címén e törvényjavaslatból kabinet titkot csinál. Az államsegély nem egy püspök magánügye, hanem az egész prot. egyházé, mely akarja, hogy ily fontos fordulatnál teljesen tájékozódva legyen.

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó egy új magyar nyelvtan ügyében.

Komoly érdeklődéssel olvastam Kérészy Barnának a magyar nyelvtanítás ügyében nem régen közétett derék cikkét. Miután a magyar nyelvtan szerény nézetem szerint is egyike a legfontosabb gimnáziumi tantárgyaknak; mint a „Sárospataki Irodalmi Kör“-nek egyik szerény tagja: erkölcsi kötelességemnek ismerem, hogy e nagy fontosságú közös ügyünk tisztázásához legalább jóakarattal én is hozzájáruljak.

Mondanivalóimat lehetőleg röviden és szigorú tárgyilagossággal igyekszem elsorolni, tehát sine ira et studio.

Főiskolánkban is ad acta került tehát a Hegedűs-féle nyelvtan,* a múlt idők e tisztes emléke, mely 40, mond *negyven* hosszú éven át (1855—95.) teljesítette kötelességét s intra et extra muros terjesztette az egészséges nyelvtani ismereteket s az alma mater jó hírét.

Ámde az idő halad, s vele együtt eo ipso a nyelvtudomány is haladnia kellett. Tehát ami megéledett derék tankönyvünk is kénytelen volt átadni a tért, a szerepet egy oly munkálatnak, mely felölelve a nyelvészet újabb vívmányait, styl, tartalom, szabatoság, sőt rendszer tekintetében is elérhetetlen magasságban áll a régi felett.

Vajha úgy volna! De hát így van-e tényleg?? Fájdalom, nincs! . . . Köztudomású ugyanis, hogy már Sárospatakon is Simonyi Zsigmond dr. lépett a mi Hegedűsünk örökébe. Quo jure? Simonyinak igaz, hogy elismerésre méltó, sőt kiváló érdemei vannak a philologia terén. Nagy nyelvbúvár, s hozzá szorgalmas, munkás, *protegált* ember, — de, de — mondjuk ki a szót magyarul: nagy philolog létére is szerencsétlen nyelvtan-író. Ismerjük mindkét nyelvtanát egészében és részleteiben. A rendszeres nagy nyelvtana — legalább nézetem szerint — elég jól sikerült, sőt a felsőbb osztályokban, ügyes szaktanár kezében, a kellő módosítások megtételével talán-talán még használható is. Ámde a mondat-nanos kis nyelvtanáról már egészen másképp kell vélekednem s teljesen osztom bírálóinak fölé mondott véleményét. (Riedl, Hunfalvy, Makláry, Kérészy stb.)

* Dolgozta Schert Tamás svájci paedagogus után, de annyira önállóan, hogy Dezső Lajos jeles paedagogusunk szerint is „A tananyag részletes, módszeres feldolgozásában egészen új utat követ.“ Sárospataki Lapok 1897., 28. sz. 473. lap.

Hogy történhetett mégis, hogy ami Irodalmi Körünk, mely önmaga szokott jót, sőt kitűnőt produkálni: kézi könyvül épen a Simonyi „Kis Magyar nyelvtan”-át fogadta el? Határozottan hiszem, hogy csupán: *kényszerűségből és ideiglenesen*, míg t. i. az a már évek óta kitátásba helyezett új magyar nyelvtan, egy „*vérünkéből való vér*” elkészülhet.

Hogy milyennek gondolnám aztán én azt az óhajtvá várt sárospataki nyelvtant, mely méltó utóda lenne a mi Hegedűsünkének: megkísérlem legalább főbb vonásaiban s egyszerű, laicus nyelven elmondani.

Legyen az elsőben is lehetőleg *egyszerű*.

Ezt úgy értem, hogy ne legyen benne semmi oly tudakos definíció, mely egy 9—10 éves gyenge gyermek fogalom körét túlhaladja s eként a legfontosabb tudományok egyikétől elvadítsa. Mai napság már úgy is általános jelszó: *a tudományok népszerűsítése*.

Legyen az továbbá *stílus, tartalom, szabatoság, rendszer* tekintetében is lehetőleg színvonalon álló. A definícióknál az a sok bizonytalansági jelző (néhány, néha, talán stb.), az a sok hüledezés, ide-oda való kapkodás, pótló helyreigazítás, mely az elébb elszórt hibás állításokat utólagosan iparkodik kiigazítani, mely Hegedűsnél soha, Simonyinál pedig oly gyakran előfordul: komoly tudomány számba nem mehet, a tankönyvet meg pláne értékétől, hitelétől fosztja meg. Állításom illusztrálására egy rakás példát sorolhatnék fel. Nem cselekszem. Nem pedig azért, mert én ezeket már e Lapok 1889. 50. számában lehetőleg elsoroltam; s legközelebb még tüzetesebben elmondta azokat Kérészy Barna. Az idő drága, tehát ne bocsátkozzunk felesleges imlétlésekbe.

Legyen továbbá az új nyelvtan *didaktikai szempontból mérlegelve lehetőleg kifogástalan*. Talán valamennyi kíváncsim között ez a legfontosabb. Itt kénytelen vagyok kimondani, hogy én eleinte a mondattanos nyelvtannak voltam barátja, de csakis addig, míg azt közelebből meg nem ismertem. Később azonban sok évi tapasztalásból arról győződtem meg, hogy ez a divatos tanítási módszer nem helyes; mert szerfelett komplikált; az a nagy zűrzavar, majdnem lehetetlenné teszi a gyermeki gyenge fejben a képzet-társulást s a legnagyobb erőki-fejtés mellett sem lehet vele elérni a kívánt sikert. Ez a rendszer, habár nem vét is a tudomány ellen, de igenis vét a paedagogia ellen, melynek kötelessége a tanítás egyszerűsítésére s ez által megkönnyítésére törekedni.

A rendes, (syntheticus) nyelvtan kezdi a hangtanon, folytatja az alaktanon s végzi a mondattanon. Tehát fokozatosan, lépésről-lépésre megyen át a könnyebbről a nehezebbre. Igen helyesen.

A mondattanos nyelvtan ellenben mindezeket összeolvasztja s mint a kalejdoszkóp egyszerre, egy füst alatt iparkodik feltüntetni hang-, alak-, mondattant, pláne még az írásjelek használatát is. S hogy teljes legyen a chaosz: amazt, t. i. az *egyszerűbbet* tanulják a nagyobbak (III. oszt.) s emezt, t. i. a *complicáltat* tanulják az apró 9—10 éves nebulók. Csodálkozunk aztán rajta, ha nyelvtanításunknak nincs meg a kívánt sikere! s az eredmény: ex omnibus aliquid, ex toto nihil.

Én a Hegedűs féle synthetikus rendszert tanárra, tanítóra egyaránt jobbnak, könnyebbnek s sikeresebbnek tartom, mert a tanítás eredményét, az általa elért sikert sokszorosan többnek, világosabbnak, tisztábbnak tapasztaltam.

Ugyanazért, ha paedagogiai elvül elismerjük ez axiómát: „*Mindig a könnyebbről kell átmenni a nehezebbre, az egyszerűről az összetettre*,” akkor lehetetlen be nem látnunk, be nem ismernünk azt is, hogy a „*synthetikus rendszer*” legalább gyakorlati szempontból jóval

felette áll az „*analitico-synthetikus*”, vagyis *mondattanos* tanmenetnek.

„Mondattani alapon” mond ide vonatkozólag Hunfalvy Pál, hírneves philologusunk „Nyelvtudomány és Nyelvtanítás” című művében — (31. lap) „csakis az olyan nyelvnek az alaktanát lehetne előadni, a melynek úgy szólván nincs is alaktan grammatikája, melynek alaktan egy a mondattanéval; mert ott csak egy sorbeli kategóriáról lehet szó. Amde a magyar nyelv alaktan *dús-gazdag*. Ott tehát két sorbeli, egymástól nagyon különböző kategóriát kell tárgyalni, u. m. *alaktanit* és *mondattanit*. Ezen két kategóriának *együttes* felfogására és megértésére pedig a gyermeki ész nem képes.”

Látni való ebből, hogy a nyelvtanírónak egyszersmind ügyes gyakorlati érzésű paedagognak, sőt psycholognak is kell lennie. Tudnia kell, hogy miből *mit, hogyan, mi módon, miféle rendszerben* kell elmondania, hogy a siker biztosítva legyen.

Óhajtom továbbá, hogy az új nyelvtanban az az annyira divatos s immár túltengésbe csapott *határozók* tana lehetőleg *röviden* s a mi legfőbb a *logika és magyar egészséges észjárás követelményeinek megfelelően legyen tárgyalva*.

Az az éremlygős terjengősség, (péld. Simonyinál a nyelvtan nagy részét a határozók tana foglalja el) a határozók alsó, felső fiókjainak rakásra halmazása, hozzá az a sok nyakatekert, doctrinär okoskodás, a melylyel szerző egy általa mesterségesen e célra előre kifundált mondatrészt iparkodik valamelyik fiókjába beleerőszakolni, ha mint curiosum, egy külön füzetben magán olvasmányának megjárja is, de *tankönyvbe nem való*. Tanár és tanítvány egyformán megcsömörlik tőle.

Itt engedelmet kérek egy kis kitérésre.

Tudjuk, hogy a mondattan speciális német találmány. Elméletét felállította *Becker Károly Ferdinánd*. (Majna-Frankfurt, 1827.) Ő még teljesen beérte a hármast határozóval. Rendszerének követői azonban annyira túlhajtottak, hogy lassanként beállt a túltengés, egy oly egészségtelen állapot, mely talán *Wurst*, „Sprachen Denk lehre”-jében érte el tetőpontját. (Stuttgart, 1836.)

Miután, mint majdnem minden tudományunknak, úgy magyar nyelvtanunknak is more patrio, a németiség retortáján kellett keresztülmennie: a Wurst rendszerét is átlántálta hozzánk nagy erőki-fejtéssel, sok jó akaratral, de annál kevesebb sikerrel, Pecz Gyula szarvasi tanár. Pest, 1849.)

Ha Pecz nyelvtanát nem resteljük átlapozgatni, rögtön illusztrálva lesz előttünk a régi axióma: „*Semmi új dolog nincs a nap alatt*”. Itt ugyanis majdnem mind egyenként feltaláljuk azokat a túlhajtásokat, a melyek némi csiszolással, módosítással némely mai modern nyelvtanainkban, mint a tudomány vívmányai szerepelnek. Pecz nyelvtana 1852-ben néhány gimnáziumban tankönyv volt, de mint élvezhetetlen túlhajtás, oly gyorsan lejárt magát, hogy manapság már alig tud róla valaki valamit. (Unicum gyanánt őrzök belőle egy példányt.) Nem ez lesz-e a sorsa a Wurst-féle rendszerre emlékeztető némely mai nyelvtanoknak is? Hiába! tempora mutantur . . . *A jobb nemcsak a rossznak, de a jónak is természetes ellensége*.

Most már mi ezekből a tanulság egy lelkiismeretes *nyelvtaníróra* nézve, ki az uralkodó divatnál többre bicsúli saját meggyőződését s a nyelvtanítás ügyét? Sem több, sem kevesebb, mint az, hogy abból az oly nagy port felvert határozók tanából csak annyit vegyen át, amennyit abból a logika, a józan gondolkodás választó rostája át nem perget.

Ha a határozók tanát eként a maga eredeti, igaz értékére devalváljuk, önként következik, hogy a mondat-tant is értékére kell alászállítanunk. Az oknak, — hiába — logikai folyománya az okozat.

En bármily laikus vagyok is a philologia mezején, de bizva józan nyelvérzésem helyességében, soha se szégyenlem kimondani, hogy az a Hegedűs-féle excommunikált „kiegészítő,” úgy a nyelvtanra, mint a nyelvtanításra határozott veszteség. Az útját vágta minden további, felvont szemöldök, kétes értékű okoskodásnak s teljesen beértük vele. Ezt a gyermek is prima vista megértette s jó kedvvel, scrupulus nélkül haladt tovább célja felé.

Ha ez a rendszer képes volt kiszorítani a Wurst-féle bonyodalmas rendszert s 40 hosszú éven át jónak bizonyult: miért ne lehetne most ugyanazon, vagy hozzá hasonló egyszerű, de legalább fix alapokon egy új nyelvtant felépíteni? Talán retrograd lépés lenne a tudományra? Nem hiszen, nem hihetem, hogy az, ami érthető csak azért, mert könnyű, az érthetlennel szemben retrograd irányt képviselne. Ha a határozók mai, határt nem ismerő, terjedelmes tana oly tiszta szinarany volna, a melyhez többé semmi szó, semmi kétely nem férhet: oh akkor igenis méltó lenne vele a tankönyv nagy részét elfoglalni s azokat az apró nebulókat a tudomány érdekében megterhelni! Ámde! mikor minden lépten-nyomon azt látjuk, hogy még magok a szakemberek sincsenek vele tisztába, sőt éles harcot folytatnak miatta pro et contra; mikor olvassuk, hogy egy *Riedl*, (Philolog Közlöny), egy *Hunfalvy*, (Nyelvtudomány s nyelvtanítás) egy *Maklár*, (Sárospataki Lapok) s több más jeles nyelvészeink minő hévvel, mily erős, meggyőző érvekkel igyekeznek e kártyavárnak ingatagságát, határozatlanságát kimutatni s eként értékére alászállítani: a magunk fajta laicus embernek is meg kell győződnie a felől, hogy a határozók tana a mai alakjában még korántsem kiforrott tudomány. Már pedig holmi kiforratlan kísérletezések tankönyvbe nem valók.

Óhajtanám végül, hogy az új magyar nyelvtanban az *igenemek*, *módok*, *idők* meghatározásánál a Simonyi-féle mesterséges, magyartalan idő-schémák teljesen mellőztessenek. Igazsága van Hunfalvynak. midőn Simonyi paradigmáját bírálva így szól: „Magyar nyelvünknek alig van nagyobb nemessége az idők alakjainál, bőségénél és helyes alkalmazásánál. Ugyanazért, ha tiltakozunk a magyartalanságok ellen, tiltakoznunk kell az igeidők magyartalan használata ellen is.” (Nyelvtud. 59. lap.)

Gyakorlati tekintetből beilleszteni vélnék még az „*írásjelek használatáról*” egy önálló, külön függelékét.

* * *

Záradékkül még néhány szót!

Kérészy tisztársam a Simonyi-féle nyelvtant ideiglenesen is a Martonfyéval kívánja helyettesíteni. Nem rossz választás. De én ennél is inkább merném ajánlani a *Király Pálét*, mert az igen derék, erős szakértelemmel s nagy műgonddal irt munka, s ma is bátran kiállja a versenyt az általam ismert nyelvtanok bármelyikével. Igaz, hogy kézi könyvnek terjedelmes, de egy szaktanár bizonyára tudni fogja azt, hogy abból a gazdag tartalomból, mit és mennyit kell feldolgozni s mit kihagynia.

Nem hallgathatom el végül, hogy igen kellemesen hatott rám Kérészy kollégámnak az az óhajta, miszerint ő az új nyelvtan elkészítésével *Maklár Papp Miklóst*, pláne pályázat mellőzésével kívánná megbízni. Igen találóan! Mintha csak összebeszéltünk volna, gondolataink e tekintetben annyira találkoztak.

Maklár Papp Miklóst régóta úgy ismerjük, mint jeles paedagógust s lelkiismeretesen, szigorú műgonddal munkálkodni szerető magyar nyelv tanárt. Ismerjük szép választékos irányát, népiskolai nyelvtanát, ismerjük legutóbbi nagyszabású nyelvtani cikksorozatát stb. stb. Jobb, megbízhatóbb, lelkiismeretesebb kezek közé — szerény nézetem szerint is — alig lehetne az új magyar nyelvtan ügyét elhelyezni. Az ő kiforrott nyelvtani, paedagógiai érzéke s tanári hosszú tapasztalásai bizonyára eltaláltatják vele a helyes irányt, elvet, hogy t. i. *syntheticus*, vagy esetleg *mondattani* alapra építsen-e?

En legjobb meggyőződésemből óhajtom, vajha: a mi derék Hegedűsünk örökét továbbra is az ő saját rendszere, az az általunk már annyira megszokott, annyira kedvelt, annyi generációt felnevelt s paedagógiai szempontból is jónak, kifogástalannak bizonyult *syntheticus rendszer* foglalná el!

Szabó József.

TÁRCA.

Bölcsészeti mozgalom e század elején.

(Folytatás.)

5. Eschenmayer emancipatio kísérlete.

Eschenmayer, századunk első felének sajátos irányú, mondhatnám költői bölcsésze, nagyon megütöközt azon szomorú munka felett, melyet Daumer végezett, midőn az emberi lelkeket, noha azok szellemi jelleggel bírnak, a Tellus-csillag anyagához örökre oda kötötte. Elhatározta magát emancipálni az emberi lelkeket a föld uralma alól.

Schelling azonban sietett Daumert támogatni és Eschenmayer ellen foglalt állást, valamint azok ellen, a kik nem győztek eléggé csudálkozni a felett, mintha az Isten a teremtés dolgában nem bírta volna tovább vinni a földnél és annak történeténél, hanem ezen, mint középponton végezte volna a tőle kitelhető legmagasb remekét.

De bármely erőft fejtett légyen ki Schelling, azért a naprendszer körülözlő myriád világokat az emberi szellem elől elzárni neki sem sikerült.

A szellem fentartotta jogát az Universumhoz, mert hiszen az Írás szerint is az Isten az emberi szellemet nem a Tellus anyagából állította elő, hanem az ő Universalis lényéből adá. Reá lehellett!

Már a mi nem a földből van véve, az nem tartozik a földhöz és az nem lehet a földnek örök foglya.

A mi pedig Istentől származott: az örökli előjogait annak, a kitől származott. Az már akkor, midőn egy időre a földre küldetett, a Mindenség örököse volt. Hogy hol kezdi meg pályáját, az a világrendező-hatalomnak titka. De hogy máshol nem végezheti, mint annál, a kitől származott, az már bizonyos; mert a kibocsátónak örök jogát a kibocsátotthoz kétségbevonni már csak azért is lehetetlen, mert azon hatalom valóban absolut.

Hát azt, a mi az egyetemes élet egységes nyilvánulata elszigetelt darabokra osztani, annyit tesz, mint önkényesen összetépni az egységet, ha t. i. lehetne.

De az ily szomorú kísérletezés alatt csak magunkat fosztjuk ki s megkötözzük oda a föld rögéhez a Mindenség örökösét.

A szellemet, melynek életnyilatkozási alakja a teljes szabadság maga, megkötözni . . . minő öncsonkítási merénylet ez!

Én azt hiszem, itt volna már ideje annak, hogy bontakoznánk ki a reánk hagyatékozott előítéletek karjai közül.

Az egyik a földcsillag határain belül keresi léte titkainak megoldását. Ennek azután üres díszítmény a Mindenség fényes csillagraja az égmezőn. A másik pedig már éppen a Mindenségen kívül keresi azon túlvilágot, hol őt az idevétel várja.

Valami a Mindenségen kívül! De hát akkor miként lehetne Mindenség maga a Mindenség, ha még kívül is van valami?

De ha a világteremtés az isteni élet egységes nyilvánulata: akkor ugyan mi szárnyalhatja túl ezen eggetemes életet?

Kinek van joga ezen is túl törni akarni? *S az Istent az ő megvalósított eszméinek végtelen világán kívül keresni, kívül magasztos élete nyilvánulásán?*

Az ő és középkorban azt tarták a föld felől, hogy az oly test, a hol az egész világnak erei, mint valamely szívben, összefutnak.

A mint azonban az újabb csillagászat a többi csillagoknak különbözőségét, nagyságát, helyzetét kiderítette: akkor meg éppen egy ellenkező nézet jutott érvényhez, a mely a földcsillagot kicsinysége miatt lenézte. Ekkor kapta e jelzőket: „egy homokszem,” vagy Klopstocknál „egy csepp a cseberben,” vagy Eschenmayernél „a parányi pont,” „egy törpe az ég óriásai között,” „elenyésző csekélység.” Szóval a föld kultuszát annak becsnérlése váltotta fel, s megnyílt az Universum!

A megnyílt Universum nem oly dolog, a mely elől a felvilágosult theologia elzárkózhatott volna; hiszen nem lehetett az más előtte, mint a mennyei Atya világa számtalan hajlékainak megnyitása. Fel is használta azon megnyílt hajlékokat elhelyezésére azon számtalan üdv és nyugalom-sóvárgó lelkeknek, a kik innen a földről, ezen előképző intézetből eltávozni készülnek.

Mi is lehetne egyéb a föld, mint előképző intézet, hol az oly annyira akadályos és oly sokszor megzavart fejlődés teréről, a végtelen fejlődésre, a mire a lélek hivatva van, kedvezőbb pályára állítatunk, hol erőink, képességeink teljesebb ismeretére és azoknak zavartalanabb gyakorlására eljuthatunk; mert hiszen minden lény képességeinek gyakorlásában találhatja elvégre is azon boldogságot, a mely után áhítozik.

Altalában pedig senki sem jogosult más boldogságra, mint a melyre magát a megelőzőtt létpályán képesítette.

Igy hát a földön készülődünk egy magasabb létstádiumra. És ha a fejlődés végtelen: úgy ezen létstádiumok is, kell, hogy arányosak legyenek.

Azért mondá Flammarion, korunk lángelmű természettudósa, hogy „a lelkek a bolygóbeli emberiség vető-magvai.”

Ezek népesítik meg az Universum bolygóit. Bejárva a világokat, a teremtségek mindig más és más csudaival találkoznak, és a nagy természetnek, valamint a természet magasztos Urának mindig mélyebb és mélyebb ismeretére jutnak el.

A boldogság ezen elméletnél abban állott, hogy az ember világokból világokba vándorolva, ismereteit minduntalan fokozza, de ismeretszomja végtelen lévén, azt végkép még sem elégítheti ki; mert minden képelt végpontnál ismét egy új kezdet ajtajához jutott.

Már az ilyen kimeríthetlensége a természetnek, vagyis az Universumnak egy örökös karácsonyi ünnepe az ismeret után áhítozó léleknek, a mely őt Teremtője határtalan csudálására és végtelen szeretetére hangolja;

és e szeretetben nyilvánul a boldogság már az ő mennyi tisztaságában!

Az Universum beutazása útján szerezhető ismeret és tökély, és az innen meríthető boldogság csakugyan jobban megfelel az emberi lélek szellemi mivoltának, mint ama régi képzelet, mely az örök boldogságot az anygalok kardalának hallgatásában találta fel.

Csak az a kérdés most már, hogy ezen magában véve derűs theologiai elmélet számíthat-e a tudomány segélyére és pártolására?

A természettudomány azt mondja, hogy a különböző világtestek nagyságuk, anyaguk, sűrűségök arányában különböző befolyást gyakorolnak a felettök kifejlő növényi és állati életre. Így hát egyik csakugyan kedvezőbb a fejlődésre, mint a másik.

De azt is mondja, hogy a világűrben mozgó égi testek a vonzerő kölcsönös egymásra hatása által vannak egymással összekötve, úgy, hogy egymásba nem ütközhetnek... Van tehát csakugyan, a mi az egyik égi testből átnyúlik a másikba. Ez az erős, de láthatatlan kéz, a vonzerő.

Nos ez a vonzerő, mely a világokat összetartja, nemesebb-e azon erőnél, mely még gondolkodni és akarni is tud? Erősebb-e a szellemnél?

(Folyt. köv.)

Dr. Heiszler József.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az „Uj Óramutató” és a belmissió.

Az utolsó 10 év alatt a hazai protestántizmus kebelében egy új irány indult meg, mely az evangelizációt tűzte ki jelszó gyanánt zászlajára s adott neki, hogy Pokoly Józseffel szóljunk, tudomány nevet is: *belmissiónak* nevezvén el ez új irányú munkásságot.

Kész akarva neveztem *új iránynak*. Mert egyházunknak külső és belső építésére való törekvés ugyan nem új, még csak nem is a reformációval kezdődik, mert az apostoli korban már határozott s erős munkálkodást találtunk (Csel. könyve) úgy az egyház külső építését, mint a hiterősítést és hiterjesztést illetőleg; és maga a reformatio is csak a tiszta evangélium szerint való munkálkodást igyekezett visszaállítani, nem újat teremteni. De egyes nagy lelkek a reformatio után sem voltak megelégedve a krisztusi szeretet megnyilatkozásával, sem az erény terjedésével és kerestek újat, hogy a krisztusi szeretetet mentől inkább elterjeszték, az erényes életet megkedveltessék, általában, hogy a társadalmi életet a krisztusi elv szerint rendezék be. Ezeknek a nagy lelkeknek, philanthropoknak nyomdokaiba aztán *rajongók* léptek, a kik a megindult felséges munkát a *szélsőségbe* vitték s *építés helyett a hanyatlásnak vetették meg alapját*. Példa rá Németország és Anglia, e két melegágya a belmissiónak. Németországban mentől inkább szaporodnak a különféle belmissiói egyletek, annál inkább-inkább tért foglal a katholicismus. S ez nem is csoda. Az egyleti életnek annyi sokféle nyilvánulása, a mennyit létre hoztak a belmissionalisták, a sokféle szakadáshoz vezet s az erőnek ilyen irányú meggyengülése aztán kedvező alkalom a jezsuitizmusnak a térfoglalásra. Angliában pedig — ugyan részlegesen nem terjed a katholicismus, de napról-napra szomorúan vesszük a híreket, hogy szaporodnak a szekták s hogy ezzel együtt hódít a *pápiszmus*. A belmissionalisták munkája, elismerem akaratlanul egyengeti az utat a szektáskodáshoz; a szek-

táskodás pedig a katholicizmusához s a mi még ennél is rosszabb, a *pápiizmus*hoz.

Ez a Németországban és Angliában már kifejtett irány — *új itt hazánkban.*

Ennek az új iránynak hazánkban *főfészke* a budapesti ev. ref. theol. akadémia s legutóbb a kolozsvári ref. theol. fakultás s főképviseelője: Szabó Aladár dr. budapesti ev. ref. theol. tanár, ki egy organumot is tart fenn e célra: a *„Hajnal”*-t.

A mult 1896-ik évben pedig egy külön kötetben *„az evangéliumi építő munkásságok módjait”* — mint maga Sz. A. mondja — állította össze az általa felkért munkatársak segítségével. *„Uj Óramutató”* címet adott e könyvnek. Hangzatos, sőt történeti vonatkozású cím ez! De hogy a régi Óramutató hírességét, tekintélyét megéri-e az Uj Óramutató, azt az idő fogja bebizonyítani. Próféta nem akarok lenni.

Az *„Uj Óramutató”,* igaz, már egy éve, hogy kikerült a sajtó alól: de foglalkozni vele még most sem késő, mert nem oly dolgokat tartalmaz, melyek csak a pillanatnyi foglalkozás igényével lépnének ki a világ elé. Sőt szükséges vele foglalkozni — ha egy év eltelt is már megjelenése óta — mert annak a célnak érdekében, melyet szolgálni van hivatva az Uj Óramutató, a célnak főképviseelői nap-nap mellett erős propagandát csinálnak; de meg nagyrészt neves emberek is azok, kiknek neveit az Uj Óramutatóban találjuk. Egyrészt tehát meg kell vizsgálni a célt és eszközöket, s ha helyes, segítenünk kell a munkásokat s ha nem, meg kell gátolnunk minden áron a cél magvalósulását. De másrészt neves embereink iránt is tartozunk minden körülmények között annyi tisztelettel, hogy törekvéseikről, gondolataikról tudomást vegyünk legalább.

Ezen okoknál fogva megkísérlem e b. Lapok olvasó közönsége előtt az Uj Óramutatót bemutatni. Még pedig minthogy a sajtónak elsőrangú kötelessége a vélemények lehető irányítása, nem fogok tartózkodni az ismertetésnél a saját véleményemnek is szabad kifejezést adni.

Az Uj Óramutató 9 és $\frac{1}{4}$ íven 28 író tollából közöl dolgozatokat. Én e dolgozatokat két csoportba osztályozom. Az elsőbe sorozom azokat, melyeket komolyan csak annyiban veszek figyelembe, hogy teljes meggyőződéssel kimondom rájuk: *nemcsak hogy előbb nem viszik a bennük levő gondolatok egyházunkat és a nagy társadalmat: de nagyrésztük e gondolatoknak megvalósulásuk, általánossá lévelük esetén, határozottan veszedelmévé válnának úgy egyházunknak, mint hazai társadalmunknak.* A második csoportba sorozom azokat a dolgozatokat, melyek nemcsak egészséges keresztyén, de határozott protestáns elveket, gondolatokat tartalmaznak és így meghallgatandók, követendők: *de az Uj Óramutató nem születéshelyük.*

Lehető részletességgel szólok mind a két csoportról.

Réz László.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** *Tárczy Károly,* a vencesellői ev. ref. egyház hűséges lelkipásztora, élete 57-ik évében e hó 15-én rövid szenvedés után jobblétre szenderült. Az erőteljes munkabíró férfiút gyülekezete, özvegye, négy gyermeke s két nővére gyászolja. — Legyen az elhunyt hű munkás emléke áldott.

— **Egyházmegyei gyűlések.** A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését augusztus 27-ére

hívta össze az elnökség; az *alsó-borsodi* egyházmegye pedig szeptember 2-án fog tanácskozni.

— **Grammatikus válasza K. B.-nak.** A „Debreczeni Prot. Lap” 33-ik számában ad választ Grammatikus K. B.-nak arra az erőteljes nyilatkozatára, a mely Lapunk 31-ik számában jelent meg. Pontokba foglalja a választ s 10 cím alatt próbálja a görbét egyenessé tenni, menthetetlen eljárását, a melylyel a tisztán nyelvészeti kérdést személyessé tenni s esetleg az érdekelt tanári kart is ebbe az irányba terelni akarta, úgy a hogy, újabb szak-tekintélyeskedéssel igazolni. A választ a következőkben ismertetjük t. olvasóinkkal: Az első pontban azt hangsúlyozza, hogy ha gorombaságokkal igyekszik is valaki, mint K. B. az igazságnak nyílt és egyenes kimondásától eltéríteni Grammatikust, nem ijed meg. A 2. pontban azt az okot említi meg, a miért a cikket nem a „Sárospataki Lapok”-ban közölte. Okoskodása ez: „Hogy cikkemet nem a „Sárospataki Lapok”-ban adtam ki, annak egyszerű oka van, a mit K. B. úr ép olyan jól tud, mint én. A „Sárospataki Lapok” t. i. ma már nem független közlöny. Hogy ez így van, mutatja az a hatalmas dorgatórium, melyet az egyházkerület végzéséből ciceró-nyomással kellett közzé tennie nem régiben saját maga ellen. Világos azért, hogy egy olyan lap, melynek egy merészebb felszólalásáért ilyeneket kell elviselnie, nem igen hajlandó az igazgató-tanács eljárásának tartózkodás nélküli kritikáját közzélni.” Harmadik helyen arra tesz megjegyzéseket, hogy álnévűsége nem ellenkezik a tisztességgel, mert azt „sokkal kiválóbb izlésű emberektől tanulta,” mint K. B. s mert nem a *ki*, hanem a *mi* a fő, elfeledvén K. B. amaz állítását, hogy nem az álnév alatt való írás az, a mi megrovandó, hanem az *álnév alatt való gorombászkodás.* A negyedik pontban azt a felfogását igazolja, hogy a K. B. véleményének kiadása meghurcolása a sárospataki gimn. tanári karnak, a mely nem tud elbírálni egy I-ső osztályba való magyar grammatikát s mikor ezt ország-világnak tudtára adja, egyszersmind alaposan is megleckézteti. „No ha ez sem kompromitálás; ha ez sem arcülvérése egy tiszteletreméltó szaktestületnek, akkor semmivel sem lehet kompromitálni senkit.” S igazolja azzal is, hogy kimondja, hogy K. B. az ország legelső nyelvészei és paedagogusai által jónak tartott könyvet meg sem értette. Ötödik pontjában várja a sárospataki gimnáziumi tanári kar választát a

* Grammatikusnak ez az állítása csak úgy hemzseg a valótlan-ságoktól. Valótlan az, hogy a „Sárospataki Lapok” ma már nem független közlöny. Ep olyan független és ép olyan függő, mint volt eddigi pályafutása alatt. Függsét felesleges volna Grammatikusnak magyarázni, mert bizonyára jól tudja, hogy mit jelent egy *társaság lapját adott program szerint s időről-időre nyert megbízatásból szerkeszteni.* A „S. L.” szerkesztőit mindig kérdőre vonhatták a „Sárospataki Irodalmi Kör” tagjai s hogy ezt a jogot gyakorolták, megtudhatja Grammatikus magától a „Sárospataki Lapok” megalapítójától. Hogy aztán a függetlenséget egyik embernek nagyobb mértékben engedik gyakorolni ugyanazon az alapon, mint egy másiknak, az egészen más elbírálás alá tartozik. A tény ez: a függetlenség e lapok szerkesztésében ma is olyan, mint volt 15 esztendővel ezelőtt s a függés is épen olyan mértékben áll fenn. — Valótlan az a dorgatóriumról szóló megjegyzés s a valótlan-sággal a rosakarat és a naivság egyesül. A dorgatórium szolt az „egy átutazó”-nak s nem a lapnak, nem a szerkesztőnek, a ki tudta volna, ha a dorgatórium neki szolt, azt a kötelességet, a melylyel tartozik a „Sárospataki Irodalmi Kör” iránt, a melynek a „S. L.” szellemi gyermeke. S hogy épen *ciceróval* szedettük a kerületi határozatot, annak igen egyszerű oka volt. Egy az, hogy az a határozat más betűvel igen zsugorított lett volna, más az, hogy a szedést a jegyzőkönyvhöz is fel akarták használni, a minthogy fel is használták. — Valótlan az az, hogy mi nem vagyunk hajlandók olyan cikkeket közzélni, a melyek esetleg az igazgató-tanács eljárását bírálják. Ha Grammatikus megpróbálta volna észrevételeinek a „S. L.”-ban való közzétételét s visszaütasított volna, az igazságot nem vitathatnók el tőle. De így kénytelenek vagyunk ellene szólni, mert maga a Simonyi-féle nyelvtan úgy tesz bizonyosságot arról, hogy nem félünk bizonyos irányú cikkeket közzétételétől. Mert hogyan is áll a dolog? . . . Így: Grammatikus szerint K. B. kompromittálta a sárospataki tanári kart, a melynek, mint „Sárospataki irodalmi kör”-nek lapja a „S. L.” s ez horrendu dictu! a tulajdonos ellen szolt cikket közli! . . . Ugyan hát nem ellene szolt-e ez az eset is Grammatikus felfogásának? . . . Lassan az érvelésekkel Grammatikus, mert bele talál zavarodni! Szerk.

K. B. véleményére, a melyet a tanárok sem elleneztek, hogy megjelenjék. Van itt aztán egy megjegyzése, a mely sokat akarhat jelenteni! T. i. ezt mondja: „találgatásokra adna okot,” ha azt magyarázná, hogy miért nem szólaltak fel a tanárok az igazgató-tanács eljárása ellen. . . . Mintha gondolatolvasó volna Grammatikus s tudná, hogy a két Szinyei, Ballagi, Radácsi, Kovácsy hogyan vélekedhettek azon az igazgató-tanácsi gyűlésen, ha ott voltak. a melyen a vélemény került szóba! A 6-ik és 7-ik pontban a szakember jogának igazolása s a személyi kérdés bogjainak oldozgatása van, állítván Grammatikus, hogy őt a K. B. személye nem érdekli, de érdekli, mint igazgató-tanácsos, a ki véleményt adott, szem elől tévesztvén azt, hogy K. B. csak véleményt adott s az igazgató-tanács az, a ki az eljárást, a melyet Grammatikus perhorreskál, elrendelte s megvalósította és így alapiában véve K. B.-t igazságtalanság az eljárásért korholni. Itt különben egészen galánsan ír, hogy aztán annál erősebben törjön ki s a 8-ik pontban, a hol a theológiát végzettekről szól, így szóljon: „Én megvallom, K. urat is azok közé a theológusok közé sorozom, a kik esetleg az alkalom által csábítva, bíraskodnak olyan kérdésekben, a melyekben nem eléggé jártasak.” E pontban már a fenforgó kérdés lényegére vonatkozó észrevételeket is tesz s azokat K. B.-ra vonatkozólag ebben összegezi, a miben bennevan egyúttal a szakember tekintélyének hangsúlyozása is: „Hogy mennyire nem szakember grammatikai dolgokban, ismételtlen csak az időtanról mondott soraira hivatkozom. Ebből világosan kitűnik, hogy ő neki az actióról, ennek az újabb grammatikai műszónak a létezéséről és fontosságáról halvány sejtelve sincs. Ez az oka, hogy mikor ő Brassaira hivatkozik s azt hiszi, hogy vele egy véleményen van, igen nagy tévedésben van, mert Brassai a Simonyi által tantott actio-elméletnek híve volt s csak az alakok némelyikének elnevezésében tért el tőle.” A 9. és 10-ik pontok merőben személyre vonatkozó megjegyzések, a melyeket nem tartunk helyén valónak közölni. Az egész válasz azt benyomást teszi ránk, hogy Grammatikus nem akart adós maradni s azért írta meg ez újabb cikkét, a melynek nem személyi részleteiben a formai szempont védelmezése teljesen a régi alapon mozog s így ismét csak téves, s az ügynek javára nem szolgál.

a—c.

— A debreceni ev. ref. akadémián az új iskolai év ünnepélyes megnyitása szeptember 9-ikén lesz, a melyet megelőzőleg történnek meg a felvételek s beíratkozások, valamint a vizsgálatok is.

— A budapesti ev. ref. theol. akadémián az 1897—98-ik iskolai év szeptember hó 8-ikán kezdődik. Az előadásokra való jelentkezés, a beíratkozás is e napon megy végbe, a következőn pedig megkezdődnek az előadások.

— Egy pár szó a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról. Újabb időben jobbról is, balról is olyan megjegyzéseket hallottunk, a melyek arra engednek következtetni, hogy a főiskolai nyomda nem felel meg hivatásának, talán hasznát sem hajt s így közel áll ahhoz, hogy esetleg rendszer-változás következik be. Én úgy gondolom, hogy a nyomdából jelentékeny haszna, tekintélyes jövedelme van a főiskolának s épen erre akarok rámutatni akkor, a mikor egyes nyomtatványok árait veszem vizsgálat alá. Vegyük a legközönségesebb nyomtatványt, ha ugyan annak lehet nevezni, t. i. a szavazat-lapot. Egy ívet, a melyen 4 lap van, kapunk a főiskolától 4 krajcárért! . . . Más helyen 3-ért, sőt kaphatni 2-ért is. A nyomda ezen az egyetlen darabon körülbelül 12 frt befektetés után 4000 darab szavazatlappért 40 frt jövedelmet hajt, a melyből a befektetést s a 25%-ot leszámítva, tiszta haszon 18 frt. — Vagy vegyünk egy másik nyomtatványt: az anyakönyvi ívet. Ezt diósgyőri papíron kaphatjuk ívenként 4 krajcárért, a bizományostól eddig 6-ért, mostanában 8-ért kapjuk. — Nagy a különbség a kettő között s a haszon ezer ívnél 19 frtos papíros s 7 forintos nyomási befektetés mellett 6 krral = 60; 8 krral = 80 frt, a melyből leszámítva a 26 frtnyi befektetést, tiszta haszon gyanánt az utóbbit véve fel: 39 frt mutatkozik, a mi szintén megjárja haszonnak. Ott vannak az anyakönyvi kivonatok, a melyeket 3

kron árúsítanak a bizományosnál, 2-ön egyes kereskedőknél. Itt is ezer ív nyomása 3 frt, papírost magasan számítva, 8 frt, a befektetés 11 frt s a jövedelem 30 frt, a melyből tiszta haszon legalább is 11 frt lesz. — Mi annak az oka, hogy ezek így vannak? A nyomás nem drága, tehát a papíros az! Vagy a papíros olcsó s a nyomást kell fizetni? Vagy talán magas %-ra kell dolgozni? . . . Ez utóbbinak nem lehet értelme, mert a verseny nagy s a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a főiskolai említett nyomtatványoknak nincs többé piaca, mert ugyanolyan felényi áron kaphatni egyebütt. De van még más szavunk is! Úgy a népiskolai, mint a gimnáziumi könyvek csak kötve adatnak egy idő óta, vagy igen kevés az a könyv, a mely csak fűzött állapotban kerül eladásra. Az a kötési ár, a mely fel van számítva: rendkívüli magas, s nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a pataki nyomtatványoknak csekély a kereslete. A népiskolai kötések 7 krral számítvák, p. o. az ABC-n. A kötés, a mely van rajta: nem kerül többé, ha a legmasabban számítjuk is, 4 krral, sőt merjük állítani, hogy a kötet árlejtésre bocsátva: 3 és fél krajcárért bárhol elvállalják. A 3 krnyi különbözet nagyon fontos. Most 21 kr az ABC, akkor 18 volna! Sokat beszélnek az 1 kr ellen is, mert érthetetlen a nép előtt, hogy épen 21 kr legyen valamelyik könyv s nem kerek számú árú; mily szívesen fizetnék a 3 krral kisebb összeget, habár a mint a nép mondja, így is sokkal kisebb a kálvinista ABC, mint a pápista, a mely 12 krajcáros s kétszer akkora, mint a pataki. Ez a kötési ár az, a mely sokunknak szöveget ütött a fejünkbe s számításra tettünk, a mely felvilágosítást nyújt, hogy tulajdonképpen kinek van haszna pl. az ABC-n? Számítgatásunk természetesen csak megközelítő lehet, de közelítősszűk, mert másokat is felvilágosíthat. Mondjuk, hogy 20,000 példányban nyomják az ABC-t, a melynek nyomása s papírosa belekerül 1200 forintba. Ez a befektetett tőke 20,000 példány után 14 krjával 2800 forintot hoz, a melyből 1200 forintot, mint befektetést s 25% bizományosi díjat leszámítva, a tiszta haszon 900 forint. Ha pedig a könyvbizományos jövedelmét keressük, a kinek, a mint tudjuk kizárólagos joga a kötés: azt így találjuk: 20,000 darabért 21 krajcárjával kap 4200 forintot, ebből fizeti az iskolának a 25% levonásával a fűzött példányok árát, a 2100 forintot, ad a könyvárusoknak 15%-ot, 630 frt körül, számít kötésért 4 krajcárjával közel 800 frt befektetést. A tiszta haszna körülbelül: 670 frt. Mindkettőnél elég tisztességes a haszon, ha 3 esztendőre szól is a kockáztatás. — Sokan vagyunk itt a vidéken, a kik figyelemmel kísérjük az e fajta dolgokat s gondolkozunk, töprengünk, hogyan lehetne üzleti szempontból véve a dolgot, a főiskolai nyomtatványoknak nagy kelendőséget biztosítani. Ha jelen sorainkkal az érdekelt körök figyelmét egy vagy más irányban felhívtuk volna s talán útmutatást is adtunk legyen, elérjük célunkat. Legyen a főiskolának régi, közel harmadfél százados nyomdáján az Úr gondviselése, növekedjék, erősödjék, hogy minél több hasznót hajtson szeretett „alma-máterünk”-nek.* Bódvavölgyi.

— Alapvizsgát tett, református tanárjelölt, végzett theológus, szakja a magyar latin, tanári állást keres. Címét megtudhatni e lapok szerkesztőjétől.

— Újabb üzenetet kaptunk a »Debreceni Prot. Lap« szerkesztőségétől a 33-ik számban. Az üzenet rövid, de velős akar lenni; hogy az-é, ítélik meg t. olvasóink, a kiknek szóról-szóra ide iktatjuk az újabb üzenetet, a mely így hangzik: »A Sárospataki Lapok« 31. számában a szerkesztő *) alatt botrányhajhászonak nevezi Grammatikus-nak lapunkban megjelent s Kérészy Barnának a sárospataki tanári kart és a Simonyi-féle nyelvtant támadó cikkére közzétett fejtegetéseit. A nélkül, hogy e kínos ügyben a fenforgó mellett újabb vitát akarnánk kezdeni, egyszerűen visszaütjük a »S.

* Ez a jó célzattal írott közlemény beszél magáért s megérdemli a figyelmet. Szerk.

L. fentebbi nagyhangú kijelentését. Az igazság és a protest. tanári karok valamelyike jóhírnevének megvédése nem botrányhajhászat, a tanári közös érzés nem bűn. Ne vádaskodjék taptársunk alaptalanul, s ne igyekezzék épen egy sárospataki tanár oly szerkesztői csillagokkal szórni tele a világot, melyek azt hitethetnék el a világgal, hogy mi botrányt ugyan nem, de ő talán kegyet hajhász, a mit feltételezni nema karunk. — Mindenesetre a törölmetszett gorombaságoknak egyik szép példánya gyanánt lehetett szánya ez az újabb üzenet, a melynek csak egyetlen egy hibája van, az t. i., hogy az igazságot nélkülözvén, nincs semmi értelme. A látszat az, hogy a »Debrecei Prot. Lap« önmagát találta érezve a mi csillagunkkal, holott pedig nem neki volt szánya, mert ha neki szól, tudtuk volna egyenesen reá irányozni a csillagszórást. A »Debrecei Prot. Lap«-ot nem neveztük botrányhajhásznak s így a visszaütés legalább is felesleges fáradság a részéről. Grammatikus mondotta, hogy a *botrány megvan* s erre célozva tettük megjegyzésünket, a melyet most is fentartunk, mert erős az a meggyőződésünk, hogy a szóban forgó kérdést, a Simonyi-féle nyelvtanügyet, Grammatikus tette, a maga *formális* hozzászólásával személyivé s ebből kifolyólag botrányos jellegűvé. Tisztelt taptársunk osztózni akar Grammatikussal az elért dicsőségben, sőt tovább megy s olyannak a *nem feltételezését említi*, a mitől bizonyára önmaga pirúl el legjobban. A sulykot igen messze vetette el a »Debr. Prot. Lap« s ajánljuk az önmérséklést és meggon- doltságot.

— **Iskolai beiratások.** A szatmárnémeti ev. ref. főgymnasionumban a következő 1897—98. év. f. évi szept. 1-én kezdődik. Aug. 30-án és 31-én pótló-, javító- és magánvizsgálatok; szept. 1., 2. és 3-án beiratás és felvételi vizsgálatok. Szept. 4-én d. e. 8 órakor a tanulók számbavétele. Szept. 5-én az év ünnepélyes megnyitása. A tanítás szept. 6-án reggel 8 órakor kezdődik. Mindazon tanulók, a kik ezen intézetbe most először iratkoznak be, születési és újraoltási bizonyítványt tartoznak felmutatni a jelentkezés alkalmával, melynek hiányában egyáltalán fel nem vehetők. A ki a jelentkezés alkalmával születési bizonyítványt nem mutat fel, még ideiglenes felvételre sem tarthat igényt. A gymnasium I. osztályába csak olyan növendékek vétetnek fel, a kik 9-ik életévüket betöltötték, de 12-ik életévüket meg nem haladták és vagy az elemi iskola IV. osztályáról szóló szabályszerűen kiállított bizonyítvánnyal, vagy a felvételi vizsgálaton igazolják, hogy van oly mérvű képzettségük, a minőt az elemi iskola négy évi tanfolyamában kellett megszerezniök. 9 évesnél kisebb egyáltalán fel nem vehető. A prot. vallású tanulók évi tandíja 30 frt. 20 kr., más vallásúaké 36 frt. 20 kr. A beiratás alkalmával a prot. vallású tanuló 18 frt 20 krt., a más vallású 21 frt. 20 krt. tartozik fizetni. A második félévi díj legkésőbb febr. 15-ig fizetendő és pedig: prot. vallásúak 12 frtot, más vallásúak 15 frtot. A róm. kath. és gör. kath. vallású tanulók a tandíjfizetés, illetőleg beiratás alkalmával 2 frt. 50 krt. az izraeliták 3 frt vallástanítási díjat tartoznak fizetni félévenként. A gyorsírást tanulók félévenként 2 frtot. Szegény sorsú, jó erkölcsi viseletű és előmenetelű tanulók a díjfizetés alul részben felmentést nyerhetnek. Szatmár, 1897. augusztus hóban. *Az ev. ref. főgymn. igazgatósága.*

— **A tiszántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet** ez évi közgyűlését Szatmáron fogják megtartani szeptember 21-én a következő renddel: délelőtt 8 órakor istentisztelet, a melyen Széll Kálmán nagy-szalontai esperes prédikál; 10-órákor közgyűlés a városháza dísztermében ezzel a tárgysorozattal: 1. Elnöki megnyitó s a tisztikar lemondása. 2. Tisztikar s választmány választása. 3. Elő-

adás a *diakonusi intézményről* Garzó Gyula gyomai lelkésztől. 4. Bizottsági javaslat a magyar ev. ref. egyház anyagi ügyeinek rendezése tárgyában. 5. Bizottsági javaslat a lelkész képzésről. 6. Felolvasás Gergely Károly nagy-bányai lelkésztől a *lelki-pásztori gond régi kipróbált eszközeiről*. 7. Előadás Tabajdi Lajos szatmári lelkésztől a *prot. felső leánynevelés ügyének érdekében Szatmáron s különösen egy ott létesítendő női tanítóképződeről*. 8. Pénztárnoki jelentés. 9. Indítványok. — A gyűlést megelőző nap délutánján 4 órakor előértekezlet az egyház tanácstermében.

— **A debreceni ev. ref. akadémiának** az 1897—98-ik iskolai év első felére szóló tanrendje szerint a *theol. szakon* öt rendes tanár 15 tárgyat fog előadni, Mitrovics Gyula debreceni s Dr. Bartók Jenő nyíregyházi lelkész egy-egy speciál coll. hirdetnek, amaz az egyházi szónoki műalkotás főbb kérdéseiről, emez a ritschlianizmusról fog előadásokat tartani. A *jogi szakon* a 8 rendes tanár 19 tárgyat fog előadni, a melyek között kettő van speciál coll.-nak jelezve. A *bölcsészeti szakban* 6 előadó 12 tárgyat hirdet. A heti órák száma a *theológiai szakon*: 51; a *jogin* 85, a *bölcsészetin*: 34.

P á l y á z a t

A gömöri egyházmegyébe kebelezett *hanvai* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek javadalma (300 frt. kötelezett káplántartási költség levonása után) hivatalos becslés szerint 1112 frt. 91 kr. s így *első* osztályú.

Pályázati kérvények f. év szept. hó 10-ik napjáig küldendők Nagyt. Nagy Pál gömöri esperes úrhoz Tornallyára.

Miskolcz, 1897. aug. 14.

Kun Bertalan
ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a *legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.*

Továbbá *regi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására* is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

11—20

műorgona-építő.

Felölös szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A bizalmi állások egyházszervezetünkben.” *Harangodi.* — „Indítvány prot. egyházunk orvoslása, különösen az állami segélyezésnek az 1848-iki XX. t.-cikk szellemében való eszközölése tárgyában.” *Illyés János.* — „Népiskolai tankönyveink.” *Hubay Bertalan.* — „A felső-borsodi ev. ref. lelkészi értekezlet gyűlése.” *Bodnár István.* — „Vegyes közlemények.”

A bizalmi állások egyházszervezetünkben.

A modern kornak sok előnyös, jó tulajdonai mellett vannak olyan jellemvonásai is, a melyek határozottan elítélendők, — a melyeknek tovább fejlesztése egyenesen a társadalom megbetegedését idézi elő.

Kétségtől egy jó tulajdonát képezi az újabb korbéli felfogásnak az a nézete, a mely az *egyediségeknek*, a *személyeknek* az érvényesülését megengedi, ha az elv, a melynek a személy a képviselője, olyan, hogy ellene szót nem emelhetni. Különösen a protestáns szabadelvű felfogás dicséretére kell kiemelnünk, hogy az elvek emberének, mint *egyénnek*, az érvényesülését soha sem akadályozta.

Csak hogy a polgári élet, vagy mondjuk ki őszintén, nevezzük a gyermeket igazi nevén, a politikai élet többnyire zavaros s ugyanam salakos vízének fodrai kárhózatot szülő módon belecsaptak abba a testületi életbe is, a melynek egyház-társadalom, református egyház a neve.

A hazai politikai életnek alig, de alig van csak egy tiszta, csak egyetlen egy megnyugtató pontja is! A kóros jelenségek mindenütt mutogatják a jobb lelkeket kétségbeejtő ábrázatukat s érzület nemessége, elvek sérthetlensége, jellemnek tisztasága sok-sok tekintetben pium desiderium. Ha találunk itt-ott kiemelkedő pontokat, férfiakat, a kik jellem nagyságukkal, megközelíthetlenségükkel, elvszilárdságukkal, mint tiszta fényt sugárzók, elbűvölik a szemlélőt, a lélek szorong, mert olyan szokatlan ez a jelenség!

S fájdalommal kell bevallanunk, hogy a politikának zavaros árja teljesen elöntötte az egyházi élet területeit is. Még ott is, a hol tisztán bizalmi, megtisztelő állásokról van szó, — ott is, a hol a sok, a több erő tömörítése volna a főcél, tekintet nélkül mellékes dolgokra, a melyeknek nincs s nem is lehet befolyásoló hatásuk, megérzik a politikai élet befolyása s a csúnya szó: a korteskedés valóban életet nyer.

Az egyházi életben, a protestáns egyház szervezetében bizalmi állások vannak. Tisztesség, becsület, arravalóság: ezek szoktak, vagy legalább ezeknek kell döntőnek lenni, azoknál az állásoknál, a melyeket tiszteltbelieknek szoktunk nevezni.

Ezeket a tiszteltbeli állásokat az új idők szellemének megfelelőleg most már nagyobb részben a politikai élet eszközeinek segítségével szoktuk betöl-

teni. A tiszántúli testvér kerületből jött át egy és más tekintetben a bizalmi állásoknak betöltésénél való pártoskodás s bizonyos politikai velleitások mérlege. A 14 esztendővel ezelőtt történt nagy mérkőzés Tisza Kálmán s Vályi János között, mintegy kiindulási pontjául tekintendő az általunk perhorreskált egyház társadalmi életjelenségnek.

S a testvér kerület nem tud megszabadulni az akkor felszínre vetődött pártoskodástól. Epen e napokban újabban gyakorolta a politikai pártelveket, a midőn a Tóth Sámuel által odahagyott papi főjegyzői állásra, a két küzdő között való szűkebb szavazásnál a kormánypártiság s szélsőbaliság szerint választott egyént, — úgy szavazott nagy részben, hogy szavazatának indokolását a két versenyző férfiú politikai hitvallása képezte.

Tagadhatlan, hogy ez a felhozott eset tisztán a tiszántúli kerületnek a belügye; de az is tagadhatlan, hogy exempla trahunt s a mi megtörténik tisztántúl, megtörténhetik tisztáninnen is. Sőt van más is, a mi épen a tiszántúli kerületi esetből kifolyólag felkölti a figyelmet s okot szolgáltat a szemlélődésre és vizsgálódásra.

Határozottan elítélendőnek tartjuk azt a szokást, a mely szerint *egy emberre több olyan állás bízatik egyház szervezetünkben, a melyeknek mindenike egy maga is elegendő arra, hogy a közbizalom s tisztelet kifejezése legyen.* Igen helytelen a gyakorlati élet szempontjából az, hogy az esperesi főjegyzőséggel is megtisztelik a kerületen, — hogy a főjegyzőséget a tanácsbíróssággal is összekötik, — hogy a segédgondnok kerületi főjegyzőséget is visel. — Tiszteltbeli, bizalmi állás maga az, a mit előbb nyert valaki s ha az utóbb kapottat magasabbnak tartja, az előbbi le kell tennie vagy az újabb bizalmi állásra való szóbahozatalnál tiltakoznia kell az újabb megtiszteltetés ellen azzal a mindenesetre okos s mindenki által elfogadható s elfogadandó érvel: az egyházi életben arra kell törekedni, hogy minél több egyén vegyen részt az ügyek vezetésében, minél többen dolgozzanak az anyaszentegyház boldogulásán már csak azért is, mert a munka megosztás elvénél fogva a többek által végzett jó munkának több haszna van.

Távol áll tőlünk e meggyőződésünk kimondása, hogy a személyekkel való foglalkozás. Szilágyi Dezsőnek, a dunamelléki egyházkerület világi főjegyzőjé-

nek személye ellen ugyan mi kifogásunk lehetne?... De vele szemben is ki kell mondanunk azt, hogy mint segédgondnok hiven teljesíti kötelességét, részt vesz egyházmegyéje gyűlésein, de mint főjegyző bizony nem erőlteti meg magát s talán nem is kívánatos, hogy az apró-cseprő dolgok írásba foglalásával töltse idejét.

Mi a *cumulációt* határozottan veszedelmesnek tartjuk ezen a téren!

De van az újabb időből más megjegyzésre méltó jelenség is bizalmi állásaink betöltése alkalmából.

A megjegyzésre méltó dolog a mi kerületünkben történt s bár megemlítése épen e lapok t. szerkesztőjét bánthatja legjobban, mégis elmondjuk, a mi szívünkön fekszik, tudván, hogy elvek szolgálatában áll ez az organum s szerkesztője is elvek embere tartozik lenni. — Kerületünk egyes helyein egy, csak az imént lefolyt választás alkalmával ezt az elvet hangoztatták: *papot kell a jegyzői székbe ültetni s nem theol. tanárt!* Hát vajjon nem jutott-e eszükbe az így gondolkozóknak, hogy a theol. tanár is pap? S vajjon nem tartják-e különösnek a gyakorlati életre készülő theológus ifjak vezetésével megbízottakat a gyakorlati életben való némi résztvételtől eltiltani? Ha elvet állítunk fel, akkor az legyen elv, de nem egyszerű szó és hang, a melynek semmi értelme, semmi tartalma, csupán az elvnek megtévesztése a célja.

De tekintsünk el ettől a mi esetünktől, mint a melynek nem lehet, nem szabad jelentőséget tulajdonítani, mert nem egyéb, mint beteges tünet, a mely azonban nem veszedelmes jellegű, legfőleg az orvos jókedvű mosolyát előidéző, — a mely fölött bizonyára maguk az ezt előidézők mosolyognak legjobban, hogy ime meglehet téveszteni az elméket s a tisztáninneri kerületet alább lehet állítani a dunamellékinél, a hol egyszerre három theol. tanár is lehetett aljegyző, — tekintsünk el mondom a mi esetünktől s fordítsuk figyelmünket arra az újabb elvre, a melynek egy pesti egyházi lap, de nem a „Protestáns“, adott kifejezést. Ez arra az álláspontra helyezkedik, hogy az ősök érdemeit kell jutalmazni bizalmi s tiszteletbeli állásaikkal! . . . Ezt keresztülvinni mindenáron, egy jelentőségű volna az egyházban a nepotizmus érvényre juttatásával. Ugy gondoljuk, hogy maga a „Szabad Sajtó“ is csak annyiban fektet súlyt kimondott elvére, a mennyiben a nagy ősöknek méltó utódai vannak, mert ha nem, akkor olyan irányt szolgál, a mely határozottan veszedelmes. Mi protestánsok mindig tudtuk méltányolni az ősök érdemeit s nyomról-nyomra kimutathatni méltánylásunk nyilatkozatait. De tudtuk és tudjuk méltányolni az élők érdemeit is s nem habozunk kijelenteni, hogy a „Szabad Sajtó“ által említett esetben az egyéni érdem az, a mely előtt tisztelettel hajlunk meg, fenntartván azonban minden körülmények között a szabad bírálat jogát.

Tudjuk igen jól, hogy a mikor ezeknek így kifejezést adunk, sok részben, sok helyről elítéltetünk, mert a mai viszonyok olyanok, hogy igazságot szólni, elvi szempontból vizsgálni, nem hálás dolog. Azonban azt is igen jól tudjuk, hogy a megtévesztett közvéleményt jó irányba terelni, a helyes utat megjelölni, erkölcsi kötelessége mindenkinek, a ki az elveket szolgálja. Ebben a tudatban szólunk bizalmi állásaink betöltéséről a fenforgó viszonyok alkalmából s reméljük, hogy nem fogunk kárhoztató ítélet alá esni.

Dixi et salvavi animam!

Harangodi.

Indítvány protestáns egyházi bajaink orvoslása, különösen az állami segélyezésnek az 1848-iki XX. t.-c. szellemében való eszközése tárgyában.

Nagytiszteletű lelkészi értekezlet!

Nekünk lelkészeknek — kik egyházunk ügyeit hivatalunkból kifolyólag is leginkább szívünkön viseljük, s kiknek egyházunk érdekeit megóvni legszentebb kötelességünk — nekünk lelkészeknek egyik fontos feladatunk az is, hogy azokról gondolkozzunk, melyek létező egyházi bajainkat orvosolják, a jelenlegi egyháztársadalmi viszonyok között egyházunkat a külső támadások ellen ne csak megvédelmezzék, hanem azt úgy meg is erősítsék, hogy a bárhonnan jövő ellenséges áramlatokkal bátran szembeállhasson, hogy azon — az írás szerint — a pokol kapui se vehessenek diadalmat.

Ennek az óhajtnak és célnak akarnék én most szolgálni, midőn egy „Indítványt“ terjeszték a Nagytiszteletű lelkészi értekezlet elébe, egy indítványt, melynek célja volna egyházunk szegénysége okozta bajait orvosolni s egyúttal az egyházat az elgyengüléstől, az elnéptelenedéstől megvédelmezní.

Egyházi életünk bajait azt hiszem mindnyájan jól ismerjük. Legnagyobb bajunk az anyagi szegénység, a mely miatt kénytelenek vagyunk híveinket súlyos adókkal terhelni. E bajnak az eredménye az az ijesztő jelenség, hogy immár hazánk különböző vidékein megindult a felekezetenélküliség hódítása; a nép felhasználva a vallásszabadságról hozott törvények szabadító §-ait, rohamosan hagyja el egyházunkat, hogy meneküljön a súlyos — sok helyen alig elviselhető — egyházi terhektől. Behunyt szemmel állani ezen egyházi életünket fenyegető veszély felett, nem szabad, ha a jó és gondos pásztor nevet meg akarjuk érdemelni, s ha igazán szívünkön viseljük egyházunk érdekeit és jövőjét.

De ez a veszély nemcsak a felekezetenélküliség részéről fenyeget bennünket. Csak olyan mértékben fenyeget az anyagiak terén oly hatalmas róm. kath. egyház részéről is. Nemcsak a törvényileg szabadalmazott reverszálisok követelése, s a már régen gyakorlott ezerféle lélekfogdosások által: hanem most a hódításnak egy újabb, — és féltő, hogy sikeresebb — módozatát akarják munkába venni. Mint mindnyájan tudjuk, ott a kongrua rendezés megkezdődött, s ezen rendezésnél egyik főelv az, hogy a párbért, mint nem igazságos alapon nyugvó adózást, meg kell szüntetni. Most a kath. autonomia előmunkálatai között a csanádi egyházmegyei papság által beterjesztett 12 pont között egész határozottsággal ott szerepel a párbér eltörlése. Ők tehát már észrevették a veszélyt, a mely egyházunkat fenyegeti, a vagyoni helyzetre nem tekintő, igazságtalan párbér terhe miatt. Pedig a kath. egyház tagjainak egyházi terhe még a párbér mellett sem közelíti meg a reformált egyház híveinek terhét. Attól tartok, hogyha a róm. kath. egyházban megszűnik a párbér, és nálunk megmarad: ha mi is nem igyekszünk azt igazságosabb alapokra fektetett adózással megszüntetni; szegényebb híveinket százával fogja elragadni a katholicismus, mert a mint a jelek mutatják, ott most kétszeres erővel indult meg az ellenreformatio, a híveknek a kath. egyházba való édesgetése.

Ezek ellen a bajok ellen egyházi lapjaink és gyűléseink már keresve keresik az orvosságot. Egyik orvosságnak én is azt a sokat hangoztatott és mindenek által ajánlott belmissiót tartom, csak hogy nem azt a

Szabó Aladár féle külföldről importált pietista belmissiót, a mely zsúrokat és thea-estélyeket rendez 1 frtos belépti díjak mellett, és azt elnevezi szeretetvendégségnek. Nem azt a belmissiót, a mely az egyenes, őszinte magyar embert ki akarja forгатni egyéniségéből, őszinteségéből, s arra akarja szoktatni, hogy az ember a maga vallásos érzelmeinek céjért állítson, azt a piacra vigye, ott mutogassa, — mondom ezt a pietista és képmutatásra vezérő belmissiót nem tudom ajánlani, attól semmi jót nem várok, mert nem a magyar természethez való ... hanem igenis áldásosnak és sikerre vezetőnek tartom az olyan belmissiót, midőn a lelkész lelke teljességéből érzi hivatása fontosságát, és kiváló figyelmére méltatja gyülekezetének minden egyes tagját, a legkisebbet is, a legszegényebbet is, s a melyik egyháztagon észreveszi, hogy az hitében, vagy keresztyéni buzgóságában kezd gyengülni, a templomot kerüli — azt egyszer-másszor felkeresi, s igyekszik azt tanítás, felvilágosítás, lelkére beszélés által az egyháznak megtartani és buzgóságra vezérelni stb. Én ilyennek képzelem az igazi komoly belmissiót, a mely a papi hivatal méltóságát sem sülyesztí le, s az ember egyszerű és őszinte vallásos gondolkozását sem forгатja fel. Azonban megvallom, hogy én a belmissiónak ezt a módját is csak gyenge gyógyszernek tekintem; ez magában véve olyan lelki harmat, a mely csak ott mutathat fel eredményeket, a hol még nagy baj nincs, a hol a baj még idültté nem változott: mert a hol a nép a nagy egyházi teher miatt el van keseredve, a hol a törvény elveszi a kenyerét, a tére valóját a szegény embernek, hogy azzal egyházi tartozásait fedezze: olyan helyen nem sokat használ a belmissió, s ha maga Pál apostol prédikálna is: akkor sem volna annak kívánt eredménye. Nekünk a belmissió mellett egy gyökeresebb, s a nép anyagi ügyeit mélyebben érintő orvosszerre van szükségünk, s én ezt az orvosságot az egyházi terhek leszállításában, igazságos elosztásában, s a hívek által nem fedezhető terheknek az államsegélyből való fedezésében gondolom.

A mint jól tudja a nt. lelkészi értekezlet: az államkormány most már nem zárkózik el a különböző felekezetek segélyezésétől. A tanítók már — hol fizetésük a 400 forintot meg nem üti — fizetéspótlékban részesülnek. A lelkészek fizetésének 600 forintra való kiegészítése is csak rövid idő kérdése; a mint tudjuk, a törvényjavaslat erre nézve már készen van. Kétségkívül ez már nagy haladás a multakhoz képest. Csak-hogy ez mind kevés. A segélyezésnek a kormány által kilátásba helyezett módja nemcsak hogy nem fogja orvosolni az egyház beleletének sebeit, hanem az nem is fog megfelelni az 1848-iki XX. t.-c. szellemének. Már pedig a mi egyházi főhatóságunknak oda kellene törekedni, hogy ha az állam jóakarattal van irántunk, ha az már készségesen nyújtja felénk segítő kezét, — akkor az a segély-nyújtás már egy lépés legyen az 1848-iki XX. t.-c. megvalósulásához. Ez a nevezetes törvényezik ezt mondja: „A különböző vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei az állam által fedeztessenek.“ A felekezeteknél pedig nem egyedül a lelkészek és tanítók fizetésének egy bizonyos minimuma képezi a szükségleteket, hanem sok-sok más egyéb is, a melyet itt részletesen felsorolni nem is lehet. De legnagyobb hibája ennek a kilátásba helyezett segélynek az, hogy az azok szerint a „jelentő iver“ szerint fog kiosztatni, a melyek néhány évvel ezelőtt a konvent rendeletéből készültek. Nem habozom kimondani, hogy ezek a „jelentő iver“ egytől egyig hibásak; hibásak azért, mert országszerte nem

egyenlő alapon és nem egyenlő elvek szerint vette fel az egyházak és lelkészek jövedelmét. Egyik kerületben, mint például az erdélyiben, a föld katasztrális jövedelme, nálunk pedig a bérleti jövedelem szolgált irányadóul; egyik helyen a termény kilogrammokban, másban hektoliterekben van számítva, pedig a lelkészeket és tanítókat sem kilogrammonként, sem hektoliter mértékkel nem fizetik, hanem köböllel és vékával. Az egyházak igazi szükségletét pedig éppen nem tüntetik fel, és így nem oda juttatják az államsegélyt, a hova igazságosan juttatni kellene. Akárhány egyházunk van olyan, a hol a lelkész fizetése megüti a 600 forintot; megüti, de úgy, hogy azok a szegény hívek, valamikor régebben, más viszonyok között, vallásos buzgóságukban — csak-hogy papot kapjanak — megajánlottak olyan magas személyi vagy párbéri járandóságot, hogy azt most a megváltozott gazdasági viszonyok között alig tudják teljesíteni, s úgy szólván a saját szájuktól, s ruhátlan gyermekeiktől veszik el a táplálékot, hogy egyházi hivatalnokaikat kifizethessék. Az államsegély tehát a mostani „jelentő iver“ szerint, az ilyen nyomorult egyháznak és híveknek nem jó segítségére, — az ilyenek számára hiába nyújtja készséggel szabadító kezét az állam: a „jelentő iver“ nem enged rajta könyörölni. Akkor felelne meg a segélyezés az 1848-iki XX. t.-c. szellemének; akkor lenne áldásos az államsegély az egyházra nézve, ha ilyen helyen leemelnék a hívek válláról a tehernek elviselhetetlen részét, s a mit a hívek túlságos megerőltetés nélkül fedezhetnek: azt pótolná ki az állam egy bizonyos minimumra.

A legelső és legszükségesebb kíváncsi tehát ezeknek a „jelentő iver“-nek gyökeres átalakítása és országszerte egyenlő elvek alapján való felvétele a lelkészi jövedelemnek. Ez sürgős kötelessége a konventnek, ha hivatásának igazán magaslatán áll, s ha igazán szíven fekszik a szegény egyházaknak és szegény híveknek sorsa, jövedője. Ha az állam segítségünkre igyekszik — ne egyik-másik kultuszminiszterrel talál-tassuk ki, hogy hogy segítsen rajtunk, hanem a mi egyházi főhatóságunk, a konvent mutassa meg a segítség módozatát.

Ez azonban csak kezdete volna azoknak a reformoknak, a melyektől függ az egyházi élet felvirágzása, s a híveknek az egyházhoz való erős ragaszkodása. Nekünk olyan reformokra van szükségünk, a melyek átalakítsák az egyháznak egész belső életét, a melyek a népet, az egyháztagekat meggyőzzék arról, hogy az a pap és tanító neki nem ellensége, a ki elköveteli tőle azt a kis gabonácskát is, a melyet nagy nehezen tudott magának téli eledelül összeszerezni: hanem igazi lelkiatyja, tanítója, a kihez bizalommal fordulhat minden bajában, és nem kell neki rettegnie attól, hogy tartozásai miatt rápirítanak.

E reformok között kétségkívül a legfontosabb a párbér eltörlése és a híveknek országszerte egyenlő és igazságos alapon való megadóztatása. Miért kerüljön többbe annak a szegény falusi napszámosnak az egyháza, a kit a sors olyan kicsiny községbe vetett, a hol csak pár százan laknak együtt, mint annak a dúsgazdag embernek, a ki pl. épen Debrecenben lakozhatik? Ismerem olyan egyházat, a hol a napszámos és cseléd ember többel járul az egyház fentartásához, mint egy debreceni kir. táblabíró. De a párbér mellett egy ugyan-azon egyháznak és községnek a lakosai is oly aránytalanul vannak megróva, hogy míg a jómódú földes gazda alig fizeti állami egyenes adójának 3—4 percentjét egyháza fentartására, addig egy szegény napszámos

annak 200—300 percentjét is fizeti. Ilyen adózási rendszer mellett az a csoda, hogy eddig még mind el nem vadultak híveink, és itt nem hagytak bennünket avult fizetési rendszerünkkel. Míg ezen nem segítenek, addig az egyházi élet csak tengeni fog, s a lelkészek sem bírnak sikeres belmissiói tevékenységet kifejteni.

Nagyon természetes, hogy az ilyen nagy fontosságú és egyháztársadalmi életünket mélyen érintő, úgyszólván átalakító reformokat aligha lehet másként megvalósítani mint törvényhozásilag, az az zsinatilag. Mert hiába mondja ki ez egyházkerület, vagy a konvent a jó tanácsokat — mint most legközelebb is a stóla megváltására, nézve — hogy pl. kívánatosnak tartja, hogy az egyházak maguk változtassák meg fizetési rendszerüket, maguk váltsák meg a párbért . . . az ilyen jó tanácsok, még ha a konvent szájából hangzanak is, sem sokat érnek, mert a lelkész egy maga még akkor is csak nagy küzdelmekkel tud valamit keresztül vinni gyűlekezetében, ha a törvény áll a háta megett; az olyan dologba pedig, a mely mélyen érinti híveink egyéni érdekét, magától bele sem mer fogni. Nagyon itt van tehát az ideje annak, hogy mi falusi lelkészek, kik a nép között élünk, és ismerjük annak minden baját és nyomorúságát, komolyan figyelmeztessük az egyházmegyéket, egyházkerületeket, és a konventet, hogy sürgősen vegyék fel a zsinati előmunkálatok közé a párbér eltörlését, hogy a legközelebb összehívandó zsinat ismét ne csak toldozó-foldozó zsinat legyen, hanem intézkedései és törvényei által mozdítsa elő ev. ref. egyházunk belső megszilárdulását, s a híveknek az egyházhoz való ragaszkodását.

Ezen szempont lebeg szemeim előtt, midőn a következő „indítványt“ teszem:

Tekintettel arra, hogy az államkormány a különböző felekezetek, illetve azok tanítóinak és lelkészeinek segélyezését munkába vette, s a közel jövőben meg is valósítja;

tekintettel arra, hogy a lelkészeknek ezen állami segélyezése a konvent által készített „Jelentő ívek“ alapján van előirányozva, mely „Jelentő ívek“ kimutatása nem tünteti fel az egyházak igazi szükségletét, s országsszerte nem egyenlő elvet alkalmazott a lelkészi jövedelmek kiszámításánál, s így a segélyezés alapjául el sem fogadható;

tekintettel arra, hogy az egyház iránt való elhidegülésnek, idegenkedésnek, s az egyházak elnéptelenedésének a hívek nagyon súlyos és igazságtalan alapon való megadóztatása az egyik legnagyobb oka; s végül

tekintettel arra, hogy a róm. kath. egyházban az irányadó köröket nagyon foglalkoztatja a párbér eltörlésének kérdése, mely esetben híveink a katholicizmus hódításának nagyobb mértékben lesznek kitéve, indítványozom, hogy:

Lelkészerkeztetésünk által kerestessék meg a nt. egyházmegyei gyűlés abból a célból, hogy hívja fel figyelmét a főt. egyházkerületnek s az egyházkerület által a főt. és mélt. konventnek arra, hogy egyháztársadalmi életünkben több gyökeres és mélyreható reformra van szükség, ha az állam által kilátásba helyezett segélyt a legilletékesebb helyekre akarjuk juttatni, s ha egyházunkat az elnéptelenedéstől, s híveinket az egyház iránti elhidegüléstől meg akarjuk menteni: sürgős szükség van:

1. Egy új összeírásra, vagyis más „Jelentő ívek“ készíttetésére, a mely országsszerte egyelő elvek szerint állapítsa meg a szükségleteket, s hogy azon szükségletekből igazságos alapon mennyi terhet bír-

nak el a hívek, mennyivel járúlhatnak az egyházfentartásához . . . hogy az államsegély az így mutató hiány fedezésére fordíttassék.

Szükség van.

2-szor arra, hogy a zsinati előmunkálatok közé már most felvéttessék a mostani párbér rendszer eltörlése, és a híveknek országsszerte egyenlő igazságos alapon való megadóztatása.

3-szor a kormánynál kieszközölni azt, hogy az egyháztagnak igazságos alapon való megadóztatása után mutató szükségletek, az állampénztárból fedeztessenek.

Felfogásom szerint ez volna az államsegélyezésnek egyedüli üdvös megoldása; ez volna az 1848-ik XX. t. c. megvalósulása. Ez a törvény addig életbe nem léphet, míg maga egyetemes egyházunk nem terjeszti a kormány eleibe igazi szükségleteinket, s a módokat, a melyekkel azon segíteni lehet . . . mert hiszen néma gyermeknek anyja sem tudja szíve szándékát!*

Illyés János.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskolai tankönyveink.

E czim alatt közölte e Lapok 30-ik számában Persenszky Károly szerencsi ev. ref. tanító a tiszáninenni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára elfogadott s használni kötelezett tankönyvekre vonatkozó megjegyzéseit, mondhatni kifogásait. És mert — a mint cikéből kilátszik — nemcsak a saját egyéni, de egy tanítói kör megjegyzései, kifogásai azok: legyen szabad nekem is — bár nem a felekezet körében működő, de igen sok tekintetben annak az érdekeit munkáló községi néptanítónak, ki nem volnék ugyan kötelezve rá, de mégis a földrajz kivételével mindazon tankönyveket használok, — legyen szabad mondom nekem is e népiskolai tankönyvek érdekében egyet-másat elmondanom.

Első sorban azt az állítását igyekezem megcáfolni, a fenti cikk írójának, hogy tankönyveink drágák volnának. Hogy ez nem áll, azt legjobban bizonyítja az, hogy az egy éven át használandó tankönyvek, minők az ABC, Történelem, Szenttörténet, II. oszt. olvasó könyv mind abban az árban vagy még olcsóbban árúsíttatnak el, mint a milyenben cikkiró úr óhajtja; a többiek pedig — Földrajz, Természettan, III. IV. osztályú olvasókönyv — drágábbak ugyan, de két éven át szolgálnak, és ha ezeket osztályonként külön vesszük, már két kötés is kellene, bizonyára a mostani árnál drágábbak volnának.

A mi az egyes tankönyvekre vonatkozó, megjegyzéseit, kifogásait illeti, azok igazán nem vehetők figyelembe, és azok miatt az approbált tankönyveket kiküszöbölni, vagy csak átalakítani is nem volna érdemes, pl: hogy az ABC-ben szép képek foglalnának helyet, melyek az ismertetendő betűn kezdődnének, — mert ha a gyermek ingadoznék, rögtön a képre pillant és azonnal emlékezetébe idézi (már t. i. az elfelejtett betű hangját). Nincs arra semmi szükség, hogy képekkel idéztessünk elő valami elfelejtett dolgot, hiszen maga mondja cikkiró úr, hogy »a tanítás végleges credm-

* Ezt az indítványt az alsó-borsodi egyh. megye miskolci körének értekezleti gyűlésén tárgyalták s mint közérdekűt adjuk főleg abból a célból, hogy eszmecserét indíthassunk e fontos kérdésben.

nye mindig a tanító egyéniségétől függ; meg aztán egy jól vagy csak közepesen vezetett iskolában is igen kis %-nak szabad lenni olyannak, a kik ingadoznak a be-tük felismerésében és ha van, az nem a képhiányos olvasó könyv hibája, mert »a tanítás végleges eredménye« stb. Ez ellen a jó kis ABC ellen második kifogás, hogy nagy; szeretnék, ha kisebb lenne. Ugyan az Istenért, mit gondolnak, hogy még ezt is megkevesbiteni akar-ják? Hiszen most is oly kicsiny; a mellett oly könnyű, hogy fél év alatt nyugodtan el lehet végezni; aztán az approbatio előtt a bírálat oly kedvezően nyilatkozott róla, hogy az ellene felhozott érvek tekintetbe nem jöhetnek. »Szavai megtizedelendők« (?) Dehogy! sőt nagyon is szükséges egy ABC-ben, hogy minél több szó legyen rendelkezésünkre a hangok különféle módon-való összeállítására szempontjából; hogy növendékeinknek alkalmuk lehessen többféle szóalakok kiolvasásának el-sajátítására. Éppen ez egyik előnye.

A II. oszt. olvasókönyvének természetrajzi része ellen nagy a felháborodás, mert az nemcsak a tanulóra, de a tanítóra is unalmas. A mesék többet érnek! (?) Könnyebbek, az igaz, de hogy többet érjenek, nem írom alá: sőt azt határozottan állítom, hogy a mesék éppen könnyűségük miatt a helyes olvasásnak akadályul szolgálnak, mert nagyrészeknek tartalmát a gyer-mek megtanulja, a nélkül, hogy a leolvasás helyessé-gével törődne, míg e tankönyv kifogásolt részének leolvasása e téren gyakori hiányukat fokozza, egyúttal beszéd és értelem gyakorlati ismeretét is növeli; a tulaj-donképeni cél is ez.

A III., IV. osztályú olvasókönyv »feltétlenül két részre választandó.« Ugyan miért? A gazdag tartalmú tankönyv kétrészesre választva, míg egy-egy könyv drá-gább lenne, másrésztől a csoportosításnak útját állaná. És hogy ide is mesék jöjjenek »a rideg olvasmányok helyett.« Nem ridegek azok, csak tudni kell velők bánni. A rideg olvasmányok nagyon is szolgálatában állanak a természetrajzi, természettani, földrajzi oktatásnak. Hiszen Dezső III. IV. oszt. számára írt Olvasókönyve kicsi igazítással magában foglalja a III. IV. osztály összes tananyagát, mert van abban minden, és a mi van benne, mind szükséges; azokból csak valamit is elhagyni a tankönyv érdemének veszélyeztetése nélkül nem lehet. De mennyire megkönnyíti a tanító munká-ját. Midőn pl. földrajzból tanítunk, mondjuk hazánk folyóiról, olvasási órára felvesszük a Duna vagy Tisza című olvasmányt, vagy Gömörrel tanítva következő, de talán még megelőző órán olvastunk a dobsinai jégbar-langról stb. vagy természetrajzi tanításnál nem szolgál-e nagy befolyással tanításunk maradandóságára, ha a tankönyvből tárgyalt részletet olvasási órára ismét fel-vesszük? Én azt hiszem nagyon is! Ezenkívül marad abban még a mese kedvelőknek is bő anyag.

Hagyjuk meg azért épen a kifogásolt tankönyve-ket, úgy a mint vannak és ne nyirbáljuk meg azokat, jók azok, és nem drágák. Hogy pedig el ne rongyol-janak »szent karácsonyra«, szoktassuk növendékeinket könyveik megkimélésére és tisztántartására, a mi külön-ben úgy, mint »a tanítás végleges eredménye, mindig a tanító egyéniségétől függ.«

Hubay Bertalan.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi ev. ref. lelkeszi értekezlet gyűlése.

A f. borsodi ev. ref. lelkeszi értekezlet 3 éves múltja arról győz meg bennünket, hogy a tagok felismerve az értekezletnek közhasznú, magasztos célját, lelkesedve az önművelődés nemes eszméjeért s lelkesen munkálva közre: sikeresen mozdítják elő az értekezlet ügyét. Így aztán zajtalanul bár, de sikerrel halad kitűzött céljához, mun-kálva csendben, minden feltűnési vágy nélkül a közjót. Tagadhatatlan, hogy mindez első sorban a tagok úgy buzgalmának s érdeklődésének tulajdonítandó; de nagy érdeme van e részben a mi szeretve tisztelt elnökünk, Vadász Pál esperes úrnak is, ki a tagokat egyrésztől a netalán mutatkozó hideg közönytől s részvétlenségtől, más részről a kedélyek erős hullámzásától, szélsőségbe csapástól mindenkor óvja s visszatereli medrébe a netalán túlsapni akaró kedély-hullámokat; nehogy építés helyett rombolás, haladás helyett visszaesés-, közeliismerés és méltánylás helyett közbotránkozás és megszegyenyülés legyen sorsa értekezletünknek. — A tagok jóakarató, lelkiismeretes munkálkodása párosul az elnöknek elismerést érdemlő vezetésével; ki erős kézzel, de egyszersmind kellő tapin-tattal vezeti ügyeinket; s így értekezletünk megtartva a higgadt, nyugodt, komoly tárgyalást: — szélsőségbe nem csap. nagy zajt nem csinál ugyan, de mindamellett életrevalóságának, közhasznú tevékenységének már több-ször adta jelét.

Mindezekről tanúskodik a folyó augusztus hó 19-ik napján Edelényben tartott értekezleti gyűlésünk is; mely-nek lefolyását következőkben kívánom ismertetni:

Az egybegyűlt 32 tag buzgó éneklése után Horváth János lelkes-társunk áhítatos imával emelte lelkünket Istenhez, kérve az ő áldását munkálkodásunkra. Majd Vadász Pál esperes elnök festé híven jelen egyház-társadalmi helyzetünket s lelkesen buzdított kitartó, lankadatlan munkálkodásra és őrtállásra veszélyes és hatalmas ellenünkkel szemben.

A beszéd így hangzik:

Lelkem derült és borongós gondolataival, szívem édes és lehangolt érzései között állok meg itt ez ünne-pélyes pillanatban, melyben ez évi értekezleti őszi közgyűlésünk jelenlévő tagjait tiszteltem, szeretetem egész bensőségével van szerencsém üdvözölni. A derű és ború, mely gondolat- és kedély világomban válta-kozik, azon különböző körülmények összevető szemlé-lete folytán, s merengésig lefoglaló hatása alatt támad, mely prot. egyházunk jövőjének fény- és árny képét tünteti fel előttünk. A kép, melyet képzeletem így megalkot magának, annál vonzóbb, annál kedvesebb, minél jobban elmerengek a múlton, annak nagy alak-jain — lélekemelő, sőt korszakalkotó nagy eszméin, melyek által mintegy a bibliai új ég és föld megterem-tésének lettek alapvető tényezőivé. Igen! a múlt nagyobb és éltetőbb táplálékot ad a komolyan gondolkodó lélek-nek, mint a csüggetegségig lehangoló jelen, mely, mintha megszűnt volna a magasabb eszmék, elvek, általában az eszmények kultusza iránt lelkesülni, egy kedvű, sőt lethargicus közönytől nézi az eseményeket s az élet által elébe utalt napi kötelességek teljesíté-sének tudatával megelégedve; majd mindent a jövőtől remél, s ha anyagi világnézeteinek vágyai elegendő táplálékot találnak: megalkuszik a körülményekkel,

sokszor komoly munka nélkül óhajtja a babért; — sőt talán nem esem túlzásba, ha azt állítom, hogy a protestáns egyház érdekeiért a régi hit-hősök bátorságával, fenkölttségével talán már nem is tudnánk lelkesülni; — vagy ha ez túlzás is, de az tény, hogy az egyházunkhoz ragaszkodó szeretet melege nem a régi fokot mutatja.

Nézzünk csak szét magunk körül majd minden felől elszomorító tünetekre akadunk. Egy felől nyom bennünket a szellem szabad röptét lenyűgöző *protestáns papi ngomor* régen hordott terhe, más felől a felekezeti viszonyosság, egyenlőség lábbal tapodásának kínos tudata; — itt a terhektől szabadulni vágyó felekezet-nélküliség, amott a lélekhalászat kezdi bontogatni, sőt csattogtatni is szárnyait, úgy hogy, ha az Istenbe — szemmel látható igazainak alapján — s jövőnkbe vetett hitünk nem bízhatna, talán a lemondás kis hitűsegeig hangolna le bennünket a körülmények új- meg új alakot öltő, de mindig növekedő erővel támadó nyomása. És egyházunk e kiválóan elhagyatott helyzetét igazolja az az éles megkülönböztetés is, mely a kivált-ságos egyház és a mi szegény, segélyre szorult — de folytonosan csak ígérekkel, biztatásokkal, újabban már fillérekkel dotált protestáns egyházunk érdek védelme közt — magasabb helyeken is kifejezést nyer. És nekem úgy tetszik, mintha az egyházunk lét-alapját képező liberalis szellem velünk szemben visszafejlődést, közönyt, vagy épen tehetetlenséget mutatna, — mert még országos jelentőségű mozgalmában vele egy em-lőn táplálkozó érdekeinket is sokszor mellőzi: addig a róm. kath. egyházban vele ellentétes irányú elveket is pártfogolni látszik, a mint ezt a kath. autonomia szerve-zése érdekében megindult mozgalom is mutatja, midőn a cult. miniszter által a congressusra bízván az auto-nomia hatáskörének megállapítása, mi az állam jog-körébe vág: ez által az önmaga lesz az állam és hie-rarchiához való viszonyának szabályozója. Ennek folytán az autonomia választás egy önkénykedő politikai harc színében tűnik fel, melyben szabadelvű és egyházi párt küzdve egymással az előbbi közönyösen nézi az utóbbiak választási erőfeszítését és mintha a *herceg-prímásnak* a clerikális katolikus választását ajánló levele a dogma tekintélyével szabályozná őket: nem emelkedik egy visszautasító hang a kifáradtnak, szárnya-szegettnek látszó szabadelvűség részéről, a naiv lelkek által ünnepezt „*pax*“ emberének ultramontan izű vezér-szava ellen, nem gondolván meg, hogy e felhívásban tüntetőleg nyilatkozó hangra a felekezetek között élesztett háborgás elkeseredés szava lesz a visszhang. Az állami élet terén vereséget szenvedett néppárt most a készülődő autonomia sáncai mögül készül boszut állani bukásáért, és e célját elérni véli azon többségre jutottnak hitt nézetével, hogy egyházunknak, az elvesztettnek állított jog- és hatalom kárpótlása fejében ki kell adni az alapok és alapítványok birok-jogát is.

És ezen nézet mig eddig, t. i. az egyház politikai tör-vény létrejötte előtt mérsék követelés színében tűnt fel, most már sok ember előtt jogosúlnak látszik, úgy hogy kétséges vajon az egy idő óta ájtatosságot szinlelő szabad-elvűségnek lesz-e elég ereje az ultramontan reakció visszaverésére? Ha nem lesz: egy oly katasztrópha kezdődhetik, mely zaklatott szegény egyházunkra is rombolólag fog kihatni, mert a klerikalizmus a feleke-zeti egyenjogúság jelszávaival fogja szépíteni hatalmi célzatait. Ezért rejt szerintem a kath. autonómia moz-galma nagyobb, lelkünkre is kiható vihart kebelében.

De ezt a lehangoló képet korántsem azért muta-

tom fel ily részletesen, sőt talán hosszadalmasan is, hogy ez által vagy a lehangoltságot fokozzam, vagy a felekezeti békét felzavarjam, nem, csak rá akartam mutatni az új támadásokkal, titkon működő hódítási mun-kálatokkal szemben lévő helyzetünkre, hogy annál kö-vetkezetesebb legyen ebből kifolyólag azon kollégialis felhívásom, hogy az előnkbe gördülő akadályokkal szemben meg ne lankadjunk, sőt az általunk hirdetet evangéliumi szent igazságok lelkesítő erejéből, elődeink nagy példáiból merítve táplálékot, álljunk meg híven őrhelyeinken! Ne vegyen erőt rajtunk részint a vélet-lenül jött körülmények alakulása, részint szándékosan történt mellőztetésünk lehangoló gondolata, mi főleg a millennium évében nyert országosan figyelmet keltőtt kifejezést, — hiszen nekünk a szentírás szerint nem a világ lelkét, hanem a Krisztust kell szolgálnunk, pré-dikálnunk, s tudatával kell bírunk azon igazságnak, hogy „ha emberektől van valami dolog vagy tanács, az semmivé lesz, ha pedig Istentől vagy, az emberek fel nem bonthatják azt.“ Igaz, hogy az emberek ked-vező, vagy kedvezőtlen ítélete, melylyel valamely eszmét, célt vagy intézményt felkarol, vagy elutasít, sokszor kiható azok jövőjére is: de a mi evangéliumi szolgál-atunk súlya, értéke sokkal nagyobb, missiónk jelentő-sége, célja sokkal eszményibb s szélesebb alapon nyugvó, semhogy egyesek vesztélye, gyorsan változó véleménye a körülményektől függő bírálata annak éle-tére lényeges befolyással volna.

Ha a protestántizmusban nem volna hódító szellem, időkkel dacoló élettartalom: már régen elseperte volna az idő, nem bírhatta volna ki majd négy évszázad viha-rai, de tudván az étellel ölelkező azon bibliai igazság kötelező voltát: „adjátok meg a császárnak a mi a császáré, Istennek, a mi Istené,“ nem zárkózik el a világtól, hanem abban egyháza és hazája iránti köte-lességeit ismerve, mindkettőnek oltárt emel szívében, s azok Vesta tűzénél szent kegyelettel áldozik.

De úgy látszik, hogy korunk társadalma vallás-erkölcsi tekintetben nagy átalakulásnak néz elébe. A régi eszmék, intézmények nimbusai, mintegy kezdenek elhalaványulni s az életre kiható erejökben gyengülni. A vallás, az embert az éggel összekötő ezen szent kapocs kezd elvesztetni szükséges voltát a lelkek felett, úgy, hogy régi hatalmára, tekintélyére már csak mint szent emlékekre hivatkozhatik. De ez nem jól van így. A vallásnak a maga reformáló eszméivel, örök igazsá-gaival át kell alakítani a világot újlag. A megszibadt, sőt tespedő életnek — melyben alig észrevehető lassú-sággal lüktet a protestantizmus régi, csodákra képes ereje — meg kell szünnie az új szellemek lágy fuvalmá-nak érintésére. Meg kell mutatni az önzés túlkapásai-ban elmerült emberiségnek, hogy a vallás többé nem csak az alsó néposztály számára fenálló intézmény hanem egy oly nagy szellemi kincs, egy oly drága forrás, melynek élővizéből épen úgy lelki szomjat oltó vizet merithet a gazdag, hatalmas úr, mint az élet el-fáradt szegény vándora, melynek végcélja az isteni mester által kijelölt úton való haladás, s ennek folytán az egyetemes emberiség boldogságának meg-alapítása. Arra kell tehát nekünk, mint a vallás órállói-nak törekednünk, hogy a vallás ne másodrangú tényező szerepét viselje az életben, hanem egy oly hatalom, egy oly minden irányban mozgó és mozgató erkölcsi erő legyen, melyből mint középpontból kapja minden intézmény, minden eszme, minden cél a maga tovább-fejlődési képességét, vagy is hogy minden társadalmi mozgalomra rányomja a maga bélyegét. Igaz, hogy ez szép eszményi cél, de az a főkérdés, hogy miként,

milyen eszközökkel érjük el azokat, nem görditenek-e gátat sokszor legszentebb törekvéseink elé is, az emberi szenvedélyek pusztító viharai, melyek gyakran észrevétlenül támadnak fel körülünk? E kérdésekre azt felelhetjük, hogy itt legcélszerűbb az evangélizáció, a belmissió teljesítése, vagyis le kell foglalni a belső embert a vallás számára; meg kell győzni az embereket a felől, hogy az élet nagy labirintusában legbiztosabb vezetőnk a vallás, mely irányt ad gondolatainknak, érzéseinknek. Ezek külső kifejezése végett szükséges volna vallásos egyleteket, társulatokat alakítani, hogy azokon vallás-erkölcsi irányú felolvasások, korszerű eszmecserek által terjeszszük és fejleszszük a prot. öntudatot és elveket.

Igaz, hogy ez a mai helyzetben és körülmények között még nem nagy sikerrel biztat, mert napjainkban még a hitből is csak kevés kell, de az is áll, hogy vallásosság tekintetében jelen helyzetünk tarthatatlan és ha soha nem kezdünk, soha nem végezzünk. Ha álló to gyanánt stagnál bennünk a hit, a vallásos érzés: a minden téren megindult culturalis haladás mellett kárhóztatólag fog ítéletet mondani felettünk a tehetlenségünket gúnykacajjal kimutató jövő. De én nem adok helyt lelkemben e pessimisticus gondolatnak. A vallás az ég szülöttje az emberben, a mi pedig égi, az tiszta, szent, a minek győzedelmeskedni kell az anyag felett. Haladjunk tehát az isteni mester által kijelölt úton és irányban, mert a ki halad, azé a jövő! A protestantizmusnak már lényegében benne van a haladás szelleme, melynek nagyszerű missiója van a jövőben is. Kis porszemek alkotják az egészet! Ez igazság hatása alatt álljon a mi kis körünk is a protestáns haladás zászlaja alá, ne szégyeneljünk azt követni a világ csillogó hullámszárai közt sem, sőt annak józan követése legyen ambíciónk egyik legfőbb tárgya, hogy rámutatva az önző világ anyagi törekvéseire, lelkesedésünk melegevel mondassuk el Dávidnak a nagy Góliáthoz intézett eme szavait: »te jössz én reám dárdaival, fegyverrel, én pedig megyek ellened a seregek Urának, Istenének nevével!« E lelkesedés kitartásában benne lesz a siker magva, mint záloga a jövőnek. Adja az ég, hogy úgy legyen!

E köztetszéssel találkozott elnöki megnyitó beszéd lekötve tartá a figyelmet s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni és a „Sárospataki Lapok“-ban közzé tétetni határozottatott.

Ezután a kegyelet adóját fizette le értekezletünk néhai Tdó. Törös Ferencz ládbessenyői és T. Battó Ferencz s.-velezdi volt lelkész-társunk iránt, emlék beszédet tartván előbbi felett Kazai Géza, utóbbi felett pedig Doktor Gyula lelkész-társunk; kik hiven rajzolták a boldogultak életét; feleleveníték emlékkönyvben az Úr ama hű szolgáinak képét, végbúcsút véve tőlök a hű munkásoktól. — Mindkét beszéd emlékkönyvbe iratni határozottatott, hogy az elhunytak emléke az által is maradandóbbá tétessék.

Az értekezők által kitűzött „Reformáció emlékbeszéd urvacsora osztáskor“ című pályakérdésre négy munka érkezett, melyek — Szabó József, Baksy Sándor és Horváth Jánosból álló bizottságnak adattak ki bírálatra.

Nagy és élénk érdeklődést keltett Szuhay Benedek lelkész-társunknak ily cz. műve: „A protestáns lelkész feladata a mai megváltozott viszonyok között, az egyházi közigazgatás, de különösen a cura-pastoralis terén.“ A tárgy iránti meleg szeretettel, igaz lelkesedéssel, alapos tanulmányozással s mint a bíráló mondja — briliáns iránylyal írott s a tárgyat teljesen kimerítő munka sok közérdekű kérdést is vet fel s gyakorlati irányú indítványokat tesz. A kitüntető dícséretben részesített s 20 koro-

nával jutalmazott derék munka kinyomatására szerzőt felkéri értekezletünk, ígervén maga részéről az erkölcsi, az egyes tagok pedig az anyagi támogatást.

A vallás-erkölcsi érzés nevelése, ápolása szempontjából felkérni kívánja értekezletünk a Nagyt. egyházmegei közgyűlést: utasítsa az egyházakat, hogy a hiterősítő vizsga alkalmával minden confirmandusnak egy-egy biblia, illetve új-testamentom adassék, hogy eme lélekemelő szertartás és oly igen megható vallásos cselekmény ez által maradandóbb emléküvé tétessék.

A f. évi tavaszi egyházkerületi közgyűlés 19 jkv. pontjára vonatkozólag értekezletünk oda nyilatkozott, hogy az egyházkerületi lelkészi vagy egyházi értekező megalkítását ez idő szerint kivihetőnek nem tartja, főleg — szegénységünkre való tekintetből — a dolognak anyagi oldalát véve figyelembe.

A 3 évet eltöltött s alapszabály értelmében leköszönt tisztikar újból megválasztatott.

Értekezletünk magáévá tette egyik tagtársunknak következő indítványát: „mondja ki az értekező, hogy a Nt. egyházmegei közgyűlés útján felkéri a Főt. egyházkerületet, hogy egy bizottság által állapíttassa meg: mik legyenek azon teendők, melyek szerint kötelessége eljárni minden lelképásztornak a vegyes házasság kötésénél; nehogy tért veszítve évek hosszú során át, fájdalommal tekintsünk a számban és erőben nagyon meggyengült és megfogyatkozott ref. egyháztagokra.“ — De ama másik indítvány, hogy „másként le a Főt. egyházkerület a régi presbyteri jegyzőkönyvekből az egyházi büntetés nemeket s készíttessen ezek figyelembe vételével — a fegyelmi esetek és büntetés nemek elbírálásánál — egy minden presbyteriumra kötelező szabályrendeletet, hogy az egyház-fegyelem régi és kipróbált eszközei újból vétessenek mindenütt alkalmazásba,“ elvetett.

Ezekon kívül több kisebb-nagyobb fontosságú tárgy került megbeszélés, megvitatás alá; de minél jobban eltelet a lélek szellemi eddellel: annál inkább óhajtott testünk is megelégtetni; mely óhaj a kedélyes közös ebédnél aztán teljesebbé is ment.

Bodnár István.

ért. jegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** E f. év augusztus hó 9-én egy oly ősnemes magyar kálvinista család egyenes ágon utolsó tagja temettetett Beretkén, Gömörmegyében, amely család hosszú idő óta bőkezű jótevője volt a beretkei reformált szentegyházunknak, amely egyház lételetét, eddigi fennmaradását a Beretkei Beretki családnak köszönheti. — A megnevezett egyház története szorosan összefűződik ennek a családnak történetével s az egyház történetirójának lesz feladata úgy amost elhunyt öz. *Fialka Józsefné szül. B. Beretki Emilia* úrnőnek, mint őseinek emlékét megörökíteni. Egyházi és iskolai célra, illetve papi és tanítói fizetések javítására tett kegyes alapítványai a késő utódok előtt is hirdetni fogják az ő létezésüket, áldozatkészségüket. — A boldogult főképen azzal tette emlékét maradandóvá, nevét emlegetetté és áldottá, hogy szeretett leányaival egyet-értve, néhány évvel ezelőtt két új harangot öntetett a templom tornyába, mintegy 2000 frt. értékben, hogy hirdessék azok Istennek dicsőségét s hívogassák a buzgó hívőket Isten nevének imáadására. . . 78 évre terjedő élete alatt, melyet az Ur csak azoknak ad, a kiket szeret nevének félelméért: *gyakorolta magát a jótevés-*

ben, mint Tábitha, ki gazdag vala jócselekedetekkel és alamizsnákkal, amelyeket osztogatott vala. (Csel. IX. 36). A községnek lakosai vallásfelekezeti különbség nélkül, kik temetésére megjelentek, valóságos jóttevőjüket síraták az elhunytban. Sok jót tett míg élt, de nem azért, hogy látszassék; a hiú feltűnési vágy nem fért az ő tiszta lelkéhez, de annál több igazi érdem, hála és áldás fűződik most emlékéhez. A milyen nyugodt volt élete, olyan csendes volt elaluvása s most, hogy szép és nemes életének fonala megszakadt, gyászoló kedvesei találjanak megnyugvást abban a tudatban: hogy Istentől elvégeztetett dolog, hogy az emberek egyszer meghaljanak és vigasztalást abban a hitben: hogy a ki hű volt mindhaláláig, elnyerte az élet koronáját. A nemes család gyászából a gömöri ref. papság és tanítóság is részt kért magának, kik között az esperessel élükön többen megjelentek az elhunyt temetésén, hogy őszinte szívből fakadt ama jókívánnattal vegyenek búcsút az elköltözöttől: szentegyházunk kegyes jóttevője: legyen emléked áldott a földön, s hűségédért, jóságodért végy a mennyben örök jutalmat, babért. Téged pedig beretkei ref. egyház, virágoztasson az Ur mindvégiglen, s támaszson neked az elhunyt utódaiban védőt minden időben. s. — Az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek ismét egy nagy érdemű tagja dőlt ki az elmúlt napokban. A fogarasi egyh. megye gondnoka, *Horváth Gyula*, a kinek a protestantizmus tiszteleire méltó szabadelvűsége volt főjelmvonása. A napi sajtó, mint a „Magyar Hírlap” főszerkesztőjét, mint igazi liberális férfit gyászolta, a kinek fényes tehetségeit általánosan elismerték. — Legyen az elköltözöttek emléke áldott.

— A sárospataki ev. ref. főgymnásiumban a javító, pótló, magán vizsgálatok szept. 1—2-ikán tartatnak meg. A beírások szept. 3, 4 és 5-ikén végeztenek. Az érettségi írásbeli vizsgálatok szept. 6, 7, 9, 10 és 11-ik, a szóbeli érettségi vizsgálatok szept. 13 és 14-ik napjain folynak le. Az iskolai év ünnepélyes megnyitása szept. 8-ikán lesz.

— **Lelkészválasztások.** A szinai egyház lelkipásztorává *Farkas György* segédlelkész választatott meg egyhangúlag; a berzéki gyülekezet pedig *Kenyeresi Károly* áttányi segéd-lelkészt hívta meg rendes papjául.

— **Egyházmegyi gyűlés.** Az abaúji ev. ref. egyh. megye őszi közgyűlése szeptember hó 7-ik napján fog megtartatni; ezt megelőző napon a lelkész-értekezleti közgyűlés megy végbe.

— A kecskeméti ev. ref. jogakadémián a beiratások szept. 1—8-ig; az alapvizsgálatok szept. 1—15-ig tartatnak. Az előadások szept. 10-én kezdődnek Beíratási díj 10 forint. Félévi tandíj 15 forint. Tápintézet díj egy óra 7 forint.

— **Iskolai értesítés.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájában az 1897—98-ik iskolai évre a beiratás szeptember hó 1-ő napján megkezdődik s tart 8-ig. A rendes tanítás 9-én veszi kezdetét. Fölvéttetik valláskülönbség nélkül minden növendék. És pedig az I-ő osztályba, a ki életidejének 10-dik évét betöltötte s a negyedik elemi osztály elvégzéséről hiteles bizonyítványt mutat fel. Ha a növendéknek ilyen bizonyítványa nincs, felvételi vizsgára utasítatik. A második osztályba fölvéttetik az a növendék, a ki valamely hazai, nyilvános joggal bíró polgári, vagy felsőbb leányiskola I-ő osztályba elvégzéséről hiteles bizonyítványt mutat fel. Ha ilyen bizonyítványa nincs, felvételi vizsgát tartozik tenni. Ez a szabály a harmadik és negyedik osztályba való felvételnél fokozatosan. A felvételi, javító és

magán vizsgák szept. 1—8-ig tartatnak az intézet 2 és 4-dik számú termében, délelőtt 9—12 óráig. Az internatusba a felügyelő bizottság által fölvevő növendékek elhelyezése ugyanezeneken a napokon lesz. A beiratásnál a növendék az ide vonatkozó törvény értelmében tartozik a himlővel való újon oltási bizonyítványt felmutatni. Beíratási díj az új növendék részéről 2 frt. Tandíj a keresztyén felekezetű növendék részéről 12 frt, izraeliták részéről 15 frt félévenként. A beiratás helye: az intézet Palóczy — utcái helyiségében az igazgatói iroda. Miskolcz 1897, aug. 22. *Tóth Pál igazgató.*

— **Értesítés.** Az eperjesi ev. ker. collegium főgymnásiumában az 1897/8. tanévre szóló beiratások f. é. szeptember 1—3-án eszközöltetnek; a beíratásokat megelőzőleg aug. 30. és 31. napjain tartatnak a felvételi, javító és esetleg magánvizsgálatok. A tanítások a főgymnásiumban szeptember 4-én veszik kezdetüket. A coll. főgymnásium növendékei vallásfelekezeti különbség nélkül részesülhetnek a collegium kebelében fennálló tápintézet kedvezményeiben; az ezekre nézve megállapított díjak, mindig félévenként értve, a következők: ebéd és vacsoraért 31 frt; csupán ebédért 19 frt. Ezen díjak félévenként előre fizetendők; a tápintézet díjából elengedésnek is van helye. Van a collegiumnál azonkívül számos alapítvány, melyekből évenként 5—65 frtos ösztöndíjak és praemiumok osztatnak a coll. növendékeinek; a múlt iskolai évben 26 gymnasiumi tanuló részesült ezen ösztöndíjakban. — Eperjesen, 1897. aug. havában. Az eperjesi ev. ker. collegium főgymnásiumának igazgatója.

— **A biblia-revizio ügye** most már gyorsabban halad előre, mint idáig. Alkalmunk volt már látni a javított Ó-Szövetségből 31 ívet s biztosan tudjuk, hogy a nyomda (Hornyánszky, Budapest) túl van már a Jób könyvén is, sőt benne van a Zsoltároknak. Egyetlen könyv sincs már, a mely nem volna többé-kevésbé előkészítve a sajtó alá s ha a leginkább igénybe vett revisorok munkáját valami véletlen meg nem gátolja, akkor az Ó-Szövetség javított kiadása e folyó esztendőben elhagyja a sajtót s ennek öröme — ha csakugyan így eshetik meg — *Dr. Duka Tivadar*, mint az egész revisio értelmi szerzője, ismét eljön hazánkba, az ő volt hazájába, hogy — mint maga írja R. Gy.-nek — *megünnepeljük együtt az áldásos munka befejezését.* Szeretjük hinni, hogy a szent munka befejezése az egész hazai protestantizmusnak is örömet szerez.

— **A Vay Miklós br. halálát örökítő kerületi jegyzőkönyv** hiánya miatt nyugtalankodik a „Sárospataki Lapok” *Harangodija*. Megnyugtathatom, hogy „a mi kézik nem múlik.” Mihelyt főiskolai nyomdánk és szegény fejem kevésbbé leszünk igénybe véve, mint jelenleg vagyunk, a hiány azonnal pótolva lesz — tőlünk telhetőleg. A jegyzőkönyv összeállítására nézve már megtörtént a hivatalos megállapodás s a nyomdában ez a munka be van jelentve. Ha eddig kibírtuk türelmes várakozással, hát csak bírjuk még egy kevésse tovább is. A nyugtalankodás jogosult voltát tisztelettel elismerem. Sárospatak, 1897. aug. 27.

Raddesi György ker. főjegyző.

— **Hibajavítás.** A „jelentő iv kiigazítása és az államsegély” czim cikkbe egy boszantó sajtóhiba csuszott be. Nevezetesen az első lapon a második columnában alulról a 6-ik sorban *nézetem helyett sérelem* olvasandó.

Péter Mihály.

Felélős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Gyűlési megnyitó beszéd.” Bernáth Elemér. — „Az elemi iskolai ellenőrzés.” Láng Lajos. — „Bölcsészeti mozgalom a század elején.” Dr. Heiszler József. — „A tornai egyházmegye őszi gyűlése.” Simon Andor. — „Az alsó-zempléni egyházmegye őszi gyűlése.” é-y. — „A felső-zempléni egyházmegye őszi gyűlése.” Hutka József. — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

Bernáth Elemér felső-zempléni ev. ref. egyházmegyei gondnok gyűlés-megnyitó beszéde.

Nagytisztelatu egyházmegyei közgyűlés!

A mi egyházi önkormányzatunknak egyik előnye abban nyilvánul, hogy azon alkotmányos szervezetünk-nél fogva, mely szerint egyházi közügyeinkbe hozzászólási, sőt intézkedési joga van minden ev. ref. embernek, önkormányzatunk híveinkben meleg érdeklődést tud felkeltetni, nemcsak a szorosan vett egyházi ügyeink iránt, de ezzel kapcsolatban a napirenden lévő oly társadalmi kérdések iránt is, melyek egyházunkat bármi tekintetben is érintik.

Az emberi haladás, a felvilágosodás, és az egyéni jognak, úgy a társadalomban, mint az államban és az egyházban mindinkább való érvényesülése hozta azt magával, hogy a társadalom, de maga a különböző felekezetek egyházi belélete is, sok oly kérdések megoldását hozta napirendre s az állam a kor és szabadelvűségnek megfelelő több oly rendelkezést iktatott törvénykönyvébe, melyek mélyen belenyúlhatnak az egyház belső szervezetébe.

Az idő rövidsége s a tanácskozás asztalán lévő tárgyak halmaza nem engedi azt, hogy e kérdésekre most részletesen kiterjeszkedjem. Csupán a napirenden lévő két oly kérdéssel kívánok megemlékezni, a melyek az egyházat legközvetlenebb érdeklik.

Ezek egyike a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényeknek hatása társadalmi s főleg egyházi életünkre.

A mi egyházunk, melyet a szabadság szült s a szabadelvűség nevelt nagygyá s mely a felvilágosodás légköréből szívja magába az éltető elemet, nem maradhat soha közönyös az oly mozgalom iránt, a melynek alapja a haladás és a felvilágosodás. Innen van az, hogy a református egyház az állam szabadelvű egyház politikai törekvései iránt mindig a legőszintébb jóakarattal tanúsította s ha kellett, támogatta az államot ebbeli céljainak érvényesítésében.

Tette pedig ezt önzetlenül, saját kezdeményezéséből s a hazafiságnak és szabadelvűségnek készséggel meghozta azt az áldozatot, melyet tőle e reformok,

mint állami érdek --- bár saját egyházi jogainak csorbitásával --- követeltek.

E reform törvények egyik legfontosabbika a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény.

E törvénnyel szemben a saját híveink és lelkészeink köréből is mindinkább felhangzik az a panasz, hogy az állam önmaga vette törvényes oltalma alá a vallástalanságot s nem részesíti a vallást támogatásában, a mi majd az általános vallástalanságot s annak folyományaként a közérköles hanyatlását s a társadalom romlását fogja előidézni.

Határozott kifejezést adok abbéli meggyőződésnek, hogy, ha csakugyan terjed az emberiség között a vallástalanság, annak korántsem az egyházpolitikai törvények az okozói.

Az kétségtelen ugyan, hogy az állam nem lehet felekezeti, mert akkor állást kell foglalnia egyik, vagy másik hitágazat mellett, ez pedig ki van zárva, főleg nálunk, a hol annyi a különböző felekezet, mert hiszen akkor ismét vissza kellene térnünk a mult idők sötétségébe, a midőn az állam meggyőződésük ellenére is kényszerítette polgárait az uralkodó vallás tanait követni és segédkezett abban, hogy a más hitet vallók a legnagyobb üldöztetésnek legyenek kitéve; de hogy az állam a vallás iránt közönyös lenne, hogy a vallástalanságot pártfogolná, ez oly igazságtalanság, a melyet fényesen cáfol meg a mindennapi élet, halomra dönti magának az államnak számtalan törvényes intézkedése.

Épen ellenkezőleg áll a dolog. Az állam állandóan nagy súlyt fektet a vallásra s mindig kiváló oltalmában részesíti azt, a mit számtalan országos törvények és rendeletek igazolnak.

Ott van mindennek előtt épen az egyházpolitikai törvények egyik legfontosabbikának, a polgári házasságnak életbeléptetése alkalmával kiadott rendelet, melynek egyik szakasza kifejezetten arra kötelezi a házasságot megkötő polgári tisztviselőt, miszerint jelentse ki a házassuló felek előtt, hogy a polgári kötélssel a vallás iránti kötelességüknek még elegendet nem tettek.

Ott van a büntető törvénykönyv, melynek vonatkozó szakaszai szigorúan büntetik a vallás és vallásos szertartásra rendelt tárgyak megsértését s a büntető jogszolgáltatás mindig súlyosító körülménynek veszi az oly törvénysértést, a mely a vallásos érzelmeket is sérti.

De a polgári perben egyik bizonyítási módul alkalmazott eskü is, nem azt tanúsítja-e, hogy az állam a vallásra s a hitnek meggyőző erejére mindig kiváló súlyt fektetett? Avagy másrészt közjogunk nem részese-e a vallás szolgáját, a lelkeszt különös előnyökben? Elég e tekintetben utalnom a törvényhatósági s képviselőtestületi tagságra s a püspökök főrendiházi tagságára.

E felsorolt példák s még más adatok fényesen cáfolják meg azt az állítást, hogy az állam közönyös lenne a vallás iránt. Hiszen minden államférfinak tudni kell azt, hogy minő nagy erkölcsi erő rejlik a vallásban az állam céljainak előmozdításában s régi igazság marad: hogy nincs az a szigorú büntető törvény, mely az embereket a gonoszságtól jobban visszatartaná, mint a vallásnak fenséges tana.

A jelentkező bajokat tehát, a melyeket az utóbbi időben a vallástalanság dolgában sajnos tapasztalunk, más tényezőkre kell visszavinnünk.

A kor rohamos fejlődése hozta magával, hogy az emberiség egy nagy átalakulás előestéjén áll; az új eszmék és tanok, az új irányok és nézetek s az embernél mindinkább előtérbe lépő vágy az anyagi függetlenségre, hozta magával azt, hogy az emberiség egy része hadat üzen mindannak, ami — nézete szerint — céljainak útjában áll s nem riad vissza önzésében még attól sem, hogy ami szent t. i. a vallás ellen is állást foglaljon.

E jelentkező nagy társadalmi baj közepette nyílik a lelkeseknek szép és magasztos szerep nemes hivatását betölteni. A tévhittel és tanokkal s az ennek nyomán fellépő nagy vallástalansággal szemben a vallás fegyverével kell első sorban a hit terjesztőinek megküzdeni.

Nagy hatalmat, nagy erőt rejt magában a vallás s az ebben létező örök igazság; használják fel a lelkesek okosan és tapintatosan ez erőt a vallástalanság megdöntésére. E szép és nemes feladat teljesítésében a nemesen gondolkodó világi elem támogatására minden időben bizton számíthatnak. Ha az egyházpolitikai törvények némely jogokat kivettek a lelkesek kezéből, kétszeres kötelessége most a lelkeseknek szép hivatását a hitélet terén teljesíteni, kétszeres kötelesség hárul reá hívei lelki életének gondozásában.

Nem az állam törvényeiben, de a társadalom kinövéseiben van a hiba; itt kell a betegséget orvosolni, a jó, az igaz, a nemes eszmék terjesztésével s a vallás tanáiban lefektetett tiszta erkölcsök teljesítésével.

És én bízom is a mi lelkeszeink kipróbált hűségében, odaadó tevékenységében és a vallás iránti nemes lelkesedésében, hogy karöltve a világi elemmel megszüntetik a jelentkező bajokat s a vallás terén mutatkozó közöny és az egyeseknél tapasztalt vallástalanság körünkből száműzve lesz.

A másik kérdés Uraim a *katholikus autonomia kérdése*.

Minden félreértés kikerülése végett a leghatározottabban kijelentem azt, hogy a kath. autonomia kath. testvéreinknek oly belső ügyét képezi, hogy abba más felekezeteknek — mindaddig, míg mások jogait nem érinti, bele avatkozni, vagy azt bármi irányban befolyásolni akarni, nagy hiba lenne. Amint mi protestánsok féltékenyen őrizzük a mi önkormányzatunkat minden idegen befolyástól, úgy viszont nekünk is, ezen elv nyomán őrizkednünk kell a más felekezetek ügyeibe bele avatkozni.

De másrészt miután a mi elvünk a teljes vallás-egyenlőség és a teljes viszonyosság: mi minden irány-

ban — ide értve az anyagi kérdések megoldását is — egyenlő jogokat kívánunk minden felekezet részére. Kiváltságoknak e téren az egyes felekezetek részére nincs helye.

Hogy miként fogja megoldani a kath. egyház a maga önkormányzatát, lesz-e sikere a most megindított mozgalomnak, avagy egy későbbi szerencsésebb korszak fogja megérlelni a kérdést; azt egyelőre talán magok a kath. egyház vezérlő férfiai sem tudják.

Félős azonban és épen ez az, a mi felszólalásra készíttet, hogy egyes közvetített programok és felszólalások arra engednek következtetni, hogy vannak, a kik harcot akarnak felidézni, a katolikus autonomia kérdésénél nemcsak a más vallásfelekezetek irányában, de magok a kath. hívek között is s azt két táborra osztják, jó és kevésbé jó katolikusokra.

Az ez irányzatot követők a tervbe vett kath. autonómiánál az 1848 XX. t.-cikkbe lefektetett magasztos elveket: a teljes vallás-egyenlőséget és viszonyosságot mellőzni vélik s az önkormányzatnál úgy a szorosan vett egyházi, valamint a tanügyi kérdésekben is a más felekezetek hátrányára oly előjogokat és kiváltságokat óhajtanak a katolikus egyház részére biztosítani, a melyek az állam legfőbb felügyeleti jogát, sőt magát a magyar közjogot is mélyen érintik.

A katolikus autonómiának ily módóni megalakulása újból felekezeti és társadalmi harcot idézne fel, a mitől minden jó hazafinak tartózkodni kell.

E kérdések felett vitát előidézni úgy is korai lenne s lehet, hogy a jelzett felszólalások csak az illetőknek külön álló egyéni nézetét képviselik. De ezek mindenestre elég komoly jelenségek arra, hogy résen legyünk s az ügyek fejlődését figyelemmel kísérjük.

De ebben a kérdésben is, mint minden más kérdésben, legyen jelszavunk: a felekezeti türelmesség, béke és őszinte jóakarat a más felekezetű testvéreink iránt.

ISKOLAI ÜGY.

Az elemi iskolai ellenőrzés.

(Visszapillantás Réz Lászlónak e lapok 23—25. számaiban megjelent cikkére.)

Az újítások korát éljük.

Semmit sem találunk jónak, helyesnek, a mit nem mi alkottunk, vagy legalább alakítottunk át s így néha oly dolgokban is fogyatékoságot látunk, a melyek célirányosak ugyan, de a végrehajtás tekintetében némi kívánni valót hagynak maguk után és mi nem itt, hanem az egész rendszerben, mint hasznavehetetlenben véljük a hiányt, s a valóban jót mással iparkodunk helyettesíteni.

Telhetetlenek vagyunk, hasonlólag a dúsgazdag ingyenczhez, a ki az eledelek és italok sokaságában válogatva, mindent ízletlennek talál s valami olyan után vágyakozik, a mi talán nem is létezik, vagy ha igen, meg sem közelíthető.

Igaz, hogy gépezetek segítségével a legdurvább anyagokat képesek vagyunk bámulandó alakokká, nagyszerű eszközökké, mintegy teremtményüléggé átvarázsolni, a melyek szemlélésénél gondolkozó részünk megáll s önkéntelenül felkiáltunk: Ha a durva anyag így alakítható át, a szellem, a lélek nem fejleszthető-e hasonló gyorsasággal a teljes tökéletesülés felé?! De nem szabad felednünk azt, hogy míg az anyag tetszés szerint gyúrható-

addig a lélek, a szellem csak az idegrendszer által megengedett fokig fejleszthető.

Telhetetlenségünk, újítási mohó vágyunk szülte népiskoláinkban is azon ma már tarthatatlan állapotot, a melyet a szellem anyagának sokasága, sokfélesége idézett elő s a mely alkalmas volt szemeink előtt a célt elhomályosítani.

Volt kor, volt idő, a midőn a szellem, a lélek fejlődésére a testedzést lényeges eszköznek tartották, de jött egy korszak, a melyben csak a szellem, a lélek képezte a figyelem tárgyát s a test mintegy lebilincselte, és ma már ismét a réginél vagyunk. Kezdjük belátni, hogy nevelésünk csak úgy felel meg valódi hivatásának, ha a test a lélekkel párhuzamosan fejlesztetik.

Ezek műhelye az iskola, gépezete a tanító, a mely felé hosszú idők lezajlása után csak most kezd a figyelemnek csekélyke sugára hatolni.

Most kezdi a társadalom általlátni, hogy az a szellem, az a lélekgyűrő gépezet, ha nem többet, de legalább is annyi figyelmet érdemel, mint amaz.

S midőn látjuk megmozdúlni a társadalmat; midőn látjuk, hogy úgy egyházi, mint világi felsőbbseink az úgy szentségétől áthatva jó akarátú, a szeretet sugalta tevékenységet fejtenek ki érdeklünkben, szinte különösnek tetszik oly megnyilatkozást olvasnunk, a mely megbízhatóságunkat a legnagyobb mértékben kétségessé teszi.

Sok tekintetben nem a szeretet lelke szól hozzánk a kérdéses cikkben, hanem mint bűnösök felett a kérlelhetetlen bíró tart ítéletet. Pedig egy anyának vagyunk gyermekei, célunknak is egynek kell lenni. Nincs is közöttünk, de meg nem is szabad lenni oly távolságnak, mint a bibliai gazdag és Lázár között.

Nem a polemizálás, hanem a tárgynak más oldalú megvitatása a célom. Az igazság levonása az elfogulatlan közönség hatáskörébe tartozik; ugyanazért e tárgyban esetleg csak még annyiban lehet szóm, a mennyiben ez a közügy és nem saját személyem érdekében kíváncsi.

Réz László cikke szerint a múlt időkben működő tanítók csekély előképzettséggel bírván, velük szemben az ellenőrzést nagyobb mértékben kellett gyakorolni, az a nagyobb ellenőrzés pedig csaknem pusztán a canonica visitatio vizsgálati rendszeréből állott. Hogy a mi működésünk, mint qualificáltabb egyének működése hogyan ellenőriztetik, arról az olvasó e cikk további folyamában fog meggyőződhetni?

(Folyt. köv.)

Láng Lajos.

TÁRCA.

Bölcészeti mozgalom e század elején.

(Folytatás.)

Továbbá a természettudomány még azt is mondja, hogy a fény az egyik világtestből a másikba szabadon látogat el, s vándorlásában percenként 40 ezer mérföldet haladva, beutazza a világtér.

Nos, van tehát már egy világjáró, mely az Univerzumot beutazza, és ez a fény.

De a lélek is fényállományosság; hiszen a világosságok Atyjától származik, az ő képére és hasonlatosságára alkotva: Ugy hát a lélek is megteheti azt, a mit végez a fény, s tárva áll előtte az Univerzum.

»Igen, — így szól a tárgyhoz Flammarion csillagász — a lelki erők képesek egyik világból a másikba vándorolni.«

Most még azon kérdés van hátra, vajjon azon szellemi tökély, mely e földön elérhető, megfelel-e azon tökélynek, melyre a lélek, ezen Isten képére és hasonlatosságára alkotott valóság, jogosítva van?

E kérdés megfejtése attól függ, hogy minő eszközökkel rendelkezünk ismereteink beszerzésére és öregbítésére?

Azon idő óta, hogy az idealizmus bölcészetétől elfordult a világ, és a materializmus és sensualizmus karjaiba vetette magát, Comte Ágost pozitivizmusa vonta magára a kornak figyelmét. A nagy hang miatt, melylyel tárogatójába fújt, már azt hittuk, hogy sikerült neki a tudásnak kétségtelen (mert hiszen a pozitívet olybá vették, mint kétségtelent) határait kimutatni... és ime minden oda ment ki, hogy csak azt lehet ismerni, a mit az ember lát, megtapint, hall, vagyis a mi az érzékek közvetlen tanúsága alá esik.

De hát ezen az uton ugyan meddig mehetünk? Érzékeink kevesek, megbízhatlanok, s ható erejük egyedenként különböző.

Ha pedig érzékeink tanúskodását megvizsgáljuk, megdöbbenve tapasztaljuk, hogy — hazugság és csalódás az egész.

Ime, ugyanannyi csillag van felettünk nappal, a mennyi éjjel, és a mi két szemünk az egy napon kívül nem lát belőlök semmit. A positiv philosophia tehát azokról nem is beszélhet semmit, csakis az éjjeli csillagokról, pedig kétségtelen, hogy amazok is vannak.

Szemünk azt látja, hogy nap, hold, csillagok mind körülünk forognak, pedig ez sem igaz.

A földet mozdulatlanak érezzük. És ez sem igaz.

Azt is látjuk, hogy a nap reggel a láthatár végvonalán már átemelkedett, pedig még alatta van, csak 8' és 23" mulva fog azon valóban átlépni. Ime, a látás itt is megalapozott.

A mi a hallást illeti, azzal is csak úgy vagyunk. Halljuk a zengő hangokat, pedig a levegő csupán a magokban néma hullámokat (rezgéseket) hozza füleinkbe,

Csodáljuk a fény és a szín hatását, a mely szemünkben megeleveníti a természet ragyogó látványát. noha fény és szín valósággal nincs is; mert a mi van, az csak rezgés, a sötét aether mozgása, mely megéri a látószerveinket.

Ime, így csalódnak érzékeink a valónak dolgában.

Más az érzés és más a valóság.

De a mi öt érzékünk nemcsak megbízhatlan, hanem nem is elegendő, s a Mindenség életét tevő mozgások közül csak igen keveset közölhetnek velünk. Ily módon pedig nem állíthatjuk azt, hogy itt a tudást tökélyre és szellemi életünket a legmagasb fejleszre eljuttathatjuk.

Miután pedig korunk a pozitív philosophián kívül mást nem tart létjoggal bírónak és követésre méltónak: annál fogva csakis ennek adataival kell kimutatnom, hogy azon szellemi tökély, a melyre a lélek képesítve van, csakugyan itt el nem érhető, és más képzetintézetet kell felkeresnie, hogy lényét teljesen kifejthesse, és kifejthető képességének gyakorlásában óhajtott boldogságát elérhesse.

Nekünk tehát Daumer, Schelling és Leroux Péter Tellusa kevés. Nekünk az Univerzumra van szükségünk, és el is foglaljuk azt a szellem, ezen intenzív hatalom erejével, a mely, mint valóban intenzív tényező, egyszersmind a legmagasabb extenzióra van képesítve.

Ezen fejtegetésnél, ha más nyereség nem mutatkoznék is, már az is elég értékes, hogy a „túlvilág” és „természetfeletti” szavak elvesztik régi jelentőségüket. A

„túlvilág“ nem más, mint a földön, a földi léten túli fejlődési tér.

A mi pedig a „természetfeletti“ műszavat, a multnak ezen erős szavát, a mely egy egész theologiai iskolát jelzett, illeti: erre Flammarion azt jegyzi meg, hogy „nincs semmi természetfeletti; mert a természet, melynek birodalma végtelen, mindent felölel.“

A természet valóban nem is más, mint maga a Mindenség organizált minőségében. Már a mindenségen túl is keresni valamit, az mégis nagy telhetetlenség.

A Mindenség pedig ismét nem más, mint az abszolút szellemnek életkijelentése. A hol tehát Isten, mint egyetemes élet nyilatkozik, ott már ugyan minő ész alapon lehetne még tovább is kereskedni?

A legkülönösebb pedig az, hogy Daumer valóban pantheista; mert hiszen azon »Grund,« mely Daumer-nél a világot jelenti, nem más, mint »das allgemeine Andere des absoluten Geistes«: tehát elvégre is oly valami, a mikor az abszolút szellem magát teszi közvetlenül. Ily úton tehát csakugyan pantheista levén, mégis a Tellus csillag és az Universum más csillagai, az istenség testeinek ezen tagjai közé, áthidalhatlan távnyokat vet, s a tagok organicus összefüggését és élet-egységét figyelemre nem méltatta.

(Folyt. köv.)

Dr. Heiszler József.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

A tornai egyházmegye őszi közgyűlése.

A tornai egyházmegye őszi közgyűlését augusztus 25-én Tornán tartotta meg.

Még a gyűlés megnyitása előtt fájdalmas lehangoltságot szült az, hogy szeretve tisztelt gondnokunk Vécsey József, előttünk ismeretlen okból, nem jelent meg.

Egyházi elnök: Ragályi Géza esperes buzgó imája után Dr. Katona László világi tanácsbíró rövid szavakkal üdvözlőlvén a megjelenteket, a gyűlést megnyitotta. a melynek közérdekű tárgya kevés volt. Ezek között elsőnek vétetett fel az esperesi jelentés, melyben esperesünk fájó szívvel emlékezik meg a folyó év május havában elhunyt Naményi Pálról, a kinek emlékét felújítandó, jelen gyűlésünkkel összeköttetésben emlék-ünnepet rendeztünk; az emlékbeszédet alólirott tartotta.* Nyugodjék békével elhunyt jelesünk ott a budapesti temetőben! Áldás emlékére!

Fájdalmasan nélkülöztük a mult tavaszi gyűlésünkön lemondott Lükő Béla volt papi tanácsbíró s. h.-esperest, a mi kedves Béla bátyánkat is, a ki olyan odaadó hűséggel fáradozott az egyházi közügyek körül s nagy buzgósággal töltötte be egy évig az esperesi hivatalt.

Az üresedésben levő főjegyzői s egy papi és ugyan-csak egy világi tanácsbírói hivalra beadott szavazatok felbontatván, a főjegyzőségre Simon Andor eddigi aljegyző választatott meg; a két tanácsbírói hivatalra pedig újabb szavazat rendeltetett el.

Az egyházkerület által az egyházmegyékhez véleményezés végett leküldött egyházkerületi lelkészi érte-

kezet felállítására vonatkozólag egyházmegyei közgyűlésünk a következő határozatot hozta:

»Egyházmegyei közgyűlésünk a tervezett egyházkerületi lelkészi értekezletet elvben helyesnek, felállítását cél- s időszerűnek tartja; de minthogy egyházmegyénk lelkészei olyan anyagi áldozatot el nem bírnak, hogy saját költségükön jelenjenek meg a netalán tőlünk távol tartandó értekezleti összejöveteleken, egyházmegyénk pedig nem rendelkezik olyan alappal, melyből küldötteinek költségeit fedezhetné: egyházmegyei közgyűlésünk felkérni határozza a főtiszteletű egyházkerületet, hogy a rendelkezése alatt álló alapjai közül e célra valamelyiket jelölje ki. És miután egyházmegyénkben a lelkészi értekezlet az egyházkerületi gyűlés ide vonatkozó határozatában kifejezett óhajtsáknak megfelelőleg t. i. minden lelkészre kiható kötelezettséggel van immár szervezve: a főtiszteletű egyházkerület hasonló szellemben, csak hogy az egyházkerületi névnek megfelelő nagyobb keretekben alakítsa meg a kerületi lelkészi értekezlet alapszabályait, úgy azonban, hogy annak az egyházkerület kebelében működő minden lelkész tagja lehessen és tetszés szerint részt vehessen a gyűléseken, de az egyházmegyék küldöttség által képviseltessék magokat.«

Van nekünk egy 90 éves, 66 hosszú év óta a néptanítói pályán működő agg tanítónk: *Kecskeméthy Sámuel*, szilasi tanító, ki az országos tanítói nyugdíjintézet felállításakor előre haladott kora miatt nem vétetett fel a nyugdíjasok közé. Most ő tanítói állásáról lemondván, szintén elaggott feleségével együtt minden gyámol és támasz nélkül maradt. Ezt előre látta egyházmegyénk, s még a mult 1896-ik évben folyamodott érdekében a nagymélt. kultuszminisztériumhoz, a hol tekintve az ő agg korát s a tanítói pályán szerzett érdemeit, 100 frt évi segély utalványoztatott ki számára, egyházközsége is megajánlott részére évi 100 frtot, s főtiszteletű egyházkerület szűkösi tárából általa évente eddig húzott 40 frt segély további folyóvá tételeért folyamodni fogunk, s egyházmegyénk is fogja őt némi segélyben részesíteni. És így, habár szerényen is, de mégis biztosítva látják az ő jövőjét. Érdemei elismerésül a legmagasabb helyre is fel fog terjesztetni.

Egyházmegyei tanügyi bizottsági elnökké Arday J. Dániel választatott meg.

Az egyházmegye levéltárának rendezésével Fodor György perkupai lelkész megbízott.

Jövő tavaszi gyűlésünk a sziliczei egyházban fog megtartatni, a midőn a közel multban elhunyt két jelesünk: Lovass Sámuel és Gyarmathy József sziliczei volt lelkészek s tornai esperesek síremlékei fognak ünnepélyesen lelepleztetni.

A Sárospatakon tartandó őszi egyházkerületi közgyűlésre: az elnökségen kívül, Arday J. Dániel papi, Zsóka György, dr. Katona László világi tanácsbírák és Simon Andor főjegyző küldettek ki.

Simon Andor.

II.

Az alsó-zempléni egyházmegye őszi közgyűlése.

Sárospatakon, az alsó-zempléniiek állandó gyűlés helyén jöttek össze a traktus egyházi és világi férfiai augusztus 31-ikén, hogy a tavaszi közgyűlés óta előfordult ügyek végleges elintézése megtörténjék. Elég sokan voltak jelen, de sok volt a távollevő is. A tanácsbírói kar mindkét részről teljes számban jelent meg s nagy szívességgel üdvözlötött báró Vay Sándor, a ki

* Az emlékbeszédet közölni fogjuk.

már huzamosabb idő óta nem vett részt az egyházmegye tanácskozáiban.

A gyűlést az esperes imádkozása után Meczner Béla gondnok nyitotta meg, beszélve, mint mindig, lelkesen és lelkesítve. Ezúttal hálás köszönetet is mondott, hogy a tavaszi közgyűlés sürgőnyileg kívánt neki egészséget a tavoli üdülő helyen. Ebben a szeretetet, a ragaszkodást látja, a melyet csak szeretettel s hálával lehet visszazonozni; ezt pedig mindkettőt mélyen érzi keblében s ezzel az érzettel üdvözlöi a megjelenteket.

A megnyitás után az eltávozott papi főjegyzőnek, Komjáthy Gábornak, a búcsu-levele olvastott fel, a melyet a közgyűlés sajnálattal fogadott, mert az eltávozott úgy is, mint pap, úgy is mint tisztviselő egyike volt a legjobbaknak, — de a sajnálat mellett is örömmel üdvözlöi jobb állásában s szerencsét kíván az eltávozottnak.

Miután a főjegyzői állásról már korábban lemondott Komjáthy Gábor, a megüresedett helyre a szavazást elrendelte az elnökség s a szavazás eredménye már e gyűlésen bejelentetett. A főjegyzőséget *Hézsér Emil*, tályai lelkészre ruházták 58 szavazat közül 40 nel. Őt, mint az új papi tanácsbíró, *Páricsy József* cigándi lelkészt feleltették s a gondnok üdvözlő szavai után mindkettő készséggel ajánlta magát a hivatalukkal járó teendők hűséges teljesítésére.

Mindjárt a gyűlés elején szavaztak az egyházkerületi őszi közgyűlésre küldendő képviselőkre s az elnökségen kívül Tóth Lajos, Kónya András, Bálint Dezső, Meczner András, báró Vay Sándor és Kóczán Miklós fogják az egyházmegyét képviselni.

Lelkesi és tanítói beérősítésekkel végzett azután a gyűlés. Beérősítették lelkészi állásaikra *Miskolczy Endre* Szentésre, *Kenyeressy Károly* Berzékre. Mindakettőt az esperes buzdította a rájuk váró kötelességek pontos és buzgó betöltésére. Tanítót hármat erősítettek be, a kik esküvel kötelezték el magukat az egyházmegye s egyetemes ref. egyházunk szent érdekeinek védelmezésére.

Volt segéd-lelkészi bekebelezés is, t. i. Horkay Barna, volt nyíregyházi helyettes lelkész Tarcakra, Erős Károly, most végzett ifjú Sárospatakra rendeltetett. Mindkettő jeles készülségű s az egyházmegye örömmel fogadta őket kebelébe.

E bekebelezési ügygel kapcsolatban alkalmoszerűleg szóba hozott az, hogy a főiskolai szénior és theol. s.-tanár vajjon bekebelezetnek-e az egyházmegyébe, mint olyanok, a kik az egyházmegye területén vannak? Volt rá eset, hogy nem voltak bekebelezve. Igaz ugyan, hogy az illetőknek tisztán egyéni dolguk az, hogy bekebelezetnek-e magukat, vagy pedig nem s így az egyeztetendőt be akarják-e számíttatni a javukra, vagy pedig veszendőbe hagyják menni, de azért az egyházmegye felterjesztést tesz a kerületre e tárgyban, a mely fölött bizonyos tekintetben nehéz dolog lesz a határozat hozatal, főleg abban az irányban, a mely esetleg a nevezett két, főiskolai tisztviselőnek az alsó zempléni egyházmegyéhez való viszonyára vonatkozhatnak. Ugyanis igen könnyen megtörténhetik az, hogy kimondatván, a széniornak s a theol. s.-tanárnak az alsó zempléni egyházmegyéhez való tartozása, a felettük való rendelkezési jog eo ipso mintegy az alsó-zempléni esperes hatáskörébe fog tartozni, holott pedig az illetők főiskolai egyének. A rendelkezési jog kimondása esetén az is megtörténhetik, hogy sürgős szolgálattételre utasítsanak, talán épen a főiskolai érdekek ellenére. S vajjon kinek lesznek ezentúl segédei? Eddigél a főiskolai lelkész mellett tekintettek ilyenekül s a papi vizsgálatra ez adott mellettük szolgálati bizonyítványt, a minthogy más nem is adhatott, mert tényleg őt helyettesítették,

mert akadályoztatásakor minden iskolai funkciót, pl. a temetést a szénior végezte a főiskola papja helyett. Vajjon a főiskola lelkészének, mint ilyennek a jogát ebben e tekintetben lehet-e csorbitani? Szóval ez a kérdés akaratlanul is sokszoros fejtörést okozhat, ha a megoldását nem akarják elsietni. Helyén való lesz e tárgyban magát a főiskolai tanári kart is megkérdezni, vagy pedig hagyni egyszerűen az eddigi szokást, t. i. ha az illetők bekebelezetnek is, abban az esetben sem lesznek, a minthogy nem is voltak soha sem, u. n. paróchus lelkészhez tartozó segédek. A főiskola papjának a segédlelkészei ők s egyáltalán nem volt helyén való az a vélemény, a mely visszaélésnek nevezte, hogy az iskola papjának a szénior és theol. s.-tanár segédjei.*

Huzamos ideig, kellemetlen benyomást keltve tárgyalattott a tolcsvai egyház ügye. Az ottani lelkész és hívei között teljes elhidegülés, sőt antagonizmus van; tanító nincsen, s a lelkész hallani sem akar arról, hogy tanítson. A hívek a lelkész távozását kívánják s rendes tanítói állás szervezését, hogy mint maguk mondják »ne növekedjenek fel a gyermekek tudatlanságban.« Az egyházmegye hosszas tárgyalás után abban állapodott meg, hogy a lelkész ellen nem adatván be semminemű vád, a melynek alapján ellene fegyelmi vizsgálat volna elrendelhető, a közte és hívei között támadt elhidegülésnek orvoslását nem eszközölheti, hanem a tanítói állásra vonatkozólag kimondatott, hogy a már megígért, de indoklás nélkül még mindig függőben levő állami iskolának a létesítése érdekében a lépések megteendők, vagy pedig ha ez nem sikerülne, az államsegély igénybevételével fog az ügy rendeztetni. Magát az egyházat, a mely az elpusztulás szélén áll, a kerületi és konventi segélyezésre ajánljuk

A délelőtti ülés fontosabb tárgyai ezek voltak, a melyeket elég szép számú gyűlési tag jelenlétében tárgyaltak, míg a délutáni tárgyalás, a melyen fontosabb ügyek nem kerültek elő, a zöld asztal mellett ülők, egy felső-zempléni érdeklődő, négy alsó zempléni pap s egy segéd-lelkész jelenlétében tartott tovább.

E délutáni ülésen a skontro került elbírálás alá s egy pár kivételével a legtöbben az elintézés sikerült. Ekkor jelentetett be dr. Pilissy Nandor egyik világi aljegyző lemondása, a ki lakását másuvá tette át s ez okból kell az egyházmegyétől megválni.

Több kérvénynek egyszerű jelzése s a segélyosztóbizottsághoz való áttétele, — a szentesi kör számvevőjének Erdélyi József nagy-kövesdi lelkész személyében való megválasztása után a gyűlés véget ért, a melynek vezetésében különösen a világi elnök járt elől, noha, mint monda, a tavaszi gyűlésen nem lévén jelen, a tárgyak legnagyobb részét nem ismeri. A jövő alkalmmal már szigoruan az ügyrendhez fogunk alkalmazkodni, s bizonyára lesz nyomtatott tárgysorozatunk is, hiszen 100 darab tárgysorozat nyomása 2 forintból kitelik, ennyit pedig a tárgyalás fontos voltaért mindnyáján áldozhatunk, esetleg közös összeadogatás útján is.

é—y.

III.

A felső-zempléni egyházmegye őszi közgyűlése.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését f. évi augusztus hó 27-én Fejes István esperes és Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok elnökelete alatt Gálszécsen tartotta meg. Egyházi tanácsbíráink teljes

* Tudósítónknak ezt a felfogását a magunk részéről teljesen helyeseljük. A régi állapotoknak a megzavarása nem állhat senkinek sem érdekében.

számban, a világi tanácsbírák pedig egy kivételével voltak jelen. Ez az egy is azonban táviratilag mentette ki elmaradását. Lelkészársaink közül öten nem vehettek részt jelen gyűlésünkben; elmaradásuk igazoltnak vétezt. Mint sajnos körülményt említem fel, hogy az egyházak világi képviselői, még a közelebb lakók is nagyszámban maradtak el ezen gyűléstől, pedig ez is gazdag volt tanulságos momentumokban, kiváltképp világi férfaink nemes példaadásában! A tanító urak meglehetősen számban voltak képviselve, de közülök is szerettünk volna a gyűlésen látni némelyeket, a kik a közel vidékről eljöhettek volna látni és hallani! No de én ezen körülményt ez, idő szerint nem annyira közönynek és fel sem vevésnek mint inkább a szorgos munkaidőnek vagyok hajlandó tulajdonítani s remélem, hogy ezután mindnyájan ott fognak lenni, a hol lennünk kell!

Gyűlés előtt a templomban istenitisztelet volt, mely alkalommal Mizsák Péter orgonista-tanító ügyes orgonajátéka mellett a 139-ik dicséretét énekeltük; Réz László homonnai missiói lelkész pedig buzgó imában emelte fel lelkünket Istenhez, kérvén áldást és segédelmet tanácskozásunkra. Istentisztelet után a tanácskozás az Istenházában vette kezdetét, a midőn is elsősorban Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok hangja csendült meg s mondott egy nagyszabású gyűlést megnyitó beszédet, melyet nemcsak a gyűlés tagjai, hanem a jelen volt helybeli notabilitások is (kir. járásbíró, főszolgabírói hatóság s városi előjáróság tagjai) nagy figyelemmel hallgattak s befejezése után pedig lelkesült éljennel jutalmazták. A szép és aktuális jelentőségű beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozatott.

Fejes István esperes olvasta fel ezután egyházmegyei életünket hiven jellemző esperesi jelentését, mely szintén jegyzőkönyvbe vétetni határozatott. Ennek kiemelkedő pontjai ezek:

A múlt gyűlés óta az elintéztet ügyek 500-at tesznek ki.

Az egyházmegyei pénztár az újonnan választott dékánnak, Tudja Mihálynak átadatott. A gyámügyi leszámolás végrehajtatott s ezen leszámolás alapján a kifizetések eszközöltettek. Most már nincs egyéb hátra, mint a megmaradt tőkék rendezése, biztosítása és a meghatározott célokra való fordítása.

Ez idő szerint még hat helyen nincs tanító. Négy helyen a lelkészek tanítanak, de remény van, hogy tanítási ügyünk rövid időn rendbe jön. Legyen az állami iskola megnyílt. Kis-Azara nézve a k. i. bizottság megsürgöttetett. Az iskolák szabályszerűleg megvizsgáltván, iskola ügyünk terén egy-két kivétellel lendület tapasztalható.

Mindazon helyeken, hol az egyházkerület 50 frt. segélye a tanítói díjlevelekbe betudatott, ezen 50 frt. az egyházkerület ismét folyóvá tette s így a tanítói állások biztossága ez által is előmozdított.

Mély sajnálattal említi azonban az esperesi jelentés, saját szavait idézve: „hogy a lelkészi államsegély kérdése még mindeztideig függőben és megoldás nélkül maradt és egyházunk ezen nagy sebe mind mélyebben emésztí azon nagy testületet, melynek épségétől és erejétől a mai súlyos időkben megállásunk függ.”

Igéretet tesz egyébiránt az esperes, hogy elnökségével együtt, a közbizalom által nekik megadott hatáskörben, mindent el fognak követni legalább is arra; „hogy e nagy kérdésben világosságot lássunk.”

A lelkészi segély kérdésében pedig így nyilatkozik az esperes: „A tavasz folytán 1185 frt. domesztikai és 1035 frt. póttállamsegély osztatott ki, a melyek jóté-

konyan hatottak ugyan, de a biztonság és állandóság hiánya miatt az ily apró segélyek értéke is fölötte csökken, azon felül nem győzöm ismételní azon nézetemet, hogy a lelkészi állással összeférőnek semmiképen sem találhatom az örökös segélyért való folyamódásokat. Lelkészhiatalokat hosszú időn keresztül ily alapon fentartani, nem egyéb, mint a lelkészi tekintélyt intézményesen csorbítani.”

Egyházainkban a rend és béke megvan, sőt a buzgóság sem hiányzik, hol a vezetés, úgy lelkészi, mint világi részről jókezekben van. Deregnőn, Legenyén a templomjavítás az áldozatkészség szép példájaként végrehajtatott. Kolbásán a paplak építése a befejezéshez közel áll. Szöllöske iskolai tanterem építésére utasított, kilátásba helyeztetvén neki a vármegyei közmívelődési alap támogatása is.

A domesztikai bevallások az idén főleg Mihályiban és Homonnán az ág. hitvallásúak kihagyása miatt csökkentek és így az előbbi évhez képest, mintegy 7 frt. apadás mutatkozik.

Az esperesi jelentés után a megválasztott új egyházmegyei hivatalnokok, mint: Dókus László világi fő- és Hutka József papi főjegyzők és Kozma Antal papi tanácsbíró az esküt letették, új hivatalukban az egyházmegyei elnökség által üdvözöltettek, egyházunk iránti hűségre buzdítottak. Mindhárman hű szolgálataik felajánlásának ígéretével foglalták el helyüket. Az egyházi aljegyzőt Péter Mihály helyettesítette. Az egyházi aljegyzői — és világi aljegyzői állásra a szavazás decz. 1-ig terjedő határidővel elrendeltetett. Nagy Béla egyházmegyei ügyész betegsége miatt nem vihetvén tovább az ügyészi teendőket, helyébe Dr. Thuránszky Zoltán választott meg.

Kiss Tamás málczai és Horkay Bertalan abarai lelkészek azon kéréssel járultak az egyházmegyei közgyűlés elé, hogy lelkészi javadalmuk alapját képező föld s egyéb ingatlanok értéke a „Jelentő ívekben olyképp igazíttassék ki, hogy nevezett ingatlanok nem bérleti, hanem kataszteri jövedelem alapon értékeltesse. Az egyházmegyei közgyűlés tekintettel a f. évi tavaszi konvent 96 pont alatt hozott határozatára e kérelem tárgyalását mellőzte.

A homonnai missiói ev. ref. egyháznak, ottani ág. ev. testvéreinkhez való viszonya rendezésére a két illetékes püspök elnöksége alatt álló vegyes bizottság fog felkérteni Ezen vegyes bizottság, az illetékes esperesekből, a felső-zempléni egyházmegyei gondnok és a sáros-zempléni ág. ev. egyházmegyei felügyelőségéből lesz legszélszerűbben megalakítva.

Péter Mihály kis-azari lelkész-tanító azon kérést terjesztette az egyházmegye elé, hogy tanítói fizetés pótlás czimén államsegélyre terjesztessék fel. Miután más helyeken már erre precedens eset van, utasított a kis-azari iskolaszék, hogy e tárgyban törvényes úton folyamodjék.

A mihályi egyház tavaszi közgyűlésünk elé azon kérelemmel járult, hogy a néh. id. Kálniczky János halála következtében megüresedett lelkészi állomás legalább 6 vagy 8 évig betöltetlen maradjon s a lelkészi javadalom törvényes része a roskadozó templom, paplak, iskola javítására s az egyház tetemes adósságainak törlesztésére fordíttassék. A helyszínére kiküldött és Hajzer Endre, Dókus Gyula tanácsbírák és Péter Mihály jegyzőből álló küldöttség véleménye alapján: a mihályi egyházban a papválasztás 3 évre felfüggesztetett. Az ezen idő alatti esedékes jövedelemből elsőben kifizetendő az egyháznak adóhátráléka és a többi egyéb adósság. Továbbá kijavítatik a tanítói lak, majd a lelkészlak. Ekkor elrendeltetik a

lelkészválasztás. A megválasztott lelkész kötelessége leend ezután a templom kijavítása. Ezen 3 év alatt tekintettel az ott tapasztalt indolenciára, az autonómia felfüggesztetik és az egyház ügyeinek intézésével Dókús Gyula világi tanács bíró — a ki önként ajánlkozott erre — és Kádár János legényei lelkész bizattak meg. A hívek a legényei templomba járjanak s a rendkívüli szertartásokért a felügyelő lelkésznek megállapított stólat fognak fizetni. S végül mert a tanítói adóhátrálék az egyház ingatlanaira van bekebelezve, felkértem az esperes, hogy a k. i. bizottságnál emeljen szót az iránt, hogy az adó törlesztésére halasztás adassék; a tanító pedig köteleztetett, hogy a legközelebbi államsegélyből haladéktalanul fizesse ki esedékes adóhátrálékát.

A tussai lelkész ártér-adóügy még mindég tengeri kigyója maradt egyházmegyénknek, mert az e tárgyban tett püspöki felterjesztés folytán az illetékes szakminiszter az ügyet a lelkészre nézve elmarasztalólag intézkedett pézügyigazgatóságához tette át ismételt.

A vásárhelyi egyháznak templomépítésből eredt 5700 frt. adóssága törlesztésére föld- és legelő-adó kulcs alapon kivetett 1591 frt. rendkívüli egyházi adó kivetése megerősített s id. Szemjén János földbirtokosnak ez adókulcs ellen beadott felebbezése mint indokolatlan elutasított.

Péter Mihály kisazari lelkész jelenti, hogy az ő közbenjárása folytán néh. Tóth Ferencz deregnyői lelkész és egyházmegyei tanácsbíró örökösei, az elhunynak jobbára bölcsészeti és theologiai irányú s nagy részben latin, német és francia nyelvű s mintegy 50 kötetből álló könyvgyűjteményét az egyházmegyei könyvtárnak ajándékozták, úgy a közbenjárónak, mint az ajándékozónak jegyzőkönyvi köszönt nyilváníttatott.

Az őszi egyházkerületi közgyűlésre képviselőül az elnökség mellett Sárkány Imre, Ujj István egyházi, Dókús Ernő, Nemes Lajos, gróf Lónyai Gábor világi tanácsbírók és Hutka József papi főjegyző küldetett ki.

Sok egyéb ügy képezte még egyházmegyei gyűlésünk tanácskozásának tárgyát, de ezek felsorolását nem tartom közérdekűnek. Délután jobbára közigazgatási bírósági ügyek intéztettek el közmegelegedésre.

Délben a paplakon fényes közebéd volt, a melyre a helybeli intelligencia vezérferflai is hivatalosak voltak valláskülönbőség nélkül, a kik nagy élvezetet találhattak a lelkes felköszöntőkben, a melyek az elnökség részéről a házi asszony s házi gazda, Gélszécs város intelligenciája; s az egészen új jegyzői karnak szóltak.

A tanügyi bizottság előterjesztése szerint kitűnő iskolák: a ladmóczi, deregnyői, bánóczi, lasztoméri, abarai, izsépi, hardicsai, b.-újlaki, ujhelyi, k.-toronyai. — Dícséretesek: a zempléni, szállóskai, szalóki, vásárhelyi, morvai, k.-ráskai, málcza, k.-azari, tussai, lasztóczi, kolbásai, csernahói, n.-toronyai, mihályi. — Kielégítők: a szürnyegi, imregi, n.-ráskai, garanyi. Gyenge: a migléczi. Több helyen az iskola elavult, rossz, célszerűtlen. Még több helyen a felszerelés hiányos. Pár iskolában nem használják a pataki kiadványokat. S találatott egy tanító, a ki már két év óta nem tanít magyar nyelvtant az egyházmegye felhívása dacára sem, sőt a legközelebbi iskola látogatóság előtt ezt azzal okolta meg: *hogy erre semmi szükség nincs.* Most már az egyházmegye fegyelmi eljárást helyezett ellene kilátásba.

Közleményem befejezéséül szíves köszönetet nyilvánítok mindazoknak, kiknek részök volt a szíves ellátásban. Köszönetet nyilvánítok különösen Sárkány Imre tanácsbírónak és nejének, akik mindketten lekötelező szívességgel forgolódtak a gyűlés tagjai körül.

Hutka József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Egyházkerületi közgyűlés.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület ez évi őszi közgyűlését október hó 5-ikére hívta össze az elnökség Sárospatakra.

— **A karádi lelkészválasztás ügyét** az egyházkerületi időszaki bíróság e hó 1-ső napján tárgyalta s az első bíróságot pót ítélethozatalra utasította főleg az érdekeltek kihallgatása szempontjából.

— **Lelkész-választások** A *sajó-velezdi* ev. ref. egyház lelkészi állására meghívás útján *Bodnár István* disznóhorváthi lelkész választatott meg. A *szamos-becsi* egyház pedig ugyancsak meghívás útján, *ifj. Szilva István* szinai helyettest választá lelképásztorává.

— **Az iskolai év ünnepélyes megnyitása** a sárospataki főiskolában szept. 8-ikán megy végbe. Reggel 8 órakor kezdődik az ünnepély az ima-teremben s a szokásos év megnyitó beszéden kívül, három székfoglaló beszéd is fog tartatni. Ugyanis Novák Lajos, Dr. Illyefalvi Vitéz Géza s Dr. Szabó Sándor theol. illetőleg jogtanárok ezuttal mutatkoznak be hivatalosan. A megnyitás után az iskola igazgató-tanácsa fog ülésezni, hogy döntsön több olyan fontos tárgy felett, a melyek iránt közérdeklődés mutatkozik.

— **Az állami tankönyv-approbatio** ellen „Tájékoztás” cím alatt *Bodnár Lajos* kisújszállási ev. ref. tanár egy füzetet adott ki, a melyben kétségbevonhatlanul kimutatja, hogy „hálátlan feladat egy *vidéki* és *protestáns* tanárnak tankönyvet írni.” Nevezett tanártársunk ugyanis: Földrajz a gymnasiumok számára I. Európa c. könyvét Berecz Antal olyan bírálattal kísérte, a melyet monstruosusnak nevezhetni s a mely előidézte azt, hogy Bodnár tankönyve nem approbáltatott. A „Tájékoztás” adja a szerzői szakjelentést, a Berecz bírálatát s a szerzői ellenészrevételeket. Ez utóbbiban elevenére tapint a bírálónak s fényesen kimutatja, hogy a Berecz eljárása igazságtalan s méltánytalan volt s a kuluszminisztérium a szerzői ellenészrevételek után fentartván a Berecz véleményét, szintén az igazságtalanság pártjára állott. Mindenestre elítélendő az approbationalis jognak ellenszenvből eredő bírálatra alapított gyakorlása s kárhoztatandó a munka kedvnek s írói hivatottságnak ilyen módon való elfojtása.

— **A kecskeméti ev. ref. jogakadémián** az 1897—98-ik iskolai év I-ső felében 8 rendes, 3 magán tanár 15 kötelezett s 10 nem kötelezett tantárgyat fog előadni. A kötelezett tárgyak heti óraszám: 81, a special collegiumoké pedig 14. Az első éven 17, a II-kon 20, a III-ikon 22, s a IV-iken 22 a heti órák száma.

— **Az adományok és építkezések** összegére vonatkozólag, a mely a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületben az 1896/97-ik egyházi évben begyűlt, illetőleg kiadatott, a következő kimutatással pótoljuk ki a *Harangodi* által említett kerületi jegyzőkönyvi hiányt: *adakozás összege* Abaujban: 11974 frt 03 kr.; Alsó-Borsodban 6540 frt 69 kr.; Alsó-Zemplénben: 14815 frt 71 kr.; Felső-Borsodban 4791 frt 64 kr.; Felső-Zemplénben 2551 frt 17 kr.; Gömörben 11946 frt 75 kr.; Tornában 1158 frt 50 kr.; Ungban 1957 frt 78 kr.; összesen a 8 egyházmegyében 56735 frt 27 kr. — *Építkezés történet* Abaujban 20663 frt 44 kr.; Alsó-Borsodban 38727 frt 45 kr.; Alsó-Zemplénben 63027 frt 74 kr.; Felső-Borsodban 13412 frt 91 kr.; Felső-Zemplénben 9406 frt 01 kr.; Gömörben 11095 frt 79 frt; Tornában 2850 frt 22 kr s Ungban 11838 frt 01 kr erejéig. Az összes építkezésre fordított pénz egyházkerületünkben 174011 frt 60 kr, a mi minden bizonynyal tekintélyes summácska.

Bodrogközi.

— **Halálozás.** Hódinka Ágoston sárospataki állami tanítóképezdei tanárt és családját fájdalmas csapás érte leányának, a 15-éves *Andreának* augusztus 31-ikén történt elhunytával. Adjon az ég ura a megpróbált szülőknek elegendő lelki erőt a csapás elviselésére. az elköltözöttnek pedig mennyei boldogságot.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje az 1897—98. tanév első felére.** A) a vallás- és egyház tudományi szakban: 1. WARGA LAJOS, rendes tanár, előadja 1. *A keresztyén egyház történelmét* (a reformáció előtt), hetenként 4 órán. 2. *A magyar prot. egyház történelmét* hetenként 2 órán. 2. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja 1. *Az új-szövetségi irodalom történetét* hetenként 4 órán. 2. *A bibliai vallástant*, hetenként 4 órán. 3. *A vallás tudományok rendszerét*, hetenként 2 órán. 3. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, ez évi akadémiai s közgazgató előadja: 1. *Az ó-szövetségből a Dániel proféciáját* (fordítva és magyarázva), hetenként 3 órán. 2. *Az új-szövetségből az Apokalypst*, (fordítva és magyarázva), hetenként 3 órán. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* (Isagogika), hetenként 3 órán. 4. *Ó-szövetségi szemináriumot tart* hetenként 1 órán. 4. DR. TUDÓS ISTVÁN, rendes tanár, ez idei szakelnök, előadja: 1. *A ker. erköléstant*, (történeti részt), heti 3 órán. 2. *A ker. dogmatikát* heti 2 órán. 3. *A ker. dogmák történetét*, heti 2 órán. 4. *A vallásbölcseletről*, heti 3 órán. 5. NOVÁK LAJOS, rendes tanár, a főiskola lelkésze, előadja 1. *A homilétikát*, hetenként 3 órán. 2. *Az egyházjogot*, hetenként 3 órán. 3. *Gyakorlati theol. szemináriumot tart* hetenként 2 órán. B) *bölcseleti szakban* 1. SZINYEI GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja 1. *A nyelvújítás korszakát, főtekintettel a nyelvújításra és költészetre*, hetenként 4 órán. 2. *A neveléstant* (általános rész): hetenként 2 órán. 2. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár előadja 1. *A bölcselet történetét* (Ó-kor) hetenként 4 órán. 2. *Philosophiai encyklopédiát*, hetenként 4 órán. 3. *Aesthetikát* hetenként 2 órán. 4. *A német nyelvet*, hetenként 2 órán. 3. DR. ILLYEFALVI VITÉZ GÉZA, rendes jogtanár előadja: *A legújabb kor történetét*, heti 4 órán. 4. HARSÁNYI ISTVÁN, theol. segédtanár és főiskolai alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit*, hetenként 4 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenként két órán. 5. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt, az egész theol. ifjuság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenként 1 órán. 6. NAGY GUSZTÁV, rendes theol. tanár tanítja: *Az angol nyelvet* hetenként két órán. 7. DR. RÁCZ LAJOS, gimn. rendes tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenként két órán. C) *A jog- és államtudományi szakban*: 1. SZÁNTÓ GYULA, a jog- és államtudományok doktora, a római jog nyilvános rendes tanára, ez idei dékán, előadja: 1. *A római jogot* (Institutiok) hetenként 8 órán. 2. *A római örökösödési jogot* (special-collegium) hetenként 2 órán. 2. BALLAGI GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, a magy. tud. Akademia levelező tagja stb., a politika, magyar közjog és encyklopaedia nyilvános rendes tanára, előadja: 1. *Az alkotmány és kormányzati politikát* heti 5 órán. 2. *Bevezetést a jog- és államtudományokba* heti 2 órán. 3. *A politikai irodalom történetét* (special collegium) heti 2 órán. 4. *A nemzetközijog történetét*, heti 1 órán. 3. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, ügyvéd, a peres és perenkívüli eljárás, a váltó és kereskedelmi jog nyilvános rendes tanára, előadja 1. *A peres és perenkívüli eljárást*, heti 5 órán. 2. *A kereskedelmi és váltójogot* heti 6 órán. 4. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, a jogtörténet és egyházjog nyilvános

rendes tanára, előadja: 1. *Az egyházjogot*, heti 7 órán. 2. *A magyar alkotmány és jogtörténetet* heti 7 órán. 5. FINKEY FERENCZ, a jogtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, ügyvéd, prodékán, a jogbölcselet és büntetőjog nyilvános rendes tanára, előadja 1. *A jogbölcseletet* hetenként 6 órán. 2. *A büntető jogot* hetenként 5 órán. 6. MECZNER SÁNDOR, a jogtudományok doktora, a magyar és osztrák magán jog nyilvános rendes tanára előadja: 1. *A magyar magánjogot* hetenként 5 órán. 2. *A osztrák magánjogot* heti 6 órán. 7. ILLYEFALVI VITÉZ GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, a magyar közigazgatási jog és statisztika nyilvános rendes tanára előadja: 1. *A magyar közigazgatási jogot*, heti 5 órán. 2. *A legújabb kor történelmét* heti 4 órán. 3. *Rendészet és közigazgatás* (spec. coll.) heti 1 órán. 8. SZABÓ SÁNDOR az államtudományok doktora, a nemzetgazdaság és pénzügytan és a magyar pénzügyi jog nyilvános rendes tanára előadja: 1. *A nemzetgazdaságtant*, heti 5 órán. 2. *A magyar pénzügyi jogot* heti 5 órán. 9. KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos előadja: *A közegészségtant* heti 2 órán.

— **A Debreczeni Protestáns Lap** ez évi 35-ik számában a helyettes szerkesztőség magas fokú önteltséggel válaszol lapunk 34-ik számában adott felvilágosító sorainkra. Az egyetemi tanárság felé való gravitálással járó pöfteszkedés félreismerhetlen jeleit mutatják s a magasabb hírlapirodalmi felfogással tetszelegnek. Nem zavarjuk köreiket, csak azt jegyezzük meg, hogy míg mi t. lapársunkat egyáltalán nem sértettük meg, addig a Debreczeni Prot. Lap gyönyörűségét találta abban, hogy a „Sárospataki Lapok“-at ok nélkül sértegette. Ám legyenek megelégedve eljárásukkal, elért sikerüket nem irigyeljük.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb arban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szives pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

12—20

műorgona-építő.

Felolós szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Konventi határozatok.” *K. E.* — „Az elemi iskolai ellenőrzés.” *Láng Lajos.* — „Egy örömnapp a sárospataki főiskolában.” *o.* — „Egy nevezetes évforduló.” *Szentpétery Sámuel.* — „Az igazgatótanács őszi ülése.” *Kovácsy Sándor.* — „Az Új-Óramutató és a belmissió.” *Réz László.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.”

Konventi határozatok.

Végig olvasva egyetemes konventünknek f. évi márc. 31. és április 1—3. napjain Budapesten tartott gyűlése jegyzőkönyvét, annak több olyan pontja ragadta meg figyelmemet, a melyek megérdemlik, hogy gondolkozunk felettük, sőt talán szélesebb körű eszmecserének is tárgyaivá tegyük. Nem vélek azért felesleges munkát teljesíteni, a mikor e pontokra e becses lapok útján is felhívom a figyelmet, hátha csakugyan igaz, a mit a jegyzőkönyv 11. pontjában, a 10. lapon mond, hogy „bár a konventi jegyzőkönyvek közzétételnek, de talán csak azok olvassák el, a kiket azok épen a legszorosabban illetnek.” Pedig érdekelhetnek mindnyájunkat; érdekelhet különösen a domesztika állása, a mely intézmény sok helyen még mindig sajnó seb, egyenetlenség forrása, még több helyen azonban sebet gyógyító balzsam, szomjat oltó forrás. Érdekelhet egyikünket azért, hogy az innen vett fegyverrel verje vissza a futkározó hamis atyafiaknak a domesztika ellen intézett alattomos támadásait, a kik még mindig izgatnak ez intézmény ellen, mondván, hogy a papok ezt csak maguknak csinálták; érdekelhet másikat azért, hogy hallva a sokfelől jövő segélykérő szózatot, látva a számtalan szükséglet, ne akarjon még pincét is a domesztikával építtetni magának.

A jegyzőkönyvnek nagyrészt, 214 lapból 66 lapot foglal el a domesztika állásának feltüntetése. Örömmel láthatjuk ebből, hogy az 1895. évi *ajánlat* (a melyről a jelentés szól) 1003 frt 31 krral több az előző évinél. Vajha ne a véletlennek, de az áldozatkészségnek volna ez jele! A *hátrálék* is némi, azonban alig számbavehető csökkenést mutat. Mindössze 113 frt 32 krral kevesebb az előző évinél, azaz 19,576 frt 92 kr., a mi pedig elég tekintélyes összeg. Legfeltűnőbb a *ref. ünnepi persely-pénzek* kevesbedése, a mely címen 1894. évben 783 frt 66 kr. folyt be, míg 1895. évben csak 475 frt 65 kr., a mi 313 frt 01 kr. csökkenést mutat. Talán a lelkészek nem tesznek meg mindent ez irányban, vagy talán a hívekre nem hat az többé az újdonság ingerével, vagy más valamiben van az ok?

A *segélyezéseknél* — úgy látszik — érvényesíteni akarják azt az elvet, hogy nem kell az erőket szétforgácsolni, a mi ugyan nem a most kiosztott segélyekből

tűnik ki, mert hiszen a segélyösszegek most is egyházaknál 30—100; lelkészeknél 25—50 frt közt ingadoznak, a mely összeg élni kevés, éhen halni épen elég, hanem abból, hogy az egyszersmindenkori segélyek százalékát leszállították. E mellett meg a jegyzőkönyv 53. pontja szerint gr. Dégenfeld József indítványára azzal az eszmével is foglalkozott a konvent, hogy az apró segélyek helyett nem lenne-e célszerű a tőkesegélyi módozatok felhasználásával nagyobb összegű segélyeket adni? Ezen eszme megvitatása az egyházkerületekre bízott. Reméljük, hogy a kerületek a „bis dat, qui cito dat” és „jobb má egy veréb, mint holnap egy tűzok,” meg más e fajta; sokszor hangoztatott elvek helyett be fogják látni, hogy az igazi orvosnak nem enyhíteni, de gyógyítani kell a bajt; be fogják látni, hogy cseppenként adott ital nem oltja, de növeli a szomjúságot.

A *rendkívüli államsegély* kiosztásáról is itt (11. p. VI.) számol el a konvent, illetőleg a végrehajtó-bizottság. Ennek kiosztásánál az volt az irányadó, hogy az 500 frtnál kisebb javadalmú lelkészek segélyeztessenek belőle. E felosztási kulcs első tekintetre méltányosnak látszik, hanem azért mégsem állhat meg, mert a segélyreszorultság nem függ mindig a jövedelem csekélységétől. Belátta ezt egyházkerületünk is, amennyiben olyan lelkészeknek is adott segélyt, a kiknek jövedelme jóval felül van az 500 frton, s egyszersmind méltányosabb kiosztási kulcs megállapítását is kérte a konventtől. A konvent — úgy látszik — maga sem tartotta e kiosztási módot helyesnek, mert jövőre nézve kimondta, hogy ha ily államsegélyben részesül még egyetemes egyházunk, azért épen úgy kell az egyházmegye és kerület útján, a domesztikai segélykérő ívek felhasználásával folyamodni, mint a domesztikai segélyért. (19. lap).

Segélyezésről lévén szó, itt említem meg a jegyzőkönyv 59. pontját, a mely különösen a *tőkesegélyes* lelkészeket érdekli. Ebben a pontban kimondja a konvent, „miszerint a tőkesegélyek az egyházi év szerint, t. i. május 1-től május 1-ig *előzetesen* számíttatnak.” Úgy tudom, hogy sok egyházmegyében az a felfogás az uralkodó, hogy a tőkesegély *utólagosan* adatik, vagyis, hogy az a folyóvá tételt megelőző év jövedelméhez számíttandó. E kétféle felfogásból pedig kellemetlenség származhatik a fizetés esetleges megosztásánál. Jó

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

lenne talán az egyházmegyei közigazgatási bíróságoknak is figyelemre méltatni e kérdést.

Másik, mindnyájunkat közelről érdeklő tárgy a konvinti jegyzőkönyvben az országos ref. lelkészi özevgyárva-gyámintézet 1896. évi első évről szóló jelentés, a melyet a jegyzőkönyv 12. pontja foglal magában. Mellőzve most a részletes számadatokat, csak azt említem meg, hogy az intézet vagyona 167,075 frt 56 krt. tett ki; ezzel szemben 2996 frt 56 kr. a kiosztandó segély. A belépési járulékok és tagsági díjaknál itt is tetemes hátrálék mutatkozik, de tekintetbe véve, hogy az intézet a kezdet nehézségeivel küzdött és hogy a hátrálék a számadás megvizsgálása óta csaknem a $\frac{2}{5}$ részre olvad, aggodalomra egyáltalában nincs ok.

Az is érdekes, hogy az alapszabályok azon kedvezményét, miszerint a 10%-os belépési járulékot három egyenlő részletben is fizethetik a lelkészek, csak a tornai és felsőzempléni egyházmegyek nem vették igénybe.

Sokkal fontosabbnak és esetleges eszmecserére alkalmasnak tartok egy elvi határozatot, a melyet az alapszabályok 14. §. 1. pontja magyarázatául hozott a konvent. Ez a pont kimondja, hogy „a testi vagy lelki fogvatkozás miatt teljesen keresetképtelen árvák a 20, illetve 18 éves koron túl is esetről-esetre meghatározandó gyámolítási segélyben részesíthetők.” Ezt a konvent „úgy értelmezi, hogy gyámolítási segélyre csak azon esetben tarthatnak igényt a megszabott életkoron túl, ha a segély megszavazása idejében még nem lépték át a megszabott életkort, tehát a gyámolítási segélyt megelőzőleg már neveltetési segélyben részesültek.” (36. l.) Vajjon nem nélkülözi ez a határozat egy kissé a könyörületességet? Nincs ez ellentétben az alapszabály „megmagyarázott” paragrafusának intenciójával? Nem méltánytalanság ez egy kicsit? A biz a! Sőt talán még igazságtalanság is! Hát az a testi, vagy lelki fogvatkozású gyermek, a ki atyja életében éri el a megszabott kort, könnyebben megél, mint az a másik, a kit fiatalabb korában fosztott meg a halál gondviselőjétől? Azt hiszem, mindkettőnek egyenlő szüksége van a segélyre. Hanem a pénz, a pénz, ez itt a bökkenő! Elhiszem. Azt azonban már nem hiszem el, hogy a gyámintézet olyan gyenge lábon állana, hogy az az egy-két eset teljesen megzavarná annak az egyensúlyát. Vagy ha azzal fenyegetne is, ott van a mentő eszköz az alapszabályokban, a midőn a § kimondja, hogy „esetről-esetre meghatározandó összeggel segélyezhetők.” Vagyis, ha nem lesz pénz, nem segélyeztetnek, de ha lesz, ne zárjuk ki őket ilyen mereven a segélyezésből, csak azért, mert ők már egy néhány évvel tovább kinlódtak az örömtelen életben. Több könyörület, több irgalom, több szeretet inkább, mint fényes pénzügyi eredmény! Jó lenne, ha az illetékes hatóságok, talán a lelkészi értekezletek, lépést tennének, hogy változtassa meg a konvent e határozatát.

Másik elvi határozata a konventnek az, hogy a nyugalmazott lelkészek csak akkor mentendők fel a fizetés alól, ha helyettük egész fizetéssel más rendes lelkész választatik, a ki tagja a gyámintézetnek. Ha azonban helyettük csak segéd, illetve helyettes lelkészek vannak alkalmazva, akkor kötelesek fizetni, ha szinte segélyre jogosult örököszt nem fognak is hátrahagyni. (32. l.)

Ehez hasonló a másik kérdésnek eldöntése is, hogy ha egy lelkészi állomáson két rendes lelkész van, — a mi szintén megtörténhetik, ha pl. az egyik nyugalmaztatván, másik választatik helyette — melyik veendő fel a gyámintézet fizető tagjául és mily összegre?

Erre a gyámintézet bizottsága azt véleményezi, hogy a lelkészeket nem nyugalmazni, de ki kell csapni, ha munkaképtelenek. Avagy talán nem ezt jelenti, hogy „működő lelkészek nyugdíjaztatása csak az egyházi törvényekben meghatározott fegyelmi úton eszközöltessek”? (34. l.). Ha pedig fegyelmi úton nem lehet nyugdíjazni, akkor az a munkaképtelen lelkész legyen kényszerítve tovább is a munkásságra, mert helyét újabb erővel pótolni nem lehet.

Az egyházak vagyonkezelésére vonatkozólag a konvent egy, minden egyházra kötelező vagyonkönyvi mintát akar kiadni, hogy e vagyonkönyvből az egyház anyagi állása bármely percben áttekinthető legyen. E végből felhívta a konvent az egyes egyházkerületeket a náluk használt vagyonkönyvi minta bemutatására; ezt azonban csak az erdélyi kerület tette meg, a többi nem. Valószínűleg azért, mert nincs. Pedig úgy tudom, hogy ez nem új dolog, mert a régi időkben is sürgették ily vagyon-könyv vezetését. A régi „Egyházrajz” című rovatos könyv is az lett volna, ha vezetik minden egyházban pontosan. Annak a rovatai még most is használhatók volnának. Újabb időkben meg — ha jól emlékszem — Vass Mihály gégyényi lelkész közölt a Sárospataki Lapok valamelyik évfolyamában egy tanulmányt az egyházak vagyonkezeléséről; ő is ad abban igen használható mintát. A konventnek is célszerűbb volna, ha a helyett, hogy meg nem levő minták beadására sürgeti a kerületeket, megkésztette volna már maga. Mert hogy mily szükség van egy ily vagyonkönyvre, tapasztalhattuk a jelentő iver kiállításánál is, de tapasztalhatják mindazok, a kik új egyházba kerülve, gyakran csak hosszas és kellemetlen utánjárással képesek egyházuk vagyoni állásáról csak némi nemű tájékozódást is szerezni.

A stóla-ügy rendezésével szintén foglalkozott a konvent (96. pont) és felhívja a gyülekezeteket, hogy a stóla-jövedelmet általában, mindenesetre pedig az esketési és kereszteselési stólat minél előbb megváltani buzgókodjanak. A stóla egyenértékeül azon összeg vétetett fel, melyet a lélekszám tízszerese mutat krajcárookban. Külön-külön pedig az esketési és kereszteselési stóla lélekszám háromszorosa; a temetésié a négyszerese krajcárookban. (137. l.) Vajha minél előbb keresztül vihető volna! A mi egyébiránt most már egyedül csak a lelkészekről önmaguktól függ.

A tiszáninnen egyházkerület azt is kérte, hogy mivel a jelentő iver nem egyöntetűen és sok helyen tévesen állítottak ki, rendelje el a konvent a lelkészi javadalmak újabb összeírását. Ezt azonban a konvent feleslegesnek tartja, hanem igenis megengedi azt, hogy a téves adatok az egyházkerületek felterjesztése alapján az országos lelkészi gyámintézet végrehajtó bizottsága által kijavíttassanak. (98. p. 138. l.) Nincs tehát elzárva az út, hogy a téves adatok kijavíttassanak. Jó lenne talán a reménybeli államsegélyre tekintettel mindazon egyházakban, melyekben a lelkészi fizetés alapjául szolgáló földnek nem kataszteri jövedelme van felvéve, ily irányú kiigazítást kezdeményezni.

Talán nem is lenne teljes a konvinti jegyzőkönyv, ha vallásügyi sérelemlről nem lenne benne szó. Van most is a 88. pontban. A gyüdi r. kath. lelkész átvett egy ref. egyháztagot, a ki csak egyszer jelentette be kitérés szándékát illetékes lelkészénél. Erre azt mondja a konvent, hogy mivel nincs igazolva az, hogy az illető csak egyszer jelentkezett; mivel nincs igazolva, hogy a r. kath. lelkész átvette: tehát ez nem vallásügyi sérelem. Álljunk csak itt meg egy kissé. Ugyan szabad lenne-e megkérdeni mindazoktól, a kiket illet, hogy az

a panaszkodó lelkész mivel bizonyítsa, hogy nála csak egyszer jelentkezett a kitérő fél? Tanukkal? Okmányokkal? Tanukkal azt bizonyíthatja, hogy volt nála, de azt nem, hogy *csak egyszer* volt. Okmányokkal minővel? Ezt egyedül a lelkész állítására kell elhinni. Hát azt mivel bizonyítsa, hogy átvette a kath. kollega? Ezt bizonyíthatná az 1868. évi 53. t.-c. 7. §-a szerint kapandó értesítéssel. Igen, de ha ily értesítést nem küld a róm. kath. lelkész, minthogy nem szokott küldeni? Akkor . . . akkor csendes hallgatással elmélkedjék a papiros törvény oltalmáról s saját erejével verje el magától a ragadozó farkasokat, magára véven a „békebontó,” „intolerans” és több e féle neveket. Mert hiszen hiába fordul panaszszal felsőbb hatóságához, a számadó még a farkas által kiállított bizonyítványt is kíván arról, hogy csakugyan elvitt egy juhocskát, ha szinte „kerge birka” volt is, máskülönben nem hisz a pásztornak.

Hát bizony ilyen gondolatai is támadnak az embernek, ha nincs egyéb dolga, mint a konventi határozatok felett elmélkedni.

K. E.

ISKOLAI ÜGY.

Az elemi iskolai ellenőrzés.

(Visszapillantás Réz Lászlónak e lapok 23—25. számaiban megjelent cikkére.)

(Folytatás.)

„A protestáns egyház stagnál. Nem akar a kor gondolkodásához, a *tudományokban* való előhaladáshoz — hozzáemelkedni legalább, pedig elől kellene járni és vezetnie a kort.”

Igy szól R. L.!

Reformált egyházaink nemcsak a multban, de a jelenben is igyekeztek és igyekeznek tetemes anyagi áldozatok árán is iskoláikat a kor színvonalán tartani, de hogy például az állami iskolákat túl nem szárnyalhatják, annak a leglényegesebb oka az anyagi kimerülés, minek következtében minden jó akarat mellett sem képesek iskoláikat általánosan úgy építeni, berendezni, felszerelni, mint amazok vannak, ez pedig a haladást mindenesetre nagy mérvben befolyásolja.

A mi a tudományokban való sarkalást illeti, hivatkozom a legújabb kiadott „Tanterv”-re, a mely habár nem egészen kifogástalan is, de a versenyt az e nemű kiadványokkal nemcsak kiállja, hanem némelyiket túl is szárnyalja; hivatkozom „Tanügyi bizottságunk” és az „Irodalmi Kör” tevékenységére és azon nemes törekvésekre, a melyekkel népiskoláink fejlődését minden irányban gyarapítani igyekeznek.

Egy hat osztályú osztatlan falusi népiskolának, — mert leginkább erről lehet szó, — a hol egy tanító tevékenysége oly sok oldalú, nem épen feladata oly értelemben nevelni a tudománynak, mint a minőre a cikk-író céloz, hanem igenis az életnek, a miért tananyagának oly egyszerűnek és nem fellengősnek kell lennie, mint a minő egyszerű egy falusi rusticus élet hivatása.

Miért tanítsunk hát olyakat, melyeknek az életben semmi hasznuk nincs? Miért gyötörjük azt az egyszerű falusi gyermeket a mondatok, mondattagok, beszédrészek sokféleségével? Hát tanúl ő abból helyesen beszélni, írni vagy fogalmazni, ha tudja azt, miszerint *adék* befejezett múlt, *adok* *vala* pedig folyamatos múlt? stb. Avagy miféle gyakorlati értéke van az életben ennek: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{2}{3} \times \frac{1}{5}$? stb.

Ezek élesítik ugyan az elmét, de van a népiskolának másnemű elég oly tananyaga, a melyek erre alkalmasak.

Nem sokasítani, hanem a meglévő tananyag halmazt rostálni kell s azokat, a melyek valóban nélkülözhetetlenek az életben, úgy cultiválni, hogy marandandólag vésődjenek a gyermek lelkületébe.

„Minden irányú munkálkodásnak eredménye lehet valóban értékes, és lehet látszólagos. Sok esetben a népiskolai tanítók eredménye az utóbbi kategóriába tartozik.”

Tegyük fel, hogy mi tanítók ezen súlyos vádra reá szolgáltunk, de akkor reá szolgáltak iskolai látogatóink is s nem lehet eléggé kárhóztatni amaz eljárásukat, mely-nélfogva mint egyházmegyéink képviselői nem voltak képesek, avagy nem akarták a valót a látszattól megkülönböztetni.

Ha saját vérünk-ből való vér iskoláink s annak felügyeleti rendszeréről a nagy közönség előtt így nyilatkozik, mit várhatunk azoktól, kik jó tulajdonságainkat is szeretnék befektíteni?

Nagyon rég volt az az idő, a mikor a tanító a templomban nyerte a döntő classificációt a növendékek közt részarányosan kiosztott mondókák, versek hangos eldekklamálásából, de ez is csak ott történhetett meg, a hol a helybeli lelkész egész tanéven át nem vett annyi fáradságot magának, hogy egyszer is meglátogatta volna az iskolát.

Ez ma már nem lehetséges, mert különösen azok, akik már évekkel ezelőtt is iskolalátogatók voltak, de az ifjabb nemzedék is, iskoláink szellemi állását a valódi ténynek megfelelőleg ismerik s képesek és meg is különböztetik a jót a rosztól, kik előtt látszattal brillírozni nem lehet.

Erre nézve alkalmas van egy megdönthetetlen igazsággal szolgálhatni.

Nyolcz-kilenc évvel ezelőtt a tanfelügyelőség szigorú vizsgálatot tartott megyénk iskolái felett s az eredményről a közönséget a lapok útján tájékoztatta, mely eredményt tanügyi bizottságunk a canonica visitatio jelentésével összehasonlítva, azon meggyőződésre jutott, hogy a két adat csekélyke különbözettel egyező.

Ezen kijelentés megyei levéltárunkban megtalálható.

Nagyon természetes, hogy a ki egy népiskolai növendékben kis tudóst keres, annak a legjobb eredmény is csak látszólagos lehet más előtt.

(Folyt. köv.)

Láng Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Egy örömnapi a sárospataki főiskolában.

— Az iskolai év megnyitása. Három tanár beiktatása. Buza János jubileuma. —

Az 1897—98-ik iskolai esztendő a hivatalosan megállapított időben kezdte meg a sárospataki főiskola. Szeptember 8-ára volt kitűzve a megnyitás, a mely magában véve is mindig lélekemelő, hiszen mindig újabb meg újabb tudomány szomjas sereg váltja fel egymást, hozva magával üde levegőt, frissességet, megújító erőt, a mely a századokat átélte iskolát vésőségében is ifjúvá tudja tenni, — most pedig sokszorosán felemelő hatású volt ez az egyszerű, de bensősége által magasztos jellegű ünnepély, mert össze volt kötve három új tanár beiktatásával s egy 25 év óta fáradhatlanul, kétségbevonhatlan sikerrel munkálkodó tanárnak a jubileumával.

Háromszoros lelki öröm járta át a lelkeket s jól-esik bevallani, hogy az öröm keserűség nélkül való volt; örömről nem zavarta az a szomszéd által felismert kóros jelenség árnya sem, a melynek emlegetője a főiskolai előjáróság s a tanári kar közötti viszony felett az áldatlan visszavonás üszkét csóváltatja, még pedig nagy buzgósággal, hogy szereplése emlékeztetéssé váljék. Előjáróság és tanári kar gondolatban, érzelemben, cselekedetben egyet szolgálnak: a protestáns tanügyet s ennek szolgálatában az egymáshoz való kölcsönös ragaszkodás, az egymást kölcsönösen támogatás, az a conditio sine qua non, a melytől függ a becsületes, tisztességes munka sikere.

Nagy lelki örömmel hangzott az egybegyűlt akadémiai s gimnáziumi tanulócsereg ajakáról a »Jövel szent lélek úr Isten«; — mintha az ihlettség mondatta volna velök e szép ének minden sorát. S felmagasztosult érzelmek között hangzott az iskola lelkipásztorának ajkairól az imádság, a mely az új tanárnak remek alkotása. Gondolat és kifejezés mesteri műve az, a mely az igazán szép, megkapó, a szívet megragadó előadásban sokszorosán meghódította a közönség minden tagját. A szép imádság így hangzik:

* * *

Isten, legtökéletesebb valóság! Ki foghatná meg és ki érhetné utól tökéletességed?!

Hogy te örökkévaló vagy; hogy mindent megtehetsz, mindent tudsz és ömersz; hogy szent, igaz, irgalmas vagy: egyaránt hirdeti tudásunk és hitünk, értelmünk és szívünk; — de valódat a valókkal épp úgy be nem ölelhetjük, mint a forrás a folyamot, mint a tó a tengert. Hogy bölcs is vagy, jó is: hálásan ösmerjük, mindig tapasztaljuk; de bölcseségedet, jóságodat megközelíteni annyira se tudjuk, mint az együgyű a tudóst, tanítvány a mestert.

És lásd, mégis, miként a folyó tengerré, a tanítvány mesterré lenni törekszik: úgy bennünk is olthatatlan a vágy, hozzád, a tökéleteshez, mind közelebb jutni s ha másban nem lehet, legalább a bölcsességben és jóságban megközelíteni. Oh égi vágy: mert mint az ég, magas! Oh szent kényszerűség: mert oh tökéletes, te oltottad belénk!

Beléoltottad e lelkes seregbe is, mely a tökéletesedés ősi csarnokában, ezen a szent helyen, e vágytól űzve, e kényszerűségnek engedve, gyűlt össze és áll itt előtted, hogy mielőtt ez új évben munkához kezdene, — megkezdené öntökéletesítését: feltekintsen reád, törekvéseinek magas eszményére s tőled, a tökéletestől, a bölcsőtől és jótól kérjen erőt és nyerjen ihletet nagy vállalkozása, nagy rendeltetése előbbvitelére. Oh nézd Uram a még zsenge ifjat, a kinek szívében csupán sejtés e vágy; nézd az erősödőt, ki már ért és akar; nézd a mestereket, a kik biztosan vezetnek, lelkesen buzdítanak; a kormányosokat, a kik szeretettel óvnak, hűséggel és bölcseséggel igazgatnak: — ím, egyenként és együttesen vándorai ők a tökéletesedés végetlen útjának; egyenként és összesen ösvényein kívánnak haladni a bölcsességnek és jóságnak. Ime, Uram, külön-külön mindegyike egy-egy forrás, egy-egy patak, egy-egy folyó: együtt hatalmas ösfolyam, mely lassan bár, de biztosan halad a tengerbe; lassan, de biztosan halad feléd, tökéletességnek mérhetlen tengere!

Oh, bár így haladna, úgy a rész, mint egész, ebben az évben is! Oh, bár ebben is közelebb jutna egy lépéssel hozzád, legtisztább bölcsesség, legteljesebb jóság!

Isten, mindenható felség! Te a bércek keblén meg-szülemlő vízcseppeket kemény sziklákon is átsegíted s egyesítve, mint tiszta, hűs forrást buzogtatod; csermely-

nek, pataknak habjait vezérled, ezer akadály és torlódások között; a folyamok medrét szélesre kiméred s befogadásukra tengereket mélyítsz: oh, bánj velünk is így, tökéletesedésünk egyéni és mégis együttes útain; vezess kit-kit köztünk, vezess az egészséget a bölcsesség, jóság magas célja felé! Te bírd és te segéld közöttünk a kezdőt, a még erőtelent, hogy akadályai első, kemény burkát lassanként áttörje; te bírd és segéld a már izmosodót: adj haladásának tartósságot, sikert, hogy megközelítse mesterét; atyai karjaid mutassanak irányt és nyujtsanak erőt a mestereknek és a vezetőknek is, hogy az egészségek életét és szellemét tőled nyert ihlettel vezéreljék, buzgó törekvéssel, egyetértő szeretettel melengessék!

Atyánk! Vigy elébb benünket szellemünk és szívünk kimívelésében, vigy elébb a tudományban és erényben ebben az évben is; vidd közelebb általunk e szeretett őszintétet is a tökéletességhez! Amen.

Egy sóhaj volt csupán, a mit e reggelen bocsátottunk hozzád, jóságos Istenünk! Oh halld meg, oh értsd meg s munkánk sikerében add meg reá kegyelmes válaszd! Amen.

* * *

Az imádkozás után elénekelve a közönség a 37-ik dicséret utolsó versét, felemelkedett Radácsi György köz-igazgató, hogy megnyissa hivatalosan az iskolai esztendő. S szólt az ifjúsághoz atyai szívvel s hangon, felhíva figyelmét azokra a bajokra, veszedelmekre, a melyek ellenséggé tőrnék az ifjú lelkekre. A beszéd, a melynek ellenállhatlan hatása volt, a melynek minden sorát szívébe kellene vésnie minden tanuló ifjunak, hogy ráismervén a kísértetekre, lelke tisztaságát híven megőrizhesse, így hangzik egész terjedelmében:

* * *

Nemes tanuló ifjúság!

Kedves fiatal barátim!

Úgy szeretném, ha ez ünnepélyes pillanatban a viszontlátásnak s illetőleg az első hivatalos találkozásnak ebben a nevezetes órájában kizárólag a szeretet örvendező lelkével s az édes reménység boldog szavaival köszönhetnélek benneteket, de — legmélyebb sajnálatomra — nem tehetem.

Részint eddigi igazgatói tapasztalataim s részint — és sokkal inkább — a napról napra mind sűrűbben mutatkozó aggasztó tünetek, bántó jelenségek miatt, — lehetetlenség, hogy némi keserűség ne vegyüljön ünnepi érzéseimbe s szívemen át a szavaimba is.

Bánt engemet egy idő óta, bánt sokunkat az a szomorú körülmény, hogy a mai iskolák kevésbé találják fel a családban, a szülőkhöz azt a hatalmas támogató, fenntartó erőt, a mit pár évtizeddel ezelőtt még általában feltaláltak.

Az untalan hangoztatott szegénység, a közgondolkodás meghanyagatlása, az élni sietés és az eszmények megüresedése okozza-e, vagy mi egyéb; de az bizonyos, hogy a legtöbb szülő úgy van már ma az iskolával, mint az útja-vesztett vándor az éléje vetődött folyóvízzel: átúszik rajta, s illetőleg átúsztatja rajta gyermekeit, ha így, ha úgy, mert a túlsó parton gyümölcsessel rakott kenyérfák integetnek, némi árnyékkal is kínálkozva.

Nem a tudás igazi vágya, nem a magasabb s mélyebb ösmereteknek eget s földet megnyitó hatalma, édessége, bűbája az, a mi iskolákba vonja, kényszeríti a mai tanulók nagyobb részét, hanem a rideg, rosszúl értelmezett élet-szükség: a diploma, a kenyér.

Lehetnének Lutherok, Melanchtonok, akár Demosztheneszek vagy Kossuthok, akár Tofeusok vagy Kövyek; lehetünk állami, felekezeti, közséi vagy akár-milyen iskola; ülhettek az iskola tanári székében akár ellenségeink legdühösebbjei: — a legtöbb szüle avagy törődik-e ezzel mai nap s nem azt keresi-e, hogy hol csekélyebb az átgázolandó víz és hol kényelmesebb, rövidebb vagy tetszetősebb, virágosabb a megfutni való út?! Tisztelet a ritkúló kivételeknek!

Az életnek akarna nevelni mindenki, de az élet küzdelmeire való rászoktatás nélkül, önmegtagadás és komoly munkára való kényszerítés nélkül; mert hát az élet úgy is igen sokszor kineveti a tudományt! Hiúk tudunk lenni gyermekeink öltöztetésére, külső megjelenésére, gondosak talán testi táplálkozására is; de hogy mivel táplálkozik lelke s van-e elegendő hamisítatlan tápláléka a lelkiekben; vagyis nem meritget-e iszapos forrásból; nem felszínes-e összes tudása; nem hitető-e egész alkalmazkodása; ott van-e, nincs-e az iskolában, a kötelesség tisztos igájában; kitűnő-e, vagy kielégítő-e a bizonyítványa? — óh bizony ezekkel igen sokan kevesebbet gondolnak ma, mint a mennyit a nagy felelősséggel járó szülei név megkövetelne!...

Szeretem hinni, kedves ifju barátaim, hogy ti, vagy közületek a legtöbbben még ama boldog hajlékokból jöttetek ide ez ősi intézetbe, a hol még ez a veszedelmes áradat a maga pusztító munkáját nem kezdte meg. Azért saját jövőtök és főiskolánk jó hírre iránt érzett őszinte féltékenységgel kérlek titeket, hogy üzzétek el magatokat ama végzetes hatású kísérteteket s ne legyetek ti amaz újabbkori szerencsétlen nemzedék közül valók! Az írás szavaival intelk is titeket: *a tudományt becsüljétek inkább, mint a szinaranyat és vigyétek mélyre, egyre mélyebbre a hálót!*

De bánt engem, bánt sokunkat az is, hogy a szélesebb körű művelt társadalom jelentékeny körei s tényezői is segítenek lerontani az iskolák vonzó erejét s tudva is akarva kockáztatják azoknak kíváncsok tekintélyét épen a nagyobbak, a felnőttek előtt.

Hiszen ti magatok is jól tudjátok nemes ifjak, hogy kor és pályatársaitok közül hány ellen voltak már eddig is kivette a mezes buzaszemek, hogy megfogassanak! Jól tudjátok, hogy barátaitok közül hányan rejtőzködnek különböző irodákban, nem nekik való foglalkozásban, vagy töltik az időt imitt-amott, a művelt társadalom, sőt a hivatalos hatalmak védő szárnyai alatt, holott az iskolákba volna még igazi helyök, hogy valódi kincsekkel terhelten indulhassanak majd *annak idején*, az élet bizonytalanságai elé.

Azt mondják, hogy ez csupa humanizmus, a szegénység megsegítése, a tehetetlenek felemelése. Tagadnom kell nemes ifjuság, hogy az volna. Nem, nem az! Ez a szegénység elvonása a küzdelemtől s elkényeztetése azoknak, a kik magok erejére hagyatva, nemesen megbírnák a harcot — a tudományért s magasabb kiképeztetésükért. Ez valóságos merénylet a felsőbb iskolák jövője ellen!

Az ilyen hamis elméletnek és önző protekciónak megvannak már itt-ott a maga erkölcsi halottai s hogy mit veszít ez által a nemzeti tudomány s a valódi szakműveltség: azt a jó Isten tudná megmondani.

Ova intelk titeket, kedves ifju barátaim, hogy ne kívánczozzatok készületlenül az élet bizonytalan útaira és ne üljétek fel hamis elméleteknek! Az írások szerint ideje van mindennek, még a sírásnak és nevetésnek is; hogy ne volna hát rendelt ideje a tanulásnak, az önművelődésnek?! Ne siessetek élni nemes ifjak, az erőszakkal érlelt gyümölcs rendesen keserű!

De bánt engem s bánt sokunkat az is, hogy közelebről e főiskola ifjuságának egy némely öröklött szép erényét is kezdi próbára tenni az új idők lelke.

Dicselkedésünk volt mindezeideig, hogy ifjuságunk a komoly munkára hívó egyleteknek lelkes felkarolója s így az önképzésnek hűséges barátja... De ime panaszhangok emelkednek innen is, onnan is, a melyek fájdalommal nyílnak szíveinkbe. Nem hihetem, nem hiszem nemes tanuló ifjuság, hogy itt e főiskolában a Szemere Bertalanok, a Tompa Mihályok szelleme valaha gyászt ölthessen s hogy itt a magasabb s komolyabb önképzésre való hajlam valaha kiveszésnek induljon.

Kérlek titeket ez ősi intézet jó szellemére: vigyázatok, hogy hűteleneknek ne találtsatok!

A könyvet szeressétek inkább, mint a testi élvezeteket, a munkát inkább, mint a kényelmet, a küzdelem verejtékét inkább, mint a földi gyönyörök részesítő borát. Hiszen az is meg van írva: *A test nem használ semmit, lélek az, a mi meglevenit.*

Aztán ápoljátok elődeiteknek egy másik nagy erényét is szorgalommal: — a testvéri, az áldozatra is kész, a krisztusi szeretetet.

Hangokat hallunk, mintha ennek is akadtak volna már köztetek megcsúfolói; mintha az új idő átka közéték is betolakodott volna. Nem hihetem, azt sem hiszem nemes tanuló ifjuság, hogy ti — s közületek már a zsebbebbek is — az egymáson való segítséget lépten-nyomon jutalmaztatni kívánjátok, hogy ti a tudományt már itt úzérkedésre használnátok s gyengébb társaitok kizsákmányolására.

Mi lenne a szegények iskolájából, mi lenne a mi szeretett hazánkból, ha a zsenge ifjuság lelkét is elfogná már közöttünk a pénznek szerelme és esnének valamennyien kísértetbe és az ördögnek töribe? Kérlek, intelk titeket nemes ifjuság: nagyokat és kicsinyeket egyaránt, hogy egymásnak terhért szeretettel hordozzatok, mert csak így töltitek be az Isten törvényét.

A sárospataki főiskola czímere egy ég és föld között lebegő angyal, egyik kezében egy nyitott könyvvel, a könyvek könyvével, a másikban egy harsonával, a melyen át ezt kiáltja felénk: *„Féljétek és dicsőítsétek az Istent!”* (Apoc. XIV. 7.) Ó halljátok meg kérlek e mi angyalunknak szózatát és legyetek istenfélők és istendicsőítők érzelemben, gondolatban és cselekedetben! Ha ilyenekké lesztek s illetőleg ilyenek maradtok, úgy az én aggodalmaim, mi aggodalmaink egymás után gyorsan eloszlanak és az 1897/8-ik iskolai évet a boldog esztendő közé fogjuk feljegyezni.

Tűnődjétek, elmélkedjétek szavaim felett a melyekben lelkemet öntöttem ki elétek s a jó Isten adjon erőt nektek szíves tanácsaimnak s intéseimnek nemcsak megértésére, de követésére is.

Az új iskolai esztendőt megnyitom.

E beszéd elhangzása után következett a három új tanár székfoglaló beszédének meghallgatása.

Novák Lajos, a főiskola lelkésze s a gyakorlati teológia tanára állt fel elsőnek a szószékre, hogy felolvassa beszédét, a mely a *gyakorlati teológia mai munkaköréről* szólt. Feltárta a gyakorlati teológiának multját, vázolta azt a fejlődést, a melyen keresztülment, míg a helyes irányba jutott s megrajzolta biztos és határozott vonásokkal azt a kört, a melyben a tudománynak mozognia kell, úgy is, mint elméleti, úgy is, mint a gyakorlati életre előkészítő tudománynak. Nagy figyelemmel kísérték az előljárást tagjai a fejtegetést, a

melyből kitetszett, hogy a Mitrovics Gyula utódja a legnépszerűbb katedrát meg fogja tudni tartani a régi előszeretettel és a magát kezdőnek nevező professorban meg vannak a kellő feltételek ahhoz, hogy rövid idő alatt mestere legyen az ifjúságnak.

Dr. Illyefalvi Vitéz Géza, a magyar közigazgatási jog s a statisztika tanszékére választott tanár, „A rendőrség államosításának kérdéséhez a jog és állam eszméje alapján” című értekezéssel foglalta el katedráját, bizonyosságát adva annak, hogy a felvett kérdésnek tárgyalása körül széles olvasottsága, logikus következtetése s önállósága van. A közérkölciség, a jog és államrend érdekében határozottan a független, állami rendőrség mellett foglalt állást, elítélvén azt a mai tarthatatlan állapotot, a melyben a rendőrség Magyarországon úgy tekintetik, mint ellenség, a melynek működése útjába sok akadályt gördítenek.

Dr. Szabó Sándor, a nemzetgazdaságtan, pénzügytan s a magyar pénzügyi jog tanára „A jövedelem eloszlás fontossága és főbb törvényei” felett értekezett, adván kimerítő sorozatban azokat a különféle nézeteket, a melyek a kérdésre nézve előállottak, kritikával kísérvén a fogalmi meghatározásokat s ismertetvén a saját felfogását, a mely jövedelem alatt a tiszta hasznat érti, a mely felmarad a felmerülő kiadások kiegyenlítése után.

A székfoglaló beszédek elhangzása után Fejes István algondnok szólt az új tanárokhoz s az egész tanári karhoz. Az új tanárokat üdvözölve kifejezést adott annak a meggyőződésnek, hogy a sárospataki főiskolából kiesett ragyogó kövek helyét sikerült méltóan betöltenie az előjáróságnak, a mely szerencsésen hívta el Novák Lajost a Mitrovics utódjául, teljes bizalommal s reménységgel választotta meg Illyefalvit, Szabó Sándort, a kik bizonyára maguk igyekeznek legjobban arra, hogy a főiskola régi fénye, antik jellege teljes épségében megmaradjon.

A tanári karhoz intézett beszédében reflektált azokra, a miket az igazgatói megnyitó-beszéd hangsúlyozott s szeretettel, bizalommal, a felelősségre való hivatkozással kérte az előjáróság nevében egyenként és összesen a tanári kart, hogy az ifjúságot kettős gondnal, szeretettel vezesse, hogy a fenyegető veszélyek káros hatás nélkül vonuljanak el a sárospataki főiskola felett.

Szokatlan meghatottság uralkodott e beszéd tartama alatt a jelenlevő közönségen, a mely érezte, hogy tanári kar s előjáróság egy célért buzog, egy eszméért lelkesedik: a gondjaikra bízott ifjúság vezetésének teljes sikeréért.

Ezzel a tudattal oszlott el az imateremből mindenki, hogy aztán az igazgató-tanács s tanári kar közös gyűlésre jöjjön össze a tanácsterembe a Buza János ünnepelésére. A közös gyűlésen Fejes István jelezvén, hogy az igazgató-tanács a tanári karral együtt akarván Buza Jánost üdvözölni tanári működése 25-ik évfordulója alkalmából, felkérte Nagy Pál, Mecznér Béla, Szinyei Endre s Dr. Tüdős István igazgató-tanácsosokat, illetőleg tanárokat, hogy Buza Jánost hívják meg a közös gyűlésre. A küldöttség az ünnepelendővel visszaérkezvén, az előjáróság nevében Fejes István tartott beszédet, szólna abból a meggyőződésből, hogy Buza Jánost olyan tanárnak ismeri, a ki hivatottságból s nem kenyérkeresetből tanár, — a ki szíve szerint tanít s nem kényszerből, — a ki a főiskolának mindig becsületet szerzett, a ki olyan tanár, a minőnek ő, az üdvözlő, a tanárt magának elképzelte. Kifejezte, hogy az előjáróság a legteljesebb elismeréssel üdvözlí a forduló ponton s az egyházkerületre is felterjesztést tesz a főiskolának ezen nevezetes eseményéről, hogy a legfőbb ható-

ság részéről is elismerést nyerjen. Fejes István után Radácsi György szólott a tanári kar nevében. Hangsúlyozta, hogy Buza János a tanári karnak általánosan tisztelt és szeretett tagja; szeretik, mint embert, tisztelik, mint arra érdemest, a ki nagy érdemeket s kitüntetések nyerve, a tanári karnak a magyar protestáns tanügy terén becsületet, jó hírnevet szerzett. Áldást kívánva az ünnepeltre s családjára, biztosította továbbra is a tanártársak tiszteletéről s szeretetéről.

Ez üdvözlő beszédek elhangzása után az ünnepelt kért szót, hogy kifejezést adhasson azoknak az érzelmeknek, a melyeket ünnepeltetése támasztott keblében. S szólt meghatottan, hiszen az alkalom olyan megható, szólt arról, hogy a főiskolának becsületeért munkálkodni olyan édes, — hogy az ifjúságot lelkesen vezetni olyan könnyű ott, a hol az előjáróság támogatja a lelkesedőt, a hű munkást, a hol a tanári kar olyan szeretettel áll a kartárs mellett, mint Sárospatakon. Szerényen hártotta el magától az érdemeket, a melyekről megemlékeztek, mert azok nem az övéi, hanem az előjáróságé s a tanári karéi, mert mindkettő támogatta, mindkettő szeretettel állt mellette, s egyuttal biztosította mindkettőt arról, hogy ezután is az lesz, a ki volt: hű munkása a főiskolának.

Lelkes éljenzés s kéz fogás fejezte be az egyszerűségében oly megható ünnepélyt, a mely arról tanuszkodott, hogy Sárospatakon megvan az érdemnek a maga jutalma; szívesen adózunk az elismeréssel azoknak, a kik kötelességeik hű betöltésével ragyognak az egyenlők között.

A hármaz ünnepélyt közebed zárta be, a melyen felköszöntőkben nyilatkoztak meg a túlradott szívek,

Isten áldása nyugodjék a sárospataki főiskolán, emeljék fényét az új tanárok, öregbítse hírnevét a jubilált Buza János.

0.

Egy nevezetes évforduló.

Üdv és hála Szemere Bertalan nagy lelkének!

A míg egy magyar lesz földünkön, ragyogni fog ez a név elsőrangú csillagként vérünk, fajunk kitűnőségei között. Az 1848/9 örökre emlékezetes szabadság harc polgár vezéreinek egyikeül közdött ő végperceig. Sokszor gyanúsítva, félreértve, ingatlan tiszta jellemmel, végtelen sokat szenvedve; mint űzött vad tört össze testben, lélekben. De jutalma már is megvan, meglesz mindenkor az elismerés, a halhatatlanság örök zöld martir koszorúja a haza, a nemzet színe javától, a részrehajlatlan történelemtől. — Bizonyos, hogy e gyász szegélyű koszorún a mi szemünk könnyei is ott ragyognak!

A dicsőült szellemének még is lehet némi kifogása ellenünk, különösen is a tiszáninzeni református lelkészek, s némileg a tanárok s népiskola tanítók ellen, mert mikor ő nagy részvéttel törődött, és munkált nagy sikerrel — minden időre kihatólag — az akkori hitfelekezeti szomorú sorsok javításán; ha eleinte volt is ezért elismerés a szívekben és jegyzőkönyvekben: elmosódik annak emléke, nem lévén a nyilvánosság előtt kellőleg felderítve, — tiszta világosságban tartva, az igaz érdem jutalmául, s tudomás- és buzdításul a meg-megújító nemzedéknek. — Kezdjük el a míg nem késő e mulasztás helyrehozását, ime néhány sorral: *Szemere Bertalan, mint református magyar anyaszentegyházunk volt kitűnő tagja; s a papok barátja és jóltevője előtt földig hajtván hálás hódolatunk zászlaját!*

Alig vetette le gyermek ifjúságának ruháját, nagy

korúságának, élete 25-ik évének legelső hetében, már mint nagytudományú férfi indult országhirűvé vált külföldi utazására. Mindenütt kereste és vizsgálta azt, ami ott a helyszínén figyelemre méltó. Gyűjtötte a mézet, arany gyapjút, jegyezte hiven, pontosan a minden kincsnél drágább gondolatokat, tapasztalatokat, reszketvén lelke, mint a mágnesű, az ő sarkpontja, a rajongásig szeretett hazája felé, hogy ha majd lehet, annak szolgálhasson gyűjtött kincsével, lelke teste minden erejével.

Lángoló honszerelmébe bele értette ő független magyar anyaszentegyházának szerelmét is. Nála ez a kettő egy, test és lélek, egyiknek hervadozása a másiknak rombolása. — Azért a merre jött s a merre ment heted hét országon által, mindenütt kinyílt szemmel, meleg szívvel vizsgálta, tanulmányozta a helyi egyház és iskola ügyét, különösen is a papok, tanítók helyzetét, anyagi, szellemi sorsát: epedvén a boldogság után, hogy azt a jót, amit az előhaladottabb világban lát és tapasztal, haza hozhatná, átültetné a chára pátriába, az édes hon szent földébe.

Mellőzve e részben a később nyomtatásban megjelent, ma is tanúságteljes utazásának sok más részleteit: csak azon rendkívül fontos pár lapra terjedő cikke felett állok meg hódolattal (2-ik kötet 242—246), mely 1837 szeptember 7-ikén, tehát ma 60 éve keltezve, mondhatni új korszakot nyitott meg a tiszáninneri ref. egyházkerületben, különösen is az itt levő papok életében, oly formán, mint később *Deák Húsvéti levele* a hazában.

Az új nemzedék nagy része talán már elképzelni sem tudja azt a szomorú helyzetet, mely nem oly régen még mint emésztő fekete gond nyomta sok jó pap és családja szívét, lelkét, előbb a mindenévi „marasztás“, vagy *felmondás*, később a minden harmadik évben előforduló *helyosztó gyűlés* szokása, törvénye által. Szemere lelkeket megrázó pártoló feljajdulása volt e részben ország szerte, különösen is a mi kerületünkben a leghatalmasabb szó, mely nemcsak felhívta a közvéleményt, a hatóságokat e nagy baj mielőbbi megszüntetésére, de alapok voltak rá, hogy azonnal életbe is léptesse legtöbb gyűlékezést, a törvény meghozatala előtt a papi: *s ezzel együtt a tanítói hivatalnak is állandosítását*.

A papok sorsának biztosítása mellett Szemere jeles cikkében az *elhaltak családjának lehető segélyezését veti fel*. Csudálkozását fejezi ki azon, hogy midőn ő előtte száz meg száz vallásos világi férfi, pap és tanár utazott a külföldön, figyelem nélkül mentek el az itt-ott már évtizedek óta virágzó ilyenmű intézetek mellett? *Ő sürgetve javasolja: állítson fel tiszáninneri egyházkerületünk* — felmutatott több ilyenmű segélytár hasonlatosságára — körülményeinkhez illő olyan *papi özvegy árva tórat*, melybe a kebelbeli tanárok és népiskolai tanítók özvegyei és árvái is felvétesse. Aztán nem csak javálja ezt, hanem tervet is adott hozzá, melyet hazajötté után, mint a borsodi egyházmegye ünnepelt tagja, az egyházkerület 1838. április 30-án tartott közgyűlése elé terjesztett; a hol az nagy lelkesedéssel fogadtatván, megérte azon örömet, hogy bizottsági meleg ajánlat folytán, melynek ő is tagja volt, az ugyancsak ő általa részletesebben kidolgozott terv alapján kerületünknek azóta szépen felvirágzott és sok ezer könyvet letörölt intézete már 1839-ben életbe lépett, és buzdító példája által szült flakat, leányokat, s bár túl lett szárnyalva; mondhatnók feleslegessé téve az örömeinkre felállított ilyenmű *országos intézet* által, úgyis büszkesége, sok bajban segítő forrása az kerületünknek . . .

A ki a sárospataki Alma Mater ölen Szemere Bertalannal előbb 1823/4., azután 1830/2. egy korban élveztem az élet tejét, úgyis mint a lelkész kar talán legöregebb tagja, gondoltam, hogy illetékesen vettem ma-

gamra társaim nevében is, leróni a nagy tartozást jubiláris napján irántunk nyilatkozott jóságának. Csatlakozzanak hozzá a rokon lelkek. Mondjuk újra: Hála s üdv szellemének. Isten adjon sok hozzá hasonlót Anyaszentegyházunknak! (1897. szept. 7.) Szentpéteri Sámuel.

A főiskolai Igazgató-Tanács őszi ülése Sárospatakon.

A főiskolai Igazgató-tanács folyó szeptember hó 8-án és 9-én tartotta meg üléseit Sárospatakon, Fejes István és Dókus Gyula algonoknokok elnökleite alatt.

Az Igazgató-Tanács első ülésének tárgyat egy egyszerű, de lefolyásában meghatározó s minden jelenlevő lelkét mélyen megérintő tárgy, Buza János tanár 25 éves tanári hivataloskodása évfordulójának megünneplése képezte. Tanári kar és Igazgató-Tanács együttesen s vetekedve kívánta kifejezni jókívánságát az ünnepelt férfi iránt, ki ritka szakértelemmel, páratlan buzgalommal folytatta s folytatja hivatását s lelke aranyos derűjével vonja be még a komoly tanári teendőket is s annak fényét árasztja mindazokra, a kiknek közelébe jutni szerencsésük lehet. Tanári hivatottság, tehetségeinek széleskörű felhasználása, nemesen érző szív s ebből folyó áldozatkészség azok a szép vonások, melyek őt jellemzik s ünneplés tárgyává tették s ezek adták ajkára a szónokoknak azt az egyértelmű kívánságot, hogy őt az isteni gondviselés oltalmazza, szeresse és áldja sok-sok ideig. A második tárgy szintén az ünneplés, de a gyászos ünneplés volt. Kovách Károly, Igazgató-Tanácsunknak kezdettől fogva munkás, az iskolai érdekéért lelkesülő tagja, meghalt s Igazgató-Tanács jegyzőkönyvben kívánta megörökíteni érdemeit s a veszteség feletti fájdalmait. — Két tag, Antalfi László és Ragályi Béla lemondottak az igazgató-tanácsosi állásról, az előbbi lemondása, betegségére való tekintetből, érdemeinek jegyzőkönyvbe való iktatásával elfogadtatott, de már a Ragályi Béla lemondását nem fogadta el Igazgató-Tanács, mert nem akarja nélkülözni az ő bölcs közreműködését és nemes buzgalmát.

A párhuzamos osztály megnyitása — úgy látszik — nagyon aktuális érdekű volt főiskolánkban, mert az első napok alatt 100-nál több gyermek íratott be az első osztályba, kik közül azonban többen kor-enge-délyért folyamodtak. Ezen kérvényeknek és a tandíj-elengedéseknek elintézése képezte első sorban az Igazgató-Tanács dolgát: a korengedélyeket mind megadta, de a tandíjelengedésekre nézve számolt e nehéz idők követelményeivel az iskola javára, annyival inkább, mert sokan nagyon is bőven szeretnék az iskola jótékonyágát igénybe venni, sokszor még a megfelelő jogcím nélkül is. A nyári gyűlés sorrendje szerint az iskolai ügyek közül a tömeges privatizálás dolga kerül-ven sorrendre, Igazgató-Tanács abban állapotodott meg, hogy fenntartván e tekintetben régi álláspontját, a párhuzamos osztályok rendezésével együtt oldja meg véglegesen az ügyet, fokozatosan szüntetvén meg a tömeges magántanításokat. A főtiszteletű egyházkerület a nyomdai bérletről, különösen a nyomtatási árakra nézve, felvilágosítást kérvén Igazgató-tanáctól, Igazgató-tanács a gazd. választmány benyújtott válaszából meggyőződött arról, hogy ha a nyomtatási árak „nem túl magasak“ is, de a nyomtatványok kiállítása sokszor kívánni valót hagy hátra; megbízta azért a nyomda-felügyelőt, hogy a vidéki nyomdai üzlet tanulmányo-zása végett egy pár vidéki nyomdát nézzen meg, más oldalról pedig utasította a gazdasági választmányt, hogy

a nyomdászt — ha szükséges — még a szerződés felbontásával is, kényszerítse a nyomtatványok csinos kiállítására, hogy a főiskolai nyomdának jó hírneve alá ne szálljon. E tárggyal kapcsolatban felmerülven az a körülmény is, hogy a nyomda ellen emelt panaszok leginkább a lelkeszi hivatalok számára szükséges nyomtatványok árából erednek, mert a vidéki nyomdák e kiadványokat utánn nyomják s olcsóbban adják, mint a főiskolai nyomda, felkéri Igazgató-tanács a főtiszteletű egyházkerületet, hogy ily ívek nyomtatásának kizárólagos jogát a főiskolai nyomdára ruházza s a gazdasági választmány állapítsa meg az ily nyomtatványok papírját és árát is, mert az árkülönbség rendszerint a papiros minőségében rejlik. — Több más, kevésbé fontos tárgy után következett a Magyar nyelvtan sokat vitatott ügye, mely elé tanári kar és az érdeklődő közönség feszült várakozással nézett. E kérdésben már egész harc keletkezett a nagy világban, pedig itt hon mind a tanári kart, mind az Igazgató-tanácsot a legjobbnak, a leghelyesebbnek keresése s feltalálása vezette abban, hogy az újabb nyelvészeti irány, mely az igeidők beosztásában s a határozók szélesebb körű kibővítésében nyilvánul leginkább, legyen irányadó nyelvtanításunkban, habár nem minden küzdelem és igen tiszteletreméltó aggodalom nélkül megnyugodott az Igazgató-tanács s így a főkérdésben meglesz az egység, az Igazgató-tanács és a tanári kar között, de már magának a nyelvtannak megválasztásában az Igazgató-tanács nem fogadta el a tanári kar ajánlatát. A Simonyi, Ig.-tanács által is kifogásolt Kis Magyar nyelvtanát még a tanári kar sem tudván kellőleg megvédelmezni az igeidők beosztásában, mikor így szól: „*őszintén beismertük, hogy egyik főkérdés végeredményében, az igeidők beosztásában nem tudunk vele teljesen megegyezni, s hogy imitt-amott hiba is van benne, a mi jobb volna, ha másként lenne, de kérjük, van-e tökéletes tankönyv?*” Igazgató-tanács a minisztérium által is engedélyezett Mártonfi-Veszely tankönyvével cseréltette fel addig, míg az „Irodalmi Kör“ a magyar nyelvtant elkészítheti. Ezzel kapcsolatban az is határozatba ment hogy a latin nyelvtan és mondattan is az Irodalmi Kör által készíttessék el, mert az ajánlott Bartal-Malmosi-féle Latin Mondattan nem a III-ik osztály számára készült.

Mint mindig, úgy most is a tápintézeti és ösztöndíjak kiosztása képezte a tanári karral közösen tartott gyűlés tárgyát s bizony elmondhatjuk, hogy soha meg nem hálálható jótékonytárgyat gyakorol az Igazgató-tanács azok által. Csak a mai mostoha időben is, ingyen, 20, 40, vagy 60 frtért tisztességes kosztot osztani oly jótétemény, mely méltán várja, hogy alkalomadtán viszonzottassék. Az aratáskor betöltött helyeken kívül újra 15 ifjú vétetett fel a különböző jótékony helyekre.

Kovácsy Sándor.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az „Uj Óramutató“ és a belmissió.

(Folytatás.)

I.

A mű Előszaváról nem szólok itt semmit. Dolgozatomban közben imitt-amott fogok reflektálni rá, amennyiben nem elvekről van benne szó, hanem beteges önértzet, hogy öntetszelgő hiúságnak ne nevezzem, az, a mi végig vonul az egészen. Az előszó után következik:

a) „*A templomi ígehirdetés jelentősége*“ c. dolgozat Kenessey Béla tollából. Az írónak — a mint e két leveles értekezésből kivethető — célja az, hogy a templomi ígehirdetés mellett az *egyéni evangelisationnak* híveket szerezzen. — De lássuk a cikk gondolatmenetét. Bibliái alapon vezeti le a templomi ígehirdetésnek jelentőségét. „Isten nevének a nagy gyülekezetekben“ való hirdetésére mindig az indította a prófétákat, az apostolokat, vagy általában az igazi elhivatást nyert praedikátorokat, hogy ők magok bizonyos egyéni tapasztalatokat szerezvén az élő Istennel való összeköttetésből, közönségből, e tapasztalatok oly ellenállhatatlan erővel nyomakodtak lelkükre, hogy nem tehették, hogy ne szólják azokat, a melyeket láttak és hallottak. „Elösmeri aztán K. a templomi ígehirdetésnek fontosságát abból a szempontból is, a melyből nagyon fontosnak tartják mások is, t. i. „hogy ekként biztosítsák a tagoknak egybekötöttetésüket“, a külső egységet a széthúzó individualis törekvésekkel szemben is megtartsák a gyülekezetet, mint külső szervezetet. És itt következik aztán a tulajdonképeni cél mellett való sikra szállás. E cél a *házankénti praedikálás általánosítása*. Annak a felfogásnak, hogy az e fajta belmissiói munkásság a külső egységet megbontja, a templomokat jelentőségüktől megfosztja és a gyülekezetet apró részekre osztja, „akár pozitív, akár negatív oldala egyaránt téves“ — mondja K.

„A protestantizmust — mondja tovább — sokszor és sokképen megejtette a róm. katholicismus... azzal is, hogy kizárólag, hogy csak a tömegekre fektessünk súlyt, a tömegeknek praedikáljunk... holott a kereszténységnek az egyéneket kell áthatnia... Nekünk nem szabad csak a külső egységre fektetnünk a súlyt hanem az egyént a Krisztushoz kell vezetnünk... A központi ígehirdetésnek fontossága az ébresztő és a megnyerő munkában áll... az evangéliumi életet meggyökereztető munkát ott kell folytatni az egyénnel való érintkezésben, közvetlenségben és *egyéniítésben* a nagy általános dolgoknak... Ezért van szükségünk a templomi ígehirdetés mellett egyéni személyes evangelisatióra.“ A pünköszt történetét is e tekintetben hozza fel példának.

Mindenesetre ügyes okoskodás, hasonló a bűvész produkciókhoz, melyek első tekintetre meg is tévesztik az embert. De bizony a figyelmes gondolkodó előtt ez az okoskodás meg nem állhat. Hát vajjon a templomi ígehirdetés mit hat át, ha nem az egyéneket?! A tömeget is az egyének alkotják s ha a tömeg áthatásáról szólnunk, értjük alatta az egyének áthatását. Az ilyen egyéni evangelisatióval, vagy ismételjük, *házankénti praedikálással* a pápistasághoz jutunk közel, mert cleitünket a formások foglalják le. Minden kielégítettnek gondolunk, ha egész nap imádkozunk. Engedjen meg a tudós tanár úr, *nem más ez, mint pietismus*. Mi az embert sokkal szabadabbnak tartjuk, semhogy az egyéni evangelisatiót ilyen mértékben érvényre jutni szükségesnek, megengedhetőnek tartanók. A központi ígehirdetés az az intő jel, a mely az egyént megállítja s megmutatja neki a helyes utat, de aztán megtiszteli benne az embert is, *a ki szabad akarattal van felruházva*, hogy cselekedjék önállólag. A pietismus a szabadakaratot nem hagyja érvényre jutni, A szabad akarat nélkül pedig sem erény, sem bűn nincs s az ember lecsúsz arról a magaslatról, melyre teremtett s melyen áll.

Hát engedjen meg a nt. tanár úr, sokan vagyunk, kik „perhorreskáljuk“ a házanként való összejöveteleket s elegendőnek tartjuk, mert csak ez a megengedhető,

a templomi igehirdetést. Akkor tartjuk megengedhetőnek a házankéntit, ha nincs az Isten imáadására szentelt hajlékunk.

b) A K. B. értekezése után következik *Kálmán Gyula* ságvári ev. ref. lelkésznek „A vallásos estélyekről” c. alatt egy dolgozata. Ez egyszerű referáda arról, hogy Ságváron a vallásos estélyeket hogyan tartotta meg *K. Gy.* Sablonszerű referáda, a minőt a „Hajnal” majd minden száma hoz. A szóban levő könyvben van még ilyen referáda *Lévay Lajos* sárkeresztúri lelkésztől (a ki a következő belmissiói munkásságáról számol be: hívei meglátogatása, egyháztörténelmi előadások, heteköznapi bibliamagyarázás, ismétlő iskolások vallásos tanítása, a konfirmatoria előkészítés, gyermek istentisztelettartás, ref. nőegylet alakítás, anyagiak gyarapítása.), *Kutas Bálint* törökszentmiklósi lelkésztől (ő a következőkről számol be: vallásos estélyek, vallásos összejövetelek, vallásos iratok terjesztése, egyesületi élet, konfirmandusok asyluma.), *Bayer Fülöp* eperjesi theologustól (az eperjesi theol. önképző körének működéséről referál), *Gáncs Jenő* székesfehérvári ev. ref. lelkésztől (a felolvasások tárgyait közli), *Illyés Endre* mezőberényi ev. ref. lelkésztől (panaszodik, hogy célt nem tudott érni, de igéretet tesz, hogy nem szűnt meg lelkesedése), *Csécsei Miklós* makói ref. lelkésztől (dalegyletet alapított, valamint ref. nőegylet-félét is, melyben felolvasást is tartott), *Deák Sándor* türkösi ág. ev. lelkésztől (a ki ifjúsági egyesület alakításáról referál). Nem kicsinyeljük mi az itt kimutatott munkásságot: de ezeket nem lehet célja az Új Óramutatónak, mint az Előszó gondolja *Uttörő munkának*, nevezni. Ezt a Hajnal is elvégezheti. Szívesen veszünk tudomást róluk, de de nem sokat tanulunk belőlük, mert hiszen ezeket régen is, ma is gyakorolják a lelkészek, a nélkül, hogy telekiabálnák a világot, hogy *ime kövessetek!* Biblia-magyarázás, szeretetház fenntartása, nőegyletek, dalegyletek alapítása, theol. önképzőkör stb. stb nem új dolgok, kánonaink rendelik, lelkészeink a szükséghez s erejükhez képest cselekszik is: de a bajnak alapokát azért meg nem szüntetik.

Réz László.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** *Fekete József*, az átányi ev. ref. egyház lelkipásztora, rövid, alig három napi szenvedés után szeptember 7-én elköltözött szerettei, tisztelői köréből. Megdöbbentő e hír valósága. Szeptember 3-án még ott van az alsó borsodi egyházmegye gyűlésén, beterjeszti, felolvassa nagy gonddal készített tanügyi jelentését, résztvesz a tanácskozásban buzgón, mint mindig s hetedikén reggel már halottas házzá lesz a hajlék, a melynek a megboldogult olyan gondos fentartója volt. Munkabíró férfi kora közepén, 50 ik évében dőlt ki a sorból ez a tevékeny munkás tagja az alsó-borsodi ref. papi testületnek, a melynek egyik kiváló disztét is képezte. Az átányi nagy egyház gondos, lelkiismeretes pásztort gyászolja, — a kesergő család a szerető s szeretett férjet és apát. — Nyugodjék meg az Ur kegyelme a gyászoló s kesergő feleken, — a megboldogultnak pedig legyen a sirban örök nyugalma. — *Kiss Dániel* vég-ardói görög kath. lelkész. címzetes alesperes, e hó 5-én, 59 éves korában, áldozárságának 35 ik évében hosszas szenvedések után jobb létre szenderült. A köztisztviseltben álló férfiúnak, a ki fiait a sárospataki főiskolában neveltette a gym. 8.

osztályán keresztül, — a kinek hazafisága, magyar volta példa gyanánt tündökölt, legyen áldott emlékezete, a nagyszámú családtagjait pedig vigasztalja meg az Ur az ő lelke szerint. — *Pulszky Ferencz* a magyar tudományos világnak egyik legnagyobb kitűnősége e hó 9-én meghalt 84-ik élete évében Budapesten. Világhírű volt az archeológiai tudományokban s mint ilyenre bizatott Kubiny Ágoston halála után 1874-ben a magyar nemzeti múzeum főigazgatósága, a melyet csak akkor hagyott oda, a mikor fia, Károly, az országos képtár igazgatójává neveztetett ki. Hazánkban épen a központban ő volt egyike azoknak a tudósoknak, a kiknek tekintélye, befolyása nagy, igen nagy volt. Ennek egyik oka saját személyiségében, másik nagy tudományában keresendő. Mint egyén a legkedveltebbek közé tartozott, mint tudós ama geniek közé, a kiknek olyan kevés a száma. Jellemző, hogy tudományát nem sokra becsülte, hanem politikai működését tekintette olyannak, a mely neki becsületére vállott. Holott pedig ő is, mint a magyar szép irodalomnak legnagyobb mestere, Jókai Mór, mint politikus állt azon a fokon, a hol a nagy közönség ítélete szerint nagynak nem lehetett tartani. Jobb keze volt annak idején Kossuthnak, s mikor Kossuth a Deák féle kiegyezési művet megtámadta, Pulszky Ferencz volt a megtámadottnak leghevesebb védelmezője. Tagja volt, még pedig nagy tekintélyű tagja a magyar tudományos akadémiának, a melyre azonban igen boszus volt, a mikor a Semsey díjak egyikére beadott munkáját elbuktatta. Ha külföldi tudósok jöttek Magyarországra, ezeknek egyike sem mulasztotta el a külföldön is mindenütt jól ismert Pulszky meglátogatását. Ez előtt három évvel ment nyugdíjba, s ezelőtt 12 évvel ünnepelte meg félszázados írói jubileumát. Munkái, a melyeket hátrahagyott, fentartják emlékezetét s a magyar tudományos világ évkönyveiben nem évül el nevének jelentősége. A testvér ágostai evangélikus egyház eme nagynevű s érdemű hívének az elhunyt felett az őszinte bánat érzelmeivel gyászolunk. Legyen a sokat hányatott nagy tudós emléke áldott.

— **Buza János sárospataki tanár 25 éves jubileuma** nemcsak a sárospataki főiskolai előjáróság s tanári kar körében van hívatva arra, hogy az érdemnek elismerését juttassa kifejezésre, hanem az összes hazai protestáns tanári karok figyelmét is bizonyosan felhívja, mert az ünnepelt az irodalom terén elévülhetlen érdemeket szerzett magának is, a prot. tanári karnak is akkor, a midőn neve ott szerepel a királyi magyar természettudományi társulat koszorúzott versenyzői között s a tankönyvírás terén az elismert tekintélyek között foglal helyet. 1880 ban megírta s elnyerte a „hölgyek díjat” „*Kultivált növényeink betegségei*” című munkájával a természettudományi társulatnál; az ezután következő években újabb meg újabb kiadásokban jelentek meg közép- és népiskolai tankönyvei, amazok nagybárra állami approbatioval is ellátva, emezek pedig a tiszán-inneni ev. ref. egyházkerület összes népiskolaiban használva. Ezek mellett mint a prot. egyházi s iskolai tanügyi viszonyokkal nem kis mértékben ismerős, az ezekkel foglalkozó sajtó-organumokban is tiszteletet szerzett annak az iskolának, a melynek szolgálatában áll. Közzelebről pedig a „Sárospataki Lapok”-ban volt fáradhatlan munkás, egy ideig mint főmunkatárs, később mint szerkesztőtárs. A közügy érdekében kifejtett munkáság édes gyümölcsét bizonyára saját keblében, nyugodt lelkiismeretében találja fel az ünnepelt férfiú, de találja fel abban az általános elismerésben is, a melylyel előjárósága, saját kollégiatusa s a magyar prot. tanári kar adózik iránta. Elért sikereinek e kettős jutalma tegye könnyűvé a 25 éven túli munkálkodást is ad multos annos!

— **Az abaúji ev. ref. egyházmegye esperesi széke** ismét üresen áll. Ugyanis az imént megválasztott *Id-rányi Ferencz* h.-büdi lelkész az egyházmegyének e hónap 7-én tartott közgyűlésén határozottan visszalépett az esperesi állás elfoglalásától, a személye iránt oly nagy többségben nyilatkozott közbizalom elől kitért s az egyházmegyét újabb választás megejtésére kérte fel. S a választási, most még csak *elvi*, de nem lehetetlen, hogy rövid idő múlva más jellegű — küzdelem megkezdődött; nevek jöttek forgalomba nagy számban s az abaúji gyülekezetek méltán kérdezhetik: ugyan hát ki lehet a hivatottak közül az igazán választott? Reméljük, igazi választott lesz a megválasztott. — (d)

— **Szavazatbontás.** A tiszáninneri ev. ref. egyházkerületben elrendelt szűkebb szavazás eredménye a következő: a világi tanácsbírói állásra újra kitűzettek *Dókus Gyula* és *Szentimrey Gyula*; a világi főjegyzői állásra ismét szavazni kell a legtöbb szavazatot nyert: *Szalay László* és *Dr. Finkey József* között; a világi aljegyzőségnél is új szavazás rendeltetett el *Dr. Molnár Gyula* és *Dr. Finkey Ferenc* között.

— **A sárospataki „Erdélyi-szobor”** javára 10 frtot jövedelmezett az ungmegyei ifjúság által rendezett majális. Ezzel az összeggel a szobor alaptőkéje: 186 frt 71 kr, a mely összeg a sárospataki takarékpénztárban van elhelyezve. — *Dr. Tüdös István*, az Irodalmi Önképző Társulat elnöke.

— **Tanévmegnyitás.** Az államilag segélyezett rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban az 1897/98-ik tanévet e hó 6-án nyitották meg. Az összes ifjúság elénekelte a „Jövel Szentlélek Ur Isten” kezdetű éneket, melynek elhangzása után Czinke István lelkész és vallás-tanár mondott lélekemelő s költői képekben gazdag alkalmi imát s Bodor István igazgató alkalmi beszédet, melyben a tanár és tanítvány viszonyát fejtette ki. A törvény felolvasása s a Hymnus elénekélése után az egyszerű, de lélekemelő ünnepély véget ért. Beiratkozott e tanintézetbe 332 tanuló, kik közül vallásra nézve ev. ref. 93, ágost. hitv. 105, r. kath. 80 és izraelita 54.

— **Szilágyi Dezső és az u. n. kálvinista kongrua.** A felső-baranyai ev. ref. egyházmegyének legközelebb tartott közgyűlésén Dányi Gábor az esperesi jelentésben az egyházpolitikai törvények hatásával foglalkozván, annak a nézetnek adott kifejezést, hogy a felekezetenkívüliség kimondása nagy veszedelmet rejt magában ref. egyházunkra nézve, mert az egyházi terhek nagysága elviselhetetlen s ezen az állapoton csakis az állam segíthet olyan módon, hogy az egyházi adó rendeztetvén, a kellő szükségleti fedezetet az állam szolgáltatja. Ezután az esperesi nézetnyilvánítás után, a mely kétségbevonhatlan igazságot foglal magában, *Szilágyi Dezső*, volt magyar kir. igazságügyiminiszter, a ki épen az egyházpolitikai törvényekre vonatkozólag gróf Csáky Albinnal együtt méltán mondhatja „quorum pars maxima fui,” *Szilágyi Dezső*, mint egyházmegyei gondnok az egyházi nehéz állapotokra vonatkozólag a következő kijelentéseket tette: „*téves az a felfogás, hogy a ref. papokat az állam fogja fizetni; (persze hogy az, mert csak segíteni akarja!) mert nincs miből s mert a református függetlenség nem is engedi ezt. Lesz ugyan államsegély, de attól nem kell sokat várni, legföllebb a papi fizetéseknek mérsékelni minimumig való javítását. Nagy a teher? . . . segítsenek magukon úgy, hogy az affliátiót vigyék keresztül.*” Ime egy nagy emberünk. egy bizonyára a kormány titkaiba is annyira-mennyire beavatott kitűnőségünk felfogása, a melyen változtathatott ugyan a lapok tudósítása szerint

a nyilatkozat utáni bizalmas eszmecsere s talán meg is érlelődött lelkében a gondolat, hogy felfogása igen téves, de elvitázhatlan tény az, hogy Szilágyi Dezső az u. n. kálvinista kongruára vonatkozólag minden vérmes reménységet lehűtött, ha ugyan végkép meg nem semmisített. Valósággal a kétség rémei kezdik velünk ijesztő játékaikat űzni a nagy titkolódzgatásban való hagyás miatt. Ideje volna már tisztába jönni vele, hogy mi is akar hát az a kálvinista kongrua-törvény lenni?

— **Egy ref. egyházmegye a felekezetenkívüliség ellen.** A felső-baranyai egyházmegye a felekezetenkívüliség ellen a következő rendszabályokkal akarja a védekezést keresztül vinni: 1. A felekezetenküliektől a keresztség és úrvacsora megtagadandó s felekezetenküli keresztszűle sem lehet. 2. A templomból ki nem tiltathók ugyan, de ezentúl csak vendégek gyanánt tekintendők s ülőhelyhez egyáltalán nincs joguk. 3. A halottjaik feletti egyházi szertartás s harangoztatás semmi árért sem teljesíthető; a kik azonban más vallásban születtek s neveltettek, ezután is részesítendőek a megengedett körülmények között az említettekben. 4. A temetőbe csak kijelölt helyre temetkezhetnek. 5. Iskolás gyermekekért az iskolai és egyházfenntartás egy gyermekre eső aránylagos összegét tartoznak az egyház pénztárába befizetni. — A politikai lapok mind hozták ezeket a pontokat, a melyeket általában szigorúaknak tartanak.

— **A beszédfigyafatókosok** (dadogók, hebegők, selypítők, racscsolók stb.) gyógykezelése céljából *Bodnár Lajos kisujszállási ref. főgimn. tanár*, ki az állami képesítést megszerezte, tanfolyamot nyit, melyre azok, kik mérsékelt díj mellett a segélyt igénybe venni óhajtják, nála jelentkezhetnek.

— **Órálló** cím alatt az amerikai magyar egyesület egy hivatalos közlönyt ad ki magyar nyelven *Kalassay Sándor* ev. ref. missionárius szerkesztésében. A subtilis alaku, csinos kiállítású lapocska kétszer jelenik meg havonként. Előfizetési ára egy évre egy dollár. Tartalmát vezércikk, tárcza (költemény és próza), egyházi értesítések, a magyar egyesület dolgairól szóló tudósítások, amerikai s magyarországi hírek képezik.

P á l y á z a t

A nyiregyházai ev. ref. egyháztanács pályázatot hirdet egyik tanítói állására egy évi próbaidővel. Javadalma 450 frt havonként előre fizetett részletekben és 150 frt lakáspénz, vagy természetben lakás, az egyháztanács tetszésétől függően. Kötelességei: 1. az egyháztanács által kijelölt osztályoknak a tiszántúli egyházkerület tanterve szerint való tanítása. 2. a kántor-tanító akadályoztatása esetén a kántori teendők végzése, 3. az összes ev. ref. elemi iskolákban torna tanítás. 4. a faiskola kezelése. Folyamodványok bizonyítványokkal felszerelve szept. 24-ig adandók be.

Nyiregyházán, 1897. szept. 8.

Bubély Sándor,
ev. ref. főgondnok.

Dr. Bartók Jenő,
ev. ref. lelképásztor.

Felelős szerkesztő:

DR. TÜDÖS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
széktüldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Visszhangok a f.-baranyai nyilatkozatra”. *Vaddszj Pál.* — „Az elemi iskolai ellenőrzés”. *Láng Lajos.* — „A gimnáziumi tanári kar előterjesztése a Si nonyi Magyar nyelvtan tárgyában.” — „Bölcsészeti mozgalom e század elején.” *Dr. Heiszler József.* — „Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezlete és őszi közgyűlése”. *Referens.* — „Az ungi egyházmegye őszi közgyűlése”. *H.* — „A felső-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése”. *Bartha Mihály.* — „Az abauji egyházmegye közgyűlése és lelkészi értekezlete”. *K. E.* — „Az új Óramutató és a belmissió”. *Réz László.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés”.

Visszhangok a f.-baranyai nyilatkozatra.

A felső-baranyai ev. ref. egyházmegye legközelebb tartott közgyűlésén oly nevezetes események történtek, hogy azoknak olvasásakor támadt leverő gondolatainknak, érzéseinknek lehetetlen hangot nem adni. Ki hitte volna, hogy az a sok bajaival — legújabbán a felekezetenélküliség terjedésének aggasztó bajaival is küzdő szegény egyházmegye ily leverő aggodalmait az egész hazai protestáns egyházéival együtt még jobban növelő nyilatkozatoknak lesz a tanúja egyszerűnek ígérkező közgyűlésén, hol míg a közetszéssel találkozott esperesi jelentés a prot. egyház és lelkészi kar állami dotációjára reflectálva annak szükségességét kimondja, mit az igazságtalan egyházi adózási rendszer miatt folyton terjedő felekezetenélküliség magában is indokol: addig a világi elnök, *Szilágyi Dezső* egyházmegyei gondnok oly visszatetsző — az egész sajtóban izgatottságot szült nyilatkozatokat tett, a melyeket tőle senki sem várt, főleg ha meggondoljuk, hogy ő, mint az egyházpolitikai törvények nagy alkotója, mily nagy szónoki erővel, egyházas gondolkodásra mutató felfogással rajzolta az azok életbe lépte után egyházegyetemünkre várakozó jövőt, kitől mint a hazai protestáns egyház egyik büszkeségétől mindenki azt várta, hogy lelkesedésének egész melegével, egyháza iránti szeretetének egész odaadó buzgóságával fogja az új éra küzdelmein átjutott egyháza jövője előtt a megnehezített utat egyengetni, — következetes lesz a miniszteri székéből az új törvények védelmére tett azon nyilatkozatokhoz, melyeket egyházunk mint egy ember fogadott el biztatásul, bátorításul a jövőre; garantiat érezvén azon gondolatban, hogy e nagy férfiú nemcsak az elmélet terén, nemcsak az elröpülő szó hatalmával fogja egyházunk és szegény lelkészeink érdekeit ápolni, hanem tényleg is el fog követni minden lehető arra nézve, hogy sok szenvedéseket kiállott, a közös haza érdekeit mindig szíven viselő egyháza, annak a viszontagságok, a nélkülölözések súlya alatt megedzett lelkészi kara javát elő fogja mozdítani, szóval azt hittük, hogy a mily hatalmas és döntő súlyú volt szava az elvek, az eszmék terén, olyan lesz a tettek terén is, s a lemondás, kishitűségébe sülyedt prot. szellemnek új lendületet ad.

De sok részben csalódtunk. Most már beláthatunk az ő gondolat és kedélyvilágába, most már képzelhetjük, hogy minő érzések és gondolatok hatása alatt alkotta meg nagyszabású törvényjavaslatait, védelmezve azokat szónoki ereje fenköltségével; most már tapasztalhatjuk, hogy a miniszteri székéből elhangzott lelkesítő szavak az egyházmegyei gondnok ajakán már elvesztették reánk varázserejüket, s a biztató remény megnyugtató kilátásait a valósulása felé siető lehangeltség szomorú jelei kezdik felváltani. És nem is ok nélkül. Mert midőn egy országos kaliberű ember, egy egyszerű elnöki helyről az egész prot. egyházat, sőt az egész hazai sajtót bejáró és mélyen érintő hangon azt mondja, hogy „téves az a felfogás, hogy a ref. papokat az állam fogja fizetni, olyan, mintha a honpolgárok adóját a muszka cár fizetné; lesz ugyan államsegély, de attól sokat ne várjanak, az nem lesz több, mint az igen csekély fizetésű lelkészek fizetésének bizonyos mérsékelt minimumig való följavítás,” stb. lehetett-e ez hatás nélkül?

Oh milyen keserű érzést költhettek e szavak a gyűlés tagjaiban! Mily ámulatba, csüggedésbe ejthették őket e nem várt hangok, a melyek mintha feleletül adattak volna a helyzet komolysága felett panaszkodó, sőt kesergő esperesi jelentésre. Meg is tették leverő hatásukat, mit a bizalmas jelleű capacitálás sem oszlatthatott el. Hát ilyen viszony van-e a prot. egyház és az állam között, hát ilyen hasonlatra adott-e alapot, azon mindig híven, a hazafias érzés melegével teljesített szolgálat, és a nemzet jól felfogott érdekében végzett munka, melylyel egyházunk hazafiságának, lángoló hazaszeretetének oly sokszor fényes tanújelét adta a múltban, és lehetőleg adja a jelenben is? Hiszen ez a hasonlat még az abszurdumok világában is lehangelő és tekintve a nyilatkozat forrását: megdöbbentő is. — Mert hát ki fogja a prot. érdekeket javunkra melegen ápolni a parlamenti, a magasabb döntő körökben, ha ily befolyásos férfiú hite, nézete is az, hogy az egyházak csoportosítása gyökeres orvossága lesz a nagy teherviselésnek; a prot. lelkészi nyomor kérő szavaira pedig elég lesz annyi feleletül, hogy a fizetés a minimális összegig egészítettessék ki, a többi tenni valót pedig végezze a felekezet tehetsége szerint?! Valóban sajtáságos folyománya lenne az idők szigorú igazságszolgáltatásának s a felekezetek viszonzosságát szabályozó 1848-ik XX-ik t.-cikk szellemének!

Lapunk jelen számához 1 és 3/4 iv melléklet van csatolva.

Nem ítéljük el azon józan törekvést, mely a teherviselés megosztása céljából a csoportosításban nyilvánul, mert hiszen végkövetkezményeiben nem egyéb, mint affiliáció, a mi előttünk eddig is ismeretes és gyakorlatban is volt, de gyökeres gyógyszernek nem tartjuk; hanem a protestantismus jövőjére az anyagiás megélhetés *modus vivendi*-je az egyházi teherviselés lehetőleg igazságos megoldása, és az állam méltányos segélynyújtása, mire egyházunk — mint az államnak jóban és roszban mindig hű osztályosa — valóban rá is szolgált. Most már igazán ott vagyunk, hogy már remélni sem merünk; míg a vitézkező egyház az állami jogok absorbeálásán fáradozva, hihívó magaviseletével szinte tüntet az állami omnipotentia ellen, addig rajtunk annyira erőt vesz a zsibbadás, a lemondó kishitűség, hogy már remélni sem merünk, mert a mit most legújában reméltünk, t. i. kongruánk rendezését: attól is kezd a véletlen körülmények szele megfosztani, lehűteni oly sok prot. szegény lelkes család vágyait, melyek teljesülésével a közel jövő biztatá. E kínos vergődésből ki kell bontakoznunk, mert ennek csak a fele élet, a másik fele annak csak látszata. Az örökös panaszs, a hírlapi jajgatás, mi a hivatalos köreinkből nyilvánosságra jut, szinte kezd unottá lenni s míg bizonyos körökből káröröm és gúnykacaj kíséri, addig visszahatással kezd lenni a protestantismus nimbusára is.

Vagy van szüksége reánk az államnak, vagy nincs; ha van: teljesítse velünk szemben felügyeletéből folyó kötelességét, a mire majd négyszázados multunk érdemessé tesz, vagy pedig nyíltan mondja ki Cátóval: „Karthaginem delendam censeo.“

Vadász Pál.

ISKOLAI ÜGY.

Az elemi iskolai ellenőrzés.

(Visszapillantás Réz Lászlónak e lapok 23—25. számaiban megjelent cikkére.)

(Folytatás.)

„Ismerek *tanítókat* (? szerző), kik már több, sőt sok évnek tapasztalatával bírnak, kiknek iskolái a kitűnők és jelesek közt foglalnak helyet s így ők maguk is — mint kitűnő s jeles tanítók ismeretesek. Ezek maguk is mintegy kérkedve szeretnek dicsekedni azzal, hogy ők milyen könnyen juthatnak a kitűnő eredményhez. Sőt ezekről némelyek — kik a népiskolai nevelés és oktatás sok nehézségéről, általában nehéz feladatáról komolyan még talán nem is gondolkoztak, — mint roppant dicséretes dolgot hirdetik, hogy kitűnő módszerük van, mert vizsga előtt egy pár hétig „megszorítják“ s többet produkálnak, mint a ki egész esztendőn keresztül „az iskolában ül.“

Az utolsó idézett kifejezésre legyen szabad nekem is azon egyszerű iróniával felelni: a ki egy egész tanéven csak ül az iskolába, nem is versenyezhet eredmény tekintetében azzal a ki két hétig „megszorítja.“

Kemény szavak ezek s aki az ily állapotokra reá jött, annak hosszú tapasztalattal s ebből kifolyólag a kitűnő tanítók bizalmával kell bírnia.

Hát azt mondom én ezekre a „Hári“-féle tanítókra, hogy sok évi tapasztalattal nem bírhatnak, de meg kitűnők sem lehetnek, de meg talán ilyenek nem is léteznek, mert hála Istennek, a mint cikkíró is beismeri, ma már qualificáltabbak vagyunk, mint azon korban, a melyben némely tanító lábszíjjal dirigálta a tanulókat.

Tréfa lehetett az csak, a mit e tárgyban hallott, vagy legfőlebb — ebben sem vagyok bizonyos — egy oly ifjanc szólhatta el magát, a ki csak imént rázta le az iskolaport.

De menjünk tovább:

„Nincs arra semmi által ösztökélve a hanyag és lelkiismeretlen, hogy a szakbeli tudományokban haladjon, az iskolával rendszeresen és módszeresen foglalkozzék. Hiszen ő kitűnő tanító! A ki őt a rend és pontosság megtartására, a paedagogia tanácsának követésére, felhasználására figyelmeztetni bátorodik, azt feleli annak: „majd tessék a vizsgát bevárni s akkor emelni szót!“

A fennebbiek szerint iskolálatogatóink classificatióját nem lehet, nem szabad kétségbevonunk s így hogyan fér össze a kitűnő iskolát produkáló kitűnő tanítóval a *hanyag és lelkiismeretlen* jelző.

A hanyag és lelkiismeretlen tanító iskolája vagy rosz, vagy csak valamicskével mulja ezt felül, mert ha egy iskolálatogatóság egy ily tanítónak az iskoláját *kitűnőnek* classificálja, nem kevésbbé lelkiismeretes.

Csodálkozhatni-e tehát, ha az a kitűnő tanító, a ki minden igyekezete mellett is folytonos nógatás és zaklatásnak van kitéve, felkiált: „tessék a vizsgát bevárni és akkor emelni szót!“

S vajjon teheti-e ezt egy hanyag, lelkiismeretlen tanító?

S ki oly nyilatkozattételre ösztönöztetik, bizonyára erősnek érzi maga alatt a talajt.

Az ily tanító elismerést és nem zaklatást érdemel.

„Így tovább, még sok mindent lehetne felhozni.“

Pedig hát ennyi is nagyon elég tanügyünk miserábilis színben való feltüntetésére!

És mindezeket az a félévi vizsgálati rendszer szülte, a mi a régi qualificálatlan tanítókra vonatkozólag helyes és jó volt.

Cikkíró az iskolák vizsgálatánál az eredménnyel egyáltalán nem elégszik meg. Keresni, kutatni akarja a „hogyan“, mert csak ebből lehet „a sok gyengeséget, hibát és hiányt felismerni.“

Ha az a lelkiismeretlen, hanyag tanító éveken át látszólagos kitűnő eredménnyel képes volt a canonica visitatiót félrevezetni, akkor ezt azokkal szemben is megteheti, a kik a proponálás szerint egyszer egy évben váratlanul látogatják meg iskoláját.

A *hogyan* elbírálni oly értelemben, mint a minőben cikkíró véli, csakis az iskolaszék, vagy presbytériumnak lehet alkalma, mint különben is legérdekeltőbb félnek, melynek elnöke a lelkész, a kiről egy kis lelkiismeretességet szintén feltételezhetünk.

(Vége köv.)

Láng Lajos.

A gimnáziumi tanári kar „Előterjesztése“ a Simonyi Magyar Nyelvtan tárgyában.

Nagytisztelendő s Tek. Igazgató-Tanács!

A gymnasiumi tanári kar az 189³/₄-ik iskolai év végén, minthogy az évek óta használt Hegedűs-féle Magyar Nyelvtan végképen elfogyott, az Irodalmi Kör ebbeli megbízása pedig sok akadály miatt még testet nem ölthetett, mind a tudomány, mind az iskola követelményeinek tekintetbe vételével, a Simonyi-féle „Kis Magyar Nyelvtan“-t ajánlotta az 189⁴/₅-ik iskolai évre tankönyvvül az I. és II-ik osztály számára, minthogy az I-ső osztály már az 189³/₄-ik iskolai évben különben is a Simonyi Nyelvtanban érvényre jutott nyelvtani elvek szerint tanulta a magyar nyelvtant. Az ajánlat ideiglenesen szólott arra az időre, míg a megbízás

útján készülő Nyelvtanunkat használatba nem vehetjük. Ajánlatunkat a Nt. s. Tek. Igazgató-Tanács az 1894. szept. 7-iki ülése jegyzőkönyvének 27. pontja szerint minden észrevétel, minden feltétel nélkül, az *ideiglenességet* sem hangoztatva, elfogadta. Mert hiszen legtöbbször úgy is szokott lenni, hogy az ilyen tankönyv-változtatás, még ha néha rendszerváltozással jár is, a szaktanár vagy szaktanárok rövidebb vagy hosszabb megokolása s a tanári kar ajánlata után, akadály nélkül megtörténik, beleegyezésre talál. Mintegy természetesen foly ez a jó szokás a szaktanár vagy szaktanárok s a tanári kar iránti bizalomból. Ellenkezőre nem is tudunk példát. Minthogy azonban itt erősebb, olyan rendszer-változásról volt szó, mely e tankönyv bevételeivel a nyelvi oktatást kisebb-nagyobb mértékben a gymnasium egész folyamán érintette: az alsóbb osztályok magyar nyelvet tanító tanárai s egyik philológiai tanár együttes munkálata, mint bizottsági vélemény ezt a rendszerváltozást nagyobb vonásokban megvilágította, megokolta annyival is inkább, minthogy az Irodalmi Körnek is ilyen tárgyú véleményre volt szüksége, hogy az új latin és magyar nyelvtan készítésére nézve intézkedéseit megtehesse. Már akkor rámutatott tanári karunk, hogy „régí rendszerű nyelvtanainkkal elszigetelten állunk,” hogy a legtöbb középiskolában oly „nyelvtanok használatnak, a melyek az új iskola elvei szerint szakítanak a kiegészítő tanával s helyettük a határozókat fogadják be, sőt az ígérgetésben is a helyesebb, a nyelv természetének inkább megfelelő mód- és időbeosztást alkalmazzák.” A gymn. tanári kar tehát nem elhamarkodva, hanem egy terjedelmes munkát alapján az új rendszert elfogadta, elfogadta teljes tudatával annak, hogy e rendszer logikája az egész vonalon újításokkal jár, a Nt. s. Tek. Igazgató-Tanács, majd pedig az egyházkerület is e rendszer változtatására jóváhagyásával ráadta a szentesítést. A gymnasiumi tanári kar abban a meggyőződésben élt, hogy iskolai tanügyünket a természetes fejlődés, a szükségszerű haladás útjára terelte s megindult a munkálkodás az új irányban mind az iskolában, mind az Irodalmi Körben. Azonban még alig tettük meg az első lépést, az aggodalom megállást parancsolt. Kétségkívül *jogos* aggodalom, talán némileg *igazolt* is; de hogy valóban *alapos-e*, alább fogunk megjelölni. Ez az aggodalom úgy nyilatkozott meg az Igazgató-Tanács 1896-ik évi júniusi jegyzőkönyve 40-ik pontjában, hogy „a Simonyiféle Magyar Nyelvtan útvesztőjében úgy az igeidők, mint a határozók felismerésére vonatkozólag eltévednek a gyermekek, kiknek értelmi fejlettsége 9—10 éves korban egyáltalában nem áll azon a fokon, hogy a könyvben felsorolt éles megkülönböztetéseket felismerjék s megtartsák,” minek következtében a Nagytiszteletű s Tekintetes Igazgató Tanács felhívja a gymn. tanári kart „véleményadásra a nyelvtan gyakorlati használhatósága szempontjából,” mert „a növendékek kezében nem akar oly nyelvtant látni, mely ellen az igazgatótanács bármely tagjának *alapos kifogása van*” s egyzersmind figyelmeztet, hogy „ha csak egyetlen tanárnak volna is külön véleménye” ily esetben, „az mint külön kisebbségi vélemény mindig felterjesztendő az igazgató-tanács elé.” Nem lehet tagadni, hogy e felhívásban az aggodalom mellett a megrendült bizalom is nyilatkozott; mert hiszen most már nem lehetett szó egy csak „használatni szándékolt magyar nyelvtan felől,” hanem egy közmegnyugvással „elfogadott” magyar nyelvtan *használhatósága* s így a tanári kar *helyes választása* felől támasztottak kétséget és aggo-

dalmat. A bizalom e megrendülését még szembetűnőbbé tette a külön vélemény felterjesztésére vonatkozó figyelmeztetés vagy utasítás; mert hiszen ez olyan tudásra enged következtetést, hogy az egyhangú ajánlat daczára a Simonyi Nyelvtan ellen, bár külön felterjesztésben nem nyilatkozott vagy nem nyilatkozhatott, magában a tanári karban is külön vélemények vannak, a mi tehát az ajánlat *egyhangúságát* tette gyanússá és kétségesse.

A gymnasiumi tanári kar az 1896. szeptember 3-án tartott ülésében elfogadott bizottsági véleményével igyekezett a felmerült aggodalmakra és kétségekre megadni a megnyugtató feleletet. Minthogy azonban nem ismerte részletesen a kifogásokat s ellenvetéseket s mivel nem nyert teljes tájékozást sem arra nézve, hogy a Nt. s. Tek. Igazgató Tanács csak a tankönyvet tartja-e használhatatlannak, vagy helyteleníti magát a tankönyvben kifejezésre jutott új rendszert is, sem arra nézve, hogy egyiket vagy másikat, vagy mindkettőt miért tartja elítélendőnek: felterjesztésében, a nélkül, hogy a két rendszer részletesebb taglalásába bocsátkozott volna, inkább csak általános vonásokkal igyekezett az új rendszernek és nyelvtannak paedagógiai és didaktikai előnyeit s így használhatóságát feltüntetni. Mindkét előterjesztésében különösen hangoztatta, hogy az új rendszernek elfogadását mind az iskola, mind a tudomány érdekei már égetően követelik, mert a tanári kar nem akarja magára venni a felelősséget azzal a már-már bekövetkező s ránk vetendő váddal szemben, hogy iskolánk elmaradt a kortól, szemet húny a nyelvtudomány vívmányai előtt, nem akar lépést tartani a tudományos fejlődéssel. És e czélja elérésére mit fogadhatott volna el alkalmasabb eszközül, mint épen a Simonyi Nyelvtanát, mint az új rendszer leghivatottabb, legpregnansabb kifejezőjét; mert hiszen az új rendszert az általános felfogás már évekkal ezelőtt a Simonyi névvel azonosította?! Az illető szaktanárokból álló bizottság ily tartalmú előterjesztését a tanári kar ismét *egyértelműleg* magáévá tette, s így ama fenti aggodalmakra és kétségekre — hitünk szerint — megnyugtató feleletet adott. Másként nem is történhetett; mert ha a tanári kar a szükségszerűnek ismert haladás, a természetes fejlődés útján jól meggondolt elhatározással megtette az első lépést, a másodikkal már visszafelé nem mehetett; mert ez egyesek, vagy az egész tanári kar ingadozásának, bizonytalanságának, s így az iskolai élet hanyatlásának szembetűnő jele volna.

A Nt. s. Tek. Igazgató-Tanács aggodalmát ez újabb előterjesztésünk sem volt képes eloszlatni, s hogy a változtatás ügyét tisztán lássa s végérvényesen határozzon ebben a nagyon fontos ügyben: két irányban is megbízást, illetőleg utasítást adott, megbízásának czélját most már mind a két irányban teljes határozottsággal megjelölte. Míg a gymnasiumi tanári kart arra hívja fel, hogy „mutassa ki azokat a változtatásokat s ennek megfelelőleg azokat az eredményeket, melyek a nyelvtanítás módjának megváltoztatásából a gymnasiumi nyelvtanítás eredményére nézve előállanak,” másrésről két tagját felkérte, hogy „a Simonyiféle Nyelvtant tüzetes vizsgálat tárgyává tevén, tüntessék fel azt a különbséget, mi a régi és újabb nyelvtan között létezik, kimutatván mindkettőnek a gyakorlat szerinti jelentőségét és előnyét.”

Távol legyen tőlünk, hogy az ügy ilyen fejleménye után is a kettős megbízatásban hatalmi kérdést látnánk, hatalmi érdekek összeütközését, tekintély-csorbúlást keresnénk, a mire talán látszólag alkal-

mas lehetne. Nem; azt a tiszteletre méltó viszonyt, mely tanári karunk s m. t. Előjáróságunk között fennáll, ilyen feltevessel nincsen okunk megsérteni. Meg vagyunk győződve, hogy csupán a kötelesség, illetőleg felelősségérzet állanak itt szemben; dacára annak, hogy mindkettőnek eredete is, célja is egy: féltett közös kincsünk, iskolánk érdeke, a tanügy legjobb irányú fejlődése, s hogy ezért a közös célért a sikerre vezető legjobb eszközöket, a megnyugtató módokat keressük és megtaláljuk. Ez a gondolkodás vezetett minket ajánlatunk megtételekor, megismétlésekor; ez a gondolkodás vezet most is, midőn előttünk fekszik az ügy természetes fejleménye szerint készült s a Sárospataki Lapok 27-ik számában megjelent „Vélemény”; mert tudjuk, hogy ez is ilyen nemes hivatásból, tiszta kötelességérzetből eredt munkálkodás eredménye. Ezzel a gondolkodással, egyedül az iskola és a tudomány követelményeinek szemmeltartásával tesszük meg észrevételeinket a tévedései mellett is igen becses, igen tiszteletre méltó „Vélemény”-re, hogy kapcsolatban a nyelvtudomány ide vonatkozó része mai állásának őszinte, leplezetlen feltárásával, kifejtésével, kellő megvilágításával a kívánatos határozathozatalt megkönnyítsük s hogy azután a jegyzőkönyvben foglalt tisztán tanári karunkat illető felhívásnak eleget tehessünk s végül, hogy a téves értesítés helyreigazítása s a kényszerített védekezés után ajánlatra ajánlattal felelhessünk.

Tisztelettel, szinte bámulattal nézzük a *Véleményben* azt a kitünő elmeelt és ügyességet, mely a Simonyi Nyelvtanban észrevesz, tühegyre szed minden kicsi, valódi vagy képzelet hibát, minden aprólékoságot, a mi akár alaposan, akár csak látszatra alkalmas lehet annak a fő-tételnek igazolására: „*En részemről kevesebb alapossgal és tágabb lelkiismerettel írott tankönyvet alig ismerek. A S. nyelvtana mellett sohasem fog a növendék tisztába jönni a nyelvtani fagalmakkal; ősmereke hézagossá lesz, a szövevényes megkülönböztetésekben eltéved.*” Igazi virtuozitással, valódi művészettel van összehordva, összerakva az alap, melyből ez a nagyon súlyos ítélet, ez a megdöbbentő vád, mint következmény kimondható. Valóban az a rengeteg hiba, csoportosítva lelket fogó, és ítéletet nyelő ügyes czímek alatt, előadva a teljes meggyőződés erejével a nyelvezet világosságával: lehetetlen, hogy a laikust, a kevésbé alaposat magáévá, rabjává ne tegye, sőt a szakemberben is, legalább pillanatra megdöbbenést ne támaszson: „Vajjon, hát csakugyan olyan rossz az, a mit én is a jobbak egyikének tartok?! Hát az én meggyőződésem hibás?! Vajjon hol van a itt szándékos vagy jóhiszemű, akaratlan vagy könnyelmű megtévedés!?” Hát kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy a Véleménynek egy sarkalatos hibája van. Főbb hibája: szembetűnő egyoldalúsága. Az a finom elmeél épen ott nem nyilatkozik meg, vagy legalább nem a kellőképen, a hol az ügynek lényege, a megoldásra váró csomója van. A Simonyi Nyelvtant a maga szempontjából, célja szerint agyonüti ugyan, de a Hegedüs Nyelvtan hiányait nem tárja fel kellőképen. Dicséreteiben áradozik az elvitáztatatlan régi dicsőségen s felejt, hogy a két nyelvtanban a régi és új nyelvtani rendszert kellett volna összehasonlítani, kimutatnia tüzetesen egyiknek is, másiknak is hátrányait, előnyeit s kellő világításba helyezni egyiknek vagy másiknak használhatóságát. E helyett egyoldalulag majdnem egészen Simonyival foglalkozik; alig hagy rajta valami tisztességet, felette pálcát tör egy lesújtó ítélettel; de Hegedüssel igen enyhén bánik. Elismer benne némi elmaradottságot, szüksé-

gesnek lát bizonyos javítást és módosítást; de csodálatosképen azt állítja, hogy: „a legtöbb kívánni valót ma sem tartalmában, hanem rendszerében találjuk.” Pedig a dolog épen ellenkezőleg áll. Alig találunk tartalmában oly lényegesebb részt, melyen az idő már át ne hágott volna, s azért nem lehetett s nem lehet szó átdolgozásáról; míg a kifogásolt rendszerben, vagy tartalmi beosztásban ma is írnak nyelvtant, sőt rendszeres nyelvtant másként írni nem is lehet. Az aztán igaz, hogy ez a rendszer is a körülmények szerinti toldozgatások miatt Hegedüsben egészen rendszertelenné lett; s így a rendszer is helyesebb rendezésre, bővítésre szorúl. De ha a tartalmában oly kevés a javítani való, akkor teljesen érthetetlen az a beismerés, mint következmény: „a régi alakban való kiadás csakugyan a haladással való nem törődést árult volna el; az átdolgozás pedig majdnem teljesen új tankönyv készítésével lett volna egy jelentőségű.” Hol kellett hát azt a kor- és szükségszerűvé vált kívánatos haladást érvényesíteni?! A rendszerben?! Hiszen, ha csak egy nyelvtant akarunk adni a három alsó osztályunk kezébe, azt a nyelvtant ma is csak ilyen rendszerben kell kidolgoznunk: *hangtan, szótan és mondattan*?! A módszeres feldolgozás aztán két éven át a tanárnak lesz fáradságos dolga; mert nem lehet paragrafusról paragrafusra haladnia, mint a Simonyi és hasonló módszeres nyelvtan szerint, hanem magának kell a feldolgozás rendszerét óráról-órara megállapítania, s így a nyelvtan rendszeres használata csakis a III-ik osztályban lehető, a hol a nyelvtani oktatás tetőzése: a rendszerezés következik. Egészen világos és logikus tehát, hogy a *korszerű haladás* még a Hegedüs nyelvtanban is a *tartalomra* esik. Bizony-bizony itt van az a sok lényeges és kevésbé lényeges eltérés a régi és új rendszer közt, melyekkel egy Hegedüs-nyelvtant tanult régi ember épen úgy volna — ha t. i. a Hegedüs-nyelvtan rendszerébe az új dolgokat bevinnök — mint egy jól ismert régi épületben: idegennek érezné magát, mert a sok új bútor között alig akadna itt-ott egy régire, még azok is új színben állának szeme előtt. Említhetném pl. a pótlónyújtást, a nyílt és zárt e hangot, a *k* többes, az *é* birtokos, a *bb* fokrag képzővé létele, a határozott és határozatlan alakot helyettesítő alanyi és tárgyas ragozást, a határozott és határozatlan névelőt, a beszédrészek és névragok neveit sat.; de hát ezek vagy kevésbé fontos részek vagy már egészen megállapodott közkeletű új dolgok a nyelvtanokban. Van azonban két rendkívüli fontos rész, melyek már a régi és új rendszernek legjellemzőbb, leglényegesebb részeit alkotják: az egyik a *határozók*, a másik az *idők tana*. Mindkettő annyira összefügg a nyelvtani anyagnak legnagyobb részével, hogy bennök határozódik mind a rendszer, mind a nyelvtan. A mi ügyünk csomója is ezekben a pontokban van. És csodálatos, de a Vélemény épen ebben a két pontban hiányos; pedig Simonyinak épen itt van legalább egyik, sebezhető része. Simonyi nyelvtanának mindkét ponton a legsúlyosabb vágásokat osztogatja; kiméletlen szavakkal ostromozza különösen időtanát, hogy az: „*bámulatos képtelenség, nyakatekert okoskodás, minden észszerű alapot nélkülöző eljárás,*” melynek „*logikai alapját fedezze fel, a ki képes rá.*” Természetes aztán, hogy az egész időbeosztást, az egyes időalakokat érthetetlen zagyvalékoknak, képtelen alkotásoknak nyilvánítja s odáig megy, hogy még azt is el akarja hitetni, hogy S. az *írni fogok* és *fogok írni* alakokat két külön időnek veszi. Hát a tudomány nevében kénytelenek vagyunk e merev állításokkal ezt az állítást mereven szembeállítani: az *idők beosztása minden más alapon*

logikátlan, észszerűtlen. Hiszen a Vélemény is elismeri, hogy „az igeragozásnál némi újítás jogosult.” pl. a *fél-múlt* és *régmúlt*, hogy *többet* ne említsen (tehát az újítás még tovább is mehetne?!); csak azt kívánja, hogy „hibákat hozzon helyre,” ne „még több és nagyobb tévedésbe essék.” De, hogy mi alapon állana fel s milyen volna aztán az észszerű, új időbeosztás. azt a Véleményben hiába keressük. De talán helyesen következ tetünk, ha úgy tartja helyesnek, a mint a Simonyival összemért Maklárban s az ajánlott Mártonfi-Weszelyben található?! Vizsgáljuk hát a régi és az új nyelvtanok beosztását.

A Hegedűs Nyelvtan idői: *jelen*, *félmult*, *mult*, *régmúlt* és *jövő idő* még pedig az összetett *jövő*, mert az egyszerű vagy *and*-, *end*-es *jövő* a feltételező mód idői közt foglal helyet, a mely módban megint van: *jelen*, *félmult*, *mult* és *régmúlt*; tehát egészen az a beosztás, a melyet az Akadémia „A magyar nyelv rendszere”-ben 1846-ban közreadott, megtoldva azzal a légből kapott vagy öngyártotta tanítással is, hogy „mind az egyszerű, mind az összetett *jövő idő új tő-ige* gyanánt vétetvén, minden módban és időben ragoztathatik”; tehát született egy fiók-igeragozás, egy nagy részben korcsnemeszedék: *irandék*, *irandottam*, *irandjak*, *irandnék*, *irni fogék*, *irni fogtam*, *irni fogjak*, *irni fognék* alakokkal. De hogy ezek a törvényes és törvénytelen sarjadékok mire valók, milyen testvéri viszonyban állanak egymással: arról semmiféle magyarázat. Hogy az egyik múlt miért csupán csak *mult*, a másik meg miért *fél-ig*, a harmadik miért *régen*, sőt miért van még összetett *félmult* is — *irok vala* —: az aztán csak a Függelékben kap, — vagy épen nem kap — jó részben a fejlődéssel ellenkező, alaptalan értelmezést. Kapunk aztán egyiknél-másiknál különös magyarázatot is: hogy a *félmult* csak az *imént* elmúlt, a *régmúlt* a *mult* időt megelőzte, vagy: a *mi már régen elmúlt*. Vajjon ki merné tagadni, hogy itt beosztásban és elnevezésben hiányzott az észszerű, a logikai alap? Az egész időtan mesterséges, mechanikus alkotmány volt a latin igeragozásra való tekintettel, de nem épen szerencsés értelmezésével.

Egészen új időbeosztással találkozunk a Riedl Szende 1864-ben megjelent Nyelvtanában. Ennél a jeles nyelvészünknel, a kinek a nevéhez több önálló elmélet fűződik, már az új alappal találkozunk. Azt mondja: „Az ige által kifejezett cselekvés vagy állapot azon időpontra nézve, a melyben a beszélő van, evvel vagy egy egyidejű, azaz *jelen*, vagy azt megelőző, azaz: *múlt*, vagy utána következő, azaz: *jövő* időben történik.” Tehát: *irok*, *irtam*, *irni fogok* (tempus praesens, t. praeteritum, t. futurum). Ezek szerint *alanyi időeknek* nevezhetők. Azonban — mondja tovább — minden cselekvés vagy állapot bármely alanyi időben történjék is, bizonyos kiterjedéssel bír, melyben ismét három pontot vagy mozzanatot különböztetünk meg s ezeket a cselekvés mozzanatainak vagy *tárgyi időeknek* nevezhetjük. Ezek: a cselekvés *kezdő* pontja, *végpontja*, *tartóssága* (actio praesens, actio imperfecta, actio perfecta) vagyis: kilencz szorosan meghatározott idő van, u. m.:

1) *Kezdő* cselekvés: a) *jelen* időben (praesens) kezd olvasni. b) *multban* (praeteritum) kezdett olvasni. c) *jövőben* (fut.) kezdeni fog olvasni.

2) *Tartós vagy végzetlen* (imperfectum) cselekvés: a) *jelenben* (praes. imp.): *olvas*, b) *multban* (praet. imp.): *olvas vala*, c) *jövő* (fut. imp.): *fog olvasni*.

3) *Végzett cselekvés*: a) *jelenben* (pr. perf.): *olvasott*. b) *multban* (praeterit perf.): *olvasott volt*, c) *jövőben* (fut. perf.): *olvasni fogott*.

Azonban szerinte az igeragozásnál csak 6 idő fordul elő, u. m.:

1. Tartós jelen vagy *jelen*: *olvasok*.
2. Végzett jelen vagy *mult*: *olvasott*.
3. Végzetlen mult (félmult): *olvasok vala*.
4. Végzett mult (régen mult): *olvastam volt*.
5. Tartós jövő (egyszerű jövő): *fogok olvasni*.
6. Végzett jövő: *olvasni fogtam*.

Mindemellett különböző czímek alatt vannak még következő időalakjai: *olvasék* (történeti mult), *olvasandok* (feltételes jövő), meg: *várek vala*, *várjak vala*, *várnék vala*; *várni fogjak* és *várni fognék*; azután *váro vagyok*, *váro valék*, *váro voltam* stb., vagyis egy egész körülírt igeragozás. A különböző módok általánosan ismert időalakjait nem is említettem. Szóval a helyes alapon olyan szövevényes épületet emelt, hogy a Simonyi „útvesztő”-nek nevezett időbeosztása a Riedl mellett egyszerű berendezésű, három szobás paraszthajlék.

Imre Sándor 1874 elején megjelent Nyelvtanában az időnek három részét különbözteti meg: *jelent*, *multat*, *jövöt*, tehát ez a három időalakja van: *látok most*, *láttam ezelőtt*, *látok* vagy *látni fogok* ezután. Ezek az időpontok egymással többféle viszonyban lehetnek, tehát az igeinek több ideje, vagy időalakja van.

Igy: *Jelen*: *várook*;

Mult jelen (tartós mult): *várook vala*,

Történeti mult: *várek*,

Mult: *vártam*.

Régmúlt: 1. *várek vala és*

2. *vártam vala*.

Jövő: 1. *várook (!)* és

2. *várni fogok*.

Mult jövő 3. *Várni fogtam*.

Kapcsoló módban: 4. *várandok*.

Szerinte is ritkán használt, de szabados alakok: *látni fogjak*, *látni fognék*, *látni fogtam volna* sat. Felvesz tehát s jogosaknak tart mindkét író olyan alakokat, melyeket egyes írók kínlódása s az a törekvése hozott létre, hogy a magyar nyelv is ki tudja fejteni a cselekvések különböző árnyalatait s egymáshoz való viszonyát; mert hiszen a sok időalak a nyelv gazdagságának s miveltiségének jele; miért volna hát szegényebb a magyar pl. az aoristusokkal és jövőekkel bőven rendelkező görög nyelvnél?!

Nagyon messze vezetne célunktól, bár érdekes volna, annak kimutatása, hogy idáig a különböző nyelvtanokban az időbeosztásnak mennyi változata fordult elő. Tény, hogy az az időbeosztás, mely „A magyar nyelv rendszerében” s utána Hegedűsben napvilágot látott, nem volt közkeletű, sőt az igeidők jelentésének felfogásában, magyarázásában olyan bizonytalanság állt elő, hogy a Magy. Tud. Akadémia 1869-ben szükségesnek látta pályakérdésül kitűzni „A magyar igeidők elméleté”-t. Így jelent meg Szarvas Gábor nagybecsű munkája 1872-ben „A magyar igeidők” czímmel, mely azóta e kérdésben irányadóvá lett, s talán nincs is újabb nyelvtan, mely az igeragozást, az idők tanát ne az ő alapelvei szerint tanítaná s az ő időbeosztását — bár egyik-másik némi módosítással is — át ne vette volna.

Mit tanít hát Szarvas Gábor?

„Az időfogalom a cselekvés vagy működés szemlélőjére nézve kétféle módon nyilatkozhatik: 1. viszonyban a cselekvésre, 2. viszonyban a cselekvés figyelőjére nézve.

Ha magát a cselekvést tekintjük, abban három mozzanatot különböztetünk meg, a *kezdetet*, *közepet* és

véget vagyis a beállóságot, folyamatosságot és végzettséget. Ennélfogva a cselekvés háromféle: beálló, folyamatos és végzett.

„Ha pedig a működést a szemléelőre viszonyítjuk, azt találjuk, hogy az vagy annak ideje alatt, vagy előtt vagy után történik; tehát vagy a jelenben, vagy a múltban, vagy a jövőben.

E két szempont egybevetve tehát, kilencz ígeidő támad, s ezek a következők:

Beálló: jelen, múlt, jövő;

Folyamatos: jelen, múlt, jövő;

Végzett: jelen, múlt, jövő.

Ime ugyanaz a logikai alap, a melylyel Riedlnél meg Imrénél találkoztunk. De vegyük a használatban levő nyelvtanok közül valamelyiket, a melyik épen kezünkbe akad a nagy halmazból. Pl. Szemáknál (sok tekintetben régi rendszerű): „Az alany vagy most jelenben, vagy a múltban, vagy a jövőben cselekszik. Innen a három főidő. Azonban minden cselekvésnél, szenvedésnél vagy állapotnál azt is tekintetbe kell vennünk: tart-e, folyamatban van-e vagy már be van fejezve.” Ez az ígeragozás alapja a Simonyi leghevesebb ellenláhásában, Király Pálban, a Simonyival összehasonlított Maklárban, a leghasználtabb Szinyeiben stb. Ez az úgynevezett *status actionis*. A ki ezt, mint érthetlent a nyelvtanokból ki akarja dobni, az ezen az alapon, Hegedűsön kívül talán minden Magyar Nyelvtant tűzbe dobhat.

De hát nézzük csak a Simonyi helyett egyedül ajánlott Mártonffy-Weszelyt, hátha ennek mindegyiknél helyesebb, észszerűbb a tanítása?! A 35—36-ik lapon az ígeidőket így tanítja: „Fejtegetés. A cselekvés mindig bizonyos időben történik. Tán itt nyargalt hajdanában, hol én szántok mostanában. Az, hogy Mátyás itt nyargalt, régen, hajdanában történt. Az, hogy én szántok, most történik a jelenben. Az előbbi cselekvés már elmúlt, ez a jelenben történik. Hej, maholnap a magyar szó ritka, mint a fehér holló.” Ezt a jövőre érti a költő. Ritka lesz a magyar szó ma-holnap. E szerint a cselekvés történhetik a múltban jelenben, vagy jövőben. Ezt a háromféle ígeidőt szokás megkülönböztetni. De e mellett a cselekvésnek még a mozzanatát is ki tudjuk venni az értelemből. (A germanizmusok egyik legragyogóbb gyöngye!) Valamely cselekvés lehet a jelenben folyó, mint pl. látok, szántok. Ekkor folyton látok, mindegyre szántok. Ez a cselekvés most megy végbe, most folyik. (Brassai azt kérdezné: hát pattan, robban sat, szintén folyó cselekvések?!). Ha azt mondom: meglátok valakit (Nyilván egy odagondolt most-tal érti!), ez a cselekvés nem huzamos, nem folyik, ez épen most áll be. Ez beálló cselekvés. Ha azt mondom: megláttam; ez már meg is történt, be van fejezve. Ez tehát befejezett cselekvés. (Bizonyos, hogy most-tal érti).

A cselekvés minden időben lehet folyó, bevégzett és beálló. Pl. „Itten vitéz urak összegyűltek, tanakodtak, s ha csatára trombitáltak, mint a sasok víni szálltak.” Ez mind a múltban történt. De az, hogy a vitéz urak összegyűltek, már bevégzett cselekvés volt, mikor tanakodtak. Ugy is mondhatnók: összegyűltek volt, mikor tanakodni kezdtek. A tanakodás a folyó cselekvés, a trombitálás a beálló. Mikor ez beállott, beállott a másik cselekvés is: víni szálltak. Összefoglalás. Háromféle ígeidő van: múlt, jelen és jövő. A cselekvés módja, mozzanata is háromféle lehet: befejezett, folyó és beálló. Ime az ígeragozás alapjának, a *status actionis*nak, ha tetszik, magyarázata, ha tetszik, apologiája.

Nem akarunk most beszélni e magyarázatnak, általában Weszelynek értékéről; azonban lehetetlen fel nem tennünk azt a kérdést, hogy a mi Weszelyben ajánlatos, tehát bizonyosan észszerű is, miért nem érthető, miért nem észszerű Simonyiban?! Vagy a mi Simonyi jobb magyarázata mellett észszerűtlen, miért nem az Weszelyiben?! E tagadhatatlan rejtély fejtegetésébe nem bocsátkozunk. Azonban eddigi fejtegetéseinkben teljesen világosan állhat a Nt. s Tek. Igazgató-Tanács előtt, hogy a Simonyi ígeragozási alapja nem is logikátlan, nem is észszerűtlen, nem is képtelenség, nem is nyakatekert okoskodás, még csak nem is saját gyártmány; hanem Riedl óta maig használatos, az egyedül észszerű, gyermektől is könnyen megérthető alap, mert ime az ígeragozást Magyarország minden középiskolájában, sőt a népiskolában is ma ezen az alapon magyarázzák. Ha több okunk nem volna is, ez magában is elég lehet a meggyőzésre.

Mi az oka mégis, hogy ugyanazon az alapon a mai nyelvtanokban az ígeragozásnak többféle alakjával találkozunk? E kérdésre is Szarvas Gábor adja meg a feleletet. Azt mondja tovább, említett művében (288. l.): „E három csoport közül a beálló cselekvési kifejezésére, valamint az európai nyelvek, a görögnek kivételével, úgy a magyar sem fejtett ki külön igealakot; hanem vagy, miként a szláv nyelvek, prae-fixumok segítségével módosítja a cselekvést beállóvá, pl. *ποιῶναι*: tenni, *ποιῶναι*: megtenni, vagy a módosítási segédigéket (akar, készül, szándékozik, kell) alkalmazza, pl. *scripturus sum*: írni akarok, *készülök* stb.; vagy pedig körülírással fejezi ki, mint: *írandó vagyok*. Mint-hogy azonban ez igealakok nem egyebek, mint a folyamatos vagy végzett időknek alakjai, ennélfogva a beálló időket nem vesszük figyelembe, hanem csupán a folyamatosakat s végzetteket tárgyaljuk. E szerint:

I. Főidők:

1. Folyamatos *jelen* (praesens imperfectum): *írok*.
2. Folyamatos *múlt* (praeteritum imperfectum): *írok vala*.
3. Folyamatos *jövő* (futurum imperfectum): *írni fogok*.

II. Mellékidők:

1. Végzett *jelen* (praesens perfectum): *írtam*.
2. Végzett *múlt* (praeteritum perfectum): *írtam vala* vagy *volt*.
3. Végzett *jövő* (futurum perfectum): *írandok*.

A főidőkhöz meg tartozik a történeti vagy elbeszélő *múlt*: *írék*.

Igy a jelentő módban összesen hét idő van.

Ezeknek az időknek életét Szarvas oly világosan feltárta, munkásságukat és viszonyukat oly meggyőzőleg kimutatta, hogy időbeosztása azóta majdnem általánossá lett.

Ezt az időbeosztást vették át az újabb nyelvtanok, némelyek egészen változtatás nélkül, mások némi változtatásokkal. Így van ez Maklárban, így van Weszelyben, csak-hogy Weszely hármassal alapozott ki, mikor aztán a consequentiára került a sor, az időbeosztásnál, a logikával nem törődve, a hármassal alapozott ott hagyta minden megokolás, magyarázat nélkül. Gyertyát gyújtott a gymnasiumi tantervnek, mely a folyó, befejezett és beálló cselekvés tanítását megkivánja, de azért melegszi a Szarvas Gábor világánál. A különbség hát Simonyi és Szarvas között, meg egyes nyelvtanok közt az idők beosztásában van. Itt már

Simonyiba bele lehet kötnünk, igeragozásának itt van a per alatti része. Pedig hát Simonyi itt is erősen logikus és tanterv-szerű. A status actionist szigorú következetességgel keresztül vitte, s ezért van a jelentő módon 9, illetőleg 10 időalakja, mert a *beálló cselekvés* kifejezésére használatos alakokat is bevette a ragozásba. Eltérése az eddigi használattól és Szarvastól különösen három időben van:

1-ször, hogy az *írni fog* alakot nem folyamatos cselekvésnek, hanem beállónak veszi, eredete és jelentése szerint, minthogy kezdetben *írni kezd* és *írni fog* azonos cselekvést jelöltek, s aztán az utóbbi lett állandó alakká, igaz, hogy a futurum simplex vagy I. jövő, *scribam* megjelölésére; mert ezt a latinos emberek alakították így.

2-ik eltérése, hogy a *jövő* folyó cselekvés jelölésére a folyamatosságot kifejező *jelent* használja *majd* határozóval. Itt legrégibb nyelvemlékeink, meg az élő nyelv is mellette szólnak, pl. Aranyánál: „Majd ha látod s érzed a nyomort . . . . *Lelj* vigasztalást a szent ígékben. Vagy Vörösmarty: *Ha majd* gyanútlanul *kéjgelgenek*: Akkor csapok le, mint a jégvihar.

3-ik eltérés a jövőben végzettségnek kifejezésére ily alaknak használata: „majd *írtam*“. Mint Arany mondja: „És ha *felnevel*, tapasztalod,“ mely bizonyára azonos ezzel: „Majd ha *felneveltél s tapasztalod*“. Vagy mint az erkölcsi szabályban tanultuk: Ha *ettél*, ne feküdj mindjárt“, a mi bizony nem germanizmus, hiába fogta volt rá az öreg Brassai. Tény, hogy az *irand* alakról is, mint régiségről, nyelvtanában tudomást vesz, miként felebb megjelöltem. Szóval beosztása is észszerű, logikus, megfelel mind a nyelvfejlődésnek mind az élőbeszédnek. Mindenesetre jobb, mint a Szinyei beosztása, mert ő a *beálló cselekvéseket* igekötőkkel tanítja, meg csakis a mozzanatos igékre szorítja. Tehát: *ülök* foly. *jelen*, de *leülök* már *beálló jelen*, *csepeg* foly. *jelen*, de *cseppen* *beálló jelen*. Egyet azonban őszintén beismerünk s kijelentünk s ez az, hogy a Szarvas G. időbeosztása a használhatóság, az iskola szempontjából könnyebb, kielégítőbb. Ez a csekély eltérés azonban nem sokat nyom a mérlegben Simonyi használhatósága ellen; mert hiszen az egész kérdés még per alatt van, s nem tudjuk, vajjon a jövő kinek ad igazat; aztán, ha úgy tetszik, a használatban, a *beálló cselekvések* elhagyásával, az *írni fog* alak jövővé tételével Simonyi könnyű szerrel Szarvassá tehető.

És ha most valaki még ezek után is azt kérdezné: Vajjon mi hasznát veszi a gyermek, ha az új igeragozást megtanulta, feleletünk következő lehet.

1. Nem gépies dolgot, hanem észszerűet tanul; a mi pedig észszerű, nem is lehet nehéz.

2. Megtanulja az idők szabályszerű használatát önállóan és egymáshoz való viszonyukban.

3. Megtanulja, hogy az emberi szellem lényegében egyenlő szabályok szerint alkot bármilyen nyelvben is; megérti hát.

4. az idegen nyelvekben is az időbeli különböző viszonyokat, a consecutio temporumot, a miről néha napján a növendék egész iskolai pályáján semmit sem hallott; s így általában

5. az idegen nyelvek tanulása reá nézve egész iskolai pályáján könnyebbé lesz.

A Nt. s. Tek. Igazgató-Tanács tehát ezen a ponton nyugodt lehet: a tudomány és az iskola érdeke tették indokoltá a tanári kar megismételt ajánlatát.

A második jellemző rész, a mely az új rendszert a régítől lényegesen megkülönbözteti, a *határozók tana*.

Ezelőtt — mint általánosan ismeretes — a *kiegészítő* név alá foglaltuk össze mindazokat a mondattagokat, melyek világos határozói kérdésekre nem feleltek. „Ez volt — mint egyik jeles nyelvészünk mondja — az a „Hercules csizmá“ ja, melyben minden elfért, melybe tehát mindent beledobunk.“ Mihelyt vagy személyt vagy tárgyat jelentő név helyraggal állt, mely csak *kit, mit? kiben, miben? kire, mire?* stb. kérdésekre felelt s nem világos helyi viszonyt jelölt, rögtön *kiegészítő* lett. Tudjuk, hogy az újabb nyelvtudomány ezekből alkotta egyrészről a *tárgyat*, másrészről a *határozók különböző faját*. Az a kérdés tehát, melyik felel meg jobban a nyelv természetének, melyik észszerűbb, az iskolában melyik használhatóbb? Bocsánatot kérünk, ha e kérdések mellett nem akarunk hosszabb fejtegetésekbe bocsátkozni, jóformán unalmas ismétlésbe esni. Meg volt e kérdés vitatva már több helyen is, de épőn a Sárospataki Lapok 1894. évi 664, 681, 721, 759, 890, 961. számaiban, melyekben egyik érdekelt kartársunk a két rendszert — hitünk szerint — kellőképpen megvilágította. Megvédelmezte a kiegészítő rendszer nagy részben a tanári kar megtámadott reputációjára érdekében, a mennyire meg lehetett, rámutatott tüzetesen a határozós rendszer előnyeire, de hátrányaira is. Elég volna tájékozódás végett erre a cikksorozatra rámutatnunk; de mert a „*Vélemény*“ hosszabb indoklás, összehasonlítás nélkül a régi rendszer, tehát a kiegészítő mellett foglalt állást az új rendszerrel szemben: a Nt. s. Tek. Igazgató-Tanács meggyőzése s a kérdésben való határozathozatal céljából főbb okainkat röviden a következőkben elő fogjuk adni.

Tagadhatatlan tény, hogy a *határozós-rendszer* nagyon bonyodalmas, több részében ingadozó. Az is hibája, hogy felosztása, kategóriái nem felelnek meg teljesen a logika követelményeinek; de legfőbb baja a sok kategória, meg hogy pl. ilyen mondatokban: *Örömben* sir az ember, *Kain irigységből* megöle Ábelt, a helyragos nevek *állapot-határozók*, de lehetnek *ok-határozók* is, vagyis a mondattagok felismerése, meghatározása gyermekre is, felnőttekre is sok nehézséggel jár. Ezzel szemben el nem vitatható, hogy a *kiegészítő* rendszer különösen a Hegedűs-féle nyelvtan mellett egyszerű, könnyen kezelhető, mert a kiegészítő meghatározása alig jár valami lelki fáradtsággal. Ha tehát csak ez lehet, ez volna az irányadó szempont: akkor minden határozós nyelvtant ki kellene minden iskolából dobni. Csakhogy a gymnasium nem lejárt rendszerek, magukat túlélt tudományos gyártmányok ápolgató helye, hanem főképen tudományos intézet, melynek sem a tudomány fejlődésétől el nem szabad maradnia, sem *kényelmességi* szempontoknak nem szabad áldozatul dobnia a tudomány érdekeit. Egyes emberekre, talán kisebb körű alsóbb foku tanuló helyekre tekintetbe jöhetnek, sőt döntők is lehetnek *kényelmi* szempontok; de egy tudományos intézet tanári kara, mely nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is felelősséggel tartozik, bűnös mulasztást követne el, ha a természetes fejlődést az észszerű haladást figyelembe nem venné, vagyannak így esetben útját, állná, vagy nem emelné fel tiltakozó szavát, ha valaki e fejlődést csupán conservatív szempontról fel akarná tartóztatni. A kiegészítő pedig csak *kényelmi* szempontból állhat meg a határozók rendszerével szemben. Védelmezni lehet tudományos alapon is, de *megvédelmezni* lmhiú erőlködés volna. Igaz, hogy vannak a nyelvben állandó kapcsolatok, melyekben az igének és ragos névnek tárgyi kapcsolata vitatható, pl. ilyenekben: *bízom Istenben*, figyelek a tanításra, gondoskodom gyermekemről stb., mikor tehát

a vonzat alapján ezek tárgyaknak vehetők; de hát akkor mért nem tárgy a nevők s miért épen *kiegészítők*?! Hiszen, ha — mint Király Pál mondja, meg Hegedűs is tanítja, — „az alany cselekvésének tárgyat nevezik meg.” akkor logikusan csak „tárgy” lehet a nevők?! Ha meg azért *kiegészítők*, mert Hegedűs szerint: „Az állítmányt teljesebbé, határozottabbá tesz, mintegy *kiegészítik*”: akkor miért nem *kiegészítők a határozók is*?! Hiszen az állítmányt azok is teljesebbé teszik, azok is *kiegészítik*?! Aztán így meg volna az az előnyük is, hogy a nyelvtanítás még kényelmesebb lehetne, mert nem volna, csak *alany*, *jelző*, *állítmány* és *kiegészítő*. Szóval a *kiegészítő* csak egy alkalmasan felkapott és egyedül kényelmi szempontból alkalmazott elnevezés, melynek nincsen logikája. Aztán mit szólnak ahhoz a sokféle határozó miatt elégedetlenkedők, hogy a *kiegészítőket* elnevezték egyik rendszer szerint: *tárgyragos*, *tulajdonító ragos*, *segítőragos* *kiegészítő*eknek s így aztán a hány rag, annyiféle *kiegészítő* lehetett; a másik rendszer meg csinált a megkülönböztetés végett: *cselekvő* ige állítmány közvetlen *kiegészítője*, *szenvető* ige-állítmány közvetlen *kiegészítője*, *érdekelt* *kiegészítő*, *eszközt jelentő* *kiegészítő* *tagokat*?! Még szerencse, hogy itt megakadt a rendszer logikája, mert ki tudja, hol áll meg, hogy milyen különös *kiegészítőket* termelt volna. És bizony nem sokkal jobb ez a *kiegészítő* azokban az újabb nyelvtanokban sem, melyekben még tengetgeti szegényes életét. Sőt itt nem sokkal jobb még használhatóság tekintében sem. Hegedűs használata mellett azért volt a *kiegészítő* nagyon könnyű, mert mind az *kiegészítővé* lett, a mi egészen világosan nem jelölt hely-, idő-, mód- vagy okviszonyt, vagyis a vásár teljesen szabad volt. Ma azonban, pl. Király Pálban, a *kiegészítő* határa ki van szabva a szó vonzat alapján, mely aztán az eligazodást, a mondattag felismerését nehezebbé teszi; sőt azt is mondhatjuk, hogy ingataggá, mert néhol csak az író szeszélye határozza meg a vonzatnak korlátait. Idézzünk csak egy pár példát Király Pálból, a ki a *kiegészítő*nek tudományos színezetet adva, ma úgy tekinthető, mint Hegedűsnek örököse. „A *vá*, *vé* ragos névszók rendesen *módhatározók*, a valami *változást*, *változtatást*, *büvölést*, *varázsolást*, *levést*, *alakulást* jelentő igék mellett; tehát „por vagy, porrá kell lenned”; „Isten a juhászt *kővé* változtatta”, „*bosszorkánynya* varázsolta mondatokban; de már valakit tanácsosává, fejedelemmé tenni, választani mondatokban *kiegészítő* van. Hát miért nem mind a kettő *kiegészítő* vagy *módhatározó*?! Vagy pl. mi különbség van: Idején kezdj a munkába és: Az óvatos ritkán jut *bajba*, mondatok közt vonzatra nézve? S mégis amaz *kiegészítő*, ez *módhatározó*. Idézhetnék még többet is; de ennyicskéből is világos, hogy a bizonytalan megkülönböztetési alap miatt sokszor nem tudnók a Király véleményét elfogadni. Vagy nem hiánya-e, hogy a *ből*, *ből* ragnál semmit sem tud arról, hogy az idő- és *módhatározó* is lehet?! Az meg nem erős logikátlanság-e, hogy van *társ* meg *eszközhatározója*, pedig az eszköz sokkal inkább tárgya a cselekvésnek sok más ragos névnél, tehát *kiegészítő* is sokkal inkább lehet. Vagy még inkább az, hogy a *t* ragos neveken kívül igen sok fajta *kiegészítője* van; de *kiegészítő* *mellékmondata* csak a kit? mit? kérdésekre felel. Vagy lehet-e a logikátlanságnak erősebb példája, mint a következő magyarázat: „Gyöngék vagytok *eszetek* *használásában* (Nem is *kiegészítő*, hanem akár *ok*, akár *időhatározó*.) Hiszttek *bennem*. *Használásában*, *bennem* szintén *hol*? (miben? kiben?) kérdésre felelő

mondatrészek, de nem *helyet*, hanem *helyhatározó* alakú *tárgyat* jelölnek, tehát nem *helyhatározók*, hanem *határozó ragos* *kiegészítők*.” Ez aztán a *nyakatekert okoskodás!!! Hol?* kérdésre felel; tehát *helyhatározónak* kellene lennie. Ha meg *tárgyat* jelöl, *tárgynak*. Nem! *Hol* kérdésre *tárgyat* jelöl, hát *kiegészítő*! Hát nem igazi logikai abszurdum ez?! Hát nem bűn a gyermekeket így szoktatni logikára?! Szóval, ha a szóvonzat korlátai közt kinlódó *kiegészítő* csak ilyen lehet, ne beszéljen sem *logikáról*, sem *határozottságról*, sem *könnyen kezelhetőségről*; a korlátlanlankodó *kiegészítő*nek meg nem lehet *tudományos szempontból* sem *élete*, sem *értéke*. A minek a nyelv természetéhez, szelleméhez, logikájához alig van valami köze, annak nem lehet élete.

Feleljünk meg most már röviden arra a kérdésre: Van-e a határozós rendszernek joga az életre, alaposabb útlevéle a jövőre?

Azt hiszem senki sem vonja kétségbe, hogy a *honnan?* *hol?* *hová?* kérdések szerint mindenki a cselekvés helyét jelöli meg; tehát az, ezekre felelő mondattagok *helyhatározók*. Az is általánosan ismert dolog, hogy ezeknek a mondattagoknak megjelölésére a nyelv a:

ből, *ből*; — *ról*, *ről*;
ban, *ben*; — *on*, *en*, *ön*, *n*
ba, *be*; — *ra*, *re*, *sat*.

névragokat teremtetten s használja. Azt is tudjuk mindannyian, — de a gyermekekkel is meglehet értetni, hogy nyelvünk, még a közönséges beszédünk is tele van képes, metaphoras, átviteles szólásokkal. pl. *korsó füle*, *szőlő szemje*, *szék lába*, melyekben az átvitelt, a képet a gyermek is megértheti.

Ha tehát azt mondom:

Ki *ülték* lakóhelyéből;
 Csúfot *ülték* szegényből;
 Egy *tálból* egy *kenyérből* eszünk
 vagy; *Palotában*, de *szegénységben* élnek;
 vagy: Száll a madár *ágról* *ágra*;
 De a *vagy*on *firől* *fira*, *sat*.

Mindegyik mondat- vagy szóláspárban ugyan az a gondolkodás ugyanolyan eszközökkel nyilatkozik; csak hogy egyik ragos név világosan *helyhatározó*, a másik, a neki megfelelő pár átviteles szólás. Az-e hát a logika, hogy *lakóhelyéből*, *tálból* *határozó*; de *szegényből*, *kenyérből* *kiegészítő* legyen? Hát amazok nem épen úgy *kiegészítik-e* az állítmány értelmét?! Hát ez bizony nem logika; hanem logika, hogy a *palotában*, *szegénységben*; *ágról* *ágra*, *firől* *fira* — egyenlően *határozók*. Ha természetes átvitel Aranynál, hogy a „tűz kezdi hunyorgatni hamvas szempilláit,” épen olyan természetes átvitel élni *palotában* vagy az embert körülvevő *szegénységben*; ha a madár szállása *ágról-ágra* szóiban *határozódik*; épen úgy *határozódik* és nem *kiegészül* a vagyonszállás a *firől* *fira* szóiban. Különben is bebizonyított dolog, hogy névragjaink és névutóink eredetileg önálló *határozó* szók voltak, miért ne volna hát *határozó* szerepök akárkéféle vonatkozásban is? Szóval egészen bizonyos, egészen világos, hogy a *kiegészítő* a *nyelvre erőszakolt gyátrmány*, a *határozókat* pedig a *nyelv szelleme, természete, logikája önként adja*, csak tessék észszerűleg elfogadni, felhasználni. „Hjah, de hát — zúgnak ránk az ellenfelek — épen itt a baj, az észszerű használatban!” Melyik az az észszerű használat? Melyik az a leghelyesebb beosztás és elnevezés, melyben aztán az eligazodás, a tájékozódás is elég biztos, elég könnyű? Hiszen ezek a *határozók* és 17 közt, szerzők szerint, bosszantó cifraságban váltakoznak!

Hát igaz; de válaszszuk azt, a melyik eddigelé leg-
észszerűbb, legtermészetesebb s nem is olyan nehéz,
hogy a növendékek a fokozatosan berendezett kifejtés
mellett meg ne bírnák. Ilyen pedig egyedül Simonyi,
vagy — a részes határozót is különvéve — 9 határo-
zójával. A Szinyei osztályozása 17 határozójával, túl-
ságosan részletező, zavaros, bonyolult beosztás, s lehe-
tetlen, hogy ennek terhé a tanulók ne érezzék. A mely
nyelvtanok meg a könnyítés szempontjából a tudomá-
nyt feláldozzák az iskolának és a hely-, idő-, mód-,
ok- és célhatározókon kívül csak átvitt vagy képes
határozót tanítanak, nem járnak el következetesen; a
tudománnyal, a határozókkal csak játszanak, tréfát
űznek. Ilyenek: Hoffmann, Gööz, Deme, Torkos, Weszely,
Halász sat. A Simonyi kategóriába mindenféle ragos és
névutós név s önálló határozó beilleszthető. Ha még ez is
sok kategória, meg némelyik mondatrag két kategóriába is
beillik, annak az alkotó nyelv-szellem az oka, mely
teremt olyan bizonytalan természetű, kétféle néző
nyelvalakokat is. Egyébiránt közlények vannak a
természetrájzban s más tudományban is. A nyelv-szel-
lem, a természet rendkívüli, csoda-művész, mely teremtő
kedvében vagy szeszélyében alkot olyan lényeket is,
melyek a mesterséges osztályozásnak nem egy könny-
nyen engedelmeskednek. Ez azonban nem olyan baj,
hogy ilyen egy-két kivételért az egész rendszerre „pere-
at“-ot mondjunk. Ha a Szinyei 17 határozós nyelv-tanát
tudják használni Magyarországon 137 középiskolájában,
akkor a Simonyi kevesebb kategóriájú, jobb, tisztább
rendszerű határozó-tanát mi sokkal inkább használ-
hatjuk. Talán a mi növendékeink sem gyengébb fejűek,
mint más iskolák, más vidékek hasonló idejű tanulóit?!

De kérdjük, hogy az előmenetelért nem a tanár
felelős-e első sorban. És ha ő azt tapasztalná, hogy
olyan tankönyve van, melylyel növendékei nem bol-
dogulhatnak s így a sikeres haladás nagyon kétségessé
válk: nem igyekeznék-e azt a tankönyvet minél előbb
mással felcserélni, a melylyel a sikert könnyebben elér-
hetőnek gondolhatja? Kétszeresen figyelembe veendő ez
különösen népes osztályokban, a hol a növendékekkel
való közvetetlen foglalkozásra legjobb akarat mellett is
olyan csekély idő esik. De különös, hogy a számok
másról tanuskodnak. Mert legyen szabad kérdenünk,
hogy ha az évvégi tanjegyek a tanulók szorgalmának,
tudásának mutatói s olyan-néz az a Simonyi nyelv-
tan növendékeinknek: mi az oka, hogy az 1895/6-ik
iskolai évben a magyar nyelvből az 1-ső osztályban
17 jeles, 19 jó, 18 elég, az 1896/7-ik évben 15 jeles,
36 jó, 28 elég, a II-ik osztályban az 1895/6-ban 33 jeles,
31 jó, 3 elég, az 1896/7-ben 30 jeles, 23 jó és 9 elég
osztályzatú növendék volt? Hiszen ezek a számok
feltűnő jó eredményről tanuskodnak, s kétségtelen,
hogy ezeket a tanjegyeket tanárok és vizsgáló kikül-
döttek együttesen állapították meg, tehát együttesen
is igazolják?! Pedig a véleményben is úgy van felem-
lítve, hogy a Simonyi Nyelvtan nehézsége a vizsgálaton
tűnt fel, s tényleg a vizsgálat eredményéről szóló
jelentés keltett kétséget és aggodalmat a Nt. s Tek.
igazgatóságban a S. nyelvtan használhatósága felől!
Ezek a számok azonban másról beszélnek, másról
tanuskodnak.

Szóval a Nt. és Tek. Igazgató-Tanács ezen a pon-
ton is nyugodt lehet: a tanári kar az iskola és a
tudomány követelményeinek megfelelően tette és ismé-
telte ajánlatát.

De hát miféle haszon és előny származik abból,
ha tanulóink a mondattannak ezt a mesterségesebb
épületét megismerik? Hát körülbelől ugyanolyan hasz-

nai lesznek, mint a milyeneket már felebb is emlí-
tettünk. Először is észszerűt, egyenes észjárásuknak
megfelelőt tanulnak.

Megtanulják, hogy a nyelv szelleme ugyan azok-
kal a törvényekkel alkot és teremt minden nyelvben.

Könnyebben megértik, természetesnek fogják találni,
hogy az idegen nyelvek praepositíói, melyek a mi
névragjainknak és névutóinknak felelnek meg, épúgy
használatosak nemcsak helyi meghatározásra, hanem
mindenféle átviteles, elvont vonatkozásokra. Vajjon pl.
a latin az *in*-t csak ebben a két helyi vonatkozásban
használja-e *in urbe* és *in urbem*? Vajjon nincs-e *in*
illo tempore, *in vitio esse*, *in magno aerea lien*, *in eadem*
sententia, *in eo loco sunt res*, *in magno timore omnium*,
amor in patriam, *vim habere in aliquid* és még mennyi
mindenféle vonatkozása is? És vajjon lehetne-e állítunk,
hogy a két alapjelentés: a valamiben v. valamin léte-
s a valamire v. valamiféle irány v. mozgás, tehát az *in*
kettős functioja, határozó természete bármelyik vonat-
kozásban is megváltozott volna?! Hát így van ez a
magyarban is.

Meg fogja egyszerre érteni, hogy az ablativus ori-
ginis, abl. comparisonis, abl. instrumenti, abl. causae,
abl. auctoris sat. nem a latin nyelv sajátosságai, külön-
legességei, hanem ezeket, mint természetes ismerőseit,
mint határozókat fogja üdvözölni s nem fogja egyikben
sem keresni és csodálni a kiegészítőt, melyet régi ma-
gyar nyelvtanunkkal ráerőszakoltunk az egész latin
nyelv tanítására is. Ez a természetes megegyezés aztán
meg is könnyíti neki az idegen nyelveknek tanulását.

De lesz még végül egy igen nagy előnye az egész
gymn. tanításnak, mely egymagában is elég indító ok
lehet a határozók elfogadására. Ez az előny abban rej-
lik, hogy iskolánk nem lesz elszigetelve a kiegészítővel
az ország legtöbb középiskolájától s nem fogja meg-
nehezíteni a növendékek el nem kerülhető iskolavál-
toztatását. Különösen érezniük kellett ezt a nehézséget
a III-ik osztály növendékeinek, a kik vagy más helyről
jöttek ide, vagy ekkor mentek más iskolába, mert a
nyelvtani anyag rendszeres áttekintése ennek az osztá-
lynak levén feladata, a más rendszerben tanulók le-
küldhetetlen nehézséggel találkozottak, s így saját hibá-
jokon kívül, még szorgalmuk mellett sem juthattak
el a kellő eredményre. De az iskolaváltoztatás ebből
az okból eredő hátrányát kisebb-nagyobb mértékben
érezhették más osztályokban is.

Természetes, hogy ezek a kívánatos előnyök, ked-
vezőbb eredmények nem érhetők el csupán a magyar
nyelvtan megváltoztatásával.

Kétségtelen dolog, hogy a magyar nyelv, ha nem
is oly mértékben, mint kellene vagy egyesek szeret-
nék, gymnasiumi oktatásunk középpontja. Ebből önként
következik, hogy minden jelentékenyebb változás akár
az anyagban, akár a beosztásban a vele szorosabb
kapcsolatban álló tantárgyak megfelelő részeinek vál-
toztatását vonja maga után. Változnia kell különösen a
latin nyelv nyelvtani részének, még pedig mind az
alak-, mind a mondattannak. Eddig használt régi Latin
Nyelvtanunk nem is volt teljes, ezért kellett két nyelv-
tant használnunk, meg sok tekintetben el is volt ma-
radva az újabb nyelvtanok mellett anyagában, rend-
szerében, módszerében. Épen azért tanári karunk már
évekkel ezelőtt kísérletet tett egy jobb nyelvtannal
helyettesítésére, két évvel ezelőtt pedig megbízást adott
egy egészen új nyelvtannak, sőt legközelebb egy új
Mondattannak készítése végett, pedig eddig használt
mondattanunkat a szerzők, ha akarták volna, egy kis
fáradtsággal átdolgozhatták volna az új rendszerben.

Az is természetes következmény, hogy ha a használatban levő német nyelvtan nem állana összhangzatban az új nyelvtanítással, szintén mással kellene felcserélni, sőt a görög nyelvtan sem kerülhetné el az esetleg szükségszerű módosítást. Csakis így állhatna elő a kívánatos összhang, mely — őszintén megvallva — hosszú idő óta nincs meg, mely pedig a tanítást is megkönnyítné.

Ime Nt. s Tek. Igazgató-Tanács. ilyen változtatásokkal járna s az említett eredményekre vezetne az új nyelvtani rendszer, mely különösen és kiválóan a most bemutatott s talán eléggé megvilágított két nyelvtani részben határozódik, nyerhet jellemzetes kifejezést.

Tanári karunk ezt a rendszert két taneszközzel: a Simonyi Magyar és a Bartal-Malmosi Latin nyelvtanával akarja az iskolai életbe általvinni; mert összhangatosan e rendszerben készült munkák s e rendszernek első rangú képviselője mind a kettő. De hát mind a kettő mint bevádolt bűnös áll mélyen tisztelt Elöljáróságunk előtt. A már-már elítélt főbűnös Simonyi; vizsgáljuk meg hát alaposak-e a súlyos vádak.

A bűn-lajstromot egy kis dicséret, elismerés előzi meg, melynek jó része azonban bátran mehet megrovás számban is. Csakhogy a dicséretnek meg a megrovásnak nagy része is helyes nézetek összezavarásának téves felfogásnak eredménye. Pl. helyesli a Vélemény, hogy Simonyi „a szók minden alakulását a mondattal összefüggésben ismerteti,” tehát a mondattani tanmenetet: még sem helyteleníti a *hangtani* részszerkezést, sőt helyesnek állítja: „az újabb nyelvészeknek általánosan elfogadott nézete szerint.” Pedig úgy áll a dolog, hogy csakis a rendszeres nyelvtanokat kezdik hangtannal, az ilyen módszeres nyelvtanok a mondattal s ezeknek szavakra, majd hangokra felbontásával kezdődnek s azután van a hangtan és helyesírás. Ezt tehát a kiindulási elv szerint helyteleníteni kellett volna. Csakhogy Simonyinak ebben a részben a gymnasiumi tantervben helyes alapját találjuk, mely az Utasítások 28—29. lapján „az elemi osztályokban elsajátított helyes írás” ismétlését, felújítását szabja ki kezdőnek, tehát a hangtani alapfogalmakat s a tő és rag közötti különbséget stb. Vagyis a hangtanban felvett részek az Utasítások ebben a feltevésében lelik értelmes okukat „Elvárhatni, hogy a gyermek a népiskolában megtanulta a mondat és beszédrészek megkülönböztetését és a helyesírást.” A Vélemény tehát helyteleníti, hogy Simonyi „a hangtanban tárgyas igealakokról, alanyról, állítmányról” meg „lirtokos személyragról” meg „szótőről és ragról” beszél, mert „ezeket csak hátrább ismerteti először.” Pedig hát ezek a fenti ok szerint: „taníthatók és észszerűen taníthatók,” mert annyi van a hangtanban ezekből felvéve, a mennyi hangtani szempontból, tekintettel a népiskolai kisebb méretű tanításra is, észszerűen felvehető. Egyébiránt e részek egyike-másika, akár a legtöbbje felvehető és tanítható kapcsolatban az illető alaktani vagy mondattani részekkel is. A *tanár választhatja ezt az eljárást is.* Szóval a helytelenített részek egyedül a helyes okok és *céllok nem ismerésének következményei.*

A Véleményben felsorolt sarkalatos hibák egy része is ilyen alapokon nyugszik. Ott van mindjárt a legelső sarkalatos hiba, a *szabatoság hiánya* ebben: „Háromféle mondatot lehet megkülönböztetni.” „Dehogy háromfélét” mondja a Vélemény. Persze, hogy ezt Simonyi is tudja! Csakhogy az ő paedagógiája, meg mindenkié tiltakoznék az ellen, hogy a Vélemény kívánsága szerint a mondatokat már ott mindjárt rendszerekbe foglalva bemutassa. Ez a rendszerezés ellenkezik a könyv

természetével; ez a harmadik osztály s a rendszeres nyelvtan dolga, s ott aztán meg is van a rendszerezés. A módszeres nyelvtan feladata és tárgyalás módja egészen más, mint a rendszeres nyelvtané. Az a mondatok három fajtájának céltudatos felvétele, melyek közül a felszólítóba mindkét idézett mondat beillik. Egyébiránt a következő tételben bemutat másféle mondat-felosztást is, de mint jó paedagogus, ott is óvakodik olyan szót használni, mely aztán a rendszerezésre vezető megkülönböztetésbe belevinné. Tehát nem mondja, hogy: „*értelem*” szerint háromféle mondat van; mert egy szemfüles gyermek azt kérdehetné: hát még *mi* szerint is lehetnek mondatok? Akkor aztán el kellene számlálni a mondatok fajtáit, a mivel agyonütné könyve módszerét, őt meg ezért a didaktikai hibáért elítélnék a paedagogusok. Épen ilyen hibás alaphoz eredtek az 50-ik tétel, meg a névmások faji meghatározására, meg a sok mindenféle tövű igékre vonatkozó kívánságok. Ezek ellenében, mint szövevényes rendszerezésre, a mondatokra és igeidőkre való hivatkozást nem helyeselhetjük, mert hiszen az igeidőkből csak a legkevesebbet, csak a szükségszerűebbet említette és azoknak is rövid ragozását, még annyit sem, a mennyit rendszeréből kifolyólag kellett volna, mert akkor felemlítette volna a múlt idő beálló cselekvését is, a mely rendszeres nyelvtanában már benne van s említette volna az itt felvett „*irand*” alakot is, a mit a Vélemény, mint hiányt, szemére is vetett. Épen így van a körülményhatározókkal is. Azokat az I. osztály tananyagában nem is rendszerezi, csak gyakorlatilag mutatja be általános név alatt, a II. osztály anyagában meg kevesebb csoportban már nem is lehetne hiány nélkül bemutatnia. Ugyanitt a „*czifra keresztségre*” felhozott példát, mintha „*egyidejű*”, „*elő*”, „*utóidejű*” módhatározó mellékmondatok” is volnának, hajlandók vagyunk véletlen tévedésnek, tolthibának tekinteni, — bár a javítások között nincs felemlítve Visszatérve a szabatoság hiányát feltűntető részekre, őszintén ki kell jelentenünk, hogy azok majdnem kivétel nélkül jók; mi a leg gondosabb megfigyelés mellett sem fedezhetjük fel bennök a szabatoság hiányát. Legyen elég csak egyet a többiek tükrőre bemutatnunk a 130. sz. a. tételben: „A legtöbb rag és névutó *külön* határozó szó is lehet, ha megjelöljük a személyt, melyre vonatkozik.” Ezt mondja Simonyi. Erre a megjegyzés: „Eszerint tehát pl. „*apámtól*” külön határozó szó, mert itt is meg van jelölve a személy, a melyre a „*tól*” rag vonatkozik. Szabatosan így kellett volna kifejeznie: „A legtöbb rag és névutó személyragokat is felvesz és ekkor külön (helyesen *önálló*) határozó szó.” Hát itt vagy az egész mondatnak vagy a *külön* szónak hibás értelmezése vagy nem értése lehet a tévedés alapja. „A legtöbb rag és névutó, tehát a *tól*, *től* is vagy a *nak*, *nek*, *után* sat. *külön*, vagyis *magában*, *egyedül*, tehát az „*apám*” szótól elválasztva lehet *határozó*, ha a személyt megjelöli: *nek-em*, *től-em*, *után-am*; mert névraggal és névutóval *külön*, *önállóan*, ha nem mint *rag* vagy *névutó* szerepel, személyt jelelni csakis így lehet. A szabály tehát egészen szabatos, nem is nehéz. Mindenesetre jobb az ajánlottnál, mert abban szórendi hiba is van (felvesz), meg hibás helyettesítése a *külön-nek* az *önállóval*. A *külön* helyett „*önállóan*” szerepelhet, de a *külön* maga is jó.

Ilyen értékű hibák a 42., 46., (ez alatt mind a kettő; az itt ajánlott szabály vastag germanizmusban szenved) 60., 122., 125., 234., 250. szám alattiak. A 41. és 174. sz. alattiak hibás voltát részrehajlás nélkül beismerjük, csakhogy a 41-es csak *általános szabálynak*

nem jó, de a példákkal teljesen összevág, a 174-es alatt meg világos, hogy csakis tárgy-főneveket s nem elvont főneveket ért, következik a 110–111-ben adott magyarázatból. Egyébiránt, hogy kifogástalan, szabatos meghatározásokat csinálni nem csekély feladat, épen az ajánlott szabályokkal lehetne, mint a fenti is mutatja, legkönnyebben igazolnunk. Nem nehéz belekötni különösen oly könyv szabályaiba, mint ez is, a melyben hiba volna szigorúan kiszabott betűig bevágandó dogmákat keresnünk. Az ilyen könyv készítője a tanár bölcseségére mindig számít.

A második sarkalatos hiba: a *következetlenség*.

Mindjárt a 7. tétel alatti a nyílt *e* és zárt *ö* összevetése; de nem a Simonyi következetlenségét igazolja.

A 18. tétel alatti a könyv fejtegető, pepecselő módszere teljesen igazolja.

A 48–53-ban ismét nincs következetlenség. A melléknév főnévvel együtt is, külön is tehet mondatrészt. A *bölcs ember* nyugodt és A *bölcs* nyugodt nem ellentétesek. Amott külön jelző ugyan, de a mondat nem volna teljesen, értelmes ha nem együtt volna az „*ember*”-rel alany.

Az 55-ben helyesen lehet: *hang* is, *jel* is, *rag* is. A *rag hang*; jelel valamit, tehát *jel*. Az *óra* időt *jelző* fontos *találmány*; tehát az *óra* időt *jelző* is, *találmány* is.

A 68 és 93 szerint „Felszólítóigét” és az „ige felszólító módját” épen úgy mondhatunk, mint kongó harangot és harang kongását és más ezer ilyet. A 68-ban azt kellett használnia, mert csak a 78-ban beszélt az állítás módjairól.

A 77. és 79-ben van a következetlenség a legerősebben kidomborítva s bizonyára meg is fogja az avatatlanokat ilyen pointírozással: „Kétféle, mégis három; de hogy miért? hogyan? erre hiába keressük a feleletet.” Pedig a dolog annyira egyszerű, annyira világos, hogy szinte restelünk megmagyarázni, mert a 77, 78, 79-ik tételek összefüggésekben, tárgyalási szigorú következetességekben olyan világosan beszélnek, hogy nem esik jól magyaráznunk; mert azt a gyermek is, s még talán professzor nélkül is megérti. De lassuk egyúttal mint jellemző példát is. Tehát:

77. „Az ablak meg-megrezzen, mintha erős szél süvöltene”. E mondatban van egy föltétlen kijelentés vagy állítás: *megrezzen*, meg egy föltételes állítás: *süvöltene*. Van tehát kétféle állításmód: *jelentő* és *föltételes mód*.

Kelj föl, kelj föl édes anyánk! Így is mondhatnák: *Bár fölkelnél, édes anyánk!* Mindkettőben *kívánság* van, mert valamint az egyszerű állítás, a *kívánság* is kétféle lehet: *föltétlen* és *föltételes*. A *föltétlen kívánság*: *fölszólítás* vagy *parancs* (*kelj föl!*); a *föltételes meg: óhajítás* (bár *felkelnél!*). A *fölszólítást* *felszólító móddal* fejezzük ki, az *óhajításnak* nincs külön módja, kifejezzük a *föltételes móddal*; tehát három igemód van: *jelentő, föltételes, fölszólító*. Kell-e ennél egyszerűbb, ésszerűbb, következetesebb kifejtés?!

A 129. alatt Simonyi azt mondja: „Néha a *hová* helyett lehet kérdezni: *meddig*? A vélemény tagadja. Magyarázata ellenében hivatkozhatunk egy vidékre (talán másutt is így van), a hol szélteben járja ez a tréfás kérdés: *Meddig* kenyér nélkül? Akárki mérget vehet rá, hogy ilyenféle feleleteket kap: *A szőlőbe, a kertbe, a testvéremhez* sat. de nem a *szőlőig, kertig*. Pedig ezeknek *csak nyelverzekők* van. A Simonyi állítása tehát színigazság s azért a 138-al összevetve sem következetlen.

A 263. alatti okoskodásra kérdjük: Hát a mellékmondat nem *mondat*? Hát a *mondat* csak annyi, mint *főmondat*? Hát a rövidített *időhatározó mondat* alatt érthet mást valaki, mint *mellékmondatot*?! *Következetlenség* itt sincs.

Szívesen ismerjük be, hogy a 68. 103, 151 s az ezekkel összevetett tételek közt nincsen összhang. Csakhogy ezek oly parányi súlylyal esnek a *következetlenség* mérlegébe, hogy ezeket a *tolldibákat* a tanár úgy is kijavítja, a *szükséges* összhangot létrehozza.

A harmadik hiba: *helytelen felfogás*, sőt *fogalomzavar*.

A 17. 20 alatt olyan felfogás és állítások vannak, a melyekkel csak a nyelvtudomány mai állásának figyelembe nem vétele, a felvett hangtani rész céljának és okának nem ismerése mellett (Lásd első megjegyzésünk) lehet Simonyit hibás színben feltüntetni. Megokoltuk, hogy ezekről a hangtanban miért lehet beszélnie. A pótlónyújtás, mint a hasonulás helyettesítője, ma már a legtöbb nyelvésztől és nyelvtanban elfogadott elmélet. Ezekből sem az nem következik, hogy a főnéven, mint a ragozás főképviseelőjén kívül egy füst alatt már itt fel kell vennie minden hasonló szóalakot, sem az, hogy „*azzal*”-t nem ösmertetvén, nem is ismeri. Ebben még csak „*feltűnő*” sincs, mert nem illik egyik tétele alá sem.

25. p. *rezsszen* és *pezsszen* tájdivatos szavait az irodalom még aligha ismeri, Simonyi még az ilyen kicsiségeket is észreveszi. Itt sincs tehát helytelen felfogás.

34-ik tétel kapcsolatban a 35-el és 37-el, úgy a mint össze van állítva, erős vád... a *felületes néző előtt*, s helyeselheti is a „*fogalomzavart*.” Pedig annyira nincs fogalomzavar, hogy végeredményben Simonyi és a Vélemény megegyeznek. Miben tehát? Abban, hogy a mondat fő részei: *alany* és *állítmány*; tehát kettő. Abban is megegyeznek, hogy a mondatnak több része van, melyek vagy inkább az alanyhoz (jelző) vagy inkább az állítmányhoz (tárgy, határozó) tartoznak. Miben különböznek tehát? Abban, hogy Simonyi nyelvtana természetének, módszerének megfelelően, az egész mondatból kiindulva, inductiojának megfelelően az egészet fölrészeli, tehát analytice jár el; a Vélemény pedig azt akarja, hogy önmagát megtagadva, synthetice építse ki a bővített mondatot. Honnan kerül hát ki a fogalomzavar? A könyv természetének, módszerének figyelmen kívül hagyásából.

A 38. és 39. tételek nem azonos jelentésűek. Eből a szabályból: „A mely mondatokban csak egy-egy alany és egy-egy állítmány van azok *egyszerű mondatok*,” nem következik, hogy az egy-egy alanyon és állítmányon kívül több mondattag nincs, mert akkor így formulázta volna: „A mely *mondatok* csak egy-egy alanyból és egy-egy állítmányból állnak.” *Fogalomzavar* hát ismét nincsen Simonyiban. Az ő gondolatmenete az *egyszerű, főmondat összetett és összevont* mondatok meghatározásában egészen világos, csak figyelemmel kell a 38, 39, 40, 41. tételeket összevetni.

A 41. tételre vonatkozó stilaris módosítás helyén való.

A 46. és 53. ismét fogalomzavart állapít meg. A beszédrészek négyfélék: 1. mondatot; 2. mondatrészt alkotók; 3. más szóval együtt mondatrészt alkotók; 4. mondatrészt sehogy sem alkotók. A 46-ban csak a két első van összevetve; tehát Simonyi az indulatszót és kötőszót sehol sem mondja névszónak. A 45–53. tételek világos gondolatmenete s levezetése az állítólagos fogalomzavar ellen tiltakozik.

A műveltető igéről 100. alatt érdekes, de eredményében hibás fejtegetést kapunk, s szabályait, bármilyen határozottan hangzanak is, alá nem írhatjuk.

Helytelennek tartja, hogy „Simonyi és mások“ (a többek köz. Maklár is) a műveltető igék fogalmát és osztályát a régítől eltérően és helytelenül kibővítve határozzák meg. „Mi legyen ez a régi tudomány s honnan meríthető, nem mondja meg; de talán nem tévedünk feltevésünkben, ha nem megy túl „A magyar nyelv rendszere“-n. Ennek a fogalmi meghatározása teljesen összevág a Simonyi és társai tanításával, mely világos rövidséggel ennyi: „az alany nem maga tesz, ha nem eszközli, hogy más tegyen,“ vagyis tétet, műveltet. Azt hisszük, egyenes következtetés, hogy a mely igében a képzők így módosítják az alapjelentést, azok műveltetők. Tehát: A gyermekek keltik anyjukat, A király csináltat ágyat; — mert amott a gyermekek eszközlik, hogy anyjuk keljen, tegye a kelést; Vagyis a gyermekek az eszközli alanyok, a kik a cselekvést, kelést az anyjukkal, a cselekvő eszközzel, végrehajtatják; a másik mondatban: a király az eszközli, tétető alanyt, a ki az igei cselekvést, mással, mint eszközzel, az asztalossal véghezviteti. A Vélemény e két példa közt különbséget lát s határozottan kárhoztatja S.-it és társait, hogy a cselekvő személyeket nem jól állapítják meg s így tanít: Figyelmen kívül hagyják, hogy az a személy, a melylyel az alany a műveltető igében kifejezett cselekvést végrehajtatja, sohasem lehet a mondat tárgya, mert hiszen ez a cselekvést szenved, hanem vagy a mondatban is megjelölt vagy meg nem határozott más személy.“ Tehát szerinte: kelt nem műveltető, csak cselekvő ige; de csináltat már műveltető, mert „anyjukat“ nem lehet tárgya a keltésnek; de csináltat műveltető, mert itt a végrehajtó asztalos nem lehet tárgy. További tanításában csak annyit tart igaznak, hogy a *t, at, et, tat, tet* mind műveltető képzők, velők műveltető igék származnak, de „sohasem“ tárgyatlan, hanem „kizárólag“ „csakis“ tárgyas igékből. Igaz-e hát ez a minden kétséget kizáró két tanítás? Először is példáiból csak annyi igaz, hogy a *tat, tet* képzővel alkotott igék — szerinte — a műveltetők; tehát: *fáraszt* nem, csak *fárasztat*, *tanít* nem, csak *taníttat*; *bont* nem csak *bontat*, *javit* nem, csak *javíttat* sat. Pedig ezekben az eszközli, műveltető hatás, jelent és épen úgy bennök van. *Javit* = eszközli, hogy javúljon; *tanít* = eszközli, hogy tanuljon; *fáraszt* = eszközli, hogy fáradjon; szalasztja az ellenséget = eszközli, hogy az ellenség szaladjon, a szaladást csinálja. Először is hát nem értjük, hogy hogyan lehet a *t* műveltető képző, ha ezekben nem az, sem a Simonyitól elszámolt 28 közül egyikben sem. Akkor szerinte nem is képez műveltetőt; de nem is képezhet, mert ellene mond főszabályának, mert itt a cselekvést végrehajtó a műveltető ige tárgya szalasztja az ellenséget. No de hát képez talán tárgyas igékből; mert ezek mind tárgyatlanok? De melyikből? Mert a tárgyas igékből már *at, et* képzővel alkotunk, pl. *ír, irat*; *ver, veret*; *lő, lövet*. Vagy ezek sem tárgyasok?! Ezek már mind az első, mind a második szabálynak megfelelnek?! De hát ott vannak *jár, áll, foly* tárgyatlan igék, melyekből: *járat, folyat*, állat igék alkothatók; de hát ezek nem felelnek meg sem az első, sem a második szabálynak; tehát akkor nem is műveltetők?! Hát ha a kocsis *járítja a lovat*, vagyis eszközli hogy „a ló járjon,“ nem műveltetés, nem épen olyan az értelelmódosulás a képző hatása alatt, mint *ver* — *veretben* s társaiban?! De ha csakugyan az áll, hogy a cselekvést végrehajtó nem lehet a műveltető ige tárgya s csak *tat, tet* az igazi műveltető képző: akkor hogyan

állunk ilyen mondatokkal: Mátyás az urakat Gömörben megkapáltatta, megdolgoztatta; ezt ugyan keményen meg-számoltattuk?! Hát itt a végrehajtók nem tárgyai a cselekvésnek?! Vagy pl. *éteti, itatja* a lovat nem műveltető igék?! De hogy nem! Ki merné tagadni?! S mégis tárgyai a cselekvést végrehajtók! Mi hát itt igaz?! Az, hogy egyik szabály sem állja ki a bírálatot. Simonyiban itt sincs fogalomzavar.

A 113, 114, 151, 160 és 185 apróságokkal nem akarunk külön külön bibelődni, szívesen beösmérjük, hogy egy-két tétel némi stiláris módosítással helyesebb volna; beismérjük cserébe a 160 tétel különösségéért.

A 116. és 164. tétel alatt a többes *k* és a *fokrag*, mint képzők vannak kárhoztatva. Igaz, hogy némelyek ezeket ragoknak tanítják, de az is igaz, hogy Simonyinak és társainak ezeknek, mint képzőknek igazolására van alapos tudományos erősségök. Pl. a *k* egyenlő jelentést ad a névnek a *ság, ség* gyűjtőképzővel; *erdő, erdők*, *erdőség*; a *fokrag* meg oly értékű, mint a *nagyító*: *Erzsók, Istók* vagy a *kicsinyítő*: *halacska, Pistike*. Ebben leli magyarázatát az elítelt fogalmi meghatározás is. Egyébiránt egy kis tévedéssel, részben, Weszely is így tanítja.

A határozók és az igeidők tanával mi már előlegesen bőségesen foglalkoztunk, csupán azt kell hát még megvizsgálnunk, hogy az utolsó:

a *hézagosság és felületesség* vádja előző társainál többet ér-e? Az első bizonyítéknak nincsen súlya, mert — mint az első pontban mondtuk — ez is a hangtani rész céljának és okának félreértéséből foly. Az ismétléssel járó rövidség nem hézagosság és felületesség. A tanár arra való, hogy pótolja.

A 38—39. alatti szintén nem fogadható bizonyíték számban, mert mint fentebb mondtuk, S. az egész mondatból indul ki, a bővített egyszerű mondatot analizálja, ezért beszél csak egyszerű és tömondatról.

A 80. tétel az előzőkből az 54-től kezdődő következetes fejtegetésekből egészen világos.

A 109. tétel csalódását az 55—70 alatti tételek elég alkalmasak bőven eloszlatni.

A 151. tételből nem következik, hogy S. szerint tő- és sorszámon kívül másféle számnév nincs. A rendszeresnél megtanítja.

A 166—169. 170 ik tételekben felhozottra Simonyi bölcsen cselekedett. Azok már nehezebb képzések, nem valók az I. osztályba. Először tejnek italával táplálak titeket! Különben ezekről épen S. értekezett a Nyelvőrben és Búdenz-albumban.

A 238. kívánsága is épen ilyen szükségtelen dolgot illet.

Hogy valaki rosszakarattal ne vádoljon, fogadjuk el bizonyítéknak — a mit lehet — a 276. tétel *visszás arányát*. Hiszen a nagy váddal szemben úgy is elég kicsike súly!

Az azonban legyen nekünk megengedve, hogy a Simonyi magyarsága ellen ráadásul odavetett egy pár vádat nyomatékosságnak ismét ne tarthassuk. Ezt is meg kellett jegyeznünk az igazság érdekében.

Ime, Nt. s Tek. Igazgató-Tanács, Simonyi rendszere és nyelvtana a szigorú igazságban, a maga valójában bemutatva! Őszintén beismertük, hogy egyik főkérdés végeredményében, az igeidők beosztásában nem tudunk vele teljesen megegyezni; azt is őszintén kijelentettük s kijelentjük, hogy imitt-amott hiba is van benne, a mi tehát jobb volna, ha másként lenne; de kérdjük: van-e tökéletes tankönyv? Elég-e ez a csekélyke különbség és hiba arra, hogy más tankönyvet vele szemben, még nagyobb hibái mellett is jobbnak tart-

sunk? Az őszinte meggyőződés erejével kérjük: Van-e elég ok arra, hogy az ilyen súlyos vádakkal terhelt és a vádlótól lesújtóan elítélt bűnös felett pálczát megtörjünk?! Őszintén kijelentjük, hogy meggyőződésünk erejével állunk, mert állanunk kell, továbbra is az ilyen bűnös mellett s kijelentjük, hogy készek vagyunk mindig, mindenkivel szemben a fennforgó vádak ellenében védelmezni. Az igazság azért igazság, mert meg van az ereje, hogy a téves nézetekkel nyugodt önértékeléssel szembeszálljon. Mi nagyon ismerjük azt a forrást, melyből a tévedések nagy része fakadt. Az a régi gondolkodás, az a figyelemre méltó régi meggyőződés mely a fejlődéssel nem tartott, nem tarthatott lépést s mely minden, különösen merészebb újítást bármely téren kételkedve, sőt támadással fogad, itt is előttünk igen sok tévedést megmagyaráz, s teljesen indokoltá, tiszteletreméltóvá teszi azt az aggodalmat, mely az újításokkal járó következményekre gondolva, kellenél talán erősebben is nyilatkozik s gátakat emel ott is, a hol nem kellene. Az 1832—36-iki országgyűlés régi táblabírája, a hazájáért aggódo lelkes Nagy Pál, habár csak élő anachronizmus volt már s maga is idegennek érezhette magát az új emberek között: az ő régi aggodalmaival, az ő régi gravameneivel az országgyűlésnek a Kölcsények és Deákok közt is tiszteletreméltó alakja volt. De azért a nemzet bölcsen cselekedett, mikor az új idők követelményeit megértette s a haladás zászlója alá állt s az új eszmék embereit választotta vezérékül.

Ilyen gondolkodás, ilyen meggyőződés vezette a gymn. tanári kart Nt. s Tek. Igazgató-Tanács, midőn a Simonyi nyelvtanát taneszközzül elfogadta s ajánlotta. Bizony nyugodt lélekkel el lehet mondanunk, hogy nem követtünk el semmiféle mulasztást sem. Akkor mindjárt rámutattunk a szükségyszerűen bekövetkező változásokra, sőt egyszerre adtunk megbízást a Magyar és Latin nyelvtannak abban az új rendszerben való megkészítésére; mert a változások nagyobb része erre a két tantárgyra esik. Ezért ajánlottuk még csekélyebb jelentőségű eltérő nézetek mellett is éppen Simonyit, s minden körülményt, a mások nyelvtanainak nagyobb fogyatkozásait figyelembe véve, az új rendszer legjellemzőbb képviselőjét, a meggyőződésünk szerint akkori legjobb könyvet. Ajánlottuk éppen ezért, mert a latin nyelv tanítására is ajánlhattunk egy másik, hasonló rendszerben készült kitiűnő tankönyvet. Mindezt körültekintéssel, fokozatosan csináltuk, hogy nagyobb zavart ne okozunk s a kíváncsú öszhangot apródonként mngteremtsük. Ezért ajánlottuk a jelen évre a II-ik osztály számára, mint fokozatos következményt a Bartal-Malmosi Latin Mondattant; s csak sajnálni tudjuk, ha az ennek elvetéséből származó „zűrzavar“ tovább is megmarad.

Abban sem terheli mulasztás tanári karunkat, hogy rá nem mutatott arra a nagy eltérésre, mely a népiskolában használt Maklár Magyar Nyelvtan és a Simonyi között fennáll. Nem mutatott rá, mert ezt nem tartotta, nem tarthatta szükségesnek. A népiskolai Nyelvtan akkor jelent meg, mikor a gymnasiumban még a Hegedűs nyelvtanából, bár sokképen toldozgatva-foltozgatva tanítottunk. Megjelent a népiskolai viszonyok tekintetbe vételével, — a mint ezt az Előszó is elmondja — megjelent azzal a gondolattal is, hogy inkább csak átmenet legyen mérsékelt újításaival, ha a bírálat a réginek fenntartását erősebben nem követelné. Tudjuk, hogy ezért a régi részletért volt kitéve a legerősebb támadásnak. Megjelent azzal a gondolat-tal is, hogy a gymn. Magyar Nyelvtannak útját egyen-ge-sse s időt adjon annak eldöntésére is: maradjon-e továbbra is a régi rendszer vagy térjünk át, mert ideje

általtérni, az új rendszerhez. Tudjuk, hogy a gymnásiumi tanári kar két évvel ezelőtt megértnek látta az időt a rendszerváltoztatásra s az új gymn. Nyelvtannak ilyen alapon való megkészítésére. Gymnasiumi oktatásunknak éppen ez válhatott előnyére, azért térhetett át könnyebben a Simonyi féle rendszerre, mert a népiskolai tankönyv a régi Árvai és Hegedűs-féle nyelvtanok, más részről a Simonyi nyelvtana közt, mintegy átmenetet képezett mérsékelt újításaival. Ez alatt a változások alatt a népiskolai nyelvtan első kiadása elfogyott, életbe lépett az új Népiskolai Tanterv is; most lett volna hát itt az ideje a nyelvtanítási rendszerek közötti különbség megszüntetésének. Igen, de az új Tantervvel kapcsolatban a nyelvtan további élete, sőt bármely nyelvtan használata kérdés tárgyává lett: ki kellett hát nyomtatni a régi nyelvtant legalább ideiglenes használatra, míg a kérdés bármely irányban megoldást nyer. Kérjük, hogy az ilyen bizonytalan helyzetben tehetett-e okosabban akár az Irodalmi Kör, akár a tanári kar, mint a miként cselekedett? Aztán kikerülhet-e a kisebb-nagyobb eltérés ilyen rendszerváltoztatás mellett?! Hát érdemes volna-e pl. két évig várni egy új nyelvtannak behozatalára a gymnasiumban csak azért, mert 2—3000 népiskolai nyelvtan raktáron van; vagy eldobni ezeket csak azért, mert ezek kiegészítőket tanítanak határozók helyett?! De szabad legyen azt is megkérdeznünk: okvetetlenül olyan szükséges-e, hogy a gymn. oktatás a népiskolai tanítás vagy tankönyv vagy tanterv szerint igazodjék, vagy azt nagyobb mértékben figyelembe vegye, (bár elismerjük, hogy az öszhang, ha lehető, czélszerű és kíváncsú), mikor ime az az idő is bekövetkezhetik, hogy a nyelvtant a mi népiskoláinkban is kézi könyv nélkül, tehát a tanítók tetszése szerint, bizonyára nem egyenlő rendszerben vagy kategóriák szerint fogják tanítani s mikor a helyzetből kifolyólag gymnasiumunk a közelmúltban is, meg a jelenben is különféle nyelvtanok szerint tanított növendékeket kapott, bár kisebb számban is — első osztályába?! Annak a vádnak tehát, hogy nyelvtanunk „értéke kérdésessé“ van téve, meg a „tanítás eredménye“ kockáztatva, nincs kellő alapja, az a vád a viszonyok valósága között majdnem nullává zsugorodik össze.

Még kevésbé „követett el sajnós mulasztást a gymnasiumi tanári kar“ olyan okból, mintha a Hegedűs-féle Nyelvtan pótlásáról idejében nem gondoskodott volna. A tanári kar kezdeményezésére az Irodalmi Kör már 1883-ban intézkedett s a nyelvtannak egy része készen volt már 1886-ban. Az is ismert dolog, hogy a nyelvtannak mindkét része, Alaktan és Mondattan, a kiegészítő rendszerben kidolgozva, elég kedvezően esett át a bírálaton még 1891. júliusban, s a bírálatok értelmében s az Irodalmi Kör meghagyása szerint csak az Alaktant kellett még újra átdolgozni. Hogy nyelvtanunk maig sincsen, ennek oka egyéb körülményeket nem említve, kiváltképen a szerző akarata, de másrésztől tagadhatatlanul a nyelvtanokra vonatkozó vélemények hullámozása. Ha szerzőben nagyobb lett volna az élelmesség az iskola érdekeinek, meg a könyv tudományos értékének figyelembe vételénél: nyelvtanunkat két-három évvel ezelőtt, tehát éppen a kellő időben ki lehetett volna adni, ki lehetne ma is nyomni. De szerző nem akarta a rossznak tartott régi rendszerrel gymnasiumi oktatásunkat évekre megnehezíteni, — mondjuk — megnyomorítani; a legközelebb felmerült véleményhullámozások s az ezekből származott akadályok pedig éppen elegendők arra, hogy a munkáságnak kedvét szegjék, útját állják. Ha szerzőnek

lehetett volna saját kedvére, saját zsebére, iskolai viszonyaink figyelembe vétele nélkül munkálkodnia: egy magyar nyelvtan már bizonyosan napvilágot látott volna; de az *kiegészítő nyelvtan nem volna, mert nem lehetne*. Az Irodalmi Kör megbízása ma is fennáll s mihelyt lesimul a vélemények hullámlása s a megbízott látni fogja, hogy megnyerte azt a függetlenséget, mely a tanárnak is, meg az írónak is élető eleme, feltétlen szüksége: a megbízásnak meg fog felelni rövid idő múlva. — Ezeket el kellett mondanunk tájékoztatásul s az ok nélküli vádak elhárítására. Sajnos, hogy e vádak elhangzottak s nekünk szükségünk volt magunk igazolására, mikor a könnyen megszerezhető előleges értesülésekből világos lett volna, hogy a tanári kar sem négy szemközt, sem nyilvánosan a vádak közül egyiket sem érdemelte.

Mindezek után egészen természetesnek s teljesen megokoltnak tarthatja a Nt. s Tek. Igazgató-Tanács, ha régi meggyőződésünk meg nem változhatott s nem is változott meg s harmadikban is csak a Simonyi Nyelvtant ajánlhatjuk ideiglenes használatra, mint a mely mind a tudomány, mind használhatóság tekintetében teljesen megfelel az iskola céljainak. Épen ezért az ajánlott tankönyvre nem is reflectálunk. Nem azért, mintha könnyen be nem bizonyíthatnók, hogy Mártonfi-Veszely Simonyi mellett akár a tudomány akár az iskola érdekeinek szempontjából a bírálatot ki nem állja; hanem azért, mert ajánlatunkon kívül más ajánlatot nem tartunk sem szükségesnek, sem alkalmasnak, sem időszerűnek.

Bocsánatot kérünk Nt. s Tek. Igazgató-Tanács, hogy e felmerült ügygyel ilyen részletesen s talán úntató hosszadalmassággal foglalkoztunk. Nem örömet tettük, mert hiszen szívesebben foglalkoztunk volna gyümölcsözőbb ügygyel. De ránk parancsolta e kötelességünk teljesítését egyrészt a Nt. s Tek. Igazgató-Tanács iránti feltétlen tiszteletünk, egy perczig sem ingadozó engedelmisségünk, melyből kifolyólag azt kellett éreznünk, hogy a felhívásnak csak úgy tehetünk eleget, csak úgy szolgálhatunk kellőleg az iskola érdekeinek, csak úgy állíthatjuk helyre a megrendült bizalmat és megzavart nyugalmat, ha az egész ügyet beható fejtegetések között, a tudomány teljes és igazi világításában állítjuk a Nt. s Tek. Igazgató-Tanács elé, hogy aztán a tudomány és az iskola érdekeinek megfelelően teljes biztossággal lehessen a leghelyesebben, a legbölcsebben határozni. De tüzetesen, teljes részletességgel kellett foglalkoznunk tanári reputatió érdekében; igazolnunk kellett, hogy ajánlatunkat nem elhamarkodva, talán bővebb megfontolás nélkül, pusztán felkapott jelszavak s név után indulva, hanem tudományos okoktól, a tanári felelősségtől kényszerítve tettük; igazolnunk kellett, hogy ajánlatunk megismétlése egyedül a meggyőződés kifolyása s nem olyan fajta kicsinyes daczból eredt, a melyre a Véleménynek talán ez a pontja céloz: „erre az eljárásra a gymn. tanári karnak a múlt évben tett jelentésemmel szemben elfoglalt magatartása kényszerített.” De tüzetesen kellett végre ezzel az ügygyel foglalkoznunk azért, hogy őszintén megmondjuk annak a közelünkben mindegyre terjedő s már is nagyon megerősödött káros hatású elfogultságnak, mely kész mindent rossznak tartani, a mi Simonyitól ered: „Lám, nem olyan fekete az ördög, minőnek a falra festik;” — s hogy ezzel egyszersmind egy erkölcsi kötelességet is teljesítsünk: olyan, a milyen elégtételt szerezzünk egy — legyenhében

szólva — méltatlanul megtámadott írónak, a kinek nyelvtudományunk mai fejlődésében, mivelésében kétségbevonhatatlanul rendkívüli érdemei vannak.

Amicus Plato, amicus Aristoteles; sed maxima veritas!*

Sárospatak, 1897 aug. 28.

A gymnasiumi tanári kar nevében:

Szinyei Endre,

gymn. igazgató, bizottsági elnök.

Dr. Rácz Lajos,

b. tag.

Dr. Mitrovics Gyula,

b. tag.

Maklár Pap Miklós,

bizottsági előadó.

TÁRCA.

Bölcsészeti mozgalom e század elején.

(Folytatás és vége.)

6 A keresztyénségnek Daumer szerint pantheismusra van szüksége, hogy feltisztulhasson.

Daumer úgy vélekedik, hogy Hégel nem eléggé pantheista, pedig szerinte csak a pantheismus a dolgok igazsága. Így áll a dolog a ker. vallással is. Ennek is szüksége van arra, hogy a pantheismus hozzájárulásával kellő tisztaságához végre eljuthasson. Ugy van meggyőződve, hogy csak az új pantheista religióból fog kibontakozni a valódi morál; mert a keresztyénség még nagyon bírvágyó.

Nem tagadhatni, hogy a keresztyén egyház tagjainál nagyon erősen ki van fejlődve azon vélemény, mintha földi jutalom reménye nélkül az erény és kötelesség nagyon magokra volnának hagyatva, és hogy az ember lemondásra valamiről, vagy komoly erőfeszítésre az önfelszabadítás ügyében, képtelen kilátás nélkül némi kárpótlásra.

Azonban mind ez csak helytelen elmagyarázása az erkölcsi kiegyenlítés törvényének, mely egy felől mélyen bevésve van az emberi természetbe, más felől az isteni Mester által is szentesítve lett, midőn a többi között azt mondotta: „menj szőlőbe s dolgozz, s a mi igaz megadom neked.” Ugyanez van kimondva az új szövetségben oly sokszor előforduló szavakban: „Az Isten megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint.” A hol pedig az mondatik, hogy a földön nem a bölcseség a kenyér, nem az igazság a korona, nem a

* Méltó érdeklődést elégitünk ki, a mikor a sárospataki gimnáziumi tanári karnak ezt az „Előterjesztés”-ét lapunkban közreadjuk. Minden elfogulatlan olvasó láthatja ebből, hogy a sárospataki főiskola igazgató-tanácsa s a tanári kar között egyáltalán nincs az az antagónizmus, a melyet a kívülállók egyike-másika olyan nagy puffogattással hangoztatott. Láthatni ebből a véleményből azt is, hogy a sárospataki tanári kart az előjáróság nem tekinti átmeneti lénynek az úr s a mendikáns között, a minőnek egyik laptársunk — ő tudja miért? — szerette volna olvasói előtt feltüntetni. Komoly hang jellemzi e véleményt, a melyben az ildomoság s a szaktekintély szépen ölelkezik. Védelmezi, a mint hogy védelmeznit is kell, álláspontját s elfogulatlanul mondja ki meggyőződését, bizonyára úgy, hogy meglesznek vele elégedve mindazok, a kik a Simonyi nyelvtanának a barátjai, a kiket egyébiránt igen kellemetlenül érinthetett az a körülmény, hogy a Simonyi Kis-Magyar nyelvtanát az I-ső és II-ik gymn. és reál osztályok részére csak *segédkönyvül* engedélyezte a miniszter (2857/1897, eln. Hivatalos közlöny ez évi 17. sz.) Jó szolgálatot véltünk tenni ennek az előterjesztésnek kiadásával a méltatlanul megvádolt előjáróságnak; a kéretlenül védelmezett sárospataki tanári karnak s a mi a legfőbb, a gimnáziumi magyar nyelvtanítási ügynek. Az ilyen eszmecsere sohasem veszedelmes s örülnünk kell, hogy a messziről hajigált gyújtó csóvák sem tudtak izzó tüzet gerjeszteni, hanem a tanferfiak komolyságával intéztetett el a gymn. magyarnyelvoktatás kérdése.

Szerk.

futóé a pályadíj, . . . a hol mindamellett annak, ki állhatatos marad mind haláláig, annak adatik az életnek koronája: ott egyszersmind az is ki van mondva, hogy a visszafizetés nincs a földi léthez kötve, sőt a teljes kiegyenlítés a földi lét után lesz kiszolgáltatva a nagy napon amaz igaz bíró által.

„A mi igaz” annak elvégre meg kell adatni, de ezen erkölcsi kiegyenlítés nem anyagi kárpótlásban, hanem a *kivívott erkölcsi és szellemi fejlődésnek megfelelő állapotnak előállásában*, az igazságnak koronájában, az Istenhez való közeledés üdvhatásának boldogító érzetében áll.

Még azon reménnyel is hízeleg magának Daumer, hogy a keresztyénység az ő továbbképződésében, márt. i. az új, általasejtett religio alakjában, minden cultust nélkülözni fog.

Nos akkor a keresztyénység oly bensőséggé alakul, a mely semmi külsőlegesen nem nyilatkozik; tehát magát sehol sem teszi, sehol sem jelenti ki. Lesz egy erő, mely nem hat, egy élet, mely nem él.

A keresztyénység mint eddig, úgy ezután is az egyház organismusában fog fennállani. Támadhatnak felekezetek, melyek talán a cultus külső alakzatát elvetik, de a secta épen, mivel csak secta, nem az egész egyház, hanem annak csak egy töredéke.

A religio, mely saját igazságait tanítani (predikálni) megszűnik: annak nincs többé szava az emberiséghez. Az igazság, mely elnémul, létjogáról már lemondott.

A keresztyénység eredeti alakja a szabad gyülekezetiség egy nagy meggyőződés körül, mely az akarat egységét eszközölte. Isten lelke az alkotó elv, az fogja fentartani is. De azon lélek örökké izgatni, azon meggyőződés örökké beszélni fog. E szabad gyülekezetiségnek örökké fog lenni beavató (kereszttség) és az egységet fentartó (Urvacsora) szertartása.

Azon nézet, hogy a keresztyénység egy más vallásba fog átmenni, és így magát abban beszűntetni, nélkülözi a keresztyénység alapos felfogását. A keresztyénység abszolút igaz vallás, és isteni életfolyamat az emberiségi élet körében, t. i. a Jézus Krisztus életének folytatása, és általánosulása. E nagy cél az emberiségi élet egész tartamát igényletbe veszi.

Lehet szó, és kell is, hogy legyen, a Jézus élete mindinkább teljesebb reproducálásáról. Lehet szó János apostol irányának, az egyetemes szeretetnek érvényesüléséről az egyházban. De a keresztyénység más, mint keresztyénység, soha nem fog lenni.

Daumer olykor úgy beszél, mint egy szt. Simonista, csak hogy ő mélyebben tekint be a történelem rejtelsei közé, és erősebb ragaszkodást árul el a megszokott ker. valláshoz, a mi leginkább eschatológiájában nyilatkozik. De hát ezen eschatologia szerfelett homályos. A szavak, melyek rendszerének részletét jelzik (»Átmenet az abszolút világba, nagy kozmikus katasztrófák, viláगतalakulás) színlepi jelentés színezetével bírnak.

Ugy tűnik fel általában, mintha a viláगतalakulás nem oly fejlődési menetel volna, mely pillanatról pillanatra folytonosan halad.

Maga a világnak halála nem egy, még a jövőben a világra várakozó momentum, hanem azt a világ már kezdettől fogva magában hordozza, és minden pillanatban a halálból egy új életbe megy át s a jelen nem más, mint átmenet a múltból a jövőbe.

Hasonlóképpen a szellemnek valóságos élete nem egy a jövőben véghezmenő hirtelen szakítás a jó és gonosz között. Sőt inkább ezen szakítás már régen létezik, oly régen, mint maga az emberi szellem, mely a gonoszba soha teljesen bele nem nyughatott.

A gonosz, az mint negatio, halála a szellemnek. De a jó, ez megint az ő örök életető hatalma, épen úgy,

mint a természetben az élet a halált legyőző hatalom. Valamint itt az életnek: úgy ott a jónak győzelmével végződik a fejlemenetele. A jó a szellem élete, és az Istenség légköre.

Az, a mi Daumernél magát a kedélybe behízelgi, az a költői elem, de hát az épen azért valótlan is.

Ott előttünk áll ime az Isten, de mint állomány, a mely, hogy magát tökéletesítse, mindenné lesz.

A csillag és a hegy, a lég és a növény, a fény és az állat, az mind ő.

Ő meg keresztül a létel minden fokain, míg végre eljutva az emberhez, ott elmélődés által egyszersmind öntudatára jut annak, hogy t. i. mi ő tulajdonképen.

Ott tehát az Istennek szüksége van az emberre; mert csak ebben jut el önmagának tudatára, csak ebben térhet önmagához vissza.

Tehát az Istenség sem Önmagában önmagának tudatával nem bír, sem a világfejlődés menetelében magának e tudatot meg nem szerezheti, hanem még szüksége van egy emberre, hogy önmagához, önmagának teljes tudatával visszatérhessen. De ebből a tudatból csak is világtudat állhat végre is elő, a melylyel t. i. tudja magát az Isten a világgal való azonságában.

De ha ezen elmélet szerint mégis minden istenség volna, a mi csak szemeink előtt kifejlík: úgy kellene, hogy egyszersmind sajátos kegyelettel viseltessünk a teremtettség tárgya iránt.

Lehetetlenné válik az élő lények nyomorgatása, pusztítása, minden vérengzés és zsarolás, és előáll a hajdani Brahmának, Bániának és ó-egyiptomiak idyllis világa. Egy fényes költészet, mely nem valósulhat meg soha; mert nincs szilárd eszmei alapja ez egész világ — és Istenfelfogásnak.

Dr. Heiszler József.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezlete és őszi közgyűlése.

Szép számmal gyülekeztek össze az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezletének tagjai, az e hó első napján d. u. 3 órakor tartott értekezleti gyűlésre s Tóth Dániel esperes elnökölte alatt négy órán át tárgyalták a három körtől beérkezett javaslatokat. Különösen hosszas és beható vitára szolgáltatott alkalmat a miskolci értekezleti kör két indítványa, melyek mindenike országos érdeklődést van hivatva kelteni. Illyés János harsányi lelkész indítványa: *Prot. egyházunk bajainak orvoslása, különösen az állami segélyezésnek az 1848-ik évi XX. t.-cz. szellemében való eszközlése tárgyában*, — e becses lapok olvasói előtt már ismeretes lévén, a czimből is kiolvasható lényegét itt ismételni nem tartom szükségesnek. Az értekezlet a szép tanulmányt figyelemmel hallgatta végig, a tulajdonképeni indítványt pedig csekély stílus, s inkább csak a helytelen értelmezés kikerülése végett eszközölt módosítással elfogadván, teljes egészében magáévá tevén, az egyházmegye, az egyházkerület és általa az egyetemes konvent figyelmébe melegen ajánlja. Az utóbbi időknek egyik első rangú kérdése ez, s bár tudjuk, hogy ez idő szerint aligha valósítható meg, s csak jámbor óhajtnak lehet tartanunk, mégis — az államsegélyezésnek más formája alig ajánlítható, mert hiszen ez az indítvány azt célozván, hogy a csekély fizetésű ev. ref. lelkészi állomásokrak egy bizonyos minimumig leendő kiegészítésén kívül az államkormány a hívek vállairól is emeljen le valamit a teher-

ből, — ezáltal előreláthatón megakadályoztatnék a baranyai egyházmegye esperesének jelentéséhez hasonló jelentéseknek a felhangzása. Az egyháztagek terheinek szabályozását az indítvány szerinti tervezet úgy kontemplálná, hogy nemcsak a csekély fizetésű, tehát egy bizonyos minimumig kiegészítendő lelkészi állomásoknál, hanem országszerte, minden egyházban az egyháztagek állami adójuknak egy bizonyos maximális %-án (p. o. 25%-on) felül nem lehetnének megróhatók s a hol az így előálló összeg nem lenne elegendő az illető egyház fentartásához szükséges költségek fedezésére: ott az állampénztár fedezze a hiányt. Ha a nagyt. szerkesztő úrnak nincs ellene kifogása: pár hét alatt szolgálók e becses lapok olvasóinak egy kis statisztikával, melynek feladata lesz kideríteni, hogy a mi kerületünknek szükséglete mennyit tesz ki, a fentebb leírt módok között megejtett számítás alapján.*

Másik fontos tárgy volt, a napi lapok által hibásan közölt az az indítvány, hogy *megtartandó-e a protestánsok által a Szent István napi munkaszünet?*

Több helyről ugyanis, még pedig tisztán református falukból is, az a panasz érkezett be, hogy több református embert érzékenyen megbüntettek azért, mert e napon mezei munkát: szántást, csépeletést, széná-, lucerna-, stb. kaszálast végeztetett s végzett. Értekezletünk úgy gondolkozik, hogy mi, protestánsok a Szent-István napi munkaszünetre olyan helyeken, a hol a róm. kath. egyház e napon történni szokott isteni tiszteletét, ünnepi hangulatát munkánk nem sérti, kötelezhetők nem vagyunk. Tehát itt egyszerűen csak az a tény áll fenn, hogy az a-borsodi értekezlet ajánlja felsőbb hatóságai figyelmébe azon többszörös sérelmet, mely szerint több tagja egyházunknak, tisztán mezei munkáért, mely senkit sem vallásos, sem semmi féle kegyeleti érzéseiben nem sérthet, érzékeny büntetéssel sújtott s egyszersmind kimondja véleményét, hogy a mezei munka szüneteltetésére mi reformátusok, azon a napon, kötelezhetők nem vagyunk.

A napi lapok ama híre, mely ezt a határozatot március idusával köti össze, hibás értesítésből származott, mert az egyházmegyei közgyűlésre csakis a Szent István napi munkaszünet alól való felmentésre vonatkozó indítvány terjesztetett fel, s a közgyűlés is csak ebben az irányban határozott.

Másnap f. hó 2-án d. e. 9 órakor Tóth Dániel esperes lélekemelő imádsága, s Bárány Elemér egyházmegyei gondnok rövid üdvözlő szavai után az egyházmegyei közgyűlés tárgyalta, 2 órai megszakítással, késő estig.

Az esperesi fél éves jelentés újból kiemeli azt a körülményt, hogy a domesztikai járulékként egyházmegyénk hívei által évenként befizetett 2340 frt után, mi már éveken keresztül csak 100—130—140 frtot kapunk vissza. Keresvén ennek az okát, az ama téves föltevésben található meg, hogy nekünk a-borsodi lelkipásztoroknak, tejjel-mézzel folyó, áldott tartomány predikátorainak, — szükségünk egyáltalán nincs, — egyházaink pedig — dehogy vannak a segélyre rászorulva. Az a bajunk, hogy nem tudunk siránkozni, sebeinket resteljük mutogatni; holott általános tapasztalat szerint, mai napság csak az kap segélyt, ki nagyobb tud kiáltani.

A nagy figyelemmel hallgatott esperesi beszámoló elhangzása után, mely a múlt fél év eseményeinek hű képe volt, Dr. Németh Imre világi főjegyző és Illyés János egyházi aljegyző tették le az esküt, s foglalták el helyeiket, a mindenfelől hangzó jó kívánságok, üdvözlések között.

* Nagy köszönettel vesszük, mert a kérdés igen fontos. Szerk.

Az elnökség jelentése, hogy felbontattak a világi tanácsbíróra beadott szavazatok, melynek folytán kitűnt, hogy 40 szavazattal 53 közül *Ifj. Sturmán György* országgyűlési képviselő tanácsbíróvá választott, tudomásul vétetett.

A múlt tavaszi kerületi közgyűlésen anyaegyházzá előlépett Lőrinczfalva által meghívás útján lelkész-tanítóul megválasztott Békó József, a dorogmai, kisgyőri, hevesi tanítókkal együtt beerősítettek.

Domesztikai segélyért folyamodtak Kazay Sándor mackári, — Somody János heőbábai, Tokaji Nagy Lajos ábrányi lelkészek, továbbá a noszvaji, daroci, f.-ábrányi, tiszta-eszlári egyházak s tőkés segélyért a vattai egyház: mindnyájan ajánlottak több kevesebb segélyre.

A böcsi egyház 6000 frtos költségvetése, mely összegért paplakot szándékozik építeni, elfogadtatott, a kivetési kulcs helyben hagyatott.

Az időszaki tanács tagjaiul a tavalyiak maradtak, a kanonika visitációt pedig: Fekete József, Kerekes József, Sólyom Gyula, Bodolay István tanácsbírókra bízta a gyűlés. Több aprólékos tárgynak, s a lelkészi értekezlet javaslatainak letárgyalása után pedig a tavaszi közgyűlés helye *Szirmára* tüzetvén ki, a gyűlés véget ért.

Készakarva hagytam utóljára egy — szerintem — elvi jelentőségű határozatot. Néhai Tamkó Ferencz keresztesi lelkész özvegye ugyanis azt a kérést intézte a közgyűléshez, hogy a keresztesi egyházba, hol, az ő férje mellett, 10 éven át felés helyettes lelkész volt alkalmazva, az egyházkerületi statútumok értelmében a csonka év tartamára káplán rendeltessék s neki az egész fizetés kiadassék.

Megjegyzendő, hogy a 10 éve ott alkalmazásban lévő felések közül az utolsó 1896-ik év július hó elsején ment Keresztesre, s most 15 hónapi ott létele után, az egyházmegye közgyűlése a folyamodás értelmében határozott, megfosztván a felés-helyettes jogos jövedelmétől, az özvegynek adta azt, a helyettes helyére pedig káplánt rendelt; más szavakkal: az özvegynek, férje halála után, a férje életében élvezett jövedelem kétszerese rendeltetett kiadni, a felés-helyettes pedig, kinek jövedelme 15 hónap alatt évi 700—750 frt volt, ettől a jövedelemtől elűtett — pedig, — nem hallottam még eddig, hogy kápláni nyugdíjintézet volna felállítva.

Tudomásom szerint különben e határozat ellen felebbezést is adnak be a megyében levő segéd-lelkészek s most a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés lesz hivatva dönteni ebben a kényes természetű kérdésben. A gyűlésben a vita folyamán felhozott az a körülmény, hogy hasonló esetben, legközelebb, a gyűlés más értelemben határozott, s a felés-helyettes állásában meghagyta, Erre az mondatott, hogy az az állás (palkonyai) kevesebb javadalmazással lévén összekötve, ott az özvegy teljes jövedelmének felét a káplántartás is fölemésztette volna s csak a baja lett volna több.

Vagyis: *a kinek van, adatik annak és bővülködőbb lesz; de a kinek nincsen, a miye van is, elvételik tőle.*

Közigazgatási bírósági ügy is tárgyalatott három. Kettő egyházak és hivatalnokai közt fölmerült peres esetről kifolyólag, s ezeknek valószínűleg folytatása is lesz; — egy pedig a mező-keresztesi egyház megürült lelkészi hivatalának, meghívás útján leendő, betöltése körül felmerült azon vélemény különbözet folytán, mely a választó egyház és az esperes között s illetőleg a kerületi szabályrendeletnek a meghívás útján való lelkész választásról szóló része és az eddigi gyakorlat különbözősége miatt jött létre.

Tudósításomat azon forró óhajattal rekesztem be, hogy adjon Isten mindenütt és mindenkor oly kitartó

munkásokat, mint a jelen közgyűlés tagjai voltak; oly szívesen hozott munkát, mint a melyet ez idén az a.-borsodi egyházmegye elnöksége hozott a prot. közügynek; mindenek felett pedig mindnyájunknak az ő akaratán megnyugvó, bölcs szívet, hogy tudhassuk napjainknak számát, s nagy állhatatossággal az előnkbe adatott célt elérjük.

Referens.

II.

— Az ungi egyházmegye őszi közgyűlése. —

Az ungi ev. ref. egyházmegye szeptember 9-én tartotta meg Ungváron ez évi őszi közgyűlését Szabó Endre esperes és Köröskényi Elek, mint legidősebb tanácsbíró elnöklete alatt. Közgyűlésünk legelsőbbben is a kegyelet adóját róttá le feledhetetlen emlékü, elhunyt gondnokának, Kovách Károlynak emléke iránt, midőn megtartatta felette azon emlékbeszédet, minek megtartását a folyó évi augusztus 10-én tartott rendkívüli közgyűlés elrendelte.

Ezután az egyházmegyei gondnokra beadott szavazatok bontattak fel s minthogy a beadott szavazatok négy egyén között oszlottak meg, így általános többséget senki nem nyert; a legtöbb szavazatot nyert *Komjáthy Béla* (17) és *Bernáth Dezső* (14) közt a szavazás újból elrendeltetett.

Nagy lehangoltságot keltett esperes úr azon kijelentése, hogy minden segélyre szorult lelkész felsőbb hatósága útján kérvényezze a konventtől az államsegélyt. Ezt már tudtuk ugyan a konventi jegyzőkönyvből, de most, midőn hivatalosan ki lett jelentve, igazán elszomorodtunk azon a megaláztatáson, melynek a magas konvent kített bennünket, ez által a minden önérzetes embert sértő intézkedése által. Hát mivel érdemeltük meg azt, hogy legfelsőbb hatóságunk így megalázzon bennünket? Midőn a miniszter az adóhivatalok útján szándékozott az államsegélyt a jogosultak számára kiutalványozni, hogy felriadtak főbb hatóságaink, hogy ez által autonómiánk mily nagy sérelmet szenved, a miben sérelem talán nem is lett volna, mert csak a felsőbb hatóságaink által jóváhagyott jelentőívek nyomán szándékozott eljárni, s a miniszter engedett a közönhajnak, átadta a konventnek a segélyt, s az most azt kívánja tőlünk, hogy emberi méltóságunkat levetkezve, koldusokként könyörögjük ki tőle azon segélyt, mit az államkormány szolgálataink jutalmazása végett ad.*

Hát hová lesz így az a protestáns önérzet, mely szegénységében is büszke tudott lenni szabadságára és függetlenségére? Éppen azért egyházmegyénk tisztelettel felír az egyházkerületre, hogy hasson a konventre, hogy ez a szégyenletes segélyosztási mód megszüntetessék, és a jelentőívek nyomán, mint fizetés-pótlék osztassék ki a legkisebb fizetésű lelkészek közt.

Ezután a közalapi kérvények bíráltattak el, s úgy az egyházak, mint a lelkészek ajánlottak a szükséghez mért összegekig; mivel a folyton apadó lelkészi fizetések és az egyháztagok elszegényedése a kérelmet indokolja.

Majd több helyi érdekű ügy elintézése után egy pár közigazgatási bírósági tárgyat is elintézett bíróságunk, mert a fizetésöket szorgalmazó szegény lelkészek rá vannak utalva, hogy őket jog szerint megillető csekély fizetésökhöz hozzájutni igyekezzenek, a mit megnehezít az, hogy fizetni nem szerető egyháztagok mindig akadnak.

Örvendetes tudomásul szolgált a tanügyi bizottsági elnök évi jelentése, ki lankadatlan buzgalommal állította össze népiskoláink anyagi és szellemi állásáról szóló évi

kimutatását, melyből meggyőződünk, hogy derék tanító karunk a nehéz életviszonyok között is derekasan igyekszik hivatását betölteni. De mind fenyegetőbbben jelentkezik a tanítói hiány; gyakran oklevél nélküli egyénekkell kell betölteni az üresedésben levő állomásokat; de igen sokszor még ilyen sincs, úgy, hogy a tanítás éven át is szünetel.

Ezekben röviden előadtam a gyűlés főbb mozzanatait, de meg kell emlékeznem azon szívesességről is, melyet a lucskai egyház tanusított irántunk, midőn a szellemi foglalkozás után bő lakomával látta el a nem kis számban megjelent gyűlési tagokat. Ez az egyház tartozott volna sorrend szerint a gyűlést kebelébe fogadni, de miután az isteni gondviselés nehéz próbára tette e szegény igyekező népet, a mennyiben néhány nappal előbb majdnem az egész község leégett, így kénytelen volt Ungváron tartani meg a gyűlést.

Mi pedig azon jó kívánsággal oszlottunk szét, hogy az isteni gondviselés emelje fel a porba sujtott egyházat és bőséges áldásával árasztssa el annak híveit és lelkészét, ki megszokott szíves vendégszeretetével és tapintatos eljárásával mindnyájunk szeretetét és becsülését újabban is kiérdemelte.

H.

III.

A felső-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye szeptember 7-ik napján tartotta őszi közgyűlését Vadász Pál esperes és Ragályi Béla egyházmegyei gondnok elnöklete alatt Nekézsenyben a beállott esős idő dacára is, elég szép számú közönség jelenlétében.

A gyűlést az esperes szívből fakadt imádsága előzte meg, melynek elhangzása után, egyházmegyei gondnok utalva arra, hogy az egyházpolitikai reformok, s főképen a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény életbeléptetése folytán előállott s megváltozott helyzet multhatatlanul szükségessé teszi, miszerint a »cura pastoralis« és »belmissio« körében, a lelkészi kar által céltudatos, fokozottabb tevékenység fejtessek ki, — a megjelenteket szívélyesen üdvözlölvén: a közgyűlést megnyitotta.

Ezen, a mély protestáns érzésből fakadt, s az adott helyzet és viszonyok által igazolt megnyitó beszéd után esperesünk olvasta fel az egyházmegye kebelében tavaszi közgyűlésünk óta előfordult fontosabb ügyekről készített jelentését; a nagy gonddal és körültekintéssel készített esperesi jelentés közgyűlésünk jegyzőkönyvébe szóról-szóra bevétni határozatott.

Az esperesi jelentés kegyeletos érzések között emlékezik meg azon veszteségről is, mely tavaszi gyűlésünk óta egyházmegyénket érte, elvesztvén két lelkésztársunkat: Rozgonyi József sajó-ivánkai nyugalmazott-, és Bató Ferencz sajó-velezdi lelkészeket; mindkettő hí sáfára volt a rábízottaknak; áldás legyen emlékökön!

A gyűlésről elmaradt hivatalnokok igazolása, jegyzők helyettesítése után lelkészi és tanítói beérősítések következtek; a sajó-velezdi egyházba Bodnár István d.-horváthi lelkész, a nekézsenyi tanítói állomásra pedig Kovács Gusztáv, — ez utóbbi oklevél-szerzés kötelezettsége mellett ideiglenesen — beérősítették.

Nagy a tanítóhiány egyházmegyénkben is; több — nem éppen csekély díjazású tanítói állomás maradt betöltetlenül, azon ok miatt, hogy vagy pályázó nem jelentkezett, vagy ha jelentkezett is, elfogadható nem volt; e kényszerűség hatása alatt adott helyet aztán közgyűlés a sajó-szentpéteri presbyterium ama kérésének, hogy harmadik fiu-iskolájukban, miután arra alkal-

* E tárgyban egy cikket legközelebb adni fogunk. Szerk.

mas egyén nem jelentkezett, egy évig a segéd-lelkész taníthasson.

Húzámos idő óta vajdó kérdés egyházmegyénknek az abodi missiói egyház tanítói állomása betöltésének kérdése is. Ezen néhány — de hitbuzgó családból álló maroknyi gyülekezet tanítói állomására egy oly tanítót kellett volna már régen állítani, ki hivatásának magaslatára emelkedve, az idegen ajku és más vallású lakosok közzé ékelt s így nem csak vallási, de nemzetiségi missiót is teljesítő kicsiny egyházat az elzülléstől megmenteni képes volna. Ilyen alkalmas egyén azonban csak is azon esetben vállalkozhatnék ez állás elfoglalására, ha a convent az évenként megadni szokott 150 frt segélyt állandósítaná; mert az államsegéllyel felemelt tanítói fizetésből sem képes, ezen nagyobb várostól távol s az év nagyobb részében csak nem járhatatlan közlekedési úttal bíró helyen — tisztességes ember megélni.

Felíratoztunk, kértünk minden évben; a 150 frt segély állandóvá tétele mai napig sem történt meg, a tanítói állomás ma is betöltetlen. Ha ezen kis egyház jó akaratú s hitbuzgó hívei beleunnak a várakozásba s elzúllanak, kire vagy kikkre hull a kárhoztatás köve?! Az egyházmegyére semmi esetre sem, mert az megtette a maga kötelességét!

Az egyházkerületi papi értekezlet megalakítását óhajtja ugyan egyházmegyénk, de amennyiben az egyházmegyei papi értekezletek még nem izmosodtak meg eléggé; de meg mivel sokszor a nagy távolságban tartandó kerületi értekezleten megjelenni köteles csekélyebb díjazású lelkész társaink segélyezésére alappal nem rendelkezünk, jobb idők beálltaig, esetleg a lelkészi fizetések rendezéséig, annak megalakítását függőben hagyni véleményezi.

A tanügyi bizottság jelentése alapján, úgy az egyes iskolák felszerelésére, mint a több helyen észlelt nagyobb mérvű iskolai mulasztások meggátolására vonatkozólag szigorú intézkedések tétettek.

A nagy-barczai és dédesi iskolák államivá tételéhez egyházmegyénk belenyugvását adta, s az állam megbízottja és a nevezett egyházak közötti szerződés, az egyházak érdekeinek megóvásául — egyházmegyénk képviselőjének jelenlétében kötött meg.

Tapasztaltatván az, hogy a sárospataki algymnasiumba gyermekeiket szeptember 1-sője előtt beíratni óhajtó szülők, az igazgató-tanács határozatára hivatkozva azon értesítést nyerték az igazgatótól, hogy először a múlt évben Patakon tanult növendékek iratnak be s az idegen iskolából jelentkező növendékek bizonylata csak „jó reménység” fejében hagyható ott szeptember 1-ső vagy 2-ig, mely eljárás az iskola jól felfogott érdekeivel ellenkezik, de a tanítató szülékben is hidegséget szül az iskola iránt: felkéri egyházmegyénk a főtiszteletű egyházkerületet, miszerint hasson oda, hogy ha már a Patakon tanult növendékek előnyben részesülnek is a más iskolából jelentkezőkkel szemben, azok a záró vizsgák befejezése után bizonyos határidőn belől beíratásra köteleztessenek, s hogy így a más iskolából jelentkezők is biztos választ nyerhessenek akkor, a mikor még a visszautasítás esetén, más gymnasiumba beíratkozhatnak.*

Volt még igen sok ügye gyűlésünknek, melyeknek letárgyalása egész napunkat igénybe vette, annyira, hogy csak is másnap vehettünk búcsút a vendégszerető nekézsenyi egyháztól; ezen ügyek azonban nagy részben helyi és magán érdekűek lévén: a nagy közönségre érdekekkel nem bírnak.

Bartha Mihály.

* A párhuzamos osztályok beállítása egészen feleslegessé teszi az intézkedést.

Szerk.

IV.

Az abaúji egyházmegye közgyűlése és lelkészi értekezlete.

Az abaúji egyházmegye folyó hó 7-én tartotta meg őszi közgyűlését, állandó helyén, Kassán. Azt megelőzőleg pedig, 6-án d. u. a lelkészek gyűltek össze a templomban értekezlet tartásra.

Az értekezleten Fűzy János aielnök elnökölt, a ki buzgó ima után magvas megnyitó-beszéddel hívta fel a tagok figyelmét a fontosabb feladatokra. Ily feladatokul említé a vegyes házasságoknál a gyermekek vallása felletti megállapodásokból származható hátrányok ellensúlyozását; az egyházi adózás arányosítását; a lelkészválasztásnál tapasztalható aljas vesztegetések megszüntetését. Aztán meg mi lelkészek — mondá — egész életünkön szűrő töviseken járunk; a ki ezt tagadja, vagy ámitja önmagát, vagy egészen elfásult. Ezeknek a tuskéknek szűrő hegyeit is feladatunk letördelni. Ilyen szűrő tövis az egyházi hivatalnokok fizetésének kiszolgáltatása, nálunk még a Jelentő-ívek hibás kiállítása is. Mindezekről tanácskozni a lelkészegyesület feladata. Csakugyan ily irányú indítványok megvitatásával folyt le az értekezlet. Határozataival felkérte az egyházmegyét, hogy a Jelentő-ívek kiigazítása végett zörgessen a konventnél mindaddig, míg csak jogos kívánságaink figyelembe nem vétetnek. Aztán meg, hogy az E. T. 255. §-ának a lehetőség szerint igyekezzék érvényt szerezni. A korteskedés meggátolására is volt egy indítvány, a mely szerint, — mivel a gyülekezeteknek meg van adva a mód meghívással tölteni be lelkészi állomásukat, s a hol mégis pályázatot hirdetnek, ott a hívek csak a hasznos hozó kapacitálásnak akarják kitenni magukat — a lelkészek ilyen helyekre egyáltalában ne pályázzanak. Ez azonban mindaddig, míg a törvények megengedik a pályázást, csak kegyes óhaj marad; e tekintetben a lelkészegyesület nem hozhat határozatot, mert itt — hogy úgy mondjam — mindenkinek csak saját becsületérzése lehet az irányadó. A gyermek-istenitisztelek tartásának kötelező voltát sem találta az értekezlet kimondhatónak, hanem igenis elvárja minden lelkéstől, hogy a hol mód és alkalom van rá, egyik sem fogja a valláserkölcsei nevelés ezen hathatós eszközét kihasználatlanul hagyni. Az egyházmegye régi jegyzőkönyveinek kinyomtatására saját pénztárából 100 frtot szavazott meg, egyszersmind felhívta az egyházmegye figyelmét az egyházmegyei hivatalnokok tiszteletdíjainak csekély voltára s indítványt terjesztett az egyházmegyei gyűlés elé, hogy az egyházmegyei hivatalnokoknak munkásságukhoz mért, ha nem megfelelő, legalább megközelítő díjazásáról gondoskodjék. A tisztikarnak három éves megbízatása lejárván, annak újonnan való megalakítása vált szükségessé. Az egyesület bizalmával ismét a régi tisztviselőket ajándékozta meg; elnökké Idrányi Ferencet, aelnökké Fűzy Jánost, pénztárnokká Tóth Albertet, jegyzővé — a volt jegyző visszavonhatlan lemondása folytán — Benke Istvánt választván meg egyhangúlag.

A 7-én megtartott közgyűlésen Idrányi Ferenc megválasztott esperes és Meczner József gondnok elnököltek. Reggeli isteni tisztelet után a vármegyeház nagy termében gyűltek össze a gyűlés tagjai, a hol az esperes buzgó imája után ugyancsak ő olvasta fel rövid működéséről szóló jelentést. Rámutatott ebben az aggodalomkeltő jelekre, a melyekből szinte válságra következtethetünk, úgy egyházmegyénk, mint egyetemes egyházunknál is. Egyházmegyénkben 6 év alatt 3 esperes dőlt ki a kormányrúd mellől. A gyakori személyváltozással járó rázkódások bizonyára nem hatnak előnyösen az egyházmegye életére. Egyetemes egyházunkat fenyegeti

a mindinkább terjedő socializmus, más oldalról a katolikus autonómiai mozgalom. Az első anyagi oldalról veszélyeztetet, mert könnyen megtörténhetik, hogy az egyházi adózás megtagadásával megélhetésünk alapját támadja meg. A másik a kath. egyház szervezeténél fogva keresztül nem vihető úgy, a mint tervezve van, hanem igenis az egész mozgalomnak az a célja, hogy nemcsak a katolikus, de az ország minden közművelődési egyeletét illető óriási vagyont a kath. klérus elidegeníthetetlen tulajdonává tegyen. Résen kell azért állani minden prot. papnak, minden prot. embernek, hogy a veszélyt megelőzhessük, elháríthassuk.

Meczner József egyházmegyei gondnok öröndetes dolognak mondta, hogy az egyházmegye bizalma olyan egyént ültetett az esperesi székbe, a ki mintegy predesztinálva van a kormányzásra; a kiben valósággal megtestesült az egyházmegye puritán jelleme; a ki munkaszeretetével mindenki előtt példányképül állhat; a kinek éles szeme eredeténél felismeri a bajt s bölcsesége megtalálja a gyógyírt. Az aggasztó jelek mellett vannak vigasztaló jelek is. Az országos gyámintézet életbeléptetése, a tanítói fizetések rendezése, mely után a lelkészi fizetések rendezésének is be kell következni. Csak munkálkodjunk egyetértőleg, a jobb jövő nem maradhat el!

Ezután bekövetkezett az, a mitől előre féltünk, de a mit nem akartunk előre elhinni. Idrányi Ferenc, a 65 szavazat közül 53-mal megválasztott esperes kijelentette, hogy az esperességet nem fogadja el. — „Ma egy hete múlt 27 éve, — mondá — hogy az egyházmegye bizalma őt szolgálatára hívta. Ezt a bizalmat akkor fényes reggelnek tekintette, a mely után egy hosszú, munkás nap fog következni. Nem is vonakodott a munkától, hordozta a terhet örömmel. Volt idő, hogy 4 hivatal terhe súlyosodott reá, ő azonban igyekezett mindegyiknek megfelelni, abban a reményben, hogy a mint a pálma növekedik a teher alatt, őt is megerősíti a munka. És reményében nem is csalódott. Hogy a teher eddig is meg nem törte, azt az Isten segítsége mellett annak a vele születtett hajlamlának köszöni, a mely a folytonos munkában találja örömet, meg annak, hogy mindig örömmel, büszkeséggel töltötte el az a tudat, hogy a legmagyarabb, legszabadelvűbb egyháznak lehet tagja. Ezért az egyházért mindent tenni, mindent áldozni, ezt tartotta élete feladatának s boldog volt, ha bármilyen csekély részben is hozzájárulhatott ennek a felvirágoztatásához. Mikor először érte az egyházmegye bizalma, azt fényes reggelnek tekintette; most azonban már alkonyodik. Engedje meg az egyházmegye, hogy a bizalomnak ez újabb megnyilatkozását ne munkára hívó reggelnek, de a munkásság jutalmának tartsa. Hagyják meg őt azon a helyen, a melyen most van, ott is az egyházmegye javát munkálja ő, épen úgy, mint eddig. Ne kívánják, hogy még meglevő erejét a terhes hivatal gyorsan emésztsze fel. Ne akarják, hogy 1—2 év múlva ismét megüresedjék az esperesi szék. Megköszöni azért a bizalmat, de a hivatalt nem fogadhatja el.“

Hasztalan volt a kérő szó, hasztalan a bizalomnak többszörös, osztatlan, őszinte megnyilatkozása, elhatározásához megingathatlanul ragaszkodott, a minek folytán az egyházmegye sajnálattal ugyan, de kénytelen volt elfogadni a lemondást. Új szavazás rendeltetett el okt. 15. határidővel. A szavazatok felbontására egy bizottság küldetett ki azzal a felhatalmazással, hogy ha szükséges lesz, újabb szavazást rendelhessen el. Az esperesi hivatalnak további vezetésére Idrányi Ferenc kéretett fel, a ki erre vállalkozott is.

Csak ezután térhetett át a gyűlés a tárgysorozat

letárgyalására. Bár tekintélyes számú ügy várt elintézésre a jegyzői karnak szakavatott, lelkiismeretes munkálkodása folytán elég gyorsan elvégezte a gyűlés feladatát. A nagyidai és szinai lelkészek hivatalukba beerősítették; a f.-kércsi lelkészválasztás ügye még mindig függőben maradt. Az egyház ugyanis már körülbelül fél év előtt meghívas útján töltötte be lelkészi állomását s a meghívott egyén el is fogadta a meghívást. Most azonban, dacára annak, hogy eddigi állásáról már le is mondott s az betöltetett mással, mégis, a mint a jelekből látszik, szeretne Kércstől visszalépni; ezért nem jelent meg a gyűlésen sem. Az egyházmegye kimondta, hogy ha jövő tavaszig el nem foglalja helyét s be nem kebelezeti magát, az E. T. 224. §-ának 3-ik kikezdését fogja rá alkalmazni. — A zsujtai egyháznak, mivel sem lelkész-laka nincs, sem megfelelő lelkészi fizetést nem tud biztosítani, megengedett, hogy lelkészi állomását ne töltsse be egy ideig, hanem a gönci lelkész szolgálatát vegyék igénybe a hívek. Remélni lehet, hogy a hívek áldozatkészsége a lelkiismeretes vezetés alatt rövid időn pótolni fogja a hiányokat. Az áldozatkészségben az elhunyt lelkész özvegye jár elől jó példával, a ki a kegyév jóvedelméről az egyház javára lemondott.

A kassai opportunus harangok ügyében az egyház presbytériuma beadta feleletét. Ez a felelet kifejti, hogy annak a szokásnak, miszerint nagypénteken Kassán az ev. ref. egyház harangjai is megnémúlnak, eredete ki nem mutatható. Valószínűleg még a vallási elnyomatás korából maradt fenn. Hogy mind ez ideig meg van, annak legfőbb oka, hogy Kassának kath. hívei is tudják méltányolni ezt az oportunitást, s például nagypénteken, mely a kath. egyháznak nem ünnepe, a ref. templom környéken tartózkodnak minden munkától, sőt betiltják azt, hogy a ref. híveket semmi se zavarja ünnepsükben. E szokás ok nélküli megváltoztatása bizonyára visszahatást keltene s a vallási békét is megzavarná. Az egyházmegye méltányolva a felsorolt okokat, a befelelést tudomásul vette, s pártolólág terjeszti fel az egyház-kerületre.

Azt is tanácskozás tárgyává tette a közgyűlés, miként lehetne az esperesi hivatal terhein könnyíteni? Erre nézve az az indítvány látszott legelfogadhatóbbnak, hogy az iskoláztatásra vonatkozó minden ügy a tanügyi bizottság elnökére bízassék; továbbá az esperes mindenemű pénzkezelés alól legyen felmentve. Ily irányú tervezet kidolgozására egy bizottság kéretett fel.

Jelentő-íveik kiigazítását kérték a szesztai, csécsi, kovács-vágási és t.-bányai lelkészek. Mindegyiké pártolólág terjesztetik fel. E mellett még a kerület útján a konventet arra is megkéri az egyházmegye, hogy általában minden jelentő ívnél a földnek kataszteri jóvedelmét vegye alapul nálunk is, a mi minden újabb összeírás nélkül megtörténhetik, mivel az adatok különben is benne vannak a Jelentő-ívekben.

A közigazgatási bíróságnak is akadt dolga. Egy egyházban az elhunyt lelkész jogutóda által felvett tőke-segélyt ítélte vissza a jelen évi konventi jegyzőkönyv 59. pontja alapján a megválasztott lelkésznek; másutt egyházi adóügyben, majd székperben, ismét a lelkész jogutóda és az egyház közt felmerült fizetése megosztási ügyben ítél. Fegyelmi ügy egyetlen egy sem fordult elő.

K. E.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az „Uj Óramutató“ és a belmissió.

(Folytatás.)

c) *Mayer Endre* eperjesi theol. tanár egy széles körű ismeretre valló tanulmányt tesz közé ily cím alatt: „*Szeretet egyesületek, ifjúsági egyesületek s a vallásos iratok terjesztése különös tekintettel Németországra.*“ Szomorúan tapasztalja M. E., hogy hazánkban mily tág tér kínálkozik a szeretet különféle gyakorlására. De nem teszünk. »Nekem úgy látszik, — mondja M. E. — hogy a mi műveltségünk csak külső máz (!) . . . Sokat, nagyon sokat kell dolgoznunk, fáradnunk, hogy a szó szoros értelmében vett kultúra köztünk elterjedjen.« Ezt a nagy vádat azért kell hazánknak elszenvednie, mert elegendő számú jótékony- és szeretet-intézeteink nincsenek. S minthogy ez nekünk protestánsoknak van írva, úgy tűnik fel, mintha az elmaradottságnak mi volnánk az okai (!).

Példákat hoz fel M. E. a német és más népek működéséből. Így: a hallei Francke-féle árvaházat, a berlini ifjúsági egyesületet, Németországon s egyebütt a vallásos iratoknak nagy mérvű terjedését. Minden esetre el kell ösmernünk a tanulmány alaposságát; azt is beösmernünk, hogy hasznos dolgok azok, a mikről a tanár úr ír, s ha a mieink volnának, büszkének is lehetnénk rájuk: de, hogy nincsenek meg, vád nem érheti protestáns egyházunkat s ha nem lesznek meg, legalább egyhamar, kétségbe nem fogunk eshetni, mert hiányzik nálunk a nervus rerum gerendarum. Kicsi nemzet vagyunk, s mi protestánsok ebben még kisebbek, semhogy a hallei Francke-féle árvaházról ábrándozhatnánk. A mire képesek vagyunk, azt létre is hozzuk. Ebben a tekintetben nem érhet vád. A berlini ifjúsági egyület mintájára is jó volna egyesületet alakítani: de nem vagyunk eléggé élelmesek, a miről nem tehetünk; meg aztán a magyarországi kevés számú protestánsoknak nem is tanácsos hasonló működésre provokálni a gazdag és nagy számú kath. egyházat. S végre úgy vagyok meggyőződve, hogy ezek nem is felekezeti érdekek, de általános hazai érdek. Nekünk protestánsoknak soha se volt célunk a kizárólagosság ápolása, mi egyetemes nemzeti célra törekszünk, ezt kívánjuk a katolicizmustól is. »A vallásos iratok terjesztésén — mint e tanulmány mondja — a lelkészek és tanítók fáradoznak. addig nálunk évek óta vajudik a colportage ügye.« Hát tanár úr, nem is tartjuk mi a colportage-t lelkészi hivatásnak. Németországon, hol az általános műveltség, az olvasási vágy hasonlíthatatlanul magasabb fokon áll, mint nálunk, könnyebben megy. Nem tudom, ösmerős-e a tanár úr a hazai könyvkereskedők ügynökeinek működésével? Ha talán nem, szíveskedjék egygyel szóba állani, majd meg méltóztatik hallani, hogy mennyi nehézséggel jár ez a colportage. Pedig ők könnyebben mozoghatnak, mint a lelkész. Hogy ez nálunk is könnyebben menjen, kell hozzá tehát: általános műveltség, pénz, a papokban üzleti szellem. Míg ez a kívánt üzleti szellem ki nem fejlődött, a kereskedelem terén az ügynöki szellem nem dīvott. Ma igen. Ilyen ügynökökké kell nevelni előbb a papokat. De vajjon kell-e?

d) Ez után *Pokoli József* kolozsvári ev. ref. theol. tanár értekezik ilyen cím alatt: „*Belmissiói nyomok a magyar protestáns egyháztörténetben.*“ Értekezésében összeszedi azokat a működéseket, melyeket az egyház belső és külső építése érdekében gyakoroltak a mult-

ban s azt veti a jelennek szemére, hogy ma ellene dolgoznak azoknak, kik a belmissiót sürgetik. Téved a tanár úr. Nincs senki, ki ellene dolgoznék a — mondjuk tudományos nyelven — belmissiónak: csak némely indítványokkal nem tudunk megbarátkozni, azoknak nagy részével, pl. a melyeket Szabó Aladár dr. úr és társai akarnak egyházunkra ráerőszakolni. Igen meg vagyunk mi győződve, hogy voltak — mondjuk — belmissionalisták a multban is, sőt mi állítjuk, hogy mind, a kik az egyházban működtek, azok voltak s ma is gyakoroljuk a helyzet és körülményekhez képest: de a túlkapásokat, a szélsőségeket nem szeretjük, azt nem fogjuk segíteni soha. Pl. erőnk nem engedjük szétforgácsolni, istentiszteleteinket nem akarjuk a mutatónyok helyével felcserélni, mi nemesen küzdő, magasabb célokért harcoló protestáns egyház akarunk maradni.

e) *Kutas Bálint* „*A vallásos nyomtatványok terjesztéséről*“ mondja el nézetét. Nem kíván furcsaságokat ugyan, sőt olyanokat, melyek kívánatosak is: de a miket ajánl, nem kivihetők. Ha nagyobb céljainkat meg tudjuk valósítani, ezek is megvalósulnak. Addig nem érünk vele cél. Török-Szent-Miklóson ugyan célt érhetni e tekintetben ma is, de minden lelkésztől ennek keresztülvitelét kívánni, legalább is méltánytalanság. A terjesztésre a következő módozatot ajánlja: szószerűen beszélni mellette, a felolvasó estélyeken hasonlóan cselekedni; iratokat raktáron tartani; megbízható emberekkel árultatni, alapítani egy olyan raktart a vallásos iratokból, melyből ingyen is kioszthatók vagy kikölcsönözhetők legyenek az iratok. Ezek nem olyan módozatok, melyekkel általában célt érhetünk. Ez az egész módozat a biblia-kiadó-társulat mintájára van kifundálva. Hja, de hol van nekünk olyan tőkénk, mint ama társulatnak! Már ezért csak nem lehet a lelkészeket meg a híveket vádolni?!

f) *Csizmadia Lajos* leányi ref. lelkész „*A református olvasóköri*“ cím alatt közli gondolatait s ajánlja lelkésztársainak, mit a címben is említ, a ref. jellegű olvasóköri alakítását. Nem lehet ellene szavunk. Ha sikerül, csak használhat, ha bár egyházunk baját meg nem szünteti is. Arra azonban figyelmeztetni bátorodom magat Csizmadia kártársamat is, hogy az ilyen körökkel csinján kell bánni, mert ha valami hibát másban elítélünk, magunkban pedig meghagyjuk, sőt erénynek tartjuk, úgy bűnt követünk el. — A katolikus köröket pedig elítéljük . . .

g) *Fekete Gyula* nagyikindai ref. lelkész „*Mindeneknek mindene*“ cím alatt mondja el belmissiói gondolatait. Hogy mit tart F. Gy. szükségesnek, azt határozottan nem mondja meg. Egész dolgozata azonban azt sejteti, hogy a címben benne van az ő orvoszere: hogy a lelkész mentől gyakrabban látogassa híveit. Onnan gondoljuk ezt, hogy F. Gy. minden bajainkat ez által véli megszüntetni, mert összehasonlítja a lelkész hivatását az orvoséval, a kinek van ugyan rendelő órája is, de azért máskor is felkeresi betegeit. Ez azonban nagyon általános szer, hasonlít a szentelt vízhez. De hát F. Gy. nem tart lehetőnek a bajok megszüntetésére receptet írni. „*Városokban, művelt közönségnél más eljárás módokat vezet sikerre, mint falvakon és egyszerű egyéneknek.*“ Ez szent igaz, de ezt az Uj Óramutató nélkül is tudtuk.

h) *Kecskeméti István* kolozsvári ref. theol. tanár „*Az evangélium szellemi hatása a nemzeti életre*“ cím alatt igaz dolgokat mond el. Ügyesen definiálja a szellem fogalmát, aztán az evang. szellem fogalmát vezet le s végül kimutatja, hogy a nemzetek nagysága, boldogsága az evang. szellemtől függ. „*A világ fiai* — úgy-

mond — *olyanok, mint a krumpli. Kívül mind más féle, de ha meghámozzuk, mind egy és ugyanolyan.* Az Isten fiaí olyanok, mint a tenger. Kívül mind egyforma, de ha mélyére hatol a szemlélő, feltárul előtte különbözősége, nagy gazdagsága. — Az egész cikk *theoretikus elmefuttatás*, a doktrínáir hatását teszi reánk. A gyakorlati ember, a prot. lelkész átfut rajta, vagy legfőlebb úrnapi alkalmával prédikációjába szövi be jobb részleteit. Bár az e fajta dolgozatokért nem igen rajongunk az Új Óramutatóért, de még sem tartanók szükségesnek ellene agitálni. Hanem a végén van e dolgozatnak is egy sorocská: „*Ki szereti nemzetét, terjeszse az evangéliumot!*” — a melyet felszólalás nélkül hagyunk nem lehet. Ez a csomója a dolgozatnak. S ha ismerjük *Kecskeméti István* törekvéseit, bizony egy kicsit meg kell gondolnunk ez ajánlatát. Mert ez is *futkosó atyafiakat* akar képezni. S az a mi visszhangunk erre — már t. i. a mint ösmerjük K. I. törekvéseit: — Ments meg Uram minket a gonosztól!

i) *Jámbor Lajos* békési ref. tanító „*A tanító és az evangélium*” cím alatt az iskolának, illetve a tanítónak nagy befolyását a valláserkölcsei élet fejlődésére — fejtegeti. És hogy a valláserkölcsei élet mentől jobban fejlődjék, ajánlja az evangéliumi nevelést, a gyermek-istenitiszteletek tartását és a vallásos olvasmányok terjesztését. Az első és a harmadik ajánlata mindenesetre jó, mert üdvös befolyással lehet a valláserkölcsei élet fejlődésére, a másodikhoz azonban szó fog férni, a mit majd később mondok el.

k) *Smidt Henrik* újverbázi ev. tanító „*A tanító része a belmissióban*” cím alatt elmondja, hogy mi kényszerítette őt a szesz italok élvezéséről való lemondásra s hogy ebből kifolyólag mint alakította meg a *mértékletességi együletet*, s mennyi haszonnal jár az. Hát helyes! Követni sem rossz. De talán még sem oly fontos, hogy az anyaszentegyház ebben virtuskodjék. A nasarénismusnak is egyik tantétele, hogy a szesz italok élvezésétől tartózkodni kell. A nasarénismust pedig elítéljük, mert az erkölcsi élet-feltételek hirdetése közben *erről* is szólnunk ugyan, de ez inkább társadalmi kötelesség.

l) *Lőw Fülöp* locsmándi ág. h. ev. lelkész „*Gyermekek-istenitisztelet*” cím alatt a gyermek-istenitiszteletek tartását sürgeti és ő is, mint a legtöbben, a külföldre hivatkoznak. Nem vagyunk ellenségei az ifjúsági istenitiszteletnek, mint majd adunk is ennek kifejezést alább, de a mi sok, az már sok. Sokat kívánni, sokat tervezni — semmit sem tenni, semmire képesnek nem lenni. Mert ha attól eltekintünk is, hogy gyermekeknek tartani istenitiszteletet már azért is képtelenség, mert a gyermeknél a felfogó képesség gyenge: hol van a lelkészhiány mellett a phisikai idő arra, hogy a lelkész erre képes legyen. Hát még úgy, a hogy e cikk kontemplálja, az u. n. csoport-rendszerrel, mely szerint először felnőtteket nyerni meg az ügynek, azután azokat tanítani meg a prédikációra, s végül megtartani az istenitiszteletet! Nem, ennek nem lenne semmi eredménye. Fellelges idő- és erőpazarlás. A gyermekeknek vallásos erkölcsi nevelésére ügyeljünk. Arra vigyázzunk, hogy a szülők, meg a nevelők járjanak jó példával elől, akkor a gyermek jó keresztyén lesz. Nem a prédikációk fogják megnevesíteni a gyermek lelkét, hanem a jó példák. Tudhatja valamelyik gyermek jól a katechizmust de ha rossz példákat lát, elvetemült lesz belőle. A ki különben érzékkel bír a külsőségekben nyilatkozó belmissió iránt, e cikkben megtalálja a gyermek-istenitiszteletek részleteit is.

Itt volna egy kéréssem Szabó Aladár úrhoz is. Zár-

jel közé tette ugyanis e cikkben e megjegyzést: „De aztán valamelyik ref. társunk, ha nem akarja is e lyturgiát, azért a gyermekeket ne hanyagolja ám el!” Arra kérem, hagyjon nekünk, ref. társainak békét! Szíveskedjék megmondani, miért vagyunk szemében oly nagy szálkák?! Hát mi talán nem vagyunk az Ur szőlőjében oly hű munkások, mint az ágostai evangélikusok? Csak bennünket kell óva figyelmeztetnie? Majd lejjebb kimutatom, hogy a nagytiszteletű úrtól nem fogadhatunk el ilyen figyelmeztetéseket!

m) „*A külmissió visszahatása a missionáló honi egyházra*” cím alatt szintén *Lőw Fülöp* cikkezik. Ugy érzem ki, hogy azt is akarja, hogy mi is fordítsunk több gondot a külmissióra, mert a külföld példája azt mutatja, hogy annak áldásos haszna van a honi egyházra is. Uram Jézus! Itthon sem vagyunk képesek legégetőbb bajaink orvoslására — és menjünk kifelé! No, szép gazda volna az, a kinek háza ég és megy a szomszédét oltani. Jó testvér volna, a ki látva, hogy édes testvére az éhségtől majd összerogy, és utolsó darab kenyérét viszi idegennek. De nem hiszem, hogy Szabó Aladár úr ilyeneket komolyan proponálna (mert ő tűzte ki a tételeket).

(Folyt. köv.)

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Figyelmeztetés.** Lapunk t. olvasói közül azokat, a kik részint az előző évekről, részint a jelen évről még mindig tartoznak az előfizetési díjjal, tisztelettel kérjük, hogy tartozásaikat minél előbb egyenlítsék ki. Számosan vannak, a kik megrendelven lapunkat ígéretet tettek, hogy az utolsó negyed előtt beküldik az előfizetési pénzt, de ígéretüket mindeztideig nem váltották be. A több évről tartozókat külön is felszólítottuk, de minden eredmény nélkül, úgy hogy a kint levő követelésünknek alig egy negyede folyt be s így kénytelenek leszünk erősebb eljáráshoz folyamodni, miután még a póstai megbízások sem vezettek kellő sikerre. — A jelen évre tartozóknak postautalványt mellékelünk a mostani számhoz.

A kiadóhivatal.

— **Halálozás.** A magyar tudományos világnak ismét egy kiváló képviselője hunyt el a múlt héten *Wolf Györgynek*, a budapesti mintagimnázium igazgatójának a személyében. Ugyis mint a vezetése alatt álló intézet igazgatója, úgy is, mint a nyelvészeti irodalom alapos, sokoldalú munkása, hervadhatlan érdemeket szerzett s méltán fájlahatjuk korai, 54 éves korában történt elhunytát. A tudomány szolgálatában szerzett érdemei nevét megmentik a feledéstől. — Legyen a sirban csendes nyugalma!

— **A pót- és javító érettségi vizsgálatok** szeptember hó 13–14 napjain folytak le a sárospataki főgimnáziumban Fejes István elnökelete alatt s György Endre kormányképviselő jelenlétében. Jelenkezett a pótvizsgálatra Sárospatakról 7, Miskolcra 2. Javító vizsgás volt Sárospatakról 6, Miskolcra 8, Rimaszombatból 5, két növendék pedig mint real-iskolai érettségitt jelentkezett a latin nyelv s irodalomból pót-érettségire. A pótvizsgálatra állottak közül egy *jelesen* lett képesítve, neve: *Vadász Imre*; három egyszerűen felelt meg a követelményeknek, egy az írásbelin vettettet vissza, egy a szóbelin utasított a vizsgálat ismétlésére, három pedig a decemberben tartandó javítóvizsgálaton próbálja meg az elégtelen tanjegyek

kijavítását. A javítóvizsgások közül 11 megfelelt a követelményeknek s érettnak nyilvánított, 8 pedig decemberben fog ismét javítani. A latin nyelvből érettségizők egyike jót kapott s így jogot nyert a tudomány egyetem orvosi és jogi karára való beiratkozásra is, a másik azonban javító vizsgálatot fog tenni.

— **A dunántúli egyházkerületi lelkészértekezlet** szeptember hó 26-án tartja közgyűlését Pápán a következő tárgysorozattal: 1. Szűcs Dezső csajági lelkész felolvasást tart egyházi társadalmi gyakorla-i kérdésről. 2. Csizmadia Lajos lelkész „Egyházunk belső és külső építéséről” értekezik. 3. Demjén Márton veszprémi lelkész: „Ev. ref. ifjaink vallásoktatásáról és vallástani kézi könyveinkről” tart felolvasást. 4. Seregélyi Dezső missionárius lelkész: „A ref. lelkész helyzetéről, tekintettel a vallási és socialis mozgalmakra” címen tart értekezést. Egyúttal most kerül tárgyalás alá az alapszabályok készítésére kiküldött bizottság jelentése is.

— **Tanácsbíró-választás.** A gömöri ev. ref. egyházmegyében a szűkebb szavazásra kijelöltek közül *Batta György* simonii lelkész választatott tanácsbíróvá 44 szavazatból 29-czel; a többi szavazat Kálniczky Endre putnoki lelkészre esett.

— **A miskolci ev. ref. felsőbb leányiskolában** az 1897—8-ik iskolai év ünnepélyes megnyitása szept. 9-én volt. A nyilvánossági joggal felruházott intézetben még azon a napon, az új tanterv és órarend szerint megkezdődött a tanítás. Szept. 10-ig beiratkozott 180 növendék és pedig az I-ő osztályba 42, a II-dikba 57, a III-dikba 44; a IV-be 36. — Miskolci 70, vidéki 110. Református 101, ág. evangélikus 16, róm. katolikus 13, izraelita 50. A növendékek létszáma 15-tel több, mint a múlt iskolai évben. — Az internatusban 58 növendék helyeztetett el, ezek közt református: 43, ág. evang. 5, róm. kath. 2.

— **A debreceni ev. ref. főiskola vagyona.** Az újonnan eszközölt számadási felülvizsgálás a debreceni főiskola vagyonát két millió 373 ezer forintban állapította meg, a melynek a nagyobb részét a közszükségleti alapok képezik, de nincs beleszámítva sem a tápintézeti pénztár, sem a Simai-Nagy féle ösztöndíjalap, sem az énekeskönyvi pénztár, sem az egyetemi alap vagyona. Ez utóbbinak állása az 1895-ik év utolsó napján a következő volt: rendelkezés alatt állott 390,329 frt 22 kr, a mely ez év június 30-ikáig 26648 frttal gyarapodott s 416,968 frt 99 kr-ra emelkedett. A reménységbeli vagyon 243,460 frt 56 kr. volt.

— **Kérelem.** Tisztelettel felkérem e lap szíves olvasóit, hogy a ki esetleg »Kort en waaragtig verhadl van de laetste vervolginge der evangelische leeraaren in Hungariën» című, Amsterdamban 1677-ben megjelent műről bővebb felvilágosítást tud, szíveskedjék azt velem közölni. Balogh Elemér, az ev. ref. m. egyház lelkésze Pozsony, Convent u. 6.

— **A Mária-imádás virágai.** A francia »Elise Libre» érdekes adatot közöl arra nézve, hogy a r. kath. egyházban hová fejlődött az u. n. Mária-kultusz. Algirban *Perzé* nevű páter egyik beszédében így nyilatkozott: »A Szűz a Szentháromságnak negyedik tagja». Ugyanaz a pap egy másik beszédében ezt mondotta: »Mária az, a ki a paradicsomi őrangyalnak a helyét elfoglalta; ő áll ott a pallossal kezében s tőle függ, hogy ki előtt nyissa meg, vagy zárja be a paradicsomot». Ugyanígy virágát említi fel a Mária-kultusznak a turini »Unita cattolica», a mely azt mondja, hogy Flórencben egy

püspök így prédikált: »Jézus Krisztussal csak a szent úrvacsora által egyesülhetünk s ezzel kapcsolatban úgy, ha visszatérünk ahoz, a ki a testté lett íge anyja volt. Hittétel, hogy az úrvacsorában Krisztust az ő emberi voltában vesszük magunkhoz. De mindaz, a mi a Krisztus emberi voltát alkotja: Máriától való. A mise ismétlése a golgotai áldozatnak, de ezt a golgotai áldozatot Krisztus nem egymaga hajtotta végre, hanem Máriával együtt. A Krisztus vére a Mária vére; a Krisztus teste a Mária teste. Ugy-e bizony, hogy igaz az, a mit a protestantismus régen állított, hogy az egyedül idvezítőnek hirdetett r. kath. vallás nem más, mint Mária-vallás, a melynek, mint ilyennek, semmi köze a Krisztushoz. Ám a világ csak nem akar látni, csak botorkál a sötétségben.

P á l y á z a t.

Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *mező-keresztési* egyház egyik lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen állomás jövedelme készpénzben, terményekben és földben 1441 frt 70 kr.

A pályázati kérvények Tóth Dániel espereshez Miskolcra folyó év október hó 10-ik napjáig küldendők.

Miskolc, 1897 szeptember 15.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

13—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Az ominózus konventi határozat.” *Pataki Pál.* — „Az elemi iskolai ellenőrzés.” *Láng Lajos.* — „Fekete József. 1847–1897.” *Tóth Pál.* — „Naményi Pál emlékezete.” *Simon Antal.* — „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezlete.” *Vigodry Mihály.* — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés”.

Az ominózus konventi határozat.

„Jövőre nézve... kimondja egyetemes konventünk, hogy a mennyiben ilyen című rendkívüli segélyben részesül egyetemes egyházunk, a leginkább segélyre szorult lelkészek egyházi hatóságai (egyházmegye — kerület) — útján adják be kérvényeiket a Végrehajtó Bizottsághoz; a kérvényezéshez a rendszer közalapi segélykérő íveket használván; a segélyezés módoszataira nézve annak idején határozván egyetemes konventünk.” (1897. évi konventi jkönyv 22. lap.)

Arról az államsegélyről van szó, a mit a vallásügyi miniszter a „különböző egyházak lelkesi illetményeinek kiegészítése” czimén az ev. ref. felekezetnek pausalis összegben adott, tehát nem arról, a mit a szegény egyházak stb. felsegélésére rendszerint ószszel szoktak az egyházmegyék kiosztani. Ez marad az egyházmegyék hatáskörében továbbra is, amarra már rátette kezét a Végrehajtó Bizottság.

Hát én a főtiszteletű konventet, bár az életérdekeinket legközvetlenebbül érintő eseményeket rendszerint csak követni, de nem előkészíteni, még kevésbé irányítani szokta; jalkiáltásainkra, észrevételeinkre annyit ad, mint a Tudományos Akadémia egyik osztályának előadója adott a napi sajtó bírálatára: „A kutya ugat — a karaván halad”; bár a magas kormány liberalis alkotásainak, melyeknek fojtogató keze immár nyakunkat marczangolja, hű emeltyűje volt a múltban, lelkes bámolója a jelenben — a rossz nyelvek csacsogása szerint 33,000 frtért: — mindezek daczára rendkívül tisztelem, de fenti határozatát helyeselni még sem tudom.

A kérdéses összeg nem segélyül, hanem a lelkesi fizetések kiegészítéseül adatott az állami törvényhozás intentiója szerint, jogosan tehát csak erre a célra fordítható. Nem kérvényezni kell tehát, hiszen segélyre szorulnak nemcsak a csekély fizetésű lelkészek, hanem mindenki, a kivel szemben a sors mostoha, üljön bár a legfényesebb parochiában; hanem a konvent kezei közt vannak a jelentő iverk, a lelkesi fizetési összeírások, látja, hogy mely lelkesi állomások vannak a legcsekélyebbtől dotálva: a segély ezeknek adatott, tessék tehát ezeknek adni.

Vagy talán a konvent érzi a jelentő iverk megbizhatlan voltát? Érzi, hogy ezeknek alapján a segély nem oda menne, a hová kell? Különös, hiszen már nem is zörgetünk, de dörömbözünk a magas konvent ajtaján, már nem is egy, de ezer helyről kiáltozzák: a jelentő iverk rossz, eltöröndök, ujjakkal cserélendők!! Olvassuk konventünk ide vonatkozó határozatát?! Alig különbözik valamiben ama híres jezsuita generális hírhedt feleletétől: „sint ut sunt, aut non sint!”

Mégis próbát tesz a jelentő iverkkel; ennek adatai alapján osztja ki 1897-ben a pausalis összeget, s *Erdély maga annyit kap, mint a többi négy egyházkerület együttvéve.* (Erdély = 15,345 frtot; a többi négy = 16,965 frtot.) (Tessék már most elgondolni, hogy az országos gyámintézeti járulékot pedig megfordított arányban fizetjük, t. i. Erdély $\frac{1}{4}$; pl. a Tiszáninnen pedig 1.)

Ettől a furcsa aránytól megdöbben maga a konvent is, s a helyett hogy a szögnek a fejére ütne, ötlöhatol, keresi az expedienst, mint az egyházpolitikai harczok idején a herczegprimás a „pax”-ot, s elrendeli jövőre a kérvényezést, mint egyedüli orvosságot. (Roszabb magánál a betegségnél!)

Valljuk be, hogy a jelentő iverk összeállításában kellő instrukciók nélkül jártunk el s hogy Erdélynek már ekkor is több esze volt, mint a másik négy kerületnek együttvéve; sajátítsunk el valamit az állam által a kongrua megállapítására adott utasításokból, aztán félre a habozással, vessük a fejszét a fának a gyökerére, vágjuk ki a régi jelentő iverket, ültessünk helyökbe újakat, akkor nem fog fájni a konvent feje, hogy kit illet hát a rendkívüli államsegély?!

De nem helyeselhető ez a határozat azért sem, mert az egyházmegyéknek eddigi hatáskörét s így a sokat emlegetett autonómiát csorbitja; kiveszi a kenyeret annak a kezéből, a ki tudná, kinek kell adni; s arra bizza az alamizsna osztogatást, a ki nem ismeri a kérvényezők állapotát. Ha az őszi államsegély kiosztására képesek az egyházmegyék, s ha a konvent meghamisítva az eredeti intentiót, ezt is segélyül kívánja szétosztani, miért ne tehetné meg ezt is az egyházmegye? Talán ez kevésbé lelkiismeretes, mint a másik? Nincs semmi oka senkinek amattól a bizalmát megvonni s ennek előlegezni! Az egész határozatban nem látok egyebet, mint a központosításnak,

a mi pedig mindig sorvadással van egybekötve, ezen a téren is a behozatalát, s teljességgel nem fogok csodálkozni rajta, ha a 2000-dik évi konventi jegyzőkönyvnek már az első lapján fogják az élők olvasni: „Jövőre nézve pedig kimondja egyetemes konventünk, hogy az eddigi egyházi hatóságok — egyházmegye és kerület — megszűnnek s teljhatalmu urrá tesszük a Végrehajtó Bizottságot!”

De a miért feltétlenül kárhoztatom ezt a határozatot, az a kérvényezésnek a domesztikai kérvények módjára történt elrendelése.

Én nem tudom, hogy az én kollegáim hogy vannak a domesztikai kérvényezéssel és segélyosztással megelégedve, én mindig felháborodással olvasom a konventi jegyzőkönyvekből a segélyt kérők hosszú névsorát, a segély megadásának vagy nem adásának indoklását. *A kalvinista papok szegényfutása ez a nagy publikum előtt!* Nem elég a nyomorúság, hanem sebeinket még ki kell vinnünk a piacra, s ott mezítenre vetkezve, megmutogatni a járókelőknek, hogy alamizsnában részesítsenek. A publikum egymás ellen licitál annak a megítélésében, hogy a nyomorultak közül melyik a versenyképes, melyik szorul le, s végre jön a végrehajtó bizottság s kiszúrja a maga baksisát. Micsoda küzdelemben lehet a paizsos férfiúval közülünk az, a ki erkölcsi önrizetét, lelkének szemérem érzését levetkezve, a szegényenpirt arczáról leszorítva, odaáll az utszélre, s segély után nyújtja esdő kezét? S ez még nem elég a konventnek; hogy a versenyképes nyomorultak felvonulása impozánsabb, a látványosság ingerlőbb legyen, elrendeli, hogy a felvonulás kettős rendekben történjék, az egyik soron menjenek a domesztika, a másikon az államsegély kéregetői! Ezzel a határozattal esetleg nagyobb rombolást visz véghez a konvent erkölcsileg, mint építést anyagilag.

Mert hát építés-e aztán az, ha ennek a kalváriai útnak a megtétele után annak a szerencsétlen kérvényezőnek 20, legfeljebb 70 frtnyi alamizsna összeget adnak nyomorai enyhítésére? Hát 20 avagy 70 ft kiszabadít egy nyomorba süllyedt lelkész családot bajjaiból, meggondolva azt, hogy végső veszedelembé jutott már az, a ki így fordul segedelemért?!

A konventnek észre kellett vennie ennek a segélyezésnek szegényteljes s tarthatatlan voltát s ime még ujabbal tetézi! Változtatnia kell ez eddigi eljárás, segélyezési módon, s ha nem lehet közülünk 300-at felsegíteni, segítsen fel 100-at; ha ennyit sem, 50-et; a jó reménység karjain eltengődünk mi többiek 3—4 évig, míg a sor reánk kerül!

A rendkívüli államsegélyre nézve pedig föltétlenül fel kell hagyni a kérvényezés módjával s míg a jelentő iverkiztatása meg nem történik, rá kell bízni a szétosztást az eddig is híven sáfarkodókra: az egyházmegyékre.*

Pataki Pál.

* E bizonyára kissé erős hangú közlemény szerintünk arra enged következtetni, hogy a lelkész kar megunta azt a sokszoros próbálkozást, a melynek a konvent alávetette a domesztikai segélyek osztásánál s egészen indokoltan tartjuk, hogy az államsegélyért való folyamodtatást visszatetszéssel fogadják a lelkészek most, a mikor a kérvényezésre felszólítottak. Nem csalódunk, a mikor úgy gondolkozunk, hogy a lelkészeknek már előbb is állást kellett volna foglalniok ez ellen az irányzat ellen. Már a múlt évi konventi határozatok között is ott szerepelt ez (10 p.), minthogy az erdélyi állandó igazgató-tanács felterjesztéssel élt mégpedig abban az irányban, a melyet ez évben csakugyan behoztak. Egyházkerületünk megteheti a kezdeményezést a sérelem orvoslása tekintetében, mert az ungi egyházmegye indítványt ad be, de attól félünk, hogy a konventi többség, élén az erdélyi püspökkel, nem lesz hajlandó az ominosus határozatot megváltoztatni.

Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Az elemi iskolai ellenőrzés.

(Visszapillantás Réz Lászlónak e lapok 23—25. számaiban megjelent cikkére.)

(Folytatás és vége.)

Végül a feltüntetett hiányok megszüntetésére a következőket javasolja:

1. A félévi vizsgálati rendszer töröltessék.
2. Iskolálatogató küldöttség szerveztessék, úgy, hogy legalább egy iskolai évben egy és ugyanaz legyen, mely küldöttség egyszer bejelentve, egyszer bejelentetlenül jelenjék meg a reá bízott iskolában.
3. Ezen küldöttség vizsgálja meg az ismétlő és az oly iskolákat is, a hol részünkről csak vallás tanítatik.
4. A tanügyi bizottság szélesebb hatáskörrel ruháztassék fel.
5. A canonica visitációnak az iskolával csak akkor legyen dolga, ha az esperestől erre külön megbízást nyer.

Ezen javaslattal szemben hivatkozom egyházkerületünknek az iskolákra vonatkozó azon szabályrendeletére, a mely 1889. évi április 30-án tartott gyűlése jegyzőkönyvének 61-ik számában nyert megerősítést s a mely csekély módosítással az e nemű kíváncsalmnak ma is teljeseen megfelel.

Ebben mindazok bennefoglaltatnak, a félévi vizsga törlesztésének indítványán kívül, a melyek cikkirő értekezésében megirattak, sőt ezeknél jóval több is.

Ennek nyomán abauji egyházmegyénk 22 körlátogatóságra van osztva úgy, hogy egy-egy körlátogatóság hatáskörébe 3—4 iskola esik.

Ezen küldöttség 6 és nem mint propónálva, van „legalább egy évi” tartamra van választva, illetőleg ki-nevezve, akik az érintett szabályrendeletben foglalt utasítások szellemében járnak el, mely eljárásukról 13 pontban az egyházmegyének évről-évre jelentést tesznek s a tapasztaltakról még az illető iskolák jegyzőkönyveiben is bejegyzést eszközölnek.

Az iskolákat joguk van évközben bármikor meglátogatni, természetesen a vizsgát csakis előre bejelentett időben tarthatják meg.

Ugyancsak megvizsgálja az oly iskolákat is, a melyekben részünkről csak vallást tanítanak s tudomást szerez mindenütt arról, hogy a helyi hatóság látogatja-e havonta az iskolát?

Ezek szerint iskoláinkat vizsgálja havonta a helybeli hatóság, félévenként a canonica visitáció, évközben és év végén a körlátogatóság s végül a tanfelügyelő és ha az állam által tervezett járási tanfelügyelet életbe lép, folytonos ellenőrzés alatt fogunk állani.

Bizonyára a régi kevésbbé képzett tanítók felett ily felügyeletet nem gyakoroltak!

Részletekre nem terjeszkedhetem ki, de annak elbirálására, hogy mi különbség van az indítvány és szabályrendeletünk, illetve „Utasítás”-unk között, elégséges a két munkálat összehasonlítása.

A félévi vizsgálat eltörlése népiskoláink fejlődésére mindenesetre nagy fontossággal bír s ezt egyházkerületi tanügyi bizottságunk tagjainak egy része már évekket ezelőtt óhajtott s ugyancsak e lapok hasábjain én is vitattam, de hogy a canonica visitáció még egyszerű iskolálatogatást se teljesítsen, azt egyáltalában nem találom indokoltak.

A fő tehát az, hogy iskolálatogatóink az idézett utasítás szellemében járjanak el; a helybeli lelkész a presbyteriummal, vagy iskolaszékkel iskoláinkat megérdemlett figyelemben részesítse, felettes hatóságait a valóságnak megfelelőleg informálja s közös jóakaratú lelkiismeretes munkásságukkal igyekezzenek az itt-ott észlelhető fogyatékokat elenyésztetni.

Lelkesedés, ügybuzgóság nélkül minden szabályrendelet csak írott malaszt.

Végül megjegyzem, miszerint mi protestáns tanítók vallásunkhoz hagyományyszerűleg ragaszkodunk. Felettes hatóságaink iránt mindenkor engedelmes tisztelettel és ragaszkodással viseltetünk és viseltetünk, minek bizonyossága azon jó egyetértés és viszony, a mely egyházmegyénkben közöttünk és szeretve tisztelt lelkészeink között uralkodik.

Valamint közöttünk, úgy a társadalomnak minden rétegén voltak, vannak és lesznek egyesek, kik emberi méltóságukról megfeledkeznek, de ez az általános elbírálás alapjául nem szolgálhat.

A szeretet lelkétől áthatott közös munkásság van hivatva a körülöttünk tornyosuló fellegetek eloszlatni, ez pedig kölcsönös bizalom nélkül nem is képzelhető.

„Arról ismernek meg titeket, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretenditek.”

Ez a jézusi szeretet kössön össze bennünket, mert csak így leszünk képesek gyülekezeteink minden egyes tagját magunkhoz ölelni úgy, hogy majdan a számadás nagy napján lelkiismeretünk helybenhagyásával elmondhassuk: „Itt vagyok én, itt vannak mindazok, a kiket nekem adtál, egy sem veszett el közülök.”*

Láng Lajos.

NEKROLÓG.

Fekete József,

1847—1897.

Az alsóborsodi református egyházmegyének, vele együtt a tiszáninneni református egyházkerületnek, nagy vesztesége, nagy gyászja van. Fekete József átányi lelkész meghalt. Meghalt, elvált tőlünk oly rövid idő alatt, hogy hihetetlennek, csak rossz álmoknak tartom magam is az ő halálát; pedig kérlelhetetlen valóság, rettenetesen igaz, hogy ő nincs többé, elköltözött, megdicsőült, csak néhány rövid óra, egy éjnek rövid vigyázása alatt. Az ő álmából már nincs többé ébredés itt a földön, sirja ott emelkedik az átányi akácok temetőben, mint egy kunhalom, mely alatt a család, az egyház, a társadalom egyik legnemesebb, legkitűnőbb harcosa pihen, ki már is vezéri szerepre hívatott.

Az alsóborsodi egyházmegye szeptember 2-dikán tartotta őszi közgyűlését Miskolcon, a kerületi leánynevelő-intézet nagy termében. A tanácsbírák között ott ült még Fekete József is az ő rokonszenves, nemes, intelligens papi alakjával; szokott, meleg érdeklődésével, éles megfigyelő tehetségével kísérve az egyházi és iskolai ügyeket; előtte halmaz írat, az egyházmegye iskolaügyének adatai, az ezekről írott jelentés. Hallottuk őt

ismét, mint ezeknek az iskolai ügyeknek előadóját, azzal a szent lelkesedéssel, azzal az apostoli buzgósággal és tiszteletet parancsoló szakértelemmel, mely jelentését mindig jellemezte, sőt népszerűvé tette, úgy, hogy azt meghallgatni mindenki vágyott, ki különben száraznak tetsző adatokba lelket, szellemet tudott lehelni tiszta, világos s a nevelés nagy munkájához méltó nyelvvel, irányával. Az alak és tartalom ily nemes harmóniája jellemezte őt magát is, mint embert, ez volt jellemvonása összes munkáinak, egész életének.

Oh, hogy ez az élet, ez a nemes, szép példányképül szolgáló élet megszűnt! Oh, hogy ennek tisztaság, világító szövétneke kialudt!... Ki fejté meg a természet, a gondviselés titkait?!... Vagy csak az történik az embervilágban is, a mi a nagy természetben?... A férgektől lassan emésztett, vihartól tépett, korhadt fa él, él és küzködik tovább, viharral, vészszel; az erőteljes, szép, századokat ígérő sudar fenyő ketté török, koronájával aláhanyatlik, a villám által lesújtva? Nehéz, igen nehéz megnyugodni a természet ilyen rendellenességén, megnyugodni a gondviselésnek ilyen akaratán!

Nem is szóltam egy vigasztaló szót sem annak a tenger-bánatul özvegynek, ki két szép gyermekével ott zokogott a ravatalnál, a koszorúktól borított koporsó s a minden örömet, boldogságot rideg, fagyos, borzalmas éjszakájába fogadó sir felett. Nem annak az elaggott édes anyának, kinek igazi öröme, dicsekedése, gyámola volt a derék, a jeles fiú. Nem, erre nem voltam képes. Megsértettem volna ezzel a drága halottat, meg azt a szent fájdalmat, mely annyiunk szívét átnyilalta. Vigasztalást, enyhületet itt csak az a gondviselés nyújthat, kinek akarata volt, hogy az átányi lelkész lakban megjelenjék az enyészet angyala, hogy magával vigye annak összes boldogságát.

És milyen volt az a lelkész hajlék! Egy kis paradicsom őrtanyája, melyet ő, a megdicsőült tett azzá az ő szeretetével a természet iránt, az ő nemes ízlésével, gyöngéd érzésével kint, s az ő szívével, tudásával bent.

A kert, a rózsatelep, a tornác előtt az ibolya-bokrok koszorújával, a lúgas, a szőlő, mely a hajlék falát beárnyalta, az orgona, a jázmin bokrok ligete, sora mind az ő keze oltványai, ültetései. Bent a hajlékban rend, tisztaság, a családi élet ez a két gazdagsága.

Fájó érzéssel emlékezem vissza egy látogatásomra, — bár most is lelki örömet érzek, ha rá gondolok azokra, a miket tapasztaltam. Mint oltár emelkedett egyik szobában a szép, a gazdag könyvtár, mely az egyházi, a tudományos, a szépirodalomnak majdnem minden értékes művét magában foglalta. A Magyar Akadémia, a Kisfaludy-társaság kiadványai, a szépirodalom régibb és újabb képviselői itt voltak mind, leltározva, nevével megjegyezve. A másik, a szomszéd szekrényben példás rendben állottak az egyház anyakönyvei, iratai, az iskolák értesítői, az egyházi és szépirodalmi lapok év szerinti, bekötve, a melyekből egy szám sem hiányzott.

Jellemző az ő tudós, s igazán mélyreható gondolkodására az, hogy ha valamely nagyobb műnek, vagy valamely lapnak valamelyik kötete vagy száma hiányzott, nem nyugodott addig, míg azt meg nem szerezte. Egyszer ilyen tárgyban kaptam tőle ismét egy szép tartalmú levelet, melyben arra kér, hogy ha időm engedi, írjam meg neki a szépirodalom, különösen az elbeszélő próza termékeit, melyeket azonban most sem a maga, hanem gyülekezete számára óhajt megszerezni, mivel azt tartja, hogy a nép könyvtára hathatós tényezője a művelődésnek, a nemzeti érzelm fenntartásának, az erkölcsök nevelésének. Alkotott is Átányban olyan szép könyvtárt, a milyen kevés van hasonló célra. Az antiquáriusokkal,

* A fontos kérdésnek, a melyet R. L. felvetett, minden irányban való tárgyalása igen óhajtható. Csak azt ne tévesztjük t. munkatársaink szem elől, hogy a kérdést felvetőnek egyáltalán nem volt célja a tanítók pellengére állítása. A jelen közleménynek ily irányú részletei nem tartoznak a tárgyhoz, de nem töröltük, mert esetleg az ügy szenvedett volna vele.

a könyvkiadókkal állandó összeköttetése volt, ezek már úgy ismerték, mintha budapesti lett volna.

Népe, gyülekezete anyagi érdekét is éppen úgy szíven viselte. Fogyasztási szövetkezetet alakított, mely rövid idő alatt oly eredményt mutatott fel, hogy mindenki áldotta a nemes szívű, a gondolkodó lelkész. Egy tűzvész arra indította, hogy sok nehézséggel küzdve bár, megalakítson a népes egyházban egy tűzoltó-társaságot. Mindkét egyesület testületileg, zászló alatt jelent meg a temetésen, méltán helyezve el koszorúikat a család, az egyház, a rokonok, barátok koszorúi mellé.

Az általa megújított, igazán úri lak kényelmével hívogató paplak felett magasan emelkedve, messze nézett a vidéken aranyos csillagával a templom tornya, melynek megújítása szintén az ő nevéhez fűződik. Templom és iskola volt papi jelszava. Imái, egyházi beszédei mintaszerűek voltak, melyeknek meghallgatására a szomszéd tanyák úri családjai is szívesen mentek. Különösen a Papszász-család volt az, melylyel — mondhatni — belső viszonyban volt a megboldogult. Kár, hogy ezeket az imákat, egyházi beszédeket közkinccsre nem tette. De egy idő óta teljesen visszavonult az irodalom művelésétől, csak pártfogolta azt s olvasott folytonosan, lelki gazdagságát, kincseit az általa hön szeretett család, gyermekei nevelése, egyháza, egyházmegegyeje közt osztván meg. Ritka szép előadó, társalgó volt Fekete József, ki keresettség nélkül oly szép, választékos nyelven beszélt és írt, hogy gyönyörűség volt hallgatni. Ilyenkor eszembe jutottak ifjabb éveiben írt tárcacikkei a miskolci lapokban, a melyekben gyakran lehetett olvasni természetrajzi leírásokat, néha életképeket oly nyelven, annyi tudással, bő ismerettel és oly egészséges humorral, hogy a Pimpo álnév aláírású cikkeket már várta az olvasó közönség.

Mert Miskolchoz, a szülői ház édes emlékein kívül, 5 évi káplánság, a szerető barátok őszinte ragaszkodása, a református főgimnáziumnál s a kerületi felsőbb leányiskolánál teljesített vallás- és segédtanári állás emlékei fűzték. Szülőinek háza, ama régibb, ma már kihalt, vagy kihalóban levő polgárcsaládok háza volt, a mely gyakran feltárta ajtaját, a lakók szívével, barátságával együtt az egyház és iskolák érdemes férfiai előtt. A kis iskolás fiú, a serdülő ifjú boldog volt, hogy azokat oly közvetlenül szemlélhette, tisztelhetette szülői asztalánál. Már ekkor fejlődött ki nála a hajlam a papi, tanári pálya iránt, mely utóbbira valódi hívatással bírt, midőn a miskolci s kézmárcsi főgimnáziumi s a sárospataki teológiai akadémiai tanfolyamokat kitüntetéssel elvégezte. Tiszta, világos értelmi képesség, ítélő erő őt egyikévé tették volna a legjelesebb tanároknak. Nem tudom elfelejteni, mily szorgalommal, szaktanári tudással, avatottsággal tanította a miskolci kerületi felsőbb leányiskolában a természettudományokat. — Tanítványai úgy szerették, hogy mikor a tisztaoszlári kis egyház lelkészévé választotta, minden óra után megsiratták, mikor pedig megvált az intézettől, azon a napon nem lehetett tanítást tartani az érzékenykedések miatt. — Engem gyermek s ifju kori emlékek fűzték a legjobb barátok egyikéhez, ő hozzá, de néhány évi együtt működésünk ezt a barátságot még szorosabbra fűzte, szilárdabbá, mondhatom tiszteltté tette. És azóta ez a mi sok küzdelmen átment, megizmosodott intézetünk állandó szeretetének a tárgya volt, a melyről sohasem felejtkezett meg. Évi értesítőit nagy gonddal gyűjtögette s lelkesedett, ha évenként egyszer, kétszer bekopogtatva családomhoz, látta az iskola fejlődését. Boldognak, nagyon boldognak érezte magát mikor bekövetkezett az idő, hogy kedves, tehetséges, kis leányát gondjainkra bízhatta. Fájdalom,

nem érthette meg, hogy lássa ennek bevégzett iskolai nevelését s hogy ő maga tovább folytathassa azt. Szeptember 1-ére pontosan behozta őt. 3-kán apai csókjával vált meg a szeretett gyermektől; 7-én jött a rettenetes hír, melynek hallatára könybe lábadt szemmel megnémulva álltunk . . . és 8-án eltemettük a legjobb férjet és apát, a legtisztéletreméltóbb, leglelkesebb apostoli buzgóságu lelkipásztort, a tanügynek egyik legalaposabb ismerőjét és barátját, a legszeretőbb és legjobb barátot, eltemettünk ismét egy igaz embert.

A temetési szertartást a templom előtt felállított ravatal felett *Kerekes József* poroszloi lelkész végezte, a ki imádságával s beszédjével megrázta a szíveket, maga is úgy elérzékenyülve, hogy meg-megállt, könnyes szemekkel tekintve a koporsóra, majd a családra. Az úgy tartalmilag, mint irányában Fekete József halálához méltó gyászbeszéd híven jellemezte elhunyt jelesünket. Óhaj-tandó, hogy a magasabb színvonalon álló munka ki-nyomattassék s az özvegy-árva-gyámintézet javára el-arusíttassék. A sirnál Kenyeresy Károly átnyi segéd-lelkész bucsuzott el szép szavakban a szeretett főnök-től s mondott a gyülekezet nevében istenhozzadot.

Ki fejt meg a természet és a gondviselés titkait?!

Tóth Pál.

Naményi Pál emlékezete.

Nagytisztelű egyházmegyei közgyűlés! Mélyen tisztelt közönség!

Ismét megfogytunk, ismét kevesebben vagyunk egy-egyvel! A veszteség tehát nem volt-e még elég?! A bánat, a fájdalom, a keserűség pohara nem volt-e még számunkra egészen csordultig telve?! Van-e még köny szemünkben, hogy kisírassuk azt egymás után el-hunyt jeleseinkre való emlékezésünk alkalmával?!

Elmentél, elköltöztél te is körünkől, tisztelt barátunk! Elmentél, elköltöztél a nélkül, hogy gyász koporsódra csak egy fájó könyet is ejthettünk volna, a nélkül, hogy végnyughelyedre kikisérhettünk volna tégedet. Betegségedben, biztosabb, alaposabb gyógyulhatás reményében kiszakítottad magadat körünkől, s elmentél az ország fővárosába, hogy ott, az ország szívében dobbanjon utolsó nemes szíved! . . .

Nincs tehát többé közöttünk az eleven, a szorgalmas, a kötelességét pontosan teljesíteni szerető világi tanácsbíró! Oh mert életünk útjába mindnyájunknak oda áll egyszer az enyészeti angyala, megállítja felettünk az idő óráját, s kérlelhetetlenül oda zúgja, oda harsogja fülünkbe ama szívet rázó hangokat: „Órád lejárt, oh ember! s többé itt nincs helyed!” . . . „De jaj, csak így jár minden az ég alatt, forgó viszontagság járma alatt nyögünk; tündér szerencsénk kénye hány, vet, játszva emel s mosolyogva vet le.” (Berzsenyi.)

És mondd meg, immár sötét sirod fenekén nyugvó tisztelt barátunk! midőn érezted azt, hogy az enyészeti angyala te felett is készül megállítani az idő óráját — szívedben a vallás erejével — nem így sóhajtottál-e fel a zsoltárróval: „En Istenem! ne végy el engemet az én napjaimnak felén!”

Oh az ily korban, mint az övé volt, a halál közlege rétenetes! Nemcsak a haldokló szíve jajdul fel fájdalmában, hogy nincs ereje többé folytatni s elvégezni a munkát, mely reá bízott; de a betegágyat körülállók is fájdalommal és szánalommal nézik a még reményteli életnek hervadását. Oh fájó, igazán fájó

érzés az, mely ilyenkor a haldokló szívét áthatja. Egy egész életet óhajtván átmunkálni, feláldozni az övéért, futni, fáradni, munkálkodni lelkiismeretes szorgalommal, hogy nekik megszerezze mindazt, a mi az életben szükséges, s egyszer csak a munka közepén megállit a halál s azt mondja: elég volt! — és ekkor tudni, érezni azt, hogy nem tehetni mégis érettök ezután többé semmit!... óh ez fájdalmas, elszomorító!...

De életünk égő szövéténekhez hasonló, mely majd lassabban, majd sebesebben, de szüntelen fogy. Boldog, ki midőn létének e mulandóságára gondol, azzal vigasztalhatja magát, hogy sokaknak világított. (Eötvös.)

* * *

Született a megboldogult 1847. év november 6-án Gibárton, Abaujmegyében, Naményi Koncz Sámuel és Várady Fekete Mária szülöktől Testvérel közt ő volt a legfiatalabb s mint ilyen egyuttal a legkedvencebb is.

Neveltetését előbb szülői felügyelete alatt Gibárt községében, majd 1860. évi szeptember hótól kezdve a sárospataki főiskolában nyerte; a honnan a német nyelv elsajátítása végett Iglóra rándult fel. Ez azonban eredményre nem vezetvén, még ugyanazon évben az alma máterhez tért vissza. A gimnáziumi tanfolyamot itt elvégezvén, az érettségi vizsga letétele után a jogi tanfolyamra iratkozott; azt is itt, a Rákóczyak iskolájában elvégezve, államvizsgálati bizonyítványát 1870. évben itt szerezte meg. Itt, Sárospatakon, ezen kezdetétől fogva szabadszellemtől nevelő intézetben szigorú felügyelet alatt, vértette fel magát azon szabadelvűséggel s azon erős kötelezettségjelölési érzéssel, mely az ő sajátja volt.

Iskoláit elvégezve, minthogy a katonai önkéntességet el nem kerülhette, azt a testvérek között első sorban ő kezdte meg; közben azonban, mint ügyvédi gyakornok, szabad idejét Kassán, unoka testvére: Naményi István mellett töltötte 1872. évben; a midőn a katonaságtól szabadult, lakását Tornára tette át, s itt, mint gyakornok, a kir. törvényszéknél működött, s készült az ügyvédi vizsgára, melyet 1875. év tavaszán le is tett. 1876. év február havában nősült s alapította családi tűzhelyét, melyben mindvégig boldog és megelegedett volt.

Igen, mtgy! ha az élet-gondok redőt vontak az ő homlokára, ide az ő földi menyországába, kedves családjá körébe vonult, és az általa hően szeretett kedveseinek látása elsimitotta azokat homlokáról. Ha az élet küzdelmeiben elfáradott, ismét az ő kedves családi köre volt azon hely, a hol ő legédesebb nyugalmat, legteljesebb boldogságot talált.

Óh! a mily édesen emelő s boldogságot adó élni s munkálkodni kedveseink boldogságáért, s a mily édes örömmel és gyönyörrel tölti el keblünket az a felemelő gondolat, hogy őket egykor az élet viharaitól, nyomoraitól menten s biztosítva hagyhatjuk el: épen olyan leverő másrésről őket épen e munka közepén, tehát a nemes munkát bevégezten hagyva, hagyni itt, mint az emlékezetünk boldog tárgyával, most már, — fájdalom! — csak néhai Naményi Pál, egyházmegyénk szorgalmas világi tanácsbírájával történt!!

Oda a hű gondos férj és jó atya, a szerető testvér és rokon! A család és rokonság koszorujából hirtelen elhervadt és lehullott egy virág, lehullott a nélkül, hogy a hű nő kivételével a távolban egy „Isten hozád“-ot mondhatott, csak egy utolsó búcsu ölelést és búcsúcsókot hinthetett volna reátok!!...

* * *

S ha szélylyel nézünk magunk között is, nt. e. közgyűlés! üresnek találjuk az ő helyét közöttünk.

És óh ne higgyétek, mtgy. ! hogy csak azon óriás folyók, melyeknek magasra csapkodó hullámai terhelt gőzhajókat szállítanak egyik országból a másikba, egyik tartományból a másikba, — ne higgyétek, hogy csak azok használnak a világnak, az emberiségnek! — az a kis patak, mely kisded medrében szerényen, csobogva lejtve, megöntözi a rét szomjas füveit, virágait, nem kevésbé hasznos a maga körében, a mellett, hogy a nagyobb folyóba szakadó habjaival ő ad örök táplálékot, örök életet amannak.

„Bármily kis körű legyen is valakinek munkássága, tevékenysége, a nagy egésznek jólétét, virágzását, boldogulását mozdítja elő s közvetíti általa.“

„Tisztelet s elismerés azért azoknak, kik munkásságukat, tevékenységüket bármi kis körben is, kiterjesztik a közjó iránt, kik annak oltárára, bármily tövises legyen is idáig az út, kész szívvel viszik áldozataikat, kik éltök fáklyáját — ha bár tudják, hogy önmagát emésztí fel az — örömet lobogtatják a közjó javára.“

Nem az egyetemes egyház tág, széles mezején, hanem ilyen szűkebb körben, a mi kis e. megyénk belében érvényesítette boldogult halottunk az egyházi és iskolai ügyek terén tehetségét, szorgalmát és ügybuzgóságát.

Mint egyházmegyei iskolalátogató, egyházmegyei ügyész, számvevőszéki tag és világi tanácsbíró lelkiismeretes működésével, jótékonyásával hány kisebb fájó sebet gyógyított Ő? — azok érzik, azok tudják, a kiknek eddig fájt. S ezek által ő igazán emánczipálta önmagát.

De nem akarom egyházi és iskolai téren szerzett érdemeit egyenként felsorolni, tehát azokat koszoruba fonni, mert félek, hogy azokból sokat kifelejtve, nagyon, nagyon hiányos és szakgatott lesz az az érdem-koszorú.

Most már nem működik többé, lehanyatlott a munkás kéz, megszűnt dobogni a nemesen érző szív. Mi is mindnyáján ott a távolban domborodó sirhalmadra elküldjük innen a távolból az elismerés, emlékezet és kegyelet egyszerű, szerény koszoruját.

És most Isten veled kedves barátunk! ki a mulandóság nagy tengerén átevezte már; szép emléked élni fog közöttünk, megőrizzük azt szívünkben; ama kies partokon, hová mi csak hitünk szemeivel láthatunk, találd fel a boldogságot, melynek vége soha sem lesz eni!

Simon Andor.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezlete.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület értekezlete ez évi rendes gyűlését f. évi szept. hó 21-én Szatmáron tartotta. Népes volt; népesebb a debreceni és nagyváradinál, kétségkívül azért, mert munkaköre mindjobban érdekli úgy lelkészeinket, mint világi híveinket.

Az értekező 60 tagú választmánya Balogh Ferenc és Simonffy Imre alelnök elnöklete alatt szept. 20-án d. u. tartotta a nagy gyűlést előkészítő nyílt ülését az ev. ref. gimnázium dísztermében, mely egé-

* Ezt az emlékebeszédet a tornai ev. ref. egyházmegye 1897. aug. 25-ikén tartott közgyűlésén olvasta fel a szerző. Szerk.

szen megtelt az érdeklődőkkel. A választmány meghallgatva s tudomásul véve az elnökök jelentését, előkészítette a tisztikar megválasztását s tárgyalta a nagyváradi gyűlés óta beérkezett javaslatokat, melyeknek sorsáról alább számolok be; végül a pénztár vizsgálatára felkérte György Endre, Ujfalussy Béla, Balogh Ferenc és Csernák István tagokat.

Este a kaszinó termében terített asztalok mellett volt az ismerkedés. Itt egy tanár körül láttuk csoportosulni a tanítványokat, amott az ifjabb papok keresték fel s üdvözölték volt főnökeiket, másutt a volt osztálytársak tudakozódtak egymás állapota felől, mondtak el bajaikat, vagy fejezték ki örömeiket. Így láttuk csoportosulni főt. Kiss Áron püspök úr körül a szatmári papokat; nt. Mitrovics Gyula, Balogh Ferenc és Joó István körül volt tanítványaik. A hangulat kedélyes volt. Ez a találkozás is, melyet nem teremthet sem egyházmegye, sem egyházkerületi gyűlés, sem zsinat, nagyon sokat ér.

Az értekezlet isteni tisztelettel vette kezdetét. Reggeli 8 órakor megkondultak a harangok; harangzás alatt zsúfolásig megtelt a szatmári templom; majd jöttek a papok — néhány kivételével — papi díszben. Hiszem, hogy a harmadfél századdal előbb tartott zsinat alkalmával sem látott Szatmár ennyi palástos embert egy tömegben.

A 37. dicséret 1., 2. versének eléneklése után Széll Kálmán nagyszalontai pap és esperes lépett a szószékre s buzgó ima után I. Kor. XIII. 1—8. verse felett tartott a szöveg szépségéhez hasonló szép beszédet „a szeretetről, mint a keresztény egyház teremő és fenntartó erejéről;“ bemutatta a családot, társadalmat, és egyházat külön-külön abban az állapotban, a mint azt ez az ős erő élte, és a mint azt nélkülözi. Majd a beszéd utáni imában áldást kért a királyra, hazára és az anyaszentegyházra. Az isteni tisztelet a 37. dicséret 3. versének éneklésével ért véget.

A szorosabb értelemben vett értekezletet Balogh Ferenc egyházi alelnök nyitotta meg. Beszédében megemlékezett az értekezlet elhunyt elnökeiről; majd egyháztörténelmi reminiscenciák után fejtegeti az értekezlet fontosságát, célját. A társadalmi erők összpontosításával — úgy mond — megmozgattatik az akaraterő s az összpontosítás előidézi a pünkössti lelkesedést az egyház javára. Működni kell az egyházért, hogy ennek kebeléből induljon ki minden szép, jó és nemes. Buzdít a munkára, adakozásra az egyház érdekében s ennek elvei megőrzésére; nő-egyletek s bizottságok alakítására. Szól a presbyterium alapjáról, forrásáról, mutogatja az abban rejlő nagy erőt, s így kiált fel: Uraim! szép dolog presbyternek lenni...

Biki Károly szatmári esperes egyházmegyéje nevében üdvözlí az értekezletet. Örömet fejezi ki a felett, hogy a szatmárnémeti zsinat tagjainak hithű utódait szemlélheti. Adatokkal mutatja be a szatmári egyházmegye hithűségét s ennek állandóságáról biztosítja az értekezleti nagy gyűlést, melynek az egyházmegye nevében szívesen mondja: *Isten hozott!*

Hérmán Mihály szatmári polgármester és ev. ref. egyházi főgondnok az egyháztörténelemből hozott példákkal bizonyítja, hogy a magyar nemzet sorsa sok időn keresztül egy volt a ref. egyházzal. A gondviselés akarta úgy, — mondá — hogy a prot. egyház palládiuma legyen e hazának s előmozdítója a szabadelvű haladásnak. Örömmel van eltelve — mondja — Szatmár városa az által, hogy az egyházkerület harmadik értekezleti nagy gyűlését e helyen tartja. A város nevében üdvözlí az értekezletet és áldást kíván munkájára.

Tabajdy Lajos szatmári lelkész azzal kezdi beszédét, hogy 250 évvel kell visszamenni a történelemben, hogy oly jelenetet lássunk Szatmáron, mint ez alkalommal. Elmondja a szatmárnémeti zsinat történetét, megemlékezik annak munkájáról. Ők, a szatmári egyházban az egyház és iskola munkásai boldognak érzik magukat, hogy az értekezlet tagjait, mint vendégeiket üdvözölhetik. Áldást kér az értekezlet működésére.

Balogh Ferenc alelnök az értekezlet nevében hálaosan fogadja e hármass üdvözlőket, jelezve azt a hatalmat, mely a három üdvözlő társadalomban van.

Ugy a Széll Kálmán templomi beszédét, mint a megnyitó és üdvözlő beszédek az értekezlet emlékkönyvében kinyomatni rendelte.

Üdvözlő táviratok érkeztek és olvastattak fel: Harsányi Sándortól Észak-Amerikából; Szász Domokos erdélyi püspöktől; Nagy László szatmári alispántól.

Az üdvözlő beszédek elhangzása után Simonffy Imre világi alelnök a három évre választott egész tisztii kar lemondását tolmácsolta, kérve az értekezletet, hogy az új tisztikar megválasztásáról gondoskodjék.

Megválasztottak ezek: Kiss Áron, gr. Degenfeld József elnökökké; Balogh Ferenc, Simonffy Imre alelnökökké; Erdős József, Biki Károly egyházi jegyzőkké; Dr. Bartha Béla, Ujfalussy Béla világi jegyzőkké; Zsigmond Sándor pénztárnokká.

A nagybizottság többi tagjai: 20 nő, 22 egyházi és 22 világi tag.

Mitrovics Gyula indítványára az értekezlet jegyzőkönyvileg köszönetét fejezi ki a lelépett tisztikarnak kifejtett buzgóságáért.

Öt perc szünet után Garzó Gyula szabadelőadásban értekezett a diakónusi intézményről.

Kijelenti, hogy a nagy választmány megbízásából tartja értekezését. Értekezésének tárgya és a belmissió egymástól el nem választhatók. Elmondja a belmissió keletkezésének történetét, hogy maga az elnevezés Wicherntől származik, német eredetű; kezdetben nálunk nem volt kelendő. Azonban az egyházunkat ért hullámvérések következtében felvételre; szerinte ugyanis az 1891. évi zsinaton az ott hozott törvények 98., 99. és 100. §§-ban a felebaráti szeretet gyakorlása végett ki van mondva, a miért nem szükséges, hogy egyes emberek indítsák meg, hanem a törvényt kell érvényre emelni.

A belmissió munkásai a diakónusok és diakonissák. A diakónia intézmény születése meg van jelölve a Csel. VI. részében. Szól a diakónia történetéről. Virágzott az ötödik századig, ekkor a diakonissák apácák lettek s elvonattak rendeltetésöktől. Luther szól a diakóniáról. Kálvin szintén szól erről *Institúciójában*. A megjelölt munkakörben a diakónusok és diakonissák működtek is 1610-ig, ezután a diakónia városi intézmény lett.

Nálunk is most mások a viszonyok. A diakónia intézményét úgy, mint a külföldön, be nem hozhatjuk, de ellene nem szólhatunk, mert a zsinat kimondotta, hogy a munkásokat be kell állítani. Nekünk elég lesz, ha behozzuk a gyülekezeti diakóniát, elég, ha megválasztjuk a presbyterium felügyelete alatt működő árvák gondnokát; de a mint Kálvin a sacerdoszal szemben kötelességének ismerte hangsúlyozni a verbi divini ministert, ép oly szükség, hogy mi az apácákkal szemben gondoskodjunk diakonissákról.

A gyülekezeti diakónia feje legyen a pap és papné.

(Vége köv.)

Vigváry Mihály.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** *Péchy Tamás* a magyarországi ág. ev. egyháznak egyik büszkesége, a tiszai kerületnek több éven át lelkiismeretes, buzgó felügyelője szeptember 18-án Alsó-Kázmárkon 69 éves korában elhunyt. A régi szabású emberek közül való volt, azok közül, akik ott álltak az ébredező Magyarország bölcsőjénél, a kik oda állottak a harci zászlók alá, hogy a veszélyben forgó hazát megszabadítsák. 19 éves korában felcsapott honvéddnek s végig harcolta a magyar szabadság harcot, a melynek gyászos leveretése után abauji falusi gazdaságába vonult, a honnan akkor jött elő, a mikor a magyar világ hajnala kezdett derengeni. A szikszói kerület képviselője lett s maradt mindvégig. Mint képviselő az u. n. fuzió után közlekedésügyi miniszterré lett s öt éven át vezette ritkán tapasztalható odaadással tárczájának ügyeit; az ő nevéhez fűződik az az emlékeztető tény, hogy a vasúti alkalmazottaknál a magyar nyelv uralkodóvá kezdett lenni. A miniszterséget odahagyva, az országgyűlés képviselőházának lett az elnöke, s mint ilyen 12 évig volt feje a magyarországi törvényhozás választott részének, majd egyszerű képviselő lett, minthogy a szabadelvű párt nem tisztelte meg a képviselőházi elnökséggel s mint egyszerű képviselő főleg az egyházpolitikai törvények tárgyalásakor foglalkoztatta a közvéleményt, a mely némileg rosz néven vette a prot. Péchytől, hogy nem lelkesedett az új törvényekért, a melyek szerinte még nem valók a magyarországi felekezeti viszonyok közzé, a melyek még mindig rendezetlenek s az új törvények e rendezést nem célozzák. Egyházának is épügy hű fia s tagja volt, mint hazájának. Egyházkerülete érdekében sokat munkálkodott. Még a múlt héten Miskolczon tartott gyűlésre is el akart menni, hogy részt vegyen a tanácskozásban. Számtalanszor harcolt s mindig becsülettel állta meg helyét a pánszlávok elleni küzdelemben. Vallásossága s hazafisága szorosan egybeforrott s méltán megérdemli a magyar protestánsok részéről a hálás megemlékezést. Evangélikus testvéreink nagy gyászában részvételt osztunk, áldva emlegetjük velök együtt az ő nagy embereik egyik legjobbjának emlékeztetét. A nagy halott felett viraszkon a protestáns egyházak jó szelleme! — *Simon Károly*, a felső-borsodi ev. ref. egyházmegyéhez tartozó szilvási gyülekezet buzgó lelkipásztora, hosszas ideig tartó szenvedések után szeptember 19-én jobblétre szenderült. Temetése e hó 21-én ment végbe. Legyen áldott emlékezte.

— **Kérdés egy folyamatban levő lelkészválasztás alkalmából.** A x. i. egyházmegyében megüresedett egy lelkészi állomás. A lelkészválasztás a 194—197. §§. szerint előkészített. A névsorban 66 szavazó volt. A választó gyülekezet azon kérdés előtt állott: meghívás vagy pályázat útján töltsék be a lelkészi állomást? A gyülekezetnek két jelöltje volt; mindkettőt meghívni óhajtották hivat. De a 199. §. nem mondja meg határozottan, hogyan kell megtudni, kinek van meg a kétharmad többsége. A lelkész próba-szavazást ajánlott; a presbiterium nem fogadta el, hanem egy presbiter bemutat egy névsort 47 névvel s a végén azon kijelentéssel, hogy ők A. urat óhajtják papjoknak. A presbiterium betérjeszti e névsort illetve kérelmet az espereshez. Az esperes a 202. §. alapján jár el. A bizottság előtt szavazásra kerül a dolog. 60 szavazó jelenik meg s 40 B. urra szavaz s követeli, hogy azt jelentse ki, a bizottság megválasztott papnak, mert a megjelentek $\frac{2}{3}$ -a rászavazott. Az esperes pályázatot hirdet. Minthogy itt egy segélyre szorult egyházzal van szó, mely-

ben a szavazók épen költség kimelésből óhajtották meghívás útján tölteni be a lelkészi állomást: ki itt a hibás, hogy érvényre nem jutott a választás s így kétszeres költsége lesz az egyháznak? Minthogy a szavazás eredménye nyíltan mutatja, hogy az espereshez betérjesztett névsorban az aláírásoknak jó része hamis volt, el lehet-e ezt nézni s fegyelmi vizsgálatot nem indítani, hivatalból a névsort betérjesztő egyén illetve a névsort elfogadó presbiterium ellen? Vége: Minthogy a szavazásra megjelent 60 egyén közül 40, tehát a $\frac{2}{3}$ -ad rész B-re szavazott: nem kellett-e őt megválasztott papnak jelenteni ki?

Br.

Az itt felvetett kérdésekre röviden a következőket felelhetjük, nem zárkózván el azonban a másfelől jövő esetleges válaszok közreadása elől sem: 1. az esperes helyesen járt el, mert a meghívás meghiusulván, a pályázatot kellett kihirdetni. 2. ki a hibás, hogy a meghívás nem sikerült s az egyházra kétszeres költség hárul?... Mindenesetre a meghívást bejelentő presbiterium a hibás. a nélkül azonban, hogy a kétszeres költség megtérítésére kötelezhető volna. mert ebben a tekintetben a törvénykönyv nem intézkedik, de ha esetleg a kerületi ide vonatkozó szabályrendeletben van intézkedés, akkor a 301. §. 2. pontja szerint a fegyelmi eljárás megindítható; ámde erre vonatkozólag nem igen van intézkedés. legalább a tiszáninneni kerületben nincs, ahol a szabályrendelet egyszerűen csak azt kívánja, hogy *jelentse a presbiterium a meghívást* s még csak azt se tartozik igazolni, hogy mi alapon; még csak névaláírással sem kell bizonyítani a $\frac{2}{3}$ -ot. Ez persze becsületbeli dolog, tisztesség kérdése, a mint ezt a budapesti zsinaton Szilády Áron jelezte. (Zsinati napló 827. lap). A baj az, hogy többet teszünk fel a gyülekezeti tagokról, mint a mostani közéleti visszaélések megengedik. 3. B-t nem lehetett *megválasztott lelkésznek kijelenteni*, mert A-nak a meghívásáról volt szó s nem B-nek a választásáról. Szerk.

— **A tiszántúli egyházkerület papi főjegyzőjévé**, a mint értesültünk, egy szótöbbséggel *Dicsőfy József* debreceni lelkész választatott meg, de a kerületi közgyűlésnek fog kelleni döntenie a felett, hogy csakugyan Dicsőfy-e a főjegyző, mert az egy szavazat ellen kifogást emeltek némelyek. A mily örömmel üdvözlőnk s üdvözlőjük is Dicsőfyt a Tóth Sámuel helyén, mint minden tekintetben arra való egyént, épen olyan kellemetlenül érintene, ha a közgyűlés esetleg az áldatlan politikai visszavonásnak a befolyása alatt állana e kérdés eldöntésében. (o)

— **Közös kirándulás.** Folyó hó 18-án három főgymnasium VIII-ik osztálya találkozott egymással Miskolcon: a sárospataki, miskolci és rimaszombati. Tehát nem csupán javítóérettségén érülköznek már, hanem tanulmányúton is. Régi kedves eszménk valósult meg e közös kirándulással, melyen 100-nál több tanuló s közel 20 tanár jelent meg. Tanárok és tanulók együttesen tekintették meg a diósgyőri vasgyárat, a diósgyőri várat, a papírgyárt s a Hámor völgyet. A sok szép látni és tanulni való maga megérdemelte a költséget és fáradságot, de mindennél fontosabb volt azért az együttlét, melynek emléke, azt hisszük és reméljük, hogy még ifjainkban e kirándulás a komoly tanulás mellett növelte a testvériség érzelmét, ugyanekkor megteremtette a tanári karok között is a régóta hiányzó összetartozást. Azt hisszük és reméljük, hogy e közös kirándulások évenként ismétlődni fognak s minden tekintetben közelebb hozzák a három testvériskolát egymáshoz. (cs.)

— **XIII. Leó legújabb encyklikája.** Abból az alkalmából, hogy a németországi, ausztriai és a sweici r. katolikusok a landshuti r. kath. gyűlésről a jesusita Canisius Péternek a sírjához, Freiburgba zárandókoltak, hogy a 300 esztendővel ezelőtt meghalt s »Németország második apostola«-nak nevezett *»ki nem tért Luther«* szellemének búcsújárással áldozzanak, a béke pápája

egy körlevelet intézett a németországi, ausztriai és sveici főpapokhoz, a melyben régi módjához hiven, a béke és türelem jezsuita elvének megfelelőleg emlékezik meg a protestantizmusról. Épen jó alkalom az európai protestánsok által *»osztrák kutya«*-nak (canis austriacus, mert Canisiusnak *de Hondt* volt a családi neve) méltán nevezett jezsuita páter emlékünnepe arra, hogy a békét hirdesse a jezsuita elvek letéteményese. S szól a béke pápája a reformációról, mint *lázadásról*, a reformáció elvéről, mint a *romlottság, erkölcstelenség forrásairól*, a reformáció híveiről, mint *mérgezőkről*. De hát ez nem lephet meg egy protestánst sem, mert a béke pápája ma is az, a ki volt 1878-ban, a mikor a socialisztikus, kommunista s nihilista mozgalmakat a reformációnak tulajdonította; mert ma is azt vallja, a mit vallott 1880-ban, a mikor a protestáns hittérítőket *esalóknak s a sötétség híveinek* nevezte; mert ma is úgy gondolkozik, mint 1883-ban, a mikor a más vallásúak iránt való türelmet *bünténynek* mondotta. Am azért XIII. Leó a béke pápája a világ szemében, a ki jól tudja azt az elvet, hogy a világ szereti, ha csalják s ő szentsége a legnagyobb mértékben gyakorolja.

— Az abaúji ev. ref. egyházmegyéből, a Sárospataki Lapok (d) jegyű tudósítója, midőn a szeptember 13-iki 37-ik számban közlést teszi, hogy *Idrányi Ferenc*, h.-büdi lelkész, az egyházmegyének közelebb megválasztott esperese, a szept. 7-én tartott egyházi egyei gyűlésen, az esperesi állás elfoglalásától határozottan visszalépett s az egyházmegyét újabb választás megejtésére kérte fel: azon határozott meggyőződésének ad kifejezést, hogy a választási, most még csak *elvi*, — de nem leletetlen, hogy rövid idő múlva más jellegű, — küzdelem megkezdődött. Legyen szabad ezen kijelentéssel szemben, azon biztos tudomáson alapútt meggyőződésünknek adni kifejezést, hogy ez időszerint még, az abaúji egyházmegyében, az esperesi szék betöltésére vonatkozólag semmi néven nevezendő *küzdelem* meg nem indult. Az *elv*, mely a választásnál az egyes lelkészeket s az ezek elnökeite alatt működő presbyteriumokat vezeti és vezetheti: az *egyházmegye jól felfogott érdeke s az idekebelezett egyházak, itt működő lelkészek és tanítók szellemi és anyagi ügyeinek minél magasabb színvonalra emelése*. Mert legyen hála a bölcs isteni gondviselésnek, egyházmegyénkben ez időszerint igazán többen vannak, kik az esperesi állás betöltésére hivatottak; megtörténhetik, hogy az egyes presbyteriumok, az ő lelkők szerinti férfit, különböző egyénekben fogják keresni s így a választás egyhangú nem lesz; de az meg bizonyos, hogy a *hivatottak, egytől egyik magasabb erkölcsi önértékeléssel bíró férfiak, minthogy magukat s magukkal együtt az esperesi széket is, kortesia által meggyalázní engednék*. Végül magának a lelkész karnak s az egyházmegye élén álló vezérférfiaknak egyénisége, jelleme, biztos kezességet nyújt a mi dolgaink iránt érdeklődő nagy közönségnek arról, hogy Abaujban, az esperesi szék betöltésénél, a korteskodás fejét felemelni nem fogja.*

X.

— A pápai főgimnázium népességéről a „D. Pr. L.” a következő tudósítást közli: beiratott az I. osztályba 86; a II. ba 54; a III. ba 51; a IV. be 48; az V. be 64; VI. ba 50; a VII. be 54; a VIII. ba 35, összesen 442 tanuló, akik közül 248 a református vallásu.

* Kiadtuk ezt a kis helyreigazítás-félét, jöllehet úgy vagyunk meggyőződve, hogy teljesen felesleges, mert a (d) által adott hír semmi helyreigazításra nem szorúl.

Szerk.

Az első osztály mellé párhuzamosan állított az előjáróság.

— **Létszám a sárospataki ev. ref. főgimnáziumban.** Az 1897—98-ik iskolai évre a sárospataki főiskola gimnáziumában osztályonként a következő számban iratkoztak be a rendes tanulók: az I. osztályba: 110; a II. ba 73; a III. ba 70; a IV. be 70; az V. be 60; a VI. ba 55; a VII. be 39; a VIII. ba 35, összesen 512.

— **Talizmán-ajándék a német császárnak.** Az erősen protestáns Vilmos császárnak, a ki épen a mult héten járt hazánkban, mint királyunk vendége, a Mária-danehi apát egy u. n. »szent-benedekrendi medaille«-t ajándékozott abból a célból, hogy magával hordozván azt az uralkodó, megszabadúljon sok veszedelmes dologtól. A medaille-n Benedek képe s Krisztus neve van egy-egy kereszttel s négy sorban a következő felírat: C. S. S. M. L. (= Crux sacra sit mihi lux); N. D. S. M. D. (= Non draco sit mihi dux); V. R. S. N. S. M. V. (= Vade retrorsum satana, nunquam svade mihi vana); S. M. Q. L. I. V. B. (= Sunt mala, quae libas, ipse venena bibas). Ezek a kezdőbetűkkel jelzett mondások foglalják magukban azt az erőt, a mely a veszedelmeket elhárítja, mert a szent keresztre, mint világosságra; a kígyóra, mint nem vezérre; a sátánnak elutasítására vonatkozó jel, hogy hiábavalóságokat ne tanácsoljon: olyan természetű, hogy megszünteti a varázslásokat, eltávolítja a sátán dolgait, az állatokat megszabadítja a betegségektől, megmenti a gonosz kísértésektől mindazt, a ki ilyen medaillet hord, — megtéríti a bűnösöket, ellensúlyozza a mérget, elűzi a kolerát, — orvosolja az oldalfájást, a vérzést, — elősegíti a könnyű szülést, oltalmaz a villámcsapástól. — Szerencsés Vilmos! boldog Németország! Nyugodt lehet mindkettő, mert minden veszedelemtől megóvjá a talizmán-ajándék! (?)

HIRDETÉS.

Házi kincstár.

Luther M. evangéliumi egyházi beszédei (Hauspostillen) magyar fordításban 130 nagy negyedrért ív díszes aranynyomású kötésben, művészi képekkel illusztrálva példányonként 12 frtért (lelkészeknek, tanítóknak, valamint több példány megrendelése esetén 10 frtért) esetleg **részletfizetésre** is megrendelhető a fordítónál

Zábrák Dénes,

soproni ev. lelkésznel.

Ugyanott kapható: „Krisztus az én életem” egyházi beszédek. I. k. 3 frt; II. k. 2 frt 50 kr.

1—3

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: I. „Pár szó az államsegély ügyéhez”. Kállay Miklós. — II. „Államsegélyt minél előbb”. Kádár János. — III. „A lel-
készi fizetések pótlásáról”. ifj. Szilva István. — „Az állami gimn.-ok s a prot. vallásoktatás”. Q. — „A tiszántúli ev.
ref. egyházkerület egyházi értekezlete”. Vigváry Mihály. — „A f.-szabolcsi egyh. m. őszi gyűlése”. Lic. Rácz Kálmán. —
„A deregyői ev. ref. egyház templomszentelési ünnepe”. Hutka József. — „Néhány szó a sárospataki főiskola nyom-
tatványainak áráról”. Maklár Pap Miklós. — „Vegyes közlemények”. — „Hirdetés”.

Az államsegély kérdése.

Alább három cikket közlünk, a melyek mind-
egyike az államsegélynek, a protestáns s köze-
lebbről a református lelkészek fizetésének a
kipótlása kérdésével foglalkozik. Megszólal egy
az életnek javarészét már eltöltött lekipásztor, —
nyilatkozik egy a férfi kor kellő közepén levő
férfiú s közli gondolatait egy Timótheus, a ki
előtt most nyílik meg az élet iskolája, a ki most
fogja egyházának ügyeit vállaira venni. Az öreg
ember s az ifjú hangja egybevághat: nem segély,
de jog s követelés a helyes álláspont; a delelő
felé haladó államsegélyt sürget minél előbb, azzal
a boldog reménységgel eltelve, hogy a segély-
adás úttörés a jog felé.

A „Sárospataki Lapok” álláspontja határo-
zott, félremagyarázhatatlan. A református lelke-
szeknek anyagi helyzete tarthatatlan, a melyen
változtatni kell. A cél nem más, mint a lelkészi
kar boldogulásának előmozdítása, hogy tisztán
hivatásának élhessen. A néptől, a gyülekezet
tagjaitól nem remélhetni a szegénység köteleinek
oldozgatását, mert maga is szegény, ők is nyög-
nek a terhek súlya alatt. Egyházi terheinknek
igazságosabb megosztását végre kell ugyan haj-
tanunk, de ez nem fogja a kívánt s kitűzött célt
eredményezni. A birtok aránylagos adóztatásból
még nem fog előállani a református lelkészi kar-
nak boldogabb s biztos jövője. Ennek csak egyet-
len módja van, s ez az, hogy az 1848-iki XX-ik
törvénycikk megvalósíttassék!

Magyarország törvényhozása az egyházpoli-
tikai törvények által önmaga jelölte ki az irányt,
a melyet okvetlenül meg kell valósítania. Hazai
felekezetközi viszonyaink nincsenek teljesen ren-
dezve ama törvények által, mert míg kiváltságos

felekezet van, míg a r. kath. egyháznak mond-
hatni, nagyhatalmi állás van biztosítva, addig
a szabadság csak szóvirág. A vallásszabadság
elvének törvénybe iktatásából az a természetes
folyomány, hogy az 1848. XX. törvénycikket
életbe kell léptetni.

Ez lévén álláspontunk, önként következik, hogy
az államsegélyt nem szabad úgy tekintenünk,
mint jogunknak érvényesülését s arra kell töre-
kednünk, hogy az országgyűléshez benyújtandó
törvényjavaslat jogcsorbitást ne tartalmazzon.

Most pedig hadd szóljanak azok, a kik az
államsegély kérdését tárgyalják.

I.

Pár szó az államsegély ügyéhez.

Köztudomású dolog, hogy a felső-baranyai ref.
egyházmegyének közgyűlésén résztvevett az ország első
oszlopembere, Szilágyi Dezső is, mint e. m. gondnok,
s egy felvetett vitatárgynak mintegy elintézése vagy
helyesebb mederbe terelése céljából e szavakat
mondta: „az állam segélyétől sokat ne várjanak, az nem
lesz több, mint az igen csekély fizetésű lelkészek fizeté-
sének bizonyos mérsékelt minimumig való feljavítása, a
minő nálunk (valószínűleg Baranyában) kevés akad.”

E szavakat Szilágyi Dezső mondta, egy erős ma-
gyar, jó református, tehát a mi emberünk, — vérünk-
ből való vér! — egy magas látkörű ember, ki fent
állva biztosan s messze távolba lát — figyel, felismeri
az idők jeleit! Egy olyan férfiú, ki realis irányt kö-
vet s mutat, s senkit sem akar álom képekkel ringatni,
hanem feltárja a való igazat s a rövidlátók szemeiről
lefejt a hályogot.

Ezeknek az őszintén mondott szavaknak kínos
hatása alatt írom e sorokat!

Vérmes reményt eddig sem tápláltam a ref. pa-
pok államsegélyügye tárgyában a kormány iránt; de
ha még volt valami kis illusio bennem eddig, elosz-
lott az, mint könnyű nyári felhő felszáll, ha jön egy
szellős viradat!

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

Ne ringasd hát magad szegény ref. papikar, hogy az államsegély majd kiemel az anyagi ingoványból! Ábrándulj ki s ha hitted, hogy az 1848. 20. t. cikkhez közeledő uton vagyunk a Szilágyi Dezső szavai khinai válaszfalat vonnak oda juthatásunk elé!

Fölbredhetünk, józanok lehetünk! Kár volt a magasban ülő dajkáinknak eddig is altatni bennünket! Ébredésünk talán nem lett volna oly kinos ha oly mélyen nem aludtunk volna! ha oly mélyen nem altatnak el!

Számoljanak érte lelkiösmeretökben azok, kik elaltattak, vagy szólni nem engedtek — vagy félrevezettek — vagy dajkamesékkel táplálták hiszékeny lelkünket!

Koldus alamizsnának, urak asztaláról lehulló hitvány morzsának nevezem azt, a mi a Szilágyi Dezső szavai megett mintegy sovány kép nyer alakot! „Sokat ne várjunk, csak a legkevesebbet!” Nem ezzel ad sejtelemmel meg-e a koldus is házalni?!...

Energikus önérzetem — önálló kálvinista jellemem nem tudja elviselni ezt a gondolatot! Ha a nagy Kossuth, — a nagy idők intő tanuja — örök joggal mondta egy válságos pillanatban a francziák hatalmas császárnak, hogy: „a francziák császára nem elég gazdag arra, hogy egy Kossuthnak alamizsnát adjon, és egy Kossuth nem elég alávaló arra, hogy ezt az alamizsnát elfogadja,” méltán mondhatja akkor s mondanía is kell a nyomorgó papikarnak erkölcsi önérzetének égies fönségében, hogy alamizsnát nem fogad el! Meghalhat éhen — megfagyhat rongyban — de az alamizsna morzsákhoz nem nyulhatnak azok, a kiknek ősei tartották fel ezt a magyar hazát!

Petőfi mondta: hegedű és koldusbot! mondjuk utána:

Biblia — hazafiság és koldusbot!...

De hát mi érdeme is volna a szegény ref. papikarnak, hogy ez még ábrándozni is mer az 1848. 20. tcz. megvalósításáról?! hiszen ez nem tett semmit, csakis annyit, hogy „él nemzet e hazán”, hogy „nyelvében él e nemzet”! hogy a honszeretet szívérebe ment át a magyarnak, hogy annak égi lángját kioltani a reactio összes táborra nem képes! Ő nem szövetkezik a hon ellenségeivel, nem futkos pápai tanácsok után, nem izgat a békés köz-nemzeti testvéries szellem ellen, nem tesz mást, csak azt, mit jó magyarnak tenni kötelessége: hogyan találhatna tehát gyogyírt sajgó sebére azoknál, kik magas fényből sütkérezve nem érzik azt, hogy mi fáj ott benn a vérző kebelnek!...

Szegény küzdő reformatio! mikor ülsz már diadalt a középkori traditiók — sötét rémuralma felett?!

Farizeusi ajkkal mondják: Szabad szellem! valóság egyenlőség! Nincs uralkodó vallás!... És nézd meg oh ember az életet: kigunyolnak a szóvirágok!

Tudom én azt, hogy a reformatiót, mint egy elvet — egy szent eszmét kiirtani nem képes az ultramontán had, de megfojtják nyomorban annak papjait, s ez elég!... Verd meg a pásztort — elszéled a nyáj! — A morzsákkal pedig ezt eszközlik! Különbség csak az, hogy így a — lassu — kinlódó halál: de megemészt! a mi kinosabb mint a harczmezőn esni el!!

Hízog szép szavakkal még nem lakott jól senki!

Meleg ígéretekből még nem lett kenyér!

Jelszavunk azért: Egyenlő papi dotatio minden törvényesen bevett ker. felekezet papjainak ugyanazon kulcs alapján! Földek jövedelmének alapjául kat. tiszta jövedelem vétessék, semmi más! Így közeled-

jünk az 1848. 20. t. c.-hez. — E nélkül férczmunka minden toldozás, foldozás! Az alamizsnát, a morzsalékot, föltétlenül, teljes határozottsággal kell visszautasítunk.

Meghalhatunk éhen, — de koldulni nem fogunk!

Kállay Miklós.

II.

Államsegélyt minél előbb.

Azon nagyszabású reform, mely az egyházpolitikai kérdések megoldásában nyert kifejezést, hathatós befolyást gyakorolt nemzeti és társadalmi életünkre egyaránt.

Az új törvények nyomában új intézmények, új viszonyok keletkeznek, melyek úgy az egységes magyar nemzeti állam szervezése tekintetéből, mint a vallás-erkölcsi élet művelése szempontjából egy szebb jövőnek az alapjait vannak hivatva megvetni.

Örömmel is üdvözölte eme törvényeket minden szabadelvű gondolkodású s igaz hazafias érzelmű tagja a nemzetnek és úgy tekintette azokat, mint a melyek a beállott ezredév kezdetén erős bástyái lesznek mindenkor a hazafias törekvéseknek.

Az egyházpolitikai kérdéseknek ily nagy jelentősége és egész nemzeti életünkre jótékonyan ható iránya volt főoka annak, hogy mi protestánsok, a kiknek nemzeti és vallásos törekvéseink a magyar haza jól felfogott érdekeivel mindenkor megegyeztek, örömmel üdvözöltük az egyházpolitikai kérdéseknek valódi szabadelvű szellemben történt megoldását s minden erre vonatkozó őszinte törekvést szívesen támogattunk; mivel tudtuk, hogy a nemzet ügyének teszünk az által szolgálatot, ha elősegítjük ennek az erős, magyar nemzeti állam kiküzdésére irányuló munkának a sikerét.

Csak hogy ez a nemzeti életünkre kiható, egyház-társadalmunkat is mélyen érintő reform minket, protestánsokat, egy bizonyos ponton egészen készületlenül talált s ugyszólván védtelenül hagyott az ellenható áramlattal szemben.

Ugyanis az anyagi téren, erőink szervezése, tömörítése által nem rendezkedtünk még úgy be, hogy erős és biztos támpontot találhatnánk intézményeinkben s az életbeléptetett reformokban arra nézve, hogy az ellenség sáncaink közé be ne férközhessék és támadásaival ne veszélyeztessen biztonságunkat.

Fájdalom! mindig tartanunk kell attól, hogy a vagyoniilag gazdag, hatalmas róm. kath. egyház felhasználva a kettős alkalmat, szegénységünk révén tör ellenünk s a mit elavult dogmáival, a kor szellemével ellentétes tanainak buzgó hirdetésével el nem érhetett, azt eléri az egyházi terhek könnyítésére vagy teljes elengedésére vonatkozó csábitásaival, és jóformán észre sem vesszük. mennyire meglazul hirtelen lábaink alatt a talaj s rövid időn mily nagy számbeli veszteséget szenvedhetünk.

És ezzel aránk nézve veszélyes jelenséggel szemben, már csupán az önfentartási ösztönből kifolyólag is, arra vagyunk utalva, hogy — habár elodázhatlan nagy szükségét érezzük is anyagi erőink teljes kifejtésének — még sem terhelhetjük az eddignél nagyobb mérvben egyházi adóval híveinket; sőt az adózást, a hol lehet, csökkenteni, a terheket könnyíteni parancsolja az észszerűség.

De hát rendezett vagyoni állapot nélkül, az anyagiakkal való súlyos küzdelem közepett hogyan tart-hatjuk fenn magunkat?! Nemcsak a szegény egyházak

fenmaradása, de a csekély fizetésű lelkészek existenciája is mi által lesz biztosítva, ha az eddigi forráshoz, a hivek áldozatkészségéhez fordulni ezentúl nem lesz tanácsos, sőt az anyagi megterhelhetőség hiveink körében határozott veszélylyel jár?!

Hát bizony ily súlyos helyzetből nincs más menekülés, mint az államsegély igénybevétele.

Államsegélyt azért minél előbb a magyar prot. egyháznak, hogy fel bírja venni és győzelmesen megtudja vívni a harcot azokkal szemben, a kik önző hatalmi vágytól vezéreltetve, nemcsak a lelkiismereti szabadság vallóit támadják folytonosan, hanem képesek kockára tenni a haza legszentebb érdekeit is és nem riadnak vissza semmi áldozattól, csak hogy célt érjenek s uralmukat biztosíthassák!

Az államsegély mielőbb leendő megvalósulását nálunk, protestánsoknál, nemcsak egyházi, de hazafias érdek is követeli; mert az anyagi tekintetben való megerősödés folytán, nagyobb erővel, több lelkesedéssel és eredménnyel fejthetjük ki a szabadság szelleméből fakadt s immár abban meg is erősödött vallásos elveinket, meggyőződésünket, melyeknek követése míg egyrészt a legnemesebb emberi hivatásnak felel meg, addig másrészt a magyar haza legszentebb érdekeinek szolgálatában is áldásosnak bizonyult s az ezredéves ország fejlődésére, nagyságára elhatározó befolyással volt.

Ezért a protestántizmust, annak szervezetét, intézményeit s magasztos valláserkölcsei elveit meg kell tartania mind annak a tényezőnek, a mely ennek a hazának a sorsára tényleges befolyást gyakorolni kíván, s erre hivatva is van; mert a protestántizmus védelme és erősítése egy a magyar haza szolgálatával s a mindkettőnek javára célzó törekvés a legszentebb érzésből: a hazaszeretetből fakad.

Bizonyára ily nemes intentio vezérelte a szabadelvű kormányt is, midőn az államsegély megadását elodáztatatlannak jelentette ki, s különösen midőn a csekély lelkészi fizetések kiegészítéséről szóló törvényjavaslatát már a jelen év őszén összeülő országgyűlésen előterjeszteni elhatározta.

Hogy mi van abban a törvényjavaslatban, még nem tudjuk; de legkevesebb, a mit megkívánhatunk, az, hogy a 600 frt fizetés már az első, tehát mindjárt a jövő évben biztosítva legyen minden lelkész számára, annyival inkább, mivel a fokozott lelkesedés, buzgóság és tevékenység, a melyre a magyar haza és anyaszentegyházunk igaz javainak munkálása, rendithetlen kiküzdése végett, a megváltozott viszonyok között, minden prot. lelkésznek okvetlen szüksége van, — csak úgy érhető el, ha a lelkészek a segélyezés folytán fel lesznek mentve legalább némi részben a megélhetésért, a folytonos anyagiakért vívott küzdelem alól s tehetségüket, munkásságukat egészen magasztos hivatásuknak szentelhetik.

Mert hogy a protestántizmusban levő szellemi erő nem hathatott eddig is úgy, mint kellett volna a társadalom átalakítására, a magyar nemzeti szellem felvirágoztatására, általán a közművelődés érdekeire; továbbá magának a protestántizmusnak is erősödésére és meghatalmasodására: ennek oka főképen abban rejlett s rejlik ma is, hogy a lelkészi kar, a mely tulajdonképen hivatva lett volna s hivatva van ma is első sorban a protestántizmus szellemi erőinek a gyümölcsöztetésére, hatékonyságára tételére, — ezen lelkészi kar, ha fölemelkedett is különben hivatása magaslatára, még sem tudott igazán és kizárólag hivatásának

élni, mivel a megélhetés miatt az anyagiakkal való küzdelem lekötötte erőit, megbénította tevékenységét.

Nagy szerencse azért s valóban vigasztaló jelenség, hogy a magas kormány immár a 12-ik órában tudatára ébredt ezen tarthatatlan helyzetnek s kész a rosszúl dotált s nyomorral küzdő prot. lelkészi kar szorongatott helyzetének a segítségére, kész a különben szabadelvű kormányzati rendszerébe egészen beillő segélyezési ügyet a közel jövőben diadalra juttatni; kész a csekély lelkészi fizetések tisztességes minimumra leendő kiegészítését tárgyzó törvényjavaslata által a nagy horderejű 1848. 20. t.-c. teljes (?) megvalósulásának az útját egyengetni.

A siker biztosítása most már nagy részben azoktól is függ, a kik — mint hitbuzgó protestánsok és politikai vezérférfiak — nemcsak a konventnek, hanem a parlamentnek is tagjai; a kik az államsegély ügyét eddig is hathatós pártfogásukban részesítették s a már folyóvá tétetett fokozottabb mérvű rendkívüli államsegély megadására is bizonyára befolyással voltak. Nekik kell tehát ezuttal is majd az országgyűlésen minden befolyásukat latba vetniök abból a célból, hogy a kilátásba helyezett államsegély kérdése igényünknek megfelelőleg oldassék meg s ha nem több, de legalább a 600 frt minimum már a jövő évre megállapítva s kiszolgáltatva legyen.

Konventi képviselőink! Vezérférfiaink! Értsétek meg hát jól anyaszentegyházunk szorongatott helyzetét, s a minél ma sürgősebb teendő alig van: egyházépítési szent munkákban eme törekvés vezérleje buzgó lelketeket: *államsegélyt a magyar prot. egyháznak s különösen lelkészi karának minél előbb.*

Kádár János.

III.

A lelkészi fizetések pótlásáról.

E lapok egymásutáni két számában (34. 35.) is újabban megnyilatkozott egyházunk jövőjeért aggodó lelkünk féltő örökdedése, nagy vigyázása.

Megnyilatkozásának tárgya az egyház állami segélyezése.

Tudja Isten, én már ezt a kifejezést sem szeretem. Nem segedelem, nem alamizna az, amit várnunk és nyernünk kell; így hát az 1848. XX. t.-cikk megvalósulása, habár csak részben is, nem nevezhető segélyezésnek. Nem kegyelemkenyérrel van itt szó: azt ehez koldusnak adják! Inkább beszélhetünk, inkább kell beszélünk szolgálati bérrel, a melyet a prot. különösen a református egyház századokon át kiérdemelt, s most már joggal elvárhat, sőt megkövetelhet attól a nemzet-től, a melynek mindig leghűbb fia, az elnyomatások, a megpróbáltatások idején egyetlen dajkálója volt, nem engedvén kiveszni gyermekeinek ajkáról a magyar szót, szívéből a magyar haza szent szerelmét.

S csodálatos, hogy amikor az 1848. XX. t.-cikk parancsolólag mondja ki, a különböző vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi az állam által fedeztetesenek, mi magunk még mindig csak segélyezésről beszélünk!

En ez ellen már tiltakoztam egyszer, a mikor úgy nyilatkoztam, hogy a fizetéspótlást az állam-pénztártól nem kérünk, de követelnünk kell; majd a boldogult „Órálló“-ban feljajdultam a „sülyedő hajósok siralmá“-ban, látván a nyomort, a melynek tengerén evezünk; de mindeddig csak gyenge viszhangoztatást hallottam. Most jön már az igazi felelet Péter Mihálytól és Illyés

Jánostól. Abban a boldog hitemben, hogy jönni fog még, aminek jönnie kell, hozzá szólok ismét a tárgyhoz.

En a jelentő ívek kiigazításába, amivel Péter Mihály még orvosolhatni véli a bajt, nem mennék bele semmi áron, még a legindokoltabb felterjesztés után sem, mivel ily módon ma kellene eszközölnöm egy igazítást, holnap másikat és így tovább a szerint, a mint egyik vagy másik jövedelem felszámolásának hibás volta kitudódna. Így aztán a jelentő ívek reparálására akár berendezhetnénk egy egész foltozó műhelyt. Így, a hogy van is, csupa rongy, és folt, hátha még tovább is foltoznók! Avult ruha az a jelentő ív, szakadna mindenütt a tű után . . .

A teljes új felszámoláson innen megállanunk nem szabad!

A fizetéspótlásról szóló törvényjavaslatot nem szülheti semmi más, mint az 1848. XX. t.-cikk szelleme. Ha tehát ki lesz mondva benne egyelőre csak annyi, hogy a lelkészi fizetések 600, illetve 800 frtig kiegészítetnek: ugyan mi áll annak útjában, hogy egészen új jelentő íveket, vagy bármi néven nevezendő jövedelem-felszámolást készíttessen a konvent? Talán az, hogy egy évvel később jutunk a paradicsomba? még ha így volna is! Inkább heverjen a meghozandó törvény egy évig végrehajthatlanul, s legyen folyósítva a mostani rendkívüli államsegély, mint sem megrontva, megcsalva legyünk egyszersmindenkorra, csak azért, mert annyi sok sok-sok évi epesztő várakozás után még egy évig várni nem tudunk, nem akartunk még biztos jövő reményében sem.

Igy gondolkoznia csak önromlására tevő embernek lehet!

Különben sem kell az új jelentő ívek elkészítéséhez valami hosszú idő, de igenis egy kevés jóakarát, a minek bizony nagy hiányával vagyunk még önmagunk iránt is. Mondassék ki, hogy a földjövdelem kataszteri alapon, a párbér 10 évi átlagos árban számítassék fel s adva van a kulcs, amelynek segítségével egységes és könnyű lesz a számítás. Az erre fordított idő alatt a nyomda is csak elkészülne valahogy az új ívekkel.

Avagy elárulta talán a kormány valahol s valamikor, hogy nem fogadná el az új számítás? ki tud erről? már pedig csak ebben az esetben lenne okunk ingadozni s félni a haladás-maradástól s mégis ebben az esetben is meg kellene kísérelnünk mindent, hogy engedékenységre hangoljuk. És ime, a kormány jóakárolag nyúl felénk segítő kezekkel, s mi nagy szerényen csak a bal markából vesszszük el a pénzt; a mit a jobb kezében szorongat, tegye vissza a bugyellárisába, jó lesz puskaporra.

Ne nevetessük ki magunkat! Uras tréfa ez, nem nekünk való! Csak tartsuk a tarisznyát, hadd öntsék bele, a mit nekünk szántak; hiszen szükségünk még az is kevés. Ne akarjunk gavallérok lenni azzal az állammal szemben, amely irántunk eddig még méltányos sem volt, nem hogy igazságos lett volna!

Új jelentő ívet! És abban ne csak az említett, méltányossági szempontok érvényesüljenek, hanem legyen szabad indítványoznom, hogy a papi földek utáni adó vonassék le mindenütt az így nyert tiszta jövedelemből épen úgy, mintha maga a lelkész fizetné azt, s csak az ezután megmaradt összeg terjesztessék a kormány elé kiegészítés végett.

Igy egy csapással az a sokat hánytorgatott t.-cikk nagy részben meg lenne valósítva, mivel az egyházak szükségleteinek legnagyobb része épen a lelkészi földek után fizetendő adóból áll elő, ami a lelkészi jövedelem-

ből ily módon kárpótolva lehetne a nélkül, hogy a díjlevél csak egy fillérrel is megcsónkúlna.

Ha ez így keresztülmenne, pedig mehetne, ha nem lennének élehetetlenek még a saját javunkra is: Istenem, de sok minden megváltoznék! mert bizony úgy van az, hogy a mi népünk ezt csak a magunkért indított mozgalmat nemcsak jó szemmel nem nézi, de ellenszenvvel fogadja, mert irigyli, legalább is rosszúl esik neki, hogy papja, aki felfogása szerint így is ur, gazdagul akkor, a mikor az ő terhe semmivel nem könnyebbül.

E nélkül úgy járunk, mint a juhász, aki kopáron legelésző nyája előtt kolompot rázva megy ugyanolyan kopár mezőre, a melynek közepén őt magát terített asztal várja, s a juhok nem figyelnek rá, nem mennek utána, mert hiszen nincs miért követni a vezért, nincs okuk egyik pusztaságról elfáradni a másik pusztaságra. Azt bégetik csendesen, hogy ha már itt is ott is alles eins, ők bizony kettőt sem lépnek hiába!

A népnek egyre megy, akár állami fizetés-póttás nélkül nyomorog, akár azzal lesz úr a papja, hiszen ő nem annak asztaláról él!

Ne tagadjuk, hogy hiveink között nem annyira közönyösség, mint inkább elégedetlenség, már-már elkeseredés nyilatkozik meg, különösen ott, a hol az évi kiadást, főként a pap adója miatt, egyéb jövedelem hiányában kivetés útján kell fedezni. Az ilyen nép között predikálhatunk, missionálhatunk: nem fog meghallgatni, mert csak szokásból hallgatja, amit mondunk, de esze és szíve távol jár tőlünk. De ha könnyítünk sorsán, úgy, mint a magunkén, kiérzi tetteinkből a méltányos jóakaratot, önmagától hozzánk simul s zugalódó, elégedetlen ember helyett lesz jó keresztyén, buzgó kálvinista.

Nem egyszerre, de lassanként így jutunk a régi igaz útra, így fogjuk megérni, hogy nem lesz többé egyháziatlanság s nem lesznek üres templomok.

ifj. Szilva István.

ISKOLAI ÜGY.

Az állami gimn.-ok s a prot. vallásoktatás.

Köztudat az a művelt körökben, hogy az u. n. államvallás, bár a törvényben nincs róla szó, mert az idők kérése kényszere kitörölte a kódexekből ezt a fogalmat, tényleg mégis megvan a r. kath. felekezet javára. Egyik nap a másik után újabb, meg újabb adatok merülnek fel, a melyek az egyedül idévezítő egyház nagyhatalmi állása mellett szólnak.

Am az iskolák annyira-mennyire még sem voltak egészen ultramontánok. Tudtuk ugyan, hogy a kizárólagosan pápista jellegű iskolákban nagy kísértésekkel veszik körül a serdülő protestánsokat, hogy öltözzenek be, de hát ezt nem tartottuk épen kárhooztatandónak, legfőlebb elítélendőnek. Az állam vezetése, vagy felügyelete alatt álló iskolákról pedig még csak nem is gyanítottuk, de nem is gyaníthatuk, hogy az ultramontánizmus szolgálatában állanak. Azonban most már itt is tapasztalniok kell a protestánsoknak, hogy államvallás a róm. katolikus, a melynek érdekében az állami gimnáziumok is mindent elkövetnek, hogy a lelkek számát szaporítsák.

Épen a mostan beállott iskolai esztendő tesz erről bizonyosságot. Ugyanis egy alvidéki állami gimnáziumban egy lutheránus és egy református növendéket az igaz-

gató karhatalommal kényszerített arra, hogy a r. kath. vallásórákat látogassák, állítván azt, hogy mindkettő pópista, mert a lutheránust r. kath. pap keresztelte s mert a református r. kath.-nak született. Amannál az az eset, hogy vegyes házasságból való gyermek, s az apa lutheránus, tehát a fiú is az; emennél pedig az apa r. kath. volt, de reformátussá levén, vele a még akkor 7-ik életévét be nem töltött fiú is reformátussá lett.

A luth. vallású fiú már VI-ik osztályú s 16 éves. Az igazgató az atyától az kívánja, hogy a fiú *térjen át*. Az apa nem egyezik bele s az igazgató? . . . nem veszi fel az intézetbe!

A református fiúnak református volta igazolására az áttérési bizonyítványt követeli s három napot tűz ki a bemutatásra, különben a gyermeket pópistának tekinti, vagy pedig nem veszi be. De nem várja be a három napot, hanem a r. kath. hitoktatóval együtt elfogja a gyermeket s nógatják mindketten, hogy menjen a pópista vallástani órára. A gyermek nem akar menni s mi történik? A r. kath. növendékek megragadták a református gyereket s erőszakkal cipelték a r. kath. vallástani órára, a melyről azonban sikerült elmenekülnie.

Hát egész nyugodtan gondolkozva e két esett fölött: az a kérdés támad fel lelkünkben, hogy Magyarországon még mindig lehetséges a vallásüldözés? Lehetséges az állam vezetése alatt álló iskolákban? . . . S mikor a kérdést felvetjük a legnagyobb felháborodás hangján kellene szólnunk; azon a hangon, mely állampolgári jogainknak csorbitása, vallásos érzésünk durva, erőszakos megsértése alkalmával méltán keletkezhetik! Felekezeti közti állásunknak ez a megsértése a prot. egyházak közös sérelme s az államkormány illetékes vezetője föltétlen elégtételt tartozik adni a megsértett szülőknek, a megsértett egyházaknak.

Sokat túrtünk, sokat szenvedtünk, míg eljutottunk oda, hogy a szabadság országa lett Magyarország. De azt eltűnni, hogy a szabadság leple alatt a prot. egyházak szabadsága veszélyeztessék, nem szabad s magának az államnak kell a szabadságot védelmeznie!

Mi is várjuk, mint a „Nemzeti Iskola,” a melyből értesülésünket vettük, hogy a kultuszminiszter megfelelő elégtételt fog szolgáltatni minden irányban. Q.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántuli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezlete.

(Folytatás és vége.)

Garzó értekezésének elmondása után a következő indítványt terjesztette be a diakóniára vonatkozólag:

1. Mondja ki az értekező, hogy a gyülekezeti diakóniát szükségesnek tartja s azt melegen pártolja.

2. Irassa meg a diakonia történetét és azt tésse közzé az egyházi lapokban.

3. A diakonia-képzés helyül a debreczeni ispotály-tplomot jelöli meg.

Az értekező a beteresztett indítványt elfogadta.

Ezután következett az értekező egyik legfontosabb tárgya, t. i. Ferenczy Gyula előadása, illetőleg előterjesztése az egyházi adózásról és az egyház fentartási alapokról. Még a nagy-váradai gyűlésen küldetett ki e tárgyban egy bizottság, a melynek javaslata kinyomtatva most az értekező tagjainak kiosztatott s Ferenczy ajánlja azt elfogadásra. Előadja, hogy az egyhá-

zak díjlevelei 300 évvel ezelőtt lettek szerkesztve s földbirtokra voltak fektetve. A hivek a földeket művelték; e mellett terményekben fizettek annyit, a mennyire a lelkésznek szüksége volt. 1848-ig jó is volt ez az állapot, de azóta a társadalom sokat s gyorsan haladt, haladni kell azért ezen a téren is. A fizetésnek régi, avult módjai nagy mértékben terhelik hiveinket és még sem adják meg a lelkésznek azt, a mit az vár. A teher miatt mennek hiveink más egyház kebelébe. Ezért nem mennek az ifjak a theológiára. — Az eddigi rendszer nem jó; segíteni kell rajta s ezt van hivatva munkálni a beteresztett javaslat, a melyet az értekező egész terjedelmében elfogadott és megbizta a nagy választmányt, hogy azt minden egyháznak küldje meg azon felhívással, hogy rá vonatkozó nyilatkozataikat 1898. májusáig küldjék be. Ezen nyilatkozatokat, a javaslatokat készítő bizottság dolgozza fel s a jövő értekezőtlen tesz azokról jelentést*.

A nagy-váradai értekezőtlen Gulyás Lajos a lelkész-képzés hiányairól értekezett. Ezen értekezés alapján akkor egy bizottság neveztetett ki, mely most a lelkész-képzés tökélyesbítéséről dolgozatát betereszti. Előadja e bizottság a lelkész-képzés mostani módját részletesen, aztán pár reform javaslatot ajánl elfogadásra.

A munkálat átadatott a debreczeni theol. tanártestületnek azon kérelemmel, hogy a jövő értekezőtlen adjon e tárgyban véleményét.

Gergely Károly n.-bányai lelképásztor „a lelképásztori gond régi kipróbált eszközeiről” olvasta fel szívesen hallgatott s többször megtapsolt értekezését. Ily kipróbált eszközöknek tartja a *gyülekezet ismerését*. Erre a személyes érintkezését ajánlja, megjegyezvén, hogy ez a nagyobb egyházakban lehetetlen, épen azért arra kell törekedni, hogy minden 5000 léleknek külön lelki pásztora legyen; aztán az *önzetlen felebaráti szeretet gyakorlását*. Maga menjen a lelkész jó példával elől. Megemlékszik itt a lelképásztorok szegénységéről s felsóhajt vajha, mintha Mózes izráel népét, elvezérelhetné ő a lelképásztorokat az ígért földre! Kipróbált eszköze továbbá a lelképásztori gondnak az *egyházi fegyelem gyakorlása és az imádkozásra és munkára buzdítás*. Amazt illetőleg példákat hoz fel a multból s óhaját fejézi ki arra nézve, vajha ma is oly mértékben nyujtanának segédkezőt a presbitérium és a községi előjáróság, mint a multban. Erre vonatkozólag szeretné, ha az úri imán kívül oly imák iratnának, melyek minden iskolában általánosan taníttatnának, mert a mai rendszer mellett, ha valaki elfelejti az iskolában tanult imát s olvasni nem tud, nincs, aki felelevenítse azt emlékében és így sokszor nem elégítheti ki lelki szükségét. A foglalkozás, a munka a mellett, hogy jólétet biztosít, megment a bűntől, azért igyekezzék a lelképásztor minden háznál valamely házi ipart meghonosítani.

A felolvasást az értekező emlékkönyvébe felvenni rendeli.

Tabajdy Lajos szatmári lelkész felolvasást tartott a prot. leánynevelő intézet és egy tanítónő képezde felállításának szükségességéről Szatmáron.

Vége az értekezőtlen intézett négy javaslat a jelen választmánynak adatott ki.

A jövő értekezőtlen helyéről való gondoskodás — minthogy meghívás nem történt — a választmányra bízott.

Az értekezőtlen napján a Vigadó nagy termében 300 terítékű diszebed volt, a melyen lelkes pohárköszöntők

* A javaslatot legközelebb megismertettjük t. olvasóinkkal.

hangzottak el: Kiss Áron püspöktől a királyra és királynéra, Biki Károlytól Kiss Áronra, Bencsik Istvántól Gr. Dégenfeld Józsefre, Segesvári Józseftől az értekezleten nyilvánuló egyetértésre s az ezen egyetértést megteremtő két alelnökre; szóltak még: Rácz István, Garzó Gyula, Izsák Dezső, Balogh Ferencz, Bartha Béla, Péntek Ferencz, Simonffy Imre és Joó István.

Egyházkerületünk szatmári értekezlete maradandó nyomokat hagy maga után s jó reménységgel nézhetünk a további fejlődés elé, a mely bizonyára meghozza érdemlett gyümölcsét!

Vigváry Mihály.

A f.-szabolcsi egyházmegye őszi gyűlése.

Egy kis egyházkerületi gyűlésnek is beillett volna az a gyűlés, melyet a felső-szabolcsi egyházmegye szept. 14—16. napjain tartott Kisvárdán, mert körülbelül nem csalódom, ha 100-ra teszem azoknak számát, a kiket a közügyek iránti érdeklődés, vagy ügyes-bajos dolguk oda vont, a mely nagy érdeklődés örvendetes jele annak a felpezsdülésnek, mely elevenebb erővel kezd lüktetni egyházmegyénkben, mióta a rideg parlamenti formákba a szeretet és barátság lelkét önti egyházmegyénk vezetősége. Valóban van abban valami vonzerő, ha önkényt, erőszakoskodást nem látunk gyűléseinken!

A gyűlés, mondhatjuk, három napig tartott, mert fontosságánál, a tárgyalásra kiható erejénél fogva méltán a gyűlési napokhoz sorozhatjuk az előértekezlet napját is; sőt bizalmasabb jellegénél fogva, legalább úgy kezdjük tapasztalni, csaknem nagyobb vonzerővel bír az értekezlet, mint maga a gyűlés, mert az értekezleten, mintegy baráti körben, őszintebben feltáruznak a sebek, melyek gyógyításra várnak.

70 közigazgatási és 22 bírósági ügy várt tárgyalásra. Bizony-bizony mind terhesebbé lesz az egyházkormányzás, ha igazi kormányzás akar az lenni.

Az elnöki székét *Görömbey Péter* esperes és — *Gencsy Albert* gondnok egyébnemű elfoglaltatásai miatt — *Szesztay Károly* tanácsbíró foglalták el s a gyűlés 15-én, esperesünknek buzgó imájával megnyitott. Nagymáté Albert főjegyző távolléte miatt a jegyzői kar *Lic. Rácz Kálmán*-nal egészítettett ki s megkezdődött a tárgyalás, melyből, mint közérdekűbb tárgyakat, kiemelem a következőket:

Egyházmegyénk tisztikarában 3 állás várt betöltésre, egy tanácsbírói s két jegyzői állás. Felbontatván a szavazatok, tanácsbíró *Rácz Gyula* halászi lelkész lett, világi részről jegyzővé a sok reményre jogosító *dr. Szesztay Zoltán* választott, az egyházi aljegyzői állásra ismét új szavazás lesz Erdélyi Imre ramocsaháza és Takács Gyula rohodi lelkészek között. A megválasztott tanácsbíró és jegyző letették az esküt s *Rácz Gyula* eddigi jegyzői állásáról lemondván, egy másik aljegyzői állás is betöltésre vár.

Egy leány-egyház, a théti anyaegyházzá óhajt lenni, egy másik egyház, az ibronyi, be akarja szüntetni lelkészi állomását 1900-ig, hogy tetemes anyagi zavarától megszabadulhasson. Amazét örömmel fogadta a gyűlés és a lelkészválasztásra engedélyt adott, emennek törekvése fájdalmas érzést szült ugyan, de a viszonyok kényszerítő hatása alatt az egyházmegye beleegyezett abba, hogy az ábrányi papság 3 évig szüneteljen, de szigorú felelősség terhe alatt utasítja a presbyteriumot, hogy 3 év alatt szabadítsa meg az egyházat nagy bajaitól. Szomorú jelensége az időknek

s kiáltó szó arra, hogy a hívek terhén is könnyíteni kell, mert különben a lélek vall kárt a test rovására.

Ki kell emelni a tárgysorozatból *Ujfalussy Béla* világi tanácsbíró indítványát. Az egyházas érületéről méltán oly nevezetes, szinte páratlanul álló gondviselés-szerű férfiú azt akarja, hogy legyen kerületünknek egy hivatalos egyház lapja, mely irányítaná, tájékoztatná egyházainkat a fontosabb egyházi kérdésekről, a közigazgatási ügyekről stb. Indítványozza tehát, hogy egyházmegyénk szavazza meg hivatalos lapnak a Debreceni Protestáns Lapot. Egyházmegyénk egy értelemmel elfogadta az indítványt nemcsak, hanem átír a többi egyházmegyékhez is hasonló értelmű intézkedés iránt, hogy így a lapot olcsóbban is (pl. 4 frt.) kaphassuk és meg is legyen a kerület minden egyházában. A hivatalos jellegű laptól sokat remélünk.

Majd előkerült a kenyér kérdése. Sok a fóka, kevés a hal. Messiásként vártuk — a mint a gyűlésen hangzott — az állam segítő kezét s ime kapunk morzsalékot. Még e morzsalékon is összekülönbözünk a miatt, hogy a legnagyobb igazságtalanságot feltűntető Jelentő ívek hivatalos jelleggel bírván, azokat a segélyezésnél félre tenni nem lehet. Így igazolást nyer a példaszó: szemesnek a világ. A szokásos államsegély, a 600 frton aluli lelkészi állomások kipótlására jött rendkívüli segély és a közalapi kérvények ügye a számvevőszéken tárgyalattak előzetesen és annak javaslatait az egyházmegyei közgyűlés is elfogadta. Az államsegély az egyházak, lelkészek és tanítók közt úgy osztott meg, hogy mindegyik csoportosan 290 forintot kapott és ezen összeg osztott fel az arra valóban rászorultak között. A lelkészi jövedelmek 600 frtig kipótlására a Jelentő ív alapján 1665 frt érkezett le 37 egyház lelkésze részére s ez összeg 60, 45 és 30 forintos részletekben kiosztott, Domesztikai segélyért 27 egyház és 34 lelkész folyamodik, az egyházak 11,150 frtot, a lelkészek 6965 frtot s egy lelkész a legnagyobb mérvű segélyt kéri. Ajánlatott 15 egyház 2000 frtra és 20 lelkész 1050 frtra.

A tanítói ötödéves korpótlékre államsegélyért egy kivételével minden egyház folyamodott.

Nyiregyháza és Nagykaló a gimnáziumokba rendszeres katekhetai állomások létesítése iránt mozgolódnak s vagy a kerülettől, vagy az államtól segélyt kérnének. A gyűlés melegen ajánlotta kérésüket a felsőbb egyházi hatóságok munkás figyelmébe.

Az iránt is megkéri gyűlésünk a kerületet, hogy az elfogyott egyházi törvények újból nyomtatását a konventnél indítványozza. Több egyház semmi áron sem tud már egyházi törvényt kapni, mert a példányok mind elfogytak.

Tavaszi egyházmegyei gyűlésünk kérvényt adott be Szabolcsvármegye közgyűléséhez az iránt, hogy a tanítói nyugdíj-járulékok és a 15 kros díjak a község pénztárából fizetessenek. Régebben így is volt ez, de 1895-ben egy belügyminiszteri rendelet törölte a községek költségvetéséből. Szabolcsmegye gyűlése kérvényünket teljesen jogosnak ismerte el s ez ügyet tanulmányozás és javaslatlattel végett a tanfelügyelőhöz tette át. Egyházmegyei gyűlésünk ez intézkedést megnyugvással vette tudomásul.

Nagyon fontos dolgokat foglalt össze az esperes jelentése az 1896. év mozgalmairól, mely az egyház belügyeire fektette a fősúlyt, kiterjeszkedve az egyházas irányú füzetek olvasására, a lelkészek által olvasott lapok számbavételére, az u. n. egyházpolitikai törvények által teremtett viszonyok veszélyes voltára (7 házas pár

nem ment egyházi eskütételre, 24 vegyes házaspár adott ígéretet születendő gyermekeiknek más felekezetben leendő neveltetésére, 7 helyen baptisták és nazarénusok futkároztak), a mely veszélylyel szemben jól esett hallani a kegyes adományok és hagyományok szép számáról. Kiterjedt az esperes évi jelentése az egyházi közigazgatásra, a számadásokra, a népességre, az iskolaügyre, építkezésekre, országos gyámintézet és közalap ügyeire, a belhivatalnoki testületben történt változásokra (meghalt egy év alatt 8 lelkész, egy tanító), az egyházlátogatók jelentéseire, az egyházmegyei tisztviselők és bizottságok tevékenységére, a mi fényes tanujele esperesünk argusszemeinek, mindenre kiterjedő figyelmének, hivatása helyes felfogásának. Indítványára, tanúlságul, a belmisszió behatóbb munkálkodás ágait megjelölte s kötelezővé tette egyházmegyénk.

Indítvány tételét az iránt, hogy az egyházak számadásait ne az egyházlátogatóság, melynek feladata egészen más, hanem a számvévőszék vizsgálja meg ezentúl. Ez indítvány a jövő gyűlésre jegyzőkönyvünkben megőriztetik.

A tanügyi bizottság is új alapszabályokat nyert s újonnan alakított. Elnökévé ismét *Keresztessy Sándor* tanácsbíró választott.

Ezek voltak körülbelül a nagy közönséget érdeklő tárgyak s tudósítói tisztemet azzal fejezem be, hogy itt a nyilvánosság előtt emelem ki egyházmegyénk világi elemének érdeklődését s különösen Ujfalussy Béla tanácsbíró úr buzgóságát, ki a gyűlésen annak kezdetétől befejezéséig résztvett. Adja Isten, hogy soká, igen soká legyen világító oszlopa közöttünk a magasabb kötelességszeretnek!*

Lic. Rácz Kálmán.

A deregnyői ev. ref. egyház templomszentelési ünnepélye.

Több mint 77 esztendeje annak, hogy a deregnyői régi templomban, mely gróf Lónyay Gábor mostani parkjában állott, az utolsó istenitisztelet elhangzott. Az enyészet hatalma megrongálta falait, melyek közt annyi bánatos szív talált enyhületet s annyi hála emelkedett a mindenség Urához, az égből alászállott áldásért és földi öröméért!... S a boldogító lelki eledért sóvárgó nép, mint hajdan Izráel népe a pusztában elcsüggedett, hogy miként fogja ismét felépíteni az Urnak sátorát? Akkor szólítá az Ur Mózes, azt mondván: »Szólj az Izráel fiainak, hogy vegyenek az ő marhájokból és adjanak nekem ajándékot, minden embertől, kinek szíve szabad, akarátja szerint, vegyenek nekem ajándékot.«

És a deregnyői egyház akkori Mózes, főgondnoka, vásáros-naményi és nagy-lónyai Lónyay Gábor kir. kamarás és Zemplénvármegye első alispánja szólította a népet, hogy építsék fel újra az Istennek házá, a református Sionnak és a magyar hazának itt, ezen a vidéken erős várát. S a nép engedett a felszólításnak; hordta az ajándékot az Isten oltárára. Az ajándékozásban azonban maga járt elől jó példával a vezér, mert anyagot, ugymint követ, téglát, fát, zsindelet, sőt pénzt is adományozott. 1824-ben bekövetkezett halála azonban nem engedte megérni műve befejezését. Hasonnevű fia, Lónyay Gábor (a mostani gróf nagyatyja), ki szintén főgondnoka lett az egyháznak, vette kezébe atyja befejezetlen munkáját s az ő hathatós közremű-

ködése és pártfogása mellett a munka teljesen befejeztetett. S az Ur háza, sokkal nagyobb kivitelben mint az előbbi s görög stílusban építve, 1836-ban, Jászai Mihály lelkész idejében már ott ékeskedett mostani helyén.

Nem mondok sokat, midőn azt állítom, hogy stíl, kivitel és nagyság tekintetében, a s.-a.-ujhelyi egyház templomát kivéve, a felsőzempléni ev. ref. egyházmegyében egy templom sem, s egyházkerületünk más egyházmegyéjében pedig kevés falusi templom vetekedhetik ezzel; igazi monumentális épület s fényes bizonyítéka az építető két Lónyay Gábor nagy lelkének, a kik külsőleg is impozánssá tették a vallás szimbolumát.

1836-ban állíttatott a templomba a most meglévő orgona is, mely Eperjesen készült II-ik Lónyay Gábor költségén.

Azonban ezt a templomot is javítani kellett már, mert falait, zsindelet-tetős tornyát, kőből és téglából épült kerítését megviselte a 77 év vihara. És miként 77 évvel ezelőtt a szépapa: Lónyay Gábor, úgy most az unoka, az egyház jelenlegi főgondnoka, előállott gróf Lónyay Gábor, s apái vallásos szelleméhez hiven, így szólott: »Atyámfiai, emberek, javítsuk meg az Ur hajlékát!« S midőn a terv és költségvetés kezében volt, ismét szólott: »A toronynak teljesen új tetővel s galvanizált horganylemezzel való ellátását, úgyszintén a torony-falaknak rendbehozatalát, mely kerül 1600 frtba, én fedezem; a kerítés rendbehozásához szükséges téglát is én adom. A templom-háznak kívül-belől való megújítása, valamint a templom körüli kerítés kijavítása kerül 850 frtba, de mert egy magát megnevezni nem akaró buzgó keresztyén 100 frtot adott a kerítés rendbehozására, a 750 frtot fedezzétek ti kivétel után s adjátok a szükséges fuvart is.« A szót tett követte. Kiki szépen kifizette a maga részét, összesen 2450 forintot. Ezen kívül a templomhoz vezető lépcsőket is betonból készítették el.

Gr. Lónyay G.-né pedig, sz. b. Földváry Sarolta, egy remek hímzésű s nagy értékű gazdag aranyrojtal el látott oliv-zöld bársonytakarót adományozott a szószékre, a mely terítő a nemes grófné sajátkezü munkája.

Az így megújított templom f. év szept. hó 19-én adatott át a közhasználatnak. Nagyszámu közönség, Szabó Endre ungi esperes, néhány ungi pap, egyházmegyei papság, világi férfiak s a grófi család jelenlétében, d. e. 10 órakor, mikor a templomba hívó harangszó megkondult, gróf Lónyay Gábor rövid beszéd kíséretében átadván Fejes István esperesnek a templom kulcsát, felkérte őt a templom megnyitására, a ki a töle megszokott ékes és tartalmas rövid beszéd kíséretében átvévén azt, a templom ajtaját: az Atya, Fiú és Szent Lélek Ur Isten nevében megnyitotta. Majd a templomban gyülekezeti éneklés után ugyancsak ő mondta a felszentelő imát. Talán mondanom sem kell, hogy a kíváncsi várokozás, mely nagy nevű esperesünkhöz s a kiváló szónokhoz fűződött, úgy a magasan szárnyaló ima tartalma, mint annak megható szónoki előadásánál fogva teljes mértékben kielégítette az előkelő templomi közönséget. Az ünnepi beszédet ifj. Virág József lasztoméri lelkész tartotta, elmélkedvén Krónikák II. könyve V. rész első verse felett, s szónoki hévvel és lelkesedéssel fejtegetve, hogy miként Salamon kincseket, aranyat és ezüstöt és minden edényeket vitt Jeruzsálem pompás templomába, ugy ezen templomba is kincsek kellenek, még pedig: az Isten iránti hála törhetlen aranya; az emberszeretet ezüstje; a buzgóságédényei.

Az urvacsorai beszédet Sárkány Imre gálszécsi lelkész s tanácsbíró tartotta. Az urvacsoraozdtásnál segédkeztek neki Hutka József, Horkay Bertalan és Vi-

* E tudósítás már az előző számra megérkezett, de térszüke miatt nem adhattuk.

rág József lelkészek. Egy figyermeket pedig Hutka József lelkész keresztelt meg.

Az ünneplő közönség áldozatkészsége ez alkalommal is megnyilatkozott, mert 80 frtot meghaladó kegyes adomány gyűlt be.

Istentisztelet után mintegy 40-en a gróf Lónyay Gábor kastélyába mentünk, hogy résztvegyünk az általa ez alkalomból adott banketten, a melyen főleg a grófi család lekötelező szívélyessége mihamar megteremtette a derült kedély hangulatot. Ebéd alatt az első felköszöntőt gróf Lónyay Gábor mondta vendégeire, különösen pedig Fejes Istvánra, a ki viszonzta a felköszöntőt s éltette a gróf családját, ki a templomra, mint ősei a multban, éber gondot visel, s a mely család hű ápolója a vallásosságnak és hazaszeretetnek. Hasonló szellemben szólott Hutka József egyházmegyei főjegyző is, méltán dicsérve a Lónyay családot és a deregnyői gyülekezetet, a kik nem sajnálják a templomuk javára tett áldozatokat. Tudja Mihály helybeli lelkész a grófnéért, a deregnyői egyház védnökéért emelt poharat, a ki saját kezemunkájával készítette az elébb említett remek szószéki terítőt. Majd ismét Fejes István emelt poharat, hogy üdvözlje az ünneplőre meghívott s megjelent más vallásukat is, névleg: Baricsko Endre hegyi róm. kath. plebánost, Csurgovics szalóki gör. kath. lelkészt, és Füzesséry Tamás főszolgabíró. Szabó Endre ungi esperes, Stépán Gábor málczai földbirtokosért és gondnokért üritett poharat, mint a világi elemnek példányképeért.

Álljon rendületlen a megújított deregnyői templom! Vallásos, áldozatkész, buzgó hivei legyenek mindenkor követésre méltó példák. Az Ur gondviselő kegyelme öröködjék az egész gyülekezeten!* Hutka József.

Néhány szó a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról.

— Válaszúl Bódvavölgyi-nek. —

Sajnálom, hogy a 34-ik számban a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról „Egy pár szó“-jára sok minden hivatalos és magán-ügyem miatt hamarabb nem válaszolhattam. Az érdemleges válasz most sem multa még ugyan idejét; de a röktöni választ azért szerettem volna, mert káros dolog, egyesekre is, testületekre is, ha róluk a közönség hosszú ideig áll téves információk hatása alatt. A találomra írt dolgokat, főleg számokat, mert a cáfolat nem érkezik, biztosnak veszi s képzelete aztán a „sese-susa“, „tere-fere“ szók közt úgy megtermékenyül, hogy már szinte biztosra vesz egy kisebb kiadású panamácskát a hallgatás leple alatt; főleg, ha egy „jó célzattal írott közlemény“-nek ilyen alaphangú bevezetése van. No, de nem akarok én arról beszélni, hogy milyennek látszik a közlemény az én szemüvegemen át, nem akarom összevetni egyes helyeit, hogy forrását, célzatát mutassam be olyan világításban, a melyben be lehetne; eldobom, akár jó, akár rossz a szemüvegem; megragadom azt az őszinte töprengést: „hogyan lehetne, üzleti szempontból véve a dolgot, a főiskolai nyomtatványoknak nagy kelendőséget biztosítani.“ Beszéljünk ezen a ponton őszinte tárgyilagossággal, a valóságnak megfelelő számokkal, nyujtsunk igazi „felvilágosítást“, adjunk helyes „útmutatást“, talán tudunk több hasznot hajtani „szeretett „almamáterünk“-nek.“ Először is hát nézzük: Van-e „főisko-

lánknak a nyomdából olyan *jelentékeny* haszna, *tekinthetős* jövedelme,“ mint a milyenre Bódvavölgyi ügygondolomra, a távol ködéből reá mutat. Az ABC-ből például — szerinte — 20,000 példány után 900 forint haszon van; minthogy pedig az ABC-t 41,000 példányban nyomattuk, számítása szerint a főiskola hasznának többnek kell lenni 1800 frtnál is. Könnyű számolása alaposságának megvilágosítására semmivel sem felelhetek jobban, mint a költségvetéssel, melyet a kinyomatáskor a Gazdasági Választmány elé terjesztettem. Hadd álljon itt szóról-szóra.

I. Befektetés.

1. Nyomás. Terjedelme 5 ív. 14 lap. Egy ív nyomása 15 frt, 41,000 példányban 115 frt; 5 ív 14 lapé 115 frttal	632 frt 08 kr
2. Boríték 1000 5 frttal	205 „ — „
3. Papiros 1 ívhez 41,000 ív, 5 ív és 14 laphoz porlással 229,786 ív; ebből a) 25,460 ív 8 frt 40 krral . . . . . b) 204,326 ív 8 frttal	213 frt 87 kr. 1634 „ 60 „
4. Approbationalis díj	40 „ — „
5. Szépiírói díj	220 „ — „
6. Klisék az írásos részekhez . . . . . „ fűrészelése . . . . . „ -hez fapóckokért	341 „ — „ 20 „ 12 „ 18 „ — „
7. Szerzői díj 15%	143 „ 89 „
8. Kamat 6 évre 6%	755 „ 25 „
Összesen: 4223 frt 81 kr.	

II. Bevétele.

1. 40,800 pl. ára 14 krral . . . . . (200 példány elküldésekre ismertetés végett.)	5712 frt — kr.
2. Ebből levonva 25%	1428 frt — kr.
Marad: 4284 frt — kr.	

III. Haszon.

1. A bevételből, mely	4284 frt — kr.
2. Levonva a befektetést	4223 „ 81 „
Marad: 60 frt 19 kr.	

Ezek a kérlelhetetlen számok mit mutatnak tehát? Hogy a főiskolának alig van valami haszna, csak épen hogy megkapja befektetett tőkéjének kamatait. Ez a legkevesebb, a mire egy szolid üzletnek, ha meg akar élni, számítani kell. Ha azonban a tanító urak s a fogyasztó közönség az apprehendált 1 krajczár miatt szelid sztrájkot engednek meg maguknak, nem veszik az ABC-ét s így az ABC 6 év helyett 7—8 év alatt fog elfogyni, haszonból semmi sem marad, sőt nem kapjuk meg a tisztességes kamatot sem. Vagy engedték volna csak el azt a szemet szűrő 1 krajczárkát. a mint előterjesztésem bizonyossága szerint szerettük volna, vesztettünk volna 408 frtot, vagyis „jelentékeny haszon“ helyett *jelentékeny bukásunk* lett volna. A vevőre tehát az az 1 krajczár „kolduspénz“, a főiskolának pedig e kolduspénzek összege jelenti egy *segédtanár évi fizetését*. Vagy talán gazdag az iskola, dolgozhatik bukással is? Pedig legyen meggyőződve Bódvavölgyi, a papiros sem drága. A nyomás árát meg nem kell védelmeznem; azt nem kifogásolta. De hát — mint látszik — az ABC és több más könyv nyomásához nyomdán és papiroson kívül egyéb költség is kell. Pedig még bizalmasan azt is megsughatom, hogy összevonva: pl. a szépiírói munka és klisék készítése dolgában szerencsés összeköttetésem van

* Ez a közlemény idejekorán beküldetett, de előbb nem adhattuk. Szerk.

egy más olyan *bódvavölgyivel*, sőt épen *bódváival*, a ki főiskolánk iránti kifogyhatatlan szeretetével mindig közvetíti a lehetőleg legjutányosabb ár mellett a lehető legjobb munkát. E költségvetésből meggyőződhetik hát Bódvavölgyi, hogy a főiskola „magas” %-re nem dolgozik, sőt legyen meggyőződve, hogy a körülményeket a gazdasági választmány nagyon megfontolja s a hol lehet s a mennyire lehet, örömet leengedi a tankönyv árát. Nagyon valószínű, hogy így lesz ez a legközelebbi kiadás alkalmával az ABC. árával is. E példából végül még egy tanulság is meríthető: Nem tanácsos az ügyek ismerete nélkül, a távol ködében ilyen fajta „megközelítő” számításokat csinálni, mert „felvilágosítás” helyett másokat is félrevezet s így még „jó célzattal” is csak ártunk „szeregett” „alma-mater”-ünknek. Egyébiránt őszintén bevallom, hogy „megközelítő” számítása egyik-másik tankönyvre nézve szerencsésebb lehetett volna, de az is igaz, hogy lehetett volna még szerencsétlenebb is. Vagyis: egy ilyen üzletnél sohasem szabad egyes könyveket kikapni s úgy bírni az üzlet tisztességét, *hasznát és tekintélyes jövedelmét*; mert egyik könyv — bevalljuk — ad olcsó ár mellett is tisztességes hasznót; de azt is tekintetbe kell venni, hogy egy másik könyvet meg kénytelenek vagyunk kiadni a főiskola tisztességéért még anyagi kárunkkal is.

De hadd álljon itt néhány ABC összehasonlításul az árakra nézve s annak megvilágosítására: „sokkal kisebb a kálvinista ABC, mint a pápista, a mely 12 krajczáros s kétszer akkora, mint a pataki”:

A pataki ABC 132 lap	21 kr.
A Szent Istv. társ.-é	
Bárany-féle 67 lap	10 kr.
Mócsi „ 128 lap	20 kr.
„ (kisebb) 80 lap	12 kr.
A kormány kiadása:	
Gönczi ABC 122 lap	14 kr.
Léderer-Német 118 lap	15 kr.

Ime az összehasonlítás nem a pápista ABC-ekkel szemben üt ki kedvezőtlenül, hanem csak az államiakkal.

Azonban vegyük figyelembe az óriási forgalmi különbséget. Ezek az egész ország területén használatnak, nagy vagyonnal rendelkező kiadó kiadványai, míg a Nagy S. ABC. csakis egyházkerületünk területén van forgalomban s fájdalom, hogy itt sem használják még ma sem minden ref. iskolában, dacára az egyházkerületi határozatoknak, pedig erre az ellenség sem foghatja rá, hogy rosszabb akár tartalmilag, akár alakilag akármelyik ABC-nél; sőt írott részei jobbak, szebbek mindegyiknél. Szóval a főiskola „*jelentékenynek*” mondott „*haszna*” rovására „*nagyobb kelendőség*” nem biztosítható.

(Vége köv.)

Maklár Pap Miklós.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** Botos Józsefnek, a parasznai ref. lelkésznek neje, szül. *Demeter Piroska* asszony szept. 21-ikén jobblétre szenderült. A mélyen sújtott férjnek, az édes atyának, Demeter János martonyi papnak szív sebét hegeszsze be ama kéz, a mely a fájdalmat okozta. Az, a ki bánatot adott, bizonyára vigasztalást is ad a kesergő szíveknek! — Özv. *Debreceny Dánielné*, szül. *Kecskeméthy Nagy Karolin* asszony szept. 26-án 78 éves korában követte három évvel ezelőtt elhunyt férjét, aki a miskolczi ref. egyházat tette gazdag hagyatéka főörö-

kösévé a nejevel közösen tett végrendelet intézkedései szerint. Mint a férj, úgy a most elköltözött nő is buzgó vallásosságával tündökölt, a melynek hangosan beszélő bizonyossága lesz mindenkor az a közel 100,000 forintos alapítvány, a melynek miskolczi egyházunk lett birtokosává. A megboldogultat szept. 28-án nagy részvétellel temették el Kun Bertalan, Tóth Dániel és Nagy Ignác miskolczi lelkészek. Viraszkon a buzgó kálvinista nő sírja felett a soha el nem enyésző hű emlékezet. — *Békó József*, az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegyéhez tartozó *Lőrinczfalvai* egyház lelképásztora, a ki csak az imént foglalta el helyét, szívszélhűdésben útközben 32 éves korában elköltözött a jobb hazába. Az ország fővárosába utazott s Hatvanban szállt el lelke porsátorából. Ott temették el, állítólag, mint ismeretlent, r. kath. szeretattal. Legyen a hű munkásnak emlékezete áldott!

— **Királyi szobrok Bocskay István és Bethlen Gábor emlékére.** Szeptember hó 25-ikén Ő Felsége, a király, egy nagy jelentőségű kéziratot adott ki Bánffy miniszterelnök ellenjegyzése mellett. Tíz szobornak a királyi udvartartás költségeinek terhére való felállítását engedélyezte, hogy az ország fővárosának arra alkalmas terein a *Gellért* csanádi püspök, *Pázmány Péter*, *Bocskay István*, *Bethlen Gábor*, *Hunyady János*, *Zrinyi Miklós*, *Pálffy János* gróf, *Anonymus*, *Verbőczy István* és *Tinódi Sebestyén* emlékeit megőrkítő művek álljanak. Királyhoz méltó nagyszerű ajándék ez, a melynek értékét emeli az a körülmény, hogy a protestantizmus két nagy védelmezője is helyet foglal ama történeti alakok között, a kiknek emlékét maga a koronás fő óhajtja megőrkíttetni. Sokat jelenthetne ez nekünk, ha olyan eldugott, mesebeli leányok gyanánt nem szerepelnének a legtöbbször! Am azért csak örvendezzünk, hogy a királyi széken ülő is babérkoszorút nyújt elismerésképen a prot. bajnokoknak haló poraikban.

— **A római katolikus püspöki kar szeptember 28-án konferenciát tartott az esztergomi érsek budavári palotájában.** A főtárgy az autonomia kérdése volt, de csak annyit végeztek, hogy bizottságra bízták az ezen ügyben való indítványtételt.

A „Hazánk” a kálvinista papok ellen. Az ultramontan sajtónak világi képviselője, a „Hazánk” ez évi 238-ik számában „*Veszélyben a zseb*” c. alatt „*Egy hithű kálvinistá*”-nak az aláírásával a legnemtelenebb módon támad ellenünk a Tisza Kálmán pápai pohárköszöntőjének a hatása alatt, a melyben Tisza az egyházpolitikai törvények revisiója ellen foglalt határozott állást s annak a nézetnek adott kifejezést, hogy a mi veszedelmünk a mi szabadelvűségünkben rejlik, bizonyára azért, mert az mindig ideális természetű, a melyhez az államok csak nagy nehezen tudtak felemelkedni, Magyarország pedig mindig csak lassú cammogással tud csak egy lépést is tenni, mert a hierarchia hatalmas lenyűgözve tartja lábait. Am a „Hazánk” nem így vélekedik, hanem megteszi Tiszát sirásónak, halotti harangozónak, a ki a kálvinizmust, ezt a nagy beteget, mint hóhér segít elföldelni. Hogy a kálvinizmus beteg, annak Tisza s a Szászok az okai, akik a kormány szekerébe fogták a papokat, a kik azért lelkesedtek az egyházpolitikai törvényekért, mert ingyen díjazást ígértek nekik, hogy sem keresztelni, sem esketni, sem temetni nem fog nekik kelleni, s mégis nagy fizetést fognak az államtól húzni, a mely azonban megcsalja őket, a mi a legnagyobb veszedelmet idézi elő, mert a nép meg úgy sem ad semmit rájuk annyival is inkább, mivel ezek a papok a zseb-elvi uralom képviselői, a kik „már theológus korokban csak arra oktattak kelőleg, melyik egyháznak mennyi a jövedelme? hol

milyen anyagi előnyök vannak? hol vén a pap? melyik pap hal meg hamarabb? mindezeket épúgy tudja a pápai első éves papjelölt, mint a budapesti harmadéves s ha ebből tennének lelkész-képesítő vizsgát, mind első osztályu minősítést nyernének. Az ilyen nevelést nyert papok — folytatja tovább a hazudozások mestere címére érdemeket szerző cikkező — első kötelességöknek ismerik minél több pénzt szedni attól a pár száz jámbor embertől, aki véletlenül híve, — minél jobban srófolni az egyházi adót az esperes segítségével, meg a püspökével, a kik egy húron pendülnek velök s mindenik beleegyezik abba, hogy a lakásokat feltörjék, s az ágyneműket hurcolják el a párbér fejébe, ami más országban „betörő zsványsággá” minősítettnek, nálunk országos gyakorlata az egyházi adó-szedésnek, a mely mellett az is megtörténik, hogy „a pap puskát fog híveire.” Ime ilyen hangon ír az ultramontán lap hithű kálvinistája, aki lehet ugyan kálvinista, de hogy az igazmondásnak nem hithű barátja, hogy a jezsuitizmussal szívvel-lelélekkel összeforrt, az bizonyos. Még nevelési módunkat is bírálat tárgyává teszi s vakossággal, lelki sötétséggel megvert ember módjára tapogat s állít nem igazat ad majorem Dei gloriam, a melynek szolgálatába szegődött. A „Hazánk” volt az, a mely a képviselőválasztások alkalmával megtámadt bennünket; ez az, a melynek hasábjain untalan van támadás minden kálvinista nagy ember, most Szász Károly, Szász Domokos, majd Gyulai Pál, Beöthy Zsolt egyetemi tanárok ellen s a melyben a kálvinista papok a célpontok legalább minden hónapban. A „Magyar Allam” s a „Hazánk” par nobile fratrum. Az elsőt már nem veszik komolyan maguk a róm. kath. papok sem. Reméljük, hogy az utóbbi is így fog jární. Különben, ha megmarad is ellenünk tanúsított harcias kedvében, nem okoz nagy bajt, mert magnélküli lövései vannak, a melyek saját arcát piszkolják be.

— A tiszai ág. hitv. evangélikus egyházkerület Dr. Szánthó Gyula sárospataki jogtanárt egyik világi jegyző-jévé választotta a legközelebb Miskolcon tartott közgyűlésén.

— Egyházkerületi közgyűlés. A tiszántúli református egyházkerület ez évi őszi közgyűlését október 26 ikára hívta össze az elnökség Debrecen városába, mint a gyűlés állandó helyére.

— A sárospataki főiskola szépművészeti muzeuma ujabban vétel útján több értékes képpel gyarapodott. A vásárlásra alkalmat a múzeum örének Dr. Székely Györgynek több hónapi külföldi tartózkodása nyújtott, a midőn megismerhette közvetlen tapasztalásból is a festészet terén felmerült újabb német és francia irányzatokat. Hogy ezen irányzatoknak muzeumunkban is némi nyoma legyen, Dresdában a művészeteknek ezen metropolisában — hol a tavaszi nemzetközi műkiállítás is alkalma volt megtekinteni vásárolta a következő műlapokat: 1. Messonier-től, e híres francia festőtől (1801--1891) azon híres képének másolatát, melyen *Napoleonnak* és seregének a lipcei csatából való szomorú hazatérését ábrázolja. Tábornoka élén lovagol fehér paripán a hatalmas hadvezér, arcán a levertség és a bú tükröződik és azon tudat, hogy sorsának, szerencséjének forduló pontjához jutott. Elég egy tekintetet vetnünk a jobb felől vonuló csoportra, az egykor oly híres hadseregnek romjaira, mely oly csüggedten és nehezen vonszolja tova elcsigázott, kimerült testét. Még másolatban is erős meghatottság szállja meg lelkünket e kép látásán. 2. Ugyancsak Messoniertől négy kisebb képet:

A philosophus, a pihenés, a trombitás és Moreau kémszemlén című képeket. 3. Böcklin ezen még élő német festőtől, ki hatalmas phantasiájával és bámulatos festési képességével oly nagy hírré tett szert, két képet vásárolt a múzeum. Az egyik „*A hullámok játékában*” címmel a vízi faunok és sirének életéből mond el egy humoros aszszonyszoftoktetési történetet. Másik képének „*A halál-sziget*”-nek szinte borzalmas hatása van. 4. Klinger Miksát a híres lipcei festőt szinten két kép fogja ezentúl muzeumunkban képviselni: „*Krisztus az Olympuson*” című képének másolata, melyben az ókor eszmevilágának a keresztyén világnézetbe való olvadását ábrázolja és „*Pietà*” képe, hol a nyitott sír mellett holtan fekvő Jézust Mária és János apostol siratják. Fírle Walter e nálunk is ismeretes belga festő egyik legmeghatóbb képének, „*A hitnek másolata*” szintén érdekesen fogja kiegészíteni gyűjteményünket úgy szintén a barátokat festő Grützner *genre*-képe: Erős dohány címmel. Ezen kívül vannak még Lessingnek képe: Luther 95 tétele a Wittenbergi vártemplom ajtaján, Räuber Vilmos képe a mely Gusztáv Adolfnak hősi halálát ábrázolja, a lützeni csatában; Rembrandt *Éjjeli őrzésének* másolata; Max Gábor müncheni festőnek igen szép képe a mint Krisztus, egy beteg gyermeket gyógyít meg és végül a mindnyájunk által ismert „*Ecce homo*”-nak másolata. Valamennyi kép mind kiváló művelődéstörténeti jelentőségű s örömeinkre szolgál, hogy a muzeumnak pénztári állapota ez idő szerint lehetővé tette a muzeum örének a nagyobb mérvű személyes vásárlást. Megemlítjük még, hogy Béky János ev. ref. lelkész egy XIV. Lajos korabeli ezüst pénzt ajándékozott muzeumunknak.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása esekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

14—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felírata a királyhoz.” — „Báró Vay Béla egyházkerületi gondnok gyűlés megnyitó-
beszéde.” — „Egy kis panasztéle.” *Egy érdeklődő szüle.* — „Simon Károly emlékezete” *Tóth Menyhért.* — „A tiszán-
inneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.” o. d. — „Néhány szó a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról”.
Maklár Pap Miklós. — „Vegyes közlemények”. — „Hirdetés”.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felírata a királyhoz.

Felséges Császári és Apostoli király!
Legkegyelmesebb Urunk!

A tiszáninneni evangéliom szerint reformált egyházkerületnek Sárospatakon tanácskozó közgyűlése, miként édes magyar hazánk minden hű fia és leánya, lelkesült örömmel értesült Felségednek folyó évi szeptember 25-dikén Budapesten kelt legkegyelmesebb leíratáról, a melylyel nemzeti múltunk tíz nagy alakjának érc-emlékekben való megörökítését — saját udvartartásának költségére — elrendelni méltóztatott.

Magasra fokozta közgyűlésünk lelkesedését az a körülmény, hogy a haza, tudomány, hit és szabadságszeretet ama hőseinek kiválasztásában Felséged atyai szívének hódító megnyilatkozását, nemzeti és felekezeti múltunk fejedelmi megbecsülését s király és nemzet érzelmeinek ígézetes egybeolvadását ünnepelhetjük.

A lélek parancsolatának engedelmeskedünk azért, midőn — tanácskozásaink megkezdése előtt — leteszsziük alattvalói hódolatunkat Felséged királyi trónjára s úgy üdvözljük legkegyelmesebb leíratát, mint nemzetünk jövőbeli békés és szerencsés fejlődésének egyik legnagyobb biztosítékát, ama felállítandó emlékműveket pedig, mint a felekezeti egyenjogúság ércbe öntött újabb törvénytartóit.

Midőn egyúttal boldogan teszünk vallomást Felséged színe előtt, hogy a biztató jelek láttára nyugodtabban, édes és felemelő remények között fogunk egyházi és iskolai dolgaink további fejlesztéséhez s ez által szeretett hazánk és a nemzeti közművelődés iránt szent örökségül jutott kötelességeink hűséges teljesítéséhez: ugyanakkor alázattal kérjük Felségedet, hogy alattvalói hódolatunkat szokott kegyességével fogadni méltóztassék.

A minden áldásnak Istenéhez pedig szent könyvünk szavaival hű imában esdünk, hogy nyugodjék meg Felségeden továbbra is „az Úrnak lelke, a bölcseségnek és értelemnek lelke, a tanácsnak és hatalomnak lelke, a tudománnak és az Úr félelmének lelke” (Ézsaiás XI. 2.), hogy sokáig lehessen még szerető, hű és boldog magyar népének szeretett, dicső és boldog királya.

A kik egyébiránt legmelegebb alattvalói tisztelettel és hódolattal maradunk Sárospatakon, 1897. október havának 5-dik napján

Császári és Apostoli királyi Felségednek legalázatosabb szolgálai:

a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése s annak nevében

Br. Vay Béla
főgondnok.

Kun Bertalan,
püspök.

Báró Vay Béla egyházkerületi gondnok
gyűlésmegnyitó-beszéde.

Főtisztelendő és méltóságos püspök úr, s főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés! Üdvözlöm önöket tisztelettel és szeretettel, s mai rendes egyházkerületi közgyűlésünket ezennel megnyitottnak nyilvánítom!

Mi a mi közgyűléseinken nem szoktunk egyébbel foglalkozni, mint protestáns egyházunk ügyeivel s a gyermekek s az ifjúság nevelésével; folytonos igyekezetünk lévén a lelki ismeret szabadságát s egyházunknak őseink által megszerzett jogait épségben fentartani s ifjainkat az állam és a kor követelte igényekhez képest, de mindig szabad protestáns szellemenben nevelni! E nyomon fog most is haladni a püspöki előterjesztés s a tanácskozás alá veendő tárgysorozat.

Lehetetlen azonban, hogy ma, a mostani viszonyok és körülmények között, meg ne emlékezzem két politikai eseményről, melyek az egész országban nagy lelkesedést szültek. Egyik az, hogy székvárosunk királyi lakában a magyar király egy hatalmas, még pedig protestáns fejedelem látogatását fogadta, ki királyunkhoz intézett felköszöntőjében elismerte Magyarországot tényezőnek az európai államok között, s azt az európai kulturállamok közé sorozta; másik az, hogy Ő Felsége a magyar király, a magyar keresztyénség, a magyar tudomány, a magyar szabadság, jog és magyar költészet kitűnőségeinek szobraival határozta el saját költéségén feldíszíteni székvárosunk tereit!

Az első esemény: a német császár felköszöntője, emeli magyar honfiúi büszkeségünket s megerősíti bennünk azon hitet, hogy Magyarország nem csak volt, hanem van és lesz is! Ő Felsége a magyar király kegyes leírata pedig azon hatást gyakorolhatja reánk, mint midőn egy atya megdicséri jól tanuló fiát s útmutatást ad neki a jövőre!

Hiszen uraim! Ő Felsége ezen útmutatása után — mert az emléksobrok beszélnek — nem féltjük már a szabadságot, nem a szabadelvűséget, nem a törvényt, nem az ország s az egyes egyén jogait, nem a közművelődést, nem az édes hazai nyelvet!! Nem csak hiú ábrándok s teljesíthetlen remények ezek, de valóságok! Mert a hol egy erős, öntudatos nemzet szeretett s imádott fejedelmével egy úton halad, egyet akar: ott a siker biztos, ott minden szépet, nagyot, jót ki lehet vinni s még „portae inferi“ sem gátolhatják azt meg!

Ha a főtiszteletű Superintendentia e nézetimet osztja, s osztja e tekintetbeni lelkesé-

désemet, indítványozom, hogy Ő Felségének egy hála-felirat küldessék a Superintendentia által, mely kifejezést adjon reményeinknek, lelkesedésünknek s irántai fűi szeretetünk, tiszteletünk s alattvalói hódolatunknak!

Uraim! talán túlságos optimista vagyok, de lelkesedésem oly nagy, hogy békés, boldog, hatalmas, nagy Magyarországot képzelek a jövőben! Indítványomat Ő Felsége I. Ferenc József apostoli magyar király éltetésével végzem.

ISKOLAI ÜGY.

Egy kis panaszféle.

Lehetetlen tagadni, hogy az újabkori magyarországi fejlődések úgy általános politikai, mint közlebről társadalmi s ezzel kapcsolatban vallás- és iskolai ügyi szempontból szerencsés csillagzat alatt származottaknak tekinthetők, s eltekintve sok mindentől, el a protestáns egyházaknak némi tekintetben még mindig nagy mértékben javításra szoruló helyzetétől, az általános kép, a melyet hazai állapotainkról alkotunk, örömet, meglepedést keltő. S ennek lehet tulajdonítani, hogy sok *dologban kezdünk megésmi*, olyanokban, a melyeknél a régi felfogást a maga egészében kellene fenntartanunk, hajlandók vagyunk elvi álláspontunkat is feladni, mert hát „*nincs semmi értelme*.”

Ügy veszem észre, hogy ez a felfogás főleg a történelmi mozzanatoknak elnevezése tekintetében kezd uralkodóvá válni s protestáns iskoláinkra mintha teljesen rányomná az általános kép a maga bélyegét s az u. n. magyar szabadságharcokra vonatkozólag az az irányzat nyer közhasználatot, a mely a *forradalmak* s *fölkelések* elnevezését veszi fel a szabadságharc helyett.

Hogy állításom igaz, legyen szabad annak a mindenesetre igen jó iskolai könyvnek az elnevezéseire utalnom, a melyet a sarospataki irodalmi kör adott ki éppen a jelen évben a jó nevű, előkelő helyen álló s protestáns érületéről ismeretes Kiss Lajosnak a tollából. Az Új-Kor történelmében találkozunk azokkal az általunk kifogásolt címekkel, a melyeket jeleztünk.

Állításunkat igazolják a következő idézetek: a 65. lapon: *Boeskey István fölkelése* van, a melyre vonatkozólag ezt olvashatjuk: „az említett okok miatt 1604-ben kitört a *forradalom*.” A 69-ik lapon a *Bethlen fölkelését* olvashatni, a mely a 70-ik lapon a *második és harmadik fölkelés* jelzővel van ellátva. A 74-ik oldalon I. Rákóczy György *fölkeléséről* van szó, a hol ez van írva: „Rákóczy György nem nézhetvén tovább hitsorsosainak üldözését, a svédekkel és franciákkal szövetekezett s kitűzte a *fölkelés* zászlaját.” Majd a 94-ik lapon a Thökölyi mozgalomról szólva, ez olvasható: „*fölkelők* és királypártiak.” A 96-ik lapon II. Rákóczy Ferenc *fölkelése* van adva, a mely „*fölkelés*” a bécsi udvarra veszélyes lön. S hogy aztán az általunk nem helyeselt felfogás még szembetünőbbé váljék, a 194-ik lapon a *görögök szabadságharcát*, a 201-ik oldalon a *lengyelek szabadságharcát* olvashatjuk, a melylyel szemben a 208-ik lapon az 1848-iki *forradalmak* szerepelnek s a 9-ik § ban a 211-ik lapon a *magyar forradalom* következik a címben, a melyet a szövegben már függet-

lenségi s szabadságharc néven nevez ugyan, de tény, hogy az elnevezés *forradalom*.

Hát egész tisztelettel hajlunk meg az újabb kori történelmi felfogásoknak elfogadható elnevezései előtt s mindenek fölött határtalan hódolattal viseltetünk mindazok iránt a felfedezések iránt, a melyeket a magyar történelem fáradhatlan munkásainak köszönhetünk, a kik életök erejét, egész idejét a nemzeti közműveltség oltárára teszik le, hogy a magyar történelmi tudomány lépést tartson a többi tudományok fejlődésével, de az ellen panaszt emelünk, hogy protestáns iskolai történeti könyvekben, tehát azokban, a melyekből a fogékony ifjú lélek az első benyomásokat szerzi még a magasabb fokon is, panaszt emelünk, hogy *felkelésnek s forradalomnak* legyen felvéve az a számtalan önvédelmi harcz, a melyet a magyar nemzet s a magyar protestáns egyház folytatott s dicsőséggel végig küzdött.

Nem a kárhoztatás szavaival akarunk élni, sem egyik, sem másik irányban nem állunk elő váddal, mert a vád és a kárhoztatás igen kemény dolog s épen ebben a kérdésben talán nem is volna helyén való, hanem csak panasz szót vagy zok szót ejtünk, mert nem nézzük jó szemmel ezt az irányzatot.

Tisztában vagyunk mi azzal teljesen, hogy igen nehéz a megfelelő elnevezéseket megtalálni épen történelmi szempontból, mert *felkelés* és *láadás* mintha szinonimek volnának s *forradalmár* és *szabadsághős*, mintha egyet is jelenthetnének. Ámde azt is tudnunk kell, hogy épen protestáns szempontból nem szabad soha sem még csak sejteni sem engedni azt, hogy a mi szabadsághőseink ama lázadók vagy felkelők közé tartoztak volna, a kiket a jó rend s törvény értelmében el kellett tenni láb alól.

Nem tartjuk, nem tarthatjuk szerencsésnek ez újabb keletű felfogást sem prot., sem nemzeti önértéki szempontból s ha panaszt emelünk, ennek egyetlen célja az, hogy a protestáns iskolákban ne adjunk helyet semmi olyan felfogásnak, a melynek rossz következményei is lehetnek.

Mint említők, nem vádolnunk s nem kárhoztatunk senkit, sőt a legnagyobb tisztelettel viselkedünk úgy az Irodalmi Kör, mint Kiss Lajos történet írók iránt, mert mindkét félnek nagy hálával tartozik a protestáns irodalom s a nemzeti kultúra, — csupán panaszszót hallatunk, hogy, ha lehet, meghallgattassunk.*

Egy érdeklődő szüle.

NEKROLÓG.

Simon Károly emlékezete.

1836—1897.

Egymásután ragadja el a halál az Ur szőlőjének hű munkásait. Csaknem naponta halljuk azt a megdöbbentő hirt, a melytől szívünk megremeg, lelkünk feljajdul, hogy most ennek, — majd annak a buzgó lelkipásztornak hullott ki kezéből az életadó evangéliom, s zárta le igehirdető ajakát az elnémitő halál.

* E kis közleményt adnunk kellett, mert írója előkelő állású egyén, a ki nagy érdeklődéssel viseltetik iskolai kérdések iránt s kijelentette, a mint cikkében is hangsúlyozza, hogy csupán meghallgatást kér s nem vádat akar emelni, a melyet maga sem tartana igazoltnak.

Szerk.

Ilyen megdöbbentő, ilyen hír kopogtatott beszeptember hó 19-én a felső-borsodi ev. ref. egyházmegye lelkészeihez is, hogy szeretett kartársunk, a buzgó pap, jó családapa, tisztelendő Simon Károly szilvási lelkész nincs többé!

Kétszeresen leverő volt a szomorú hír, mert még nem rég ott láttuk forgolódni ihletett lélekkel az úr oltára körül, s munkálkodni híven egyháza, családja boldogságáért. Szeptember hó 21-én már koporsójánál könyeztünk, a mely felett nagytiszteletű Vadász Pál esperes méltatta az elhunyt érdemeit, szólott vigasztalást, köztögette a sebzett szívüket az ő szívet, lelket megindító ékes szólásával, a sírnál pedig Elek József bábonyi lelkész vett szép beszédben érzékeny búcsút az elköltözöttől, mindazok nevében, a kiket hozzá az életben a szeretet s tisztelet láncza csatolt.

Simon Károly életrajzát röviden a következőkben foglalhatjuk össze:

Született 1836-ban Borsodmegye Bábonyi községében, egyszerű földmives szüléktől. Az elemi iskolát szülő falujában elvégezvén, szülei a tanulni szerető, s szép képességgel megáldott gyermeket bevitték a közeli miskolci gymnasiumba, hol a gymnasiumot el is végezte 1855-ben, és ekkor Patakra ment a theologiai tanfolyam hallgatására.

Hogy nehéz anyagi helyzetén segítsen, s szüleinek további neveltetése gondot ne okozzon, mint III. éves theologus Sajó-Szentpéterre ment ki két éves rektornak. Itt ismerkedett meg későbbi forrón szeretett nejével, Benedikty Juliánnával. A két év eltelte után visszasietett az „alma mater“ kebelébe, s a theologiai tanfolyam elvégzése után a kápláni vizsgát letette 1861-ben a felső-borsodi egyházmegye közgyűlése előtt és Sajó-Velezdre ment segédlelkésznek; majd szülőfalujában: Bábonyban segédlelkészkedett. s időközben 1863-ban Sárospatakon letévén a papi vizsgát is 1865-ben — a természetiszépségekkel oly gazdagon megáldott vidéken fekvő szilvási egyház hívta meg lelkészül. Itt hirdette ő az úrnak ígését a szilvási díszes gyülekezet előtt 32 éven keresztül, abban a híres szépségű, kör alakú nevezetes templomban, melyet egy katolikus főúr, Gr. Keglevich nagy költségen építtetett a szilvási ref. egyháznak, és a templom ajtaja fölé vörös márvány táblába, aranyozott betűkkel vésette be — a gróf gondolkozásait oly fényesen jellemző — eme bibliai idézetet: „Szégyenüljenek meg a faragott képek imádói és annak minden szolgái“

Hogy hívei minő igaz szeretettel ragaszkodtak hozzá, azt csak az tudhatja, a kinek alkalmá volt látni azt a koporsója felett zokogó gyülekezetet. Híveinek valóban lelki atyja volt, a templomban ékes szónoklataival, azonkívül pedig szelid, jóságos bánásmódjával hódította meg hallgatóinak szívét, s nyerte meg szeretetüket.

De a milyen hű volt, mint lelki pásztor, épen olyan jó volt, mint családapa. Lelkészszé választatása után a következő évben nőül vette Sajó-Szentpéterről Benedikty Juliánnát, ki egy szelid, csendes, jólelkületű, házias nő volt. E házasság élet felett sokszor ragyogott a boldogság napja, de olykor-olykor a bánat felhője is felkereste azt. A megboldogult Isten iránti hálás szívvel fogadta a boldogságot, de Istenben bizó lélekkel tűrte a gyászt, a bánatot is. Különösen élete utolsó éveiben gyakran adta a sors kezébe a keserűség poharát. Előbb elvesztette szépen fejlődő 17 éves leányát, de még ekkor volt kivel megosztani a fájdalmat, mert ott volt oldala mellett a szerető hitves, azonban nemsokára a bánatnak egész terhe egyedül az érző szívére nehezedett, midőn 1892-ben forrón szeretett nejének koporsója fe-

lett kellett megállania, midőn itt hagyta őt életének jó és bal sorsban osztályosa, özvegye bánatával, s négy árva gyermekkel. Ez időtől fogva minden gondját gyermekei nevelésére fordította, gyöngéd szeretettel véve őket körül. Bánatának fellege mögül még egyszer kibukkant az öröm ragyogó napja, midőn legnagyobb leányát, Juliskát egy szerető, derék férfi karján látta az oltár előtt. De ez az öröm család volt, s még sötétebb, még komorabb felhők tornyosultak egére, midőn nem-sokára özvegygé lett leányát kellett vigasztalnia. Egy vágy élt még szívében, hogy nagyobbik fiát, Gyulát, ki most a sárospataki theologiai akadémia IV-ed éves hallgatója, munkatársának láthassa az Ur szőlőjében. A sors nem engedte meg neki ezt a boldogságot, meghalt mint Mózes a Nébó hegyén, reménye valósulása előtt. Most már ott nyugszik ő is kedvesei hamvai mellett, a szilvási sírkert fáiak enyészetet hirdető hulló levelei alatt.

Élete nem volt nagy, — dicső tettekkel teljes, de becsüljük meg az egyszerű, szerény munkást is az által, hogy legyen köztünk áldott emlékezete.

Itt már be is fejezhetném e gyászos emlékezést, de lehetetlen, hogy elhallgassam azokat a benyomásokat, melyeket a szilvási pap egyszerű temetése az én lelkemre tett; lehetetlen, hogy meg ne emlísem azt a megható, — ünnepélyes jelenetet, midőn a megjelent lelkészek papi ornatibusban, palástosan veszik körül elhunyt pályatársuk koporsóját. — Egyházmegyénkben ezt a szép szokást a lelkészi értekezlet hozta életbe. Nem tudom szokásban van-e más egyházmegyében, de tekintve, hogy annak az egyszerű végtisztesség tételnek az ünnepélyességét mennyire emeli ez, nemcsak a saját híveink, de más vallásuk előtt is: ohajtandó volna, hogy a példa követőkre találjon.

De volt még egy más körülmény is, a mi meghatotta az én lelkemet. Általános a panasz liturgiánk szegénysége és hiányai miatt, különösen pedig feltűnő az, hogy liturgiánk egyik főelve, az *istenitiszteletbeni közösség* temetéseinknél hiányzik, s épen e miatt nincs meg annak a kellő megható, ünnepélyes színezete. A szilvási egyszerű temetésen ez nem így volt, mert mielőtt az énekkar szerepelt volna, megzendült a gyülekezet ajakán ama szíveket megindító XC-ik zsoltár: „*Te benned bíztunk eleitől fogva.*” Oh! milyen megható kép volt az a lelkésze koporsója felett sirva éneklő gyülekezet. Ez a közös éneklés ismétlődött a temetőben is. Még ki sem bontakozott lelkünk e mély hatás alól, melyet reá a gyülekezeti ének tett, midőn felhangzott a helybeli énekkar alkalmi gyászenéke. Az a szabadság, az a biztosság, a darab szellemének az a hű visszaadása. a melyet az a falusi énekkar feltűntetett, meglepte az idegen hallgatókat s önkénytelenül is azt ohajtottuk, bár csak mindenütt annyi tételnék az énekszépítés ügyében.

Ha még megemlítem azt, hogy a szilvási egyház a végponton, a kathólikus Eger szomszédságában van, természetesnek fogja találni mindenki, ha azt mondom, hogy a szilvási egyszerű temetésről egyházaink jövő sorsát, illetőleg jól eső érzést hoztunk el keblünkben.

Tóth Menyhért.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni egyházkerület közgyűlése.

— 1897. október 5—6. —

Épen egy esztendeje, hogy Sárospatak nagy ünnepi díszben fogadta a kerületi gyűlés tagjait s emlé-

kezetessé tette a főiskolai Tómpa ünnepély okt. 4-ikét mindazok előtt, a kik a templom s papszentelés egyszerű de megható ünnepélyében különben is jó emlékeket szereztek maguknak. Most is ünnepies szint mutatott a város, a melynek házain nemzeti lobogók lengedeztek, de ezek most nem a kerületi gyűlésnek szóltak s el is tűntek akkorra, a mikor a gyűlés megkezdődött.

A főiskola nagy tanácstermében pont 9 órakor indult meg a közgyűlés tárgyalása, a melyet Kun Bertalan püspök imádsága s Báró Vay Béla megnyitó beszéde vezetett be. Ez utóbbit egész terjedelmében jegyzőkönyvbe foglalják s az annak végén indítványozott feliratot a kerület főjegyzőjének szerkesztésében ő Felségéhez juttatja az elnökség, mint a tiszáninneni reformátusok hála érzelmeinek megnyilatkozását. Mind a beszédet, mind a feliratot lapunk t. olvasóinak már most bemutatjuk.

Ezután a szavazatok felbontásával foglalkozott bizottság jelentése halgattatott meg, a mely szerint kerületi világi tanácsbíróvá *Dókus Gyula* választott meg 238 szavazattal; vil. főjegyzővé: *Szalay László* 206 szavazattal; aljegyzővé: *Dr. Finkey Ferencz* 193 szóval. A tanácsbíró, Vattay s Finkey aljegyzők letévén az esküt s Dókus a maga munkásságának, hű szolgálatának felajánlásával megköszönve a kerület bizalmát, a gyűlés áttért a hátralékos ügyek elintézésére.

Első sorban a sárospataki theologiai tanári karának az a véleménye került tárgyalás alá, a melyet a lelkész, esperes s püspök avatás s beiktatás kérdésében Novák Lajos tanár szerkesztett s a theologiai kar annak elfogadása után a kerülethez terjesztett fel, még pedig nyomtatásban, hogy a tárgyalás megkönnyítesse. Nagy érdeklődéssel lapozgatták a két íves munkálatot, de Fejes esperes indítványára a lényegét érintő tárgyalás elmaradt s a munkálát az egyházmegyékhez tétetett, hogy azok a tavaszi gyűlésre beadván véleményüket, a püspök által összehívott bizottság az 1898-iki őszi gyűlésre egy végleges javaslatot terjeszsen fel, a mely a konventhez nyújtandó be, mint zsinati tárgy. Az egyházmegyék, vagy inkább az egyházmegyei értekezletek nagy munkát kaptak, de reméljük, hogy a kérdés fontosságához mértén nem is fognak könnyedén átesni a megbízatáson. Csak valahogy olyan áramlat ne kerüljön felszínre, a mely a költségeken kap, mert ez esetben a tulajdonképeni célt nem fogjuk elérni.

Kiváló érdekeltséggel hallgatták a gyűlés tagjai a főiskolai nyomdára vonatkozó igazgatótanácsai felterjesztést, a melynek azon indítványát, hogy a lelkészi hivatalok részére szolgáló nyomtatványok kizárólagos joga a főiskolai nyomdáé legyen, elfogadta a kerület, a mely ezután vigyázni fog arra, hogy a vidéki könyvkereskedők s nyomdászok ne nyomják után a kérdéses nyomtatványokat s egyuttal arra is lesz gond, hogy a lelkészek csak a főiskolai bizományostól szerezzék be e nemű szükségleteiket. — E határozat azonban aligha fogja a kívánt eredményt elérni, mert az *utánnymás* nem a pataki ívek után történik, hanem a *konventi revatok* szerint s mert a lelkészek a vidéki városokban szerezvén be, még pedig olcsóbban szükségleteiket, a drágábbnak tartott pataki nyomtatványok ismét nem fognak kélni. A főiskolára nézve az lenne azért az előnyös, ha hivatalosan expedáltatná az ilyen nyomtatványokat s akkor a 25%-os bizományosi illeték sem kevesbitvén a befolyandó jövedelmet, az árak alacsonyabbak lehetnének.

A sárospataki irodalmi kör kezelő bizottsága be-terjesztette azokat a kérdő pontokat, a melyekre a

lelkészeknek a kerület történetének megírhatása szempontjából feleletet kell adniok. A felelet adásra egy évi határidő tűzetett ki.

Hosszan tartó, s eléggé érdekes vita fejlődött ki a kassai harangok felett, a melyeket tudvalevőleg a felső-borsodi egyházmegye akar megszólaltatni nagy-pénteken, a mikor elszoktak némulni a pápista s lutheránus kassai harangokkal együtt. A vitában részt vettek Meczner, Bernáth, Farkas gondnokok, a kik az abauji egyházmegye s a kassai presbyterium álláspontját fogadták el, t. i. hogy a harangoztatást a kassai református egyházban semmi sem gátolja a nagy-pénteki ünnepnapon sem, de a százados gyakorlatnak, a nem harangoztatásnak a megszüntetése épen ez idő szerint nem opportunus dolog, hanem várni kell az arra alkalmasabb időpontig. Ezzel szemben Fejes, Vadászy esperesek a harangok használatát sürgették. Többek is hozzászólván a kérdéshez, végül az mondta ki, hogy a kerület elvárja a kassai presbyteriumtól, hogy nagy-pénteken is fog harangoztatni.

Élénk tárgyalás fejlődött ki a gróf Dégenfeld József konventi indítványa felett, a mely az egyházi adók könnyítésére irányul. A kerület ez ellen határozottan állást foglal, mert még csak számbavehető alap sincs arra, hogy egy ilyen tervet munkába lehetne venni, mert e terv rögtön a megvalósítás kezdő pontján beláthatatlan sorozatát idézné elő az újabb egyházi bajoknak.

A kerületi pénzügyi választmány a kerületi papi özvegy árvatár alapszabályainak módosítására vonatkozó javaslata az egyházmegyékhez tétetett, hogy határozzanak a fölött a fontos kérdés felett: megmaradjon-e ez az egyesület, vagy pedig szüntesse be munkálkodását?

Tudomásul vétetett a főiskolai igazgatótanácsnak a tápintézetéről szóló jelentése.

Buza János főiskolai tanárt a kerületi közgyűlés is szívesen üdvözlöi 25 éves tanári jubileuma alkalmából, kifejezvéen legteljesebb elismerését eddigi munkálkodása felett.

Zombori Andor tanárjelölt 200 frtot kap a Hollandi tárból, — Trócsányi László pedig a Horváth Mária-féle műgyetemi egyik ösztöndíjra vétetett fel.

Duka Tivadarnak a sárospataki főiskola részére adott 1000 frtjáért a kerület is hálás köszönetet mond.

Kellemetlenül hatott a gyűlés sok tagjára az a vita, a mely egy főiskolai tanár lakásügyében fejlődött ki, a melyben az igazgató-tanács pártolólágy nyilatkozott, ellenben némely tanár képviselők ellenzóleg foglaltak állást, holott azt várták volna a legtöbben, hogy épen a tanárok ne szóljanak ilyen kérdésben. Ám nemcsak szóltak, de szavaztak is s miután szavazat-egyenlőség volt, a világi elnök az igazgatótanács határozata ellen döntött.

Antalfy László s Kovách Károly igazgatótanácsosoknak helyére titkos szavazás után Vadászy Pál és Csoma József választattak meg.

A tanügyi bizottság alapszabályai véglegesen megállapítottak s elnököl Nagy Pál és Meczner Béla választattak meg, az előadó is a régi maradt: Idrányi Ferencz.

Felső-Zemplén indítványára a konvent megsürgetetik, hogy az államsegély ügyében a kormánynál lépések tétessenek.

Alsó-Borsodnak a Szent-Istvánnapi munkaszünetre vonatkozó indítványa nem fogadtatott el, hanem kimondatott az, hogy a hol a törvény ellenére járnak el a hatóságok, ott a törvény megtartása érdekében kell

lépéseket tenni, arra, hogy a kérdéses napi munkaszünet úgy tartandó meg, a mint azt a törvény rendel.

Abauj.- Alsó-Zemplén, s Ung a rendkívüli államsegélynek a kiosztása ellen emeltek szót s a kerület kimondotta, hogy nem helyesli az ezekért való domesztikai jellegű kérvényezési módot.

A miskolczi főleányneveldeéről szóló jelentés felolvasásakor jelentette elnököl püspökünk, hogy az intézet igazgatója Tóth Pál ez év szeptember havában töltötte be igazgatói s tanári munkálkodásának 25-ik esztendejét s ebből az alkalomból kifolyólag helyén volna, ha a kerület is megemlékeznék egyik legkiválóbb munkásának érdemei méltatásáról. S a kerületi közgyűlés teljes elismeréssel szavaz köszönetet Tóth Pál leányneveldei igazgatónak, a ki fáradhatatlanul, egész odaadással, lelke egész hevével csüngött a vezetésére bizott intézet jövőjén, a mely immár nagy nevű s jó hírű iskolává fejlődött s izmosodott. Sőt az erkölcsi elismerésen kívül, a melyet jegyzőkönyvi kiadvatban fog a kerület nevében megjelenő küldöttség a jubiléumnak okt. 12-kén Miskolczon átnyújtani, más-képen is jutalmazni óhajtja a kerület az ő hűséges munkását s a felügyelő bizottságot megbizta, hogy az anyagi jutalmazásról is tegyen a legközelebbi gyűlésre pozitív javaslatot. — E méltó elismerés s jutalmazás bizonyára közhelyesléssel fog találkozni mindenfelé, mert a protestáns leánynevelés ügyének Tóth Pál első rendű képviselője s valódi apostoli buzgóságu munkása.

A miskolczi, rimaszombati s sárospataki gimnáziumok igazgatóinak jelentése a tanári karban előállott változásokról s a beiratkozásokról; valamint a sárospataki akadémia theologiai és jogi szakának hallgatói létszámáról szóló jelentés is tudomásul vétetett.

Hotyka és Tolcsva ügye az alsó-zempléni egyházmegye felterjesztésében hosszas tanácskozásra adott alkalmat, a mely azzal végződött, hogy Hotykának tanítói állást kell rendszerezíteni, a lelkészi funkciók végzéséről pedig megfelelő díjazás mellett a sárospataki lelkész gondoskodik, Tolcsva pedig a legnagyobb mérvű segélyre ajánltatott s a Hollandi-tárból már most kap 100 forintot, hogy a pap fizetését eszközölhesse.

Simon Gyula sárospataki IV-ed éves hittanhallgatót a kerület kibocsátja a szilvási egyházba adminisztrátornak, hogy három testvérének, a kik apátlan s anyátlan árvák, gondját viselhesse, de köteles a colloquiumot letenni s a vizsgálatra kellő időben állani, mert a mostani exmissio csak ideiglenes s junius hó 30-ikáig terjed. A kerületi közgyűlés e határozatánál egyesegyedül a könyörületesség gyakorlásának elve nyilatkozott meg, a melyet precedensül nem lehet tekinteni, jóllehet az u. n. közszolgálati érdekek szintén igen indokoltá tehetik az ilyen kérelmezést.

Az alsó-zempléni egyházmegyének az a felterjesztése, a mely a főiskolai szénior s theologiai s.-tanár bekebelezésére vonatkozott, oly módon nyert elintézt, hogy a nevezettek kötelesek magukat bizonyos jörend érdekében valahol bekebelezetni, de a lelkészi funkciók végzéséről csak a főiskola lelkésze adhat bizonyítványt, mint a ki mellett a papi szolgálatokat teljesítik. — Eddig is bekebelezett egyének voltak az illető főiskolai tisztviselők, de soha nem voltak u. n. egyházmegyei káplánok. Most is ebben az értelemben veendő a kerületi határozat.

A konventi tagok megbízatása lejárván, a kerület bizalma ismét a régiek felé fordult s őket küldi képviselőül az 1897—1900-ik évekre.

Az országos közalapi bizottságba még egy rendes tagot kellvén küldeni, a póttagot, Ragályi Béla gondnokot, rendessé választotta a gyűlés, póttagul pedig Miklós Ödön kerületi tanácsbíró küldi ki a kerület.

A segély kérvényeknek s a kevés számú bírósági ügyeknek letárgyalása után a számban jelentékenyen megesappant gyűlés okt. 6-ikán délután 6 órakor ért véget az elnökség életésével.

Meg kell emlékeznünk az első napi díszebédről is, a melyen a püspök a királyért üritett áldomás poharat, a főjegyző az elnökségért, majd az új jegyzőért, Szabó esperes a sárospataki főiskola algondnokaiért, a kiken kívül még Dókus, Fejes, Bernáth, Nagy Pál, Kupai Dénes s Buza János mondtak lelkesen fogadott pohárköszöntőt.

o—d.

Néhány szó a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról.

— Válaszúl Bódvavölgyi nek. —

(Folytatás.)

De tekintsünk hát e több haszonért más irányba: „a kötési ár“ felé, mely Bódvavölgyi szerint „rendkívüli magas“ s nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a pataki nyomtatványoknak csekély a kereslete. Azt a kedvező eredményt itt sem tudjuk felfedezni, mert Bódvavölgyi számításai itt sem nyugszanak realis alapon. A népiskolai könyvek kötése ugyanis nem 4, hanem 5-6 krba számítható, ennyibe kerül, mert az ismét elárúsítók, könyvkereskedők épenugy 20, és nem 15%-al kapják a kötött könyveket, mint régen a kötetlen példányokat s így 20%-ot a kötésekben is le kell számítanunk. Ha pedig valaki ezt a tényleges 5-6 kros kötést is magas árúnak tartaná, ne szakítsen ki egy csekély terjedelmű népiskolai könyvet a többi kiadványok közül, de vegye fontolóra, hogy itt is *átlagosan* lehet és kell realisan számítanunk. Igaz, hogy az ABC-énél van csekélyebb terjedelmű kiadványunk is, de az is igaz, hogy az csekélyebb forgalmu is. A kelendőbb könyvek: „Ó- és új test. sz. tört.“ (kelendősegre versenyez az ABC-vel), Dezső Olvasókönyve, Buza Természetrájza sat. sokkal nagyobb terjedelműek. Az V.—VI. oszt. Olvasók. pl. éppen háromszor nagyobb az ABC-nél. Mi talán biztosabban állíthatjuk, hogy nincs könyvkötő Magyarországon, a ki ennek az Olvasókönyvnek kötését nem 3 és 1/2 krajcárnyi, de a tényleges 5-6 krajcárnyi árban el merné vállalni — t. i. a szerződés követelményeinek megfelelően: ívenként varrva s első minőségű lemez-táblával ellátva. Állításunk bizonyításául hivatkozhatunk a régebbi megrendelésekre. Mikor a könyvek még kötetlen állapotban is kaphatók voltak, a vidéki megrendelők csak a vékonyabb könyveket rendelték kötetlen, u. n. „*crúdában*“, de a vaskosabbakat kötéssel, mert az 5-6 krajcárt szívesen fizették; pedig ők, tekintettel arra, hogy egyenesen a közönségnek adták el a könyvet, a 7 krt már csakugyan megkapták a kötésért s még így sem kellett nekik a III., IV. vagy V.—VI. osztályú Dezső Olvasókönyv. Hogy most a könyveink bekötve kerülnek a forgalomba, egyrésztől megköveteli a kormány (nem is ad az államnyomda kötetlen példányokat forgalomba), de megkövetelte másrésztől az a tapasztalat is, hogy a vidékre kötetlen került s a vidéken bekötött könyvek kötése a csekélyebb igényeket sem elégíthette ki s így könyvkötésünk hitelének egyenesen kárára volt. Vidéki megrendelőink ugyanis — s itt alig tehetünk kivételt — nem terhelvén őket semmi felelősség, nem

azt nézték, hogy a kötés jó is legyen, hanem csak azt, hogy minél olcsóbbra kerüljön. A könyvet sarkánál átlukasztották 2—3 helyen, átfűzték közönséges spárgával s aztán ezt összekötötték. A kötés készen volt, de egyebek közt az volt fő hátránya, hogy a könyvet soha jól kinyitni nem lehetett. Jelenleg a pataki könyvek kötése, leszámítva a tábla borítása közötti különbséget, mely különben sem lényeges, az államnyomda kiadványainak felel meg. Ez a kötési mód a legcélzerűbb s legtartósabb, ezért alkalmazza a kormány, ezért alkalmazza főiskolánk. A gimnáziumi tankönyvek kötésére 15 kr van felvéve, vagyis a kötés tényleg, a könyváru szálalék levonásával 12 krba esik.

A fővárosi kiadók közül a legtöbben fűzött és kötött példányokat adnak ki ugyanabból a munkából s a fűzött és kötött példányok ára közt 20 kr., netto 15 kr. a különbség. A differencia tehát itt 3 kr. Igaz ugyan, hogy a pesti könyvek nagy része nemcsak sarkán, hanem a tábláján is vászonnal van borítva, de ez a körülmény, tekintve azt is, hogy a papírosboríték s egy munkarészlet megtakarítását eredményezi, 3 kr. értéket nem képvisel, s így csakis gimnáziumi könyveink kötése olcsósága mellett bizonyít.

A %-ra vonatkozólag is meg kell jegyeznünk, hogy a könyváru sok nem 15, hanem 20%-ot kapnak a főiskola kiadványaitól. Fenmarad tehát a bizományos részére 5%. Ebből kell fedeznie a csomagolás összes költségeit (az csak nagyobb vasúti küldeményeknél számíttatik s pl. a múlt évben ily címen csak 13 frt folyt be), fedeznie kell évenként a könyvek hirdetési díját (körülbelül 40 frt); aztán ez 5% terhére esik, ha egyesek, egyházak és iskolák a főiskola kiadványaiért adósok maradnak; sőt ez viseli az albizományos esetleges bukásából származott károkat. A be nem jegyzett könyvkereskedők, valamint azok, kik a M. Könyvkereskedők Egyesületének nem tagjai, kapnak 15%-t., egyházak, iskolák, lelkészek, főiskolai tanulók, tanítók 10%-t. Ez azonban oly csekélység, az évi elárúsításnak oly kis töredéke, körülbelül egy tizenkettedrésze, hogy a fenti 5%-ot csak 1/2%-kal sem növelheti. Azt hisszük, hogy a ki ezeket az őszintén feltárt üzleti apróságokat, — a mint kell, — jó lélekkel mind számításba veszi, a „rendkívüli magasság“-ot kénytelen mérsékelt színvonalra alászállítani s be kell látnia, hogy az a „tisztességes haszon“ nem igen tekinthető többnek, mint amennyire a becsületes munkás, egy megbízható üzlet reáshozgál.

(Vége köv.)

Maklár Pap Miklós.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** A nagy idők nagy embereitől az enyészet kéréletlen törvénye egymásután fosztja meg a magyar prot. egyházat. Október 6-án ismét egyike dőlt ki azoknak, a kik úgy a nemzeti, mint a prot. közéletnek nem mindennapi alakjai voltak. *Teleky Péter* az, a kinek elhunytáról értesítjük olvasóinkat. 1812 okt. 17-én született Szikszón ügyvéd-földbirtokos atyától, a ki gyermekét papnak szánta s az el is végezte a debreczeni főiskolában a theológiát s mint végzett theológus Berettyó-Ujfaluban lett három éves rektor; de nem volt kedve a papi hivatalhoz s 1838-ban ügyvéddé lett, a mely minőségében az abauji ref. egyh. megye ügyészéül alkalmazta. Ettől az időtől fogva mindig a közélet embere volt, míg csak az öregség napjai teljes visszavonulásra nem kényszerítették. A

szabadságharcz kitörésekor abauji tiszti főügyész volt s mert honfiaságát a mozgalmas időkben nem rejtegette az abszolút kormány elfogatja, öt hétig zárva tartja s csak ezután lesz szabaddá, hogy a szabadság a falusi magányosság némaságában veszzen el. Az alkotmányos éra első jelentkezésekor odahagyja kenyheci birtokát s abauji főjegyző lesz, de lemond róla, mikor ismét beborult az ég a haza felett s nem fogadja el a kormány kezéből az első alispánságot, hanem ismét falusi magányába vonul vissza. Csak a kiegyezés esztendejében lép ismét a közélet terére, hogy mint másod alispán s a megyei törvényszék elnöke szolgálja vármegyéjét, s mint a kassai kir. törvényszék elnöke szolgálaton igazságot 1871-től 1876-ig, a mikor nyugalomba vonult. Ettől az időtől fogva, miután 1875-ben az abauji egyh. megye tanácsbíróvá választotta, az egyházi életben vesztékeny részt s munkál fáradságtalan buzgósággal vallása ügyeiben. Egyházmegyéje a debreceni zsinatra képviselőül küldi, hol szívesen hallgatott szónok volt; egyházkerülete 1883-ban fölveszi a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosai közé, 84-ben tanácsbíróvá választja s ő az, a ki a méltán híresnek nevezhető sajtószentpéteri gyűlésen megteszi az indítványt, hogy a tiszáninneri kerület is engedje elnökeit a főrendiházban megjeleni, a mely indítványt a kerületi gyűlés el is fogadott, noha már előbb ellenkezőleg határozott. A kerületi tanácsbírságot s az igazgató-tanácsosi állást 1887 őszéig viselte. a mikor hajlott kora miatt kénytelen volt lemondani, a melybe a kerület csak nagy sajnálkozással tudott bele-nyugodni. A színei ref. egyháznak főgondnok volt, s mint ilyet is vallásos buzgóság jellemezte. Hú fia volt hazájának, buzgó tagja egyházának, a ki megérdemli, hogy nevét emlékezetben tartsák az utódok. Temetése e hó 8-án ment végbe Kassán és Kenyhecen. A temetési szertartást, a melyen nagy közönség volt jelen, a Tóth Albert, Révész Kálmán és Farkas György végezték. Legyen az elhunytak a sírban csendes nyugalma — emlékéit őrizzék meg híven szerettei, két fia és két leánya s mindazok, a kik méltányolni tudják a múlt idők nagy alakjainak munkásságát!

— **Október 4-én** a sárospataki főiskola kebelében lélekemelő ünnepély folyt le. A király szeptember 25-iki leiratának hatása alatt a tanári kar elhatározta, hogy október 4-ikét iskolai ünnepé teszi ebben az esztendőben s az imateremben felolvastatván a leirat, azt a közigazgató megfelelő magyarázattal fogja kísérni. Így is történt. A városi templomból visszajöve a tanári kar s ifjuság, 9 órakor felvonult az imaterembe, a hol az ifjusági énekhar rázendítette a »Hymnus«-t s két első versének elhangzása után Rácz Lajos köziskolászéki jegyző felolvasta a leiratot, mely után Radácsi György közigazgató tartotta meg a leirat tartalmára vonatkozó beszédét, a melyben a nála megszokott ragyogó stylusban sorakoztak egymás után a szebbnél szebb gondolatok, előtérbe állítva a király szívének a nemzethez való fordítását, a nemzet fiainak s leányainak a trónon ülőnek felkent személye iránti hódolatát s e kettőnek egy célért: a magyar haza boldogságáért való egyesülését. A lebilincselő erővel ható beszéd elhangzása után az egész közönség ajkán felhangzott a »Szózat« s ezzel véget ért a nagy jelentőségű iskolai ünnepély.

— **György Endre és a prot. lelkészek fizetésének rendezése.** György Endre, ez az előkelő s nagynevű tagja ref. egyházunknak »Szegény lelkészek« c. alatt egy tartalmas cikket írt a »Pesti Napló« ez évi 278-ik számában. Szót emel a prot. lelkészek köztudomású nyomorának megszüntetése érdekében, még pedig abban az irányban, hogy a megszüntetés rögtönös és törvényhozási legyen, mert az 1848-iki XX. t.-cikk nem valósítható meg másként, mint törvény

által s mert a nyomor már elviselhetlen. A prot. lelkészek »de profundis« kiáltása jogkövetelésnek veendő s nem alamizsna-kérésnek; fizetés-pótlást követelő fellépés az ő mozgalmuk s nem évről-évre megszavazott segély nyeresre irányuló, a mely egészen jogos, egészen természetes. Az ez irányban való intézkedésnek csakis törvényszerűnek lehet lenni, még pedig a hozandó törvény lényege Gy. E. szerint nem lehet más, mint az, hogy a lelkészi fizetések azonnal egészítsessék ki 600 frtra s fokozatosan, legfeljebb öt-tíz év alatt 800 frtra, a mennyi »a többi felekezetek alapjavadalma lesz.« Ezt a fizetés-pótlást át kell adni a prot. egyházaknak. a melyek önkormányzatilag bánjanak el vele, mert megvan a megbízható szervezetük anyagi szempontból is. A fizetés-pótlásról szólva felemlíti Gy. E. hogy a jelentő izek csak arra valók, hogy általános tájékoztatásul szolgáljanak, de biztos alap gyanánt nem veendő, nem főleg abból a szempontból, hogy aztán az a törvényes fizetéspótlék egyúttal az egyházi terhek könnyítésére is szolgálhasson. Kimondja Gy. E., hogy az egyházi adózás kérdése olyan pont, a melyet nem lehet s nem szabad figyelmen kívül hagyni, mert az nem egészséges állapot, hogy egyes helyeken »az állami egyenes adók teljes alterum tantum«-ját fizetik az egyháztagok, sőt néhol még ezen felül is. Felveti az eszmét, hogy nálunk is úgy kellene eljárni, mint Franciaország járt el, a melynek egységes kultuszadója lebegetett az 1848. XX. t.-c. megalakítói előtt s szerinte nálunk is meg kell legalább annyit tenni, hogy »bizonyos átlagos egyházi terhet érulva, lehetőleg egyenlően az összes felekezetekre, nem a tényleges, de ezen adó mellett levő megterhelhetetés alapján állítanak fel a szükségletet s ez alapon konstatálnók a hiányt.« Ez volna Gy. E. szerint az 1848. XX. t.-c. szellemének s az igazságnak megfelelő eljárás. Határozott hangon sürgeti, hogy az »a törvény, a mely végre véglegesen rendezi a prot. lelkészek ügyét, haladéktól nélkül mutattassék be, tárgyalassék le s osztó igazság szolgáltatassék végre a nyomorral küzdő, jóban-rosszban hű édes gyermekeknek is.« — Mindenestre nagy örömmel vesszük a Gy. E. felszólalását. Már előbb is, mások részéről is meg kellett volna ennek történnie, de jó, hogy legalább most egy igaz hang hallatszik ügyünk mellett. Gy. E. sok és nagy szolgálatot tehet a prot. papság érdekében s hiszszük, el is fog követni mindent ebben az irányban. A hálás köszönetet már most is megérdemli tőlünk.

— **Tóth Pál jubileuma.** A tiszáninneri ref. egyházkerület leánynöveldéjének nagyérdemű igazgatóját, *Tóth Pált* e hó 12-én fogják a kerület küldöttei, volt s jelenlegi növendékei ünnepelni, mint 25 éves igazgatótanárt. Az ünnepély a következő sorrendben fog végbemenni: 1. Ünnepi ének. 2. Kun Bertalan püspök átadja a kerület elismerését tartalmazó jegyzőkönyvet. 3. Szalóczy Pál tiszavalki lelkész elmondja az iskola 25 éves történetét. 4. Az intézeti tanártestület üdvözlése s emléktárgyának átadása. 5. A jelenlegi növendékek üdvözlése s emléktárgyaik átadása. 6. Ifj. Kun Bertalanné, szül. Csáthy Szabó Margit asszony üdvözlí az ünnepeltet a volt tanítványok nevében s átadja az emlék-albumot, a melyben a volt növendékek arcképei vannak, valamint az alapítványi tőkét, a melyet az ünnepély megörökítése céljából gyűjtöttek. 7. Befejező ének. — Az ünnepély az új templomban d. e. 10 órakor kezdődik, a melyen bizonyára nagy érdeklődő közönség fog résztvenni, mert érdemes férfit ünnepelni, a ki első helyet vívott ki magának a leány s közelebből pedig a prot. leánynevelés terén. A volt s a jelenlegi növendékek ajkairól buzgó imádság fog szállani az ég felé, hogy az ünnepelt férfit legyen még igen sokáig a prot. leánynevelés ügyének lankadatlan munkása s a gyermekek imájával egyesülni fog a szülők óhajta, valamint mindazok buzgó kívánsága, a kik Tóth Pált ismerik s érdemei előtt tisztelettel hajolnak meg. Az érdemekben gazdag tanfőú felett órkodjék továbbra

is az isteni gondviselés s nemes idealizmusának varázseje ellenállhatlanul tegyen mind nagyobb hódítást református egyházunk s iskolánk javára.

— **A tiszántúli egyházkerület papi főjegyzői állásának betöltése** meglepetést keltő fordulatot nyert, amennyiben nem *Dicsőfy József* a főjegyző, hanem *Zsigmond Sándor* esperes. Ugyanis a szavazatok számlálására kiküldött bizottság az első számlálás után, a melynek az ismeretes eredmény volt a következő, rájött, hogy tévedés történt, azért újból s a legszigorúbb pontossággal számlálta meg a szavazatokat, a minek az az eredménye, hogy *Zsigmond Sándorra* 364, *Dicsőfy Józsefre* pedig 360 szavazat esett. Kissé különös színben tűnhetik fel ez a kétszeri összeszámlálás s az eredménynek ellentétes volta, de talán mégis az volt a helyes dolog, hogy az igazságot keresték. Ám nem lehetetlen, hogy a kerületi közgyűlésen más irányú határozat fog kimondatni, s volna némi alapja annak is, ha új szavazás rendeltetnék el. (d.)

— **Kerületi közgyűlés.** A dunamelléki református egyházkerület papszenteléssel egybekötött közgyűlése e hó 23-ikán kezdődik d. e. 10 órakor a budapesti ref. gimnázium disztermében.

— **A dunántúli ref. egyházkerület őszi gyűlése** szept. 27—29. napjain tartatott meg Pápán, Antal Gábor és Tisza Kálmán elnökle alatt. A gyűlés lelkészszenteléssel volt összekötve s 17 ifjú pásztort szentelt fel az esperesi kar a püspök vezetése alatt. A fontosabb gyűlési tárgyak a következők voltak: az iskolai ügyi miniszteri rendeleteknek az illetékes minisztériumtól kellő számú példányban való küldése iránt felterjesztés tétetett; az államsegélynek a dunántúli kerületet illető részére vonatkozólag indítvány merült fel, hogy a közgazgatás céljaira való fordítás mellőztessék s az egész segély a tulajdonképeni célra használtassék fel; a püspök jelentésének a slavóniai missió beállításáról szóló részlete nagy örömmel fogadtatott; az espereseknek kötelességükké tétetett, hogy hassanak oda, hogy a lelkészek a vegyes házasságok kötése eseteiben a legérélyesebben járjanak el ref. vallásunk s egyházunk érdekében; a főiskola Igazgató-tanácsának jelentése kapcsán *Tóth Dániel* és *Kiss János* theologiai tanárokat, a kik több, mint 40 esztendő óta szolgálják a ref. oktatás ügyét, jegyzőkönyvi elismerésben részesítette a kerületi gyűlés; a pápai főiskolában ezentúl öt évenként ünnepélyt fognak tartani az iskola javára alapítványt tettek emlékére s az első ünnepélyt 1900-ban tartják meg; a konfirmációnális kátéra hirdetett pályázat eredménye kihirdettetett, a mely szerint *Fülöp József* körmenői lelkész a pályanyertes káté írója; a főiskola könyvtárának cédula-katalógusa elkészült s a könyvjegyzék is nem sokára meg fog jelenni. Birósági ügy négy volt, a melyek közül nagy feltűnést keltett az, a mely a belsősomogyi esperesnek, *Begedy Istvánnak* a fegyelmi eljárás alá vonását tartalmazza. Konventi képviselők lettek: *Cike Lajos*, *Körmeny Sándor*, *Darányi Ignác* és *Konkoly Thege Gyula*, mint rendes; *Kis Gábor*, *Veres Ede*, *Konkoly Thege Béla* és *Csorba Ede*, mint póttagok.

— **Hivatalától megfosztott római kath. tanár** *Paál Géza* brassói r. kath. gimnáziumi tanárt, ki 21 év óta működött ebben az állásban, az erdélyi püspök, gróf *Majláth Gusztáv*, hivatalvesztéssel sújtotta azért, hogy mint elvált férfit másodszor is megnősült. Ugy az elválás, mint a második házasságkötés már az új törvények

értelmében történt s épen ez az oka annak, hogy a püspök úr ilyen embertelen módon bánt el vele. Ez is bizonyosság a mellett, hogy a róm. kath. klérus tagjainak Róma az első s nem Magyarország.

— **Theológiai magántanári képesítést nyert a budapesti ref. theol. akadémián** *Hamar István* h. theol. tanár, a ki az ó-szövetségi írásmagyarázatból s mellék-tudományaiából tett szept. 30-án szóbeli vizsgálatot, miután „*Hóseás próféta könyve*” című dolgozatát elfogadta a vizsgáló bizottság. -- Válgék nyereségére a magyar ref. theol. irodalomnak a nagy reményekre jogosító ifjú tisztárs!

— **Létszám a debreceni ref. gimnáziumban.** Az 1897/98-ik iskolai esztendőre debreceni főgimnáziumunkban a következőleg történtek a beiratkozások: az I-ső osztályban 151 növendék; a II-ban 117; a III-ban 115; a IV-ben 96; az V-ben 77; a VI-ban 71; a VII-ben 71; a VIII-ban 64 s így az összes rendes tanulók száma: 762. Ha a 22 magántanulót is hozzászámítjuk, 784 a gimnáziumi létszám; a mely vetekedik a budapesti legnépesebb középiskoláéval.

— **A holtkéz földbirtoka.** Az egeri érsekségnek egyik nagyratörő tagja a róm. kath. egyház földbirtokának summás kimutatását adja nem régen megjelent könyvében, a melyből a következő érdekes adatokat közöljük: leggazdagabb a nagyváradai püspökség, a melynek 187.393 katasztrális hold birtoka van; utána következik az esztergomi- s kalocsai érsekség 95.983, illetőleg 87.433 holddal; az egeri érsekségnek 42.367 holdja van, a melynél többel rendelkezik a veszprémi püspök, a kinek 65.618 holdra rúg a birtoka, a kassai püspök birtoka 9.037 hold, — a rosznyóié 7.187. A püspökségek s érsekségek földbirtokának összege: 861.542 hold. Ehez veendő a káptalanok birtoka, a mely 494.439 hold; a szerzeteseké, a mely 145.225 holdat tesz ki s végül az apátságok és prépostságoké, a mely 148.323 hold vagyis a holtkéz összes földbirtoka: 1,649,529 katasztrális hold.

HIRDETÉS.

Házi kincstár.

Luther M. evangéliumi egyházi beszédei (Hauspostillen) magyar fordításban 130 nagy negyedrért ív díszes aranynyomású kötésben, művészi képekkel illusztrálva példányonként 12 frtért (lelkészeknek, tanítóknak, valamint több példány megrendelése esetén 10 frtért) esetleg **részletfizetésre** is megrendelhető a fordítónál

Zábrák Dénes,

soproni ev. lelkésznl.

Ugyanott kapható: „**Krisztus az én életem**” egyházi beszédek. I. k. 3 frt; II. k. 2 frt 50 kr.

2—3

Felolós szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Egyházunk veszedelme”. *Molnár Ferencz.* — „Válasz Láng Lajos tanító úrnak. „Az elemi iskola ellenőrzés” tárgyában.” *Réz László.* — „Tóth Pál jubileuma”. *h.-a.* — „A sajtó-vezetők kettős örömnép”. *Szuhaý Benedek.* — Néhány szó a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról”. *Maklár Pap Miklós.* — „Vegyes közlemények”. — „Hirdetés.”

Egyházunk veszedelme.

Mióta az új egyházpolitikai törvények életbe léptek, elég okunk van elmélkedni, tündődni azon különös jelenségek, meglepő fordulatok felett, a melyek egyházunkat a legközvetlenebbül s legérzékenyebben érintik, annak még csak nem is régen belső erőitől duzzadó létszerveit a legveszedelmesebb oldalról támadják meg. Kérdést kérdésre teszünk fel, hogy hová vezetnek ezek a fejlemények? Tapogatjuk az események szélsőalakulásai között a nyugvó pontokat, a biztos irányt, a kivezető ösvényt, és a körülöttünk történő dolgok közül igen sokat nem tudunk megérteni, kimagyarázni a magasabb lelki élet törvényei szerint. Csak egyet látunk tisztán; de ez az egy aztán magában véve is elég arra, hogy egyházunk ez idő szerint való helyzetét a legnagyobb mértékben veszedelmesnek mondjuk.

Azt látjuk ugyanis, hogy az eszmék, a vezető szellem, a génusz és a gyakorlati élet folyása közt egy idő óta minden téren, már az egyházakban is, igen sűrűn szakadoznak az összekötő szálak, a szervek, az életidegek és ez a baj, veszedelem — a mint az események mutatják — még mindig növekedőben van, bár egy általános társadalmi rázkódás előjelei már naponként mutatkoznak s attól, ha jól megfigyeljük e jeleket, már csak omladozó falak, avult politikai intézmények védelmeznek bennünket. A körülöttünk hullámozó élet nem az általánosan ismert, igazaknak feltétlenül elfogadott eszmék után indul, igazodik és rendezkedik be, nem ezek adják s mutatják annak feltételeit és ismérveit, sőt az a leggyakrabban, mondhatni megdöbbentő rendszerességgel éppen azon igazságok ellen fordul, a melyek biztos és békés fejlődésnek alapjai. Egy tekintet társadalmi életünkre, meggyőz erről bennünket, s ha mélyebben vizsgáljuk a dolgot, okát is megtalálhatjuk. A nép, a melyet nem kevés önváddal még ma is műveletlen osztálynak vagyunk kénytelenek nevezni, a kort mozgató magasabb és nemesebb társadalmi eszméket egyáltalában nem ismeri, és hogy azokat megismerje arra nem adunk neki elég módot és alkalmat még mi protestánsok sem, a kath. egyház pedig ebben a tekintetben egész mereven állította fel a maga át-

hághatatlan tilalomfáját. Természetes tehát, hogy miután isten-adta jogánál fogva a misera plebs is gondolkodik s a magasabb dolgokról, a haladásról hallottakat nem tudja jól elrendezni és megemésztetni: a maga zavaros, haszontalan, sőt gyakran bűnös, társadalom-felforgató eszméit hozza be és igyekszik azoknak érvényt szerezni a társadalmi és egyházi élet gépezetében s igen sokszor jöknak, feltétlenül üdvöseknek fogad el olyan eszméket is, a melyektől, ha közelebbről megismerné, becsületes lelke megvetéssel, undorral fordulna el. A világiakban művelt osztály pedig, túlnyomó részben, ha ismeri is, nem lévén kellően megerősítve a magasabb igazságok önzéstelen szeretetében, csak felületesen, a saját egyéni szempontjából tekinti azokat, velük csak alakoskodik, a maga kárára szemfényvesztő játékot űz. Ez az oka annak a kóros állapotnak, a mi a mostani helyzetet is jellemzi, hogy azok az eszmék, alkotások, intézmények, a melyeket a nyomon járó köztudat ma még a legüdvösebbeknek, célhoz vezetőeknek tart, holnap már hajótörést szenvednek a gyakorlati élet zátonyán s a mi a fennálló bajok legnagyobbika, az az, hogy az eszmék alapján való rendezkedés, a tiszta keresztyén szellem őseréje még magokban az egyházakban is elvesztette kisebb-nagyobb mértékben, biztosan irányító uralmát a lelkek felett.

Ilyen lévén az általános helyzet, nagy tévedésből származhatik, vagy roszakaratú taktikára vall az a hallható felfogás, hogy egyházunk mostani veszedelmének alapoka közvetlenül az egyházpolitikai törvény és nem az ezt megelőző s kihívó ama kóros állapot, a melyre ez a törvény éppen gyógyszer gyanánt akart hatni; de miután a gyenge adagolás és rossz alkalmazás miatt hatását csak kis részben éreztette: a seb reagált, a rothadó anyag még nagyobb mértékben elfekélyesedett. Nem szabad a mostani viszonyok között egy perczig sem elfeledkeznünk s a közfigyelmet elterelni engednünk azokról a felfordult állapotokról, a melyeknek ez csak folytatása, veszedelmesebb alakban. Rá kell mutatnunk minduntalan arra, hogy az eszmék után induló, ezeknek őszinteségével dolgozó és külső sikereit mindig ezektől feltételező protestánsizmus sohasem gondolkozott és ma sem gondolkodik úgy, hogy az egyházi ügyek rendezésére szükséges, vagy csak megengedhető is lenne egy külső hatalom, az állam közbelépését

igénybe venni és nem adott soha alkalmat arra, hogy a mostanihoz hasonló kényszerállapotok bekövetkezzenek, hanem az volt mindig és az az álláspontja ma is, hogy az egyházak egymás közötti jogviszonyainak magokból az egyházak hiterkölesi életéből, belső erejéből kell természetes úton kifejlődniök. Ebből önként következik, hogy szerintünk és miattunk azokra a törvényekre szükség egyáltalában nem is lett volna, s ha megvannak is, a mély, tátongó egyháztársadalmi bajok meggyógyítására képtelenek. Mi sohasem vártunk az egyházi dolgok ilyen külső rendezésétől, tehát nem várhatunk ezektől sem biztos hatást, maradandó sikert és eredményt s épen azért igen természetes, hogy az ezek nyomán támadt újabb és még nagyobb bajokért sem okolhatjuk észszerűen magát az államot és különben is félreismerhetlenül jóakarató törvényeit, hanem kárhoztatnunk kell azt az új, tetsszősebb formába bujtatott régi s lényegében sohasem változó r. kath. rendszert, mely a maga külső dolgainak szörnyűségeivel, és eszméinek törpeségeivel nem ártallja még a mostani idők szellemi hatalmát is megkísérteni.

Mert, hogy magatartásával erről tesz bizonysgot, arról meggyőződhetik mindenki, a ki mélyebben tekint ezekbe a törvényekbe.

Ugyan mit is fejeznek ki, vagy még inkább mit rejtenek magokban, mit tartalmaznak a sorok között ezek a szabadelvű törvények?

Az államnak ez idő szerint túlnyomó részben kath. vallásuakból álló kormánya törvénybe igtatja a vallásszabadságot, a mit a kath. egyház elvből egyenesen megtagad, nem létezhetőnek tekint, vagy mint létezőt ostromol, átok alá rekeszt. Kimondja, a felekezetenkívüliség törvényes voltát, állami védelmét, mely a kath. egyház egyedül idvezítő voltának, ennek az eget ostromló tannak, egyenesen szíverét metszi ketté. Megengedi, szabályozza a gyermekek vallása felett való szabad egyezkedést, mely intézkedésével, annak minden gyarlósa mellett is, tátongó rést üt a kath. egyház közjogi állásának, zárkozott szellemének régi erősségein. És a kath. egyház, hogy az új viszonyok ilyen elhatározó alakulása között önmagát még az eddiginél is erősebb, áthatóbb világításban mutassa be, a magasabb szellemi élet követelményeinek emez újjmutatására sem akarja megérteni az idők jeleit; nem akar felemelkedni a vezető szellemi hatalom ama magaslatáig, a melyhez különben minden alkalommal oly nagyon szeret kiváltságos jogcímet formálni magának. Nem akarja megérteni azt a különben könnyen érthető, lesújtó ítéletet, a mit ez a törvény reá, mint a bajok eredeti felidézőjére félreismerhetlenül alkalmaz; nem akarja megéreznii az új idők lelkének eme törvények szelleméből tisztán kihallatszó szárnycsapásait. Ezek szerint ugyanis, az első, a legtekintélyesebb keresztyén egyház — mert hiszen ha mindenütt, a hol előnyök kínálkoznak, az elsőség fényében szeret tündökölni, itt is elsőnek kell tekintenünk — nem áll valódi hivatása magaslatán, nem azt teszi, a mit tennie kellene; önmagától ügyeinek belső, más egyházakkal való viszonyának lélek szerint való rendezésére képtelenné lett, mint egy felesleges teher nyomakodik saját tagjainak lelkiismeretét, a mely nyomás alól azokat, ha másként nem lehet, a kath. egyház erre rendelt, különben hű fiainak, külső törvény erejével is fel kell szabadítaniok. Sőt bár szóval kimondva nincs, de a sorok között csak a vak nem olvassa ki azt a már egészen végítéletszerűen hangzó következtetést, hogy reá, úgy

a mint most áll, nincs mulhatatlan szüksége az állami és társadalmi életnek s óhajtható, hogy vele szemben új, megfrissült szellemi áramlatok induljanak, korszerű alakulások jőjenek létre.

Ezeket mondják vagy tartalmazzák az egyházpolitikai törvények, ha mélyebben tekintünk beléjük, mint a hogy közönségesen tenni szoktuk.

Méltán csodálatos, meglepő jelenség azért, minden komoly gondolkozó előtt az, hogy a kath. egyház saját legműveltebb és bizonyára leghívebb tagjainak ilyen lesújtó és megsemmisítő ítélete, a hagyományok és szokások uralmától feltisztult korszellem ilyen magas állása mellett is terjeszkedik; a protestantizmus pedig, a melynek eszméit, szellemét és intézményeit ezek a törvények hátrányosan épen nem érintették, szoríttatik össze és össze.

(Vége köv.)

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

Válasz Láng Lajos tanító úrnak „Az elemi iskolai ellenőrzés“ tárgyában.

Nem gondoltam, hogy „Az elemi iskolai ellenőrzés“ tárgyában személyes kérdésben fog kelleni cikket írnom. De L. L. úr hozzá szólása olyan irányú, hogy kénytelen vagyok — legalább röviden — reflektálni reá. Hamarabb kellett volna tennem — épen mert személyes vonatkozású, — de magánügyeim a legjobb akaratom mellett sem engedték eddig. Nem terjeszkedhetem ki részletesen a L. L. úr dolgozatára most sem, mert először e b. lapok tere nem engedi, de azért sem, mert nagy mértékben személyes vonatkozású. Ennélfogva csak a fontosabb részekre teendém meg észrevételeimet.

a) *Értekezéséből L. L. úr szeretetlenséget olvasott ki s ezzel egész cikkén keresztül következetesen vádol is.* Ha e b. lapok tere megengedné, a saját dolgozatomból bizonyítanám be, hogy semmi sincs tölem olyan távol, mint a tanítók iránt — szeretetlenség. Merem állítani, hogy a tanítókat sokkal inkább szeretem, sokkal többre becsülöm, mint talán a tanítók önmagukat. De ám én nem is úgy szeretem a tanítókat, mint azok a szülők gyermekeiket, kiknek szemében gyermeküknek semmi hibája nincs. Akármennyire vádol is L. L. úr, azért ismétlem most is, hogy van a ref. tanítói karban — nem elvéve, de bizonyos %-ban — ki nem úgy teljesíti kötelességét, mint kellene. Ezekkel szemben van szükség a helyes és okos ellenőrzésre. A lelkiismeretes tanítóra nézve pedig az ilyen ellenőrzés nagyon is kedvező alkalom az értékes dicsőre. Hangsúlyozom a helyes és okos ellenőrzést, mert olyanfélélt hangoztat L. L. úr, hogy én ma nagyobb fokú ellenőrzést kívánok, mint a régiéktől kívánható volt, pedig most — mint magam is elismertem — kvalifikáltabbak a tanítók, mint régen voltak. Nem kívánok én nagyobb ellenőrzést, félremagyarázta értésemet, — hanem csak más irányút. És ez természetes is. Ha megváltozott a működés, meg kell változnia a működés elbírálásának is. Ez nem szeretetlenségből, de szeretetből folyó kívánság, mely igazságérzeten alapul.

b) *Állítja L. L. úr velem szemben, hogy nagyon is jó karban van a prot. tanügy.* Példának említi, hogy a Tanterv kitűnő, a Tanügyi bizottság buzgólkodik, az Irodalmi Kör hasonló képen. Ezekkel a példákkal az én állításom nincs megcáfolva. Mert: a Tanterv magában csak az anyagot mutatja ki, mely feldolgozásra vár, és a Tantervről elősmerem, hogy nagy haladást tüntet fel a multhoz képest, sőt magában véve is a tudománynak színvonalán áll: de gyakorlati értéke is — csak úgy van, ha ugyanazon alapon hajtatik végre, mint aminő alapon megkészítettett. A hogyan kérdése nagyon fontos; a módszeres eljárás min-

dig első rangú tényező a nevelés-oktatásban. Ebből a szempontból is nagyon fontos az elemi iskolai ellenőrzés megváltoztatása.

Ami a Tanügyi bizottság és az Irodalmi Kör működését illeti, nem akarok itt ezekkel foglalkozni, mert szorosabban nem tartozik az elemi iskolai ellenőrzés körébe. Talán — a népiskolai ügyeket illetően — lesz alkalmam ezek működésével külön foglalkozni.

c) *Elvet állít fel L. L. úr dolgozatában, mely azonban el nem fogadható.* Mert a népiskolának, míg az készült elő a középiskolára is, nem lehet célja kizárólag csak az életnek nevelni, hanem a tudománynak is szolgálatában kell állania. S mint hogy így vagyok meggyőződve, a tudomány szempontjából is szükségét látom az elemi iskolai ellenőrzés megváltoztatásának.

d) *Feltételezi L. L. úr a hiányokat, de áthárítani igyekszik az iskola látogatókra.* Hát igazsága van L. L. úrnak, hogy a hiányok, hibák permanentiájában hibásak az iskolalátogatók is: de én nem a személyeket, hanem a rendszert kárhoztatom, vagy legalább hibáztatom. Mert a hiányokat helyesen megállapítani, azokat rendszeresen ellenőrizni úgy nem lehet, hogy egy és u. a. évben, egy és u. a. hatóság részéről, egy és u. a. célból két külön küldöttség vizsgáljon és csak vizsgáztasson. Én csodálkozom, hogy L. L. úr ezért a rendszerért tud lelkesedni. Azzal nem győz meg engem — de azt hiszem senkit sem — hogy Abaujmegyéből példát hoz fel. Mert az én felszólalásom nem egy vidékre, nem személyekre vonatkozott s vonatkozik, hanem egy fenálló, egyetemlegesen kötelező rendszerre. Hogy tehát a hiányok megszűnjenek s hogy csak a hibást lehessen vádolni, meg hogy a tanítók mentől igazságosabban bírálthassanak meg: szükség van az elemi iskolai ellenőrzés megváltoztatására.

e) Különösen hangzanak L. L. úrnak azon ellenérv-féle kitételei is, hogy miért kell a tanítókat annyira ellenőrizni: egyháznak, államnak s kitudja még kinek? Hát bátor vagyok annak kijelentésére, hogy nekünk — ref. egyháznak — semmi gondunk arra, hogy az állam ellenőrizteti-e a tanítók működését, vagy nem: csak az a dolgunk, hogy mi magunk, mint sajátunkat ellenőrizzük, még pedig ellenőrizzük úgy, a hogy azt a működés megkívánja. Mi nem zaklatjuk tanítóinkat. Amit pl. én kívánni merészelek, az nem több, mint az eddigi, — csak másféle, mert a tanító urak is másféleként végzik a munkájukat ma (vagy legalább végezniök kell) mint ezelőtt. És ez a másféle ellenőrzés a munkáját lelkiismeretesen végző tanítóra kíváncsi is, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy az ilyen ellenőrzést egy ambiciózus tanító munkája iránti, ahoz méltó és ahoz illő érdeklődésnek tekintí.

L. L. úrnak ez az állítása is: „Ha egy iskolalátogatóság egy lelkiismeretlen tanítónak iskoláját kitűnőnek classificálja, nem kevésbé lelkiismeretlen, — különösnek tűnik fel nekem. Méltóztassék megengedni, de az iskolalátogató bizottságot, még ha kitűnőnek classificál is egy különben nem kitűnő iskolát, a lelkiismeretlenség vádjá nem érheti. Mert a mai rendszer mellett az iskolalátogatóság csak vizsgáztat. A vizsga pedig egymaga soha sem mértéke az iskola szellemi állásának. Szerintem, más körülmények is befolyással vannak egy iskola szellemi állására, azok pl. a melyeket jeleztem is értekezésemben. De hogy szükség van az ellenőrzés megváltoztatására — abból a szempontból, a melyből hangsúlyoztam s hangsúlyozom itt is, maga L. L. úr is elismeri. „A hogyan elbírálni — úgy mond — oly értelemben, mint a minőben cikkíró (t. i. én) véli, csakis iskolaszék, vagy a presbyteriumnak lehet alkalma, mint különben is legérdekeltebb félnek . . .“

Ebben a kijelentésében több érdekes van. Először az, hogy elismeri L. L. tanító úr is, hogy úgy kell ellenőrizni, a hogy én kívánom. Másodszor az, hogy az ilyen mértékű ellenőrzésre a presbyterium illetékes. Harmadszor az, hogy a presbyterium a legérdekeltebb fél. Nem lehet céлом ezeket itt részletezni. Csak konstátálom, hogy elősmeri L. L. úr is az ellenőrzés azon mértékének szükségét, a melyet én hangsúlyoztam. És kijelentem, hogy az én meggyő-

ződésem az, hogy az egyházi hatóságnak, illetőleg hatóságoknak is nagy érdeke az iskolák szellemi állásának milyensége.

f) Hivatkozik L. L. az 1889-ik évi ide vonatkozó egyházkerületi szabályrendeletre és azt mondja, hogy az — a félévi vizsga eltörlésén kívül — jóval több, mint a mit én kívánok. Nekem nem is czélom túllícitálni az egyházkerületet. Aztán én nem is szabályrendeletet terjesztettem elő, hanem csak indítványoztam, hogy új szabályrendelet készíttessék. Csak a főbb pontokat jelöltem meg. Ezek a főbb pontok pedig elűtnek az idézett szabályrendeletből. Nevezetesen: az 1889. évi Utasítások 3—5. pontjai lényegesen megváltoztatandók volnának — az én indítványom szerint. És az én szerény indítványom erre a két pontra vonatkozik csupán, nem az Utasítások többi részére. E lényeges változtatás: a félévi vizsgarendszer eltörlése; a canonica visitatio munkaköréből az iskola ügyeknek kivétele; a tanügyi-bizottság hatáskörének kiszélesítése. Ami a részleteket illeti, azokra nézve lényeges változtatást csakugyan nem indítványoztam, de ez nem is lehetett célom, mert ez már a szabályrendelet megkészítőinek a célja. Hogy e lényeges változtatásokra van-e szükség, most másodszor nem tartom szükségesnek bizonyítani, mert érveimet L. L. úr nem döntötte meg, sőt az erre vonatkozó érveimet nem is érintette: csak képzelt sérelmeit sorolta fel.

g) Végül nem hagyhatom szó nélkül L. L. úrnak végső megjegyzését sem. Dicséretes önértetességgel mondja: „Mi prot. tanítók vallásunkhoz hagyományyszerűleg ragaszkodunk. Felettes hatóságaink iránt mindenkor engedelmes tisztelettel és ragaszkodással viseltetünk . . .“ Bocssáson meg a tanító úr, ha azt állítom, hogy nem egészen így van. Mert bizony — nem elvéve, de bizonyos számba veendő %-ban — vannak tanítóink között, kiket nem igen nagy mértékben jellemez a hagyományos prot. vallásosság és az egyházi hatóság iránti tisztelet. És azt is kijelentem, hogy ez az állításom, meg az első cikkemben közölt azon állításaim, melyeket nem volt hajlandó L. L. úr komolyan venni, a való életnek megfelelőek. Ha személyekkel akarnék foglalkozni, tudnék élő példákat is említeni. Korunk embereit a vallás iránti közönyösség jellemzi. Ez a modern emberi természet kezd hagyományos lenni a tanítói karban is. Tisztelet a kivételeknek. Ha azonban társadalmi tekintetben kénytelenek vagyunk is ezt eltérni, de az iskolai nevelés-oktatás terén nem szabad. Mindent meg kell kísérelnünk, hogy prot. szellemünket az elemi iskolákban megtartsuk.

Ezeket akartam elmondani a L. L. úr cikkére. Engem kizárólag a prot. tanügyi iránti érdeklődés vezetett cikkem megírása közben, nem rokon vagy ellenszenv. Tanítók iránti ellenszenvből soha egy szót nem szóltam, nem írtam s nem is fogok. Maga az úgy az, mely felszólalni készített. Mert a ma érvényben levő elemi iskolai ellenőrzést sem a tanítókra, sem az iskolákra előnyösnek nem tartom. Olyan munka az, mely csak időt és fáradságot vesz igénybe, de sokat nem használ.

Réz László.

KÖZÉLETÜNK.

Tóth Pál jubileuma.

(1897. okt. 12.)

Állj meg Klió, érelapokra jegyezz! Az eszme győz; mint bérc üreből a forrás, ha az azt fogva tartó sziklát valami rendkívüli erő felszakítja: úgy tör elő az eszme, ugy diadalmaskodik az ideál. A forrás vize útát tör magának erdős bozótokon, vad sziklák között; a győzedelmes eszme az ő ember, a tudatlan, az anyagi, a magasztosért lelkesülni, ideálért küzdeni nem tudó ember gyomokkal teli nagy erdejében, mint édes vízü patak csobog tova, s a vad törzsököt átalakítja nemes

gyümölcsöket termő fáva. Az ember-gyülevész nagy, közös szívéből egyesekre: üdvös, a társadalomra: nemesen termő eszmék kelve, abból egyesek boldogsága, avagy a társadalmat összekötő *Szeretet* kél ki, hogy — e szó mindent magában foglalva — meghódítsa az embert, közelebb hozza rendeltetéséhez, fölmagasztosítsa annyira, hogy méltóvá legyen: Istent ismerni, Istent szeretni, hitet vallani, hazáért szenvedni, ideálért küzdeni, szent eszmékre életét föltenni, s üdvözülni. Az eszme győzelmét ird föl Klio!

Tóth Pál: nem név: fogalom, eszmévé magasztosult már. A jóság, szelidség, nemes tettekre készség, jóért-szépért hevülő nagy szív, szilárd akarat; az élet nehéz, fűrtöket fehérítő küzdelmeim, szenvedéseim, egy felsőbb jóságos kéz intézkedéseim alázattal megnyugovó, — az élet örömeit hálás érzélemmel fogadó, rendíthetetlen hit; a tűzhely szeretete, a hazáért lángolás, az annak szebb jövőjén csügging reménység, annak jobb jobb sorsán való folytonos munkálkodás; a mindent átéléző, mindent magába foglaló szeretet: mind-mind amaz eszmében egyesül: Tóth Pál.

Ünnepet ültünk most e férfiú tiszteletére, s ha igaz az, hogy a tudomány, az ismeret, a hit, a remény, a szeretet, annak fölséges megnyilatkozása, ami bennünk égi rész, — előbbre visz bennünket, jobbakká, nemesebbekké tesz, akkor mi ez örökre szép, örökre feledhetetlen szép nap hatása alól hosszú időn keresztül, talán sohasem vonhatjuk ki magunkat. *Hit által látunk most, s nem szemmel való látás által*, s ha jó valaha olyan Isten adta perc, olyan megbecsülhetlen, örökre becses pillanat, melyben a *szemmel való látás* lehető, azt mindenestre emlékeztetéssé kell tennünk, s mint határkőnél megállanunk, megtermékenyítendő a perczet, hogy gyümölcsseit késő nemzedékek is élvezzék. — Itt e földön, hol az *ismeret rész szerint való*, hol csak *tükör és homályosság által látunk*, a szemmel való látás csak ama *kiválasztottak* birtoka, a kiket az Ur *elhívott*, kiknek lelkükben, ihletlen az *égi tűz* által, *látóvá lettek* szemeik; a kik lánglelkük lobogó fáklyája mellett, előttünk is, a mi szükséghez szokott szemeink előtt is, a hajnal pirkadását támasztják föl, melynek derengő fényénél szorongó szívünk sejtő érzelmei tudássá változnak.

Bizony soha nem feledhető, édes, szép perczek az ilyenek!

Borsodvármegye székháza felé már 9 óra előtt is érkeztek a kíváncsiak kérdezősködő csoportjai, tíz órára pedig, mikor az ünnepély kezdődött, tömve volt nemcsak a gyülesterem, de a széles előcsarnok és a folyosók is, a közlőről — távolról, a legtávolabbról is megjelentekkel. Hát meg lélekben mennyien voltak jelen?!

Tíz órakor a küldöttség hívására, éljen kiáltások közt megjelent Tóth Pál. Kun Bertalan püspök úr valóban remek, valóban eszmékben gazdag beszédet intézett hozzá, köszöntvén őt, mint a nőnevelés apostolát, mint író és költőt, így végezve szavait „Elj sokáig szellemi s testi erőid teljes birtokában, nevelj Márhákat és Máriákat, nevelj Veturiákat, de nevelj Lorántffy Zsuzsánnákat s Zrinyi Ilonákat is. Ime atyai szeretettel átnyujtom neked a tiszánineni egyházkerületnek üdvözlő jegyzőkönyvét és a magyar királyi közoktatásügyi kormány üdvözlő iratát.”

Mintha a régi próféták egyike magasult volna fel az ősz püspökben; innen is, onnan is hallottam a megjegyzéseket: soha ilyen szépen beszélni nem hallottam a püspököt, s én igazat adtam nekik, (pedig de sokszor hallottam már én ugyanezt a megjegyzést).

Válaszolt Tóth Pál:

„A mai ünnepély oltárát — mondá — az a gyenge, láthatatlan kéz emelte, mely mindenütt megmutatja erejét, a hol a jónak, szépnek áldozik az ember; az a hatalom, mely előtt a legerősebb zárok megnyílnak, a legnagyobb falak leomlanak; az a szellem, mely az örök eszmével rokon, melynek nincs logikája, mégis mindig következetes, nincs fegyvere, mégis győzelmet arat, nincs hadserege, de vannak hősei, nincsenek emésztő harcai, mégis mindig a legnagyobb hódító. Ez a láthatatlan, gyöngye, de legerősebb kéz: a női kéz; ez a hatalom: a női szív, a maga kedélyvilágával. Ne vélje senki, hogy itt 25 éves tanár és igazgató ünnepel. Nem. Itt csak az eszme győzelmének ünnepe van, melynek én szolgálatába állottam, s ha az eszme győzelmet aratott, én is elmondhatom Arany Toldijával: „Nem köszönöm ezt a magam erejének, köszönöm az Isten gazdag kegyelmének.” — A főtiszt. egyh. kerület bizalmát és elismerését hálával fogadja, s egyszersmind visszatekint ez intézet küzdelmes korszakára, majd a kerület elismerését tartalmazó okmányt, a kerületi gyűlés jegyzőkönyvét, melyet élete legfontosabb, legfényesebb okmányául tekint s mint ilyet őriz meg, köszönné meg, így folytatja és végzi beszédét: »Hosszú szép időn át osztogattam én az én kedves növendékeimnek az osztályzatot, bizonyítványt; most ők fölülmulhatlan gyöngédséggel, szeretetök dús, gazdag tárházából ily fényes, nagy jutalmat eszközöltek ki nekem. Oh legyen az ő szívök, az ő szeretetök Isten-től megáldva! Virágozzék a főtiszteletű egyházkerület nemzedékről nemzedékre! — Legyen édes gyermeke a nevelés, az oktatásügy s ebben a mi felsőbb leányiskolánk. Az egyház lehet eklésia militans, de küzdelmei közt harcoljon első sorban a közművelődés legelső tényezőjéért, az iskoláért, a nevelés szent ügyéért. — A művész a polgári küzdelmeket, a harcokat festi bár, de keretébe illeszti az árnyas erdőt, a virágos völgyet, a békés kis kunyhót, a melyben egy ifjú leányka mondja hő imáját. Az ötvös a tűzpróbán átment arany és ezüst anyagából gyűrűt alakít de befoglalja abba a drága követ, a drága gyöngyöt, mely annak a gyűrűnek igaz, valódi értékét megadja. Fogadja Méltóságod mindazok hálás köszönetét, kik velem együtt örömet éreznek ezen a napon! Fogadja közös óhaj-tásunkat, hogy a gondviselés kegyelme ennek javára s a jövő feladatainak teljes megoldására sok évig éltesse.«

Milyen képe volt e percben az áhítattal figyelő közönségnek, ahhoz művész kellene. A lelkesedés kiáltása összeolvadt a szeretet ragaszkodását jelölő éljennel, a melyek szívből való voltát a szemekben levő könnyecsek igazolák.

Ezután Dr. Szerényi Károly, az országos nőképző egyesület titkára üdvözölte küldője nevében az ünnepeltet, ki hálás szívvvel köszöni meg a figyelmet.

Majd Szalóczy Pál t.-valki lelkesz olvasta fel nagy figyelemmel hallgatott, röviden vázolt, de rendkívüli ügyességgel, szerető szívének egész melegével megírt elmélkedését az intézet 25 éves történetéről, s egyszersmind üdvözölte a volt tanártársak, vallástanárok nevében is, mely üdvözlő szavak elhangzása ismét alkalmat adott az ünnepeltnek, hogy remek válaszában, a visszaemlékezés szülte lelkesedéssel vázolja küzdelmét az iskola felvirágoztatása körül, s azon férfiaknak érdemét is egyszersmind, kik nehéz munkáját odaadó, szerető, sokszor önfeláldozó munkásságuk által mintegy megédesítették s a sikerhez is közelebb vezették.

A tanártársak nevében dr. Halász Sándor köszöntötte egyszerűen, nemesen, s felajánlotta a tanári kar ajándékeképpen Zichy Mihály „Arany balladái” című művét, mire az ünnepelt nagy hatást keltő beszédben méltatta a tanító, a nevelő fontos munkáját.

Az intézet jelenlegi növendékei nevében Nagy Anna IV. oszt. növendék rebegte el kedves köszöntőjét, felajánlva egy remek kivitelű ezüst babér koszorút. Az igazgató válaszolt rá megindulástól remegő hangon: hiszen „tavasz jó üdvözölni az őszt” — mondás költői szárnyalású beszédében szívére kötötte a növendékeknek a hit, remény és szeretet boldogító szentháromságának követését.

A legmeghatóbb jelenet a legvégső pontnál következett. Előlép egy kedves, kellemes jelenség, s vele százan meg százan állanak föl s csoportosulnak köré: édes anyák, ifju szép leányok, a mult és az alig mult, s zokogva, édes, bús fájdalomtól megkapva, a visszamemlékezés szelid derűjével s fájó könyeivel szemükben, hallgatják azt a kedvesen csengő, halkkal is messze hangzó bájos hangot, ifj. Kun Bertalané, Csáthy Szabó Margit urnó kedves hangját, köszöntő szavát, ki üdvözlését elmondva, a volt tanítványok arcképeit tartalmazó remek kivitelű albumot s az alapítvány céljaira begyűlt összeget ajánlotta fel.

A jelenet hatása alatt ott csillogott öregnek és fiatalnak, férfinak és nőnek szemében a könny. Az ünnepelt is alig tudott szóhoz jutni a meghatottságtól... Hogyan kezdte, mit mondott, ki tudná azt megmondani? Csak azt tudom, hogy játszott a szívekkel, játszott a szíveimmel. Én Istenem! a kinek ily szavakat adtál gondolatai ruháit, az nem lehet közönséges, az fenéséges célra a te dolgaid művelésére, képed másainak vezéréül van teremtvél!

A begyűlt alapítványi összegből 1000 frtot egy intézetbeli szegény, de tehetséges és szorgalmas növendék neveltetésének céljaira, 100 frtot a miskolci főgimnázium tápintézetére, 100 frtot a sárospataki theol. tanári nyugdíjintézetre, 100 frtot a miskolci női fillér-egylet részére, mint alapítványi összeget juttatott.

A polgári dalos egylet szép énekével az ünnepélynek ez a része befejeztetett; a különböző testületek: tanügyi kör, iskolák, női fillér-egylet, üdvözlése a leánynevelde nagy termében folyt le. Két órákor pedig 200 terítékű bankett volt a „Korona” szálló nagytermében. Kun Bertalan püspök úr, a király ő felségére üritette poharát s pohárköszöntőjét az egész gyülekezet állva hallgatta végig. Tóth Pál Wlassics kultuszminisztert éltette, Radácsi György kerületi főjegyző Tóth Pálra mondott köszöntőt. Ezzel megindult a köszöntők árja, s tartott majd két óra hosszat. Az a lelkesedés, az a bensőség, mely az ünnepélyt jellemezte, uralkodott az ebéd felett is.

Ebéd után csak egy pár órára oszlott szét a társaság legnagyobb része, hogy főtisztelendő püspök úr és özvegy Patay Gyuláné, Szathmáry Király Anna úrnő kettős elnöksége alatt a jubiláns vendégszerető házában egy más jubileumon vegyünk részt.

A szerencsés véletlen úgy hozta magával, hogy épen a jubileum napján volt a jubilans házasságának 25-ik évfordulója is. Megünnepeltük azt is igaz szívünk szerint. Azok a jó kívánságok, melyek ott elhangzottak, méltó keretei voltak annak a valóban példányszerű szép családi élet benső tartalmának, melyet becsülni és tisztelni tud mindenki, a ki csak egyszer is megfordult körében.

Legyen Tóth Pálnak sok ilyen napja még, mint volt október 12-én; a deletől sütt legmelegebben a nap,

fénye szinte vakító; ragyogjon e nap, Tóth Pál szellemének fényes napja, sokáig, ragyogjon széplealdozásában is, s mint a nyugati nap kétszeres fényvel borítja be az eget, midőn a láthatárról visszatekint, ha majd az arany lakadalom után a gyémánt korszakon át annak vége felé fog tartani csendes léptekkel, szép tettei, szeretetének fénye és melege akkor is ragyogjon, akkor is boldogítsa.

Az Úr áldja meg őt és az övét!

h.—a.

A sajó-velezdi kettős örömnapp.

Azt hiszem, nagyon kevés egyházi énekhar van egész tiszáninneni egyházkerületünkben olyan, mint a sajó-velezdi, mely fennállásának 50-dik évfordulóját ünnepelte szept. hó 26-án. Azt nem állítom, hogy legkorábban ez alakult, de hogy megszűnés nélkül, félszázadon keresztül kitűzött magasabb célját meg tudta valósítani, ez mindenestre dicsőre méltó s tisztelettel kell adózni úgy a már sírjaikban nyugvó buzgó elnököknek, mint az egyházi énekhar tagjainak.

S épen azért, mert félszázad áll háta megett s mert saját filléreiből oly sok szép áldozatot hozott az Ur oltárára: azt hiszem, nem végezek felesleges munkát, midőn e b. lapok olvasó közönségét röviden megismertetem ez énekhar történeti multjával s azon ünnepély lefolyásával, a melyet rendezett az énekhar új orgonájának felavatása alkalmából.

1847. év őszén Balla Albert lelkész főfelügyelete alatt alakult meg az énekhar 26 taggal, kiket Beke József akkori tanító kezdett tanítani. Belépti díj címen minden tag 1 v. forintot tartozott fizetni, mely a temetésekért járó díjakkal s a hívek önkéntes adományaival néhány év alatt tekintélyes összeggé növekedett. Alapszabályai szerint az énekhar működési célja: az összhangzatos éneklés művelésében, a társulati érzés fejlesztésében s a jótékonyág gyakorlásában állott. 1852. évben 13 hold rétet kaszált részbe a társulat s egyszerre 80 frttal gazdagította saját pénztárát, úgy, hogy 1857-ben 427 frt 42 krt adott harangra, melyhez a hívek csak 50 frttal járultak. 1867. január hó 21-én Fekete Lajos tanító működése idejében 93 frtot adott az egyháznak a templom kitéglázására. 1875. október 27. Fekete Lajos volt tanítójuk emléke megörökítéseül sírkövet vett 50 frtéért. 1876. május 8-án Fövényessy Bertalan tanító idejében az iskola részére 100 frtot adott. 1884. évben a templom kifestéséért fizetett az énekhar 550 frtot. Fehérvári Kálmán tanító idejében magtárat építtetett az énekhar 800 frtéért saját szükségletére; de ez az alacsony élet ár miatt utóbbi időben megszünt s a magtár jelen évben eladatott. 1896. augusztus 2-án Beke József volt tanító koporsójára koszorút vett 12 forintért.

E jelen évben pedig forró vágya volt az énekhar-nak, hogy az 50 év emlékére minden vagyonát pénzzé téve, egy díszes orgonát állít Isten dicsőségére az ő felszentelt lakóhelyében. És ez a forró vágy csakugyan teljesült. Mert az Isten megáldotta az ő benne bizó népét, megjutalmazta összetartását, békeszeretét s szeptember 26-án csakugyan beállított az Angster által készült díszes orgona a sajó-velezdi műzléssel kifestett templomba.

Ilyen előzmények után gondolni is lehet, hogy nem kis érdeklődéssel néztünk a kettős ünnepély elé s a kedvező idő ragyogó napjával megaranyozta a sajó-velezdi népes egyház örömet, lelkesedését.

Közelről és távolról százanként sereglettek az emberek résztvenni a főlemelő ünnepélyben. S mikor megkondultak a harangok, olyan jól eső örömrözet fogta el a szíveket, mintha a bánatot csak hirtől ismernénk. A szorongásig megtelt templomban, midőn fölzendült a hívők ajkán az „Im békjöttünk nagy örömmel” dicsőret örvendő s lelkesítő dallama: azonnal észrevettük, hogy ilyen tisztán, műzléssel, felségesen csak olyan gyülekezet énekelhet, melynek kebelében 50 éves multtal dicsekvő énekhar

van, hol mindenki kevés kivétellel tagja volt a kórusnak. Igazán úgy tetszett nekünk, mintha a felséges éneklés alatt lelkünket megszállta volna egy sirontúli élet boldogító előérzelme, mintha az éneknek szent hullámai mennybe vitték, mennybe ragadták volna lelkünket.

Miután az 50 éves énekkar elénekelt a „Népek ura“ kezdetű hála énekét, meglepő szabatsósággal, lelkesedéssel s roppant hatással, *Vadász Pál* f.-borsodi esperes mondá el mély érzéssel, buzgó áhitattal alkalmi imádságát, a melyen mélyen megindult az egész gyülekezet s nem egy szemben lehetett látni az Isten iránti hálával és bizalommal ragyogó könnyecskéket.

E megáldó ima után zendült meg a fölavatott új orgona *ifj. Fövenyessy Bertalan* szikszói orgonista ujjai alatt. A 37. dicséret örökszép dallamát énekelte a gyülekezet orgona kíséret mellett. S azt a fölemelő hatást, mit az orgona változatos hangja gyakorolt a több mint 1000 főből álló összegyűlt népre, leírni nem, csak látni lehetett. S büszkének érezzük magunkat, hogy kálvinisták vagyunk, hogy a hitbuzgóság és áldozatkészség ilyen felejthetetlen napokat szerez olykor-olykor a mi szegény protestáns anyaszentegyházainknak is.

Az ének elhangzása után alant irt tartott alkalmi egyházi beszédet a 150. zsoltár 1. és 4. v. alapján fejtegetvén ama tételt, hogy az orgona csak akkor felel meg magasztos rendeltetésének, ha annak megindító hangja *I. Isten iránti hálára és bizalomra. II. A régiek vallásos hitbuzgóságára lelkesít.*

A beszéd végeztével ismét az ünneplő énekkar szerepelt, elmondván alantírtnak a „Borultatok le honfiak“ dallamára irt alkalmi ének szövegét, a melynek elmondásával a 46 tagból álló énekkar valóban arról tett bizonyosságot, hogy messze vidéken nincs párja. Ez a szereplése méltó koronája volt az 50 esztendőnek.

Az utó imát is az esperes úr mondotta, foglyul ejtén a szíveket, legeltetvén a lelkeket az örök élet szép kies mezején.

Kijövrőre az I. dicséret 7. versét énekelte a gyülekezet orgona kíséret mellett. Az áhitat és buzgóság szárnyain emelte lelkünket s olyan nehezen tudott megválni a gyülekezet minden tagja a templomtól, az orgona hangjaitól, mintha e nappal igazán új élet kezdődött volna a s.-velezdi egyház történetében.

Isteni tisztelet után ebédre gyűltünk össze az iskolában, a hol azonban csak kevesen jelentek meg azok közül is, a kik az isteni tiszteletre eljöttek. Hogy miért? Bizonyosan azon okból, mert manapság divatba kezd jönni még ilyen falun rendezett templomi ünnepélyek alkalmával is a 2 frtos ebéd -- a minek én -- a magam részéről nem lehetek barátja. Legjobban teszik egyházaink, ha ilyen ünnepélyt tartanak, ha a régi magyar vendégszeretetet gyakorolják ingyen, mert szegénységünk mellett is ez illik mihozzánk. Ha pedig erre sehogy sem telik és semmi uton-módon nem tudnánk előteremteni az ebéd összegét: akkor az ünnepélyeket tartsuk a legszűkebb körben s szegénységünknek ne vigyük a világ piacára!

Különben a sajtó-velezdi egyház és énekkar csak elismerést érdemel, hogy egyházi célokra 50 év alatt több mint 3000 frtot adományozott. Elismerést érdemel *Takaró László* tanító, ki mindent elkövetett, hogy az 50 esztendő így ünnepeltessék. Általános volt az öröm, a lelkesedés! De legőszintébb lehetett az öröme azon két férfiúnak, kik a megalakulástól kezdve szünetnélkül tagjai az énekkarnak s a 70 évet meghaladott öreg *Csák Mihály* és öreg *Jobbágy József* ma is fiatalkori lelkesedéssel éneklék a kórus énekeit és dalait.

Adjon Isten sok ily énekkart és anyaszentegyházat a protestantizmusnak, mint a s.-velezdi. Adjon Isten sok ily örömnapot azoknak, a kik sokszor kétségbeeséssel, lemondással tekintenek jövőnk elé, hogy lelkesedést merítsenek mindenkor az ilyen örömnapok tanulságaiból!

Szuhaý Benedek.

Nehány szó a sárospataki főiskola nyomtatványainak áráról.

— Válaszúl *Bódvavölgyi*-nek. —

(Folytatás és vége.)

Nem sokkal szerencsésebb *Bódvavölgyi* az apró nyomtatványokra vonatkozó számításában sem, bár itt a számítása közelebb jár a valósághoz, mint az ABC-nél. Vegyük csak az anyakönyvi kivonat valamelyikét, pl. a Hazasságit. Nyomatott *legközelebb* 1888-ban 4000 példányban. Nyomása került 28 frtba. papirosa 48 ba, fogyás számított 10 évre, a befektetett tőke kamatja 22 frt 46 kr; összesen 93 frt 46 kr. A bevétel 4 krral 160 frt, ennek 25%-a 40 frt levonván, marad 120 frt. Ebből levonva 68 frt 46 krt, marad haszon 21 frt 54 kr. Minthogy azonban eddig csakis 1800 ív fogyott el, világos, hogy míg a többi 2200 példány elfogy, a kamat a 21 frt hasznót nem csak felemésztí, hanem még bukást eredményez. Vagy el kell adnunk a verseny miatt, a hogy veszík; akkor még bizonyosabban látható a veszteségünk. Így vagyunk a diósgyőri papirosra nyomott anyakönyveinkkel. 1893-ban egyik esperesünk kívánságára nyomattunk minden fajta anyakönyvet 3000 példányban azért, hogy, a ki tartósabb jobb anyakönyvet akar, ilyet köthethessen. Ennek nyomása és papirosa 30 00 példányban került 79 frt 90 krba, melyhez 10 évi befektetési kamatot 21 frt 56 krt adva, költség 106 frt 46 kr. A haszon példányokért 6 krral számítva a 52% levonásával volna 33 frt 54 kr. ha e 3000 példány 10 év alatt elfogyott volna. Minthogy azonban négy év óta még nem fogyott el egyetlen példány sem, a kamatok a remélt hasznót már idáig is majd mind felemésztették, vagyis bukás nélkül 10 év alatt most már csak 8 krral lehet adnunk, vagy adnunk kell bukással, leszállított áron a verseny miatt 2—3 krért azt, a mi a főiskolának ívenként eddig 5—6 krban van. Íme a valóságban, üzleti szolid számítás mellett így zsugorodik össze a Bódvavölgyben képzelt haszon; mert Bódvavölgyi úgy számítja, hogy ha mi 1000 darabot kinyomatunk, annak ára 6 krral 60 frt vagy 8 krral 80 frt vagy 21 krral 210 frt a könyvárúsi 25% levonásával mindjárt befoly a főiskola pénztárába. Bizony, nagy boldogság volna! Csakhogy a valóságban egy kicsit másként áll a dolog. Vannak iskolák, melyekben a Zsindely Természet-tan helyett Orbán-félét, a Nagy Sándor ABC. helyett Gönczi félét, a Dezső Olvasó helyett Gáspár félét tanítanak, ellenére mindenféle, évről-évre megújuló határozatoknak s így történik aztán, hogy pl. a leggazdagabb egyházmegye csak a másféle ABC-k révén 3 év alatt 500 frtnál több hasznót elvett saját főiskolájától. (Szívesen ismerem el, hogy most már ott is jobban állunk.) Aztán az is igaz, hogy az anyakönyveket a főiskola az egyházkerület útatisztására. vagy határozatából saját egyházaink részére nyomatta, hogy ha valamicske haszon ha nem csordúl is, legalább cseppenjen a főiskola pénztárába s egyszer csak arra ébredünk, már a Bódvavölgyi cikkeskéje előtt, hogy a mi anyakönyveink tulajdonképen azért nem kellenek se jó, se silányabb papirosra, mert a vidéki könyvkereskedők versenyt nyitottak mindenfelé s az egyházak örei úgy igyekeznek a „szeretett *Alma Mater*“-t segíteni, hogy a versenyzők mellé állanak, mert hiszen 10 évre beszerzendő szükségleten *legalább* is egy forint hasznót takarítanak meg, azt a nagy %-ra dolgozó főiskolát meg arra kényszerítik, hogy, ha meg akar élni, nyomasson mindent jobbat is, szebbet is, olcsóbbat is mindenkinél.

Pedig a vidéken itt is csak krajcárokról van szó, melyek a főiskolának forintokat jelentenek. Hát én elismerem a kívánság jogosságát: ha valami adható olcsóbban, itt is adjuk. Azt is elismerem, hogy a vidékről beszerzett nyomtatványok (anyakönyv, kivonat) olcsóbbak a mieinknél, még azt is, hogy némelyiknek a 3 kr. mellett jobb papírosa van; de az is igaz, hogy egyik-másik vagy rosszabb (Nyiregyháza), vagy nem jobb a mienknél. (Lővi, Ujhely) az *ugyanolyannak* állított felényi áru meg nem nyomtatvány, hanem litografrozás (Ferenczi, Miskolcz); meg az is igaz, hogy a kinek szép és *tartós* anyakönyv kell — pedig azt hiszem, ez a fő. — az előtt a mi 6 kros diós győrünk — a mennyit rendes fogyas mellett adhattunk volna, nem lehet drágább egy vidéki anyakönyv mellett sem. De őszintén kijelentem: mi is adhatjuk olcsóbban is, egy feltétel alatt: ha meglesz az a mindnyájunk által kívánt „*nagyobb kelendőség*”. Az üzlet dolga a vevőkön fordul meg; tehát a *Bódva-, Bodrog-, Ung, Rima-, Sajó-, Hernád-völgyiek*en. Tessék csak a „szeretett alma-mater”-t pártolni és boldogítani s lehetővé tenni, hogy a mit most 10 évi fogyasra számítnak, elkéljen 2—3 év alatt: akkor mi is csinálunk jó papíroson 3 krajczáros, jobbon 5—6 krajczáros anyakönyvi ívet meg más íveket is, meg tankönyveket is a mainál olcsóbb áron. Könnyű ezt belátni minden hosszabb töprenkedés nélkül. Most hogyan lehet kívánni a főiskolától jó lélekkel, hogy adjon jó nyomtatványt olcsó áron, ha saját kárával is, midőn „a főiskolai nyomtatványoknak nincs piacza” mert azok hagyják cserbe, kiknek első sorban állana kötelességökben, — mondjuk: hálás kötelességökben, — a főiskola érdekeit védeni és előmozdítani?! Hogyan érhető ilyen körülmények közt az a gondolkodás, hogy a nyomdából a főiskola haszna „*jelentékeny*”. jövedelme „*tekintélyes*”?! A minek piacza nincs, hogy lehetne jövedelme?! Ha tehát őszintén szeretjük a főiskolát, ne kalkuláljunk a „*nagyobb kelendőségért*” a főiskola mérsékelt hasznára, mert hiszen ilyen jövedelemből is több ráférne; de attól is óvakodjunk, hogy a nyomdát valódi ok nélkül üzleti szédelgések játékvá, próbájára tegyük. Helyes dolog, ha ezen a ponton módokat keresünk a főiskola és a fogyasztó közönség érdekeinek lehető összhangzatba hozására; de mindent megfontolva, böles körütekintéssel cselekedjünk. A fogyasztó és érdeklődő közönség legyen meggyőződve s megnyugodva, hogy e jövedelemforrás használatában, bármennyire üzleti dolog is természete szerint, nem az üzleti szempont az irányadó, s az intézők: a gazdasági választmány, irodalmi kör és igazgató-tanács arra törekeshetnek, hogy a főiskolai nyomda minél jobban feleljen meg igen fontos *szellemi* és *anyagi* rendeltetésének. De másrésről meglehetnek arról is győződve, hogy e gondos intézők azt a *rendszer*, vagy *személyváltozást* is megcsinálják, ha ezt, sok mindent gondos figyelembe véve, azok a magasabb érdekek kívánatossá, sőt szükségessé teszik. Epen azért a főiskolának sem az nem tesz jó szolgálatot, a ki, ha jó akarattal is, nagy jövedelemre valló, könnyen odavetett számításokkal világosítgatja, esetleg keseríti az ilyenek iránt nagyon fogékony lelkeket; sem az, a ki azt hirdeti, hogy a nyomda hasznát sem hajt, s talán jónak tartaná, ha ettől a tehertől szabadulnánk. Jó szolgálatot azzal teszünk, ha a nagyobb kelendőség biztosítására őszinte lélekkel buzgólkodunk. És mint egykor országos „Védegyleteket” alkottak honi iparcikkek fogyasztására; mi is egyesült erővel *mindenütt saját nyomtatványaink használatára törekszünk*, a hol másképen nem lehet, az *egyházkerület sokszor kimondott határozatának szigorú végrehajtásával*. De van

még más szavunk is. Megtörténik, hogy a nagy versenyben egyik-másik kiadványunk egy-két krajczárral drágább, mint a nagy vagyona, sokkal nagyobb fogyasztó közönségre támaszkodó pápista és állami könyv, azért az egy-két pénzért ne kongassuk mindjárt a harangot, a zúgolódó nép tüzeire saját zúgolódásunkkal ne öntsünk olajat; hanem inkább nyugtassuk meg békéltető türellemmel, hogy erre az egyeseknél nagyon csekély áldozatra ennek a gazdag főiskolának bizony-bizony szüksége van. Hiszen úgy sincs egyéb baja, csak önállóságát fenyegeti az a bizonyos leszavazott államsegély, mely áldozatok nélkül előbb-utóbb bekövetkezik s annak súlyát, ha más nem is, de nyomdánk, tankönyvirodalmunk, okvetetlenül meg fogja érezni. Jó hát gondolni egy kicsikét messzebbre is!

Ha ezzel a helyesebb tájékoztatással sikerült a főiskoláért s magukért is aggodó, töprenkedő, sőt zúgolódó lelkeket megnyugtatnom s az illetőknek főiskolánk jól felfogott érdekében helyesebb útmutatást adnom: elértem célomat. Bódvavölgyinek legyen az alkalomért köszönetem. „A főiskolának régi, közel harmadfél százados nyomdáján pedig legyen az Úr gondviselése továbbra is, növekedjék, erősödjék, hogy az igaz érdeklődők áldozatra is kész buzgósága mellett minél több hasznat hajtson szeretett „*alma-materünk*”-nek!”

Maklár Pap Miklós,
könyvraktár- és nyomda-felügyelő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Tóth Pál jubileuma, a melyet október 12-én rendeztek tanári s igazgatói működése 25-ik évfordulója alkalmából jelenlegi és volt növendékei, a mint tudósításunkból olvashatni, egész nagyszabású ünnepély volt, olyan, a minőt vártunk, a minőt az ünnepelt méltán megérdemelt. Nem maradt el az üdvözlők sorából a magyar közoktatási kormány sem, a melynek vezetője, Wlassics Gyula, mély köszönetét s elismerését fejezte ki a jubiléus tanügyi tevékenységeért. — Ünnepelt a tiszáninneni ref. egyházkerület, a mely legjobban tudja, hogy a miskolci leánynövelde 25 év alatt, a mióta Dóczi Gedeon után Tóth Pál áll az élén, sok viszontagság, nélkülözés után emelkedett arra a magaslatra, a melyen közelismerést kiérdemlőleg szolgálja a tanügyi magasztos céljait, s hogy ebben az oroszlánrész a Tóth Pálé, azt is a kerület tudja legjobban. Ünnepelt Miskolc városa igazán felekezeti különbség nélkül, szívből-lélekből, mert a mi intézetünk türelmes, a melyben a más felekezetűeken soha sem esett semmi sérelem. Ünnepelt közelben és távolban mindenki, a ki barátja a leánynevelésnek; örvendezett, a ki csak egyszer találkozott a jubiléussal, a kit valóban praedestinálnak kell tartanunk arra az állásra, a melyre ez előtt 25 évvel hívta el báró Vay Miklós ajánlatára a tiszáninneni kerület. Azok a táviratok s üdvözlő levelek, a melyek jó baráttól, távoli ismerőstől, volt munkatársaitól s mindenek fölött az ország minden vidékén található növendékeiktől érkeztek Tóth Pálhoz, hangosan beszélő bizonyosságok, hogy az igazi érdem el van ismerve s meg is van szentelve az öröm s hála könyveivel, a melyek okt. 12-én önkénytelenül törtek elő a szemekből a szép ünnepély varázshatása alatt.

* Ezt a közleményt legjobb akaratunk mellett sem adhattuk előbb, noha szeretnénk volna. Mentsen a késlekedésért lapunknak épen ez időben való nagy elfoglaltsága. Szerk.

Az ünnepelten és családján nyugodjék meg továbbra is az Úrnak kegyelme, s a tanár, a költő, a társadalom számottevő tagja, oly sokszor vezetője: legyen még soká, igen soká a mi dicsekedésünk!

— **Egyházmegyei gondnok választás.** Az ungi ref. egyházmegye a Kovách Károly halála által megürült gondnoki állásra, *Komjáthy Béla* országgyűlési képviselőt választotta meg 8 szótöbbséggel.

— **Írásbeli tételek a sárospataki ev. ref. theol. akadémián az 1897—98-ik iskolai évben.** I. *Theol. alapvizsgálatra:* a) Igazoltassék magából a szövegből merített bizonyítékokkal, hogy a *Példa-beszédes könyv* különböző időből való gyűjtemények foglalata-e vagy sem s jellemeztessenek az egyes gyűjtemények írói. b) Vétessék össze az apostoli zsinatra nézve a *Galatákhoz írott levélnek* s a *Cselekedetek könyvének* előadása. c) Ismertetendő a görög és római polytheistikus felfogás egymással való összehasonlítás keretében. II. *Első lelkész-képesítési vizsgálatra.* A) Egyházi beszéd irandó *Filip. I. 21.* alapján, »Nekem mind életemben, mind halálomban nyereségem a Krisztus«. B) 1. Adassék elő Pál rómaiakhoz írott levele VII. részének tüzetes magyarázata. 2. Adassék a jezsuiták erkölcsstanának bírálatos ismertetése. 3. Adassék elő a IV. evangélium christológiája. — III. *Második lelkész-képesítési vizsgálatra:* A) Gyakorlati írásmagyarázat készítenő négy ó-szövegségi, nyolc új-szövegségi szabadon választott szöveg felett. B) 1. Mi lenne a konfirmáció legünnepelesebb, de protestáns elveinkkel mégis megegyeztethető módja? 2. A lelkési állások betöltésének szabályai, részletesen ismertetve a különbséget a debreczeni és a budapesti zsinaton hozott törvények intézkedései között. — A theol. alapvizsgálatra állók a három tétel közül egyet tartoznak kidolgozni. Az első lelkész-vizsgálatra jelentkezők az A) alatt jelzett tételt kötelesek mindnyájan kidolgozni s a beszéd meg is tanulandó, mert a szóbeli vizsgálaton előadják; a B) alattiak közül egyet tartoznak kidolgozni. A második lelkész-képesítési vizsgálatra állók a gyakorlati írásmagyarázatokat valamennyien kötelesek elkészíteni s meg is tanulni, mert a szóbelin előadják, a B) alattiak közül egy dolgozandó ki. A dolgozatok 1898 május 1-ig adandók be a sárospataki theol. szakelnöki hivatalhoz.

— **Lelkész-választás.** A Kovács László s nagy elődei, Tompa Mihály s Soos Miklós örökébe a *hanvai* ref. gyülekezet tagjai, Lénártfala és Csiz. ref. lakosai-val október 10-én választották meg az utódot *Dusza János* gicei lelképásztor személyében. Ifjú munkás, telve munkakedvvel, megáldva munkabírással, nemes ambícióval, foglalja el Tompának s utódjainak helyét, bizonyára azzal a nemes elhatározással, hogy méltó kíván lenni elődeihez. Reméljük is, hogy nem fog rajta múlni a legjobbat akarás s a ki iránt a gömőri egyházmegye ez évi tavaszi gyűlésén elismerését fejezte ki a gondjaira bízott egyházak vagyoni ügyeinek rendezésében kifejtett buzgó munkálkodásáért, a ki a nasztraji ref. iskolát a gömőri esperes s tanfelügyelő dicsőre elismerése szerint valósággal életre hívta, reméljük, hogy a megkezdett úton fog haladni továbbra is s tisztársainak, a tanítói karnak s híveinek szeretete fogja kísérni munkálkodásában. (—n)

— **Öröm-ünnep.** Október 10-én a tiszta-ladányi ref. egyház öröm-ünnepet szentelt az ő Istenének. Örömeinek indító oka volt azon körülmény, hogy e napon vette használatba önkéntes adakozásból Isten dicsőí-

tésére épített s 1050 frtba került díszes hat változatu orgonáját. A gyülekezet áldozatkészségének ilyen való nyilvánulása míg egy részről teljes elismerést érdemel, más részről azon meggyőződésre jogosít, hogy ref. egyházunk folytonos haladásában, küzdve bár, de bízva bízhatunk. Az öröm-ünnepen, Beke Antal hajduböszörményi ének- és zene-tanár, mint az egyház által meghívott szakértő művészi orgona játékát volt szerencsénk hallani, mely igen sokáig emlékezetben marad a gyülekezet szívében. Gyönyörű volt látni e gyülekezet körében, mely eddig a diktáláshoz volt szokva, hogy mindnyájan zsoltárral kezökben jelentek meg e napon az Isten házában s még szívet emelőbb volt hallani a XXXIII-ik zsoltár 1. 2. versének éneklése, midőn az emberi hang, a művészet hangjaival egyesült, s meghallgatást kért Istentől, ki megsegítette a gyülekezetet nemes törekvésében. Az éneklés után e sorok írója lépett szószékbe, s alkalmi ima után a XXXIII. zsoltár 2. s 3. versét véve fel beszéde alapigéjeül azt fejtgetve, hogy mire hiv, mire szólít fel bennünket orgonánk? Beszéd és ima végeztével a 89-ik zsoltár 1 és 7-ik versének elneklésével emelkedett szívünk Istenhez. Azonban hiányos volna tudósításom, ha a legnagyobb elismerésem ki nem fejezném Kerékgyártó István debreceni műorgona készítővel szemben, aki díszesen kiállított, s kitünő hangú, s szerkezetű orgonánk készítésével nem csak gyülekezetünk, hanem az ünnepélyen jelen volt vidékiek legnagyobb elismerését is kiérdemelte, melynél fogva nevezett műorgona készítő bár mely egyház figyelmébe ajánlani kedves kötelességemnek tartom. — *Czike Ferenc* lelkész.

Hibabizgató. A. 41 sz. 704. hasábján alulról a 2-ik sorban az értelemzavaró „összevonva” szó kihagyandó.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáráságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolásra is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása esekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

műorgona-építő.

15—20

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Egyházunk veszedelme.” *Molnár Ferencz.* — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.” *K. E.* — „A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya” *Dr. Székely György.* — „Béky József” s.-f. — „A sárospataki ev. ref. theologiai tanári kar véleménye.” — „Javaslat.” — „Az „Uj Óramutató” és a belmissió.” *Réz László.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

Egyházunk veszedelme.

(Folytatás és vége.)

A dolgok ilyen állásának tudata, — a mindennapi élet körében lépten-nyomon ily irányú tapasztalatoknak szerzése s ezeknek hatása egészen indokoltta s természetessé teszi ennek a kérdésnek a felvetését: honnan van az, hogy a róm. kathólicizmus tényleg terjed, holott holt anyag az, élet s erő nélküli, a protestantizmus pedig *számban* kisebbedik, holott pedig élet s erő lakik benne?

Mi ennek az oka?

Az, hogy az eszmék, a benső meggyőződés, a keresztyén szellem igazságának ereje elvesztette a lelkekben biztosan irányító uralmát és ennek következtében, mint a hogy az történni szokott az intézmények minden terén, így a katolikus egyházi intézmények is újra azok fölé kerekedtek. Ezekkel folytatja hódító hadjáratát ellenünk a katolikus egyház s mi vele szemben nem tudjuk ez idő szerint a régi protestáns szellem és eszmék erősségeit harczvonalba állítani. Az eszmék uralma, irányító hatása nagy részben megszűnván, az emberek túlnyomó része könnyelműen lemondott azon természetes jogáról, hogy gondolkozzék a dolgok igazsága felett, vagy önkényesen felmentette magát ama kötelezettség alól, hogy a megismert igazság feltétlen szolgálatába álljon. Ennek következtében az egyháztársadalom gépezete, külső berendezkedése is nagy részben ferde helyzetbe jutott. Vezérszerepet visznek benne, elhatározólag folynak be ügyeink meletére sokszor olyanok, a kik a keresztyén élet egyetlen szabályozóját, a bibliát alig ismerik, tartalmát félre magyarázzák, vagy a kiknek életök, s a multból hibás alapokon átöröklött társadalmi állásuk az abból kiáradó szellemnek egyenes negációja; azoknak pedig, a kik a keresztyénség eszméihez egész életükkel rendíthetetlenül ragaszkodnak, alig juttat utolsó sorban valami szerepet a másfelé gravitáló társadalom. A vagyon-szerzés, a világi helyzet biztosítása lett az emberi törekvés főtárgya, s ennek az irányzatnak szennyes hullámai már a társadalmakat, sőt magokat az egyházakat is elborították annyira, hogy a közfelfogás ezeket is, belső tartalmuk helyett, külsőségeik, vagyoni álla-

potuk szerint itéli meg. Maga az állam, bár mint ilyen, elvben már szakított a hagyományos multtal, az egyházak dogmai álláspontjának végleg felébe emelkedett s minden polgárát, vallásos meggyőződésétől eltekintve, egyenjogúnak tekinti, sőt új szekták alakulására is szabadalmat adott, tényleg mégis a történeti mult azon alapján maradt, mely alkotásainak értékét mélyen leszállítja, sikerét kétséssé teszi; nem tud végleg szakítani a katolikus egyház nagy hatalmi állásához, formaszerepeihez kötött eddigi káros felfogásával s a mi egyházunkat, nyilván az ultramontán Ausztriával való politikai viszony nyomása miatt, nagy nemzeti multunk és hivatásunk mellett is folytonos mellőzöttségben és megaláztatásban részesíteti. Mindezen kiáltó ellenmondások az eszmék és a gyakorlati élet között igen erősen, már majdnem keresztlüktetőül útját állják annak, hogy igen sokan a belső vallásos ügyekben tisztán lássanak, az eszmék magaslatáig felemelkedni tudjanak, igazabb légkörben éljenek, mint a milyen körülveszi őket s meggyőződéseik mellett, ha vannak ilyenek, az ellenkező áramlatokkal szemben rendületlenül megálljanak.

Mit tegyünk mi ilyen ellenünk ható áramlatok között?

A protestáns lelkészi működés középpontja, a melyből kiindul és a melybe visszatér minden: az evangéliumi élet s tegyük hozzá mindjárt, hogy ebben tevőleges részt kell vennie az egyház minden egyes tagjának. Ha életünkkel, példánkkal kifelé úgy, mint befelé, nem tudunk hatni; ha a keresztyén szellem nagy önmegtagadással kivívott nyilvánvaló eredményeit észrevétlenül hagyja, kicsinyléssel vagy megvetéssel fogadja a szűkebb és tágabb körű társadalom, akkor, legalább ez idő szerint, nem csudálkozhatunk azon, hogy hatástalanok maradnak írásmagyarázásaink, közhasznú felolvasásaink, tervbe vett rendszerezesebb, hatékonyabb szervezkedésünk s mind ama működési mód, a melyeket napjainkban széltilban hallunk ajánlani; akkor vagy megsemmisít bennünket önhibánk miatt, vagy pedig magától lehull rólunk s a siket fülekre és kemény szívekre esik vissza az a sokszor hallott értelmetlen és könnyelműen világba dobott vád, hogy nem teszszük kötelességünket. Mi a mi kötelességünk? Predikálni az igazságot és élni példaképen a hirdetett igazság szerint! Kíván-e tőlünk többet s valami érté-

kesebbet a keresztyén társadalom s mi az a mit kíván? Minek lenne nekünk elveink tisztasága, az igazság őszinte szolgálata mellett az a pápista módszerkedés, mely nem egyéb, mint a belső lelki élet hiányainak takarója, ügyeskedés, élelmeskedés a keresztyénség tartalmának rovására s lassankénti teljes kiforgatására, elferdítésére?! Nem késünk a helyzet kényszerítő hatalma alatt kijelenteni azoknak, a kik reánk, szerepünkre, működésünkre bizonyos kicsinyléssel tekintenek, hogy hivatásunk hathatósabb betöltése esetében legelső sorban éppen ő velők találjuk szemben magunkat, rajtuk kellene valami szellemi műtétet végrehajtanunk. Nem látják-e az ilyenek azt, hogy ma, a midőn nemcsak a polgári élet nimbuszszal övezett vezérflainak igen tekintélyes része, de a legtöbb társadalmi és állami intézményünk s azoknak alkalmazási módja szemben áll a keresztyénség eredeti eszméivel; micsoda óriási nehézségekkel kell nekünk megküzdenünk?! Megvizsgálják-e közelebbről még komoly, tanult, vezető emberek is azt, hogy a klérus által kierőszakolt eredmény távrolról sem az, a mit mi akarunk és a miben mi legjobb erőnket megfeszítve is sokszor sikertelenül fáradozunk éppen a társadalmi eszmék felületessége, lazasága és a gyakorlati élet nagy ellenmondásai miatt?! Megfigyelik-e alaposan s számításba veszik-e komolyan azt, hogy vajjon a klérus működésének sikere a tartalmi igazság, a benső, az egész életet átható meggyőződés, vagy pedig a külső előnyök, felszínes módszerek, a lelki élet mélyebb jelenségeire ügyet sem vető, de örök időkre előírt hódítási eszközök eredménye-e? Miért feledkeznek meg ezekről, ha számot tartanak arra, hogy mi is komolyan számbavegyük őket s kifogásaikat? Bizonyosan azért, mert a keresztyénség gyakorlati életét, magasabb eszmék hiányában, nem bírják összefüggésbe hozni a keresztyénség eredeti és elévülhetlen szellemének körülményeivel s mert ebben a kérdésben is, mint köztársadalmi életünk egyéb fennforgó kérdéseiben, csak a felületen úsznak, a keresztyénség lényegét fenyegető ama pusztító áradattal, melyet a külső, a forma, a siker látszólagos dicsősége ragad magával.

Elismerjük, hogy a klérus hagyományos működésére, régi eszközeinek a hathatósabb gyakorlatba vételére, az egyházpolitikai törvények után ismét valósággal aranyidők köszöntöttek be; a vallásos meggyőződések, a gyenge lelkek mesterséges praeparálására igen alkalmas idők jöttek azoknak, a kik szeretnek magoknak mások megvesztegetésére az ilyen dolgokban tetszelegni. Azt is gondoljuk, hogy ezt az időt aligha nem a felső klérus alattomos, százszemű és százkezü politikája készítette elő, hogy így szerezzék meg a régóta nélkülözött s szerintünk ma még kétebb bizonyítékokat a katolikus egyház igazai mellett. Akárhogy áll a dolog, de az tény, hogy az alsó klérus a felülről jövő rendelkezésekhez híven, kitűnően használja fel az alkalmakat, ügyesen él a neki engedett szabadalommal és diadalérzettel tekint végig sikerült manőverjein. Hogy aztán belsőleg, komoly számvetés után tud-e örülni külső sikereinek? azt nem tudjuk. De arra kötelességszerűen figyelmeztetnünk kell a keresztyén eszmék és keresztyén élet minden igaz hívét és munkását, hogy működési módszere az eszmékkel való visszaélését, hiúságokon, külsőségeken kapkodását, felszíneskedését tekintve, nagyon hasonlít ismét a reformációt megelőző s azt előidéző amaz állapotokhoz, midőn a vallásosság s önzetlenség utolsó maradványát is félretéve, egészen a bűnbocsátó leve-

lek árulásáig botorkált el rendszeres haladásában. A különbség csak az, hogy most, a lelki aluszékonyság korában, saját híveit támasztja ellenünk, akkor pedig csak saját egyháza lelki életének megrövidítésén munkálkodott. Valóságos bujtogatást visz végbe ellenünk a gyóntató székekben, működésének eme hamis alapra épített központi hatalmában, a melynek eredményei felől senki sem kérdez, senki sem számol, még a szabadelvű katolikus műveltségek mesterségesen megvénytett lelkiismerete sem. A vegyes házasságok tömeges kötését most nemcsak óhajtja, sőt egész tervszerűséggel készíti elő; rózsafűzés, szénforgató asszonyokkal szövöti, fonatja azoknak hálóját, ama természet és erkölcsellenes rózsalánczokat, a melyekből éppen a nagy hithűség következtében a házaselekeknek nemsokára csak a láncz marad meg. Ilyen dolgok után már, még éberebben kell örködni a klérusnak, mint eddig a felett, hogy a tiszta keresztyén szellem minél mélyebb álomba merüljön s minél később támadjon fel, hogy a mit ma felettünk számban nyer, az talán már holnap ellene ne forduljon kétszeresen, saját híveinek lelkiismerete előtt, eszmében, tartalomban.

Mit mondjunk a klérusnak, a mely így akarja előkészíteni a tiszta keresztyén szellem kárával a protestantizmus veszedelmét? Semmit! A katolikus egyháznak ez a vezető szelleme, feltétlen ura, sohasem tanul és sohasem felejt. Mit mondjunk az államnak, mely alkalmat adott a katolikus egyháznak arra, hogy idáig fejlessze önmagát szervezetben, s ennyire kipusztítsa eszmében, tartalomban? Azt, hogy vonja le sürgősen az egyházpolitikai törvényekben kifejezett álláspontjának végkövetelményeit s végezze be azt a nagyszabású politikát, a melyet egyházi téren az állami lét konszolidációja érdekében megkezdett.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

Abban a nagy versenyben, amelyet a közművelődés terjesztése érdekében egyrészt a felekezetek egymással, másrészt az állammal szemben kifejtének, ev. ref. egyházunknak sem szabad elmaradnia. Hiszen a protestantizmusnak éltető eleme a felvilágosodás, e nélkül meg nem élhet. Igaz ugyan, hogy újabb időben már nem tarthatta meg az első helyet e téren, a minek nem a tudományokkal való nem törődés, hanem az a sokszor hangoztatott szegénység az oka. Az állam kezdi belátni, hogy a nevelés — minden fokon és vonalon — tulajdonképpen az ő feladata lenne, s ennek a feladatnak újabb időben kezd mind jobban-jobban megfelelni. Nála lévén az anyagi erő, övé a vezérszerep is. Mi pedig, anyagi erő hiányában, a versenytérről kezdünk mindinkább leszorulni, vagy, hogy ott megmaradhassunk belekapaszkodunk az államba s úgy futunk, ha nem is mellette, legalább a nyomában. Érdekes s tanulságos is lenne iskolánk múlt évi állapotát az állami és más felekezeti iskoláival összehasonlítani, hogy látnók, miben maradtunk el azoktól, miben járunk még mindig elől, mi a hiány, mi a javítani való iskoláinkon? — de ezt ez alkalommal nincs módomban tenni. Ahoz több segédeszközre lenne szükség, mint amennyivel én rendelkezem. Én ez alka-

lommal csak az ev. ref. iskolák múlt évi állapotáról akarok egyet-mást röviden elmondani.

Egyházunk a múlt évben 5 theologiai, 4 jogakadémiát; 22 teljes, 4 hat osztályú, 2 négy osztályú gimnáziumot, 3 tanítóképezdét és 3 leánynevelőt tartott fenn, amelyekben 151 hittanhallgató, 466 joghallgató, 193 képezdész, 8595 gimnázista, 447 leányiskolai tanuló, így összesen 9852 növendék tanult. Az egyes kerületek közt következőleg oszlanak meg az intézetek: Dunamelléken van 1 theol., 1 jogakadémia, 1 tanítóképezde, 4 teljes, 2 négyosztályú gimnázium. Dunántúl van 1 theol. akadémia, 2 teljes gimnázium. Erdélyben 1 theol. akadémia, 1 tanítóképezde, 7 teljes gimnázium. Tiszáninnen 1 theol., 1 jogakadémia, 1 leánynevelő, 3 teljes gimnázium. Tiszántúl 1 theol., 2 jogakadémia, 1 tanítóképezde, 2 leánynevelő, 6 teljes, 4 hat osztályú gimnázium.

Ezek az intézetek összesen 38 értesítőt adtak ki. A sárospataki főiskola egy értesítőben számol be az akadémiáról és gimnáziumról; épen úgy Pápa és M.-Sziget is; Nagy-Enyed a képezdéről és a gimnáziumról; Kecskemét külön vette a jogakadémiát és gimnáziumot; Debreczen is külön-külön értesítőt adott ki akadémiáról, gimnáziumról, képezdéről, leánynevelőről. Budapestnek a gimnáziumról van értesítője, de már a theol. akadémiáról nem látta szükségesnek beszámolni. Nem tudom, a nagy közönséget nem tartja-e méltónak arra, hogy működésével megismertesse, vagy nem mer a nyilvánosság elé lépni; de bármelyik ok legyen is a valódi, bizonyára egyik sem szolgál előnyére.

A kiadott értesítők alapján szándékozom az iskolákat ismertetni. Meglehet, hogy ismertetésem nem lesz teljes, a minnek okát abban kérem keresni, hogy az értesítők nem mind egy elv szerint vannak összeállítva. Amit az egyik felemlít, azt a másik elhallgatja; amit az egyik fontosnak tart, azt a másik mellőzi, így lehetetlen minden kérdésre feleletet kapni, amiről pedig ohajtanánk esetleg tudomást venni. Csak a meglevő adatokat szándékozom csoportosítani. Még pedig, hogy az áttekintés annál könnyebb legyen külön-külön szövegek a theol. és a jogakadémiákról, aztán a gimnáziumról, tanítóképezdéről, végre a leánynevelőről.

I. Theologiai akadémiák.

A múlt iskolai évben 5 theol. akadémiát tartott fenn egyetemes egyházunk. A budapesti kivételével a többi négyen az I. félévben 136, a II. félévben 128 hallgató volt, vagyis egy félév alatt 8-cal fogyott a létszám. Az első félévben legnépesebb volt a debreceni, legkevésbé a pápai, az előbbi 47, az utóbbi 22 hallgatóval. A második félévben már Sárospatak lett az első, lévén 43 hallgatója, míg Debrecennek csak 42 maradt, Kolozsvárnak 22 és Pápanak 21. A 4 akadémián 8-al fogyott a II. félévre a létszám, a kik közül 2 meghalt, 6 pedig más pályára lépett. Nem csak, hogy kevesen jelenkeznek hát a papi pályára, hanem amikor ott vannak a papság felé vivő úton, még onnan is visszafordulnak, bizonyára nem a hittudományoktól való irtózás, hanem a szegénységtől való félelem miatt. Legtöbben maradtak el, — egész természetesen — az I. évesek közül, akiknek száma az I. félévben 43, a másodikban 37 volt; itt tehát 6 a különbség, 1 meghalt, 5 más pályára lépett. A II. évesek létszáma változatlan 34; a IV. évesek közül egy ismét kimaradt, így számuk 24-ről 23-ra olvadt le. Az év végén az 5 akadémián — Budapestet is ide számítva — 151 h. h. volt, akik közül 28 végzett. Ennyi jut káplánnak az 5 kerületbe, ha mindenik káplán fog

alkalmaztatni. Bizony ennyi közül még egy egyházmegyének sem jut egy egész, nemhogy az arra szoruló egyházaknak jutna. A III. évesek száma már több, mert az 43, így a jövő évre már többen végeznek, de bizony kevés lesz az akkor is a szükséglet fedezésére. A káplánhiány mindaddig fog tartani, míg a lelkészi fizetések nem fognak rendeztetni. Mert aki a mostani nyomorúságos jövedelemből kénytelen tengődni, nemcsak, hogy gyermekét nem neveli papnak, de még másokat is igyekszik erről lebeszélni. Régebbi időben a hittanhallgatók szülei közt legnagyobb számmal voltak a földművelők és a lelkészek, míg most a más pályára készülőkhöz közt vannak legtöbben. Erre nézve nincs ugyan mindenik értesítőben adat, de, azt hiszem, a meglevő adat is elég a bizonyításra. Sárospatakon 10 hittanhallgatóval szemben 15 joghallgatónak Kolozsváron 8 h.-h.-val szemben 9 bölcsészethallgatónak volt az atyja lelkész. A földművelők, illetőleg földbirtokosok közül Sárospatakon 4 h.-h.-nak 7 joghallgatónak. Kolozsváron 14 h.-hallgatónak, 29 b.-hallgatónak adta a fiát. Más értesítőben nincsenek erre vonatkozó adatok.

Sürgetni kell hát a lelkészi fizetések emelését már csak azért is, hogy pásztor nélkül ne maradjon a nyáj. Az az affiliáció, amelytől kicsinyek és nagyok a bajok megszűnését remélik, de amely megtörik a nép conservativizmusán, hitem szerint csak fájdalom csillapító szer a test szervezetében. Elszibbaszt, szünteti a fájdalmat egy időre, de állandóan használva megöl. Mert mit ér az egyetemes ref. egyháznak, ha az affiliáció folytán lesznek szinte 2000 frttal díjazott papjai, egy-egy szolgabírói járársra kiterjedő hatáskörrel, ha az a pap nem lesz képes, — mert fizikailag lehetetlen rá nézve — a híveket ösztetartani. Hogy fogja majd a „cura pastoralis“, meg a „belmissiot“ gyakorolni? Bizony nem örülni kell annak, hogy fogy a h.-hallgatók létszáma, hanem inkább mindent el kell követni a létszám emelésére. Az iskolákban nincs hiba, mert azok igyekeznek a papi pályára lépőknek megkönnyíteni a tanulást. Nemcsak, hogy olcsó tandíjakat szabnak, de e mellett még különféle segélyezésekkel is igyekeznek megkönnyíteni a megélhetést. A tandíj Debreczenben a legnagyobb, 30 frt egy évre; ezt azonban egy h.-h. sem fizeti. A létszám $\frac{5}{6}$ -része $\frac{1}{2}$ tandíjat, $\frac{1}{6}$ -része $\frac{1}{4}$ tandíjat fizet. Pápan 10 frt a tandíj, a melyhez a lecke könyv megerősítéseért félénként 50 kr. járul. Sárospatakon 9 frt az évi összes fizetni való, Kolozsváron pedig semmi tandíj nincs. Beíratási díj Pápan 2 frt 10 kr., Debreczenben 2 frt 60 kr., Sárospatakon 4 frt, Kolozsváron 6 frt. Az ünnepre járás mindenütt megvan, ami nem megvetendő jövedelmi forrás. E mellett Kolozsváron minden h.-h. ingyen köztartásban részesül, ami csak fegyelmi büntetésként vonható meg tőle. Sárospatakon a tápintézetben szintén olcsó vagy ingyen étkezést nyernek. A jövő évre felvett 35 h.-h. közül 33 ingyenes. Pápan is tagja volt minden h.-h. a tápintézetnek, ahol szintén 60 frt az évi díj; ezt azonban egy h.-h. sem fizeti; feldíjat 6 fizetett, a többi egészen ingyenes volt. Debreczenben 70 frt egész díjat az I. félévben 4, a II.-ikban 1 fizetett; 40 frtért 13; 20-ért 9; ingyen szintén 9 étkezett. E mellett a különféle ösztöndíjak, melyekben leggazdagabb Debreczen, szintén előmozdítják az olcsó papképzést. Látszik hát, hogy az iskolák anyagi tekintetben megadják a módot, hogy a papi pályára lépők könnyen végezhessek tanulmányaikat.

(Folyt. köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.*

A paedagógiát jogosan tekintjük a lélektan legkövetlenebb gyakorlati alkalmazásának. Fel kell tehát tennünk róla, hogy előmenetelében szülőanyjának a lélektan fejlődésével lépést tart, sőt az annál elért újabb eredményekre támaszkodik, mint olyanokra, melyektől — megtermékenyítve az iskolában tett gyakorlati tapasztalatok által, — annak egészséges fejlődése függ. Azonban kétségtelen, hogy a paedagógia jelenleg még nem barátkozott meg a pszichológiai tudomány újabb formáival, pedig a Herbarti pszichológiának — a még mindig ahoz ragaszkodó derék iskolamestereken kívül ma már Németországban alig van szigorú követője. Távolság legyen tőlünk, hogy a Herbarti iskolának nagy érdemét az iskola és paedagógia körül tagadjuk, de a Herbarti iskola is nagyrészt a maga eredményeit nem a mester alapvető tanaiból merítette, hanem abból, a mit az ő paedagógiai érzelme annak ösztönzésül hagyott — és aztán mint mindennek, a Herbarti pszichológiának is megvolt a maga ideje. És mikor az egész u. n. szakpszichológia felhagyott azzal, mikor az összes szellemi tudományok, történet, művészet-történet, társadalomtan a szellemi jelenségekről szóló új természettudományi tanokon építenek, a paedagógiának sem volna szabad hátramaradni, ha nem akarja nélkülözni azt az alapvetést, melyet az emberi szellem vizsgálata nyújt a többi tudományoknak. De ne bocsátkozzunk elméleti alapvető fejtegetésekbe, maradjunk csak a gyakorlat mellett!

Tegyük fel, a paedagógiának megvolnának a maga okai arra nézve, hogy a kísérleti lélektan tanaitól úgy, a mint azokat Wundt megállapította s a mint azokat ma már a tanítványoknak egész serege képviseli — magát távol tartsa; egyúttal vajjon le kellene mondania arról, hogy ezen újabb tudomány módszereit és eredményeit elsajátítsa különösen ott, hol a saját tanai felmondják a szolgálatot? Hogy miben áll e két tudomány mód-szerbeli különbsége, azt már a név is mutatja. Az egyik, a paedagógia tapasztalati, a pszichológia, kísérleti. A hol tehát a kísérlet bizonyos szellemi különbségeket pontosan, számszerűleg képes megállapítani, a melyeket eddig csak hozzávetőleg lehetett meghatározni, a hol bizonyos szellemi komplexumokat csak saját-szerűleg berendezett kísérletekkel lehet szétválasztani, a hol bizonyos szellemi jelenségek hozzáférhetetlenek a mindennapi közvetlen tapasztalásnak és csak a kísérlet által hozhatók napfényre; ott a paedagógiának bizonyára el kell fogadnia annak segítségét, még ha alapelveitől eltérne is. E kis értekezés keretében a térszűke miatt csak néhány kipróbált vagy a teremtetett segédeszközökkel immár alkalmazható módszert akarok itt megismertetni, miután cikkem csak ösztönzésül kíván szolgálni egy oly tárgyat illetőleg, melynek megvilágításához kötetek kellenének.

Dr. Székely György.

(Folyt. köv.)

* E kitűnő értekezést azért tartottam érdemesnek lefordítani, hogy lapunk olvasóközönsége némileg tájékozódjék a paedagógiának alakuló félben levő egészen új iránya felől. Többen intézték már hozzám azt a kérdést lapunk olvasói közül is, hogy mi az a kísérleti lélektan, hogyan történnek a lelki jelenségekre vonatkozó kísérletek? Míg erre megfelelni időt nyerek, addig is közlöm Dr. Brahn Miksának, a lipcei, Wundt vezetése alatt álló pszichológiai intézet egyik asszisztensének ezt a munkáját, mely a „Deutsche Schulpraxis“ 17-ik évfolyamának idei 14, 15, 16 és 17-ik számában jelent meg. Brahn, ki

NEKROLÓG.

Béký József

1866—1897.

Az aiséborsodi református egyházmegyének ismét gyászja van. Még fel sem száradtak könnyeink, melyeket egyik igen tisztelt és szeretett barátunk s lelkesztársunk váratlan halála felett sirtunk, és íme ismét könnyezhetünk egy még fiatalabb lelkes még váratlanabb halála felett. Mert ha az, kiről e sorokat írom, szerény, elvonult életmódjával s modorával nem vonta is a figyelmet s érdeklődést magára, de halála körülményeiben oly megható a tragicum, hogy a részvét méltán nyilatkozik meg sírjánál.

Béký József, a csak most anyásított lőrcfalvi ref. egyház ifjú lelkesze, ez év szept. 2-án erősített be lelkeszi állásába az alsóborsodi ref. egyházmegye őszi közgyűlésében, és már megvált attól. Mily boldognak érezte magát, midőn e szerény állást elnyerte, mily szép reményeket fűzött igénytelenségében az élethez és íme: mily gyorsan keresztül húzta számításait a könnyörtelen halál.

Mint fiatal kezdő ember instruálta kis gazdaságát, igás jószágokat, gazdasági eszközöket vett. Igyekezett beszerezni minden szükségességet, talán hogy egy csendes kis családi otthonot alkothasson aztán. Szeptember 19-én is ily célból indult Pestre, hogy ott is szétnézve, bevásároljon, de eltelt az idő, el a vasárnap és még sem jött. Kis gyűlekezetének nyugtalansága már aggodalom-má változott, úgy ismervén lelkeszőket, a ki hivatalát, kötelességét nagy ok nélkül el nem hanyagolná.

Nagy oka volt az elmaradásra valóban. Ott feködött a hatvani temetőben majdnem egy hét óta, eltemetve r. kath. szertartással, mint ismeretlen. Utána nem szállott egy fájó sóhaj, koporsójára nem hullott egy meleg köny.

Még elutazása napján Vámos-Györknél rosszul lett s néhány perc múlva szívészélhűdésben meghalt és mivel sem levél, sem névjegy nem találtatott nála, csakis a véletlennek köszönhető, hogy egyáltalán sikerült felfedezni — legalább a sírját.

Béký József született Szepsiben 1866-ban. Iskoláit szülőföldjén, édes atyja keze alatt, majd Sárospatakon végezte, a honnan Poroszlóra hozatott ki három éves tanítónak. Majd a segédlelkészi vizsga s az alsóborsodi református egyházmegyében töltött hat és fél évi káplánság után Lőrcfalva választotta meg ez évben papjának, a hol szelid, nyájas modorával, jó szívével egész egyházának szeretetét s tiszteletét nyerte meg. Lelke fogékony volt minden szép és nemes iránt, kedves társaságát az irodalom képezte, talán egyetlen szenvedélyét a zene, melyben alapos ismerettel bírt, oly szépen hegedült, hogy igazán sírt a száraz fa a kezében, mikor egy-egy magyar nótát rázendített.

Özvegy édes anyja s négy fitestvére siratja kora halálát, de siratja egész gyűlekezete is áldást küldve utána az idegen hantokra. Ott aluszsa egy kis kereszt jel alatt örök álmát s álmodik annyi szép remény szebb valóságáról, sok küzdelem édes jutalmáról.

Hát ha szebb az álom, mint lett volna a valóság!!

s.—f.

nemcsak philosophiae doktor, hanem orvos doktor is, méltó feltűnést keltett e rövid tájékoztató cikksorozatával, a mit az is mutat, hogy a berni egyetem kiváló professora, Dr. Stein Lajos dicsérőleg említi meg épen most megjelent kiváló művében, melynek címe: „Die sociale Frage im Lichte der Philosophie.“

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki ev. ref. theologiai tanári kar véleménye.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

A sárospataki theologiai tanári kar, a főtiszteletű egyházkerület 1896. évi őszi közgyűlésének 32. számú jegyzőkönyvi pontjában azt a megbízatást kapta a főtiszteletű egyházkerulettől, hogy

- I. a lelkészavatásra és beiktatásra,
- II. az esperesavatásra és beiktatásra,

III. a püspökavatásra és beiktatásra vonatkozó szokásokat, eljárási módokat a különböző egyházkerületekből szerezze be és azoknak ösmertetése mellett adjon véleményt egy, — hitvallási és kormányzati elveinknek megfelelő, „oly eljárásra nézve, mely annak idején a konvent által a zsinati törvényhozás elé terjesztethessék, szabályzat alkotása végett.“

Tanári karunk ennek a megbízatásnak a legmélyebb tisztelettel és szíves készséggel tesz eleget és e végből a különböző egyházkerületekből vett, sokszor bizony szüksézávú értesítések alapján, az ott fennálló szokásokat és eljárási módokat a jegyzőkönyvben megnevezett sorrend szerint ösmerteti, mindenik czimhez hozzácsatolván egyúttal a kívánt véleményt is, a mint következik.

I. A) A lelkészavatás.

A lelkészavatást általános szokás szerint rendes istenitisztelet előzi meg, a melyen többnyire a felavatandók egyike predikál. A felavatási szertartás pedig lényegileg így megy végbe: 1. A felavatandók a dunamelléki, dunán- és tiszántúli kerületekben az *úrasztala köré állanak*, nálunk többnyire ugyanott ülve maradnak; Erdélyből az erre vonatkozó szokás hiányzik. 2. Következik a *felavató beszéde*, a dunamelléki, dunán- és tiszántúli kerületekben az *úrasztala* mellől, nálunk a *szószékről*; Erdélyből az adat hiányzik. — 3. A felavató az erdélyi és a két tiszai kerületben a *szokásos három kérdést* intézi a felavatandókhoz, melyeknek tartalma a hivatal önként való elvállalására, istenigéjének a szent könyv és a hitelvek szerint való hirdetésére és a lelkiösmeretes hivatalviselésre vonatkozik mind a három helyen. A két dunai kerületből vett értesítések hallgatnak e pontról. 4. A *felesketés* körülményei majdnem mindenik kerületben különbözők. Dunamelléken maga a felavató püspök nevezi meg személyenként, beszédének végén, az új pásztorokat és eskütételre hívja fel, a mit ezek, az egyházkerületi főjegyző előolvasása mellett hangos szóval nyomban le is tesznek. Dunántúl a püspök, hivatkozván arra, hogy a felavatandók hivatalos esküjüket már a sz. szolgálatra való ünnepélyes kibocsátás alkalmával letették, térdre borulásra és Isten áldásának apostoli szokás szerint való elfogadására szólítja fel őket. Erdélyben már ismét van esketés, valamint a Tiszántúl és minálunk is, szintén az egyházkerületi főjegyző előolvasása mellett. A legnagyobb eltérés e ponton a tiszáninneni kerület szokásában mutatkozik, hol az eskü letételét a felavatandók életrajzában az egyházmegei főjegyzők által való felolvasása előzi meg. Ez a szokás tehát *társ nélkül* áll az országos egyházban. 5. A felavatandók *éneklése*, — általában a papok éneklése — *eként* van szokásban: A Dunamelléken nem

énekelnek; a Dunántúl, mintegy a kézrátétel bevezetéseül, letérdepelve éneklük a 37. dics. 1. versét a felavatandók; Erdélyben eskü után éneklük a „Jövel szent lélek Úr Istent“ az esperesi és a jegyzői kar; Tiszáninnen ugyanezt éneklük a felavatandók, de az eskü előtt; Tiszántúl már ismét az eskü után énekelnek az esperesek és a felavatandók, de nem a 37., hanem a 44-ik dicséretet. (Óh szent lélek hívek bölcs tanítója.) 6. A *kézrátétel* és a *velejáró megáldás* mindenütt térdepelve megy végbe, de nem mindenütt egyenlő módon. Dunamelléken a letérdeplés-kor a kórusban zendül föl a 37. dicséret, mely alatt az avatandók szüntelen térdelnek, a püspök és az esperesek pedig folyton a szentelendők fején tartják kezeiket és az ének elhangzása után a püspök és az esperesek, — mindenik egy-egy bibliai mondással — áldást kérnek a térdeplőkre. Dunántúl egy-egy szent írási hely elmondásával áldja meg őket a püspök, az esperesek pedig az előttük *állók* fején nyugtatják kezeiket; ez a szokás tehát, hogy a kézrátételt állva fogadják a felavatandók, szintén *társ nélkül* áll az országos egyházban. Erdélyben az esperesi és jegyzői kar éneklése alatt a felavatandók folyton térdepelnek, a püspök és esperesek kezeiket a fejeken nyugtatják; azután felállanak és úgy fogadják a „kibocsátást a papi pályára“, a püspök áldásában. Tiszántúl a térdeplőkre, a szokásos kézrátétel közben, a püspök könyörgéssel *kér* áldást; Tiszáninnen ugyanígy, de könyörgés helyett megáldást mond. — 7. A *kézfogás*. Ez a tiszántúli és dunamelléki kerületben állandóan szokásban van, úgy, hogy a már felavatott lelkészek az előbbi kerületben a püspökkel, az utóbbiban a püspökkel, minden jelenlevő esperessel, gondnokkal és kerületi tanácsbíróval kezét fognak. Tiszáninnen néha van, néha nincs kézfogás; ha van, akkor is csak a püspökkel és az esperesekkel. 8. A püspök *második beszédet* mond, mely a dunántúli és tiszántúli kerületből kibocsátási, illetőleg intó, buzdító beszédnek van jelezve és ez az utóbbi értelem áll a tiszáninneni szokásra is. Az erdélyi és a tiszántúli kerületben a püspök második beszéde után a lelkészek még egyszer énekelnek és pedig Erdélyben a „Hiszek egy Istenben“ kezdetű éneket. Tiszántúl a 76. dics. négy versét. („Szent vagy örökké stb.) — 9. Végre a szertartást mindenütt az avató püspök áldást kérő imádsága és gyülekezeti éneklés rekeszti be.

(Folyt. köv.)

Javaslat

az egyházi adózásról, a belhivatalnoki fizetések rendezéséről s az egyházfentartási alapok létesítéséről.

Az egyetemes magyar ev. ref. egyház tagjainak az egyes egyházközségekben fennálló gyakorlat és díjlevelek szerinti adózása megszűnván, az egyházi adózás általános érvényességű, tehát minden gyülekezetet, egyháztagot és belhivatalnokot egyformán kötelező *egyházi törvénnyel* következőleg szabályoztatik:

1. §. Az egyházi adó kétféle, u. m.: egyházközségi és közszükségleti adó, mindkettő ismét rendes és rendkívüli adónemekre oszlik.

I. *Egyházközségi adók.* 2. §. Az egyház község évi rendes szükségleteinek fedezésére szolgál:

a) *A személy-, illetve a család-adó*, melyet mindazon adóképes egyháztag egyformán viselni tartozik, kinek illetősége azon községben van, melybe az egyházközség kebeleztetett, és mind az, kinek azon községben rendes lakása vagy üzlete van, habár más község-

ben illetékes, vagy a szóban levő községben ingatlannal nem bír, vagy egész éven át nem lakik is. (E. t. 247. §.)

Életének 24-ik évét betöltött vagy törvényesen nagykorúsított, úgyszintén a magános vagy özvegy egyháztag személyes adója évenként 50 kr. Egy család ily adója pedig, szintén évenként 1 frt.

b) *A vagyonaránylagos adó*, melyet minden egyháztag fizetni köteles, ha azon községben, melybe az egyházközség kebelezetett, akár ingatlan birtoka van, akár keresete után állami adóval megrovatott. Ezen adó az állami adó arányában vettetik ki s következő maximális magasságra emelkedhetik: 1. 50 frt állami adóig 10%. 2. 100 frtig terjedő állami adónál az első 50 frtig 10%, 50—100 frtig 8%, 3. 100—200 frtig terjedő állami adónál az első 50 frtig 10%, 50—100 frtig 8%, 100—200 frtig 6%. 4. 200 frtnál magasabb állami adónál 200 frtig az előző osztályok szerint, 200 frton felül 5%.

Egy egyházközségben 100 frtnál több egyházi adó egy egyháztagra ki nem vethető.

3. §. *Az egyház rendkívüli szükségleteinek fedezésére szolgáló adó.* Egyházi szerek beszerzésére, egyházi épületeken nagyobb mérvű javítások vagy kibővítések eszközölésére, vagy új építkezésre, ha az egyházi törvények 248. §-ban felsorolt forrásokból elegendő fedezet nem meríthető, a felsőbb hatóság jóváhagyásával, jogában van az egyházközségnek, a szükséges összeg hiányzó részének fedezése végett egy vagy több évtartamra és osztályba sorozás alapján, rendkívüli adót vetni ki.

Ezen rendkívüli adó fizetésében, birtokaik vagy üzleteik után, az osztályok valamelyikébe soroztatva, kötelesek részt venni azon egyháztagok is, kiknek sem állandó lakásuk, sem illetőségük nincsen ugyan azon egyházközségben, de abban, vagy ahoz csatolva, ingatlannal vagy üzlettel bírnak, a követelés azonban irányukban a reájuk esendő ily adónak 25%-nál magasabb nem lehet. (E. t. 248. §. 249. §.)

II. Közzükségleti adók. a) *Rendes adók.* 4. §. 1. *A magyar országos református közalapi járulék.* Ennek megállapítása és kezelése továbbra is a fennálló törvények idevónatkozó rendelkezései szerint történik.

2. *Az egyházmegye, egyházkerület, konvent és zsinat közigazgatási költségei* az eddigi gyakorlat szerint.

b) *Közzükségleti rendkívüli adók:* az egyházi felsőbb hatóságok által rendkívüli közzükségletekre kivethető évi jaradékok.

5. §. *Az így megállapított adókulcsokat* az egyházi fensőbb hatóság ellenőrzése mellett, minden egyházközség presbyteriuma maga alkalmazza, ezen adókulcsok alapján az egyházi adót maga veti ki, és maga hajtja be; az egyházi adót nem fizetők ellen érvényben maradván az egyházi törvények 257. §-ának és a 96. §. d) pontjának rendelkezése.

6. §. *A rendes adókimetésnél a presbyterium minden évben költségelőirányzatot készít, melynek szükségleti részében számba veszi az egyház összes rendes szükségleteit u. m.:* a) a belhivatalnokok és egyházi alkalmazottak fizetésére, b) az egyház épületeinek rendben tartására és tűzkar elleni biztosítására, c) vagyon kezelésre, d) úrvacsorai kenyér és bor netalan szükség beszerzésére, e) állami, illeték-egyenértéki és másnév adók fedezésére, f) netalan fennlevő terhek és azok kamatainak törlesztésére, g) lelkészi, tanári, tanítói gyám- és nyugdíjintézetek részére megállapított járulékok teljesítésére, h) az egyházmegyei- és kerületi

kormányzat, a konventi és zsinati költségek fedezésére, felsőbb hatóságok által megállapított évi járulékok beszedésére, i) előre nem látható szükségletekre s a helyi viszonyok által követelt egyéb kiadásokra szükséges összegeket.

A költségelőirányzat fedezeti részében, ezen rendes szükségletek fedezéséül, az előző év számadásainak megfelelő adatai alapján felveszi: a) az egyház használatában levő ingatlan vagyonnak évi jövedelmét, b) a belhivatalnokok használatában levő földeknek helyi átlagos haszonbéri jövedelmét, c) a tőkepénzeknek és e célra szolgáló alapítványoknak, takarékmagtárnak és más jogosítványoknak, d) harangoztatásnak és adományoknak, e) a készpénzre átváltotatandó tandíjnak, f) a személy és családi adónak, g) a birtokaránylagos adónak, h) a rendkívüli bevételeknek remélhető évi jövedelmét.

7. §. *A költség előirányzatban a belhivatalnokok és egyházi alkalmazottak fizetése* akként veendő fel, hogy a) a lelkészi alapfizetés minimuma, 3 szobából, hivatalszobából és mellékhelyiségekből álló lakáson és stóla jövedelmen felül, —600 lélekig vagyis IV-ik osztályú egyházban 800 frt, 600—1200 lélekig vagyis III-ik osztályú egyházban 1000 frt, 1200—2500 lélekig vagyis II-ik osztályú egyházban 1200 frt, 2500—5000 lélekig vagyis I-ső osztályú egyházban 1400 frt és 100 frtos ötödéves korpótlék öt ízben. A korpótlék megállapításánál az azon egyházban töltött szolgálati évek számításnak.

5000 léleknél több hívót egy lelkész nem gondozhatván, a népesebb egyházakban minden 5000 lélek gondozására egy lelkészi állomás fizetése veendő fel az évi költségelőirányzatba. Oly egyházakban pedig, hol a lelkék száma az 5000-et meghaladja, de a második öt ezret még nem érte el, egyházközségi káplánság állítandó fel. Ily egyházközségi káplán fizetéséül a költségelőirányzatba 800 frtnál kevesebb fel nem vehető.

b) *A lelkészek által az egyházi felsőbb hatóságok beleegyezésével magok mellé alkalmazandó segédlelkészek évi díjazásának minimuma teljes ellátáson felül:* IV. osztályú egyházakban 100 frt, III. osztályú egyházakban 150 frt, II. osztályú egyházakban 200 frt, I. osztályú egyházakban 300 frt.

Ezen díj a lelkész által havonként előleges részletekben fizetetik.

c) *A tanítók évi fizetésének minimuma alkalmas lakás és kerten (vagy ezek helyet 100 frt) felül, —600 lélekig vagyis IV-ik osztályú egyházban 400 frt, 600—1200 lélekig vagyis III-ik osztályú egyházban 500 frt, 1200—2500 lélekig vagyis II-ik osztályú egyházban 600 frt, 2500—5000 lélekig vagyis I-ső osztályú egyházban 700 frt, és az országos törvény által meghatározott korpótlék.*

d) *Tanítónők évi fizetésének minimuma, lakáson vagy lakpénzen felül 300 frt, és az országos törvény által meghatározott korpótlék.*

e) *Népiskolai tanítókként nem alkalmazott orgonisták és énekezők évi fizetésének minimuma lakáson és temetési jövedelmen felül 400 frt.*

f) *Az egyház más alkalmazottainak évi tiszteletdíját vagy fizetését a fensőbb hatóság jóváhagyásával az egyházközség határozza meg.*

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Az „Uj Óramutató“ és a belmissió.

(Folytatás.)

n) Horváth Gyula orvosnövendék „A hetedik parancsolatról“ ír. Hasznos dolgokat mond el. A paráznság rettentő következményeivel foglalkozik. Nem foglalkozom vele bővebben, mert hiszen ő maga is kifejezi, hogy e tekintetben a reformnak magából a társadalomból kell kiindulnia.

o) Hasonlólag kevés szavam van „A mértékletességi mozgalmak és „kék kereszt“ egylet“ c. cikkekre is. Nem azért, mert kereszt van benne, hanem azért, mert az ilyen irányú munkálkodást sem tartom az egyház specielis céljának. Az iszákosság is társadalmi betegség, a társadalomnak kell orvosolni, az egyház legfőleg csak segítheti a társadalmat.

p) Jávory Nándor somogy-viszlói ev. ref. lelkész „In hoc signo vinces“ c. cikkében a lelkészi értekezletekhez szól s ajánlja az imádkozást, a szeretetet és munkálkodást az értekezletek figyelmébe. Elfogadjuk, mert — gyakoroljuk is.

q) Itt, ebben a csoportban kell megemlékeznem a szerkesztő Szabó Aladár dr. úr munkáiról is. Az ő munkái az Uj Óramutatóban: az Előszó, a Budapesten alakult egyletek egynémelyikének (Loránffy Zsuzsanna-egylet, bpesti ref. ifj. egylet, a kék kereszt egylet, az evangéliumi szövetségi) alapszabály kivonatai, a Befejezés és az egyes cikkek után közölt u. n. Gondolatok. Én tisztelettel viseltetem Sz. A. dr. úr egyénisége iránt; respektálok tudását, lelkesedését, munkásságát: de szíveskedjék megengedni, ha kijelentem, hogy utána nem indulok, sem másoknak nem ajánlom, sőt az Óramutatóban közétett munkálatait sem tudom dicsérni. Megmondom miért?

Lelkesedése a rajongásig fokozódott; munkálkodása a szektáskodáshoz vezet. Sem a lelkesedésnek, sem a munkálkodásnak ilyen irányból és mértékéből nem kérek. Munkálatainak pedig egy része oly hangon van írva, a mely a pastorális prudentia hijával van, másrésze semmit mondó, igen sok pedig azt a gondolatot ébreszti fel pl. bennem, hogy sokat akar markolni, pedig aki sokat markol, keveset szorít. Példákkal fogom állításomat bizonyítani.

A Gondolatok között van: »Akik mostanában az evangéliumot érvényesíteni akarják, gyakran hallják ezt a vádat: külföldieskedtek! No, no kérem! A dohány is külföldi, a kártya is külföldi s mégis virulnak itt magyar földön. Nem az a ti bajotok atyámfiai, hogy mi külföldiek vagyunk, hanem az, hogy az evangélium isteni s ti meg a külföldhöz vagytok ragadva.« Ez akár a papoknak, akár a világiaknak szól, semmiképen sem szól helyesen. Kommentár ehez nem kell. »A képmutatás sokféle. Legveszedelmesebb az, mely a krisztusi igazságokat ölti magára.« Vajjon kinek szól ez igazán? »Ne keveredjenek össze a keresztyének a világ fiaival! De ne is zárkózzanak el tőlük. Mert ha összekeverednek, hitők elerőtlenül; ha elzárkóznak, miképen hathatnak rájuk?« Nesze semmi, fogd meg jól! Ez a circulus vitiosus, melyben Sz. A. úr leledzik. »Egy régi egyházi törv. könyv megtiltja a papoknak a solymászt, az udvarlást, a táncolást, s azt javasolja, hogy a világiak is hagyjanak fel e világi bolondságokkal. Bezeg ezt a kánont nem igen emlegetik manapság. Amikor e kánon érvényét az idegen szokások kezdték rontani,

nem igen mondták, hogy el az idegen szokásokkal, nekünk magyaroknak puritán erkölcsök kellenek! Esetlen hasonlat ez!

No de nem hozok fel többet a Gondolatok közül. Láthatni e párból is, hogy minőek azok. Csak azt jegyzem meg, hogy az egészen sértők és a semmit mondók közül egyet sem közöltem.

Annyival kevésbé folytathatom e szemelvényeket, mert bizonyításra vár még az az állításom, hogy sokat akar markolni a szerkesztő úr. A Befejezésben mondja el még azokat a kívánságokat, melyek a könyvbe önálló cikkekben nem jutottak be. E kívánságok a következők: a szocializmus túlzásai ellen védekezés, — egy központi épület emelése B.-pesten belmissiói célokra, — egy napi lap kiadása, — evangéliumi belmissiói egylet felállítása, — külmissiói társaság létesítése, — a teológusoknak igazi keresztyén és gyakorlatias szellemben való nevelése, mert ma rossz biblíamagyarázatokat tanulnak, a lyturgiának javítása, — a családi élet átalakítása s keresztyén szalonok berendezése, — a vasárnap megszentelése, — a mulatságok mérséklése, — ének-karnak felállítása, — a káromkodás megszüntetése, — a nőknek nagyobb buzgólkodásra serkentése, — a Hajnal-alap növelése. Hát Nt. szerkesztő úr, mind szép ez! de olyan sok, hogy az ember elveszti az esztét, ha azon gondolkodik, hogy melyiken is volna jó kezdeni.

Egy nagy útvesztő az Uj Óramutató. Egy labirintus, a melyhez nem adta a szerkesztő úr az Ariadne fonálát. Nem is ajánlom, hogy ebből figyeljék lelkész társaim a tenni valókat. Ha azokra fordítjuk figyelmünket, munkásságunkat, melyeket itt fent elsoroltam s ismertettem, sem anyaszentegyházunk nagy épületét, sem a társadalmat meg nem mentjük az összeroskadástól. Sőt ha cnyyi minden aprólékosra gondolunk, ha kicsinyeskedni fogunk, mi siettetjük az összeroskadást.

(Folyt. köv.)

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Szavazatbontás. Az abauji ev. ref. egyházmegye esperesi állására október 15-én bontattak fel a szavazatok Korlátan, Meczner József gondnoknál. A beadott 65 szavazat közül 18—18 esett Révész Kálmán kassai és Kovács Béla szepsii lelkészekre, a többi több lelkész között oszlott meg. A szűkebb szavazás a legtöbb szavazatot nyertek között elrendeltetett.

— A berceli ref. egyház örömnépe. A felsőszabolcsi egyházmegye egyik legrégibb gyülekezete, a berceli egyház még szeptember 26-án lélekemelő ünnepet ült. Sok évtizeden át csaknem megszűnés nélkül tartó építkezéseire (iskola, magtár, pap- és tanítólakás, a templom belsejének ritka szép felszerelése) most egy izléses új tornynyal tette fel a koronát, mely Katona György nyugalmazott királyi mérnök terve szerint, Taroza J. pataki építőmester által építettett. Ugyanakkor szólalt meg hivatalosan az özvegy Bessenyei Lászlóné által ajándékozott 700 frtos harang is, mint a berceli és paszabi egyház multjában áldozatkészségéről annyira ismerős család e vidéken utolsó sarjának nagylelkű adománya. Dicséret és minden elismerés érte az értelmes és erős kálvinista berceli népnek, hogy a haranggal együtt több mint 2000 frtba került építkezés költségeit a lelkész felhívó szavára a hívek önként rakták össze. Az ünnepély a szokott módon folyt le: Görömbei Péter esperes imádkozott s mint a község szülöttje maga is együtt örült az egyház tagjaival. Az ünnepi beszédet Andrásy Kálmán buji lelkész mondotta, a tőle megszokott mélységgel elmélkedvén azon öszvetségi történet alapján, mely a Bábel tornyának épi-

tését és összeomlását írja le, meggyőzőleg fejtve ki, hogy egyedül az olyan alkotás méltó az emberhez, mely nem hiú dicsőség vágyból, hanem Isten iránti alázatosságból s az emberiség közjáváért történik, mert a „dicsőség” Istené, az embereké pedig békesség és jóakarát. Általános volt, a vélemény, hogy egy ilyen beszéd arra volna rendeltetve, hogy a házak tetejéről is predikálják mindenfelé. Ezután Veress János paszabi lelkésztársunk keresztelt két kisdetet az örömnépnep emlékeztetésére tételére és végül Korocz József helybeli lelkész olvasta fel az egyház történetét, melyben minden kő a Gonda Balázs nagyságát és bölcsességét hirdeti s a Besenyei család bölcsességét bizonyítja. Ünnepe után társaság volt a paróchián, ahol magyar szokás szerint áldomás közben szép pohárköszöntőkben áradoztak az örvendező és lelkesült szívek.

— **Lelkésztársaimhoz.** „Templomi beszédek imákkal a reformáció emlékünnepe” cím alatt egy kis füzetben 3 alkalmi beszédet adtam ki imákkal. A reformáció emlékünnepeinek közlése alkalmából bátor vagyok e kis művecskére lelkésztársaim figyelmét felhívni. A művet 30 krért portómentesen azonnal küldöm. Együttal — tekintettel arra, hogy a jövő évben az 1848. évi márczius 15-iki események 50 éves jubileumát tartjuk országszerte, fel-említem, hogy egy füzetben már pár évvel ezelőtt márczius 15-iki 4 emlékbeszédet is adtam ki, alkalmi imával, a melyeket 50 krért szintén portómentesen szállítom. Fülöp József ev. ref. lelkész. Körmond (Vas megye.)

— **Előfizetési felhívás.** A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezleti közgyűlése nemcsak jutalomra, de kinyomatásra is érdemesnek találta azon munkát, melynek megjelenése alkalmával „Előfizetési felhívásra” kérem föl protestáns egyházegyetemünk lelkészi, tanári és tanítói karát, a segéd-lelkészek és hittanhallgatók ifjuságát és mindazon világi férfainkat, kik lépten-nyomon kifejezést adnak azon gondolatainknak, hogy „a protestáns lelkész feladata a mai megváltozott viszonyok között, az egyházi közigazgatás, de különösen a Cura pastoralis terén” kétségbevonhatlanul lényegesen megváltozott. E magasztos feladatokat tárgyalja ev. alapon az egyháztársadalmi értekezés, — felmutatván Kálvint a genfi egyházközség élén egyházalkotmányával, lelki gondozásával, — felmutatván a jelen elszomorító képét az egyházi és valláserkölcsei élet hanyatlásának valódi okaival, hogy a protestáns lelkész feladatát, munkakörét egész teljességében a maga éltető és fentartó erőivel együtt részletesen tárgyalhassa. Ma napság, az egyházpolitikai törvények életbeléptetése óta, annyi sokat beszélünk, tervezgetünk a protestáns lelkész feladatáról, annyira érezzük e kérdés fontosságát is mindnyájan, hogy talán nem lesz felesleg oly könyvet adni tájékozásul, különösen megvitatás tárgyúl a lelkészi kar és ifjabb nemzedék kezébe, mely lehetőleg tömören előadja a feladatok összességét, hogy vállvetett közreműködéssel újból győzedelmeskedjék a sivár és anyagi világ lelkén az evangéliumi világosság, hogy a protestáns győzedelmesen megharcolhassa azon harcot, melynek diadala egyértelmű lesz: anyaszentegyházunk diadalával! Vajha ugy lenne! Ezzel azonban nem áltatom magam! Ez igénytelen dolgozat evangéliumi alapon állva feltárja ugyan a sebeket, orvosságot is rendel a nagy betegnek; de kérdés: minő véleménynyel fogadtatik s a más nézetűek nem dobják-e a kárhoztatás kövét e munkálatra, mely nem akar semmi egyéb lenni, mint pástortűz a hideg, őszi éjszakában. A 6—7 ivre terjedő könyv október 25-én jelenik meg. Ára csak 1 korona lesz, hogy lehetőleg minél többen megszerezhessék. Az előfizetési pénzek hozzám Kápolnára (u. p. Sajó-Szentpéter, Borsodmegye) küldendők. A szétküldés legkésőbb 1898. január 1. napjáig fog eszközöltetni utánvétellel. Hódoló tisztelettel maradtam Kápolnán, 1897. október 1. Szuhay Benedek ref. lelkész.

— **A Bocskay-Bethlen emlékszobrokat az ultramon-tán »Alkotmány» úgy akarja tekintetni sajnálni való**

olvasóival, mint elrettentő példakul azoknak, a kik ma is hasonló szellemben működnek, a minék a megértése csak igen hosszas fejtörés után sikerül s valószínűnek tartjuk, hogy maga az »Alkotmány» az, a mely legkevésbé érti ezt a tisztán csak aberrációból eredő nyilatkozatot.

— **A »Religio» és a királyi szobrok.** Mig az egész magyar nemzet úgy fogta fel a király ajándékát, mint a melyben a nemzetnek az uralkodó ház iránt mindenkor tanúsított tántoríthatlan odaadása nyert fejedelmi elismerést, addig a »Religio» úgy veszi fel az ajándékozás tényét, mint az egyházpolitikai törvények revisiójára szolgáló újmutatást, mert a király azzal, hogy Gellért püspöknek s Pázmánynak szobrot emelt, a »Religio» szerint »Isten és a világ előtt ünnepélyesen kijelenti, hogy ebben az országban nem préda a keresztyén vallás» s hogy a revisio megindult »saját szívében is» s bizonyára meg is fogja ezt tenni, mert a »kereszt védelmé»-nek az egyházpolitikai törvények revisioja képezi ez idő szerinti első feltételét. A csalafinta okoskodáson jót mosolygunk s a jámbor lelkek látomása felett lehetetlen nem kacagnunk.

P á l y á z a t.

Az alsó-borsodi egyházmegyébe kebelezett atányi ev. ref. egyház megüresült lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Az állomás javadalma földben, készpénzben és terményekben: 2030 frt.

A pályázati kérvények f. év november hó 14-ig, Tóth Dániel a.-borsodi espereshez Miskolcra küldendők. Miskolcz, 1897. október hó 15-én.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

H I R D E T É S.

Házi kincstár.

Luther M. evangéliumi egyházi beszédei (Hauspostillen) magyar fordításban 130 nagy negyedrév ív díszes aranynyomású kötésben, művészi képekkel illusztrálva példányonként 12 frtért (lelkészeknek, tanítóknak, valamint több példány megrendelése esetén 10 frtért) esetleg részletfizetésre is megrendelhető a fordítónál

Zábrák Dénes,
soproni ev. lelkésznél.

Ugyanott kapható: „Krisztus az én életem” egyházi beszédek. I. k. 3 frt; II. k. 2 frt 50 kr.

3—3

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÓNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM „Október 31.” Dr. Tüdös István. — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.” K. E. — „A
kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya” Dr. Székely György. — „A sárospataki ev. ref. theologiai tanári véleménye.” — „Javaslat.” — „A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése.” Szuhay Benedek. — „Vegyes közlemények.”
— „Irodalom.” — „Hirdetés.”

Október 31.

Új ég és új föld tárult fel az emberiség előtt ezelőtt 380 esztendővel. Romba dőlt az ó-világ, összeroskadtt a szentekkel benépesített égboltozat, a föld megrázkódott s lehullottak róla a terhek, a melyeket a papismus olyan nagy erővel rakott reá.

Fölharsant a feltámadást hirdető angyal trombitája s hangjai ellenállhatlanul hatottak a lelkekre s azok, mintha édes bortól részegültek volna meg, az első pünköstkor kitöltött isteni lélek erejével működtek az új világ megteremtésében.

Igaz isten-ismeret és tisztelet, őszinte felebaráti-szeretet, szabadság, egyenlőség, haladás, munkálkodás a közjóért, lelkesedés a jóért és szépért, nemesért s igazért: mindez oda lett írva a szívekbe, a melyek dobogásukkal hangosan hirdették, hogy világossága lőn a világnak!

Fénysugarak özönéből áradt a világosság s melege is volt, hevítő melege, a mely a testvéreket összefűzte láthatatlanul. A világosság és melegség hatása alatt egymásra találtak, a kik addig el voltak egymástól választva s most összeforrtak a szívek, egyet gondoltak a lelkek: új élet támadt a sírokon, a melyeket a papismus emelt élő embereknek!

Felséges jelenetek sorozata nyitja meg az új életet! A lelkiismeret szabadsága, a tudományos műveltség fejlődése, a népek anyagi helyzetének jobbra fordulása, a politikai élet szövevényes útjainak megvilágosodása mind egymásután következnek a reformáció megjelenésével.

A papismus erőszakkal összetákoltt építménye oda van, — a földi isten, a római Krisztus remegve jár-kél palotájában, hiszen a bünbocsátnak nincs többé ereje az ő kezéből, vissza van az adva az Úrnak, kinek hű sáfárai vannak immár s ő, a hamis szolga, méltó büntetést kap, hogy a lelkeket tömlöczbe zárta, megfosztva a levegőtől, a mely éltet s erősít.

Recsegett, ropogott a pápai hatalom királyi széke, össze is roppant egészen, ám a kigyónak nem hágtak fejére, sziszegve, mérget lövelve forog ma is jobbra-balra a testében tönkre ment, de fejében csak sérülést szenvedett chiméra s oda áll a világ piaczára s szól a reformációról, mint erkölcstelen élet tenyésztőjéről, a reformátorokról, mint lázadókról akkor, mikor az ördöggel rokon jezsuitismus egyik képviselőjének *rendel* ünnepet. A hamisság csalatkozhatatlan híve szól s az isten-adta nép ujjong, hogy a protestántizmus isteni módon megvan bélyegezve.

Pedig hát a mi jegyünk, a mi ismertető bélyegünk nem kárhozatos, de áldást adó mert azon a zászlón, a melyet lobogtatunk, szent eszmék ragyognak: igaz hit, élő reménység munkás szeretet.

Azt, amit az ősök elkezdtek, folytatjuk mi is, mert nem volnánk a tűzkeresztség fiai, ha nem újitanánk a lélek dolgaiban, ha nem volnánk élő tilalomfák, hangosan tiltakozók a régi ellenség, a lelkiismeret szabadságának ellenségei ellen.

De ha így vagyunk meggyőződve, akkor azok ellen is tiltakoznunk kell épen e napon, akik a protestántizmusba a betűimádást akarják régi példák nyomán becsempészni, tiltakoznunk

kell az ellen a kísérlet ellen, a mely ujjaszületést akar eszközölni külsőleg, hogy a látszat által csaljon.

Október 31-ikén a háztetőkről is prédikálnunk kell, hogy a protestántizmus kérlelhetlenül harcol az eszmék leigázói ellen, tántoríthatatlanul küzd azért a célért, a mely az emberség boldogítását tűzte maga elé, szakítva az önzéssel!

Ünnepeljünk lélekben és igazságban. Ünnepeljünk, mint protestánsokhoz illik: bensőleg s hagyjuk a külsőt azoknak, akik a látszatot keresik.

Legyen október 31-ike a protestántizmus győzelmi ünnepe!

Dr. Tüdös István.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás.)

Ami a tanárok számát és az előadott tantárgyakat illeti, Debreczenben hallgathattak a h. hallgatók legtöbb tanárt és tantárgyat; Pápán legkevesebbet. Pápán 5 rendes és egy rendkívüli tanár 19 tantárgyat adott elő 55 órán; Debreczenben az I. félévben 5 rendes 1 magántanár 16 tantárgyat 52 órán, a II. félévben 17 tantárgyat 52 órán; Sárospatakon 5 rendes tanár, 15 tantárgyat 42 órán, illetőleg 17 tantárgyat 43 órán; Kolozsváron 5 rendes tanár és 1 segédtanító 16 tantárgyat 46 órán adott elő. E mellett Sárospatakon még 7 tanárt 12 tantárggyal; Debreczenben 4 tanárt 12 tantárggyal hallgathattak, Kolozsváron pedig az egyetemen 11—12 óraszámig hallgattak és a kötelezett tantárgyakból vizsgát tettek. Az előadó tanárok heti óraszámai között Sárospatakon volt a legnagyobb eltérés, 6 levén a legkevesebb, 12 a legtöbb óra; Kolozsváron 6 és 11; Debreczenben 9 és 12; Pápán 10 és 12 között ingadozott az óraszám. — A rendes tantárgyak mellett Debreczenben volt a legtöbb rendkívüli tantárgy, azután Sárospatakon. Amott külön órákat szenteltek az „anyakönyvvezetés és lelkészi kiadványozás“, a „belmissio“, a „bibliának a legújabb tudomány világánál“ való vizsgálatára. Itt „Jézus életének forrásait“ (talán Jézus élettörténetének forrásait?), Jézus beszédeit tárgyalták külön, s a Jézus életének írói közül Strausst és Renant hasonlították össze.

A tanulásban való előmenetelnek egyik mutatója a vizsga eredménye. Itt csak az alapvizsga eredményét említhetem fel, mert erről van szó legtöbb értesítőben, ámbar a pápai erről is hallgat. Kolozsvár beszámol mind három vizsga eredményével részletesen; Sárospatak kettőről tesz említést, megelégedve ott is csak a jeleseknek névszerinti felsorolásával. Debreczen már csak az alapvizsgáról tákéjőztat, míg Pápa egészen hallgat. Sárospatakon 13 jelentkező közül 3 tett jeles vizsgát; Debreczen 11 közül 4; Kolozsváron 8 közül 1; vagyis Debreczenben legtöbb, Kolozsváron legkevesebb a jeles osztályzatú. A három iskola t. i. Debreczen, Sárospatak és Kolozsvár között olyan az arány mint 416:264:143-hoz.

A vizsgák mellett az ifjúság önmunkásságából is vonhatunk következtetést annak előhaladására, készült-ségére. Ha ezt az önmunkásságot vesszük figyelembe az értesítők alapján — előre ki kell mondani — nem valami fényes eredményt találunk. Az intézeteknél nincs hiba vagy mulasztás, azok mindent elkövetnek, hogy önmunkásságra serkentsék az ifjúságot, erre szolgálnak a kitűzött pályadíjak. Pápán 4 kérdés volt kitűzve, igaz, csak 1 valóban hittudományi. A 4 közül 1

talált megfjtőre, az is oly kérdés, amelyről egy tanár az év elején székfoglaló értekezést tartott, az is úgy megfjtve, hogy „szorgalomdíjul“ adatott ki a díj. Két kérdésre nem érkezett pályamű, egyre a jutalom nem volt kiadható. Debreczenben is volt sok pályakérdés, de speciáliter theologiai alig egy-kettő. A pályázat vagy meddő maradt, vagy nem volt kiadható. Kolozsváron pályakérdés kitűzését nem tünteti fel az értesítő, valószínű, hogy az egyetem által kitűzött pályakérdések megfjtésére utalja hallgatóit. Az értesítő örömmel jelenti, hogy „az egyetemi pályadíjakért nemesen versenyzők között íme már ott volt egy theologus ifjaink közül is,“ aki „Kant etikája“ című művével nyert. Sárospatakon az akadémia részére 3 theol, 2 jogi és 2 olyan pályadíj volt kitűzve, a melyre közösen pályázhattak. A 7 díj közül 5-öt hittanhallgatók vittek el, 10 munkával 6 díjat nyervén (Egy pályakérdés kettős díjjal volt).

Az akadémiai pályakérdések megfjtése mellett önmunkásságot gyakorolhattak még a h. hallgatók az egyes intézeteknél fennálló önképző körökben. Pápán van theol. önképzőkör ahol 31 munkát adtak be, a melyek közt volt ima, predikáció, vallásos költemény. Pályakérdés 4 volt, amely mind megfjtőre talált. Maga az értesítő is megjegyzi, hogy bár kielégítő a munkásság, de az egyszerű köteleességteljesítésen alig ment túl. Az „ifjúsági képzőtársulat“-ban is munkálkodhattak és munkálkodtak is a h. hallgatók. Itt szintén volt egyházi beszédre kitűzve pályadíj, de különösen a versírás terén tűntek ki a papnövendékek. Volt e mellett énekkar és zeneegylet is. Debreczenben a „Hittanszaki önképző társulat“-ban imádkozás, prédikálás, vallásos költemények szavalása volt a tagok feladata. Pályakérdés is volt 2 kitűzve, érkezett is mindkettőre munka, azonban egyiknek a díj fele, másiknak semmi nem adatott ki. A „nyilvános olvasótermet, 84 h. hallgató látogatta, vagyis egy h. hallgatóra 1:826 látogatás esik. Munkásságot fejthettek ki az „Irodalmi Önképző-Társulat“-ban, „Gyorsíró-Egylet“-ben, „Énekkar“-ban. Volt „Segélyegyletük“ 4966 frt 17 kr. vagyonnal. Kolozsváron az „Ifjúsági Önképző-Kör“ munkálkodása körébe van felvéve az ima, egyházi beszéd írás, szónoklat, sőt ezekre pályadíjak is voltak kitűzve. A pályázat eredménye azonban nincs részletesen feltüntetve itt is volt ének- és zene-egylet. Sárospatakon az „Irodalmi Önképző társulat“-ban szintén fejthettek ki munkásságot a h. hallgatók. Ez az egylet azonban nem theologiai, hanem szépirodalmi dolgokkal foglalkozik. A kitűzött 8 pályakérdés közül egynél sem theologus fáradságát koszoruzta siker, — ha ugyan fáradt érte valamelyik. — Volt segélyegyletük 2399 frt 44 kr. vagyonnal. Tagjai voltak az „Ifjúsági Olvasó-Egylet“-nek, „Zene-Egylet“-nek, „Énekkar“-nak, „Gyorsíró-Egylet“-nek, „Tűzoltó Egylet“-nek, „Akadémiai ifjúsági-Egylet“-nek.

A különféle pályakérdések és jutalmak összehasonlításánál kitűnik, hogy egy hittanhallgatóra Pápán 0:2857. Sárospatakon 0:1393, Debreczenben 0:0238 jutalom esik,

A többi intézetnél nincs semmi ide. vonatkozó adat feltüntetve. — Legtöbb jutalmat nyertek tehát ott, ahol legkevesebb tanár van.

(Folyt. köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.

(Folytatás.)

I. A kísérlet a szellem egészségtanában.

Egy olyan területről akarok kiindulni, a mely egyedül részesült eddig a „kísérleti paedagógia” részéről némi figyelemben és műveléséhez — ez a szellem egészségtana az iskolában, a melynek miveletéhez előfeltételül az elfáradás és felüdülés (kipihenés) összes jelenségeinek tanulmányozása szolgál. A túlterhelésnek hosszas vitája, a mely *Lorinsernek* 1836-ban megjelent értekezése óta sohasem szünetelt — a maga történetében elszomorító bizonyosságát szolgáltatja annak, mily megbízhatatlan a gyakorlati tapasztalás. Amaz óhajtnak, hogy az elfáradásra vonatkozólag pontos vizsgálatok tétessenek, Sikorsky, egy ideg orvos tett eleget. A délutáni tanítás előtt és után a tanulókkal diktatumokat (a mit diktált, azt kellett pontosan leírni) íratott és az utóbbiakban (tanítás után) 33 perczen hibanövekedést vett észre — tehát már ebből kitűnt, hogy a tanító nem a tanulók tudásának, mint inkább elfáradásának mértékét állapította meg. Ezek után most már azt is jobban értem, miért fordult tanuló társaimnál egyébként jó dolgozatok végén oly sűrűn elő a vörös ténta; akkora sietségnek tulajdonítottuk, melylyel az óra végén dolgoztunk, most tudom, hogy más oka is van. Utánna Burgerstein mutatta ki, hogy nemcsak a délelőtti és délutáni munka között van ily nagy különbség, hanem egyetlen tanóra lefolyása alatt is egy számtani dolgozatnak hibái akként növekednek, hogy az első negyedórán 3, a másodikban 4, a harmadikban 5, a negyedikben pedig 6 hiba esik 100 számra. A számolásnak azt a methodusát azonban Kraepelin heidelbergi egyetemi tanár képezte ki, a kinek pszichológiai műveiben igen sikerteljes szerepet játszik — s ez azért is ajánlható további kísérletekben mert ama gyöngék, melyeket a paedagogusok ellene felhoztak, az eredményt alig befolyásolják. Kivitele ennek a következő: Egy füzetbe kolumnák szerint egyes számokat írunk be, ezeket adják össze a tanulók, az eredményeket a tizes számjegy elhagyásával az oldalra írják s minden öt percben csengetésre, vagy a tanító hangjára egy czeruza vonással megjelölik azt a helyet, a hol a tanuló éppen abban a pillanatban tartott. A jegyeknek száma, a melyeket összeadott, adja a teljesített munka nagyságának mértékét, a hibák és javítások száma és neve a munka minőségének mértékét. E nemű kísérletekből a tanítói praxis sokféle hasznot huzhat.

A paedagógia ily módon először is tanítási időegységekhez jut, melyek a gyermeki lélek természetes képességeinek jobban megfelelnek, mint a régi, bizonyos életkoroknál egészen elvetendő óraegység. Már az iskolai gyakorlat rávezette az egyes paedagogusokat arra, hogy az iskolai egységet megrövidítsék, így Seyfert is közli velem, hogy ő részben félórai tanítást hozott gyakorlatba és biztosnak tartja, hogy két egész óra alatt nem ér el az ember annyit, mint négy fél óra alatt. A frankfurti Zimmerman azt állítja, hogy a harmadik is-

kolai évben levő tanulóknál 6 félórai leccékkel többet ér el, mint a négy egész óráikkal; az azzal elért erőtakarítás és a tanítás koncentratioja lehetővé teszi a délutáni tanításnak teljes mellőzését. Azonban az is világos, hogy a félórai tanítás nem alkalmazható bármely életkoránál, mert a kísérlet segítségével könnyen kimutatható, mikor áll be az elfáradás a különböző életkorokban. Azt nem merem eldönteni, vajjon keresztülvihető-e technikai-lag a tanítás tartalmának különfelesége az egyes szakok nehézsége szerint. Hogy ez a ma tulnyomólag uralkodó szakrendszer mellett kivihetetlen, — jól tudom; de kivihető, ha e helyett az osztálytanítóságot hoznánk be, melyet maguk a paedagogusok is oly sok oknál fogva kívánnak.

De már most keresztülvihető volna annak a megállapítása, milyen sorrendben következzenek a különböző szakok egymásra, hogy a lehető legnagyobb eredményt érjük el. A paedagogiai kézikönyvekben erre nézve általában csak azt az ajánlatot olvassuk, hogy a szellemet jobban megfeszítő órákat lehetőleg az iskolai idő elejére tegyük, vagy mint *Waitz* ajánlja, hogy a nehéz és könnyű szakok úgy váltakozzanak, mint a versben az arsis és a thesis. De hogy miféle tevékenységek a legkimerítőbbek, azt a mindennapi tapasztalásnak kell eldönteni, amaz öreg Sophistának, a ki a már egyszer meggyökerezett nézeteket érvekkel is támogatni tudja. Például Griesebach kimutatta a vallástanításra nézve, hogy nagyon kevésbé fáraszt, s mégis rendszeren az első reggeli órákat veszi igénybe. Erre nézve kísérleti uton tapasztalatokat szerezni nem volna nehéz, de az óráknak tudatos, a paedagogiai követelményeknek teljesen megfelelő elhelyezése csak akkor volna lehetséges, ha arról gondoskodnánk, hogy minden óra egyenértékűvé váljék, hogy az elfáradás egyáltalában elkerültesse; de ez csak a tanítási időegységeknek fentebb említett rövidítése és ezzel kapcsolatban a szüneteknek helyes elosztása által volna lehetséges.

(Folyt. köv.)

Dr. Székely György.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki ev. ref. theológiai tanári kar véleménye.

(Folytatás.)

Vélemény a lelkészavatról.

Egybevetvén már az itt elszámolt adatokat hitvallási és kormányzati elveinkkel, kimondhatjuk, hogy a lelkészavatról vonatkozó szokásokat és eljárási módokat lényegileg helyeseknek tartjuk, mindazáltal azzal az észrevétellel, hogy a lelkészavátás nem püspöki előjog, hanem általános lelkészi jog, a melyet épen ezért bármely esperes, vagy bármely rendes lelkész végrehajthat, de természetesen a lelkészavatról jogosított egyházi hatóság beleegyezésével. A részletekre nézve pedig véleményünk a következő:

Elsőben is kíváncsiak tartanók, hogy az egy mástól eltérő vagy egymásnak ellenmondó részletek közakarattal elenyésztesse, a mi annál inkább remélhető, mivel az eltérésekben vagy nincs lényeg és így könnyen elhagyhatók, kiegyenlíthetők, vagy ha lényeg van, akkor a szentírás és hitelveink az irányadók és szabályozók. Így mindjárt a tisztánleni kerület bizvást lemondhatna az életrajzoknak hosszadalmas, a szertartást egészen prózáivá laposító felolvasásától, mivel-

hogyan ez nem lényeges és ugyancsak lemondhatna arról is, hogy püspöke a szószékről beszéljen, mivel hogy az apostolok magok se igen léptek szószékre a Timótheusok és Barnabások felavatásakor . . . . Aztán a két dunai kerület mért ne vehetné fel az esketés előtti kikérdezést, mikor a nélkül a rákövetkező eskünek nincs teljes értelme és mikor a kikérdezés különben is a régebben szokásos cenzurának a velős helyettesítője!? Vagy a dunántúli kerület mért ne alkalmazhatná a felesketést, mikor az egyébként is általános feltétele a hivatalfoglalásnak, hitelveink szerint pedig istendicsőítés és mint ilyen, egyszerűsége mellett is annyira lényeges szertartási elem, hogy alkalmazását mind liturgiás könyveink, mind kerületeink többsége elengedhetetlennek tartják!? Aztán a Duna-melléken mért ne énekelhetnének a felavatandók a kórus helyett, mikor az hitelveinkkel egészen megengedhető, régóta és mindenütt szokásos és itt egészen hálás liturgiai elem?! A kétszeri külön éneklést azonban, mint Erdélyben és a Tiszántúlon szokták, feleslegesnek tartjuk, mivel ez már halmozottá teszi a szertartást a gyülekezet rovására és szinte „újrázás” számba megy. Ilyenféle véleményben vagyunk a kézfogásról is, a mely ott, a hol oly apostoliasan symbolikus cselekmény megy végbe, mint a kézrátétel, egészen felesleges symbolum és csupa udvariassági színvonalra süllyed. Hátra van még a kézrátétel alatti térdeplés és megáldás. A térdeplés ó-szövetségi szokás volt, ebben a szertartásban pedig erősen hierárkiái jelentőségű: jobb elhagyni és a fej meghajtásával helyettesíteni. A megáldás pedig mind az írás, (Csel. 6, 6; 13, 3.) mind a Helv. Hitv. (XVIII. R. VIII. §), mind a régibb liturgiaíróink szerint imádkozással, könyörgéssel hajtható végre.

Most már az a kérdés, hogy mi lenne hát a leg-helyesebb, hitvallási és kormányzati elveinkkel leg-jobbban megengedhető eljárási módja a lelkészavatásnak? Előrebocsátván itt azt, hogy megbízatásunk a kérdés liturgiai oldalára nem terjed ki: a felelet megadásánál mellőzhetőnek, sőt mellőzendőnek tartjuk a liturgiai részletességet; e helyett csupán a követendő eljárás főmozzanatait emeljük ki, a tüzetes szabályzat kidolgozását pedig, a főt. egyházkerület célzata szerint a zsinatnak hagyjuk. A megjegyzés után feleletünk, illetőleg véleményünk a következő:

1. A rendes istentisztelet elvégződése után, a lelkészavatási szertartást nyissa meg a gyülekezet alkalmi éneke, pl. a 235. dics. 1-ső verse: „Oh Isten, a ki pásztorokat”, vagy valamely más, de odaillő és együttesen zengendő ének; azért, mert minden szertartásnak közös énekléssel kell megkezdődnie.

2. Minthogy a lelkészavatás kormányzati ügy is: tehát álljon elő a kerület főjegyzője és rövid szavakkal jelentse ki a szertartás célját, felolvassván a felavatandók neveit, illetékes gyülekezetük megemlékezésével; a felavatandók pedig nevök említésénél egyenként álljanak fel, hogy így mintegy bemutatkozzanak.

3. A püspök, vagy esetleg az esperes, vagy bármely erre felkért rendes lelkész, az úrasztala mellől tartson alkalmi beszédet, az úrasztalát körül álló felavatandókhoz, mely részéről a szokásos kérdések feltevésével, a felavatandók részéről pedig hangos feleletadással végződjen.

4. Tegyük le a felavatandók a szokásos esküt, az egyházkerületi főjegyző előmondása mellett.

5. Zendítsék rá felavatók és felavatandók a 37. dics. 1-ső versét, a „Jövel szentlélek Úr Isten-t, együttesen, mivelhogy a szentlélek ajándékira mind a felavatónak, mind a felavatandóknak egyaránt szükségök vagyón

s ha éneklésükhöz esetleg a gyülekezet is hozzácsatlakozik, annál hatásosabb és lélekemelőbb lesz az, de a kezdés mindenestre a lelkész karból induljon ki. Éneklés után:

6. Járuljanak a felavatandók a felavatók elé és fejüket meghajtva fogadják a vének kezeinek rájuk vettetését és az addig tartson, míg a felavató könyörgése el nem végződik. Orgonaszóra itt semmi szükség. Ezzel a szertartás elervén az igazi csúcspontot, innen már az általánosba való visszatérésnek kell következni. Ezért, mintegy áthidalásképpen:

7. Szóljon a felavató még egyszer a felavatottakhoz, most már különösebben a kerület nevében, de röviden és velősen itt alkalmazván az u. n. elbocsátást és felhatalmazást; aztán imádkozásra hívja fel az egész gyülekezetet, a melyet az Úri imádság után áldással végezzen.

8. Zenditse rá az egész gyülekezet valamelyik alkalmas éneket s aztán pár vers eléneklése után oszlongon el.

Végül még csak annyit, hogy ha majdnem általános szokás szerint, énekkar is kíván közreműködni: annak, véleményünk szerint, két helyen, u. m. a szertartást kezdő gyülekezeti ének után és a szertartást végző gyülekezeti ének előtt lehet részt juttatni. (Folyt. köv.)

javaslat

az egyházi adózásról, a belhivatalnoki fizetések rendezéséről s az egyházfenntartási alapok létesítéséről.

(Vége.)

8. §. Ha az egyházközségnek az előző 6. és 7. §§-ok rendelkezése szerint készített költség-előirányzatában a szükséglet kellő fedezetet nem nyer, és ha vallási vagy nemzeti okok azon egyháznak, mint anyaegyháznak fenntartását teszik szükségessé: a költség-előirányzatban előállott, az illetékes hatóság által felülvizsgált és az ev. ref. összes egyházakban ilyen módon megállapított és összegezett hiány tünteti ki azon főösszeget, melynek mint ev. ref. egyetemes egyházunk által szükségelt államsegélynek állandó megadása, és egyházi hatóságaink útján évenként folyóvá tétele, az 1848-diki XX-dik t.-cz. alapján, úgy a magas kormánytól, mint a törvényhozástól kérelmezendő.

9. §. A segélyt igénylő egyházak költség-előirányzatának folytonos és kellő ellenőrzése végett, az ily egyházközségek évi számadásai, az ezen számadások zárótételei alapján készített költség-előirányzatai, az adó-kivetési lajstromokkal, az adó-kivetés ellen a presbyteriumokhoz beadott s ezek által megbírált felszólamlásokkal együtt, az egyházmegyei számvevőszékre, minden év kezdetén és kellő időben felterjesztendők, mely azokat módosítja, vagy helybenhagyja.

Azon gyülekezethez, melynek presbyteriuma eleget tenni vonakodnék, vagy az esperesi hivatal megsüregése után is késlekednék, az egyházmegyei elnökség küldöttséget nevez ki, mely küldöttség az egyház költség-előirányzatát és adó-kivetési lajstromát az illető presbyterium költségére elkészíti, vagy elkészítteti. A netalán előforduló ellenszegülés esetére, az ily egyház felett megfelelő közege útján az egyházmegyei és fel-folyamodás esetén véglegesen az egyházkerületi bíróság határoz. (E. t. 252. §.)

Az ily módon kirótt fizetési kötelezettségek ellen, a kötelezett egyháztag, ha azokat magára sérelmesnek tartja, jogosítva van, a kivetés kézbesítésétől vagy tudatásától számított 15 nap alatt az egyházmegyei bíróság-

hoz folyamodni, mely a kivetést a törvények értelmében helyben hagyja, avagy módosítja és hozott határozatáról az illető folyamodót értesíti.

Az egyházmegyei bíróság határozata ellen nincs fellebbezés. (E. t. 251 §)

10. §. A kivetett egyházi adót az egyháztagok évnegyedenként négy egyenlő részletben és készpénzben tartoznak az egyházi gondnoknak, vagy a presbyterium által az egyházi adó szedésére saját kebeléből választott és megbízott presbyternek számadása alá befizetni. Ennek megfelelően az egyház behivatalnokainak és alkalmazottainak fizetése is évnegyedes, tehát négy egyenlő részletben folyósíttatik.

11. §. Azon egyházközségekben, melyekben a gyülekezetnek a 6. és 7-ik §§-ban előírt fentartási költségei nem teszik szükségessé a 3-ik §-ban megállapított s az állami adók után számítandó maximális százalék kivetését: a szükségletnek megfelelő és adókivetési kulcsul szolgáló ily százalék a presbyterium által az egyházmegyei számvevőszék jóváhagyásával állapítatik meg.

12. §. Oly egyházközségekben, melyekben a behivatalnokok jelenlegi fizetése a 6. §-ban megállapított minimalis alapszítésnél nagyobb, ezen jelenlegi nagyobb fizetés továbbra is fenntartatik, ha az egyház szükséglete a 3-ik §-ban előírt maximális százalék alkalmazásával, minden külső segély nélkül fedezhető.

Ha pedig a jelenleg meglevő behivatalnoki fizetés, valamely egyházközségben csak segély útján lenne előállítható, akkor csakis a jelenben azon fizetés élvezésére jogosult behivatalnokok hivatalviselésének idejére veendő fel ezen összeg az évi költségelőirányzatba. Az ily állomások megürülése alkalmával bekövetkező választáskor, a behivatalnoki fizetések rendezésére vonatkozó 6-ik §-ban megállapított intézkedések lépnek érvénybe.

13. §. Az egyházak fennmaradásának és fejlődésének biztosabb vagyoni alapokra helyezése, — a korpótlékok fizetéséből eredő terheknek elviselhetővé tétele, — a hivatal viselésre képtelenné vált lelkészek számára legalább alapszítésökkel leendő nyugdíjazásuk végett felállítandó országos nyugdíjintézet javára, úgyszintén a tanítói országos nyug- és gyámintézet részére köteles évi járadékok fizetésének lehetővé tétele végett: minden anya-, társ- és leányegyházban egyházfentartási alap létesítendő.

14. §. Az egyházfentartási alap létesítésére és évenkénti növelésére fordítandó:

a) a gyülekezeti perselypénz, a más célra rendelt ünnepi és vasárnapi ilyenmő jövedelmek kivételével;

b) az egyház évi számadásának zártakor fennmaradó évi bevétel, mint tiszta jövedelem egyharmad része;

c) a magyar országos református egyházi közalap részére beszédett évi járuléknak 25%-a; minthogy az egyházi közalapnak az egyházi törvények 259-ik §-ban a) és c) pont alatt kitűzött feladata, e törvényjavaslat keretében teljesítve lesz;

d) e célra tett kegyes adományok, hagyományok és alapítványok.

15. §. Az egyházfentartási alapok különálló számadások keretében kezelendők és azok állása egyházanként és egyházmegyenként évről-évre kimutatandó.

16. §. Az egyház költségelőirányzata fedezetének javára az egyházfentartási alapok évi kamattjévedelmének csak egyharmadrésze használható fel, a kamattjévedelem kétharmadrésze pedig az egyházi törvényhozás újabb intézkedéseig, a presbyterium vagyoni felelőssége mellett, évről-évre tőkésítendő.*

A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése.

A borsodmegyei általános tanító-egylet VI. évi közgyűlését okt. hó 14-én Sajó-Szentpéteren tartotta a ref. templomban, hol *Hidvégi* Benő kir. tanfelügyelő elnöklése alatt több mint 140 tag jelent meg. Ott volt *Vadász* esperes és *Vadnay* főszolgabíróval az élén az egész város értelmisége, hogy tanuja legyen a tanító-egylet buzgó munkálkodásának, hogy elismerésével fizessen azoknak, a kik apostolai a tudomány s műveltség terjesztésének. S mikor orgona kísérete mellett fölzendült *Kölcsy* Hymnusza, a négyszáz éves templom falai szinte boldogan visszhangozták a felséges nemzeti ének minden sorát s a különböző vallásfelekezetek tanítói egy oltáron áldoztak: a haza szent oltárán!

Az ének elhangzása után *Hidvégi* tanfelügyelő tartá elnöki megnyitóját, elmondva, hogy akkor, midőn az egyházi előjáróság szívesen felnyitatta előttök a templomot, a tanító egylet közgyűlése itt e szent helyen csak a nemzeti eszme és tiszta erkölcsiség szolgálatában állhat. Szólt arról, hogy a cél, melyért a tanítók egylete küzd, felséges s a győzelem biztató, mert egyesülésekben, összetartásokban rendkívüli erkölcsi erő rejlik, a mely a tudomány fegyvereivel fogja megvédelmezni e szép magyar hazát a jövő ezredévben.

Miután a jegyzőkönyv vezetésére *Osiki* Béla egyleti tag kéretett fel, következett, mint legfontosabb tárgy, a *Fogarassi* Jenő ároktői tanító és egyleti alelnök felolvasása: „A népoktatási törvény revíziójáról.” A munkálat alapgondolata az, hogy az iskolákat jövődében a nemzeti szellemnek kell áthatni s hogy ezt elérhessük, szent kötelességünk már a törvényt úgy alkotni, hogy erre bátran fölépíthessük a nemzeti iskola hatalmas épületét. Az iskolák államosításának nem nagy barátja, mert az állam anyagi viszonyai jelenleg nem bírnák meg azt az elviselhetlen nagy terhet, mibe kerülne az összes iskolák fentartása. Elég az állami felügyelet: csak a törvény végrehajtassék. Ohajtaná, hogy a tanítók érettségi vizsga után végeznék el a négy éves tanfolyamot, mert csak így nyerhetné meg a jövődő tanító nemzedék azt a tudományos készséget és kiképezetést, melyet okvetlen meg kellene kívánni minden tanítótól. Ohajtaná, hogy a készséghez viszonyítva rendeztetnék a fizetés s emelkednék fel végre valahára a tanítóság alárendelt helyzetéből arra a magaslatra, hol működési körének fontosságához képest megfelelő tisztelet lenne osztályrésze, mert a legnemesebb kincs, a gyermeki lélek és szív az ő kezére van bízva. — Ohajtaná, hogy az iskolaszék mai formája töröltetnék, mert gondolatnak is képtelenség, hogy a tanító munkálkodását tantervét olyan emberek bírálják, ellenőrizték, akik alig tudnak írni, olvasni. Ohajtaná, hogy a tanítók feletti felügyeletet a megyei tanfelügyelő elnöklése alatt egy tanítókiből álló vegyes bizottság gyakorolná. Előadó nézeteit nem mindenben fogadta el a közgyűlés, de jegyzőkönyvileg elismerését és köszönetét fejezte ki.

En őszintén szólva — szerettem volna, ha fejtegetéseinek gazdag sorozatából nem hagyja ki szerző a vallás- és erkölcsképzés fontosságát, szükségességét, mert ha pusztán csak a nemzeti nevelést sürgetjük s ezt meg is valósítjuk, ne felejtsek el a tanítók, hogy ezzel csak fél munkát végeznek, mert a vallás- és erkölcsi erő nélkül a nemzet nagy, boldog és szabad soha nem lesz!

* Ezt a javaslatot egy bizottság készítette, a mely a tiszántúli kerületnek Szatmáron tartott értekezletén mutatta be s elbírálás végett az értekezleti közgyűlés az egyházmegyékhöz tette át. A kérdéshez, a melylyel e javaslat foglalkozik, mi is hozzászólunk. Szerk.

Fogarassi után *Kulik Márton* egyleti főjegyző tartott felolvasást „*Az iskolai kirándulásokról*”. Egyhangu helyesléssel fogadta el a közgyűlés, hogy az iskolai kirándulások czélszerűek s így meghonosítandók, mert fejlesztik az értelmet, megedzik a testet, rendkívüli mértékben képezik a szív és kedélyt a gyermekeknél. Tagadhatatlan, hogy hangoztatott elveit aláírhatjuk mi is. Bár minden tanító alkalmazásba venné a kirándulásokat, mert a szcmléletet nem helyettesítheti az iskolában semmi sem. A választékos nyelven írt előadásért a közgyűlés egyhangulag köszönetet szavazott.

Schlézinger Ármin aljegyző a múlt év történetét olvasta fel.

Gálffy Ignác miskolci polgáriskolai igazgató-tanár, egyleti alelnök indítványára kimondta a közgyűlés, hogy 400—500 frt arra fordítható összeggel megveti alapját a Miskolczon felállítandó „Borsodmegyei tanítók házának”, melyben szegény, elárvult tanító gyermekek fognak eláttatni, hogy ezáltal is emelkedjék a tanítók nemes gondolkodása s kedvet kapjon a fiatal nemzedék e pálya iránt, hol már még az igazán elárvult gyermekekről is lesz gondoskodva. Igaz, hogy kevés az alap, de a felebaráti szeretet, önkéntes adományozás idővel felépítheti a jótékonyt szolgáló épületet, melynek alaptőkéjét felmaradt egyleti pénztári maradványokkal s hangversenyek tiszta jövedelmével lehet gyarapítani.

Miután Göcz Ferencz szépen megokolt indítványára a régi tisztikar 3 évre újból megalakult: elnök rövid de lelkesítő záró beszéde következett, melyben legmélyebb köszönetének ad kifejezést a közgyűlés nevében a református egyház előjárósága iránt, hogy templomát e célra átengedte, a város lakosainak, hogy a tanító-egylet nagyszámu tagjai elszállásolásáról ingyen gondoskodtak. Beszédjét a tanító-egylet és a haza életetésével végezte.

Végül állva a „Szózatot” énekelte a diszes közönség, mely felséges összhangban zendült meg a tanítók és a gyülekezet ajakán, lelkesítve a háznak szent szerelmére!

2 óra felé járt az idő, midőn közös ebédre gyülekeztünk. A templomi közgyűlés méltóságához illő volt az a lelkes, kedvre derítő hangulat, mely a fehér asztalok mellett uralkodott, mely végre a pohárköszöntőkben nyilvánult. Itt is megmutatták a tanítók, hogy tudnak is, akarnak is lelkesedni a hazáért, az erkölcsi örök eszméért, melyeket a fehér asztalnál is dicsőítettek.

S ha még megemlítem, hogy gyűlést megelőző este gazdag műsorozattal, igen sikerült hangversenyt rendezett a tanító-egylet saját alaptőkéjének gyarapítására s ha megemlítem, hogy a tagok száma jelentékenyen szaporodott, letehetem tudósítói tollamat azon ohajtással: vajha a megye területén lévő római katolikus tanítók is a reformátusok példájára minél tömegesebben állnának be az általános tanítói egyletbe s a jövő évben Diósgyőrben tartandó közgyűlésen már közreműködnek a nemzeti iskola felvirágoztatásán!

Szuhay Benedek.

IRODALOM.

* **Hit és élet a szentírásban.** Ez alatt a cím alatt *Bányai Sándor* hódmezővásárhelyi főgymn. vallásanár az óvónőképezde II éves és a felsőbb leányiskolák utolsó évi prot. növendékei számára, egy 30 lapra terjedő rövid vallástani kézikönyvet írt és adott ki, mely rövid alapvető bevezetés után 4 öszövétségi és 22 újszövétségi

képben, illetőleg tételben kívánja megösmertetni a ker. hitet s megerősíteni növendékeit a ker. életben. A kis könyvet a megjelölt célok egyikére, t. i. az óvónőképezde II. osztálya számára, határozottan alkalmasnak tartjuk, s mint ilyet ajánljuk is; azonban a felsőbb leányiskolának épen az utolsó (VI-ik) éve számára feltétlenül más tárgyú s más szerkezetű vallástani kézikönyvet tartunk szükségesnek. A figyelemre méltó kis könyv ára 20 krajczár s szerzőnél rendelhető meg. (rk.)

* **A néptanítók zsebnaptára** az 1897/98. tanévre, Ember János budapesti s.-tanfelügyelő szerkesztésében megjelent. A szokott alakban és kiállításban a naptári részen és a tanügyi címtáron kívül, csupa oly közleményeket foglal magában, a melyek a tanítóval és iskolával szoros kapcsolatban vannak. Az ügyesen szerkesztett naptárt ajánljuk a tanítók figyelmébe. Ára 50 kr.

* **Magyar kritika** czimvel havonként kétszer megjelenő a szép és a tudományos irodalomra egyaránt kiterjedő kritikai folyóirat indult meg nemrég a Benedek Elek szerkesztésében. Mikor olvastuk az első számban a szerkesztő beköszönő vezércikkét, igazán örültünk azon elveknek, melyeknek zászlaja alatt a folyóirat megindult. Objektív, nem felületes, hanem beható kritika a szerkesztő jelszava. S találunk már az eddig megjelent két számban is olyan cikkeket, melyek híven szolgálják a programot. Ilyenek a többek közt Zlinszky cikkei: A Kármán emlékalbumról, Imre Sándor irodalmi tanulmányairól, Balassa J. nyelvész és ethnografus és Áldassy A. historikus bírálatai. Sajnálattal tapasztaljuk azonban azt is, hogy Lázár Béla egyik kiadó és munkatárs már a második számban Székely sárospataki tanár „*A qualitativ érzelmek pszichológiája*” czimű könyvéről írva, homlokegyenest ellenkezésbe jut az általa és a szerkesztő által felállított elvekkel s a mellett nagy irodalmi izlésteleniséget is követ el csak azért, hogy saját magának tömjenezzen. Mert a helyett, hogy a könyv tartalmát ismertetné vagy bírálná, arról beszél, hogy mily sokat tud Ő, a budapesti tudós, mennyire ismeri a Binet vezetése alatt álló párizsi, a jénai, a lipcei kísérleti lélektani laboratoriumokat s az erre vonatkozó rengeteg irodalmat. Ellenben pusztá feltevés utján vakmerően állítja, hogy Székely ezeket a laboratoriumokat nem ismeri, mint sárospataki ember nem is ismerheti, sőt Sárospatakon figyelemmel sem kísérhette a külföldi laboratoriumok kutatásainak eredményeit. Hát ebből megtudhatja a nagy világ, hogy Sárospatakon se vasut, se posta, se könyv nincs s a szegény patakiak még csak meg sem fordulhatnak se Párizsban, se Jenában, Lipcsében stb. — Hát nem ellenkezik e az olyan bírálat a jó izléssel, a Magyar Kritika beköszöntőjével, mikor Lázár odakiált Székelynek: *Te falusi!* Te pataki! rejtőzz el mellettem, a Párizsban, Jenában, Lipcsében járt nagy ember mellett, mert te nem tudsz semmit abból, a mit én tudok, sőt nem is tudhatsz, hát minek írsz az érzelmekről, vagy bármiről?! S Lázár nemcsak a Székely könyve, hanem az egész eddigi magyar bölcséleti irodalom felett pálczát tör, hogy minő jögon és alapon, azt mi nem vagyunk képesek kitalálni, mert nekünk nincs tudomásunk az ő nagy irodalmi műveiről vagy művéről a kísérleti lélektan s általában a tudományos irodalom terén. Különben a „Magyar Kritika” szerkesztő bizottsága fiatal szakemberekből áll, a kik remélhetőleg csak olyan műveket fognak kritizálni, a melyek szakmájukba vágók s ebben a részben ajánljuk a folyóiratot a pártolásra. Ára egy évre 5 frt.

(o.—)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozások.** A szentandrási ref. gyülekezet lelkespásztora: *Gyurkó Dániel* október 21-kén 79 éves korában bevégezte földi pályafutását. 42 évig volt az Úr szőlőjének buzgó munkása, a ki látott jó s derült napokat bő számmal, de volt része a megpróbáltatásokban is, a melyek annál keservesebb voltak, mert épen az öregség napjaira estek. Lelki s testi gyötrelmeinek immár vége szakadt s a hű szolga ott áll az Úr ítélő széke előtt. — Legyen emléke áldott, síri nyugalma csendes. — *Székely József* a szirmai gyülekezett ifjú tanítója élete 35-ik esztendejében szívszélhűdésben hirtelen elhunyt. Jóravaló munkás tagja volt az alsó-borsodi tanító-testületnek a megboldogult, a kinek korai halálát fiatal özvegye, s három árvája siratja. — Legyen az Úr kegyelme az özvegygyel s árvákkal, az elköltözött sírja felett viraszson az emlékezet!

— **Az evangélikus szövetség X-ik egyetemes gyűlése** október hó 4—7 napjain tartott meg a Rajna vidéki *Krefeld* városban gróf *Wintzingerode-Bodenstein* elnöklése alatt, hogy tiltakozzék az ultramontanizmus német lovagjainak a viselkedése ellen s hogy megmutassa a német protestánsok erejét, a kiknek van elég bátorságuk a pápas egyházzal szembeszállani, ha a viszonyok úgy fogják követelni. Tiltakozni akartak a türelmetlenség ellen, a melyet a német ultramontanok vittek bele a társadalmi életbe s harcot, elkeseredett küzdelmet provokáltak a polgárok között, akik eddig a vallás különbség mellett is megfértek egymás mellett. A gyűlés okt. 4-én este ismerkedési ünnepélylyel kezdődött, a melyen elénkelvén a jelen voltak az »Erős várunk« . . énekét, *Haupt halle*-vittembergi egyetemi tanár üdvözölte a tagokat, a kiket a krefeldi lelkész, *Everling* a gyülekezet nevében fogadott szíves istenhozottal, kívánván, hogy a német ev. szövetség a harc tűzén át jusson el az óhajtott békéhez. Majd *Müller-Rhey* a gladbochi superintendens üdvözlését tolmácsolta, *Weber* lelkész pedig a német ev. munkásegylet részéről emelt szót, hogy közösen kell küzdeni a socialisdemokrácia s az ultramontanizmus ellen, *Schlechtendahl* kereskedő, *Thümmel* remscheidi lelkész is az üdvözlés szavait hangoztatták s ez utóbbi kitért egyúttal az ultramontan sajtó jellemzésére is, a mely engesztelhetlen gyűlölettel viselkedik a protestánsok iránt, a kiket türelmetlenséggel vádol, holott épen megfordítva áll a dolog, mert az ultramontanok még a krefeldi gyűlést is úgy tekintik, mintha hadba induló sereg volna, pedig csak védelem az egész gyűlésezés az ellen a pápai felhívás ellen, a mely a prot. r. kathólikussá akarja tenni. Még *Witte* tanár szólott, hogy az elnökség nevében megköszönje az üdvözléseket s hangsúlyozza, hogy a gyűlés nem akar támadást indítani, hanem békét teremteni a polgárok között s miután énekelték, az ismerkedési estély véget ért. Másnap délután 5 órakor ünnepélyes istentiszteletet tartottak, amelyen *Starck* és *Schöttler* lelkészek végezték a szertartást, az utóbbi prédikálván az Efész. lev. 6 r. 10 s. következő versei felett, szólván az ev. szövetségről mint imádkozásnak, küzdelemnek és hűségnek a szövetségéről. A gyülekezet a Zvingli reformáció énekének elmondása között oszlott szét, hogy aztán a városháza nagy termében ismét találkozzék a nyilvános esteli gyűlésen, a melyet *Schütz* nyitott meg, rajzolván beszédében azokat a veszélyeket, a melyeket a jezsuitismussal a r. kath. egyházban elért sikerei a prot. ellen támasztottak. Az utána következő szónok a hottenbachi lelkész volt *Hackenberg*, a ki azt hangsúlyozta beszédében, hogy a Rajna-vidék protestánsai hívek a refor-

mációhoz s az ellenség ereje megtörik hitők szilárdságán. A duisburgi pap: *Terlinden* a Gusztáv-Adolf egyület üdvözlését tolmácsolta, a mely az ev. szövetséggel vállalt vállhoz vetve küzd a prot. igazaiért. Az elnökség nevében *Wintzingerode-Bodenstein* gróf szólott. lelke meggyőződését fejezve ki, hogy Németország hatalmas ereje össze van növe, egybe van forrva a protestantizmussal. Ezzel bevégeződött a gyűlés első napi tárgyalásának első része, a mely után nyomban következett a második rész, a melyen a thüringiai misszió gyűlés elnöke: *Kurze*, bornshoini lelkész szólalt fel, hogy rajzolja azokat a veszélyeket, a melyeket az ev. pogány misszió ellen a pápai propaganda támasztott, főleg Madagaskárban, a hol a jezsuiták a francziák pártfogása mellett, a ben-szült evangélikusokat erőszakkal papistákká tették. A gyűlés tudomásul vette, hogy ezután a német ev. missionáriusok mindig csak a saját felelősségükre fognak munkálkodni s nem fognak sehol sem együttesen téríteni a r. kath. hittérítőkkal. Ezután az előadás után karének következett s a közönség kíváncságra itt is el kellett mondani a Zvingli féle reformáció énekét. Az utolsó pontot a bajorországi fürthi pap *Fickenscher* felszólalása képezte, a ki az ev. szövetséget észak és dél életszövetségének nevezte, mert mindenütt van tere munkálkodásának s mindenütt vannak tagjai. Az első napi gyűlés este 1/2, 12-kor végződött. Október 6-án d. e. 10 órakor volt a másodnap gyűlés, a melyen felolvasások voltak napirenden s nyilatkozatok a pápai encyklika ellen, a melyet a Canisius jubileum alkalmából bocsátott ki XIII. Leo. A gyűlést *Wintzingerode-Bodenstein* gróf nagyhatású beszéddel nyitotta meg, a melyben jelentést tett, hogy a szövetség tagjai s eszközei is szaporodtak s növekedtek az új esztendőben, a mi erőt adhat s ad is az az ultramontanok elleni harcban, a kiknek sajtója az elnök szájába ezt a nyilatkozatot adta egy alkalommal: »a vaddisznó vadászás legalább is olyan szükségszerűnek látszik, mint a szarvasvadászat.« *
»Én — úgymond a szónok — soha sem tettem ezt az összehasonlítást, hanem azt mondtam, hogy a hazánkat az ultramontanizmus részéről fenyegető veszélyt nagyobbannak tartom, mint azt, a melyet a socializmus rejt magában s e mellett az állításom mellett álllok most is, mert nem a róm. kath. hívekről van itt szó, hanem az ultramontanokról, a kik hazánknak mindig romlására voltak, a mint a történelem igazolja,« s szól a pápai encyklikáról, a mely Canisiust magasztalta, holott az Melancon mellett még csak említést sem érdemel. »Am harcoljunk,« mondja az elnök: »e harcban a papuralommal szemben az államot védelmezzük s Németországot oltalmazzuk a pápai hatalommal szemben.« Az elnöki megnyitó után a gyűlés a hivatalos üdvözléseket fogadta, a melyek sorában nagy lelkesedést keltett az ó-katholicismus képviselőjének, *Weber* püspöknek az üdvözlése, a ki örömeinek adott kifejezést, hogy az ev. szövetség is különbséget tud tenni ultramontanizmus és kathólicizmus között. »Mi, ó-kathólikusok is küzdünk az ultramontanizmus ellen, mert a hazát kell védelmeznünk.« Üdvözlést hoztak Hollandiából, Olaszországból s üdvözlő táviratot küldött *Müller erdélyi szász püspök* s gróf *Hoensbroech*, a ki odahagyta a r. kath. egyházat. Táviratában kifejezést adott annak a meggyőződésének, hogy a r. kath. vallás nem az igaz ker. vallás és nem egyedül idvezítő; hogy az ultramontanizmus ellensége a vallásnak s az államoknak, ellensége a polgári szabadságnak s békének; hogy az ev.

* Azaz a fekete sereg, az ultramontan papság ellen épúgy kell küzdeniök a németeknek, mint a socialisták vörös csapatai ellen.
Szerk.

szövetség nem hecc-szövetség, a minék az ultramontánok állítják, hanem egy szükséges dolog, a ker. szabadság érdekében. Az üdvözlő iratok s sürgönyök felolvasása után II. Vilmos császárhoz üdvözlő táviratot küldtek, a melyben kifejezik hő óhajtasukat, hogy az uralkodó erősen prot. érzülete mellett az ev. szövetség bátran harcol a haza s a protestántizmus szolgálatában. Ezután következett a *Nippold* jénai tanár előadása azokról az akadályokról, a melyek a német protestántizmust gátolják érdekeinek oltalmazásában. Találkozó vonásokkal rajzolja a politikai viszonyokat, a melyek a vallásiakkal együtt gátolják a prot. teljes diadalrajutását s int arra, hogy a bibliával kezünkben, ne féljünk senkitől, mert ég és föld elmúlnak, de az Ur beszédei mindörökké megmaradnak. Az előadás után három nyilatkozatot tett a gyűlés. Az első *Hackenberget* fogalmazta a pápai enciklika ellen, kimondván benne, hogy »*hazugság és gyalázkodás az, hogy Luther a lázadás zászlóját bontotta ki s hazugság és gyalázkodás az is, hogy a reformáció az erkölcsi romlottság forrása, mert éppen a romlottságot szüntette meg, a melynek a római papság élete volt a melegágya.*« Erélyes visszautasítás ez, a melyet az ultramontánok bizonyára nem tesznek ki az ablakukba. — A második nyilatkozatot *Terlinden* fogalmazta s szól arról, hogy a Rómában levő német evangélikusoknak templomot építtessen a berlini ev. egyháztanács, a melyet erre az 1894-iki Gusztáv-Adolf ünnepély is felszólította. — A harmadik nyilatkozat *Beyschlag* tanár tollából való, a ki az ellen szólólag nyilatkozik, hogy a landshuti r. kath. gyűlés propagandát csinál a »konvertitasságnak a prot. theologusok körében tisztán anyagi szempontból, a mi már magában véve is elítélendő s egyúttal alávaló felfogásra mutat. A gyűlés ezzel ért véget d. u. 3 órakor, hogy aztán estve ismét összejöjjenek a tagok s meghallgassák a különböző előadásokat, a melyeket *Everling, Kremers, Haupt*, Thümmel, Fikencher, Hackenberg*, tartottak, ez utóbbi gyűjtést rendezett a Freiburgban építendő diakonissa intézetnek s 1000 márkát szedett össze. Október 7-én a szövetség főtitkára Dr. *Fey* tette meg évi jelentését a központi s fiókegyletek munkálkodásáról. Ezzel a tulajdonképeni gyűlés bevégeződött, a melynek az ünnepi banket s hangverseny volt az utolsó felvonása s a tagok azzal a tudattal távoztak el, hogy a prot. ereje meggyőzi a jezsuitizmust.

— **Buddhista istentisztelet Párisban.** A Schopenhauer által világvallásnak jelzett buddhizmus az európai műveltség központja gyanánt emlegetett francia fővárosban régtől fogva otthont nyert s így egészen természetes, hogy a valláshoz tartozók igrékezek olyan a milyen kultuszt végezni, a mely nélkül szerintök sem lehet el a vallásfelekezett. A kultusz az, mely közlelről érdekelhet bennünket, azért adjuk ezt a leírást, melyben a párisi Buddhista istentisztelettel ösmerkedünk meg. A hívek bemennek az istentiszteletre kiválasztott helyre s virágot vive kezdőbe, egy-egy szálat az oltárba tesznek le. Ez a gyülekezeti közönség jelképe. Ezután következik a pap előadása a buddhizmus jelentőségéről, fontosságáról, igazságairól, a melyeknek vallásához,

* Haupt hallei egyetemi professor a hitetlenség ellen szolt, amely nem csupán a materializmusban áll, hanem ott is nyilvánul, a hol égi célt keresnek földi eszközökkel. Ez van a r. kath. egyházban is, hol a gyóntató-szék világi hatalmi eszköz, a melylyel szemben az egyéni hitnek kell érvényesülni. A r. egyházban az egyház a hívó s az egyház vezető az egyént s nem a hit, a minék a lelkiismeret adja meg a árást. A reformáció a lelkiismeretet állította helyre s hitet ad az egyeknek, azért csak hinni kell!

elfogadásához nem kell dogma, nem kell hitforma, sőt a tudás magas fokára emelkedetteknek kultuszra sincs szükségük, csupán gondolkozásbeli beavatottság a vallás dolgaiba. Az ilyen prédikációnak nevezhető beszéd után következett a békeszertartás, a mely a szent könyvekből vett versek elszavalásán kívül abban is áll, hogy a pap felhívja a jelenlevőket arra, hogy gondolataikat összpontosítsák s irányozzák a felé a szeretet felé, a mely minden élő lényt békeséggel tölt el. E gondolat összpontosítás s irányzás alatt sárga selyem zsinór van a jelenlevők kezében, az összetartozás jeléül, a melyet aztán darabokra vagdalva emlékül ad a pap minden hívőnek. Lélek nélküli formalitás az egész, a melyben semmi fölemelő, semmi megnyugtató elem nem szerepel, minthogy nem is szerepelhet, mert az egész vallás éppen a lélek kiáltására irányul, mert a lélek az, a mely a maga szenvedélyeivel, vágyaival a rossznak a forrását képezi.

— **A magyar r. kathólikusok autonómiai kongressusát** az esztergomi érsek e hónap 11-kére hívta össze Budapestre a főrendiház üléstermébe. Az első ülés a választások igazolásával s a kongressusi tisztviselők választásaival fog eltelni s azután az a bizottság fog megalakíttatni, a melynek az lesz a hivatása, hogy az autonómiai szabályzatot újból kidolgozza. Hogy mit várhatunk ettől a kongressustól, arra elégnék tartjuk azt felemlíteni, hogy a néppárt tagjai vannak többségben a képviselők között s az az egy pár szabadelvű tag, a ki véletlenül bejutott, valószínűleg nem sok vizet fog zavarni az ultramontán törekvések iszapos medrében. A magyar kormányának ugyanám talpra kell állania a néppárti kongresszus hozandó határozataival szemben.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szives pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

16—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM „A theológiai akadémiák egyesítéséről.” *Sajóparti.* — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekin-
tése.” *K. E.* — „A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya” *Dr. Székely György.* — „A sárospataki ev. ref. theol.
tanári kar véleménye.” — „A susai ev. ref. templom felavatási ünnepélye.” *Simon Mihály.* — „Az Új Óramutató és
a belmissió.” *Réz László.* — „Vegyes közlemények”

A theológiai akadémiák egyesítéséről.

Ez alatt a cím alatt a „Debreceni Protestáns Lap” ez évi 43-ik számában *M. F.* egy cikkeskét adott ki, a melyben nem ötletszerűen, hanem „a tényleges helyzet” ösztökélésére annak a nézetnek ad kifejezést, hogy „a mai viszonyokat mérlegelve, bátran állíthatjuk, hogy a két Tisza- és Dunamelléknek egy-egy, viszont Erdélynek teljesen elegendő volna egy hittani intézet. Csak győzzük le a partikularizmust s ne féljünk olyan nagyon attól a centralizációtól... a gyengébb fél engedjen az erősebbnek s épen azért az legyen az egyesített theol. akadémia helye, a mely már múltjánál, hivatásánál s központi fekvésénél fogva is legalkalmasabb erre: ilyen pedig csakis Budapest és Debrecen lehet!” Valamint annak a meggyőződésének is hangot ad, hogy a theol. akadémiák népesedését nem várhatni még abban az esetben sem, ha az állami segélyzés életbe lép is, hanem csupán egyetlen remédiumot ismer, a mely által benépesíthető lenne az öt theol. intézet s ez: „a lelkészképzésnek alacsonyabb fokra való leszállítása,” a mely azonban csak némileg idézné elő a várt sikert, mert a tanítói pályára szívesebben lépnek ma már az emberek, mint a papira.

Ezt a közleményt, a melyben az itt említett két gondolat nyer kifejezést, lehetetlen figyelmen kívül hagynunk, mert ha hallgatunk, igen könnyen azt gondolhatnánk tisztántúli hittestvéreink, hogy igazat adtunk nekik s töprengünk a sárospataki theol. akadémia megszüntetési módzatai felett, vagy talán inkább a partikularizmusból kifolyólag, a lelkészképzés színvonalának leszállítása felett.

Határozottan jelezzük álláspontunkat: *M. F.* nek a meggyőződését a legnagyobb mértékben hibásnak, tévesnek, alaptalannak tartjuk, a mely nem számol a múlttal, nem veszi tekintetbe a magyar kálvinizmus létérdekeit, nem törődik a hivatással, hanem első sorban is a debreceni fixa-ideával, a prot. egyetemnek a gondolatával van eltelve s a kátyúba jutott kérdés megoldását a sárospataki theol. akadémia életének az árán gondolja eszközölhetni, másod sorban pedig meggondolatlanul minden áron orvos-szert akar aján-

lani s nevetségessé szándékozik tenni azt a prot. lelkészképzést, a mely eddig versenyzett az egyetemi oktatással, a mely ma is olyan színvonalú, hogy valóban elismerést érdemel érte a szegény kálvinista egyház, — le akarja szállítani a prot. egyház vezérembereinek a színvonalát, hogy a fekete sereg annál könnyebben diadalmaskodhassék felettünk.

Álláspontunk világos tehát s határozott is, mert elítéljük elejétől végig azt a felfogást, a mely a jelzett közleményben nyert kifejezést. De hogy elfogultsággal s igazságtalansággal ne vádoltassunk, röviden előadjuk az okokat is, a melyek álláspontunk mellett szólnak.

M. F. a multa, a hivatásra, a központiságra hivatkozik s a tényleges helyzetet említi fel, mint olyan kényszerítő okokat, a melyek indítványának megtételére ösztökélik. Hát egész nyíltsággal ki kell mondanunk, hogy nagy mérvű partikularizmus kell ahoz, hogy valaki, a multa s hivatásra hivatkozzék Budapest javára Pápa s Sárospatak rovására! Ha szabad erős jelzést használnunk: ezt csak azt teheti meg, a ki nem ismeri a pápai s sárospataki főiskolák történetét, s a ki vakon lovagol a debreceni főiskola iránt érzett szeretetében s nem akar mást látni, csak Debrecen. A multnak annyi nagy s igazán dicső emléke szól a sárospataki s pápai főiskola mellett, hogy azokat csak úgy ösztökélés útján még *M. F.* nek sem igen sikerül elenyésztetni. Hivatását pedig, kérdezzük, mert kérdezhetjük, ugyan mikor s mennyiben teljesítette hivebben s jobban akár a debreceni, akár a pesti theol. intézet, mint a pápai, vagy a sárospataki? Tanárainak irodalmi s társadalmi munkássága által emelkedik ki hivatása terén a debreceni s pesti intézet? ... De hiszen azt csak a vak nem látja, hogy mindenik intézetünk tanári kara tisztos részt követel magának a prot. irodalomban s társadalmi életben. Múlt és hivatás nem ösztökélhetik *M. F.*-et indítványának megtételére, ha igazat akar mondani.

Hogy a központi fekvés hangsúlyozása elég tetsetős érv s talán nyomhatna is a mérlegben valamit, magunk is hajlandók volnánk elismerni, ha ezzel a felfogással, általában a mostanában olyan divatossá, valósággal vesszőparipává lett centralizációval szemben nem volna meg az a mindenesetre tiszteletet ér-

demlő prot. felfogás, a mely azt hangsúlyozza, hogy a protestántizmusnak a *végző helyeken* is kell lenni öröklődésének, nem csupán a központokon, mert az evangélium hirdetésének szolgálai csak úgy fejthetnek ki igazi munkát, ha a lelkieben versenyeznek mint más-más prot. irányzat ismerői! Azt akarjuk ezzel mondani, hogy annak a kis magyar prot. theol. irodalomnak, a mely van, abban kell keresni az alapját, hogy más-más irányú theol. pártok képviselői az egyes theol. akadémiák s ez az, a mi a gyakorlati életben is áldásos eredményt mutat fel. Igen veszedelmes dolog volna az, ha Debrecen s Budapest felszívna az erőt s a nagy test, a vidék egészen élet nélkül maradna. Aztán meg legyünk azzal is tisztában, hogy magának az államkormányának is megjő végre valahára, talán éppen a mostani viszonyok között, az esze, s a decentralizációt fogja keresztülvinni a jogi oktatás terén. Meg kell jönnie ennek, mert ha sokáig késik, a magyar felsőbb oktatásügy bukni fog, mert lehetetlenné teszi az oktatást a zsufoltság. A budapesti egyetemi hallgatók sorsa nagy megfontolást igényel s azt tartjuk, hogy annak jobbra fordítása csakis a decentralizálás. A harmadik egyetem felállítása s főleg a jogakadémiák jogkörének kiszélesítése által fog bekövetkezni. Ha pedig ez be fog következni, akkor igazán nagy oktalanság volna a kálvinisták részéről a mindenáron való központosítás.

Vagy talán a *tényleges helyzet* az, a mely csakugyan arra kényszeríthet, hogy az M. F. indítványát komolyan vegyük? . . . Korántsem, mert pld. a sárospataki főiskola theol. akadémiája a maga 48 hallgatójával első helyen áll, — Pápa is versenyez Budapesttel! Azért pedig, mert általában kevés a hallgatók száma: egyáltalán nem indokolt a pataki theol. akadémia megszüntetését indítványozni, mikor mondjuk 150 hallgató közül az $\frac{1}{3}$ éppen Sárospatakon tanul.

A *tényleges helyzet* sem elegendő ok arra, hogy meghúzzuk a halál harangot a pápai, s sárospataki theol. akadémiák élete felett.

Leszállítani a pap-képzés színvonalát, hogy a theológusok száma növekedjék. ezt az indítványt kellőleg jellemeztük cikkünk elején s ahoz nincs mit adnunk, mert M. F.-nek ezt a felfogását helyeselni, egy volna a protestántizmus megbélyegzésével, egy volna életünk megtagadásával! Négy vagy hat osztály elvégzése után jöjjenek a theol. akadémiaira a növendékek? S a theol. akadémián ne azok a tantárgyak taníttassanak, a melyek most? . . . Vajjon melyik volna az az eszköz, a mely az oktatás színvonalának leszállítására szolgálna?

De ne tárgyaljuk ezt, mert pirulunk, hogy prot. részről kell ilyen indítványt hallanunk!

Sürgetni s ha kell: kieroszakolni a prot. egyházak részére az 1848. XX. törvények végrehajtását, ez az egyetlen eszköz a theol. akadémiák megnépesítésére, mert a tisztességes papi állás vonzó lesz s marad mindenkorra. főleg ha a népet a mostani választási hadjáratokban meg tudjuk zabolázni!

Nincs szükség sem a pápai, sem a sárospataki theol. akadémiák megszüntetésére! Mindkettőnek múltja, hivatása olyan, hogy azzal csakúgy könnyű szerrel nem számolhatni le. Mindkettő élet-erét képezi a magyar kálvinizmusnak s azt el metszeni, ugyan kiesoda volna elég bátor?

Sajóparti.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás.)

II. Jogakadémiák.

Jogakadémiát négyet tartott fel ev. ref. egyházunk, u. m. a debrecenit, kecskeméti, máramaros-szigeti és sárospatakit. E négy akadémián az I-ső félévben 503, a II-ban 466 hallgató volt, a kik az egyes iskolák és évek között következőleg oszlottak meg:

Debrecen: első éves I-ső félévben 82; II-ikban 84; másodéves I-ső félévben 71; II-ikban 74; harmad éves I-ső félévben 51; II-ikban 49; negyed éves I-ső félévben 34; II-ikban 23; összesen az I-ső félévben 238; a II-ikban 230. *Kecskemét:* első évesek 26—24; másod évesek 28—31; harmad évesek 13—9; negyed évesek 10—6; összesen; az I-ső félévben 77; II-ban 70. *M.-Sziget:* első évesek 38—38; másodévesek 32—32; harmad évesek 20—20; negyed évesek 22—12; összesen I-ső félévben 112; II-ikban 102. *Sárospatakon:* első évesek 16—16; másod évesek 26—23; harmad évesek 19—19; negyed évesek 15—6; összesen I-ső félévben 76; II-ikban 64. Volt tehát a négy jogakadémián az első félévben: I-ső éves 162, másod éves 157; harmad éves 103; negyed éves 81; összesen 503; a másod félévben: első éves 162; másod éves 160; harmad éves 97; negyed éves 47; összesen 466.

Legtöbb hallgatója a debreceni, legkevesebb a sárospataki jogakadémiának volt, a minek okát valószínűleg abban találhatjuk meg, hogy a hallgatók szívesebben keresik fel az oly város iskoláját, a hol az elméleti kiképzés mellett, már az iskolai élet alatt is, a gyakorlati tudnivalókkal szintén megismerkedhetnek; nem is említve azt a körülményt, hogy az oly helyeken, a gyakorlati kiképzés mellett anyagi előnyökre is van kilátásuk, ami pedig szintén igen nyomós ok a mai világban az iskolák megválasztásánál. Mert bizony hiába bizonyítgatjuk, hogy a világ zajától távol eső csendes városban alaposabb tudományos képzettséget szerezhetnek a hallgatók, hiszen mintegy rá vannak kényszerítve a tanulmányozásra; az lesz rá a felelet, hogy de nekik ám jó előre gyakorlatot kell szerezni abban a körben való forgolódásra, ahol élni fognak. És valljuk be, igazuk is van az így gondolkozóknak, ha nem mindenben is, de nagy részben. Én legalább ebben keresem a sárospataki jogakadémia elnéptelenedésének okát, a gimnázium-népességének csökkenése mellett. A második félév létszámának az első félévvel szemben való fogyását pedig a katona kötelezettség, illetve 7 féléves rendszer okozza.

Vallásra nézve a debreceni akadémián 187 ev. ref. vallású mellett volt 16 r. kath., 16 g. keleti, 13 evangélikus, 13 izr. és 9 görög katolikus, vagyis a hallgatók 26·37%-a volt nem ev. ref. vallású. Kecskeméten a más vallásúak a létszám 63·63%-át tették ki, tehát majd $\frac{2}{3}$ -ad részét. Legtöbben, 31-en voltak ott a róm. kath.-sok, azután 25 ev. ref., 11 izr., 4 gör. kel., 3 ev. hallgató volt. Sárospatakon a más vallásúak a létszám 14·47%-át képezték, vagyis ott volt a legkevesebb más vallású. A m.-szigeti értesítőben sem a vallásra, sem az anyanyelvre nincs semmi adat. Anyanyelvre nézve Sárospatakon — az értesítő szerint — mind magyarok voltak; Debrecenben volt 11 német, 15 román, 9 szerb; Kecskeméten 1 román, 1 szerb.

Az intézetek közül egyedül a m.-szigetiben nem volt meg a 8 rendes tanár. Ott az I-ső félévben 4 nyilv. rendes-, 2 rendkívüli- és 2 magán tanár 14 tantárgyat 78 órán, meg 4 spec. collégiumot 15 órán, összesen tehát 8 tanár 21 tantárgyat 93 órán adott elő. A második félévben ugyanannyi tanár 9 tantárgyat 47 órán és 12 spec. coll. 26 órán, összesen 21 tantárgyat 68 órán adott elő. Mindenesetre feltűnő a két félév óraszámai közt levő nagy különbség. Kecskeméten az I-ső félévben 8 rendes, 1 magán tanár 15 tantárgyat 81 órán és 6 spec. coll. 8 órán adott elő. A II-dik félévben 7 rendes, 2 helyettes és 2 magán tanár működött, előadván 11 tantárgyat és 13 spec. collégiumot 56, illetve 28 órán, összesen 24 tantárgyat 84 órán. Debrecenben az I-ső félévben a 8 rendes tanár mellett, akik 17 tantárgyat 81 órán és 1 spec. coll. 3 órán adtak elő, hallgattak még 3 bölcsészeti tanártól 7 rendkívüli tantárgyat 20 órán; a II-dik félévben pedig a rendes tanárok által 59 órán előadott 15 tantárgy, illetve 12 órán előadott 7 spec. coll. kívül 3 bölcs. tanártól 8 spec. collégiumot 22 órán. Sárospatakon a 8 rendes tanár mellett szintén tartott 4 magán tanár is előadást, így az I-ső félévben 15 tantárgy 79 órán és 5 spec. coll. 10 órán, a II-ikben 12 tantárgy 46 órán és 21 spec. coll. 44 órán volt előadva. Az I-ső félévben Sárospatakon tartott legtöbb tanár előadást, de Debrecenben volt a legtöbb tantárgy és a legmagasabb óraszám. A I-dik félévben már úgy az előadó tanárok, mint a tantárgyak száma legnagyobb Sárospatakon, legkisebb M. Szigeten.

A hallgatók előmenetelét a colloquiumok és vizsgák eredménye mutatja. A colloquiumokról a debreceni értesítőben „parbeszédi vizsgálatok eredménye” cím alatt részletes kimutatás van közölve, a s.-pataki csak annyit említ, hogy jelesen 22-en colloquáltak, míg a másik 2 intézet ennyit sem mond, pedig ott is szoktak colloquálni. Az adatot közlő két iskola közül Debrecenben a hallgatók 13,6 % -a; S.-patakon 28,9 % -a colloquált jeles eredménnyel.

A vizsgák eredményéről mindenik iskola beszámol, de meg a debreczeniben külön van feltüntetve a kitüntetéssel, egyhangulag, szavazattöbbséggel képesítettek, felfüggesztettek és visszavetettek száma, addig Kecskemét és Máramaros-Sziget a képesítésnél két osztályzatot ismer: kitüntetéssel és egyszerűen képesítettet, Sárospatak pedig következetesen itt is csak a kitüntetéssel vizsgázottak számát közli.

Az első alapvizsgát Debrecenben és Sárospatakon a jelentkezők 9,09 % -a, M.-Szigeten 3,3 % -a, Kecskeméten 2,5 % -a tette le kitüntetéssel. A második alapvizsgánál Sárospatakon 13,04 % Debreczenben 7,79 % -a, M.-Szigeten 3,7 % -a, Kecskeméten 2,5 % lett kitüntetéssel képesítve. A jogtudományi vizsgán Máramaros-Szigeten 6,6 % Sárospatakon 16 % nyert kitüntetést, míg az államtudományira a 4 akadémián összesen jelentkező 42 hallgató közül egyedül Debreczenben képesítettet 1 kitüntetéssel. Legtöbb kitüntetés volt Sárospatakon, legkevesebb Kecskeméten. Hogy a vizsgáló bizottságok különböző szigorú, vagy a vizsgázók különböző készsége volt e ennek oka, azt, — természetesen, — nem lehet eldönteni.

A szorosan vett iskolai feladatok elvégzése mellett mindenütt van gondoskodva arról is, hogy önmunkásság által is képezzék magukat a hallgatók. Részint maguk az iskolák, részint az egyes egyletek, önképzőkörök tűznek ki pályakérdéseket, a melyeknek sikeres megfejtése az anyagi haszon mellett még erkölcsi sikerrel is jár. Debreczenben az akadémiai hallgatók részére kitűzött 11 kérdés közül 5 tételre adott 11 munkával 11 díjat vittek el joghallgatók. A tételek között azonban egyetlen egy sem volt kiváltképen jogi kérdés, hanem

egy történelmi, 2 nyelvészeti és a többi költői mű volt. Jogi kérdéseket a „joghallgatók önképző körében” fejtegethetnek. Itt 2 pályakérdés volt kitűzve. „Milyen helyet foglal el az országbírói értekezlet ideiglenes munkálata a magyar jog forrásai közt”, és „A glossátorok szerepe és hatásuk a római jogra”. A két kérdés közül azonban csak az első talált megfejtőre, a kinek műve jutalmaztatott is. Tartott e kör vitaülést azon kérdés megvitatására, hogy „helyeselhető e a jelen viszonyok között a magyar közigazgatás államosítása?” Volt Verbőcy jogász-ünnepély és versenyszónoklat. — A magyar irodalmi önképző társulatban szintén szép sikert értek el munkálkodásukkal. Az itt kitűzött 4 pályakérdés közül 2-nél 3 jh. vitte el a díjat 4 művel, melyek közül 3 vers, 1 műfordítás. E mellett az énekkarnak, olvasó egyletnek gyorsíró egyletnek is tagjai lehettek és különösen ez utóbbiban működtek eléggé nem dicsérhető buzgalommal és fényes eredménnyel. Kecskeméten 2 pályakérdés volt kitűzve, azonban munka egyikre sem érkezett. Ugy látszik, hogy a kecskeméti joghallgatók inkább társadalmi téren igyekeznek kitűnni. A jogakadémiai olvasókör tartott „egy felolvasó ülést, megünnevelte márczius 15-ikét, rendezett fényes táncszertélyt és egy minden tekintetben sikerült majálist, e két utóbbit a segély-egylettel karöltve.” — Ez is szép eredmény. — Máramaros-Szigeten 3 pályakérdés volt kitűzve, a büntető jog, római jog és közjogból, 30—30 korona jutalommal. Ezek közül a római jogira 2 és a közjogira 1 pályamű érkezett, a mely jutalmaztatott is, a büntető jogira nem érkezett munka. — Volt a hallgatóknak egyesületök is, amely leginkább társadalmi téren működött. Pikniket, nyári táncmulatságot rendezett, megünnevelte márczius 15-ikét, és mint eddig minden évben, úgy „ebben is ki-vitte a kegyelet az egyesület ifjúságát a temetőkre és ott emlékbeszédeket mondtak a kivilágított sírkertekben.” — Valóban szép és magasztos, a midőn egy protestáns jogakadémia hallgatósága a sirhantokon égő, talán meg is szentelt gyertyácskák lángja mellett gyűlve meg a kegyelet szövétnékét, hogy elűzze annak világával a puritán kálvinizmusnak azt a sötét felfogását, hogy a halottak ilyen tisztelete pogány világnézet maradványa és keresztyén ellenes! Sutba minden dogmatizálással a csillogás előtt! Kár, hogy a felvilágosodásnak eme fénye nem ragyogja még be a debreczeni és sárospataki sírkerteket, pedig azokban is nyugosznak ám igen tiszteletre méltó emlékezetű férfiak. Ajánlom az illető jogászegyesületek figyelmébe, hogy igyekezzenek a mulasztást helyrehozni és követni a máramarosi példát!! Sárospatakon 7 pályakérdés volt kitűzve, amelyből 1 szorosan jogi kérdés volt. Az egyik: „A családi hitbizomány régi és újabb jogunk szerinti méltatása,” a másik „A hűbér-ség behatása a magyar politikai és jogi élet fejlődésére stb.” Az elsőre kiadatott a díj, a másodikra nem érkezett pályamunka. Lett volna „Jogász-egyletük” is, de az ez évben szünetelt. Az értesítő szerint „bizonyos házi kellemetlenség miatt szüntette meg a tanári kar annak hivatalos életét.” Az irodalmi önképző társulatban már annál inkább találkozunk joghallgató nevével, a mennyiben a kitűzött 8 pályakérdés közül hatnak díjját joghallgató kapta, még pedig 7 munkával 8 szerző: a 8 név között azonban 5-ször fordul elő egy és ugyanaz; a másik kétszer, így hát 3 tag munkálkodása volt számottevő. Tagja lehettek még az énekkarnak, betegsegélyző egyletnek, tűzoltó-egyletnek, ifjúsági-egyletnek, olvasókörnek, torna-egyletnek.

A hallgatók anyagi segélyezését tekintve, Debrecen van a legkedvezőbb helyzetben mert a debreceni iskola van legjobban ellátva segélyezésekre fordítható alapítvá-

nyokkal. A múlt évben iskolai alpból 1879 frt 18 kr; idegen alapítványokból 2500 frt adatott ki. E mellett a „Segítő-egyesület”, a melynek 13,068 frt 75 kr. vagyona van, 300 frtot osztott ki segélyképen tagjainak. Ez egyesületnek célja kölcsönt, ingyen segélyt adni, s tagjainak irodai. vagy más, a jh. állásával összeférő alkalmazást közvetíteni; ezt tette is 7 esetben. — A fentebbiek szerint ösztöndíj és segély címen 4679 frt 18 kr. osztott ki. Kecskeméten iskolai ösztöndíj 413 frt; idegen alpból kapott ösztöndíj 350 frt, a „jogász segély-egylet” által adott segély 145 frt volt, így összesen 908 frtot tett ki az ösztöndíj és segély. Sárospatakon 7 jh. kapott összesen 77 frt 66 krt. Míg Debrecenben az összes kiadott pénzmenyiséget elosztva a hallgatók számával, egyre-egyre 19 frt 66 kr jut; Kecskeméten 11 frt 79 kr; addig Sárospatakon 1 frt 02 kr; sőt csak a 7 segélyt nyertek közt osztva is fel, akkor is csak 11 frt 09 kr esik egyre-egyre. A m.-szigeti értesítőben sem az ösztöndíj-jakról, sem a tandíjakról nincs szó.

Tandíj Debrecenben 30 frt, a melyet a hallgatók $\frac{4}{6}$ része fizet; $\frac{1}{6}$ rész felét, $\frac{1}{6}$ rész negyedét fizeti; azonban 4 tandíjmentesen is felvehető. Kecskeméten szintén 30 frt az évi tandíj, Sárospatakon pedig 32, illetve 43 frt. Ez is legmagasabb Sárospatakon. Bizony könnyen ismétlődhetik a „tékozló fiú” példája az „Alma Máter”-nél is.

(Folyt. köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.

(Folytatás.)

Elismerjük, hogy a szünetek tartama az utóbbi években jelentékenyen hosszabbodott, az órák számának szaporodásával nagyrészt a szünetek hossza is növekedett. De ki mondhatná, mégis, hogy beosztásunk valóban észszerű! Számos kísérlet bizonyítja, hogy egy bizonyos szünet közvetlenül kedvezőtlenül hathat a tevékenységre p. u. a felnőttnél egy negyedórai szünet egy félórai munka után. Mindnyájan tudjuk, hogy hosszabb zavarás kihozhat a tevékenységi kedvből (feszültségből) a mikor egy rövid jót tesz: Kant p. u. zsebkenőjét szobája egyik szögletéből a másikba tette, hogy kényyszerítve legyen rövid szünetet tartani munka közben. A kísérlet könnyen bebizonyíthatja, hogy a különböző életkorokban, szakoknál, órahosszaknál egészen különböző időtartamokra van szükség, hogy az elfáradást kikerüljük. A kis szünetek mellett a legtöbb iskolában a déli nagy szünetnek kell tekintetbe jönni, hogy ennek mai berendezése hamis, az kétségtelen. Hogy a gyermekek 12 órakor *fáradtan* mennek haza, otthon fél egykor vagy egy órakor ebédelnek, úgy hogy egy órára vagy félketőre jóllaknak, aztán kettőtől négyig iskolában ülnek, ezt hiszem, mert látom; de hogy az iskolában valami jelentékeny tanulnának is, azt nem hiszem. Éppen az evés után egy-két óra múlva éri el az emésztés tetőfokát, a vér a gyomorba tódul, nem az agyba, az agyvelőnek vérszegénysége okvetlenül szűli a bágyadtságnak és fáradtságnak érzelmét, s az ehez járuló szervérzetek még növelik a kellemetlen állapotot — és mindennek dacára a gyermeknek dolgoznia kell és a tanítónak szintén. Greisbach és Friedrich egész különböző methodusokkal mutatták ki, hogy még egy három órai déli szünet után sem érik el a gyermekek a délelőtti munkaképességet.

Ha ezen változtatni akarunk — mert hiszen észszerű tanítás mellett sok helyen a délutáni tanítás már feleslegessé vált — akkor meggyőző kísérleti eredmények által kell kimutatni, mily csekély értékű ez a munka, vagy megvizsgálni mi módon volna rendezhető a délutáni tanítás.

Az iskolának kellene továbbá vizsgálódásokat eszközölni az alvást és álmódást illetőleg, melynek szabályozása nem az ő kezében van. Hogy ez ellen a szülők — különösen nagy városokban mennyit vétkeznek — eléggé ismeretes. A mulasztás egy része onnan származik, hogy a szülők nincsennek tisztában az álomnak megkívántató tartamával és annak óriási jelentőségével: ezen is tanácsával némileg segíthetne az iskola. De ez érdekében is állana neki, mert csak azok a gyermekek fogékonyak kellőleg a tanítás iránt, kik eleget aludtak.

A problémáknak sokaságából, melyek itt még tekintetbe jöhetnek, csak egyet emelnék még ki: ama vizsgálódásnak lehetőségét, milyen mértékben befolyásolja egymást a testi és szellemi munka. Hogy teljesen impraktikus, tornaórákat a tanítási órák közé tenni — ismeretes és eléggé bebizonyított dolog. Azt még nem vizsgálta kellőleg, hogy vajjon másképp áll-e a dolog a könnyű testi gyakorlatokkal; épügy, hogy vajjon észszerű-e a szüneteket szabadgyakorlatokkal és tornajátékokkal tölteni ki.

A mondottak után ne higgye a szíves olvasó, hogy én csak a fentebb említett összeadási methodust tartom egyedül üdvöztetőnek — ma már mások is állanak rendelkezésünkre, a melyek a szellemi tevékenységnek más irányaira vetnek világosságot. Például bármely egynemű, az illető osztályra nézve könnyű szövegdiktálás alkalmat ad arra, hogy a hibák szaporodásával az elfáradás hatását tanulmányozzuk, miként azt Höpfner és Friedrich sikerrel tettek. A hibáknak minősége támaszpontot nyújthat az elfáradás meghatározott alakjának felismerésére. Új methodust nyújt Ebinghaus, boroszlói egyetemi tanár, a ki könnyű prosa-szövegekben betűket, szótagokat és szavakat hagy ki, — melyeket a tanulóknak kell kiegészíteni, ama képességnek apadása, hogy a tanulók az ehez szükséges kombinációkat végezzék — mértékül szolgál a szellemi képesség magasabb formáinak kifáradására nézve.

Mennél mélyebben és több oldalról hatolunk be az elfáradásnak lényegébe, mennél pontosabban tanuljuk megismerni, hogyan kerülhetjük el azt, annál jobban megsemmisítjük annak következményeit: a *túlterhelést és idegességet* azoknak minden kulturánkra nézve oly jelentékeny és szomorú következményeivel. Az elfáradással való küzdelemünkben egy oly állapotot kell teremtenünk, a melynél már nem kell magáról az elfáradásról beszélnünk.

(Folyt. köv.)

Dr. Székely György.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki ev. ref. theológiai tanári kar véleménye.

(Folytatás.)

I. B) A lelkésziktatás.

A lelkésziktatással jelenleg így állnak a kerületek:

a) A Dunamelléken az iktatás nincsen szabályozva s ha iktat is valaki valakit, az iktató papot a beköszönő pap szokta leginkább meghívni.

b) A Dunántúl sincs mindenütt lelkésziktatás; ahol van, többnyire az esperes végzi és többnyire így megy végbe: Éneklés után kiáll az iktató és az új lelkész az úrasztala mellé, hol az előbbi beszédet mond,

melynek végén kijelenti, hogy a lelkészválasztást a felsőség helybenhagyta és már most felszólítja az új lelkészt beköszönő beszédének megtartására. Ott ennyi ma az egész iktatás; régebben azonban ott is szokásban volt a templom kulcsának, a bibliának stb. ünnepélyes átadása.

c) Erdélyben a lelkésziktatás lényege az, hogy midőn az új pap elfoglalja az állását, az esperes vagy megbízottja beszéddel ajánlja őt a gyülekezetnek, átadván egyszersmind az új papnak a templom kulcsait, klenodiumait stb., aztán az új pap beköszön.

d) A tiszáninneri kerület 1883. évi őszi közgyűlésén (9. p. VI.) alkotta meg e tárgyban első szabályrendeletét, „A lelkész belépése az egyházba” cím alatt, melynek veleje elsőbbségben is az, hogy a megerősített lelkész az esperes vagy megbízottja jelenlétében ünnepélyesen beköszön; azután pedig az, hogy az esperes vagy megbízottja, a lelkészlakon, az adminisztrátor lelkész és a presbitérium jelenlétében átadja az új lelkésznek a templom és az egyház ládája kulcsait, a pecsét-nyomót stb. s az ezekről szóló leltárt. az átadó adminisztrátor és az átvevő új lelkész aláírván, az egyház ládája helyezi. Ezt a szabályrendeletet az 1893. évi tavaszi egyházkerületi jegyzőkönyv 95. száma lényegében fenntartja, mindazáltal azzal a két módosítással, hogy 1-ször óhajtanád, hogy ezentúl egyházalkotmányunknak megfelelőbben ne az esperes vagy megbízottja, hanem az egyházmegye elnöksége, illetőleg megbízottai jelenjenek meg a beköszönésen; 2-szor: kivételt képeznek e szabály alól az olyan esetek, mikor segédlelkészek köszönnek be rendes lelkészül. Ilyenkor az esperes vagy megbízottja a jelenlétében már beköszönt ifjú lelkészt szeretettel ajánlja a gyülekezet hajlamaiba s néhány szóval a gyülekezetet megáldja. Ezek azonban csak az úrasztala mellől történhetnek és nem a kathedráról, mivel ezek már kívül esnek az istentisztelet keretén és annak lényegéhez egyáltalán nem tartoznak. Templomkulcs stb. stb. átadása s más ilyen különlegességek egyáltalában nem engedtetnek meg, mivel a beköszönő lelkészek a templomi szolgálatra, a kehely és biblia használatára már különben is megkapták az exmissiót.

e) A tiszántúli kerületben a beiktatást általában véve nem gyakorolják; ott a lelkész csak beköszön s ha azon kívül van még valami, mint üdvözlés, tisztelgés stb. az már a presbitériumban vagy egyebütt történik. Újabb időben azonban szórványosan már ott is kezdenek iktatgatni, természetesen beszéddel vagy beszédekkel és a szokott tárgyak átadásával.

Az elmondottak összegezéséből kitűnik, hogy a Dunamelléken és a Tiszántúli lelkésziktatás sem mint szokás, sem mint intézmény nem áll fenn és inkább csak szórványosan fordul elő; a Dunántúli már mint szokás gyakrabban jelentkezik, de általánosan nem kötelező. Erdélyből általános és régi szokásnak van jelezve, de úgy látszik, törvényesen nincs rendelve, sem rendezve. Egyedül a tiszáninneri kerület az, a hol intézménynyé van téve; de szabályrendeletei mutatják, hogy közigazgatási tekintetből, tehát inkább a jórend, mint valami új szertartás érdekében.

Vélemény a lelkésziktatásról.

Minthogy lelkésziktatásról vagy ennek megfelelő eljárásról sem kánonaink, sem újabb törvényeink nem emlékeznek, sőt tudtunkkal az egyházkerületek közül is csak az egy tiszáninneri szabályozza rendeletileg a lelkész belépését az egyházba, de ez az egy is a régi beköszönés értelmében és közigazgatási szempontból;

minthogy sem hitvallásunkból, sem istentiszteleti elveinkből nem következik az, hogy szertartásaink számát szaporíttassuk; minthogy egyházi jogi elveink szerint is az externa vocatio-ra adott egyházmegyei consensus teljes jogerővel rögtön hatályba lép és ez már a megerősítés alkalmával, az egyházmegyei gyűlésben tudomására adatik az illető egyház képviselői útján az egész gyülekezetnek; minthogy az újabb időben keletkezett s hitvallási elveinkkel teljességgel össze nem egyeztethető eljárások általános szokásnak sem tekinthetők: mindezeknél fogva az u. n. lelkész beiktatást sem hitvallási, sem liturgiai, sem egyházi jogi elveinkkel meg egyeztetetnek nem tartjuk s éppen azért még a nevét is elhagyandónak ítéljük; a jórend érdekében azonban, közigazgatási szempontból szerintünk is megengedhető, hogy a régi jó magyar szóval beköszönésnek nevezett gyülekezeti alkalmon az egyházmegye képviselői, úgy, a mint annak velejét a tiszáninneri kerület 1883. évi szabályrendelete kifejezi, jelen lehessenek, de ezeknek munkálkodása csupán a presbitériumban, mint gyülekezeti igazgató közeg keretében folyjon le.

És most engedje meg a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, hogy az eddig mondottaknak mintegy záradéka és kiegészítése képpen visszatérhessünk még egyszer a lelkészavatásról nyilvánított véleményünknek arra a pontjára, melyben hangsúlyoztuk, hogy a lelkészavatás nem püspöki előjog, mert azt bármely esperes, sőt bármely rendes lelkész végrehajthatja az egyházi hatóság beleegyezésével. Ezt a nézetünket mi az új-szövetségre, a Helvét hitvallásra (XVIII. R. VIII. §.). régibb magyar protestáns írók (Pósa-házi: „Igazság Istápa” 441. l. Nádudvari P. „Predikációk,” 618. lap. Zsarnay L. „Paptan.” II. kiadás 96. köv. lap) nézeteire alapítjuk és azért ismétljük, mert mi mind hitvallási, mind kormányzati elveinkkel megegyezőbbnek látnók azt, ha a lelkészavatást nem kerületenként, hanem egyházmegyénként, nem a püspökeink, hanem az esperesek vagy ezeknek helyettesei hajtánák végre, mindig csak olyankor, mikor segédlelkészből lett rendes lelkész lép a hivatalba, tehát a beköszönés alkalmával, tehát az új lelkész gyülekezetében, az egész gyülekezet jelenlétében. Egy ilyen eljárás törvényes intézménynyé téve, igen megegyeznék a mi egyházunknak szellemével, jellemével mind hitvallási, mind kormányzati tekintetben; hiszen a mi egyházunk a szó igaz értelmében vett népegyház, melynek feladata nem a népélettel való elszigetelésben, hanem ellenkezőleg az azzal való minél szorosabb egyesülésben áll. És erre a célra igen jó eszközünk lenne minékünk az, ha a lelkész-avatási szertartásunkat leszállítanók az episkopális magaslatokról és belevinnók a gyülekezetbe, az eleven életbe, a szívekbe; hiszen úgy is az illető gyülekezetekben van annak a legevangyéliomszerűbb helye; hiszen evangyéliumi egyházunk apostoli egyszerűségének éppen a lelkész avatásunk az egyik legszívrehatóbb és legnépszerűbb apologiája; hiszen a sokféle iktatási czeremóniákat és az azokra való nagyhajlandóságot mással, mint a lelkészavatásnak illető népszerűsítésével legyőzni és kiküszöbölni alig lehet. De általában is erősen hiszszük mi, hogy ennek a gondolatunknak a megvalósítása egyházi életünknek mindenik ágában hamar megtapasztalható, üdvös eredményeket szülne. Részletekbe, természetesen, itt és most még nem bocsátkozhatunk, de ezt a gondolatunkat, tiszteletteljesen és bizalommal ajánljuk a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés nagybecsű figyelmébe!

(Folyt. köv.)

A susai ev. ref. templom felavatási ünnepe.

A gömöri egyházmegyének déli határszélén fekszik a rimaszécsi ref. anyaegyház egyik filiája, a 124 lélek-ből álló susai kis gyülekezet, a mely okt. 17-én szép és lélekemelő ünnepélynek volt színhelye. — E napon avatott fel ugyanis, 2636 frt 50 krnyi költséggel épített új temploma s adatott át magasztos rendeltetésének.

A templom, mely a község felett levő magaslaton a 110 éves régi templomnak helyén épült, egyszerű külsejével, istentiszteleti szertartásainknak megfelelő, izlésteljes és czélszerű belső berendezésével mindenkit meglepett, s a kik a közlelő és távolból megjelentek csak elismeréssel adózhattak a mű tervezőjének és létesítőjének *Vattay László* lelkésznek, aki nem közönséges dolgot cselekedett, mikor a vallási közönyösség mai korszakában, — az oly csekély létszámú s e mellett a megélhetés gondjaival is küzdő gyülekezettel hozzá fogott az Úr hajlékának megépítéséhez, a melyet nagy buzgósággal véghez is vitt hiveinek példaadó lelkesedése s áldozatkészsége mellett.

A felavatási ünnepély, 17-ikén d. e. 10 órakor vette kezdetét, mikor a harang jelző szavára, az iskola udvarán összegyűlt nagyszámú közönség, élén az esperessel s a lelkészekkel a 75-dik dicséret verseinek éneklése mellett megindult s a templomhoz érkezett, — a hol a gondnok a templom kulcsát esperesünknek átadván, ő az ajtót áldó szavak kíséretében kinyitotta s azon belépett, utána a közönség és egy pillanat alatt zsúfolásig megtelt a kis templom áhitatteljes ünneplő emberekkel s buzgóságtól áthatott hangokon zendült meg az ének, a 74-dik dicséret szövegével s szállott jó illatú ajándékként a gondviselő mennyei atyához. — Mindnyájan ismerjük e szép éneket, de éneklése most magával ragadott s éreztük, hogy szent az a hely, melyben vagyunk, hogy: „a templom Istennek háza, mennyország kapuja“. A vallásos ihlettől áthatott kebel érzete még fokozódott, midőn a fennálló ének s a 233-ik dics. 1. és 3. verseinek éneklése után *Nagy Pál* esperes lépett az úrasztalához s mondotta el megáldó imáját, melyben Istennek áldó kegyelmét kérte a hajlékra, az abban végzendő istentiszteleti szertartásokra s a gyülekezetre, ennek vezetőire, nagyjaira és kicsinyeire. — A megható imát a 74-dik dics. 6. versének éneklése követte, majd *Szabó Gyula* serkei lelkész lépett a szószékre s II. Móz. XL. 18. alapján a hit és jó cselekedetekről, mint az egyházi élet alapjairól tartott alkalmi beszédet, mely közvetlenségével, világosító példáival hatott, és lelkesített. — A CV. zsoltár 1. verse után *Vattay László* olvasta fel a templomépítésének történetét, mely mindvégig lekötve tartotta a figyelmet s tudunkra adta hogy a *Losonczy család*, melynek Susa volt lakóhelye — építtette a maga költségén 1787-ben a régi templomot, hogy az utódokban az ősök vallásos buzgósága, áldozatkészsége és példája méltó követőkre talál, a mennyiben a mostani új templom is e családnak köszönheti lételetét, mint erről a karzaton olvasható következő felírás is tanúskodik: „A templom nagyobb részt azon kegyes adományokból épült fel, a melyeket b. e. *Losonczy Károly* úr — egykori buzgó főgondnokunk — szent céljainkra hagyományozott 1847.“ — Megtanúltuk e történetből még azt is, hogy ott a hol egykor a jobbágnak ily nemesen gondolkozó, alattvalóit atyailag szerető földesura volt, annak emlékét megőrzi a kegyelet, — példája

követőkre talál az egyszerű emberek között s a fiakban életet nyer, a mint erről a *Léhi család* áldozatkészsége tesz bizonyosságot, melynek nevét ott láttuk egykori földesuráé mellett e szavakkal: „E karzatos készíttette és kifestette a Léhi család.“

A történet felolvasása után a XXIII. zsolt. 2. versének éneklése közben *Simon István* harmaczi lelkész lépett az úrasztalához s szóközi erővel és hűvvel elmondott agenda után — *Simon Mihály* szűtori lelkész segítségével kiosztotta az úri szent vacsorát. — Ezután *Pósa Lajos* radnóti lelkész szép beszéd kíséretében két kisdiednek megkeresztelését végezte. — Végül pedig *Baksay Dániel* agteleki lelkész imádkozott egy felkelő asszonynyal, érző lelkének megható imájával emelte fel a szerető anyai szívet a mennyei atyához.

A szívre és lélekre egyaránt jótekonnyan ható ünnepély a CXXII. zsolt. 3. versének éneklésével ért véget. — Mindenki megilletődve s azzal a tudattal hagyta el a templomot, hogy az a nép, mely hitbuzgóságának és áldozatkészségének ily szép emléket emelt, méltó örálói tisztére s a bizalomra, melyet hitéhez való tántoríthatlan ragaszkodásában szerzett meg önmagának.

Ily belső örömmel eltelve tértünk vissza az iskolába, hol akkor már a magyar vendégszeretethek jelei, a megterített asztalok vartak bennünket s a szebbnél-szebb pohárköszöntőknek hosszú sora indult meg, a mely a megnyilatkozott lelkek lángolása volt. Volt sok mondanivalója mindenkinek s ki is öntötte szívét mindenki, de leginkább *Baksay István*, a rimaszombati egyház érdemdús főgondnoka, ki vallásához való törhetlen ragaszkodásának, egyházát szerető lelkének újabb jelét adta azzal, hogy a susai ev. ref. l. egyház templomépítési költségeinek fedezésére 20 frtot adományozott. Azután a szerető szívnek örömkönnye csillant meg szemében s beszélt szívet indítóan, lelket lebilincselően s mi kik hallgattuk, éreztük, hogy a mi köszönetünk jelenleg kevés, hanem Istenre bízunk, hogy ő áldja meg az öreg urat hitteljes lelkének, szerető szívének körünkben való megnyilatkozásáért.

A ki résztvett az ünnepélyen s figyelmes szemlélője volt a látott és hallott dolgoknak, az érezte, hogy távoztával emléket is visz magával, t. i. a kálvinizmus erejének ellenállhatlan megnyilatkozásáról szóló tudatot s az ebből eredő boldogító reménységet, hogy szent vallásunk s egyházunk szembeszállhat minden földi hatalommal!

Simon Mihály.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az „Uj Óramutató“ és a belmissió.

(Folytatás.)

II.

Hanem amit e második részben fogok bemutatni e b. Lapok olvasói előtt, arról azt fogja mondani a szerkesztő ur, hogy mégis *úttörő* munkát végeztek, mert im ezekről elismerjük, hogy hasznos dolgok, amiket csakugyan meg kell tartanunk. Ugy van! Igazi kötelességek vannak azokban a cikkekben, a melyeket a 2-ik csoportba soroztam. Ezek írják előnkbe az igazi belmissiói kötelességeket. — Csak az az Uj Óramutatóra nézve a legnagyobb baj, hogy nem benne láttak ezek a gondolatok először napvilágot, mi már régen ösmerjük s abba a koszoruba, amelyet ismertettem, nem is illenek bele. — No de örülök, hogy így amazokkal együtt találom ezeket is, mert legalább alkalmam van

az igazi belmissiót látni a kicsinyeskedés mellett. Ha kint az életben külön külön látok egy jó svádájú ifjút, tudósnak nézem: a nagy tudományú s szerény tanárt pedig közönséges embernek. A kettő közt levő valódi különbséget csak akkor veszem észre, ha együtt vannak. Az ifju ember törpévé válik, a tanár óriássá lesz. Felismerem a tanárt és a tanítványt.

Csupán öt dolgozat az, amiről itt szólni akarok. Öt író vetette röviden gondolatait papírra, de olyan írók olyan gondolatokat, amelyeket mi már régen egyház és társadalom mentőknek ismertünk el. „A diakónusokról” ír Görömbey Péter, „A belmissio és a világiak”-ról Szilassi Aladár; „A vallástanításról a közép iskolában” Bereczki Sándor; „A protestantizmus és a különféle szekták”-ról Eröss Lajos; „Az egyházi adózás reformjáról” Ferenczi Gyula. — Bár nem ismeretlenek e férfiaknak itt jelzett gondolatai e b. lapok olvasói előtt: de nem lesz azért felesleges most is ismertetni, mert megszívlelni valók és mert meg kell látnunk az igazi belmissiót az előbbieknél.

a) Görömbey Péter „A diakónusokról” írott cikkében a zsinat presbyteri szervezetet a legtökéletesebb népképviselői rendszernek állítja. „De csakis az egyházak szervezésére és kormányzására; mert már a hivek összeszedésére és még inkább megtartására teljességgel nem elegendő.” „A presbyterek és presbyteriumok ugyanis beérik azzal, hogy az egyház igazgatásában felmerülő kérdéseket elintézik... de már arra, hogy a hivek el ne széledjenek, az egyháztól el ne idegenedjenek, vagy hogy a vallásos gyakorlatokat megtartsák, a templomot látogassák, urvacsorával éljenek, magán, családi, nyilvános életükben Isten törvényei szerint való életet éljenek, alig gondolkodnak, alig törekszenek. Pedig ezek volnának az egyházi, vallásos társaságok főfőcéljai és teendői (!)” Ezeket a teendőket a gyülekezetben szerinte egy szervezett testületre kell bízni.

Erre igen alkalmas a diakonusi intézmény megalakítása (Íme nincs szükség holmi mértékletességi, szüzességi, evangéliumi szövetségi egyletekre stb. nincs szükség futkosó atyafiakra!), amely nem új dolog és nem új intézmény, hiszen eredete az apostoli korszakra viheto vissza (Csel. VI. fej.)... Aztán leírja röviden, de világosan, hogy a n.-kálói egyház hogyan valósította meg ez intézményt, és hogy a diakónusoknak mik a teendőik. Nem lehet célom ezeket itt elősorolni. Aki felbuzdul az ilyen irányu cselekvésre, bizonyára szives lesz annak számára G. P. nt. ur az utbaigazítást megadni.

b) Szilassi Aladár pénzügyi bíró „Belmissio és a világiak” cz. alatt szintén épületes dolgokat mond, olyanokat, melyek igazán megvalósítandók a gyakorlati életben. Gondolati a következők: „Ha összehasonlítjuk a mostani állapotokat a 15—20 év előttiakkal, örvendetes tényeket is hozhatunk fel a mellett, hogy mindinkább utat kezd törni magának az a meggyőződés és pedig úgy a lelkész, mint világi körökben, hogy a mostani állapottal szakítani kell s visszatérni azokhoz, a melyektől sok ember talán éppen azért fordult el, mert nagyon is egyszerűeknek (!) látszottak, de amelyekben erő van — sőt több ennél — élet.” — Aztán első teendőnek tekinti a lelkész képzés emelését (Ebben téved, mert ez nem első. A mai papok s theol. tanárok nem annyira kicsinylendők.) Második követelménye, a lelkészek anyagi helyzetének javítása. — Azonban ezeket nem tartja elegendőnek. Hogy teljes javítás következzék be, szükségesnek tartja, hogy a világi elem igazán érdeklődjék egyházunk és céljai iránt. „Ha a világi elem el nem foglalja az egyház belső életében, tevékeny-

ségében azt a helyet, a melyet prot. egyházi szervezetünk szerint elfoglalnia joga és kötelessége, akkor — legalább jó részben — hiába volt minden áldozatkészség.” Ez igaz beszéd. S aztán a világiak kötelességeit adja elő — okosan, úgy, ahogy a gyakorlati életszükséglet is kívánja. Ha itt-ott egy-egy kicsit tulságba megy is kívánságaiban, megbocsátható, mert ő nem elmélet után szól, de cselekszi is azokat, vagyis azt írja le, a mit ő megvalósít.

(Folyt. köv.)

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkész választás.** Október 31-ikén meghívás útján választott lelkész-tanítót a *Lőrinczfalvai* gyülekezet, a mely olyan megdöbbentő módon vesztette el ifjú lelképásztorát, Béký Józsefet. Az új lelkész a meghaltak testvér bátyja, Béký János bózsvai pap.

— **Adományozás.** A *szabolcsi* ev. ref. anyaszent-egyházat a reformatió emlék-ünnepén ismét újabb szerencse érte az által, hogy nagylelkű jótévedőhöz ismét küldött egyet az isteni gondviselés, Vibornai Mudrany Jánosné úrnő szül. Bekény Francziska ónagysága személyében, aki egyelőre ezer o. é. frtot ajánlott fel az egyháznak orgona építésre. E nagy lelkű ajándékban valóban láthatjuk az Isten lelkének hatalmas működését, a protestánsizmus szellemének ellenállhatlan erejét. Fogadja az adományozó úrnő leghálább köszönetünket kegyes adományáért. *A szabolcsi ev. ref. egyház elöljárósága.*

— **Hányan lettek felekezetek kívüliek?** Erre a kérdésre ad feleletet a „Közzgazdasági Szemle” az évi IX-ik füzeté, amelyben az 1896-ik évben felekezeteken kívüliekké lettekéről van egy statisztikai kimutatás, a mely szerint 1896-ban 3990 egyén vallotta magát Magyarországon felekezeteken kívülinek, a kik közül 446 városi, 3544 falun. Legtöbben a *reformátusok közül lettek felekezeteken kívüliek*, t. i. 1549-en tehát az összes számnak csaknem fele! R. kath. 923; lutheránus 755; g. kath. és görög keleti 744 s zsidó: 28. Inkább a nők, mint férfiak hagyták el egyházukat, mert 2181 nő lett felekezeteken kívüli, férfi pedig 1809. — A kálvinizmusnak ilyen módon való számbeli csökkenése kétségbevonhatlanul az *egyházi adó miatt* történt. Egyházunk vezérémbereinek egy pillanatig sem szabad várniok e kérdés megoldásával, mert a várakozásban veszedelem, igen nagy veszedelem rejlik!

— **A budapesti egyetemi hallgatók** érdekében a rektor s egy bölcsezetkari tanár adakozásra való felhívást bocsátottak ki a nagyközönséghez, mert igen sok ifjunak nincs miből élni s nem végezheti tanulmányait. Ahoz, hogy a nagyközönség adakozzék-e, vagy nem, nem szólunk, hiszen a léleknek ily irányban való nyilatkozása ellen szólni, nem volna humánus dolog, de az ellen tiltakoznunk kell a tudomány s oktatásügyünk szempontjából, hogy az ifjakat hivatalokban is akarják alkalmazni, hogy pénzhez jussanak, — hivatalokba akarják alkalmazni éppen az előadások alkalmával! S az ellen is tiltakoznunk kell, hogy az egyetemi ifjak a nemzeti színház kulisszái előtt s mögött szerepeljenek, a mire a nevezett intézet igazgatója akarja a jelentkezőket felhasználni, t. i. hogy statisztikák legyenek. A budapesti egyetem jogi karán tarthatatlan állapotok vannak, a melyek ime oda vezettek, hogy socializmus ütötte fel fejét az ifjak soraiban. A jogi oktatás kérdését oldják meg s nem lesznek szocialisták az ifjak.

— **Wlassics miniszter a protekció ellen.** A magyar kultuszminiszter arról győződött meg az újabb időben, hogy sok tanár és tanító a szolgálati rangsorozat létráján nem

a saját érdemüknél fogva akartak emelkedni, hanem protekció útján, a miben a miniszter magára nézve is igen nagy sértést lát, mert igazságos eljárása van ez által kétségbevonva, de sértést lát az illetők tisztársaira nézve is, a kik nem rendelkezvén befolyást gyakorolható egyénekkel, esetleg megfelelő minősítettségük dacára is lemaradnak a létráról. A kettős sérelem ellen orvosszert helyez a miniszter kilátásba, a mennyiben kijelenti, hogy *jövőre a protezsálás csakis arra szolgálhat, hogy az ajánlott tisztviselő előléptetése vagy kinevezése ne történjék meg, mert az illetők önmaguk támasztottak kétséget érdemes voltuk iránt.* A miniszternek ez a rendelete sokat, igen sokat akar jelenteni, de hogy a valóságban is lenne jelentősége, azt nem gondolhatjuk, ha mindjárt az igazságügyi miniszter is siet a kultusz-ügyek vezetőjének támogatására hasonló rendeletének kiadásával, — nem gondoljuk pedig azért, mert a mai társadalmi viszonyok olyan felfordultak, hogy egyszerű rendeletekkel nem lehet a helyes mederbe visszaterelni, legfőlegb óvakodást, tartózkodást érnek el a miniszterek, a kiknek bizonyára *személyileg* volt nagy teher a protezsálók nagy serege. A kultuszminiszter különben a nepotismus ellen is sikra száll, a mennyiben felkérte a budapesti s kolozsvári egyetemek illetékes tanárait, hogy maguk mellett fiaikat s vejeiket segédekül ne alkalmazzák! . . . Ha a két rendeletnek csakugyan lesz kézzelfogható eredménye, a magyar közoktatásügy nyerni fog általa! (d.)

— A dunamelléki ref. egyházkerület őszi közgyűlése okt. 23-án kezdődött s okt. 28-án ért véget. A budapesti ref. főgimnázium dísztermében folyt le a tanácskozás, a melyet *Szász Károly* püspök és *gróf Dégenfeld Lajos*, mint legidősebb egyházmegyei gondnok vezettek. A püspök megnyitó imádsága után az új tanácsbírákat eskették fel, majd a püspöki jelentést hallgatták meg, a melynek kapcsán feliratot intéztek a királyhoz a szept. 25-iki leirat hatása alatt. A feliratot *Szűldy Aron* főjegyző szerkesztette s egyike a legszebben megírtaknak. A püspöki jelentés megemlékezett a felekezetenélküliségről, a lelkészi fizetések rendezéséről, a tanító-szükségletéről s a stólamegváltás kérdéséről. A tanácskozás folyamán első sorban a miniszteri leiratokat vették tudomásul, majd a leány-egyházak anyósításának kérdését tárgyalták, a melyek után a kecskeméti jog- s a budapesti theol. akadémiák jelentését hallgatták meg. Ez utóbbival kapcsolatban megejtették a Kenessey Béla eltávozásával megürült tanári szék betöltését s *Hamar Istvánt*, a ki nem régen tette le a theol. magántanári vizsgálatot s eddig, mint helyettes működött az intézetnél, egyhangulag tanárrá választotta a közgyűlés. A Ráday-könyvtár használatának kérdése felett hosszas vita fejlődött ki, míg végre is bizottságra bízta a végleges javaslatlételt. A gimnáziumok állapotáról szóló jelentést *Katona Mihály* kecskeméti igazgató terjesztette elő, míg a népiskolákról szólót *Báthory D.* adta elő s az iskolába járók kevés száma felett megütődvén a közgyűlés, az esperesek megbízattak, hogy e tárgyban részletes jelentést adjanak a tavaszi gyűlésre. Konventi tagokul a régiek választották meg.

— A magyar ágostai hitvallásuk egyetemes közgyűlése október hó 20—23 napjain tartatott meg Budapesten báró *Prónay Dezső* egyetemes felügyelő és *Baltik Frigyes* püspök elnöklete alatt. A gyűlést a világi elnök nyitotta meg lelkes szavakkal, a mely után az egyházi elnök a király szeptember 25-iki leiratára hivatkozva, a magyar lutheránusok részéről egy feliratnak küldését indítványozta, a melyet a gyűlés elfogadván, a feliratot *Zsigmondy Vilmos* új főjegyző szerkesztésében küldik fel ő felségéhez. Tárgyalták az 1848. XX. t.-czikk életbeléptetésére vonatkozó indítványt, de határozatot nem hoztak, hanem várnak az 1898. év végéig, hátha akkorra a két protestáns egyháznak közös bizottsága tenne valamit. Megalkották a lutheránus lelkészi nyugdíjintézetet s nagy halálával

adóztak *Glauf Pál* rimaszombati lelkésznek, a ki fáradhatlan buzgóságával az intézet létesülését eszközölte. Az intézet 600 lelkészre van alapítva, akik egyszer s mindenkorra 60 frtot fizetnek, évenként pedig 28 forinttal járúlnak hozzá s munkaképtelenség esetén a nyugdíjazás azonnal megtörténik, a lelkész halála után pedig az özvegy s négy árva kap nyugdíjat, — ez utóbbiak 18 éves korukig 80—80 frt neveltetési jutalékot nyervén. Az intézet a jövő évtől lép életbe. A szuplikáció eltörlését kívánta a dunántúli egyházkerület, de az egyetemes gyűlés nem osztotta a kerület indokait, mert az ily czímen befolyó 10 000 frtot nem tudják más uton beszerezni. Az eperjesi jogakadémia részére államsegélyt kérnek. — A bányai kerület az egyházi élet lazulását az egyházpolitikai törvényeknek tulajdonítja, amelylyel szemben az egyetemes gyűlés a *lelkészekre hivatkozik*, hogy ezeken fordul meg az egyházi élet. E tárgyban a többi kerületekből is jelentést kérnek. Ez volt a gyűlés utolsó tárgya s ezután az elnökség éltetésével bezáródott. Az egyetemes gyűlés tartama alatt a Luther-társaság is ülésezett, a melyen heves vita folyt a kiadványok felett.

— Állami népiskola a róm. kath. felekezet szolgálatában. Alsó-fehér megyében az abrudbányai általános tanító-kör gyűlést tartott Verespatakon, a hol állami népiskola van s így róm. kath. ref., g. kath. g. keleti s unitárius gyermekek együtt járnak a tanúlnak. A gyűlés tagjai előtt gyakorlati tanítás is történt s ennek keretében a gyermekek *»dicsértessék...«*-kel fogadták a gyűlés tagjait, majd pedig róm. kath. imádságokat mondtak, a mely ellen a gyűlés tagjai tiltakoztak s kimondották, mint megállapodást, hogy a köszöntést egyszerű felállással kell végeztetni s felekezeti színezetű imádságokat nem szabad általánosakká tenni, mert az állami iskola nem felekezeti. Ezt a kétségbevonhatlan helyes megállapodást azonban a plébános nem tűrhette el s bejelentette az ultramontának egyik legfőbb képviselőjének, Majláth erdélyi püspöknek, a ki a minisztertől *elégtételt* kért s a miniszter állítólag adott is, mert a gyűlés eljárása felett *roszalsát fejezte ki*. Tehát a hivatalos magyar állam úgy a népiskolákban, mint a gimnáziumokban r. katholikus s port hint a protestánsok szemébe.

— A sárospataki főiskola ifjúsága az 1897—98-ik iskolai év kezdetén is megalakította mindazokat az egyleteket, a melyek az önképzésben olyan nagy szerepet játszanak, alkalmat adván az ifjaknak úgy szellemi, mint testi ügyességök arraavalóságuk kifejtésére. A megalakult ifjúsági egyletek a következők első tisztviselőikkel együtt: *énekkar* elnöke *Hodossy Lajos* IV. éves theologus; praecentora: *Piskóti Ferencz* II. éves joghallgató; *ifjúsági egyesület* — könyvtár és olvasóegylet, — elnöke: *Béky Tamás* III. éves joghallgató; könyvtárnok: *Lükő István* III. éves theologus; *betegsegélyező-egylet*: alelnök-pénztárnok: *Gecse Lajos* szenior; *torna- és vívóegylet* elnöke: *Hubay Béla* IV. éves joghallgató; *tűzoltó-egylet* parancsnoka: *Nagy Ernő* joghallgató; *zene egylet* elnöke: *Horváth Dezső* joghallgató; *akadémiai magyar irodalmi önképzőkör* alelnöke: *Nagy Béla* IV. éves theologus; *theologiai önképzőkör* elnöke: *Nagy Béla* theologus; *gimnáziumi Erdélyi önképzőkör* alelnöke: *Fodor Kálmán* VIII. osztályu tanuló.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Égész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM „Elmélkedések. Gondolatok.” *Vadászy Pál* — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.”
K. E. — „A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya” *Dr. Székely György.* — „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület
őszai közgyűlése” *Szabolcsi.* — „Falusi levelek.” *Adorján Balázs.* — „Vegyes közlemények.” — „Pályázat.” — „Hirdetés.”

Elmélkedések. Gondolatok.

Alig néhány napja, hogy elrepült felettünk okt. 31-ike magasabb eszmékre, lelkesítő nagy gondolatokra buzdító hatásával; — és nekem úgy tetszik a multakból szerzett tapasztalataim alapján, mintha e nagy nap is minden nagyobb, egyetemes prot. egyházunk benső, lelki életére, gondolkozására valló felbuzdulás nélkül repült volna el felettünk, mintha nem éreztük volna a protestantizmusnak 380 éves születésnapján annak föl-emelő, nagy eszmékre serkentő hatását, mintha — nem úgy, mint egykor a tanítványok — nem teljesedtünk volna be szent lélekkel, a protestáns egyház múltjának örökségül ránk maradt nagy gondolataival — legalább erre hagy következtetni azon egy nyomon járó megszo-kottság, mely hazai prot. egyházegyetemünk jelenéből önként kiemelkedik, s régen biztató reményeink édes képeinek sokszor fel-feltűnő, derültebb vonásait is mint-egy beárnyékolja.

A magyar prot. egyház örömét, lelkesedését teljes emelkedettségben tartja még most is azon magas királyi kegy, mely a Bocskay és Bethlen szobraival ajándékozva meg bennünket, mintegy hullámszába hozta egyforma lassúsággal folydogáló életünket; de e kívülről jött örvendetes esemény, melyet e nagy nap emlékeül ünnepi ajándéknak is vehetünk — nem hozta magával azt a másik testvért, mely e királyi kegy fényes ténye mellett a nemzeti törvényhozás jóakaratainak égető szükségé vált megnyilatko-zásában mutatta volna be magát előttünk oly sok epedve reménykedő szív régen táplált óhajta szerint. És ekkor, azt hiszem, egyetemesebb lett volna e nagy nap öröme, lelkesítőbbek annak emlékei a magyar prot. Sion szegény órállóinak szívében, házában; azt hiszem, hogy e kívülről jött örvendetes események belőlől jött testvéreket is hoztak volna magokkal, vagyis nagyobb elevenséget, pezsgőbb és virulóbb élet, munkára ser-kentőbb jövő tüneteit mutatná egyházunk már a jelen-ben is e nagy események hatásának még a gondola-tára is, — hátha még mind azt valószínűvé látná, a mihez jogot adott a múlt, s kiérdemelt culturalis munkássá-gával, a haza igazi javát szívében hordó nagy tetteivel.

De mostani helyzetünkben nem marad más hátra, mint elmélkedni, gondolkodni, elmerengni a multak

emlékei felett, bízni, remélni mindent a jövőtől. Igaz, hogy ez legkényelmesebb volna, de nem legtanácsosabb. Elmélkedni tétlenül őseink tettein, dicsekedni azok nimbusával, nem férfias, nem is keresztyéni elv. Szép és élvezetes dolog őseink nagy tetteit emlegetni, de csak azért, hogy azokon felmelegülve lelkesedjünk, és tegyünk is valamit. Ilyen, és ezekhez hasonló gondo-latokat ébreszt bennünk okt. 31-ike. Olyan nap ez magyar prot. egyházunkban, mint a családban a szüle-tés-nap, mely annak emlékét minden évben megújítván előttünk, nem csak a családtagokban, hanem az azokon kívül álló rokonlelkében is magasabb eszméket s neme-sebb érzelmeket ébreszt, s a ki ennek jelentőségteljes hatását észre nem veszi, az vagy könnyelműleg kitér az elől, s nem tudja méltányolni prot. egyházunk kie-melkedő nagy alakjainak működését, vagy nem áll az általok hirdetett nagy eszmék újjászülő, egyház-társadalmi viszonyainkra is kiterjedő hatása alatt. Pedig ez nagy baj. Ki elvekért, eszmékért nem lelkesül, azt nehéz vagy talán lehetetlen is arra megtanítani, főleg ha azok sem termékeny talajra, sem kellő pártfogásra nem találhatnak a szívekben, vagy a lelkekben. Nagy hibába esnénk, ha történelmi múltunkra emlékeztető, minden évben kínálkozó ezen alkalmat annak jelentő-ségéhez mérten fel nem használnánk, vagy ha csak magunk lelkesednénk, de nem lelkesítenénk. Korántsem akarok én itt „pro domo” beszélni a kárhoztatás szigorú, sőt elítélő hangján, — nem akarom én azt mondani, hogy prot. lelkeszi karunk nem tud, vagy nem akar fölemelkedni e nap jelentőségének, hatásának magas-latára, hanem egyszerűen — sine ira et studio — azt jegyzem meg, hogy lehetnek közöttünk olyanok, kik nem tartva ünnepeink sorában emelkedettnek e napot, nem hirdették talán annak fenségét, prot. öntudatun-kat emelő hatását úgy, mint azt e nap magasztos volta megkívánhatná. Hozzuk helyre tehát e nagy hibát ott, a hol ez csakugyan megvan. Lehetőleg mozdítsuk meg a vallásunk iránti hidegség stagnáló tavát, hogy új szél rázván fel annak habjait, új fény sugar derüljön egyházunkra. Így szélesebb körben jelt adva magunk-ról, talán a napi sajtó sem fog hidegen átsiklani egy-házunknak — mint a liberalis szellem képviselőjének e nagy napja felett, mint most, mikor a legendák mythoszával körülvett „mindenszentek napja-”nak sok lap vezércikket szentel.

E prot. öntudatfejlesztését az iskolában kellene megkezdeni s úgy a templomban folytatni, hogy e fejlesztési munkásságban meg legyen a logikai összhang, s a haladási folytonosság. Vagyis a népiskolában úgy szólván az ábc-vel kellene mintegy beszívni a gyermeknek a vallásához való ragaszkodás fejlődő és fejlesztő melegét oly formán, hogy az folytonosan növekedvén keblében, az iskolából úgy kerüljön ki, mint a kibe már bele van oltva a fejlettségi fokához mért vallásos érzés, hogy az alapja lehessen az élet iskolájában is az ezen irányú fejlődés processusának. És ezt lehetne tenni, azt hiszem, nekünk felekezetnek, kik egyházkerületekre osztva szoktuk népiskolai könyveinket kiadni, és azokat egyházkerületeinkben taníttatni. Lehetne az azokban eddig használt olvasmányokat vallásos irányuakkal felcserélni, egyházunk múltjából, jelenéből — szóval egyházunk történetéből merített szemelvényekkel, nem egyszerűen a természetből, természetrajzból ökörló sat. ismertetéséből vett adatok alapján. E tekintetben helyeslem Baksay Sándornak a dunamelléki egyházkerület lelkészi értekezletén hangoztatott véleményét, kit bizonyosan a tapasztalat tanított meg e véleményének adatokon épült kifejezésére. Hiszen ez a tartalom-változtatás nem rontaná a könyv becsét, értékét, sőt felekezeti szempontból előttünk emelni is hivatva volna azt. Ezen vallásos irány a többi osztályokban is fejlesztendő volna a tanrendnek megfelelően szerkesztett olvasó könyvekben is. Nem azt értem én e megjegyzés alatt, hogy kiválóan csak ily tartalmuak lennének azok mind, hanem igen is azt, hogy nagyobb mértékben lenne felölve népiskolai tankönyveinkben a vallásos anyag. Nem rég voltam egy tanítói gyűlésen, hol a népoktatási törvény revidiójáról levén szó, dacára, hogy azt egy felekezetünkbeli kitiűnő tanító ismertette: nem hangoztatta a vallás és erkölcsképzés fontosságát szükségességét, pedig meglehet, hogy nem irányzatossan, hanem feledékenységéből vagy pedig úgy az állam, mint — a felekezetünk — legközelebb egyházkerületünk által eddigelé követett irány iránti opportunitásból.

Nem rég hallottam egy iskolalátogatónak a tankönyvekről, különösen az ABC-ről mondott azon naiv megjegyzését, mit curiosumként közlök: „En nem tudom hogy micsoda könyveket tanítanak most, igen kevés ezekben az *isteni rész*. Azelőtt az ábc-ben is volt valami az Istenről, most meg nincs, vagy csak igen kevés, csak azt olvassák, hogy a „ló szalad, a hó esik“. Ezeket pedig könyv nélkül is tudhatnák.“ Ime e naiv bírálatos megjegyzésből is kiemelkedik azon általam fentebb hangoztatott nézet, mit már az alsó néposztály is észrevett, hogy népiskolai tankönyveinkben nincs elég vallásos tartalom, nem öleljük fel azok szerkesztésénél, a lehetőség szerint, protestans érdekeinket, pedig mily sokat tehetnénk így is, főleg egy vallásos, lelkészével együtt e téren is híven munkálkodó tanító nemes buzgolkodása mellett. De nekem úgy tetszik, mintha a tanítás igazán művészi kezeléséből sok helyen hiányoznék az ideális elem, az eszménység utáni vágyódás lelkesítő eleme, s tulságosan a reál irány dominálna az általános vett népoktatás terén; s miután a valásnak, mint tananyagnak tanítása az ideális világban való mozgást contemplálja: talán ez ad magyarázatot a realis iránynak ily nagy mértékben elterjedt használatára kérdéséhez. Szeretettel, tanulási mohó vágygal inkább azon csüng a mai anyagiasság kor gyermeke, a mi hasznát hajt, a minek nemcsak ész és szív képző, hanem utilitaris értéke is van. Itt is sok függ a tanítótól. Mint a polgári téren sok törvény hiányait a hivatásának élő

bíró buzgósága, lelkiismeretessége fedezi, pótolja: úgy a tankönyvek észrevett hibáit is csak a tanító ügybuzgósága, jóakarattal párosult tapintata hozhatja helyre a tanításnál. Adná az ég, hogy a már a tanítók közé is behatolt socialis tanok helyét a vallásos érzés foglalná el, s megtartanák derék tanítóink eddigi jó hírnevöket, s méltányolni tudnák azon sok fáradságot, áldozatkészséget, melyet egyházunk szegénysége dacára is oly készséggel fordít az állam helyett culturalis célokra. Vajha eszökbe jutna, hogy egyházaink voltak eddig az iskolák tápláló édes anyjai, és csak most kezd segítségére jönni az eddig úgyszólván pihent testvér, az állam. Ez a jó édes anya tehát e tekintetben eddig szerzett érdemeiért is tiszteletet és hálát érdemel.

E hálát, tiszteletet pedig azzal mutassuk ki, hogy szeressük annak intézményeit szívünk. lelkünk legerősebb melegével, mert azok — főleg a mai anyagiasság szellemű korban — csak is így tarthatók fel. Legyünk kellő pietással annak majd négy százados múltja iránt, mert a mely nép, vagy felekezet saját múltját, s kiemelkedőbb nagy alakjait nem tudja kellően megbecsülni: abban már meggyengült a kegyeletes érzés, s nem messze terjedő élet van számára a jövőben biztosítva. Vigyázzunk, hogy a tapasztalon nyugvó profétia ne legyen reánk alkalmazható.

Vadász Pál.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének attekintése.

(Folytatás.)

III. Gimnáziumok.

A múlt évben 22 teljes, 4 hat osztályú (Békés, Böszörmény, Karcag, Nánás) és 2 négy osztályú (Gyöngyös, Kún-Szent-Miklós) gimnáziumja volt ev. ref. egyházunknak. Ezek közül még eddig nem államsegélyes Debrecen, Nagy-Enyed, Sárospatak; Kolozsvár, Kún-Halas teljes, és Nánás, Gyöngyös, Kún-Szent-Miklós, Karcag, Böszörmény hiányos gimnáziumok. Azonban szorosan véve, csak a három első küzd még önerejéből a versenytéren, a többi már zörmeg az állam ajtaján segítségért. Kolozsvár és Gyöngyös megtette a lépéseket a segély kinyerése végett, s mindkettő nagy remények közt említi, hogy a jövő évtől biztosan számíthatnak rá. Segélyt sürgetnek az apróbb gimnáziumok is; még talán meg nem engedett úton és módokon is hajlandók volnának a segélyeztettség boldogító állapotába eljutni, mint a hogy Nánás teszi, a mely könyökkel tör utat a segélyosztó kéz felé, jól oldalba lökvén mellette álló versenytársát, a böszörményi gimnáziumot. Bizonyosan abban a reményben van, hogy ha nem önerejéből kell megélnie, akkor a gyakori tanár-változást és az ebből származó bajokat is kikerülheti, nem úgy mint most, a mikor az ifjabb tanári nemzedék csak átmenő állomásnak tekinti az ilyen vidéki, felekezeti gimnáziumokat. A múlt évi értesítő tanúsága szerint alig van gimnázium, a hol 2—3 tanár ne változott volna, még pedig nem annyira az idősebbek eltávózása, vagy nyugdíjazása folytán, mint inkább a miatt, hogy az újabbak próbálnak mindig jobb helyet keresni. Ha sikerül az államhoz bejutni, akkor semmi hatalom nem tarthatja őket vissza elfoglalt helyükön. Épen a nánási gimnáziumnál történt ez állítás igazolásául szolgáló eset,

a hol egy júniusban választott tanár szeptemberben már ott hagyta tanszékét, dacára annak, hogy megválasztásakor irásban is kötelezte magát, hogy a tanév beveződése előtt nem fogja állását elhagyni. De hat az állam bizonyosan vaját is ad a mindennapi kenyérhez, annak elnyeréseért pedig nem nagy ár az adott ígéret visszavonása sem.

A 28 gimnáziumban összesen 501 tanerő működött. E számban benne vannak a rendes, rendkívüli, helyettes, mellek, óraadó. és a különböző értesítőben különböző nevekkal jelzett tanárok, tanítók, sőt a más vallásúak hitoktatói is. Hogy hány volt okleveles vagy jogosított, azt az értesítők nyomán nem lehet megtudni, mert alig némelyikben van feltüntetve. Rendes tanár volt 288, helyettes 45, óraadó 76, más vallású hitoktató 92. A más vallásúak hitoktatásáról mindenütt gondoskodik az illető egyház, sőt olyan érdekes eset is van, hogy pl. Budapesten a ref. vallastanárság nincs rendszerezve, — mint a hogy a legtöbb helyen nincs, — addig a más vallásúaknak 11 hitoktatójuk van, a kik közül öten az izr. növendékek vallastanárai. Ha általában az alkalmazott tanerőket vesszük számba, legelől áll Budapest, a hol összes számuk 32-t tesz ki, azután Debrecen 25, Maros Vásárhely, Kolozsvár, Nagy-Enyed 23-al; legkevesebb van Székelyudvarhelyen 14; Pápán és Szatmár-Németin 15. A rendes tanárokat véve figyelembe. Pápa áll legelől, mert ott az értesítőben feltüntetett 15 tanár mind rendes; azután Debrecen, Csurgó, H.-M.-Vásárhely, Rimaszombat, Szászváros 14 és Sárospatak 13 rendes tanárral következnek. Legutól áll Székely-Udvarhely 8, Nagy Enyed, Kolozsvár 9 rendes tanárral. Óraadó tanár Budapesten volt legtöbb, 20; Maros-Vásárhelyen 10; legkevesebb Kisújszálláson 2. Helyettes tanár N. Enyeden volt 5. Debrecen, Kisújszállás, Kolozsvár, Székely-Udvarhely 3-at alkalmazott; Budapesten, Csurgón, Mező-Túron, Pápán egy sem volt. A helyettes tanárok közt volt egy olyan is, a ki a yalei és princetoni amerikai egyetemeken végzett tanulmányairól nyert „Master of Science” c. oklevele alapján alkalmaztatott a nánási gimnáziumhoz.

Érdekes volna az egyes intézetekben adott tanári fizetéseket is összehasonlítani, azonban erre sincsenek adatok, csak a nagy enyedi értesítőben találtam annyit, hogy ott úgy a kezdő, mint a végző fizetés 200 frral magasabb az állami tanárok fizetésénél; a mi elég örvendetes dolog.

A tanulók létszáma 8595 volt, a kik közül 8347 nyilvános és 248 magántanulónak íratott be. E létszám az egyes osztályok között következő volt: I. 1700 ny. +74 m. = 1774, II. 1289+31=1320, III. 1207+18=1225; IV. 1100+21=1121; V. 985+26=1011; VI. 779+28=807; VII. 680+30=710; VIII. 607+20=627. Az egyes intézetek között pedig következőleg oszlott meg a létszám: a IV. osztályú Gyöngyösön 79, ugyancsak IV. oszt. K.-Szent Miklóson 105 tanuló volt, előbbinél 5, utóbbinál 9 magántanulóval. A 6 osztályúak közül: Karcag 171+10=181; Bősörmény 156+11=167; Békés 139+4=143; Nánás 101+1=102 növendéket tanított. A teljes gimnáziumok így következnek: Debrecen 742+36=778; Budapest 564+12=576; Sárospatak 485+20=505; Pápa 440+4=444; M.-Sziget 371+23=394; Maros-Vásárhely 371+0=371; Miskolc 356+9=365; Nagy Enyed 357+1=358; Kolozsvár 342+9=351; Rimaszombat 324+23=347; Halas 324+12=336; Nagy-Kőrös 326+6=332; H.-M.-Vásárhely 285+12=297; Seps-Szent-György és Szatmár-Németi 295, magántanuló nélkül; Mező-Túr 281+14=295; Csurgó 271+4=275; Kecskemét 258+7=265; Szászváros

249+1=250; Zilah 228+4=232; Kisújszállás 218+11=229; Székely-Udvarhely 228, magántanuló nélkül. A magántanulók a beírt tanulóknak 2·885%-át teszik ki; legtöbben voltak a VII. osztályban 4·4%-kal, azután az I-ben 4·3%-kal; legkevesebben a III. osztályban, a hol csak 1·4% volt. Az alkonyadó 19. század egyik érdekes mozgalma, a mely a nők egyenjogúsítása érdekében indult meg, a prot. gimnáziumokkal is érezte már hatását, amennyiben a 248 magántanuló között 12 nő is volt. Meg pedig Hajdú-Böszörményben és Kecskeméten az I. osztályban 7—1; Miskolcon és N.-Kőrösön az V-ben 1—1; Kolozsváron a VIII-ban 2. És hogy nem sikertelenül versenyeznek erősebb nemű kortársaikkal, bizonyosága a böszörményi értesítő, a mely kiemeli, hogy a leányok magánvizsgálója kifogástalanul jó volt.

A beíratkozott nyilvános tanulók közül évközben eltávozott 447; eltávolított 21; meghalt 20; vizsgázatlan maradt 15! így összesen 7844-en állottak vizsgára. Az eltávolítottak közül Sárospatakról 3, Karcag, Miskolc, Udvarhely, Pápa, Halas, Mező-Túr, Szigetről 2—2; Kőrös, Zilah, Kolozsvár, Maros-Vásárhelyről 1—1 távolított el. Meghalt Pápán 5; Szigeten és Udvarhelyen 3, Budapest és Sárospatakon 2, Debrecen, Miskolc, Rimaszombat, Marosvásárhely, Nánáson 1—1. Vallásra nézve volt 4855 ev. ref.; 460 ág. ev.; 50 unit.; 1226 r. kath.; 133 g. kath.; 130 g. kel.; 1174 izr. vallású. Az ág. ev. vallásúak legtöbben voltak, — Rimaszombat kivételével, a mely közös intézet lévén, mindkét felekezet egyenlő joggal használja: és a hol 101 ev. ref. vallásával szemben 112 ág. ev. vallású volt, — Miskolcon, a hol 129 ev. ref. vallású mellett 43 ág. ev. vallású volt. Unitáriusok leginkább az erdélyi gimnáziumokban voltak, e mellett még a budapesti, miskolci, máramaros szigeti és kisújszállási gimnáziumokban is tanult 1—1. Róm. katolikusok Csurgón voltak legtöbben, a hol az összes létszám 43·2%-át tették ki, s a 96 ev. ref és 11 ág. ev. vallásával szemben 119-en voltak; legkevesebben pedig Sz.-Udvarhelyen, a hol a 228 létszámból 7 volt róm. kath. Görög kath. M.-Szigeten és Zilahon, amott 8·37, itt 6%-ját tették ki a létszámnak. A gör.-keletiek Szászvároson 20·8; H.-M.-Vásárhelyen 6·06; Enyeden 3·6, Kecskeméten 3, Halason 2·9%-kal szerepelnek, míg 11 gimnáziumban egy sem volt beírva. Az izraeliták már annál inkább megvoltak oszrolva, ámbár a kúnszentmiklósi és nánási gimnáziumokban nem volt közülök egy sem. Miskolcon 29·31, Karcagón 27, Budapesten 23·6, Mező-Túron 23, Halason 20·8, Pápán 20·27, M.-Szigeten 19%-át tették ki a létszámnak.

A beírt tanulók szülei foglalkozásra nézve következőképen oszlottak meg: Östermelő és alkalmazott 1904 volt, akik közül 1415 kisbirtokos. Iparos 1010, kereskedő 746. Köz- és magán tisztviselő 1394. Katona 48. Értelmiséghez tartozó 1578. Személyes szolgálmányokból élő 296 Magánzó 418. Sajnálom, hogy az egyes iskolák közti megoszlást nem tüntethetem fel helyszűke miatt, pedig az is elég érdekes volna. Csak nagyjából mutatom ki mégis, hogy az östermelők közül Debrecenben 183-an, M.-Vásárhelyen 140-en S.-Patakon 139-en, Pápán 119-en, B. Pesten 99-en taníttatják gyermekeiket. Az értelmiséghez tartozó osztályt Patakon 165, Debreczenben 146, Pápán, 87, Maros-Vásárhelyen 82, Bpestben 81 szüle képviseli. Katona Bpestben, azután Debreczenben van legtöbb, amott 11, itt 7.

A tanulók bevallott nemzetisége 8508-nál magyar, 103 német, 159 román, 2 tót, 28 szerb, 29 oláh, 21 rutén. A németek Halas, Szászváros és Zilahon; a románok Szászváros, M.-Sziget és N.-Enyeden, a szerbek Halason, aztán H.-M.-Vásárhelyen, az oláhok Maros-

Vásárhelyen, a rutének M.-Szigeten vannak nagyobb számban, tót pedig csak Debrecenben van kettő. Karcag, Nánás, Pápa és Sárospatak tanuló ifjúsága tisztán magyarokból áll.

E számadatok azonban nem mindenben egyeznek meg a fentebb közlőkkel, a minek egy részről az az oka, hogy némelyik értesítőben sem a nemzetiségről (pl. Rimaszombat), sem a szülők foglalkozásáról (Rimaszombat, Mező-Túr) nincs kimutatás; másrészt pedig az, hogy egyik értesítőben a beírt. másikban a vizsgázott tanulók száma van alapul véve; pedig megbízható kimutatást csak egyöntetű eljárás útján lehet készíteni.

(Folyt. köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.

(Folytatás.)

II. Érzet és képzet,

A paedagógiára nézve ezen oly jelentékeny tényeknek kísérleti mérlegelése a múlt évben a müncheni pszichológiai kongresszuson is szóba került és Ufer ismert paedagógus, a ki igen elismerőleg nyilatkozott különösen Ebinghausnak fent említett kombinációs módszeréről, kísérleteket kívánt tételni az iskolában osztálytanítókkal arra nézve, hogy milyen befolyást gyakorol a tanítónak módszere. Én e kérdést jelentékenyen kibővíteném és azt kérdeném egész általánosságban: Hogyan hatnak a methodusok és honnan veszi a paedagógia azokat? Ha didaktikai kézikönyveinkbe pillantunk, megtudandó, milyen természetűek a methodológiai problémák, úgy könnyen csalódásba ejtethet bennünket az a sok idézet tisztán pszichológiai művekből. Még Herbart iskolájában is — habár az alapfogalmak tényleg a pszichológiából kölcsönöztek — mégis a részleteknek megalapítása, kifejtése ama tevékenységen épül fel, melyet előbb is említettünk, tudniillik a mindennapi tapasztaláson. Természetesen ez azon észrevételekre támaszkodik, a melyeket az egyes szellemi tevékenységi formák lényegére és összefüggésére nézve tett s ezeket egyesíti — úgy a hogy lehet — az általános pszichológiai fogalmakkal. Éppen a paedagógusról lehet mondanunk, hogy ismerni akarja a természetnek azon erőit, melyek az emberi szellemben nyilvánulnak azért, hogy azok felet uralkodjék. De miként a természettudomány a természetnek törvényeit csak pontos vizsgálódással és kísérletezéssel leshette el és állapíthatta meg, úgy a pszichológia és vele együtt a paedagógia is csak úgy juthat a szellemi jelenségeknek és azok kapcsolatának pontos ismeretéhez, ha tervszerű kísérletezéssel a dolgokat legegyszerűbb viszonyaira viszi vissza, a mikor azok meghatározható, egyszerű változtatásoknak vethetők alá, hogy azután az eredményeket, melyeket különösen a gyermeki lélekben talál, paedagogiai formákba öntve törvénynyé tegye s azoknak a szellemet alárendelje. Hogy milyen célokhoz kell vezetnünk a szellemet, annak meghatározása az erkölcsi és gyakorlati vizsgálódásnak a feladata, de a módszereket megállapítani, az utakat kijelölni, az állomás helyeket megállapítani, az annak a tudománynak feladata, a mely a szellemet és annak törvényeit ismeri vagy megismerni törekszik, a pszichológiának. Így megvontuk a kettős korlátot, a melynek a módszertani kérdést alá kell vetnünk — az egyik az erkölcsi célnak a

meghatározása, a másik a szellem és test *egészségének* megőrzése.

Ezen korlátok között a módszer azon utnak kijelölését jelenti, a melyen lehetséges a gyermeknek a lelkét az ő psycho—physikai organismusának teljes épségben tartása mellett bizonyos erkölcsi és intellektualis célokhoz vezetni el a gyermek szellemi élete különböző formáinak és törvényeinek pontos ismerete alapján, a mely törvények szerint és formák között a külső és belső ingerek által keltett változások, szellemi jelenségek végbemennek.

Az első kérdés erre nézve az, mi módon veszi fel a gyermek a benyomásokat a legkönnyebben és legjobban, hogyan kell nekünk a világ tényeit felmutatnunk, hogy képes legyen azokat felfogni, feldolgozni és megőrizni? A paedagógusok már gyakran kiemelték, hogy a kis gyermekek nem akarnak tudni a *hallás útján való tanulásról* és a szemléleti tanulás értékét joggal becsülik most oly sokra a népiskolákban. Miután erre nézve sem történtek még kísérletek, nem lehet megállapítanunk most még meddig terjedjen a szemléleti tanulás és mennyi tért juttassunk a hallás útján való tanulásnak. Pedig igen nagy fontossággal bírna, tudni, mikép fogja fel a gyermeki lélek legjobban a benyomásokat? Alátás és hallás útján való tanulásnak eme különbségei az egyes személyeknél szilárdak és alapvetők és vajjon a methodusra nézve nem okoznak-e ezek tipikus különbségeket? A személyes különbségekre nézve csak egy *extrem* példát akarok felhozni. Két francia lélekbuvár kísérleteket tett két kiváló gyors számítóval oly módon, hogy nekik ugyanazon 25 számot kellett könyv nélkül tanulniok, a melyek egy lap papirosra voltak följegyezve. Az egyik 25 másodperc alatt tanulta meg, a második három perc alatt. De ha a számjegyeket nem az írott sorrendben ismételtetjük, hanem a soron kívül, vagy addig hangoztatjuk egymás után, míg mindkét számoló képes azokat elmondani, akkor a tanulási időnek viszonya a két számolónál éppen fordított. Könnyen láthatjuk, hogy az egyik a látás által, a másik a hallás által tanul; ezen ellentétet, a mely az egyes individuumoknál tipikusnak mutatkozik, a *visuel* és *auditiv* vagy motorikus típusok nevével jelölik. Kis gyermekek általában a visuel typushoz tartoznak, a mit már az újszülöttnek fejlődése is bizonyít, ki legelőször látási benyomások felé fordul és azokat tartja meg. Így az első osztálybeli gyermek látni akar és a szemléleti tanulás rá nézve a legérdekesebb. Jó volna megállapítani, hogyan fejlődnek ki a látási képek, hogyan kapcsolódnak egymással, úgy, hogy belőlük szilárd, határozott, a konkrét alakzatoknak megfelelő képzetek keletkezzenek? Például ha egy gyermeknek egy vonalat mutatunk fel, s azt néhány perc múlva utána rajzoltatjuk vagy az elibe tett különböző hosszúságú vonalak közül az elsővel egyenlőt kerestetjük ki, úgy határozott különbséget nyerünk a *két alakzat* között. Ha komplikáltabb alakzatot választunk, pld. egy szöveget, úgy ezen eljárással a gyermeknek a nagyobb complexumok iránti szemlélésképpességét is megvizsgálhatjuk. Még nehezebbé válik a feladat, ha a szög szárának hossza meg van határozottan állapítva. Ilyen módon megvizsgálhatjuk az emlékezetnek más formáit is, például, a színre való emlékezést úgy, hogy egyenlő alakú, de különböző színű pamutot, papirost vagy esetleg süteményt teszünk a gyermek elébe. A színek között csekély fokbeli különbséget állapítunk meg. A gyermeknek a teljesen egyenlő színeket kell kikeresni, egymás mellé állítani, s a fok száma (pld. egy fokkal vagy kettővel tévedett), melyben talán eltér az igazi egyenlő színektől — adja színképességének mértékét. — A fentebb említett eljárás is,

mely szerint néhány számjegyet majd papírosra írva tanultatunk meg, majd úgy, hogy a számokat csak szóval közöljük, mértékét adja a tanulási típusok fájának és azok kifejlődésének. Mig eddig a platikus benyomásoknak egymás utáni rajzolását mindig komplikáltabb formákban ajánlották a *visuel* típus megvizsgálására, úgy ezután a képzeteknek egymásutáni sorozását alkalmazzuk a típusok megállapítása végett.

(Folyt. köv.)

Dr. Székely György.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Debrecenben a múlt hó 26. s következő napjain gyűltek össze a tiszántúli kerület papi s világi vezetői, hogy annak a ref. társadalomnak, a mely a nagy magyar alföldön él és munkálkodik, elintézésre váró dolgaiban határozzanak. A kiváló érdeklődéssel várt s kísért gyűlésről közbejött akadályok miatt csak most irhatok tudósítást, a melyet a következőkben adok.

Lázás izgatottság uralta a lelkeket ez őszi gyűlés alkalmával, különösen az első napon, a mikor a főjegyzőválasztás kérdésében kellett dönten. Élesen álltak egymás ellenében az ellentétes pártok s bár előre lehetett tudni, hogy a szavazás a főgondnok álláspontja mellett fog dönten, mégis magasan lobogott a Dicsőfy pártiak meggyőződésének tüze, a kik úgy gondolkodtak, hogy majd a szóbeli előadásokból teljes világosságában fog kitűnni az igazság s bár le fognak szavaztatni, használni fognak a kálvinizmusnak. De mielőtt rátertek volna a főtárgyra, előbb meghallgatták az ősz püspöknek, Kiss Áronnak magasan szárnyaló, lelkesedés teljes imádságát, a melyet ifjúi erővel s hévvel mondott el a 82 éves pap. Majd a királyhoz intézett felíratot olvasták fel, a melyet egyhangúlag elfogadtak, mint hű kifejezőjét annak a közörműnek s megnyugvásnak, a melylyel ő felsége szept. 25-iki leíratát fogadták széles e hazában s így a tiszántúli ref. gyülekezetek körében is.

A püspöki jelentés után, a mely kegyelettel áldozott az ágostai testvérek nagy emberének, Péchy Tamás emlékeztetének is s Simonffy Polixéna asszony elhunytát is felemlítette, a ki egyike volt a debreczeni főiskola patrónusainak, Lengyel Imrének alsó-szabolcsi hajdúvidéki egyh. m. gondnokká történt megválasztása jelentetett be s az eként megüresedett világi tanácsbírói állásra a szavazás rendeltetett el.

Most következett a *főjegyzőválasztás* ügye, a melynek jegyzőkönyveit Dr. Baconi Lajos jegyző olvasta fel nagy érdeklődés közepette. Három jegyzőkönyv szólt a választásról. Az egyik a juliusi szavazatbontásra vonatkozott, a mikor a szűkebb választás rendeltetett el, a II-ik szept. 18-ról szólt, a mikor mindkét jelölt szavazatainak számát 368-ban állapította meg a bizottság s egy kétes szavazatnak, meg egy elkésettnek a kerületi közgyűléshez való terjesztését állapította meg. A harmadik jegyzőkönyv pedig október 1-éről szólt, a mikor a bizottság revisiót eszközölt, újabb összeszámlálást végzett, mert időközben rájöttek, hogy az előbbi szavazatbontáskor hibásan jegyezték a bizottsági tagok a szavazatokat, pl. az orosházit a Dicsőfi részére jegyezték, a beregsomit Zsigmondra, holott megfordítva szólott a szavazatlapon (a mi különben a mennyiségen, mint látható, nem változtatott,) mert arra is rájöttek, hogy olyan

szavazatot is fogadhattak el, a mely nem volt megfelelően kiállítva. E harmadik jegyzőkönyv szerint a szavazatok aránya így állapított meg: Zsigmond Sándor 364-et, Dicsőfi 360-at kapott s e szerint a többség az előbbi mellett nyilatkozott.

Mikor e jegyzőkönyvek s ezzel kapcsolatban egyes egyházaknak nyilatkozatai szavazataikra vonatkozólag felolvastattak, valamint a szavazatbontó bizottság kisebbségének, Kiss Albert és K. Tóth. Kálmánnak e tárgyban írt beadványa is: megkezdődött a vitatkozás még pedig első sorban az egyes egyházak kérdésessé vált szavazatainak a kérdésében, azután pedig a fölött, hogy a bizottság jelentése alapján Zsigmond S.-t kell-e főjegyzőnek tekinteni, vagy pedig új szavazás rendelő-e el?

Amannál a kérdésnél Tisza Kálmán és István, Széll esperes, Thaly tanácsbíró, Mezőssy Béla egyházmegyei küldött szólaltak fel nyomatékosabban, majd Lengyel Imre, Konrád László, Madarász Imre, nyilatkozatai után a kérdéses szavazatok sorsa eldőlt, t. i. a berettyó-ujfalusi egyház 3 szavazata, az ibrányi, gálospetrii s szakáli egyházak egy-egy szavazata érvényesnek mondatott ki. A második kérdésnél is Tisza Kálmán szólalt fel első sorban, helyeselve a bizottság revisionális munkáját s kimondatni kéri, hogy Zsigmond S. választott meg főjegyzőül. Ezzel szemben Madarász Imre új szavazást kér, míg gróf Tisza István szintén a Tisza Kálmán álláspontját védi, mert a küldöttség eljárása felett lehet pro és kontra beszélni, de hogy a második összeszámlálás helyes, az kétségszövegbevonhatlan s így az eredmény föltétlenül elfogadandó. Thaly Kálmán is új szavazást kíván, míg György Endre ez ellen szól, úgy szintén Bacsoni Lajos is, ki hosszas beszédben iparkodott a küldöttség eljárását menteni, a mely ellen Mezőssy Béla s Biki Károly szólnak, valamint Uray Imre, a ki talpraesetten mutat rá, hogy e szerint egyik szavazat vemhes, a másik nem. Lengyel Imre volt az utolsó szónok e közel három óráig tartó vitában, azután feltette az elnökség a kérdést: Zsigmond Sándor 366 szavazattal főjegyzőnek tekintendő-e, vagy nem?

S következő a névszerinti szavazás: *igennel* szavaztak: Lengyel J., Szabó János, Sütő Kálmán, Ritók Zsigmond, Dávidházy J., Nadányi M., Zsigó E., Dorogi L., Horthy J., Csernák J., Szöllősy Antal, gróf Degenfeld Sándor, Segesváry J., Széll K., Tisza K., Simonffy J., Némethy L., Szeremley S., Soltész László, György Endre, Bakóczy J., Pákozdy L., Rásó Gyula, Puky Gy., Tatár J., Garzó Gy., Csécsi M., Széll Ákos, Hajnal J., Baksa L., Kiss E., Szele Gy., Biber J., Nagy Ferencz, Fráter B., Győry L., Rásó Antal, Polgár J., Nagy József, Ujlaki S., Domahidy Elemér, Márk Ferenc, Balogh Ambrus, Tisza J. gróf, Benedek László, Tabajdy Lajos, Sass Béla, Helle K., Dóczy J., Kovács L., Futó M., Borsos Benő, Fehér L., Pallagi Gyula, Osváth F., Dobay S., Elek Lajos és Baconi L. összesen 58. *Nemmel* szavaztak: Uray I., Szabó Károly, Nagy István, Görömbey P., Biki K., Isaák D., Balogh F., Kiss Albert, K. Tóth K., Ujfaluassy B., Thaly K., Kallós Tivadar, Biró J., Szatmáry S., Konrád L., Nagymáté Albert, Mezőssy B., Madarász Imre, Biki Ferenc, Luby Géza, Lányi János és Farkas Antal, összesen 22.

Ezzel el lett döntve a nagy harc, a mely semmi esetre sem gyakorolhat megnyugtató benyomást a kedélyekre, mert csak abban az esetben lett volna az egész kérdés helyesen megoldva, ha új szavazást rendelnek el, a mely újabb izgatottság esetén is mindenesetre korrektebb s föltétlenül igazságosabb eredményt hozott volna létre. — Igen sokan abban a meggyőződésben éltek, hogy maga Zsigmond S. fogja kéri az új választást, a

mivel valószínűleg még azokat is megnyerte volna, akik esetleg ellene foglaltak állást, mert ezzel azt árulta volna el, hogy a plebiscitumtól egyáltalán nem fél, hanem teljes bizodalommal bízva a kerület híveinek lelkiismeretére azt, hogy méltó-e hát ő a főjegyzőségre. De ez hiábavaló reménykedés volt, mert — mint nyíltan is hangoztatták, ezzel a politikai pártnak a győzelmét tette volna kockára, a mely őt megválasztotta, illetőleg megválasztatását közgyűlésileg megszavazta. Pedig hát nem politikának kellene uralkodni ilyen kérdésekben, hanem az igazságnak, a melyhez szó sem férhet. A Dicsőfi párt egészen méltán lehetett elkeseredve a kérdésnek szokatlan eldöntése felett s a mint tudjuk, igen kellemetlen simogatásként veszi az egész kerület azt, a mi a „Debreczeni Prot. Lap“-ban mondatott a kerületi gyűlés előtt, t. i. hogy Dicsőfi fiatalágánál fogva még számos kedvező alkalmat fog nyerhetni a közbizalom részéről arra, hogy képességeit a közegyház javára értékesíthesse. Az ilyen vigasztalgatás a kómikum jellegét viseli magán, a mely méltatlan a magokat győzőknek tartók részéről, de az főleg Dicsőfivel szemben.

Egyébiránt a felzaklatott szenvedélyek majd csak elülnek s nyugalom fog honolni a lelkekben, mert az új főjegyző minden esetre úgy fogja betölteni állását, hogy ellenfelei is kénytelenek lesznek előtte tisztelettel meghajolni.

A gyűlés további folyamán nagy megdöbbenést keltett az Andaházy-Szilágyi nevelő-intézetről jelentett tudósítás, a mely szerint a volt gondnok, Vértessy István 11 ezer forintot felül sikkasztott az intézet vagyonából. Ezen összeg megtérítésére az egyh. törvények szerint utasítottak a sikkasztó, de ha ennek nem tenne eleget, bűnvádi feljelentés fog tétetni ellene a világi hírség előtt.

A konventi tagok választása a második napi gyűlésen ment végbe s az 1897—1900-iki ciklusra megválasztottak rendes tagokul: Szabó János, Széll Kálmán, Horty István, Isaák Dezső, gróf Tisza István, György Endre, Szeremley Sámuel s a Tóth Sámuel helyére Sass Béla theol. tanár, a ki ily módon fölébe került Balogh Ferencnek is, a ki pedig régóta szolgálja az egyházkerületet. Pótagok lettek: Zsigmond S., Dávidhazy J., Lengyel J., Borsos Benő.

A kerület 1898-ik évi költségvetését elfogadja a közgyűlés, kimondván, hogy a püspök ezentűl 1500 frtot fog kapni a Baldácsy alapból, a püspöki titkár fizetése pedig 1000 frt és 300 frt lakáspénz leend.

Ének- és zenetanárrá a debreceni tanítóképezdébe ideiglenes alkalmazással *P. Nagy Zoltán* választott meg.

Debreczen városának azt a határozatát, a mely szerint a jogi tanszékekre felajánlott 100000 forint után nem 4 $\frac{1}{2}$ %, hanem 5%-os kamatot fog fizetni, köszönettel vette a gyűlés tudomásul.

A miniszteri leíratok kapcsán tudomásul vétetett, hogy a tiszántúli ref. népiskolák közel 30.000 frt segélyt kapnak.

A szatmári egyházmegyének a lelkészi fizetések rendezése tárgyában tett felterjesztése, valamint az egyházkerületi lelkészi árvaház létesítésére vonatkozó indítványa elfogadtatott s amaz a konventhez megy fel, emez egy bizottságra bízott. Elfogadtatott a beregi egyházmegye felterjesztése is a vasárnapi munkaszünet tárgyában s a konventhez tétetett át.

Beterjesztetett a főiskola gazdasági tanácsának jelentése az építendő új pénztárnak 1868—1896 végéig s a főiskolai pénztárnak 1891—1895-ig terjedő számadásainak rendbehozásáról, melyért 9 ezer frtot kellett munkadíj címen kifizetni.

Tárgyaltatott a kerületi tanügyi bizottság jelentése is s a debreczeni gim. túlszűfolttsága élénk vitát támasztott, mert a bizottság új párhuzamos osztályok felállítását nem javasolta, a melylyel szemben az volt az általános felfogás, hogy a jelentkezőket elutasítani nem volna helyén s épen azért újabb javaslatlételre utasított a bizottság.

Érdekes esetként merült fel a török-szentmiklósi ref. egyháznak a felterjesztése, a hol egy egyháztag alapítványt tett az iskola részére, s az egyházmegye felterjesztést tett a miniszteriumhoz, hogy az köszönje meg az adományt, a mire a miniszter azt válaszolta, hogy megköszöni az adományt, ha bemutatják neki az alapító levelet s ha az alapítványért elvállalja az egyház a felelősséget. Ez természetesen kellemetlenül érintette az egyházmegyét s a kerületet is, s ez utóbbi a konvent útján óvást emel a miniszter eljárása ellen. Tanúság az, hogy ne akarjuk a miniszter köszönetét kioroszakolni.

Ezek voltak azok a főbb pontok, a melyek a mostani gyűlés tárgysorozatában szerepeltek, a melyeknek elintézése után, a különben jókor megcsappant számú közgyűlés, a melynek tagjai az első napon a főgondnoknak, a második s harmadikon pedig a püspöknek voltak vendégei, eloszlott, hogy otthon teljesítsék egyháziak és világiak a jó munkát az Úr országának építésében.

Szabolcsi.

Falusi levelek.

Igen tisztelt szerkesztő úr!

Soká késett biz ez. De hát úgy van a szegény rusztikus falusi pap, hogy kanikulában fagy be a kalamárisa. Hijába! ... folyvást fülünkbe csendül a Tompa figyelmeztetése: „fiu... fiu! kenyér elebb!...”

Mikor aztán az első dér megette az őszi mezőt; mikor a Kárpatok aljáról, vagy tetejéről, vagy környékéről „szomoruan züg-büg a szél:” akkor kiolvad a kalamárisunk s ha már az anyaföldbe barázdát nem vonhatunk, a szellem acél-ekéjét vetjük a papirosba, s a kis fekete barázdákba vetjük a lélek magvait.

Visszanezünk és gondolkodunk. Felmerül végzett munkánk s annak eredménye. Az anyagi is, a szellemi is. Csekély biz ez, mindakettő, de hát magunk is kis emberek vagyunk s miként a földi giliszták nem furhatnak széles aknákat, de milliárd tömegben a termékeny humuszt készítgetik, úgy mi is érezzük, hogy valamicske szerepünk vagyon. Mint a földi gilisztának. Humuszt, termékeny humuszt törekszünk készíttetni az Úr szántóföldjében, emberi szívekben.

Persze, nem sikerül mindnyájunknak úgy, mint Tóth Pál igazgató-tanár úrnak, a kit én őszinte szívvel szeretek és — irigylek.

És megenged, igen tisztelt szerkesztő úr, hogy mostani levelemben leginkább a Tóth Pál jubileuma foglalja el a lelkemet.

Igazán mondja Tompa;

„A sírnál mindent elfelejtünk,
Mi kéjt, mi kint nyújtott az élet,
Csak a szeretetnek nincs vége.

Ennek a végtelen szeretetnek megnyilatkozása volt a Tóth Pál jubileuma.

Jellemző és tanuságos főként mai időben és ránk protestánsokra nézve.

Én eltekintek e dolog személyi oldalától. Nem háborgatom az örvendő jubilanst! Hadd szedegesse a sok szép emléket, mint a kis méh virágról a mézet. Én is az ő tiszta örömeinek elfogom egy sugarát, mely az én

házamba is, az én szívembe is betévedt, bevilágított. Mert csak látni kellett azt, minő vidám, kedves öröm csendült a kis házban, a mint a jubiláns arczépe kikandikált a póstai borítékból! Még a legkisebb is hogy tapsolt, hogy ölelte, hogy simogatta... s mintha megmozdult volna, mintha visszamosolygott volna az a beszélő ajak, az a beszélő szem s mintha a lélek fénye játszadozott volna az egész képen...

Igen, a lélek fénye. Mint a nap központi fénye, miliárd parányokban, a végtelenség térein keresztül hint áldást, életet: úgy a nemes lélek isteni fénye, melege, átröppen időn és korlátokon s a lelkekbe szállva, örömet, boldogságot teremt!

Igy nevel az igaz nevelő, nemcsak a tanári szobában, hanem midőn már kihült szíve fölött az enyészet bús szellője zokog.

„A szeretetnek nincs vége
Sugárzó vagy sötét emléke,
A túlvilágról is kíséret.”

Nevelj még soká szerető lélek!... soká, sokakat, igazi protestáns nőket, a szépségnek, a jóságnak evangyéliomi eszményképeit! S minden éved legyen öröme, jubileum, a tanítványaid szívében feltámasztott nemes érzelmek visszasugárzása tenszivedre, közös boldogságra.

A jubileum jellemző és tanuságos volta pedig abban áll, hogy nők kezdték, nők folytatták, a hálás tanítványok serege. Ez a jóirányú nevelésnek igaz és maradandó hatása. És ez a keresztyén társadalmat összefűző láthatatlan és mégis legerősebb kötelék: a hálás szeretet s ebből folyó ragaszkodás.

És ha ez nincs meg a nevelés eredményeül, én fel nem foghatom, miféle *reális eredménye* van az *életre*, emberi életre, a sok tanítási költségnek, az eltöltött időnek s a szerzett hasznos és haszontalan tudománynak?

Úgy vettem észre, hogy a szeretet az élet *ezéje*, *üdve*, *mennymországa*. E nélkül akármit csinálunk: nagy városokat, nagy puskákat, nagyjövedelmű hivatalokat, ragyogó pazarlásokat — színjátzó alakoskodások mind, közös elégedetlenségre, czivakodásra.

A szeretet — minden!

És nekünk evangyéliomi alapon álló társadalomnak csakugyan tenni kellene valamit, legalább többet leányaink és a jövő nemzedék igaz boldogsága érdekében.

Czinke Pistával tartok: minél olcsóbb leánynevelő intézeteket óhajtanék én is.

És czudar önzés tőlünk, férfiatól, hogy a magunk nemének folyvást szaporítjuk az iskolákat, kunyorálunk, panaszkodunk és bizony-bizony úgy látom én, hogy az *élet szépsége* a nők szívében fordul meg és nem a férfiak tudásán.

A mint II. Vilmos császár mondta: „Nekünk németeknek, legbecsesebb a család s a nő állása.”

Persze, még mi nem vagyunk ott.

Szíves üdvözléssel!

Adorján Balázs.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** A *csobaji* ref. egyház lelképásztora, *parasznyai Rácz Ábrahám* meghalt e hónap 7-ikén. 74 évig élt a megboldogult s résztvett a magyar szabadságharcban is, mint honvéd-főhadnagy, nem sajnálván életét is kockára tenni az imádott haza szabadságáért. 44 évig volt az evangélium hirdetője s buzgó munkása az Ur szőlőjének. Özvegyc, gyermekei s unokái siratják az elköltözöttet, akinek sírja felett viraszszon a hú emlékezet.

— **Lelkész-választás.** A mező-keresztesi ref. egyházközség hívei nov. 7-én választották meg néh. Tamko Ferencz utódját s a 643 szavazó közül 340 *Kaszonyi János* szerczi lelkészre szavazván, őt jelentette ki a küldöttség a mező-keresztesi egyház második lelkészének.

A karádi lelkészválasztás ügyében az egyházkerületi időszaki bíróság nov. 10-én döntött s ítéletében a választást megsemmisítette, a megválasztott lelkész s ellenfele ellen a fegyelmi eljárás megindítását mondotta ki, 24 választót pedig megfosztotta választási jogától.

— **A kolozsvári ev. ref. egyházmegyét** az erdélyi kerület állandó igazgató-tanácsa legközelebb megszüntette s Kolozsvárt s a közigazgatásilag hozzátartozott Szamosfalvát oda csatolta a többi u. n. püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségekhez, mintegy cáfolatául annak, hogy az erdélyi püspöknek nagy elfoglaltsága van s bizonyoságául annak, hogy a központosítás erdélyi testvéreinknél rohamosan fejlődik s nem sokára az állandó igazgató-tanács fog lenni minden mindenkben s a püspöki állás betöltője fog közvetlen felügyeletet gyakorolni minden egyes egyházközség felett, a mi természetesen magában fogja foglalni a tisztas esperesi állásoknak s egyházmegyéknek egymásután való megszűnését s feloszlását. — Most Kolozsvár járt így, majd jönnek, vagy jöhetnek a többiek s a 27 éves esperességgel dicsekvő Szász Gerő sorsában részesülnek, vagy részesülhetnek más erdélyi esperesek is ad majorem dignitatem transsilvaniensis ref. episcopi. Őszintén szólva, ez nem kálvinista egyház-szervezet! (o.)

— **Szociálista tanítók gyűlése** lesz karácsonykor a fővárosban. 39 megye tanítói közül akarnak eddigelé összejönni azok, a kik a szocializmust a tanítók között is meg akarják honosítani. A gyűlés összehívói a közrebocsátott memorandum szerint a népoktatás kötelező s ingyenes voltát követelik, a szegény tanulóknak ingyen könyv, ruha s élelem adást sürgetnek, s azt, hogy a tehetős gyermekek az állam neveltesse tovább. Meg akarják hosszabbítani az oktatási időt két évvel, tehát, hogy 14 esztendőskorukig járjanak a gyermekek iskolába s az ismétlő iskolák helyét a földművelő iskolákkal akarják betölteni. a melyekben 17-ik életévökig járjanak a felnőttek, a kiket itt s az alsóbbfokú ipar- és kereskedelmi iskolákban is *csak* néptanítók tanítsanak, a kik a *vallástanítást alól mindenütt felmentendők, mert a vallás-oktatás nem az iskolákban, hanem a templomokban végzendő s mert az iskola az államé, míg a felekezetek élégedjenek meg a templomokkal*. Követelik a tanítói fizetésnek 600 frtra emelését, a melyet aztán fokozatosan növeljen az állam, még pedig 3 évi szolgálat után 700 frtra, hét évi szolgálat után 800-ra, s a teljes nyugdíjhoz ne 40, hanem 35 évi szolgálat adjon jogot. — Mint láthatni, vannak a felhívásban az elítélendő s eleve is kárhoytatandó követelések mellett figyelmet érdemlő pontok is, a melyek azonban semmi szocializmushoz nem tartoznak.

— **Nagy örömmel** újjong a „Religió” ez évi október 30-iki számában *Capistran*, mert a reformációt forradalomnak nevezi a berlini egyetem egyik tanára, *Paulsen* az ő „Geschichte des gelehrten Unterichtes” című művében. Csak úgy tombol az öröm mámorában s nagy emfázissal kérdi: vajjon merik-e a prot. lapok a Paulsen nyilatkozatát olvasóik elé adni s vajjon nem jogosult-e a pápa mondása, hogy Luther műve forradalom volt? ... A „Religió” páterját megnyugtathatjuk, hogy nem félünk a Paulsen nyilatkozatának közreadásától, mert ő a reformációt nem azért nevezi forradalomnak, hogy *azt kárhoytassa*, hanem azért, mert ő egyházi forradalmat is ismer, a maga meggyőződése szerint, a mely épen a reformációban érvényesült igazán, a mikor *elvi*

megtagadását mondotta ki az egyháznak. Más a Paulsen forradalom-fogalma s más az ultramontanizmusé, a miből önként következik, hogy a pápa alkalmazta elnevezés jogosulatlan s hamis tartalmú. Ehez nem kell nagy bölcsesség, csak egy kis világosság, a melyet azonban hiába keresünk ott a tulsó táborban.

— **Nyilatkozatok a r. kath. vallásról.** A Párisban megjelenő „Le Chrétien français” c. folyóiratban két volt r. kath. pap nyilatkozik legközelebb arról az egyházzal s vallással, a melyet elhagytak. Mindkettőnek nyilatkozatát méltó elolvasni, mert jellemzi azt a tartálatlan állapotot, a mely az egyedülnek vallott s hirdetett papismusból uralkodik. *Philippot* abbé volt s nyilatkozata így szól: a r. kath. egyház legtöbb dogmája, ezek sorában főleg a pápai családhozatalanság, a mely leginkább van hangsúlyozva, csak arra való, hogy politikai tétel gyanánt tekintessék, a melynek a vallásossághoz semmi köze s így föltétlenül elvetendő. — A másik nyilatkozat *Charbonnel* párisi apáté, aki október 14-ikén jelentette be a párisi érseknek a r. kath. egyházból való kilépését a következő levélben: „Érsek Úr! Akkor, a mikor ifjúságom őszinte lelkesedésében életemet a r. kath. egyháznak ajánlottam fel, úgy gondolkodtam, hogy Istennek ajándékoztam oda. Azonban hosszú s szomorú tapasztalatok után arról győződtem meg, hogy téves az a hit, hogy az, a ki a r. kath. egyháznak, vagy az egyház embereinek szolgál, az Istennek szolgál. A legfajdalmasabb szemrehányásokat kellenne önmagamnak tennem, ha tovább is solidaritást vállalnék egy olyan egyházi szervezettel, a mely a vallást politikává, kényuralomná s a szellemi és társadalmi elnyomás eszközévé s a türelmetlenség rendszerévé teszi, a melyben nem az imádkozás, a léleknek fölemelkedése, az isteni ideál keresése s az erkölcsiségnek a védelmezése, a szeretet és testvériség elvének gyakorlása a főcél, hanem a nyomorult emberi politika az, a mely az első helyet foglalja el s a hitet képezi. Lelkiismeretem szabadsága s lelkemnek nyugalma követeli, hogy kijelentsem érsek úr előtt, hogy többé nem tartozom sem a r. kath. klérushoz, sem a r. kath. egyházhoz.” — A világosság mégis csak terjed, bármily erővel akarják is a sötétség barátai a lelkeket fogságban tartani.

— **A magyar római katolikus autonómiai kongresszus** november 11-én kezdte meg gyűlésezését Budapesten a főrendiház tanácskozó termében az esztergomi érsek elnöke alatt. Ezen az első gyűlésen nem történt semmi fontosabb dolog, mert csupán a megnyitó beszéd hangzott el s nov. 13-ikára kitűzetett a kongresszus tisztviselői választása. Az elnök beszédében nem fordultak elő feltűnőbb pontok, csupán arra szorítkozott Vaszy, hogy hangsúlyozza, hogy a rom. kath. autonómia nem lehet olyan jellegű, mint a protestáns, mert a püspöki jog korlátozása szóba sem jöhet s mert a királyi kegyúri jogokat sem lehet absorbeálni, a mivel azt jelezte, hogy a Steiner féle felfogás, a melyet a nov. 6-diki püspöki értekezleten elvetettek, csakugyan figyelmen kívül hagyatik. — Arra, hogy az u. n. egyházi s iskolai vagyon, az alapok s alapítványok kérdése hogyan oldandó meg, nem reflektált, bizonyosan azért, mert nem akarta az első ülést olyanná tenni, hogy a közvéleményt felkeltse a kongresszus ellen, mert hát elve a „pax”. Egyébiránt nagy a tájékozatlanság különösen a világi képviselők részéről, a kik mit sem tudnak a püspöki értekezleten elfogadott Ivánkovich féle javaslatból, a mely a római kúriához küldetett jóváhagyás végett. A világi elnöki állásra gróf Szapáry Gyula a jelölt.

— **Az elítélt erdélyi r. kath. püspök.** Majláth Gusztáv grófot a komáromi kir. járásbírósg nov. 9-én 4 frt 40 kr. fizetésére ítélte, mert komáromi helyettes plébános korában egy ref. leányt átvett egyházába, noha az még nem töltötte be a 18-ik életévét. A tárgyalásnál a leány azt mondta, hogy *muszáj* volt áttérni, rokonai pedig azt állították, hogy pénzbeli ígéretekkel vette rá a püspök a leányt az áttérésre. Ennek az állításnak az igazságát nem kutatta a bíróság, a miért a református Pázmándy Dénes a „Magyarország” ez évi 313-ik

számában megtámadja a járásbírósgot s egyben kárhoztatja a komáromi reformátusokat, hogy a kérdést forszírozták, mert szerinte nem épületes dolog, hogy „egy ref. püspök egy kath. püspököt ilyen igazán bagatel dolog végett törvényszék elé állítson. Magyarországnak nincs szüksége a vallási ellentétek kiélesítésére s az egyház szolgálja jár el a jelen helyzetben keresztényiebben, a ki nem a haragot szítja és a háborút csinálja a felekezetek között, de a ki engesztelőleg lép közbe s a mutatkozó ellentéteket lehetőleg békésen kiegyenlíti.” Az olasz-lisztkai választó kerületnek s ebben a sárospataki főiskolának is volt képviselője részről meglepő ez a nyilatkozat, a melyet nem tulajdoníthatni másnak, mint annak a közönyösségnek, a melyet a világiak közül olyan sokan tanúsítanak a prot. érdekek iránt. Nem hajlandó Pázmándy elhinni azt, hogy a r. kath. papok pénzért is szoktak téríteni, azaz hogy fizetnek annak, a ki az „egyedül üdvözítő egyházba” áttér. — Pedig ez köztudomású dolog. Az „Alkotmány” excommunicatiót helyez kilátásba a járásbíró ellen.

— **Reformáció ünnepet** rendezett a sárospataki főiskola ifjúsága nov. 7-én, az imateremben s a szereplő ifjak mindnyájan bizonysgot tettek arról, hogy a protestáns eszmékért tudnak lelkedezni. Csak lelkesedjenek is mindenkor!

P á l y á z a t.

Az abauji egyházmegyébe kebelezett *szentandrás*i ev. ref. egyház lelkeszi állomására, melynek évi jövedelme: szántóföld,- rét,- legelő,- termények,- készpénz és stólában — az adót is leszámítva 693 frt 03-kr s a mely így IV-ik osztályu, pályázat hirdettetik.

Pályázati kérvények f. év decz. hó 5-ik napjáig bezárólag Nagytiszt. Idrányi Ferencz h. esperes úrhoz Hernád-Büdre (u. p. Gibárt) küldendők.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

**Orgona és harmonium
építészeti műterem
Debreczenben, Széchenyi u. 1805.**

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá regi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szives pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

17—20

műorgona-építő.

Felölös szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „A lelkésztanítóságok.” Péter Mihály. — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.” K. E. — „A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya” Dr. Székely György. — „A sárospataki ev. ref. theologiai tanári kar véleménye.” — „Az Új Óramutató” és a belmissio.” Réz László. — „Vegyes közlemények”.

A lelkésztanítóságok.

Az 1891/3 budapesti zsinat a 440. §-ban kimondta, hogy „a hol az egyházközség anyagi körülményei miatt külön tanítói állomás nem tartható fenn, ott az elemi iskolai tanítás a lelkészre is bízható,“ de hozzáteszi a már fenyegetni kezdő körülmények hatása alatt, „hogy a lelkésztanítói állomásra jövőre csak oly lelkészek alkalmazhatók, kiknek egyszersmind tanítói oklevelek is van.” Hogy mily meggondolatlan, s minden előre látás hiányából származó törvénycikk ez, azt a következmények előre megmutatták.

Nem találkoztam oly lelkész, a ki a terhes kettős hivatal nyomorúságos díjazásáért a saját jó szántából még tanítói diplomát is szerezzen; de meg, nem is tudták előre, lelkész, avagy lelkésztanítói állásra fog-nak-e idővel megválasztatni; az egyházkerületek közül pedig alig kettő tette kötelességévé a theol. ifjúságnak, hogy rendesen, az egyházkerület főiskolája mellett lévő képezdében tanítói oklevelet is szerezzenek: a törvényt végrehajtani nem lehetett, mert a választó egyházköz-ségek nem kapván tanítói diplomával is bíró lelkésze-ket, sőt kötelességekké sem tétetett ilyet keresni: a törvény megvolt, de csak papirosan.

Ha a zsinati törvénykönyv említett paragrafusá végrehajtatik, a mit ugyan nem hittem soha s a már előbb alkalmazott lelkésztanítók állása is körülbástyáztatik: a zsinati törvénykönyvvel kezünkben, talán nem ért volna annyi kellemetlen fenyegetés bennünket. Különben, mint a következmények eléggé megmutatták, a miniszter még így is nehezen volt hajlandó respek-tálni a lelkésztanítói intézményeket.

Emlékezhettünk rá, hogy 1894 folyamán a kultusz-miniszter a lelkésztanítói állásokat egyenesen megszüntet-ő rendeletet bocsátott ki az egyházi főhatóságokhoz. Hogy mily fájdalmasan riadt fel erre kerületünk, arra is emlékezhettünk. A Sárospataki Lapok július 23. száma két cikket hozott e tárgyban, egyiket Veridicus-tól, másikat a szerkesztőtől. Az első belenyugodni lát-tatván a miniszteri rendeletbe, a 38 lelkésztanítónak domesztikai, társadalmi, vagy valami uton-módon való kárpótlását sürgette; az utóbbi a miniszteri rendelet visszavonását.

Tudjuk a további fejleményeket is. Az egyház-kerület 1894 szeptember 16—17-én N.-Kaposon tartott közgyűléséből felirt a konventhez, hogy hasson oda a miniszteriumnál, miszerint „e túlszigorú rendelet *leg-alább egyelőre* hatályon kívül helyztessék s a lelkész-tanítók közül legalább a miniszteri rendelet kibocsátása előtt alkalmazottak e minőségükben továbbra is *meg-tűressenek* s az állam, a tanítólelkészek díjazásának érintetlenül hagyásával s a gyülekezetek minden külön megterhelése nélkül, saját költségére, állami iskolá-kat állítson fel.”

A konvent az azon év november havában tartott gyűléséről ily értelemben fel is írt a minisztériumhoz, s azt is tudjuk, hogy e rendelet akkor hatályon kívül helyezettett.

Mily nagy volt az öröm Izráelben! Szegény lelkész-tanítóknak megadatott a kegyelem, megtűrettek, 3—400 frtért egyszerre két oltár körül forgolódni!

Azóta a lelkésztanítóságok ügye békén alszik, mert a rendeletet kibocsátó Eötvöst Wlassics, a protestán-sokkal humánusabban bánó miniszter váltotta fel. Meg a főök, mely miatt a rendelet akkor visszavonott, a tanítóhiány, állandó. De a tanítóhiány sem lesz örökös. a miniszterek is egymást váltják fel. A lelkésztanító-ság ügye függő kérdés, csak elnapoltatott. Így kívánta azt tekintetni maga a tisztáninneni egyházkerület is.

És e kérdés megoldására — mely azóta mintegy Damokles kardként egy hajszálon függ — tettünk-e valamit?

Én nem emlékszem. De mégis! Uj lelkésztanító-ságok állítottak fel, — ha nem csalódom, — legköze-lebb is Lőrincfalván, sőt mi több, a konvent a lelkész-tanítóságokat, azok teljes jövedelmeivel, beillesztette az özvegy-árvatár szervezetébe, nyilván azért, hogy a lelkésztanítók helyzetét, hasonló megtámadások ellen biztosítva hiszi.

Azonban igénytelen véleményem szerint a lelkész-tanítóságokkal, e félig ember, félig hal féle terem-tményekkel; a szakrendszerrel merőben ellentétes állás-sal, ez örökös szálkával a változó minisztériumok sze-mében, végre valahára le kell számolnunk.

S erre most van a legalkalmasabb idő, egyházunk anyagi ügyeinek rendezése, az államsegély törvénybe iktatása előtt.

Egyházkerületünk is érezte a rendezést, midőn feliratában azon kívánságának adott kifejezést, hogy az ily helyeken állami iskolát állítson a kormány; de egyházkerületünk nem számolt azzal, hogy a kultusz-minisztériumban az iskolák elhelyezésére nézve egy mindjobban kidomborodó új elv, a nyelvi határvonal, a nemzetiségi viszony fog alapul felvétetni és pedig, mint látszik, a politikai körülmények miatt állandó alapul, mely szempontból csak igen kevés lelkész-tanítóságunk helyén állíthatnák fel állami iskola.

A lelkésztanítóságok nehéz kérdésének megoldására, szerény véleményünk szerint csak két mód lehet. Az egyik az, hogy a hol az egyház nagyon kicsi, igen szegény és másik anyaegyházról távol nem esik, a hol tehát a lelkési hivatal fenntartását a körülmények nem teszik parancsolóvá, a milyen a 38 lelkésztanítóság között bizonyosan igen sok van, ott adandó alkalommal lévitáság állíttassék fel. A lévitáság a lelkész-tanítóságnál sokkal szerencsésebb alkotásunk. A nép conservativizmusával pedig utóvégre is le kell számolnunk.

A hol ellenben a körülmények önálló anyaegyház fenntartását multhatatlanul szükségessé teszik, ott az ily helyeken alakíttassanak át a lelkésztanítói khárták lelkési khártákká; csatoltassanak a tanítói jövedelmek, a tandíj kivételével, a lelkési jövedelmekhez s a tanítói jövedelem kipótlására aztán az 1393. XXVI. t.-cikk alapján kéressék az államsegélyt.

Igy járt Kis-Azar és pedig teljes sikerrel, amennyiben 33 frt tandíja 367 frttal, 400 frtra kiegészítettett, a mely most tanítói fizetést képez. És így megmentettük, sőt jövedelmében megnöveltük a lelkési állomást, megalkottuk a külön tanítói hivatalt.

A mitől kerületünk ismeretes felirata alkalmával félt, hogy t. i. lelkésztanítóságokkal bíró helyeken, a külön tanítói hivatal szervezésénél az egész tanítói jövedelem kívántatnék, s csak ezen az alapon adatnék meg az államsegély: ime a kisazari és más felső-zempléni egyház példája szerint nem vált valóra.

Mint látszik, a minisztériumban az ily esetekkel szemben az a felfogás, hogy inkább pótolassanak ki még az ily csekély tanítói fizetések is, mint sokkal nagyobb költséggel, állami iskolák állíttassanak fel, kivált ha a közösségben hiányzik a minisztériumban megállapított, s fentebb érintett politikai feltétel is. Ezenkívül nem kevésbé döntő súlylyal birhat ez álláspont elfoglalásánál az, hogy a papi fizetések küszöbön lévő rendezése előtt, ugyanám egyremegy, akár a papi, akár a tanítói fizetéseket pótolni ki nagyobb költséggel, sőt választás esetén szívesebben vállalkozik az utóbbira.

Dixi et salvavi animam meam!

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás.)

A tanulók erkölcsi magaviseletét, valamint a tanulásban elért sikert a következő táblázat tünteti fel, a mely táblázaton az eredmény százalékokban van kifejezve:

Tanintézet	Erkölcsei viselet			O s z t á l y z a t				
	jó	szabály szerű	kev. szab. szerű	jeles	jó és elég.	1 elég-telen	2 elég-telen	megbuk.
Budapest . . .	74.8	21.3	3.77	11.5	59.7	11.5	7.13	10.17
Békés . . .	68.6	29.7	1.7	18.0	56.93	9.01	8.03	8.03
Böszörmény . .	58.3	41.7	—	18.09	66.0	7.9	3.6	3.6
Csurgó . . .	73.4	22.6	4.0	5.0	69.6	15.0	6.15	4.2
Debreczen . . .	73.8	20.8	5.6	7.06	76.03	5.01	5.5	6.4
Nagy-Enyed . .	80.1	18.7	1.2	9.03	66.31	12.65	4.21	7.8
Gyöngy . . .	96.0	4.0	—	2.7	77.04	12.16	—	8.1
Halas . . .	80.6	13.9	5.5	4.0	76.4	11.4	5.5	2.7
H.-M.-Vásárhely	74.7	22.3	3.0	6.9	70.0	9.4	9.0	4.7
Karczag . . .	84.0	16.0	—	6.4	72.7	12.2	5.8	2.9
Kecskemét . . .	76.5	21.7	1.8	13.27	69.2	9.4	3.2	5.0
Kisújszállás . .	83.0	14.9	2.1	8.9	68.7	7.9	10.3	4.2
Kolozsvár . . .	85.8	13.2	1.0	5.8	65.4	13.1	5.8	9.9
Nagy-Kőrös . .	94.2	4.7	1.1	6.8	74.5	6.8	6.6	5.3
Kun-Szentmiklós	89.0	11.0	—	13.0	63.0	14.0	4.0	6.0
Maros-Vásárhely	91.8	7.0	0.5	7.3	62.5	11.0	9.6	9.6
Mező-Túr . . .	72.1	26.3	1.6	2.56	67.0	10.99	10.9	8.7
Miskolc . . .	67.4	31.2	1.4	7.7	59.6	14.3	11.0	7.4
Hajdu-Nánás . .	95.8	4.2	—	12.5	70.9	9.3	4.16	3.1
Pápa . . .	78.2	21.3	0.5	5.6	71.1	12.4	4.9	6.0
Rimaszombat . .	?	?	?	5.2	72.8	16.2	5.8	—
Sárospatak . . .	93.1	6.1	0.8	10.53	66.4	9.2	6.6	7.3
S.-Szentgyörgy .	87.0	13.0	—	8.6	79.4	3.8	4.1	4.1
Szászváros . . .	78.6	18.3	3.1	6.5	80.5	11.3	7.8	3.9
Szatmár-Németi .	78.1	19.3	2.1	8.7	70.1	9.0	7.2	5.0
Székeljudvarhely	88.6	9.9	2.5	2.3	79.5	7.5	8.4	2.3
Mármaros-Sziget	85.4	14.0	0.6	6.8	68.1	7.9	7.4	9.8
Zilah . . .	78.3	17.0	4.7	3.7	69.0	13.4	7.4	6.5
Átlag: . . .	80.5	17.8	1.6	8.1	73.9	10.5	6.9	6.6

Az erkölcsi viselettel és tanulásban tett előmenetellel szorosan összefügg az óramulasztások száma is. Kár, hogy a 28 tanintézet közül csak 13 közli az erre vonatkozó adatokat, ahol 3947 beírt nyilvános tanuló 83259 órát mulasztott, így egy tanulóra átlag 21.6 mulasztott óra esik. Minthogy azonban a mulasztást 644-en követték el, egy egy átlag 129.2 órát mulasztott. Ez átlagos számnál több esik egy mulasztóra. Szatmár-Németin, ahol 537.6. Maros-Vásárhelyen, ahol 259, Seps-Szentgyörgyön, ahol 246.7; Nagy-Enyed, ahol 163.1, H.-M.-Vásárhelyen, ahol 155 órát mulasztott egy-egy. Az átlagosnál kevesebb esik Karcagyon, ahol 111.7, Rimaszombaton, ahol 106.5, Kecskeméten, ahol 92.9, Zilahon, ahol 87.1, Budapesten, ahol 84.1, Miskolcon, ahol 73.5 óra esik egyre egyre. Ha pedig azt nézzük, hogy hányan nem mulasztottak az év folyamán, a következő adatokat kapjuk. Nem mulasztott a beírt tanulók közül Sz.-Németiben 23%, Kecskeméten 20%, S.-Szentgyörgyön 19.5%, Rimaszombaton 18.5%, N.-Enyeden 18.2%, Miskolcon 17.9%, M.-Vásárhelyen 14.5%, B.-pesten 13.4%, Zilahon 11.8%, H.-M.-Vásárhelyen 9.8%. E két adat összevetéséből pedig arra a következtetésre juthatunk, hogy ahol nagy % nem mulasztott, mégis sok óra esik egyre-egyre, ott csak néhányan voltak, akik örömeiket lelték az óramulasztásban. Viszont ahol kis % mellett nagy az óraszám, ott a mulasztási hajlam sokkal általánosabb volt. Megjegyzendő azonban, hogy a mulasztott óráknak 97.66%-ja igazolt volt. Nem volt igazolva Miskolcon és Kecskeméten 3.8%, Zilahon 2.8%, R.-Szombaton és H.-M.-Vásárhelyen 2.2%, Kolozsváron és Nánáson, (mely utóbbi a mulasztók számát nem közli). 2%; Karcagyon 1.7%, N.-Enyeden 1.1%, S.-Szentgyörgyön 0.9%, Szatmár-Németiben 0.6%, Maros-vásárhelyen 0.5%, Budapesten pedig 4.4%. Legjobban el volt hát terjedve a mulasztási kedv Budapesten, Miskolcon és Kecskeméten. — Ennek a hatása meglátszik különben a magaviselethez adott osztályzatban is, mert a jó magaviseletűek %-ja mind három helyen alatta marad az átlagosnak.

A magaviselet tekintetében legelől áll Gyöng és Nánás, előbbi 96, utóbbi 95·8% jó és 4 illetve 4·2% szabályszerű magviseletű tanulóval, kevésbé szabályszerű egy sincs. Azután N.-Kőrös, M.-Vásárhely és Sárospatak következnek. Legkisebb a jó magviseletűek %-a Bőszörményben, ahol a tanulóknak majdnem a fele szabályszerű érdemjegyet kapott; kevb. sz.-szerűt azonban egy sem. Azután Miskolc, Békés, Csurgó és Debrecen következnek. Rosz érdemjegyet az összes gimnáziumokban csak egy marosvásárhelyi 7 oszt. tanuló kapott. Kevésbé szabályszerű Debrecen, Halas, Zilah, Csurgó, Budapest gimnáziumaiban volt legtöbb. Érdekes, hogy Budapesten az alsó 4 osztályban volt legtöbb kvb. sz.-szerű; az 5-ben már a szabályszerű túlnyomó. Rimaszombat az adatokat nem közli, de az igazgatói jelentésben megjegyzi, hogy a lefolyt év egyike volt a legkedvezőbbeknek. Kiemeli különösen a 8. o. növendékeit, kik közül még az osztálytanár sem volt kénytelen meginteni egyet sem. Több értesítőben még a szülék ellen is felhangzik a panasz szó, mint a miskolci, m.-túri, kisújszállási, bőszörményiben hogy nem segítik elő a tanár nevelői működését, sőt, — Miskolc szerint. — sokszor még le is rontják. Hát bizony csakis ott lehet eredményt elérni, ahol szülék és tanár egymást támogatják, ahol tanár és tanítvány egy nagy család tagjaiul tekintik egymást.

A tanulásban való előmenetelnél a jeles osztályzatúak Bőszörményben, Békésen, Kecskeméten, K.-Szentmiklóson és Nánáson voltak legtöbben; legkevesebben pedig Sz.-Udvarhelyen, M.-Turon, Gyöngön. Egy elégtelent Zilah. N.-Enyed, Gyöng adott legtöbbet; legkevesebbet S. Szentgyörgy, Debrecen, N.-Kőrös. A végleg megbukottak száma legmagasabb Budapesten, Kolozsváron, M. Szigeten, M.-Vásárhelyen és Gyöngön, legkisebb Székelyudvarhelyen, Halason, Karcagon, H.-Nánáson, Bőszörményben és Szászvároson.

Görög pótló tanfolyam 9 iskolában volt, amelyekben — a rimaszombati kivételével, mely közelebbi adatokat nem nyújt — 1167 tanuló közül 480, vagyis a létszám 4 %-a pótolta a görögöt. Még pedig Csurgón 46 %, Debrecenben 35·5 %, Halason 21·6 %, H.-M.-Vásárhelyen 44 %, Kisújszálláson 42 %, Mező-Túron 48·4 %, Pápán 39·1 %, M.-Szigeten 50·2 %. Az értesítők adataiból az tűnik ki, hogy az alsóbb osztályokban vannak nagyobb számmal a görögöt pótlók. E körülményből az intézmény mellett, de ellene is lehet következtetést vonni. Mert vagy az tűnik ki belőle, hogy mindinkább kezdik ez intézmény célszerű voltát belátni, azért szaporodik azoknak a száma, akik a görög nyelvtől való menekülés szabadságát igénybe veszik; vagy pedig azt következtethetjük, hogy a kik a tanfolyam választás idejében irtóztak is a görög nyelvtől, a felsőbb osztályokban visszatérnek a classicus műveltség örök forrásához. Hogy melyik következtetés a helyes, azt csak több évi adatok összevetéséből lehetne megállapítani.

A rendkívüli tantárgyak közül S.-Szentgyörgyön az Egészségtant kötelezővé tették a VII. és VIII.-ik o. tanulóknak s osztályzatot is adtak belőle. Kisújszálláson „Természettudományi gyakorlatok” tartattak két fokoztatásban. Az első fokoztatás tárgyai voltak ásványtani kristályminták készítése, állati bőrök lefejtése, tojások kifűvése. A másodiké növények gyűjtése és határozása, rovarok gyűjtése, határozása; állatok praeparálása és konzerválása, főleg a tőmészet. Bár a jegceminták készítését, növények és rovarok gyűjtését magam részéről a természettudományi rendes óráinak a keretébe könnyen beilleszthetőnek tartom, mégis csak helyeselni tudom

azt az igyekezetet, hogy pl. az állat és növény gyűjtemények berendezése és konzerválása körüli eljárásra, bizonyos megszabott fogásokra beoktattassanak a tanulók. Ennek a mellett, hogy a tanulási kedvet éleszti, még az iskolára nézve is megvan az a haszna, hogy a szemléltetéshez szükséges tanszereket gyarapítja. Kisújszállásnak a példáját más iskolák is követhetnék. A modern nyelvek közül a francia csaknem mindenütt tanítottatott. A gyorsírás tanítására vonatkozólag 17 iskolában találok adatot. Szinte csodálkozom rajta, hogy „az írás művészete” még nem mindenik iskolában talált művelőkre. Hiszen nem juthat az ember olyan helyzetbe, amedőn a gyorsírásnak hasznát ne venné. A felsőbb tanintézetekben pedig, ha valaki nemcsak „hallgató” akar lenni, csakis gyorsírás segélyével lesz képes a tanár szabad előadása után „eszmet, élő szót röptében a térhez igazni.” Magam részéről legalább, — meglehet, elfogult vagyok, — nemcsak, mint rendkívüli tantárgyat tanítanom, de kötelezővé tenném a gyorsírást minden gimnáziumban. Tanulták a gyorsírást Békésen népiskolai tanító, Halason, H.-M.-Vásárhelyen, Kisújszálláson, Kolozsváron, S.-Szentgyörgyön, Szászvároson, Székelyudvarhelyen, M.-Szigeten rendes tanár vezetése mellett díjtalanul; Csurgón 3 frt, Sz.-Németin 4 frt tandíjért; Debrecenben. Kecskeméten, Rimaszombatban, Sárospatakon, Pápán „gyorsíró körök” volt a tanulóknak. abban igyekeztek elsajátítani a gyorsírást. Miskolcon is tanulták néhányan. A körök közül a pápai ért el legszebb eredményt, mert annak tagjai az országos korrekt stenogramm versenyen 3 jutalmat és 1 kitüntetést, a nyilvános versenyen pedig 1 második díjat és oklevelet nyertek. A hol ki van a rendszer tüntetve, ott mindenütt a Gabelsberger-Markovics rendszer szerint tanulták. A zene, ének, szabadkézi rajz elsajátítására szintén mindenütt van alkalom adva, sok helyen a tornászattal kapcsolatban a vívást is tanulták.

A használt tankönyvek igen nagy változatosságot mutatnak. A vallástani könyvek közül Bányai Biblia ismertetését 9, Bocsorét 7, Vargaét 5. Bartókét 3, Kovácsy Bibl. vallástaniát 6 iskolában használták. A Gergely-Kovács Egyház története 9. Bocsoré 7, Kovácsy 4, Pálfié 3, Márké 2 iskolában volt használva. Farkas „Magy. prot. e. története” 19, Heiszler „Magy. egyh. ref. története” 2 iskolában használtatott. H. Kis K. Symbolikája 17, Solyomé 19; Gergely-K. féle Hit-tan 11, Kiss J. féle 3; Szász D. vallásos eszmék története 7, Laki: Vallástörténet 12, Nagy P. Konfrn. kátéja 12; Sz. Papp J. féle 1; sárospataki kiadású Erk. tan 2 iskolában szolgált tankönyvvül. A magyar nyelvtanok közül Szinyeiének úgy a Kis- mint a Rendszeres magyar nyelvtanát 23, a Simonyiét 3, (Debrecen Sárospatak, Mező-Túr-) iskolában használták. Ezekon kívül még az Iás és Király P. féle nyelvtanok is előfordulnak 1—1 iskolában. Névy tankönyvei közül az Írásművek elmélete 4, Stilisztika 9, Retorika 7, Poetika 4 iskolában taníttatik. Gobi Szerkesztéstana 10, Irálytana 10, Retorikája 10, Poetikája 5, Irod. története 4 példányban fordul elő. Korda Stilisztikája 6, Riedl Retorikája 7, Poetikája 4; Kapossy poetikája 7; Beöthy „Irodalom története” 18 iskolában taníttatik. Előfordul még 1—1 példányban Szántó Irodalom története és Stilisztikája, Torkos és Greguss Költészettana, Négyessy Stilisztikája, Koltai Szerkesztéstana, Baráth Aesthetika és verstana. A latin nyelvtanok közül a Holzweissig-Székely, Pirchala, Szénássy-Elischer, Schultz féle van leginkább elterjedve. A Finkey Soltész féle nyelvtant 2, a Kérészy Szinyei Mondattanát 4 iskola használja.

A mennyiségt. nál a Mocnik féle számtan dominál különböző ádolgozásban, míg a mértani oktatásnál Landau Wohlrab és Császár művei használatnak leginkább. Német nyelvtan 13 szerzőtől használatnak, akik közül Hoffmann, Virányi, Heinrich, Albrecht, Gráf, Ballagi tűnnek ki leginkább. A történelemnél Szilágyi, Baróthi-Csánki, Varga tankönyvei vannak, leginkább elterjedve. Maklár Magy. org. történetét 3. Kiss L. Világtörténelmét 4 iskola tanítja. A természetrajzi oktatásnál a Róth, azután a Buza tankönyvei használatnak leginkább. Róth Állattana 14, Növénytana 15, Ásványtana 19; Buza Állattana 3, Növénytana 9, Ásványtana 6 iskolában tanítatik. Thome Paszlavszky Állattana 7, Báthorié és Krisch-T.-é 2—2 példányban, Simonkay növénytana 3, Krisch Koch Ásványtana 1 példányban fordul elő. A görög nyelvnél Dóczy és Curtius nyelvtanai használatnak leginkább, a Szinyeié szerint 2 iskolában tanítanak. Term. tant 13 iskolában a Fehér J. 5-ben az Abt, 2—2 ben Czögler és Wagner, 1-ben a Schmidt tankönyve szerint tanulnak. A bölcsészet tanításánál Öreg: Lélektana és Gondolkodástana 6—6: Sárffy Lélektana és Joly Propedeutikája 5—5, Böhm Lélektana 3. Lindner-Klamarik Logikája 2, Sárffy: Gondolkodástana, Pauer Lélektana, Parádi Lélektana 1—1 iskolában használatnak.

(Folyt. köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.

(Folytatás.)

A legalkalmasabb eljárásnak tartjuk erre nézve azt, a melyet Kraepelin és Aschaffenburg használtak, az u. n. *folyamatos associationalis módszert*. Ennél a gyermekkel saját belátása és tetszése szerinti képzeteket mondatunk el vagy íratunk le úgy, a mint éppen eszébe ötlenek. Ha aztán pontosan megvizsgáljuk, hogyan jutott a gyermek az egyik képzettől a másikhoz és a képzet kapcsolásnak e menetét legjobban a gyermekkel való közös megbeszélés által állapíthatjuk meg; akkor értékes felvilágosítást nyerünk az illető tanuló gondolkodásának bizonyos sajátosságaira nézve. Például az egyik a ház szóval a lépcső, folyosó, ajtó, szoba, asztal stb. képzetét kapcsolja össze, a mint a tárgyakat látja, a másik a következő képzeteket asszociálja: ház, építés, pénz, tőke-kamat, tehát belső összefüggés szerint asszociál; egy harmadik például a ház, máz stb. képzeteket asszociálja, tehát tisztán a hangzás szerint, auditív kapcsolja össze a képzeteket. A képzetkapcsolás egyes határozott formáinak száma világot vet egy személyes alapsajátosságra, a mely csak hosszas és jelentékenyebb benyomásokra változhatik meg erősebben, csekélyebb változásoknak azonban az idők folyamán — mint minden történés, ez is alá van vetve. Ha aztán pontosabban akarjuk ezeket a típusokat megvizsgálni, a módszert csak kissé kell variálnunk. Ekkor már nem tetszés szerinti szavakat íratunk, hanem csak olyanokat, a melyek egy határozott pszichológiai osztályhoz tartoznak p. o. öt percenként látási benyomásokat, hallási benyomásokat, absztrakt szavakat stb. Itt a fenforgó szavaknak és kapcsolataiknak száma, nevezetes eredményeket szolgáltat.

Terünk nem engedi, hogy a képzetek kapcsolásának különböző módjait és fajait felsoroljuk. A tanításnak az emberi szellemnek ezekben nyilvánuló törvényeit kell felhasználnia, hogy a lehető legtermészetesebben irányítsa

a növendék képzetkapcsoló tevékenységét; ügyelnie kell, hogy a kapcsolatoknak összes és megkívántató nemei létrejöjjenek, hogy a külső összefüggés szerinti kapcsolat egyidejű belsővé váljék úgy, hogy átszellemült észrevételekben és képekben gazdag gondolkodás keletkezzék. Igen hálás, de nehéz feladat volna azt megvizsgálni, hogyan változnak a képzetek nemei és kapcsolásmódjai a tanításnak különböző methodusai szerint, hogyan különböznek az életkorok szerint. Hisz ismeretes, hogy az ifjúkorban szerzett képzetek szolgálnak alapvetésül az ember egész szellemi életének s a híres angol kutató Galton kimutatta, hogy 100 képzet közül, a melyek nála a tárgyak látásához kapcsolódnak, 85 a gyermek és ifjúkorból származik és csak 15 a későbbi időből.

Ebből önként következik, hogy nagyon kíváncs volt megállapítani, hány képzettel rendelkezik az ifjúkor, milyenek azok, hogyan szaporodnak. Az iskolába lépő gyermekek képzeletének számát különféleképpen vizsgálták meg: majd a legkülönbözőbb tárgyak elé állították a gyermeket, hogy azokat aztán megnevezze; majd különböző kérdéseket intéztek hozzájuk, a melyeket az ember és természetlet legkülönbözőbb köreiből vettek. Jó sikerrel lehetne értékesíteni kissé változtatva az *associationalis módszert* úgy, hogy egy adott szóra, a mely alkalmas számos képzetet felkelteni — a gyermekkel elmondjuk összes ahoz kapcsolódó associatioit. Ezen methodus használhatónak bizonyult, de eddig még rendszeresen nem alkalmaztatott. Különösen meg kell jegyeznünk e tekintetben, hogy nem elég egyszerűen a képzetek számát megállapítanunk, ismernünk kell nemüket és tartalmukat is. Hiszen kis gyermekeknél nagyon gyakoriak az utánzott tartalom nélküli szavak, a melyek ferde összefüggésben használatnak, még iskolás gyermekeknél is könnyen csaloghatunk e tekintetben. Azt kell tehát megvizsgálnunk, vajjon olyan szavakkal van-e dolgunk, a melyeknél nemcsak a fogalmak, hanem a szemléletek is hiányzanak vagy egyoldalú fogalmi vagy egyoldalú szemléleti képzetekkel vagy pedig olyanokkal, melyeknél a szemléletet a fogalom szellemileg is áthatja. Ha pl. a tanító a szemléleti tanításnál megelégszik azzal, hogy egy képet csak egyszer mutasson fel, de ezzel aztán tovább is foglalkozik, könnyen megtörténhetik, hogy a gyermek csak mondja a szót, a nélkül, hogy az azzal jelölt tárgyról képet kapott volna. Másrészt a hol meg stereotipikusan függ egy kép a falon, a mely valamely tárgyat határozott módon tüntet fel, ott a tárgynak határozott szemlélete keletkezik, a mely aztán némileg ellenszegül a fogalom könnyű és szabad képzésének, az általános felfogásának. A képzetek mennyiségének és minőségének, nemének vizsgálata mértékül szolgálhat a tanító módszere minőségének, buzgalmának és képességének.

A különböző életkorokban fellépő képzeteknek statistikája még más okoknál fogva is kíváncs. Ez által nyerünk adatokat arra nézve, hogyan szaporodnak azok általában a különböző életkorokban, tehát adatokat a gyermekfejlődés történetét illetőleg. És itt nemcsak az újonnan fellépő képzeteknek számát, hanem nemét is meg kell tekintenünk, azt is, vajjon nyernek-e vagy vesztenek szemléletességükből, meg kell vizsgálnunk a természetnek azon kategóriáját, a melyhez tartoznak, a socialis környezet, a szülői ház, az iskola, a természet tényezőitől való függésüket. Továbbá a képzetek szaporodása összefüggésben van a testi fejlődéssel s ezt tekintetbe kell vennünk, ha végre a gyermek organikus fejlődésének kutatásához látunk. Mielőtt még a kérdéseket tovább tárgyalnánk, egy futó pillantást akarunk még vetni a képzetalkotásnak időbeli viszonyaira.

(Folyt. köv.)

Dr. Székely György.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki ev. ref. theologiai tanári kar véleménye.

(Folytatás és vége.)

II. A) Esperesavatás.

Ezzel a címmel, valamint az esperesiktitatással is, röviden végezhetünk, mivelhogy a tiszáninneri kerület kivételével sehol sincsen nálunk esperes-avatás, hanem van iktatás, vagy régi jó magyar szavakkal: esperesi szék- és hivatalfoglalás. A nevezett kerületben egyébiránt az a szokás, hogy a két évenként tartott lelkész-avatás alkalmával, annak a keretében, de a nélkül, hogy az agendák erre csak ki is terjeszkednének, mielőtt a felavatandó lelkészek a kézrátételt vennék, megelőzik őket a netalán az elmúlt lelkész-avatás óta választott esperesek, a kik térdre borúlva veszik a kézrátételt és az áldást a püspöktől, a kivel aztán testvéri csókot váltanak és ő mellé sorakozva vesznek rész az utánnok nyomban letérdeplő ifjú lelkészek felavatásában.

Vélemény az esperesavatásról.

Az esperesavatást sem hitvallási, sem kormányzati elveinkkel megegyeztethetőnek nem tartjuk, egyszerűen azért, mert nálunk sem hierarchiai rangfokozat, sem annak megfelelő, azzal mintegy párhuzamosan haladó ordinálási rendtartás nincsen; következésképpen az esperesi hivatal nem papi fokozat, hanem közigazgatási intézmény, melyre nem ordinálás, hanem az egyházmegye bizalma képesít. Az esperes-avatást különben érvényben levő egyházi törvényeink se rendelik, nem rendeli azt tudtunkkal a tiszáninneri kerület sem, a többi kerületen pedig egyszerűen nem ösmerik; ugyanazért ezt a felesleges szokást a tiszáninneri egyházkerületből is eltávolítandónak tartjuk.

II. B) Esperesiktitatás.

Esperesiktitatás, helyesebben: esperesi szék- és hivatalfoglalás már minden kerületben, illetőleg minden egyházmegyében van. Az ennél követett eljárásnak veleje az, hogy az esperesnek megválasztott lelkész az egyházmegyei gyűlés színe előtt leteszi az esküt, aztán megtartja programbeszédét, mely után, vagy néhol előtte, az egyházmegyei gondnok, többnyire azonban a főjegyző üdvözlí az új esperest az egyházmegye nevében.

Vélemény.

Ez az eljárás sem hitvallási, sem kormányzati elveinkkel nem ellenkező, továbbra is fenntartandó, csak hogy nem esperesiktitatás, hanem esperesi szék- és hivatalfoglalás-néven.

III. Püspökavatás és iktatás.

Ezt a két címet együvéfoglalva ismertetjük, mint-hogy ezt a kettőt egymástól elválasztani, szerintünk, annyira nem lehet, hogy itt a két név voltaképpen csak egy dolgot jelent. Ösmertetésünk egyébiránt a legutóbb végzett e nemű szertartásokra fog szorítkozni.

a) A Dunamelléken, rendes istenitisztelel végeztével megnyitotta a szertartást egy karének. 2. Felavató beszédet mondott a tiszántúli kerület püspöke. 3. Az új püspök felesküdt. 4. Itt jött a felavatás az espe-

resi kar által a kezeknek fejretételével, a legidősebb esperes kérvén Istennek áldását a megválasztott püspökre, mely alatt a gyülekezet a 37. dicséretet énekelte. 5. A felavatott püspök beszéde. 6. Karének. 7. Végének, a 179. dics. 10. verse.

b) A Dunántúli a megválasztott püspök, meghívván a kerületi gyűlésbe, mindenekelőtt feleskettetett és a főgondnok által üdvözöltetett; aztán a püspök elmondta székfoglaló beszédét, mely után a legidősebb esperes üdvözölte az esperesek és lelkészek nevében, egy világi tanácsbíró pedig a világi elem nevében. Azután volt a felavatása következőképpen: 1. A dunamelléki püspök u. n. avató beszédet tartott, a melyet az új püspökért mondott imádsággal rekesztett be. 2. Ekkor így szólt az avató az avatandóhoz: „És most lépj elő s térdelej le ez elkészített zsámolyra, hogy ker. egyházunk ő szokása s Krisztusnak és (!?) az apostoloknak rendelete és példája szerint kezeimnek fejedre vetetése által reád *adhassam Krisztus és az ő anyaszent-egyháza áldását*. Melynek, hogy tanui legyenek, felhívom a nagytiszteletű esperesi kart, hogy fölavatandó püspökét (!?) a fontos pillanatban vegyék körül.“ Itt következett az áldás. Ennek végeztével így szólt a felavató püspök: „Állj föl s kezekben a bibliával, ajkadon az igével, szívedben hittel, bátorsággal és jóssággal indulj az elődbe kiszabott úton. Dunántúli református egyházkerületünk felavatott Püspöke! Testvéri csókkal üdvözöllek és fogadlak magyar református püspöki karunkba! És most felkérem a nagytiszteletű esperesi kart is, hogy mint én, úgy ők is kézfogással (!?) foglaljanak magukhoz.“ 3. A már felavatott püspök mondott beszédet, imádsággal és áldással; aztán nyomban fogadta a küldöttségek tisztelgését a templomban.

c) Erdélyben az 1866-iki püspökváltozáskor nem volt sem avatás, sem iktatás, hanem a succedáló főjegyző egyszerűen beszéddel foglalta el hivatalát a közzsínaton; aztán erdélyi szokás szerint, de már később, letette az u. n. homágiális esküt. Hogy 1866 előtt hogy volt, arról értesítőnk hallgat. 1885-ben már volt avatás, a melyet a dunamelléki püspök végzett az erdélyi esperesek segédletével (!?), úgy, hogy az avató püspök előbb imádkozott, aztán beszédet mondott, majd ismét imádkozott, végre a püspök és az esperesek a térdeplő felavatandónak fejére, egy-egy bibliai hely elmondásával, kezüket vetették. Egyebekről hallgatnak a forrásaink.

d) Tiszáninneren: 1. Rendes istenitisztelel tartatik. 2. A megválasztott püspök leteszi a hivatalos esküt, mely után: 3-or: Megtartja beköszönő beszédét a szószékből. 4. A gyülekezet a 37-ik dicséretet éneklí. 5. pont: a kézrátétel, úgy hogy a térdeplő püspök fejére a helyettes püspök és az esperesek teszik kezeiket, mely alatt az áldást a helyettes püspök mondja. 6. Testvéri csók az esperesek részéről. 7. A kerületi főjegyző üdvözlí a püspököt a kerület nevében. 8. Gyülekezeti ének.

e) Tiszántúli a kerületi gyűlés testületileg vonúl a templomba, hol kar- és gyülekezeti ének után: 1. A megválasztott püspök imádkozik. 2. A főgondnok tudatja a választás körülményeit, a szavazatok mennyiségét s fölhívja a megválasztott püspököt az eskütételre. 3. Főjegyző által feleskettetik. 4. A püspök térdre borúl és a 3 legidősebb esperes kezeit fejére téve a legidősebb esperes kérő s áldó imádságot bocsát az egek urához. 5. A főgondnok üdvözlí a fölesküdt püspököt és a kerület pecséiteit kezébe átadja. 6. Az esperesek, egyházmegyei gondnokok, egyházkerületi tanácsbírák és jegyzők egymásután kezet fognak vele, mely alatt az

orgona szól. 7. A püspök alkalmi beszédet tart, mely után a 2-ik legidősebb esperes üdvözl. 8. A püspök a gyülekezetet megáldja. 9. Kar- és gyülekezeti énekek. 10. A kerületi gyűlés berekesztése után a püspök a gyűlés-teremben fogadja az üdvözlő küldöttségeket.

Ha már most az öt kerület eljárását összegezni akarjuk, azonnal látható, hogy ez nem könnyű feladat a szanaszét ágazó szokásoknak sokfélesége miatt. A lényegét mégis körülbelől a következő pontokba foglalhatjuk. 1. Három kerületben, u. m. a dunántúli, a tiszáninneni és túli kerületekben a felavatás együtt jár az iktatással, olyan értelemben, hogy az avatási szerződés a gyűlés keretében van beillesztve; két kerület részéről pedig hiányzanak az adatok, de nagyon valószínű, hogy ott sincs ez másképpen. 2. Három kerületben, u. m. a dunamellékben, dunántúli és erdélyben más kerület püspökét hívták meg az avatásra, a két tiszában pedig megelégedtek a kebelbeli esperesekkel. 3. Négy kerületben vagy a felavatás előtt, vagy a felavatás után beszédet mondott az új püspök; erre vonatkozólag az erdélyből nincs adatunk. 3. Három kerületben, u. m. a dunamellékben és a két tiszában az új püspök az avatás keretében tette le az esküt, a dunántúli azon kívül; az erdélyből nincs adatunk. 5. Ugyancsak e három kerületben a kézrátételt az esperesek végezték, az erdélyben az avató püspök és az esperesek, a dunántúli egyedül az avató püspök, de az új püspök mindenütt térdepelt.

Egyéb részletekre nézve annyifélek a szokások, hogy előszámlálásuk hosszadalmas ismétlésre vezetne

Vélemény.

Az az episkopális maradvány, a melyet az evang. reform. egyház a püspökavatásra vonatkozólag a Komjádi és Geleji-Katona kánonok alapján megtartott és gyakorlatnak indított, ime, már mindjobban megtermi evangéliumellenes gyümölcsöt: a sokféle püspökavatási ceremóniák közt eligazodni többé alig lehetséges. Sőt már odáig jutottunk, hogy a kerületek bizalmának első letéteményeseit, első tisztviselőit más kerületbeli püspökök avatják fel, mintha nálunk nem a kerület részéről jönne az elhívás és a megbízás! Püspökeinket, a szélesebb kormányzói tisztok mellett is „primus inter pares”-eknek nevezett lelkipásztorokat, pópás püspökök módjára ordinálják prot. püspökök, most már nem is a kerület első tisztviselőségére, hanem egy új rendbe, a magyar reform. püspöki karba. Ezek azonban inkább csak kormányzati sérelmek, de van hitvallási is. Avagy nem ilyen-e az, midőn a felavatandóra nem a segítségül hívott szentlélek áradoztatja ki láthatatlan áldásait, hanem a felavató püspök adja mintegy láthatólag, saját kezeiből sáfárolva, tehát kézfoghatólag a Krisztus és az anyaszentegyház áldását! Ime, a kulcs-hatalom, a legteljesebb pópás értelemben, teljes kigúnyolásul hitvallási elveinknek!

Ilyen szomorú, sőt megdöbbentő tünetek közt, a sárospataki theol. akadémiának tanári kara, hitvallási és kormányzati elveinkhez való hűségétől hajtva, ki-mondja, hogy a püspökavatást, mint különben is hitvallási és kormányzati elveinkkel ellenkező szokást, megszüntetendőnek tartja.

Aztán, minthogy a püspöki állás igen tiszteletre méltó volta mellett is csak kormányzati, közigazgatási állás: elégedjék meg mindegyik, magát reformátusnak tartó kerület annyival, hogy megválasztott püspökét, — mint a hogy az egyházmegyék az esperest, — tisztán közigazgatásilag, a közgyűlésben állítsa be a hivatalába, felesketéssel, programbeszédének meghall-

gatásával és a kerület főgondnokától vagy főjegyzőjétől tartandó üdvözlő beszéddel.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés! Hiszszük, hogy az előadottakban eleget tettünk megbízatásunknak. Most hát nincs más tiszttunk, mint hogy azt a megbízatást még egyszer megköszönve, véleményünket magunkkal együtt a főt. egyházkerület nagybecsű figyelmébe és jóindulatába ajánljuk, kijelentvén egyúttal azt is, hogy hasonló megbízásainak a jövőben is mindenkor szíves igyekezettel teendünk eleget.*

Mély tiszteletünk őszinte jelentésével maradván

Sárospatakon, 1897. október hó 1-jén.

A főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésnek

alázatos szolgálai

a sárospataki theol. tanári kar tagjai.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az „Uj Óramutató” és a belmissió.

(Folytatás.)

c) „A vallástanítás a középiskolában.” Czime azon derék dolgozatnak, melyet Bereczki Sándor az Uj Óramutató számára írt, melyet mi is olyannak állítunk, mely meghallgatásra és követésre méltó. Az egyházpolitikai törvények által teremtet új helyzet új kötelességeket, új munkakört jelölt és rendelt a protestáns egyházak számára. Ez az új kötelesség, új munkakör a vallás tanítás. Szent igaz. Nemcsak Bereczki, nemcsak mi tartjuk ezt így, hanem egyházhatóságaink is elismerték, mikor szakítottak a régi közönyt, legalább papíron s gondjaikba vették a vallástanítást s elrendelték, hogy a középiskolákba külön vallástanítókat fognak alkalmazni. Ezt dicsérőleg említi fel Bereczki is. És aztán áttér azoknak elmondására, hogy mint gondolkozik ő a vallástanár kötelességeiről, hogy elhallgathatassuk azt az eléggé el nem ítélt mozgalmat is, mit a középiskolai tanár-egyesületben hangoztattak.

„A vallástanár kötelessége — mondja B. S. — első sorban a vallási ismeretek közlése, a mi a vallástani órákban történik. De már a vallástani órákban kell megkezdődnie a szív és akarat vallásos nevelésének is...”

„A vallástanár legyen egyúttal lelkipásztora a gondjaira bízott ifjúságnak... mely főképen az ifjúsági istentiszteletek tartásában áll...”

„Az ifjúságot azonban nem szabad kiszakítani a gyülekezetből... Időről-időre részt kell venniök az összes hívek istentiszteletében és egyházi életében...”

„Nemcsak az ifjúságot, az egyes ifjakat is lelki gondozásába kell venni. Szép feladat előtt áll a vallástánár oly iskolában, melynek növendékei nagy részben szüleiktől távol és így a szülei tanácsok híjjával vannak...”

„A vallástánár helyesen cselekszik, ha az ifjúsági körében jótékony egyesületet, pl. konfirmandus egyletet alakít; ezáltal példák által, gyakorlatilag nevel...”

Ez a tartalma a B. S. cikkének s ezek főbb gondolatai. Csak dicsérőleg lehet róla szólni.

d) Igazi kalvini szellem hatja át azon dolgozatot,

* Ezt a munkát szívesen ajánljuk az érdeklődők figyelmébe. Mielőtt az egyházmegyei gyűlések tárgyalnák, helyén valónak tartanók, ha minél többen hozzászólnának e fontos kérdéshez. Szerk.

melynek tartalmát itt törekszem megismertetni főbb vonásaiban. Olyan elvek vannak itt elmondva, melyeket szívesen sorolunk az okos belmissiói elvek közé. Mert ezektől és ilyenektől reméljük a bajok orvoslását egyedül. De hadd beszéljenek önmaguk mellett *Eröss Lajos* püspök-ladányi ref. lelkész „Protestantismus és a különféle szekták” cz. értekezésében lerakott elvek. — Mindenesetre a szekták elleni harczunk a legerősebb harcz. most a szekták terjedése fenyeget legnagyobb veszedelemmel, nagyobb talán, mint a katolicismus. Ezt a harczot közvetlen közelből ismeri E. L. s nem az elmélet útján kitalált eszközöket ajánl e harczhoz, hanem olyanokat, melyeket ő sikerrel használt és használ. „Az első fegyvert — ugymond — a szekták ellen kezünkbe adja az okos belmissió. Hangsúlyozom, hogy egyedül az okos és igazán belmissió. Mert ismerem ám én a belmissió hazájában olyan férfiakat, akik belmissiói nemes buzgalmukban hithagyókká lettek. (Nálunk is veszedelmes az az irány, amely csak a külföldet majmolja, amelyekről az első csoportban szóltam.)” Ilyenekül említi *Vesley Jánost* „az angol belmissió apját”, ki „apja lett a methodismusnak”; *Oberlin Frigyes* „a protestans egyház szentjét”, mint Hatl nevezi, aki mint svédénborgen halt meg; a híres *Fraj Erzsébetet*, ki quäkerré lett. stb.

„Megvannak — mondja tovább — minden egyes gyülekezetnek a maga sajátos bajai, erkölcsi, társadalmi, vallásos szükségletei; ezeket orvosolja az okos belmissio. Hogy miképen és mily eszközökkel? Arra általános és egyöntetű szabályt felállítani nem lehet, de nem is szabad, mert más bajok, más szükségletek, más viszonyok vannak Fugyi-Vásárhelyen és mások Budapesten. S azt a belmissiót, mely sok embert méltó bámulatra ragad Bâselben, hasztalan keresnők a szomszédos Szt. Ludvigban... Csak így a feltétlenül szükséges: hogy t. i. mindenütt és minden ténykedésünkben a szeretet lelke lüktessen.” — Ime tehát E. L. a szórszálhasogató, definitiókban kérkedő belmissiót megveti. perhorreszkálja — az *Új Óramutóban*.

Még pedig Eröst erre az vitte rá, mert meggyőződött arról, — amint ki is fejezi — hogy a szekták terjedését a nem okos belmissio mozdította elő. „A protestantismus — mondja — sehol a világon nincs annyira összetépvé, mint éppen ezekben az országokban (t. i. Német- és Angolországokban, melyeknek belmissioi munkáit veszik és állítják például hazai belmissionalistáink). Nálunk is pl. Hajdumegye területén a baptismus köztudomás szerint legelőször éppen abba az egyházközségbe fészkelte be magát, ahol a belmissio már akkor is szépen virágzott, amikor annak sokan a nevére sem hallottak.”

A második fegyver E. szerint: „a szektákkal szemben tanúsított magatartásunk.” — Ez az erős kalvini irány, ebben volt alapja egyházunk erejének. „Értem — ugymond — az egyházi fegyelem gyakorlását.” Saját gyakorlatából felhozott példákkal illusztrálja. De el is hisszük az egyházi fegyelem gyakorlásának erejét és szívesen állunk melléje, mikor azt kéri, hogy *állapítsák meg: minő egyházi fegyelem gyakorlását engedi meg a legfőbb hatóság a presbyteriumnak.*

Egy következő fegyvernek ajánlja a szekták ellen a szószéket és a népiskolát. Teljesen igaz. Ne a felolvasó teremre, ne a futkosó atyafiakra támaszkodjunk, hanem templomunkra s iskoláinkra. Nem tartja ugyan helyesnek E. a lépten nyomon való praedikálást a szekták ellen: de alkalmas időben erős óvszernek állítja. S különösen a *kátémagyarozást* tartja üdvösnek. Van is benne valami. Az emlékeztetben való felelevenítése a tételeknek,

kibővítve az értelem világával, csak erősíti a felekezethez való ragaszkodást.

Ebből kifolyólag mondja E: „Gondoskodnunk kell a népiskolák czéltudatos vezetéséről s azonban a vallás-tanítás határozott felekezeti jellegéről.” Okos tanács, igaz beszéd! A vén fát hajlítani igen nehéz. A futkosó atyafiak kibeszélhetik tüdejüket, czélt nem fognak elérni, ha korán, már a népiskolában elkezdjük a *hiterősítő* munkát. Bizony úgy van az: „fájdalom, ebben a tekintetben ma általában botrányos mulasztásokat tapasztalunk.”

Nem abban keresi E. a botrányos mulasztásnak az okát, mintha a lelkészek hanyagok volnának, hanem nem képesek a legtöbb esetben a szívük sugalta kötelességüknek eleget tenni, mert a *lelkész-hiány szembe-tűnő*. Különben erről nemcsak E. panaszkodik, hanem legközelebb a „Szabad Sajtóban” Szeremley Sámuel is az alföldi nagy veszedelmeknek első okául ezt említi. „Aki nálunk a nagy egyházközségek felosztásának s a lelkészek szaporításának égető szükségét be nem látja: az vagy vak, vagy rosszakaratu ember.” Ide lyukadt ki E. is. S minthogy még ma ezt az orvos-szert nem használhatjuk, a tanítókat is segítségül hívja s a tanítóknak több otthonosságot kíván. Végül a vándorgyűlések tartását sürgeti.

Nem kell ezekhez a szavakhoz sem külön kommentár. Csak az nem látja ezt be, aki — Szabó Aladárral szólva — „vak, vagy rosszakaratu.”

e) Van még egy nagyfontosságú dolgozat az Új Óramutatóban. Azok a gondolatok sem újak, amiket e dolgozat tartalmaz. Írója már sokszor propagált mellettük. Persze, nem ért eszméjével még eddig célt, mert radikális a kúra, mit emleget anyaszentegyházunk meggyógyítására. De ez nem azt jelenti, hogy hallgassunk el vele, hanem azt, hogy igenis hangoztassuk, mert a radikális orvosszerektől fél a mi társadalmunk. Könnyebben kap a futkosó atyafiak sokszorosan *diludlt* labdacsain.

Ez a dolgozat a *Ferenczi Gyuláé*, szól az *egyházi adózás reformjáról*.

Meggyőzően bizonyítja be, hogy elavult a mi adózási rendszerünk; s hogy ez az oka rendezetlenségünknek, ez az oka minden nagyobb bajainknak. Vannak ugyan más bajaink is, igaz, de mindenesetre egyik legnagyobb bajunk ez.

(Vége köv.)

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az abaúji egyházmegye f. hó 15-én rendkívüli gyűlést tartott, a melyben az építkezési tőkesegélyért folyamodó egyházak sorrendje állapított meg; a rendkívüli államsegélyért folyamodó lelkészek kérvényei bíráltattak el. és az egyházkerület által az egyházmegye részére a különböző pénztárakból küldött segélyek osztattak ki. Építkezési segélyre ajánl az egyházmegye 19 egyházat, 31,707 frtra. Rendkívüli államsegélyre 39 rendes, 4 segéd-lelkész ajánlatot 4160 frt összegig. A beadott kérvényeket erős bírálat alá vette. s a kért összegeket tetemesen leszállította a gyűlés, a mivel azt érte el, hogy az ajánlott segély összege jóval alatta marad a tavalyi kulcs szerint egyházmegyénkre eső segélyösszegnek. Pedig talán a mi papjainkra is ráferne úgy a segély, mint azokra, a kik így a felmaradó összeget fogják kapni. Egyenes segélyképen 1176 frt 44 kr osztott ki 12 egyház, 17 lelkész, 4 tanító, 8 lelkészi, 5

tanítói özvegy, 2 lelkész, 1 tanítói árva között. A szegény hivatalnokok részére gyűlt összegből, bár egyházmegyénk e cím alatt körülbelül 12 frtot szokott évente felküldeni a kerületre, 4 frt 44 krt kapott vissza kiosztás végett. Szinte hajlandók volnánk indítványozni, hogy minden egyházmegye a saját kebelében gyűlt összeget ossza ki a rászorultak közt. E 4 frt 44 krhoz egyik világi tanácsbíránk 3 frtot adott, mint egy egyházi ügyben történt kiküldetésért nyert napidíjját, a mit köszönettel fogadott az egyházmegye. A gyűlést megelőzőleg az egyházmegyei közigazgatási bíróság egy lelkésznet utasított el keresetével, a ki a férje által, a presbyterium ellenére tett építkezés költségét, mintegy 800 frtot akart az egyházon bevételni. Egy másik esetben egy régen betegeskedő lelkész ápolójának állapított meg egy évre 80 frt díjazást az elhunyt lelkész 3 apró unokájával szemben. (K. E.)

— **A vallásos áldozatkészségnek felemelő példáját** adta nem régen a lőcsei ág. hitv. ev. egyház egyik tagja, *Hermann Gusztáv*, a ki 100,000 frtot luth. árvaházra, 100,000 frtot az ev. egyház felügyelete alatt álló kórházra, a melybe azonban felekezetre való tekintet nélkül veendő fel a betegek; 10,000 forintot a lőcsei lelkész fizetésének javítására; 10,000 frtot a lőcsei ág. ev. tanítók s a s.-lelkész fizetésének javítására; 500 forintot pedig a lőcsei gyámintézetű nőegylet céljaira adományozott. E 220,500 forintos adomány által a *Hermann Gusztáv* neve a magyar prot. egyház történetében azok sorában foglalhat helyet, a kikre olyan nagy büszkeséggel szoktunk tekinteni. A példa nagysága s felemelő volta lelkesítsen mindenkit áldozni a vallásért! (sz—n.)

— **Rendkívüli gyűlést** tartott nov. 9-én az ungi ref. egyházmegye Ungváron Szabó Endre esperes és Fekesházi L. ungvári városi főjegyző elnöklete alatt, a melynek a főtárgyát az új gondnok beiktatási ünnepélye határidejének kitűzése képezte. A határozat az lett, hogy decemberben tartanak egy másik rendkívüli közgyűlést s azon fog megtörténni *Komjáthy Bélának* gondnokká való beerősítése. Fájdalmasan érintette a közgyűlés tagjait, hogy négy világi tanácsbíró, t. i. P. Horváth Dezső, Bernáth Dezső, Felföldy Ödön és Köröskényi Elek lemondtak állásukról s valószínű, hogy a másik két tanácsbíró is visszaadja a megbízatást az egyházmegyének. (n.)

— **A róm. kath. autonomiai kongresszus** november 13-án tartotta második gyűlését, a melyen a tisztviselőket választották meg s annak a bizottságnak a tagjait, a mely hivatva lesz az 1870—71-ik évi munkálatok alapján az anyagot a tulajdonképeni tárgyalásra elkészíteni. A világi elnök, vagy kongresszusi alelnök csakugyan gróf Szapáry Gyula lett egyhangulag; a jegyzői állásokra is a jelölteket választották meg, kivéve az egyházat, a melyre a néppárt a saját emberét szorította be. A bizottsági tagok választásánál két párt dolgozott, t. i. a mérsékelt Apponyi Szapáry párt s a Zichy-Eszterházy árnyalat, a mely nagyobbára a néppárt híveit akarta beválasztatni, de sikertelenül mozgolódtak, mert a másik párt győzött, a mely elég lojális viselkedésének mutatkozott s nem akar minden áron összeütközést provokálni az állam s a róm. kath. egyház között, noha okvetlenül be kell ennek következni, mert az *egyházi vagyon kérdésében* ez a párt is csak azt vallja, a mit a másik s a püspöki kar, ez pedig a *suum cuique* elvéről hallani sem akar. A kongresszus ülései jó ideig szünetelni fognak, mert most már a bizottságra hárult minden feladat.

— **A tiszáninneri ref. egyházkerület** ez évi őszi közgyűlésének jegyzőkönyve elhagyta a sajtót s a múlt héten elküldetett az illetékes helyekre.

— **Javító érettségi vizsgálat.** A sárospataki, miskolci és rimaszombati ref. gimnáziumoknak javító érettségi vizsgálatra utasított növendékei december 11-én fognak megvizsgáltatni Sárospatakon. A kormány képviselője ismét *György Endre* lesz. Vizsgára áll Sárospatakról 3, Miskolcra 5, Rimaszombatról 3, — egy pedig mint reáliskolát végzett áll a latinból javító vizsgálatra, miután a szeptemberi pótvizsgálója nem sikerült.

— **A protestáns lelkészek fizetésének rendezése** tárgyában a zalai ág. hitv. ev. egyházmegye egy pozitív javaslatot készített, a melyet érdemes minél szélesebb körben megismerni, esetleg beszéd tárgyává tenni, mert van benne több megszívlelésre méltó dolog. A javaslat pontjai ezek: 1. A prot. lelkészállások javadalmazására szolgáló ingatlanok (birtoktestek) nyilvános árverés útján adassanak bérbe, mindazáltal oly módon, hogy első sorban a lelkészek, másodsorban az egyházaknak fenntartások azon jog, hogy ők vehessék haszonbérbe a birtokot az árverésen elért áron és csak ha ők nem vállalkoznának, adassék bérbe a birtok idegennek. 2. Az ingatlanokból befolyó haszonbér küldessék be a protestáns lelkész fizetéseket kezelő pénztárnak. 3. A központi pénztárban hat egyén lenne élethossziglanra választva; két tag a reformátusok, egy az unitáriusok, egy a lutheránusok sorából, kettőt pedig a kormány nevezne ki. Ez a bizottság kezelje s utalványozza ki a saját kebeléből választott elnökkel a lelkészeknek járó fizetést évenyenként előre s a fizetés vagy az állami adóhivatalokból, vagy a postatakarékpénztárakból volna kivethető. 4. E bizottság tagjait az állam fizetné. 5. A birtokok haszonbérén kívül a prot. lelkészek fizetésének alapját képezné még: a prot. hivek állami adójának 5%-a s ezen felül az államsegély olyan mértékben, a mely elegendő volna arra, hogy a prot. lelkészek az első osztályban 1600 frtot, a II-ban 1200 frt, a III-ban 800 frtot kapjanak fizetésül. A segédlelkészek 500 frtot kapjanak s teljes ellátást, a melyet a lelkész ad, a készpénzt pedig a központi pénztár küldené úgy, mint a lelkészeknek. 6. A püspökök fizetése a lelkészivel együtt 6000 frt legyen. 7. A lakás, kert természetben adandó s értéke a fizetésbe nem számítandó be. 8. A fizetésen felül a lelkészek, mint a tanárok, 5-öd éves korpótlékban részesítendők. 9. Azoknak a lelkészeknek, akiknek 1600 frton felül van most a fizetésük, a jövedelmük érintetlenül marad, de ezek korpótlékot nem kapnak. Ha jövedelmük egy része földbirtokból van, ez a birtok is a javaslat 1-ső pontja szerint kezelendő s az ez után járó összeg a központi pénztárból adatnék ezeknek is. Ezeknek a hivek is kötelesek 5%-ot fizetni a központi pénztárba. Más rendelkezési alapok, a melyek a lelkész fizetés javítására szánvák s rendeltek, meghagyatnak eredeti hivatásukban. 10. A prot. hivek 5%-os adóját *kultur-adó* czímen az adóhivatalok szedik be. 11. A stóla fenmarad pastorális okból. — A javaslat számítást is ad a luth. egyház szükségleteire vonatkozólag, a mely szerint 638 luth. lelkész fizetését átlag 1200 frttal számítva, e célra 625600 frt; 63 segédlelkész részére 500 frtot véve fel 31500 frt; 4 püspök fizetésére 4800 frtjával 19200 frt volna szükséges, vagyis az összes szükséglet: 816300 frt, a melyre a fedezet a luth. hivek adóját 5%-ba véve 200 ezer forint, a lelkészek birtokának jövedelmét 137000 frtba számítva: az állam által fedezendő lenne 479,300 frt. A ref. egyház szükséglete s ez alapon volna a javaslat szerint kiszámítandó.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Észrevételek az egyházi adózási javaslatra” Dr. Szabó Sándor. — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.” K. E. — „P. Rác Ábrahám”. Cziike Ferencz. — „A gömöri ev. ref. lelkeszi értekezlet közgyűlése.” Réthy Andor. — „Az Új Óramutató” és a belmissio „Rész László”. — „Vegyes közlemények”. „Hirdetés.”

Észrevételek az egyházi adózási javaslatra.

A szatmári ref. értekezlet az egész magyar ref. egyházat mélyen érdeklő, nagyfontosságú kérdést tárgyalts adott ki az egyházmegyéknek véleményadásra abban a javaslatban, a melyet e lapok legközelebb közöltek az egyházi adózásról, a belhivatalnokok fizetésének rendezéséről s az egyházfentartási alapok létesítéséről. Fontosságánál és időszerűségénél fogva nemcsak szükséges, de kötelességünk is a javaslathoz hozzászólni, hiszen valószínűleg éppen megvitatás szempontjából közöltetett az egyházi lapokban.

Nagyfontosságúnak neveztem a javaslatot azért, mert oly nehéz kérdések megoldását célozza, a melyeknek sikeres s szerencsés keresztülvitele esetén, nemcsak az egyes egyházközségek rendszeresebb vezetése válik lehetségessé, hanem azon magasztos kötelesség teljesítése is könnyebbé válik, a melyet a társadalom a lelkesztől, tanítótól vár. Időszerűnek pedig azért nevezem a javaslatot, mert akkor, mikor az egyházi adózást, s a lelkeszek és tanítók fizetését akarja a mai gazdasági, társadalmi viszonyoknak megfelelőleg szabályozni, oly kérdések megoldására törekszik, a melyek az állam részéről is kíváncsoknak tekintetnek, sőt azokhoz segédkezést is hajlandó nyújtani. Időszerű az egyházi adó és az egyházi tisztviselők javadalmazása kérdésének felvetése azért is, mert általában és pedig kiváló egyéniségek által nyíltan el van ismerve, hogy a szóban forgó kérdést illető állapotok valósággal tarthatatlanok.

Nagy kár, hogy a közétett javaslat, úgy látszik, inkább csak a tiszántúli egyházkerületben levő egyházközségek viszonyainak szabályozására irányul az érvényben lévő zsinati törvények alapján, mert a javaslat tulajdonképen az egyházi adózás szempontjából semmi újat nem tartalmaz, hanem a zsinati törvénynek az egyházi adózásra vonatkozó részét foglalta össze és itt-ott egészítette ki azon szokással, melyet minden egyházközség a zsinati törvények értelmében gyakorolhatott és most is gyakorolhat.

A javaslatnak ezúttal csak az egyházi adózásra vonatkozó részével kívánok foglalkozni. Ha az egyházi adózást valami módon szabályozni akarjuk, azt nem a javaslat értelmében, hanem az egész kérdést egészében

felölelő és az egész egyetemes ev. ref. egyházra vonatkozólag kell szabályoznunk. Az egyházi adózás abban az alakban, a mint az ma létezik, semmi körülmények között nem maradhat fenn, és sikeresen nem oldható meg a tiszántúli javaslat értelmében sem.

Kétségtelen, hogy a mai viszonyok között az adózó polgárokra nagy teherként nehezednek azon különböző közszolgáltatások, melyeket teljesíteniök kell. Ezen közterhek nem mondhatjuk, hogy egyenlő mérvben s arányban sújtják az állampolgárokat, sőt gyakran éppen az aránytalanság az, mely a közterhek elviselését lehetetlenné teszi, és nem ritkán magát az adóforrást is megsemmisíti. Súlyossá s igen gyakran aránytalanná teszik pedig az állami adók elviselését azon különböző helyhatósági szolgáltatások, melyek rendszeren az állami adók alapján vagy attól külön állapíttatnak meg. Ezt a már elviselhetetlenné vált állapotot elismerte a pénzügyi kormány is, midőn az egyenes adóreformok tárgyában összehívott szakbizottsághoz intézett emlékiratában így nyilatkozik: „Ha azt vesszük figyelembe, hogy a közszolgáltatásoknak minő mértéke esik az állami és minő egyéb közjellegű szolgáltatásokra: arra az eredményre jutunk, hogy nem az állami szolgáltatások nagyságában, hanem az egyéb szolgáltatások sokaságában rejlik az adózás terhes voltának súlypontja. *Elviselhetetlenné teszik sok helyütt a közszolgáltatásokat az egyházi adók*, melyek különösen a párbérben a szegényebb sorsú néposztályra szerfelett nagy terhet rónak és sok esetben egy magukban véve többet tesznek ki, mint az összes többi szolgáltatások együttvéve. Sőt nemcsak a szegényebb osztálynál, hanem a viszonylag jobban situált gazdálkodóknál is azt látjuk, hogy az állam által szedett közszolgáltatások, az adózó által fizetett helyi szolgáltatásoknak nem ritkán csak felét képezik.”

Hogy a magyar kormány mennyire tisztán látja az állapotot, igazolja azt a következő nyilatkozata a már nevezett emlékiratban: „Fél rendszabály lenne az egyenes adók reformjára gondolni, a többi közszolgáltatásokat pedig érintetlenül hagyni. Magának a reform-műveletnek alapját ugyan az állami szolgáltatásoknak a szabályozása kell, hogy képezze; mégis ki kell azt terjesztteni a helyhatósági, sőt a mennyiben az állam azoknak behajtásánál segédkezik, *még az egyházi szolgáltatásokra is, és pedig ki kell különösen a*

helyhatósági és egyházi szolgáltatásokra terjeszteni nem annyira abból a szempontból, hogy ezek is arányosabban és az adóképeséghez mértén terheljék az adózókat; hanem ki kell terjesztenünk a reformot különösen azért, hogy ezen helyhatósági szolgáltatásokat korlátozzuk, kezelésüket egyszerűsítsük, ellenőrzésüket hatályossá tegyük és az állami szolgáltatások kezelésével szerves összhangba és kapcsolatba hozzuk. Az egyházi szolgáltatások mérvét, kezelését és behajtását a magyar kormány az illetékes faktorok meghallgatásával és egyetértésével megkésztendő külön törvények által óhajtja szabályozni.

Az egyenes adóreformok tárgyában összehívott szakbizottsághoz intézett emlékiratban tehát ki van mondva, hogy az egyházi szolgáltatások szabályozására sürgős szükség van és egyszersmind le vannak rakva benne azon elvek is, melyek alapján e nagyfotosságú és kellő körültekintést igénylő kérdés megoldandó és pedig törvényhozásilag, természetesen szem előtt tartva az állam azt a felekezeti jogot, a melyet királyi szentesítéssel megerősített egyházi törvények biztosítanak részünkre.

Ideje, hogy megmozdúljon az egyetemes magyar ev. ref. egyház és megkezdje az egyházi adózásra irányuló tevékenységét, s a kérdést minden oldalról megvilágosítva, kész javaslattal járuljon a kormány elé. Ideje azért is, mert az egyházi adózás kérdésével kapcsolatosan nézetem szerint sikerrel megoldható a lelkesek fizetése is, a melynek megoldása elől nem zárkozhatik el a magyar kormány sem, a mely, a mint tudjuk, ha nem is épen az 1848. XX. t. cikk igazi értelmében, de fizetés-pótlás címén, határozott ígéretet tett, hogy ebben az irányban még ebben az évben törvényjavaslatot fog benyújtani, a mely azonban a mi szerény nézetünk szerint aligha fog olyan inézkedést tartalmazni, a minőt maga a kormány is szeretne, mert épen az nincs meg, a mit akar, t. i. nincs meg a ref. egyház egyetemes konventjének az e tárgyban való teljesen megbízható kimutatása, a melyre bátran alapítható lenne egy adózási javaslatnak a készítése. Minden esetre érdemét képezi a tisztántúli értekezletnek épen ebből a szempontból az, hogy javaslatot készített, a melynek alapján legalább nagyjából hozzászólhatunk a kérdéshez s esetleg, kellő törekvés és jóakarattal mellett a kormánynak alkalmat s módot nyújtunk e tárgyban nyilatkozni, vagy épen *tenni*.

(Vége köv.)

Dr. Szabó Sándor.
jogtanár.

ISKOLAI ÜGY.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás.)

A tanulók önmunkásságának fejlesztésére minden teljes gimnáziumban, a nem teljesek közül Karcagon és Nánáson volt önképző-kör. A körökben költői és prózai művek írásával, szavalással, azok megbíráásával s pályakérdések megfejtésével foglalkoztak a tagok. Budapesten 10 pályakérdés volt kitűzve, melyek közül 3 nem jutalmaztatott. A pályadíjak és jutalmak összege 76 frt volt. Csurgon a „Csokonai-körben“ 4 kérdésre 3 mű érkezett, de csak 2 jutalmaztatott; az összes díj 41 frt volt. Debrecenben 9 pályakérdés volt 103 frt 09 kr jutalommal. Bár egy kérdés megfejtetlen maradt, mégis 31 mű ada-

tott be; legtöbb szabad tárgyú versre. N.-Enyeden 3 kérdés közül kellett egyet megfejtetni. 2 mű érkezett az 50 és 30 korona jutalomra, e mellett 20 korona szavalásért adatott ki. Halason 2 tétel megfejtéseért és szavalásért 59 frt jutalom adatott ki. H.-M.-Vásárhelyen a „Petőfi“ önképző-körben 12 kérdés volt kitűzve 34 frt jutalommal. Nemcsak, hogy minden kérdés talált megfejtőre, de a legtöbbre annyi munka adatott be, hogy a jutalmazás mellett még érdemkönyvbe írásra, vagy dicséretre is ítéltett egy-kettő, a mi a tagoknak dicséretreméltó szorgalmáról tanúskodik. Karcagon az V—VI. osztálybeliek működő, a IV. osztálybeliek szavaló, a III.—II. osztálybeliek pártoló tagok voltak, Pályakérdés nem volt kitűzve, de a munkásság így is kielégítő volt. Kecskeméten 10 tétel közül 2 nem jutalmaztatott, de munka mindenikre érkezett. A jutalmak és díjak összege 59 frt. Kisújszálláson az „Arany János“ önképző-körben, a hol VIII.—VII. oszt. rendes, a VI.—V. oszt. rendkívüli tagok voltak, 8 kérdésre beadott munka közül 2 nem jutalmaztatott. Díjjakra 40 frt és 2 drb. 10 frkos arany volt kitűzve. Kolozsváron a „Gyulai Pál önképző-körben“ a 6 kérdésre adott munka közül 3 nem jutalmaztatott. Jutalomdíjak összege 71 frt volt. A kör lapot is adott ki „Remény“ cím alatt. Nagy-Kőrösön 4 pályakérdés megfejtéseért és szavalási jutalomra 30 frtot adott ki a kör. M.-Vásárhelyen 7 kérdés közül 2-re érkezett munka, de csak egy jutalmaztatott. A kör neve „Mentovich kör“, jutalomdíjainak összege 15 frt. Mező-Túron 3 kérdés közül 1-re nem érkezett munka. Jutalom és versenydíj 13 frt. Miskolcon a „Kazinczy Önképző-körben“ munkálkodtak, a hol 14 tétel közül 1-re nem érkezett, 3-ra nem jutalmaztatott a beadott munka. Összesen 111 frt volt a pályák és jutalomdíj. H.-Nánáson minden IV—VI. o. tagja volt az önképző-körnek, de a munkásság ellen maga az értesítő is panaszskodik. Pápán a gymn. növendékek az „Ifjúsági képző-társulatban“ a hittanhallgatókkal együtt munkálkodtak, egyenlő részt követelven a sikerből. Rimaszombatban a „Tompai kör“ 5 pályakérdése közül 3-ra adatott ki a díj. A jutalmak összege 45 frt. Sárospatakon az „Erdélyi önképző-kör“ 6 pályakérdése közül egyre nem érkezett munka. Összes díj 44 frt volt. Sepsikörnyéken 8 tétel megfejtéseért és szavalásért 66 frt adatott ki. Szászvároson az „Arany János-körben“ tulajdonképeni pályakérdés csak 2 tüzett ki, szavalási jutalommal együtt 33 frt díjjal. Szathmár-Németin körülbelül 26 frt volt a kiadott jutalomdíj. Székely-Udvarhelyen 5 pályakérdés volt a „Petőfi önképző-körben“ és 11 cím alatt 50 frt 50 kr és 1 arany jutalom adatott ki. M.-Szigeten és Zilahon is volt önképző-kör; mindkét helyen pályadíjak nélkül is elég szorgalomra valló eredménynyel működtek a tagok. A legtöbb önképző-kör nyilvános ülés, vagy felolvasó-estély tartása által a nagy közönségnek is bemutatta működését. Főként március 15. és okt. 6. az a nap, melyet mindenütt megünnepelnek. E mellett okt. 31-nek is kezd már ünneplő közönsége lenni. A reformáció emlékűnnepét a múlt évben Budapesten, Csurgon, Gyöngyösön, Karcagon, Kisújszálláson, Kecskeméten, Rimaszombatban, Kolozsvárt ünnepelték meg. Meglehet különben, hogy más helyeken is megünnepelték, de az értesítőben nincs felemlítve.

A vallásos nevelésre is súlyt helyeznek minden iskolában. A templomba járás mindenütt kötelező, de csak nyáron. Egyedül Sárospatak képez kivételt, ahol télen is kötelesek a tanulók templomba járni. Magam részéről csak helyeselni tudom a tanári karnak ezt a rendelkezését, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy nem árt annyit az egészségnek a templomlevegő, mint a mennyit az évszakok szerint feljebb vagy lejjebb csavart buzgóság árt

az egyháziasságnak. Nem kellene már a gyermeket rávezetni arra a gondolatra, a mivel a legtöbb középosztálybeli egyháztagnak szokta vallási közönyösségét és hanyagságát mentegetni, hogy t. i. egészségtelen a templomba járás. Igaz, hogy a nyilvános isteni tisztelet helyett a növendékeknek külön tartatott isteni tisztelet, az iskolai falain belül, több helyen, de ez sem pótolhatja a nyilvános isteni tiszteletet. Ilyen ifjúsági is. eni tiszteleteket tartottak Kecskeméten. Kisujszálláson, H.-M.-Vásárhelyen, M.-Túron, Pápán, az összes ifjúságnak; M.-Szigeten a 4. alsó, Debrecenben a 6. alsó osztály növendékeinek, mert előbbi helyen a 4. felső, utóbbin a két felső osztály köteles templomba járni, a mit valószínűleg a helyi körülmények tesznek indokolttá; valamint azt is, hogy Kecskeméten az összes ifjúság 2 csoportba osztva felváltva jár templomba. —

A szellem fejlesztése mellett a testi nevelést sem mulasztották el az iskolák. Az értesítők bizonyosága szerint a torna tanítás nem egyszerűen csak vezényszóra tett mozdulatok elvégzésével kitöltött órán történt, hanem igyekeztek azt testet fejlesztő, szellemet üdítő szórakozássá tenni. E célból a legtöbb helyen kirándulások is rendeztek. Így Karcagon, Pápán, Kisujszálláson, Kecskeméten, Mező-Turon a határ egyes nevezetesebb pontjait keresték fel. Pápán egy hosszab, 11 km-teres, N.-Enyedre a nagyobbak 10 km. a kisebbek 4 km. útát tettek meg a kirándulás végpontjáig. A socialista jelszóra vált „veres május” idején érdekes, hogy N.-Enyed szünnapjára tette a május elsejét, akkor rendezvénnyel kirándulást. Nagyobb, már nem annyira a testgyakorlás, mint inkább tapasztalat szerzés céljára szolgáló kirándulást tettek a sárospatakiak a n.-szalánci várhoz és az Izra-tóhoz; a miskolciak a diósgyőri várromokhoz. A székelyudvarhelyiek Homoród-fürdőt; a n.-enyediek Maros-Ujvár sóbányáját nézték meg. Legnagyobb szabású volt azonban a budapesti gimnázium 30 növendékének 3 tanár felügyelete alatt az Al-Dunán tett, 5 napig tartó tanulmányútja, amely alatt megtekintették Zimonyt, Belgrádot, Orsovát, a Vaskaput, hová hajón utaztak le. Onnan pedig Herkulesfürdő, Karánsebes, Arad érintésével vonaton tértek vissza. Persze a szegény gimnáziumok még szegényebb tanulóinak csak álmodozni szabad ilyen kirándulásról.

Az országos tornaversenyeken részt vettek: Budapest és Pápa a pécsi, Kecskemét, Halas, Rimaszombat a kecskeméti, H.-M.-Vásárhely, Szászváros a dévai kerületi versenyen. Mindenik értesítő megelégedéssel számolt be a nyert kitüntetésekéről. A többi tanintézet növendégeit részint a versenyek helyének nagy távolsága, részint a versenynapoknak a vizsgák idejével való összeesése tartotta vissza a megjelenéstől.

Itt említem meg, hogy az ezredéves országos kiállítás a múlt iskolai év elején Kun-Szentmiklósról 43 növendék 3 tanár; Kisujszállásról 50 növendék 6 tanár, Kecskemétről 25 növendék 2 tanár, Halasról 55 növendék 2 tanár, Szászvárosról 60 növendék 4 tanár, Kolozsvárról 105 növendék 4 tanár és 11 egyetemi hallgató felügyelete alatt nézte meg. Székelyudvarhely. M.-Túr és Rimaszombat is elvitte növendégeit a kiállítás megtekintésére, de nincs kitüntetve, mennyit. Miskolcra nem volt vállalkozó. Különben a miskolci értesítő szinte elítéli az ilyen felrándulást, a mikor „párosával sorakozva; szigorú rendben, fáradt és unott arccal, vezényszóra” nézegették a növendékek a kiállítást.

K. E.

NEKROLÓG.

P. Rác Ábrahám.

1823—1897.

Az Úr szülőjében csaknem félszázadon át a legnagyobb buzgalommal, erős kötelességérzettel munkálkodott agg lelki pásztornak, a sors vihara által rövid idő alatt többszörösen megtépett családi életfa ledőlt törzseinek koporsója köré gyülekezett november 8-án Csobaj község és vidéke.

E napon temettük el *parasznyai Rác Ábrahám* református lelkész, a kinek élet bevégeződése alkalmából kötelesség a megemlékezés, hiszen többel nem is áldozhatunk a kihűlt poroknak. Hadd szenteljünk hát emlékének egy lapot e helyen is!

P. Rác Ábrahám 1823-ik év nov. 24-én született Tokajban P. Rác Bénéjmin tokaji ref. lelkész és Meczner Zsuzsanna szüléktől. — Tanulását szülővárosában kezdte meg, — honnan a sárospataki főiskolába ment, hol a gimnásiumi és theologiai tanfolyamot kitűnő sikerrel végezte be.

Szép hangja által tanuló társai között korán kitűnt s így történt az, hogy már gimnásiumi tanuló korában azon megtiszteltetés érte, hogy a főiskolai énekhar tagjául beválasztotta, s később protokántorrá lett. — Mielőtt bevégezhetné volna a sárospataki főiskolában a theologiai tanfolyamot, itt érte őt az 1848-ik szabadság harcz, melynek magasztos eszméi hazaszeretettől dobogó szívét magokkal ragadták, s a Kmetti ezredében mint főhadnagy szolgált. — A szabadság harcz lezajlása után visszatért a sárospataki főiskolába, s a theologiai tanfolyam teljes bevégezése után, mint primárius diák ment ki a cigándi rektóriára, hol Nagy József ottani ev. ref. lelkész leányával Zsófiával házassági életre lépett az 1852-ik évben. — A cigándi rektóriáról Berzékre ment lelkésznek, hol 7 évig volt, majd Zomboron 5 évig, — Lácán 1 évig, — Agárdon 15 évig, Csobajon 16 évig működött. — Az 1852-ik évben kötött boldog házassági életüket, Isten több gyermekekkel áldotta meg; így a csekély jövedelmű lelkészi fizetése miatt nem kis gond, s teher nehezült vállaira. — Azonban gyermekeinek neveltetésével járó terheinek hordozásaival gondos beosztása, s takarékságánál fogva szerencsésen megküzdött. — Gyermekei nevelésénél fáradságát szép siker jutalmazta, mert 4 fia közül hármát az egyházi, egyet pedig a világi pályán láthatott szép sikerrel munkálkodni, — ezek a három nővérral együtt siratták az elhunyt jó édes atyát. — Gondos férj, szerető édes atya, s buzgó lelki pásztor volt ő, ki Pál bölcsességével, Péter apostol lelkesedésével hirdette az Isten ígését 44 éven keresztül.

Temetésén, mely e hó 8-án ment végbe, a nagy számú közönségen kívül számos lelkész társa is eljött koporsójánál leróni a kegyelet adóját. A háznál Gecsey Péter tarcali lelkész s egyházmegyei tanácsbíró mondott megható imát, — s aztán a templomba vonult a gyászolók serege, hol Zitás Bertalan pthrügyi lelkész mondott gyászbeszédet, alapigéül véve a 43-ik zs. 1 versét. — A sírnál pedig e sorok írója mondott rövid beszédet.

Legyen áldott a munkás férfiú emlékezete!

Czike Ferencz.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. lelkeszi értekezlet közgyűlése.

A gömöri ev. ref. lelkeszi értekezlet 1897 okt. 11-én tartotta meg ez évi közgyűlését Rimaszécsben.

A szép számmal összegyűlt tagok mély érdeklődéssel hallgatták végig Csabay Pál elnöknek következő megnyitóbeszédét:

Tisztelt értekezleti közgyűlés!

Ez a mi értekezletünk, melyről némi büszkeséggel elmondhatjuk, hogy magja lett az egymásután szaporodó értekezletek lombosodó fájának, összehozta most is a maga munkásait. Tisztünk szerint munkára jöttünk, hogy növeljük önmagunkban azokat az erőket, melyek Isten országának s közelébb magyar ev. ref. egyházunknak külső és belső építésére olyan szükségeselek.

Mert nem tudom: igazán úgy van-e? de én bizonyos bágyadságot s a mozdulatlan tehetetlenség bénaságát látom egyháztársadalmunk beteges testén. Mintha megfogytak volna az az őserő, mely a XVII-ik század dicsőséges küzdelmeiben. annyi diadalra vitte lobogóinkat! A fényt kereső világ fel se vesz, meg se lát s mintha magunk se sokat adnánk már magunkra, nagy resignációval vonszoljuk vánszorgó életünket napról-napra.

Álmodozgatunk, tervezgetünk s abban a nagy versenben, mely a társadalom minden tényezőit eszevesztett sietséggel hajtja előre: tétozva állunk s míg mások leszedeztetik előlünk az érett gyümölcsöket, mi üres jajveszékessel fárasztjuk az eget. Nem tudunk lenni még keserűnek sem s a méreg adagokat, melyeket barát és ellenség annyi készséggel nyújt, nagy *filosófusi* nyugalommal nyeldessük. úgy gondolkozva, hogy annak a testnek, melyből a lélek elköltözött, már a méreg sem árt.

Nem tudunk érvényesülni ezen a magyar földön a kath. egyház mellett, szegénységünk miatt; nem, híveinkel szemben, mert hogy mi nekik lelkieket vetünk, azért az ő marhájokat aratjuk; nem az állam mellett, mely abból a magasságból, hová a mi vállainkon emelkedett, immár meg se lát s ha egyszer-másszor megecsízítogat, megveregeti vállainkat, ezt is csak nagyúri kedvtelésből teszi.

Ennek a három tényezőnek felénk kerekedő hatalma előtt kényre, kegyre megadva magunkat, erőtelen kézzel evezünk zátonyra siető hajónk élén.

Nézzük csak; úgy van-e?

Az az anyagiás irány, mely a század végére úgy megnőtt, még erősebb állást biztosít a római egyháznak a mai társadalomban, mint a milyen eddig is volt. Az az erő, az a tekintély, mely imponál királyoknak és alattvalóknak, abban a mérhetlen gazdagságban van, melyet e haza földjén, a mi örökünkben is birtokukba vettek. Épen azért a hitélet bensőségeért, a szívek erkölcsi tisztaságaért s az eszményi vallás örök kincseiért nem is nagyon lelkesednek ők, mert jól tudják, hogy ennek a kornak embereit ezekkel megnyerni, megtartani úgy sem igen lehet. Vagyona s mistikus cultusa által uralkodni a népek felett; kicsikarni a hatalom fegyverét még az állam kezéből is; ez az, a mire ellenállhatlan akaraterővel napról-napra készül. Teher nekik, béklyó nekik ma már a kegyúri jog s az állami ellenőrzés. Le kell verni. Itt az autonómia csábító cége, ide gyülekezik tábora, hogy egy merész nagy elhatározással kiszakítsa magát azon kötelekekből, melyek egy kissé gátolták az emberiség eszményeinek arculverésében. Aranyos hálójokat mélyre bocsátják az egyházpolitika zavaros vizében és mikor azt mivelik, halaknak nagy sokaságát rekeszték be. És ezek javarésze a mi egyházunk tiszta vizéből került abba.

Látvam indezt, fel-fel sajog szívünk, mert úgy tesszik, hogy ma már az evangélium igazságai is csak bitorba öltözve indulhatnak hódító útjukra.

„Folytonos küzdelem és kikerülhetetlen bukás, ez a tragikum talpköve“, mondja Schiller s ne legyen igazam, de tegyük hozzá: talán a protestantismus sorsa is.

Erőnk fogyatékosága látszik tovább, híveinkkel szemben, mi nekik lelkieket vetvén, az ő marhájokat aratjuk.

Igen, annak a ki egyházi szolgálatra vállalkozott, ma nagyon is szelídnek, nagyon is alázatosnak kell lenni s tyukkal és kaláccsal forgolódni a hívek körül, kiktől kenyerünket vesszük. Kinek is jutna eszébe azért, hogy egyes felburjánzott bűnök ellen, népszerűségének kockáztatása árán felemelje dorgáló szavát; hogy egy-egy falusi előkelőséget önzéseért, ünneprontásaért, hitetlen és erkölcstelen életeért megfeddeni merjen. Hiszen az ő marhájokat aratjuk s micsoda hálátlan szolgálva volna az, ki kenyéradó gazdája ellen dorgáló szót emelne fel. Szégyenkezve, pironkodva szedjük össze az öt hat-féle magból összekevert lukmát, a mely szerintők akármilyen, mégis jó: „csak úgy.“ — És ha ezt sem adják, ki kérhetne ellenők végrehajtást, hiszen azonnal jobbraát mondva, indúlának a felekezet nélküli idvezülés Eldorádójába, a hol nem lesz sem papbér, sem domesztika, nem, talán még a bűnöket büntető Isten sem.

És ezekért az elvesztett igazakért feleljen a te lelked te szelíd pásztor! Miért néztél kenyeret kérő családot könyes szemére? miért nem éhezte tovább, betartván a mindenre alkalmas prudentiát!?

Bizony az a viszony, mely a fizető hívek s a fizetett lelkes között van, nem alkalmas arra, hogy áldást hozzon a magvető munkájára. Azért tartom jogosútnak azt a törekvést, mely a nagy előkészültséget igénylő lelkeszi hivatalnak társadalmi állásának megfelelő jutalmazását az 1848. XX. t.-cikk végrehajtásától várja. De itt is látom erőnk fogyatékoságát. El-el ácsorgunk a miniszterek fogadótermében s ha az államháztartás fényes asztaláról egy-egy morzsát, egy-egy ígéretet kapunk, boldognak érezzük magunkat, nem gondolva meg, hogy „a hatalmasok felhasználják a pillanatot, mikor kezdetet nyújtod feléjük s egy fillért nyomnak markodba; felhasználják a pillanatot, mikor gyáva vagy és rabszolgává tesznek,“ a mint a zseniális költő-király mondja. Menjünk hát felemelt fővel, menjen az egész prot. egyház s mint egy ember álljon a törvényhozás elé feliratával s jogunk és igazaink nemes, önérvényes szavával, s mondjuk meg, hogy a protestantismus feltartása, életszüksége, elsőrangú érdeke az államnak, hogy az állam erkölcsi nagyságáért verejtékező lelkeseket a nyomorban hagyni, öngyilkosság bűne s épen azért a 43-iki törvényhozók nagy alkotásainak megvalósítása parancsoló szükség, mert periculum in mora!

Tisztelt értekezlet! Már Fáy András megmondta a maga Óramutatójában, hogy „az egyházi társaság tartozik gondoskodni arról, hogy a lelkesek állapotja sem szegénység, sem méltatlankodás, sem tekintély sülyedés által le ne aljasodjék, mert ez esetben a társaság célját el nem érthetvén, annak előbb-utóbb fel kellene oszolni.“

Vegyék szívökre ezt azok, kikre a mi bizalmunk az egyház hajójának vezetését bízta s ne engedjék megvesztegetni tiszta látásukat miniszterek és volt miniszterek kegymosolyával, hanem a veszélyt felismerő gyors elhatározással indítsák azt az óhajtott partok felé.

Tisztelt értekezlet! Dante a maga Divina comoediájában, a pokol legnagyobb büntetésének mondja azt, hogy az elkárhozott hátraszegezett arcával előre nem, csak hátrafelé nézhet s ha előre haladni kíván, hátra lépni kénytelen. A jelenkor sivárságaért vigyázzunk, azzal ne legyünk megbüntetve mi is, hogy egyházunk dicsőséges múltja mintegy vádoló lelkiismeret álljon előttünk s ne tehessünk egy lépést sem előre, hogy a nagy egyházalkotó hithősök kárhoztató szavát ne hallanánk. Azon legyünk azért, hogy a mit ők megépítettek, ne csak megőrizzük veszedelem ellen és emberek ellen, hanem törhetlen akarattal, bölcs lélekkel fejlesszük, építsük tovább, hogy az emberi és keresztényi szabadság e szent Sionában legyen az evangélium mi kennünk és mi általunk is Istennek hatalma az emberiség bözboldogságára s minden hívőknek idvességére!

E megnyitó beszéd után elnök röviden jelezte a tanácskozásunk során előforduló tárgyakat, melyek közül első volt a Nagy Pál esperes úr által adott 20 frtos pályadíjra beérkezett újszerű egyházi beszéd bírálata. A rövid, de alapos indokolással szerkesztett bírálati jelentésből sajnálatos értesült értekezletünk, hogy bíráló bizottság egybehangzó véleménye a művet nemcsak jutalomban, de dícséretben sem részesíti. A borút, melyet a sikertelenség vont az arczokra, némileg eloszlatta az a remény, hogy az esperes úr által felajánlott összeggel 25—25 frtra nőtt díjak és a kitűzött alkalmas szép tételek (ő és újszerű egyházi beszéd) talán tette sarkalják egyházmegyénk tollforgató lelkészeit!

Nagy érdeklődést keltett Ruszkay Gyula jánosii lelkész indítványa, mely kálvinista őszinteséggel száll sikra a sárospataki főiskola tápintézetének reformálása érdekében. Erélyes hangon tiltakozik a tápintézeti felügyelő azon állítása ellen, mely a gömöri ref. egyházmegye által a főtiszt. egyházkerületre is felterjesztett indítványt céltévesztettnek „átutazó tápintézeti ifjak roszakaratú” megfogalmazásánál híresztelésen alapuló vádaskodásnak mondja. Statisztikai adatokkal dönti halomra a tápintézeti felügyelő védekezését. Meggyőző érvekkel bizonyítja a jelenlegi helyzet tarthatatlanságát, az újítás elkerülhetetlen szükségét.

Ez indítványt, a melyet egész terjedelmében magáévá tett értekezletünk, hogy az egyházmegyei közgyűlés útján a kerületre terjesztessék fel, — miután a „Sárospataki Lapok” a közérdeket s ebben a főiskola ügyeit is képviseli, az értekezlet által megállapított szövegében közölni határozta a közgyűlés e lap hasábjain, a mint következik:

A gömöri ref. egyházmegyének a sárospataki tápintézet fennállása ügyében ez év tavaszán megindított mozgalmát nem részesült olyan figyelemben az illetékes helyeken, mint a melyet ez a kérdés természetének komolyságánál fogva megérdemelt volna; innen van aztán, hogy a kitűzött cél, a tápintézet gyökeres javítását, nem is érthették el, mindössze némi csekély földözés ígéretésével kell megelégednünk. Megértünk azonban azt, a mire nem számítottunk, hogy jóakarátú nyugtalankodásunk az ily közérdekű ügyben személyes éli támadásnak, sőt gyanúsításnak minősített.

Legalább erre enged következtetni az a hang, mely végig vonul azon a jelentésen, melyet a tápintézeti felügyelő úr, a főt. egyházkerület utasítása folytán, a főiskolai gazdasági választmányának s általa a főt. egyházkerületnek beterjesztett. Igyekezik ebben többrendbeli fő és középiskola tápintézeti élelmezésének összehasonlítása által olyan előnyös színben tüntetni fel a vezetése alatti tápintézetet, mintha ennek gyökeres javításra épen nem volna szüksége s mintha a húsdag némi szaporításával minden panasznak elejét lehetne venni s ezek előrebocsátása után határozottan kijelenti, hogy a gömöri panasz nem egyéb félreértésen alapuló vádaskodásnál.

Ily körülmények közt már a gömöri ref. egyházmegyének maga iránti kötelessége igazolni a nyilvánosság előtt, hogy midőn a tápintézet ügyét szellőztetni kívánta, nem félreértésből indult ki, nem vádaskodni akart, hanem egyszerűen a közérdeknek kívánt szolgálatot tenni, másrészt meg a sárospataki főiskola féltékenyen őrzött jóhírnevének szilárdítását tartotta szem előtt; de kötelessége egyúttal az is, hogy az általa felhozott panaszokat most már kézen fekvő adatokkal igazolja s ekként az alaptalan vádaskodás, vagy helyesebben irganyegyeskedés gyanúját magáról elhárítsa. A szükséges adatok beszerzése céljából szerencsére nem kell messzire fáradni, ime itt van előttünk a múlt évi iskolai értesítő s ebben a tápintézeti felügyelő úr szokottnál terjedelmesebb jelentése. Ez tökéletesen elegendő arra, hogy általa a sárospataki convictus jelen állását kellő világosításba helyezzük s egyúttal azt is bebizonyítsuk, hogy a gömöri panasz igaz alapokon nyugszik.

Lássuk tehát a képet!

A felügyelői jelentés állítása szerint a gömöri ref. egyházmegye panasza abban csúszosodik ki, hogy a sárospataki tápintézet nem nyújt a 60 frt fizetésnek megfelelő élelmezést. Nézzünk szemébe ennek az állításnak és tapogassuk körül, ha vajjon hússal és vérral van-e megtöltve vagy csak levegővel? A jelentés egész jóleső önelégültséggel mondja, hogy 295 egyén évi élelmezése, beleértve a gazdaságnak fizetett 720 frtot is, mindössze 11536 frt 79 krba került és azt az inkább elszomorító, mint dicsekedni való megjegyzést fűzi hozzá, hogy most 32 egyénnel több nyert élelmezést, mint a megelőző esztendőben s mégis az ellátás 360 frt 96 krral kevesebbe került; nem gondolva

meg, hogy épen ezekben a számokban szolgáltatja ki a védekezés könnyen sebezhető achillesi sarkát; mert annyi bizonyos, hogy ezek a számok nem hajtják a védekezés malmára a vizet, sőt inkább visszaforgatják annak kerekeit. Mert hát mit is beszélnek ezek a számok? Azt, hogy egy-egy intézeti tag évi élelmezése átlag 39 frt 10 krba került, vagyis, hogy a tápintézet által szolgáltatott élelmezés csakugyan nem felelt meg a 60 frt évi fizetésnek; aztán hangosan hirdetik azt is, hogy az a 39 frt 10 kros élelem nemcsak gyomorterhelő nem lehetett, de még a legközönségesebb igényeket sem elégíthette ki, mikor ennél még egy közkatona évi húspénze is többre megy; és végül azt is hangosan beszélnek, hogy a sárospataki tápintézet a 60 frtot fizetők rovására 20 frt 90 krt, a 40 frtot fizetőkére 90 krt gazdálkodott meg fejenként s egyedül a 20 frtosok és ingyenesek voltak azok, a kiknek meggazdálkodási kísérletet tenni nem lehetett.

Ime az ifjuság hatalmas étvágának rovására történő eme gazdálkodás az, a mi kihívja a bírálatot s kárhóztató ítéletet mond a tápintézet ügyének vezetésére felett. Minden fillér és minden falat kenyér, mit az intézet ily módon megtakarít, az ifjuság kíváncsias testi fejlődésének kárával esik s egy egész életre kiható keserűség forrásává válik rájuk nézve, kik nem gondolhatnak babyloniai siralom nélkül vissza életük legszebb korára, melynek tavaszi derűjét a tápintézeti étekezés sötét felhői teszik olyan koromsötétté emlékezetükben. Az ilyenektől aztán nem is lehet kívánni jogosan, hogy a hála érzetével hozzák alkalom adtán filléreiket az iskola oltárára. Az igaz lélekkel végzett szellemi foglalkozás mindig nagy erőfeszítéssel jár; de hát lehet-e állandó üres gyomorral erőt kifejteni? Igaz ugyan, hogy „plenus venter non studet libenter,” de az is igaz, hogy „vacuus minor.” Már pedig, hogy 39 frt 10 kros koszt mellett csak egy szál valaha is jól lakva lehessen felkelni asztal mellől, azt semmiféle számítás sem lesz képes elhárítani velünk. Egy főiskola, mint nevelő intézet, nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy ő nem fegyintézet, hanem alma mater, a melynek kebelében a növendékek szellemi foglalkozásának arányban kell állani azok testi táplálkozásával, legalább az általa fentartott tápintézetben — tekintet nélkül arra, hogy hogyan fog alakulni, ezen élelmezettek sorsa ott, a hova már az ő keze nem nyúlhat el. Nem hagyhatja figyelmen kívül különösen most, midőn általános a panasz a szellemiekkel való túlterhelés miatt, a mikor tehát különösen is gondoskodni kell arról, hogy ily módon felhasználó erő elegendő mennyiségű és jó minőségű táplálékkal pótolassék; mert hiányos táplálkozás kétszeres erőfeszítéssel jár s nemesak hogy a tanulási kedvet nem fokozza, de a kedélyt se finomítja; a rabkoszt csak rabérmekket és indulatokat fakaszt. Az ilyen kérdések mérlegelésénél nem ártana olykor-olykor elnézni a szomszédokhoz is. Ott vannak a róm. kath. papnöveldei convictusok; ezek mindenike a tudományos pályán haladó ifjak igényeinek megfelelő élelmezést nyújt még bőjt időben is. Mi meg hiába töröltük el a bőjtöt, az még mindig ott kísért a tápintézet falai között. Már ha nem kívánnánk is a róm. kath. papnöveldei convictusoknak mindenben megfelelő élelmezést, mert nincs is módunk hozzá, annyit méltó joggal megkívánnunk, hogy a tápintézeti élelmezés legalább is megérje a 60 frtot, mint a legmagasabb fizetési kulcsot, vagy is hogy minden egyes növendék élelmezésére 60 frt fordítván, 295 egyén ellátására évenként ne 11536 frt 79 krt, hanem legalább is 17700 frtot költsenek. Ez az osztó igazság, a melyből lealkudni nem lehet. Ha van alap, fedezzék abból az ingyenesek ellátási költségét, ha nincs, ne mystificáljuk többé az eddigi gazdálkodási rendszerrel a tanítató közönséget, mert az semmikép sem szolgál a főiskola hírnevének emelésére.

Szinte szálló igévé vált az a sokszor hangoztatott állítás, hogy Sárospatak a szegények iskolája, a melynek igaz értelme csak az lehet, hogy ez a főiskola sok szegény sorsú tanulót vezet közelebb gyámolítólag a maga pályá-céljához; és mi szívesen írjuk alá ezt a sokat mondó jelzőt, de nem oly értelemben, mintha mi ebben valami kiváló érdemet fedezhetnénk fel. A főiskola ezzel csak az alapító Lorántffy Zsuzsánna által reá rótt kegyelet kötelességét teljesíti, a ki a főiskola vagyonát szegény tanulók nevelését és élelmezési költségeinek fedezésére hagyományozta s a ki emez intencióinak megfelelőleg a vagyonkezelést is egyenesen az ifjuságra bízta. És ezen a téren a sárospataki főiskola nem áll egyedül, sőt örömmel tapasztaljuk, hogy ma már minden hazai tudományos nevelőintézet, még a budapesti egyetem is buzgón fáradozik abban, hogy növendékeinek a megélhetést lehetővé tegye. Kérdjük azonban, hogy vajjon megfelel-e a Lorántffy Zsuzsánna intencióinak a segélyezés azon módja, a melyet a sárospataki tápintézetben tapasztalunk, hol 60 frtért 39 frt 10 kros ellátást nyújtanak s az egyik szegényt abból tartják ki, a mit a másik szegénytől megvontak, vagyis két 60 frtos növendékkel egy ingyeneset láttatnak el? Sőt mikor azt halljuk, hogy alkalom adtán a szegény diákok zsebeire festetik ki a tantermeket, homokoltatják az iskola udvarát, velők fizettetik a tápintézeti felszolgálókat s lassanként kiszorítják őket a collegiumi lakásokból, nem méltó joggal tehetjük-e fel a kérdést: ha vajjon a sárospataki főiskola a szegények iskolája-e még ma is, vagy csak annyiban nevezhető annak, hogy szerény mezővárosi minőségében megfelelő menhelyet nyújt azoknak, a kik nem bírnak ki a nagy városi élet drágaságát, csábító fényelgését?

Aztán a tápintézetől méltó joggal lehet megvárni azt, hogy azok minden befogadott tanuló iránt több-kevesebb jótékonyt gyakoroljanak. Sajnálatos kell kijelentünk a fentebbiek alapján már, hogy a sárospataki tápintézetbe való felvétel a 60 frtot fizetőkre nézve nem jótétemény, sőt határozottan káros dolog, mennyiben ott 60 frtért 39 frtos ételmezést kapnak s könnyű belátni, hogy ha ezek a tápintézet kötelekéből kilépve, külön diákasztalt szerveznének, jóval kielégítőbb ellátást biztosíthatnának magoknak.

Ime a felügyelői jelentés ezt a szomorú képet tárja eléünk s ez a kép megcáfolatlanul igazolja a gömői egyházmegyének ama neheztelt panaszát, hogy a tápintézet ételmezés a 60 frt fizetési kulcsnak nem felel meg. Sőt ha tekintetbe vesszük, hogy kezdetben a tápintézet tagok 40 frt legmagasabb fizetési kulcs mellett nem csak ételmezést, hanem bútorozott lakást is kaptak, míg ellenben ma 60 frtért csakis ételmezésre számíthatnak, azt is ki kell jelentenünk, hogy a tápintézet állapota a multhoz képest visszaesést mutat.

És most már lássuk, hogy milyen képe van ezzel szemben a rimaszombati tápintézetnek ugyancsak a múlt iskolai évi értesítő világitásában? Hogy Rimaszombathatban e tekintetben egészségesebb viszonyok vannak, azt megint csak az évi ételmezésre fordított főösszeg bizonyítja. Míg Sárospatak 295 egyénre csak 11536 frt 79 krt költött, addig Rimaszombathat 81 egyénre 4869 frt 93 krt adott ki, vagyis míg Sárospatak egy növendékre csak 39 frt 10 krt költött, addig Rimaszombathat 60 frt 14 krt adott ki. És míg Sárospatakon 60 frt, addig Rimaszombathatban 52 frt 40 kr a legmagasabb fizetési kulcs, a miből világos, hogy míg Sárospatak minden 60 frtból 20 frt 90 krt gazdálkodott meg, addig Rimaszombathat minden egyes növendék tápdíját 8 frt 74 krral pótolta meg, tehát minden egyes tagját jótékonyágban részesítette.

A két tápintézet éltrendje és élelembeli adagolásának összehasonlítását azért nem tartjuk szükségesnek, mivel a kettő közötti különbség az ételmezésre fordított átlagok különbözetéből önként kínálkozik. Míg Sárospatakon egy napi ételmezésre csak 15 és fél kr, addig Rimaszombathatban 24 kr. esik, a mi kétségtelenné teszi, hogy emez több és jobb eledelt is szolgáltathat, mint amaz. Aztán meg Rimaszombathatnak az is előnye, hogy sokkal szabadabb benn a mozgás; az intézet bármely vallású és állású növendéke egyszerű jelentkezéssel felvétetik a tápintézet kebelébe s szabad tetszés szerint pusztán ebédet, vagy pusztán vacsorát vált magának, fizetvén amazért 3², ezért 20 frtot, továbbá Rimaszombathatban nem szakad meg az ételmezés a szünnapokon sem, kivéve az aratási szünetet; a tápintézet tagok a legnagyobb megelégedés hangján szólnak a convictusi kosztól s a tápintézet felügyelőt minden étkezés alkalmával ott látják magok között.*

Mindezt az összehasonlítást nem azért tesszük, hogy sebeket ejtsünk, hanem hogy sebeket gyógyítsunk, mindennekfelett pedig, hogy ezen összehasonlítás által a tápintézet vezetőségét a gyökeres reformok megkezdésére ösztönözzük.

Ime ezekben kívántunk befelelni a nyilvánosság előtt a tápintézet felügyelő úr offensív védekezésére. Nem örömet tettük, de tartoztunk, vele magunknak, megsértett reputációnknak és a közérdeknek. Ha a gazdasági választmány, a tápintézet felügyelő relációja alapján, kész elhiteni magával, hogy Sárospatakon a tápintézet ügye teljesen rendben van, ezzel szemben kötelességünk volt kimutatni, hogy ott sok nincsen rendben s midőn javításról van szó, nem elég a 200 grammos húsadag cukros vizével állni elő. Kötelességünk volt rámutatni ama helytelen pénzügyi manipulációra, a mely ellenkezik minden jog és igazsággal, az ifjúság testi fejlődésének feltételeivel és mindezek felett az iskola háromszázados hírnevének jól felfogott érdekeivel. Ha 60 frt a maximális fizetési kulcs, adjon a tápintézet minden egyes ifjúnak olyan kosztot, a mi legalább is 60 frtot ér s csak annyi ingyenessé vagy földíjast vegyen fel, a mennyiért a 60 frtot ki fizetheti. S ha ez megtörtént, gömői egyházmegyénk lelkészi kara felszólalása célját elérte, mert akkor úgy a convictusi ifjúság érdekei, mint a sárospataki főiskola régi jó hírneve meg lesznek oltalmazva.**

Fokozta az érdeklődést Czinke István rimaszombati lelkésznek „A riadó” czímen tartott felolvasása, mely az egyházpolitikai törvényeknek életbe léptetésével felmerült

* Kötelességünknek tartjuk megjegyezni, hogy a sárospataki tápintézetben a tagok három csoportban étkeznek, pl. d. e. 11-től fél 2-ig s az egyes csapatok élén külön felügyelő van, még pedig az elsonál a szenior, a harmadiknál a theol. segéd-tanár, a másodiknál most egy igen jóra való végző theologus, a kik a felügyelőt helyettesítik, még pedig annak összes jogaival az étkezésre vonatkozólag. Maga a felügyelő csaknem minden nap ott van valamelyik csapat étkezésénél.

S z e r k.

** A gömői lelkészi értekezlet, mint testület, sokkal komolyabb, semminthogy tisztában ne volna azzal, hogy a sárospataki főiskola tápintézetének a kérdését *positiv* szempontból vévén tárgyalás alá, az esetleges fejlemények elől nem lehet s nem szabad kitérnie. Nyílt támadása, indokolt felszólalása, — hogy helyesen-e, vagy helytelenül, annak az elbírálása nem reánk tartozik, mert mi a tápintézetet *közlebből* nem ismerjük, annak tagja soha sem voltunk, — bizonyára csak jó eredményt hozhat létre s mi ebben a meggyőződésben kötelességünknek ismertük a

több megoldást követelő kérdéssel foglalkozik. A felolvasásban érintett kérdésekre vonatkozólag egy bizottság küldetett ki, a mely hivatva lesz azt megállapítani, hogy a belmissiói körben a presbiterium mi módon használható fel s az egyházi fegyelmezés miként volna gyakorolható. A bizottság tagjai Csabay Pál, Ruszkay Gyula, Czinke István. E nagy fontosságú munkát a jövő tavaszi értekezleti közgyűlés elé terjesztendő.

Ezek után egy áttérési eset került felszínre, de mivel értekezletünk — egyházmegyénk egyik vezérének azon álláspontjára helyezkedett, hogy „nekünk nem kell azt észrevennünk, ha egy férges gyümölcs lehull a fájáról”, — az egész ügyet levette napirendjéről, tehát én is hallgatók róla, csak annyit említek meg, miszerint arról van szó, hogy egy több ízre felmenő tősgyökeres magyar kálvinista papi család sarja tért át az egyedül üdvözítő róm. kath. egyházba. Hogy miért? Erre a lelkiismereti szabadság nem vár, sőt tiltja a feleletet.

Azonban bármennyire hívei vagyunk is a lelkiismereti szabadságnak, szívünkben a jelzett áttérési eset keserű emlékével távoztunk volna csendes otthonunkba, ha Batta György simonii lelkész „A kultusz reformjának kérdéséhez” című érdekesítő munkája el nem vonja figyelmünket arról a sötét pontról. Szerző nagy tapintattal és körültekintéssel adta elő nézeteit, ezen bennünket legközelebből érdeklő kérdésre vonatkozólag. Műve egész terjedelmében emlékkönyvbe vétetett.

Végül Kupay Dénes vályi lelkész felkérte, hogy a jövő tavasszal tartandó közgyűlésen néhai Kovács László volt hanvai lelkész s egyházmegyei főjegyző fellett tartson emlékbeszédet.

A gyűlés végeztével közebeden voltunk, a melyen megnyilatkoztak a szívek a pohárköszöntőkben.

Ebéd után azon óhajjal vettünk búcsút egymástól, hogy a nagykegyelmű Isten friss, jó egészségben vezéreljen össze mindnyájunkat ismét a jövő tavasszal a Sion építésére.

Ezekben kívántam beszámolni értekezleti közgyűlésünkről. Jó későcske az igaz, de jobb valamikor, mint soha. Úgy volt más is, mint én, — mástól várta a tudósítást. Hogy máskor is úgy ne járjunk, ime nyilvánosan ígéretet teszek, hogy jövőre idejekorán bekopogtatok.

Réthy Andor.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az „Új Óramutató” és a belmissió.

(Folytatás és vége.)

Azt állítja F. Gy., hogy a „kortól elmaradt adózási rendszer, mely míg egyfelől a józan ész követelményeinek sem felel meg, másfelől a szentírás szellemével is ellenkezik,” oka annak, hogy egyházi életünk annyira aláhanyatlott. Sürgeti tehát az egyházi adózás reformálását — oly formán, hogy egy központi pénztárba fizessenek a hazai protestánsok egyforma kezelés szerint. És minthogy az adó alany lehet: föld, tőkevagyon, hivatal,

gömői felterjesztést közreadni, már csak azért is, hogy hadd lássuk szentöl-szembe a vádakat s ha változtatni kell az állapotokon, azt haladéktalanul munkába vegyék az illetékes helyen. E felterjesztés megdöbbentő hatást gyakorolhat kerületünkben sok helyen az után a jegyzőkönyvi határozat után, a mely az őszi gyűlésen hozott épen a szóban forgó tárgyban. Am a gömői lelkészi-értekezlet szót emel s mi hiszszük, hogy a kellő sikert megérjük, mert a tápintézet felügyelő által hivatalból adandó válaszzsal az ügy végleges eldöntés alá fog kerülni s a föltételek hatóság vagy rendszerváltozást hoz be, vagy a támadást alaptalannak nyilvánítva, a kellő elégtételt az érdekelteknek megadja.

S z e r k.

vagy munka, legyen az egyházi adózás kétféle: *vagyon-aránylagos és személyes adó.*

Ezekhez sem írunk kommentárt. Nem lehet célunk ezeknek az eszméknek sem dicsőítése, mert a dicsőírtet önmagával hordja. A részleteket szívesen elemeznők, de ezuttal nem tehetjük. Különbben is elégnék tarjuk ez eszme kiemelését abból a célból, hogy ez úton is felhívjuk a figyelmet egyházi adóügyünkre.

Hozzáadásképen itt e nagyobb jelentőségű dolgozatok között emlékezem meg *Csiky Lajos* debreceni theol. tanárnak azon rövid dolgozatáról, melyben azt hangsúlyozza, hogy a theol. akadémiában külön belmissiói előadásokat kellene tartani. Ez tanterv kérdés. Bővebb fejtegetésére nem bocsátkozom. De annyit mégis megjegyzek, hogy én részéről nem tartom szükségesnek sem a tanár, sem a tanítvány dolgát szaporítani, mert amennyi hasznót eredményezhetne, ugyanannyit rontana is az által, hogy sok ifjút megtéveszthetne. Nagyon elég, ha a gyakorlati theol. tanára *igazi* gyakorlati érzéssel bíró ember és szemináriumi órákat tart. Az élet a tanító mester. Gyakorlati bölcseséget úgyis az életben, káplán korában tanul a pap.

Ezekben igyekeztem lehető részletességgel ismertetni az Új Óramutatót. Céлом az volt, hogy kellő tárgyilagossággal megismertetve e munkát, ez által is felhívjam az érdeklődők figyelmét az *új irányra*. Tekintélyes emberek azok, kik ez irány terjesztésével foglalkoznak s nem szűnnek meg elveiket, eszméiket hangoztatni, *a sok kiabálás pedig gyakran megtéveszti az embert s továbbá sokszor hisszük azt, hogy az okos embertől mindig csak okos dolog kerül ki.* Szükségesnek tartottuk tehát részletesen ismertetni meg ez uraknak elveit, melyeket az Új Óramutatóban gyűjtöttek össze azért, hogy meggyőzzük különösen lelkészársainkat és egyházi előjáróinkat azon elvek és eszmék helytelenségéről. S ez annyi-val inkább könnyű volt — úgy hisszük — nekünk, mert magában az Új Óramutatóban találunk öt dolgot, melyek nem az *új irány* szülöttei, *sőt itt-ott egészen ellenséges hangon szólnak* és melyekről az a mi meggyőződésnk, hogy mindenre elégségesek és hazai egyházunk természetének, irányának megfelelőek.

Megkísérlem még ez öt dolgot alapján az igazi belmissiói köteleességek összeállítását, hogy dolgozatom teljes legyen.

III.

Semmiben sem jó a túlságba csapongás. Legkevesbé szerez ez üdvöt a vallás terén. Éppen ezért nagyon gondosaknak, sőt skrupulózusoknak kell lennünk, mikor a felett töprengünk, hogy mik lehetnek és miknek kell lenniök teendőinknek egyházunk külső és belső építése tekintetében.

Nekem meggyőződés, hogy az erkölcs hit nélkül el nem képzelhető. Sokan vannak, kik határozottan állítják, hogy az erkölcsi élet külön áll a hittől s a hitben folytatott élettől. Ezeknek soraiból kerülnek ki a hitet fumigálóak. Némelyek a hit és vallásos érzület közt is különbséget tesznek s azt állítják, hogy lehet valaki vallásos érzésű ember — a nélkül, hogy az egyház által hirdetett tantételeket hinnie is kellene. — Ezt is tagadom. *A hit az alapja a vallásos érzésnek, e kettő együtt az erkölcsi életnek.*

Társadalmunk azon elvek alapján van berendezve, melyek az evangéliumban vannak lerakva. S erkölcsi életnek azt az életet nevezzük, mely a társadalom nemes céljait tartja magára nézve is célnak, mely tehát az evangéliumban lerakott elvek szerinti cselekvésben nyilvánul. Azt pedig nem tudom elképzelni, hogy valaki elfogadja magára kötelezőknek a törvényt, ha a törvény-

adójában nem hisz. *Aztán* vallásos érzésű embernek azt nevezzük, a kinek kiérzik minden életnyilatkozatából az evangéliumnak követelménye. Ezért állítottam, hogy a hit az alapja a vallásos érzésnek s e kettő együtt az erkölcsi életnek.

S minthogy a hitet az egyház, mint szerves testület, van hivatva ápolni: *tiszta erkölcsi élet csak ott lehet, a hol az emberek a társadalomnak alkotói, az egyházban benne élnek.* A reformációnak is az volt a célja, hogy lehetővé tegye az egyházban benne elért keresztyén emberek számára.

Azt tapasztaljuk, tagadhatatlanul, hogy az ember kiszakította, vagy legalább törekszik kiszakítani magát az egyházból. Csak névleg tartozik bele. Innen van a sok elégedetlenség, a sok zavar, s mind az a veszedelem, mi igazán fenyegeti a társadalmi életet. A mint kiszakad az ember az egyházból, úgy hagyja el az erkölcsi életet s bontja meg a társadalmi élet egyensúlyát.

Kötelessége tehát az egyháznak s különösen az egyház vezetőjének, a papnak, a kívánatos állapotot helyreállítani.

Ennyiben van jelentősége nézetem szerint a — mondjuk — belmissiónak.

Csak az a kérdés, hogy mily elveken nyugodjék a belmissió? Szükség van-e annyi mindenféle ágazatban való munkálkodásra, mint a mennyit pl. az Új Óramutató is feltüntet, mint kívánságokat.

Határozottan állítjuk, hogy nincs szükség, sőt ez veszedelmes. „Ha a mi korunk egyéni erőhatások után éheznek” is, ne elégítsük ki ezen óhaját, mert a beteg sokszor olyanra éhez, a mely éppen káros hatású volna reá nézve.

Az első, melyből induljon ki belmissiói munkálkodásunk, kizárólag az legyen, hogy az egyházban való benne élésre vezessük vissza az embereket. Tehát mi első és legfőbb, sőt egyedüli célunk azt tartjuk, a mit Szabó Aladár és társai ugyan szintén mondanak, de csak mint mellékes dolgokat.

Az egyház tekintélyes intézmény, magasztos célokra alakulva. Apróságokra fecsérelni idejét, erejét nem szabad, mert nagy céljait veszélyeztetni. Egyes társadalmi kóros tüneteket orvosolni csupán, — nem vezet célhoz. A betegségeknek alapokát kell orvosolni. Az iszákosság, paráznalkodás, templom kerülés, egyházunk iránt való közönyösség, a szeretetlenség stb? — csak kóros tünetek. Az alapok az, hogy kikerültek az emberek az egyházból. Oda kell őket visszavezetni. De nem egyletek alakítása, házankénti predikálás által, mert ezek által még inkább kivezetjük őket az egyházból, hanem az egyháznak tulajdonképeni eszközei által.

Ilyeneknek tartom én azokat, melyek a fentebb ismertetett öt dolgozatban vannak meg, mert ezek a fentebb kifejtett elven nyugszanak. — Ezeknek segítségével a) megtartjuk, b) összetartjuk hiveinket c) az egyház által hirdetett s az evangélium által kívánt életet életjük az emberekkel, d) midőn ezeket munkáljuk a jelenben, előkészítjük a jövőt is, e) rendezett egyháztársadalmi életet teremtünk.

Igazi belmissiót cselekszik tehát a pap, ha a következőket cselekszi:

1. *A diakonusi intézményt létesíti egyházában.* — Ez összetartja a hiveket, a vallásos érzést ápolja s ez által az erkölcsi életet nemesíti.

2. *A szószékre fekteti a fősúlyt* s az alkalmakat nem mulasztja el s mindent idejében előre megfontolva cselekszik.

3. *A presbyteriummal egyházi fegyelmet gyakoroltat.*

Igazi belmissiót cselekszik a világi,

1. *ha segíti a lelkészt munkájában,*

2. *ha szívvvel, lélekkel részt vesz az egyházi ügyek intézésében* s nem csupán hiúság kielégítése a ténykedése. Igazi belmissiót cselekszik az *egyetemes egyház*,

1. *Ha a vallástanítást, rendezi minden fokon.* Égető szükség ez. Nagy baj fenyeget e tekintetben. Népiskolai, tanítóképződei, s különféle középiskolai vallástanításunk egészen gyenge, elhanyagolt. Pedig ezekben rakjuk le a jövő alapját.

2. *Ha a lelkeszi állásokat szaporítja.* Kibál a szükség minden felől. Egyelőre elég volna minden népesebb gyülekezetben, mondjuk, az 1200 lélekszámot meghaladóknak, lelkesz jelleggel bíró vallástanárokat beállítani. Ezeknek részére az államsegélyt követelni. Az államnak is érdekében áll segítségünkre jönni. S e tekintetben baj nem fenyeget.

3. *Ha az egyházi adóreformot megcselekedjük,*

Ha ezeket megcselekedszük, megtettük azt, ami előbb viszi egyházunkat s javítja a bajokat. Más irányu belmissióra nincs szükség. Mert az csak útvesztő a lelkeszre nézve s nincs is mindenikre mindenütt szükség s nem is vihető keresztül. Mig ellenben ezek mindenütt szükségesek, mindenütt megvalósíthatók s egyházunk egész vonalán egyöntetű eljárást teremtenek.

A diakonusi intézmény egy maga helyettesít minden együletet és e mellett ez az intézmény szorosan hozzátartozik a tiszta ker. egyház testéhez.

Ezek után Szabó Aladár dr. úr előszavára azt jegyzem meg, hogy bizony nem végzett *úttörő munkát*, sőt olyan munkát végez, mikor kedvencz paripáján lovagol, a melyet nem tudok helyeselni. Az *új irány* nem nekünk való. Mi a Szilassi Aladár úr állítását valljuk igaznak, hogy t. i. *az egyszerűen van az erő, sőt ennél több, az élet.* S ezek szerint ha nem fogadom is be jó tanácsát, kijelenteni bátorodom, hogy nem tartom magam „vak vezér”-nek.

Méltóztassék nagytitiszteletű tanár ur a prot. tudományt előbbvinni, ehez van tehetsége is, előtanulmánya is, elhivatása is ez. A gyakorlati életben való buzgólkodást méltóztassék a gyakorlati életben buzgólkodó lelkipásztoroknak hagyni, úgy is sok egy embernek a kettőt végezni s ne méltóztassék a gyakorló lelkészeket vádolni, mert akkor nem krisztusilag él és cselekszik a tanár úr.

Réz László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkészválasztás.** A d.-horváthi ref. egyház meghívás útján *Barna Gyula* sajtó-iváncái lelkészt választotta papjává november 21-kén.

— **A zemplénmegyei tanítóegyesület** dec. 9-ikén tisztújító közgyűlést tart S.-a.-Ujhelyben a vármegyeház nagy termében. A tisztujtáson kívül a járáskörök megalakítására vonatkozólag is fognak határozni s egyúttal az egyesület életképessége, felvirágoztatása is tárgyalásra kerül. Ref. tanítóink figyelmét felhívjuk a gyűlésre.

— **A tiszántúli ref. középiskolai tanár-egyesület** tagjait a központi bizottság nevében *Géresi Kálmán* elnök közgyűlésre hívta meg Debrecenbe december 29-ikére. A lelkes hangú meghívónak bizonyára meglesz a kellő eredménye s a tiszántúli ref. tanárok kivétel nélkül összegyűlnek, hogy az egyület újra szervezkedését megejtsék. A közgyűlés tárgysorozata a következő pontokból áll: 1. Elnöki megnyitó *Géresi Kálmán*tól. 2. Jegyzői jelentés: *Elek Lajostól*. 3. Pénztárnoki jelentés: *Sinka Sándortól*. 4. Számadási bizottság jelentése; 5. Különléle

jelentések; 6. Előadás az államsegélyről és autonóm ref. középoktatásunkról: *Dóczi Imrétől*. 7. Előadás *Dr. Pallagi Gyulától* a pszichológia legközelebbi feladatairól a peadagógiában. 8. Előterjesztés *S. Szabó Józseftől* a központi bizottság indítványaként az egyesület jövőjére vonatkozólag. 9. A tisztikar lemondása s a választások megejtése. 10. Előadás *Sinka Sándortól*, olaszországi tanulmány-utjáról. 11. *K. Kiss József* bemutatja a huzal nélküli távirót. 12. Folyó ügyek, indítványok. 13. A választás eredményének bejelentése.

— **Halottak estéje Párisban.** A nagy világváros lakosai az ez évi halottak-estéjén a sírok feldíszítésére s kivilágítására közel 6 millió frankot adott ki s nagy a r. kath. papok elkeseredése, mert ebből az összegből egy sou sem jut az ő zsebükbe, pedig, mint egy párisi plebánus mondja: „beh sok lelket ki lehetne szabadítani ennek a 6 millió franknak az áráért mondatott misén a purgatóriumból”. . . Persze, hogy a főcél ez volna a plebános uraknál, a kik valószínűleg el is fognak mindent követni, hogy a *haszon* az övék legyen s ne a virágkereskedőké.

— **A sárospataki főiskola ifjúsági zene-egylete** e hó 20-ikán dal és zeneestélyt rendezett a városháza termében. A változatos műsor, melynek pontjait az ifj. ének-kar két darabbal, az estélyt rendező egyület szintén kettővel, *Farkas Andor* joghallgató komoly szavalatával, — *Dr. Mecner Sándor* tanár, *Lőkös Sándor*, *Győry Kálmán*, *Nagy György* s *Horváth Dezső* együleti tagok quintetjükkel, *Séra J.*, *Bakos E.* s *Tariska D.* fuvola tercettjükkel s végül *Dr. Mecner Sándor* tanár cimbalom és vonós kísérettel előadott tilinkó játékaival töltötték ki, — élénk érdeklődésben részesült a szép számú közönség részéről, a mely szívesen adózott elismerésének jeleivel minden közreműködővel szemben.

HIRDETÉS.

**Orgona és harmonium
építészeti műterem
Debreczenben, Széchenyi u. 1805.**

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

18—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Észrevételek az egyházi adózási javaslatra“ Dr. Szabó Sándor. — „A nyelvtani oktatás a népiskolákban.“ Dezső Lajos. — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.“ K. E. — „A kísérleti lélektan és a paedagogia viszonya.“ Dr. Székely György. „Falusi levelek a Szerkesztőhöz.“ Adorján Balázs. — „Irodalom.“ — „Vegyes közlemények.“

Észrevételek az egyházi adózási javaslatra.

(Folytatás és vége.)

Ez az érdeme elvitathatlan a tiszántúli javaslatnak s hogy ennél többet nem tudunk annak tulajdonítani, annak oka abban keresendő, hogy nézetünk szerint az egyházi adózás kérdése olyan általános és egyetemes elvek alapján oldandó meg, a melyeknek minden olyan törvényben érvényesülniök kell, a mely közteher viselésről intézkedik. Nézetemet a következőkben adom elő: a javaslat 1. §-a kétféle, illetőleg négy egyházi adót különböztet meg, u. m. egyház-községi, és köz-szükségleti adót, mindegyik lehet azután rendkívüli adó is. Károsnak és egyenetlenséget és vizsályt okozónak tartom az egyházi adónak, mint általános adónak ilyen különböző nemekre, különösen, pedig rendkívüli adókra való osztályozását; károsnak tartom pedig azért, mert ilyen alakban a javaslat, valamint a ma érvényben levő zsinati törvényünk is azt célozza, hogy az egyházközségben ma felmerülő szükségletét az egyházközségnek életben levő tagjai fedezzék, esetleg mint legtöbbször történik rendkívüli egyházi adó alakjában is, mely pedig, különösen nagyobb építkezések alkalmával, nem csak vizsályt és egyenetlenséget idéz elő a sokszor nem is a kellő tapintattal eljáró kormányzó férfiak és egyház-hívek között, hanem még a vallásosságot is megingatja az egyházközséget alkotó egyháztagokban s az egyházból való kilépésre kényszeríti, a mi pedig, hogy minő nagy bajt okozó állapot, azt hiszem felesleges bővebben fejtegetnem. Az adóztatás és adókezelés egyszerűségéből, valamint a fent érintett állapot elkerülése szempontjából is teljesen elegendő volna, ha ezt mondanók: az egyházi szükségletek fedezésére szolgálnak, legyenek azok akár egyházközségi szükségletek, akár pedig közszükségletek, az egyházi adók. Az egyházi adó nagyságát ilyen esetben természetesen oly mérvben kívánám megállapítani, melynek alkalmazása által lehetséges volna oly jövedelmet elérni, mely nem csak az évi szükségletek fedezésére volna elégséges, hanem még lehetséges volna egy tartalék-alap képzése, egy közalap, vagy mint a javaslat nevezi egyházfenntartási alap létesítése, melyből fedezhetők volnának nemcsak a javaslatban úgynevezett közszükségletek, hanem még az úgy-

nevezett rendkívüli szükségletek is, mint a minő rendkívüli szükségleteket sorol fel a javaslat 3. és 13. §-a. Ezen közalap, mondjuk egyházfenntartási alap, természetesen növelhető nemcsak az évenként kivetett egyházi adóból, hanem a javaslat 14. §-a által megnevezett forrásokból is. Az egyházfenntartási alap létesítése igen nagy fontossággal bír, mert ezen az úton elérhető az egyes egyházak anyagi függetlensége és boldogulása. Természetesen ennek létesítése alkalmával tekintettel kell lenni az általános nemzetgazdasági szempontokra, mert az egyházfenntartási alap létesítését csakis ingó tőkében, nem pedig nagyobb ingatlanok megszerzésében stb. értem. Mindez lehetséges, ha azt mondjuk, hogy pl. az egyházi adó kulcsa 10%, s ennek 6%-a, a rendes egyházi szükségletek; 4%-a pedig közszükségletek és a rendkívüli szükségletek fedezésére szolgáló egyházfenntartási alap létesítésére fordítandó. Az egyházi adónak ily egységes alakban való megállapítása nemcsak adókezelés szempontjából jobb, hanem azért is, mert a nép, ha tudja az adóalapot és kulcsot, s tudja, hogy az mindig állandó, szívesebben viseli azt, még akkor is, ha az adózó képességével nem áll épen arányban; különösen áll ez a kevésbé művelt adózó közönségre, mely csak azt tudja, hogy neki adót kell fizetni, tudja azt is, hogy a múlt évben mennyi adót fizetett s a jelenben tiltakozik minden adóemelés ellen.

A javaslat 2. §-a az egyházi adó tárgyát határozza meg, eszerint az egyházi adó tárgya lehet: a személy, a család és állami adó. Az adóztatás lényegéből következő, hogy az adónak tárgya, legyen az bármilyen adó: csakis jövedelem lehet, ennél fogva határozottan állást kell foglalnunk, minden olyan adóztatási alap ellen, mely nem a jövedelmet, hanem a személyt, vagy mint még a javaslat teszi, a családot veszi adó-alapul, tekintet nélkül a jövedelemre. Tudom, hogy ezen állításom ellen, azt fogják felhozni, hogy a személy s a család maga az, mely szorosabb viszonyban van magával az egyházzal, mely vagy melyek élvezik mindazon lelki, szellemi, erkölcsi javakat, melyeket az egyház nyújthat tagjainak és így jogosult a fej- vagy személyi- és családi adó. Mindezek így elméletben szép okoskodások lehetnek, de nem elégségesek arra, hogy eltérjünk azon eszményi álláspontunktól, hogy az adóztatás tárgya csakis jövedelem lehet; nem pedig azért, mert az adó-tárgy megállapításánál és az adó kivetésénél már tekintettel kell lennünk az adózóképességre is, a pusztá létezés pedig füg-

getlen a jövedelemtől, a pusztá létezés nem foglalja magában az adózó képességet is, tehát nem vagyunk biztosak abban, hogy a személyi és családi adóknál a kivetett adót meg is kapjuk; míg ha jövedelmet adóztatunk, mint a hogy kell is adóztatnunk, már a jövedelemben benne van az adózóképességnek kisebb és nagyobb mérvé.

A jövedelmet kell tehát az egyházi adó tárgyává tenni és pedig vagy a külön megállapítandó személyes jövedelmet, vagy pedig már az állam által kinyomozott és megadóztatott jövedelmet, mely esetben az egyházi adó az állami adónak mintegy pótdója lenne. Abban az esetben, hogy ha az egyházi adó az állami adó alapján vettetik ki, vagyis mikor az egyházi adónak a tárgya az állami adó, mint azt a javaslat részben contemplálja, figyelemmel kell lennünk arra, hogy az egyházi adó az állami adóhoz, vagyis jobban mondva az állami adóban rejlő adó-alap adózó képességéhez simuljon, miután tudjuk azt, hogy az állam nem egységes alapon, és sokszor nem is az egyén jövedelme alapján adóztat és nem egységes kulccsal, hanem különbséget tesz fundált és nem fundált jövedelem közt és ezen különböző természetű és forrásból származó jövedelmek szerint adóztatja polgárait. Az egyházi adó megállapításánál is figyelemmel kell lenni az állam által megadóztatott jövedelem természetére és a személyes vagy is a nem fundált jövedelmet enyhébben kell megadóztatni, mint az ingatlanokból származó, úgynevezett fundált jövedelmet.

Az így létesített egyenlő teher viselésből pedig az következik ismét, hogy ne ugyanazon kulcsot alkalmazzuk a kisebbre, mint a magasabb jövedelemre, hogy a magasabb jövedelemből egyúttal annyival is többet vegyünk, a mennyiszer és a mennyivel ez a nagyobb jövedelem képesebb a teher viselésre, mert a kisebb jövedelmek erősebb megadóztatása talán lehetetlenné teszi az úgynevezett elsőrendű szükségletek kielégítését, tehát akadályozza az adó-alany megélhetését, addig a nagyobb jövedelem erősebb megadóztatása az adó-alanyt legfeljebb a tőkegyűjtésben akadályozza. Ezen indokok folytán az egyházi adóztatásnál is a mérsékelttel emelkedő u. n. progressiv adót kell behozni, miután az egyenlő teherviselés csakis így lesz megvalósítható.

Ezen álláspont szerint nem fogadható el a javaslat azon része sem, mely az állami adót teszi ugyan az egyházi adó tárgyává, de a megadóztatott jövedelem természetére nincs tekintettel és azonkívül megfordított progressiv adó, s így nem alkalmazkodhatik az adó-alany adózóképességéhez s növeli azon aránytalanságot, mely ma a közteher viselés terén az állam különböző helyein létezik, és mely miatt az állami adó súlya elviselhetetlenné válik.

Ennyit általában az egyházi adóztatás lényegére, a mely mellett sokat kellene még elmondani az egyházi adó kivetésére és behajtására vonatkozólag; aztán, meg felvethető azon kérdés is, hogy az olyan egyházak, mely nem rendelkeznek nagyobb bevétel felett, mint a mely szükségleteik fedezésére szükséges, vajjon sújthatók-e állami adóval, mert gyakran az általuk kitűzött célt épen azért nem érhetik el, miután az állam a rájuk rótt állami adóval anyagi erejüket meggyöngíti? Mindezekre alkalomadtán elmondok észrevételeimet, ezúttal csak azt akartam elérni, hogy jelezzem azt, hogy az egyházi adózás kérdésének megoldásánál más elvek szerint kell eljárni, és hogy rámutassak arra, hogy a kérdés megoldására vonatkozólag a kormánynyal karöltve kell működni s a bajt tör-

vényhozásilag kell orvosolni s kötelességünk ellenkezőleg cselekedni, mint a hogy a javaslat ajánlja, ha azt akarjuk, hogy sikert érjünk el.

Dr. Szabó Sándor.
jogtanár.

ISKOLAI ÜGY.

A nyelvtani oktatás a népiskolában.*

Mint minden tudománynak, úgy a módszertannak szabályai is kezdetben pusztá gyakorlati alapon, tapasztalaton nyugvó tételekből állottak; csak később, újabb tapasztalatoknak felmerülése, a felállított tételekkel ellentétbe helyezése közben lett érezhetővé annak szüksége, hogy az ingatag tapasztalati alapot szélesebbé tegyék, főképen az u. n. normatív tudományok szilárdabb talajára építsék, belső ellenmondásoktól megtisztítsák. Így lőn idővel a methodika is lélektani s logikai alapra fektetve. Valóban tudományos alapot azonban a methodika csak az által nyer, ha a mult idők emlékeit vizsgálja, miközben azon meggyőződésre jut, hogy „valamely tudomány tanításának módszerére legjobb útmutató azon tudomány tanítás módjának története.” Diesterweg e gondolata emelte ki a methodikát a nyers empirismusból; ez eljárás óvja meg a módszertan fejlődést visszaesésektől; ez tartja nyitva a haladás útját, kimutatván, hogy bármely ismeretkör jelenlegi módszere nem esetleges, hanem természetes következménye az előző módszereknek s egyszersmind alapja a következőknek; csak egy szem a fejlődés láncolatában.

A tapasztalás mutatja, hogy ezen fejlődés nem halad mindig egyenes vonalban, hanem olykor valamely mellékes dülő-úton haladni látszik a célpontot. Tüzetesen vizsgálva azonban, mindenkor oka van a látszólagos eltérésnek. Mint mikor a dülő-úton már mellőzve látjuk a város tornyát, s egyszer csak azon veszszük észre, hogy egy mocsár vagy más akadály tette szükségessé a látszólagos eltérést.

Ily kerülő útnak kell tekintenünk, midőn a nyelvtani ismereteknek a népiskolába való behozatala alkalmával a helyett, hogy az elődök által vert csapáson jártak volna, a helyett, hogy az ABC-hez csatolták volna a helyesírás begyakorlására való anyagot, külön tantárgyat csináltak belőle. (Sárospataki Lapok 1897: 472 l.). E kerülő lépésnek egyik oka az volt, hogy nem magából a népiskolából fejlődött ki a nyelvtani oktatás, hanem a felsőbb oktatás munkásai (Révay M. Szombathy I.) ültették be a külső rendszabály (a Ratio Educationis) által megteremtett népiskola talaját. Másik az volt, hogy olvasókönyv, melyhez a nyelvtant csatolták volna, nem is volt; a nyelvtan és olvasókönyv egyszerre jutottak a népiskolába.

Ily kerülő út volt az is, mikor a nyelvtant nemesak mint könyvet, hanem mint tantárgyat is kiküszöbölték s a helyett külön helyesírási és fogalmazási gyakorlókönyvet hoztak be s a tanórarendben nyelvtani órák helyett helyesírási órákat vettek fel. (Sárospataki Lapok 1897: 474. l.).

Ugyanezen törvény megnyilatkozásául tekinthető azonban, hogy a mint a népiskola gondozása a felsőbb iskolák tanítói kezéről a népiskola embereinek kezére ment át, s a mint az olvasókönyv ügye rendeződni kezdett, a népiskolai nyelvtan tanítása az olvasókönyvvel hozott szerves kapcsolatba. Ma már a legelterjedtebb és legjobb olvasókönyveink (a) Fuchs és Szép Olvasókönyve, b) Gyertyánffy-Kiss Áron „Falusi Olvasókönyve,” c) Szirmai-Vörös-Szilágyi Magyar Olvasó és Nyelvképző könyve] a nyelvtani oktatás alapjául is szolgálnak. (Sárospataki Lapok 1897: 488. l.).

* E lapok hasábjain (ez évi 26, 27, 28, 29. sz.) a népiskolai nyelvtanoktatás ágainak történetét közöltem. Szükség volt e történeti előzményre a nyelvtani oktatás kérdésének tisztázása végett, mely feladat megoldását jelen cikksorozatban fogom megkísérteni. D. L.

Ugyanezen törvényből érthető meg, hogy egyházkerületünkben, mely legkésőbb ébredt tudatára a népiskolai olvasókönyv szükséges voltának, s melyben a nyelvtant a felsőbb iskolák tanítói vették pártfogásukba: miért jut oly későn és oly nehezen érvényre azon didaktikai elv, mely ma már elfogadott igazság gyanánt szerepel, hol az olvasókönyvek ügye megállapodott s hol a népiskola emberei munkakörükhöz hozzájutottak.

A népiskolai nyelvtan módszerének története azon tanulságot nyújtja, hogy sem azok nézete nem helyes, a kik a népiskolában nyelvtani kézikönyv alapján kívánják a nyelvtant tanítani; sem azoké, a kik minden nyelvtani oktatás száműzésével a helyesírás gyakorlati elsajátítására akarják a népiskolai növendékeket szorítani, hanem leghelyesebb itt is a középút: *kell ugyan nyelvtant tanítani, de nem külön nyelvtani kézikönyv alapján, hanem a nyelvoktatás többi ágaival (olvasás, fogalmazás) kapcsolatban.* (Sárospataki Lapok 1897: 472—475. l.). E módszertan-történeti eredmény pszichológiai megokolásáról lesz szó az alábbiakban. Mielőtt azonban erre rátérnénk azt kell még felmutatnunk, hogy a múlt fejleményén kívül a jelen törekvése is a mellett bizonyít, hogy az elemi iskolában külön nyelvtani kézikönyv nem szükséges.

(Folyt. köv.)

Dezső Lajos.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás.)

Az érettségi vizsgák eredményét a következő táblázat tünteti fel, a melynél az osztályzat eredménye %-okban van kifejezve:

Tanintézet	írásbeli jelentk.	írásbeli megbuktott	szóbeli jelentk.	Érett lett			javít	ismétel
				jel.	jól	egyesz- rűen		
Budapest . . .	39	3	35	2·8	20·0	51·1	8·5	11·4
Csurgó . . .	15	—	15	13·3	26·6	53·2	6·6	—
Debrecen . . .	53	4	46	8·6	21·7	50·0	13·0	6·5
Nagy-Enyed . .	17	—	17	5·8	23·5	52·9	17·0	—
Halas . . .	44	2	36	2·7	5·5	55·5	30·5	5·5
H.-M.-Vásárhely	29	—	29	6·8	17·2	34·4	27·5	13·1
Kecskemét . . .	34	—	33	12·1	36·3	42·4	9·0	—
Kisújszállás . .	22	1	21	14·2	23·8	47·6	9·5	4·7
Kolozsvár . . .	23	1	22	27·2	36·3	27·2	9·0	—
Nagy-Körös . .	28	—	26	7·6	15·3	69·2	7·6	—
M.-Vásárhely . .	27	—	27	—	40·7	22·2	37·0	—
Mező-Túr . . .	14	—	14	—	14·29	64·2	21·4	—
Miskolcz . . .	38	—	36	5·5	19·4	44·4	22·2	8·3
Pápa . . .	44	—	39	10·2	23·0	48·7	15·4	2·6
Rimaszombat . .	32	—	32	6·2	21·8	56·2	15·6	—
Sárospatak . . .	20	—	20	10·0	25·0	50·0	15·0	—
S.-Szentgyörgy .	14	—	14	7·1	21·4	64·2	7·2	—
Szászváros . . .	8	—	8	—	25·0	62·5	12·5	—
Szatmár-Németi .	18	—	18	22·2	22·2	50·0	5·5	—
Sz.-Udvarhely . .	15	—	15	—	20·0	66·6	13·4	—
M.-Sziget . . .	54	9	45	2·2	15·5	62·2	17·7	2·2
Zilah . . .	21	1	20	—	30·0	65·0	5·0	—
Összesen : . . .	609	21	568	7·4	22·4	51·0	15·8	34·0

Az írásbeli vizsga alapján legtöbben M.-Szigeten utasítottak ismétlésre; a jelentkezők 16·6%-a; azután Debrecenben 7·54%; Budapesten 7·5%; Kis-Újszálláson és Halason 4·54%; Kolozsváron 4·35%. Az ismétlésre utasítottak közül Budapesten 1, Miskolcon és N.-Körösön 2—2 tiltatott el végleg az írásbeli alapján az érettségi vizsgától. — Az ismétlésre utasításnak okát nem kereshetjük az írásbeli tételek nehézségében egyedül, mert pl. a m.-szigeti tételek határozottan könnyűek voltak; különösen a mennyiségtani tételre áll ez, a mely írószerek nélkül is, fejből, 2 perc alatt könnyen megfejtendő; a leírására sem kell 5 percnél több idő. Debrecenben már kissé nehéz és hosszú mennyiségtani téte-

lek voltak, nemkülönben Kisújszálláson és Kun Halason is; különösen ez utóbbi helyen, a hol a számtanból egy száraz kapcsoláspélda volt feladva, a mely egyáltalában nem bírja felkelteni a vizsgázó érdeklődését. Már pedig a növendék sokkal szívesebben foglalkozik érdekes külsőbe burkolt tétel megfejtésével. Ezt a körülményt a legtöbb intézetben figyelembe is vették; bizonyosan ez az oka, hogy a legtöbb tétel a kamatos kamatszámítás, (11) azután az egyenletek (8) köréből volt véve; a mértanból pedig a testmértani és trigonometriai tételek vannak legnagyobb számban. A magyarból irodalmi történeti tanulmány és történelmi tétel csaknem minden iskolában volt kitűzve. Volt e mellett természettani, természetrajzi értekezés, bölcsészeti, aesthetikai tanulmány, szónoki beszéd írására is alkalom adva. Néhol egész könnyű, másutt meg ugyanam fogós kérdés. H.-M.-Vásárhelyen már a kitűzött tétel oly alapos és kimerítő, hogy az egész dolgozat vázát megadja, csak némi diszt kell a vizsgázónak rárakni. Kecskeméten és Székely-Udvarhelyen meg az tűnt fel, hogy előbbi helyen a Baksay Sándor fogalmazványát kellett latinra, utóbbin a Jókai „Új földesurából“ egy részt németre fordítani, a mi talán kissé nehéz dolog lehetett még egy érettségi vizsgát tevő tanulónak is. Kolozsváron egy nő is tett írásbeli vizsgát, a ki a VIII. osztályt magán úton végezte. Hogy mily eredménynyel, és hogy szóbelit is tett-e, az nem tűnik ki az értesítőből.

A szóbeli vizsgát jelesen Kolozsváron tették le legtöbben, aztán Sz.-Németi, Kis-Újszállás, Csurgó, Kecskemét, Pápa, Sárospatak következnek. Nem volt jeles M.-Vásárhelyen, M.-Túron, Szászvároson, Székelyudvarhelyen és Zilahon, Az átlagosan alól maradt M.-Sziget, Halas, Budapest, Miskolcz, Enyed, Rimaszombat, H.-M.-Vásárhely, S.-Szentgyörgy. Jól érett H.-M.-Vásárhelyen, Kecskeméten és Kolozsváron volt legtöbb; legkevesebb Halason, M.-Túron, N.-Körösön. Egyszerűen érett legtöbb N.-Körösön, Sz.-Udvarhelyen, Zilahon; legkevesebb M.-Vásárhelyen, Kolozsváron, H.-M.-Vásárhelyen volt. Legtöbb javító M.-Vásárhelyen, Halason és Miskolcon, legkevesebb Zilahon, Csurgón és S.-Szentgyörgyön volt. Ismétlésre H.-M.-Vásárhelyen utasítottak legtöbbet, azután Budapest, Miskolcz, Debrecen, Halas, Kisújszállás következik. Pápán és M.-Szigeten is fordul elő ismétlő. Az ismétlőkön kívül M.-Szigeten kettőt, Miskolcon és H.-M.-Vásárhelyen egyet-egyet tiltottak el végleg az érettségi vizsgától.

Az éretté lett ifjak közül 190 a jogi pályára készült, 66 alsóbb hivatalnok akart lenni; 54 a theol., 42 a bölcsészeti, 39 a gazdasági, 34 a mérnöki, 31 az orvosi, 16 a katonai. 6 a művészi, 3 a kereskedelmi pályára való lépését jelentette be. A gyógyszerészi, állatorvosi, tengerészeti pályának is jutott 1—1 új tagja; 4 pedig még nem határozott a bejelentéskor.

A tanulók anyagi segélyezéséről szintén beszámolnak az értesítők; csakhogy míg az egyik kitünteti különkülön, számszerint az ösztöndíjjak, jutalmak, tandíjengedések összegét, a másik együvé foglalva adja, beszámítva pénzértékbe még a tapintézetben teljes díjjért ékezők ellátásáért az iskola által ráfizetett összeget is. A közliott adatok alapján megkísérlettem egy kimutatást összeállítani, a melynél a kimutatott összegbe felvettem úgy az iskolai, mint más idegen ösztöndíjakat, kiadott jutalom és pályadíjakat. bármilyen jótétemény pénzértékét, a hol kiszámítható volt, szóval minden kiadott pénzt vagy pénzértéket. E kimutatás szerint, ha a jótétemények pénzértékét tekintjük, Debrecen áll legelől 12351 frt 56 krral, azután S.-Szentgyörgy 6817 frt 41 krral és Sárospatak 6448 frt 10 krral következnek. Ha pedig azt vesszük

tekintetbe, hogy a kiosztott összegből mennyi esik 1—1 tanulóra, — a vizsgázott növendékek számát véve alapul, az intézetek így következnek egymásután: Sepsiszentgyörgy, a hol 6817 frt 41 krból 23 frt 67 kr esik egy növendékre. Kecskeméten 4575 frt 97 krból 18 frt 83 kr, Debrecenben 12351 frt 46 krból 17 frt 13 kr; Szászvároson 3909 frt 95 krból 17 frt 7 kr; Sz.-Udvarhelyen 3582 frt 87 krból 16 frt 90 kr; Sárospatakon 6448 frt 10 krból 13 frt 86 kr; Pápán 5617 frt 77 krból 13 frt 69 kr; M.-Vásárhelyen 4871 frt 38 krból 13 frt 68 kr; Kolozsváron 4207 frt 22 krból 12 frt 30 kr. Zilahon 2359 frt 04 krból 10 frt 97 kr. H.-M.-Vásárhelyen 2828 frt 48 krból 10 frt 28 kr. Ezek az átlagos számon mind felül vannak. Az átlagosnál kevesebb esik Csurgón, a hol 2064 80 krból 7 frt 94 kr, N.-Enyeden 2498 frt 62 krból 7 frt 46 kr, Kun-Szentmiklóson 730 frt 24 krból 7 frt 36 kr. Rimaszombatban 2333 frt 71 krból 6 frt 86 kr. Mező-Túron 1777 frt 10 krból 6 frt 50 kr. Halason 1693 frt 24 krból 5 frt 19 kr. M.-Szigeten 1884 frt 5 frt 17 kr. Nagy-Kőrösön 1563 frt 88 krból 4 frt 90 kr. Budapesten 2495 frt 4 frt 69 kr. Sz.-Németin 1272 frt 64 krból 4 frt 57 kr. Miskolcon 1237 frt 3 frt 68 kr. Kisújszálláson 620 frt 61 krból 2 frt 91 kr. Gyöngyösön 200 frt 10 krból 2 frt 70 kr. Nánáson 234 frt 33 krból 2 frt 44 kr. Bősörményben 370 frt 50 krból 2 frt 23 kr. Karcagon 332 frt 76 krból 1 frt 93 kr. Békésen 64 50 krból 52 kr. esik egy-egy vizsgázott tanulóra. A 28 gimnáziumban összesen 79150 frt 78 kr. osztott ki jótéteményként a tanulóknak. És ez összegnek megfelelő tőkét mind a prot. buzgóság és áldozatkészség rakta össze. Ez a buzgóság és áldozatkészség a múlt évben is áldozott a tanügy oltárán, ráakván arra a maga filléreit és ezreit. Az értesítők nyomán 118,168 frt 38 kr. mutatható ki, mely összeg új alapítványok, kegyes adományok címén befolyt az egyes iskolákhoz, nem számítva a gyűjtemények számára adott műtárgyakat, sem a könyvadományokat. A pénzadományok közt legelől áll a sárospataki tanárok adománya, a kik a nyugdíjintézetnek a felszámolás után felmaradt tőkéjét, 54000 frtot a főiskolának ajánlották fel. Ugyancsak a sárospataki főiskolának Duka Tivadar 1000 frtot, Baksey István 100 frtot adott, Fejes István költeményeinek 150 kötetét adta. Bornemisza Józsefné pedig papi özvegyárvtári jutalékának első részletét, 33 frtot, két alsóbor-sodi jól tanuló pap fiú részére adta át. Nagy-Enyednek Radák Ádám 40,000 frtot; Korvig Tivadar róm. kath. vallású pedig évi 500 frtot hagyományozott. Szászvárosnak Martonosi János 2000 frtot, Sz.-Németinek Vályi János 1000 frtot hagyott. Nánáson Kruchio volt igazgató jubileuma alkalmával tisztelői 1000 koronás alapítványt tettek. A tanítványi hála is szépen nyilatkozott meg egyik-másik helyen. Halason a 10 év előtt érettségi vizsgát tettek összejövetelük alkalmával 90 frtos alapítványt tettek szegény, jó tanulók jutalmazására. Nagy-Kőrösön hasonló találkozó alkalmával 60 frtot önképző-köri jutalmul tűztek ki. Székely-Udvarhelyen a konviktusra 105 frtot adtak. Szászvároson pedig 1000 koronás alapítványt ajánlottak fel.

A pénzzel való segélyezés mellett egyes gimnáziumokban másként is van gondoskodva a tanulás megkönnyebbítéséről. Vannak a tanulók közt segély-egyletek, azután segély-könyvtárak, melyekből vagy pénzsegélyt, vagy könyvet adnak használatra. Budapesten a segély-egyletnek 7412 frt 60 kr. vagyona van; a múlt évben 500 frtot fordított segélyezésre. Csurgón minden tanuló a segély-egylet lát el tankönyvvvel, mérsékelt használati díjjért. Kecskeméten, Zilahon szegény tanulók könyvtára volt; Miskolcon, Pápán, Sz.-Németin a segély-egyletből

könyv és pénzsegély adatott ki; Szászvároson csak pénzsegély; Karcagon, Mező-Túron, Nagy-Kőrösön most van alakulóban a segély-egylet, mely szegény tanulók segélyezését tűzi ki célul; az utóbbi helyen azonban segély-könyvtár már régebben van.

Az egyenes segélyeken kívül sok jótéteményt nyertek a tanulók az egyes tápintézetekben, internátusokban is, 20 értesítőben találtam erre vonatkozólag adatot. Talán nem lesz érdektelen az egyes tápintézetek díjjait feltüntetni. Csak ebédet ad Rimaszombat évi 32 frtért, Nagy-Enyed 50, N.-Kőrös havi 5, (10 hónapot véve egy iskolai évre) évi 50 frtért. Ebédet és vacsorát Rimaszombat évi 52 frt 40 krért, Pápa és Sárospatak 60 frtért, míg azonban az értesítő szerint amott hetenként 15-ször (?) van hús, itt csak 9-szer; Gyöngyös 65, Nagy-Kőrös havi 7, (évi 70), Nagy-Enyed 80, Debrecen, Mező-Túr 70, Maros-Vásárhely havi 6 frt 60 kr. (évi 66), S.-Szentgyörgy 76 frtért. Csurgón ezelőtt 50 frt 50 kr. volt, de ezután 60 frt 50 kr. lesz a díj. Reggelivel együtt Pápán 70 frt (3 dl. tej); Kecskeméten (egy darab kenyér) 70 frt; Halason havi 7 (évi 70) frtért, Székely-Udvarhelyen (2.5 dl. tej) 80 frt, Szászvároson 90 frt volt a díj. Kolozsváron most léptetik életbe a konviktust, a hol reggelire kávé, ebédre 3 tál étel, vacsorára mindig sült lesz évi 100 frtért. Volt még tápintézet Miskolcon, M.-Vásárhelyen, M.-Szigeten, Sz.-Németin, de díjja nincs feltüntetve az értesítőben. Zilahon pedig 13 tanuló kegykosztot élvezett egyes jótékony családok szívésségéből.

(Folyt. köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.

(Folytatás.)

III. A képzeteknek időbeli viszonyai.

Azon időnek — mely a gyermeknél az írottak vagy *mondottak* felfogásához szükséges — tehát a felfogási időnek, közvetlen jelentősége van az olvasni tanuláshoz, a melynél az írva olvasás methodusát tartom szem előtt, a mely az egyes betűk tanulásából indul ki. Minden betűnek felfogása bizonyos időt kíván s ez nem minden betűnél egyenlő. Ez egyrészt a betű formájától függ, a mely a vonalak vezetése és nagysága szerint különböző gyorsasággal nyomul a szembe, másrészt a hangtól, a mely annak megfelel és a mely a nyelv műszereivel szemben különböző követeléseket támaszt így p. o. a hangzók és a különböző mássalhangzók. Miután általános módszertani törvény a tanuláshoz, hogy a könyvről haladjunk a nehezebb felé, e tekintetben sem kellene a régi schémához ragaszkodnunk, hanem physiologiai feltételek szerint kellene megállapítanunk a betűknek egymásra következő sorát, a mely számot vetne épúgy a felfogás időbeli feltételeivel, mint a kimondás physiologiai nehézségeivel. Vizsgálunk kell, mennyi idő alatt foglaltatnak a betűk szótagokká vagy szavakká! Minő betűket foglalunk össze leggyorsabban szótagokká, mely szótagokat szavakká? Vajjon helyes-e a betűket szótagokká s nem szavakká összefoglalni s vajjon a szavak tartalma, jelentése nem könnyítené-e meg a felfogást, s nem rövidítené-e a felfogási időt? Vajjon nem kellene-e mindjárt a betűket szavakká összefoglalnunk? Tényleg kiderült, hogy a betű erősebben kapcsolódik a szótaghoz, mint a szótag a szóhoz, azért a szótag nem

könnyíti a szóinak felfogását, tehát a betűről mindjárt a szóhoz való menetel előnnyel bír. De a szóinak a tudatba való nyomulását is megkönnyíthetjük, a szótagnak értéket adhatunk, ha a szavakat bizonyos rythmikus sorba illesztjük és a szótagnak megtartását a taktusban való helyével könnyítjük meg. Hisz a kórusban való felmondásnak a hatása is az egyes hangoknak zajos kimondásán kívül bizonyos ütemezésben van, a mely a szótagnak való felmondáshoz tapad. Vajjon nem használhatnánk-e e ténnyel a megkönnyítésnek módszerbeli eszközeül, mint a rím szabályainak tanulását? Éppen annak, ki az iskolai tanításban a legszűkebb térre akarja szorítani a mechanikus tanulást, kellene gondoskodni arról, hogy a hol az épen elkerülhetetlen, legalább minden eszközzel megkönnyítessék. Vannak kísérleteink, melyek azt mutatják, mennyivel könnyebben tartatnak meg a számoknak vagy értelmetlen szótagoknak rythmikus sorai, mint a rythmustalanok s azt nem is kell emlitenem, hogy könnyebben jegyezzük meg a költeményeket és dalokat, mint prózaszövegeket rythmikus tagoltság nélkül.

Miként a rythmus mutatja, hogy egy bizonyos időbeli egymásrakövetkezés képezi a felfogásnak és megérzésnek legkedvezőbb feltételét, úgy az is régi követelés, hogy a tanítónak sem túlságosan nem szabad sietnie, sem igen öreg ember módjára lassú tempóban járnia, mert ez utóbbi fárasztólag hat a gyermekekre. Ez nem csak a tanítás methodikájára nézve áll, hanem az egyik betűtől a másikhoz, az egyik szótól a másikhoz való átmenetre nézve is. A betűnek, illetőleg szóinak felfogási idején kívül még egy másik felfogási idő is tekintetbe jön, az t. i. a mely alatt a tanuló az új képzetet régi képzeteinek és szemléleteinek készletében elhelyezi, azokkal összekapcsolja, a mint azt a Herbart-Ziller iskolája is kimutatja a magasabb functiókat illetőleg a maga formalis fokozataival, a nélkül azonban, hogy ezt a Herbarti psychologia alapján okadatolni is tudná.

A képzetek időbeli viszonyainak jelentőségét azonban már a paedagógusok is rég felismerték. Különösen azt, hogy az ujraismerés és emlékezés jelenségeinél — melyeket egy szóval emlékezetnek nevezünk — igen sokféleképpen változó egyéni tulajdonságokkal van dolgunk. Megszoktuk, hogy az emlékezetet időbeli működésnek tekintsük, egy olyan *képzettartónak*, a melyből a képzetek lassabban vagy gyorsabban kiesnek, ha azokat újra meg újra egyenlő vagy hasonló képzetek, mint kapcsok — össze nem tartják és nem vonzzák. Ebinghaus szilárd törvényeket talált arra nézve, mikép függ össze az egyszer megtanult az idővel, a mely a tanulástól eltelt; de kísérleteit csak felnőttekkel végezte s ezeket a különböző életkorban levő gyermekekre még nem terjesztették ki. Pedig ha a gyermekek emlékezetének különböző fokát illetőleg, a szerint, a mint az a különböző szakok, a tanítás különböző módszere szerint, továbbá a tanóráknak különböző hossza és elhelyezése szerint változik, — biztos adataink volnának: ezekből nevezetes következtetéseket vonhatnánk a szellem hygiénájára és a tanulás methodikájára nézve. Így állapíthatnánk meg az iskolák csapatokra és osztályokra való felosztásának mikéntjét; azt, melyik előnyösebb, a 4, 6 vagy 8 osztályu iskola-e; megtudhatnánk, hányszor kell ismételnünk, milyen természetűek legyenek ezek, hogy hatásuk a legelőnyösebb legyen; megtudhatnánk, hogyan szilárdulnak meg a képzetek a gyakori ismétlések által, hogyan válnak szélesebb körűvé stb.

Igen gondos kísérletek tanítottak meg arra is bennünket, hogy a felejtés folyamata nem állandó, hanem az kezdetben igen gyorsan megy végbe, azután lassabbá

vállik. Alig van más valami, a mi az iskolai gyakorlatban közvetlenebbül értékesíthető volna, mint ez a törvény. Ez pedig arra utal bennünket, hogy minden új ténnyel erősen nyomjunk be a gyermek lelkébe, hogy aztán azt körülbelül egy óra múlva ismételjük, a mely által rengeteg időt takarítunk meg a későbbi ismétlések számára. Az egyes időszakokat aztán pontosabban is meghatározhatnánk. Ugyanezen vizsgálódások tanítottak arra is, hogy egy 7—8 szótagú sornak megtanulására egyszeri olvasás elegendő; míg egy 24 szótagú sor már 44 ismétlést kíván meg: ebből azt következtethetjük, hogy előnyösebb kisebb adagu leczkéket adni emlékezés végett. Mennél nagyobb azon adag, melyet a tanulóknak egyszerre kell könyv nélkül tanulnia, annál hosszabb relative az ehez megkívántató idő. Ez ugyan még csak belső összefüggés nélküli képzetkomplexumokra nézve áll: értelmes képzetsoroknál a tanulás rendkívül meg van könnyítve, úgy hogy itt nemcsak az idői meghatározottság, hanem a képzetek belső összefüggésének foka, az egyes képzeteknek más, velük asszociált képzetek által való támogatásának foka is tekintetbe jő. Azért a látólag összefüggéstelen is valami módon összefüggésbe, kapcsolatba kell hoznunk.

(Folyt. köv.)

Dr. Székely György.

KÖZÉLETÜNK.

Falusi levelek a Szerkesztőhöz.

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

Legközelebbi levelemben állítottam, hogy ha visszanezünk végzett munkánkra, az eredmény bizony vajmi kevés. Legalább idelent, a hol mi működünk, az emberi élet nehezen indul krisztusi formába.

Sokszor elgondoltam ezen eredménytelenség okát. Kerestem bennünk és rajtunk kívül. Vajjon az anyag rossz-e, vagy a formáló erő? . . . Tudja Isten! Magamat veszem a legszigorubb bírálat alá. Mert hogy körültem is poshadt a Bethesda, ezt nyíltan bevallom. Gyarló voltam, az is leszek, ezt is bevallom. De sokat, sokfelét próbáltam a Bethesda megmozdítására. Az akarat nem hiányzott, néminemű tevékenységről is van emlékezetem. A mit a biblia és a mai társadalmi élet egy paptól megkívánhat, nálam nem talált süket fülekre. A kura pasztorális, az evangélizáció régi és újabb módjai, a kéznek, az észnek, a szívnek minden munkái gyakorlatba lettek véve általam; szívem édes szerelmével áldoztam testemet, lelkemet ennek a szent hivatalnak, és végre is, ha visszanezek egy negyed század tevékenységére, az eredményről orczapirulással vallom be, hogy az egyenlő a semmivel. És igaz lelkemből sajnálom az eltöltött időt, annak hiábavalóságát. Tényleg úgy van a dolog, híveim (!) napról-napra szegényebbek, anyagilag is, erkölcsileg is s a jövő sötét, nagyon sötét. . . .

Iriáram egy melegséget találok lelkiismeretem előtt s ebben látom itt is, másutt is, a mi prot. egyházunk nagy szerencsétlenségét. Tudniillik, hogy a mi közép-osztályunknak vége van!

Ez a középosztály volt valaha a protestantizmusnak erős bástyája, vele együtt a magyarságnak is, fenntartó oszlopa, és ma? . . . bizony még jó, ha csak közönyös a vallásos élettevékenységgel szemben. A legtöbb esetben titkos, vagy nyílt ellenség. A plebárusnak nagy tisztelője, jó czimborája, asztalának jókedvű vendége, de saját papja keveset számít előtte.

Ennek is megvan a maga oka. A mai társadalmi viszonyok, komoly tudást, komoly munkát kívánnak, követelnek az egyéntől, másként kiapad a kenyeres kosár. A komoly tudás és munka pedig nem ízlik annak a középosztálynak, mely a letűnt századokban hadverő izmokat örökölt és hagyott örökségül, a minnek ma már kevés hasznát veheti. Az unokák kiköltöznek a kuriákból, mihaszna hivatalokba torlódnak, s a léha kaszinó-polgárok számát növelik.

Ez a mi szerencsétlenségünk! Itt minden jóakarunk és erőnk szilánkba forgácsolódik, mert a nép, az istenadta nép, nem segít, hanem segítséget vár. S ez is, összetartó tevékenység helyett, józan, takarékos munka helyett, állati ösztöne után megy, a mindennapi kenyérért sokmindenre képes levén.

S még jobbaink is, vagyokban és érzelemben előlállók, alig adnak életjelt magukról.

Ime, hogy György Endre egy cikket írt a Pesti Naplóba, hogyan siettek egyházi lapjaink lenyomatni és nagy köszönettel adózni György Endrének, hogy a szegény papok mellett, illetve érdekében felszólalni merészelt.

Boldog Isten!

Dicskedéssel mondjuk és mondhatjuk is, hogy a miniszterelnöki széktől kezdve, az ország legfőbb állomásain, hitsorsosaink ülnek és allanak. A napi lapok legértelmesebb és szabadelvű munkatársai, szintén nagy tömegben hitsorsosaink. Tudomány, költészet, művészet, politika, közgazdaság stb. stb. művelői között, előlállnak hitsorsosaink. . . És mégis . . . szinte ujongunk örömkömben, ha az egy György Endre egy ujság-cikket ír a nyomorgó prot. papok érdekében.

Ez jellemzi a mi helyzetünket.

S aztán, az a még fájdalmasabb tünet, a minnek jellemzésére már szót sem lehet, odaillőt, találni, hogy vezéreink veszekednek, marakodnak s egyházi lapjaink egynémelyike úgy tesz, mint az a bizonyos gazda jégverés alkalmával.

Visszanézünk a multakra, és gondolkozunk. . .

Az aratás bizony nem sikerült.

Összetesszük kezünket, imádságra tesszük össze s kérjük az aratás urát, hogy adjon jobb időket! . . .

Szíves tisztelettel

Adorján Balázs.

IRODALOM.

* **A hódmezővásárhelyi ev. ref. egyház évkönyve 1892—1896.** Kiadja az egyháztanács. Első évkönyve ez a tekintélyes hódmezővásárhelyi egyháznak, mely gyülekezeteink között a legelső helyek egyikét foglalja el. Az Évkönyvet kiadó egyháztanács s a szerkesztő presbyteri jegyző: Bányai Sándor tanár egyaránt előmerést érdemelnek e 45 lapnyi csinos füzet létrehozásáért, mely vajha követendő például szolgálna többi nagyobb gyülekezeteinknek is, mert az évkönyvek rendszeres kiadása úgy befelé a gyülekezetben, mint kifelé is, nagyon sok áldásos hatással jár. Ez évkönyvből megismerjük a hódmező-vásárhelyi nagy egyháznak anyagi és szellemi állását, szervezetét, tanügyét, s azt a sok szép és nagy alkotást, a mit a keresztyéni szeretet és a református hitbuzgóság létrehozott. A füzetet 5 arckép (Miklovicz Bálint lelkész, Nagy András János, Kovács Ferencz és neje, Oláh Ferencz nagy adományozók) és a százéves új templom rajza díszesíti. Az évkönyv tiszta jövedelme (ára 20 kr.) az újtemplomi javításokra fordítatik. (rk).

* **A Sárosvármegyei Jótékony Nőegylet multja és jelene.** E címen dr. Horváth Ödön eperjesi jogakadémiai dékánnak, az említett emberbaráti egyesület titkárnak tollából egy 432 lapot tartalmazó kötet hagyta el a sajtót, a mely az 1861-ben alakult és jelenleg oly elismerésre méltóan működő nemes egyesület multját a legteljesebb részletességgel tárja az olvasó elé, sőt felkarolja mindazokat a figyelemre méltó emberbaráti mozgalmakat is, a melyeket Sárosvármegyének és különösen Eperjes sz. kir. városnak e századbeli élete felmutat. Nagyon figyelemre méltó a munkának az a része, a mely a vármegye és a város történetében a szabadságharcz korszakát mutatja be az emberbaráti eszmék szempontjából s a mely több érdekes adatot igyekszik megővni az elfeledéstől. A munka az egylet megbízásából az országos ezredéves ünnepélyek alkalmával készült s van benne 4 melléklet, a melyek az egyleti célok körül buzgólkodó tisztviselőket, valamint az egylet újonnan épült árvaházát tüntetik fel. A munkához csatolt betűrendes névjegyzék tanúsága szerint a műben közel 800 egyénről történik említés. A mű kiállítása Kósch eperjesi könyvnyomtató-intézetének valóban becsületére válik. A meleg ügyszeretettel megírt munkának megszerzését szívesen ajánljuk az emberszeretet ügye iránt érdeklődőknek. Ára 3 frt. Az előfizetésből befolyó összes jövedelem az egylet javára esik. Az előfizetési pénzek Kósch Árpád egyleti pénztárhoz (Eperjesre) küldendők.

* **Előfizetési felhívást** küldött szét a dunamelléki ev. ref. egyházkerület irodalmi bizottsága a Földvár László „Adalékok a dunamelléki ev. ref. egyházkerület történetéhez” c. munkájára, a mely 35—36 nyomtatott ívből fog állani s előfizetési ára 3 frt. Több évi fáradságos kutatások eredménye lesz e munka, a melynek megszerzését jövélekkel ajánljuk minden protestáns embernek. Az előfizetési pénzek a dunamelléki ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához küldendők Budapestre.

* **A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye jegyzőkönyve** az 1897-ik év ápril 27—28 napjain tartott közgyűléséről Rácz Gyula aljegyző szerkesztésében jelent meg. Az esperesi jelentés XII pont alatt számol be az egyházmegye állapotáról. A számvevőség jelentése tüzetes képet nyújt az egyházmegye pénztárainak t. i. a lelkészi gyámintézeti, a közigazgatási, a tanítói gyámintézeti s a papi-egyleti pénztárak állásáról, közölve egyúttal a jelen évre szóló költségelőirányzatot is minden pénztárra vonatkozólag. Függelékül az egyházmegyei lelkészi-egyesület alapszabályait, a dr. Heiszler József s dr. Mezőssy Béla emlék, illetőleg sírköteleplezési beszédeit tartalmazza a jegyzőkönyv. Ugy az emlék, mint a sírköteleplezési beszédéről Rácz Kálmán — balsai lelkész. mint gyűlési tudósító tájékoztatta t. olvasóinkat s az általa mondottakat nem akarjuk ismételní, csak azt mondjuk mi is, hogy mindkét beszéd méltóan örökíti meg a Lukács Ödön emlékezetét.

* **Hörk József**, volt eperjesi ev. ker. collégiumi igazgató, jelenleg pedig pozsonyi ev. theol. tanártól megjelent „Az eperjesi ev. ker. collégium történeté”-nek II-ik füzeté, a mely az iskola történetének az 1711-től 1896-ig terjedő időszakát ismerteti pragmatikus modorban s az újabb időket a szem és fültanú saját tapasztalataival kísérve. Az iskola száműzetési idejéről szóló részletben élénk színekkel van rajzolva az a sok viszontagság, ide-oda hányatás, megpróbáltatás, a melyet a jezsuiták idéztek elő. Valóban hű képben látjuk itt lefestve azt az elkeseredett s gyűlöletes hajszát, a melyet Kolb Ker. János s utódai, mint a jezsuiták főnökei s a r. kath. egyház plebánusai folytattak a protestánsok ellen. Jöleső értéssel olvashatni II. József császár szabadelvű felfogását.

s az újabbkori adományokat, a melyek az áldozatkézség mély forrásáról tesznek tanúbizonyságot. Irodalmunk eme hű munkásának ez az újabb dolgozata is méltán tarthat számot a legnagyobb elismerésre s az eperjesi ev. kolégium történetét a legmelegebben ajánljuk mindazoknak, a kik a magyar protestántizmus történetét szeretik. o.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** Özv. Balajthy Istvánné, szül. Nagy Eszter asszony, az egy évvel ezelőtt elhunyt asztélyi lelkész élettársa, nov. 26-án élete 79-ik évében rövid szenvedés után jobblétre szenderült. A gyermekeit hön szeretett édes anyja emlékezete legyen áldott. (n.)

— **Egyházmegyei közgyűlés.** A gömöri egyházmegye november 29-én rendkívüli közgyűlést tartott Tornallyán. A gyűlés legfőbb tárgya volt, hogy az egyes egyházaknak az építkezési tökesegélyért beadott kérvényeit felülbírálja és azok sorrendjét megállapítsa. 17 egyház templomok, lelkészlakok és iskolák építésére, javítására s adósság törlesztésre 65,665 frtot kér. Közgyűlés mindenik egyház kérő ívét ajánlólag terjesztette fel. Most lettek felbontva az egyházmegyei papi főjegyzőre beadott szavazatok is. 44 érvényes szavazatból Vattay László rimaszécsi lelkész, egyházmegyei aljegyző 33, Kupai Dénes, vályi lelkész, egyházmegyei tanácsbíró 10, Koncz Károly zeherjei lelkész, számvevőszéki jegyző 1 szavazatot kapott. Ezekon kívül az időszaki bíróság is foglalkozott egy megfelebbezett adóüggyel s elutasító végzést hozott. Más kérdés nem fordult elő. (O.)

— **A közép-iskolai tanterv revisió ügyében,** mint az „Országos középiskolai tanáregyesületi közlöny” értesít, az illetékes minisztériumban serényen folyik a munka s a történelem tanítására vonatkozó javaslat már készen is van. Állítólag az 1898/99-ik iskolai évben már az új tantervet akarja a miniszter életbe léptetni.

— **A protestáns lelkészek fizetésének ügyében** a „Budapesti-Hirlap” ez évi 333-ik számában megízható forrásból az van írva, hogy a róm. kath. kongresszus megnyitása után 2—3 nappal a kormány előterjesztést nyújtott be a koronához. — Ha e hír igaz volna, akkor reményünk lehetne hozzá, hogy a törvényjavaslat nem sokára az országgyűlés asztalán lesz. De vajjon igaz-e? . . . s ha igaz is, ki tudja meddig fogják az illetékes minisztérium közegei ide-oda hányni-vetni a tervezetet? . . . A prot. lelkészek pedig csak tűrjön, szenvedjen, hogy aztán esetleg egy elfogadhatlan törvényjavaslat ismét tovább tolja az óhajtvá várt segítséget! . . . Nem nagy érzék van a kormányon ülőkben a protestáns papok érdemeinek méltánylásához! n.

— **A Nt. gömöri lelkészi értekezletnek.** Méltóztatott a Nt. lelkészi értekezletnek újabb jelét adni a „Sárospataki Lapok” legközelebbi számában a főiskola iránti meleg érdeklődésének, számadatokkal kívánván bizonyítani, hogy mivel a sárospataki tápintézet nem fordít minden egyes tápintézeti tag étkezésére 60 frtot, tehát a tápintézet körül a sáfarkodás helytelen, benne a kosztolás rossz s így a tápintézeti felügyelővel, sőt az egész tanári karral, az egész igazgató-tanácsccsal és az egyházkerületi közgyűléssel szemben a Nt. lelkészi értekezletnek van igaza — megdönthetetlenül. Kihangzik a védekezésből a vád a gazdasági választmány és a tanári kar ellen különösebben is, mint a mely testületek lelkiismeretlenül végzik kötelességeiket a tápintézet körül s testben elsanyargattott növendékekkel akarják az iskola nagy célját előbbre vinni, holott pedig a vagyont Lorántfy Zsuzsánna az if-

juságra hagyta stb. stb. . . . Mélységes sajnálattal olvasuk a neki búsult s még a sorok között is vészhangokkal telített védekezést s egyelőre — e sajnálatunk kifejezése mellett — csupán ennyit tudatunk a Nt. gömöri lelkészi értekezlettel, egyuttal pedig a felizgatott s fiaik sorsán talán aggódásba is esett szülőkkel, hogy az egész buzgósságos védekezés alapja egy helytelenül nyomtatott számtétel, a mit a Nagytiszteletű értekezlet tagjai észrevehettek volna, ha a főiskola értesítőjében ugyanazon a lapon 15 sorral lejjebb olvasnak, a hol már „tápintézeti kiadás” címen nem 11,536 frt 79 kr áll, hanem 16,230 frt 48 kr!! . . . Ezen felül biztosíthatjuk a Nt. értekezletet a következők felől: 1. Hogy még ebben a nagy összegben sincs benne minden tápintézeti kiadás az utolsó forintig. 2. Hogy a 60 frt értékű ellátást a tápintézet tagja általában s így a 60 frtot is megkapják s — a mit talán mondanunk se kellene! — szegényebb társaiknak csupán a tömeges együtt étkezés által válnak jöltevéivé; de a jótéteményök %-át ők magok legott vissza is nyerik. 3. Hogy nem volt arra eset — az újabb évtizedekben — soha, hogy a sárospataki főiskolában egy-egy ifju étkezése csupán 39 frt 10 krba került volna, úgy a mint azt a Nagytiszteletű értekezlet a hibás adatból kiszámítani méltóztatott. 4. Hogy ifjaink ezen a réginél jóval jobb kosztón — ha az idő szelleme megengedné — a régi tápintézeti tagoknál is kiválóbakká nőhetnének. Emlékeztetni kívánjuk egy-szersmind a Nt. értekezletet, hogy a mult iskolai év — értesítőnk tanúsága szerint — szeptember 19-én kezdődött és nem 3-dikán, végül pedig arra is, hogy egy évi statisztikai adat nem lehet elhatározó valamely határozott vélemény alkotására s Rimaszombat és Sárospatak tápintézete az egységáruk alapos ismerete nélkül méltányosan össze sem hasonlítható.

Sárospatak, 1897 december 3.

A főiskolai igazgatóság.

— **Egy miniszteri rendelet.** Wlassics Gyula 66542 sz. alatt utasította a királyi tanfelügyelőket, hogy a tankerületeikben levő állami, államilag segélyezett községi s kizárólag községi elemi nép-, polgári-, alsófokú kereskedelmi és iparos tanonc iskolákban a hazafias érzés ápolása céljából évenként ünnepélyt rendeztessenek, még pedig tiszteletben tartván ugyan az iskolák közvetlen felügyelő testületeinek az ünnepély napjának meghatározásához való jogát, lehetőleg úgy, hogy az ünnepélyek, vagy június 8-án, vagy október 4-kén történjenek! . . . Az eszme szép és nemes, de határozottan elítélendő, hogy március 15-két teljesen mellőzi a miniszter úr!

— **A „Szabad Sajtó” folyó évi 49-ik számában** „A magyar reformátusok liturgiája” címen hozzá szól a sárospataki theol. tanári kar ama „Vélemény”-éhez, a melyet a tiszáninneni egyházkerület felhívására a lelkész-, esperes- és püspökavatásról és iktatásról a nevezett egyházkerület elé terjesztett és a melyet minden ref. egyházi lap egész terjedelmében közzétett. Hozzászólása abban áll, hogy üdvözli ugyan a sárospataki tanárokat a liturgia megújításának eszméjeért, de javaslataikat (?), különösen pedig alapelveiket hibáztatja. Okai a következők. A javaslat (?) elsőben is nem csak ellenkezik a szép és fenséges fogalmával, hanem kórikus az, mert a felavatandóknak meg kell hajtaniok magokat (?), a mi pedig hátulról tekintve olyan hatást gyakorol a nézőkre, hogy ha ezen a sárospatakiak az elibök állított és így meghajló 20 theológuson kacagásra nem fakadnak, akkor ő, a „Szabad Sajtó”, hiába nincs pénze, mégis száz aranyat ad a pataki iskola részére. Aztán azt magyarázza, hogy a patakiak által kiküszöbölt felszentelés szót nem helyette-

síti az avatás szó, mert a magyar ember avatni a vásznat, posztót szokta, felszentelni pedig azokat, a kik életüket bizonyos cél szolgálatára szentelik. Majd meg azt állítja, hogy a patakiak meg akarják szorítani az esperesek és püspökök jogkörét, de hát hiába beszélnek, mert 300 esztendő cáfolja már azt a hamis tételt, hogy a prot. papok közt nincsen rangkülönbség. Aztán az ember teszi a hivatalt és nem a hivatal az embert. Példa erre először is Kun Bertalan, ki „egész püspöksége alatt” egy lépést se tett azon a határon túl, mit számára kerülete kicirkalmazott, mert az a meggyőződés, mely most a patakiak javaslatában megnyilatkozik, kötve tartotta a *kezeit*, a minék a következménye aztán az, hogy „a tiszánineni kerületben évtizedek óta semmi korszakalkotó munkát nem végeztek.” És példa rá másodszor Szász Domokos, a ki maga „alakítja, vezeti és céljaira felhasználja a tömeget, a mely álljon bár a legmíveltebb elemekből, magában véve mindig rudis indigestaque moles marad.” Végül kijelenti, hogy a presbiteri rendszer nem a magyar népek való s hogy rossz szolgálatot tesznek azok a magyar prot. egyháznak, a kik a minden ellenhatás dacára kifejlődött esperesi és püspöki jogokat nyírálják, tehát természetesen a patakiak ezek közé tartoznak. — Nem azért ösmertettük ezt a hozzászólásnak minősített handabandát, hogy nyomában akár a tiszánineni kerületnek, akár érdemekben megőszült püspökének védelmére keljünk, mert efféle badarsággal megtámadni se egyiket, se másikat nem is lehet; nem is azért, hogy a patakiakat és „Vélemény”-üket védelmezzük, mert annak, ki azt egyszer átolvasta is, eleget mond cáfolatúl maga a Vélemény, annak pedig, a ki, mint a „Szabad Sajtó” kritikusa, el se olvasta, felesleges lenne bármit is beszélni. Hanem ösmertettük csupán azért, hogy ösmerjék meg lapunk olvasói azt a szomorú tényt, hogy a „Szabad Sajtó”-nak van olyan munkása is, a ki, noha *láb és kéz* között se tud különbséget tenni, mégis fogalmak és elvek, testületek és tisztelekre méltó egyének bírálásába fog; a ki, noha a protestantizmus lelkétől merőben idegen, egy sarkalatos protestáns dologban, egy magát protestánsnak nevező sajtóorganum olvasó közönsége számára mégis bírói székbe ül; de a kit éppen ezen a komoly, sőt szent fórumon ér utól a büntető nemezis, mivelhogy az ítélete nem ítélet, hanem kóklerkedés, az eljárása okvetetlenkedés és épp’ ezek leplezik le benne a komolyan számba sem vehetőt, ki csak handabandáz és olvasóit éretlen mondásokkal mulattatja. . . Sajnáljuk a „Szabad Sajtót”, hogy ezt a „hozzászólót” keblére ölelte s hagyta magát felültetni; de mindamellett is őszintén kívánjuk, hogy a mostaninál szebb és igazabb örömet találjanak még egymásban! (N.)

— **Történeti zeneelődást** fog tartani a sárospataki államtanító képezde ifjusági ének- és zenekara decz. 12-én d. u. 2 órakor az intézet nagy termében 50 kros belépti díj mellett. A műsor szerint az ének- s zenekar előadja: Batizi András, Kákonyi Péter, Csikei István, Sztárai Mihály, Tinódi Sebestyén egy-egy históriás énekét, — Hodossy Béla zenetanár pedig Dr. Finkey Ferenc zongora kíséréte mellett fog ugyanolyan darabokat előadni.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A főiskolai ifjusági énekkar, a mely ebben az évben működésének 115-ik esztendejét tölti be, a szüreti szünidő alatt Szántón tartott hangversenyt a ref. egyház javára; e napokban pedig a kisvárdai renovált ref. templom felszentelési ünnepélyén vesz részt s itt is hangversenyt rendez az egyház javára. — A „Sárospataki Ifjusági Közlönyt”

a magyar irodalmi önképző társulat ebben az évben is kiadja s az ifj. Zsoldos Benő, Nagy Béla s Farkas Andor, mint szerkesztők kezeiből kikerült 3 szám arra enged következtetni, hogy a komolyabb dolgozatok közlésével vissza fognak térni az első évfolyamok irányához. Nem régiben egészen szépirodalmivá változtatták e tiszteességes múltú ifj. lapot s élvezhetlen volt a kezdetleges költői kísérletek miatt. Csak arra kell figyelniök szép törekvésű ifjainknak, hogy az egyetek életmozgalmait ne mellőzzék, hanem azokból minden megemléstésre méltóval ismertessék meg olvasóikat, a kik bizonyára szívesen támogatják a főiskola ifjuságának jóra való igyekezetet. — A *kis csengettyű*, a mely a főiskolában annyiszor hívogatta a műzsa fiakat a tanításra, annyiszor volt boldog sóhajtással köszöntve egy-egy nehéz óra elmúltát hirdető hangjáért, felmondta a szolgálatot. Megrepedt a kis harang s érc nyelve — régi alakjában — nem hozza többé remegésbe a szíveket. Az elnémult harangot, a mint a rajta levő felirat mutatja 1725. Kassán öntötte Eitelperger Károly. Két felirat van rajta. Az egyik közvetlen a korona alatt s így szól: „Fecit Carolus Eitelperger Cashoviae”; — a második a harang testének közepén van s következőleg hangzik: „Haec campana est fusa propriis expensis ecclae reformatae S. Patakiensis Ao. 1725 D. 13. Junii”. — Tehát a sárospataki ref. egyház saját költségén öntette s valószínűleg akkor került a főiskola birtokába, mikor a mostani templom felépülvén, abba a mai harangok állítottak fel. A szép időt kiszolgált csengettyű helyett, melynek hangjaitól nehezen tud elszokni a tanulói ifjuság, most a nagy csengettyű szólítgatja az iskolába s megkondulásától mintegy megrezzen mindenki, mert eddig a reggeli, déli s esteli megszólalásain kívül csak akkor hangzott, ha temetésre hívogattak. Ezt is megszokják majd a hívogatottak, vagy pedig majd egy új kis harang hangjait fogják az iskolában epedve várni.

— **A római kath. autonómia ügyében** a „Religió” tudósítása szerint a kormány memorandumot terjesztett fel a királyhoz, s a tudósítás jelzi azt is, hogy a kormány a főpapok jelölésében „votum consultationist,” — az alapok és alapítványoknál némi ellenőrzési befolyást hajlandó engedni az autonómiának s a r. kath. középiskoláknál egyszerűen a felekezeti jelleg megtartására vonatkoznék az egyház ellenőrzése. — Ezzel persze nincsen a „Religió” megelégedve, mert a magyar államban egyes-egyedül a r. katolicizmust akarja, mint valást látni s ha az állam ellene szól ennek az akaratnak, keserves jajveszékést visz véghez.

— **Nyílt levél.** Kedves barátom! Mint a sárospataki irodalmi kör tagja s általad szerkesztett lapjának munkatársa, kénytelen vagyok téged felkérni azon nyilatkozatom közzétételére, hogy a „Debreceni Protestáns Lap” folyó évi 46. számában felőlem közölt hír egész terjedelmében tendentiosus hazugság, és pedig annyira tendentiosus, hogy a szerkesztő végképen óvakodik helyreigazításától.* Tiszaföldvár, 1897. nov. 30.

Zoványi Jenő,
theol. m. tanár, ev. ref. lelkész.

* E nyílt levél kissé furcsa színben tünteti fel a „Debreceni Prot. Lap” szerkesztőségét, a mely nem akar egy helyreigazításnak helyt adni. A sajtószabadság nem engedi meg az ilyen eljárást.

Szerk.

Felelős szerkesztő:
DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrésze
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „A klérus, a protestánsok és az állami törvények.” *Sajóparti.* — „A nyelvtani oktatás a népiskolákban.” *Dezső Lajos.*
— „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.” *K. E.* — „A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.” *Dr. Székely György.* — „A sárospataki nyomtatványok ára.” *Bódvavölgyi.* — „Könyvismertetés.”
Varga Antal. — „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

A klérus, a protestánsok és az állami törvények.

A magyar társadalmi életben lépten-nyomon találkozzunk olyan jelenségekkel, a melyek a címbe foglalt három tényezőnek egymáshoz való viszonyára vonatkozólag méltó figyelmet keltenek s gazdag anyagot szolgáltatnak a gondolkozásra. A szabadelvű törvényalkotás eszméjével rokonszenveznek a protestánsok, a kik bizalmas és nyílt tárgyalásaik alkalmával mindig hangsúlyozzák a szabadelvűséget, a mi egészen természetes, mert a protestantizmusnak épen a szabadság képezi az életelemét, a melytől elpártolva, hűtelenekké lennének azokhoz az eszmékhez, a melyek a pápaság rabbilincsei alól felszabadíták a lelkeket, az egyéneket s magát az egész művelt emberi társadalmat. Ezzel szemben a klérus titkon és nyíltan soha sem mulasztja el minden követ megmozdítani azok ellen az irányzatok, törekvések ellen, a melyeken meglátszik a szabadság egy-egy jellemző vonása, s hogy aztán még nagyobb legyen a méltó megdöbbenés a szabadság hívei részéről, az is napirenden van, hogy a megalkotott szabadelvű törvényeknek nem is hajlandó engedelmeskedni, vagy ha engedelmeskedik is, kijelenti, mint gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök a komáromi kir. járásbíróság előtt, hogy az egyházi törvények felette állanak az államiaknak s csak *tiszteletből*, de nem *kötelességből* engedelmeskedik a polgári hatóságnak.*

Épen ez az eljárás az, a mely arra késztet, hogy párhuzamot vonjunk a klérus s a protestánsok között ama viszony szempontjából, a mely az egyik és a másik között az állami törvények irányában fenn áll.

A magyar hazának hosszú időn át tisztán r. kath. volt a színezete. Azaz hogy nem csupán volt, hanem *van ma is*, dacára annak, hogy az újabkori fejlődés határozottan ellene nyilatkozik a kathólikus jellegnek. A r. kathólicizmus, annak tulajdonképi alkotója, a klérus, ma is minden irányú kiváltságokkal rendelkezik. Az esztergomi érsek az „ország papja,” — a kardinálisok részére a főrendiházban külön hely van biztosítva, — minden püspök főrend s ezek mellett azokat az országos jellegű, tisztán állami eredetű javakat is birtokolják, a melyek arra képesítik egyen-egyen mind-

nyájukat, hogy szembeszálljanak kormányval, törvényt, magával a hivatalos Magyarországgal. Hát mindez semmiképen sem illeszthető bele a modern s szabadelvű állam keretébe, a melyben *kiváltságosoknak* nem szabad lenniök, nem különösen egyházi szempontból, a felekezeti jogviszonosság szempontjából, mert ellenesetben az összeütközés napirenden lehet s van is.

A r. kath. klérus minden tagja úgy gondolkozik, mint az erdélyi püspök s nagy felfordulás lenne, ha egyszerre valamennyi előállana, hogy a *világi bíróságot nem ismeri el illetékesnek akkor, mikor egyháza érdekében teljesít valamely kötelességet.* Pedig hát ez könnyen megtörténhetnék s a magasabb törvény elvénél fogva a laikusok is követhetnék a klérust az ő felfogásában s eljárásában!... Ott van Zichy Nándor, a ki épen így beszélt!

De ezzel a magasabb törvénytől mintha nem is akarnának törődni azok, a kik az állam törvényének őrei. A pápai hatalom nyíltan és titkon sugalmazza s irányítja a klérust s beláthatatlan az a törekvés, a mely a tervbe vett autonómia megalkotásával magával az állammal szemben akar érvényesülni. A célzat villágos: a vagyont teljesen a klérus kezébe játszani... s ha ez sikerült, akkor kész a sír mindazok részére, a kik nem az egyedül üdvözítő egyház tagjai. Akkor nem lesz békeség, nem lesz nyugalom sehol ez ország határában, mert a „*compelle intrare*” érvényesülni fog a Torquemadák irtóztatós eljárásaival.

S minő más a kép, a melyet a protestánsoknak az állami törvényekhez való viszonyában láthatunk. Föltétlen engedelmesség a törvény minden rendelkezése iránt, — hódolat a kormányon ülők intézkedéseivel szemben, még akkor is, a mikor az egyházi érdek olyan szembeszökően a rövidebbet húzza, mint az egyházpolitikai törvények életbeléptetésekor, a melyeknek egyike a reversálisok törvényes jellegűvé tétele által valósággal a protestantizmus elleni hadjárat leghatalmasabb fegyverévé lett, mert az ellenfél *pénze s győntató-széke* ellensúlyozhatatlan a szegény s szabadságot hirdető prot. egyházak részéről. Nincs, nem is volt soha egyetlen magyar ref. ember, a ki az állami törvényeknek ne engedelmeskedett volna s nincs, s nem is volt soha egyetlen kálvinista pap sem, a ki azt mondotta volna, hogy a világi hatóság nem illetékes akkor itélni, a mikor egyházi kötelességet teljesített!

Hanem hát hogy is lehetett volna, — hogy is

* S a „Religio” ezt „magasztos önvédelemnek” hirdeti. Szerk.

lenne ilyen kálvinista pap s világi, mikor ez a föld, ez az ország itt a földön mindene; itt alkotja meg mennyországát, míg az a másik ismer magasabbat is, sőt követeli, hogy Róma legyen a hazája!

Nem az u. n. felekezeti elfogultság mondatja velünk ezeket, hanem a mult tanulságai s a jelen bizonyosságai birnak rá ezeknek kinyilvánítására.

Ugyan eljön-e valamikor az az idő, a mikor a magyar földön élő hitfelekezetek teljes egyenjogúságot fognak élvezni? ... S vajjon eljön-e az az idő, a mikor a magyar protestáns egyház megkapja a *méltó elismerést* hon-fentartó s nemtő munkájáért?! ... Mintha rezdült volna a szellő, — mintha derengett volna a hajnalfény, ... de a homály nem akar oszlani s a bizonytalanság köde nem tud valami ok miatt felszállni! Pedig ez a véráztatta magyar föld nem lehet addig boldog nép lakhelye, míg a tagok, a polgárok vallástekintetben teljes egyenjogúságot nem nyernek, nem élveznek. A szabad állam, szabad egyház eszméje: ez az, amit az új Magyarországnak meg kell valósítania, ha a fokozatos fejlődésen egészséggel akar átjutni.

A magyar prot. egyháznak annyi, de annyi érdeme van, hogy azzal a róm. klérus úgyszólván nem is versenyezhet. S míg ott a túlsó oldalon hatalom, vagyon van, addig itt nálunk szegénység s mellőztetés az osztályrész. Hiszen igen sokszor a kálvinista volta valakinek egyenesen akadály a előhaladásának, — ellenben a Majláth Gusztáv törvényellenes eljárása lépcső rá nézve az egyházfejedelemséghez!

Nem lehet elégszer s elég nyomatékkal ismételni s hangsúlyozni azt a régi igazságot: a protestánsok sorsa nem más Magyarországon, mint a szenvedés s türelem ... Ámde mi nem panaszkodunk, — a panasz ott jajveszékel a klérus soraiban, mert az ultramontanizmus az ország törvényeit szabadelvűeknek látván, természetesen kitör belőle a kiáltás: *apage satanas!* ... Mi pedig csak legyünk engedelmesek a törvények iránt, mert *jobb az engedelmeség az áldozatnál!* A klérusnál áldozat a világi törvényt elismerni, — nálunk legyen mindenkor főerény a kötelesség a törvény iránt. Ezzel a szenvedések tüzeiben, a türelem olykor sorvasztó nyomása alatt is a hazát szolgáljuk s nem Rómát.

Ez pedig sok, — igen sok minden időben.

Sajóparti.

ISKOLAI ÜGY.

A nyelvtani oktatás a népiskolában.

(Folytatás.)

I.

Habár ugyanis a fentebb idézett nyelvtanos olvasókönyvek most is hathatósan közreműködnek az általuk követett irány megvalósítására, még is eredetük a múlthoz tartozik. Más részről a tisztulási folyamat még nem ért teljesen véget s épp arra kell bizonyítékokat keresnünk a jelenből, hogy a külön nyelvtanos tábor erőködését az ellentábor sem nézi tétlenül, hanem folytonosan küzd, s küzdeni fog a végleges diadalomig.

Azt hiszem, mindenki egyetért velem abban, hogy hazánk tanítóságának közvéleménye leghívebben tükröződik vissza az országos *tanító gyűlések* határozataiban. Micsoda tanúságot tesznek eme gyűlések álláspontunk mellett?

1. Az 1870-ben tartott *I. Egyetemes Tanító gyűlés* ki-tűzött tételei között ott vagyott kettő, mely a mi kérdésünkkel tárgyi rokonságban van. Egyik így hangzott: „Miért czélszerű a tantárgyakat összpontosítva tanítani?” A másik ez volt: „Indítványok a népiskolai tankönyveket

illetőleg.” Azonban közoktatás ügyünk 1870-ben a zajos erjedés korszakát élte; az iskola-szervezés és a tanítói állásra vonatkozó kérdések annyira elfoglalták a kedélyeket, annyira igénybe vették a tanácskozási időt, hogy a módszertani kérdések megvitatása elmaradt.

2. Sikereesebb volt már az 1874-ben tartott *II. Egyetemes Tanító gyűlés*. Emericzy Géza volt „a tanterv részletes megállapítása s a tananyag csoportosítása” czimű tétel előadója. E gyűlés *Naplója* hiven feltünteti a javaslatot, az indoklást, meg a határozatot. Az osztatlan iskola tananyagának csoportosítására Emericzy határozati javaslata ez volt:

a) Minél több tanfolyamnak egy csoportba combinalása.

b) Csak a hit- és erkölcsstan, a számtan és rajzolás, éneklés és testgyakorlás kezelendő önállóan.

c) Minden más tantárgy az olvasókönyv alapján tárgyalassék. (Napló 157. lap.)

Az elnöki enuntatio szerint „Emericzy határozati javaslata változatlanul, módosítás nélkül elfogadtatott”. (Napló 166. lap.)

3. Az 1878 évi *III. Egyetemes Tanító gyűlés* e tárggyal ismét nem foglalkozott. Valószínűen azt várták, hogy hogyan is megy át az 1874 évi megállapodás a gyakorlatba. 1881-ben *Országos Képviselői Tanító gyűlés* volt, mely szintén nem foglalkozott e tárggyal. De már több olvasókönyv jelent meg az elébbi határozat megvalósítására. Az 1883 évi *Orsz. Képviselői Tanító gyűlés* azonban ismét felvette a nyelvtan kérdését. A közgyűlés határozatait a közokt. minisztérium adta ki egy füzetben. Ebben a minisztérium által is elfogadott határozatok között olvasuk (39 lapon), hogy „az egy tanítójú népiskolában a nyelvtan, fogalmazás, és a realiak olvasókönyvek alapján tanítandók, úgy, hogy a tanulóknak ABC-én, számtani példatáron és olvasókönyvön és a vallásoktatásra az egyházi hatóság által megállapított könyvön kívül más könyvre szüksége nincsen.” Ugyanott a két tanítójú iskola számára a fentebbieken kívül földrajz, történelem, s alkotmánytan is felvételik, de nyelvtan itt sem kell. Csak a három- vagyis több-tanítójú iskolában hagyja meg az eddigi tanóra-tervet.

4. 1890-ben volt a *IV. Egyetemes Tanító gyűlés*, melyen: *A népiskolai tanterv módosítása tekintettel az osztott és osztatlan iskolára* cz. tétel előadója határozati javaslatok gyanánt ezeket olvasta fel:

a) Az osztott iskolában a nyelvtan az olvasmánytárgyalás kiegészítő részét képezze, a főszó a helyes gondolkodás fejlesztésére s a fogalmazás gyakorlására fordítassék.

b) Az osztatlan iskolában az olvasókönyv úgy szerkesztessék, hogy a nyelvtani haladásnak megfelelően! (Napló 120. lap.)

A minisztériumhoz ugyanezen gyűlésből felterjesztett emlékirat szavai szerint pedig: *elddöntött elvnek tekinthető, hogy az osztatlan népiskolában a nyelvtani kézikönyvek használata felesleges, mert a nyelvtannak magából az élő nyelvből, az iskolában az olvasókönyvből kell kiindulnia.* Az olvasmánytárgyalás rendjén kell kihozni a nyelvtani szabályokat, míg a nyelvtani kézikönyvekben kiválogatott példák és megtanulásra szánt szabályok a czélt (a nyelv helyes birását és használatát) nem segítik elő”. (Napló 334. l.)

Magyarország tanítószága tehát elég alkalommal nyilatkoztatta, hogy mi véleményben van a magyar nyelvtannak népiskolai tanítása felől. Az 1896 évi tanügyi congressus már nem is látta szükségesnek e kérdést felvenni programjába, pedig az *V. Egyetemes Tanító gyűlés*, mint orsz. tanügyi congressus egyik szakosztálya módszertani kérdésekkel is foglalkozott.

Mindezek dacára a nyelvtan-írók bagolyvára még mindig fennáll. Ez ellen is megindult az ostrom. A *Néptanítók Lapja* szerkesztősége az 1896 évi márcz. 12. szám-ban felhívta az ország tanítószágát, hogy az elemi népiskola nyelvtani anyagában és módszertani kezelésében szükséges reformról rövid és velős hozzászólást szívesen látnak. A felhívás eredménye 17 hozzászólás lőn. Elöl-

vastam valamennyit, elég rövid. De az igazat megvallva új szempontokat, új erősségeket nem hoztak felszínre, erőtlenekek és színtelenekek, messze mögötte maradnak az előző gyűlések munkálatainak. Igaz, hogy nem is jönnek azokkal ellentétbe. Ha az ember azon szempontból tekint a hozzászólásokat, hogy a kérdés előbbre vitelére szükségesek voltak-e, azon gondolatra jő, hogy a kérdés elméleti tisztázása szempontjából bizvást elmaradhattak volna. Azt hiszem, hogy nem csalódom, ha azt állítom, hogy a szerkesztőségnek különös célja volt, mikor a tanítóságot „rövid, de velős hozzászólásra” felhívta.

A babonát ugyanis nehéz kiirtani; ily babona, ily előítélet az, hogy az osztatlan népiskolában a nyelvtant nyelvtani kézikönyv alapján kell tanítani. Az ország tanítósága e babonán már túlesett; de — alább még felemlítendő okokból — még mindig lehetnek tanítók, kikhez a felvilágosodás napja nem érkezett el, vagy a kik elmondhatják, hogy *video meliora proboque deteriora sequor*. Ezeket akarta a szerkesztőség odúkból előcsalni, hogy öntudatra ébredjenek. A szerbtövist, meg a liciumot is kétszer írták: tavasszal és nyáron, a második hajtáskor. A nyelvtan szerbtövisének tavaszi írtását elvégezték a tanítói gyűlések; a Néptanítók Lapjának múlt évi eljárása a nyári írtás volt. Csak ily értelemben írom alá a N. L. szerkesztőségének (az 1897 évfolyam XXXV. szám 7 lapján olvasható azon) berekesztő szavait, hogy a „hozzászólások a népiskolai nyelvtanítás kérdésének tisztázásához hozzájárulnak.” A hozzászólók mind a gyakorlat emberei, mind tanítók; s ez jó volt így. Nem arról volt szó, hogy elméleti fejtegetésekkel ismétlésbe essenek, hanem, hogy megállapíttassék, hogy mi állja útját az elméletileg megállapított rendszer gyakorlati kivitelének. Meg is találjuk erre a feleletet. Egyik tanító így szól: A felelősség részben a tankönyvírókat terheli; ők adják a nyelvtani oktatás anyagát, ők szabják meg a mennyiséget s a könyv jelöli ki az irányt. (N. L. 1896 évi XI sz. 4 l.) Egy másik tanító azt mondja: „A gyermek ismeri a helyesírás szabályait, az egyszerű s összetett mondatokat s nem képes a falitáblát leírni. A népiskola gombot ad kabát nélkül.” (N. L. 1896 XVIII sz. 4 l.) A felelősség másik része az iskolai előjáróságokra esik. „Szíves örömet kiküszöbölnek a tanítók a nyelvtant az iskolából, mondja egyik tanító teljes nyíltsággal, s tanítának nyelvtan helyett nyelvet; de az iskolai előjáróságok miatt nem lehet. Figyeljük meg csak a nyelvtani vizsgálatokat. Ha a gyermek az adott kérdésekre helyes, világos feleletet ad; az előjárók szerint még nem tudja a nyelvtant; a tanító vizsgálata semmit sem ér, ha szabályokat nem kérdez; az előjárók szerint csak az tudja a nyelvtant, aki jól el tudja recitálni, hogy mi az a főnév, melléknév és számnév, ige, jelző, tárgy, határozó stb. Az előjárók nem értnek a nyelvtanításához, ők is nyelvtant, nem nyelvet tanultak.” (N. L. 1897 XIV. 7.) Azért első feltétele a helyesebb nyelvtanításnak, hogy „a népiskolákból száműzendők a nyelvtani könyvek.” (N. L. 1897 XIV. 8. l.) Ime a jelen törekvése, mely kiegészíti a múlt tanulságait.

(Folyt. köv.)

Dezső Lajos.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás.)

A tandíj összegénél is nagy változatosság van, 2 frttól 40 frtig változván annak a mennyisége az egyes gimnáziumoknál a tanulók vallása, illetősége és előhaladása szerint. Sőt ugyanazon tanintézetnél is többféle fizetési osztály van felállítva, pl. Böszörményben 7, K.-Kőrösön 9. Ily körülmények közt kissé bajos dolog a tandíjak összegét összehasonlítani, még is megkísérlem az egyes iskolákban fizetendő díjakat feltüntetni. A 4. osztály gimnáziumok közül Gyönkön a tandíj 14 frt, tanári nyugdíj alap 3 frt; K.-Szentmiklóson a tandíj

helyben ref. tanulótól 8 frt, minden mástól 16 frt, e mellett nyugdíj alapra és ifj. könyvtárra 3 frt 50 krt kell fizetni. Amott 1 frt, itt 2 frt a beírási díj. A 6. osztályú gimnáziumoknál: Békésen a helybeli keresztyén vallásúak tandíjja 4, izraelita vallásúaké 8, vidékieké 20 frt, ehez jön az elsőknél 4, a 2 utóbbiaknál 5 frt 50 kr mellék díj. Böszörményben a helybeli ev. ref. I—II. o. 2, III—VI o. 4 frtot; r. kath. és g. kath. 12; izr. 18 frt, vidéki ev. ref. 10; róm. kath. és g. kath. 16; izr. 24 frtot fizet, a mihez még mindeniknél 4 frt 90 kr járul. Karcagon a helybeli ref. tanulók tandíjat nem fizetnek; vidéki ref. 10, r. kath. 12, izr. 14 frt tandíjat fizet, a mihez még mindeniknél 4 frt 90 kr jön. H.-Nánáson a tandíj 10 frt., a melyhez még helybeli ref. vallásúak 3 frt 80 krt, mások 4 frt 30 krt fizetnek. A vidéki ref. tanulók díjját véve figyelembe, legtöbb ez Békésen, a hol 25 frt 50 krt tesz ki; legkevesebb Nánáson, 14 frt 30 kr; Böszörményben és Karcagon egyenlő, 14 frt 90 kr. — A teljes gimnáziumoknál, azokban, a melyek még nem élvezik az államsegélyt, a tandíj következő: Debrecenben a prot. vallásúak 20, a nem prot. 40 frt tandíjat fizetnek; ehez jön még 5 frt 65 kr mellékdíj. N.-Enyeden tisztán a tandíj 16 frt. Ennyit azonban egyik sem fizet, mert a bennlakóknál 40, illetve 32 frt, a künnlakóknál 28 frtra megy a fizetendő összege. Sárospatakon az összes díjak az 1. 2. 7. 8. o. prot. tanulóknál 24, nem prot. 32; a 3—8. o. prot. tanulóknál 23, nem prot. 31 frtot tesznek ki. Kolozsváron a künnlakók 23 frt 60 krt, a bennlakók 35 frt 60 krt, illetve 31 frt 60 krt fizetnek a használt ágy nagysága szerint. A k.-halasi értesítőben nincs adat a tandíjra vonatkozólag. A nem államsegélyes gimnáziumok közül hát Sárospatakon kell legkevesebbet fizetni, 23 frtot, azután Kolozsvár, Debrecen és N.-Enyed következnek. Az államsegélyes gimnáziumoknál következő díjakat kell fizetni: Csurgón 20 frt a tandíj, a mihez még 6 frt 75 kr járul. H.-M.-Vásárhelyen a helybeli ref. 31 frt 20 krt, minden más 37 frt 20 krt fizet. Kecskeméten a helybeli ref. 19 frt 60 krt, vidéki ref. 24 frt 60 krt, minden más 28 frt 60 krt, fizet összesen. Kisujszálláson, különbség nélkül 25 frt 50 krt, Pápán 37 frtot, Székelyudvarhelyen 23 frtot, Zilahon 25 frt 50 krt, M.-Szigeten 30 frtot, Rimaszombatban 29 frt 50 krt fizet minden gym. tanuló. Szászvároson a bennlakók 40 frt 60 krt, a künnlakók 26 frt 60 krt; Miskolcon a 4 alsó osztálybeliek 27 frtot, a 4 felső o. 37 frtot fizettek. Mező-Túron a helybeli, bármely felekezeti tanulók 14 frt 35 krt, a vidékiek 28 frt 35 krt tartoznak fizetni. Sz.-Németin a prot. vall. 30 frt 20, más vallásúak 36 frt 20 krt fizetnek. S.-Szentgyörgyön az alsó 5 osztályban, bennlakó 28 frtot, künnlakó 19 frtot fizet. A felső 4 osztályban bennlakó 32-öt, künnlakó 23-at fizet. M.-Vásárhelyen 1—4. o. bennlakó 34 frt. 50 krt, künnlakó 17 frt 20 krt; 5—6. o. 1, 7—8. osztálybeli 2 frttal fizet többet. N.-Kőrösön az 1—4. osztályban helybeli ref. 7. más ker. 9, izr. 11 frtot, 5—8 o. helybeli ref. 9, más ker. 15, izr. 19 frtot. Vidéki ev. ref. 15, más ker. 19, izr. 23 frtot fizet összesen. Némelyik intézetben a nem prot. vallásúak a vallásánál is fizetnek külön, mint Rimaszombatban, M.-Szigeten, Sz.-Németin. A budapesti értesítőben tandíjról nincs szó. Összevetve a közölt adatokat, az látszik, hogy egy vidéki illetőségű ref. vallású tanulóknak N.-Kőrösön legkevesebb a tandíja; legtöbb Pápán, illetőleg a 4 felső osztályban Miskolcon és H.-M.-Vásárhelyen. A nem államsegélyes gimnáziumok tandíjánál csak a S.-Szentgyörgyi, M.-Vásárhelyi és N.-Kőrösi kevesebb, minden többé több, a miből úgy látszik, hogy az annyira óhajtott államsegély sem teszi olcsóbbá a tudományok megszerzését!

IV. Tanító képezdék.

Nem tudom úgy mondjam-e, hogy még mindig csak három tanító képezdése volt, vagy pedig, hogy még mindig megvolt három képezdése egyetemes egyházunknak. Egyik a dunamelléki, másik a tiszántúli, harmadik az erdélyi egyházkerületben; a többi kerületeknek az állami vagy más felekezeti képezdek nevelnek tanítókat. Talán ez is egyik oka annak, hogy a tanítói kar újabb tagjai igen gyenge kapcsolattal érzik magukat az egyházzal kötve, s mindig visszavágyóknak, ha csak lehet, visszatérnek az állam kenyerére. Különbözik a képezdével bíró kerületek tanító szükségletét sem fedezhetik a felekezeti képezdekből kikerült tanítók, de legalább az „erjesztő kovász” szerepét tölthetik be a tanítói testületben. Hogy betöltik-e, feleljenek rá azok, a kik közvetlenebb tapasztalattal bírnak.

A három képezde a n.-kőrösi, n.-enyedi és debreceni volt, a melyekben a tanulók száma következőleg oszlott meg:

	I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.	össze- sen.
N.-Kőrös I.	24	17	15	17	73
II.	23	17	9	14	63
N.-Enyed I.	21	6	15	10	52
II.	19	6	15	9	49
Debrecen I.	46	22	18	15	101
II.	40	18	11	12	81
Összesen I.	91	45	48	42	226
II.	82	41	35	35	193

Legnépesebb volt tehát a debreceni, legkevesbbé a n.-enyedi képezde. Az I. és II. félév létszáma közötti különbséget az a körülmény okozza, hogy az általános tanító hiány miatt még évközben is kibocsátatnak a tanulók tanítóságra, a mint a múlt éven is N.-Kőrösről 6 harmad éves, 3 negyedéves; Debrecenből ugyancsak 6 harmad és 3 negyedéves tanuló bocsátatott ki évközben. Vallás tekintetében a létszám elenyésző csekély részét teszik ki a más vallásúak, a mennyiben N.-Kőrösön 68 ev. ref. 3 róm. kath. 2 izr.; Debrecenben 97 ev. ref. 1 r. kath. 3 izr.; N.-Enyeden 50 ev. ref. 1 r. kath. 1 ág. ev. vallású tanuló volt, vagy is a három képezdeben 215 ev. ref. mellett 1 ág. ev. 5 r. kath. 5 izr. vallású volt. A tanulók erkölcsi viseletét a n.-enyedi értesítő nem közli; N.-Kőrösön példás, dicséretes, jó törvényszerű osztályzat van; Debrecen megtartja a gymnáziumban is szokásos elnevezést. N.-Kőrösön példás magaviseletű nem volt egy sem; törvényszerű az I. osztályban volt 3; dicséretes a létszám 15·8%, a jó 79·3%. Debrecenben kevésbbé szabályszerű 1 negyedik o. kapott; szabályszerű 8·4%; jót 90·1%.

A tanárok száma N.-Kőrösön 10 volt, a kik közül 5 rendes, 4 óraadó tanár, 1 a gyakorló iskola tanítója; Ezek mellett volt egy róm. kath. és egy izr. hitoktató. A debreceni képezdénél 11 tanerő működött; 5 rendes, 3 óraadó tanár és a m. kir. gazd. tanintézet 2 tanára és főkertésze szintén tanította a növendékeket. N.-Enyeden is 11 tanerő működött; a kik közül 1 rendes, 1 helyettes képezdei tanár és a gyakorló iskola tanítója nem tanítottak másutt, csak a képezdeben; a többi 8 közül 3 gymn. h. tanár, 2 papjelölt ideiglenes tanító és 3 mind két helyen óraadó tanár volt.

A tanulók előmenetelét mindenik értesítő feltünteti, de a hány intézet van, annyiféle osztályzatot használ. N.-Enyeden van kitűnő, jeles, jó, elég, ismét, javít;

Debrecenben ezek közül a jó egészen elmarad, N.-Kőrös meg a szokásos jel, jó, elég, elégtelen osztályzatot tartja meg, de nem tesz különbséget az egy vagy több elégtelennel bukkantak közt. Enyeden kitűnőt 4·08%, jelest 34·6%, jót ugyan annyi, elégségest 8·15% kapott; 6·12% javít, 12·2% ismét. Debrecenben 6·17% volt kitűnő, 39·5% jeles, 29·6% elégséges osztályzatú; javításra 20·9%, ismétlésre 2·46% utasított, 1 első oszt. pedig mint ismétlő is 5 elégtelen tanjegyet kapván, végleg elutasított. N.-Kőrösön jelest 12·69%, jót 23·8% elégségest 55·5%, elégtelent 7·92% kapott.

A tanképesítő vizsgálatok eredményéről is beszámol mindenik értesítő. N.-Kőrösön szeptember elején volt a vizsga, a melyre 2 lelkész tanító, hittanhallgató, 13 végzett képezdei növendék, 1 régebbi tanító és 1 óvónő jelentkezett. Egy nem nyert engedélyt, egy nem tett eleget a feltételeknek, így összesen 19-en állottak vizsgára. Ezek közül 2 javításra utasítván, egyikük kijavította az elégtelen tanjegyet, így végeredményében 18 egyén képesített, a kik közül 2 lelkész tanító, 4 hittanhallgató s csak 12, a kik hivatása a tanítói pályához köt. Debrecenben kétszer volt képesítő vizsga, szeptemberben és áprilisban. A két vizsgán összesen 29-en nyertek oklevelet; 17-en pedig, a kik részben tették le a vizsgát, vagy vizsgájuk eredményéhez képest oklevelet még nem kaphattak, igazolványt nyertek. Az előbbiekből 1, az utóbbiakból 2 tanítónő volt. Nagy-Enyeden pót-, rendkívüli-, és rendes képesítő vizsga tartott. E 3 vizsgán 19-en nyertek oklevelet, a kikből 3 tanítónő volt. A többi képezdetől eltérő szokás itt, hogy külön képesítenek a tanítóságra és külön a kántorságra. A 3 tanítónőn kívül még 2 vizsgázó nem szerzett a kántorságra is képesítést. A három képezdeben összesen 66-an, — vagy ha a lelkésztanítókat és h.-hallgatókat leszámítjuk, — 60-an nyertek oklevelet, a mi pedig vajmi kevés a nagy tanító hiány idején.

(Folyt. köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.

(Folytatás.)

IV. Az érzelmeknek és akaratnak kísérleti vizsgálata.

A pszichológiai kísérletezésnek azonban nagy hiányával tűnik fel az, hogy az érzelmeket alig lehet gyakorlatilag is értékesíthető vizsgálódás tárgyává tenni. Ez a nehézség nem elvi ugyan, hanem csak gyakorlati, előzetes, a min ilyen fiatal tudománynál nem is lehet csodálkozni. Az érzelmeknek egyik, a paedagógusra nézve igen fontos formájára az érdeklődésre és unatkozásra Traepelin elég könnyű meghatározási módját talált fel, p. u. az összeadási methodust, melyet már előbb leírtunk. Ennél azt látjuk, hogy minden oly munkát, mely iránt érdeklődéssel viseltetünk, olyan gyorsasággal kezdünk meg, a melynek huzamosabb ideig való megtartását erőnk nem engedi meg. Az érdeklődéssel végzett összeadásnál azt tapasztaljuk, hogy az első öt perc alatt az összeadott jegyeknek száma nagy, a mely azonban a következő 5 perc alatt kisebbedik, azután állandóan emelkedik. Ha az első öt percben nincs meg az érdeklődés, ez jele annak, hogy a tanulónál az unalom kezd mutatkozni. Igen előnyös volna, ha ilyen számfeladatokat a különböző tanórák után végeztetnénk, hogy ezeknek

hatását a tanulók munkakedvére kipuhathatjuk. Az első 10 perczen a munka görbájének lefolyása azt is megmutatná, hogy a különböző tanórák után nemcsak az érdeklődés, munkakedv, (látszólagos elfáradás) hanem a valóságos elfáradás is növekszik, különösen a délutáni tanítás folytán.

Kissé jobban állunk az akarat energiájának megállapíthatását illetőleg, a melynek kifejlesztésére az iskola annál nagyobb súlyt kezd helyezni, mennél inkább igyekszik azon, hogy egyike legyen a legnevezetesebb socialis intézményeknek. Az akarat folyamatainak ismeretét eddig két uton érhetjük el: az actiokísérletekkel és a Mosso féle *erőmérővel*. Az utóbbival tett kísérleteket könnyen összeegyeztethetjük a testi és szellemi munkának az elfáradásra gyakorolt hatásával úgy, hogy az iskolára nézve ez nagy fontosságúvá válik. — Ha még meggondoljuk, hogy az *Ergograf* egy olyan készülék, a mely a tanulók nagy testi munkáját pontosan feljegyzí úgy, hogy a testi erő kifejtés mérőjéül is tekinthető, használatosságát a legteljesebb mértékben fogjuk méltányolni.

Reaktio-kísérletnek azt nevezzük, midőn egy külső érzékingerre egy önkényes mozgást kell tennünk és az érzékinger és a mozgás között lefolyt időt megmérjük. A kísérlet p. u. a következőképpen történhetik: A kísérleti személynek egy hangingerre akként kell reagálni, felelni, hogy egyik ujjával egy távirtda billentyűt nyom meg. A hanginger egy kalapácsütésből áll, a mely kalapács — midőn az ültőt érinti, egy villany áramot indít meg, a mely egy igen pontos, ezredrésznvi másodpercze mutató órát (Hipp-féle Kronoskop) hoz mozgásba. Midőn ujjunkkal a billentyűt megnyomjuk, az áramot megszakítjuk, az óra megáll s az inger és mozgás között lefolyt időt most ezredrésznvi másodperczekben leolvashatjuk. Természetes, hogy e kísérletnek kivitele a gyakorlatban nem oly egyszerű, mint a hogy a leírás után várni lehetne, mivel úgy az időmérés nagy vigyázatot igényel, mint a kísérletnek előkészítése kissé nehéz. Továbbá lényeges különbség is van a között, ha a kísérleti személy figyelmét vagy az ingerre vagy a mozgásra irányítjuk. Amaz esetben, mikor az inger által okozott érzetet intenzitása és kvalitása szerint fel kell fognia — a reakció idő nagyobb — s ezt nevezik sensorikus reagálásnak, az utóbbi esetben a reakció idő kisebb, s ezt nevezik motorikus reagálásnak. — Paedagogiai kísérletnél inkább ajánlatos többféle szempontból az előbbi mód, az érzékingerre való figyeltetés, a sensorikus reagálás.

Különösen Gilbert és Scripture kísérletei mutatják, hogy a reactio idő az életkorral jelentékenyen változik: míg 6-ik életévben 0,317 másodperc, a 10-ikben már csak 0,160 másodperc; a fejlődés ingadozó s nem fokozatos. Ez a fejlődés a fiuknál 13, 14-ik életévökben stagnál, leányoknál az ingadozás a 11-ik évtől kezdve a 14-ikig még nagyobb.

A reaktiokísérlet azonban még nagyobb jelentőséget nyer az akarat folyamatának megismerésére nézve az által, hogy ezt komplikáltabbá is tehetjük. Még pedig úgy az érzékinger, mint a mozgás lehet komplikáltabb. Például ha benyomásul 2 vagy több színt használunk, a melyeknek csak egyikére kell reagálni, akkor az akart mozgáshoz a különbség felismerése is hozzájárul s az önkényes mozgást a lehetőségek közötti választás előzi meg. A nem és kor szerinti különbségek itt is nagyon pontosan mutatkoznak, de másképpen, mint az egyszerű reactionál. A reactio időt fiuknál és leányoknál a következő táblázat mutatja:

évszám	fiu	leány
10	0.400"	0.415"
11	0.387	0.288
12	0.385	0.270
13	0.360	0.415
14	0.367	0.355
15	0.311	0.345

De nemcsak az akarat folyamatára, hanem a legkülönbözőbb psychikai termékekre nézve nyerhetünk időértékeket, melyek egyuttal a szellemi képességek fejlettségének fokát is mutatják, — ha az ingert másképp változtatjuk. — Vethetünk nem egy hangot, hanem egy egész szót, a melyhez a kísérleti személynek egy másikat kell associálni s csak azután a mozgást végrehajtani. Másrészt a mozgást is úgy vethetjük, hogy p. u. a vörös színre a jobb kézzel, kékre a bal kézzel kell reagálni, a mikor a különbség észrevévéséhez és az *elhatározáshoz* még a választás is hozzájárul a különböző mozgások között. Ezek a kísérletek azonban nagy figyelmet, jártasságot és vigyázatot igényelnek, azért a paedagogus ezeket nagyrészt csak a szakpsychologus közreműködésével végezheti.

Egyszerűbbek, de nem oly pontosak és nem annyira variálhatók a Mosso turini physiologus ergografján tett kísérletek. Ez egy oly készülék, a melylyel pontosan megmérhetjük azt az erőt, a melylyel kezünk egyetlen ujjának izmaival egy súlyt egész az elfáradásig emelni bírunk. Tudjuk azonban, hogy egy izom csoport által létesített munka két tényezőtől függ, akaratimpulsusaink energiájától, tehát egy centralis tényezőtől egyrészt, másrészt izmaink szövetének állapotától, tehát a peripferikus tényezőtől. Épigy a létesített munka nagysága két tényezőtől függ: az emelések számától, a melyeket képesek vagyunk létrehozni és az egyes emelések magasságától. Ha központi energiánkat fogyasztottuk el, ha többé nem vagyunk már képesek akaratimpulsusokat küldeni az izomhoz, akkor emelés egyáltalában nem jöhet már létre, „munkás nélkül a gép megáll”, az emeléseknek száma csekély s ez mértékét adja az akarat energiájának. Míg ha az izom fáradt ki, vagy normalis állapotát valami zavarja, úgy erős akarattingerekre is csak gyöngé és kis emelés jó létre, az emelések folyton kisebbek lesznek, eszköz nélkül a munkás akarata tehetetlen, az emeléseknek nagysága az izom fáradásnak kifejezése. — Ezen ergograf kísérletek különösen hasznosak a paedagogusra nézve, mert ezekkel lehet megmérni az akarat fejlettségét, azután a test állapotát, mely a létesített munkában nyer kifejezést. Egyuttal az ergografal azt is megmérhetjük milyen hatása van a testi és szellemi munkának az akaratfolyamára és a testi erőre, úgy, hogy ez a legtökéletesebb eszköz annak vizsgálatához, hogy a fáradásnak milyen mértékét okozzák a különböző foglalkozások, munkák.

(Folyt. köv.)

Dr. Székely György.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki nyomtatványok ára.

— Válasz és nem polémia. —

Előre megmondtam volt lelkészársaimnak, hogy hiába is szólalunk fel, nem lesz igazságunk a pataki nyomtatványok kérdésében, mert az illetékes körök alaposan le fognak főzni, úgy hogy alig marad rajtunk tisztesség. S a mit megmondtam, csakugyan bekövetkezett, úgy agyon macskakörmöztettünk a szerkesztővel*

* Szívesen viseljük, csak használjunk a közügynek. Szerk.

együtt, hogy szinte porzik tőle a hátunk, mint a mult év végén, a mikor, mint Adorján Balázs mondja, agyon *makolt* bennünket Rácz L. tanár ur. Egyszóval kikaptunk s az »alma máter« iránt való szeretetünk gúnyos mosolyban részesült, pedig még csak nem is kutattak a *forrás után*, sem a *célunkat* nem mutatták be.

Hanem bár elmehetne a kedvünk az újbóli fel-szólamlástól, nem nyugodhatunk meg mi lelkészek s ha a multkor be mertem állani faltörő kosnak, most is vállalkozom a válasz megadásra, ha tisztában vagyok is vele, hogy engem ér az illetékes körök válaszos dörgegelme, ti pedig incitátoraim csak úgy suttyomban fogtok rajtam nevetni.

Pedig nem nevetni való dolog, a mit művelek, a mikor összemérem a *számokat* a hivatalos számokkal s a hivatalos eredménnyel szemben másat állapítok meg, még pedig tisztán objektív szemüveget használva, a mint kell. Hogy így járok el, szóljon mellettem e válaszom!

Határozottan feltartom állításomat, hogy p. o. az ABC. jelentékeny hasznót hajt, mert a közölt költségvetésből a legközelebbi kiadáskor elesvén a befektetési rovat 3—6 pontja, tiszta haszon gyanánt 759 frt 19 kr. fog maradni, a mi mindenestre *jelentékeny haszonnak* mondható.

Hogy a többi nyomtatványoknál is a felvehető s felveendő haszon jelentékeny, igazolást nyerünk, ha a nyomtatványok között szétnézünk s az évi forgalmat úgy a példányok száma, mint a könyvraktári jövedelem alapján ítéljük meg részint az igazgató-tanácsi jegyző-könyvek nyomán, a melyeket nagy nehezen sikerült megszereznem, részint a nyomdai forgalomról adott illetékes felvilágosítás s a található kimutatások felhasználása által.

Ha ezek alapján ítélünk, az eredmény az, hogy a nyomtatványok után a könyvraktár az iskolának évenként 7067 frt és 7900 frt között mozgó jövedelmet ad, miután a könyv bizományos, évenként 15—17 ezer forintból tartozik számolni egyik áprilistól a másikig.

Ez a jövedelem szerintem *jelentékeny* haszonnak tartandó Vagy ha nem az, hát hová lesz?

De jól van! legyen úgy, mert a 7800 frtos átlagos bevételből le kell ütni a kiadási tételeket a papirosra, nyomásra, nyomdai befektetésre, (a mi egyébként más beszámítás alá esik), írói díjra, akkor is azonban a haszon, tiszta haszon 4—5 ezer frt között mozog. S ha ez sem jelentékeny, akkor másutt kell a *jelentékeny* hasznót keresni, mert haszonnak kell ott lenni, a hol csak népiskolai könyvekből 30 ezer példányon felüli forgalom van!

S keresve a *másutlat*, akaratlanul is csak azt kell mondani, hogy a könyvbizományosság részén van bizonyára, a hol a 25% és a könyvkötési ár tekintélyes summát biztosít, mert ez utóbbiból az évenként eladni szokott 30 ezer népiskolai könyv után 2100 forint jó be, a melyhez hozzászámítandó még a gymnasiumi könyvek kötési ára is!

Feltevéssem nem más, mint az, hogy drágák a főiskolai nyomtatványok, mert magas eladási %-ra vannak bizományba adva s mert tulságos a kötési ár. Az iskolának arra is kell számítani nyomtatványainál, hogy 25%-ot tartozik fizetni s ezzel az első lépést megtette a drágaság felé.

De drágák a nyomtatványok a kötésnél fogva is, s állítom, mert utána jártam, hogy csakugyan 4 krért bármely könyvkötő kiállítja darabonként a népiskolai

könyveket, mert nagy munka-forgalmat s biztosat foglalt magában e vállalat. A kapott értesítéseket a szerkesztőhöz beküldtem.*

Hogy a 25% bizományosi járulék igen jelentékeny összeget tesz ki, igazolja a könyvraktári bevételeknek az utána számítása, a mely évenkénti átlagos 1800 forintot (1766 és 1975 közt) tüntet fel ilyen járulék gyanánt, mely mellett a könyvkötési árból bőven fedezhetők az elárusítási kiadások, annyiival is inkább, mert tényleg 15% az átlagos s nem 20%, mint a könyvnyomdai felügyelő ur jelezte, mert 20 és 10% között a 15% az átlagos közép.

E két pont alapján szabadjon úgy nyilatkoznom, hogy a könyvbizományosi üzlet a bérőre nézve igen jó, de épen a főiskolai nyomtatványok szempontjából nem előnyös, mert a *kötési ár túl magas* volta drágákká teszi azokat s a % leszámításával az eredeti árnak is magasnak kell lenni, hogy haszon lehessen. Legyen szabad aztán épen ez alapon azon meggyőződésnek is kifejezést adni, hogy *ajánlattételre felhívás esetén a mostani szerződési feltételek mellett bizonyosan akadnának igen sokan, a kik a 25% s a kötési ár rekompenzációjaként az iskolának évenként bizonyos összeget volnának hajlandók fizetni*, mert egy 15 ezer forintos forgalmú üzlet, amely tisztán könyvárusításból áll, ma napság igen sokat ér, hiszen az 1800 forintnyi %-os jövedelem, az átlagos 2100 forintos kötési bevétel maga egy biztos forrás, — hát még az a sok főiskolai kötés-fűzés, könyvszállítás, iskolai czikk, a mi mind együtt jár a bizományossággal!?

Mikor ennek a meggyőződésnek kifejezést adok, nem vezet semmi más, a mini egész felszólalásomban sem volt semmi más a vezérem: egyedül az »alma máter« iránt való szeretet, a mely feljogosít arra, hogy hasznát, gyarapodását előmozdítsam. Vallom, hogy lehetnek *alacsonyabbak* a nyomtatványok árai, — vagy ha nem, akkor a főiskolának kell olyan magas hasznót kimutatni, a mely arányban álljon a drágasággal. Mi azt nem sajnáljuk itt a vidéken, ha az iskolának van tisztességes haszna, — de ha a mi általunk fizetett magas ár másutt eredményezett jelentékeny jövedelmet — csak 10 év alatt a 25%-ból 18 ezer forintot, — akkor szólani kell! Béke velünk s keressük az igazságot, hogy győzzön az!

Bódvavölgyi.

KÖNYVISMERTETÉS.

Egyházi beszédek.

Irta: Barla Szabó Károly. — Előfizetési ára: 1 frt 20 kr. Budapest, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája, 1897.

Barla Szabó Károly azok közé a szerencsés egyházi beszédirők közé tartozik, a kiknek van gondolatuk, van mondani valójuk, a kik az általuk alapúl választott bibliai szövegben rejlő minden eszmét észrevesznek, felkutatnak, minek következtében megmenekülnek egyrészt attól, hogy egy és ugyanazon gondolatnak többféleképpen való ismétlése, kifejezése által, bár menni látszanak, még sem haladnak, egy helyben mozognak, — másrészt attól, hogy eszme szegénységüket, gondolat hiányukat tartalom nélküli üres szóvirággal takargassák.

E kötet 20 beszédet tartalmaz, melyek között van egy adventi, egy farsangvégi, két bőjti, egy tavaszi, egy őszi, egy szüreti, egy szárazság idejére való, egy templomszentelési, kilencz közönséges egyházi beszéd

* Tényleg két formális költségvetést kaptunk Bódvavölgyitől.

Szerk.

és két halotti tanítás; két beszéd a Garzó-féle gyak. bibliai magyarázatokból van átvéve, a hol B. Sz. K. a Márk szerinti evangéliumot magyarázta, az »őszszel« című egyházi beszéd pedig a Czelder szerkesztette »lelkészi tárban« látott először napvilágot.

E beszédek nyelvezete mindig magyaros, könnyen folyó, mindenki által érthető, soha nem erőszakolt, a tárgyalás kimerítő, nyomon járó; szerkezet tekintetében sem emelhető ellene kifogás és mindezek után sem nevezhető e kötet teljesen sikerültnek, mert vannak olyan hibái is, a mik jóra valószínűsége, érdeméből sokat levonnak.

Hibája, hogy olykor a biblia magyarázó nagyon is előtérbe lép az egyházi beszéd író, a szónok felett, p. mindjárt az I. sz. adventi beszédben, a hol a felett a szöveg felett: »Jánosnak pedig ruhája vala teveszőrből és az ő derekának öve bőrből készült; elesége pedig vala sáska és erdei méz«, (Máté III. 4.) rövid bevezetés után több mint két oldalon keresztül (az egész beszéd öt oldal), nagy részletességgel beszél a zsidóknak azon korbéli ruházatkódásáról és a sáskáról, mint eledelről, felhozván itt Strábót, Arábiát, Mekát, a hottentottákat és Frez városát. Szerintem mindez nagyon helyén van a tulajdonképpeni biblia magyarázat alkalmával, de nincs helyén egyházi beszédben. A mi miatt ez nem is egyházi beszéd, hanem biblia magyarázat, a második részszelet, vagy a nélkül; a mit használni lehet adventben ép úgy, mint bójtben, vagy aratáskor.

Másik hibája, hogy idézetei, példái és bizonyítékai megválasztásánál nem vigyáz eléggé arra, hogy azok az egyházi beszéd méltóságának emelésére szolgáljanak. A XII. sz. beszédben a spanyol győzhetetlen armadának hosszas leírása, a Ribáryból vett terjedelmes idézés, a hol egyebek között ez is előfordul: »Mi egyébre se volt az ifjak gondja irányozva, mint arra, hogy hajukat s bőruket ápolják, a férfi ruhát női öltönyre változtassák. Hölgyek társaságában, kellemes ligetekben töltöttek minden időt;« a XIV. sz. Helvétiusra és fuvarosra való hivatkozás; a XV. sz. a »kelet népei közt legrégibb idő óta uralkodott a bálványimádás, melynek szertartásai közé tartozott . . . az asszonyok megbecstelenítése . . . az asszonyt élvezeti cikké alacsonyítja le . . . a férfi este pihen, az asszony pedig készíti számára a chikát, azt a részegítő italt, melytől elkábulva ismét csak a szegény kimerült nőt bántalmazza. Ha aztán a sok nyomoruság nem viszi sirba és öregséget ér a nő, a jó férj fiatalabbakat keres magának.« . . . Az egyházi szónoknak példáit, bizonyítékait első sorban mindig a bibliából kell merítenie, csak azután az emberi életből, a természetből, a történelemből vagy világi írókból, de e tekintetben legyen válogatós, tapintatos s a jó ízlés követelményeit szem előtt tartó, mert különben a szószék komolyságát hozzuk veszélybe.

Pár év előtt elhalt, széles körben nagy tiszteletnek és tekintélynek örvendő s annak idejében Tompa Mihályval közelebbi ösmeretségben volt lelkésztől halottam, hogy Tompához egy kötetre való egyházi beszédet küldött egyik lelkésztársas és barátja azzal a kéréssel, hogy nézze át azokat s ha érdemesnek találja, olyformán, mint a »Borsodi imáit,« ajánlja kiadásra. A Tompa kritikája az lett, hogy azok a beszédek templomi használatra elég alkalmasak ugyan, de kiadásra mégsem ajánlhatja. mert a nyilvánosság többet vár és követel, mint a mit azok a beszédek nyújtanak. Az illető annyiban megfogadta a tanácsot, hogy csakis Tompa halála után adta ki egyházi beszédeit, a mit a kritika (még pedig elismert kritikus tollából) elég jól fogadott s azok a beszédek közhasználatnak örvendenek; hanem

azért én mégis csak Tompával tartok, mert otthon a magunk házikörében színehagyott, pecsét ruhában is elvagyunk, de otthonunkból, mások közé, a nagy nyilvánosság elé lépve, már csak a tekintély megóvása és fentartása céljából is diszes, sőt a legtisztesebb ruhát öltjük magunkra.

Ha szerző ezeket a beszédeket a nyilvánosság elé bocsátás előtt gondosan átnézi, (maga mondja előszavában, hogy csak szükség szerint ír s a mit egyszer megír, nem szokta azután átdolgozni), bizonyára több olyan foltot eltöröl, kicsiszol, a mit a kritika nem hagyhat figyelmen kívül. Így a X-ik beszédben Dávidról szólva ezt mondja: »a szegény pásztorgyermekek bizonyára soha sem gondolt arra,« holott helyesen így kellett volna mondania: Dávid, mikor még atyjának nyáját őrizte, bizonyára stb., mert különbség van abban, hogy Dávid, mint bérért szolgáló pásztorgyermekek őrizte-e a nyáját, vagy pedig az akkori idők szokásaként ő, mint legkisebb fiu, gazdag atyjának nyáját őrizte, ezt a különbséget szerző ép úgy tudja, mint én, de nem ügyelt arra, hogy helyesen fejezze ki magát. Ilyen, a gondos átnézés elmulasztásából származó hibát többet is sorolhatnék még elő, de legyen ennyi elég.

Mérlegelve e beszédek jó tulajdonságait, valamint hibáit, a végeredmény az, hogy ha egyházi beszédíróinkat e három fő osztályba sorozzuk: jók, középszerűek és gyengék, a Barla Szabó Károly egyházi beszédei a középszerűek közé, de ott mindenesetre az első rangosztályba sorolhatók.

Varga Antal.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki főiskola tanári karának közgyűlésén dec. 4-én szép és lélekemelő jelenetben gyönyörködhetek a megjelentek. Dr. Ballagi Géza jogtanárt üdvözölte a tanári kar nevében a közigazgató abból az alkalomból, hogy megírta a Szilágyi-féle »Magyarország története« című millenáris vállalatnak az új Magyarországról szóló részét, a melylyel kiérdemelte az általános elismerést s a mely által emelte a sárospataki iskola hírnevét is. — A midőn erről említést teszünk, kedves kötelességet velünk mi is teljesíteni azzal, hogy Dr. Ballagi Gézának itt a nyilvánosság organumában is szívből gratuláljunk újabb irodalmi sikeréhez. Azt a várákozást, a melyet 1875-ben kötött személyéhez a tiszáninni ref. egyházkerület. a mikor tanáru hívtá el a sárospataki főiskolába, az azóta lefolyt idő alatt teljes mértékben beváltotta s »A politikai irodalom története Magyarországon 1825-ig« című 1888-ban megjelent műve, a mely előbbi sok irányú irodalmi dolgozataival a tud. akadémia levelező tagságára tette érdemessé, és a most megírt nagy történeti munka oda helyezték nevét. a hol a magyar protestánsizmusnak annyi jelese képviselik azt a nagy szellemi tőkét, a melylyel a magyar faj meg van áldva. Reméljük, hogy a tiszáninni egyházkerület is szívesen fog hozzájárulni ahoz az általános elismeréshez, a melyet olyan méltán megérdemelt a neves író! . . . Legyen az Ur kegyelme továbbra is vele, hogy a sárospataki főiskolának s a magyar protestánsizmusnak sokáig legyen méltó dicsekedése.

— Az 1848 márc. 15-ikének 50-ik évfordulóját a budapesti írók és művészek Feszty Árpád festőművész terve nyomán nagy szabású díszmenettel akarják megünnepelni. A nép- és sajtószabadság ama nagy napján díszmenet indulna el a vérmezőről a fővárosba s elől harsónások jönnének, a kiket lovas nemesi bandérium kö-

vetne, annak jeléül, hogy a nemesek voltak azok, a kik 48-ban vezetők voltak s a *nemesek* azok, a kik lelkük fényével ma is vezetők. Azután jönnek a hazai különböző vidékek képviselői férfiak, nők, öregek, ifjak, gyermekek vidéki öltözeteikben lóháton, ökrös szekereken, mint a népnek képviselői. Ezeket követnék a mai kulturális állapotnak a jelképezései. — A nagyszerű teret a nov. 28-án Jókai Mór elnöklete alatt tartott igen népes írói s művészi gyűlés tagjai lelkesedéssel fogadták s megvalósításához hozzá is fognak idejekorán. — A díszmenetet a vérmezőn ünnepélyes „Te deum” előzné meg, a mely azonban valószínűleg nem azt akarja jelenteni, hogy a prot. vidékek prot. lakóinak képviselői is a r. kath. egyház híveiként fognak szerepelni, hanem bizonyára azt, hogy minden egyes felekezet részére az illetékes lelkészek mondanak egy rövid imádságot, vagy alkalmi rövid beszédet. Épen a népszabadság emléknapján nem volna helyén való a lelkeket fogságban tartó katolicizmussal képviseltetni a felekezeteiket.

— **Rendkívüli kerületi gyűlés** volt december 7-kén Miskolczon, Kun B. püspök és br. Vay Béla főgondnok elnöklete alatt, a melyen a domesztikai s rendkívüli államsegélyre vonatkozó kérvények kerültek tárgyalás alá.

— **„A Nt. gömöri értekezletnek”** című rövid válaszlazunkkal két kellemetlen eset történt. Egyik az, hogy — másolás közben — kimaradt belőle néhány sor; a másik pedig, hogy a nyomda megtarkázta félreértéseket is szülhet, bosszantó sajtóhibákkal. A kimaradt sorok ezek: *„felhívjuk továbbá a nt. értekezlet igazság-szeretetét arra is, hogy a főiskola pénzének egy jó része — a mai viszonyok közt — a 6°/_o-ot, sajnos, nem adja meg s egy néhány 1000 frtos tápintézetű alapítványra olykor-olykor ráfizetünk; ez évben pedig — a mi még sajnosabb — tápintézetű számadásunk legalább 3000 frt hiánnyal fog lezáródni.”* Ez a kimaradt részlet a *„végül pedig arra is”* szavak elé olvasandó. A sajtóhibák ezek: A 848 lapon felülről 1, 2 sorban „olvassuk” *olvastuk* helyett, a 4-ik sorban „ennyit” *annyit* helyett, a 12-ik sorban 16.230 frt 14.230 frt helyett, a 16-dik sorban „frtot” *forintosok* helyett. Sárospatak, 1897. dec. 9. A főiskolai igazgatóság.

— **A sárospataki főiskola köréből.** — Az ifj. ének-kar kis-várdai szereplése, a melyen a siker biztosítása érdekében ott volt a karral Pásztor Sámuel ének-zene-tanár is, a legszebb erkölcsi eredménnyel végződött s nagy mértékben hozzájárult ahoz, hogy a felsőszabolcsi egyházmegye közönségét, lelkész karát újra szorosabb viszonyba hozza a főiskolával. Szabolcsvármegyének ebben a részében a volt sárospataki növendékek nagy számmal vannak, a kik az „alma mater”-hez való ragaszkodásuknak mindenkor követésre méltó tanújelét adják. — A jövő évi március 15-ét a sárospataki főiskola is az eddiginél nagyobb szabású ünnepélylyel akarja megünnepelni s a köziskolaiszék egy bizottságot küldött ki, hogy a módozatok felett tanácskozzék. — A karácsonyi szünidő decz. 18-án d. u. kezdődik, tart január 2-ig. Január 3-án megkezdődnek a tanítások s előadások, illetőleg az akadémián a colloquiumok. — Az akadémiai ifjuság önképző társulatának lapjáról csak az imént emlékeztünk meg annak felemlítésével, hogy a komolyabb irányhoz térnek vissza a szerkesztők, szándékosan nem téve megjegyzést azokra a veszedelmes irányú apróságokra, a melyek fölött csak erősebb kritikát lehetett volna mondanunk, a mibe nem akartunk belemenni, abban a gondolatban élve, hogy a nemes magot megbecsülő nyilatkozatból önként következik a konkoly

megvetése. Most azonban, a mikor az akadémiai szék dec. 4-én tartott ülésében épen ez utóbbi elítélendő irányú apróságokból kifolyólag az „Ifjusági Közlöny” felfüggesztése mondatott ki, rá kell mutatnunk arra, hogy a főiskolai intézmények támadása nem egyeztethető össze azzal a nagy jótéteménnyel, a melyet az ifjuság e nagy multú iskolában élvez. S mivel a tanári kar nem hunyhatott szemet a csak talán fiatalos színezetű, de mindenestre rossz eredményre vezető törekvések fölött, gyökeres orvoslást akart eszközölni s ezt a lap felfüggesztésével látta elérhetőnek annyival is inkább, mivel az ellenjegyzés, vagyis a nevezett ifjusági lapban megjelenő cikkeknek imprimaturrel való ellátásának eszméje, a mely ellen épen a volt tanárelnök lemondási levelével kapcsolatban annak írója tulajdonképi szándékával ellentétben, a Közlöny szerkesztősége mintegy tiltakozást fejezett ki a tanári karral szemben, még pedig úgy, hogy a volt tanárelnököt s tanártársait szembeállította egymással, a mi ellen határozottan tiltakoznunk kell, — nem vezethetett volna kellő sikerre, már pedig itt sikerrel kellett végezni. Szolgáljon ez a prot. tanuló ifjúságnak tanulságul!

— **Főjegyző-választás.** A dunántúli ref. egyház-kerület világi főjegyzőjévé az elhunyt Véghelyi Dezső utódjául: *Molnár Béla* választott meg 173 szavazattal. Kipróbált hűségű, igazi kálvinista világit tiszteltek meg a dunántúliak a főjegyzői tollal, a melyet hosszú időn át kezeljen Molnár Béla!

— **A porosz biblia-társulat** ez évben fenállásának 73-ik évfordulóját ünnepelte Berlinben okt. 31-kén. — Fenállása óta 2463103 bibliát osztott ki, 697886 újszövetséget, 12899 énekes könyvet. A múlt évben 107679 teljes bibliát, — 48827 újszövetséget s 538 énekes könyvet adott ki.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolásra is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

19—20

műorgona-építő.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: „Előfizetési felhívás a „Sárospataki Lapok“ tizenhetedik évfolyamára.” Dr. Tüdös István. — „Egy hasznavehető eszköz a belmissiónál.” Pataki Pál. — „A nyelvtani oktatás a népiskolákban,” Dezső Lajos. — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97 évi működésének áttekintése.” K. E. — „A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.” Dr. Székely György. — „Templomavatás Kisvárdán.” M. Á. — „Vegyes közlemények.” — „Pályázatok.”

Előfizetési felhívás

a „Sárospataki Lapok“

tizenhetedik évfolyamára.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“, december 11-én tartott közgyűlésén, hosszú és beható vita után kimondotta a „Sárospataki Lapok“-nak továbbra is fenntartását és a szerkesztés körüli gondok és terhek viselése az 1898-ik évre is a mi vállainkra bízott.

Meg kell hajólnunk a megbízatás előtt, mert előbb helyezendő a közügyek érdekében való munkára szólítás, mint a személyünkre vonatkozó tapasztalat talán elriasztónak is tartható tünetei, a melyek nagyon megfontoltatják velünk a szándékot, hogy munkára vessük kezünket abban az irányban, a melyben az 1897-ik esztendőben dolgoztunk.

Ám a közügynek, főleg pedig a magyar protestánsizmus s ezzel kapcsolatban a sárospataki főiskola ügyeinek, érdekeinek szolgálatába szegődni s munkálkodás közben talán leverő tapasztalatokat is szerezni, felemelő lelkünkre s a „Sárospataki Irodalmi Kör“ közgyűlésének határozata erőt kölcsönöz a ránk váró teendők végzéséhez.

Azok a jelenségek, a melyek protestáns egyháztársadalmunkban a figyelmet lekötik, olyan természetűek, hogy a protestánsizmus szellemétől lelkesítetteket ellenállhatlanul vonják a küzdőterre, keresni az utakat s módokat arra, hogy a megváltozott országos viszonyok között megállhassunk, régi nimbusunkat megtarthassuk, sőt nyereségről-nyereségre menve, elfoglalhassuk azt a helyet, a mely multunknál, szellemi erőnknel s félremagyarázhatatlan nemzeti irányú törekvéseinknél fogva föltétlenül megillet bennünket.

A magyar protestánsizmus, úgy látszik, két tűz közé jutott a szabadelvű egyházpolitikai törvények következtében, a melyeknek életbeléptetését elősegítette abban a hitben, hogy a felekezetek közötti jogegyenlő-

ség okvetlenül érvényre emelkedik s a protestánsok nem lesznek többé mostoha gyermekei az államnak. Szabadelvűségünk s eltitkolhatlan mellőztetésünk a tűz, a melynek lángnyelvei érintik testünket. Azonban épen most kell megmutatnunk azt az újjászületést eszközölő erőt, a mely a protestánsizmus lényegét képezi s ez erőnek megmutatására akar szolgálni a „Sárospataki Lapok“ az ő tizenhetedik évfolyamában, őrt állva a protestánsizmus elvei mellett s küzdve a prot. egyházak létérdekeiért. Reméljük, hogy megértene bennünket s úgy anyagilag, mint szellemileg támogatni fogják e nemes törekvést mindazok, a kik eddig is barátjai voltak a „Sárospataki Lapok“-nak s vele együtt a sárospataki főiskolának.

Sárospataki főiskolánk világító oszlopa volt mindenkor a magyar protestánsizmusnak. Ennek érdekeit szolgálni, szellemi, anyagi gyarapodását, fejlődését az új viszonyok között előmozdítani, segíteni, nem kisebb gondunkat képezi, mint az általános protestáns érdekért küzdeni.

Ugy az általános protestáns egyházi s iskolai, mint a sárospataki főiskolai speciális ügyek tárgyalására fog irányulni a „Sárospataki Lapok“ 17-ik évfolyamának a munkássága, annak az iránynak megfelelőleg, a melyet a „Sárospataki Irodalmi Kör“, mint kiadó megállapított, a mely a jövő évtől kezdve új alapszabályai keretében a szélesebb körű munkálkodást is megkezdi, hogy a figyelmet felhívja s használjon a protestánsizmusnak.

Törekvéseink odaadó pártfogását várjuk és kérjük mindazoktól, a kik egy ügynek munkásai velünk.

Lapunk előfizetési ára marad a régi, t. i.

Egész évre . . . 5 frt — kr.

Félévre . . . 2 „ 50 „

Egy negyedévre . 1 „ 25 „

Sárospatak, 1897. december 19.

Dr. Tüdös István,
felelős szerkesztő.

Egy hasznavehető eszköz a belmissiónál.

Mióta a belmissio kérdése — a megváltozott viszonyok hatalma által kényszerítve — sürgetőleg lépett napirendre, egyikünk, másikunk ajkáról nem egyszer hallottam a csüggeteg sóhajtást: könnyű azt ujságpapíroson megcsinálni! Persze, hogy keserűséggel a szívben, lélekölő gonddal a fejünkön, végrehajtóval a hátunk megett nehéz, igen nehéz, de azért még sem lehetetlen. Meggyőződése az, hogy nincsen olyan pap, még ha a legszálamraméltóbb, a legnyomorultabb is közöttünk, ha ezer sebből vérzik is szíve, aki milyen-olyan belmissiót ne csinálhatna, természetesen, kiki olyat, a milyen az ő körülményei közt töle telik, csak nem kell kicsinyelni a legkisebb tevékenységet sem. Fődolog, hogy ne gondoljuk a belmissiót valami csodaszörnynek, a melynek már csak az emlegetésétől is hideg borzongás fut végig hátunkon. Oly könnyen se vegyük a dolgot, mint az én plébános szomszédom, a ki az 1897-dik esztendő a következő szent beszéddel nyitotta meg: „Ahhoz, hogy a jövő életben üdvösségetek legyen, két dolog szükséges: 1. hogy jó katolikusok maradjatok, 2. hogy ha nekem mérték, jól megrázzátok a vékát, mert a hogy mérték ti nekem, ugy mérnek nektek a más világon!” Isten őrizzen minket az ilyen papi munkásságtól; akkor ütnének még csak bennünket a mi engesztelhetetlenül gyűlölő keresztény polgártársaink! Hanem legyünk tisztában azzal, hogy az a sokat emlegetett belmissio nem egyéb, mint az arra hivatott tényezőknek evangyéliumi szellemű munkássága katedrán kívül is, oly értelemben, hogy a pap vagy tanító minden javaslo eszközt felhasznál a végre, hogy hibeiben a hitet élővé tegye, a protestáns öntudatot kifejlessze, az egyház iránti hűséget rendithetlenné tegye. Ezer útja és módja van annak, hogy ezt megcselekedjük. Ezen utak és módok közül csak e lapok hasábjain is megjelöltek egy néhányat arra egészen illetékes egyének. És nem is kívánok ezek felett szót szaporítani, s már egyszer le-tárgyalt dolgokat újra főző üstbe vetni; csak, mert nem volt eléggé hangsúlyozva, vagy ha volt, figyelmet kikerülte s akkor bocsánatot kérek, — épen megemlítem a *népnek protestáns kalendáriummal való ellátását*. Ez egyike a legkönnyebb (a Hornyánszky cég jóvoltából), s mondhatom, a legcélszerűbb eszköznek. Nincs olyan valamire való család, a kinek mestergerendáján helyet ne foglalna a kalendárium, sokszor az egyetlen szellemi táplálék egész esztendőre. Ez még ott is feltalálható, a hol bibliának, zsoltáros könyvnek híre sincs. A kalendárium a nép előtt tekintély, arra esküszik, állításait onnan igazolja. „Az én kalendáriumomban benne van” stb. ismeretes kifejezés mindnyájunk előtt, s a mondottak mellett eléggé tanuskodik. Kiszorítani tehát a protestáns családok köréből avagy határozottan ellenséges, vagy egyházársadalmi tekintetben teljesen közönyös naptárakat, s a protestáns naptárt bevinni: ez legyen belmissiói munkásságunknak alfája, s ám, a kik többet nem tehetnek, tevékenységük ómegája is.

Hogy melyik legyen ez a naptár, ez ma már szintén eldöntött dolog: a protestáns árvaházi naptár.

De hát azok az átkozott rögek, a melyekbe annyi jó szándék belebotlik, itt is lábaink elé kerülnek. Legyen hála az Istennek, itt aztán már nem a papok a hibásak.

Terem most már protestáns naptár több is, többféle is. Ép ez a baj. Az erők szétforgácsolódnak, a jövedelmezőségben osztozni kell: elég erős nem lehet

egyik sem. Mig a hirdapírás terén kívánatos, ha minél több folyóbból meríti alkotó erejét a protestáns közszellem, a naptárak tekintetében eléggé tartanám, ha volna egyetlen közforgalomban levő naptárunk, de ez aztán ugy állna alaki és tartalmi tekintetben minden naptárak felett, mint a sarkcsillag minden csillagok felett. Kívánatosnak tartanám, ha a magán érdek, az üzleti szellem félreállana az egyetemes érdek útjából; kívánatosnak, ha maradna nekünk egyetlen protestáns naptárunk az árvaházi naptár s ez lenne a kalendáriumok kalendárium!.

Tovább menve, s ez még nagyobb baj — az Árvaházi naptár is, mintha csak a sárospataki irodalmi kör népiskolai kiadványa lenne: egyszerűen *drága*! Nem én állítom, hanem a nép, a mely azt mondja, hogy 20 krért éppen olyan jó kalendáriumot tud venni, mint a melyet én kínálok neki 30 krért. S a népnek igaza van nem az okadatolásban, hanem abban, mért ne lehetne a protestáns árvaházi naptár is 20 kros! A kiadási költségekre, a jótékony célra apellálni felesleges is, hiába való is, mert a népet annyira megtanította már a nyomoruság számolni, hogy a legszívhez szölvőbb rábeszélésre is csak azt fogja hajtogatni: a 30 kr, mégis csak több, mint a 20 kr. Mindazon iratokokat, a melyek missiót vannak hivatva teljesíteni, ingyen kellene a nép között szétosztani; de mert ezt nem tehetjük, legyenek azok a legolcsóbbak az azon nemű irodalmi termékek között. Tömörüljenek tehát az árvaházi naptár köré mindazok, a kiknek irni hivatásuk van, tegyék fényessé, tartalmassá, bő forrásu patakká, melyből mindenek szomja kielégíthető legyen, papok és tanítók szórják és terjesszék a nép között; a kiadók pedig tegyék legolcsóbbá a naptárak között, s akkor nemcsak protestáns anyaszentegyházunk fog nyerni, hanem maguk a kiadók is be fogják látni, hogy mégis csak a halhatatlan Baross Gábornak van igaza: ugyanazon qualitas mellett az olcsóbb rendszernek a jövedelme megatványozódik.

Pataki Pál.

ISKOLAI ÜGY.

A nyelvtani oktatás a népiskolában.

(Folytatás.)

II.

Mielőtt a belső okokat elősorolnám, melyek a nyelvtani kézikönyvnek az elemi népiskolából való kiküszöbölését igazolják, szükségesnek látom az *elemi népiskola* fogalmát határozottan megállapítani, hogy világos fogalmakkal beszélve, félreértésre ne adjak alkalmat.

Azon időben, midőn a nyelvtani oktatás a nyelvoktatás többi ágaitól külön vált, a népiskola négy osztályú volt. A Révait követő Majoros András, a Scherr Tamás nyomain haladó Hegedűs László szemei előtt négy osztályú népiskola lebegett népiskolai nyelvtanuk megírásakor. Árvay József már hat-osztályúnak tervezte ugyan a népiskolát, de a nyelvtan *tüzetes* tárgyalását a középső (III—IV) osztályokra osztá be, (Népiskolai Tanterv 1858. 89) jóllehet a két felső osztály számára tartotta fel a nyelvtan *bonyolultabb* részleteit. A gyakorlatban aztán oda ment ki a dolog, hogy miután a népiskolának tényleg nem hat, hanem csak négy osztálya volt, hát ebben tanították az egész nyelvtant.

Egyházkerületünknek 1877-ben kiadott népiskolai

tanterve is a négy osztályú népiskolában végezteti el a nyelvtant s az V—VI osztályban a magyarnyelv tanítás egészen az írási és olvasási gyakorlatokkal kötte-tik össze. (23 l.)

Szintén ezen hibában leledzik a miniszteri tanterv, mely szerint az V—VI. osztályban az anyanyelvbeli mondat és nyelvtani tanítást egészen az írási és olvasási gyakorlatokkal kell összekapcsolni. Voltaképen a II—IV. osztályban kellett volna a nyelvtani oktatást a nyelvtanítás többi ágaival összekapcsolni s az V—VI. osztályban önállóvá tenni. Ámde az önálló népiskola eszméje akkor még nem domborodott ki teljesen, a népiskolát, mint a gymnasium előkészítő osztályát, mint elemi iskolát tekintették s a gymnasiumhoz szabták a népiskola célját. Az elemi (II—IV.) osztályokban e végből el kelle végezni a nyelvtant; a ki a IV. osztályból nem ment a gymnasiumba, hanem a népiskola felső (V—VI) osztályaiba tért, annak elég volt az előbbi években tanultak ismétlése.

Azok a törekvések tehát, melyek a nyelvtani kézikönyvek kikészítését célozták, az elemi (II—IV) osztályokra értendők; ily értelemben vevém én is, midőn azt állítam, (Sp. L. ez évi 416 l.) hogy a népiskolában külön kézikönyvre szükség nincsen, ezzel megegyezik, hogy az 1895. évi tantervben az V—VI oszt. tan célja: a nyelvtani ismereteknek *nyelvtani kézikönyv alapján* való begyakorlása.

Ezek előre bocsátása után áttérhetünk azon feladat megoldására, hogy „a népiskolák alsóbb osztályaiban (II—IV) a magyar nyelvtan tanításának minél sikeresebbé tételére micsoda taneszközöket előnyösebb használni? főleg, hogy mik az előnyei az olvasókönyv alapján végzett nyelvtan tanításnak?”

1. Tantervünk szerint a II—IV osztályban a nyelvtani oktatás célja „a nyelvtörvények és a helyesírási szabályok megismerése és begyakorlása.” Már Árvay József kimondotta, hogy „ezen cél tetemesen megközelíthető pusztán gyakorlati úton, a nyelvtan szabályainak ismerete nélkül is.” (1858. Tanterv. 43 l.) Az olvasó könyv darabjainak másolása, az eleitől fogva rendszeresen végzett fogalmazási gyakorlatok s ezek kijavítása oly gyakorlottságot adnak a gyermeknek a helyesírásban, melylyel jobban meg lehetünk elégedve, mint a szabályok betanítása útján elérhető eredmény. Az összes panaszok, melyek a népiskolai nyelvtan-tanítás ellen emelkedtek, a körül forognak, hogy a gyermekek tudják a nyelvtani szabályokat, de nem tudnak fogalmazni, nem tudnak helyesen írni. (Gomb kabát nélkül).

A nyelvtan írója felvesz a kézikönyvbe oly szabályokat, melyek a rendszer szempontjából szükségesek lehetnek ugyan, azonban a II—IV. oszt. nyelvtani oktatása szempontjából teljesen fölöslegesek; ebből túlterhelés áll elő az elméleti tudásban a gyakorlati képesség rovására.

Ha ellenben olvasó könyvben dolgoztatik fel az itt szükséges nyelvtani tananyag, a könyv írója nem törekszik teljességre, a rendszer kedvéért; nem téveszti szem elől, hogy a nyelvtani oktatás itt nem öncél, hanem eszköz; a tananyag megválasztásában azon praktikus cél vezérlel, hogy az általános helyesírási szabályoknak alapjául szolgáló példák után ott legyenek a főszabályok emlékeztető okáért. Az olvasókönyvvel kapcsolatos nyelvtani oktatás tehát nem vezet túlterhelésre.

2. Azt mondhatná valaki, hogy hiszen ki lehet hagyni abból a nyelvtanból, ami nem a népiskola II—IV. osztályaiba való. Hát ez igaz. Korona-tanú erre egy volt

progymnásiumi tanulónak kezeim közt levő nyelvtana, melyben — nem mondok sokat — $\frac{3}{4}$ része ki van rekesztve a szabályoknak. De hát kérдем: minek akkor azokat a kirekeszthető szabályokat felvenni? Hallottam egy választ: a nyomdásznak is élni kell. Remélem, ezt nem fogja senki komolyan mondani. — De más oldala is van a dolognak. Ha kirekeszti a tanító a nyelvtant, kérdés, hogy nem fog-e fenakadni azon a sok kirekesztésen az iskola látogató; nem fogja-e azt tenni, hogy az előírt könyvet átolvassa az iskola látogatója előtt s abból kérdez. Hisz mint fentebb látszik ilyenek miatt nem sikerül a tanítóknak kiküszöbölniök a nyelvtant, ez „animal superbum”-ot.

Ha a szükséges nyelvtani szabályok az olvasókönyvben foglaltatnak, mindez nem történhetik. Az iskola látogatót már az olvasókönyv rendeltetése emlékezteti arra, hogy a nyelvtani szabályok nem lelketlen recitálásra valók!

3. Nagy baja végül a külön nyelvtannak a nyelvtanítás többi ágaival való laza összefüggése, sőt azok közt való alkalmatlankodása. Ha a nyelvtanba felvett külön példány-mondatok és olvasmányok szolgálnak az elemzés alapjául, akkor ezek tárgyi elemzése is a nyelvtani oktatás terhére esik; a nyelvtani oktatás ellaposodik, sőt a tantervünkben kiszabott idő alatt be sem végezhető. Ez a baj sem fordulhat elő, ha a nyelvtani szabályok az olvasókönyvben foglaltatnak. Ott a nyelvtani elemzés alapjául szolgáló olvasmányok tárgyi elemzése az oktatási órákon eszközöltetik; így a nyelvtani órán semmi nehézséget sem okoz azok nyelvtani elemzése. Különösen fontos dolog ez a II. osztályban, hol a gyermek még a gépies folyékony olvasásban sincs otthon. De még a III—IV. osztályban is szükséges a nyelvtani elemzés alapjául szolgáló olvasmányok előleges tárgyi elemzése és értelmes olvasásuk begyakorlása; e nélkül ingatag alapon épül a nyelvi elemzés. A gymnasiumi tanárok panaszkodnak, hogy a népiskola IV. osztályából kikerülő gyermekek nem tudnak kellő folyékonysággal s még kevésbé megkívánható értelmességgel olvasni. E panasz sokszor jogosult s oka éppen abban van, mert a nyelvtanítás többi ágaitól elkülönített nyelvtani oktatás emészti fel az időt. A nyelvtanítás többi ágai (olvasás, fogalmazás) olyan sorsra jutnak a nyelvtan mellett, mint a kisebb éneklő madarak fiai a hozzájuk lopott kakukfiu mellett.

4. Azt mondhatná valaki, hogy hát meg kell teremteni az organicus kapcsolatot a nyelvtan és olvasókönyv között; a nyelvtan mindenik fejezeténél utalni kell az alkalmas olv. könyvi darabra. E végből azonban ismerni kellene a nyelvtan-írónak, hogy mely olvasmányok vannak az értelmes s melyek a gépies olvasásra szánva. A tanterv szerint „a gépies olvasásra szánt darabok szolgálnak a nyelvtani szabályok kifejtésének alapjául; (23 l.) további begyakorlásul pedig az olvasókönyvnek az értelmes olvasásra szánt darabjai után olvasható nyelvtani feladatok kidolgozása szolgál.” (25 l.) Az organicus kapcsolatot tehát a nyelvtani oktatás és az olvasás tanítás között csak az olvasókönyv szerzője eszközölheti alaposan. De várható-e, hogy az olvasókönyv szerzője egy előtte idegen, vagy éppen helytelennek tartott rendszerű nyelvtan organicus kapcsolására vállalkozzék? Azt hiszem, aligha. Ha pedig a nyelvtan szerzője a tanítóra bízta, hogy az olvasókönyvben alkalmas darabot keressen, akkor gyakori lesz az az eset, hogy olyan olvasmányt jelöl ki a tanító valamely nyelvtörvény megvilágosítására, a melyben a szóban levő nyelvtörvényre alkalmas példa csak 1—2 van.

Ha ellenben az olvasókönyv organicus részét képezi a nyelvtan, az olvasókönyv szerzője fokozatosan a legnagyobb körültekintéssel állapíthatja meg a nyelvtan és olvasás tanítás organicus egybefűzését, akárcsak az olyan nyelvtanító, ki a nyelvtanba felvett olvasmányok alapján taníttatja a nyelvtant.

III.

Az V—VI. osztály nyelvtani oktatására térvén át, feltűnik, amit már előbb is említék, hogy a miniszteri tanterv itt semmi új feladattal nem állítja szembe a tanulót a nyelvtanból. Egyházkerületünk tanterve is belement a miniszteri tanterv kátyújába; csaknem szó-ról-szóra megegyezik a miniszteri tantervvel. Uj tantervünk (1895 évi) talpára állítja a dolgot, midőn a nyelvtan tanításra két fokozatot vesz fel: a II—IV osztályban a helyesírás szolgálatába állítván az egészen gyakorlatias nyelvtani oktatást, az V—VI osztályban pedig a már szerzett gyakorlati alapon *kézikönyv alapján* kívánja begyakoroltatni. Az Árvay féle (1858. évi) tanterv hibája az volt a) hogy hosszúra (II—VI oszt.) nyújtotta az együvé tartozó ismeretekből álló disciplinát anélkül, hogy methodicai különbséget tett volna az alsó és felső osztályok feladata között. Igaz, hogy a tananyagban volt fokozatosság, mert az alsó osztályokban az egyszerű mondat körét vette fel, a felsőben az összetett mondatok körét. De másik hibája épp az volt b) hogy nem adott relative befejezett ismeret kört a II—IV osztályban; a kik a IV osztályból középiskolába léptek át az összetett mondat iránt tájékozatlanok maradtak. A gyakorlat azonban erősebb volt, mint az elmélet s tényleg bizony igyekeztek az egész II—VI. osztály számára kiszabott tananyagot elvégezni, akik a IV. népiskolai osztályból a középiskolába szándékoztak lépni; ezek példája maga után vont a többit is.

A miniszteri tanterv a gymnasiumba kerülő tanulók igényeit vette szabályul s ehhez képest szabta meg a népiskolai nyelvtani oktatást: a II. osztályban a tömönlat, a III. osztályban bővített mondat, s a IV. osztályban az összetett mondat körét jelölte ki a nyelvtani oktatás mezejéül.

E beosztásnak két hibája volt: a) az V—VI. osztályt kellő feladat nélkül hagyta, b) bár a tanterv kimondja, »hogy az olyan tanító eltévesztene célját, aki az elemi iskolában a nyelvtan szabályait rendszeresen tanítaná;« mégis a II—IV. osztály túlterhelése lőn az eredmény, mert elmulasztá a tanterv a nyelvtan tüzetes tanítását az V—VI. osztályba kijelölni.

Mindezen bajoknak elejét veszi új (1895 évi) tantervünk az által, hogy a II—IV. osztályban feldolgoztatja a helyesíráshoz szükséges nyelvtani ismereteket s ekként előkészíti a gyermeket a középiskolába; s az V—VI. osztályban *kézikönyv* alapján tüzetesen is ismerteti a népiskolai növendékekkel a nyelvtant. Az 1895 évi tanterv midőn egy részről kikerüli az egy ismeretkör képező disciplinának azonos módszertani színvonalon álló elnyújtását, ugyanakkor másrésről a II—IV. osztályban gyakorlati, az V—VI. osztályban elméleti alapra építvén: mindenik fokon erejéhez mért feladat elé állítja a gyermeket. E feladat a népiskolai V—VI. osztálybeli növendékre nézve ugyanaz, mint a középiskolai I—II. osztálybeli növendékre nézve.

IV.

A gymnasiumi tantervhez a miniszterium által kiadott *Utasításokban* két részre osztatik a nyelvtan tanítása. Az I—II. osztályban a nyelvtan tanítása »a nyelvtanítás ama gyakorlati módjának betetőzésében

áll, melyet az elemi népiskola megkezdett, a harmadik évre esvén a nyelvtan rendszeres épületének áttekintése.« (21 lap) »Elvárhatni, hogy a gyermek a népiskolában megtanulta a mondat- és beszédrészek megkülönböztetését s a helyesírást.« (42. l.) A nyelvtani oktatás a mondat-elemző kérdések begyakorlásával kezdődik s a tanítás mondattani alapon haladhat, mondatrészek szerint csoportosítja az alaktan jelentőségeit. »A II. osztályban már nem példából indul ki, hanem az előbbi osztályban szerzett ismeretekből.«

A reáliskolai utasítások szerint a nyelvtani oktatás a kezdő fokon (I—II.) inductiv. csak a III. osztályban deductiv, mely az egész nyelvtant: hangtant, szótant, alaktant, módszertant rendszeresen tekinti át. (Utasítás 31 l.)

Midőn az utasítás a középiskola I—II. osztályában a népiskola módszerében kívánja a nyelvtant tanítani, szerzője előtt bizonyára azon nyelvtani oktatás lebegett, mely az Utasítás idején a népiskola II—IV. osztályában otthonos volt. Ugy de épp azóta dőlt el az országos tanító gyűléseken, a Néptanítók Lapjában stb. hogy a nyelvtanításnak azon módja nem a II—IV. osztályba való. Annak helyét föntebb a népiskola V—VI. osztályában jelöltük ki. Ha így a népiskolában eddig használt módszert az V—VI. osztály számára tartjuk fenn, ez a módszer összeesik a középiskola I—II. osztályának módszerével. Ugyanazon módszer, ugyanazon anyag nemcsak megtűri, de sőt követeli, hogy a népiskola V—VI. osztályában ugyanazon könyv használtassék. Ugyanazon életkor, ugyanazon fejlettsége az értelemnek: azonos feladatot tűz ki azonos ismeretközben. Azon ellenvetés, hogy a nyelvtan tanításban a népiskola V—VI. osztály feladata más, mint a gymn. I—II. osztályé, csak üres állítás, melyet bebizonyítva még nem láttam, nem hallottam; kétlelem is, hogy bebizonyítható legyen Hasonló babona az, mint a classica philologia hívei által a classicus nyelvekben felfedezett etheri szellem; a sphérák zenéje, melyet csak azok sejdítenek, kik a bölcsek követ keresik.

(Vége köv.)

Dezső Lajos.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás.)

A tanulók gyakorlati kiképzése végett minden intézet mellett volt gyakorló iskola. Debrecenben és N.-Kőrösön 6 osztályú, osztatlan iskola volt, mivel a növendékek legnagyobb része úgy is ilyenben fog működni; N.-Enyeden pedig osztott és osztatlan iskola volt kombinálva, oly formán, hogy volt I—IV. oszt. osztatlan iskola, e mellett volt II, III, IV. oszt. külön. Ez utóbbi rendszernek az az előnye, hogy itt gyakorlatot szereznek a növendékek úgy az osztott, mint az osztatlan iskolában való tanításra; csak az a megjegyzésünk, hogy miért nem 6 osztályú az iskola, mikor a törvény olyat kíván?

A gyakorlati tanításban, Debrecenben, a 2, 3, és 4 évesek vettek részt; az első azonban csak mint hallgatók. Minden tanuló 3--3 napot töltött az iskolában, a hol egy előre kiadott tételtől előbb írásban kiadott mintaleckét készített, a mely szintén előre írásban megbíráltatott, azután ennek alapján tartotta a tanítást. A 2. o. tanulók szintén 3 napot töltöttek az iskolában, s az ott tapasztaltokról írásban jelentést tettek az igazgatónak, ki azt megbírálván, az osztály előtt közölte észrevételeit. A gyakorló iskolán kívül a főiskola épületé-

ben elhelyezett elemi iskolai osztályok is több ízben felhasználattak a tanulók gyakorlati képzése céljára. N.-Kőrösön is előre meghatározott s írásban kidolgozott tételről kellett tanítást tartani. A módszertan tanára és a gyakorló iskola tanítója előre megbírálta s csak azután tartott a növendék tanítást az egész osztály jelenlétében. A próba tanítás után előbb egy e végett felhívott növendék, azután az osztálytársak, végül a gyakorló iskola tanítója s a módszertan tanára tartanak beható bírálatot. — A gyakorló iskolán kívül az egyház 22 elemi iskolájában is a növendékek, mint kisegítők, évente nem egyszer tanítottak. — A n.-enyedi érsekségben nincs közölve, miként történt a gyakorló iskolában a tanítás.

A gyakorlati tanításon kívül a növendékek önmunkássága az egyes egyletekben, körökben tűnik ki leginkább. Legtöbb egyletnek Debrecenben lehetnek a tagjai. Ott volt külön önképzőkörük, ének- és zenekaruk; e mellett tagjai lehetnek és voltak a kollégiumi „felsőbb tanulók olvasó-egyletének”, a „főiskolai gyorsíró-egyletnek”, a mely utóbbiban számot tevő munkásságot fejtettek ki. Volt még „segély-egyletük” is, a melynek célja a tanulókat ingyen segélylyel és költséggel látni el. Az önképzőkörben az önképzésnek különösebben 3 ágát művelték, művek írását és megbírálatát, szavalását és predikálást. Ez utóbbi feleslegesnek látszik, de ha meggondoljuk, hogy felekezeti tanítókról van szó, a kik sokszor kötelességszerűleg, többször kényszerűségből, az íghirdetésre is rá vannak utalva, csak helyeselhetjük, hogy ez irányban is képezik magukat a növendékek. Az elért eredmény kielégítő. A pályatételekre azonban nem mondhatjuk ezt el, mert 4 tétel alatt 14 kérdés volt kitűzve 85 korona jutalomdíjjal, és összesen 5 pályamunka adatott be, melyek közül 3 munkát díjaztak. Mind a 3 munkának egy ugyanazon szerzője volt. Hát biz ez nem valami fényes eredmény. — N.-Enyeden is volt önképzőkör, a hol „felolvasások, szabad előadások, tanítások, szavalatok költemények, zongora és hegedű játék és ezek bírálatai” voltak az önmunkásság tárgyai. A kitűzött 4 pályakérdés közül kettőre nem adták ki a díjat, a másik kettőre 3 munka jutalmaztatott. Volt dalkaruk is, a melynek működésével maga az értesítő sincs megelégedve. A n.-kőrösi intézetnek van ugyan hivatalos „éneklő-kar”, de ez ifjúsági egyesületet nem képez. Hegedűlni is képesek a növendékek „karban”, de zenekarra egyesülni sem ők maguk, sem a tanári kar nem látta szükségesnek. Az önképzőkörben a tagok munkássága paedagógiai és szépirodalmi dolgozatok készítésében és bírálatában, költői és prózai remek művek elszavalásában és felolvasásában nyilvánult. Pályadíjat paedagógiai dolgozatért egy, szavalásért két növendék nyert.

A tanulók anyagi segélyezésében Debrecen jár elől. Lakást évi 8 frtért kapnak a képezdészek; a főiskolai tápintézetben kedvezményes áron étkeznek, legatióba járnak, temetési stólat kapnak, e mellett számos ösztöndíj is van részükre. A tápintézeti jótétemény 2557 frt 04 kr-nak felel meg; ünnepi követségéből 430 frtot kaptak; a kiosztott ösztöndíjjak összege 504 frt 50 krt tett ki; a segélyegyesület 135 frtot [az egyházkerület által adott 120 frttal együtt] adott egyenes segélyül; a könyvjutalmak értéke 16 frt 50 kr. volt. A kiadott segélyek pénzértéke 3643 frt 04 krt tesz ki. Ha az év elején levő 101 létszámot vesszük alapul, egy-egy növendékre 35 frt 99 kr; az év végi 31 létszámnál pedig 44 frt 86 kr. esik. N.-Kőrösön a gymnáziummal közös tápintézetben kedvezményes áron kaptak étkezést, még pedig úgy, hogy míg az intézet egy ebédért 5 frtot, ebéd és vacsoráért 7 frtot fizetett, a képezdészek ebéd-

ért 3 frt 50 krt, vacsorával együtt 5 frt 50 krt fizettek. Így az intézet a képezdészek étkezésére 718 frtot fizetett rá; egyes alapítványokból pedig 294 frt 16 kr tápdíjat fedezett. Ösztöndíj és segélyképen 244 frt 52 krt, temetéseknél 1049 frt 70 krt, az egyháztól templomi szolgálatokért 80 frtot kaptak. Ez összesen 2336 frt 38 krt tesz ki. Az év elején levő létszámnál 32 frt 69 kr; az év végén levőnél 37 frt 87 kr jótétemény esik egyre-egyre. Nagy-Enyeden a tanítóképző konviktusában 52 növendék ingyen étkezett, a mi egyre egyre 24 frt 26 jótéteménynek felel meg. E mellett lakás-, fa-, és tandíjmentességet élveznek, legatióba járnak. A jótétemények összege itt ugyan számszerint ki nem mutatható, de úgy látszik a közlött adatokból, hogy ez sem megszűre marad el a többi megett. — Mindezekből az tűnik ki hogy az ev. ref. egyház igyekszik a tanítói pályára lépők haladását megkönnyíteni, tehetségéhez képest segíti őket céljuk elérésében, a miről pedig oly sokan szeretnek hamar megelégedezni.

(Vége köv.)

K. E.

TÁRCA.

A kísérleti lélektan és a paedagógia viszonya.

(Folytatás és vége.)

V. A személyiségnek tudományos vizsgálata.

A tanuló fejlődésének ismerete csak akkor lehetséges, ha fejlődésének minden fokát figyelemmel kísértük, ha jellemének alapsajátságairól képet alkottunk, mely által képesek vagyunk őt a többiektől élesen elkülöníteni. Természetesen talán sohasem lesz lehetséges, egy embert szellemi képességei szerint tudományosan és teljesen elkülöníteni, meghatározni, azért a tanuló megítélésénél is még mindig elég tere lesz a tanító nevelői érzékének és emberismeretének. Mindazonáltal több fontos tulajdonság már ma mérhető s ha valaki kísérleteit úgy rendezné be, hogy rövid idő alatt a szellemi tulajdonságoknak nagyobb számát vizsgálná és állapítaná meg, az tiszta, a tanítás gyakorlati céljaira használható képet nyerne a tanuló személyiségéről. Több psychologus különféle tervekkel állott elő ennélfelül vizsgálódások számára s a nyert eredmények összeállítását „mental test” „status praesens”-nek nevezik, én ezt „personale”-nak, azaz személyleírásnak nevezném.

Csak egy ilyen *personalet* akarnék alapvonásaiban bemutatni, a melyet Kraepelin, heidelbergi elmeorvos más célra javasolt ugyan, de a mely előttem az iskola céljaira is igen alkalmasnak látszik. A kísérleteket én csak három napra osztanám be, míg Kraepelinnél öt napig tartanak. Az első nap a tanulók egymásután egy egész óráig összeadást végeznek, azután következik egy negyedórás szünet, aztán megint egy negyedórás összeadás. A második napon egy negyedórásig végzik az összeadási műveletet, azután egy 5 percznyi szünet következik, azután $\frac{3}{4}$ óráig folytatják az összeadást, az első negyed órában rendszeren, a másik két negyedben úgy, hogy a tanító valamit hangosan felolvas. A harmadik napon egy negyedórásig végzik az összeadást, azután következik egy negyed órás szünet, azután megint egy $\frac{1}{4}$ órás összeadás, s ehez fűződik a következő félórán a képzeteknek a feljegyzése a következőképpen: a tanuló elé hat lapot teszünk, a melyeknek mindegyikére öt perczig a véletlenül eszébe ötlő szavakat írja, még pedig az első

lapra tetszés szerinti szavakat, a másodikra olyanokat, a melyek a hallás-észrevételeivel, a harmadikra olyanokat, melyek a látás észrevételeivel függenek össze, a negyedikre olyanokat, a melyek kedvet, az ötödikre olyanokat, melyek kedvetlenséget okozó képzeteket jelölnek, a hatodikra elvont szavakat. — Mit érünk el ez uton?

Először megállapíthatjuk az összeadott számjegyeknek számát. Erre azonban tulságos nagy súlyt nem kell fektetnünk, miután ez a szám külső okoknál fogva is ingadozhatik s a szellemi képesség valódi nagyságának biztos mértékéül csak a gyakorlásnak elért legnagyobb fokán szolgálhat. Pontosabb ennél a gyakorlatra való képesség mértéke, a mely a személyiség állandó tulajdonságának látszik lenni. Az első nap adataiból erre még nem következtethetünk, miután itt még a gyakorlás befolyását az elfáradás hatása kiegyenlítheti, de az $\frac{5}{4}$ órai összeadás által elért eredményt láthatjuk a következő nap első szakának eredményéből; a második napi egy órai összeadás által elért gyakorlatosság fokát, a harmadik nap első szakában összeadott számjegyeknek számából. Ezek a kísérletek nemcsak azt mutatják, hogy az egyes egyén képessége a gyakorlás által mennyire növelhető, hogy gyakorlás teszi a mestert, hanem azt is, mily nagy befolyása van egy rövid ideig tartó intenzív munkálkodásnak látszólag gyakorlottabb emberek produktivására is, továbbá hogy meddig tart az így elért gyakorlatosságnak hatása. Egy hosszabb munkaidőnek produktióját azonban nemcsak a gyakorlatosság határozza meg, mely a termelés emelkedésének rugója, hanem az elfáradás is, mely ezen emelkedés ellen dolgozik. Alatta a testi és lelki folyamatoknak azon megváltozását értjük, a mely által a munka termelés egy azt megelőző munka következtében jelentékenyen csökken. Ismeretes, mily nagy jelentősége van a fáradtság jelenségei felismerésének az egész tanítói foglalkozásra és az egyes szellemi épségének megőrzésére nézve. Már az első nap első órájában láthatjuk bizonyos időponttól kezdve, miként csökken fokozatosan az összeadott jegyeknek száma s ebben kényelmes jelét bírjuk a beállott fáradás időpontjának. Az összeadásoknak száma mutatja ugyanis az elfáradás nagyságának mértékét. E tulajdonságnak ismeretét annyival is inkább figyelmébe ajánljuk a tanítóknak, mivel a paedagogiai kézikönyvek írói hasztalan törekszenek erre nézve a mindennapi közönséges tapasztalás után valami biztosat megállapítani, dacára hogy ma már alig tagadja a mélyebben látó tanító, hogy a népiskolában az egy órai tanítási idő sok. De mi ezen a helyen csak a módszerrel akarunk foglalkozni, nem az egyes gyakorlati eredményekkel. Csak arra akarunk utalni, hogy a fáradás jelenségeinek vizsgálata nemcsak a tanuló munkájára nézve fontos, hanem alkalmas arra is, hogy a különböző tanítási módszereknek befolyására új világot vessen.

Az elfáradás ellen, a mely állapot az egyeseknél igen különböző időben lép fel, csak egy óvószó van: a pihenés vagy üdülés, a mely egyenlő munka után is a különböző személyeknél hol gyorsabban, hol lassabban megy végbe. Az iskolában a tanulók a szünetek alatt üdülnek, itt az ideje, hogy ezeket már észszerűbben rendezzük be s egyuttal megállapítsuk, itt is mily erős, személyes különbségek mutatkoznak. Erre alkalmat ad az első nap 16 percznyi szünetével. A szünet hatását rövid ideig tartó munka után a 2 és 3-ik napon vizsgálhatjuk. E mellett minden napnak első száma, (mely az eredményt mutatja) a tényeknek egész sorát foglalja magában, a mely a személyiség jellemének ismeretére nézve igen fontos. Például ismeretes, hogy a tanulók

buzgalma a munkánál azon erőben nyilvánul, a melylyel dolgozni kezdenek; ez egy jelenség, a mely az érdeklődéssel szorosan összefügg, s melyet munkakedvnek — ösztönnek neveznek. Objective megállapíthatjuk az első öt percz productiójának magasságából a második öt perczéhez képest; a legtöbb személynél a productio az első öt perczben magasabb, mint a másodikban. Majdnem mindig oly energiával látunk a munkához, a melyet megtartani organismusunk önmagát regulálása sem enged meg: különösen könnyen hevülő természeteknél fog az ellentét legjobban mutatkozni, temperamentumbeli különbségek fognak jelentkezni. Ekként ez a kedv, mohóság, melylyel munkához látunk — mértékét adja az érdeklődésnek, nagy unatkozásnak. Tényleg azt tapasztalhatjuk, — hogy oly személyeknek, kik a kísérlet céljából sokszor egész nap számolnak — kiknek azonban az elfáradás hosszas szünetek által akadályoztatik — nem tapasztalható a productio csökkenése, de igenis a munkakedvnek a hiánya, a mely bizonyos fáradság, unottság subjectiv értelmében nyilvánul, melyet az igazi elfáradástól jól meg kell különböztetnünk.

Ezen sarkaló kedv, ösztön elmúltával a productio csökken, de megint emelkedik, még pedig nemcsak a gyakorlás hatására, mely most még igen csekély, hanem azért, mert az ember belejött a munkába. Mindnyájan tudjuk, hogy minden munka, vagy pláne új munkaszak — csak akkor megy jól, ha már jól benne vagyunk, épügy mint ahogy egy különböző hőmérsékű szobában csak bizonyos idő múlva érezzük magunkat jól. Az összeadásnál a *beleélésnek* ezen sarkaló hatása 10 percz múlva nyilvánul és ha hamar félbeszakíthatjuk a munkát hosszabb szünettel, úgy hogy amaz első kedv elmulik, s fellelegedésünk, hevünk lelohad, úgy a productio is csökken, a szünet kedvezőtlenül hat. A paedagogus ezekből kettőt tanulhat. Először, hogy jól teszi, ha az első órának és a hosszabb szünetek után következő óráknak első perczekben könnyű eledelt ad a tanulónak, ha ezeket előkészítésre használja, másodsor, hogy a szünetek értéke a tanítási idő hosszával és a tanítás módjával igen sokféleképpen függ össze. Minden óra, minden szak megköveteli a maga sajátos szünetét. Az egy órai munka után egy negyed órás szünetnek tanulmányozására az első és harmadik nap; az egy negyedórás munka utáni 5 és 15 percznyi szünet hatásának tanulmányozására a 2 és 3-ik nap ad alkalmat.

A második napi számolás, a melynél a tanító hangozatosan felolvas — egy fontos tulajdonságra derít fényt, különösen a fiatalabb tanulóknál és azoknál, kik idegességre hajlanak. A felolvasás az egyiket jobban, a másikat kevésbé fogja zavarani. A tanulók figyelmének könnyen más tárgyra való irányulása a tanításnál rendkívül fontos; különösen pedig a kalandozás ideges agyvelőre mutat. Ellenben azon tanulónál, kit a felolvasás nem csak hogy nem zavar, sőt a kinek productióját az még emeli, a *figyelem koncentrációjának* nagyobb képességére következtethetünk, a mely reá nézve rendkívül előnyös. Egyuttal a hosszabb ideig folytatott olvasás mértékét adja a figyelem eltéríthetőségének az által is, hogy ezen elfordulása a figyelemnek az olvasási idő hosszabbodásával vagy növekszik, vagy pedig a megszokás által csökken. Különösen a koncentrált figyelmű személynél a produktio mindinkább csökken, miután a figyelemnek az a magas feszültsége nem tarthat sokáig.

A felírt asszociált szavakból, a mint azok az egyes lapokon mutatkoznak még további következtetést vonhatunk a tanuló egyéniségére nézve. Az első lapra írt szavak száma a képzeteknek azon mennyiségét mutatja, melylyel a tanuló rendelkezik, aztán a szellemnek érzé-

kenységét a melylyel a képzeteket egymással összekapcsolni képes. A többi lapokon lévő látási és hallási képzeteknek száma, több vagy kevesebb volta az egyének sajátos visuel vagy auditiv fogékonyságát mutatja. A kedv és kedvetlenségi képzeteknek száma azt mutatja, hogy mely irányba hajlik kedélyének dispositioja.

Más psychyologusok más personalét hoztak javaslatba. Az amerikai és német kutatók az egyszerűbb lelki jelenségekre szorítkoznak, míg a francziák nagyobb súlyt fektetnek a komplikáltabb, ugynevezett magasabb szellemi jelenségekre, mint a képzeletnek, értelmi felfogásnak, emlékezésnek és érzelemnek vizsgálatára. Hogy ezen szellemi jelenségeket is törekednünk kell exaktban elemezni, mint eddig történt, azt be kell látnunk. De eddigi eszközeink mellett ez ma még bajosan vihető keresztül, s a fentebbiekben leírt personalet egész az egyéniség legmélyéig keresztül kellene vinnünk. Persze, hogy a mi általunk ajánlott eljárás mellett bizonyos tulajdonságok kiesnek a vizsgálódás köréből. Mindamellett ezen eljárásnak két előnye van a többi felett. (Lásd p. u. az Ebbinghans által ajánlott eljárást: Ueber eine neue Methode zur Prüfung geistiger Fähigkeiten bei Schulkindern.) Először ez következetes rendszeren épül fel és mégsem vesz sok időt igénybe; másodsor nem tér el nagyon a tanuló mindennapi foglalkozásától. Továbbá képeseknek kellene lennünk a vizsgált tulajdonságokat objective is megállapíthatni s nem pusztán a subjectiv felfogásra, értelmezésre támaszkodni. Hogy az első csapásra ez nem lehet tökéletes, világos; de egyike a legszebb psychologiai feladatoknak, a különféle módszerek akként egymással összekapcsolni, hogy lehetővé váljék a paedagogia számára egy dolgot megállapítani: a személyiségnek tudományos karakteristikumát.

Dr. Székely György.

KÖZÉLETÜNK.

Templomavatás Kisvárdán.

December 5-ike emlékezetes marad a kisvárdai ref. egyház történetében, s mindazok előtt, a kik e napon szívesen látott vendégei voltak ez ünneplő gyülekezetnek. Az idő által megrongált, de most közel tizenegyezer forint költséggel ujjaépített templomát avatta fel e napon, s adta át a használatnak az egyház, örülve, hogy munkájában megsegítette az Ur, s önértzetel mutatva meg, hogy a vallásos buzgóság tetteiben nyilatkozva, milyen nagyot alkothat!

A kedvező jó időben számosan jöttek el a közel és távol lakók, különösen azért, mert tudva volt, hogy a régi, nagy hírű sárospataki főiskolai énekkar is szerepel az ünnepélyen. Papok, tanítók, világiak vallásfelekezeti különbség nélkül sereglettek már a kora reggeli órákban, s gyönyörködtek a remek stylú templom szemlélésében, a melynek úgy külseje, mint meglepően ügyes belső berendezése a Katona György érdeme, mint a ki az építkezés tervezője s vezetője volt.

10 órákor szólt meg a templomba hívó harang, s a kisded épület azonnal megtelt áhitatos néppel, a kik nemes kívánsággal igyekeztek részt venni a lélekemelő ünnepélyben. A ref. papok Görömbei Péter esperes vezetés alatt testületileg vonultak a számukra fenhagyott helyekre az Ur házába, a hol a szokásos „Im bejöttünk nagy örömmel“ kezdetű éneket zengedezte már a gyülekezet. Majd a 37. dicséret segítségül hívó és a 233. dicséret 1. v. után a pataki énekkar kezdte meg szereplését s ezen első, kifogástalanul előadott, jó vezetésre valló, s igazi precizitással elmondott énekével azonnal meghódította a közönséget. Ez az ének, s a mi ezután következett, a művészi alkotású szószékre lépett esperesnek erős,

átható hangon, kenetteljesen elmondott imája felragadta lelkünket, fel a magasba, ahol a tisztább lelkek imádják az Istent. Ima után ismét karének volt, szépen szabatosan előadva; ezt követte az ünnepi szónok, Andrásy Kálmán buji lelkész beszéde I. Móz. XXVIII: 10—18 v. alapján, s tartotta fogva, lebilincselve kezdetétől végéig a lelkeket. Valóban érdemes volna teljes egészében közölni az úgy alak, mint tartalom tekintetében minta gyanánt vehető szónoklatot. A Jákób álmát magyarázva, Isten mindenütt jelenvalóságát bizonyítja: a Sion hegyén úgy, mint a pusztában, a keresztyének pompás templomaiban, meg az üldözöttek barlangjában; az emberi szívben is ott van az Isten, tehát minden hely Istennek háza, de ha nincs a szívben, a templom is csak czipra kőhalmaz és semmi más. Isten háza s mennyország kapuja! Ez legyen ez az új templom is!

A beszéd után megint karének következett, s ez után Somogyi József helybeli lelkész olvasta fel a szószékből az egyház és a templomépítés rövid történetét. Szinte csudálatos, hogy az aránylag csekély számú gyülekezet milyen áldozatot hozott rövid néhány hónap alatt; mindez bebizonyította annak, hogy a hol a népek lelkes, buzgó vezetői vannak, nincs az a nagy, nemes eszme, a mit meg ne valósíthatnának. Erre a pataki énekkar szereplése után Hideg József t.-pálcza lelkész állott meg az urasztalanak diszes kerítésén belől, s egy kisdedet keresztelt, kétszeres örömet érezvén, hogy az új templomban, új szülőtt felett imádkozik. Az esketési szertartást Vas Mihály gégyényi lelkész végezte ékes szavakkal, sok jó tanácssal indítá el az új házaspárt az élet útján. Urvasorát Porzolt Ádám t.-szentmártoni lelkész osztott, ércezes hangon hivatgatva a terített asztalhoz; mellette Rác Gyula halászi lelkész segédkezett. 18 pap állott az asztal körül legelőször, a kiket aztán a gyülekezet sokasága követett. Ez alatt gyülekezeti ének hangzott, de egy ízben az énekkar is mondott szép éneket. Az egész templomi ünnepélyt az esperes áldó szavai, s gyülekezeti ének rekesztették be.

Templom után a hölgy vendégek a lelkész vendégszerető házában ebédelték, a férfiak pedig a nagy vendéglő termében gyűltek közebédre, a hol, lelki táplálékkal már bőven ellátva, kielégítették a testet is. E közben és után pedig megereedt a köszöntők árja. Legelőször Vay Péter e. m. tanácsbíró a királyt éltette, a mit állva hallgattunk meg. Utána Görömbei Péter esperes a helybeli gyülekezetet és lelkipásztorát éltette. Somlyodi István Katona Györgyöt éltette, szóltak még: Rác Gyula, Dr. Heiszler József, a ki, mint ősz patriarcha, s nagy tudós, mindenütt és mindenki előtt nagy tisztelet tárgya volt; Somogyi József, majd ismét Vay Péter, a ki a sárospataki énekkart és vezetőjét, Pásztor Sámuel és nyáját köszöntötte. De ki tudná mind sorban előadni, hogy ki kit köszöntött fel, hiszen mindezeknél szebb, mulattatóbb volt itt is a pataki diákok szereplése, a kik szívet vidámitó dalaikkal mulattatták s lelkesítették az érettek rajongó közönséget.

Az este lefolyt hangverseny fényesen sikerült; az érdem oroszlánrésze itt is a sárospataki énekkaré volt, mert megmutatta, hogy „méltó régi szép híréhez.“

Legyen sok ilyen napja magyar ref. egyházunknak s akkor rajta „a pokol kapui sem vehetnek diadalt!“

M. Á.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** Somogyi Béla, a sárospataki ref. gimnázium első osztályának növendéke e hó 11-kén a főiskolai kórházban hosszas szenvedés után 10 éves korában elhunyt. Temetése a szülei háznál, Ladmoczon ment végbe.

— **A felső-zepléni egyházmegyében** a papi s világi aljegyzői állásokra elrendelt szavazás eredménye az

lett, hogy *Péter Mihály* kis-azari lelkész 26 szavazatból 23-mal választatott meg egyházi aljegyzőül, — míg a világi aljegyzőségre szűkebb szavazás rendeltetett el Bernáth Aladár és ifj. Isaák János között.

— **Lelkészválasztások.** A *karádi* egyház decz. 12-ikén esett át a második választás izgalmain s 41 szavazattal a Máthé Gyula karcsai lelkészre esett 14 szavazattal szemben *Fürjész Tamás* lukai lelkész választatott meg. A szavazók száma a névsor szerint 200-on felül volt s csak 55 vette igénybe választói jogát. — Az *átányi* egyház hívei is dec. 12-én választották meg lelkészüket *Bihari János* dunántúli missionárius személyében, a kinek érdekében, a mint értesültünk, nagy „alkotmányosdi” életet éltek a visszaélésben gyakorlott átányiak.

— **A zemplénmegyei általános tanítóegyesület** decz. 9-iki közgyűlése Gérecz Károly sárospataki ref. tanító elnökle alatt megtartotta hirdetett tisztválasztását s egyhangulag *Hodossy Béla* sárospataki áll. tanítóképezdei tanár választatott elnökké, miután sem a kir. tanfelügyelő, sem segédje nem voltak hajlandók az elnökséget, mint állásukkal összeférhetlent elfogadni. Alelnökök lettek: *Vágó Gyula* és *Gérecz Károly* ref. tanítók, főjegyző: *Hubay Bertalan* sárospataki községi tanító; aljegyzők: *Kulcsár Ferencz* és *Schneider Jakab* ref. illetőleg izr. tanítók; pénztárnok: *Kárpáthy Kohut Péter* bodrogsadányi állami tanító.

— **A „Debreceeni Prot. Lap”** nyilatkozatot adott ki a Zoványi Jenő nyílt levelére. A nyilatkozat értelme az lenne, hogy kész a nevezett lap a helyreigazítást megadni, ha Z. J. egyenesen rámutat a valótlan közleményre, a mely ellen kifogása van. Ez egészen helyeselhető eljárás volna, ha az a körülmény nem forogna fenn, hogy Z. J. rámutatott, hogy *a róla közölt egész tudósítás nem felel meg a valóságnak.* Ilyen esetben kérdezní, hogy *mi a helyreigazítandó?*... egy kissé szőrszálhasogatás s nem tartható egyébnek, mint az igazság kerülgetésének. — Ebben az értelemben nyilatkozik Z. J. is abban a válasszban, a melyet e tárgyra vonatkozólag beküldött, a melyet csak azért nem közlünk, mert nem egyéb, mint fenntartása nyílt levelében foglalt nyilatkozatának, a melyet nem tartunk szükségesnek ismételni. — Hogy a „Debr. Prot. Lap” a „Sárospataki Lapok”-kal nincs megelégedve s kollegialitást emlegetve az új kiadásu pesti művelt társalgó szellemében aestetikus felfogásának is kifejezést ad, azon nem ütdünk meg, valamint azon az állításon sem, hogy „Patakon kiütött a sajtószabadság,” mert inkább üssön ki itt a sajtószabadság, mint Debreceben az igazság erős szakos elhallgatása csak azért, mert kényelmetlen a szerkesztőre nézve, holott pedig a helyreigazítás nem is az ő személyét illette volna. Bizony-bizony sajátos felfogásokkal kell találkozunk s a „Debr. Prot. Lap” egyike a legsajátosabb irányuaknak akkor, a mikor az igazság helyreigazításától tartózkodva a „Sárospataki Lapok”-at akarja agyon csapni egy-egy erős kifejezéssel. Azonban teljék benne kedve, hiszen a multkori viselkedés után nem is várhatni mást.

— **Történeti zene-előadás** volt dec. 12-én a sárospataki tanítóképezdében, bemutatván néhány XVI. századbeli históriás éneket az ifjusági ének és zene-kar, az első kétszer, az utóbbi pedig egyszer szerepelve, míg a műsorozat nagyobb részét *Hodossy Béla* zene tanár előadása töltötte ki, a ki először a műsor első részébe felvett darabok szerzőinek életéről tartott tájékoztató felolvasást, majd zongora kíséret mellett maga is énekelt; később Tinódy Sebestyén életéről olvasott fel s

ugyancsak kíséret mellett elénekelt ennek egy pár darabját, a melyek közül különösen az Enyingi Török János vitézségéről szóló tetszett, főleg a zene-kar előadásában, miután a modern zene íze is megérzett rajta. Mint jó törekvésre valló zenei kísérletéről méltánylással kell megemlékeznünk s szívesen vette ezt a közönség is, a mely részint érdeklődésből, részint kíváncsiságból nagy számban gyűlt össze, s jelentékeny összeggel gyarapította a két ifjusági egyeletnek alaptőkéjét.

Felkérjük mindazokat, akik lapunk jelen évi előfizetési árával még mindig hátralékban vannak, hogy szíveskedjenek az utófizetést lehetőleg e hónap 25-ikéig teljesíteni.

P á l y á z a t o k.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebeleztet *szilvási* ev. ref. egyházközség lelkészi állomására, melynek évi jövedelme földben, terményekben — az adó levonása mellett — 743 frt 50 kr s így a III-ik osztályhoz tartozik.

Pályázati kérvények 1898 jan. 9-ig Nagyt. Vadászy Pál esperes úrhoz Sajó-Szentpéterre küldendők.

Miskolc, 1897. dec. 15.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

Az amerikai ref. egyház, az amerikai magyar ref. egyházmegye útján pályázatot hirdet egy missionarius állomásra, a melynek jövedelme 700 dollár, lakás és palást-díjak.

A kik ezen lelkészi állást elnyerni óhajtnak, kellően felszerelt folyamodványaikat Ferenczy Ferenc (Rev. Frantz Ferenczy Pittsburgh. Pa-Bates street Ref. Church.) lelkészhez 1898. évi január 23-ig küldjék be.

Nyitrai Emil,
világi elnök.

Ferenczy Ferenc,
egyházi elnök.

Kalassay Sándor,
jegyző.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

M. A. M. A tudósítást köszönöm s mint láthatod, rögtön fel is használtam. Multkori leveledre válaszem ismét csak az, hogy az egyházmegyei elnökségnél kell panaszt emelni s az elnökség a bírósággal letárgyaltatja az ügyet. — **SZ. B. K.** Levelet irtam e hét elején. A jelzett cikk megírására mikor lesz idő? — **H. V. K.** A lelkészválasztásról szóló tudósítást köszönöm, de csak annyit vettem át belőle, a mennyit jónak tartottam, mert a visszaélésekre, a választási eljárásra, a már egyszer megválasztott lelkésznek az új választásból való kirekesztésére, — a most végbement szavazásnak a természetére s az ott talán épen csak esetleg jelenlevő őráratnak a szereplésére vonatkozó erős színezés nem tartozik az egyházi tudósításba, hiszen mindezt a jelzett felebbezésben mondják el az érdekeltek. Szomorú dolog, hogy egy-egy ref. lelkészválasztás vetekedik egy-egy követválasztással. — **P. M. A.** Levelet irtam s a cikket várom. — **D. F. G. S. M. SZ.** Mindkettőtől várom a támogatást, a melyet kilátásba helyeztetek.

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HETFŐN. —

TARTALOM: „Előfizetési felhívás a „Sárospataki Lapok“ tizenhetedik évfolyamára.” *Dr. Tüdös István.* — „Az év végén.” *Vadász Pál.* — „A nyelvtani oktatás a népiskolákban.” *Dezső Lajos.* — „Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97 évi működésének áttekintése.” *K. E.* — „Karácsonykor.” *Szilva István.* — „Falusi levelek a szerkesztőhöz.” *Adorján Balázs.* — „Irodalom.” „Vegyes közlemények.” — „Hirdetés.”

Előfizetési felhívás

a „Sárospataki Lapok“

tizenhetedik évfolyamára.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“, december 11-én tartott közgyűlésén, hosszú és beható vita után kimondotta a „Sárospataki Lapok“-nak továbbra is fenntartását és a szerkesztés körüli gondok és terhek viselése az 1898-ik évre is a mi vállainkra bízott.

Meg kell hajólnunk a megbízatás előtt, mert előbb helyezendő a közügyek érdekében való munkára szólítás, mint a személyünkre vonatkozó tapasztalat talán elriasztónak is tartható tünetei, a melyek nagyon megfontoltatják velünk a szándékot, hogy munkára vessük kezünket abban az irányban, a melyben az 1897-ik esztendőben dolgoztunk.

Ám a közügynek, főleg pedig a magyar protestánsizmus s ezzel kapcsolatban a sárospataki főiskola ügyeinek, érdekeinek szolgálatába szegődni s munkálkodás közben talán leverő tapasztalatokat is szerezni, felemelő lelkünkre s a „Sárospataki Irodalmi Kör“ közgyűlésének határozata erőt kölcsönöz a ránk váró teendők végzéséhez.

Azok a jelenségek, a melyek protestáns egyháztársadalmunkban a figyelmet lekötik, olyan természetűek, hogy a protestánsizmus szellemétől lelkesítetteket ellenállhatlanul vonják a küzdőterre, keresni az utakat s módokat arra, hogy a megváltozott országos viszonyok között megállhassunk, régi nimbusunkat megtarthassuk, sőt nyereségről-nyereségre menve, elfoglalhassuk azt a helyet, a mely multunknál, szellemi erőnknel s félremagyarázhatatlan nemzeti irányú törekvéseinknél fogva föltétlenül megillet bennünket.

A magyar protestánsizmus, úgy látszik, két tűz közé jutott a szabadelvű egyházpolitikai törvények következtében, a melyeknek életbeléptetését elősegítette abban a hitben, hogy a felekezetek közötti jogegyenlő-

ség okvetlenül érvényre emelkedik s a protestánsok nem lesznek többé mostoha gyermekei az államnak. Szabadelvűségünk s eltitkolhatlan mellőztetésünk a tűz, a melynek lángnyelvei érintik testünket. Azonban éppen most kell megmutatnunk azt az ujjászületést eszközölő erőt, a mely a protestánsizmus lényegét képezi s ez erőnek megmutatására akar szolgálni a „Sárospataki Lapok“ az ő tizenhetedik évfolyamában, őrt állva a protestánsizmus elvei mellett s küzdve a prot. egyházak léteért. Reméljük, hogy megértének bennünket s úgy anyagilag, mint szellemileg támogatni fogják e nemes törekvést mindazok, a kik eddig is barátjai voltak a „Sárospataki Lapok“-nak s vele együtt a sárospataki főiskolának.

Sárospataki főiskolánk világító oszlopa volt mindenkor a magyar protestánsizmusnak. Ennek érdekeit szolgálni, szellemi, anyagi gyarapodását, fejlődését az új viszonyok között előmozdítani, segíteni, nem kisebb gondunkat képezi, mint az általános protestáns érdekért küzdeni.

Ugy az általános protestáns egyházi s iskolai, mint a sárospataki főiskolai speciális ügyek tárgyalására fog irányulni a „Sárospataki Lapok“ 17-ik évfolyamának a munkássága, annak az iránynak megfelelőleg, a melyet a „Sárospataki Irodalmi Kör“, mint kiadó megállapított, a mely a jövő évtől kezdve új alapszabályai keretében a szélesebb körű munkálkodást is megkezdi, hogy a figyelmet felhívja s használjon a protestánsizmusnak.

Törekvéseink odaadó pártfogását várjuk és kérjük mindazoktól, a kik egy ügynek munkásai velünk.

Lapunk előfizetési ára marad a régi, t. i.

Egész évre . . . 5 frt — kr.

Félévre . . . 2 „ 50 „

Egy negyedévre . 1 „ 25 „

Sárospatak, 1897. december 19.

Dr. Tüdös István,
felelős szerkesztő.

Lapunk jelen számához egy negyediv melléklet és a Tartalom van csatolva.

Az év végén.

Alig van hátra még néhány nap, s sirjába merül ez esztendő is, hogy együtt pihenjen évekre osztott részeivel annak a megmérhetetlen időnek, melynek évezredek ölelő karjai közül oly sok eseményekkel megrakva emelkedik ki a múlt, hogy másik két szülöttjének, a jelennek és jövőnek tanúságteljes emléképeivel irányt mutathasson. Vajha megérthetnők a legnagyobb tanítómester ujjmutatásait, melyekben népekhez, nemzetekhez szól, hogy javunkra fordítanók az azokban hozzánk beszélő intelmeket, s azokból vennők eszünkbe azokat, „melyek a mibékességünkre valók.” Elrepült felettünk ez év, mely édes hazánkat bevív a második évezredbe telve, multja alapján induló édes reményekkel, biztató vágyainak csalogató képeivel. Utnak indult évezredes életének teljes erejével, komolyan felfogott hivatásának férfias tudatával. Utra indulásának mozzanatában szinte észrevehetőleg lüktetett a milleniumi lelkesedés melegének azon varázsereje, melylyel eltelve indult célja felé őseinktől öröklött törvénytiszteletével, hazája, királya, szabadsága lángoló szeretetével, munkára kész tetterejével. Vajha méltó siker koronázná férfias kitartását, nagyobb célok felé törekvő lelkesedését, hogy megvalósíthatná nemzetboldogító igyekezetével mindazon nagy célokat, melyeket elébe tűzött.!

Elindultunk mi is szegénységünkkel, bizva, remélve, hogy majd csak hoz valami örvendetes eseményt ez év, hogy ha a millenium évében megörvendeztettük magunkat a szegénységünk filléreiből összerakott országos gyámtári pénztár felállításával, majd csak nyomunkba lép az államkormány is, s törvényhozás útján fogja rendezni jobb sorsra érdemes prot. egyházunk lelkeszi karának valóban a megdöbbenésig siralmas, részvétre indító nyomorult helyzetét! De e remény az év végén is csak remény maradt.

Országos jelentőségünk, felekezeti érzékünk — hazafias multunkkal, jelenünkkel ellentétben most is csak a régi fokot mutatja. Hazafias köteleességteljesítésünk tudatában szinte bosszantólag hat reánk azon sötét lélekre valló gyanú, mélyen sértő vád, mely ugy igyekszik bennünket feltüntetni, mint a kiket elveink követésében is csak a külső anyagi érdek, a kenyér vágy vezet, nem tudván vagy nem akarván azt meggondolni, hogy ha a protestantizmus nem áll sikra annak idején a haza érdekében, nem lett volna Magyarországnak, e mi hazánknak mint államnak jubilaris ezredéves ünnepe. És mégis e nemzet fenntartó hősi küzdelemnek az a jutalma, hogy a protestáns egyház 380 éves nyomoruságát behunytt szemmel, összetett kezekkel nézi az állam? Hangosabban dobogni kezdett szívünk minden rezgésére a legnagyobb mellőzés, a leglehangolóbb föl sem vevés a felelet? Ki ezt nem hiszi, nézzon végig az ezredéves ünnepségeken, hol a klérus egész főnézéssel, kihívó, büszke önteltséggel uralta a helyzetet. Munkácson szólalt meg egyházunk hazáját, szabadságát szerető szelleme az agg Simeon — Kiss Áron ajakán, kinek püspök társai közt, egyedül magának nyílt alkalom arra, hogy imádkozzék az ünnepségek alatt a magyarok istenének, hogy kifejezze nemzete háláját iránta küzdelmes multjában tanusított jóságaért, s ez egyszeri képviseltetésünknek is meglelt országos jelentősége annyiban, a mennyiben az egész ünnepélyes évben ez egyszer szólalt meg egyházilag hivatalosan zengzetes magyar nyelvünkön a nemzeti génusz!

Jogainknak, sérelmeinknek orvoslását legelső sor-

ban a konventtől, mint legfőbb autonomon kormányzó testülettől vártuk, hogy majd feltárja sebeinket, s gyógyszerert eszközöl azok begyógyítására a törvényhozásnál. De bár ismeri sanyaru helyzetünket, nem látjuk sürgetésének, a réginel határozottabb föllépésének semmi pozitív eredményét. A „jelentő iverk” elkészítésével siettünk, azt híven, hogy azt nemsokára követni fogja a lelkeszi fizetés kérdésének gyakorlati megoldása, és bár három éve, hogy megvan az előkészület: mégis csak az ígéreteknel vagyunk. Ez iverkről magunk elismerjük, hogy roszak és a konvent még sem rendeli azoknak újból készítését, csak egyes javítási eseteket engedélyez, pedig jó alap nélkül nem lehet építeni, s a letűnt három év alatt rá is értünk volna; s maradt minden a régi, csak a mi lelkeszi nyomorunk lett nagyobb, midőn a felekezeti nélküliség terjedésével fogy a párbér, a stola, s kimerül a legbuzgóbb áldozatkészség is a hívek keblében, szegényére a mai kornak, mely lelkesül, áldoz mindenért, a mi reális hasznót ad, de a vallás, az erkölcsiség óreiről megfeledkezik. Maga a parlament is szinte „derültség” közt hallgatja, ha a vallás vagy erkölcsiség ápolásáról, vagy érdekeiről van szó. A kath. egyház könnyebben gondolkodik, mert nem érzi a bajt nagyvilági boldogságában; — s ha megszorúl is egy-két egyház, kisegíti a telt erszény, de mi csak a hívek filléreire vagyunk utalva.

Valóban nagy dolog, hogy még most is csak így vagyunk a felekezeti viszonyossággal; az arról szóló 48-iki XX. t.-cikk életbeléptetésével, és mégis milyen erővel készülünk az egyenlőség, szabadság és testvériség nagy elveit szentesítő ama nagy idő félszázados megünnepléséhez, mintha azok már a gyakorlatban is megvalósultak volna. A felekezeti viszonyosság leghűbb képe az, hogy hazánk még most is „Regnum Marianum” tényleg s az esztergomi érsek napi jövedelme 314 frt 18 krral több, mint egyházkerületünk első osztályú papi állomásának évi javadalmazása, mert itt 1100 frt értendő, amott pedig 1414 frt 18 kr. — Az állam száz-ezer frt körül szokott adni egyházunknak évi segély címén; azon felül ez évben 60 ezer frt rendkívüli papi segélyt. *Ez egy ország* szegény ref. egyházainak, lelkeszeinek adott segélyösszeg minő arányban van *egy érseki* jövedelem százazezeivel?

De ezt csak a felekezeti viszonyosság illusztrálására hoztam fel, hogy bebizonyítva legyen itt is azon gyakorlati igazság, hogy „potentes potenter agunt.” Igen! így tesz a klérus az állameszme ellenére annak képviselőivel is, és ritka dolog, hogy ha egészen nem győző. E világi gazdagság tudatából eredő önteltség, merészség jellemzi azon magatartást is, melyet nemcsak az országos, hanem a kath. kongresszusi képviselők választásánál is tanusított. Mily szétvetett hálókkl, mily nagy és féket nem ismerő apparátussal működtek, és sokszor a közrend és béke rovására, úgy, hogy nem egyszer hívták ki magok ellen az országos közvéleményt; de ez a bátorság, úgy látszik, még jobban emelte tekintélyöket, — mi pedig loyális hazafiságunkkal csak a biztatás hangzatos ígérezeit kapjuk eledelül a nagyfokú várokozással együtt járó nyugtalanság csilapítására. Ez az oka, hogy lelkeszi és tanítói állomásaink sok helyen üresen állanak és ez után még kevesebb lesz az azokat betöltők száma, hacsak a törvényhozás másként nem gondoskodik a baj megszüntetéséről. A mai kor túlságos modern észjárásában van valami ijesztő, valami romboló elem, mely félrelökve az eszmények kultuszát, csak az anyagi kincsek után vágyakozik, — és ez uralja napjainkban a helyzetet.

Ezen irány mellett küzdeni a földolog s ki ez ellen a vallás szavaival harcol, az levegőbe vagdal; pedig az volna a vallás missziói feladata, hogy ez eget ostromló és gúnyoló irányt megtörni igyekezzék, ha lenne hozzá elég ereje. De hogy jelenleg nincs, az kétségtelen. Ezért van aztán, hogy napjaink modern műveltségének nem föltétele, de még nem is kiegészítő része a valóságosság, sőt a qualificatio megállapításánál illusorius is. Ezért kellene nagyobb erővel, nagyobb buzgósággal hozzájárulni a vallásos szellem terjesztésének nagy munkájához, de előbb az arra hivatottak helyzetét javítsuk meg, mert a szegénység nagy akadálya a szellem szabad röptének, az a fő, hogy ne bénítsa meg azt a nyomorúság nyugtató gondolata. Itt hódít előttünk a szocializmus, ki állhatja útját, ha már az Isten szava, háza sem szent előtte? Kihalt a mai korból úgyszólván a vallásos érzés és ez irányt terjesztik, ápolják a sajtószabadság ponyvairodalmi termékei, a melyek rakás számra vitetnek a nép közé, és tekintve azon igazságot, hogy a rossz jobban ragad mint a jó, annak szörnyzsülöttei könnyen helyet találnak a nép lelkiéletében; így lesznek aztán a szociális tanok a törvényes és társadalmi rend felforgatói, mint azt jelenleg is szomorúan tapasztalhatjuk, midőn a lelkes kar is fel lett hívva egy egyházmegyében az ijesztő mértékben elharapódzott baj megszüntetésére.

Ilyen az élet vallás nélkül, főleg ha még ráneheezülnek a népre a körülmények ostorai, melyeket sokszor egyesek gazdagodási vágya, ebből eredő zsarnokoskodása tesz tűrhetlenekké.

Papságunk, általában egyházi életünk súlyos terhek alatt folytonosan hangzó panaszaira sehonnán nem kapván biztatásnál egyéb választ, kitört végre a szenvedés jajszava, keserősége a sepsi szentgyörgyi értekezéslet manifesztumában, melyben midőn egyházi életünk sivárrá lett mezején rámutat a minden pályán megindult javadalmazási mozgalmak mellett a lelkesítő porlepte charták által lenyűgözött ódon fizetési módzatok nyomorúságaira, egyszersmind tömörülésre hívja fel a lelkesítő kart az állami dotatio érdekében, hogy ha meg nem mozdul a „patres conscripti” serege, a szegénység, nélkülözés valódi tanyájából, a szegény ref. paróchiákból induljon meg a mozgalom a fizetésjavítás érdekében, támogatva néhány nemes érzésű, a a helyzet tarthatatlanságáról meggyőződött világi férfiu által.

En részemről e mozgalmat, mely lelkeszeink nyomorának életből vett képét midőn híven feltárja, egyszersmind jobb sorsért esdekel: — nem kárhoztatom, mert ez egyszerű megszólalása a sorssal folytatott küzdelemben kifáradt tisztos erkölcsi testületnek, melyre bármit mondjon az önhitt gőg, a modern műveltség atheistikus szelleme — mindig szüksége lesz az államnak, mint segítő társra, a vallás-erkölcsi, a kulturális haladás terén. Földolog, hogy működésüket a józan mérséklet vezesse, kerülve a szenvedélyek túlesapásait, mert azok gátjai lennének a sikernek, s nem is ajánlatos színben tüntetnék fel az egész mozgalomnak eddig még higgadtnak mondható vezetőit.

Azzal az imaszerű hő óhajással vegyünk tehát búcsút ez évtől, hogy adjon Isten boldogabb újesztendőt!

Vadászy Pál.

ISKOLAI ÜGY.

A nyelvtani oktatás a népiskolában.

(Folytatás és vége.)

V.

Azonban, hogy a dolog tisztán álljon előttünk, elmulaszthatlan kötelességemnek érzem külső tekintélyek helyett a dolog természetéből folyó érvekkel világosítani a szóban forgó kérdést.

Mollernek ama hasonlata, melyben a nevelést a gyümölcsfa nemeseítéséhez hasonlítja, hol a beoltandó vadoncz a növendéket, a nemes oltógaly az emberiség kulturáját, az ismereteket és erkölcsöket jelképezi; (Schmidt Encyclopädie V. 618) különösen az oktatásra vet éles világot. Megtanít arra, hogy miként az oltásnál mind a beoltandó anyagnak, mind az oltógalynak természetét figyelembe kell vennünk, úgy az oktatásban is min a tanítvány, mind az elsajátítandó ismeretek természete figyelembe veendő, ha azt akarjuk, hogy tanításunk sikeres legyen. Vannak gyümölcsfajok, melyeket szemzéssel és mások, melyeket csak párosítással lehet beoltani. Az évszak is befolyással van; tavasszal az egyik, nyáron a másik oltásmód ajánlatos. Így van ez a tanításnál is. Épp azt az eljárást, melylyel a különböző korbeli tanítványokat a különböző ismeretek birtokába juttatjuk, nevezzük a *tanítás módjának*, módszernek. E módszer legáltalánosabb szabálya, hogy legyen a tanítás természetes, vegye figyelembe egyrészt a tanítvány korát, szellemi fejlettségét; másrészt az elsajátítandó ismeret vagy tudomány köztemészetét, rendszerét. Amaz a tanítvány, ez a tantárgy szempontja; az az alanyi, ez a tantárgyi szempont. További alkalmazásában ama főszabály azt tanítja, hogy minél fiatalabb a tanítvány, minél fejlettebb annak lelki élete, annál inkább uralja a tanítást a subjectiv szempont, s minél idősebb a tanítvány, s minél fejlettebb annak lelki élete, annál inkább előtérbe lép a tudomány tárgyi szempontja. Az elemi és középiskolai tanítványoknak a magyar nyelvtanban való oktatására alkalmazva e szabályokat, azt mondhatjuk, hogy amott elemies, itt tudományos módszert kell alkalmazni. Ez általános, csak magából való meghatározást azonban bővebben kell részleteznünk, megvilágosítanunk.

Miként az anya karajonkint osztja ki a gyermeknek a kenyeret, melyet aztán a gyermekek falatankint osztanak el; úgy a szellemi táplálék nyújtásánál is két folyamat teszi a módszert. Egyik a tananyag részleteinek osztályokra való felosztása s az egyes osztályokra kiszabott anyagnak methodikai egységekre való felbontása. Másik az egyes leczkéknél az ismeretszerzés logikai szabályai szerint való feldolgozása. Amaz az anyagot szabja meg, ez az ismeretszerzés alakját szabályozza; amaz anyagi, ezt alaki fokozottságnak lehet nevezni; én jobbnak látom amazt *külső*, ezt *belső* tanmenettel jelölni. Az elemi és tudományos módszer között tehát külső és belső tanmenet tekintetében kell lenni a különbségnek.

Az elemi módszer a külső tanmenetet nem a tantárgy objectiv szempontja, hanem a növendék alanyi szempontja szerint határozza meg. Nem szükség tudományos munkákra hivatkoznom, kinek-kinek saját tapasztalata is mutatja, hogy a beszélni kezdő gyermek eleintén tömönatokokat használ, lassanként megy át bővített mondatokra s idő múlva veszi használatba az összetett mondatok alakját is. Az elemi módszer a természetes

utmutatást követi, midőn a népiskola II. osztályára a tömondat körét szabja ki, felölélvén persze úgy a hangtanból, mint szótanból az ezen keretben alkalmazható nyelvvalakokat s szünjeleket. A III. osztályra a bővített mondat s az e körbe eső hang- és szótani rész esik; a IV. osztályra a bővített mondat azon hangtani és szótani részletekkel s értelmi és szünjelekkel, melyek csak az összetett mondatban nyernek alkalmazást.

Ennek ellenében a tudományos módszer a nyelvtannak mint tudománynak módszerét követi; a külső tanmenetben tárgyalván először a hangtant, aztán a szótant és végül a mondattant.

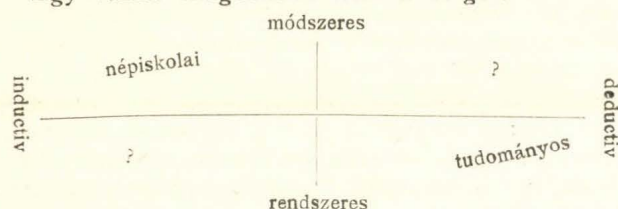
Az elemi módszer a belső tanmenet tekintetében is a növendék subjectiv álláspontjához alkalmazkodik. Concrét példákban indul ki, azok elemzése közben elhagyja a mellékést, egybefoglalja a közös jelenségeket, felállítja a szabályt, s szó- és írásbeli begyakorlással szilárdítja a megértett ismeretet: a belső tanmenet tehát *induktív*.

A tudományos módszer belső tanmenete szabályból indul ki, erre következik annak megvilágosítása végett az elemzés, azaz a begyakorlásul szó- és írásbeli feladat: a belső tanmenet tehát *deductív*. Helyesebb elnevezés hiányában fogadjuk el a már némely oldalról gyakorlatba vett megjelöléseket. Az elemi oktatás külső tanmenete *módszeres*, belső tanmenete *induktív*; a tudományos oktatás külső tanmenete *rendszeres*, belső tanmenete *deductív*.

Idáig azt hiszem, azok részéről sem találok ellenmondásra, akik nem értenek velem egyet abban, hogy a népiskola felsőbb osztályaiban s a gymnasium I—II. osztályában ugyanazonosnak kell lenni a nyelvtani oktatásnak. Az eddigiekre kell hát építenem továbbá állításom bizonyítását.

A módszer két elemének: külső és belső tanmenetnek s ezek két-két ellentétes sarkának kombinálása által az elemi és tudományos módszerek mellett még más két módszer is alakulhat; az egyikben a módszeres külső tanmenet köthető egybe a deductív belső tanmenettel; másikban a rendszeres külső tanmenethez kapcsolható az inductív belső tanmenet.

Egy vázlat világosabbá teszi a dolgot.

A módszeres deductív nyelvtani oktatás azt jelentené, hogy a külső tanmenetet a gyermek subjectiv szempontja szerint állapítjuk meg, de már a belső tanmenetet a tudomány objectiv szempontja szerint rendezzük; hasonló lenne ez ahoz, mintha a népiskolai fizikát mathematicai alapon akarnánk tanítani. A módszeres deductív nyelvtan tehát logikai lehetőség de pszichologiai, jobban mondva didacticai képtelenség.

A rendszeres inductív nyelvtani oktatás ellenben azt jelenti, hogy a külső tanmenet, külső keret a tudományos nyelvtan beosztása szerint rendezendő, de inductív belső tanmenet útján dolgozandó fel; s ez hasonló ahoz, mint mikor valaki gyakorlati célokra terjedelmes kísérleti természettant ír. A történet is feldolgozható szélesebb alapon biographicus módszerrel. Az inductív rendszeres nyelvtan tehát egyedül lehetséges módszer az elemi és tudományos módszer között.

VI.

Az eddigiek alapján is mondhatnók, hogy az elemi iskolai (népisk. II—III o.) inductív módszeres és a gymnasiumi (III. o.) deductív rendszeres nyelvtani oktatás közzé a népiskolai V—VI osztály vagy a gymn. I—II. oszt. számára takarosán beilleszthető az inductív rendszeres nyelvtani oktatás. A gyakorlat is szentesítette, hogy a népiskola két felső (V—VI.) osztálya egyenrangú a polgári fiú és leányiskola, sőt a felső leányiskola alsó (I—II.) osztályaival. A népiskola VI. osztályából akadály nélkül léphet a növendék a polgári iskola III. osztályába (8359/1892 sz. min. rend.) persze a népiskolában nem tanított tantárgyakból (németnyelv) való felvételi vizsga után. Ez engedmény az eddigi rendszer és módszer mellett filius ante patrem; igazán csak akkor lesz helyén, ha a tantárgyakat — ezek közt a nyelvtani oktatást is — egyenlősítik a népiskolai V—VI. és a polgári isk. I—II. osztályában. Hogy a gymnasiumi I—II. osztály nyelvtani oktatásával egyezik a polgáriskola I—II. osztály nyelvtani oktatása, annak legkésebb bizonyítványa, hogy a sárospataki gymnasiumban polgári iskolák számára írott nyelvtant használnak. Miután pedig a népiskolai V—VI. osztályt miniszteri rendelet egyenlősíti a polgári iskolai I—II. osztályával; tehát már ez oldalról is világos, hogy a tárgyalt kérdésben a népiskolai V—VI. osztály egyenlő a gymnasium I—II. osztályával.

De hát ne elegendjünk meg az elméletre és gyakorlatra hivatkozva a lehetőséget bizonyítani. A lehetőség még nem igazolja egy új módszer felvételét. Entia sine necessitate non sunt multiplicanda. Azt kell bizonyítanunk, hogy a népiskola V—VI s a középiskola I—II osztályában a nyelvtani oktatás módszerének azonosnak *kell* lenni.

Először is feltűnő, hogy a népiskola V—VI osztályában sem a miniszteri tanterv, sem egyházközségünk 1877 évi tanterve nem tűz ki önálló feladatot a nyelvtani oktatásból.

E hiányt pótolja 1895 évi tantervünk s miután a II—IV. osztály számára az elemi módszert foglaltuk le, az V—VI. osztályban, hogy a folytonos haladás elvének elég tétessék, az inductív rendszeres nyelvtani oktatás van helyén. Ennek segélyével nemcsak megszilárdíttatnak, hanem ki is bővítetnek az I—IV. osztályban nyert nyelvtani ismeretek, s ami fő, rendszeres áttekintést nyer a népiskolai növendék, mely áttekintés képesíti őt későbbi gyakorlati pályáján szükséges szó és írásbeli kifejezésre. Míg a II—IV. osztálybeli nyelvtan oktatás csak iskolai célokra való, addig az V—VI. osztálybeli nyelvtanítás a gyakorlati életre való előkészítő.

A mi másodszor a gymn. I—II. osztálybeli nyelvtani oktatást illeti, itt nem lehet más módszer a rendszeres inductív módszernél. Midőn a gymn. tantervhez kiadott utasítások a nyelvtanítás ama gyakorlati módjának betetőzését tűzi ki a gymn. I—II. osztály feladataul, mely az elemi iskola megkezdett tanfolyamát végig viszi, nem érthet egyebet, mint a rendszeres inductív módszert. Az elemi iskola (népiskola II—IV.) osztálybeli nyelvtan ismételése nem lebegett szem előtt, hisz annak betetőzéséről szól. A rendszeres inductív nyelvtan legszebben áthidalja az elemi és tudományos módszer közötti hézagot, ellentétet. A 10—12 éves gyermek a rendszeres inductív módszer mellett egyik lábával a népiskola talaján áll, mert a belső tanmenet inductív, akár az elemi iskola II—IV. osztályában; de másrésről előkészítettetik a gymn. III. osztálybeli tudományos nyelvtanra, mert a külső tanmenet rendszeres,

akár a III. gymn. osztályban. A nehézségek megosztása, a fokozatos haladás, mely a módszer alkalmazását már is sikerrel kecsegteti; valósággal szép eredményeket mutat fel oly középiskolákban, hol azt gyakorlatilag keresztül vitték. S a zavar, a tanácstalanság oly intézeteknél, hol a középiskola I—II. osztályában ugyanoly módszer szerint kívánnak tanítani, mint a III-ban, mutatja leginkább, hogy hol a baj. Oly tanár, ki az első — második gymnasiumi osztályban a III. osztály módszere szerint kíván tanítani, ignorálja a gyermeki természetet.

Célom volt kimutatni:

1. Hogy a népiskola elemi (II—IV.) osztályaiban nem nyelvtani kézikönyv, hanem olvasókönyv alapján kell a nyelvtant tanítani.

2. Hogy a népiskola felső (V—VI.) osztályaiban ugyanoly nyelvtani kézikönyv szükséges, mint a gymnasium I—II. osztályaiban.

Mennyire sikerült célomat megközelítenem, azt persze a kérdés iránt érdeklődő közönség fogja eldönteni. Én az igazságot kerestem, s hiszem, hogy az igazság illetően keresése fogja Irodalmi Körünket azon helyzetbe juttatni, hogy a népiskolai nyelvtani oktatás kérdésében döntő határozatot hozhasson.

Főntebbi fejtegetéseimhez még csak két megjegyzést fűzök.

A Sárospataki Lapok 1894 évi 226 lapján megkezdtem a népiskolai nyelvtani oktatás kérdésének tisztázásához való hozzászólásomat. A népiskolai nyelvtan t. szerzője azonban tévedésnek nyilvánította azon feltevést, mintha a zavart helyzet a nyelvtant illetőleg a kiegészítők tanának bonyolult módon való kidolgozása miatt s főleg azért lenne, mert szerző ragaszkodott könyve ezen sajátosságához s mintha az eszmecserére csakis azért lenne szükség, hogy ez a bonyolult nyelvtani kérdés szerző előtt könyve második kiadása alkalmával tisztán álljon. (S. P. L. 1894: 642.) Én azóta sem bírom megérteni, hogy miért kívánt a népiskolai nyelvtan t. szerzője a gyakorlat embereivel részletes bírálatot a kiegészítők és határozók tanát illetőleg könyve állásfoglalásáról. (S. P. L. 1894 667.) avagy miért kívánt állásfoglalást a tantervről, mely mindkét irány követését megengedi, ha nem azért, hogy a szerző előtt tisztán álljon a dolog.

A másik megjegyzésem következő:

Sulyok J. tanító úr (a S. P. L. 1894 329. l.) épp az ország tanítóságának a nyelvtan kérdésében elfoglalt álláspontja viszhangjaként tiltakozik az ellen, hogy a népiskolát progymnasiummá, a gymnasium szolgájává súlyeszszék. Rámutat arra, hogy a népiskolai könyvek egy része is ezen specialis cél szolgálatába szegődik. A népiskolai nyelvtan t. szerzője méltatlankodással utasítja vissza e vádat (S. P. L. 644 l.). De lát mit jelent akkor az, amit később (962 l.) mond: „A népiskolai nyelvtanban (mely a gymn. nyelvtannal később készült s hamarabb jelent meg) a tudományosabb alapot egy pár évre feláldoztam a gyakorlati előnyért, könnyebb átmenetül, meg a módszer kipróbálásért: a gymn. nyelvtannal várnom kellett.” stb.

Hallottam egy öreg úrról, aki szerette a nyalka csizmát; mivel azonban a szűk nyalka csizma új korában igen szorította a tyúkszemét, hát előbb pár napig az inasával viseltette az új csizmát, hogy az tapossa ki. Ilyen szerepet szánt a népiskolai nyelvtan t. szerzője a népiskolának, Csoda-e, ha a népiskolai tanítók mint egy ember tiltakoznak az új csizma viselés ezen új divatja ellen?!

Dezső Lajos.

Az ev. ref. fő- és középiskolák 1896/97. évi működésének áttekintése.

(Folytatás és vége.)

V. A leány neveldek.

A nevelés terén csak nem bírjuk kivívni magunknak azt a helyet, a mely méltán megilletné egyházunkat. Összesen 3 leányneveldek van; egy a tiszáninneni egyházkerületben, a miskolci; kettő a tiszántúliiban, a debreceni és szathmár-németi. Ezek közül a miskolci 4 osztályú volt, a szathmár-németi szintén 4 osztályú, de volt mellette egy kézimunka osztály is; a debreceni 6 osztályú volt, összeköttetésben 4 osztályú elemi leányiskolával és női kereskedelmi tanfolyammal. Népeség tekintetében Debrecen áll legelől, a mennyiben ott az elemi osztályok 108, és a kereskedelmi tanfolyam 37 növendékén kívül a felsőbb leányiskolába 212 tanuló járt; azután Miskolc következik 164 és Sz. Németi 71 növendékekkel. A növendékek száma az egyes osztályok között következőleg oszlott meg: Debrecenben I. o. 47; II. o. 53; III. o. 42; IV. o. 37; V. o. 17; VI. o. 16. Miskolcon I. 39; II. 45; III. 47; IV. 32. Sz. Németi I. 27; II. 16; III. 18; IV. 10; és a kézimunka osztályban 12. Illetőségre nézve a növendékek közül Debrecenben 70·2% helybeli, 29·8% vidéki, Sz. Németin 54·9% helybeli, 45·1% vidéki, Miskolcon 46·4% helybeli, 53·3% vidéki volt. E számok bizonyossága szerint a miskolci intézetet keresték fel legtöbben a vidéki szülők gyermekei közül, így ez terjeszti ki legnagyobb körre jótékony hatását. Vallásra nézve az ev. ref. vallásuak vannak mindenütt túlnyomó számban, azután az izraeliták következnek. Debrecenben ev. ref. 73·6%; ág. ev. 5·2% róm. kath. 7%; g. keleti 0·5%; izr. 13·7%. Miskolcon ev. ref. 56%; ág. ev. 8·5%; róm. kath. 6·7% izr. 28·6%. Sz. Németin ev. ref. 91·6%; ág. ev., róm. kath. izr. növendék 2—2 volt, a mi 2·8%-nak felel meg.

Az alkalmazott tanerők száma Debrecenben 15 volt, a kik közül 7 tanítónő volt, s az igazgató tanár mellett 3 óraadó és 4 hitoktató működött. Sz. Németin 12 tanerő volt alkalmazva. Az igazgató tanítónővel együtt itt is 7 tanítónő volt, e mellett 2 óraadó tanár és 3 hitoktató tanított. Miskolcon az igazgatóval együtt 2 rendes férfi tanár, 3 hitoktató, 5 tanítónő, 1 óraadó, összesen 11 tanerő tanított.

Internátusa mindenik intézetnek volt. A debreceni értesítő szerint 25 növendéknek van helye az internátusban, a közlött névsor azonban 29. bennlakónak nevét közli. Miskolcon 51 bennlakó növendék volt. Sz. Németiben nincs feltüntetve a bennlakók száma. A bennlakók egy nagy családot alkottak, a hol a növendék az elhagyott édes otthon helyett új otthonra talált, s a házi dolgok végzésében is gyakorolhatta magát. Miskolcon „az étkezésnél minden héten 6—6 lányka felszolgál, kik a terítésnél s a szobák rendbentartásánál is felügyelnek”. Szathmáron „minden bennlakó növendék viseli egy héti a hetességi tisztet, a mikor a terítésnél segít; a nagyobbak néha a konyhába is lemennek s egyes ételek elkészítésében magának az igazgatónőnek segítenek vagy készítenek valamit”. Az internátus díjja Miskolcon a tiszáninneni egyházkerület lelkészei, tanárai és tanítóitól 150 frt, másoktól 200 frt. Szathmáron 22 frt a havi, Debrecenben 200 frt az évi díj. Ez utóbbi helyen első sorban a tiszántúli egyházkerületben lakó ev. ref. vallásuak, azután bármelyik kerületbeli ev. ref. növendékek vétetnek fel s ha még az után is marad üres hely, más felekezetű növendékek is felvétetnek a 25 létszámig. A

tandíj Miskolcon ker. vallásúaktól 24, izraelitáktól 30 frt; Szathmáron havi 3 frt, Debrecenben az I—IV. osztályban 15, az V—VI. osztályban 20 frt egy évre.

* * *

Ezekben igyekeztem az ev. ref. fő- és középiskolák múlt évi működését feltüntetni. Szerettem volna még azt is kimutatni, hogy az egyes intézetek tanárai irodalmi munkásságot mily mértékben fejtettek ki, de lehetetlen ez irányban biztosan tájékozódni. Egy részt azért, mert nincsen mindenütt kellő adat, más részt azért, mert a subjektivitásnak tág teret engedtek az igazgatók s így az objektív oldalak nem állanak tisztán előttünk. Pedig épen az irodalmi munkásságról közölt adatoknak kellene a subjektivitástól menteknek lenni, mert a rokon s ellenszenv nyilvánítása nagy mértékben befolyásolhatja a tájékoztatlan közönséget, a mely készpénznek veszi a közlőtteket s hamis színben látja a valóságot. Hogy egy-egy intézet tanárai milyen helyet foglalnak el az irodalomban, azt a nagy közönség van hivatva eldönteni, az értesítők csak rámutathatnak az irodalmi munkásságra, de nem annak érdemére, kivéve abban az esetben, ha az irodalmi közvélemény megnyilatkozott. Valamint azt is szerettem volna feltüntetni, mily összeget fordított ev. ref. egyházunk a tanügy céljaira, s mennyi vagyonnal rendelkezik az iskolák fenntartására, de ezekre a kérdésekre az értesítők nem adnak feleletet. Ennyiből is látszik, hogy, ha talán nem versenyezhetünk is az állammal, vagy a világi javakban bővelkedő más felekezetekkel, de a magunk hagyományos szegénysége mellett is nincs okunk iskoláink miatt bárki előtt megsegyenelni magunkat. A közművelődés épületének mi általunk emelt része nincs ugyan csillogó díszekkel ékesítve, de az idők viharának ellentállólag, becsülettel van megépítve.

K. E.

TÁRCA.

Karácsonykor.

*Itt vagy hát újra szent karácsony!
Áldást osztani a világon.
Eljöttél, mint hajdan jöved el,
Az emberekhez békességgel.*

*Angyal szállott le a magasból . . . .
Szárnya suhan, s vígasztalva szól:
„Ne féljete szegény pásztorok,
A világnak örömet hozok.*

*Ki ígért hajdan szabadítót,
Nyavalyáinkból meggyógyítót,
Egyszülött fiát küldte földre,
Hogy a bűn zsoldját eltörölje.“*

*Pásztorok szíve félve dobban . . . .
Édes látomást látnak nyomban.
Hitők, reményők egy perc alatt,
Kebőlök virága újra fakad.*

*És a virágra, mely hervadott,
Angyal sereg hint most harmatot.
Szárnyukkal szellőt vernek reá.
Minő még soha nem ringatá.*

*Majd a hallgatag mező felett
Égiek kara zeng éneket . . . .
Bűvös a dallam, elandalít;
Álmodja lelkők szent álmait.*

*Édes az álom, mámorító . . .
Futva fut Sátán, a csábító.
Fekete szárnya gyorsan suhan;
Űzi egy gyermek nagy boldogan . . .*

*Kezében csak egy olajfa-ág;
Nincs kardja, melynek acélja vág.
Hangja se harsan a földtekén,
Hisz még sírni sem tud a szegény . . .*

*Alig hogy él az istenadta! . . .
Csak imént szülte édes anyja.
Pólyában fekszik szénaágyon . . .
Mily egyszerű vagy szent karácsony!*

*Nyög a beteg nő, ám arcáról
Valami égi sugár lángol.
S bár leverve a fájdalomtól,
Hitében égig magasztosul!*

*Érzi, hogy terhe édes vala . . .
Mozdul a széna, sír anyyala . . .
Örömtől dobban anya-kebel,
Síró magzatát altatja el . . .*

*Alszik a gyermek, alszik újra . . .
Enyhül a nőnek kínja, bűja . . .
Könnyűlten fekszik beteg ágyon . . .
Mily magasztos vagy, szent karácsony!*

*Imára lelkem, imára hát!
Magasztald buzgón az ég Urát,
Ki egy szegény nő gyermekében
Édes Atyánkká lett egészen . . . Szilva István.*

KÖZÉLETÜNK.

Falusi levelek a Szerkesztőhöz.

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

A mi jó Mesterünk mondta egy alkalommal emez örök igazságot: »minden jó fa jó gyümölcsöt terem és gyümölcséről ismerhető meg a fa. A csipkefáról nem szedhetek fügét, vagy a bojtorjánról szőlőt.«

Társadalmi életünkben, fájdalom, feles számmal találhatók ily csipkefák, ily bojtorjánok. Rázogatjuk, próbálgatjuk, de biz azokról nem hull füge, nem teremnek azok szőlőt.

A gyökér a gonosz. Míg ezt ki nem pusztítjuk, ne várjunk édes gyümölcsöt.

Láttam én már sok tudós embert, sok gazdag embert, sok előkelő embert, — gonosz gyökérből, gonosz gyümölcsöcsel. Mert hát elvégre is az az igaz: a szívből származnak az élet cselekedetei. Ezt a szívet kell újjáalakítani, fent és alant egyaránt. Ebből származik az egyéni és társadalmi előhaladás. E nélkül pedig minden csak látszat, hitványság, gonosz gyümölcs, egyénre és társadalomra egyaránt.

A ki látni akar — láthat!

Például legközelebbi levelemben írtam, hogy közép-osztályunk megsemmisülése a legnagyobb csapások egyike egyházunkra is, nemzetünkre is.

Ez a középosztály nagy részben hivatalokba zúllott. Így mondom: zúllott. S ebben áll a veszedelem főfoka.

Kellő műveltség nélkül egy hivatalnok önző isten-átok!

Minden hivatal: szolgálat, közszolgálat. A hivatalnok szolgálati jellegét a ker. humanizmus, a ker. műveltség adja meg. „A ki köztetek első akar lenni, legyen mindnyájának szolgálója.”

Ez a jelszó! Ez a gyökér!

De éppen ez a gyökér hiányzik a közszolgálat embereinek nagy részénél. Ők nem szolgálni akarnak, hanem kiszolgáltatni magukat, különféle módokon és eszközökkel.

Igy jönnek állandó összeütközésbe a vallással, az egyházzal, a lelkiesszel.

Nekik nincs vasárnap, ünnep, templom és vallásos gyakorlatok.

Nekik nincs munkaszünet törvénye — illetve minden pici szent tiszteletére ünnepelnek s a veresbetűs pápistanapok kívánatos napok — mulatságra.

Nagyon sok példa akad erre a legkisebb községekben is.

S itt boszulja meg magát az a hitvány szabadelvűség, mely a mi középiskolánkba befurakodott a 70-es évektől, midőn a vallásos nevelést vagy elhanyagoltuk, színtelenné tettük s megelégedtünk egy kisegítő káplánocskával melléktantárgyként. Holott a középiskolákból kerülnek ki egyházunk legerősebb támaszai, vagy — felsemvevő, legjobb esetben lágyemeleg tagjai.

Igy akad meg a legtöbb üdvös kezdeményezés, egyháztársadalmi tevékenység.

Mert mit tehetünk mi, ha nem állanak hátunk megett értelmesebb hitsorsosaink, előljáróink! Ha még kiválóbb világi tagjaink közt, egyházmegyei tanácsbíráink között is akad, ki a plebánussal esketteti leányát, ha eligéri leendő unokáit s így önmaga gyalázza meg egyházát.

Például a nyáron történt, hogy igen derék főszolgabíránk erélyes rendeletet küldött a községi előljárókhoz és birtokosokhoz a vasárnapi munkaszünet érdekében. És minden jóakarata megtört az előljárók és birtokosok közönyösségén, roszaakarátán. Egy pár vasárnap csak ment valahogy, azután mintha nem is hallottak volna ilyet. Mert ma már a szolgabíró is messze lakik s irodából igazgat.

Meg van a korcsmai záróra, a józansági törvény — papíron.

Ezek a gyökerek . . .

S ha küzdünk, mozgunk, hátunk megett egy boldog, vagy gonosz elront mindent s azon veszszük észre, hogy magunk maradtunk.

Aztán az is főbaj, hogy a középirtokok idegen kézre kallódtak el, kevés híján a zsidó bérlok, birtokosok, más erkölcsi alaphól indulva ki, mint jó magunk, más erkölcsi mértéket alkalmaznak. Ritka zsidó birtokos, vagy bérlok az, a ki cselédjét, munkását vasárnap el ne foglalja s lehetőséget engedjen vallásos gyakorlatokra. Itt nőnek aztán fel a vad csemeték. Itt fejlődnek ki a különféle társadalmi ragályok.

Például most mifelénk az agrár szocializmus hihetetlen gyorsasággal terül és szervezkedik. Nyomon lehet kísérni, hogy a mihaszna közigazgatás inhumanus magaviselete adja a tápot a mozgalomnak. Nyomon lehet kísérni e gonosz fekély támadását, kifakadását s a té-

nyek égre kiáltanak ama sekély és erkölcsi alap nélküli tudomány ellen, mely ma kizárólag a gyomorrai veti gondját fent és alant.

Es mi mégis csak veszszünk. Szidjuk egymást s így gondoljuk előreinni az ember igazi érdekeit.

Itt a karácsony . . . Feltűnik az igaz világosság . . . Pásztorok és bölcsek keresik az égi irgalom örökigaz gyermekét s megtalálva áldoznak és örvendeznek.

Boldog ünneplést tisztelt Szerkesztő úr!

Adorján Balázs.

IRODALOM.

* **Protestáns Esték** cím alatt jelentek meg azok a tartalmas felolvasások, a melyeket a pozsonyi ág. ev. theol. tanári kar tagjai s rajtok kívül Balogh Elemér pozsonyi ref. lelkész és Gaal Mózesné tartottak az ez évi bőjti időszak alatt. Összesen hét felolvasás van a 180 lapra terjedő füzetben s valamennyit a legnagyobb élvezettel olvashatja mindenki. »A nőkérdésről a ker. egyházban« cím alatt írt a neves prot. tudós, Dr. Masznyik Endre; aforizmákat közöl elragadó bájjal Gaal Mózesné a gyermek nevelés köréből »Az én mesés könyvem« cím alatt. A régi egyiptomiak vallásáról szól a Stomp L. felolvasása, a Kovács Sándoré pedig a kurucz-világ költő asszonyáról, Petrőczy Kata Szidóniáról: Balogh Elemér képeket közöl az angol egyházi életből, míg riörk József, a nála megszokott emelkedettséggel a női idealokról ír s bezárja a felolvasások sorozatát az akadémia ifjú tanárának Raffay S.-nak megragadóan írt cikke, a mely a hitet mutatja be bibliai képekben. A legmelegebben ajánlható füzet ára 50 kr.

* **Jegyzőkönyvek.** Az alsó-borsodi, ungi és a nagybányai ev. ref. egyházmegyék ez évi őszi gyűlésének jegyzőkönyveit vettük legközelebb, az elsőt Szalóczy Pál, a másodikat Homoki Antal, az utolsót Gergely Károly szerkesztésében. Az alsó-borsodi egyházmegye jegyzőkönyvének pontjai közül az a két indítvány emelkedik ki, a mely a tisztánbeli kerületen is megfordult, t. i. a Sz. István napi munkaszünetre s az egyházi adózás reformjára vonatkozó felterjesztés. A nagybányai egyházmegye jegyzőkönyvében a sok bírósági ügy tűnik fel. 9 közigazgatási, 3 fegyelmi ügyről olvashatni e jegyzőkönyvben ítéletet. Az ungi jegyzőkönyvből a főjegyzőnek néh. Kovács Károly gondnok felett tartott egyszerű, bensőségteljes emlékbeszéde köti le a figyelmet. Feltűnő egy iskolai ügy, a melyben a tanfelügyelő intézkedett s a politikai megye közigazgatási bizottsága tette át az adatokat az egyház megyéhez. — (o)

* **A templomi, vagy gyülekezeti istenitisztelet becse.** Egyházi beszéd, elő — és utóimádsággal. Írta s a debreceni renovált nagy templom 1897 évi november hó 14-ikén történt megnyitása alkalmából elmondta *Dicső József*, debreceni lelképásztor. Ára 10 kr. — Ugy az imádságok, mint a beszéd erős hitű, alázatos és bibliaias lélek szüleményei. Legértékesebb közöttük az utolsó imádság; másodiknak jó az első, míg a 42, Zsolt. 3. verse felett írott egyházi beszéd tervezési, szerkezeti és nyelvezeti fogyatkozásai miatt ezek mögött marad. (n)

* **Emlék- és sírkő leleplezési beszéd** néhai *Lukács Ödön*, a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye esperese felett. Amabban Dr. *Heisler József* a tőle megszokott erővel, mélységgel és igazsággal rajzolja meg Lukács Ödönnek, mint a halhatatlanságot az irodalom, az elvek

egyházi intézmények létesítése, egyházmegyéje és egyháza hű szolgálata által kereső férfi emlékeztető; emebber pedig *dr. Mezőssy Béla* mond Isten hozzádot az elköltözöttnek.

* **Krisztus minden mindennekben** — cím alatt *Mindszenti Imre* sajtó-kazai ref. lelkész egyházi beszédeiből egy II-ik kötetet szándékszik kiadni. A kibocsátott előfizetési felhívás szerint a kötet januárban jelennek meg s előjegyzést decemberig fogad el 1 frt 20 krnyi előfizetési díjjal. Az első kötetet 1895-ben kedvezően fogadta a sajtó s így bátran ajánlhatjuk ezt az újabb kötetet is az érdeklődők munkás szeretetébe.

* **Protestáns árvaházi képes naptár** 1898-ra. XXIV. évfolyam. Szerkeszti: *Kenessey Béla*. Október első hetében már könyvpiacra volt ez a közkezdveltségnek örvendő naptár, a melyet jó lélekkel ajánlhatunk mindenkinek, mert erősen prot. szellemben van szerkesztve. S. Szabó József; maga a szerkesztő, Pokoli József, Tóth József, Szabolics Mihály, Kóródy Sándor, Forgách Endre, Kovács Dániel, Ladányi, Szabó Géza, Szász Lajos, stb. írták a közleményeket s mindenikük igyekezett jót adni s sikerült is több-kevesebb hiba leszámitásával megfelelőt produkálni. Adva van a protestáns egyház tisztai névsora is, a mely mellett jövőre helyenvalónak tartanók a prot. közép és főiskolák tisztai névsorát is közadni. A naptár ára, mint eddig, most is 30 kr.

* **Egyházzsartartástán** 8°, 30 l.; ára 20 kr. — *Az ev. ref. egyház alkotmányi szervezete és törvényei* 8°, 34 l.; ára 30 kr. Főgimnáziumi, tanítóképezdei és felső leányiskolai tanulók számára írta mind a kettőt *Csiki Lajos*, debreceni tanár és mint a tiszántúli ev. kerület kiadványai kaphatók a ref. főiskolai könyvtárban, Debrecenben. Az anyag feldolgozása és szerkezet tekintetében mind a két művecske jól megállja helyét; ám — a dolog természete magyarázza — a tudományos és szaknyelv harmoniája miatt egyik sem könnyű olvasmány. Ajánljuk az érdeklődők figyelmébe!

* **Előfizetési felhívások.** *Héjas Pál* csurgó ref. főgimn. tanár „Emlék” c. alatt 40 éves tanári működése alatt közrebocsátott dolgozataiból egy kötetnyit ad ki 1 frt előfizetési ár mellett, a mely hozzá Csurgóra küldendő. — *Dr. Bartha Béla* debreceni ref. jogtanár aláírási felhívást küldött szét „Az államgazdaság tankönyve” című munkájára, a mely a jövő évben fog megjelenni füzetekben. Ára 3 frt 50—4 frt leend a terjedelemből képest. Az aláírási ív visszaküldésekor 2 frt fizetendő. A munka 10 részből fog állani, tárgyalva a pénzügyi jogalkotást, a magyar pénzügyi végrehajtás szerveit s bíraskodást, valamint az államszolgálati pragmatikát s az állami szükségleteket, bevételeket, hitelügyeket, államszámvitelant, a közjogi személyek gazdaságát s az Ausztriával közös államgazdasági viszonyokat. — A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus végrehajtó-bizottsága a kongresszus naplójára hirdet 5 frttal előfizetést, a mely összeg *Dr. Beke Manóhoz* Budapestre küldendő, mint pénztárnokhoz. — Mind-ezeket ajánljuk az érdeklődők szíves figyelmébe és pártfogásába.

* **Protestáns Családkönyvecske** címen bocsátott közre egy kis negyedretű, 45 lapra terjedő füzetkét *Bodor János* zágoni reform. lelkész. A célja kettős. Egyik az, hogy családi anya és arany-könyvecske gyanánt szolgáljon; a másik az, hogy bibliai idézeteivel, imádságaival és verseivel a legnélkülözhetetlenebb lelki táplálékot nyújtsa a családnak. Ára példányonként, bérmentes küldéssel, 25 kr; 10 példányé 2 frt 50; 50-é 9 frt; 100-é 16 frt. Kapható a szerzőnél.

* **Koszorú XXXI-XL-füzet.** A prot. irod. társaság népies kiadványainak a koszorúnak, újabb sorozata jelent meg abban az öt füzetben, a mely a IV-ik szállítmányt képezi. Az első kettős füzetet *Vándor deák*

írta „Hitért és Hazáért” c. alatt, elég vonzóan, de nem kellő népiesen; a mi nagy baj, mert a főcél téveszti szem elől. A 33. füzetben *Papp Albert* írja le Dőre Márton beszélgetését a papjával. Úgyes dialógus s igen ajánlható füzet. — Verses alakban van írva a 34-ik füzet *Bányay Gézától*, a ki „Dezső pap látomása” cím alatt elég ügyesen írja le, oktatva és intve, hogy a mostani nagy bajok, fenyegető veszedelmek között az Ur Jézus az egyetlen segítség, a ki ellen maga a r. kath. papság küzd legerősebben! — A 35—37. hármas füzetben *Diósi Márton* ír igen tanulságosan egyházunk multjára vonatkozó rajzokat, — míg a 38—40. ik szintén hármas füzet: „Bibliai Kalaúz” címet visel *Kenessey Béla*-tól, a ki egész kézikönyvet ad az ó- és új szövetségi könyvekről, azok tartalmáról stb. Isagógikát kap itt a nép, a melynek jó ilyenekkel is szolgálni, csak az a kár, hogy úgy ez a füzet, mint az előbbi a maga 12-kros árával nem illik bele a sorozatba. Olesón adni! ezt kell megvalósítani, mert csak így vehetjük fel a versenyt ellentelcinkkel, a kik 2-kros füzetekkel árasztják el a piacot. Ugy a Diósi, mint a Kenessey füzetét bátran lehetett volna szétosztani s az írónak nem került volna nagy fáradságba egy kis bekopogtatást írni s címet adni, a kereslet pedig mindenbizonynyal emelkedett volna. — Egyébként ezek az újabb kiadványok is mind csak használhatnak a protestantizmus érdekében.

* **Új könyvek.** Gulyás Benő, mező-csáthi, ifj. Csire István mező-földi lelkészekről egyházi beszédek jelentek meg 1—1 kötetben. — *Farkas Andor* sárospataki joghallgató „Vadvirágok” cím alatt egy kis kötetnyi költeményt bocsátott közre, inkább jó ismerőseinek, mint az éles kritikusoknak az asztalára szánva. Az előbb említett művek részletes ismertetéséről gondoskodni fogunk. — Megjelent a *Dr. Masznyik Endre* füzetes vállalatából is a XXIII—XXIV. füzet, a mely a korintusi I-ső levél fordításának s magyarázatának a folytatását s végét foglalja magában.

* **Zoványi Jenő** „Theologiai ismeretek tára” című vállalatából megjelent a X-ik füzet, vagyis a II-ik kötet 5-ik fülete, a mely a *Leibniz* és *Montalembert* nevek közé eső cikkeket foglalja magában. A füzet ára 50 kr.

* **A „Prot. Szemle”** ez évi 7—10. fületeinek fontosabb cikkei ezek: *V. F.-től* a róm. kath. autonómia nehézségei; *Rácz Kálmántól* „Únio törekvések a negyvenes években” (7—9. füzetekben), a mely méltó érdeklődésre tarthat számot mindazok részéről, a kik a prot. unio barátjai. *Erdős Józseftől* a megkezdett exgetikai tanulmány, a hegyi beszédéről; *Baráth Ferenctől* érdekes és tanulságos tárcsa a skót egyházról; *Révész Kálmántól* a kassai első ref. templom története (8—10. füzet), a mely a kassai reformátusok sok zaklatásairól lelket megindítóan beszél; *Berey Józseftől* a szathmármegyei reformátusok üldöztetéséről szóló tanulmány; a *Dr. Szlavik Mátyás* Augusztinus és Roussen vallomásairól írt közleménye, — *Linberger Istvánnak* a Dantenek a reformációhoz való viszonyáról szóló rövid elmefuttatása; *Weber Samu* egyházi történetíró feljegyzései, — *Csiky Lajos* tollából egy ismertetés a ker. ifjúsági egyesületekről. — Ezekon kívül irodalom — hazai és külföldi, — több-kevesebb számban minden egyes füzetben.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Halálozás.** *Wiegant Laura*, Erőss Lajos püspök-ladányi ref. lelkész neje élete 36-ik évében hosszú betegség után dec. 12-én jobblétre szenderült. — A tiszántúli ref. papság egyik legkiválóbb tagját ért súlyos megpróbáltatás keserveit enyhítse a közrészvétel, a melyben mi is őszintén osztozunk. — *Konkoly Thege Gyula* a dunántúli ref. egyházkerület világi tanácsbírája s egy-

úttal számvevője, volt zsinati s konventi képviselő, dec. 11-én rövid betegség után elhunyt Budapesten. Az erősen kálvinista érzelmű s gondolkozású világi férfiú emléke legyen áldott.

— **Esperes-választás.** Az abauji ref. egyházmegye 6 hónap 17-én választotta meg új esperesét. A szavazat bontó küldöttség 66 érvényes szavazatot vett át, a melyből 36 *Révész Kálmán* kassai, 30 pedig Kovács Béla szepsii lelkészre esett. A legtöbb egyházból álló megye élére tehát a közbizalom Révész Kálmánt állította, a ki a maga széles látkörével, kiváló tudományos képzettségével, fáradhatlan munkásságával, kétségbevonhatlan egyháziasságával bizonyára meg fog felelni annak a bizalomnak, a mely a tisztos seniorok testületébe állítja. Munka kedvétől s birásától, kiváló egyéni tulajdonaitól sokat várunk s teljes reménységben vagyunk a felől, hogy nem fogunk csalódni.

— **Az abauji ref. egyházmegye világi aljegyzőjévé** *Kócán György* földbirtokos választott meg 44 szavazattal.

— **Az erdélyi prot. lelkészek mozgalma.** December 7-én Seps-Szentgyörgyön 42 prot. lelkész gyűlt össze az erdélyi részekből azzal a célzattal, hogy a prot. papi testületnek anyagi helyzete felől tanácskozzék s határozott lépést tegyen a kormánytól a fizetések 800 frtra emelése érdekében. Az egybegyűlteket csakugyan kimondták, hogy egy emlékiratban úgy a kormány, mint az országgyűlés, valamint a prot. püspökök is felhívatnak, hogy már 1898-ban törvénybe iktassák a 800 frt fizetés minimumot s az erdélyrészi országgyűlési képviselők felkérnek, hogy a memorándumot benyújtó küldöttséghez csatlakozzanak, a melyet Szász Domokos, Zelenka Pál s Ferenc József püspökök vezetnének, ha pedig ők nem vállalkoznának erre, akkor a kiküldöttek maguk fognak eljárni megbízatásukban, még pedig, ha a kormánytól nem sikerülne célt érniök, a király ő felségéhez is járulnának aláíratos kérelmükkel. — Nem, egyáltalán nem akarjuk elítélni e mozgalmat, hiszen a helyzet *tarthatatlan* s a *jog* kétségbe vonhatatlanul meg van a mozgalom megindításához. Ámde a *hivatalos egyháznak* kell végre-valahára talpra állania, a mint mi sürgettük! Valósággal csak hiteget a kormány, mézes fonatot húzogtat a szánk előtt s a helyzet napról-napra veszedelmesebb, — napról-napra kétségbeesőbb. Konventünk várakozó álláspontot foglal el, — megelégszik a Tisza Kálmán nyilatkozatával s íme itt az év vége: a *készen levő törvényjavaslatról* egy pár bizalmas embernek van tudomása, de az *országgyűléshez nincs benyújtva*. Elismerjük, hogy sok, nagyon sok a tennivalója a kormánynak, de a prot. egyházak vezetőinek sorsával gondolni első *rendű kötelesség*. Elismerjük, hogy sokat tett az újabb időben a kormány a prot. egyházért egyik-másik téren: de *eleget még nem tett* s nem is tehet soha sem azokért a szolgálatokért, melyeket a prot. teljesítettek a haza érdekében. De nem is várjuk mi azt, hogy minden igényünk teljesüljön, — de azt méltán várhatjuk, hogy a *tarthatatlan állapoton* segítsen, a *nyomorúságot* szüntesse meg.

— **Kitüntetett ref. tanár.** A csurgói ref. főgimnázium veterán tanárát, *Héjas Pált*, a ki 40 év óta szolgálja a prot. iskolai ügyet, ő felsége, a király a koronás arany érdemkeresztrel tüntette ki. Az érdemrendet december 8-án adta át a kitüntetettnek Somogy megye főispánja, Tallián Gyula. Ugyanekkor tartották meg az érdemes tanárnak volt és jelenlegi tanítványai a 40 éves tanári jubileumot is, ajándékokkal s egy, a nevére tett alapítvánnyal örökítvén meg a szép nap emlékét. . . . Legyen a jubilás férfiú még sokáig gondozója a prot. iskolai ügyeknek.

— **A prot. irodalmi társaság igazgató választmánya** dec. 13-án gyűlést tartott, a melyen a folyó ügyeken

kívül elintézését nyertek a következők is: a társaság könyvkészletéről szóló leltár közre bocsátatik; az egytemes névtár és a prot. egyháztörténet megírása tárgyában felterjesztés megy a konventhez. Mindkettőt szeretnénk ismerni, mert közügyről van szó, a melyhez sokan érdemileg szólhatnak hozzá az ügy javára. Pl. a névtárra vonatkozólag a vidéki prot. nyomdák is ajánlattételre volnának szólítandók, a mint ezt a konvent annak idején kimondotta s arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ára ne legyen túl magas, mint a 86-iknak, a melynek nyomtatása s szerkesztői tiszteletdíja oly magas volt, hogy a könyv csak 4 frtért volt adható s a kisebb egyházakat fel kellett menteni a megvétel kötelezettsége alól. — A jövő évben a társaság egyháztörténeti monografiákat fog kiadni, továbbá kiadja a „*Koszorú*“-t, a melynek szerkesztői s írói tisztelet díjai fejébe Hegedűs Sándor 500 frtot ajánlott fel; a *Baksay Sándor* által szerkesztendő konfirmációi emlékkönyvet, vagy esetleg valamely külföldi művet; munkába véteti *Kenessey Béla* szerkesztésében a „*Bibliai Lexicon*“-t, a melyre előfizetés fog hirdettetni.

— **Felhívás.** Több oldalról nyilvánított óhajtnak engedve, elhatároztam, hogy azokat a férfi karra írott templomi- és temetési-énekeket, — melyeket a száz éves multtal dicsekvő „Sárospataki főiskolai énekkar“ oly hosszú időn át kipróbált és közkedveltüekké tett — egy kötetben nyilvánosság elé bocsátom abban az esetben, ha az illetékes éneklő-karok s általában az érdeklődő közönség részéről kellő pártfogásban részesülhetnek. Ez által, a csaknem évről-évre változó főiskolai énekkarok és folyvást szaporodó egyházi dalárdák érdekei mellett, a szépen fejlődő ev. ref. egyházi ének-ügynek óhajtanék hasznos szolgálatot tenni. Bizalommal fordulok azért különösen az énekkarok igen tisztelt vezetőihez és mindazokhoz, a kik e nagy anyagi áldozattal járó vállalatnak pártolói, előmozdítói lehetnek, azzal a tiszteletteljes kéréssel, hogy ha a kiadandó gyűjteményt birni óhajtják, ebbeli szándékukat velem közölni méltóztassanak, *jelezzék együtt a becses vezetősök alatt álló dalárda részére szükséges példányok számát is*, hogy a nyomtatás felől tájékozva lehessenek. Részemről előre annyit jelezhetek, hogy a 8—10 nyomtatott ivre terjedő s mintegy 80—100 darabot tartalmazó művet a megrendelők a bolti árnál minden esetben jutányosabban fogják kapni, úgy hogy a legmagasabb ár sem lesz több 2 frtnál, — de a megrendelők nagyobb számához képest ennél sokkal olcsóbb is lehet. A bolti ár azonban határozottan magasabb leend. A darabok többnyire kétsoros partitúra alakjában fognak megjelenni a következő csoportosítással: I. részben: templomi istentiszteletre és urvacsora osztás alkalmára való énekek. II. részben: temetési, még pedig ima vagy beszéd előtti és utáni, továbbá úton és sirnál mondandó énekek. A mű megjelenése a megrendelés mennyiségétől lesz függővé téve. Kérem a megrendeléseket levelezőlapon **1898. január 25-ig** hozzámn intézni. Kiváló tisztelettel maradtam Sárospatakon, 1897. december 18.

Pásztor Sámuel

főisk. ének- és zenetanár.

— **A prot. lelkészek fizetésének kipótlásáról** szóló törvényjavaslatot Wlassics miniszter, a mint a képviselőházi pénzügyi bizottságnak e hó 20-ikán tartott ülésén nyilatkozott, az *1898-iki költségvetés letárgyalása előtt* fogja benyújtani az országgyűléshez. . . . Újabb terminus s vajjon mennyi lesz még?

— **A kormány és a r. kath. autonomia.** A vallás és közoktatásügyi miniszter nyilatkozott arról a felfogásról, a melyet a kormány a r. kath. autonomiáról nemcsak táplál, hanem egyúttal ki is fejezett az irány-

adó körök előtt. E szerint a kormány sem a *főpapi kinevezésekre* vonatkozó 1848. III. t. cz. 6. §-át, — sem a *vallás, tanulmány és egyetemi alapokat* illető 1848. III. t. cz. 7. §-át, — sem a középiskolákra vonatkozó 83-iki törvény intézkedéseit nem akarja megváltoztatni, mert nem lehet célja a kormánynak a magyar közéletet súlyos rázkódtatásoknak kitenni. — Jelezte Wlassics miniszter azt is, hogy ezt a miniszterialis felfogást a r. kath. autonómiai kongresszus különböző árnyalatú elsőrendű tagjai is osztják s reménye van ahhoz, hogy így a *kényes kérdés megoldása kölcsönös jó akarattal*, ezúttal sikerrel fog végződhetni. . . . Hogy a r. kath. klérus mit szól ehhez? . . . arról alkalom adtán fogunk megemlékezni.

— **University Extension Sárospatakon.** A mit a fővárosban a közoktatásügyi miniszter felhívására vettek fel programjukba az arra hivatottak a tudományos dolgok népszerűsítése céljából, azt Sárospatakon a *Dr. Ballagi Géza* jogtanár vezetése alatt álló *polgári kaszinó* valósítja meg a hónapoként egyszer tartott népszerű előadásokkal. Novemberben maga Ballagi Géza tartott előadást a *valutáról*, Dr. Mandel Hugó orvos pedig a *hypnotismusról*. December 19-én *Kötse István* állami tanító képezdei tanár: „*Csillagászati apróságok a földről*” címen tartott előadást; *Vitt József* tanító pedig a „*Testetek és nevelésről*” olvasott fel. Ez utóbbi alkalommal már a városháza nagy termében gyűltek össze az érdeklődők . . . Sárospatak sokat tehet ezen a téren!

— **Új magyar ref. misszionárius Amerikában.** Alig három négy év alatt az Amerikában élő magyar reformátusok részére újabb meg újabb missziói lelkészi állomásokat rendszeresítettek, a melyekre a jelentkezők közül a magyarországiakat hívták meg rendszerint. Legközelebb Trentonba hívták meg misszionáriusnak *Csáfordy Ferenc* munkácsi s.-lelkészt, a ki november 4-én ért az újvilágba s nov. 9-én foglalta el állását. Ő is a sárospataki főiskolának volt a növendéke s vele négyen vannak, a kik a sárospataki theol. akadémia szellemében hirdetik az Ur igéjét az amerikai magyar reformátusoknak, t. i. Ferency Ferenc, a ki Pittsburgban van, — Kalassay Sándor briedgeporti misszionárius s Demeter Bertalan, a ki a nagy világvárosban, New-Yorkban munkálkodik. Rajtuk kívül magyar ígehirdetők még a reformátusok részére: Harsányi Sándor clevelandi s Dókus Gábor sout-norwalki lelkészek. A hetedik magyar ref. misszionárius állásra, a mount-carmelira Kuthy Zsigmond berettyó-új-falusi s.-lelkészt hívták meg. — Isten áldása legyen mindnyájok működésén.

— **Katholikus egyetem Budapesten.** A r. kath. egyház tulajdonképi képviselői, a püspökök soha sem mulasztották el kifejezést adni annak a meggyőződésüknek hogy a budapesti kir. tud. egyetem határozottan r. katolikus, a melylyel szemben a kultuszminiszterek mindig annak állami jellegét hangsúlyozták. Hogy a püspökök nem álltak el meggyőződésüktől, sőt azt valóra is akarják váltani, bizonyítja a „Magyar Ujság”nak egy közleménye, a mely azt írja, hogy a püspöki kar a kath. egyetem kérdését az autonómiával kapcsolatban akarja megoldani. A püspökök egyhangúlag abban állapodtak meg, hogy a *budapesti tudomány egyetemi katolikus alapok kiadandók az autonómia részére*, a mely sürgősen fel fogja állítani a kath. egyetemet, úgy, hogy theol. fakultásból fog állani s a mellett egy tisztán kath. középiskolai tanárok képzésével foglalkozó bölcsészeti kar lesz. Ezt tartják a püspökök a létrejövendő autonómia első s legfontosabb feladatának. — Ez a közlemény teljesen igazolja feltevésünket, a mely tudvalevőleg az, hogy az egész róm. kath. autonómia tulajdonképen semmi más

nem céloz, mint azt, hogy mindenféle anyagi dolog ki zárólagos tulajdonává legyen a róm. kath. felekezetnek. A „szent célt” hamarosan elárulja a püspöki kar, a mely kétségkívül minden követ meg fog mozdítani, hogy a róm. kath. egyház megszarolja, sőt kifossza a magyar államot, a melynek kormánya még mindig nem tud szakítani a klérussal s nem bír a szabad állam szabad egyház eszméjének megvalósításához hozzáfogni. A róm. kath. püspöki törekvés ellen harcolnia kell minden önzetlen magyar embernek. Az országot nem lehet zsákmányul dobni a klérikalizmusnak!

— **Panaszt emelnek az erdélyi r. kath. státuszgyűlés tagjai** a királynál a kormány, főleg pedig a vallás és közoktatásügyi miniszter ellen, mert az u. n. *kincstári népiskolák* tanítóinak nem engedi a miniszter, hogy kántori teendőket is végezzenek úgy, a mint a plebánosok követelik, t. i. a filiákban is. A miniszter álláspontjával, a ki tudtára adta Majláth püspöknek, hogy az iskolai patronátus ismeretlen a magyar közjogban s így a püspök kívánságát a jelzett irányban nem teljesíti, mert a tanítók csak *helyben s a tanórákon kívül* teljesíthetnek kántori teendőket, nincsennek megelégedve Majláth s hivei, azért panaszsza fordúlnak ő felségéhez, hogy a r. kath. „cultus divinus” érdekében utasítsa a minisztert, hogy ne alkalmatlankodjék. Jellemző, hogy a királyhoz intézendő felirat eszméje báró Josika Sámuel minisztertől származott, a mi felett a „Religió” nem győz eléggé tapsolni.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A képezdei ifjuság által dec. 12-én tartott koncerten-felülfizettek: Molnár János főbíró 10 frt. Szekerák Kálmán 4 frt 50 krt, Dr. Lácai László 3 frt, Brzórád Rezső 2 frt, Dr. Ballagi Géza 1 frt 50, Lebowitz Henrikné 1 frt. Wohl László 1 frt, özv. Okrutzky Antalné 1 frt, Pilsnitzky Hermin 1 frt, Eperjessy István 1 frt, Nemes Lajos 1 frt, Putkovits Mátyás 1 frt, Trócsányi Bertalan 1 frt, Csontos József 1 frt, Koleszár Mátyásné 1 frt, Weinberger Sámuelné 50 kr, Marasca Julia 50 kr, Steinfeld Jenőné 50 kr, Bálint Dezső 50 kr, Ellend József 50 kr, Szepessy István 25 kr, Weinberger Dezső 20 kr. A felülfizetésekért szíves köszönetet mond a rendezőség.

HIRDETÉS.

Orgona és harmonium építészeti műterem

Debreczenben, Széchenyi u. 1805.

Van szerencsém a m. t. egyházi előljáráságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona, harmonium építészeti műtermemet

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a legjutányosabb árban a legújabb rendszer szerint készítek.

Továbbá régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolása is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása esekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve, becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

műorgona-építő.

20—20

Felelős szerkesztő:

DR. TUDÓS ISTVÁN.